

The
Robert E. Gross
Collection

A Memorial to the Founder
of the
Lockheed Aircraft Corporation

Business Administration Library
University of California
Los Angeles

[9B]

B E S C H R Y V I N G
V A N
A M B O I N A ,

V E R V A T T E N D E

Een wydluftige Verhandeling van het zelve, en van alle de Eylanden, daar
onder behoorende, te weten, van 't groot Eiland

CERAM, BOERO, AMBOINA, HONIMOA, NOESSA-LAOET,
OMA, MANIPA, BONOVA, KELANG,

En meer andere EYLANDEN, in het WERK voorkomende;

Behelzende een treffelyke

LANDBESCHRYVING van alle die EYLANDEN,

Volgens zeer nette Kaarten; mitsgaders een verhaal van de Gewoonten, Zeden,
en Plegtigheden van de Inwoonders der zelve.

En een omftandig Verhaal van de oudfte

WERELDLYKE GESCHIEDENISSEN,

En ZAAKEN, in AMBOINA,

En in alle de voorfchreven EYLANDEN, tot nu toe voorgevallen.

Met zeer veel nette Prentverbeeldingen verciert, en opgeheldert

D O O R

FRANÇOIS VALENTYN,

Onlangs Bedienaar des Goddeilyken Woords in AMBOINA, BANDA, enz.

T W E E D E D E E L .

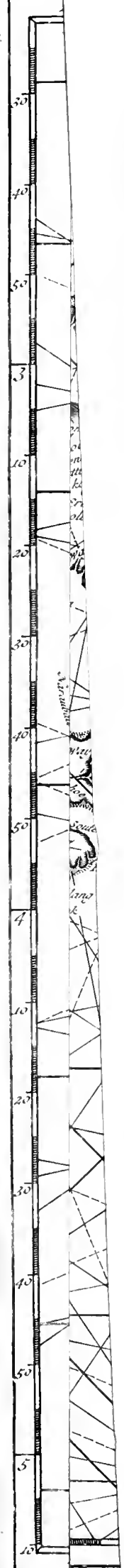

Te {DORDRECHT,} by {JOANNES VAN BRAAM,} Bockverkoopers.
{AMSTERDAM,} {GERARD ONDER DE LINDEN,}

M D C C X X I V .

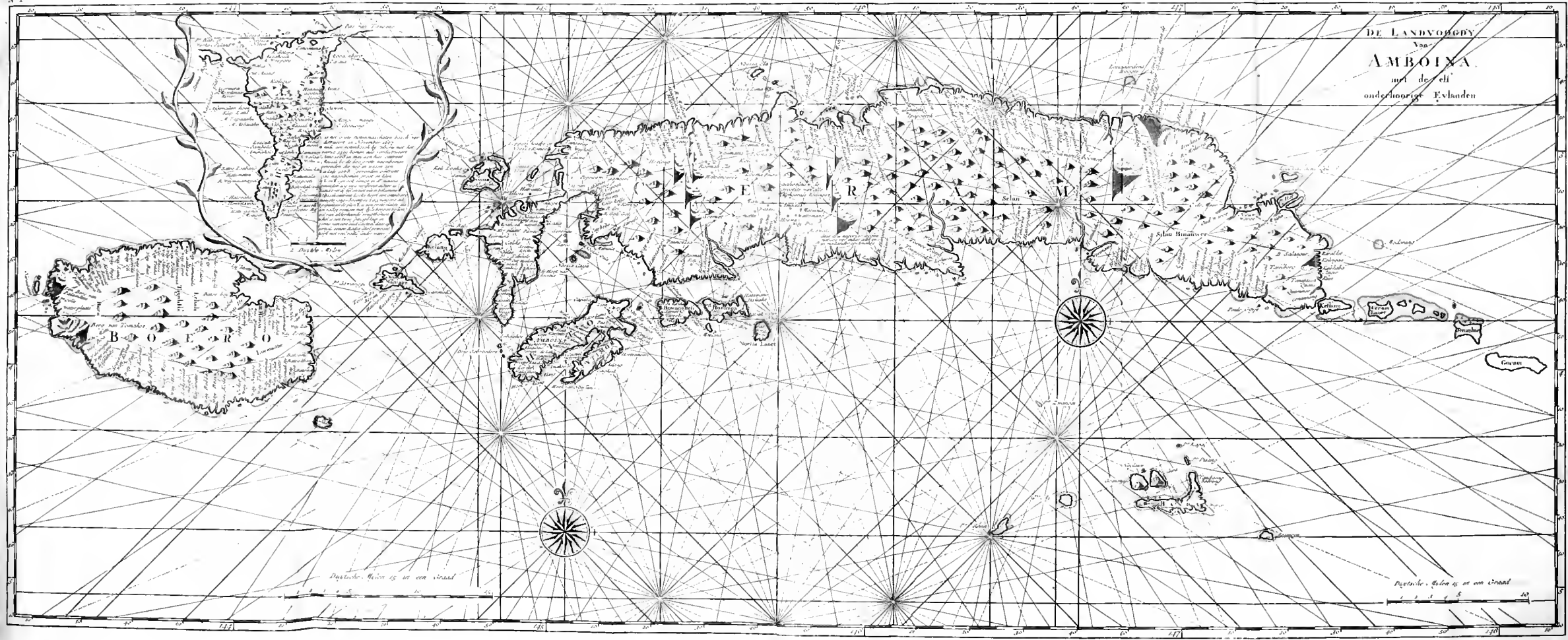
M E T P R I V I L E G I E .

W
r.
l,
a.
ut
e.
m
el
r
r
i.
i.
i.
e
y
r
n
le
r
i.
n
r
r
l,

DE LANDBODBY
Van
AMBOINA
met de ell
onderhoorige Eylanden

Duist'le Rivier is een vloed

Duist'le Rivier is een vloed

BESCHRYVINGE

V A N

A M B O I N A ,

Bevattende een wydluftige Beschryving
van het zelve, en van alle de Eylan-
den, daar onder behoorende, te
weten, van 't Groot Eyland

Ceram.

Boero.

Amboina.

Honimoo.

Noeffa-Laoet.

Oma.

Manipa.

Bonoa.

Kelang.

En meer andere Eylanden in het Werk gemeldt.

T W E E D E D E E L .

E E R S T E B O E K .

E E R S T E H O O F D S T U K .

Beschryving der Landvoogdy van Amboina. Best door eenige Portugeezen, maar verward van hun, en anderen voorgeselt. Netter ontwerp van den Schryver. Verdeeling van dit Werk in vier Hoofd-Deelen. Landbeschryving van Amboina, in 't gemein. Elf Eilanden, daar onder boorende. Hoofd-Kaart van Amboina. Waar de Schryver dit Werk aanvangt. De voornaamste dezer Eilanden. Op wat lengte, en breedte, dit Land legt. Beschryving van Boero. Kaart van 't Zelve. Dat nader van buiten, en langs zyn Stranden, beschreven word. Zoorten van Hout, hier vallende. Den Berg Tomahoe beschreven. Het Dorp Tomahoe, wel eer de Zetel der Ternataansche Stadhouders, met zyn Rivier. Ambonfch Verdichtzel van het Jongmakend Lagondi-Hout. Verplaatsing van den Stadhouderyken Zetel na Gammafongi. Tomahoe in Kimelaha Fakiri's tyd. Dorpen, daar ontrent. De Rivier Way Nitoe. Dorp Foggi. Goede Waterplaats Way Niha. De Eilandekens Moamkoe, en Noambgul. De Dorpen Behorno, en Balamatta. De Rivieren Way Silia, en Way Tilin. Den Hoek Bolatetto, waar gelegen. Het Dorp Hoecomina. Rivier Way Matta. Schoon Ebben-Hout, en andere Zoorten. De Rivieren Way koddi, en Parvalek. Dorp Bara, Rivier Way Tima, welke Dorpen onder Tomahoe stonden, en den weg na 't Binnen-Meir baanen. De Rivieren Way Bara, Way Modi, Way Lää, Way Samma, Way Hela, en Way Ila. De Noord-Hoek, en verscheide Rivieren. Way Madjapait, na de Javaanen, zoo genaamt. Oorsprong, en nader Beschryving van Way Ila. De Rivier Way Nipel, en oorsprong. Het Dorp Liffella, ontrent Way Ila, en Way Lota. Tagaliffa, en de Rivieren Way Lere, Way Poeteh, enz. Het Dorp Leliali en Way Oerfa, en Maroelat by de Rivier Samalaki. Die ider eene Coracora uitleveren. Alfoereesen hier. De Bogt, Tsjico Marassa. De Rivieren Way Salon, en Way Lama. Tidoreesen onder Kaytsjili Salama, door Roebohongi ver-
II. Deel. A jaagt,

jaagt, waar die vervoeren. *Nader Beschryving van Tsjico Marassa. De Hoek, Boa Tetoe, en die van Liffa Tetto. Verscheide Stranden, en zoorten van Hout. Way Boy, en de Bogt, Lollee Kitsjil. De Bogt van Cajeli. Batoc Boy, zekere Klippen. Way Sanellat Toello, en haar Takken. Het Dorp Namlea. 't Verdichtzel van een Weerwolf. Way Boy, Way Zemoe, Way Ibi, en Way Bini. Way Abbo, of de groote Rivier van Cajeli. Way Zoewel, Way Snollot, Way Wamlabo, en Boero's Hoofd-plaats hier by. Moerassen, en 't Rif.*

Beschryving der Landvoogdy van Amboina.

NA dat wy de Wydberoemde *Moluccos* op een wyze, hoedanig te vooren van niemand gedaan is, en met een naeuwkeurigheid, die wy hopen dat zo niet allen, echter de meesten bevallen zal, het eerste in rang, de werelt, hebben voorgedragen, om dat onze Voorouders, die wakkere Zeebrekers, zig daar 't allereerst hebben nedergezet, gaan wy nu over om de Landvoogdy van *Amboina*, het eerste Land, dat de Nederlanders in Oost-Indiën veroverd hebben, en derhalven het naaste in rang na dat der Moluccos, meede zo klaar, als het behoort, in den dag te stellen.

Een Landvoogdy, waar over van tyd tot tyd veelen ten deele door eigen bevinding, dog meest door een al te ligtgeloovig naschryven van andere, zo verwart en onvoorzigtig geschreven hebben, als of zy 'er ooit geweest waren.

Best door eenige Portugeezen, maar verwart van hun, en andere, voorgestelt.

De oudste berigten, zo van de Portugeezen, als andere volken, die hier geweest zyn, of daar over geschreven hebben, onder welke Jarricus, Maffieus, Oforius, en andere, de beste zyn, vervatten geenzins die nette ordre, en nauwkeurigheid, die vereischt word tot een regte Beschryving van dit Land, om aan eenig verstandig Lezer een regt denkbeeld van deszels Waare Gelegenheit, of gesteltenis in zyn Binnenste, volgens een nette Kaart, te geven, behalven dat men dan ook een ordentelyk en vervolgent verhaal, van de zaaken, die van tyd tot tyd, immers zo verre als men eenigzins opstygten kan, in dit Land voorgevallen, van nooden had.

Dit is ons nog door hen, nog door andere uitlandsche, 't zy Fransche, Engelsche, of Hoogduitsche schryvers, oit of oit overhandreikt. Ook hebben de beste schryvers, of reizigers, uit de Nederlanders dit meede niet beter, dan alle vorige opstellers van verscheide fraye werken gedaan, (hoewel *Wouter Schouten, Nicolaas de Graaf*, en meer andere, nog wel 't best 'er over schreven) behalven dat zy te zamen ons ook vele van die Landen, met verbaisterde, qualyk uitgedrukte naamen, opgegeven, en ook veele zaaken zeer verwart, en geheel anders, dan zy waarlyk zyn, voorgestelt hebben; een klaar bewys dat zy die Landen en Saaken, of niet

gekent, en waarschynelyk van andere onkundigen maar los overgenomen, of, zo zy die gekent, dat zy daar op met de vereischte nauwkeurigheid niet getet, of het niet wel onthouden hebben; gelyk men dit alles, als men alle deze werken met deze myne beschryving vergelykt, best ontwaaren zal.

Netter ontwerp van den Schryver.

Om dit Werk dan, van zo grooten omslag, en 't geen daarom, mogelyk ook vele, om het zo uitvoerig te verhandelen, daar van heeft doen afzien, met eenige ordre, die onze gedagten, en bevatting, te gemakkelyker leiden zal; te beginnen, zullen wy het selve in deze vier Hoofd-deelen, verdeelen.

En verdeling van dit Werk, in vier Hoofd-deelen.

Voor Eerst: Zullen wy het Land van Amboina, met alle de Eilanden, daar onder behoorende, by forme van een Landbeschryving, voorstellen.

Ten Tweede: Zullen wy de zaaken, die in dit Land van ouds her, tot dezen onzen tyd toe, voorgevallen zyn, in een nette ordre, en op zulk een wyze, die de werelt, Amboina, tot in zyn binnenste zal doen kennen, ophaalen, en voordragen.

Ten Derde: Zullen wy de Boomen, Planten, en Gewassen, daar in vallende, beschryven.

Ten Vierde: Zullen wy de Dieren, Vogelen, en Visschen van 't zelve, zo nauwkeurig ons zal mogelyk zyn, opgeven.

Die maar het Hoofd van dit Werk beschouwt, zal zeer licht bezeffen, dat dit een ieders werk niet is, en dat tot uitvoering van dien, veel tyd, lange ervarenheit, nauwkeurige opmerking op duizend byzonderheden, groote onkosten, een oneindig navorschen, of opbaggeren, van alles (kon men 't dan nog maar bekomen) en weergadeloos gedult vereischt word; dog zo maar de voordeur en 't portaal, van dit ons gebouw den bescheiden Lezer eenigzins behaagt, verbeelden wy ons zelve, dat men veel meer genoeg hebben zal, wanneer men dit Werk van binnen zal beschouwen hebben.

Om dan een aanvang hier van te maken, zo beginnen wy eerst met de Landbeschryving van Amboina, die men of in 't gemein, of in 't byzonder, moet aanmerken.

Landbeschryving van Amboina, in 't gemein.

In 't gemein bestaat de *Landvoogdy* van Amboina, uit elf Eilanden, die alle

ar op zullen
 dat 'er vee-
 door de me-
 de Wereld

fchoone Ri- Dat na-
 offchen, al- der, eert
 rten van al- van bui-
 lenken kan, ten, en
 oina vindt, langs zy-
 wit Ebben- ne Stran-
 : zoort, als den be-
 er, en meer schreven
 aldaar veele Zoorten
 kt worden, van
Hout;
hier val-
lende.

byfonder te
 het wefte-
 ; Tomahoe,
 en op, om
 omtrent dat
 aangaan.

ivia komt, De
 Eiland het Berg van
 toe gewaar, Tomahoe
 gte van zeer hoe be-
 de inlanders schree-
 k wel Kan- ven.
 n Dorado's
 gemeenlyk,
 y boven op
 en berg van
 ;, wanneer
 oar, om dat
 fen, en ftei-
 : reden men
 rste gevaar;
 n de Alfoe-
 t afkomen,
 re zeide na
 : de Weft-
 af tot Bara
 e muur, die
 i van welke
 leelen kan.
 hy achter't
 omtrent de
 Way Niha,

men, op 't He-
 : vermaarde dorp To-
 yden de al- mahoe,
 , by 't ri- wel eer-
 wel eer de de Zetel
 nſche Stad- der Ter-
 oe hen het nataan-
 i daar vind, fche
Stadhou-
ders.
 Met zyn
 Rivier.

i *Samavau*,
 rnataanſche
 , wanneer
 h uitgezon-
 veroveren,
 land Boero,
 adt, waar
 door

alle onder de zelve behooren; en waar af dit de naamen zyn.

- 1 Boero.
- 2 Amblau.
- 3 Manipa.
- 4 Kelang.
- 5 Bonoa.
- 6 Ceram.
- 7 Ceram-Laoet.
- 8 Necessa-Laoet.
- 9 Honimoo, of Liafe.
- 10 Boang-Befi, of Oma.
- 11 Amboina.

Elf Eilanden, daar onder behoorende.

Hoofdkaart van Amboina.

Uit de Hoofdkaart, N°. 1. die wy hier byvoegen, blykt, dat wy van het westelyke Eiland eerst beginnen, en dan al zo Noord aan, en benoorden Ceram omloopen, om dan beoosten om, langs Ceram-Laoet, en de drie volgende Eilanden, met Amboina by na op zulk een wyze te eindigen, gelyk de Landvoogden van Amboina jaarlyks gewoon zyn, wanneer zy met de Hongi, of de Ambonische Coracora vloot, uitgaan, die Boero, en de Eilanden Manipa, Kelang en Bonoa, eerst op haar zelve, en dan, 't zy dat zelve jaar, of wel 't jaar daar aan, benoorden Ceram om scheppen, en dan zo weer, langs die oostelyke Eilanden, aan 't Hoofd-kasteel verschynen.

Waar de Schryver dit Werk aanvangt.

Voornaamste dezer Eilanden.

Van deze elf Eilanden, is Ceram zeer verre het grootste, daar na Boero, en dan Amboina, dat ook het aanzienlykste, en de hoofdplaats dezer Landvoogdy is.

Op wat lengte, en breedte, dit Land legt.

Amboina legt in die Zee, die de Portugeezen van ouds her *Archipelago di St. Lazaro* noemden, omtrent hondert twintig mylen beoosten Batavia, op 't Eiland Java, op de zuider breedte van 3 $\frac{1}{2}$ graad, of tusschen de drie en vier graaden; en op de lengte van 145 graaden, van de Canarische Eilanden te rekenen.

Beschryving van Boero.

Dit zo voor af in 't gemeen gezegt hebbende, gaan wy nu over van ider Eiland in 't byzonder te spreken.

Het eerste dat ons volgens ons bestek te beschryven staat; is

Het Eiland B O E R O.

Dit legt van 't Eiland Amboina, of wel van den hoek van het Dorp Larike, twaalf of zo andere willen, veertien mylen na 't Westen toe, hebbende oost en west de lengte van ruim agtien, en de breedte van ruim dertien mylen, gelyk men aan de hier nevens gaande Kaart, N°. 2. zien kan.

Kaart van het zelve.

Dit Eiland is vry groot, niet zo zeer om zyn wyde uitbreiding, als wel om zyn menigvuldige, en zwaare Gebergten; dog na evenmatigheit van dien is het niet bevolkt, gelyk aan het kleen

getal Dorpen, die wy daar op zullen vinden, blyken zal, buiten dat 'er veel Volkeren, en Dorpen, door de menigvuldige oorlogen, uit de Wereld geraakt zyn.

Het is ook een Land vol schoone Rivieren, en lomerryke Bosschen, alwaar men de schoonste zoorten van allerlei Houten, die men bedenken kan, en de beste van geheel Amboina vindt, waar onder men zwart- en wit Ebbenhout, ider een byzondere soort, als mede bastart Ebbenhout, yzer, en meer andere houten, waar van aldaar veel schoone Orembaejen gemaakt worden, tellen moet.

Dat nader, eerst van buiten, en langs zyne Stranden beschreven word.

Zoorten van Hout; hier valende.

Om dit Eiland nu in het bysonder te beschryven, zullen wy met het westelyk deel, omtrent den berg Tomahoe, beginnen, en zo al noorden op, om dan weer in het westen omtrent dat zelve gebergte te eindigen, aangaan.

Wanneer men van Batavia komt, word men allereerst van dit Eiland het zwaar Gebergte van Tomahoe gewaar, een Berg, die om zyne hoogte van zeer verre, gezien kan werden; de inlanders noemen hem Saniane, of ook wel Kapala Lemadang, dat is, een Dorado's kop. Ons volk noemt hem gemeenlyk, of den Tafelberg, om dat hy boven op een tafel gelykt, of wel den berg van Tomahoe. Hy verthoont zig, wanneer men 'er omtrent komt, zeer bar, om dat hy meest uit afgrysselyke rotsen, en steile klippen bestaat, om welke reden men hem niet, dan met het uiterste gevaar; beklimmen kan. Zelf zullen de Alfoezen hem aan die kant noit afkomen, maar zich altyd van de andere zeide na beneden begeven, houdende de Westzyde van de dorpen Foggi af tot Bara toe, voor een ongenaakbare muur, die geen mensch beklimmen, en van welke kant hun ook niemant benadeelen kan.

De Berg van Tomahoe beschreven.

De inlanders zeggen, dat hy achter 't eiland Moamkoe, 't geen omtrent de water-plaats by de rivier, Way Niha, legt, op zyn hoogte is.

Niet verre van hier had men, op 't strand Saha, en Bolelo, de vermaarde Negry Tomahoe, in oude tyden de allergrootste van gansch Boero, by 't riviertje, Way Floemat, daar wel eer de Zetel van de eerste Ternataansche Stadhouders plag te zyn, waar toe hen het schoone zandstrand, dat men daar vindt, schynt uitgelokt te hebben.

Het dorp Tomahoe, wel eer de Zetel der Ternataansche Stadhouders.

Met zyn Rivier.

Hier was het, daar zich *Samarau*, de eerste koninklyke Ternataansche Stadhouder, ter nederzette, wanneer hy van koning *Bajang Ullab* uitgezonden, om vreemde Landen te veroveren, zich zelve meester van 't eiland Boero, en meer andere, gemaakt hadt, waar

door ook al de handel van het eiland te dier tydt niet alleen hier gedreeven wiert, maar ook zeer veel Kooplieden van buiten, en daar onder veel Javaanen herwaarts getrokken wierden, waar van wy hier en daar nog klaare overblyfzelen, en teekenen van hun aanwezigzen op dit eiland, vinden zullen.

Am-
bonfch
verdicht-
zel van
het jong-
ma' end
Lagon-
d.-hout.

Indien men de verdichtzelen der Amboinezen geloven mag, zy weten ons 'er een in de vuift te douwen, die vry kragtig, na hun oordeel, dienen moet, om ons van den koophandel der Javaanen alhier te verzekeren. Zy zeggen, dat hier een oud Javaanfch koopman op zekere tydt zou gekomen zyn, die aan dit ftrand dagelyks een potje met Ryft kokende, en die Ryft met een ftekje, dat hy in 't bolch van een onbekenden boom, gehakt had, omroerende, metter tydt bevondt, dat hy weer t'eenemaal jong, en zoo fris van kragten wierd, dat hy, en alle, die hem bevorens als een oud, en gryns man gekent hadden, en hem nu zo jeugdig, en kragtig zagen, daar over ten uiterften verbaaft ftonden. Men ftelde vast, dat hier van deze of gene reden zyn moest. Men vorfchte die na, en ontdekte, dat dit houtje, waar mede hy de Ryft omgeroert had, van eenen boom, die zy Lagondi Hiram, of den zwarten Lagondi-boom, noemen, afgefneeden, en het derhalven geen wonder was, dat hy zo fchielyk, van gryns, dus jeugdig geworden was, alzo dit hout, volgens verhaal van hunne Voorouders, de kragt had, niet alleen om iemand jeugdig te maaken, maar ook zeer lang te doen leeven. Zy vraagden dierhalven aan dezen koopman, of hy hun niet wift aan te wyzen van welken boom, hy die tak, of dat houtje in 't bolch afgefneeden had. Hy zeide, dat hem dit ontgaan, maar dat hy egter genegen was, om 'er met hen na te zoeken. Zy gingen dan heenen; maar het was zo verre van daar, dat zy dien gewenfchten boom toen vonden, dat hunne kinds-kinds kinderen, nu al in 't vyfde, of zesde gelid, 'er nog zeer yverig na zoeken, zonder tot nog toe dien boom gevonden te hebben. Is dit nu waar, zo valt 'er immers geen woort tegen te fpreken, dat die Javaanfche koopman, daar te dier tydt moet geweest zyn.

Ver-
plaatfing
van de
ftadhoud-
derlyke
Setel, na
Gammal-
fongi.

Behalven *Samarau*, heeft ook zyn Zoon, de groote *Roebobongi*, hier in 't eerst zyn verblyf gehad; hoewel hy naderhand na Ceram vertrokken is, en zynen ftadhouderlyken Setel na Loe-hoe, of Gammalongi, verplaatft heeft.

Egter heeft naderhand de byzondere ftadhouder van Boero, *Fakiri*, een oud

agtbaar man, van welke wy hier na meenigmaal fpreken, wanneer de Nederlanders eerst hier te Land quamen, hier nog de laaftte van hen gewoont. Het was een zeer groot, en welbebouwt dorp, dat in die oude tyden bloeide, dog hoe veel zielen 'er in geweest zyn, is nu onbekent.

Deze *Kimelaba Fakiri*, had het gezag toen niet alleen over dit fchoon en wyduitgefprekte Tomahoe, maar te gelyk ook over de kleene dorpen, *Divi*, *Saylani* en *Wadan*, die yder ook hunne byzondere *Orangkaija*'s hadden, van welke *Wadan* alleen nog maar in wezen gebleeven is, konnende in 't geheel niet boven de 400. zielen, en die daar onder geen 140. mannen, en geen 80. *Dati*'s, of menfchen, die Hofdientft doen, nitmaken.

Wadan legt wat Zuidelyker, als *Tomahoe*, en *Saylani* plagt daar dicht by, dog wat Oofteleyker, en *Divi* wat Benoorden de Rivier *Way Floemat* te leggen.

'as voor by de plaats daar *Divi* lag, ontmoet men een bogtje, by de inlanders *Focaffie* genaamt, waar in zy by ftormen en onweder met hunne vaartuigen gewoon zyn te loopen, en die daar op ftrand te halen, om tegen 't onweer gedekt te zyn.

Een weinig voor by *Focaffie*, komt men by de rivier, *Way Nitoe*, dat is, het duivels water, of de duivels rivier, zynde een fraye groote rivier, die haaren oorfpronk uit een groot meir heeft, dat binnen in het land legt, en waar van wy hier na breeder zullen fpreken.

Wat Noordelyker, als *Way Nitoe*, heeft men het Dorp *Foggi* gehad, dat nu onder het dorp *Tomahoe* gefteken, en waar door ook by zommigen, *Tomahoe* hier ontrent, of nog een weinig Noordelyker, geplaatft is; maar dan kan *Way Nitoe* niet zodanig tuffchen *Foggi*, en *Tomahoe*, gelegen hebben, dat *Foggi* Benoorden het zelve, gelyk nochtans een onfeilbare waarheit is, geweest zy.

Pas Benoorden het dorp *Foggi*, heeft men weér een kleen riviertje *Way Niha* genaamt, 't geen na giffing, anderhalf myl van *Tomahoe* af legt. Het is een zeer goede waterplaats, om de uitnemende deugd, en helderheid van 't water, dat men daar in vindt.

Niet verre van dit riviertje, dicht ontrent het ftrand, ten Weft-Noordweften van 't zelve, heeft men eerst een kleen eilandje, zig maar als een klip in Noambzee, dicht by de wal vertoonende, en nog wat Noordelyker het eiland *Moamkoe*, en nog weinig Noordelyker een kleene

Tomahoe in
Kimelaba Fakiri's tyd.

Dorpen,
daar ontrent.

Derivier Way Nitoe.

Dorp Foggi.

Goede waterplaats, Way Niha.

De eilanddekens Moamkoe, en Noambzee, en gul.

kleener eilandje, Noambgul genaamt, beide zeer kleen, onbewoont, en rondom met kleene riffen bezet, behalven dat men nog een kleen byzonder rifje bewestten het noordelykste ziet.

De dorpen, Behorro, en Balamata.

Pas benoorden deze eilandkens heeft men het riviertje Way Tilin, voor welkers mond mede een kleen rifje is, dat den ingang zeer gevaarelyk by quaat weder maakt.

De rivieren Way Silia, en Way Tilin.

Al wat Noordelyker aan heeft men een plaats Behorro, genaamt, benoorden welke men nog twee rivieren heeft, waar van de eerste, Way Silia, ontrent een half uur van Way Tilin, en de andre, Way Saha genaamt, mede ontrent zo verre van Way Silia gelegen is.

Daar na komt men by het dorpje Balamata, 't geen by een riviertje van dien zelve naam, en ontrent drie mylen benoorden het dorp Foggi legt.

Hier plagt een Orangkaja, *Pati Lima* genaamt, het opper bewind te hebben, over een getal van 240 zielen, waar onder zich 64 weerbaare mannen, en 46 Dati's, bevonden.

De Hoek Balatetto.

Een myl ten Noord-Oosten van Balamata, komt men by den Noord-Oostelyken Hoek, Balatetto, rondom welchen Hoek een rif loopt, vlak van voren wel een quartier uurs buiten de wal, en van daar maar een weinig beoosten, die hoek, hoewel ten Zuid-Westen van den zelve, zich tot aan de rivier van Balamata uitstreckende, dog maar met een zeer smalle en allengskens meer en meer verflauwende zoom.

Waar gelegen.

Deze Hoek legt recht Zuiden en Noorden van Way Nitoe op Xoela Bessi, van waar men in korte tyd daar komen kan.

Als men dezen Hoek om is, schiet de Kust na het dorp Bara toe, Oostelyk op met een vlakke bocht in, die wel twee mylen lang, en een myl hreed is.

De rivier Way Mata.

Wat voorby Ballatetto ontmoet men het riviertje, Way Mata, en even daar voor by heeft men aan strand, hoedanig de meeste dorpen geplaatst zyn, het dorp Hoekomina, over het welke wel eer de *Orangkaja Routina*, plagt te gebieden. Het was 220 zielen sterk,

Het dorp Hoekomina.

en men had 'er 70 weerbaare mannen, en 50 Dati's, zynde hofdienaars, die de inlander van ouds her, aan de E. Maatschappy geven moest, om jaarlyks een maand, of meer, na dat de tyden van oproer, of oorlog vereifchten, hofdienst te doen, het zy om met de Hongi Ceram rond te scheppen, of wel om eenige andere dienst om niet, en op eigen kosten te verrigten. Een zaak, die wy hier na breeder zullen ophaalen.

Schoon Ebben-

Men had wel eer op dezen hoek van Balatetto, en tusschen Hoekomina zeer

schoone en by uitnemenheid dikke Ebben-houte boomen, welker stammen wel 100 voeten hoog waren, die door Capitein *Jacob Verbeiden*, wanneer hy tusschen A°. 1646, en 1652, in de Ambonsche oorlogen daar zworf, op aanwyzing van den *Iman*, of Priet: van Divi, omgekapt zyn. Ook had men langs strand daar veel andre, en voornamelyk Lolan, bastard-Ebben-houte, en wilde Tandjong boomen; dog voor al wiesch, hier de Bala-boom ook, waar van de Boeronesen hunne houte spiesen certyds plagten te maken, en waar na ook die Hoek genaamt is. Die zelve boom valt ook op de kust van Hitoe; maar men noemt hem daar Haan, en hy word van ons volk tot het maken van smids koolen gebruikt.

Wanneer men Zuid-Oostelyk aan pas voorby Hoekomina is, ontmoet men het riviertje Way Koedi, en wat verder een andere diergelyke rivier, Way Parvalek, beide van weinig belang, en de Oostelykste ontrent een kleen uur van Hoekomina gelegen.

Een uur verder, aan 't einde van die bogt, na 't Zuiden toe, vondt men het dorp Bara, hoewel andere meinen, dat het op den Oost-hoek van deze bogt gelegen zou hebben. Het was geplaatst aan de schoone groote Rivier, Way Tima, en stondt onder den *Orangkaja Jabessoe*, die over 84 zielen gebood, onder welke 35 weerbaare mannen, en 26 Dati's waren.

Alle deze dorpkens hoorden onder 't oppergezag van die van Tomahoe, 't geen eertyds vier Coracora's uitleverde.

Hier van daan kan men de rivier langs, even gelyk ook langs de voornoemde rivier Way Nitoe, tot aan 't binnen-meir, komen, alzo die rivier al mede zyn oorspronk daar uit heeft.

Wat Oostelyk van hier heeft men een kleen riviertje Way Bara, en in de Oost-hoek van dezen inbogt mede een kleene rivier, Way Moei, genaamt.

Van deze rivier af loopt het Land met een ombuiging na het Noorden toe, welke eigentlyk de baay hare gedaante van een diepen inham geeft.

Ontrent vyf quartier uurs van Way Moei heeft men een kleene Noord-hoek, beoosten welchen 't riviertje Way Laa lag, gelyk men een half uur verder, pas binnen een breeder Noord-hoek, 't riviertje Way Samma, en wat verder Oost aan, beoosten nog een andere Hoek, wat smalder dan de middelste, met het spruitje Way Heha heeft, alle te zamen waterkens van zeer weinig belang. Deze drie Noord-hoeken maken te zamen eenen Noord-

hout, en andre zoorten.

De rivieren Way Koedi, en Parvalek.

Dorp Bara, de rivier Way Tima.

Welke dorpen onder Tomahoe stonden, en den weg na 't binnen-meir baanen.

De rivieren Way Bara, Way Moei, Way Laa, Way Samma, Way Heha, en Way Ila.

De Noord-hoek.

hoek van wel anderhalf myl, zynde alle aan een vlak strand, waar op de Noorder Oceaan afluit, dog hy legt wat meer na binnen toe, en steekt zo verre in zee niet uit, als den hoek van Balatetto. Van den hoek van Way Heha Ooft aan met een flauwe bogt, tot aan de rivier Way Ila, dat is, 't groot water in 't Amboinees, heeft men geen dorpen; maar een menigte van kleene rivierkens, of spruitkens langs strand, vervolgens de naamen draagende van Way Rafiat, Way Koesfa, Way Pepe, Way Lana, Way Eli, Way Silinay, Way Soela, Way Baa, Way Teliba, Way Befi, Way Mani, Way Poere, Way Nanan, en Way Maffapait, welke laatste eigentlyk Madjapait genaamt word, ten bewyze, dat aan dit water, zig wel eer Javanen, van het Koninkryk Madjapait op Java afkomstig, onthouden hebben, hoedanig een water van die zelve naam wy ook in 't beschryven van de Kust van Hitoe, tusschen de dorpen Roema Tiga, en Hitoe Lama, ontrent half wegen de korte land-weg, ontmoeten zullen.

Na alle deze Rivierkens voor by geraakt te zyn, komt men eindelyk aan Way Ila, bestaande dit rak van Way Heha tot Way Ila ontrent zes mylen.

Dit Way Ila is een groote breede rivier, die met twee takken, de eene ten Noord-Oosten uit den berg Wassering, en de andere vlak in 't midden ten Noorden uit het binnen-meir langs eenige andere bergen, ontrent drie en een halve myl af loopt, alwaar zig die twee takken weer vereenigen, tot dat men een myl verder weer een nieuwe tak krygt, die een stuk weegs West aan, dood loopt; dan stroomt hy verder zonder eenige takken, dan twee mylen lager, te maken, na beneden, daar een groote spruit, by na Zuid-Oost aanloopt, die zig een myl verder in twee takken verdeelt, die eigentlyk uit een klein gebergte daar ontrent ontspringen, en de naam van Way Nipel dragen, die dan ontrent een myl van strand in de rivier Way Ila vallen, zich daar mede vereenigen en te zaamen in de Noorder zee ontlaffen. Het water van deze rivier Way Ila, is zeer dik en drabbig, komende met een groot geraas van boven na beneden storten.

Pas beoosten deze rivier legt het dorp Liffella, van andere ook Lucella genaamt, tusschen Way Ila, en Way Lota in 't midden geplaatst, een fray dorp, dat uit 430 zielen, 165 weerbaare mannen, en 54 Dati's, onder 't bewind van den *Orangkaja Abdul*, bestaat.

Twee mylen Oostelyker, had men in een kleenen inbogt, het dorpje Taqa-

liffa aan 't spruitje Way Lere, tusschen welk Tagaliffa en Way Nipel, men de rivierkens Way Poeteh, Way Opela, Way Salawa, Way Hatawana, en 't gemeld Way Lere ontmoet; dog ik moet hier byvoegen, dat de rivier Way Nipel niet uit het binnen-meir, maar uit een klein gebergte, zynen oorspronk heeft.

Een myl Oostelyker in een andre bogt, die een nieuwen hoek maakt, lyk zig dit Land by alle de rivierkens als verscheide uitpuilende hoeken vertoont, had men het dorp Leliali, ontrent Way Oerfa, dat van ouds in twee dorpen verdeelt was, te weten, in 't oude Leliali, en in Maroelat, 't geen by 't riviertje Samalaki, tusschen Leliali en tusschen Tagaliffa, in 't midden legt. Elk van deze dorpen hadt zyn byzonder hoofd. Leliali stont, onder den *Orangkaja*, of *Pati Mantei*, gelyk onder den *Orangkaja Tassei*, die van Manelat, *Pati Tagaliffa Siman*, genaamt, had onder zig 250 zielen, 79 weerbaare mannen, en 48 Dati's; maar Leliali, onder *Pati Mantei*, 512 zielen, 170 weerbaare mannen, en 80 Dati's.

Ontrent een quartier van Leliali, ziet men een klein rond rifje, een half myl lang, en een quartier uurs breed, benoorden de wal leggen, en heeft men tusschen 't land, en 't rif, dog digt by 't laatste, aan 't Oost-einde vier en een halve, in 't midden een, en een halve, en aan de West-hoek een vadem water.

Beide de voornoemde dorpen, *Tagaliffa*, en *Leliali*, leveren tot de Hongi, of Coracora Vloot, ider een Coracora uyt. Ook heeft men in die twee dorpen, en in Maroelat, de meeste Alfocreesen, dat is, berg-boeren, of wilden, die zelden met Europeers, en zelf zeer omzigtig met de strand Boeroneezen, om gaan, van hen alles wat zy nodig hebben, en op 't gebergte niet vinden, inhandelende.

Van Way Oerfa, of Leliali, een myl of anderhalf verder Oost op is een plaats of bogt, *Tsjico Marassa* genaamt. Hier loopt het Land met een groote ronde hoek na 't Noorden uit, in 't midden voor welke breede hoek Noord-Oost, wat dwars, of niet verre van de wal mede een rifje een halve myl lang, en ontrent half zo breed legt, op 't welke men aan de Noord-Oost zyde vyf, in 't midden vier, en aan de Zuid-West zyde drie vadem waters heeft, zoo dat men 'er gemakkelyk, als 't vaartuig niet te groot is, over heen zeilen kan.

Pas voor by dezen grooten ronden hoek heeft men een kleene inbuiging van 't land, by 't spruitje Way Salon, tusschen welken 't spruitje Way Lama, waar

Verfchei-
den rivie-
ren.

Way
Madjapait, na
de Javanen zo
genaamt.

Oor-
sprong,
en nader
beschry-
ving van
Way Ila.

Deri-
vier Way
Nipel, en
oor-
sprong

Het dorp
Liffella,
ontrent
Way Ila,
en Way
Lota.

Tagaliffa,
en de

rivieren
Way Le-
re, Way
Poeteh,
enz.

Het dorp
Leliali by
Way
Oerfa, en
Maroelat,
by de
rivier Sa-
malaki.

Die ieder
eene Co-
racora
uiteve-
ren.

Alfoe-
reesen
hier.

De bogt
Tsjico
Marassa.

De ri-
vieren
Way Sa-
lon, en
Way
Lama,
aan

aan Tsjico Marassâ legt, men een kleender en ronden hoek ziet, die ten Noorden ook zo verre niet uitsleekt.

Tido-reelen onder Kaytsjili Salama, door Roebobongi verjaagt, en waar zy vervoeren.

Hier plagten wel eer, in den tyd van den Ternataanschen Koning, *Bajang Ullab*, terwyl zyn Stadhouders *Roebobongi*, na de kust van Celebes was, om de bogt van Tomini te veroveren, Tidorezen te nestelen, die hier met eenen *Kaytsjili Salama* ingevallen waren, en zig met de Portugeezen, (die het toen met hun hielden,) hoewel maar voor een korten tydt, met een Pallissade-paggeer vast maakten, alzo zy by *Roebobongi's* te rugkomt van Celebes, van daar ten eersten verjaagt wierden, gelyk wy elders breeder aanhaalen, dog na dat zy van daar verdreven waren, hebben zy zig ontrent het dorp Zehit, beoosten Cajelis bogt, ter neder gezet.

Nader beschryving van Tsjico Marassâ.

Dit Tsjiko Marassâ is een zeer moerassige strecks lands, vol Mangi-Mangi-boomen, die men wel in de moerassen hier te land heeft. Uit dit moeras kan men door kreeken, en eenige gemaakte grachten zelf tot in Cajeli's bogt komen, waar van de wederspannige Ternataanen in den Oorlog A°. 1651. klare blyken aan ons gegeven hebben, met hunne vaartuigen, wanneer de onze de bogt van Cajeli bezet hadden, van daar tot in die bogt over te halen, en het zoo te ontkomen.

De hoek Boa Tetoe, en die van Lissatetto.

Van de rivier Way Lama, of wel van deze bogt van Tsjico Marassâ, heeft men Oost op weder een kleenen hoek, Boa Tetoe genaamt, met een kleenen inbegt, van waar het land zig wel twee mylen ver van 't Noorden na 't Oost-Zuid-Oosten inbuigt, tot aan den hoek Lissatetto, die van Leliali, 6 a 7 mylen legt.

Verfcheide stranden en zoorten van Hout.

Tusschen Boa Tetoe, en dezen hoek van Lissatetto heeft men eerst Owâa, dan Lanna, en Enti, drie schone stranden, langs welke van Owâa tot wat bezuiden den hoek Lissatetto een smal rifje loopt. Op dezen hoek valt veel Timmer-hout, ook Ebben-hout, en hier is ook een bequame Timmerwerf voor schepen, ontrent Way Boy, en een klein bogtje, Lollee Kitsjil genaamt.

Way Boy, en de bogt Lollee Kitsjil.

Dan volgt de groote bogt van Cajeli, die in de mond een en een halve myl breed, en twee diep is.

De bogt van Cajeli.

Van den hoek van Lissatetto af, buigt het land zig na 't Zuiden, of Zuid-westen om, en loopt zo door 't Oosten tot aan het Noorden toe, makende by Way Lapia den Oost-hoek die wat meer na binnen, dan de West-hoek Lissatetto legt.

Batoc Boy, zekere klippen.

Een myl van den hoek van Lissatetto, de bogt in, begint langs strand een rif, dat allengskens verbreet, een quartier uurs in zee, tot aan Batoc Boy, bestaan-

de uyt eenige klippen, zo genaamt, die twee en een half myl van de hoek van Lissatetto leggen.

Pas voor by welke klippen men een rivier heeft, komende ten deele uit den berg wassering, ten deele uit een ander bergje, daar boven leggende. Deze Rivier wert Way Sanellat Toello genaamt; dog ontrent drie mylen van boven afgedaalt, scheid zy zig in twee takken, waar van de eene, haar naam behoudende, in de groote rivier van Cajeli, of de Way Abbo valt, en de andere Tak, Way Boy, (die veel takken, ook een binnen eilandje, en wat Noordlyker een bogtje, Laboean Befar, dat is, de groote haven, of ankerplaats, heeft,) stort ontrent Batoc Boy in de bogt in zee, van waar vyf quartier uurs van strand, het dorpje Namlea plagt te leggen, van 't welke de inlanders verhaalen, dat het door een Weerwolf, of Reus, (zo veel verscheelt het hen) opgegeeten is, die zig daar na, in zee loopende, zou verdronken hebben.

Way Sandellat, Toello, en haar takken.

Het dorp Namlea. Verdigtzel van een Weerwolf daar.

Pas voor by deze rivier Way Boy begint het rif hoe langer hoe smalder te worden, loopende langs strand voor by de rivierkens Way Zemoe, en Way Ibi, tot Way Bini toe, daar het eindigt, zynde in 't geheel wel twee mylen, en een half lang, alzo Way Bini een myl van Way Boy, en wel drie mylen van den Hoek Lissatetto legt. Langs dit rif kan men aan 't begin des zelfs, zo als men laatgemelden hoek omkomt, op vyfthien, wat dieper in op zes, nog wat dieper in op vyf, by Batoc Boy op zes, by Way Zemoe op vyf, en by Way Bini, en pas voor by Way Sanellat Toello, (centak van de groote rivier Way Abbo, door de inlanders, of eigentlyk door de Malleyers gegraven,) op drie vadem waters ten anker komen.

Way Boy, Zemoe, Way Ibi, en Way Bini.

Een half myl verder heeft men de groote rivier van Cajeli, Way Abbo. Zy komt van zeer verre uit het voornoemt binnen-meir, gelyk wy in de tochten derwaart gedaan, zullen zien, en verenigt zig ook met de groote rivier Way Oloe, by het dorp Way Samma, aan Boero's West-zyde gelegen.

Way Abbo, of de groote rivier van Cajeli.

Een groote myl beoosten Way Abbo, heeft men de rivier Way Soewel; dog wat beoosten Way Abbo komt men eerst by Way Snollot, of Way Salolo, een rivier, zeer drabbig van water, en wat Oostelyker by de rivier Way Wamlabo.

Way Soewel, Way Snollot, Way Wamlabo, en Boero's Hoofdplaats hier by.

Tusschen deze rivier Wamlabo, en tusschen Way Soewel heeft men de Hoofdplaats van Boero in de bogt van Cajeli, welk vak lands van de groote rivier, Way Abbo tot aan Way Soewel, meer als een groote myl, beslaat, zynde

zynde al vlak land van den hoek van de Oost-zyde ankeren kan, dat aan de Liffatetto af, dog wat moeraffig, maar Ooitzide zeevaart aan, tot ontrent een myl, of vyf quartier uurs van de meest voor aan, 't geen door al de rivieren, die hier vry groot zyn, en by zware overstromingen het Land dikwils onder water zetten, en met veel slyk bedekken, veroorzaakt word, bellettende verder landwaart in te gaan, om dat men niet dan moerassen ontmoet. Van de groote rivier, Way Abbo af, tot aan 't Oost-cinde van het dorp, heeft men een smal rif, voor 't welk men op vyftien vadem aan de West-zyde, en in 't midden, en op twintig vadem aan

Moerassen, en 't rif.

de Oost-zyde ankeren kan, dat aan de Ooitzide zeevaart aan, tot ontrent een myl, of vyf quartier uurs van de wal af, Noordwaard aan tot op 25, 28, en 35, vadem waters opklimt; dog ontrent een kleene myl benoorden Wamlako heeft men 16 vadem, en wat Noord-Oostelyker, tot by na aan de hoek van Liffatetto, geen quart myl buiten de Noordwal, vervolgens 46, 42, en 35 vadem, dat Zuiden en Noorden van de groote rivier Cajeli, tot digt aan de Noordwal, op 16, 18, en 25, en 20 vadem, alle anker grond, loopt.

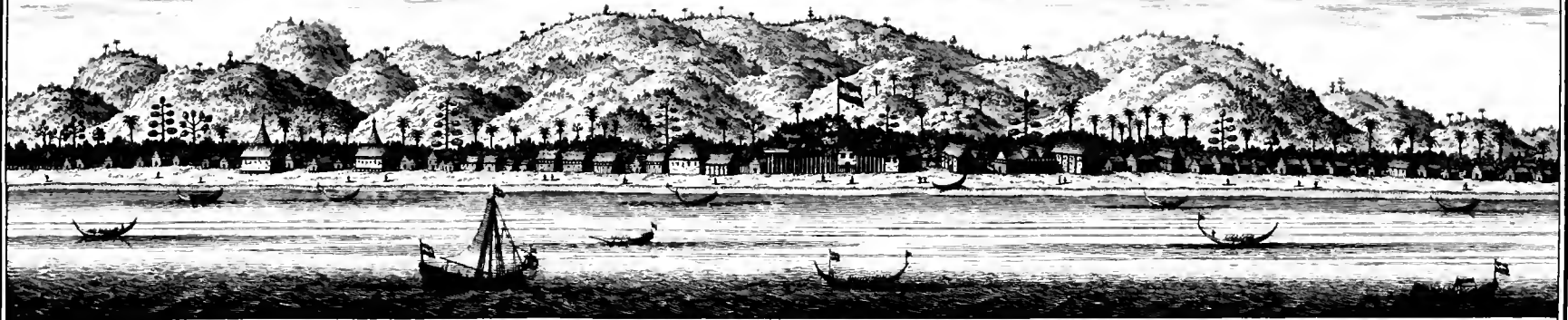
TWEEDE HOOFDSTUK.

CAjeli nader beschreeven. En in Prent verbeeldt met des zelfs Hoofd-Vesting, en de Pagger, Defensie. Alle de Dorpen hier by een getrokken. Verscheide Vestingen. Naamen der by een gelegen Dorpen. Rivier Way Abbo. Manichap van Boero en Bukel, en de Pagger, Siaffe. Gelegenheit van 't Opperhoofd. En zyne voordeelen. Lyft van 't gene by onder zich heeft. Verdichtsel van Obselans Dochter, met een Cayman gepaart. Kinderen, uit dit Huwelyk voortgesprooten. En verder Verdichtsel. Way Soewel. Macfella, Way Lapia, Way Lea. Poelo Oeka. De Hoek, Roeba. Zehit, de vlugtplaats der Portugeezen. Timmerwerf by Way Lea. Berg Karammat. Way Nobi. Hoek van Pela. Way Soena, Way Poeteh, en Way Maja, een groote Rivier. 't Dorp Laffiali, en Way Boero Heli, en Way Sanialla, Way Laba, Way Auw, Way Batoe Toebang, en Way Mole. Hoek, Batoc Rea. Way Lisa, Way Hame. Dorp Ilat, Way Namlea, Way Sefia, Way Nanam, Way Sabelewa, Way Sami. Way Makatita, Way Scrama, Way Tawa, Way Pekae, een groote Rivier. Andere Rivierkens. Als, Way Selia, Way Samana, Way Sena, Way Eela, Way Nila, Way Hefam. Dorp, Roemah Ite, en de groote Rivier Way Poli. Ilat levert een Coracora uit. Rivierkens beweesten Way Poli. Als, Way Laffiata, Way Lia, Way Nala, Way Apaja, Way Gusli. Dorp Way Samma, groote Rivier, Way Olo. Way Tiboe, Way Nanoc, Way Labat, Way Latoc, Way Kea, Way Oeki. Dorp Oeki, Way Soelatoc, Way Toctabare, Way Lao, Way Wale, Way Kola. Hoek, Batoc Pegge. Way Nana. Way Solo, Way Boela, Way Tina. Dorp, Way Tina, Way Stamita, Way Naja. Way Soelat, Way Kirikille, Way Bessi, Way Lekfoelo, Way Wammala, een groote Rivier. Dorpen, Rebbe, en Mafferette. Embotje, Way Hiaa, Way Mepa. Hoek, Faloe. Bogt Tihoe. Way Karike. Dorp, Karike, Way Pea, Way Koena, een reedelyk groote Rivier. Den Hoek, Liffatette, Way Safie, Way Zawapat, Way Boa, Way Mata, Way Fastou. Dorp, Fogileko, Wadan, en Saylani. Verandering van Boero's bedensdaagse staat, na den Oorlog met de Koning van Ternate. Rang der jegenwoordige Orang-kajen. Boero in zyn Binnenste. Vol zwaar gebergte, en gevaarlyke weegen. Door 't Ongedierte, nog gevaarelyker. Berichten der Alfoereesen van dit Land van Binnen. Voor al van zeker binnen-meir, op 't gebergte gelegen. A°. 1668. eerst bezocht door Johan Leyplig. Bericht daar van. De Rivieren Waha, en Waori, in Way Ila stortende. Way Weraim. De Berg, Coak Nieffe, en Way Tobi. Hoe verre dit Meir van 't N. Strand is. Wat by onder weeg vond. Alfoereesen, die by hem komen. Zyn komst by 't Meir. Wat by daar gezien heeft. Elendige gevolgen van deze Tocht. Verder bericht wegens deze Alfoereesen. Hy raakt zyne weg-wysers quyt. En in 't uiterste gevaar. Komt nog eindelyk weer aan strand. Bericht van den Equipagie-meester Mars, wegens een Tocht, A°. 1710. door hem derwaards gedaan. Nette Teekening van dit Binnen-Meir. Bericht wegens de Tocht, van de Heer vander Stel, A°. 1710. Bericht van een Orang Tocha, aan zyn Ed. wegens de weg daar na toe. Waar op zyn Ed. die Tocht van Way Poeteh begon. De berg Flehit. Zyn Ed. keerd te rug, om grooter gevaar te myden. Sergeant Keller vervolgt met eenige Europeanen de Reize. Zyn Ed. komt weer aan de Pagger Defensie. Verrichting van D. Parent alhier. Die na Manipa vertrok, om de Kerk, en Schoolen te Visiteeren. Vertrek van zyn Ed. van Boero na Manipa. 't Verder voorgevallene alhier. D. Parent 's vertrek na Bonoa. Antwoord op een brief van de Heer Sipman.

Zyn

N° III

De Pagger Defensie op BOERO, en Dorpen.

N^o V

De Dorpen op MANIPA, by de Vefing WANTROUW.

N° VII

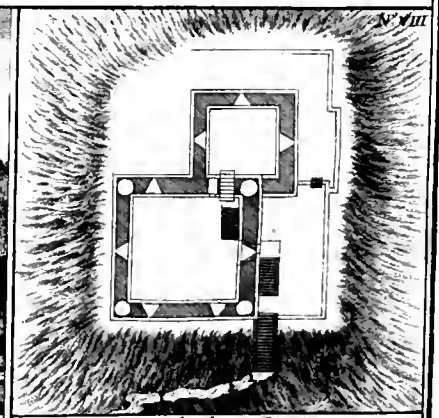
CAMBELLO EN DE VESTING

F. Oudez. f. 102

A t Fort B Ruine van deude Logie C Een havre Maan D Plaats van t Oude Fort E Rivier benoorden t Fort.

N° VIII

Platte grond dezer Vesting.

Zyn Ed. ontflaat den Pati van Liliboy, van zyn verder Banniffement. *Vertrek van zyn Ed. van hier. En komt weer aan 't Casteel. Bericht van Keller's verdre Optocht na het Binnen-Meir. Die twee aardige Bergjens, en zeldfame Vogels, vind. Het Dorpken Wakaholo, by 't Meir gelegen. Zyne bewinding van 't Meir zelf. De Rivier Reyfale, in het zelve vallende. Zyn verder wedervaaren. Te Rugge-Tocht. Geen Nagelen hier ontdekt. Het Dorp Fnabo, ontrent den Berg Flehit. En nog eenige nadere byfonderheeden over Cajeli's Bogt. Nagelen, wel eer hier. Hoe, en wanneer de Boeroneefen onder de Kroon van Ternate geraakt zyn.*

Cajeli nader be- fchree- ven.

CAjeli was eertyds een groot Dorp, twee dag-reizen te water en te land, boven aan de groote rivier Way Abbo gelegen, en uyt verfehede kleene dorpen, die zig daar by den anderen gevoegt hadden, beftaande, al welke dorpen jegenwoordig onder de naam van Cajeli in een gefmolten, en tuffchen Way Wamlaba, en Way Soewel, ontrent een groot halfuur van Way Abbo beneden aan strand geplaatft zyn, daar het Land heel vlak, wel een dag van 't gebergte, en vry moerasfig; dog voor 't Padi-planten zeer goed is.

En in Prent verbeelt met des zelts Hoofd-vefting, en de Pagger, Defentie.

Men kan de gedaante van dit dorp eenigermaaten, zo als het A°. 1711. was, in deeze afteekening N°. 111. zien.

Dat de E. Maatschappy hier A°. 1657. een houtte Vefting, Mandarsjah genaamt gehad heeft, zullen wy in 't verhaalen der Ambontfche gefchiedeniffen zien. By deze vefting trok men toen al de dorpen van dat land, om ze te beter te be- teugelen te zamen, 't geen, als zy zo wyd en zyd verfpreit lagen, niet wel gefchieden kon; behalven dat zy zich in 't gebergte veel meer, dan beneden, verfterken konden, waar van wy in den Ternataanfchen Oorlog, door de wederfpannigen tegen hunnen Koning opgeruyt zynde, klaare voorbeelden gehad hebben, dat ook de oorzaak is, dat het geheel land van Boero, woest en ontvolkt is, uitgenomen van Alfocreefen, en de volkeren, die zig in Cajeli's bocht onder de vefting ter neder gezet hebben.

Alle de dorpen hier by een getrokken.

Verfehede Veftingen.

Naderhand heeft de Landvoogd, *Simon Cos*, in de plaats van die houtte Pagger, aan de mond der rivier Way Soewel, A°. 1664. een fteene Vefting gelegd, die eerst na hem Cosburg, dog daar na Ooftburg genaamt is, die A°. 1668. ten tyde van de Landvoogd, *Jacob Cops*, door onvoorfichtigheit van eenen Sr. *Bouderwynsz.* die 'er als Sergeant lag, van zyn flaven afgeloopen, en niet dan na veel moeite, door hem weer veroverd wierd. Hoewel zy in 't Jaar 1688, of 1689. onder den Landvoogd, *Dirk de Haas*, in de lugt gefprongen is, op welke tyd zyn Ed. daar ten eerste een nieuwe Pagger van Paliffaden heeft laten maken, die Defentie genaamt, en de zelve is, die hier afgeteekent met de Hollandfche Prinfe Vlag, vertoont word.

Onder het Opperhoofd, legt in deze Pagger nog een Sergeant, met dertig man, waar over hy te gebieden heeft, als ook een Chirurgyn, en weinig andere.

Men ziet daar in de wooning van het Opperhoofd ('t geen nu een Boekhouder is) het wagthuis van de foldaten, mitsgaders een groot getal huifen; zo der Chriftenen, als der Mooren, zynde die der laafte ter regterhand van de *Vefling*, dat men aan de twee Moorfche Tempels ziet, alle van Gabba Gabba, na de wyze dezer inlanderen vry net opgebouwt, die daar een fraay aanzien onder de lommer van een menigte Clappus en Capoc-boomen, die daar ontrent geplant zyn, komen te geven.

Na dat hier in de bogt van Cajeli een vefting gebouwt was, heeft men al 't volk belast, rondom die Vefting zig zelve te komen nederflaan, alwaar men zedert in het eerst 13, en wanneer 'er zommige van de ingezetenen van Boero, Chriftenen wierden, 14 dorpen in deeze ordre heeft geplaatft gezien.

Ten Oosten van de Vefting, vondt men goed Roemah Itc, Hoekomina, Balamatta, Tomahoe, en Mafferette te leggen. WaySamma nam de plaats agter de Vefting, vlak in 't Zuiden, in. In 't Westen heeft men de dorpen Maroelat, een deel van Leliali, Tagaliffa, Ilat, Cajeli, Bara, en Liffella by een gefchikt, en de Chriftenen, die meede een byzondere Orangkaja hebben, die over 103 zielen, en 30 weerbare mannen gebied, zyn aan de andere zyde van de Vefting geplaatft, in welke ftaat het tot nog toe is. Uit het welke men klaar ziet, niet alleen wat een gering getal van dorpen zig nu op dat groot Eiland bevint; maar hoe weinig het ook bevolkt is, aangezien al de zielen, by malkanderen getrokken, volgens onze aantekening van ider dorp, in 't byzonder, pas 3734 zielen, en 1321 weerbaare mannen kunnen uitmaken, die met malkanderen 604 Dati's, of Hofdienftdoende Perfoonen, uitleverden, dat zeer gering voor zulk een groot land is.

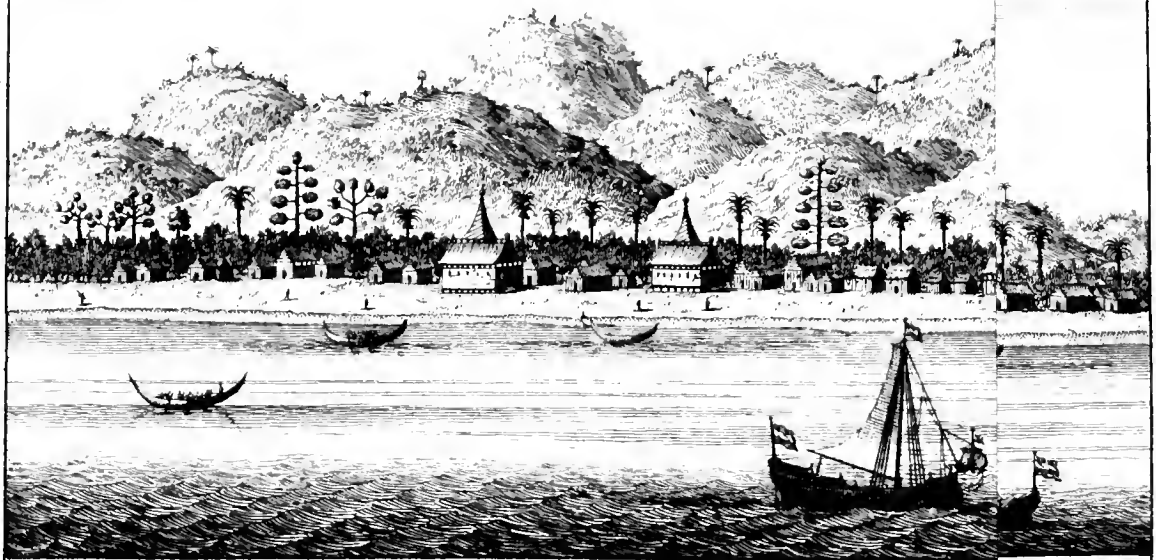
Naamen der by een gelegen dorpen.

Manfchap van Boero.

De rivier Way Abbo, die pas een groot half uur Beweften dit dorp Cajeli legt, is zeer dik en drabbig, dog itil van water, ten ware in 't Regen-

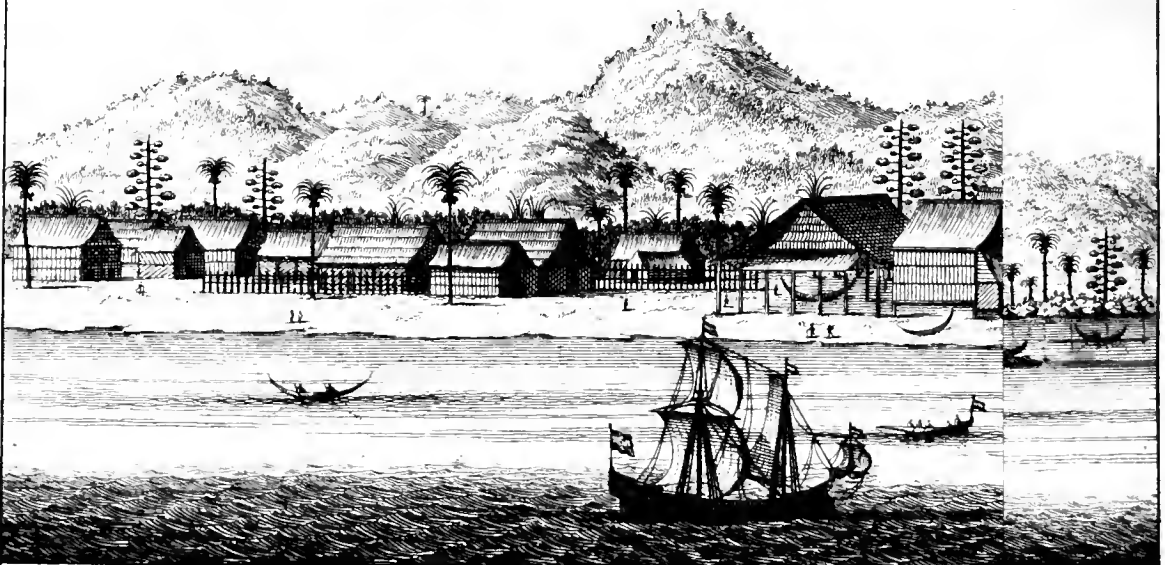
Rivier Way Abbo.

N° III

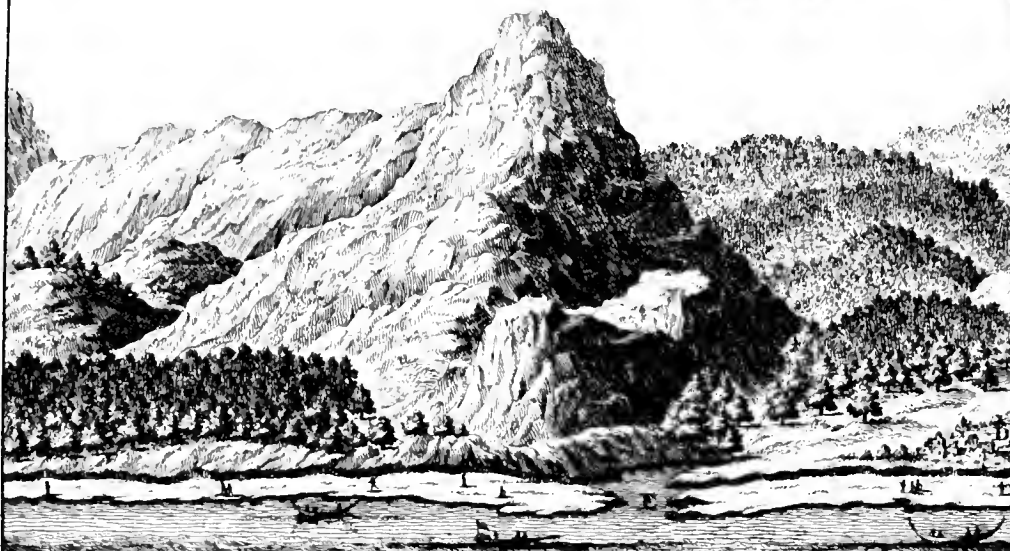
I

N^o V

De

N° VII

N° VIII

F. Ottem fecit

A t Fort B Ruine van d'oude Logie C Een halve

zaifoen, wanneer zy verbaarlyk en met een groot geweld na beneden komt ftorten, en alles dreigt onder water te zetten en weg te fleepen. Zy is de grootste rivier, op dit land bekend, gelyk zy zich in haaren loop ook het verfte van allen uitftrekt, dog met zo veel bogten en kromten, dat zommige, die 't geluft heeft die te tellen, de zelve wel op 388 begrooten; ook kan men wel drie dagen verre, de rivier opfcheppen, eer men aan de grond raakt, of genootzaakt werd aan land te treden, 't geen in een bogt, die zeer verre uit het gebertge haren oorspronk heeft, na dat men door veel kromten nog drie uren hooger opgefchept is, gefchiet, daar men by Bukel, begint te vernemen, dat het drooger werd: Een plaats, daar ons volk, A^o. 1655. een Pagger van Pallifaden Siasie genaamt had, alwaar zy de rivier met touwen, voor de Ternatanen, die nog wel een dag varens hooger lagen, toefloten, om te beletten, dat hunne vaartuigen ontfnappen mogten. Aan wederzyden is deze rivier meest met Nipa-en Mangi Mangiboomen befet, door welke zy met verfcheide fpruiten, en takken, waar in zich veel Kaymans onthouden, allengskens in zee loopt.

Bukel, en de Pagger Siasie.

Gelegenheid van 't Opperhoofd.

Die hier als Opperhoofd legt, is een behouden man, en heeft het wonder wel; want behalven de voordeelen van de menigvuldige Houtwerken, 't zy tot Cabinetten (waar toe de Linggoa planken, het Ebben-hout, het bastard Ebben-hout, Kajoe Loling, en meer andre, dienen) 't zy tot het timmeren van vaartuigen gebruikelyk, daar de inlander hem geen geld voor zou durven afvorderen, zo heeft hy van wegen den E. Maatschappy ook een ftal, met 60 à 70 fchoone Koebeesten, die hem melk, en de keurlykste boter, die men eten kan, uitleveren, alzo die zeer ftyf, byzonder aangenaam van fmaak, en heel geel uyt de natuur is. Het is waar, dat hy daar van nu en dan den Landvoogd voorfiet; dog daar fchiet rykelyk zo veel over, dat hy 'er zyn gebruik en nog wel wat meer van over heeft. Ook valt hier ryft, en Padi, (die de inlander al zedert A^o. 1669. begon te planten) ook Ottong, een zoort van zeer goede Gierft, en Sago-Borneo, een zoort van klein zaad, waar af lekkere inlandfe bry gekookt, en welk zelf wel tot een gefchenk aan de grootste van Batavia, gezonden word, al welke dingen, hoe gering ook in fchyn, hare voordeelen geven. Zyn voordeelen van 't Guarnifoen, met Arak, Ryft, en andere dingen, wel dier, maar nog dierder aan den inlander, te

En zyne voordeelen.

verkoopen, zyn niet minder, dan die van andre Kooplieden op de buitenpoften; behalven dat Boero zo na niet onder het bereik van den Landvoogt legt, waar door zy hunne zaaken vry wat onbevreesder, dan wel andre, die na by leggen, konnen doen.

Wat Opperhoofden hier van tyd tot tyd gelegen hebben, zullen wy hier na by een byzondere Lyft vertoonen.

Wat Goederen zy onder zich hebben, blykt ten naaften by uit dit *Transport*.

Transport ofte Overgifte, Lyft van 't gene
van alle zodanige Contanten, Vires, Koopmanfchappen, Ammunitie van Oorlog, Equipagie-Goederen, Gereedschappen, Boeken, en Papieren, &c. Als ter ordre van den Wel-Ed. Agtb. Heer, Adriaan van der Stel, Raad Extraordinaris van Nederlands India, mitfgaders Gouverneur en Directeur dezer Provincie Amboina, met den reforte van dien, &c. Overgegeeven ende Getransporteert zyn, door Nicolaas Valk, Assistent in dienst der Ed. Comp. en naar 't overlyden van het geweezen Subalterm Hoofd, Pieter de Meyer, 't gezag tot Boero provisionelyk waargenomen hebbende, ende zulks aan het nieuw aangefield onderfheld Hoofd, den Boekhouder, Herman Christiaan Dove, in presentie, ende ten overftaan van ons ondergefchreeve, als daar toe door Wel-Gemelde Ed. Agtb. Heer Gouverneur, expreffelyk Gecommitteert, te weten:

- 558½ Rds. of f 1675 - 10 - Contant.
 23220 ₤ Ryft.
 863 ₤ Spek.
 1331 ₤ Vlees.
 47 ps. Guinces gem. geb.
 28 ps. Caricams groote roode.
 10 ps. Percallen gem. geb.
 1 ps. Zyldoek enk. kufft.
 39 ps. Salempocris br. Bl.
 84 ps. Dongris met roode hoofden.
 40 Dekens, enkelde kufft.
 1 ₤ Garen, Hollands.
 91½ K. Oly van Clappus.
 356 ₤ Spykers.
 1828 ₤ Buskruit.
 1 ps. Silver Signet, of Tsjap.
 70 Koebeesten.
 1500 ₤ Sout.
 65 Boff. Lont; Inlands.
 35 ps. Bandrolliers.
 26 Musquetten, waer van een onbequaam.
 7 Snaphanen.

- 6 Patroontaffen.
- 17 Houwers.
- 16 Pieken, waar van 5 onbequaam.
- 17 Draagbanden.
- 1 Hellebaard.
- 1 Metale Klok.
- 8 Gedrukte Boeken, tot kerk en school-dienst.
- 6 Balkjes, by de boekjes gedebeiteert voor f. 3.
- 14 stukken Yzer kanon.
- 14 Rampaarden, waar op voor 1 Md. kanon legt, dog door ouderdom meest onbequaam.
- 10 Hoeden, koddebeks, waar van 2 ps. onbequaam.
- 176 K. Arac, Bataviafe.
- 447 R Yfer.
- 70 $\frac{1}{2}$ R Wafch.
- 2 ps. Martavaanen.
- 19 R Loot, Artillery-goederen.
- 1199 ps. Rond fcharp.
- 188 ps. Lang fcharp.
- 100 ps. Musquet-kogels.
- 100 ps. Gevulde hand-granaten.
- 1 Kopere kruis-lantaarn.
- 4 Schut-booren.
- 7 Kopere laatpriemen.
- 2 Tromvellen.
- 1 Trommel, onbequaam.
- 60 Snaphaan-steen.
- 28 Ruim-naalden.
- 1 Schut-krasser.
- 8 Aanzetters.

Equipagie-Goederen.

- 4 ps. Boeibouts.
- 21 Beugels.
- 5 Hang-flooten.
- 1 Yzere Dreg.
- 4 Half-uurs-glaafen.
- 1 Tinne flapkan.
- 2 Rys-maaten.
- 1 Padi-maat.
- 1 Kram-bal.
- 1 Kompas.
- 4 Kopere Hang-lampert.
- 1 Kruit-tregter.
- 1 $\frac{1}{2}$ Wiel-tros.
- 1 ps. roll. Hollands Zeil-doeck.
- 5 ps. Ledige Kruit-kisten.
- 8 Bloks in zoort aan twee groote takels.
- 1 Groote Tobbe.
- 6 Water-balies.
- 2 Emmers.
- 15 Kan Teer.
- 2 ps. Prefenning.

Gereetschappen.

- 1 Dommekragt.
- 5 Yzere Koevoeten.
- 1 Avegaar.

- 1 Bruineer-ftaal.
- 2 Spyker-hamers.
- 1 Yzere Balans.
- 7 Metaal gewigt, als:
- 1 ps. wegende 50 R .
- 1 — — — — 10 —
- 1 — — — — 5 —
- 1 — — — — 4 —
- 1 — — — — 3 —
- 1 — — — — 2 —
- 1 — — — — 1 —

7 ps. wegende 75 R

- 1 ps. Kalk-houweel.
- 1 Metale Vyfel.
- 1 Trek-zaag.
- 1 Vyl.
- 1 Mets-hamer.
- 1 Kuipers-diffel.
- 1 ps. Ploeg-fchaven.
- 3 Draag-bytels.
- 1 Guds.
- 1 Span-zaag.
- 1 Kerf-byl.
- 1 Hand-zaag.
- 18 Koks-bylen.
- 7 Houweelen.
- 4 Breede beflage fchoppen, meest onbequaam.
- 7 Spitfe Spaden.
- 4 Yzere Schoppen.
- 14 Boor-yzers.
- 1 Slyp-steen.

Boeken.

- 24 Negotie boeken van A*. 1685. tot nu toe.
- 24 d*. Journalen van, en tot dato als boven.
- 24 d*. Specicatie boeken als boven.
- 9 Afgaande brief boeken van 1691. tot nu toe.
- 5 Bondels aankomende brieven van 1692. tot nu toe.
- 7 Rol-boeken van 1681. tot nu toe.
- 1 Statuten van Batavia.
- 1 Dagregister van den 25. Feb. 1689. tot nu toe.
- 7 Prothocollen van 1692. tot nu toe.
- 2 Ziel-befchryvingen van 1706. en 1707.
- 2 Cognoscement-boekjes.
- 1 Factuur-boekje.
- 10 Quitantie-rol-boeken der verftrekte goede maanden aan 't guarnifoen.
- 1 Inltructie voor Boero.
- Nog cenige andere zoo boekjes, als papieren in zoort.

Ongetaxeerde Goederen.

- 12 ps. Kruit-hoorens.
- 11 Lont-ftocken.

- 1 Takel-Tros.
 2 Kraffers.
 7 Schut-lepels, waar van i. onbequaam.
 12 Wiffers met hare aanzetters.
 10 Houte Kardoefen, onbequaam.
 12 Morgen-Iten D°.

Boero, aan de Pagger Defensie,
 Ady Juny 1708.

*Onzer presentie als
 Gecommitteerden*

Jⁿ. L^s. MUNNICKS,

J^s. HOENDERLAAG.

by my overgeven

NICOLAAS VALK

by my ontfangen

Hⁿ. Cⁿ. DOVE.

Verdichtfel van Obfilan's dochter met een Kayman gepaart.

Wel eer was in dit dorp Cajeli, een *Orangkaja*, die den inlanderen, gront tot het verhaal van zekere fabel, daar zy vol van zyn, gegeven heeft. Wy verhalen 't volgens hunne opgave; dog zeggen te gelyk, dat het een verdichtfel is van dien aard; waar van wy veele voetstappen by wyser volken dan dese vinden. Dese *Obfilan* genaamt, had een dochter, die lange tyd met een Kayman, die zig eerst in de gedaante van een jongeling aan haar vertoonde, geboeleert had; dog die gedwongen wiert naderhant in zyn rechte gedaante op haare besweeringe, (dat zy meesterlyk doen kunnen,) te verschynen; waar over hy niet alleen beschaamt, maar ook zoo vergramt wiert, dat hy na een gansche troep Kaymans by een gesamelt te hebben, dit gansch dorp dreigde aantonsd te vernielen, by aldien men hem dese dogter niet tot zyn vrouw geven wilde.

De inlanders dit uiterste niet willende afwagten, en doodelyk voor de woede van dit gedrogt verschrikt, baden den vader, om tog zyn dogter, tot 's lands behoudenis aan den Kayman ten eersten over te geven, dat de vader, na veel bidden en smeeken, en uit vrees voor zig zelf, mogelyk meer van wegen die blinde Boeronefen, als van den Kayman, toestont. Men pronkte de dogter zoo oerlyk op als men kon, en leverde haar by een statelyk geleide van het gansche dorps-volk aan den Kayman over, die ze op zyn rug nam, en met haar eerst wat dieper in zee, en daar na naar de gront swom. In het uitgaan aan de rivier Way Wamlabo liet zy haren Toedong, of inlandfchen hoed vallen, van de welke een Nipa-Boom gegroeit is, die nog voor weinig jaaren als een eilandje in de mond van die rivier te zien was. Uit dit huwelyk nu, zyn drie princen voortgekomen, die, zoo de inlander al verder in zyn blindheit en bygeloove opgeeft, onder de Kaymans met byzondere namen bekend zyn.

De eerste *Pati-Labean*, of Graaf

van de haven genaamt, plagt zyn verblyf ontrent twee kleine eilandkens, wat beoosten Cajeli, op een rif dat wy nog beschryven zullen, Poeloe Ocka genaamt, te houden.

De tweede prins *Hboekom*, (dat is de richter) Kalehali genaamt, hielt zig op in de groote rivier Way Abbo, een uur opvarens; en de derde *Saleman*, onthielt zig omtrent en in de bogt, in de zelve heen en weer swemmende.

Op dit verhaal, stonden zelf de verstandigste Boeronefen voor 30 a 40. jaaren, en later, nog zoo vast, dat zy ter bevestiging van dit onnoozel verdichtfel zeggen dorften, dat zy den prins Saleman menigmaal by zyn naam geroepen, en hem, na dat hy by 't vaartuig zagkens opquam kyken, uit hunne handen te eten gegeven hadden. Ook verhalen zy, dat deze prins *Saleman* eindelyk van een Nederlands zoldaat, daar gevallen met een fchip gekomen, dood gefchoten, en de dader over dit wanbedryf weer door een andre Kayman omgebracht is.

Dit is ook de oorzaak, dat geen Boeronees een Kayman, alzo zy zich inbeelden, uit dat doorlugtig huwelyk mede gesproten te zyn, dooden zal, uit vrees, dat hy iemand van zyn naaste bloed onwetende zou kunnen ombrengen.

Dat dit een fabel is, leid geen tegenspraak; maar dat deze Boeronefen, (door wat konst weet ik niet,) en ook andre inlanders, als die van Manipa, Amblau, wonderlyk met de Kaymans of Krocodillen weten om te gaan, zonder dat zy hen eenig leed sullen doen, daar af zyn my door geloofwaardige lieden, meer dan eens verhalen, waar over ik verbaast stond, gedaan; die ik mogelyk elders beter te pas brengen zal.

Na dat wy in onze beschryving van 't lant van Boero desen kleinen buitensprong gedaan hebben, scheiden wy van Cajeli af, daar alleen maar by voegende, dat hare tegenwoordige *Orangkaja* het bewind heeft over 600 zielen, waar onder 200 weerbare mannen, en 50 Dati's zyn.

Wanneer men van Cajeli nu langs strand de bogt Ooft aan uitvaren wil, ontmoet men eerst de groote rivier Way Soewel, die boven verscheide takken en kromtens heeft, loopende ertelyke mylen West aan, en daar in de Way Abbo vallende; een half uurtje van Way Soewel legt de rivier of spruit Macfella, by welke een groot rif legt, dat zig by na tot Way Lapia Ooftwaart, wel een uur in de lengte, en wat minder in de breedte, na zee toe tegen een bogt uitstrekt, van Way Lapia met een smallen soom, nog twee mylen langs strand tot

voor

Kinderen uit dit huwelyk voortgesproten.

En verdre verdichtfelen.

Way Soewel. Macfella. Way Lapia.

Way Lea. voor by de rivier Way Lea lopende. Op dit rif leggen niet verre van de rivier Macfella, dicht by ftrand twee kleene eilandekens, Poeloe Ocka genaamt, by welke die voornoemde prins der Kaymans, *Pati Laboan* huishielt. Ook heeft men Suiden en Noorden langs dit rif, zoo als men van 't ftrand na zee fchept, drie, dan twee, dan weer drie, en dan vyf vadem waters.

Van Way Macfella Ooftwaart aan, is dit land vry bergagtiger, en zoo moeraffig niet als elders, alzo men daar, en verder op tot aan den hoek van Pela, by na geen rivieren van eenig belang heeft.

Hoek Roeba. Een myl of anderhalf van Way Macfella, heeft men Ooft aan een fpruitje Way Lapia genaamt, dicht by 't welke de fteenagtige hoek Roeba legt.

Zehit, de vlugt-plaats der Portugeefen. Naaft aan Roeba, ontrent een myl van Way Lapia, lag in een kleene bogt Zehit, of Zeit, een plaats na welke de Portugefen, toen zy Tsjico Maraffa verlieten, door *Roebobongi* verdreven, de vlugt namen, hebbende zich daar met de dorpen Ilat, Tagaliffa, en Leliali, die als de Tidorefen, ook Oeitiva's waren verfterkt; hoewel zy naderhant door d'inlanders van daar ook verdreven wierden.

Ontrent een myltje Ooftelyker dan Zehit, ontmoet men in een groote bogt de rivier Way Lea, die vry groot is in opzigt van de andere fpruitkens, en hoedanig 'er geen van Way Soewel af tot aan den hoek van Pela, (zynde den Ooft-hoek aan de Noord-zyde, en ontrent drie groote mylen van den hoek van Roeba, daar die zyn begin neemt,) gelegen is.

Timmerwerf by Way Lea. By dit Way Lea plegen de Boeronefen al van oudsher een zeer bequame Timmer-werf, en veel thuienen te hebben.

Berg Karammat. Pas een half uurtje Ooftelyker, heeft men den berg Karammat, dat is, de Heilige berg, zig vry kaal vertoonende. Hy word zoo genaamt, om dat een Moorfche Priefter, die 'er aandryven quam, aan de voet van die berg begraven legt, gelyk dat graf daar ook nog te zien is.

Way Nobl. Van dezen berg af langs ftrand loopt Ooft aan, een fmal rifje ontrent een half uur verre, wanneer men de rivier Way Nobl, maar een fpruitje, dat van Way Lea ontrent twee mylen gelegen, ontmoet.

Hoek van Pela. Even buiten dit fpruitje begint de hoek van Pela, de Ooft of Noord-Ooft hoek, van Boero, die drie mylen omvarens, en van 't Noorden tot aan de Ooft-zyde twee mylen breed is, van Cajeli 's bogt, tot daar hy begint, wel vier

mylen gelegen; hoewel andre hem maar een myl van den Heiligen berg, dat myl egter wat verder voorkomt, afplaatfen.

Hier is gemeenlyk een fware froom by dien hoek; om dat het land ront loopt, en vry wat fchielyk na 't Suiden omfwacit. Men heeft daar op ook groote Hout-zageryen zedert eenige jaeren gehad, 't geen veel vaartuigen derwaarts lokte, gelyk dese hoek het ook is, daar de vaartuigen, die van Manipa na Boero of na de bogt van Cajeli willen, gemeenlyk eerst aanleggen.

Van de rivier Way Zehoc, pas beluiden den hoek van Pela, tot aan Ilat, rekt men gemeenlyk maar zes, hoewel het wel feven mylen ver is.

Een myl Zuid aan van Way Zehoc heeft men Way Soena, anderhalf myl nog Suidelyker Way Poeteh, zynde maar fpruitkens; dog een myltje verder de groote rivier Maja, die na een langen loop om de Weil, zig mede met de groote rivier Way Abbo by Cajeli vermengt.

Een half myl van Way Maja, ontmoete men wel eer op het ftrand van Boenoe Heli, by een waterken van die zelve naam, Laffiali een magtig dorp te dier tyd, welkers grenspaalen zig tot aan en in Cajeli 's bogt uittrekten, zynde haar *Orangkaja Obfelan* doen de magtigfte op Boero, maar het is in vermogen zoo afgenomen, dat het nu by het dorp Ilat ondergefteken, en te zamen maar een dorp is. Van Way Boenoe Heli al Suid aan tot Way Lifa toe, 't geen wel vier mylen verre is, heeft men verfcheide kleene rivierkens, als Way Samalla, Way Laba, welke laafte een myl van 't eerste, gelyk Way Samalla ontrent in 't midden tuffchen die beide gelegen is, waar op een myl verder Way Auw, een half myl nog Zuidelyker Way Batoc Loebang, en nog een groot myl verder zich Way Mole zodanig vertoont, dat men in 't midden nog een fpelonk of rots Batoc Mole genaamt, te zien heeft.

Een myl van daar fchiet de kufft met een zeldfame hoek, die voor niet zeer dik, maar in 't midden wel een myl breed is, met een bogt na het Ooft ten Zuiden uit, vlak voor welks hoek, Batoc Rea genaamt, een rifje legt van anderhalf myl in 't rond, dat zich rondom dezen hoek, by na als een hoofd op een lichaam vertoont. Ook heeft men op dat rif naaft aan 't landt ten Noorden vier, ten Zuiden zes, en naaft aan zee ten Noorden zes, en ten Zuiden vyf vadem waters.

En groote halve myl van dit rifje voor dien hoek is Way Lifa, die na veel

Way Soena, Way Poeteh, en Way Maja, een groote rivier.

't Dorp Laffiali, en Way Boenoe Heli.

Way Samalla, Way Laba, Way Auw, Way Batoc Loebang, en Way Mole.

De hoek Batoc Rea.

Way Lifa, om-

Way
Hame.

omwegen en kromtens, na 't Westen, zig mede als een van de grootste rivieren van dit land, met Way Abbo, dog nog verre boven Cajeli na 't gebergte toe, vereenigt; van welke rivier, een half uurtje verder midden in een groote bogt van twee mylen men 't riviertje Way Hame, en een halve myl van daar

Het dorp
Ilat, Way
Namlea,
Way Se-
fia, Way
Nanam,
Way Sa-
belewa,
Way
Sami,
Way Ma-
katita,
Way
Serama,
Way Ta-
wa, Way
Pekac,
een gro-
te rivier.

het dorp Ilat heeft, alwaar men een half myltje verder Way Namlea, en ruim nog eens zoo verre Way Sefia, een myl verder Way Nanam, nog een myl verder Way Sabelewa, nog een myltje verder Way Sami by een kleen bogtje, en dan weder een kleene hoek, die ront is, vint, die tot aan Way Makatita, ontrent een myl van Way Sami loopt, van waar men tot aan Way Pekac, een groote rivier, in opzigt dezer kleene waterkens nog Way Serama een half myl van Way Makatita, daar de kust wat inloopt tot aan Way Pekac, en nog een halve myl verder Way Tawa heeft, dat by na een myl van Way Pekac aflegt; van waar het landt wel wat uitpuilende, tot aan het dorp Roemah Ite ontrent de groote rivier, Way Poli zoo West aan loopt, dat men by na op ieder half of quartier myls, de spruitjes Way Selia, Way Samana, Way Sena, Way Eela, Way Nila, Way Hefam, en dan het dorp

Andre ri-
vierkens.

Het dorp
Roemah
Ite, en de
grootte ri-
vier Way
Poli.

Roemah Ite digt by de rivier Way Poli binnen de spatie van drie mylen ontmoet. Van het dorp Ilat, op een schorren hoek geplaatst, legt langs strand een kleene steenagtige foem tot aan het bogtje van Way Sami, makende van Ilat tot Way Nanam een flacuwe bogt, en van Way Nanam tot Way Sami, nog een dierge-lyke bogt ieder van anderhalf myl; ook reket men de verheit van Ilat tot Roemah Ite wel zes mylen te zyn.

Ilat levert
een Co-
racora
uit.

Dit dorp Ilat komt alleen met een *Coracora* voor den dag, en deszelfs Orang-kaja gebied over 108 zielen, waar onder 30 weerbare mannen, en 24 Dati's zyn.

Van Ilat na Roemah Ite, by den inlander Loema Ite genaamt, daar de kust zig wel anderhalf myl na 't Westen dracit, heeft men een groot vlak land, 't geen ons eindelyk tot aan Roemah Ite brengt, een dorp, waar over een Sengadji, of Hertog heerscht, die de eerste in rang van alle de Orankaja's op 't land van Boero is, en 't bewint heeft over 300 zielen, onder welke men 112 weerbare mannen, en 56 Dati's telt.

Rivier-
kensbe-
weffen
Way Po-
li, als
Way
Laffiata,
Way Lia,

Van de groote rivier, Way Poli, die 2 a 3 racken heeft, en de grootste tot aan Way Olo is, loopt men al West ten Zuiden aan, alwaar men tusschen 't dorp Way Samma en Way Poli, dat ontrent twee en een halve myl van een legt, verscheide kleine spruitkens ont-

moet, die ieder ongevaer een half myl van een leggen. Eerst na Way Poli heeft men, een quartier myl'er af, Way Laffiata, dan zo veel verder, Way Lia, een halve myl verder Way Nala, een halve myl van daar way Apaja, nog een halve myl voor by dit riviertje Way Gusli, van waar tot voor by Way Olo men een smal rif langs strand heeft, puilende hier de kust van Way Gusli tot aan Way Samma met een hoek van een myl in 't ront uit, voor welke dat rifje op zyn breedste, en nagifing een quartier myl's in zee is.

Way Na-
la, Way
Apaja,
Way
Gusli.

Van Way Gusli nog een halve myl verder, komt men by Way Salia, en een groote halve myl verder daar 't land weer wat inbuigt, heeft men het dorp Way Samma; pas aan deze zyde of beoosten Way Olo. Het is een van de grootste dorpen, staande onder een Pati, of Grave, die de eerste in rang van de vier Pati's van Boero is, endie 't opperbevel over 360 zielen voert, waar onder 120 weerbare mannen, en 40 Dati's zyn.

Het dorp
Way
Samma,
en de
grootte
rivier
Way
Olo.

Deze rivier Way Olo is wel wat naeuw in 't inkomen, maar van binnen zeer wydt, en een van de grootste, zoo niet de aller grootste van 't geheel eiland, alzo zy zich van 't Zuiden tot aan de Noort-zyde uitstrekt, alwaar zy zich met de grote rivier van Cajeli, Way Abbo, ook vereenigt.

Van Way Olo meest West, met een kleene buiging na het Zuiden aangaande, ontmoet men tot het dorp Oeki, dat pas bewestten een riviertje van die zelve naam legt, ontrent ieder half myl de kleene rivierkens, Way Tiboe, Way Nanoe, Way Labat, Way Latoe, (voor welke een kleen rifje pas in zee, een half myl lang, en ontrent half zo breed legt,) en Way Kea, waar voor een zeer kleen eilandje, ook met een zeer kleen rifje, gelyk'er zich ook een, wat groter voor Way Latoe vertoont, dog die van Way Oeki legt wel een kleene myl van Way Kea.

Way Ti-
boe, Way
Nanoe,
Way La-
bat, Way
Latoe,
Way
Kea,
Way
Oeki.

Van Oeki, 't geen men zes mylen van 't binnen-meir zegt te leggen, tot aan Way Kola, buigt zich het land weer wat in, alwaar zig, een quart myl van Oeki, Way Soelatoe (ontrent welke zig t'zeewaart vlak in 't Zuiden een rifje van een half myl lang, en ontrent half zoo breed; met een smal lang eilandje'er op vertoont) en een myltje verder Way Toetabare, een quartier verder Way Lao, nog een quart myl verder Way Wale, en nog een half myltje verder, met wat meerder buiging na het Zuiden, Way Kola opdoet, een rivier, die al fraai groot is, en veel tacken na boven toe heeft.

Het dorp
Oeki,
Way
Soelatoe,
Way
Toetaba-
re, Way
Lao,
Way
Wale,
Way
Kola.

De hoek Batoc Pegge. Daar na puilt het land met een grootte hoek, vlak na 't Zuiden uit, zynde van Way Kola af, tot beweften dezen hoek, Batoc Pegge genaamt, met een rif befet, dat allengskens tot vlak voor de hoek, op ontrent een quart myl verbreet, maar van daar tot aan 't rivierken Way Nana, allenskens afneemt, daar de kust weer na 't Noordwesten infchiet.

Way Nana.

Als men van Way Kola, dien hoek van Batoc Pegge tot aan Way Nana omfchept, heeft men twee en een half myl van nooden, en een quart myl buiten 't Rif wat Westelyker, dan vlak voor den hoek, heeft men nog een rifje, dat van het Zuid-Oosten ontrent een halve myl ver, hoe langer hoe fmaller na 't Noord-Westen loopt, zynde in 't Zuid-Oosten geen quart myl, en in 't Noord-Westen pas half zo breed.

Way Solo, Way Boela, Way Tina. Een half myltje westelyker, ontmoet men 't Riviertje Solo, vlak voor 't welke pas in zee ook een zeer klein rifje legt, beneorden 't welke men drie, en ten Zuiden vier vadem water heeft.

Het dorp Way Tina, Way Stamita, Way Baja. Een half myl verder ziet men Way Boela, nog zo veel verder, al Noordwest aan een dorp landwaard in, en een rivier, beide Way Tina genaamd, en een vierde myl 's verder, een spruit, Way Stamita, een half myl verder, Way Baja, nog een quart myl verder, Way Soelat, nog zo veel verder Way Kirikille, een weinig verder Way Besi, en nog zo veel verder, dat zamen ontrent een halve myl uytmaakt, Way Lekfoelo, en dan Way Wammala, een grootte rivier met veele Takken, aan welkers Oostelyke tak na boven toe, landwaard in het dorp Rebbe, en aan de Westzyde het dorp Mafferette, mede landwaard in, wel drie mylen van strand legt. Het laatste dorp heeft een Orangkaja, die onder zich 460 zielen, 136 weerbare mannen, en 50 Dati's, heeft. Deze twee dorpen gelyk ook Way Tina, en Ocki, plagten onder Way Sama te staan, dog 1672. in twiſt geraakt, hebben zy zich by Roemahlte (uitgenomen Mafferette, dat op zig zelve bleef) gevoegt.

Way Soelat, Way Kirikille, Way Besi, Way Lekfoelo, Way Wammala een grote Rivier. De dorpen Rebbe, en Mafferette. Vlak voor deze rivier Wammala, legt ook een rif, dat by na Zuid-Oost, en Noord-West strekt, een grootte myl lang, en een quart myl breed, met verscheide kleene eilandjes 'er op, gelyk nog zulk een eilandje wat Noordwestelyker in een revige bogt legt, behalven dat ook langs strand, van Way Baja, tot Way Mepa, een smal rifje, als een soom loopt.

Embotje, Way Haa. Van Way Wammala, een myl Noord-Oost aan, komt men by een plaats Embotje genaamt, en weinig verder by

Way Ha-a, vlak voor welk Riviertje, die steenagtige zoom langs strand merkelyk breeder is, pas buiten tegen welk rif aan, het voornoemd klein eilandje legt. Een half myl verder, daar 't land in, en dan tot Way Mepa toe met een hoek weer uitloopt, heeft men Way Mepa, dat een myl van Faloe legt, alwaar het land eerst een hoekje, dan weer een klein bogtje, dan weer een hoek die wat grooter is, en dan een diepen smallen inbogt maakt, die meest Oost aan loopt, by Faloe, zynde de naam van die hoek van welke bogt van Faloe, ook een smal rifje, meest West aan een grootte myl verre langs strand schiet, van waar men Noord-West aan, een myltje verre weer een hoek, en dan een diepen inbogt heeft, als een ronde ſak, wel een grootte myl diep en breed, Tihoe genaamt, wiens opening na zee toe, geen quart myl breedte beſlaat.

Van daar al Noord-West, hoe langs hoe meer aan loopende, komt men een half myl verder, by Way Karike, drie grootte mylen beweften de troeble rivier Way Wammala, die uyt een binnenwater, Tifoe genaamt, haren oorspronk heeft.

Vandit Way Karike, waar by ook het dorpje Karike legt, loopt men een halve myl verder, by Way Pea, en een myl verder, by Way Koena, dat een fraaije grootte rivier is.

Van Karike, tot het dorp Fogigi, dat ontrent ses mylen van een legt, buigt zich de kust weer West-Noord-West, voor al van Liffateke.

De eerste plaats na Way Koena, daar men verder na het dorp, en den berg Tomahoe voortgaankomt, is de steenagtigen hoek Liffateke, die daar vyf quartier myl's aflegt, en met een klein rifje, half maans wyze bezet is.

Een halve myl verder heeft men Way Safie, ontrent nog de helft verder Way Zawapat, nog zo verre Way Boa, een grootte myl verder Way Mata, een myltje verder Way Fastou, nog een myltje verder, wel eer het dorp Fogileko, en dan nog een myltje verder, na dat men de dorpen Wadan, en Saylani, voor by geraakt is, komt men weder by het Dorp Tomahoe, waar mede wy begonnen hebben, en waar by wy dan dit eiland Boero, in zyne strekking, die ik ontrent 64 mylen, in het rond giffic te zyn, (by andere op ſchaars 60 mylen gestelt) rond gewandelt hebben. Dog zo men de lengte (gelyk zommige) maar op 18 mylen neemt, zal 't pas 54 mylen in 't rond haalen. Zo nu was de ſtaat van dit land wel eer; maar zedert de oorlogen, en wederſpannigheid tegen den Koning

Way Mepa.

De hoek Faloe.

De Bogt Tihoe.

Way Karike.

Het dorp Karike. Way Pea, Way Koena; een redelyk groot Rivier.

De hoek Liffateke, Way Safie, Way Zawapat, Way Boa, Way Mata, Way Fastou.

Het dorp Fogileko, Wadan, en Saylani.

van Ternate, (waar van wy in de zaken van dat Ryk, gefchreeven hebben, en van welke wy in die van Amboina nog verder fchryven zullen) zyn zy, heulende met zyne vyanden, door onze wapenen zeer vernedert, en eindelyk gedwongen, om zig A°. 1657. weer met ons te bevreedigen; dog zo, dat zy te gelyk van 't gezag der Ternataan- fche Kimelaha's ontfagen, en onder den Landvoogd van Amboina, als Stadhouder van wegen den Koning van Ternate, gefelt zyn; onder voorwaarde, dat zy geen Ternataanen meer op hun land dulden, veel min onder 't gezag van enig Ternataan ftaan zouden, blyvende ider Orangkaja volflagen meefter en gebiedier van zyn dorp.

Zedert dien tyd heeft men hen een geheel anderen, en wel dezen rang gegeven.

Verandering van Boero's hedensdaagse staat na den Ootlog met de Koning van Ternate.

Rang der tegenwoordige Orangkajen.

De 1ste was de Sengadja van 't dorp Roemah Ite. De 2de, de Pati van Way Samma. De 3de, de Orangkaja van Cajeli. De 4de, de Pati van Leliali. De 5de, de Pati van Tagaliffa. De 6de, de Pati van Liffella. De 7de, de Orangkaja van Tomahoe. De 8te, die van Balamatta. De 9de, die van Ilat, De 10de, die van Bara. De 11de, die van Hoekomina. De 12, die van Maroelat, en Marlattang, zynde de eene helft van Leliali. En de 13de, die van Maffarette. Ook is 'er na dien tyd, zynde Kimelaha Hafi, met zyn broeders, gelyk wy onder Ternate zien, ondertuffchen na de Laha, niet verre van 't Casteel Victoria, op Amboina verplaatft, een Nederlands Comptoir, op Boero opgerecht, met laft, om 'er een Onderkoopman, of Boekhouder, te leggen, om den handel, 't zy van Padi, 't zy van kleden, en wat verder wegens de *E. Maatfchappy* te verzorgen mogt vallen, waar te nemen; hoewel zy daar weinig voordeel heeft, dan van de Padien 't Hout dat 'er valt, zynde de winft op de kleden niet groot.

Dus verre dit Land van buiten befchouwt hebbende, daar het zig alomme meeft met fchoone ftranden, lomerryke Boffchen en menigvuldige Rivieren en fpruitjens, die 'er wel 120 zyn, vertoont, weten wy nu hoedanig het in zyn omtrek, en langs deszelfs ftranden is.

Nu dienden wy nog iet van het getal hunner Coracora's te fpreken, maar zullen dat uit ftellen, tot daar wy in 't byzonder van de Hongi-vloot handelen.

Boero in zyn binnenfte.

Wat nu het Land in zyn binnenfte aangaat, het is vol akelige bergen, welker namen zelf niet eens bekend zyn, alzo niet, dan Alfoerefen, en die nog zo weinig in getal, daar op wonen, dat het

naeuelyks weerdig is 'er van te fpreken.

De Boffchen, hoewel fchoon in opzigt van de fchone en nuttige Houtwerken, zyn ontoegankelyk, naar, en zo dicht van berg-mofch begroeit, dat men werk heeft, om, zelf met levensgevaar, 'er door te komen, zo dat iemand de luft om eenige reize derwaarts te ondernemen vergaat; want behalven 't gevaar van de wegen, daar pas een man op 't fteilfte der bergen gaan kan, en de fwarte aftortende rivieren, kan men ook licht door buitengemeene grote Slangen, Kaimans, en ander ongedierte, zig of in de rivieren, of te landt onder de ftuelen, en 't berg-mofch onthoudende, eer men 't denkt of verwacht, aan zyn ein-ker te geraken.

Schoon nu ider Dorp zyne byzondere Berichten der Alfoerefen, waar mede het handelt, heeft, waar ontrent Liffella, aan de Noordkant alle andre overtreft, zo weet men egter, door de berichten dezer Bergwilden aan de ftrand-bewooners, niet anders wegens dit Landt van binnen te zeggen, dan dat het alomme zonder volk, woest, vol vervaarlyke bergen, en zeer vol grote Slangen is. Maar het zeldzaamfte van binnen, is een groot Binnen-Meir boven op zeker gebergte ontrent midden in 't Landt, 't geen deze en geene nog uitgelokt heeft, om een reisje derwaarts te doen, om den oorfpronk van de meefte grote rivieren van dit Land, die vry dik en troebel van water zyn, en meer andre zaken na te fpeuren, en of in dat Meir ook andre zeldzaamheden, die men daar van opgegeven heeft, waarlyk te vinden zyn.

De eerste, die met openbare laft mynes wetens, daar na toe geweest is, was de Vaandrig *Johan Leipfig*, die zedert A°. 1659. Opperhoofd van Boero zynde, A°. 1668. een Reisje derwaart ondernomen heeft, waar van dit zyn bericht is.

Den 3de Januari vertrok hy van de Vetting met een Orembaai, vier Zoldaten, en eenige Orangkaja's na de Zuidzyde van Boero, om, volgens zyn ontwerp, van die kant na 't Meir te trekken; dog verfcheide onverwachte veranderingen deden hem dit voornemen ftaken, en na Liffella gaan, om dat de Pati van dit Dorp hem verzekerde, dat dit nader was, en een veel korter reisje geven zoude.

Dierhalven trok hy den 9de dte de grote Rivier van Liffella, of Liffiela, Way Ila genaamt, Zuid-waard op, brekende (om zo te fpreken) door een groot vlak, dog donker Bofch, 't geen door zyn vogtigheit, en digte lommer niet alleen naar en yffelyk, maar daar het 's nagts ook zo kout was, dat men nau-lyks

Vol waar gebergte, en vervaarlyke wegen.

Door 't ongedierte nog vervaarlyker.

Berichten der Alfoerefen van dit Landt van binnen.

En voor al van zeker binnenmeir, op 't gebergte gelegen.

Ao. 1668 eerstebe zocht door Johan Leipfig.

Bericht daar van.

lyks vuur maken, en gemaakt zynde, niet wel aanhouden kon; de bomen met mosch, dikker als een man in zyn midden, bewasschen, waar tegen willende leunen, bevonden zy menigmaal maar dunne, en zo dik begroeide boomkens van 1 duim a 2 dik te zyn, die schielyk en tegen hunne gedagten brekende, hen dus wel eens met groot gevaar om verre deden vallen.

De grote slangen, waar van men zoo veel opgegeven had, nog ander ongedierte, ook geen gevogelte, hebben zy in dit bosch vernomen, maar wel een groot getal Bosch-verkens, die daar zeer vermenigvuldigt zyn, zedert de Mohammedaanen, die eenafgryfen van spek hebben, daar plegen huis te houden. Ook zagen zy in 't zelve geen Kajoe Poeteh- of Caiuwaris-bomen, een klaar bewys, dat de gront daar al te vogtig, en voor zulke boomen niet bequaam was.

Den 10de vervolgden zy haren weg nog langs deze Rivier door dit naar het Bosch.

De rivieren Waha, en Waori, in Way Ila storten de.

Den 11de quamen zy aan 't riviertje, Waha en nog twee mylen verder de rivier Waori, die beide zig ter rechter hant in Way Ila ontslaften; nog drie mylen voortgetrokken, lieten zy Way Ila aan de linkerhant leggen, en quamen ter rechter hant in een fraje valley, alwaar zy zich den derden nacht neder floegen, om wat uit te rusten.

Den 12de trokken zy over die valley, en quamen ter linker hant by een hoog gebergte, daar zy met veel moeite dien dag opquamen, blyvende die nacht daar boven op rusten.

Way Werain.

Den berg Coak Niesse, en Way Tabi.

Den 13de moesten zy dat gebergte weer afzakken, met veel moeite, en gevaar, ontmoetden Way Ila weder, blyvende nog wel vier mylen lang by die rivier, die zy eindelyk ter linker hant verlieten. Van daar quamen zy by 't riviertje Werain, waar langs zy ontrent anderhalve myl opgingen, tot zy eindelyk op den hogen berg Coak Niesse quamen, van den welke zy ontrent den avont niet verre van 't kleen riviertje Way Tabi afdaalden, genootsaakt zynde daar hunnen nacht-rust te nemen.

Den 14de langs dit riviertje nog drie mylen verre den berg af gegaan, quamen zy by een groote vlakte, die zig tot aan het Meir uitstrekke.

Zy waren wel zes dagen onder weg geweest, hoewel zy den eenen dag door den anderen niet boven een groote myl af leggen konden, zo wegens de kromte, en 't gevaar van de smalheit der wegen, als wegens de moeite, om door de rivieren te geraken.

Hoe ver-

Zy hadden bevonden, dat het binnen-
II. Deel.

meir, maar tusschen de 5 a 6 mylen van het Noorder strand is, en waren van oordeel, dat den weg nog wel nader zou te vinden zyn, by aldien men die recht toe recht aan zoeken, of den inlander, die maar wat nader opgeven wilde, 't geen men meinde dat hy naliet; om de Nederlanders van diergeliken tocht meer af te schrikken, en om die nare wildernissen in tydt van noodt te zekerder tot schuilhoeken voor zig zelve te houden.

Zy vonden de laatstgemelde vlakte met eenige thuin, op zyn Ambonsch beplant, en hier en daar een Alfoerees bosch-huisje staan, in welke zy die laatste nacht rusten.

Ook vonden zy in die thuin veel Batatas, en in die huiskens veel Pisang, Kaladi, en tamme verkens; maar de Alfoereen voor de Nederlanders bereeft, hadden de vlugt genomen, hoewel zy daags'er aan weder quamen, toonende aan *Leipfig*, hoe zy met die tamme verkens, de wilde wisten te vangen.

Zy vonden daar ook veel Saguweerboomen, waar van zy de drank hem aanboden.

Die nacht daar uitgerust hebbende, quamen den 16de agt Alfoereen af van 't naaste gebergte, die uit last van het Opperhoofd door *Orangkaja Nala Besi* te gemoet gegaan, en met eenige kleeden, om hen aan te lokken, begiftigt wierden, 't geen de onzen die nacht daar nog blyven dede.

Den 17de trok men gesamentlyk met *Orangkaja Nala Besi* na 't Meir, daar zy tegen de middag eerst by quamen.

Zy vonden in 't zelve zeer helder water, hoewel de zoldaten, die de Reis met hem gedaan hebben, dit loochenden, en giffen dit meir wel ruim zo breed als den inham van Amboina, tegen over het kasteel Victoria, die op anderhalve myl uit komt.

Zy vonden'er ook veel wilde endvogels, en duikers in, maar geen andre visch, dan Aal, en zagen dat de zoom, of 't strand van dit meir over al week, en flykerig, ook hier en daar met Bamboelen bewasschen was.

De onze waren voornemens, om van eenig hout een vlot te maken, om het van binnen nader te ontdekken; maar de Alfoereen wilden dit niet toestaan, ja beletteden hen zich daar in maar te wasschen.

Zy vonden'er een schuitje in, hebbende de gedaante van een bakkers trog, en uit een stuk van een boom gemaakt, maar 't was zoo tuitelig, dat het een zoldaat, die'er in vaaren wilde, haast na de gront geholpen zou hebben.

Het Opperhoofd deed wel alle moeite,

om meer Alfoereefen door beleeftheit by zich te lokken, maar kon'er geen meer, dan de voornoemde agt Perfoonen, toe bewegen, behalven dat ook die zeer woest, en zelfs zo onkundig in de tale des lands waren, dat men'er niet veel bericht door bekomen, en diehalven ook niets van dat opgeven van zommige inlanders hooren kon; te weten, of'er midden in 't land nog een byzonder eiland, en hooger op, een zeldzame boom, die allerlei bladeren droeg, zyn zoude, 't geen andere weer van een eilandje in 't midden van 't meir, en van een boom daar op, voorgeven.

Maar dit is zeker, dat de onze toen daar in geen ander, dan een klein eilandje, waar op maar wat ruigte, en kreupel-bosch groeide, gezien hebben.

Aan de eene zyde van 't meir, daar men 't gebergte afkomt, hadden zy ook veel bloedfuijers vernomen, die, een halve vinger lang, en by na een pink dik, hen in 't op en af klimmen, voor al als zy stilhielden, de beenen opgekropen waren, dan ten eerften aan 't bloedfuijgen begonnen; dat egter de onze zo veel schade niet toebragt, als wel de koude en vogtige gront, waar door verscheide lam geworden, in 't vervolg alle andre afgeschrikt hebben, die gevaarlyke en doodelyke Reize, waar van zy, ten besten genomen, niet dan een lam lichaam t'huis konden brengen, weer te onderneemen, behalven dat ook alles, 't geen zy daar gezien hebben, niet van die weerde was, om iemand, die zyn gezondheid beminde, daar na toe uit te lokken.

De Alfoereefen, die men kleederen, en daar na ook geld aanbod, maakten zo weinig werk van 't een en ander dat het te verwonderen was, dat menschen die geheel naakt gingen, behalven een Tsjidako, of swagtel, van basten van boomen om hunne schamelheit, al was 't maar om zig voor de koude van de bosschen te dekken, daar toe niet begeriger waren, dog de gewoonte is by hen, gelyk by alle menschen, de tweede nature, en heeft hen het quaat, dat andre van die bosch-koude hebben, al van jongs afdoen te boven komen. Ons volk zag hen ook swaarden en parangs hebben, een klaar bewys, dat de inlanders van de stranden met hen ingoet verstant waren, en met hen, als zy maar wilden, verstaanbaar spreken konden, alzo zy dit geweer van geen andren konden bekomen, nog stoffe, nog middel, nog kennis, om die zelf te maken hadden.

Zy verzogten 't Opperhoofd ook, om hun Matakau met hen te drinken, 't geen zoo veel is, als by ons den Eed te doen,

ter verzekering, dat zy daar niet als verspieters van haar land, maar ten goede gekomen waren, vreezende dat het inzicht van die tocht niet anders was, dan om hun alle meester te werden, en in slaverny te brengen, waar voor zy een doodelyk afgryfen hebben.

Men vraagde aan die Alfoereefen ook, of zy in dit meir by storm of onweder eenige verandering vernamen, waar op zy tot antwoord gaven, dat zy'er golven en baren als in de openbare zee, en niet anders van eenige opmerking daar in vernomen hadden.

Dewyl de onze dan hier niet meer te doenzagen, begon men weer van de te rug-reize te spreken. Men passerde langs het meir veel thuijnen der Alfoereefen, zo als men na 't Oosten ging, en ontmoette een sterk afloopende rivier, die na alle schyn zig in de bogt van Cajeli ontlafte. Zy namen hunne nacht-rult by die rivier, dog raakten ten eerften al de Alfoereefche Weg-wyzers quyt, 't geen hen grooter belemmering gaf, als men denken zou. Men giste echter nog maar twee sware bergen over te moeten, en dat men dan vorder wel gemakkeliker aan strand geraken zou.

Den 18de wierden zy van de Gidsen die zy nog by zig hadden, tot aan de rivier Way Nipel, die ook uit het meir zyn oorspronk heeft, over akelige bergen, en langs afgryzelyke wegen, voor geen Nederlander te passeren, gebragt; maar wat raad, de noot brak hier de wet, en men moest met het uiterste gevaar van lyf en leven, wilde men in 't bosch niet van honger en ongemak vergaan, 'er zien door te raken, en langs steilten, die hen de hairen te bergen deden ryzen, na beneden afzakken. Vernemende toen het te laat, en 'er geen middel om te rug te keeren was, dat men hen een verkeerden weg, en mogelijk al willens aangewezen had.

Den 19de wierden zy zeer door de sware regen in 't gebergte belet, waar door zy pas drie mylen op die dag voorttrekken konden.

Den 20ste konden zy mede niet veel spoeden, doordien *Leipfig* onpasselyk geworden, en vry swak was, weshalven zy zich by een kleene spruit nedersloegen.

Den 21, 22, en 23ste hielden zy met een brave marich door het dichte bosch, hier en daar wat uitrustende, zoo sterk aan, vreezende het'er anders niet af te zullen brengen, dat zy eindelyk op die laatste dag weer aan 't Noorder-strant by de rivier Way Nipel ontrent Tagaliffa quamen, van waar zy met een Tsjampaan van Liffella na Cajeli vertrokken, daar zy die zelve dag, na twintig dagen van huis geweest te zyn, aanquamen.

Zedert

Ellendi-
geg. vol-
gen van
dese
Tocht.

Verder
bericht
wegens
deze Al-
foereefen.

Hy raakt
zyne
Weg-
wyzers
quyt.

En in 't
uiterste
gevaat.

Koomt
nog ein-
delyk
weer aan
't strand.

Zedert deze Reize van *Johan Leipfig* wete ik niet, dat oit iemand de lust bekropen heeft, om die gevaarlyke Tocht te ondernemen, te veel door zyn bericht, en de gevaaren door hem, en de zynen geleden, afgeschrikt zynde.

Dus hoorde men in een lange reeks van jaaren hier af niet spreken, dan dat de Heer Landvoogt, *Adriaan van der Stel*, A°. 1710. in de maant October die Reize zelf in perzoon ondernam.

De Equipage Meeſter *Mars*, die 'er ook na toe ging, heeft my 'er deze omſtandigheden in 't korte af verhaalt.

Voor eerst, had hy van 't Noordſtrand opgaande, dit meir twee mylen Zuidelyker, als het in de Kaart legt, en maar twee mylen en een halve van 't ſtrand bevonden. Hy zeide na dat hy van *Cajeli* in een dag tot *Way Nipel* gefchept hadt, van dat ſtrandt maar vier dagen onder weg geweest te zyn, en by zyn komſt daar ontrent den *Orangkaja* van 't dorp *Wakkabolo*, of *Wakkollo*, die de Reis ook met den Vaandrig *Leipfig* derwaarts gedaan hadt, nog in 't leven gevonden te hebben.

Het meir zelf had hy zes mylen in zynen omtrek, of in 't ront, twee mylen lang, anderhalf myl breedt, en 20 vadem diep in 't midden bevonden, en geen andre viſch dan Aal; maar geen eilandeken, nog eenigen boom daar op, (hoewel de inlanders 'er nog veel van rammelden, zeggende, dat het eilandt nu onder water, en de boom daar op was,) vernomen.

Hy hadt ook verſcheide dorpkens by dat meir, ider van 15 a 20 Alfoereefen, en boven by 't zelve het zoo koudt bevonden, dat zy malkanders adem gemakkelyk zien konde.

Hy zeide ook veel Talingen en Endvogels in dit meir gezien te hebben, van welke verſcheide, ſchoon de Alfoereefen het tegendeel verzogten, gefchoten zyn; zonder dat 'er egter een; onweder, gelyk de Alfoerees, toen hy dat aſbad, zeide te vreezen, op volgde.

Ider *Orangkaja*, zoo der Alfoereefen, als der ſtrand *Orangkaja's* moeſt ook, by de komſt der onze aldaar een riet, of een ſtok ten teeken, dat zy daar in vrientſchap quamen, in 't meir ſteeken.

De ſituatie van 't meir quam hem ook niet fraai nog vermakelyk voor, voor zoo verre het rondom tuſſchen hemelhooge en akelige gebergten, zonder eenige vlakke gelegen, en wegens zyne naarheit, de moeite niet weerd was, die hy met zyn Reisgezel *Herman Chriſtiaan Dove*, toen daar Opperhoofd zynde, 'er om gedaan hadt.

Hy zeide ook, dat al het volk, ontrent het meir woonende, by hun aan-

wefen daar te zamen gekomen was, en dat hy ruim 160 mannen, inde 70 vrouwen, en 50 kinderen gezien hadt.

Dit alles gezien, en zeer nette opmerkingen ontrent alles op dit meir genomen hebbende, is hy aan de Zuidzyde, in twee dagen weer afgekomen; moettende zoo veel langer nu ſcheppen, om weer aan de Veſting by de rivier *Way Abbo* te komen.

By zyn te rug komſt aan 't kasteel *Victoria* is 'er volgens dit zyn bericht, een tekening van dit meir voor den Landvoogt gemaakt, waar van men de wederga hier N°. IV. afgebeelt ziet.

Eindelyk meinde gemelde *Mars* ook, dat *Way Nipel*, die hy hier en daar in 't opgaan maar een knie diep bevonden hadt, de eenigſte rivier was, waar in zich dat meir ontaſtde.

Om nu nog netter kennis van dezen tocht van den Heer *vander Stel* na dit binnen-meir te krygen, oordeelen wy niet ondiſtintig een bericht van zyne bevinding te dier tydt volgens de aantekening, van dag tot dag op die ganſche Tocht gedaan, hier mede opte geven.

Dag-Register, van het

voornaamje voorgevallene op de Hongi- of Corcorre Tocht, gedaan in de Provintie van Amboina, door den Ed. Achtb. Heer Adriaan van der Stel, Raad Extraordinaris van Nederlands India, mitsgaders Gouverneur, en Directeur deeser Provintie, in den jare 1710. begonnen op Maandag den 27. October.

„ De Ed. Heer Gouverneur op eer- Bericht
„ gisteren na de middag alle de hoofden wegens
„ der preſente Hongi-vloot, in de Maleit- de Tocht
„ ſche Tale duidelyk hebbende laten van de
„ voorleſen 't Reglement op het ſchep- Heer van
„ pen der Corcorren beraamt; en vervol- der Stel,
„ gens ook angeſtelt den Boekhouder, A°. 1710.
„ en *Pl. Winkelier, Carolus Schalerus*, tot
„ Fiſcaal van de genoemde Hongi Togt
„ en wyders de Corcorrhoofden in beden-
„ kingh gegeeven, of niet liever eni-
„ ge der zelve met hun Corcorren hier
„ wilden blyven leggen, om eenige
„ boomen tot reparering van het zee-
„ hoofd te kappen; in plaatſe van met de
„ Hongi te ſcheppen, en dezelve alle
„ verklaart hebbende zyn Ed. met hun
„ Corcorren op de Hongi Togt te wil-
„ len volgen, en dan naderhant geza-
„ mentlyk de benodigde boomen nog te
„ kappen, zoo verklaart zyn Ed. zeer
„ vergenoegt te zyn, over hunne be-
„ toonde bereidwilligheit, in het pre-
„ ſteeren

Bericht
van den
Equipage
Meeſter
Mars,
wegens
een
Tocht
Ao. 1710
door hem
der-
waarts
gedaan.

Nette
teeke-
ning van
dit bin-
nen-
meir,

„ fteeren van 's Comps. dienften , en
 „ waarfchoude verders van meening te
 „ zyn , op heden te vertrekken.

„ In gevolge dan van welke waar-
 „ fchouwing welgemelde zyn Ed. des
 „ agtermiddags de klok ontrent half
 „ twee uren van zyn Ed. wooning bin-
 „ nen 't kasteel Victoria, door de Lant-
 „ poort naar buiten, en zoo de ring-
 „ muur om , en naar 't zee-hoofst af-
 „ gaande tuffchen de binnen het kasteel
 „ in de ringmuur gerangeerde Militai-
 „ ren, en daar buiten in 't geweerftaan-
 „ de Kompagnien Burgers, verzelt van
 „ alle de gequalificeerde Minifters die
 „ dezen Tochtftaan by te wonen, en
 „ van veele andre blyvende vrienden en
 „ vriendinnen, welke affcheit van zyn
 „ Ed. genoomen hebben, daar op in
 „ de Corcor van Titaway overgestapt is,
 „ met veele vrienden geaccompagneert,
 „ om zyn Ed. tot in de Portugeeſche
 „ Baey uitgeleide te doen.

„ Kort daar op wierd de ordinare zein-
 „ ſchoot uit de Corcorre van Titaway
 „ gedaan, waar op de geheele vloot,
 „ beftaande maar in 19. Corcorren aan
 „ 't ſcheppen geraakte, onder een falvo
 „ van 19 kanonſchoten zoo uit het ka-
 „ ſteel, als van het waterpas, verzelt van 3
 „ chargies der militairen in 't kasteel, als
 „ mede der burgers, die zyn Ed. tot
 „ aan 't hoofd gevolgt waaren, ſchep-
 „ pendende zoo voort, tot dat ontrent vier
 „ uren in de Portugeeſche Baey ten
 „ anker quamen, alwaar alle de vrien-
 „ den van zyn Ed. deſtig onthaalt zyn-
 „ de, en verders affcheit genoomen
 „ hebbende, bleef de vloot alhier leg-
 „ gen tot

„ Dingsdag den 28. October, wan-
 „ neer 's morgens ontrent drie uren op
 „ de gewoone zeinſchoot wederom aan
 „ 't ſcheppen zynde geraakt, paſſeerden
 „ met heel liefſelyk weer, ende ſtil wa-
 „ ter ongevaar ontrent zes uren zeer
 „ gemakkelyk den klippigen hoek van
 „ Alang, van welkers berg de gewoone
 „ eerschooten zynde gedaan, zo paſſeer-
 „ den wy ontrent agt uren Larike, al-
 „ waar zyn Ed. met drie chargies muſ-
 „ quetterye, en elf kanonſchooten wiert
 „ gefalveert, ſcheppende zodanig voort,
 „ dat ontrent half tien uren in de Lei,
 „ of Kalkbaei ten anker quamen, al-
 „ waar zyn Ed. door den Onderkoop-
 „ man, en 't Subaltern hoofd van Larike,
 „ *Fredrik Twyffel*, deſzelfs huisvrouw,
 „ en alle de Larikeeſe Orangkajen be-
 „ leefdelyk, onder 't loffen van eenige
 „ kleine ſtukjens verwelkomt wiert,
 „ komende alhier mede met een Orem-
 „ bai de Koopman en Subaltern hoofd
 „ te Hilaot *Jacob Bottendorp*, om zyn Ed.
 „ te begroeten, blyvende zyn Ed. hier

„ verders den geheelen dag over, tot
 „ dat des avonts ontrent zeven uren zig
 „ van landt, na genoomen affcheit van
 „ den Onderkoopman *Fredrik Twyffel*,
 „ en deſzelfs huisvrouw, nevens den
 „ Koopman *Jacob Bottendorp*, en de
 „ Larikeeſe Orangkajen, naar boord van
 „ de alhier ter reede leggende Chaloup
 „ Hitoe begaf, om met de zelve naar
 „ 't eiland Boero over te ſteken. Naar
 „ dat zyn Ed. dan alhier op alles in de
 „ vloot nodige ordre geſtelt, en bevo-
 „ len hadt hem na Boero te volgen,
 „ wiert kort daar na de zeinſchoot ge-
 „ daan, gerakende vervolgens de Cha-
 „ loup met de Corcorre-vloot, en een
 „ Orembai van *Orangkaja Ibrahim* van
 „ *Aſſaloelo*, die genegen was zyn Ed.
 „ te volgen, onder zeil, 't welk den
 „ geheelen nacht continueerde, tot
 „ dat

„ Woensdag den 29ſte met den dag
 „ de vloot redelyk van den anderen ver-
 „ ſpreit was; want d'een party om de
 „ Zuid, en de andere om de Noord, en
 „ Weſt, gelopen waren, egter tegens
 „ den avontſtont geraakte de Chaloup Hi-
 „ toe, met den Ed. Heer Gouverneur,
 „ en verders de geheele Corcorre-vloot
 „ behouden in de bogt van Cajeli, voor
 „ den Pagger Defenſie ten anker, uitge-
 „ zondert de Corcor van Tomilehoe, en
 „ de Tſjampan van Boero, op welke
 „ de Predikant *Abrahamus Parent*, van
 „ zyn Corcor van Bonoa in de Lei was
 „ overgegaan, die nog agter bleven.

„ Kort daar na begaf zig zyn Ed.
 „ naar landt, werdende door het Sub-
 „ altern hoofd, aldaar, den Boekhouder
 „ *Herman Chriſtiaan Dove* beleefdelyk
 „ ontfangen, en door een Comp^e. in-
 „ landers met ſchilden en ſwaarden ge-
 „ wapent naar 's Comp^e. woning bege-
 „ leit, en met drie chargies van 't guar-
 „ niſoen, en dertien kanonſchooten uit
 „ de Pagger Defenſie begroet.

„ Donderdag den 30ſte Octob. be-
 „ landde hier mede de 'Eerw. Predi-
 „ kant *Abrahamus Parent*, met Comp^e.
 „ Tſjampan, zynde door de ſelle te-
 „ genſtroom belet geweest gifteren
 „ avont tot dus verre te komen. Wiert
 „ ook heden een briefje af gevaardigt,
 „ aan den Ed. Opperkoopman *Johan-
 „ nes Philippus Sipman*, en verdre Le-
 „ den van den Ed. Agtb. Politiquen
 „ Raad, luidende als volgt:

A M B O I N A.

Aan den Ed. JOHANNES
PHILIPPUS SIPMAN,
Opperkoopman, en Secun-
de perfoon, nevens de ver-
dere Leden van den E.
Agtb. Politiquen Raadt.

*E. Ernsthete, Welwyze, Voorfienige,
en zeer Discrete.*

„ Na dat op Maandag voorleden,
„ den 27ste dezès van Amboina was
„ vertrokken, en den 28ste dito 's mor-
„ gens vroeg met de vloot de Portugee-
„ fche Baey had verlaten, zyn wy die
„ morgen ontrent negen uren met de
„ geheele vloot in de Lei baey ten anker
„ gekomen, alwaar dien dag geruft heb-
„ bende, heb ik my tegens den avont
„ op de Chaloup Hitoe begeven, en
„ ben daar mede ontrent zeven uren,
„ gevolgt van de gansche Corcorre-
„ vloot in zee gestoken, direct naar
„ Boero toe, om dat het aangename
„ weder en voordelige wind ons daar
„ toe noodigden, zynde alzo heel ge-
„ makkelyk op woensdag tegens den a-
„ vont, alhier aan de Pagger Defensie
„ op Boero gearriveert, 't welk nodig
„ hebbe geagt UEd. mits dezen te ad-
„ viseeren, om UEd. van ons arrivement
„ tot dus verre kennisse te doen heb-
„ ben.

„ En alzo deze ten geenèn anderen
„ einde gerigt is, zal ik naar UEd. per-
„ fonen met Comps. dienstbaaren omme-
„ slag in de veilige Hoede Godes bevolen
„ te hebben, blyven (onderfont) UEd.
„ geneegen vrient, en dienaar (was ge-
„ tekent) *Adriaan van der Stel* (in Mar-
„ gine) Boero Defensie, Donderdag
„ den 30. Octob. A°. 1710.

„ De Ed. Heer Gouverneur van inee-
„ ningè zynde, zig te begeven naar een
„ groot binnen-meir op dit eiland gele-
„ gen, waar uit door de ingezetenen
„ gezegt wierd dat alle de rivieren op dit
„ eiland haren oorspronk zouden trek-
„ ken, deed daar ontrent by verscheide
„ Boeroneesen en Alfoereesen onder-
„ zoek, hoedanig het met het zelve
„ gelegen was, en wat weg men best
„ zou moeten kiezen om derwaarts te
„ geraken, mitsgaders hoe veel tyd
„ men met die reize wel zou moeten
„ doorbrengen, te meer daar ontrent
„ zelfs ondervraagt hebbende den Pati,
„ of Orangkaja van Liffela, nevens zyn
„ Orangtocha's, onder wiens limiet-

„ scheiding 't zelve binne-meir gezegt
„ wierd gelegen te zyn, dog quam zyn
„ Ed. met zeer groote verwondering te
„ voren, dat geene van hen allen, (niet
„ tegenstaande daar onder veel bejaarde
„ lieden waren) oit in hun leven ontrent
„ dito meir geweest waren, alleen maar
„ van hooren zeggen, wetende, dat 'er
„ zodanigen meir moest zyn; niemant
„ wist ook zyn Ed. cenige opening van
„ de weg derwaarts te geven, tot dat
„ ten laatten naar lang omvragen, te
„ voorschyn quam eenen *Liffoelan* Orang-
„ Tocha van Liffela, de welke verklaar-
„ de zelfs noit aan het bewulte binnen-
„ meir geweest te zyn, maar wel ge-
„ hoort te hebben, dat de weg der-
„ waarts begon aan de rivier Way Ni-
„ pel, op de strand van Liffela, dat men
„ zodanig moest marcheeren twee da-
„ gen lang, tot dat men quam by een
„ Alfoerees Negrytje Fnabo genaamt,
„ van waar men verders zoude moeten
„ vertrekken na de Alfoereesen van Wa-
„ kaholo, zynde die gene, die rontom
„ het meir woonden, 't geen ook wel
„ ruim twee dagen weg 's zoude uit
„ maken. Hy zeide verders, dat de
„ Alfoereesen van Wakaholo daar koop-
„ manfchappen afbragten tot die van
„ Fnabo, met de welke zy handelden, en
„ die van Fnabo weder met de strand-
„ Alfoereesen van Wannebo. Dat het
„ egter zomwylen, maar zeer zelden, ge-
„ beurde, dat de Alfoereesen van Wa-
„ kaholo zelfs af quamen tot aan de strand
„ toe, dat hy *Liffoelan* zulks niet alleen
„ gezien had, maar zelfs ook had ge-
„ sproken met het hoofd of de Orang-
„ kaja van de zelve Alfoereesen van
„ Wakaholo, zynde een oudt en grys
„ man, dat de koopmanfchappen die
„ zy afbragten, ten meesten deelen be-
„ stonden uit Tabac, Catsjang, Boont-
„ jes en Ottong, verders ons aanwyzende
„ dat een strand Alfoerees, genaamt
„ *Wannebo*, die veeltyts gewoon was
„ naar Fnabo te gaan, ons aan de strand
„ van Liffela van alles wel nader opening
„ zou geven, waar op ook zyn Ed. last
„ gaf, om den zelve voor af te waar-
„ schouwen dat zyn Ed. derwaarts stont
„ te komen, met aanzegging dat hy zig
„ dan by zyn Ed. konde vervoegen.

„ Voorts wierden de Assistenten,
„ *Christiaan Spelt*, en *Pieter Pik*, door
„ zyn Ed. gecommiteert, om 's Comp.
„ effecten ten dezen Comptoire beru-
„ stende, op te nemen, en de bevin-
„ ding van dien tegens de handel-boek-
„ jes, daar van gehouden wordende, te
„ confronteren.

„ Ook komt alhier tegens den avont
„ *Pr. Tsjampan* te arriveeren *Adriaan*
„ *Paya* Orangkaja van Tomilhoe, op
„ C 3

Bericht
van een
Orang-
Tocha
aan zyn
Ed. we-
gens den
weg daar
na toe.

„ Manipa

„ Manipa gelegen, te meer, reets een
 „ van de Gnadjos zyner Corcorre ge-
 „ broken was, en dat hy daarom zyn
 „ Corcorre op Manipa had gelaten om
 „ de zelve zo spoedig doenlyk was te
 „ repareren, en ondertuffchen met deze
 „ Tsjampan, nevens de opgehad heb-
 „ bende Europeanen ten eerften de Hongi
 „ was gevolgt, 't welk zodanig door zyn
 „ Ed. voor gerapporteert gehouden wierd.

„ Des avonts begaf zig zyn Ed. door
 „ de gerangeerde Kompagnie gewapen-
 „ de inlanders wederom na boord, van
 „ waar ontrent tien uren uit de corcor
 „ van Titawai de gewoone zeinfchoot
 „ gefchiede, wanneer de geheele vloot
 „ aan 't fcheppen raakte, verzelt van
 „ het Subaltern hoofd van Boero, en
 „ meest alle de Boerofche en Amblauw-
 „ fche Orangkaja's, met hunne Orem-
 „ bajen de Noorthoek van de bogt van
 „ Cajeli om, zodanig den geheelen nagt
 „ met fcheppen continuerende, tot dat
 „ Vrydag den 31fte Octoer, den
 „ geheelen dag noch al met fcheppen
 „ wierdt doorgebracht, wanneer wy des
 „ avonts aan de ftrand ten anker quamen
 „ niet ver van de rivier Way Poeteh
 „ onder Tagaliffa refortcerende, alwaar
 „ zyn Ed. aan ftrand zyn avontmaal,
 „ met zyn byhebbent gezelfchap quam
 „ te nuttigen. Hier verfcheen ook by
 „ zyn Ed. de Alfoerees *Wannebo*, waar
 „ van op gisteren dato vermeld staat,
 „ die aannam de befte weg naar het meir
 „ aan zyn Ed. te toonen.

„ Naar gehouden avontmaal, begaf
 „ zig zyn Ed. weder naar boord, laten-
 „ de de fcheppers wat uitrusten, tot
 „ Saturday den 1fte November, wan-
 „ neer 's morgens ontrent tien uren,
 „ de dreggen wierden geligt, fcheppen-
 „ de de vloot voort, tot dat men met
 „ het opgaan der Zon, aan de ftrand
 „ van Liffella, by de rivier Way Ni-
 „ pel quam, alwaar de zelve weder
 „ ten anker raakte. De Ed. Heer Gou-
 „ verneur alhier aan land zynde gefapt,
 „ en by de rivier Way Nipel den Al-
 „ foerees *Wannebo* ontboden hebbende,
 „ om met hem te beraatflagen wegens
 „ de weg, die men naar het binnen-meir
 „ zou moeten houden, zo quam zyn
 „ Ed. met groote bevreemding te vo-
 „ ren, dat hy *Wannebo*, nu zeide, dat
 „ de weg na het binne-meir langs deze
 „ rivier Way Nipel moejelyk was, om
 „ door Europeanen gebruikt te wor-
 „ den, en dat hy derhalven zyn Ed.
 „ aanrade, om met de vloot weder te
 „ rug te fcheppen tot de rivier Way
 „ Poeteh, van waar in de morgenftont
 „ vertrokken waren, en van daar liever
 „ op te marcheeren, onder verzekering
 „ dat die weg veel gemakkeliker, en

„ alzo kort was, waar op zyn Ed. hem
 „ *Wannebo* deed afvragen, waarom hy
 „ zulks gisteren aan zyn Ed. ontrent
 „ Way Poeteh niet had geopenbaart,
 „ wanneer hy by zyn Ed. was gekomen,
 „ want dat door deze zyne begane mis-
 „ flag, nu de geheele vloot die weg van
 „ Way Poeteh tot Way Nipel, en van
 „ hier weder derwaarts, onnuttelijk
 „ zoude gefchept hebben, dog op
 „ alle deze vertoningen kon zyn Ed.
 „ geen ander antwoord van den zelve
 „ bekomen, als dat hy dom was, en
 „ zulks vergeten had aan zyn Ed. te
 „ zeggen, als daar niet om gedagt heb-
 „ bende.

„ Zyn Ed. dan egter tot deze refolu-
 „ tie komende, om weder te rug naar
 „ de rivier Way Poeteh te fcheppen,
 „ egter bevorens die van Fnaabo hebben-
 „ de laten gelasten, om met eenig volk
 „ zyn Ed. op de weg van de rivier Way
 „ Nipel te ontmoeten; zond aanftonts
 „ noch twee Alfoereesen na die van Fna-
 „ bo, om hun hier ontrent kenniffe te
 „ geven, en met een aan te zeggen,
 „ dat hy in plaats van de weg van de ri-
 „ vier Way Nipel, die van Way Poe-
 „ teteh zoude afkomen, om dat de zelve
 „ wegen in 't gebergte by malkander lie-
 „ pen; dit dan zodanig zynde geordon-
 „ neert, begeeft zig zyn Ed. weder
 „ naar boord, en laat op gedane zein-
 „ fchoot aanftonts de dreggen ligten,
 „ fcheppende de vloot vervolgens we-
 „ der naar Way Poeteh, alwaar het an-
 „ ker weder in de gront wierd gefme-
 „ ten. Alhier hield zyn Ed. het mid-
 „ dagmaal met de by hem hebbende
 „ vrienden; en om den Alfoerees *Wan-
 „ nebo* aan te moedigen, liet zyn Ed.
 „ hem nevens zig aan tafel zitten, hem
 „ nevens noch een van zyn makkers van
 „ zyn Ed. tafel fpyfigende.

„ Daar na ontrent vyf uren naar de
 „ middag, begeeft zig zyn Ed. met al-
 „ le zyn Ed. Hongi-gezelfchap, 't Sub-
 „ altern Hoofd van Boero, de hoofden
 „ der Corcorren en Negrys hoofden van
 „ Boero, en Amblauw, onder geleide
 „ van den wegwyzer *Wannebo*, met
 „ ontrent 20 man van ider Negry op
 „ weg, beginnende ontrent een mus-
 „ quetfchoot beweften de rivier Way
 „ Poeteh, die wy in 't marcheeren veel-
 „ malen paffeerden. Zodanig conti-
 „ nueerden wy ontrent anderhalf uur,
 „ hebbende onderwegent twee Alfoeree-
 „ fe-huisjes gevonden, doch geen men-
 „ fchen daar in, de duifterheit des nagts
 „ nu beginnende te vallen, en het maan-
 „ ligt niet helder genoeg zynde, mits
 „ de fteen-agtige wegen die men con-
 „ tinucel moest paffeeren, zoo liet zyn
 „ Ed. hier halte houden, even be-

„ noorden

Waar op
 zyn Ed.
 dien
 Tocht
 van Way
 Poeteh
 begon.

„ noorden de zelve rivier Way Poeteh,
 „ om den aanstaanden dag te verwag-
 „ ten, en om met meerder veiligheid de
 „ weg te konnen vervolgen.

„ In middels komt hier van Boero
 „ aan, een Post-houder, genaam *Jan*
 „ *Janz.* mede brengende een Missive
 „ van den Opperkoopman *Johannes Pbi-*
 „ *lippus Sipman*, en verdere Leden van
 „ den Ed. Agtb. Politiquen Raadt, aan
 „ de Ed. Heer Gouverneur, sub dato
 „ 29. October passato geschreven, prin-
 „ cipalyk dienende tot bekendmaking,
 „ van den continueerenden gerusten toe-
 „ stant op Amboina.

„ Zyn Ed. bleef dan verder alhier onder
 „ een opgeslage Tent zyn nagt-rust
 „ houden tot

„ Zondag den 2de Novemb. na dat
 „ met het aanbreken van den dag, al-
 „ les tot den verderen optogt vervaar-
 „ digt, en de bagagie reets voor uit ge-
 „ trokken was, zo geraakte des mor-
 „ gens ten zeven uren den Ed. Heer
 „ Gouverneur met zyn Edel. byhebbende
 „ gezelschap mede op weg, al
 „ continueel over en weder over dezel-
 „ ve rivier Way Poeteh marcherende,
 „ die met continueele kromtens omliep,
 „ vindende wy na ontrent een uur gaans
 „ op de regter hant, een Alfoerees huis
 „ en thuin; zynde dit huis noch rede-
 „ lyk wel gebouwt, naar den aard en
 „ gewoonte der zelve menschen; de
 „ thuin was ook wel voorzien met Pi-
 „ sang-boomen, Oebi's, Pompoenen
 „ en ander aardgewasch meer, dog was
 „ 't huis van menschen en huisraat le-
 „ dig, zullende de bewoonders moge-
 „ lyk op onze aannadering daar uit ver-
 „ trokken zyn, en zig boschwaart in
 „ begeven hebben. Noch ontrent een
 „ groot half uur verder onze weg ver-
 „ volgt hebbende, verlieten wy de zelve
 „ rivier Way Poeteh, die aan de linker
 „ hant bleef leggen, en quamen toen
 „ in de rivier Roang genaamt, welke
 „ weg wy vervolgden, tot door gants
 „ moeiljyke en bekommerlyke steen-
 „ klippen, in de zelve rivier Roang leg-
 „ gende, dat wy langs met veel gevaar, en
 „ niet minder vermoeitheit quamen aan
 „ de voet van een steilen berg, door de

Den berg
Flehit.

„ Alfoereesen genaamt Foede Flehit, of
 „ den berg Flehit, also 't woort Foe-
 „ de in 't Alfoerees een berg betekent.
 „ Den opgang van dezen berg was
 „ gansch moeiljyk en gevaarlyk, ja
 „ voor Europeanen als genoegzaam on-
 „ genaakbaar, alleen om deszelfs steile
 „ hoogte, maar wel ten principalen,
 „ om dat het was een losse aard-grond,
 „ vermengt met kleine keisteenen, waar
 „ door men in 't opklimmen de voeten
 „ qualyk vast kon zetten, en in 't uit-

„ glyden de zelve steenen van boven
 „ neder op de volgende quamen te rol-
 „ len, egter wierd den opgang in 't
 „ werk gestelt; die met zeer veel moei-
 „ te en gevaar tot een redelyke hoogte
 „ wierd gecontinueert, dog de weg
 „ hoe langer hoe slimmer en steilder wor-
 „ dende, en niet tegentaande alle aan-
 „ gewende devoiren, de bagagie den
 „ berg niet konnende werden opge-
 „ bragt, alzo ieder genoeg aan zyn ei-
 „ gen lighaam te dragen had, waar by
 „ nog quam, dat de Alfoerees *Wanne-*
 „ *bo* den Ed. Heer Gouverneur berigte,
 „ dat deze nog wel de beste was, maar
 „ dat na dezen berg een andere zou ko-
 „ men, welkers opgang met nog meer
 „ moeite en gevaar zou vermengt zyn,
 „ waarom zyn Ed. oordeelende het on-
 „ mogelyk te zyn, om die reis naar 't
 „ binnen-meir te volbrengen, resolveer-
 „ de om te retourneeren, gelyk op zyn
 „ Ed. bevel ook aanstonts den aftogt
 „ ondernomen wierd; dog de Serg.
 „ *Comraad Keller*, met nog zes Euro-
 „ peanen, verzogten permissie om met
 „ eenige inlanders verzeld, de weg te
 „ mogen vervolgen, 't welk zyn Ed.
 „ haar toestont, te meer, om eens te
 „ ervaren hoedanig het daarbinnen in 't
 „ Land van Boero, en voornamentlyk
 „ ontrent het zelve binnen-meir gele-
 „ gelegen was, en voor al, of daaron-
 „ trent geen Speceryboomen zouden
 „ mogen groeien, alzo zyn Ed. daar
 „ grote bedugtheit voor had, die nog ver-
 „ meerdert was door de agterhoudent-
 „ heit der Boeroneesen, in gansch geen
 „ opening te willen geven, van de gestelt-
 „ heit binnen 't Land; om 't welke dan
 „ grondig te onderzoeken, zyn Ed. had
 „ doen resolveeren deze Reize derwaart
 „ aan te nemen.

„ Gedagte *Keller* dan met de zyne naar
 „ boven, en de Ed. Heer Gouverneur,
 „ en byhebbent gezelschap langs hun
 „ bevorens gehoudene weg weder naar
 „ beneden zynde gemarcheert, zo ver-
 „ volgden wy zodanig de weg, tot dat
 „ ontrent een uur naar de middag we-
 „ derom quamen ter plaatse, daar wy
 „ des nagts onze nagt-rust hadden ge-
 „ houden, alwaar mits vermoeitheit wat
 „ moetende rusten, zo hield zyn Ed. al-
 „ hier met zyn byhebbent gezelschap
 „ het middagmaal, en naar verrigting
 „ van het zelve, geraakte het gezelschap
 „ wederom op weg, naar de strand
 „ by Way Poeteh, alwaar tegens den
 „ avond ontrent ten vyf uren aanqua-
 „ men, en waar mede die optogt dan
 „ een einde neemt, zynde opmerkelyk,
 „ dat meest alle de Boeroneesche Orang-
 „ kaja's verklaarden, nog noit hun le-
 „ ven den weg zo hoog of zo ver op
 „ geweest

Zyn Ed.
keert te
rug om
groter
gevaar te
myden
De Ser-
geant
Keller
vervolgt
met eeni-
ge Euro-
pianen
de reize.

„ geweest te zyn, als op heden met de Ed.
 „ Heer Gouverneur, 't welk dan aanwyft
 „ hun kleine nieuwsgierigheid, om het
 „ binnenste des landste doorzoeken, of
 „ weldat zeer presumptifis, dat dat zeg-
 „ gen van hun maar veinferye is, op dat
 „ zy niet gehouden zoude zyn opening te
 „ geven van 't gene binnen 's lands ge-
 „ fchied, waar van zeer weinig ter ken-
 „ nisfe van de Ed. Comp. of haar Die-
 „ naren komt.

„ Van deze frant begeeft zig zyn
 „ Ed. weder aan boort, latende op de
 „ gewoone zeinfchoot de dreg ligten,
 „ wanneer de geheele vloot aan 't fchep-
 „ pen raakte; continuerende zoo de
 „ geheele nacht door, tot dat

„ Maandag, den 3. dito, smorgens
 „ ten negen uren, by Tsjiko Ma-
 „ raffa, ten anker quamen, zynde
 „ Tsjiko Maraffa een Inham met fout
 „ water, en rondom met Mangi-Man-
 „ gi befet, waar in niet alleen chaloe-
 „ pen, en mindere vaartuigen, maar
 „ zelfs verfcheide kapitale fchepen zou-
 „ de konnen ten anker leggen. De
 „ strand rondsom was befet met veel
 „ kafuaris-boomen. Hier nuttigde de
 „ Ed. Heer Gouverneur, en 't by heb-
 „ bent gefelfchap, het middagmaal, en
 „ begaf zig tegens den avont weder aan
 „ boord van de corcore van Titaway,
 „ wanneer naar een ordinare zeinfchoot
 „ de dreggen wederom geligt wierden,
 „ fchepende zoodanig den geheelen
 „ nacht door, tot

„ Dingsdag den 4. dito, wanneer 's
 „ morgens even naar den opgang van
 „ de Son met de geheele vloot weder
 „ voor de Pagger defenfie aanquamen,
 „ alwaar zyn Ed. weder met een Com-
 „ pagnie gewapende inlanders aan strand
 „ wierd opgewagt, en door 't midden
 „ der zelve, tot in 's Comp. wooning
 „ geconduifceert, en vervolgens met
 „ drie chargies musquetterye, ende ge-
 „ woone kanon-fchooten gefaluceert,
 „ hebbende geduurende deeze uittogt
 „ de Eerw. Predicant, *Abrahamus Pa-*
 „ *rent*, geaffilteert met den Inlandfchen
 „ Ouderling, *Pieter Lopis*, Orangkaja
 „ van Hatala, inmiddels de kerk, en
 „ fchoolvifite alhier afgedaan.

„ Ondertuffchen was mede alhier we-
 „ der in de vloot gearriveert, de cor-
 „ cor van Tomilehoc, zynde van hare
 „ defecten op Manipa weder behoorlyk
 „ gerepareert, en nu in ftaat om de Hon-
 „ gi te konnen volgen.

„ Tegens den avond gaat zyn Ed. zig
 „ vermaaken met een kleine wandeling
 „ naar de Negeryen, alhier beoofden de
 „ Pagger Defenfie gelegen, werdende
 „ verliet van een compagnie inlanders,
 „ die zyn Ed. met ftaande trommels,

„ en vliegende Vaandels, navolgden,
 „ en naar hun retour, cenige exercitien,
 „ op hun lands wyze deeden.

„ Des avonds ontrent half tien ver-
 „ trekt van hier *Pr. Tsampau*, naar *Ma-*
 „ *nipa* den Eerw. Predikant, *Abrahamus*
 „ *Parent*, verzelt van den *Inlandfchen* Die na
Manipa
vertrok,
om de
Kerk en
Schoolen
te vifite-
ren.
 „ Ouderling, *Pieter Lopis*, om aldaar
 „ de kerk - en fchoolvifite waar te ne-
 „ men, en dan de komft van den Ed.
 „ Heer Gouverneur, met de hong-
 „ vloot aldaar af te wagten.

„ Woensdag, den 5. dito, begeeft
 „ zig de Ed. Heer Gouverneur, bene-
 „ vens de ordinary leeden, en verdere
 „ corcors Hoofden, naar een opgeflla-
 „ ge Saboa aan de ftrand ftaande, al-
 „ waar in de belegde vergaderinge zoo-
 „ danige eiffchen zyn gedaan, ende zul-
 „ ke vonniffen gedecerneert, als by de
 „ daar van gehoudene rolle kan confte-
 „ ren.

„ Voor het fcheiden der Vergade-
 „ ring, ftaat het Subaltern hoofd de-
 „ zes Comtoirs, ter ordre van den Ed.
 „ Heer Gouverneur, buiten, terwyl
 „ zyn Ed. de Inlandfche hoofden, zoo
 „ van dit eiland, als 't eiland Amblauw,
 „ afvraagt, of hun ook eenig onge-
 „ noegen ontrent het comportement
 „ van hun Subaltern hoofd toegebracht
 „ wiert, wanneer de zelve eenvoudig
 „ verklaarden, dat zy volkomen met
 „ dezelfs gedrag vergenoegt waren, en
 „ geen redenen van klagten hadden,
 „ waar op gemelte Opperhoofd weder
 „ binnen geroepen zynde, mede be-
 „ tuigt, dat de inlandfche hoofden, zig
 „ in alles wel gedroegen, en hem gene
 „ reden van misnoegen gaven, by wel-
 „ ke goede harmonie, en eenigheid,
 „ zyn Ed. de zelve wederzyden recom-
 „ mandeerde, te continueren.

„ Het avondmaal gehouden zynde,
 „ neemt den Ed. Gouverneur van het
 „ fubaltern hoofd en deffelfs huisvrouw,
 „ zyn afficheit, begevende zig tuffchen
 „ de gerangeerde gewapende eilanders,
 „ naar de corcor van Titaway, van
 „ waar ontrent agt uren de gewoone
 „ zeinfchoot werd gedaan, waar op de
 „ vloot aan 't fcheppen raakt, onder
 „ een faluade van drie chargies musquet-
 „ terye, en 13 kanonfchoten, wer-
 „ dende door de Boeronefe, en Am-
 „ blauwfe Negerys-hoofden, met een
 „ opgemaakte Gilala, uitgeleide ge-
 „ daan, tot in de bogt van Pela, al-
 „ waar de vloot wederom ten anker
 „ komt, blyvende alhier de Maffenayers
 „ uitrusten, tot

„ Donderdag, den 6. dito, wanneer
 „ met het opgaan van de Son, het fu-
 „ baltern hoofd van Boero, neevens de
 „ onder hem reforteerende Orangkaja's, Ventrek
van zyn
Ed. van
Boero,
na Ma-
nipa.
 „ hun

Zyn Ed.
 komt
 weer
 aan de
 Pagger
 Defenfie.

Verrich-
 ting van
 D. Pa-
 rent, al-
 hier.

„ hun affcheit van den Ed. Heer Gouverneur, hebbende genomen, om naar hun woonplaatfen te retourneeren, zo laat zyn Ed. de gewoone zeynschoot doen, waar op de vloot wederom aan 't fcheppen en zeilen geraakt, wendende de fteevens naar het eiland Manipa, alwaar met redelyke goede voortgang des naarmiddags ontrent een uur, voor de vefting Wantrouw ten anker quamen. De Ed. Heer Gouverneur, alhier aan land geflapt zynde, werd door den Sergeant Commandant, *Jacobus Schravelaar*, en de Orangkaja 's dezès eilands, als mede die van 't eiland Bonoa, verwelkomt, zynde door twee Compagnien met fchilden, en zwaarden, gewapende inlanders, tot aan 's Compag^s. wooning geconduifeert, zoo mede met elf kanonschooten uit de reduit, vefelt van drie chargies Musquetterye, van 't Guarnifoen begroet, gevende zyn Ed. aanftonds naar zyn aankomft ordres, om in alle onderhoorige Negryen te laten waarfchouwen, dat alle de geene, die eenige queftien, of verfchillen onder malkander hadden, tegen s' anderendaags 's morgens, in de vergadering, die als dan ftond gehouden te worden, zouden hebben te verfchynen, ten einde defelve aldaar zouden kunnen beflift worden.

„ Wordende verders na gehouden middagmaal, zyn Ed. alhier verlustigt; zo met de exercitien der in de wapenen zynde Compagnien inlanders, als met het gedans van eenige jongelingen, en jonge dogters, van dit eiland, ten dien einde voor het huis van den Sergeant Commandant, verfcheenen.

't Verder
voorge-
vallene
alhier.

„ In den avondftont, wierd zyn Ed. toegebracht een Miffive van den E. Opperkoopman, *Johannes Philippus Sipman*, en verdere leeden van den E. Agtb. politiquen Raad, aan zyn Ed. geaddrefleert, van dato 4. deefer Maand, ten principalen gerigt, tot het bekent maaken, dat haar E. het fchryvens van zyn Ed. in dato 30. October, van Boero afgegaan, wel was inhandigt, en dat zy daaruyt zelfs behouden reis tot daar toe hadden verftaan, zyn Ed. daar over feliciteerende.

„ Verders adviseerden haar Ed. den continuuerenden welftand aan de hoofdplaats op Amboina, en den voortgang der onderhandfche werken, mitfgaders dat, een Tsjampan van den Chinees *Oeintjoko* naar Banda ten handel fttaande te vertrekken, haar Ed. van meening waaren, een pakket Papieren voor die Regeering, uit Ter-

„ nate ontfangen, derwaarts te fchikken, met een gelei-briefje, waar van het concept, deze Miffive was ver-
„ ellende.

De Eerw. Predikant *Abrahamus Parent*, neevens den ouderling, *Pieter Lopis*, op heden alhier de kerk, en school-vifite, naar behooren hebbende verrigt, vertrekt op heeden met de Corcor, van Bonoa, na 't eiland van dien naam, om dien dienft daar mede te verrigten, om na gedaan werk, met de defelve de Hongi-vloot wederom te komen vinden, ter plaatze daar hy de zelve zou kunnen aantreffen.

D. Parent's
vertrek
na Bonoa.

„ De Ed. Heer Gouverneur verders gelast hebbende, dat een briefje zoude werden vervaardigt, in antwoord van de geene, die zyn Ed. deezen avond van den E. Opperkoopman, *Joannes Philippus Sipman*, en verdere leeden van den E. Agtb. politiquen Raad tot Amboina, was ter hand gekomen, neemt zyn Ed. zyn nagtruit in Compagnies wooning alhier, tot

„ Vrydag, den 7. dito, wanneer met den dag afgezonden werd, het fchryvens aan den E. Opperkoopman, *Johannes Philippus Sipman*, en verdere leeden van den E. Agtb. politiquen Raad, tot Amboina, 't geen op gisteren avond geordonneert was te vervaardigen, zynde van dezen inhoud. Aan den E. *Joannes Philippus Sipman*, Opperkoopman, en fecunde perfoon, neevens de verdere leeden van den Ed. Agtb. Politiquen Raad.

E. Ernftfeste, Welwylfe, Voorfienige, en zeer Discrete:

„ Sedert myn laafte afgegane fchryvens van den 30. der voorleden maand October, alle nodige affairen op Boero verrigt hebbende, zyn wy op gisteren avond van de Pagger Defenfie vertrokken, en op heeden dezen naar de middag alhier op Manipa gearriveert, alwaar tegens den avond ontfangen hebben, U. E. aangenaame fchryvens van eergisteren, dato, vefeld van de concept Miffive, die met de chialoup van den Chinees *Oeintjoko*, naar Banda ftaat verzonden te werden, dewelke naar refumptie volkomen met myn intentie overeenkomende is; boven dien niets verders op U. E. Miffive te reſcribereen vallende, zal ik niets daar op zeggen, maar na myn retour, 't geen binnen korte dagen weezen zal, U. E. van alles nader opening doen, waar mede naar U. E. met Comp^s. dierbaren omme-

Ant-
woord
op een
Brief
van den
Heer
Sipman.

„ slag in de veilige hoede Godes bevo-
 „ len te hebben, zal ik blijven, (onder-
 „ stont) UE. E. genegen Vrient (was
 „ geteekent, *Adriaan van der Stel*, (in
 „ margine) Manipa, Wantrouw, den
 „ 9. November, Ao. 1710.

„ Des morgens, de klok agt uren,
 „ begeeft zig de Ed. Heer Gouverneur,
 „ beneevens de ordinaris Leden, en de
 „ verdere Corcoris-hoofden, naar de or-
 „ dinaire vergaderplaats alhier, om de
 „ belegde landvergadering te houden,
 „ alwaar zodanige questieuse zaken be-
 „ pleit ende afgedaan zyn, als de Rol,
 „ daar van gehouden, aanwyft.

Zyn Ed.
 ontflaat
 den Pati
 van Lili-
 boy, van
 zyn ver-
 der ban-
 nisse-
 ment.

„ Tegens den avond, de Ed. Heer
 „ Gouverneur, al het noodige alhier
 „ verrigt hebbende, zo neemt zyn Ed.
 „ afscheit van den Sergeant Comman-
 „ mandant, en de Orangkaja's dezes
 „ Districts, na dat zyn Ed. op veel
 „ smeekingen en gedaane instantien den
 „ geweestnen Pati van Liliboy, *David*
 „ *Waes*, nu over de vier jaren op dit ei-
 „ land gebannen geweest, van den ove-
 „ rigen tyd zyns bannissements gratieu-
 „ selyk had gelargeert, en toegeftaan,
 „ weder in stulte in zyn Negrye te woo-
 „ nen, begevende zig zyn Ed. alzo tus-
 „ schen de in de wapenen staande twee
 „ Compagnien inlanders, naar boord van
 „ de Corcor van Titaway, terwyl zyn
 „ Ed. met drie chargies Musquetterye,
 „ en elf kanonschoten, gefalueert, en
 „ behoude reise nagewent werd, la-
 „ tende zyn Ed. daar op aanstonds de
 „ gewoone zeinschoot doen tot het an-
 „ ker ligten, waar op de vloot aan 't
 „ scheppen raakt tot de eilandjes, voor
 „ Manipa gelegen, alwaar de vloot we-
 „ derom ten anker komt, en de geheele
 „ nacht verblyft, tot

Vertrek
 van zyn
 Ed. van
 hier.

„ Saterdag den 8. dito, Wanneer
 „ van hier weder met Zons ondergang
 „ vertrokken, scheppende alzo den
 „ geheelen dag door, onder faveurs
 „ van een moy koeltje, tot dat tegens
 „ den avond ontrent vyf uren in de
 „ Leibay ten anker quamen, alwaar
 „ ontrent een uur of drie wierdt ver-
 „ toeft, tot dat 's avonts ten agt uu-
 „ ren de dreggen weder geligt wierden,
 „ scheppende alzo Larike voor by, al-
 „ waar by zyn Ed. aan boord quam, t'on-
 „ dersteld-hoofd *Fredrik Twyffel*, om
 „ zyn Ed. over zyn volbragte Reise tot
 „ dus verre te complimenteeren, naar
 „ verrigting van 't welke, den zelven
 „ weder van boord wiert gedimiteert,
 „ scheppende de vloot vervolgens voort,
 „ die, een swaare tegenstroom op den
 „ hoek van Alang ontmoetende, de zel-
 „ ve in 't passeren van dien wel over de
 „ drie uren deed sukkelen, tot dat
 „ egter

„ Sondag den 9. October, met den En
 „ dag voor de Negrye Hatoe geankert komit
 „ wiert, van waar zyn Ed. aanstonds wecr aan
 „ met de groote Orembay, naar t Kasteel.
 „ Ambon vertrekt, alwaar ontrent negen
 „ uren aan 't Kasteel Victoria komt te
 „ arriveren, werdende zyn Ed. met drie
 „ charges der Militairen, ende daar op
 „ gevolgde 19 kanonschooten, gefelici-
 „ teert en verwelkomt, blyvende de
 „ Corcorren op Hatoe leggen, om eeni-
 „ ge boomen ter reparatie van het Zee-
 „ hoofd, voor 't Kasteel Victoria te
 „ kappen, en quamen de Melis. die de
 „ Hongi hadden by gewoont, 's naar-
 „ middags hier ook te arriveeren, waar
 „ mede die togt deesen Jaare zynde ge-
 „ eindigt; zo wert de *Almogende Hart-*
 „ *grondig* gedankt, en gelooft, dat hy
 „ welgemelte zyn Ed., en by zyn Ed.
 „ geweest zynde Gezelschap, tot dus
 „ verre voor alle rampen en ongeluk-
 „ ken, genadiglyk heeft gelieven te be-
 „ waren, *Amen*.

Hier nevens, voegen wy nog een
 „ Berigt van *Hans Coenraad Keller*, Bericht
 „ Corporaal *Lambert Vos*, nog een Cor- van Kel-
 „ poraal, en 6 Man, na 't Meir van ler's ver-
 „ Boero vetrokken. Den 2de Novemb. dre op-
 „ is hy met 2 Corporaals, en 6 Man van tocht
 „ strand vertrokken, bevont, na dat hy na 't Bin-
 „ dieneerften berg, tot aan welke de Gou- nen-
 „ verneur gekomen was, passeerde, de Meir.
 „ dere weg nog ongelijk moeielyker was,
 „ zodanig dat zy menigmaal met han-
 „ den en voeten 'er op klouteren moe-
 „ sten, vooral by zekere zeer hooge
 „ rots, daar onmogelyk niet meer dan
 „ een man te gelyk gaan, en maar met
 „ eenige last aan een stok, en onmoge-
 „ lyk twee gelyk, die iets droegen, 'er
 „ over konden. Daar gekomen zyn-
 „ de, zeiden de inlanders, dat, zo zy
 „ 'er kans toe zagen, dien berg over te
 „ geraken, dat 2 dagen uithaalen zou:
 „ zy *probeerden 't*, en volvoerden het,
 „ en quamen dus na de 4de dag aan 't
 „ Meir, op den 6de Novemb. 1710.
 „ als zy op plaatsen quamen, daar geen
 „ water was, kaptten de swarten maar
 „ een bamboes, die 'er by menigte zyn,
 „ en was daar uitneement schoon water
 „ in, gelyk de inlanders ook by na niet
 „ anders drinken. Zagen geen *Padi-*
 „ *velden*; vonden geen Moerassen nog
 „ sulke dik bewassche boomen, als in
 „ de togt van *van Leypsig*, voorko-
 „ men; dog alleen eene van deese een
 „ duim dik bewasse boomen; waar van
 „ men moet confidereren, dat het in
 „ de tyd van *van Leypsig*, de Regentyd,
 „ en nu de drooge Moeson was, 't geen
 „ veel verschilt. Hadden 's snagts on-
 „ der weg zulke ongemeene koude, dat
 „ zy van vooren schier, van de vuuren
 „ „ die

Die twee aardige Bergjes, en zeldfame Vogels vind.

Het dorpken Wakaholo, by't Meir gelegen.

Zyne bevinding van't Meir zelf.

De rivier Reyfale, in't zelve vallende.

Zyn verdere verwaaren.

„ die zy ftookten, brandden, en van agteren van de koude verftyfden. Vonden 't remarcabelste onder weg, twee bergjes, rontom met mosch dicht bewasschen, de gedaante van Altaren hebbende, en van binnen vol water, dat het mosch deed groejen, en een aangenaam gefigt gaf. Ook fagen ze een curieuze foort van vogels, van groote als een kanarivogel, bysonder moy fingende, en van gedaante schoon, goudgerl van lyf, rood van hals, met een witte kring'er om, en swart van kop. Vonden onder weg hier en daar, en ontrent 't Meir, huisfen; dog maar twee of drie by een. 't Dorp by 't Meir, is genaamd, Wakaholo.

„ 't Meir is ontrent 3½ myl wyt, overal ront, uitgenomen by 't huis van den Orangkaja van Wakaholo, daar 't met een kreek wat inloopt; is op zyn diepste 15 a 16 vadem. Hy voer'er met een baktrog in; maar moest wegens de wint daar na te rug, alzo'er swaare golven inbegonnen te gaan. Men vint'er niet in als aalen, van de dikte van een mansdye. Het Meir legt op 't hoogste byna van 't gebergte; dog egter in een Valey, ontfangt 't water van hooger gebergte, en loopt de rivier Reyfale daar sterker in, dan de uitwatering des zelfs, weer in de rivier Waynipel is. Hy zegt hooger op die rivier te gaan, te meer, alzo de Orangkaja van die rivier, by hem afgekomen was; dog de inlanders raaden hem dit niet alleen af, onder voorgeven dat hem iets quaats overkomen mogt; maar wilden hem ook den weg niet wyfen. Die Alfoereefen zagen'er handelbaar uit, en waren gespraakszaam; leven van enkele oebi's, aal en pifang, zagen'er anders geen vrugten, nog vrugtboomen, ook geen vee, nog hoenders, hebbende alleen twee varkens van hen gekogt; dog wilden die wegwyfers met hen daar af niet eeten, zeggende, 't was onredelyk dat zy zouden eeten van't

gene daar zy geld, of de waarde, voor genoten hadden. Dies gingen zy, den 7de alles befigtigt hebbende, den 8te weer na beneden, quamen den 11de aan strand, den 12de aan de Pagger, daar ze nog 1 a 2 dagen bleven, en den 18. aan't Kasteel. Nagelen zyn'er niet gevonden. Daar boven moet evenwel iets schuilen, dat de inlander niet bekend wil hebben.

In de bogt van Cajeli, daar veel schepen zouden kunnen leggen, moet men wel ter helft zyn, eer men in 't midden zou mogen zeilen, alzo'er bezuiden een groot rif is. 't Geen men dan eerst passeert.

De middelste der drie Alfoereefche Negeryen, tusschen Foede Flehit, en't Meir gelegen, heet Fnabo, en legt na giffing 3½ a 4 mylen, van strand, en de 3de Negry, aan 't Meir zelfs gelegen; hiet Way Kole, of Wakkaholo, welkers volkeren met die middelste Alfoereefen handelen; en nog hooger boven 't Meir, zyn weer andere Alfoereefen; die tot het zelve atkomen.

Dat hier al mede, gelyk heel Ambon door, Nagelen geteelt zyn, zullen wy elders aanhaalen, daar wy in 't bysonder van alles, dat daar toe betrekking heeft, handelen zullen.

Hoe dese Boeronesen wel eer onderdanen van den Koning van Ternate, by de verovering van den Kimelaha Samarau, onder *Bajang Ullab*, geworden, en onder den grooten Stadhouder *Roebobongi* en andere, gebleven zyn, tot zy door de dienaaren van de E. Maatschappij, helpende den Koning *Mandarsjab*, tegen zyne wederspannige onderdanen, (waar onder ook zy waren) door't zwaard des oorlogs getemt, en onder haare macht gebragt zyn, kan men omstandig in 't verhaal der Ternataanfche, of Molukfe Saaken, onder 't jaar 1655, en daar ontrent zien; waar mede wy van dit Eiland Boero afscheiden, om verder tot het beschryven van het eiland Amblauw over te gaan.

Te rugge Tocht.

Geen Nagelen hier ontdekt.

Nadere byzonderheden over Cajeli's Bogt.

Nagelen wel eer hier.

Hoe, en wanneer, de Boeronesen onder de Kroon van Ternate geraakt zyn.

D E R D E H O O F D S T U K .

Het Eiland *Amblauw*, en deszelfs kaart. De dorpen Seylassi, Eylare, Siwar, Namma, Hataboro. De hoek Hoewen, en Elreboc, of Salatti, Limoy, Kowan, Loffasili, Massavoy, en Boetoet. De dorpen Namkatti, Boy, Beloceti, Monesani, en Silhoc. Dog welke daar van nog maar bekend zyn. Manschap en Dati's. Wat Land dit zy. En 't verdere aanmerkenswaardig, een arm eiland. Verscheide rivieren. Het eiland *Manipa*, deszelfs groote. En verbeit der naburige eilanden. Dorpen hier op. Toeban, en deszelfs Gehugten. Duiven-eiland. De hoek Oewane. Het strand *Samabo*, en 't dorp *Sela*. Dorp *Tomilehoc*, en deszelfs buurten. *Sengadji Cowafa* beschreven. Onze Vesting afgelopen. De Vesting *Wantrouw* hier gelegd. Afteekening der zelve, met de dorpen 'er ontrent. 't Opperhoofd hier. Verder bericht van 't geen hier te zien is in *Tomilehoc*. Dorp *Tomoevara*, in vier gehugten verdeeld, *Colaure Sengadji*, over de eerste buurt. 't *Miskiten eiland*. 't Dorp *Tabaula*. *Noessa Assa*. De dorpen *Massavoy*, en *Noerocilla*. De vlugt-berg *Samcana*. Het Dorp *Loehoc*. *Ajer Sompah*, of 't Eedwater, en plegtelykheit daar ontrent. Straf der Meyneedigen. 't *Batatas-eiland*. *Manipa* door *Samarau* voor *Ternate* veroverd en bestiert, door *Hhamza* weer vry verklaart. En onder een *Sengadji* gesteld, welke gunst zy wel verdient hadden. Verscheide zaken, ben betrekkende. Staat van dit eiland. Manschap hier in oude tyden. Tekening van 't eiland *Manipa*, en van twee *Manipeesen*. Het eiland *Kelang*. Straat *Sole*, en 't *Verkens-eiland*. Het *Nassausche Gat*. Het dorp *Hatapoeteh*. Het Binnen-water *Ala*. Het dorp *Salatti*, en vlugt-berg. Op welke de Heer *Demmer* en andere geweest zyn. Rivier *albier*. De hoek *Talolo*, 't dorp *Tono*, nog een onbekent dorpje. 't dorp *Henneloa*, hoek en 't dorp *Koli*, en 't dorp *Kelang*. Ook *Henneloewa*, *Hennehloe*, en *Tahoeloeboe*. Hoek *Saniane*. Manschap van *Kelang*. Gewasch, vrugten en schoon hout. Vaartuigen, voor *Tol* aan *Ternate* gegeven. Veel *Hars*. *Verkens-eiland*, en veel *verkens'er* op. Plaatsing dezer Ingezetenen op *Manipa*. Het eiland *Bonoa*. *Noessa Boan*. 't Strand *Ammilatoe*, en Binnen-water. De dorpen *Toehocfoe*, *Boway* en *Tean*. *Hatoelilli*, *Hoeloe* en *Sea*. *Senay* en een Binnen-water. *Hatapoeteh* en *Tean*. De Kapitein *Radja*, *Tahalile*, en zyn voorrecht. Eenige nu onbekende dorpen. Manschap op dit eiland. Schatting der *Bonöers* aan die van *Ternate* gegeven, wat hier viel. Die van *Bonoa* groote Zee-lieden, en wel eer *Zec-Rovers*. *Waarom* zy op *Manipa* geplaatst zyn. Manschap van *Affahoedi*. Dat 't eiland *Bonoa* in twee deelen bestaat, onlangs ontdekt. Het eiland *Ceram*, in groot en klein *Ceram* verdeeld. Van klein *Ceram* en deszelfs wonderlyke naam, rede daar van. *Ceram's* groote. *Waarom* wy ons in 't beschryven van *Ceram* na de groote kaart van *Amboina* richten. *Hoewamohels* grootte. Hoek van *Sihel*. Dorp van dien naam. Droge *Ryft-hoek* genaamt, zeltzaam verbaal wegens de koning van *Sihel*. *Moeloet*, *Hennetawali*, en *Hatoeaha*. *Hoewamohels* Manschap. *Batoe Loebang*. Breedte van *Hoewamohel* hier. *Essan* en *Ammaholos*, ingezetenen wel eer *Draad-trekkers*. *Way Latoc*. De steen *Ilatocowa*. Oud *Lessidi* hier. *Cambello* en *Afbeelding*, als ook der Vesting. Vermogen van dit dorp in oude tyden. Strand *Sebekiri*. Naam en *Bouheer* dezer Vesting. Platte gront van *Cambello's* Vesting. *Kipati Tchelia*, Hoofd van *Cambello*, en Manschap, zeer volkryk van vreemdelingen. En beroemt wegens 't eerst overbrengen der *Nagelen* hier uit *Ternate*. En de blyken by de komst der *Nederlanders* nog vertoond, plankenwooning der onze onder den *Landvoogt* *Houtman*. En in *Leliato's* tyd ingetrokken. *Waarom* de Vesting *Hardenberg* hier gelegd is. En waarom zy ons van ouds ber al bateden. *Erang*, *Noehatoe*, en *Massili* onder hen. *Massili* de Moeder-gront der *Ambonsche* *Nagelboomen*.

Het Eiland AMBLAUW.

Het eiland Amblauw en deszelfs kaart.

Het tweede eiland, onder de Landvoogdy van *Amboina* behorende, is *Amblauw*, van den inlander ook wel *Belauw* genaamt. De nette kaart van 't zelve vertonen wy te gelyk in de kaart van 't eiland *Boero*.

Het legt tegen over *Boero's* oostelyken hoek, over 't dorp *Ilat*, en met zyn West-hoek ontrent af en aan *Way Pekac*, ruim twee groote mylen van *Boero*.

Het vertoont zig byna net op de vier winden; dog een weinig gedraait in 't Zuid-Westen, en in 't Noord-Oosten. Het is by na ovaal of ei-ront van gedaante,

en ontrent anderhalf myl Z. W. en N. O. lang, en een myl Ooft en West breed; dog het beftek van het kaartje alhier is ontrent eens zoo groot in 't geheel, als 't in der daad is, genomen.

De dorpen Seylaffi, Eylare.

Het was in oude tyden zeer volkryk, alzo men'er 15 dorpen had, alwaar zig in 't Zuiden het dorp Seylaffi, op het strand Way Loewa; op deed, nevens het dorp Eylare, welke beide wel eer onder een Sengadji, of Hertog ftonden, die toen ook de voornaamfte der Orang-kaja's op dit eiland was. Dit Seylaffi staat nu onder een Orangkaja regerende over 490 zielen, waar onder zig 120 weerbare mannen, en 44 Dati's bevinden.

Eylare's Orangkaja gebied over 410 zielen, hebbende 98 weerbare mannen, en 36 Dati's onder zig.

Siwar, Namma, en Hataboro.

Na de Zuid-West hoek lagen de dorpen Siwar, Namma en Hataboro, op een smallen klippigen hoek, die van verre een byzonder eiland gelykt. De onze noemen het de Munniks-kap; dog by de inlanders draagt het den naam van Hoewen; ook lag daar Breboe, of Elreboe, 't geen te zamen onder den naam van Salatti nu bekend is, fttaande onder een Orangkaja, die 't bewint heeft over 208 zielen, onder welke 47 weerbare mannen en 20 Dati's zyn.

De hoek Hoewen en Elreboe, of Salatti.

Limoy, Kowan, Loffaffili, Massavoy, en Boetoet.

Aan de Ooft-zyde lagen Limoy, en voorts benoorden om Kowan, Loffaffili, Massavoy en Boetoet, alle te zamen in die oude tyden (gelyk meest al de Amboinefen) in 't gebergte wonende; dog egter toen, al mede van 't gefchil der Oeli Siva's en Oeli Lima's wetende, alzo zy Oeli Siva's waren. Van deze staat Limoy onder een Orangkaja; die 284 zielen, 61 weerbare mannen, en 33 Dati's, onder zig heeft.

Massavoy had een Orangkaja, die 't gebied voerde over 233 zielen, waar onder men 44 weerbare mannen, en 32 Dati's vint.

De dorpen Namkatti, Boy, Beloeti, Monefani en Silehoe.

De dorpen Namkatti, Boy, Beloeti, Monefani, en Silehoe, die Oelilima's waren, deden zig in 't Noord-westen op; deze zyn naderhant in vermogen zodanig vermindert, dat die vyf maar een dorp uitmaakten. Ook is 't laaste van die vyf geheel uitgestorven.

Dog welke daar van nog maar bekend zyn.

Ja de verandering is metter tyd hier zoo groot gevallen, dat men daar in 't geheele eiland maar negen dorpen telde; te weten Seilaffi, en Eylare, die onder den Sengadji van Way Oela ftonden; Massavoy en Boetoet, onder den Pati van Massavoy; de vyf Oelilimafe dorpen, met den naam van Liffael bekend, en welkers Orangkaja 't bewind had over 190 zielen, 49 weerbare mannen, en 18 Dati's; Ilara, Sa-

latti op den hoek in het Zuid-Westen, en Limoy welke drie laaste ook onder hunne Orangkaja's ftonden. Al welke volkeren te zamen 1815 zielen, 419 weerbare mannen en 183 Dati's uitmaakten.

Manifchap en Dati's hier zyn de.

In oude tyden plagten zy onder die van Roemah Ite op Boero te ftaan, dog in 't jaar 1638. heeft Koning *Elbamza* hun voor vyve volkeren verklaart, en hen een byzonderen *Sengadji* gegeven. Het is een bergagtig Land, van 't welk niet veel te zeggen valt, dan dat het een van de flechte in Amboina is.

Wat lant dit zy.

Wat spel men met dit klein eiland, en deszels volkeren van tyd tot tyd in de Ambonsche oorlogen gehad heeft, zullen wy daar, of onder de zaaken der Moluccos kunnen zien.

Men heeft verscheide Vestingen; nevens behoorlyk Guarnifoen, op verscheide tyden daar gehad, om den sluikhandel, en andere listige aanslagen van den inlander, te ontdekken, en voor te komen; waar van wy onder die zaken mede spreken, behalven dat wy daar te gelyk toonen zullen, hoe de Amblauwers meer dan eens onze Vestingen hier afgelopen; en ons volk vermoort hebben. Naderhant is hier maar een wacht, van een Korporaal met een man 3 of 4 geweest, die dan eens weer in getrokken, en dan eens weer uit gezet is; gelyk haar Edelheden dit in 't jaar 1680. ordonneerden, en nu nog in praetyk is.

En't verdere aanteekenswaardig.

Wy zullen ook op zyn plaats zien; dat hier al mede nagelen geweest, en wanneer die uitgeroeit zyn.

Het Land is arm in zig zelve, geeft niet veel Sagoe, dat het broot van den inlander, en zyn beste voedzel is, weshalven zy hun meeste behoefte van Boero, en wel van Way Samma, of Roemah Ite, halen moeten.

Een arm eiland.

Men heeft 'er egter veel Rivieren; hoevel alle klein; ten Oosten heeft men'er vyf; Way Ela, Way Lapia, Way So-noe, Way Selaria of Selassia en Way Sale genaamt, en aan de West-zyde; Way Boy, Way Loene, Way Loewa, Way Nitoe, Way Silehoe en Way Boate. Waarschynelyk zyn 'er meer; dog hare naamen zyn my onbekent. Ook is 'er rontom 't eiland een steenagtig zoomken.

Verscheide rivieren.

Het Eyland MANIPA.

Het derde eiland; tot Amboina's Landvoogdy behorende, is Manipa, by de Amboinefen van ouds Herrea, van de Boeronesen Basia, dog van anderen ook wel Condea genoemd.

Het eiland Manipa.

Het is meer dan de helft langer, als 't eiland Amblauw; alzo het drie quart groot is myl's

myl's Ooft en West meer, of drie en drie quart myl halen kan; dog 't is net de helft breeder, en strekt zig Zuiden en Noorden ontrent anderhalf myl uit.

Verheit van de naburige eilanden.

Van klein Ceram, of Hoewamohel, word het gegift vyf mylen ten Westen, en beoosten Boero ook vyf mylen, doch van 't eiland Kelang Noordaan, maar twee schaars af te leggen.

Dorpen hier op.

De voornaame dorpen op dit eiland waren van ouds her deze vyf, Toeban, Tomilehoe, Tomoewara, Tegalat en Loehoe.

Toeban en deszelfs gehugten.

Toeban legt in het Zuiden, in een kleene bogt, dragende waarfchynelyk den naam na iemand der Amboineesen, die in het Ryk van Toeban, op Java geweest, of wel van een Javaan of Toebanees, die daar aan, of hier woonagtig geweest is, en mogelyk wel van dien Pati Toeban, die met den Ternataanschen koning *Zemulabeden* van Java gekomen, daar kanaangegiert hebben. Dit dorp bestaat uit twee Gehugten, of Buurten. Het eerste Liffa-mahoe, wiens Orangkaja, Liffa-befi genaamt, in 't jaar 1629. door den Prins of Kaytsjili Aali tot Sengadji of Hertog verheven, en de eerste in rang zedert geweest is.

Het tweede Gehugt Soelleloe, is wel eer bestiert door een *Orangkaja Welleboewa*, dat is Kaymansklover, genaamt, vermits hy eens een Kayman midden door geklooft had.

Dit dorp waecertyts volkryk, konnende met 't dorpje Loehoe in 't jaar 1657. nog wel 750 weerbare mannen opbrengen; dog is zedert zeer vermindert door den oorlog. Waarom het in de later jaren niet boven de 500 zielen, 160 weerbare mannen en 80 Dati's uitleveren kon.

Wat bezyden Toeban, heeft men een swaren berg Heli-befâr, dat is den groten berg, genaamt, waar op zig die van Toeban in den oorlog versterkten, gelyk ook op den berg Siffa onder Tomilehoe gelegen.

Duiven-eiland.

Een halve myl buiten de wal; ziet men recht voor Toeban's bogtje een klein vlak eilandje in zee leggen, het Duiven-eiland genaamt, alzo'er zig veel van die vogels op houden. Het is rondom met een groot rif, uitgenomen aan de Noord-zyde, omzet, daar men een fraai laag of breed strand, en een inham vol Mangi-Mangi-boomen heeft.

Anderhalf myl Oostelyker, dan Toeban, legt een smalle strook lands, mede met een groot rif bezet, uitgenomen benoorden, daar het ook een laag strand, en een inham met Mangi-Mangi-boomen heeft, aan deszelfs einde met een scherpen hoek, Oewane genaamt, uitlopende, die recht over Cambello legt; dog wat meer na 't Noorden heeft men

De hoek Oewane.

nog een ander strand, Samabo genaamt. Het Ook plagt wel eer op dat smal stuk J. ands een klein dorpje Sela te leggen, waar van de ingezetenen meest uitgestorven zyn. Sela.

Het strand Samabo, en 't dorp Sela.

Het tweede dorp van aanzien is Tomilehoe. Dit legt wel een myl Westelyker, dan Toeban, by na op 't midden van de Zuidzyde, en plagt zig aan weerzyden der Vesting uit te breyden.

Het dorp Tomilehoe, en deszelfs buurten.

Het is ook in twee buurten verdeelt, de eene Tomilehoe, en de andre Foat genaamt. Het was wel 670 zielen sterk, leverde 150 weerbare mannen, en 93 Dati's uit, dog zy zyn mede door de Ambonsche oorlogen zeer gesmolten. Zy hadden mede een swaren vlugtberg in hun dorp, waar op *Kimelaba Madjira* in 't jaar 1651 zyne hoofvastigheid maakte, die door den wakkeren Heer *de Vlaming* in 't jaar 1652. (gelyk wy zien zullen,) verovert wierd.

In dit dorp is beroemt geweest *Sengadji Cowafa*, een byzonder Regeerzuchtig man, van zekeren Orang Toeha of oudste, in dit dorp Hellecottat of Iholeoca genaamt, gesproten, die veel wonderlyke sprongen gemaakt, en over al blyken van zyne groote staatzucht gegeven heeft, alzo hy ook een van de voornaamste aanzetters van het afloopen onzer Vesting, en 't vermoorden van ons volk geweest is.

Sengadji Cowafa beschreven.

Hy wist koning *Hbamza* in 't jaar 1638. wonderlyk te believen, en 't eindelyk zoo verre te brengen, dat hy hem, niet tegenstaande zyn handen met het bloed van enen *Mauzea*, zynen bloedverwant, besmet waren, egter Sengadji maakte, verheffende ook den regten Orangkaja van *Welleboelans* geslagt tot die zelve weerdigheid, om tusschen deze twee geen scheele oogen te geven.

Die Vorst gaf aan het geslagt van *Cowafa* ook den tytel van Xallehoewa, dog aan hem voor zyn persoon maar, zonder verder gevolg, den certitel van Sengadji, die hy zoo verre trok, dat hy zig boven den regten Orangkaja, eindelyk volslagen opperbestierder maakte, trekkende al het gezag aan zich.

Hoe de Reduit hier door den Landvoogt *Demmer* gelegd, nevens een Onderkoopman daar op, om de Nagelen, die daar mede overvloedig vielen, in te wegen, in 't jaar 1651. afgelopen, en ons volk vermoort is, zullen wy in 't verhaal van de zaaken van Amboina wydluftig zien.

Onze vesting 1651. afgelopen.

Naderhant is 'er het houtte Wambais, Wantrouw, wat meer na 't Noorden gelegd, en in 't jaar 1657. is de Reduit met dezelfde naam van Wantrouw weder opgebout, en met een Fausse-bray, of onderwal omringt; waar van men de aftekening hier onder N°. V. ziet.

De vesting Wantrouw hier gelegd.

Zy is nu met een Sergiant, die 20 Afteke-zoldaten

ning der zoldaten onder zig heeft, en daar hoeft
zelve is, voorzien, en van alles niet minder dan
met de Boero, 't gene tot verdediging dienen
dorpen kan; dog dat Comptoir brengt voor het
'er om- Oppelhoof zo veel niet op; als Boero,
trent. behalven dat het Oppelhoof van Boero
't Op- zulk een Sergeant nog onder zig heeft.
perhoof hier.

En't ver- De ophaal-brug by de steene Vesting,
dere dat'er de menigte van looffen, en Gabbe-Gab-
te zien is be huizen, de Moorische Tempel aan
in Tomi- de eene, en d'andre zyde zich vertonen-
millehoe. de, mitsgaders de lommer van verschei-
de zeer fraaje boomen hier en daar ge-
plant, geven van buiten een zeer fraai
gezicht aan den beschouwer. Rond-
om de zelve leggen nu de dorpen Tomi-
lehoe, waar over nu een Christen-Orang-
kaja hooft is, Toeban en Tomoewara,
waar over nog Sengadji's gebieden,
Massavoy en Noerelilli, waar by ook
de dorpen van d'eilanden Kelang en Bo-
noa, als mede die van Assahoedi, geplaatst
zyn, in een ordre, die wy na 't beschry-
ven van Bonoa hier by zullen voegen.

Van voor dit dorp Tomilehoe, tot
aan het Duiven-eiland, is een groot
rif, 't geen oorzaak is, dat de sche-
pen wel een myl van de wal ten an-
ker moeten komen. Wat Westelyker
aan, heeft men ook een steenagtigen
hoek, Siel, of Noeroe genaamt (hoe-
wel men meest rondom Manipa een rif
heeft) vlak voor welke in zee een stey-
le klip, Poeloe Sowanggi, of het To-
ver-eiland, ook wel Poeloe Sjethan, 't
Duivels eiland, in 't Maleits, en by den
inlander Noessa Nitoe, dat met het
laatste van een en de zelve betekenis is, in
't Amboineesch genaamt, zich op doet.

Het derde dorp Tomoewaroe, of To-
moewara, ziet men in het Westen van
't eiland leggen aan een zeer fraai strand.
Het was eertyds in vier Gehugten of
buurten verdeelt, volgens de oudste
Ambonche regerings-wyfe, Sopoloe-
wa, Tapoeloe, Renel Hocala, en Se-
hit; over welke eerste buurt een Orang-
kaja plag te gebieden, die in 't jaar 1638.
door den Ternataanschen koning *Hbam-
za*, Sengadji gemaakt is; welke weer-
digheid Sengadji *Cowasa*, die tog woe-
len moest, was 't niet voor zich zelve,
ten minsten dan vooreen ander, ook op
Calau den navolger van Sengadji *Oelim
Besi*, dog op een onwettige wyze heeft
weten over te brengen.

Dit dorp is 418 zielen sterk, en geeft
100 weerbare mannen, en 83 Dati's.

In 't Noord-Westen ontrent dien hoek
legt een klein laag eilandje, van we-
gende menigte muggen, het Miskiten-
of Muggen-eiland, by den inlander
Noessa Wena, en ook wel Noessa Ni-
toe, of het Duivels-eiland, genaamt. Het
is niet alleen zeer laag, maar ook moeras-

fig, schynende by laag water aan 't groot
eiland vast te zyn; dog met hoog
water heeft men 'er een kil tusschen bei-
den, daar men met een klein vaartuig
doorvaaren kan. Ook legt 'er dicht
aan nog een ander klein eilandje, Noes-
sa Assa. Beide deze Eilandjes hebben
kleene rifjes. In oude tyden was hier
ontrent ook 't dorp, en strand, Ta-
baula.

En in 't Noorden had men toen een
Oeli, of gespanfchap, van vier dorpen,
Massavoy, Noeroelilla, Haloewa, en
Wassaha genaamt, van welke zedert
lange tyden de twee eerste nog maar in
weezen geweest zyn, die 480 zielen,
119 weerbare mannen, en 75 Dati's
uitmaakten.

Het eerste is een van de Sagoe-rykste
dorpen van dit eiland, waar op de inge-
zetenen vry trots zyn, gelyk zy van ouds
her ook op hunnen vlugt-berg Sameana,
die zy in 't Jaar 1651. mede zeer versterkt
hadden, en ons veel volk gekoost heeft,
plagten te zyn.

Aan deeze zelve Noord-zyde des ei-
lands, in een klein bogtje, plagt het
dorpje Loehoe te leggen; dog het is
door den oorlog in manschap zodanig
vermindert, dat het eindelyk met Toe-
ban tot een dorp gemaakt is.

Wat westelyker, dan daar Loehoe
plagt te leggen, is dicht by des zelfs
strand een klein waterken of spruitje,
by den inlander Ajer Sompah, dat is 't
Eed-water, genaamt, om dat zy gewoon
waren hunne plegtelykste eeden by 't
zelve te doen. Men ziet daar gras nog
loof ontrent, dan 't geen zeer dor is,
hoedanig zig ook al de bladeren der
boomen, daar over hangende, vertoon-
nen. Het was ook een byzonder voor-
recht, maar aan een persoon in 't dorp
eigen, om dit eed-water uit dat riviertje
te scheppen, en in een bamboes, of
riet, ter plaatse, daar men 'er by swee-
ren zou, te brengen.

Die valsche swoer, wiert zichtbaar
getraft, en ten eersten of Melaatsch,
of vol boose sweeren en puisten, gelyk
zy zeiden menigmaal die straffe gezien,
en beleeft te hebben, die den leider, zo
zy vast stelden, om een valschen eed,
maar waarschyndelyk uit een quade ge-
steltens van zyn lichaam, was overge-
komen.

Niet verre van dit bogtje Loehoe,
legt ook een klein eilandje, het Batatas
eiland genaamt; zynde zekere eetbare
wortels, die men kookt en eet, waar
na het die naam draagt; dog de inlander
noemt het in 't Amboineesch Noessa Loehoe,
of 't Loehoe's eiland.

Dit gansch eiland wiert in oude ty-
den mede door den Ternataanschen Zee-
Held,

fig, schynende by laag water aan 't groot
eiland vast te zyn; dog met hoog
water heeft men 'er een kil tusschen bei-
den, daar men met een klein vaartuig
doorvaaren kan. Ook legt 'er dicht
aan nog een ander klein eilandje, Noes-
sa Assa. Beide deze Eilandjes hebben
kleene rifjes. In oude tyden was hier
ontrent ook 't dorp, en strand, Ta-
baula.

En in 't Noorden had men toen een
Oeli, of gespanfchap, van vier dorpen,
Massavoy, Noeroelilla, Haloewa, en
Wassaha genaamt, van welke zedert
lange tyden de twee eerste nog maar in
weezen geweest zyn, die 480 zielen,
119 weerbare mannen, en 75 Dati's
uitmaakten.

Het eerste is een van de Sagoe-rykste
dorpen van dit eiland, waar op de inge-
zetenen vry trots zyn, gelyk zy van ouds
her ook op hunnen vlugt-berg Sameana,
die zy in 't Jaar 1651. mede zeer versterkt
hadden, en ons veel volk gekoost heeft,
plagten te zyn.

Aan deeze zelve Noord-zyde des ei-
lands, in een klein bogtje, plagt het
dorpje Loehoe te leggen; dog het is
door den oorlog in manschap zodanig
vermindert, dat het eindelyk met Toe-
ban tot een dorp gemaakt is.

Wat westelyker, dan daar Loehoe
plagt te leggen, is dicht by des zelfs
strand een klein waterken of spruitje,
by den inlander Ajer Sompah, dat is 't
Eed-water, genaamt, om dat zy gewoon
waren hunne plegtelykste eeden by 't
zelve te doen. Men ziet daar gras nog
loof ontrent, dan 't geen zeer dor is,
hoedanig zig ook al de bladeren der
boomen, daar over hangende, vertoon-
nen. Het was ook een byzonder voor-
recht, maar aan een persoon in 't dorp
eigen, om dit eed-water uit dat riviertje
te scheppen, en in een bamboes, of
riet, ter plaatse, daar men 'er by swee-
ren zou, te brengen.

Die valsche swoer, wiert zichtbaar
getraft, en ten eersten of Melaatsch,
of vol boose sweeren en puisten, gelyk
zy zeiden menigmaal die straffe gezien,
en beleeft te hebben, die den leider, zo
zy vast stelden, om een valschen eed,
maar waarschyndelyk uit een quade ge-
steltens van zyn lichaam, was overge-
komen.

Niet verre van dit bogtje Loehoe,
legt ook een klein eilandje, het Batatas
eiland genaamt; zynde zekere eetbare
wortels, die men kookt en eet, waar
na het die naam draagt; dog de inlander
noemt het in 't Amboineesch Noessa Loehoe,
of 't Loehoe's eiland.

Dit gansch eiland wiert in oude ty-
den mede door den Ternataanschen Zee-
Held,

Noessa
Assa.

't Dorp,
Tabaula.

De dor-
pen,
Massa-
voy, en

De
vlugt-
berg,
Sanda-
na.

Het dorp
Loehoe.

Ajer
Sompah,
of 't
Eed-wa-
ter, en
de plegt-
lykheid
daar on-
trent.

De straffe
der
Meynee-
digen.

Batata-
tas ei-
land.

Manipa;
door Sa-
marau

Het dorp
Tomoewara
in vier Ge-
hugten
verdeelt.

Calau
Sengadji
over de
eerste
buurt.

't Miski-
ten
eiland.

voor Ternate veroverd en be-
stierd.

Held, *Samarau*, nevens andere Lan-
den van Amboina veroverd, op 't welk
hy, en zyne opvolgers, Koninklyke
Ternataanſche Stadhouders geweest zyn.

Dog door Hhamza weer vry ver-
klaart.

Zy plagten ook onder die van *Leſſidi*,
op Hoewamohel of klein Ceram leg-
gende, te ſtaan, dog in 't Jaar 1638. heeft
Koning *Hhamza*, om dat zy hem, by zyne
aankomt aldaar, wonderlyk hebben
weten te believen, hun mede voor vrye
lieden verklaart, en daar van bewys ge-
geven, met een eigen Sengadji, of
Hertog, over hun aan te ſtellen, en dus
eene eigen Regeering buiten hem toe te
ſtaan. Zy hadden dit ook wel verdient,

Welke gunſt zy wel ver-
diend hadden.

vermits geen Amboineefen hem zo veel
eer; en vriendschap, ten tyde zyn Hoog-
heid in Amboina by den Heer Generaal
van Diemen was, dan de Maniſeſen, be-
weſen hebben.

Van ver-
ſcheide
ſaaken,
hen be-
treffen-
de.

Op wat manier nu zy, eerſt by Con-
tracten over de Nagelen, aan, en nader-
hand door hunne moorden, en trouw-
loosheden, onder de E. Maatſchappy
geraakt, en door hunnen Koning aan
de zelve geſchonken zyn, zullen wy in
't verhaalen der Ambonſche gevallen, en
geſchiedeniſſen melden.

Staat van
dit Ei-

Het plagt voor dezen een vermakelyk
eiland te zyn; dog is zedert den Oorlog
met het omvellen van Nagel, en andere
vrugt-boomen, zoodanig vewoeſt, dat
het na 't vorige niet meer gelykt; ge-
vende, na 't uytroejen der Nagelen geen
voordeel meer aan de E. Maatſchappy;
zo dat het guarnizoen, daar alleen leg-
gende, om op de inlanders, of anderen,
die 'er komen mogten om Nagelen te
ſluiken, te paſſen, nu maar een groote
en vrugteloofe laſt is.

Het ganſch eiland, over 't welke zig
in vorige tyden het volk by dorpen ver-
ſpreid had, legt, zedert hare bewefene
ontrouw aan de E. Maatſchappy, woest
en ontvolkt, alzo men daar na beſt ge-
keurt heeft, om ze allen, onder het ge-
ſchut van de veſting Wantrouw te plaat-
zen, om die belhamels, en oproerige
gaſten, te gemakkeliker te beteugelen.

Man-
ſchap
hier in
oudty-
den.

Zy konden in oude tyden, nog 1588
zielen, 410 weerbare mannen, en 256
Dati's uitleveren, dog zy zyn door den
oorlog zo gekortwiek, dat het daar
ganſch niet na gelykt. Waar mede wy
van de beſchryving van dit eiland af-
ſcheiden.

Tecke-
ning van
't eiland
Manipa,
en van
rwee
Mani-
ſeelen.

Eindelyk voegen wy hier een zeer
net Kaartje, geteekent No. VI. by, 't
geen de vermaarde Heer *Georgius Ever-
hardus Rumphius*, (een Man, van wiens
nette aantekeningen over dit land van
Amboina, wy ons veel bedienen.) In 't
Jaar 1654. toen hy nog zeer wel zien
kon, wonderlyk fray afgeteekent, en

beneden het welke hy ook een Orang-
kaja van Manipa, die tegen een gemee-
nen Maniſeſen Tsjacalilt, of ſchermuſfelt,
met al zyne toebereidfelen 'er byge-
voegt, en nog een Maniſeſen in zyn dragt
vertoont heeft.

Het Eiland K E L A N G.

Het vierde eiland, onder Amboina 's Het ei-
Landvoogdy, is Kelang; waar van wy land Ke-
geen ander kaartje geven, dan in de lang.
Hoofdkaart van alle de eilanden by een.

Het wort in zommige oude kaarten,
Hatepoeti genaamt, maar de inlander
noemt het in zyn taal Noeſſa ljal; dat
is, het Canari- of Amandel-eiland.

Men ziet het twee mylen ſchaars be-
noorden Manipa leggen, vertoonende
zig zelve byna vierkant.

Het ſtrekt zig in de lengte ander half; De ſtraat
en in de breedte ruim twee mylen in 't Sole, en
Noord-Ooſten uit, werdende door een het ver-
nauwe kil, of ſtraat, (zo men 't zo land-
kens ei-
land.

noemen mag) Sole genaamt, van het
verkens-eiland, dat tuſſchen Kelang, en
Ceram, of Hoewamohel, ontrent Ajer
Mira legt, afgeſcheiden; door welkers
rif het aan Hoewamohel, of klein Ce-
ram, ſchynt als vaſt, en maar een land
geweeſt te zyn. Ook is 'er na de zyde
van Kelang een kleene kil, wat ſmaller
als deze, welke eerſte ſtraat ook met de Het Nas-
naam van 't Naſſauſche gat bekend is, om fauſche
dat die vloot, in 't Jaar 1625. daar door Gat.
gekomen is.

Zo als men maar in de ſtraat quam, Het
zag men het dorp Hatapoeteh, (aldus dorp Ha-
ten deelen in 't Amboineefch, ten dee- tapoeteh.
len in 't Maleiſch, na de witte klip,
waar op het zig vertoont) genaamt,
zeer voordeelich geplaatſt leggen, al-
zoo die klip zeer ſtyl en niet te genaken
is. Agter de zelve, of dicht by het Het bin-
dorp, is het binnen-water, Ala, waar nen-wa-
in zy de vaartuigen der Nagel-fluykers, ter, Ala.
en van onze vyanden, plagten te ver-
bergen.

Het had ook vier Orangkaja's, die
't zelve, in vier Campons, of buurten,
na de oude Regeer-wyſe der Amboineef-
ſen, beſtierden.

Het plagt wel eer ontrent twee hon-
dert zielen, zefftig weerbare mannen, en
dertig Dati's, uit te leveren, die door
den oorlog mede zeer vermindert zyn.

Behalven dit dorp, heeft men 'er nog
zeven op dit eiland gehad. Nog fe-
ven an-
dere dor-
pen.

Het dorp Salatti lag aan d' Ooſt-zyde
des eilands, in 't hangen van een hoog
gebergte, en ten ooſten van dien berg,
zodanig geplaatſt, dat het zig ten dee-
len ook beneden nog wyd uitſtrekte.

Dit was het vermogenſte van alle de
dorpen op Kelang, en des zelfs inge- Het dorp
zetenen Salatti, en

vlugt-
berg.

zetenen vry trots op een vastigheid, die zy boven op dien berg hadden, waar op zy in tyden van oorlog hunne schatten plagten te bergen, tot welke vastigheid de Ternataansche Stadhouders ook wel toevlugt namen, om hunne dierbaarste goederen in veiligheid te brengen, verzekert, dat die berg van geen mensch, als men het van boven beletten wilde, dan met het uiterste gevaar, kon beklommen worden. De tyt heeft egter geleert, dat de Hollanders 'er raad toe wisten, alzo 'er de L

mannen, en 93 Dati's in 't geheel heeft kunnen uitmaken, die Hata-Poeteh en Kelang toen uitleverden; dog nu mede zeer vermindert, zedert zy als weder-spinnige door onze wapenen verwonnen zyn. Hunne voornaamste Hoofden zyn na Batavia gezonden, en vorder op Manipa onder die Vesting geplaatst; hoewel 'er de E. Maatschappy in 't jaar 1668. nog een vlaggestok, ten teken van eigendom, oprichtte. Het is anders in zig zelve een arm eilandje, 't geen wynig Sagoe, en de berg geen Naelen had, die

Op wel-
de Heer
Dem-
mer-
en
re

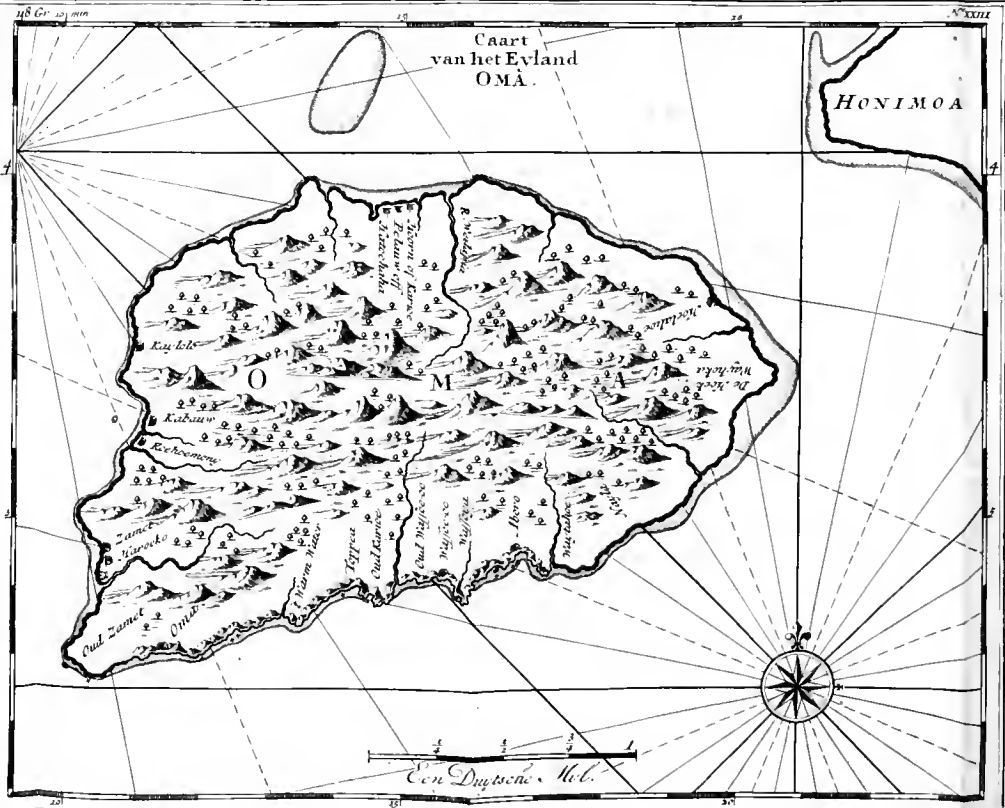
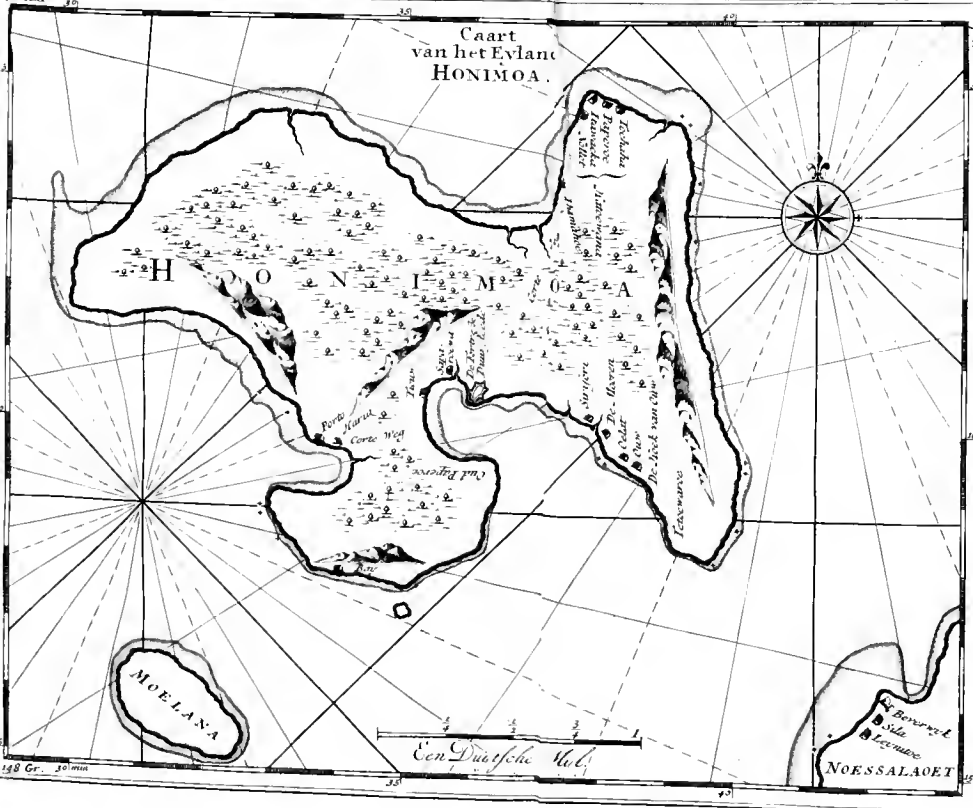
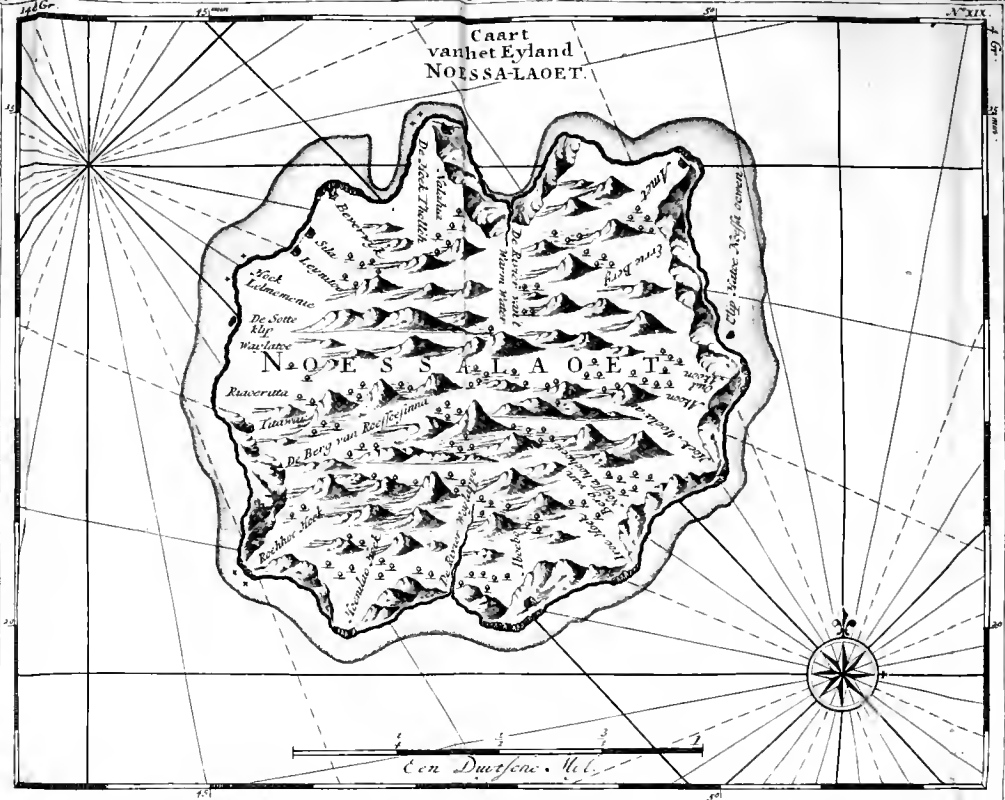
5

h;
n
on

h;
n;
l
er
n

er-
n
n
er

h;
Bo-

vlugt-
berg.

zètenen vry trots op een vastigheid, die zy boven op dien berg hadden, waar op zy in tyden van oorlog hunne schatten plagten te bergen, tot welke vastigheid de Ternataansche Stadhouders ook wel toevlugt namen, om hunne dierbaarste goederen in veiligheid te brengen, verspekert, dat die berg van geen mensch, als men het van boven beletten wilde, dan met het uiterste gevaar, kon beklommen worden. De tyt heeft egter geleert, dat de Hollanders 'er raad toe wisten, alzo 'er de Landvoogt *Demmer*, en na hem nog een Duitscher (hoewel met veel gevaar) op geweest is, die deze Vesting der inlanders aldaar toen afgebrant hebben.

Op wel-
de Heer
Dem-
mer,
en ande-
re, ge-
weeft
zyn.

Rivier
alhier.

Men heeft aan de voet van dezen berg ontrent *Salatti*, een fraaje groote rivier, waarin de inlanders hunne vaartuigen, en zelfs jonken ophalen, en zoo wel verbergen konden, dat 'er de onze met geen vaartuigen wisten by te komen, om dat men voor aan die rivier verscheide rifjes heeft, die den ingang voor onkundigen zeer gevaarlyk maken.

De hoek,
Talolo, 't
Dorp
Tono,
nog een
onbekent
dorpje.

Wat beneden het dorp *Salatti*, was de hoek *Talolo* ontrent welke het dorpje *Tono* lag; dog het behoorde eigentlyk onder *Hata-Poeteh*.

Agter dit *Tono* lag een berg, die zeer hoog en zoo steil was, dat men niet anders, dan met rouwen van boschrotang, 'er wist op te komen. Op deze berg lag ook een kleen dorpje in oude tyden, diens naam zelf niet meer bekend is.

't Dorp
Henne-
loa, den
hoek, en
't dorp
Koli, en
het dorp
Kelang.

Wanneer men van *Salatti* zig Zuidwaart op begaf, vertoonde zig het dorp *Henneloa*, en nog wat Zuidelyker de hoek *Koli*, met een dorp van de zelve naam.

Van daar na 't Westen omdrajende; ontmoet men in een bogtje het dorp *Kelang*; het voornaamste op dit gansch eiland, waar na het zelve schynt zyn naam te dragen.

Ook
Hen-
neloe-
wa, Hen-
scheloe,
en Toe-
hoeloe-
boe.

Onder dit hoofd-dorp stonden verscheide andre kleene dorpjes, die hier en daar verspreit lagen. Dus had men *Henneloe* in 't Oosten, en nog twee andre dorpen, *Henneloe* en *Tahoeloe* in 't Westen, alle welke te zamen met *Kelang*, 520 zielen, 127 weerbare mannen, en 63 *Dati*'s plachten uit te leveren.

Hoek
Saniane.

In het Zuid-Westen heeft men een scherpen hoek, *Saniane* genaamt; men zegt, dat in de tyden der Portugeesen, hier nog drie dorpen aan drie byzondere stranden, aan de West- en aan de Noordzyde van dit eiland gelegen hebben, dog dat die door de zelve van daar verdreven zyn.

Man-
schap van
Kelang.

Dus ziet men, dat dit eiland in oude tyden pas 720 zielen, 187 weerbare

II. Deel.

mannen, en 93 *Dati*'s in 't geheel heeft kunnen uitmaken, die *Hata-Poeteh* en *Kelang* toen uitleverden; dog nu mede zeer vermindert, zedert zy als wederspannige door onze wapenen verwonnen zyn. Hunne voornaamste Hoofden zyn na *Batavia* gezonden, en vorder op *Manipa* onder die Vesting geplaatst; hoewel 'er de E. Maatschappy in 't jaar 1668. nog een vlaggestok, ten teken van eigendom, oprichtte. Het is anders in zig zelve een arm eilandje, 't geen wynig *Sagoe*, en van ouds her geen *Nagelen* had, die eigentlyk voor een *Amboinees* de twee Hoofd-boomen van voetzel en wintf zyn; en hoewel zy naderhand eenige *Nagel-boomen*, ten tyde der *Nederlanders*, hier aangeplant hebben, zoo zyn die voor hen van geen groot voordeel geweest, om dat zy in de oorlogen met ons al mede uitgeroeit zyn; zo dat zig de inlander daar met zyn *Oebi*, *Kombili*, *Caladi* boontjes, ryft, en andre vrugten die men in de thuienen hier en daar ziet, behelpen moet. Men had 'er egter zeer veel *Nootemuscaat-boomen*, die 'er in menigte van zelfs wieschen, waarfchynelyk daar van *Ceram*, daar zy mede veel vallen, gebragt.

Gewasch;
vrugten
en schoon
hout.

Het beste, dat men op dit eiland heeft, is zeer goet timmer-hout, als *Cofasso*, *Oelassi*, *Yzerhout*, en meer andre diergelyke nuttige hout-werken, waar van zy veel kleene vaartuigen, en ook wel *Coracora*'s maakten, weshalven zy aan den koning van *Ternate*, zoo lang zy onder die kroon stonden, zulke groote en kleene vaartuigen, in plaats van tol, gegeven hebben, om dat 'er in dit eiland niet veel anders viel, dat zy missen konden.

Vaartui-
gen, voor
Tol aan
Ternate-
gegeven.

De berg van *Salatti* is ook vol *Canari-boomen*, van waar de inlander de naam aan 't gansch eiland, gelyk wy bevorens reets aangemerkt hebben, geeft.

Veel
hars.

Men vint 'er ook veel witte *Damar*-of *Hars-boomen*, die voor den inlander van een groote nuttigheit zyn, en waar van zy goede flambauwen voor zich zelve maken, behalven dat zy die ook wel verhandelen; of de hars in mandekens verkoopen,

Tusschen dit eiland, en kleen *Ceram*, legt, gelyk wy reets gezegt hebben, het *Verkens eiland*, dat by gebrek van water, geen inwoonders, maar zeer veel wilde verkens heeft, die daar sterck, om dat zy niet gemoeit worden, voortelen.

Het Ver-
kens-ei-
land, en
veel ver-
kens 'er
op.

Het Eiland B O N O A.

Het vyfde eiland, waar over de Gouverneur van *Amboina* het oppergebied voert, is *Bonoa*, dat anders ook wel *Boan*, en veeltyts *Boano*, en *Boannoa* genaamt

Het ei-
land Bo-
noa.

genaamt wort. Wy geven daar van ook geen andre kaart, dan 't geen men in de grootte kaart N°. 1 of anders wel het net ite in Cerams byzondere kaart ziet.

Het legt ontrent het Westen van Ceram, twee mylen van den hoek Talanoeroe of Tanoeroe, ontrent de bogt van Cawa, en ontrent drie mylen benoorden of N. O. van Kelang. Het is lang drie mylen, en schaars drie mylen breedt, zo dat het in lengte en breedte malkanderen niet verre ontloopt

Het geheel eiland is vry bergagtig, vol rotzen, en zeer steenagtig na de West zyde, 't geen oorzaak is, dat men het niet over al bewoont heeft.

Aan de West-zyde is een grooten inham, daar een dwars eilandje voor legt, Noeffa Boan genaamt, een hoog bergagtig eiland, waar op van ouds vyf dorpen lagen, die zig van daar naderhant twee dorpen, na 't hooge Land begeven hebben, namelyk Soecoe, en Noeroeloa, die in den ingang van het naauw leggen.

Men heeft daar een binnen-water, welkers strand, Ammilatoe genaamt, twee rivierkens heeft, die beneden brak zyn.

Aan het Zuidelyk riviertyn lagen de drie andre dorpen, Toehoefoe, Boway en Tean, alwaar de overheden van dit land te dier tyd, *Sengadji Tabakeke*, en *Latoe Hakeke*, plagten te wonen.

Aan het Noordelykste riviertyn lagen Hatoelilli en Hoeloe, mede onder de voornoemde behorende. Als men van 't Westen na 't Zuiden gaat, ontmoet men een hoek, en ook een dorp, beide Sea genaamt, dog wat meer na 't Oosten heeft men Senanoy of Senay, een scherpen hoek, agter weiken een kleene Talaga of binnen-water is, gelyk boven op den berg ook een dorpje van weinig belang plagt te leggen.

Nog wat verder ontmoet men een witte klip, die zig als een vervallene Vesting verthoont, en daar by een dorpje, na die klip Hata-Poeteh genaamt.

Wat Oostelyker op verthoont zig het land vlak, alwaar men op het strand Manan een dorpje Tean ontmoet.

Dit Tean plagt de buurt te zyn, waar over zeker Kapitein *Radja*, of koninklyke Hooftman *Tabalile*, het bewint had, een man, die door zyne trouw, aan de E. Maatschappy bewezen, alleen het voorregt verkregen heeft, om met zyn buurt op dit eiland te blyven wonen, in een tyt dat al de andere wederfpanig geweest zynde, na 't verkrygen van vergiffenis, van dit eiland genomen wierden, en hunne Hoofden verfonden, en 't gemeene volk al mede op Manipa onder de Vesting Wantrouw geplaatst, hoewel de berg-boeren, eertyts

onderdanen van de vyf voornaamste dorpen, zich in 't gebergte bleven onthouden; dat egter niet langer duurde, als tot in 't jaar 1667. wanneer zy afgekomen zyn, om Christenen te worden.

Men heeft in oude tyden in het gebergte, nog eenige dorpen gehad, Oeffan, Olan, Hatoewahoen en Selobatten genaamt, dog die zyn metter tyt versmolten, en in 't vergeet-boek geraakt.

Alle de ingezetenen op dit eiland plagten ontrent 1200 zielen uit te maken, de Christenen 500, en de Moren 700, onder hunne Sengadji (op welke haar fidelheden, by schryvens van den 28. Febr. 1673. in verswaring van tyden belasten te letten) onder welke de Christenen ontrent 150, en de Moren 180 weerbare mannen uitleverden, waar onder 54 Dati's van de Christenen, en 80 van de Moren; over welke verscheide hoofden waren, waar onder de Sengadji boven alle andre in vermogen uitstak. Wy moeten egter hier by voegen, dat dit getal door den oorlog zeer vermindert is.

Dit volk plagt van ouds meest van zyne thuienen te bestaan, hebbende mede wel eenige Nagelen, maar die zeer weinig, gehad. Ook wilden haar Edelheden, dat men het tot den Landbou, maar niet tot 't plukken der zelve, in 't jaar 1686. 16 Maart by hun Schryvers aanmoedigen zou. Dit was ook de reden dat zy arm zyn, ook geen schatting aan den Koning van Ternate, onder welke zy mede stonden, dan eenige Toedong en Toetombo's voor zyn Hof-houding, betaalden.

Zy staan onder de Amboineesen voor wakkere zee-lui, en zelf voor stouten Rovers, bekend, het geen hun de Landvoogt de Hr. *Harmen Speult*, in zyn tyt al verleert, en by zeker verbond verplicht heeft, niet meer te gaan roven.

Al deze ingezetenen nu van Bonoa, gelyk ook die van Kelang, zyn, zedert hunne wederfpanigheit, tegen de E. Maatschappy, na dat hunne Hoofden, na Batavia, en elders verzonden waren, onder het geschut van de Vesting Wantrouw op Manipa zodanig geplaatst, dat men nu in het Westen de dorpen Hata Poeteh, Bonoa en Tomoewara, regt agter en rontom de Vesting Tomilehoe, en beoosten de zelve Assahoedi, Kelang, Maslavoy, Toeban en Lehoe geschikt, en in een verdeeling, gansch niet onaangenaam voor het oog, leggen ziet.

Vermits wy nu de sterkte van alle de vorige dorpen reets opgetelt hebben, vereist de draat dezès werks, dat wy van die van Assahoedi ook zeggen, dat zy 230 zielen plachten sterk te zyn, onder welke

Eenige nu onbekende dorpen.

Manfchap op dit eiland.

Schatting der Bonoaers aan die van Ternate gegeven, en wat hier veel.

Die van Bonoa groote zee-lui, en wel eer zee-rovers.

Waarom zy op Manipa geplaatst zyn.

Manfchap van die Assahoedi.

Noeffa Boan.

't Strand Ammilatoe, en deszelfs binnen-water.

De dorpen Toehoefoe, Boway en Tean. Hatoelilli, Hoeloe en Sea.

Senay, en een binnen-water.

Hata-poeteh, en Tean.

De Kapitein Radja, Talahie, en zyn voorrecht.

zig 70 weerbare mannen, en 32 Dati's bevonden.

Daar zyn'er, die meinen, dat zy van eene *Bay Warnoela*, zekere valsche opgegevene dogter van den Pati, of Grave van Lochoe (waar van onder Lochoe breder gesproken zal werden) dien naam ontleent zouden hebben, waar aan andre weer niet veel geloof slaan, om dat die dogter noit in de werelt geweest is.

Reden daar van.

Veel waarschynelyker is het, dat zy het zo genaamt hebben, om dat zy den inlander veel van Waran Ela, dat is, groot Banda hebben hooren spreken, een naam, die zy aan het geheel eiland Ceram gaven, om dat zich veel Bandanescen daar op hebben neder gezet; hoewel dit dan weder geenzins op kleen Ceram, of Hoewamohel kon toegepast worden.

Gelyk wy nu met Hoewamohel, of't kleenste deel van Ceram, een begin zullen maken, om dit groot land te beschryven, 't geen wy oordeelen 60 mylen Oost en West, en tusschen de 12, en schaars 15 mylen op zyn breedste Noorden en Zuiden zich uit te strekken; alzo zullen wy ons in de beschryving van 't zelve na de kaart van Ceram, gelyk die in de groote Kaart van alle de eilanden van Amboina No. I. gemerkt, voorkomt, geheel en al richten, zo, om dat de byzondere kaart van Ceram, die wy buiten dien nog onder ons hebben, met de zelve over een komt, als wel, om dat men daar by nog een byzonder kaartje van Hoewamohel heeft, 't geen een liefhebber te meer tot opmerking en verlustiging dienen kan, om dat het vry grooter van bestek is, als Hoewamohel, 't geen aan groot Ceram vast is, behalven dat het nog veel oude naamen van dorpen, nu niet meer bekend, en ook veel andre zaken zeer net aanwyft, die in het kleene bestek, 't geen wy volgen zullen zoo niet konden worden uitgedrukt, te weerdiger zynde, om dat men wil, dat de oude Heer *Rumphius*, die te gelyk een Land-meter, en zeer net Tekenaar was, (gelyk ons eenigzins gebleken is, en nog verder blyken zal) het zelve zodanig opgesteld en afgetekent heeft.

Cerams grootte.

Waarom wy ons, in 't beschryven van Ceram, na de groote kaart van Amboina richten.

Wat dit Hoewamohel dan op zich zelve aangaat, het strekt zig 10 mylen Oost en West, en ruim 4 mylen Noorden en Zuiden uit; en vertoont zig by na als een eiland op zig zelve, of als een half-eiland, dat met een strook lands, naulyx een myl breed, ontrent het dorp Tanoeno, en daarom de pas van Tanoeno genaamt, aan 't groot eiland Ceram vast is.

Hoewamohels grootte.

De Zuid-Westelyke hoek van 't zelve naaft aan Amboina, en naar twee mylen van de kust van Hitoe in 't West-Noord-Westen is de hoek van Sihel, meest in de wandeling de drooge ryfhoek

Hoek van Sihel.

Dat 't eiland Bonoa in twee delen bestaat, onlangs ontdekt.

Tot slot moeten wy, eer wy 'er afscheiden, hier nog by voegen, dat, schoon men dit eiland Bonoa zo lang bezeten, en van onzen 't wegen besliert heeft, men egter in deze latere tyden, by gelegenheit van een Hongi-tocht eerst ontdekt heeft, dat de inlander, tot onze groote verwondering, tot nog toe voor ons zeer listig bedekt heeft gehouden, te weten, dat dit eiland waarlyk in twee deelen verdeelt, en aldus, gelyk men altyt gemeent heeft, geen een eiland is, maar dat Bonoa uit twee eilanden, die door de zee volkomen van een gescheiden zyn, bestaat, waar op de Christenen, en Mooren plagten te wonen.

Het grootste deel, of 't eiland Loehoe genaamt, legt tegen over het dorp Asfahoedi, dat op kleen Ceram of Hoewamohel legt. Het ander eiland is het regte Bonoa, 't geen maar uit zeer weinig thuienen van den inlander, en vorder by na niet dan uit klippen en rotzen bestaat, 't geen ook de oorzaak is, dat het altyt onbewoont gebleven, en meest voor een vuile schuil-en sluik-hoek van den inlander gehouden is, waar by men nu ook klaar bespeurt, hoe hy met zyne aldaar verborgene vaartuigen de onze, die maar op eene plaats de wagt hielden, met tusschen die twee eilanden door te varen, heeft weten te ontduiken, dat men in voorige tyden niet begrypen kon.

Het Eiland CERAM, en in 't byzonder HOEWAMOHEL.

Het eiland Ceram.

Het zesde eiland, tot de Landvoogdy van Amboina behorende, is Ceram, het grootste van alle de Ambonsche eilanden, en waar over dierhalven al vry wat zal te zeggen vallen.

Het legt twee mylen benoorden Amboina, en ontrent zo veel bezuiden Bonoa.

In groot en kleen Ceram verdeelt.

Om met een nette ordre daar van te spreken, moeten wy voor af zeggen, dat het in groot en klein Ceram verdeelt word, werdende groot Ceram dan weer in drie deelen, waar van wy hier na breder zullen spreken, afgedeelt: wy beginnen dan eerst van klein Ceram, om dat het naaft na het Westen met zynen hoek Sihel legt.

Van kleen Ceram, en deszelfs wonderlyke naam.

Klein Ceram wort anders gemeenelyk Hoewamohel genaamt, en is het zelve land, dat de Portugeesche Schryvers in hunne schriften van Amboina, Veranola of Veranula, en de onze al zo slegt Warnoela noemen, zonder dat ik begrypen kan, waar de eene en de andre Natic die naamen, aan dit land gegeven, zal konnen t'huis brengen.

hoek genaamt, en by die naam best bekend. Hy bestaat uit enkele rotfen en klippen, die zig aan wederzyden als een muur vertoonen, zonder dat men al verre daar ontrent enig strand heeft, dat den inlander met reden vry bekomert maakt, om den zelven by het minste quaat weder te genaken, te meer, alzo men ook blinde klippen ontrent dezen hoek, en een fellen stroom te wagten heeft.

1 Dorp van die naam.

Agter dezen hoek heeft men in oude tyden een dorpje gehad, mede Si-hel of Siël genaamt, waar na die hoek zynen naam draagt. Zy plagt op eenen heuvel of uitstekende klip te leggen, zo dat het zorgelyk was, die van Siël daar aan te tasten; dog dit dorp is al voor onze tyden, of uitgestorven, of verlopen, en die'er overig gebleven zyn, hebben zig op Way Poeteh ter nedergezet met eenige huisgezinnen, die metter tyt mede verftroit, of ten einde geraakt zyn.

Droge 1yft-hoek genaamt.

Waarom hy de ryft-hoek genaamt word, kan ik niet bedenken, ten zy men'er door verftaat, dat'er niet minder als ryft, maar overvloet van gladde klippen en rotfen valt; maar dat hy droog genaamt word, heeft zyn reden, alzo'er ontrent dien hoek geen eene rivier is, om het welke nog kragtiger te bewyzen, de inlanders verhalen, dat die van Siël in oude tyden een koning gehad hebben, dien zy den Saguweer-koning noemden, om dat hy, by gebrek van water aldaar, gewoon was zich in Saguweer (een drank, die uit de Saguweer-boom zypelt) te wasschen.

Zeltzaam verhaal wegens den koning van Siël.

Naast aan den hoek verstoont zig wel de naam van Way Poeteh; dog dat dorp is'er niet meer.

Moeloet, Hennitawali en Hatocaha.

Het eerste dorp dan benoorden Siëls-hoek, dat men ontmoet, was Moeloet, een myl van den hoek aan een fraai strand. Het was niet zeer volk-nog Nagel-ryk, en kon geen 200 zielen, en pas 60 of 70 weerbare mannen uitmaken.

Een weinig Noordelyker lag nog een klein dorpje Hennetawali genaamt, vlak agter het zelve, dog op een hogen heuvel, diep in't gebergte, zynde van sterkte even als't vorige dorp.

Naast hier aan was Eli Hatocaha of klein Hatocaha. Het lag twee mylen van den hoek op een klippigen heuvel, die vry hoog, en in vorige tyden zeer Nagel-ryk was, die men om de hoogte des bergs, in de eerste tyden, zogemakke-lyk, als wel andre Nagelen, niet heeft kunnen uitroejen. Deze drie dorpkens stonden eigentlyk onder Lessidi, gelyk wy in't vervolg zullen zien.

Hoewamohels man-fchap.

Wy plagten, om't sluiken der Nagelen te beletten, hier ook een hout-

pagger, en daarin een Corporaal en twee zoldaten te leggen; maar de laatste die'er gelegen hebben, zyn door d'inlanders ten tyde dat de Ternataanfche Stadhouder *Madjira*, zig tegen zynen koning en de E. Maatschappy opwierp, jammerlyk vermoort, om't welke te wreken, men hun, gelyk ook daar na geheel Hoewamohel, zodanig heeft uitgeroet, dat'er van 500 zielen, en 170 weerbare mannen, die 80 Dati's uitleverden, zeer weinig overgebleven zyn.

Een half myltje verder om den Noord heeft men een plaats, met den naam van Batoc Loebang bekend, zynde een groote rots, waar in de natuur, van buiten aan te zien, zoals men'er voorby vaart, verscheide gaten, als deuren of stads-poorten, daar men diep in ziet, gemaakt heeft, welke spelonk dezen en genen ook wel dient, om'er een nagtje in over te blyven, hoewel het wat naar, en wegens slangen en ander ongedierte, ook wat gevaarlyk is. Het land van Hoewamohel is hier; en vanden hoek af tot digt by Cambello toe pas een myl breedt.

Batoc Loebang.

Breette van Hoewamohel hier.

Men had hier ontrent, nog een dorpje Essan genaamt, 't geen goede aard tot potten en teilen gaf; en een half myltje verder om de Noord, nog een ander, Amaholo, dat al voor menige jaren onder Lessidi getrokken is, wanneer het hier nog tusschen beiden lag, en zich die van Lessidi wat verder, daar wy het aanstoont vinden zullen, verplaatst hadden.

Essan en Amaholo's ingezetenen wel eer draatrekkers.

Al deze dorpkens op de West-zyde van deze smalle strook lants, brengen wy om't kleen bettek, al mede niet in de kaart, als zullende met Cambello eerst beginnen.

Ontrent dit Amaholo is een riviertje geweest, Way, of Wei-Latoc, dat is het water des konings, genaamt, 't welk zeer koel en aangenaam is, niet tegenstaande 't zant en de gront zich root verstoont.

Way Latoc

Het droeg zyn naam, van dat koning *Hbamza* zig verscheide malen in dit water gewasschen heeft.

De ingezetenen van dit dorp plagten fraje draatrekkers of gout-smeden te zyn, wat zeltzaams onder deze volkeren. Ook valt'er ontrent Lessidi een gryze zagte steen, die wonderlyk wel dient, om fornuizen voor deze gout-smeden te maken, en'er de pyp van hunnen blaasbalg in te leggen, om dat die steen, Hatocfoewa genaamt, het vuur kan uitstaan zonder te springen.

De steen Hatocfoewa

Tusschen Amaholo en Essan plagt oud Lessidi te leggen, zo zommige willen; dog andre plaatzen't verder.

Oud Lessidi hier.

Ontrent twee kleene mylen van Batoc Loebang meer om de Noord, en ver van de hoek van Siël, doet zich het

Cambello en afbeelding

als ook
der vesting.

het vermaart en lustig dorp Cambello, zo als het voor de verwoesting van Hoewamohel was, op.

Wy vertoonen het, zo als het de Heer *Rumphius*, in 't Jaar 1654. zelf zeer net geteekent heeft, in het plaatje, N^o. vii.

Dit plagt een van de voornaamste, en vernakelykste dorpen van gansch Hoewamohel te zyn, 't geen ons ook in de verhandeling der Ambonische zaaken, menigmaal stofte geven zal, om 'er van te spreken.

Vermogen van dit Dorp in oude tyden.

Het is in 't eerst zo vermogend, nog volkryk niet geweest, als Lessidi, dog by verloop van tyd, voornamelyk zedert daar de vreemdelingen, te weten, Javaanen, Maleyers, Portugeesen, Ternataanen, Macassaren, Engelschen, en meer andere volkeren, met een grooten stroom quamen toevloegen, en na dat de *Kimelaha's* of Koninklyke Ternataansche Stadhouders, zig op *Gammalongi* ter nederzetterden, is het een plaats geweest, die wonderlyk, en verre boven Lessidi, gebloeit heeft.

Het legt in een flauwe bogt, met welke het land zig schielyk, dog dan allengskens wel tot twee mylen en meer, hoe men noordelyker, en noord-westelyker komt, tot *Ajer Mira*, en de waterplaats toe, (daar het op zyn wydste is, en wel vier mylen in de breedte haalen kan,) begint te verbreden, en uyt te zetten.

Het strand Sebekiri.

Het fraay strand, niet verre van het welke het in een schoone valleey, aan een kleene rivier legt, word *Sebekiri* genaamt.

Aan de Noord-en Zuid-zyde van dit vermogend, en wyd langs strand uytgebreid dorp, had men het gebergte, dat zig van strand af zeer fraay aan het oog vertoonde.

Naam, en Bouheer dezer vesting.

Ten Noorden lag de *Kaale-berg*, en ten Zuiden een andere berg, op wiens voorgebergte, *Baycole*, of de *Quikstaart* (in 't Ambonisch) genaamt, in 't Jaar 1646. een fraaye dubbele steene Vesting, door de Landvoogt, *Demmer*, gemaakt, en *Hardenberg* by ons, dog *Baycole* van den inlander genoemt, zich vry lustig, vertoonde; langs strand daar en boven, met een steene borstwering, en beneden, pas in 't opgaan van desen heuvel, nog met een halve maan versterkt, zoo dat het wel een stoot uytstaan kan. De afteekening deezer Vesting, ziet men onder N^o. viii. van die zelve hand.

Platte grond van Cambello's Vesting.

Kipati, Tehelia, hoofd van Cambello.

Cambello plagt onder een *Kipati*, of Graaf, *Tehelia* genaamt, te staan, een trots man, die dezen nieuwen Javaanschen, dog een weinig verdraiden titel van *Kijai Pati*, by uitspek boven veel andere *Orangkaja's* voerde, en die wy onder de Regeering van den Heer *Demmer*, een

wonderlyke rolle van oproer en verraad zullen zien speelen, die hem in 't begin van 1644. zynen gryfen kop gekost heeft.

Dit dorp, in drie Gehugten verdcelt, *Saboy Tehelia*, *Saboy Hatela*, en *Saboy Hennebele*, genaamt, en die onder haare bysondere hoofden stonden, waar van het derde alleen drie *Orangkaja's* had, was met ter tyd zo magtig toegenomen, dat het verre over de 1000, of 1200, zielen uitmaakte, en wel 450 weerbaare mannen, en ruim 150 *Dati's*, uitleveren kon, 't geen door den toevloet der vreemdelingen, van tyd tot tyd zodanig toenam, dat 'er geen nette bepaling van zielen meer op viel. Zy waaren van de party der *Oeliviva's*, en dierhalven groote vyanden der *Oelilima's*; gelyk nu ider van deze vreemdelingen, het zyne tot het vergrooten van den handel, en de uittrekking van dit dorp toebragt, alzo vermeerderden zy ook wonderlyk het fraaye gezicht daar van, doordien zy verscheide nettigheden, en cieraaden, die men in andere dorpen niet vond, aan 't zelve byzetterden, en ook een menigte van vreemde, zeer aangenaame en lommerryke, zo vrugt-als andere boomen, daar aangeplant hebben; een zaak die te meer verwondering verdient, dat die vreemdelingen met zulken stroom na *Cambello* juist geraakt zyn, vermits het gantsch geen voordelinge reede hadt, wiens oever wat steil, en ook ontrent de rivier, daar zy hunne vaartuigen op haalen moesten, al vry wat steenagtig was, 't geen hen veel moeite gaf, om ze in de rivier op te rukken.

Manfchap van Cambello.

Seer volkryk van Vreemdelingen.

Men wil dat die van *Cambello* ook de allereerste *Amboineesen* geweest zyn, die de *Moer-Nagelboomen* van 't eiland *Makjan* uyt *Ternate* over, en hier op het Land van *Hoewamohel*, ontrent de komst der *Portugeesen* in *Amboina*, gebragt hebben, van waar zy verder op dat land, en de overkusten der andere eilanden zouden voortgezet zyn.

En beroemd wegens 't eerst overbrengen der Nagelen hier uyt Ternate.

En om te toonen, dat dit nog zo lang niet geleden was, heeft men, by de eerste komst der *Nederlanders* aldaar, nog eenige van die eerstgeplante boomen weten aan te wyzen, die agter den berg *Masilil* stonden, en daar zo wel tierden, dat gansch *Hoewamohel*, in korten tydt, volgens zeggen van den inlander, en na giffing, in 50 a 60 jaaren, daar mede is vervult geworden.

De blyken nog by de komst der Nederlanders hier vertoont.

Dit heerlyk gewas der *Nagelen* alhier trok ten eersten de *Nederlanders*, en de *Engelschen*, derwaart, welke eerste al zedert de tyd vanden Heer *Houtman*, den eersten Landvoogt van *Amboina*, hier een

Planke Wooning der onze onder den

Land-voogd Houtman.

En in Leliato's tyd ingetrokken.

Waarom de vesting Hardenberg hier gelegd is.

En waarom zy ons van ouds haatten.

planke wooning, om hunne goederen te bergen gehad hebben, die onder de Koninklyke Stadhouders, *Bassi Frangi*, *Sabadyn*, en *Daja*, het daar nog gehouden heeft, maar onder den barillen *Leliato* ingetrokken is, waar op toen Oorlog met dit volk, en eindelyk weer een Vrede gevolgt is, die de onsen naderhand bewoogen heeft, om de voornoemde vesting Hardenberg boven, en beneden aan strand ook een sterke logie te leggen, om dit oproerig en trouloos volk, te beteugelen, dat egter van geen langen duur geweest is, alzo zy die logie, cer zy noch recht voltoid was, in 't jaar 1651. afgeloopen, en de onsen, gelyk wy elders zien zullen, trouwloos en jammerlyk vermoord hebben, heulende zeer schandelyk met de vyanden van hunnen Koning, *Mandarsjab*, en met zynen trouweloozen Stadhouder, *Madjira*, en zynen aanhang, waar toe zy, die uit den aard boos, en door het bloejen van den handel, ongemeen trots waren, nog meer aanleiding kregen, door zoo veelley vreemdelingen, en vooral door de *Macassaaren*, die hen aanboden, in allen deele te willen ondersteunen, gelyk zy dat ook van tyd tot tyd, zo aan hun, als aan de *Hitocëien*, getoont hebben, te meer, alzo zy, behalven de smaak, die zy in de Nagelen vonden, ook de party van den Prins *Calamatta*, 's Konings broeder, en andere wederspannelingen, vry sterk trokken.

Al van ouds her, egter heeft dit volk geen goed oog op ons gehad, voor al zedert wy, by de komst der Nassausche Vloot, hunne Nagelboomen omgekapt, en dus hunne winst en inkomen benomen hebben, dat egter, gelyk wy op zyn plaats zullen zien, niet zonder reden geschiet is. Dog men hadt beter gedaan,

dat men hen maar geheel uitgerocit had, dan souw men 'er daar na zo veel spel niet mede gehad hebben, alzo van een ydele kas en beurs, niet anders dan beroyde zinnen, en wanhopige aanslagen, te wagten zyn, gelyk dat de tyd ons tot onte smert, by dit volk, 't geen allereerst ons bloed zeer moordadig, al ten tyde van de Heer *Jan van Gorcom*, vergieten dorst, niet dan al te veel geleert heeft, waarom ook na 't oordeel der wyfte mannen hier te lande, in die en de volgende tyd, de oppergevolmagtigde en dappere Veld-Heer *Arnold de Vlaming* vry beter gedaan heeft, met niet alleen hunne boomen, maar ook dit *boos*, en met ons onverfoenelyk volk, geheel en al uyt te roejen.

Behalven dat zy een groot gezag over die van Erang voerden, die by na geheel van hun athingen, alzo zy de aanvoerders en leveranciers van Nagelen waren, die daar als ter Markt quamen, zo stonden ook nog de dorpkens *Noehatoc* en *Maffili*, wel eer in 't gebergte, 't laatste ontrent een myl na 't Noord-Oosten, en 't eerste een halve myl Oost op gelegen, onder hun, van beide welke dorpen *Maffili*, by de onze met de naam *Maffalyn* bekend, de Moedergrond van alle de Ambonse Nagelboomen, en in Oorlogs-tyden ook wel de woonplaats der *Cambellefen*, geweest is, alzo dit gewest, en voor al 't gebergte van *Noehatoc*, zeer moejelyk te beklimmen, of te naderen was.

Van de Nagel-rykheid dezer dorpkens, of van *Cambello*, zullen wy hier niet verder spreken, alzo dat ter plaatze, daar wy van de Nagelen in 't byzonder, als de goud-ader van *Amboina*, handelen, gevoeglyker geschieden zal.

Erang, Noehatoc, en Maffili, onder hen geftaan hebben.

Maffili, de moedergrond der Ambonse Nagelboomen.

VIERDE HOOFDSTUK.

DE Wenteltrap, een sware berg, tusschen Loehoe, en *Cambello*. Het Dorp *Lessidi*. Way *Lissa*, heerlyk gewest. Schoone Jacht op wilde Koebeesten, &c. *Lessidi*'s drie Hoofd-Orangkaja's. En *Manschap*. Oud *Lessidi*. Wat benoorden *Cambello*. Die van *Cambello* en *Lessidi* groote Nagel-sluikers, en Voorwegters. Vesting, en Nagel-Comptoir in *Lessidi* opgericht. *Lessidi*, *Cambello*, en *Loehoe*, drie Hoofd-dorpen op *Hoewamohel*. Way *Pihoe*. Konings *Valey*. Vesting *Toetop Moeloet*. Dorp *Erang*, gespanfchap *Hennoechoe*. *Erang*'s *Manschap*. *Noelaa*, *Tabinolo*, en *Hoelong*, onder *Erang*. Seer Nagelryk. *Manschap* dezer drie dorpen. 't *Gebugt Alatoc*, en *Manschap*. 't *Gebugt Temi*, dorp *Nibono*, en *Toelobeli*, onder *Erang*. Schoon gewest op *Erang*. *Lessidi* gemeene Markt-plaats dezer Dorpen. *Ajer Mira*. Het *Nassausche Gat*. Reden van die benaming. *Poelo Babi*. De straat *Sole*. Hoe 't op dii *Verkens-eiland* gesteld is. Waterplaats. Dorp *Affahoe*. Berg *Kelilatoc*. De Rivieren *Solopa*, en *Waypore*. Houte Vesting, in 't Jaar 1640. op de Strand *Arigoena* gelegd. In 't Jaar 1651. door die van *Affahoe* afgeloopen. Oud *Affahoe*. Berg *Oelc*, en de *Bacy Haloc*. *Affahoe*.

Affahoedi door de Heer de Vlaming veroverd. Vier Soa's, of Buurten. Waren groote Zee-roovers. Een oud Ambagt, zo berispelyk niet in deze Lieden. Door den Heer van Speult beteugelt. Voor eenigen tyd. Noessa Ela, en Noessa Nitoe. Noessa Malawa, en andere eilanden. Moejelykbeden met die van Affahoedi van 't jaar 1651. tot 1658. Door de Heer de Vlaming ten einde gebragt. Die van Affahocdi op Manipa geplaast. 't Gebergte Tapi, Baey Peifela. Dorp Hennetello. Bogt Hattahoeli. Binnen-meir, Tehoemina. Way Lapo, Poelo Tikos. Loehoe, 't voornaamste der drie Hoofd-dorpen. Dorpen daar onder. Dorp Noam, volk-ryk. Het dorp Scrolauw, zeer Volk-en Nagel-ryk. Sware Nagelboomen hier, reden van dien. Alle boomen, tot den hoek van Sihel uitgerooit. Onnoofele daad van die van Scrolauw. 't Dorp Noelehoc. Hennetocban, en Manschap. Hennekelang, en Manschap. Het dorp Laäla, en Afbeelding. De Rivieren Walela, en Wamoele. Manschap van Laäla. Houte vastigheid van ons. Macassarische Vesting. Het Dorp Pawayl, en Manschap. Het Dorp Anin, en Mantchap. Groote Nagelboom. 't Gebergte Calike. Dorp Soetela, en Manschap. Dorp Loc-ki, Rivier Tenian. Dorpen tot Anin behoorende. De Hoek Hoelong. Dorp van dien naam. Dorp Luciela. Berg Saloe, strand Hatamoeli. Dorp Rora, daar Hidajat zig in 't jaar 1620. nederfette. Luciela door de Heer van Diemen, in 't jaar 1637. veroverd. Dorp Saloekoe, en Manschap. Magtig Dorp Loehoe. Rivier Way Oelat. Hoofden en Buurten van Loehoe. Afkomst deser Hoofden. En wel van den Kipati. Amala Ela's buurt. Huwelyk, en Geslacht. Verdere Takken. Pati Nayla's Kinderen. Geslacht-lyst van het tweede Campon, Samaneri. Van het derde Campon, Makatita. Mahhdoem, eerste Planter van 't Mohammedaansch Geloove op Loehoe. Geslacht der vierde Campon. Het Dorp Kalike. Dese vier Hoofden van Loehoe Bestierders van Hoewamohel. Hunne bestiering ouder, als die van Hitoe. Moeite tusschen den Kipati en Mahhdoem's Soonen. Die zich tegen den zelven sterk maken. Oude Setel der Koninklyke Stadhouders hier. De Spek-berg, Begraafplaats der Kimelaha's. Engelsche, en Hollanders hier. Houte Logie der laatsten. De Vesting Overburg, hier gebouwt. 't Rivierken Beerau. Loehoe's afteekening, met hare Vesting. Nagel-komptoir hier van ouds, onder een aansienelyk Opperhoofd. Wie hier nu als Hoofd legt. Die van Loehoe de Beste, en die van Cambello de Trotste deser Inlanders. Verder Gedrag der Loehoeenen ontrent ons. Van welke verscheide om hunne trouw geleden hebben. Door de Heer de Vlaming wel beloont. Waar de Loehoeenen verzaaren zyn. Vuyle Samenrotting op Hitoe, en Gevolgen. Oude Manschap van Hoewamohel. Dorp Liela, en Manschap. Hoek Lauwa. Coescoes Baey. Vergaderplaats der Hongi. Rivier Poeteh Lessi. Batoe Caloway. Oude Seltsaame gewoonte. De hoek Lauma. 't Dorp Way Poeteh; zeer Volk- en Nagel-ryk. Manschap. Moed op hunnen ouden Adel. En op andere Saaken. Voorwending van de Nagelen, hier gebragt te hebben. Hoewamohel de Oudste Nagel-plaats, in Amboina, en ook der Nederlanders. Way Poeteh geeft aan die van Hitoe de Nagelen allereerst.

DeWenteltrap, een swa-
re berg
tusschen
Loehoe,
en Cam-
bello.

Het dorp
Lessidi.

Tusschen Cambello, en Loehoe, lag een swaar gebergte, en onder 't selve een berg, door de onzen de Wenteltrap, en by den inlander Helat, genaamt, over welchen hoogen berg, die van Cambello in anderhalf myl na de overzyde van Hoewamohel tot op Loehoe gewoon waren over te lopen.

Tusschen Cambello en Lessidi, waren ook twee hooge bergen, van welke de kleinste naast 'er aan, en op strand gelegen, de voornoemde Calenberg, van d' onze, dog Awalohoe van den inlander genaamt wert, en de andre, de grootste zynde, dicht by Lessidi lag, en die wy aanstonds noemen zullen.

Anderhalf myl benoorden Cambello, ontrent twee mylen en een halve van 't Nassausche gat, en anderhalf myl bezuiden Erang, plagt het dorp Lessidi te leggen, alwaar 't land na 't Westen,

allenskens meer uitpuilt, en wel drie mylen breeder wort.

Het lag aan de rivier Way Liffa, in een schoone en aangename valley, aan de voet in 't Noorden van een hoogen berg, Maloca Tapame Hoehoeme genaamt, zo lustig en vermakelyk, dat alle, die dit gewest van Hoewamohel, in zynen bloey, ja zelfs na de verwoesting van dat land, beschout hebben, zig genootzaakt vonden te bekennen, noit aanlokkelyker gewest ontmoet te hebben, behalven dat ook de jacht op wilde koebeesten en herten, die men op Cambello, Lessidi, Erang, en op Ajer Mira heeft (waar na toe veel vrylieden, met een pas-cedul, van den Landvoogd, die beesten gaan schieten) zeer veel vermaak, en een lustige oeffening aan de liefhebbers toebrengt.

Het plagt in zyn meesten bloey, magtiger

Way
Liffa,
heerlyk
gewest.
Schoone
Jacht op
wilde
Koebee-
sten, &c.

Lessidi's
drie
Hoofd-
Orang-
kaja's.

tiger dan Cambello te zyn. Ook hadt het drie Hoofd-Orangkaja's, waar van by uitstek, *Iman Swacki*, de eerste in rang by ons bekend geweest is, gelyk hy ook meermalen voorkomen zal. De tweede was, *Latoecole*, die met een Ternataansche Princes, Sufter van *Kaytsjili Sibori*, getrouwt, en dierhalven door den Prins *Aali*, tot Sengadji, of Hertog, en eindelyk tot hoofd van Lessidi, verheven is. De derde Orangkaja, is *Pati Waran*, wiens Campon, of gehugt, in zes Soa's, of onderbuurten bestond, waar onder de voornoemde dorpen, *Essan* en *Amaholo* mede waren, konnende dit derde deel van Lessidi alleen wel 500 zielen, 230 mannen, 60 Dati's, en by verdere uitrekening, gansch Lessidi wel 1400 zielen, waar onder wel 700 weerbare mannen, en 200 Dati's uitleveren, alle mede Oeli Siva's zynde, gelyk ook de voornoemde drie dorpkens, *Moeloet*, *Hennetawali*, en *Elitoeaha*, die onder Lessidi stonden.

En Man-
schap.

Oud
Lessidi,
wat be-
noorden
Cambel-
lo.

Behalven dit Lessidi, plagt 'er nog een oud Lessidi, ontrent de voornoemde rots *Batoe Loebang*, tusschen de dorpkens *Essan*, en *Amaholo*, te leggen, dog also zy daar te veel door de *Lochoenesen*, en anderen, gequelt wierden, zyn zy van daar na een andere plaats, een halve myl benoorden *Cambello*, verhuift.

Die van
Cambel-
lo, en
Lessidi,
grote
Nagel-
sluikers,
en Voor-
vegters.

Waren die van *Cambello* in hun tyd grote *Nagel-sluikers*, en dappere *voorvegters* in de oorlogen, met die van *Hoewamohel* gevoert, deze zyn het niet minder geweest, hoewel 'er gevallen waren, dat zy hunne *landslieden* verlieten, en ons toegefallen zyn, 't geen de oorzaak geweest is, dat men, om hun tegen de woede der *Cambelleesen*, en *Erangers*, hier over zeer op hen verbittert te dekken, daar een *Vesting* van opeengelegde zee-steen, rontom met *pallisaden* bezet, gelegd, en een *Nagel-komptoir* heeft opgericht, hoewel dat mede, volgens den ongestadigen aart van dezen inlander, van geen langer duur geweest is, dan dat zy met de rest, by den algemeinen opstand, onder *Madjira*, weder van ons afgevallen zyn, en zich opentlyk tegen hunnen Koning, en de *E. Maatschappy* aangekant, en ons volk jammerlyk vermoort hebben, welker bloed hun, en hunne makkers, naderhand vry duur betaald gezet is.

Vesting
en Nagel-
komptoir
in
Lessidi
opge-
richt.

Lessidi,
Cambel-
lo, en
Loehoe,
Hoofd-
dorpen
op Hoe-
wamo-
hel.

Dit Lessidi, *Cambello*, en *Loehoe*, waren de drie hoofddorpen van gansch *Hoewamohel*, waar onder al de mindere dorpkens stonden.

Behalven de rivier *Way Liffa*, heeft men ontrent Lessidi nog een klein riviertje, *Way Pihoe*, dat tusschen den

Kälenberg, (wel eer ook de verblyf-
plaats van *Kimelaba Loehoe*), en *Maloca* hoc. *Tapane Mahoeme*, zagtkens doorstroomde in een valley, waar in Koning *Hbbmza* zyn leger geposteert had, wanneer die van *Cambello*, hem niet ontfangen wilden; na welk geval deze valleeye des Koning's valleeye genaamt is.

Konings
Valey.

Outrent dit rivierken plagt ook een steene sterkte, *Toetop Moeloet*, dat is ting, houd den bek, te leggen, om de *Cambelleesen* het uitvallen op de *Lessidiërs*, toen zy nog onze bondgenooten waren, te beletten; die anders op de *Lessidiërs* loerden, en hun ook wel van den berg *Maloca Tapane Mahoeme* met steenen in hun *Negry* bestormt hebben.

Deves-
ting,
Toetop
Moeloet!

Anderhalf myl ten noorden van *Cambello* heeft men het dorp *Erang*, zo dat *Lessidi* ontrent in 't midden tusschen *Erang* en *Cambello* lag; makende in outyden het *Oeli*, of *gespan-schap*, *Henneoehoe* uyt.

Dorp E-
rang, ge-
span-
schap,
Henne-
oehoe.

Schoon dit dorp juist niet eigentlyk onder *Cambello* behoorde, hing het egter veel van 't zelve af, gelyk ze ook genootzaakt wierden, hunne zyde te volgen, want zonder die van *Cambello*, die hunne *Nagelen* aannamen, of hen toestonden die daar te venten, zouden zy van al hun inkomen berooft geweest zyn, zo dat de eene vriendschap de andere weerdig was.

Zy stonden onder een *Pati*, *Aali*, genaamt, en waren in vier *Soa's* of onderbuurten verdeelt, die te zamen 462 zielen, 159 weerbare mannen, en 68 *Dati's* uitmaakten.

Erang's
Man-
schap.

Onder hen stonden drie kleine dorpkens, *Noelää*, *Tabinolo*, en *Hoelong*.

Noelää;
Tabino-
lo, en

Het eerste lag na 't Noord-Oosten, een uur in 't gebergte, een sterk nest, dat veelen van ons volk gekoest heeft eer het veroverd is, waar toe hun *Orangkaja*, *Mackanobal Leaffoe*, veel gewigt toe gebragt heeft.

Hoe-
long, ont-
der E-
rang.

Tobinalo lag wat dieper 't gebergte in, en stond zo veel als onder *Noelää*, maar *Hoelong* lag midden in 't land ontrent twee groote uren van *Erang*, en een groot uur van *Tabinolo*. Het stont onder eenen *Pati Nipa*, ook wel den *Imam* van *Hoelong* genaamt.

Zeer Na-
gelryk.

Deze drie dorpkens konden zeer veel *Nagelen* leveren, en waren ider zo sterk van volk, dat zy samen wel 1000 zielen, 330 weerbare mannen, en 122 *Dati's* te voorschyn konden brengen.

Man-
schap de-
zer drie
dorpen.

Tusschen *Erang* en *Ajer Mira*, is een klippig gebergte, 't geen egter een weinig strand, en een klein gehugtje, *Alatoc* genaamt, plagt te hebben, dat ontrent 100 zielen, 30 weerbare mannen,

't Gehugt
Alatoc,
en Man-
schap.

en 15 Dati's uitleveren kon, zynde meest Erangers, derwaarts gevlugt, en naderhant onder Noelaa getteken.

t Gehugt Temi, en 't dorp Nibono, en Tocloeheli, onder Erang. Dus lag 'er wat bezuiden Erang, nog een klein gehugtje Temi, dat naderhant ook onder Erang getrokken is. Het Dorpje *Nibono*, het vyfde van 't Oeli Henneohoe, lag een myltje bezuiden Erang, tusschen twee groote rivieren, op een langen rug, dog was mede al voor langen tydt onder Erang; als een Soa, of onder-gehugt gestoken, gelyk ook Tocloeheli, wat dieper in 't gebergte gelegen.

Schoon geweest op Erang. Erang was mede van ouds her, en is nog, een heerlyk en uitnemen vermakelyk geweest, ja een aardich Paradys, en weergaloof Luffthof, zo van Nagel als Nootenboomen geweest, dat men van tyd tot tyd nog wel gewaar is geworden, wanneer men genootzaakt wierd, ettelyke hondert Amboinesen, en Hollanders, tot het uitroeyen der Nagel- en Nootenboomen, daar omstreeks uit te zenden. Ook was het bosch van Erang met allerlei schoone vrugt- en lommerboomen, zo rykelyk voorzien, dat men zich geen lustiger streck lands, dan deze, verbeelden kan.

Lessidi, gemeene markt-plaats dezer dorpen. De gemeene markt-plaats, daar deze laatste gehugtjens hare Nagelen, en Nooten na toe bragten, was Lessidi, zoo lang, die van Lessidi van Erang en Cambello niet afvielen, om het met ons te houden.

Ajer Mira. Een half myl noordelyker, dan Erang, en anderhalf myl ten Zuid-Oosten van het Nassausche Gat, heeft men een schoone rivier, Ajer Mira, in de wandeling, dog eigentlyk Ajer Merah, dat is, het root Water, of anders de Moordenaars rivier, na 't vermoorden van eenige Hollanders, genaamt, die met een groote witte straal in zee stort, komende van 't naaste gebergte afrollen; dog in de Westermoesion, als 't regent, zig zeer root, en drabbig, verthoont, daar zy in de drooge tyd zo klaar, als kristal, ja byna weergaloos in helderheid is. Hier loopt het land nog meer na 't westen uit, en is wel drie en een halve myl breed.

In deze rivier was 't, daar de Macassaaren met hunne vloot, toen zy in 't Jaar 1653, na Amboina overquamen, inliepen, en zig vast maakten, ter tyd zy zich daar na wat na Assahoedi begaven.

't Nassausche Gat. Anderhalf myl van dese voorname rivier, ontrent een myl Noorden, en dan nog een half myl Noord-Oost op, daar dit land wel tot de vyf mylen in de breedte zig uitbreit, heeft men eenen hoek, die vlak na 't Westen op Poeloe Babi, of het varkens eiland, zoodaanig aanloopt, dat het Nassausche gat tus-

II. Deel.

schen dien hoek, en tusschen dat eilandje, doorfroomt.

Deze hoek (die ontrent een half myl lang, en een quart myl breed is, en waar in men in een hoek ter linker-hand twee kreeken, als beslotene meirkens, ziet, waar uyt men de vaartuigen zeer licht aan de overzeide overhaalen kan,) verthoont zig vlak van vooren, en niet alleen een stuk weegs benoorden en bezuiden den zelve, maar van daar ook tot aan de Hoek van Siel, eenigzins riffig.

De Straat tusschen dezen hoek, en Poeloe Babi, werd by ons het Nassausche gat genoemd, om dat de Nassausche vloot, in 't Jaar 1623, met de Zeevoogt, *Jaqes l'Heremite* uitgezeilt, na zyn dood met zynen Onder-Zeevoogd, *Eugenius*, in 't gemeen *Geen Huigen Schapenham*, in 't Jaar 1625, met vier schepen, door dit gat in Amboina quam, 't geen ontrent een quart myl breed is. In het Nassausche gat ter linkerhand, zoo als men het van buiten doorvaart, ziet men een witte klip, Alang genaamt, alwaar 't oude Alang; zou gelegen hebben.

Het eilandje, dat ten Westen van dit Nassausche gat, en van dezen Westhoek van Hoewamohel, legt, werd gemeenelyk Poeloe Babi, of het verkens-eiland; na de menigte der bosch-verkens, die men 'er op heeft, genaamt. Het legt tusschen desen hoek, en het eilandje Kelang, zynde van Kelang door een kromme guyl, ontrent half zo wyd, als het Nassausche gat; en Sole, of ook wel het gat van Hatapoeteh, genaamt, afgescheiden, in welk gat, zoo sterken stroom gaat, dat 'er geen kleene vaartuigen, zonder 't uiterste gevaar, weten door te geraken, ten deele om dat de stroom daer zo geweldig maalt, ten deele, om dat zy ten eersten, of op de wal van Kelang, of op die van dit eiland, in starden geslagen worden, vooral, zo 'er maar wat wind by kooft.

Dit eilandje is ontrent een myl lang, en ontrent een quart myl breed. Aan de Zuid-zyde heeft het byna in 't midden, dog wat Oostelyker, een kleene inbegt, Sona genaamt, van welke af, Oost om, de gansche Oost- en Noord-zyde, wat riffig is, 't geen men ook eenigzins beweften dit inbegtje verneemt.

Het is na zyne kleinheid al vry berg- en bosch-agtig, dog zonder rivieren, dan dat men een klein spruitje beweften het bogtje heeft.

Van dit eiland weder af op 't land van Hoewamohel, en ter zyden uyt na 't Oosten, op den West-hoek van klein Ceram, of wel den hoek om stappende, loopt het land weder een groote ander-

Rederij van die benaming.

Poeloe Babi.

Straat Sole.

Hoe't op dit Verkens-eiland gestelt is.

Water-
plaats.

anderhalf myl na 't Oosten, puilende, na dat men een klein bogtje voorby is, een weinig uit, en dan zo regt Oost op, tot aan de zoo genaamde Waterplaats met een riffig strand loopende.

Het heeft in het Oosten mede een klein inbogtje, dat ten Noorden van Ajer Mira ontrent anderhalf myl, en ten Westen van Assahoedi een myl legt; dragende zyn naam, van dat ons volk in oorlogstyden daar nu en dan wel plagt water te halen.

Hier is het land van Hoewamohel ontrent weer van de zelve breedte, als 't by de rivier Ajer Mira was, giffende dit mede ontrent drie en een halve myl breed; dog van hier versmalt het land hoe langer hoe meer, en loopt van de Waterplaats Noord-Oost aan.

Gelyk nu de dorpen van *Hoewamohel*, tot nog toe van ons beschreeven, alle op de Oost-zyde van dit land leggen, alzo zal het volgende, dat wy nu nog tot aan de pas van Tanoeno toe beschryven zullen, in 't Noord-Oosten, of in 't Noorden van klein Ceram, voorkomen.

Dorp
Assahoe-
di.

De eerste plaats na de Waterplaats, die wy ontmoeten, ontrent een myl ten Noord-Oosten van de zelve, is het vermaarde dorp Assahoedi, al waar zig eerst een sinalle inbogt, en even daar aan een uitpuilende hoek, en dan weer een inbogt; en een andere reevige hoek vertoont, ontrent welken men verscheide moerassen onder den rotzigen berg Kelilatoe ziet, dien de onsen den rooden Berg noemen, by welken aan des zelfs eene zyde, zig een onderaardsche Wooning, of Celle, vertoont, die wel eer onse vyanden tot een vaste vlugtplaats diende, te meer, alzo zy van onderen, door enen nauwen en verborgen toegang; daar op wisten te komen, daar hen niemand, zonder groot gevaar, genaken kon.

Berg Ke-
latoe.

Rivieren
Solopa,
en Way
Pore.

Beneden langs dezen berg ziet men de rivier Solopa; dog wat Suydelyker de rivier Way Pore, die wel veel groter, maar brak van Water, en daarom door ons volk de Zoute rivier genaamt is, 't geen ook wel te gelooven is, alzo zy haaren oorspronk uyt een vuil Moeras, of klein binnen-meir, heeft.

Houte
Vesting
in 't jaar
1640. op
't strand
Arigoe-
na gelegd.

Dog in 't
jaar
1651.
door die
van Assa-
hoedi af-
geloop-
pen.

Op het strand Arigoena, tusschen deze twee rivieren, heeft de Landvoogt *Jan Ottens*, in 't jaar 1640. een Houte Vesting, met noodige besetting, gelegd, om de vreemde Nagel-sluikers, die zig veel herwaards om de schoone reede begaven, waar te nemen; dog deze Vesting is al mede (gelyk wy zien zullen,) in 't jaar 1651. door die van Assahoedi, na dat zy al ons volk vermoort hadden, afgeloopen.

Agter dit dorp plagt, in de tyden

van de Heer *Artus Gysels*, oud Assahoe-
hoedi te leggen, met welk dorp die
Heer groote mocite kreeg, zo verre,
dat hy in 't jaar 1632. genoodsaakt was
het den Oorlog aan te doen, en alle boomen om verre te hakken.

Beoosten Assahoedi, legt de Berg,
Oele, door ons volk de Bonoasche
berg genaamt, om dat die van Bonoa,
in de laatste Oorlogen derwaarts ge-
vlugt, zig op dien berg versterkt had-
den.

Tusschen deze twee bergen is een
kleene vlakke, en agter de zelve de be-
flootene kleene bay, Haloe, waar in
men tegen alle winden zeker legt; dog
voor de zelve is het wat riffig, zo dat
men mocite heeft om 'er in te komen;
't geen egter onze vyanden niet belet-
te in de laatste Oorlog menigvuldige
uitvallen hier uit te doen, eer wy eens
wisten; waar zy van daan quamen.
Hoe egter de wakkere en onvermoei-
de Heer, *Arnold de Vlaming*; in 't jaar
1655. dit vuil gebroed der Assahoe-
diers hier heeft weten te verneestelen,
en hunne schuilhoeken te ontdekken,
zullen wy omstandig elders zien.

Dit dorp stontd wel eer onder eenen
Radja, of *Latoe Assanke*, diè wel een
groot Koning moet geweest zyn, ver-
mits Radja, in 't Maleits, en Latoe, in
't Amboinees, Koning beteekent.

Het dorp bestond uit vier Soa's, of
onder-buurten, waar van de eerste,
Noeroe Latoe, onder den Koning stont,
wiens geslagt geheel uitgestorven; waar
na het gezag op Tamaela (dat is Jon-
ker) Hatela vervallen is, uyt welk stam-
huis zig nog lang daar na de Orangkaja
Camera, (of Land-Raad) *Laulata*, op
Manipa aan de Vesting, met nog een
andere Orangkaja *Amanitoe*, onthouden
heeft.

De tweede Soa, *Nocroe Assal*, stont
onder eenen *Tamaela Ocwen*, die ook in
de Land-raad als een lid zat. De derde
zynde nog een minder *Tamaela Assal*,
van welken nog een nazaat aan den roo-
den berg, ontrent 't Kasteel Victoria,
leefde, waar van wy hier na nog
spreken zullen; en het vierde, van eenen
Cajoan, mede meest uitgestorven.

Deze Ingezetenen van Assahoedi, wa-
ren van ouds her stoutte Zee-roovers,
gelyk die van Bonoa, en meer andere
eilanden, en gelyk de Papoewa's nog
zyn; een Ambacht, 't geen aanleiding
tot den oudsten handel, in de wereld,
te weten, den slavenhandel, gegeven
heeft; en dat men voor zo oncerlyk en
berisplyk in deze onnosele en domme
Ceramers, en andere eilanders, niet
keuren moet, alzo de aloude Helden der
Gric-

Ond As-
sahoedi.

Berg Oe-
le, Baay
Haloe.

Assahoe-
di door
de Hr. de
Vlaming
veroverd.

Vier Soa-
a's of
buurten.

Waren
grote
Zee-roo-
vers.

Een oud
Am-
bacht, zo
berispe-
lyk niet
in deze
lieden.

Grieken, gelyk wy in 't eerste Deel van dit werk uitvoerig toonen, daar van niet vry waren, ja hun werk maaken van menschen te rooven.

Door de Hr. van Speult betoogd.

Zy deeden met hun Zeerooven onze vrienden veel afbreuk, 't geen de Heer *Herman van Speult* in 't jaar 1619. noodzaakte deze Hoewamohelsen dit Ambagt te verleeren, en hen in hun nest aan te tatten, waar op zy beloofden, dit menschen-rooven te zullen nalaten; maar 't en duurde niet lang, alzo dit het eenigste middel was, waar op deze stoute en luye gasten bestonden, zig van geen winst der Nagelen konnende voeden, en zig verder enkel met de visschery, en het Sagoe kloppen, bezig houdende, waar van niet veel overschietende, dwong hen de nood weer aan 't zeerooven te gaan, zig op de ontoegankelyke vlugt-bergen, die zy voor ongenaakbaar hielden, vertrouwende.

Noeffa Ela, en Noeffa Nitoe.

Voor, en rondom, den berg van Assahoedi, heeft men na zee toe ettelyke kleene eilandkens, van welke het grootste; zeer rotzig en scherp, Noeffa Ela, recht voor Assahoedi; zig verthoont. Andere noemen dit Noeffa Nitoe, of het Duivels eiland, waar op een Vesting, *Nabi* genaamt, plagt te staan. In 't Noord-Oosten heeft men 't eilandeken, *Malawa*, na 't welke, Oost aan, nog eenige andre volgen, die *Oeka Choeway*, *Oeka Talla*, *Oeka Nitoe*, enz. genaamt werden.

Noeffa Malawa, en andere eilandkens hier.

Moejelykheid, met die van Assahoedi, van 't jaar 1651. tot 't jaar 1656.

Wat gevallen de E. Maatschappy, met deze stoute gasten in den Oorlog, by *Madjira's* afval, van 't jaar 1651. tot 't jaar 1656, gehad heeft, alzo de vyanden, met een groote onderstand van *Maccaffaaren*, *Malleyers*, *Ternataanen*; &c. gedekt, zig met zeven sterkten boven mallanderen vast gemaakt hadden, en hoe zy mede door de dapperheid van den Heer de *Vlaming* getemt zyn, zullen wy omstandig op zyn plaats verhaalen, en te gelyk dan aanwysen, hoe dit schoon land tot een woestyn gemaakt; en geheel ontvolkt is, om aan anderen te leeren, niet wederspannig te zyn.

Door de Hr. de Vlaming ten einde gebracht.

Die van Assahoedi op *Manipa* geplaatst.

Men heeft hen zedert mede op 't eiland *Manipa*, agter de Vesting *Wantrou*, op *Tomilehoe*, of wel *Beoosten* by die van *Kelang*, *Maffavoy*, *Toeban* en *Loehoe*, gelyk wy in de beschryving van *Manipa*, en *Bonoa*, reeds aangehaalt hebben, geplaatst.

Gebergte *Tapi*, *Baay*, *Peisela*.

Een myl beoosten *Assahoedi*, ziet men het scherp voor uitsteekende gebergte, *Tapi*, naast aan 't welke een diepe *Baay*, *Peisela* by den inlander, dog by d' onze *Gyfels* *Baay*, genaamt, na 't Zuiden vry diep inschiet, van voren ook met een rijze bezet, alwaar het land niet boven anderhalve myl breed is.

Wanneer men van hier een halve dag Zuid-Oost aan land-waart ingaat, komt men by het wel eer vermaarde dorp, *Hennetello*, diep lantwaart in gelegen, dat in zynen bloey wel in drie bysondere dorpen bestont, 't geen ook hunne naam in 't *Amboines* te kennen geeft; dog zyn die drie, naderhand tot een dorp zamen gesmolten.

Dorp *Hennetello*.

Ontrent midden in 't land, tusschen *Peisela* in 't Noorden, en het *Meir Noan* in het Zuid-Oosten, drie mylen beoosten *Assahoedi*, lag dit groot dorp, dog bestond meest uyt *Alfoereesen*, of wilde berglieden, die in 't eerst onder geen strand-dorpen stonden, hoewel zy daar na met die van *Laala* vriendschap hielden, dog eindelyk zig by die van *Assahoedi*, als de naast geleegene, voegden, om met hen te scheppen.

Hoe hen de Landvoogd *Gyfels* te verzeefs aangetast heeft, en hoe zy zedert van daar vertroyt zyn, zullen wy elders zien.

Pas beoosten dezen scherpen hoek, *Tapi*, ontmoet men een andren, diepen inbogt, *Hattahoeli* genaamt, die weer in verscheide zeldzame binnen-wateren, even als of ieder een vertrek op zig zelve was, verdeelt word. Even agter die binnen-wateren, heeft men een groot binnen-meir, *Tehoemina*, dat door zekere klippen, zig van buiten als een onderaardsch hol verthoont, in Zee uitwatert.

Bogt; *Hattahoeli*.

Binnen-meir, *Tehoemina*.

In alle deze wateren is het vol *Kaymans*, dat wel te gelooven is, alzo die de *Mocrassen* en binnen-wateren zoeken, en hier niet gemoeit nog verdreven worden.

Op den Oost-hoek, heeft men nog een versche rivier, *Way Lapo* genaamt, en dicht daar by *Poeloe Tikos*, of 't *Way Lapo* Muisen-eiland, zynde dit strand verder Oost aan, tot den pas van *Tanoeno*, meest moerassig, woest, en onbewoont, en schiet het land daar Noord-Oost en Oost aan zoodanig in, dat het by *Poeloe Tikos*, maar vyf quart, of anderhalf myl, en by de pas zelf maar een myl, wyd is.

po. *Poeloe Tikos*.

Dus verre nu tot aan den naauwen hals, of de pas van *Tanoeno*, die klein *Ceram* van het groote scheid, genadert, zo zullen wy by die zelve, nu na de overzyde, of het Oostelyk deel van *Hoewamohel*, overstappen, en zo Zuiden aan, weer na den Hoek van *Siel*, om ook de dorpen, die aan de Oost-zyde leggen, te beschryven, voortgaan.

Dog moeten wy voor afzeggen, dat, gelyk *Loehoe* een van de drie hoofddorpen op *Hoewamohel* was, het, zo in opzigt van 't getal der dorpen, daar onder staande, als dat daar de *Ternataan-*

Loehoe; 't voor-naamite der drie hoofddorpen.

sche Stadhouders op Gammafongi, hunnen Zetel geplaatst hadden, en ook in opzigt van veele andere zaaken, het voornaamste van deze drie geweest is.

Dorpen
daar on-
der staan-
de.

De dorpen nu, die onder Loehoe stonden, of liever hare Nagelen daar ter markt bragten, alzo die mindere dorpen altyd styf loochenden, onder di van Loehoe oit gestaan te hebben, waren Seroelau, Noeheloe; Laala, Hennekelang, Hennetoeban, Hennelesi, Pauwayl, Lokki, Soetela, Hoelong, Rora, Lessiela, Saloekoe; Liela, Way Poeteh, en Siel.

Dorp
Noam,
volkryk.

Naast aan de pas van Tanoeno plagt in oude tyden de volkryke Negry Noam aan een Talaga, of Binnenwater, te leggen, dog daar is geen mensch van overgeschooten, alzo dit dorp genootzaakt geweest is, wegens de ongezondheid van 't land te dier plaatze, te verhuizen, of uitgetorven, en versmolten is.

?i Dorp
Sero-
lauw,
zeer
volk-
en Na-
gelyk.

Het dorpken, Seroelauw, dat meer na 't Zuiden legt, (waar na toehet land zich met een flauwe bogt buigt, gelyk het al, eer men aan dat meir komt, hoe langer hoe meer verbreed) is in oude tyden een zeer volk-en Nagel-ryke Negry geweest, zodanig, dat 'er in haare Oeli, of gespanfchap, enkele boomen waren, die een Bahara, of 550 pond Nagelen, in eenen Nagel-oogst, konden opbrengen, waar van men oordeelt oorzaak te zyn, dat zy, by 't uitroejen der Nagel-boomen in de eerste tyden, ongemoeit bleven staan, en aldus vry groter, dan die aan strand stonden, geworden zyn, hoedaanige boomen men hier en daar op afgeleege gebergten meer gevonden heeft. Van dit Seroelauw af, tot de hoek van Siel toe, wierden in 't jaar 1625. alle de Nagelboomen, zoo verre men komen kon, door hulp der Nassausche Vloot verwoest, gelyk in 't jaar 1633. onder de Heer Gysels nog eens geschied is.

Swaare
Nagel-
boomen
hier, Re-
den van
dien.

Alle
boomen,
tot den
hoek van
Siel uit-
getoeit.

Onnoze-
le daad
van die
van Se-
roelauw.

Men zegt, dat het volk van dit dorp zo dom was, dat zy, een vaartuig uit Banda voorheen, daar ten handel gekomen, ziende zeilen, roejen, en als een blixem voorby het strand vliegen, de proef wilende nemen, of zy dit niet na konden doen, kloekmoedig ten groote getale op een hooge Waringin-boom, met pang-gajen of ichep-riemen in de hant tot aan den top geklommen zyn, alwaar ze eerst het zeil opgehaalt zich op de takken verdeelt, en alle sterk hebben beginnen te zingen, en scheppen; dog het ichip niet voortgaande, is 'er een, nog wat inediger als de andre, na beneden gelopen, zeggende, dat dit geen wonder was, dat het niet voortging, alzo de boom, waar op de Bandanelen zaten, los, en deze nog

aan zyn wortel vast was; maar dat hy wel raat wist, om dit te helpen; daar op hakte hy met zyn parang (of hakmes) dien boom zo schielyk ter neder, dat al die verstandige scheppers met boom met al, eer zy 'er om dagten; na beneden quamen, waar door veelen arm en been braken, en zommige jammerlyk het leven lieten.

De naaste Negry, die aan Seroelauw volgde, was Noeheloe, die in 't Noord Westen, en van Laala ontrent een myl lag, dog die is metter tyt mede versmolten, schoon men wil, dat zy in oude tyden 200 zielen, wel 82 weerbare mannen, en 30 Dati's uitleveren kon.

't Dorp
Noeheloe.

Daar aan volgde; wat Zuidelyker aan, Hennetoeban, eendorp, dat mede eenige betrekking tot de Javaanen van Toeban schynt gehad te hebben, alzo het dien naam niet vergeefs gedragen heeft. Ook was het redelyk magtig, alzo het 400 zielen; 190 weerbare mannen, en 67 Dati's, optelde.

Henne-
toeban,
en man-
fchap.

Wat meer Landwaard in, een myl van strand tusschen Hennetoeban en Laala, recht agter 't laatste lag Hennekelang, een fraai dorp; en al vry vermogend, alsoo men hier 390 zielen, 160 weerbare mannen, en 58 Dati's had.

Henne-
kelang,
en man-
fchap.

Naast hier aan volgde het dorp Laala, de Hooft-plaats van een bysonder gespanfchap, bestaande uit dit, en de vier laatste gemelde dorpen. Ook begon dit Land hier weer breder na 't Zuiden te worden. Men ziet dit kleen dorp zeer lustig in de plaat N°. ix. by 't Sagoe-bosch leggen. Het lag ontrent twee mylen van de Pas van Tanoeno, en wat verder het dorp Lokki, diens evenmatigheit hier aan de Oost-zyde, even eens als 't land aan de West-zyde was.

Dorp
Laala, en
afbeel-
ding.

Dit dorp is aan een vlakken oever geplaatst, ten wederzyden een schoone rivier hebbende, de eene Walela, en de andere Wamoel genaamt. Het was verdeelt in drie Soa's, en wel 600 zielen sterk, zo dat het ruim 200 weerbare mannen, en 90 Dati's, uitleveren kon.

Rivieren
Walela,
en Wa-
moel.

Man-
fchap van
Laala.

Ontrent de laatste rivier is in vorige tyden een houte vastigeit van de Nederlanders geweest; die onder *Madjira's* regering in 't moordjaar 1651. mede is afgeloopen.

Houte
vastigeit
van ons.

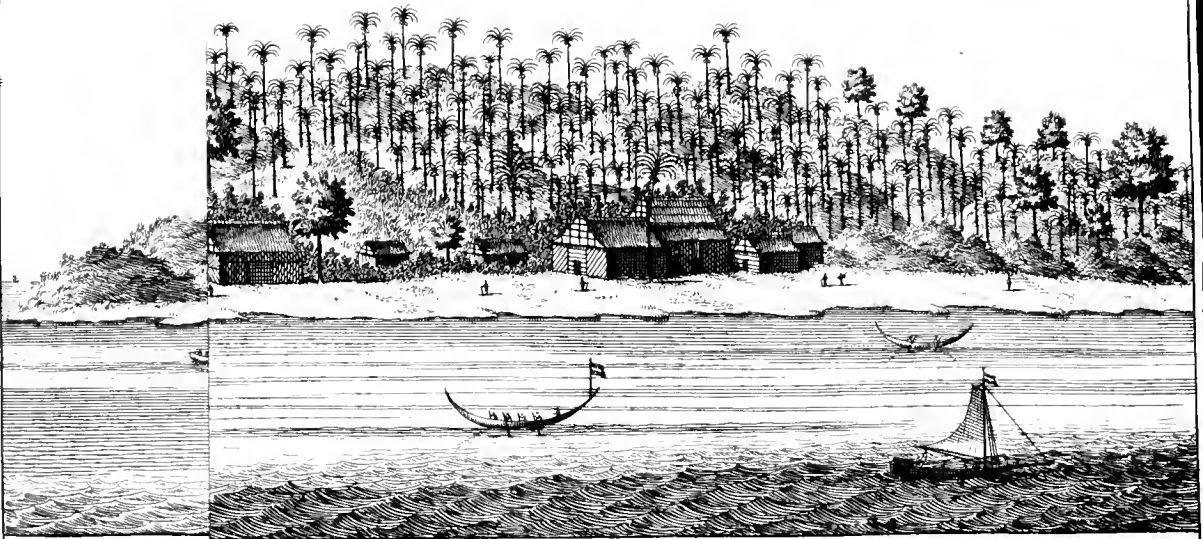
Twee jaaren daar na; hebben de Macassaren hier weer een groote vesting gebouwd, om dese tot een spys-kamer voor hunne troepen op Assahoedi te houden; vermits tusschen Laala en Lokki veel Sagoe valt; dog in 't jaar 1654. is de zelve door de onzen veroverd.

Macas-
saarfe
vesting.

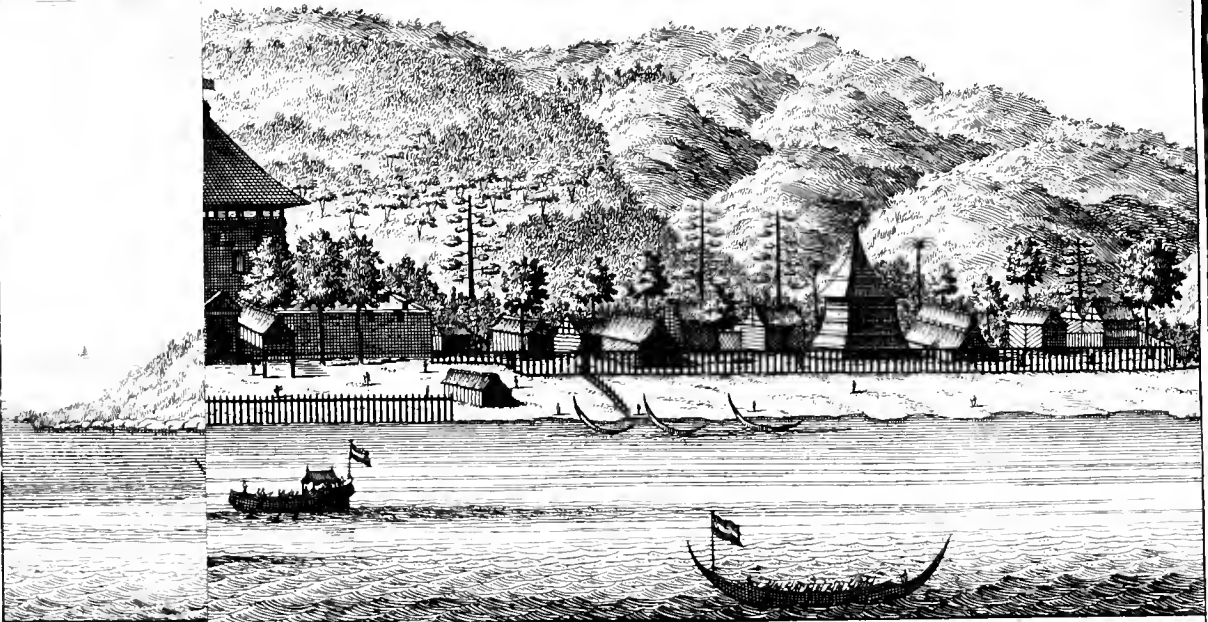
Naast aan Laala lag het dorp Pawayl, ontrent een myl van Lokki, op strand konnende 200 zielen 80 weerbare mannen, en 26 Dati's, uitleveren.

Het dorp
Pawayl,
en man-
fchap.

Nº IX

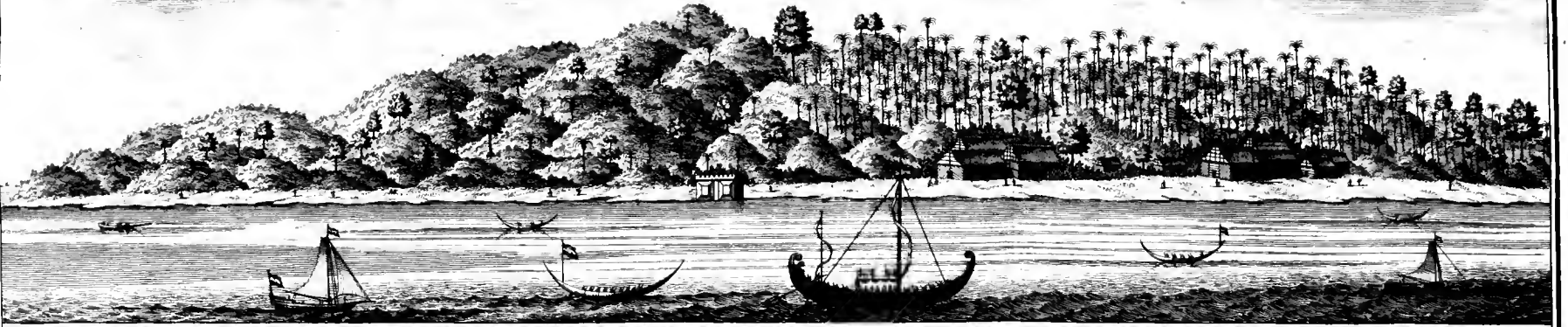
Nº X

Nº XII

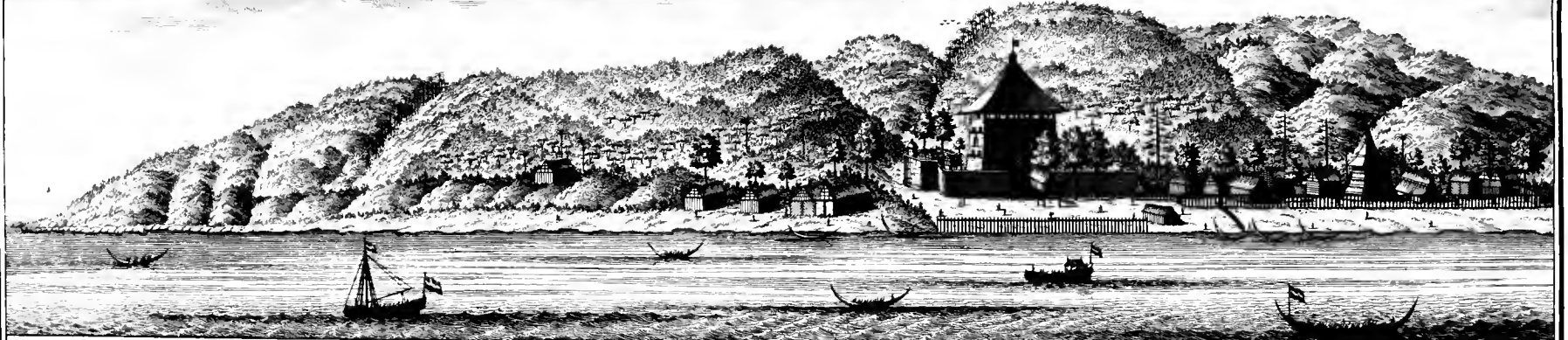

N° IX

LAALA BY COMPAGNIES SAGOE-BOSCH.

N^o X

LOEHOE, EN DE FORTRES OVERBURG.

N° XII

HET DORP SAWAY.

F. QUINA fecit

Het dorp Anin, en manſchap. Een halve myl Zuidelyker was het dorp Anin, anders ook wel Henneleſſi genaamt, digt by 't ſtrand, ſterk 230 zielen, waar onder men 103 weerbare mannen, en 33 Dati's telde. Hier plagt ook een Nagelboom te zyn, die welen Bahaar Nagelen gaf, waar mede de Hitoeſe gefanten de Hollanders lokten.

Groote Nagelboom.

't Gebergte Calike.

Tuſſchen dit Anin; zynde het hoofd van 't geſpanſchap van vyf dorpen; dat wy nu beſchryven, en tuſſchen Ajer Mira, aan de Weſt-zyde van Hoewamohel, lag het rotzig en ongemakkelyk gebergte Calike, by de onzen het ſpellewerkſkuffen, van wegen de ſcherpheit der klippen die men over moeft, genaamt, van 't welke in 't vervolg meer zal geſproken worden.

Daar dit Land tot aan Laäla meeft Zuid-Weſt geſtrekt had, begon het nu van Laäla af meeft regt Zuiden aan te loopen; en zig van Anin; tot aan Lokki, weer op zyn breedſte te vertoonen.

't Dorp Soetela, en manſchap.

Naaſt aan Henneleſſi of Anin, een half myl Zuidelyker en een half myl Noordelyker; dan Lokki, hoewel wat landwaart in; lag het dorp Soetela, 't geen wel 180 zielen; 70 weerbare mannen, en 22 Dati's; gewoon was op te geven.

Dorp Lokki; rivier Tenian.

Een half myl Zuidelyker; en een myl benoorden het dorp Hoelong; lag het dorp Lokki in een kleen inbogt, aan 't ſtrand Taſamma Timul, alwaar men ook de rivier Tenian had. De Kimelaha's hadde de zelve wel eer verſterkt; plaatzende daar, uit verſcheide bygelegene dorpen; eenig volk. Het lag drie mylen benoorden Loehoe; en 't was die plaats; daar Kimelaha Madjira zo veel vaſtigheden boven malkanderen gemaakt had, en daar hy zo ſchandelyk met al de zynen uit gejaagt wiert, gelyk wy elders zullen zien.

Verdre dorpen tot Anin behorende.

Het behoorde mede onder het geſpanſchap van Anin, gelyk ook Soetela; Hennewali en Pawayl.

Hoek Hoelong, dorp van dien naam.

Een myl hooger na 't Zuiden lag de grootſte dog zeer vlakke hoek Hoelong, alom met Mangi-Mangi-boomen bezet, waar agter wel eer ontrent een myl een dorp van den zelve naam lag; diens volk meeft uitgeſtorven, en verſmolten is.

Dorp Luciela.

De naaſte plaats hier aan ſtrand is Leſſiela, by ons Luciela genaamt, een dorp ontrent en half myl Zuid-Weſtelyker op, hoewel aan de Zuidzyde des lands. Het lag aan een ſcherp afgaanden berg, die zig in zee als een kaſteel of Borſtweering van rotzen vertoonde, die men Saloe noemde. Ook had men daar ontrent geen ſtrand, dan 't ſtrand Hatamoeli; aan de Zuidzyde gelegen.

Berg Saloe, en 't ſtrand Hatamoeli.

't Dorp Rora, daar Hidajat zig

Een half myl na het gebergte, wat nader aan Hoelong, dan aan Luciela, had men het dorpje Rora, dat mede onder

Luciela behoorde; waar heen de Ternataanſche Stadhouder *Hidajat*, met het Opperhoofd van Loehoe geſchil over ſiet wegen der Nagelen hebbende, in 't jaar 1620. van Gammaſongi opkraamde, met voornemen om zig hoe langer hoe meer van ons te verwyderen, en zig op dien berg tegen ons ſterk te maken, 't geen voornamelyk onder de Kimelaha's Leliato en Loehoe geſchiede; weshalven dit Luciela in 't jaar 1637. door den Opper Landvoogt van Indiën, de Heer *Antoni van Diemen*, aangetaſt, verovert, en zodanig verwoeft is, dat het zedert onbewoont gebleven, en 't oude Gammaſongi weer tot een Setel der Ternataanſche Stadhouders gebruikt is.

1620. he-
der zette.

Luciela door de Heer van Diemen in 't jaar 1637. verovert;

Naaſt aan Luciela; Zuid-Weſt aan, boog dit land zig zeer ſchielyk na 't Zuid-Weſten; en dan verder na het Zuiden, tot dicht aan den hoek van Siël, daar het weer wat Zuid-weſtelyker ſtrekte; om dat de hoek van Siël vlak Zuiden aanliep.

Een weinig verder als Luciela, alwaar dit land Zuid-Weſt aanloopt, en een begin maken wil, om zich tot op een myl breedte te verſmallen, plagt men het dorp Saloekoe op een ſteilen berg; die vol rotzen en klippen en niet wel te genaken was, te hebben, dat ontrent 200 zielen, 98 weerbare mannen, en 20 Dati's, uitleveren kon.

't dorp Saloekoe en manſchap.

Naaſt hier aan, drie en een half myl benoorden Siël's hoek; deed zig de derde Hooft-Negry van Hoewamohel, en het voornaamſte dorp aan deze zyde van het geheel land op kleen Ceram; het wydvermaarde Loehoe op.

Magtig dorp Loehoe;

Het lag aan de rivier Way Oelat; en verſpreidde zig wyd en zyd ten deele na het klippig gebergte; ten deele na 't ſtrand, daar ontrent gelegen.

Rivier Way Oelat.

Over dit dorp had men vier Hooft-Orangkaja's, die weer over vier Campons of buurten regeerden; onder alle welke de Kipati van Loehoe de aanzienelykſte; en de eerſte in rang was.

Hooftſten en buurten van Loehoe;

Het eerſte Campon; genaamt Waran Leytoe, was onder den Kipati, waar nevens nog drie kleene Orangkaja's waren, te weten Waran Beſi, Mahoe Beſi; en Loehoe Tican; benevens des Kipati's broeder; Loehoe Beſi.

Het tweede; Samaneri ſtont onder Kottaulima, wiens tweede mede-beſtierder Caloewa was.

Het derde, Noeroe Makatita, ſtont onder Nagaroo Lamoe, Pati Halat en Kelitoewa.

Het vierde Timul Pawayl, ſtont onder Lojata, en zynen Orang *Tueha*, of oudſte, *Loebefi*.

Deze vier verhaalen hun afkomſt alduſ.

Afkomſt dezer hooftſten.

En wel
van den
Kipati.

In opzigt van den Kipati vertelt men, dat van oudshier twee broeders uit Waran, of Banda, *Oeloe Ela*, en *Amala Ela*, op het strand van Loehoe zyn komen aandryven, van welke de jongste tot zyn verblyf het verheven en klippig strand by het riviertje Waran (na hun land zo genaamt) verkoos, gelyk hy zich aldaar metter woon ook goet vont neder te zetten.

Zyn broeder *Oeloe Ela* wilde hem wat verder hebben; dog hy antwoorde: wat verder? het is hier goet voor my. Het is wel, zeide *Oeloe Ela*, men zal uw Campon dan ook Samaneri, dat is, wat verder, noemen; waar van dit Campon dien naam behouden heeft. *Oeloe Ela* begaf zich wat hooger op, en zettede zig ontrent de rivier Way Oelat neder, welk strand en plaats hy Tommolale noemde.

Amala
Ela's
buurt,
huwelyk,
en ge-
flacht.

Boven aan deze rivier vond hy eenige wilde berg-luiden, met welke hy door een hond, die hem eerst overtuigde, dat 'er menschen waren, in gesprek quam, verstaande, dat hun *Orangkaja Tamaëla Oelat* genaamt was, uit welk volk hy een vrouw troude, by welke hy vier zoonen kreeg.

Van den eersten, *Pati Anoen*, zyn 'er geen meer overig.

Verdre
takken.

De tweede was *Pati Nayla*, de derde *Pati Keke*, en de vierde, *Loehoe Besi* genaamt.

Pati
Nayla's
kinderen.

Pati Nayla won een zoon, *Pati Wali*, diens zoon weer *Hatoe Seke* was, die twee zoonen, *Tagaliffa* en *Patil*, naliet.

Tagaliffa had een zoon, *Pati Lekage* genaamt, die aan 't kasteel Victoria onthalt is, nalatende eenen *Panil*, die eenen *Wali* gewan, wiens zoon *Ticali* was.

Geflachts-
lyst van
het twee-
de Cam-
pon, Sa-
maneri.

Het geslacht nu van *Samaneri*, 't geen anders *Kottaulima* genaamt is, wort aldus opgetelt, *Amala Ela* liet een zoon na, *Tay Mattaena* wiens zoon, *Mattaena Heloe* geweest is. Van deze quam *Hoewa Linay*, voort wiens zoon *Oenos* genaamt wierd, die eenen *Perotamma* naliet. Deze had twee zoonen, *Kaki Tarroe* en *Sekeronea*, van welke de jongste een zoon *Bagadat*, dog de oudste vier zoonen, *Ticos*, *Parmata*, *Pati Holit*, en *Lawaliboe* genaamt, naliet. *Parmata* had twee zoonen, die na Batavia gezonden, en *Adjaran* en *Tanna* genaamt zyn, behalven welke hy nog eenen *Tommatalla* had. *Pati Holit* liet *Hadji* na (die nu op Hila is) als ook *Poerifane*, en *Berhamnio*, die ook na Batavia verzonden is. *Lawaliboe* liet na eenen *Koëcla*, die nog lang 'er na op *Mamalo* gevonden wierd.

Van het
derde
Campon
Makati-
ta.

Het derde Campon of buurt *Makati-ta*, verhaalt zyne afkomst zodanig, dat *Naruelamoe*, de eerste van dit stamhuis, gesproken is van eenen *Kelitoewa*, die

van Roeman, by *Lissabatta*, hier is komen aandryven, nalatende een zoon *Seeliffa*. Deze bragt eenen *Mahbdoem* voort, die Prieiter en eerste voortzetter van het Mohammedaansche gelove op Loehoe geworden is. Hy liet vier zoonen na, *Oessen*, *Habiboe*, *Hidajat* en *Alawadyn*. *Oessen* liet na, eenen *Coelipa*, en deze weer eenen *Kackialija*, wiens zoon *Boeëne*, of anders *Orangkaja Moeda*, genaamt wierd. Deze gewan een zoon *Latoehoe-lia*, en drie zusters. *Habiboe* liet ook een zoon na, *Tingal*, van welke *Tenoebes* en *Kiboeba*, (anders ook wel *Imam Wayleola* genaamt,) voortgesproten zyn, die weer eenen *Mael*, gelyk die eenen *Lisfaele* naliet.

Mahb-
doem,
eerste
planter
van 't
Mohh-
amme-
daanse
gelove
op Loe-
hoe.

Timoel Pawayl's des *Orangkaja's* nazaten waren deze volgende, *Laubes* was gesproten van *Gilolo*; alwaar hy hooft van *Timulen* *Lojata* geweest was. Hy was geboren en ook hooft geweest tot *Pawayl*, *Timoel* nalatende een zoon *Paca Paca*, diens zoon

Geflacht
van 't
vierde
Campon,
of van
Timoel
Pawayl.

Maradja Goena was. *Lojata's* geslagt is al voor lange jaaren uit de werelt geweest; dog hy is vervangen door eenen *Hatio Mamalo*, ook wel *Tamaëla Kalike* genaamt, en door *Patija*, anders *Kramer* genaamt, die twee broeders waren. Dat zy hem vervingen, geschiede, om dat hunne voorvaderen aan een zuster van *Lojata* waren getrouwt geweest; want anders waren zy hoofden van *Kalike*, een dorp der *Alfoereëfen*, wel eer agter *Gamma-Songi* op den berg *Helat* gelegen. *Hatio Mamalo* liet drie zoonen na, *Hadji*, *Abdul Rabbman*, en *Barhamme*. *Abdul Rabbman* liet *Gorma* en *Tigatalla* na. *Kramer* had twee zoonen, *Sekebire* en *Warna Bëe*.

Het dorp
Kalike.

Wy haalen deze geslagten wat nader op, om aan te wyzen, wie in elk van deze stamhuizen, in vervolg van tyt by versterf, de naaste tot de regeering is, waar uit men anders noit, zo daar van; in opzigt van de voornaamste geslagten, geen nette aantekening gehouden wierd, zou konnen geraken.

Deze vier Oppersten van Loehoe zyn de bestierders niet alleen van het dorp Loehoe, maar ook van de gansche Oostzyde van Hoewamohel geweest, en hebben zich in het stuk van 's lands bestier geheel na den trant der *Hitoeëfen* gedragen; hoewel deze regering vry ouder, dan die van *Hitoe*, is, alzo zy de zelve tot in 't jaar 1400. weten op te rekenen, en zaken verhalen, die daar mede beginnen.

Deze
vier
Hoofden
van Loe-
hoe be-
stierders
van Hoe-
wamo-
hel's
Oost-
zyde.
Hunne
bestiering
ouder, als
die van
Hitoe.

De Kipati was altyd onder hen de eerste, en voorzitter in de Vergadering, dat al vry eendragtig henen schokte, tot hy eens geschil kreeg met de zoonen van *Imam Mahbdoem*, over een zaak van weinig belang, 't geen dit geslagt, kort te

Moeitte
tusschen
den Kipa-
ti, en
Mahb-
voren

doems zonen. voren in kennis met de Tidorefen geraakt, aanleiding gaf, om zig tegen den Kipati sterk te maken, 't geen zy egter niet by den koning van Tidore, die die hen den titel gaf van Gnaroe lamoe, dat is 't groot dorp, maar by den koning van Ternate, als de magtigste vorst der Moluccos, om dat hy met de Portugeesen in verbond was, gingen zoeken, gelyk wy elders omstandiger zullen voorstellen.

Oude Setel der koninklyke Stadhou- ders hier. Dit Loehoe plagt, gelyk meermals gezegt is, ook de Setel der aloude koninklyke Ternataansche Stadhouders, van *Roebobongi's* tyd af in 't jaar 1570, tot den opitant onder *Madjira*, in 't jaar 1651, te zyn, uitgenomen dat *Hidajat* voor een tyd na Rora en Lucicka week.

Spek- berg, be- graaf- plaats der Kimelaha's. Zy hielden huis op 't groene veld Gamma Songi, dat een halfmyl van oud Loehoe legt, waar ontrent een heuvel, by de onzen de Spek-berg genaamt, geweest is, waar op de Kimelaha's begraven zyn.

Engel- sche en Hollan- ders hier. Dat hier ook Engelschen geweest zyn, zullen wy elders zien, gelyk mede wanneer de Hollanders zig hier ter neder gezet hebben.

Houte Logie der laats- ten. In de oudste tyden hadden de Hollanders hier ook een houte logie op oud Loehoe, die by ongeluk afbrandde, zedert welke 'er geen weer opgericht is, tot dat eindelyk de Heer *Demmer* hier een steene vesting van 54 voeten in 't vierkant, hoedanige van grootte 'er gene in Amboina is, liet opbouwen, Over- burg genaamt, ontrent Gamma Songi, by het klein riviertje Beerau geplaatst, en rondom van een steene borstwering met twee punten voorzien, waar ontrent ook 't gansch dorp uitgebreid is, gelyk wy hier in de plaat No. X. vertoonon, zo als zy in 't jaar 1714. nog in wezen was.

Loehoe's afteke- ning, met hare Vesting. Men had hier van wegen de E. Maatschappy van ouds een Comptoir, het aanzienelykste op dit land, alwaar een Opperkoopman als Opperhoofd plagt te leggen, die hier hare zaken, en voor al die van 't inwegen en ontfangen der Nagelen, waarnam, gelyk 'er in de vesting ook een sterke bezetting was, over welke hy gebod, dat tot in 't jaar 1651. duurde, na welke tyd hier een krygshoofd gelegen heeft, tot dat in 't jaar 1655 a 1656. dit gantche land Hoewamohel ontvolkt, en verwoest is, hoewel na die tyd de vesting nog staande gebleven, en zedert daar een Sergeant met 20 zoldaten gelegd is, zo om een wakend oog op de vreemdelingen te houden, als wel voornamelyk om dit land gedurig te doorlopen, en alle specery-boomen, die 'er nog al veel gevonden werden, uit te roejen. Ook legt hy hier, om op het

Sagoe-bosch, 't geen de E. Maatschappy, als overwinnaar van dit land, zich toegeëigent heeft, en dat zy gewoon is voor drie jaren aan eenen van de vry-borgeren aan 't kasteel Victoria te verpachten, uit haren naam te letten.

Deze Sergeant staat onder het Opperhoofd van Hitoe.

Wat verdre ommeslag en gevallen de E. Maatschappy hier gehad heeft, en wat Opperhoofden hier vervolgens geweest zyn, zullen wy by een byzondere Lyft onder de Bedienden van Amboina opgeven.

Onder alle de Hoewamohelafen wierden die van Loehoe voor de beste, en die het gemakkelykst te behandelen waren, gehouden, daar die van Cambello in tegendeel onverdragelyk trots en fors waren.

Ook oordeeltmen, dat zy meer uit vreeze, en door verleiding en dwang van *Madjira* en zynen aanhang, als wel uit eigen beweging tot afval geraakt, en wederspannig tegen hunnen eigen vorst, en ons geworden zyn, met dit onderscheid egter, dat de Kipati, en zyn aanhang, tegen de onzen altyd geveinst, dog de andre drie buurten meest voor ons, en tegen die van *Madjira's* aanhang, geweest zyn, gelyk zy onze bescherming ook gedurig verzogt, en ons van veel dingen tydig gewaarfchout hebben; hoewel zy eindelyk genootzaakt wierden, mede na Lokki te vlugten, van welke plaats egter veelen, als zy maar konden, tot ons weer over liepen; egter is het naderhant verscheiden van hen zuur opgebroken, dat zy den onzen trouw gebleven, en van hunne landslieden afgeweken waren, 't geen *Boene*, den Orangkaja *Moeda*, *Abdul Rakhman*, en meer anderen het leven gekost heeft, behalven dat deze arme Loehoerefen, nu by ons weer overgelopen, en op Loehoe wonende, in 't jaar 1654. by zekeren schielyken uitval der Macassaren, zeer veel, gelyk wy verder tonen, geleden hebben.

De oude Orangkaja *Samsammoe* uit het Campon Makkatita, en de oude Orangkaja *Kramer* van Timul Pawayl, zyn, om hunne byzondere trouw aan ons bewezen, door den Heer *Arnold de Vlaming* met een maandelyk onderhoud begunstigt, gelyk zy ook nevens andre verlof gekregen hebben, op hun oud land ontrent de vesting weer te mogen woonen, voor welk laatste de oude *Samsammoe* bedankt heeft; dog de andre Loehoerefen zyn meest hier en daar op de kust van Hitoe ondergesteken, die ook wel met het een of 't ander begunstigt zyn, dog 't geen zy zich in 't jaar 1671. weer onwerdig gemaakt hadden, door

Die van Loehoe de beste en die van Cambello de trofste dezer in-landers.

Verder gedrag der Loehoerefen ontrent ons.

Van welke verscheiden om hun trouwgeleden hebben.

Door den Heer de Vlaming welbeloont.

Waar de Loehoerefen vervaren zyn.

Wie hier nu als Hoofd legt.

door een vuile zamenrotting, by eenen *Djabat*, zoon van *Kiay Tomelale*, gewezen Markt-meester op Loehoe begonnen, en verder door eenige stoute op-roermakers van Lessidi en Cambello voortgezet, waar aan zy mede de hant geleent hadden, met een opzet en dulle drift, om van hunne bescheide plaatsen op Hitoe weg te lopen, en de E. Maatschappy te dwingen, om hen toe te slaan, weer op hun oud land te mogen wonen, of wel hen in een byzonder dorp by malkander te plaatsen, over welk werk de voornaamste belhamels na Batavia gebannen, en de andre nog erger, dan bevorens, versfroit zyn, terwyl de overige onder den *Gnato-boedi* aan het kasteel Victoria bescheiden blijven.

Men gift, dat de zielen van Hoewamohel wel 12000 in 't geheel sterk geweest zyn, waar onder 2030 weerbare mannen, en 1045 Dati's waren.

Dus verre nu Loehoe beschreven hebbende, zullen wy van daar al verder Zuiden aan, na den hoek van Siël, met onze beschryving der verdere dorpen, die tot de 17 onder Loehoe behoorden, voortgaan; dog moeten'er by zeggen, dat wy die onmogelyk in de kaart, alzo 't bespek zo groot niet valt, vertonen kunnen.

Het naaste dan aan Loehoe is Liëla, 't geen ontrent een myl Zuidelyker, en een myl benoorden het dorp Way Poeteh legt; dit was maar een klein dorpje, in een zant-bogtje gelegen, en kon pas 170 zielen, 80 weerbare mannen, en 22 Dati's uitleveren.

Een half myl van Liëla, pas bezuiden den hoek van Lauwa, die anderhalf myl benoorden den hoek van Siël legt, was een fraje baay, by den inlander Pica, en van de onzen de Coescoes-baay, om de menigte van die dieren, genaamt. Dit plagt ook de vergader-plaats van de Hongi te zyn; dog 't was voor de Coracora's daar niet lang te harden, alzo 'er maar twee kleene spruitjens zoet water vielen.

Een weinig verder, pas benoorden de rivier Poeteh Lessi, of de rivier van Way Poeteh, ontmoet men de klip Batoe Caloway, alzo genaamt na een oude gewoonte der Hoewamohelzen, volgens welke de mans der bevrugte vrouwen met Calowayen na deze klip wierpen, verzekert dat, als de Calloway, 't geen wel gevaldig eens gebeurde, in die klip steken bleef, dan buiten alle twyffel hunne vrouwen geen dochters, maar zoonen, ter wereld zouden brengen.

Weinig verder in 't Zuid-Zuid-Westen doet zich de hoek Lauma anderhalf myl van den hoek van Siël op, even

benoorden welken hoek het dorp Way Poeteh op een hoog gebergte lag, alwaar het land zig vry verheft, en zeer hoog vertoont.

Dit was een dorp vol volk, hebbende overvloed van Nagelboomen, en konden de in oude tyden wel 400 zielen, 190 weerbare mannen, en 34 Dati's, opbrengen.

Het droeg zig vry stout, en was zeer moedig, zo op zyn Edele afkomst, alzo de Orangkaja *Salatta*, die dit dorp als Capitein Laoet (of Zee-voogd) regeerde, met de vloot van Prins *Djami-loe* van Gilolo hier aanquam, als wel op de menigte van Nagelboomen, en op hunnen sterken en ongenaakbaren berg, die, waar men hem ook opklommen wilde, zeer styl, en smal van opgang, inzonderheid van voren, was.

Maar 't maakte hen voornamelyk trots, dat men hun het water niet affnyden kon, alzo de rivier Poeteh Lessi, met een swaare en sterkheimende straal, die zig zeer wit vertoont, en waar na dit dorp in 't Ambonisch den naam van wit water, of de witte rivier, draagt, van de hemelhooge rotfen, tusschen de Sagoeboomen, die 'er overvloedig zyn, komt afbruisen, stortende van een sware klip, die men van buiten in Zee zeer wel onderscheiden kan, met groot gedruis verder in Zee.

Zy twisten ook met die van Lessidi, en Cambello, om de eere, zeggende, dat zy eerder, dan deeze twee dorpen, de Nagelen uit Ternate gebragt hebben, hoewel het zeker is, dat die eere die van Cambello toekomt, die met hunne Coracora na Makjan geweest zynde de zelve in Bamboesfen, met swarte aarde gevuld, op de te rug reise, ontrent de komst der Portugeezen in Amboina, of een weinig eer, hebben mede gebragt, en in haar dorp geplant.

Gelyk nu de Hoewamohelzen, ook lang voor andere Amboinesen, Nagelen gehad hebben, alzo is Hoewamohel ook de oudste Nagelplaats der Nederlanders geweest; van waar de Nagelen, en Nagelboomen, zich verder over Amboina verspreit hebben; maar dit kan men egter tot eere van Way Poeteh zeggen, dat die van de kust Hitoe, de Nagelen eerst van hun bekomen hebben.

Hoe zeer men nu al van de tyden van den Heer *Herman van Speult* af, getragt heeft, de Nagel en Nooteboomen, op dit Land, niet alleen by verscheide oorlogen, maar zelf nog later, uit te roejen, zoo heeft men daar van tot heden toe, waar van wy elders redenen zullen geven, geen meester kunnen worden.

Vuile zamenrotting op Hitoe, en gevolgen.

Oude Maatschappij van Hoewamohel.

Dorp Liëla.

Maatschappij.

Hoek Lauwa.

De Coescoes-baai een goede plaats der Hongi.

Rivier Poeteh Lessi.

Batoe Caloway, oude zeltzame gewoonte.

Hoek Lauma.

't Dorp Way Poeteh; zeer volk- en Nagelryk.

Maatschappij, en moet op hunnen ouden Adel.

En anderzaken.

Voorswending van de Nagelen hier gebragt te hebben.

Hoewamohel oudste Nagelplaats in Amboina, en ook der Nederlanders.

Way Poeteh geeft aan die van Hitoe de Nagelen allereerst.

T W E E D E B O E K.

E E R S T E H O O F D S T U K.

Beschryving van Groot Ceram. En verdeeling deszelfs. Ceram's Noord-kust beschreven. Grootte Inham by de pas van Tanoeno. Noessa Ela. Swaar Rif Hatoeassa. Dorpen Poepelowi, en Somocri. Bogt, en Rivier van Cawa. Doejongs hier. De rivier Wayholo. Noessa Camoc. Hoek Caloway. Dorp Tanoecroe. Berg Massa Ohy. Dorp Caloway. Hoek Iha, en Way Iha. Dorp Nuniali. Hooft van een der Ceramse vergaderingen. De rivieren Way Lewa, en Way Naman. Berg Lakka Ela. Vol Alfoeresen, onder Radja Siseoeloe. Het Oeli Soeri. Rivier Sapalewa nader beschreven. Het Dorp Lissabatta. En deszelfs negen Campons, of Buurten. Verplaatzingen van dit dorp. Waar het nu is. Pati Roemaray, Djamiloe's broeder, een Gilolo's Prins, hier aangedreven. En Hooft van 't Soa Noroelatoc, geworden. Waar zyn broeder Djamiloe gebleven is. Dezen Kipati Lissabata's tweede Eertitel. Andere houden hem qualyk voor een Batsjans Prins. Slecht Recht der Batsjanders op de Ceramse dorpen. Slegte getuigenis van 't gedrag der Lissabatters, en waar men hen plaatzen moest. De Bogt, en Rivier Boas. Kaysoekoe, by Lissabatta ondergesteken. Berg Hoeliong. Kapitein Mattoean, zyne bedryven, en slecht einde. De rivier Boas Grenspaal van Radja Siseoeloe. 't Dorp Koroloewe. Den berg Hatoepetola. De rivieren Maloan, en Alaye. Alfoerees dorp Wattafoelo, onder Radja Soemiet, door geweld onder Lissabatta geraakt. Berg Oewen. De bogt, en strand, Takala. De dorpen Roemah Ela, en Hatoenoeroe, onder Radja Sahoelauw. De rivier Makinan Grenspaal tusschen Radja Sahoelauw, en de Oelilima's. Strand Loeboe, of oud Lissabatta. De Alfoereefche dorpen Loema Way, Loema Moni, en Loema Peloc. De koningen van Horali, en Latea, beoefsen de Makinan. Zeldzame brug ontrent de plaats daar Radja Sahoelauw aan strand komt. Coli, en Wau-matta. Hoek Cara, en dorp Paä. Poelo Mata Lima, en Noessa Ela. Cara nestel-plaats der Papoewa's. De Bogt van Hatoewe. De kleene eilanden Cale cale, Soynoni, en Moti. De dorpen Saleman, Hatoewe, en nieuw Lissabatta. Tekening van 't laatste. Oude plaats van Hatoewe. De bergen Hatoe Nimanoewa, Hatoe-Moroli-Hoejon, en Ahinoessa. 't Strand Assinahoe. Grootte Sagoehandel op Hatoewe, deszelfs Soa's. Verdre zaken van dit Dorp, en Lissabatta, zynde het eerste een Colonie van Batsjan, zoo zy voorgeven. Kimelaha Hasi's verhaal wegens Lissabatta, Hatoewe, Saway, en Saleman, door Sabadyn, en Hidajat veroverd. De Kimelaha's Leliato, en Loehoc door de Papoewa's gevangen genomen. Verder bericht daar over. En over 't slecht Recht der Batsjanders. Permata wel eer onder Hatoewe. Het dorp Nocoeloc, en Obin. Het dorp Saway, en deszelfs Aftekening. De rivier Camama. De dorpen Roemah Oelat, en Besi. Noessa Oelat, en twee droogtens Higgit, en Oelatkit. Bogt van Saloway. Dorp Toeloefey. De rivier Sapalewa. Hoek Hatoe-Alau. Dorp Permata, en Batsjan's eisch 'er op. Waar onder de dorpen Hatilen, Ipapoeteh, Laulata, en Toeloefey, staan. Handel der Papoewa's met deze Dorpen. Sterke Sagoehandel. Sakolla, en de rivieren Cayrara, Moal, Eyslal, Batetoika, en Cayrara. De rivieren Nintoepa, Samma, Tampa, Cobbi, Asselle, Kamoehalat, Hähha, Moessa. 't Strand Aelope, en dat van Hote. Casuwaris-boomen. Rivier van Hote, en 't dorp van die naam. Kryt-bergen. Hote de vergader-plaats der Papoewa's van Messowal; hun grenspaal. Oude woonplaats dezer volken. Alle de dorpen van Hote af, tot Hatoemeten toe, onder Tidore in 't jaar 1699. gestelt. Leeuwaardens-droogte. Rivieren en stranden. Het dorp oud Waroe. Poelo Sarong. Nieuw Waroe. Die van Waroe nader beschreven. De zoute rivier, en 't bosch met Casuwaris-boomen. Poelo Akat. Leenwaardens-eiland. Het dorp Rarakkit, en deszelfs Aftekening. Een vergader-plaats der Papoewa's, en gevlugte Bandancefen. Verder bericht van dit volk. Berg, Salangur. Dorpen Kelingaa, Kelikaba, Angir, en Kien, onder het dorp Quaus. De dorpen, Tanafassoe, Quaus; Quammer, en Ernanneng.

GROOT CERAM.

Beschryving van groot Ceram.

NA dat wy Hoewamohel het eerste, en 't kleinste deel van Ceram, afgehandelt hebben, staat ons nu

II. Decl.

verder van 't grootste deel te spreken, En ver-
't geen weer in twee groote deelen, te deeling
weten, in de Noord-kust en in de Zuid- deszelfs.
kust verdeelt wort, welke de lengte van
50. mylen Oost en West, en van veer-
G tien

tien en een halve myl in de breedte, of Zuiden en Noorden, beslaan.

De NOORD-KUST van CERAM.

Cerams Noord-kust beschreven.

Om dan van de Noord-of buiten-kust van Ceram, ter plaatze daar wy het met de beschryving van Hoewamohel, by de pas van Tanoeno, gelaten hadden, te beginnen, zullen wy van 't land Asfahoedi, zynde ontrent het Oostelyk deel van de Pas, langs het Oostelyk deel van Ceram Noord opgaan, alwaar ons allereerst tot aan die Pas een Inham, vol rissen, en eilandekens ontmoet, waar van het grootste Noessa Ela genaamt wort, zynde een myl lang, en aan zyn buiten-zyde, na de kant van Bonoa toe, met een rif omzet. Het heeft geen rivieren, en is daarom waarfchynelyk onbewoont.

Grooten inham by de Pas van Tanoeno. Noessa Ela.

Swaar rif Hatocassa.

Een half myl van de Pas, heeft men een diepen, dog smallen inbogt, Noord-Ooit aangaande, naast aan welke men weer een spitzen uithoek, Zuid-West aan langs een swaar rif, dat 'er voorlegt, heeft, wel ter lengte van een myl, zoo lang ook die inbogt is, lopende dit rif, dat vlak in 't Westen van Ceram legt, Zuiden en Noorden wel vyf quart myl, dog Oost en West zig maar een myl uitstreckende, en wort van den inlander Hatocassa genaamt.

Even na dit rif ontmoet men een riffige baay of inham, die wel een kleene myl in 't vierkant meest Noord-West en Zuid-Ooit gestrekt legt, zynde het land daar een halve myl ingebogen na 't Oosten toe, van waar het dan een kleene myl Noord-Ooit, dan weer een myl West aan, met een stompe dog smalle hoek uitloopt; gelyk dan 't land van daar weder na 't Noord-Oosten nog een groote myl verre loopt, zynde die baay langs hare Oost en Noord-zyde, gelyk ook die hoek wel een groot myl ver Noord-Ooit aan, tot pas voorby de rivier van Cauwa, of Cawa, met een smal riffige bezet; waar op, gelyk in de riffige inbogt, veel Doejongs, of zee-koejen, by andere voor meerminnen gehouden, in 't groen zee-wier, dat daar veel is, zig in een stille zee onthouden.

Doejongs.

De dorpen Poepelowi, en Somoeri.

Eer men van de Pas van Tanoeno na deze bogt van Cawa gaat, heeft men agt mylen van strand boven aan de rivier het dorp Poepelowi, en wat Zuidelyker het dorp Somoeri, die onder Tanoeno staan.

De becht en rivier van Cawa.

De bogt, en rivier van Cawa legt van de Pas van Tanoeno ontrent drie mylen. Zy is vry groot, zoo dat 'er verscheide schepen kunnen inleggen. Hier maakt het land een bogt, wat kleiner dan de vorige, dog byna mede zoo gestrekt,

en van Cawa een myltje verre tot aan de rivier van Wayholo lopende, daar men weer een smalle stompe hoek heeft, die Noord-Westelyk uitschiet.

Als men dien hoek pas om is, komt men by Tanoeroe, waar na deze Noord-Westhoek van Ceram genaamt is. De rivier Wayholo.

Recht daarvoor, of wat bezuiden, heeft men een kleen eilandje, het Toppershoedje, of Noessa Camoe genaamt, den hoek om heeft men ook niet dan een bar en riffig strand zonder inwooners, gelyk de Noord-kust op veel plaatzen is. Noessa Camoe

Van daar tot den uitstekenden hoek Caloeway, loopt de kust, die daar eerst recht de Noordkust van Ceram word, Oost aan; beslaande een streek van vier mylen. Hoek Caloeway.

Op den hoek van Tanoeroe plagt even na 't Oosten, een dorp van die zelve naam, in een kleen bogtje te leggen, welkers huizen wonderlyk onder overhangende en vervaarlyke rotzen gemaakt waren, van welke men de yzer-houte stylen nog gaaf en onverteert ziet, schoon het dorp, en deszelfs volk al voor lang uit de geheugenis geraakt is, alleen vint men nog verscheide doods-hoofden by die stylen leggen. Dorp Tanoeroe.

Recht agter Tanoeroe's hoek, landwaart in, heeft men den hoogen berg, Massa Ohy, die rondom steil, vol witte plekken, en zeer verre in zee te zien is, alzo op die kust geen hoger te vinden is, gelyk men hem ook, uit 't Noorden, boven alle andre bergen ziet uitsteken. Berg Massa Ohy.

Caloeway, legt vier mylen van Tanoeroe, hoewel andre dit zoo niet stellen, en was in vorige tyden ten deelen by Lissabatta gevoegt, waar by het nog een byzonder gehugt, of buurt, uitmaakt, dog het ander deel stont onder eenen Lanoeroe, dog heeft zig al voor lange jaren na Bonoa begeven, daar hare nazaten nog onder dezen Lanoeroe, als tweede van dat eiland woenen. Dorp Caloeway.

Tusschen Caloeway, en Nuniali, heeft men den hoek Iha, en de rivier Way Iha, dog van Caloeway, twee mylen Oostelyker Nuniali, een volkryk dorp, niet verre van strand op een heuvel, waar op zy zeer stout en trots zyn, in 't hangen van 't gebergte, gelegen, zynde onveranderlyk hier altydt gebleven, daar anders veel Cerams dorpen, van plaats plagten te verwisselen. De hoek Iha en way Iha. Dorp Nuniali.

Zy is het hooft van een der Cerams algemene Vergaderingen, en wel van die Patan, of Vergadering, die ontrent den Stroom Sapalewa, by een komt. Hoofd van een der vergaderingen.

Ook voert haar Orangkaja, den erftitel van Elae Capirakan, dat is, groten bestierder. Toen zy nog met die van Lissabatta, dicht by den anderen

woonden, plagten zy onder de Terna-
taanfche Kimelaha's een Coracora t'za-
men te fcheppen, dog nu weeten zy
niet meer van een Hongi, of Coracora-
tocht, en zeggen vlak uit, dat zy on-
der niemant willen ftaan, zo dat het een
ftout en bars volk is.

Die van Liffabatta, plagten bevoorens
ontrent Way Iha, doe Way Liffabatta, ge-
naamd, te woonen, dog, met de Alfoereefen,
in gefchil geraakt, zyn zy Ooftelyker op
na een plaats, door hunne voorouders
wel eer bewoont, in weerwil van die
van Nuniali, verhuift, die daar over
altijd nog tegen hen wrokken.

Riviere
Wayle-
wa, en
way Na-
man.

Ontrent een myl van Nuniali, heeft
men Bolela, dat in een vlak bogtje,
tuffchen twee hoeken in, aan de groo-
te rivier Way Lewa, ten Westen, en
Way Naman ten Ooften, legt, agter
welk dorp zig een hooge berg, van een
wonderlyke gedaante, Lacka Ela, ge-
naamt, en als een out vervallen Kasteel,
vertoonende, opdoet, op welk geberg-
te veel Alfoereefen hunne dorpen heb-
ben, fttaande onder den Koning van Lis-
foecloc, of Sifeoeloc, die ook ontrent
het ftrand van Bolela afkomen, te we-
ten, zo op Lacka Ela, als wat meer
ftrandwaard op.

De
berg,
Lacka
Ela.

Vol Al-
foe-
reefen,
nader
Radja
Sifeoeloc

Het
Oeli Soe-
ri.

Recht agter dien berg, landwaard in,
legt Oeli Soeri. Deze verkoopen aan
vreemdelingen, Sagoe, Boontjes, Pa-
di, &c.

De Ri-
vier Sa-
palewa
nader
befchre-
ven.

De voornoemde rivier Sapalewa, is
een van de grootfte op die Kuff, af-
komftig, van Maccahala, van welke de
tweede groote Vergadering der Alfoerê-
fen, by de froom Sapalewa, gemaakt
word, waar van de voornoemde *Radja*
Nuniali, 't hoofd, en *Manoemeten*, Ka-
pitein is, waar van wy nader in de Be-
fchryving van de Saaken der Alfoerêfen,
zullen fpreken.

Dorp,
Liffabat-
ta.

Een groote myl Ooftelyker, dan Bo-
lela, lag het dorp Liffabatta, dat de
Mooren Lefli Bate, noemen.

Het rechte Liffabatta, plagt wel eer,
gelyk wy bevoorens gezegt hebben, by
Way Iha, dicht by, of beweften Nu-
niali, te leggen, waar van men nog op-
merkenswaardige overblyfzelen van
muuren, en graven, zien kan.

En des
zelfs ne-
gen
Cam-
pons, of
buurten.

Dit vermoogend dorp, 't geen meeft
uit uitlanders daar te zamen gevloeid is,
beftaat uit negen Soa's, of Campons;
te weten, dat van Noeroe Latoe, Ta-
malima, Paliti, Tamal, Kapoelo, Roe-
way, Caloeway, en nog twee Batsjan-
fe Soa's, onder haren byzonderen, Sen-
gadji, of Hertog.

De ingezetenen waren ten deelen volk
van Gilolo, ten deelen Javaanen, Boe-
roneefen, Batsjanders, en andere lands-
lieden; fchoon andere liet Soa Tamal voor

't oudfte en 't oorfpronkelyk Liffabatta
dat by Way Iha plagt te leggen, hou-
den.

Van Way Iha zyn zy, door gefchil-
len, die zy met de Alfoereefen hadden,
eerft na Nuniali, en, in de tyd van den
Heer *Demmer*, na *Hitoe Petola* verhuift,
verftroyende zich na den Oorlog met
Madjira, hier en daar, hoewel zig de
meeste op het ftrand Loeboe, 't geen
twee mylen beoofden de groote rivier
Makinan lag, ter nederzettekeden.

Verplaat-
fingen,
van dt
dorp.

Naderhand wierden zy door de
Landvoogden, *Huffaart*, en *Cos*, op
dit zelve ftrand by een gefameld, on-
trent het riviertje Nihoe, dog in de la-
ter tyden vonden zy goed, na 't dorp
Hatoewe te verhuizen; dog terwyl zy
nog op Loeboe woonden, zогten zy
zich meester van de drie Alfoereefche
dorpen, Roemah-Way, Roemah-Mo-
ni, en Roemah-Peloe, fttaande onder
Radja Soewela, de oudfte Radja der
Oelilima's, (gelyk Radja Liffaoeloc, dus
onder de Oeliliva's is) te maken; daar
zy ook de beste ruff gehad hebben, om
dat al de Alfoerêfen daar Oelilima's
waren.

Waar het
nu is.

Van het eerfte dezer negen Soa's, Noe-
roelatoe genaamt, waar over de Kipati
gebood, verhalen zy, dat de eerfte
ftamhouder van dit geflagt, *Pati Roema-
ray*, jonger broeder, van Prins *Djami-
loe*, geweest zy, welke met zynen
oudften Broeder, toen koning van Gi-
lolo, gefchil over de kroon gekregen
hebbende, voor den zelve met een vaar-
tuig gevlugt, en allereerft hier op Lis-
fabatta, aangedreven is, alwaar de-
ze jongfte Prins te land getreden, zig
op Takala ter nederzettekede, en zig eerft
met de naam van Kipati over dit Soa
Noeroelatoe voorftelde, dog te zwak
tegen de Alfoereefen bevonden, heeft
zig naderhand het tweede Soa, Tama-
lima, of Tonimalima, by hem gevoegt,
't welk nog niet genoeg zynde, hebben
zy zig met twee kleene andere dorp-
kens, Caloeway, en Roeway, vereenigt,
waar by naderhand nog een Soa van Ja-
vaanen, *Paliti* genaamt, en nog een van
Boero, met de naam van Kapoelo, na
den Orangkaja, *Ela Kapoelo*, waar on-
der het ftond, en eindelyk nog een ze-
vende, *Tamal*, gekomen is, by welke ze-
ven zig nog twee Batsjanfche Soa's ge-
voegt hebben, uit al het welke klaar
te zien is, dat dit meeffendeel vreem-
delingen van andre gewefften waren.

Pati
Roema-
ray, Dja-
miloe's
broeder,
een Gil-
lo's prins
hier aan-
gedre-
ven.

En
Hoofd
van 't
Soa Noe-
roelatoe
gewor-
den.

Terwyl nu Pati *Roemaray* hier al eer-
fte Kipati bleef, is zyn oudfte broeder,
de *Prins Djamiloe*, voortgefchept, en
op Hitoe aangekomen, daar hy (zoo
ons de Ambonfche Hiftorie Schryver,
en Moorfche Priester van Hitoe Ridjali

Waar
zyn
Broeder
Djami-
loe ge-
bleven is.

in zyne historie van Hitoe, verhaalt) de stamhouder van een der vier eerste hoofd-gellachten, Noefatapi genaamt, geworden is, gelyk wy, over de kust van Hitoe handelende, nader zullen toonen. Na dat zig de jongste broeder, van de reyze vermoeit, en 't vaaren soo verre over zee niet gewoon, hier dus ter nedergezetz, en het dorp Lissabatta zyn eerste gedaante gegeven had, gaf hy zig zelven, boven de titel van Kipati, nog die van Oelilima Sitanija, dat is, vrager, of spreker van de Oelilima's, om dat hy, uyt aller naam sprekende, als hunne aller mont was. Andere zeggen, dat die Prins, door storm met een Coracora op Lissabatta vervallen, Bakar, zoon des koninks van Batsjan geweeft zou zyn, die zig met zyn broeder, die daar eerst Orangkaja wierd, zou hebben ter nedergezetz. Dog 't is zeker, dat lang daar na de koningen van Batsjan herwaart eerst cenig volk zonden, die zig hier mede geplaatst, de twee bovengemelde Batsjanze Soa's uytgemaakt, een Sengadil daar over gezetz, en daar door aanleiding tot alle die eyfchen van dezen Vorst zoo op dit, als op andre Ceramze dorpen, gegeven hebben, waar toe hy echter weinig recht heeft, alzo lang na dien tyd de Portugeesen Ceram's Noord-kust beheerschten, en wy, by hare verovering, een onbetwiftelyk recht daar op kregen, behalven dat wy onder de zaaken van Batsjan reeds klaar getoont hebben, dat de ingezetenen zelf zyn recht stout loochenden, en vlak uit zeiden, onder hem niet te willen staan. Dit Lissabata, waar van wy onder Hatoewe (daar zy nu wonen, nog zullen spreken) is een dorp, van wiens volk de E. Maatschappy zeer veel mocite te wagten heeft, gelyk aan eenen *Orangkaja Salabaloe* gebleken is, over welken al in de tyd van den Heer *Jacob Cops*, alle de Alfoereezen, van Nuniali, Lisseocloe, Maloan, en Sahoelauw, zoodanig klaagden, dat die Heer in 't jaar 1671. genoodzaakt was hem gevangen te nemen, in welke gevangenis hy ook gestorven is.

Het zou dierhalven best zyn, dat men hun van Ceram maar lichte, en elders, daar zy minder quaad konden doen, plaatste, alzo zy geduurig met de Alfoereezen over hoop leggen, (die de Oelilimaze Mooren doodelyk haaten) en zich in tyden van Oorlog altyd by onze vyanden gevoegt hebben; weshalven zy niet te vertrouwen zyn.

Een halve myl van Boleza, dog als andere stellen, zoo verre ten Oosten van Lissabatta, legt een bogtje Boas, met een Rieviertje van dezelve naam, alwaar de Alfoereezen van Lisseocloe's koning ook

plagten af, en aan strant te komen, waar ontrent wel eer ook Soekoc, of Kaysoekoc, lag, 't geen naderhand mede by Lissabatta gevoegt is.

Recht agter dit Boas legt het gebergte Hoelong, waar op veel dorpkens zyn, die men beneden op strant zien kan, over welke certyds zekere *Mattoean* als Kapitein plagt te gebieden, een wakker voor-vechter, die ons in den bitteren oorlog met *Madjira*, in 't jaar 1656. veel dienst gedaan, en veele Macsaaren ontrent Hatoepetola in de pan gehakt heeft, waar over hem de *Heer de Vlaming* ook in 't byzonder begiftigde; hoewel hy naderhant, in de tyd vanden *Heer Hufsaart*, zich te veel gezag aangematigt, en daar over zyn einde in de gevangenis aan 't Kasteel gevonden heeft.

De voornoemde rivier Boas, maakt ook de grenspaal van Radja Lisseocloe's land, wiens hoofd-dorp, Koroloeve, anderhalve dag reizens Landtwaard in boven op het gebergte legt.

Een halve myl Oostelyker aan, ontmoet men de wonderlyke klip, of berg, Hatoepetola, die zig van buiten met veel witte plekken, by na als zeker kleed, by den inlander met de naam van Petola-kleedbekent, vertoont, waar na men hem ook de Petola-klip genoemd heeft; een plaats, daar die van Lissabatta ook wel zeven of agt jaaren gewoon hebben, van waar zy weer, om de gedurige geschillen met de Olifivase Alfoereezen, die deze Oelilima's niet konden dulden, na Loeboe verhuist zyn.

Een quart mylje Oostelyker ziet men het riviertje Maloan, met een kleene bogt van den zelve naam, alwaar een groot dorp der Alfoereezen is, ontrent de rivier Alaye, op de plaats, Wattafoelo, staande onder twee koningen, en bestaande uit zeven Campons, die het met den koning van Somiet houden, hoewel een der Campons, Nockolay, zich van hen afgescheiden, en haaren toevlucht tot den koning van Sisseocloe, woonagtig ontrent de rivier Roa, genomen heeft.

Die van Lissabatta hebben dit dorp, door een soort van geweld, en door de onnoozelheid dezer wilden, zich onderdanig gemaakt, en in 't jaar 1666. ook een ganfche Soa *Loema Sokat* genaamt, van daar na Hatoewe, daar de Lissabatters nu wonen, vervoert, voorgevende, dat zy met die van Maloan niet wel over een konden komen, weshalven zy die onder hunne andere Soa's te Hatoewe ondergestoken hebben.

Agter Maloan leggen drie groote ber-
gen, die zig van alle de andere onderscheidenlyk doen kennen, dragende de naam

Kipati
Lissabatta's
tweede
eertitel.

Andre
houden
hem
qualyk
voor een
Batsjans
Prins.

Slecht
Recht
der Bats-
janders
op de
Ceram-
se dor-
pen.

Slegt
getuige-
nis van 't
gedrag
der Lissabatters,
en waar
men hen
plaatsten
inoest.

Bogt,
en rivier
Boas.

Kai-
soekoc,
by Lissabatta
onder
gesleken.

Berg
Hoelong.

Capitein
Mattoean,
syn be-
dryven.

En ein-
de.

De Ri-
vier
Boas,
Sisseocloe's,
grens-
paal.

't Dorp
Koroloeve.

De berg
Hatoepetola

De Ri-
vieren
Maloan,
en Alaye.

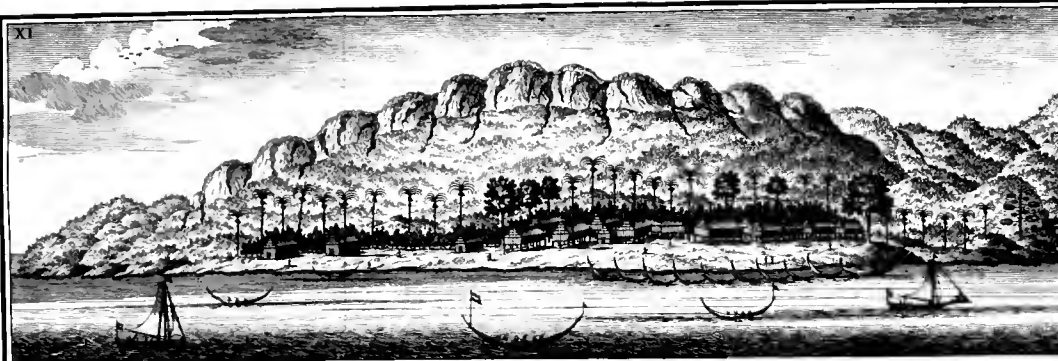
Het Alfoeres
dorp,
Wattafoelo,
onder
Radja
Somiet.

Door
geweld
onder
Lissabatta
gemaakt.

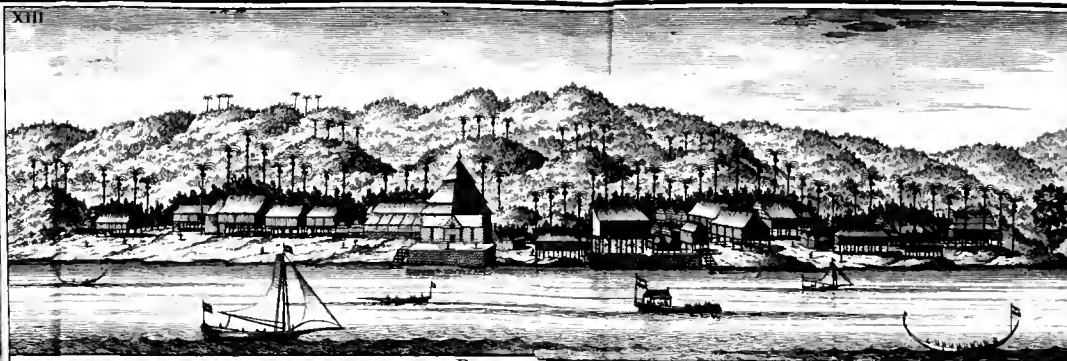
Berg Oe-
wen.

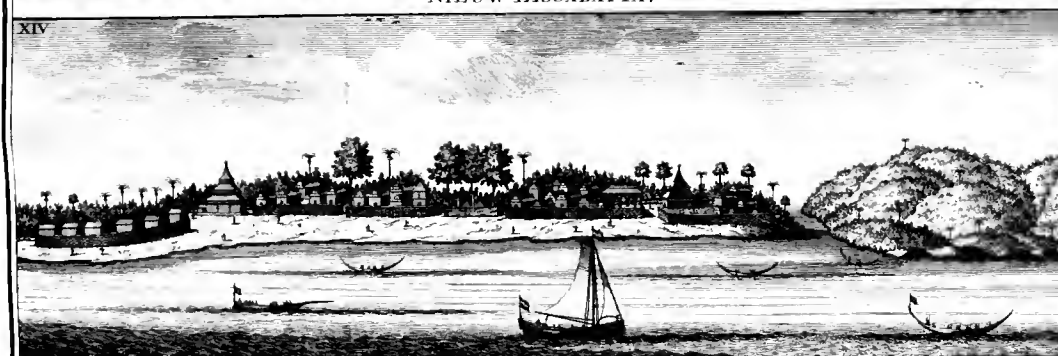
10

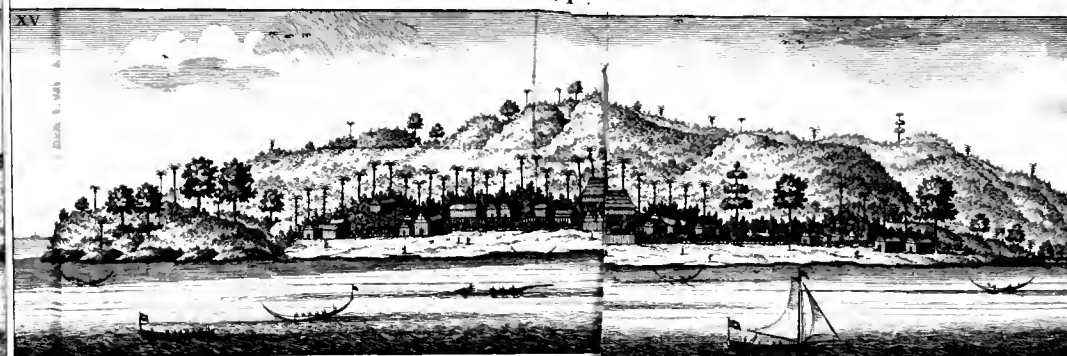
NIEUW LISSABATTA.

RARACKIT.

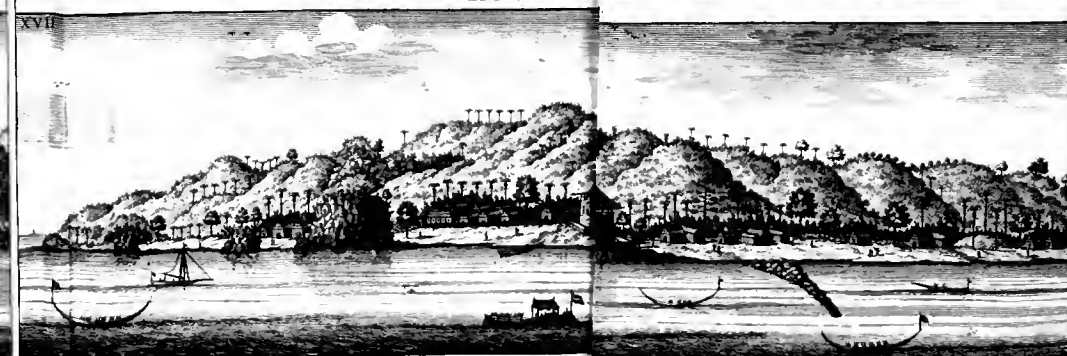
KEPPING.

ROEMAKAY.

KAMARIEN.

CAYBO.

naam van Oewen, waar over drie koningen, *Loema Latoe*, *Batoeboewe*, en *Tamasean*, 't gebied voeren.

Bogt, en 't strand, Takala.
Een half myl Ooftelyker doet zig het strand Takala op, gelyk mede een bogt van den zelve naam. Dit was de plaats, daar die van Liffabatta in oude tyden eerst plagten te woonen. Agter dit strand heeft men vlak land, en een binnen-meir, aan welkers west-zyde men het voornoemde landje en gebergte Oewen heeft, staande onder twee koningen. Land-

Dorpen, Roemah Ela, en Hatoenoeroe, onder Radja Sahoelau.
waard in leggen ook twee sterke dorpen, Roemah Ela; en Hatoenoeroe, op steile bergen vol rotzen, die onwinbaar gehouden werden, en noit veroverd zyn.

De Rivier Makinan, grenspaal tusschen Radja Sahoelau, en de Oelilima's.
Over de zelve, gelyk verder landwaard in, heerscht *Radja Saboelau*, hoewelzy zich weinig aan hem laten gelegen zyn, doende in alles volslagen hun zin.

Het strand Loeboe, of Oud Libassatta.
Drie mylen en een halve Ooftelyker, dan Takala legt het strand Loeboe, een myl beoosten de groote rivier Makinan, tusschen de zes en zeven mylen van Bolela, alwaar in 't jaar 1667. oud Liffabatta plagt te leggen.

De Afvoeresche dorpen, Loemaway, Loema Moni en Loema Peloe.
Agter dit strand zyn verscheide dorpen der Afvoereezen, als Loemaway, Loemamoni, en Loema Peloe, alle Oelilima's, onder den koning van Sahoelau: want de rivier Makinan maakt de scheiding tusschen Radja Sahoelau Oelilima's, en tusschen 't land der Oelilima's aan de west-zyde, zynde beoosten deze rivier de koningen van Horale, en Latea, die over de Oelilima's gebieden.

De Koning van Horale, en Latea, Beoosten Makinan.
Die van Sahoelau komen af beweften die rivier, welke landwaard in door een steile valley, tusschen twee bergen loopt, die zoo na by malkanderen staan, dat een Waringin-boom zich met zyn wortels op een anderen boom, zoo aardig geslingert heeft, dat de in een gewarde takken een byzonder geestige natuurlyke brug ontrent de plaats daar Radja Sahoelau na strand komt.

Coli, en Wau-matta.
Van hier begint de kust Noorst-Ooft op te loopen met een groote vlakke hoek, Cara genaamt, dog ten Oosten van den zelve is een groote rivier, en wat Oostelyker het dorp Paa, waar na die gantsche streek lands den naam draagt.

Hoek, Cara, in 't dorp Paa.
Landwaart in leggen de Oelilimase koningen van Latea en Horale, die het met de Mooren houden.

Poelomata Lima, en Noessä Ela.
Vlak voor dezen hoek vind men vyf kleine eilandekens, Poelomata Lima, of Noessä Lima, dat is, de vyf eilandekens, genaamt, dog in 't Noord-Westen legt 'er een wat grooter, met een Rif

omzet, en Noessä Ela geheeten; van den hoek van Tanoeroe tot dezen hoek van Cara, rekent men gemeenlyk een lengte van 15 mylen Ooft op, hoewel men 'er in 't scheppen door de sterke stroom, wel twintig mylen over bezig wezen kan. Cara word ook vyf mylen van de rivier Makinan gerekent, een strek lands, daar geen menschen woonen, doch die wel tot een schuilplaats der Papoewa's, of Tidorêsche roovers, dient.

Pas dien hoek om heeft men de groote bogt van Hatoewe, twee mylen diep, en vier of vyf mylen lang.

Men ziet daar op strand een hooggebergte, en ter regterhand in 't invaren een eylandje, Cale Cale, na de menigte Tsjampedaha-boomen, daar groeijende, genaamt.

Van daar een myl Ooftelyker, dicht by de wal, ziet men twee kleine eilandekens, Soynoni, en Moti, en daar agter het dorp Saleman leggen.

Een myl gaans Ooftelyker legt nu het dorp Hatoewe, en wat verder nieu Liffabatta, gelyk het in de plaat, No. XI. afgeteekent is; vertoonende zig aan een schoon strand, onder de lommer van schoone boomen met een zeer fraai gezigt van 't naburig gebergte, en niet verre van een inbogt, aan een schoone rivier gelegen.

Deze twee dorpen, zyn de Hoofd-Negryen, op de Noord-kust van Ceram, leggende tusschen Saleman, en Sawayl.

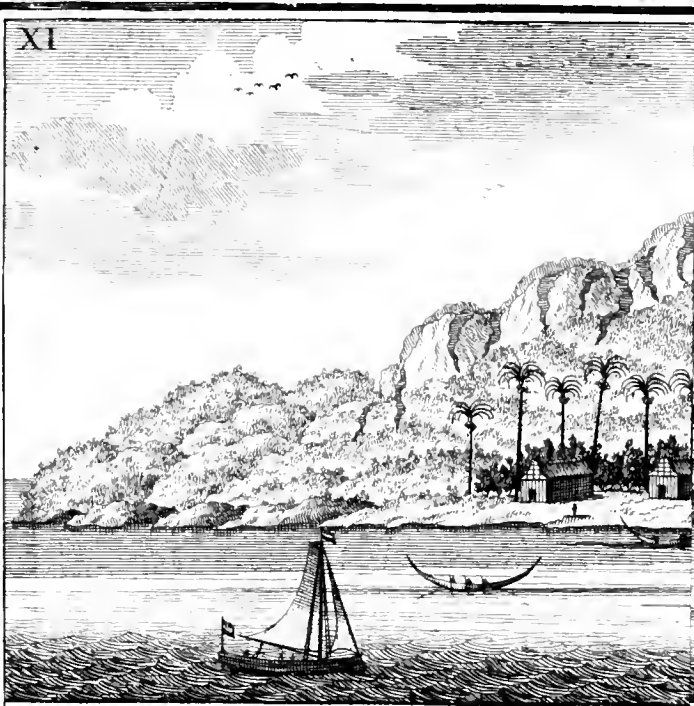
Hatoewe werd nu ook wel het nieuwe Hatoewe genaamt, om dat haare inwooners wel eer by den hoek van Hatilen of Permata huis hielden; van waar zy vier mylen Westelyker afzakten, om van de Papoese roovers wat meer bevryd te zyn. Zy leggen nu vlak in de bogt, en plagten op den berg Hatoenimaroewa te woonen, dog hebben zich naderhand dichtter by 't strand aan 't afgaan van het steenagtig gebergte Hatoemoroli-Hoejon nedergeflagen, langs 't welke zy met verscheide steile trappen boven malkander gewoon zyn na hun dorp, dat meest uit inboorlingen bestaat, op te klauteren, welke opgang vry moejelyk; egter zoodanig in vorige tyden tot meeste zekerheid geschikt is, maar in 't jaar 1671. zyn zy op last van den Heer Cops aan strand, een half myl Ooftelyker op de vlakke Aflinahoe, daar zy nog legden, komen woonen.

Landwaart in ziet men een andren hoogen berg Ahinoessä genaamd, leggende recht achter en tusschen de twee voorschreven eilandekens.

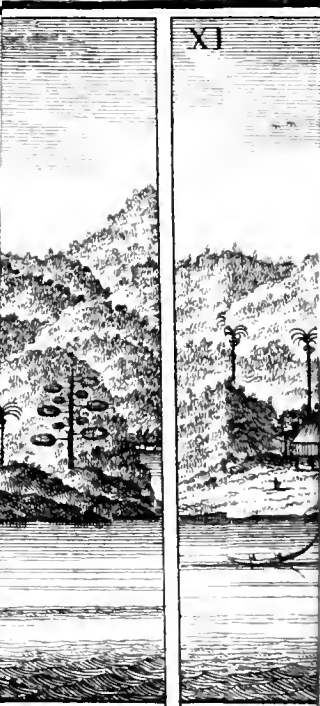
Op deezen berg plagt Liffabatta ten deele ook te leggen, dog is zedert

papoewa's
Bogt van Hatoewe
Klein eilanden
Calecale, Soynoni, en Moti.
Dorp Saleman, Hatoewe en nieuw Liffabatta.
Tekening van 't laatste dorp.
Oude plaats van Hatoewe.
De bergen Hatoenimaroewa, Hatoemoroli-Hoejon, en Ahinoessä.
't Strand Aflinahoe.

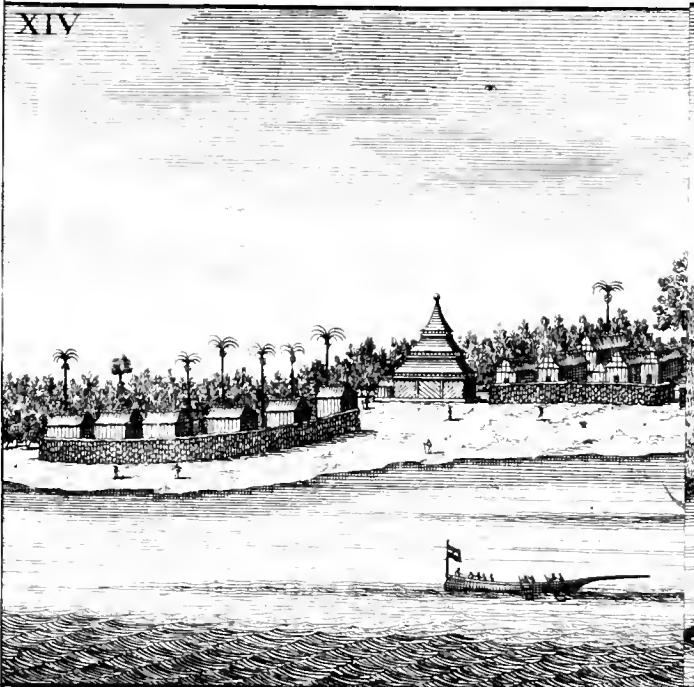
XI

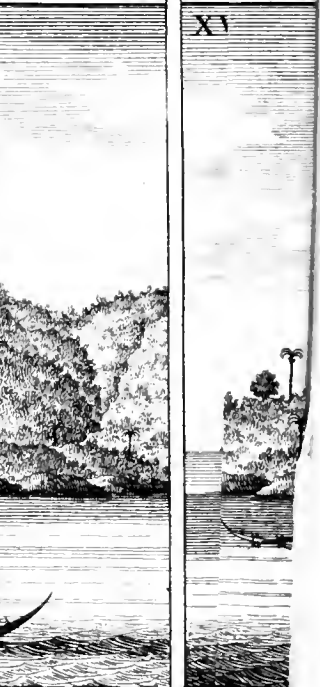
XI

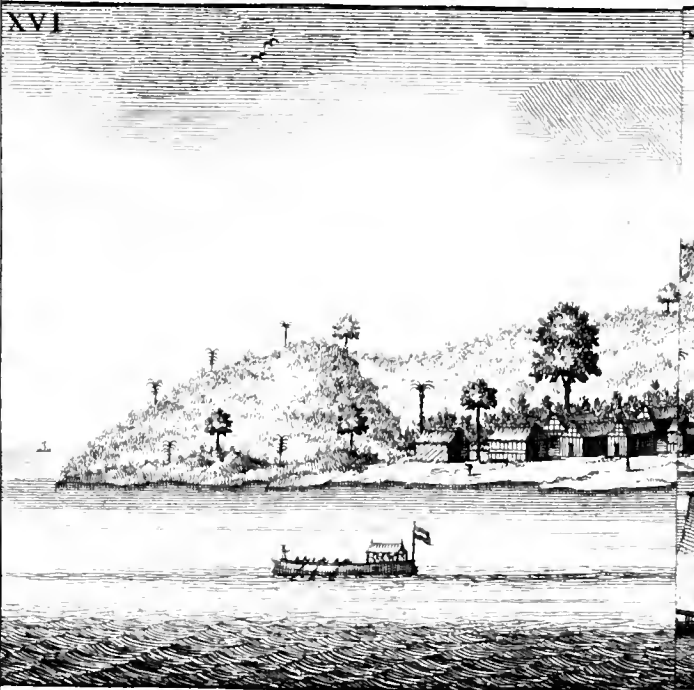
XIV

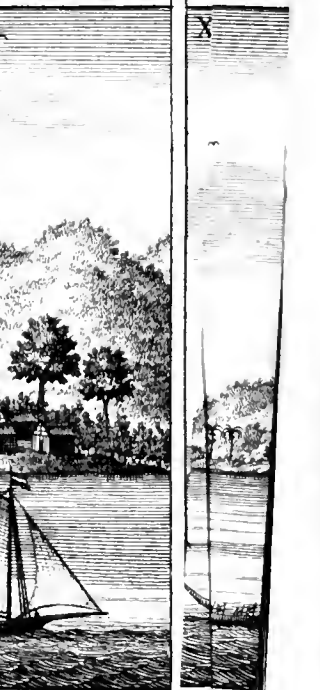
XI

XVI

X

't jaar 1671. zeer verre langs strand uitgebreit.

Groote Sagoe-handel op Hatoewe, en deszelfs Soa's.

Hatoewe is vermaard wegens de groote Sagoe-handel, die daar gedreven word, alzoo jaarlyks veel vaartuigen uit Amboina komen, om die van daar te vervoeren.

Het dorp bestaat uit twee Soa's, *Noeroe Latoe*, en *Miroe Besi*, hebbende vier Orangkaja's, die, hoewel zy overvloedig volks genoeg hebben, egter zelden met hunne Coracora de Hongi bywoonen.

Verdre zaken van dit dorp, en Lissabatta.

Deze inwoonders van Hatoewe waren in oude tyden mede halve Papoea's, gelyk de meeste dorpen, van Ceram's Noord-kust; 't geen ook van hen, en de meeste andre, zoo lang voortgeoeffend is, tot de Nederlandische landvoogden, met de Hongi, of Oorlogs-Coracora-vloot, Ceram rondscheppende, hen dit metter tyd wat verleert hebben.

Het eerste zynde een Colonie van Batsjan, zoo zy voorgeven.

Ook hebben die van Hatoewe zich by vrywillig aecoord met ons in verbant begeven, schoon zy ten deele een Colonie van den koning van Batsjan waren.

Die van Lissabatta leefden hier by na als Opperheeren van verscheide mindere dorpen; en schoon hen van tyd tot tyd door de landvoogden van Amboina verboden is, geen geweld, nog overheersching over andere dorpen, of thuienen, te gebruiken, hebben zy dat egter niet kunnen nalaten, maar zig verstout verscheide landeryen, ja geheele dorpen, met geweld in te slokken, gelyk zy al voor ettelyke jaaren de naaste dorpen Saleman en Saway, onder zig verdeelt, en gedwongen hebben zekere schatting aan hun te geven.

Kimelaha Hasi's verhaal wegens Lissabatta Hatoewe, Saway en Saleman, door Sabadyn, en Hidajat veroverd.

Op Aflinahoe is een rots, onder welke een rivierte loopt, dat by laag water brak, en by hoog water zoet is. De geweze Stadhouder van Boero, Kimelaha Hasi, wist van deze dorpen Hatoewe, en Lissabatta, te verhalen, dat Lissabatta van ouds al door Sabadyn, Ternataanschen koninklyken Stadhouder, terwyl *Hidajat*, zyn opvolger, nog in Ternate was, afgevoerd is; dog dat *Hidajat*, na zyn komst in Ambon, na dat hy met de magt der E. Maatschappy geheel Batsjan geplundert had, met Sabadyn, de dorpen Hatoewe, Saway en Saleman veroverd, en hare volkeren op Gammalongi verplaatst heeft, daar zy zoo lang bleven, tot zy hem door geschenken, gebeden, en beloften van schatting, bewogen hebben hen weer na hun land te laten gaan, van waar zy jaarlyks dan eens wat Sagoe, dan eens een slaafje, opbragten, welke schatting *Hasi* zeide zelf met *Mudjira* pas voor dien oorlog nog opgehaalt te hebben.

Ontrent dien zelve tyd verhaalde hy, De Kimelaha's Leliato, en Loe-melaha's Leliato, en Loe-hoe, door de Messialie Papoea's ontrent den hoek van Siel gevangen genomen, en op Cambello gebragt; dog zy hoorrende, dat het *Daja's* neeven waren, en dat hy quam, om hen te verlossen, lieten zy hem voor een fraeije schenkagie van vyf Corfi's zyde kleeden en Tulbanden (waar van ider Corfi'er twintig in heeft) twee ballen, veertig Gongen (zekere speel-tuigen) en zeven goude slangen, vry, dog hy ontkende met groote betuiging, dat het dorp Hatoewe gezins gegeven was, om deze twee Stadhouders te rantzoeneeren, gelyk de koning van Batsjan stout dorst voorgeven; ook zeide hy noit gehoord te hebben, dat zy eenige schatting aan dien koning hadden betaalt. Hy zeide ook, dat die van geheel Permata overwonnen onderdanen van Hatoewe geweest zyn, en dat de Batsjanse koningen zomtyds wel wat volk van daar gehaalt hebben; dog op een bedriegelyke wyze, onder voorgeven, dat de koning hen spreken wilde, en omze te beter te lokken, hen eenige kleederen verceerde; maar als zy aan boord quamen, voerde hy hen weg.

Verder bericht daar over.

En over 't slecht Recht der Batsjanders hier.

Permata wel eer onder Hatoewe.

Daar loopt van Hatoewe een weg na 't Dorp het dorp Sepa, vol kleene dorpkens, Noeocloe, en Obin. daar onder Noeocloe het grootste is. 't Gebergte in agter de bogt aloway, een dag reizens verre, legt Obin, onder Liena, daar wilde menschen woenen, die byna noit beneden komen.

Saleman, dat een half myl beweften Hatoewe legt, is van weinig belang; maar Saway, een myl beoosten Hatoewe, is een schoon dorp, dat niet alleen wyd aan strand met een groote menigte huisen uitgebreid is, maar van welk strand men ook het vermakelykste gezigt, en doorgezigt van een groot getal huisen, schoone boommen, en aardige spelonken, in 't gebergte heeft, 't geen ons de plaat No. xii. zeer levendig verdoont.

Het dorp legt in een kleen Moeraffig bogtje, aan welkers oost-zyde, het riviertje Camama uitwatert, waar uit zy hun drinkwater moeten halen.

De rivier Camama.

De Alfoereefche dorpen, Roemah Oelat, en Besi, Oost aan, in 't gebergte gelegen, waren van ouds gewoon, met Saway en Saleman te scheppen; dog jegenwoordig moet Besi dat met Sepa, en Tamilau, op Cerams Zuidzyde gelegen, doen.

Dorpen Roemah Oelat, en Besi.

Na dat men van hier nu een hoogen Noeffa hoek voorby geschept is, ontmoet Oelat, en twee cilandekens Noeffa Oelat, nevens twee kleine droogtens wat verder droogtens Higgig en Oelatkit genaamt, en beoosten dien hoek de bogt van Saloway, die groot Oelatkit, maar

maar meest droog en riffig is, agter welke de twee dorpkens Besi leggen.

Bogt van Saloway. Een myl Oostelyker, legt het dorp Toeloesey aan een groote rivier, en van die bogt van Saloway agter om tot aan den hoek van Hatilen ontmoet men een vlak moerassig land; vol Sagoe-boomen, hier en daar een kleene drooge plek vertonende, als een klein eilandje daar de wilden zig metter woon nederzetten, plaatsende hunne huizen op hoge steylen.

Rivier Sapalewa. Een myl beoosten Toeloesey heeft men de stroom of rivier Tapalewa, zeer vermaart door een van de groote Patans, of vergaderingen der Altoereseu, van welke wy reets gezegt hebben dat de koning van Numali de voorzitter, en de eerste in rang is.

De hoek Hatoe-Alau. Nog een myl verder ten oosten, daar de kust eerst wat inloopt, en dan weerna 't Noord-Westen uitschiet, heeft men den Oost-hoek van de Baay van Saloway, Hatoe Alau, dog by de Papoewa's, Kokolay genaamt. Hy legt vyf en een halve myl van den hoek van Pää in 't Westen, en is de kust van Pää af tot daar toe, en nog verder, vry riffig.

Het dorp Permata, en Batsjan's eisch'er op. Agter den hoek plagt oud Hatoewe te leggen, dog nuziet men'er Purmata, of Permata, het geen de Amboinesen Tolematta noemen, op welk dorp, als zynde een Batsjanse Colonie (zoo de Batsjanders voor-geven,) die koning al mede recht zegt te hebben.

Waar onder de dorpen Hatilen, Ipapoeteh, Laulata, en Ipapoeteh, en Laulata wat landwaart in leggen. Dit is een dorp, dat sterk met de Papoewa's handelt, hebbende vier andre dorpen, Hatilen, Ipapoeteh, Laulata, en Ipapoeteh, en Laulata wat landwaart in leggen.

Handel der Papoewa's met deze dorpen. Hatilen legt in een kleenen inbogt twee groote mylen van den hoek Hatoe Alau, en een groote myl Oostelyker, dan Permata, alwaar andre meenen dat oud Hatoewe geweest zy, toen Permata mede een myl Oostelyker, dan nu, agter een klippigen hoek buiten de bogt lag, van welke plaats zy beide, om de menigvuldige roveryen der Papoewa's van Weda; en Salawat; te ontgaan; meer na 't Westen gezakt zyn. Wel is waar; dat die van Permata sterk met de Papoewa's van Messowal handelen, die daar geroofde slaven; en andre goederen, ook schoone paradyvogels komen verkopen, maar also die van Weda, en Salawat, op deze Papoewa's van Messowal roven, moesten die van Permata en Hatoewe, om die van Messowal, ook van die van Weda, en Salawat, zeer veel lyden, dat ook de reden van hun vertrek was, gelyk ook van die van Tolematta, Laulata, en Papoeti.

Sterke Sagoe-handel. Alle deze dorpen hier ontrent, en

voor al Toeloesey om zyn goede ankerplaats, dryven sterken handel in Sagoe.

Pas voorby een rivier, die een myl van Hatilen was, had men het klippige dog wat Oost-Zuid-Oost aanschietende strand Sakolla, een half myl verder de rivier Kay Rara, brak van water; dog de rivier Moal, een weinig verder leggende, is beter.

Een myl verder boven Moal heeft men de rivier Eyssal, daar de kust een diepe vlakke bogt maakt, eerst nog al meer na 't Zuid-Oosten inschietende, dog voorby de Eyssal, by de rivier Batetoika weer na 't Noorden uitlopende. In deze bogt heeft men goet strand zonder eenige klippen of riffen, die egter een half myltje van de rivier Eyssal zich weer tot aan Hatoe met een smallen zoom vertonen.

Na de Eyssal ziet men nog twee rivierkens, waar van het verfte, Batetoika, een half, en 't ander mede Cay Rara genaamt, maar een quart myl beoosten de Eyssal legt.

Na Batetoika volgt een hoek, een kleene myl breed, die tot de rivier Nintoe pa loopt; tusschen welke en de rivier Samma, die een halve myl Zuid-Oostelyker is, het strand Ninni legt. Nog een halve myl na 't Zuid-Oosten toe legt de rivier Tampa; alwaar 't land weer met twee kleene hoeken, door 't rivierken Cobbi vlak in 't midden gescheiden; na 't Noorden uitpuilt, pas beoosten welken laatsten hoek de rivier Asselle zich met een nieuwe inwyking van 't land, al Zuid-Oostelyker aan vertoont; welke rivier Asselle ontrent anderhalf myl van de rivier Tampa legt.

Van de Asselle tot aan de rivier Hahha, heeft men twee grote mylen scheppens werk, en ontmoet onder weg, een myltje beoosten de eerste en een half myltje beweften de laatste dezer rivieren, nog twee rivieren, van welk de Oostelykste Kamoehalat genaamt is.

Even na de rivier Hahha, vertoont zig de rivier Moessa, een half myl van welke zich het strand van Aelope, en dan dat van Hote zeer riffig, en met een grote bogt van de rivier van Asselle af, tot aan de rivier van Hote; opdoet, dat landwaart in; die men in zee klaar zien kan; met gansche bosschen van Casuwaris boomen bezet is; 't geen niet onluffig voor 't oog, en zeer vermakelyk is in 't voorby zeilen te beschouwen.

Aan 't einde van deze bogt, die van de Asselle's rivier, tot aan die van Hote ontrent vyf mylen wyd is, heeft men de rivier Hote; en een dorp van den zelve naam, van de Papoewa's gemenelyk Foöt genaamt, also het een Colonie van die van Messowal is.

Het

Kryt-
bergen.

Het wort gegift vyftien mylen, van den hoek van Hatoe Aloe te leggen, en was geplaatst aan een wyde en groote rivier, die men verſcheide mylen op kan ſcheppen; gelyk my zeker vrient, die nog leeft, gezegt heeft zelf gedaan te hebben; dog 't water is meest brak, en ondrinkbaar, 't geen, by zware afwatering, veroorzaakt wort door de Krytbergen Mali Mala genaamt, die landwaart in leggen, van welke deze rivier in 't regen moeſſon met groot geweld afſtroomende, het water zeer wit en drabbig maakt; hoewel het, in 't jaar 1707. voor een reis wel eens goet, en drinkbaar bevonden is.

Naderhant zyn die van Hote van daar wat Ooſtelyker op, na een klein heuveltje ontrent ſtrand, dog in later tyd drie of vier myl meerna 't Weſten, ontrent de rivier Kamiochalat verhuift, die mede van de witte bergen haren oorspronk heeft, hoewel ze goet water geeft, 't geen te meer te verwonderen is, om dat die bergen daar naaft by 't ſtrand zyn, en 'er weer na toe draajen.

Boven op die bergen vertoont zig een hooge ſteile klip; die de Papoewa's Froan Saä noemen, die zeer wel na een Munniks-kap gelykt, hoedanig de onzen die gemeenelyk noemen, hoewel andre die by een ſchoorſteen vergelyken. Men kan die in 't voorbyvaaren gemakkelyk zien; ſchynende zig naby ſtrand te vertoon.

Hote, de
verga-
derplaats
der Pa-
poe wa's
van Mes-
ſowal, en
hun
grens-
paal.

Dit Hote is de vergader-plaats van die van Meſſowal, dat meest Noorden hier van aſlegt; en verſchynen deze Papoewa's dan hier, om, met die in de bogt van Hatoewe komen, te handelen. Het is ook de grens-paal van de Papoewa's aldaar.

Want die van Meſſowal, en hunne aanhang; plagten van ouds op de andere Papoewa's, ten Ooſten en Noord-Ooſten van Hote woonende, te rooven, en daarom hebben zy deze plaats Hote, (in hunne taal een grens-paal, of ſcheiding) genoemt.

Dit rooven hebben die van Meſſowal nu al eenige jaren, het by den Sahoe-handel houdende, nagelaten, dog de Papoewa's beootten, en ten Noord-Ooſten van Hoti, plagden den inlander nog menigmaal daar mede, van waar zoo menigvuldige klagten van die van Amboina, aan haar Edelheden gekomen zyn, die dat eerst met goedheit by den koning van Tidore al in Saifoddien's tyd hebben zoeken voor te komen, die als een ſync gait, daar dan wel wat ordre optelde, maar hen naderhand weer anderen laſt gaf, om onze bondgenooten te quellen, en op hun te rooven, 't geen haar Edelheden (gelyk wy onder de zaken van

Tidore zien) genoodſaakt heeft aan die van Amboina te gelasten, om de Papoewa's niet alleen op onze ſtranden, maar zelf in hun eigen neſt, op de kuſt van Maba, Weda, en Salatti, aan te taſten.

De oude woonplaats der ingezetenen van Hote was ook, gelyk die van andre Papoewa's, immers zoo lang zy een ſtuk weegs de rivier op huis hielden, in 't boſch, daar zy, volgens een oude inlandſche gewoonte, hunne huizen op hooge ſtylen, en op Waringin-boomen, zoo hoog plagten te maken, en uit de gront te verheffen, dat men 'er met ladders by klimmen moest, 't geen zy waarſchynelykſt deden, om tegen een ſchielyke opkomt van vyanden verzekert te zyn.

Dog in 't jaar 1673. zyn zy van daar na om laag, wat beootten de rivier verhuift, daar zy zedert gebleven zyn. Deze rivier van Hote werd by den inlander ook wel de groote rivier van Bockey genaamt, dog is beſt met den eerſten naam bekend. Al het land of de dorpen van Hote tot Hatoemeten, hebben haar Edelheden in 't jaar 1699. aan den koning van Tidore, op zyn voorgeven, zonder eenig recht 'er op te hebben, en zelf tegen het getuigenis der inlanders aen, geſchonken, hoewel hy het niet voor in 't jaar 1709. in bezit genomen heeft.

Twee en een halve myl in zee, Noord Noord-Ooſt van de rivier van Hote, heeft men de gevaarlyke droogte, by ons Leeuwardens droogte genaamt. Andere plaatzen die wel vier mylen van de rivier van Hote; dog zy is waarlyk hier gelegen.

Van de bogt of de rivier van Hote drie mylen Ooſt aan, draait zig de kuſt weder na 't Zuid-Ooſten, en na 't Zuiden met twee uitſtekende hoofden, by zommige Caap de Meer genaamt.

Men heeft onderweg nog verſcheide rivieren, en ſtranden, als Zollalikay, Hatochoko, Zefat, Hoewa, Pottat, Lama, Iricheuw, en Mehirra, alle welke vervolgens al Zuid-Ooſtop leggen, en zich vry riffig vertonen, tot dat men aan een groote bogt, de bogt van Waroc genaamt, komt, in wiens binnenſte hoek wel eer het dorp oud Waroc lag aan een rivier, daar grote Sagoehandel was, een weinig Zuid-Ooſtelyker, dan daar het oude nu tuſſchen twee rivieren is, dog wegens de riffen zeer ongemakkelyk, om 'er aan te komen, alzo zig die langs die gunſche bogt, die drie of vier myl wyd, en wel twee groote mylen diep is, hier en daar verſpreiden.

Twee mylen Noord-Ooſt van 't land af, dog by na vier mylen van Waroc, vertoont zig het riffig eilandje by den

Oude
woon-
plaats
dezer
volken;

Alle
dorpen,
van Ho-
te af,
tot Ha-
toeme-
tentoe
onder
Tidore
in 't jaar
1699. ge-
ſtelt.

Leeu-
waar-
dens
droogte;

Rivieren
en ſtran-
den.

Het dorp
oud Wa-
roc.

Poeloc
Sarong.

inlan-

inlander Poelo Sarong, dat is, het scheede-Eiland, daar 't wat na gelykt, dog by de onsen Leeuwarden's Eiland, genaamt, een myltje lang, en een quart myl op zommige plaatfen breed, dog voor aan breeder.

Oud Waroe word van Hote, op agt mylen, gefchat, hoewel het in 't fcheppen wel op tien mylen uytkomt.

Nieuw Waroe. Hier van daan loopt de Kust weer wel ruim vier mylen verre Ooft-aan, in welkers midden 't dorp nieuw Waroe legt.

Die van Waroe, nader befchreven. In het Ooster-faizoen, wanneer het fterk regent, staat hier een holle zee, alzo 't hier vry diep is, door 't uitwateren van zes groote rivieren, die fig in deze bogt ontlafsen; in welke tydt het water hier groen en drabbig is.

De zoute rivier, en 'r bosch met Cafuaris-boomen. Het volk van Waroe is nog zeer wild, waarom zy ook met de Hongi noit hebben willen fcheppen, vlugtende, zoo ras die aankomt, boschwaart in, hoewel hun Orangkaja's in 't jaar 1671. die vloot bleven inwagten, zonder dat egter de fmalle gemeente daar toe te brengen was.

Poelo Akat. Van den Oofthoek van deze bogt, van Waroe, of wel van Ajer Mafin, dat is, de foute rivier, daar veel Cafuaris-boomen zyn, loopt de kust weder vier mylen Zuiden aan. Vlak voor die zoute rivier heeft men twee eilandjes, ider een myl lang, en een half myltje breed, dog 't naafte aan Waroe, Poelo Akat genaamt, wel het langfte en 't breedfte, zynde beide met een breed rif omfoomt, dat zig met een flauwerzoom, tot voorby Rarakkit uitftrekte, en zig met des zelfs hoogen hoek bepaalt. Digt by die twee eilandekens, die onbewoont zyn, legt vlak in 't Noorden, ontrent een myl'er af, 't voornoemt Leeuwardens, eiland.

Leeuwardens Eiland.

Hier van daan, tot het dorp Rarakkit toe, dat vier mylen verder Zuidaan legt, is een groote en flauwe, dog zeer riffige, bogt, die mede onbewoont is.

Het dorp Rarakkit, en des zelfs afteekening. Dan komt men aan een grooten hoogen uitfteekenden hoek, waar op het dorp Rarakkit legt.

Het lag van ouds op den hoek in 't hangen van een fteil gebergte, met verfcheide gehugten boven een, hoewel het nu aan strand legt, zo als men het in de plaat, N°. XIII. al vry groot, zich ter linkerhand met veel groote huifen, en ter regtermet een pragtigen Moorfchen Tempel, en andere wooningen uytbreidende, aan de voet van een zwaar gebergte, onder veel boomen, afgetekent ziet.

Vergaderplaats der Papoewa's, en der gevlugte al in vyf Campons onder zo veel Orang-kaja's, afgedeelt, een boos volk in zich zelve, en een gemeene toevluchtplaats, daar de Papoewa's haren roof quamen

venten, behalven dat het ook gedient heeft, om de wederfpannige Bandanéfen, na hun vlugt, daar te ontfangen, die zich zedert meest daar, of daar ontrent, onthouden hebben.

Banda neefen.

Zy waren van ouds ook onderdaanen, des konings van Tidore, onder welken zy ons, wanneer wy met dien Vorft in oorlog waren, veel ondienst deden, trekkende al de volkeren, daar ontrent gelegen, van de E. Maatschappy af, behalven dat zy ook allerlei gefpuis van wegloopers, en misnoegde, plagten aan te haalen, en toegang te geven, dog zy zyn door den Heer *de Vlaming*, in 't jaar 1649. overwonnen, en door een byzonder Contract zodanig bepaalt, dat men hope van beterschap had; dog by den oorlog ten tyde van *Madjira*, en daarna, zyn zy weer uitgefpat, en hebben zig zedert zo weinig aan de E. Maatschappy, of haren Landvoogd in Amboina, laten gelegen leggen, dat zy meinden overvloedig haar pligt na te komen, wanneer zy, zonder verder na de *Hongi* om te zien (wel verre van daar onder mede te komen fcheppen) een stapeltje of twee Sagoe, tot verquikking van die magtige vloot, en tot erkenenis van den Landvoogd, op strand lieten ftaan, vlugtende verder met alle man het Bosch in; fchoon men niet gewoon is, hun daar over eenige moeite aan te doen, maar hun dorp in volkomen ruft te laten, in hope hun door diergelyke bewyfen van vrindfchap, en door den tyd, nog eens te winnen. Dog het is een volk, daar geen zalf is aan te ftryken, wier dorp een roof-nest is, en blyven zal, zo lang men deze weerbarftige gaffen, met geen harde fpooren beryd, en met geweld tot reden brengt.

Wat moeite de Landvoogden nu en dan met hun gehad hebben, zullen wy in 't vervolg breeder zien.

Landwaard in, niet verre van strand, ziet men een hoogen platten berg, de tafelberg, die van andre bergen daar ontrent afgezondert is, en by den inlander Salangur genaamt is, dien men op Waroe in 't Zuiden gemakkelyk kan zien leggen.

Berg Salangur.

Van dit dorp Rarakkit loopt de kust met een rechten inwyk, Zuiden en Noorden tuffchen de vier en vyf mylen, tot Keffing toe, vertoonende zig als een vlakke bogt, alwaar mooy strand is, daar op het dorp zig uitgebreid heeft, en waar langs nog verfcheide fraaje dorpen leggen, waar onder Kelingaa, Kelikaba, Angir, en de magtige Alfoerefche Negry Kien, die wat meer verftroit, en ten deelen Landwaard in legt; dragende dit Kien, ook wel den naam van Pafar Befâr, dat is, de groote markt,

De dorpen Kelingaa, Kelikaba, Angir, en Kien, onder het dorp Quaus.

om dat hier alle zeven dagen de groote markt van 't geheele Land gehouden word, tot welke dan de volkeren van alle de Alfoereefche dorpen aan die kant van 't gebergte afvloejen. Alle deze dorpen, alleen Kelingaa uitgezondert, staan onder Quaus; maar Kelingaa behoort onder het gezag van die van Rarakkit.

Dorpen
Tanafas-
foe, Qua-
us,
Quam-
mer, en
Ernan-
neng.

Men ziet verder bezuiden Kien, ontrent twee mylen van Rarakkit, de dorpen Tanafasfoe, en Quaus, en wat verder de dorpkens Quammer en Ernanneng, die dicht by een kreek leggen,

die den hoek van Keffing van 't groot Land van Ceram afscheiden, hoewel die beide dorpen onder Keffing mede behooren.

Vlak voor deze bogt in het Oosten, ontrent vier mylen van de wal, legt een droogte; by den inlander Modrang genaamt, op welke de onkundigen ligt een ongemak kunnen krygen.

Hier mede nu van de Noord-kust van Ceram afscheid nemende, gaan wy over, om de Zuid-of Binnen-kust te beschryven.

TWEEDE HOOFDSTUK.

CERAMS Zuid-Kust, in 't brede beschreven. Het eiland, en dorp Keffing. En wat daar onder staat. Goeli Goeli's Velling. Keffing in Prent verbeelt. Klip Solothay, by 't dorp Goeli Goeli. 't Dorp Oerong. Poelo Goffa. Onder wie de Keffingers staan. Hun handel en bedryf. Van 't eiland Ceram-Laoet. Poelo Gesser. Keffings elf Buurten, en iders byzondere voorrechten. Eigentlyk Ceramlauwers. Door den Heer Gysels overwonnen. Waar de Massoy, en door wie die ingehandelt wort. Droogte, waar op verscheide eilandekens beoosten Ceram-Laoet. De eilanden Tenimbar en Goram. Afkomst der Ceramlauwers. Hun bestaan. Zuiderdeel van groot Ceram in vyf deelen. Met hare namen. Het eerste deel Goemilan. Hoe verre zich dat uitstrekt. Berg, de Koorn-schuur genaamt. Verdichtzelen der inlanders. Dorpen met hare Rivieren van de zelve naam, meest onbewoont. Het tweede deel, Cottaroewa. Dorpen Kellibon, Cottaroewa en Kellimoeri. Na hun Manschap, en verder beschreven. Ongehoorzaam volk hier ontrent. Geval des Konings van Kellibon, Het dorp Tobo. En Nieuw Tobo. Magt van dezen Sengadji. Verdre aanmerking over hem. Manschap. En waar over hy gebiedt. In 't jaar 1633; door den Heer Gysels overwonnen. Het dorp Gisselauw. Het Mabekoe-Rif, Het derde deel, Selan Binawet. Dorp Hatoemeten, met Riboet, en Hakiboy, een Oeli. Manschap. Veel Sagoe, en certyds ook Speceryen hier. Deze dorpen door wie veroverd, onder wie zy nu staan. Dorp Werinama, daar Selan Binawer afscheidt. Deszelfs Soa's, en Manschap. Specery-Handel der Javaanen, Macassaren, enz. op Keffing. Specery-Bosfchen hier in 't jaar 1648. ontdekt. Vierde deel van Zuider Ceram, Selan, genaamt. Rivier Beiroe. Dorp Hattaha-hoe, en Manschap. Rivier Walaja of Jan Compans Rivier. Rivier Bemoe. Magtig dorp, Toloeti. Manschap. Klip Hatepoeteh, een scheids-paal. Het dorp Tehoewa. En Laymoe, en beider Manschap. Folin, en Manschap. Telefey, en Manschap. Schoone Bosfchen en Hout-werken. De hooge Bergen, Noesia Heli, Way Ila, Teboefoe Tenoe Poeteh en Lchoroe. De Bogt van Haja, en 't dorp. Manschap. Verscheide Rivieren. Dorp Tamilauw. En Manschap. Schoone Bosfchen. Rivieren Hatochoelo en Latoe. Touw, Besi, Tamilau, Sepa Noekauloc, Obin. Totohatoc door die van Touw geholpen. Rivier Pia. Sepa, en Manschap. Dorpen onder den Koning Laulissa. 't Dorp Coak en Swauko. Makariki en Amahey. Sterkte Harderwyk. De Bogt van Elipapoeteh. 't Dorp. Bogt van Amahey, Rivieren aldaar. Wanneer die van Amahey, Makariki &c. Christen wierden. Manschap. Alfoereefche Dorpen, en Rivieren hier. Het vyfde Deel van Cerams Zuiderdeel. Manschap van Elipapoeteh. Voorige en tegenwoordige staat. De Lacheroy in 't jaar 1686 hier, met zoldaten. De Rivier Epe. Hoek Hatoc-Sili. Rivier Ajer Talla. Vergader-plaats der Alfoereefen aan de Zuid-kant van Ceram. Takken dezer Rivier. 't Dorp Tomilehoe. Verdichte afkomst der Oelilima's, en Oelilivafic koningen. Hoewaloy en Latoe, en Manschap. Drie Kimelaha's hier dood gebleven. Iha en Mahoe, en Manschap. Coelor en Pia, Manschap. Roemakay, deszelfs teekening, en Manschap. Camaricn, deszelfs Teekening, en Tihochale, met beyder Manschap. Het laatste dorp zeer van de Alfoereefen gequelt. Hatoefoewa, en Manschap. Paunoesia, Kayratoc, en de Manschap

Van't laatste. Capitein Macorelli, Hoofd der Rivier Riffeari. Serocwawan, en Way Samoe. Manschap van't laatste. Hier ontrent komt Radja Sifcoeloc aan strand af. Wayfariffa. 't Dorp Caybobo, en Afteekening, en Manschap. Noessa Oela en Noessa Cassa. Droevige nacht des Schryvers. Druiven en Schildpadden hier. De bogt Hennawail. Van Tanoeno. Kolle Kolle. De Rivier Riffetti, en 't dorp Tanoeno, en Manschap. Lastilhoe en Piroe, en Manschap. Popeloewi en Somoeri, met hunne Manschap. De rivier Eri, derde vergaderplaats der Alfocreesen. 't Dorp Kering, en Manschap. 't Dorp Lakamay, en Manschap. Rivier Goli Goli. Twee droogtens ontrent Caybobo. Seroclau en Saaroo. Manschap op Groot Ceram. En 't verschil met dat van klein Ceram.

De ZUID-KUST van CERAM.

Van Cerams Zuidkust, die in 't breedte beschreven word.

Schoon Keffing niet eigentlyk tot de Zuidkust van Ceram behoort, werd het'er gemeenelyk mede, hoewel qualyk, onder betrokken; daar het eigentlyk op den Zuid-Oost hoek, van groot Ceram, als een eiland van het zelve, met een doorgaande kreek, Kedda-Kedda genaamt, afgescheiden legt. Deze kreek, agter Goeli Goeli ingaande, komt aan de Noord-zyde by Ernanneng uit, en loopt met verscheide andre kreeken doorsneden, tusschen het groot eiland Ceram, en tusschen Keffing, in.

Het eiland en dorp Keffing.

Op dezen zandigen en moerassigen hoek lands, ten deele by laag water zig als een eilandje op zig zelve, ten Oosten ontrent anderhalf myl, en ten Zuiden op zyn breedste een halve myl uitstreckende, (hoewel die halve myl eindelyk tot niet loopt) en op het verdere land van Cerams Ooste-hoek, onthouden zig die van Keffing, Goeli Goeli, en Ceram Laoet, als ook zeer veel gevlugte Bandancefen, en allerlei ander gespuis, dat zig van tyd tot tyd hier neder gezet, en zig altyd zeer weerbarstig, wrevelmoedig, en wantrouwig ontrent de E. Maatschappy gedragen heeft. Het zyn kloeke mannen; gansch na geen Cerammers, maar beter na Makassaaren, gelykende, en wakkere kooplieden, die sterk op Onin, het voorste gedeelte van Nova Guinea, dat ontrent 30. mylen Noord-Oost van Keffing legt, ten handel varen, om Massoy, Toetombo's (of doozen, door de wilden gemaakt, en met witte horenkens bezet) en andre waren; daar in te ruilen, in welken handel de Ceramlauwers, wel het meeste deel hebben. Die verre togten derwaards, en ook na 't Westen, hebben hun metter tyd stoutte zee-lieden, en de groote winsten op de goederen, die zy ter rug bragten, hen zeer trots en moedig gemaakt. Gelyk de verkeerling met de Westersche volken, hen ook zeer ervaren in de Maleitsche taal heeft doen worden.

En wat daar onder staat.

Onder Keffing, dat naast de Ceramlauwers legt, staan vier dorpen, Kes-

songat, Kelila, Quaus, en Ernanneng; die alle vier aan de Oost-zyde leggen. In 't Westen leggen vier andere; te weten, Quammer beoosten de kreek, Kedda Kedda, Goeli Goeli, en Keliwalanga, dicht by een, en in den West-hoek van het bogtje 't dorp Oerong, die ook onder den Orang-kaja van Oerong staan.

In oude tyden maakten die agt dorpen een gespanfchap uit.

Salaboecan ('t geen wel 't eigentlykste Keffing is) Kessongat, en Goeli-Goeli, legt van oud Keffing af, op den uitersten Oost-hoek twee en een half myl na het Westen, in een rond bogtje, dat een naeuwen ingang heeft, aan welkers Oost-zyde zig een ronde klip op strand verthoont, waar op die van Goeli Goeli, in vorige tyden, byzonder in 't jaar 1659. (wanneer de Heer *Huysaart* hun met de Hongi-vloot, en drie grote schepen van de E. Maatschappy, verneftelen quam) een Vetting van groote op een gelegde zee-steen, waar in zich hun Orang-kaja versterkte, gemaakt hadden, welke klip ons volk toen ook in bezetting had, waar op zy de geringe Vetting Oostende gelegd, en naderhand ook by de vrede weer verlaten hebben.

Goeli-Goeli's Vetting.

Om een netter verbeelding van dit Keffing te geven, voegen wy 't zelve hier zeer net afgetekent, in de plaat No. XIV. waar in wy zien, hoe het zig nu met twee gehele Tempels, behalven enen gebroken, en een groot getal huizen, zeer lustig onder het geboomte verthoont.

Keffing in Prent verbeeld.

Een halve myl beoosten Goeli-Goeli, ontrent den voorschreven hoek, ziet men een klip Solothay genaamt, waar op zig dit volk in 't jaar 1660. zeer versterkt had, dog wierden wel haast door den voornoemden Landvoogt belegerd, en de Vetting veroverd en vernielt.

De klip Solothay by 't dorp Goeli-Goeli.

Aan de West-zyde van het bogtje lag het dorp Oerong; dat nu wat meer de bogt in legt; voor welken West-hoek het klein eilandeken, Poelo Goffa zig verthoont; dog van Goeli-Goeli, tot Keffing strekt zig een groot rif, byna een groote myl breed, dat op zommige plaatzen by laag water geheel droog loopt.

't Dorp Oerong. Poelo Goffa.

Die van Goeli-Goeli woenen nu ook weder

weder op de voornoemde klip, hun oude schuilplaats, waar op hun Orang-kaja zyn verblyf heeft.

Onder
wien de
Keffin-
gers
staan.

Men wil, dat de Keffingers in oude tyden onder de kroon *Tidore* stonden. Nu staan zy onder de E. Maatschappij zedert veele jaren, onder beloften van geen Nagelen aan vreemden, maar wel de Masfoj te mogen inruilen; doch dat zy gehouden blyven, die weder aan de E. Maatschappij alleen tot zekeren bepaalden pryste verkoopen, en verder ook wel Toetombo's, en andre snuisteryen, op Nova Guinea te mogen inhandelen, zonder zig tot eenigen sluik-handel in te laten; maar het is zo overre van daar, dat zy die Contracten nagekomen zyn, dat zy in tegendeel de vreemdelingen zelf aanhalen, niet allen om aan hen ook Masfoj, maar zelf ook veel gestokene Nagelen en Nooten te verhandelen, die men meent dat hier of daar in een hoek op hun land nog verborgen zyn. Om welchen sluik-handel, zoo veel mogelyk, te beletten, de Landvoogden van Amboina en Banda daar ontrent by na alle jaar chaloeppen doen kruiffen, dat hen een groote bril op de neus, maar ook de reden is, dat zy zich noch meer tegen de E. Maatschappij aankanten, en met hare Hongi niet scheppen willen, ziende haar aan als haar voornaamsten vyand, die hen de keel toebindt, aangezien zy van de zeevaart moeten leven.

Haren
handel
en ve-
dryf.

Nu zou het wel tydt worden, om tot de beschryving van de Zuid-kust over te gaan; maar alzo het Eiland Ceram-Laoet, een van de elf Ambonsche eilanden, hier ontrent, en van geen groot belang is, zullen wy, alvorens voort te gaan, een korten uitfprong van groot Ceram maken, om voor af dit Ceram-Laoet te beschryven.

Het Eiland CERAM-LAOET.

Het zevende Eiland, dat onder de Landvoogdy van Amboina behoort, is Ceram-Laoet, 't geen zoo veel als Ceram in zee betekent, een klein eiland, dat ons niet lang ophouden zal.

Van 't
eiland
Ceram-
Laoer.

Het legt beoosten den hoek van Keffing ontrent een myl, en is rondom als bebolwerkt met een swaar wyt-uitgebreit rif, waar op buiten dit nog vier of vyf kleene eilandkens al Oost op leggen, een van welke byna in 't midden legt, en Poelo Gessier genaamt is.

Poelo
Gessier.

Het eiland zelf bestaat ontrent twee mylen Oost en West in de lengte, en ontrent een myl in de breedte, Zuiden en Noorden, aan welke laatste zyde het een fraai bogtje vlak in 't midden heeft. Het is hoog, smal en bergagtig, gely-

kende na een Oor. Het heeft geen water, dan dat men uit putten haalt.

Het is nu onbewoont, alzo al de in-
gezetenen zig al voor lange jaren met
ter woon na Keffing begeven hebben,
daar zy elf Campons sterk zyn, met
namen: Keliwaro, Kelitay, Roemah
Tamery, die de eerste Coracora by hen
uitmaken, welker Orangkaja's *Cabressi*,
Djoemat en *Oerwan* genaamt zyn, welke
Oerwan wel eer ook over de eerste Cam-
pon, voor *Cabressi*'s tyd, plagt te gebie-
den.

Keffings
elf buur-
ten, en
iders by-
zondre
voor-
regten.

Ider van deze drie Orangkaja's mag niet over al handelen, daar hy wil. Het byzonder voorrecht van Cabressi is, om Slaven op Onin, maar dat van den Orangkaja van Roemah Tamery, om Masfoj daar te halen. Ook heeft *Cabressi Djoemat* gedwongen na Oerong te wyken.

Behalven die drie eerste Campons, heeft men nog Keliloeboe, waar over Capitein *Oewas* 't opper gezag heeft, Eun, onder Orangkaja *Morin*, (die de tweede Coracora uitmaken) Kelibia, onder Lana, hun Orangkaja) Keliboro, (onder den Orangkaja *Tarwaan*, waar uit de derde Coracora bestaat) Roemah Effi (onder Orangkaja *Noffi*) Roemah Maro (onder Orangkaja *soebus*) Kelimala (onder Orangkaja *sobok*) en Roemah *Lolas*, onder den Orangkaja *Margay*, welk laatste de vierde Coracora uitmaken.

Eigent-
lyk Ce-
ramlau-
wers.

Zy plagten wel eer op hun eigen eiland te wonen, dog zyn van daar na Keffing verhuist, alwaar *Oewen*, en *Oewas* nu over de elf Campons volflagen heerfchen.

De Heer *Artus Gysels* (gelyk wy elders zien zullen) heeft hun in 't jaar 1633. beoorlogt, en onder de gehoorzaamheit der E. Maatschappij gestelt, hunne Nagelboomen uitgeroeit, en hen tot reden gebragt, dog naderhant hebben zy zich in alles na die van Keffing gefchikt, vooral zedert zy om by hen te wonen, hun eigen land verlaten hebben.

Door de
Heer
Gysels
over-
wonnen.

De twee dorpen Keliloeboe, en Roemah Tamery handelen Masfoj, op het eiland Cubiai, en op Onin, in, daar van wy breder onder Tidore fpreken, gelyk ook van de wyze en aanleg van hunne reize derwaart, en van hunnen handel aldaar. De Masfoj valt ook op Poelo Adi, of 't Wezels-eiland; maar aangezien deszelfs ingezetenen zeer wild, en doodflagers zyn, valt daar geen handel. Het eenigste, dat men daar van heeft, is, dat zy van deze engene Masfoj-boomen, niet verre van strand staande, nu en dan wel een plantje bekomen, om die metter tydt zelf aan te planten, en dus meester van die schors op hun eigen land te worden.

Waar
de Mas-
foj, en
door wie
die inge-
handelt
werd.

Droogte - Beoosten Ceram-Laoet is een door-
 waar op gaande droogte, meer dan vier mylen lang,
 vericheit Maar-Laoet na 't naaste eilandje aan Ce-
 de eilan- ram-Laoett genaamt, waar op zig nog
 dekens ettelyke andre eilandckens, als Warlau,
 beoosten Noessa Ngarat, Kivar, Kanali, Ma-
 Ceram- koka, Waiteoe Matta, Matta Woeli,
 Laoet. Kidan, Nedin, Noekoos, Gragas, Ko-
 an, Magat, en recht benoorden Serowaki (zynde alle schuilplaatzen voor de Papoewa's) opdoen.

Wel eer wierd dit Serowaki door flaven van Goram bewoont, die 'er naderhand, ten deelen door de Gorammers, ten deelen door de Papoewa's, afgeligt, en verkogt zyn.

Ten Oosten van deze droogte leggen twee kleene eilandekens in 't Noorden van 't eiland Salowaki, en in 't Zuid-Oosten heeft men de eilanden Tenimbar, en Goram, die eigentlyk tot de landvoogdy van Banda behooren.

De eilan-
 den Te-
 nimbar,
 en Go-
 ram.

De ingezetenen van Ceram-laoet, zyn meest uitlanders. Doch die van het Campon Keliwaro zyn oorspronkelyke Noord-Ceramers van Waroc; maar de andere tien Campons; zyn afkomstig van de eilanden *Java, Key, Celebes, &c.* daar onder verscheide lieden van het dorp Lauwers. Tamboeko, gelyk zy nog met alle die volkeren handel dryven, alzo het schraal en zandig eiland Keffing hun niet voeden kan; zoo dat zy het ter zee moeten zoeken, om haare Toetombo's, die zy zeer net weten te maken, en met hoorenkens te bezetten, aan vreemdelingen (al was het met Speceryen) te verhandelen. Ook zegt men, dat zy een vond hebben, om groene stukjes glas van bottels in een uitgeholde houts-kool te smelten, en daar uit gesteeuten te maken, die zeer wel na een Topâsgelyken; hoewel zy, voor al uit de kas zynde, licht te kennen zyn.

Hun
 beslaan.

Dit het voornaamste zynde, dat wy van het eiland Ceram-Laoet, zoo verre als hier te pas komt, weten te zeggen, keeren wy, nu weder tot de Zuid-kust van Ceram, om te zien, wat dorpen ons daar zullen voorkomen.

Eer wy nogtans daar toe treden, moeten wy voor afzeggen, dat dit Zuider-deel van Groot-Ceram, weer in 4 a 5 byzondere deelen afgedeeft word.

De land strek van 't Oosten, of van Goeli Goeli af na 't Westen, tot aan Kellibon's deel, word Goemilan, dat van Kellibon, tot Kellemoeri toe, word Kottaroewa, dat van Kellemoeri tot Werinamma Winauwer, of Sielan Binauwer, en dat van Werinamma tot Elipapoeteh, of Kelkepoeti's bogt, Sielan genaamt, welk Sielan of Selan, ook het rechte aloude en eigentlykste Ceram is, hoewel andre Ceram-Laoet daar voor houden, dat

Met hare
 naamen.

my niet waarschyneklyk voorkomt, al-zoo dat Ceram-Laoet zynen naam van een ander, dat 'er te voren al, en het rechte was ('t geen dit Selan is) schynt ontleent te hebben. Buiten deze vier is 'er nog een vyfde deel van Elipapoeteh af, tot aan de pas van Tanoeno, dat een fraci rak uitmaakt, zig uitstreckende.

Wy maaken dan een begin, met het Oostelyk deel, Goemilan, en zeggen, dat Het eerste deel, Goemilan, hoe verre zig dat uitstreckt.

Men heeft in dit gewest een berg, de hoogste daar ontrent, op welken weinig inlanders, dan, die wat stoutter zyn, komen durven, die 'er dan de andren, die zeer licht, en by-geloovig zyn, van wys maken, wat zy willen, verhalende, dat zy, afkomende, 's nagts vuurige nienschen gezien hadden, dat by daag dikwils op vermolmden boomen, steenen, en wat dies meer is, uit quam. Dezen berg noemen de onzen de Koren-Berg, de schuur, waarschyneklyk om de Sagoc, die 'er valt. Aan de voet des zelfs swerven de geesten van de voorouders dezer inlanders, die getuigen, dat zy de stem van hun vrienden daar dikwils gehoord, zonder datze egter imant gezien hebben.

Koren-
 schuur
 genaamt,
 verdicht-
 zelen der
 inlanders.

Men ziet hier ook Wattoeloning, Dorpen met haar rivieren van de zelve naam, meest onbewoond.

Het eerste dorp hier aan is Kelibon, of Kellibon, ontrent een rivier, en een tweede deel, Cottaroewa, (die de naam aan die landstreek geeft) en wat verder dan Kellemoeri, beide op strand, aan de rivier, die haar van een scheid; dog ider op een byzondere hoek, en hoogte; zes mylen van Goeli Goeli, gelegen, en met muuren, die zy van opgezette steenen, even als een vesting gemaakt hebben, gesterkt.

Kelibon stond certys onder een Oran- Na haar rangkaja, dog nu onder een Koning, de man- schap, en magtigste hier ontrent. Kellimoeri is mede van een Koning voorzien, en verder beschre- ven.

schoon meer in volk, egter zoo gevreesd niet. Men heeft voor den hoek van 't laatste Dorp een rijse, gelyk 'er ook een klein nog Westelyker is.

Zy waren in oude tyden veel sterker, dan nu, en plagten wel 700 zielen waar onder 400 weerbare mannen, hoewel

pas 20 of 30 Dati's, op te brengen; dog zyn nu maar vierde part zoo sterk. Altoos Kelibon kon naauylk 140 zielen, waar onder 54 weerbare mannen, en 9 Dati's, en Kellimoeri, 180 zielen, waar onder 48 weerbare mannen, en 10 Dati's, uit leveren.

Het zyn stoute menschen, die zig enkelyk met den Sagoe-handel, en met het verhandelen van Loeris, en Kakatoewa's, geneeren, hoewel men 'er nu en dan wel een Castaris, en des zelfs eyeren, bekomt, dog Hoenders, nog Pisang-boomen, vind men 'er niet, dat zeldzaam is, wyl die by andere Cerammers, of Amboinezen, overvloedig zyn.

Zy plagten in vorige tyden mede met een Coracora te scheppen; dog dat doen zy, als het hun in 't hoofd schiet, zig nergens aanbindende; hoewel zy door den tyd wat handelbaarder worden, aangezien zy goed Maleits spreken, dat men meer by de Mooren, gelyk zy ook zyn, dan by Heidenen, of Christenen, op Ceram bespeurt.

Van daar af na den Oost-kant toe mag de E. Maatschappy wel gebieden, dog de Inlander luifert 'er zeer weinig na, en het komt ons niet gelegen gedurig volk, en vaartuigen, daar te zenden, om hun te belegeren, dewyl zy gemeenlyk, eer men 'er is, al in 't bosch, en na ontoegankelyke bergen, met al hunne meubelen gevlugt zyn; zoo dat het best is, hun maar zagt te behandelen, en niet te streng te gebieden, wanneer men 'er nog iets van heeft; alzo zy zich anders ten eersten door de weerbarstige Goeli Goeliers en Keffingers tegen ons laten opruyen.

Wat geval de Koning van Kelibon met eenen *Naja Tarocna* gehad heeft, zien wy onder *Tidore*.

Wanneer men zes mylen verder op na het Westen gaat, ontmoet men na 't passieren van het strand Zelour het dorp Tobo, leggende op een zeer steile en hooge rots, die men met een ladder beklimmen moet, en al van verre in zee uitsteekt. Waar door het wel een eiland gelykt, te meer, alzo het van de zee by na rondom bekabbeld word. Het plagt zig van ouds, als een sterke vesting te vertoonen, dog de *Heer Cojett* heeft de inwoonders belast om laag aan strand te komen, daar zy een dorp, nieuw Tobo genaamt, dat 'er vry wel uitziet, gemaakt hebben.

Zy staan onder een Sengadji, of Hertog, die, na de gedagten van zommige, magtiger, dan den Koning van Kelibon, is, die zyn gebied wel tot Waroe's bogt uitstrekt, meinende, dat hy nu wel 4000 mannen van wapenen zou konnen opbrengen, dat zeer veel van zyn

oude tax, die pas 2 a 300 mannen uitleverde, verschilt, zoo dat dit niet dan Tobose Rodomontados, en snorkeryen van deze hoogmoedige Mooren zyn, enkelyk, om de daar omherleggende volkeren, en landwaart in, een schrik aan te jagen, uitgevonden.

Dat hy egter veel magtiger, is, dan wel eer, schynt eenigfins waar te zyn uit de eere, die hem *Naja Tarocna* in 't jaar 1709. Gezant des Koninks van Tidore, beweest, met hem een vergulde stoel te zenden, om hem na Keffing, daar hy toen was, te brengen, hoewel hy dat Edelmoedig afloeg, verschynende aldaar met een troep van 400 wel gewapende mannen, die alle met schietgeweer voorzien waren.

Hy kan wel 800 zielen, 500 gewapende mannen, 60 Dati's, uitleveren.

Zy zyn gewoon de Hongi, met een Coracora te volgen; dog hun Sengadji is anders vry trots, en moedig, alzo wel 15 a 16 Alfoereze dorpen zedert lange jaaren onder hem stonden, 't geen metter tyd merkelyk toegenomen heeft, alzo men 'er nu wel in de 20 opnoemt, dat nogtans na onze gedagten zo breed niet is.

Zy waren in oude tyden zeer weerbarstlyk, dog hoe zy in 't jaar 1633. door den *Heer Gyffels* overwonnen, en onder de magt der E. Maatschappy gebragt zyn, zullen wy onder de regering van dien Ambonschen Landvoogd breder aanhaalen.

Onder dit Tobo behoort ook het dorpje Giffelau, dat in vorige tyden beoosten Tobo in de bogt lag; dog nu by Tobo gevoegt is.

Beoosten en Bewesten de rivier van Tobo heeft men mede een rif, dat byna tot Hatoemeten loopt, en 't Mabe-koe-rif genaamd word.

Gelyk nu het Deel, onder den Koning van Kelibon, Kottaroewa genaamt word, alzo voerd dit, van Kellimoeri tot aan het dorp Werinama, den naam van Selan Binauwer, een oude bekende landstreek, gelyk ons dat blyken zal uit de eerste beginzelen, dat Amboina opgekomen, of bekend geweest is.

Een groote myl van Tobo na het Westen (hoewel zig deze kust van Kellimoeri af wat meer na 't Noord-Westen buigt) heeft men het dorp Hatoemeten, aan een zand-strand, dat wat steenagtig is, het is een Oeli, of gespanschap van drie dorpen, alzo Riboet, en Hakiboy met Hatoemeten, dat Oeli uitmaken, zy leggen dicht byeen aan een gebergte; dog Hakiboy in 't midden, konnende die twee dorpen zamen wel 500 zielen, 180 weerbaare mannen, en 60 Dati's opbrengen.

Man-
fchap. Dog Hatoemeten alleen heeft 350 zie-
len, 120 weerbare mannen, en 50 Da-
ti's.

Veel
Sagoe, en
eertyds
ook Spe-
ceryen,
hier. Het land hier ontrent geeft zeer veel
Sagoe, die de Bandanezen, ſterk hier
van daan haalen; ook plagten hier Na-
gel-en Nooten-boömen te vallen, die
uitgeroeit zyn.

Deze
dörpen
door wie
veroverd,
onder
wie zy
nu ſtaan. In oude tyden ſtond dit dorp onder
die van Hitoe, die 't eens by Kapitein
Teplios tyd afgeloopen hebben; maar de
Heer, *Artus Gyzels*, heeft ze weder on-
der onze magt gebragt.

Tot Hatoemeten bezuiden Ceram,
gelyk Benoorden tot Waroe toe, ſtaan
al deze dorpen onder den Koning van
Tidore.

Het dorp
Werina-
ma, daar
Selan Bi-
nauwer
aſſcheid. Drie mylen van Hatoemeten, legt
het magtig Moorſch dorp Werinama,
een van de voornaamſte hier ontrent,
met het welke de landſtreke, Selan Bi-
nauwer eindigt.

Het legt op den Ooſt-hoek van Ha-
ja's, grooten dog vlakken inbogt, een
quart myl gaans van ſtrand op een heu-
vel die zeer ſterk gemaakt, van een
dikke borſtweering voorzien, en met een
groot rif, wel een myl na het Ooſten
bezet is.

Des zelfs
Soa's,
en Man-
fchap. Zy worden beheerſcht van eenen Ko-
ning, die over twee Soa's 't opperge-
bied voert, waar van 't eerſte, *Nama*,
op ſtrand, en 't ander, *Tanafora*, op
een berg of grooten heuvel, gelegen is,
ſterk zynde 362 zielen, 107 weerbare
mannen, en 58 Dati's.

Specery-
Handel
der Ja-
vaanen,
Macaffa-
ren op
Keffing. In oude tyden quamen de Javanen,
en Macaffaren, om Nagelen en Nooten
op Keffing ten handel, die de Keffin-
gers, en die van Ceram-laonet, hier van
daan, en van Hatoemeten, en daar om
ſtreeks, met een boſch, dat lang onbe-
kend gebleven is, plagten te halen, 't

Specery-
Boſſchen
hier in 't
jaar 1648
ontdekt. geen egter maar tot in 't jaar 1648. zy-
nen gang gegaan heeft, wanneer die van
Werinama ons eindelyk, na veel verzoeken,
vier ſchoone Nooten-boſſchen aan
gewezen en toegeſtaan hebben, dezelve
wel ten getale van 4000 Noten of Na-
gel-boomen, om te hakken, 't geen
ons lange jaaren daar na, en zelf nu nog,
gedagten gegeven heeft, dat in die boſ-
ſchen, die groot en ontoegankelyk voor
ons zyn, meer Specery-boomen, ver-
borgten mochten zyn, alzo die van Kef-
ſing door hunne vaart, ons daar zeer in
verſterken.

Af en aan Kelibon, of tuſſchen Keli-
bon, en Werinama's wal, leggen vlak
in 't Zuiden der eilanden van Banda, van
waar men deze gebergten, die zig zeer
blauw vertoonen, gemakkelyk zien kan,
alzo zy 'er pas 14 a 15 mylen, de cene
wal van de andere gerekend aſleggen;
hoewel het land van Werinama zig nog

wat verder van 't eiland Niena opdoet.

Van Werinama af, na de bogt van
Haja, die even om den hoek na 't wes-
ten begint, begint ook het deel van Ce-
ram, dat Selan, genaamt, en na 't
zeggen van den Inlander, het aloude en
rechte Ceram is, daar 't ganſche eiland
na genoemt word.

Pas den hoek om heeft men de ſchoo-
ne rivier Beiroe, voor welke een klein
eilandeken is, twee mylen van ſtrand,
hier ontrent, legt Hattihoe een dorp,
dat al redelyk magtig is, breidende zig
uit aan de voornoemde rivier. Het le-
vert 330 zielen, 160 weerbare mannen,
en 53 Dati's uit; dog 't zou zoo ver-
mogent niet zyn, zoo niet verſcheide
Alfoereſche dorpen daar van aſhingen,
die hier en daar landwaart, by enkele
huizen, en gehugten, zonder eenig
hoofd, verſtrooit leggen, ſtrekkende zig
tot dicht agter Hote uit, gelyk zy ook
den naam van Hattihoe's Alfoereſche
dorpen dragen; hoewel men langs die
bogt landwaart in nog veel andre dorp-
kens heeft.

Ontrent een myl van Werinama, daar
de vlakke bogt, na deze inſchieting van
't land na 't Noord-Weſten, eerſt regt
begint, heeft men de rivier Walaja,
ook wel Jan Compaans rivier by abuis
genaamt, om dat zeker Amboinees vry-
man, *Jan de Ruiter*, dog in oude ty-
den, wel *Jan Compaan* (by wien men wil
dat hy in zyn jeugd gevaren zou heb-
ben) geheeten, daar met zyn Chaloeep wel
plagt te komen. Zy heeft een goede an-
ker-plaats in een bogtje, Tehoro ge-
naamt.

Tuſſchen deze en de andere rivier,
Bemoe, vertoont zig het land met een
fraejen hoek, dog zig zoo ver niet uit-
ſtrekkende, als die van Werinama.

Een groote myl weſtelyker ontmoet
men, na nog drie ſpruitkens gepaſſeert
te zyn, het dorp Toloeti, het eerſte in
dezen bogt, die van de rivier Walaja af
tot Wayila meeft recht weſt aan ſtrekt.

Dit dorp legt een quart myl gaans van
ſtrand op een heuvel, die vry hoog is,
waar op dit trots volk van Toeloeti
zeer ſtout is, behalven dat het ook tal-
ryk van volk is, alſoo zy 1003 zielen, 409
weerbare mannen, en 90 Dati's kon-
nen uitbrengen.

Wat meer na 't Ooſten, tegen het
gebergte aan, heeft men verſcheide dor-
pen, dog eer men daar by komt, heeft
men midden in de bogt van Laymoe,
ontrent twee mylen van Tolaeti een klip,
Hatoepoeteh genaamt, die te gelyk ook
dient om de ſcheiding tuſſchen het ge-
bied van Haja, en die van Hattihoe,
aan te wyſen.

Een quart myl verder, Weſt op,
heeft

Hei-
vierde
deel van
Zuider-
Ceram,
Selan
genaamt.

Rivier
Beiroe,
en 't dorp
Hattihoe,
en
man-
fchap.

Rivier
Walaja,
of Jan
Com-
paans
Rivier.

Rivier
Bemoe.

Magtig
dorp To-
loeti.

Man-
fchap.

Klip
Hatoe-
poeteh,
een
ſcheids-
paal.

Het
dorp Te-
hoewa.

heeft men het dorp Tehoewa, dat 310 zielen, 105 weerbare mannen, en 59 Dati's, uitlevert.

In 't dorp Laymoe, en bieder manschap.

Een weinig Westelyker legt het vermogent dorp Laymoe, dat zig zeer vermakelyk, nevens Tehoewa, in een bogt vertoont, daar de Hongi wel gewoon is nu en dan wat te ruisen.

Het heeft wel 1200 ingesetenen, waar onder zeer veel vrouwen en kinderen zyn, en maar 492 weerbare mannen, en pas 70 Dati's.

Folin en manschap.

Het dorp Folin, legt een halve myl Westelyker, konnende 384 zielen, 85 weerbare mannen, en 11 Dati's, opbrengen.

Telefey, en manschap.

Twee mylen Westelyker doet zig het dorp Telefey, (ook wel Tonissi genaamt,) aan een vermakelyk strand, mede tegen het gebergte op. Het is 923 zielen sterk, konnende 209 weerbare mannen, en 44 Dati's uitleveren.

Schoone Bosschen, en houtwerken.

De bosschen, die hier dicht aan strand leggen geven een zeer vermakelyk landgezicht, behalven dat zy ook veel boomen, tot het bouwen van huysen, en vaartuigen, uit leveren, waar van daan die van Banda ook haar meeste yserhout, en andere houtwerken voor de werf, gewoon zyn te doen haalen.

De hooge bergen, Noessa Heli.

Men vint ook geen hooger land op Ceram, dan agter deze dorpen, welkers Hemel-hooge blauwe bergen, Noessa Heli, dat is, het Berg-Eyland genaamt, men zeer gemakelyk van 't Eyland Nenia, 16 of 17 mylen 'er af, zien kan, gelyk ik die zelf menigmaal zeer klaar gezien heb, loopende dit gebergte meest schuins door het land al Noord-Oost op, en in 't Noorden ontrent Hote uitkomende, daar het de hooge witte Krytbergen, Mali Mala genaamt, uitmaakt.

Way Ila, Teboefoe Poeteh, en Lchoroc.

Vlak op den West-hoek van deze bogt van Haja, die zich zeven en een halve myl van 't Oosten na 't Westen uitstrekt, heeft men het dorp Haja; dog eer men daar by komt, passeert men, een groote myl van Telefey, eerst de rivier Way Ila, daar het land, zig om de Zuyd draejende, een dikken binnenhoek maakt. Een klein myltje van deze Rivier ontmoet men nog wat zuydelyker op een andere, Teboefoe Toenoe Poeteh genaamt, en een quart myl nog al Zuydelyker, of wel Zuyd-Oost op, het spruitje Lchoroc, loopende dit land nog al Zuyd-Oostelyker voor een korte wyl, en dan tot den hoek van Haja toe, met een klein bogtje weer wat Zuydelyker, aan, daar men dan twee mylen van de rivier Way Ila, Zuyd op, het dorp Haja vind op een hoek, die niet zeer groot, maar redelyk hoog, met een Rif, dat met laag water droog loopt, en agt mylen van den West-hoek

De bogt van Haja, en 't dorp.

van Werinama gelegen is.

Dit is een fracy dorp, en het volk gauwer en ervaren in de Maleytsche taal, dan andre Cerammers, zynde Mooren van Godsdienst, die gemeenlyk wel de schranderste op deze Kust zyn; ook pronken zy boven andren met een zeer fracyen Moorschen Tempel. Zy zyn ruym 1000 zielen sterk, waar onder 400 weerbare mannen, en 112 Dati's.

Manschap.

Verfcheide rivieren

Vyf en een halve myl Westen Noorden van den hoek Hoja, heeft men het dorp Tamilau.

Men passeert, eer men zoo verre komt verfcheide spruitkens, en wel eerst die van Touwselecoe, dat van Haja ontrent twee mylen is, beoosten welk rievier een Rif legt. Wat Westelyker heeft men 'er nog twee dicht by een, voor welke laatste Mamoeri genaamt, mede een Rif legt, dat al verre henen tot ontrent Amahan loopt.

Dorp Tamilouw.

Een groote halve myl van de rivier Mamoeri maakt het land een kleene Riffigen inbogt, daar men ook twee kleene spruitjes, in 't Westen en in 't Noord-Oosten ziet, van welken inham men in een myl tot Tamilau komt.

Dit dorp legt dicht aan strand, op een schoonen heuvel, die dit volk zeer moedig maakt, 't geen een heel andre gedaante, dan de gemeene Cerammers, heeft, alsoo zy kloeker van gestalte, en doorgaans witter zyn, sprekende het Maleyts zeer wel, waarom zy geoordeelt worden van de Westersche landen daar na toe gezakt, en 'er soo gebleven te zyn. Het zyn mede meest Mohhammedaanen.

Zy zyn 440 zielen sterk, en leveren 113 weerbare mannen, en 60 Dati's uit, staande onder een koning.

En manschap.

Men ziet hier mede schoone bosschen, voorzien van treffelyke vrugtboomen van allerley zoort, Tsjampedaha, Nangka, Jamboes-boomen, en meer andre, die schoone lommer en aangename vrugten geven; dog of 'er Nagelboomen vallen, weet men niet, immers tot nog toe heeft men 'er daar, of daar ontrent geene ontdekt. Sy scheppen onder die van Toloei mede in de Hongi, of Ambonsche Oorlogs-vloet.

Schoone Bosschen.

Pas bewesten Tamilau heeft men ook een kleen Riffige bacitje, met een rivier in 't Noorden, of Noord-Oosten Hatoehoelo genaamt, en een in 't Westen, die den naam van Latoc na een dorp van dien naam draagt, die wel een myl van Tamilau legt.

Rivieren Hatoehoelo, en Latoc.

Het dorp Besi plag wel eer aan Cerams Zuid-Zyde wat aan deze zyde van Sepa te leggen, sterk zynde vier dorpen, te weten, Touw (naderhand onder Latoc gesmolten) Besi, Tamilau, en

Touw: Besi, Tamilau, Sepa, Noekauloe, en Obiu.

en Sepa; dog na eenige gefchillen met die van Sepa, verhuisden zy na de Noord-kant, alwaar zy zich, ontrent anderhalve dag reizens landwaard in, in 't gebergte ter nederzatteden, rekenende, behalven die van Sepa, ook die van Noekauloe (die, tuffchen Sepa en Befi, al mede in 't gebergte, dog nader aan Sepa, en Obin leggen,) voor hunne onderdaanen.

Dit Obin legt nog een halve dag reifens, dieper in 't gebergte, dan Befi, en wat beoosten Noekauloe, vry meer na de zyde van Sepa, dat van Noekauloe negen mylen legt. Zy maken te zamen een Coracora, met die van Tamilau, Sepa, en Toloeti uyt, fcheppende die van Tamilau en Toloeti, aan de eene, en die van Befi en Sepa, aan de andere zyde van de Coracora.

Totohatoe, door die van Touw geholpen. Het dorpen Tonro (dat van een vry oude geheugenis is) plag tuffchen Haja en Tamilau te leggen, daar het zig niet verre van ftrand opdeed.

De Koning van dit dorp, quam in oude tyden Totohatoe (een van de vier oudfte Stamhouders der kuff Hitoe) te hulp; als hy met *Perdana Moelay*, den eerfte van het geflachte *Tanabhitoe Mefing*, Oorloogde, gelyk dat de Moorfche Priefter, en Ambonfche Schryver, van de gefchiedenis der kuff Hitoe, *Ridjali*, in zyne befchryving dusaanhaalt.

Van Tamilau, twee groote mylen weft aan ontmoet men het dorp Sepa, in een groote vlakke en riffige bogt, die het land daar maakt.

Rivier Pia: Het doet zig op, zo als men de rivier Pia voorby is, hebbende wel eer op de Noordkuff van Ceram, in de bogt van Hatoewe, niet verre van Befi, gelegen; dog 't is, om gefchillen met die van Befi na de Zuid-zyde verhuift, daar het, bevoorens wel drie mylen in 't gebergte geplaatft was.

Sepa, en Manfchap. Dit dorp is al redelyk magtig; zynde wel 500 zielen fterk; waar onder men 243 weerbaare mannen, en 90 Dati's, heeft.

Dorpen onder den Koning Lauiffa. Deze zyn nog lang Heidenen gebleven, dog naderhand ten deele Mooren geworden, hebben zy zich niet ontzien verfcheide Christenen te vermoorden, waar over zy na 't gebergte gevluht, en tot nog toe niet bevreedigt zyn. Van dit dorp tot Befi, heeft men veel dorpen Landwaard in, die al te zamen maar onder eenen Koning, *Lauiffa*, ftaan.

Dorp Koak, en Swauko. Van Sepa Weft aan, heeft men een hoek, Koak genaamt, vyf mylen 'er af, en een dorp van dien naam, dat wel eer daar op lag, en nu onder Swauko ondergeftoken.

Makariki, en Amahey. Van Sepa tot het dorp Swauko (ook wel Swehoko genaamt) ontmoet men

twee mylen verre, veel rivierkens, pas na welke men in het laafte dorp komt, 't geen zig nu by Makariki en Amahey, in een inbogt gevoegt heeft. Het plagt den naam van Amahono te dragen, dog Ooftelyker, dan nu, in oude tyden te leggen.

Op den Hoek van Koak, die zig wat omkromt, plag ten tyde van den Landvoogd, *Philip Lucasz*, de houte fterkte, Harderwyk, te leggen, dog nu heeft men 'er geen vefing.

Hier van daan maakt deze binnenkuff weer een grooten inbogt, die eerft twee mylen Noorden, daar na vier mylen Weft en Suid-weft loopt, en dan nog een myltje na 't Zuiden draeit. Het word de bogt van Elipapoeteh genaamt, na een dorp, dat by na midden in die bogt legt.

Dicht agter den hoek van Koak, heeft men eenen inwyk, die pas in de groote bogt van Elipapoeteh komt, de bogt van Amahey, genaamt, die van alle kanten byna befloten, en een goede reede zelf voor een vloot fchepen is, alzo men 'er byna voor alle winden bevrydt legt.

In den binnenften hoek van deze bogt plagt men de driedorpen, Amahey, Makariki, en Swauko, tuffchen de rivieren Makariki en Roewatta, wel twee mylen landwaart in te zien leggen, zo als zy zich, ider op zig zelve; en boven malkanderen vertoonden; dog nu leggen zy dicht aan ftrand by een, hoewel ider op zig zelve.

Het waren eertyds mede Heidenen, waarom zy ons ook van den Koning van Ternate gefchonken zyn; dog wierden in 't jaar 1647. op hun verzoek Christenen, dog 't zyn menschen, die zeer dom, eenvoudig, en heel onkundig in de Maleitfche Taal zyn, hoewel men wil, dat onder hen ook nog eenige verborgene Mooren zig onthouden.

In oude tyden zyn hier mede Nagelen geweest, hoewel weinig, alzo zy eerft begonnen hadden die te planten, die, na dat zy onze onderdaanen wierden, mede uirgeroeit zyn.

Amahey is 650 zielen fterk, en kan 190 weerbare mannen, en 32 Dati's opbrengen.

Makariki heeft 192 zielen; 70 weerbare mannen, en 19 Dati's.

Swauko levert 172 zielen, 55 weerbare mannen, en 15 Dati's uyt.

Deze drie dorpen fcheppen te zamen een Coracora.

Hier van daan tot Elipapoeti toe is een zeer riffig ftrand, 't geen een quart myl buiten den hoek Koak begint, en aan deze zyde Way Sia ophoud. Niet tegen-

Sterkte Harderwyk.

De bogt van Elipapoeteh, en 't dorp.

Bogt van Amahey, rivieren aldaar.

Wanneer die van Amahey Makariki, &c. Christen wierden.

Manfchap.

Alfoereefche dorpen.

tegenftaande, men hier verſcheide rivierkens heeft, waar onder Way Pia wat uitſteekt in groote, boven Way Mala, en Way Uwe, zo ziet men langs deze ganſche ſtrand, geen menſchen wonen, hoewel men landwaard in, veel Alfoereefche dorpen heeft, voor al ontrent Makariki's rivier, Roewatta, dewelke van Noeaula komt, en agter Haja zyn oorspronk heeft. Tuſſen Noeauloe, of Noekauloe, en tuſſchen Obin, legt der rivier Noa, die in de Roewatta ſtort, loopende agter Toeloeti, en van daar onder het gebergte van Noekauloe, ter plaatſe daar men in 't dorp Warea, en Wattamau opgaat, alwaar meneen andere rivier, Ruis genaamd, paſſeert. Deze Liedien zyn mede Oelilima's, volgende de zyde van Beſi; dog die van Tamilau, Haja en Toeloeti zyn Oelilima's.

Men heeft ook in 't gebergte, agter Toloeti, nog het dorp Macuala, dat op Toloeti zynen uitgang heeft.

Ruim drie uren gaans van ſtrand had men de dorpen Hoewa, en Amaleſſi, die al voor lange jaaren door die van Waſſia vernielt zyn; dog hare Landeryen werden nu door die van Makariki, al zedert 't jaar 1673. bezeten.

De eerſte groote rivier na 't Noorden, die men ontmoet (om van verſcheide kleene zonder naam niet te ſpreken) is Way Pia, aan de welke, een halve dag zeilens Landwaart in, het dorp Wattamano legt.

En rivier-ten, hier.

Wat Noordelyker is 't riviertje Roewis, aan welkers Ooſt-zyde, al mede Landwaard in, het dorp Warka, dat Oelilima's is, zig opdoet.

Een weinig Noordelyker heeft men de dorpen Roemahlait, en Titaleſſi, die 't ook met de Mohammedaanen, of de Oelilima's, houden.

In de Noord-hoek is de rivier Mala, die zeer groot plag te zyn, en wel eer met twee armen in zee liep, tuſſchen beide welke armen, een groot ſtuk lands gelegen heeft, dat in 't jaar 1664. in Julius, by een ſterken Regen-tyd, waar onder zig wat aardbeving mengde, gezonken is, makende een grooten inbogt, die metter tyd allenskens weer meeft gevuld wierd, zodanig, dat aan de Ooſtkant ook nog een uitſteekende hooge hoek gebleven is.

Wanneer men negen uren verre boven deze rivier, beoofden de zelve, opgaat, ontmoet men het dorp Lian, dat onder een ander Alfoerees dorp ſtaat.

Hier van daan draait de bogt na 't Weſten, en een myl gaans van daar na 't Zuiden, een uur gaans van de rivier Mala, heeft men de groote rivier Uwe, die zig boven in twee takken verdeelt, aan welkers Ooſtelyke ſpruit, men het dorp

Mani, en aan de Weſtelyke het dorp Waſſia, boven in 't gebergte, wel drie mylen van ſtrand afziet. Deze ſtaan wel onder een Koning der Alfoereefen; maar die van den Oppervorſt der Alfoereefen aan die kant, Radja Sahoelau, aſhangt.

Vier mylen van ſtrand, pas agter Waſſia, heeft men het dorp Waumatta, of Waymatta, over 't welke in 't gemeen een van de naaſte bloedverwanten van Radja Sahoelau gebiedt. Hier komen de Alfoereefen aan de Zuid-zyde ook gemeenelyk van 't gebergte af, zynde dit aan deze zyde de deur, door welke zy tot de ſtrandvolkeren komen, gelyk de rivier Makinan de deur aan de Noord-zyde is.

Ook ziet men tuſſchen Waſſia, en Elipapoeteh, een myl van ſtrand, nog een dorpje, Omon genaamt.

Aan gene zyde de rivier Uwe, ontmoet men het dorp Elipapoeteh, dat is de witte hooge rots, 't geen de onze gemeenelyk Kelkepoeti noemen. Dit dorp word zo genaamt, om dat het in oude tyden op een hoogen witten Heuvel gelegen heeft, gelyk meeft al de Ambonche, Ceramſche, Bocronêſche, en andre dorpen, in deze Landvoogdy, op deze of gene hoogte tot hare zekerheit geplaatſt zyn geweest; dog tegenwoordig legt dit dorp aan ſtrand ontrent driemylen van Koak na 't Weſten, en ontrent twee groote, zo geen drie, mylen van den hoek van Latoe Haloy, ontrent midden in de Bogt, met welke het deel, Selan genaamt, een einde neemt, alzo zich dat maar tot die bogt uittrekt, en hier van daan nu het vyfde deel, van Ceram's binnen-kuſt begint.

Deze volkeren van Elipapoeti wierden eertyds zeer wegens hunne magt geroemt, konnende toen wel tien Coracora's bemannen, waar van hun dorp te dier tyd Eli Tahilane, genaamt wierdt.

Jegenwoordig konnen zy niet meer als 500 zielen uitmaken, waar onder 147 weerbaare mannen, en 57 Dati's, ſchepende eene Coracora.

Zy waren van ouds her, de E. Maatſchappy zeer getrouw, en hebben haar als gezanten gediend, om de Alfoereefen, als men die van nooden had, van het gebergte ter hulpe af te roepen.

Zy waren eertyds Heidenen; dog zyn nu Chriſtenen, die ons vry goede dienſten doen; om welke reden men van hun ook veel werk van tyd tot tyd gemaakt heeft, om hen tegen die van Sepa, die menigen kop van daar haalen, te dekken, om welke reden, ik in 't jaar 1686. daar den Sergeant, *Daniel de Lacheroy*, met ettelyke Soldaten heb vinden leggen, by voorval van een ſchandelyke daad, aan die van

Het vyfde deel van Ceram's Zuiderdeel.

Manſchap van Elipapoeteh.

Vorige en jegenwoordig ſtaat.

De Lacheroy. in 't jaar 1686.

Sepa

hier met Sepa gepleegt, en door hen met het weghaalen van ettelyke koppen gewroken, en ook daar gelegd, om een wakent oog, op die van Sepa te houden. Een geval, waar van wy mogelyk nog zullen spreken, als wy van de zaaken van den Godsdienst handelen.

Der rivier Epe. Pas beweften Elipapoeteh, ontmoet men het riviertje Epe, en een groote myl verder, daar zig de bogt Zuid-west aan draait, een hoek, Hatoe Sili, na de groote en hooge fteenen, die men 'er ziet, zo genaamt, vlak voor welke hoek een rif is, hoewel zig anders het ftrand van Elipapoeti, tot dezen hoek, zeer zuiver, en zonder eenige fteenen, ver- toont.

Rivier, Ajer Talla. Aan de West-zyde van deze bogt, een groote myl van Elipapoeteh, heeft men de groote rivier, Ajer Talla, die met een andre Tak ook een halve myl Oostelyker in Zee loopt, makende daar als een klein eilandeken, dat anderhalf myl lang, en een half myl op zyn breedte is, en na het Noord-Westen, hoe langer hoe spitsfer uitloopt. Dog vlak voor die Oostelyke Tak, ver- toont zig een groot rif, dat al voor by den hoek van Hoewaloy loopt, en tot Camariën toe, met een smalle zoom vervolgt.

Vergaderplaats der Alfoereefen aan de Zuid- kuff van Ceram. Dit is de vermaarde stroom, aan welke de groote Saniri, of vergadering der Alfoereefen, aan de Zuid-zyde is.

Takken dezer rivier. Aan dezen stroom, legt een myllant- waart in, het Alfoerees dorp Tomilehoe, onder een geringen Koning, en anderhalve dag ryzens van ftrand, heeft men landwaard in de landeryen der Alfoereefen, die onder *Radja Somiet*, staan. Deze stroom heeft boven drie takken.

Dorp Tomilehoe. De Oostelyke hiet Noy, die van Siffenaroe, en Wattoewi, afkomt, dog boven is nog een andere tak, die van Somiet afzakt, wiens twee dorpen 'er aan leggen.

Verdigte afkomst der Oelilima's, en Oelifiva- fe Konin- gen. Hooger op zyn Maloeck, Moeroetetto, en dan komt men by de middelste tak; Waloe, die van Hoekoe komt, en onder de groote Waringinboom, en die wonderlyke brugge doorloopt, welke boom, Noenoetakko genaamt, den oorspronk aan alle de *Radja's Oelilima's*, en *Oeli Siva's*, na hun voorgeven, zou gegeven hebben.

De derde Tak, is de Ajer Talla zelf, die agter Paunoessa, voorby Kayratoe, stroomt.

't Voornoemt dorp Hoekoe, legt een halve dag reizens van Riffeari.

Pas voorby deze rivier, heeft men de hoek, Toewa, zynde de West-hoek van de bogt van Elipapoeteh, die van Amahy, of van den Oost-hoek dezer bogt Koak, drie mylen gelegen is. Hier strekt zig de kuff vyf mylen Zuid-west, tot de hoek van Camariën toe.

By deze hoek, pas beweften de zelve, of 'er nog op, heeft men de dorpen Hoewaloy, en Latoe, dicht by een. Op den hoek zelf, legt Hoewaloy, dat ook wel Haloy genaamt word, en even 'er agter, na 't vaste land toe, het dorpen Latoe, die zamen 608 zielen, 190 weerbaare mannen, en 122 Dati's, uitleveren.

In oude tyden, toen Latoe nog op 't gebergte lag, plagten hier Portugeesen in bezetting te leggen, 't geen egter niet belette, dat de Ternataanen hen daar quamen verneftelen, dog dit bequam hen zeer qualyk, alzo in zeker gevegt, de *Kimelaba's Djamali*, *Angsara*, en *Lawadyn*, dood bleven, na welken tyd, Latoe en Hoewaloy, onder onze magt geraakten.

Een myl beweften Latoe, heeft men de dorpkens Iha en Mahoe, die wel eer op Hatoewano plagten te wonen, en herwaards gevlugt zyn.

Het zyn Mooren van Godsdienst, gelyk ook de twee voorige dorpen, Draad-trekkers, en Goud-smids, van Ambagt, die al fraeje dingen in Goud, met zeer weinig gereedichap weeten te maken. De laatite schynen Javaanen van afkomst, alzo Mahoe, Java beteekent.

Zy zyn te zamen 550 zielen sterck, waar onder zig 162 weerbare mannen, en 69 Dati's bevinden, die te zamen een Coracora scheppen.

Anderhalf myl verder na 't Westen, heeft men Coelor, en Pia, eertyds van Honimoa's Land-ftreek, zo genaamt, of van des zelfs Noord-zyde, mede herwaards gevlugt, nevens die van Iha Mahoe, die zamen heulden.

Deze dorpen hebben zamen 380 zielen, 127 weerbare mannen, en 75 Dati's. Hier ontrent heeft men ook verscheide rivierkens zonder naam.

Wat meer na 't Westen, ver- toont zig het dorp Roemahkay, niet verre van 't ftrand, zo als het in de Plaat, N^o. xv. zeer fraay in 't verschiet afgebeelt is, daar de wooning van den Pati, of Grave, boven al de andre, vry cierlyk na de inlandfche wyze geboud, uitsteekt. Het draagt zyn naam van de menigte Houts, daar vallende, alzo Roemah Ay een huis des houts beteekent.

Wel eer plagten zy verre van ftrand, wel vier myl landwaard in, te wonen; dog leven nu hier vry beter, hoewel zy nu en dan aanftoot van de Alfoereefen lyden.

Zy konnen 415 zielen uitleveren, waar onder 141 weerbare mannen, en 67 Dati's; zy scheppen nu alleen een Corocora, daar zy in vorige tyden, onder den Gnatohoedi plagten te scheppen.

Hoewaloy, en Latoe, en Manfchap.

Drie Kimelaha's hier dood gebleven.

Iha, en Mahoe,

Manfchap.

Coelor, en Pia, Manfchap.

Roemahkay, des zelfs teekening en Manfchap.

Nog twee kleene mylen Westelyker, legt het dorp Camariën, tusschen 't welk men nog een dorpje, Tihoelale, in 't midden leggen heeft.

Het eerste is een schoon groot dorp, gelyk men uyt de plaat, No. xvi. zien kan. Het kan 347 zielen, 90 weerbare mannen, en 52 Dati's opbrengen, staande onder hunnen Orangkaja *Tommatala*. *Tihoelale* is een zeer klein dorpje, dat daar nog niet lang geweest is, en wiens inwoonders, door de Alfoereesen zodanig gequelt zyn, dat zy nacht en dag, in kleene vastigheden, die zy daar tegen gemaakt hebben, waken moeten, gelyk ik daar van oog-getuige geweest ben.

Zy plagten onderdaanen der Alfoereesen te wezen, en zedert zy zig onder ons begeven hebben, en Christenen geworden zyn, willen de Alfoereesen hen met geweld dwingen, om weer heidens te worden, en onder hun te staan.

Zy zyn pas 108 zielen sterk, en leveren 59 weerbaare mannen, en 15 Dati's, uyt.

Een myl na 't Noord-westelyke, van den hoek van Camariën te rekenen, heeft men het dorpken Hatifoa, of Hatoefoewa, sterk 170 zielen, waar onder 54 weerbare mannen, en 23 Dati's, staande ook onder hun Orangkaja.

Tusschen Camariën en Hatoefoewa, word het strand Hatoemeten, van wegen de droogte en swarte key-steen, daar ontrent vallende, genaamt. Zeven mylen landwaard in, van dit strand afgaande, ontmoet men in het Noord-Oosten het oud Paunoefia.

Als men van daar nog vyf à zes mylen verder, van een steilen en hoogen berg afdalt, komt men in een schoone valy, daar het dorp Kayratoc, aan de riviere Ajer Talla legt. Dit Kayratoc is magtig, 141 zielen, 52 weerbare mannen, en 28 Dati's, op te brengen.

Een weinig beneden dit dorp is de rivier Lissali of Rissari, over welke de beroemde Capitein, *Makoreffi*, 't oppergezag heeft.

Een halve dag reizens van dit dorp, legt Hoekoc. Deze rivier word met een menigte vaartuigen bevaren, wanneer zy gewoon zyn de Sagoe uit de Sagoe-boom te kappen.

Als men van Rissari afgaat, komt men te Wattohi, of Wattoewi, en daar na te Mani, niet verre van strand af; staande deze dorpen onder Orangkaja, *Hatifou Besi*.

Deze vyf dorpkens schepten wel eer onder den *Gnato-Hoedi*, hoofd der Mardykens, of der swarte vrylieden (zo het de naam heeft, hoewel 't inlanders zyn) te weten. Roemahkay, Tihoelale, Camariën, Paunoefia, en Kayratoc, dog

hoe zy nu scheppen, zullen wy elders zien; maar van den *Gnatohoedi* zyn zy afgezonderd.

Seroewawan, was wel eer een byzonder dorp, dog is nu onder Camariën ondergestoken. Ook plagt Hatoefoewa, voor desen anderhalf myl landwaart in te leggen, dog is nu aan strand, zedert 't jaar 1668. geplaatst, ontrent een quart myl van de rivier Rihoeuwappa, endigt by de rivier Nila gelegen. Deze hebben wel eer ook met den *Gnatohoedi* geschept, dog doen het nu onder die van Caibobo, onder welke zy van ouds stonden.

Wanneer men een groote halve myl Noordelyker, of Noordwestelyker, aangaat komt men by het dorpje Way Samoe, dat 104 zielen, 39 weerbare mannen, en 25 Datis, sterk is, scheppende samen met die van Caibobo, en staande onder een geringen Orangkaja, hoewel het mede onder Caybobo plagt te staan, leggende nu ook aan strand, dog wel een myl 'er af, ontrent de rivier, en hoek, Toeloeryn, daar het te voren drie a vier mylen in 't gebergte lag. Het staat onder een Orangkaja. Ontrent des zelfs strand, zyn veel kats-koppen, en steenen, wel een myl Westaan.

Hier ontrent komen de Alfoereesen, staande onder Radja *Siseoeloe* (of *Lisseoeloe*) ook aan strand, en van 't gebergte af, hoewel hunne naaste dorpen, Hoecoe, en Wayfamoe, wel vyf dagen reizens van daar gelegen, en niet dan over een woest en onbewoont gebergte te genaken zyn.

Twee mylen verder, daar de kust weer westelyker begint te strekken, heeft men 't riviertje Way Sariffa. Men ziet daar om strecks geen inwoonders; maar wel verscheide krekken, die een hoog voorgebergte maken, dat drie à vier hoeken in zee geeft, rondom welke men een groot rif heeft, dat wel drie mylen lang te scheppen gaf, eer men in oude tyden by het dorp Caybobo quam, dat in twaalf Campons onder twaalf Orangkaja's, verdeelt was, alle welke Campons de twee hoofd-dorpen, Ley-Halat, en Ley-Timor, uitmaakten, die naast malkanderen, tegen over het Eilandeken Noeffa Oela lagen.

Het legt nu een groote myl bezuiden de bogt van Tanoeno, en ontrent zoo verre ten Noord-westen van Way Sariffa, aan een zeer riffig strand, waar door men veel moeite heeft, om tusschen de klippen in, by dit dorp te koomen, dat my echter by donkere nacht eens te beurt gevallen is; moettende toen myn groote Orenbacy verlaten, en in een kleene Prahoe overgaan, alzo wy anders wegens het vallende water, niet

Kamariën, des zelfs teekening, en Tihoelale, met beider Manschap.

Het laatste dorp zeer van de Alfoereesen gequeld.

Hatoefoewa, en Manschap.

Paunoefia, Kayratoc, en de Manschap van 't laatste,

Capitein Macoreffi, hoofd der rivier Rissari.

Seroewawan, en Way Samoe.

Manschap van 't laatste.

Hier ontrent komt Radja Siseoeloe aan strand af.

Way Sariffa.

't Dorp Caybobo.

het groot vaartuig , tuffchen de guilen door, de wal niet zouden hebben konnen naderen.

Enafteeling.

Het dorp Caybobo in zich zelve is een fchoon dorp , rondom zeer fraay , hoewel een woest en onbewoont , gebergte , van agteren, en ter zyden, hebbende. Ook heeft men rotfen ter rechthand , die een aardig gezicht geven , gelyk ons de Plaat No. xvii. dit klaar toont.

Wat 't volk van Kaybobo betreft, het zyn wakkere timmerlieden, ook ftoute zee-lieden, en getrouwe mannen , die zig zeer wel by ons gehouden hebben, zelf in den laaftten oorlog met Madjira, wanneer zy fterk tot afval genoodigt wierden; dog na dat zy ons bericht daar af gegeven hadden, zyn zy van dat land gelicht, en eerst op Loehoe, en doen op Haroeko geplaatft, daar zy lang gewoont hebben; dog nu leggen zy weer op hun oude plaats, op Ceram.

En Manfchap.

Zy zyn 733 zielen fterk , onder welke 193 weerbare mannen, en 81 Dati's zyn.

Van Caybobo af, kan men langs het woest gebergte, dat 'er agter legt, wel vyf dagen verre reifen , tuffchen Hoekoe, een dorp van Radja *Sifcoeloe*, in 't Noord-weften, en 't dorp Samoe, in het Zuiden.

Noeffa Oela, en Noeffa Caffa.

Digt by de Zuid-zyde van Caybobo, geen mulquetschoot van de wal, heeft men Noeffa Oela, een klein eilandje, meeft uyt klippen, en een woesten berg bestaande , en een groote myl bezuiden het dorp, ontmoet men, na 't paffieren van een kleene rif, een ander eilandje, Noeffa Caffa, of het Duiven eiland, van de menigte der wilde Duiven, die 'er zyn, genaamt. Het is ontrent een half myl in 't rond, rondom met een rif bezet, waar op eens met een Orembaey, vervallen zynde, was ik genoodzaakt, een ganschen nacht daar zeer elendig zonder eeten of drinken, te blyven: want een onweder, 't geen ons, pas anderhalf myl van de wal, overviel, en de zee zeer fterk had doen overwateren, had al myn eeten bedorven; en water was op dit gansche eilandje niet te vinden, en fchoon 'er jonge wilde Duiven genoeg waren, had ik geen gelegenheid, om die daar te laten gereed maken. De twee Soldaten egter, my als oppaffiers mede gegeven, om my tegen de Alfoereelen, by deze of gene onverwagte voorvallen, te befchermen, vonden 'er geen fwaarigheid in, om ze, maar half op de koolen gebraden, te eeten.

Droevige nacht des Schryvers.

Menigte van Duiven, en

Of dit nu nog niet ongeluks genoeg voor my was, quam 'er nog een tweede by, te weten, het breken van myn

Zonnefcherm, zoo als myn jongen met het zelve te land flapte, dat my geweldig hinderde, alzo 't op dit eiland, daar maar zeer weinig lage boomen waren, doodelyk heet was, en ik nu niets had, om my tegen de hitte der zonne te dekken; zoo dat ik dat Duiven-eiland zeer wel heb leeren kennen. Ook valt 'er op dat Rifeen groote menigte Schildpadden, hoewel ik die toen aldaar niet gezien heb, zynde het toen mogelyk haar tyd niet geweest, om zich daar te onthouden.

Schildpadden hier.

Tuffchen deze twee eilanden, ontrent net in 't midden, is een Rif, dat regt in de zelve ftrek legt, vertoonende zig als een halve Maan, zynde een witte bank, by den inlander Meti Ela genaamt, die zig wel vyf mylen beoofden Noeffa Oela uitftrekt.

Aan 't vaste land is een moeraffige inbogy, vol kreeken, by den inlander met de naam van Hennawayl bekend, alwaar die van Leihalat hunne Plantagien, en Moesthuinen, hadden.

Debogy Hennawayl.

Hier draeit zig van Caybobo na Tanoeno het land al meer en meer na 't

Van Tanoeno.

Noorden, wel anderhalf myl verre, dan buigt het zig Ooft wel een myl om, en dan nog wel een myl na 't Noorden, over al met een Rif, waar mede de gansche bogt van Tanoeno, meeft met een fmalle zoom, bezet is.

Als men in die bogt pas gekomen is, om van 't Zuiden Noord op na Tanoeno te gaan, heeft men eerst eenige kleine fpruiten, en waterkens in den hoek, en in den draei van die bocht, ontrent een ftrand Kolle Kolle genaamt, dan paffert men het rivierken Rifetti, waar na men in 't dorp Tanoeno komt, dat ontrent vier myl van Caybobo, en twee mylen van den Zuid-hoek, van de bogt van dien zelve naam, nu aan ftrand midden in de zelve legt, daar het bevorens wel zeven mylen in 't gebergte, beoofden de Pas van dien naam, plagt te leggen, op een fteilen en fterken heuvel, waar op zig nu nog het hoofd van de omleggende dorpen, Jan Oeroe, dat is, het hoofd van de Viſch, in 't Ceramfch genaamt, onthoud.

Kolle Kolle. De Rivier Rifetti, en 't dorp Tanoeno.

Dit dorp is in ftaat, om 187 zielen, 78 weerbare mannen, 29 Dati's, uit te leveren.

Manfchap.

Ontrent Tanoeno legt nog een dorpen Laffilehoe, dog wat Zuidelyker op, 't geen pas 60 zielen fterk is, waarom het niet meer dan 27 weerbare mannen, en 7 Dati's, uitleveren kan.

Laffilehoe, Piroe, en Manfchap.

Het dorp Piroe lag wel eer tuffchen oud Tanoeno, en het ftrand, by een moeraffige rivier, Capoeti genaamt, waar by nu ook een gedeelte van Tanoeno legt; dog Piroe legt nu wel een quart

myl Noordelyker, als Tanoeno.

Van dit Piroe nog een myl verder na de Pas van Tanoeno, West of Zuid-West aangaande, komt men weer by die Pas.

Popeloc-
wi, en
Somoc-
ri, met
haar
Man-
fchap.

Deze bogt van Tanoeno is wel twee mylen byna diep, en twee mylen Zuiden en Noorden breed. Het strand is 'er vlak, hoewel met een smal Riffig soomtje, en de zee hier meest dood-stil.

Van Tanoeno Noord op gaande, ontmoet men een dorp Poppeloy, of Popelocwi, genaamt, dat 159 zielen, 65 weerbare mannen, en 19 Dati's sterk is. Tusschen deze twee is Soemoli, of Somoeri, dat 70 zielen, 30 weerbare mannen, en 9 Dati's heeft.

Een myl verder heeft men Passalehoe, en wat Noordelyker, oud Sole.

De Rivier Eri, derde vergader-plaats der Alfoereesen.

Dit dorp Popeloy, komt niet verre van de rivier van Cawa, die tegen over Bonoa legt, uit.

Dorp Kering, en Manfchap.

Na het Zuiden heeft men het dorp Kering, aan de Noord-kant van de groote rivier Eri, alwaar de derde Saniri ofte vergadering der Alfoereesen is, zynde ontrent vyf mylen van strand, hoewel ze nu wat nader na 't strand afgezakt zyn.

Dit dorp heeft 124 zielen, waar onder 26 weerbare mannen, en 13 Dati's getelt worden.

't Dorp Lakamay, en Manfchap.

Wat Zuidelyker heeft men de groote rivier Goli Goli, aan wiens mond wel eer het dorp Lakamay lag, 't geen men nu aan strand ontrent 't dorp Piroe heeft,

sterk zynde 68 zielen, 27 weerbare mannen, en 8 Dati's.

De rivier Goli Goli, die voor aan breed is, loopt boven schielijk zeer smal toe tot een kleene spruit, en in de zelve rivier houden zig zeer veel Caymans. Deze alle staan onder Tanoeno's hoofd.

Rivier Goli Goli

De Alfoereesen hier ontrent, genezen zynde van 't groote Ceram, in het kleene een inval te doen, moeten daar toe eerst verlof aan die van Tanoeno vragen, die de deur, door welke zy passeren moeten, kunnen sluiten, en niemant tegen hun wil behoeven deur telaten.

Wanneer men van Caybobo na Laala vaaren wil, zoo ontmoet men twee droogtens, de eene Saaroc, de andere Seroelau genaamt.

Twee droogtens Caybobo Seroelau, en Saaroc.

Die van Piroe, Lackamay, en Lasselehoe, scheppen ook met die van Caybobo te zamen.

Dus verre nu alles, 't geen 'er van groot Ceram te zeggen viel, aangemerkt, en opgegeven hebbende, zoo hebben wy daar niet anders by te voegen, dan dat op 't zelve in 't geheel 15092 zielen, 4943 weerbare mannen, en 1590 Dati's zyn; waar tegen die van Hoewamohel 11612 zielen, 2030 weerbare mannen, en 1045 Dati's, in oudetyden (dewyl nu alles weg, of veritrooid is) plagten uyt te maken; uit het welke dan blykt, hoe volk-ryk dat kleen land, in vergelyking van 't groote Ceram, dat wel vier maal zoo lang, en by na nog driemaal zoo breed, was, geweest zy.

De Manfchap op groot Ceram zynde.

En 't verschil met dat van kleen Ceram.

DERDE HOOFDSTUK.

Bericht van de Altoereesen. Hun gewaad. Twee schermutzelende Alfoereesen afgebeeld. Gewoonte, om hunne vyanden kleen te maken, Jonge Dogters, al van ouds ten prys van dappere Helden gesteld. Hier kost een Jonge Dochter den Bruidgom veel hoofden ten Bruidfchat. Hun wapenen. Snelheid van gesicht, en in 't loopen. Hoe zy hunne vyanden aandoen. Zeegepraal der Singende en dansfende Maagden. Hunne Schatten, en glaze Arm-Ringen. En verscheide Zoorten daar van. Hare Waerdy. Oorlogen daar om gevoerd. Van wat stoffe zy zyn. Seldzaam geval met een der zelve, na 't Vaderland gezonden. Eigenschap dezer Armringen. Hoe gebruikt als een middel van Raadpleging. En hoe men die bewaart. Zekere Porcelyne Gift-Schotels zyn mede onder hare Schatten gerekend. Die zy begraven. Wanneer zy die voor den dag haalen. Een andre zoort. Waarde der zelve. Zonder grond voor Gift-Schotels gebouden. Spys der Alfoereesen. Waar in die gekookt word. Hun Drank. Zeldzaam voorval van D. Montanus met Radja Sahoelau. Hoe zy hunnen drank bewaren. Hunne Slaap-plaatzen. Zy hebben maar eene Vrouw. Laten geen vreemde, dan na zeker teken, in hun land komen. Westerman by hen bemind. Drie Opperkoningen der Alfoereesen. Brug, en Binnen-Meir, hier. En 't groot vermogen dezes Konings. Radja Soemiet beschreven. Zy zyn de Kinder-Pokken onderworpen. Andre Alfoereesen, wilder dan deze. Dorpen, onder den Koning van Sahoelau. Dorpen, onder den Koning van Sifoeloc. Dorpen, onder den Koning van Soemiet, wel eer drie Capiteins hier. Dorpen, onder Capitein Macoeresli, onder Manoemeten, en onder Toepafauw. Alfoereesche dorpen aan de Zuid-Zyd in 't byzonder. En de Strand-dorpen 'er tegen over. De verdre Alfoereesen. Onder wat Landvoogden men de Alfoereesen eerst begon te kennen.

Waar door hunne Koningen eerst opgekomen zyn. Merkteekenen van Radja Sahoe-lau, Radja Soemiet, en Radja Siscoeloc, als onze Bondgenooten. Wie van hen de Voorrang heeft. Verdre Zeden der Alfoereesen. Hoe men zich dragen moet, om hen te bezoeken. En hoe zy verzoend worden, of den oorlog verklaaren. Verdre plegtlykheden daar ontrent. Middel van Raadpleging, of zy in den oorlog gelukkig zullen zyn. Goede, en Quade, voortteekenen. Op wat wyze de Duivel hen de tyd, van aanvallen aanwyft. Hoe de verkregene Koppen ingebaalt werden. Hoe zy met de Lyken van hunne vrienden handelen. Het Eiland Noeffa Laoet, kaart van 't zelve. Grootte, en Dorpen daar op, ende zelve manschap Titaway. Abobo. Akoon, oud Akoon, de berg Erric. Amet, heete rivier tusschen Amet, en Nalahia. Marka-fita, en koper-steen, hier vallende. Nalahia, Sila, en Leynitoe. Wat dorpen onder den Koning van Titaway scheppen. Pati Leynitoe uitgeschildert na Holland gezonden. Terra Sigillata. Waylatoe, tusschen Leynitoe en Titaway. De Noeffa-lauwers waren Zee-Roovers. Hun oude dragt, zynde Menschen-Eeters, geweest. Voorbeelden 'er af. Uyt een gesprek des Schryvers, met zeker Koning van Titaway opgebeldert. Ander voorbeeld dat verscher is. Van eenen Jan Willemsloot, Bode van den Land-Raad. Die over 't eten van een Arm, in een Boete gedoemt wierd. De Manschap van dit Eiland by een, is zeer Nagel-ryk.

Van de ALFOEREESSEN.

Bericht van de Alfoereesen.

DUs verre hebben wy nu gansch Ceram rond gewandelt, om te zien, wat dorpen men op deszelfs stranden had, en om de volkeren, die de zelve bewoonen, te leeren kennen; dog binnen in het zelve heeft men mede zeer vele dorpen, en gehugten, die van een geheel ander soort van volkeren bewoont, en door hunne byzondere Koningen beheerscht worden. Men noemt deze volkeren Alfoereesen, of bergwilden, van welke zommige noit, andere zeer zelden, van de gebergten af na de stranden komen, 't geen dan nog meest geschied, om yser, zout, groote Schotelen, gemeene Goude Slangen, Gongen, enz. te koopen, of in te ruilen.

Zy zyn doorgaans veel grooter van gestalte, vetter, en sterker dan de strandvolkeren, dog zeer woest en wild van leven.

Hun gewaad.

Zy gaan ten meesten deele naakt, zonder onderscheid hier in tusschen mannen, of vrouwen, te maken; dog dragen om hun middel een breede Tsjidako, of Gordel, die zeer dik, met verscheide streepen geverft, van een melkagtige schorze des booms Sakka gemaakt is, (die wy ook voor den witten Sicomorus houden,) waar mede hare schamelheid alleen bedekt word.

Op hun hoofd zetten zy een Calappus of Cocos dop, over welke zy hun hair henen haalen, bindende dat daar over, of ook wel over een stuk hout vast, dat hen dan met een, voor een kammenhuisje dient, alzo men die gemeenelyk daar in ziet steeken, behalven dat zich daar boven op nog een vreemde Pluy-magie, drie a vier hoog, en om 't hair een krans van witte horenkens, (de wit-

te Porcellana) vertoont; welke Porcellana's men ook aan hunne teenen, gelyk ook in haren hair-band, voeren ziet.

Zy voeren tot cieraat gemeenelyk of een Glazen-Paternoster, of wel meest een Tour van de voornoemde witte Porcellana-horenkens, of van eenige gesle-pene stukken der zelve, om den hals, dragende ook eenige geele groote ringen, aan de ooren. Aan de armen, gelyk ook aan de knyen, hebben zy, voor al als zy op hun best zig opschikken, en schermutzelen zullen, jonge Calappus, of andere geele takjens gebonden. Al welke cieraaden op die naakte bruine glimmende huid wonderlyk fraei afsteken, gelyk men dat in deze plaat, No. XVIII. waar in wy 'er twee met hunne wapenen tegen malkandere schermutzelende vertoonen, kan zien:

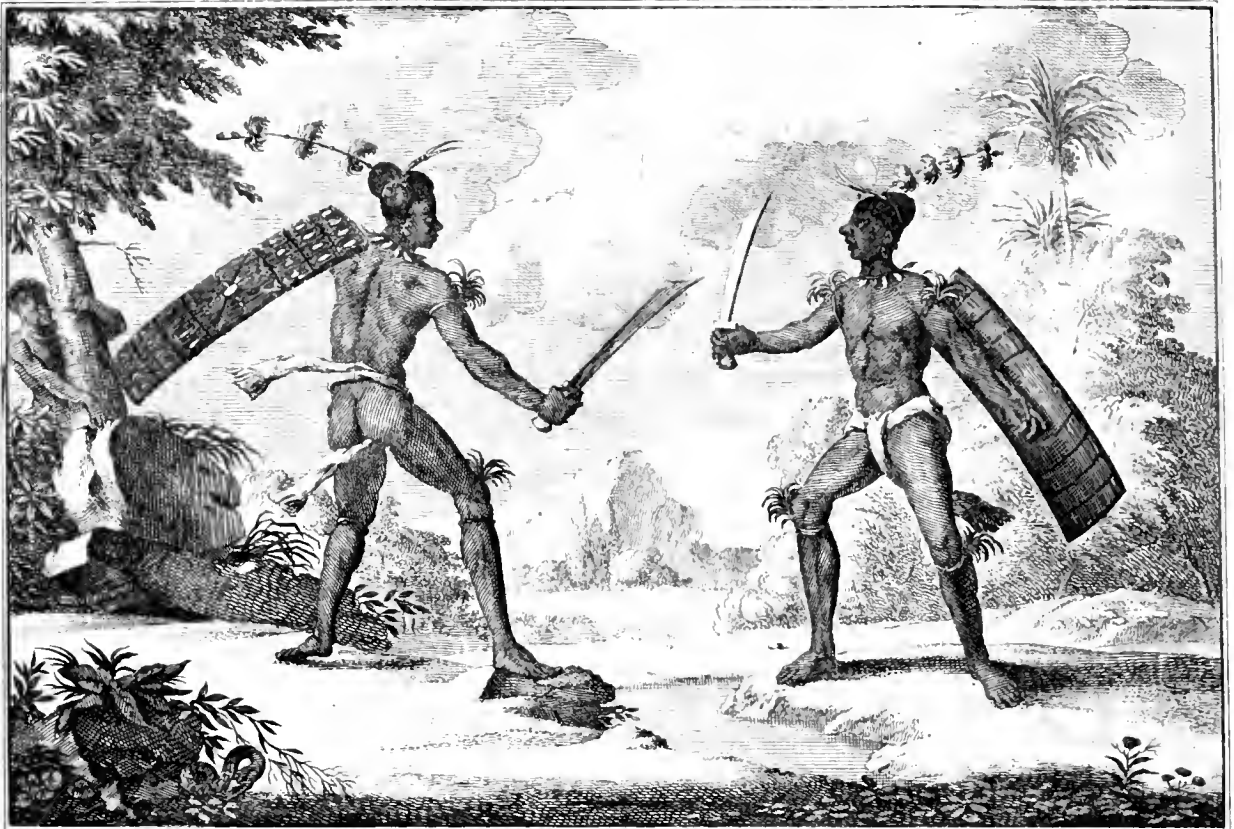
Twee scher-mutzelende Alfoereesen, afgebeeld.

Alle deze volkeren, schoon zy al mede hunne partyenschappen hebben, en zich zoo wel, als de strandlingen, in Oelilima's, en Oelifiva's verdeelen, zyn van eenerlei dragt, Zeden en Gods-dienst.

Zy hebben een verfoejelyke gewoonte, hoewel in zig zelve zeer tyn, om metter tyd, en gemakkelyk, hun vyanden te verminderen, en de wicken te korten.

Het is een staale wet onder hun, dat geen Jongman zyn schamelheid, nog geene der zelve zyn huis dekken, trouwen, nog aan 't maken, of dekken, van hun Baileoe, of Raadhuis, de hand slaan mag, ten zy hy voor ider van deze instellingen, en Lands-bevelen, een vyandelyk hoofd in zyn dorp gebragt, dat op zekere daar toegewyde steen gelegd, en zich door die verscheide Heldagtige bedryven weerdig gemaakt heeft, om na een vrouw uit te mogen zien, alzo zy in 't haalen

Ge-woonte, om hunne vyanden klein te maken.

Twee Alfoereelen, of Wilde Schermers.

J. George Eulst. del.

van deze koppen den hoogsten roem stellen, en hem die de meeste koppen gehaalt, en in zyn dorp op de voornoemde plaats gebragt heeft, voor den grootsten Edelman, en Held, houden; zonder dat zy 'er na zien, of 't hoofden van mannen of van vrouwen zyn, behalven dat 'er ook wel kinder-hoofden onder loopen, alzo een kop een kop is, en 't getal maar moet vervult worden, al 't welke ons toont, hoe groote en dappere helden het zyn, die een kind, of een zieke vrouw, durven dood slaan.

Nu kan men egter wel bezeffen, dat het een looze, en onder die wilden, vry Staatkundige vond is, om in korten tyd een gansch vyandlyk dorp uit te roeyen, wanneer men door een wet, ider Jonkman tot het weghaalen van zoo veel hoofden, door de prys van als dan eerst een vrouw te mogen nemen, weet te verplichten, dat hy, om daar niet van verfleken te zyn, geen levens-gevaar ontziet, om zoo veel koppen, als de wet van hem eifcht, van zyn vyand te haalen.

Men leeft in de H: Schriftuur endaar buiten, wel enkele gevallen, dat men deze of gene beroemde dochter, tot een prys van dappere Helden, die iet groots ten besten van den Staat bedreven, of of bedryven zouden, gestelt heeft. Zelf is dit al iet ouds.

Achza, *Calebs* Dochter, wierd ten prys aan die *Kiriath-Sepher* slaan zou beloofd, gelyk zy den dapperen *Othniel*, zoo als

wy *Jof. xv: 16. 17.* lezen, ook ten deel viel.

De stryd van *Turnus* en *Aeneas* om de schoone *Lavinia*, zoo als die de Dichter; *Jonge Virgilius*; in het twaalfde Boek van *Aeneas* beschryft; daar de laatste Held, *al van ouds ten na 't verlaan van Turnus*, Koning *Lati-prys van Dochter ten prys verkreeg*, geeft *dappere Helden gesteld.* een groot licht hier aan, om ons zeggen te bevestigen.

Dat was maar kop om kop, maar hier stelt men op een vrouwen-hoofd, o *E-kost, een del en dierbaar schepsel!* by deze veragte wilden, die men onder ons voor verstandeloos houd; den prys niet van een, maar ten minsten van vyf of zes, (zoo niet meer) vyandelyke hoofden, 't welk ik van geen volk in de wereld ooit gehoort, of gelezen heb. Zynde het zeker, dat, zoo die prys by ons op 't verkrygen van een vrouw gestelt was, de jonge Juffers, 'er met reden wel een voet te hooger opgaan, maar dat ook veel jonge Heeren, 'er wat meer swarigheid in vinden zouden, om een vrouw, die men zoo dier, en met zoo veel gevaar koopen, en met een Bruid-schat van zoo veel koppen haalen moest, te nemen. Immers, die van een bloeden aard zyn, zouden zich zekerder in een Klooster bevinden, en dien adel, en roem, veel liever aan een onbetuisden Alfoerees laten, dan zich vyf of zesmaal om een zoete Juffer, in doods-gevaar te stellen.

Uyt die fynen, en staat-kundigen vonder Alfoereefen nu maken wy deze fomma op, dat, indien een nabuurig dorp van dezen of genen Alfoereefchen Koning, uyt 5 of 600 zielen (dat zeer veel is) beftaat, en in 't zyne maar 100 jongelingen, die geerne een Vrouw hadden, vind, hy zonder de allerminfte onkosten van 't gemeen, met 'er tyd, en op een gemaklyke wyfe, mefter van zoo een ganfch vyandelyk dorp word, zonder dat hy nóg van iets, dat na een oorlog gelykt, behoeft te reppen.

Hunne
Wape-
nen.

Om dit heldagtig werk uyt te voeren, hebben zy ook hunne wapenen, die in Tamboekfche breede zwaarden, Hafagaen van Bamboefen, of in Torana's, of werpspieflen met yfer beflagen, die weerhaken hebben, ook in pylen, en zeer groote boogen beftaan, daar zy zeer net mee weten te fchieten, waar by men ook hun Farang, of Houwmes, 't geen buiten den oorlog wel hun meefte en beffe geweer is, ftellen mag, alzo zy gemeenelyk daar mede, en met hun Sagoe Sagoe, of Bamboefe Spies, in 't bofch gaan, voerende hun Maffakeke of breed korfje, waar in voorraad van Spys, Pinang, &c. geborgen werd, en 't geen van Rotang gevlogten is, by zich.

Snelheid
van ge-
zicht, en
in 't loo-
pen.

Zy zyn byzonder snel van gezicht, en zoo snel in 't loopen, dat zy een wild verken, of ander dier, in vollen ren weten te vangen; welke snelheid hen ook in veel gevaren te ftade komt, en red.

Wanneer zy uyt moeskoppen gaan zullen, om eenige koppen te halen, zyn zy gewoon met 8 of 10 jongelingen gelyk daar op uyt te fnuiven, en zig zodanig met groente, mosch en takken te bewinden, dat het onmogelyk is, om hen, zoo als zy hier of daar, op de wegen, in 't bofch, verborgen ftaan, te ontdekken, of anders, dan voor boomen aan te zien, konnende zig, als het waeyt, wel zo aardig ook met die takken aan 't lyf bewegen, dat imand, die 'er al op letten mogt, zeer licht daar door bedrogen zou kunnen worden.

Hoe zy
hunne
vyanden
zandoen.

In dit poftuur fullen fy hunne vyanden noit van voren aantaffen (want fy zyn, gelyk wy reeds gefegt hebben, niet minder als dapper) maar die eerft laten voorbygaan, en hen dan de Sagoe-Sagoe, of Torana, van agteren in 't lyf fetten, en hen, in die belemmering, met een fprong, gefwind de hoofden af slaan, die fy, dan snel ontvlugtende, na hunne dorpen brengen, en op de voor-noemde fteen leggen, van de vrouwen, en jonge dochters, plechtelyk ingehaalt werdende, daar fy dan nagten en dagen om danten, springen, en vrolyk zyn, met eten

Zegen-
praalder
Sngende
en Dan-

en drinken, hangende die naderhand tot fende gedenkteekenen aan de Baileoes, of Raadhuiſen, of wel elders op, hoewel andre die ook wel op sekere plaatfen en heuvels op 't gebergte gewoon fyn te werpen, om daar meede hunnen duyvelsdienst te plegen.

Zoo gaat dit in fyn werk, als 't hen wel gelukt, maar het gebeurt ook, dat van die 10 of 12 gaffen, die 'er op uyt gaan, en die 'er wel een maand of twee dikwils om fverven moeten, eer zy iemand van de vyanden voordeelich ontmoeten (alfo fy anders niet het minfte ondernemen fullen,) maar twee of drie haar eigen hoofden alleen, en die niet ongewond, 't huis brengen, en dat met een fchrik op 't lyf, die hen de bruid wel een tyd lang doet vergeten.

Hare grootſte ſchatten, zyn goude flangen, Gongen, ſteene ſchotels, Mamol's, of ſteene potten, met figuren, van draaken, en bloemwerk, op het porcelyn, en meer andere geringe dingen.

Hunne
ſchatten,
en glafe
Arm-rin-
gen.

Onder hunne arm-cieraaden hebben zy zekere glafe arm-ringen, die zy in groote waarde houden, van welke wy gedagt hadden in een byzonder Hoofdstuk, handelende van de Juweelen, Kleinodien, en Hoofd-fieraden der Ambonſe Vrouwen, te ſpreken; dog vermids die arm-ringen van de meefte waarde onder de Alfoereefen zyn, en tot de ſelve een byſondere betrekking hebben, zullen wy, alfo wy hier in 't byſonder van hen handelen, ook nu, het gene wy daar van by een gefamelt hebben, zeggen.

Zy noemen die in 't Alfoerees, Mamacur, zynde dikke, ſlechte glaſe arm-ringen, van een zeer ſlecht fatſoen, en van welke men niet anders oordeelen kan, dan dat ze van Glaskonſtenaars gemaakt zyn. Zy zyn na binnen toe niet wel een duim breed, en hebben van buiten wel een drickantige rug, die ook wel rond valt, die glad, en doorſchynent, gelyk de bodem van binnen zeer donker is.

Zy fyn voor deſe berg-lieden van een groote waarde, maar buiten hen ook by andere Oofterſche en Weſterſche inlandſche volkeren, gelyk ook by den Amboinees, zeer hoog geagt.

De Maccaſſaaren, Javaanen, (die aan hun Vorſten daar een groot geſchenk mede doen,) en Zuid-Oofterlingen, zoeken die mede zeer ſterk; maar by geen volkeren ſleigeren zy in prys zoo hoog, als by de Alfoereefen, hoewel zy de ene veel dierbaarder, ſchoonder, en veel hooger in werde, dan de andere, ſchatten: want men heeft drie zoorten, die zy zeer net weten te onderſcheiden.

En ver-
scheide
soorten
daar van.

De beste is glas-groen, half doorschynende, dog zo, dat men, als men ze tegen 't licht houd, 'er wolkjes of een watering, of golfjes, Camelots gewyfe, in moet zien speelen.

Buyten dese is 'er ook een, die donker-blaeuw, met wat peers gemengt, doorschynent, ook gewolkt, en mede rondagtig van rug is. Over dese twee zyn zy het self nog niet eens, welke de beste zyn, also sommige dese, andere gene, kiesen, dat van iders finlykheid maar afhangt, weshalven wy de beide op een en de zelve weerde stellen, om dat zy ook zo van den Alfoerees betaald werden, zynde echter in beide soorten, die de meeste en klaarste watering hebben, de beste.

Dan is 'er nog een soort, vry slegter, en hier ook zo veel niet, als wel op 't eiland Timor, geagt, die ook wel van groen, blaauw, en bruyen Glas, dog vol gaatjes, met Lak aangevult is, welk Lak, van een geele en roode kouleur, en met twee geele, en dan met een roode vlek 'er tusschen beiden, en zo vervolgens geschakeert zynde, zeer licht 'er komt uyt te vallen.

Ook zyn deze al mede driekantig, en met een ronde rug boven, van binnen ontrent een vinger breed, en alle die drie soorten ontrent zoo groot, dat men 'er pas de hand doorsteken, en die aan de zelve dragen kan.

Hare
waarde.

Men geeft voor de gemeene zeven, en voor de beste, vooral als zy wat blaauw, of violet van wolking, zyn, wel van 16 tot 20, en meer ryksdaalders. Daar zyn 'er zelf, voor welke zy niet alleen eenen, maar verscheide Slaaven, zullen geven, en die voor onwaardeerlyk houden, tot zoo verre, dat de groote Alfoereefche Koningen, om sulck een Mamacur te bezitten, jaaren aan den anderen, even als in oude tyden de Koningen van Pegu, en Siam, om het besit van den witten Olifant, zullen oorlogen. Voor die Mamacurs, die zy Ditter Radja, noemen, werden wel 20 of 30 slaven betaald.

Oorlo-
gen daar
omge-
voerd.

De Ambonsche Heeren Landvoogden, hebben daar over veel moejelykheden met deze Alfoereefen gehad, en zyn zomtyds genoodzaakt geweest, zulke Mamakurs, waar over zy oorloogden, na zig te nemen, en dus een einde van zulk een oorlog te maken.

Van wat
stoffe zy
zyn.

Wat nu de stoffe van deze Mamakurs is heeft niemand nog regt weten te zeggen. De inlander oordeelt die zoo uit de natuur gegroeit, maar wy oordeelen dat die met handen zo gemaakt zyn, zonder dat wy egter de nette stoffe weten; hoewel het waarschynelyk een samenmengfel is, van glas, en doorschy-

nende steenkens, die te zamengefinolten zyn.

Dog zy mogen van zulk een stoffe zyn, als zy willen, 't is zeker dat de Alfoereefen tusschen de rechte, en de nagemaaakte, zo veel onderscheid weeten te maken, dat zy zulk een rechte aanstonds uyt thien andre zullen onderscheiden, zonder dat wy echter hier of daar, eenig onderscheid 'er in, kunnen bespeuren.

Men heeft dat aan zekere Mamacur, wel eer door *Radja Saboelau*, een van de drie opperfte Koningen der Alfoereefen, bezeten, en waar over lange jaaren oorlog gevoert is, gezien.

Zy viel eindelyk, by een klugtig voorval, in handen van ons volk, die ze by de Landvoogd bragten, welke goedvont, dezelve na Batavia te zenden, van waar ze na het Vaderland, gezonden is, om 'er andre na te maken.

Als deze regte met eenige zeer net ^{Seldsaam} nagemaaakte weer overgezonden was, ^{geval} bevond men die zo fraay, dat men oor- ^{met een} deelde, voor ieder der zelve, also 'er ^{der felve,} geen onderscheid tusschen de eene, of ^{na 't Va-} derland ^{gefon-} de andre, by de onse te vinden was, zo ^{den.} veel, als voor de rechte, te fullen krygen.

Men toonde ze derhalven alle onder malkanderen, aan de Alfoereefen, dog die wisten de rechte aanstonds uyt de nagemaaakte, tot onse groote verbaafing, te onderscheyden, zonder dat zy een van de andere begeerden te hebben, mogelyk, om dat sig in de nagemaaakte hier en daar wat fand opdeed.

Ook heeft men dien arm-ring aan desen Koning, wilde men rust met hem hebben, weer ter hand moeten stellen, in hope dat men de andre door de tyd wel quyt raaken zou, dat echter noit gevolgt is, also zy te scherp van gesigt, en in 't onderscheiden van dit Juweel, 't geen hen zo eigen is, te net, en te bedreven zyn.

Men zegt dat het ook een eigenschap ^{Eigen-} van de rechte Mamacur is, dat zy by ^{schap der} nacht moeten vuuren, en met het slaan ^{Armrin-} van eenig staal 'er op, vuur, even als ^{gen.} een vuur-steen, van zig zullen geven; hoewel my zulke nooit voorgekomen zyn.

Men meint dat ze in deze Landen, eerst door de Maccassaaren, en Javaanen, die ze van Asien, op de Westkust van Sumatra, wisten te bekoomen, en daar opfogten, allereerst, en naderhand ook door de Portugeesen, hier gebracht zyn. Andere houden staande, dat ze in Bengale, en op de Kust van Chormandel van allerlei gecouleurd glas, dat men eerst onder malkanderen smelt, ge-

gemaakt, en aldaar als geschenken der Priesters aan die offerhande in hunne Tempels komen doen, gebruikt werden.

De Alfoereefen gebruiken die op verscheide wyfen, niet alleen tot sieraat der armen (gelyk ook andre volkeren doen) maar ook tot een middel van raad-pleging, als zy ten oorlog zullen uittrekken, aan die Mamacur konnende zien, of zy behooren te gaan, en gelukkig zullen zyn, dan of 't hen geraden is, niet te gaan. Een raadpleging, die ook hare voor-entoe-bereidfelen vereifcht: want dan zullen zy de Mamakur by de nieuwe Maan van den balk, waar aan hy hangt (alzo zy in geen kist wil besluten zyn) afhalen, aan den zelven offerhanden doen met een hoen, en ook zomtyds de Mamakur wel in 't bloed van dat hoen indompelen, om zyne couleuren (immers zo zy zeggen) te beter te doen doorschynen, en om zo uit dien helderschynenden armring dan te klaarder af te zien, wat hen in 't vervolg van tyd te doen staat, en wat geluk, of ongeluk, hen over 't hoofd hangt.

Zy zyn gewoon die met rotang, katoen en gamoeto (zekere draaden, of hair aan de Gamotoetboom vallende) te bewinden, en zoo sterk te omwoelen, dat men lang werk heeft, om ze los te krygen. Deze zyn zy dan gewoon, ofaan een balk op te hangen, of in de aarde te begraven, 't geen men beide dus onder hen ondervonden, en ontdekt heeft.

By 't afloopen van Liffabatta, op Cerams Noordkust, ten tyde van den Landvoogt, *Herman van Speult*, vond men 'er een aan een balk hangen, gelyk men 'er ook by andere oorlogen, op 't bericht van overloopers, in de aarde begraven gevonden, en die daar uitgehaalt heeft.

Een van hunne voornaame Juweelen, en dierbaare schatten, is ook de Pinggan Batoe, zynde zeer dikke, grove, graauwagtige Porcelyne Schotels, die ook wel wat na den bleekgroenen trekken, beneden wel een vinger, dog aan de kanten, maar een halve dik, hebbende gladde omgewelde kanten. Men ziet ook wel somtyds eenig bloemwerk 'er doorspeelen. Ook moeten zy glad, en zonder eenige scheurkens zyn, alzo die de waarde geheel verminderen.

Men oordeelt, dat die schotels, zoo ras 'er vergif in komt, aanstonds berften, en scheuren zullen; dog al zyn 'er maar zulke scheurkens in, zoo meent men, datze dan door eenig vergif hare kracht al verloren hebben, en daarom wil niemand zulke gescheurde Pinggan Batoe koopen. Zy wierden in oude tyden in China gemaakt, en daar maar voor slecht Porcelyn verkogt; dog al-

zoo dat zoort van Porcelyn, even gelyk het oud Kraakwerk, hedendaags niet meer uit China gevoert, en door een uitdrukkelijk bevel der Tartaaren, zoo men zegt, (hoewel 'er een andre reden af is,) verboden werd, 't zelve uit te mogen voeren, zoo is het geweldig in waarde geseigert, en by veele Oosterlingen, in zeer hooge agting gekomen, waar van de Amboineefen, en onder hen de Ceramse Alfoereefen, geenfins vande minste zyn; die de zelve by hunne dierbaarste schatten onder de Aarde begraven, niet in hunne huizen, maar hier of daar in 't bosch, of in de thui-
Die zy begraven,

nen, stellende daar een merk by, dat zy wel weten te onderscheiden, en dit alles, op dat dog die schatten van hunne vyanden niet ontdekt, of, by 't verbranden van hunne huizen, niet bedorven mogten worden.
 Zy bewinden en bewoelen die, eer zy ze begraaven, ook eerst met Rotang, en Gamotoet, gelyk wy van den Mamacur gezegt hebben; en zullen die ook niet, dan op zeer groote Feesten, of wanneer zy den Duivel offeren, voor den dag brengen, of uit de Aarde haalen, hoewel 'er ook veel in de aarde verborgen blyven, om dat zy hunne kinderen zelf niet zeggen zullen, waar zy die begraven hebben. Komen zy nu te sterven, zoo blyft die schat daar ter tyd toe, datze door een sware afwating, of door een groote Aardbeving ontdekt werd; gelyk die nu en dan van ons volk wel in 't gebergte gevonden zyn.

Nog is 'er een ander veel kostelyker zoort van deze dikke schotels, ook vlak, glad, en met bloemwerk, en draken, kleener als de voorige, wel met breede, dog geen omgekrulde randen, geelagtig van grond, en wat paarsagtig, met een kring van binnen op den bodem, die licht blaeuw is, hier en daar met bruine spickels 'er op, en van buiten aschverwig, en naden blauwen trekkende, zynde vol fyne scheurkens.

Zulke komen wel 100 Ryxdaalders te gelden, hoewel de gemeene voor twintig Ryxdaalders te krygen zyn.

Was het waar, dat zy 't vergif ontdekten, 't was niet te veel, al gaf men 'er dan altyd 100 Ryxdaalders voor; Maar 't is maar een bloote inbeelding van den inlander.

Dit nu zyn schatten, die men niet by alle de Alfoereefen vind, want het moet wel een groot Koning zyn, die zoo eenen Schotel, of een enkelen Mamacur, bezit.

Wonderlyk is ook hun gemeene spys: want schoon zy nu en dan wel wat ryft (die zy zelf al begonnen te planten,) of ook wel een stuk van een wild Verken

Die zy begraven,

Wanneer zy die voor den dag haalen.

Een ander zoort;

Waarde der zelve.

Sondet grond voor Gift-Schotels gehouden.

Spys der Alfoereefen,

Hoegebruikt, als een middel van Raadpleging.

En hoe men die bewaart.

Sekere Porcelyne gift-schotels, zyn mede onder hare schatten gerekent.

ecten, zoo bestaat nogtans hun gemeene spys, in Slangen, Coefcoefen (zeker dier) Aard-rotten, Kikvorffchen, en wat dies meer is. Zy hebben ook veel Oebi-wortels, dog geen Combili, of Caladi. Sagoe is een lekkerny, die zy in Bamboefen vullen, als zy 'er Papedo, of een dikke bry afgemaakt hebben, die zy op de reis maar zoo koud eten.

Ook gebruiken zy tot hun spys, meer van 't Ambonsch zout in klompen, als van eenig kleen, of gekorreld zout.

Waar
in die
gekookt
werd.

De spys, die zy koken, werd niet bereid in potten (dewyl zy die niet hebben) maar in Bamboefen, die mede hun vaten, en drinkglazen zyn: want in de grooten bergen zy den drank, die zy mede voeren, en de kleener verftrekken hen voor Glazen, om 'er uit te drinken.

Hun
Drank.

Hun drank is water, of anders, als zy joelen willen, Saguweer; maar zy kennen ook wel Brandewyn uit Spaansche wyn, en zyn gek na den eerften drank.

De Predicant *Montanus* op Elipapoteh, een Kerkelyke-bezoeking doende, om daar de H. Sacramenten te bedienen, heeft, zoo my door een Schoolmeester, die 'er tegenwoordig was, verhaalt is, eens een wonderlyk geval daar mede gehad.

Seldzaam
voorval
van D.
Montanus
met
Radja Sa-
boelau.

Zoo als zyn Eerw: tegen den Avond in dat dorp vermoeid, en afgesloofd gekomen was, en zig een weinig tot rusten begeven had, geen lust hebbende om te eten, zoo wierd hem door dezen Schoolmeester gezegt, dat Radja *Saboelau*, een van de magtigste berg-koningen dezer Alfoereesen, gehoord hebbende dat zyn Eerw: stond te komen, al voor eenige dagen afgezakt, en nu in dit dorp met een zeer groot gevolg verscheenen was, en verzoeken liet zyn Eerw: te mogen verwelkomen.

De Heer *Montanus*, die desen vorst uit berichten al had leeren kennen, en wel wift, dat zyn magt zeer groot was, vont goet, hoe weinig lust hy ook had, hem maar ten eersten te ontfangen, om te eer van hem ontslagen te zyn; hoewel dat geweldig buiten zyne giffing ging.

Hy belastte dan den meester, te zeggen, dat hy maar ten eersten wilde komen; maar de meester verzogt zyn Eerw. dat hy dog voorzigtig wilde zyn, en niet laten blyken, dat hy brandewyn had, alzoo de koning hem zekerlyk daar na vragen, en het dan niet wel affopen zou. Daar op quam Radja *Saboelau* binnen, en verwelkomde den Heer *Montanus*.

Het eerste, daar hy na vraagde (want daarom quam hy, en niet om den Pre-

dikant,) was brandewyn, zeggende iri gebroken *Maleitfch*, dat hy een groot liefhebber daar van was.

De Heer *Montanus* antwoordde, dat zyne Kerk-bezoeking hier zoo goet als ten cinde was, en dat hy dierhalven zeer weinig brandewyn overig had.

Daar quam evenwel nog een slaartje, geen brandewyn, maar oude Spaansche wyn, te voorschyn, en myn Heer *Montanus* bracht het den Koning van *Saboelau* eens toe.

Zoo ras hy de fles in zyn hant kreeg, en 'er wat uit geproeft had, zeide hy: dat is geen mannen, maar vrouwen-drank, is dat brandewyn, dan ben ik het vergeten, daar is immers gansch geen kracht by, en 't is niet anders, dan zoet. Dat is goet voor de vrouwen, maar de mannen moeten iets hebben, dat kragtiger is.

Daar was Pater *Montanus* met zyn Spaansche wyn wel deerlyk aan de gront, verlegen wat hier in verder te doen; egter, om niet beschaamt uit te komen, bragt hy een fles brandewyn, die ontrent half vol was, voor den dag. De Radja kreeg zoo ras den reuk van die fles niet, of hy zeide, *itoe minoman laki laki*, dat is mannen-drank. En 't bleek ook: want de fles quam ledig wederom.

Terwyl de brandewyn begon te werken, bragt Radja *Saboelau*, tusschen welken, en zyne onderdanen, geen onderscheit ter wereld te vernemen was, zyn *Massakeke* voor den dag, haalde daar eenige stukken van slangen en Sagoe uit, biedende die den Heer *Montanus* aan, die, om dit te ontgaan, voorbragt, dat hy zoo laat in den nacht niet gewoon was te eten; waar over die koning, niet wel voldaan zynde, aanbod ter zynere eere, en om dat hy hem zoo wel onthaalt had, een spiegel-gevegt van Alfoereesen aan te rechten. Wat nu de Heer *Montanus* zeide, dat hy vermoeit, en dat het te laat in de nacht was, dit moest evenwel zyn voortgang hebben, alzoo de brandewyn, die zy wat schie-lyk gedronken hadden, begon te werken.

Hy stont dan eindelyk dit spiegel-gevegt, by een menigte van *flambauwen* (die zy van *Hars* maken) aangerecht, toe. Het ging in 't eerst vermakelyk, en wel; dog naderhant, toen het bloet, begon gaande te raken, zoo kapten zy 'er op zyn *Alfoerees* zodanig in, dat 'er 't bloet by neder gudsde.

De Heer *Montanus* dit ziende, en voor groter ongeval vreesende, verzogt den Radja hier mede op te houden. Ondertusschen wierden 'er verscheiden nedergelabelt, dat zy 'er by bleven leggen; waar toe Radja *Saboelau* hen, ter eere van den Heer *Montanus*

tanus, met allen ernst nog meer aanzette; dog dit begon dien *Heer* zodanig te verveelen, dat hy eindelyk tegen dien *koning* veel ernstiger taal begon te voeren. Hier op gaf die *vorst* tot antwoord, dat deze zyne onderdanen, en altemaal maar *doode bonden* waren, aan welke niets gelegen was, en dathy voor zyn *Eerw.* zoo veel agting had, dat het 'er op geen *duizent* van hun aanquam. Dit nam echter een einde, wanneer hy hem vertoonde, dat het wel een groote eer voor hem, maar volgens de *Nederlantfche wetten* niet geoorloft was, onnoodig bloet te vergieten, en dat hy dat by den *Heer Landvoogt* in 't byzonder zou moeten verantwoorden, die zekerlyk door zyn Spions vernemen zou, dat 'er ter eere van hem zoo veel *Alfoereesen* nedergelabelt waren; door welke laatste reden hy bewogen wierd, om dit *bloedig Spiegelgevegt* te eindigen, waar over de *Heer Montanus* uitnemenet verblyt was, in vreeze geweest zynde, dat het van de *Alfoereesen* wel eens op hem, en de zynen, had kunnen uitdragen.

Hoe sy hunne drank be- waren.
Hun gemeenen drank van Saguweer zyn zy ook gewoon in moerassen te begraven, om ze sterker te doen worden. Ook neemtse dan een geelder kouleur aan, en word vry kragtiger, en koelder, hoewel zy al hare aangenaamheit verliest, en vry straffer van smaak word; ja 't gebeurt wel, dat zy vergeten, dat zy die Saguweer daar begraven hebben, waar van dan wel eens een nieuwe Bamboesstoel voor den dag gekomen is.

Hunne slaap- plaatfen.
Zy weten van geen ledekanten, maar wel van *Dego Dego*'s, zynde solderingen van gepletene Bamboesen, waar op zy slapen; dog om te lekkerder te rusten, zoo stoken zy daar een slaau vuur onder, dat maar wat legt en smeult, 't geen zy voornamelyk om de sterke nagtkoude op die hooge gebergten doen.

Zy hebben maar eene vrouw.
Zy hebben ieder maar eene vrouw, die, schoon zy 's nagts al vry beroekt worden, nog al redelyk blank zyn.

Van overfipel, schoon zy zoo naakt gaan, hoort men onder hen niet spreken, en hoe Heidenfch zy ook zyn, moet men hen echter nageven, dat zy die genen, die zy eens kennen, redelyk getrouw blyven; waar van wy onder ons veel overtuigende bewyzen hebben; alzoo zy veel Hollanders, daar zy zich op vertrouwen dorsten, zelf alomme door hun land geleid hebben.

Laten geen vreemde, dan na feker teken, in hun land komen.
Men moet eger weten, dat niemant vreemts in hun land komt, of zy geven door zeker kenbaar teken van een horen, waar op zy blazen, alomme kennis daar af, hoe hy 'er komt, als vriend of als vyand; 't geen mede zoo gefchiet, als hy 'er uit vertrekt.

In oude tyden heeft men een *Hollands* Capitein gehad, *Westerman* genaamt, dien zy op de handen zouden gedragen hebben, gelyk die ook over al door hun land gereift heeft.

Westerman by hen be- mint.

Wat dienften wy van tyd tot tyd van hen gehad hebben, zullen wy elders, in 't verhalen van de *Ambonfche* zaken, zien; alwaar wy ook van hunnen *Godsdienst*, en zeldfaamheden, zullen spreken.

Onder deze *Alfoereesen* heeft men drie *Opperkoningen*, waar onder alle mindere *bergkoningen* staan.

Drie Opperkoningen der Alfoereesen.

Radja Sifeoeloe, die de oudste van de *Oelifivafe* *Alfoereesen* is, heeft zyn land in 't Noorden agter *Bolela*, loopende dit tot *Tanoeno*, 'en nog *Zuidelyker*. Ook komen zy af aan het strand van *Bolela*, een myl *Ooftelyker* te *Boas*, op de *Noord-kust* van *Ceram*. Hy is een van de *magtigste* koningen in volk, hoewel 'er *magtiger* in land zyn.

Als men van daar *Ooft* aan gaat, begint het gebied van *Radja Saboelau*, van de rivier *Makinan*. Deze wort voor de *grootste* koning der *Alfoereesen* gehouden.

Hy is van afkomst een *Ternataan*, die op *Boero* by *Tomahoc* is komen aandryven, en van daar na *Ceram* verhuift zynde, te *Tehala*, daar hy aanlandde, door de *Ceramers* tot hunnen koning verheven is, gelyk hy alleen ook tot nog toe *Kolano*, dat is, koning in 't *Ternataanfch*, genaamt wort. Hy onthout zig gemeenelyk diep in 't gebergte in het dorp *Warmoela*, leggende tuffchen de dorpen *Loeboe* of *Roema Ela*, en *Elipapoeteh*, rykelyk vier mylen van 't *Noorder* strand, niet verre van de rivier *Makinan*. Een myl van *Warmoela* legt het dorp *Koli*, nevens verscheide andre dorpen, en als men van daar na *Elipapoeteh* wil, gaatmen over de brug van dien *Waringin-boom*, tuffchen twee gebergten, onder welke de rivier doorftroomt, gelyk wy bevorens gezegt hebben.

Brugen binnen- meir hier.

Ook heeft deze koning ontrent een van die dorpen een groot *binnen-meir* boven op een hoogen berg.

De plaats, daer deze koning aan strand uit, en na beneden komt, is, of by *Elipapoeteh* aan de *Zuid-kant*, of by *Soeboe* na de *Noord-kant*.

Zyn broeder of neef voert gemeenelyk, met de naam van de kleine *Saboelau*, het oppergebied te *Waumatta*, dat twee mylen van *Elipapoeteh* legt, schuins 'er agter, wat na het *Noord-Oosten* toe.

Van alle de *Alfoereefche* koningen, is 'er geen, die zoo veel land besit, en die zoo ontzien is.

De derde oppermagtige koning is die *Radja* van

Soemiet
beschre-
ven.

van Somi-it, of Soemiet; dog de minste van de drie in vermogen. Hy onthout zig ontrent de rivier Ajer Talla, en komt beweften de bogt van Elipapoeteh aan strand uit.

Aan deze rivier legt ook de koning van Tomilhoc, en aan de Ooft-zyde der bogt nog de koningen van Waffia, Lian en meer andere dorpen; dog die staan onder den koning van Sahoelau.

Zyn de
kinder-
pokken
onder-
worpen.

't Is een algemeine ziekte onder deze volkeren, dat zy nu en dan de kinderpokken krygen, die dan al sterk onder hen woeden, en hen dikwils dwingen, om zulk een plaats (die zy voor ongelukkig houden) te verlaten; om welke reden men ook zoo net niet bepalen kan, waar deze of gene van die Radja's nu leggen, alzoo zy om die, en andre redenen, zeer licht van plaats veranderen.

Ook zyn deze Radja's alle drie Oelيفا's, en doodvyanden van de Mooren, die Oelilima's zyn, om 't welke te toonen zy spek eten; gelyk zy ons van hunne trouw, en genegenheid, en van hunne verbittering tegen de Mooren, en Ternataanen, veel doortekende preuven van dezen aart gegeven hebben.

Andre
Alfoe-
reefen
wilder
dan dese.

Men heeft na de Oostkant van Ceram nog veel andre Alfoereesen, als die van Waföä, Marihoenoe, agter Sepa en Tamilau, ook agter Haja, en de Landstreek Selan Binauwer, maar daar zyn 'er ook nog veel, als agter Cottaroewa en elders, die nog niet bekend zyn, gelyk ook die op de Noord-kust van Ceram achter de bogt van Hatoewe zig onthouden, een volk zoo wild, dat zy noit met iemand tot cenig gesprek hebben willen komen, woonende meest op hoge Waringin en andere bomen, hoedanig zy by geslagten, ieder op zulk een boom, wonen, om dat de een zelf den andren onder hen niet vertrouwd, staande malkandren niet alleen dood, maar de een den andren ook wel opeetende.

Ook heeft men Radja Latea hier ontrent, en agter in die bogt 'er meer andre.

Dorpen
onder
den Ko-
ning van
Sahoelau.

Onder den koning van Sahoelau staan, volgens het netje opgeven ook deze dorpen: Warmoela of Waramala, zyn Hooft- of Hofplaats, Catalane (dat wat Noordlyker legt) Sawalette, Lissaloewa, Tabiali, Loela-Ale, Waymatta of Aumatta, twee mylen van Elipapoeteh wat na het Noord-Oosten, Roemah Ela, Hatoenockoe, achter Oewen, niet verre van de laatstgenoemde dorpen, hoewel die eigentlyk maar bondgenoten van hem zyn, en Kole. Ook staan onder hem de koningen van Kohati, Pokoele, Rifaroewa, Tiatoe, Tiwi-Ari, Rifaroewaheroe, Kapaja, Kapaja-api-oloh, Roemah Ahil, Roemah Sokate, en meer andre.

Dorpen

Onder den koning van Siseoeloc,

staan deze dorpen, Nuniali, Hatoewa-onderhoel, ontrent de rivier Sapalewa, boden Koning van Siseoeloc, ven op 't gebergte, Hatoepoeteh, Tanawa, dat na 't strand legt, Lahiale, loe.

dat wat meer na 't Oosten legt, Hoelong, Paysoekoe, ontrent de rivier Coas gelegen, en de grens-paal van Liscoeloc in 't Oosten, Kaffia, daar ontrent aan die zelve rivier, dog wat landwaart in, Noekohay, certyts een Campon van Maloan, onder Radja Somiet behorende, Eriela, Latoepeloc, Loema Elo, of Loema Eli, Loema Batal, Korolocwe, of Siseoeloc, de Hof-plaats des konings, Okkoet, of Massaleoe, Salawane, Olefoeri (onder Radja Tanoerwel) klein Oeleloeli (onder Terinoeroe) Maccanobal, Wanoeëla, en Hatoe, welke drie laatste Mackahala genaamt werden, staande onder een byzonderen koning, Hoekoe, Sapon Sojassoe, dat door de Oelilima's al voor lange tyd gedwongen is na Hoelong en Loemahelo, daar zy noch wonen, te vlugten.

Ook staat onder hem (immers zoo hy voorgeeft) het gansch gespanfchap van Tanoeno.

Onder Radja Somiet (of Sobomi-it) Dorpen onder den Koning van Soemiet, staan deze dorpen; Somiet (daar hy zich onthoud) Carioe, Malala, Seroewolo, Niwel Tetoe, Watoewi, leggende alle twee dagreizen van Ajer Talla's rivier, Sissenaroe, Amacoewa, Noessatehoe, en Tomaleloe, dat twee mylen van strand af legt.

In oude tyde plagten 'er drie Kapiteins Weleer drie Kapiteins hier, te zyn, die, even als dese drie koningen, volstrekt over al de Alfoereesen heerfchten.

De eerste Kapitein op de West-hoek was Makoereffi, de voornaamste van allen. Dese woonde op Lisseali, aan d'Ajer Talla, en gebod over de gansche landstreek Tallalale, dat is, binnen de Talla, en langs de zeekant strekt zig zyn gebied, van Caybobo tot Elipapoeteh, Mani, en der Alfoereesen Hassia uit; van welke landstreek, Talehata genaamt, Caybobo 't hooft was; en in die tyd stont Radja Somiet maar, als een gemcen koning, nevens de andere onder hem.

Dese Makoereffi vergaderde al de Alfoereesen van die strek, als men corloggen moest, op de groote Patan, of Saniri, aan de Ajer Talla.

De tweede Kapitein was Manocmeten (dat is de swarte Vogel) die zig op Hatoewael onthield, niet verre van de groote rivier Sapalewa, aen Cerams Noordkant. Van dese vergadering was de koning van Nuniali het hooft, en de landstreek, onder desen Kapitein staande, strekte zig van den hoek van Tanoeno tot aan Roemala, en Hatoenoeroe, en landewaart

dewaart in tot aan Hoeway Makkahala, en Oelefoeli; en onder desen Kapitein was Radja *Sifeoeloe* (die nu een van de magtigste is) ook maar een klein koninkje, zonder eenig geloof, dat is nog Heidenen, nog Moorich, gelyk hy ook nog is.

De derde Kapitein was *Toepasawu*, die in 't dorp Sole woonde. Het hoofd van zyne vergadering was Jaenoele, en zyn gebied strekte van 't Oeli van Laäla tot aan de rivier Goli Goli, vergaderende zyne Alfoereesen aan de rivier Eti, die benoorden het dorp Goli Goli uitkomt.

Ieder van dese Kapiteinen wist, wat dorpen tot zyne Landstrecke, en vergadering behoorden.

Makoereffi, die by Ajer Talla vergaderde, had onder zich dese dorpen: Rissfari, of Lissfali, Caybobo, Kayratoe, Watoewi, Siffenaroe, Malala, Somiet, Seroewolo, Amakowa, Noesslehoec, Tomilehoec (wel naast aan strand, dog nog wel twee mylen landewaart in leggende) Mani, Assa, Kalioec of Karihoe, Elipapoeteh, Latoe, Hoewaloy, Roemakay, Tihociale, Kamarien, Serowawan, Painoesfa, en Hatoefoa.

Onder *Manoemeten*, die aan den stroom Sapalewa zig onthield, stonden dese dorpen, Nuniali, Hatoewal, (een klein dorpje aan Ajer Talla) Nacca Ela, Hatoepoeteh, groot Oelefoeri; (waar over een Radja heerscht) klein Oelefoeri, Lahiali, Tanawa, Hoelong, Kasfia, Eriela, Noekohoy, Siremala, Maloan, Passinaroe, Hatoenoeroe, Roemah Ela, Maccahale (dat uit drie dorpen bestaat) Hoeko (dat uit twee dorpen bestaat) behalven nog eenige andre kleine dorpen.

Onder Kapitein *Toepasau*, die zig in 't gebied van Tanoeno ophielt, stonden deze dorpen: Tanoeno, (onder Jauoeloe als hoofd) Sole (een kleine Negry aan de rivier Eti, de verblyf-plaats van desen Kapitein) Poppeloe, Pinoe Somoenin, Lackamay, Lassalehoec, Kelling, Pianape, Wayfamoc, en alle de land-dorpen onder Laäla staande tot Hoelong en Tabinolo, op klein Ceram toc.

Ook leggen 'er van Caybobo na 't Noord-Oosten nog eenige dorpen, als Hoekoe, en meer andre, die onder geen van deze drie Kapiteins stonden, en die Radja *Saboelau* volgen, hoewel Radja *Sifeoeloe* de zelve als onder hem behorende, opgegeven heeft, gelyk hy ook Rissfari zegt onder hem te hooren, en nog andre dorpen, die certys onder Kapitein *Makoereffi* stonden.

Onder de Oelilima's heeft men de koningen van Watamanoe, Latea, Soc-

Ela, Horale, Koeloetaie, Makehoenoe, Siri, Hatoepa-Eti, Roemah Pele, Nakane, en Roemah Weia.

In de oudte tyden der E. Maatschappyy, plagten wy van dese Alfoereesen niet te weten, dog onder de Heeren *Philip Lucasz*, en *Antus Gijfels* is Radja *Saboelau*, en Radja *Somiet*, tot ons afgekomen, die ons toen goeden dienst deden, en daar tegen weer groote weldaden genooten, die ook gedient hebben, om hen groot aanzien onder alle de Alfoereesche koningen, en zulken krak aan 't gezag van deze kapiteins te geven (die zy by de minste voorvallen met de magt van den Landvoogt, hunne vriend, dreigden) dat zy zedert meer en meer hun magt verloren, en met smerte gezien hebben, dat dese drie koningen zoo magtig geworden zyn, als zy hedendaags bevonden worden.

Niet weinig heeft daar toe geholpen, dat Radja *Saboelau*, ten bewyze, dat hy onze bontgenoot was, een zilver wapen van de E. Maatschappyy, Radja *Somiet* een Rotang met een zilveren knop, en Radja *Sifeoeloe* een Ebbenhouten stoel kreeg.

Wanneer nu dese koningen op zekere tyt gefchil over den rang kregen, zoo bragten zy, om te weten, wie de opperste was, ieder zyn bewys van wegen de E. Maatschappyy voor den dag; dog de twee, ziende dat Radja *Saboelau* het zegel der E. Maatschappyy of immers zulk een wapen voerde, zoo gaven zy hem aanstonts den rang, oordeelende, dat hy als groot Zegel-bewaarder der E. Maatschappyy, de eerste van hun allen was, en dat hy, die dit wapen bezat, boven die gene, die maar den stoel en rotang hadden, behoorde aangemerkt, en gecerbied te werden.

Schoon nu deze drie koningen zoo hoog in magt, boven die drie kapiteins gestegen zyn, gebruiken zy de zelve egter nog als hunne kapiteins, om die drie groote vergaderingen, ieder aan zyn rivier, te beleggen.

Om myne nieuwsgierigheid ontrent het leggen, en strekken van de dorpen dezer Alfoereesche koningen, in opzicht van de strand-dorpen, te voldoen, heeft my zeker ervaren Cerammer, dezelve zoo als zy nu leggen, in dit Tafereel, met de strand-dorpen der Zuid-zyde aan de eene, en de Alfoereesche dorpen aan de andre kant, zoo als die van Sole beginnen, aangewesen.

Alfoereese dorpen aan de Zuidzyde.

De strand-dorpen. Alfoereesche dorpen aan
Popoloewe of Pop-Sellor of het meir, al-
peloey. zo 'er geen dorp is.
Lakamay

Onder wat Landvoogden men de Alfoereesen eerst begon te kennen.

Waar door hunne koningen eerst opgekomen zyn.

Merktekenen van Radja *Saboelau*, Radja *Somiet*, als onse bontgenooten, als ook van Radja *Sifeoeloe*.

Wie van hen de voorrang heeft.

Dorpen onder Kapitein *Makoereffi*.

Onder *Manoemeten*.

En onder *Toepasau*.

de Zuid- zyde in 't byfon- der.	Lakamay - - - -	Piroe	Boloto	}	- Folin.
	Keling - - - -	Tanoeno	Wayfohi		
	O. - - - -	Caibobo	Liliana	}	- Toeloefey.
	Kayratoc } - -	Wayfamoe	Oelahahan		
En de strand- dorpen 'er tegen over.	Hockoc } - -	Hatoefoewa	Soepaloen	}	- Toeloefey.
	O. - - - -	Camarian	Waymotty		
	O. - - - -	Zeroewawan } -	Elinocfla	}	- Atihahoe of Hatihahoe.
	O. - - - -	Tihoelale	Woca Woca		
	O. - - - -	Roemahkay	Thial	}	- Atihahoe of Hatihahoe.
	O. - - - -	Koelor	Maylata		
	Tomilehoe		Lomit	}	- Atihahoe of Hatihahoe.
	Noeffatchoe } -	Latochoewaloy.	Soha		
	Amakoewa		Tyan Touw	}	- Atihahoe of Hatihahoe.
	Liffajali		Oeppa		
	Niwel Tetoe		Etylcoe	}	- Atihahoe of Hatihahoe.
	Seliwaloe		Lahobo		
	Wayfiffanaroc	Boven aan de rivier	O. - - - -		Werinama
	Malala	Ajer Talla's oor- spronk.	O. - - - -		Tanafora. Moecalaja.
	Carioe		O. - - - -		Riboet. Hatoemeten.
	Waytoewi		Talea } - -		Lipat.
	Sohomiit		Nayaba }		Tobo.
	Mani		Bitoto }		Tobo.
	Wafia		Talaliwat }		Tobo.
	Waoemat		Kifalaan, een hoek by Cottaroewa.		
	Liang				
	Hitaleffi				
	Laumalay				
	Walaka				
	Matawanoe				
	Latea				
	Marihoene				
	Holoto				
	Sihi				
	Nacan				
	Waoeloe				
	Pefioelang				
	Omo				
	Soaoeko				
	Jalhatan				
	Ayloti				
	Makariki				
	Liffanitoe				
	Noewahocloe				
	Ilipoy				
	Opin				
De ver- dre Al- foerefen.	Latah				
	Namafatoc				
	Alla				
	Touw; dog is ver- huift na Latoc				
	Hoewaloy - -	Toene.			
	Befy is verhuift na				
	Hatoewe - -	Befy.			
	1. Tohoroc				
	2. Mahoe				
	3. Ijapoeteh				
	Haja en Mahoe is verhuift na Walaya.				
	Oeppa - - -	Tehoewa.			
	Aha }	Laymoe. Hier is			
	Ilaffa }	een Toverwater.			

Onder de zeltzame zeden dezer Alfoerefen moet men ook dit rekenen, dat het een volk is zeer teer te behandelen onder malkanderen, also de geringste zaken redenen geven, om malkanderen aan te tasten en te vermoorden.

Indien de een Alfoerees den anderen komt bezoeken, moet de Heer vandat huis, die bezogt word, 'er wel op letten, dat hy den anderen wel ontfangt, en dat 'er ook niets aan 't onthaal ontbreekt.

Dit onthaal bestaat gemeenlyk eerst in 't aanbieden van Pinang, en Tabak; dog zo hy hem de Pinang-vrugt, en kalk alleen geeft, en by ongeluk (of al willens, na het valt) vergeet de Siribladen, die men 'er toe van noden heeft, 'er by te voegen, zo zal die Alfoerees, die hem bezoekt, zeer moejelyk daar over werden, en dit voor een grooten hoon en schimp opnemen, en om den Heer van de huise daar van te verzekeeren, zo zal hy buiten dat huis gaan dansen en schermutsen, met het bloot zwaart in de hant, tot de huisheer die smaakt door een moi kleedje, of eenig ander geschenk, wegneemt en bevredigt.

Indien ook by zo een bezoek, de kleine kinderen van den huisheer, na buiten spuwen, of den neus dan juist snuiten, dat is een dodelyke hoon, gelyk zo zy met kleene steenkens, of ict anders, na hem werpen, of tegen hem lacchen, zo moet dat weder met een byzonder geschenk vergoed, en de gehoonde verzoent werden.

Doet de huisheer dat aantonts, zo Hoemen is

fig dra- is de vrede gemaakt; maar zoo niet, gaat de gehoonde na huis, klaagt het om hen zyn vrienden, en komt twee of drie jaren daar na weer by dien heer, om herstelling van gehoonde eer te eiffchen. te befoe- ken. Bevredigt hem die dan met een gefchenk, zoo is de zaak afgedaan, anders gaat hy na huis, en befluit wraak te nemen over de halferrigheit van dezen Alfoerees die hem zoo hoonen, en drie jaren'er na nog zoo verachten dorft, van hem niets tot verzoening aan te bieden; dog komt hy, eer hy dit uitvoeren kan, te fterven, zoo gaat die wraak van hem tot zyn kinderen, en kinds-kinderen, over, zonder te vergeten, dit op zyn tyd te wreken, gaande wel met hun geheel dorp uit, om van daar dan een of twee koppen zonder onderscheit te halen; waar op gemeenelyk een openbare oorlog volgt.

Eer zy nogtans daar toekomen, verheft een van hen zyn ftem, roepende hemel, en aarde, de zee en al de rivieren, en alle hunne voorouders, om hulp aan, en verzoekende, dat die hen kracht en dapperheit gelieven te verleenen, om tegen hunne vyanden gelukkig te mogen zyn. Daar na fchreeuwt hy tegen den vyand luitkeels uit de reden, waarom zy gedwongen worden, hen te beoorlogen, betuigende dat zy niet heimelyk als dieven, maar in't openbaar, komen, enkelyk om het gefchenk van verzoening, dat hen zoo onregtveerdig van hen onthouden werd, met geweld te halen, dewyl het met gemak niet heeft willen volgen.

Indien het Oelifiva's zyn, die den oorlog beginnen, zoo word dit gefchreeuw negenmaal herhaalt, na't welke men met de een of twee afgekapte hoofden uit het open veld, daar deze luidrugtige aanspraak, of uitfchreeuwing gefchiet is, na het dorp trekt, daar de vrouwen die hoofden zeer flatelyk komen inhalen, zingende en dansfende, en dezelve aan de Baileoe, of 't Raadhuis, ophangende, daar dan een groot feest op de Baileoe, is niet alleen voor hun, maar ook voor die afgekapte hoofden, die zy quansuis wakker onthalen, doende ieder van de zelve door een byzonder man oppaffen, die by ieder hooft ook negen itukken Pinang, met de behoortlyke Siri-bladen, als ook zoo veel bondelkens Tabak legt, doende op ider hooft ook negen druppels olie druppen. Daar na nemen die twee mannen die hoofden, en werpen die tegen de ftylen van de Baileoe, 't welk verzuimende, zouden zy tegen hunne vyanden zeer ongelukkig zyn.

Middel Om nu vooraf ook te weten, of zy van raad- voortfpoedig zyn zullen, of niet, zo ge- pleging,

bruiken zy eerst een middel van raadpleging daar in bestaande, dat zy een Parang, of houw-mes, in een boom fteken, of werpen, indien die zich van zelf beweegt, is 't een goet voortteken, voorzeggende het wel drillen van hunne fpeceren op de vyanden; maar blijft die ftill staan, zoo houden zy zich ook ftill.

Schoon zy nu vooraf al een goet teeken hebben, dat is nog niet genoeg. Zy gaan dan met hun legertje wel op de vyanden uit; dog ontrent hun dorp gekomen zynde, houden zy zig twee dagen ftill, en raadplegen den Duivel op de voornoemde wyfe weder, om te zien, of hy hen nu ten tweedemaal een gelukkig voortteeken geven zal; vertoont zig dat even eens, zo is 'er een grote vreugde; dog dan gaan zeven of agt mannen, nevens een ervaren voorvegter, of dapper Held onder hen, zig in reyen en gelederen tien vadem van het leger, en vlak voor het zelve, poftceeren, om daar met het ondergaan van de Zon, en met het aanbreken van den dag, (want anders zeggen zy kan het niet gezien werden) het voortteken des doods, uit het vliegen van eenige vogelen, te zien. Indien dan een uil, of kleene vledermuis, of een andre ongeluks-vogel, de konings-vogel, in hun taal Manoe Salewane genaamt, vlak na hen toekomt, over hen henen, en dan weer te rug vliegt, dat is een quaat voortteken, dat zy van hun volk, of verliefen, of dat eenige van hen gequett zullen werden; daar het in tegendeel een goet voortteken is, zoo hy over hen na agteren doorvliegt, en dan roepen zy met alle man, Ria Ria Ria, luidrugtig, ten teken van blydfchap uit.

Daar op keeren die agt luiden weer na 't leger (alfoe zy alleen, en niemand anders dit voortteeken zien kunnen) en brengen de tyding, dat het voortteeken goet is.

Dus verre nu weten zy wel, dat zy gelukkig in hunne onderneming, dog niet op wat tyd zy dat zullen zyn.

Om hier van ook verfekert te wesen, of zy den vyand in de morgenftont, of zy den middag, of tegen den avond zullen ftaan, vragen zy den Duivel nog hen de tyd van eens raad, die hen dan op zeker vast teken van de Parang (welke zy driemaal in den boom werpen, om een van die drie ftonden daar by uit te zien) klaar den tyd, om aan te vallen, aanwyft, mits dat fy dan ook sekere Ster op dien tyd ontrent de maan sien dalen. Als alle die voortteekens dan foonet overeenftemmen, maakt men een begin van den aanval op den vyand, eerst

of zy in dien oorlog gelukkig zullen zyn.

Goede en quade voorttekenen.

Op wat wyfe de Duivel hen de tyd van aanvallen aanwyft.

En hoe fy verfoent werden, en den oorlog verklaaren.

maar met een voortroep van drie of vier, die hen van verre stil bekruipeu, om te zien, of zy niet defen of genen eerft in hunne thuiuen konnen overvallen. Indien dese nu wat voorfpoet hebben, zoo vallen ook de andere 'er op in, dog zoo niet, komen zy zeer fchielyk, hoewel al druipfcheertende, te rug, daar zy anders met de hoofden, die zy bekomen hebben, zeeghaftig na hun dorp afzakken, alwaar zy door een kenbaar teken, met blazen op de horens, bekend maken, dat zy de zeege bevogten, en veel koppen mede gebragt hebben, ten einde de vrouwen al zingende, en danffende hun met die koppen zouden komen inhalen, om die met de voornoemde ftacie na 't raathuis te geleiden, en daar dan dagen en nachten aan een vrolyk te zyn.

Hoe de verkregen koppen gehaalt worden.

Hoe fij met de lykjes van hunne vijanden handelen.

Indien zy eenige vrienden in dien ftryd verloren hebben, welker hoofden door den vyant afgekapt, en mede genomen zyn, zoo zetten of leggen zy hen maar op eenen boom, kennende hen onweerdig om begraven te werden; maar zoo zy hunne hoofden nog hebben, dan mogen de vrienden hen begraven, op dat de vyand geen gelegenheit hebben mogt, om hunne hoofden weg te nemen, en daar mede te pronken.

Het gene wy nu verder van dese Alfoereesen te feggen hebben, zullen wy uitftellen, tot dat wy in 't verhaal van de zaken van Amboina gelegenheit krygen, om hier en daar nog een woort daar af te fpreken.

Dus hebben wy nu dat groot en fchoon Eiland Ceram, een Land, dat zig alomme door zyn fchoone bofchen, heerlyke rivieren, en aangename gebergten, die zig ten hemel verheffen, zeer luftig voor 't oog vertoont, niet alleen van buiten, maar ook van binnen, zo verre ons dat enigfins mogelyk was, gefien, en ook 't voornaamfte, dat daar van by ons bekend is, hier opgegeven, van waar wy nu tot de drie volgende Eilanden zullen overftappen, die ons zoo lang niet zullen ophouden, om vervolgens met het Eiland Amboina, waar van al wat te zeggen zal vallen, te eindigen.

Het Eiland NOESSA LAOET.

Het eiland Noeffa Laoet.

Wy zullen een begin maken met het Eiland Noeffa Laoet, dat is, het zee-eiland (in 't Amboineefch, en Malciffch, alzo 't eerfte Amboineefch is) een verkiefing, die wy zoo maken, om dat dit eiland wel het verfte na buiten legt

Wy vertoon en het in het kaartje No. XIX.

Kaart van 't zelve.

Het ftaat onder het Opperhoofd van Honimoa, en legt van dat Eiland Zuid-

Ooft op anderhalf myl, hoewel men 'er wel twee, om de fwere ftroom, die 'er tuffchen beidengaat, over fcheppen kan. Het wort gefelt, Zuiden en Noorden anderhalve myl lang, en Ooft en Weft, een myl breed te zyn.

Men ziet op dit eiland zeven dorpen, Groot Titaway, Abobo, Sila, Lenitoc, Nalahia, Amet, en Akoon genaamt, zynde meest over al vol bergen, waar op aldefe volkeren in oude tyden hunne woonplaatfen hadden, hoewel zy nu alle om laag aan de ftanden woonen.

Op de Weft-zyde van 't zelve ziet men het dorp Titaway, alwaar in de tyd van de Heer *Speult* al befetting van ons in een houten huis lag.

Dit dorp ftaat onder een koning, die nog een Graaf onder zig heeft, en is in drie Soa's verdeelt, konnende 1600 zielen, 492 weerbare mannen, en 125 Dati's, opbrengen.

Tuffchen dit en 't naafte dorp na 't Zuiden heeft men drie hoeken, de eerfte Roefloefinna, en de twee andre Rochhoe, (waar ontrent eenige klippen in zee zyn) en Hoenilaïn genaamt, na welke men de rivier Way Lapi pafceert.

Abobo legt op den Zuid-hoek van dit eiland, een halve myl, of wat meer, van Titaway. Het ftaat onder een Pati, die over 697 zielen, 188 weerbare mannen, 125 Dati's, gebied.

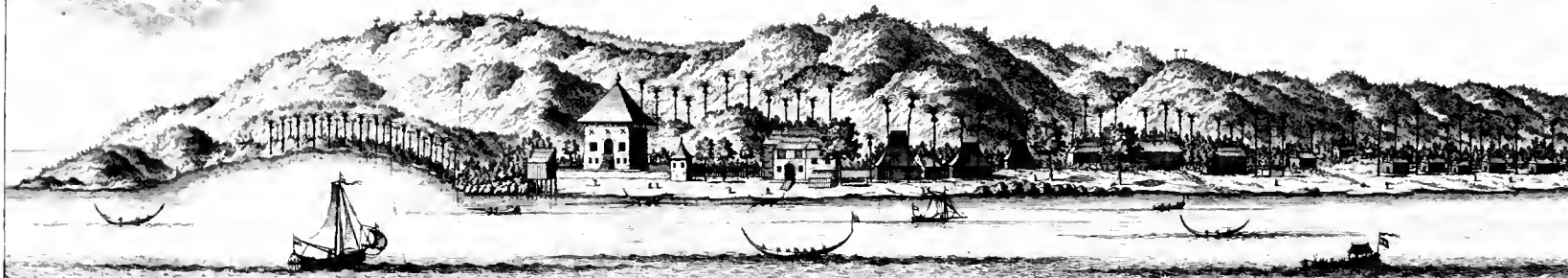
Als men van daar Ooft op na het dorp Akoon gaat, ontmoet men eerft den hoek Iroc, daar na den berg Noeffa Hoehoen, dan niet verre van dat dorp den hoek Moela-an. Akoon zelf heeft men in 't Ooften, ontrent drie quart myl van Abobo. Het behoort eigentlyk onder den koning van Amet, dog 't ftaat onder een byzonderen Graaf, die van hem afhangt, en die onder zig 270 zielen, 42 weerbare mannen, en 29 Dati's, heeft.

Van Akoon Noord-Ooft aan gaande, na het dorp Amet, trekt men eerft voorby oud Akoon, en dan wat Noordelyker ontmoet men den berg Errie, daar zy zich wel eer op verfterkt hadden. In 't Noord-Ooften pas buiten de wal, wat voorby oud Akoon, ziet men een klip in zee leggen, Hatoc Noeffa Oewengenaamt.

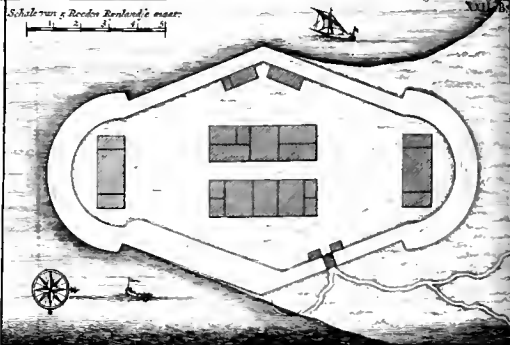
Dan komt men by het dorp Amet, dat op de Noord-Ooft-hoek even voorby den voornoemden berg, ontrent een halve myl van Akoon, en ontrent zoo verre van Nalahia, legt. Het word beheerft van een koning, die ook te gebieden heeft over den Pati van Akoon, en de naafte in rang na den koning van Titaway is.

Dit dorp is fterk 1009 zielen, waar onder men 319 weerbare mannen, en

XX.

De Vefling BEVERWYK op het Eiland Noessa-Laoet . met de Dorpen Sila en Leynitoe .

Plattegrond der Vefling Duurstede .

XXII A.

De Fortres DUURSTED E op het Eiland Honimoo .

XXIV.

HAROEKO , en de Vefling ZEELANDIA .

197 Dati's, telt, de welke met die van Nalahia en Akoon nu een Coracora fcheppen, daar zy 'er in de tyden der Portugefen (zoo men wil) wel vyf zouden in zee gebragt hebben.

Een heete rivier, tuffchen Amet en Nalahia. Van Amet na Nalahia, dat ontrent een halve myl van Amet in 't Noorden legt, ontmoet men niet aanmerkenswaardig, dan dezelfs rivier, die zig even benoorden Nalahia vlak in 't Noorden van dit eiland vertoont, alwaar men een fwaar gebergte heeft, daar het land een groote bogt in dien berg maakt, dog het zeldzaamfte is, dat uit dien berg een fraeje rivier van boven komt ftroomen, in welke wat lager een ander warm riviertje, uit een ander deel van defen berg zyn oorspronk hebbende, zig ontlaf, 't geen die eerfte rivier, van daar verder aflopende, zoo heet maakt, dat men 'er in zeer korten tyd een ey in gaarkoken kan, gelyk wy dat zelf ondervonden hebben. De berg daar ontrent vertoont zig zeer geel, en als fwavel-aarde. Men zegt, dat hy ook koper-steen, en witte fcherpe Marcasita-steenken, zoo hart, dat men 'er glas mede fnyden kan, welke berg-ftof men gemeenelyk by de kopersteen ontmoet, uitlevert.

Marcasita, en kopersteen, hier valende. Van Nalahia af, en na Sila en Leynitoe, twee dorpen, die by een leggen, gaande, heeft men den dikken hoek Thollöh, op welkers Ooft-zyde Nalahia legt, zonder dat zig tuffchen beide iet anders op doet, dan dat men voor de Weft-zyde van dien hoek eenige klippen in zee dicht by de wal ziet leggen. Nalahia zelf legt in een bogtje, een quart myl van Sila na 't N. O. en ftaat onder een Pati, die over 636 zielen, 154 weerbare mannen gebied, en 70 Dati's heeft.

Sila en Leynitoe. Dan komt men aan Sila, en Leynitoe, gelegen ontrent een groot quart myls benoorden Titaway, en niet wel half zoo verre beweffen Nalahia in een bogtje, voor 't welke een groot rif legt. Sila ftaat onder een Pati, die 203 zielen, 54 weerbare mannen, en 27 Dati's, onder zich heeft. Leynitoe heeft ook een Pati, die over 399 zielen, 100 weerbare mannen, en 73 Dati's, het gezag heeft.

Wat dorpen onder den koning van Titaway, fcheppen. Dese vier dorpen, te weten Titaway, Abobo, Sila, en Leynitoe, fcheppen te zamen onder den koning van Titaway een Coracora van vier Ngajo's, of vier Roei-banken hoog.

Pati Leynitoe uitgefchildert, en na Holland gezonden. In 't jaar 1659. liet de Landvoogt *Huflaart* den Pati van Leynitoe, een oud en eerwaardig grys man, met zyn lange gryfen baart uitschilderen, welk afbeeldfel na Holland gefonden, en op het Ooftindifch Huis te Amfterdam geplaatft is.

Op de Zuid-hoek van den rotzigen Weft-hoek van het voornoemde bogtje, plagt in oude tyden maar een houtte huis te ftaan, waar in zig een Schoolmeester onthielt, dog 1654 is hier een steene Vefting gelegd, die met vier ftukken, 20 zoldaten, en een Wonthceeler bezet is, over welke een Sergeant, die onder 't Opperhoofd van Honimoa ftaat, gebied, hoewel haar Edelheden 1673. den 20 Febr. laft gaven, hier een Onderkoopman of Boekhouder te leggen. Het ergfte van dese plaats is, dat men hier ontrent geen drinkwater heeft, dan 't geen men een fnaphaan-fchoot van de Vefting uit eenige kuiltjes dicht aan ftrand haalt.

Wy vertoonen deze Vefting, nevens de twee dorpen Sila en Leynitoe, zoo kort, als zy onder het Nagel-ryk gbergte leggen, vry luftig onder een menigte van Calappus-boomen in de plaat No. XX.

In Sila, en in Titaway, graaft men zekere vette witte aarde, die veel na den gryzen trekt, en in 't water gefmolten zynde, als zeep, en een zoort van Terra Sigillata is.

De inlandfche vrouwen, houden 'er veel af, eetende die, als de Batoe Poan; hoewel andere op de andere eilanden, die weer veragten, om dat zy te vet, en te flymerig is.

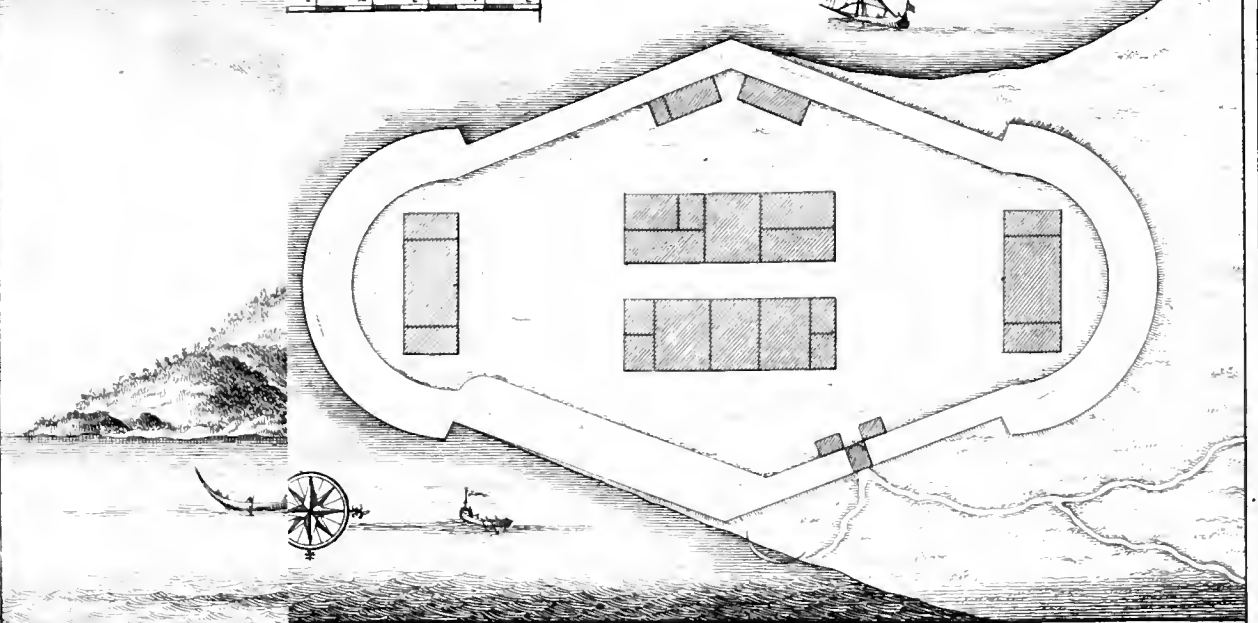
Van Leynitoe, nu weer af gaande, na Titaway, daar wy begonnen hadden, ontmoet men den hoek, Lelmenerie, ontrent welken ook eenige katskoppen leggen, en dus Zuidaan voortgaande, heeft men de fotte klip tegen de wal aan, een weinig verder, Waylatoe, een kleen watertje, waar af gefproken is, dienende tot drinkwater, en dan het ftrand, Riaeritta, na 't welke men te Titaway, komt. Al de ingezetenen van dit eiland plagten in oude tyden, toen zy nog geen Nagelen hadden, die hier nu overvloedig zyn, fchoon in de tyd van de Heer *Herman van Speult*, eerft aangeplant, op den roof uyt te gaan, gelyk de volkeren van veel andere eilanden hier ontrent mede van outs plagten te doen. Die van Noeffa-Laet hadden daar te beter gelegenheid toe, om dat zy in hunne boffchen niet alleen fchoon hout hebben, maar ook zeer vernuftig zyn, om hegte en fterke vaartuigen op te bouwen.

Zy plagten ook, even als de Alfoerefen, nog lang na de komft der Portugeefen, met een Tsjidaco, of Alfoerefen gordel, en verder maakt, te gaan, daar zy metter tyd door de Portugeefen van afgebragt zyn. Zy waren toen ook gewoon, hunne vyanden niet alleen te rooven, maar de zelve verflaagen zynde, zeer graag op te kluiven, dat zy

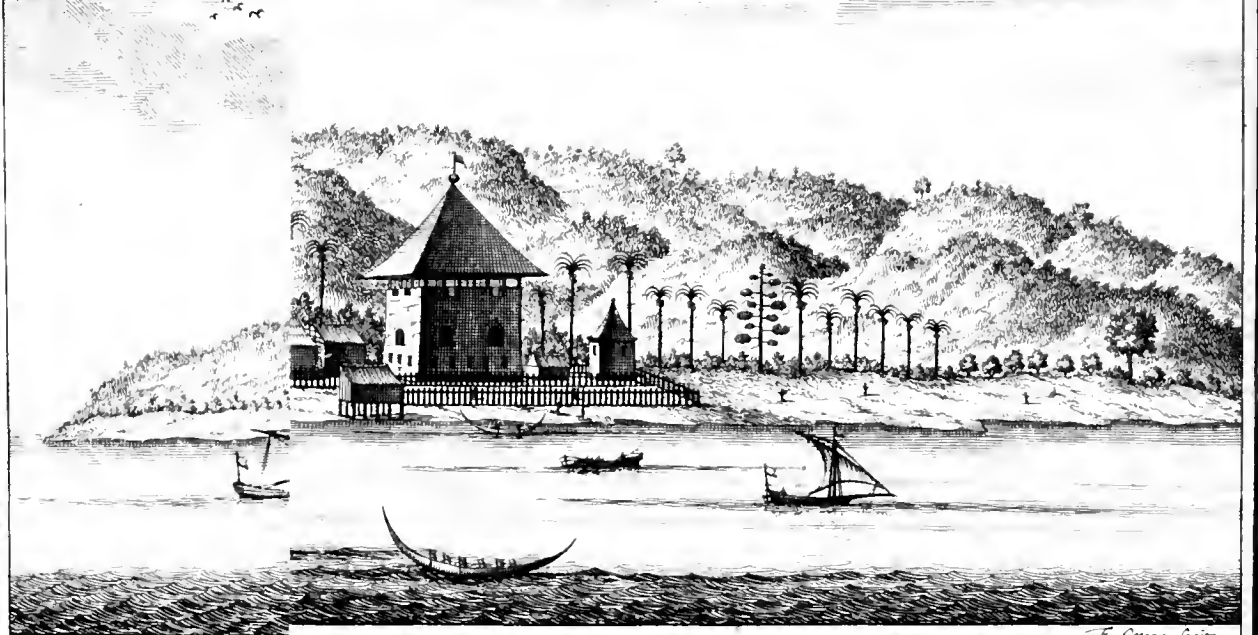
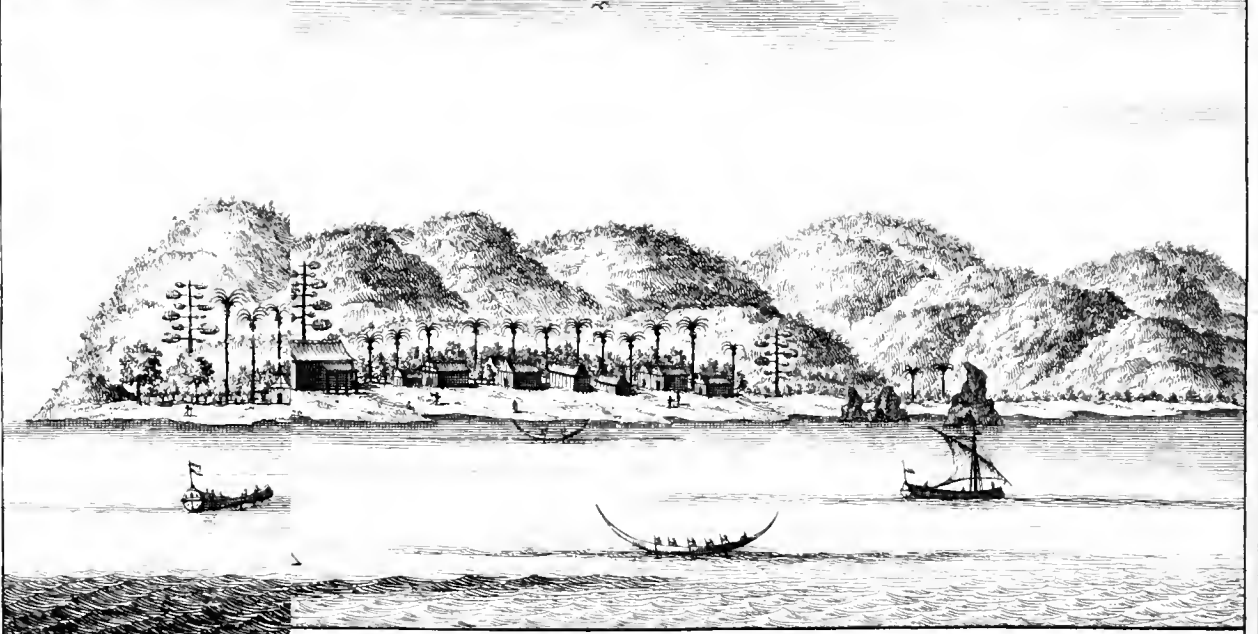
WayLatoe tuffchen Leynitoe en Titaway. De Noeffa-lauwers waren zeer roovers.

Hun oude dragt.

Zynde menfchen-eters geweest.

Plattegrond der Vesting Duurstede.

nog wel in onze eerſte tyden gedaan hebben, hoewel zy nu, Chriſtenen zynde, zich daár van geheel onthouden, 't geen egter niet belet, dat de oude aart, nu en dan nog wel eens boven gekomen, en dit nog wel, terwyl zy Chriſtenen waren, zelf maar weinig jaaren geleden, voorgevallen, is.

Voor-
beelden
daar van.

Uit een
geſprek
des
Schry-
vers met
zeker
koning
van Tita-
way op-
gehel-
dett.

Het lieugt my, dat ik in 't jaar, 1687. eenen *Latoe Lori*, koning van *Titaway*, een man van 60 jaaren, heb hooren zeggen, dat hy in zyn jeugt vele van zyn vyanden niet alleen gedood, maar ook menigen kop van hen opkoolen gebraden, en meenig lekker beetje menſchen-vleefch gegeten had. Op dit verhaal, nam ik de vryheid van hem te vragen, of 't menſchen-vleefch, lekkerder, dan ander vleefch, was. Hy zyde, dat men geen vleefch van eenig beeft daar by vergelyken kon, hoewel het ook waar was, dat zy dit ten grooten deelen uyt wraake tegen hunne vyanden deden. Ik vraagde hem nader, wat deel aan een menſch, hy voor hem 't lekkerſte gevonden had? hy zyde, dat 'er niets zo lekker was, dan de wangen, en de handen, en dat daar niet anders by haalen kon.

Die koning was niet alleen een zeer gematigt, vriendelyk, en zedig man, maar ook zoo Godvrugtig van gedrag, dat hy te dier tyd inlantſche Ouderling was.

Ander
voor-
beeld dat
verſcher
is.

In 't jaar 1708. heb ik zeer wel, en ook lang te vooren, gekent eenen *Jan Willemſz*, een Noeſla Lauwer van geboorte, daar de oude aard van 't menſchen-eeten, hoewel al bejaard, en anders een vermakelyk man, en van een goed gedrag, weer in quam opborlen. Deeze had in 't jaar 1702. in Januari, een wonderlyk geval, ontrent dit menſchen-eeten. Een weg-geloopt vette Slaaf, van zekere *Juffr. Duryn*, had zekeren borger, *Baltus Schoone*, genaamt, vermoort; waar over hy van een anderen Slaaf aangetaft, de kop hem afgellaagen, en aan 't Kasteel gebragt zynde, zo vond men in den Land-Raad goed, het lichaam ook derwaards te brengen, en 't ſelve daar na op 't land, aan de overzyde van 't Kasteel, dus zonder kop in een mik op den weg te zetten, op dat andere wegloopers zich daar aan mogten ſpiegelen.

Van een-

Jan Willemſen, dit wetende, alzo

hy bode van dien raad was, en op dien vetten gaft, dien hy gezien had, beluſt geworden, gaat zonder zig aan 't Placaat, daar tegen, en dat haar Edelheden, in 't jaar 1683. in Juli, by zyn tyd beluſt hadden te vernieuwen, te krennen, na de overzyde toe, hakt by donker een arm af, en neemt dien mede; waar over hy mogelyk nog geen nood, zo hy zig maar wat voorzigtiger gedragen had, gehad zou hebben.

Daar waren 'er dan, die wiſten, dat hy het gedaan, en hem vraagden, waarom hy dit beſtaan had. Hy dorſt niet zeggen, om myn hart eens op te haalen, dewyl het geen daad was, een Chriſtenen paffende. Om dan op de gemakkelykſte wyſe, die menſchen maar af te zetten, zyde hy, dat hy zulks uyt laſt van den Landraad, en als boode gedaan had. Hadden die menſchen dat nu gezwegen, geen haan zou daar na gekraait hebben, maar de nieuwsgierigheid, om te weten, wat men met dien arm verricht had, dreef hen aan, om daar verder na te vernemen, en daar van zelf tegen leden van den Raad te ſpreken, vragende aan hen, waar nu dien arm was, en wat men daar mede doen zou.

Dit quam eindelyk den Heer Landvoogt ter ooren, gelyk ook den Fiſcaal, die deſen *Jan Willemſen* daar over dagvaarde, zoo om over deſe leugengeſtraft te worden, als wel voornamelyk om ook te zeggen, waar die arm gebleven was.

Hy beleed zynen miſlag van de naam van den Raad hier in misbruikt, beken-
de dezen arm opgegeten te hebben, en
wierd over het een en 't ander in een
boete van 500 ryxdaalders verwefen,
bly zynde dat hy 'er zoo zagt afquam,
hoewel die maalyd hem dier quam te
te ſtaan, en hy noit vleefch, dat hem
zoo veel koſte, gegeten had. Deſe man
is in 't jaar 1713. aldaar overleden.

Al de zielen van dit eiland, belopen
een getal van 4178 menſchen, waar on-
der 1195 weerbare mannen, en 397
Dati's zyn, dat voor zulk een klein ei-
land al vry veel is.

Dat het vry Nagel-ryk is, zal ons
ter plaatze, daar wy van de Nagelen ſpre-
ken, genoeg blyken; waar mede wy dan
van dit eiland afſcheiden.

De man-
ſchap
van dit
eiland by
een.
Is zeer
Nagel-
ryk.

VIERDE HOOFDSTUK.

Het Eiland Honimoa, en deszelfs Kaart. En groote. Den Hoek van Tetoewaroe. En wel eer een dorp van dien naam. Strand van Hatocwana. De Vesting 't Huis te Velsen. Toehaha's oude en tegenwoordige plaats. Pape-roe, met baren Vrouwen-koning. Itawacka. Nollot. Alle welke dorpen nu Christen zyn. De Vesting 't Huis te Velsen. Oude dorpen hier wel eer. Ihamahoe. Afkomst der koningen van Iha uit een kleere Cocosboom. Hare Soa's. Veel Goudsmits hier. Dog maken slecht werk. Korte weg van Ihamahoe na Siriforri. Caymans hier ontrent, en gevallen daar van. Rivieren, en een Rif hier ontrent, waar op 't Schip, 't Kasteel Batavia, 1707 siet. 't Dorp Porto, en Vesting Delft, Haria. Slecht water hier. Boy, Tijouw. Sapiroewa, haar aanzien, door 't plaatsen van 't Opperhoofd, en de nieuwe Vesting Duurlede. Teekening daar van, en platte gront. 't Strand Honimoa, en 't dorp Siriforri. Vestingen hier gebouwt. De Vesting Hollandia, wel eer hier. Oelat, d'eerste bezetting, en eerste Predikant dezès Eilands hier geplaatst. Ouw. Potte-bakkers en Nootenboomen hier. Al de Manschap van 't Eiland Honimoa by een. 't Eilandeken Moelana. Onnozelheit van de ingezetenen. Schoone beurs-krabben. Veel Clappus-olie en Lont op Honimoa. Ook veel Nagelen; een van de beste buiten-Comptoiren voor een Opperhoofd. Deszelfs voordeelen. Rang van den Predikant, en van dit Opperhoofd. Verdre voorrechten van 't Opperhoofd. Swavel wel eer hier vallende. En Batoe Poan. Lacuw water by Porto. Een groot deel van Ceram onder dit Opperhoofd, en zyn werk. Waar in by door een Assistent onderfleunt werd. Het Eiland Oma, en Kaart daar van, en dorpen. Oma, en deszelfs Manschap. Vesting hier. Warm water op Sila. Geval van een jigtige. Gevaar des Schryvers op Oma's gebergte. Ander diergelyk geval. Waffoe en Karihoe. Oud Waffoe. Aboro, van ouds drie dorpen uitmakende. Rivieren hier. Holalioe. Rivieren hier. Karihoe. De Vesting Hoorn. Oude staat van dit Gespanschap. De berg Alacca. Moejelykbeden by de Heer van Diemens tydt. Deze aan Koning Hhamza in 't jaar 1638. overgaf. Pelauw. Trots koninkje. En rivieren hier. Caybobo. De overblyfselen van 't woord Ambon, hier alleen nog te vinden. Cabauw, Rivieren daar ontrent. Houte Logie wel eer hier. Rochoemoni. Samet. Haroeko. Afteekening van 't zelve, en van de Vesting Zelandia, een schoon Nagel-Comptoir hier. Aanzien, voordeelen, en werk van 't Opperhoofd, rang des Predikants. Dorpen van Ceram, onder hem staande. Caybobers wel eer hier geplaatst. Manschap van 't Eiland Oma by een getrokken.

Het Eiland HONIMO A.

Het eiland Honimoa, en deszelfs Kaart.

VAn Noessa-Laoet, stappen wy over na het naaste Eiland (waar onder het ook staat) Honimoa genaamt, het welk wy in het kaartje No. XXI. in zyne strekking vertoonen. Het is het negende, 't geen tot de Landvoogdy van Amboina behoort.

Het wort ook veeltids van den inlander Liafe, en van de onzen, doch gebroken, 't Uliassar eiland geheeten; een naam, die gemeenelyk ook aan de eilanden Oma, en Noessa Laoet, gegeven werd.

Het legt ontrent Noord-West van Noessa-Laoet, dat anderhalf myl van Tetoewaroe, den Zuid-Ooft-hoek van Honimoa, gelyk het van den Ooft-hoek van 't eiland Amboina vyf mylen, en dan van 't kasteel nog wel vier mylen gelegen is. Hoewel men wel tien mylen scheppen in 't geheel daar toe nodig heeft.

Aan de West-kant heeft men 't eiland

Oma, tusschen 't welk en 't land van Honimoa men een opening of straat, van een halve myl breedte, gelyk men in 't Zuid-Westen het eilandje Moelana heeft.

Het is tusschen de twee en drie mylen lang, dog in breedte zeer ongelyk, zynde van den Zuid-hoek van Tetoewaroe, tot aan den Noord-hoek aan die kant, ruim anderhalf, in 't midden drie quart myls, en van den Zuid-hoek van Boy, tot aan de Noord-zyde aan die kant, mede ontrent anderhalve myl breed.

Wy zullen dan van den hoek van Tetoewaroe beginnen, die vlak in 't Zuid-Ooften, en in die strek recht tegen over Noessa-Laoet legt; dit is een vry gevaarlyke hoek, om by harde wint om te varen, alzo hy steil is, en men daar doorgaans een sellen stroom heeft. Hier op plagt wel eer een dorp van dezelve naam te leggen, dog 't volk daar van is na 't dorp Ouw verhuist, daar zy nu wonen.

Dezen Ooft-hoek nu omgaande, ontmoet men daar langs tot aan den Noord-Ooft-hoek niet dan swaar gebergte, en hier

Strand
van Ha-
toewana.

en daar buiten de Ooster-wal eenige katskoppen, gelyk ook op den Noord-Oosthoek zelf. Den laatsten hoek pas om zynde, vint men het vermakelyk strand van Hatoewana, daar van ouds al een Hoofd plagt te leggen, om aan die kant van 't eiland een wakend oog op alles te houden.

Men heeft een fraaje vlakke ontrent dat strand, en daar op een schoonen boom in 't midden, die ontrent het huis van den Korporaal een frische sehaduwe en aangename zit-plaats geeft, alzo men na de zee-kant een schoon gezigt, zoo na de zee, als na 't Land van Ceram, heeft, dat zeer hoog is, en'er ontrent twee mylen af legt.

De Vef-
ting 't
Huis te
Velfen.

Hier plagt in oude tyden ook een steene Vefling te leggen, 't Huis te Velfen genaamt, met vyf stukken gefchut, een Sergeant, en 20 zoldaten voorzien. Nu is 'er maar een Pagger van Palliffaden, die men ook Velfen noemt, waar in een Korporaal over vier man 't gezag heeft, die mede over al de inlanders daar ontrent, onder 't hoger gezag van 't Opperhoofd, gebied. Op dit Hatoewana, en zoo vervolgens ontrent dat strand, en ten deele een weinig landwaard in na den korten weg, die na Sirifori dwars over het land loopt, heeft men verscheide Christen-dorpen.

Toeha-
ha's ou-
de en te-
gen-
woor-
dige
plaats.

Eerst ontmoeten wy daar het dorp Toehaha. Dit lag wel eer tusschen Itawacka (toen 't nog aan de Zuid-zyde dezes lands lag) Oelat en Sirifori, midden in 't land op een klip, ontrent een snel afvlietende stroom, dog is daar na op 't land van Hatoewana, ter plaats daar het nu nog is, verlegt. Het staat onder een Pati, die 446 zielen, 143 weerbare mannen, en 89 Dati's sterk is.

Paperoe,
met ha-
ren
vrou-
wen-ko-
ning.

Naast 'er aan West op, heeft men Paperoe. Dit lag wel eer op een hooge berg agter Boy en Haria, dicht by de bogt van Tigouw, dog is nu mede op Hatoewana geplaatst. Het staat onder een koning, die de tweede in rang der Orangkaja's is, hebbende nog een Pati onder zig, behalven welke men hier nog eenen Latoe Mahina, dat is koning der vrouwen, plagt te hebben, zoo genaamt, om dat hy altyd van de dochter van dezen koning gesproten moest zyn, en omdat hy, als de vrouwen iets te verzoeken hadden, hare monden voorspraak was, hoewel hy over lang al om zyn mistlagen afgezet is. Zulke vrouwekoningen waren op meer andre plaatzen in Amboina, en met name op Titaway, en Porto. Dit dorp is al vry vermogent, zynde 550 zielen sterk, waar onder 153 weerbare mannen, en 76 Dati's zyn.

Itawacka

Na dit dorp, dicht daar aan, volgt 't dorp Itawacka, 't geen wel eer een hal-

ve myl benoorden Oelat lag, maar nu al mede hier op Hatoewana geplaatst is; staande onder een Pati, die over 449 zielen, 140 weerbare mannen, en 93 Dati's, 't gezag voert. Een schoon dorp, leggende al mede in die streck op den korten weg, na de over zyde des lands.

Het dorp Nollot legt daar dicht aan, Nollot. staande onder een koning, die onder zig 970 zielen, 462 weerbare mannen, en 138 Dati's, heeft. Zy plagten wel eer wat nader na de Oost-zyde van dezen hoek te leggen, dog zyn in 't jaar 1655 hier op 't strand van Iha, daar zy nog woonen, geplaatst. Zy zyn in de tyd van *Madjira's* oorlog aan onze zyde gebleven, en voegden zig by die van Oelat, tot dat de wederspanningen na Ceram vlugtten, na welke tyd zy van die van Oelat weer afgecheiden, en hier gelegd zyn.

Het is het vermogenste dorp aan dezen kant, en wel eens zoo sterk, als een van de andre, die by 't zelve leggen. Ook plagten alle deze dorpen, (gelyk ook Iha, en Ihamahoe,) Oelilima'ste zyn; dog deze gelyk ook de vorige dorpen, zyn nu Christenen. In dit dorp is in 't jaar 1655 de voornam Vefling het Huis te Velfen, op een zeer steenachtige gront gelegd. Een weinig Zuidelyker aan 't eerste riviertje, lag het dorpje Hatala, (dat is halfwegen) en nog wat Zuidelyker het groot dorp Mahoe (zoo na de Javaanen, die daar gewoont hebben, alzo Mahoe in 't Amboinees Java betekent, genaamt) en een klein myltje Zuidelyker, aan het Caymans-gat, had men het dorp Wattleette, en op de Noord-zyde van het middelste land was Pia, en wat meer na 't Westen Oehoe, of Koeloer. Dog alle deze dorpen, zyn al ten tyde der Portugeesen, na den berg Oekoe Kaloe, die boven vlak, en van alle bergen daar ontrent afgezonderd is, uit eigen beweging verhuist, en daar gebleven, tot dat zy ten tyde van de *Heer de Vlaming* na Ceram gevlugt zyn, alwaar zig die van Iha en Mahoe, een myl beoosten het dorp Latoe, recht tegen haar oud land van Coeloer en Pia, welkers volk nu op Ceram nog anderhalve myl Westelyker legt, nedergezet hebben, gelyk zy'er nog zyn. In dit door hun verlaten land, woonen die van Toehaha, Papero, Itawacka, en Nollot, nu al te zamen Christenen, daar'er voorheen niet dan Mooren plagten te leggen.

Een quart myl van Nollot na 't Zuiden toe heeft men het dorp Ihamahoe, Ihamahoe. bestaande mede uit Christenen, leggende aan het strand Patah Hitoe, onder een Pati, die 1260 zielen, 380 weerbare mannen, en 175 Dati's, onder zig heeft.

De

Afkomst der koningen van Iha uit een Calapa Radja, zynde een kleene en lage soort van Calappus-of Cocos-boomen, gesproten te zyn.

Die van Iha plagten van ouds in zeven Soa's verdeelt te zyn, dog dat is zedert langen tyd zeer verandert, en zyn zy'er nu pas vier sterck. Dat de Ihanesen van oudsher Goudsmeden zyn, is, uit 't geen wy onder Ceram van hun zeiden, al eenigzins bekend; dog hier voegen wy 'er by, dat zy het faudeeren van eenige Choromandelsche luiden, daar aangekomen, geleert hebben. Het Soa van den Pati, die zyn dogter aan een van deze Choromandelsche Goudsmeden ten huwelyk gaf, munt daar in alleen, en wel zodanig uit, dat zy dit goudsmeden onder hen, gelyk als in erfenis in dier voege houden, dat zy dat zelf aan geen andre Campon, of gehugt van hun dorp, leeren willen. Zy hebben weinig, en zulken kleenen gereetschap, dat zy al hunne werktuigen in een kleene zak met zig voeren; maar zy zyn zeer bedriegelyk, en maken slecht werk, 't geen veel ontrent de goude slangen, hun voornaamste werk, bevonden wort, alzo die van binnen zilver, en van buiten maar met wat dun gout als overblazen zyn, 't geen veelen in het toetsen misleyd.

Van Ihamahoe loopt dwars over van 't Noorden na 't Zuiden, een weg na Sirisorri, of Sirisori, gemeenelyk de korte weg genaamt, die ontrent een uur of vyf quart myls lang is, zonder dat men daar iet anders, dan een Kaymanskreek, ontmoet, daar'er ook veel in zyn. De Posthouders, die dezen korten weg wel eer by nacht en ontyde plagten over te loopen, en over die guyl maar henen sprongen, hebben die nu en dan wel by nacht ontmoet. Zeker zoldaat, daar by donkeren nacht over zullende springen, viel wat voor over, in welk vallen zyn eene hant zodanig op de kop van een grooten Kayman quam, dat hy met een van zyn vingeren vry diep in zyn een oog stiet; de Kayman, die daar van ontzettede, sprong met zulken geweld op, dat de zoldaat aan de andre zyde weer agter over geraakte, zonder dat hy verder eenig ongemak van dien Kayman leed, alzo die ten eerste wegvlugtte; dog de zoldaat bleef daar ook niet lang, vermits het'er niet te zeker was; maar naderhant is hier over een brug gelegd.

De koning van Toehaha, *Kornelis Pieterfzen* genaamt, heeft my verhaalt, dat hy met zyn vrouw en dogter, in zyn Prahoe zittende, 't ongeluk had, om niet verre van daar in een vandie krekken, door een grooten Kayman aangedaan te worden, die't vaartuigje, met zyn pooten, eerst besprong, en daar na't onder-

ste boven haalde, zoo dat die koning met zyn vrouw en dogter in 't water raakten. Terwyl nu ieder van hen genoeg met zig zelve te doen had, en die koning bezig was, om zyn vaartuig weer om te keeren, en zyn vrouw te helpen, ging de Kayman met zyn dochter na zee toe, zonder dat hy of iemand dezelve redden kon, of ze oit weer gezien heeft.

Wanneer men van 't strand van Ihamahoe West aan gaat, ontmoet men geen dorpen meer, maar alleen die rivier, in welke de voornoemde koning zyn dochter zoo ongelukkig verloor, waar na nog een kleen riviertje volgt. Van Ihamahoe, na die rivieren toe, is een groote inbogy, en pas voorby de zelve puilt het land, dat van daar by na in 't vierkant woest en onbewoont is, heel veel uit, ontrent welke uitpuiling men weer een rivier heeft. Van daar tot aan den strompen West-hoek, en van de zelve dan weder Zuid-Oost aan, wel een myl verre, en tot Porto, ontmoet men mede geen dorpen, dan alleen dat het land van dien West-hoek tot Porto toe met een vlakke langwerpige bogt indrait, voor welke bogt men eenig gebergte heeft. Deze woeste streck lands langs strand, van Ihamahoe af, tot Porto toe, beslaat wel drie mylen; lopende langs dat strand een breed rif, dat met een smaller zoom rondom dat gansch eiland loopt, gelyk men dat ook zoo ontrent de eilanden Noessa-Laoet, en Oma, heeft. Op dit rif stiet in myn tyd 1707. het schip 't kasteel Batavia, dat door dit kanaal liep.

Tegen over den West-hoek van dit eiland ziet men ook den Oost-hoek van Oma, ter plaatse waar ontrent zich het dorp Holahoe vertoont, alwaar veel Mangi Mangi zyn. Deze zandige streck, die wit zant geeft, noemt men Oeme Poetch, alwaar men veel visch vangt.

Na dat men nu die vlakke bocht langs dat gebergte geheel voorby geraakt is, komt men by het dorp Porto, 't welk aan een kleen diepe bogt legt, in 't diepste van welke men een kleen riviertje heeft. Eerstyds lag dit dorp op den kleenen heuvel Opal, dog nu legt het aan strand, by de Vesting, die'er in 't jaar 1655. gelegd is. Het staat onder een koning, die over 510 zielen, 116 weerbare mannen, en 58 Dati's, 't gezag had. Hier legt ook een Sergeant, en 20 zoldaten, in de Vesting Delft genaamt, is van zes stukken geschut voorzien, alle welke onder den Koopman van Honimoa staan.

Allernaast Porto legt het dorp Haria, dicht by den anderen, hoewel 't in oude tyden op 't land, by Boy plag teleggen, dat zig byna als een eilandje vertoont.

Rivieren.

En een rif hier ontrent, waar op 't schip 't Kasteel Batavia 1707. stiet.

't Dorp Porto, en Vesting Delft.

Haria.

Afkomst der koningen van Iha uit een kleene Cocos-boom.

Hare Soa's.

Veel Goudsmids hier.

Dog maken slecht werk.

Korte weg van Ihamahoe na Sirisorri.

Kaymans hier ontrent, en gevallen daar van.

toont. Haria staat onder een Orangka-
ja, die onder zig 1008 zielen, 300 weer-
bare mannen, en 96 Dati's, heeft. Bei-
de deze dorpen hebben geen ander drink-
water, dan 't geen zy uit die rivier, die
een quart myl van de Vesting legt, ha-
len: want schoon'er by laag water nog
wel een plaats is, daar eenig zoet wa-
ter valt, zo hebben zy daar niet veel nut
van, om dat het by hoog water brak is.

Slecht
water
hier.

Boy.

Van Haria langs dat bogtje omgaan-
de, of de West-hoek deszelfs omschep-
pende, komt men, na een weg van drie
quart myls na de Zuid-hoek van 't eiland
afgelegd te hebben, op het dorp Boy,
dat op 't voornoemt schynbaar eilandje
('t geen ontrent drie quart myls lang, en
een halve myl breed is) wel eer op een
steilen berg lag, en nu aan strand zig ver-
toont. By dezen hoek gaat ook een
sterke stroom, dat veel mocite aan den
inlander geeft, om 'er voorby te gera-
ken. Het staat onder een Pati, die over
506 zielen, 153 weerbare maanen, en
74 Dati's, gezag heeft.

Tijouw.

Van Boy tot Tijouw, heeft men ruim
drie quart myls ter zee, dog te land wat
minder tyd van noden, om 'erte komen;
men passeert daar niets, dan oud Pape-
roe, dog anders, 't geen vry gemakke-
lyker valt, is men gewoon zig over een
korten landweg van een kleene halve myl
van Porto, of Haria na Tijouw in een
draag-stoel te laten dragen. Het legt
aan een bogtje, niet verre van strand,
daar een rif voor legt. Het staat ook
onder een Pati, die onder zig 480
zielen, 147 weerbare mannen, en 59
Dati's, heeft.

Saparoewa.

Zeer dicht by Tijouw legt het dorp
Paparoewa. Het lag wel eer tusschen
Tijouw en Siriforri. Naderhant in de
Heer *Vlamings* tyd wierd het by Pape-
roe gelegd, dog zedert 1670 hebben
zy zich een weinig Oostelyker dan Ti-
jouw aan strand geplaatst, daar zy nog
leggen. Zy hadden eertyds een koning,
naderhant een Cavalhero, Nislawatta ge-
naamt, dog nu is 't een Pati, die over
hen gebied. Zy zyn 182 zielen sterk,
onder welke 45 weerbare mannen, en
21 Dati's, zyn.

En haar
aanzien,
door 't
plaatfen
van 't
Opper-
hoofd, en
nieuwe
Vesting
Duurste-
de.

Deze plaats is in aanzien merkelyk
toegenomen, zedert het Opperhoofd,
dat een Koopman is, by het bouwen
van de Vesting Duurste, van Siri-
forri, daar wel eer ook de Vesting Hol-
landia plag te zyn, hier is verplaatst.

De Heer *Schaghen* lietze, op ordre van
haar Edelheden, hier ontrent den jare
1691. op een rots bouwen, van waar
zig de zelve, gelyk ook het dorp Sa-
paroewa, zeer vermakelyk van buiten
vertoont. Men ziet daar ook het dorp
zelf al vry wyd uitgebreid, alwaar aan

de eene kant de Mooren van 't dorp
Sirifori, dat wat Ooffelyker na de kant
van Ouw legt, en aan de andere kant
de Christenen, in 't verschiep leggen,
gelyk ons de plaat No. XXII. A. ver-
toont. De Vesting is rykelyk van ge-
schut, en van een bezetting van 40 man-
nen, staande onder een Sergeant, voorzien.
Wat ruimte men in dezelve heeft, kon-
nen wy aan de platte gront No. XXII.
B. zien.

Teke-
ning daar
van.

En platte
gront.

Hier ontrent, daar het land op zyn
smalste, en maar een mylbreed is, heeft
men het strand Honimoa, waar na dit
gansch eiland den naam draagt.

Hier lag eertyds niet verre van strand
het dorp Siriforri, vertoonende zig toen
op een klip. Men wil, dat deze Liedien
van Nova Guinea, of van Onin, des-
zelfs voorste deel, leggende ontrent 26
mylen ten Noord-Oosten van Ceram,
hier gekomen zyn. Zy staan nu onder
eenen Pati, en zyn sterk 2340 zielen,
630 weerbare mannen, en 129 Dati's.

't Strand
Honi-
moa, en
dorp Si-
riforri.

Hier was eerst maar een plankenhuis,
en een Pagger, doch na dat ons volk be-
voren op Oelat eenige tyd onder Kapi-
tein *Westerman* gelegen had, na wien Ka-
pitein *Pieter Christiaanszoon* volgde,
quam 'er eindelyk onder de Heer *Jan
van Gorcum* een kleene Vesting, toen ook
Baguala en Oma een Vesting kregen,
dog in 't jaar 1654 bouwde Heer de *Vla-
ming* hier de Vesting Hollandia, die niet
groot was, en die 'er tot de Heer *Scha-
ghens* tyd gestaan heeft; maar zy
kreeg 1669, behalven de gracht, die
zy reets had, wat hoger muuren. Het
was maar lapwerk, en daarom is zy 1691
of 1692 afgebroken, en nu een beter
werk, dat vry sterker, frajeren van meer
gemak is, op Saparoewa gemaakt, waar
na toe het Comptoir met al den omme-
slag, gelyk ook het meeste volk van dit
dorp, verplaatst is.

Vesting
gen hier
gebouwt.

De Ve-
sting
Hollan-
dia wel
eer hier.

Niet ver van hier Ooft ten Zuiden
aan, na de hoek van Tetoewaroe, heeft
men het dorp Oelat, dat eertyds mede
op 't gebergte lag, dog nu legt het
een halve myl van Saparoewa, aan een
rotzig strand, een weinig na 't han-
gen van een gebergte. Het staat on-
der een koning, die van al de Ulias-
ferse Orangkaja's de eerste en aanzien-
lyste is, hebbende nog een Pati onder
zig, die Hoofd van een der Soa's van
dit dorp is. Men heeft in dit Oelat
1324 zielen, 307 weerbare mannen,
en 102 Dati's. Zy plagten met die van
Ouw en Itawacka te scheppen, dog
Ouw scheidt nu niet meer met hun.

Oelat.

Dit was ook de eerste plaats op Honi-
moa, daar onze bezetting lag, en daar ook
de eerste Predikant op dit eiland stont, om
dat men doe op 't zelve geen Vesting had.

Eerste
bezet-
ting,
en eerste
Predi-
kant de-
zes ei-

Een

lands hier geplaatst. Ouw. Pottenbakkers, En Nootenboomen hier. • Al de Manschap van 't eiland Honimoa, by een. 't Eilandeken Moelana. Onnooselheid van die ingefeltenen. Schoone Beurskrabben. Veel Clappus-Olie, en

Een weinig verder, na den hoek van Tetoewaroe, ziet men het dorp Ouw. Het plagt wel eer op een heuvel, niet verre van Sirifori, of des zelfs strand, te leggen. Waar ontrent het nu nog legt. Het is een dorp van veel magt, sterk zynde, 1428 zielen, hebbende 384 weerbare mannen, en 89 Dati's. Dit dorp is gansch Amboina door vermaart, wegens de menigte van goede potten, en teylen, die daar gebakken, en redelyk wel verglaast worden, hoedanige men nergens anders heeft, waarom men die na alle de andere eilanden vervoert. Ook hebben zy hier beter aarde daar toe, dan andren, en daar beneven de konst, om de stoffe, waar mede zy verglaas, beter te doen houden. Ook heeft men in dit dorp 2 of 3 schoone Nootenboomen. Tusschen Tetoewaroe, en Ouw, legt nog een hoek, de hoek van Ouw genaamt, langs welke van Saparoewa af, tot de hoek van Tetoewaroe toe, een vlakke inbogy van een groote myl is.

ook van Lont) Amboina meest zodanig voorzien werd, dat het weinig meer van nooden heeft.

Lont j op Honimoa.

Dit is nu ook een heerlyk Nagel-Comptoir, hoewel ze daar pas na de komst der Hollanders eerst gekomen zyn. En liet is een van de beste buiten-Comptoiren van Amboina, gevende aan 't Opperhoofd, die als Koopman hier legt, en die, zo hy de oudste in dienst is, voor die van Hitoe gaat, een groote winst jaarlyks, zo van het overwigt der Nagelen, als ook van 't verkoopen van Rys, Linnen, Sout, Arak, Visch, (alzo hy alleen daar de vrye Visfery voor die Vesting heeft) en andere dingen, vooral van 't geld tegen swaren interest op 't Nagelgewas (hoewel dat verboden is) te geven, zo dat zulk een man in korte jaaren zyne sचाापjes op drooge heeft. Ik heb een Opperhoofd van vier maanden hier gekent, dien voor zyn winst van die tyd, in myne tegenwoordigheid 10000 Ryksdaalders geboden wierd; dog hy zeide, die daar voor niet te willen geven. En de Heer, die dit bood, leeft nog. Van wegen de E. Maatschappy heeft hy als Koopman alle maand 60 gulden (en by zyn tweede verband meer) agt Ryksdaalders kostgeld, zeven kannen wyn, zeven pond kaarsen, en een zekere taks lamp-olie; en woont in de Vesting, daar in hy een schoone Wooning heeft.

Ook veel Nagelen.

Een van de beste buiten-comptoiren, voor een Opperhoofd.

Des zelfs voordeelen.

Onder dit Hooft legt ook (hoewel niet altyd) een Predikant, die hem daar, dog niet aan 't Casteel, en ook niet als de Landvoogt op Honimoa komt, den rang geven moet. Anders plagt hier, gelyk ook op Noessa Laoet toen de Menage nog zo sterk, als nu, by de E. Maatschappy niet gezogt wierd, een Krank-besoeker te leggen, maar dat kan men nu niet langer draagen. En die last is te swaar.

Rang van den Predikant, en van dit Opperhoofd.

Ten dienst van dit Opperhoofd geeft de E. Maatschappy ook een fraay getal van Koebeesten, waar van hy overvloet van boter en melk heeft, verkoopende (zo hy karig is: want anders moet hy die voor niet geven) de geaarnde melk aan de Soldaaten. Het Land, daar zeer vermakelyk zynde, lokt hem menigmaal uyt, om dan eens na Ceram, waar van ook een groot deel onder Honimoa staat, dan eens na Hatoewana, dan eens na Noessa-Laoet, om een playsiertje te gaan. Ook geeft hem de E. Maatschappy een schoone Orembaey, waar op een Hollandsch Boschschieter met 40 Inlanders vaart, welke zy al mede betaalt, te weten, de inlanders, zo lang zy op een tocht zyn, dog de de boschschieter is in vasten dienst; behalven deze legt hier ook een Wondheeler, die

Verdere voorregten van 't Opperhoofd.

op de zieken dagelyks pakt, en hier voor Dokter speelt, gelyk alle Chirurgen's in Indiën doen, alzo een Dokter, of Advocaat (want die heeft men 'er nu mede niet) de E. Maatschappy, te veel zoude kosten. Dat 'er egter plagten te wesen, zullen wy onder Batavia zien. Als hy uitgaat, volgen hem twee oppassers met geweer (zynde de zelve eer, die men een Raad van Indiën op Batavia aandoet) en als zyn Vrouw uytgaat, volgt haar een Soldaat met zyn geweer. Hy heeft ook (even als de Landvoogt aan 't Kasteel) 't recht van de Jacht, en niemant mag, buiten zyn verlof, gaan jagen. Dus ziet men, dat zulk een Opperhoofd, die hier als Oppervorst des Lands van allen aangemerkt, en meer als de Landvoogt, hoewel hy daar onder staat, gevreesd word, (om dat dit Comptoir wat verre van 't Hoofdkasteel legt,) als een klein Prinsje leeft, konnende meer geld, als de Landvoogt zelf, in een jaar opleggen, hoewel hy gemeenlyk, (zo men gist) wil hy 'er geruft blyven, en niet gezogt worden, heimelyk bloeden, of met den Landvoogt t'zamen doen moet, zynde het zeker, dat hy 'er zonder klerfscheuren niet afkomt, wil hy aan 't Hof op Amboina in gunst blyven; want schoon Honimoa wat verder, dan Hila, van 't Kasteel legt, de Landvoogt, die overal zyn Spions heeft, weet wat 'er omgaat, en kan hem daar zo wel, als dien van Hitoe, vinden.

Swavel, welcer hier valende.

En Batoe Poan.

De Gebergten alhier plagten wel eer zo men zegt, op een vlakke plaats, Camey genaamt, Swavel uyt te leveren, die men nu egter niet meer vind. Ook valt hier Batoe Poan in 't Oostelyk deel van dit Eiland, zynde een graauw steen, die zagt is, en die de inlandfche swangere Vrouwen zeer geerne eten, na dat zy die eerst eenigen tyd in den rook gehangen hebben, alzo zy zich valt inbeelden, dat zy dan blanke kinderen baaren zullen, dat hen de meeste tyd geweldig ontschiet.

Lauw Water, by Porto.

Men wil, dat de beste op Itawakka, en Oelat, valt, en op Ouw mede, dog daar verthoont hy zig rood, met wit gemengt, welke roodste stukken zy uitzoeken om hunne potten rood te verven. Tusschen Tijouw en Porto valt ook lauw water, en by 't Dorp Pia, of daar het wel eer was, witte aarde, Oence Pia genaamt, die zeer vet, en voor de Goudlinids dienstig tot vormen en kroesen, gelyk ook voor Sagoe-vormen, is.

Een groot Deel van Ceram,

Gelyk nu een groot deel van Ceram, immers van Iha, en Coeloer, tot Werinama toe, zoo niet verder, mede onder dit Opperhoofd staat, zo is hy ge-

woon jaarlyks tot het beschryven der zieken, den Corporaal van Hatoewana, met een Orembaay af te zenden. De voorname reden van de plaatfing van dit Opperhoofd, en zyn meeste werk alhier, is, om de Nagelen van den Inlander in te wegen, en te betaalen, dat wel ten overstaan van eenige bedienden geschiet, om te beletten, dat de inlander niet verongelykt werde; maar wy zullen elders aan eenen Pitavin zien, wat listen daar toe zodanig een Opperhoofd op zig zelve, behalven nog veel van een andren aart, het zy alleen, het zy met deze twee gecommiteerden te zamen, als zy malkanderen verstaan, gebruiken kan.

Daar beneven legt hy hier, om een groot deel van de Kleeden, Sout, Ryst, enz. van de E. Maatschappy, aan den inlander te verpaffen. Hy heeft een Thuyn, en Thuynier, buiten eenige kosten; en hy spreekt by na groote nog kleene, zonder eerst een smal geschenk te ontfangen.

Hier van nu moet hy wel boek houden; dog daar toe geeft hem de E. Maatschappy een Assistent, om alles voor hem te schryven, zo dat hy 't werk, (t geen ons hier na breeder by instructie blyken zal) maar na te zien, een briefje aan de Landvoogt zelf te schryven, en verder maar op zyn muiltjes te gaan heeft.

Ook legt dit Opperhoofd hier om een wakent oog op alles te houden, zo in opzigt van den inlander, en zyne geheime aanslagen, als in opzigt van den sluikhandel met inlanders, of Europeers, die daar mogten komen, hoewel hy daar toe meest de oogen van andere gebruykt; voor al, zo hem het uitgaan in de hitte, die men in deze Gewelten, op den dag al wat sterk heeft, verveelt, hoewel de winden het zeer veel matigen.

Eindelyk zo is dit Opperhoofd ook (de oudite in dienst zynde) het naaste lid na den Capitein, en aldus de vierde in rang, in den Politiken raad; en in meer andre vergaderingen aan 't Kasteel, daar hy als een lid zit; dog in de vergadering der Koningen en Vorsten, of Graven van Honimoa is hy de eerste, alzo hy daar den Landvoogt verbeelt.

Welke inlandfche Vergaderinge, op Sapiroewa gehouden wordende, bestaat in 13 Persoonen, in rang gezeten, als hier volgt. Namentlyk na 't Opperhoofd, als Voorzitter, zit:

Radja van Oelat.	-	-	1
Radja Paperoe.	-	-	2
Radja Toeha.	-	-	3
Pati Sinifori.	±	±	4
			Pati

Pati Ouw.	-	-	-	5
Pati Haria.	-	-	-	6
Pati Boy.	-	-	-	7
Pati Tiouw.	-	-	-	8
Pati Itawakka.	-	-	-	9
Radja Porto.	-	-	-	10
Orangkay Nollot.	-	-	-	11
Radja Saparoewa.	-	-	-	12
Pati Ihamahoe.	-	-	-	13

Op't Eiland NOESSALAOET,
te weeten:

Radja Titaway.	-	-	-	1
Radja Amet.	-	-	-	2
Pati Abobo.	-	-	-	3
Pati Nahabia.	-	-	-	4
Pati Leynitoc.	-	-	-	5
Pati Sila.	-	-	-	6
Orangkay Akoon.	-	-	-	7

Hy mag ook (gelyk alle andre Opperhoofden) alle zaaken van boetens onder den inlander, tot 6 Ryxdaalders toe, dog verder niet, (hoewel dat zo effen niet gaat) afdoen. Waar mede wy van Honimoo afscheiden.

Het Eiland O M A.

Het eiland Oma, kaart daar van.

Van Honimoo gaan wy over tot de beschryving van 't eiland Oma, zynde het thierende, waar van wy een byzonder kaartje, in de Plaat N^o. xxiii. vertoonen.

Dit is het naafte van de drie Uliasserfche eilanden (want Moelana rekent men niet) die beoosten Amboina leggen, anders ook wel Bowang Bessi, dat is, werpt het yfer weg, genaamt, hoewel die naam eigentlyk maar tot het deel, dat de Christenen bewoonen, betrekkelijk is.

Het legt niet wel twee mylen van de oost-hoek, van 't eiland Amboina; en tusschen dit land, en dat van Honimoo, is by Holalioe en Porto, maar een guil of opening, die nog geen halve myl wyd is.

Het is twee mylen breed, en drie mylen lang, en ook in twee deelen verdeelt, waar van het Suidelyke, Bowang Bessi, en het Noordelyke (daar de Mooren wonen) Hatoeaha, of Hatoeahaha, genaamt is.

En dorpen.

Eertyds waren 'er maar zeven dorpen, nu heeft men 'er elf op, te weten: Oma, Aboro, Waffoe, Holalioe, Karihoe, Pelauw, Roehemoni, of Roehomonni, Cabauw, Kailolo, Samet; en Haroeko.

Wy zullen van het dorp Oma, waar na het eiland genaamt is, en dat op de Suid-West-hoek in een bogtje legt, beginnen; alwaar op den Hoek van Sa-

met zelf oud Samet plagt te leggen. Een hoek, die zeer quaad is, om wegens de sterke stroom 'er voor by te geraaken.

Het dorp Oma zelf legt geen half myl binnen dien hoek, na het Oosten toe. Hier plagt van 't jaar 1627. een Vesting te zyn, die in 't jaar 1656. weer afgebroken is, om dat ze te na onder 't gebergte lag, en dierhalven weinig dienst, ja zelf ondientt, dede. Ook is de plaats zelf zeer ongemakkelyk om aan te komen, wegens een rif, dat men 'er heeft, en plagt ook Oma bevorens boven op den berg te leggen; dog nu legt het beneden aan strand, dat zeer riffig is.

Hier gebiet een Pati over een flegt dorp, dat zeer kort onder het gebergte legt. Hy is de eerste in rang, onder al de Orangkaja's, konnende dit dorp 750 zielen, 157 gewapende mannen, en 117 Dati's, opbrengen. Zy scheppen met Waffoe (dat tegen Haroeko veruult is) nu een Coracora met Samet, plagten in oude tyden een groote Coracora; waar op de zeven Christen dorpen waren, te voeren; dog men heeft 'er in de Heer de *Flaming's* tyd twee van gemaakt, zo dat de vier andre met Aboro scheppen.

Een half myl beoosten Oma, legt de plaats Sila, daar men aan den Oost-hoek van een bogtje, een rivier, en ontrent welke men een zeer zwavelagtige put met warm water heeft, dat daar in staat en borrelt.

Zy is ontrent een mans-lengte diep, en legt een dik hout roosterwerk daar over henen, om 'er op te kunnen staan, ten einde het voor lamme en-jigtige menschen als een bad te kunnen gebruiken. Dog zekere jigtige, de proef daar af willende nemen, en juist met zyn lichaam op een verrot hout gezeten zynde, raakte 'er met een stuk van zyn bil in, die, eer men hem 'er uyt had, byna gaar was; dog de Jigt was voor dien tyd over; waarschynelyk door de schrik, en groote pyn aan 't gebrande deel. Maar schoon zy naderhand weer quam, hy was niet weerna 't bad te krygen, vreesfende met zyn andere bil 'er ook in te geraaken, waar op hy nu maar alleen zitten kon.

By die eene put heeft men ook nog een andre, boven op rondom vol geele aarde, daar uit het water overloopt in dat riviertje, dat 'er mede, dog verdragelyk, warm van is. Ook is de aarde daar ontrent, als men maar een weinig graaft, zeer warm; dat egter niet belet, dat men daar om strecks veel Sagoe- en andre boomen heeft, die zeer fris staan. Ook ziet men aan strand verscheide plaatfen, daar mede warm water uyt de grond opwelt, dat men eg-

ter by hoog water, alzo 'er de Zee dan over henen loopt, niet gewaar word. Vooral ontdekt men dit ontrent den Oosthoek niet verre van het dorp Oma.

Dit dorp legt gelyk wy hier voor zeyden, van de Zuid-West-hoek van Samet, niet wel een halve myl, en van daar tot Harocko toe wat verder als een halve myl, van waar men te water den hoek, (dog niet zonder gevaar, als het waeyt) omkomen kan. Vele laten zig ook wel over den berg, die boven op vlak, en vol Coefcoes, (zynde lang sny-gras) is, met een draagstoel langs een zeer vermakelyke weg, ontrent een uur lang dragen; dog noit zal ik vergeten, in wat gevaar ik my daar op zekere tyd bevond, van, zo ik my niet zeer haastig gered had, en de wint niet gekeert was, te zullen verbranden.

Gevaar des Schryvers op Oma's Gebergte.

Het wayde, terwyl ik gedragen wierd, een heldre wind, en ik had in myn draagstoel, die rondom bekleed was, (om tegen de zon gedekt te wezen) niet de minste gedagten van quaad; maar ik was geen quartieruurs voor de wind gedragen, of wy geraakten alle in het uiterste gevaar, alzo dat groot velt agter ons, door de sterke wind in een oogenblik tyds alomme inbrand stond, 't geen, al voortgaande; zo schieklyk agter ons toenam, dat ik, op 't waarichouwen van myn ouderling en verder volk, die wel veertig man sterk waren, nauyls tyd had, om uyt myn stoel te geraken.

De Vlam, en stom, of rook van de vlam, steeg hemelhoog, en deed ons zidderen, als wy maar te rug keken, zo dat lopen hier best was. Wy zouden het egter met hard loopen niet ontkomen hebben, zo ons de Heere niet wonderbaarlyk geholpen had; ten deele door het draagen van den wind, en ten deele door dat 'er tusschen beiden, een kaale plek was, daar de vlam zoo schieklyk niet vatten kon. Wy dankten, na dat wy zo gelukkig ontkomen waren, Godt voor zyne groote genade; maar ik schrikte nog zeer, wanneer de Meester van Oma my verhaalde, dat hy op die zelve plaats nog eens in 't eygen gevaar, dog veel groter dan nu, geweest was, alzo sy het toen niet hadden konnen ontloopen, en genoodzaakt waren, om van de swaren rook niet te verstikken, met hunne aangezigten tegen de gront te gaan leggen, latende branden dat branden wilde. Hoewel toen 't dorre gras niet zo hoog, en den brand dierhalven hen zo nadeelig niet, als de rook, was; maar zy waren egter niet weinig van de vlam aan hunne kleederen, en in 't aangezicht, geteekent, behalven dat al hun hair weg was. In zulk een gevaar ben ik nog eens, op een ander gebergte van

Ander dierge-lyk geval.

het eiland Oma, tusschen Rochoemoni, en Samet, geweest; dog toen woey het zo sterk niet, ook waren wy veel eergered; hoewel wy anders in het zelve ongemak waren, alzo de wint schieklyk toenemen kan.

Van Oma gaat men Oost aan na het dorp Waffoc-oe, of Waffoc, 't geen een groote halve myl van 't warm water, een groote myl van 't dorp Oma, en pas een agtste van een myl van Aboro legt. Pas na dat men van 't warm water afgaat, heeft men wel een kleene bogt, in welke, gelyk ook in de vorige, zig hier en daar katskoppes op een smal rifje, en ook op het strand Toppea, dat men eerst voorby moet, opdoen. Wat verder op, byna midden in 't land, had men gebergte van 't oud Krioc, of Karihoe, wiens inwoonders na de Noord-zyde by de Heer *Huistaarts* tyd al verhuist zyn. Men heeft daar wel een fraje rivier, die hen daar had konnen houden; dog hun vyanden verdreven hen, door menigvuldige quellagien, 't geen hen te eerder bewoog, om den goeden raat van dezen Landvoogt te volgen, en zig by de Vesting Hoorn neder te zetten.

Waffoc en Karihoe.

Die van Karihoe, welke Christenen, gelyk ook die van Oma, zyn, bevinden zig onder dat Mooren-nest, 't geen men daar ontrent heeft, niet al te wel, hebbende met die van Hatoehaha gedurig geschil over de grenspalen, hoewel 't verschil van den Godsdienst de rechte gront daar van is. Zy zyn onder 't gezag van een Pati, en konnen 283 zielen, 91 weerbare mannen, en 44 Dati's, uitleveren.

Een weinig voorby de rivier van oud Karihoe lag wel eer oud Waffoc, en wat Oostelyker, dog vlak in 't Zuiden van 't eiland Oma, het rechte Waffoc, zoo als 't zich tegenwoordig op een steile klip als een klein dorpje verthoont, leggende aan een riffig strand, onder de lommer van fraje Calappus-bomen. Het staat onder een Pati, en is sterk 181 zielen, 51 weerbare mannen, en 29 Dati's, makende met die van Oma en Samet eene Coracora uit.

Oud Waffoc.

Van Waffoc Oost-aangaat men na het dorp Aboro, dat een quart myl verder legt, in een klippig diep bogtje, en daar het wel eer in 't gebergte op den heuvel Ama Ila plagt te leggen, zoo legt het nu ontrent een boogfcheut van strand. Het staat onder een Pati, de tweede van de Christen Orang-kaja's in rang, voerende het bevel over 384 zielen, 85 weerbare mannen, en 64 Dati's. In oude tyden waren deszelfs drie Soa's drie byzondere dorpen Ama Ila, Amaica, en Amatoeli genaamt.

Aboro.

Van oude drie dorpen uitmakende.

En

Rivieren hier. Een weinig Ooftelyker komt men by de rivier Waytahoe, en ontrent een half myl van Aboro, Ooft-aan, heeft men het strand Nayla, dat eenparig tot aan den Ooft-hoek van 't eiland voortloopt, zonder dat men iet anders, dan nog een rivier, een half myl van de rivier Waytahoe Ooft-aan leggende; ontmoet.

Holalioe. Pas voorby den Ooft-hoek heeft men de rivier Wayhoka; na welke deze hoek genaamt is, en een quart myl beweften den Ooft-hoek ziet men het dorp Holalioe, dat certyds diep in 't Ooftelyk gebergte lag, dog nu is het aan een fchoon wit strand geplaatst, vlak in 't gezigte van 't eiland Honimoa (dat'er Ooftelyk van af legt) zich opdoende; de inwoonders behoorden wel eer onder de Mooren van Hatoeaha, dog zyn nu Christenen, en staan onder een Orang-kaja, fterk 302 zielen, 88 weerbare mannen, en 47 Dati's, fcheppende mede onder Aboro.

Rivieren. Van Holalioe al West aan, gaat men een groote halve myl verder langs een vlak strand over een rivier, en een quart myl verder over de groote rivier Way Lapia, die uit zeker gebergte dieplandwaart in ontspringt, en zig hier in zee ontlafst; alwaar men het begin van een groote vlakke bogt heeft, die pas beoosten de rivier Way Lapia begint, en zig ontrent een halve myl verre, tot een hoek in 't Noord-Noord-Westen gelegen, daar men weder een rivier by heeft, uitfrekt. In deze bogt, even voorby

Karihoe. Way Lapia, heeft men een kleene rivier, en niet verre beweften de zelve heeft men nu het dorp Karihoe, bevorens by ons beschreven, alwaar men ook zedert 't jaar 1655. de steene Vefling Hoorn gehad heeft, die met een Sergeant en 20 zoldaten bezet is, om de Moorente beteugelen, die het gefpanfchap van Hatoeaha, bestaande in die van Pelau, Kaylolo, Kabauw, en Roehemoni uitmaken, welke laatste zeggen, dat haar strand Oeriaffa 't rechte strand; en haar land het recht land van Hatoeaha is.

Oude staat van dit gefpanfchap. Alle, die van dit gefpanfchap waren, plagten in oude tyden zeer verftrooit, by huisgezinnen van 10 of 20, in 't gebergte te woonen; fcharende in de tyden der Portugeefen wel nader by een; dog eindelyk verzamelden zy wat fterker by malkanderen, maakten met die van Rehoemoni een dorpken uit; en namen hunnen toevlugt tot den fterken en onwinbaren berg Alacca, die anderhalf myl agter Rehoemoni legt. Zy wierden daar door de Portugeefen eerft belegert; en eindelyk overwonnen, na 't verdryven van welke zy wel onder onze magt geraakt zyn, dog hebben niet nagelaten ons van tyd tot tyd veel moeite aan te

doen, daar van de Heer Opperlandvoogd *van Diemen* in 't jaar 1637. getuige geweest is, gelyk wy op zyn plaats zullen zien, die hen wel belegert, dog niet overwonnen heeft. Zy gaven zich naderhand wel over, dog de Heer *van Diemen* vond 1638 goet, hen aan koning *Hbamza* weg te fchenken, om met de Mooren geen hoofdbreken meer te hebben, alzo 't een quaftig volk is.

De koning van Pelauw, diens dorp zeer dicht by de Vefling Hoorn legt, is de eerste onder hun, voerende het gebied over 775 zielen, waar onder 240 weerbare mannen; en 112 Dati's zyn. Hy laat zig ook, trotsheits halven, wel Koning van Hatoeaha noemen; dat hem die van Roehoemoni betwiften, zeggende, dat zy 't rechte Hatoeaha (gelyk wy bevorens zeiden) en 't strand dat dien naam voert, in eigendom bewoonen; een gefchil daar geen einde aan is, alzo zy met haken en oogen aan een hangen; zy plagten eertyds een myl landewaart in, agter het strand Oeniaffa te leggen, dog zyn hier, ontrent de Vefling Hoorn, door de Heer *Vlaming* by malkanderen; daar zy nu nog leggen.

Van Pelauw West aangaande, en by die rivier, die op 't einde van deze vlakke bogt ontrent een hoek legt, gekomen zynde, heeft men, byna een quart myl van de wal in 't Noord-Noord-Westen een rif, dat wel een groote quart myl breed is, en zig Noord-Ooft henen uitfrekt.

Dus dan van dien hoek by die rivier byna een half myl verder West-aan gaande, ontmoet men een rivier, dog geen dorpen; maar een half uurtje verder, daar 't land wat inbuigt, en verscheide kleene hoeken maakt, komt men by Caylolo, een dorp, dat byna vlak in 't Westen van dit eiland in een klein bogtje legt.

Het plagt wel eer een half myl verder in 't gebergte te leggen; dog nu legt het ontrent een quart myl benoorden Cabauw, en ontrent anderhalf myl van Haroeko.

Dit is een fchoon dorp, van 't welk wy elders, met eenig bewys zeggen zullen, dat hier alleen de overblyfzels van de naam Ambon (waar na deze Landvoogdy; en in 't byzonder ook 't eiland genaamt is) te vinden zyn, zonder dat wy'er ergens iets meer af hebben weten op te fchommelen. Dit dorp is fterk 632 zielen; onder welke men 178 weerbare mannen, en 73 Dati's, staande alle onder een Orang-kaja, telt.

Het dorp Cabauw legt een quart myl Zuidelyker; zeer dicht by Roehemoni

Moejelikheden by de Heer van Diemens tyd.

Die dit volk aan koning Hbamza overgaf.

Pelauw.

Trots koninkje.

Rivieren hier.

Caylolo.

De overblyfzels van 't woort Ambon; hier alleen nog te vinden.

Cabauw.

Rivieren
daar ont-
rent.

moni, dat 'er allermaast, bezuiden het zelve legt, Cabau aan een rivier, en Roehomoni aan een andere rivier, die een weinig Westelyker, en derhalven midden in, tusschen die twee rivieren legt.

Cabau lag eertyds wel een halve myl van strand, mede op 't gebergte, op een sicheperpe heuvel; dog nu legt het ook aan het strand Oeniasia, pas in een bogt, die zyn begin voorby den hoek van Caylolo neemt, en eerst wat dieper, en daarna wat vlakker, Zuid-West aan loopt; zynde deze bogt wel een halve myl in de lengte. Die van Cabauw plagten wel eer onder eenen Imam of Prierster, te staan. Zy zyn nu 470 zielen, 142 weerbare mannen, en 38 Dati's sterk.

Houte
Logie
wel eer
hier.

Hier plagt in oude tyden een houte Logie aan strand te zyn; dog die is naderhand weggenomen.

Roehoe-
mont.

Het dorp Roehomoni, dat 'er naast, op het zelve strand legt, staat onder een Orangkaja, die 't gezag heeft over 600 zielen, 142 weerbare mannen, en 38 Dati's.

Dit gespanfchap is van ouds een zeer wederfpannig en kitteloorig volk geweest, dat ons veel moete, voor al in de eerste oorlogen met Kakiali en Leliatto, aangedaan heeft. Zy fcheppen met haar vier dorpen eene Coracora.

Samet.

Van Roehomoni tot Samet, dat een kleen half uurtje Nood-West aan legt, ontmoet men niet dan een ftonpen hoek, die regt in 't Westen legt, pas bezuiden de welke men Samet heeft. Dit is weer een Christen-dorp, dat wel eer in 't gebergte na de Zuid-West-hoek toe, bezuiden Haroeko, (gelyk wy bevorens zeiden) plat te leggen, dog nu vertoont het zig pas benoorden Haroeko, ontrent een kleene halve myl van den Zuid-hoek van Oma, hier aan strand in een kleene bogt, leggende naast Haroeko, dat wat Zuidelyker by een fchoone rivier legt. Het is een kleen dorp, hebbende 320 zielen, 73 weerbare mannen, en 56 Dati's, alle welke onder een koning staan, die de tweede in rang van de Christen Orangkaja's, en de naaste aan den Pati van Oma is, daar anders de koningen altyd voor de Graven gaan.

Haroe-
ko.

Het dorp Haroeko, dat wel eer in 't gebergte lag, is nu aan 't strand Nanoe-roko genaamt, niet verre van de rivier Lykrita gelegen. Het staat mede onder een koning, die de derde in rang is, en diens gezag zig uitftrekt over 379 zielen, 52 weerbare mannen, en 43 Dati's. Zy fcheppen nu met die van Aboro; dog plagten dat met die van Oma te doen.

Het dorp is zeer fraei, en vry wyd uitgetrekt. Ook is hier in 't jaar 1655 een kloeke Vefling Zeelandia genaamt,

gebout, waar in gewoonlyk een bezetting van 24 zoldaten onder een Sergeant, gelyk die alle weer onder het Opperhoofd van 't eiland Oma staan.

Deze Vefling, met het dorp, ziet men hier in de plaat, No. XXIV. zeer net afgetekent.

Alhier heeft de E. Maatschappy mede een fchoon Nagel-Comptoir, alwaar een Opperhoofd legt, die, fchoon maar een Onderkoopman, en in rang veel minder als een Koopman; echter in zynen Rechtsban, dat is op het eiland Oma, zo veel in alles, als 't Opperhoofd van Honimoo op Honimoo, is. Dus geeft hy als Hooft der Vefling ook hier (gelyk alle Opperhoofden) het woort.

Hy heeft ook by de zynen het zelve aanzien, en in alles een ende zelve voordeelen zonder onderscheit, als alleen, dat Honimoo nog een Nagel-eiland, te weten Noeffa Laoet, onder zig heeft, en dat daarom zyn voordeelen in dezen opzigte ook zo groot niet zyn, hoewel zy van den zelve aart zyn, en uit eenerlei woeker en fchraapzugtig handelingen voortkomen, gelyk in den gront zeer vele Indifche winften van de Opperhoofden op de buiten-komptoiren, hoewel de een zyne zaken nog wel wat fynder, en edelmoediger, als de ander weet te befchikken.

Even zo is 't ook met de vermaken van een Opperhoofd zo hier, als elders; getfelt, dewyl de E. Maatschappy hem even, als die van Honimoo, ook een fchoone Orembaei met een bofchtelietter, en 40 mannen 'er toe, beftelt.

Hier lag ook in vorige tyden een Predikant, en dan had hier 't Opperhoofd al mede de rang van hem, invoege als wy van 't Opperhoofd van Honimoo befchreven hebben. Ook geeft hem de E. Maatschappy een Wondheler, om op alle zieken te paffen. Hy is hier ook Hoofd in de vergadering der Inlandfche Orangkaja's van dit eiland; dog hy zit in geen vergadering aan 't Kasteel. Zyn werk is een en 't zelve, als dat van 't Opperhoofd van Honimoo; dog hy heeft daar mede een Assistent toe. Gaat hy, of zyn vrouw uit, zy genieten het zelve eer-bewys, als 't Opperhoofd van Honimoo. Heeft die zyn thuin, en thuinier, deze mede. Heeft die zyn koebeesten, melk, en boter, vry; deze ook. Moet hy een wakent oog op alles houden, het is hier mede de poft van dit Opperhoofd; zo dat zy in veel zaken groote overeenkomst hebben; hoewel zy in eenige trappen van eer, en ook in de grootheit van winften, verffhillen. Hy heeft ook een fraje woning buiten de fteene Vefling, dog binnen een Pagger van paliffaden, en gemet van Comps-
wegen

Afteeke-
ning van
't zelve,
en van de
vefning
Zelandia.

Een
fchoon
Nagel-
Comptoir
hier.

Aanzien;
voordee-
len, en
werk van
't Opper-
hoofd.

Rang des
Predi-
kants.

Dorpen
van Ce-
ram on-
der hem
staande.

wegen maandelyks, veertig gulden zoldy, vyf Ryxdrs. en een quart kostgelt, vier kannen wyn, en lamp-olie ook een zekere tax; ik geloof, dat hy ook keersfen geniet. Ook weet dit Opperhoofd, wat dorpen op Ceram onder hem staan, te weten die van Roemakay af tot Caybobo toe, en daar om strecks.

Het is ook een groot vermaak voor hem, dat hy nu en dan onder zyn gebied op een Hart, en op Ceram ook wel op een schoon wilt Koebeest, op de jagt of zelf kan gaan, of een ander laten gaan. Het laatste kan die van Honimoa mede op Ceram doen, dog tot het eerste geeft syn gebied zoo veel gelegenheit niet, als wel 't Eiland Oma, alzo daar onder ook, in opzigt van 't Nagel-wegen, Toelehoe, en meer andre plaatzen op Amboina's Oost-hoek, daar hy al mede de vrye jagt heeft, behoren. Uit alle welke zaken men ziet, dat het Opperhoofd alhier, ge-

lyk op alle andre buiten-plaatsen der E. Maatschappy, een groot Heer is.

In de voorgaande tyden van oorlog, onder Madjira, plagten die van Caybobo ook hier benoorden de Vesting geplaatst te zyn; dog die zyn nu al zedert 1679. weder na Ceram, en op Caybobo, gaan wonen.

De Lyft van de Opperhoofden van Honimoa, Oma, en van alle andre Hoofden en bedienden van eenig belang, zullen wy hier na in 't byzonder opgeven, als wy de geheele Landbeschryving met den aanleve van dien, als ook de zaken en geschiedenissen van Amboina, zullen hebben afgehandelt, waar mede wy dan van dit Eiland Oma afscheiden, om tot het Eiland Amboina over te gaan, alleen hier nog maar by vöegende, dat 'er op 't Eiland Oma 4995 zielen, 1338 weerbare mannen, en 675 Dati's zyn.

De Cay-
bobers
wel eer
hier ge-
plaatst.

Man-
schap
van 't
eiland
Oma by
een ge-
trokken.

D E R D E B O E K.

E E R S T E H O O F D S T U K.

Het Eiland Amboina, en deszelfs groote. Kaart van 't zelve. Van de Kust Hitoe. Reden van die naam. 't Getal der Gespantchappen en dorpen, hier onder behorende. Naamen der Gespantchappen en dorpen, iler byzonder. Die buiten elk dorps-hoofd nog een Hoofd van elk Oeli hebben. Die ook Orangkaja Camera is. Het Oeli Helawan. Waar de vier oudste Hoofden van Hitoe zich ontbielden. Die daar na maar een dorp Hitoe Lama maakten. Dat qualyk van sommige een stad genaamt werd. Het Spellewerks-kussen, door den Koopman Moris weggenomen. Tot groot gemak der Reizigers. Tomoe. Hoenoet, met de dorpen, wel eer daar onder staande. En deszelfs koning. Verandering ontrent die dorpen. Ajer Goeroe Goeroe, twee korte Land-wegen. Ajer Madjapait op de eene weg. Die zeer vermakelyk is. De Vesting Leiden hier gelegd. 't Werk van den Sergeant op Hitoe Lama. Hila. Rivierken hier. Kapitein Hitoe's oude verblyfsplaats Hila de Hoofdplaats en 't Comptoir. De Vesting Amsterdam afgetekent. Zynde 't vermakelykste gewest van Amboina. Het Mangga's-bosch, en de schoone Hertenjacht. Het Opperhoofd van deze kust. Deszelfs aanzien, gezag, voordeelen en werk. Die hier een Princen-leven heeft. Hila's Manschap. Molappal. De Hitoeelen een trots volk, en al-om Mooren, uitgenoomen een dorp. Zy werden tot 't planten van Nagel-boomen gedwongen. Aftekening van den nieuwen Tempel op Hila. Het Oeli Saylessi. Mamaio. Rivieren en Nooten-boomen. Poeloct. Lojen. Hausihol. Den berg Capala. En 't gebergte Tanita, daar veel weglopers zich verbergen. Swaar Hoofd-hair van een der zelve. Hoe 't op dit gebergte is. Sware Hars-boomen. 't Strand Tommol, en Indigo daar geplant. Lien, Manschap. Grenspaal van 't gebied des Opperhoofds van de kust Hitoe. Mamak's volk. En het Oeli Sawani. Hoekonaloc Christen geworden. Wackal, en Orangkaja Tamaleffi in de Keten. Peliffa. Verscheiderly Oker. Eli. En het Oeli Hatoenoeko Kaytetto. Rivieren hier. Eerste Hollandsche Vesting op Hatoenoeko. Nokohali. Thealäi, Wawani, en Effen. Swavel-aarde by Effen. Gevolgen van de sware aardbeving. Derots Sipel. Radja Ulaul wel eer hier. Het Oeli Icala. Ceyt. Steene Vesting Libalehoe en Wauseläi. Nootenboomen hier. Verplaatzing van dit Volk Layn. Het Oeli van Nau, en Binau. De Vesting Haarlem op Negri, Lima. Veel Rivieren. Nau. Binau. Heneheloc. Henehaloc. Het Oeli Solematta. Tolchoc. Schoone Hertenjacht,

ten-jacht, en Rivieren hier. Tiel. Christenen hier. Tengahan. Hoek van Tiel zeer gevaarlijk. Heet water. Waar die van Tengahan de Nage-
len wegen. Al de Manschap der kust van Hitoe byeen getrokken.

Het Eiland AMBOINA.

Het ei-
land
Amboi-
na, en
deszels
grootte.

Wat dit Eiland aangaat, 't is het elfde, en daarom by ons het laatste in rang, om dat dit het aanzienlykste, het fraaiste, en dierhalven ook het voornaamste van de Landvoogdy van Amboina is.

Het legt van Ceram, of van Hoewamohel, by Lebelehoe, op de kust van Hitoe na 't Noorden, twee mylen, en in 't Oosten van 't eiland Oma, een en drie quart myls. Het is, in opzicht van de kust van Hitoe agt mylen en een halve, en in opzicht van Leytimor vier mylen en een halve, of ten uitersten vyf lang, in opzicht van 't eerste twee en een halve op zyn breedste, en in opzicht van Leytimor, ontrent twee mylen breed, giffende, dat het in de rondte ontrent 20 of 21 mylen beslaat.

Om het ordentelyk te beschryven, moeten wy voor af weten, dat het in twee deelen afgescheiden is, van welke 't Noorderdeel, of de kust Hitoe, wel het grootste, maar het kleinste, of Leytimor, in 't Zuid-Oosten gelegen, het aanzienlykste is, om dat op 't zelve de stad Ambon, en de Hoof-vesting legt, en dierhalven de Heer Landvoogt aldaar zyn verblyf hout.

Wy geven voor af een kaart van 't eiland Amboina in het byzonder, of op zich zelve buiten de groote kaart, om daar uit de nette strekking, in een grooter bestek, dan in de groote kaart, te zien, zodanig als wy dat in de plaat No. XXV. vertoonen.

Van de Kust HITOE.

Van de
kust
Hitoe.

Reden
van die
naam.

't Getal
der ge-
span-
schap-
pen, en
dorpen
hier on-
der beho-
rende.

Wat de naam van dit Land aangaat, Hitoe betekent in 't Amboinesch, zeven. Een naam, waarschynelyk aan die kust, en ook aan twee dorpen op 't zelve, gegeven, of om dat dit gansch landschap in zeven Oeli's, of gespanenschappen, of wel, om dat het eerste Oeli in zeven Campons, of gehugten, verdeelt was.

Dit land nu, in zeven gespanenschappen, ider gemeenelyk vyf dorpen uitmakende, bestont in 't geheel uit deze vyf of 36 dorpen, te weten, wanneer men de Campons van 't Oeli Helawan, of 't goude gespanenschap mede voor dorpen rekent, dat zy in 't eerst ook wel geweest zyn, dog naderhant zyn zy tot een dorp zamen gesmolten, waar by toen nog drie andre gevoegt zyn, om met haar het goude gespanenschap van zeven uit te ma-

ken, 't geen eigentlyk het Oeli van de Princen, en Opperbestierders van 't gansche landschap Hitoe, was.

De naamen dezer gespanenschappen, en dorpen derzelve, zyn deze.

Het eerste gespanenschap, Oeli Helawan genaamt, bestont uit deze zeven dorpen, Sopele, daar in oude tyde Toetohatoc, Waypaliti, daar Tanahhitomeffen, Latim, daar Noeflatapi, en Olon, daar *Pati Teeban*, de vierde van de vier eerste Princen des lands, plagten te wonen. Hier by quamen nog drie dicht by hen gelegene dorpkens, die zy wel mede by hun Oeli, om zeven dorpen uit te maken, voegen, dog zonder dat nogtans de Hoofden van deze dorpen, in hunnen Raad, die de Hoofdvergadering des Lands uitmaakte, mogten komen. Zy waren Hoenoc, Tomoc en Mossappal genaamt.

Hier na volgde het tweede Oeli Saylessi, bestaande in deze vyf dorpen, Latoc, (of eigentlyk Mamalo) Poloet, Hausihol, Loyen en Lien, welk laatste zy Tamooeli, dat is, het vulzel des gespanenschappen, noemen.

Het derde gespanenschap Sawani, bestont uit deze vyf dorpen; Wackal, Pelissa, Eli, Senalo, en Hoekonaloc.

Het Oeli Hatoenoekoe, zynde het vierde, bestont uit deze vyf dorpen, Kaytetto, Noehohali, Thehala-a, Wakwaki, en Essen.

Het vyfde Oeli Ala genaamt, bestont uit deze vyf, Ceyt, Hahoetoena, Libbalehoe, Waufela-a, en Layn.

Het zesde was 't Oeli Nau Binau genaamt, in deze vyf dorpen, Nau, Binau, Henelehoe, Heneclate, en Henehlatoca bestaande.

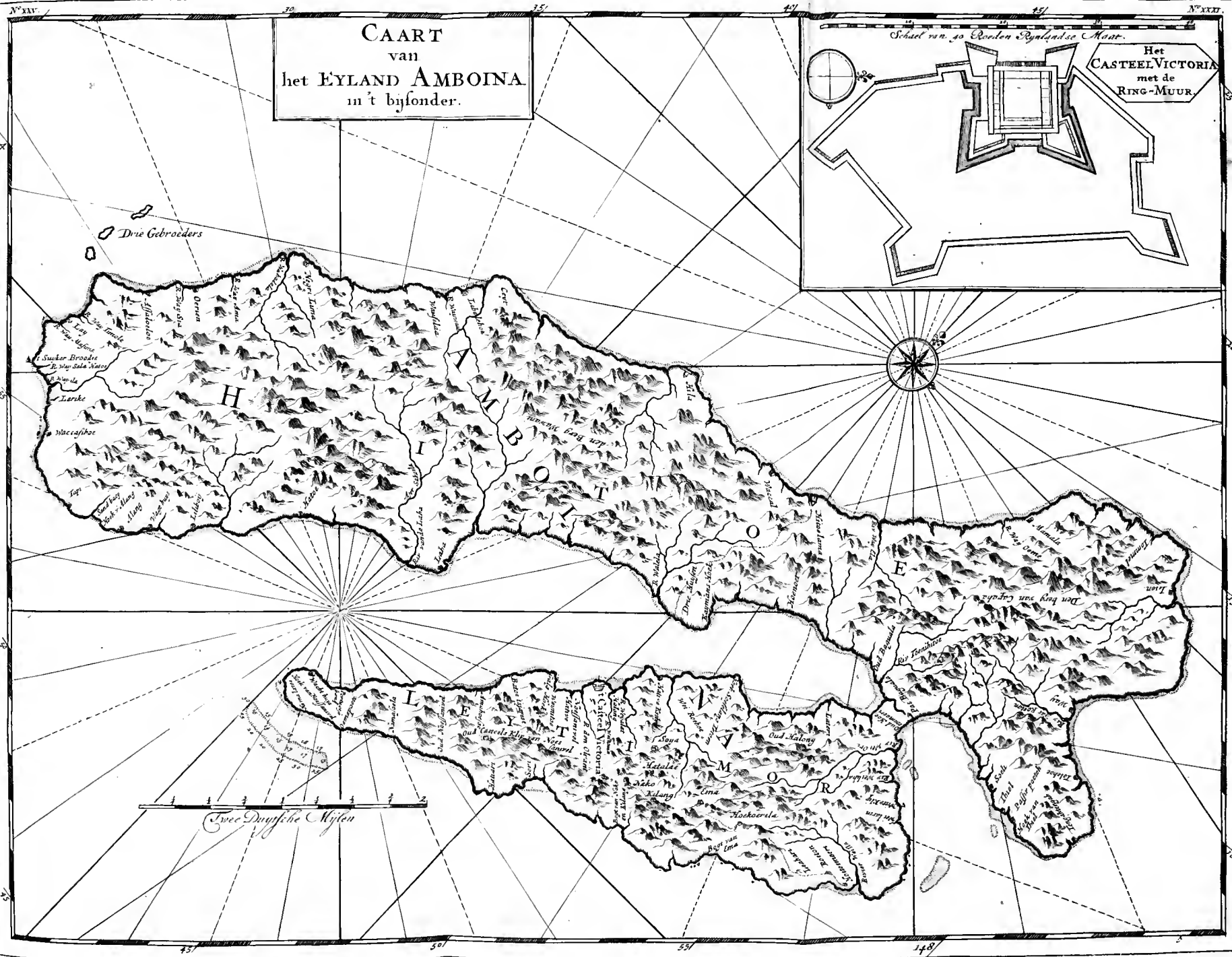
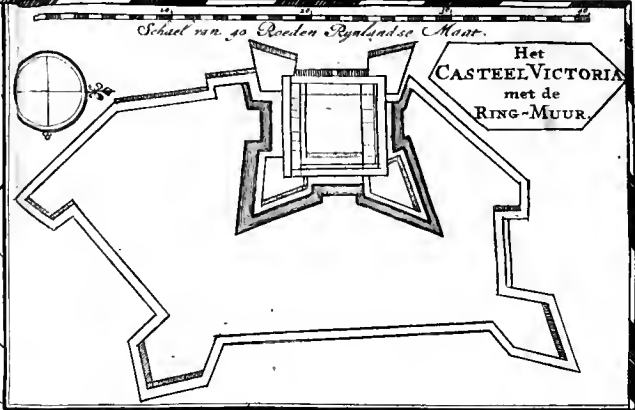
Nu waren 'er nog de dorpen Tolehoe, en Thiel, nevens nog twee andre al over lang uitgestorvene dorpkens, die het Oeli Solematte uitmaakten, hoewel andre die twee dorpen, in de plaats van Tomoe en Hoenoc, mede onder der Hitoeësen dorpen, en Tomoe en Hoenoc 'er niet onder tellen, om dat zy al voor de verdeling der andre dertig Hitoeëse dorpen onder het dorp Waypaliti, als twee Campons, onder gesteken waren, en dan maken alle de dorpen der kust Hitoe, buiten het Oeli Helawan, een getal van dertig uit; alle welke wel ider haren byzonderen Orangkaja hadden; maar buiten dien was 'er in ider Oeli nog een byzonder Hoof, die 't gezag ider over zyn Oeli voerde, waar toe men gemeenelyk de aanzienlykste verkoor, die zedert het jaar 1656 ook als een

Orang-

Naamen
der ge-
span-
schaften
en dor-
pen, ider
byzon-
der.

Diebui-
ten elk
dorp-
hoofd,
nog een
Hoof
van elk
Oeli
hadden.

CAART
van
het EYLAND AMBOINA
in 't bijzonder.

Die ook Orang-kaja Camera is. Orangkaja Camera, of Raads-heer, in de groote vergadering, of Land-raad, van die kust, zat.

Het Oeli Helawan. Om met de Beschryving nu een begin van het eerste, of 't Goud Oeli te maken, dat bestond (gelyk wy gezegt hebben) uyt die vier dorpen van de eerste Princen des lands, en uit de drie daar nog by gevoegde dorpen.

Waar de vier oudste hoofden van Hitoe zich onthielden. Wat de vier eerste betreft, zy maaken vier byzondere verblyfplaatsen dezer Princen in de oudste tyden uit, waar van de allereersten van de stam Tanahhitoe Messen, wat bewesten de rivier Way Paliti, Totohatoc op den heuvel Taunoessa, Noesfatapi op de hoogte Toemoe, naast daar aan gelegen, en Pati Toeban wat lager by 't rivierteje Olon, (dat nu door Hitoe Lama, midden door het dorp loopt) plagten te woonen.

En daar na maar een dorp. Hitoe Lama, maakten. Deze vier eerste dorpen, vonden zy naderhand goet tot een dorp in een te smelten, na dat Capitein Hitoe, met zyne Campons, Latim, en de twee Campons van Pati Toeban, en Totohatoc, zig van daar afgescheiden, en twee mylen meer na 't Westen zyn gaan woonen, en hebben daar af het dorp Hitoe Lama, dat is, het oude Hitoe, gemaakt; waar by dan Tomoe, en Hoenoet, zig ook gevoegt hebben.

Wat nu het dorp Hitoe Lama betreft, (dat onder het gezag van Tanahhitoe Messen, en den koning van Hitoe, stond, en dat het Campon Way Paliti uytmaakte,) het is dat vermaard dorp, waar van de Portugeesen, mede zeer veel weten te spreken, en dat zy ons met de naam van Emporium Itense, dat is, de Hitoeëcse koop-plaats, en van Itum, of Hitoe, beschryven. De koop-plaats noemen zy 't, om dat het toen de algemeene markt, en de hoofdplaats was, waar heen zich de Iavaanen, Maleyers, Macassaaren, en andere volken, die van 't Westen daar na toe vloeiden, om de Nagelhandel (die toen maat pas opquam) begaven. Dog men moet dit geen stad, en veel min de Hoofd-Stad noemen, gelyk zommige zo Hitoe Lama, en naderhand ook Hila, wel plagten op te hullen, want geen van beide gelykt nu na een Stad, ten ware dat men stellen wilde, dat zy metter tyd verandert zyn, en van haar eerste luister veel verlooren hebben, dat my noit gebleken is; behalven dat men ook, waren dit Steden geweest, wel deze of gene overblyfselen nog hier, of daar, zien zoude, die dit zeggen enigzins zouden kunnen bevestigen.

Dit Hitoe Lama legt op de Noordzyde van de kust Hitoe, in eenen hoek, II. Deel.

daar zich het land na het Noorden begint te buigen, hebbende 't zelve daar een groote vlakke bogt, die al beoosten Mamalo begint, en zig tot Hila uitstrekt. Het dorp zelf legt nu aan een rissig strand, daar men met een vaartuig by quaat weder niet wel leggen kan, hoewel het anders een vlakken, en aangenaamen oever geeft, van welke men een schoon gezicht na 't eiland Ceram heeft, dat 'er een schoon stuk wegs van daan legt.

Behalven nu dat het strand rondom de gansche kust van Hitoe meest reevig, en steenagtig is, zoo strekt zig hier voor dit dorp nog een rissje, dat zig wat breeder opdoet, een wynig ter zyden het dorp, uyt.

Het legt aan de voet van een zeer scherp gebergte, dat even agter dit dorp begint, dicht ontrent welk dorp, men op den korten weg, na de overzyde van dat land, of na de Drie huysen gaande, een plaats had, wegens de scherpte der rotsen, daar men te peerd, of te voet, over moest gaan, het Spellewerks-kussen, genaamt, waar op wegens de steylte menige staart-riem der peerden gebroken, dog 't geen naderhand, door beftel van den Koopman, Joannes Moris, door den inlander weggenomen is, terwyl hy als hoofd op de kust Hitoe lag. Het koste wel veel moeite, om alle die klippen, door gaten, die men 'er in boorde, en met kruit vulde, te laten springen; ook zag 'er de inlander; die luy in den aard is, wel geweldig tegen; maar hy deed hen begrypen, dat geen menschen daar van naderhand meer dienst; dan zy zelfs, genieten zouden, also zy dien weg gedurig, en met veel moeite; in 't draagen der Opperhoofden, Predikanten, en andere menschen, betreden moesten, niet zonder hun leven op die rotsen, zo scherp als naalden, met een draagstoel op hunne schouders, en een mensch 'er in, te waagen, daar zy die anders (gelyk de volgende tyd geleert heeft) met groot gemak, en zonder enig gevaar, zouden kunnen gebruiken. Dit haalde hen over om 't werk te beginnen, dat in korten tyd zeer voortspoedig, en tot groot nut van 't gemein, ook voleindigt is.

Ik heb die plaats menigmaal, toen 'er 't Spellewerks-kussen, nog op lag, te peerd, met veel gevaar, en ongemak, over gereden, waarom ik my naderhand, in hope dat dit beter zyn zou, (hoewel 't erger was) daar met een stoel over draagen liet, dog heb, toen 't 'er van daan genomen was, bevonden, dat het nu zeer vergemakkelykt was, en buit en eenig gevaar, om zig te laten dra-

Het Spellewerks-kussen.

Door den Koopman Moris weggenomen.

Tot groot gemak der Retigiers.

andre boomen zo schoon belommert is, dat men zig geen aangenamer, nog koelder plaats zou kunnen verbeelden, tot dat men boven op de hoogte gekomen, en daar eenige tyd, onder schoone en hooge hars-boomen (die men 'er uyt drui- pen ziet) gedragen is, wanneer men eindelyk van dat hoog gebergte, weer na het water, Ajer Maslapayt, zeer styl, en vry lang, nederdaalt, om daar wat halte te houden.

Ajer Madjapait, op de eene weg.

Dit water is eigentlyk Ajer Madjapait genaamt, een klaar bewys, dat zich hier wel eer Javaanen, van 't beroemt Ryk Madjapait aldaar herkomstig, gelyk ons hier na nader blyken zal, ter neergezet, of versterkt hebben. Van dit water, dat een schoone rivier is, trekt men den berg, die even als de vorige, die men afquam, met trappen gemaakt is, om te valter te staan, met een nieuwen moed weder op, aangezien deze berg zo hoog is, dat men al zyn geduld wel van nooden heeft, om 'er behouden op te komen; hoewel die dragers (gemeenlyk agt aan een stoel, dog ik nam 'er daar wel meer, om de zekerheid) dit op en afklimmen zoo gewoon zyn, dat zy geen eene treede zullen haperen, want gebeurde dat, de buitel zou wat van te hoog, en de val te gevaarlyk wesen, waar van nogtans geen een voorbeeld is.

Die zeer vermakelyk is.

Na dat men nu boven op de tweede hoogte der bergen gekomen is, vervolgt men dien weg weer zeer vermakelyk, onder de Nagel-en andre boomen, tot men zig weer genoodzaakt vind te dâlen, dat wel wat steylis, maar egter gemakkelyk gaat, alzo die menschen het lyf zo na de steilten, en wegen, weten te buigen, dat men naau- lyks voelt, dat men gedragen word, veel min dat men schokt, uit oorzaak dat hun tred eenpaarig is, lichtende de voeten gelyk op, en die gelyk weer nederzettende, behalven dat zy, ter plaat- ze daar het zeer steil is, malkanderen ook waarnemen. Eindelyk beneden ge- komen zynde, gaat men voorby eenige Sagoe-boomen, daar het land wat nat is, 't geen egter niet lang duurt, en dan komt men op een zeer steenagtig strand ontrent het dorp Hoekonaloe, of de drie huisen, recht tegen over 't Kasteel Victoria, uyt, daar men een uytnemend schoon gezicht, van de Stad Ambon, en het zierlyk van agteren rondom leg- gend gebergte, en van de zee heeft.

De Vef-ting Leiden, hier 1656. gelegd.

Na Hitoe Lama nu te rugge gaande, valt alvorens van het zelve nog te zeg- gen, dat de Hollanders meesters van dit gewest geworden zynde, op dit Hitoe Lama, ontrent de rivier Tohokole, 1656. een steene Vefting, Leiden genaamt, van

34 voet in 't vierkant, ten tyde van de Heer *de Vlaming*, gelegd hebben, waar over een Sergeant het gezag over 20 soldaaten, doch onder 't hooger gezag van 't Opperhoofd van Hitoe, heeft. De soldaaten onthou- den zig op de Vefting; doch de Sergeant heeft daar naaft aan een byzonder Woon- huys. Hy heeft veel te doen, met uyt den inlander de stoeldragers by een te doen komen, om hen met stoelen na Hoekonaloe te zenden, of om die van Hila derwaarts gaan, te dragen, behal- ven dat het bettel der brieven, over en weder, hem mede veel werk geeft. Ook is 't wel te denken, dat hy, die daar recht in den doortocht woont, van ieder een veel aanfoot lyd, om dat zyn wooning een Compagnies huis is; egter hebben de Sergeanten, die wel oppas- sen, en hun tyd waarnemen, het daar niet qualyk, voor al, wanneer zy by den inlanders wel staan; want de nagelen moeten 't alles hier, by grooten en kleen- nen, goedmaken, die zy dog, 't gaan zo 't wil, aan den eenen of den anderen, weer uytswecten moeten.

't Werk van den Sergeant op Hila.

Het derde dorpken, mede tot dit Oeli Helawan, of 't Goud gefpanfchap, behoorende, en Mossappal genaamt, zullen wy aanstonds onder Hila, daar het nu onder behoort, vinden.

Van Hitoe Lama dan verder tot het gene, dat nog tot dit Oeli behoort, over- gaande, komt ons Hila, dat ook wel nieuw Hitoe genaamt word, en 'er twee groote mylen af legt, eerst voor. Dit was wel eer maar een steenagtig strand, daar niemand woonde. Het behoorde onder Thealâa, en lag op een vlakken hoek op 't eynde van die groote vlak- ke bogt, in welkers midden Hitoe La- ma legt, bewesten die laatste plaats ont- trent vyf quart myls. Tusschen Hitoe Lama, en de rivier Mamoâ, heeft men de rivieren Wakkahoeli, en Way To- mo, die beide vry breed zyn. Hier had zig in oude tyden, de eerste Capitein Hitoe, met de drie voornoemde Cam- pons nedergeftelt; dog van de Portugee- sen te hard gedrukt, namen zy hunne toevlucht na 't gebergte van Kaytetto, ontrent de rots, Hatoe Noekoe, dat e- venwel niet lang duurde, want zy wier- den door *Don Andrea Furtado de Men- dofa*, ook hier van daan verstroyt, en bleven zo, tot dat wy meesters van Am- boina wierden.

Hila.

Rivieren hier.

Hier op dit Hila, of nieuw Hitoe, schynen my de eerste Hollanders ten an- ker gekomen te zyn, gelyk zy daar na ook eenig volk, op Hatoe Noekoe ge- laten hebben, die egter nog tydig de buy van *Andrea Furtado's* komst ont- weeken, na welke tyd *Steven van der Hagen*, met eenige schepen voor 't Ka- steel

Capitein Hitoe's oude verblyf- plaats.

steel gekomen, en Amboina in onze handen geraakt is, 't geen den Amboinees ook gelegenheid gaf, om weer na zyne oude landen, van welke hy gevlugt was, af te zakken, gelyk ook Capitein Hitoe, met de twee andere Campons, Olon, en Sopele, weer op Hila quam, alwaar hy een dorp, niet verre van strand op een vlak en zeer vermakelyk land, pas beoosten de rivier Wallohi, aanley.

Hila de Hoofdplaats, en Comptoir.

Ook heeft de E. Maatschappy, wat nader aan strand een houten Logie opgeslagen, en van dit Hila zedert de hoofdplaats dezer kust gemaakt, ook alhier een vast Comptoir opgericht, dat een van de vermakelykste buitenplaatsen geworden is.

De vesting Amsterdam, afgeteekent.

Men heeft om deze Logie in 't jaar 1637. eerst maar een houten Pagger gemaakt; naderhand heeft de Heer Ottens daar een steene Logie gelegd, door de Heer Demmer in een steene vesting verandert; dog die de Heer de Vlaming tot 50 voeten in 't vierkant vergroot, en met een steene borstweering, 10 voeten hoog, en met tegens eenstaande punten voorzien heeft. Op deze vesting, Amsterdam genaamt, die wy in de plaat, No. xxvi. nevens 't Quaartshuys aan de eene, en 't gebergte aan de andere zyde vertoonen, leggen 16 stukken geschut, en 40 soldaaten, onder een Sergeant, die weder van 't Opperhoofd afhangt, zynde nu van een hegte Pagger en Corps du Garde voorzien.

't Vermakelyk gewest op Amboina.

Dit is het vermakelykste land van ganfch Amboina, zo wegens de schoone vlaktens, en heerlyke rivier, daar men zich wasschen gaat, als wegens de vermakelyke heuvels, die men daar rondom heeft, op welke men gewoon is te peerd op de Hertejacht te gaan. Men heeft 'er ook nu verscheide Moorfsche dorpen, behalven nog een Christen dorp, dicht by een, en zeer na by de Pagger van 't Opperhoofd. Maar een ongemeen vermaak, en de grootste verlustiging geeft ook een zeer schoon en groot Mangga's-bosch, dat maar pas buiten deze dorpen, en zeer dicht by de Vesting is, dat die van Hila, en veelen van Amboina overvloedig van die schoone Mangga's vrugt voorziet. Ik heb de tyd beleefd, dat een groot gefelschap van Heeren, en Juffers, op 't midden van den dag, onder de friffche lommer deser boomen, niet alleen van de hitte der zonne bevryd saten, maar ook 't vermaak hadden, om de harte-beesten, en boschverkens, die wy van het naby gelegen gebergte, en ongemeene lustige heuvels, zagtyens afdreeven, voor by zich henen onder en door dit Mangga's-bosch ver-

Mangga's Bosch, en de schoone Hertenjacht.

baast na de Zee-kant te zien loopen, en dan de zelve daar te zien vangen, en nederfchieten, dat eerit gefchiede als wy maar pas voorby 't gezelschap waren, daar men die beesten dan zag neder-vallen. Een vermaak, dat met geen pen te beschryven is. Weshalven ook veel vrienden van 't Casteel, pas vier en een halve myl hier van daan, zeer licht na Hila om een uitvlugtje komen.

Hier legt een Koopman als Opperhoofd, die 't bewind over de ganfche kust van Hitoe, mitsgaders over Loehoe's Vesting, en 't geen daar onder behoort, heeft, dog men moet door de kust van Hitoe hier niet het land in 't ronde, maar alleen de Noord-zyde, en die nog bepaalt, verstaan, dat wy hier na zullen onderscheiden, en hoe verre zig zyn gezag uitstrekt.

Het Opperhoofd van deze Kust.

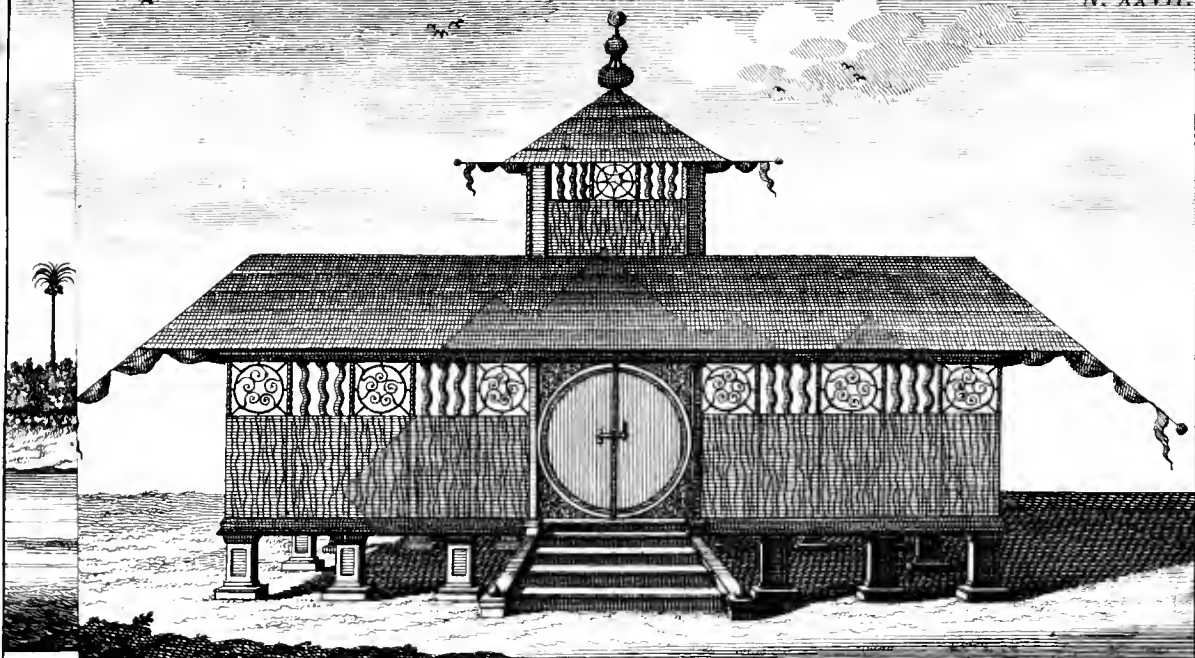
Hy is hier gesteld, om alle de zaaken van de E. Maatschappy, hier voorval-lende, en vooral die van het Nagel-ontfangen, en vertieren van kleeden, ryf-sout, en wat des meer is, even als wy van 't Opperhoofd van Honimoa gezegt hebben, waar te nemen.

Des zelfs aanzien, gezag, voordeelen, en werk.

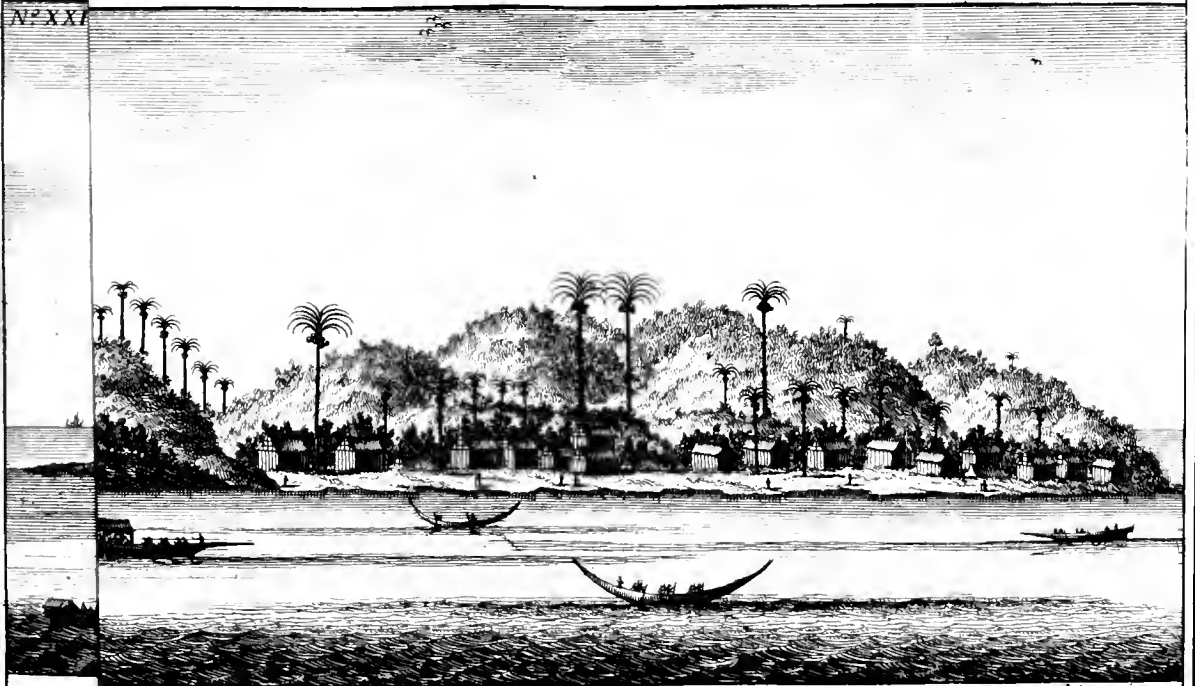
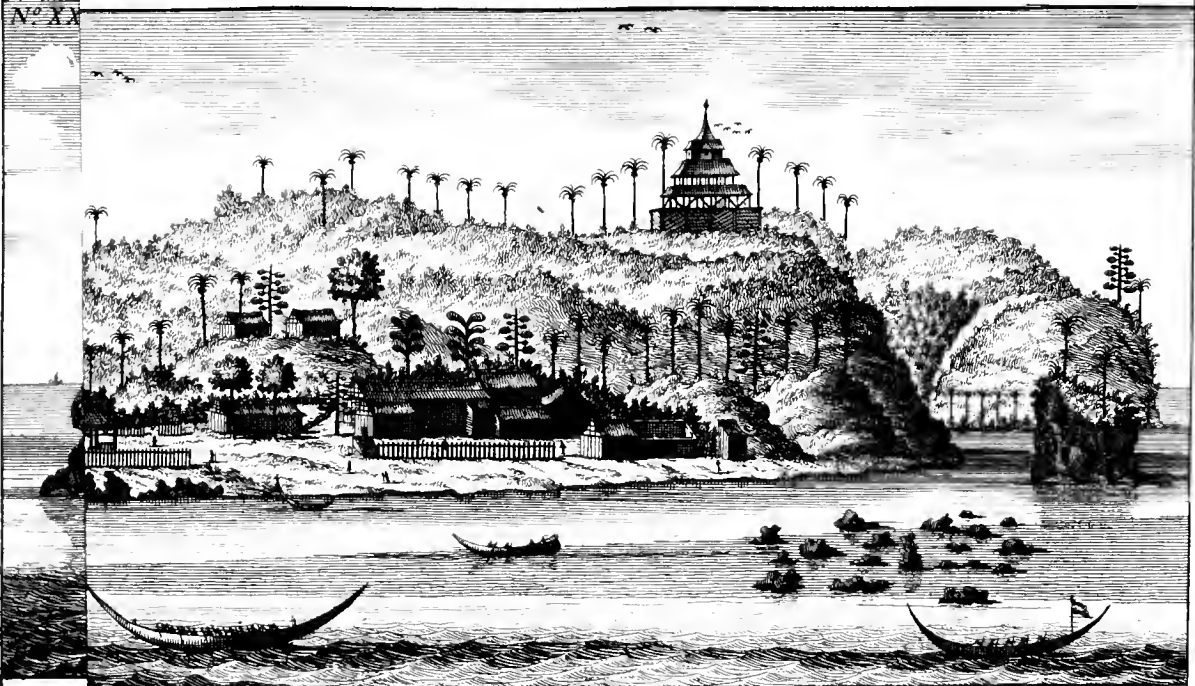
Hy is, zoo hy de oudste in dienst is, de naaste in rang aan den Capitein, en zit dus ook als een lid in den Polityken Raad, en in eenige andere vergaderingen. Hy geniet het zelve van de E. Compagnie, als 't Opperhoofd van Honimoa. Zyn werk is in alles by na 't zelve. Zyn voordeelen niet minder. Zyn vermaak, en zyn inkomst van de visschery, veel grooter; behalven dat 'er ook alle morgen een versch harte-beest voor hem, en een voor den Landvoogt, al vroeg voor zyn deur leggen moet, 't geen zyne jagers, die 'er met de honden op uytgaan, hem bestellen, die in groote menigte, aldaar met ganfche troepen by een loopen, en van welke ik 'er gegeten heb, zo ongemeen lekker, en zo syn doorregen van vet, dat zy den allerbesten os in Holland, zeer verre overtroffen; hoedanig zy meest vallen, wanneer de horens weer uytgebot zyn, en beginnen ruig te werden, waar na men die ook ruig-horens noemt. Hier mag ook niemant, dan met zyn verlof, gaan jagen, alzo dat van zyn recht is, gelyk het ook zoo met 't recht van de Landvoogt alleen aan 't Casteel, die hy hier verbeeld, gelegen is.

Wil hy een wild jong Koebestje hebben, hy belaft den Sergeant van Loehoe maar, om 'er hem een of meer te bezorgen, alzo het gewest, daar zy overvloedig vallen, onder die Sergeant, en dit weer onder dit Opperhoofd staat.

Dus heeft hy tot zyn verlustiging, ook een schoone Orembay, met een bosch-

NIEUWE MOORSCHÉ TEMPEL VAN HILA .

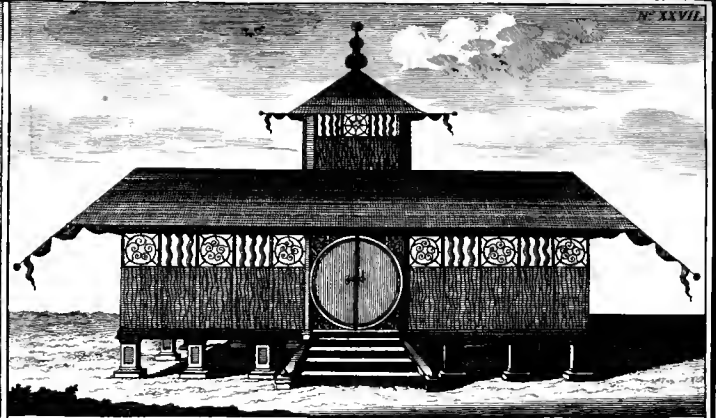
BURG .

N° XXVI

HILA, EN DE FORTRES AMSTERDAM.

N° XXVII

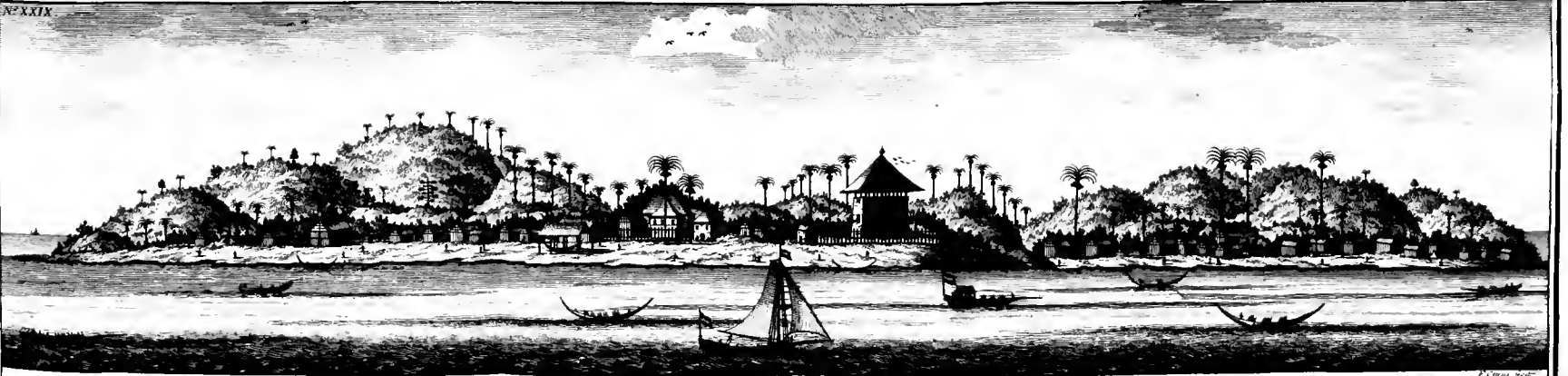
NIEUWE MOORSCHER TEMPEL VAN HILA.

N° XXVIII

DE FORTRES ROTTERDAM OP LARIKE.

N° XXIX

DE PAS BAGUWALA EN DE VESTING MIDDELBURG.

F. Claes fecit

bosch-fchietcr, en 40 mannen 'er toe, die op zyn bevel klaar moeten staan, zonder dat hy een fluiver onkosten daar van heeft, hoewel men het den naam geeft, dat het tot dienst van de E. Maatschappy is.

Ter zyde de Vesting, in de Pagar, heeft hy ook een schoon huys, dat zierlyk, en niet alleen tot zyn byzonder gebruik, maar ook van die grootte is, dat hy zeer gemakkelyk vercheide vrienden 'er in huivesten kan. Ter zyden de Pagar heeft hy een zeer groote en fraije Thuin, waar op zyn thuinier past, om hem van schoone kool, endivie, uitnemende malle salade, veel aangenaamer, als zommige hollandsche, schoone Pieterfelie, Chinésche Radys, en andere dientige Moes-kruiden, te voorzien; behalven dat die ook met veel fraeje boomtjens, en andre gewassen, bezet is.

Die hier een Prin- gen leeven heeft.

Pas agter, of ter zyde de Pagar, heeft hy een diergaarde van levende Herten, en andere gedierten, die hy tot zyn vermaak houdt. Hy heeft een groot getal Koebbeesten, jonge en oude, waar van hy niet alleen melk, en boter, maar als 't hen belieft ook een kalfje voor niet, en maar voor 't slachten bekomt, dat alles op zyn tafel verchynst, zonder dat het hem iet anders, dan de Bengaalse boter, kost; want wat de speceryenaangaat, daar geeft hy ook niet veel geld voor uyt, vermits zy die nu en dan, al mede Franco, van den inlander bekomen, also 'er ook hier en daar Nooten-boomen op Amboina zyn.

Hy heeft ook schapen, gansen, endvogels, hoenderen, en duiven, in overvloed, dog voor zyn geld, hoewel 't zelve mede niet veel van voeder kost, also de stof van de ryst, en padi, voor hem is, immers zoo verre als hem voor 't laxeerren is toegestaan.

Ook heeft hy verscheide Paarden op stal, met kostelyke Engelsche en met Fransche Zadels, en van heerlyke tuigen voorzien, waar onder zomtyds eenige van louter zilver zyn; met welke paarden men by heele gezelschappen van Heeren en Juffers, die daar nu en dan van Amboina komen, met 't aanbreeken van den dag, na 't een of ander dorp uytgaat, en niet, dan na groot vermaak in 't bosch genooten te hebben, tegen de avond in de schoone maneschyn naar huis keert.

Dus ziet men dat dit Opperhoofd hier een Prinzen leven heeft, dat hem met veel meer rust, dan meenig Vorst, gebeurt; also de meeste last van zyn Comptoir op zonen Assilent, en op den Sergeant aankomt, voor al zoo die na zyn genoegten zyn; zo niet,

verzoekt hy andren in de plaats; waar voor zy zo veel in hen is zorg dragen, om dat dit Comptoir hen veel voordeelen, voornamelyk als 't Opperhoofd hun gunstig is, geven kan.

In de latere zielbeschryvingen heeft Hila, met zyn Campons uitgeleevt, 541 zielen, 145 weerbare mannen, en 64 Dati's.

Het dorp Moessappal, dat nu mede onder Hila gerekent word, lag eertyds een half myl van strand, agter den hoek van Mamoa, op een heuvel, dog een myl beoosten Hila; maar nu leggen de Campons, Latim, Olon, en Sopele, met het dorpje Moessappal dicht bezuiden de Vesting by malkanderen, over welke 't geslagt van Intsje Tay, als voogd van den jongen Tepil, lang 't gezag gehad heeft, tot dat het zig daar meer en meer in gedrongen heeft; dat eindelyk nog tot andere van zyn nazaten, gelyk wy zien zulien, overgegaan is.

Moessappal is sterk 136 zielen, waar onder men 55 weerbaare mannen, en 29 Dati's, telt.

Is 'er een bars en wederspannig volk op die ganfche kust, zoo zyn 't die van Hila en Hitoclama, waar van wy onder de zaken van Amboina vercheide voorbeelden zullen ontmoeten. Ook waren zy te trots, om zelf homen aan te planten, waar om zy (dit voor schande houdende,) niet veel Nagelen van zich zelve, maar 'er daarom echter geen gebrek hadden, alzo zy die, ryp zynde van andre wisten op te kopen, en verkogtenze dan aan andre; houdende de kleene dorpen voor hunne boeren en slaven.

Men heeft egter, na 't afschaffen van de oude Land-Regering der vier Hoofden van de kust Hitoe, hier ontrent verandering gemaakt, en hen gedwongen, dat ider huisgezin 80 Nagel-boomkens moest planten, dat egter (gelyk ook 't afschaffen van die Regering) niet zonder groote moeite, gelyk elders blyken zal, geschiet is.

Hier omstreeks zyn het al Mooren, of Mohammedanen, uitgenomen dat men een kleen Christen-dorp ontrent de Vesting heeft.

Als een van de fraje gebouwen der Mooren op de kust, daar veel van hunne Tempels zyn, munt de nieuwe Tempel van Hila boven alle andren uit. Wy vertoonen dien in de Plaat, No. XXVII. van buiten; van binnen valt 'er niets te zien, dan de matten, waar op zy nederzitten, en een kleen huiskens met linnen bekleet, waar in de Prieftcr is. Het gebouw is zeer net, en 't zou veel hoger opgetrokken zyn, indien men dat

mit vreeze voor de aardbevingen niet gelaten had. De tralien, en andre zieraden 'er nevens, gelyk ook de neuten, daar de bollen op rusten, zynappel-bloezem, de deuren en bollen zyn geelagtig, de pilasters der Tempel-deuren, benevens de kleene, die beneden langs den trap lopen, waar mede men na den Tempel opgaat, gelyk ook al de pilasterkens tusschen het trali-werk, zyn zee-groen geverwt, 't geen ook de koulour der geflingerde onder- en boven-lyften is, die in 't midden met een effen geele platte lyft onderscheiden zyn.

Men gaat met vier brede trappen op, alwaar men dan twee deuren ziet, die op een rood geverwde styl sluyten, op de welke, geel van verw zynde, een brede rode kring gemaakt is, die zich met zyn andren zwarten ronden binnenkring, als ook met de swarte geverwde zieraden van fnywerk, op de vier hoeken der deuren zeer frai van verre aan het oog vertoonen; behalven dat ook het dak, en de kap des Tempels, ider met zyne zieraden aan de zyden, (die zee-groen, dan root, en dan groen geverwt zyn,) zeer het oog van den beschouwer verlustigen; en voor al vertonen zig de drie bollen boven op de hoogste kap des Tempels zeer frai, waar van de middelste peer gezegt werd van zuiver zilver, en de twee andre van gout te zyn, doch ik gelove dat het eene maar verzilvert, en 't ander vergult hout wezen zal, dat al genoeg is, om in de oogden der mindere Mooren te blinken; hoewel *Haffan Soeleiman*, eerst een van de fynste en vermogenste Priefsters op deze kust geweest, daar na Orangkaja van Hila, met de naam van Orangkaja *Boelan* geworden, die ontwerper en besteller van den bouw dezès tempels geweest is, fyn genoeg was, om 'er van den onnozelen inlander gout en zilver voor te ontfangen, aangezien grooten en kleenen hem als een Godheit (zelf toen hy nog maar Priefster was) voor al na dat hy van Batavia met zulk een pragtige static gekomen was, aanbaden: want al wat hy deed was goet, en al wat uit zyn handen quam was heilig.

Het Oeli Saylessi. Na dat wy dit Oeli Helawan, (dat zy ook wel 't onvervalschte noemen) en de dorpen, daar onder staande, dus verre beschreven hebben, zo gaan wy tot het Oeli Selessi, of Saylessi over. Het legt in 't Noorden, en in 't Noord-Oosten van Hitoe Lama, en bestaat uit de dorpen Latoe (anders eigentlyk Mamalo) Poloet, Hausihol, Lojen, en Lien, dat 'er nu van afgescheiden is.

Mamalo. Latoe of Mamalo, een groot dorp, lag certyts wel anderhalf myl landwaart in op 't gebergte, of zekeren vasten heu-

vel, Jaloeli genaamt, niet verre van de groote rivier Way Ela, of Solopay, dog nu legt het aan strand, ontrent anderhalf myl benoord-oosten Hitoe Lama, tusschen het welke en dit dorp, men de voornoemde rivier Way Ela een half myl ten Noord-Oosten Hitoe Lama, en dan nog twee kleene waterkens heeft. Het legt met de drie andre dorpkens van dit getpanfchap aan 't zant-strand ^{Rivieren.} Lebeliffa; aan een rivierte Way Oeme, dat is, de rivier des lands genaamt, en een weinig beneden Way Ela. Het bestaet uit drie Campons, zamen sterk 271 zielen, 84 weerbare mannen, en 28 Dati's, staande onder een koning, gemenelyk *Latopolocnoeno* genaamt. Op dit Mamalo vallen benevens de Nagelen ^{Nooten:} ook zo schoone Nooten-musschaat-bomen, als in Banda, gelyk mede op Lebelhoe.

Het dorp Poloet of Poroet, het tweede ^{Poloet.} van dit Oeli, lag een half myl Noord-Oostelyker, dan Mamalo in 't eerst lag, dog legt nu mede beneden aan strand by die van Mamalo. Zy staan onder een Hooft, dat *Latowiloele* genaamt werd. Men zegt, dat zy van Porto afkomstig, en herwaarts gevlugt zyn, om de wreedheit van den koning van Porto, op Honimoa, te ontwyken. Zy zyn sterk 120 zielen, 62 weerbare mannen, en 15 Dati's.

Lojen, het derde dorp, legt niet verre van Poloet, na 't Noorden of Noord-Oosten, dog 't rivierken Way Oeme legt 'er tusschen beide, hebbende (gelyk ook Poloet plagt te hebben) een moeilyken opgang, zynde in de oorlogen van Kakiali een vastigheid van hun geweest. Nu legt 't mede aan strand en is sterk 140 zielen, 47 weerbare mannen, en 19 Dati's, onder haren Orangkaja.

Hausihol, 't vierde dorp van dit ^{Hausihol.} getpanfchap, lag nader aan strand, langs een laag dog zeer seherp gebergte, dat al mede een zeer steilen opgang, en ook tot een Velling der Hitoeefen gedient had, en was een halve myl benoorden Mamalo zodanig, dat het op 't strand Zaylapi uitquam, gelegen. Het had drie grote Campons, die met hare huizen tot aan den berg Capaha zig uitstrekten. Zy zyn onder hunne Orangkaja nu 422 zielen, 123 weerbare mannen, en 50 Dati's sterk.

Ontrent een halve myl na 't Noord- ^{Berg} Oosten dicht aan strand, heeft men den Capaha. steilen berg Capaha, waar op zig de weerspanningen in 't jaar 1643 onder den Orangkaja *Toelocabesi* zeer versterkten, en dagten dat die post onwinbaar was, ten ware de Hollanders vliegen konden, wat daar van gevallen zy, en of die plaats zonder vleugels te veroveren was, zullen

wy op zyn plaats zien. Dit is geen dorp, maar een woest gebergte, dat anderhalf myl in 't ront niet bewoont, en in de tyt van den *Heer Philip Lucaszen* aan *Tabalile*, *Toeban Besi's* derde zoon, en vader van den voornoemden *Toelocabesi*, maar tot een woonplaats gegeven was, zonder eenige schynbare gedagten, dat men daar in de later tyd met de zoon van die man zoo veel spels hebben zou.

't Gebergte Tanita.

Tusschen Capaha en Way, of pas achter Capaha, heeft men het gebergte Tanita, zynde 't hoogste van 't ganse eiland, en ontogankelyk, ja zelf de bomen zyn met een zeer dik mosch (even als de bomen in 't bosch na 't groot binnen-meir op Bocro) zodanig bewasfchen, en dit gebergte ook altyt zoo kout en dyzig, dat de menschen schrieken om 'er na toe te gaan, weshalven daar niemant in tyden van vrede komt, maar by oorlog, of wanneer men op de weglopers uittrekt, dan zyn 'er wel menschen na toe en boven op geweest, en dat zig ook weglopers jaren lang daar verschuilen, is zeker. Altoos ik heb 'er een gezien, die van daar afgebragt wierd, zeggende, dat hy daar wel drie jaren zich verborgen gehouden had; hy zag 'er zeer wilt en woest uit, ik zag noit ook zoo swaren hair op 't hooft van een mensch; want behalven een zeer swaren bosch, hem verre over de billen hangende, waren 'er nog agt of tien zeer dikke strengen, als tuiten gebreid, die hem mede zeer laag van 't hooft hingen.

Daar veel weglopers zig verbergen.

Swaar hooft-hair van een der zelve.

Hoe't op dit gebergte is.

Boven op dit gebergte is het volgens de berigten der gener, die 'er geweest hebben, zoo kout, dat 'er geen levent gedierte ontmoet werd, dan eenige swarte hagedissen, die zich in een mosch, dat zoo dik als een man in zyn midden is, verschuilen. Ja zelf kan men 'er geen vuur aanhouden, om dat het mosch en 't geboonte te vogtig is, tot zo verre, dat men het water daar uit drukken kan. Wat lager is het warmer, en daar heeft men Damar-of Hars-bomen, die overvloed van hars uitleveren.

Swarte Hars-boomen.

't Strand Tommol, en Indigo daar geplant.

Ontrent een myl ten Noord-Oosten van Mamalo heeft men een vlak stuk lands aan strand, Tommol of Toemol genaamt, dat in de later tyd, onder de *Heer vander Stel*, tot aanplanting van Indigo gediend heeft; ook heeft men tusschen dit en Mamalo, twee kleene rivierkens.

Lien.

Een groot half uur beoosten dit stuk lands legt het dorp Lien, dat tot den oorlog van Capaha mede tot dit Oeli behoorde, dog is toen daar van afgescheiden, alzo 't onze zyde koos, en zig by die van Way voegde, waarom het naderhant, by de *Heer de Vlammings* tyd, ook op zig zelve gelaten, en tot nog gebleven is.

Eertyds lag het in 't gebergte met zyn drie Campons wel anderhalve myl van strand; dog nu legt het aan strand in een bogt op de Noord-Oost-hoek. Het staat onder een Orangkaja, en is 1129 zielen, onder welke 345, weerbare mannen en 125 Dati's. Men komt van Toemol in een vierendeel myl op Hoehoe, dat nog een myl van Lian lag. En nog een quart myl van Toemol heeft men Way Mata, en nog een weinig scheppens verder komt men by de voet van Capaha.

Tot hier toe strekt zig 't gezag van 't Opperhooft van Hitoe uit; dog om 't gemak wegen die van Lien hunne Nagelen (zo my voorstaat op hun verzoek, om dat Hila zo ver van hen af is) op Haroeko, dat al eenigzins een vette veder uit de staart van dit Hitoe's Opperhooft, en voor 't Hooft van het Eiland Oma, zeer voordeelig is; dog zy staan anders voor 't verdre onder 't Hooft van Hitoe.

Grenspaal van 't gebied des Opperhoofts van de kust Hitoe.

Het volk van Mamalo, en die verder onder dit Oeli behoren, vallen vry wat lui, ja onwillig zelfs tot die diensten, die zy verplicht zyn te doen, en stout in 't ondernemen van zaken, waar toe zy geenzins bevoegt waren, waar van zy preuven aan haar eigen volk, zelf nog onder de oude regeering der vier hoofden, gegeven hebben. Zy waren in oude tyden Oeliviva's, dog zyn door zeker geschil, 't geen zy met die van Leytimor kregen, toen zy nog by Hoetoemoe-ri woonden, Oelilima's geworden, verschillende in hun nieuwejaar en feestten van de andre Hitoe'sche Mooren.

Mamalo's volk.

Het derde Oeli, Sawani genaamt, befont uit de dorpen Wackal, Eli, Senalo, Pelissa, en Hoekonaloe; dog die laatste, Christen geworden zynde, zyn van hen afgezondert, en in den inham van Amboina aan de drie huizen geplaatst.

Het Oeli Sawani.

Hoekonaloe Christen geworden.

Wackal, een klein dorpken, dog egter 't Hooft van 't Oeli, legt een half myltje beweften Hitoe Lama, aan een riffig strand, waar ontrent men veel Callappus-boomen heeft. Het staat onder een Orangkaja, die 't gezag voert over 304 zielen, 93 weerbare mannen, en 46 Dati's.

Wackal.

Hier zullen wy op zyn tyd eenen Orangkaja Tamaleffi vinden, die met *Kakiali* heeft moeten in de keten gaan, om dat hy zig ontrent ons allenthalven ongetrouw betoont had, hebbende zig ook laten gebruiken, om de Macassaren tegen ons in 't jaar 1641 om hulp te verzoeken.

Orangkaja Tamaleffi in de keten.

Pelissa, wel eer boven in 't gebergte gelegen, was maar een klein dorpje, nu meest uitgestorven, en waar van 't overige volk nu in Wackal woont, daar het agter Eli plagt te leggen; hier valt veel

Pelissa.

fyne

- fyne bruine, geele, en zwarte oker.
- Eli. Eli lag wel eer ook in 't gebergte agter Hila; dog nu digt beoosten Hila, sterk zynde 94 zielen, 32 weerbare mannen, en 18 Dati's.
- Senalo. Senalo, het sterkste dorp van dit Oeli, lag certyds een groote myl beoosten Hila, en wel een myl in 't gebergte, boven de rivier Wakkahoeli, op een zeer steilen en scherpen heuvel; dog nu leggen zy ontrent de Vesting van Hila, sterk 116 zielen, 45 weerbare mannen, en 28 Dati's.
- Het Oeli Hatoe-noeko. Nu gaan wy van dit tot het Oeli Hatoe-noeko over, 't geen uit de Moorſche dorpen, Kaytetto, Nokohali, Thealää, Effen, en Wawani, beſtaat.
- Kaytetto. Kaytetto, het Hooft van dit Oeli, is een dorp, dat eertyds een grote myl bevesten Hila, aan den opgang van een gebergte lag, 't geen aan den berg Wawani vaſt is, op een plaats, die niet moejelyk om op te gaan, dog wel een myl van ſtrand af was, aan welk ſtrand zig twee of drie rivieren by een ontlafte, niet verre van Hatoe Noekoe, dat in 't Weſten lag, en een hoge zwarte rotzige hoek was, alwaar ook tuſſchen de kloven der klippen een rivier in zee aſtroomt. Ontrent dit ſtrand, Paſir Poeteh, of wit zant, genaamt, plagten in 't laaſte van de tyden der Portugeeſen de meeſte dorpen van Hitoe, immers de voornaamſte der zelve, by een te leggen, waarby die van *Noeffaniwel*, vlugtende voor den vyand, zig voegden.
- Rivieren hier. Hier ontrent, daar die rivier van de rots en tuſſchen de zelve in zee ſtort, lag wel eer de eerſte Hollandſche Veſting, 't kaaſtel van Verre genaamt.
- Eerſte Hollandſche Veſting op Hatoe-noeko. Naderhant hebben die van Kaytetto zig onder de Veſting van Hila, digt by 't ſtrand, een weinig bevesten de zelve, nevens hunne andre dorpen begeven, Zy zyn sterk 163 zielen, 42 weerbare mannen, en 26 Dati's; ſtaande onder eenen Orangkaja.
- Nokohali. Nokohali, het tweede dorp van dit Oeli, lag wel eer ook by Kaytetto in 't gebergte, dog wat meer na 't Ooſten, en wel een halve myl van ſtrand, op eenen heuvel, die moejelyk te beklimmen was; dog zy leggen nu by een. Het ſtaat onder een Orangkaja, die over 80 zielen, 27 weerbare mannen, en 17 Dati's, gebied.
- Thealää. Thealää, het derde dorp, wat Ooſtelyker dan de twee andere, en zeer digt'er by, hoewel op een anderen heuvel, bezuiden de Veſting Amſterdam, een halve myl landwaard in, dog nevens de vorige dorpen nu digt by Kaytetto gelegen, is 190 zielen sterk, ſtaande onder een Orangkaja, die over 33 weerbare mannen, en over 24 Dati's 't gebied heeft.
- Wawani, het vierde dorp van dit Oeli, lag certyds bevesten Kaytetto, dog hoger op een zeer ſteilen berg, een deel van den berg Wawani zynde, die na dit dorp zyn naam draagt; wiens top ontoegankelyk, en wel twee mylen van 't ſtrand gelegen is. Tot den zelve ſtrekt zig maar een naeuwe weg, die de Hitoeëſen in den oorlog van *Kakiali* tegen ons met veel vaſtigheiden verſterkten, en daar hy van 't jaar 1638 tot 1643 zich onthield, waar uit wy hem egter metter tyd hebben weten te verneſtelen.
- Het is tegenwoordig maar een klein dorpje, dat met het dorp Effen te zamen maar 100 zielen, 28 weerbare mannen, en 19 Dati's uitgeeft.
- Effen lag niet verre van Wawani wat meer na ſtrand toe, dog 't is nu zo goet als uitgeſtorven.
- Ontrent dit dorp valt ſwavel-aarde, die men'er graaft, waar van zig *Kakiali* ook tot 't maken van bus-kruit, op den berg van Kapaha, wiſt te bedienen; dog 't is zeer weinig dat men'er vint.
- Als men hier een mans diepte delft; is 't als of men kokend, of borlend water vernam, dat met een groot gedruis ſchynt aan te komen; ook heeft men 't zelve wel ontmoet, waar om men menigmaal gevreesd heeft, dat die berg de een of de andere tyd nog eens ſpringen zal.
- In 't jaar 1674. by de groote aardbeving, is hy zeer geſcheurd, en zyn onderaardſche ſwavelkolken zyn ter zyde op twee verſcheide plaatſen uytgeborſten, en in zee gelooopen, waar door groote ſtukken lands wegzonken, waarom het begin dezer aardbeving aandien berg ook toegelchreven is.
- Agter Thealää legt nog een ſterke rots, door *Kakiali* mede verſterkt, en Sipel genaamt. Ook plagt 'er agter Thealää in 't gebergte, een magtig dorp te zyn, diens Koning het geheel Oeli Kaytetto wegnemen wilde; dog die van Hoenoet, toen ook een vermogent dorp, van hen te hulp geroepen zynde, hebben het volk van dien Koning, *Radja Ulaul*, verſlagen, en 't overſchot van hen is in de ſwaare aardbeving met het dorp verfonken, dat aan de groote kuyl in 't gebergte nog kan gezien worden.
- Het vyfde Oeli is dat van Leala, of Ala, zo genaamt, om dat de inwooners in oude tyden die van Alang verſlagen hebben. Hier onder behooren de dorpen Ceyt, Hahoetoena, Lebalchoe, Waufelää, en Layn.
- Ceyt, dat voor deſen een half myl van ſtrand, boven de groote rivier

Wawani
en Effen.Swavel-
aarde by
Effen.Gevol-
gen van
ware
aardbe-
ving.De Rots;
Sipel.Radja
Ulaul,
wel eer
hier.Her Oeli;
Leala.Ceyt;
Hoe-

Hoeloe, op den rug van een gebergte lag, vertoont zig nu dicht by een wit strand, op, of pas binnen den vlakken hoek Hoeloe, bewesten een steene vesting, die daar gebouwd is. Het is een fraay gelegen dorp, dat 186 zielen, 53 weerbare mannen, en 34 Dati's, heeft. De Orangkaja van dit dorp is hoofd van dat Oeli, en het dorp legt anderhalf myl bewesten Hila. Tusschen Ceyt, en Hatoenoeke, een myl buyten de wal, is een rif, dat ider een niet bekent is.

Steene
Vesting.

Hahoetoena, dat eertyds bezuyden Ceyt lag, op een steilen en hoogenberg, legt nu aan strand niet verre van Ceyt, pas den hoek om, hoewel dit dorp wegens de ziekte der ingezetenen, al dikwils van plaats verandert is, geloovende, dat de zelve betoovert was. Zy zyn 233 zielen, 66 weerbare mannen, en 30 Dati's, onder hun Orangkaja sterck.

Libale-
hoe, en
Waufe-
laä.

Libalehoe, en Waufelaä, twee dicht by den anderen gelegene dorpen, zag men wel eer op een hoogen en steilen berg bezuiden Ceyt, ontrent de rivier Waywau, die 'er tusschen beiden loopt, leggen, hoewel sy nu pas een falconet-schoot van Hahoetoena, ontrent de mond van die rivier, op een hoek land verplaatst zyn. Het laatste legt een halve myl van Ceyt, en het eerste pas half zoo verre van dat dorp, zy zyn te samen 477 zielen, 139 weerbare mannen, en 72 Dati's onder hun Orangkaja's sterck.

Nooten-
boomen
hier.

Op dit Libalehoe, of Lebelehoe, plagt de groote markt van dat ganseh Landschap te zyn, waar toe daar een zeer bequaam en vlak strand was, ook vallen hier schoone Nooten.

Verplaat-
zing van
dit volk.

In 't jaar 1667. zyn zy door ordre van den Landvoogt van deze plaats tegen hun dank, dog om redenen van belang, dicht by de Vesting, ontrent de rivier Hoeloe anderhalfmyl bewesten Hila gelegd.

Layn,

Het dorp Layn lag wel eer landwaard in, wel een myl van Libalehoe, om de Zuid, en op een hoogen scherpen heuvel, die niet wel te genaken was, also de inlanders zich met rotangtouwen aflieten. Zy leggen nu al mede aan strand, dicht by Libalehoe, ontrent die zelve hoek, en zyn 178 zielen, 59 weerbare mannen, en 30 Datis, staande onder een Orangkaja, sterck.

Dit is een zeer ryk Nagel-gewest, waar by 1665. een kleene steene Vesting, zonder naam, met 6 stukken, en 20 man, waar over een Sergeant 't gezag heeft, gebouwd is. Dit Oeli plagt met een Coracora van 4 Gnadjo's, hoezy in 't jaar 1671. in tweeën verdeeld zyn, te scheppen.

II. Deel.

Het zesde Oeli is dat van Nau, en Het Oel Binau, onder 't welke Nau, Binau, Hen- van Nau, ncheloe, Hennelale, en Hennelatoea, en Binau, of Hellatoea, behooren.

Deze alle leggen by een op een uit- De Ve-
stekenden hoek, ontrent twee mylen be-
vesting
westen Ceyt, agter de Vesting Haar-
Haar-
lem, in 't jaar 1655. daar gesticht, die
lem, op
Negri
wel wat groter, dan de vorige, dog e-
Lima.
ven eens van bezetting is. Zy worden
gemeenlyk Negri Lima genaamt, om Veel ri-
dat die vyf dorpen by een leggen, en vieren.
men heeft tusschen Hila, en Negri Li-
ma, elf rivieren, en daar onder verschei-
de groote. Pas 'er bewesten is de schoo-
ne groote rivier, Wahalela, gelyk ook
nog een half myltje van daar een kleen
spruitje is, Way Sia genaamt, en niet
ver van Henneloe gelegen. Het is
een heerlyk Gewest om te jagen.

In vorige tyden was dit Oeli in twee deelen verdeelt, te weten in Nau, en Binau, de twee strandelykste stonden onder een byzonder hoofd, en de drie, die meer landewaard in lagen, stonden onder een anderen Orangkaja.

Nau lag eertyds op een steilen heu-
vel; dog die een gemakkelyken opgang
had, aan wiens voet een sterke rivier
was. Zy zyn nu met haar drie Soa's,
318 zielen, 92 weerbare mannen, en
34 Dati's, sterck. Dit is ook een zeer
ryk Nagel-gewest.

Nau;

In 't jaar 1602. hadden de Hitocöfen zig hier tegen de Portugeesen versterkt, dog wierden door *Furtado* in April 'er van daan gellagen.

Binau legt niet verre van daar, meer
landwaard in, en ook hooger; dog de
top van dezen berg is kleender, en zo
zichtbaar van buiten niet, als de vorige.
Jarricus maakt 'er Benauw van, dat is,
de zoon van Nau, als of het Hebreusch
was; maar die goede man wist immers
wel, dat de Hitocöfen geen Hebreusch
verstonden, hoe kon 't hem dan in ge-
dagten komen, dit zoo wonderlyk ver-
re gezogt, en zoo buiten den haak
te vertaalen, behalven dat hy dit woort
ook anders, dan de naam van dit dorp
is, dat is Benauw; in de plaats van Bi-
nauw, uytspak; dog wy vergeven hem
dat geerne, om dat hy ons veel andere
dingen, die beter op beenen staan, aan
de hand geeft.

Binau;

Dit dorp is onder zyn Orangkaja
sterck, 131 zielen, 46 weerbare man-
nen, en 25 Datis, ook maken zy drie
Soa's uyt.

Henneloe is de naaste berg agter de
Vesting, op de rivier na 't Zuiden toe, Henne-
heloe.
een halve myl van strand af, hebbende
een moejelyken opgang wegens zyne
hoogte. Boven is hy vlak, en vol
vrugtboomen, zynde in *Furtado's* ty-
den

den de vlugtberg van die van Assaloelo en Larike geweest. Het is nu 246 zielen, 57 weerbare mannen, en 33 Dati's, onder zynen Orangkaja sterk. Men heeft hier een rivier, ontrent $\frac{1}{2}$ myl van Oriën gelegen, Way Kaysoeri genaamt.

Hennelale.

Hennelale, het vierde dorp van dit Oeli, certyds op den berg Kaysoeli, landwaard in van Henneloe, gelegen, is nu sterk 250 zielen, 84 weerbare mannen, en 29 Datis, staande mede onder een Orangkaja.

Hennelatoca.

Hennelatoca, of Hellatoca, ook wel maar Latoca genaamt, lag wel twee mylen van strand, en allerdiepst landwaard in, ook op een berg. Het stond onder een Orangkaja, die over 244 zielen, 68 weerbaare mannen, en 23 Dati's gebod.

Deſe drie laatste dorpen waren in Kakiali's tyd de sterkste sleunſelen van zynen vervallen ſtaat, om dat ze op een zeer ſteil gebergte lagen, en deszels ingezetenen zeer wel van ſchietgeweer voorzien waren. Het is ook een zeer Ryk Nagel-geweſt, waar op zy zeer trots en ſtout waren. Zy maken te zamen een Coracora van vier Gnadj'os uyt.

Het Oeli Solematta.

Het zevende Oeli, Solematta genaamt, is een zeer onvolmaakte gemeenſchap, alzo die altyd maar twee dorpen onder zig gehad heeft, te weten, Tolchoe en Tiel, want het dorp Tengah Tengah, wierd maar voor een deel van Tiel gehouden; hoewel het nu drie dorpen zyn.

Tolchoe, en Manſchap.

Tolchoe, voor dezen op een ſteylen heuvel, benoorden Tiel gelegen, is nog niet lang geleden aan ſtrand verplaatſt, leggende op den Zuid-Ooſt-hoek vande kuſt Hitoe, onder enen Pati *Ibrahim*, die over 520 zielen, 132 weerbare mannen, en 49 Dati's het opperbevel voert. Het legt een myl rydens van Soeli. Dit dorp beſtaat uit vier Soa's. Dit is mede een ſchoon vlak land, en daar men een uitnemende goede Jacht op herten heeft, die 'er overvloedig vallen. Men heeft tuſſchen Tolchoe, en Way, vyf rivieren, en twee drooge waters.

Schoone Hertenjacht, en Rivieren hier.

Tiel, en deszels Manſchap.

Tiel, dat aan den Ooſtelykſten kant van Amboina, tuſſchen Soeli, en Way, aan een zandſtrand legt, is een klein dorp, dat uyt vier dorpen, Helau, Oſfil, Meal, en Wayl, plagt te beſtaan, dog alzo zy daar alle niet konden wonen, zyn de twee laatste na die plaats gegaan, daar nu het dorpje Tengah

Tengah legt, zo dat nu Tiel maar uyt de twee eerſte Campons beſtaat. Het legt pas binnen een klippigen hoek, aan de Weſt-zyde des zelfs. Het is onder zynen Orangkaja, Liloeheti, 408 zielen, 103 weerbare mannen, en 44 Dati's sterk. En zyn eenige van dit dorp Tiel Chriſten geworden.

Chriſten hier.

Die van Tengah Tengah wonen nu mede aan ſtrand, een myl van Tiel, op dien zelve hoek, dog meer na 't Noorden, en na buyten, onder twee Orangkaja's, zynde nu sterk 274 zielen, 76 weerbaare mannen, en 63 Dati's.

Tengah Tengah.

Tuſſchen Tiel, en Tengah Tengah, is een vlakke dog klippige en ſcherpe hoek, die zeer gevaarlyk is om den zelve voorby te ſcheppen, alzo daar een ſterke ſtroom voorbyſchiet, die veel kleine vaartuygen 't onderſte boven helpt.

Hoek van Tiel, zeer gevaarlyk.

Tuſſchen Tengah Tengah, en Tolchoe, daar de hoek weer indraait na binnen, leggen in Zee eenige groote klippen, Hatoeboe, dat is Kaymansſteenen, genaamt, om dat zy daar wel na gelyken, en op welke men ook heet water vind.

Heetwater.

Hier vallen in' dit Oeli wel veel Nagelen; dog deze ſchoon op de Kuſt van Hitoe gelegen, wegen de zelve al mede op Haroeko; dog ſtaan verder onder den Rechtsban van het Kasteel.

Waar die van Tengah Tengah de Nagelen wegen.

Ook zeggen die van dit Oeli, dat zy oorspronkelyke Javaanen, en dat zy met Perdan Moelay van daar aan dezen hoek zyn komen aandryven, alwaar ook eenig volk aan lant gezet is. Zy voeren te zamen ook een Coracora van drie Gnadjo's.

Dit was het, dat wy van de kuſt Hitoe, voor zoo verre het geweest onder dit Opperhoofd ſtaat, of wel de dorpen van ouds daar toe, en tot de zeven Oeli's behoorende, te berichten hadden, aangezien Oerien, (dat nu in 't Weſten maalt Negri Lima legt) onder 't Hoofd van Larike, en de verdre plaatſen in 't Ooſten onder het Kasteel behoorden; waar by wy dit nog te voegen hebben, dat alle de ingezetenen der zelve 7974 zielen, 2288 weerbare mannen, en 1025 Datis uitmaken, hoewel 'er maar 6772 zielen, 1977 weerbare mannen, en 867 Dati's, eigentlyk onder 't Opperhoofd van Hitoe ſtaan, en is dit geheel land meſt een van de ſchoonſte Nagelgeweſten, die de Compagnie in Amboina heeft.

Al de Manſchap der kuſt van Hitoe by eengetrokken.

TWEEDE HOOFDSTUK.

Het Nagel-Comptoir Larike, met de Dorpen 'er onder behoorende. Oerien. Een Corporaal hier hoofd. Rivieren, Assaloclo, en Batoe Loebang. Een schoone weg op 't Gebergte. Oude Saaken van Assaloclo. Noesla Telo, en de Vesting Vliſſingen. Verder bericht van Batoe Loebang. Het Suyker-broodje. Larike, en de Rivier Way Ila. De Schryver in levens gevaar door Kijay Maas gered. Manschap van Larike. De vesting Rotterdam in Prent verbeeld. 't Opperhoofd, des zelfs Gezag, Voordeelen, en Werk. Bepottelyk geval van zeker Gebed-doender. Verder voorrecht van dit Opperhoofd. Wackalihoe, en des zelfs Manschap. Bewys van hun Onnooselheid. Sware klip in Zee, voor dit Dorp. De Tapi-Baey. De Manschap, onder Larike staande, by een getrokken. Way. Way Salaka. Dit Volk beschreven. Schoone Herten-jacht. Seldzaam geval over 't Herten-vleesch, tusschen den Heer de Haas, en den Corporaal Jan van Hoorn. De Pagar Amisfoort. Warm water, en wat hier verder valt. Zeer hoog Gebergte. Soeli, en schoone Rivier, benevens hare Manschap. Des zelfs ingezetenen Christenen. Schoone weg tusschen dit Dorp, en Tolehoe, en heerlyke Herten-jacht, veel Cajoe-Peetel-boomen, en Sree. Verscheide Rivieren. Baguala, een Christendorp. Visschery hier. Weg na Hoetoemoeri, by de Rivier Toylapi. Volk van Oud Hoetoemoeri. De vesting Middelburg afgeteekent. Een Gracht hier door last van de Heer Padbrugge gegraven. Schoone jacht, en waar toe den Sergeant verplicht is. Vermaak hier de Scheepscrienden aangedaan. Hoe verre Baguwala van 't Casteel is. Rivieren hier. Hative Kitsjil, een plaats van vermaak. Heerlyk gezicht van den Roodenberg. Dese weg door de Schryver eens in een uur afgereden. Hoekonaloe. Rivieren hier. De Labr. Schoone Herten-jacht. Rivieren hier. Hatoe, een Christendorp, onder Noeslanivel staande. Liliboy, slegte Christenen. Rivieren hier. Alang, en 't Wagthuis. Namacoli. Manschap van dit Christendorp. De Alangers, van Aal afkomstig. Verdere beschryving deser plaats. 't Getal der Manschap by een getrokken.

Het Nagel-Comptoir LARIKE.

Het Nagel-Comptoir Larike.

NA dat wy het deel van de kust Hitoe, onder het Opperhoofd van dien naam staande, beschreven hebben, gaan wy nu over tot nog eenige dorpen, die mede op het West-deel van dit land, of op groot Amboina, dog onder een byzonder Opperhoofd leggen, en noit onder de vier Hoofden van Hitoe geslaan, hoewel zy wel in een zeer goet verstand met hun geleefd hebben.

Met de dorpen, 'er onder behoorende.

Zy zyn Oerien, Assaloclo, Larike, Wakkalihoe, en Tapi, genaamt, en de party der Oelifiva's toegedaan. Ook plagten die van Alang, en Liliboy tot dit Oeli, dat een gespanfchap van negen dorpen was, te behooren, in een tyd dat Wakkalihoe nog uyt drie dorpen bestond, en dat die twee dorpen van 't zelve afhingen, of onder dien Orangkaja van Wakkalihoe nog stonden, dog naderhand kregen zy geschil met malkandren, en Alang, en Liliboy, wierden ook Christenen, waar door zy van den andren gefcheiden zyn, hun rekening fluitende met een onder hen gemeene goude slang, die zy zo verdeckden, dat Oerien, en Assaloclo 't eene, Alang en Liliboy 't ander hoofd, en Larike het

middelste van die slang, vermits het in 't midden lag, voor zich behield.

Het dorp Oerien lag naast aan Negri ^{Oerien;} Lima, of de 5 dorpen, die by een lagen, en die de laatste waren, die 't gebied van 't Opperhoofd van Hitoe bepaalden. Het legt aan strand, ontrent een kleene myl beweften dit Negri Lima, in een kleen bogtje, niet verre van een fraey riviertje, Way Sia genaamt, dat nog wat westelyker legt; dog aan de andre zyde van Oerien, na Negri Lima toe, legt de groote rivier, Way Ama, of 't vader water, en een en een quart myl van Oerien na Negri Lima, of Henneheloe, toe, heeft men de rivier Wakoliloe, de sipat, of scheids-paal tusschen die van Oerien, en Negri Lima. Het dorp plagt in oude tyden al mede op 't gebergte, egter niet verre van strand, een kleene myl bezuiden Negri Lima geplaatst te zyn. Het is een kleen dorp, dog 't legt zeer vermakelyk aan de Zee. Daar legt gemeenelyk maar een Hollander, die onder Larike staat. Het is sterk 527 zielen, 133 weerbare mannen, en 54 Dati's, en 't heeft zeven Soa's.

Men plagt hier een houte sterkte met twee punten te hebben, waar op twee stukken geschut, onder een Sergeant, ^{Een Corporaal hier Hoofd.}

en 14 Soldaaten lagen; dog dit alles is ingetrokken. De weg tusschen Oerien, en Negri Lima, is slecht, meest langs strand over de steenen, en men ontmoet tusschen beide drie rivieren, dicht by Oerien.

Rivieren.

Affalo-
lo.

Naast hier aan legt het dorp Affaloelo, mede aan strand, een quart mylje meer na de West-hoek, die de baay van de Lay, of Ley, maakt. Men ontmoet, eer men hier komt, vyf rivieren, twee groote dicht by Affaloelo, een gemeene in 't midden, en twee fraije dicht by Oerien. Een van deze, pas voorby Affaloelo, is Way Soela, en een andre redelyk groot, en een half uur van 't dorp af, is Way Peca genaamt. Het legt in een fraije bogt, is een schoon vermakelyk dorp, en heeft een schoonen Tempel, zynde mede (gelyk al de dorpen hier om strecks) zeer Nagelryk, ook heeft men de schoonste weg van de wereld boven op 't gebergte, in des zelfs bosch, onder de Nagel-boomen, om zich na Oerien, of wel na Larike, te laten dragen, of om 'er te paard onder te ryden, zynde overal glad, en vlak, uitgenomen dat men eene steilte boven Batoe Loebang (of een holle klip, die beneden aan zee is) van een vervaarlyke hoogte na beneden daalen moet, 't geen egter met trappen zeer gemakkelyk is gemaakt, hoewel het, als men na beneden ziet, schrikkelyk voor 't oog is.

Batoe
Loe-
bang, en
schoone
weg op 't
gebergte.Oude
zaaken
van As-
faloelo.

Dit Affaloelo, dat het oude en rechte Noessa Telo der Portugeesen was, of dat zy Rucutellum in hare schriften noemen (gelyk wy het zo by Maffieus en Jarricus vinden) is de plaats, daar zy allereerst in 't jaar 1515. aanquamen, gelyk wy elders breeder zullen zien. Ook zyn het die van Affaloelo, die de Hollanders in Warwyks Vloot den weg na Hitoe wesen. Het is onder zynen Orangkaja sterk 500 zielen, 175 weerbaare mannen, en 68 Dati's. Het volk is trots en zeer ongestadig, gelyk ook die van Oerien, die altyd in hun raad-en aanslagen tegen malkanderen waren.

Zeer dicht daar by leggen drie kleene eilandekens, by den inlander Noessa Telo, dat is in 't Amboinees, de drie eilanden, dog by ons de drie gebroeders, en ook wel, met een verdraejing, den Noordsen Tel, by 't gemeene volk genaamt.

Noessa
Telo,
en de
Vesting
Vlissingen.

Dit is het eigentlyk Noessa Telo, dat de Portugeesen, ter gelegenheid van hun komst op Affaloelo, van den inlander dikwils hebben horen noemen, meinnende, dat dit de naam van Affaloelo zelf was: Een groote mislag van hen,

behalven dat zy 'er nog een misfelyken dray aan geven.

Deze drie kleene eilandekens leggen af en aan de dorpen van Oerien, en Affaloelo. Het naaste en kleinste legt geen twee snaphaan-schooten van 't laatste dorp; dog 't grootste en Westfelykste legt 'er omtrent een goede myl af. Op dit laatste legt een driekante steene Vesting, Vlissingen genaamt, waar op een Corporaal met agt soldaten legt, dienende ten deele om de visschers tegen de Papoewa's, die daar wel quamen moeskoppen, te dekken, te deelen om in zee een oog in 't zeil op sluikers, en op de komende schepen, te houden, waar van zy bericht op Larike, waar onder zy staan, gehouden zyn te geven.

Op geen dezer eilanden heeft men versch water. Op de twee andre wonen geen menschen; dog men wii dat zy Oerien en Affaloelo genaamt waren, en dat zy hare naamen aan die twee dorpen gegeven hebben.

Wat nader na Larike toe, omtrent een halve myl den Oost-hoek by de drie gebroeders om zynde, en omtrent een uurtje van Larike, heeft men een vlakke bogt, of baey, de Ley genaamt, daar ook twee kleene riviertjens in uitwateren. Een weinig verder als de Ley heeft men Way Masime, zynde de scheids-paal tusschen die van Larike, en Affaloelo; en in de Ley zelf een riviertje Way Timole, dat is, de Oost-rivier, genaamt. Hier hebben die van Larike hun meeste Nagelen, en Thuinen. Zy behoorde van ouds die van Affaloelo toe, en 't heeft ook wel tot een ankerplaats der schepen, die omtrent Larike het niet houden konden, gedient.

De voornoemde onderaardsche en aan zee uytkomende spelonk, Batoe Loebang genaamt, waar in de zee by onweder wel eens bulderen kan, en waar boven die vervaarlyke hoogte met trappen is, legt aan de Noord-zyde van deze bogt; dog, hoe schrikkelyk zy te beklimmen is, dient echter de holle klip ook wel tot een schuilplaats voor de Visschers, om te vernagten, alzo de kant agter na 't gebergte toe vry groot van opening is, zig vertoonende als een groot gebouw, 't geen overal met steile en groote klippen bezet is. Agter dit hol is 'er onder den berg nog diergelyk een spelonk, die veel grooter is, en waar in zig wel 100 man verbergen kan.

Verder
bericht
van Ba-
toe Loc-
bang.

Op de Zuid-hoek van deze bogt heeft men ook een langwerpige pyramidale klip, Taä, ook wel het Zuiker-broodje na zyne gedaante genaamt, daar 't vol klippen is, tusschen welke de zee vervaarlyk

Het Zui-
men ook
ker-
broodje.

vaarlyk inbruist, en waar ontrent of wel tusschen de Ley, en 't zelve, in den omtrek van een quart myls (waar ontrent men ook de rivier Way Sala Latoe, dat is de rivier der lange steenen, heeft) veel rood koraal valt. In 't midden van die baey is ook een Gabba Gabba huis, of opgeslagen loots, waar onder men zyn rust nemen kan op banken van gespleten bamboesen gemaakt, van welke stoffe ook de tafel is, daar men aanzit. zynde vast en hegt werk, 't geen op den weg een groot gemak geeft. Tusschen 't Zuikerbroetje en Larike legt de rivier Way Sakete, dat is, 't volle water, zynde redelyk groot; en een quart myl verder, als het Zuikerbroetje, heeft men het dorp Larike, ontrent midden op de Zuid-West-hoek van de kust Hitoe, of van groot Amboina, aan de rivier Ila of Way Lela, dat is de groote rivier. Het legt twee mylen dragens, dog anders een en een halve myl van Asaloelo af. By sware afwatering kan dese rivier, die vol klippen en steenen legt groot spel maken, en by onweder, daar een water voor staan hemels-hoog, 't geen menig vaartuij kost. De Heer Cojet, hier eens zynde, zag, terwyl hy ontbeet, dat zyn groote Orembaey (waar op 60 of 70 scheppers zyn) een slag van de zee kreeg, dat zy na de overzyde sloof, 't geen oorzaak was, dat hy van schrik bestorven tot aan de Ley te voet ging. Ook kan zy wel tot aan de Vesting oplopen.

Die van Larike plagten in oude tyden, mede op een gebergte, ontrent het Zuikerbroetje zich te onthouden, dog zyn naderliant mede om laag gekomen.

De Schryver in levens gevaar, door Kijay Maas gered.

Het dorp heeft niet veel aanzien, om dat het over al te kort onder 't gebergte legt. Het zyn mede Mooren, staande nu onder een Orangkaja, hoewel zy in oude tyden een koning hadden, die met al zyn volk meest uitgestorven is. Hier plagt een Orangkaja te wezen *Kijay Maas*, dat is, *Gouden Herr*, genaamt; maar die dat waarlyk voor my was, also hy my eens myn leven gered heeft, wanneer ik een hoog en steil gebergte te voet afdalende (om dat ik my in den draagstoel niet vertrouwde) van boven neder dacht in zee te storten, doordien myn voet, zo als ik op de kant was, uitschoot, en ik dus buiten magt om my te redden, en al aan 't overhellen, of buiten balans geraakt was, het welk hy, die agter my quam, ziende, zo vatte hy my, en haalde my also hy een sterk man was, zeer gelukkig te rug, want had ik beneden in zee gevallen, zo zoude ik zekerlyk daar verdronken, of eer het zo verre quam, op de rotzen te bersten gevallen zyn, op een yselyke plaats, waar op het oog door de hoogte

schemerde, en daar de zee zich grys en roen onder een vertoonde. Ik heb dien braven *Kijay Maas*, een Moor, dog een man van zeer goeden inborst, wegens dit geval altyd met een oog van dankbaarheid, als beschermer van myn leven (na den mensche gesproken) aangezien, en God menigmaal voor die genade, toen aan my bewezen, gedankt, en dien man waar ik kon dient gedaen, dat nogtans een geringe vergelding voor zyne my zo tydig toegebragte hulpe geweest is.

Het dorp Larike bestaat uit drie Camps, en 't had in oude tyden verscheidene Orangkaja's, onder welke 'er ook een was de Orangkaja der vrouwen genaamt wierd, om dat hy haar voorpraak in de Lands-vergadering was. Zy konnen in dit dorp 837 zielen, 200 weerbare mannen, en 92 Dati's uitleveren, scheidende alhier een Coracora. Deze luiden van Larike, gelyk ook die van Wakasihoe, hebben zig in de oorlogen van *Kakiali* zeer getrouw by ons gehouden; hoewel zy zomtyds gedwongen geweest zyn hem te volgen.

Het dorp is ook Nagel-ryk; dog kan nooit uit zyn schulden geraken, doordien zy hier wat quistagtig vallen.

Ontrent de voornoemde rivier heeft men een steene Vesting van vyftig voet in 't vierkant, Rotterdam genaamt, waar op een Sergeant met een bezetting van 30 man is; en nevens de zelve de woning van 't Opperhoofd, die vry klein is, om dat 'er voorland ontbreekt. Wy vertoonen die in de plaat, No. xxviii. met het Opperhoofs huis, en eenige andre aan de eene, en den Moorschen Tempel, drie verdiepingen hoog, boven op den berg, mitsgaders een sware klip in zee, waar op boomen wasschen, aan de andre zyde; behalven dat men aan weerkanten ook verscheidene huizen op 't gebergte, en tusschen beiden ziet staan.

Hier is ook een vast Nagel-Comptoir, over 't welke, met zynen omlag van wegen de E. Maatschappy, een Onderkoopman tot Opperhoofd word gestelt, wiens post, en werk by na in een en 't zelve, als dat van 't Opperhoofd van Oma, bestaat, hoewel dit laatste Comptoir veel vermakelyker gelegen is. Anders zyn zyne voordeelen mede by na de zelve, en uit de zelve zaken spruitende, gelyk ook zyn inkomen van Compagnies wegen, en al dat wy ontrent Oma's Hoofd zeiden, hier mede by na even eens is. Dog alles is hier wat smaller, en dit het slegtste van de vier buiten Comptoiren.

Hy heeft zyn Orembaey, Bosch-schietter, en inlanders die scheppen. Ook heeft hy een klein thuintje, en een koebeestje drie of vier, die niet veel konnen opbrengen, also een koe niet boven een

Man-schap van Larike.

De Vesting Rotterdam, in Prent verbeelt.

't Opperhoofd hier, des zelfs gezag, voordeelen, en werk.

kan melk daags geeft, hoewel die veel vetter, dan die in Holland, valt. Ook legt hier een Wondheier voor de bezetting; dog een Krankbezoeker kan dit Comptoir niet dragen, die last zou te groot zyn voor de E. Maatschappy, en daarom werd 'er Zondags een Predikatie door een slegt zoldaat, die 'er dubbeld rantzoon voertrekt, voor't Opperhoofd, en de bezetting in de Vesting, uit een Huispostil voorgelezen, gelyk hy ook dagelyks gewoon is 't gebed voor hen 's morgens, en 's avonds te doen; maar zoo men 'er een ordentelyk krankbezoeker toegebruikte, zou men 'er waarfchynelyk zulke belachelyke en bespottelyke gevallen niet hebben, als 'er in myn tyd toen sekere *Izaak de Visscher* daar als Opperhoofd lag, met een zoldaat, een Deen van geboorte, *Kalvatius* in de wandeling genaamt, voorgevallen is.

Bespottelyk geval van zekergebeddoener.

Deze zoldaat zou dan voor d'eerste maal op zekere Zondag in de Vesting 't nagebed, na de Predikatie, voor die Gemeente, zoo als dat agter onze Katechismus gedrukt is, lezen. Men moet nu zich te binnen brengen, dat Larikke Mohammedaans, en dat daar geen andre Christen Overheit, dan 't Opperhoofd, is. Ook dat de plaats, voor welke de lessenaar staat, recht voor, en ook zodanig regt agter een groot schiet-gat van de Vesting was, dat die twee, by de minste wint, wat sterk tegen een trokken, het geen ik, om dat het te pas komen zal, voor af zegge.

Alles, het ganfch gebed door, ging wel, dog by die woorden, daar men voordien Schout, Borgermeester, en Schepenen bid, gekomen zynde, hakkelde hy zodanig, dat hy 'er byna geheel afraakte, 't geen groote ontflighting aan 't Opperhoofd, en reden van stil mompelen en lachen onder zommige dertle zoldaten gaf.

Het Opperhoofd tegen deze onordentelykheit, zo veel mogelyk was, willende zorgen, ontbood, zo ras de dienst gecindigt was *Kalvatius* by zich, vragende hem, hoe hy zo gehakkeld had, en hoe het in zyn gedagten komen kon, in een plaats, daar niet als Mooren wonen, voor de Schout, Borgermeester, en Schepenen te bidden. Hy zeide hier op, Seigneur, het is zo, dat hier Schout Borgermeesteren, nog Schepenen zyn, en dit is ook de reden van myn hakkelen geweest; want, by die woorden komende, en wetende, dat my beklut was tot dat gebed, niet toe- nog af te doen, maar de gedrukte gebeden zo te volgen, gelyk op de fchepen gewoonlyk gedaan werd, en denkende, dat het hier niet fluiten kon, God te bidden voor Overheden, die men hier niet heeft, zo verzette

dit my, onbewuft, wat hier in te doen, zodanig, dat ik 'er by na afraakte, gelyk ik 'er ook vlak afgeraakt zou hebben van ontfteltenis, zo ik niet maar zoo als 'er stont voortgebeden had. Seigneur vervolgde hy, ik verzoek pardon hier over, alzo ik geen krankbezoeker, en geen manben, die hier in geoefent is, weshalven ik UE. nader bevel, of zodanig een verandering hier in, als UE. goet vinden zal, verzoeken te mogen hebben. Monfr. *De Visscher* hier mede voldaan zynde, zeide, ik zal 't u op een briefje geven, hoedanig gy voortaan, by die woorden komende, bidden zult. De Zondag 'er aan zou *Kalvatius* dit nagebed weer doen, juist op een tyd, dat het een ftyve koelte waeide, en dat het vry fterk in die twee fchiet-gaten tegen malkanderen trok; waar door zyn briefje, dat hy los in de hand op zyn boek had, het fchiet-gat agter hem uitvloog, zonder dat het Opperhoofd die zyn hoet voor de oogen had, dit merkte. *Kalvatius* ondertuffchen, in de grootste benaudheit, weer by die vorige woorden gekomen zynde, en niet meer willende hakkelen, alzo hem de gefchrevene woorden vergeten waren, ging nu zonder te haperen met de gedrukte woorden maar door, en bad, gelyk te voren, voor Schout, Borgermeester, en Schepenen van deze plaats; waar over nog meerder ontfteltenis by 't Opperhoofd, dan te voren, en niet weinig gelach onder de zoldaten, hoewel vry wat stiller, was.

Het Opperhoofd, te huis gekomen ontbood hem weer, maakte hem (eer hy eens reden hooren wilde) voor een fchoft, een spotter met den Gods-dienst, en voor al wat lelyk was, uit, vragende in veel toorn, wat hem bewogen had weer zo onftigtelyk te bidden, en zyn gefchreven bevel en woorden niet te volgen.

Seigneur, zey hy, een fware wint, en trekking van de fchietgaten tegen een, is oorzaak hier af tegen myn wil en dank geweest, alzo my 't briefje uit de hant gewaait, en 't gat uitgelegen is; gelyk ook de Sergeant (uitdrukke-lyk geroepen, om hem daar over te doen vaartzetten) getuigde gezien te hebben. Dit ftilde de toorn van 't Opperhoofd alzo hem dit niet onmogelyk voorquam. Hy belafte hem egter voortaan zyn briefje vast te fpellen, en ook wat ter zyden buiten die trekking te gaan ftaan, gelyk gefchiede.

Het Opperhoofd van Larikke heeft ook twee oppaffers met geweer agter zich als hy uytgaat, en zyn huisvrouw een; en hy heeft alleen van alle de buiten-opperhoofden ook magt, om pas-cedullen aan allen, die van zyn Comptoir na Hatoewe om Sagoe willen, te verleen.

Ook

Ook legt hier een Assistent, even eens als op de andre buiten-plaatsen, zynde 't vordre hier, gelyk als elders by de Opperhoofden.

Wackasihoe.

Digt by Larike legt het dorp Wackasihoe; dat eertyds uyt vier dorpen bestond, die boven malkanderen stonden; dog nu is 't maar een fray dorp, dat aan een ongemakkelyk strand, vlak in 't Zuid-westen van 't land van Hitoe legt, waar in men komt, zo ras men een klein heuveltje over is. De inwooners zyn mede Mooren, die ook een frajen tempel aan strand hebben.

Tot het zelve plagt het dorp Sehiti, dat wel een halve myl van strand lag, gelyk ook, een kleene myl van Larike, het dorp Tapi, te behooren, dog deze leggen nu samen by die van Wackasihoe, pas een kanonschoot van Larike, onder eenen Orangkaja 990 zielen, 304 weerbare mannen, en 44 Dati's, sterk zynde. Ook scheppen zy te zamen een Coracora van drie Gnadjo's. In oude tyden onthielden zy zich niet alleen op 't gebergte; maar quamen ook zo zelden beneden, dat die van Larike hen 't zee water voor een dierbaar zop witten te verkoopen, dat zy in plaats van zout ook gebruikten. Een teeken, dat zy het weinig gezien hadden, en zeer onnoozel waren.

Bewys van hun onnoozelheid.

Haar oude enjegenwoordige wyze van scheppen.

Zy plagten ook met die van Oerien, Assaloeloc, Larike, Alang, en Liliboy, een Oeli uyt te maken, dog zyn, gelyk wy over Assaloeloc zeiden, van een gescheiden, zoo dat Wackasihoe met Larike al in *Furtado's* tyd te zamen een Coracora alleen schepten, gelyk zy hem zo na Ternate gevolgt zyn.

Het volk van Wackasihoe is een gewillig volk, en dat zig vry wel gedraagt, zo tegen zyn eigen hoofden, als tegen ons. Ook zyn zy in *Kakiali's* tyd eer, dan de Christenen van Alang, hier af en tot ons overgekomen.

Sware klip in zee voor dit dorp.

Pas ter zyden het dorp in zee heeft men een hooge vierkante klip, waar op verscheide boomen groejen. Zy legt maar een snaphaan schoot van den Tempel af.

Hier mede van Wackasihoe scheidende, zo komt men, den Zuid-west-hoek van groot Amboina pas om, in de Tapi, dat nu geen dorp, maar alleen een fraeje Sandbaey is, een kleene myl van Larike gelegen. Waar mede ook 't gezag van 't Opperhoofd van Larike aan deze kant, gelyk aan de andre zyde met Oerien, zyne bepaling, en einde heeft.

De Tapi-baey, grens-paal van Larike.

De Manschap, onder Larike staande,

Alle de zielen, onder dit Opperhoofd staande, maken uyt een getal van 2854 menschen, waar onder zyn 812 weerbare mannen, en 258 Dati's.

Nu is 'er niets van de kust Hitoe meer overig, dat ik wete, dan de dorpen Way, Soeli, en Baguala, die onder het Kasteel staan. Zy leggen geheel op de andre en op de Oost, of Zuid-Oostzyde dezer kust, en om dat zy niet onder een van deze twee Opperhoofden stonden, hebben wy ze voor eerit voorby gegaan.

by een getrokken.

Het eerste dat ons in een diepe bogt, tusschen Lien, en Tolehoe voorkomt is het dorp Way. Het legt een myl ten Oosten van het eerste, en een groote halve myl benoorden Tolehoe.

Way.

Het lag wel eer op 't gebergte, wel een myl van strand na 't Noord-westen in opzigt der plaats, daar 't nu gelegen is. Nu legt het aan een schoon vlak zandstrand, Poeteh Ressi genaamt. In 't midden van de bogt, aan een rivier, die het schoonste water, dat ik ergens oit zag, op een hagel-witte sand-grond heeft, waar van die rivier, ten deele in 't Ambonisch, ten deele in 't Javaansch, Way Salaka, dat is, silverwater, genaamt werd, vermits Salaka, op zyn Javaansch, silver beteekend; zynde de reden van de vermenging dezer twee taalen onder een, om dat de oude Amboineesen, geen goud, silver, peerden, en wat dies meer is, (die 'er de Javaanen eerit met woorden in hun taal, die men nog behouden heeft, inbragten) kenden, weshalven zy die dingen ook in hun taal niet konden noemen. Dit water, op een Caladi-blad genomen, is ook als zilver.

Het is een zeer wispeltuwig volk, dragende quanswys de naam van Oelifiva's, en dat dan eens Heidensch, dan eens Moorisch, dan eens Christen, gelyk wy elders zullen zien, geweest is.

Dit volk beschreiven.

Hier legt een Corporaal met eenige soldaaten, uit de naam van den landvoogt, om hem weekelyks een herte-beest twee drie te bettellen, waar toe zich daar goede gelegenheid opdoet, alzo het land tusschen Way en Tolehoe schoon vlak, echter ook fray heuvelachtig, en vol Coescoes, of lang sny-gras is, daar zy veel van houden, voor al als men dat wat afgebrand heeft, komende gemeenelyk aan die ziltige atsch likken. Of 'er van deeze herten-vangst wat voor den Corporaal overschieten kan, zullen wy aan 't volgende geval hooren.

Schoone Herten-jacht hier.

Heght heugt my, dat ik daar eenen *Jan van Hoorn* als Corporaal gekent heb, die den Heer *de Haas* alle week wel zyn herten volgens zyn taks, dog die vry mager waren, toezond. Die Landvoogt vraagde, of 'er nu en dan wel een vet herte-beest viel, aangezien, die hy hem zond, zo mager waren. *Edele Heer*, zeide hy: *Ik zendze zo, als zy vallen*, van

van Hoorn.

en my voorkomen, en kan ze ook anders niet zenden. Een week drie vier daar na quam een van de voornaamste Chinesen aan 't Casteel, *Sanco* genaamt, dien Heer een geschenk van een keurelyken doorregen bout herteveleesch aanbieden, 't geen hy, anders noit gewoon geschenken van imand te nemen, maar ze wel rykelyk aan andre te doen, om de schoonheid van den bout, en omdat die voor geen geld te koopen was, aannam; vragende te gelyk dien Chinee, hoe hy aan zulken schoon herte-veleesch quam, daar hy, die hier Landvoogt was, onder wien alles stond, geen middel wist, om oit een vet beest te krygen. De Chinee den Landvoogt een wonderlyken dienst willende doen, zei hem in stilte, dat hy dien bout van den Corporaal van Way, voor een Ryxdaalder gekogt had, en dat hy ze daar ook krygen kon; niet wetende egter, dat die Corporaal daar alleen lag, om den Landvoogt zyne hertebeesten te bestellen. De Landvoogd, die den Chinee niets merken liet, bedankte hem voor den bout, en nog meer voor 't geheym; maar de Corporaal wierd 'er van daan geligt, (dat zeer genadig was) en een ander in zyn plaats gelegd, die 't konstje beter verstond, en de gunst van den Landvoogt behield; want hy zond hem de vette, en verkogt de magere hertebeesten, die hem egter genoeg opbragten.

De Pagar Amisfoort. Hier plagt in oude tyden een houtse Vesting, Amisfoort genaamt, al zederd de oorlogen met *Kakiali* te leggen, dog nu is 'er maar een Pagar van palissaden. Tusschen Way, en Tolchoe, is ook hier en daar warm water aan strand.

Warm Water, en wat hier verder. Hier vallen weinig Nagelen, dog, wegens de natte grond, veel Sagoe- en ook overvloed van Damar-of Hars-boomen, waar van groot vertier na 't Kasteel is, om 'er toortsen van te maken.

Dit dorp staat onder een Pati, en is sterk 472 zielen, 110 weerbare mannen, en 41 Dati's.

Seer hoog gebergte. Nergens is dit Land van Hitoe zoo hoog, als hier by Way in 't Oosten, en by Mamalo in 't Westen, alzo daar hemelhooge, ontoegankelyke, en zeer dyzige gebergten zyn, die men altyd met donkere wolken bedekt ziet, daar zeer zelden menschen komen, die zig niet hooger dan de harsboomen begeven, die in het hangen van dat gebergte, en anderhalven dag gaans hoog zyn.

Het zyn nu ordentelyke Christenen die hier wonen, waar toe Pati *Herman Cajado*, die een braaf man is, zeer veel moeite aanwent.

Soeli, en schoone rivier. Van Way gaan wy over tot het dorp Soeli, dat een quart myl beweesten Tiel, de groote bogt van de pas van Baguala

in, en aan een schoon strand, dicht by een schoone rivier, die mede heerlyk water heeft, aan de Noord-zyde van dien inham, en een kleene myl ten Noord-Oosten van de pas van Baguala legt. Deze rivier geeft zomtyds een sware afwatering.

Het is een klein dorp, dat op een akelig gebergte, wel een myl landwaard in, na Tolchoe toe, op een plaats, Lei Wackan genaamt, plagt te leggen, dog vermits de inwoners zeer moejelyk hun water om laag haalen moeten, zyn zy eindelyk beneden gekomen, daar het vry beter is.

Dit dorp bestaat mede uit Christenen, en is onder 't gezag van een Pati, die 't bewind heeft over 403 zielen, 105 weerbare mannen, en 34 Dati's; scheppende nu ook hun eigen Coracora, daar zy voor dezen met die van Baguala schepten.

Het dorp legt zeer dicht onder 't gebergte, hoewel 'er een fray veld tusschen de Pas, en Soeli, dicht by 't laatste dorp is, daar anders de landweg, by hoogwater, vry slegt valt, hoewel 'er groot onderscheid is, of men hem wel gemaakt, en overal voorzien heeft, of niet, alzo 'er twee of drie ongemakkelyke hoogtens zyn; andersins heeft men, by laag water, een schoone weg langs strand, na Baguala; daar men hier en daar veel steenen, gelyk men vlak voor 't dorp ook een rif, dat al vry groot is, heeft.

Na de kant van Tolchoe, dat 'er ontrent een mylje aflegt, heeft men, zo als men voor by de rivier den berg op is, een schoonen weg, die meest vlak, en uitnemend vermakkelyk, behalven dat hier alom ook schoone gelegenheid tot jaagen van herten, en boschverkens, is.

Ook heeft men hier de schoonste gezigten, gebergten, en valleyen, die ik weet ergens by een gezien te hebben. Het staat hier ook op die vlakte, die men passeerd, vol Kajoe Poeteh-boomen, uyt wier bladen (die wel na de wilgen-bladen gelyken, dog veel kleiner en smaller zyn) die schoone Kajoe Poeteh-Olie getrokken werd. Hier en daar ziet men ook veel Sereeboschen op den grond ter zyden den weg staan, waar uyt de Sereé-olie, of 't Oleum Schœnantivoortkomt: want de Sereé, of 't Arabisch-Hoy, is een en 't zelve gewas. De rivier van Soeli is Lori Hoewa, dat is, rolt pinang voort, om zyn langsaame loop genaamt. Na de Pas Baguwala toe ontmoet men nog vyf andre rivieren, als Way Ari, dat is de Pagar, of s'chey-rivier, die groot en tweeklufftig is. Way Tatiri, dat is, de druppel-rivier. Way Lahoena, dat

Des zelfs ingezetenen Christenen.

Schoone weg tusschen dit dorp, en Tolchoe; en heerlyke herten-jacht.

Veel Kajoe-Poeteh-boomen en Sereé.

Verfcheiden de Rivieren.

is de Spreuwen-rivier. Way Larieer, dat is, de rivier, die als een slang, met bogten loopt. En Way Mahoc, dat is, de Javaanſche rivier; zonder dat zig andre rivieren hier onder weeg opdoen.

Pagua-
ha een
Chriſten
dorp.
Van Soeli nu gaat men na de Pas van Baguala, van waar het land zig aan die, gelyk ook aan de overzyde tot een groote bogt draeit. Na een kleene myl gaans komt men by het dorp Baguala, dat aan een ſchoon ſtrand, en met een fraeje ſtraat uitgebreid, midden in de bogt legt, zynde al mooy groot, en ſtaande onder een Chriſten-Orangkaja, die 't gebied over 433 zielen, 119 weerbaare mammen, en 47 Dati's, heeft, zynde ook Oeliſiva's, gelyk die van Soeli mede. Zy ſcheppen een Coracora alleen, dog plagten voor 't jaar 1666. met die van Soeli te ſcheppen. Zy hebben veel Sagoe-en Saguweer, dog niet veel Nagel-boomen.

Viſchery
hier.
Aan de Ooſt-kant is hier een ſchoon ſtrand, daar de Landvoogt voor zich viſſchen laat, anders verpagt hy dat, dog de overwal is ſleenagtig en klippig, dan alleen by 't riviertje Toyſapo legt een weinig ſtrand, van waar een weg na Hoetomoeri is. Ook heeft men aan die zyde van de Veſting agter des Sergeants huys eenig volk van oud Hoetomoeri wonen.

Weg
na Hoc-
roemoc-
rij by de
rivier
Toyſa-
po.
Volk van
oud
Hoetoc-
moeri.
Hier is ook een kleene ſteene Veſting door den Heer *Padbrugge* gebouwt, Middelbuig genaamt, met een Pagger 'er om, waar in 20 man tot bezetting legt, over welke een Sergeant gebied, die een redelyk goed huis buiten de Veſting, dog aan de gemeene weg, heeft. Wy vertoonen die, met het dorp, in de Plaat, N^o. xxix.

Een
gracht
hier door
laſt van
de Heer
Padbrug-
ge gegra-
ven.
Dit is de doortogt van alle vaartuigen, groot en klein, die van 't Kasteel na de Pas, en de Ulaſſerſche eilanden, of van daar weer na 't Kasteel willen, die daar alle ontrent een groote 2 à 300 treden verre, van den Weſter-in den Ooſter-inham moeten overgehaalt worden, dat over rollen en met magt van rollen geſchied. Nu is dat gemakkellyk, alzo 't maar een kort rak is; maar eer de Heer *Padbrugge* den Inlander die gragt van de Mata-paſſo, dat is, van 't oog van de Pas, of van 't begin van dien, en van de weſter Zee, wel een quart myl verre had laten graven, was het thienmaal zo moeyelyk, alzo zy die vaartuigen toen zo veel verder over land moeten haalen.

Schoone
jaſcht, en
waar toe
den Scr-
geant
verplicht
is.
Dit overhalender vaartuigen geeft hier een groot leven, behalven dat deze Pas, of dit Baguala, ook een plaats is, daar de Heer Landvoogt, en andre, met groote gezellſchappen, te water, en te

land, veel hun vermaak voor een dag gaan nemen, makende tegen den avond gemeenlyk weer thuis te zyn. Men trekt daar dan de Zegen, of 't Net, waar in men gemeenlyk veel viſch heeft, en men vangt 'er een herte-beeſt of twee tegen die tyd, waar toe aldaar zeer goede gelegenheid, gelyk het ook de poſt van die Sergeant is, om 'er den Landvoogd weeklyks een ſtuk of twee te beſtellen.

Ik ben daar verſcheide maalen, met 60 of 70 goede vrienden aan een tafel geweest; dat gemeenlyk waargenomen werd, als de ſchepen hier leggen, om die ſcheepsvrienden wat vermaak aan te doen; dat zy dikwils al bevorens verdient hebben, vermits men in 't Ooſten by geen grooten gaat, zonder hen eenig geſchenk te doen; hoewel die edelmoedig zyn, dit nooit onder zich laten. Het is wel verboden, geſchenken te nemen; dog men kan die niet altyd afwyzen, behalven dat het ook als een veragting opgevat word.

De weg tuſſchen de Pas, en 't Kasteel, is ontrent twee groote mylen verre; dog men is 'er te water, en te land, wel wat langer over bezig; te water wegens de ſtroom die men tegen heeft, en te land, om dat men hier en daar zeer ongemakkellyke en klippige ſteilten ontmoet, die ons nootzaken langzamer te ryden, behalven dat men ook (doordien 'er veel Sagoe-boomen onder weeg zyn) wel eens diep door 't water ryd, of door deze en gene rivier, wat opgehouden word. De rivieren, die men over moet; zyn, van de Pas na Ambon, deze: Way Maroewa, dat is 't water der jonge Dogters, Way Lateri, dat is, 't water daar Sardyn (een zeker viſchje) is, Way Poeteh Tsjina, dat is, het water dat zo wit is, als de Tsjineſen; Way Lopa, dat is, de Lompa- (ook een klein viſchje) rivier; Way Malene, dat is; de ſtilloopende rivier; Way Toewa, dat is, de Saguweer-rivier, en Way Roehoe, dat is, de Kiſt-rivier. Deze weg is nergens fraejer, dan by Hative Ki-tſjil, of klein Hative, een plaats, den Vry-Koopman, de Heer *Joachim Engel* toekomende; en daar de Heeren Landvoogden dikwils met groote gezellſchappen hun vermaak gaan nemen, te meer alzo het woonhuis zeer vermakellyk aan de zee, zeer luſtig ontrent een groote vlakke onder het gebergte, en dierhalven zeer wel tot de herten-jacht gelegen is; behalven dat 'er een uytnemende fraeje thuyſ van allerley vreemde en zeldſame boomen, door dien Heer is aangelegt; gelyk hy daar ook zyn koebeeſten, en een groote koeyenſtal heeft.

Vermaak
hier de
Scheeps-
vrienden
aange-
daan.

Hoë ver-
re Bagna-
la van 't
Kasteel
is.

Rivieren
hier.

Hative
Ki-tſjil,
een plaats
van ver-
maak.

Heelyk
geeft
van een
Rooden-
berg.

Van deze plaats af zynde, maar een quart myl van 't kasteel, is de weg over een vlakken breeden heuvel niet alleen zeer gemakkelyk, maar het gezigt, dat men boven op dien berg, (gemeenlyk de Roodenberg genaamd, en die zeer wel af te ryden is, hoewel hy al wat hoog loopt) over de Stad, over den inham, en over de nabuurige gebergten, voor al met het aanbrenken van den dag, of tegen het ondergaan van de zon heeft, is niet geen pen te beschryven, nog met woorden uyt te drukken, gelyk ik dat menigmaal met de uiterste verlustiging, in den morgenstond vooral, genooren, ja wel gewenscht heb myn wooning, of maar een speelhuysje daar te mogen hebben. Zo als men die berg afgereden is, komt men in 't Moorische dorp, en dan is men na 't overtrekken van een rivier, aanslonds aan 't Kasteel.

Dele weg
door den
Schryver
eens in
een uur
afgete-
den.

Schoon nu die weg van de Pas Baguala na 't Kasteel twee groote mylen rydens verre is, waar over men 'er ook wel drie, vooral tegen den avond, wanneer 't in 't bosch veel eer dan elders donker word, kan bezig zyn, heb ik dien weg nogtans eens in een kleene myl tyds (door nood daar toe gedwongen, also ik aan de Pas toen niet blyven wilde) afgelegd, gestadig aan galopperende, om door de duisternis (alzo ik 's avonds ten half zes van de pas reed) niet overvallen en genoodzaakt te worden in 't bosch te blyven, om de gevaarlyke steilten, die onder weeg zyn. Ik quam ten half zeven wanneer 't al donker is, aan 't kasteel met een jongen, die van de Pas af tot het Kasteel toe den staart van myn paard niet los gelaten had; maar een ander slaaf van my, die mede volgde, was ontrent Hative Kitsjil voor dood op de weg bnyten myn weten blyven leggen, 't geen (zo hy daar na zeide) veroorzaakt was, om dat hy, zeer dorstlig en bezweet een rivier doorlopende, een hand of twee koud water gedronken had; hoewel ik hem, zo ras ik dat vernomen had, 't huis en te rechte dede brengen. Ik ontmoetede onder weg vyf stroomende rivieren, en zes die in 't drooge Moeson zo droog zyn, dat ik 'er gantch geen water in vond.

Wat myn paard, dat een klein beest, maar ongemeen snel, en zeer vuurig was, en my aanging, wy droopen van 't nat, en ik had geen droogen draad aan myn lyf, het quaadte van allen zynde, dat ik den Heer Landvoogd, die met een groot gezelschap te water van de Pas van Baguala quam, inhalen, en dien avond met zyn Ed: nog eten moest, daar ik meer lust had om wat te rusten; en niet veel tyd, om my schielyk wat te ver-

schoonen. Dit was een togt dien ik niet geerne weder om al 't geld van de weeld doen zoude, en toen kon het evenwel niet anders zyn.

Het land van Hitoe en Leytimor, is hier aan de Pas van Baguala met eenen smallen hals, of Isthmus, die geen quart myl lang, en even breed is, aan malkanderen vast.

Dit is wel 't voornaamste, dat van de Pas van Baguala valt te zeggen, van <sup>Hoeko-
nalo.</sup> welk dorp wy nog al aan de zyde van de kust Hitoe blyvende, na 't passieren van drie rivieren langs 't land van Hoenoet, en langs de rivier Ajer Goeroe Goeroe, nevens nog twee andre, en al langs een groote bogt, die wel ander halve myl duurt, eindelyk op de Drie huysen, of aan 't dorp Hoekonalo, na 't passieren van een kleenen hoek, Martyn Alfonsus hoek genaamt, komen; dat ontrent twee mylen van de Pas van Baguala legt, zynde een klein dorpje, dat zeer zwak van volk, en pas in staat is, om 130 zielen, 46 weerbare mannen, en 26 Dati's, op te brengen, die niet scheppen, maar alleen brieven over en weer bestellen; staande onder een Christen Orangkaja, die vry sober; gelyk dit ook een van de armste dorpen is, die ik kenne, hebbende weinig Nagelen, maar veel Sagoe, en Sagoeerbooboomen. Hier is deze inham op zyn smalste, zo dat men de paarden daar ook laat overzwemmen, als men na Hila ryden wil.

Van Hoekonalo na de Laha gaande, ^{Rivieren} daar 't land weer een groote bogt van hier. twee groote mylen maakt, die al wat beweeten daar de vlakke zandige Melisof Martyn l'onso's hoek begind, heeft men dien zelve tyd van nooden, om 'er te komen. Men komt eerst, langs een fraey strand, dat hier en daar egter steenen heeft, een quart myl en verder van de Drie huysen, by verscheide rivieren, te weten, by Way Lela, Way Ame, Way Letie, Way Sahoero, Way Laa, Way Mafili, Way Pia Kitsjil, Way Pia Befar, Way Weri, Way Wefa, Way Opolari, Way Walawa, Way Meten, dat is 't swart water, Way Matalè, dat is 't lekker water, en Way Lawa genaamt, zynde dit een groot water, niet verre van de Laha, alwaar het land na den hoek van de Laha ook toe draait. Alle, of wel de meeste van deze rivieren, tusschen Hoekonalo en de Laha, zyn groot, en ten minsten een roede breed, en breeder.

Dan komt men aan de Laha zelf, ^{DeLaha;} daar niet als eenige Mooren wonen, en daar *Kimclaha Hafi*, wel eer Koninklyke Stadhouder van Boero, nevens zyn Broeders, Capitein Laoet, en Bongafari,

op dien vlakken grond, onder een menigte van zeer lommerige Calappus-boomen, met eenige huysgezinnen woon- den, en ook een fraeje Moorſche Tempel hadden. Hier heeft men ook een water, Ajer Laha genaamt, zynde een quart myl verder als Way Lawa ge- legen.

Schoone Herten- jacht.

Dit is hier een ſchoon en vlak land om te jaagen, gelyk ook de Heeren Landvoogden wel met groote gefelſchap- pen na de Laha gaan, om een dagje hun vermaak daar te nemen, alzo 't maar een myl, of vyf quart myls, van 't Kaſteel is.

Rivieren hier.

Aan de andre zyde van de Laha heeft men ook pas 'er voorby Way Nun- tatti, een quartier verder, Way Metéle, dat is, 't zoet water, en nog een quartier verder een groote rivier, Ajer Sakoela genaamt, die by den regen-tyd het ganſch land aldaar wel 8 à 10 roeden breed kan onder water zetten, dat dan als een zee ſtaat. Daar na ontmoet men ook de rivie- ren, Way Loehoe, Way Warochi- nan, en Way Aſſe.

Men zegt, dat hier een verborgen weg is, langs welke de Mooren van de Laha zeer ſpoedig op Negri Lima, of daar ontrent, over dat ſwaar geberg- te weten uyt te komen. Die van de Laha, ſchoon Mooren zynde, ſtaan de helft onder Noeſſanivel, en de helft on- der Latoehoelat, vier Dati's onder ider dorp.

Hatoe, een Chri- ſten- dorp, onder Noeſſa- nivel ſtaande.

Een klein myltje van de Laha, legt het dorpje Hatoe, tuſſchen 't welk en de Laha, behalven Ajer Sakoela, nog maar een klein riviertje van weinig be- lang, en ook een binnenwater is, daar Caymans in zyn.

Men heeft een groote mylroejens van 't Kaſteel tot de Laha van nooden, en van Hoekonalo tot Hatoe wel vier uu- ren, als men zig dragen laat. Hoewel 't maar een groote myl verre is.

Hatoe is in zich ſelven een klein dorpje, dat certyds een myl van ſtrand, Noorden aan lag, dog nu digt 'er aan geplaatſt is. Het ſtaat onder een Chri- ſten Orangkaja, die weer van den Ko- ning van Noeſſanivel ahangt, gelyk hy ook met dien Koning, en den Pati Noeſſanivel, ene Coracora te zamen ſchept. Dit dorp is ſterk 333 zielen, waar onder 90 weerbaare mannen, en 44 Dati's zyn. Het dorp in zig ſelven heeft niet veel aanzien. Ook ſtaat het eenig- zins onder den Corporaal, die op den hoek van Noeſſanivel legt, die zig daar eenig gezag aanmatigt. Voor Hatoe, daar de inham vry breed is, en daar de volle zee op aanrolt, kan een hol water, als het wat waeyt, ſtaan.

Van daar tot Liliboy heeft men drie quart myls van nooden, zonder dat men iets dan een groote rivier ontmoet, die zig in drie groote takken ſcheid, Ajer Hatoe genaamt, en die ontrent een halve myl voor by Hatoe, en een quart myl ten Noord-Ooſten Liliboy legt. In 't dorp Liliboy is, na Hatoe toe, de rivier Noe- noa, en ontrent de kerk Weir Ala, en Koko-Moelo, dat is, 't macu water. Pas buiten 't zelve na Hatoe's zyde is de ri- vier Sekebiri.

Liliboy is een dorp, dat zo kort on- der 't gebergte legt, dat een groot ge- deelte der huizen zich op en tegen 't zelve vertoonen. Het legt aan een on- gemakkelyk en zeer klippig ſtrand, en ſtaat onder eenen Pati, die ſlegte or- die in myn tyd hield, en by wien alles in 't wild liep. Het heeft veel Na- gelen, Calappus, en andere vrugt- boomen, en ſchept zyn eigen Cora- cora, dog plagt in 't jaar 1670. on- der Alang te ſtaan. En beſtaat uit Chriſtenen, die zeer iverloos zyn. Zy zyn ſterk 849 zielen, 235 weerbare mannen, en 81 Dati's.

Van Liliboy na Alang, ontmoet men de rivieren Samahoeko, Way Lalong (by Namakoli) Oekoholi, dicht by Alang, en Sey-pele in Alang zelf.

Alang legt van Liliboy ontrent een halve myl. Wat verder als de helft heeft men een Wagthuys beneden, waar in een Sergeant met 16 mannen poſt houd, om een wakent oog op 't ſluy- ken te houden, en te beſorgen, dat 'er poſt-houders boven op den hoek, pas beweyten het dorp Alang, by 't geſchut geſteld werden, om met een of meer Canon-ſchooten aan die van 't Kaſteel te waarſchouwen, hoe veel ſchepen zy van de Weſt, of van ergens elders, na Amboina zien opkomen. Men noemt dit na een riviertje 'er ontrent, Nama- koli. In oude tyden plagten de Alan- gers een halve myl beoſten de Tapi te woonen, en wel eer nevens die van Li- liboy een Oeli met die van Oerien, As- ſaloelo, Larike en Wackaſihoe uyt te maken, dog hebben zig naderhand (gelyk wy onder Aſſaloelo zagen) van malkanderen afgezondert.

Nu zyn zy nog Ooſtelyker komen woonen, daar zy pas binnen den groot- ten en yfelyken hoek van Alang, zoo na dit dorp genoemt, aan een ſaay ſtrand leggen.

Het is een groot dorp, ſtaande onder een Chriſten Pati, die 't gezag over 1015 zielen, 267 weerbare mannen, en 98 Dati's, heeft. In Alang zelf, digt by den berg na Larike toe, is een ri- vier Way Loeloe, dat is, Hoofd-rivier, of de bron, genaamt: Het dorp ver- toont

Liliboy.

Slegte Chriſte- nen.

Rivieren hier.

Alang, ett 't Wagt- huis, be- ſetting.

Nama- koli.

Main- ſchap van dat Chriſten dorp.

roont zig fracy langs strand uytgestrekt, hoewel 't mede al kort onder 't gebergte legt.

De Alang-
gers van
een
Aalaf-
komstig.

De Alangers zullen geen aal eten, alzo zy zeggen van een aal afkomstig te zyn. Zy hebben een put, daar zy 'er veele in voeden, dog zullen 'er geen een laten uyt nemen; alzo 't hunne naaste bloedverwanten zyn.

Verdere
beschry-
ving de-
zer
plaats.

Alang legt van de Tapi ontrent een halve myl; dog eer men daar komt, moet men een swaaren berg op, die zeer hoog en steyl, dog met trappen gemaakt is. Boven gekomen zynde, heeft men een schoon Nagelbosch, daar zy rykelyk van voorzien zyn. Een weinig verder wat ter zyden van de weg na de zee-kant toe, staat een stuk geslucht om bericht van 't komen der schepen herwaarts te geven. Een weinig verder daalt men van den berg af, na een ysclyke klove in 't gebergte, waar over van sware balken een brug legt, van waar men door de rotsen weer opgaat, door een korter en nieuwer weg, die dan weer goed werd. Daar na passeert men een smal bruggetje, ontrent een klein half uur van Alang gaat men allenskens af op een goede weg, dog vry hoog, en steil afgaande, en dan komt men ter plaats, daar oud Alang plagt te leggen, zynde een mooy strand, daar men twee redelyke rivieren heeft in een bogt, waar af de eene Way Lila, dat is, de groote rivier, genaamt is, en van daar komt men by de Tapi, (die wy reeds beschreven hebben) ontmoec-

tende nog een fray riviertje onderweeg, en ook aan wederzeiden de Tapi nog twee, en tusschen de Tapi, en Larike nog vier of vyf gemeene rivierkens.

Aldus alle de dorpen, op 't gansehe groot Land van Amboina, of op geheel Hitoe, zo wel op de buiten als op de binnen-kust, beschreven hebbende, zo is voor ons niet meer overig, dan alleen nog te zeggen, dat de overige zielen, weerbare mannen, en Dati's, van 't land van Hitoe, buyten die onder de Opperhoofden van Hitoe, en Larike behooren, een getal van 3635 zielen, 972 weerbare mannen, en 371 Dati's, uyt maken. Dierhalven heeft men op dat gansehe land in 't rond 14463 zielen, 4072 weerbare mannen, en 1654 Dati's.

Eyndelyk voegen wy hier nog by, dat zich een diepe inham tusschen 't land van Hitoe en Leytimor vertoont, die tegen de Pas van Baguala stuyt, en die van daar tot de hoek van Alang vyf, dog tot dien van Noessanivel vier mylen ruym diep, en tusschen 't Casteel en de Drie huysen een myl, en op andre plaatsen nog wel wat meer van breedte is.

Hier mede nu gaan wy van 't grootste deel van Amboina, de kust van Hitoe genaamt, over tot het kleinste, dat den naam van Leytimor voert, en in 't Suid-oosten gelegen is, om dat ook in zyn binnenste te beschouwen, en daar van onderscheidentlyk te spreken.

DERDE HOOFDSTUK.

Van Leytimor. En de Dorpen, daar op leggende. Soya op 't Gebergte. Moejelyke en hooge weg. Groote Koude hier zontyds, en op Seroemahoe. Zeer oude en dikke Canari-boom. De oorsprong der Rivier Way Tomo. Heel Leytimor Christen, uytgenoomen de Mooren aan den Rooden berg. Oorsprong van de Rivier den Olifant. Aanmerking over de naam van zo een Bron by de Maleyers. Rivieren hier. Dorpen onder Soya behoorende. Oorsprong der Koningen van Soya. Schoon Nagelbosch. Hatelac. Rivieren hier ontrent. Gevaarlyke weg. Een zeer oud inwooner in dit Dorp. Nako, en de moejelyke weg, nevens Hatelac, onder den Koning van Kilang. Kilang, en desselfs Koning, nader beschreven. Ema, Rivieren, en Hoekorila, en Rivieren. Leahari, en Roeton. Hoetomoeri. Nootenboomen hier. Dit dorp nader beschreven. Rivieren, Serec, en Coelit Lawan hier. Noessanivel met de Dorpen. Hare afkomst van Java. Enbaar Gellagt-Lyft. Van Seylale, en Latochalat. Als ook van Amahoeloe. Halong Hative Kitsjil. Hare Afkomst. De Lateri, mede onder Halong. Hative. Rivieren aan de overzyde. Batoe Poan, of Terra Sigillata, hier. Tawiri. 't Campon Maredheyka. Oerimellen met zyn onderboorige Dorpen. De Manschap der Christenen op Leytimor by een getrokken. Van de Stad Amboina. Desselfs Teekening. Van waar die naam afkomstig zy. Opgebeldert uyt de oude Liedereren der Amboincefen. De Stad nader beschreven. Hare groote in den Omtrck. Naamen, en verdre aanwoysing der straaten. Lengte, en breedte. Verdre wegen ontrent de selve. 't Getal der Huysen. Instructie voor den Roymcefter.

Van LEYTIMOR.

Van Leytimor.

Leytimor beteekent in 't Amboineesch zo veel, als het Ooftelyk deel of de Ooftzyde. Om dit Leytimor net te befchryven, zullen wy eerst over de dorpen daar toe behoorende, of daar op leggende, en daar na over de stad, fpreken.

Van de Dorpen van LEYTIMOR.

En de dorpen, daar op leggende.

Voor af zien wy, dat 't Land van Leytimor in 't Suid-Ooften ontrent twee mylen breed, maar op zyn einde, de hoek van Noefanivel genaamt, zeer spits is. De dorpen van dit Leytimor leggen ten deele op 't gebergte, (alzo geheel Leytimor een bergagtig land, en van weinig vlakten voorzien is) ten deele beneden.

De dorpen op 't gebergte gelegen zyn, Soya, Hatalae, Nako, Kilang, Ema, en Hoekorila.

De dorpen, die beneden leggen, zyn Roeton, Leahari, Hoctoemoeri, Noefanivel, met Seylale, Oerimeffen, en eenige dorpen of gehugten, daar toe behoorende, Soya beneden, en 't geen daar onder behoort, Maredeika, Halong, Hative, en Tawiri.

Soya, op 't gebergte.

Het eerste dorp 't gebergte op, daar men na 't Zuiden of Zuid-Ooften, van de Stads Zuift-Ooftzyde gaat, is Soya, en men heeft een myl gaans noodig, om 'er te komen. De weg, die 'er ons heen leid, loopt van de Stad Ambon af, ten eerften al zeer steil op, waar van de voor-heuvels vry vlak hier en daar, en zeer vernakelyk van uitzicht, voor al na de Stad, en over den inham, zyn, doch voornamentlyk met het opgaan van de Son, als de dauw (die daar zeer sterk valt) nog op 't veld legt.

Moejelyke weg derwaards.

De verdre weg na boven toe is hoe langer hoe fleyler, doch niet zeer breed, dat niet ophoud, voor dat men in 't dorp, en hooger gekoomen is.

De grootfte vlakte, die men boven heeft, is de plaats daar de Kerk, die zeer klein is, en 't huis van de Meester staat. De huifen staan hier en daar in 't gebergte boven malkanderen.

Groote koude hier fomtyds.

Het kan hier zo koud zyn door de groote hoogte, dat ik den adem der menschen hier zoo dik, als 's winters in holland gezien heb, dog noit heb ik 't hier kouder gehad, dan in het regen-Moesfon van 1709. Als men uyt dit dorp een fchip op de reede leggen ziet, gelykt het wel een bootje.

En op Seroemahoe.

Een half uur hooger als het dorp legt een heuvel, die nog vry hooger, en Seroemahoe genaamt is, van waar men over 't land van Hitoe henen de kuff van Ceram zien kan. Deze heuvel,

die niet breed is, en daar men langs een smallen en ongemakkelyken weg op-raakt, is gemeenelyk met wolken bedekt, vooral als 't regenen zal, waarom dan de inlanders gewoon zyn, te zeggen, dat de Koning van Soya zynen pot omgekeert heeft.

Twee aanmerkenswaardige dingen heb ik daar gezien.

Het eerste is een Canari-of Amandel-boom van een buiten-gemeene hoogte, en dikte, die ter zyde de Kerk stond, en daar al voor de tyden der Portugeefen, en over zulks ruim 200 jaaren, gestaan had. Hy was nog in zyn volle kracht, en dragt, leverende ongemeen veel vrugten uyt, hebbende de dikte van twee vademen, en vier spannen van my, of in zyn middel-linie $4\frac{1}{3}$ voet. Het is de oudste Canariboom op dit land, waar van al de andere voortgequeekt zyn.

Zeer oude en dikke Canari-boom.

Het tweede was, dat daar niet verre van 't dorp de oorspronk, of fonteyn van de rivier Way Tomo (die door de Stad Ambon loopt) te zien was. Dus ging ik 'er met veel moeite na toe, en quam 'er eindelyk by, bevindende, dat het een put een voet in 't vierkant, diens gront met de langste piek niet te peilen was. Hier van daan neemt die rivier haar begin, werdende onder weeg door verscheide spruitjes, die 'er invallen, vergroot, zynde in de regen-moesfon, zeer sterk in haare afwatering.

Oorspronk der rivier Way Tomo.

Dit dorp, gelyk ook alle de dorpen op Leytimor (alleen de Mooren aan de Rooden-berg uitgezonderd) zyn Christenen.

Heel Leytimor Christen, uitgenomende Mooren aan den Rooden-berg.

Over Soya, dat boven is, heeft een Pati 't gezag, hoewel hy onder den Koning, die in de Stad Ambon met het ander deel van Soya woont, staat. Dit Soya boven, met dat beneden, is 914 zielen, 270 weerbare mannen, en 86 Dati's, sterk. Zy zyn Oeli Siva's, en vier Soa's sterk.

Aan de Suid-West-zyde van den berg van Soya, dat boven is, is de dubbele oorspronk van de rivier den Olifant, die beneden ter zyde de Stad in zee uitwa-tert, de eene ontrent de huifen, de andere wat meer na 't Ooften ontspringende.

Oorspronk van de rivier den Olifant.

De Maleyers, die van de rivieren, en van meer zaaken, als van 't lichaam van een mensch spreken, noemen den oorspronk van een rivier Kapala Ajer, dat is, 't hoofd des waters, maar nog netter, en onderscheidener, noemen zy 't meest Mata-Ajer, dat is, 't oog des waters, of de Bron. Een benaming, die ik, den oorspronk van deeze en verscheide rivieren van Amboina ziende, zeer eigen en fraay vond, alzo het bo-

Aanmerking over de naam van zo een Bron bv de Maleyers.

ven maar gaten in de aarde zyn, die zig als de oogen der rivieren vertoopen.

Rivier
Hier.

Men ontmoet daar mede de rivier, die by den Roodenberg uitwatert, en de Mooren van de Christenen aan 't Casteel afzondert, met twee takken, gelyk ook de groote rivier van Hative daar haren oorspronk vind.

Dorpen
onder
Soya
behoor-
tende.

Onder dit Soya plagten van ouds de dorpen Amantelo, Ahoessen, en Oeritetto, alle zeer klein, te staan; dog die zyn, of uitgestorven, of ondergeteeken, zo dat zy daar onder reeds gerekent zyn.

De Koning van Soya is de derde Christen Koning, die zig op dit land onthoud, in rang. Deze woont, pas buiten de Stad Ambon, wat beoosten de zelve, naal aan het Campon Mareheika, alwaar hy in een zeer fraay houten huis (na de gebouwen der inlanders) dat zyn onderdaanen voor hem gestigt hebben, huisvest, maar waar voor (volgens de inlandsche gewoonte hy hun eens braaf rond heeft moeten zetten.

Oorsprong
der Kon-
ingen
van
Soya.

Deze Koningen, na dat zy als Christenen bekend waren, zyn 'er, zo verre zy zelf oprekenen konnen, al verscheide geweest. De eerste van hun bloed, van Lessidi gekomen met twee Coracora's, is van de Pati, en 't dorps volk, als Koning aangenomen, om tegen hunne vyanden, die van Ema, te stryden. Hy quam op Honipoppo, een wild Sagoebosch toen by 't Casteel, aan, na dat hy eerst in een oud nu onbekent dorp, Kamocala, tusschen Hatoc en de Laha, gewoont, en om een sware poktyd na Honipopo gekomen is. De eerste was *Latoc Confina* (of *Duarte de Silva*) die tot de tyd van de Heer *Herman van Speult* geleest heeft; hoewel andre meinen, dat *Don Rodrigos Brancos Tres Anos* (das genaamt, om dat hy gedoopt wierd, na dat de Portugeesen drie jaaren in Amboina geweest waren) 'er nog voor dezen *Latoc Confina* zou geweest zyn; dat wel waar kan wesen, alzo deze *Rodrigos* dus in 't jaar 1518. gedoopt zynde, dezen *Confina* dan wel tot zyn zoons zoon heeft konnen hebben. *Confina* was 't al in 't jaar 1617. en stierf in 't jaar 1627. Hy wierd in de Regeering in 't jaar 1627. van zyn zoon *Laurus Confina* gevolgt, en stierf in 't jaar 1638. Hy is den 8. January 1639. door zyn Broeder, *Thomas de Silva* vervangen, de welke in 't jaar 1664. overleden is.

In zyn plaats quam in 't jaar 1664. *Pedro de Silva*, tweede zoon van *Laurus Confina*, die agt jaaren regeerde, en in 't jaar 1672. zonder zoonen na te laten, overleden is.

In den jaare 1672. quam *Eduard de*

Silva aan de Regeering, die 1677. den 4^{den} May, stierf.

Na hem wierd *Bernhardus de Silva*, in 't jaar . . . of *Pettecolan*, tweede zoon van *Jordan de Silva*, Koning, die in 't jaar 1704. den 6. May overleden, en door *Joannes de Silva*, zoon van *Isaac de Silva*, of van *Pati Cayas*, in 't zelve jaar gevolgt, en tegenwoordig nog Koning is.

De Nagel-en andre vrugt-en Wilde boomen maken hier, en elders, op dit gebergte, zulk een schoon belommert bosch, dat ik menigmaal daar onder geten heb, zonder door de zon gehindert te worden.

Schoon
Nagel-
bosch
hier.

Het naalle dorp daar aan is *Hatelae*, in 't Amboineesch beteekenende half weg, hoedanig het ontrent tusschen Nako, of *Kilang*, legt, zynde ontrent een halve myl verder, dan Soya, langs een ongemakkelyke weg, daar men al mede berg op berg neder moet, en daar men 3 à 4 zeer smalle paden boven op 't gebergte heeft. Het legt niet verre van een rivier, die *Wey Haä*, of het water tusschen beiden, genaamt, en pas een quart myls van 't dorp is. Hoewel men tusschen het dorp Soya, nog een rivier heeft, na zekere *Sajor-Hoetan*-boomen, *Soeloean* genaamt. Zy loopt boven van Soya, en zo na beneden door den scheiweg van *Hatalae* af.

Hatelae,
Rivieren
hier.

Dit dorp is sterk 324 zielen, 83 weerbare mannen, en 26 *Dati*'s. Het staat onder een *Orangkaja*; dog die hangt van den Koning van *Kilang* af. Men heeft in dit dorp geen vlakte, en 't is veel, dat 'er plaats voor een Kerk is, die men daar, en op andre Christen-dorpen, dog op zeer bekrompe plaatzen heeft. Dit dorp scheidt met *Nako* onder *Kilang* een *Coracora*.

Zy hebben weinig land, waar op veel *Kajoe Poeteh*-boomen staan, die hen niet veel konnen geven. Ik heb hier een man gesproken, die wel 130 jaaren oud, en dien 't toen nog geen groote moeite was, dit gebergte op en neder te gaan.

Een zeer
oud In-
wooner
in dit
dorp.

Van dit dorp gaat men na 't dorp *Nako*, langs een weg die op vier plaatzen zeer gevaarlyk en byzonder smal is, alzo men boven op de rug van een berg, daar men over moet, maar een voet breedte, en aan wederzyde een schrikkelyke steilte, en diepte heeft, dat my noodzaakte uit myn stoel dikwils te voet te gaan, hoewel ik 'er ook wel over gedragen ben, en eens in myn jeugt, te peerd'er over gereeden heb; maar toen ik die plaats wel beschoud had, deed ik dat nooit meer; maar liet my dragen, of ging te voet, dat het zekerste was. Op de weg na dit dorp is een kleine steilte, met trap-

Nako.
Gevaar-
lyke
weg.

trappen gemaakt, daar ik weldertig man aan een stoel had, en nog deinsden zy te rug.

Nevens Hatelae, onder den Koning van Kilang. Het dorp legt zeer dicht by Hatelae, pas een kanon-schoot, of twee, 'er af; maar mede vry hoog te klimmen, zoo dat ik daar en in de dorpen om streeks, de witte wolken menigmaal beneden my hebbe zien dryven, die, daar zy vielen, zomtyds regen van zich gaven.

Het staat onder een Graaf, die van den Koning van Kilang ook afhangt. De huizen zyn hier en daar in 't hangen van een schrikkelyk styl gebergte boven malkanderen zodanig gebouwd, dat men schrikt het aan te zien. Daar is geen vlakke, dan die pas voor de Kerk, en niet zeer groot is. Het beste huis, dat ik 'er zag, is dat van den Graaf, van planken gemaakt; waar ontrent men agter 't naaste huis vervaarlyke groote op zig zelve staande klippen heeft.

Het komt aan de buitenzyde van Leytimor aan een kleene zandstrand, Sea genaamt, uyt, alwaar ook 't riviertje, dat tusschen hun en Hatelae is, uytwatert. Zy zyn 328 zielen, 100 weerbare mannen, en 22 Dati's, sterk.

Kilang.

Naast hier aan, een quart myls verder, al Zuid op, gelyk de vorige dorpen ook leggen, is het dorp Kilang, alwaar den Koning een fraje planken-wooning heeft.

De weg hier na toe, is mede op en neder, dog duurt niet lang, also het dorp zeer dicht by Nako is. Het legt ontrent twee mylen van 't Kasteel op een steilen heuvel, aan wiens voet de groote rivier Way Ila is.

Men heeft hier mede zeer weinig plaats, en geen vlakke, zo dat men zig hier niet veel, dan in 't bosch langstmalle wegen, die op en neder gaan, vertreden kan. De beste vlakke, die 'er is, neemt de kerk weg; die (gelyk zy alle zyn) van planken, dog vry groot is. Eer men in Kilang komt, ontmoet men ook 3 à 4 smalle en zeer steile aan weeryden afgaande paden, zo dat men schrikt na beneden te zien.

De Koning van Kilang, de tweede in rang der Christen Koningen alhier, gebiedt over 425 zielen, 106 weerbare mannen, en 34 Dati's; buiten welke ook die van Nako, en Hatalae, onder hem staan, en met hem een Coracora scheppen. Hy woont aan 't Kasteel in een schoon plankenhuis, zynde een van de rykste Koningen, dat aan zyn zilver, en goud, genoeg blykt.

Deffels Koning nader beschreven.

Deze Koningen van Kilang zyn afkomstig van 't eiland Noessa-Laoet, uit het dorp Titaway, zynde de eerste Koning al voor de tyden der Portugeezen van daar wegens eengefehil, dat hy met

zyn broeder had, gevlygt, en, hier gekomen, Koning van Kilang, alzo hy een Konings zoon was, gemaakt. Ook zyn zy ten deele van Lessidi, van eenen *Radja Papoewa*, of een Papoewase Koning, die op Leytimor quam aandryven, geïpooten. Een ander gedeelte van hen is van Goram oorspronkelyk, weshalven zy ook uit drie Son's bestaan, die dezen heuvel schoon gemaakt, zig daar neder gezet, en eerst de nazaten, van *Radja Papoewa*, dog daar na dezen Noessa-Laoetzen Prins tot Koning over dit dorp Kilang verheven hebben, dat zoo na de menigte der Kilang- of Kajoe-Poeteh-boomen, die daar vallen, genaamt is.

De eerste, en oudste Koning onder die van Kilang, die zy zeggen gekend te hebben, was *Radja Papoewa*, waar van zy den tyd niet net weten te bepalen.

Na hem quam eenen *Latoe Besi*, de eerste van de Kœelho's, dog voor de tyden der Portugeezen, hoewel hy onder hen nog leefde, en van hen zyn geslachtsnaam van Kœelho kreeg; ook weten zy den tyd van dezen Koning niet net aan te wyzen.

Na dezen quam *Emanuel de I.* die in 't jaar 1617. by de komst der Hollanders Koning was. Hy heeft nog onder den *Heer Philip Lucassen* geleefd, en is; by zyn leven al, door *Emanuel de II.* zyn Zoon, ontrent in 't jaar 1629 vervangen, dog in 't jaar 1659 overleden, latende geen kinderen na.

In 't zelve jaar volgde hem *Antoni Kœelbo* (gemeenelyk Quêljo gezegt) die in 't jaar 1678 den 20 Juli overleden, en in 't jaar 1676; den 7 Juli provisioneel, dog den 21 December absoluut door *Domingos Kœelbo* vervangen is; een wakker man, dien ik zeer wel gekent heb, en die gemeenelyk, een Fluweele swarte Rok, met massive Goude groote knopen, een gouden hoedband, en een rotang met een gouden knop droeg, en die alles van Silver tot noodig gebruik zeer pragtig; na den trant der Hollanders (hoedanig hy ook zeer wel in hand wist te onthaalen) in huis had. Hy is in 't jaar 1711; den 24 December overleden, en in zyn plaats is in 't jaar 1713. *Jacob de Roy*, die nog regeert, gekomen.

Van Kilang gaat men na het dorp *Ema*, dat 2 mylen van 't Kasteel, op een vervaarlyken hoogen steenagtigen heuvel na 't Zuid-Oosten, niet verre, of pas een quart myl van daar, by den grooten en hoogen berg Hoewa-Ressi, dat is, nog hooger, en die boven op tot dicht by Leahari vlak, zonder vrugt boomen, en een en half myl hoog is, legt. Valt

'er

'er ergens te klimmen, hier niet weinig, alzo men schrikkelijke steilten, en zeer diepe yzelyke valleyen heeft. Rivieren. Ontrent het zelve is de rivier Ihoewayman, die in de groote rivier Wayhaha valt, die zig aan de Zuid-Oost zyde des Lands by een ongemakkelyk strand ontlast. Nog heeft men ontrent strand een rivier, Toy Coete, dat is, kleeren wasschen, genaamt. De huizen staan hier boven malkandren, die, by sware Aardbevingen, wel eens van boven nederploffen. Het staat onder eenen Orangkaja, die niet alleen over dit dorp maar ook over Hoekorila, Roeton, en Leahari, te gebieden heeft. Het dorp is mede Nagelryk, en sterk 712 zielen, 186 weerbare mannen, en 60 Dati's. Zy zyn Oelilima's, en scheppen met haar vier dorpen een Coracora, die van Ema zyn ten deele van Java oorspronkelyk, en gekomen van eenig volk, dat hier uit een jonk aan land ging.

Hoeko-
sila, en
rivieren. Van Ema gaat men na Hoekorila, dat in 't Zuid-Westen, en een quart myl 'er af, hoe verre het ook van Kilang legt. Dit dorp legt op een schrikkelijken heuvel, die men niet dan met groote moeite, voor al als 't geregend heeft, opklautert. Om van Hoekorila na Ema te gaan, daalt men eerst wat steil af, dan moet men een hooge steile steenberg op, meest langs een smalle weg, die een korte poos daar na gelyk is, maar dan moet men een yzelyke zandige smalle steilte af, en dan komt men na een smalle gelyker weg opgegaan te zyn, langs een vermakkelyke gelyke weg, dog die een weinig dicht by 't dorp zelf op en neder gaat, in Ema. Men heeft hier mede weinig plaats, om zich te vertreden, en niet dan een smalle weg, gaande na een vervaarelyken heuvel, die Oost aan na 't eiland Noessa-Laoet ziet, dat zig vlak 'er voor vertoont. Op die plaats was een klein Spelhuysje gemaakt, daar in ik menigmaal gezeten, en even ter zyden 't welke ik een steilte vond, diergelyken ik ooit bevorens hebbe gezien, alzo men geen grond wegens deszelfs hoogte, vernemen kan. Van dezen steilen heuvel was kort te voren een vrouw gevallen, die eer zy beneden quam in een boom, half weeg hangen bleef, en daar den geest gaf, zonder dat men haar helpen kon. Als men van Kilang na Hoekorila gaat, daalt men een steilen zandige berg af, en komt men by een fraaje rivier, Weir Saniri, dat is, water der vergadering, genaamt, zynde de scheiding tusschen deze twee dorpen. Dan moet men weder een steilen hoogen berg op, en men daalt ten eersten weer neder, ontmoetende slegte smalle wegen, en ook nog een spruitje, Weir Soeri Cap-

pa, na die van Oerimefing, en Cappa die zo verre quamen oorlogen, genaamt. Dan moet men weer een vervaariker steilen en klipagtigen berg op, tot dat men by een hoogen en grooten Waringinboom komt, die ons, na een klein half uur van Kilang onder weeg geweest te zyn, in 't dorp zelf brengt.

Schoon dit dorp onder een Orangkaja van Ema staat, zoo heeft het egter zyn eigen Orangkaja, die 't gezag heeft over 307 zielen, 91 weerbare mannen, en 24 Dati's. Het is hier rondom een zeer dicht bosch, waar in veel Nagel- en allerlei andre boomen zyn.

Van Hoekorila gaat men na 't dorp Leahari, dat 'er, langs 't Noord-Ooster gebergte van Ema, een half myl aflegt. Men neemt den weg langs de Zuid-Ooster-zyde van Leytimor, en gaat over een weg, die langs de voet van dat gebergte, en over den steilen hoek Hihar loopt, die yfelyk om af te gaan, schoon hy met trappen gemaakt is; en dus komt men, na veel moeite, in dit klein dorpje langs die kant, hoewel men 'er, van Hoekorila eerst weer na 't Kasteel, en dan langs den weg van Hoctoemoeri na Roeton, ook komen kan: maar dan is men wel zeven mylen, ja langer, onder weg, die schrikkelijk om op en neder te klimmen is.

Het dorpje Leahari, dat wat meer na 't Oosten legt, is zeer klein, en van weinig belang. Het legt beneden op een gelyken grond, alwaar eenige slegte huisjes verspreid zyn, en staat mede onder den Hoofd-Orangkaja van Ema, die Christen is, gelyk ook alle dezedorpen van Leytimor. Het heeft egter nog een byzonderen Orangkaja, en die, nevens den Orangkaja van Roeton te zamen, onder zig 177 zielen, 82 weerbare mannen, en 36 Dati's.

Het dorp Roeton legt ontrent een klein quart myls 'er af, wat nader by 't strand, mede op een vlakke grond, op welke men wat meer en beter huizen, ook hier en daar een schoone Pompoelmoesboom behalven allerlei andre Vruchtboomen, vind. Hier kan men nog eens wandelen, en zich aan strand; dat na Hoctoemoeri loopt, verluchten.

Van Roeton gaat men langs 't vlakke strand na 't dorp Hoctoemoeri, dat is, agter den berg, gelyk het ook legt. Men passeert, een weinig buiten de landweg van Roeton, na strand toe, en op strand, een klein water, of riviertje, Way Teté, dat is, een weinig water, en wat verder een uitwatering van een moeras, Ouwr; nog wat verder een riviertje, Way Waroeni, dat is, 't steil wa-

Leahari, en Roeton.

Hoctoemoeri, en rivieren.

water, genaamd. Een weinig verder ziet men veel zoet water door de grond dringen, en in zee loopen, en pas aan de Roctonfe zyde, van Hoetoemoeri af, ontmoet men de rivier Way Hochoen, dat is de oorspronk der rivier, genaamt, en dan komt men, na pas een half uur onder weeg geweest te zyn, in 't grootste dorp van 't ganfche eiland van Amboina. Het legt in de langte zeer verre langs strand uitgebreid, en is opgepropt van Huifen, ook heeft men 'er een fchoone kerk.

Nooten-boomen hier.

Het is zeer volk- en Nagel-ryk, ook zyn 'er eenige Nooten-boomen. De inwoonders plagten van ouds al mede op zeer fteil gebergte zig te onthouden, en met die van Ihamahoe uyt rooven te gaan; 't geen hen de Heer *Herman van Speult* (gelyk wy elders zien) verleerde, verdeelende hen 1618. na dat hy hen overwonnen had, onder de Orangka-ja's aan 't Casteel. De Heer *Jan van Gorcom* gaf hen weer vryheid, om aan de Pas van Baguala te woonen; dog in 't jaar 1635. en 1636. van daar weer verloopende zynde, zyn zy van 't gebergte, daar zy gevlugt waren, niet afgekomen, voor dat zy onder de Heer Landvoogd *Demmer*, met ons vrede maakten, op welke tyd zy hier, daar zy nu leggen, geplaatst zyn. Zy zyn 998 zielen, 270 weerbaare mannen, en 69 Dati's fterk; van welke nog eenige aan de Pas van Baguala woonen, die de naam van kleen Hoetoc-moeri dragen, en die 74 zielen, 25 weerbaare mannen, en 10 Dati's, uytmaken.

Zy hebben veel Sagoe- en veel jonge Nagelboomen. Het is een trots, en moedig volk, tuffchen de welke en het Casteel een fwaar hoog gebergte, en een ongemakkelyke fteile weg is, al over wortels van boomen, die ook hier en daar al vry smal is, wel een groot half uur al opgaande, tot dat men by eenige Kajoe-Poeti boomen komt, daar men gemenelyk rult, van waar men agter uyt een fchoon gezigt na de Zee, en van 't Land van Soeli, en van de eilanden, Oma, Ceram, Honimoa, en Noeffa Laoet heeft. Van daar zakt men weer na beneden, tot dat men by Way Hoewa komt, dat het Pinangwater beteekent (hoewel ik in 't jaar 1704. 'er geen water in vond.) Daar na gaat men weer een leelyke weg op, en ontmoet Way Hoerani, zynde de rivier, die by den Roodenberg in zee loopt. Dan klimt men weer op, tot dat men na de groote rivier, of Way Ila, af gaat, zynde een goede weg, uytgenomen digt by die rivier, daar de weg vry fteil, en lang afgaat, en hoe men nader aan de rivier komt, hoe de weg fteiller en smaller is.

II. Deel.

Van de groote rivier tot Ambon toe is de weg hier en daar nog al wat hakkelig, en daar na werd ze allenskens beter. Ontrent $\frac{3}{4}$ uurs van de groote rivier heeft men ook veel Nani-boomen, en zeer hooge en groote Damar- of Hars-boomen.

Die van Hoetoemoeri geeven voor mede Javaanen, en van dat vaartuyg, dat in Amboina quam aandryven, oorspronkelyk te zyn, op 't welke twee broeders waaren, de eene *Pati Duri*, die op Hitoe Lama aan land ging, en zig daar nederzettende, de eerste der ftam Tanah-Hitoe-Meffen was. De andere *Pati Candalia* genaamd, quam op Hoetoemoeri aan, en heeft zig daar vast gemaakt. Van ouds waaren die van Hoetoemoeri de Pottebakkers van Leytimor.

Ik heb in dit dorp eenen *Pati Oeffen* gefproken, die dienaar van den eerften Ambonsen Landvoogt geweest, en ontrent 100 jaaren oud, en nog zeer fterk was; maar die verklaarde, dat de oude man op Hatalae, bevorens by ons aangehaald, wel 30 jaaren ouder, dan hy, was.

Ontrent dit dorp heeft men onder andere ook verfcheide Coelit Lawan-boomen, welke die heerlyke specery-fchors van zich geven, waar uyt men een Olie trekt, die zeer fterk na de Nagel-Olie gelykt, zynde lieflyk van reuk, en zeer dienftig voor de gezondheid, uyt-en inwendig.

Rivieren; Sereé, en Coelit Lawan hier.

Van Hoetoemoeri nu, langs een zeer moejelyken weg, over een fteil en hoog gebergte, na 't Casteel gekomen zynde, gaat men eindelyk over heuvels, en vlakten, die niet onvermakelyk, en met veel Sereé bezet zyn, waar van men de Stad, na welke men van die kant allenskens en gemakkelyk afdaalt, zeer lustig, en onderscheiden in alle zyn gebouwen, en benoorden de zelve den inham, en 't land van Hitoe, leggen ziet. Men gift dezen weg, van Hoetoemoeri tot het Kasteel toe, op twee mylen; ik ben vier uren 'er op gedragen.

De eerste Koning in rang, die men aan 't Kasteel heeft, daar hy ook in zyn dorp woond, is die van Noeffanivel.

Noeffanivel, met de Dorpen.

De naam van Noeffanivel beteekent het Calappus of Cocos-eiland, mogelyk na die boomen, die op den hoek van Noeffanivel aan 't eynde van Leytimor veel ftaan, die van de zeevarende gemenelyk (dog zeer qualyk) Roefnive genaamt word.

In oude tyden wierd die Koning Latiti of Latoc Sapocelang, dat is; de koning van 10000 fwaarden, genaamd, om dat hy toen magtig was, zoo veel ge-

wapende mannen voor den dag te brengen. Hy maakte in oude tyden ook vier dorpen, en nu zo veel Campons uyt.

Die van des Radja's Campon plagten wel eer een myl van den uystersten hoek Way Hoeki, na het Noord-Oosten wat in 't gebergte, op de plaats, Amanila, te woonen, alwaar toen ook het nu uitgestorven dorpje Eri, aan de binnenzijde was. Ook hadden zy aan de Zuidzijde nog het klein dorpje Hatihari, dat wat beoosten lag, en nu ook al uytgestorven is. Zy hebben al voor de Portugeesche tyden geoorloogt met die van Hative, die veel onder hen geleeden hebben.

Aan den hoek Way Hoeki, of eygentlyk wat meer nabuiten, op de plaats Nama Latoe, woonde Latoe Halat, dat is, de Koning van 't Westen, die 't hoofd van de twee Campons is. Het derde Campon is Pati Seylale, een dorpje, dat ontrent Hative, beweesten over de rivier den Olifant, legt, en de vierde was Papala, die by Latoehalat op Way Hoeki by de Portugeesche baey woonde.

Nu legt het dorp Noeffanivel by een aan 't Casteel Victoria, in 't Zuid-Zuid Westen, en aan, of in de Stad Ambon, zynde als een van des zelfs voorsteden, hoewel nog pas binnen de wolkomende, En nu zoodanig verdeeld; dat de eerste, en derde Campon onder den Radja, en de tweede en vierde onder Latoe Halat, als twee byzondere hoofden, die ook ider een byzondere Coracora voeren, staan; dog deze Koning gebied ook over het dorp Hatoe, gelyk wy op zyn plaats al gezegt hebben.

Hun afkomst van Java. Die van Noeffanivel rekenen zig van 't Koninkryk Toeban, op Java, afkomstig, en dierhalven ook eenigfins bloedverwanten van de Hitoeften te zyn. Zy waren van ouds Oelilima's; en eertyds wel Heidenen, dog naderhand zyn zy Christenen geworden, zo onder de Portugeesen, als onder ons.

En hun gellachtlyt. Den oudste, die deze Koningen van hun geslagt weten op te tellen, was Latoe Aylema, diens zoon geweest is Sinapati, die ten tyde van den Portugeeschen Zee-voogd, Don Andrea Furtado de Mendosa geleest, gelyk hy hem in 't jaar 1602. ook bewoogen heeft, om van Kaytetto, op de kust van Hatoe, weer na 't Casteel te komen, en sich en eenige van de zynen, te laten doopen, latende hem, en zyn tweede zoon Thomas de Soysa, na den onder Zeevoogd, en zynen oudsten zoon, Andrea, na zich zelve noemen, gelyk ook zyn dogter na de Gemalinne van den Portugeeschen landvoogd van

Amboina, Gaspar de Melo Gimara genaamt wierd.

De oudste der Koningen, die zy gekent hebben, was dan Thomas de Soysa, die in 't jaar 1602 leefde, en Lecatompeffi, zynen Gezant, na de eerste Hollanders zond.

Zyn zoon Andrea is ontrent in 't jaar 1617. hem, wiens dood nergens net blykt, alzoo men de aantekeningen in 't eerst zoo net niet waarnam, gevolgt, en in 't jaar 1642. overleden.

In zyn plaats quam zyn broeder, Thomas de Soysa, een man, die zig zeer trouwloos gedragen heeft, gelyk wy elders zullen zien. Deze is vervangen door Jan de Soysa, dien ik zeer wel gekent, en in 't jaar 1691. zeer oud geworden zynde, begraven heb. Zyn zoon, Antoni de Soysa, volgde hem in dat zelve jaar, en sturf den 28 September, in 't jaar 1699.

In des zelfs plaats is in 't zelve jaar gekomen zyn zoon Henrik de Soysa, die den 27 Augustus in 't jaar 1708. overleden, en door zyn zoon M. de Soysa, nog maar een kind zynde, opgevolgt, den 31 May in 't jaar 1709. gelyk hy op die dag ook door den Kapitein, Fiscaal, en Secretaris, voorgestelt is.

Dit dorp plagt wel eer een Coracora van zeven Gnadjo's te scheppen, in welke tyd die van Oerimeffen, en Kilang, hen hielpen. Daar na hadden zy 'er een van vyf, waar op de Landvoogd zig plagte plaatzen. Onder den Heer Philip Lucassen, zyn zy in twee Coracora's, van drie Gnadjo's ider, verdeelt, op de eene schepte de Radja, en Pati Seylale, op de andre Latoe Halat, en Rissacotta. Ook zyn toen Hatoe, en Amahoefoe by die van Noeffanivel gevoegt, gelyk het nog is, dog Seylale heeft zyn byzonderen Pati. Deze twee dorpen Noeffanivel, en Seylale, zyn sterk 450 zielen, 108 weerbare mannen, en 42 Datien-Lati's. Latoe-Halat, met Rissacotta, le- toehalat, vert 520 zielen, 126 weerbare mannen, en 75 Dati's uit.

Die van het dorp Amahoefoe, wel eer Landwaard in wel een myl van 't Casteel na 't Zuid-Westen, en daar na ontrent de rivier Wapia gelegen, daar hare grenzen tot aan de rivier Way-Inner, daar 't begin van Noeffanivel's gebied is, loopen, zyn nu ontrent Noeffanivel mede aan 't Casteel in 't Zuiden geplaatst, sterk zynde 128 zielen, 49 weerbare mannen, en 26 Dati's; dog scheppen met Latoe Halat.

De naaste in rang der Orangkaja's, aan 't Kasteel leggende, is die van Halong, dat een Pati, en welkers dorp naaft aan Soya, en dicht aan de Roodenberg gelegen is; daar het eertyds wel ander-

anderhalf myl van 't Casteel na het Noord-Oosten lag; dog 't legt nu beneden in het Noord-Oost; sterk zynde 364 zielen, 109 weerbare mannen, en 32 Dati's.

Hative Kitsjil.

Onder Halong staat ook Hative Kitsjil, een kleendorpje, eertydseen halve myl van 't Casteel na 't Noord-Oosten, ter plaatze, daar de *Heer Engels* land is, een zeer vermakelyk oord, daar veele en schoone herte-beesten vallen, alzoo men 'er schoone vlakten op de heuvels heeft; dog nu wonen de ingezetenen meest in Halong. Het werd Hative Kitsjil, of klein Hative, genaamt, om dat groot Hative ook wel eer hier lag. dat wegens siekten van daar na 't Westen, by die van Tawiri, daar het nu nog legt, verhuisde; blyvende toen maar eenige weinige daer wonen.

Hare afkomst.

Zy geven voor mede van de reeds gemelde Javaanen afkomstig te zyn, van welke Moriane, hun Orangkaja, zegt gesproten te zyn, zy zyn sterk 103 zielen, 36 weerbare mannen, en 18 Dati's. Zy scheppen met Halong eene Coracora, en Halong zelfs heeft twee Soa's.

De Lateri, mede onder Halong.

Onder Halong is ook ondergestoken het gehugt, de Lateri, tusschen de Pas van Baguala, en Hative Kitsjil, leggende. Deze Halongers, en al hun buuren, zyn zeer Nagel- en Sagoe-ryk. Zy waren van ouds magtig ter zee, voerden gedurig oorlog; met die van Hative, Soya, Ema, Kilang, en andre; dog zy waren meesters van den inham, en bleven oneinig met de andren tot zy, onder de Portugeesen, als Christenen vereenigt wierden. Ook plagten Halong, en Baguala ten tyde der Portugeesen onder 't Casteel by een te leggen; dat zy ten tyde van den *Heer Houtman*, eersten Ambonschen Landvoogd, nevens die van Way, en Soeli, mede deden.

Hative,

Na die van Halong volgt het groot dorp Hative, dat ten Zuid-Westen 't Casteel Victoria by Tawiri pas een muquet schoot 'er af legt. Dit is het oudste Christendorp in Amboina, het woord Hative betekent in 't Amboineesch, verstandig, zy zyn van Hoewamohel gesproten, en plagten aan de over zyde, Beoosten de Laha, by de rivier Wapia te wonen, grenzende dicht aan die van Hoekoenoalo, of de drie huizen, by 't riviertje Wäome, en te landewaard tegen Senalo.

Rivieren aan de overzyde.

Zy hadden den roem van ook magtig ter zee te zyn, en zy waren 't, die de Portugeesen eerst in den inham, daar nu 't Casteel is, bragten.

Dit dorp is nu onder een Orangkaja, (wel eer wierden zy Hhoekoms, of

Richters, genaamt) en levert uit, met die van Tawiri, 532 zielen, 134 weerbare mannen, en 75 Dati's. Hun land aan de overzyde is vol rivierkens, waar van de vooruamste zyn Waylaba, de grootste, en maakt aan de baay van de Laha, daar na Tawari, een rievierken van oud Tawiri, en daar na de groote en kleene Waypia, die van den berg Tihoe afstroomt, alwaar de beste Batoe Poan of Terra Sigillata (zynde een zagte steen, die de Ambonse swangere vrouwen geene eten) veel valt; ook heeft men op dit zelve land van Hative de rivieren Wayläa, Sefoeroe, en de groote rivier Waylla, ontrent Hoekonalo.

Batoe Poan, of Terra Sigillata, hier.

Tawiri, nu een deel van Hative, stond wel eer op zig zelve, leggende mede aan de overzyde, dog wat nader aan de Laha; maar nu by die van Hative bewesten de rivier den Olifant, ontrent het Casteel.

Tawiri

Zy hebben haar eigen Orangkaja, dog scheppen met die van Hative een Coracora, en zyn zamen Oelifiva's.

Die van Hoekonalo plagten ook onder die van Tawiri te staan; dog hebben nu een eigen Orangkaja, die ook onder Tawiri, zoo hy niet bevryd was, om dat hy 't bestellen der brieven bezorgt, zou moeten scheppen.

Eindelyk zoo is 'er aan 't Casteel in 't Noord-Oosten, tusschen de stad AMBON, en die van Soya beneden, ontrent de rivier Waytomo, nog een gehugt, gemeenelyk 't Campon Maredheyka genaamt, bestaande uit vreemdelingen, met de Portugeesen eerst uit de Moluccos hier gekomen, en van hen gebruikt, om zig met deze lieden tegen de Amboineesen te versterken.

't Campon Maredheyka; en deffels Manfchap.

Over deze is de Gnato-hoedi of voorzeiler van de Coracora vloot, hoofd, en zy zyn 527 zielen, 158 weerbare mannen, en 84 Dati's sterk; schepen te ook een Coracora op zig zelve.

Nog heeft men Oerimessen, dat eertyds een Oeli was, uit de vyf dorpen Pati, Kappa, Seri, Sima, en Awaha, of Awahang, bestaande, dog zy zyn of onder Oerimessen (dat bezuiden Noeslänivel nu aan 't Casteel legt) ondergestoken, of uitgestorven. Oerimessen is onder zyn Orangkaja sterk 126 zielen, 42 weerbare mannen, en 27 Dati's, zynde al by de komst der Portugeesen alhier verstroyd. Awahan plagt tusschen den hoek van Seri (of Hatiari) en Kilang, aan strand te leggen. Cappa lag op 't gebergte. Sima ontrent strand, op de rug van een afgaanden berg. tusschen de twee vorige. Seri lag aan strand by de hoek van Seri. Hatiari plagt aan strand, ontrent de hoek van die naam, Seylale pas voorby Way Hoeki, daar nu de wagt

Oerimessen met zynae onderinge dorpen.

De manfchap der Christenen op Leytumor by eengetrokken.

is; en Amalioefoe wat verder den inham in, te leggen.

Dit nu zyn alle de Amboineefche Christenen, die men op Leytimor bevind, de welke te zamen 6482 zielen, 1817 weerbare mannen, en 657 Datis uytmaken.

Van de stad Ambon.

Waar by nu nog eenige weinige Moammedaanen (zynde veel oude daar gebannen Hoewamohelafen) die reeds opgebragt zyn, dog nu hier op Leytimor woonen, zouden moeten getelt worden; zonder dat anders wegens 't beschryven van Amboina nu iets meer overig is, dan van de Stad Ambon te spreken; behalven dat op dit land van Leytimor nog legt een spitse streck lands, van 't Casteel tot den hoek van Noeffanivel, van twee en een halve myl, van welken hoek men ook een kleene bogt een half myl 'er af heeft, de Portugeefche baey genaamt; buiten dien hoek van Noeffanivel, legt ook een rif, een half uur buyten de wal, daar op de minste grond 15 vadem is. Men is 'er vlak op, als men den galghoek even binnen den hoek van Noeffanivel heeft.

Van de Stad A M B O N.

Deffels teekening.

Het eerste, dat wy hier vertoonen, is een nette afteekening van deze stad, zoo als men die in de plaat N^o. xxx. ziet.

Van waar de naam afkomstig zy.

Wat den naam van Amboina betreft, die aan dit eiland gegeven, en waar na deze ganfche Landvoogdy ook genaamt word, die schynt wel van de naam, die de stad draagt, te weten, van Ambon ontleend te zyn, maar alzo dit een naam is, die de stad, die niet oud is, niet zeer lang kan gedragen hebben, zoo is 't niet onwaarfchynelyk, aengzien de inlanders, en ook de westerfche volkeren, niet zoo zeer die stad, als wel dit geheel land, zoo noemen, dat 'er deze of gene plaats in oude tyden in Amboina moet geweest zyn, die den naam van Ambon gelyk het de meeste Oosterfche volkeren, of wel van Apon, gelyk het de Amboineefen in hun taal noemen, gedragen heeft.

Dit heeft my lang aangezet, om by den inlander na de plaats, of 't geilagt, dat zulken naam gevoert mogt hebben, neerftig te vernemen. Ik vond eindelyk een Moorfchen Priester van Boero, zig aan den Roodenberg onthoudende, die den naam van *Tabi Apon* droeg, maar die kon my geenzins berigten, van waar hy aan dien naam gekomen was.

Na lang navorfchen, gaf my de Gnato-hoedi, Domingos Gomes, dit licht, dat Cailolo, een dorp op 't eiland Oma, in oude tyden den naam van Ambon, of wel Apon (zo zy't noemen) gedragen

had, en dat daar na het geheel land genaamt was.

Dit zeggen was wel goed, maar voldeed my niet, alzo ik bewys daar by vorderde. Hy zeide dat dit klaar bleek uyt een lied, dat die van Cailolo, als hen eigen, nu nog gewoon zyn in 't fcheppen of roejen op hunne vaartuigen te zingen, waar uyt hy toonde, dat Caylolo van ouds het rechte Ambon was, en ook de naam van Apon gedragen had.

Het Lied luid aldus:

*Apon kailólo kailólo
Jammaae foerinaja mataëna*

Dat is:

Kailólo kailólo is Ambon.

En de braven *Soerinaja* is myn Vader. (dat is, myn Hoofd, of Orangkaja) alzo zy de Overheden van ouds hun Vaders, even als die van Gerar Gen. 26. hunnen Koning, *Abimelech*, dat is, den Koning myn Vader, noemden.

Een fracy bewys, en daarom te meer geloof verdienende, om dat de Amboineefen geen andre oude gedenkschriften, dan hunne Liederer, hebben, die zy nog dagelyks, 't zy als zy fcheppen, 't zy op de groote feften, gewoon zyn te zingen, welke liederer ook alle ftranden en plaatfen, daar zig ider dorp van de oudfte tyden af nedergezeth heeft, zeer klaar aanwyzen. Ook is 't een zaak, die hare verwondering verdient, dat de Amboineefen op alle die Eilanden malkanders Ambonfe Taal niet verftaan, en nogtans alle de oude gezangen, die in de oude en zuivere Howamohelafe Taal gemaakt zyn, zeer wel kunnen verftaan, fchoon ider Eiland aan zyne byzondere wyze van zingen, en Tifa- of Trommellag bekend, en daar door zeer duidelyk van anderen te onderscheiden is.

Na dat wy dit voor af hebben aangemerkt, gaan wy nu over om de Stad Ambon, zo als zy nu is, te beschryven.

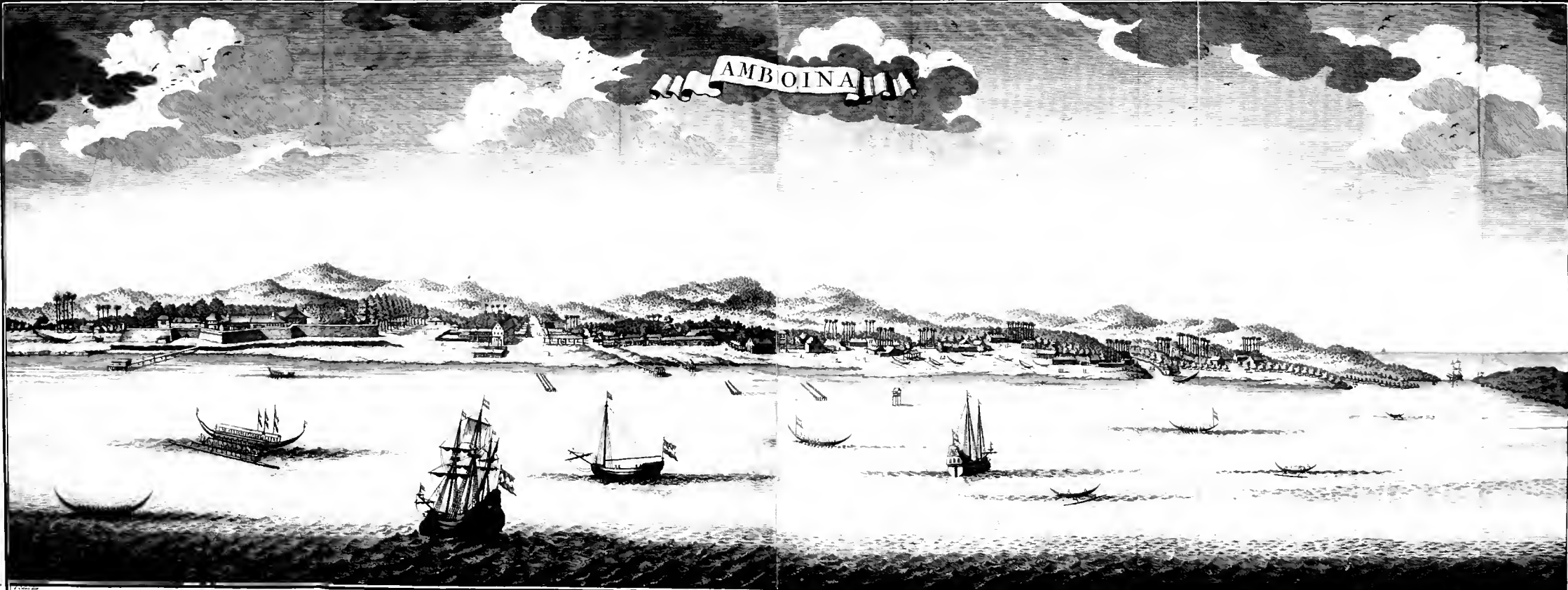
Sy legt ontrent twee en een halve myl den inham in, op de Noord-zyde van Leytimor, ontrent de voet van den berg van Soya, in 't Suid-Ooften; in 't Westen door de fchoone rivier den Olifant, of Batoe Gadja; (die 'er langs in zee loopt) in 't Noorden door de Zee van den inham, en in 't Westen door de rivier Way Tomo bepaalt; hoe- wel om net te fpreken, de dorpen van Noeffanivel, Oerimeffen, enz. in 't Westen, en die van Maredheyka, Soya, en Halong, in 't Ooften niet wel van de Stad, daar zy aan valt leggen, konnen afgefcheiden werden, dewyl de zelve met de wegen die van Halong Zuid-
West

De Stad; nader be- fchree- ven.

Altitive van Alang

AMBOINA

1 t Forten | 2 t Nieuw Spitaal | 3 Stadhuys | 4 Stadhuys voren | 5 t Gerecht | 6 t Stadhuis | 7 Pajffer | 8 De Althijf Kerk | 9 Arsen Brandery | 10 Burger Wacht huys | 11 t Prison guarnier | 12 t Verdronke Land | 13 d Rivier den Cyfont | 14 Nieuwe | 15 d Rivier Nye Nieu | 16 Galy hook | 17 De hook van Alang

West, West, en Noord aan tot Noesfanivel loopen, den eigentlyken omtrek van de Stad Ambom maken; ten ware men de Stad maar zobepaalen wilde, gelyk ze de Heer *Padbrugge* binnen haare wallen gelegd heeft, in hoedanigen geval de dorpen *Maredheyka*, *Soya*, *Halong* en *Oerimeffen*, 'er buiten blyven; dog Noesfanivel en *Latoe Halat* moeten daar binnen mede, als een deel van de Stad, gerekent werden; al 't welke zig in de beschryving van de Stad zelve wel ontknoopen zal.

Hare
groote
in den
omtrek.

Zy legt langs een fraay strand van 't Noord-Oosten na 't Zuid-Westen niet wel een quart myl uitgestrekt, beslaande dan van 't Noord-Oostendoor 't Zuiden tot aan 't strand weer in het Zuid-Westen, binnen de aarde wallen gerekent, een groot half uur in den omtrek, dog zo men 'er *Soya*, *Halong* &c. byrekent, zal 't wel een groote myl in zynen omtrek beslaan, of, van *Ambon* rond te wandelen; 5205 treden in 't rond, of in zyn ganfchen omtrek uitmaken.

Aldus nu legt de Stad op een schoone vlakke; die overal op een gelyke weg van 't strand na 't gebergte van *Soya*, en tot des zelfs voet zo gemakkelyk, en zo weinig opgaat, dat men het in 't minste niet gewaar werd; hoewel het van strand af tot aan de voet van *Soya's* berg verscheide voeten verschilt, dat de weg langs den berg, hooger dan 't strand is.

In oude tyden plagt de Stad maar een open vlek te zyn; dog nu heeft zy aan de land-kant voor een groot gedcelte aarde wallen, maar aan 't strand en zelf op de meeste plaatsen is zy open, zynde alleen van de weg van Noesfanivel tot aan de wagt (of tot de groote weg, die van strand langs des Heer's huis na den berg van *Soya* loopt) en aan de andre kant van de Stad van de brug in de *Maredheyka*-straat, tot aan 't bruggetje, dat over de *Way Tomo* na 't nieuw *Siekenhuis* strekt, met die wal bezet. Ook zyn 'er geen poorten aan; zo dat dat men het om regt te spreken, nu nog een vlek in dien opzigte zou moeten noemen, daar het anders in uitbreiding een fraeje stad is.

Zy is ordentelyk in straaten, en blokken; of wyken, al volgens ordre van 't jaar 1666. 23 Novemb. verdeelt. De straaten zyn fraay recht, matig breed, en vast van grond, schoon niet gestraat. Indien 't al zeer swaar geregent heeft, zo is 't water, door dien de grond spongieus is, ten eersten weer weg, en 'er in getrokken.

Naamen,
en verde-
te aan-
wyzing

De naamen der Straaten zyn deze:

1. De *Olifants*-straat, loopende van 't Kasteel vlak Zuid-Oost aan tot tegen de

voet van *Soya's* gebergte, welke straat 780 treden in de lengte, en zo breed is, dat 6 of 8 Perfoonen naaft malkanderen kunnen gaan.

2. De *Burg*-straat, die met de voorige in 't kruis, en van de *Way Tomo* Zuid-West aan langs 't oud *Siekenhuis* en de *Stads-Herberg* loopt; zynde niet wel half zo lang, en even breed. Tusschen de *Straat*, en 't *Casteel*, is een groot plein met *Mangga's*-boomen, dicht bewasschen.

3. De *Heeren*-straat, die met de voorige meest gelyk loopt over de breedte der Stad van 't Oosten na 't Westen, in breedte ten naaften by met de *Burg*-straat gelyk; dog meer landwaart op na *Soya's* berg gelegen, en wel eens zo lang. Zy loopt van de *Olifants*-straat, tot aan die van *Noesfanivel*, en is door de Heer *Padbrugge* gemaakt.

4. De *groene Geulen*-straat, die voor by 't *Armenhuis* tot aan de weg van *Noesfanivel*, in 't Westen leggende, loopt. Dit straatje is nauw, zo dat 'er maar twee of drie menschen naaft malkanderen kunnen gaan, dog de lengte van deze, en de *Heeren*-straat, bedraagt nog wel eens zo veel; of wel 802 treden.

5. De *Macassaarse*-straat, dat een nieuwe straat, en de laatste landelyke, die van 't Oosten na 't Westen loopt, en met huizen bezet is, is de plaats, daar de vrygegeevene *Macassaaren*, tusschen de brug, die over de *Way Tomo* by de Heer's wagt loopt, en tusschen de graf-thuin van de Heer *Rumphius*, wonen.

6. De *Prince*-straat loopt van strand af voor by de *Pasar* of *Markt*, Zuid-Oost op, stuitende tegen de berg van *Soya*, en dierhalven rykelyk zoo veel treden, als de *Olifants*-straat, also de strekking een en de zelve is, lang zynde.

7. De *Konings*-straat is een klein straatje, dat van de *Chincefche*-straat, of van de *Maleytsche Kerk*, Zuid-Oost aan voor by het huis van den Koning van *Kilang* loopt; dog het is niet heel lang, en stuit tegen de *Heeren*-straat.

8. De *Chincefche*-straat, die van 't *Casteel* Zuidwest aan tot aan de rivier den *Olifant* loopt, en ontrent 800 treden lang is, zynde in 't midden door de brug by de *Maleytsche Kerk* van een gescheiden. Een zeer breede schoone straat, die vol *Mangga's* boomen plagt te staan; dog die in 't jaar 1686. afgebrand zyn. Deze straat heeft in haar Westelyk deel nog twee steegjes, die aan strand uytkomen, en geen naam hebben.

9. De *Brede*-straat langs het strand, daar veel huysen staan, en die een zeer

vermakelyke wandeling geeft, zynde zo lang bynaals de Chineefche-straat, en die een fchoon uitzigt over den inham na de overwal heeft.

10. De Maredheika, of Mardykers-straat, die van de brug van de Way Tomo by 't Casteel begint, en tot aan 't einde van Halong loopt, welke weg van 't Campon Maredheyka van de Gnatocdi tot aan Halongs einde wederzyds door de Heer *Padbrugge* met Mangga's-boomen beplant en daar fraay breed is. Deze weg van Halong tot voor 't Casteel Victoria is 1350 treden aan de Ooftzyde der Stad lang.

11. De weg van Noeffanivel; die van de Chinéche-straat tot tegen den Nieuwen Thuin van de Heer *vander Stel*, of tegen de weg van de Olifant loopt, en 1400 treden in de lengte befaat.

Lengte en breedte der Stad.

Dus zien wy, dat de Stad van de rivier den Olifant, tot aan Halong's eynde, zig langs den inham, of langs het strand, 21052 treden in de lengte, of van het Zuid-Westen na het Noord-Ooften, en 1400 treden in de breedte, of van 't Noorden na 't Zuiden, uytstrekt; behalven dat men nu nog twee groote weegen buiten om heeft, die van Halong na den weg, die langs de voet van Soya's gebergte, en van daar tot aan de Straat van Noeffanivel, of van Oerimesfing gaat, loopen. Ook is 'er nog een kleine weg langs het nieuwe Ziekenhuis, die van 't midden van de Maredheyka begint, over de Way Tomo met een Bruggetje, en zo voorby dat Ziekenhuis tot de groote weg in 't Zuid-Ooften loopt. By al 't welke men nog een wandelweg na de Mooren by den Roodenberg zou kunnen voegen, gelyk ook nog een zydeweg, die langs de rivier by den Rodenberg na de Kruitmeulen, en tot aan de Wafch-plaats loopt, die zeer gemakelyk en voornamelyk 's Saturdags vol volk is, wanneer een ider zich daar in de rivier gaat wasschen.

En verdere wegen ontrent de zelve.

1 Getal der Huysen.

Alle deze straten nu zyn wederom in een menigte van byzondere groote blokken, of vierkanten, verdeelt, die, na myn geheugenis, zo of 30 in getal zyn, in alle welke over de 1000 huysen, zonder de publicque gebouwen daar onder te rekenen, getelt werden, die wel alle niet even groot, (dewyl de meeste Chineefche huysen of petakken klein vallen) maar onder welke verscheide huysen zyn, die een groot voorhuys, en aan ider zyde een Zalet van een fraeje groote hebben; dog om alle onordentelykheden ontrent 't bouwen van huysen voor te komen, is aan den Confapel, die te gelyk Roymeester is, deze Instructie gegeven.

Instructie, en Ordre, voor den Confapel, Ide Hancvelt, als Roymeester dezer Stede.

1. Artikel.

DE voorn. Roymeester zal zyn ampt Exerceeren, en bekleeden op den voet, en het Salaris, by de Heeren Gouverneurs; onze voorzaaten, successivelyk benoemt, en gelyk daar van gestatueert is in het Placcaat van den Heer *Gerard Demmer*, van den 6. Februari, 1644. en van de Heer *Arnold de Vlaming van Outsboorn* van den 20. September, 1647. mitsgaders by eenige renovatien, die in het Ambonse Placcaat-boek staan geregistreert, met zodanige veranderingen, en byvoegingen, zo uyt de Statuten van Batavia, als anders (voor zo veel de zelve hier applicabel zyn) genomen.

2.

Niemant zal vermogen eenig Huys, Petak, of ander Gebouw, aan de straat te timmeren, nog ook eenige Paggers te maaken, of te vernieuwen, zonder den voorn. Roymeester daar van bevoorens te hebben gewaarfchouwt, en tot inspectie verzogt, om de zelve by hem, na behooren geschied, en royinge gedaan zynde, als dan zyn werk te beginnen; op pæne, dat wie daar in gebrekkyk werd bevonden, voor de eerste maal zal verbeuren zes realen van agten, en meermaalen daar ontrent peccerende, arbitralyk werden gecorrigeerd.

3.

De Roymeester zal hebben voor ider Royinge, als het een Huis, of Gebouw van steen, of met een steene borstweering zal wezen, zo mede geheel van hout, een real van agten, van een dito van Gabbe Gabbe, een halve dito, van steene of houte Paggers $\frac{1}{2}$ dito, zo mede van floepen met pannen overdekt, en van Bamboes, Gabbe Gabbe, of diergelyke, $\frac{1}{4}$ dito, zullende by hem alleen werden genoten.

4.

Geroepen zynde om eenig Huys, of Erf te meten, zal hy genieten voor ider roede, om de buitenste stiekking, of in den omloop, 2 stuivers, maar van groote Landen of Thuin, buiten de Negerye gelegen, zo als by overkomst of discretie zal werden bevonden te behooren, ontrent welke lactite ook zal vry staan, een ander te gebruyken.

5.

En nademaal door de voorzorge van de geweefene Heeren Gouverneurs de straten en wegen na tyds en plaats gelegentheid wel zyn geroyd, en goede orders daar op gesteld, maar die niet ten besten worden geobserveerd, zo zal den

Roy-

Roymeeſter de onordentelykheeden en overtredingen daar inne gepleegt, onderzoeken, en naſpeuren, ten eynde deſelve op de bequaamſte wyze werden geredreſſeert, en gebeterd.

6.

Voor zoo veel op de voorſz. wegen en paſſagien, geen maat van haar vereyſte breedte zoude mogen weſen geſteld, zal deſelve als nog worden beraamd, de ſtraten gemeten, en de vereyſte ſpatie aangeweſen, zo veel tot het algemeene gerief zal bevonden werden te behooren; zoo mede de wydte van de voorſz. wegen, waar op byzonder zal dienen te werden gelet, ten aanzien van de engere paſſagien, die ook in den regentyd niet zonder waterloop konnende weſen, egter zo breed moeten werden gelaten, als ze eenigzints vallen kunnen.

7.

De gooten zullen, of gemetſeld, of met keiſteenen moeten werden opgezet, en den Roymeeſter, zo veel doenlyk, zorge dragen, dat de zelve regt, en in een egale wydte mogen blyven.

8.

Zodanig als van ouds geſtatueert is, zal niemand eenige Arax-branderyen mogen ſtellen, of gebruiken, als ter plaatze, daar van ouds toe gepermitteert, en op de pœnen, daar tegens beraamt, zoo wel tot voorkominge van brand, als ongeſontheit, die daar door werden geauſeert, zullende den voorn. Roymeeſter zyn oog byzonder houden over alle onordentelykheden ontrent het timmeren en bouwen, die occasie tot brand, of meerder zwaarigheid van dien, zouden kunnen geven, om de zelve, na de bevelen, op het ſtuk van den brand gemaakt, te remedieeren; of nieuwe orders daar op te ſtellen, zo als 't ten gemeenen nutte zal behooren.

9.

De publycque wegen, zullen, zo veel mogelyk, zodanig in het midden moeten werden gehoogt, dat ze aan weerzyden kunnen afwateren.

10.

Niemand zal met zyn ſtoep verder in de ſtraat ſpringen, als buiten belemmering van de zelve, en na de gemaakte royinge, behoort te geſchieden, op pœnen van drie realen, en demolitie van zyn werk.

11.

Alle vuilnis zal moeten werden gebragt ter plaatſen, en op de pœne voor dezen geordonneert, ſpecialyk de doerioensſchillen, en korls, die in de abundantie van de zelve een vilaine ſtank

cauſeren, de welke niemand zal mogen voor zyn huysen, of op de ſtraten te goyen, maar t'elkens laten weg dragen op de voorſz. vuilnis-hoopen, op de verbeurte van $\frac{1}{2}$ Ryxd. voor elke Contraventeur, met verdubbelinge van pœne tot drie reysen, en wyders arbitrale correctie, ten laſte van die gene, die meermaalen in default komt te vervallen, zullende den huys-heer, of vrouw voor hunne dienaren moeten betalen.

12.

Niemand zal vermogen eenig vaartuig, 't zy groot of klein, te vertimmeren, of ook op de wal te halen, op de ſtrand tuſſchen de ringmuur, en de baſaar, maar wel aan de andre zyde van de voorſz. baſaar, weſtwaarts op.

13.

En om te gerieven die gene, die haar wooningen niet aan ſtrand hebben, zal tot een publyeque werf, of timmerplaats, dienen de ſtrand voor het Maleytze Kerkhof, zo verre als de breedte deſſelfs komt te ſtrekken.

14.

De Roymeeſter zal ook het opzigt hebben over de Boomen, en Plantagien op 's Heeren wegen, dat de zelve, wel en na behooren geplant zynde, zoodanig werden onderhouden, en gecultiveerd, nieuwe, daar ze dienſtig zyn; op behoorlyke diſtantie, werden aan geplant, en voorts de hand daar aan gehouden.

15.

De Roymeeſter zal over al het gene voorſz. is communicatie houden met de reſpective wykmeeſteren dezer Stede, ider in zyn diſtrict, om alles, dat hier inten dienſte van 't gemeen is geſtatueert, en gerenoveerd, zoo veel mogelyk, met minnelyke inductien by de borgers, en ingezetenen in te voeren; dog by manquement van dien; zyn Officie betragten, ende voor zo veel by de reſpective inſtructien, of ordonnantien van de Wykmeeſters, van den 2. April 1675. en 25. Jannari 1686. eenige zaaken zyn geſtatueert; mede gehoorende tot het Officie van den Roymeeſter, zal den zelve daar ook kenniſſe van hebben te nemen, en zig daar na reguleeren.

16.

Al 't gene dat hier in; ten gemenen beſte zoude dienen vermeerderd, of verandert, zal na bevinding en gelegentheid van zaaken daar op werden geſtatueerd.

17.

Niemand zal den Roymeeſter in 't ſtuk van zyn ampt injuriëren, met voor-

woordert, of met werken, op arbitrale correctie.

Aldus Geordonneerd, en Gestatueerd, tot Amboina, aan 't Casteel Victoria, den 26. February, A°. 1692.

Accordeerd met zyn Principaal,

C. BEERNINK.

Secretaris.

Op, en in gevolge van de voorsz. Instructie, werd den voorn. *Ide Haneveld* gelast, zonder nader ordre, het ampt van Roymeester waar te nemen.

Actum als vooren.

N. SCHAGEN.

VIERDE HOOFDSTUK.

Bericht wegens de byzondere gestelténis der huizen hier. *Het Casteel Victoria. Het Hoofd pas buyten 't Casteel. Teekening van 't Casteel. De Markt. De Maleytse Kerk. De Borger-Wagthuysen. Het oud Sicken-Huis. Seldsaam geval van een Misdadiger, driemaal op een woormiddag gebungen. 't Oud Sickenhuis, of Raad-huis. Inscriptie voor 't selve. 't Het Nieuw Sicken-Huis. Inscriptie hier voor. Het Armen Wees-Huis. Inscriptie boven ider Poort. Het Oud Huis van den Landvoogd. Inscriptie oütrent de brug by de Heer's wagt, op de Rivier Way Tomo. De Thuin van de Heer Landvoogd. De oude Hollandse Kerk. De nieuwe Hollandse Kerk. De Kleeden-winkel. Bruggen. Rivieren. Steenbakkerijen. Wandelwegen, buyten de Stad. Wonderlyke Spelonk by de Way Nitoe. Men weet hier van Lasten, nog Schattingen. Hoedanig het Land hier is. Oorzaak van de Heer Padbrugge's Lamheid. De Saysoenen, of Getyden des Jaars. Het Regen-Moesson. Met de noodige aanmerkingen 'er over, en de bepaling 'er af. Sware Winden, en Aardbevingen hier. Het Droog Moesson. Sware Donder, en Donder-Steenen. Het Wit Water. De Amboineesen, by de Ouden, onder de Menschen-Eeters gesteld. Onnooselheid der selve. Uyt hunne verdichte afkomst bewezen. Van de Afkomst van dezen en genen uyt een Ey of van Slangen. Ware oorsprong van den Slangen-dienst. Bewyzen uyt de Ouden wegens de afkomst der Menschen, uyt de aarde, boomen, &c. gesprooten.*

Berigt wegens de bysondere gestelténis der huizen hier.

OM aan den Leezer nu eenig nader denkbeeld van de Huizen, die men hier heeft te geven, zo zal ik een der voornaamste beschryven.

Het huis, waar in ik woonde, was van vooren 92 voeten breed, hebbende een schoone Galdery van die zelve lengte, en van agt voeten breedte met een fraeye baluster, of hekken, van voren, door welke Galdery men in een voorhuys van 25 voeten diep en 30 lang, quam, 't geen ter linkerhand een zaal van 36 voeten, by na vierkant, en ter rechter een zaal van 26 voet vierkant had, buiten deze drie voorvertrekken waren 'er nog drie zulke agter, dog wat kleiner, te weten, een galdery, en aan wederzyden een fraey vertrek. Uyt deze galdery quam men op een groote plaats, daar men behalven de kombuis, of kook-keuken, en de vertrekken der ilaven (die diep in de 20 waren) nog twee vry groote botteleryen, of voorraad-kamers, een peerde-stal, en een zeer groote Thuin, wel van 150 voeten in 't vierkant had.

In dit huis verwoonde ik 10 Ryxdaalders 's maands, dat in 't jaar ontrent 300 gulden beloopt; hoedanige fraeye en zeer gemakkelyke huizen, hoewel alle juist met geen thuynen, 'er meer zyn, waar uyt men dan afnemen kan, dat het hier wel in die huizen te woenen, en ook zeer koel in de zelve is, daar over men zich moet verwonderen, om dat zy alle maar een verdieping, en geen boven-vertrekken hebben, die om de veelvuldige aardbevingen, agter gelaten worden.

Ook worden deze huizen niet van steen, dan borstweerings hoogte, maar van hout, 't geen men verwt of vernitt zeer hegt, en met steilen en carbeelen, even als een schip in een getimmert, op dat zy tegen de selste aardbevingen mogten bestandig zyn; waar voor men dan gansch geen vree heeft.

Men plagt ook die huizen, op dat de daken door de aardbeving te minder zouden lyden, met Atap, by na gelijk 't riet der boeren, hoewel breeder, en dikker, te dekken; dog zedert de sware brand in den jaaren 1686. en 1687. ontstaan,

staen, heeft men die ook met pannen gedekt, gelyk zy nu meest daar van voorzien zyn; uitgenomen die der Amboineesen, en weinig andre agter af staande, die zy maar met Atap gedekt hebben.

De Vensters van dit myn huis, en van weinige andere, waren van glas; dog de raamen van Rotang, zeer zierlyk als de Haagse Spaanse Stoclen gevlogten, maar veel lichter, gelyk ook in 't gemeen de vensters van alle huizen van zulke Rotang-raamen, in plaats van glaafen, voorzien zyn.

Uyt deze korte beschryving van dit eene huis kan men zich zeer licht de andre verbeelden.

Behalven zoo veel byzondere gebouwen, zoo heeft men 'er ook verscheide openbare. Onder deze telt men het Kasteel Victoria, de Passar, of Markt, de Maleytische Kerk, twee Borgers-Wacht-huizen, het oud Sienhuis, het nieuw Sienhuis, het Armen-huis, het huys van den Landvoogd, de oude Hollandse Kerk, en de nieuwe, mitsgaders de Comp^s. Kleeden-winkel.

Het Kasteel, dat wel het grootste publyk gebouw is, geven wy dierhalven den voorrang. Het legt (gelyk ook de Stad) op $3\frac{1}{4}$ graden Zuider breedte, ontrent midden in 't Noorderdeel der Stad, aan strand, daar de Way Tomo in Zee uytwatert, tusschen de Mardyer-sstraat en de Princen-sstraat. De Portugeesen, door die van Hative hier eerst gebragt zynde, hadden eerst een kleene Vesting seer naby den Rooden berg (die pas ten Oosten van 'r dorp Halong, en even buyten 't Moorisch dorp daaraan legt) gebouwt, dog, naderhand zich qualyk daar van gediend vindende, hebben zy ontrent 1580. dit land ontrent het strand, Honiboppo genaamt, en een Moerattig Sagoe-bosch zynde, schoon gemaakt, opgeruymt, en hier een hegte steene Vesting van los op den anderen gelede steenen gebouwt, die wel met vier punten voorzien was, dog waar van de twee landelykste alleen gemetzeld waren. Dit Kasteel (Kota Laha by den inlander genaamt, 't geen de Vesting des inhans beteekent) had slegte houte wooningen van binnen; dog na dat wy 't in den jaare 1605. verover hadden, is het van tyd tot tyd al sterker gemaakt, en de onkosten, die daar aan door de Landvoogden gedaan wierden, zyn in 't vervolg zo groot geworden, dat men 'er wel een heerlyk nieuw kasteel, tweemaal zo groot, voor bouwen zoude. Gelyk ons hier en daar blyken zal.

Het legt na de land-kant in zyne gragten, en is in zyne gordynen en punten van een fraeje hoogte; zynde

II. Deel.

van binnen boven op de gordynen na de Noord-kant van een groote Vergaderzaal, en aan wederzyden der zelve van een zeer groote huizing voor den Heer Landvoogd voorzien, en aan de Westkant van een wooning voor den Opperkoopman en Capiteyn, en verder van Wooningen voor de Soldaten, en aan de twee andre kanten, gelyk ook beneden, van verscheide groote Pakhuizen, om daar in allerley waaren der E. Maatschappy te bergen.

Deze Hoofd-Vesting, zedert de verovering, door den Zeevoogd, *Steven van der Hagen*, Victoria, genaamt, heeft een Land- en een Water-poort, als mede een beneden middelpleyn, dat vierkant, dog, tot een Hoofd-Vesting, veel te klein is, alzo 't niet boven de 30 of 40 schreeden in 't vierkant belooft. Het heeft buiten de Water-poort een schoon lang en breed hoofd, tegen 't welke de schepen op een goede harde zandgrond op 20 vadem waters leggen, en loffen kunnen. Dit hoofd is tengrooten deele een vaste weg van aard en sware klippen, dog ten deele, na de zee kant toe, van planken, hebbende in de quade Moesson veel aanstoot te lyden.

In de tyd van de Heer *Gysels* quamen 'er eerst aan de wallen agter de steene gordynen, en buyten om grachten, hoedanig het tot het jaar 1657. gebleven is, wanneer men de zee punten deed uytleggen, en andre aanmerkenswaardige vergrootingen tot verdere verskerking aanleggen.

Het is van behoorlyk geschut voorzien, hebbende op ider punt ettelyke 8 of 12 ponders, en in 't geheel een genoegzaam getal stukken Geschut op de Zee-gordyn, de werf, en nu de ringmuur, welke maar voor het dagelykze in tyden van Vrede, doch in tyden van oorlog zeer rykelyk van 't zelve voorzien is. Het heeft ook een behoorlyke bezetting, zo in Vrede als in Oorlogstyden, staande onder een Capitein, Luitenant, en Vaandrig.

Buyten om deze Vesting is in de latere tyd ook een ringmuur gemaakt, die ontrent 10 of 12 voeten hoog en redelyk breed is, die naderhand met aarde wallen waar op men mede geschut gebragt heeft, aangevult, en met een buiten-gracht gestrekt is.

Men heeft op een van de punten een klok-toren, nevens twee klokken (de eenigste in de Stad) die door een schildwagt, alle uur, en alle half uur, geslagen werden.

Ter zyden het Kasteel, binnen de Ringmuur, aan de Noord-Oost-zyde gaat men na de werf, daar de Bas of Equipagie-meester woont, die op de

R.

waar

Het Kasteel Victoria.

Het Hoofd part buiten 't kasteel.

vaartuigen van de E. Maatschappy, en het herstellen der zelve, en over 't varende volk, en meer anderen opzicht heeft. Ook houden daar verscheide Ambagts-Lieden, in dienst der E. Maatschappy, huis.

Teekening van 't Kasteel. Hoedanigen gedaante, en strekking dit Kasteel verder heeft, kan men ten deelen uyt de plaat N^o. xxxi. zien.

Dit veld, of stuk lands van den Roodenberg af tot den galg-hoek toe, wierd in oude tyden Honipopo, dat is, verberg de Caybobers, en van den Roodenberg tot by de Gilala van Way Tocha, Honimahoe, dat is verberg de Javaanen, en van daar tot Way Meten toe, niet verre van de Talaga Radja, (die boven is) Naman Waran, dat is, de Haven van Banda, genaamt.

De Markt.

De Passar, of Markt, die zich bewesten het Kasteel, ontrent het strand vertoont, is een schoon gebouw. Het rust in de lengte op 19, en in de breedte op 6 steilen, is 139 voeten lang, alzo ider styl 10 voeten van malkanderen staat, 60 breed: Het dak 30 voeten hoog, met pannen gedekt is, en men kan 'er van alle kanten inkomen. Het is van binnen ordentelyk gevloert, welke vloer gestadig door de Passar-meester, of Opziender van de markt, die 'er ontrent woond, schoon gehouden word. Zy is van binnen van een moye hooge verdieping, en zeer lucht. De Amboineefche, en andre Vrouw-lieden, komen daar dagelyks hare hoenderen, groente, vrugten, en ook de visschers aan de eene kant hun visch, verkoopen, en hoe groot ook de zelve is, zoo loopt zy dagelyks vol, en grimmelt van allerley menichen. Het geeft een schoon sieraad aan de Stad, en is in 't beste deel des zelfs, met een schoon uytzicht op de Reede, gelegen, zo dat ik kan zeggen, noit zoo fraejen markt, zoo wel gelegen en zoo ruym, na evenmatigheid van de markt-lieden, gezien te hebben. Zy is door den Heer Landvoogd *De Huas* gebouwt, en wy vertoonen de zelve in de Plaat N^o. xxxii.

Nette Teekening 'er af.

De Maleytische Kerk.

Een weinig verder na 't Welten tusschen de Chineefche straat, en het strand, ontrent het eerste borger-wachthuys, heeft men de Maleytische Kerk, onder de Heer *Schaghen*, in 't Jaar 1695. begonnen, dog in 't 1696. door den gezaghebber, de Heer *Stul*, voltoyt.

Het is een hoog schoon houten gebouw, rustende op een steenen voet, waar toe de Amboineesen het hout geleverd hebben.

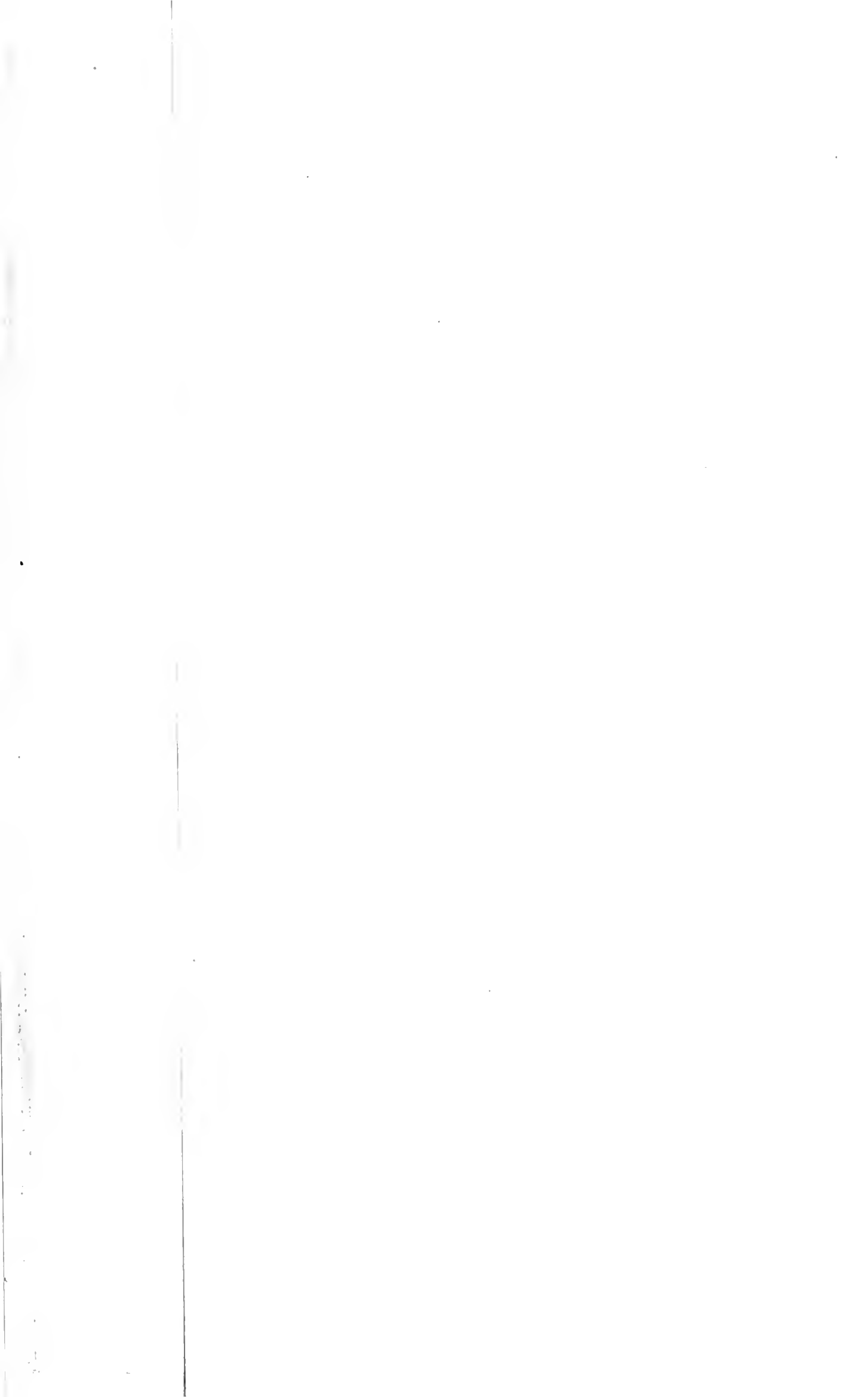
Het is 100 voeten lang, en 60 breed. Het dak rust op 6 pilaaren in de lengte, waar van men twee reyen heeft in 't midden der Kerk, alwaar zy een mid-

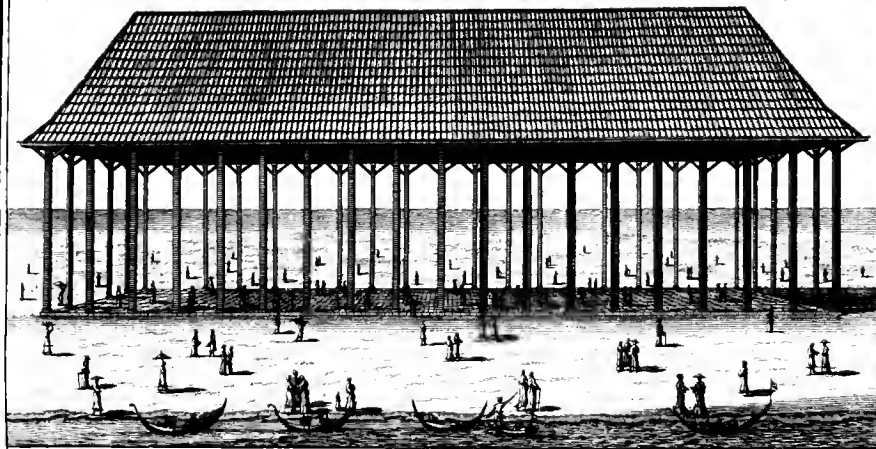
del-vak van 30 voet breed, en aan wederzyden een Galdery, van 15 voeten ider, behalven een schoone hoogte, van ontrent 30 voeten in 't midden, heeft, zynde een weinig laager aan de Galderyen, en geen 20 voeten hoog; weshalven zy, na de Gemeinte, overvloedig rum, zeer lucht, en door veel groote Kerk-raamen zeer licht is. In de zelve heeft men een fraey overdekt gestoelte voor den Heer Landvoogd, Opper-koopman, en Capiteyn; tot het welke men met eenige trappen opgaat, en ter rechterhand, dog wat laager, een groot gestoelte voor de Leden van den Politycquen Raad, en aan de andre zyde een voor den raad van Justitie; en een byzonder gestoelte voor de Predikanten, en aan de andre zyde een voor de Ouderlingen, en Diakenen. In 't midden tusschen de twee laatste gestoelten heeft men den Predikstoel van Linggoa- en bastard-Ebben-hout (even als 't Fransch Nooten-boomen hout) zoo byzonder fraey, en gemakkelyk, als ik 'er oit een in Indiën gezien heb. Buyten deze heeft men ook nog andere gestoeltens, dienende voor mindere Officieren, en voor andere fatsoenelyke luyden, van buyten komende. Zy is ook ordentelyk bevloert, en hier en daar met schoone sarken, zommige van steen, en andre van fraeje gesnede dikke Linggoaplanken, voorzien. Zy heeft twee groote Poorten na 't Zuid-Oost, en een fraeje Consistorie aan de Noord-zyde. Ook heeft men een klok-Tooren, en een huys voor de Kosters daar ontrent.

Dicht by die Kerk staat een verheeven steen Wacht-huys van de Holland-ger-Wagthuizen, siche Borgery, waar op die alle nacht gewoon is te waken.

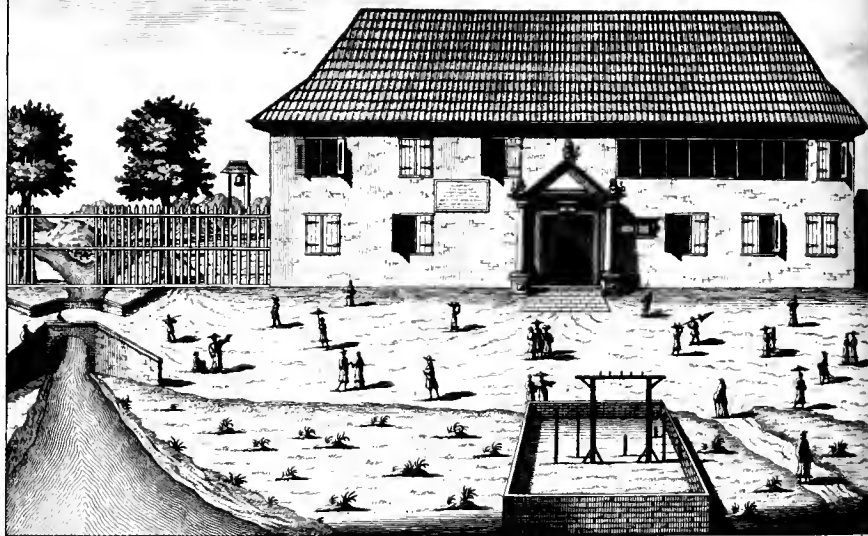
Diergelyken hoog steenen Wagthuys van de Mistise-Borgery, anders de groene Geusen genaamt, heeft men aan 't eynde van de weg langs strand, dicht by daar de rivier de Olifant in zee uytwatert. Dit laatste is door een milde gift van twee hunner Capiteynen, *Jan Hanszen Dji*, *Jan Tsjong*, den Luitenant *Cornelis Ides*, den Vaandrig, *Thomas Theunissen*, den Borger-Capiteynder Hollanders, *Hans Gro*, en den Secretaris van de Landraad, *Alexander Latil*, in 't jaar 1691. gebouwt, waar van de eerste steen den 29. October, door de zoonen van den Heer Landvoogd, *Jan Paul*, en *Gerbrand Schaghen* (gelyk 'er dit alles voor geschreven staat) gelegd is.

Het oud Hospitaal of Sicken-huis, dat Het oud aan 't eynde van de Borger-sstraat, digt Sicken-huys. by de rivier Way Tomo staat, is mede een fraey steene gebouw, dat 90 voeten breed, en 24 voeten, behalven het dak,

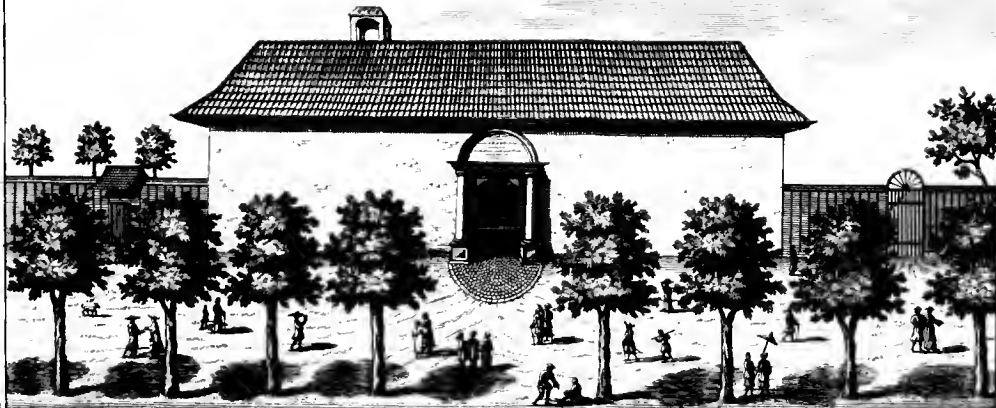

De Passar. of Markt van Amboin.

Het Oud Ziekenhuis of Raadhuis.

Het Nieuw Ziekenhuis.

Het Armen Weeshuis.

dak, hoog is. Het plagt bevoorens tot een Siekenhuis te dienen, waar toe het een schoone gelegenheid was; maar zedert 'er een schoon nieuw Hospitaal gemaakt is, zo dient het beneden-deel nu tot een woon-huys voor den Chirurgyn, en 't bovendeel tot de Raad-kamer van Justitie, van den Land-raad, de Weeskamer, en van de Commissarissen der Huwelyks-zaaken. Het is ook zeer bequaam voor de Rechters, om uyt die boven-vensters te leggen, wanneer 'er imand gerecht zal werden, alzo daar een steene schavot met een hegte galg, en gerichtspalen 'er tegen over aan de andre zyde van de weg staan: ik zegge een hegte galg, om dat ik aan de voorige een deugniet heb zien ophangen, die zeer gevallig driemaal gehangen wierd.

De beul met hem nadie galg, die zeer zwak en van hout was, geklommen zynde, storte met de misdadiger, zo als hy hem van de ladder stiet, met galg met al, van boven neder, dat wel eenig ongemak zou hebben kunnen geven, zo

de troep zoldaten, die by zulk een geval altyd rontom het schavot in een kring gepostteert is, zig niet wel gesloten had. De scherp-rechter, die een wakker keurel, en niet verlegen was, maakte den misdadige, op ordre van den Fiscaal, ten eerste los, bracht hem weer op 't schavot, en hing hem aan een van de paalen daar ontrent; dog door 't braken van de lyn, quam hy ten tweedemaal beneden. Hy meende daar mede vry te zyn, en de borst wist niet, hoe hy't nu hebben zou; dog, in gevolge van zyn vonnis, moest hy hangen, tot 'er de dood na volgde, waar op dan de beul hem de derdemaal zo wel en zeker ophing, dat hy een inwooner van de lucht bleef.

Wy vertoonen dit oud Siekenhuis, nu veranderd in een Raadhuis, met het Schavot 'er tegen over in de plaat, No. xxxiii.

Voor dit huis, boven de Poort ziet men deze Inscriptie, in Kapitale Letters, alleen het vers, dat 'er agter volgd, uitgezondert.

Seldsaam geval van een Misdadiger, driemaal op een

Teekening van 't oud Siekenhuys, of van 't Raadhuis.

Inscriptie voor 't zelve.

A.
MDCXLVIII.
NOSOCOMIUM
HOC CONDITUM
GUBERNANTE DOMINO
ARNOLDO DE VLAMING AB OUDSHOORN,
POSTEA HORRIBILI ILLO TERRÆ MOTU
17. FEBR. A. M. D. C. LXXIV. MAJORE EX PARTE COLAPSUM,
RESTAURAVIT, ET CONCLAVI NECESSARIO PRO
SENATU JUDICIALI AUXIT GUBERNATOR.
D^s. ROBERTUS DE VICQ. A. M. D. CLXXIX.

Ter rechter zyde de Poort heeft naderhand de Heer Landvoogd, Cojett dit by doen voegen:

Singulari Celeberrimi hujus Provincie Moderatoris, Arnoldi de Vlaming, Prudentia & Sagacitate afflictorum solatio Aliisve negotiis his ædibus primum exstructis, Ac dein haud minori clarissimi Gubernatoris Roberti de Vicq industria multum exauctis & decoratis Tandem vir Nobilis, Balthazar Cojett, Amboinæ moderator præfens hæc Curiales Restituit, ac perfecit A. Nativitatis Christi M. D. CC. I. I.

Ik heb dit niet vertaalt, om dat men de uitlegging, in dit volgende Vers (dat voor de zelve Poot 'er onder staat) klaar genoeg uytgedrukt vind.

Als Ambon's Land's-besier Heer Vlaming toevertrouwt En aanbevoelen wierd, zo ben ik eerst gebouwt,

Gelyk ook, in de tyd van Heer de Vicq's beleyd, Ik zeer verbeterd ben, en groot'lyks uytgebreyd. Maar die my heeft voltoyd, en alles bygezet, Is Ambons's Gouverneur, Heer Balthazar Cojett.

Het nieuw Siekenhuis, niet verre van daar aan de zelve rivier Way Tomo, dog aan de overzyde, wat meer na boven, aan een kleenen weg, met boomen beplant, gelegen, die ten Zuid-Oosten van de Mardyker-straat pas over de voornoemde rivier legt, is een zeer schoon gebouw.

Het is van vooren 150 voeten breed, en in 't vierkant dus bebouwt. De voormuur is 14 voeten hoog, gelyk ook het dak. Het huis van den Opper-Chirurgyn, die daar in als Hospitalier woont, is een schoon gebouw ter rechterhand, dienende de vleugels, die de drie andre deelen van 't vierkant uyt-

het Oud Ziekenhuis of Raadhuis .

Het Armen Weeshuis.

F. Orens fecit. J. Broux.

maken voor de Sieken, en tot andre zaaken. Van binnen in 't midden van dit vierkant heeft men een groot plein, en aan de eene zyde van des Hospitalier's huis een schoonen thuin, 100 voeten breed, en aan de andre zyde van 't geheel Ziekenhuis na de Zuid-Oost-zyde een Kerkhof, 84 voeten breed, dat ook aan wederzyden zeer net met een planken-borltweering afgeschoten is.

Het heeft een schoone Poort recht midden in de voor-muur, boven welke deze Inscriptie staat.

Inscriptie hierop.

SUMPTIBUS NOBILISS. SOCIETATIS,
BATAVORUM.
SUPREMI. CONCESSUS. INDICI
DECRETO
AD. PIOS. USUS. EXTRUI. CURAVIT
NICOLAUS SCHAGHEN.
GUB. AMB.

Dat is:

De Heer Nicolaus Schaghen, Ambons Landvoogd, heeft dit (Huis) op kosten der E. Maatschappij tot een Godvrugtig gebruik doen Bouwen.

Een Teekening van 't zelve.

Het Armen-Weeshuis.

Dit Huis, door dezen Landvoogd, in 't jaar 1694. gebouwt, vertoonen wy in de plaat, No. xxxiv.

Het Armen-Weeshuis, ten deele voor Arme Weesen, en ook voor bejaarde Armen geschikt, is een zeer groot gebouw, zynde in 't vierkant weinig minder dan 300 voeten, dog zoo breed niet, als 't lang is.

Ter rechterhand woont een binnenmoeder in een fracy huys, die daar in gesteld is, om de armkinderen te verorgen, uyt last der Diaconen, die 't Huis ook hebben laten bouwen. Aan de andere zyde is een huis, dat wat kleender is, voor een Schryf-Meester, om deze kinderen te leeren Leesen, Schryven, &c. Vorder is het rondom met kleene huisjes voor arme bejaarde Lieden zeer net, en ordentelyk betimmerd, hebbende van binnen in een zeer groot vierkant plein van over de 200 voeten.

Het heeft een voor- en een agter-Poort. De Voorpoort heeft men in de Groene-Geusen-straat, en de Agterpoort stuit tegen de wal in 't Zuid-Oosten.

Voor de Voor-Poort staat deze Inscriptie:

Inscriptie.

A N N O 1 6 8 6.
DOOR DE MILDE GIFTE VAN DEN VROMEN
HENRIK GYSELS GEBOUWD.

Boven de Agter-Poort staat:

ARMEN-HUYS, (en) WEES-HUIS

G E S T I G T

Door

D' A R M - B E S O R G E R S

A D R I A A N B O E K H O U T.

E N

A M B R O S I U S S P E L T.

1 6 8 6.

D. R. W.

G. W.

Boven
ider
Poort.

Men ziet hier uyt, dat het gebouwt is door de gift van *Henrik Gysels*, een Christen Chinees, die daar toe eigentlyk een groot huis, by hem nagelaten, geschikt had, maar alzo dit te kleen was, heeft men het verkogt, en van 't geld, zoo verre het strekken kon, dit nieuwe huis gebouwt, en de Diacony (die hier ryk is) heeft 'er de rest bygelegd.

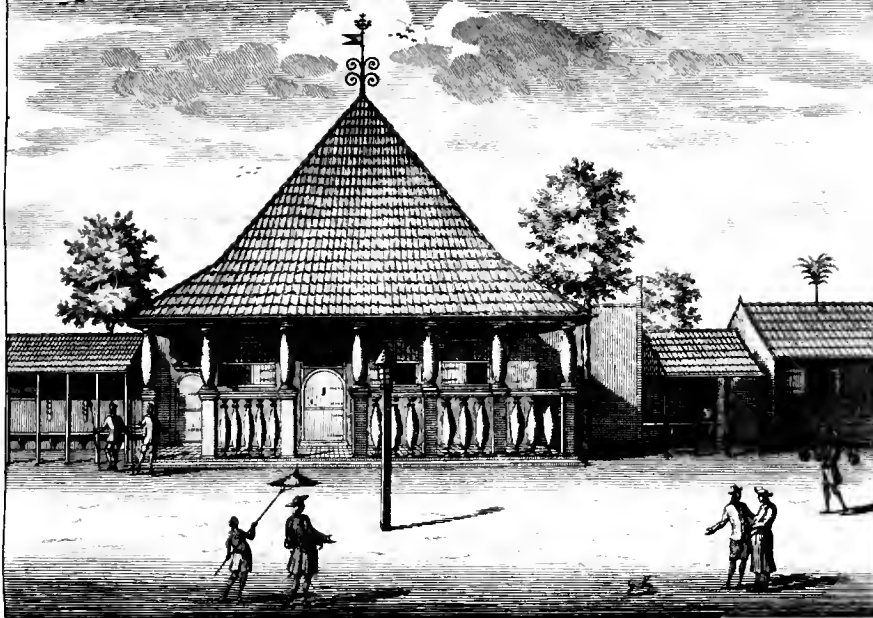
De gedaante van 't zelve ziet men in de Plaat, No. xxxv. en de eerste steen is door de Heer *Padbrugge's* Dogter's Soon, *Joannes van Vliet*, den 7. October des voornoemden Jaars gelegd.

Het oude Huis van den Landvoogd, die nu volgens ordre van Batavia in 't Kasteel wonen moet, daar hy als een Prins is gehuisvest, is ook een voornaam Gebouw, in 't Suid-ooster-deel van de Olifants-straat, aan de Oost-zyde, tegen over de oude Hollandse Kerk gelegen. De Landvoogden, die bevorens altyd plagten in 't Kasteel te wonen, quamen herwaards in 't jaar 1674. by toeval van een sware aardbeving verhuizen, durvende zig in de steene gebouwen van 't Kasteel niet vertrouwen, en zedert zyn zy hier tot de voornoemde ordre gebleven.

't Was eerst maar een kleen oud houten huis, zelfs nog in de tyd van de Heer *Padbrugge*, maar de Heer *van Vliet*, Opperkoopman, en tweede Persoon, liet 'er een heerlyke Galdery, wel 100 voeten lang, en in de 20 voet breed, agter bouwen, die men met beschotten, die men ophaalen kon, in drie vertrekken gemeenelyk verdeelde, dog als men 'er een groot gezelschap onthaalen wilde, wierden die schotten maar opgehaalt. Deze Galdery gaf al 't gemak aan dit slecht huis; dat eindelyk te bouwvallig geworden zynde, zoo is 'er by de Galdery, en op de oude plaats, een schoon nieuw planken-huis door de Heer *de Haas* in 't jaar 1688. à 1689. gebouwt, in 't welke een heerlyke doorgaande Galdery is, nevens verscheide groote kamers. Ook is 'er een schoone lange sloep met een nette baluster, of hek-

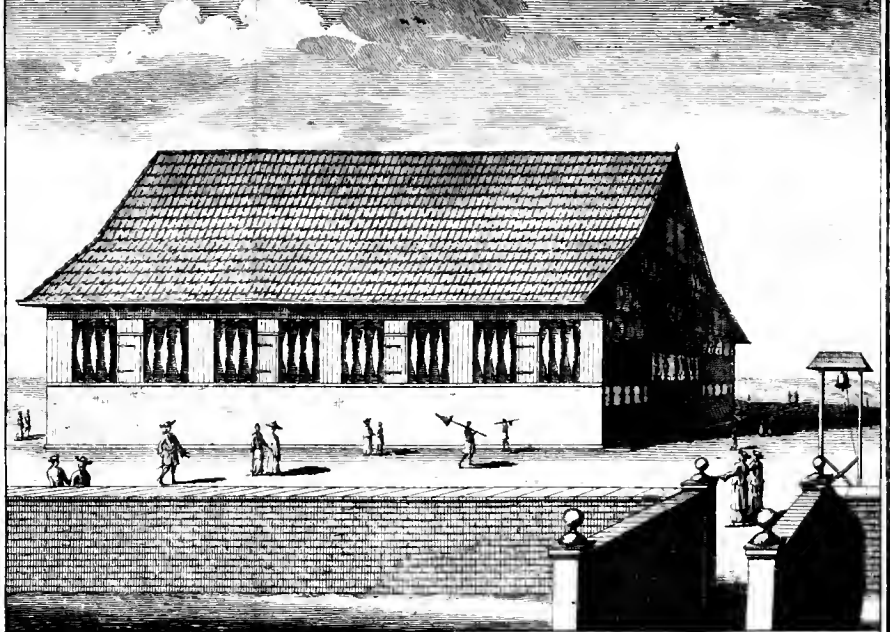

XXXVI

Het oud Huis van den Ambonschen Landvoogt.

XXXVII

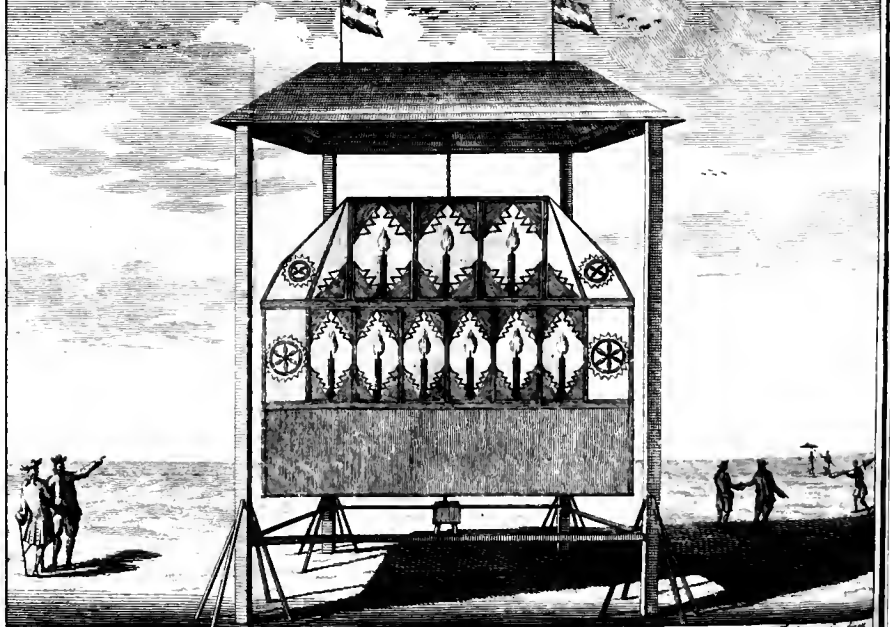
De oude Hollandsche Kerk.

XXXVIII

De nieuwe Hollandsche Kerk.

XLIX

Een Theeng

F. Oude J. de W.

hebben 'er voor, en een Lantaren, waar in voor de schildwagt altyd licht brand, waar ontrent men over eenige tyd, tot meerder sieraat, een schoonen Hars-boom geplant heeft.

Naast aan dit Huis, 't geen wy in de Plaat, N^o. xxxvi. vertoonen, is de wagt van den Landvoogd, die zig tot aan de brug, die over de rivier de Way Tomo gelegd is, uytbreid. In de muur van deze brug, die daar, na 't ontwerp van de Heer *Padbrugge*, 't einde van de Stad in 't Suid-Oosten maakt, gelyk zy ook met die wal gelyk komt, is door dezen Heer, die veel moeite in zyn tyd met deze rivier gehad heeft, een steen gezet, waar op men de rivier Way Tomo aan een keten leggen ziet, en waar onder dit Latynsch Vers staat:

Hic Waytomus erat fluvius rapidissimus olim

Vinctus Compedibus nunc fluit innocue.

Dat is na onze uitbreidinge:

Way Tomo's snelle vloed, te woren niet te temmen,

Legt hier gebocit, en in de keten, afgebeeld, En leert dus zynen loop en bezigheden stremmen,

Dat nu zyn stil geruyfch geen anderēn verveelt.

Even voor by dat Wagthuis van des Landvoogds Lyfwagt is een schoone Thuin, die aan zyn huis vast is, beslaande wel twee à drie morgen lands. Deze is zeer fraey met alles, wat het oog verlustigen kan, beplant. Men heeft 'er ook verscheide groote Djamboes-boomen, die schoone vrugten, en heerlyke lommer met hun dik en dicht blad geven. Men heeft ook een fraeyen gemakten dyk zierlyk met gras beplant, dat net gefneden is, dien men met enige trappen opgaat, op welken ook een fraeye zitting gemaakt is. Hier kan men al een mooy stuk henen wandelen; doch als men op die zitplaats wat rusten wil, heeft men na 't gebergte een nitnemend schoon gezigt. In 't midden van dien Thuin, dog wat aan de eene zyde, legt een kleen eilandje, daar de Way Tomo rond om geleid is, na 't welke men met een lange smalle brug gaat. Op dit eilandje heeft men van lat-werk een zeer net Speel-huis daar allerley bloemen over henen loopen. De Heer Landvoogt heeft alle morgen een groote schotel van allerley welriekende bloemen van de benedengrond van dit sierlyk eylandje. Het is niet te gelooven, wat fraeye gezigten men van dit eylandje, en uyt dit Speelhuisje, na al-

le Lanten van 't gebergte, vooral met het daalen van de Son, heeft.

Recht tegen over dit huis van den Heer Landvoogt staat de oude Hollandfche Kerk, een zeer fraey gebouw, zynde in 't vierkant 7 à 8 voeten hoog van steen, en verder zeer zierlyk en net van hout opgebouwt, met tralie-werk versiert. Dit Gebouw is ontrent 100 voeten lang, en 50 of 60 voeten breed, met nette roode steenen belegd, en voor de Hollandfche Gemeinte aldaar overvloedig groot genoeg. Men vind een netten Predik-stoel maar geen een gestoelte in de zelve. Voor den Polityken Raad staat een groote lange tafel met een tapyt 'er over, waar aan alle de Leeden op een bank zitten, dog de Landvoogd zit alleen aan 't hoofd der zelve op een Leuning-stoel. De Predikanten, en andere Leeden van den Kerkenraad, hadden daar mede ider een byzondere bank, waar op zy zaten; dog beide vry slegt, gelyk het ook met andre gelegen was; dog de plaats in zig zelve was zeer fraey en goed, de intrede deftig, en rondom de Kerk een steene muur, borstwering's hoogte. Ter zyde ziet men een kleene Klok, die geluid wierd, zy diende tot een Vergader-plaats van den Polityken Raad, voor welken daar in alle avond een gebed gedaan wierd, om dat de Heer Landvoogd na dat gebed gewoon was aldaar bericht van den Equipagie-meester, en Baafen, te krygen, wegens 't geene op dien dag gewerkt en verricht was. Daar gaf die Heer dan ook het woord aan den Capitein der Velling, en beide de Capiteinen, ofte de Officieren van de Burger-Wagten.

Wy vertoonen deze Kerk, nu al aan 't vervalten zynde, in de Plaat N^o. xxxvii. Zy is (na ik meen) door den Heer *De Vicq*, of door den Heer *Van Vliet*, en mogelyk wel door die beiden, gemaakt. Het voornaamste sieraad der zelve is, dat hier in de Wapens van alle de Heeren Landvoogden, van 't begin af aan tot nu toe, hangen.

Ter zyden, of wel achter, deze Kerk staat de Nieuwe Hollandfche Steene Kerk. Dit is een fraey, en byzonder sierlyk agtkantig gebouw, waar tegen ik niets dan deze twee dingen hebbe. Voor eerst, dat zo een fraey gebouw niet in zulken hoek, maar in 't beste van de Stad behoorde geplaatst te zyn. Ten anderen, schynt het my, alzo 't van steen is, wat te hoog, en te swak tegen de aardbevingen gebouwt.

Wy vertoonen de zelve in de Plaat, N^o. xxxviii. Zy is lang 76, breed 54, en 30 voeten hoog, op welke muur verscheide balken van een groote dikte en

Afbeelding van 't zelve.

Inscriptie ontrent de brug by de Heer's Wagthuis, op de rivier Way Tomo.

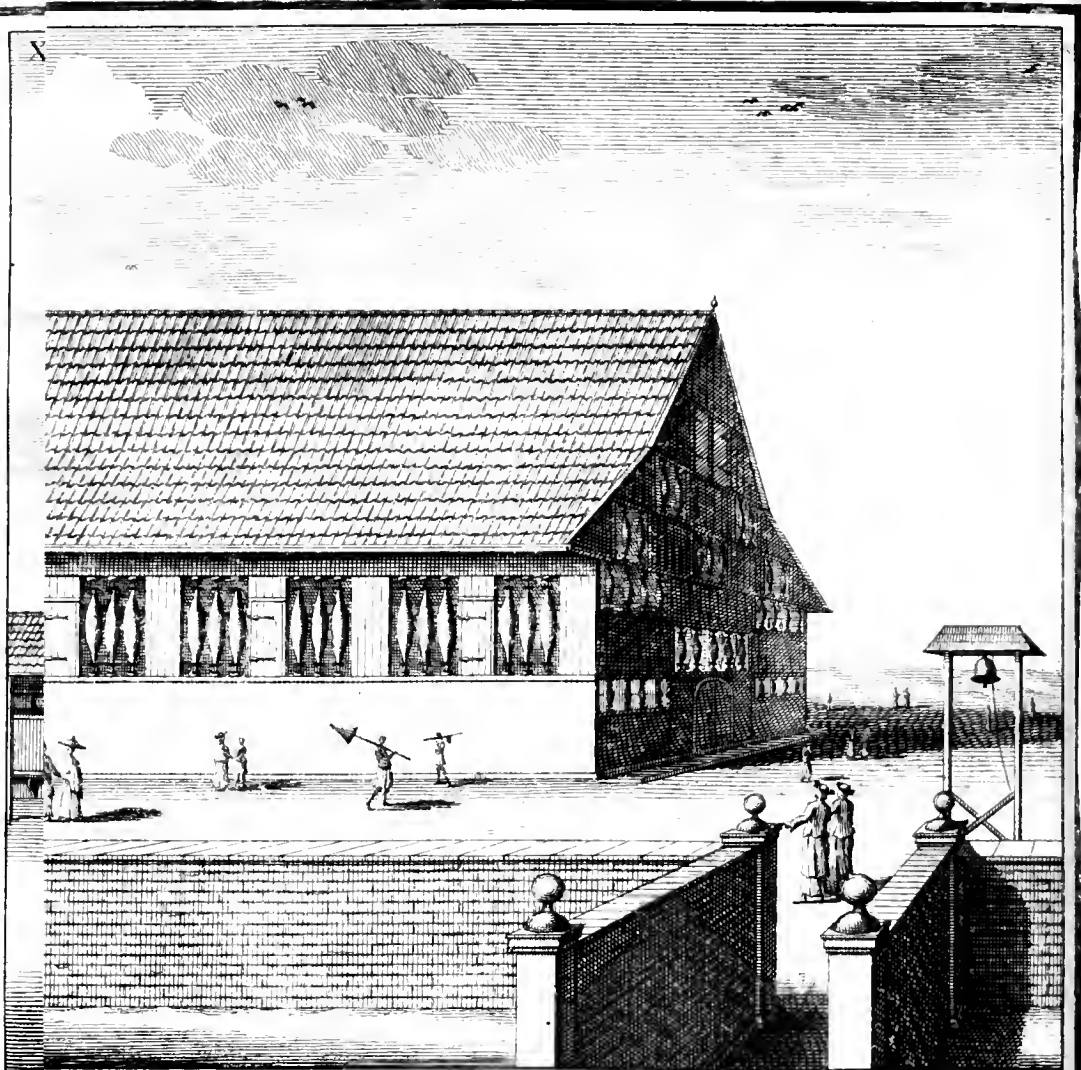
De Thuin van den Heer Landvoogd.

De oude Hollandfche Kerk.

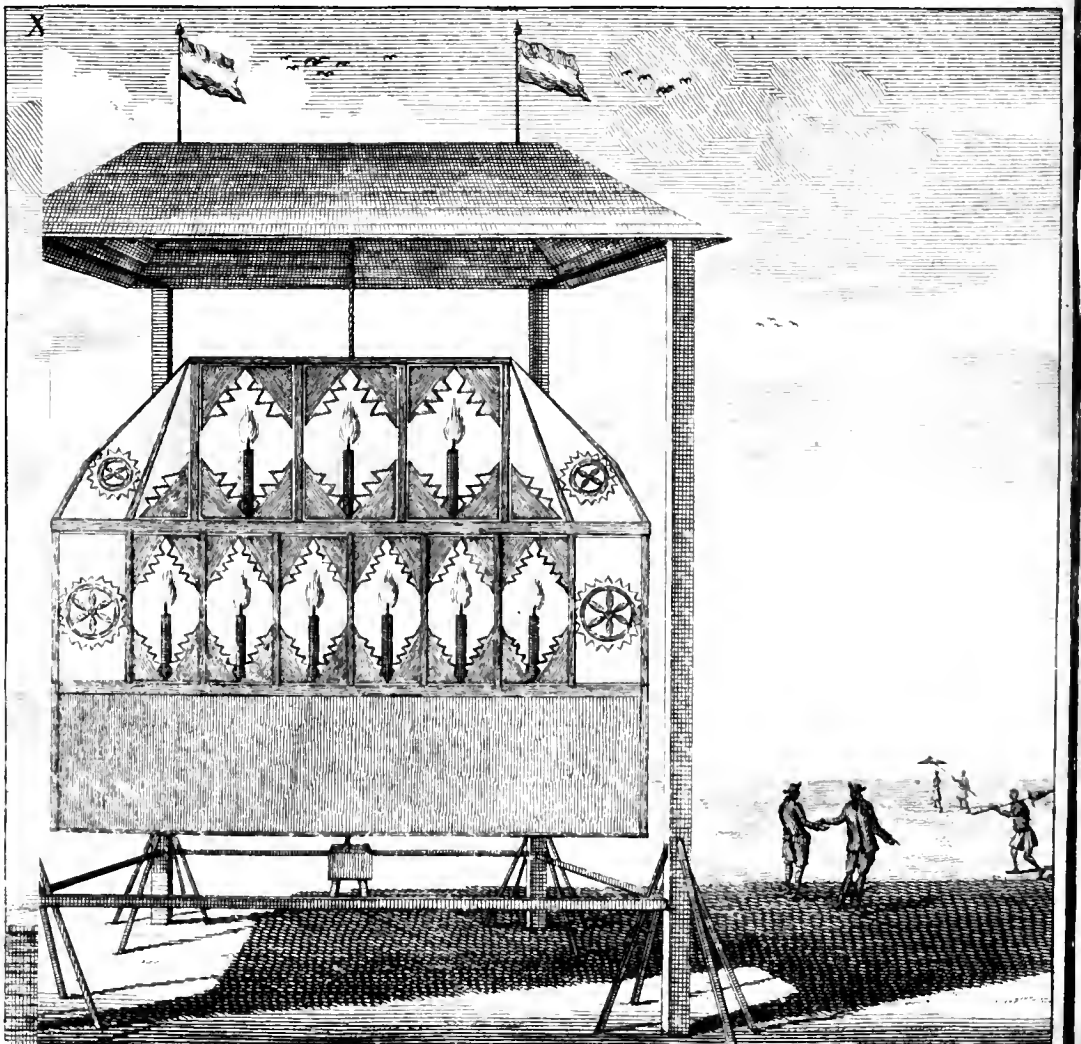
Net afgeteekent.

De nieuwe Hollandfche Kerk.

Net afgeteekent.

e oude Hollandsche Kerk .

Een Theeng

F. Ottens jnc. dree.

van 56 voeten in de lengte leggen, boven op welk werk nog een zwaar pannendak van 30 voeten hoog, daar op nog zwaar yfer-werk met twee Engelen komt, een swaarte, zoo groot, dat die kerk, myns oordeels, alzo de muuren maar twee voeten dik zyn, met een gemeene aardbeving zeer licht zou konnen insorten. Buiten deze swaarigheid is de Kerk van binnen zeer fray, en lucht; hebbende in ider vak een kerk-raam, die een groot licht geeft. Zy is in den omtrek ontrent 200 voet, alzo ider vak (hoedanig 'er agt zyn) net van 25 voeten is. Zy is ook van boven zeer net beschoten. Wy hebben 'er dit *Versje* op gemaakt.

O P

Het Bouwen

van de

HOLLANDSCHE KERK,

A°. 1710. Gestigt.

Door den Edelen Heer

ADRIAAN VAN DER STEL,

Extraordinaris Raad van Nederlands INDIA,
mitsgadersGouverneur, en Directeur, van *Amboina*.*Dis fierelyk gebouw van steen dus hoog geresen**Als uyt de Modder, door de Landvoogd, van der Stel
Den Heere toegewyd, weergadeloos voor desen
In Ambon, duure lang, en 't gá den Bouw-Heer wel.*

F. Valentyn.

In de zelve is een buyten-gemeene fraeje Predikstoel van keurlyk hout (dat hier zeer schoon valt) en van net Lyftwerk gemaakt, waar by alle de vorige, die ik gezien heb, niet te vergelyken zyn.

In deze Kerk zyn ook drie fraeje gestoelten boven een. 't Hoogste voor den Landvoogd, Opper-koopman, en Capiteyn, het tweede, dat wat lager is, voor de andre Leden van den Polityken Raad (of Opperste Regeering van die Landvoogdy) en de derde, of laagste, voor de Gemalin, en kinderen van den Landvoogd, en voor de vrouwen der voornoemde twee Heeren, die de naaste in rang aan den Landvoogd zyn. Deze gestoelten zyn met 't keurlykste Linggoa-en bastaard-Ebben-hout, dat men heeft konnen vinden, bezet of ingelegt. Op diergelyken wyze zyn ook de Gestoelten van de Predikanten, en die van de Ouderlingen, en Diaconen,

boven malkanderen, buiten dat 'er nog veel andre zeer sierlyk gemaakt, en byzonder wel op de vakken verdeelt zyn. Ook is zy met zeer fraeje daar toe gehouwene witte berg-steenen, zarks gewyfe, belegt. Zy is door den Heer Landvoogd *van der Stel* gebouwd, in 't Jaar 1712. voltoit, en den 13. Novemb. 'er de eerste maal in gepredikt. De Amboineesen hebben 'er het Houtwerk, dat al vry veel geweest is, toegegeven.

Ter zyden de Kerk is ook een fraeje Kerken-kamer, 23 voeten in 't vierkant. Of zich dit werk wel houden zal, moet de tyd leeren, aangezien de grond daar wat moeraffig, en niet geheid is.

Hier ontrent plagt ook een kruit-molen te zyn, die nu na den Roodenberg verplaat is.

De kleeden-winkel van de E. Maat-DeKleefchappy staat in het beste van de Stad vlak tegen over het Kasteel, en alleen op een groot plein. Het is een groot fraey steene gebouw, waar in 's Comps. kleeden door de winkelier, die 'er in woont, dagelyks verkogt worden. Zy staat daar alleen, om te vryer van brand te zyn; waar van zy niet veel nood heeft, om dat het gebouw geheel van steen is.

In de Stad zelfs heeft men vier steene bruggen. Een in 't Zuid-Oosten by 't Wagthuis van de Heer Landvoogd in de Olifants-straat, een tusschen 't Kasteel, en de Mardyker-straat, een in de Chineesche-straat, en een in Noessaniel by de wal.

Buiten de zelve heeft men pas buiten de Mardyker-straat, een groote houtse Brug over den tak van de Way Tomo, ook een in Halong, en meer andre kleene buiten om, dienende voor den Landvoogd, om met de koets, waar van 'er maar eene is, de Stad rond te konnen ryden.

Buiten de Stad heeft men drie schoone rivieren, de Way Tomo in 't Oosten langs 't Kasteel Victoria, den Olifant, na een groote swarte klip, van die gedaante, de Batoe Gadja of d'Olifants klip genaamt, die in het westen uytwaterd; als ook nog een by den Roodenberg, welke drie rivieren, gelyk alle andre Ambonsche stroomen het schoonste water van de werelt uitleveren; hoewel het maar kleene onbevaarbaare rivieren zyn.

Men heeft, als men maar pas uyt de Maredheyka is, de schoonste wandelweg, die men wenschen kan, van daar tot het einde van Halong, geheel onder de Mangga-boomen, twee-en-zestig in getal zynde. Langs de verdere weg buiten om de Stad zyn mede boomen door de Heer *Schaghen* geplant, die ons langs

de

de voet van fraeje heuvels , en langs het Zuiden weer na den weg van den Olifant , en dus al verder , na 't Westen leid , alwaar men ter rechterhand een groot veld , en daar op 8 of 10 groote Steenbakkeryen (ider onder een loots van 3 of 400 voeten in de breedte) ten deele Hollanders , ten deele Chineezen toekomende , en aan de linkerhand een zeer groote nieuwaangelegde Thuin van den Heer Landvoogd *Van der Stel* ziet , waar in zyn Ed. allerley zeldtaame en vreemde boomen , behalven een steenen huys , diergelyken 'er in gansch Ambon niet is , heeft doen bouwen , waar na toe zyn Ed. dikwils zyne uitspanning neemt.

Steenbakkeryen.

Langs dezen Thuin gaat men recht uyt na de rivier den Olifant , met een breede weg , die ons , eer men nog by die rivier komt , op de weg brengt , die lyn-recht Noord-op na Noeslanivel loopt , en mede een fraeje wandelweg uytlevert.

De wandelwegen buiten de Stad.

Buiten deze heeft men nog andre fraeje wegen , voornamentlyk , zo men buiten de Stad te paard zyn vermaak (gelyk wy van Hative Kitsjil bevorens zeiden) of op 't Westergebergte , of langs strand na den galg-hoek , of na de Way Nitoe , dat is de duyvels rivier , en verder op , wil nemen , alwaar men met laag water langs strand zeer vermakelyk wel een myl verre kan ryden , en dan kan men nog vermakelyker over het gebergte , langs lage en gemakkeleke heuvels , die een schoon gezicht over den inham , en de Stad , geven , wederkeeren ; behalven dat men wel een keer na de Way Nitoe , en wat hooger 't gebergte op kan nemen , daar men op een heuvel een wonderlyke spelonk ontmoet , door welke het water allenkskens henen sypelt , en metter tyd versteent. Ook is daar een uitnemende fraeje water-val , waar ontrent men wel uyt waschen gaat , om de helderheid en koelheid van 't water , also 't bosch daar over henen zoo dicht belommerd is , dat men op den middag in de open lucht , zonder eenige hinder van de zon zitten kan. Als men onder de spelonk wat verder door gaat , ziet men de kolk , die 't water tot den waterval uytlevert , die ik onpeylbaar bevonden heb.

De wonderlyke spelonk by de Way Nitoe.

Men weet hier van geen Schatting , Verponding , Accys , of iet diergelyks , dan alleen , dat men met de Pagter over Hollandsehe drank , voor al over brandewyn , spreken moet , wil men niet in boete beslagen werden.

Men weet hier van Lasten , nog Schattingen.

Daar ziet gy nu 't voornaamste , van de Stad Ambon van binnen of van buiten , mitsgaders het merkweerdigste , 't geen van die gansche Landvoogdy , en

alle de eilanden , die daar onder behooren , te zeggen valt , besluitende uyt het beschrevene , dat het is vol hemelhooge , bosch-en Nagel-ryke bergen , die dicht belommerd , en door heerlyke gezigten , menigvuldige klare rivieren , en zilveragtige stroomen , zeer vermakelyk zyn. Weshalven wy , die dus verre aan ons bestek dezer landbeschryving voldaan hebben , nu tot andre zaken , nog verder tot dit land behoorende , en die als onaffcheidelyk daar aan vast , zyn zullen opgaan ; hoedanig men eerst 't land , de lugt , en moessons in 't gemeyn , en in 't byzonder de Amboineesen zelfs , als inboorlingen des lands , mitsgaders hun Zeden , Gewoonten , en daar na ook de andre volkeren , die 'er zyn en voor al de Hollanders , als Opperbestienders van dit land , in hunnen ganschen omflag , en bestier moet aanmerken.

Dit zal ons meer mocite geven , als men wel gelooven zou , doch wat is 'er gevoeglyker , dan dat men , na een Land beschreeven te hebben , ook zegge , wat volk daar in woond , en wat des zelfs Zeden , Aard , Gewoonten , en Plegtlykheden zyn.

Wat het Land in 't gemeyn betreft , het schynt uyerlyk een volkomen ruwheid en wilde woestheid uyt te leveren , also het vol hoog en akelig gebergte , waar men zig henen wend , is. Men ziet 'er een vertooning van vervaarijke overhangende en vooruytsteekende rotzen , schrikkeleke spelonken , en dichte boschagien , dan eens van donlere en diepe valleyen , dan vernemmen eens (voor al als men 'er pas gekomen is , met het begin van 't Ooster-moesson) een yselyk gedruys van afdroomende rivieren , die met een groot geweld van 't hemelhoog gebergte in zee storten , al het welke egter niet nalaat aan imand , die 'er tot het goede of 't Westermoeson overblyft , overtuigende bewysen te geeven , dat het land in zich zelve zeer aangenaam , vermakelyk , en uytnemend wel gelegen is , alwaar men met veel genoeg , en (wat men ook nu en bevorens zo ruim van des zelfs ongezondheid gesproken heeft) in veel gezondheid leven kan.

Hoedanig het Land hier is.

Het is waar , dat 'er zommige menschen zyn lam geworden , en dat veele , die 'er van daan komen , zo saluw , en geel 'er uyt zien , of zy uyt een gieter gedronken hadden , het geen men dan nog (zeer qualyk) de landziekte noemd ; maar de meeste (zeer weinige zwakgestelden uytgezonderd) zyn lam geworden door zig zelve tweeziets te verwaarloozen , te weten , door , 't zy s'avonds en 's nagts in de maneschyn , en als zy besweert waren , in 't hembd te bly-

blyven zitten, en 'er zoo om de aange- naamheid, alzo die koelte in 't eerst verquikt, in te blyven leggen slapen, die dan lam weer op stonden; voor al wanneer zy den beker wat te sterk gelicht, en zig in 't drinken van Saguweer (een zekere witte drank, die men bitter maakt) vergrepen hadden. Dit laatste, als men zig daar wat te lang aan verlaat heeft, geeft aan de Saguweer-drinkers die bleeke kouleur, en de zo genaamde Land- ziekte, die men niet aan het Land (dat zeer goed) nog aan dien drank (die matig gedronken, zeer gezond, is) maar aan de onvoorzigtigheid, en onmatigheid van deze en gene menschen moet toefchryven, die geen agt op de ongemakken van een land, die men gemak kelyk myden kan, nog op haar zelve slaan; maar zich schandelyk verwaar loofen; 't geen by overtuiging te gemak kelyker te gelooven is, alzo ik onder de inlanders noit eenig mensch gezien heb, die of lam, of zoo flots, vervallen, en landziek van gedaante was, en die egter ook Saguweer drinken; maar niet in de lugt, die snagts door de zware dauw vry koel, ja koud werd, zullen blyven leggen slapen.

Egter heeft men dit land over 30 of 40 jaaren voor zoo ongezonder (voor al zedert de zwaere aardbeving) uitgekret en, dat 'er zommige Landvoogden, en Predikanten niet na toe wilden; dog de verstandige Heer *Padbrugge* (gelyk ook eenige Predikanten in die tyd) met zulke beuzelingen zoo lang lachende, tot dat zy zelf de ondervinding daar van hadden, zyn 'er egter na toe gegaan, en hebben dit land zeer goed in zig zelve gevonden.

Oorzaak van de Heer *Padbrugge's* Lamheid.

Wil men zeggen, dat die Heer, en zyn Gemalinne, egter lam van daar gekomen zyn; het is waar; dog haar Ed. was van een zeer zwakke en zieke gesteltenis, waar by eenige ongemakken van 't land komende, zoo zyn die wel geen oorzaak van hare quaal geweest, maar hebben egter belet, dat zy daar heeft konnen herstelt werden. En wat dien Heer aangaat, hy heeft dit ongemak op 't gebergte van Soya gekregen, van 't welk zyn Ed. op zekere tyd afkomende, en wegens de hitte wat sterk bezweet, en de sterkste in verre na niet zynde, zyn Ed. door een zware en zeer koude regen overvallen wierd, waar aan hy kort daar aan lam geworden, en gebleven is, hoedanig ik zyn Ed.; wanneer ik te Amisfoort eenige tyd by hem t' huys was, nog ontmoet heb.

De Sajoenen, of Gey-

Een groot ongemak, en schyn van deze ongezonderheid des Lands geven twee zaaken, te weeten, de swaare re-

gen, en de aardbevingen, die 't ender- den des Jaars.

* Het Regen-Moesson begint in de * Moessim Maand May, wanneer de Oosten- en betee- Zuid-Oosten-wind voor een half jaar kent in 't (of eigentlyk maar voor vyf maanden, Maleyts, een Sai- alzo October de wyffel-maand is) door soen van 't Jaar.

Dan is men met zeer zwaaren re- Het Re- gen gequelt, die op zyn zwaarste tot in gen- Augustus duurt; en dan kan 't zomt ds Moesson, weeken aan malkanderen, gelyk ik dat eens byna zes weeken aan een zag, nagt en dag zo sterk regenen, dat de wegen alom blank slaan, alzo 'er behalven het water, dat regt nedervalt, zeer zware stroomen van 't gebergte (daar zy diepe en zichtbare voren in nalaten) met een groot geweld na de laagte komen afstorten. Men kan van beneden die regen boven in 't gebergte van Soja wel een quartier uurs van te vooren hooren, als men om laag nog van geen regen weet.

Deze zware regen belet egter geen- zins, dat lieden van satzoen malkanderen dan zoo wel, als op andre tyden, bezoeken, alzo zy draagstoelen hebben, in welke zy geruht, en droog door 2 slaven van 't een in 't ander huys overgebracht werden. Ook verquikt die regen niet alleende menschen; maar ook het ganfche land, en de zelve is ook (als zy niet te lang duurt) voor de Nagelboomen, Specery-boomen, en gewassen van dien aard vooral zeer noodig, alzo anders de thuynen ten eersten daar door lyden.

Het wonderlykste, dat ik egter in Met de die regentyd hier vernomen heb, is, nodige dat hoe sterk het ook 's morgens mag aanmer- geregent hebben, de wegen 's namid- kungen drags, zoo 't dan droog weder is, gelyk 'er over; dikwils gebeurt, volkomen droog zyn. en de be- Dit is een teeken, dat het land zeer paling 'er spongieus, en hol is, alzo 't in die korten tyd dat water inzuigt. Ook is de af. grond zeer fcherp, en aluynagtig, 't geen de soldaten best aan hun bloote voeten gewaar werden; dog het is te verwonderen, dat deze regentyd niet over alle eilanden op eenen tyd doorgaat; want als 't in 't eiland Amboina regent, dan is 't op Bocro, Manipa, en andre plaatzen om de West, schoon weder. Ja zelf als 't aan de Oost-zyde van Hoewam- hel 't regen-Moesson is, heeft men aan de West-zyde het drooge Moesson. Een wonder in de natuur, dat niet wel te doorgronden is; hoewel 't Regen-Moesson anders gemeentlyk wel tot aan 't eiland Celebes doorgaat.

By dien regen heeft men zomtyd Swaare zware winden, van welke ik die uyt- winden; werking gezien heb, dat zy takken van en aard- boommen, een vat of twee dik, als een gen hiet; riet-

rietje van een scheurden. Ook gebeurt het wel, dog zelden, dat zig onder die regen en wind aardbeving vermengt.

Het
droog
Moos-
ton.

Een van de grootste ongemakken hier te land is de aardbeving, die hier zeer gemeen is, en dikwils voorvalt. Men heeft die gemeenlyk, of in de maand October en November, of anders Januari, Februari, en meer andere maanden van het Wester, of droog-Moesson, dat met den Westen en Noord-westen-wind in November of December begint, die dan tot Maart of April doorwaait, welke laatste maand weder de Wyffel-Maand is, in welke men geen vallen wind heeft.

In deze Wester-Moesson is 't zeer heet, maar egter zo niet, of de winden verkoelen de lugt, en matigen die hitte zoodanig, dat ik 's middags ten twaalf uuren te peerd door 't bosch, zonder hitte te voelen, gereden heb. Anders is 't in de zon van 9 tot 5 uuren vry heet, maar na dien tyd zeer gematigt, zonder dat men van eenige hitte weet. Die hitte is egter in opzigt van den grond dan zo sterk, dat oude boomen 'er van kunnen verwelken en uytgaan, ja 't aardryk kan 'er af splyten, en tot zo voeten diep in de grond opdroogen; zelf de rivieren kunnen 'er door ophouden te loopen; en in zulk een tyd hebben de vogtgeerige Nagelboomen veel te lyden, die dan wel met menigte kunnen uytgaan.

In 't gemeen heeft men ook de Aardbevingen, als na sware hitte een sterke aanhoudende regen valt, also dan de zweetgaten van de gront gestopt, ende dampen 'er in beslooten, of wel de onderaardsche vuuren, door andere redenen gaande geraakt zynde, het aardryk bewegen; dat wel het zorgelykste in October, en November, om dat dan de hitte op zyn sterkste is, en de regen zomtyds nog niet ophoud, hoewel ik de zelve in de 4 of 5 volgende maanden mede wel sterk gevoelt heb.

De swareste Aardbevingen, hier bekent, zyn die van de jaaren 1644. 1671. in October 1674. den 17 Februari, 1687. den 19. Februari, gelyk elders blyken zal, geweest.

Sware
Donder,
en Don-
der-sle-
enen.

In die drooge en heete tyd heeft men nu en dan ook wel swaren donder, zoudanig dat 'er verscheide zware boomen van boven tot beneden geklooft, stengen van schepen, voor 't hoofd leggende, door de dondersteen (dat by myn tyd gebeurd is) uytgeboort, en verscheide steenen daar van gevonden zyn. Ik heb 'er van in myn handen gehad, gelyk die aan de wortels der boomen, of aan 't einde van zoo een kloove, gevonden waren. Alle waren ze by na van

eene gedaante, lengte, en kleur; behalven een, die ik verschillende gevonden heb. Zy hadden de lengte van een kleene span, de breedte van anderhalven duym, de verwe van de Kerk-leyen, en waren aan 't eene einde scherp, evenals een beitel. Ik laat anderen, die ik weet, dat dit tegenspreken, hun oordeel vry; maar verseeker hen, dat ik alle voorzorge gebruykte, om dit in den grond na te spooren, en dit volslagen waar bevonden heb, dat onmiddelyk op den donder die steenen gevallen, die boomen geklooft, en die steenen (eens twee by een) aan 't einde der klooven gevonden zyn. De eene steen, die verschilde, en die ik in Banda ontmoet, en aldaar beschreven heb, was van een koperen of metal-agtige kouleur, en van een geheel andre gedaante.

Een van de zeldzaamste zaaken is ook Wit-water hier.

Het wit Water, dat men hier in Amboina heeft. Het heugt my, dat ik het de eerste maal van myn leeven by een flauwe lichte maan 's nagts gewaar wierd, ziende toen de Zee zo wit als melk, zo dat ik tusschen de zelve, en de toen niet zeer licht zynde lucht by na geen onderscheid zien kon, dan dat ik van verre de eilanden van Banda, zich zeer zwart in die witte melk-Zee opdoende, vernam, hoewel men by dag geen verandering ter wereld aan de zee bespeuren kon. Ook wil 't zich met ander zee-water niet vermengen, dat men bevind daar 't ophoud, en yselyk by nagt staat.

Men verneemt dit wit water meest hier om streeks tusschen Banda, en de Zuid-Ooster Eilanden, en ook met groote streepen ontrent Amboina. Men heeft dat tweemaal 's jaars, met de nieuwe Maan van Juni en Augustus. Het eerste noemt men het klein, en 't laatste het groot wit water. Men ziet dit niet alleen tot Ambon, maar ook zelfs tot Boeton en Macassar toe, en hoe 't ongestuimiger weer is, hoe 't meer regent, en hoe de Zuid-Oosten wind sterker doorwaaid, hoe dit wit water zig meer vertoont, waar uyt men afnemen kan, dewyl het in 't eene jaar zwaarder en stormagtiger weer, dan in 't andre, is, men dan na evenmatigheid van dien ook sterker, of minder, wit water heeft; 't geen zeer gevaarlyk voor kleene vaartuigen is, alzo 't belet de zware dyningen van de zee gevaar te werden; ook doet het de vaartuigen, in dit water leggende, zeer licht verrotten.

In de maanden Juni en Juli is de zee maar flauwagtig wit, maar eer dat in Juli begint op te houden, begint het groote wit water in Augustus, by 't

weike de Zee zich met fwaarder dyningen verheft, waar voor men zich by dag beter, dan by nacht, wagten kan. Men ziet dit wit Water voornamentlyk van de eilanden Key, Aroc, &c. Om de Zuid-Ooft, tot Tenimber, en Timor Laoet in 't Zuiden, in 't Westen tot Timor, in 't Noorden tot dicht by de Zuid-kuft van Ceram; dog niet be-noorden Amboina. Niemand weet, waar dit van daan komt, hoewel 't waarfchynelykfte is, dat het uyt 't Zuid-Ooften, of wel uyt het Zuid-Zuid-Ooften zyn aanvang neemt, en dat het in de groote zeeboefem, die 't naaft Zuidland van Nova Guinea met zyn lange hals (die niet verre van ons legt) maakt, zyn oorfprong heeft. Het doet geen fchade, dan aan de vaartuigen, gelyk wy reeds zeiden. Ook maakt het de vifch fchew, en is de vifchers nadeelig, om dat het de lynen te klaar aan de vifch toont, hoewel die meeft na 't fwart water heenen vlugt.

Reden van dien, nagevoiff. Na dat het nu egter afgenomen, en gedaan heeft, ziet men dat de Zee zig van veel flym, quallen, en andere vuiligheden op de ftranden ontlaft. Zommige zoeken de reden van deze witheid in eenige diertjes, die 's nagts als 't verrot hout eenig licht van zich geven. Andere meinen, dat het een dunne fwavelagtige zeedamp is, uyt de gronden opwellende, en zig over Zee verfpredende. Het is wel waar, dat men veel fwavel-bergen, in Banda, op Nila, Teeuwer, Damme, Amboina, en elders daar om ftreeks, heeft; maar zoo het daar van daan quam, zoo moeft men zulken wit-water ook op alle die plaatfen hebben, daar fwavel-bergen zyn, dat men nogtans niet bevind; en derhalven zal 'er een andere reden van zyn, die ik beken niet te weten, en aan de natuurkundigen overlaat. Ik weet ook niet dat het ergens zoodanig, dan hier om ftreeks, en ontront de Majotte eilanden, vernomen word.

Het tweede, in de Zee van Amboina, dat verwonderens weerdig is, zyn zekere lange wormkens, Wawo genaamt; die alle jaar op een gezetten tyd zig mede vertoonen; dog van welke wy nu niet, maar onder de fpyfe der Amboinefen, zullen fpreken.

Nu zouden wy nog over verfcheide zoorten van zeldfaame Steenen, Dieren, Hout, Vrugten, &c. hier vallende, als ook over een menigte andre fteenen, die opmerking verdienen, als den Amianthus, Criftal, Marmer-steen, Marcasita, kunnen en moeten fchryven, dog alzo dat uytvoerig door den Heer *Rumphius* in zyn Ambonfche Rareteykamer gedaan is, zo wyfen wy den Lezer tot de zelve.

Van de AMBOINESEN.

Van het Land gaan wy over tot de Befchryving van de Volkeren, die daar in woonen. De voornaamfte en meefte in getal zyn de Amboinefen, en behalven deze zyn 'er ook Chineefen, Marylanders, Slaven, en de Hollanders, onder welke wy de verdere begrypen.

Wat de Amboineefen aangaat, deze zyn de inboorlingen des Lands, hoewel ons hier na blyken zal, dat hunne eerfte voorouderen uyt andere Landen gefproten zyn. Het weinige, dat de ouden daar van wiffen, heeft hen dezelve al mede onder de Sindaë of Menfchen-Eeters doen fteffen, waar voor men, volgens *Ptolomeus* fteffing, voornamentlyk 3 eilanden, voor de Chineefche kuft gelegen, zou moeten houden; die na de gedagten van zommige, Celebes, Gilolo (of Halemahera) en Amboina, zouden zyn.

Voor my, ik geloof, dat in oudetyden alle de eilanders in de groote Zee, die de Portugeefen Archipelago di St. Lazaro noemen, Menfchen-Eeters, en dat die van Amboina daar mede onder geweest zyn, en hebben wy by de befchryving van 't eiland Noeffalaoet met nog verfche ftukken bewezen.

De Amboineefen zyn van een matige gefalte (hoewel ik eenige lange gezien heb) niet zeer vet, en ook niet geheel fwart, maar vaal van kouleur. Ook hebben zy geen platte, maar wel gemaakte Neufen, en zyn niet qualyk befineden van aangezicht, ja ik heb 'er Mannen en Vrouwen onder gevonden, die fray van'tronie, fchoon van'treken, en van een bekoorlyke gefalte waren.

Van ouds was 't een ruw, wild, onbefchoft, loom, droefgeeftig, dom, en zeer onnoozel volk; hoewel zy metter tyd zeer verandert zyn.

Van hare onnoozelheid, en onkunde hebben wy al een voorbeeld in die dorp Seroelau gezien, wanneer zy een boom willende voortroejen, en 't niet gaande, 'er een na beneden liep, en de boom zoo wis om ver kapte, dat zy al roejende met boom met al nabeneden quamen.

Ook zien wy 'er een preuve af by die van Moelana, by Honimoa, die zig overgaven, op dat de vyand met hun land niet weg roejen zou, gelyk hen gedreigt was. In de latere tyden zelf is 't, by de komft der Portugeefen, gebeurt, dat die touwen en ankers te land gebragt, en de felve daar vaff gemaakt hebbende, zy uyt een flecht begrip van hun gevaar, zich, om verder ongefallen voor te komen, overgegeeven, en hen toe-

geftaan hebben in dit land zich neder te zetten, en te handelen, dat zy hen in't eerft afgeftagen hadden.

Daar zyn 'er geweest, die, een Pifang-boom op 't ftrand geplant, en gezien hebbende, dat de Zee die om verre floeg, de dwaasheid hadden, van die met fchild en fwaard te beftryden.

Dit waren de Strand-bewoonders, maar die zig op 't gebergte onthielden, wierden van deze bottericken nog bedrogen, alzo die hen 't zee-water voor iets heerlyks, om in hun fpy's in de plaats van zout te gebruiken, verkogten.

De listige Javaanen wiften in de eerfte tyden aan de trotle Hitoeëfen, die altyd nog wyfer als de andere Amboineefen wilden zyn, kleene witte fteentjes, voorgevende dat het eyeren van Peerden, Buffels, &c. waren, die in hun land toen nog niet vielen, tegen Nagelen en andre Speceryen zeer dier te verkoopen, en hen wys te maken, dat die een groote Medicinale kracht hadden, gelyk die van Larike aan die van Wackatshoe gedaan hebben.

In de tyden der Portageefen gebeurde het, dat twee viffchers te zaamen viffchende, en juist maar drie viffchen gevangen hebbende, malkanderen niet al te wel in 't deelen der zelve verftaan konden, alzo 'er altyd een van beiden een te veel, of een te weinig had; en de derde te deelen, vonden zy niet goed. Juist komt 'er, terwyl zy daar over haifpelen, een Portugees, die met een bedaard wesen tegen hun zey, ik zal u lieden aantonds fcheiden, en de deeling net even gelyk maken. Hy deed het ook: want hy gaf 'er elk een, en nam dederde voor zich, waar mede zy wel te vrede waren; dog waren zy in oude tyden zoo dwaas, de meeste weeten nu wel beter.

De reden, waarom die van Ceram na de Batoe Caloway, of na een klip, met haare halagajen fchepten, heeft ons al mede haar onnoozelheid doen zien.

Uyfhun-
ne Ver-
dichte
afkomst
nader be-
wefen.

Hun gering verftand befpeurt men nog al verder uyt de fabelagtige verhalen, die zy zelf van hun afkomst doen; alzo zommige zeggen van Kaymans, andere van ftoelen van Bamboefen, of uyt oude holle boomen, of van Aal, en wat dies meer is, gefproten te zyn. Zommigen, die nog leven, geven voor, dat dit nog niet lang geleden is. Ik heb zoodanigen in myn tyd nog gekend, die dit wel ityf fttaande dorften houden, en die voorgaven van een Kayman gekomen, en dus van 't allereedelste geflacht dezès lands, en niet minder dan die van 't geflacht der Goden by de Romcinen waren, te zyn.

Altoos de Boeroneefen zullen daarom geen Kayman, en die van Alang en Liboy geen Aal dooden, om dat zy vast ftellen, dat dit hun bioedverwanten zyn, gelyk wy dat Levoorens al hebben aangemerkt. De oude Koningen van Iha beroemden zich van een Calappa Radja, of Koninklyke Cokos-boom (dat een laage kleene boom is) gefproten te zyn. Al de Alfoereefche Koningen geven voor, dat zy van zekeren fwaren Waringin-boom, dicht by Hoekoe aan de middelste fpruyt van de Ajer Talla, en die daar die wonderlyke gevlogtene brug over die rivier maakt, afkomstig zyn.

Die van Hative, en meer andre, zeggen van een Slang gefproten te wezen, en zullen noit geen flangen dooden; hoedanige 'er in Amboina wel meer zyn; voorgevende, dat die dat doet, het met de dood betalen zal.

De Heer *Marville*; in zyn tyd daar wat onvoorzichtig mede lachende, doode eenige Slangen in 't gezigt van eenige Inlanders, die hem dat afrieden, en kort daar na quamen zy alle in zyn huys, en ook hy zelfs, van de ftuipente fterven. Dit had toen by den dwaazen inlander den naam, dat dit gefchiede, om dat hy die flangen gedood had; dog ik geloof vast, dat deze of gene inlander hen allen, uyt een verkeerde weede, om dat men quantwys zyn geflacht benadeelt had, vergeeven heeft; en dan moet men vastelyk fterven.

Daar zyn 'er ook, die zeggen van een fchildpad, andre van een bofch-verken (gelyk wy in Ternate over die van Bwool ook zagen) andre weer uyt Draken-eyeren (gelyk wy dit over de Vorften der Moluccos aangemerkt hebben) gefproten te zyn.

Men moet dit in een Amboinees zoo vreemd niet houden, wy zullen daar van onder andere volken verfcbeide voorbeelden geven.

Die in de Griekfe en Romeinfche Gefchiedeniffen wat belezen zyn, zal dit gevoelen zoo wonderlyk niet voorkomen.

Het gevoelen, dat de menfchen (als men hun geflagt niet recht wift, en men hen egter voor geen baltarden wilde doen doorgaan) of *Terra Filii*, zoonen der aarde, of uyt de aarde gefproten; of, waren zy wat grooter van afkomst, *Heroum, vel Deorum Filii*, zoonen der Helden, of der Goden, waren, is zeer oud. Die van *Rhodus* zeiden van de 7 *Heliades*, of wel van menfchen uyt de aarde, door de Zon verwarmt, na 't verhaal van *Diodoor L. 5.* voortgekomen te zyn.

Dus hielden de Grieken, dat *K-rechteus*, en de Athenienters, die

zich *ἀντόχθωνες*, of Inboorlingen, noemden, uyt de aarde gesproten waren, waar over *Anthistenes* hun niet min, dan wy de Amboincefen, bespot.

Die van Creta zeggen van eenen Cres, die aan dat eiland zyn naam gaf, en uyt de aarde gesproten was, afkomstig te zyn.

Diodoor spreekt L. 2. van de Scythen als afkomstig van een monster, dat een vrouw en een slang was, uyt welke Jupiter Scythes, die de Scythen hun naam gaf, zou geteelt zyn.

Euander, zegt *Dionysius van Halicarnassus*, en *Pausanias* L. 8. was de zoon van Mercurius, en van een Arcadische Nymph; *Eneas* de zoon van Venus, om dat men zyn moeder niet wel kon aanwyfen. Een geboorte, die wy in menigte onder de Ouden van hunne Goden kunnen aanwyfen.

Pausanias L. 3. Lacon. zegt, dat dicht by 't steedecken Egia, een poel, aan Neptuïn toegewyd, was, waar uyt men geen visch nemen dorft, uyt vrees van aanslonds in een visch te zullen veranderen, dat mede diergelyken grond, als die van de afkomst der Alangers, gehad zal hebben.

Afkomst van deze en gene uyt een Ey.

Dat alles uyt een Ey zou voortgekomen zyn, is ook een zeer oud gevoelen, dat na allen schyn zyn oorspronk van *Gen. 1: 2.* en van 't sweven van den Geest Gods op de wateren, heeft, alzo 't grondwoord eygentlyk de daad van een vogel, die zyn vleugels over de eyers uytbreid, en die zoekt uyt te broejen, na de gedagten van veel geleerden te kennen geeft.

Het is daar van daan, dat *Macrobius* L. 7. cap. 16. *Saturnal.* zegt, dat het ey een zinnebeeld der wereld was.

De Syriers en Phœniciers deden hunnen God en gesternten uyt eeney voortkomen.

Roemen de Koningen van Batsjan uyt Draaken-Eyeren gesproten te zyn, roemen ook de Grieken niet even zoo van Castor, Pollux en Helena, dat zy mede uyt een Swanen-ey (alzo Jupiter zig in een swaan verandert had, en zoo by Leda gekomen was) geteelt zyn. Van menschen, die van Draaken gesproten waren, wilt men by de Ouden ook al te spreken.

Of van Slangen.

De Chineesen, Maleyers, Javaanen, en meer andere Oosterlingen zullen geen Slangen dooden. Veele uyt een soort van Godsdienst, alzo zy die eerbiedig behandelen, en als hun Goden eeren; andre, om dat zy leggen daar uyt gesproten te zyn. Ook zyn Goude slangen (gelyk wy zien zullen) van de voornaamste sieraden, en kleinodien, der Amboincefen; daar zekerlyk iet on-

der verborgen is. Dus zyn goude of zilvre slangen ook oorsieraaden van eer, die de Koning van Mongibir in Æthiopiën aan jongens te dragen geeft, die door vreemden by dogters van zyn land geteelt zyn.

Dat de Romeinen al van ouds te Epidaurus een slang aangenomen hadden, en als hun God *Æsculapius* in die gedaante eerden, is te wel bekend, om daar bewyfen van by te haalen. Ook is 't al zeer oud, slangen niet te dooden.

De oudste Ethiopiers (zoo de Heer *Ludolf* verhaalt) eerden de slang als haren God, en noemden die *Arwe*.

De Chineesen zullen geen reize ter zee ondernemen, of zy brengen zeer plegtelyk met geklank van bekkens een levende Slang (die zy wel lekkertjes opvoeden) aan boord, en ook met veel itatie zo aan land, wel verre van die te dooden; geloovende valt, dat zoo zy dien God niet aan boord hadden, zy geen gelukkige reise zouden doen.

Ik leze by *Plutarchus* in zyn boek van 't vernuft der dieren, van een zeldzame vryagie tusschen een slang en een jonge dochter van Ætolien. Ja zelf de moeders van *Alexander de Groot*, en van den Romeinischen Held, *Scipio Africanus*, zouden van slangen (zoo men by *Silius* L. 13. by *Justinus* L. II. C. II. en by *Lucianus* in zyn samenspraak der Goden zien kan) omhelst zyn.

Ovidius spreekt in zyne Herschepping L. 4. C. 7. van Cadmus, als een, die zig na de Encheliensers begaf. *Martialis* en andere spreken van eenen *Anchialus*. Ook spreekt *Homerus* van *Anchialus*, de zoon van *Mentes*.

Ik weet wel, dat 'er geleerden zyn, die dit laatste woord een andre oorspronk (als of 't een, die in eeuwigheid leeft, beteekende) geven.

Maar daar zyn weer andere geleerden die dit woord *Anchialus*, en deze Encheliensers niet ongevoegelyk by het Grieks woord *ἄγγελος*, dat een Aal beteekent, 't huis brengen, en die deze menschen als zulke aanmerken, die een soort van eerbied voor Aal, en Slangen, die malkandren zeer na in mangschap bestaan, hebben.

Gelyk de Egyptenaars 't geheel al door een Slang, die door 't byten in haar steert een rond maakt, gewoon waren te verbeelden, alzo plagten zy de Godheid ook wel in de gedaante van een Slang met een sperwershoofd te eeren.

Al welke Slangen-dienst, (gelyk ook de Python der Heidenen, en den God Ophion) in zyn grond geheel en al van 't verhaal van *Moses Gen. 3.* wegens de oude slang, en de dienst, dien men van ouds

Oorsprong der Slangen-dienst.

ouds al aan den duivel bewees, overgenomen is, want Ophion komt immers klaar van *ὄφις* een Slang, in 't Grieks, en Python van 't Hebreuws woord *נחש*, dat een kleene venynige slang betcekent.

De Stoici, die geleerde mannen, meinden, dat de menschen in alle landen en akkers geteelt wierden, en als de paddestoelen groeiden; 't geen immers zo veel van 't gevoelen der eenvoudige Amboineesen niet verschilt. *Lactantius* getuigt dit L. 7. C. 4. en *Ovidius*, *J. Metam.* bevestigt het iedelyk klaar, van *Corinthus* sprekende,

— *Hic exo veteres mortalia primum
Corpora vulgarent pluvialibus edita fungis.*

Dat is:

Bewyfen
uyt de
Ouden
wegens
de at-
komst
der men-
schen,
uyt de
aarde,
boomen,
&c. ge-
sprooten.

*Hier wierden sy wel eer, als menschen af-
gebeelt,*

*Uyt Paddestoelen, wel bevoigtigt, voort-
geteelt.*

Ten bewyfe, dat de menschen uyt de aarde geteelt waren, plagten vele het woord *Homines*, dat is, menschen, *ab Humo*, dat is, van de aarde, af te lei-
den.

Minutius Felix zegt, dat *Saturnus* met de zynen by de Latynen *Terræ Filii*, dat is, soonen der aardt genaamt wierden, waar uyt men zou mogen oordeelen, dat zy wel iets van Adam, *אדם* dat in 't Hebreusch roode aarde beteekent, zouden mogen gehoort hebben. Behalven dat het ook een waarheid is, dat de

eerste mensch uyt een klomp aarde, die God bezielde, gemaakt is; In hoedanigen opzicht alle menschen soonen der aarde, en uyt de aarde, in hunnen eersten Vader, gesprooten zyn.

Dat de Italiaanen, (van ouds her mede berg-bewoonders als de Amboineesen) het meede daar voor hielden, dat de menschen uyt Eyken, en andre boomen, voortgekomen waren, getuigt die groote Dichter *Virgilius*, in het achtste boek van zyne *Æneïs*.

Gens virum truncis, & duro robore, nat.

*Een volk, uyt Wortels, en uyt Stron-
ken, voortgekomen,*

*Dat uyt den harden Eyk zyn oorsprong
heeft genomen.*

Ik zal hier niet ophaalen, dat zig verscheide Dieren by dese en gene voorval-
len, waarlyk met menschen vermengt, en dierhalven ook deze en gene daar van oorspronk genomen hebben, gelyk men in Sweden van een jongen, uyt een Beer voorgeteelt, en in Denemarken van diergelyke gevallen veel weet te spreken, behalven dat *Saxo Joannes* zegt, dat de Koningen van Denemarken daar van hunnen stam ('t geen wy voor zyne rekening laten) afkomstig rekenen.

Alles, dat wy hier hebben aangehaalt, dient alleen om te toonen, dat zulke onnoosele gedagten zelf ook by de verstandigste volkeren der aarde in de eerste tyden, zoo wel als by de Amboineesen, geweest zyn.

VIERDE BOEK.

EERSTE HOOFDSTUK.

VAn 't bygeloove der Amboineesen. *En voorbeelden 'er af. Hun agt-geving op Vogelgetchrey, en andere zaaken van dien aard. By de Ouden ook te vinden. Verborgene kragt in 't Hoofd-Hair gesteld. Grootte agting voor 't zelve. Andre voorbeelden van des Inlanders bygeloove. Wegens de Pontiana. Andere bygeloovige bedryven. Gedagten wegens Toovery. Cackerlacken, zeker soort van Menschen. Aard der Amboineesen. De onmoogelykheid van hier Wijn te kunnen hebben, tegengesproken. Wat Gewasschen, enz. men hier heeft. De Vrouwen der Inlanders Slavinnen, en de Mans Heeren. Oude wyse, van Water op 't Hoofd te dragen. Verderen aard der Amboineesen, en hoe men hun handelen moet. Sterke neyging voor de Toovermiddelen, de Vrouwen meest eygen. Dat veel op vergiftigen uitkomt. Zeldzaam voorbeeld 'er af. Handwerken der Amboineesen. Gezet op de Hoofden hunner vyanden weg te halen. Een oude gewoonte der Oosterliche Volkeren. Ambonische Helden. By hen voor Hard, en Schoot-vry gehouden. Wat middelen zy, daar toe gebruyken. Zeldsaame Gewoonten der Amboineesen. Gewoonte van in de Rivieren en elders, te wasschen. Wyse van zich met Olie, &c. te Salven. De Vrouwen kramen gemakkellyk. Wyse van 't Kind een Suignaam te geven.*

geven. *Vroegte handeling over een Huwelyk. Dragen bare Kinderen op de Heupe. Gewoonte, wanneer bare Dogters huwbaar zyn. Van den Bruidſchat. Om een Kind, by een ander geteeld, achten zy hun Bruid te meer. Konſtenaryen der jonge Lieden. Hun vermogen, om een Man onbequaam te maken, en weer te geneeſen. Wat zy ontrent dit ſtuk verder weten uyt te werken. De oudſte Soon is, na zyn Vaders dood, Meester. De Broeders Soon Erf-volger. Van de Maaltyden der Amboineeſen. Mannen en Vrouwen zyn daar op afgezonderd. Redenen van deze afzondering. Toerichting der Tafel. Hoe zy hun Sagoe-Brood maken. 't Gebruyk van Rylt, en ſchoon Tarwen-brood. Gewoonte van ider zyn byzonder deel te geven.*

Gelyk nu de onnooſelheid der eerſte tyden, by de Grieken en Romeinen zelf, de moeder van de Afgodery en 't bygeloove was, alzo is zy dat niet minder by de Amboineeſen geweest.

Wat Afgodendienaars zy van oudsher waren, zullen wy ter plaatze, daar wy van den Godsdienſt handelen, zien.

Wat hun bygeloove betreft, daar valt vry wat van te zeggen.

Van 't Bygeloove der Amboineeſen.

Als zy een kind ter ſchool brengen, en een lyk ontmoeten, zullen zy dat zeer angſtig ontwyken, om van den Sawan, of des dooden geeſt in de lucht ſweevende, niet beſchadigt te werden; dog om dien geeſt nog meer, en by alle gelegentheeden af te keeren, binden de moeders haare kinderen 2 à 3 maanden na de geboorte al een bondelken met duiveldrek op den arm, op de hand, of aan den hals, en dan is het bequaam, niet alleen den Sawan, maar ook alle Djin's, of Duivels, te verdryven.

Ontrent den Hoek van Siël ziet men een dikken zee-boom, van 't gellagt der genen, die men de ſwarte Tali Haroes dat is, ſwart Stroom-touw, of zee-Rotang, noemt, en die na 't zeggen der inlanders zo dik als de dye van een man, en Boetoh Siël, dat is, de manlykheid van Siël, by hen genaamt is. Deze durven zy niet uit Zee haalen, uyt een zoort van bygeloove, dat die het hoofd van 't geheel land is.

Die van Soya, nog Heidenen zynde, geloofden, dat 'er boven op den top van hunnen berg een groote verglaasde ſwarte pot, of Martavaan, en dat daar by een groote ſtoel, of boſch niet Bamboeſen was, wanneer zy nu regen hebben wilden, zo offerden zy, en roerden maar in die pot, en 't gemeen volk geloofde, dat het dan noodſakelyk moeſt regenen, van welk bygeloove men het zelf al in de latere dagen naculyks heeft weten af te brengen, gelyk wy daar van elders onder de zaken van hunnen Godsdienſt, breeder ſpreken.

En voorbeelden et al.

De Baliërs in 't gemeen, en ook deze inlanders, gelooven, dat, wanneer imand veel kinder-pokken krygt, het zelve veroorzaakt word door zekeren duivel, by hen Pokan Poenja May, of

of de Moer van de Pokan, of pokken; genaamt. Indien nu die zieke niet wel bewaakt word, zo gelooven zy dat die Pokan Poenja May hem 's nagts in een Saguweers-boom wegvoert, en hem daar alleen zoo blyven laat, terwyl die Pokan Poenja May aanſtonds van daar vertrekt.

's Morgens daar aan de pokkige niet gevonden wordende van de vrienden, ſtellen zy vaſt dat hy van dien duivel vervoert is. Sterft hy nu van die ziekte op dien boom, dan is het uyt, en daar is niets tegen te doen; maar zoo hy opkomt en beter wort, vinden hem de Tiffidoors, die 's morgens komen om hunne volle Goeroeroe (of Emmer, daar zy die vogt in laten druipen) weg te halen, en een leedige daar weer in plaats te hangen. Vragen zy hem dan, hoe hy in dien boom komt, zoo antwoord hy dat die duivel hem daar in gevoert heeft. Hier op helpen zy hem 'er af, en brengen hem weder na zyn huis toe. Die duivel nu komt noit door deuren of venſters, maar alleen door een ſyde van het wolve-dak van voren in, dat boven by hen open, maar beneden met Atap, (of t'ſaamgevlottene Clappus-bladen) toegedekt, en beſchoten is.

Om nu te beletten, dat deſe Duivel niet in huis kome, maar voor by mag gaan, zoo zetten zy een Gabba-Gabba of houten man voor dat gat, en dan krygt men daar de pokken niet; dat hen zeer dikwils miſt, en echter in hun bygelove nog niet verlicht. Dit vertellen zy dus maldanderen voort, dog de verſtandigen onder hen weten zo wel beter, als wy.

De Tiffidoors, of Saguweer-Tyſenaars, die by ondervindinge zeggen, dat die duivel hunne Goeroeroe's met Saguweer wel eens komt uytdrinken (hoe wel ik geloove dat het de Hollandſche Soldaten doen) zyn gewoon dit middel daar tegen in 't werk te ſtellen. Zy hangen een Moolik van Gabba-Gabba, twart en geel geverwt in dien boom, aan den zelve tak, waar uyt zy tyſſeren, en ſteken een ſcherpe priem van de Toelang of Doeri Gamoeto door dien man henen, waar door hy, van de wind bewogen zynde, na iniant ſchynt te ſteken.

fleken. Komt dan die Pokan Poenja May, en ziet hy dien man, zoo gaat hy voor by, en de Goeroeroe blyft vol, te weten, zoo 'er de Zoldaat niet agter geweest is.

Wanneer een Amboincees 's morgens uyt zyn huis gaat, en een gebrekkelyk, krom, of oud mensch bejagent, zal hy dien met veel ontsetting met de handen al van verre van zig weeren, roepende Tobat! Tobat! dat is, wel is't mogelijk! is't mogelijk! en aanstonds weer na huys keeren, oordeelende, zoo hy voortging, die ganfche dag geen geluk te zullen hebben. Dat zal hy zo lang, al was het thienmaal aan den andren hervatten, tot dat hy geen geteekende, of gebrekkelyke, ontmoet; en fchoon hy, na dat allereerst gelukkig uytgaan, 'er op den dag thien ontmoette, dat mag geen quaad.

Een moeder, of andre vrouw, zal 's avonds met geen kind uytgaan, ten zy zy in haar hand een ajuyn, of wat look, eenige kleene fcherpe houtjes, en een mes voor uyt heeft. Ook legt zy gemeenelyk dit gereedschap onder 't kuffen van een kind. En dit alles doet fy om den Sawan, den quaden geest, die dan omfwerft, af te keeren, en te belietten, dat dit kind geen ongemak overkome. Hoedanige grillen zy 'er by menigte hebben, alzooy zeer fterk voor het waren der geesten zyn. Een dwaling, waar van de wyften der ouden mede vervult waren.

Den eerften vifch, die zy met een nieuw net, of in een nieuwe Sero, of fuyk, vangen, zullen zy noit verkoopen, maar altyd of zelf eten, of weggeven, verzekert zynde, dat zy noit zegen zouden hebben. Dit is een vafte wet, niet alleen by hen, maar ook by de Chineefen, Baliers, Macaffaaren, en alle andre Oofterlingen. Zelf doen dit ook nog veel Christenen, hoewel die voorgeven het niet uyt bygeloove, maar enkelyk te doen, om voor geen gierigaarts door te gaan, dog ik geloove, dat 'er nog al iets van den ouden fuurdeegfem in zit.

Als de Amboinceefche vrouwlieden met haar goed 's morgens ter markt komen, zullen zy 't eerste fluk, daar over gedongen word, vafteleyk voor de prys, die 'er voor geboden word, geven, al was het eens zoo veel weerdig; want anders zouden zy dien dag geen geluk hebben, en niet wel verkoopen. En zoo ras zy dat eerste fluk dus verkogt hebben, zullen zy op haaren bak, of korf (daar zy haar goed in dragen) kloppen, en over luyd, Lakoe, Lakoe, dat is, 't heeft aftrek, of 't is verkogt, met veel blydfchap uytroepen, op dat die korf, of bak, dit hoorende, alles, 't

geen 'er in is, aftrek hebben zoude.

Hooren zy een uyl, of anderen ongeluksvogel, fchreeuwen, dat wil ook al iets zeggen, dan zullen zy niet uytgaan.

Hebben zy een fraey, en gezont kind, en hooren zy dat van imand pryfen, zo werden zy daar moeyelyk over, en fletten vafte dat het kind ziek worden zal. Volgt 'er dat kort op, dan is het zekerlyk door zulk eenen betoovert, en dan is 't wel half verlooren.

Van zulk een betoveren wift men by de ouden ook al te fpreken. De Grieken noemen dit *βασκάνειν*, dat is, betoveren, dog eigentlyk beteekent het benyden, of iemand te fcherp aanzien, zynde 't gedoente van een die een anders geluk benyd. De Latynen noemen dit *Fascinus*, een betoovering door 't fterk aanzien, pryzen, of aanraken, van imand. Hier van zegt *Virgilius* in zyn 3de Herders-fang aan 't 63te vers.

Nescio quis teneros oculus mihi fascinat agnos.

Dat is:

Ik weet niet wat oog het is, dat al myn veer betovert.

Dog om zig, by zulk een pryfen van imands kinderen, van betoovering te ontfchuldigen, voegden de Ouden de woorden *ἀφασκάνω* of *præficine dixero*, dat is, ik zeg 't niet, om u, of uw kind, te betoveren, 'er by; hoedanig veel bygeloovigen hedensdaags nog om die zelve reden even na zoo een loftuyting over imands kind, *God zeggen u*, gewoon zyn te zeggen, om alle quade gedagten te benemen. Op die zelve wyze nuleeft men daar by den inlander, en zoo hy diergelyken woorden 'er niet byvoegde, zou men oordeelen, dat hy dit zeide, om 't kind, of dien hy prees, te betoveren.

Geen inlandfche jonge dogter zal van een dubbele Pinang, of andere dubbele vrugt, uyt bygeloove, eten; en geen flavin, die agting voor haaren Heer, of Juffr. heeft, zou hen zulken vrugt durven aanbieden, uyt vrees, dat zy, die etende, by haar huwelyk tweelingen, en dus een fwaaren arbeid, of laftig huisgezin, zouden krygen.

Zy gelooven ook, dat, zoo zy in handen van den Rechter over eenig bedreven feit geraken, en men hen pynigt, zy alle pyn zullen verduuren, zoo lang men hun 't hoofdhaar houden laat, maar fcheert men dit af, zoo is al de verborgene kragt met hun haar weg gevlogen.

Men heeft daar van in 't jaar 1704. een klaar voorbeeld in den Koning van Amer

Hun agte-geving op Voogel-ge-fchrey, en andre zaaken van dien aard.

By de ouden ook te vinden.

Verborgene kragt in 't hoofdhaar gefteld.

Amet gezien, die, een moord begaan hebbende, om aan dat vleesch eens lustig zyn hart op te haalen, en daar over gevangen, en gepynigt zynde, niet het minste, maar toen men eindelyk zyn hair afsneed, alles bekende; gelyk wy hier na dit geval breeder zullen melden.

Ik heb eenige jaaren te vooren een inlandischen Vaandrig gezien, die behendig zyn vrouw vermoort had; dog 't quam egter uyt door een oude vrouw, die gezien had, dat hy haar de keel afsneed, het bloed in een teil ving, en 't lyk diep in de nagt met een slaaf na 't strand in een vaartuig bragt, en met eenige steenen diep in zee wierp.

Zo ras het dag was, vraagde hy ieder een, of zy zyn vrouw niet vernomen hadden, en maakte een groot misbaar, zeggende, dat zy na 't strand, dat is, om haar gevoeg te doen (alzo zy geen gemakken hebben) gegaan, en daar zekerlyk van een kayman verflonden was.

Dit sleurde zoo wat henen, tot dat deze oude vrouw, in 't eerst bekommert om 'er zig mede te moejen, alzo hy een wraakzuchtig mensch was, daar van kennis aan den Fiscaal gaf, die hem en zyn slaaf deed gevangen neemen. De slaaf bekende het ten eersten, zeggende, dat zyn meester het hem geboden, en hy maar gehoorfaamt had. Dit wierd hem voorgehouden, maar hy lachte daar mede, vragende of men de getuigenis van een slaaf tegen zyn meester mogt, of kon gelooven, en zoo dat doorging, dat dan een slaaf altyd meester van zyn meesters leeven was. Men hield hem voor, dat het zekere vrouw gezien had; dog hy loochende alles met styve kaken. Daar op begon men hem te pynigen; maar hy schreude zeer over al 't geweld, dat men hem tegen alle regt en reden deed, hem pynigende over een zaak, waar mede hem zyn eigen slaaf, en een vyandige buurinne beschuldigde, en eischende in 't midden van de pyniging, dat men hem het *Corpus delicti*, of 't doodlichaam (want die vrouw wist niet, waar hy 'er mede gebleven was) aanwyzen zou. Dit kon men niet doen, en men vond zig met deze zaak verlegen, tot zoo verre, dat de Landvoogt al begon te spreken van hem op vrye voeten te stellen.

Myn voorzaat, toen een van de Leden van het Gerecht aldaar, wetende, wat vertrouwen de inlander op zyn hair heeft, zeide tegen den Heer *De Haas*: *Myn Heer, ik weet nog een middel, dat wy eerst beproeven moeten, eer wy hem los laten, en ik verskere U Ed. dat hy zyn hair zoo ras niet quyt zal zyn, of hy zal het, indien hy 't gedaan heeft, ook bekennen.*

De Heer *De Haas* lachte hier mede, en zeide dat zulk een forsche vent, die de zwaarste, en zelf nieuw uitgevonde wyzen van pyniging had kunnen uytstaan, hen over dat middel maar bespotten zou, dog op het aandringen van myn voorzaat, wierd het by den Raad egter goed gekeurt, en de mine gemaakt om het te beginnen. Hy zag den Chirurgen met een groote schar klaar staan, en vraagde, zo als hy ingebragt wierd, wat dit zeggen wilde, en wat die wondheeler doen zou. Men zei, dat die gekomen was, om zyn hair af te snyden, op dat men hem eens zonder hair pynigen zou. Hy bad hier af verschoont te mogen zyn, en bekende alles, gelyk hy ook in myn byweesen gerecht, de rechte hand afgekapt, en uit inzicht van zyn heerlyke daden, in dienst van de E. Maatschappy op Java bedreven, zeer genadig onthalt is.

De Landvoogd *De Haas* stond over dit geval verbaast, om dat zulk een geringe zaak van zulk een grooten uitwerking was; en men heeft na dien tyd alle misdadigen, die onder 't pynigen niets belyden wilden, 't hair afgesneden, gelyk in 't jaar 1704. aan dien Koning van Amet met het zelve gevolg geschied is.

De inlanders hebben niet alleen een groote glorie in, en agting voor hun hair, maar men kan hen (van beide de geslachten geen grooter smaet of hoon aandoen, als dat men hen 't hair afsnyd, gelyk dat by meer andre volkeren van ouds her een groote schande was) niet alleen, om dat zy op 't zelve zeer moedig, maar ook om dat zy van gedagten zyn, dat 'er enige geheime kracht in verborgen is; hoewel ik 'er, onder hen noit een gezien heb, die 'er iets meer mede, dan een ander, uitrechten kan. En dus schynt het my, dat hen iets van Simfons geval bekend moet zyn, en dat de bloote inbeelding het verdere in hen uytwerkt. Of 't moest wesen, dat zy ook iets van 't geval van dat purper-hair, de stut van *Nifus* Ryk, dat zyn Dogter *Scylla* hem afsneed, waar door hy zyn kragt en Ryk te zamen verloor, en waar af *Ovidius* in zyn *Herscheping* L. 8. Cap. 1. vs. 22. spreekt, behoort mogten hebben, dat egter niet te denken is.

De Amboineesen gelooven ook, dat, wanneer een vrouw, swanger zynde, in de kraam, gestorven is, zy in een Pontiana verandert, waar door zy een schim, geest, of een duivel verstaan, die met zeer lange hairen dan hier dan daar vliegt, en sweeft, en dat zy, de boomen tot rust-plaats hebbende, in 't bosch in d'een of d'andre der zelve blyft han-

Groote agting voor 't zelve.

Andre voorbeelden van des inlanders Byge-loove.

hangen; ja dat men haar daar haar kind hoort beweenen, en het kind met haar ſchreyen. Dat zy ook als een vleder-muis in de dorpen, om na haar man te zoeken, omzwerft.

Om nu te beletten, dat zulk een vrouw in geen Pontiana verandere, zyn zy gewoon deze middelen in 't werk te ſtellen.

Men legt, voor 't begraven, en by 't afleggen van zulken vrouw, onder ieder van hare oxelen een hoender-ey, op dat zy, die na der Amboineſen gedagten anders zou willen vliegen, belet werde, dewyl zy, die eyers onder haare oxelen voelende, zig inbeeld, haar kind onder haar armen te hebben, en bevreest is 't zelve, als zy maar begon te vliegen, te zullen laten vallen, waar door zy genoodzaakt word ter plaatze, daar zy is, te blyven.

Wegens
de Pon-
tiana.

Ook ſleeken zy tuſſchen de nagelen van handen en voeten zoo veel watte, of kattoen, als 'er in te krygen is, en dan in ider nagel een ſpel tot de kop toe. Daar na nemen zy houts-kool, en Bobori (anders Borri Borri, of Indiaanſche Saffraan) 't welk zy zamen gewreven, en gemengt hebbende, maaken zy daar van een kruis op 't hol der voeten. Dan nemen zy een Koefo, of lang ſny-gras, in zyn zaad ſtaande, en maken daar van ſtrikken kruis-wys, aan ider oor een, binden de beenen op de kuiten, of in 't midden, met een bandje te zaamen, en leggen haar zoo in de Kift.

Den derden dag na de begrafenis ver-ryft zy (na hare gedagten) 's nagts ten twaalf uuren van den dooden, rickt aan haar grooten teen, en zegt: Ik ben geſtorven. Daar na ſtaat zy op, gaat na 't huis daar zy geſtorven is, blyt daar een uur of twee, en keert dan weer na 't graf, zonder imand wakende te vinden, en daar na hoort men niet meer van haar.

De reden, dat ik aanſtonds zeide, zonder iemand wakende te vinden, is deze. In 't algemeen is 't een gebruik by de Amboineſen, ook by de Baliers, Macaſſaren, en de meeste andere Indiaanſche Ingezetenen van Amboina (vermits die alle de Pontiana gelooven) dat, zo ras zulke en vrouwe, of ook weleeninge andere doode, begraven is, de vrienden, afleggers, of bekenden van de overledene, ſeven dagen in 't ſterfhuis waken, het bed, waar op de doode plag te ſlaapen, volkomen opſchudden, als of die nog leefde; ook bereiden zy eten, dekken een tafel, ſetten die met z brandende kaarſen voor des zelfs bed, en eenig water, zo om te drinken, als om de voeten te waſſchen, 'er by.

II. Deel.

Dit alles doen zy, om dat de ziel van de verſtorvene, hare vrienden, en huis, zo niet konnende vergeten, hen dan nog komt bezoeken, en zien, of zy aan haar wel gedenken, en 'er nog wat werk van maken. Zo zy dit nu niet bevind, meenen zy, dat haar geeft, na de ſcheiding van ziel en lichaam, daar over gaat knagen, quynen, en over deze kleinagting en blydſchap over haar dood, zo geſtoord is, dat zy geſtadig by hen zou komen wâren om hen te plagen.

Dit doen zelf wel Chriſtenen, hoewel zo geheim, dat 'er niet agter te komen is; ja willen voor geen anderen, dan die van dat zelve bygeloof zyn, weten, dat zy van dat gevoelen zyn. Ik weet gevallen, dat zy zelfs deſe en gene Nederlanders, zeer beinind onder de Baliers, en Amboineſen, na hun dood op zulk een bygeloovige wyſe door die in 't ſterfhuis overbleven, wilden behandelt hebben, waar toe verſcheide Baliers zeer iverig hun dienſt aanboden; maar des overleedens vrienden, dit verfoejende, toonden hen hun droevige blindheid van verſtand, en overredden hen zodanig, dat zy met ſchaamte (immers in ſchyn) daar van aſftonden, hoewel zy naderhand daar over aan anderen zig zeer verſtoort toonden.

Als ook een kraamvrouw ziek is, komen de Amboineſen, en veel andere Natiën, hoewel zoo heimelyk, als 't mogelyk is, op een tyd, dat 'er niemand in de Kerk is, het ſand der trappen van den Predikſtoel ergens in veegen, en geeven dat de ſieke in, meinende, dat daar eenige heiligheid in verborgen is, om dat het van de voeten van den Predikant gekomen is. Daar boven beloven zy, zo de zieke opkomt, zeker getal brandende kaarſen in de Kerk te zetten, hoedanige beloften ook wel op de behouden reite van dezen of genen Chinees, gedaan, en in de Maleiſe Kerk by myn tyd, zonder nogtans de daders te kunnen ontdekken, gevonden zyn; van 't welk dewyl men bevond dat *Janz de Maris*, in myn tyd Koſter dier Kerk, of door ſlapheid, of door bygeloof, of door winſt, die hy 'er af trok, of mogelyk wel door dit alles te zamen, oorzaak was, zoo is hy daar over afgezet.

Andere
Byge-
loovige
bedry-
ven.

Indien 'er een Raven over hun huis vliegt, en zy dat zien, zoo roepen zy aanſtonds, *Makan tahi*, dat is, vreet drek, meinende vaſt, dat 'er anders in dat huis een ſterven zou, en dat die Raven quam, om daar op te aafen; dog dat hy, dit hoorende, aanſtonds voort moet, en daar door die anders zekere dood alzo belet, en voorgekomen word.

Deze zelve manier van ſpreken ge-
T bru-

bruiken zy ook, wanneer een kind niest, uit inbeelding, dat het door den eenen, of anderen quadaardigen geest, om de dood van dit kind verder uit te werken, veroorzaakt word; dog dat hy nu in dit zyn voornemen door deze woorden gestuit, en verdreven word.

Gedag-
ten we-
gens To-
very.

Zoo ras hunne kinderen maar iets scheelt, zyn ze betoovert, en schoon zy, als wy'er ontrent zyn, dat niet zeggen durven, zoo legt dit nogtans in de grond zoo by hen, zelfs in de beste.

Na dat *Antony de Soysa*, Konink van Noeffanivel, met de Dogter van *Domin-gos Queljo*, Koning van Kilang, getrouwt was, en zy zagen, dat hun eerste kind ziek wierd, en stierf, zo stond het by hen en hunne vaders vast, dat dit kind door imand der vrienden, die het de successie benydden, betoovert, en daar door gestorven was. Het tweede kind geboren zynde, gaf men het even na't baren uit den huise, en aan den Koning van Kilang over, die 't op 't gebergte van Kilang bestelde, om van die vorige betoovering bevryd te zyn; dog het stierf ook. Het derde bestelde men weer op een ander by des Koningin's Suster, die met de soon van den Grave van Halong getrouwt was; dit stierf weer. Hier op hielden zy 't laatste by zich in huis, en dat leefde by myn vertrek nog. Deze was anders een Koning, zo Godvrugtig van leven, als ik 'er een in Amboina gekent heb, die geen eene Predikatie zou verzuimt hebben, als zyn aambortligheid het maar toeliet; maar daar aan ziet men, hoe qualyk die oude suurdeesem'er uit te krygen is.

Ook hebben de swarten de gewoonte, van imand, die een zieken komt besoecken, en paste voren in een sterf-huis geweest is, en zonder zyne kleederen te verwisselen; 'er van daan komt, om geen reden ter wereld by dien sieken te laten gaan; maar zodanigen persoon zoo lang in 't voorhuis, of een ander vertrek, op te houden, tot die genootzaakt zy te vertrekken, zonder den zieken te zien. Ja ik heb al vry fatsoenelyke Hollandische Juffrouwen gekent, die daar mede seer beset, en vol van zulk een bygelove waren.

Zy zullen in 't gemeen ook onder 't Hoofd-kussien van de zieken, meest na de rechter zyde, wat Look, wat Soelassi (een kruid, als Dragon van smaak, en blad) en eenige kleene besem-stoks-kens, leggen, verzekerd zynde, dat dan zo een tegen den Sawan, of quaden Geest, zeer wel gewapent is.

Zy zullen 's avonds met geen klein kind op den arm, uyt vrees voor den Sawan, alzo die geest der duisternis dan meest swerft, uytgaan, of zy zul-

len dat kind een bloot mes, wat look, en eenige besemkens, of besem-stoks-kens (kragtige middelen om een Geest te verdryven) in de hand geven; anders durven zy dat niet wagen.

Zy zyn doodelyke vyanden van Tooveraars, die men veel (zo zy vast stellen) onder de Amboineesen heeft. Deze konst van te kunnen tooveren beruft meest by deze of gene geslagten, die by hen daar voor bekend staan, en die zy ook doodelyk vreesen.

Zy stellen vast, dat zoo een Tooveraar, of Tooveres, niet alleen op de voorzeide wyze met 't een of ander kind te prysen, en dus het te doen quynen, toovert, maar ook gewoon is 's nagts met het hoofd en ingewand na de vergadering der Tooveraars te vliegen, terwyl de romp daar te bed leggen blyft, dat juist op den rug zyn moet, om 'er recht en niet verkeert weer in te komen. Grollen, die wy verhalen, om te toonen, hoe de zaaken by den inlander gestelt zyn; maar die wy hen altyd getracht hebben uyt het hooft te praten; niet konnende begrypen, hoe zy geloof aan zulke dwaasheden konnen geven, waar van zy noit de allerminste bewyzen, ja zelf noit de minste schyn, gezien hebben.

Honderd diergelyke gevallen zouden wy konnen verhalen; dog zullen ons daar mede, alzo dit ons al verdriet, niet ophouden.

Zoo 't Eclypsis, of Maan-swym is, zullen zy, en voor al de Chinesen, aanstonds zeer sterk op bekkens kloppen, om de duisternis, die de Maan dekt, te verdryven; of om (zoo de Chinesen zeggen) den draak, die anders altyd slaapt, en nu wakker is, af te schrikke, om te beletten, dat hy de Maan niet in swelge.

Onder deze Inlanders vint men ook een soort van menschen, die men Kakker-Kakker-
lakken,
zeker
soort
van
men-
schen.kerlakken noemt. Zy zyn byna zo blank als een Hollander, hoewel het een ander affchuwelyk vaal, of doodbleekagtig blank op zig zelve is; voor al, als men hen van naby ziet. Zy hebben zeer geel, en als gezengt hair; veel groote sproeten op de handen, en in 't aansicht, en zyn schubbig, ruw en rimpelig van vel, by dag stikfiende, ja byna half blind, zoo dat hun oogen dan meest schynen toe te zyn, pinkoogende gestadig, dog konnen zeer wel by nacht zien. Zy hebben ook graeuwe, daar andere inlanders zwarte oogen hebben, en zyn, schoon mede van swarte ouders, by hun eigen Natie veragter, dan andre inlanders, en ook affchuwelyk by hen. Ik heb eenen Koning van Hitoe, en zynen Broeder, gekent, die kakkerlakken

lakken waren, en cenige swarte Broeders, en Sufters, en zelf ook swarte kinderen hadden, en ook wel andre van 't vrouwelyk geflacht, maar 'er niet veel gezien. Men vind diergelyke menfchen ook in 't Ryk van Lovango, in Africa, en elders.

Zy dragen dien naam na zekere Indiaanfche Schallebyters, die jaarlyks vervellen, en dan bleek, en rimpelig van huid zyn; en zy dragen die te regt, vermits zy 'er altyd zoo schubbig, en verveld, als de Kakkerlakken, of Lazaruffen, uytsien.

Aard der Amboinefen. Wat nu den Aart der Amboinefen betreft, zy zyn luy, en traag, en de vrouwen moeten onder hen by na alles doen, latende zig van de zelve als Heeren dienen. Zy zaejen nog maejen, plantende niet, dan Oebi, Combili, Kaladi, cenige Sajors, of groene kruiden, roode boontjes, &c.

Men geeft aan 't land de fchult, dat 'er niet veel valt; maar de reden is, dat het niet wel gebruikt, en bebouwt word; en de inlander te vafsig is, om 't zyne daar toe te doen. Want konnen de Boeronefen voor zig, en anderen, overvloed van Ryft op Boero planten, waarom zouden de andere Amboinefen het over al niet konnen doen.

De onmogelykheid van hier Wyn te hebben, tegengefproken. Ik heb, om te toonen dat het valfch is, dat hier geen Wyngaard, nog druiven willen groejen, nog wyn zou kunnen vallen (volgens de ftelling van zekeren Switfer, *Purri*) aldaar agter myn huis een heerlyken en grooten Wyngaard geplant, waar aan zulken groot getal boffchen van druiven was, dat ik noit diergelyk in Holland gezien, en een menigte van fchotelen aan goede vrienden in Amboina daar van weg vereert hebbe. Ook hadde ik van dien wyngaard niet alleen driemaal des jaars zoo veel Druiven, en die zeer fchoon en ryp, maar ook wyn, die daar van geperft, en 't meeft naa fchoonen Hocheymer Wyn fweemde, gedronken. Diergelyken Wyngaard heb ik daar ook by eenen Wondheeler, in 't oud Siekenhuis, 1709. à 1710. gezien.

Indien nu de Amboinefen, of andre, het daar op aan leiden om de Druif voort te fetten, wat zou 'er in de weg zyn, dat men hier niet overvloed van fchoonen wyn zou hebben, dat hen zekerlyk grote winften geven zou.

Wat gewas, &c. men hier heeft. Ook brengt het Land allerley andre fchoone vrugten in overvloed voort. Ik heb 'er fchoone Turkfe, en andre lekkere platte boontjes, ook fchoone geele pëen, dog dit alles zo weinig, gegeten, dat het niet weerd is, daar af te fpreeken; dog dit hapert maar aan menfchen, die 'er recht werk af maaken.

Men heeft 'er fchoone, en hoewel kleener, egter drooger, en beter Kool, als in Holland. Ook is 'er malfche Salade, heerlyke Chineefche Radys, Piterfelie, Seldery, en meer andere Gewasfen, die wy door neerftigheid, of van de Chineefen, of van onze eigen flaven, hadden; maar de Amboinees geeft ons van alle die dingen niets, om dat hy te luy is, om te werken.

Het cenige, dat zy ter markt brengen, zyn oude en jonge Calappus, Pinang, Pifang, Siri-bladen, Siri-vrugten, Hoenderen, Eyeren, allerley eetbaare wortels, fchoone Water-Meloenen, Soekoms, Doerians, Soorfacken, Tsjampedaha's, Bamboeën, Lança's, Canari, en meer andere Vrugten, ook wel Bloemen, waar van men dikwils een byzondere markt van Tsjampakka, Manoor, Canangan, Katsjapiring, Roosjens, en meer andere Bloemen, heeft.

Met dit alles komen niet de Mans, De Vrouwen, of jonge Dogters, 't Vrouwen den Inlanders Sla-vinnen, en de Mans, Heeren. maar de Vrouwen, of jonge Dogters, 't Vrouwen den Inlanders Sla-vinnen, en de Mans, Heeren. gebergte 's morgens vroeg aftarfen. Het eenige, dat zy doen, is, dat zy in 't bosch gaan, om wat Sagoe te kappen, (dat is 't meel uyt de Sagoe-boom halen) wat te vilfchen, wat brand- of ander hout te kappen, zonder zich verder ergens mede te bemoejen, ten ware in den Nagel-ogft, want dan moet alle man, die in huis is, helpen.

Valt 'er om drink-water na de rivier te gaan, de jonge Dochters, of Vrouwen, moeten het dragen; 't geen zy gemeenelyk berg op berg neder, niet in hare handen, nog in een emmer, maar in een aarde pot, of kruik, op haar hoofd torffen, en zo zeker weten te dragen, dat 'er niets van ftorten zal. Een manier, die zeer oud is, en onder de oude Oosterlingen al van gebruik was, zoo als wy *Gen. 24: 13. 15.* in *Rebekka* zien; hoewel die haar kruik op den fchouder droeg.

Deze wyfe van ict op 't hoofd te verdragen, vind men dat ook by de Oude Romeinen ftand greep; en dat het ook door vrouwen gedaan wierd, toont *Ovidius* in zyn Minnedichten, L. 3. El. 12. van *Juno's* Feeft fpreekende: Oude wyfe van Water op 't Hoofd te dragen.

More patrum sanctæ, velat æ vestibus Albis, Tradita supposito vertice sacra ferunt.

Men ziet na de oude wys des lands de Heilge Maagden,

In wit gewaad gekleed, de vaten naar het huis

Der Goden, die zy meeft en plegtelykft behaagden,

Heendragen op haar hoofd, met statelyk gedruis.

De zelve Dichter vertoont het ons nog klaarder in de 10 Elegia, zyn Minnars by *Amymone* vergelykende.

*Qualis Amymone siccis erravit in agris
Cum premeret summi verticis urna
comas.*

Dat is:

*Als Amymone eertyds door dorstige Akkers
dwaalde,
En met een kruik op 't hoofd verkwikkend
water haalde.*

Dus worden de Dogters van *Danaus*, om water te putten uitgezonden, en van een *Satyr* na geloopt, dog door *Nep-tuïn* ontzet en verkracht, verbeeld.

Ook spreekt onze laaftgemelde Dichter in 't 3^e Boek, en in de 8^e Brief uit *Pontus*, aan *Fabius Maximus*, van die wyse der Vrouwen, in *Tomos* water op 't hoofd dragende:

*Femina pro lana Cerealia munera frangit,
Suppositoque gravem vertice portat a-
quam.*

Dat is na onze uitbreiding:

*De Tomitaansche Vrouw, onkundig in
het weven,
Of handelen van wol, geneert sich maar
alleen
Met koorn te maalen, en gefwind daar heen
te fweven,
Om water op haar hoofd te dragen
voor 't gemeen.*

En dat het water haalen, en putten, al een oude last der jonge Dogters, zelfs der aanzienlykste, was, leeren ons behalven *Rebecca*, ook *Rachel*, en de dogters van *Jethro*, die haar vee na 't water dreeven, ook zien wy, 1 *Sam.* 9: 11. dat *Saul* de Dogters vond, die uitgingen om water te putten, dat ook zeker van haar, alzo ik daar van geen andere leefe, moest gedragen worden.

Veel andere geschiedenissen leeren ons, dat dit van ouds een werk der Dogters was. *Arrianus* L. 2. spreekt in de Historie van *Gordius*, *Midas* Vader, van een Dogter, die na de fontein ging. Uyt de overblyfelen van *Q. Fabius Pictor* blykt iets, dat daar na sweemt, alzo daar gezegt word, dat *Rhea*, volgens een vastgestelde gewoonte, na welke de Dochters water voor de offerhanden moesten putten, uitging na de fontein, die in 't bosch van *Mars* was. Het zelve zegt *Titus Livius* van de Dogter van *Tarpejus*, welke het Capitoel van *Tatius* verlostte.

Dat de Amboineesen een wispeltuurg

volk, niet wel te vertrouwen, en ras verder tot nieuwigheden genegen zyn, zullen aard der wy in 't verhaal der Amboinische Saaken Amboineesen, en hoe overvloedig zien, en klaar bespeuren, en hoe hoe dienstig het is, dat zy zomtyds eens men hen bezogt worden. Wy zyn door hun in handelen de eerste tyden dikwils ingevaar geweest moet. van overvallen, en vermoord te worden, waar van ons veel zaaken zullen voorkomen.

Men moet hen ook niet veel schelden, maar veel eer vleyen, hen wel en vriendelyk handelen, met geen swaare boetens drukken, maar nu en dan hen liever een smal geschenk doen, dat bevonden is by verscheide voorvallen van groote nuttigheid te zyn, behalven dat dit door haar Edelheden ook van tyd tot tyd (gelyk uyt Schryvens in 't jaar 1683. den 19. July, en in 't jaar 1686. den 16. Maart, blykt) ernstig belaft is. Ook komen alle de bevelen hunner Edelheden, (eenige weinige ontrent de Hitoeëfen uitgezondert) daar op uyt, dat men hen vriendelyk handelen, recht doen, en niet drukken, nog uytmergen moet, maar hen, als zy voor de Compagnie arbeiden, 1 stuiver, en 1 pond ryft, dog aan Vestingen werkende 3 stuivers, en 2 pond ryft, daags geven, en die op Boero hout kappen, 4 Ryxd. 's maands betalen zal.

Gelyk wy de Amboineesen als zeer bygeloovig beschreeven hebben, alzo moeten wy zeggen, dat zy ook niet alleen sterk voor de tooverry zyn, en schoon zy zulke geslagten, die voor Tooveraars beroemd zyn, haaten, egter alle daar te huis zyn, om verborgene zaaken door Toovermiddelen na te vorschen, of iet groots, 't zy in gevallen van liefde, of andere, daar door uyt te werken.

Aan den Roodenberg is een Moorsch Sterke Priester, die de naam niet alleen van Neiging voor de veele verborgene zaaken, van wat aard Toover- zy mogen zyn, te konnen ontdekken, midde- maar daar ook verscheide boeken toe- len. heeft, die ik gezien, en uytgeschreeven, maar, geiyk al die dingen zyn, zeer onnoosel, en alleen bequaam bevonden heb, om de blinde menschen, uog meer zand in de oogen te werpen. Ik kan die boeken toonen; dog wil den Leefer niet ophouden met prullen, daar niet ter wereld goeds in is.

Ik heb ook meerendeel bevonden Den (gelyk dat van ouds her also was), dat Vrouwen dit quaad meest onder de vrouwen wen ei- gen. heerscht, die 'er meest van praten, 't licht aan gelooven, en de middelen, 't zy om dieftal, 't zy om zaaken van hare minnaryen, na te vorschen, opspeuren; dingen die alle haaren oorspronk uyt een swak verstand, en gebrek van oordeel, hebben.

Men

Men leeft by de ouden ook meest van Tooveressen. *Circe* en *Medea* hebben zig daar door by de nakomelingen beroemd gemaakt. Indien wy zouden zeggen, wat die twee vroulieden al wonders door hare Tooverkonst verricht hebben, zoo moesten wy een groot deel van *Homerus Odyssæa*, of *Ulysses-omswervingen*, en veel uit *Ovidius* hier inlassen, dat ons te verre van ons bestek vervoeren zou, en dat wy liever tot een werk van een andren aart, als dit, zullen overhouden. *Theocritus* heeft een stuk gemaakt, waar in hy een Tooveres voor den dag doet komen. *Virgilius* schynt dit in zyn Herders-zangen na te volgen, en *Ovidius* L. 2. zynr Minnedichten spreekt mede van een oude kol, die 't bed beschouwen moest.

In de H. Schrift leeft men van de Tooveres, of liever waarzegster, van *Endor*, uit al het welke blykt, dat dit meer een werkje van vrouwen, dan wel van mannen, van ouds geweest, en dierhalven onder de Amboineefche en andre Oosterfche vrouwen niet nieuws maar al een oud zeer is.

Dog zoo men dit werk van de Tooverery der Inlanders eens in den grond inziet, bestaat het meest, of in listige bedriegeryen, en in deze en gene subtile wyzen van imand bedektelyk te vergiftigen; waar van ook de Toovereryen der ouden veel haren oorspronk hadden. Het is daar van waarfchynelyk, dat de LXX Overzetters, 't grondwoord *Exod. 22. 18.* door *Φαρμακός*, dat is vergiftigers, gelyk dat woord eigentlyk beteekent, overzetten; Hoewel *M. Petrus* in zyn Attifche wetten, na *Eustathius* over het 10 Boek van *Homerus Odyssæa*, aanmerkt, dat de *Φαρμακός*, by de ouden eigentlyk dienden, om de ontfondiging, en reiniging over een dooden, of een doodslag, te doen.

Dat veel op vergiftigen uitkomt.

Dog de gemeene beteekenis van dat woord is een vergiftiger, hoewel men in later tyden daar door ook imand, die *Medecynen*, 't zy goed, 't zy quaad, in 't gemein gaf, heeft beginnen te verstaan, gelyk ook *Φάρμακον* zo wel een geneesmiddel, als vergift, beduid. Hier vandaan komt het ook, dat de Geneeskunde eenige tyd met de Tooverery onder een vermengt is, om dat zig de Tooveraars veel van vergift bedienden. Het woord *Φαρμακός* beteekent ook een Magus, die van ouds een wyze was, die de kragten der natuurkunde kende, dat naderhand misbruikt wierd, om een Tooveraar, en swarten konstenaar, te kennen te geven. Vermits nu die wyzen (onder welke de Chaldeen van ouds wel de eerste, en zeer beroemd waren) veel dingen uit

den loop der geternten door de *Magia Naturalis*, die net zoo uitvielen, waar van de redenen de gemeene man niet begrypen kan, en hem Tooverery geleken, voorzeiden, zo deed hen de onkunde, en verbaaftheid eindelyk zulke wyzen, die men anders ook waarzeggers noemen kon, Tooveraars noemen. Hier van komt *Φαρμακία Apoc. 18: 23.* in de beteekenis van tooverery voor.

Gelyk dit nu by de ouden was, alzo heb ik het in den grond ook by deze Oosterlingen bevonden.

Als wy van de huwelyken, bruidfchat, en minnaryen, der inlanders handelen, zullen ons mogelyk bewyzen van dit vergiftigen voorkomen. Dog, om hier egter een voorbeeld te geven, moet men weten, dat de Mooren niet alleen zeer net en rein op hunne graven zyn, maar die ook als voor Heilig houden, en zelve door niemand, en voor al van geen Christenen, willen ontheiligt hebben.

Het gebeurde op zekeren tyd, dat een Heer van aanzien, op zulken grafstaande, en daar op zyn water willende maken, van een vriend, die de gewoonten der Mooren wel kende, gewaarschout wierd, dat hem dit qualyk zou konnen bekomen. Hy, daar mede lachhende, kreunde zich hier niet aan, maar ging met zyn voornemen voort. Niet lang daar na waterde hy niet dan bloed, en quam kort daar aan te sterfen. De onkundigen zeiden, dat hy door de Mooren betoovert, dog ik zegge, dat hy, of door een vergiftigen damp, die van dat graf door 't water opsteeg, of op eenige andre wyse, door hen vergeven, en daar door gestorven is. Ik heb twee of drie jaaren daar na op dit graf gestaan; dog my is niet quaads ontmoet, om dat ik niets deed, waarom men my qualyk kon handelen; oordeelende, dat men niemand behoort aanftoot te geven, en dan zulken gevaar licht myden kan.

Ook gelooven deze inlanders, dat men imand betooveren kan, wanneer men zeker beeld van hout, of *Gabba Gabba*, gemaakt, met eenige priemen doorsteekt, vast stellende, dat dit zulk eenen schrikkellyk inwendig plagen zal: grollen, daar de ouden al mede vol af waren, en hoedanig *Althéa*, die mede tooverkundig was, de Ledematen van haren Soon *Meleager* befwoeren zou hebben, gebruikende daar toe een beeld, dat zy met priemen doorftak, waar door zyn ingewand (zoo *Ovidius* L. 8. fab. IV. van zyn *Herschepping* zegt) in vuur en vlam stondt.

Gelyk wy bevorens zeiden, dat de Amboineesen zeer luy en traag zyn, al zoo betoonen zy dat ook met de Handwerken der Amboineesen.

ken, vermits zy zich by na nergens in oeffenen, en niets, dan gedwongen, doen, of leeren wiliën. Ik heb 'er eenige, maar weinige onder hun gezien, die wat konden draejen. De Vrouwen kunnen een Oeti Oeti, of een kleedje (een Vrouwen-rok zouden wy 't noemen) van uitgetrokke draden weven; dog dit is 't al, dat zy doen kunnen.

Gefet op de Hoofden hunner vyanden weg te nemen. Zommige mans zyn nu en dan echter gebruikt, om als Soldaten na Java, of Macasser, te gaan; maar zy zyn doorgaans zeer bloode, en lafhertig, hoewel anders vry sterk van ouds her gezet, om een vyandelyk hoofd af te kappen, en dat in Zegenpraal, aan de Coracora hangende, t' huis te brengen, gelyk wy dat reeds van de Alfoeresen getoont hebben. Waar over zy dan de Vrouwen en jonge dogters, die al trommelende op een Rabana (of platten ronden trommel) en al singende hen te gemoet gingen, plagten ingehaalt te werden (op welke gewoonte van inhaling der Oosterfche Maagden. Pf. 68: 26. en 1 Sam: 18: 6, 7. schynt gezien te werden) ja zy zyn niet alleen op zoo een kop weg te nemen zeer gezet; maar zy lagen in oude tyden die ook wel op kolen te braden, en aten de gebradene herffenen op. Behalven dat hen die medegebragte koppen ook veel roem by hunne Vrouwen, en minnaressen, gaven.

Eenoude gewoonte der Oosterfche volken. Dit kappen en weghalen van de hoofden der menschen, latende den romp leggen, is niet alleen een gewoonte onder de Amboinesen; maar ook onder de meeste Oosterlingen, die in zig zelve al oud is. Onder de Persianen, Mogolders, Turken, Athiopiërs, Formosaanen, en meer andren is het gemeen. Tomyris, de Koningin der Massageten, liet Cyrus dus 't hoofd afkappen, en dat in een zak met bloed steken. Judith hieuw 't hoofd van Holofernes af, en nam het (Judith 13: 9.) mede; David sloeg dat van Goliath. 1 Sam: 17: 11. met 't swaard van dien Reus af. Virgilius spreekt 'er ook van L. II: vs 557. daar hy van Priamus dood handelt.

— *Ecce ingens Littore truncus,
Avulsumque Humeris caput, & sine nomine
corpus.*

Dat is:

*Daar legt de logge romp op 't strand alleen
gelaten,
Gansch Hoofdeloos, beroofd van al zyneer,
en Staaten.*

Men wil, dat ook de Amazonen zoo lang maagd bleven, tot zy een vyandelyk hoofd waren magtig geworden.

De oude Piëten in Engeland namen ook de hoofden van hun vyanden weg. En de oude Caramaniers mogten niet trouwen, voor dat zy een hoofd der vyanden veroverd hadden.

By de Sarmaten mogt geen maagd trouwen, dan die een hoofd van haar vyand afgekapt had: die van de Goudkust, Caboverde, en Monomotapa, berooven hun vyanden van de Teel-leeden, vereerende die gedroogt aan hun Vrouwen of Bruiden, tot sieraad, en de Javanen rygen de ooren hunner vyanden aan haar kriffen.

Zoo lang de Soldaten van *Claudius Civilis* geen vyand verslagen hadden, mogten zy hun hair, nog baard, niet scheeren, en niet dan een Yferen arm-ring dragen!

Hoe lafhertig nu de meeste Amboinesen zyn, zoo heeft men 'er echter wel dappere mannen onder gevonden; van die soort is geweest de vermaarde Amboinesche Capitein, *Jonker* (zoon van den Manipeeschen Sengadji *Corwafa*) een man, die wonderen in dienst der E: Maatschappy op Java, en elders bedreven, en die, oud zynde, nog menigmaal in eenen sprong zyn vyand den kop van den Romp gellagen heeft, en weer zonder eenige hinder den vyand ontweek, hoewel hy naderhand nog, als een bestryder van zyne weldoenders, om een byzondren hoon, hem aangedaan, aan zyn einde geraakt is.

Geen minder held was zyn Neef, Capitein, *Sacharias Bintang*, van welken wy (gelyk ook van den voornoemden Capitein *Jonker*) in de oorlogen van Java dikwils zullen spreken, en dierhalven 'er hier niet van reppen. Ik heb ook verscheiden van hen, op 't Schavot zeer kloekmoedig zien sterven.

Het is een algemeen gevoelen onder deze Inlanders, dat hunne dappere mannen dit niet zoo zeer door hun moed, of beleid, als wel door konst, om zig Kaibal, dat is, hard en steek-vry te maken, zyn, en dat zy dit alles verrichten, het zy door Toovermiddelen by zig te dragen, het zy door besweering van Tooveraars, die hen (zoo zy meinen) een kragt geven, dat geen geweer hen, doorboren, en geen kogel hen treffen kan; waar van wy in 't verhaal van Madjira's afval hier na een baarblykelyk voorval zullen aanhaalen.

Verwonder u al weder niet, dat men zulk een dwaas gevoelen by de Amboinesen vind; men vond het immers zoo sterk by de ouden, en nog heden by veele dwaafers.

Ovidius zegt in zyn *Herschepp*: L. 7. fab. 1. dat *Medea Jason* schoot-vry gemaakt had. En in zyn 12. B. fab. 3. zegt hy, dat het hen (te weten, de Grick-

Ambon-
sche hel-
den.

By hen
voor
Hard, en
schoot-
vry ge-
houden:

Griekſche helden) wonderlyk ſcheen, dat *Cygnus*, door geen geweer quetsbaar was, en dat het omlei. Ook noemt hem die dichter daarom in 't 34. vers hard; en verhaalt uit *Neflor's* mond, dat *Ceneus* in een menigte van ſteken en hounwen ongequetſt bleef.

Wat middelen zy daar toe gebruiken. Zommige Amboineſen dragen ook wel zekere Mamakur's, of arm-ringen, andre weer zekere Miſtica's, of ſteenen, in hout, in vrugten, in dieren, en in andre dingen, gevonden, by zich, die zy ten grooten getale, en zeer dicht om hun lyf binden: andre weer (vooral de Mooren) zekere woorden uit hunnen Coraan, of Alcoran, andre weer eenige metallique dingen, donder of andre ſteenen; ook ſtellen zy vaſt, zoo hun kriffen op een donderſteen aangezet zyn, dat dan niemand, hoe hardt en onquetsbaar hy ook zyn mogt, zig voor zulken ſteek hoeden kan, maar dat die altyd doodelyk is.

Seldſame gewoonten der Amboineſen. Onder de Amboineſen heeft men ook een menigte van vreemde en zeldzame gewoonten. Hunne ſchatten zyn zy gewoon, niet in kiffen, of kaſſen, maar in of onder de aarde te bewaren. Men zal by hen noit een man ſtaande, maar altyd neerhurkende, zien wateren, verfoeyende het eerſte, als een daad geen menſch, maar een hond, paſſende. Dit geeft eenig licht aan een Schrifuurlyke ſpreekwyze 1 *Sam.* 25: 34. alwaar *David* tegen *Abigail* zegt, dat zoo zy hem niet te gemoet gekomen was, zoo en ware *Nabal* niemand, die aan de wand piſt, tot te morgen licht overgebleven. Veele geleerden, deze Ooſterſche gewoonte juſt niet wetende, hebben hier door verſtaan, dat 'er geen een man overblyven zou, alzoo dat onder de Chriſtenen de gewoonte is, dat Mannen ſtaande, en tegen een muur, of huis aan, wateren; maar het kan dit daar niet wel beteekenen, om dat in 't Ooſten geen mannen, maar alleen de honden, dit doen, en dierhalven is de rechte beteekenis van die woorden, dat *David* zelf geen hond (of, gelyk wy zeggen, kat nog hond) in 't leven zou gelaten hebben. Het gene my in deze gedagten nog meer verſterkt is, dat, gelyk de Inlanders zig van geen Secreten bedienen, maar in 't boſch of aan ſtrand gaan, om hun gevoeg te doen, ook in oude tyden by de Joden ook geen Secreten moeten geweest zyn, maar dat zy ook de gewoonte gehad hebben, om maar hier of daar ter zyden te gaan, om hun gevoeg te doen, of te wateren; Dat zy niet ſtaande, maar zittende (zoo 't my toefchynt) gedaan hebben, voor al als ik hier mede 1 *Sam.* 24: 4. verge-lyk, alwaar gezegt werd, dat *Saul* in

een ſpelonke ging om zyn voeten te dekken. Het eerſte bewyſt, dat zy zig van geen Secreten bedienden, en maar hier of daar in een afgelegen plaats gingen: want anders had *David* de ſlip van zynen mantel niet konnen affnyden, en het tweede drukt klaar het Poſtuur van een hurkend menſch uit; behalven dat 'er nog geenzins blykt, dat hy meer gehurkt heeft, om zyn gevoeg te doen, dan wel om te wateren. Ook weet ik geen eene plaats te vinden, waar uit het tegendeel (te weten, dat de Joden ſtaande gewatert hebben) zou konnen bewezen worden. Indien men hier by nu eens overweegt, dat de gewoonten der Ooſterlingen meeft cenparig zoo zyn, en dat zy, eens gezet zynde, ook onveranderlyk, by na alles, geſetblyven, zoo vind ik veel grond, om de bovengemelde plaats niet van een menſch (alzoo dit tot nog toe by alle Ooſterlingen voor een aanſtootelyke en berispelyke daad gehouden word) maar van een hond te verſtaan, om dat het beſt zoo met de zeden en gewoonten der Ooſterlingen overeenkomt, en de zin, myns oordeels, zelfs nog een byzondere kracht byzet.

Zy zullen ook hunne Nagels, tot ſieraad lang laten groejen (dat men voor al ook onder de Chineeſen ziet,) en die dan, als de meefte Ooſterlingen, rood verwen.

Over hun lichaam zyn zy vry reyn, en zuiver, niet ontfiende, zoo mannen, als vrouwen, zich menigmaal in de volle rivieren te gaan waſſchen. Men moet zich egter niet verbeelden, dat zy dat, of naakt, of ook by malkanderen op eene plaats doen. De mans hebben hun byzondere plaats, en ook de vrouwen, de hare, en dat die gewoonte der jonge dogters van zoo na de rivier uitwaſſchen te gaan, zelf by de grootſte, van ouds al in de warme Landen in gebruik was, leert ons de Dochter van den Ægyptiſchen Koning *Pharao*, en 't geval dat wy *Exod.* 2. 5. lezen, zeer klaar, waar uit men ook ziet, dat zy gemeenelyk eenig gevolg by zich hadden.

Ook leeren wy dit uit *Homerus Odyſſeæ* in zyn 6. Boek. daar hy *Nauſicaa*, dogter van Koning *Alcïonus*, zig in de rivier waſſchende, en daar na zig met olie zalvende, met haar gevolg van dienſtmaagden, van 't 95. tot het 98. vers invoert. De vermogende onder haar, en alle andre in Amboina, die zig gaan waſſchen, hebben daar toe haare byzondere waſch-kleedjens, die de vrouwen, na zig ontkleed te hebben, tot boven de boeſem om 't lyf ſlaan, zoo dat zy, onder malkanderen zynde, niets dan de ſchou- ders, en armen, naakt vertoonen. Het lang hair, daar zy zeer opgezet zyn, en

Ge-woonte van in de rivieren, en elders, te waſſchen.

dat zy een wonderlyke vafte kleur voor altyd met een gering middel weten te geven, flingert hen over den rug, en word eerst wel ter degen met Calappus melk (die van het pit van de geraspte Clappus-Noot gemaakt word) en met Lemoen-Porot (een zoort van zeer lekker-riekende en zuiverende Lemoenen) gewreven, en doorkneet, hoedanig zy ook hun gansch lichaam daar mede wryven; na 't welk genoeg gezuivert te hebben, zoo zullen zy ook geen hair ergens op hun lichaam laten, maar dat met afch, of ook wel met andre middelen, zeer gemakkelyk uit trekken; een gewoonte (gelyk mede van fich te reinigen, als zy na 't strand gaan, om haar gevoeg te doen) die zy, myns oordeels waarfchynelyk eerst van de Mohammedaanen overgenomen hebben; hoewel die het ten deele uit reinheid, en ten deele uit Godsdienst, doen, alzo geen onreine in hun Tempels zou mogen komen.

Haar wyfe van fich met olie, te zalven.

Als men haar nu zoo wel geramast, en geoeroet, dat is zeer aangenaam 't lyf gewreven, en 't hoofd gezuivert heeft, zoo zalven, of wryven, zy hun lichaam met deze en gene welriekende mengfelen van olie, fandelhout, en andre dingen, die hen een aangenamen en friffen reuk konnen byzetten; maar voor al zalven zy haar hoofd, met zeer welriekende olie, (op welke gewoonte *David Pf. 23: 5.* zinspeelt) en ftengelien 'er een fonting, of keten van Boenga-Manoor, Jalmyn, of eenige andere aangename bloemen, om, of laten 'er die van afhangen, dat voornamelyk wel het bedryf van jonge dogters is. Dit wafchen kan de mans, al zyn zy nog zoo moede, en befweet, aanftonds verfriffen, en zy springen, zoo nat als zy zyn, met dat befweet lyf in de rivier, zonder dat het hen eenigfins hindert; dog zy zyn dat van jongs af gewoon, maar voor een Hollander zou het doodelyk zyn.

Zy zitten nooit op floelen, maar op een matje op de platte grond neder, gelyk de fnyders in Holland, met de beenen onder 't lichaam, ten ware als zy nu en dan by ons zyn; dog die andere wyze is hen veel gemakkelyker, en natuurlyker.

Wat hun huwelyken, en het gansch beflag van dien, betreft, daar in zyn al veel zeldfame gewoonten. Wy zullen eerst met de kinders, zoo als zy ter wereld komen beginnen, en al zo verder tot zy groot werden optreden.

De vrouwen kraamen gemakke-lyk.

Het kraamen van de inlandfche vrouwen gaat vry gemakkelyker, dan in de koude Landen, toe. De vrouwen der Afocreefen gaan altyd alleen in een bofch-

huisje kraamen, alzo dit niemand anders zien mag, en komen daar na by de mans weer t'huis. Ik heb 'er gefien, die, zoo als zy gebaart hadden, haar kind zelf aan de rivier zyn gaan wafchen, en weer tot haar dagelyks werk gekeert zyn, ook heb ik 'er eene gekent, die, op 't uiterfte fwanger zynde, met een Prahoe (of Canoa) van het Casteel, na de overzyde (dat een goede myl verre is) fchepte, en dus den arbeid half ter weg overviel, zy redde zig hartvogtig, roeide daar na over, wietch haar kind daar, en quam, na zig mede gereinigt te hebben, nog die zelve dag weer aan 't Kasteel. Den 20 October, in 't jaar 1708. heb ik op Way een kind gedoopt, wiens moeder, alleen in de rivier zynde, daar in de kraam quam, en zich zelve redde.

Men moet zig egter niet verbeelden, dat dit zeer kloeke en sterke vrouwen zyn. In tegendeel zyn zy meest klein en tenger, maar de zagte lugt-ftreek, en de fwakheid van hare lichaaamen, helpt zeer veel hier toe.

Zoo ras haar kind geboren is, leggen zy 't aan de borst, en dan krygt het van de moeder een naam, die zy Nama Soeloe, een borst of zuignaam noemen, die altyd na 't gedrag der kinderen onder 't baren, of by 't eerste huilen, van nadrukkelyke beteekenis is; by na even eens, als de naamen, die de oude Joodfche moeders (gelyk wy dat aan *Lea*, *Rachel*, en meer andre zien) haare kinderen plagten te geven. Ook noemen zy hare kinderen meer by dezen zuignaam, dan by hun doop-naam.

Zoo ras een kind geboren is, werd 'er een boom geplant, om de ouderdom van het zelve daar by te weten, alzo dat boomen zyn, die alle jaar een kerfje krygen. Daar na word 'er by velen (voor al by de grooten) al over een huwelyk gehandelt, waar ontrent de ouders volftrekte meesters zyn, zonder dat de kinderen daar veel in te zeggen hebben: want de ouders, voor al die dochters hebben, zien op den meesten bruidfchat, die zy bedingen konnen; hoewel ook veele dit handelen over een Huwelyk tot later tyd uitftellen.

Als 't kind nu zoo groot is, dat het kan gedragen worden, zoo is de dracht van 't kind, zoo by de Amboincefen, als by alle andre Oosterfche volken, zeer wonderlyk. Zy dragen het niet op de armen, gelyk wy, maar op de heupe, vattende het kind in haren linkerarm, die om de rug van 't kind onder de armkens weer zoodanig doorgaat, dat zy het met de billekens op hare heupe zeer gemakkelyk doen nederzitten, waar van daan men onder haar ook geen verzwikte, nog

Wyfe van 't kind een zuig-naam te geven.

Vroege handelin-gen over een hu-welyk.

Sy dra-gen hare kinderen op de heupe.

nog kreupele, of verwrongene kinderen, van 't qualyken styf bakeren, heeft, alzo zy 't kind maar een los kleedje gewoon zyn om 't lyf slaan.

Zy dra-
gen hare
kinderen
op de
Heupe.

Deze wyze, van de kinderen op de heupe dragen, vind ik ook maareens (dat al zeldzaam is) in Gods woord, *Jes. 66: 12.* gemeld, alwaar de Heere tot zyn volk zegt: *Dan zult gy zuigen, en gy zult op de zyden* (eigentlyk moest 'er staan op de heupe) gedragen werden. Een wyse van dragen, die de Heere daar mede, als de aangenaamste, de gemakkelijkste en teederste behandeling van een kind (hoedanig de inlanders die ook beschryven) gebruikt, en die my doet vast stellen, dat zoo wel de volkeren van dien tyd de gewoonte gehad hebben van hunne kinderen ook zo te dragen, als de Oosterlingen nog heden gewoon zyn.

Ge-
woon-
te, wan-
neer hare
Dogters
huw-
baar
zyn.

Als een dogter nu groot word, en de merkteekenen doet sien, dat zy een vryster geworden is (dat daar al vroeg van veele gevonden word) zoo hadden zy in oude tyden, om daar van alom kennis te geven, een seldsame gewoonte, die, schoon zy nu Christen zyn, zo geheel en al nog niet agter blyft, maar dat zy nu wat geheimer doen (gelyk het zo met alle de verbotene bedryven van hun bygeloove, toovery, beswering, &c.) gelegen is, op dat zy door de Fiscaal daar over in geen boeten mogten beslagen, of, na mate van 't bedryf ook wel swaarder gestraft worden, alzo alle die oude Heidenfche dingen hen wel streng verboden worden.

Als het een dogter dan na de wyse der vrouwen de eerste maal begon te gaan, zo wierd alles tot een groote maalyd by een gefamelt. Zy ondertusschen moest in huis blyven, en mogt in al die tyd geen gekookt eeten, en niets, dan raeuwe vrugten, nuttigen; zonder dat eenig water aan haar lichaam komen mogt om haar te reinigen, dat maar met eenige Clappus-bolster gedaan wierd.

Daar na quamen 'er eenige Jongelingen en jonge Dogters by een, onder eenige Calappus-boomen, op welke de Jongelingen klommen en jonge Calappus af plukten, terwyl de jonge Dogters op de Tifa of Trommel klopten, dansten, en zongen. Ondertusschen lieten de Jongelingen die Calappus-vrugten af, dog haalden die ook, al spelende, eerst 5 à 6 maalen weer op, tot die jonge dogters die eindelyk kregen, dezelve by die jonge Vryster bragten, alwaar die, niet met een Parang (of hakmes) maar met een byl of beitel, geklooft, en aan haar te ceten gegeeven wierd.

Alles nu tot de groote maalyd, die

II. Deel.

de ouders dan geeven moesten, klaat zynde (want eer mag zy niet uitgaan) zoo ging zy (in oude tyden) met een groot geleide van vrouwen na de rivier, daar zy gewasschen, ter degen geremigd, en op 't gierlykt gekleed wierd.

Van de rivier in 't midden van een drom van vrouwen, dog met een onderkleedje over haar hoofd, wederkomende, terwyl 'er aan wederzyden veel andre vrouwen waren, om die statie by te woonen, zoo stonden haar veel jongelingen (dog alleen van haar geslagt) met Limoenen, Gojava's, Papaja's, en andre vrugten in de hand, in te wagten, en wierpen wel met deze vrugten na die jonge Dogter, maar zonder haar te raken, alzo zy door te veel vrouwen gedekt, en beschermt was.

Te huis gekomen zynde hield men de groote maalyd met alle, die van haar gellagt waren. Men at, men dronk, men danste, men zong, en was vrolyk twee of drie dagen aan malkanderen.

Indien die van Leytimor dit niet stiptelyk naquamen, oordeelden zy, dat hunne kinderen, nog zy, zegen zouden hebben. Deze selve gewoonte was ook wel op Amahey, Sepa, en andere plaatsen van Ceram, dog zonder zulken Feest. Ook mogen de jonge dogters op Ceram onder de Alfoereesen, in die staat zynde, niet in huis blyven, maar moeten sig in een bosch-hutje behelpen, op dat hun ouders huis geen ongeluk overkome.

Die hier veel dogters heeft, is gelukkig, want volgens de oude wyse van 't Oosten koopt men hier zyn vrouw, en die de grootste bruidfchat geven kan, gaat 'er meest mede henen. Van waar deze gewoonte van een bruidfchat te geven, hier over gewaait is, is my onbekend; maar dat zy zeer oud is, is zeker, alzo wy die by Moses *Gen. 34: 12. Exod. 22: 17.* en elders, gemeld vinden, en selds schynt die by de oude Hebreën eenigfins als een bruidfchat der Maagden (zo wy *Exod. 22: 16, 17.* sien) vast bepaalt geweest te zyn.

Dat men in *Saul*, en *David's* tyd nog daar van wist, zien wy, *1 Sam. 18: 25.* dog die Vorst eifchte van *David*, 100 voorhuiden der Philistynen, in plaats van den bruidfchat van zyn dochter *Michal*.

Deze gewoonte, van een Dochter niet zonder eenen bruidfchat te kunnen krygen, is tot nog toe onder den Ainboines een vaste wyse van handeling tusschen de ouders en vrienden aan wederzyden: want als men zo verre komen kan, om haar uyt te huwelyken, werd zy gegeeven, aan die de grootste Toteriba, of bruidfchat aan haare ouders, en naaste

bloedverwanten geeft, welke bruidſchat gemeenelyk in ſlaven, goude ſlangen, goude arm-ringen, goude oor-cieraaden, groote en kleene gongen, fraeje zyde en kattoene, geſtikte, en ook wel goude kleedjens, enz. (na dat zy van vermogen zyn) beſtaat. Dit doet zy nog dagelyks, ſchoon hier Placaten tegen leggen, en by haar Edelheden in 't jaar 1683. 19 Juli, en in volgende tyden, beſtaft is dit Placaat te vernieuwen; dog zy doen dit ſtil, om buiten moeten te blyven.

Na 't geven van dien bruidſchat, ſchoon men nog niet ondertroud is, gaat de bruid gewoonlyk over tot den bruidgom, levende te ſamen als man en vrouw. Word zy ſwanger, dat is zeer goed; zoo niet, komt 'er wel moeite tuſſchen beide.

Om een kind by een ander geveeldagen zy hun Bruid te meer.

Als nu die jonge lieden eerſt by malkanderen komen om te vryen; gebeurt het wel, dat de dogter meer ſin in een anderen heeft, dan indie, welken de ouders goed gevonden hebben haar op te dringen. Als zy malkanderen beginnen te verſtaan, en de vryer de vryſter aanſtaat, dan geeft zy hem een pinang, ten teeken, dat zy 't al eens zyn, en 't geen by hen zoo veel is, of zy den ring met malkander gewiſſelt hadden. Word zy ondertuſſchen, eer het huwelyk voortgaat, ſwanger by een ander, dien zy lief heeft, en bevind dit de man na dat zy byeen gekomen, of getrouwt zyn, verre van daar, dat hy ze daarom verſtooten zou, hy heeft haar daarom te liever, zeggende dat dit zyn geluk, en overwinſt voor zyn huwelyk zonder eenige moeite is, ja al bevond hy, dat zy een kind, of twee, gehad had, dat breekt de koop niet. Een gewoonte, die men op Madagaſcar, in 't Ryk van Tibet, en in Yſland ook vind. Gaat het huwelyk in 't eerſt niet al te wel, zo kuyert de vrouw wel na haar ouders, en die heeft altyd dan gelyk, zoo dat de man zyn wyf niet zonder nieuwe geſchenken aan de ouders weer t'huis krygt.

Konſternaryen der jonge Liedden.

Wonderlyk en menigvuldig zyn ook de konſternaryen der inlandſche jonge dogters, om hare liefde door vrugten en bloemen aan malkanderen bekend te maken, wanneer haar de gelegentheid, om malkanderen te ſien, of te ſpreken, ontbreekt. Zy konden in oude tyden niet ſchryven, dog zy konden zig hier door zoo kragtig, als door eenigſchrift, uitdrukken, wanneer zy malkanderen maar een ruiker van bloemen en bladen toezonden.

Haar vermogen om een Man onbequaam

Wanneer 't nu gebeurt dat zy zin in imant krygen, die reeds van een ander bemind word, zullen zy duizend midde-len gebruiken, om dit te ontdekken, en

hem tot hare liefde, 't zy door toovermiddelen, 't zy door betweeringen, 't zy door hem met een pinang, of in zyn tabak 't een of 't ander in te geven, te bewegen, door 't welke zy weten uyt te werken, dat zulk een wel voor een tyd ſin in haar krygt, en ook ondertuſſchen buiten ſtaat zy om met die andre te doen te hebben, maar men ſiet dan veelyds, dat zo een weer tot zig zelve komende, haar daar na doodelyk haat; ook kan hy niet licht, dan door haar, van dat ongemak geholpen worden. Dat men dit konſtje hier, en elders vaſt heeft, is iets dat ſeker is.

Even zoo zal zy ook haar medevryſter iets, 't zy in haar tabak (alzo de vrouwen onder hen, even als de mans, een bongkos, dat is uyt een rolletje of blad, ontrent twee vingeren lang en met tabak te ſamen gerolt, rooken) of in een Pinang, of iet anders, ingeven, of een been van 't een of 't ander dier met eenige toovermiddelen, in haar ſlaapkuffen naejen, of onder den drem-pel van haar kamer doen begraven, om te maken, dat zy een haat op dien Perſoon kryge, en zy dus alleen volkomen meelter van zyne genegentheid blyve.

Zomtyds gaat deze drift zoo verre, dat zulke vryſters, zelf zonder dat voornemen, hare medevryſter vergeven, en ook zig zelve dus aan haar cinde geholpen hebben.

Ik heb een vryſter gekent, die, aan een vryer, die geen gedagten na haar had, een Pinang gegeven heeft; waar door hy eerſt geheel gek wierd; maar door haar weer geneſen zynde, heeft zy hem door vreemde middelen daar toe gebragt, dat hy haar troude.

Een andre heb ik gekent, die getrouwt zynde, en ondertuſſchen in een ander meer ſin dan in haar man krygende, haar man dutter (of Duttroa, of Poma Amoris) ingaf, en daar door uitwerkte, dat hy, terwyl zy met den anderen boe-leerde, en hy dit aanſag, niet anders deed, dan 'er om te lachen.

Indien de vader komt te ſterven, zo is de oudſte zoon Heer en Meester van alles, gevende aan zyn moeder, en aan zyn andere zutters, en broeders niet meer, als hy voor hen noodig oordeelt, om maar te leven.

Ook volgt die zoon niet in eenige erfelyke waardigheden van zyn vader, maar daar toe is des vaders broeders zoon de naaſte, 't geen daar na weer tot zyn tak overgaat, zonder dat broeders malkanderen, of zoonen de vaders, volgen mogen, hoewel ik dat egter door ſlingerwegen wel heb ſien geſchieden. In Siam is 't erf-recht mede zoo, en op Mala-

te ma-ken, en weerte geneſen.

Wat zy ontrent dit ſtuk verder weren uyt te werken.

De oudſte Soon, is, na zyn Vaders dood, Meester.

De Broeders Soon erf-volger.

Malabar, en in Angola, erven alleen de Sufters kinderen de Kroon.

Het is ook iet feldfaams, dat de vrouw, zo ras zy getrouwt is, maar als de flavin van de man geworden, en ook verplicht is, hem als haren Heer aan tafel, en elders te dienen, zonder oit met hem te eeten, te wandelen, of iet diergelyks te doen, waar van wy meer opening krygen zullen, als wy van hunne maaltyden eerst wat zullen gezegt hebben.

Ik heb veeltyds gezien, dat een Hollander een Amboineefche, of wel een fwarte dochter, maar noit dat een fwart een regte Hollandfche, en zelf maar tweedrie-maal, dat hy een Cafficfche dogter troude; daar men echter zeer over verwondert was.

Daar staat ook een fwaare straf op, zo Chriftenen zich met Mooren, Chinefen, of Heidenen vermengen; welk laafte men egter nog veel fiet.

Van de Maaltyden der Amboineefen.

Hoe weinig een Amboinees bezit, moet hy egter, zoo het zyn vermoegen eenigfins toelaat, de maaltyden, die zyn fatfoen vereifcht, aan zyn geflacht, en vrienden geven, en deze maaltyden, waar van sommige buitengemeen, en sommige gemeen zyn, houden hen altyd in armoede en fchulden.

De buitengemeene, zyn hunne bruiloften, doopmaaltyden, de maaltyden, als 't hair der kinderen eerst gefchooren word; als hunne dogters vryfters werden; en als de bruidegom den bruidfchat overlevert, moeten de vrienden weerzyds ieder een maaltyd geven, dog hy doet dit, als hy de bruid in zyn huis haalt; eindelyk geven zy ook het dood-maal.

Alle defé maaltyden vallen groot en kostelyk, en by alle de zelve zyn vreugde-teekenen, uitgenomen by de laafte.

Op de bruiloften maken zy aan 't huis der Bruid en des Bruidegoms cierlyke Alcees, van Calappus-bladen, bloemen, &c. dog de opene loofsen verfieren zy uitnemende fray met Roetoe Roetoe (een kleen fierelyk groen gewafch) en met allerley bloemen, zo dat het een vermaak is, 'er dan in te zyn.

Wanneer zy nu een aanfienelyke maaltyd geeven, noodigen zy alle hunne bloedvrienden; dog ider van hen is gehouden iets toe te brengen. De een brengt wat arak, de ander wat pifang, de derde hoenderen, pinang, firi-bladen, kalk, andren een biggetje, endvogels, faguweer, eyeren, oebi, combili, caladi (zekere zoort van wortelen) en andere dingen meer, die dienst kunnen doen, om die tafel na hunne wyfe daar mede op te cieren.

Al wat in een koper bekken geleg

kan werden, werd in 't zelve derwaards door hunne flaven, of kinderen, in ftagy agter malkanderen, zodanig gebragt, dat fchoon het met een geftikte neusdoek bedekt is, men egter ten naaften by zien kan, wat 'er in legt. Ook gebruiken zy drie menfchen, tot het gene een menfch dragen kan, om hun grooten ftaat van huisbedienden, en 't groot getal der gefchenken, die zy doen, van anderen te doen zien.

Man en vrouw gaan noit faamen na die maaltyd, maar ider byfonder, en daar gekomen zynde, is ider ook in een vertrek alleen, alzo zy zekere wetten hebben, die niet toelaten, dat alle bloedvrienden des mans zyn vrouw mogen zien.

Mannen en Vrouwen zyn daar op afgezondert.

De man, vrouw, en kinderen van een huisgezin, zouden, fchoon 't hun gewoonte niet is, wel zamen moge eeten; maar een fchoon-dogter, nog haar dogters, groot zynde, mogen met haar mans vader, nog ook die dogters met haar grootvader van vaders zyde niet eeten, nog eetende gezien werden, of dat is (zeggen zy) malemaid, dat is, de uiterfte fchande, die hen kan overkomen, en die niet uit te wiffchen, dog egter te boeten is met een gefchenk, dat die deze wet overtreden heeft, aan die vrou, of dogter, die hy gehoont heeft, geven moet. Ook mag de man, nog zyn zoonen, niet met zyn vrouw's moeder, of de zoonen met hare grootmoeder eeten. De broeders vrouw, mag ook met de zufters man niet eeten, nog eetende van hem gezien werden, of, zo een van deze voornoemde perfoonen tegen die wet malkanderen onvoorziens (want willens gefchiet het noit) komen te zien, zo moet een petola, of zydeklee, chits, ofte gong, aan zoo een vrouw gegeven werden, en daar mede is de fchande weggenomen. De vrouwsbroeder mag wel met zyn zufters dochter eeten.

De redenen nu, dat mannen en vrouwen op maaltyden ider in byfondere vertrekken zyn, is, om dat mannen en vrouwen ider met die van zyn fexe, en geflacht, door drank bevangen zynde, fomtyds wat vuyl zouden kunnen praaten, 't welk zy voor zeer onbetamelyk oordeelen, dat aan wederzyden zou gehoort worden, behalven dat daar uyt tuffchen hen om de vrouwen (dat een teer stuk is) veel gefchillen zouden kunnen ryfen; hoewel ik geloove, dat enkele jaloezy de ware en eenige reden is.

Redenen van deze afzondering.

Men vind diergelyke gewoonte ook eenigzins op Madagafcar, daar de Roandrians, aan Anacandriaanfche vrouwen getrouwt, noit met haar zullen eeten, dog defé twee volkeren eeten ook

Toenchtung der Tafel.

noit te famen. By 't aanrechten van zulken maalyd leggen zy op ider bord een Tafel-Pifang (een vrugt als een grote concommen) en een of twee groote Sagoe's, zynde hun brood, 't geen zy op deze wyze maken.

Hoe zy hun Sagoe-brood maken.

Zy nemen rauwe Sagoe, of een soort van meel uyt de Sagoe-boom gehaalt, (welke manier wy nader onder den Sagoe-boom beschryven) 't welk zy 2 of 3 dagen in een wan, wel in de lucht, maar nogtans buiten de zon, laten droogen. Dit gedaan zynde, ziften zy het eenige maalen, tot dat het fyn genoeg is, en bakken het dan in vierkante steene kleene vormkens, die een voet lang, een halve voet breed, en een hand-breed hoog zyn. In deze vormkens (van welke de eene wat grooter, de andre wat kleiner is) zyn 8 à 10 groeven, ider een kleene duim-breed wyd, gaande over de breedte van de vorm, en tot op des zelfs bodem door, zodanig dat in ider groeve gelyk als een sneede brood leggen kan. Die vorm nu leggen zy in 't vier, en laten die gloeyend worden. Daar na nemen zy die 'er uyt, en stroyen de Sagoe lugtig, en droog, in ider groeve tot boven toe vol, stroyen die met een hout af, dekken die met bladen van 't Sagoe-mandje, en laten dat zoo van 't vuur af in die gloeyende vormen staan, tot dat, na een quartier uurs, dit Sagoe-brood gaar is.

Dan steken zy in die gebakken sneden een scherp-gemaakt bamboesje, ontrent een halve vinger diep, waar mede zy die, als boven op nog lilagtig, en om de bamboes toegefogen zynde, daar uythaalen, die zy dan op een wan van een gespreid leggen, en dus laten koud worden; hoewel zy die ook wel warm, wanneer zy op zyn lekkerste is, eeten.

Zo zy veel daar af gebakken hebben, droogen zy die op de zolder op bamboese latten, 't geen, droog blyvende, lang duuren, en dan als beschuit gebruikt kan worden. Dit is by hen, en ook by de Hollanders, een smakelyke spyze, inzonderheid als zy warm is, dog, koud zynde, komt zy my wat beswaard voor. Ik heb den tyd beleest, dat ik, 's morgens vroeg ter zee op een togt moettende, en 't brood, dat ik had laten bakken, door myn dienaar vergeten zynde, my met Xoclasche Sagoe (die veel kleiner, slegter, en zo hard is, dat men die niet byten kan, maar weeken moet) moest behelpen; en kan zeggen, dat my die door den honger, en de vergraving van de zee, seer wel smaakte; dog ben daar anders noit liefhebber van geweest. Zy is gemeenelyk vry hard; dog niet al te wel gedroogt, en dan gebakken zyn-

de, is zy zo hard, dat men al een goed gebit hebben moet, om 'er een stuk af te krygen, ja zodanig, dat zy geheel als verglaaft is.

Deze Sagoe is voor hen, in 't bosch of ter zee gaande, even als de bischuit by ons, een zeer gereed eten, alzo zy dan niet behoeven te koken, kennende het daar by alleen gaande houden. Zo zy nu die nog niet gebakken mogten hebben, nemen zy maar wat van dat ongebakken meel in een Sagoe-blad mede, binden dat met wat snygras vast, leggen het op koolen (zomtyds met wat geraapte Calappus-Noot gemengt, dat hen wel het best smaakt) en eeten het zo met smaak op.

Deze Sagoe dan is hun gewoonlyk brood op de gemeene, dog op de groote maalyden, hebben zy altyd ook Ryft, die zy stampen, wannen, en dan, in een pot met een nauwen hals toegedekt, zo lang koken, tot al 't water verkookt is. Dan hutfelen zy die ryft eens om, setten die op een kooitje oft twee te smeulen, laten 'er die een quartier uurs op staan, op dat 'er de waafem te beeter uyt trekken, en de Ryft te drooger werden zou; die zy dan in een kommetje opscheppen, gelyk maken, en zo 't onderste boven op een tafel-bord gekeert, als een broodje op de tafel, by ider zetten.

Dit is by de meeste in Indiën het gemeen brood by alle spys, en niet onaangenaam om 'er by te eeten; hoewel men 'er ook schoon brood van koorn, zoo goed, als ergens; van Suratse Tarw (die de beste is) of van Bengaalsche, of Caapse, heeft. Anders is de Ryft by visch eigen, en zelf voor de Hollanders zeer smakelyk; maar by den Amboinees gaat Sagoe voor alles.

Voor ieder nu van deze vrienden werd een groote vlakke Doelan, of bak, en daar in allerley soort van hun spyze in kleene schotelkens gezet, daar zy dan ider hun bekomt van eeten, en al wat 'er over schiet, door hun volk mede na huis laten dragen, zynde dus niet alleen eetende, maar ook slepende, gasten.

De oudste wyse van eeten schynt my toe niet veel van deze der Amboineesen te verschillen; want gelyk ider der Amboineesen hier zyn bysonder gerecht voor zich heeft, alzo vind ik dit eveneens by de oudste volkeren der aarde.

De Broeders van Joseph hadden ider ook hun bysonder deel, want *Benjamin's* gerichte was vyfmaal grooter, dan de gerichten van hen allen. *Gen. 43: 34.*

Van die zelve gewoonte leeft men by *Homerus*, en *Athenæus* merkt aan, dat ider der Helden van dien Dichter hun tafel hadden; volgens veeler gevoelen.

En

En men gaf ook zekerlyk ider zyn deel van't feſtyn, van waar *Homerus*'t woord $\iota\sigma\eta$, of $\epsilon\iota\sigma\eta$, egaal, evengelyk, en $\epsilon\alpha\iota\varsigma$ | $\iota\sigma\eta$, een egaal deel (volgens *Athenæus* L. I. C. 7.) gebruikt.

TWEEDE HOOFDSTUK.

Spyſe, op de Ambonſche Maaltyden gebruikelijk. Een Verkens-kop, of Viſchen-hoofd, hunne twee Hoofd-ſchotels. Hoe zy de Viſch bereiden, en ecten. Papedo-Bry. Toebereiding van Schildpads-vleefch. Bacaffam, en toebereiding. Calappus-Melk, en Bry. Herten-en Bokken-vleefch op hun Tafel. Als ook Hoenderen, Vleermuiſen, Coeſo Coeſo's, Eyeren, &c. Een Ey met een Kicken'er in, is voor de eerſte aan de Tafel. Paddeſtoelen. Sagoe-wormen. Sagoe met roode Boontjes, als ook Sagoe Borneo. Calappus-pit. Canari, en Bagea. Wawo. Oebi, Combili, Caladi, Batatas, en verſcheide Sajors, of ſoorten van Groente, en Spengie. Suiker-Riet, Milie, of Turkeſe Tarw. De Opdiffers dezer Spylen. Hun Dranken, Water, Saguweer, Towak, Arak, enz. Wyſe van Vuur, en Sout te maken. Van de Speel-tuigen der Amboineſen. Gongen, 't Tataboang-ſpel. De Tifa. Hun Tsjakalile, en Danſen. Als ook hun Singen. Op de Maaltyden, en by andre Gevallen. Hun Rabana. Teekening van verſcheide ſoorten van Trommelen. De Naamen van hunne byſondere Gefangen. Groote Tifa's, en kleene Javaanſche Trommelen. Hun Gindir. Teekening van de Cymbaalen. Andere Speelen tot tydverdrijf. Verſcheidenerley Saaken, onder hen in gebruik, of meer geacht, dan by ons. Hun Huiſen. Huisraad. En Kleederen. Der Mannen. En der Vrouwen. Teekening der Tsjeripoe's. Onderſcheid van de Dracht der Mooren. Mantel van Staat der Chriſten-koninginnen afgeteekend. Hare Toedong. Kleinodien. Oor-Hair-Arm-Hals- en Voorhoofd-çieraaden der Ambonſche Vrouwen, enz. Goude Slangen. Groote Gongen. Goude Armringen afgeteekend. Voorhoofd-çierfels. Dat van Capitein Limtghiangko's Dogter, afgeteekend. Tweede Voorhoofd-çierfel, van de Jonge Gravin van Way. Mede net afgeteekend. Het derde Voorhoofd-çierfel, van de zelve verbeeld. Een Armeniſch Voorhoofd-çierfel. Een Goud Olie,- of Salf-potje, afgeteekend. Oorçieraaden der Ambonſche Vrouwen. De Pementa, afgeteekend. De Tweederley Argola, enz. mede afgebeeld. De Halawan Ajer. En meer andere fraeje Oorçieraaden. Hare Reepi, een andre ſoort, mede afgeteekend. Hair-çieraaden. Een goude Slang, om 't Hair om te winden. Nog een ander Hairçieraad. Drie zeer fraeje Hair-ſteekers met jurweelen, alle afgebeeld. Schoone Goude Hals-Ketenen. Geen Bedelaars hier. En geen Historie-ſchryver, dan alleen Ridjali, bekend. Die een Geſchiedenis van de kuſt Hitoc, in 't Maleys uitgegeeven heeft. Ook vind men onder de Amboineſen Luiden van een goed Oordcel.

Spyſe, op de Ambonſche Maaltyden gebruikelijk.

En van de vaſte, en eerſte Schotels op een Amboineſche Tafel, is een Verkens-kop met een opgeſperde bek, waar in zy een Limoen ſteken, en die zy verder met Bonga Raya (een zoort van groote ſchoone hoogroode bloemen) opgieren, en die zy gemeenlyk, daar de weerdigſte Perſoon aan die tafel zitten zal, plaatſen.

Het overige van dat verken koken zy, of braden 't wel aan bamboeſe ſpecten, bedropende dat met water, en zyn eigen vet. Zy kappen 'er ook wel een gedeelte van in kleene ſtukskens, en ſtoven het met ritsjens (een zoort van rode vrugt, veel ſcherper als Peper, hier te lande Achai of Spaanſche Peper, genaamd) ook met look, peper, nagelen, zout, gember, of Lanquas (een wortel byna, als de gember) makende het zo

ſcherp van ſmaak, dat het een goede tong moet zyn, die dat onder malkan-deren verdragen kan.

Indien 'er viſch op die maalyd is, zo is 't hoofd van die viſch het deel, dat men voor een Koning, of voor den aanzienelykſten zet, die daarnaar, als alleen tot die ſchotel geregtigt zynde, van hen ook wel Kapala Ikan, dat is, 't hoofd van de viſch, genaamt word.

Van dat hoofd geeft die Koning, of Perſoon van aanzien, dan gemeenlyk de rechter en linker zyde aan twee Orang Tocha Tocha's, zyne oudtien, of mede-Regenten van het dorp, en 't overige geeft hy aan deze en gene van de vrienden, behoudende voor zich zo veel hy van nooden heeft.

Zy ecten zeer veel gezoute drooge viſch, die beter dan onze gezoute ſchotel,

Een Verkens-kop, of viſchen-hoofd, hun twee hoofd-ſchotels.

fchol fmaakt , en ook veel drooger is.

Hoe zy
de vifch
berei-
den, en
eeten.

Zy gebruiken ook veel Ikan way way, of gerookte (meest ongezoute, hoewel ook wel gezoute) vifch, die zy, dan eens op koolen, dan eens in de Clappus-olie (dat hun boter is, alzo zy geen Hollandfche boter zouden konnen eeten) braden, en ook zomtyds met Ritsjens kookten. Zy leggen die ook wel in kley, als in een korft gewenteld, op koolen, die dus vry goed, en zeer gaar gebraden word, waar na zy'er de kley, met fchubben met al, aftrekken. Dit dan met bakaffam, ritsjens, Lisbonse of olyven-olie, limoen-fap, en wat porot Ikan ('t ingewand van een vifch) gegeten, is by hen, en ook by de Hollanders een zeer lekkere fpyze.

Papedo-
bry.

Buiten dien koken zy hunne vifch, na dat ze fchoon gemaakt is, ook wel in fchoon water, waar in een weinig zout is, maar een walmtje op; leggen die daar na in een fchotel, waar in zy ook wat van dat water doen (even als wy de rivier vifch eeten) drukken in 't zelve wat limoen-fap, en ritsjens, of Tsjili (zo als zy 't met de Maleyers noemen) en eeten dit vifch-fop dan met hun Papedo, 't geen een soort van bry is als onze boek-wyten-bry, dog wat flap-per, en wateragtiger) die zy van Sagoe-meel in een teyl, na dat het met een kommetje koud water gemengt, en alengskens 'er wat fiedend water bygedaan, en geduurig met een ftokje geroert is, met weinig moeiten zeer wit weeten te koken, houdende daar na wel met het gieten van ziedend water, maar niet met roeren op, voor dat zy 'er geen witte ftippels of ftreepen meer in vernemen.

Dezen aldus bereiden Bry noemen zy Lapia, of Papedo, die zy met geen lepel, gelyk wy, maar met twee ftokjens, ider een span lang, eeten, hafpelende die met de zelve eerst zoo lang om, tot 'er een groote mont vol op de ftokjes zitten blyft, die zy dan in dat vifch-fop indooopen, en zo infturpen; 't geen een van hun grootste lekkernyen, en een fpyfe is, hoe veel zy ook gegeten hebben, die zy altyd nog konnen na-eeten. Zy maken van weinig Sagoe-meel een grote fchottel vol, en nemen die in een bamboes op de Coracora-togt zelf mede.

Toebe-
reiding
van
Schild-
pads-
vleefch.

Als een fmakelyke fpyze zetten zy malkanderen ook Schild-padden-vleefch (dat even als blank kalfs-vleefch in gedaante en fmaak is) voor. Zy koken dat in geen ketel, maar in een Bamboes, of groot riet, 1½ voet lang, in zyn eigen zop, doende daar zeker zamentrek-kend blad, Dahon Songga Songga ge-

naamt, als mede peper, zout, komyn, koriander-zaad, limoen-fap, wat calap-pus-melk, gember, of lanquas, zonder eenige andere vogtigheid, by, alzo uyt dat riet nog wel vogt onder 't kookten fypelt, behalven dat 'er van zelf vogt genoeg by komt. Dit alles doen zy in die bamboes, die zy met jonge Dahon fongga fongga, of Dahon gilala, of Dahon bahroc bahroc (welke laafte blaaden ook wel in 't wafchen van 't hoofd-hair, en voor kraamvrouwen, om den arbeid te vergemakkelyken, gebruikt worden) toetoppen. Dit laten zy dus twee drie uren lang niet op 't vuur, maar een voet 'er af ftaande, gaar kookten, 't geen dan by hen, en ook by veel Hollanders (hoewel ik van al die Ambonfche, en verdere Indifche, compotten, noit gehouden heb) een zeer lekker eeten, en in de fchotelen gedaan zynde, zoo vol fop, of vogtigheid is, dat men 'er over verwondert ftaat. Na dat nu 't gezelfchap groot is, bereiden zy veel van zulke leeden van een bamboes met dit fchildpadden-vleefch, om voor al daar van niet te kort te komen.

Zy eeten ook wel Ikan pindang (een fpyfe van vifch) en kerri (op hare wyze) 'er af.

Zy maken van vifch ook een graag en verfnaperend kostje, Kóho kóho, niet veel in fmaak van onze ansjovis verffchillende. Zy bereiden die van kleene vifch-kens als fpiering, oeri-meten, of fwartftaartjes, genaamd, haalen al de vifch (fchoon gefchraapt zynde) van de graat af, en na dat zy daar van genoeg by een verfamelt hebben, drukken zy daar wat limoen-fap, en ritsjens, in, doen 'er wat zout, geraspte Atong (zekere vrugt, die zeer t'famentrekkend is) by, kneden dat door een, maken 'er als een fricka-del af, het welk dan in zich zelve door 't limoen-fap, en de Atong (even als by ons de haring in 't zout) gaar word. Dit eeten zy met Sagoe, of Ryft, zoo geerne, als ict anders, en dit is een kostje, daar wel een dronk op fmaakt.

Op hunne maaltyden is ook altyd Bacas-fam, en toebe-reiding. zynde zekere Moffeltjes, die zy in menigte, gefuiverd, in een pot doen zouten, en zoo vyf zes dagen in 't zout laten ftaan, nemen die dan uit het zout, wafchen ze ter degen op een teene fcef, tot 'er al 't zout af is. Daar na koken zy azyn met groene gember, lanquas, en look, alle fyn gefneden zynde, voegen 'er eenige gefpouwe ritsjens, na dat 'er de korlen uitgedaan zyn, by, ook wat witte peper, en Nooten-muffchaat, alles fyn geftampt; dat zy 'er dan introyen, dog laten dit dan te zamen, zonder de moffeltjes op zich zel-

zelve eerst wel kookten , daar na koud worden , doen 'er dan de mosselkens by, roeren alles onder een , en laten het zo in die zelve pot tot 's anderen daags staan, doende dat daar na in groote flesschen, boven op welke zy, tegen de quade lugt, wat olyven-olie doen , dat ze seer goed houd , zodanig, dat men die tot in Holland vervoeren, en aldaar goed brengen kan.

Men heeftze die wit , en ook die swart is , dog de laatste werd bestgekeurt, en is ook het minst te krygen.

In deze Bacassam doopen zy hun visch, of vleesch , en verklaren , dat dit meede een zeer lekker eten is , 't geen ik gelooven moet, om dat het ook de meeste Hollanders getuigen.

Nevens die Bakassam zetten zy ook hun Porot-ikan, of 't ingewand van de visschen (dat zy mede zouten , en op hare wyze dus ook toebereiden) op tafel, waar in zy dan wat limoen-sap en ritsjens doopen, en dat zo eten.

Zy voegen daar ook wel allerley kleine mosselkens , alikruikken , en zulken spitstuig meer , by hen Sipot genaamt, (die zy 's avonts by laag water soeken) by, kookende die maar met wat geklopte groene gember, water, en zout (geelyk dat ook de fause daar toe is) op.

Alles wat wy met boter doen , doen zy met Clappus-olie , waar in zy hun visch , vleesch , en alles braden , en die men ook (als de olie versch is) van booter nauwlyks onderscheiden kan, hoewel ik die olie niet kon verdragen, en het aantonds proefden , een reden, waarom ook al hun eten my tegenstondt.

Calappus-melk, en Bry.
Van de geraspte Clappus-noot maken zy een soort van melk, en van die melk met ryft een soort van Ryftenbry, die al zeer na by de onze komt, dog een scherpe tong kan altyd de smaak van de Calappus-melk van de andere onderscheiden.

Herten- en Bokken-vleesch op hun Tafel.
Zy bedienen zich ook veel van Hertenvleesch, in de zon gedroogt, by hen Dinding genaamt. Ook wel van vette Bokjens.

Deze Herten-beesten weeten zy zeer gemakkelyk na de plaatse, daar zy ze hebben willen, te lokken, alleen maar met het Coescoes, of lang sny-gras afte branden, op welke ziltige asch die beesten komen aasen; behalven dat het zelve een soort van mist op het land is, dat *Virgilius* in zyn tyd al wist, alzo hy *Georg. Lib. 1. vs. 84.* zegt:

*Seps etiam Steriles incendere profuit agros,
Atque Levem stipulam crepitantibus urere flammis.*

Dat is:

't Is dikwils goed geweest op lang verdoorde Landen,
De lichte stoppelen tot Assche te verbranden.

Hoenderen gebruiken zy ook , dog zelden, bradende dit alles mede in Clappus-olie, of aan bamboes-speeten; hoewel zy die ook met look kookten; dog het bereiden van hoenderen gaat zomorfing toe, dat 'er imand de lust van overgaat, om ze te eten. Zy dooden die zelden voor zich zelve, ten waare die verminkt, of dat zy bekommert zyn, dat ze sterven zullen; bewarende de andere voor groote maaltyden; dog de stuit van een hoen aan een inlandische dogter (wie 't ook 't zy) aan te bieden, is een groot affront.

Vledermuisen, en Koefo koefo's (zekere dieren by na als konynen) bereiden zy ook op hun manier tot een lekkere spyte.

Eyeren gebruiken zy mede op die maaltyden, 't zy hard gekookt (dat nog 't best voor my was, alzo ik evenwel iet van 't hunne, buiten 't geen ik 'er zelf brengen liet, proeven moest) 't zy Kalfsoogen, of wel een struif in de olie gebakken 'er af gemaakt; maarency, daar een kicken in is, is voor de Koning, en de eerste Persoon aan de tafel onder hen, en die eten dat voor de grootste lekkerny, die men hen aanbieden kan.

Zy hebben my dat dikwils aangeboden; dog ik kan niet zeggen hoe het smaakt, alzo ik my op 't zeggen van den Koning of Orangkaja, die naast my zat, en dien ik het overgaf, geruist hield; hoewel hy betuigde, dat hy die eere niet weerdig was, en die my alleen toequam.

Zy zyn ook groote liefhebbers van de Padde-Padde-stoelen, die op de Sagoe-boomen groejen, hoewel 'er ook op de Nooten-schillen of bolsters voortkomen, die uitnemend van smaak zyn, zoo de liefhebbers zeggen; dog de Amboinesen zyn meest voor de eerste, welker steel wel een kinder-arm dik, en waar van de kroon wel als een span, en zomtyds grooter, ja als een bord, in de rondte is. Zy groejen ook wel op andere boomen, dog die konnen in smaak by deze niet haalen, die, volgens de de getuigenis van veel Hollanders, zeer malich, en goed zyn. Ik hebze geproeft, die op de Nooten-Muscaat-bolster gegroeyt waren; dog zy behaagden my gansch niet, en waren als leder.

Een van hunne lekkerste spyten is ook de Sagoe-worm, zynde wit van gedaante,

te,

te, en een lid van een duim lang en dik. Zy vinden die in oude verrotte Sagoe-boomen. Deze braden zy aan speetjens, en zy zyn, zo voor hen, als veel Hollanders, een groote lekkerny.

Sagoe met roode Boontjes, als ook Sagoe Borneo. Ook hebben zy een schotel, die uyt Sagoe met roode gekookte boontjes gemengt, en nog een andere van Sagoe-Borneo, die uyt korlkens als de Gierst bestaat, daar zy ook een zekere soort van geen onaangename Bry af maaken.

Calappus-pit. De Cokos of Clappus-noot, of wel 't harde pit van dien, eten zy ook tot hun Sagoe; behalven dat zy 'er (gelyk wy bevorens zeiden) ook hare Calappus-melk af hebben. Zy raspen de Noot op een rasp, als een korte scharpe hekel gemaakt, mengen die met wat water, kneden dit wel door een, en maaken 'er dus een goede vette melk af, die zy ook tot velerley zoorten van gebakken, bry, en andre spysen, gebruiken.

Canari, en Bagea. Op alle maaltyden hebben zy ook Canari, oude of jonge, zynde een soort van Amandelen, die, met zout gegeten de onze zeer ver overtreffen. Ook maaken zy van die vrugt, en van Sagoe, te zamen geflampt, en in een blad, als de wort by ons gestopt, een foort van banket, by hen Bagea genaamt. Zy leggen dit op een mat, waar onder zy zo lang rooken, tot het hard is, om 't lang te kunnen bewaren.

Wawo. Ontrent de volle maan in April ziet men (voornamentlyk by den Roodenberg, en een quartier uurs beoosten het Kasteel) zeker slag van lange dunne rosagtige wormen, als kleene duizendbeenen, die zig als een groote foam langs strand, bysonder daar het wat klipig is, vertoonen, die men daardan met handen vol grypen kan. Zy noemen die Wawo. De zelve glimmen by avond, als vuur, tegen welke tyd ieder uytgaat, om zynen voorraad daar af op te doen, also zich die wormen maar drie vier dagen in 't jaar vertoonen, even gelyk men by ons de haft, of 't oe-veraas ook maar een korten tyd ziet. Deze wormen weten zy mede zeer wel in te leggen, en daar van een soort van zeer goede bakflam te maken, die zig, groen vertoont, en, zo zy zeggen, zeer wel smaakt dog zoo men maar eenen dag wagt met die te zouten, ontlaten die wormen zodanig, dat 'er niets, dan slym, van overblyft.

Oebi, Combili, Caladi, Batatas, en Soekom-ganemoe Nangka- en Tsjampedaha-korlen gekookt, en die byna als Castanien smaken, ziet men daar mede in 't verschiet, waar by dan nog velerley zoorten van Sajors (of Spena-

gie op hun manier) en verscheide zoorten van groente, als Sajor Kalapa, of Sajor Kangkong, (zynde uitspruitzels van zeker jong boomken, wel na een kleene Calappus-boom gelykende) Sajor Bajang (die selhoone Spenagie geeft, dat eetbare boom-bladen zyn) Sajor Ganemoe, of Sajor Bamboe (jonge uitspruitzels van die boomen) of Sajor Kelor (die by na als onze Aspergie is) Palmiet (die zeer na by bloem-kool komt) Sajor Pakoe (dat goede Salade geeft) Sajor Sawi, en meer andere kruiden, gevoegt, en die op hun wyse met Comyn, Coriander-zaad, Peper, Sout, kleene gedroogde Garmaat (die daar by Picols, ider van 125 pond, te koop is) Calappus-melk, Curcoma of Bobori, en meer andre dingen, gestooft, of in olie gefruit, en aldus opgedischt word.

Zuiker-niet eten zy mede, in kleene stukjens gefneden, uyt de hand, daar aan zuigende. Ook koken zy Millie, of Turkse Tarw (by de Amboineesen Djagon genaamt) met wat zout, en eten die ook zeer smakelyk op.

Dit is zo de gemeene trant van hunne groote Maaltyden; dog zo zy den Landvoogt, of de Hollanders daar by verzoeken (gelyk by 't trouwen, of 't aanstellen van zommige grooten veel gebeurt) dan weten zy ook wel zorge te dragen, dat de tafel, voor al bovenaan, met goede Hollandse spys, en drank, voorzien is. En deze maaltyden (gelyk mede de geduurige processen) bederven de meeste Amboineesen in den grond.

Deze hunne spys werd niet, gelyk wel by andre Oostersehe volkeren, door Vrouwen (hoewel die alles bereiden) maar door mannen, opgedischt.

Wat nu hunnen drank belangt, de gemeene, en ook de beste, gefondste, en oudste drank der wereld is fontein- of rivier-Water, dat hier zo uitnemend schoon valt, dat het eer gesmolten Crytal, dan water, gelykt, en zulks niet alleen de gedagten der Amboineesen, maar de meeste, ja de aanzienelykste Hollandse vrouwen, en vele Europeische Mans, drinken, door den dag, niet liever, dan gekookt water, hoewel andre liever klein bier kiesën, van welk soort ik altyd geweest ben, om dat my 't water te koud, en te slap in de maag was. Anders is 't water van Amboina, en van 't ciland Dinding, voor 't beste van Indiën beroemd.

Buiten 't water drinken zy ook geerne 't zap van een jonge Calappus- of Cokos-noot. In plaats van wyn gebruiken zy Saguweer, ook wel Towak, of Suri, zynde 't eerste de vogt van de Saguweer, - en het tweede de vogt van

Ver-
scheide-
te Sajors,
of oor-
ten van
Groente,
en Spen-
agie.

Zuiker-
niet,
Millie,
Turkse
Tarw.

De Op-
dissers
dezer
Spysen.

Hun
Drank-
ken.

Water,
Sagu-
weer,
Towak,
Atak,
enz.

de Calappus-boom. Op dat hen die nu te beter bekomen, en wat meer kragt hebben mogt, maken zy die met zeker hout bitter, en dan verschilt zy niet veel van onzen alssem-wyn; daar zy dan al een roes van kunnen drinken. Dit is een drank, die ook veel Hollanders zeer wel smaakt, en die, matig gedronken, gezond, maar schadelyk voor veel soldaaten is, om dat zy zich daar in zeer veel te buiten gaan.

Ik heb noit eenigen inlander gezien, die daar van 't allerminste ongenak had; en hoewel men zich daar aan alsoo dronken drinken kan, als aan wyn, liet men echter zeer weinig Amboineesen daar van oit quaad gebruik maaken.

Arak, zynde een soort van Anys, en Knyp (die nog slegter als 't eerste is) gebruiken zy over tafel, in plaats van Wyn, en wel by andre gelegentheden als Morgendrank; dog zy drinken zeer gerne Spaansche, en zoete Fransche, dog houden van geen Rynsche Wyn; maar al de Hollandische dranken en gelijken hen niet, om de hooge prys, alsoo een kan Wyn of Bier zes of agt Schellingen, en een fles Brandewyn van drie pinten twee à drie Ryxdaalders gelden moet.

Nog is 'er een drank by den Inlander, Brom genaamt, die van Ryft gemaakt, dog by hen niet veel gedronken word; hoedanig het ook met Sacki, een Japanische drank, en Sampsoe (een Chinese) is, die beide wel zeer goed en verwarmende zyn; dog de eerste is vry dier, alsoo een fles wel op 10 of 12 schellingen komt te staan; maar de Sampsoe is veel minder van prys, dog al wat koppig, en een Amboinees drinkt nog veel liever Saguweer.

De Vrouwen der Amboineesen drinken meest water, maar kunnen zy by gelegentheid (dat hen weinig, dog by myn komt wel gebeurde) wat Spaansche Wyn krygen, daar kunnen zy wel zo veel af drinken, dat het hen bevangd. Anders heb ik noit van een dronkene Amboineesche vrouw hooren spreken.

Van Kaweh (dat is, Coffi) of Thee te drinken, weeten zy zeer weinig; hoewel zy 't laatste nog wel eens (voor al als 'er Hollanders by hen komen) doen.

Men heeft in Amboina niet alleen schoon water, maar ook uytnemend born-water, niet verre van den Olifant, ontrent een Thuin, die my toegekomen heeft, daar het wel twee drie voeten hoog uyt de grond borrelt; dat men het ziet. Men heeft dat in de tyd van de Heer *Schaghen* eerst ontdekt, en zeer dikwils heerlyk daar van geboorneert.

II. Deel.

Na dat wy nu alles, dat zy op tafel opdisschen, hebben gesproken, 't geen voornamentlyk geschied is, om dat het weinig van andere, en ook niet wel beschreven is, zo moeten wy nog van hun vuur, en zout, een weinig melden.

Het vuur, waar op zy hun spys koken, maken zy zo niet, als wy, maar zyn veel behendiger, en vernuftiger, om zig daar van, al waren zy ook in 't bosch, zonder tintel-doos (die zy noit gebruiken) metter haast te voorfien, wryvende of draejende maar zeker kleen hard, zoo sterk tegen een ander zagter uytgehoud, houtje, dat zekere brandbare stoffe, of een soort van plukfel, daar ontrent gehouden, aantonds in brand vliegt.

Om 't Sout te maken, hebben de Amboineesen een bysondere manier, en dit was van ouds een voorrecht van die van Hoekorila, op Leytimor, om dat die zulks 't beste wisten te doen, 't geen zy niet als 't onse, te weeten kleen, en gekorrelt, maar in groote klompen, hebben. Ja, zoo imand anders zig aanmatigde Sout te maken, daar over was straks Oorlog.

Zy nemen zeker oud vermolmd hout, dat by hen aan strand komt aandryven, dat zy besweeren, droogen, verbranden, en welker asche, zy al geduurig met sout-water zoo lang begieten, tot dat 'er op de grond een grote klomp Sout van voortkomt. Ook maken zy Sout van zee-water, en de asch van zekere bladen, die zy wel twee à drie dagen aan een in een pot koken, en vinden dan 't zelve, wel gekookt zynde, zeer goed op de grond leggen.

Zulken of wel een diergelyk Sout, plagt men in oude tyden ook (zoo *Linnaeus Lemnius, de Occultis naturæ miraculis* L. 3. C. 3. zegt) in gansch Nederland te gebruiken. Zy dolven zooden uyt de aarde, welke dagelyks door de zee bespoelt, en dan van hen tot asche verbrand wierden. Deze asch besprengden zy ook allenskens met water, en kregen 'er een schoon helder-blinkend Sout van; Zel- of Zil-sout genaamt. Zelf wil men, dat de Stad Salt-Bommel na dit Sout-maken zo genaamt zou zyn. Dog dit was een geheel ander als 't Fransch, of Spaansch Sout, dat Zee-water was, door de hitte der Zonne droog en hard gemaakt; dat, swart van aard zynde, daar na hier te land in Keeten gezuivert en wit gemaakt word, 't welk hoe langer hoe meer doorbrekende, is die oude, kostelyker, en ongemakkelyker wyze van Sout te koken nagelaten.

Ook pligten de oude Hollanders wel om de drie vier jaaren de steenen

uyt den haert te breeken, en de stukken, die vol Sout staken, in een groote pan, of pot, op 't vuur te setten, en daar lustig zee-water op te gieten, 't welk eenige uren zo geduurt hebbende, zy zeer wit zout op den grond vonden, dat men kleen Sout, of klink-sout noemde, om dat die stukken zeer hard zynde, klonken; ook wierd dit om zyn witheid voor tafel-sout gebruikt.

Zy kookten ook nog een Sout uit zeker kruid, Kali, of Krabbe-quel, genaamt, om dat het door zyn ruigte de Krabben belet voort te kruipen.

Die van Azem (een Ryk ontrent Dekka in Bengale) maken het Sout of van Mosch, dat zy droogen, en branden, of wel van drooge Pisang-bladen, die zy meede tot afch verbranden; dog om dat die afch te scherpen sout geven zou, verzagten zy die door ze in 't water te doen, en ze 10 of 12 uren te roeren, kleinsen die dan driemaal, koken ze dan weder, 't geen dan, na mate dat het lang kookt, dik op den grond werd, en redelyk goed Sout uitlevert.

Tacitus zegt *Annal.* L. 13. p. 256. dat de Katten, en Hermonduren (tusschen Hessen, en Opperfaxen woonende) over de besitting van een Rivier oorlogden, van waar zy hun Sout kregen, sprengende water op een grooten hoop ontstoken hout.

Na de beschryving van hunne maaltyden komt ons 't gevoegelykst voor van hun Speeltuigen, Dansseryen, en Gefangen, alzo die dan onder hen meest gebruik hebben, te spreken.

Wat de Speeltuigen belangt, die zyn by na de zelve, gelyk by andre Indische volkeren.

Het eerste Speel-tuig, dat men op alle vreugde-tyden gebruikt, is de Gong, eigentlyk een Javaansch speel-tuig, zynde een groot rond koper Bekken, dat hol, en van onderen na binnen wat toegebogen, en waar op boven een dikke ronde knobbel, een groote vuist groot, in 't midden is, waar op zy met een bekleeden hamer, of met iet, dat wat sagt, en egter hard genoeg is, om dat werk te doen, gewoon zyn te kloppen. Zy zyn in Ambon zeer geagt, hoewel nu zo veel niet, als van ouds, om dat 'er te veel van Java quamen. In Ternate zyn zy in die achting niet.

Die Gongen heeft men groote en kleene. De groote zyn wel twe voeten, of anderhalve voet, in de middelyn, dog men heeft 'er ook van een voet, van 3 quart, en een halve voet. Men ziet ze by de andre speel-tuigen, mede verbeeld.

Dit zyn mede van de grootste en eerste schatten der inlanders. Een groote

kost wel 10 of 12, een kleene 6, 5, 4, en ook wel minder Ryxdaalders.

De groote gebruikt men, om 'er een, of, als 't volmaakt zyn zal, twee, digt by malkander aan een doorgaande dwars-hout, dat ergens op rust, 3 à 4 voeten hoog op te hangen, waar op dan een kaerel, des kundig, zeer net een zekere soort van maat slaat; 't geen eenswaar en doordringend geluid geeft.

By, en buiten die groote Gongen, ^{Tatabo-} zit nog een ander man op de grond, die ^{ang-spel-} 5 à 6 kleene Gongetjes voor zig heeft, die hol op een kleen bankjen, dat plat vierkant is, leggen, en waar op hy met twee bewoelde stokskens, dan op 't eenne, dan op 't ander Gongetje slaat, ook wel na de mate, maar die veel rasser, dan de andere, spelende; dog egter zodaanig, dat ider slag op de groote Gongen in een halve maat net, en 't speelen op de kleene gongetjes als in een maat van 16 deelen (zoo de Musicanten spreken) bestaat. Dit rinkel-werk van kleene Gongetjes byeen, noemen zy het Tataboang-spel.

Hier by werd dan nog door een ander op een Trommel, of Tifa, ^{De Tifa,} (dat my van 't Hebreusch תוף of תופ Toph een Trommel, afkomstig schynt) even zo, en na die maat, die de speeler op de groote Gongen gewoon is te houden, geflagen, hoewel die beide, ja die alle, ook gewoon zyn hun maat dan te verhaasten, het zy wanneer zy hem, die danssen of springen zal, eer hy nog uytkomt, uytlokken, of wel wanneer zy hem, reeds al gekomen zynde, tot een veel rasser Dans aanmoedigen willen, even eens, gelyk men in de Musycq ook wel gewoon is presto, en prestissimo, te speelen, of de maat te verhaasten.

Na dit speelen zyn zy gewoon te ^{Hun} Tsjakalile, en ook daar na te danssen; ^{Tsjaka-} hoewel zy ook na de maat van een kleene ^{lile.} Gong, en Tifa, gewoon zyn op hunne Vaartuigen zoo net te scheppen, en te roeyen, dat men 'er over verbaaft zou staan.

Tsjakalile beteekent in hun taal, danssen als een wilde, verwoede, of als een Alfoerees al dansfende te koomen aanspringen.

Dit doen zy gemecnlyk by groote maaltyden, wanneer 'er, pas na de zelve getsjakaliel werd.

Op de klanken van de Tifa en Gongen, die over en weder, dan op de eenne Gong, dan op de andere, geslaagen werden) komt eerst een kaerel, als een Alfoerees gekleed, met takken en bladeren van bomen bedekt, zeer wild met zyn groot schild en swaard (hoedanig wy die bevoorens al afgebeelt hebben)

als

Van de
Speel-
tuigen
der Am-
boince-
sen.

Gongen.

als ook met een Helmet en een pluimage van Paradys-vogels, op een groot plein aanspringen, daar eenige tyd alleen maar schermutselende, siende als verwoed dan eens na de lucht, dan eens na de aarde, dan eens rondom, als of hy de ganfche wereld dwingen zou, en doende zomtyds fpringen van een el twee drie hoog, en dan eens zyn Torana, of fpijs, zeer hoog in de lugt werpende, en die, zoo als hy die net vangt (dat nooit mist) drillende. Zomtyds gebeurt het wel, dat 'er een tweede by komt, die met en tegen hem eenige tyd, als ware hy zyn party, schermutseld, 't geen wat geduurt hebbende, zoo komen zy onder 't verwakkeren van de maat, met een verschrikkelijke loop ider met zyn bloot fweerd na den eerften perfoon van dat gezelfchap, leggen fchild en fwaard aan zyn voeten neder, buigende zig, terwyl zy al lurkende voor hem zitten, zeer eerbiedig met hun hoofd neder, en houdende de handen tegen hun voorhoofd aan, waar na zy hunne wapenen weder opvatten, en vertrekken; terwyl zich andere weer gereed maken, om op de baan te komen, 't geen men, als zy haast verfchynen zullen, aan 't ftaan van de Gongen, ten eerften hooren kan; die dan eerst maar met vyf à zes flagen tergender wyze uitgelokt werden.

En Dans- Behalven dat men nu die bovengemelde speeltuigen tot het Tsjakalile gebruikt, zoo zyn die ook van geen minder gebruik onder 't Dansfen, alzo zy aan de danffers, en danffereffen, de maat geven, die hun geheel lichaam daar na draejen, en den fprong daar na geheel weten te richten.

Mannen en Vrouwen danffen niet te famen; maar ider fexe, of geflacht, byzonder; en de danffen der zelve zyn verfcheiden.

Zy hebben eenen Dans, die zy Lego Lego noemen, dat is een grooten rondendans, waar onder zy ook wel gewoon zyn malkanderen toe te zingen, dat zy Affoy noemen. Dog de Oelifiwa's hebben ter eeren van hun ouden Afrod, Boetoh Oelifiwa (dat de rechte Priapus der ouden op zyn vuilfte is) een groote Lego van negen dagen, en de Oelilima's, een van vyf dagen aan een. Deze Boetoh Oelifiwa voerden die van Soya op hare Coracora, dog in 't verborgen: want anders zou 'er de Fiscaal aan ricken.

Die van Hoewamohel begonden van ouds haar Lego Lego lingsom, en de hedendaagfe Amboinesen rechtsom.

Maar veel fraejer is het Dansfen, of van twee mans tegen een, dat ook wel met twee bloote kriffen, zeer aardig ge-

daan word, of van twee, ook wel van vier vrouwen, te famen.

Hun Dansfen is niet, gelyk dat der Europeers; maar beftaat meest in een zeer fwakke draeving en buiging van 't lichaam, die dan by allen eenparig, even eens, en zoo fraai na de maat gefchied, dat men reden heeft, om 'er zig over te verwonderen. Als nu de Speeltuigen de maat verhaaften, weten de danffers, of danffereffen zich daar met zeer lichte fpringen onder het dansfen feer net na te fchikken.

Zomtyds hebben die danffers, of danffereffen, ook wel een Zyden neusdoek, of een Zyde kleedje in de handen, waar mede zy wonderlyke draevingen maken. Andere hebben een fray kleedje van Zyde of Chits om het lyf, hangende hen een flip over de linker fchouder heenen, en dat wel zoo lang, dat zy byna fleepen.

De mans hebben behalven dit wel Tulbanden op 't hoofd, of twee neusdoeken in de hand, anders is het al meest eveneens. Zy zyn op hun allerbest dan gekleed, met een appelbloefem, of blau, of rood badjoe, of opperkleed van grof Catoen, of Neteldoek, ider na zyn ftaat, met een Sluyer om 't lyf, met bloemen in 't hair, met een ftreng 'er afhangende. Zynde de Danffers en Danffereffen, altyd jonge, en ongehuwde lieden.

Als zy beginnen, fombayen, of groeten zy 't Gezelfchap, met de handen boven 't hoofd te houden, 't geen zy ook doen als zy 'er uyt fcheiden, zonder dat mannen of vrouwen dan van eenige andere groeten weten.

Zo ras die groet gedaan is, fcheiden zy van malkanderen, ider na een byzonder einde van de baan, of van 't plein, danffende dan met veel lichter fpringen, en met meer verandering van plaats; dog, zoo 't vrouwen zyn, die fchynen dan over de grond te fcheeren, of als te fweeven, dat zy zeer aardig, gefwind, en lucht weten te doen, zonder dat men by na merkt, hoe zy hare voeten verzetten, dan naderen zy weer allenskens tot malkanderen, en ftaan eindelyk bot ftill, zonder zig met de voeten van die plaats te bewegen; maar ondertuffchen beftaat dan al hun danffen voor een korten tyd, alleen in 't konftig, aardig en net draejen van haar lichaam, armen, knyen, en hoofd, na de maat, daar mede gelyk knikkende, dan eens met de eene, dan weer met de andre knye, 't geen men bekennen moet, vry fracy te zyn, en dat ook de eene veel beter doet, als de andre. Dan ryfen zy eens weer op, als of zy uyt een diepen flaap quamen,

scheiden weder van een, zien dikwils na de lucht, als in diepe verwondering over zich zelven zynde, dog al haar treden, en passen komen altyd, na de maat, gelyk op, - en ook gelyk neer te gaan, zo dat men haar geen eene pas zal zien missen, of de eene anders, dan de andere doen.

Dit duurt zo eenigen tyd, tot dat 'er yemand is (want dat is de gewoonte by hen) die met een fraey Zyde, of ander kleedje, of een moy Oeti Oeti, of vrouwen-kleedje dat zy onder dragen, na buiten komt loopen, staande dat de vermoede deern, of jongeling, zo om 't lyf, als of zy hem, of haar als bidden zig niet meer te vermoegen, en dat hen met eenen ook geschonken werd. En dit zyn almede zaaken, die den Amboinecs uytmergelen.

A's ook hun Zingen.

Onder dit dansen zyn zy gewoon, zoo vrouwen, als mans, ook helder op te Zingen. Hunne Liederen vervatten de oudste zaaken van hun Land, en Geslacht, en zyn, by gebrek van schryvers, gelyk als hunne Jaarboeken. Zy gaan zeer veel over den lof van hunne dappere helden, en de daden van hunne Voor-ouders, die daar in bewaart en als veruewigt werden. Zy behelfen ook andere oude zaaken, hun Land, Dorpen, Stranden, Koningen, enz. betreffende, en eindigen altyd in hun periodes met e-eeee-eeee; en dit duurt zoo niet alleen by dag, maar twee drie dagen, en nagten, (dat my wel schrikkellyk verveeld heeft) over eenen boeg. Zy houden die eerste e, een heele maat in de Musicq uyt, en de vier volgende e' ider een agtite van een maat, daalende van de eerste e, daar zy een hooge La van maken, dus allenskens tot de Reaf, terwyl zy tusschen beiden eenige woorden tot lof van deze of gene uytgalmen, en dan zo met hun e-eeeeee, eindigen, komende nooit van de laagte na de hoogte te loopen; dog als zy geheel zullen uitscheiden, eindigen zy met ó-oooo-ó.

Dus ziet men, dat deze hun Gezangen een groote overeenkomst hebben, of met de Gefangen en Liederen der ouden, die den lof der Goden zongen, of met die der oude Hebreen, die zeer veel over de daden hunner Helden gingen.

Op de Maaltyden, en by andere gevallen.

Deze Gezangen hebben by hen niet alleen op die groote Maaltyden, en in bysondere gevallen, 't zy in, 't zy buiten de huizen, plaats; maar even zoo zyn zy ook gewoon net op de maat te scheppen en te zingen, op haare vaartuigen, gelyk wy hier na breder zullen aanmerken.

Hun Rabann.

Dit zingen van hen geschied zomtyds ook wel op het geluid van de Rabana, dat een platte ronde Trommel, ontrent van een en een halve, of een en

een quart voet in de middellyn, en niet boven een halve voet hoog is. Hier op kloppen en speelen de Vrouwlieden, of jonge dochters, met haar vingeren mede zo net op de maat (maar dan zyn 'er geen groote, maar wel kleene Gongetjes, die men Tataboangs noemt, by) dat het te gelyk, op een aangename en niet al te sterken wyse van geluid, haar Singen regelt. En dit is de Trommel, waar van ik *Pf.* 150: 4. en dit zyn de Trommelende Maagden, waar van ik *Pf.* 68. lees, en ik vinde in hare maniere van Dansen zeer klaar de Reyen der Ouden verbeeldt. Behalven dat ik de Macassaaren, en andren, diergelyke Gefangen ook wel in den Oorlog, terwyl zy voortrokken, heb hooren opheffen, Singende den lof van hunne Voorvaderen, en van hunne oude Helden, om malkanderen tot dapperheid aan te moedigen, waar onder zy zomtyds ook Blaastuigen gebruiken, en dan wierd het recht, gelyk *Virgilius L. 6. Aeneid. vers.* 165. van den wakkeren Trompetter, *Misenus*, zegt:

Ære Cière viros, Martemque accendere Cantu.

Dat is:

Door Blaastuigen Trompet, den moedhen in te blâfen.

Om den Leefer een denkbeeld van alle deze verdere Speeltuigen, te geven, zoo vertoonen wy die hier op N°. XXXVIII. in twee Platen, met de Letters A. B. C. D. onderscheiden.

Teekening van vercheide soorten van Trommels.

Ontrent hun Gezangen moet ik nog zeggen, dat zy meest van dien aard zyn, dat 'er gemeenelyk een een vers eerst opheft, en dan een ander hem volgt, en dan weer de eerste, en zo vervolgens; hoewel ik de vrouwen ook wel saamen heb hooren Singen.

Zy onderscheiden ook hunne wyfen van Singen aldus: *Kabâta*, beteekent *langzaam te Singen*, hoedanig zy dat, of scheppende, of ergens aan trekkende (by voorbeeld als zy eenige balken voorthaalen) gewoon zyn te doen.

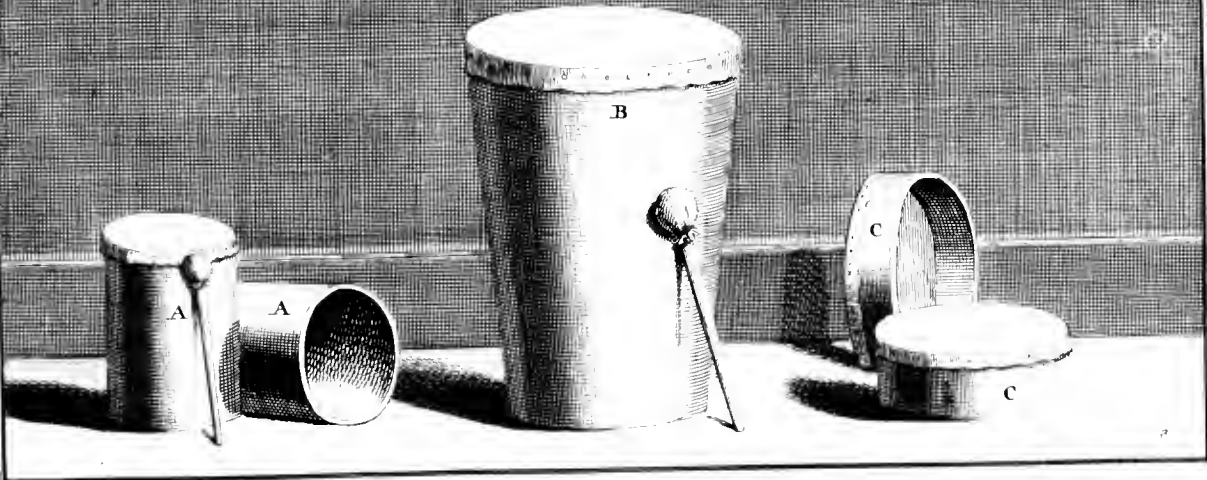
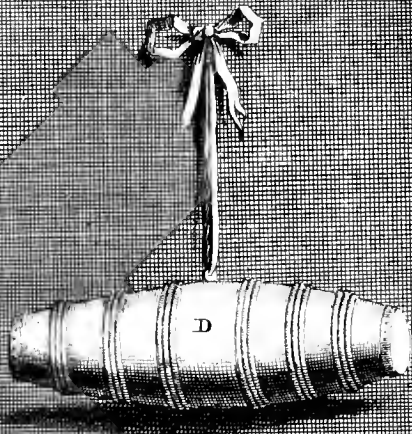
De naamen van hunne bysondere Gefangen.

Hafoeba-a, beteekent onder 't scheppen ras Singen; *Affoy* is eygentlyk imand vereeren met eenig gefang, daar deene den anderen toefingt. En *Toeto Hatoe*, is 't Gefang van twee of drie, die malkanderen toefingen, zoo dat de eene voor en de andere na Zingt, dat van hun *Affoy* niet veel schynt te verschillen.

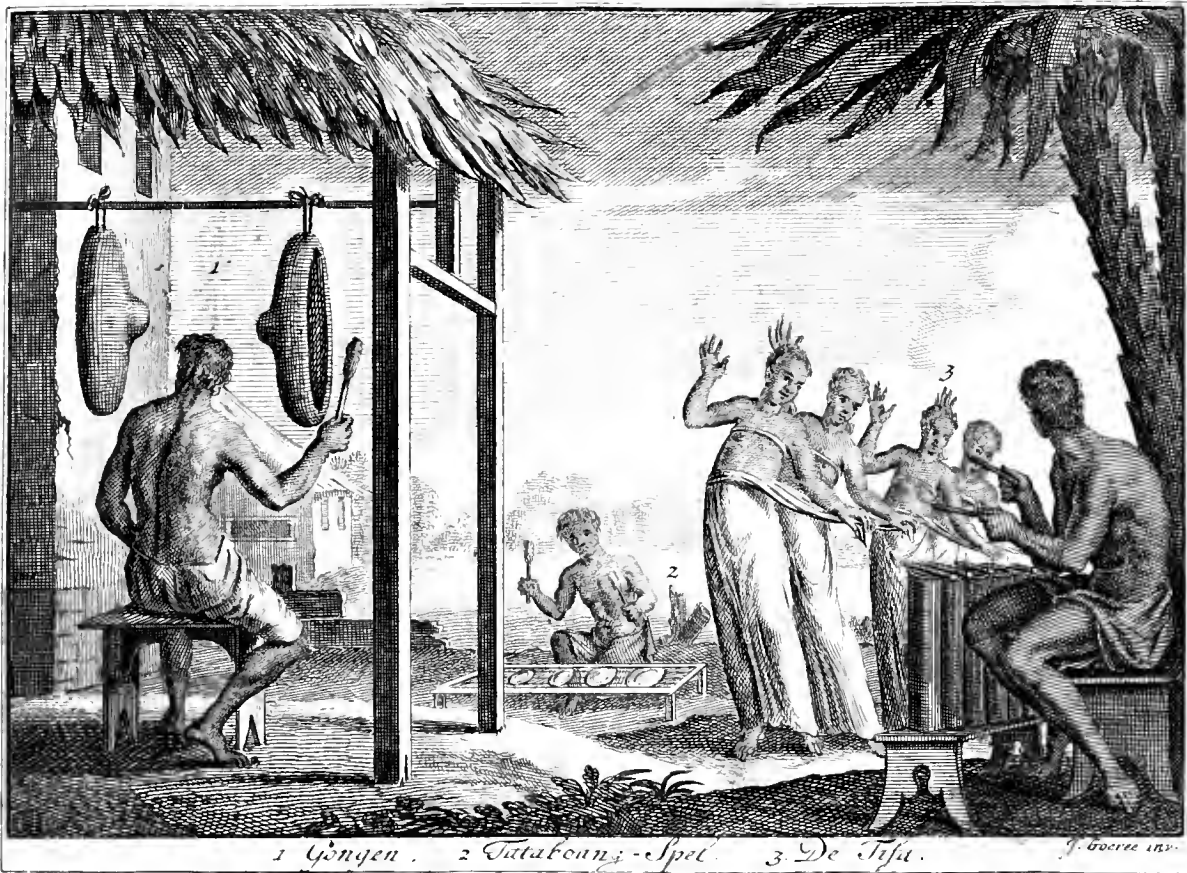
Buiten de voornemde twee Tifa's, by ons beschreeven, waar van de eerste zeer kleen, en niet boven een kleene voet in de middellyn, en pas een voet

Groote Tifa's.

hoog

1 Gongen . 2 Tataboang - Spel . 3 De Tifa .

J. Goeree inv.

hoog is , hebben zy nog een andre grooter foort , die wel ruim zo hoog als een half voet , dog wat smalder in de rondte is , die hen voor klokken by de Kerken dienen , om 't volk te vergaderen , en na de kerken te doen komen . Al deze Tifa's zyn van onderen open , en boven is 'er maar een vel over gespannen .

Enkleene Javaansche Trommeltjes .
Nog is 'er een andre foort van Trommelkens , die lang , smal en aan wederzyden met een kleen vel overtrokken zyn , die met de vingers aan wederzyden ook bespeelt werden , en men den speelman om zyn hals hangt ; dog dit speeltuig is zo zeer niet den Amboinees , als wel den Javaan , eigen , en vertoont een kleen toelastje .

Hun Gindir .
Zy gebruiken nu en dan ook wel een speeltuig , Gindir genaamt , dat 8 à 10 Metaale staafkens zyn , die of los ergens tusschen beiden , aan toukensals hangende , leggen ; of die zy ook wel boven op eenige holle bamboefen plaatfen , daar zy dan met een hamerken op spelen . Een speeltuig , dat in Holland met de naam van Metaale staafkens bekend is .

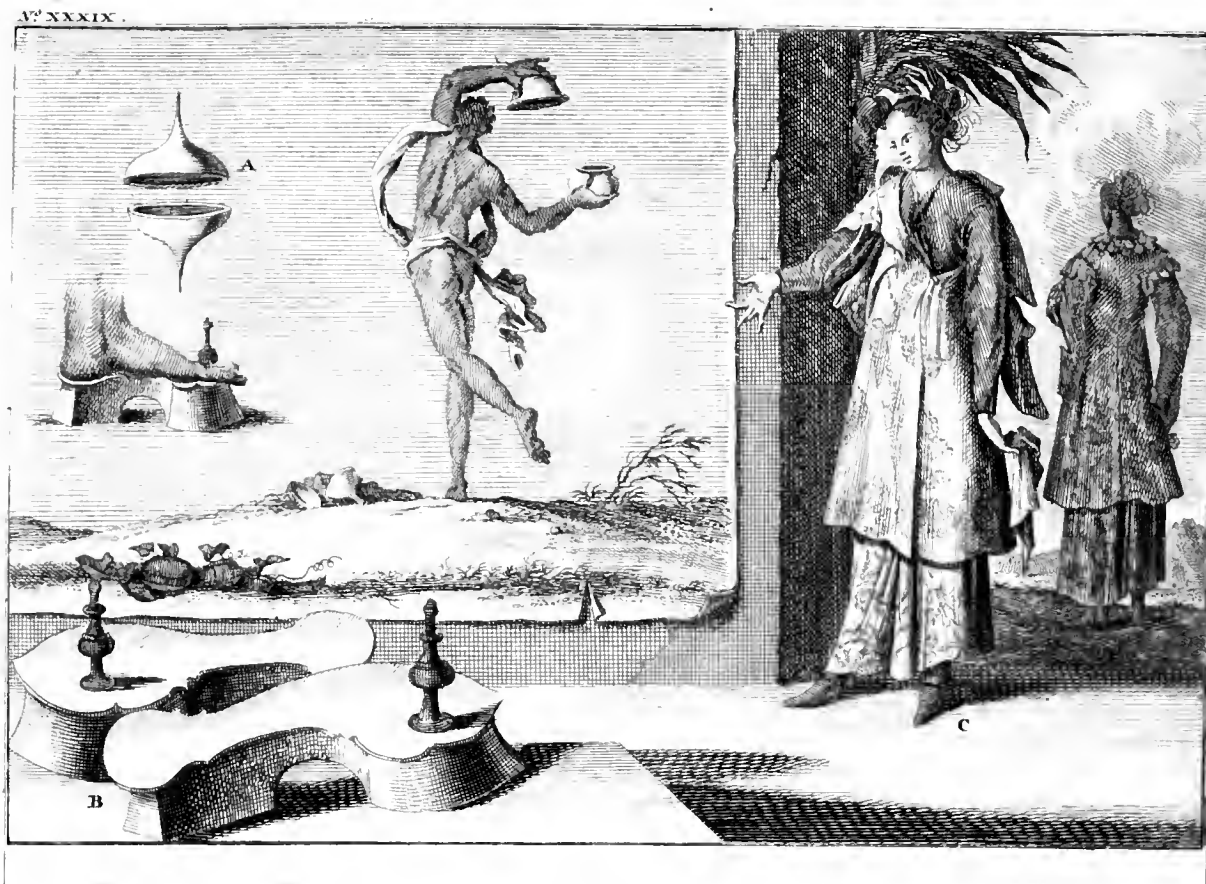
Ik heb daar ook , voornamelyk onder de Balische Natie , de rechte Cymbala der ouden , of de Cymbaalen , gezien , zynde twee kopere kleene holle Bekkentjes , die zy , onder 't slaan op de Tifa en op de Tataboang , met beide de handen tegen een kloppen .

Teekening der Cymbaalen .
Men kan hare gedaante , in de Plaat No. XXXIX. by de letter A. zien .

Onder de Speelen van vermaak , die ik daar ook wel gezien heb , is 'er een , dat zy Sepà noemen , dat is een holle bol , als een Sphæra mundi van Bamboes , of van Teenkens , gemaakt , die zy met 't hol van de voet , dog agter uyt , in de lugt weten te slaan , en die een ander ook even eens te rug slaat ; 't geen by na als een foort van 't kaatsen der boeren is . Ook is 'er een Spel van tyd verdryf , dat zy Tàbela noemen , zynde een kleen plat bankje met eenige verdelingen van streepen ; dog hoe zy daar op spelen , weet ik niet . Het Tsjongka- of Boontjes-spel (in Holland mede al bekend) is by hen zeer gemeen , en daar zyn 'er die het zo grif kennen , dat zy het altyd zullen winnen .

Veel dingen zyn sierlyk by hen , die by ons misstaan zouden . Gelyk lange nagels , met Lacca ('t geen anders Alcanna by de Arabiers genaamd werd) rood gemaakt , voor een zonderling sieraad by hen verstreken , alzo zyn by hen ook witte en zuivre tanden zeer gemeen , veragende veele Europeers , die geele of blau- begroeide tanden hebben , een zaak , waar in zy ons buiten alle tegenspraak overtreffen .

Daar zyn 'er onder deze inlanders ook , die pek-swarde glimmende tanden (in navolging der Macassaaren) voor een groot sieraad houden , gelyk zy die door konst ook weten swart te maken ; dog tanden , met goud overtrokken (gelyk men by de groote Vrouwen der

Macaffaaren wel heeft) heb ik onder de Amboineezen nooit gezien.

Hun
Huyfen. Wat nu de Huifen, en Wooningen der Amboineezen belangt, die zyn door de bank zeer slecht.

Zommige Groote, en vermoogende onder hen, hebben Planke Huifen, die goed zyn; dog de meeste Huifen zyn van Gabba Gabba (zynde zekere takken van den Sagoe-boom, die een zeer gladde en blinkende schors hebben) gemaakt; dat, wanneer zy nieuw, en wel gemaakt zyn, vry fraay staat, en goede Huifen geeft; dog als zy oud werden, verliezen zy veel van hare fraeje gedaante, en werden metter tyd ook zeer ondiecht, alzo de pennen, en nagels, waar mede zy vast gemaakt zyn, door't verrotten der Gabba Gabba, beginnen flap te werden, en los te gaan. Ook zynal hunne Huifen maar van eene verdieping, en in verscheide beneden-vertrekken verdeelt.

Huys-
raad.

Hun Huis-raad is ook zeer weinig van beslag, bestaande in 2 à 3 oude houten bankjens, of wel in eenige matjens, op welke zy zitten, wetende zeer weinige (dan die met ons verkeeren) van floelen. Zy maken die bankjes zelf meest, ook hebben zy een ander soort van groote breede banken van heele Bamboezen, dog die in 't midden van de zitting gespleten, doorlugtig gelegd, 3 à 4 voeten van de grond, 6 of 8 voeten lang, 3 à 4 voeten breed, en voor hen van groote nuttigheid zyn, niet al-

leen, om daar by dag op te zitten, en te eeten, maar om 'er nagts ook op te slapen, alzo zy 'er niet, dan een matje, op spreiden, en 'er maar een hoofd-kussen, met Capoc, of maar met boomblaaden gevuld, op leggen: want bedden, matrassen, dekens, of slaap-lakens, kennen zy niet; maar zy gewennen om zig naakt met een groot dek-kleed, als een fluyer, die zy maar om 't lyf slaan, te dekken; hoedanigen gewoonte, van zig 's nagts maar een dek-kleed om 't lyf te slaan, ny ook toefchynt onder de Jooden plaats gehad te hebben, wanneer ik de plaats *Marc. 14: 51, 52.* nalees, alwaar wy by 't vangen van *Jesus* iet diergelijks aldus beschreven vinden: *Ende een zeker Jongeling volgde hem, hebbende een lywaat ongedaan over het naakte [lyf,] en de Jongelingen grepen hem. Ende hy, het lywaat, verlaatende, is naakt van haar gevloeden.*

Hun verdre Huisraad nu bestaat in wat potten en pannen, die zy zelf zeer slegt maken, verglasende die met wat harpuis; en, die de moeite zelf niet willen doen, koopen of ruilen de zelve van die van het dorp Ouw, op Honimoa, die de beste potten maken.

Hun Tafel-laken, en Bord, zyn meestentyd Pifang- of Caladi-bladen, die groot en glad zyn, en die zy ieder reis versch nemen; hoewel zommige zig wel van grove Chineeische borden bedienen. Onder de vermogende egter vind men goede Porcelyne schotels, borden,

en veel andere dingen die de tafel vereifcht, ook wel Tafels, en Stoelen, immers zo net, als by de Hollanders zelf; dog zulke zyn 'er weinig.

Een van de beste stukken Huis-raad is hun koper Pinang-bekken (want silver vint men 'er weinig, dan by eenige Koningen, of Vorsten) zynde rond van gedaante, en wat diep, staande op een kleene voet, en in zyn middel-lyn een hout-voet breed, en een halve voet diep, zynde rondom aan zyn boven-rand doorlichtig, en doorgehakt. In 't midden derzelve legt een langwerpige platte bus, ontrent een span lang, boven aan een hand breed, en na beneden wat spitsfer toeloopende, zoo dat het aldaar maar twee duimen of vingeren breed blyft. In deeze bus steeken zy eenige Siri-bladen, die zy tot het eten der Pinang gebruiken. Aan weerzyden van deeze bus staat een klein rond bakje, als een Coffykopje, waar in zy hun Pinang, oude en jonge bysonder, in 't eene gekloofd, in 't andre toegemaakt, gewoon zyn te leggen. Deze kopjens hebben een voetje, van een duim hoog, en ook een doorlugtig randje.

Hier toe behoort ook een bakje of potje, als een thee-kopje van groote, waar in zy kalk doen, om die op een Siri-blad, dat anders te veel zamentrekt, te stryken, en die zodanig daar mede te matigen, dat zy bequaam zy, om te eten.

Hier toe nemen zy meest witte, dog de welopgevoede, roode Siamse Kalk; dragende die ook wel in een Silverkalkdoosje (als een klein hert van gedaante) by zich.

Ook behoort hier toe een Tsjelakatti, de gedaante van een breede schaar en voor aan, daar 't vast is, die van een draak hebbende. Men drukt dit agter aan met de hand open en toe, en zy zyn gewoon hier mede de Pinangvrugt te klooven, of door te snyden, en die gespouwe stukken in die twee kopjens, ter zyden de voornoemde bus, te leggen, of die eerst in een Siri-blad, waar op wat kalk gesmeert is, te winden, net vast te maken, en in zo een kopje dan gelegd zynde, de gaande en komende vrienden aan te bieden; een zaak, die nooit vergeten, of anders voor een grore hoon en onhoflykheid, gehouden word, 't welk daarom gemeenelyk, zoo als iemand inkomt, en zit, word gedaan; wanneer men de mannen de Pinang zoo gemaakt aanbied; dog de vrouwen geeft men dit geheele bekken ten eersten over, om die zelf na haar smaak te maken. Van dit Pinang-eeten, dat hen een aangename adem, frissen mond, en suiver tandvleesch geeft, maken zy zoo

veel werk, dat zy veel liever hunceten, dan den Tabak, of Bongkos, en Pinang, verlaten zouden; dog hier van breeder onder de stoffe van de Pinangboom en vrugt.

De Beesemen zyn als jonge ryskens, van de graaten of steelen, binnen in de Calappus, of Saguweer-bladen zittende, gemaakt. Zy weten wel van veegen; maar van schrobben, of schuuren maaken zy geen gebruik.

Men ziet ook in de Huiften geen Kassen, of Cabinetten, maar wel eenige Toetombo's boven een, van die soort, die de Cerammers maken, of wel van een slechter soort, waar in zy deeze en gene goederen gewoon zyn te bergen, die zy dagelyks nodig hebben: want anders zyn zy gewoon goederen van veel waerde hier of daar onder de aarde te begraven. Deze doofen zyn langwerpig vierkant, twee of drie voeten lang, en een of een en een quart voet breed, en een, twee, ook wel drie voeten hoog. Zy werden van zekere stevige Nipa-bladeren gemaakt, en wel met witte geslepen stukken van zeehorenkens beset.

Men ziet by hen ook eenige potten (ook wel Gorgoletten, zynde kannen met lange nauwe halven, waar in 't water zeer koel word) om water in te halen, of om tot 't bergen van Calappusolie, die zy tot het brâden, en ook tot de lampen, gebruiken, te dienen. Een kopere lamp, met een of meer pypen, is een groot stuk huisraads by hen, alzo die alle avond ontstoken, behalven dat ook wel een Damar, of brandende flambou van hars in huis, ontrent den ingang geplaatst werd.

Zy gebruiken ook de Bamboesen veel tot water-en kook-potten, ook bergen zy in de zelve, als 't groote en dikke Bamboesen zyn, hun beste kleederen, om die in den rook, na dat zy dicht toegestopt zyn, op te hangen, zoo om dat ze niet zouden verderven, alzo de rook die tegen 't gewormte bewaart, als voornamelyk, om dat zy een aangename reuk van dien rook bekomen zouden. Een reuk, ofte geur, die ons zeer verveelen zou, maar die hen zeer lieffelyk voorkomt, en dien zy ook zeer in hun drink-water beminnen, waarom zy zulke Bamboesen vol drink-water veeltyds in den rook hangen, of de kleine water-potten, waar uyt zy gemeenelyk drinken, eerst ter deegen berooken. Zy maken van Bamboesen ook speeten om aan te braden.

Zy gebruiken geen Messen, maar doen alles zeer handig met een Parang, of hakmes. Zy hebben geen andere Lepels, dan zekere Siboers of pot-lepels

van Calappus-doppen gemaakt, om water te scheppen; of wel een kleene witte van slecht Porcelyn.

Zy hebben ook een diepe yfere pan, om in te braden, ook wel een eigengebred werp-netje, om visch mede te vangen, buiten 't welke men ook wel een koperen storm-hoed, oudenhouwer, Tamboeks swaard, Ambons schild, of diergelyk aan den wand hangen ziet. Het vordere is niet weerdig, dat het byna opgenoemt werd. Het elendigste is, dat zy geen secreeten in haare Huiften hebben; dat voor de Hollanders, hen besoekende, zeer ongemakkelyk valt.

Daar zyn 'er, dog weinige, by welke men Thee-gereedschap vind; maar die moeten of lang met Hollanders verkeert hebben, of Grooten zyn; daarmede ook veel goeden huisraad op zyn Hollands, en nu en dan al zeer fraey silberwerk, van Pinang-bekken, Drink-kommen, &c. fraey Porcelyn, groote Gongen, schoone kopere Lampen, Ebbenhoute stoelen, nesten met fraeje Totombo's boven een, verscheide Ledekanten, en die fraey behangen, ziet. Men vind ook by sommigen fraeye Linggoa Kisten, gierlyk koperwerk; dog hun beste goederen zyn in 't gebergte begraven.

Ook verneemt men by sommige wel een fraey rak met geweer.

Kleederen.

Ontrent de Kleederen, en Dragt is meede geen groote verscheidenheid, of kostelykheid, te sien. De Mannen hebben Sondags een bysondere Broek, en Opperrok, buiten die, welke zy in de week dragen. Het is beide gemeenelyk van blauwe Basta, of van Salampouris, of van donker blauw Cattoen gemaakt, en zelden een van beiden gevoert.

Die der Mannen.

Somtyds hebben zy een geheele rok, somtyds maar een hemdrok, of een kort badjoe daar af, over 't bloote lyf, hoewel sommige, de Hollanders na-aapende, nu ook een hemd 'er onder dragen, dat op die bruine huid wonder wel afsteekt. Anders weten de meeste, zo mannen als vrouwen, niet van hemden te dragen. Daar en boven hebben zy nog een Cambaja, of een geruit lang Catoene kleed, van 3 à 4 ellen, dat zy 's nagts om hun naakt lyf slaan, en dat hen tot een dekkleed diend. Sommige dragen een hoed, andere maar een witte of roode Neusdoek om 't hoofd; dog is 't een gestikte, dan is hy wonder wel uytgedofcht.

Die der Vrouwen.

De Vrouwen dragen in huis gemeenelyk een Oeti Oeti, zynde een Vrouwe-rok, die toegenaeid, dog onder en boven open, en zonder ployen is. Zy is een en een half el wyd, zoo dik als

Tyk, en door de Amboineefche Vrouwen zelf van uitgetrokkene Cattoene draden, uyt roode en witte kleeden, geweven, en hier en daar in 't midden met breede roode en witte Banden, 't zy ieder bysonder, 't zy ook door een gemengd, versierd. Zy hebben gemeenelyk een Tapi, of onder-kleedje, over haar naakt lyf, dat haar van de middel tot ontrent de voeten komt, en dandezze Oeti Oeti of boven-rok daar over henen, die zy om de middel zeer nauw en net vastmaken, dog als zy uytgaan nemen zy boven dien nog een oeti oeti, die zy dan om hoog halen, en op de linker arm, als of 't een mantel was, dragen, en onder dien arm zo inslaan, dat men maar de rechter arm en borst ziet, blyvende de linker-arm en borst bedekt, dat op hare wyze zeer deftig staat.

Haar bovenkleed over de boesem, en schouderen, is een Badjoe, dat is, een half hemdje of kort opper-kleed, met zeer nauwe mouwen tot voor aan de handen, ruim van lyf, en voor wat open, hangende tot over de navel, en ook wel wat lager. De groote hebben die van Neteldoek of wit Cattoen, dog de gemeene van licht-blauwe, purpere, groene, of andere geverfde Basta, of ook van grove Neteldoeken; hoewel meest van blauwe Basta, of bruine Salampoeris. Dit is haar gemeene dracht door den dag; maar Sondags hebben zy gemeenelyk een diergelyk pak, dat wat beter, dog egter mede van de zelve soort en stoffe, en zonder eenige verandering is. Zy kennen geen Mode; houdende zig onveranderlyk vast aan hare oude drachten, gelyk als aan hare oude zeden, en gewoonten, en dat volgens een algemeene staale wet, die ik by alle Oosterlingen bespeurt hebbe.

Dit is wel de gemeene dragt der Amboineefche Mannen en Vrouwen; dog de Grooten gaan wat kostelyker, hoewel al meest op de zelve wyse, gekleed.

De Mans hebben een Catoen hemd over 't lyf, een Gingangse of andre broek aan, en een langen Hollandschen Rok daar over henen, een das om, en een hoed op 't hoofd; ook sommige wel kousen en schoenen (voor al des Sondags) aan; dog gaan meest of bloots voets, of met een paar muilen aan de bloote voeten, en een Rotang met een silvere knop in de hand. In plaats van een das draagen sommigen wel een fraejen gestikten neusdoek om den hals; en sommigen in plaats van muilen wel Tsjeripoe's, die als houte platte onvertrokke klompen zyn, aan welker voorste deel een gedraaid rond hoog knopje

je is, dat zy tusschen de twee grootste teenen vatten, en 'er zeer wel mede voortgaan. Een dracht, die by de mannen en vrouwen plaats, en gebruik, heeft. Wy vertoonen deze Tsjeripoe's in de plaat N°. XXXIX, by de letter B.

Ik heb 'er onder de Koningen gezien, die Sondags al vry pragtig uytgedoscht waren. Den ouden Koning van Kilang, *Domingos Köelbo* genaamd, heb ik menigmaal met een rok van swart fluweel, met groote goude Knoopen, bekleed gezien, dragende een fynen swarten hoed, van die ouderwetze slag, die men brantemmers noemt, met een kostelyken gouden Hoeband, wel 3 of 400 gulden weerdig, en een Rotang, van een schoone goude Knop voorzien, in de hand.

Andre heb ik dus in 't goud Broccade, in 't Silver, of goud Laken, of in Zyde, of in schoone fyne blauwe Ganganse kleederen gezien; waar nevens zy in huis ook wel fraeje en zeer fyne Chitse Cabacjen hebben.

Dit is de dracht der Mannen onder de Christenen niet alleen; maar ook gaan de meeste Mohammedaanen gelyk de gemeene Amboineeten gekleed, zynde het eenig onderscheid, dat de Mooren een Tulband of Distar dragen, zynde een roode, blauwe, of witte smalle band, dien zy om 't hoofd winden. Men ziet 'er ook, die de zelve zeer dik en met 3 of 4 strengen om 't hoofd winden; dog zelden die ze groen-geverwd hebben; also men zegt, dat die kleur alleenden genen, die van Mohammed's bloed zyn, toegelaten is te dragen. Ook dragen de Mooren wel Badjoe's van Zyde, Gingga, of van andere Zyde Stoffen van vercheide kouleuren, ook Chitse Cabacjen, komende in hun verdere dragt meest met de andre Amboineeten over een.

De dracht van de Christen-Koninginnen, Gravinnen, Orangkaja's, en andre groote Vrouwen verschilt niets van die der gemeene, dan alleen, dat de stof van hare Oeti Oeti's, Badjoe's, enz. wel wat fraejer, en van fyner Netel-doeck is. Ik heb 'er gezien, die onder-kleedjens aan hadden van 60, 70 en 80 Ryxdaalders, die styf van Goud waren.

Zy dragen ook gemeenelyk Zyde, of andere Koulen, en Muylen aan de voeten, dat als een teeken van Adel onder haar, en aan de gemeene Vrouwen, en Mannen, ongeoorloft is.

Daar is nog een soort van een Vrouwen-mantel, die de drie groote Koninginnen aan 't Kasteel, en weinige andere, tot een teeken van uytsteekende boven andre vrouwen, boven een gemeen kostelyk kleedje dragen.

Deze Rok, die wel na een mantel van Staat gelykt, also zy gemeenelyk van schoon gebloemd dik Zyde stof is, hangt haar tot de kuiten toe, zynde beneden zeer ruim, dog, daar zy die over hun badjoe dragen, zeer nauw. De beide mouwen van dezen Rok zyn de linker op twee plaatsen, dog de regter maar by den elleboog, doorsneden of open gemaakt, de eene boven en beneden, en de regter alleen, ontrent den elleboog, zo dat ieder opengesneden deel maar met een duim breed a twee aan 't ander stof by den elleboog vast is.

Even zo byna is 't ook met de linker-mouw, zoo wel als met de rechter, gelegen, door welke eerste zy haren arm door de opening, wat boven den elleboog gemaakt, steken, latende het tweede deel van die linker-mouw even zoo onder de elleboog ahangen, gelyk de heele rechter-mouw pas agter de regter schouder ahangt. Wy verbeelden den selven N°. XXXIX. by de letter C.

Deze Rok of mantel van Staat geeft haar, als zy onder een Kita-sol, of sonnescherin komen aandraejen, een groot aansien onder de mindre, en wel het dragen van muilen, en van een groote getoornde Toedong, of Vrouwen-hoed, en 't zitten op Stoelen in de Kerk (terwyl de gemeene vrouwen maar als de snyders op een mat zitten) haar ook by alle andere doet uytsteeken. Haar Toedong is een Hoed, die rond, en van styve bladen gemaakt, en of geheel swart, of ook met roode en witte kouleuren onderscheiden, met twee drie torentjes boven malkanderen voorzien, waar aan van binnen een rand of bol vast gemaakt is, waar mede zy dien hoed op haar Condé (zynde rondom in strengen om 't agterhoofd gewonden hair) zeer vast weten te zetten. De breedte van

Zy weten van geen Waejers; maar hebben Sondags Neusdoeken in de Kerk in hare handen, om die, als zy bidden, voor hare oogen te houden, of op haar schoot open te leggen.

De Grooten, en hunne Vrouwen, gaan ook noit, dan met een groot gevolg van vrye huisbedienden, en slaven uyt, die hen Pinang, Tabak, of Bonkassen, &c. na dragen, hoewel 't een ryk man by hen is, die 'er 2 of 3 heeft

Teekening der Tsjeripoe's.

Onderscheid van de dragt der Mooren.

Mantel van Staat der Christen-Koninginnen afgeteekent.

Haar Toedong.

heeft; egter heb ik 'er gekend, die 'er 30 of 40, en meer, hadden.

Indien hen eenigen minder van staat volgen, die zullen noit naaft hen, altyd agter hunne meerderen, en zo vervolgens agter malkanderen, al waren 'er nog zo veel, gaan.

Den Voornoemden Rok, of Mantel van Staat dragen wel de Christenkoninginnen, en Vorflinnen, dog noit de Vrouwen der Mooren, van hoe hogen rang zy ook zouden mogen zyn; maar de zelve gaan even eens, als andre Ambonfche Vrouwen, gekleed, alleen met dat onderscheid, dat zy ook alles van beter stof, als de gemeene Mohhammedaanfche vrouwen, hebben.

Het eenige teeken van onderscheid tuffchen een Christen, en een Mohhammedaan, is, (gelyk wy zeiden) dat de laaftte een Tulband, of Diftar, draagt; maar tuffchen een Christinne en een Mohhammedaanfche vrouw kan men geen teeken van onderscheiding befpeuren. De voornaamfte Vrouwen der Mooren dragen ook wel korte Chitfe Cabayen of Japonnen, die haar tot de knyen hangen, zynde verder gekleed als andere Amboineefche vrouwen.

Kleino-
dien,
Oor-
Hair-
Arm-
Hals en
Voor-
hoofd-
fieraad-
den der
Ambon-
fche
Vrou-
wen,
enz.
Goude
Slangen.

Terwyl wy nu hier befzig zyn van de Dragten der Amboineefche Vrouwen te fpreken, zal het niet ongevoegelyk zyn, hier ook van hare kleinodien, Oor-Hair-Arm-Hals en Voorhoofd-gieraaden, en van die dingen, die zy voor hare dierbaarfte Goederen houden, al wat ons daar van bekend, of voorgekomen is, neder te ftellen.

Onder hare voornaamfte en kostelykfte Sieraaden worden getelt de goude Slangen, die gemeenelyk twee hoofden hebben, en 3, 4, 5, en wel meer Ryxd. fwaarte aan goud, die ider van 30 gulden, weerdig zyn, en die men niet, dan by de eerfte Vortten dezer Landen vind.

Groote
Gongen.

Na defelve zyn groote Gongen van 3 of 4 fpan breedte in de middelyn, by haar in groote agting, en worden meeft tot haren bruid-fchat opgefamelt; hoewel ook de middelbare, en de kleendere mede by haar van veel gebruik, en in waarde zyn.

Goude
Arm-
ringen
at-
gete-
lend.

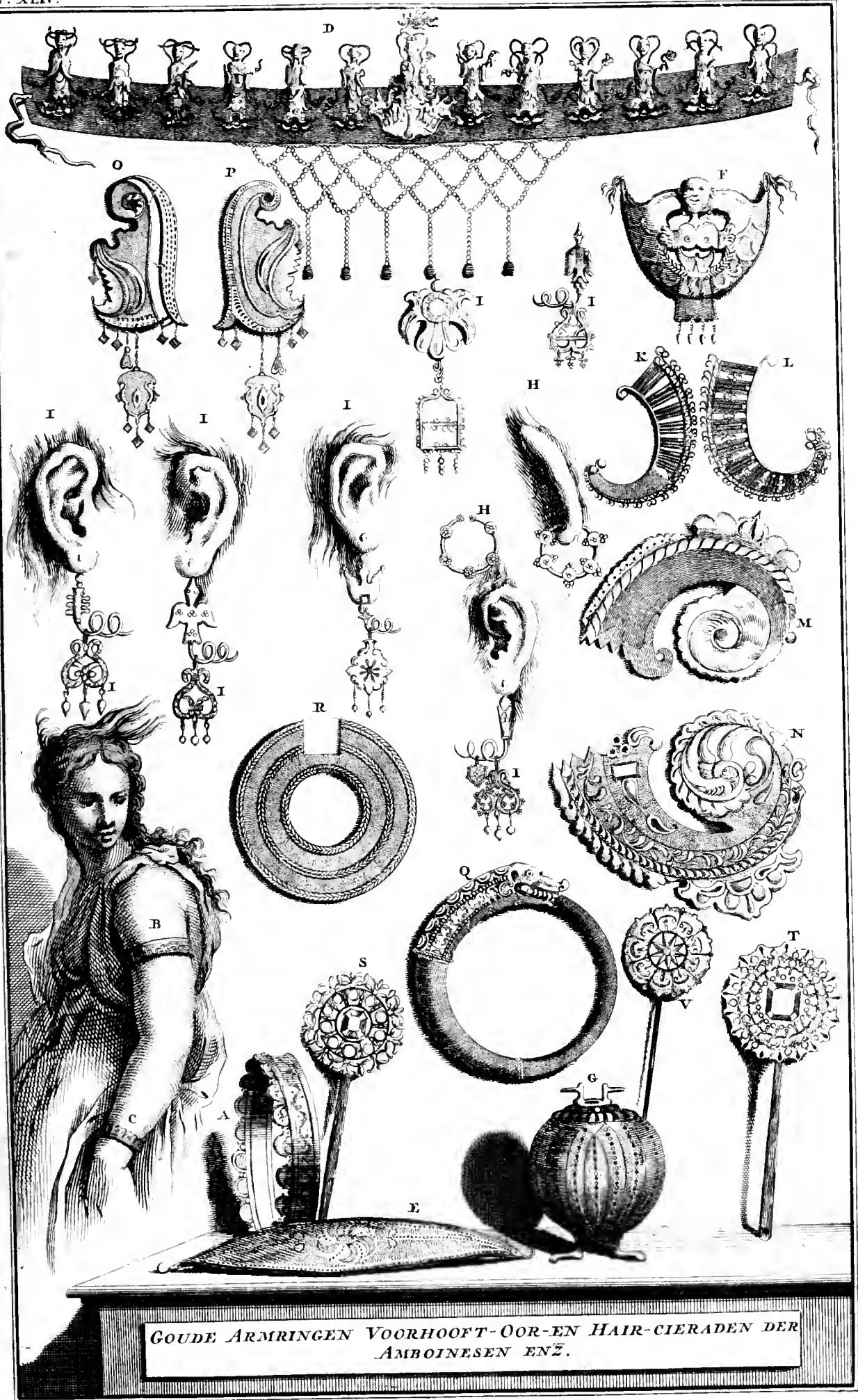
Ik heb onder de fieraaden der Vrouwen zeer fchoone goude Arm-ringen gevonden, die wy in de Plaat, N°. XLIV. vertoonen.

Den eerften met letter A. gemerkt, vonden wy in 't dorp Soeli, zynde van de zelve groote, als wy hier vertoonen. Hy was van ftiiver Goud, dog van binnen hel, en dierhalven maar 2 Ryxdaalders aan Goud fwaar. Van buiten was hy zeer fchoon met een rand van bloemen, en dan weer met een buiten-rand van klee-

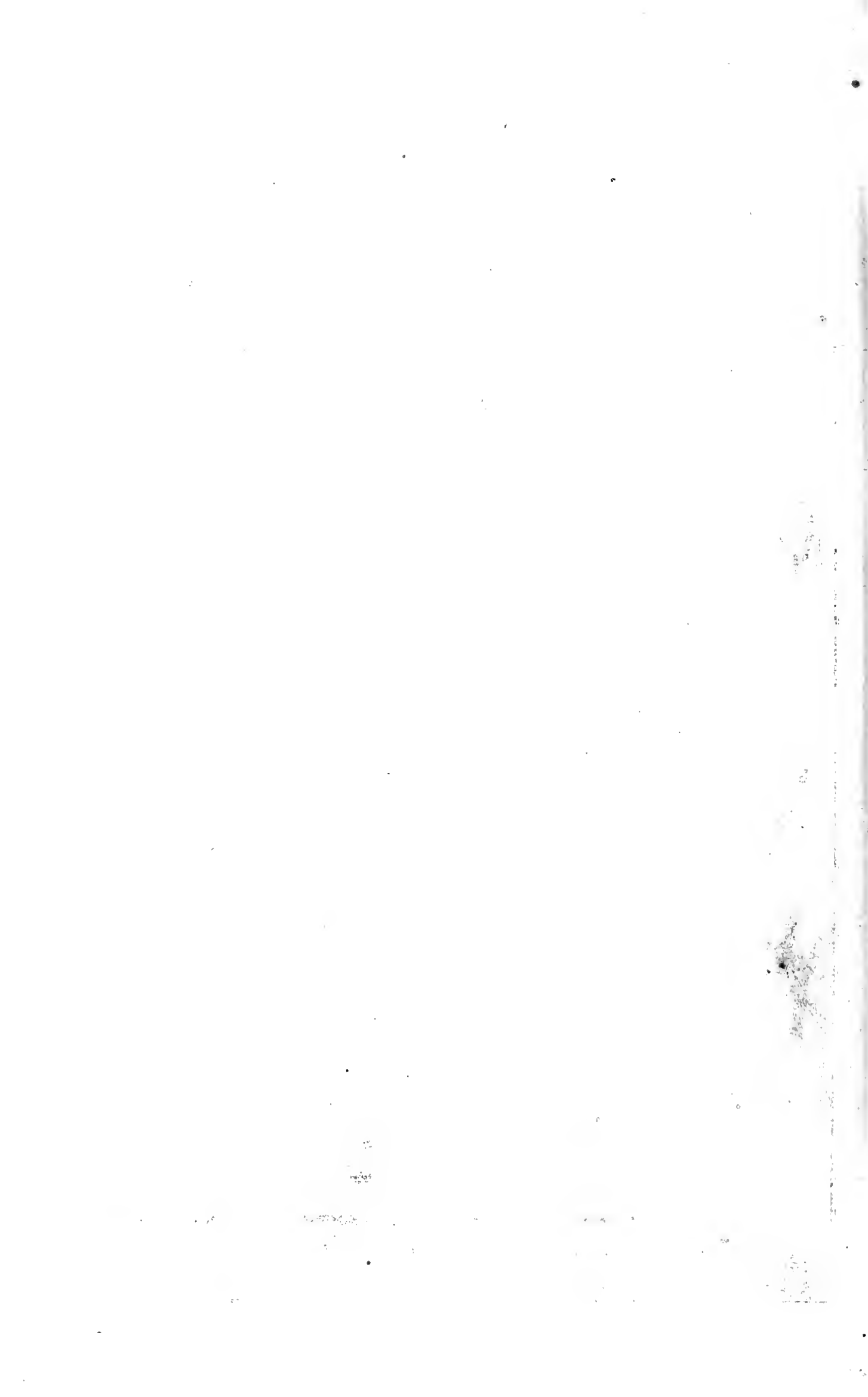
ne halve bolletjes, met peertjes 'er op, en ook van grooter, met verfcheide drie hoeken 'er tuffchen, die al weer vol kleene peertjes, of bolletjes, waren, bewerkt; dog de binnen-rand, die tegen den arm quam, was glad. Dit was een fray en konflig ftuk, en de grootfte, die ik oit gezien heb. Hy is ook vaneen ftuk, dat men 'er inzetten, en, als men hem aandoen wil, 'er uitnemen kan, voorfien, 't geen men met een kleen penneken zo valt en net kan doen fluiten, dat men het naelyks befpeuren kan.

Den tweeden gouden Arm-ring, onder letter B. vond ik op Way by de Soons vrouw van *Pati Herman Cajado*, welke met de Sufter van den Koning van Soya getrouwt was. Dit was mede een zeer fchoon gewrocht ftuk, met 4 kanten rondom, en bolletjes in 't midden. Hy was ontrent twee en een halve Ryxdaalder in Goud fwaar, en wel 100 gulden weerdig; maar op een andre wyfe, als de eerfte (gelyk men in deze Teekening zien kan) bewerkt; dog van binnen was hy ook glad, en even eens als de eerfte van een ftuk, dat men 'er in en uyt nam, voorfien.

De derde, dien ik in 't dorp Thiel vond, met de letter C. gemerkt, was kleiner, dan de twee eerfte, dog had, nevens zyn gladden binnen-rand, een rand van bloemen niet zo breed, als die van den eerften arm-ring, maar anders in kleiner bloemwerk zeer wel daar na gelykende. Pas buiten dien rand had men nog een andren smaller rand van kleiner bloemwerk, waar tegen zeer fraeje dog veel grooter bollen, als die van den tweeden Arm-ring, fierlyk gewerkt waren, die aan defen, geen kleen fieraad gaven, behalven dat hy net zo fwaar, als de tweede, was. Deze Arm-fieraaden der Amboineefche Vrouwen, vind ik ook dat hy de oude Hebreen gedraagen, en onder de fieraaden van hare jonge Dogters, en Vrouwen, geweest zyn, alzo *Eliezer*, *Abrahams* knecht, 'er twee aan *Rebecca* gaf. *Gen.* 24: 22. en die fchynen ontrent zo fwaar als een van deze, geweest te zyn, alzo zy beiden 10 fikkelen gouds weerdig waren, van hoedanigen fwaarte twee flux van onfen Arm-ring, met een B. gemerkt, zyn. Gelyk ik by de Ouden van geen filvere lefe, alzo heb ik onder de Amboinefen geen andere, dan van Goud, maar buiten die ook eenige van groen en blaauw glas, *Mamacur* genaamd, en by hen mede van groote weerde (gelyk wy bevorens al gezegt hebben) dog van geen gebruik onder de vrouwen, gezien, die hen alleen tot een middel van raad-gelyng of waarfegging ontrent duftere zaken,

GOUDE ARMRINGEN VOORHOOF-T-OOR-EN HAIR-CIERADEN DER AMBOINESEN ENZ.

ken, en om hen goed of quaad geluk te voorleggen, diend.

Voor-
hoofd-
fierfel.

Onder de zeldzaamste hoofd-fieraaden, die ik by hen, en noit by eenige andre volkeren gevonden heb, is het voorhoofd-fierfel, een van de oudste Sieraaden der Oosterlingen, 't geen al ten tyde van *Abraham* onder de hoofd-fieraaden der Hebreuschche Vrouwen van die eerste eeuwen met de naam van **וַיְהִי** Nezem, dat is, een voorhoofd-fierfel, *Gen.* 24: 22. 30. 47. bekend was, en van 't welke ik naderhand ook *Judic.* 8: 24, 25, 26. onder de Hoofd-fieraaden der Midianiten, wanneer *Gideon* hunne Koningen verslagen had, lees; gelyk mede *Job* 42: 11. *Ezech.* 16: 12. *Hof.* 2: 12. en *Jes.* 3: 21. Hoewel dit zelve woord *Gen.* 35: 4. en *Exod.* 32: 2, 3. ook voor een Oor-fierfel genomen werd.

Ik lees daar van wel in de gemelde plaatsen; dog vinde daar by in de text zelf, nog ook in geene Kantteekeningen der Geleerden, of nergens by enig geleerd Schryver uytgedrukt, van wat gedaante dit voorhoofd-fierfel geweest zy.

Alleenlyk lees ik in de Kantteekening over *Jes.* 3: 21. dat dit eenige Versierfelen waren, die op 't voorhoofd tot de neus hingen; 't geen al zo veel is als of zy 'er niet met allen van zeiden, alzo niemand daar uyt begrypen kan hoedanig het maakfel en satsoen van zulken Voorhoofd-fierfel geweest zy.

Ik heb gelegenheid gehad, om 'er verscheidene in handen te krygen, sommige die tot op de neus toe afhingen, andere die niets, dat ahang, by zich hadden, waar uyt men ziet, dat 'er verscheide soorten onder de Oosterlingen, maar niet altyd van Goud (hoedanig die, in Gods woord, alle voorkomen) geweest zyn, gelyk wy dit met de stukken zullen toonen.

Dat van
Capitein
Lim-
thiang-
ko's
Dogter
afgetee-
kend.

Ik heb 'er hier in Amboina drie, en nergens anders een eenige meer, gezien. Den grootsten en heerlyksten, die in handen van den ouden Capitein der Chineesen, *LimThiangko's* vrouw was, vertoon en wy in de voornoemde Plaat, onder D.

Die Juffer vertoonde my dit ter gelegenheid van 't huwelyk van haar oudste Dogter, die, gelyk zy nu stond te trouwen, en na de wyse der Oostersche Dogters, van haar 8' à 9 jaaren tot nu toe altyd opgesloten geweest was, op de dag van haar huwelyk nu eerst buiten haar kamer voor het oog der mannen verscheen, maar op een wyse, die my zeer vreemd voorquam, alzo ik noit een jonge dogter, aldus opgesierd gezien had. Zy had over haar hoofd een paars-gevervden neteldoekfen grooten Neusdoek,

door welke zy wel ider een, maar niemand haar, zien kon. Dezen zag ik den Bruidegom (gelyk wy dit alles onder de zaaken der Chineesen omstandiger verhalen) haar afsichten, op welke tyd hy haar ook de eerste maal van zyn leven zag.

Toen zag men voor haar voorhoofd, en rondom 't zelve, dit Voorhoofd-fierfel van buigzaam Goud, zynde, vattgemaakt. Het was twee spannen lang, ontrent twee duimen breed, en met 13 Helden-beelden verrykt, onder welke het middelste het grootste en voornaamste was. Onder aan het zelve hingen verscheide ruitsgewyse aan een gegene Cristalyne kraalen, onder aan welke, zes enkele neergaande ritten, ider aan een bysondere ruit, recht neder hingen, zynde ider aan 't einde onder met een Robyn versierd.

Dit kristallyne Ketenwerk hing niet alleen tot aan de neus, maar ook over 't gansche aangezicht van deze jonge Dogter, en diende haar, na dat de Neusdoek van haar aangezicht nu af gelicht was, nog ten deelen om de blos, die zy op 't zien van zo veel manvolk op haar aangezicht kreeg, wat te dekken, en om ook als tusschen die tralien henen alles te beschouwen.

Dit Voorhoofd-fierfel word in haare taal *Pascean* genaamd, en is onder lien by lieden van aanzien zeer veel in gebruik.

Het tweede Voorhoofd-fierfel, my Tweede voorgekomen, was van dun geslagen Voor- Goud, hebbende de gedaante en lengte hoofd- van een lang smal Laurier, of Peeren- fierfel blad. Het was in 't midden ontrent van de twee vingeren breed, liep aan weder- jonge zyden spits uyt, hebbende in 't mid- Gravin den een bloem met vyf bladen en eenige van kleene karteltjes, hoedaanige 'er ook Way. met een soom rondom, en van beide de einden ook na 't midden toe, liepen, daar die ider aan weerzyden met twee blaadjes van zulke karteltjes, dicht by die vyf-bladige bloem in 't midden, eindigden. Dit Voorhoofd-fierfel was wat hol na binnen toe omgebogen, om zoo veel beter tegen het voorhoofd te sluiten, gelyk ook die twee ringetjes of oogjens aan wederzyden dienden, om 't zo voor te binden, dat ik ook de jonge Gravin van Way, de Huisvrouw van *Jeremias Cajado*, met een goud Ketentje dus agter aan hare Conde (of slangsgewyse agter opgewonde of rondom op een gerolde tuiten) heb zien vast maken. Het was na gising niet boven een halven Ryxdaalder aan Goud swaar; en men kan de figuur des zelfs op de voornoemde Plaat by de letter E. zien.

Het derde vond ik by deze zelve jonge Gravin, mede van Goud, dog van een geheele andre gedaante. Het was wel 4 vingeren breed, en ook ontrent zo lang. In 't midden vertoonde zig een vet beeld met een groot hoofd, zonder armen, mismaakte voeten, en het onderlyf wierd als door een dikke rand bedekt, terwyl van die rand twee groote krullen aan ider zyde op een gearceerde grond afliepen. Van 't hoofd af liep aan wederzyden, en zo verder rondom, een smalle rand, hoedanigen randje ook van de buik van dit beeld tot over den rand, die rondom 't Voorhoofd-sierfel gaat, ter lengte van een halve pink om de buik tot des zelfs einde zodanig loopt, dat het van onderen ook met zulken randje gefloten werd, waar aan, aan vier oogjes, vier kleene goude hartjens hangen, gelyk men ook boven aan dit Voorhoofd-sierfel twee oogen ziet, waar mede het zelve ook met een goud ketentje aan wederzyden, even eens, als het vorige, vast gemaakt werd.

Het komt ons op de zelve Plaat, by de letter F. voor.

Nog heb ik in schildery gezien een Voorhoofd-sierfel van een Armenische Princes, wiens broeder Hoofd der Armenische Natic, te Zjulfa, pas buiten Hispahan, was. Dit bestond in een Hoofdband, die van enkele ducaten op den anderen even vastgemaakt, en als tegen malkanderen maar aan leggende, gemaakt was.

Ik zag by deze jonge Gravin van Way, ook een sierlyk goud Olie-potje, dienende, om welriekende olie, tot het bestryken van 't hoofd-hair, om het te doen glimmen, te bewaren. Het was van Massief Goud, woog 4 Ryxdaald. swaar, had de gedaante allernaast van een Granaat-appel, en was in 't midden van een regt neergaande linie van groote kartels of bolletjes voorsien, aan weerszyden van welke men nog 3 reyen van wat grooter kartels zag, die als een half rond, en te gelyk als de gedaante van verscheide kleene spitse blaadjens uytmaakte. Het had onder een kleen voetje, en boven aan een fracjen rand, waar op ook eenige bolletjes gewrogt waren. Ook zag men 'er als twee kleene hantvatjens aan. Dit is een van de fraciste goude stukken, die ik by dezen inlander gezien hebbe.

Het komt op deze zelve Plaat, by de letter G. voor.

Ik heb by de Amboincefche Vrouwen ook drierlei Oor-sieraaden gevonden, die van een geheel ander fatsoen en gedaante zyn, dan die ik by andere volkeren gezien heb. En die wy alle ondertchei-

dentlyk op de voornoemde Plaat No. XLIV. gemerkt vertoon.

De eerste, met de letter H. aangewesen, is een goude Vyf-hoek, die zeer sierlyk met vyf groote bolletjes voorzien is, die als in een vyf-hoek geplaatst, en in 't midden en aan weersyden als met goude kleene peerltjes beset zyn. Deze zag ik in 't dorp Baguala en Soeli, en de vrouwen aldaar noemden dit Oor-sieraad Bomenta, of Pementa.

By de letter I. vertoon wy het tweede Oor-sieraad, Nagafari, dat is, de Panggay of Roey-tlang, genaamd, om dat het benedenste deel des zelfs wel na een panggay, of platte schepipaen, gelykt. Het middel deel gelykt wel na een gekrulde varken-sleert, en 't bovendeel schynt byna een duifje te zyn, dog dat 'er van deze zoorte nog vercheiden-derlei zyn, betoonen wy hier met twee byzondere zoorten van het dorp Baguala, als ook nog een ander van 't dorp Soeli, Argola genaamd, en nog een vierde zoorte op Way, en dan nog twee andre zoorten, my op Nako, en Thiel, voorgekomen. Deze zyn alle ook van Massief Goud.

Het derde Oor-sieraad, Halawan Ajen, dat is, Goude Voet, genaamd, is als een halve oor-reep, die daar om fluit. Boven is die ontrent een duim breed, loopende na beneden, omgebogen na de rondte van het oor, hoe langer hoe spitsfer, daar 't met twee groote bolletjes, hoedanige 'er aan de buiten-zyde des zelfs twee en twee by een rondom loopen, gefloten is, en eindigt.

De binnen-zyde boven aan begint ook met een groot bolletje, en maakt dan tot beneden toe een half rond, dat met de twee voornoemde groote bolletjes daar eindigt; dog in 't midden heeft men verscheide verdeelingen, wel 10 of 11 in getal, de breedste boven, de smalste onder, ider van gedaante, als of 'er drie strookjes tegen een lagen, na welke een opening volgt, die een bloem by na als een groot klaverblad in 't midden heeft, gelyk ook ider verdeeling tot beneden toe met 11 zulke bloemen onderscheiden is. Dit is een fracij Oor-sieraad van Massief Goud, en werd als een scheidende om-of-over-den-buiten-foom van 't oor gelegd, alzo het van binnen hol is. Wy vertoon het van buiten, by de letter L, en van binnen, by de letter K. en hebben het dus in 't dorp Soeli gevonden.

Het schoonste Oor-sieraad echter, dat ik onder haar gezien heb, vind men by de letter M. en N. Het is van Massief Goud, en beslaat het gansche oor, als een scheidende, die 'er over henen legt.

De

Het derde
de Voer-
hoofd-
sierfel,
van de
zelve
Gravin.

De Pe-
menta
afgetee-
kend.

De
tweeder-
ley Ar-
gola, &c.
mede af-
gebeeld.

Een Ar-
menisch
Voor-
hoofd-
sierfel.

Een
Goud
Olie of
Salt-pot-
je, afge-
teekent.

Oor-sie-
raaden
der Am-
bonische
Vrou-
wen.

De Ha-
lawan
Ajen.

11

En meer
andere
fracje
Oor-sie-
raaden.

De letter N. vertoont des zelfs buitenkant, en de letter M. de binnen-syde, alzo het hol, en niet zeer dik is, weegende, na gissing ontrent een Ryxdaalder ider. Het is wonderlyk fracy van opwerk, en sieraaden, en men heeft aan 't boven-eind ook een grooten Diamant staan, behalven dat 'er hier en daar, pas beneden, en ook boven de zelve in een zelve rey, na de binnen-kant toe, en ook zo aanden buiten-rand, verscheidene Robynen op geplaatst zyn.

Het bovenste einde is ontrent twee vingeren breed, loopende na beneden, na 't fatsoen van een oor, wat om gebogen, zynde van boven af, tot byna beneden, in 't midden met bloemwerk bezet, en ook ten deelen als getraliet, en buiten dit tralie-werk nog een buitenrand van ander werk van langwerpige bolletjes, die vol kleene rōnde robyntjes bezet zyn, voorzien, die ontrent tot de halve buiten-bogt malkanderen even eens volgen; dog wat verder aanden draey van 't oor komende, loopt het werk met een vythoek uyt, die wat binnen in van een grooter soort van bollen en met twee peer-Robynen aan weerzyden, van een grooter halve bol, die nog wat meer na binnen toe komen, voorzien is; welk buitenwerk dit Oor-sieraad niet minder versiert, als de grote krul, die 'er onder aan gemaakt is, en die mede in een fraeje buiten-rand; die van binnen vier groote bladen heeft, bestaat.

Hare Reepi, een andere soort, mede afgeteekend.

Buiten dit heerlyk Oor-sieraad, heb ik nog een ander paar van die zelve soort, by den inlander Reepi genaamt, gesien, waar onder nog andere Goude Sieraaden afhingen, waar van het onderste wel na een harnas geleck, dat aan een goud Ketentje van het midden van dit Oor-sieraad, pas onder de andere sieraaden, ontrent een groote duim afhing. Dit had weer drie ruiten beneden afhangende, wat kleiner, dan tusschen welke dit harnas afhangt, en was in 't midden ook van een geruit Juweeltje voorzien, ter regter zyde van 't welke om dit Oor-sieraad zelf ook als een klein goud sakje hong, ter zyden van 't welke men aan ider kant twee grooter ruiten, dan de benedenste, die zig aan dit harnas vertoonen, en nog zoo een ruyt aan de binnen-zyde van deeze Reepi, even als die andre, aan een ketentje afhangen, en zich wat hooger en in 't midden vertoonen ziet, terwyl aan de buiten-zyde een zeer fraeje rand van traliē werk is, die 't gansche oor enkeld rond gaat, en in 't midden na de buitenkant nog eenigzins met een fraeje karteling als verdubbelt word; en aan wel-

kers benedendeel twee der voornoemde groote ruyten hangen.

Ik heb deeze Reepi, mede van Masief Goud, en by de letters O. en P, met zyn buiten en binnen-zyde aangewesen, in het dorp Hoctoemoeri, en dat Oor-sieraad ongemeen fracy gevonden.

Ik zag ook by deze inlandfche dogters der Grooten, twee wonderlyke hair-sieraaden, diergelyke my noit voorgekomen zyn.

Het eerste wierd my in 't dorp Soeli getoont. Het was een groote Goude Slang, die maar in eene bogt zodanig opgeschoten lag, dat de kop in de staart bytende, 'er ook ten deelen op rustte. Van de kop af tot ontrent vier vingers breedte na beneden was 't lichaam met fracy opwerk van groote halve bollen, na de buitenkant, en van binnen met eenig fracy bloemwerk tusschen twee randen bewrogt, dog verder was het maar glad en eenigfins gearceerd werk, in welkers midden beneden zeker goud stukje quam, dat men 'er in en uyt kon nemen. Het was drie Ryxdaalders aan Goud swaar, en diende om 't zelve agter over en om de buitenste bogt der Conde heenen te schuyven, en tot meerder glimp daar aan vast te maken.

Men ziet dit Hair-sieraad by de letter Q, op deze zelve Plaat, N°. XLIV. afgeteekend.

Het tweede Hair-sieraad, niet minder wonderlyk van gedaante, vertoonen wy aldaar mede onder de letter R.

Het was in 't rond zoo veel grooter, dan het hier vertoond is; dat de binnenste opening, of 't midden in zyne middel-linie wel vier vingeren breed was.

Het was gemaakt van schoon hoog Goud, zynde (hoewel hol van binnen,) 4 Ryxdaalders (à 15 Ryxdaald. 't stuk) swaar.

Men had aan 't zelve 3 randen, die zig als een soort van dun verheven keten-werk vertoonden, en die met schone groene, roode, en geele kleuren, door een gemengeld, afgezet waren.

Tusschen die buitenste en de middelste rand was het Goud niet alleen glad, maar ook wat ingebogen, byna als de schyf van een katrol waar over het touw loopt, alzo dit diende, om daar over de hair-strengen, die zy door dat vierkant, 't geen zig boven aan vertoont, trekken, door te halen, en in het rond 'er om te winden, waar toe ook die kring tusschen de tweede of de middelste en tusschen de kleinste of binnenste rand, dient.

Dit Hair-sieraad, dat ik ten huise van zeker vriend in Amboina zag, die dit

van een Amboinees als een pand, waar op hy geld gefchoten had, befat, zoodanig als wy even zeiden omftrengelt, zal zekerlyk een fraey gezigt aan iemant gegeven hebben, die zo een Conde om dit Goud Hair-fieraad zo geflingerd, en gevlogten quam te zien.

Drie zeer
traeye
Hair-
fiekers.

Met Ju-
weelen
alle af-
gebeeld.

Buiten deze twee ongemeene zeldfame Hair-fieraden, heb ik nog drie Hair-fiekers gezien, die wy op de zelve Plaat, No. XLIV, vertoonen.

De eerste, met de letter S, zag ik by den Meester van het dorp Thiel. Zy was van Goud, hebbende een groot blad, als een gulden-ftuk, van binnen van een fraey groot agtkantig geflepen Juweel voorfien, en verder met een ronden kring van groote peerlen verfiert, behalven dat daar buiten om een andre kring van zeer fraey Goud bloem-werk liep.

Dit blad was vast aan een hair-naald van Goud, en diende aldus ten deele om het hair zelf vast te fteeken, ten deele om zig als een fraey hair-juweel boven uyt te vertoonen, en dus aan 't hoofd van de Juffer glans by te zetten.

De tweede, by de letter T, was van fatfoen by na even eens, dog wel eens zo groot, en wel met drie vier kringen van peerlen bezet, behalven dat het juweel van binnen ook een schooner, en veel-grooter Diamant dan de eerste, was.

De derde, by de letter V, was wat grooter van blad, als de eerste, en wat kleiner als de tweede; maar had in 't midden een geflepen fterre van een fchoone Topaz, zynde vorders van Goud, en met een meenigte van kleene peerl-tjens bezaeit; ook was de naald, waar dit blad vast was, vry langer, en dunder, dan een der twee eerften.

Diergelyke heb ik zeer veel van deze en gene vermogende Miffige Dogters op Batavia, vol fchoone Diamanten befet, zien dragen, die haar (gelyk te denken is) geen kleene luifter aan 't hoofd geeft, en 't gezicht van die na haar ziet doet fcheemeren.

Schoone
Goude
Hals-Ke-
tenen.

Onder de Sieraaden der Vrouwen kan men ook rekenen, dat sommige nu ook zeer kottelyke Goude Ketenen om den hals beginnen te dragen; van welke ik 'er gezien heb, die 3 à 4 Ryxdaalders fwaar waren, en waar van de Ryxdaalder tegen 3 of 24 Ryxdaalders (alzo het Manilha's, en zeer fray werk was) betaalt wierd.

By den inlander is ook zeker mineraal, of een gemaakte zoort van Goud, Sowaffa, of by andren Tambak, gebak genaamd, in zoo hoogenagting, dat

zy 't zelve boven het beste Goud fstellen. Het ziet 'er uyt als bleek rood koper, en 't komt my voor als het rechte Orichalcum der Ouden, dat by hen mede zeer hoog gefchat, en even eens als dit, ook uyt een konflige t'zamenmenging van Goud en Koper opgemaakt wierd. Ik heb 'er ringen, Rotang-knoppen, Stellen van roks-knoopen, en verfehiede vaten van gezien, die in hooge werde by hen waren. Daar zyn 'er, die meinen, dat het *Hafmal*, *Ezech. 1: 4.* mede zo een zoort van koper met Goud gemengt geweest zy, dat wy voor hunne reekening laaten.

Men zou by deze kraam van Ambonfche hoofd-fieraaden der Vrouwen, ook zekere hoofd-fieraaden der Mannen konnen voegen, zynde Goude hoed-banden van kapitaale goude Letteren gemaakt, en hen by sommige gelegentheden van de Heeren Landvoogden, ofte Veldheeren in Amboina, wegens dienften; aan de E. Maatschappy bewezen, vereert; maar wy zullenze liever op dien tyd, welken die hen van die Heeren gefchonken zyn, vertoonen, alzo zy ook niet eigentlyk tot deeze Sieraaden, en kleinodien, den Amboinees eigen, behooren.

Deze voornoemde Kleinodien nu vind men maar hier en daar by eenige van de grootste Vrouwen, dog geenzins by de gemeene lieden.

Men ziet dan aan dit vorig verhaal, door die befchryving van de Kleinodien der Grooten, dat een Amboinees in 't gemeen niet veel tot zyn Kleederen, en Onderhoud van nooden heeft; en daar uyt zou men moeten oordeelen, dat hy, eenigzins gegoed, en, wat neerftig zynde, van tyd tot tyd zou moeten overleggen; dog het is wel verre van daar; want fchoon sommige nog al fracje inkomsten van hare landeryen, thuienen, en vooral van hare Nagelen, hebben (behalven dat de Koningen, Graven, en Orangkaja's, nog al een fraey inkomen van hare Hhatfil, of van hun recht, dat hen van ider pond Nagelen toekomt, dat ontrent een ftuiver van ider pond is, genieten) zo verquiften zy dit alles, en nog meer daar by, met hunne Maaltyden, Gefchenken over en weder, en met onderlinge gefchillen voor den Rechter, geen fwaarigheid vindende, om 100 Ducaaten om eenen Nagelboom, die de eene zegt hem toe te komen, en die de andre weer voorwend de zyne te zyn, te verpleiten.

Het verwonderens-weerdigfte, my Geen in dit land voorgekomen, is, dat Bedelaars
laars
gezien hier.

Dit is ook geen zaak, die men in twyfel trekken zal, als men maar bedenkt, dat de bosschen overvloed van vrugten geven, die, schoon zy wel dezen of genen toekomen, egter noit aan de voorbygaande geweigerd, of verboden werden, voor dien tyd te gebruiken.

Ook zal niemand aan een arm man weigeren, als hy 't verzoekt, zoo veel Brandhout, als hy noodig heeft voor een dag, al was het meer, te kappen; en als hy dan niet te luyis, kan hy op zyn gemak drie bosschen hout hakken, die een schelling weerdig zyn, en die aan een iegelyk verkoopen; hoewel hy gemakkelyk van twee stuivers daags leven kan.

Schoon de Amboineesen in 't gemeen wat slegt van oordeel, en niet zeer verstandig zyn, zo heeft men 'er egter verscheide van ouds her onder gehad, die zeer goed verstand hadden.

Ik heb nogtans niemand van hen die eenig werk in 't licht gaf, dan alleen *Ridjali*, een Hitocees van geboorte, en een doortrapt Moorisch Priciter, by naam gekend, die de Historie der kust Hitoe in 't Maleytisch, in een Arabische letter, beschreeven heeft, en hoewel hy dat niet met die ordre en netheid, die wy daar in wel gewenscht hadden, verhandelt, heeft dit werk ons egter kennis van zeer veel fraaje zaaken gegeven, van welke wy anders niets zouden geweten, en waar van wy ons in dit Werk bedient hebben.

En geen Historie-Schryvers, dan alleen *Ridjali* bekend.

Ik heb dit Werk, zo als 't zeer net met een kuricuse hand geschreven is, onder my, en zou het niet geerne willen missen, alzo het zeer weinig te zien, en veel minder te bekomen is.

De Titel des zelfs is *Hbakajat Tanab Hitoe*, dat is, *de Geschiedenis van 't Land Hitoe*.

Dit is wel de eenige Amboinees, die iets geschreeven heeft, maar ik heb 'er veele zelf ontmoet, die van een ongemeen goed oordeel waren, en, maar een weinig geoeffend zynde, zig be-toonden van een buitengemeen goed verstand te zyn.

Om egter een voorbeeld van een zeer goed oordeel, en begrip onder hen, zelf met een van die geene, die men wel voor de slechtste, en onwetendste, zou moeten houden, te geven, zullen wy in 't volgende Hoofd-stuk een zeer opmerkelijk geval van een Heidenisch of Alfoereesch Koning op Ceram voortbrengen, die ons genoeg zal doen zien, dat, zyn 'er onder de Alfoereesen menschen, die zo net, en zoo wel gegrond over hunne saaken en 't recht, hen toekomende, weten te redenceren, dan zekerlyk onder de Amboineesen, na zo langen ommegang met de Hollanders, en zoo grooten gelegenheid, om hun verstand te scherpen, nog veel bequamer en scherpsinniger lieden, dan dese Vorst, moeten zyn; waar over wy den Leefer zelf tot Oordeelaar stellen.

Die een geschiedenis van de Kust Hitoe in 't Maleits uytgegeeven heeft.

Ook vind men onder de Amboineesen Luiden van een goed oordeel.

DERDE HOOFDSTUK.

Geval van Pelimao, een Alfoereesch Koning op Ceram. Die zeer trouweloos door zynen Boesemvriend, Philip du Pree, verraden, en aan ons overgegeven wierd. Zyn destig Antwoord op de vraagen, hem door den Landraad voorgeseld. Zyn Dood. De Amboineesen zyn seer wraakgierig. Voorbeeld in den Koning van Oelat. Die ettelyke Moorden doet bedryven. Om zich aan een ouden vyand te wreken. Men heeft selden gebrekkelyken, of verminkten, onder de Amboineesen. Verkeerde Handeling der eerst-gekome Duitsehers met jong-geboorene Kinderen. Oude Luiden onder de Amboineesen. De Schryver spreekt met een zeer oud Amboinees. Waar van de Amboineesen sig in het rekenen van hun Onderdom bedienen. Onderdom van dezen Man. En zyn kragten Oude Luiden op Hoctoemoeri. Wapenen der Amboineesen. Een Amboinees na 't Leven met zyn groot Schild verbeeld. Een Boeginees met een rond Schild. Hun Vaartuigen. Pracuwen. Of Orembacjen. Op welke zy na de Maat scheppen. Een wyse van Roejen, by de Ouden mede bekend. Gelyk de Trommels, waar op zy de Roey-Maat sloegen. Hunne Gefangen onder 't Roejen. De 'Tsjampans, en Coracora's der Amboineesen. De Hongi-Tocht, die rondom Ceram jaarlyks gedaan werd. Hoe sterk deze Vloot is. Verdeeling der zelve, onder drie Hoofden. Als ook een Fiscaal, om ordie te houden. Afteekening van die Coracora. Waar op de Heer Land oogd geplaatst is. Uitvoerige Beschryving van dese Vloot. En zeer nette Afteekening der zelve. Montler-Rol der Coracora-Vloot, in 't jaar 1709. Bysondere Lyft van de Coracora's, zoo als zy in 't jaar 1706. te samen schepten, met iders Dati's 'er by.

Geval
van Peli-
mao, een
Alfoe-
rees Ko-
nig op
Ceram.

P*Elimao*, een Alfoereesch Koning op 't groot Eiland Ceram, landwaard in op 't Gebergte agter Sepa, stond eigentlijk niet onder 't gezag der E. Maatschappy; maar was, ten uystersten genomen, maar als een bondgenoot van haar aan te merken, en dierhalven een oppermagtig Vorst in zyn gebied.

Deze, bespeurt hebbende, dat verscheide van zyne onderzaaten van hem afgefallen, en, om tegen zyn regtveerdigen toorn gedekt te zyn, Christen geworden waren, en zig onder de magt der E. Maatschappy begeven hadden; meer, om van de schatting, die hy van hen eischte, bevryd te zyn, dan uyt een ware lust tot het Christendom; en te gemoet siende, dat ook zyn andre onderdaanen dit schadelijk voorbeeld ligt zouden kunnen na volgen, en hem in 't kort wel een Koning zonder volk maken, zoo hy daar tegen geen middel beraamde, en geen voorbeeldelyke straf daar ontrent oefende, vond na rype overweging goed, om den eersten van deeze overloopers, die hy magtig kon werden, zoodanig te straffen, dat al zyn andre onderfaaten zig zekerlyk daar aan spiegelen, en schrikken zouden, iet diergelyks te doen.

Het gelukte hem dan, by zekeren tocht, eenigen van die gasten in handen te krygen; die hy, 't zy schoolmeesters, het zy andere Lieden, zonder onderscheid tusschen mannen of vrouwen te maken, ongemeen wreed behandelen, en straffen deed. De Meesters bond hy aan staaken, sneed hen de manlykheeden, en andren ook de handen, voeten, neusen en ooren af, werpende die voor de honden. De Vrouwen sneed hy de borsten af, brandende zommige met gloejende yfers by na overal op en in hare lichamen op zulken afgryfselyken wyse, dat het veelen van zyne nieuw bekeerde, en met de zelve straf bedreigde onderfaaten, uyt vreesse van ook wel eens voor die straf te zullen moeten bloot staan, ten eersten weer afvallen, en tot hunnen ouden Heer deed wederkeeren, vermits zy op hun verzoek, van den Heer Landvoogd niet met eenige soldaaten (gelyk naderhand, te vergeefs geschiede, en dat men toen zeer licht had kunnen doen) gedekt, maar volstrekt als voor de woede van dezen Vorst, die hen overvallen kon, als hy maar wilde, bloot gesteld wierden; daar men nogtans, wilde men die menschen tot het Christendom laten overkomen, en voor zyne onderdaanen aannemen, hen immers behoorde beschermen, of wilde men dat niet doen, dan maar afgewesen, en niet aangenomen,

nog aan hunnen wettigen Vorst ontrokken te hebben.

Schoon eenige nu weer afvielen, andre daar tegen quamen ten eersten na 't Kasteel Victoria vlugten, en gaven aan den Landvoogd kennis van het gene aan hunne Geloofsgenooten door *Pelimao's* last bedreven was.

De Heer Landvoogt *De Vicq* wel ziende, dat hy een mistlag begaan had, met die menschen zo bloot te laten voor de woede van dien Vorst, die hy wel denken kon, dat niet zou nalaten dit ten eersten te wreeken, vernam door zommige aanbengers, dat *Philip du Pree*, Geheimfchryver van den Landraad, een boesem-vriend van dezen Koning, en alzo in staat was, om hem dien Vorst, dien hy menigmaal op Ambon gehuisvest, en by welken hy ook in zyn hoofddorp wel vrolyk geweest had, zeer gemakkelyk in handen te leveren, alzo zy als broeders zamen leefden, en malkanderen niet anders dan Soedara, dat is broeder, noemden.

Men vond dan in rade goed, dezen *du Pree* daar toe te verfoeken, met verzeeking, dat hy de Maatschappy daar mede een grooten dienst doen zou, weshalven hy aannam dit schelmstuk (want wat was dit dog in den grond anders, als men zyn boesem-vriend zoo verradelyk behandelt; als deze *du Pree* deed) uyt te voeren.

Om dit werk nogtans met eenigen goeden schyn te doen, ging *du Pree* met een Chaloepe, geladen met eenige Goederen, die op Ceram getrokken waren, handelen, om tegen Ryst, Zyde Petola-kleederen, kopere Bekkens, en allerley soorten van gemeene blaauwe, en bruine Basta, en Salampoeris, Sagoe, Slaven, Goud, Linggoa Planken, Ceramse Toetombo's, Matjens, Cacatoewa's, Loeri's, Paradys-Vogels, en andre waren, in Amboina getrokken, in te ruilen. Men gaf hem ook, of 't mogt noodig zyn, eenige soldaten mede, die zig, wanneer zy ontrent de wal quamen, onder in de Chaloepe verbergen zouden; maar het geen hem het sterkste daar toe aanzette was de belofte van zekere schenkagie, zoo hy hem wel quam over te leveren, en men hielt den aanslag zeer stil, en verborgen.

Hy vertrok daar op, verzekerd van des Landvoogds gunst, met groote hoop van een goeden uytflag, quam by het land, waar ontrent het dorp van dien Koning was, ten anker, en stapte ten eersten den berg op, komende by *Pelimao* ter plaatse, daar hy was, en daar hy van hem als een boesem-vriend ook ontfangen wierd, gelyk in vorige tyden wel meermalen geschied was.

Na dat hy nu cenigen tyd zeer wel van hem onthaalt was, verloft *Du Pree* desen Koning (gelyk hy meer gedaan had) dat hy hem op zyn Chaloepe wilde komen befoeken, en gelegenheid geven, om de beleeftheid, daar nu zoo lang van hem genooten, eenigzins te beantwoorden, en hem met Spaansche Wyn, Sck, en vooral met Brandewyn (daar hy na snakte) eens braaf weder te beschenken. De Koning, niets quaads van zo grooten, en ouden vriend denkende, geleide hem met eenig gevolg 't gebergte af na zyn Chaloepe, en ging met hem op de zelve; dog *Du Pree* ziende, dat hy eenig volk by hem hield, wist middel te vinden, om die landwaard in te zenden, terwyl hy met den Koning begon vrolyk te zyn.

Die zeer trouwloos door zynen Boesemvriend, Philip du Pree, verraden, en aan ons overgegeven werd.

Ondertusschen maakte hy den Koning, en de weinige luiden, die hy nog by zig had, in korten tyd door 't overtollig drinken van Brandewyn, zoo dronken, dat zy van zich zelve niet meer wisten. Hy liet hem daar op wel vast in de boejen sluiten, haalde de zeilen by, lichtte het anker, en verzeilde van daar na 't Kasteel. De Koning, die ondertusschen nugteren wierd, en zig aan handen en voeten swaar gebocid vond, rees zeer verbaast overend, en ten eersten wel voorziende, wat men met hem in den zin had, en om wat reden hy zoo gehandelt wierd, kon zig niet bedwingen van dezen *Du Pree* voor den troulooften schelm, die 'er opaalde was, uit te schelden, vragende hem, een, en andermaal, op de bitterste wyse, hoe hy zoo grooten verrader ontrent een boesemvriend, die hem noit misdaan, en in tegendeel alles goeds bewezen had, had kunnen worden, sweerende, zo hy los quam, dit aan hem, al was hy met nog zoo veel wagen omringt, zodanig te zullen wreken, dat andre vergeten zouden oit weder hunne vrienden zoo schandelyk te verraden.

Na dien tyd sweeg hy bot stil, wilstende hem, nog andren, op geen zaak meer antwoord, dan dit alleen geven, dat hy die een Koning was, en onder niemand stond, zig niet verweerdigde, om zulken verrader te antwoorden.

Men quam ondertusschen voor 't Kasteel ten anker, en men gaf kennis aan de Landvoogd, dat de aanslag zeer wel gelukt, en dat die Koning gebocid aan boord was.

Zyn deffig Antwoord op de vragen hem

Hy wierd ten eersten aan Land, en in een naeuwe gevankenis gebragt, alwaar men hem over het voorgevallene deede onderzoeken, en niet alleen afvragen, of hy dit zyn volk belast had te doen; maar men had nog de dwaasheid

II. Deel.

daar by te voegen, waarom hy dit had gedaan, even als of die Vorst zig wel wonderlyk misgrepen had; maar hy gaf hen een antwoord, zo opmerkelyk in een Heiden, en Alfocrees, als ik oit van een verstandig Europeer afgewagt zou hebben.

door den Land-Raad voorgesteld.

Het was verre van daar, dat hy over 't geweld hem aangedaan eenigzins ontzet, of bekommert was om het feyt, waar mede hy belast wierd, te verbloemen, of te loochenen, hy gebruikte in tegendeel drangredenen van zoo veel kracht voor zyne rechters, dat die hen behoorden aangezet te hebben, om hem weer op vrye voeten te stellen.

Ik ben, zey hy, een Vry-geboren Koning, die nog onder u-lieden, nog onder iemand anders, sta; en die derhalven niet gehouden ben aan u-lieden eenige reden van myn doen en laten ontrent myne onderdaanen te geeven.

*Indien ik u-lieden hier of daar mede in uw Land beledigt had, dan zou ik my zelve schuldig verklaren, en grond kunnen vinden, waarom gy my op zulk een verraderlike wyse, en door zoo grooten schelm, als *Du Pree* is, gevangen hebt doen nemen; dog vind my nu volkomen buyten alle schuld van u-lieden ergens in misdaan te hebben.*

De straf, die ik ontrent myne afvallige onderfaaten gebruikt hebbe, is een zaak, die ik voor u-lieden niet moet, nog wil verantwoorden, also ik dat als hun Koning, en Opperheer, die die magt over hen had, gedaan, en alleen daarom in 't werk gesteld heb, om anderen van diergelyken afval af te schrikken.

Dit zeide hy een recht te zyn, dat hem niemand in de wereld kon betwisten, also hy onder niemand stond, en niemand, al had hy qualyk gedaan, verantwoording daar over schuldig was, ja dat hy nu, schoon zoo onwettig gevangen, en voor een rechter, onder welke hy geenzins stond, gesteld, geenzins naliet de zelve Koning, die hy te voren was, te zyn; dat hy, als een Koning van zyne onderfaaten zeer wel, en zodanig gehandelt had, als alle Vorsten en als de E. Maatschappy zelfs ontrent hare afvallige onderdaanen handelen zou, en bevoegd was te handelen, zonder aan imand rekenfchap van haar doen te geven.

Maar wie heeft u, zeyde hy tegen den Heer Landvoogd, wie heeft u magt gegeven, om myne onderfaaten, die van my afgevallen waren, zonder dat ik u oit ergens in misdaan heb, onder uw bescherming te nemen? wat de Godsdienst betreft, tot welken zy veinsden over te gaan, dien behoefde ik immers in myn land, daar men die noit gekend had, en daar ik die ook niet

Z

inge-

ingevoerd wilde hebben, niet meer te dulden, dan gy myn Heidenschen Godsdienst zoud hebben willen plaats geven. Ook zyn myne onderfaaten om geen andre reden Christen geworden, dan om zig van de jaarlyksche Schatting, die zy my schuldig waren, te onttrekken. Wie heeft u nu regt gegeven, om zulke wederspanningen tegen hunnen wettigen Koning te beschermen? zoud gy my niet regtveerdig, zo ik zulke rebellen van u beschermt had, den Oorlog over zulk een onregtveerdige bescherming, die tegen alle recht en reden aangaat, hebben aangedaan? en of dit nog niet trouloos genoeg was, dat gy myne wederspanningen zoo onregtveerdig aanhoud, gy doet my, een Koning, die immers onder u niet sta, en die, zoo ik uw bondgenoot al ben, immers nergens in tegen u gefondigt, en ontrent myn onderdaanen maar gedaan heb, dat alle Koningen ontrent rebellen doen, gy doet my, als of ik onder u stond, op zulk een verradersche wyse, door een schelm, die ik als myn boesem-vriend behandeld heb, gevangen nemen, en hier voor uw Raad, stellen, daar gy nogtans wel weet, dat ik een vry Koning ben, die onder u niet sta, en u niet schuldig ben rekenschap van myn doen of laten, ontrent saaken myn eigen onderfaaten betreffende, te geven.

Dierhalven zoo vrage ik u, wie heeft u magt gegeven, my te doen vangen, my zo gevangen te houden, en my zoo veragt hier voor u (even of ik tegen u misdaan had, en onder u stond) te doen verschynen, daar ik in 't myne zoo oppermagtig ben, als gy in 't uwe zyt; en met wat schyn van recht kond gy dit uw doen oit of oit billyken, van een Koning, die zyn eigen Meester is, en die nergens in weet misdaan te hebben, als een misdadiger voor uw Recht-bank te brengen, alleenyk daarom, om dat hy goed gevonden heeft syne wederspannige en afgevallene onderfaaten ten spiegel van andre te straffen; ja 't is, wel zoo verre van daar, dat ik u misdaan zou hebben, dat gy Heer Landvoogd, my ten hoogsten daar in misdaan en verongelykt hebt met myne afvallige onderfaaten onder uwe bescherming te nemen.

Indien uwe onderfaaten van u afgevalen, en tot my overgekomen waren, ik zou ze u ten eersten weder toegesonden, maar zulke uytvaagsels tegen hunnen wettigen Heer noit op zulken wyse, gelyk gy de myne gedaan hebt, beschermt, en veel min u gevraagt hebben, waarom gy hen zo of zo gestraft had. Dierhalven, dewyl ik dan onder u niet sta, nog u eenige verantwoording schuldig ben, zoo eis ik van u, dat gy my aansonds op vrye voeten zet, met die verzeekering, dat ik, die een vrygebooren Koning ben, u anders, op geen eene vrage meer het allerminste antwoorden zal.

Men vraagde hem verder, hoe hy zulke wreedheeden aan onderfaaten van de E. Maatschappij, en die nu Christen waren, had durven plegen.

Aangaande uwen Godsdienst, zeyde hy, die komt immers in myn Land niet te pas, daar in ik zoo veel, als gy in 't uwe, te zeggen heb, ik heb aan u geen reden te geven, waarem ik die in myn Land niet dulden wil. Zou 't u wel aangenaam zyn, als ik van uwe Christen onderdaanen in uw weerwil de myne maakte, en hen deed Heidens werden, om van uwe Christen-Wetten en Lasten ontslagen te zyn? gy zoud immers oordeelen, dat ik u zeer verongelykte, en zoo oordeel ik, dat gy nu my doet.

Wat de wreedheeden belangt, waarom zyt gy zoo verreed van een dief, die 't een of ander gestolen heeft, op te hangen, is 't niet, om dat hy uwe Wetten overtreden, en tegen u gefondigt heeft, en om andre van dit quaad af te schrikken. Zo weinig magt nu als ik heb, om u na reden van dit uw billyk doen te vragen, immers zoo weinig reden hebt gy, om my na reden van myn wettig doen te vragen. Moogt gy dat in uw Land, en Ryk, doen, en mag ik dat niet in myn eigen Ryk en Land aan myn eigen onderfaaten doen, of sou ik u daar af reden moeten geven. Ider Vorst straft zyn volk, zoo als hy dat goetvind, en voor zyn Ryk best oordeelt, of zoo als de Wetten van zyn Land mede brengen. Dus straft gy uwe schelmen en afvalligen op uwe manier, zonder imand rekenschap te geven, en ik heb de myne gestraft, zoo als ik heb goedgevonden, en ben niet gehouden, nog genegen, u eenige rekenschap daar van te geven.

Het antwoord op alles nu, wat men hem verder vraagde, quam daar op uyt, dat hy onder hen niet stond, en dat zy wel konden toezien, wat zy met een Koning deden, die hen niet misdaan, nog met al hun vragen niet te doen had; dat hy wraak riep over 't ongelyk, dat zy hem aandeden, en dat, het ging dan verder met hem zoo 't wilde, de zynen niet nalaten zouden, dit ongelyk zo aan Du Pree, als aan hun, te wreken; dat hy geen van hen allen in 't minste vreesde, dewyl hy geen swaarigheid maakte, om aansonds te sterven; en dat hy in zyn verder gedrag hen klaare bewyfen daar van geven zou.

Terwyl nu deze zaak by forme van proces behandelt wierd, zo stond men daar mede, als men die eens in den grond inzag, zeer verlegen, alzoovele van de Rechters zelfs (gelyk my dat eenigen uit hen zelf gezegt hebben) oordeelden, dat die man waarlyk ontrent ons niets misdaan, en niet anders ontrent zyn volk verricht had, dan wy zelf

zelf ontrent de onzen, als zy van ons afvielen, doen zouden.

Zyn
Dood.

Hy daarentegen wilde nergens meer op antwoorden, en at zo weinig van de spys, die men hem geven liet, dat hy eindelyk, van spyt zig uithongerende, alvorens het proces voldongen was, quam te sterven. Men meinde in 't eerst, dat hy zich vergeven had; dog geopend, en geen teekenen van vergif gevonden zynde, zag men dat zyn maag ledig, en niet dan een uithongering van zich zelven oorzaak van zyn dood geweest was. Hy wierd by de beenen langs s'raat na de galg gesleept, en 'er ook aan opgehangen. Die met hem mede gekomen waren, van zyn gevolg, had men als getuigen tegen hem gebruikt, en toen zond men hen, als onschuldig aan dit misdryf, weer na hun Land.

De Landvoogd was bly, dat de dood van dien man hem van den zelve bevryd, en in staat gesteld had, van zyne bittere verwyten niet meer aan te hooren.

Ik heb dit verhaal van verscheide lieden, die hem gekend hadden, maar ook menigmaal aan de waarheid getwyffelt, niet konnende gelooven, dat 'er in zoo een woest mensch zoo veel verstand, om zig zoo kragtig uyt te drukken, stak; maar ik heb het daar na zoo, als ik het hier verhaal, uyt den mond van een zeer bequaam Rechter, die verscheidemaal zelf met hem over die stoffe in 't Maleits, dat hy redelyk wel sprak, gehandelt had, opgestelt, en die heeft my verklaart, dat hy dit alles met zoo veel vrymoedigheid, en kragt voor hun allen geen eens, maar menigmaal, zoo overtuigende, en met zulken deftigheid, gezegt had, als de beste Hollander zou kunnen doen; weshalven ook veele van die Rechters meinden, dat men beter gedaan had, indien men dien Koning weder na zyn Land had gefonden, also zy niet zien konden, dat hy eigentlyk tegen ons gefondigt had, of onder ons stond; dog die Landvoogd begreep het anders, niet willende bekennen, qualyk gedaan te hebben, schoon hy bot aan de grond was; dat wel meer in Indiën gebeurt; hoewel het de E. Maatschappy geenzins dienst doet.

Had nu een Alfoerees, en een wilde Berg-koning, het verstand, om zulken antwoord aan dien Landvoogd, en de Land-Raad des Gerechts in Amboina in den Jaare 1678. (wanneer dit voorviel) te geven, hoe veel meer reden heeft men niet, om te gelooven, dat onder de Amboineesen, die dage-

lyks met onze Natie verkeerden, nog veel grooter en scherper verstanden zyn, die zig in staat bevinden, om nog veel grooter preuven van oordeel en kennis te geeven, dat wy wel breeder konden aanwysen, zoo 't ons niet te verre van ons spoor afleiden zou.

De Amboinees is ook van een ^{De Amboineesen zijn zeer} wreakgierigen aard, tot zo verre zelf, dat zy hunnen haat tegen desen of ^{wreakgierig.} genen, die hen gevoelig misdaan heeft, aan hunne kinderen, als een zoorte van erfgoed, overgeeven.

Men heeft daar van een droevig ^{Voorbeeld in den Koning van Oelat.} geval by na ontrent dezen zelve tyd in een Koning van Oelat, op Honimoa, gezien. Hy had een bittere wrok op een van zyne bloedvrienden uyt een Proces, tegen zyn Vader, en grootvader al begonnen, gesproken, en had beloofd, 't koste, wat het wilde, zich daar over de eene of de andre stondt te wrecken.

Op zekeren tyd dan verstaan hebbende, dat vier kinderen, zynde meisjes, en een flavin, van zyn vyand na een hunner thuijen, ontrent de Zee, of 't strand, gegaan waren, zoo riep hy eenigen van zyn volk, en belafte hen de hoofden dezer vier kinderen, en dier flavin, by hem te brengen.

Zy weigerden dit als een daad, die ^{Die ettelijke moorden doet bedryven.} zy oordeelden niet te mogen doen, waar op hy hen voor bloodaards, voor wyven, en voor mannen, die niet waardig waren een broek, maar een vrouwen-kleedje te dragen, uytichold, dreigende hen, een swarten hond in hun huis te zullen werpen: de bitterste smaadreden, die men een getrouden Amboinees in zyn aangezicht werpen kan, also dit zeggen wil, dat dewyl zy maar vrouwen, en niet in staat waren, hunne vrouwen te bekennen, hy een swarten hond in hun huis werpen zou, om die vrouwen te beswangeren.

Zyn onderzaten dan dit laatste verwynt niet konnende verdragen, wilden veel liever 't uysterste wagen, en beslooten dierhalven met haar zeven perfoonen, (waar onder een slaaf was) hier op uyt te gaan.

Vier van hen sloegen de vier kinderen, ider een hoofd af, de slaaf nam 't hoofd van de flavin weg, en twee stonden op schildwagt. Alles dan dus na hunnen zin uytgevoert hebbende; droegen zy de hoofden in zakken na huis, en gaven die hunnen Koning over, die dit alles wel fyn meinde bestelt te hebben, also een igelyk, die de rompen daar dus leggen vond, oordeelen zou, dat de Papoewas's dit verrigt hadden, hoedanig ook de gedagte van

de Vader dezer kinderen was; ja de Koning had hem nog wel in zyn aanzigt durven wryven, dat dit een rechtveerdige straffe Gods over hem was, wegens 't ongelijk, dat hy hem en zyne voorvaderen aangedaan had.

Dit bleef dus wel eenigen tyd verborgen; dog lieden uyt een nabuurigen thuin, die het zeer wel afgezien hadden, maakten dit eindelyk aan de Vader van de Kinderen, en die aan 't Opperhoofd van Honimoa, den Soon van den Heer Landvoogd *De Vicq*, bekend.

Deze greep eerst zeer stil de handdigen, die 't feyt bedreven, en daar na ook den Koning, die hen dit belast had, en zond ze gezamentlyk na 't Kasteel, alwaar zy onderzocht wierden.

De schuldigen bekenden aanstonds de misdaad, dog zeiden, dat zy dit uyt last van hun Koning, en eerst na zo ondragelyke verwyten, en bedreigingen, gedaan hadden, en dat hy derhalven dit voor hen verantwoordt moest; dog men toonde hen klaar, dat zy, die Christenen waren, wel wisten, dat Gods wet verbied imand, veel min zulke onnoozele kinderen, te dooden, en dat zy verplicht waren God meer, als hun Koning, te gehoorfaamen. Als men Hem zelf ondervraagde, wat van die zake was, zeide hy nergens van te weten; dog als hem het vuur wat nader aan de schenen gelegd, en alles klaar aangetoont wierd, bekende hy het feyt aan hen om de voornoemde redenen tot wrake belast te hebben.

Om zig
aan een
oud n
vyandt te
wreeken.

Zy wierden dierhalven gevonnist, de vier, nevens die slaaf, om levendig gerabraakt, hy om onthoofd, en de twee andre, om gegeesfeld, gebrandmerkt, en voor hun leven in de keten geslagen te werden. De Koning, die eerst gerecht wierd, quam zeer net in 't wit gekleed (dat in 't gemeen 't gewaad der doodschuldigen hier is) op 't Schavot, deed een deffige aanspraak tot het gericht, hen bedankende voor de genade, die zy hem bewesen, zeggende daar na tot de zynen, *Mannen, ik ga u voor, heb ik eerst gezondigt met u dit te belasten, ik zal 'er ook eerst voor lyden, hopende dat God my, en u-lieden, zal genadig zyn; hoewel hy (gelyk blyken zal) niet dacht te zullen sterven, alzo 'er waren geweest, die hem hadden wys gemaakt, dat hy vergiffenis erlangen zou.*

Zy, hem dit hoorende zeggen, zeiden, *ja, Heer Koning, wy hoopen u haast te zullen volgen.*

Hy, die gedurig op zyn pardon dagt, keek wel honderdmaal om, of hy niemand daar mede zag aankomen; dog, niemand vernemende, wierd eindelyk 't

Gebed voor hem gedaan, en als hy nu aan 't *Vader ons* gekomen was, bad hy dat mede, maar kon aan het slot niet komen, beginnende dat gedurig weer van voren af aan, tot dat hem eindelyk gelast wierd te eindigen, gelyk hy deed; nog al omziende, of zyn Pardon niet quam; dog niemand vernemende, zoo merkte hy misleid te zyn, schikte zig ter dood, en wierd onthalt, krygende, ter bede van den Koning van Noefanivel, nog een kist. De andre vyf wierden Gerabraakt, roepende niet anders, dan *Pati Cara, o, Pati Cara, o, Minom Kita Orang Poenja Darab*, dat is: *o Pati Cara, o Pati Cara, zuipt ons bloed*: want hy had hen verklikt.

Onder de Inlanders ziet men zeer zelden verninkte, of wanschape menschen; maar zy hebben alle meest hunne gezonde leden, uitgezonderd dat veel van d' Ambonsche pokken wel eenig letzel aan de neus, en mond, hebben.

Vele Duitschers, in de eerste tyden met Inlandsche Vroulay getrouwd, en siende, dat zy de kinderkens, als hier te land, niet bakerden, nog in luiren met swagels, of windselen, wonden, maar datze die maar een los kleedje om 't lyf slingerden, en voor al maar de plaats ontrent den Navel verzorgden, dwongen hunne vrouwen, die kraamkinderkens op deze landswyze behoorlyk te bakeren, maar al die kinderen quamen daar van, in zoo warmen land, of te sterven, of in ziekte te vervallen, zoo dat die Duitsehe hoofden zig eindelyk weer na die Oostersehe Landswyfe voegden, en ook, wilden zy eenig zaad in 't leven behouden, wel schikken moesten.

Men heeft onder hen oude en sterke luiden. Ik heb 'er gezien, die, na gissing, over de honderd jaren oud zynde, nog alle dag berg op berg neer in 't Bosch uit hakken of jagen gingen, en nog vyf of zes uren op een dag gemakelyk konden gaan; niet half zoo moede werdende, zoo lang zy 't gebergte op en neer liepen, dan dat zy op een gelyke grond gingen, en zoo hen dat begon te verveelen, zoo waren zy, hoe vermoeid zy ook, zelf tot sweetenstoc, zyn mogten, weer aanstonds fris, als zy, onderweeg een rivier ontmoetende, met dat nat besweet lichaam (hun kleederen uitgetrokken zynde) maar dryvend in het water liepen. Dit heb ik, tot myn groote verwondering, van Lieden, die my uren aan een over hoog gebergte hadden moeten draagen, en dierhalven zeer vermoeid waren, menigmaal gezien, en bespeurd, dat, in plaats dat hen dit hinderen zou (gelyk het ongetwyffeld velen van ons doodelyk zou geweest zyn, en by de Geneeskundige ook

zou geoordeeld werden) zy fris, en volkomen van hunne vermoedheid hersteld, 'er weer uitquamen, 't geen aan hun iverig dragen klaar te ontdekken was.

De Schryver spreekt met een zeer oud Amboinees. By zeker bezoek van de buitenkerken, op 't gebergte van Leytimor gelegen, vond ik in het dorp Hatalae een man van hooge jaaren, die egter nog zeer wel van oordeel, en redelyk wel van gezigt, maar daar by zoo oud was, dat hem de geheele ruggestreng was uitgekalkt, en zoo bloot, dat men ider leedje, als dat van een Japanfche rotting, leggen zag.

Waar van d'Amboinefen fig in het rekenen van hun ouderdom bedienen. Ik vraagde hem, hoe oud hy was. Hy gaf my tot antwoord, dat ik wel wist, dat alle Inlanders, of Amboineefen weinig van hun ouderdom weten op te geven, of die net aan te wyzen; maar dat zy zig gemeenelyk van twee middelen bedienen; of met aanwyzing van een Clappus, of andre boom, ten tyde van hunne geboorte geplant, die dan by 't getal der leden, waar mé zy jaarlyk toeneemt, ook de jaren van die gene, by wiens geboorte hy geplant is, aanwyft; of (zeide hy) by 't noemen van den Landvoogd onder wien zy geboren, of van die of die lengte (wyzende dan op een jongen van die jaren, die zy toen gilsten te hebben) geweest zyn.

Van het een nog het ander (vervolgde hy) kan ik my niet bedienen. Van 't middel der boomen niet, dewyl de Boom, by myn geboorte geplant, door de oorlogen weggeraakt, en 't my onmogelyk te zeggen is, waar myn ouders dien geplant hebben, dewyl die dan hier, dan daar, door den Oorlog geen rust hebbende, geweest zyn. Van het middel, om een Landvoogd te noemen, kan ik my ook niet bedienen: want myn jaren gaan verreboven dien tyd, dat 'er eenig Hollands Landvoogd geweest is. Toen de Portugeezen hier nog meester waren, en eer men oit van Hollanders hoorde, had ik al eenige tyd voor Soldaat gediend, en hunne geweldnaryen slaan my zoo levendig, ais of ik die nog zag, voor oogen. Ik stond over dit verhaal verzet, en kost my niet genoeg verwonderen, dat ik daar boven in 't gebergte een man vond, die met zoo veel onderscheid, van saken, voor zoo een menigte van jaren, ja by na voor een geheele Ecuwe, voorgevallen, als een ooggetuige wist te spreken.

Ouderdom van desen man. Toen hy my dit verhaalde, was de Heer Nicolaas Schagben, Landvoogd van Amboina, en die Landvoogdy al ontrent 90 jaren onder de magt der Nederlandfche Oost-Indifche Maatschappy geweest; zo dat hy, dien ik gis, toen hy Soldaat was, een borst van twintig jaren

geweest te zyn, en ontrent 4 of 5 jaren, voor dat hy van Hollanders hoorde, folsdy getrokken te hebben (want in den jare 1599. hebben zy 'er al kennis aan gekregen, dewyl men 'er toen al Hollanders gezien had, zekerlyk ten minsten een man van 130. jaren moet geweest zyn.

De Heer Schagben, by zekere gelegenheid uit my gehoord hebbende, dat ik zulk een oud man op 't gebergte gevonden had, en begerig geworden, met hem te spreken, was van voornemen dien ouden en afgeleefden man in een Draagstoel, vermits hy al ver 't gebergte op woonde, na beneden te laten brengen; maar hy was dien hoogen berg, langs een zeer moeijelyken weg komen afgaan, zonder zig van dit gemaklyk middel te hebben willen bedienen, dewyl hy zig, hoe krom hy ook was, liever op zyn voeten, dan op zoo een Draagstoel, vertrouwen wilde, behalven dat hem dit ook te groots voorquam, oordeelende, dat dit zyn mede-Dorplingen tot nyd, en veragting van zyn Perzoon, aanzetten zou, indien hy zig deze aangeboden eer, die zelf zyn Orangkaja niet zou hebben durven aannemen, had laten aanleunen. Na zyn gesprek met den Heer Schagben ging hy weer te voet na huis, en lei een weg van ontrent, 2 uren gaans, en alzo van 4 uren gins en weder, in zo hoogen ouderdom af.

Nog is 'er een vrouw op Hoetoemoeri van zoo hoogen ouder geweest, dat zy ten tyde der Portugeezen mandekens aarde had helpen aandragen, om de Gordynen, of punten van 't Kasteel, te maken, welke vrouw derhalven niet jonger als die *Hatalaees* geweest zal zyn.

Zekere Steven Pati Oeffen, van 't dorp Hoetoemoeri, een zeer vermakelyk oud man, met welken ik menigmaal gesproken en gegeten heb, zag zyn kinderen en Kindskinderen in verscheide trappen en geleden. Hy was zoo oud, dat hy van den eersten Landvoogt, den Heer Frederik Houtman, Lyfdienaar geweest was, die derhalven al mede verre over de 100 jaren moet geweest zyn.

Die man ging nog op zyn gemak van Hoetoemoeri na 't Kasteel Victoria, een weg van ruim twee mylen, over 't gebergte, en keerde dan zonder ongemak wederom. Dagelykx ging hy, niet tegenstaande hy een Ryke Amboinees, en dit swerven zyne kindren zeer tegen den zin was, nog in 't bosch, om in de Plantagien en Thuimen te hakken. Hy betuigde, dat hy dan leefde, als hem dit niet belet wierd.

Gelyk de Amboineefen door de bank Wapegeen den des

Amboineefen. geen Oorlogs-man is, alzo is hy ook van weinig wapenen, om zig tegen zyn vyanden te befchermen, voorzien.

Hy heeft 'er nogtans eenige, die voor hem van een genoegsaame nuttigheid zouden zyn, als hy maar moeds genoeg had, om zyn vyand onder de oogten te zien.

Zy gebruiken, tot deksel van 't hooft, een koperen Stormhoed, waar op zy gemeenelyk, tot cieraad, de vederen van den Paradys-vogel hebben. En tot deksels van 't lichaam gebruiken zy, tweederlei schilden.

Zy hebben schilden, die wel ontrent 3 à 4 voet in de lengte, en by na een groote voet in de breedte, konnen halen, die met de witte Porcellana Horen hier en daar van buiten, in ertelyke reyen boveneen, zyn ingelegt; waar van zy zich ongemeen wel weten te bedienen, om de slagen en stooten van hunne vyanden af te weeren.

Een Amboinees na 't leven met zyn groot schild. Wy vertoonen hier in de Plaat, No. XL. een Amboinees na 't leven, die zeer wel getroffen, en met zulken schild gewapend is.

Zy hebben ook kleene ronde schilden, van Rotang zeer net gevlogten, 2 à 3 voet in de middel-lyn halende, in 't midden met een spitse pen, waar mede zy stooten konnen. Zy wetendie zeer gemakkelyk te behandelen, en daar mede ook gefwind om te gaan; zynde beide deze schilden van binnen van een handvat voorzien. Wy vertoonen in de zelve Plaat, een Boeginees met zulken rond schild zeer wel na 't leeven geteekend, onder No. XLI.

Een Boeginees met een rond schild af geteekend. Verder zyn zy gewoon een Tamboko's sweerd, of houwer, een Torana, of werp-spiets, als een korte piek, en zomtyds ook wel pyl en boog, te gebruiken, maar die gaan nu meer by de Alfoereesen, dan by hen, in swang, die met zeer groote, steevige boogen, en geweerhaakte pylen, alle van Bamboelen gemaakt, op een hair weten te schieten.

In de latere tyden hebben zy ook kennis van een mulquet en snaphaan gekregen, waar van zy meer preuven geven, met nu en dan een harte-beest in 't bosch te schieten, dan wel om die met dapperheid tegen de vyanden te gebruiken; hoewel de Amboineesen, die onder de Capiteyns *Jonker* en *Bintang*, lange jaaren op Java gediend hebben, in kennis, van dit geweer te behandelen, geen Hollander behoefden te wyken.

Die van Oost-Ceram zyn ook gewoon hunne pylen met eenig swart vergiftig sap te bestryken, dat geweldig in de wonden brand, en de geneefing zeer vertraagt. Daar zyn 'er ook die de ver-

giftige beentjes van zekeren visch, de pyl-iteert genaamd, aan hare Caloewajen of worp-pylen vast hechten, die met hare weerhaaken zeer boose wonden maken.

Groot geschut gebruiken zy noit, maar wel hassen, die een kogel van een pond of twee schieten, en die op hunne Oorlogs Vaartuigen van gebruik zyn, van welke wy aanstonds nader zullen spreken.

De Vaartuigen der Amboineesen zyn niet veel in getal, en van geen groot belang. Van 't meeste gebruik onder hen zyn hunne Parahoe's, praeuwen in 't gemeen genaamd, zynde kleene vaartuigen, van een uitgehouden boom (waar toe zy als de beste den Titi-boom verkiesen) gemaakt; van 10 à 12, ook wel van 20 en meer voeten in de lengte, en een voet of twee breed.

Zy gebruiken 'er gemeenelyk Ngadjo's, of lange vierkante vlerken, by die 'er aan weerzyden over, en op de oppervlakte der Zee, by de minste dyning der zelve, zodanig komen, en zo tegen de golf wederzyds aanstuiten, dat zy 't vaartuigje altyd in zyn even-wicht en op de golf houden. Zoo lang die Ngadjo's het uithouden, konnen zy met die lichte en snelle vaartuigen al door sware Zeëen henen booren, en in korten tyd een verren weg afleggen; dog komen die te breeken, zo staat het 'er slecht mede geschapen, want dan buitelt dit vaartuigje ten eersten om. Ook gebeurt het wel, dat de zelve, wanneer zy op dezen of genen boosen hoek een swaare zee ontmoeten, met vlerken met al 't onderste boven gefmeten werden, dat ook grooter vaartuigen wel onderhevig zyn.

Gemeenelyk zyn 'er 2 of 3, die zoo een prahoe regeeren; 1 of 2 om te roejen, en een om te stieren.

Naast dit vaartuig komen de Orembaejen, dat zomtyds visch-vaartuigen van 20 à 25 voeten lang, en 3 à 4 voeten breed, en niet overdekt zyn, om dat hen de Tent in 't visschen maar hinderen zou. Even alzo heeft men ook andere Orembaejen, die zy als speelvaartuigen gebruiken, van de zelve lengte en breedte, en ook wel veel langer en breeder; waar op gemeenlyk (na dat zy groot zyn) 10, 15, 20, 30, en ook wel 40 scheppers of Roejers zyn, die niet met lange riemen, maar met korte breede spaanen, of platte schoppen, scheppen.

In 't midden van zulk een Orembaey is een fraeje afgeschotene lucht Tent, met banken in 't vierkant, en gordynen 'er nevens, zoo dat 'er ontrent 10, 15, 20, en meer menschen (na dat de Orem-

Een Bourgeses .

Een Amboineses .

Opwelke zy na de Maat fcheppen.

rembaey en de Tent, na evenmatigheid der zelve, groot is) in zitten konnen. De fchepers zyn voor en agter, ook wel ter zyden de tent, aan weerzeiden op planken, daar toe gemaakt, verdeeld, en boven op zitten 'er gemeenelyk 2, een, die op een Gong (of, zoo 't een groote Orembaey is, op de Tatabawang) en een, die op de Tifa flaat, volgens welke Tifa- en Gong-flag de fchepers zeer eenparig, als by een vaste Maat in de Mufyk, gewoon zyn te fcheppen.

Een wyfe van roejen, by de Ouden mede bekend.

Dat de ouden mede van zulken slag van roejen, of fcheppen, geweeten hebben fchynt my klaar toe, uyt de woorden van den Dichter *Ovidius* in 't vierde Boek van zyne *Treur-gedichten*, in het eertle *Treurgedicht*, alwaar hy van 't fingen der Schippers onder 't roejen gefproken hebbende, 'er by voegt:

*Quique refert pariter lentos ad pectora remos
In Numerum pulfa brachia verfat aqua.*

Dat is:

De Roejer zingt verbeugd, en ploft met nette flagen

Gelyk als op de maat de Riemen in de Zee.

Hy weet ze ook op de maat eenpaarig te doen draagen

En maakt zich op de maat tot nieuwe flagen ree.

Gelyk de Trommels, waar op zy de Roeimaat floegen.

Dat men in oude tyden ook Tifa's, en Trommels tot het ftaan van die Roeimaat gehad hebbe, toont ons de Dichter *Claudianus* in het 3^e Boek van den lof van *Stilicon*, daar hy van *Bacchus* roeijers op 't roode Meir zegt:

— — — *Taurinaque pulfa
Baccharum Bromios invitant tympana remos.*

Dat is:

Terwyl dat een Bacchant de roei-maat quam te geeven,

Om op dat Trom-geluyt de Golven door te ftreoven.

En de Gezangen onder 't Roejen.

En dat het zingen onder het roejen ruim alzo oud was, toont de Propheet *Ezechiël* Cap. 27: 25. Daar hy van *Tyrus* zegt: *De Schepen van Tharzis zongen van u.*

De Tsjampans, of Cora-

Behalven deze Orembaeyen hebben de Amboineefen ook Tsjampans, zynde vaartuigen, die een mast hebben, en die, alzo zy overdekt zyn, wel 5 à 6

laffen (en meer, na dat zy groot zyn) konnen voeren. Met deeze plagten zy wel na Macassar, en Java, in oude tyden te varen, dog dat zy hunne vaart tot aan het Eiland Madagafcar niet zulke geringe vaartuigen voortgefet hebben, zal ik nooit gelooven. Wel is waar, dat in hunne getallen, Sa, Loewa, Telo, Atta, Nima, Nenoe, Hitoe, Waroe, Siwa, Oefa, die 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, beteekenen, en boven welken zy niet wel weten te tellen, eenige gelykheid te vinden is; maar die en is van dat gewigt by my niet, om my te doen gelooven, dat die den Amboinees daar gebragt heeft, alzo weinig als dat hy de Regeering van 4 Opperheeren daar meede zou ingevoert hebben.

Ondertuffchen zyn 'er geleerde luiden geweest, die dit vasthielden.

Eindelyk zo hebben zy ook een zeer groote soort van Vaartuigen, een *Coracora*, dat is, een water-fchild-pad, met reden zo genaamt, alzo zy gemeenelyk zeer traag van voortgang is.

Dit is een overdekt vaartuig, 80, 100, en ook wel meer voeten lang, wel 12 of 14, (en, na zyne groote, wel meer) voeten wyd, van een groot midden-vertrek, of zomtyds ook van 2 à 3 fraeje kamertjes, voorzien, en by een stille Zee niet onaangenaam, nog onbequaam, om mede te vaaren, alzo zy, indien de wind goed is, ook zeilen konnen; dog by fware zee, en tegenwind, ploffen zy maar in 't water, zonder iets te fpoeden, en arbeiden veelyds zig zelve in flukken.

Op zulken vaartuig hebben zy gemeenelyk, als 't van 2 *Gnadjo's* is, 50, van 3 *Gnadjo's* 60, 70 en meer, van 4 *Gnadjo's*, 80, à 90 fchepers, die verdeelt worden, niet alleen beneden in dat vaartuig, maar ook op 2, 3, 4, en meer roebanken aan wederzyden, die zy *Gnadjo's* noemen. Onder dit getal van fchepers werden mede gerekend, die op de Gong en Tifa ftaan, alzo zy op digtmaat fcheppen.

De grootfte *Coracora's* hebben jegenwoordig 4 *Gnadjo's*; hoewel 'er in oude tyden wel van zeven geweest zyn, hoedanigen *Coracora* die van het dorp *Oma*, op 't eiland van dien naam, plagten te hebben.

Deze groote vaartuigen, waar op zy ook veel geweer, en baffen, voeren, werden meest in tyden van Oorlog tegen hunne vyanden, of wel tegen Roovers, die hunne kufften onvry maken, en menschen van daar rooven, gebruikt.

Om de Zee van deze laatfte te zuiveren, als ook om zommige zaaken op *Ceram*, en elders, te vereffenen, zyn de

cota der Amboineefen.

De Hongi-tocht, die rondom Ceram jaarlyks gedaan werd.

de Landvoogden van oudsher al gewoon geweest alle jaar in den stillen tyd, in de maand van October, met een geheele Vloot van Coracora's, Ceram rond te scheppen, dat wel een tocht van 5 à 6 weken geeft, en die de smalle gemeente (die verplicht is een maand voor niet voor de E. Maatschappye jaarlyks te werken, om hare Dati of Hofdienst, waar toe ider huisgesin een man geven moet, te voldoen) op haar eigen kosten meest doen moet, scheppende in die tyd zoo bloedig en langdurig dagen aan een, dat hen 't sweet op de ruggen door de Zon als tot Sout bereid werd. Zy nemen hun voorraad tot dezen tocht gemeenelyk mede; dog vinden hier en daar ook nog wel eenige buitenkansjes van Visch, die overvloedig met 't net gevangen werd, en wild verkens, herte-bechten, of wild koejen-vleesch, 't geen zomtyds mede veel bekomen wort, en dat hen zeer veel helpt, alzo een Amboinees met weinig te vreden is. Omdertusschen geeft de E. Comp. ook aan ider Inlander anderhalf à twee pont Rylt daags, en aan ider Coracora 7 à 8 kannen knyp. Ook krygt ider Orangkaja, die een lid van den Landraad is, op deze Hongi-tocht, 12 kannen Arak, 12 ponden Spek en Vleesch, en een maat Rylt, en 't zelve krygt ook, als een gifte van den Heer Landvoogt, de Koning van Titaway, en zedert *Hassan Soeleiman* op Batavia geweest is, is dit ook aan de Orangkaja's van Hitoe, en die onder Larike behooren, toegelegd.

Zeker Amptgenoot van my schreef my op zekeren tyd, dat hy, tot Kellemoeri zynde, in eenen trek meer dan 200 manden Visch had zien ophaalen, behalven, een groot getal schoone Bosverkens, welker spek weergadeloos schoon was, die zy daar bekomen hadden.

Uit dezen grooten overvloed is licht te begrypen, dat men den afgesloofden Amboinees zeer gemakkelyk daar van iets toewerpen, en overgeven kan, dat zy ook zeer wel weten ten nutte te brengen, en vry verre te doen strecken. By groote Nagel-gewasschen, nogtans ontloegen haar Edelheden, by Schryvers van den 24 Febr: in 't jaar 1687. den Amboinees van dit scheppen.

Hoe sterk dese Vloot is.

Verdeeling der zelve onder drie Hoofden

Deze Vloot, by hen de Hongi genaamt, bestaat zomtyds in 50, zomtyds in 60. en ook wel in 70 CoraCora's, die van een Zeevoogd, behalven de voorzeiler, en van een menigte Koningen en andre hoofden, voortsien zyn. Zy plachten in oude tyden maar vervolgens agter malkanderen, volgens iders rang, te scheppen; dog de *Heer Coyet* heeft ze in drie smaldeelen verdeelt, waar van het

eerste onder den Zeevoogd, het tweede onder den Onderzeevoogd, en het derde onder den Schout by nacht is gestelt, en by alle welke hoofden, om deze CoraCora's en Esquaders ider op haren rang te houden, ook een Fiscaal van de Vloot aangestelt werd, om zoodanigen, die tegen 't Placcaat der Hongi-tocht, dat hen eerst voorgelafen werd, zondigen, gerechtelyk aan te spreken, en hen de boeten, daar toe gesteld, af te vorderen; dat zommige Fiscaals al vry wat grof gedaan hebben, gelyk zy, het te veel genotene daar na ook hebben moeten uitkeeren.

Als ook een Fiscaal, om order te houden.

Indien nu deze of gene dorpen niet kunnen medescheppen, of voor die reize door den Heer Landvoogt verschoont werden, zoo zyn zy verpligt, ider dorp, een Kalkooven met kalk voor de E. Comp. te branden.

In oude tyden plagt de Heer Landvoogt op de Coracora van den Koning van Noessanivel geplaatst te werden; dog nu werd hy gemeenelyk op die van den Koning van Titaway, waar op hy twee à drie fraeje behangene kamertjes heeft, gehuisvest; hebbende buiten zyn Lyf-wacht, nog wel 50 à 60 Soldaten onder een Lieutenant, of Vaandrig, by sich, om hem in dese of gene voorvallen daar van tegen de vyanden te bedienen. Deze Coracora vertoonen wy u in de Plaat No. XLII, uyt welke men ten naasten by van de andren, die minder zyn, (alzo dese een van de grootste is) zal kunnen oordelen. En om u een denkbeeld, van zulk een gansche Hongi, of Coracora-Vloot te geven, hebben wy die, zoo als de Heer Landvoogt *Coyett* A°. 1702. daar mede, in drie Esquadres uitgetrokken, en Ceram rond gescheept is; in de zelve Plaat zeer net afgeteekent.

Afteekening van de Coracora. Waar op de Landvoogd geplaatst is.

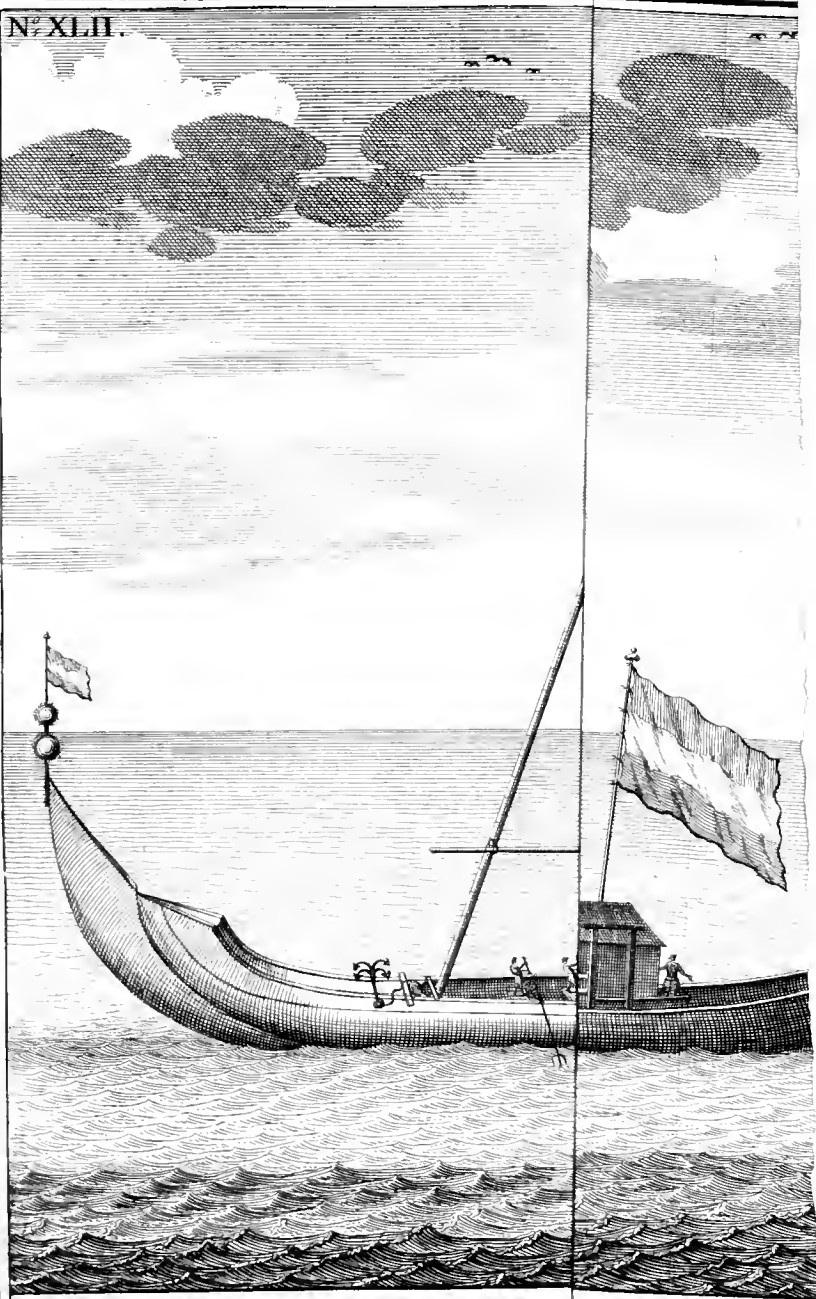
De voorzeiler van deze Vloot was de Gnatohoedi, of het Hoofd van Maredheyka, volgens een oud voorrecht, hem gegeven.

Daar op volgde de Coracora van Titaway, waar op de Landvoogd, als Hoofd en Zeevoogd dezer Vloot was, 't geen aan zyn vlag en wimpel 'er onder, en zyn groote Vlag beneden, genoeg te zien is.

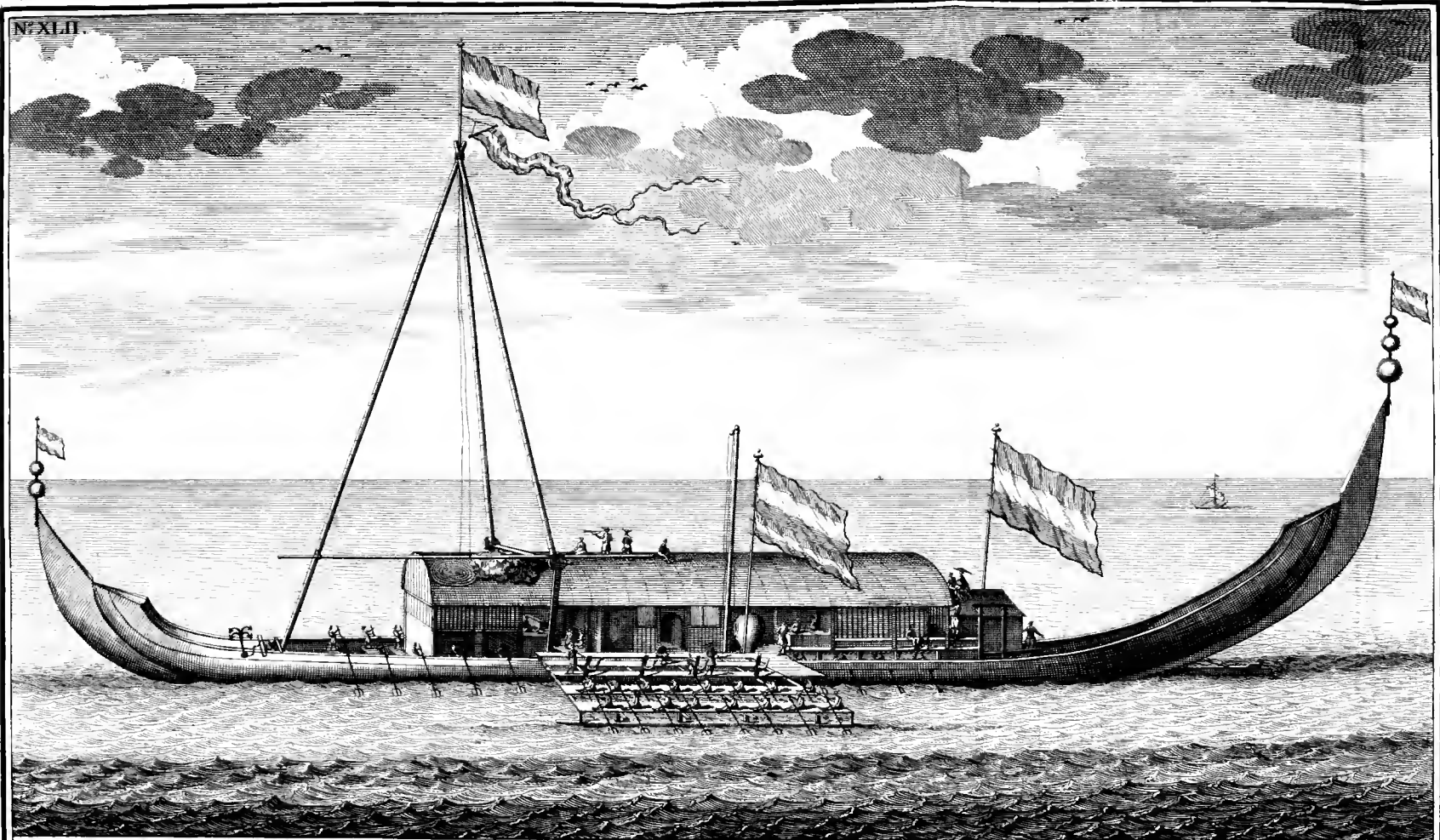
Uit voerige beschryving van deze Vloot.

Aan wederzyden van den Zeevoogt, ziet men een jagt, dat den voorraad, en de Oorlogs-toebereidselen, medevoerde.

Daar na volgen de andere Coracora's van 't eerste Esquadre, 6 in de eerste linie, te weten, die van Halong, Soya, Noessanivel, Kilang, Hative, en Latochalat. In de tweede Linie, mede 6 Coracoras; te weten, die van Alang, Baguala, Ema, Hoetoemoeri, Way, Soc-

Nº XLII.

DE CORA-CORA VAN TITAWAY.

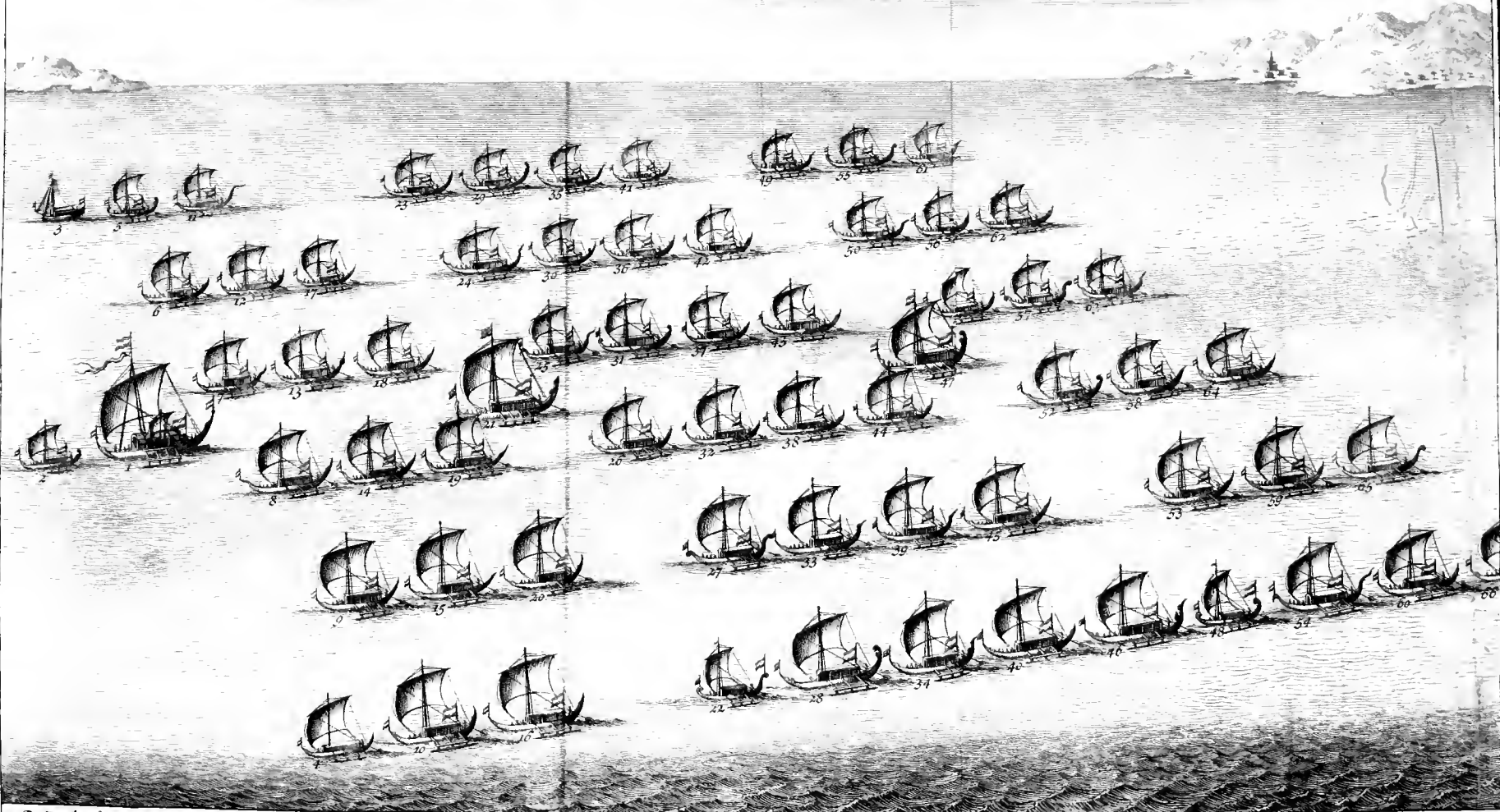
F. C. van der Loo

Van alle z als 'er op den 19. *October*,
 in 't Jaar *ia*, bevonden zyn, gedaan
 door d' **AROLUS SCHULERUS**,
 als a'oght, ten overstaan van
mmitteerdens, nevens
 r nieuwe dito.

Monster-
 Rolder
 Coracora
 Vloot, in 't
 Jaar 1709.

Naamen der Co	Gemonteerd met	Gnadj'o's.	Manfchap.	
	Corpor., Sold.		Natos,	Scheppers.
<i>Titameten</i> , Orangkaja	3	3	20	70
<i>Habloem Macatita</i> , C	2	3	25	65
<i>Cornelis Moriani</i> , He	2	3	7	54
<i>Pieter Sawitoe</i> , Radj	2	3	22	54
<i>Antoni Letepeffi</i> , Pat	4	3	20	50
<i>Jonas Tapiriffa</i> , Pati	4	3	25	50
<i>Henrik Gomes</i> , Gnat	1	3	10	50
<i>Thomas Neyra</i> , Pati	1	3	21	65
<i>Matth: Patinipa</i> , Or	4	3	12	58
<i>Soumette</i> , Orangkaja	1	3	10	60
<i>Jacob Pinturi</i> , Oran	1	3	10	55
<i>Toebalele</i> , Orangka	1	4	22	64
<i>Isaac Ferdinandus</i> , C	2	3	15	59
<i>Capoeceti</i> , Orangka	2	3	20	55
<i>Abraham Lapis</i> , Pa	2	4	16	60
<i>Kelit</i> , Orangkaja	1	3	12	70
<i>Gerbrand Sioeta</i> , C	2	3	18	53
<i>Auta</i> , Orangkaja	1	3	14	56
<i>Sarcaal</i> , Orangkaj	2	3	22	55
<i>Ririatta</i> , Radja v	2	3	16	38
<i>Piflona</i> , Orangkaj	1	3	20	58
<i>Matth: Hattalabeff</i>	1	3	16	61
<i>Patti Sauliffa</i> , Or	2	4	20	60
<i>Transportere Cor</i>	20	28		

DE AMBONSCH E HONGI
OF
DE CORACORA-VLOOT.

1. Radja Sitawaj. Hier op de Meer Gouvern^r.
2. B. Coveu als Zeevoogd. A^o 1702.
3. Gnaichood. de voorzietler.
4. Nachter der Provand en Amunantie van oorlog.
5. Nachter der Provand en Amunantie van oorlog.
6. Radja Seva.
7. Radja Nossanovel.
8. Radja Kilang.
9. Nativé.

10. Tantschalat.
11. Mans.
12. Bayuwala.
13. Oma.
14. Radja Neetowari.
15. Nio.
16. Seili.
17. Radja Samet. Oma en Wajfoe.
18. Laliboy.
19. Radja Naroeko. Aboro.
20. Nalalaho.
21. Cuvobobo.

21. Radja Nite. En den Luut^r.
22. N. Nettle. Onder-Zeevoogd.
23. En ad'ys jagt.
24. Kaytato.
25. Wakkhal.
26. Radja Namalo.
27. Ceje.
28. Nigri. Lima.
29. Larike.
30. Nipalissa.
31. Massarode.
32. Isalobelo.
33. Niska. Nite.
34. Naganowé.

34. Loony.
35. Echomou en Caylo.
36. Nitoepoeth.
37. Massaroy. Koban en Lochoe.
38. Komulohoe en Komewara.
39. Bonoa.
40. Cabauu en Teluwo.
41. Iha en Coeloe.
42. Naya.
43. Tellehoe.
44. Iuen.
45. Tutoe. Neeowaky.
46. Werimama.

47. Radhe Velat. Sam' Rothe. Fisaad.
48. van de Vloet. en jehcut by nacht.
49. Ad'ys jagt.
50. Foris. Hieru en Roy.
51. Nillor.
52. Sijfiri.
53. Sapanessa. Paperoe en Sijouw.
54. Kethaha.
55. Onu.
56. Porse en Lavene.
57. Nobe en Lentoe.

57. Mkon en Amer.
58. Ihamahoe.
59. Camarien.
60. Anuhey en Chyspoeth.
61. Hatoewe.
62. Saway.
63. Roenakay.
64. Beffi.
65. Katalen.
66. Niniaki.

Van alle z als 'er op den 19. October,
in 't Jaar *na*, bevonden zyn, gedaan
door de **AROLUS SCHULERUS**,
als a *oght*, ten overstaan van
mmitteerdens, nevens
r nieuwe dito.

Monster-
Rolder
Coracora
Vloot, in 't
Jaar 1709.

Naamen der Co	Gemonteerd met	Gnadjo's.	Manschap.	
	Ten, Snaph. Corpor., Sold.		Natos,	Scheppers.
<i>Titameten, Orangkaja</i> :	3	3	20	70
<i>Habloem Macatita, C</i>	2	3	25	65
<i>Cornelis Moriani, He</i>		3	7	54
<i>Pieter Sawitoe, Radl</i>		3	22	54
<i>Antoni Letepessi, Pat</i>	2	3	20	50
<i>Jonas Tapiriffa, Pati</i> :	4	3	25	50
<i>Henrik Gomes, Gnat</i>		3	10	50
<i>Thomas Neyra, Pati</i> :	1	3	21	65
<i>Matth: Patinipa, Or</i>	4			
<i>Soumette, Orangkaja</i> :		3	12	58
<i>Jacob Pinturi, Oran</i>		3	10	60
<i>Toebalele, Orangka</i>	1	3	10	55
<i>Isaac Ferdinandus, C</i>		4	22	64
<i>Capoeceti, Orangka</i> :		3	15	59
<i>Abraham Lapis, Pa</i>	2 :	3	20	55
<i>Kelit, Orangkaja</i>	2 :	4	16	60
<i>Gerbrand Sioeta, C</i>	1 :	3	12	70
<i>Auta, Orangkaja</i>	2 :	3	18	53
<i>Sarcaal, Orangkaj</i>	1	3	14	56
<i>Ririatta, Radja v</i>	2 :	3	22	55
<i>Pistona, Orangkaj</i>	2 :	3	16	38
<i>Matth: Hattalabess</i>		3	20	58
<i>Patti Sauliffa, Or</i>	1 :	3	16	61
<i>Transportere Cor</i>	2 :	4	20	60
<i>Transportere Cor</i>	20 :	28		

M O N S T E R I N G

185

Van alle zodanige, zo Oude als Nieuwe CORCORREN, als 'er op den 19. October, in 't Jaar 1709. ter Rheede van *Anboina*, voor en aan 't Kasteel *Victoria*, bevonden zyn, gedaan door den *Boekhouder*, en *Secretaris*, van den *E. Agtbb: Raad van Justitie*, CAROLUS SCHULERUS, als aangesteld *Fiscaal* der voor handen zynde *Hongi*, of *Corcorre-Toght*, ten overstaan van de *Assistenten*, *Isaac Metfler*, *Hendrik 't Hooft*, als expresse *Gecommitteerden*, nevens den *Werf-baas*, *Cornelis Jansz. Mars*, tot het nameeten der nieuwe dito.

Monster-
Rolder
Coracora
Vloer, in 't
Jaar 1709.

Naamen der Corcorren-Hoofden.	Met welke Negryen die Corcorren Gecombineerd zyn.	Lengte der nieuwe Corcorren.	Breedte der Selver.	Gequalificeerde Minifters.	Gemonteerd met		Gnadjos.	Manfchap.	
					Baffen, Snaph.	Corpor., Sold.		Natos,	Scheppers.
<i>Titameten</i> , Orangkaja van	Bonoa.	vadem, voeren.	vadem, voeten.		3:	3	3	20	70
<i>Habloem Macaita</i> , Orangkaja van	Kelang, Bonoa, Afahoe-di, en Hatoepoetsh.						3	25	65
<i>Cornelis Moriani</i> , Hoofd op de Corcor van	Halong, en Hative Kitsjil.						3	7	54
<i>Pieter Sawitoe</i> , Radja van	Saparoewa, Tijouw, en Papero.						3	22	54
<i>Antoni Letepoff</i> , Pati van	Ihamahoc.						3	20	50
<i>Jonas Tapiriffa</i> , Pati van	Abobo, en Leynitoe.				1:	4	3	25	50
<i>Hemrik Gomes</i> , Gnatochoedi van	Mardheika.			De Procureur <i>Sloots</i> ,			3	10	50
<i>Thomas Neyra</i> , Pati van	Ouw.			De Adfiftent, <i>Metfler</i> ,	1:	1	3	21	65
<i>Matth: Patinipa</i> , Orangkaja van	Ema, Roeton, Hoecorila, en Leahari.			De Opper-Chirurgyn, <i>Hans Jacob Wirtb.</i>		4	3	12	58
<i>Soumette</i> , Orangkaja van	Leymoe.				1:		3	10	60
<i>Jacob Pinturi</i> , Orangkaja van	Seroewawan, en Camaricn.					1	3	10	55
<i>Toebalele</i> , Orangkaja van	Coelor, en Iha.						4	22	64
<i>Isaac Ferdinandus</i> , Orangkaja van	Latochalar.	16:	1:				3	15	59
<i>Capocetti</i> , Orangkaja van	Ceyt.		2:				3	20	55
<i>Abraham Lapis</i> , Pati van	Seylale, Noeffanivel, en Oerimeffen.			D'Assistenten, <i>Boon</i> , en <i>Munniki</i> .	2:		3	16	60
<i>Kelit</i> , Orangkaja van	Elara, Loemoi, en Salfaffi.				2:	2	4	12	70
<i>Gerbrand Siocra</i> , Orangkaja van	Roemakay.				2:	3	3	18	53
<i>Auta</i> , Orangkaja van	Salatti, Maffavoy, en Oelilima.					1	3	14	56
<i>Sareaal</i> , Orangkaja van	Cabauw, en Pelauw.				2:	2	3	22	55
<i>Ririatta</i> , Radja van	Touw, en Tobo.				2:	2	3	16	38
<i>Piflona</i> , Orangkaja van	Caylolo, en Rohomont.						3	20	58
<i>Matth: Hattalabeffi</i> , Orangkaja van	Hoelalihoc, Carihoc, Aboro, en Haroeko.				1:	1	3	16	61
<i>Patti Sauliffa</i> , Orangkaja van	Negri Lima.				2:		4	20	60
<i>Transportere Corcorren.</i>	23 ps.				20:	28			

<i>Naamen der Corcorren-Hoofden.</i>	Met welke Negryen die Corcorren Gecombineerd zyn.	Lengte der nieuwe Corcorren.	Breedte der Selver.	Gequalificeerde Militiers.	Gemonteerd met	Gradjo's.	Manschap.
		vadem, voeten.	vadem, voeten.		Bäffen, Snaph. Corpor., Sold.		Natos, Scheppers.
<i>Transportere Corcorren.</i>	23 ps.				20: 28		393 1320
<i>Latoelari, Pati van</i>	Latoe, en Hoewaloy.					3	20 50
<i>Patiatta, Orangkaja van</i>	Lian.				1:	3	12 55
<i>Pati Combang, Orangkaja van</i>	Hila en Hitoclama.				2: 1	4	24 77
<i>Latoetoeni, Orangkaja van</i>	Hatoemeten.				1:	3	7 38
<i>Sambilan, Radja van</i>	Werinama, en Hatiahoc.				1:	3	10 31
<i>Kakipati, Radja van</i>	Mamala, en Morelle.				2	4	36 67
<i>Patileffi, Orangkaja van</i>	Waccal.				1: 1	3	10 60
<i>Salancap, Orangkaja van</i>	Tomoevara, en Tomilehoe.				2: 3	3	20 60
<i>Francisco Liliſarw, Pati van</i>	Boy, Hari, en Porto.				1: 1	3	25 47
<i>Marcus Janſz., Orangkaja van</i>	Toeaha.	13: 4:	2:			3	20 50
<i>Domingos Lebit, Pati van</i>	Alang.				1: 2	3	18 95
<i>Laurens Caborit, Orangkaja van</i>	Nollot.				4:	3	20 62
<i>Paulus Coelipa, Pati van</i>	Sifi-Sori.				4:	3	16 55
<i>Lucas Queljo, Hoofd op de Corcor van</i>	Kilang, Tako, en Hatala.			De Eerw. Predikant, <i>Abraham Parent.</i>	15	4	20 64
<i>Cornelis Patiaute, Pati van</i>	Nalahia, Amct, en Akoon.			De Fiſcaal <i>J. Bontendorp.</i>	2: 2	3	20 55
<i>Hans Latoekari, Radja van</i>	Oelat, en Itawaka.				3:	3	24 61
<i>Dirk Lapis, Pati van</i>	Oma.	16:	2: 2:		1: 6	3	15 58
<i>Hermanus Teloepoeti, Radja van</i>	Titaway, en Sila.			De Wel Ed. Agthb. Heer Gouverneur, <i>Adriaan van der Stel.</i>	1: 5	4	36 71
<i>Somma Corcorren.</i>	41 ps.				45: 66		746 2376

Aldus gedaan, Gemonſterd, en ondervonden tot Amboina, aan 't Casteel Victoria, den 19. October, in 't Jaar 1709.

gequalificeerde Minifters.	Gemonteerd met		Gnadjo's.	Manfchap.	
	Baffen, Snaph. 20: 28	Corpor., Sold.		Natos, 393	Scheppers. 1320
L			3	20	50
P	1:		3	12	55
P	2:	1	4	24	77
L	1:		3	7	38
S	1:		3	10	31
K		2	4	36	67
P	1:	1	3	10	60
S	2:	3	3	20	60
F	1:	1	3	25	47
A			3	20	50
L	1:	2	3	18	95
L	4:		3	20	62
F erw. Predikant, Jabam Parent.	4:		3	16	55
		15	4	20	64
C Fiscaal J. Bot- ndorp.	2:	2	3	20	55
I	3:		3	24	61
J Wel Ed. Aghtb. er Gouverneur, aan van der Stel.	1:	6	3	15	58
	1:	5	4	36	71
	45:	66		746	2376

!, en onderzonden tot Amboina, aan 't Casteel Victoria,
in 't Jaar 1709.

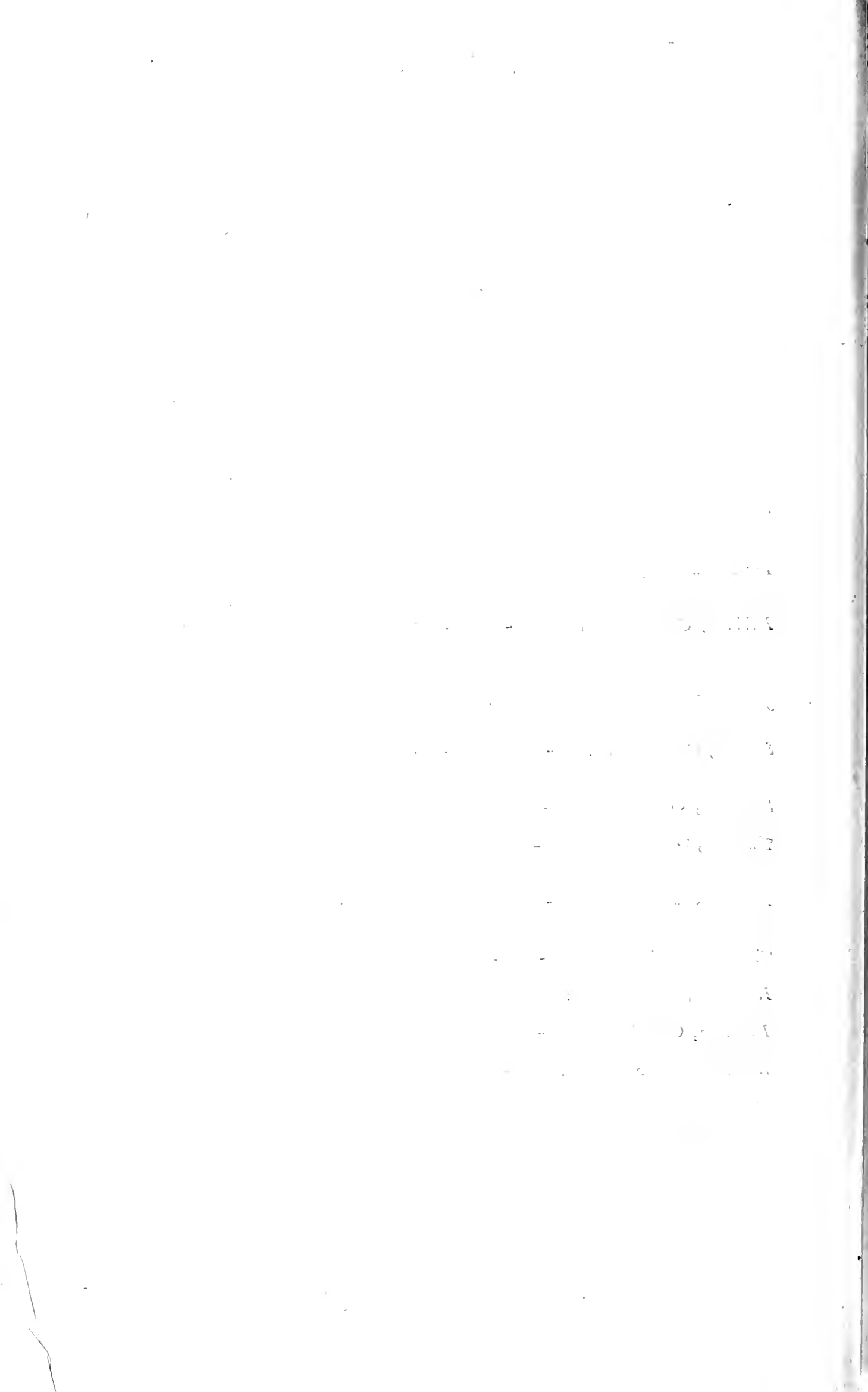
Nader M O N S T E R I N G,

185

Gedaan op den 21. *October*, 1709. door ende ten Overstaan als vooren, van zodanige CORCORREN, als zedert het doen van de MONSTERING, van den 19. deezzer, hier nog ter Reede zyn gekomen.

<i>Naamen der Corcorren-Hoofden.</i>	Met welke Negryen die Corcorren Gecomineerd zyn.	Lengte der nieuwe Corcorren.	Breedte der Selver.	Gequalificeerde Minifters.	Gemonteerd met		Gnadj'o's.	Manschap.	
		vaden, voeten.	vaden, voeten.		Bailen, Snaph.	Corpor., Sold.		Natos,	Scheppers.
<i>Theunis Pieterfs.</i> , Orangkaja van - -	Hoetoemoeri.				1		3	10	60
<i>Erafmus Cajadoe</i> , Hoofd op de Corcor van -	Way.				1	1	3	10	53
<i>Joannes Siman</i> , Orangkaja van - -	Baguwala.	15: 1:	1: 5:		2	1	3	10	53
<i>Franfifco Latoepawu</i> , Hoofd op de Corcor van	Swohoko, Amahey, Markriki, en Elipapoeteh.				1		3	20	70
<i>Lucas Tamilawabeffi</i> , Orangkaja van -	Tamilau, Sepa, en Toeloeti.				1	2	3	18	44
<i>Rabbmet</i> , Orangkaja van - -	Tomahoe, Polematta, Hoecomina, Maffarette, en Fogi.						3	13	50
<i>Jacob Caftanja</i> , Orangkaja van - -	Hative, en Tawiri.				5		3	13	50
<i>Sikapali</i> , Orangkaja van - -	Haya, Tehoewa, en Walaja.				1	1	3	8	27
<i>Simitauw</i> , Orangkaja van - -	Caytetto.				1		3	16	48
<i>Touaboela</i> , Orangkaja van - -	Tengah Tengah, Tolchoe, en Patirpoeteh.				1	1	3	18	53
<i>Baycole</i> , Orangkaja van - -	Toeban, Loehoe, en Maffavoy.				1	3	3	20	60
<i>Thomas Roempbein</i> , Pati van - -	Liliboy.				1	1	3	10	70
<i>Hatoemena</i> , Orangkaja van - -	Oerien, en Affaloclo.				2	2	3	20	60
<i>Latoebeloe</i> , Orangkaja van - -	Waccalioe.				2	1	3	26	58
<i>Kiay Maas</i> , Orangkaja van - -	Larike.				1	3	3	20	50
<i>Somma der Corcorren.</i>	15 ps.				15	23		232	806

Aldus gedaan, nader Gemonstert, ende ondervonden tot Amboina, aan't Kasteel Victoria, den 21. October, in 't Jaar 1709.

Soeli. En dan de derde linie, waar in maar deze vier Coracora's, te weten, die van Samet, Oma, en Waffoe te zamen, die van Liliboy, die van Haroekoe, Aboro, en Halalihoe te zamen, en die van Caybobo; zynde alle Coracora's van Christen-Koningen, en Orangkaja's, uyt 16 Coracora's bestaande, en ieder een Princen-vlag, en Geus voerende.

Enzeer nette Afteekening der zelve.

Het tweede Esquadre, waar in niet, dan Mooren, waren, die daarom tot onderscheid ook een witte halve maan in hun roode vlaggen hadden, bestond uyt 25 Coracora's.

De Koning van Hitoe zeilde als onder-Zeevoogd, en Hoofd van dit Esquadre, met zyn Coracora voor uit, waar op ook *Hans Metfler*, Luitenant der Hollandsche Troep, die mede ging, geplaatst was, waar na ter linkerhand van hem, eerst een Advys-jacht, en daarna de andere 24 in 3 linien aldus malkandren volgden.

Namelyk in de eerste Linie, de Coracora van Kaytetto, Wakkal; Mamala, Ceyt, Negri-Lima, en Larike. In de tweede Linie, Tagalifa, Massarette, Assaloelo, Wakkasihoe, Way Samoe, en Leymoc. In de derde Linie Roehomoni en Caylolo, Hatoe-poetch; Massavoy, Toebang, en Loehoe, met hun drien eene Coracora te zamen, Tomilehoe, en Tomoewara, te zamen eene; Bonoa, en Cabauw, en Pelauw een Coracora met haar beiden.

In de vierde Linie waren de Coracora's van Iha en Coelor, van Haja, van Toelehoe, van Liën, van Latoe en Hoewaloy, en van Werinama.

Eindelyk volgde de Schout by nagt, zynde de Coracora van Oelat, waar op de Koning van dat dorp, en de Fiscaal der Hongi, (toen *Samuel Rothé*) was, die voor een Esquadre van 18 Coracora's alle met Prinse Vlaggen, meest van Christen- en ten deelen van Heidensche Dorpen, en in 3 Linien verdeeld, voortuyt zeilde; gelyk hy ook een Advys-jacht by zig had.

In de eerste Linie waren de Coracora's van Porto en Haria, die van Nollat,

van Sirifori, die van Saparoewa, Pape-ro en Tijouw, die van Toehaha, en van Ouw.

In de tweede waren die van Piroe, en Tanoëno, die van Abobo, en Leynitoe, die van Akoon, en Amet, die van Ihamahoe, die van Camariën, en die van Amahcy en Elipapoetch.

In de derde Linie waren de Coracoras van Hatoewe, die van Saway, (Heidensche Dorpen) die van Roemakay, die van Besi, die van Hatilen, en Nuniali, welke drie laatste mede Heidensche Dorpen waren.

Dus ziet men dat deze Hongi, of Coracora-Vloot, uyt 62 Coracora's; 2 Advys- en 2 Voorraad-jagten, bestont.

Om nu nog nader kennis van de Manschap, die op ider Coracora gevoerd werd, als ook van 't Oorlogs-geweer, dat zy mede neemen, te krygen, zo heeft men maar deze bygevoegde Monster-Lyft der Vloot, die in 't Jaar 1709. met den Heer Landvoogd *Van der Stel* uytging, na te zien, waar in de Naamen van de Coracora-Hoofden, der Dorpen, van de groote van verscheide Coracora's, van de Lieden van Rang, die toen daar op voeren, van de Bassen, Snaphaanen, en van de Nato's, (Amboinesen, tot eenig ander werk, dan scheppen, en tot 't slaan van Gong en Tifa geschikt) als mede van alle de Roejers, of Schepers, der Vloot, zeer net uytgedrukt werden.

Hier uyt blykt ons dan ook, dat op zulken Vloot 3182 Schepers, behalven nog 978 Nato's, geweest zyn; die zekerlyk met de Europische Soldaaten, en met de Wapenen, die zy by zich hadden, in staat waren om wat groots uyt te rechten, gelyk ons hier en daar in 't verhaalen van de Saaken van Amboina blyken zal.

Om nu het net getal der Coracora's, die ider Eiland opbrengen moet, te wecten, alzo zy hier nog niet alle genoemt, en 'er verscheidene in beide die Vlooten t'huis gebleeven, en verschoont zyn; zo heeft men maar deze volgende Lyft, zo als het in 't jaar 1706. daar mede gele-gen was, na te loopen.

Het Eiland Oma levert 'er zes uyt, te weten:

Bysondre Lyft van de Coracora's; zo als zy in 't jaar 1706. te zamen schepten met iders Dati's'er by.

	Coracora's.	Dati's, of Manschap, tot de Huisdienst verplicht in ieder Dorp.
Het dorp Oma, en Waffoe.	1	80
Aboro		60
Holalihoe		30
Karihoe	1	48
Samet		51
Haroeke		47
	2	340

Transportere.	Coracora 's.	Manfchap.
	2	340
Pelauw	1	114
Caylolo	1	74
Cabauw		36
Rehomòni		42
Liën	1	65
Tolehoe		52
Tengah Tengah	1	36
Pafir Poeteh		43
	6	802

Het Eiland Manipa leverd 'er vier uyt.

Tomilhoe, en	1	83
Tomoevara		77
Bonoa		59
Hatoepoeteh		23
Kelang	1	54
Affahoe di		25
Maffavoy	1	74
Toeban		75
De Christenen op Bonoa, en de Mooren	1	55
	4	77
		602

Onder Het Casteel Victoria zyn 14 Coracora 's.

Noeffanivel	1	33
Seilale		12
Hatoc		39
Oerimeffen		24
De Laha		5
Kilang	1	43
Hatalac		27
Nako		26
Soya beneden	1	61
dito op 't Gebergte		33
Hative	1	65
Hockonalo		19
Halong	1	37
Hative Kitsjil		15
Latoehalat	1	81
Amahoefoe		22
De Laha		6
Ema	1	61
Hockorila		23
Leahari		7
Roeton		15
Maredheyka	1	36
De Roodenberg		22
	8	325

1404

Transportere.	Coracora's.		Manfchap.		
	5	8			
Baguwala	—	—	I	—	40
Soeli	—	—	I	—	31
Way	—	—	I	—	42
Hoctoemoeri	}	—	I	—	68
kleen Hoctoemoeri		—	—	—	10
Alang	—	—	I	—	87
Liliboy	—	—	I	—	88
				14	1078

De *Kust* van *Hitoe* levert op zig zelve zes, en met *Ceram's* deel, 'er onder behoorende, zeven *Coracora's* uyt.

Hitoe-Lama	}	—	I	—	—	81
Hila		—	—	—	—	89
Mamala	}	—	I	—	—	68
Morcla		—	—	—	—	10
Wakkal	}	—	I	—	—	43
Eli		—	—	—	—	19
Senalo		—	—	—	—	20
Ceyt	}	—	I	—	—	33
Hahoctoena		—	—	—	—	32
Lain		—	—	—	—	26
Wafela		—	—	—	—	37
Lebelchoe		—	—	—	—	26
Kaitetto	}	—	I	—	—	23
Wawani		—	—	—	—	19
Tehalaa		—	—	—	—	20
Noekoewali		—	—	—	—	12
Nauw	}	—	I	—	—	26
Hennelatoewa		—	—	—	—	21
Henneloe		—	—	—	—	28
Hennelale		—	—	—	—	25
Binauw		—	—	—	—	22
				24	722	

Op *Ceram* onder *Hitoe*.

Tanoeno	}	—	I	—	—	33
Piroe		—	—	—	—	49
Kerin		—	—	—	—	12
Leflelchoe		—	—	—	—	9
Lackemoy		—	—	—	—	9
Poepoeloewe		—	—	—	—	14
Soamoeri		—	—	—	—	5
Saoli		—	—	—	7	4
					857	

Op 't *Eiland Honimoa* zyn 8 *Coracora's*.

Oelat	}	—	I	—	—	90
Itawakka		—	—	—	—	80
Papero	}	—	I	—	—	70
Tijouw		—	—	—	—	53
Saparocwa		—	—	—	—	21
					314	
				31	3649	

Transportere.	Coracora's.		Manſchap.		
		2	31		
Toehaha	—	—	1	—	526
Sirifori	—	—	1	—	110
Ouw	—	—	1	—	125
Nollot	—	—	1	—	86
Ihamahoe	—	—	1	—	80
Porto	—	—	1	—	116
Harii	—	—	—	—	49
Boy	—	—	—	8	91
					44

3649

Op't Eiland Noeffalaet, zyn 3 Coracora's.

Titaway	—	—	1	—	—	115
Sila	—	—	—	—	—	14
Leynitoe	—	—	1	—	—	36
Abobo	—	—	—	—	—	54
Amct	—	—	1	—	—	64
Nalahia	—	—	—	—	—	42
Akoon	—	—	—	—	—	20
				3		345

Op Groot Ceram zyn 8 Coracora's.

Koelor	—	—	1	—	—	70
Iha	—	—	—	—	—	61
Latoc	—	—	1	—	—	70
Hoewaloy	—	—	—	—	—	45
Elipapoeteh	—	—	1	—	—	50
Anahev	—	—	—	—	—	31
Makariki	—	—	—	—	—	13
Sowahoko	—	—	—	—	—	13
Sepa	—	—	—	—	—	40
Tamilau	—	—	1	—	—	60
Toloeti	—	—	—	—	—	60
Haja	—	—	—	—	—	60
Walaja	—	—	1	—	—	22
Toeha	—	—	—	—	—	20
Leymoc	—	—	—	—	—	30
Folin	—	—	1	—	—	8
Toeloeſy	—	—	—	—	—	13
Hatiahoe	—	—	—	—	—	4
Hatoemeten	—	—	1	—	—	40
Werinama	—	—	—	—	—	50
Tobo	—	—	—	—	—	30
Kifalau	—	—	1	—	—	19
Celor	—	—	—	—	—	30
Kelimoeri	—	—	—	—	—	7
Kelibon	—	—	—	—	—	3
Touw	—	—	—	8	—	25

874

Op, of onder, Larike behooren 3 Coracora's.

Larike	—	—	1	—	—	88
Wackafihoe	—	—	1	—	—	85
				52		5746

Transportere.		Coracora's.	52	Manfchap.	5746
Oeriën	}	—	—	—	52
Aflaloelo		—	—	—	62
		<hr/>		3	<hr/>
					287

Op *Ceram*, onder *Oma* staande, zyn 3 *Coracora's*.

Caybobo	}	—	—	1	—	—	64
Hatoefoewa		—	—	—	—	—	19
Wayfama		—	—	—	—	—	17
Camariën	}	—	—	1	—	—	49
Tihoelale		—	—	—	—	—	20
Seroewawan		—	—	—	—	—	14
Roemakay		—	—	1	—	—	73
		<hr/>		3		<hr/>	256

Op het *Eiland Boero* zyn 5 *Coracora's*.

Tomahoe	}	—	—	1	—	—	27
Polenata		—	—	—	—	—	39
Hoekomina		—	—	—	—	—	34
Maffarette		—	—	—	—	—	34
Fogi		—	—	—	—	—	27
Wav Sama	}	—	—	1	—	—	27
Leliali		—	—	—	—	—	50
Loemaite		—	—	—	—	—	27
Lucela		—	—	—	—	—	43
Tagalifa	}	—	—	1	—	—	42
Ilat		—	—	—	—	—	14
Bara		—	—	—	—	—	14
Maraoelat		—	—	—	—	—	23
Cajeli		—	—	—	—	—	30
Waylola	}	—	—	1	—	—	40
Oelilima		—	—	—	—	—	17
Maffavoy		—	—	—	—	—	30
Ekara	}	—	—	1	—	—	36
Salatti		—	—	—	—	—	20
Lomoy		—	—	—	—	—	28
		<hr/>		5		<hr/>	602
		<hr/>		61		<hr/>	6718.

Deze *Coracora's*, te zamen getrokken, beloo- pen een getal van 61 vaar- tuigen, buiten welke men in de *Lyft* van de Heer *Coyet* 'er nog eenige van *Ceram* ziet, die hier niet opgebracht werden. En 't heugt my dat ik 'er 64 getelt heb; 't geen daar van daan komt, dat deze en gene van *Ceram* dans eens komen, en dan wel eens achterblyven.

VIERDE HOOFDSTUK.

Reglement voor de Coracora-Vloot. Buyten-voordeelen die de Landvoogd voor deze Hongi-tocht trekt. Rapport wegens een Hongi-Tocht, in 't jaar 1705. door de Messrs. Du Rieu, Schulerus, en Munniks, gedaan. Weerbarstigheid der Orangtocha's op Nuniali. Die belast werden mede na Ambon te gaan, om zich te verantwoorden. Dog de Orangkaja belooft van 't gebergte aan 't strand te komen. Klagen van die van Bonoa, Larike, Wakkafihoe, en Assaloelo, over die van Nuniali, als Roovers. Eenige Nagelboomen in de Alfoerische Negry Oelaoeni ontdekt. Die men belast uyt te roejen. Trots antwoord van die van Hatoenoeroe aan onze afgezonden. Land-Tocht van eenig Volk, om na Specery-boomen te zoeken. Door die van Hatoenoeroe belet. Klagen van die van 't Dorp Besi over den Corporaal aldaar, en over Imam Sarassia. Vergadering op Saway, om de Geschillen aldaar af te doen. Nader bericht waarom die van Besi gevlugt waren. En onderzoek van den aangeklaagden Corporaal, en Imam Sarassia. Die alles ontkennen. Gelyk ook meer andere swaarder Beschuldigingen. Klagen van die van Besi zelf, tot bevestiging van 't vorige. Bericht van Orangkaja Lokman, wegens Nova Guinea, en Speceryen aldaar gezien. Zyn groote magt op Kessing. Goeli Goeli beschreven. Beuevens Oerong. En Goemelang, enz. Nader bericht der Orang Tocha's van Nuniali, en klagen over hunnen Orangkaja. De Lyken der verslagenen door Alfoereesen werden by de Cerammers nooit begraven. Instructie van den Landvoogd aan de Leden van den Raad, terzyl by op de Hongi-Tocht gaat. Van het Orangkayen-Feest. En om wat Reden dit Feest gegeven werd. Het getal der Gasten, of der Christenen, in 't jaar 1712. En der vaste Gefondheden. Spiegel-gevegten der Ambonse Grooten na die Maaltyd. Het Feest der Mooren twee dagen 'er na. En 't verdre die maaltyd betreffende. Wat de Landvoogd voor dit Feest in 't byzonder trekt.

EEr deze Hongi-Togt aangaat, zoo is men gewoon het volgende Reglement (zoo als dit in dezer voegen onder deze Landvoogt gedaan wierd, alleen met verandering van den naam des Landvoogds van die tyd) de gansche Vloot der Coracora's, en allen, die daar op gebieden, of vaaren, voor te lefen.

ADRIAAN VAN DER STEL,
Raad Extraordinaris van
India, mitsgaders Gouverneur
en Directeur over de
Provintie Amboina, met
den aankleven van dien,
onder 't beleid van den
Hoog Edelen Heer, JOAN
VAN HOORN, Gouverneur
Generaal, ende de Edele
Heeren Raaden, van Ne-
derlands India, allen den
geenen, die dezen zullen
zien, ofte hooren lezen,
Saluyt, doen te weten:

Het Re-
glement
voor de

ALzoo by de laatste nyttogt der Corre-
corre magt, en meermalen, gere-
marqueert zyn, diversie onordentelykbe-

den, by de Amboineesen, in gebruik, be-
staande principalyk in 't voorby scheppen, Coraco-
ra-vloot.
of wel het al te verre agterblyven van de
Corcor, waar op wy ons bezinden, 't geen
de gemeene man, of scheppers oorzaak geeft,
tot stroperyen, als die, zodanig buiten 't oog
zynde, gewapend, even als openbare vyanden
in de Negryen, en Dorpen, 't zy die
verlaten of niet verlaten zyn, heen en
weer loopen, rooven, en moescoppen, en dat
't zelve gedoente niet alleinig strydig is met
't gebruik in een wel Gepoliccerde Re-
geeringe; maar zulks ook komt te strek-
ken tot afschrikking van sommige Dorpvol-
keren, welke anderzints wel ligt genegen,
ter standhouding, en tot het afwagten der
schepevloot, zyn mogten; dog om den ge-
vreesden overlast, niet en durven, behal-
ven de ongelukken, die uyt zodanige onge-
regeltheden, by handgemeenschap, of an-
derzints, zoude konnen resultereeren; Zo
is 't dat, om 't zelve zo veel mogelyk voor
te komen, goedgevonden is, tot een iders
naryt deze volgende poincten daar tegens
te beraamen.

I.

Ten eersten, zal niemand op de boete
van 25 Ryxd. zig onderstaan, buiten last
of ordre, voor des Heeren Gouverneur's
Corcor uyt te scheppen: maar agter zoo
digt, als geschieden kan, of wel ter zyden
deselke, te blyven, waarom, en op dat
zulx by nagt niet en kome te gebeuren, be-
zorgt werden zal, datter een liggende Lan-
taarn boven aan de mast van de zelve Cor-
cur

cor zal hangen, daar een iegelyk zig na reguleeren kan.

2.

Ten anderen, zal niemant vermogen ergens ten anker te komen, dan alleen na bekomen Consent, het zy dan goedgevonden werd, de beele vloot te doen anker werpen, wanneer een schoot tot een Zeyn gedaan zal werden, gelyk ook geschieden zal, wanneer raadzaam geagt werd het anker te ligten, en weder onder Zeyl, of aan het scheppen te gaan, waar op dadelyk een igesal moeten volgen, zonder uytstel.

3.

In het ten anker komen te beletten, dat de een de ander geen schade toe en brenge, waarom het beoorlyk afzyn, of distantie van den anderen, in het scheppen werd gecommandeerd op verbeurte van zoodanige schade, als willens en wetens daar door mogte hebben veroorzaakt.

4.

Den Gouverneur, na boord keerende om voort te zeilen, zal niemand der Radjas, of Orangkaja's, onderstaan zig, of in persoon, aan land, of met de Corcorre aan de wal op te houden, maar t'elkens, zig mede van land na boord begeven, om den Gouverneur daar mede te volgen, op verbeurte van 6 Ryxdaald.

5.

Elders ter Reede komende, en de Marsch geslagen werdende, zal ider Corcorre, die Zoldaten op heeft, de zelve ten spoedigste na land toe zetten.

6.

De Vloot, ergens geankerend leggende, of voorby scheppende, zullen de Opperhoofden van de selve, 't zy absolute of provisioneële, besorgen, dat de Landsaaten, van die plaats, nog aan tyf, nog aan goederen door haare onderdaanen, niet en werden verkort, waarom byzonder baren pligt wesen zal, wel te letten, wat volk zy Licentieeren van boord te gaan, op pæne van te zullen moeten inslaan voor de misdaad, van haar Corcors-volk, ten zy bevonden wierd, zulks t' eenemaal buiten hun wecten, en ordre, gedaan ware.

7.

Niemand zal vermogen buiten de Reede, daar de Gouverneur ankert, te zetten, als met expres consent, of om reden, dat de engte van die plaats zulks niet mogt toelaten, op 6 Ryxd. boete; vermits het te laat aan land zenden, der Soldaten daar door werdende veroorzaakt, veel tyd consumeerd, en alzo niet alleen het exerceren des diensts belet, en 't respect van den Gouverneur, die daar na telkens moet wagen, gekrenkt werd, maar ook om voor te komen zodanige overlasten, als haar, of imand der zelve, door vyand, of andere moetwilligen, mogte aangedaan werden, waarom onvermogens gesteld werden, om de

zulke tydig de behulpzame hand te kunnen bieden.

8.

Aan eenige plaatsen ten anker komende, zal geene der Radja's, of Orangkajen onderstaan, voor den Gouverneur na land te gaan, en daar by niet personelyk aan land gaat, ook niet als na bekomen consent van den Gouverneur, op een Ryxd. boete, elke reyse, dat ze haar het zelve zullen komen aan te matigen.

9.

In welk District de Gouverneur vergadering laat beleggen, zullen de Orangkajen van die zelve plaats baren rang nevens de Landraad, en van 't Casteel hebben; dog de andere in maniere als volgd; en eerst, die onder 't District van Honimoa sorteren, daar na die van Hila, dan van Haroeko, na deze die van Larike; dan Manipa, en ten laaststen die van Boero, en Amblau.

10.

Buyten noodzaake niet te schieten, of te klakkebossen, 't zy met grof geschut, basen, of handgeweer, op pæne van een halve Ryxd. voor de schoot van de eerste, en een quart Ryxd. voor een musquet, dito.

11.

De Orembaeys tot transport van den Gouverneur na land, en tot dienst van den Fiscaal medegaande, zullen alle etmalen van de Corcorren van scheppers werden voorsien, en zodanig verwisseld; beginnende met den Leytimorlen Landraad, en zoo vervolgens door de andere Orangkajen, te weeten, van ider Corcorre een man, gedurende dat de Hongi zal uytweseu, zonder daar toe nader aanporringe af te wagen; die dan met hare waartuigjens aan dito Orembaeys moeten brengen, en ook weder beoorlyk laten af lossen, ten einde geen 't minste verlet, in den dienst werde veroorzaakt, op 2 Ryxd. boete voor elke reyse, die daar in nalatig zullen werden bevonden.

12.

By noodweer, of andere ongelegenheid; zal de een den ander gebonden zyn, alle hulp en bystand te doen, immers, die naast aan de noodlydende is, op arbitrale correctie.

13.

Ende op dat alles te beter agtervolgd, en nagekomen werde, blyft de Fiscaal der Vloot gelast scherpe toefigt op alle misbruiken te nemen, de overtreders dezer ordre op de eerste Vergaderplaats te Calangeren, ende te besorgen, dat onse goede intentie bereykt werde.

14.

By ontmoetinge van eenigen vyand, het zy Papoesen, of anderen, zullen de Corcorren, door den Gouverneur gecommandeert, om haar te volgen, en was het

mogelyk te verdelgen , of in ons geweld te krygen haar uytterfte devoir , zoo met fcheypen , of zeylen moeten doen , om daar op toe te fetten , als om haar Couragieufelyk te abordeeren , op pæne , dat wegens negligentie , daar over zullen werden aangeklaagd , zoo als men bevinden zal te behooren.

15.

En als de zelve overmeesterd zullen zyn , zoo zullen alle deszelfs inbebbende goederen , manfchappen , &c. by Inventaris pertinent werden opgenomen , en ter eerfter Occafie by publycke venditie werden verkogt tot profyt van de geheele Corcorre-vloot , waaraf aan die gene , die het feyt zal hebben nytgewerkt , een dubbele portie , tegens ider andere Corcorren , mits-defen werd toegelegd.

16.

Dog zoo het geen Corcor , maar een vaartuyg van minder belang is , zal het zelve gebeelyk blyven ten profyten van de gene , die het zal veroverd , en haar devoir daar toe gecontribueerd hebben.

17.

Zulx dat ieder zig wel op zyn boede , en altyt slagvaardig zal moeten houden , om zelfs niet overrompeld te werden.

18.

Waarom een ider met genoegzaam geweer , kruyt , en loot , als nu door ons verfien is , 't geen weder t'huis gekomen zynde , en de Vloot , na gedaane reys , werdende gefcheiden , Pertinent aan onze bedienden , of wel daar toe expref aangeftelde , zullen hebben weder over te leveren , op pæne van vergelding der zelve , te weten , zoo 't zelve niet tegens den vyand , of onnoedig geconfumeerd is.

Aldus Gearreftceerd den 22. October , in 't jaar 1688. door den oud Gouverneur dezer Provintie Amboina , den Ed. Heer Dirk de Haas , en wederom gerenoveert , den 21. October , in 't jaar 1709.

Adr. van der STEL.

Ter ordonnanrie van Welgemelde Ed. Agtb. Heer Gouverneur Adriaan van der Stel.

A. van BRUSSEL.

Secretaris.

Dit werd nu even zo ook in de Maleitfche taal voor den inlander voorgelefen , op dat die geen reden hebben mogt van zig hier of daar over , als of hy daar af geen kennis gehad hadde , te verfchoonen.

Schoon nu de Hongi-togt in een van de ftillte maanden in 't jaar , te weten , in October , gedaan word , zo laat dit niet na , dat deze Vloot meerdaneens , door tuffchen komende ftorm en onweder in groot gevaar van te vergaan geraakt is , aangezien deze Coracora's geen vaartuigen zyn , om 'er Zee mede te bouwen.

In 't Jaar 1697. had de Heer Landvoogd van Wyngaarden geen andere gezigtig 't anker ontrent den hoek van Pella by Boero , tegen den Raad van de Inlanders , en van den Equipagiemeeftter , Van den Berg , geligt hadde , zekerlyk met de ganfche Vloot daar te zullen vergaan.

Zyn Ed. , aan alle de doobleeke wezens wel ziende , dat hier in zulken waren Zee alzo weinig hope van te ont-komen voor hem , met zyne nieuw-uytgevondene Galej (die hy voor zich door de inlanders , en op hun koften , had laten maken , maar die zedert noit meer , fchoon ze 300 Ryxd. gekoft had , gebruikt wierd) als voor alle de Coracora's , was , ging zig op zyn allerbest kleeden , en met zyn paruk , en deegen , opfchikken , op dat hy , hier of daar komende aan te dryven , te eer en te beter uyt zyn gewaad mogt gekend , en onderfcheiden werden.

Zy niet konnende wederom keeren , alzo de Zee te hol ging , gingen ten eerften omzitten , en ontfchepten aldus voor de wind af nog zeer gelukkig dit gevaar , tot dat zy weer op Boero te land quamen . Even zoo is lange jaaren te vooren de Heer Antoni Hurdt ontrent Amblau met 6 à 7 Coracora's elendig in de klem geweest. Ook trof de Heer Cojet eens diergelyken gevaar aan , als hy van Amahey by een donkeren nacht na Noeffalaoet overftak , alwaar hem een fwaar onweder van wind , blixem , en donder overviel , hoewel 't licht van den blixem alleen hem tot het onderfcheiden van de wal , waar op hy anders zekerlyk vervallen zou hebben , gediend had ; tot dat zy zeer verftroid , zommige op Noeffalaoet , andere elders , nog gelukkig quamen te landen . Diergelyken gevaar trof de Coracora-vloot ook in 't jaar 1711. in October aan , in welke , anders de ftillte maand hier te lande het zulk een onftuimig , fwaar-regenagtig en ftormend weder door den nog zeer fterk doorblaafenden Zuid-oostenwind was , dat alle de Coracora's , geen eens , maar verfcheide maalen dachten te vergaan , en niet , dan na 't uytterfte gevaar menigmaalen uytgeftaan te hebben , aan 't Casteel verfchonen . De Coracora van Porto en Haria verging by den hoek

Gevaar
toemyds
by die
Togten
opgeko-
men.

En in 't
byzon-
der aan
den
Heer van
Wyn-
gaarden
en meer
andere.

hoek Riki, ontrent Leahari, gelegen, en verscheide andre kriegten verscheide rampen, die we nu voorby gaan.

Op zulken Hongi-Togt werd Extraordinair aan den Landvoogd, buyten 't geen hy anders trekt, nog een kelder Brandewyn, 200 kannen Arak, 100 pond kaarsen, 80 pond Hollandfche of andre Boter, 80 kannen wyn, 1000 ponden Ryft, en 100 ponden Zout, medegegeven.

Om nochtans een beter bevatting van zulk een Ambonse Oorlogs-vloot, mitsgaders van de zaaken, gedurende de zelve voorvallende, te bekomen, zoo hebben wy niet ongevoegelyk geagt zeker rapport van diergelyken togte, door zekere daar toe aangestelde Gecommitteerden in den naame des Landvoogds Coyet gedaan, hier in te lassen.

Rapport, by forme van Dag-Register overgegeven door ons ondergefz. Willem du Rieu, Secretaris van Politie, Carolus Schulerus, Secretaris van den E. Agtbt: Lantgerigte, en den Assist. Jan Louis Munniks, aan den Wel Ed: Heer, BALTHAZAR COYET, Gouverneur, en Directeur, dezer Provintie AMBOINA, met den Reforte van dien, wegens onze Reyse benoorden Ceram, en 't volvoeren der Commissie, ons door zyn Wel Edele Agtbt: aanbevoelen.

Wel Ed: Agtbt: en Gebiedende HEER:

In 't Jaar 1705. Vrydag den 23. Oetober, gedaan.

NAar dat wy in alle needrigheid des morgens affcheid van U Ed: Agtbt: hadden genomen, begaven wy ons met de Comp^s. Orembaay van 't Comptoir Larike, van daar naar de Ley, alwaar de Corcorren met ons naar Ceram gedeflineerd, ten anker lagen, alwaar aangekomen zynde, naar eenigen tyd op de Tifa en Gong hebben laten slaan, om 't absente volk te waarschouwen. De Radja van Oelat verzogt, dat een van de Corcorren moegt werden aangesteld, om als Gnaatoedi of weg-wyzer voor uit te zeylen, alzoo hy zeide noit dien weg gepasseerd te hebben, en derhalven daar van onkundig te zyn, waar op hem gevraagd zynde, of dan geen van zyn Corcorren-volk zulks bekend was, en ons derhalven de weg zoude konnen

wyfen, antwoordde hy zeer weinig lieden op de Corcor te zyn, die deezen Togt voormaals gedaan hadden, en dat die gene, die 'er waren, maar gemeene Massanajers, en derhalven onbequaam, om ons aanwyfing te doen, waren. Derhalven, om in geen verlegentheid te geraken, de gedaghten latende gaan, wie daar toe wel de bequaamste zoude wezen, konden niemand beeter vinden, dan de Corcor van Bonoa, zynde een snel schepper, en welkers Orangkaja *Titameten* continueel Ceram bevarende, en by gevolge die passagien kundig, wy den zelve daar toe aantelden, en hem daar van de weet lieten doen, waar na wy van de Corcor Oelat, de gewoone Zeynschoot tot 't ligten der dreggen deden, rakende voorts de Corcorren, tot deeze expeditie behoorende, aan 't scheppen: ten half negen passeerden wy de Negrye Assaloelo, op welkers strand de Inlanders op haar manier in de wapenen gerangeerd stonden, en met doen van eenige schooten, als ook met het swaeyen van haar vlag, of vaandel, ons salueerden. Even over neegen uren passeerden wy de Negrye Oerien, en ontrent 10 uren avanceerden wy tot voor Negry Lima, alwaar een posthouder, aldaar beschyden, aan boord quam, om na de gestalte der Hongi te verneemen, aan wien wy (voor zo veel als wy kundig waren) berigt hebbende gedaan, de zelve aanstonds weder vertrok, steekende wy van daar regt over naar den Hoek van Siel, of den droogen Ryft-hoek, welken ontrent een uur naar de middag genaderd zynde, en den zelve regt op syde hebbende, konden wy door de verbaarlyke snelle en contrarie stroom niet verder advanceeren; niet tegenstaande wy van een uur tot 5 uren toe met alle magt lieten scheppen, en vonden ons op de zelve tyd, in plaats van voorwaards, ver agterwaards gezet te zyn. Derhalven wy, om niet genootzaakt te zyn de geheele nagt daar vrugteloos te moeten scheppen, geraden vonden even aan de binnenkant van Ceram een bequaam ankerplaats te zoeken, zo dat wy omtrent 6 uren aan de strand Laoema de dreggen lieten vallen, en daar op het gewoonelyk Avond-Gebed, met het singen van een veers uyt een Psalm, volbragt wierd.

Even naar 't doen van 't Gebed quam ons aan boord de Capt. *Kelliben*; gend. *Patipoeti*, verfoekende te mogen werden gelicentieerd; om langs de binnenkust van Ceram naar huys te rug te keeren, onder voorgéeven, dat zyn onderhebbende Corcor gansich oud en onbequaam zoude zyn, om zoo langen Reife met ons te konnen doen, waar

van hem het teegendeel wierd gedemonstreerd, met hem te zeggen, dat deezen dag zyne Corcor de vlag vry beter, en nader gevolgd had, dan veele der andere Corcorren, en dat zulks gansch geen teeken van eenige onbequaamheid was, en dat zyne Corcor, niettegenstaande zy klein was, egter beeter op 't water lag, en tegen de zeer hol gaande Zee beeter konde opreizen, dan een groote en sware Corcor, dog deeze remonstrantien hem niet konnende belletten, van nog nadere instantie doen, wierd hem te gemoet gevoerd, dat het niet genoeg was op den bestemden tyd, met zyn Corcor tot 't bywoonen der Hongi op Amboina te komen, en dan weer te willen vertrekken, maar dat zyn plicht ook vereischte de Hongi te volgen, werwaards dezelve schepte, en dat hy, zulks van te vooren wetende, zig van een bequaam vaartuijg ten dien einde moest voorzien, of dat het anders naar onwilligheid tot den gewoonen Hofdienst aan de Comp^e. fmaakte, vragende hem verders af, waarom dit zyn verfoek niet aan U Ed^e. Aghtb: had gedaan, waar op hy ten antwoord diende, dat hy door ouderdom, en bygevolgedoor swakheid van memorie, zulks vergeeten had, naar alle welke redenkavelingen, en vertooningen wy, hem, onder 't drinken van een loopje, vermaanden de bevelen van U Ed^e. Agtb: zyn gebieders, bestaande daar in om ons benoorden Ceram om te volgen, met alle bereidwilligheid naar te komen, en daar door te toonen, dat hy een regt onderdaan van de E. Comp. was, 't welk hy eyndelyk aanneemende daar op vertrok. Even naar deszelfs vertrek quam aan boord de Radja van Kellemoeri, met den Orangkaja van Selor, met het zelve verzoek, en onder het zelve voorgeeven, die even zodanig gehandeld wierd, als hier booven van Capitein *Kelibon* vermeld staat, met deeze verandering alleen, dat op de vraag, waarom 't zelve verzoek niet aan U Wel Ed. Aghtb. hadde gedaan, hy Radja *Kellimoeri* antwoorde, zulks op Larike gedaan te hebben, dog door U Wel Ed: Aghtb: geantwoord te zyn, dat het toestemmen van 't zelve verzoek aan den Fiscaal van de Vloot stond, van welk voorgeeven hem de loofse uytvinding ernstelyk zynde voor oogen gesteld, en hy daar over bestraft, wierden zy beide onder 't drinken van een soopje of twee geditteerde, en geordonneerde de vloot te volgen.

Zaterdag den 24. October, 's morgens ontrent 4 uren wierden op gewone Zynschoot de dreggen weder geligt, passeerden gemakkelyk den droogen Ryf-

hoek. Ontrent een half uur verder geschept zynde, zagen wy eenige zeer groote stukken van klippen hol overbol tot een tamelyke hoogte in zee leggen, zynde de zelve afgeffort van een daar regt boovenstaanden hoogen klippigen berg, zynde vervaarlyk om aan te schouwen, 't geen ons door Orangkaja *Titameten* verhaald wierd door de laatste aardbeving veroorzaakt te zyn.

Weder een half uur verder zagen nog zodanige afvalling van gebroke klippen, dog niet zo veel, nog zo groot, als de boven gemelde, passeerende deezen dag verders Cambello, Lessidi, en Erang, met swaar hol water en een verbolgene Zee, dog door den teegenstroom geen kans verders ziende, om 't Nassause Gat te passeeren, quamen wy na de middag ontrent 3 uren op Ajer Mira ten anker; dog niet lang daar na de wind favorabel zynde, en het water beginnende te wassen, ligten wy de dreggen, en passeerden ontrent 5 uren tegens den avond de enge van de Nassause Vloot, komende wyders des avonts ontrent half agt op Assahoedi ten anker; alwaar het Gebed weder als op gisteren gedaan wierd. Alhier zonden wy de Orembay na een Corcor, die, geduurende de geheele na de middag verre agter uyt geweest zynde, nu quam op zetten, om te verneemen, wat de reeden van zyn lang agter blyven was geweest, en wierd de zelve bevonden te zyn, de Corcor van Abobo, klagende het hoofd van dien door voorz. hol water en sware dyningen in groot gevaar, en zyn Coreor haast vol water geweest te zyn; hoedanige klagten ons door den Pati van Liliboy mede gedaan wierden.

Zondag den 25. October, even voor 't lumieren van den dag, wierden op de ordinare Zeynschoot de dreggen weder geligt, zeilende met een favorable wind tot in de bogt van Cawa, alwaar wy op de middag onze dreggen lieten vallen, op dat het Hongi-volk zig onder tusfchen van water zoude kunnen voorzien (waar aan zy klaagden groot gebrek te hebben) en zulks gedaan zynde, wierden de dreggen des namiddags ontrent half drie uren weder geligt, zeilende voorts den klippigen hoek van Tanoeno voorby, op welke hoogte wy dwars van ons ontrent 3 mylen 't zeewaard in, een Zyl zagen, zynde een reedelyke groote Chialoup, stellende zyn cours dwars naar 't Eyland Bonoa, scheppende vorders voort tot des nagts ruim 11 uren, wanneer voor de Negrige Nuniali de dreggen lieten vallen, komende daar op een praeuw aan boord van den Orangkaja van Lissabatta, om
ons

ons alhier te verwelkomen, en bekend te maken, dat dezelfs Corcor alhier aan strand gereed lag, om de Hongi te volgen, dog dat die alleen wagtte naar de Massanajers, die de Negry Nuniali, als met Liffabatta een Corcor schepende, moest contribueeren, om de zelve Corcor te bemannen, verzoekende hy, dat wy, om zulks te verhaasten, den Orangkaja van Nuniali geliefden aan te pressen, 't welk hem beloofd zynde, en daar op een soopje gedronken hebbende, vermits 't reeds laat in de nagt was, hy van boord gedimiteerd wierd, met ordre, om eenige van zyn volk naar boven te zenden, om den Orangkaja, en Orangtoeha's, van onze komst te verwittigen, en tot afkomen aan te manen, alzo wy de zelve eenige noodige zaken van U Wel Ed. Aghtb: hadden bekend te maken.

Weer-
barltig-
heid der
Orang-
toeha's
op Nuni-
ali.

Maandag den 26. dito, 's morgens, met het aanbreeken van den dag verscheen een praeuw aan ons boord van den Orangkaja Kakiassan van Nuniali, met desselfs 6 Orangtoeha's, genaamd *Elak Sullatoc*, *Elak Casifi*, *Elak Hatikoc*, *Elak Manoecelekoe*, *Elak Makatita*, en *Elak Lekapole*, ons verwelkomende, de welke eerst met een soopje of twee zynde geregaleerd, begaven wy ons met de zelve naar land, en voorts naar de Baleeuw, of 't Raadhuis, alwaar de militia daar van te vooren verwittigd zynde, reeds in 't volle geweer stond, zo ook de Natos der Corcor met schild en swaard gewapend, die rondom de Baleeuw een kring geslagen hadden, werdende voor eerst den Orangkaja, en Orangtoeha's van Nuniali, in gevolge U Wel Ed. Aghtb. geëerde ordre, afgevraagd, of aldaar niet verre van strand ook eenige groote Casassa-boomen vielen, om groote balken, bequaam tot swaare gebouwen, daar van te kappen, waar op ons tot antwoord wierd toegediend, van ja, dat de zelve daar de geheele strand langs, en niet ver van de zelve, in genoegzame meenigte vielen, ter dikte van ander half voet in 't vierkant, en 24 à 30 voeten lang. Vorders haar Orangtoeha's af gevraagd zynde, of de beschuldigungen; door den Orangkaja, Kakiassan, tegens haarlieden ingebragt, waar waren, vandat wanneer op Nuniali Comp^s. Brieven aan quamen, die na Bonoa, of Saway moesten voort besteld worden, zy Orangtoeha's, om zulks te verrigten niemand van haar onderhoorig volk wilden contribueeren, waar door de Orangkaja genootzaakt was zulks door zyn eigene slaven te doen effectueeren, zo antwoordde de Orangtoeha *Elak Sullatoc* uyt naam van haar allen met een groote Assurantie, dat

zulks waar was, en zy zig aan de bestelling van Compagnies Brieven niet gelegen lieten zyn; dog aanstonds bemerkende, dat dit zyn zeggen vry stout was, verdraide hy wederom zyne woorden, en zeide, dat de Orangkaja een Compagnies brief had ontvangen, dog dat zy te dier tyd in 't vieren van eenige plegtigheden van haren Godsdienst zo bezig waren geweest, dat geen een man konde gemist worden, om de brieven te bestellen, 't welk door den Orangkaja zynde teengesproken met te zeggen, dat zulks onwaarsagtig was, en dat het, niet eens, maar meermaalen, was geschied, dat hy de Marinjo van de Negry met Compagnies brieven by alle de Orangtoeha's in 't rond had gefonden, zonder dat een van allen de zelve had willen aannemen te bestellen, welk zeggen van den Orangkaja door den Marinjo, genaamt *Maca-tita*, volkomen wierd geconfirmeerd, waar na de Orangtoeha's werdende afgevraagd, of zy dan altyd, als Compagnies brieven aldaar aan quamen, juist met de plegtigheden van haren Godsdienst bezig waaren, welke vraag zy niet konnende oplossen, de zelve met stilswygen beantwoordden. Haar vorders afgevraagd zynde, waarom zy (ingevolge U Wel Ed. Aghtb. gerespecteerde ordre, die zy als Compagnies onderdaanen verplicht waren te gehoorfaamen) haar Negry in 't gebergte niet verlieten, en beneden aan 't strand een bequame plaats uitkoosen, om daar een nieuwe Negrye te maken, en waarom zy de reeds geextrueerde wooningen onbewoont lieten staan, waar door zy genoegzaam te kennen gaven, maar schynvrienden, en in der daad vyanden der E. Compag^e., te zyn, en dat zo zy obstinaat bleven met in 't gebergte te willen blyven, de Comp^e., in plaats van haar te assisteeren tegens de overvallen haarer vyanden, tot andere gedagten zoude moeten komen, met haar ten proye haarer vyanden over te laten, en zelfs middelen in 't werk te stellen, om haar over oppositie tegens Comp^s. bevelen zodanig te straffen, dat het haar, en hare nakomelingen, smertelyk zoude vallen; waar op de Orangkaja *Kakiassan* voor eerst antwoorde, dat hy altyd bereidwillig was geweest, om Comp^s. bevelen naar te komen, en altyd, met zyne Negrye aan strand te verplaatsen, daar van blyken had willen geven, dog dat zyne Orangtoeha's zig altyd tegen dit zyn goed voorneemen hadden geopposeerd, en onwillig geweest ymand van haare onderhoorige met der woon naar beneden te licentiëren. De Orangtoeha *Elak Sullatoc* voor zyn medemaats,

en zigzelveu, 't woord nemende, antwoordde wederom met groote onbeschaamtheit, en Assurantie, dat hy ten tyde dat *Ernst Gnipping*, doenmaals Secretaris van Politie, als Admiraal met eenige Corcorren in voorige tyden op hare stranden was, de zelve hem belast hadde, van Lakaela op Nunialy te komen wonen, 't geen hy agtervolgd had, derhalven hem vreemd dagt, dat hy nu weder van woonplaats veranderen, en aan strand zoude moeten komen wonen, en dat, niet tegenstaande zy de E. Comp^e, als haar Opperheer, erkenden, 't egter in haar magt stond te wonen, zodanig, en waar zy wilden, zonder dat de E. Comp^e haar daar in konde constringeeren. 't Gemeene volk mede ondervraagd zynde, waarom zy nalatig waren, in Comp^s. bevelen te gehoorfaamen, met onwillig te zyn tot Compagnies brieven te bestellen, en met 'er woon in 't gebergte te continueeren, antwoordde de zelve daar op, dat zy afhangende waren van haren Orangkaja, en Orangtocha's, en der zelve bevelen in alles moesten gehoorfaamen, en door de zelve niet werdende geordonneerd Compagnies brieven te bestellen, zulks op haar eigen autoriteit ook niet vermogten te doen, en den Orangkaja, en Orangtocha's, met 'er woon in 't gebergte blyvende continueeren, zy ook niet dorsten zig van de zelve te separeeren, en haar wooningen aan strand te extruceeren.

Naar welke wederzyde vragten en antwoorden, dan nacukeurig onderzocht werdende, wie wel de voornaamste roervinken of belhamels van alle deeze ongereegeltheeden waren, wierden de zelve bevonden te zyn de Orangtocha's *Elak Sullatoe*, *Elak Casifi*, *Elak Hatikoe*, en *Elak Manoeelekoe*, de welke daar op ook ondervraagt zynde, of eenige klagten tegens den Orangkaja *Kakiasfan*, hadden in te brengen, antwoordden eenmondig van neen, niets ten zynen lasten te kunnen voortbrengen, weshalven haar zynde aangezegt, dat zy vier Orangtocha's (ingevolge U Wel Ed. Aghtb. gehonoreerd bevel) met ons zouden moeten naar Ambon vertrekken, om zig teegens de beschuldigingen van haren Orangkaja voor U Wel Ed. Aghtb. te defendeeren, nam de Orangtocha *Elak Sullatoe* wederom het woord op, en antwoordde, dat de Comp^e haar believen met hem doen mogt, of hem vermoorden, of in de ketting slaan, zoals de zelve goet dagt, dog de andere Orangtocha's beantwoordden deeze stelling maar met stillwygen, waar op dan verders de Orangkajen, en de twee overige Orangtocha's, *Elak Macatita*, en *Elak Leka-*

pole, werdende afgevraagd, of zy nu bereid waren, en in opregtigheid aannemen, in vervolg Compagnies bevelen stiptelyk te observereeren, en met haar Negerys-volk op strand af te komen, onder toefegging, dat, zulks doende, de E. Comp^e haar als trouwe onderdaanen zoude aanmerken, en beschermen tegens alle overlaf, die zy van haare vyanden zouden te verwagten hebben, daar, zulks niet opvolgende, zy, tot teeken van Compagnies gramfchap over hare wederspannigheden, niet anders als 't tegendeel zouden moeten beproeven, waar op de Orangkaja antwoorde, daar toe altyd bereid te zyn geweest, en nog te zyn, en als een trouw onderdaan van de E. Comp^e te willen leven en sterfen, dog, zo als de Orangtocha's gereed stonden zig op de zelve vraag te verklaren, quam de Marinjo *Macatita*, by den Orangtocha *Elak Macatita*, hem aanstootende, en zeggende, dat hy zulks niet zoude bekennen, 't zelve wel tot drie malen repeterende, 't welk door ons duidelyk verstaan zynde, en hy Marinjo, op afvragen, ook niet ontkenkende zulks gezegt te hebben, wierd hem al mede aangezegt met de bovengemelte Orangtocha's naar Ambon te zullen moeten vertrekken, om zig wegens het voorfz. te verantwoorden, en ter Judicature van U Wel Ed. Aghtb. gesteld te worden, 't geen hy met stillwygen beantwoordde, werdende daar op de zelve vyf perfoonen onder goede opzigt na boord der Moorsche Corcorren gezonden, te weeten:

Elak Sullatoe, op de Corcor van Bonoa.

Elak Casifi, op de Corcor van Waccasihoe.

Elak Hatikoe, op de Corcor van Tomocara.

Elak Manoeelekoe, op de Corcor van Assaloelo, en

Marinjo Macatita, op de Corcor van Larike.

Naar wegvoering van welke 5 Perfoonen, de voorfz. twee Orangtocha's, *Macatita* en *Lekapole*, ook toetstenden in de beloften van den Orangkaja *Kakiasfan*, zeggende, dat zy dezelve trouwelyk zouden naarkomen, neemende zy met haar drien aan, binnen de tyd van twee maanden haar Negrye van gebergte aan strand te transporteeren; dog haar daar op vertoond werdende, dat zulks de eerste maal niet was, zy lieden de E. Comp^e met goede beloften, en niet naarkoming van de zelve hadden misleid, en dat het nu de laatste maal zoude weesen, weshalven zy zig had-

Die belast werden mede na Ambon te gaan, om zich te verantwoorden.

Dog den Orangkaja beloofd van 't gebergte aan strand te komen.

hadden te wagten Compagnies geduld te veel te tergen, of zouden door verfwaring van straf, daar van gevoelen hebben, dog zy perſiſteerden by haar beloften, met toezegging de zelve opregtelyk te zullen naarkoomen.

Waar na de Orangkaja *Kakiaſſan*, die ons in deezen niet geheel onſchuldig ſcheen, nog in 't byzonder ernſtiglyk vermaand wierd, zyne beloften wegens 't transporteeren zynere Negerye aan ſtrand als nu na te komen, door dien de Orangtoeha's, die hem altyd daar in (volgens zyn zeggen) gedwardsboomd hadden, nu van hem afgevoerd wierden, en hy derhalven geen onſchuldiging konde by brengen op der zelve onwilligheid, weshalven, by langer vertoeven in 't volvoeren van zyne beloften, hy klare preuven zoude geeven, dat het altyd alleen zyn ſchult was geweest, en niet der Orangtoeha's, die die nu op zyne beſchuldiging na Amboina moeſte vertrekken, alle 't welke hy Orangkaja nogmaals met betuigingen van getrouwe onderdanigheid tegens de Ed. Comp^e. beantwoordde, hem Orangkaja, ende Orangtoeha's ook verders afvragende, of, by aldien de E. Comp^e. voorſz. Coeffaſſa-balken mogte benodigt zyn, zy wel genegen zouden weſen de zelve voor de E. Comp^e. te kappen, 't geen zy beantwoordden, dat, haar zulks aanbevoelen wordende, zy zig altyd bereidwillig zoude toonen, die beveelen te volbrengen, en op afvraag of daar ontrent geen ander bequaam timmerhout te vinden was, antwoordden zy van neen, buiten voorſz. Coſaſſa-hout geen ander, of dat bequaam was, aldaar te groejen.

Klagten van die van Bonoa, Larike, Waccaſihoe, en Aſſaloelo, over die van Nuniali, als Roovers.

Verders quamen de Orangkayen van Bonoa, Larike, Waccaſihoe, en Aſſaloelo haare klagten inſtitueren tegens die van Nuniali, over dat de zelve zonder Pas-cedul tot voorby den hoek van Tanoeno quamen, onder pretext van te viſſchen, als anderzints, dog dat zulks inderdaad alleenlyk maar was, om te moeskoppen, te rooven, en te moorden, waar van de voorſz. Orangkaja's zeiden reeds aan haar onderhoorige exempelen gezien te hebben, en dat by navorſching van de daders, zulks altyd gelegd wierd op de daar ontrent woonende Alfoereefen, daar in tegendeel die van Nuniali, daar in ſtilheid komende, en weder vertrekken, niet zonder groote reeden daar van door haarlieden geſuſpecteerd wierden, verzoekende uit dien hoofde, dat de ingezetenen van Nuniali zoo ver buiten haar diſtrict willende gaan viſſchen, of eenige andere beſigheden verrigten, geordonneerd mogten werden, daar toe alvorens een

pas van den gepoſteerden Corpi. tot Saway te halen, met expreſſie der namen van de zelve inlanders, die derwaards zouden vertrekken, op dat, eenige roof, of moorderyen geſchiedende, men 'er na konde vorſchen, of die van Nuniali te dier tyd daar geweest waren, en alzo den regten dader uytvinden, welk verzoek wy haar Orangkaja's beloofden aan U Wel Ed. Aghtb. te zullen voordragen, op dat zy U Wel Ed. Agtb. gereſpecteerde diſpoſitie daar op mogten erlangen.

Insgelyks klaagde de Orangkaja van Liſſabatta, dat, ten tyde van de Ed^e. Heer Gouverneur, *Dirk de Haas* Zaſ. dezelfs Negory's volkeren zig van die van Nuniali hebbende geſeparceerd, zedert die tyd nog verſcheide van zyn onderhoorigen by die van Nuniali waren verbleven, en door dien zyne Negerye als nu op Saway quarts-dienſt moeſt præſteeren, en de zelve zeer ſwak van manſchap was, verzogt hy, dat die van Nuniali mogten geordonneerd werden, dezelve zyn onderhoorigen hem weder ter hand te ſtellen, om naar zyne Negerye te voeren, waar op wy hem ten antwoord dienden, dat, U Wel Ed^e. Aghtb. met het gros der Hongi-vloot binnen 2 à 3 dagen ſtaande te volgen, hy Orangkay 't zelve verzoek aan U Wel Ed. Aghtb. zelfs konde doen, om U Wel Ed. geëerd goet vinden daar op te verſtaan.

Werdende verders, op verſoek van den zelve Orangkay, die ons een Pas vertoonde van den gepoſteerden Corporaal tot Saway, gedateerd den 20. October, waar by hy gelicentieerd wierd zig met zyne Corcor by de Hongi te verwoegen, den Orangkaja van Nuniali bevolen de behoortlyke Manſchap te formeeren, om de Corcor van Liſſabatta te helpen bemannen, en van ſtrand, daar dezelve opgehaald lag, in zee te brengen, 't welk door den zelve aanſtonds geeffectueerd wierd, en wy, hier niet nodigs meer hebbende te verrigten, vertrokken naar boord, alwaar ontrent half elf uren op de gewoone zcynſchoot de dreggen geligt wierden, en de vloot voorts aan 't ſcheppen raakte. Even naar de middag, quam aan ons boord de Orangkaja van Hatilen, met die van Hatoewe, die met haar Corcor by de Vloot waren gekomen, om ons te verwelkomen, de welke ons, op afvraag, waar de Corcor van Saway en Beſi bleef, berigt gaven, dat de Corcor van Saway ſchepvaardig had geleegen, dog dat de Negery Beſi, die de zelve Corcor, neevens die van Saway moeſt helpen bemannen, zich, nu drie dagen geleden, met d'Orangkaja en al, boſch-

waars in hadde begeeven , zonder dat zy op onze afvraag ons eenige reden van dit wegvlugten konden geeven.

Een half uur naar dato quam een Orrembaey mede aan boord, met *Imam Sarafa* van Saway , die ons een brief overhandigde van den Corporaal, *Jurrien Springveld* tot Saway, aan U Wel Ed. Agtb. geaddresséerd, welke wy onder ons hielden, om ter gelegene tyd dezelve schuldpligtig aan U Wel Ed. Agtb. voord te betellen, verhalende ons den zelve *Imam Sarafa* mede het wegvlugten van die van Bessi, gelyk hier vooren vermeld staat, zonder al mede (volgens zyn zeggen) de reden van dat gedoente te konnen uytdrukken.

Eenige Nagelboomen in de Alfoereefche Negerye, Oelafieni, ontdekt.

In de Bogt van *Bolela* quam een Orrembay aan ons boord, met den Orangkaja van *Saleman*, genaamt *Mattaboea*, vertoonende een pas van den Corporaal voormeld, waar by hy nevens agt koppen wierd gelicentieerd, om in de Negerye der Alfoereefen, genaamt *Oelafoeni*, eenige Nagelboomen op te speuren, en, naar verrigting van saaken, weder te rug te keeren, zynde de zelve pas gedateerd den 23. van de loopende maand October.

Die men belaft uit te roejen.

Met de zelve Orangkaja *Mattaboea* verscheen mede aan boord den Alfoereefen Radja, *Elak Saulatoe*, Radja van *Lakaela*, als 't gebied hebbende over het Distrikt, alwaar voorz. Nagelboomen zouden staan, de welke, daar op ondervraagd zynde, verklaarde, dat ter plaatse voorz. 6 à 7 groote Nagelboomen waren staande, met presentatie, zo 't ons geliefde volk mede te zenden, de zelve aan te wyfen, en die te laten extirpeeren, waar op wy goedvonden alhier een Corporaal met 4 schildergasten aan land te zetten, die zig, nevens 20 inlanders van de Corcor van Tomoera, behoorlyk van bylen en parangs voorzien, onder geleide van de zelve *Mattaboea*, en *Elak Saulatoe*, die ook beloofde nog 20 van zyn onderhoorige Alfoereefen daar by te zullen geeven, ter plaatse meer gemeld zouden transporteeren, om de uytroeying van voorz. Nagelboomen te doen, en nauwkeurig naa te speuren, of 'er geen meer van dito slag aldaar gevonden wierden, also ons *Titameten*, Orangkaja van *Bonoa* berigtte sekerlyk te geloven, dat 'er meer van dito boomen stonden, als 'er op gegeven waren, met last om dan daar mede ook zodanig te handelen, vermanende verders hem Radja *Lakäela*, onder 't drinken van een soopje, en met beloften van recompens, nadere onderzoeking na speceryboomen onder zyn Distrikt in 't werk te stellen, en daar van behoorlyke aanwyfing te doen, 't geen hy aannam te zullen volbrengen,

werdende hem verders ook aangezegt, dat nu hem op zyn verzoek zoo veel Comp. volk wierd medegegeven, om de bewuste extirpatie te doen, hy derhalven goede zorg moest dragen, dat geene der zelve op dien togt eenig quaad wedervoer, also hy daar voor aansprekelyk zoude wesen, waar op hy met woorden en gebeerden betuigde zyn hoofd daar voor te pand te stellen, en zoo de zelve lieden eenig quaad wedervoer, hy 't zelve gaarne wilde verliefen.

Hier op wierden de behoorlyke ordres gezonden, om de voorz. militairen, en 't volk van Tomoera aan land te doen komen, en den Orangkaja van Tomoera verders belaft met zyn onderhebbende Corcor aldaar zoo lang te vertoeven, tot dat de voorz. uytgezonden van hare expeditie weder te rug quamen, en als dan ons maar aanstonds naar de strand Wapoeal, even voorby Maloan, te volgen, dog indien wy van daar reeds mogten vertrokken zyn, zy ons als dan maar regt door op Saway zouden komen opzoeken.

't Zelve nu alles weder zoodanig befteld zynde, en om geen tyd te verliefen, geraakten wy na twee uren weder aan het scheppen, passeerende ontrent halfvier uren de Alfoereefche Negeryen *Cassili*, en nog een andre, aan den top van een zeer hoog gebergte gelegen. Wy advanceerden ontrent in 5 uren tot voor 't strand van *Maloan*, alwaar onze *Gnatohoedi*, *Titameten*, ons waarfchoude, dat het hier tyd was met de vloot te ankeren, om dat, tot de strand van Wapoeal voortscheppende, daar geen goede reede voor de Vloot geduurende de nacht was, dog hem daar op vertoonende, dat wy alle mogelyke spoed moesten aanwenden, en geen de minste tyd verlooren laten gaan, en dat wy mogelyk nog des avonds de volkeren van *Loemäela*, en *Hatoenoeroe* zouden konnen laten afroepen, waar op hy, *Titameten* zeide, dat aan de strand van Wapoeal alleenlyk voor 3 à 4 Corcoren bequame anker-plaats was, om des nagts in veiligheid te konnen leggen, en niet voor de geheele Vloot, weshalven wy vaststelden met de Corcoren van *Oelat*, *Bonoa*, en *Lissabatta*, voor uyt te scheppen, en de restceerende Vloot voor *Maloan* ten anker te laten, met aanfegging van 's anderendaags met 't lumieren van den dag ons te moeten volgen, 't geen dan zodanig in 't werk gesteld wierd, gaande de voorn. drie Corcoren weer aan 't scheppen: en quamen verders ontrent 7 uren des avonds voor de strand *Wapoeal* ten anker, waar op wy raad pleegden, wat middelen door ons nu best in 't werk

werk dienden te werden gesteld, om de volkeren van Loemäela, en Hatoenoeroe, af te doen komen, en, naar goede informatien, bevonden wy, dat d' Inlanders van Nuniali met dezelve Alfoereefen wel in 't beste verstand leefden, zoo dat beslooten wierd eenige van die inlanders naar voorz. Negeryen toe te zenden, en de voorz. Alfoereefen uit Compagnies name te laten verzoeken af te willen komen, alzo wy van noodige zaaken met haar hadden te handelen, naar welk besluit de Orangkaja van Nuniali, met Lissabatta te zamen schepende, aan boord zynde ontboden, hem aangezegt wierd, ten eynde voorz. 6 of 7 van zyne onderhoorige te moeten derwaards zenden, en, zo 't mogelyk was, nog dezen avond, om zoo veel tyd uyt te winnen, als doenlyk was; dog de zelve Orangkaja antwoorde, by avond zulks niet te kunnen geschieden, maar dat hy s'anderen daags s'morgens met het lumieren van den dag bereidwillig was, zyn volk ten eynde voorz. af te zenden; dog op onze zyde egter werdende geurgeerd, zulks nog s'avonds te moeten geschieden, om dat anders te veel tyd verloren ging, en hy egter by d'onmogelykheid perfliterende, wierd hem dan belast zyn volk, 't geen derwaards zoude gaan, met het lumieren van den dag te doen vertrekken, en hy met het drinken van een soopje weder naar boord gedimiteerd, naar het welke het behooryke avond Gebed naar behooren wierd gedaan.'

Dingsdag den 27. dito, 's morgens met het lumieren van den dag, vertrokken van hier 8 inlanders van de Negerye Nuniali, met schild en swaard gewapend, naar Loemäela, en Hatoenoeroe, om aldaar te verrigten, 't geene op gisterigen datum in deesen genoteerd staat.

Ontrent 7 uren quam alhier mede ten anker het refterende van onze Vloot, die op gisteren aan de strand van Maloan gebleven waren.

Trots
ant-
woord
van die
van
Hoetoe-
noeroe
aan onze
afgezon-
denen.

Ontrent ruim 10 uren quamen de hier vooren gemelte 8 inlanders van de Negery Nuniali weder te rug, de welke ons tot rapport bragten, dat zy geavanceerd zynde tot dicht by de Negery Hatoenoeroe, aldaar gevonden hadden den Soon van den Radja van de zelve Negery, genaamd *Latoe Loematapoetch*, verzeld met eenige andere Alfoereefen van die Negery, als wanneer de Nunialiers haar last aan den zelve bekend maakten, die daar op haarlieden tot antwoord dienden, dat haar gewoonte noyt mede gebragt had, op ontbod van de E. Compe. af te komen, en dat zy derhalven tot zulks te doen nog onge-

genegen waren, ook dat zy stonden onder het hooger gezag van den Radja van Sahoelau, en buyten zyne ordren niet vermogten af te koomen, dog zoo hy Radja *Sahoelau* zelfs wilde afkomen, zy als dan geneegen waren hem te volgen, en neffens hem by de E. Compe. aan strand te komen, dog, volgens geveve last, die van Nuniali ons verzoek nogmaals herhalende, met te zeggen, dat haar geen leet zoude geschieden, en dat men Compagnies wegen alleen ergens over met haar wilde spreken, bleven zy Alfoereefen egter by haar voorgaande weigering perfliteren, zoo dat die van Nuniali vrugteloos moesten aftrekken.

Waar over dan gedelibereerd zynde, hoedanig, men nu best op een andere wyse deze Alfoereefen tot afkomen zoude disponeeren, ten dien eynde alle de Opper-hoofden der alhier present zynde Corcorren aan boord van den Admiral zynde verscheenen, wierd beslooten ontrent 150 man van het Corcors-volk, onder een escorte van een Corporaal, en 6 soldaten, derwaards te zenden, met dusdanige ordre, als hier onder vermeld staat.

Dat alle het Corcors-volk zig behooryk van schild, en swaard, hasagajen, bylen, en parangs, zoude voorzien.

Dat voor af egter in 't gezigt van de volgende zouden marcheeren 10 inlanders van de Corcor van Lissabatta, en Nuniali, zo om de weg aan te wysen, als om nogmaals te zien, dat zy de Alfoereefen tot afkomen konden bewegen, in welk geval dan het refterende volk voor af weder te rug zoude trekken.

Dat deze zouden volgen de Corporaal, met 6 soldaten, behooryk gewaapend, en voords in ordre alle de inlanders van de andere Corcorren.

Werdende den Corporaal dan verders belast, als hy by de voorz. Alfoereefen zoude gekomen zyn, met alle minzaamheid de zelve te persuaderen, haar Radja's, of eenige gemeene mannen onder hen, tot ons te doen afkomen, om de zelve Compagnies - wegen aangaande eenige noodige zaken te onderfragen, daar toe alle redenen by te brengen, die dienstig mogten zyn haar daar toe te persuaderen, dog, zo de zelve daar toe weigerig bleeven, al mede met minnelykheid te verzoeken, dat men haar in hare Negery mogte volgen, alwaar gekomen zynde, hem uytdrukke-lyk belast wierd nauwkeurig te inquireren, of aldaar ook Nagel- of andere Specery-boomen wieschen, en daar ontrent niet alleen het berigt van de zelve Alfoereefen te gelooven, maar zelfs zyn ooggen te gebruyken, en zyn byhebbend gezel-

Land-
tocht van
eenig
Volk.

Om na
Specery-
boomen
te zoe-
ken.

gezelschap zulks ook te belasten om met alle omfigtigheid de zelve op te speuren, en de zelve gevonden, of wel door de Alfoereesen aan hem zelfs ontdekt zynde, de Radja's permissie te verzoeken, de zelve te mogen omvellen; of dat zy Radja's haar volk wilden belasten de zelve om te vellen, met toefegging, dat de E. Comp. haar daar voor eerlyk en rykelyk zoude beloonen, en dat, wanneer zulks toegestaan wierd, zy alle, die haar opgegeven wierden, of die zy zelfs zouden komen te ontdekken, maar zouden laten omkappen, zo wel kleine, groote, en ons eenige takjes (en zo de zelve 'er aan waren) ook de vrugten van de zelve tot een teeken zouden toe brengen, en goede notitie houden, hoe veel zy van elke soort zouden komen om te kappen, en op de zelve omkapping by voorz. Radja's ook hard aanhouden, maar dat zy by hartnekkige weygering om zulks te gedogen, en dat de zelve Alfoereesen zig abfolutelyk daar teegens stelden, als dan geen geweld zouden gebruiken, om haar zelve in de waagschaal te stellen, maar dat zy in zodanigen geval in 't wederkeeren buiten 't bereik der zelve Alfoereesen zynde gekomen, zy lieden konden omkappen zoodanige speceryboomen, als zy op weg in haar retour mogten vinden, en by aldien het mogte gebeuren, dat de zelve Alfoereesen op haar lieden annadering quamen te retireeren, en uyt haar Negeryen zig verder bergwaards begaven, zy lieden dan vryelyk tot in de Negeryen zouden toetreden, om in de omher gelegene bosschen naar Speceryboomen zeer nauw onderzoek te doen, en alle, die zy mogten vinden, maar invoegen voorz. onder de voet te kappen, dog dat in zulken geval zy lieden zig niet moesten separeeren, maar by den anderen houden, om voor de schielyke overvallen deezer moorddadige Alfoereesen bevryd te zyn.

Met deeze ordre, invoegen voorz. vertrok dan ontrent de middag de voorz. troep Soldaten, en Inlanders (maar dat wy de zelve bezigtigd, en over de 170 man sterk te zyn bevonden hadden) boschwaard in naar boven gemelde Negeryen.

Naar 't vertrek van dit detachement, terwyl wy langs de strand wat gingen wandelen, zagen wy de inlanders van de Corcor van Werinama alle hare mondkost, en verdere bagagie, uyt de zelve aan land brengen, waar van de oorzaak afgevraagd hebbende, gaven ons tot antwoord, dat haar Corcor, van anderen gebrooken zynde, reeds veel water in had, en zy derhalven hare goederen daar uyt aan land bragten, om naderhand de Cor-

cor na de wal te halen, en naar deszelfs gesteldheid nauwkeurig te vernemen; verhalende 't volk van Werinama, haar Corcor gebrooken te zyn, door de dreg van de Corcor van Ouw, die naa haar ten anker gekomen, en zyn dreg zoo digt aan hare Corcor landwaard aan uytgebragt had, boven dien zeggende den Pati van Ouw verzogt te hebben zyn dreg wat verder af te leggen, 't geen door hem zoude zyn geweigerd geworden; waar tegens de Pati van Ouw inbragt, dat zyn dreg ver genoeg van de Corcor van Werinama hadde afgeleegen, dog dat zy zelfs zig met haar landtouw zo ver strandwaard aan hadden gehaald, en alzo met de kiel op de steenen gekomen waren. Altoos de Corcor ontledigt, en op de wal gehaald zynde wierd bevonden onder digt aan de Kiel een tamelyke opening of gat bekomen te hebben, waar door een meenigte water in de Corcor was geloopen, en een groote quantiteit van haar mondkost, bestaande meest in Sagoe, daar door was bedorven, ten minsten met zout water doorweekt. Hier naa wierd dien van Werinama aanstonds belast hout te gaan kappen, en 't zelve gat, ten besten doénlyk, weder toe te kalefaten, ten welken einde op haar verzoek door ons haar eenige spykers wierden inhandigt, en zy, voord's met 't stoppen van haar lek besig zynde, kreegen daar meede ontrent 5 uuren des naarmiddags gedaan werk, en, haar nog bequame goederen daar weder in hebbende doen brengen, raakten de zelve kort daar na van de wal weder op stroom.

Ontrent 2 uuren naar de middag quam alhier by ons aan strand een Alfoerees van Maloan, ons uyt de naam van zyn Orangkaja boodschappende, dat hy, hebbende gezien, dat de Corcorren alhier ten anker lagen, hem Alfoerees hadde afgezonden, om te onderstaan, of wy nog lange hier zouden blyven leggen; zo ja, dat dan voorz. zyn Orangkaja tot ons aan strand zoude afkomen, om ons, als de gewoonte en zyn pligt mede bragt, te komen verwelkomen, en dusdanig zyn onderdanigheid aan de E. Comp^e. te bewyfen, waar op hem Alfoerees geantwoord wierd, dat wy verblyd waren, dat de Orangkaja zoo bereidwillig zig teegens de E. Comp^e. betoonde te zyn, dat wy zelfs niet wisten, hoe lange wy alhier nog zouden vertoeven, door dien enig volk naar Loemäela, en Hatoenoeroe, zynde gegaan, om met de hoofden dier Negeryen te spreken, wy naar der zelve wederkomst aanstonds van meening waren te vertrekken, derhalven zyn Orangkaja konde afkomen, zoo hy wilde,

en dat , zo wy nog alhier mogten zyn , wy hem zouden ontfangen , dog zoo wy reeds vertrokken waren , dan zyn afkomst niet noodig zoude zyn , te meer , alzo Maloan (volgens aan ons gezeven berigt) ontrent 5 uuren van strand afgelegten was , by gevolge wy geen gifting maakten te zullen kunnen blyven leggen ter tyd hy Alfoerees deze boodschap aan zyn Orangkaja gedaan , en den zelve daar op afgekomen was , zo dat hy Alfoerees met deeze boodschap aan zyn Orangkaja , wederom vertrok.

Tegen den avond ontrent 5 uuren arriveerde aan strand weder te rug , het detachement der militairen en gewapende inlanders , die op de middag naar Loemäela , en Hatoenoeroe , waren vertrokken , waar van de Corp^l. aan boord verscheenen zynde , dit volgende rapport deed : dat hy met zyn gezelschap een zeer moeyelyke weg hadde gepasseerd , als konnende maar een man tefens daar door gaan , en overal met kuilen en gaten vervuld , dat zy naar dezelfde waren gekomen by eenige inlanders van Hatoenoeroe , dewelke door die van Nuniali en Lissabatta zynde aangesproken , zy Hatoenoereesen niet hadden willen staan , maar zig gelyk als vlugtende geretireerd hadden , zekerlyk , gelyk uyt 't vervolg zal blyken , daar maar alleenlyk geposteed geweest zynde , om onze desseinen te recognoscereen , de welke , ons vernomen hebbende , als vlugtende zig geretireerd hebben , om van onze komst aan haar hoofd rapport te doen. Daar na verhaalde hy Corp^l. gekomen te zyn aan een digt Bamboes-bosch , waar van de wegen , door 't omkappen van zeer veel Bamboesen , ook genoegzaam toegestopt waren , zo dat zy met groote moeyte daar door geraakten , waar na hy quam op een vlakke , ziende op een heuvel in 't hangen van 't gebergte vyf Alfoereesen staan , die hem gezegt wierden te zyn *Latoepoloea* , zoon van den Radja *Latoeloematapoeli* van Hatoenoeroe , met 4 gemeene Alfoereesen , als zyne lyfwagten , en op een klyne distantie verder na boven , verhaalde hy Corp^l. nog een groot getal van dezelfde Alfoereesen te hebben gezien , zynde alle met schilden en swarden wel gewapend , dat hy Corp^l. aan voorz. *Latoepoloea* hebbende bekend gemaakt , dat hy gaarne met hem zoude spreken , waar op hy *Latoepoloea* antwoordde zulks niet toe te staan , voor en alcer hy Corp^l. zig ontwapende , en dan kon hy alleen by hem komen , moettende de restteerende van zyn volk zo lange te rug blyven , waar op den Corp^l. hem demonstreerde,

II. Deel.

dat 't onbillik zoude zyn ongewapend by hem te komen , daar hy en de zyne zo wel gewapend waren , dog zo zig wilden ontwapenen hy desgelyks doen zoude , 't welk door *Latoepoloea* zynde aangenomen , begaf de Corporaal zig zonder schietgeweer alleen met een inlander van Nuniali , en een van Bonoa , derwaards , dog dat hy *Latoepoloea* , by aannadering bemerkende , dat den Corporaal zyn degen nog op zyde had , met hem niet wilde spreken , voor hy dezelve ook afgelegd hadde , 't welk de Corp^l. weigerde te doen , als zeggende ; een soldaat te zyn , en uyt dien hoofde zyn zydgeweer niet vermogt af te leggen , en dat hy *Latoepoloea* daar voor niet behoorde te vreesen , daar op hy ook genaderd was ; en had hy Corp^l. voorz. *Latoepoloea* verzogt , met hem te willen aan strand gaan , om van Compagnie's weegen met het hoofd der aldaar leggende Hongi te spreken , onder verzeeking , dat hem geen het minste leet geschieden , maar hy met alle vrientschap zoude ontfangen worden , waar op hy *Latoepoloea* hadde geantwoord , dat zy noyt eenige gemeenschap met de Comp^e. hadden gehouden , en derhalven ook noyt tot de zelve waren afgekomen , dat hy ook stond onder den Radja van Saboelau , zonder wiens last hy niet dorst afkomen , uyt vreeze van qualyk door den zelve daar over te zullen gehandeld werden , dog zo hy Radja *Saboelau* zelts wilde atkomen , zy hem dan zouden volgen , om persoonelyk te komen hooren , wat van 's Compagnies begeerte was , waar op de Corp^l. hem te gemoet voerende , dat de Comp^e. magtig genoeg was haar teegens Radja *Saboelau* , en alle hare andere vyanden , te beschermen , en zy daarom geen reden van beschoomtheit konden hebben , zeide hy *Latoepoloea* , dat Radja *Saboelau* alleen haar opperheer was , en zy onder niemand , dan onder hem , wilden staan , en nog minder de Comp^e. volgen , waar op de Corp^l. hem vragende , of zy dan Radja *Saboelau* daar van niet zouden kunnen verwittigen , en den zelve tot afkomen verzoeken , antwoorde hy , dat deszelfs Negerye te ver , en meer als drie dag-reisen van daar afgelegten , en hy ook ongenegen was zulks te doen. De Corp^l. hem verder gevraagd hebbende , of daar geen Nagel , of Noote-boomen wiesfichen , en zo ja , dat hy permissie verzogt , om de zelve te mogen omverkappen , onder belofte , dat de E. Comp^e. haar daar voor een eerlyke en rykelyke belooninge zoude geeven , en zo zy niet wilden , dat hy E. Corp^l. de zelve liet uytroeyen , dat zy dan zulks zelts wilden effectueeren in presentie van eenige

C c

van

van Compagnies volk , die tot zekerheid zulks mogten zien, dog hy *Latopoloea* antwoorde geen Specery-boomen onder zyn Distrikt te staan, en dat derhalven d' omverkapping onnodig was, en dat die geen, die zulks aan de E. Comp. hadden wys gemaakt, zelfs maar zouden boven komen, om die om te kappen, 't welk hy *Latopoloea* zeide met verlangen te gemoet te zullen zien. De Corp. intteerde verders om met zyn gevolg tot in de Negrye te mogen marcheren, onder voorwendfel om dezelve te bezigtigen, 't geen hy *Latopoloea* wel uytdukkelyk weigerde, zeggende, zo zy zulks wilden doen, hy de zelve (al schoon Compagnies volk, of niet) alle zoude doen een voor een den hals breeken, zonder iemand van allen te sparen, weshalven hy den Corp. ried maar aantsonds weder beneden waards te trekken, of dreigde, dat hy met alles te doen ombrengen aantsonds beginnen zoude, waar op de Corp. willende afscheid van hem nemen, en ten dien einde hem de hand geven, hy *Latopoloea* geweigerd had hem Corp. de hand te geeven, maar hem een bos pinang had doen behandigen, om dezelve aan 't hoofd der Corcorren te schenken, waar op hy *Latopoloea* zig naar zyn ander volk had begeben, en hy Corp. verder benedenwaards was gemarcheerd.

Ons volk weid door die van Hatoenoeroe daar in belet.

Ontrent het retour van den voorsz. Corp. quamen by ons aan boord de Orangkaja *Titameten* van Bonoa, en *Kakiaffan* van Nuniali, ons berigtende 't geene volgt:

Ontrent de Orangkaja *Titameten*, dat by aldien de E. Comp. de hier boven geciteerde Negeryen, Loemäela, en Hatoenoeroe met geweld tot hun plicht wilden dwingen, de Alfoereefen van Maloan (die altyd goede vrienden van de E. Comp. waren geweest) daar roe wel de bequaamste zouden zyn, en door de sterkte van haar manschap, bestaande in ontrent 500 slydbare koppen, suffisant zouden zyn, om die van Loemäela en Hatoenoeroe, maar ontrent 300 diergelyke koppen uytmaakende, volkomentlyk onder te brengen, ook dat Radja *Latea*, die met zyn onderhoorige in oorlog teegen die van Loemäela en Hatoenoeroe lag, daar toe ook een bequaam hulpmiddel zoude zyn, en dat by aldien de E. Comp. de zelve Alfoereefen daar toe last gaf, hy *Titameten* vast stelde, dat zy het zelve met vreugde zouden aanneemen, om haar gewoore vyanden, de Oelisiwa's, alle mogelyke schade en afbreuk te doen.

Ten tweeden rapporteerde de Orangkaja *Kakiaffan* van Nuniali, op afvra-

ge, waar 't van daan quam, dat ider Negery twee Radja's had, daar anders elke Negery maar een Radja had, te weeten Loemäela een Radja, genaamd *Latoea Eja*, en Hatoenoeroe, *Latoloematapoeli*, dog, dat elk der voorsz. 2 Negeryen nog een tweede stem had, als Loemäela, *Latoebalea*, en Hatoenoeroe, *Latoloemaerang*, en dat deeze tweede stemmen ook de naam van Radja voerden; 't geen hy verders zeide even eens te zyn, als op Amboina de Radja en Pati van de Negery Soya, dog dat de tweede stemmen van de Radja's niet afhankelyk waren, maar yder in zyn Soa een absoluut gezag voerde.

Verders verklaard hy, dat hy (hoewel altyd in vrientfchap met de zelve volkeren geleefd, en uyt dien hoofde een zeer gemeene ommeegang daar mede gehad heeft) van kints gebeente af tot nu toe noyt gehoord heeft, dat in voorsz. Negeryen eenige Speceryboomen van Nagelen, of Nooten, wiesien, verders gevraagd zynde, of hy ook gehoord, of eenige kennis had, van de ontmoeting, die *Titameten*, nu ruim een jaar geleeden, met de volkeren dier twee Negeryen gehad had, antwoorde den Radja van Hatoenoeroe, genaamd *Latoe Loematapoeli*, gehoord te hebben, dat hy *Titameten* qualyk hadde bejegend, om dat de zelve tot haar lieden quam, om Nagelbomen te exstirperen, en, door diende zelve daar niet vielen, hy ook niet begeerde, dat hy *Titameten* in hare Negeryen quam, alzo daar niets te verrigten had, dat hy ook gehoord had, dat de Radja van Hatoenoeroe, *Latoloematapoeli*, zoude gestorven, en zyn Zoon *Latopoloea* in zyn plaats gekomen zyn, dog dat hy egter daar van met geen zekerheid konde spreken.

Verders om-gehoord zynde, of de volkeren van Loemäela en Hatoenoeroe nu kortelings weder eenige Moorderyen en Strooperyen aan haar nabuurige volkeren hadden gepleegd, had de Orangkaja van Hatoewe ons ondertusschen berigt gedaan, dat, nu ontrent 3 maanden geleeden, een van zyn onderhoorige door die Alfoereefen was omgebragt geworden, konnende anders geen gepleegde hostilyten van die natie ontwaren.

Hier nu alles verrigt hebbende, 't geen ons mogelyk was, wierden ontrent half zes op de gewoone Zeynschoot de dreggen weder geligt, en schepten voorts den geheelen nacht door, tot

Woensdag den 28. October, wanneer ontrent half elven af en aan de Negerye *Saleman* aan boord quam de tot Saway ge-

geposteerde Corp^l. , *Jurgen Springveld*, zo ook de Radja van Saway, Orangkaja *Saleman*, en de Orangkaja van Roemaholat, die met haar nu eerst nieuw in Zee gebragte Corcor ons quamen ontmoeten, wanneer den Radja van Saway afgevraagd wierd, waarom met zyn Corcor niet eer by de Vloot was gekomen, gelyk die van Lissabatta, en Hatoewè, gedaan hadden, die daar op ten antwoorde diende, dat die van Bessi, die met hem een Corcor moesten bemannen, nu 4 dagen geleden haar Negerye verlaten hadden, en boschwaards in gevlugt waren, zonder dat zy, op nader afvragen, ons eenige de minste redenen van dat weg-vlugten wisten te geven, gelyk de Corp^l. *Springveld*, daar op ondervraagt werdende, ook zeide niet de minste redenen van dat wegvlugten te kunnen geeven, die daar op wel ernstelyk werd vermaand, dat deze Negerye, gevlugt weefende, daar toe nootsakelyke redenen moesten wesen, en dat hy Corp^l. daar zynde gesteld, om op alles goede agt te geeven, die reedenen hem gevolgelyk niet onbekend konden zyn, en hy derhalven wel voor zig moest zien, van door't verfwygen van dingen, die de E. Compagnie nootsakelyk moest weten, zig niet in ongeval quam te storten, dog op alle deeze vertooningen bleef hy Corp^l. egter niet groote protestation by zyn voorige Negative persisteren, weidende daar op vervolgens aan voorz. Inlandsche hoofden, en hem Corp^l. een soopje in't rond geschonken, en quamen voorts des naar middags ontrent 2 uren voor Compagnies Pagger tot Saway ten anker, alwaar wy aan land gekomen zynde, met 3 Chargies door de militairen, alhier geposteed, wierden gefaluceerd, en door den Corp^l. verwelkomd, waar naa wy ons binnen Compagnies Pagger begaven, en aldaar ook door d'Inlandsche grooten deefes districts verwelkomd wierden. Kort naar onze aankomst alhier lieten wy den *Marinjo* der alhier omhergelegene Negeryen in de zelve rondom bekend maken, dat op morgen ogtent alhier vergadering zoude gehouden worden, en dat derhalven die geene, die eenige questien onder malkanderen hadden, ter behoorlyker tyd, en plaatse, zouden verschynen, om haar belangen als dan in te brengen.

Waar na wy ondergefz. *Willem du Rieu*, en *Carolus Schulerus*, ons met Comp^s. Orembaey na de Negerye Bessi verwoegden, om naa de gesteldheid van de zelve Negerye te verneemen, alwaar aangekomen zynde, digt aan strand zagen een manspersoon met een wit Badjoe, die op onze aankomst van strand

zig hooger op retireerde. Aan land getreeden zynde, vonden wy Compagnies vlag aan een stok gebonden, in een op gehaalde praeuw staan, zynde aan die vlaggestok tot een schenkagie gebonden een klyn geyten bokje met een bos pinang, en een jonge Clappus. Verders zagen wy langs den weg verscheide groene takken op gezet, en zelfs van Gabbe Gabbe, gelyk als boogen gemaakt, met groente omvlogten, om'er onder door te gaan. In de Negerye gekomen wesende, vonden wy al weder geen Inwoonders aldaar, dog de huifen nog vervuld met haar lieder smallen huisraad, waar door wy vast stelden, dat dezelve dorplieden niet ver van daar zig onthielden, en buiten allen twyffel, zig 's nagts in hare Negerye begaven. Deze geiegentheid aldus doorzien zynde, begaven wy ons weder te rug, en zonden niet lang daar naa zes Inlanders van Bonoa derwaards, om met dezelve inwoonders van Bessi te spreken, en die tot afkomen te noodigen, en haar aan te zeggen, dat, zoo haar eenige onbehoorlykheden waren aangedaan, waar door zy, bevreesd zynde, gevlugt waren (gelyk wy reeds half verstaan hadden geschied te zyn) zy maar zouden afkomen, om haar klagten te institueeren, onder toefegging, dat haar niet quaads zoude ontmoeten, maar met haar naar billikheid zoude gehandeld werden.

Teegens den avond de zelve inlanders weder te rug keerende, rapporteerden ons, dat zy, een uur gaans van de Negerye af, de zelve Bessiers gevonden, met haar gesprooken, en onze last aan haar bekend gemaakt hadden, die daar op hadden geantwoord, dat zy niet gevlugt waren uyt eenige quaadwilligheid teegens de E. Compagnie, maar dat zy, niet langer konnende torfchen de onverdragelyke lasten, die haar door den Corp^l. en *Iman Saraffi* wierden opgelegd, nog om haar over groote armoede langer in staat weefende aan den Corp^l. op te brengen de boeten, die hy continueel van haar vorderde, genoodzaakt hadden geweest, met de vlugt, zig zelven van die swaare mishandelingen te onttrekken, en dat zulks niet als vlugten moest aangemerkt worden, maar dat zy lieden maar geweeken waren ter tyd en wyle U Wel Ed. Hoog. Aghtb., of des zelfs afgevaardigden, aldaar zouden aangekomen zyn, om haare regtvaardige klagten te institueeren; weshalven zy ook zeiden bereid te zyn, en aannamen tegens 's anderen daags 's morgens aan de Balecuw van Saway te verschynen, om voor de Hongi-Vergadering hare klagten te institueeren.

Naar welk ontfangen berigt wy aan

land, het avondmaal hebbende genuttigd, werd om verscheide redenen goed gevonden, nog deesen nacht, of wel morgen ogtent, voor het lumieren van den dag een tweede befending naar die van Besi te doen, om haar besluit van afkomen te doen werkdellig maaken, en op deliberatie, wie daar toe best zouden employeeren, quam *Titameten*, Orang-kaja van Bonoa, daar toe zelfs zyn dienst aanbieden, om in persoon derwaards te gaan, en zyn uiterste vermogen aan te wenden, om die van Besi met hem te gelyk te doen afkomen, om nog voor het aangien der Vergadering alhier present te zyn, welke presentatie zynde aangenoomen, begaven wy ons naar boord, om op onze Corcorren onze nacht-rust te nemen.

Vergadering op Saway, om de Geschieden daar af te doen.

Donderdag den 29. October, 's morgens ten 7 uuren quam van Besi weder te rug de Orangkaja *Titameten*, van Bonoa, ons rapporteerende, dat hy, op Besi zynde aangekomen, nog eenige inwoonders van de Negerye van verre in de zelve had gezien; dog dat op zyn aannadering de zelve waren geweeken, en niet tegenstaande alle aangewende devoiren de zelve niet tot staan hadden kunnen krygen, veel min met haar te spraak had kunnen koomen, weshalven hy, om de zelve niet weder vlugtig te maken, weder was af gekomen, welk rapport zeer discordeerde met de be-

loften, door die van Besi op gisteren gedaan, wy lang op de reeden daar van onze gedagten lieten gaan, als wanneer ons voorz. *Titameten* verhaalden, dat, naar Besi voorz. toe scheppende, hy, in 't scheemeren, alzo de dag maar even begon aan te breeken, van verre aan de strand van Besi een praeuw met eenige inlanders had gezien, die op zyn aannadering zig uyt de zelve praeuw begaven, en in de Mangi Mangi verschoolen hadden, zo dat hy geloofde, dat die van Besi door d' een of d' ander moesten zyn gewaarschouwd, en afschrikt, waarom zy niet dorsten afkoomen, welke reden ons ook niet heel vreemd dagt, en waren wy van gedagten, dat dezelve praeuw, of door den Corp^t, of door *Iman Sarassa*, derwaards was gezonden, om alle mogelyke middelen in 't werk te stellen, ten einde die van Besi van 't afkomen af te schrikken, waar door hare gepleegde insolentien mogten verholen blyven. Naar 't ontfangen van dit rapport begaven wy ons naar land, en vervolgens naar de baleeuw van Saway, om, in gevolge van 't op gisteren in deezen genoteerde, alhier Vergadering te houden, en te onderzoeken, of 'er ook eenige questien waren, zynde ons zodanige zaken voorgekomen, en alhier voorgevallen, als U Wel Ed. Aghtb. by de ondervolgende Rol, zal kunnen consteeren.

Donderdag den 29. October, 1705.

Vergadering gehouden op de Baleeuw van de Negery S A W A Y, present :

De *Onder-Koopman*, en *Secretaris der Politie*, mitsgaders *Admiraal der Presente Hongi-Vloot*, WILLEM DU RIEU.

De *Bockhonder*, en *Secretaris van den E. Aghtb. Landgerigte*, CAROLUS SCHULERUS, Pati LILIBOY, zynde d' eenigste *Orangkaja* van den *Landraad*, of *Kamer-Orangkaja*.

De *Orangkaja's Landraden* deezes *Distriets*, en de verdere *Hoofden der Corcorren* van de *presente VLOOT*.

Mattheus Tifera, Mard^t. Eyscher.

Contra

Lietjing, Radja Saway, gedaagde, om Eytch te aanhooren.

DEn Eyscher tot fundament van dezen zynen Eysch, zegt op den 8. Septb^r. passato alhier gearriveerd zynde, aan den Gedaagde heeft aanbesteed 7000 takken Sagoe, en tot voldoening van dien zyn Lywaten reeds ter zelve tyd aan hem Gedaagde verstrekt heeft, met Conditie, de besproke Sagoe over 30 dagen te moeten leveren, en dat tot nu toe daar niets op gevolgt is, en zyn

Eys-

Eyffchers Pas reeds vervallen, en hy derhalven niet vermogens is, langer daar naa te wagten, verzoekende de voorfz. 7000 Takken Sagoe, als zulks met de coftuimen deezer landen over een komende.

Den Gedaagde, voor antwoord, bekend de goederen, tot voldoening van 7000 Takken Sagoe, van den Eyffcher ontfangen te hebben, dog zegt, vermits verfcheide begheden niet in ftaat geweest te zyn, zyn beloften, van de zelve Sagoe naar 30 dagen te leveren, te hebben kunnen volbrengen, zeggende naar een maand tyds daar toe in ftaat te kunnen zyn.

Den Eyffcher zegt zyn Pas reets verlopen te zyn, en derhalven niet vermag de zelve met langer wagten te violeeren, perfifteerende derhalven als by Eyfch; als zeggende door gebrek van die Sagoe een geheele verlore reys te hebben gedaan.

Den Gedaagde als by antwoord:

De Orangkajen van Liffabatta, Hatoewè, Hatilen, en verdere Inlandfche Hoofden, gevraagd zynde, of 't voorgeeven van Eyffcher waaragtig is, en by manquement in de levering der befprooke Sagoe, of gehouden is, 't ontfangen goed te reftitueeren, boven de helft der beloofde Sagoe, antwoorden eenmondig van ja.

Den raad ingevolge van voorfz. berigt condemneerd den Gedaagde, in de prompte reftitutie van de ontfangene Lywaten, en dat hy daaren boven ter eerfter verfchyning van den Eyffcher wederom alhier aan den zelve zal moeten leveren, 3500 Takken Sagoe, zynde de helft van 7000, met de koften.

De Eyffchers zeggen, dat haar Corcor eergifteren ter ftrand van Wapoeal is gebrooken geworden door een lip van de dreg van des Gedaagdes Corcor, en dat daar door een groote quantiteyt Sagoe, en andere levensmiddelen, van de Eyffchers bedurven waren, verzoekende derhalven in haar fchade te gemoet gekomen te mogen werden, te meer de jegenwoordig nog refterende mondkoft niet kan fufficieren, om de reys tot hare negerye te doen.

Baul, Radja *Werinama*, en *Boilili*,
Radja van Tobo, Eyffchers.

Contra

Thomas Neira, Pati van Ouw, gedaagde, om Eyfch te aanhooren.

De Gedaagde zegt, dat der Eyffchers Corcor niet zodanig door zyn dreg gebrooken is, maar dat de Eyffchers, haar prauw in de Corcor hebbende opgezetz, altyd de zelve Corcor zo na aan de wal haalen, dat zy daar op en afkomen zonder eens een prauw te gebruiken, en het ter dier plaatfe vol fteenen geweest zynde, 't gemaklyk heeft kunnen gebeuren, dat de Corcor, op een fcherpe fteen geftooten hebbende, aan 't finaken is geraakt; over zulks fustlineerd nergens in gehouden te zyn.

De Eyffchers, voor replicq, zeggen voor den gedaagde ten anker te hebben geleegeen, en hy daar op zoo dicht by haar ten anker zynde gekomen, niet vermogens was zyn landtouw aan een dreg, dicht by ftrand, ceven onder water te laten vallen, maar dat hy zulks zelfs aan land moette vast gemaakt hebben, zeggen ook dien Gede. tot verfcheide maal te hebben laten weten, dat hy de dreg wat na zig zoude halen, 't geen hy geweigerd had naar te komen, en dat ook de opening van onder in haar Corcor oogfchynelyk kan gezien worden, door de lip van een dreg veroorzaakt te zyn, perfifteerende vorders, als by Eyfch.

De Gedaagde voor Duplicq zegt, dat 't voorgeeven der Eyffchers, van eerft ten anker te hebben geleegeen, waar is, dog dat de voorfz. Opening niet door de lip van zyn Dreg kan gemaakt zyn, door dien als dan de Dreg in de opening zoude hebben moeten blyven fteeken, en de Corcor daar op neerzinken, 't welk niet gefchied zynde, hy ook fustlineerd genoegzaam te confteeren, dat die opening door zyn Dreg niet gemaakt is; perfifteerende voords als by antwoord.

Den Raad Condemneerd den Gedaagden in dezen, om aan de Eyffchers op te leggen, en te betalen, een fommetje van anderhalve

Ryxd., om daar voor alhier Sagoe tot leevens onderhoud in te koopen, met de kosten, gereserveerd blyvende de Actie van den Fiscaal der Hongi-vloot, tot tyd en wyle wederom by den Wel Ed. Agtb. Heer Gouverneur zullen gekomen zyn.

Den Gedaagde bekend de 22 Ryxd. deugdelyk aan den Eysfcher schuldig te zyn, dog niet de Papoefche Slavin, zeggende de schuld van 22 Ryxd. oorspronkelyk te zyn over koop van een Papoefe Slavin, voor 15 Ryxd., en aan Lywaten nog 7 Ryxd., 't welk de voorz. 22 Ryxd. uytmaakt; ontkenkende booven dien een Slavin van den Eysfcher geleend te hebben.

Jacob Pader, Corporaal in Compagnies dienst, Eysfcher.

Contra

Imam Saraffa, van Saway, gedaagde; om betaling te doen van 22 Ryxd. mitsgaders tot wederuytkeering van een Papoefe Slavin, door den Eysfcher aan hem geleend, met de kosten.

Den Eysfcher zegt de pretensie hem door den Corp. *Pader*, zodanig opgegeven te zyn, derhalven niet wel te gelooven is, dat denzelven meer zoude eyschen, als hem toequam.

Den Gedaagde als by antwoord.

Den Raad condemneerd den Gedaagde, in de prompte voldoening van de ge-eischte en bekende schuld, ter somme van 22 Ryxd. ontseggende den Eysfcher voords zyne pretensie, van de Papoefe Slavin, tot nader bewys, condemnerende voords den gedaagden in de kosten.

De Eysfcher zegt, dat hy een zoon zynde van *Malacca*, deszelfs nalatenschappen, als ook die van de desselfs Ooms, *Paiti* en *Toual* te moeten genieten, alzoo door voorz. zyn Ooms, geen mannelyk oir was nagelaten, en nu den Gede. zig onregtmatic de nalatenschappen van voorz. *Toual* hadde aangetrokken, verzoekende voords als by presentatie.

Telaboëa, Moor van de Negerye *Loemaolat*, Eysfcher.

Contra

Moelipefi, mede Moor van Saway, Gede. om uytkeering te doen van zodanige nalatenschappen, als hy onder zig heeft van des Eysfchers Oom, *Toual*, met de kosten.

De Gedaagde voor antwoord zegt, dat het waar is, dat hy de nalatenschappen van voorz. *Toual* onder zig heeft, maar den Eysfcher daar toe niet gerechtigd is, als werdende die nalatenschappen door hem Gede. bewaard voor *Nikakore*, zynde een eyge Dogter van voorz. *Toual*, die by hem Gede. werd opgevoed, en dat alle Landeryen reeds aan den Eysfcher, als 't mannelyk oir, zyn overgelaten, concludeert derhalven tot rejectie van den Eysch.

Den Eysfcher stemd toe, dat *Nikakore*, is een Dogter van meergemelde *Toual*, dog zegt altyd gedagt te hebben, by de Landeryen ook de Meubile Goederen van den zelve *Toual* te moeten genieten.

Den Gede. voor Duplicq, als by antwoord.

Den Raad ontzegt des Eysfchers onregtmaticen Eysch, en pretensie, met de kosten.

De Eysfcher zegt, dat den Gede. nu al eenig jaren geleeden, zyn Neef, *Aisoeli*, van *Hitoe Lama*, zoon van *Bagea*, hier gebragt heeft, en naderhand den selven als een slaaf houdende, hy Eysfcher, tot vrykoopung van zyn Neef, aan den selven heeft inhandigt een groote Gong, van drie span hoog, een kleedje met 15 groote Schotels, en dat den selven *Aisoeli* door Radja *Hitoe*,

Haita, Orangkaja van Saleman, Eysfcher.

Contra

Iman Saraffa, Gedaagde om uytkeering te doen, van zodanige Goederen, als hy hem heeft voldaan voor 't overleveren van zyn Eysfchers Neef, genaamd *Aisoeli*, van *Hitoe Lama*, met de kosten.

als

als nu gevorderd wordende, om in zyn vaders plaats den dati tot Hitociama waar te neemen, restitutie van 't voorz. verzoekt.

De Gedaagde bekent voorz. Goederen van den Eysfcher ontfangen te hebben, dog negeerd de verkoop van voorz. *Aisfoeli*, maar dat hem zulks door den Eysfcher vrywillig was gegeven, tot recompens voor de forge, die hy gedaagde voor den selven *Aisfoeli* had gehad, met presentatie egter van zulks op afvordering van den Eysfcher altyd te willen restitueeren.

Den Eysfcher voor replicq, als by Eysch.

Den Raad condemneerd den Gedaagde, ingevolge zyne presentatie, om aan den Eysfcher wederom uyt te keeren een Gong, van 3 span hoog, een kleedje, en 15 schotels, met compensatie van kosten.

Naar 't afloopen van de Rol, wierden alle de inlandfche Hoofden deezes Distriëts afgevraagd, of ook eenige questien en oneenigheeden onder haar lieden waren, waar op dezelve alle eenpariglyk antwoorden, jegenwoordig wel met malkanderen te leven, en geen questie van eenig belang onder malkanderen te hebben, waar op de zelve vermaand wierden lange in eendragt te continuereen, en gefamentlyk als trouwe onderdaanen van de E. Comp. deffels bevelen trouwhertig op te volgen, 't welk zy alle met een groote dankbaarheid, betuigden te zullen volbrengen.

Waar op dan nog alle de zelve Groten wierden gevraagd, of haar lieden niet bekend was, uyt wat reedenen die van Besi gevlugt waren, gaven daar op ten antwoord.

En eerstelyk *Lietsjing*, Radja van Saway, dat hy geloofde, dat die van Besi, gevlugt waren, om zig te bevryden van de sware lasten, die haar door den Corp^l. en *Imam Sarassa*, opgelegd wierden, zeggende, dat hy Corp^l. de Inlandfche Hoofden deezes Distriëts hadde bekend gemaakt, ordre van U Wel Ed. Agtb. te hebben ontfangen, om voor *Imam Sarassa*, een huys te bouwen, op dat U Wel Ed. Agtb., tot Saway koomende, een behoorlyke verblyfplaats mogten hebben, 't welk die van Liffabatta, Hatoewè, en Hatilen, hadden geweigerd te doen, onder voorgeeven, dat zy eerst de schriftelyke ordre van U Wel Ed. Agtb. ten dien opfigte wilden zien, en hooren leesen, en dat daar op die van Saway, en Besi, door sware drygementen van den Corp^l. en *Imam Sarassa*, gedwongen waren gewest, 't zelve huys te bouwen, waar van wy ten desen niet nalaten konnen, beschryvinge aan U Wel Ed. Agtb. te doen.

Dit huys stond ter selver plaatse, alwaar het oude huys van *Imam Sarassa*, voorz. hadde gestaan, zynde uyt de grond op

nieuw opgemaakt, en in 't inkomen aan weerzyden met een fraeje kamer voorzien, waar in goede suffifante houten vloeren waren leggende, zynde voorts zeer wel opgemaakt, en van suffifante balken en alles wel voorzien, aan welk heel gebouw wy ook niet konden bemerken, dat een eenig stukje oud hout was, maar alles splinter nieuw, en nog niet ten vollen droog.

Den Orangkaya van Hatoewè zeide ook, van gevoelen te zyn, dat het bouwen van voorz. huys de oorzaak van het wegvlugten der meergemelte Besiers was, en dat den Corp^l. hem had doen aanzeggen, dat *Imam Sarassa*, een brief van U Wel Ed. Agtb. ontfangen had, waar by geordonneerd wierd, dat d' inlandfche hoofden deses Distriëts een nieuw huys voor *Imam Sarassa* moesten maken, om U Wel Ed. Agtb. op deffels komst alhier, daar in te ontfangen, en dat ingevolge van dien U Wel Ed. Agtb. geeerde ordre, hy Corp^l. aan hem Orangkaya van Hatoewè, hadde bevoelen, om 300 bossen Gabbe-Gabben, en 300 doetyu Atap, voor 't zelve op te bouwen huys te moeten leveren, dog dat hy Orangkaya zulks hadde geweigerd te doen, waar op *Imam Sarassa* hem zoude te gemoet hebben gevoerd, hoe derfgy teegens d'ordres van de Ed. Agtb. Heer Gouverneur opposereen, waar op hy Orangkaya *Hatoewè* wederom geantwoord had, dat hy daar over zelfs eerst met U Wel Ed. Agtb. wilde spreken, eer hy hand aan 't wèrk wilde slaan.

Waar mede zig de Orangkaya's van Liffabatta, en Hatoewè, ten vollen zyn confirmeerende.

Waar op den Corp^l. *Jurgen Springveld*, binnen geroepen, en hem afgevraagd zynde, of hy ook eenige klagten tegens ymand van voorz. Negery's hoofden in te brengen had, antwoordde den zelve van neen, geen sonderlinge klagten tegens de zelve te hebben, en dat zy alle, behalven die

van

Nader bericht, waarom die van Besi gevlugt waren.

En on-
derzoek
van den
aange-
klaagde
Corp^l.
raad, en
Imam
Sarassa.

van Bess, redelyk wel op haar dienst paffen.

Naar 't welke hem Corp^l. dan wiert bekend gemaakt, 't geene door meer gemelte Orangkaja's, wegens het bouwen van 't huys voor *Imam Saraffa*, was gedeclareerd, die alle 't zelve ten meestendeel ontkende, zeggende, dat de Orangkaja's zelf met malkanderen hadden geraadpleegd, om een nieuw huys te bouwen, 't geen bequaam mogte weesen, om U Wel Ed. Agtb. daar in te ontfangen, dat daar op voorgeslagen werdende, het huys van den Radja van Saway te vernieuwen, hy Radja zulks had gedeclineerd, met te zeggen, dat hy geen Maleyts verstond, en derhalven U Wel Ed. Agtb. niet wel konde ontfangen, waar na dan door de zelve inlandsche Hoofden beslooten was, daar toe het huys van *Imam Saraffa* te neemen, en dat uyt dien hoofde, den Radja van Saway, met Orangkaja *Bess*, Orangkaja *Saleman*, en Orangkaja *Roemaolat*, 't zelve huys goedwillig hadden opgebouwd, zonder dat door hem in 't minst van een brief zoude gemeld zyn. Bekennende hy egter even daar na, dat hy 't bouwen van een nieuw huys aan d'inlandse Grooten hadde voorgeslagen, met te zeggen, dat 'er niet een bequaam huys in de Negery was, om U Wel Ed. Agtb. in te kunnen ontfangen, en dat zy derhalven wel dienden te be- raadslagen, om een nieuw huys te bouwen, mitsgaders dat hy daar toe zelfs het huys van den Radja hadde voorgeslagen, tot een teeken van haar lieden goedwilligheid, vertoonende een zeker geschrift, door den Radja van Saway, met twee zyner Orangtocha's, onder- teekend, en door den Corp^l. opgesteld, waar by hy Corp^l. zig reeds ten hoogsten contradiceerde, als hebbende be- vorens gezegt, 't huys van den Radja van Saway voorgeslagen te hebben, daar nu uyt zyn eigen opgestelde verklaring bleek, dat hy 't huys van *Imam Saraffa* hadde voorgedragen, waar op den Radja van Saway gevraagd zyn- de, of hy wel wist, wat het geschrift behelsde, 't geen hy onderteekend had, antwoordde dat den Corp^l. hem gezegt hadde, dat het wegens 't huys van *Imam Saraffa* was, dog den inhoud van dien hem niet voorgehouden te weesen, maar dat den Corp^l. hem maar hadde belast te teekenen, 't geen de Corp^l. ontkende, zeggende hem zulks voorgehouden te hebben.

Imam Saraffa daar op ook binnen geroepen, en wegens 't bouwen van voorz. zyn huys ondervraagd zynde, ontkende ook al het gedeclareerde der

Orangkaja's, en sprak met den Corp^l. netjes als uyt eene mond, en op af- vrage, wie hem geauthoriseerd had, zyn huys te laten vernieuwen door de Negerys Ingezeetenen, die zulks niet verpligt waren, zeide, dat 't zelve huys een Compagnies huys was, en tot gemak van U Wel Ed. Agtb. op ge- bouwd, dog wanneer hem gevraagd wierd, wat hy dan met wyf en kin- deren in 't zelve huys te doen had, stond hy zeer verlegen, antwoordende, dan eens dat het zyn, en dan eens, dat het Comp^s. huys was, konnen- de dit niet wel beantwoordden, zeg- gende egter ten laasten, dat, zo 't ons beliefte, hy daar aanstonds zoude uyt trekken, en niet teegenstaande alle de inlandte hoofden eenpaarig weegens haar gezegde van het opgebouwde huys bleeven volherden, zo bleven de Corp^l. en *Imam Saraffa*, by haar outkentenisse perfitteeren, hoewel zeer in haar reeden varieerende.

Waar op dan verders de Orangkajen Die daar over ge- hoord werden- de, alles ontken- nen. zynde afgevraagd, of nog eenige zonde- linge klagten teegen den Corp^l. hadden in te brengen, antwoordden voor eerst den Radja *Saway*, en O- rangkaja *Liffabatta*, geen zonderlinge klagten teegen den zelve te hebben.

Orangkaja *Hatoewè* zegt, dat hy, op bevel van den Corp^l. van *Imam Saras- sa's* huys te helpen bouwen, daar toe onwillig zynde geweest, en nader- hand ziek werdende, hy Corp^l. zyn Orangtocha's hadde laten ontbieden, en over de zelve onwilligheid haar af- gevorderd een boete van 40 ps. lywa- ten, dog dat hy Orangkaja, haarlieden verboden hebbende zulks op te bren- gen, den Corp^l. daar niets van gekre- gen had, niettegenstaande hy verschei- de aanmaningen daar toe hadde ge- daan.

Den Corp^l. hier teegen zegt, dat het waar is, dat hy over onwilligheid die van *Hatoewè* een boete van 40 ps. lywaten heeft opgelegd, dog dat zulks is geweest over onwilligheid, in 't re- pareeren van Compagnies Pagger, en niet van *Imam Saraffa's* huys.

Nog zegt Orangkaja *Hatoewè*, dat in 't begin van October 2 zyner quaarts- lieden naar Amboina zyn geweest, om een Compagnies brief aan U Wel Ed. Agtb. te bestellen, dezelve op haar we- derkomst door den Corp^l. zyn geslagen geworden, zo dat zy de vlugt buiten Compagnies Paggers namen, die daar over aan den Corp^l. hebben moeten be- talen 8 stuks lywaten. 't Welk de Corp^l. bekend ontfangen te hebben, zeggende, dat voortz. quaartslieden, tot Amboina aan U Wel Ed. Agtb. on- waar-

waarheden hadden wys gemaakt, en hy daar over de felve had geflagen, en dat zy voorfz. Lywaten aan hem uyt haar vrye wil gegeven hadden.

Orangkaja *Hatilen* klaagd, dat, z zyner quaartslieden over eenige mislagen in haar quaarts-dienst door den Corporaal in de tronk zynde gezet, hy Corp^l. een boete van dezelve had geeischt, als wanneer die van *Hatilen*, met zes ftuks lywaten komende, om die te verlossen, de Corp^l., onder voorgeven, dat het te weinig was, zulks had geweigerd, als wanneer zy naderhand komende met 10 ftuks lywaten, de Corp^l. die hadde aangenomen, dog egter geweigerd de zelve quaartslieden te ontfaan, voor en al eer zy hem nog leverden, twee flaa-ven, en 40 ftuks lywaten; dog dat deze last haar *Hatilengers* te fwaar vallende, zy onmagtig waren geweest, zulks op te brengen, en dat ook derhalven, dezelve quaartslieden nog een maand in de tronk hadden gecontinueerd, en dat hy Corp^l. als toen ziende, dat 'er niets te voorfchyn quam, dezelve luyden van felfs had gerelaxeerd.

Alle 't welke door den Corp^l. fterk werd ontkend, niet reegenftaande de Orangkaja *Hatilen* diesweegen vast op zyn ftuk bleef ftaan.

De militairen alhier befcheiden daar op binnen geroepen en gevraagd zynde, of zy van voorfz. knevelaryen, en extorfien van haar Corp^l. niet eenige kennis hadden, zeggen neen, door dien geen van haar vieren nog een maand tot *Saway* gelegen had, maar dat zy wel zomtyds iemand in de tronk hadde zien zitten, dog wegens 't opbrengen der boetens onkundig te zyn.

De Orangkaja *Hatilen*, verders voorgehouden zynde, wie hem zoo ftout hadde gemaakt, en wat reedenen hem hadden gemoveerd, om nu weinig tyds geleden, terwyl de Corp^l. op de kruystogt was, 20 gewapende inlanders met een *Orembacy*, naar *Saway* te zenden, om twee quaartslieden uyt *Compagnies Pagger*, van haar verfhuldigde quaartsdienst af te haalen, antwoord daar op, dat de Corp^l. op de kruystogt zynde, een zyner quaartslieden, aan de *Pagger* haar behoorlyke dienst waarneemende, door *Imam Saraffa* was belaft geworden om 60 ps. *Salimoeni* hout te kappen, en dat zulks den dienst van de *E. Comp^e*. niet mede brengende, en zyn onderhorige onder de commando van *Imam Saraffa* niet fttaande, zy daar over hadden geklaagd, en hy, daar op de zelve had doen afhaleu, dog geen geweld gepleegd, of eenige *Affurante* woorden gefproken te hebben, dog hem daar op te gemoet werdende gevoerd, dat zulks

II. Deel.

een groote *Affurantie* was, op zyn eygen houtje zyn volk te hebben laten afhaleu, en, zo hem eenig ongelyk gefchied was, hy zyn klagten ter behoorlyker plaats konde hebben geinftitueerd, maar niet behoorde tot zulke extremiteten zig te laten vervoeren, mitsgaders dat zulk gedoente een zeer groote ondankbaarheid was; voor alle de weldaden, die haar de *E. Compag^e*. beweeften had, en infonderheid daar voor vier jaaren hare ingezetenen door de *Papoea's* zynde weggevoerd, zy, door voorfchryvens van de *E. Comp^e*., die weder hadden gekreegen; bekend hy fchuld, en verzoekt ootmoedig gepardonneert te mogen werden, met belofte van deeze gunft door een gefadige bereidwilligheid tot *Comp^s*. dienst te zullen erkennen, en wierd hy onder toevoeging van een fcherpe reprimende gepardonneerd.

De zelve Orangkaja, afgevraagd zynde, of dit jaar geen *Papoeſche Corcorren* aan zyne *Negerye*, en tot *Loulata*, of *Papoeti*, geweest waren, mitsgaders of dezelve aldaar ook eenige rooveryen, of *Hoſtiliteiten*, hadden gepleegd, antwoord deefen jare aldaar 4 zodanige vaartuygen geweest te zyn, die aldaar *Sagoe*, als anders, waren komen handelen, dog dat geen het minfte quaad aan inwoonders dier *Negeryen* gedaan hadden.

Hier op treed ter Vergadering binnen *Tomaboe*, jonge dogter van *Saway* (zynde na den aard harer landslieden al vry moy van tronie) met grote droefheid klagende, dat, naar het vertrek van den Corp^l., *Jacob Pader* (by wie zy bekend gehouden te hebben) deeze Corp. *Jurgen Springveld* tot 3 verſcheiden reysen toe by haar had gefonden den zoon van *Imam Saraffa*, genaamd *Samaleeuw*, om haar te perſuadereu by hem Corp^l. te komen, en gelyk met de voorige, ook met hem te houden, 't geen zy altyd zeer hardnekkiglyk hebbende geweigerd, had meer gemelte Corp^l. den zelveu *Samaleeuw*, geaſſiteerd met den *Marinjo* van *Saway*, genaamd *Latoepea*, en twee quaartslieden van *Hatilen* by haar gefonden, die haar met geweld tegens wil en dank hadden weggevoerd, en by voorfz. Corp^l. gebragt, dat zy onderweegen zeer lamentabel had gefchreid, tot dat zy op de *Baleoe* gekomen zynde, in plaats den Corp^l. door haar tranen andere gedagten zoude krygen, hy haar tot binnen in zyn kamer hadde gevoerd, en, haar met geweld willende gebruiken, zy had beginnen te roepen en getier te maken, waar op de Corp^l., haar met de hand op de mond te leggen zulks belettende, haar als doen voor de eerſte maal heeft bekend, zyn-

D d

de

de zulks nu ontrent 2 maanden geleden, dat hy Corp^l. vorders haar *Tomahoe* zeedert die tyd altyd by zig had gehouden, tot dat nu kortelings hy, op 't aannaderen der Hongi, haar *Tomahoe*, op de zelve manier, te weeten met geweld weder buiten de Pagger had gestooten.

De Corp^l. *Jurgen Springveld*, deeze beschuldiging voorgelouden zynde, bekend, dat hy haar *Tomahoe* door meergemelde *Samaleeuw* had laten afvragen, of zy genegen was met hem te houden, gelyk zy by den voorgaande Corp^l. *Jacob Pader* gedaan had, dat zy, sulks liebbende aangenomen, met hem *Samaleeuw* by hem Corp^l. was gekomen, die haar vervolgens als zyn byzit bekent gebruykt te hebben, tot eeven voor de komst der Hongi, als wanneer hy haar weder had laten gaan, dog zegt dat dit alles met *Tomahoe's* eygen vrye wil is geschied, zonder door hem eenig geweld, nog in 't ontvoeren, nog in 't gebruyken van dezelve, gepleegd te zyn.

De Marinjo deezer Negery, *Latoepoa*, in presentie van hem Corp^l., hier over ondervraagd werdende, antwoordde, dat hy met *Samaleeuw*, en twee quaartslieden van Hatilen, door den Corp^l. gefonden is geworden om meergemelte *Tomahoe*, 't zy met, of teegens haar wil, by hem te brengen, 't geen hy Marinjo ook verklaard, in gevolge voorz. ordre te hebben gedaan, en dat hy dezelve dogter, met geweld uyt haar huys gehaald, en by den Corp^l. gebragt heeft, dat zy onderweegen zeer heeft geschreid, en, op de baleoe gekomen zynde, door den Corp^l. binnen in zyn kamer is gebragt, en dat hy *Latoepoa* daar op vertrokken is.

De Orangkaja van Hatilen, opstaande, zegt, dat het bovenstaande geval hem ook zoodanig verhaald was geworden, door de twee quaartslieden, die met meergemelte Marinjo de zelve *Tomahoe* hadden afgehaald.

Samaleeuw, hier op ook gehoord zynde, zegt door den Corp^l. tot drie verscheide reifen gezonden te zyn geweest, om voorz. *Tomahoe* te persuadeerem, dat zy by hem als byzit blyven wilde, 't 't geen zy altyd hebbende geweigerd te doen, had hy Corp^l. hem met den Marinjo *Latoepoa*, en twee quaartslieden van Hatilen, na haar toegelonden, om haar, met of teegens wil, by hem te brengen, dat, aan 't huys van meergemelte *Tomahoe* gekomen zynde, de Marinjo, en twee quaartslieden, haar met geweld hebben weggevoerd, maar dat hy *Samaleeuw*, geen hand aan haar geslagen heeft, maar alleen mede gegaan is.

Tomahoe, hier op gevraagd zynde, zegt dat het waar is, dat *Samaleeuw* geen geweld aan haar heeft gedaan, maar alleen mede gegaan is.

De Corp^l. *Jurgen Springveld*, niet teegenstaande alle deeze eenparige getuigenissen, blyft hartnekkig by de negative persifiteeren, van geen geweld gepleegd te hebben, en op vertooning, dat de misdaad egter swaar genoeg was, dat hy, een Christen, zich met een Moorisch Vrouwensch ging vermengen, antwoordde hy, dat hy aldaar geen Christen vrouwensch konde krygen, en ook zoodanig zonder vrouwensch niet konde leeven, vermeenende 't daar in resideerende quaar zoo groot niet te zyn; naar alle welke wederzydsche beschuldigingen, en defensien, wy dezelve *Tomahoe* dimittcerden, met haar te zeggen, dat zy zig maar geruft in huys zoude houden, dat zy voor geen geweld meer zoude behoeven te vreesen, en wy haar klagten aan U Wel Ed. Agtb. zouden voordragen.

Onder 't examinieren van deeze zaak, en waar door alle deeze geweldenaryen en buytenspoorigheden van den Corp^l. aan den dag quamen, waren zelfs eenige Orangkaja's, die zich niet konden onthouden van te zeggen, dat zo diergelyke geweldenaryen, door iemand in hare Negeryen gepleegd wierden, zy, eer zulks te verdragen, den zelyen liever den hals zouden breeken, 't geen wy niet hebben willen naarlaten tot U Wel Ed. Agtb. speculatie hier by te zetten.

Titameten, Orangkaja van Bonoa, klaagd, dat een zyner onderhoorigen, genaamd *Mattatohoe*, nu al vier jaren van Bonoa herwaard zynde vertrokken, zig 't zedert dien tyd tot nu toe alhier stilletjes had onthouden, waarom hy verzoekt, dat den Radja van Saway mag geordonneerd werden, den zelyen *Mattatohoe* aan hem te ristitueeren, om hem na Bonoa te voeren, en aldaar zyn quaartsdienst te doen waarneemen.

De Radja van Saway, hier op gehoord zynde, zegt, dat dezelve *Mattatohoe*, van oude tyden her van Saway afkomstig is, oordeelt derhalven het verzoek van *Titameten* onbillyk te zyn.

Titameten zegt, dat het waar is, dat hy *Mattatohoe* van Saway afkomstig is, dog dat hy alle veele jaren geleden, by zyn *Titameten's* voorzaat, *Nannoli*, op Bonoa was gekomen, en Dati had verzogt, die hem gegeven zynde, hy die ook moest waarneemen, en niet mogt verhuifen, als 't hem weder geliefde, en dat hy 't zelve daar by latende, naderhand daar over aansprekelyk zoude zyn.

De zelve *Mattatoboe*, ontboden zynde, om hem ook hier op te hooren, is niet verscheenen, zo dat deze wederzyde disputen daar by zodanig zyn gebleven.

Hier na nu de Vergadering in bedenking zynde gegeven, hoedanig men nu best met de Besciers te doen afkomen, zoude handelen, door dien genoegzaam gebleken was, dat zy niet uyt quaadwilligheid gevlugt waren, maar alleen om de onverdragelyke lasten, haar door den Corp. en *Imam Sarasfa*, opgelegd, wierd beslooten een Corp., en een Orangkaja, met eenige inlanders, derwaards te zenden, om in der minne, nogmaals een proef te neemen, of men haar niet zoude kunnen doen afkomen, en het oog latende gaan, wie der Orangkaja's derwaards te zenden, presenteerde zyn dienst daar toe, de Orangkaja van Larike, die, na 't nuttigen van 't middagmaal, derwaards aannam te vertrekken, 't geen goed wierd gekeurd, ter oorzaak hy Orangkaja wel een van de bequaamste in 't spreken, en van een redelyk goed oordeel scheen, werdende daar op de vergadering, 's middags ontrent twee uren, gescheiden.

Hier naar begaven wy ons naar boord, om het middagmaal te houden, en naar het zelve verscheen by ons aan boord, de Orangkaja van Hatoewè, met den Radja *Latoeloeoe*, van Ainoesia, om ons alhier te verwelkomen, brengende den eerstgemelde ons een smal geschenkje, van eenige hoenders, waar na dezelve eenige soopjes genuttigt hebbende, wederom vertrokken.

Klagten van die van Besci zelf, tot bevestiging van 't vorge-
Teegens den avond ons wederom aan land, en op de baleou begeeven hebbende, quam aldaar mede te verscheenen de afgezonden Corp. en Orangkaja van Larike, mede brengende *Mamiri*, soon van den Orangkaja van Besci, zynde met Comp. rotang versien, en komendeuyt de naam van 't geheele Negerys volk, ons hare klagten bekend maken, dat de Corp. en *Imam Sarasfa*, haar hadden gedwongen, 20. man van haar Negerys volk te contribueeren, om een huis voor den laatst gemelden te extruceeren, en dat eenige van haar onderhoorige, zig tot eenige diensten onwillig hebbende betoond, aan den Corp. 25 stuks kleeden tot boete hadden moeten betalen, en dat 't zelve huys nu volmaakt zynde, *Imam Sarasfa* haar nog had willen dwingen, om 10 Thomans Sagoc Mantah te leveren, om in de grond van 't zelve huys te stampen, 't welk haar al te swaar zynde, zy geretireerd waren, zeggende 't zelve huys te hebben moeten maken, want zo daar toe weigerig waren geweest, de Corp. haar in de

tronk zoude hebben geslooten, en zy dan een swaare boete zoude hebben moeten opbrengen, en egter 't zelve huys gedwongen zouden zyn geweest op te bouwen, dat zy ook de gevorderde Sagoc Mantah wel zouden hebben geleverd, maar dat, naar leverantie van 't zelve, haar dog wederom andere lasten zouden werden opgelegd, zo dat zy, om zulks te ontvlicden, zig geretireerd hadden.

Gevraagd zynde, of de voorleedenagt niet een praeuw by haar was geweest, en wat voor volk, als mede wat zy daar uytgerigt hadden, gaf hy *Mamiri* daar op ten antwoord, daar van niets te weten, ook geen volk aldaar vernoomen te zyn.

De Corp., vervolgens binnen geroepen, en de beschuldigingen van meergemelden *Mamiri* hem zynde voorgehouden, ontkend wederom alles, zeggende, de Besciers maar 12 man te hebben geleverd, tot het bouwen van *Imam Sarasfa's* huys, en dat zy zulks met haar eigen vrye wil hadden gedaan, zeide van de gevorderde Sagoc Mantah niets te weeten, en dat *Imam Sarasfa* haar, gedurende 't bouwen van 't voorz. huys, zelfs van kost en drank hadde voorzien. Weegens de opgelegde boetens zegt hy, van de Besciers over verscheide nalatigheeden, op aanklagten van haar eigen Orangkaja, ontfangen te hebben 12 stuks lywaten, zonder meer, zeggende al wederom, dat zy 't zelve vrywillig gegeven hadden, bekennde ook, dat de Orangkaja zelfs over zyn eigen soon, den hier present zynde *Mamiri*, was klagtig gevallen, die hem daar over ook een stuk lywaad tot boete had betaald.

Imam Sarasfa, mede tegens den zelve *Mamiri*, verhoord zynde, ontkend alles, 't geen tot synen laste van den selven gezegt is, dog hy, gevraagd zynde, waarom hy, en niet de Radja, commando in de Negerye voerde, antwoordde, dat de jeegenwoordige Radja, tot die waardigheid zynde verheven, hem de magt had gegeven, om alle Compagnies zaken te verrigten, 't geen hy *Imam Sarasfa* na die tyd ook altyd gedaan heeft.

Mamiri, meergemeld, voegt hier by, dat de Corp. hadde gezegt, ordre van U Wel Ed. Aghtb. ontfangen te hebben, om voorz. huys te doen opbouwen, en dat zy daarom nog zo veel te eerder zulks hadden aangenomen; zegt ook, gedurende dat werk, zyn volk zig zelfs van kost te hebben voorzien, en niet door *Imam Sarasfa* gespyfigt te zyn.

Waar na de Corp., en *Imam Sarasfa*,
D d 2 zyn

zynde buyten getreden, wierd hem *Mamiri*, door ons te gemoed gevoerd, dat, niet teegenstaande hem al te sware, en onbillyke lasten waren opgelegd, de Bessiers egter zeer strafwaardig waren, van zich Comp^s. gefag onttrokken, en zich boschwaard in begeven te hebben, maar dat zy, als trouwe onderdaanen, in haar Negerye moesten zyn gebleeven, en haar klagten ter behoorlyker tyd en plaatse, hebben bekend gemaakt, als wanneer men niet naarlaten zoude, haar zaak te onderzoeken, maar dat zy zoo moetwillig zig van de E. Comp. absenteerende, de Comp^s. ook groote reeden zoude hebben, om haar te verlaten, en haar zaak niet aan te neemen, maar met haar vyanden te laten omspringen, waar op hy, schuld bekennende, ootmoediglyk om vergiffenis versogt, belovende aanstonds, by zyn wederkomst aan zyn Negerye, zyn mede-dorpelingen te doen afkomen, en in haar oude Negerye te brengen, om Comp^s. dienft behoorlyk waar te neemen, verzoekende dog, dat zy met geen onverdragelyke lasten mogten werden gevezeerd.

Waar op hem, *Mamiri*, wierd aangezegt, dat hy zig aanstonds wederom na zyn lantslieden zoude vervoegen, en nog deze nacht, met dezelve wederom in zyn Negerye Bess zoude afkomen, dat wy met het lumieren van den dag daar na zouden laten verneemen, en zo dezelve als dan nog in't bosch waren, de Compagnie niet nalaten zoude, haar over dezelve wederpanigheden gevoeliglyk te straffen, maar zo zy afquamen, deze haar betoonde ongehoorzaamheid voor dees tyd door de vingeren zoude gesien worden, onder voorwaarde, dat zy in haare Negeryen moesten blyven continueeren, en den behoorlyken dienft van de E. Comp^s. trouwhertig waarnemen, 't welk hy met alle teekenen van geneegtheid hebbende aangenoomen, naar 't nuttigen van een soopje, weder vertrok.

Naar vertrek van welken *Mamiri*, wy een brief aan U Wel Ed. Agtb. afvaardigden, ten welken einde vier inlanders, om dezelve over de weg van Sepa voort te bestellen, affonden.

Naar 't welke wy ons afscheid van den Corp^t. genomen hebbende (in meening om 's anderendaags, 's morgens te vertrekken) wy ons naar boord vervoegden, om 't avondmaal te nuttigen, naar 't eindigen van 't welke, wy den boschieter nog deeze nacht per Orembaey naar Bess staande te vertrekken, om ons laatste water te haalen, gelastten ter deegen te verneemen, of de Bessiers hare beloften hadden volbragt, en in haar Negeryen waren afgekomen.

Ook quam met het aanbreken van den dag aan boord, *Mattheus Tigera*, met zyn Chialoup alhier ter reede leggende, bekend maakende, zyn reis op heeden te willen naar Amboina vervorderen, verzoekende derhalven onderteekening van zyn Pas, die hy ons te vooren had vertoon, zynde gedateerd den 26 Augustus, en door U Wel Ed. Agtb. onderteekend, zynde hy *Tigera*, volgens op dezelve Pas genoteerde, den 28. Augustus, op Boero gearriveerd, Ultimo dito daar van daan vertrokken, en den 7. September op Saway gearriveerd, 't welk hem ingewilligd zynde, en zyn pas onderteekend, vertrok hy weder naar zyn Chialoup.

Ontrent 7 uren 's morgens quam de Boschieter van Bess, weder te rug, rapporteerende, dat hy, op Bess zynde aangekomen, al verscheide ingezetenen daar weder had gevonden, waar van 'er 10 reeds op de Baleeuw waren, dat die hem hadden gezegt, dat de andere reeds op weg, tot 't afkomen waren, en binnen korten tyd aldaar stonden aan te komen.

Hier op verscheenen aan boord eenige inlanders, ons openbaarende de vrees, waar mede zy bevangen waren, dat naar ons vertrek de Corp^t. en *Imam Sarasfa*, haar de uytwerkfelen van haren haat souden doen gevoelen, en haar alzo betaald zetten de klagten, die zy teegen dezelve hadden geïnstitueerd, en die zy inderdaad betuigden waaragtig te zyn, waar over onze gedagten latende gaan, en wel bemerkende, dat deze beschuldigingen niet alleen zeer waarschynelyk, maar ook, den regten ten genoeg, genoegzaam waren beweelen in waarheid te bestaan, beraadslaagden wy, of 't niet dienstig zoude zyn, deze personen, tot U Wel Ed. Agtb. te brengen, om daar haar verantwoording te komen doen, dog overweegende, dat wy niet door U Wel Ed. Agtb. geauthoriseerd waren, den Corp^t. te ligten, maar wel om de beschuldigingen, 't zynen lasten op te neemen, en U Wel Ed. Agtb. dezelve te rapporteeren, om naar bevinding van saken, U Wel Ed. Agtb. welbehagen daar ontrent te doen. Maar *Imam Sarasfa*, door ons uyt alle 't voorz. zynde aangemerkt, als een zeer quaad werktuyg in deeze gewesten, en door wiens quade gangen en opstokingen, de meeste onheilen alhier veroorzaakt wierden, konden wy geen swarigheid vinden, om den zelve mede te nemen.

Ondertusschen ten 8 uren, wierden op de gewoone zeynschoot de dreggen geligt, om de reys te vervorderen, als wanneer wy weder, even als op onze aankomst, met drie Chargies der aan land

geposteerde Soldaten gefaluceerd wierden, werdende in 't scheppen den ondergefz. *Jan Louis Munniks*, per Orembaay, naar land gefonden, om hem *Imam Sarassa*, met een zoet lyntje buiten, en aan boord te krygen, die, ruim een uur daar na, met den zelve aan boord vertcheen, rapporteerende, dat hy, aan land gekomen zynde, aan 't huis van *Imam Sarassa* was gegaan, om hem te spreken, dog dat hy den zelve, nog vrouw, nog kind, had t' huis gevonden, maar 't zelve leeg had vinden staan, dat hy daarop den Marinjo last hebbende gegeven, hem op te zoeken, hy eindelyk te voorschyn quam, waar op de rapportant hem verzogt nog eens aan boord te willen komen, om nog iets met hem te spreken, wanneer hy *Imam Sarassa*, mogelyk iets van de waarheid vermoedende, verzogt eenige goederen uyt zyn huis te mogen mede neemen, daar op de rapportant hem diende, dat zulks onnodig was, dat hy maar heenen en weer aan boord te doen had, en dan weder konde vertrekken, en derhalven maar zoo gaan zoude, gelyk hy stond, 't welk hy *Imam Sarassa* agtervolgende, egter, eer hy in d' Orembaay stapte, genoegsame blyken gaf, dat zyn gemoed hem knaagde, en hy zyn wegvoering als vastfelde: want hy wel tot 4 of 5 malen, d' inwoonders van Saway toeriep, † *Tabea, Orangkaja Saway, Tabea, Soedab libat pada Imam Sarassa*; naar verschyning aan boord, zogt hy ons weder een leugen op de mouw te spellen, met te zeggen, dat *Mamiri*, waar van op gisteren vermeld staat, een slaaf zoude zyn geweest, dog de onwaaragtigheid van dien zal uyt het volgende kunnen blyken.

(† Dat is, zyt gegroet, Orangkaja van Saway, zyt gegroet, gy hebt den Priester, Sarassa, gezien.)

Voor eerst heeft de Orangkaja van Larike, by zyn wederkeeren van Besi, gerapporteerd, dat hy dezen nu afgekomen Alfoerees wist te zyn den soon van den Orangkaja van deze Negery, en dat hy met zyn *Mamiri*'s moeder, des Orangkaja's vrouw, had gesproken.

Ten tweede, heeft de Corpt. *Springveld*, by desselvs confrontatie, teegens hem *Mamiri*, ook bekend, dat hy de Soon van den Orangkaja *Besi*, en dat hy de zelve was, die, op aanklagte van den Orangkaja zyn vader, een ps. Lywaad tot boete aan hem hadde betaald.

Ten derde, heeft deeze *Imam Sarassa* op gisteren avond daar van niets vermeld.

Ten vierde, heeft Orangkaja *Bonoa* gezegt, dat *Mamiri* inderdaad de toon van den Orangkaja was, en zo die geen, die tot ons afgekomen was, *Mamiri* was

was geweest (als den zelve niet gezien hebbende) 't voorgeeven van *Imam Sarassa* valsch was, waar op hy hem de beschryving van desselvs persoon hebbende gedaan, dat hy was klein van staatur, met swaar dik hair op 't hoofd, en een litteeken voor 't voorhoofd, bekende hy, dat het dan *Mamiri* moest geweest zyn.

Ten vyfde, dat 't niet waarschynelyk was, dat de Orangkaja Comp^s. rotang aan een slaaf zou hebben overgegeven: dat een slaaf, zoo veel omstandigheden van de Negery's zaken niet kon weeten te verhalen, nog, op ontkenning van den Corpt. en *Imam Sarassa*, zyne beschuldigingen zoo stout hebben staande gehouden.

Ten zesde, zouden immers de Bessiers, op het aansleggen van een slaaf, niet weder afgekomen, en zig in haar Negery nedergeflagen hebben, maar 't schynd, dat zulks door *Imam Sarassa* de voorleede nagt is gepraetiseerd, om, waar 't mogelyk, met dat voorgeeven te verydelen de geloofwaardigheid van de beschuldigingen, door den zelve persoon tegens hem ingebracht, en zig zelve op die wyze te verontschuldigen.

Alle 't welke hem met goede reden vertoon zynde, bleef hy egter op zyn voorgeeven perfitteeren, en zonden wy hem daar na, naar de Corcor van Bonoa, om op de zelve tot U Wel Ed. Agtb. over te varen, scheppende wy voorts den geheelen dag door, tot 's avonds ontrent half zeven, wanneer een dikke lugt met swaren regen, blixem, en donderslagen, ons niet anders als onweer dreigden, en wy, om ons in geen gevaar te storten, bewetten de Negery Hatilen de dreggen in de grond vallen, en het gewoone Avond-Gebed lieten doen.

's Avonds ontrent half 10, 't weer weder wat opgeklaard zynde, wierden de dreggen weder geligt, scheppende wy de geheele nagt door, en passierende de Negeryen, Hatilen, Loulata, en Papoeti.

Saturdag den laatsten October, met het lumieren van den dag, quam ons aan boord de Orangkaja van Hatilen, rapporteerende, dat, geduurende zyn afweesen met de Corcor, aan zyne Negerye waren verscheenen twee Papoefe vaartuigen, met de zoon van den Radja van Meffoal, waar van d' een eerst op gisteren weder geretourneerd was, zonder dat dezelve egter eenige insolentien gedaan, maar alleenlyk de smalle Negotie aldaar hadden komen dryven, brengende hy, Orangkaja *Hatilen*, ons ook een smal geschenkje van eenige

hoenderen, en jonge klappus, die daar na onder 't drinken van verscheide soopjes, weder na boord gedimiteerd wierd; waar op wy voortschepten, tot dat, om de Massanajers wat te doen uytruiten, ontrent 's morgens ten 10 uuren, tusschen de rivieren Moal, en Ifala, ten anker quamen, van waar des naarmiddags weder voortscheppende, en met het zelve scheppen den geheelen nacht zynde gecontinueerd, also het heldere maneschyn was, quamen wy op

Sondag, den eersten November, even voor de middag ten anker aan een strand, welkers naam ons onbekend was, also een felle contrarie wind en stroom, niet tegenstaande met alle magt geschept wierd, ons de minste voortgang belette, dog ontrent twee uren naar de middag, de wind wat slappende, schepten wy weer door, in meening om nog 's avonds voor Waroe te kunnen komen, also ons zulks berigt was, dog ontrent half 7, 't Contrarie van dien siende, en dat wy nog byna de geheelen nacht zouden hebben moeten scheppen, mitsgaders onze Massanajers nootzakelyk wat moesten rusten, als hebbende 't zelve in drie dagen, en twee nagten, dit geen agt uren kunnen doen, lieten wy, op gewoone zeynschoot, alhier weder onze dreggen vallen ter strand Waylela.

Maandag, den tweeden dito, 's morgens ten een uur, als wanneer wy weder aan 't scheppen raakten, en ontrent 10 uuren, voor de middag, een zeyl, of Chialoup, zagen, zynde naar gissing Noordoost, drie mylen 't Zeewaards van ons af, stellende zyn cours Noord-west aan, scheppende voorts den geheelen dag door, tot dat wy, naar gissing, ontrent half agt uren, de dreggen voor de Negery Waroe lieten vallen.

Aanstonds daar na quam een praeuw aan boord, van den Orangkaja Abid, van dito Negerye, de welke gevraagd zynde, of dezen jare geen vreemde handelaars aldaar waren verscheenen; antwoordde van neen, dezelve in langen tyd niet vernomen te hebben, verders gevraagd zynde, of aldaar geenerley verschillen of questien, onder de inlanders waren, antwoordde van neen, dat zy gerustiglyk, en in vrede, met den anderen leefden, en onder 't discoureeren gevraagd zynde, hoe langen tyd Abid al Orangkaja was geweest, verstonden wy dat hy voor als nog geen absoluut Orangkaja was, verhalende ons, dat, naar 't overlyden van zyn Vader, den voorigen Orangkaja, hy op Saway was geweest, en aldaar gerencontreerd had een esquadre, der als toen in Zee zynde Hongi, onder Commando van den

toenmaals zynde Secretaris van Politie, *Ernst Cnipping*, aan wien hy de dood van zyn Vader hebbende bekend gemaakt, had meergemelte *Cnipping* hem belast, Compagnies rotang maar tevoeren, en de plaats van Orangkaja waar te neemen, waar in hy tot nog toe had gecontinueerd, waar na van boord zynde gedimiteerd, wierd het behooryk Avond-Gebed als bevoorens gedaan.

Dingsdag, den 3. dito, 's morgens met het lunieren van den dag, naar 't volbrengen van 't Gebed, gingen wy aan land, bevindende alles in de Negery reedelyk wel, mitsgaders een Compagnies vlagge aan de strand by haren Moorfschen Tempel slaan, en, naar nader ondervraagd te hebben, of aldaar geen verschillen waren, ontfangen wy 't zelve antwoord, 't geen Orangkaja Abid ons 's avonds te voren gegeven had, en dewyl de zelve Orangkaja als voorz. ons had verhaald, nog geen absoluut Orangkaja te zyn, zouden wy wel onderzoek hebben gedaan, wie tot die waardigheid wel de naaste, volgens 's lands costuimen, zoude zyn, dog daar toe van U Wel Ed. Agtb. geen ordre hebbende, hebben wy deeze zaak daar by maar zodanig laten berusten, te meer, U Wel Ed. Agtb. over 3 jaren, deeze Negery zelf hebbende aangedaan, hy Abid als doen reeds als provinsieel Orangkaja regeerde. Alhier op deze Negery wierden eenige Militairen, die tegens expies verbod, door ons, alhier niet alleen, maar ook op Saway, reeds aan haar lieden bekend gemaakt, zig hadden schuldig gemaakt, met d'inwoonders van haar boom-vruchten te be-roven, en de inlanders der Corcorren tot zulks te doen zelfs te hebben gebruykt, door den Sergeant, *Michiel Birtel*, braaf met een Sjavoni onthaald, onder dewelke een van groote Assurantie, hem Sergeant, daar over qualyk hebbende bejegend, en zelfs uytgescholden, quam meergemelte Sergeant, daar over klagtig vallen, waar op hem aangezegt wierd, op morgen ogtent den zeiven Soldaat ons aan te wylen, als wanneer volgens merite met den zeiven zoude gehandeld worden, waar mede onse affairen ter Negery verrigt hebbende, begaven wy ons ontrent negen uren weder naar boord, werdende kort daar op gevolgd door den meergemelten Orangkaja, Abid, de welke per praeuw aan boord zynde gekomen, ons tot een schenkagie bragt eenige Clappus, Sago, en Loeri's, en, hem eenige soopjes schenkende, wierd ondertusschen beraatslaagd, of 't niet raadzaam soude zyn, hem Abid te verfoeken (also de wegen hem hier ontrent volkomen bekend

kend waren) met ons verder mede te scheppen; om ons de daar ontrent gelegene reeven te ontdekken, op dat wy met de Vloot in geen gevaar mogten geraaken, te meer, alzo die onzen Gnatohoedi, of voor-uyt-zeylder, meereendeels onbekent waren, 't welk goedgevonden, en hem *Abid* zulks aangezegt zynde, nam hy 't zelve blymoedig aan, transporteerende zig ten dien einde op de Corcor van Bonoa, zynde, als meergemeld is, onze voor-uyt-zeilder.

Waar na ons ontrent 10 uren aan 't scheppen weder begevende, passeerden wy het Eiland, *Faran*, scheppende voorts den geheelen dag door, en passeerden in 't vallen van den avond nog een Eyland, genaamd *Acat*, komende voorts ontrent 8 uren voor de Negery *Rarakit* ten anker, als wanneer kort daar na de gryse, en door ouderdom reeds heel kromgaande *Orangkaja*, *Maycoera*, aan boord verscheen, de welke al mede afgevraagd zynde, of aldaar geen vreemde vaartuigen t'zedert eenigen tyd waren verscheenen, en wat dezelve aldaar verrigt hadden, ons berigtte dat zomtyds eenige *Bandalche* handelaars aldaar verscheenen, om tegens lywaten, als andere kleinigheden, *Sagoe* te trocqueeren, en dat nog op eergisteren een *Ternaatsche Chialoup* (zonder dat hy ons wilt te berigten, of 't een *Comp^s*, of *vryman's Chialoup* was) aldaar gepasseerd was, 't welk mogelyk dezelve zal geweest zyn, waar van op gisterigen datum vermeld staat.

Zeggende ons ook, dat dezen avond een kleyn *Chialoupje* aldaar gepasseerd, en eeven beneden de Negery ten anker gekomen was, als wanneer den boschietter wierd belast, 's morgens daar aan met het lumieren van den dag, zig derwaards te begeeven, om te vernemen, waar van daan, en werwaards, dezelve *Chialoup* stond te vertrekken, ook om den *Anachoda* aan te zeggen, zyn pas aan boord te komen vertoonen, wanneer den zelve *Maycoera* van boord zynde gedimiteerd, en 't gewoonelyk *Avond-Gebed* zynde gedaan, begaven wy ons te rust, tot

Woensdag, den 4. dito, als wanneer 's morgens ten zes uren per *Praeuw* aan boord verscheen de *Anachoda* van de op gisteren in deezen gementioneerde *Chialoup*, zynde *Adriaan Carstensen*, *Christen-Mardyker* van *Banda*, vertoonende ons een *Pasje*, gedateerd, den 24. October passato, en onderteekend door den Gesaghebber, den *E. Jacob Claasz.*, waar by hem gepermitteerd wierd, tot uytventing van eenige *Lywaten*, *Messen*, *Parangs*, *Tamboxe Swaarden*, en *Bylen*, d' Eilanden *Ce-*

ram, en *Goram*, te bevaaren, 't welk wy aangeteekend hebbende, den zelve *Anachoda* wederom dimitteerden. Kort naar desselfs vertrek begaven wy ons naar land, alwaar wy de Negery *Kelinga* bevonden in verscheide *Gehugten* te bestaan, waar van 'er twee met een *Zee-steene* borstweering omtrokken waren, waar op mede ondervraagt werden, of aldaar onder d'ingezetenen geen verschillen waren, kreegen wy 't zelve antwoord als op *Waroe*, zoo dat niets meer alhier te verrigten hebbende, keerden wy weder te rug, en naar den *Soldaat*, waar van op gisteren vermeld staat, over desselfs assurante taal teegens zyn commandeerenden *Sergeant*, een lustige loefing tē hebben laten geeven, vermaanden wy de daar ontrent zynde inlanders der *Corcorren*, zig te wagten, van, waar wy ook zouden mogen aankomen, d'inwoonders met het beklimmen van haar *Clappus-boomen*, als anderzins, van hare goederen te berooven, of dat zy staat moesten maaken, de zelve, en nog svaarder correctie, te zullen moeten ondergaan; waar naa wy ons ontrent neegen uren, wederom na boord verwoegden, als wanneer de *Orangkaja's* van *Rharakit*, en *Waroe*, welke laatstgemelde tot dus verre mede geschept was, yder per een *praeuw* aan boord verscheenen, en ons tot geschenk eeven diergelyke dingen bragten, als op gisterigen dato, onder de Negery *Waroe*, vermeld staat.

Ontrent 10 uren; geraakten wy weder aan 't scheppen, en zagen een *Zeyl* in *Zee*, van ons ontrent twee mylen, waar na een mooye koelte krygende, die ons tot ruym op de middag by bleef, advanceerden wy zoo ver, dat wy ontrent drie uren de Negery *Quaus* naderden, komende daar op den *Orangkaja* dier Negery, *Backar*, aan boord, om ons een goede anker-plaats aan te wyzen, ziende wy van verre een *Comp^s* vlag op strand geplant staan, en eeven daar na begaven wy ons aldaar aan land, en bevonden dezelve in drie *Gehugten* te bestaan, waar van twee aan de strand met steene *Paggers* omringt waren, die door ons wierden besigtigt, leggende de derde een weinig ter zyden af, op een heuvel of rots, vindende voorts in die Negery alles wel, en, naar ondervraging, geen oneenigheeden, of verschillen, daar ontwaardt hebbende, begaven ons weder naar boord, en schepten verders voort, dat wy tegens den avond voor *Kessing* ten anker quamen.

Alhier quamen voor eerst aan boord, *Maba*, *Orangkaja* van *Simboko*, *Mandi*, *Orangkaja* van *Kelitai*, en *Cabressi*,
Orang-

Orangkaja van Keliwaroe, dewelke, onder 't drinken van een foopje, afgevraagd werdende, wat vaartuigen aldaar in korten tyd geweest waren, en wat daar uytgerigt hadden, tot antwoord gaven, dat dagelyks aldaar Bandaſche handelaars quamen, om tegen Lywaden als anderſints, Slaaven, en Sagoe, in te ruylen, dat diergelyken handelaar als nu ook in de Mangi Mangi aldaar geankerd lag, mitsgaders dat Compagnies Chialoep, *Keffing*, aldaar geweest, en nu ontrent een maand geleeden weder vertrokken was.

Dat *Keffing* beftond uyt agt Negeryen, of Campons, iver van zyn byſondere Orangkaja voorſien, zynde *Kelliloeboe*, *Kelliwaroe*, *Kellibia*, *Kelliboroo*, *Way*, *Kelitay*, *Roemabtameric*, en *Simbobo*. Hier na den Boſſchietcr met de Orembacy gefonden zynde, om naar de Chialoep, alhier in de Mangi Mangi ten anker leggende, te varen, op dat de *Anachoda* zyn pas zoude komen vertoonen, quam dezelve *Anachoda*, genaamt *Jacob Soebiet*, Miſties Borger uyt Banda, aan boord, vertoonende ons zyn pas, gedateerd den eerſten October Paſſe, en onderteekend door den Pl. Gefaghebber, den *E. Jacob Claafz.* waar by hem gepermitteerd wierd, met de Chialoep van den Burger in Banda, *Pieter Moreeuw*, groot 25. laſten, tot uytventing van eenige Lywaten, Yfer, Koper, en Bylen, na d' Eylanden Ceram, en Goram, te varen, de welke wy hebbende aangeteekend, dezelve hem weder reſtitueerden.

Hier na quam mede aan boord de Orangkaja van Kelliloeboe, genaamt, *Lokman*, dewelke verhaalde door het ſcheepje de Geelvink, op Retour van deſſelſs Togt van Nova Guinea, van Boero naar Banda het ophalende, op *Keffing* was aangezet geworden, dog dat hy, korten tyd daar na, met een ander vaartuyg mede naar Banda zynde vertrokken, nu eerſt zes dagen geleeden van daar geretourneerd was.

Verders wierd hem Orangkaja *Lokman* afgevraagd, in preſentie van de hier nog boven genoemde Orangkaja's, of hy geen redenen konde geeven, waarom zyn onderhoorigen, en in 't Generaal alle de *Keffingers*, 't elkens, op aannadering van de Hongi, zig vlugtig ſtelden, waarop hy antwoordende, dat zulx door de *Keffingers* uyt vrees geſchiedde, wierd hem daarop vertoond, dat haar geen vrees daar toe konde aanſetten, door dien zy noyt gehoord hadden, dat de E. Comp. haar eenige overlaſt, of geweld, had aangedaan, maar dat dezelve in vriend-

ſchap koomende, zelfs haar, *Keffingers*, zoude willen beſchermen tegens die geene, die eenig quaad tegens dezelve dagten. Hier op antwoorde hy *Lokman*, voor hem daar wel af verſekerd te zyn, maar dat 't gemeene volk (alſchoon geen redenen daar toe waren) van natuure zeer vreesagtig en kleynmoedig zynde, altyd geſchrikt hadde voor de groote meenigte van menſchen, die zodanigen grooten hongi uytmaken, en derhalven, om dezelve niet af te wagten, zig voor die tyd naar Ceram Laet hadde begeven, en dat zulks niet uyt quaadwilligheid tegens de E. Compagnie, maar alleen uyt voorſz. vrees, was ſpruytende: dog hem daarop te gemoet werdende gevoerd, dat hy nu bekennende van 's Compagnies goede intentie wel verzeekert te zyn, waarom hy dan nu drie jaren geleeden, op d'aankomſte van U Wel Ed. Aghtb. alhier met het gemeene volk te gelyk geweeken was; zegt te dier tyd de komſt van U Wel Ed. Agtb. niet ontweeken te zyn, maar dat hy, met den ouden Orangkaja *Cabreſſi* te dier tyd naar Goram zynde geweest, om eenige ontſtanc verſchillen aldaar te helpen beſliſſen, op zyn wederkomſt had verſtaan, dat U Wel Ed. Aghtb. aldaar met de Hongi gepaſſeerd was, waar op hy ook kort daar naa met den zelve *Cabreſſi* in Amboina was geweest, en perſoonelyk zyn verontſchuldiging mede invoegen aan U Wel Ed. Agtb. hadde gedaan, zeggende in toekomende, gelyk hy ook als nu was doende, altyd de Hongi van de E. Heeren Gouverneurs, van Amboina (die hy boven Banda, Ternate, en Tidore, als zyn Opperheeren erkende) te zullen afwagten, en zyn onderhoorigen tot zulks te doen mede te zullen perſuadereen, gelyk ook die nu in dezelve Negeryen gebleeven waren, verders met hooge proteſtation zyn getrouwheid tegens de E. Comp. betuygende, onder expreſſie mede van deze woorden, dat, by aldien de E. Comp. op Java zyn onderhoorige dienſt tegens den Mataram noodig hadde, 't de E. Comp. maar een woord behoefde te koſten, als wanneer hy inderdaad zoude komen toonen, hoe groot zyne bereidwilligheid tot dezelve, (waar van hy hem altyd een ſlaaf noemde) was.

Als wanneer *Lokman*, die als nog by ons verbleven was, ondervraagt wierd wegens zyne togt naar Nova Guinea, wiſt hy ons daar van niet veel byzonderheden te zeggen, zig alleenlyk refererende aan het Journaal, by den ſchipper, van 't Fluytje de Geelvink gehouden, dat hem ook niet bekend zyn

Berich van Orangkaja Lokman wegens Nova Guinea, en Speceryen, aldaar gezien. de

de Papoea's, die aldaar 't zelve fluytje hebben geattaquert, als zeggende noyt daar meer geweest te zyn; zegt ook op Nova Guinea ('t geen hy Woffemalaar noemd) een Nootemuschaat in desselfs bolster aan strand, by een kleyn hutje gevonden; dog geen Speceryboomen aldaar aan land vernoomen te hebben.

Zegt met 't zelve Scheepje van Fataga af, tot aan geene zyde van Hantara, by Kays geweest zyn, alwaar 't water byna bloedrood was, dat zy doen voor uyt (naar zyn giffing zoo ver als Keffing van Saway legt) nog land hebben gezien, zynde vervaarlyke hooge gebergte, waar by zelfs die van Java niet konnen vergeleeken werden, dog dat, mits contrarie wind, zy daar niet by konden komen. Hem *Lokman* verders afgevraagd zynde, hoe ver dat hooge land, naar zyn giffing, zig nog wel strekte, antwoordde zulks niet te konnen zeggen, alzo noyt dien oord uyt is geweest, verhalende verders, volgens zyn giffing, 500 mylen gezeild te hebben, en op zyn aankomst in Banda, door den Pl. gesaghebber, aldaar beschonken te zyn geworden, met 60 R^s. Contant, die hy onder de met hem mede geweest zynde Keffingers zegt verdeelt te hebben. Verders gevraagd, of niet eenige nadere descriptie, van de gestalte van 't zelve volk, en van de cours na Nova Guinea, zoude konnen doen, zegt neen, maar aan 't gehouden boek van den Schipper zig te refereren.

Verders vertoonde hy *Lokman* aan ons zeeker Geschrift, van volgenden Inhoud.

Aangezien de Keffingse Orangkaja's, *Mataik*, en *Goelamanis*, zig aan ons hebben geadresseerd, met haar verfoeken, d' eerste, omme in plaats van den afgeleefden Orangkaja *Cabressi*, en de ander, om in steede van zyn overleeden Vader, *Bouwas*, tot Capitaan van de Negery Killoe gesurrogeert, ende bevestigd te mogen werden, zo is 't dat wy ten respecte van haar Hoog Edelhedens geëerde aanschryvens, by Missive, van den 22. February, A^o. passato, namelyk, dat deze Eilanden ten principalen onder het gezag van den Heer Gouverneur, en Raad in Amboina, zouden forteeren, deze verfoeken afgeweefsen, en hun daar mede aan den Heer Gouverneur, en Raad in Amboina voorneld, gerenvoyeerd hebben, omme daar over zoodanig te konnen disponeren, als haar E. E. voor den dienst van de E. Compe. ende den welstand der landzaten, zullen bevinden te behooren.

Banda, Nassauw desen 16. October, 1705. was geteekent, *Jac. Claasz.* in II. Deel.

Margine, ter Ordonnantie van den Ed. Heer, *Jacob Claasz.*, Gesaghebber, ende den Raad dezer Provintie, was geteekent *Iaac Marmar*, Secretaris.

Cabressi, heeft een egte Soon, *Tabocan*, en een Broers Soon.

Toban, zynde Soon van *Kasaay*.

Mataik, Soon van *Oesfoek*, zyn Vader is, in tyde der Amboneese Oorlogen, met *Kimelaba Madjira* naa Macassar gekomen, en daar van daan op Keffing getrouwd met een vrouw *Silleeuw*, van Kelliwaroe, van 't Orangkay's geslagt.

Goelamanis, een regte Broeder van *Lokman*, heeft altyd Capitein geweest, dog daar van nog nooyt Acte gehad, spreekt eeniglyns Maleyts, dog niet heel wel.

Cabressi verfoekt om *Tabocan*, die ook goed Maleyts verstaat.

Cabressi heeft vyf Soonen, *Tabocan*, *Sabalawer*, *Groen*, *Molacolo*, en *Manibi*.

Lokmans Soon, *Abdul*.

Verzoekende, dat daar op door ons mogt gedisponeerd werden, 't welk hem zynde gedeclincerd, met te zeggen, dat wy tot zulks te doen niet waren geauthoriseerd, maar dat wy Copia van 't zelve geschrift zouden neemen, en 't verfoek aan U Wel Ed. Agtb. voordragen, verders inquireerende op de wettigheid van de by 't voorz. geschrift gementioneerde personen, bevonden 't zelve als volgt, dog alles maar uyt de mond van de hier boven gemelde Orangkajen.

Voor eerst zeggende den zelve *Mataik*, geen wettige pretensie te konnen hebben op de Orangkaja's plaats van Kelliwaroe, in plaats van *Cabressi* (die zeer oud en reeds blind en belemmerd van spraak, en gehoor, is) tot fundamenten daar van stellende, hy *Matayk*, van vremde, en niet van Keffinger afkomst, te zyn, zynde zyn Vader geweest *Oesfoek*, die, in de Amboneese Oorlogen zig met *Kimelaba Madjira*, na Macassar hebbende begeven, naer eenigen tyd aldaar verbleeven te zyn, op Keffing is gekomen, en aldaar zig metter woon heeft neergezet, zynde ook aldaar getrouwd, met een Vrouw van Keliwaroe, genaamd *Silleeuw*, die wel eeniglyns van de Orangkaja's geslagt was, en dat van den zelve *Oesfoek* en *Silleeuw* hy *Matayk* gesprooten was, dog noyt geen vaste woonplaats op Keliwaroe gehad had, maer dat hy altyd hier endaar swerfde, gelyk hy ook als nu niet te vinden was.

Dog gevraagd zynde, wie dan wel de naaste daar toe zoude weesen, gaven zy

tot antwoord, niemand meer van 't rechte Orangkaja's geflagt overig te zyn, als de vyf Soonen van *Cabrefsi* zelfs, genaamd, *Tabocari*, *Sakalauw*, *Groen*, *Malacalo*, *Manike*, en nog een Broeders Soon van *Cabrefsi*, genaamd *Toban*, Soon van den afgeftorven *Cafaay*, ouder Broeder van *Cabrefsi*.

Voegende hier alle eenpariglyk by, dat alle ingefeetenen, aldaar 't meest geïnclineerd waren tot *Taboean*, oufste Soon van *Cabrefsi*, zeggende zy ook, dat de Keffingfe gewoonte medebragt, dat de Soon in de waardigheid van Orangkaja zyn Vader volgde.

Voor zoo verre als ons bleek, was dezelve *Taboean*, ontrent 30 jaren oud, lustig en robuust van ftatuur, reedelyk goed van oordeel, en goed Maleyts sprekende.

Goelamanis verklaarden zy alle, dat de gerechtigfte was tot de Capiteins plaats van *Kellilochoe* als zynde zulks, zedert 't afderven van zyn Vader *Courwis*, langen tyd geweest, dog dat hy daar van noyt eene acte had gehad, zynde deze *Goelamanis* een eygen broeder van den Orangkaja *Lokman*, en zelfs de oudfte, zeggende hy *Lokman*, Orangkaja geworden te zyn, om dat beter Maleyts verftond, en derhalven beter met de E. Comp. konde omgaan, als zyn broeder, *Goelamanis*.

Dog egter zullen wy U Wel Ed. Agtb. zelts in bedenking geven, of alle de boovenftaande berigten, wel met de waarheid zyn accordeerende, also wy in de onderzoeeking van dezelve hebben ontwaard, dat voorz. *Lokman* alhier een zeer groot gefag heeft, en alleen wat hy maar voorfteld, door d'andere Orangkaja's uyt ontzag als beantwoord werd, derhalven deze berigten niet wel (onzes bedunkens) anders te confidereren zyn, als volgens de finnellykheid van hem *Lokman* gegeven te zyn.

Onder 't difcoureren van verfeheide faaken, vernamen wy, dat hier op Keffing, nog geen jaar geleeden, een grote tweefpalt was geweest, tuffchen twee Soa's alhier, als zynde in dezen tweefpalt de Soon van een Keffings Orangkaja, *Djoeriat*, genaamt *Laan*, door zyn tegenpartye vermoord geworden, en dat naderhand die queftie, door tuffchenfpreken van een Bandaas handelaar bygelegd, en verfoend zynde, voor het lighaam van meergemelten *Laan*, alstot *Arta*, uytgekeerd waren, twee goude kettings, en 70 Ryxd. contant, en niet tegenftaande wy alle middelen aanwendden, om de waare gefteltheid deezer zaak, mitsgaders d'oorzaak van dien, uyt te voffchen, was zulks vrugteloos, konnende niet naders verneemen, alzo

Orangkaja *Lokman* op 't onderzoek altyd antwoordde, dat de zaak geaffopiceerd was, en men derhalven daar niet meer van fpreken moest.

Verders hem Orangkaja *Lokman*, en de nog hier mede preftent zynde andere Orangkaja's afgevraagd zynde, hocdanig zy als nu leefden, en of ook eenige merkelyke queftien, of verffhillen, onder haarlieden waren, antwoordden zy alle eenpariglyk, dat zy nu vreedfaamlyk met malkanderen leefden, en geen verwyderingen onder haarlieden waren, waar by haarlieden zeer ernstelyk zynde gerecommandeerd te continuereen, begaven zig d'eerft gekomene Orangkaja's, naar het nuttigen van eenige fpoopjens, weder aan land.

Naar welke *Lokman* ons vroeg, of wy voor hem mede gebragt hadden, een Comp. rotang, die hy zeide hem by zyn aanweefen over drie jaren op Amboina door U Wel Ed. Agtb. beloofd te zyn, tot teeken, dat hy een onderdaan van de E. Comp. was; en gaven wy hem tot antwoord dezelve rotang ons door U Wel Ed. Agtb. niet overhandigd te zyn, maar dat U Wel Ed. Agtb. met de refterende Hongi, alle dagen ons fttaande te volgen, die mogelyk zoude mede brengen, en aan hem *Lokman*, zelf overhandigen, zoo het waar was, dat dezelve door U Wel Ed. Agtb. aan hem beloofd was.

Verders verzogt hy *Lokman*, als zeggende onder 't Gouvernement van Amboina te ftaan, dat hem mogte werden gelicentieerd, om zo wel op Amboina, als naar Banda, te mogen varen, om den fmallen handel te dryven, zeggende niet te konnen leeven, als een beeft, of fterven als een verken, maar dat hy zyn beft moest doen, eenige wintfen te behaalen, hier op antwoordden wy hem, dat wy hier toe alzo weinig, als tot het boovenftaande geval van aantelling der Orangkaja's, bevoegd waren, maar dat wy aannamen zulks U Wel Ed. Agtb. te zullen voordragen, of dat hy Orangkaja, by de komft van U Wel Ed. Agtb. aldaar, 't geen zekerlyk binnen weinig dagen wezen zoude, 't zelve verzoek als dan konde intitueeren, om U Wel Ed. Agtb. Hooggeëerde difpofitie daar op te mogen erlangen.

Ondertuffchen quam voorz. *Anachoda*, *Jacob Soebiet*, ons klagtig vallen, dat, nu drie jaaren geleeden, drie ftuks lyfeigenen van *Sinjora Sara*, moeder van zyn meester, *Pieter Moreeuw*, uyt Banda waren weggelopen, en zig met de vlugt op de Negery Ocroen, hadden getransporteerd, zeggende hy, dat ondertuffchen een van dezelve flaaven was koomen te fterven, en dat de refterende

Zyn
groote
magt,
op Keffing.

de twee, nog door de *Oeroengers* wierden aangehouden (gelyk ook nog veele andere Bandasche ingezeetenen slaaven) dat hy als nu verscheidemalen by dezelve *Oeroengers* hebbende instantie gedaan, om dezelve slaaven weder te mogen bekomen, en om haar aan te moedigen reeds een groote blauwe basta aan de zelve was vereert geworden, zy egter hem van tyd tot tyd met verscheide frivole uytvlugten hadden uytgesteld, en traineerende gehouden, versoekende derhalven, dat, by aldien wy tot Goeligoeli, of Oerien, moesten aanweesen, hy met ons zoude gaan, om nogmaals te probeeren, of dezelve slaaven zoude kunnen wederom krygen, met instantie beede, dat wy dog hem daar in met een woord geliefden behulpsaam te weesen, also zy *Oeroengers* (volgens zyn zeggen) zo schelmagtig en quaadaardig waren, dat zy, op zyn aankomst dezelve slaaven verflaken, en in 't heimelyk onderhielden, en dat hy niet twyfelde, of onze presentie zoude die schelmen wel tot beeter gedagten beweegen, waar op hem afgevraagd werdende, waarom hy ten zelve fine, by de E. Agtb. Regeering, in Banda, geen instantie hadde gedaan, op dat door der zelve Chialoupen aldaar ontrent Oerien jaarlyks kruysende, de voorz. slaaven mogten wedergebracht, en aan haar regte lyfheeren gerestitueerd werden, waar op hy antwoordde, die instantie in Banda gedaan, en 't zelve hem ook goedgunstiglyk door de E. Agtb. Regeering geaccordeerd te zyn geweest, maar dat Comp^s. Chialoupen, op Oeroen komende, om dezelve slaaven weder te eyschen, alle d' Inwoonders dier Negery zig aantsonds boschwaard in begaven, en dezelve Chialoupen daarom vrugtelooz moesten vertrekken, nogmaals zyn versoek om onse hulp instantelyk renoveerende, waar op wy hem dan zeiden, ingevalle hy dacht, dat onze voorspraak hem dienstig zoude kunnen zyn, dat hy op te doene zeynschoot, ons ter plaatse voorz. konde volgen, en dat wy als dan zouden zien, wat wy konden doen, waar mede hy heel wel vergenoegd vertrok.

Naar dat meergemelde *Orangkaja Lokman*, nog eenige soopjes had genuttigd, verzogt hy zeer instantelyk twee flessen knyp van ons te mogen erlangen, om met de gesamentlyke Ceramische *Orangkajen*, op de Welvaard van de E. Comp^s. te consumeeren, de welke hem gegeven zynde, nam hy afscheid, en vertrok weder naar land, werdende daar na het gewoone Avond-Gebed naar behooren gevierd, en daar op den Capiteyn *Patipocteb*, van Kelli-

bon aan boord ontboden, en afgevraagd, of nu met de heldere maneschyne kans zoude weesen, om wederom te kunnen scheppen, antwoordde dezelve van ja, en dat hy, om de weg te wyfen, zig wel zo lang wilde transporteeren op de vooruytscheppende *Corcor* van Bonoa, 't welk door ons zynde aangenomen, wierden, op gewoone zeynschoot, 's nagts ten elf uuren de dreggen geligt, en weder voortgeschept. Tot een eerbewys wierd onze zeynschoot door *Orangkaja Lokman* met drie schooten beantwoord, om ons een gelukkige reyse te wenschen, gelyk hy ons by zyn aanwefen aanboord, beloofd had.

Donderdag, den 5. dito, met 't doorbreken van den dag, bevonden wy tot onze groote verwondering (niet tegenstaande de geheele nacht lustig doorgeschept was, dat wy door de sterke tegenwind, en stroom, geen half Myl waters geadvanceert waren, dog nu de wind en stroom zo sterk niet zynde, begon het wederom een weinig voort te schieten; dog ontrent negen uuren voor de middag de *Negery Goeligoeli* naderende, vonden wy ons met de Vloot zodanig in de reeven bezet, die alhier wel haast een myl buyten de wal zig uytstrekken, dat wy nauwelyks kans wisten om daar uyt te geraaken, tot zo verre, dat ook zelfs al eenige *Corcorren* op de klippen gestooten hadden, derhalven, om geen tyd te verliezen, zonden wy de *Orembaey* naar eenige naby gelegene *Corcorren*, om van daar zes militairen af te halen, met dewelke wy ons naar land begaven, terwyl de Vloot, de droogte omfcheppende, zig zoude transporteeren in een groote kom, tuschen de *Negeryen Goeligoeli*, en *Oerong* ingeleegen. In 't scheppen quamen ons twee *Orembaayen* te gemoet, met de *Orangkaja's* van *Goeligoeli*, en *Oerong*, die ons zeer wel te passé quamen, om ons de weg tuschen de reeven in aan te wyfen, die zeer krom omloopt, en buyten deze wegwysers zouden wy bewarelyk te regt hebben gekomen. Eindelyk aan land gekomen zynde, quam by ons de *Anachoda* van de alhier ten anker leggende *Chialoup*, om zyn pas aan ons te vertoonen, zynde een inlands borger van Banda, *Marrinus Moreel*, met de *Chialoup* van *Salomon Moreel*, groot 25 lasten, bemand met 14 koppen, die gepermitteerd wierd tot verhandeling van eenige *Lywaaden*, naar de Eilanden *Ceram*, *Goram*, en *Koefwoey*, te varen, zynde dito pas door den gezaghebber in Banda, de Heer *Jacob Claasz.*, onderteekend, en den 28. September gedateerd, van welke pas wy vissie genoomen, en aanteeke-

ning gehouden hebbende, die door ons aan den houder wierd gerestitueerd. Aan land komende wierden wy verwelkomd door den Orangkaja van Goeligoeli, en *Cayboes*, Orangkaja van Oerong, en begaven ons onder een nieuw opgeslage en nog niet ten vollen overdekte Saboa wat te ruiten.

Goeligoeli be-
schree-
ven.

Vervolgens de Negery gaande besigtigen, bevonden wy Goeligoeli, maar te bestaan in een huys, met een zee-steene Pagger ontrokken, en staande boven op een klip, 't geen een schoone uytzigt in Zee maakt. Beneden aan strand was nog een steene bepagging, waar in twee huysen waaren, en wierd dit gehugtje genaamd Keloevalaga, welke beide Gehugten, volgens zeggen van den Orangkaja, maar 10 personen uytmaakten. Beoosten Keloevalaga was nog een Gehugt van 4 à 5 huysen. Quamen aan d' overzyde van de bogt, aan de westzyde der Negery Oerong, zynde redelyk sterk van volk, en wel in 20 huysen bestaande.

Benevens
Oerong.

De Orangkaja's afgevraagd zynde, of ook eenige questien, of oneenigheden, met malkanderen hadden, antwoordde de Orangkaja *Oebi*, van Goeligoeli, dat, nu ontrent drie jaaren geleeden, die van de Negery Kelliloeboe, en Kelliwaroe, of de onderhoorige van de Orangkaja *Lokman*, en *Cabressi*, op Keffing, zyn Negeryen gansch hadden gespoliceerd, en van de inwoonders beroofd, als zynde twee Orangkaja's van Goeligoeli en Quamo door dezelve Keffingers vermoord, die genaamd waaren *Hay*, en *Taccaboey*, zynde 't resterende volk door haarlieden weggevoerd, en als slaaven verkogt, zoo wel op Amboina, als in Banda, en daar ontrent gelegene contryen, doende derhalven verzoek, dat de voorz. Keffingers de atta, of waardy, van voorz. vermoorde menschen, aan haar mogten geordonneerd worden te voldoen, 't welk wy zeyden aan U Wel Ed. Aghtb. te zullen bekend maken, die naar onderzoek daar in naarbehooren wel zoude disponeeren.

Dog op het zeggen van meergemelde Orangkaja, *Oebi*, als dat in zyn Gehugtjes maar 10 personen zouden zyn, wierd ons door den Anachoda van de alhier leggende Chialoup berigt, dat hy ons leugens wys maakte, en dat 'er wel een vry grooter meenigte van menschen was, die op onze aankomste gevlugt waaren, en zig boschwaard in begeven hadden, 't welk door den Orangkaja eger wierd ontkend.

Waar op wy ons begevende naar de Negery Oerong, bevonden dezelve als voorz. wel in ruym 20 huysen te bestaan, en met een Moorschen Tempel

voorsien, de Negery vol volk bevindende, en, 't geen tot hier toe nog t'ziedert Saway niet bevonden hadden, waaren zelfs de vrouwliden in de Negery verbleven.

Meergemelde *Jacob Sobiet*, als nu alhier zyn voornoemd gedaan verzoek renoveerende, wierd den Orangkaja van de Negery afgevraagd, waar als nu de zelve slaaven waaren, en waarom zy die niet aan den eygenaar restitueerden, met vertooning, dat het een zeer groote misdaad was, ymands slaaven aan te houden, ende restitutie daar van te weigeren. Hier op kreegen wy met groote assurantie ten antwoord, dat zy een der voorz. slaaven, te weten een meyd, aan den eygenaar wilden restituereen, maar dat zy dan den jongen den hals wilden breeken, om dat hy zo veel quaad in de Negery gedaan had, en zy geen magt hadden om hem anders levendig te krygen, waar op haar vertoonend werdende, dat zulks tegens alle wetten en reden streed, en dat, zo zy eenige klagten van gepleegde insolentien tegens den zelve jongen hadden, zy die konden institueeren ter plaatse daar zulks behoorde, op dat dezelve jongen daar over zyn verdiende straf mogt ontfangen, maar niet, dat zy haar eygen regters zouden zyn, en die jongen den hals breeken; dog daarop zогten zy zig met veel frivole uytvlugten te behelpen, zeggende naar ons vertrek na die lyfeygenen te zullen zoeken, dog daarop wierd door ons geantwoord, dat zulks maar ydele voorgevens waaren, en zy na ons vertrek zig aan haar beloften niet zouden kreunen, maar hier op bood zig een inlander, of die als toik aldaar ageerde, aan, om met hem, *Jacob Sobiet*, mede aan zyn boord naar Keffing te gaan, en aldaar zo lang te verblyven, tot dat de gemelde slaaven hem gerestitueerd wierden, 't geen hy zeide niet lang te zullen duuren, 't welk door meergemelde *Jacob Sobiet* zynde aangenomen, vertrokken zy naa Keffing, en wy geen andere verschillen alhier gevonden hebbende, vertrokken eeven naar de middag wederom aan boord, werdende door deze Negeryen met een weinigje Sagoe, en Pinang, beschonken.

Zoo als wy aan boord gekomen, en gereed waaren de dreggen te lichten, quam per Orembaay aan boord, *Bakar*, Orangkaja van Quaus, zeggende, op ons aanweesen op Quaus, iets vergeeten te hebben, 't welk hier in bestond, dat hy van de E. Comp^e. verzogt, een vlag te mogen erlangen, en dat hy een pasje mogt obtineeren, om naar Amboina te mogen vertrekken, welk verzoek wy zeyden niet

niet in staat te weesen, om te kunnen voldoen, maar dat wy zulks U Wel Ed. Agtb., zo wy eer daar by quamen, zouden voordragen, of dat hy die verfoeken aan U Wel Ed. Agtb.; die in 't korte stond te volgen, zelfs zoude institueeren, waar mede hy, naar ons een weinigje Sagoe, en een Loeri, vereerd te hebben, naar 't drinken van eenige soopjes Arak (en op zyn begeerte hem een halve fles vereerd zynde) weder vertrok; liggende voort daar na op gewoone zeynschoot het anker; scheppende, niet tegenstaande een sterke tegentroom, de geheele namiddag door, passeerende ontrent vyf uren het Eiland Goffa, en quamen ontrent zeven uren, door dien 't Pikdonker was, aan een strand aldaar ten anker, welkers naam ons onbekend was, latende voorts het gewoone Avond-Gebed doen, en de Massanajers rusten tot

Vrydag, den 6. October, als wanneer 'smorgens even naar de middernagt op gewoone zeynschoot de dreggen weder wierden geligt, gerakende voorts aan 't scheppen, in meening, om met den dag op de Negery Oendor te komen, maar in plaats van dien, quamen wy ontrent 'smorgens voor de Negery Goemelang, niet beter wetende, of 't zelve was Oendor, dog egter nu aldaar buyten weten gekomen zynde, vroegen wy den Orangkaja Maras, of 'er ook eenige verschillen waren, en wat vaartuygen dagelyks daar aan quamen, en wat haare verrigting was, antwoorde hy geen verschillen aldaar te zyn, dat zomtyds eenige vaartuygen aldaar quamen, om Sagoe te ruylen, dat Comp^s. Chialoup, Keffing, aldaar geweest, dog al over een maand weder vertrokken was.

En Goemelang, &c.
Dit Negerytje Goemelang, onder Kellimoeri staande, bevonden wy in 10 à 11 huysen te bestaan, omringt met een Zee-steene Pagger, zoo als wy meest overal gevonden hadden. Hier van daan vertrokken wy per Orembaay, naar de Negery Oendor, latende de militairen de strand langs marcheeren, also 't maar een uurtje hier van daan was, dog aldaar aangekomen zynde, bevonden wy alle de inwoonders gevlugt, ter plaatse daar de Negery gestaan had, alle de huysen zo ver afgebrand, als afgebrooken, excepto een, dat nog was staande gebleeven, dog ontrent een half uur boschwaard in, waren vyf à zes huysen geextruceerd, dog alle van de inwoonders verlaten, weshalven alhier niets voor ons zynde uyt te werken, wy weder naar onze Corcorren vertrokken, konnende egter niet naarlaten U Wel Ed. Agtb. te notificceeren, dat de reeven, waar van in 't Dag-register van 1702.

onder de Negery Oendor vermeld staats, onzes bedunkens zullen weesen die geene, waar van gisteren onder de materie van de Negery Goeli Goeli gesprooken is, also ontrent Oendor geene zodanige reeven door ons zyn gevonden.

Op de middag ligten wy hier wederom 't anker, scheppende verders voort voorby de Negery Dawan, en quamen ontrent drie uren, voor de Negery Kellibon, alwaar Comp^s. vlag boven in de Negery geplant stond, werdende wy alhier door Capiteyn *Pati Poeteb*, beleefdelyk verwelkomt, en boven in zyn Negery, en op de baleeuw geleyd, alwaar hem *Pati Poeteb*, ingevolgc U Wel Ed. Agtb. ordre afgevorderd wierd, de Acte hem door U Wel Ed. Agtb. over 3 jaren overhandigd, dewelke hy, naar eenigen tyd onder zyn oude Papieren gezogt te hebben, te voorschyn bragt, als wanneer in dorso van dien geschreeven wierd, gelyk hier volgt; en daar na dezelve aan hem *Pati Poeteb* weder over gegeven.

Waar na hy weder met zyn Orangtoeha's op de Baleeuw zynde verscheenen, wierden zy alle afgevraagd, of ook eenige verschillen, of oneenigheeden; onder haarlieden waren, dat zy de zelve als nu op ons aanweesen alhier zouden bekend maken, dog gaven alle ten antwoord, dat zy met haar nabuuren, en onder malkanderen vreedzaamlyk leefden, en, op afvraag, wat vaartuygen daar dagelyks aanquamen, en wat haare gedoente aldaar was, antwoordden, dat daar veeltyds Chialoupen uyt Banda, aanquamen, om tegens lywaaden en andere kleinigheeden, Sagoe in te ruylen, dat ook ten zelve einde somtyds, maar selden, aldaar verscheenen eenige Goramse ingesetenen, dog dat 't zedert dat haar verichil van over 3 jaaren geaslopicerd was, zy aldaar geen de minste vyandelykheeden pleegden.

Waar op hem *Pati Poeteb*, en zyne Orangtoeha's gecommandeerd wierd, by de voorz. goede intelligentie te continueeren, en met zyne nabuuren in minnelykheid te leven, op dat de E. Comp^s. geen klagten van het tegendeel mogten voorkomen.

Hier op deed *Pati Poeteb* verfoek, zo voor zig zelfs, als voor zyn onderhoorigen, dat hem mogte werden gepermitteerd, om zomtyds naar de kust van Hitoe, en Larike, met Sagoe ten handel te varen; om door dat middel aan de kost te kunnen komen, en nog dat hy mogt gelicentieerd werden, in 't korte naar Larike; of Waccasihoe, te vertrekken, om een nieuwe Corcor, die de Orangkaja van Waccasihoe hem beloofd had, te mogen gaan afhalen,

zeggende met het jegenwoordige kleyn en oud Corcorretje, of de Orembaay, in toekomende de Hongi niet meer te konzen volgen; maar na dat wy syne verfoeken aangehoord en in overweging genomen hadden, zeiden wy hem, niet geauthoriseerd te zyn daar over te konnen disponeeren, en waarom hy 't zelve aan U Wel Ed. Agtb. zelfs niet hadde gedaan, dog naamen wy aan, dezelve verfoeken aan U Wel Ed. Agtb. te zullen voordragen, van wien hy *Pati Poeteb*, dan de Hoog-geëerde dispositie konde afwagten, 't geen hy met genoegsame teekenen van dankbaarheid accepteerde.

Zo als wy hier waren, quam meergemelde *Pati Poeteb* nog verfoek doen, om nu van het verder volgen der Hongi geexcuseerd te mogen weesen, alzo zyne Negery zo ver afgelegen zynde, hy een sware te rug reise zoude te doen hebben, 't welk wy hem accordeerden, in gevolge van welke permissie hy aanstonds last gaf, zyn Corcorretje te ontleedigen, en op de wal te halen, zig over de inwilliging van dit verfoek zeer verblyd toonende.

Allhier niets meer te verrigten hebbende, naar dat d'Orangkaja's eens ter deegen rond hadden gedronken, namen wy afscheyd van *Pati Poeteb*, en zyn Huysvrouw, die mede voor den dag gekomen was, om ons te verwelkomen, en begaven ons langs de strand naar de daar digte bygelegene Negery Kellimoeri, werdende door meergemelden *Pati Poeteb*, en verscheide andere Orangkaja's, gevolgd. De Radja ontfong ons onder een opgeslage Baleeuw, latende op 't geluyd van Tifa, en Gong, eenige uyt-haalders van zyne onderhoorigen, Tsjakalillen, doende den Radja, en zyn mindere Orangkajen, en Orangtoeha's dezelve vragen, die wy op Kellibon hadden gedaan, ontfangende daar op ook diergelyken antwoord.

Waar na de Radja, even als *Pati Poeteb*, ook verfoek dede, om met Sagoë, naar de kust van Hitoe, ten handel te mogen varen, 't geen door ons, even als op Kellibon, beantwoord wierd.

Werdende hem op zyn verfoek mede toegestaan, als nu niet zyne Corcor maar te mogen r' huys blyven, en mede naar recomandatie van de goede eenigheid en correspondentie, met zyn naburige en onderhoorige te onderhouden, begaven wy ons tegens den avond weder naar boord, zynde de Vloot onder tusschen, van voor Kellibon voort gescheept, en in de baay alhier voor de Negery Kellimoeri ten anker gekomen, latende naar onze aankomst aldaar, het

gewoone Avond-Gebed doen.

Ontrent agt uren, verscheenen weder aan boord de Radja van Kellimoeri, met zyn onderhoorige Orangkaja's van Celor, en eenige Orangtoeha's, haare klagten doende, dat *Pati Poeteb*, Capiteyn van de Negery Kellibon, van ouds her onder den Radja van Kellimoeri had gereforteerd, en nevens de andere kleyne Negerytjes, te zaamen een Corcor had helpen bemannen, en dat hy nu zig het gezag van den Radja onttrokken had, en zonder hem te erkennen, in zyn Negery alleen gezag voerde, gelyk hy ook deze jaren alleen met zyn Negery's volk, een Corcorretje in Zee gebragt had, en daar mede de Hongi gevolgt was, verfoekende, dat daar in mogt voorsien, en hy Capiteyn *Kellibon*, als van ouds, weder onder 't gezag van den Radja mogt werden gesteld, en te samen met hem geordonneerd worden, eene Corcor te bemannen, of dat hy, alleen willende scheppen, dan die ook alleen mogt bemannen, maar geen volk van haar onderhoorige Negery nemen, zeggende zy, dat, zo hy de Corcor alleen bemande, 't haar dan niet veel scheelen kon, of hy affonderlyk schepte, waar op dezelve klagers afgevraagd werdende, waarom deze hare klagten niet hadden geïnstitueerd, doen wy aan land waren, en haar afgevraagd hadden, of eenige questien, of oneenigheden, met hare nabuuren hadden, en te meer, daar doen ter tyd *Pati Poeteb* zelfs present was, die daar op zyn verdediging daar regens had konnen inbrengen, gaven daar op zeer verschillend en variceerend antwoord, meestendeels daar op uyt koomende, dat zy voor Capiteyn *Kellibon* groot gesag bang waren, en derhalven in zyn presentie die beschuldigingen ten zynen laste niet te hebben durven inbrengen, voegende de Radja daar by, dat hy dezelve klagten reeds by zyn jongste aanweesen op Amboina, aan U Wel Ed. Agtb. hadde gedaan, waar op hem dan door ons wierd geantwoord, dat, nademaal U Wel Ed. Agtb. dezelve klagten reeds bewust, en door hem Radja bekend gemaakt waren, wy niet twyfelden, of U Wel Agtb. zoude (deze noodig, en billyk oordeelende) daar wel anders in voorsien.

Hier naar een soopje of twee, aan deze inlandte Grooten geschonken zynde, namen zy van ons afscheyd, en vertrokken wederom naar land.

Ontrent middernagt wierden de dreggen wederom geligt, en raekte de Vloot aan 't scheppen.

Saturdag, den 7. November, 's morgens ontrent neegen uren, passeerden wy de Negery Kiffalauw, en op de mid-

middag de Negery Tobo, geleege op twee steyle steen-klippen, even naar het middag-maal quam alhier met een prauw aan boord de Orangkaja *Salamat*, van Tobo, met eenige Orangtoeha's, tot dus verre ons verwelkomen, als mede om ons berigt te doen, dat de Corcor van Werinama, en Tobo, op een steen gestooten, en daar door een lek gekregen hebbende, aan geene zyde van Tobo, het na de wal hadde gezet, en aldaar dezelve Corcor op strand was opgehaald; dog presumeerende, dat onder dit berigt wel iets anders mogte schuylen, en derhalven 't breeken van deze Corcor wel tot een dekmantel zoude kunnen genomen worden, waar mede zich de daar op varende manschap, van ons zoude soeken te absenteeren, stuurden wy een weinige daar na den boschschietter per Orembaay na de Corcor van Oeriën, en Assaloelo, met bevel, om weder agter uyt te deinsën, en zig na voortz. Corcor van Werinama, toe te begeeven, en naar de waare gestalte van dezelve nauw onderzoek te doen, en by aldien hy Orangkaja *Assaloelo*, deselve Corcor onbequaam mogte vinden om te kunnen volgen, hy als dan de voornaamste manschap van deselve overneemen, en meede op Werinama brengen zoude, dog zo de Corcor bequaam was, hy den Gefagvoerder daar op zoude gelassen, aanstonds met hem te gelyk te volgen.

Ontrent vier uren, passeerden wy de Negery Hatoemeten, in twee Gehugten, niet verre van den anderen, bestaande, alwaar ons aan boord quam *Latoeni*, Orangkaja van 't zelve dorpje, koomende met eenen zyner Orangtoeha's, ons verwelkomen, dewelke, naar eenige soopjes gedronken te hebben, weder wierden gedimiteerd.

Wy schepten weder voort, tot 's avonds ontrent zeeven uren, als wanneer wy voor de Negery Werinama de dreggen in de grond lieten vallen; latende daar op verders het gewoone Avond-Gebed doen, 't welk verrigt zynde, quam ontrent negen uren aan boord, de Orangkaja van Assaloelo, met de hoofden van de Corcor van Werinama, rapport doende, dat aan de voortz. Corcor niets het minste manquement was geweest, en dat hy deselve hoofden van dito Corcor afgevraagd had, waarom aldaar aangelooopen waren, zeiden dat de Orangkaja van Kiffelauw, op haar Corcor zieckelyk zynde geweest, zy den zelve hadden aan land gezet, en eenige Sagoe voor haare Massanajers hadden ingenoomen, also geen mondkost voor dezelve meer hadden, waar op hy zynde gereprocheerd, met te zeggen, dat 't

zelve voorgemelde zeer suspect, en schoon 't al waar was, egter haar niet verschoonen konde: want om een uur of zes verder scheppens; zy den Orangkaja van Kiffelauw wel konden mede gebragt hebben, en in die tyd haar Massanajers van honger niet zouden gestorven hebben, waar op hy weinige weetende te antwoordden, onder 't drinken van een soopje maar gedimiteerd wierd.

Een weinige daar na, quam ook aan boord de oude Radja van deze Negery; Werinama, die onze vragen meest met lagchen beantwoordde, en in alle zyne Actien genoegzaam betoonde, dat hy niet wel by zyn zinnen was, zo dat wy derhalven niets van hem konden te verstaan krygen, van 't geen ons te weeten noodig was, hielden niet lang spraak met hem, maar depecheerden hem kort af.

Sondag, den 8. November, 's morgens begaven wy ons met den dag naar land toe, om de Negery te besigtigen, vindende de kraal-steene *Pagger*, in U Wel Ed. Agtb. memorie vermeld, nog onder de voet leggen, hier op begaven wy ons naar de Balueuw, of Saboa, die aan strand opgeregt was, om aldaar de andere saaken te onderzoeken.

Op Tamilau, aangaande 't scheppen der Corcorren, tusschen die van Werinama, Leymoe, Haja, en Touw, bevonden wy het dusdanig geleege te zyn.

De Orangkaja van Leymoe, zegt, dat ten tyde van den Ed. Heer *Arnold de Flaming*, het scheppen der Corcorren zoodanig geordonneerd is, dat hy altyd met die van Haja zoude scheppen, gelyk hy ook bekend 't zedert altyd gedaan te hebben, tot 'er tyd dat de Koopman, *Pieter De Bocq*, op Saparoewa lag, als wanneer die van Leymoe door den vorigen Orangkaja van Haja grootelyks zouden zyn beleedigt geworden, en dat de Leymoeësen daar over aan den zelve *De Bocq* zynde klagtig gevallen, hy haar gepermitteerd had, buyten die van Haja een Corcor alleen te mogen scheppen, zeggende in gevolge die permissie ook naderhand twee Corcorren verfleeten te hebben, waar van een op den hoek van Alang zoude gebleeven zyn, en dat hy, dit jaar nog geen Corcor hebbende kunnen krygen, uyt dien hoofde met de Corcor van Werinama t'zamen geschept was, verzoekende nog als voorheen, een Corcor alleen te mogen in Zee brengen; dog hem daar op afgevraagd hebbende, of hy in staat was, met zyn manschap een Corcor te kunnen bemannen, antwoordde hy daar op, zo met geen Corcor, ten minsten

met een Orembaey, de Hongi te zullen volgen, en op zyn verfoek, van alleen te fcheppen, ſterk inſteerende, en op afvraage, of ook eenige oneenigheid tuſſchen zyn Negery, en die van Haja was, waar op deze afkeerigheid gefundeerd was, zegt neen.

De Orangkaja van Haja brengt daar tegens in, dat het waar is, dat ten tyde van den Koopman, *De Bocq*, op Honimoa, zyn voorfaat, die van Leymoe beledigd heeft, waar over hy ook aan meergemelden *De Bocq* zegt, zo Ryxd. betaald te hebben, waar mede deze queſtie door den zelve *De Bocq* dan geallopieerd zynde, was die van Leymoe ook door hem belast, te agtervolgen de ordre, ten tyde van de Ed. Heer *Vlaming*, op 't ſcheppen der Corcorren gemaneerd, te weten, dat zy met Haja moeſten ſcheppen, 't geen die van Leymoe egter naar dato niet hebben willen naarkomen, egter als nog verfoekende, dat die van Leymoe mogen geordonneerd worden, met hem t'zamen te ſcheppen, dog zegt hy, zoo die van Leymoe magtig zyn om alleen een Corcor te bemannen, hy dan wel mag lyden, dat zy alleen ſcheppen.

De Radja van Werinama, gevraagd zynde, hoe het by quam, dat die van Leymoe dit jaar te ſamen met hem hadden gefchept, daar zulks noyt te vooren in gebruyk was geweest, zegt, dat die van Leymoe daar toe by hem ſelfs verfoek hebben gedaan, om dat gewoon alleen een Corcor te ſcheppen, en daar toe dit jaar niet in ſtaat zynde geweest, egter, om Comps. dienſt niet te verſuimen, met hem mede gefchept waren.

Radja *Touw*, gevraagd zynde, waarom hy hadde verſogt, dat die van Leymoe met hem te zamen mogten ſcheppen, en op wat fundamenten dit zyn verfoek gefundeerd was, zegt zulks verzogt te hebben, om dat zyn manſchap zo kleyn was, om een Corcor te kunnen bemannen, en derhalven door behulp van de Leymoeëſen, daar toe beeter in ſtaat zoude weſen.

Naar alle welke over en weder ge-debatteerde diſputen, wy (onder correctie van U Wel Ed. Agtb. hoog wys oordeel) van gevoelen zouden zyn, dat, zo die van Leymoe in ſtaat waren, alleen een Corcor te kunnen bemannen, 't zelve haar in zodanigen geval wel konde gepermitteerd worden, alzo die van Haja zeggen, daar niets tegens te hebben, dog zoo door magteloosheid van volk, de Leymoeëſen met een andere Negery te zamen moeſten ſcheppen, 't zelve met Haja zouden moeten doen, alzo volgens haar cygen bekenteniffe, zulks al

ten tyde van de E. Heer *De Vlaming*, geordonneerd is geweest. Verders onderzoek doende naar eenen inlander, waar van in U Wel Ed. Agtb. geëerde memorie vermeld ſtaat, bevonden wy den zelve niet te zyn, de Soon van den Radja van Werinama, maar zyn tweede ſtem, of Kapalla Soa, van die Negery, zynde zyn Geſlachts-naam *Lafa*, weſhalven wy vaſtſtellen, dat dit dezelve zal zyn, waar van in 't Hongi's Dag-regiſter, van 't jaar 1702. 't onderzoek der moord aan de Toeloetiërs gepleegd, ter Vergadering op Werinama gehouden, met de naam van *Lafa* bekend ſtaat, en die aldaar verklaarde, by de moord der Toeloetiërs preſent, en om dat hy een ingeleeten van Werinama was, door de Leymoeëſen verſchoond te zyn geworden.

Verders onderfoekende, of het berigt van den Orangkaja van Tamilauw, ten laſte van deze pertoon, aan U Wel Ed. Agtb. gedaan, waaragtig was, bevonden wy 't zelve met de waarheid genoegſaam te accordeeren: want hy *Aaba*, alias *Sikewa*, declareerde, dat die van Toeloeti, en Tamilau, t'zamen beraadſlaagt hebbende, om een Vrouwmenſch van de Negery Leymoe te vermoorden, die moord door die van Tamilau was volbragt, en dat de Leymoeëſen, egter gewaar zynde geworden, dat die van Toeloeti daar mede handdadig aan waren, beſlooten hadden, dit ongelyk aan die van Toeloeti, te wreeken, en 't zelve beſluit aan hem declarant hadden bekend gemaakt, dat men, na overweeging hoe dezelve wraak aan die van Toeloetie uyt te voeren, goed gevonden had, de Toeloetiërs met een ſoet lyntje naar Leymoe te krygen, en dat de Leymoeëſen, om zulks te bewerken, den declarant, als zynde met een vrouw van Toeloeti getrouwd, en aldaar ook woonagtig, derhalven aan die van Toeloeti verſogt hadden dit te openbaaren, dat hy declarant ingevolge van 't zelve, door hem toegeſtane verzoek, de Toeloetiërs tot Leymoe had gebragt, alwaar die (zo als U Wel Ed. Agtb. genoegſaam bekend is) door die Leymoeëſen waren om hals gebragt, dog hy declarant naderhand bemerkende, dat dit verhaal grootelyks tot zynen laſte was, begon aanſtondt weder te varieeren, met te zeggen, dat die van Toeloeti hem ſelfs verzogt hadden, om met haar mede na Leymoe te gaan, en op afvraage, zo dit zyn voorgeven waaragtig was, waarom hy niet zo wel als d'andere Toeloetiërs door de Alfoereëſen vermoord was geworden, ſtond hy zeer bedeeft, dan eens zeggende, om dat hy een Inwoonder van Werinama was, door de Leymoeëſen ver-

verfchoont te zyn geweest, en dan eens wederom, dat hy met vlugten haarhanden ontkomen was. De Radja van Werinama, daar op gevraagd zynde, of hy geen kennisse wegens deeze zaak had, antwoordde daar niets van te hebben geweeten, alzo voorz. *Lafa* doen ter tyd niet op Werinama, maar op Toeloeiti, was huys houdende.

Verders verftonden wy onder 't difcoureeren van den Radja van Werinama, dat zyn Soon, genaamd *Mau*, met een Tsjampin, bemand met negen koppen, om Sagoe te verhandelen, eenige dagen geleden, naar Banda was vertrokken, waar op hem afgevraagd zynde, van wien daar toe een Paffé hadde geobtineerd, antwoordde hy, dat zyn Soon zonder Paffé was vertrokken, en op vertoning, dat zulks ftrydig was tegens Comp. ordres, waar door niemand zonder Paffé elders mogt vertrekken, gaf hy tot antwoord, dat zy zulks gewoon waren, en jaarlyks door haar gedaan wierd, 't welk wy niet hebben willen narlaten U Wel Ed. Aghtb. ter kennisse te brengen, te meer, langs deze Zuidkant van Ceram, op diverse Negeryen Tjampans zyn gezien, waar door wy vast ftellen, dat dezelve al mede tot zodanigen ongepermitteerden vaart gebruikt worden.

Waar op die van Werinama verders afgevraagd zynde, of ook eenige queftien, of oneenigheeden, met malkanderen hadden, antwoordden eenpaarig, in eenigheit met malkanderen te leven, en op nader afvraag, wat vaartuygen aldaar dagelyks aanquamen, en wat haar verrigting was, antwoordden, dat zeer zelden, aldaar eenige vaartuygen aanquamen, en zo 'er zomtyds al eenquam, dat het Bandafche Handelaars waren, die aldaar maar quamen om Sagoe te trocqueeren.

Waaromme wy hier niets meer te verrigten hebbende, naar den Radja en Orangtocha's van Werinama, een goede continuerende eenigheit onder malkanderen gerecommandeerd te hebben, en eenige fcoopjes aan d'inlandse Hoofden rond gefchonken, begaven wy ons weder naar boord.

Ten twee uren na de middag; wierden, naar gewoone zeynschoot, de dreggen weder geligt, rakende wy voorts aan't fcheppen, naar dat altoorens, op verfoek, aan die van Werinama was vergund, met haar Corcor hier maar te blyven.

Ontrent drie uren quam aan boord de Bandafé Mardyker, *Abram Rogiersz.*, hier op strand een hutje opgeflagen hebbende, en aldaar met zyn Chialoup voor de dreg leggende, vertoonende ons een Paffé, gedateerd den 27. October pas-

II. Deel.

fato, en ondertekend door den Gefaghebber, den E. *Jacob Claafz.*, waar by hem gepermitteerd wierd tot uytvenring van eenige Lywaden, en fchootelé, de Eilanden Ceram, Goram, en Koefwoey, te bevaren, welke Pas wy aangeteekend hebbende, dien Anachoda de zelve reftitueerden, en hem daar op dimitteerden.

Ontrent vyf uren paffeerden wy Hatiahoc, en ontrent zes uren Toeloefté, d'Orangkajen van welke twee Negeryen aan boord verfcheenen, verfoekende, alzo veel van hare Maffanajers fiek, en afgemat waren, dat haar mogt gepermitteerd worden, met haar Corcor als nu maar r'huys te blyven, 't welke haar ingewilligd zynde, vertrokken zy naar een fcoopje genuttigd te hebben, zeer vergenoegd weder naar boord.

Ontrent feven uren quamen wy voor de Negery Folin, latende aldaar de dreggen in de grond vallen.

Komende daar op voorts aan boord, eene *Pieter Patibalat*, ingezeeten van de Negery Nalahia, vertoonende ons een Paffé, gedateerd den eerften October paffato, en ondertee kent door den Onderkoopman, en Pl. Subaltern Hoofd, ten Comptoire Honimoa, *Huybert de Vlieg*, waar by hem gepermitteerd wierd naar Tehoewa, Hatiahoc, en Leymoe, te varen, om tegens Lywaden Sagoe Mantah te trocqueeren, en zulks voor den tyd van twee maanden, waar van wy aantekening hebbende gehouden, die Pas aan hem, *Pieter Patibalat*, reftitueerden.

Even naar het gedane Avond-Gebed, quamen nog aan boord, de by provifie het gezag waarnemende Orangkaja van Folin, genaamd *Foalaina*, met eenigé zynér Orangtocha's ons alhier verwelkomen, als wanneer wy haar bekend maakten, dat wy, ingevolge U Wel Ed. Agtb. geëerde ordre aldaar gekomen waren, om te onderfoeken, wie de gewettigfte was, om tot Orangkaja in des laaft afgestorvenen's plaats, aangefield te worden, waar op *Foalaina* voorz. ons verhaalde, dat, naar 't affterven van den voorigen Orangkaja, hem door den gefufpendeerden Koopman *Moll*, was geordonneert geworden, het gezag zo lange by provifie waar te nemen, tot dat door U Wel Ed. Agtb. over die waardigheit abfolutelyk zou gedifponeerd zyn.

Gevende zy heden ons voorts eenige onderrigting wegens des Orangkaja's geflagt, en wie wel de wettigfte tot de fuccessie zoude weefen, waar van wy de aantekening uytftelden tot den anderen dag, als wanneer wy 't zelve nauwkeurig zouden onderzocht hebben, en daar op dimitteerden wy haar.

F f

Maan-

Maandag den 9. dito, 's morgens met het lumieren van den dag, naar gedaane Morgen-gebed, quamen aan boord *Pieter Toccaja*, van *Haria*, en *Laurens Salawani*, van *Siriforri*, vertoonende ons haarlieder *Passe*, beide op den 19. October *Passato* gedateerd, en door den Onderkoopman, en Pl. Subaltern Hoofden *Comptoire Honimoa*, onderteekend, waar by haar gelicentieerd wierd, den eersten om met 7 koppen, van *Haria*, na *Hatiahoe* te vaaren, om aldaar een nieuwe *Tsjampan* te koopen, en den anderen, om met 12 perfoonen ook na voorz. plaats te varen, om tegens kleeden *Sagoe* te ruilen, beide voor den tyd van anderhalve maand, waar van wy aantekening hebbende gedaan, verfogten de vertoonders van die *Passen*, dat den tyd van anderhalve maand door ons eenigints mogt geprolongeert worden, waar op wy haar antwoordden, tot zulks niet geauthoriseerd te zyn, en daarom het zelve ook te declincieren, vertrekende zy daar op na boord.

Daar op begaven wy ons naar land, en voords naar de *Baileoe* van de *Negery Folin*, om te onderfoeken, wie de gewettigste tot *Orangkaja's* plaats was, bevindende tot deze waardigheid maar eenen sollicitant, zynde *Foalaina*, waar van onder gisterigen datum, gementioneerd staat, bevindende ook 't *Orangkaja's* geslagt dusdanig te zyn, dat *Karwani*, de eerste *Orangkaja*, des sollicitants Grootvader, gehad had vier Soonen, als *Sawaja*, den tweeden, *Orangkaja Naliffa*, den derden, *Mansame*, en *Palewakanna*, die beide nog geen beurd hadden gehad, dat de oudste soon, *Saway*, had naargelaten een soon, genaamd *Muffaiffa*, die de vierde, of nu laatst overleeden *Orangkaja*, was geweest. De tweede soon, *Naliffa*, had ook naargelaten een soon, *Foalainz*, sollicitant in dezen, de derde soon, *Mansame*, was zonder kinderen gestorven, en de vierde, *Palewakanna*, had mede een soon naar gelaten, genaamd, *Boikani*, uyt het welke dan blykende was, dat de stam van de eerste soon, *Saway*, tweemaal, en de tweede soon, *Naliffa*, eens met die waardigheid is begiftigt geworden, en de twee andere soons, *Mansame*, nu zonder kinderen gestorven zynde, en *Palewakanna* maar een soon, *Boikani*, naargelaten hebbende (waren wy onder submissie, van U Wel Ed. Agtb. wyfer oordeel) van gevoelen, dat, volgens 's lands wetten en costumen, voorz. *Boikani*, tot deze waardigheid de wettigste was, dog naar den zelve lange te hebben doen soeken, eyndelyk voor den dag gekomen zynde, bevonden wy hem gansehelyk mager en uytgeteerd, ja zo

fwak, dat nauwelyks op zyn beenen konde overend staan, zeggende hy zelfs, vyf jaaren in die fwakheid geweest te zyn, en weinig hoop tot zyn herstelling te hebben, waar na hem afgevraagd zynde, of hy niet gaarne tot *Orangkaja* van dit *Negerytje* zoude willen geëleveerd worden, antwoordde zulks wel te begeeren, maar om zyn continueerende fwakheid daar niet naa te staan, wel mogende lyden, dat zyn neef *Foalaina*, met die waardigheid beguntigd wierd. d' *Orangtocha's*, en 't gemeene volk, mede afgevraagd zynde, tot wie zy wel het meesten inclineerden, antwoordden eenpariglyk tot *Foalaina*, om dat *Boikani* zo siekelyk, en geen hoop van herstelling overig was, en, volgens het bovenstaande Geslagt-registler, is hy naast *Boikani* ook de wettigste, en eenigste pretendent (volgens ons gering gevoelen) latende voorts de decisie daar van, in alle nederigheid, aan U Wel Ed. Agtb. over.

Op nauwkeurige afvraging, alhier geen verschillen of oneenigheden gevonden hebbende, begaven wy ons weder naar boord, werdende door die van *Folin*, met een rank jonge *Pinang*, en een klein *Bokje*, beschonken.

Ontrent agt uren, 's morgens, schepden wy van hier weder voort, en quamen ontrent op de middag wederom voor de *Negery Leymoe* ten anker, alhier quamen by ons de volgende handelaars hare *Passen* vertoonen, als *Oeffen*, Moor van *Iha*, een *Pas* van dato 19. October *passato*, en ondertekend door den Onderkoopman, en Pl. Subaltern Hoofd, ten *Comptoire Honimoa*, waar by hem gepermitteerd wierd, met 8 koppen, van dito *Negery*, na *Amahay*, *Sepa*, *Haja*, en *Hatiahoe*, te varen, om tegens kleeden, *Sagoe* te ruilen, voor een maand tyd, en *Laurens Lessimana*, van de *Negery Ouw*, met 15 koppen, van *Ouw*, en *Oelat*, zynde zyn *Pas* op den 9. October *passato* gedateerd, en door meergemelde Pl. Subaltern Hoofd, geteekend, waar by hem gelicentieerd wierd, na *Werinama* en *Tobo* te varen, om tegens kleeden, en andere kleenigheden, *Sagoe*, *Padi*, en andere eetwaren, te ruilen, voor anderhalve maand, van welke *Passen*, wy aantekening gehouden hebbende, die aan de houders restitueerden.

Hier op begaven wy ons op de plaats, daar de voor de E. Comp^e. gekapte balken waren leggende, bevindende wy dezelve ontrent een half uur beweften de *Negery*, aan strand, onder twee met *Atap* gedekte lootsen, op onderleggers, behoorlyk te beruften, en naar dezelve net naargeteld te hebben, bevonden wy onder

onder elke loots, 50, of te samen 100 ps. van dezelve yfer houte balken.

Hier naar ons naar de Negery; en op de Baleoe, begevende, bevonden wy eerstelyk niet het minste teeken meer overig van de aldaar voor henen gestane bamboese Pagger, en naar nauw onderzoek onder de Orangkaja's, en Orangtoeha's, of ook eenige questien, of oneenigheeden, onder malkanderen hadden, dezelve neen geantwoord hebbende, ordonneerden wy den Orangkaja, Orangtoeha's, en 't volk van dezelve Negery, om ons tot Haja toe te volgen, om dat aldaar Vergadering stond gehouden te worden, waar in haar presentie nodig was, dog zonder te weten, wat vreesse haar beving, alzo zy scheenen daar zeer ongenegen toe, zelfs eenige van dezelve bevende van schrik, zo dat wy groote moeyten hadden, van dezelve met goede toefeggingen, dat haar niets quaads zoude wedervaaren, daar toe te persuaaderen.

Eyndelyk geraakten dezelve aan boord van eenige Corcorren, als wanneer wy ons aan boord begeven hebbende, aantsonds, zynde ontrend twee uren naar de middag, op de gewone zeynschoot, de dreggen lieten ligten, scheppende verders voort, en passeerden ontrent half vyf uren, 't Negerytje Tehoewa, alwaar per praeuw aan ons boord quam, eenen *Jan Patirane*, van Ouw, met deszelfs Tjsampan alhier ten anker leggende, vertoonende ons zyn Paffe, gedateerd den eersten October, en ondertee-kend door dikgemelde Pl. Hoofd, ten Comptoire Honimoa, waar by hy met 8 koppen gelicentieerd wierd, om naar Amahey, Sepa, Tamilauw, Touw, Haja, en Toeloeti, te varen, om voor kleinigheeden Sagoe in te ruylen, voor 40 dagen tyd, welke Pas, naar gehouden aanteekening daar van, hem gerestitueerden hy daar mede gedimittieerd wierd; sendende wy daar ook de Orembaey met de boschieter, naar het zelve Negerytje Tehoewa, om *Lassiapala*, Soon van den *Imam* aldaar, tot ons op Toeloeti te brengen, om te onderzoekken, of het vergeven van *Lucas Tamilau Besi*, ten zynen lasten, waaragtig was, wegens 't gene, waar van hier vooren van de Persoon van *Lasa*, alias *Sitewa*, van *Werinama*, gelprooken is.

Ontrent half ses, quamen wy voor de Negery Toeloeti, daar wy de dreggen in de grond hebbende laten vallen, ons naar land, en op de balcoe begaven, alwaar alweder by ons quamen de volgende handelaars, om haar Paffen te vertonen, te weren,

Simon Pati Paros, van Ouw, een Pas van dato 5. October passato, en door

meergemelde Pl. ondersfeld Hoofd ten Comptoire Honimoa onderteekend, waar by hem gepermittieerd wierd, met 13 koppen, van de Negeryen Ouw, en Oelat, naar Hatiahoe te varen, om tegens Kleeden, Sagoe en Padi, te ruylen, voor een halve maand.

Sebapati, Moor van Pelanw; een Pas voor dato 19. October passato, door den Onderkoopman en onderteld Hoofd, ten Comptoire Harocko, *Jooft van Costenobel*, onderteekend, was by hem gelicentieerd met 15 koppen, van die Negery, na Amahey, Sepa, Tamilau, Haja, Toeloeti, en Hatiahoe, te varen, om tegens Lywaden, Sagoe te troequeren, voor twee maanden, mits in 't derwaarts gaan, en van daar te rug keeren, hy gehouden blyft het Comptoir Honimoa aan te doen, zynde in dorso van deselve Pas aangetekend, en met deze tekening van den Pl. onderteld Hoofd, tot Honimoa, *Huybert de Vlieg*, bekrachtigd, dat den zelve Anachoda, aldaar op 26. October passato was gearriveerd; en den zelve dag weder vertrokken, naar aanteekening van welke Paffen, dezelve aan de Anachoda's restitueerden. Verders tredende tot het onderzoek, wie de gewettigste en naaste tot de vacante Orangkaja's plaats van deze Negery was, bevonden wy tot dezelve te zyn twee sollicitanten, als *Naboeleoa* (hebbende tot dus verre 't gezag in dito Negery waargenomen) en *Maalau*, zynde agter-broeders-kinderen, en, naar nauw onderzoek, wierd het Orangkaja's geslagt dusdanig bevonden te zyn.

Dat *Sakoena*, der supplianten overgroot-vader, eerste Orangkaja van Toeloeti, gehad had twee soonen, als den oudsten *Sarikakan*, die geen Orangkaja, maar *Casifi*, was geweest, en *Naboeleoa*, die zyn Vader in de waardigheid van Orangkaja was gevolgd. Dat *Sarikakan* had gehad twee soonen, als *Poelano*, den derden, en *Patola*, den vierden Orangkaja, en *Naboeleoa*, ook twee soonen, genaamd *Woto*, en *Lelitoemoe*, die geen Orangkaja's waardigheid had bekleed. *Poelano*, derde Orangkaja, was zonder kinderen gestorven, en *Patola*, de vierde Orangkaja, had twee soonen naargelaten, als *Likoe*, vyfde Orangkaja, en *Maalau*, medesollicitant, *Woto*, had nagelaten een Soon, *Naboeleoa*, medesollicitant, en *Lelitoemoe* was zonder kinderen gestorven.

Uyt allen welken dan isblykende, dat de afkomelingen van den oudsten Soon, van *Sakoena*, nu driemaal agter den anderen met die waardigheid zyn begiftigt geworden, daar de tweede Soon *Naboeleoa*, in zyn Persoon alleen daar mede is vereerd geworden; zonder dat tot nog

toe zyn nakomelingen daar van hebben gegaudeerd; zo dat wy (onder submissie van U Wel Ed. Agtb. veel wyfer oordeel) van gevoelen zyn, dat, volgens 's Lands Wetten, en Costuymen, *Naboeloea*, de Soons Soon van den tweeden Orangkaja van dezelve naam, tot deze waardigheid de gewettigste is, boven dien spreekt hy redelyk goed Maleyts, zynde de Orangtoeha's, en 't gemeene volk, ook tot hem meest geinclineerd, latende voorts decisie van deze zaak, in alle submissie, aan U Wel Ed. Agtb. over.

Naar dat wy onderzocht hadden, of geen questien, of oneenigheden, onder malkanderen hadden, en die niet gevonden hebbende, begaven wy ons naar hoord, met meergemelde *Lassiapalla*, van *Tehoewa*, latende daar op ook ontbieden den Orangkaja, *Lucas Tamilaubesi*, van *Tamilauw*, met het Pl. Hoofd van *Toeloeti*, genaamd *Naboeloea*, en zyn tweede slem; *Hapadican*, met nog eenige Orangtoeha's, nevens den ingezeten van *Toeloeti*, die, naar zeer lware wonden van de *Leymoeëfen* ontfangen te hebben, alleen van zyn Landslieden, doen ter tyd met hem op *Leymoe* geweest zynde, overgebleeven was.

Welke Perfoonen dan alle by malkanderen zynde, vroegen wy hem *Lassiapala* eerst af, of hy ten tyde dat de ingezetenen van *Toeloeti* op *Leymoe* vermoord wierden, aldaar niet mede present was geweest, antwoordde hy van neen, zeggende te dier tyd in zyn *Negery Tehoewa* verbleeven te zyn.

Waar op dan de hier present zynde *Toeloetiërs* dieswegens ondervraagd wordende, waren in 't eerst zeer aarselende, om regt uyt te antwoorden, niet anders komende bemerken, of de zelve moesten door meergemelde *Lassiapala*, zeer bevreesd zyn, en dat zy uyt dien hoofde iet dorsten ietwes ten zynen lasten inbrengen.

Eyndelyk egter verklaarden zy met haar allen gesamentlyk, dat, ten tyde dat zy *Toeloetiërs* door die van *Leymoe* vermoord wierden, drie perfoonen, als *Laba*, alias *Sibtewa*, van *Werinama*, en *Lexsiapalla*, met *Malesfi*, beide van *Tehoewa*, tot haar waren gekomen, met verfoek, dat zy mede wilden naar *Leymoe* gaan, also die van *Leymoe* met die van *Toeloeti* aldaar iets te beraadslagen hadden, en dat de *Toeloetiërs*, niets quaads denkende, daar op mede gegaan, en zoo ellendig vermoord geworden waren.

Niettegenstaande deze eenparige getuygenisse van vier perfoonen, bleef hy *Lassiapalla*, egter by de negative hartnekkiglyk persifiteeren, varicerende als doen

in zyn *Alibi*, want daar hy van te voren gezegt hadde, dat hy in zyn *Negery Tehoewa* was verbleeven, antwoordde hy als nu, dat hy doen ter tyd, met eenige ingezetenen van *Toeloefey*, naar *Honimoa* was geweest, om *Sagoe* te verhandelen.

En wat moeyte wy ook aanwenden, om hem tot bekentenis te doen komen, was 't egter alles vrugtelooos, als hartnekkig by zyne ontkenenis volhardende, zeggende zelfs, op afvragen, meergemelde *Laba*, of *Sibtewa*, van *Werinama*, niet eens te kennen, veel min met hem tot *Toeloeti* geweest te zyn.

Egter alle omstandigheden en getuygenissen wel overweegende, wy (onzes geringen oordeels) niet anders denken, of 't rapport van *Tamilaubesi*, zo wel aangaande *Lassiapalla* als *Laba*, alias *Sibtewa*, aan U Wel Ed. Agtb. gedaan, was met de waarheid accordeerende.

Naar verrigting van dit ondertoeck, lieten wy 't gewoonelyk Avond-Gebed wederom verrigten, en naar gehouden Avondmaal, ontrent 's avonds ten 10 uuren, wierden op gewoone zeynschoot de dreggen wederom geligt, krygende wy kort daar na een fraje koelte, die ons by starreligt zo ver voortsette, dat wy,

Dingsdag, den 10. dito, 's morgens ontrent half 4 uuren, ontrent een quartier uurs beoosten de *Negery Haja* ten anker quamen; om dat het vlak voor de *Negery* zeer reevagtig, en bygevolge gevaarlyk te leggen was.

Naar gedaan Morgen-Gebed, begaven wy ons per *Orembaay* naar de *Negery Haja*, alwaar alle de Orangkaja's ook vericheenen zynde, wierd Vergadering belegt, en daar in voor eerst op de tafel gebragt, het geschrift, 't geen door die van *Tamilau*, *Toeloeti*, en *Leymoe*, moest ondertekend worden, werdende de laatstgemelde afgevraagd, wat redenen haar gemoeverd hadden, om 't zelve geschrift, door die van *Tamilau* op *Leymoe* gebragt zynde, niet te hebben willen onderteekenen, antwoordden daarop zulks geweigerd te hebben, om dat den inhoud van dien, haar niet ter degen voorgehouden was, en zy derhalven beschroomd waren iets te onderteekenen, waar van haar de inhoud onbekend was.

Waar op haar nader afgevraagd wierd, of niet iemand van haare nabuuren, en wel speciaal de *Radja's* van *Werinama*, en *Touw*, of wel de Orangkaja van *Haja*, haar van 't onderteekenen van dat geschrift hadden afgeraden, of wel tot die weigering opgetoekt, antwoordden zy

zy neen, zeggende niemand daar aan ſchuldig te zyn, maar dat zy uyt eigen beweeging de onderteekening hadden geweigerd, om dat de inhoud van het gefchrift haar onbekend was, en niet tegenſtaande wy daar op zeer aandrongen, onder vertekering, dat haar daar over niets quaads zoude wedervaren, konden wy egter niet verder komen, als blyvende de Leymoeëfen, by haar gezegde perſiſteeren, en, tot bekragtiging van dit zyn zeggen, verzogt de Orangkaja van Leymoe, dat hem, als nu, den inhoud van voorſz. gefchrift, mogt werden voorgeleefen, op dat hy den inhoud van dien mogt kundig wezen, zo wierd hem zulks geacordeerd, en den inhoud van dien, hem in 't Maleyts, door den onderſz. *Jan Louis Munniks*, zynde voorgelezen, verklaarde hy, op afvraag, den inhoud van dien wel verſtaan te hebben, en als nu bereid te zyn, 't zelve nevens die van *Tamilau*, en *Toelocti*, gefamentlyk te onderteekenen, welke onderteekening dan door de Hoofden der voorſz. drie Negeryen, met hare tweedens zynde gedaan, gaven daar op, malkanderen in volle Vergadering de hand, tot teeken van toekomstende onderlinge vriendschap, dog de tweede van de Negery Leymoe, genaamd *Serjata*, was een wyl tyds tot 't geeven van de hand ganſch onwillig, egter op ons bevel, 't zy uyt vreeze, of uyt goede mening, gaf hy eyndelyk mede, gelyk de andere, de hand onder malkanderen.

Waarop haar dan wel ernſtelyk, in 't algemeen wierd gerecommandeerd, dat geen van hen allen zig wederzoude onderſtaan, zyn nabuurige bondgenooten, met wie zy nu beloofd hadden in vaste vriendschap te zullen leven, in eeniger hande manieren te beledigen, maar dat alle voorgaande vyandſchappen en moorderyen, nu met den dekmantel van vriendschap en eenigheid bedekt, en daar onder als begraven, in eeuwige vergeetenis moeſten gebragt werden, of dat, zo zy anders deden, dan de E. Comp. (die dezelfs geduld niet al te lange kon laten tergen) d'onſchuldigen, of beledigden, zoude te hulp komen, en haar aangedaan ongelyk zoodanig wreken, dat de belediger zyne nakomelingen daar een eeuwigmertelyk berouw over zouden hebben, welke vermaning zy alle met dankbaarheid beantwoordden, en beloofden, zig aan geen toekomstende beledigingen meer te zullen ſchuldig maken.

Hier naar renoveerde de Orangkaja van Leymoe, zyn verzoek reeds op *Werinama* gedaan, dat hem mogt gepermitteerd worden, buyten die van

Haja, een Corcor alleen te mogen ſcheppen, zeggende daar toe in ſtaat te zyn, en die Corcor met ontrent 70 man van zyn onderhoorige te zullen bemannen, waar op de Orangkaja van Haja opſtaande, zeide zig, ten dezen opſigte te refereren, aan zyn gezegde op *Werinama*, en dat hy zulks wel lyden mogt, dog met deze conditie, dat by aldien de Leymoeëfen tot het alleen ſcheppen van een Corcor onmagtig mogten wezen, zy dan met niemand anders, dan alleen met hem, zouden mogen ſcheppen, 't welke door die van Leymoe aangenomen wierd, zeggende, zo dra zy niet in ſtaat bevonden mogten werden, om een Corcor alleen te ſcheppen, zy zig dan gaarne wilden onderwerpen, om in toekomstende met Haja te ſcheppen, verklarende de Orangkaja *Titameten*, van Bonoa, dat die van Leymoe, over het koopen van een nieuwe Corcor, met drie *Gnadjos*, reeds met hem in onderhandeling waren, naar 't welke gehoord te hebben, wy de Leymoeëfen, en die van Haja, te gemoet voerden, dat wy dit U Wel Ed. Agtb. ſchuldpligtig zouden bekend maaken, en zy vervolgens daar op U Wel Ed. Agtb. hooggeëerde diſpoſitie konden afwagten.

Hier na lieten de geapprehendeerde Orangtocha's, en *Marinjo*, van de Negery *Nuniali*, verſoek doen, dat zy eens mogten in Vergadering binnen treden, om eenig verſoek te doen, 't welk haar zynde toegestaan, verſcheenen daar op de Orangtocha's, *Elak Kaſſi*, *Elak Hatikoe*, *Elak Manoeelkoe*, met den *Marinjo*, *Maccatita*, zeggende de Orangtocha's, dat, ten tyde zy van *Nuniali* als gevankelyk wierden weggevoerd, zoodanig door vrees en ſchrik bevangen waren geweest, dat zy de redenen tot haar onſchuld niet hadden durven openbaren, en dat de Orangkaja *Kakiaſſan*, haar als de oorzaken van de ongeveegeldheden in zyn Negery, en van hare quade intentie tegens de E. Comp., hebbende beſchuldigd, zy nu verzogten, het tegendeel in zyn preſentie te mogen aantoonen, dog haar daar op te gemoet gevoerd zynde, dat zulks door haar op *Nuniali* (als wanneer afgevraagd werdende, of iets tegens den Orangkaja *Kakiaſſan* hadden, van neen tot antwoord hadden gegeven) moeſt ingebragt zyn, verontſchuldigden zy zig al wederom, op de voorſz. vrees, en ſchrik, en daar mede tot het noodige verhaal komende, zeiden dat:

Eerſtelyk, zy altyd bereid waren geweest, om in gevolge van Comp. bevel, haar door den Orangkaja *Kakiaſſan*, bekendgemaakt, van den berg af, zig

metter woon naar de strand te begeven, en dat zy ten dien eynde, ieder haar huis reeds aan strand geëxtruceerd hadden.

Nader bericht der Orangtoeha's, van Nuniali, en klagte over hunnen Orang-kaja.

Dat de Orangkaja als hoofd van de Negery, en aan wien Comp^s. bevel dien aangaande was bekend gemaakt, en die daarom om zulks te volbrengen, d' eerste moette zyn, tot nog toe aldaar aan strand geen huys geëxtruceerd had, dat hy Orangkaja, nu vier jaren geleden, zig een geheel half jaar van zyne Negery geabfenteerd, en op Bonoa opgehouden had, en dat alle zyne meubilen als nog op Bonoa voorz. berustende waren.

Dat zy Orangtoeha's allang in haar aan strand geëxtruceerde huysen zouden zyn komen wonen, zo niet des Orangkaja's broeder, *Sarotti* (die meer gezag in de Negery voerd, als hy Orangkaja zelf) haar met *Elak Sullatoe* bedreigd hadde, dat in zulken geval zy de Alfoereesen zouden afroepen, om al de geenen, die aan strand woonden, den hals te breeken.

Dat zelf des Orangkaja's broeder, *Sarotti*, abfoluit gezag in de Negery voerd, en haar dwingt hem te gehoorfamen, ja zelfs zyn broeder, *Kakiaffan*, heeft willen vermoorden, waarom ook hy, *Kakiaffan*, na Bonoa gevlugt was.

Dat in de Negery Nuniali 3 Orangkaja's zyn, als *Kakiaffan*, van wegens de E. Comp^e., zyn broeder *Sarotti*, die de Negery regeerd, en *Elak Sullatoe*, die alles voor Radja *Sifioeloe* waarneemd.

Dat hem *Kakiaffan* zulks alles wel bewuft zynde, hy egter op Nuniali zyn broeder niet aangeklaagt heeft, alleen maar om hem de principale oorzaak van onlusten, te verfchoonen, en haar Orangtoeha's maar in 't verdriet te helpen.

Dat hy Orangkaja maar een schynvriend van de E. Comp. is, en zelfs altyd het afkomen van de Negery aan strand, door zyn broeder *Sarotti*, had doen beletten.

Hier op antwoordde de Orangkaja *Kakiaffan*, van Nuniali, in volgende maniere.

Eerstelyk bekend hy het voorgeeven der Orangtoeha's waaragtig te zyn, dat hare huysen aan strand geëxtruceerd zyn, maar dat hem onbekend is, of zy van meening geweest zyn daar in te komen wonen.

Bekende hy ook nog geen huys voor hem aan strand geëxtruceerd te hebben, maar dat zyn slaaven zo lang besig zyn geweest, om de materialen by malkanderen te versamelien, maar dat hy nu ten eersten 't zelve opmaken zal.

Bekennende al mede, zes maanden op

Bonoa te hebben gewoond, om dat hy wegens de tweespalt van zyn broeder *Sarotti*, en *Elak Sullatoe*, in zyn Negery niet zeker was, en dat zyne Meubilen daar tot als nog waren verbleven.

Bekennende al mede, dat *Sarotti*, en *Elak Sullatoe*, d'inwoonders der Negery heeft bedreigd, op dat zy niet aan strand zouden gaan wonen, maar dat hy van 't afkomen der Alfoereesen niet wist, zeggende, dat 't haar Orangtoeha's pligt was, naar hem, en niet naar *Sarotti*, en *Elak Sullatoe*, te luyfteren.

Bekend ook dat *Sarotti* zig meer gezag aanmatigd, als hy, en dat hy *Sarotti*, hem *Kakiaffan*, ook heeft willen den hals breeken, om 't welk te ontgaan hy na Bonoa was gevlugt.

Ontkennende egter, dat 'er 3 Orangkaja's van Nuniali zyn, maar dat hy zulks alleen, en van de E. Compagnie aangefteld is, maar zegt egter, dat zyn broeder *Sarotti*, en *Elak Sullatoe*, hem in alles dwarsboomden, veel meer ahang, en daar door grooter gezag hebbende, als hy.

Bekend ook dat *Sarotti* een groote opitooker van al het quaad is, maar dat hy op Nuniali daar op niet gedagt, en by gevolge vergeten heeft over hem te klagen, zeggende, dat hy der Orangtoeha's verdriet niet en zoekt, maar alleen wil, dat zy hem als Orangkaja zullen erkennen, en Comp^s. beveelen opvolgen.

Seggende noyt te hebben belet, dat d'inwoonders van Nuniali aan strand quamen wonen, maar dat hy alzo hem niemand wilde volgen, niet alleen aldaar konde huishouden.

Welke verdediging van den Orangkaja *Kakiaffan* zynde aangehoord, en daar uyt bevonden, dat hy zelfs wel een der voornaamste oorsaken der aldaar gereesen onlusten is, met zyn broeder *Sarotti*, d'eenigite opitooker, de hand boven 't hoofd te houden, en zyn schelmstukken te verfwygen, ja genoegzaam zyn geslag aan hem over te geven, wierd hem afgevraagd, waarom hy zo stout hadde geweest, de voorz. Orangtoeha's, als voorname belhamels aan te klagen, daar dezelve alleen onder de magt van zyn broeder *Sarotti* stonden, en hy zelfs *Sarotti* hadde verfchoond, en niet aangeklaagd, daar en boven nog hy zig zelfs van zyn Negery ging abfenteeren, en zyn goederen elders overbrengen, antwoorde hy, dat hy de Orangtoeha's had aangeklaagd, om dat zy meer hoorden na zyn broeder *Sarotti*, en *Elak Sullatoe*, als naar hem zelfs, dat hy *Sarotti* vergeeten had aan te klagen, en dat deeze Orangtoeha's zoo wel,

wel, als hy, hare goederen vervoert, en op Lakaela hadden gebragt.

Hier op zeggen d'Orangtoeha's zulks waar te zyn, en daar in haar Orangkaja's voorbeeld gevolgd te hebben, doen hy zyn goederen naar Bonoa vervoerde, en daar zelfs ging wonen, maar dat op de wederkomst van den Orangkaja, zy haar goederen ook van Lakaela hadden van daan gebragt, niettegenstaande de goederen van den Orangkaja nog op Bonoa verbleven waren, verfoekende zy derhalven, dat zy met de Corcor van Lissabatta weder mogten na huys keeren, als vermeenende genoegzaam te blyken, dat zy onschuldig waren, en al het quaad van den Orangkaja zelfs, en zyn broeder *Sarotti*, en *Elak Sullatoc*, herkomende was.

Hier op antwoordden wy, dat wy niet bevoegd waren haar te ontslaan, en dat zy derhalven ider apart zouden verblyven op de Corcorren, daar zy op bescheiden waren, tot in Amboina gekomen zynde, zy zig voor U Wel Ed. Agtb. tegens haren Orangkaja konden verantwoorden, als wanneer U Wel Ed. Agtb. niet maarlaten zoude, naar onderzoek van de zaak, de ontschuldigen te ontslaan, en de schuldigen te straffen, 't welk zy in dank hebbende aangenomen, ieder weer naar zyn Corcor wierd belast te brengen.

Dog ondertusschen de Marinjo *Macaita* mede afgevraagd zynde, wat hy tot zyn verontschuldiging in te brengen had, bekend zyn oom, *Elak Macaita*, te hebben aangeflooten, om in des Orangkaja's *Kakiaffans* zeggen niet toe te stemmen, also hy wel wist, dat de Orangkaja aan de E. Comp^e. veel beloofde, en niets effectueerde, dat hy daarom zyn oom ried, zulks niet toe te stemmen, om dat naderhand, dezelve beloften niet volbragt werdende, hy by de E. Comp^e. als schuldig zoude staan, daar hy dog niets konde uytwerken, also alles van den Orangkaja *Kakiaffan*, zyn broeder, *Sarotti*, en *Elak Sullatoc*, afhangende was, doende ook zodanigen verfoek, als de Orangtoewa's, en werdende ook door ons op even dezelve manier beantwoord.

Verders naar andere verschillen vernoomen, en geen gevonden zynde, nam de Vergadering een eynde, en wierd het hier voren gementioneerde van 't ondertekende getchrift, den Pl. Gesagvoerder, in de Negery Toeloeti, genaamd *Naboeloca*, inhandigd, komende voords daar op by ons, *Françisco Sarimetia*, van Oelat, vertonende zyn Pas, van dato 6. October, waar hy hem, met 12 koppen, van Oelat, gepermitteerd wierd, naar Toeloeti, Tchoewa,

en Leymoe, te varen, om voor Kleden Sagoc te trocqueeren, voor anderhalve maand tyd; zynde dito Pas door den onder-koopman, en Pl. Subaltern hoofd, tot Honimoa, *H. de Vlieg*, geteekend.

Hier op namen wy afscheid van den Orangkaja van Haja, die op zyn verfoek gepermitteerd wierd, met zyne Corcor maar t'huys te blyven; en begaven ons naar boord, latende op gewoone zein-schoot, ontrent 10 uren, voor de middag, de dreggen weder lichten, en schepten tot 's agtermiddags, ten twee uren, als wanneer voor de Negery Touw, ten anker quamen, om naarvolgende ons te voren reeds bekend gemaakte quettie, in Loco te onderzoeken.

Op de Baleoe gekomen zynde, institueerde de Orangkaja van Sepa zyn klagten, in naarvolgende manieren; voor eerst zeyde hy, dat de Negery Touw, terwyl dezelve nog by Latoehowaloy was gelegen, altyd met voorz. *Latoehowaloy* te zamen had geschept, en naderhand dezelve Negery Touw herwaards zynde getransporteerd, die van Tamilau, Sepa, Touw, en Toeloeti, te samen een Corcor hadden geschept, 't welk ook van allen geconfirmeerd wierd, maar dat de Corcor van Tamilau verleden jaar reeds oud, en onbruikbaar zynde, de Orangkaja van Tamilau met hem hadde beraadslaagd, en naderhand over een gekomen waren, om een nieuwe Corcor te maken, dat zy ten dien eynde een Timmerman van Elipapoeteh hebbende gehaald, met den zelve overeen gekomen waren, dat hy een nieuwe Corcor zoude maken, voor 180 Ryxd., dog dat de Radja van Touw, zulks hebbende verstaan, de Orangtoeha's van Sepa tegens hem Orangkaja had opgetoekt, en zy te zamen den voorz. Timmerman van Elipapoeteh hadden weten te bewegen, dat hy de nieuwe Corcor voor *Tamilau*, en hem *Sepa*, niet onder handen nam, halende hy Radja *Touw*, met de Orangtoeha's van Sepa, een ander timmerman van Amahey, en den zelve een nieuwe Corcor aanbestedende, zynde dezelve, waar mede nu Radja *Touw* dit jaar geschept heeft.

Dat de tyd der te doene Hongi naderende, de Orangkaja van Tamilau, zig van een nieuwe Corcor gefruftreerd vindende, zyn oude, zo veel hem mogelijk was, had moeten verhelpen, om in staat te zyn, nog dit jaar met dezelve in zee te komen, en hy op de tyd tot scheppen bestemd; de Negeryen, die met *Tamilau* mochten scheppen, de weet hebbende laten doen, om de Cor-

cor te komen helpen bemannen, was de Radja van Touw daar toe weigerig geweest, en niet vernoegd met zulks zelve te weigeren; had hy de Orangtocha's van Sepa mede tegens hem klager opgetoekt, om met Radja *Touw* alleen te scheppen, zo dat dit jaar zyn Orangtocha's, met de helft der Sepaneelen, die scheppen moesten op de Corcor, by Radja *Touw*, en by Orangkaja, met d'andere helft, gelyk hy van ouds gewoon was, met die van Toeloeti, op de Corcor van Tamilau, was overgegaan.

Dat ook de Radja van Touw zyne Orangtocha's, en die wederom het gemeene volk zodanig tegens hem opstookten, dat hy in zyn Negery niets te zeggen had, en dat, als 'er eenige Comp^s. brieven aldaar quamen, om voort te beftellen, hy niet magtig was een man te komen krygen, om zulks te laten verrigten, weshalven hy Orangkaja genootzaakt was, om egter Comp^s. dienst niet te verfluymen, zyn eygen Soon daar mede weg te zenden.

Alle 't welke door den Orangkaja van Tamilau (als zulks zeggende zeer wel te weten) geconfirmceerd wierd. De Radja van de Negery Touw hier op gehoord, en belast zynde zyn verdediging daar tegens in te brengen, antwoord eerstelyk, dat hy Radja Touw met den Orangkaja van Sepa overeenkomen was, om te samen een Corcor te scheppen, en dat ingevolge van dien, een Timmerman van Anahay, hadden besprooken, die deze nieuwe Corcor hadde opgemaakt, dog hy Radja Touw, aanstonds van het tegendeel overtuygd zynde, veranderde wederom dusdanig, zeggende, dat de Orangtocha's van de Negery Sepa die Corcor hadden aanbesteed, en hem verzogt met haar t'zamen te scheppen, 't geen hy opgevolgd hebbende, ook met die nieuwe Corcor met de helft der Sepaneelen was in zee gegaan, ontkennende egter zeer sterk, ooyt de Orangtocha's van Sepa, tegens haar Orangkaja opgetoekt te hebben, niet tegenstaande 't zelve hem door de Orangkajaes van Tamilau, en Sepa, opgestreden wierd.

Waar op hy dan gevraagd zynde, wie hem autoriteit had gegeven, en wat redenen hem hadden gemoveerd, om zig van Tamilau, en Toeloeti, te separeren, daar hy van te vooren altyd gewoon was geweest, met dezelve, en Sepa, te samen een Corcor te scheppen, en waarom hy met de Orangtocha's van Sepa, in tegenwil van haar Orangkaja, als nu alleen hadde geschept. Hy tragte zig daar ontrent met veel

frivole en leugenagtige voorgevens te behelpen, tot besluit zeggende, dat hy in toekomende bereid was (zo als altyd gewoon was geweest) met Tamilau, Sepa, en Toeloeti, te zamen te scheppen.

De Orangtocha's van Sepa hier op ook zullende gehoord werden, quam eene *Samalatoe* Orangtocha van Sepa voor den dag, zullende zyn verantwoording hier ontrent doen.

Voor eerst bevestigde hy al mede 't eerste zeggen van Radja *Touw*, dat zyn Orangkaja met den voorz. Radja *Touw* was overeen gekomen, te samen, buyten die van Tamilau, en Toeloeti, een Corcor te scheppen, en dat zy daarom die nieuwe Corcor hebben laten maken, en met den Radja van *Touw* 't zamen geschept zyn, alchoon haar Orangkaja op de Corcor van Tamilau was overgegaan, dog hem d'onwaarheid van dien zynde voorgesteld, was deze galt zo uitermaten assurant, dat hy zyn eygen Orangkaja eerst, en daar na den Orangkaja van Tamilau, die tegens hem getuigde, in volle Vergadering voor schelmen uytshold, 't welk hem belast zynde waar te maken, verdrayde deseive aanstons zyne woorden zeggende zulks niet gezegt te hebben, dog alle de Orangkaja's hier present, verklarende eenpariglyk, 't zelve zeer wel gehoord en verlaan te hebben, viel hy door de mat, met zulke assurantie, egter, van daar over 't minste lectwezen niet te toonen, en zelfs niet alleen zig tegens zyn Orangkaja, maar ook tegen ons, en alle d'inlandse hoofden, zeer onbeschaamd toonende, en niet tegenstaande wy hem verscheide malen verboden, liet hy egter niet na in zyn onbeschaamdheid voort te varen, even als van te vooren; weshalven om den selven hoogmoed van zo een galt, wat in te teugelen, met eenparig advys van ons, en alle d'inlandse hoofden (die verklaarden, zulke stoute scheldwoorden van een Orangtocha, tegens zyn eygen Orangkaja, onverdragelyk te zyn) beslooten wierd, hem ter zake voorz. met een groene tak van een Clappusboom, voor de Baleoc te doen laarsen, gelyk ook aanstonds effect forteerde, en naar dat hy 25 à 30 slagen, ontfangen had, wierd hy los gelaten, en belast deze Vergadering in 't generaal, en de beledigde Orangkajen van Sepa, en Tamilau, ider in 't byzonder om vergiffenis te bidden, gelyk hy ook vervolgens, hoewel als halfgedwongen, deed.

Uyt alle deze debatten genoegzaam blykende, dat de Radja van Touw, ten dezen opfigte, zo niet geheel schuldig,

ten minsten vry tusfpect was, zeiden wy hem, dat wy van dit gepasseerde aan U Wel Ed. Agtb. rapport zouden doen, en dat hy staat konde maken, zyn verdediging, tegens de ten zynen lasten ingebragte beschuldigingen gereed te hebben, om zig dienaangaande voor U Wel Ed. Agtb. te verantwoorden.

Hier geen verschiilen meer vindende, begaven wy ons weder naar boord, werdende ontrent half vier uren op ordinaire zeinshoot de dreggen weder geligt, en voortgescheept tot 's avonds ontrent agt uren, als wanneer wy aan de strand van Hatoemali ten anker quamen, en 't gewoone Avond-Gebed lieten verrigten.

Woensdag, den 11. dito, 's morgens voor vier uren ligten wy wederom de dreggen, en voortfcheppende, quamen ontrent agt uren voor de Negery Tamilau ten anker, alwaar wy ons aan land begaven, daar wy door den Orang-kaja *Lucas Tamilaubesi*, met zyn huisvrouw en dogter, verwelkomt wierden. Vervolgens begaven wy ons naar de baieoe, alwaar de derde item van deze Negery, genaamd *Baykole*, afgevraagd wierd, van wien hy verstaan had de moord aan *Toeharoe*, van *Tamilau* gepleegd, die daar op antwoordde, dat, zo dra hy de moord in de Negery hadde verstaan, hy sig naar Sapiroea hadde begeeven, en zulks aan 't onderfeld hoofd aldaar, *St. de Vlieg*, had bekend gemaakt, en dat hy doen ter tyd niet beeter had gewee- ten, of de Alfoerefen van Noewolo hadden zulks gedaan, maar dat hy, naderhand wederkoomende, van ooggetuygen verstaan had, dat het door een Sepanees, genaamd *Taroena*, was verrigt geworden.

Dat zyn berigt wegens de 250 Noewolers, die nog meer hoofden zouden tragten te halen, daar uyt voortquam, dat de Orang-kaja van Sepa hem verhaald had, dat Radja *Touw*, met de Sepaneese Orangtocha's, *Samalatoe*, *Patbola*, en *Teboeloet*, naar Noewolo hadden geweest, en met die Orangtocha's beraadslaagd, zo dat zy daar uyt presumeerden, en 't gerugt liep, dat die van Noewolo wilden afkomen om koppen van die van Tamilau te halen.

Dat de slaaf, in zyn berigt vermeld, door die 4 personen, die met die van Noewolo hadden beraadslaagd, van die Alfoerefen was vereerd geworden, en dat de Orangtocha *Samalatoe* die onder zig had gehouden, dog dat in 't rapport staat, dat die slaaf om voorz. moord, aan *Toeharoe* gepleegd, te verswygen, door de Noewolers aan die van Sepa en Tamilau zoude gegeven zyn, zegt hy, dat zulks qualyk van hem verstaan is.

En wegens het bewuste vrouwmensch *Waccaboea*, zeide hy, dat zyn Orang-kaja, en die van Sepa, als die slaaf grondig bekend zynde, daar van veel nader opening zouden geven.

Daar op werd goedgevonden, de voorz. Sepaneese Orangtocha's, met *Taroena*, herwaards te haalen, van de Corcor Touw, daar dezelve op bescheiden waren, werdende de Orembay met twee soldaten derwaards gezonden, die op haar te rugkomst mede bragten, de Orangtocha's *Samalatoe* en *Teboeloet*, rapporteerende, dat *Patola* op Sepa, en *Taroena*, niet op de Corcor te vinden was.

De Radja van Touw, gevraagd zynde, waar de voorz. *Taroena* was, antwoordde, den zelve op de Corcor te moeten wesen, weshalven de voorz. militairen nogmaals derwaards gefonden wierden, met den Radja van Touw, en Orangkaja van Sepa, om den zelve *Taroena* aan te wyfen, dog quamen sonder den zelve gevonden te hebben, weder vrugtelooft te rug.

Vorders tredende tot behoorlyk onderzoek van de moord, aan meergemelde *Toeharoe* gepleegd, quam voor eerst een inlander van Tamilau, genaamd *Oekalo*, verhalende, dat hy, nu een maand geleeden, met den zelve *Toeharoe*; zynde gegaan wat beoosten de Negery, om Canari te plukken, hy *Oekalo* boven op de boom was geklommen, blyvende *Toeharoe* beneden staan, dat terwyl hy *Oekalo*, besig was met Canari te plukken, een troep van wel 20 menschen daar is gekomen, die den zelve *Toeharoe* om 't leven hebben gebragt, 't welk hy *Oekalo* ziende, haar vroeg, waarom zy zyn maat vermoordden, waar op hy *Taroena*, zynde die geene, die de moord gedaan had, hem antwoordde, door Radja Touw, en de Orangtocha's van Sepa, daar toe uytgefonden te zyn, om dat die van Tamilau het vrouwmensch *Waccaboea* van haar Negery na Sapiroewa hadden gevoerd, en dat daar op *Taroena* het hoofd van 't lighaam hebbende gekapt, met zyn gezelschap daar mede was weg gegaan, latende de romp onder de Canari-boom leggen.

Oekalo daar op gevraagd zynde, waarom dezelve personen, die *Toeharoe* vermoord hadden, hem 't zelve lot niet hadden gegeven, antwoord, dat hy boven in de Canari-boom zynde, zy hem niet konden bereiken, en dat hy naar gedane moord aan zyn maat, met alle magt schreeuwde, dat de ingezeetenen van Touw, en Sepa, een Tamilauwer hadden vermoord, 't welk eenige Tamilauwers hoorende, daar op waren aangekomen, als wanneer hy eerst van de

boom was afgeklommen, en dat even voor de aankomst zyner maats, de voorfz. moordenaars, geweeken waren.

Gevraagd zynde, of 't zelve lighaam van *Toebaroe* niet begraven is, zegt neen, maar dat 't zelve tegens den avond, door de *Tamilauwers*, ter plaatse daar de moord gefchied was, op een hooge degodego is neergelegt, alwaar 't zelve als nog zoude beruilen.

De Lyken der verila-gene door Alfoereefen, werden door de Cerammers noit begraven.

De Orangkaja van *Tamilauw* gevraagd zynde, waarom dezelve romp van *Toebaroe*, niet heeft laten begraven, zegt, om dat zulks haar manier niet mede brengt, en als imand door d' *Alfoereefen* wierd vermoord, zy deszelfs lighaam noyt begraven, maar ter plaatse daar de doodslag gedaan is, onder de bloote lugt, op een degodego leggen, en dat zulks van oude tyden, hier onder haar gebruykelyk is geweest.

Oekalo verders nog afgevraagd werdende, of hy van de voorfz. moordenaars niemant meer hadde gekend, als meergemelden *Taroena*, zegt neen, om dat hy boven op de *Canari-boom* zynde, en de moordenaars daar onder, daar van niemant bescheidenlyk heeft konnen kennen.

Dog daar op gevraagd werdende, hoedanig hy dan den *Sepanees Taroena*, had konnen kennen, zegt den zelve, in 't byzonder zeer wel te hebben konnen kennen, als hebbende maar een, te weten de regterhand, en dat hy *Taroena*, zonder linkerhand is ter wereld gekomen, en uyt dien hoofde zeer wel te weten, dat hy, die de moord gedaan, met hem *Oekalo*, gefprooken, en het hoofd weggedragen heeft, *Taroena*, en niemant anders was geweest.

Naar examinatie van dezen *Oekalo*, quam nog voor den dag een *Sepanees*, genaamd *Maroecka*, die verklaard, dat hy nu over een maand, in de *Negery Sepa*, *Taroena* (als den zelve wel ken-nende) gezien heeft, dragende een versch afgekapt, en nog bloedig hoofd, in zyn hand.

Waar na wederom alle mogelyke middelen in 't werk wierden gesteld, om door de *Negery* te laten zoeken, om hem *Taroena*, in handen te krygen, dog niet tegenstaande alle aangewende devoiren, was zulks alles vrugteloos.

Daar op verfehen de Orangkaja van *Sepa*, met deszelfs Soon *Oepolene*, en zyn tweede stem, *Koeymo*, nevens de *Sepaneefen*, *Maroecka*, en *Kakiariauw*, met haar vyven, eenpariglyk verklarende, dat ten tyde meergemelde *Taroena*, voorfz. *Toebaroe* had vermoord, de *Sepaneefen* die op de *Corcor* van *Touw* bescheiden zyn, met het zelve hoofd by die nieuwe *Corcor*, de geheele nagt door hebben

gelego-gelego't, en getsjakalild, dat daar ook by zyn geweest, en door haar getuygen, met eigen oogten gezien zyn, de *Radja* van *Touw*, met de *Sepaneefe* *Orangtoeha's*, *Samalatoe*, *Patola*, en *Teboeloea*, die zy ook verklaren mede getsjakalid, en 's morgens daarna, gezamentlyk die nieuwe *Corcor* van de wal gehaald te hebben, en dat daar mede naar *Touw* zyn gefchept.

De alhier present zynde *Radja* van *Touw*, en *Orangtoeha's Samalatoe*, en *Teboeloea*, deze befehuldiging ten haren lasten aangehoord hebbende, en haar verdediging daar op afgevorderd zynde, ontkennen alles, niet tegenstaande het door de declaranten in haar presentie wierd staande gehouden, zeggende *Radja* *Touw*, alleenlyk met zyn onderhoorigen, doen ter tyd op *Sepa* geweest te zyn, om de nieuwe *Corcor* af te halen, maar van geen moord door *Taroena* gepleegd, of van geen lego-lego, of tsjakalillen, te weten.

Samalatoe verders gevraagd zynde, wat hy met *Radja* *Touw*, en d' *Orangtoeha's* van *Sepa*, *Patola*, en *Teboeloea*, naar *Noewolo* hadde gedaan, en wat raadspleeging hy aldaar met dezelve *Alfoereefen* gehouden had, ontkend zulks, zeggende nergens van te weten.

En op afvraag, hoedanig hy dan aan die slaaf was gekoomen, die van de *Noewolers* aan hem was gegeven, zegt, dat hy alleen op *Noewolo* is geweest, en aldaar van de *Alfoereefen* een slaaf, genaamd *Toeal*, gekogt te hebben, voor een *Gong* van drie spannen, en dat hy, met de *Corcor* van *Touw* op *Ambon* geweest zynde, dezelve slaaf *Tocal* ver-eerd had, aan *Hassan Soeleiman*, van *Hila*, om dat zyn *Samalatoes* broeder, by hem *Hassan Soeleiman* als *Moerid* woond.

De *Orangtoeha Teboeloea*, zegt ook van geen beraadilaging met die van *Noewolo*, te weten, en ook daar niet geweest te zyn. *Radja* *Touw* ontkend 't zelve van gelyken, en wegens de slaaf, zegt hy, van *Samalatoe* gehoord te hebben, dat hy die gekogt had voor een *Gong* van drie spannen.

Hier naar doen de Orangkaja's van *Sepa* en *Tamilau* het volgende relaas. Als dat ten tyde als de *Koopman Knipping*, als *Subaltern* hoofd op *Honimoo* lag, een *Christen* inlander van de *Negery* *Nollot*, genaamd *Laffiata*, die zyn vrouw nog in 't leven was, met een andere getroude vrouw van dezelve *Negery*, genaamd *Waccaboea*, vleeschelyke gemeenschap hebbende gehouden, hy naderhand op een clandestine wyse, met het zelve vrouwmenschen *Waccaboea*, en zyn *Suster* *Wacca*, zynde nog kleyn,

naar

naar de kust van Ceram is gevaren, alwaar aangekomen zynde, die van Sepa, als *Samalatoe*, *Patola*, en *Teboeloa*, met den Radja van Touw, dezelve personen hebben aangehouden, en in de boven-Negery van Sepa, genaamd Soewalaroe (daar voorz. Orangtocha's woonde) gebragt, dat naderhand, op voorstelling van dezelve drie Orangtocha's, en Radja *Touw*, dezelve *Lasfiata*, met zyn Suiter *Wacca*, waren vermoord geworden, en daar op de voorz. *Waccaboea*, by Radja *Touw* had gewoond, en wanneer een soldaat van Saparoewa, *Roelof Christiaansz.* genaamd, op Touw was, zy *Waccaboea* ten huyle van Radja *Touw*, zelfs Pinang had moeten presentereen, dat voorz. Radja *Touw*, met geweld dezelve *Waccaboea* had willen persuaदेereen met hem te trouwen; dog 't geen ons door d'inlandse lieden gezegt wierd, daar door zoo veel verstaan te worden, als 't met hem te houden, en vleeschelyke conversatie te pleegen, dog dat zy *Waccaboea*, om reeden hy Radja *Touw* een Moor, en zy een Christen vrouw, was, altyd geweigerd was geworden.

Dat naderhand nu eenigen tyd geleeden, de nu gewesene Koopman *Mol*, hem *Lucas Tamilaubesji*, had laten roepen, en bevolen dezelve *Waccaboea*, met alle mogelyke vlyt op te soeken, en op *Saparoewa* te brengen, dat hy 't zelve bevel agtervolgende, haar *Waccaboea*, in de Negery *Soewalaroe*, ten huyle van den Orangtocha *Samalatoe* gevonden, en haar op *Saparoewa* gebragt had.

Radja *Touw*, *Samalatoe*, en *Teboeloa*, hier op gehoord zynde, doen wederom niet anders als ontkennen, zeggende, zelfs *Waccaboea*, *Lasfiata*, nog *Wacca*, noyt gekend nog gezien te hebben, dog naderhand Radja *Touw* een weinig veranderende, bekend eindelyk, *Waccaboea* gekend te hebben, voorts al het andere negerende.

Samalatoe daar op afgevraagd zynde, hoe mogelyk was, dat hy *Waccaboea* niet zoude gekend hebben, en hem niets van deze zaak zoude bewust zyn, daar zy zelfs door den Orangkaja van *Tamilau* in zyn huys gevonden was, bleef al even hartnekkig, en niettegentstaande op gisteren ontfangen correctie, daar hy zekerlyk het gevoelen van moest hebben, bleef hy assurant by zyn zeggen van niets van deze zaak te weten.

Dog also tegens den Radja *Touw*, en d'Orangtocha's *Samalatoe*, en *Teboeloa*, hier present (zo geen volkomen bewyzen, ten minsten zeer pregnante inditien leggen) van moorden gepleegd, of wel daar in toegestemd, en zulks bevolen te hebben, wierd goedgevonden de

zelve drie personen mede te nemen, en tot U Wel Ed. Agtb. over te brengen, op dat op Amboina de zaak nader mogt werden onderzocht, ende de schuldige haar behoorlyke straf mogten erlangen, werdende dezelve dusdanig verdeeld, als Radja *Touw* op de Corcor van Larike.

Teboeloa op de Corcor van *Waccasihoe*, en

Samalatoe, op die van *Tomoewara*.

Werdende op de Corcorre van *Touw*, die nog tot Sepa moest mede scheppen, alzo de helft Sepaneesen daar op waren, in plaats van Radja *Touw*, tot hoofd gesteld de tweede item van Sepa, genaamd *Kocinio*, om dat de Orangkaja van Sepa zich daar toe ongeneegen toonde, zeggende met die nieuwe Corcor, die zyn wederspannige Orangtocha's met Radja *Touw* hadden laten maken, niet te doen te willen hebben.

Werdende verders al de Sepaneesen, die op de Corcor van *Touw* en *Tamilau* bescheiden waren, boven op de *Baleoe* geroepen, en haar met ernstige woorden haar pligt voor gehouden, als dat zy zig van de wederspannige Orangtocha's zouden afrekken, en na haar Orangkaja als haar wettig hoofd, in alles, 't geen de billikheid, en den dienst der E. Comp^e. mede bragt, zouden luisteren, of dat anders de E. Comp^e. zoude genootsaakt zyn, haar als rebellen aan te zien, en als zodanige haar verdiende straffe doen ontfangen, 't welk zy in presentie van haaren Orangkaja met dankbaarheid aangenoomen, en beloofd hebbende, hem als haar wettig hoofd, in alles te gehoorfamen, wierden zy weder gedimiteerd.

Hier op verzogt de Orangkaja van *Tamilau*, dat nu met de Hongt tot hier aan zyn Negery geavanceerd zynde, hem mogt gepermitteerd worden, met zyn Corcor nu t'huys te blyven, en van 't verder volgen geexcuseerd te mogen zyn, zeggende ook reeds veel zieken op zyn Corcor te zyn, welk verzoek (als ons geen redenen ter contrarie voorkomende) hem Orangkaja wierd ingewilligd.

Naar afvraag, of alhier andere questien of oneenigheden onder malkanderen, of met haar naburen, waren, van neen, tot antwoord gekregen hebbende, maakten wy ons gereed om weder naar boord te gaan, als wanneer wy ondertusschen verstonde, dat de Orangkaja van Sepa, die tot dus verre met de Corcor van *Tamilau* had geschept, van meening was op de Corcor van *Abobo* over te gaan, die hem tot aan zyn Negery zoude brengen, wierd naar gedaane beraadslaging den Pati van *Abobo*, met den Orangkaja van Sepa ge-

roepen, en haar gelast, dat zy maar aantons de dreggen zouden ligten, en voor uyt scheppen tot aan de Negery Sepa, als wanneer hy Orangkaja Sepa aantons naar zyn Negery zoude moeten gaan, en met een zoet lyntje de Orangtoeha's verfoeken, dat zy met hem per Orembaay wilden aan ons boord komen, om ons tot een eerbewyfung alhier te verwelkomen, om dat wy door dat middel den nog present zynde Orangtoeha *Patola* mogten in handen krygen, met verder bevel, dat, zo't hem mogelyk was, en hy *Taroena* in de Negery mogt vinden, den zelve mede tot ons zoude brengen, 't welk zy aangenomen hebbende, ligteden immediatelyk daar na haar dreggen, en vertrokken voor uyt.

Een weinige daar na de Orangkaja *Lucas Tamilaubesi*, van ons afscheid genomen hebbende, en eens rond gedronken zynde, begaven wy ons ook naar boord, ligtende ontrent twaalf uren, op gewoone zeinfchoot, de dreggen, en voortscheppende, quamen ontrent drie uren voor de Negery Sepa, als wanneer per Orembaay van Sepa aan boord quamen, de Pati van Abobo, met de Orangkaja van Sepa, en eenige Sepaneeſe Orangtoeha's, rapporteerende ons de Pati van Abobo, dat hy met den Orangkaja van Sepa in die Negery zynde aangekomen, de Orangkaja ten eynde als voormeld, zyn Orangtoeha's hadden vergaderen, die alle gekomen waren, behalven *Patola*, dat de Orangkaja daar op naar hem hebbende gevraagd, memand geweeten had, werwaards hy geweeken was, en dat zy niet alleen hem niet t'huys, maar ook zyn huys geheel ledig hadden gevonden, niet tegenstaande hy op de middag nog in de Negery was gezien geworden, dat hy ook den meergemelten *Taroena* niet had kunnen vinden, en in de Negery niet van hem gehoord was, dog witten ook de Orangtoeha's van Sepa ons te verhalen, dat, terwyl wy op Touw ten anker hadden gelegen, eens twee, en naderhand nog drie Sepaneeſen, van daar in haar Negery waren aangekomen, zo dat wy niet buyten reden giffen, dat *Patola* van deze aangekomen Sepaneeſen moest gewaarſchouwd, en daar op weg geweeken zyn; dog op onderzoek aan dezelve Orangtoeha's, wat de voorſz. afgefondene van Touw in de Negery Sepa hadden komen zeggen, antwoorden de Orangtoeha's niet anders, als onze komst tot daar toe in de Negery Sepa bekend gemaakt te hebben, zo dat deze poging al mede vrugteloos zynde, wy den Orangkaja van Sepa ernstelyk belastten, dat hy alle mogelyke vlyt moest

aanwenden, om den zelyen *Patola* en *Taroena* in handen te krygen, en dan aan de E. Comp. in handen te leveren, 't welk hy beloofd hebbende, en met zyn mede gekomene Orangtoeha's eens rond gedronken hebbende, nam hy afscheid, en wierd naar land gelicentieerd.

Vervolgende wy ondertuſſchen onzen weg, tot dat des avonds ontrent 8 uren voor de Negery Amahey de dreggen in de grond lieten vallen, en aantons daar na het gewonlyke Avond-Gebed doen, voorts fagen wy by het licht van Loobe-Loobe's, aan ſtrand ſtaan een Compagnie inlanders, met ſchild en ſwaard gewapend, die met tsjakalillen, en 't ſwajen van hun vaandel, als tot eerbewyfung, ons verwelkomden.

Ontrent 9 uren quamen aan boord de Orangkaja's van Amahey, Makariki, en Soahoko (zynde de meeste, van Amahey naar Honimoo) ons tot hier toe verwelkomen, dewelke aangezegt wierd, dat zy tegens 's anderendaags 's morgens ten half agten zouden maaken, dat haar onderhoorige by de baleoc alle present waren, alzo op dat uur door ons Vergadering zoude gehouden werden, 't welk zy aangenomen en eenige ſoopjes gedronken hebbende, wederom naar land vertrokken.

Agtervolgens het op gisteren in dezen genoteerde, begaven wy ons, naar gedane Morgen-Gebed, ontrent zeven uren naar land, en naar de baleoc van de Negery Amahey, om vergadering te houden, alwaar alle de inlandſche leden ook verſcheenen zynde, wierden de Orangkajen van Amahey, Soahoko, en Makariki, eerſtelyk afgevraagd, wat de eygentlyke reeden was geweest, dat zy dit jaar met haar Corcor niet hadden gevolgd; gaven daar op ten antwoord, dat U Wel Ed. Agtb., op Honimoo zynde, haar Orangkaja's had laten roepen, en dat zy aldaar gekomen, de reeden daar van reeds gezegt, en over haar nalatigheid in een boete waren gecondemneerd geworden.

Naar afvraag hoedanig als nu die van Soahoko leefden, gaven zy al mede tot antwoord, die vraag reeds ten tyde voorſz. mede door U Wel Ed. Agtb. gedaan, en door haar Orangkajen beantwoord te zyn.

Weshalven (naar onderzoek ook geene andere verſchillen hebbende gevonden) hier niets te doen hebbende, naar dat de inlandſche Hoofden eens rond hadden gedronken, namen wy van hier afscheid, en begaven ons naar boord, werdende door de Comp^s. gewapende inlanders, die mede aan de baleoc was gekomen, tot aan de ſtrand uytgeleid,

en nogmaals met het tsjakalillen als swa-
jen van 't vaandel vereerd, en behouden
reysse gewenscht. Daar op ligten wy,
zynde het ontrent halfnegen uuren, aan-
stonds de dreggen, en vervorderden on-
zen weg naar het eyland Noessalaoet,
scheppende langs de wal van Hatoewa-
na heen, tot dat wy eyndelyk, na eenig
sammelen, des avonds ontrent agt uuren
aldaar quamen te arriveeren, werdende
door den Sergeant Commandant alhier,
Samuel Jacobsz., verwelkomt, die op
afvraag, of geenige Papieren van U
Wel Ed. Agtb. hadde ontfangen, om
aan ons te overhandigen, ons berigtte, dat
U Wel Ed. Agtb. op zyn Ed. aanweesen
tot Noessalaoet hem Sergant hadde
beiaft, ons op onze aankomst alhier te
zeggen, dat wy onzen weg naar 't Ey-
land Honimoa zouden vervolgen, al-
waar wy U Wel Ed. Agtbaarheids ge-
eerde ordre zouden erlangen.

Alhier wierden een Corp^l. en een Sol-
daat, op de Corcorre van Abobo varen-
de, en ter dezer vestinge militeerende,
van boord ontboden, om alhier te bly-
ven, gelyk meergemelde Sergeant ons
berigtte, in diergelyke gevallen altyd
de manier te zyn.

En naar dat wy, op ernstige roodi-
ging van voorz. Sergeant, het avondmaal
hadden genuttigd, begaven wy ons naar
genomen afscheid wederom naar boord,
en

Vrydag den 13. dito. 's morgens ont-
rent vier uuren, lieten wy op gewoo-
ne zeinschoot de dreggen ligten, en ge-
raakten voorts aan 't scheppen, tot dat
wy ontrent half neegen, voor de for-
tresse Duurstedeten ankerquamen, wer-
dende aan strand door den Onderkoop-
man en Pl. Subaltern hoofd alhier, *H.*
de Vlieg, beleeftelyk verwelkomt, en
tot boven in Comp^l. wooning geleyd,
alwaar door zyn huysvrouw ook verwel-
komt wierden.

Naar afvraging, of ook alhier voor
ons geen papieren van U Wel Ed. Agtb.
beruustende waren, kreegen wy tot an-
woord van neen, maar zeide de meer-
gemelde Sr. *De Vlieg* van U Wel Ed.
Agtb. ordre te hebben ontfangen, om
ons aan te zeggen, dat wy ons van hier
naar het Comptoir Haroeko zouden be-
geeven, alwaar wy U Wel Ed. Agtb.
nader ordre zouden erlangen.

Een half uurje naar onze aankomst,
quam van Sirifori mede alhier aan, de
Eerw. Predicant, *Abrahamus Parent*,
en zyn Huisvrouw, ons alhier verwel-
komen, en naar dat wy de militairen
alhier bescheiden, aan land hadden doen
zetten, mitsgaders ook den als meellen
dienst gedaan hebbende soldaat, *Jan*
Winning, agtervolgens U Wel Ed. Agtb.

geerde en door meergemelde Sr. *De*
Vlieg, ons gecommuniceerde ordre, lie-
ten wy de Corcorren voor af naar Poor-
to scheppen, in meening om naar ge-
houden middag-maal over land te vol-
gen, om onse reys naar Haroeko voort
te setten.

Na de middag vonden wy goed het
hier gedetineerde vrouwmenschen *Wacka-*
boea, van Nollot, eens te verhooren, die
dan in presentie van 't Pl. ondersteld
hoofd alhier, Sr. *Huybert de Vlieg*, op
onse afvraag het volgende heeft gedecla-
reerd, en geconfesseerd.

Dat zy nu, zonder de preciesheid van
dien te kunnen stipuleeren, eenigentyd
geleeden door een inlander van Nollot,
genaamt *Lassjata*, is ontboden geworden
ten zynen huysse te komen, zy decla-
rante zulks ingewilligd heeft, en by *Las-*
fiata gekomen is, zonder te hebben ge-
weeten wat reden 'er waren, dat zy ont-
boden wierd.

Dat als doen dezelve *Lassjata* haar de-
clarante verfogt, met hem, en zyn sus-
ter *Wacka*, per prauw naar Walalolo,
by *Nollot* te willen gaan, 't welk zy de-
clarante ook inwilligende, was zy met
Lassjata en *Wacca* van de wal in Zee
gettooken.

Dat een weinig van de wal af zynde,
dezelve *Lassjata* van coers heeft veran-
derd, en de steeven naar de kust van Ce-
ram heeft gewend, als wanneer zy de-
clarante quaad vermoeden krygende, be-
gon te tieren, en zig tegens *Lassjata* be-
gon te oppoleeren; dog dat *Lassjata*,
haar daar op met een parang dreigde
den hals te zullen breeken, zo zy niet
stijl sweeg, 't geen zy declarante dan
zeide wel te hebben moeten doen.

Dat zy op Ceram zynde gekomen,
door de Sepaneesen in de Negery Soc-
walaroe zyn gebragt, en dat zy decla-
rante daar twee jaren by *Samalatee*, en
Patola, gewoond heeft.

Dat, zy daar zynde, de Radja van
Touw, met de Sepaneese Orangtoeha's
Samalatee, *Patola*, en *Tebocloa*, 't zamen
hebben beraadslaagd, om *Lassjata*, en
Wacca, te dooden, en dat dan Radja
Touw 't met haar declarante zoude hou-
den.

Dat ingevolge van die raadpleging,
hy *Lassjata* en *Wacca* zyn vermoord
geworden door ingezetenen van *Touw*
en *Sepa*, zonder dat zy der zelve na-
men weet te noemen, zegt dat zy na-
derhand een jaar by Radja *Touw* gewoond
heeft, en dat zy, op bedreiging van hem
Radja *Touw*, van haar te zullen vermoor-
den, geduurende die tyd het met den zel-
ven gehouden, en vleeselyke conversa-
tie gehad heeft.

Dat zy, wanneer een soldaat van Sa-
paroe-

paroeva tot Touw was, en de Radja hier Negery haar fond om pinang te presentereen, zy als doen deze zaak wel zoude hebben bekend gemaakt, maar dat hy Radja *Touw*, haar door verscheidene lieden, met parangs gewapend, liet gade slaan, die haar zo zy een woord had gesproken, aanstonds vermoord zouden hebben gehad.

Zegt dat de Orangkaja van Tamilau, haar in de Negery Soewalacroë, ten huysen van den Orangtoeha *Samalutec*, gevonden, en hier gebragt heeft.

Naar 't afnemen dezer confessie, begaven wy ons over vier uren naar Poorto, werdende door 't Pl. ondersteld hoofd alhier, en den Eerw. Predikant, *Abrahamus Parent*, nevens der zelve huys-vrouwen, tot hier toe uytgeleid, en ontrend zeven uren namen wy van dezelve afscheid, en begaven ons naar boord, latende voorts de dreggen lichten, en scheppende binnen door, tot

Zaterdag, den 14. October, als wanneer wy ten Comptoire Haroeko, voor de fortres Zeelandia, de dreggen in de grond lieten vallen, werdende op strand door den Onderkoopman, en subaltern Hoofd, *St. Joost van Costenobel*, in Comp. wooning door zyn huysvrouw beleefdelijk verwelkomt, en verder ons door meergemelde ondersteld hoofd, ook gecommuniceerd de ordre, die hy van den E. Opper-koopman, *St. Storm*, had ontfangen, om by onze aankomst alhier ons aan te zeggen, van met de Corcorren maar na de pas Baguwala te scheppen, en aldaar de Corcorren te dimitteren, dog om dat wy negen stuks gevangen op hadden, vonden wy, om dezelve secuur over te voeren, goed, de Corcorren van Liliboy en Waccasihoc, de hoek van Nuffanive om, voor 't Casteel Victoria te doen scheppen, zoo ook de Corcor van Lissabatta en Nuni-ali, om dat de Orangkaja van laastgemelde Negery zig op Ambon moest verdedigen, tegens de beschuldigingen, door zyn Orangtoeha's als voorz. in gehoude Vergadering tot Haja tegens hem ingebragt.

Naar gehouden middagmaal namen wy afscheid van meergemelde ondersteld hoofd, en begaven ons ontrent half vier uren weder naar boord, als wanneer op gewone zeinschoot de dreggen weder wierden geligt, en quamen 'savonds ontrent agt uren aan de Pas Baguwala ten anker, van hier licentieerden wy de Corcorren naar huys, en naar overbrenging van onze bagagie begaven wy ons in 't vaartuyg, tot ons transport na Amboina gedestineerd.

Dit alles 't geene zynde, dat wy U Wel Ed. Agtb. wegens 't volbrengen

onzer commissie hebben te rapporteeren, willen wy hopen dat U Wel Ed. Agtb. in dezelve genoeg zult nemen, terwyl wy ons met diepe eerbied zullen onderschryven te zyn,

Wel Ed. Hoog Agtb. en Gebedende HEER,

In de Corcor van de Negery Oelat, en Itawacka.

U Wel Ed. Hoog Agtb. Trouw-en Pligtschuldige Dienaren,

WILLEM DU RIEU.

CAROLUS SCHULERUS.

JAN LOUIS MUNNIKS.

Indien nu de Landvoogd zelf op de Hongi-togt gaat, gelyk zyn plicht vereytscht, dan is hy gewoon gemeenelyk een korte instructie voor de Leden van den Raad, die aan 't Casteel by zyn afwesen blyven, te laten, op dat zy weten mogen, hoedanig zy zig by deze of gene voorvallen zullen hebben te gedragen. Men kan dit ten deelen uyt deze korte Notulen zien, die de Heer Landvoogd *Schaghen*, in 't jaar 1644. aan den Raad in diergelyken gelegenheid, tot haar narigt liet.

Korte Notulen, dienende tot Instructie voor den E. Politiquen Raadt in AMBOINA, om gedurende myn Absentic op de Corcorre-togt, te werden geobserveert.

Alle de Brieven, komende van de buyten Governementen, als andere Plaatsen, onder Amboina niet resortteerende, zullen in de Vergaderinge, of het Gebed, werden geopend, en het geene van een ordinair bestel of noodsaakelykheid zoude mogen wesen, dienvolgens werden in 't werk gesteld.

Gelyk dan jegenwoordig leggen voor dit Casteel, de Bandale Compagnies Chaloupen, de Craanvogel, en Kessing, den 13. deser van daar gearriveerd, dewelke ten deelen zyn, en nog verder moeten werden afgeladen, met houtwerken, en mopsteenen, by Missive van den 11. dito, uyt die Provincie geeytscht, en, zo ver der selver scheepsruymte strekken kan, daar in geladen.

Waar beneffens ook moet werden beantwoord dito Missive, als mede nog een vorige van primo Juli laastleden, per een Chinees vaartuyg herwaards gekomen, mitsgaders voldaan het geene daar by is versogt, behalven dat wy niet in staat zyn om een onser bodems, of Chaloupen, te missen, om daar mede na Banda voorsz. af te schicken, de reitterende geeyste houtwerken, die in deze Bandate Chialoupen niet konnen werden geborgen, en 't welk derhalven moet werden geëxcuseerd.

Door de Regeeringe van Banda zyn wy by dito jongste Missive ook verzogt, om na Ternate te senden een sak met 200 Ryxd. aan enkele stuyvers, die versiegeld is, en by provisie met een ordonnantie door my in bewaring gegeven aanden Winkelier, welke dan met het eerste bequame en secuurste borger vaartuyg, na genomen resolutie, zal dienen te geschieden, beneffens het pacquet brieven daar besyden, voor die Provintie ontfangen.

Van de voorsz. 200 Ryxd. is een Cognossement overgekomen, dog zegt den Stuurman, die het heeft geteekend, dat hem die niet zyn toegeteld, en zal het derhalven in gelyker voegen, met veylige occasie konnen werden voortbesteld.

Na Banda voorsz. is op zyn verzoek, om aldaar dienst te doen, gelicentieerd te vertrekken, de soldaat Pieter Turkis, welke met de Craan-vogel derwaards zal gaan, en in desselfs plaats tot wisseling op de instantie van den Secretaris du Ryn, werden versogt, de soldaat Roelof Roelofz., zynde desselfs swager, om alhier te militeren.

Alle de Brieven van de subalterne Comptoirs en Posten, zullen mede in het Avond-Gebed werden gelezen, en het nodige daar op geresolveerd, en gerescribeerd, dog zullen niet te min aanstonds by den ontfang werden geopend, door den E. Coopman Rumphius, als oudste in die qualiteit, en den Politiequen Raad, tot welcken eynde de bringers der Brieven, Posthouders, of andere, door den Luytenant Commandant, of wagthebbende Hoofd-Officier, directelyk zullen werden gewesen, aan den eersten Clerq der Secretary, den Boekhouder, Ernst Cnippling, welke daer mede ilico zal gaan na gedagte Coopman, Rumphius, om dito Brieven door zyn Eds. ordre geopend zynde, voor hem op te lesen, en zo den Raad eerder als het Avond-Gebed moet werden belegd, daar toe ordre van zyn E. ontfangen.

De militaire ordre, of leuse, zoo voor het Casteel, als de Borgery, zal door de

gewoone Officieren volgens gebruik in het Avond-Gebed werden afgebaald, en gegeven door ged^e. E. Coopman Rumphius, en het rapport van 't gene in 't gepasseerde etmaal is voorgevallen aldaar aan zyn E. en de verdere leden des Raads werden gedaan.

Zoo 'er iets bysonders, of van belang, en haast, mogte gebeuren ontrent het garnisoen, of militaire saaken, dat het bestel van den Luytenant Commandant mogte overtreffsen, zal by zig voort adresseeren aan voornoemden Coopman, om met desselfs of des Raads Advys het nodige te ordonneeren.

Zo mede zal de selve Luytenant van alle militaire delicten, en ongelukken, die onder de dagelykse discipline niet gebooren, ten eersten kennisse laten geven aan den Fiscaal, om volgens den Eysch van de Justicie te werden gchandeld.

Het verzoek van Licentie of Communicatie van kerkelyke Vergadering te houden, zal aan de discretie van de Eerwaarde Broederen Predicanten werden gelaten, om het zelve, des gelievende in het Avond-Gebed aan de presente leeden bekend te maken, het welk dan met civilityt, voor een bekenmaking zal werden ontfangen, en daar op voortgang nemen. De saecken, aldaar geresolveerd, zullen apparent by extract, als gebruykelyk is, werden overgegeven, en daar op geen difficulteyt hebbende, by den Raad konnen werden geresolveerd.

By overlyden (dat Godt verhoede) van den Opp^r. Chirurgy, Lodewyk van Barthem, zal dien dienst by provisie werden waargenomen, by den Chirurgy, en Hospitalier, Mr. Hendrik de Wind, die de Medicament-kist, &c. zal overnemen, ten bywesen van den Onderkoopman, S. Storm, en den Chirurgy Abbo Enno.

Wyders aangaande ons dagelyks bestel in het voortgaan van de gemeene werken, in het Employ der huurlingen, heb ik den Luytenant Tabbert, als het opsigt daar over hebbende, de nodige Instructie, zoo veele nu bekend zyn, verleend, het verdere dat tusschen beide mogte voorvallen, zal na tyds gelegentheid door hem na voorgaande Communicatie, aan de Leden in het Gebed, of wel des noods zynde, aan den E. Rumphius t'zynen huysse, werden besogt.

Den Fiscaal, op dat ontrent het voorsz. Employ geen morfferyen voorvallen mogen, en den dienst van de E. Comp^e. beboorlyk werde betragt, zal vrystaan gelyk

hem dat des noods zynde by dezen werd aanbevolen om het nog daar op te hebben, tot welken eynde by zig zal kunnen bedienen van het dagelyks slavenrolletje, dat alle morgen aan den E. Rumphius, en na lecture aan hem zal kunnen werden ter hand gesteld.

Van Honimoa is by Miss^e. van . . . geadviseerd dat de Inlanders op Sepa besig waren, de houtwerken, voor de Maleytsche Kerk gekapt, met slotten na Amahey te brengen, zulks dat de Fluyt Bromstee, op het spoedigste van zyn kalkladinge gelost, en derwaards zal dienen te werden gesonden, om dat werk in den stillen tyd, en terwyl 'er geen nodiger dienst van Nagelen op de Comptoiren af te halen voor de zelve is, te kunnen waarnemen, dog zal eerst nog nader berigt, dat dito houtwerken effectivelyk op Amahey leggen, dienen te werden afgewagt.

Zoo der Passen naa buytenplaatsen mogen werden versogt, zullen dezelve aan personen, en op plaatsen daar toe gelicenticeerd, mogen werden verleend, en geteekend door twee voorsittende leden.

En by aldien 'er eenige Ordonnantien op den Hoofd- of Onder-administrateurs, moeten werden verleend, die van een ordinair of nodig bestel zyn, zullen dezelve in het Gebed, of, geen uytstel lydende, aansonds werden verleend, en geteekend door den E. Rumphius, en den Fiscaal, als lieden zynde buyten administratie.

Wydets werd UE. als discrete, vlytige, en voorfigtige Ministers, en Raadsperfoonen aanbevolen, het geene de voorvallende zaken ten meesten dienste van dit Gouvernement zullen komen te vereyffchen.

En zal ik, na de Occasien zullen komen toe te laten, en mede te brengen, van tyd tot tyd zodanige advyfen en Communicatien verwagten, als 'er tot dien eynde nodig zullen werden bevonden.

De Koopman en Pl. Hoofd-Administrateur, Rooselaar, zal de resp^e. reecq^e. der Basen, &c. van de maand October, rer behoorlyker tyd laten ophalen, en, daar in niets extraordinair bevindende, naar gewoonelyke Confrontatie, en uytreeckeninge, komen laten inschryven, dog al het gene dat tot de Hongi verstrekt is, zal niet werden afgeschreven, voor en al er men by desselfs retour bevindt, wat 'er eygentlyk is geconsumeerd.

Hier mede UE. met 's Comp. effecten, in Godes hoede bezolen hebbende, blyve ik

UL. Goeden Frind,

Amboina, Victoria,
den 24. October,
1694.

N. SCHAGHEN.

In voorgaande tyden waren deze Coracora-togten nu en dan versloft, dog haar Edelheden belasten in 't jaar 1670. den 26. Januari, en 29. December, die weer aan te vangen, zo ras doenlyk was, en de Togt rontom Ceram om geen reden voortaan na te laten. In 't jaar 1680. 26. Jan. ordonneerden zy dit uyt-drukkelyk, om de Papoewen uyt Zee daar te houden. In 't jaar 1693. den 28. Febr. geven zy weder laft dien Togt jaarlyks te doen, even eens gelyk zy dat in 't jaar 1688. den 2. Maart, mede geliefden te belasten.

Van ouds her is 't hier in Ambon ook de gewoonte geweest, om, na 't volcynden van de Hongi-Togt, een Orangkaja's-Feest, zomtyds wel alle jaar, en zomtyds wel om de 2 à 3 jaar eens, na dat de Hongi-Togten gedaan, of wel een jaartje verichoven waren, te geven. In 't jaar 1662. 29. Novemb. wierd dat jaarlyks geordonneerd, en in 't jaar 1680. en Febr. 1686. den 16. Maart, 1687. 21. Febr. 1688. den 2. Maart, en 1694. den 23. Febr. dit wel geduurig vernieuwt. Naderhand geschiedde het om het jaar of twee eens: dog jegenwoordig meest alle jaar, gemeenelyk een maand, of twee, na de Hongi-Togt, en ook wel later, in de Compagnies-Thuyn, zynde een groot vierkant erf, dat naast aan 't Armen-Weeshuys komt, dat met een dikke muur, van gedroogde kley onringd, van binnen van een groote Saboa of Loots, waar onder men eet, voorfien, en met veel Mangga's-boomen op een groot pleyn, voor en ter zyden deze Loots, beplant is.

Deze maaltijd duurt twee dagen voor de Christen-Orangkaja's, en twee dagen daar na voor de Moorische Koningen, en Dorps-Hoofden.

Het werd meest met dit insicht gegeven, om uyt deze en gene beschonkene Orangkaja's de geheyme raadslagen, en verraderyen van zommige quaadaardige inlanders tegen ons, te ontdekken; om 't welk te meer en te eer uyt te werken, hen dan ook, als zy al wat verre verzeyld zyn, wel Brandewyn of andere sterke drank onder de wyn word gemengd,

En om wat reden dit Feest gegeven werd.

mengd, terwyl de wyn der Nederlanders, die hier en daar tuffchen hen gerangeert zitten, meeft met water, om dan nugteren te blyven, en ider op zyn man te letten, gemengt word.

Ondertuffchen werd deze maaltyd in fchyn ter eere van den Inlander, en als in vergelding van zyne moeite en ongemakken, op de Hongi-Tocht geleden, gegeven; hoewel deze en geene flimme voffen onder hen de ware reden zoo wel weten, als wy, en daarom ook zeer loos ten eerften al weten te veinfen fmoordronken te zyn, latende fig dan maar van vier of vyf Liederen van hun gevolg wegdragen, om dikwils niet bloot te ftaan, van door al te veel te drinken, hier of daar in hunnen mond mis te fpreken, en zich zelven, of anderen, te beklappen; alzo op zulke maaltyden dikwils groote verraderyen van den Inlander in de oude tyden voor den dag gekomen, en uytgelekt zyn.

Deze maaltyd gaat gemeenelyk 's middags aan, en duurt tot 's nagts ten 10 of 11 uren.

Den 25. January, 1712. waren op dit Orangkaja's-Feeft 132 Liederen; te weten 52 Hollanders, 13 getrouwde Vrouwen, of jonge Juffers, en 67 Orangkaja's. De tweede dag waren'er maar 118. Hier onder liepen ook Assistenten, Sergeanten, enz. Die men bevorens noit daar op plagt te verfoeken.

Op de tweede dag wierden dezelve Liederen weer verfoegt, en dan wierden 'er die alle, ider na hun rang, eerft de Landvoogd en Polityke Raad, daar na de Predikanten, en dan zo verder de buyten-Opperhoofden, en andre, ider ordentelyk, aan deze tafel geplaatft. Als deze maaltyd in Mey gegeven word, gelyk veelyds gefchied is, dan zyn 'er ook de Schippers tegenwoordig, en zomtyds ook wel de Opperfierlieden.

De Heer Landvoogd werd gemeenelyk door de Leden van den Polityken Raad, en zyne Gemalinne, door de Huysvrouwen van die Leden afgehaalt, en na 's Compagnies Thuyn gebragt, en zo als hy 'er gekomen is, werden 'er zeven Kanon-fchooten gedaan.

De Predikanten vergaderen, met hunne Vrouwen, by hunnen voorfitter, en gaan dus gefamentlyk mede derwaards.

Ook waren 'er verfcheide jonge Juffers, zynde de twee Dogters van den Landvoogd, die van de Heeren Predikanten, en van den Koopman, *Lindeborn*.

Onder de Maaltyd werden verfcheide
II. Deel.

vatte gefondheden gedronken, op ider van welke met eenige stukken, aldaar expres ten dien einde gebragt, verfcheide Schooten gedaan werden.

Als

Kanon-Schooten.

1 Na't komen van den Landvoogd, zyn Welkomst met	-	7	En der vatte Gefondheden.
2 De Welkomst der Vrienden.	-	5	
3 Het Welvaren van haar Hoog Mogende.	-	11	
4 Het Welvaren der Heeren Bewindhebberen.	-	9	
5 Het Welvaren van 't Vaderland.	-	9	
6 Het Welvaren van den Opperlandvoogd van Indiën.	-	9	
7 Het Welvaren van den Heer Directeur, en Raaden van Indiën.	-	7	
8 Het Welvaren van den Landvoogd van Amboina.	-	9	
9 Amboina's Welvaren.	-	7	
10 By't vertrek van den Landvoogd, en der Vrienden.	-	7	
		<hr/>	
		80	

Zoo dat 'er op ieder dag 80, en op zommige over de 100 Kanonfchooten wierden gedaan.

Na de maaltyd werd aan de Juffers, en Heeren, (dien 't lust) Thee gefchonken, waar by dan een fchoone bak met allerley Confituuren is. Ook konnen de liefhebbers van Tabak een pypje rooken.

Pas na de Maaltyd, Schermen, of Tsjakalillen, gemeenelyk de Koningen, ^{Spiegel} en Orangkaja's van de eerfte rang, ter ^{gevegt} eere van den Heer Landvoogd, en van ^{der Am} 't Gefelfchap, met fchild en fwaard; ^{bonfe} doende in die tyd, wanneer hen 't hoofd ^{Grooten,} reeds warm genoeg van den wyn is, ^{na die} dikwils verbaarlyke fprongen, en nemende nu en dan wel wonderlyke gieren; hoewel 'er zommige zyn, die door dit maalen en loopen, ten eerften fmoordronken werden; daar nu en dan ook wel een konftje van dezen en genen onder loopt, veynzende zig zelven vry verder verzeild, dan zy wel waarlyk zyn.

Op dit Orangkaja's-Feeft, deed de Landvoogd *Van der Stel*, ettelyke Afoereefen van Nuniali, en Tomilehoe, moedermaakt (dat bevorens noit gefchied, en ook in 't gezigt der Dames, en jonge Juffers al vry aanftootelyk was) tsjakalilen voor de Ambonfche Koningen en vorften, dat van de verftandigften voor een groot affront opgenomen wierd, gelyk het in zig zel-

Het getal der Gafien, of der Chriftenen, in 't Jaar 1712.

ven verfoejelyk , en zeer gevaarlyk was, waarom het zekerlyk van alle vorige Landvoogden agtergelaten is , behalven dat het ook geenzins tot het ware oogwit van deze maalyd diend.

Na dat dit tot ontrent 5 of 6 uren geduurt heeft , en de inlanders meest vertrokken zyn, zoo werd 'er na 't opteeken van een groote menigte van Keerien en Flambauwen, onder 't speelen op bas en vioolen , eerst door den Heer Landvoogd , het zy alleen, het zy met zyn Gemalin, (zo hy 'er een heeft) of wel met een andere Juffer van de eerste in rang , en daar na door anderen, gedañt , tot 9 of 10 uren , waar na men den Landvoogd gesamentlyk t'huys brengt , daar nog een stout glas wyn geschonken werd , en daar na ook wel den Opper-koopman, of tweede Stem der Provintie , daar dan nog wel een pypje van de liefhebbers gerookt werd, voerende ider zyn jongen met een lange zeer fraay gesnedene Ebbenhoure Pypen-does met twee pypen , en zyn tabak, by zig.

Op die twee eerste dagen wierden alleen de Christen-Vorsten der Amboineesen onthaalt.

Het
Feesft der
Mooren,
twee da-
gen 'er
na.

Twee dagen daar aan, was het weer een byzonder Feesft , voor de Mohhamedaanen , aan welke op dien tyd een Koebeest, en een groot getal hoenderen, en ander vee, gegeven werd, op dat hunne Priesters het zelve mogen dooden, alzo zy van geen andre spys zouden proeven, dan waar over die Priesters 't bestel hebben gehad.

Behalven dat 'er nog veel andre zaken ontrent het bereiden van hun spysen waar te nemen zyn, die ontrent de Christenen geen plaats hebben. Hun kok krygt 40 Ryxdaald.; behalven veel andere dingen, die hy hier toe nodig heeft.

Op dit maal was de loots (die bevoens zeer sierlyk , even gelyk men op de bruyloften doet , met Roetoe Roetoe, een zeer fray groen kruyd, opgesierd was) weer op nieuw met andere Roetoe Roetoe groen gemaakt.

't Getal
der Gas-

Men had op die maalyd , den eersten dag 112 perfoonen , te weten , 37

Hollanders, 8 Juffers , en 67 Mooren. ten hier

Op den tweeden dag waren 'er 50^{op} Orangkaja's, 30 Hollanders, en 20 getroude, en jonge Juffers, zynde toen al 't Eten koud , dat op de drie vorige dagen warm was.

Op de eerste dag der Mooren , werden 'er 13 Chargies, of 102, en op de tweede dag , maar 9 Chargies, of 74<sup>En 't ver-
dre die
Maalyd
betref-
fende.</sup> kanon-schooten gedaan.

Ook werd 'er na de maalyd door de Lands-grooten eerst getsjakalild, of geschermd, en op zyn Alfoerees by wyze van een spiegel-gevegt, door een of meer gestreden, waar in die van Hitoe voorgingen, en die van Bonoa, Boero, en andere volgden, dansfende tegen den avond ook in een ronden dans.

Met 't vallen van den Avond werd 'er weder door den Heer Landvoogd, en anderen, gedañt, en eyndelyk die Heer op de voorige wyse weder t'huys gebragt.

Den 12. en 13. May, 1710. waren 'er op 't Christen-Orangkaja's Feesft, 140, en den 16. en 17. dito, 98 gasten op dat der Mooren.

Voor zo een Orangkaja's Feesft ontfangt de Heer Landvoogd in 't byzonder, buiten zyn andere inkomsten, 500<sup>Wat de
Land-
voogd
voor dit
Feesft in 't
bysonder
trekt.</sup> Ryksdaalders, behalven eenige leggers Fransche of Rynsche Wyn, ook ettelyke vaten Hollandsch Bier, een kelder Brandewyn, een groote quantiteyt Arak, Ryft, Olie, Vleesch, Spek, Speceryen, en veel andre dingen, die hem van wegen de E. Maatschappy daar toe verstrekt werden.

Op deze maalyd zyn ontrent 400 hoenderen, 5 of 6 schapen, 50 ganfen, 80 of 90 end-vogels, 100 duyven, 5 of 6 Westfaalsche Hammen, 6 of 8 gerookte tongen, 4 of 5 schoone hollandische kaafen; behalven een schoon wild koebeest, of twee of drie kalven, ettelyke vetgemeste en gesnedene bokjens, een menigte van keurelyke palyen, taarten, suyker-gebak, makronnen, banket, en alles, wat men heerlyks op een Bruyloft heeft, in een groote menigte, zo dat zulk een maalyd, de E. Compagnie wel ruym 2000 Ryxd. komt te kosten.

V Y F D E B O E K.

EERSTE HOOFDSTUK.

V*An de Ambonsche Taal. Als mede van de Maleytsche. De oude Wyse van Regeering der Amboineesen. Hunne Koningen, Orangkaja's, enz. Hun oude Regeering van vier opperste Heeren des Lands. Diensten, die de Inlanders aan hun Koningen, Orangkaja's, en de E. Maatschappy verplicht zyn. Hun Hhatfil-gelden, of Rechten van de Nagelen, die zy aan de Grooten geven moeten. Wat Boetens zy nu betaalen. Van de Siekten dezès Lands. Febri Capialo. Verscheide Kinder-Pokjens. Yser-Pokjens. Water-Pokjens. Coriander-Pokjens. Bloem-Pokjens. Hoe zy die Lyders behandelen. De Ambonsche Pokken. Lamheid, of Beri Beri. Geneesmiddelen dezer quaal. De Landsiekte. Jicht. De Persling. De Graeuwe Loop. De Gemeene Loop. de Roode Loop. Middel tegen de Bloed-Loop. Steen en Graveel is daar onbekend. Breuken zeer Seldsaam onder de Inlanders. Melaatsheid. Lazery. Hoofd-pyn. En Proeven daar op. Onder de Amboineesen is weinig kennis der Geneeskunde. Middel tegen de Sprouw. Zekere Balische Vrouwen, zeer ervaren Doctoresen. Die hen op geen Been- of Arm-breuken verstaan. De Chinesche Artsen. En hunne Geneesmiddelen. Hun Behandling der Koortsgen. 't Bord. Crabben, of Kloven in de voeten. Middelen tegen 't Steken van vergiftige Visschen. Werking van de Slangen-steen, van den Schryver gesen. Middelen tegen andere ongemakken. Als Roodhond, Duyfeling. Waterlugt. Menstrua Alba. Quade Oogen. Bloedvinnen. Coerap, of Omloop, een soort van Schurft. De Vyt. De Tateroega, of Schildpad. Tegen vergiftige Krabben. Als ook tegen de Sawan, Jeukte, Koortsen, Pleuris, Kolyk, enz. Werking van de Genfling, en Moxa. Groote Kuren van den Capiteyn; Lim Thiango. En van andre Chinesche Artsen. Heerlyke Olien. De Amboineesen bezweenen hun Dooden. Verdere plegtelykbeden in den Rouw-tyd. Andere Volkeren, buyten den Amboinees, zig hier onthoudende. Mardykers. Kleding der Mixtlice Vrouwen.*

Van de
Ambon-
sche
Taal.

Er wy van de Amboineesen in 't byzonder afscheiden, zoo moeten wy ook iets zeggen van de Taalen, die zy gebruyken, te weten van de Amboineesche, en van de Maleytsche Taal.

De eerste is hunne Moeder-Taal, en die alleen aan dit Land eygen, maar zo verscheiden ten opsigt van de meeste Eylanden is, dat die van Boero, en die in 't oosten van Amboina, malkanderen geenzins kunnen verstaan; ja 't is zoo verre van daar, dat zo wyd van den anderen gelegenen malkanderen zouden verstaan, dat zelfs veelen op 't Eyland, Amboina, in 't Oosten, en in 't Westen, een geheel verschillende Dialect, en tong-val, in hunne taal gebruyken: Want als die van 't eene dorp 't woord, Laat Sakken, wilien uytdrukken, zoo zeggen zy in 't Westen hier gemeenelyk, Ontatti, daar die van Hoetoe moeri, en andren in 't Oosten, Sapiri zeggen, dat immers niet met allen na 't eerste woord gelykt.

Ook gebruyken zy veeltyds de Maleytsche Taal, om, als zy malkanderen

niet wel in 't Amboineesch kunnen verstaan, zig daar door aan malkanderen verstaanbaar te maken.

Hunne Taal is van een zeer stoeterige, en hakkelagtige uytgalming; ook kunnen zy veel zaaken in de zelve niet uytdrukken, om dat die in hun land niet oorspronkelyk, maar van buyten'er ingebracht zyn. Zo kunnen zy geen goud, of zilver, geen peerd, of hertebeest noemen, maar drukken dit door de Javaansche woorden van Helawan, Salaca, Adjaran, en Mendjangan uyt.

De beste Ambonsche taal, die in Amboina gesproken plagt te werden, was die van Hoewamohel, die in haar oude Gefangen nog bewaard word, schoon 't land nu al over langen tyd verwoest is. Zy hebben geen Letters, nog Schrift, dat bekend is; dog zy kunnen zig anders nog redelyk wel over saaken, van welke zy kennis hebben, in hunne Amboineesche Taal uytdrukken. Zy sprekken dezelve in hunne huysen, en dagelyksen ommegang met malkanderen; en leeren die ook hunne kinderen van jongs af aan. Ik heb daar al

vry veel van aangeleert , en ze ook gemakkelijk genoeg gevonden , om ze verder te leeren ; dog heb het nagelaten , om dat zy overal niet eenerley , en te veel van malkanderen verschillende was.

Als mede
van de
Maleytsche.

Dog behalven deze taal is onder hen ook de Maleytsche taal van een zeer groot gebruyk.

Dit is een heerlyke, voortreffelyke, soetvloeyende, en ryke taal, die, nevens de Portugeesche, de Taal is, met welke men gansch Indiën door, zelf tot in Perfiën, Hindoëtan, en China toe, kan te rechte geraken; dog met dat onderscheid, dat de Portugeesche verder om de West, en de Maleytsche verder om de Oost van Indiën doorgebroken is.

Zy werd by den Inlander genaamd Bahasa Malajoe, dat is, de Malaytsche Taal, het zy na de Maleytsche kust, of wel na dat volk, dat in 't Koninkryk van Palimbang, op 't Eyland Sumatra wel eer aan den vloed Malajoe zyn beginfel vond, en zig naderhand van vele Ryken op 't vaste land daar tegen over, waar op nu de Stad Malacca legt, meester gemaakt, en met hun veroveringen, en vooral door 't voortsetten van hunnen Godsdienst, en den grooten handel, die zy Maleyers met allerley volkeren dreven, hunne Taal ook zoo verre uytgebreid hebben, dat zy van het Koninkryk Pegu af, langs de geheele Maleytsche kust, tot in Siam, Cambodia, Sumatra, Java, Borneo, Celebes, tot in alle de Oostersehe Eylanden van Indiën, ja zelfs tot in de Philippines, doorgebrooken, en van een algemeyn gebruyk, of byna even eens, als de Latynsche, of Fransche Taal in Europa, geworden is.

Deze Taal nu is hier in Amboina ook van ouds her al in gebruik geweest, dienende den inlander, in saaken van 't gerechte, van den Godsdienst, van den Handel, en in den dagelyken omme-gang met allerley menschen, als de gemeene Land-Tale, die zy van jongs af ook (immers zedert het aanweesen der Nederlanders alhier) in de schoolen leeren leesen, schryven, en verstaan.

Die Taal nu is (wat ook sommige daar tegen hebben mogen druysen) tweederley, de Hooge, dat is, het Maleyts, dat men onder de Grooten aan de Hoven, in de zaaken van den Mohammedaansehen Godsdienst, gebruykt, of het Lage, dat is, het Pafar, en Markt-Maleyts, dat men dagelyks, en onder de Gemeente, spreekt.

Het eerste Maleyts, by hen Bahasa Djawi, of de Moeder- en Suyvre Taal genaamd, is buyten alle tegenspraak het

beste, het rechte, en 't hoogdravenste Maleyts; maar die Taal werd zelfs op de Maleytsche Kust, nog op Java, nog op Sumatra, van geen andre, dan van de Mohammedaansehe Koningen, Vorsten, en Priesters, verstaan, en van hen ook in de dagelyke omgang noit, maar alleen in de geschriften van 't Hof, of van den Godsdienst, gebruykt, behalven dat die ook nog een ander middel gebruyken, om die voor de gemeenen man verborgen te houden, namelijk, dat zy die met een Arabische letter gewoon zyn te schryven, die voor den gemeenen man onleesbaar, en by hen geheel en al onbekend is, weshalven dit een Taal, en letter niet van de smalle gemeente, maar alleen der Geleerden, en der Hovelingen, is.

Is zy nu zoo onverstaanbaar, en geheel onleesbaar, zelfs onder de Mooren in die Landen, daar zy van daan gekomen, en nu nog wel meest in gebruyk is, zoo kan men eens bedenken, hoe onverstaanbaar zy in Amboina, Banda, Ternate, op Macassar, en op Batavia, by den gemeenen man wesen moet, alwaar ik onder alle de Geleerden in deze Taal, buyten den Heeren *Petrus van der Vorm*, en *Brands*, Bedienaars des Goddelyken Woords op Batavia, geen eenen onder de Heeren Predikanten zelf kenne, die in staat is, om die taal in haer letter grondig te verstaan, en net te lesen, of te schryven. Immers, dat is zeker, dat de gemeene man die lesen, nog verstaan, kan. Een saak, waar van wy hier niet breeder willen spreken, om dat wy dat ter plaatse, daar wy van den Godsdienst handelen, vry gevoegelyker zullen doen.

Behalven die Hooge Maleytsche Taal is 'er ook een lage, die, om dat zy van velerley Natien, ider na zyn eygen Taal, en tong-val, zo wat getrokken, en ook zomtyds met deze en gene woorden, 't zy uyt het Portugeesch, 't zy uyt eenige andre Taal, vermengd werd, ook wel de naam of van Bahasa Katsjokan, dat is, de mengsel-Taal, of van Bahasa Pafara, dat is, markt-Taal, draagd, voor zo verre het die taal is, waar door de kooplieden, die op de markt met malkanderen handelen, te regt geraken, en malkanderen verstaan, 't geen men wel denken kan, dat onder zo velerley volkeren zoo net niet toe-gaat, of daar loopt onder dat Maleytsch wel 't een, of 't ander woordje van hun eygen, of van een andere taal, die zy beter, dan 't Maleytsch, kennen, 't geen zy voor die tyd gebruyken en 'er inlassen, om zig 'er maar door te redden.

Dit nu bewyft geensins, dat dit lage

ge Maleyts , 't geen zekerlyk van 't Hooge (even gelyk het Nederduytsch van 't Hoog-duytsch) gekomen is , in zich zelve zulken gemengelde taal zy , dat een ander , die dezelve wel verstaat , niet in staat wezen zou , om zich immers zoo wel in deze , als in de Hooge , Taal , suyer , en zonder eenige andere taal daar onder te mengen , uyt te drukken . Men heeft geen ander bewys , dan myne oversetting des Bybels in die laage taal , van noden , waar in men geen een ander woord , dan zuyer , hoewel laag , en by den inlander verstaanbaar Maleyts , vinden zal . Kan men nu in die taal een ganschen Bybel oversetten , zonder daar onder eenig ander woord te mengen , zo kan men dan dit geen Mengel-Taal meer noemen , en nog veel min (gelyk men met zulken geweld getragt heeft te doen , en den onkundigen in Europa , en in Holland , wys te maken) zeggen , dat 'er geen Laage nog Hooge Maleytsche Taal , ja dat 'er geen ander onderscheid tusschen deze beyde , dan dit alleen is , dat men maar eene zuivere Maleytsche , en dat 'er buyten die nog wel een bastaard en Mengel-Taal gesproken word , die niet geagt , van geen gebruyk , nog geen taal op zig zelve is , dat de grootste onwaarheid die 'er kan bedagt werden , is , en van welkers tegendeel men deze onbezonne mannen uyt hunne eygen schriften zoo klaar , als den dag , overtuygen , en zeer naakt aanwysen kan , dat zy zelf die twee Taalen , in Hoog en Laag Maleytsch onderscheiden ; dog wy scheiden hier af , om dat wy elders daar over uytvoeriger zullen spreken .

Dit Laag Maleytsch nu werd van den Amboineesch al vry wel op 't Eyland Amboina ; dog zo grondig niet op de andere Eylanden , onder deze Landvoogdy , verstaan : ja daar zyn dorpen op 't Eyland Ceram , in welke de ingezetenen daar van gansch geen kennis hebben . Nogtans is deze Taal tusschen alle deze Eylanders de Taal van gemeenschap , om malkanderen recht te kunnen verstaan , en om zig daar door beter , en klaarder , dan zy in 't Amboineesch doen (om dat het te veel van malkanderen verschild) te kunnen uyt-drukken .

Onder de zaken , den Amboinees betreffende , verdient de Aloude bysondere wyse van Regeering mede hare opmerking .

Van de oudste tyden af , en toen zy alle nog Heidenen waren , zyn zy altyd , gelyk ook nu , door Koningen , Graven , en Orangkaja's (dat eygentlyk Ryke Lieden breekend , en Oudsten (zynde hunne Medebestierders , en by

de Oude Hebreen , Grieken , en andere volkeren , van zeer oude tyden af bekend) bestierd . Daar zyn onder hen ook eenige , dog weinige Sengadji's , of Hertogen , gelyk Sengadji *Cowasa* , Sengadji *Bonoa* , en meer andere geweest ; dog hun meeste Regenten werden Orangkaja's , dat zoo veel als Dorp-Heeren zyn , genoemd , hoewel men 'er onder vind , die over drie of vier dorpen te gebieden hebben ; en schoon sommige onder hen den naam van Koningen dragen , zoo zyn zy inderdaad , in opsigt van hun macht , en bestier , een en de zelve met deze Orangkaja's .

Onder deze Koningen nu zyn 'er sommige , die over een Graaf , en dan nog over een Orangkaja van een dorp , en dus over drie dorpen gebieden ; maar daar zyn ook veel Koningen , die maar een dorp onder zig hebben .

Buyten deze eenhoofdige Regeering , plagt 'er van ouds nevens deze nog een andre oppermagtige bestiering , van vier Opper-Heeren te zyn , die over 't gansche Land , en over alle deze Koningen , Hertogen , Graven , en Orangkaja's , het Opper-gelag voerden . Een wyse van bestier , die ik alleen by die van Athene , en by die van 't Eyland Madagascar , gevonden heb .

Deze greep al stand , toen zy nog Heidenen waren , hoewel een van die vier Opper-Heeren , door een togt na Java Mohammedaansch geworden is , en ook dien Godsdienst toen allereerst in Amboina overgebragt heeft .

Deze vier Mannen deden alle saken dezès Lands , die van 't grootste belang waren , Oppermagtig af , zodanig , dat , zo 'er een van deze vier Heeren quam te sterven , altyd weer een van dat zelve stamhuys (waar van wy onder Amboina's eerste beginfelen , breeder spreken) in des zelfs plaats gesteld wierd .

Dit ging zynen gang dus niet alleen , terwyl zy nog op zig zelve stonden ; maar is ook in de latere tyden , na dat zy eerst onder de Koningen van Ternate , daar na onder de Portugeesen , en eindelyk onder de macht der Hollanders geraakt zyn , nog veele jaaren in stand gebleven , tot dat eyndelyk onder deze laatste , in 't jaar 1644 . ten tyde vanden Heer Landvoogd *Demmer* , deze Oude Regeering van vier Opper-Heeren des Lands , volgens ordre harer Edelheden op Batavia , van den 10 . December , in 't jaar 1643 . afgeschafft , en op hooge straffe verbooden is . Hebbende het nu vry beter en gerulter onder de Regeering der Hollanders , als zy 't oyt onder de Portugeesen , Ternataanen , of onder hunne eygene en Oude Lands-

Hun Koningen , Orangkaja's , enz.

Hun Oude Regeering , van vier Opperste Heeren des Lands.

Oude Wyse van Regeering der Amboineesen.

Opper-Heeren, van welke, zy veele geweldenaryen moesten verdragen, hadden.

Hun verdere Oude Regeering onder Koningen, Pati's, en Orangkaja's, werd egter nu nog in treyn gehouden, gelyk die ook tot heden in gebruik is.

Deze Vorsten hebben over de onderdaanen een groot gefag, en zy voor hunne Orangkaja's, en andere Overheden, een grooten eerbied, zullende noit, dan al hurkende, en met de handen boven 't hoofd, bynaals biddender wyfe, ten teeken van de hoogfte nederigheid hen voorbygaan, en van verre hen zoo naderen, en niet eer opryfen, voor dat zy voor by hen zyn, of hen geboden hebben te vertrekken, anders zullen zy zo hurkende by hen blyven zitten, hunnen laft met na de aarde geflagene ooggen aanhooren, en op alle beveelen niet anders, dan Oor Ila, dat is, Grooten Heer, en Opoc Latoe, dat is, Heer Koning, in de plaats van ja, of het is wel, antwoorden. En om dit te gaan verrichten, zullen zy niet opftaan, maar al hurkende agterwaards zo lang wyken, tot dat zy of buyten de deur, of verre genoeg van hunne Vorsten zyn, aangefien het een onvergeeffelyke misflag wesen zou, aan dezelve hun hinderfte te toonen; hunnen laft dan uytvoerende met de uysterfte fpoed, trouw, en neerftigheid, ja dikwils, met het uysterfte levensgevaar, gelyk wy dat hier boven in 't geval van den Koning van Oelat gefien hebben.

Dienften die de Inlanders aan hun Koningen, Orangkaja's, en de E. Maatschappy, verplicht zyn. Zy zyn ook gehouden de huysen hunner Koningen te bouwen, en de stylen, balken, planken, en al het houtwerk, alle de Gabba Gabba, Atap, en wat 'er meer toe nodig is, dat door hun dienst bekomen kan werden, daar toe te leveren; dog die Koning, of Orangkaja, moet dat volk dan van spys en drank verfor-gen, 't geen hen, al fehynen zy het voor niet te hebben, nog vry duur komt te ftaan, aangezien de Amboineefen zeer luy, en langzaam in 't werken zyn.

Alle dag moet 'er een Marinjo (of Dorps-knegt) met eenige van de Dati of Hof-dienst-doende onderfaaten, op de Baloe of hun Raadhuys zitten, om de noodige zaken, die de Koning, of Orangkaja, hen in den dienst van 't dorp, of wel in zyn eygen dienst belaft, te verrigten; waar toe zy dagelyks verwiffeld werden, alzo ider huys een Dati, of Perfoon, die tot dezen Hof-dienst verplicht is, uytleveren moet, waar ontrent dan ider zyn beurt dagelyks, even als een zoorte van wagt, waarnemen moet.

Zy werden dus van hen gebruykt, 't zy om Houtwerken voor de E. Maat-

schappye (die dan daags een of twee ftuivers, en een pond Ryft, aan ider geeft) of wel voor 't dorp zelf, tot het maken van een Kerk, Baloe, of diergelyk, te kappen, 't zy om de publycque wegen in 't gebergte, na den Regen-tyd, fchoon te maken, Specery-bosfchen uyt te roejen, bruggen over de rivieren te leggen, met deze en gene Vaartuygen hier en daar na toe, in den dienst der E. Maatschappy, of van deze Vorsten, en hun dorpen, te fcheppen, (hoedanige Dati's zy nog in 't byzonder voor den Landvoogd en de Opperhoofden geven moeten) en verder om alle zodanige andere dienften te verrichten, als de Orangkaja, ofte Koning, goedvind hen te belaften.

Buyten deze tot zulke dienften gefchikte lieden, hebben zy uyt hun onderzaaten voor zich zelve nog eenige byfondje perfoonen, die, als zy uytgaan, hun gevolg uytmaken, en die hen deze en gene dingen, die zy zouden kunnen benoodigd zyn, als Pinang, Tabak, een Toedong, Matje, en andre fnorrepypen (tot ider van welke een byzonder perfoon vereyft werd,) gewoon zyn na te dragen.

Deze onderdaanen moeten aan hunne Dorps-Hoofden ook Hhatfil, dat is, Hhatfil-gelden, of Rechten van de Nagelen, die zy aan de Grooten geven moeten. hunne Gerechtigheid, en Inkomft van de voorname vrugt des Lands, ofte de Nagelen, geven, dat van ider pond een ftuyver, of van ider bahaar Nagelen, die 550 ponden weegt, en die voor 56 Ryxdaalders door de E. Maatschappy van den Inlander ingekogt werd; zes Ryxdaalders komt te bedragen, die dan weder op een byfondere wyfe onder die Grooten verdeelt werd, gelyk wy nader, daar wy van de Nagelen fpreken, toonen zullen.

By deze en gene misdaden moet de inlander hen ook fware boetens geven, die egter van tyd tot tyd onder onze Regeering zodanig bepaalt, en vermindert zyn, dat zy, gelyk ook geene buyten-Opperhoofden, nu meer dan zes Ryxd. aan boete mogen trekken, gehouden zynde hen anders aan den Fiscaal aan te geven, dat egter zelden gefchied, gelyk ook veele die bepaaling van deze boete wel overtreden; dog komt dat uyt te lekken, dan raken zy zelf in des Fiscaal's vyzel, en komen 'er noit zonder groote kleer-fcheuren uyt.

Zy mogen hunne onderfaaten weleen tsjamboc-of fweep-flag geven, maar niet binden, nog in de boejen zetten, alzo de Fiscaal alleen daar toe geregtygd is.

Men heeft in Amboina verfehiede Vande Siekten des Lands. Siekten, en Qualen, die een menfch, of fchielyk kunnen wegrukken, of lang doen quynen.

Doctoren, of Artzen, heeft men hier niet (hoewel ik eenigen op Batavia gekend heb) maar de Chirurgyens speelen hier voor Doctoren, en ik heb 'er gezien die heerlyke Curen deden; dog de inlanders gebruiken Doctoreffen, en zulke Medicynen; dog sommige ook Chineefche Doctoren.

Febri Capialo. Voor eerst heeft men, buiten andre gemeene Koortfen, daar een foorte van Koorts, die zy Febri Capialo, in 't Portugeefch, noemen.

Indien de middelen, tot herftelling van zulk een lyder aangewend, niet ten eerften gelukken, en verandering geven, zo rukt hem die Koorts gemeenlyk binnen drie dagen weg. Zy beftaat in een fwaren brand, en onlydelyke Hoofdpyn, die de lyders ten eerften buyten verftand brengt. De Chineefen hebben een middel, om veel menfchen daar af te helpen. Zy maken met een Lancet een opening, ontrent de lendenen, op de ruggeftreng, en halen daar een druppel 2 à 3 geronnen bloed, ter grote van een geeleerweet, uyt, 't geen zy zeggen alleen in deze zoort van ziekte gevonden te werden, waar op dan de Sieken, koele dranken, tot uyt-dryving der hitte, gebruikende, in korte tyd (zo 'er de dood niet mede vermengt is) herfteld werden. Dit is de gevaarlykfte Siekte, en om te weten, of het die zoort van Koorts ook is, dewyl 'er meer heete Koortfen, doch niet zo doodelyk, heerfchen, zoo is men gewoon een middel in 't werk te ftellen, 't geen een vafte proeve op die Koorts is, beftaande hier in.

Zy nemen een zoort van barnetelen, of zeker jeukerig blad, by hen Dahon Gatal (of van 't kruyd, Laroon) of 't Laccum-blad genaamd, zynde een mans voet groot, dat men den fieken over 't bloot lighaam wryft; zo dit blad hem jeukt, of prikkeling voelen doet, zoo heeft hy de Capialo niet; dog zo hy dat niet voeld, is 't een vafte teeken, dat hy de Capialo heeft, alzo die de menfchen van hun gevoel en verftand berooft.

Gemeenelyk werken zy op die fiekte met verkoelende dranken, en fpyfen, om den brand daar door af te dryven, gelyk zy den fieken ook koel, en lugtjens, kleeden.

Voornoemde Dahon Gatal, met het fap van Goemira, of anders ook gewreven met wat Bangle, en Deringoe, met de Candel-bladen en uytgedrukt zynde, geeft men daar den lyder een kopje vol af te drinken, en anders geen drank, dit zal den brand afetten; ook is 't zeer goed, het lyf en de armen daar mede te fmeeren.

Daar is ook een Capialo Hitam, of

fwarte Capialo-koorts, van de Chinefen Tsjoedan, genaamd, als men door grooten brand met fwarte bleynen uytlaait, en als zich op de borst of rug, tuffchen de fchouderen fwarte vlekken als luyfen tuffchen 't vel vertoonen.

Deze luyfen snyden zy 'er uyt tot 'er wat bloed komt, branden de plaats, tot 'er een roove opkomt. Houden de fieken 2 à 3 dagen zonder eten, hem niet toelatende dan water te drinken, en een ftukje van een konkommer te eeten, en dus overwinnen zy de fiekten.

Wit Akar Bahar met rood Sandelhout, van elk even veel met water gewreven, en ingenomen, is ook zeer goed, en tegen gemeene Koortfen is niet beter dan Coccoeran-bladen, gekookt in water, en met wat Offen-gal gemengt.

Men heeft daar ook de Kinder-pokjens; dog als een overgang, of by na als een peft. De zoorten nogtans zyn verfcheiden. Verfcheide Kinder-Pokjens.

Daar zyn 'er, die zy noemen Loeti Loeti Beshi, 't geen Yfer-pokjens in 't Maleyts beteekend. Deze komen op, breed, plat, in 't midden ingevallen, en met een pik-fwarte flippel 'er in. Zeer weinig menfchen worden hier van herftelt. Yfer-Pokjens.

Ten anderen, is 'er een zoort, die zy Water-Loeti Loeti Ajer, dat is, Water-pokjens, noemen. Deze zyn groote, ligte bleinen, die vroeg rypen, en droogen. Dit zyn de befte, en ligt te genefen. Water-Pokjens.

Ten derden, is 'er een zoort, die zy Loeti Loeti Catombar, of Coriander-pokjens noemen. Deze beginnen met een sterke Koorts; maar haar begin is erger, dan haar einde. Coriander-Pokjens.

Zy geven haar zeer weinig en idel, binnen 4 of 5 dagen, op, en werden niet grooter, als een Coriander-zaadje.

Met de 9 of 10de dag zyn ze ryp, staan dan, met een fcherp geel puntje, zeer vinnig, en rondom rood. Deze gaan of breken niet door, als andere Pokjens, maar verdroogen hoe langs hoe meer, tot dat 'er niet meer als een klein vifch-fchubbetje overblyft, 't geen van zelf afvald, zonder byna eenig lidteeken na te laten. Binnen 14 à 15 dagen is men daar van herfteld; en fchoon men die heeft, zoo kan men 'er mede gaan, en staan.

Ten vierden, is 'er nog een zoort, Bloemdie by hen met de naam van Loeti Loeti Boenga, dat is, Bloem-pokjens, bekend is. Bloem-Pokjens.

Deze komen zeer digt by een op, sien 'er etterig, en geel uyt, hebben ook veel meer etter, dan eenige and're by fig. Zy droogen fwart op, en zyn voor velen doodelyk. Ook laten zy die gene,

gene, die 'er af opkomen, langer, in de smert, eten dieper in, en laten by gevolg zeer diepe lid-teekenen.

Hun manier nu om, die de Kinderpokkens hebben, te behandelen, is deze. Zy houden hem (vermits ze zig gemeenlyk met een Koorts van 2 of 3 dagen voor 't uitbreken openbaren) stiel in een vertrek, dog luttjens gekleed, evenwel buyten alle togt, tot dat de pokkens eenigfins beginnen te swellen, dat zoo tegen de negende dag is. Dan wassen zy hen, jong of oud, tweemaal daags met kil koud water van 't hoofd tot de voeten, tot trillen en bevens toe, of zy brengen hen, na dat de gelegendheid is, wel in de rivier, tot tyd en wylen de pokkens ryp, en droog zyn. Ook eten die menschen niet, dan koel eten, ende bedienen zig meest van koule dranken.

Hoe zy die Lyders behandelen.

De Ambonfche Pokken.

Men heeft daar nog een bysondere en quaadaardige soort van Pokken, die de inboorlingen van dat Land, of d'Amboineefen alleen, en zeer zelden andere inlanders, of hollanders krygen. Zy zyn immers zo quaad, als de Spaansche Pokken, en werden ook door dezelve middelen genesen. Jonge kinderen, lieden van eenige jaren, ook oude lieden, en alzo menschen van allerley ouder, krygen die van zelf; gemeenlyk maar eens, en zomtyds wel meermaals.

Lamheid, of Beri Beri.

Een van de voornaamste qualen aldaar is de Lamheid of Beri Beri, die men aan armen, of beenen, ook wel aan die beiden te samen krygd. Om zig daar voor te wagten, moet men zorg dragen, in den Morgen of Avond of in de manfchyn niet ongedekt, of in 't hemd en vooral niet besweet, en zo ontbloot in de open lugt, te fitten, of dat men (gelyk vele, zig verwaarloofende, wel doen) in de lugt, of manfchyn, 't zy nugteren, 't zy half of geheel dronken, niet blyve leggen slapen: want in eene nacht verfuimens, op voorsgedde wyse, kan men een lamheid krygen, die jaren en dagen aanhangen zal. Die doordringende koude lugt dringt, door dien 't lighaam daar als open is, door 't vleesch en merg heen, en veroorzaakt in zeer korten tyd, als die lugt maar iemand aandoen kan, Lamheid aan armen en beenen. Indien men zig maar onder 't dak, of op die tyd, zoo men al in de lugt staan, of wandelen wil, 't lighaam gefloten houd, zoo heeft men geen nood ter wereld; ten zy het menschen van zeer tedere gesteltenis waren, welke ik raden zou nooit in de Avondlugt te komen, om dat ze, hoe koel ze ook is, of schynd, egter daar na in plaats van dienst te doen, waarlyk in 't algemeen, en bysonder voor zulke

fwakke lieden, schade doet. Men kan die ook wel, door veel vermoejens in hitte en by swaren regen, of koude 'er op, by dag krygen (hoedanig de Heer *Padbrugge Lam* wierd) dog men neemt het hoe men het neemt, koude is oorzaak van die quaal.

Deze Lyders geven zy swarte honden-schildpadden-buffels-vleesch, en dat van andere verhittende dieren, of ook wel andere verhittende spysen, te eten, dewyl die quaal door hitte meest genesen moet werden. Sy wryven en itryken ook den Lyder zeer sterk, 2 à 3 maal daags, de leden met Oly van foelie, aard-olie, nooten-olie, en Clappus-olie; voornamelyk de trekkers en spieren, die tot de beweging de meesten dienst bybrengen. Ook moet de Lyder die lamme deelen, zo veel hem mogelyk is (hoe moejelyk 't hem ook vallen mag) in beweging houden, of dikwils bewegen, ja zig zelve tot sweeten toe als geweld aandoen. Sy bestryken ook den Lyder met een Bobori, of mengfel van verscheide heete drooge kruiden, of wortels, om door de warmte der zelve, en de daar by komende beweging, die verkoudde deelen weer te verwarmen, en allengskens te herstellen. Van een ongemeene goede werking hier ontrent is de Cajoe Poeteh-olie, als ook de Coelit-Lawan-Olie.

Geneesmiddel dezer Quaal.

Men heeft daar ook een Siekte, die men de Land-Siekte noemt, hier in bestaande, dat zy den Lyder zeer Saluw, bleek, bol, en fugtig werden doet, zo dat hy 'er uytstiet, of hy vergeven was. Jaren aan een kan daar imand mede geplaat zyn. Sommige krygen dit door te veel Saguweer, of andre Inlandsche dranken, als Arak, Knyp, &c. te drinken. Sommige door in de manfchyn te blyven leggen slapen, waar van zy ook de Beri Beri, of Lamheid, (als boven gefegt is) wel krygen. Andere krygen die ook wel van zelfs, zonder dat men, vermits zy zig in allen deelen wel dragen, 'er reden af geven kan.

De Land-siekte.

De Jigt, of de voet- hand- en heup-Euvel, heeft men daar ook wel, dog meest onder Hollanders. Ik heb 'er egter zeker Bengaals swart Jongman van 25 jaren, die nooit iet anders dan water dronk, gezien, die deerlyk, en dikwils, aan de Jigt lag. De meeste menschen sterven daar, of aan de Perfing, of aan de Grauwe, of aan de Roode Loop.

Jigt.

De Perfing is een zoort van Afgang, of Loop, die in een sterke Perfing, of Drukking, reys op reys kort aan een, en met veel snyding of krimping in 't

ge-

darmte, beftaat; hoewel de Lyder ider reyle zeer weinig, en niet dan flym, even als fchrapfel van darmen, afgaat.

De Grauwe Loop. De Grauwe Loop is mede met fnyding verfeld, dog zo, dat men veel meer, en zonder fnyding, of perffing, afgaat; hoewel 't niet anders dan veel flym met afch, of grauwe aarde vermengd is, het geen den Lyder als een fpuyt afloopt, en dat wel zoo kort aan een; dat de meefte 't leven daar by infchieten, en 'er weinig van opkomen. Ook is 'er nog een gemeene foort van Loop, die zeer veel menfchen fchielyk weg fleep, zo men 'er niet tydig voor is.

De Roode Loop. De Roode Loop komt ook met veel fnyding, die den Lyder niet dan dun en geronnen bloet doet afgaan, waar door velen, zo ze wat fterk is, in 't korte weg zyn.

Middel tegen de Bloed-loop. Het beffe middel tegen de Buyk- en Bloed-loop is dit: Neemt gedroogde fchors van Manggofan, en van de Granaat-appel, Tuber Regum, elk even veel, een halve Nootemufcaat, met zoo veel Bangle, fnyd dit allegader, kauwd het met Pinang, en fwelgd het fap in.

Anders is ook goed 't kruyd, Auris Canina, of 't Honden-oor, het de wortel dezelfs, kauwd dit te famen met wat Nootemufcaat, wat Halia Padi, kleen gefneden met Pinang, en 't fap 'er af in gefwolgen, is heerlyk; dog zo de Buyk-loop uyt koude ontftaan is, zo moet men de Wortel Bangle en wat Nagelen 'er by doen, die kauwen, en 'er den buyk mede fmeeren, en dit zal zekerlyk den Leider helpen. De Bato Poan is 'er ook goed voor.

Zo men het nog fterker ftoppen wil, zoo neemt men een geheele Nootemufcaat, die men uytholt, zo veel men kan, en dan met een boon groote zuivere Benzöin vuld; dan graaft men die in de heete affche, en wagt zo lang, tot de Noot van buiten wat fwart werd, welk gebrande van die Noot men 'er dan af fchrapt, en de reft geeft men den Lyder in.

Voor een oude en byna ongeneefelyke Loop, is de roode verfteende Akar Bahâr heerlyk, en ook de Madjacaan, en rood Sandelhout op een fteen gewreven, 't geen men met wat Caufi, of Ryst-water inneemt.

De fchors Hanea, of Same, in een pot met water gekookt, en wel toegestopt, is een heerlyk middel tegen de Bloed-Loop; dog de buytenfte fchorfe moet men 'er af fchrappen.

Die van 't Eyland Key neemen Sagoekruymen, met wat Clappus-pit 'er

tegen in, en overwinnen dit quaad. Zo 't maar 't krimping in den buik is, die geneeft men met het bitteragtig Lignum Ternatanum, in Spaanders gefneden, en met zeven kleene ftukjes van de Ritsjes fteelen met Pinnag gekauwt, en ingezwolgen. Coelit-Lawan, en Maffoy met water gewreven, en op den buyk gefmeerd, of anders Nooten-olie niet Aard-olie gemengd, en wat Cotambi-olie 'er by gedaan, is zeer goed. Ook nemen de Chineefen wel Camfer-hout, met water op een fteen gewreven, in, dat hen aanftonds helpt, en de pyn vermindert.

Van de Steen, nog van 't Gravcel, weet men daar niet.

Breuken (hoewel men die onder de Hollanders daar vind) zyn by d'Inlanders onbekend. Alleenlyk was daar een Inboorling van 't Eyland Bali, niet verre van Java gelegen, die in, of ontrent myn tyd, een breuk had. Geen Inlanders wiften te zeggen, wat hem fchortte, fchoon zy 't zagen; dog, zeker Gelderfch-man, een Heer van myne kennis, gaf hem te kennen, wat quaal dit was, en wees hem middel aan, om, door een band die quaal te verligten; waar op zy zeiden, dat die quaal hen onbekend, en dit de eerfte maal was, dat men daar van onder hen iets hoorde.

Daar is onder hen ook een zoort van Melaatsheid, Kadâl, dat is, Melaatsheid, beftaande in groote witte vlekken, dog alleen aan handen en voeten, die, metter tyd geheel wit werdende, aan die fwarte lichamen zeer afchuwelyk ftaan, hoewel die quaal niet befmettelyk is.

Men heeft een Kruyd op Batavia, waar af de wilde bofch-verkens nu en dan wel eeten, en die weer van zo en verken komt te eeten, werd befmet met de Melaatsheid of Lazerye.

De Lazerye, is daar zeer zeldfaam, dog op Batavia (van waar ze daarfchynt gekomen te zyn) zeer gemeen. Waar over Doctor *Willem ter Rhyne*, al voor 25 à 30 jaren een Tractaat gefchreeven heeft, waar in hy omftandig van de Leptra Afatica handeld.

Zy beftaat daar in, dat die menfchen, voor al in 't aangefigt, en ook aan de handen en voeten, vol bobfels, en etterbuilen werden, zoo dat ze 'er zeer vervaarlyk uytftien, en 't hair van baard en winkbrauwen hen uytvalt.

Zy zyn zo dik van neus, als of ze drie neufen hadden, zy hebben dikke lippen, uytpuylende oogen, hangende wangen, ja krygen met 'er tyd zelf een ingevallen neus. Ook krimpen de vingers, en teenen, met 'er tyd geheel weg. In fommigen gefchied dat by inkrimping, in anderen weer by verrotting,

Steen, en Gravcel, is daar onbekend.

Breuken, zeer zeldfaam onder de Inlanders.

Melaatsheid.

Lazerye.

ting, en afvalling. Jaren lang kan men daar aan gaan.

Aan de Lateri, een weing voor by den Roodenberg, woonde een vrouw met haar dogter, gesproten van een Chineefche Vader en Balifche Moeder. Zy werd in de wandeling *Mai Bidji Bidji*, dat is, Moeder met de bobbel, of Puiſten, genaamd. Beide deze Vrouwen haar ganfch aangefigt, en voorhoofd, was vol uytwaſſchen ter groote van druiven, en zy zagen 'er beide (hoewel geelagtig van verw als al de Chineefen) ter plaatſe van die bobbel, bloed-rood uyt, 't geen hen byfonder affchuwelyk maakte. Men vertrouwt, dat dit ook een zoorte van Lazery geweest zy; dog men heeft aldaar noit eenig ander voorbeeld, dan dat van die twee vrouwen, gehad.

Daar is al een voorflag aan haar Edelheden in 't jaar 1701. gedaan, om een Lazarus-huys in Amboina te maken; dog dit is, by ſchryvens in 't jaar 1702. den 4. February, om 't kleen getal der zelve afgekeurd.

Naderhand zyn 'er egter nog al eenige, die aan de Lazery raekten, bygekomen. Ook heb ik een Silverſmid, die 'er aan vaſt was, gekend.

Hoofd-
Pyn.

Men heeft 'er ook Hoofd-pyn, dog daar tegen weer twee vaſte geneesmiddelen, die niet alleen ontdekken, of den Leider door koude, dan of ze hem door hitte aangekomen zy, maar door welke die ook in 't korte te verdryven is.

Zy ſmeeren wat Sandelhout, dat ze met water op een ſteen, die niet afgeeft, maar alleen afneemt (hoedanig den bodem der Keulſche potten) is gewreven, en tot een dun papje gemaakt hebben, op 't voorhoofd; en in de ſlapen des hoofds. Indien dat binnen een quartier uurs, of daar ontrent, droog werd, zoo is het een zeker teken, dat die Hoofdpyn door hitte is aangekomen, en alzo door dit verkoelend middel kan verdreven werden; gelyk die dan ook in 't korte daar mede zal overgaan.

En Proe-
ven daar
op.

By aldien het nu niet opdroogt, maar nat blyft, zo is het een bewys, dat die uyt koude ontſtaan, en derhalven door dat verkoelend middel niet te helpen is. Men neemt dan Kruidnagelen, zo fyn als 't mogelyk is, geſtampt, en mengt die met wat water, om ze ook als een papje, of ſmeerſel (even als dat Sandel-papje) aan 't hoofd, en de ſlapen te ſmeeren. Dit nu een zeer heet geneesmiddel, tegen koude gebruikt, zal in 't korte opdroogen, en de pyn doen ophouden; 't geen niet geſchieden zou, als men dat zelve geneesmiddel tegen hoofdpyn, die uyt hitte ontſtaan was,

zou willen gebruiken; waar uyt dan ook blyken zou, dat deze pyn, uyt hitte ontſtaande, door dat eerſt-befchreven verkoelend middel van Sandel-hout moet weggenomen werden.

Vele krygen die pyn door in de Manefchyn (die daar zeer koud is) te ſtaan, of door van de zelve beſchenen te werden; gelyk ik die zelfs menigmaal daar zo ſwaar van gekregen heb, dat ik niet bequaam was voort te gaan, ten ware ik de pyn nog wilde vermeerderen; weshalven ik van de ſtraat na huys toe willende, veel moeite had, eer ik daar komen kon; dog hielp 'er my dan ten eerſten door een papje van Nagelen af.

Daar is ook onder hen weinig kennis van Geneeskunde, en nog minder van wonden te geneſen; zy hebben maar eenige vrouwen, die zig op weinig geneesmiddelen verſtaan, en de Sieken maar zo wat ingegeven; helpt het, zo helpt het. Van Salven te maken, weten zy nog minder, behalven hun Bobori, of een mengſel van verſcheide drooge kruiden, en wortelen; 't geen zy ook ten eerſten in 't werk ſtellen, om den Lyder daar mede te beſtryken. Zy kauwen ook wel wat Pinang met eenige andere kruiden, die zy fyn gekauwt op het lydende deel blaſen, den Lyder daar mede beſproejende; en dit moet helpen, of haar konſt is valſch. Voor hunne Ambonſche Pokken weten zy nog allerbeſt raad.

Tegen de Sprouw op de tong, hoe ſwart ook, hebben zy een heerlyk, en licht middel, leggende niet dan den baſt van den Jamboesboom op de zelve, waar mede zy die in 't korte geneſen.

Anders werden hedendaags de Sieken, in 't gemeen door Balifche Geneeskundige Vrouwen, of door Chineefen, beſt geneſen. Het ſchynt dat zy de Siekten van dat Land, en die lugtſtreek, beter, dan de Hollanders, kennende, ook beter, en ſpoediger geneesmiddelen tegen de zelve, weten uyt te vinden.

Zeer ervaren zyn die Balifche Wyven, niet alleen om imand heel voorſpoedig iets in te geven, zelf ook om by een ſwangere vrouw, al een ervaren vroedvrouw haar poſt zeer net, tot de minſte omſtandigheden toe, waar te nemen (gelyk ik daar zonderlinge en verwonderens-weerdige preuven van wete; zonder oyt van miſlukken onder haar gehoord te hebben) maar zy zyn ook zeer handig, om door 't ſtryken van eenige verwronge, of anderſins beſeerde Leden, gerekte ſenuwen, of diergelyke toevallen, imand in korten tyd, hem op 't lydende deel maar met

Onder
d'Am-
boinee-
ſen is
weinig
kennis
der Ge-
nees-
Kunde.

Middel
tegen de
Sprouw.

Zekere
Balifche
Vrou-
wen,
zeer er-
varene
Docto-
reſſen.

met wat Clappus of Kajoe-Poetch-olie, in de hand gewreven, ftrykende, te herftellen. Ook zullen zy, door dien hun vingeren van wegen die Olie zeer glad zyn, zoo al wryvende aanftonds ontdekken, waar van daan de pijn ontftaat, en op de plaats, daar 't quaad is, komende (fchoon het met het oog niet te zien is) zeggen, daar, daar doet het u zeer, 't geen dan, zo lang zy daar op wryven, de pijn wel wat vermeerderd, maar nogtands weinig tyds, daar aan door dat wryven geheel genezen werd, zonder iet anders daar toe te doen.

Zy werden gemeenelyk Bibi's, dat is Juffers, of Geneeskundige Vrouwen, onder die van haar Land, of op Bali, genaamd. Zy gaan 's morgens vroegt en 5 à 6 uren uyt, wryven den Lyder dan 't lighaam wel een uur, of een half uur, ook geven zy hem des noods wel van hare dranken in. Gemeenelyk hebben zy tegen 8 of 9 uren al haar zaken al verrigt, en haar loon daar nevens ontfangen: want in 't algemeen weet men daar (gelyk overal in Indiën) van geen borgen. Fatfoenelyke Lieden geven haar van ider befoek twee fchellingen, en gemeene Lieden eenen fchelling.

Op Breuken van Been en Armen te genezen, verftaan nog zy, nog de Chineefen, zig; maar daar toe werden Hollandfche Wondhealers gebruikt, die onder de Hollanders als Geneeskundige dewyl men geen eygentlyke Artfen daar heeft, dienen, dog in verre na zo voorfpoedig niet, als veel Balifche Vrouwen, of Chineeſche Geneeskundigen.

De Chineefen verbieden by na alles te nuttigen, zo dat de Lyder dikwils te weinig heeft, om 'er af te leven, en te veel, om te fterven; 't geen zy doen, om op de Siekte zo veel kragtiger te werken, en om die zo weinig, als 't mogelyk is, te voeden.

De Pols van een Sicken zyn zy niet gewoon te taften, of te voelen (gelyk hier te Land gefchied) maar 't oor daar aan te leggen, en 'er zo na te luyfteren; 't geen zy gemeenelyk 's morgens vroeg doen, eer de Sicke zig beweegt. Hunne Geneesmiddelen beftaan in verſcheide Droguen, die met geheele Doosjens (zynde een voet lang en breed, half zo diep, en in verſcheide laadjens verdeeld) van Java komen, en van welke, als ook van andere, by hen zelf uytgevonden, of hen in 't byzonder bekend, zy verſcheide drankjens, en mengfels, die zy den Sicken ingeven, maken; op welke zy ook veeltyds goede uytwerkingen zien.

Na dat zy 't quaad te boven gekomen zyn, beveelen zy den Sicken, om

weer wat kragten te krygen; Ajam Arak, dat is, een Hoen in Arak met zekere heilfame Olie (die ook de kraamvrouwen even na de Verloffing tot afdryving van 't quaad bloed veel gebruiken) geftoof. Daar beneven beveelen zy, als nog beter, een Ajam Tiem, zynde een ſwart hoen (zo zy meeft nemen) ſwart namelyk van vel, vleefch; en vederen, en zelf ook van een gedeelte van 't gebeente. Zulken Hoen, hoedanige daar veel zyn, kneufen zy in ſtukken, doen vleefch en beenen te zamen in een pot in zyn eygen nat, zonder zout of ſmout, alleen maar wat van den allerdiertſten wortel Som (of Gensing) 'er by. Dit in die pot zeer dicht geſmoord, leverd zeer weinig, maar ook zeer kragtig zap uyt, 't welk zy de Sicken beveelen in te nemen, met verzekering, dat dit, gelyk ook de ondervinding leert, een groot middel tot herftelling hunner kragt is.

Imand, de Koorts hebbende; bevelen zy byna niet anders, dan Canſi (dat is Rytſt in ruym water, als een dun brytje, met wat fout gekookt) te eten, waar nevens zy hem een weinig zoute vitſch, in de zon gedroogt, toe laten te gebruyken. Verder is hem byna alles ſchadelyk, en dierhalven verboden.

Onder de Sicken van dit Land is mede het Bord, by hen Oepas, genaamd, waar door zy ook wel 't Colyk verftaan; een ongemak, dat zeer veel Lieden, die by der Zee ſwerven, en, aan land komende, velerley drank; en rauwe Vrugten binnenslaan, overkomt.

Men beftrykt hier tegen de geheele mage en borſt met Tabaks-bladen, lange Peper, en Look, onder malkanderen gewreven. Daar op geeft men den Lyder warm water te drinken, waar in de ſchors van Jati-hout gekookt is; dog men moet zig dan wel wagten van koud water te drinken.

Krabben, of Klooven in de voeten te hebben, is een ongemak, dat de foldaten, die bloots voets loopen, veel queld; alzo de grond zeer ſcherp, en aluynig is. Hier tegens is zeer goed de voet over een pot, waar in Kankong, en kleene Gelang gekookt is, te ſtoven, en 'er die daar na ook, zo heet, als men het verdragen kan, in te zetten, 't geen die klooven ten eerſten geneeft.

Men heeft hier ook veel ongemaken van den Ikan Sowanggi, en meer andre Viſſchen, welkers ſtecken vergiftig zyn, wanneer men de Zeegen trekt, of wel andersins, wanneer men daar in trapt. Hier tegen, of wel tegen 't zwellen van de voet, dat 'er aanftonds

Die haar op geen Been of Arm breuken verftaan.

De Chineefche Artzer.

En hunne Geneesmiddelen.

Ajam Tiem.

Behandeling der Koortſige door de Chineefen.

't Bord.

op volgd, is dit een goed middel om 't fenyn 'er uyt te trekken.

Middel-
tegen
steeken
van ver-
giftige
Vifchen.
Men ziet de Vifch zelf te krygen, en legt zyn gal op de fleek, die aanstonds 't fenyn 'er uyt haalt; dog zo men hem niet bekomen kan, neemt dan Amfoen, en wryft die met zuur Limoen-fap, en ftrykt dat op de fleek, dat 'er als op koken, en 't zuiveren zal. Bind ook een rood koper plaatje daar op, en legt op het been de breede bladen van de Radix Toxicaria, na dat die bevorens over 't vuur warm gemaakt is, tot dat zy begint te verflenslen.

Andre rooffen ook wel Sagoe-brood over de koolen, knauwen dat, en fmeeren het als een papje op de fleeken.

Ook is swart Akar-Bahar gebrand, tot dat het heel licht werd, en zich tot een meel wryven laat, tot een papje met water gewreven, en 'er op gefmeert, zeer goed. De Melk van den boom Poole is mede van een goede uytwerking, als men 'er die op fmeert; maar vooral meet men niet vergeeten het geflooken been met het gras, Lalan, op dat het quaad niet voortloope, te verbinden.

Tegen vergiftige flecken van den Ikan Bibi, Pylfleert, &c. gebruykt men ook den wortel Bori Pohon, die men fchrapt, en op de fleek bind.

Tegen de flecken van den Ikan Swangi, is de Olie, die uyt de in de Son gelegde Coemans, of Horenkens, komt, zeer goed. Men ftoot ook de fleekt wel, en maakt 'er pleyfters af.

Werk-
king van
de Slan-
gen-
steen,
van den
Schryver
geffen.
Ook heb ik een jongen, of Slaaf, van zulk een vifch gefleeken, en voor dood t' huys gebragt, met een Slangen-steen in een half uur zien genezen, en volkomen herftellen. De steen wierd op de fleek gelegd, en 'er ontrent 2 à 300 tellens op gelegen hebbende, valt hy, op dat hy door de kragt van 't vergift niet berften zou, van zelf 'er af, en men legt die in een kommetje laeuw water, of foete melk, ontrent 100 tellenslang, daar men 't fenyn blaeuw en groen 'er uyt hobbelen ziet, daar na neemt men den steen, en legt 'er die weder eenigen tyd op, dan legt men dien weer in de foete melk, 't geen men zo lang vervolgt, tot de Lyder herfteld is. Zo als de steen 'er de derde maal opgelegd, en afgenomen was, fprong de voornoemde Slaaf overeynde, en liep weer henen, zonder dat hy zedert enig ongemak daar af voelde. De steen zuigt, of kleeft, zoo valt aan de wonde, dat men moeite heeft, om 'er die voorfichtig af te krygen. Men droogt daar na den steen wel af, en legt die dan weg. Ook moet men zoo een gettecken perfoon pas boven de plaats, daar hy geftee-

ken is, met het voornoemde fny-gras verbinden, op dat het fenyn niet voortloope.

Tegen de flecken van de Echinus Se-
Midde-
len tegen
tendus, of de Boeloe Babi, dat is, de ver-
andere
kensk-steekels, meet men de handen met
Onge-
gewrevene Gember fmeeren, en dan zal
makken.
hy u niet kunnen quetsen, ja zyn ste-
kels zullen 'er van onleggen. Zo men
'er af gettecken is, moet men 't lid zag-
kens kloppen, om 'er de puntjes, en
stekeltjes, uyt te krygen, 't lid wat o-
ver 't vuur, zo heet, als men 't verdra-
gen kan, houden, en 'er een papje van
gracu Akar Bahar opleggen.

Een groot ongemak voor menschen, Als
eerft in Indiën komende, is het Rood-
hond,
zynde een sterke prikkeling van
Duy-
't bloed, die zig met roode vlekjens
feling.
vertoont, en die men, vermoeid zynde,
en sterk fweetende, voornamentlyk ge-
waar werd, als men water, of bier,
drinkt, in zo verre, dat dezelve dik-
wils als onverdraagelyk is. Het beste
middel hier tegen is de kleene Suuring,
met Anys gewreven, en die 'er opge-
legt zynde, zal de prikkeling ten eer-
ften verminderen.

Tegen Duyteling in 't hoofd, door
quade dampen, die uyt de maag op-
fnygen, ontstaande, neemt men maar de
fmal-bladige Ammelau Talam, of Siri-
um Alatum, fnydende de ranken klein,
en eenige weinige flukjens met wat Siri-
Pinang knauwende, welkers fap men dan
infwelgt. Het is fcherp en heet, waar
door het de flappe fenuwen wederom
verfterkt, en opfer.

Tegen de Water-fugt, waar mede
Water-
hier veel Lieden ook gequelt zyn, neemt
Sugt.
men de Kelor-wortel van Cyperus Ro-
tundus Pangaga te famen in water ge-
kookt, en zo gedronken. Als men de
fpitfen van Lalan 'er by doet, is 't ook
zeer goed tegen het Graveel. Anders
neemt men ook wel een Poeder van de
gewreven Bori-wortel, en daar af voor
een man een vinger-hoed vol, dog voor
een kind half zoo veel, en neemt dit
met flappen Arak in, 't geen 't water
sterk afzet.

Tegen de Menstrua Alba, of witte
Menstrua
Vloed, neemt men de Wortels van de
Alba.
Calappus-boom met de Wortels van Se-
rée, en de fchorffe van Totebo, 't welk
met Calappus-melk gekookt, en 's a-
vonds gedronken, een heerlyk Genees-
middel hier tegen is.

Tegen quade Oogen, door de hitte
Quade
der Sonne, of andersins, veroorzaakt,
Oogen.
neemt men het witte Ailoaha met de
witte bladeren van onderen, en in koe-
le valeyen wasschende. Dit verkoelt
de oogen niet alleen heel seer, maar
't verdryft ook 't jeuken, en neemt
zelfs

zelfs de eerste beginselen van een eerst aangroeyende vlek, of peereel, op 't oog, en alle schemering van 't gezicht weg. Hoewel ik tegen dit laatste ook met zeer goed succes door zekere Chineesche Doctores heb sien gebruyken fyn gestoten gerafincerde Brood-suyker, door een rietje of pypje in 't oog geblasen; waar door zy een schil, die men op het oog als flauw leggen sag, in zeer weinige dagen volkomen deed verdwynen.

Bloed-
vinnen,
&c.
Vele zyn hier met Geswellen, Bloedvinnen, enz., voor al, die eerst in Indiën komen, gequeld, hoewel ik ook wel Liederen gesien heb, die in Indiën geboren, en daar egter vol van waren. Men legt op dezelve de bladeren van Oculus Astaci, of Boëro Malacca, of de bladen van Trong Hoetan droog gestooten, en met wat drooge witte kalk gemengt, 't welk 'er op esmeert zynde, de puyft open trekt, en de materie 'er uyt doet loopen. Daar na neemt men Bakis Merah, die men wryft, op het opene oog of gat legt, na dat het gesuyverd is. Daar na legt men 'er wat Labi Labi, of de bladeren van Sajor Poeteli, met Olie warm gemaakt, op, dat de wonde geheel geneest.

Hier tegen is ook zeer goed de Convulvus Cartilagineus, anders Dahon Bifol genaamd; of de Agrimonia Indica met wat Cureuma, of Koening (dat Indische Saffraan is) gewreven, warm gemaakt, en 'er op gesmeert, dat niet alleen die, maar ook alle andre geswellen van den hals, en d'Amandelen, geneest. Zo het geswel (gelyk aan den hals wel gebeurt) inslaan mogt, zo moet men Oebi Radja eten, en die met Pinang, of Water, wryven, en 'er op leggen, waar door het quade ten eersten weder zal uytflaan.

Tegen allerley ulceratien gebruyken de Inlanders, dit van de Maleyers geleerd hebbende, gemeene Roetoe Roetoe bladen, met 't sap van Lemoen Sowanggi gewreven, by 't welke zy een stukje koper werpen, latende dit dus een nacht staan. Daags 'er aan koken zy 't wat op, en leggen het, als een Cataplafima, warm op de ulceratie, welke het suyvert, en opdroogt.

Ook heeft men noegen ander zeer goed middel hier tegen, te weten, fyn gewreven blacuw Vitriool, op een pleyster van zuiver wasch, zonder linnen, ter dikte van een mes, waar by wat Olie (om het zagt te maken) gedaan werd, gestroyd; 't welk, op het geswel gelegd, en met een andre pleyster van wasch toegedekt zynde, in 't eerst wel wat trekken, dog allenskens verminderen zal. 's Avonds neemt men

dit 'er af, keerd het eens om, en men zal in korten tyd hier af genesen zyn.

Veel Liederen zyn hier nu en dan ook met een vloeyende of ook wel met eenige andere soort van Koerap, schurft of omloop, zoo als men dit noemen wil, aan 't hoofd, of lyf, geplaagd.

Koerap,
of Om-
loop,
een
soort van
Schurft.

Hier tegen gebruykt men de geele en afgevallene Candal-bladeren, ook wel de Dahon Koeda, die men tot asch verbrand, met versche Calappusolie mengt, en op het schurft smeert. De vuyligheid der aard-wormen, die men 's morgens by een op een hoopje leggen ziet, gedroogd; tot een Poeder gemaakt, en met versche Calappusolie gemengd, is ook zeer goed. Hinghong (een rood gracuwig Chineesch Minerale) met Arak gewreven, en zo veel 'er af, als men kan, gedronken, is mede zeer goed tegen Koerap, ook tegen venynige slangebeeten; ook geneest het, gestooten, en met Sajor Kankong gemengd, en 'er opgelegd, sugtige beenen.

De Vyt, by de Maleyers Mata Ikan, De Vyt dat is, 't Vijschen-oog, genaamd, genesen de inlanders aldus. Als zy eerst met jeuken aankomt, en begint te steken, zoo verdryven zy dit door het lid met heet water sterkte wryven. Dog als het nu volkomen de Vyt geworden is, zo genesen zy dit met het merg van de beurse van Rangrek, of Angrek, in water gewreven, en warm 'er op gebonden. Ook neemt men wel de spitsen van Lalan Jatsjombot, en daar af zo veel, als men met drie vingeren vatten kan, waar by men de Mata Koening (dat is, de knoppen van Kurkuma, of Indiaansche Zaffraan) of drie stuks 'er af genomen, voegt, al 't welke men fyn wryft, en 'er op smeert.

De steelen van Angrek Laoet genomen, en der zelve merg op een steen gewreven, en op de vinger gebonden, zyn zeer goed, als zy eerst begint; ja zal die geheel verdryven; dog zo zy al geset is, zal het de Vyt doen ripen, en ook genesen.

Men heeft hier te Lande nog een ander ongemak, bestaande in een inkrim-
ping van de schamele leden, dat veeltys
doodelyk, en met een groot gevaar des
levens, zo men 'er ten eersten niet voor
zorgd, vermengd is. De inlanders noemen dit Tateroega, dat is, in 't Portugeesch, de Schildpad. Zy gebruyken hier tegen het teel-lid van een Kayman of Crocodil, en dat van een schildpad, dat zy beide droogen, op een steen met water en Lolan-hout wryven, 't geen zy den Lyder 2 à drie dagen ingeven, en hem ook op de Lendenen, en op den buyk, smeeren, en daar na met soeten

De Tateroega,
of Schild-
pad.

Arak te drinken geven, waar door hy volkomen hersteld werd.

Tegen
vergiftige
krabben.

Veel menschen, vooral onvoorsigtige en hier eerst gekomene slaven, blyven schielyk dood van Crabben, die zy eten, waar in zekere vergiftige dam is, welke door des kundige 'er.uytgenomen zynde, is de Krab goed, en zeer lekker. Zo men ten eersten by zulk een mensch komen kan, dan is 'er raad, om hem te helpen, daar hy anders door de kragt van dit vergif sterven zou.

Men gebruykt hier tegen, als het best hulpmiddel, swart Akar Bahar, geschrapt, of de wortels van Siri Boppar, of van Pisang Sowanggi, of wel die van 't snygras Lalan, ergens mede ingedronken, of met Pinang gekauwd, en ingeswolgen, dat den Lyder aanstonds al het vergif zal doen opgeven, en uytbraken.

De Inlanders gebruyken ook, zo as hen wat schort, Koening, of Curcuma; of anders Bobori, gemeenelyk Borri Borri genaamd, dat van Koening, Tsjongkor, Kamango, of Bangle (al te samen wortels) tot een smeersel gemaakt, en zo op 't lyf gewreven werd.

A's ook
tegen de
Sawan,
Jeukte,
Koort-
sen,
Pleuris,
Colyk,
&c.

Tegen de Sawan, of de quade Lucht, voor de Kinderen gebruyken de inlanders de schaal van de Zee-luys, by de Javaanen Mimi, genaamd, die zy hen doen draagen, en dan zyn zy daar tegen bewaard. Ook wasschen zy, hier tegen hare kinderen ook wel in water, waar in de deksels van de Mata Boelan, of Knobbel-Horen, gelegd zyn.

Om de Jeukte van een Zee-spat of Zee-pyl, Qual, &c. te doen vergaan, is 'er niet beter, dan warme asch met suur Limoen-sap gemengd, en daar mede de handen een reys of twee gewreven, en 'er een papje van swart Akar Bahar, fyn gewreven, opgelegd zynde, zal de pyn ten eersten overgaan.

Darah Behilli (zekere gedroogde roode bloedige vleesch-lapen, die alleen ontrent Solor op eenige klippen onder water groejen) met wat water gewreven, en ingenomen, is een heerlyk middel tegen de Koortsen, alzo het sterk doet sweeten, waarom men ook 2 of 3 uuren, na dat men het zelve ingenomen heeft, niet drinken moet, al had men nog zoo grooten dorst; maar niet min heerlyk is dit middel tegen de Pleuris, Colyk, Krimping in den buyk, 't Bort, en andre diergelyke ongemakken; zelf ook tegen de Perssing, en tegen alle fenyn, tegen welk laatste men 'er de wortel van Loessa Radja byvoegt. Toen dit blad van Behilli eerst in Japan gebragt wierd, gold een Kati, of Indiaanisch pond, 125 Ryxd. Het maakt eerst wat siltig, en daar na zeer bitter.

Tegen Lapar Garam (zynde een roode jeukerige opdragtigheid, of peukeltjes, op de huyd, zig met een scherpe vogtigheid uytlatende) gebruykt men Goud, in water gelegd, waar mede men den Lyder wasscht, die daar op aanstonds baat vnden, en van dit ongemak geheel zal geholpen werden.

Men gebruykt hier te Lande ook de Lapis Cordialis, die men veel beter, en kragtiger, dan de Bezoar, of Aapsteen, houdt.

Gelyk nu dit Land nog meer andere Sickten, en ongemakken aan 't lichaam der menschen toebrengt, alzo heeft de inlander hier tegen ook een groot getal van behulp-middelen door 't gebruyk der heylsamen kruyden, en wortels, hier vallende, uytgevonden, waar van wy nu niet breeder sullen spreken, oordeelende, dat wy hier al lang genoeg voor Doctor, of Medecyn, gespeelt hebben, moettende hier nog maar met een woord byvoegen, dat de Chineesen den wortel Gensing (anders Nisi) dog van hen Som genaamd, die van een zeer heege weerde is, alzo een once wel 200 à 300 Ryxd. gelden moet, zeer hoog roemen, en groote Curen daar door, gelyk mede met hunne Moxa, en 't branden der Jigtige Leden met die wolle, gewoon zyn te doen.

Ik heb eenen Capiteyn der Chineesen gekend, Lim Thiango genaamd, die een groot Arts was, en die zeker Jongetje, dat niet dan bloed waterde, aanstonds hielp, en een Juffrouw van in de vyftig jaaren, die agttien jaren doof geweest was, aannam te genesen, waar van hy ook zeer goede beginselen toonde, dog de gierigheid van die Dame, die wel genezen was, maar van 't geld geven, dat zy volgens Contract aan hem verschuldigd was, ontslagen zyn wilde, was oorsaak, dat hy haar daar na, alzo hy merkte, dat zy hem bedriegen, en zich veynsen wilde niet wel genesen te zyn, zo doof, als zy was, zitten liet, zonder na haar hooger bod, dat zy naderhand doen liet, te hebben willen luyfteren.

Deze Chineesche Doctoren weten zomtyds wonderlyke dingen door hunne kennis zo in de Leden-kunde, als in de Kruyd-kunde, uyt te werken. Het heugt my zeer wel, dat ik zekeren Heer van Aanlien, die vry sterk tot de Vrouwen genegen was, heb hooren zeggen, dat hy, op Batavia doodelyk Siek zynde, en alle Medecyns, en inlandsche Doctoren, zonder eenige vrugt gebruykt hebbende, eyndelyk een zeer vermaard Chineesch Doctor by hem ontbood, die, tegen den avond by hem gekomen zynde, en aan zyn pols wat met zyn oor geluy-

Werking
van de
Gensing
en Moxa.

Groote
Curen
van
Limthi-
angko.

En van
andere
Chinees-
sche Art-
zen.

geluysterd hebbende, hem zeide, *Myn Heer, gy zyt gevaarlyk, ja doodelyk ziek, en zo ik het u zeggen mag, ook zelf oorzaak van uw Siekte: want gy zyt zo verre vervallen door te veel by vrouwen te verkeeren, en uw Temperament komt my zo ongeneselyk voor, dat ik niet kan nog durve aannemen u te geneesen, alzoo ik verskerd ben, dat gy dit, hoe Siek gy ook zyt, dog niet kond laten, en aldus alle myne hulpmiddelen geduurig maar veridelen zult, zoo ras gy maar een weinig zoud mogen gebeterd zyn.*

Ik stond, zey deze Heer, verbaast, hoe die Chinees door maar na myn pols te luyfteren, de geheymen van myn hert weten, en den waren grond van myn Siekte zoo klaar ontdekken kon; maar moest nogtans belyden, dat die man de waarheid sprak, waar uyt ik ook hoope schepte, dat hy my wel geneesen zou. Ik bekende dierhalvenvoor hem, dat hy de ware reden van myne Siekte net geraden had, biddende hem zeer ernstig, om myne geneezing te willen onderneemen.

Ik had veel moeite om hem daar toe te bewegen; dat hy eyndelyk aannam, doch daar by voegende, dat hy nu nog niet zeggen kon, of hy my van myne Siekte zou kunnen herstellen, maar dat hy my daar af eerst in 't midden van dezen nacht, wanneer hy weer by my komen zou, zou kunnen verskeren, of dat hy, dan geen kans daar toe siende, my ook waarfchouwen, en van mynen waren inwendigen staat kennis geven zoude. Hy quam dan ten twaalf uren weder by my, luyfterende weer eens na myn pols, en zeide, oprysfende, dat hy volkomen kans zag, om my te herstellen, indien ik my, gedurende dat ik zyne Medicyne gebruykte, maar van de Vrouwen onthouden kon; dat ik aannam te doen. Hy dan eenigen tyd over my gegaan, en ik weer wat kragten, door zyne hulpmiddelen, die my grooten dienst deden, gekregen hebbende, wierd op zekere tyd zodanig door de fwakheid van myn vleesch aangevoren, dat ik my niet onthouden kon van tot myn vorige fout ontrent de vrouwen te vervallen, denkende, dat hy fulks, voor die eene reyle, onmogelyk zou kunnen merken; maar ik was hier in bedrogen; want zo als hy na myn pols wat geluysterd had, vloog hy zeer verwoed op, verweet my zeer bitter, dat ik weer by een vrouwmensch geweest, en dat ik daar door oorzaak was, dat ik noyt recht gefond werden, en dat hy ook noit eenige eer aan my behalen zou, weshalven hy ook niet genegen was, my langer te dienen, de minen makende, van my te willen verlaten.

Stond ik in 't eerst, wegens 't raden van de reden van myn Siekte verbaast, ik was het niet minder, toen hy my zeide, dat ik weer by een vrouw-mensch geweest was; maar vreesfende, dat hy my, gelyk hy dreigde, verlaten zou, zoo bekende ik hem myn misdaad weder, bad hem, dat hy my nog die reyse wilde pardonneren, en beloofde hem in alle oprechtheid, siende nu klaar, dat ik niets voor hem verbergen kon, dat ik my volstrekt daar voor wagten zou, op die voorwaarde, dat hy, zo hy my weer schuldig daar aan bevond, maar aanstonds kon henen gaan. Na dien tyd heb ik my, zeide hy, gewagt, en ben ook volkomen van dien Artz geneesen.

Dit Land geeft ook verscheide zeer heylfame Olien, die in verscheide Qualen grooten dienst doen. Gelyk men alhier zien kan.

De Kragten van de

COELIT-LAWAN, }
 KAJOE-POETEH, } OLIE.
 CERÈE, }

De Coelit-Lawan-Olie, is zeer dienstig tot versterking van de Water-vaten, ^{Heely-keOlien,} wanneer die verstopt zyn; om 't welk, ^{hier val- lende.} gelyk ook het traag wateren, voor te komen, men maar 5 à 6 druppels 'er af met goede Jenever, of ict anders, 's morgens, en 's avonds, voor den eten, inneemt.

Men gebruykt die ook uytwendig in verrukkinge, of by contusie der leden, en vooral by lamheid, strykende de zelve over de lydende party.

Ook is zy van veel gebruyk tegen alle Jigt, Voet-euvel, enz.

De Kajoe-Poeteh-Olie, is een treffelyk sweet-middel in alle Koortfen, wanneer men 'er 6 à 7 druppels af inneemt met wat wyn, pas voor 't aankomen der zelve.

Uytwendig 'er mede gestreken, is zy ook heerlyk tot versterking der Senuwen, tot 't verdryven van alle pyn uyt de gewrigten, by sware contusien, ja zy neemt de lammigheid geheel en al metter tyd weg; als men 's morgens en 's avonds 'er zig maar met een warme hand mede strykt.

De Cerée-Olie, zynde het Oleum Schananti, is zeer goed tegen het begin van een Colyk, en gemeene Buyk-pyn, vooral, als zy nog niet op haar hoogste is. Men neemt daar 7 à 8 druppels van in met een lepel of twee goeden Anys; dog men moet zig dan wag-

wagten geen koude drank 'er op te drinken. Zy is ook zeer dienftig in Graveel, als men 7 à 8 druppels met wat Jenever inneemt.

De Amboincefen be- weenen haare Dooden.

Als zy nu alles, dat zy kunnen, hier aan de Sicken gedaan hebben, en zy eyndelyk komen te sterven, zyn zy, (gelyk dat meest over al in 't Oosten geschied) gewoon hunne Dooden te be- weenen, en luydkeels daar over te huy- len, en te wee-klagen, zig op de borst te slaan, ja 't hair uyt het hoofd te ruk- ken, en andere diergelyke uytspoorighe- den te bedryven, sprekende de dooden aan; een faak, die niet alleen by de Hei- denen en Mooren, maar ook nog (zo stil als 't mogelyk is, om niet in handen van den Fiscaal te vervallen) by veel Chri- stenen geschied; hoewel men dat meer op de buyten-plaatfen, en op 't geberg- te, dan wel aan 't Hoofd-Casteel, ver- neemt.

Verdre plegtig- heden in de Rouw- Tyd.

Als zy in den Rouw zyn, zullen zy op vreugde-maaltyden nog wel fingen, dog niet anders dan zeker droevig Lied, 't geen zy ten tyde, toen zy nog Hei- denen waren, plagten te huylen, om de dooden te beschreyen; ook zullen zy dan geen Tifa, die 'er anders altyd by is, gebruyken.

Hier mede nu meinen wy, zoo niet alles, altoos zekerlyk het voornaamste aangehaalt te hebben, van 't gene 'er van de Amboineesen in 't bysonder aan te merken valt.

Andre Volke- ren, buy- ten den Amboi- nees zig hier ont- houden- de.

Buyten dezelve heeft men nog veel andere Natien, die mede in Amboina woonen, en zich daar hebben nederge- fet, 't zy op zich zelve of die onder de magt van anderen geraakt zyn. Als daar zyn Javaanen, Ternataanen, Ma- cassaren, Boegis, Baliërs, Boetonders, Timorefen, Papoewa's, Bengalers, Pam- pangers (of Manilhefen) Bimanefen, Mixticeen, Chineefen, en Europiaa- nen.

De Mixticeen zyn kinderen of van Hollandfche Vaders, en fwarte Moeders (want noit heb ik daar kinderen van een blanke Moeder, en fwarte Va- der gezien, nog daar af gehoord) of wel van fwarte Moeders, en Portugeefche Vaders, die men Toepaffen noemt, zynde afftelfels der Portugeefen, die in de eerste tyden met eygen bewilliging hier gebleven zyn.

De eerste afftelfels van een Hollandfche Vader, en een fwarte Moeder, noemt men Mixticeen, zynde vaal, en sommige al vry bruyn van kleur, de kinderen van een Mixticee en een Hollander, noemd men Poesticeen, en de kinderen van een Poesticee en een Hollander Ca- sticeen, die by na zoo blank, als een Hollander, zyn, en na welke men de

kinderen, uyt de volgende huwelyken voortkomende, weer onder de Hol- landfche telt.

Dit geslagt is, schoon meesten tyd niet zeer fraey (hoewel ik 'er eenige, die schoon waren, onder gezien heb) zeer moedig en trots, zeer Tyrannig, en onverdraagelyk wreed tegen hare fla- ven, schoon zy meest zelf van flavenaf- komstig zyn.

Deze ingefetenen nu van Amboina moet men weder onderscheiden in vrye, of in slaven. De vrye zyn de Amboi- nefen (hoewel ook eenige der zelve, als de Boeronefen, en meer andren, door den Oorlog in slaverny geraakt zyn) de Mixticeen, eenige Macassaaren, Ter- nataanen, Chineefen, en Europeërs.

Van die slaafagtige zyn met 'er tyd, Mardy- of door vrykoopng, of door vry-ge- kers. ving, veel fwarte Vry-lieden (anders Mardykers genaamd) voortgekomen, die zig zedert met varen, visschen, ook wel met den koophandel, hebben weten te generen.

De Kleeding van de Mixticee Vrou- Kleeding der Mix- wen, als ook van die der Mardykers in- ticee Vrou- 't gemeen, is aldus.

Zy hebben op 't voorhoofd nu en dan krulletjes, die met Quee-korlen, of iet anders daar op vastgeplakt leggen. Ook hebben zy veel hair op 't hoofd, dat wel gewasschen, gefuyverd, met Clap- pus-Olie glimmend gemaakt, en zo ag- ter slangs-gewyfe rondom 't agter-hoofd opgewonden, en op malkanderen hoe langer hoe kleiner toeloopende, geleg- ten vastgemaakt is. Hare tanden zyn wit, en met houts-kool en fout wel ge- wreven, en gefuyverd, en hare lippen gemeenelyk door een Pinang rood ge- verft. Over 't bovenlyf hebben zy een fyn Neteldoeks Badjoe, of half hemdje dat ontrent de boefem en op de schou- deren, en ook wel aan de handen, en onder aan beset is met fyne kant tot een boven-deckfel, onder 't welke de vermogende nog een Tsjole, of onder- borst-rokje, dragen, dat zy of toery- gen, of met gonde knoojens toeknoo- pen. De mindere van vermogen dra- gen maar een enkel, 't zy wit, grof, of fyn, of voor dagelyks meest een Salam- poeris, of Bafta's, Badjoe, dat rede- lyk ruym om 't boven-lyf, en tot aan de middelen hangt, hoewel de armen vry nauw om 't lichaam fluyten. Van haar middel tot byna aan de voeten dra- gen zy eerst een Tapi, of Onder-kleed- je, en over 't zelve een ander fraey, 't zy Zyde, Chits, of ander kleedje, dat, verscheide malen om hun lyf gewoeld zynde, met eenige groote spelden vast gemaakt werd, en zoo gespannen om het lyf staat, dat men de ganfche figuur

van haar lighaam al zo klaar ziet, als of zy naakt voor u stonden, dat, my in 't eerst zeer ontlichtelyk voorquam, dog met 'er tyd werd men die dragt al meer en meer gewoon.

Aan haar voeten hebben zy roode, groene, blauwe, of andre Zyde of katoene-Garen Koufen, en Muylen met goud geboord, die gemeenelyk drie, à drie en een halve Ryxd. kosten, en over haar linker schouder een groote Rode, Peerse, of andere Salindang, of Sluyer, die 3 à 4 ellen lang, en ontrent een of anderhalve el breed is, de goude kant met lovertjes, die 'er rondom loopt, en wel 2 of 3 vingeren breed is, mede gerekend. Deze Salindang slaan zy 2 of driemaal over de linker schouder, en zoo over malkanderen henen, dat men byna niet, als de goude kant, ziet, terwyl het eene eind van agteren op de rug tot aan haar middel komt; dog van vo-

ren hangt het byna tot de knyen, dog zy maken dit eenigfins ontrent de middel vast, breidende 't onderdeel wat wyder over haren schoot uyt; dat zy voornamentlyk doen, als zy zullen nederfitten.

Aan hare regterfyde is gemeenelyk een witte Neusdoek met kant, die zy tusschen haar lyf en kleedje insteeken, latende die meede wat breed ahangen. Men kan dezelve onder de Stoffe van Ternate, by de letters D. D. afgebeeld zien.

Dus opgepronkt zynde, stapt zy onder een Kita-sol, of sonnescherm, zoo moedig henen; dat zy 'er weinige boven haar selven agt, vooral, als zy zoo verre gekomen is, dat zy op een Ebbenhoute Stoel ook in de Kerk, en niet maar, als de snyders in Holland, met de beenen onder 't lyf, op een mat neder zit.

TWEEDE HOOFDSTUK.

DE Chineesen, en hun Erneering. Hun Capiteyn, en zyn Macht. Van 't Opfluyten van hun Dochters, en van hare Huwelyken. Van 't Pragtig Huwelyk van Capiteyn Lim Thiangko's Dochter, in 't jaar 1709. Schoone Vuurwerken, toen vertoond. Het Dekfel, en Dekken van 't Aangeficht der Bruyd. Hoe de Bruydegom, en zyn Speelnooten ontfangen wierden, &c. Des Bruyds Moeder beschreven. Hoe de Bruyd haren Bruydegom ontfangt. Hun Sombajen voor hun Ledekant, en verdere verrigting. Hun Speeltuigen op Bruyloften, en Begravenissen. De Toebercyding van hun Tafel. En nette Huyshouding. Huysraad. Hunne Jalouzy over hun Vrouwen. Seldfame gewoonte in 't Getal van hun Dochters bekend te maken. Hun Gedrag als de Vrouwen onvrugtbaar zyn. Hun Tabak-rooken, en gevaarelyke wyse van Vechten. Een dag, of Nacht, in 't jaar voor de Jonge Dochters, om Buyten te mogen komen. Hun Offerhande aan de Sielen der Afgestorvenen. Senden Geschenken op hun en op ons Nieuwe Jaar aan de Grooten. Hun spelen met de Slang. Hun Theengs, in Prent verbeeld. Hun sterk kloppen op Bekkens by een Eclypsis in de Maan. Spel hunner Kinderen. Hunne Begravenissen. En Pypers by dezelve. Wit-gepleyfterde Graven. Grauwe Rouw-Sakken. Hoe lang zy Rouw dragen. De wyse der Vrouwen, om de Graven te bezoeken. Oude, en Jegenwoordige Erneering deser Natie hier. Haar Wagtgeld. Bevelen harer Edelheden tegen 't sterk inkomen der Selve. Mogen hier geen Tempel hebben. Verscheide Voorrechten van hun Capiteyn. Chineseche Boedelmeesters. Ternataanen, Macassaaren, Baliërs, enz. Hier noch woonende.

De Chi-
neesen.

BEhalven dit soort van volk zyn onder de beste Ingefetenen van Amboina de Chineesen te teilen; een Natie, die zeer vernuftig, en bysonder neerstig, gedienslig, en handig is, om een stuyvertje te winnen.

Zy zyn al voor 't jaar 1625. in Amboina geweest, en voornamelyk met dat insigt hier met der woon geduld, om hen tot het bebouwen, en bethuynen van het land te gebruyken, daar zy zeer bequaam toe zyn: want sonder hen zou

II. Deel.

men veel Moeskruyden, als kool, salade, heerlyke radys, zo dik als onze concommers, en rykelyk zo goed van smaak, pieterfeli, suring, groene turkse boontjes, concommers, batatas, spenagie, water-meloenen, meloenen, gele peen (hoewel 'er die seldzaam zyn) suykerriet, groene gember, ananassen, gojava's, nevens meer andre dingen, moeten missen; hoewel de Baliërs mede goede thuyniers, en zeer neertig zyn.

Zy houden hier, en overal, waar zy

K k

zich

En hun
Erneer-
ing.

zich nederfetten , opene winkeltjes , en kraamtjens , in hun huysen , en voor hun deuren , waar in zy alles te koop hebben , en voor een geringe winst overlaten , vervullende geheele straten met zulke winkels , welke wel meest voor de Amboineesen dienen , die niet weeten , als van koopen , als zy maar geld hebben.

Zy zyn de voornaamste Pagters , vooral van den Arak , en van 't Beestiaal , de Pagt van 't Hoofd-geld , van de Visscherijen , van de Saguweer , &c. Ook zyn zy goede Timmer-lieden , Kisten-makers , en Smids , maken ook allerley heerlyke stoffen in hun land , die zy hier verkoopen , behalven dat zy de voornaamste Steen- en Pannebakkers zyn , waar toe zy zekere erven ontrent den opgang na 't gebergte van Soya , benoorden den grooten weg , bekomen hebben , waar op veele van hen groote Lootsen , van 4 à 500 voet lang , en 100 voet breed , gefet , en in welke zy ovens gemaakt hebben , om de steen en pannen , die zy onder die Lootsen (daar 't ongemeen koel is) maken , te bakken ; hoedanigen Steen- en Pannebakkery , als 't een weinig wel gaat , wel 3 à 4 duysend gulden (als men 'er 20 jongens , en 3 of 4 buffels toe gebruykt) jaarlyks opbrengen kan. Zulke zyn 'er 6 of 7 van de Chineesen , en 3 à 4 van Hollandfche Vry-lieden.

De vermogende Chineesen varen (gelyk ook verscheide Vry-borgers) met hun Chialoepen , zynde vaartuygen met een à twee masten , die 25 of 30 lasten voeren kunnen , na Batavia , Makassar , en meer andere Gewesten ; en van 16 of 18 zulke Chalopen , waren 'er ruym een douzyn Chineesen , en niet boven 4 à 5 de Vry-borgers toebehoorende.

De Chineesen , die in 't jaar 1709. zulke Chalopen hadden , waren deze : *Sithiongko* , Capiteyn der Chineesen , had 'er twee , *Que Seko* , *Ongfatje* , *Tsiboko* , *Huk-Sari* , *Soe-Passo* , *Ongkoko* , *Tsjantjanko* , *Njai Tsjeko* , *Que Iko* ; *May Nongko*.

Met hunne waaren nu hier gekomen zynde , verkopen zy die als Grossiers aan deze en gene mindere kramers.

Daar zyn 'er ook , die Araks-branderyen in Compagnie hebben. Dog op hoge straf is 't hen verboden , Zee-qualen , Dutroa , of diergelyke dingen , 'er in te mengen , alzo die de menschen te eer dronken , en ook dikwils wel zoo dol maken , dat het hen aan hunne gezondheid zeer benadeeld.

Andere genereen zig ook met Houtzageryen , tot welke zy 15 of 20 Slaven gebruyken , en die in een jaar aan hun meester wel 3 à 4000 gulden op kunnen brengen , te weten , van de balken ,

ribben , latten , planken , en ander houtwerk , dat 'er altyd van nooden is , en al het welke hier contant , en aanstonds , betaald werd.

Zy betalen voor Hoofd-geld , $\frac{1}{4}$ Ryxdaalder 's maands ider , dog zy zyn Wagt-vry.

Zy staan ook onder een bysonder Hoofd , ofte Capiteyn , die een groot aansien en vermogen onder hen heeft , en door den Landvoogd , en zynen Raad , aangesteld werd , dat gemeenelyk voor Hun Capiteyn , en zyn magt. zyn leven is , ten ware hy om deze of gene mislagen , of wegens klagten van den Landvoogt , mogt afgefet werden ; gelyk dat den ouden Capiteyn , *Lim Thiangko* , overgekomen is , in wiens plaats *Sithiongko* , den 19. July , in 't jaar 1707. gekoren , en door den Capiteyn der Nederlandfche Compagnie , *De Vischer* , den Heer *Sipman* , Hoofd der kust Hitoe , en den Secretaris der Politie , *Balthasar de Bruyne* , ten 4 uuren voorgesteld wierd , gevende 's avonds ten 7 uuren een pragtig maal op zyn Hollands aan veel Hollanders , en andere Lieden van aansien , al 't welke met een gedans van jonge Juffers , onder Bas en Violen , en veel heerlyke Vuurwerken , 's nagts ten 2 uuren , wanneer wy den Heer Landvoogd t' huys bragten , besloten wierd.

Zy zyn , in 't stuk van Negotie , de gaauwste Kooplieden , die men in Indiën heeft , die , om eenen stuyver te winnen , de Stad op en neder zouden loopen ; dog zy zyn ook zeer loos , om iemand , als men niet wel toefiet , te bedriegen , hoewel ik anders onder hen zeer trouwe en eerlyke luyden bevonden heb , op welke men immers zo veel staat , als op den besten Hollander , maken kan. Ook weten zy alles , dat men hen voordoet , na te maken , zelfs heb ik 'er gekend , die zig ook op 't maken , en herstellen van Horologien zeer wel verstonden. Zy beminnen de Konsten , en zyn sterk voor de Zeevaart , en Landbouw ; dog 't zyn door de bank geen Oorlogs-mannen ; maar kunnen over beufelingen een groot gerugt maken.

Wat hunne gestalte betreft , zy zyn redelyk kloek , en veele al vry lyvig , dat zy geerne zien ; want dikke lieden zyn by hen mannen van aansien , en zodanig zyn zy gewoon hunne Helden , die zy in langwerpige Tafereelen , en Prenten , in de huysen ophangen , te verbeelden.

Zy zyn niet blank , maar uyt den bruyngeelen , en bleek ; hoewel die gene , die om de Noord in China gebooren zyn , in blankheid niet veel van ons verschillen ; dog die van Fokjen , en de naburige Gewesten om de Suyd , zyn bleekgeel , niet plat , maar reedelyk

Lim
Thiang-
ko's
Dochter,
in 't jaar
1709.

met een Chinees van zeer goeden huy-
se, en in China gebooren (waar op zy
veel gewoon zyn te letten) zien trou-
wen. Het ging op deze wyze toe.

Ten zes uren 's avonds vonden wy
de Bruyd in een groot Zyfalet sitten.
Zy was met een groote wyde appelbloe-
sem-zyde Chineefche rok, een heerlyk
stuk werks, bekleed, zynde die om haar
middel met een kostelyke ledere swarte
Riem, of Gordel, die hier en daar met
Massive goude Platen, en met konstig
opwerk versierd, en ontrent drie vin-
geren breed was, vastgemaakt, en toe-
gehaalt.

Op haar hoofd had zy een schoone
Appelbloeseme Zyde muts, of een ron-
de bonnet, met een diergelyke breede
beugel, of rand, als de riem om haar
middel was, dog wat smaller, hoewel
anders van 't zelve verguld opwerk op
een swarte grond, en daarenboven nog
met veel Peerlen, Diamanten, en andre
Gesteenten versierd, behalven dat 'er
ook nog eenige riften met geregene
Peerlen ter zyden die muts, ter lengte
van een span, afhingen.

Zy had aan hare voeten Zyde Kou-
fen, en witte muylen, en geleek in
die toetaking veel eer een man, dan
een vrouw, te meer, also het een ru-
stige vette basin van 19 of 20 jaaren
was.

Zy wierd door twee Chineefche Staat-
dogters aan wederzyden gewaayd, wel-
ke Staatdogters mede met hare korte
swarte zyde Rokken over haar witte
onderkleedjes, zeer wel na mannen ge-
leken. En geschiedde dit waejen met
groote Paeuwen-steerten, om dat het
door de meenigte der Dames, die bin-
nen gekomen waren, om deze Cere-
monie te zien, en ook door de ademen
der genen, die buyten dit vertrek wa-
ren, zeer warm was.

De Bruyd sat tot seven uren toe met
haar bloot aangesicht, stond van haaren
stoel op, toen ik binnen trad, om haar
veel heil te wenschen met haar huwe-
lyk, groette wy, en ging toen weder
zitten.

De tweede kamer, aan de andere zy-
de van 't voorhuys, was vol van hare
vrienden, dog alle maar in die van de
vrouwelyke Sexe bestaande, waar on-
der ook veele jonge Juffers, Kinderen
van de aansienelykste Hollanders alhier,
waren.

Zy zat wel in 't diepste van hare ka-
mer, dog zo recht tegen over de deur
dat haar gezicht op alles, wat daar
in of uytging, quam te speelen, al 't
welk zy, door 't groot getal ontstoo-
kene wassche roodgemaakte, en vergul-
de Flambouwen, hier en daar verdeeld,

zeer gemakkelyk door de dunne Jalou-
zy-mat, die voor hare Kamer-deur
hing, begluuren kon.

Zy had aan haar rechterhand twee
Chineefche, buyten-gemeene kostelyke
roode verlakte en vergulde Ledekanten,
die van een seldzaam pragtig fatoen, en
uytdrukkelyk voor haar uyt China ont-
boden waren. Het voorste, dat als een
heerlyk overdekte opene sitplaats was,
zou voor de jonge lieden eerst dienen,
om 'er op te sitten, en kennis met mal-
kandren te maken, en het agterste, dat
met veel bloemen bestroyd, en heerlyk
behangen was, zou dienen om 'er op te
slapen.

Dicht by dit laatste Ledikant hingen
om hoog aan de selder twee langwerp-
ige feskantige groote en met zeer fraay
beschilderd Gaas bekleede Chineefche
lantaernen, waar in veel Keerfen brand-
den.

Ter linkerhand van haar zagmen twe
stoelen tegen de Zy-vensters dezer Ka-
mer, en een tafeltje daar voor, waar
op eenige brandende Kaarsen stonden,
en deze en gene snuysteryen van Confi-
turen, enz.

Zo als men die kamer inquam stonden
'er twee roode verlakte vergulde Scher-
men, een ter rechterhand tegen het be-
schot aan, en een agter de deur, waar
op een groote menigte van kostelyke
kleedjens, en andere Sieraaden van de
Bruyd, hingen.

In 't Voorhuys, dat zeer groot, en
met menschen zeer opgepropt was, hin-
gen ses feskantige groote Lantaarnen,
die al mede met zeer fray beschilderd
Gaas overtrokken waren.

Men zag daar in 't diepste van 't Voor-
huys, zo als men inkomt, een groote
en geschilderde Tyger tegen een bescho-
t geplakt, op een Chineefch vel papier,
dat wel drie ellen lang, en anderhalf el
breed, en die al vry levendig daar op
vertoond was, en even ter zyden den
zelve waren 'er nog twee, wat kleiner
geplaatst.

Ontrent in 't midden van dit bescho-
t stond een kleene verlakte Chineefche ta-
fel, en daar op een kleen verguld Af-
godinnetje in een kleen huysje, en vlak
voor 't zelve een potje met brandende
Wierook, en aan wederzyden verschei-
de Confituuren, Pyramidaals- wyse in
schoteltjens geplaatst.

Aan weersyden van deze tafel ston-
den twee dikke lange roode vergulde
Wasch-Flambouwen, dog de naaste aan
de tafel met schoone geschilderde Draa-
ken omvlogten zynde.

Voor deze Tafel, of met de rug 'er
tegen, stond een fraeye Leuning-stoel
voor den Bruidegom alleen; aan zyn reg-
ter-

terhand stonden 'er twee voor zyne Speelnoots, en aan zyn linkerhand een voor den persoon, die voor Priester, of wel voor verfocker van 't huwelyk speelde; ook stond 'er een voor den genen, die de plaats van de Vrienden der Bruyd waarnam, en die gesteld was om den Bruydegom te ontfangen, also dit noit door een van hare bloedvrienden zelf geschieden mag.

Op deze stoelen hingen ook fraeje met bloemen gestikte kleeden, dezelve stonden 5 of 6 voeten tegen over malkanderen van een, om die tusschenplaats tot het ontfangen van den Bruydegom, en tot het maaken van Complimenten, en beleefdheden, over te laten.

Schoone
Vuur-
werken,
roen ver-
toond.

De Bruydegom quam 's avonds ontrent negen uren by schoone lichte maan, hoewel 't alomme rondom hem van Lanteerns, niet min, dan van menschen, vol was. Als hy nu naderde, wierden 'er schoone Vuurwerken (waar in de Chineesen weinig huns gelyk hebben) en longs (een soort van Vuurpylen) aangestoken en opgeschoten.

Men vertoonde een Aap levens-groote in 't midden van de vlam, die wel een quartier uurs, en langer, vuur piste. Men sag 7 groote ronde Lanteerns de eene voor, de andre na, na beneden sakken, en eyndelyk alle 7, ider met een brandende keers 'er in, boven malkandren wel een quartier uurs lang hangen.

Daar na wierd 'er een heerlyke Wyngaard met zyne ranken, groenagtige bladen, en met blauwe druyven, zoo konstig vertoont, dat ik wel bekennen wil noit iet frajers gesien te hebben; behalven dat 'er nog andre tusschenkomende, en daar op volgende vuurwerken, vernomen wierden, die verdienen van Konstenaars gesien te werden.

Gedurende de inleiding van den Bruydegom wierd 'er voor het Huys van de Bruyd, dog binnen de Pagger; of heining, met allerley Balische Speel-tuygen van Gongs, Tataboangs, Gindeers, en op Cimbaalen, gespeeld. Hy verscheen met zeer veel statie, geleyd van drie aansienlyke Chineesen, die zeer schoone blauwe en swarte zyde rokken, met witte breede kleppen boven, even als hy, aan, en een heerlyke swarte genette muts van staat op hadden, dog met dit onderscheid, dat op des Bruydegoms muts een platte vierkante schoone Barnsteen, en op die der Geley-heeren ider een fraye Robyn stond.

Zy verscheenen ook met zeer veel rode Wasch-Flambouwen, en voor hen wierd een heerlyke Poan (zynde een Py-

ramidale-boom met vrugten, zeer levendig en sierlyk van wasch gemaakt) van verscheide mannen, also die vry groot was, gedragen, terwyl twee andre personen vervaarlyk op twee kopere bekkens klopten, om de quade geiten, die in de lucht sweven, en dit jong Paar benadeelen mogten, door al dit gerrammel als met geweld weg te dryven.

Men had werk, wegens 't groot getal der toekykers, die in huys gedrongen waren, om de kamer van de Bruid te naderen, niet regentstaande al de Caffers, of Gerichts-dienaars van den Fiscaal, nevens hun Geweldige; of Onderfchout, voor dezelve de wagt hielden, om de menschen 'er af te houden.

Zo als de Bruydegom nu binnen trad, Het dekfel, en dekken van 't aangezicht der Bruyd. wierd de Poan, en twee Lanteerns met brandende Keersfen, dog smaller als alle de vorige Lanteerns, en met zulken rood gaas bekleed, voor de Bruid gebracht, die na zeven uren haar aangesigt, en hoofd, met een lichtblauwe groote floerse doek bedekt, en zoo geseten had, doch in dier voegen dat zy welieder een, maar niemand haar, beschouwen kon.

De Bruydegom wierd van den Chinees *Hok Sari*, die 'er toe gesteld was, zeer plegtelyk ontfangen, terwyl die kloppers op de voornoemde bekkens niet ophielden uyt al haar magt agter my op dezelve te slaan.

Zo als hy pas binnen gekomen was, Hoe de Bruydegom, en zyne Speelnooten, ontfangen wierden, &c. werd hy eerst door den voornoemden *Hok Sari* (die meester der plegtlykheden en ontfanger der vrienden in den name der Bruyd was) met veel diepe buygingen van 't hoofd en lichaam voor hem in 't bysonder, dog sonder een woord te spreken, ontmoet, en als verwelkomt, al welk stuypen, en ootmoedige buygingen; wy voortaan door 't woord van Sombayen zullen uytdrukken.

Na dat nu de Bruydegom, en zyne Geley-Heeren, binnen getreden waren, maakte de Ceremonie-meester, met beyde de armen in zyn lange mouwen zig om laag tegen de grond buygende, gelyk ook de Bruydegom van zyne zyde dede, een zeer diep compliment, staande de een tegen den anderen over. Daar na maakte hy weder een half compliment, houdende de armen in zyne mouwen maar om hoog, en na zyn voorhoofd; dog sloeg zyn gesigt met zyne armen op een seldsaame wyse na zyn linkerzyde toe; gelyk de Bruydegom ook deed, staande aldus dwars van malkanderen af.

Toen ging *Hok Sari* met een groote eerbieding zeer langzaam na des Bruydegoms overfyde, en de Bruydegom weer na de andere zyde, en toen maak-

te de Bruydegom weder eerst een diep compliment, tot de aarde toe, tegen *Hok Sari*, en die weer tegen den Bruydegom, die hem nu als bedankte, en even eens, gelyk te voren, het halve compliment dwars af van malkandren, yder weder de mouwen en armen na de linkerlyde drajende, 'er byvoegde.

Daar na gingen zy beiden met een grote deftigheid na den Stoel, die voor den Bruydegom geflikt was; dog *Hok Sari* veegde het kleed, dat op dien stoel lag, met zyn mouw wat af, en toen fombayden zy beiden driemaal voor die stoel, waar na de Bruydegom ter linkerzyde van zynen stoel ging staan.

Even zodanig nu, als met de Bruydegom geschied was, complimenteerde *Hok Sari* de Geley-Heeren, of Speelnooten, en den Huwelyks-verfoeker, gelyk zy hem weder zeer statelyk, op de voornoemde wyse beantwoordden. En na dat zy alle vyf nog eens samen gefombayd hadden, zaten zy allen neder.

Na dat zy even gefeten waren, bragt een kleen Jongetje, een van des Bruyds vrienden, den Bruydegom een kopje Thee; die dat, na daar voor gefombayd te hebben, aannam, en een toegevouwen papiertje met eenig geld op het Theebakje, tot een geschenk voor dit Jongetje, nederley; 't geen hy, by het tweede kopje Thee, verdubbelde, leggende toen twee zulke papiertjens met geld 'er op; waar op hem dit jongetje een ey gaf, dat hy voor eerst in zyn mouw, en naderhand in de mouw van de Bruyd wierp, gelyk wy nog zeggen zullen.

Ondertuffchen rammelden de voornoemde ratelaars, en kloppers op die bekkens al voort, fltaande op dezelve, als of zy dol waren, zo dat men naulyks horen kon, wat 'er al paffeerde.

Zo ras de Bruydegom in huys gekomen was, verftak zich de Moeder van de Bruyd, een ongemeene fraeje, verftandige, welsprekende, en byfonder wel opgevoede Balifche vrouw, die eendestigheid en fwier in haren gang en spreken over sich had, die haar weerdig maakte om voor een Koning te verſchynen. Zy was ontrent de 40 jaren, maar gelyk zy al vry blank voor een Balifche vrouw was; bezat zy nog zeer levendig alle de ſchoone trekken van hare jeugd, en een paar ſwarte heldere oogen, vol vriendelykheid, en nogtans met een groote deftigheid, die ider bekoren moest, gepaart, zodanig, dat zy in ſchoonheid hare dogter zeer verre overtrof. Haar naam was Juffr. *Sijanfi*.

Deze mogt van den Bruydegom, vol-

gens de Seden en Plegtelykheid der Chinezen by hunne huwelyken, toen niet gefien werden, en vertrok derhalven, om alle redenen van ongeval van dit huwelyk af te weeren, na een andere kamer, daar zy dien avond, en nacht, alleen bleef.

Ondertuffchen bragt men ook Thee aan de Speelnooten van den Bruydegom, en aan *Hok Sari*, dog dit gefchiedde door een ander bediende van 't huys. Deze dronken 3 à 4 kopjens, en toen kreeg de Bruydegom berigt, dat de Bruyd was opgeftaan, en na haar kamer-deur quam om hem de eerſtemaal van haar leven te ontmoeten, en te ontfangen.

Zy wierd zeer plegtelyk door haar Groot-moeder, en Moey, de vrouw van eenen *Que Seco*, by de hand geleyd, en door hare twee Staat-dogters, mede zeer heerlyk opgepronkt, en die haar by den koſtelyken Riem, of Gordel, die om haar middel was, zagt vaſt hielden, onderſteund, en zo voetje voor voetje dicht by de deur van haare kamer geleyd, wanneer de Bruydegom binnen trad, lichtende zeer zedig den floerſchen doek van haar aangeſicht, dien hy toen in zyn mouw ſtak.

Zo ras zy malkandren nu zagen, fombayden zy zeer nederig en ſtatelyk d'een tegen d'ander, en gingen toen zagtjens, ter ſyden malkanderen, na 't Ledekant, waar op zy ſlapen zouden, op 't welke ondertuffchen een ſchoone zyde matras, met korte ronde Zyde ſtyf-ge vulde Chineefche kuſſens, gebragt was. Voor 't zelve gekomen, fombayden zy ook daar voor, en gingen toen op die twee ſtoelen, agter het voornoemd tafeltje, ter linker-hand van de plaats daar de Bruyd eerst gezeten had, zitten; toen kregen zy ider een kopje met Thee of Arak, 't geen zy tegen malkander verruylden. Hy dronk 'er wat af, dog zy niet, doende alleen eenig bewys als of zy dronk.

Daar na deden zy even eens met zekere zoort van Conſituuren, Tay-Cambing of bokken-drek genaamd, aten toen ook op zyn Chinees met twee ronde ſtokjens, een ſpan lang, en byna een pink dik, waar mede zy zeer handig al hare ſpyſe weten aan te vatten, en in den mond te brengen. Dit dede de Bruydegom weer met 'er daad, dog de Bruid maar in ſchyn. Kort daar aan nam de Bruidgom het voornoemd ey, dat ondertuffchen op de tafel gelegd was, 't geen hy in de Bruids mouw, zy weer in de zyne, en hy weer in de hare, eenige reyſen aan den anderen wierp, waar na het weer op de tafel gelegd; en aldus die ganſche Huwelyks-plegtelykheid, terwyl

Hoe de Bruidharen Bruidgom ontfangt.

Hun Sombajen voor hun Ledekant, en verdring.

Des Bruyds Moeder beſchreven.

wyl zy als beelden, en vreemdelingen by den anderen zaten, gesloten wierd.

Een quartier uurs daar na wierd de bruyd door de hitte en damp der ademen en stoom der flambouwen, wat flauw; dog wierd ten eersten herstelt.

Zodanig moeten nu deze jonge gelieven drie dagen lang in die kamer sament blyven, zonder daar uyt te mogen komen, in al welken tyd de bruydegom des bruyds moeder ook niet zien mag.

Hun Speeltuygen op Bruyloften, en Begravenissen. Onder de Speeltuygen, op hunne bruyloften, en begravenissen, verder gebruykelyk; hebben zy verscheide Schalmeyen, ook kopere Trompetten, wel anderhalf of twee ellen lang, hoewel'er ook van een half el lengte zyn.

Ik heb ook by hen een soort van lange harpen met 2 of 3 snaaren gezien, op welke zy na hunne wyse, al vry net na de maat spelen, dog de toonen, die zy op al hun Speel-tuygen slaan, zyn meest *Re, mi, re, la, la, la, re*, zoodanig, dat'er zeer veel quinten, en toonen naast malkanderen, inkomen; dog luid droevig, terwyl'er geen melodie ter wereld in te vinden is.

Zy spreken onder malkanderen Chinees, dog met ons, en andre, de Maleysche Taal.

De toe- bereiding van hun Tafel. De Chineesen zyn zeer net over hun lichaam, huyshouding, en spyse. Zy tasten aan de tafel, of op de mat, daar zy, als de snyders in Holland, met de beenen onder't lyf, op sitten te eeten, niets met de handen aan, maar alles met de twee voornoemde fandelhoute ronde stokjens, die ook wel van yvoor zyn, zynde niet gewoon veel schotels, maar wel thee-schotelletjes, kommetjes, en borden met allerley kockétjes, op hare tafel te hebben. Zy houden zeer veel van een weltoebereiden hond, die zy met groente en veel scherpe dingen, byna als wy een kalfs-schenkel, koken.

Zy houden ook zeer veel van iet, dat scherp, en heet is, ook van soet, of van iet, daar veel suur bykomt, of van 't gene zoo ingelegt is. Ajam Arak, dat is een Hoen in Arak gekookt; is by hen een Heeren-eeten. Hun drank is water, of wat Arak, ook wel Samfoe, een kopig dog lekker Chineesch bier, dat zy in kleene potjens van een kan of twee, met kley toegemaakt, uyt China zeer wel overbrengen, ook drinken zy veel Thee, Sacki, maar geen Hollandsehe dranken. Hun Samfoe werd van ryft, suyker, en speceryen, gemaakt, en is een zeer gefonde drank, als zy matig gebruykt werd.

En nette Huys-houding. In hunne Huysen is mede alles zeer net. Men heeft gemeenelyk voor in den Ingang, of voor-Hof der zelve, een-

nige verglaasde vierkante potten, met eenige aarde en sierlyke kleene boomkens, of andre gewasschen, 'er in, waar van zy groote liefhebbers zyn, met eenige Porcelyne kleene grotjens, hier en daar aan wederfyden van den ingang verdeeld, of wel in een half rond geschikt, met eenige groote opene potten, met Goud-visjens 'er bystaande, 't geen voor imand, die eerst inkomt, geen quade vertooning; doet. In deze huysen zelf ziet men gemeenelyk een fray Stel verlakte, zeer gemakke-lyke, lage stoelen, met twee zyde-leuning- en agteren met een rond na de rug uytgehold breed blad, boven 't welk een breed rond bovenstuk komt, 't geen op dat stuk, en de twee agterstylen, sluyt, en waar op het hoofd nog wel zo gemakke-lyk, als op een barbiers scheer-stoel, rust. In 't midden van dat breed uytgehold agterblad is een verguld en ge-ineeden rond, dat ontrent een kleene span groot is, en een fraay sieraad aan die Stoel toebrengh.

De sitting zelf is van dunne en zeer net geruyte rotang, en zeer gemakke-lyk, die zy ook altyd zonder kuffens gebruyken. De onderste sport; daar men de voeten op set, is met een kopere dunne plaat, die altyd even helder ge-houden werd, gedekt.

Buyten zo een doufyn Stoelen, die zy gemeenelyk in hun groote voorhuysen hebben, daar zy de menschen meest ontfangen, ziet men doorgaans een verniste lange Tafel, en een Afgodje daar op, met wat rookend Wierook 'er voor. Somtyds ziet men dat ook wel op een byzonder tafeltje daar agter; voor den eenen of den anderen Held, die tegen een beschoot Levens-groote op een langwerpige breed papier wel dik en vet uytgeteekend is, geplaatst; hoedanige langwerpige papieren met Chineesche groote Characters beschreven, men wel aan de wand ziet hangen, zonder eenigen anderen huysraad.

In hun Kamers hebben zy (voor al de verinogende) ook wel fraje Linggoa kisten, of Japansehe, en andre, Cabinetten, die men egter meest in de Kamers van hunne vrouwen, die afgezondert zyn, geplaatst ziet, daar dezelve haaren tyd veel met Pinang eeten; en een Bongkos Tabak te rooken, buyten hare andre besigheden, doorbrengen.

Zy zyn over hunne Wyven zeer ja- Jalousy loers, en daarom zyn de deuren van der zelve kamers altyd zodanig krakende gemaakt, dat zy niet geopend konnen werden, zonder dat men het hoord.

Zy hebben een zeldsame gewoonte, Seldsaa- om, schoon zy de Dogters, gelyk wy mege- gezegt hebben, opsluyten, aan ider een ge- in 't ge- ken-

tal van
hun
Dogters,
bekend
te ma-
ken.

kennis te geven, hoe veel Dogters zy hebben, en ook hoe veele der zelve reeds huwbaar zyn.

Zy leggen buyten op een beneden-afdak van hun huys, dat pas boven de floep is, zoo veel aarde roode langwerpige-ronde potten, als zy Dogters hebben, van welke zy die der huwbare met de opening na buyten, en die der nog niet huwbare met de opening na binnen, en het agterfte voor, leggen.

Hunge-
diag als
de Vrou-
wen, on-
vrugt-
baar zyn.

Indien een Vrouw ziet, dat zy zelf geen kind'ren krygt, laat zy weleen van haar meyden, door haar man beswangeren, en op haar schoot, of (na de wyfse der ouden, waar van wy Gen. 30: 3. van *Bilba* en *Silpa*, lezen) baaren, en neemt dat kind voor 't hare aan; hoedanig in myn tyd de vrouw van den Chincees, *Ong Saatje*, en meer andre, gedaan hebben.

Hun
Tabak
rooken,
en ge-
vaarlyke
wyfse van
Vechten.

Zy zyn groote liefhebbers van Tabak; dog kiefen daar toe gemeenelyk den sterkfsten, die zy konnen krygen, rooken die uyt een lange kopere pyp, en doen gemeenelyk maar een trek of twee daar af, en eeten 'er dan een Pinang op. Zy konnen zo uren lang by malkander fitten keuvelen, dat ook fomtyds over beufelingen wel eens op eenig gefchil uyt draeid, waar over zy dan een fchrikelyk gefchreeuw konnen maken, zonder dat 'er iet meer op volgd; dog indien het verder gaat, zodanig, dat zy handgemeen werden, zyn zy niet gewoon met messen, degens, kriffen, pistoolen, of iet diergelyk, te vegten, maar zy brengen malkander, die maar eerst kan, gemeenelyk een of twee flagen of stooten onder de korte ribben, met een volle vuyft zo sterk toe, dat hy, die den slag of stoot gekregen heeft, ten eersten bloed fpuwt, en zo hy dat niet en betterft, ten minsten zeer lang daar aan quynen gaat; waar over zy dikwils in handen van den Fiscaal geraken, en sware boete moeten geven, of, na bevinding van faken, nog ftrenger geltraft werden.

Onder de Regeering van den Heer Landvoogd *Padbrugge* bood hem zekere Chineeſche Weduwe voor 't leven van haaren soon, die ſig op diergelyken wyſe doodſchuldig gemaakt had, zo veel goud, als hy ſwaar woeg; dog zy wierd afgeweefen, en haar Soon onthalt.

Een Dag
of Nacht
in 't jaar
voor de
jonge
Doch-
ters om
buyten
te mogen
komen.

Ik hebbe gefegt, dat zy de jonge Dogters, tegen dat zy beginnen groot te werden, opluyten, die daar na niet mogen op de ſtraat komen; dog daar is eene dag in 't jaar, wanneer zy alle, 's nagts by lichte maan (dog onder het gelejde van veel oude en beſadigde vrouwen) uytgaan, en zig naar buyten na de thuynen van haare ouders, en

vrienden, begeven, om daar wat radys, een hoen, of wel een ander vrugtje, om wel ſtaans wil uyt te rooven, ſwierende dus hier en daar, dien nagt, als nugtere en uytgebroke ne kalven langs den weg, en dan moeten zy weer voor een jaar in 't hok. Dezen nagt noemen zy Malam Barampas, dat is, den Roofnacht; en het is de laaſte dag van haar nieuwe Jaar, of op de nagt, zo als de volle maan begint.

Behalven deſen is 'er nog een ander dag, dien zy byna den zelve n naam geven, en die dan eens den 12. en dan eens den 30 Auguſti komt; maar die dag is van een geheel andere uytwerking, als zynde een opoffering jaarlyks van zekere rechten aan de Zielen der atgeſtorvene Chieeſen aldaar. Sy noemen dit Hari Barampas Koepang Orang Glap, dat is, de dag om 't geld der duyſtere, of onbekende Liederen te roven.

Dit geld is van eenige Chieeſen, die geen kinderen, nog nazaaten hadden, nagelaten, en wel uytdukkelyk gemaakt, om hunne zielen na hun dood, voor de renten van dat geld, eens 's jaars braaf te onthaalen; makende een hoofdſomme van 4000 of 5000 guld. welke een van de hoofden dezer Natie, 't zy hy ze noodig heeft, of niet, tegen een ſwaren intreſt moet aannemen, en daar voor op dien dag een prachtig maal, een half uurtje buyten 't Kalleel aan de Way Nitoe, of de Duivels-rivier, niet verre van de Galg-hoek verſorgen, daar zy een zoort van een Tempeltje, of een houten huys tot hun dienſt hebben, daar een groote zeer hooge Stellagie, 16 ſtaken lang, en vier ſtaaken breed, ider twee ſtappen van een gemaakt is; waar op een groote menigte van ſpys geſchikt is, by welke men niet zonder ladder komen kan.

Ik zag dit Aapenſpel 1707. den 12. en 1708. den 30. Auguſti, en dit ging aldus toe. Voor af wierd 'er zeer ſterk op een Gong, en Tifa, geklopt, om de zielen te vergaderen; waar na aller-erſt verſcheenen twee Chieeſen, met zeer lange rokken met lange witte zyde mouwen, van hokjens blaauwe zyde, of Salpicapo's, gemaakt, en met ſeldſame ſwarte bonetten op hun hoofd, die ik geloove twee Prieſters geweef te zyn.

Toen wierd 'er ten tweedemaal op Gong en Tifa geklopt. Daar na quamen deze voor een kleene verlake, of geverniſte Tafel met allerley ſpyſe, een loode of tinne Trek-pot, zes Thee-kopjens en ſchoteljtens, een konfytbakje met Confyt, met wat Wicrook 'er nevens, en 30 à 40 ryſkens 'er by, al 't wel-

Hun Of-
ferhan-
de aan
de Zielen
der afge-
ſtorven.

welke op die tafel ter zyden die groote stellagie op een groote mat stond, en daar op eenige Alcatyven, of Tapyten, op welke zy ettelyke maalen Sombayden, buigende zig eerst zeer diep met hun Lighaamen; dog naderhand ook knielende tot drie-viermaalen toe, en de hoofden ider reyze tot op de grond, het zy ter eere van hunne Goden, of van de zielen dezer overledenen, nederbuigende.

Daar na riep een van hen eenige reifen verscheide Persoonen, tot zes in getal (hoewel 'er maar vyf verscheenen) by hun namen op.

Deze opgeroepene waren de voornaamste Persoonen, zo als zy malkanderen in rang volgden, als, de Capiteyn *Sithiongko*, *Lim Keko*, *Que Seko*, en meer andere, wier naamen my nu niet te binnen schieten. Sy waren alle op zyn best gekleed, hebbende zeer wyde blauwe Damaste of Zyde Rokken aan, en swarte lange agter spits toclopende Mutsen of Bonnetten op 't hoofd. In 't jaar 1708. waren 'er agt, die zig alle gelyk bogen. Deze deden ider bytonder dezelve Ceremonien, even als die Priesters, voor deze tafel en spys, dog waren vry langer hier mede besig, en dat wel op eenige korte, en eveneens luydende woorden der Priesters, waar van de een *Ai*, zeer lang, en temende, gesegt hebbende op hun knielen, de andere by hun opstaan, even zo temende, *Ien* zeide. Waar op weder sterk op de Tifa en Gong geklopt wierd; en kregen zy toen ider twee ontstoken ryskens reukwerk.

Ook schonk een dezer Priesters wat Arak uyt die Tinne Trek-pot in een kopje, dronk dat, schonk 'er weer wat in, en gaf het den Capiteyn der Chineesen, die 't wel aan de mond bragt, dog dronk 'er niet af, en goot het op de grond uyt.

Na dat zy nu zo veele reysen ook aan den andren met bukken, oprysen, knielen en weer oprysen, 't een na 't ander, wel een half uur aaneen voor dat eerste Tafeltje bezig geweest hadden; zo knielde de Priester ter linkerhand, en las een menigte van Chineesche naamen, wel een half uur aaneen, op, waarschynelyk die der verstorvene zielen, geduurende welk opleesen die vyf aansienelyke persoonen, weer op den grond nederknielende, met hunne hoofden tegen de aarde gebogen bleven leggen; en stonden na dit lesen weer een weinig op.

Daar na wierd de Mat voor een ander diergelyk Tafeltje met spys, vlak voor die groote stellagie staande, getrokken, voor welke weder alle die voornoemde Ceremonien gepleegd wierden.

II. Deel.

Kort 'er op wierden veel schoone vuurballen, vuurpylen; en diergelyke, die als heldre maanen op de Zee vielen, en daar nog lang brandden, nevens andre schoone Konstvieren aangesteken, en ook zeer veel verguld papier, en eenige groote papiere vogels, met manden vol gelyk verbrand; dienende om alle die zielen te gelyk ten hemel te voeren.

Dit nu gedaan zynde, wierd eerst de spys van de kleene Tafels, en naderhand ook al de spys op de hooge stellagie, zynde wel 70 à 80 schotels, door de Hollandse Matroosen, die 'er zonder ladder metter haast wisten op te klauteren, in een oogenblik weggeroofd, zonder dat 'er een Chineses af proefde, onder andre stond 'er op de kleene tafel een groote Verkens-kop, waar in vyf silvere ducats, en een andre, waar in 'er drie waren.

Daar waren ook vier groote Chineesche Papiere Lantecrns op de vier hoeken dezer stellagie, om wel te kunnen zien, en hier en daar tusschen beiden ook lichten, en veel keersfen geplaatst.

't Was 'er vol Chineesen, Chineesche wyven, en gemeene lieden, maar men zag 'er niet boven 8 of 9 Europeers, die 'er met my te paard na toe gereden waren.

Na het zeggen der Chineesen, hadden de zielen, welker naamen daar op geroepen waren, de kragt en 't merg uyt dit eeten al voor af 'er uyt- of ingesogen, en de Matroosen niet anders, als de bloote schors daar van, sonder dat 'er eenige kragt in overgebleven was, bekomen; dog zy hier over gevraagd, zeiden, dat de Chineesen gek waren, zoo zy dat geloofden, vermits hen die spys even zo kragtig en heerlyk, als oyt te voeren, gesmaakt had.

De Chineesen zyn gewoon, zo op ons, als op hun nieuw Jaar, veel geschenken Senden Geschenken op hun, en op ons Nieuwe Jaar aan de Grootten. aan den Landvoogd, Opperkoopman, voor al ook aan den Fiscaal, en andre Hollanders, te zenden, die wel juyft niet na behooren vergolden; maar waar tegen hen door eenigen weer zulke diensten gedaan werden, die dat zeer wel kunnen ophalen.

Hun Nieuw Jaar begint met het eerste quartier maans in Februari, en duurt 8 dagen, of een week, en is in dien nagt van den agtsten dag, ten 12 uren, als wanneer zy verbaarlyk op hunne bekkens kloppen, en singen, ten eynde. De bereidselen tot hun Speelen op dien tyd beginnen zy al van de Nieuwe Maan af, dog het speelen zelf begint eerst met het quartier Maans.

Gedurende hun Nieuw Jaar loopen de kinderen met veel peerden, tamboers,

cora's, chaloepen, visschen, schepen, enz. van Papier gemaakt, en met keerschen gevuld, gelyk veel oude Liederen, met die peerden om het lyf langs straat, op bekkens kloppende, niet anders roepen, als Alang Loling, makan Koting; behalven dat andre kinderen veel Fogeti's, of voetsoekers, en kleene vuurwerken, die vallende sterretjens van sig af-, en geen perykel voor die kinderen, geven, aantekenen, zynde van een grooten drom slaven gevolgd; zoo dat het dan als kermis, en door de menigte lichtjens, byna helder dag is.

Ondertusschen ziet men dan ook wel 10 of 20 mannen met een papieren zeer grooten Slang, of Draak, die hen wel 40 Ryxdaalders kost, 80 of 100 voeten lang, en veel dikker als een lyvig mensch, of als een ton, overal op zyn leden en verdeelingen (die zeer menigvuldig zyn) van lichtende keerschen voorsien, zodanig omloopen, dat zy de kop, die zeer groot en met glinsterende grooten oogen, en met keerschen beset is, mitsgaders alle zyne leden zoo natuurlyk met bogten weten te draegen, dat men van verre sweeren zou, dat men een levenden draak door de lugt swieren zag, also men geen van de mannen, die 'er onder gaan (ten zy dat zy zeer dicht by de menschen komen) en niet als dien draak, in de lucht swevende, ziet.

Hun
speelen
met de
Slang.

Met dezen Draak speelen zy alle avonden, zo lang hun nieuw jaar duurt, en hier mede gaan zy eerst naden Landvoogd, daar na by den tweeden Persoon, dan by den Fiscaal, en de verdre leden van den raad, om voor de zelve een quartiers uurs met dien Draak te speelen, en dien in honderderley bogten te draegen; waar op zy dan een vereeringje van een Armozyn, Petola, Chits, of eenig ander fray stuk Catoen, 5 à 6 Ryxdaalders weerdig, bekomen. Eer zy 'er mede gaan speelen, zetten zy hem eenig water voor, gieten hem wat Arak in de keel, en lombajen 'er voor, brengen hem dan na 't water, en houden hem over een rivier, als zynde uyt dat water voortgekomen.

Op dezen tyd zyn zy ook gewoon op verscheide plaatsen twee of drie Theengs in de Chineesche straat op te richten, zynde als zekere papieren Lanteerns, in 7 of 8 ruyten beneden, en zo na boven toe al in minder en minder verdeeld, hoedanige 'er wel 2, 3 of vier, boven een zyn, dog het bovenste loopt aan weerzyden schuyns toe, zynde in ider ruyten eenige keerschen, en dit gestel te samen zo geschikt, dat het onder een dak van Atap, daar toe gemaakt, en op

twee stylen rustende, met een touw, dat in 't midden komt, en onder aan in 't midden vastgemaakt werd, op- en neder gelaten kan worden; het geen by avond een zeer fray gezicht van verre geeft. Van deze staat 'er gemeenelyk ook een voor 't huys van hun Capiteyn, en zy heissen die alle dag, zo lang haar Nieuwe jaar duurt, op.

Wy vertoonen u zo een Theeng, dat in 't Chineesch een Hemel beteekend, in de Plaat No. XLIX, met twee Prince-vlaggen 'er boven. De laatste nacht verbranden zy al de Theengs, en de Slang of Draak.

Hun
Theengs,
in Prent
verbeeld.

Indien 't nu, 't zy op dezen of genen tyd, gebeurt, dat 'er Eclypsis in de Maan is, kloppen zy vervaarlyk op hun Bekkens, om de Maan, zo zy zeggen, te hulp te komen, en den Draak, die altyd slaapt, maar die dan wakker is, en de Maan soekt op te slokken, daar door te verschrikken, d'omkeering van alles voor te komen, en hem weg te jagen, zeer dikwils Lepas, Lepas, dat is, laat los, laat los, roepende; daar beneven voorgevende, dat die Draak, op welken het gansch aardryk rust, ook oorzaak van alle aardbevingen is, die op de meeste beweging van zyn lichaam zekerlyk komen te volgen.

Haar
sterk
kloppen
Bekkens
by een
Eclypsis
in de
Maan.

Van waar zy dit gevoelen, en die gewoonte van op de bekkens te kloppen hebben, weet ik niet, maar het is zeker, dat dit al een oud Heidensch gevoelen is, aangefien ik by *Ovidius*, en meer andre Ouden, vind, dat zy by zulken Maan-zwym, mede gewoon waren zeer hard op Bekkens te kloppen.

Na het Nieuwe Jaar beginnen zy haar speelen met Leeuwen en Tygers, zynde mannen, die zig in zulke vellen vertoonen, en daar onder wonderlyke sprongen voor weinig gelds maken.

Onder de Helden, wier gedagtenis de Chineesen eeren, is een *Pélo* geweest, die zy zeggen, dat het Sout-maken uytgevonden heeft. Deze is, door 't een of ander ongeval op Zee, 't zoek geraakt, 't geen de reden is, dat zy hem, met Orembajen met Vlaggen henen en weder scheppende, den 12 Juni gemeenelyk gewoon zyn te gaan zoeken.

Hun
Pélo.

In Februari, van 't jaar 1711. heb ik iets van eenige Chineesche kinderen op hun Nieuwe Jaar gesien, dat ik te voren nooit gesien, nog daar ik ook noyt van gehoord heb.

Aardig
Speel hun-
ner Kin-
deren.

Zy hadden met hun twaalfen, yder ontrent 10 of 11 jaaren oud, wel twee, drie maanden te voren by een Chinees Leermeeister, die hen niet anders dan hier in onderwees, geleerd. Men hoorde

hoorde ook wel van ter zyden, dat zy iet zeldzaams leerden; maar men wist niet waar in 't bestond.

Eyndelyk toen zy volleerd waren, en de tyd gekomen was, dat zy een vertooning daar af in 't geheym zouden doen (want ider een mogt dit niet zien) heb ik bevonden, dat op zekere plaats deze twaalf kinderen verlicheen, gaande ider in een Chineesch Papieren-peerd, in ider van welke een keers was. De plaats wierd door twee breede platte, en hooge Lanteerns, op stokken staande, verlicht. De kinderen waren kostelyk op de Chineefche wyse, met zeer fraeje licht-blauwe, appelbloefeme, en andre gekouleurde Badjoe's, gekleed, en met goude Voorhoofd-giertels, Armbanden, Ketenen, enz. versierd.

Deze speelden een aardige Comedie van twee Koningen, die om zekere schoone Princes oorloogden, en ider hun best deden, om dezelve den anderen te ontrooven.

Zy zongen zeer aardig en net op de maat, vallende meest van Quinten op Terfen, en herhaalende dan de naaste noot 'er aan zeer dikwils. Het is niet te gelooven met wat voor een grooten haalt zy door malkanderen liepen, en in wat een nette ordre zy altyd, wanneer de een Koning met zyn volk den andren met zyn volk vervolgde, weer op hun oude plaats quamen, zonder dat 'er oyt een van allen een enkele pas miste, of zonder dat de eene de andren oit tegen 't lyf liepen. Eyndelyk was de een Koning overwinnaar van den andren, en ging met zyn Princesse stryken.

Hun Begravenissen.

Ontrent hun Begravenissen zyn zy pragtig, en zeer statieus. Ik heb den 17. Maart 1711. daar van een voorbeeld gezien, wanneer zekere Chineefche Weduwe, een Balische Vrouw, *Moentsjang* genaamd, Grootmoeder van de voornoemde *Sijanfi*, Huysvrouw van den Ouden Capiteyn *Lim Thiangko*, een Vrouw, die over-over-Groot-Moeder was, en hare Kindskindren tot in 't vierde gelid zag, begraven wierd.

En Pypers by de zelve.

Deze plegtelykheid nam aanvang 's namiddags ten 2 uuren; voor af gingen twee mannen met twee groote Ronde Chineefche Lanteerns, met wit overtrokken, en met brandende Keersen 'er in. Daar na zag men twee mannen in witte wyde rokken, en zulke Hoofdwindfels, ider met een lange kopere Trompet in de hand, waar op zy, by verposingen, droevig bliefen, 't geen my de gewoonte der Ouden, *Matth. 9: 23.* gemeld, daar van *Jesus* gelegd werd, dat hy in 't huys des Oversten, by deszelfs doode Dogter, de Pypers, en een woelende Schare (waarfchynelyk om haar te be-

graven) sag, van Pypers by hare Begravenissen te gebruyken, weer zeer levendig te binnen bragt; een gewoonte, die men by deze Oosterfche Volkeren nog volkomen in haare kragt vindt.

Ook wierd door een ander Persoon, daar by gaande, nu en dan op een Gong geflagen.

Daar na zag men een jongen mede in 't wit, die by poofen op een Tifa, of Trommel, met groen stof overtrokken, die roode Armozyne rondom afhangende streoken had, sloeg. Toen zag men weer twee andre jongens in 't wit, ider met een kleener zoort van Trompetten in de hand, waar op zy nu en dan langzaam en droevig bliefen.

Daar na quamen 'er vier mannen, dragende een fraay opgecierd Ledekant, dat overal open, en van binnen met twee kopere Kandelaars en keersen voorsien was, en daar nevens ook eenige bloemen, en spys, door 12 mannen gedragen.

Na deze Voor-treyn quam 'er een schoone overdekte en zeer kostelyk vergulde Draagbaar met Tralien, waar in de kist stond, die met een kostelyk dekkleed overdekt was, boven welke twee geele Sonneschermen gehouden wierden.

Na 't Lyk, door 12 mannen gedragen, volgden deze Bloedvrienden. *Que Seco* met een witte katoene Rok, en een grauwe katoene Muts (de Rok wit zynde, om dat hy maar een Swager, en geen eygen Soon was, die anders in 't graeuw Katoen, zynde de heugste Rouw, verschienen zou hebben.) Daar na de Capiteyn der Chineesen, eveneens gekleed, en zoo vervolgens een menigte van andere Bloedvrienden, zo Mannen, als Vrouwen, die grauwe en witte kleeden over 't hoofd hadden, en zeer weenden, dat een vry grooten sleep gaf, alzo zy aan de grootste geflagten der Chineesen hier vermaagschapt was, om 't welke te klaarder aan de wereld te toonen, men alle 10 of 20 roeden gaans, wat rustte met het Lyk. Zy quamen ten vyf uuren weder van 't Graf, dat buyten de Stad na hunne manier zeer fray op een heuveltje gemaakt, en met een schoone overwelfde kelder, met een Tombe, Coepels-gewyse 'er boven, daar men met een deur inging, voorsien was; een werk, dat van buyten zeer net gepleysterd, en wit gemaakt was, en my dierhalven mede aan de witgepleysterde graven der Ouden, waar van ik *Matth. 23: 27.* lees, gedenken deed. Men wil, dat zulk een Graf wel op 2 of 300 Ryxd. komt te staan.

Wit-gepleysterde Grafven.

Zy hadden aan dit Graf ook gegeten, en gedronken, en dit was de

reden, dat zy zoo lang uytgebleven waren.

In 't wederkeeren quamen die twee Liederen met de Tifa, en Gong, en de vier Trompetters, of Pypers, als in eene rey vooraf, op welke twee der naaste Bloedvrienden volgden, met een lange stok in de hand, die zy om hoog hielden, aan welkers opperste langwerpige vierkante bordetjes, 2 voeten lang, en een halve voet breed, vastgemaakt waren, waar op haar Geslagt en groote Geboorte uytgedrukt stond.

Grauwe Rouw-fakken.

Toen quamen 'er 18 Vrouwen en Kinderen van den bloede, alle met toegenayde grauwe grove fakken, bekleed, dog onder en boven open, waar uyt men 't fatsoen van de fakken der Ouden, waar in zy treurden, zien kan, die over hun aangesigt, en tot aan de knyen hingen; op welke Vrouwen de verdere treyn der Mannen, als te voren gemeld is, volgde.

Hoe lang zy Rouw-dragen.

Nu brengt hun gewoonte mede, dat de Kinderen drie jaren over hunne Ouders rouw dragen. Ook hangen 'er zes weken na hun Dood twee Lantaarns met brandende keersen 's avonds voor de deur der overledenen, die zy vaststellen, dat na de ziel leeft, op dat zy, weer na haar huys nog eenigen tyd willoende wederkeeren, eten, drinken, slapen, en andre saaken volgens gewoonte verrigten, niet dwalen, en in geen verkeerdt huys geraken mogt. Het is ook daarom, dat in dat huys, gedurende die zes weken, een tafel met eten en drank voor de overledene gedekt, ('t geen dagelyks van hunne Priefters opgegeeten, en ververfcht werd) een groote Leuning-stoel met al de kleederen 'er op, met de muylen voor haare kamer, klaar geset werden, zynde daar altyd wat brandend reukwerk, en ook een Bekken met water voor haar Catil, Rustbank, of Ledekant, bygevoegd, om, eer zy slapen gaat, volgens 's Lands wyse, de voeten 'er mede te wasschen. Dit alles doen zy, om nog hare liefde aan den Overleden te bewyfen, schoon zy wel weten, dat die spys enz. haar niet meer dienen kan, des niet tegenstaande veinfen zy te gelooven, dat de Geest zes weken lang alle avond nog ontrent en in zyn huys kooft waren.

De Kisten, waar in zy de Dooden begraven, zyn wel de helft dikker dan de onze, en alle van schoon Djati-hout, dat als een soorte van Eyken-hout is, gemaakt.

In deze Kisten leggen zy by den Dooden (ider na zyn vermogen) veel heerlyke pakken met Kleederen; als

ook eenig geld en andere snuyfteryen, die hem in de andere wereld zouden kunnen dienen, niet willende, dat hy ergens gebrek van hebben zal.

Na dezen eersten tyd gaan de Vrouwen, die van den naaften bloede zyn, op zekere gezette tyden (dat wel een jaar lang duurt) met hare zakken over 't aangesicht, 5 à 6 maal in dat jaar, na de Graven, om hare Overledenen daar weder te beweenen, en een weeklage op te heffen, nemende derwaards ook eenige spys en drank, die zy op de Graven laten staan; maar die de Matroosen, en andre, wel weten te vinden.

De wyze der Vrouwen, om de Graven te befoeken.

In oude tyden plagten de Chineesen hier meest van schaccheryen, die zy op de arme soldaten fogten, te leven; dog 't behaagde haar Edelheden op Batavia, by hun schryvens in 't jaar 1655, en in verscheide volgende jaaren, dit wel uyt-drukkelyk te verbieden, en aan de Kegeering alhier te belasten, dat zy daar tegen waken, en de Chineesen, of van den Landbouw, of van de Vaart, en Koophandel, zouden moeten zien te beflaan; ordonnerende in 't jaar 1658, ook, dat zy een Ryxdaalder Wagtgeld zouden hebben te betalen, en in 't jaar 1670. den 29 December hen, indien zy zelfs waken wilden, daar van ontflaande. Self wierd hen in 't jaar 1675. 't Winkelhouden verboden, en aangelegt te moeten vertrekken, zo zy zich tot den Landbouw (gelyk vele zederdeden) niet wilden begeben.

Oude, en Jegenwoordige Erneering der Natie hier.

Haar Wagtgeld.

Om tegen het sterk inkomen van deze Natie hier, en elders, te waken, verboden haar Edelheden in 't jaar 1672. de 23 Februari al, dat geen Chineesen meer na de Ooit zouden mogen varen.

Beveelen harer Edelheden tegen 't sterk Inkomen der zelve.

Ook vonden zy goed dit Placcaat, tegen het inkomen der zelve, in 't jaar 1700. den 9. Februari te doen vernieuwen; hoewel het weinig geholpen heeft.

Zy hebben verscheide maalen verfogt hier een Tempel te mogen stigten; dog dat is hen by schryvens harer Edelheden in 't jaar 1687. den 21. Februari afgeslagen, gelyk mede 1700. den 9. Febr. hun verloek om een Luytenant te hebben; dog by schryvens van den zelve jare is hunnen Capiteyn toegetaan een vyfde part in de Araks-pagt, ook mogt hy niet, dan om hooge redenen, uyt Amboina na Batavia, of elders, vertrekken, hoewel dat in 't jaar 1701. by schryvens van den 27. Januari wat verfigt is. Daarenboven is, by schryvens van den 24. Februari 1697. aan hunnen Capiteyn toegetaan, om de kant van de Pafar, of Markt, te mogen be-

Mogen hier geen Tempel hebben.

Ver-scheide Voor-regten

bou-

van hun Capiteyn. **boutwen**; oordeelende het ook zeer nut voor deze en andere Landvoogdyen te zyn, indien men deze Natie tot het zaagen van allerley Houtwerken wat sterk aanlette, gelyk dit uyt schryvens van dien zelve datum mede te sien is.

Chineefche Boedel-Meefters. **Buyten den Capiteyn zyn 'er ook nog Boedelmeesters der Chineesen, die de faaken van hun Weesen, of de Boedels, gade slaan, waar van wy elders nader spreken.**

De Ternataanen, Macasfaaren, Baliets, enz. hier nog wonende. **Behalven de Chineesen, zyn 'er ook zeer weinig Ternataanen, die wy onder Ternate reeds beschreven, en daar getoond hebben, dat, die van deze Natie nog aan de Laha woonden, te weten, Kimelaha Hasi, de Capiteyn Laoet, en Bongasni, al over vele jaaren van daar weder na Ternate gekeerd zyn.**

De Macasfaaren, en Baliets in Ambon zyn meest of vry-gegevene of vry-gekogte Slaven, die aldus metter tyd smalle Vry-lieden geworden zyn, die dan met een Tsjampan, of klein Chaloepje, hier of daar na toe varen. Vorder geneeren zy zich met thuymeren, vis-

schen, en faguweer-of furi-tyfferen, behalven dat ook veelen zich wel voor matroosen op deze en gene chaloeppen der Vry-lieden, of Chineesen, voor drie Ryxdaalders 's maands verhuuren; ook zyn 'er veelen, die hunne slaven brandhout laten kappen, en dat verkoopen. Sommige doen deze of gene Ambachten, ja daar zyn 'er, die 'er wel twee à drie te gelyk kunnen waarnemen, en daar veel mede winnen.

Veele van de Balische vrouwen speelen voor Doctoreffen, of Vroedvrouwen, konnende 's maands wel 8 of 10 Ryxd. en meer verdienen.

Behalven deze Liedien nu zou men nog verscheide andere Natien, die zich hier bevinden, kunnen beschryven; maar dewyl die meest of slaven, of van slaven afkomst zyn, zullen wy die ter plaatse, daar wy van de slaven spreken, wel nader vinden; zo dat 'er nu geen andren, dan de Europiaanen, of Nederlanders overschieten, van welke in 't volgende Hoofdstuk, te spreken zal vallen.

DERDE HOOFDSTUK.

V*An de Europiaanen, en het getal van de Dienaaren der E. Maatschappy, die men hier heeft. En van de Vrylieden, en andre Volkeren alhier. Betnoejing van 't getal der Dienaaren sedert 't jaar 1676. Van den Landvoogd, en zyn Ampt. Ongemakkelyke Maaltyd voor den Predikant. Titel, door de Heer Padbrugge aan den Opperkoopman gegeven. Wyse van Leven van den Heer de Haas. Des Landvoogds groote Magt in opzicht van alle de andre Bedienden. Hoe qualyk de Heeren Batling, en de Moor, by 't druyssen tegen den Landvoogd, gevaren zyn. Als ook hoe dit andren bekomen is. Wegens een Gesbil, over de overwicht der Nagelen. Des Landvoogds Macht in vorige Tyden. Des Schryvers gedagte over deze Macht. Onbillyke handeling van den Klager den weg tot Klagen af te snyden. Des Schryvers gevoelen over de Leden van den Raad den Landvoogd bygevoegd. En hoe 'er ook een Notaris, die van de Landvoogd niet afhangt, verexcht werd. Seldsaame voorbeelden van Ongeertgheid, by zekeren Landvoogd gepleegd. Jaarlyks moet de Landvoogd Ceram rond Scheppen. Wat verdre saaken by te besorgen heeft. Hoe zy zelden openbaar over Misdaaden gestraft werden. Verscheide ordres door haar Edelheden aan hem gegeven. En ook door de Heeren 17^{den}. Waar by verboden werd Geschenken aan te nemen. Hoedanig hen belast werd de Menagie te bebertigen, en hoe zy dit nakomen. Geen Landvoogd mag Pardon verleenen. Hoe verre zy dezen en genen in Soldy mogen verbeteren. Beveelen tot het intrekken van noodige Posten. Hoe by 't sterven van een Landvoogd te handelen. Wat zy belasten aan zyne Weduwe te versprekken. Andre Ordres aan den Landvoogd gegeven. Zyn Inkomen.*

Van de Europiaanen.

O**M met Ordre van de Europiaanen te spreken, moeten wy vooraf zeggen, dat men deze in Dienaaren van de E. Maatschappy, en in Vryborgers, of vrye Kooplieden onderteiden moet. Men zou 'er ook de weinige Engelse, die**

'er geweest zyn, kunnen byvoegen; dog daar van zullen wy onder de Saaken van Amboina op zyn plaats spreken.

De Aansienlykste onder dezen, gelyk ook onder alle de Ingefetenen van dit Land zyn de Compagnies Dienaars, die

veeleley, en hier al in een groot getal zyn.

Déze zyn het, die in Oude tyden dit Land gewonnen hebben, en 't zelve nu nog beftieren, en dat wel met zulken nette ordre, dat de Amboineefen het nu onder deze Overheden veel beter hebben, dan zy het oit te vooren onder hun eygene eerfte vier Opperbeftierders, of onder de Ternataanfche Koningen, of ook onder de Portugeefche Landvoogden, hadden.

En 't getal van de Dienaaren der E. Maatfchappy, die men hier heeft.

Onder deze Dienaaren zyn de eerfte in rang de Landvoogd, de Opperkoopman, of tweede Perfoon der Landvoogdy, de Capiteyn, de Predikanten, de Opperhoofden van Honimoa, en der kufft Hitoc, de Fifcaal, de Soldy-Boekhouder, de Winkelier, Kaffier, en meer andren, die wy by een Lyft van alle de Dienaren alhier, zoo als zy in 't jaar 1700. waren (en die haar Edelheden jaarlyks zedert 't jaar 1686. ordonneerden) ter nederftellen:

De Landvood.	- - -	1
De Opperkoopman.	- - -	1
De Kooplieden van Honimoa, en Hitoc.	- - -	2
De Fifcaal, mede een Koopman.	- - -	1
De Opperhoofden van Oma, en Larike, zynde Onderkooplieden.	- - -	2
Het Hoofd van Boero, een Boekhouder.	- - -	1
Boekhouders, en Assistenten, Geregtsboden, Inlandfche Schryvers, en Kaartemakers.	- - -	43
Twee Opper-Chirurgyns, in 't Kalteel, en 't Hofpitaal, en verdre Chirurgyns, en Onder-Chirurgyns.	- - -	17

Tot Dienft der Kerken, en Scholen.

Predikanten.	- - -	4
Krankbefoekers, onder welke een Provisioeneel.	- - -	4
Kofters.	- - -	1
Inlandfche Schoolmeesters.	- - -	61

Militairen.

De Capiteyn.	- - -	1
Lieutenants.	- - -	2
Vaandrigs.	- - -	2
Sergeanten, waar onder drie Gegageerden, en een Marinjo.	- - -	29

172

Transportere. - - - 172

Corporaals, Soldaaten, Tambours, &c.	- - -	580
Geweldiger.	- - -	1
Scherprechter.	- - -	1
Inlandfche Sergeant.	- - -	1
Gegageerde Inlandfche Marinjo, of Opfiender.	- - -	1
Zeevarende Perfoonen in foort, waar onder de Equipagie-Meester, of Werf-baas (die Opfiender van alle Vaartuigen, en Hoofd der Matroozen, Bofchieters, &c. die op de Werf huyshouden, is) de Konftapel, en alle verdere van die foort, zo op de Werf aan 't Kalteel, als in 't Hofpitaal, en verder op de Buyten-Comptoirren, gelyk mede alle verweftene tot de gemeene werken gerekend werden.	- - -	78
Dito op de Chalopen, en Vaartuygen.	- - -	37
Verfcheide Ambagtslieden, als Smids, Swaard-vegers, Timmerlieden, Draeiers, Kuypers, Verwers, Glasmakers, &c.	- - -	79

Zo dat alle de Dienaaren der Compagnie toen waren 950

Vrylieden.

Borgers, Kooplieden, zo Hollanders, als Miltigen, en Caltigen.	- - -	69
Chineefen.	- - -	197
Mardykers, of Swarte Vrylieden.	- - -	232
Macaffaaren, Boetonders, enz. Vrylieden.	- - -	210
Amboineefen.	- - -	19181
Macaffaarfe, Boetonfe, en andre Slaven.	- - -	1422
		<u>22231</u>

En van de Vrylieden, en andre Volkeren.

Waar by de Vrouwen, en Kinderen gerekend zynde, maakten die famen nog uyt een getal van 55989

78220
Perfoonen.

De Heeren in 't Vaderland, als ook haar Hoog Edelheden op Batavia, waren al zedert 't jaar 1676, zeer fterk op Menagie uyt, en van voornemen zyn- den 't de jaar 1676.

Befnoe-
jing van 't
ge al der
Diena-
reaze-
den 't
de jaar 1676.

de om alles, wat zy maar konden, te befnoejen, hadden die van Amboina aanbevolen, om de Penniften, en andre Dienaren alhier tot een vast getal te bepaalen, op dat zy aldus een netten staat op alles zouden kunnen maken.

De Heer *Hurd*, een zeer verftandig Man, die veel goede dingen voor de E. Maatfchappy hier, en elders, gedaan heeft, maakte daar een opftel van, 't geen haar Edelheden volkomen goedkeurden. Waar op zy in 't jaar 1679. den 2. Februari geliefden den Landvoogd, en Raad van Amboina aan te fchryven, dat voortaan geene dan de onderftaande Bedienden in deze Landvoogdy zouden mogen wesen; als:

Een Opperkoopman, tot secunde Perfoon aan 't Kafteel, 80 gl. ter maand winnende, dien in zyn tweede verband, of na verloop van zyn drie eerste jaaren, 100 gl. ter maand toegelegd zal werden, zonder verdre verhooging in Gagie, zo lang hy in dienst continueert.

Een Koopman tot Fiscaal, met 50 gl. ter maand, die, tot een ander Ampt van een Koopman overgaande, 60 gl., en ten laatften 70 gl. in een andre nieuw verband, zonder meer, zal mogen winnen.

Een Onder-Koopman tot Soldy-Boekhouder, à 40 gl. ter maand.

Een Winkelier, mede Onderkoopman, als boven.

Een Onder-koopman, tot Geheymfchryver van den Heer Landvoogd, en Raad, als boven.

De Caffier van de dagelykfe uytgift, die met een het Equipagic-Pakhuys moet waarnemen, en die niet meer mag zyn als Boekhouder met 30 gl. ter maand, en met Onderkoopmans randfoen (zynde $5\frac{1}{4}$ Ryxd. koftgeld, en 4 kannen Wyn;) blyvende mede onder des Opperkoopmans verantwoording, waar van zy hem in 't jaar 1688. den 2 Maart, by hun fchryvens egter ontfloegen, wel uytdukkelyk daar zeggende, dat hy geen Suppooft, of bediende was, die onder den Opperkoopman stond, of van hem athing.

Een Dispenfier van 't klein Magazyn der Levensmiddelen, die den dagelyken verkoop doet, mede tot Boekhouder, en Onderkoopmans randfoen; dog het Geheymfchryvers-Ampt van de Weeskamer mag geen randfoen trekken, alzo dat Ampt zyn salaris medebrengh.

De Geheymfchryver van het Gerecht mag niet hooger, als tot Boekhouder met 30 gl., en Adffitents koftgeld (à $3\frac{1}{4}$ Ryxd. 's maands) gevorderd werden, en behoorde dit door den eerften Klerk van des Landvoogds Secretary,

als 'er een is, waargenomen te werden, alzo 'er anders geen eerste Klerk noodig is.

Een Geheymfchryver voor den Landraad, als boven, zonder meer.

17 Adffitenten, als

By den Opperkoopman.	-	-	2
Op de Secretary.	-	-	6
Op 't Soldy-Comptoir.	-	-	6
In de Kleeden-winkel.	-	-	1
By den Geheymfchryver van 't Gerecht.	-	-	2
Nog een Adffitent die Abfoluit, en een die 't Provisioneel is, by den ouden <i>Rumphius</i> , tot vervolg der Ambonsche Historie, om zyne blindheid; dog by zyn Overlyden zal dit ophouden.	-	-	2
			17

Buyten deze mogen 'er nog wel 4 of 5 andere Adffitenten aangehouden werden, om, by siekte, of versterf, tot plaatsvulling te dienen, en ondertusfchen bequaam te werden.

Op HITOE.

Een Koopman, die in zyn laatste verband tot 70 gl. ter maand zal mogen verbeterd werden, zonder meer, en een bequaam Adffitent by den zelve, die van alles kennis hebben moet, voor zo verre de Administratie aangaat, om, by afterven, enz. van 't een en 't ander reden te kunnen geven.

Op HONIMO A.

Als voren.

Op OMA, een Onder-koopman met 40 guld. ter maand.

Op LARIKE, als voren.

Op BOERO, een Boekhouder.

Over de Miltie.

Een Capiteyn, een Lieutenant, en een Vaandrig, zyn genoeg.

Een Opper-Chirurgyn, en verder 2 of 3 Chirurgyns, te zamen 16 in getal.

Ses Predikanten, en verdere Kerkbedienden, zoo weinig, als het by te brengen zal wesen; moettende de rest zig schikken na den tyd, en gelegenheid, zonder dat haar Edelheden daar toe nog het permanent getal konden vaststellen; dog meer Officieren, zouden 'er boven het voornoemd getal niet mogen zyn.

Om nu van ider van deze Bedienden der E. Maatschappy wat nauwkeuriger te spreken, zullen wy, als den eersten in rang, den Heer Landvoogd wat nader beïchouwen, dit met een woord hier maar byvoegende, dat, gelyk het met hem, en de verdere Dienaaren in deze Landvoogdy, het in de meeste saken byna eveneens met de andre Landvoogden, en verdre Dienaaren, in andre Landvoogdyen, gelegen is.

Van den Heer LANDVOOGD.

Van den Landvoogd, en zyn Ampt.

De Landvoogd is de Prins, en als de Opperkoning des Lands, wiens Oppersegag over alles ook gaat.

De Titel, die men hem geeft, als hy maar Landvoogd alleen is, is Agtbare Heer, of Heer Gouverneur, dog zoo hy Raad van Indiën, of Commissaris der Oostersche Landvoogdyen is, werd hy Edle Heer genaamd. Zyne Gemalin alleen draagt de naam van Mevrouw, werdende, als zy uytgaat, van twee oppassers, gelyk zyne Dogters, van een Oppasser, gevolgd. Ook heeft hy alleen hier een Karos, die de Compagnie hem geeft.

De Wagt, die hem toegevoegd is, bestaat in een Sergeant, een Corporaal, en 20 of 24 soldaten; dog als hy uytgaat, treden gemeenelyk een Sergeant met 6 Soldaaten voor uyt, de Landvoogd gaat in 't midden, en dan volgen nog 4 Soldaaten agter hem.

Voor zyn Huys, 't zy buyten, of in 't Kasteel, waar hy dan ook woond, staat altyd een schildwagt met een piek voor de deur, met nog een Soldaat, of bywagt, om alle Liedn, die den Landvoogd geerne spreken zouden, aan te dienen.

Dit plagt voor den tyd van den Heer Landvoogd *de Haas* zo niet te zyn; maar is onder zyn Ed. ingesteld, om niet meer zo onbeleefd, en zo onbeschaamd overvallen te werden, alsaan zyn Ed., met my op zekeren tyd over een zaak van belang sprekende, door imand geschiedde, die de onbeschaamdheid had, om ons voor de Rotang-tralien van de vensters een tyd lang, zonder dat wy het bemerkten, te beluysteren, waar over hy, die had behooren de deur in te komen, gelyk de gewoonte was, niet weinig deurgehaald wierd, hoewel het een van de eerste Heeren van aansien was. Men was anders bevorens maar gewoon tot de Galdery toe in te komen, daar men dan verder van den Landvoogd, die daar wandelde, binnen versogt wierd.

Als hy 's middags zal gaan eten, houd hy voor de Opperhoofden der Buyten-Comptoirn, als mede voor an-

dre gaande en komende Officiëren van buyten, te weten Schippers, Boekhouders der Schepen, enz. open tafel, waar voor hy ook maandyks zeker geld trekt; dog schoon hy die lieden altyd aan zyn tafel behoort te hebben, zal 'er egter geen van allen by hem komen eten, ten zy hy wel uytdukkelyk daar toe versogt werd. Deze opene Tafel kan hy ook gemakkelyk van de Prefenten en Geschenken, die hy geduurig van hoenderen, gansen, enden, visch, en de herte-beesten, die hy alle week van de Pas Baguwala, Way, en andre plaatsen, en van zyne Jagers aan 't Kasteel, krygt, houden, zonder dat hy zyn Koit-geld eens behoeft aan te raken.

Ook is hy gewoon daar by veeltys een, of meer Predikanten, met hunne vrouwen, en oudste Dogters, of ook wel van de aansienelykste Vry-borgers met hunne vrouwen, te verfoeken, en dus gemeenelyk een tafel van 10 of 20 gatten te hebben.

Voor al plagt de Predikant, die Sondags 's morgens gepredikt had, daar 's maandags 's middags met zyn Vrouw, te spyfigen; dat veel beter was, dan 't geen de Heer *van der Stel* naderhand invoerde, te weten, van Sondags 's middags by zyn Ed. te eten, alzo dan een Predikant nat van 't sweet, en, hoewel al verschoond zynde, gansch niet beluft is, om by na iets te nuttigen, behalven dat het ook gevoegelyker was, dat hy, en de Predikant, gelyk by andere Landvoogden voorheen gebruykelyk was, weder in de Kerk gingen, dat nu noyt geschieden kon, zo om 't lang tafelen, als om andre redenen.

Men heeft dan een zeer kostelyke maalyd met de keurelykste spyssen, van vleesch, wild-braad, visch, en al dat het Land geeft, en met de beste Wynen, die in 't Pakhuys zyn, voorsien; waar op gemeenelyk een keurelyke Natfel komt te volgen.

Om ider der genooden ook te doen hooren, dat het tyd is om by den Heer Landvoogd ter tafel te koomen, werd ten elf uuren door een Trompetter gemeenelyk op een Trompet geblaafen, waar op dan ider gewoon is derwaards te gaan.

Alles heeft hier de gedaante van een Hof. Men komt noit anders, dan met ongedekten hoofde by hem, hoewel de beleefde en niet al te trotze Landvoogden, dan de gewoonte wel hadden van zelf mede ongedekt te blyven, of de eerste bedienden in rang te verfoeken zich zelve te dekken.

De Heer *Padbrugge* wilde aan geen andren, dan aan de Predikanten, den titel van myn Heer gegeven hebben; Titel, door de Heer noemen-

Onge-
makke-
lyke
Maalyd
voor den
Predi-
kant.

Padbrug- noemende den Opperkoopman, of naa-
ge aan- ften in rang aan hem, niet anders dan
den Op- Sr.; dog ik heb altyd van andre Land-
per koop- voogden den Titel van Myn Heer aan den
mange- Opperkoopman, Capiteyn, en Predi-
geven. kanten, dien van Monfr. aan Kooplieden,
dog dien van Sr. noit anders, dan aan
Assistenten, en Boekhouders, hooren
geeven. En waarlyk die Titel was voor
een tweede van die aansienelyke Land-
voogdy vry te gering.

Den ganschen dag van 'smorgens ten
8 à 9 tot 's avonds ten 4 of 5 uren is
de Heer Landvoogd besig, om de zaa-
ken van de E. Maatschappy te beherti-
gen, en om alle lieden, die hem hier of
daar over spreken, of wel eenige Or-
donnantien (waar op alleen alles, door
den Opperkoopman, en andre bedien-
den, verstrekt werd) moeten laten tee-
kenen, te hooren; na welken tyd som-
mige wat rust namen, of eens na 't Fort
(zo zy daar buyten woonden) of de Stad
rond gingen wandelen; dog andren,
en voor al de Heer *De Haas*, hadden de
gewoonte om yder, die by hen komen
wilde, na 5 uren op een Pyp Tabak,
en een glas Wyn, met d'een of d'an-
dere versnapering van Soucys de Bou-
logne, Olyven, of iets diergelyks'er by,
af te wagten, en dezelve, na 't Avond
Gebed, ook wel ten eten te houden;
na welk Gebed op die zelve plaats in de
Oude Hollandse Kerk, of waar zulks
gedaan wierd, door alle de Baasfen rapport
van alles, dat dien dag door de Am-
bagslieden gewerkt was, aan den Land-
voogd gedaan, en weder nieuwe last
tot ander werk gegeven wierd, behal-
ven dat hy dan ook de Leuse, of 't
Wagt-woord, zoo aan den Capiteyn
voor 't Kasteel Victoria, als nog een
ander aan een van de Borger-Officie-
ren voor de Stad, gewoon is te ge-
ven.

Gelyk hy het Hoofd van de Land-
voogdy is, also gaat ook zyn oog,
magt, en toezicht, over alles, en over
allen, zoo Dienaaren, als andre inge-
setenen, hebbende hy alleen te gebie-
den, terwyl alle andren (uytgenomen de
Predikanten in 't werk van hunne be-
diening) van hem afhangen, en alle zyn
beveelen gehouden zyn uyt te voe-
ren; hoewel hy in veel zaaken (gelyk
wy zien zullen) door haar Edelheden
bepaald, en gehouden is daar over 't ad-
vys van zynen bygevoegden Raad (daar
alles by meerderheid van stemmen door-
gaat) te hooren, en sig daar na te
gedragen.

Zyn twee eerste en voornaamste Mi-
nisters, die hem in 't behandelen der za-
ken van deze Landvoogdy toegevoegd
zyn, zyn de Opperkoopman, en Capi-
II. Deel.

teyn. De eerste om alle zaaken van den
Koophandel, de ander om die van de
Militie, waar te nemen; in alle welke
zaaken hy echter als opperste over hen
te gebieden heeft, zodanig dat ider van
hen zyn bevelen ook volgen moet, ten
waare die geheel en al tegen de gewoo-
ne ordres van haar Edelheden aanliepen,
in hoedanigen geval zy zig aan den
Raad, of wel allerheft aan haar Edel-
heden op Batavia, gedragen konnen.

Hoe vermogend nu die twee eerste ^{Des}
Ministers zyn, zoo zyn zy egter geen ^{Land-}
van beiden, 't zy ider op zich zelve, 't ^{voogds}
zy als zy hunne magt byeenvoegen, by ^{groot}
den Landvoogd te vergelyken. Wel is ^{Magt in}
waar, dat zy beiden zich tegen den ^{oplicht}
Landvoogd aankantende, en zich met ^{van alle}
nog een item of twee in den Raad ^{de ande-}
sterk ^{re Be-}
makende, wel een groot gewigt ont-
trent alle besluyten van Staat konnen
maken, en dan altyd de meester boven
hem schynen te zyn; maar het ont-
breekt den Landvoogd, als hy dit ziet,
aan geen middelen, om alle deze aansla-
gen van die twee Ministers door ver-
scheide wegen te veridelen, het zy door
die mindere Leden in den Raad, die al-
le volstrekt, ja al te volstrekt van hem
afhangen, of bevreesd te maken, of ook
wel zyn gramschap, door hen hier of
daar over in hun ampt te soeken, zoo-
danig te doen gevoelen, dat zy wel
haast tot hunne schade leeren, hoe qua-
lyk zy gedaan hebben, en hoe ras zy
aan de grond konnen geraken, zonder
dat een van die twee voornoemde
Heeren hen eenigfins tegen den Land-
voogd dekken kan, also hy veel dingen
op eygen gefag doet, en iders gedrag in
zyn ampt naspeuren mag; in welk
ampt niemand zo net of naeukeurig is,
of daar valt hier of daar op wel iets
te zeggen, die dan aanstonds daar o-
ver, al was 't maar een beufeling, ten
uytersten vervolgd, met den Fiscaal
gedreigd, of van den zelve ook wel
in rechten betrokken werd.

Indien de Fiscaal zelf mede zig te-
gen hem aankant, zo staat het vast, dat
hem dit jaarlyks honderden in zyn
beurs, in opzicht van de boetens, die
hem in Rade van 't Geregte toegelegt
werden, verschild, waar in hem de
Landvoogd anders, zoo hy wel by
hem staat, een schoonen slag-boeg toe-
voegen kan; daar hy, zo hy in onee-
nigheid met hem leefd, de boete zoo
nauw als 't eenigfins mogelyk is, be-
paald, ja dikwils niets aan hem, enkel
om hem te doen uytteeren, en na zyn
hand te zetten, toelegt; om welke re-
den de meeste Fiscaals gemeenelyk in
alles blindeling des Landvoogds doen,
en advys in Rade, opvolgen, en die

anders gedaan hebben in myn tyd, is het zeer qualyk opgebroken; daar zy 'er anders te zaamen zeer wel van gevaaren zyn, vooral, als het zo gaat, gelyk ten tyde van zeker Landvoogd, my bekend geweest, die op zekeren tyd (mogelyk om 't knagen van zyn gewisse) willende weten, wat men op Batavia van hem zeide, en dit aan een vry-Koopman, die van daar quam, vragende, al vry wat openhertiger, dan hy verwacht had, tot antwoord kreeg: Heer Gouverneur, *Ik zou u dit wel zeggen, maar ik vrees, dat U Agtb. het dikwils qualyk nemen sou; Ik zal niet*, zeyde hy, nog nieuwsgieriger geworden, en *het zal tusschen ons blyven.* Hier op sprak die Vryman; Myn Heer: *Zy zeggen dat de Fiscaal de Sak ophoud, dat gy de Sak vult, en dat gy lieden daar na samen deelt.* Doe wilde hy weten, wie dat op Batavia vertelde, waar van hem zo veel berigt wierd, dat hy met vragen ophield, en dien Vryman alleen versogt, tegen anderen daar van niet te spreken, die hem dit ook beloofde, 'er byvoegende (om zyn gunst te behouden) dat hy geen een woord van dat quaadspreken zyner vyanden geloofde, alzo hy by zyn vrienden voor een ander man bekend was.

Het is egter zeker, dat de spraak zo ging, en dat 'er naderhand nog wel geweest zyn, die met de Fiscaals gedeeld hebben, is ook zeker, altoos in opzigt van de boetens, op de Hongi-togt gevallen, alzo men (des noods) hen net zou kunnen aanwyfen hoe veel in Specie zy daar ider van getrokken hebben, hoewel zy beyde naderhand genootzaakt geweest zyn, het onregtveerdig, en te veel getrokkene weder uyt te keeren. Maar ik ben de Man niet, die myn werk door het teekenen en swart-maaken van andren ontluysteren wil. De saaken verhaal ik wel nu en dan; maar laat de naamen der Persoonen 'er af, om dat goede Kinderen om quade Ouders niet moeten lyden.

Het is zo verre van daar, dat de Opperkoopman, of de Capiteyn, de mindere Leden van den Raad tegen de toorn van den Landvoogd souden kunnen dekken, dat zy zelf niet in staat zyn, om zich tegen zyne aanslagen, te bewaren, aangesien hy in staat is, niet alleen, om veel voordeelen, die hy anders door de vingeren ziet, of met hen wel deeld, hen te benemen, maar zelf hen ook door schryven, aan haar Edelheden, van daar meelt na slegter plaatsen, te doen verzenden, om van hun dwarsboomen bevryd te zyn.

Immers dit is zeker, dat die in zoo een Landvoogdy welvaaren wil, zorg moet dragen, dat hy wel by den Land-

voogd staat, want ik heb alle anderen hoe groot zy mogten zyn, en hoe veel schyn van recht zy tegen dien Heer mogten hebben, altyd zeer qualyk zien varen, en deerlyk aan den grond raaken.

Onder den Heer *Padbrugge* kantte de Opperkoopman *Basting*, en Capiteyn *de Moor* (die een lyn trokken) zig tegen hem aan; dog 't bequam hen beiden niet wel: want den Capiteyn kreeg hy door een aardige List, in zyn weerwil na Batavia, en den Heer *Basting* wierd na Banda gesonden, daar hy met een swarte Letter, wegens geschil met zyn Oppergebieder, getekent, quam, en *de Moor* had mede niet veel fortuyn in Indiën; hoewel hy naderhand nog Capiteyn op Bantam wierd.

Het is daarentegen zeker, dat die eerste Bedienaars, zo zy met den Landvoogd in een goed veriland leven, ongelyk meer met deze en gene voor idereen verborgene voordeelen, dan wel met hunne Soldy en buyten-voordeelen, winnen, ja in korte jaaren de schaapjens op droog kunnen hebben; weshalven de verstandigsten onder de Opperkooplieden het altyd zo geschikt hebben, dat zy en de Landvoogd (zo hy, gelyk de meesten, voor het trekken was,) alle de buyten-voordeelen van de overwigten der Nagelen, van de pakken met Kleeden, van de Ryft, van de Araks-pagt, enz. samen deelen; in hoedanigen geval 'er geen Haan na krayt, en dan schiet 'er voor ider een schoone stuyver over, gelyk dat by de stukken van veele Landvoogden, en Opperkooplieden, die malkanderen wel verftonden, en naar mate van dien ook zoo ontrent veel Capiteyns, gebleken is, hoewel de voordeelen van den laaften in verre na by die van den Landvoogd, of Opperkoopman niet te vergelyken zyn.

De Opperkoopman *Schenkenberg*, die zeer ryk van zig zelve, en een man van middelen was, met den Heer *Schaghen* niet wel overweg konnende, kreeg daarenboven met zyn Ed. geschil over de overwigten der Nagelen, meinende, dat die hem alleen toequam. Hy had wel gehoord, dat de Opperhoofden van Hila, Honimoa, Oma, en Larike, in vorige tyden, aan de Landvoogden een fray geschenk plagten te doen, om die overwigt met hem niet net te deelen; dog nu had hy 't Opperhoofd van Hitoe, den Heer *Rooselaar*, en dat van Oma, te weten, den Heer *Antoni Snaats*, zoo verre aan zyn streng weten te krygen, dat zy hem beloofd hadden aan den Landvoogd daar van niets te geven; maar hoe grooten knoop die onvoorfigtige Heer hier mede voor zig selven, en

Hoe qualyk de Heeren *Basting*, en *de Moor*, by 't druyffen tegen de Landvoogd, gevaaren zyn.

Als ook hoe dit andere bekoemen is.

voor deze zyne vrienden en hunne successieurs (die hem wel vervloekt hebben) toehaalde, zullen wy aanstonds hooren.

Wegens
Geschil
over de
Over-
wigt der
Nagelen.

De Heer *Schagben*, die zeer fyn, en hun allen te gaeuw was, eyschte voor zig met reden de helft, also 't hen, om recht uyt te spreken, al zo weinig als hem toequam: want de overwigt der Nagelen komt meest van daar, dat de Nagelen, die ingewogen zyn, terwyl zy in de Pakhuysen leggen, zeer veel vogtigheid na zig trekken, en daar door veel groter quantiteyt, dan 'er van den inlander gekogt, en ingewogen was, uytleveren, welke dan die Opperhoofden, by het afleveren aan de Schippers, ook aan de Compagnie zo veel meer in reekening brengen, doch aan zich zelven, even als of die tot zo veel ponden toen by den inlander geleverd, en door hen aan dezelve voldaan waren, betalen.

Hoe billyk die eysch ook was, te meer, dewyl die op de vorige gewoonte onder andre Landvoogden steunde, behalven dat haar Edeiheden van deze, anders blinde post, wel eenigermaaten kennis hadden, maar die als door de vingeren zagen, also de Compagnie zo veel Nagelen in gewigt kreeg, als 'er als betaald opgebracht wierden, wilden echter de Heer *Schenkenberg*, en zyne medestanders, hier niets van aan den Landvoogd, veel min de helft, toeleggen.

Men schreef dan hier over niet alleen aan de Heeren op Batavia, maar zelf ook na 't Vaderland, te meer, also hy zyne medestanders gezegt had verscheidne bloedverwanten onder de Heeren Bewindhebberen (gelyk ook waar was) te hebben; dog toen die Post de Heeren op Batavia, en vooral die in 't Vaderland, zo bot, en klaar, met een nette aanwysing waar in die bestond, voor oogen quam, gaven zy hier op dit antwoord.

Dat de Landvoogd, Opperkoopman, en alle de Opperhoofden hunne Dienaren waren, die buyten de toegelegde Soldyen en de Emolumenten niets anders mogten trekken. Dat deze overwigt van Nagelen, zedert zy in de Pakhuysen lagen, door de vogtigheden, die zy na zig trokken, vermeerderd, niet den Landvoogd, nog den Opperkoopman, of de Opperhoofden der Buiten-Comptoiren, maar alleen de E. Compagnie toequam, also dezelve op een goed, haar toekomende, en door haar betaald, aangewonnen was, even eens gelyk zy, zo 'er schade opgevallen was, die ook zoude hebben moeten dragen. Dierhalven ordonneerden zy

aan den Opperkoopman, aan *Roofselaar*, en alle verdre buyten-Opperhoofden, om alle de Overwigten, by hen getrokken, aan de E. Maatschappy weder uyt te keeren, en die ook voortaan aan haar altyd goed te doen.

Dit was een slegte troost voor hun allen, also de Nyd hier nu oorzaak was, dat 'er niemand van hen iets af genoot, en dit was in 't vervolg een groote veer voor den Landvoogd, en de Buyten-Opperhoofden, ja een van de beste, uyt hunnen steert; also ik gevallen weet, dat zulk een Opperhoofd op een Nagel-Moeffon van de Overwigt der Nagelen voor zyn aandeel, behalven dat 'er de Landvoogd af had, meer als 10000 Ryxd. (gelyk ik nog elders toonen zal) getrokken heeft.

Hier mede was dit Spel nog niet ten eynde; maar de Landvoogd *Schagben*, hier over niet weinig op alle die Messieurs gebeten, deed hen ider op zyn tyd 't gewigt van zyne magt, en ongenoege, zodanig voelen, dat het aan andren tot een baken kon dienen, om in 't toekomende voorfigtiger te zyn.

De eerste, die daar van het gevoelen had, was het Opperhoofd van Oma, de Onderkoopman *Snaats*, die, by de visite des Landvoogds van dat Comptoir (gelyk by de Coracora-togt jaarlyks meest van alle Comptoiren geschied) door een geringen Inlander beschuldigd wierd 50 Ryxd. boete van hem gevorderd te hebben, daar hy ten uystersten 'er niet meer als zes trekken mogt; en dien hy daar over in de Vesting in de tronk gefet, en tot nog toe gehouden had.

De Landvoogd, dit eerst in stilte van des Inlanders vrienden hoorende, zeide, dat zy zig maar voor eerst zouden gerust liouden, en dat hy die saak tot hun genoegen afdoen zou.

Hy beley dan Vergaadering, en vraagde aan 't Opperhoofd *Snaats*, of hy ook tegen deze of gene Koningen, Pati's, of Orangkaja's, iets in te brengen had; hy zey van neen; maar dat zekere *Sylveira* zig onwillig betoond hebbende, om de ordres van zyn Ed., ontrent het verbreedten en gelyk-maken van de wegen in 't dorp Haroeko, met zyn huys wat in te trekken, na te komen, daar over door hem in de Vesting, en in de tronk, eenigen tyd gefet was, met voornemen om, gelyk nu geschiede, aan zyn Ed. te klagen, en straffe over zyne baldadigheid te vorderen, also hy zig ook niet ontzien had, hem, zyn Opperhoofd, vooral wat leelyk was uyt te schelden.

De Heer *Schagben*, die ondertuffchen zeer wel wift, dat dit, schoon wel waaragtig, echter de ware reden niet was,

was, beantwoordde het zeer gematigd, met te zeggen, dat die man zeer qua-lyk gedaan had, dat men die zaak na-der onderzoekten, en hem, na be-vinging, volgens verdienste straffen zou.

Toen moest hy als Opperhoofd ook buytenstaan, om te hooren, of ook deze of gene Koningen niets tegen hem, als Opperhoofd, in te brengen hadden. Doch geen der zelve wist het aller-minste op hem te zeggen; maar de vrienden van den voornoemden *Sylveira*, gelyk ook hy zelf, die ondertusschen losgelaten was, verschenen in de Ver-gadering, en klaagden, dat men hem 50 Ryxd. boete, over dat hy zyn huys niet wat intrekken wilde, afgevorderd, en, om dat hy dit niet had willen betalen, tot nu toe in de tronk geset had.

Hier bleek wel klaar, dat de eerste reden van 't geschil over 't niet nakomen van des Landvoogds ordre was, maar de Heer *Snaats* moest zig gewagt hebben, om van dien inlander meer boete, dan zes Ryxd., te vorderen; dat hem in vorige tyden al zeer ernstig door zyn bloedvrienden, die hem dit Ampt, door een heimelyke goede directie, in weerwil van den Landvoogt, beschied hadden, gewaarshouwd was.

Die inlander had hier over egter, ge-lyk ook over 't schelden van zyn Op-perhoofd op de volle straat, wel een twaarder straf van den Fiscaal verdiend; dog also deze zaak, hoe gering ook in seyn, nu wonderlyk wel in de kraam van de Heer *Schaghen* tegen de Heer *Snaats* diende, zoo vond hy goed den Fiscaal, die toen ook zig daar bevond, te belasten dezen inlander mede na 't Cas-teel te nemen, om den zelve, zo men daar op Haroeko voorgaf, niet weinig te straffen.

Aan *Snaats*, ondertusschen over, en aan myn huys gekomen zynde, voor-zeide ik ten eersten zyn volkomen val, en dat hy zeer quaalyk gedaan had, den raad van de Heer *Schenkenberg* te vol-gen, en aan des Landvoogds Gemalin niet een geschenk van eenige 100 Ryxd. (gelyk ik hem geraden had) te doen, dat hem dat tegen alle opkomende swa-righeden zou gedekt, en dat hy egter nog wel viermaal zoo veel overgehouden zou hebben, daar ik nu voor zyn Comptoir hem geen eenen stuyver wil-de geven. Ik gaf hem verder te ken-nen, hoe elendig hy zig met dat ge-waande straffen van dien Inlander had laten om den thuyt leiden, dat het en-ikel en alleen dienen zou, om hem te straffen wegens zyne onvoorsigtigheid, van zig, tegen mynen goeden raad, schuldig te maaken van 50 Ryxd. boete

van dien *Seilveira* te hebben willen trekken.

Hy stond verbaast hier over, alzo men dit op Haroeko syn voor hem ver-borgen had, en hy verfogt my, of ik geen middel wist, om hem nu, al was het door 't geven van zulk een geschenk, te redden. Ik zey, dat het te laat, en dat 'er in zyn zaak niet te doen was, dan dat geene, dat ik in 't korte voor hem vreesde, af te wagten, waar van hem de Heer *Schenkenberg*, nog niemand red-den zou, alzo dit te fraci een kolsje na de Heer *Schaghen*'s hand was, om zig aan hem, en allen, die zig ontrent de Over-wigt der Nagelen zo openbaar, en zo dwaas (gelyk hen de tyd nog leeren zou) tegen hem aangekant hadden, zeer billyk te wreken. Dat het met hem nu maar een begin was, en dat de an-dren op zyn tyd mede hundeel bekomen zouden. Dat hy had behooren te beden-ken, dat hy dit ampt in weerwil vanden Landvoogd, die 't al aan een ander had toegelegh, zoo gemakkelyk bekomen had, behalven dat hy ook onthouden moest hebben, dat de Landvoogd, toen hy hem kennis gaf, dat hy dit door den Raad in zyn weerwil gemaakt was, hem klaar gezegt had, dat hy wel zorg moest dragen, dat hy den vinger uyt zynen mond hield, en buyten zynen kyker bleef. En dat hy daarom vooral zig aan 't trekken van ongeoorlofde boetens van den inlander niet schuldig moest gemaakt hebben.

Hy zag aan dit myn gansch verhaal wel, dat zyn vonnis 'er al lag, maar daar was geen middel, om hem eeni-ger maten hier tegen te dekken; behal-ven dat ik myn fatsoen aan een zeer waarschynelyke weigering, die hier op te wagten stond, niet wilde wagen.

Kort daar aan wierd *Snaats* door den Fiscaal gedagvaard, om zynen eysch te aanhooren, dat niet was om *Sylveira*, maar (gelyk ik gezegt had) om hem zelf, over 't trekken, en eyschen van onge-oorlofde boeten, te straffen.

Om dit nu nog een beter kleur te ge-ven, ontbood men hem, om de Ter-mynen van Rechten zelf te konnen waarnemen, voor eerst van zyn Comptoir aan 't Kasteel, ja men lag een ander, in seyn maar voor eerst, in zyn plaats, en men wist na een lang Proecs, in al welke tyd hy niets won, en veel ver-teerde, de zaak nog daar en boven zul-ken draey te geven, dat hy niet alleen zyn Comptoir volslaagen quyt raakte, maar ook met dit slegt Proecs (waar van de grond, 't eyschen van een onbehoorlyke boete, niet dogt) na Ba-tavia gefonden wierd, daar hy nog een-nigen tyd in dien stroom maalde, eer hy

hy, door groote gunst van den Heer *de Haas*, 'er nog al genadig afraakte; hoewel hy toen daar mede niet anders uytgehaald had, als dat hy zyn proces verloor met de kosten, en nog drie maanden, by gratie, in plaats van zes, van zyn Ampt en Gagie gefuspendeerd wierd, loopende naderhand nog een geruimen tyd in 't lange pak, als een slecht Onderkoopman, die zig op zyn bloote Soldy toen bedroopen moest.

Wat den Heer *Schenkenberg* aangaat, de Heer *Schaghen* maakte het hem daar zo bang, dat hy niet wist, waar zig te draejen of te keeren, behalven dat die niet weinig tot zyn nadeel na Batavia schreef; des verlogt *Schenkenberg* zelf mede by die Heeren, om maar ergens anders geplaatst te werden. Zy hoorden hem eindelyk, maar plaatsten hem op Macassar, een Landvoogdy, op verre na zo aansienelyk niet, als die van Amboina, en daar hy het mede niet lang hield: want een Opperkoopman, die wegens moeite verhuisd, is als gebrandmerkt.

Ook heugt het my zeer wel, dat ik in Holland Heeren Bewindhebber van zyn E. bloedvrienden gesproken heb, die het zeer afkeurden, dat hy dien Post van de Overwigten der Nagelen (waar van zy te voren geen kennis ter wereld hadden) zo dicht onder hun oog gebragt, en daar door hen als gedwongen had, om dezelve de E. Maatschappy, als die 'er 't naast toe was, toe te wyfen, en die de volgende Landvoogden, Opperkooplieden, en Opperhoofden der Buiten-Comptoiren, te onttrekken, daar zy dat anders zeer gemakke-lyk zouden hebben kunnen door de vingers zien.

Wat *Roo'elaar* aangaat, die was zoo wys, dat hy zig in alles zeer voorfichtig buyten schoots gehouden had; de Heer *Schaghen* dorst ook aan hem niet veel torren, om dat hy wist, dat de Heer *de Haas*, toen ordinair Raad van Indiën, en Beschryver van de Landvoogdy Amboina, (alzo ider Heer der Hooge Regeering op Batavia een Landvoogdy jaarlyks beschryven, of op den Brief, van daar gekomen, antwoorden moet) zyn Patroon was.

Uyt al dit dus verre aangehaalde ziet men dan klaar, dat 'er niet dwafer in de wereld is, als zig tegen een Landvoogd aan te kanten; en is het gevaarlyk voor de eerste Leden van den groten of Politycquen Raad, veel gevaarelyker dan nog voor alle mindere dienaaren; dien het gemeenelyk hun welvaren kost, en die het met hunnen ondergang boeten.

Zo is het nu gelegen; maar in vorige

tyden plagten de Landvoogden zig veel meer magt aan te matigen, en niet alleen geringe dienaaren, die hen in de weg waren, maar zelf ook Capiteynen, en Opperkooplieden, die hen niet aantonden, maar weg te senden; dat hen egter naderhand wel uytdukkelyk afgeschreven is, alzo haar Edelheden voortaan zulks niet meer verstonden.

Als zulk een Landvoogd een Eerlyk, Edelmoedig, en Braaf Heer is, die God in zyn herte vrees, en de ingefetenen niet straf, nog als een Bloedfuyger, maar als een Heer van gewisse handeld, aan ider recht en geregtigheid doende, zo is dit een soort van Regeering, die, buyten alle tegenspraak, in veel opfigtende beste is; maar om dat de ervarenheid ons leerd, dat veele (de goeden niet tena gesproken) zeer baatsugtig, inhalend, en onregtveerdig in hun gedrag geweest zyn, zoo is de Character en magt van zulk een Landvoogd, als hy quaad is, een van de Hatelykte, die 'er wesen kan; want zyn magt, gelyk wy getoond hebben, is zoo groot, dat de eerste in rang zich voor zyn vervolgingen niet kunnen dekken; en staat hy met de twee eerste en met den Fiscaal wel, gelyk wy mede getoond hebben van des laatste's interest, en van aller welwesen te zyn, zoo zyn 'er honderd quade saaken, die zy samen onstrafbaar, tot nadeel van 't Regt, en tot drukking van den Inlander, en van alle andre Ingefetenen, uitvoeren kunnen, zonder dat men in staat is, om dat te beletten; want daar over aan den Raad te klagen, is niet anders, dan aan hen zelf (die de eerste Leden zyn) zyn klagten tot zyn eygen verderf voor te dragen. Na Batavia te schryven, gaat mede niet aan, alzo geen klaagschriften, 't zy van den inlander, of andren, anders dan open, en eerst in Rade of aan den Landvoogd overgeleverd zynde (volgens uytdukkelyke ordre van haar Edelheden) na Batavia mogen afgaan, dat immers al mede niet anders is, dan aan den Landvoogd een swaard, om uzelf 'er mede te dooden, in handen te geven, alzo hy daar in dan klaar ziet, waar over gy hem aanklaagt, waar tegen hy duyzend middelen weet, 't zy om den voortgang 'er af te beletten, 't zy om zig daar tegen zo wel te wapenen, dat het den klager altyd berouwd dit ondernomen te hebben.

Zo nu een Amboinees, of imand anders in 't geheim, en in 't bysonder, buyten weten van den Landvoogd klaagt, en zyn Request na Batavia send, zoo heeft hy daar by niets gewonnen, alzo haar Edelheden alle zulke Requesten weer aan den Landvoogd, en Raad van Amboina senden, om daar over eerst

Des Landvoogds Magt in vorige tyden.

Des Schryvers gedachten over deze Magt.

Onbillyke handeling van den Klager den weg tot klagten af te snyden.

hunne aanmerkingen , en gedagten te hooren ; dat dan gemeenelyk ook zeer qualyk uytkomt , vooral , zoo het byfondre lieden betreft ; dog zo zulk een Landvoogd het zo grof maakt , dat vertcheide Koningen famen over deze of geene faaken na Batavia klagen , dan is't Hem fomtyds wel zeer qualyk bekomen , hoewel dat weer maar daar van afhangt , na dat hy op Batavia Patroonen aan 't Hoogerhuys heeft.

Ik weet , dat 'er van sommige Landvoogden wel menigte van geweldenaryen , en knevelaryen , zo ontrent de Inlanders , als ontrent allerley andere ingefetenen , gefchied , en ook wel klagten , meer dan eens , 'er over gedaan zyn , waar over zulk een Landvoogd verdiende niet alleen afgefet , maat vry fwaarder geftraft te werden , zonder dat 'er op zulke klagten 't allerminfte gevolgt is , alleen , om dat die klagers hunne namen onder de Requeften niet zetten dorften , wel wetende , dat zy dan volgens die vorige gronden , van dat Requeft weer aan den Landvoogd en Raad te fenden , zekerlyk bedorven waren . Dog dit sproot daar dan alleen uyt , dat de Opper-Landvoogd op Batavia , zulk een Landvoogd , om redenen , hen beiden bekend , geliefde voor te ftaan , en dit aan andre Heeren duidelyk te tonen , die hem dan al zo weinig zullen tegenspreken , als de mindre in een Landvoogdy hunnen Landvoogd , ten ware zy hem ook te onvriend wilden hebben ; daar ondertuffchen de faaken , ten lafte van zulk een Landvoogd nedergetfeld , in zig zelve volflaagen waargtig , en maar te onderfoeken waren , om zulke menfchen te redden ; hoewel 'er niet eens na vernomen wierd .

Dit is een gedrag , bequaam om een gansch Land in gevaar te brengen van tot het uyerfte dikwils te kunnen komen , wanneer men de menfchen het grootfte ongelyk doet , hen uytmergeld , en nog den weg van ordentelyk te mogen klagen affnyd , of dien niet , dan met grooter gevaar , voor hen , open laat : want een idele kas maakt zeer ligt beroyde finnen , en zulke wyfen van behandeling zyn de rechte niet , om den verdrukten Inlander , die dikwils meer , als men 't gelooven zou , geperft werd , in rust te houden ; maar veel beter was het , zo men daar op zekere tyden een onpartydigen Commiffaris zond , aan welken hy zich aanftonds wel openbaren zou . Zulke Commiffariffen werden wel na deze of gene Landvoogdyen om beuzelingen , zonder dat 'er eenige redenen van gewigt toe zyn , gefonden ; hoe veel te gemakkelyker zou men dit dan kunnen , en ook behooren te doen ,

wanneer 'er reeds zulke duidelyke klagten , fchoon 'er der Klagers naamen niet byftaan , voor het ooge der genen komen , die magtig zyn om die faaken ten minften te onderfoeken , en ze dan na bevinding te herftellen .

Ik ben dierhalven altyd van oordeel geweest , dat de Raad in een Landvoogdy , daar de Leden zoo van den Landvoogd afhangen , meer diend om veel quade faaken van hem (alzo zy hem niet ligt zullen durven tegenspreken) te dekken , en om agter de beflyuten van dien Raad maar als te fchuylen , als om hem ergens in tegen te ftaan , alzo de Heeren op Batavia immers wel by zich zelve weten , hoe gevaarlyk het is den Opperbestierder in zo een Landvoogdy tegen te fpreken ; ja een Landvoogd zou 't in zyn gedagten niet durven neemen , om van 100 faaken maar een alleen , indien hy die zelfs verantwoordt moet , te doen , daar hy 'er nu 100 , die quaad zyn , zeer geruft op zig neemen durft , dewyl hy door den Raad gedekt is . Ook geeft het wel eenigen fchyn , als of men die faaken niet anders had kunnen fchikken , vermits de Raad dit mede toefteent ; maar niemand , al wift hy nog zo veel quaad van den Landvoogd , en al zag hy , dat de wagen nog zo flim ging , durft een woord (vooral , als de certte Leden het met malkanderen eens zyn) kikken , om dat ider , voor zig zelve bevreest zynde , denkt , dat het zyn tyd wel uythouden zal , buyten dat hy ook dikwils een Landvoogd , die hem wel gedaan heeft , geen ondientt doen wil , en al wilde hy dit in opfigt van zyn gewiffic al doen , zoo zou hy door de fterke hand belet werden , het te kunnen bewyfen , aangezien geen Geheimfchryver , al quam men met 10 Getuygen , voor hem , of imand anders , een getuygenis tegen de Landvoogd fchryven zou .

Daarom ben ik mede van oordeel , dat in een Landvoogdy geen Leden van den Raad van den Landvoogd eeniger maaten afhankelyk , maar al te zamen lieden moeften zyn , die op haar eygen beenen konden ftaan , en van welke de minfte in ftaat was , om hem in alles , 't geen onregtmatig was , te kunnen , en onbevreesd te durven tegenspreken ; behalven dat daar op een tware ftraf behoorde geffeld te werden , zo zy het niet deden . Zy moeften maar alleinig dienen , om op al het wel-of qualyk doen van den Landvoogd te letten , en dan zou alles zekerlyk beter gaan , alzo hy dan zo veel kykindepotten , en niemand hebben zou om zyn qualyk doen te dekken .

En hoe 'er ook een Notaris, die van den Landvoogd niet afhangt, vereischt werd.

Ook heb ik altyd geoordeeld, dat 'er in een Landvoogdy een beëdigd Notaris, die van den Landvoogd ingen deele afhing, behoorde te wesen, om aan ider, die zulks met recht, en door billyke wegen eifchte, ten minsten een Acte van getuygenis der waarheid, voor zo verre die een eerlyk man nodig heeft, te geven; daar ik nu zeggen kan zelf ondervonden te hebben, dat men van geen Geheimfchryver eenige de minste getuygenis, tegen een Landvoogd gepasseerd, krygen kan, al kan men zyn zaak nog zo klaar bewyfen; behalven dat ook geen particuliere Perfoonen, al hadden zy de buytenfpoorigfte faak des werelds van den Landvoogd gefien, daar af getuygenis zouden durven geven, uyt vreefe van door hem bedorven te werden, om dat zy allen te veel van den Landvoogd afhangen, en om dat onder alle de Leden van den Raad 'er geen is, die hen dekken, of tegen hem befchermen kan.

Het is my zelf by zekeren Landvoogd gebeurd, dat hy my eene faak, daar zeer veel aan gelegen was, die in den Raad gediend had, en dierhalven ook daar aangeteekend was, wel stout ontkennen dorft, schoon ik dezelve, buiten dat gepasseerde in Rade, ook met verscheide getuygen bewyfen kon; dog als ik Extract van dit beflotene in den Rade, of wel een Attestatie van die lieden, die daar kennis af hadden, verfocht, kreeg ik van den Geheimfchryver, die anders een zeer eerlyk man was, tot antwoord, dat hy my geen Extract van die faak, als met kennis van den Landvoogd, geven dorft, nog mogt, en dat, indien hy permissie daar toe verfocht, hy hem (gelyk waar was) aanstonds weggagen, en affetten zou. Ten anderen, zey hy, durf ik, om dezelve reden, ook geen Attestatie van andere lieden tegen den Landvoogd, passeren; schoon ik weet, dat U Eerw. in die faak gelyk heeft, en gelyk hy sprak, even zo spraken ook die genen, die my getuygenis tegen hem zouden moeten geven.

Is dat aan my gebeurd, die een Predikant was, die geenfins van zulk een Landvoogd afhing, zo kan men staat maken, hoe het dan met minderen, die van hem afhangen, en met den armen Inlander, gelegen is. Ik weet, dat niet alleen veele van die menschen nu en dan over sommige Landvoogden, wegens te kort betaalde Nagelgelden, aan verscheidene scheeps-vrienden, en andren, geklaagd, ja dat verscheiden van hunne Hoofden betuygd hebben; zelf in eygen Perfoon door die genen, die of hunne Nagelen woegen, of hen het

Nagel-geld betaalden, in beide die posten grootelyks verkort, en in staat te zyn, om dat met veel getuygen te konnen bewyfen; maar als het 'er op aankam, moesten zy alles liegen, alzo zy van niemand een getuygenis tegen die lieden, die betrekking of tot zulke Opperhoofden, of wel tot zulk een Landvoogd, die mede van dien buyt deelde, hadden, konden bekomen. Ja ik weet, dat 'er Koningen, en Dorps-hoofden, geweest zyn, die, de klagten van de arme onderfaaten niet langer konnende hooren, en by eygen bevinding wetende, dat zy waarlyk zo veel, als zy zeiden, verkort waren, hen het te kort betaalde uyt hun beurs gegeven hebben, in hope dat zy gelegenheid bekomen zouden, om het op Batavia door defen of genen weg te doen weten.

Indien ik ook gelooven mag, 't geer men my daar van gefegt heeft, zo is dat by veelen op Batavia ook wel bekend geweest; maar daar wierd niet het minste onderzoek na gedaan, behalven dat het dien Landvoogd aan geen middelen ontbrak, om zulke quade gerugten, door redenen van meer gewigt ten eerften te dempen; dat ondertuffchen bequaam was, om die elendige zo zeer gedrukte menschen, die niemand hadden; aan welke zy met hoope van eenig goed gevolg klaagen konden, tot het uiterste te brengen.

Ik heb 'er gekend, die deze en gene Inlanders een menigte van tyd, voor zich, en in hunne diensten, gebruykt, en helder nog penning gegeven; hebben, om hen voor de moete te loonen, terwyl hunne vrouwen en kinderen van honger fchreeuwden.

Ook heb ik 'er gekend, die allerley goed, dat zy by dezen of genen Chinees van hunne gading zagen, maar lieten halen, die noyt een stuyver daar voor betaalden. Nog heb ik 'er gekend; die voor een menigte potten met geconfyte Nooten, door zekeren Confiturier hen geleverd, en daar over zedig aangesproken zynde, dien man, in plaats van hem te betalen, zynen ondergang gedreygd, en ook zedert gezogt hebben; maar wat mag ik dit eene geval aanhaalen, daar my 'er too van dien zelve Landvoogd bekend zyn, alzo hy niet gewoon was imand te betalen, en maar te trekken.

Ik kan niet voorbygaan, dat my van zekeren Chinees, als ook van zekeren Capiteyn der Nederlandse Borgery, en van meer andren, die zeer goede kennis van die zaak hadden, verhaald is.

Deze Chinees had twee of drie grootte stukken Amber bekomen, die hy aan ze-

Seldfame voorbeelden van On-geregtigheid, by zekere Landvoogden gepleegd.

keren Landvoogd, die hem daar half en half nog toe dwong, 13000 Ryxd. en vry beneden de weerde, verkogt; dog, alzo hy zoo veel geld niet by kas had, wierd 'er een ordentelyk gefchrift van gemaakt, waar by dien Heer bekende zo veel aan dien Chinees schuldig te zyn.

De tyd van betaalen verſchenen zynde, wierd de Chinees ontboden, om zyn geld te halen. Hy quam; en de Landvoogd begon reeds eenig goud te tellen; dog vraagde den Chinees na de Obligatie, of hy die medegebragt had; hy zeide, ja, en toondeſe, de Landvoogd dezelve in zyn handen hebbende, ſtreek het geld eerſt weer na zich, en ſcheurde de Obligatie aanſtonds in 100 ſtukken, zeggende tegen den Chinees, dat hy hem, alzo hy nu geen bewys had, niet een duyt daar af dagt te geven.

De Chinees, die loos, vry ſtout, en daar over als verwoed was, zey hem voor af, dat hy met het ſcheuren van dit papier niet ter wereld had gewonnen, alzo hy, dit voor langen tyd vreeſende, daar tegen reeds geforgd had, met het zelve niet alleen te doen authenticizeeren, maar met dit afſchrift ook aan een man van aanſien, dien hy noemde, in bewaring te geven; dog ondertuſſchen denkende, wat ſchelmſtuk de Landvoogd aan hem gepleegd, en hoe veel hy hem nu daar mede zoo Godloos verkort had, hy, wiens pligt was, zulk een daad ten uyerſten in een ander te ſtraffen, en niet verre van daar een pennemes op tafel ziende leggen, vloog daar na toe, met geen andre gedagten, dan om dien Godloofen Landvoogd daar mede te ontzielen; 't welk de Landvoogd te gemoet ziende, liep hy niet alleen van hem af, maar ſchreeuwde ook om zyn wagt, die ten eerſten toefchoot, en hem dus ontſette. Naderhand klaagde hy nog over dien Chinees aan den Politycquen Raad wegens 't geweld, hem door den zelve in zyn huys aangedaan; ontbood hem een-en meermalen, om daar te verſchynen; dog de Chinees antwoordde niet te willen komen voor een Vergadering, daar een Landvoogd, die hem zoo trouwloos gehandeld had, als Prefident zat; maar dreigde na Batavia over hem te zullen klagen. Hy wierd over die onwilligheid door dien Raad nog in een boete van 200 Ryxd. gedoemd; dog, behalven dat hy daar noyt een ſtuyver af betaald heeft, heeft hy naderhand door andre overtuigende middelen dien Landvoogd zo verre weten te brengen, dat hy hem, in plaats van 13, 3000 Ryxd. betaald heeft, waar mede de Chinees, ſchoon zyn Amber de Grys wel 20000 Ryxd.

weerdig geweest was, vredes halven, en om 'er maar af te zyn, zich vergenoegd houwen moeft.

Van dien zelve Chinees, die my dit mede verhaald heeft, liet zeker Landvoogd 12 zeer ſchoone Chineefche leuning-ftoelen eyſſchen, met belofte, van hem die tot zyn genoegen te zullen betaalen, ſchoon hy hem noyt een duyt daar voor gegeven heeft; hoedanige ſtoute bedelaryen, my ook ontrent andren, die onder hem ſtonden, verteld zyn, zonder dat hy voor iet, dat hy met belofte van betaling had laten halen, 't welk men een Landvoogt niet weigeren durft, oit het allerminſte goedgedaan heeft.

Dit zyn wel zeer vuyle dingen; maar veel verder gaat het, als een Landvoogd ſaaken, by den Raad van 't Gerechte uytgeweſen, op eygen gefag veranderen, 't vonnis van dien Raad veridelen, en zulk eenen, die ergens toe verwefen is, daar van durft vry ſpreken, gelyk ik wete in verſcheide Landvoogdyengeſchied te zyn.

Ook is my het geval bekend van een Winkelier, die van den Landvoogd eenige 1000 gulden, die hy aan winkel-goederen ten agteren was, moettende hebben, tot zyn uyerſte verbaaſtheid dien Landvoogd ſtout hoorde loochenen, een duyt aan hem ſchuldig te zyn, ſchoon hy hem noyt daar iets van betaald had, het gene dien man zo verwoed en dol maakte, dat hy zig zelve niet lang daar na, in tegenwoordigheid van menſchen, die my, dit weer gezegt hebben, den hals afgeſneden heeft; 't welk dien Landvoogd zeer ontzette, te meer, als 'er getuygen van aanſien voor den dag quamen, die toonden kennis van die geheele ſaak, en van de deugdelykheid van die ſchuld, te hebben, om welkers loochening die man aan zyn eynde zoo elendig geraakt was, en die hem raadden dezelve maar ſtil te betalen, zoo hy geen verdere ſwarigheden over dit geval wilde hebben; weſhalven hy die ſomme ook aanſtonds ten overſtaan van twee Gecommitteerden, my zeer wel bekend, voldeed. Dit alleen is een ſaak, die de komſt van een Commiſſaris wel vereyſchte, en die openbaar genoeg geſchied is, om 'er aanſtonds agter te komen.

Uyt dit alles nu kan men genoegſaam beſpeuren, hoe gevaarlyk die groote magt, en 't Oppergebied in een Landvoogd, en hoe nadeelig het voor een Land, en voor des zelfs ingeſetenen is, daar ſodanig onder te moeten ſtaan, zonder dat men byna eenig middel heeft, om ordentelyk over hem te kunnen klagen, of om zig voor zyne geweld-

naryen, zoo hy iemand ſpyt aandoen wil, te dekken.

Dit is 't geen wy in gemoede oordeelden van de magt, die een Landvoogd in Amboina, en elders, heeft, te moeten zeggen, om dat veelen op Batavia, maar vooral de Heeren in 't Vaderland, of niet weten, of niet zouden willen gelooven, dat zulke dingen daar zouden kunnen bedreven werden van eenen, die daar wel uytdukkelyk, om dit in alle anderen te beletten, en wel ſtreng te doen ſtraffen, geſteld is.

Den Landvoogd werd ook wel uytdukkelyk bejaft, om alle jaar met de Hongi, of Coracora-vloot, Ceram (dat in 't jaar 1663. 27. November onder Ambon geſteld wierd) rond te ſcheppen, zoo om alle de Buyten-Comptoiren te beſoeken, en aldaar na 't gedrag der Opperhoofden, en der Inlanders, te vernemen, als ook, om die kusten van de Papowen, en andre vyanden, te ſuyveren.

Terwyl hy nu op dezen Togt is, ryd de Fiſcaal met eenige Gecommitteerden rond, om te beveelen, dat de Brand-tuygen, en Bamboeſen met water, op dat blyke of zy dicht zyn, buyten iders huys geſet, en aldus tegen brand in 't drooge Moeffon geforgd werde. Ook werden dan de wegen in de Stad alomme behoorlyk ſchoongemaakt, op dat alles tegen de te ruggekompſt van den Landvoogd klaar zy.

Wat verdre faaken hy te beſorgen heeft. Wanneer eenige Koningen, of Orangkaja's, komen te ſterven, moet de Landvoogd de Requesten der naaſt-geregtigde Sollicitanten, en verſoekers van zulk een Ampt in den Polityken Raad brengen, en aldaar de Geſlagt-boomen van die Inlanders openleggen, om daar uyt de naaſte en de bequaamſte te laten kieſen; dog 't is zeker, dat veel Landvoogden dat laaſte niet alleen niet gedaan, maar dat zy zo een Ampt aan die genen, die aan hen, en aan de tweede Perſoonen, 't meeſte geld 'er voor geboden, of gegeven hadden, in weerwil van de andre leden, die de nader geregtigden wel kenden, dog zig daar niet tegen aankanten dorſten, opgedragen hebben; waar van men veel overtuigende bewyſen in handen van verſcheide leden, en van anderenvind, behalven dat deze ſaaken op Batavia ook al te wel bekend zyn, dan dat men die ontveynſen zou willen; maar wat is dog aan zulke Landvoogden, als zy nu al op Batavia quamen, daar over gedaan? immers niet in 't minſte, dat na' ſtraf geleek; ja in tegendeel zyn zy kort daar na weder in andre Ampten gebruykt, daar men zulke bloedſuygers ten ſpiegel van andren behoorde te ſtraffen, en

II. Deel.

vooral noit weer in eenigen dienſt te gebruyken; maar Landvoogden, al zondigden zy ook nog zo ſwaar, zag men zeer zelden openbaar ſtraffen, of zy moeſten zoo ongelukkig zyn, als die wakkere, dog onnooſele, Heer *Cojet*, gewefen Landvoogd in Formoſa, die, tegen alle tydelyke waarſchouwingen aan, op verkeerde berigten van een Heer in de Hooge Regeering van Indiën van de eerſte Rang, die hem doodelyk haatte, en alle zyne klagten voor lafheden uytſchold, eerſt elendig verlaten, en daar na nog beſchuldigd wierd, die Veſting, en dat Eyland, trouwloos aan *Coxinja* overgegeven te hebben, daar hy nogtans met zyn kleene magt alles tot verdediging, 't geen hem mogelyk was, gedaan, en 't zelve niet eer overgegeven had, als na dat hy, niet tydig genoeg ontſet wordende, geen middel in de wereld zag, om het langer te kunnen houden.

Het is waar, dat men den Heer *Hofman*, Commandeur, en Hoofd van de Weſt-kuſt, en zyn tweeden Perſoon, den Heer *van Santen*, in 't jaar 1720. ſwaar en ſichtbaar geſtraft, en den eerſten na 't Robben-Eyland, aan de Caap de Goede Hoop, en den laaſten na Roſingeyn, in Banda, voor 15 jaaren (zo myn bericht is) gebannen heeft; maar ik moet ook bekenen, dat dit wat zeldſaams is, en dat 'er veel andren zyn, die zig nog veel ſwaarder ſtraf, dan deze, weerdig maakten; die nogtans niet het minſte daar over geleden hebben. Behalven dat 'er ook zommigen, in plaats van geſtraft te werden, weer op nieuw gevorderd zyn.

Hoewel nu een Landvoogd door haar Edelheden van den beginne af ontrent veel ſaaken bepaald, en hem aangeweſen is, wat hem te doen en te laten ſtaat, zo zyn 'er nogtans van tyd tot tyd meer ſaaken voorgevallen, die hen genoodſaakt hebben, of om nieuwe ordres en beveelen aan de reſpective Landvoogden van Amboina te geven, of wel om de vorige nauwer te bepaalen.

Dus vonden haar Edelheden goed, by hun ſchryvens in 't jaar 1656, den 14 December, onder de ſtoffe van Banda, die van Amboina mede aan te ſchryven, dat zy, zo voor hun zelve, als voor alle Gouverneurs, Directeurs, Commandeurs, Opperhoofden, Collegien, en andere gequalificeerde Miniſters, zig hadden te verbinden, om geen Giften of Gaven van imand, direct of indirect, aan te nemen, 't welk by de Heeren Majores gepreſen, en nader uytgebreid was, weſhalven daar alomme aangevolen wierd noit daar regens te doen, of daar in de minſte inbreuke te gedoogen, nadien de ware deugd, en reden,

N n

alle

alle goede gebruyken, en zeden, door Giften en Gaven als vertreden wierden. Ook bleek by fchryvens van den 14. April 1658. uyt het Vaderland, dat de voorfz. Resolutie goed gekeurd, en bevestigd zynde, die nog daar mede vermeerderd wierd, dat niet alleen alle Hooge en laage Minifters, maar ook der zelve Huisvrouwen, Dogters, Dienftboden, en andre van hunne Familie, daar onder moesten verftaan werden, op pæne van meyneedig, en inhabil, verklaard te werden, zomen daar tegen quam te doen.

En ook door de Heeren zeven-tien.

Dit was in zich zelve een heerlyk bevel; maar het is zo verre van daar, dat de Landvoogden, of haar Hoog Edelheden, die heylfame Resolutie zedert nagekomen zyn, dat ik kan zeggen op zekere nieuwe Jaar zelf in 't huys van zekeren Directeur Generaal gefeten, en daar gefien te hebben, dat 'er nauwelyks meer plaats was, om de Gefchenken, die de Chineefen dien Heer, of wel zyn Gemalin, toebragten, te konnen plaatsfen, behalven dat haar Ed. zelf tegen my zeide, dat hare Solders daar van mede nog vol ftonden, en dat zy niet wilt waar zy 't verdre zetten zou.

Waarby verboden werd Gefchenken aan te nemen.

Wat nu de Landvoogden van Amboina, en van andre Landvoogdyen, belangt; ik heb 'er gekend, die zoo edelmoedig waren, van niet het minste gefchenk voor niet te willen aannemen, maar aan den fchenker een veel grooter tegengefchenk deden; dog dat waren Heeren, die reeds o vervloed van geld hadden, en daar in volflagen meefter van zich zelve waren; maar de meefte Landvoogden zoeken eerft geld, en zommigen zyn ook, al hebben zy reeds nog zoo veel byeen gefchraapt, noit te verzadigen.

Ik heb tegenwoordig geweest, dat aan de Vrouwen der Landvoogden, by haar verjaaren, en by 't verjaaren van ider kind, door alle de voorname bedienden der Landvoogdy, groote en zeer veel gefchenken, meeft van fray Goud en Zilver, gedaan wierden; en die dat niet deden, wierden met de nek aangefien, en met een zwarte letter in den Almanak, gelyk de andere met een Goude, en Zilver, na dat het Gefchenk was, geteckend. Ja ik heb zekere Gemalin van een Landvoogd, die haar gemoed deswegen wat fcheen te knagen, daar nog wel by hooren voegen, *Ik weet wel, dat het verboden is Giften of Gaven aan te nemen; maar waarom zou ik dat zoo wel niet doen, als andere, daar haare Edelheden op Batavia my daar in voorgaan?* en ik ge-

loove, dat zy de waarheid zeide.

Wierden 'er nu maar zulke Gaven genomen; dit was niet met allen; maar hoe veele werden 'er niet tot nadeel der Onnoofelen in Gerechts-faaken, of om den rechtveerdigen te veroordeelen, en den Godloofen vry te fprekken, en om deze en gene ampten aan onweerdigen op te dragen, en de ware geregtigden daar af te berooven, gegeven; dat waarlyk faaken zyn, die tot God roepen, te meer, dewyl 'er zulke strenge beveelen tegen leggen; dog wat helpen die, als men de straffen, daar by bedreygd, tegen niemand uytvoerd, en als, die 't quaad straffen moesten, andren daar in zelf voorgaan.

Ik geloof, dat 'er zeer weinig Minifters zyn, die maar eenige Administratie, of een Ampt van eenig belang in Ooft-Indiën, van de Hooge tot de laagfte toe, hebben, die zig daar aan niet al eeniger maten, als zy maar konnen, fchuldig maken; want wie wees zulke gefchenken, vooral, als zy wat waardig waren, oit van de hand? ik weet 'er een of twee voorbeelden van, maar ook geen andre; en moet 'er by zeggen, dat zy zeer feldfaam, en verwonderens-waardig in Indiën zyn.

Aan alle Landvoogden werd zeer ernftig het point van Menagie, en te gelyk ook in 't jaar 1679. den 28 Jan., en 2 Februari, en 1683. den 19 Juli, aangebevoelen geen Capitale, of nieuwe Gebouwen, dan by uytdukkelyken Laft van Batavia, te ondernemen, of dat het, zo zy zulks komen te doen, alles voor hun reekening loopen zal. Dit en belet egter niet, dat sommige Landvoogden altyd middelen hebben weten uyt te vinden, om aan eenige Gebouwen (zig hier in al wederom met den Raad, als een ooggetuyge, dekkende) 't zy in 't Casteel, 't zy elders zodanige reparatien te doen, dat het wel voor een nieuw gebouw verftrekken kon, van welke Timmeragien zy groote voordeelen trokken, door dien 'er geweest zyn, die den inlander de kalk om niet branden, of wel een menigte van balken voor hen kappen lieten, daar zy hen geen ftuyver voor betaalden, en hen quasie die maand dan vry van de Hongi-Togt lieten; welke kalk en balken daar na de E. Maatschappy in die Timmeragie wel netjens aangerekend, en aan den Landvoogd, onder de naam van defen of genen inlander, even zoo betaald wierden. Gelyk zeker Landvoogd zyn geld maandeliks van de Lont, die door inlanders, of andre lieden in zyn wagt zelf, gefponnen wierd, door de Sergeant van de wagt, die dat onder de naam van sommige inlan-

Hoedanighen belait werd de Menagie te bcher-tigen, en hoe zy dit nakomen.

inlanders mede ontving, plagt te trekken; dat immers dingen zyn, die zig een Landvoogd behoorde te schamen, en daar geringe lieden, dien hy dus 't brood uyt den mond neemt, van behoorden te leven.

Geen Landvoogd mag Pardon verleen.

In 't jaar 1657. den 16 April verboden de Heeren in 't Vaderland, dat geen Landvoogd zig zou hebben aan te matigen, van aan dezen of genen, by een wettigen Raad verwezen, Pardon te verleen, maar dat zy, zig bewaard vindende, den verwezen met de stukken en bewyzen, met hunne aanmerkingen 'er over, na Batavia te zenden hadden; dog dit heeft niet belet, dat egter door eenige Landvoogden dit bevel overtreden is, die zig aanmatigden 't beslotene van den Raad des Gerigts alleen op hun bloot gezag te veridelen, en den gedoemden Pardon te schenken.

Mén ziet daar van (om van geen andre gevallen, my bekend, te spreken) een klaar voorbeeld in 't Extract van haar Edelheden uyt de Generale Missive van de Heeren Majores in 't Vaderland den 23 Juli, 1701., in opsigt van de stoffe van de kust van Cormandel getrokken, alwaar deugdelyk blykt, dat de Landvoogd aldaar, zekeren Malabaar, op dieftal verwezen om gegeesfeld, en voor vyf jaaren na de Caap der Goede Hope gebannen te werden, op eygen gesag vrygesprooken had, als nog nader by den Brief van den Fiscaal aan haar Edelheden in 't jaar 1699. den 10. October geschreven, quam te blyken.

Ook schryven zy in dat zelve jaar, over de stoffe van Ceylon, dit navolgende:

Het vonnis by den Raad van Justitie, tot Colombo op de aanklagte van den Fiscaal Ferreris tot laste van den Vaandrig, Everard Crayvanger, over 't grieven van den Lieutenant, Gabriel Heyman, geweld, schynd den Gouverneur de Heere geweldig tegen de borst, en na zyn oordeel veel te slap te zyn, gelyk dat (schryven zy aan haar Edelheden op Batavia) niet duysterlyk uyt des zelfs aparte Brief aan UE. op dat subjeet ten Principalen geschreven in dato 27. November, is af te nemen; waar by hy zig vry verre komt uyt te laten over de ongefundeerdheid van dat Vonnis, des zelfs sentiment dieswegen zeer omstandig ondersteunende, en bekleedende met expressien en stellingen, een Gouverneur geensins betamelyk, en niet vry van Passie en partialiteyt, en dat over een Vonnis, en decreet van den Rechter, in gemoede, en na zyn beste kennis, volgens de form van Regtspleging gedecerneerd, waar by hy, en een ider, gehouden is te

acquiësceren, zo door die geen, die daar toe gerechtigd is, daar van aan geen Hooger Rechter geprovoceerd werd, welke weg in kas subjeet immers niet is afgesneden geweest, en daarom komt het ons zeer vreemd, en niet min onbehaagelyk te voren, dat men de Executie van voorsz. vonnis, welkers voortgang door Provocatie niet is gestremd, heeft opgeschort, en die saak aan 't onderzoek van den Raad van Justitie tot Batavia gerenvoyeerd; mits welke wy verstaan, dat alle saaken, by den Rechter daar toe gequalificeerd, getermineerd zynde, zoo hier, als elders, daar het van het zelve aansien is, wanneer daar by partyen aan geen Hooger Rechter wierd beroepen, ter plaats, daar die zyn voorgevallen, na luyd van 't Vonnis zonder uytstel zullen moeten werden ter Executie gelegd.

Als een vaste ordre schreven zy den Landvoogd in Amboina in 't jaar 1658. aan, om goede Correspondentie met de naburige Landvoogden te houden, en voegden in 't jaar 1666. 'er by, dat zy dierhalven malkanders brieven over en weder dienden te lezen, en malkandren in 't uytvoeren van alle ordres de behulfsame hand te bieden, dat zy in 't jaar 1675. en 1680. den 19 Januari, nader vernieuuden; 1681. den 6 Febr. 'er byvoegende, dat zy malkandren, by onverwagte voorvallen hier en in Ternate, moesten waarschouwen.

Dus was hun wil in 't jaar 1662. den 29. November ook, dat de Landvoogd de Inlanders minnelyk bejegenen, geen questien der dorpen met de uysterste rigour vervolgen, geen Inlander in buytenpoorige boetens doemen, nog eenige nieuwigheden ontrent hen invoeren zou, gelyk zy dat by schryvens van den 19 Juli 1683., en van den 24 Februari 1697. wel nadrukkelyk gelasten, al welke posten ondertusschen van eenige Landvoogden zeer slegt nagekomen zyn.

In 't Jaar 1666. den 23 November, bevelen zy den Landvoogd ook, het aanstaande Nagel-gewas voor af bekend te maken, om zig daar na eenigzints te kunnen schikken.

Den 28 Januari 1670. belasten zy hem geen schepen, buyten noodsaakelykheid hier te houden, dat al mede menigmaal overtreden is, latende zig in zulk een geval al weer door den Raad dekken, hoewel het maar enkel 't begeeren van den Landvoogd, en zyn Tweeden, om bysondere insigten van hun beiden, was.

In vorige tyden plagten de Landvoogden zig ook wel aan te matigen, om sommige Schippers van hunne sche-

pen te nemen, en andre weer op te stellen; dog dit wierd hen den 16 Augusti 1676. verboden.

Met het verbeteren van de Soldyen der Dienaren plagten de Landvoogden alhier, en elders, in vorige tyden 'er ook zo wat naar eygen goeddunken in te bakken; dog hier ontrent hebben haar Edelheden hen al mede in 't jaar 1680. den 17 Jan. gelieven te bepalen.

Hoe ver-
re zy de-
ze en ge-
ne in Sol-
dy mo-
gen ver-
beteren.

Imand aan de Pen, en voor vyf jaaren aangenomen zynde, moest zyn tyd daar vooreerst uyt dienen, en mogt dan door den Landvoogd en den Raad tot 20 à 24 gl. verbeterd, en, na zyn tweede verband, tot Boekhouder met 30 gl. ter maand, verhoogd werden.

Sergeanten mogten tot 20, en, by hun tweede verband, tot 24 guld. Corporaals tot 14 of 16; Guarnisoenschryvers, tot 16, en gemeene Soldaten nog 2 gl. boven hun Gagie verbeterd werden.

Landpassaten, en Corporaals der Adelborsten, oordeelden zy voortaan onnoodig meer aan te nemen.

De hooge Officieren hadden dit voorrecht, dat, als zy eenige qualiteyt bekleedden, zy daar zo veel surplus voor genoten, als het volle maand-geld bedroeg.

Uyt de Navigatie, of Zeevarende Persoonen, die aan 't Kasteel, of op de schepen, die in de Provintie bleven, bescheiden waren, mogt niemand hoger, als tot Provisioneel Schipper, gevorderd werden: want zulk eenen tot Schipper te vorderen, is den 2 Maart 1688. afgeschreven; ook wilden zy, volgens schryven 1699. den 27 Februari, niet hooger dan Stierlieden op Chaloeppen gesteld hebben.

Een Opperflierman } tot - 48 gl.
Een Onderflierman } Dog, binnentyds optre-
met - 32 gl. } dende, moest het na de
} halveering van hun Sol-
} dy geschikt werden.

De Konstapels in 't Kasteel van 30 tot 36 gl.

De Konstapels, en Bootsmans op klokke Schepen, 22 en 24 gl.

Botteliers. } 't eerste Verband 20 en
Koks. } 22 gl.
Schiemans. }

Bootsmans-maats }
Konstapels-maats }
Schiemans-maats } 't eerste Verband 14,
Botteliers-maats } 't tweede, 16 gl.
Koks-maats }
Quartiermeesters }
Scheeps Corporaals }

Matroosen van 9, 10, 11, en 12 gl. tot 11, 12, 13, en 14 gl. dog niet hooger.

Van 7 en 8 gl. na verloop van 5 jaaren op 10 en 11 gl.

Jongens van 4, 5, en 6, na verloop van 5 jaaren tot 9 gl. dog die van 6, wat klokke zynde, 10 gl.

Chirurgyns.

De Opper-Chirurgyn van 't Kasteel, tot - f 50 en 60 gl.
Opper-Chirurgyns. - f 36 -- 40
Chirurgyns. - f 28 -- 30
Onder-Chirurgyns. - f 22 -- 24
Derde of jong Chirurgyn. - f 12 -- 16 en 18
En die uyt de Militie getrokken zyn, werden by haar eerste Verband verbeterd tot - f 16 gl.
Krankbezoekers. - f 30 en 36 gl.

Ambigts-Gesellen.

De Baas der Scheeps-Timmerlieden. - f 56
Scheeps-Timmerlieden 6 à 8 gl. verbetering tot - f 36 -- 42

Smids. }
Slotenmakers. } Tot 24 gl. Dog die uyt de
Wagenmakers. } Militie genomen werden 4,
} 5, 6 à 7 gl. verbetering na
} hunne bequaamheid.

Metselaas. - 20 gl. ad idem.
Opper-Zeylmakers. } - 16 en 18 gl.
Opper-Kuypers. }
Onder-Kuypers. - 14 gl.
Trompetters. - 14 en 16 gl.
Provoosten. - 13 -- 15 gl.
Boekbinders. - 15 gl.

Inlandsche Schoolmeesters by hun eerste verband 4 Ryxdaalders, en na 3 jaaren gediend te hebben, en na dat hunne scholen gestelt of ver afgeleggen zyn, 6 of 8 Ryxd., zonder kostgeld.

Ook wierd hen in 't jaar 1676. den 21. October, uyt 't Vaderland verboden, imand oit boven zyne qualiteyt te befordigen.

Geen Landen, Fortressen, enz. mag een Landvoogd na zyn naam, volgens last in 't jaar 1679. den 28 Jan. al gegeven, laten noemen.

Zy mogen geen Dienaaren, verlossen dan die een jaar Gagie te goed hebben, volgens last van den 17 Februari 1680.; dog die hun tyd uyt was, moesten ook, volgens ordre den 2 Maart gegeven, en den 20 November 1697. vernieuwd, verlost werden.

Zy mogen ook geen Officiëren buyten verlos van haar Edelheden, en niet, dan met afgeschreve Gagie, laten opkomen, volgens last van den 16 October 1676. uyt 't Vaderland, en in 't jaar 1676. 15 October, en 1678. den 11. Jan. vernieud; ten ware afgeleefde en behoefte Militairen, aan welke zy hadden toegelegd.

Een Lieutenant.	-	-	10 Ryxd.
Vaandrig.	-	-	8
Sergeant.	-	-	6
Corporaal.	-	-	4

Dog, zig qualyk dragende, of met Inlandsche Vrouwen getrouwd zynde, (die men aldus niet na 't vaderland senden kon) zullen zy zich als vrylieden moeten erneeren, 't welk de Heeren Majores in 't jaar 1681. hadden bevestigd.

Onbequame, en ongeregelde Dienaars, moesten zy maar afzetten, of Soldaat maken, volgens schryven harer Edelheden van den 14 Maart, in 't jaar 1681, dat in 't jaar 1667. 29 Jan. vernieud is, belattende in 't jaar 1704. den 22 Febr. wel uytdukkelyk, om op 't gedrag der Dienaaren te letten, ook om de bequame Dienaars in Amboina te houden, dat den 8. Jan. 1682. uyt 't Vaderland geordonneerd wierd.

Ook wilden haar Edelheden in 't jaar 1688. den 2 Maart, dat men altyd oude voor nieuwe Dienaaren helpen, endat men geen der zelve om kleene fouten (zo zy 1687. den 13 Juli belasten) zou afzetten, dog dat werd van den landvoogden zeer zelden nagekomen, ten ware men zulk eenen van Batavia in de kyker heeft, en van daar een Landvoogd wat nauw bedillen wil, of ten ware Grooten op Batavia deze of gene bequame Dienaars in 't bysonder dragen willen, in hoedanigen geval ik wel voorbeelden heb gezien, dat Persoonen, by den Landvoogd gekoren, afgekeurd, en andre bequamer van daar weer in plaats aangesteld zyn. Ook wilden zy in 't jaar 1688. 2 Maart de bequaamheid der Dienaaren in de Brieven uytgedrukt hebben.

Daar beneven moest de Landvoogd ook op de Overwigten der Nagelen, volgens last in 't jaar 1682. den 20 Maart gegeven, letten.

In saaken van Godsdienst verboden zy in 't jaar 1693. 19 Juli, de Mooren, of andren, eenige nieuwe pligten voor te schryven, of die in te voeren, of ook den gewilligen inlander, met branden yan kalk, enz. te veel te vergen; daar weinig op gelet werd.

Zy stonden aanden Landvoogd, en zy-

nen Raad, de Approbatie van Ouderlingen en Diaconen in dat zelve jaar, maar 1686. den 21 Febr. geenfins aan hem toe, om eenigen, by den Raad gedoemden, eer, dan de tyd van hun vonnis uyt was, vry te laten.

En alzo de Landvoogd, volgens haar Ed. schryven in 't jaar 1688. den 2 Maart, nevens andre Dienaaren weer in 't Casteel zou gaan woonen, zo mogten zy wel lyden, dat de Compagnies huysen, zo dat voordeeliger was, maar verkogt wierden; hoewel dat juyft niet gevolgd is: want de Heer *De Haas* verkogt wel eenige huysen, paarden, enz. maar hy zelf, en de Opperkoopman; bleven buyten 't Kasteel woonen.

Zy verboden in dit zelve jaar ook aan een Landvoogd, om iemand van de Militie, of van de Zeevaart, aan de pen te helpen, dat in 't jaar 1694. de 23 Febr. en in 't jaar 1697. 20 November weer vernieud is.

Hen wierd in 't jaar 1676. 28 December belast, geen Wissels (dat gemeenelyk de Landvoogd, Opperkoopman, Fiscaal, en Cassier doet) voor dat 't geld eerst in Cassa was, te tekenen; als mede om wel op de valsche Maaten en Gewigten te letten, en hen, die zig daar schuldig aan maakten, te straffen; dog hoe stordig en godloos nu en dan de inlander met 't Nagelwegen en betalen gehandeld is, hebben wy bevorens getoond.

Den 28 December 1677. stonden zy aan den Landvoogd ook toe, by gebrek van Hollanders, swarte Matrooten in dienst te nemen, hoewel 't jaar te voren, den 21 October uyt 't Vaderland wel uytdukkelyk belast was, zo weinig Mixstigen, als 't mogelyk was, in dienst te nemen.

Zy sichten in 't jaar 1678. den 11. Jan. ook een Lyft van alle de Fortificatien, verbiedende weder alle onnodig bouwen; ondertusschen heb ik Landvoogden gezien, die Paleyten voor zich zelve bouwden; die alle de stoffen franco witten te krygen, alzo zy 'er geen eenen stuyver voor betaalden, terwyl 'er andre om fugten, behalven dat Compagnies Timmerlieden, Metselaars, en andre Ambagtslieden tot het maken van alles, daar toe vereischt, gebruykt, gelyk ook de verdere stoffen, van yser, koper, loot, verw, enz. en allerlev huysraad, daar toe noodig, al mede door 100 verkeerde wegen gefogt, en door Compagnies bedienden gemaakt wierden, zonder dat hem dit alles een duit kostte. En zou 't de Landvoogd, die daar als een Koning is, niet doen; ik heb eenen Opperkoopman gekend, die schreef 900

kruywagens , en een groote quantiteyt lood , tot een huys van hem , of de zynen , gebruykt , maar in eene reys af , voorgevende , dat de witte mieren (een boos ongedierte , onze maejen wel gelykende , en dat in eene nagt wel een stapel met linnen doorwreeten kan) 'er mede doorgegaan waren ; hoewel andren zeer wel wisten , tot wat voor een geut het loot , en aan wat voor een huys , die planken gebruykt waren . Stoute dieven ; maar nog stoutter Leugenaars , die zulke wonderen van de witte mieren verdichten , en die (hoe weinig bequaamheid zy ook anderfins hebben) nog zonderling bevorderd worden .

Ook wierd den Landvoogd in 't jaar 1693. 13. Januari verboden , aan imand een Acte met Onderkoopmans kostgeld , eer hy dat waarlyk was , te geven .

Zoo imand van de E. Maatschappy mogt komen weg te loopen , diens soldy verklaarden zy , in 't jaar 1694. den 23 Februari , verbeurd , en aan de E. Maatschappy vervallen te zyn .

Beveelen tot het intrekken van onnodige Posten. Om het point van Ménagie nog meer te behertigen , zoo belaften zy den 24 Februari 1697. , deze navolgende Posten by de eerste bequame gelegenheid te lichten , en in 't Kasteel te verplaatfen .

Op LEYTIMOR :

De Wagt Rustenburg , en de Pagger Noodwyk , zoo ras de Heer Landvoogd na 't Kasteel zou verhuyst zyn , daar hy in 't korte na toe zou gaan ; dog die Pagger Noodwyk was 'er in 't jaar 1712. nog .

Op de Pas Baguwala , zou de bezetting ten minsten 16 man sterk moeten blyven .

Op H I T O E :

De Reduyten Haarlem , op Negri Lima , en die op Ceyt zou men Demolieren , of doen springen .

De Pagger op Caybobo , op Cerams Suyd-kust , te slegten , dog men zou 't Wanbays , of de Godong , aan den Orangkaja geven .

HONIMO A.

De Reduyt Delft tot Poorto , en de Pagger op Hatoewana , als voren te handelen , en men kon de saaken der bestelling na Ceram's Suyd-kust , en het toeligt over de bygelegene Dorpen , maar weer aan den Schoolmeester , onder zekere tamelyke erkentenis boven zyne Soldy , aanbeveelen .

H A R O E K O .

De Reduyt Hoorn , en de Pagger tot Way .

L A R I K E .

De Reduyt Vlissingen op Noeflatelo , en de Pagger tot Oerien .

En eindelyk de Pagger tot Amblauw , waar door dan 5 Sergeanten , 17 Corporaals , 75 Schildergasten , en 4 Boschieters meer in 't Kasteel zouden komen ; dog de verdere besettingen zouden , zo als zy waren , blyven . Maar het getal Corporaals , en Sergeanten , die 'er dan te veel zyn zouden , moest men ook verminderen ; al welke posten zy nogtans by de minste nood , in verdachte tyden , in 't jaar 1702. 21 Juni uyt 't vaderland belaften weder uyt te setten .

By 't sterven van een Landvoogd verwerpen haar Edelheden alle oude en nieuwe vonden , willende dat dan de ordonnantien maar by twee Leeden van den Raad geteekend , en alles verder in staat gelaten zou werden , tot dat zynader over een nieuwen Landvoogd beslyt genomen zouden hebben ; waar over zy zich in 't jaar 1697. den 24. Februari , verklaarden .

Ook ordonneerden zy den Landvoogd by dat zelve schryven , voortaan in 't Kasteel te wonen , en de Pagger Noodwyk maar te slechten .

Zy wilden ook in Compagnies dienst niet meer , als 60 Slaven , of huurlingen , volgens schryvens van 't jaar 1704. den 22 Januari hebben , verbiedende wel expres voor de E. Compagnie geen

peerden , of dingen , die zy niet van nooden had , van de Weduwen der Landvoogden te koopen , of over te nemen ; maar aan de Weduwe van een Landvoogd stonden zy niet anders toe , dan water , brandhout , sout , en speceryen , dog geensins eenig kostgeld , zoo lang zy in die landvoogdy bleef ; moettende zy al 't verdere inkoops betalen , dog by haar vertrek na Batavia zou men dezelve van ververfching , meel , ryft , boter , wyn , speceryen , enz. mogen voorsien , mits dat daar van in den Brief ook een Lyft overgefonden wierd , om by haar Edelheden nagesien , en goedgekeurd te werden ; dog de Weduwe van een Raad van India zou boven dien nog een tamelyk genot uyt de Provisie-Magazynen mogen hebben , mits dat zy dan in dat zelve Moesson (zoo 'er bequame schepen zyn) of anders met de eerste schepen , na Batavia zal hebben over te komen ; alzo haar dat niet langer mag werden toegestaan ;

Hoeyt sterven van een Landvoogd te handelen.

Wat zy belaften aan zyne Weduwe te verstreken.

geftaan; waar van dan ook een lyft, om die na te zien, en goed te keuren, dient overgefonden te werden.

In 't jaar 1697. den 20 November, ordonneerden zy de befetting dezer Landvoogddy jaarlyks op te geven, willende geen Wiffels, als op Batavia, getrokken hebben.

Een voorname Post, waar 'op de Landvoogd te letten had, was, dat hy, volgens ordre in 't jaar 1699. den 16 Januari gegeven, alle drie maanden de winkel opnemen moest, dat zy in 't jaar 1701. den 5 Febr., onder de stoffe van Ternate ordonneerden alle 6 maanden te doen.

In 't jaar 1699. den 27 Februari verboden zy ook, dat geen Pagter op eenig Vaartuyg van een Borger, buyten verlof van den Landvoogd zou hebben onderzoek na eenig goed te doen.

Zy wilden in 't jaar 1700. den 9 Februari ook de Rapporten van de Nagelgecommitteerden in de Polityken Raad tegen de Negotie-boeken vergeleken, en nagefen hebben.

Zy verboden ook in 't jaar 1702. den 4 Februari Reekeningen te koopen, of daar mede te woekeren. Wat daar over *Ernst Knipping*, en eenen *Van Gyn* overgekomen is, zullen wy onder de Regeering van de Heer *Van Wyngaarden*, of na zyn dood, aanhaalen.

Andre ordres, aan den Landvoogd gegeven.

Het Distilleren van de Olien van Cajo Poetch, en Sereè, stonden zy in 't jaar 1702. den 4 Febr. wel toe; dog wilden dat de oude Placcaten ontrent de Olien, uyt Nagelen, Nooten, Foeli, Coelit Lawan, Maffoy, Cassia Lignea, en van alles, wat na die Speceryen, of Canneel sweemde, vernieuwd, of wel by een nieuw Placcat verboden zou werden, die te distilleren. En onder tuffchen liet zeker Landvoogd de Olie van Coelit Lawan in menigte distilleren, gebruykte daar wel expres een Chirurgy toe, en verkogt die, en andre Olien, by geheele kelders al vry dier.

En eindelyk vonden haar Edelheden ook goed den Landvoogd te belasten, geen Soldaat het huwelyk, dan alleen met een eerlyke Dogter, of Vrouw, toe te staan.

Uyt alle deze nadere bevelen, blykt nu wel, dat een Landvoogd van tyd tot tyd ontrent veele dingen nauwer bepaald is; dog zo men dit alles met het voorige aangehaalde, wegens 't gene de Landvoogden wel eygentlyk, en meest, gewoon zyn te doen, vergelyken wil, dan zal men bevinden, dat hy des niet te min een Oppermagtig bestierder, meer, dan menig Koning in zyn Ryk, en dat zyn gezag en magt, hoe bepaald die ook

zy, nogtans zo groot in zich zelve is, dat hy byna alles, wat hy maar wil, of denkt, doen kan, zonder dat imand in staat is, hem dat te beletten, weshalven de geene, die in de ongunst van zulk een Landvoogd geraken, hoe hoog, hoe ryk, en vermogende zy mogten zyn, genoegzaam bedorven of ten minsten zodanig allefins door hem, en zyne slijkfiojers, geplaagd, gehoond, bespot, en vertreden werden, dat zy wel duysendmaal wenschen liever uyt de wereld te zyn, dan daar zo te moeten leven.

Daar hebt gy 't voornaamste, 't geen wy van de Magt; die een Landvoogd heeft, en van de Bevelen, hem van tyd tot tyd, om zig in 't waarneemen van zyn Ampt daar na te schikken, gegeven, te zeggen hadden. Nu is 'er alleen nog overig, om aante wysen, wat Inkomsten hy heeft.

Het Inkomen van een Landvoogd is ^{Zyn In-} al vry groot. Aan Gagie heeft hy alle ^{komsten} maand 200 gulden, dat in 't jaar 2400 guld. uytmaakt. Zyn Kostgeld is 24 Ryxdaalders, behalven welke hy nog 20 Ryxd. voor het onthaalen van de Buyten-Opperhoofden, Schippers, Onderkooplieden, Boekhouders, enz. aan zyn tafel, trekt; dat zamen jaarlyks nog 1147 gl., en 4 stuiv. uitmaakt.

Daarenboven geeft hem de E. Maatschappy, nog 2 leggers Rhyne, Fransche, of Spaansche Wyn, ider van 400 kannen; 3 vaten Mom, of Hollands Bier, 2 vaten en een half Hollandsche Boter, een Aam Hollandschen Azyn, en een Aam Olyven-Olie; dog die 2 laatste posten zyn, by 't nieuw Reglement van Menagie, in 't jaar 1680. maar tot noodig gebruyk (dat pas 25 kannen Olie, en 50 kannen Azyn uytmaken kan) verminderd; hoedanig zy ook aan zyn Ed. Zout, en Speceryen toestonden; dog al het andre moet hy volgens de Prys courant betalen.

Twee lasten Ryft, een last Tarw, Wasch-keersfen, Flambeauwen, en Lamp-olie, tot gebruyk.

In Banda trok de Landvoogd voor het onthaalen, wekelyks of om de 14 dagen van den Raad van Justitie, 288 Ryxd. en had 60 Slaven by de Compagnie in huur; tot 3 Ryxd. 's maands ider, dat alle maand nog 180 Ryxdaald. uytmaakte.

In Amboina was 't getal der huurlingen mede van 60 Slaven, waar onder den Landvoogd ook het grootste getal, of wel 30 of 40 had, zynde de andre onder den Opperkoopman, Capiteyn, Predikanten, of der zelve Weduwen, en meer andren, verdeeld.

Ook mag een Landvoogd tot ge-

gebruik van zyn huyshouden, voor 3 of 400 Ryxd. aan goed uyt de Compagnies winkel doen haalen, mits van 't Vaderlandsche $\frac{1}{2}$ per Cento, en van 't Indische $\frac{1}{4}$ per Cento winst betalende, dog al wat hy meer neemt moet hy volgens de Pryscourant voldoen. Wat hy met geld of goederen, op de Nagelen tegen 100 ten 100, en nog dierder, uyt te zetten, door bestel der Buyten-Opperhoofden wint, is niet wel te zeggen, maar maakt zekerlyk een groote Post uyt.

Het Water voor 't Kasteel, als mede de Visschery-plaats op de Pas Baguwala, en aan de Laha, is de zyne, daar hy, of zelf van zyn volk Visschen laat, en die Visch verkoopt, of wel dat Water, en die Visscheryen aan dezen of genen Verpagt, welk laatste wel het fatsoenelykst, en 't edelmoedigst is, en egter al een schoonen stuyver geld opbrengt.

Dit zyn Inkomsten, die bekend, en eerlyk zyn; maar zyne grootste winsten zyn die, welke aan ider een niet bekend zyn; en die zyn ongeloofelyk groot, als hy en de Opperkoopman eene lyn trekken; want dan snyd hun mes overal dubbeld, hunne winsten zyn zeeker, en zeer weinig lieden weten het; daar zy, in oneenigheid levende, oorzaak zyn, dat dan geen van beyden van zulke voordeelen iets trekken kan.

Dus trekken zy dan te zamen van de Overwigten der Nagelen, van de Pakken, die zy, in plaats van in Comp. Winkel volgens de ordre te laten verkoopen, aan dezen of genen Chinees, die hen de meeste winst 'er voor bied, overgeven, die dan, om daar ook nog een winstje op te hebben, dezelve by stukken ten duurste verkoopt, dat egter den Ingefeten zeer drukt, en tegen de bevelen van haar Edelheden is.

Zo winnen zy al mede te zamen, met Ryft voor hen dier te laten verkoopen, gevende de Compagnie 20 à 25 Ryxd. voor een Last, en trekkende wel drie of viermaal zo veel aan winst.

Daar is geen een van de Buyten-Opperhoofden, die niet 't een of 't ander voor den Landvoogd doen moet, daar een zekere en groote winst voor hem in is.

Daar zyn 'er geweest, die een part in de Araks- en Saguweers-pagt hadden, dat al een schoonen stuyver opbrengt.

De dagelyksche Geschenken, het Orangkajen-Fceest, 't Distilleren van Olyteyten, het Lont-draeyen (dat maar zommigen gedaan hebben) en de Geschenken voor deze en gene Ampten, enz. behalven 100 andre dingen, die

geen naam hebben, en egter in een jaar al veel geven, maken een post zo groot, dat die niet wel uyt te drukken is; maar daar is een groot onderscheid tusschen een edelmoedigen Landvoogd, die een man van eer, van gemoed, en van een tedere gewisse is, en tusschen zulk eenen, die geen eer in zyn lichaam heeft, die baatsugtig, en een bloedsuyger is. De eerste is, met het gene de E. Maatschappy geeft, vergenoegd; dog de ander heeft noyt genoeg, hoe veel hy ook eerlyk of oneerlyk trekt, zeggende met zekeren Landvoogd noyt iet anders, als *geeft de helft*; welk zeggen zo deur drong door gansch Indiën, dat zeker spotter zyn naam boven een nieuwe Poort van zeker Kasteel ziende, aan een ander vraagde, wat willen die drie letters G. D. H. boven die Poort in 't Kasteel zeggen? die daar op antwoordde, het is de naam van den Heer Landvoogd alhier; dan ben ik, zey de ander wel lustig misleid: want men heeft my wys gemaakt, dat het wil zeggen, *Geeft De Helft*; 't geen men 'er ook mede spelen kan; een zeggen, dat alzo waar en recht op zyn snede voortgebracht was, als het zeggen van eenen Vreemdeling, die de Gerechtigheid in een kleen rond boven de Vergader-zaal van zekeren Raad van Justitie in een grauwe hartsteen uytgehouden siende, en veinsende niet te weten wat 'er op stond, aan de Bode van Justitie in zekere Landvoogdy, daar het Recht schrikkelyk met voeten getreden, en uytnemend slecht gehandhaaft wierd, vraagde, wat het was, 't geen hy daar op uytgehouden zag. *Kond gy dat niet zien*, zey die Bode, *het is de Gerechtigheid, of een Vrouw, die geblynd is, en die het swaard in de eene, en de schaal van Gerechtigheid in de andre hand heeft. Is het de Gerechtigheid*, zeide de ander, *ik heb ze noyt zo kleen, als hier gezien.* De Bode, die hem zeer wel begreep, en wist, dat hy de waarheid sprak, gaf hem dit antwoord: *Gy hebt gelyk; maar zegt dit tegen geen ander, als tegen my; want anders zoud gy, eer gy het dagt, ook wel eens kunnen gevoelen, dat gy nu maar van verre, en buyten schade, ziet. En 't is zekerder dit te denken, als te zeggen.*

In welke vergaderingen nu de Landvoogd, en hoe hy daar zit, zullen wy ter plaatse, daar wy van dezelve handelen, aanhaalen.

De Tweede naaft den Landvoogd in rang is de tweede Persoon van de Landvoogdy, anders de Opperkoopman genaamd; van welke het nu onze tyd zyn zal te spreken.

VIERDE HOOFDSTUK.

Van den Opperkoopman, of Tweede der Landvoogdy, en wat tot zyn Ampt behoord. Instructie voor den zelven. En voor den Administrateur der Vivres. Nadre Ordres harer Edelheden ontrent zyn Ampt. Wat verder tot dit Ampt behoord. Zyn Inkomen. Van den Capiteyn, en 't geen tot zyn Ampt behoord. Des zelf inkomen. Van de Predikanten. Van de Opperhoofden van Hitoe, en Honimoo. Instructie voor de Opperhoofden der Buyten-Comptoiren. Verdre Ordres, voor hen daar bygevoegd. Van den Fiscaal, en zyn Ampt. Instructie voor den Fiscaal van den Houten, en verdre Ordres, daar bygevoegd. Wie tot dit Ampt het bequaamste schynd gekoren te moeten werden. Zyn Inkomen. En verder Werk. Van den Soldy-Boekhouder. En van 't gere baar Edelheden ontrent hem Ordonneeren. Hoedanigheid van dit Ampt.

Van den OPPERKOOPMAN.

Van den Opperkoopman of Tweede der Landvoogdy, en wat tot zyn Ampt behoord.

DEse Heer heeft naast den Landvoogd een groot gesag, aangesien hy eygentlyk als Administrateur, en Behandelaar van alles, wat den Koophandel in die gansche Landvoogdy betreft, door de E. Maatschappy aangesteld is, weshalven ook alle de Pakhuizen voor zyne verantwoording loopen, gelyk hy ook alle de Contanten, en alle Goederen van de E. Maatschappy, onder zig heeft.

Maar om rechte kennis van 't Ampt van dezen Heer te krygen, kunnen wy geen grooter licht, dan door de Instructie, na welke hy zig richten moet, erlangen, die aldus is luydende:

Instructie voor den OPPERKOOPMAN des Kasteels Victoria, waar na dezelve hem in zyne Administratie zal hebben te Reguleren.

Instructie voor den Zelfen.

DEwyle meest alle *Compagnies Efecten* in, en aan dit Kasteel tot des *Opperkoopmans* verantwoordinge loopen, immers voor zo veel by de *Negotie-boeken* schuldig staan, zal het zynen pligt wesen, dezelve vlytiglyk gade te slaan, en onder anderen besorgen, dat de *Kleeden* in *Compagnies Pakhuizen*, nog van onderen, nog van boven schade lyden door de *witte Mieren*, tegens welke swarigheid de beste remedie is, dat de stellingen van hard hout gemaakt werden, ende hoog boven de vloer verheven staan, opdat 'er gelegentheid zy, dezelve altoos te kunnen *visiteeren*: *niem* dat 'er geene *kisten, kassen*, of diergelyke dingen, II. Deel.

„ van vuren-, bayen-, ofte ander ligt
„ Hout, als 't welk dito *Mieren* uytne-
„ mende zeer onderhevig is, op de
„ *Kleede-Pakhuisen* werden aangehou-
„ den. De schade van boven geschied
„ meest door 't lekken aan 't dak, waar
„ op wel agt genomen diend, ende dik-
„ wils (in 't *Regen-Moesson* voorna-
„ mentlyk) daar na uytgekeeken, of er-
„ gens eenige lekkagie werd bevonden.

„ 't Geen in dat kas, by ongeval,
„ komt te bederven, blyft buyten lasten
„ van den *Administrateur*, maar zal hy
„ daarentegen hebben te vergoeden de
„ schade, die uyt onagtsaamheid gere-
„ sulteerd is.

„ De zelve zal niet hoeven nog mo-
„ mogen eenige beschadigde nat gewor-
„ den, of andersints bedorve Pakken
„ Kleeden in 't Pakhuys te ontfangen,
„ zonder dat den *Gouverneur* daar van al-
„ voorens kennisse gedaan zy, ten eyn-
„ de zyn *E. Ordre* geven mag, om zo-
„ danige qualyk *geconditioneerde* Pakken
„ aantonds, *present* twee *Gecommitteer-*
„ *dens*, als ook den *Schipper*, en *Boek-*
„ *houder*, die ze overgebracht hebben,
„ te openen, en *visiteren*.

„ Ende zal wyders daar inne zodanig
„ gehandelt werden, als wy by *speciale*
„ *Ordre* op het openen van Pakken,
„ Kassen, &c. item het beleggen der
„ *Attestatien*, ofte *Certificatien*, hebben
„ *geprescribeerd*, welke *Ordre* altoos voor
„ de hand opgehangen diend.

„ Maar diend zorg gedragen, dat van
„ alle lekkagien ofte mis-vallen op de
„ aankomende *Cargafoenen*, of anders
„ vallende, terstond *attestatie* beleid
„ werde, zonder juyt daar mede
„ te wagten, tot dat schip, veel min
„ alle de schepen, 't eenmaal geloft zyn,

O o

„ want

„ want die tot het lossen van den *Ryft* „ *gecommitteerd* zyn geweest, kunnen van „ den ontfang *aparte* verklaringen doen, „ en weder die de *visite* van Vlees en „ Spek by gewoond hebben affonder- „ lyk; mitsgaders zoo in andere saaken „ van gelyken; dog alles zo boven van „ de Pakken gezegt is, met ondertei- „ keninge der Scheeps-Overheid, die „ de Goederen ofte Waren aangebragt „ hebben, verstrekt, ten eynde men op „ 't laatst niet in twyffel en *Confusie* gera- „ ke, wie by deze en geene *Parthypre-* „ sent waren, vermits niet altoos een en „ dezelve lieden daar tegenwoordig kon- „ nen wesen.

„ Op dat men altyd weten mag, hoe „ veel, ende welke koopmanschappen, „ ook tot wat pryse, hier ten *Comptoi-* „ *ren* beruften, zullen, voortaan in ste- „ de van een (gelyk tot nog toe *geschied is*) „ twee *Pakhuys-boekken* moeten werden „ *geformeerd*, waar van het eene by den „ *Gouverneur* varen, en het andere on- „ der den *Opperkoopman* verblyven zal, „ die maandeliks in die beide zal doen „ *noteren*, 't geen aankomt, en afgaat „ met behoorlyke *Certificatie*.

„ Geene verstrekkinge van *Kleeden*, „ ende *Goederen*, nog *Contanten*, ofte „ *Vivres*, onder des *Opperkoopmans* be- „ wind staande, zal aan den *Winkelier*, „ *Cassier*, ofte *Bottelier*, mogen geschie- „ den, of eenige van dezelve elders heen „ verfonden werden: gelyk ook geene „ *Gelden* by hem in de *grootte Cassa* zul- „ len worden ontfangen, dan by *Ordi-* „ *nantie*, van den *Gouverneur* onder- „ teikend.

„ De *Kleeden*, en andere *Goederen*, „ die men na de *Buyten-Comptoi-eren* send, „ als aan den *Winkelier* volstrekt zullen „ *getaxeed* werden, ten pryse zo dezelve „ inkoops kolten, maar diend gelet, „ dat de *Provisien*, en *Ammunitien* na „ *Manipa*, tot behoef van de *Guarni-* „ *soen-bouding*, in de *Reduyt Wantrouw* „ gaande, daar men geen *Boekhouder* „ heeft, tot niet meerder of minder prys „ werden in *Credit* van dito *Reecquening* „ gebragt, als dezelve te voren zyn „ derwaars gefonden, ende zal tot we- „ ringe van verdere *abusen* noodzakelyk „ by den *Opperkoopman* moeten werden „ gehouden een *apart schuld-boekjen*, *con-* „ *cernerende* de *Reduyt Wantrouw* op *Ma-* „ *nipa* voorsz. waar inne distinctelyk „ by *debet* en *credit* werde in en afge- „ schreven, eerst 't geen per *restant* der „ jongstgellotene boeken, na voor- „ gaande *accurate* afreequeninge met „ den *Sergeant* onder den zelveu beruft,

„ en voorts alles wat *successive* gefonden „ werd, te weten by ponden en stuks, „ stellende daar tegen over 't geen ag- „ tervolgens de drie maandelijke *reec-* „ *queninge*n aldaar uytgegeven en ver- „ oirberd is, welke sake, hoewel van „ kleyn verstand zynde, by onderlatin- „ ge voor *dato* een merkelyke *confusie* „ heeft veroirsaakt, tusschen den *Op-* „ *perkoopman*, *Joan de Vogel*, en den „ Vaandrig *Adriaan van Parordt*, gewe- „ zen *Commandant* tot voorsz. *Manipa*, „ beide nu overleden.

„ De *Opperkoopman* zal alle afgaande „ *factuuren* in een bysonder boek *perti-* „ *nent infereren*, doende de aankomen- „ de by den anderen als in een boek „ ordentelyk te samen naeyen, en in- „ binden.

„ *Item* by zig hebben een *Cognosce-* „ *ment-boek*, waar inne de verfondene „ *originelyk* ende *onderteykend*, zullen „ werden geschreven, d'inkomende „ moeten (gelyk van de *Factuuren* is „ gesegt) te samen werden genaeyd, „ hoedanig ook het gebruyk nu al lang „ geweest is.

„ Van de afgaande ofte *verstreckte* *Goe-* „ *deren*, *Contanten*, *Vivres*, &c. aan de „ *Comptoi-eren* zal al terstond *Facture* ge- „ maakt, ende den *Gouverneur* behan- „ digd moeten werden, omme na *in-* „ *fertie*, 't zy in *Missive*, of *Dag-Reg-* „ *ister*, daar nevens te werden gefon- „ den, zonder met dezelve tot nadere „ gelegenheid te wagten, ende op dat, „ gelyk het anders ligtelyk beuren kan, „ daar inne niet overgeilagen werde, 't „ geen door den *Constabel*, als van de „ *Wapenkamer*; *Smisse*, 't *Equipagie-* „ *buys*, de *Wersf*, &c. afgelagd is, zal „ hy zulks uyt hunne *respective* maande- „ delyke *Reecquening* in een *Memoriaal-* „ *boek*, daar elk *Comptoir* zyn eygen „ *Cobiertje* heeft, overschryven, om t' „ elkens, wanneer eenige *Factuure* afgaat, „ daar uytgetrokken te werden, 't geen „ men bevind open te staan, *noterende* „ dan onder 't zelve, dat zulks in zo- „ danigen *Factura* opgebragt is, mits- „ gaders 't zelve met een lyn affluy- „ tende.

„ De *Specificatie-boeken* namentlyk „ van *Onkosten*, *Fortificatie*, ende *rand-* „ *soen*, zullen onder desselvs opsigt, na „ de wyse, die men tegenwoordig *ob-* „ *serveerd*, gehouden, ende ook vervol- „ gens *gecopieeyd* werden, mits alvorens „ de *reecq.* van den *Winkelier*, *Cassier*, „ en *Bottelier*, *exaktelyk* na-rekenende, „ en optellende: want den *Gouverneur* „ niet gelegen komt zulks in eygen *per-* „ *soon* zelfs te doen, als die in 't over- „ sien

„ ſien van gemelde *reecq.* gemeenlyk
 „ maar let op de deugdelykheid van de
 „ verſtrekkinge, en ontfang, by dezelve
 „ aangewefen, en opgebracht.

„ Zo haast elke maand ten eynde is,
 „ zullen de *Bottelier, Cassier, Winkelier*,
 „ als ook de *Guarniſoen-Boekbouder*, den
 „ *Opperkoopman* pertinentelyk hebben op te
 „ brengen, 't geen nopen- de hare faken in de
 „ *Negotie-Boeken* ingefchreven moet werden,
 „ ende by aldien zy daar inne verſuymig zyn,
 „ zal hy 't zelve den *Gouverneur* terſtond
 „ bekend maken, omme behoorlyke
 „ *Correctie* daar tegen te doen.

„ Dies zullen ook de *Boeken* van den
 „ *Cassier, Winkelier*, ende *Guarniſoen-Boekbouder*,
 „ dikwils met die van de *Negotie* geconfronteerd
 „ moeten werden, op dat 'er geene *differentien* voor-
 „ vallen.

„ 't Geen ten behoefte van *Schepen*,
 „ en *Chaloepen*, door den *Winkelier*,
 „ *Bottelier, Cassier*, en ook door de
 „ *Werfmeester*, werd uytgegeven, zal
 „ alle maanden werden geboekt, zon-
 „ der daar mede te wagten, tot dat de
 „ *ſchepen*, of *chaloepen*, vertrekken.

„ Ende hier van moeten *exacte conti-
 „ nueerende Scheeps-onkoſt-boekjes* wer-
 „ den gehouden, waar inne alle *precifi-
 „ teyten* van dag, en *datum*, *correëtyk*
 „ aangemeld ſtaan, ende zullen de *Hoof-
 „ den* der *reſpective Schepen* met eygen
 „ hand onderteikenen, zulks ende zulks
 „ ontfangen te hebben.

„ De *Vivres*, en andere waren, aan
 „ de *Schepen* verſtrekt, moeten ten pry-
 „ ze inkoops *getaxceerd* werden, ende on-
 „ aangefien van de *Werf* veele dingen
 „ ongeſchat werden uytgegeven, zal
 „ egter daar van behoorlyke *Annotatie*
 „ gefchieden.

„ Gelyk nu al in gebruyk gekomen
 „ is, zal de *Opperkoopman* de *Reecquening*
 „ van de *Consumptien* omſtandig naſien,
 „ zo wanneer de *Opperhoofden* der *Sche-
 „ pen* eenige nieuwe *Virtualie* eysſchen.
 „ *Examineerende* op 't aldernault, of zy
 „ in hare *diſpençenden ordinairen tax* van
 „ *ranſoenen* niet zyn te buyten gegaan,
 „ ende indien daar inne niets te *reproche-
 „ ren* valt, zal hy haar met een brief-
 „ ken aan den *Gouverneur* *adrefſeeren*,
 „ maar zoo zy geen goed huys gehou-
 „ den hebben, zyn *E.* daar van *advys*
 „ doen.

„ Nopende de *Styl* in 't houden der
 „ *Negotieboeken*, zullen wy in dezen ge-

„ ne nadere *limiten* voorſchryven, maar
 „ eenlyk zeggen, dat in 't *Groot-boek*
 „ zo veel *ſpecificatie* moet gefchieden,
 „ als eenigſints mogelyk zy in eenen
 „ *regel* te *comprehendeeren*: Item in 't
 „ zelve *Groot-boek* mede aanwyſen de
 „ *Folia* van 't *Journaal*, gelyk nieuw-
 „ lyks van *Bataria* geordonneerd is, op
 „ dat men niet genooddrukt en werde,
 „ iets willende opſoeken, terſtond het
 „ *Journaal* te doorſnuffelen.

„ Maar 't meefte in deze ſaaken, en-
 „ de 't geene wel 't noodſakelykft waar-
 „ genomen moet werden, is het befor-
 „ gen, dat de *reſpective* loopende *Ne-
 „ gotie-boeken* zonder veragtering gecon-
 „ tinueerd werden, ende dewyle uyt na-
 „ latigheid in dezen veele quade uyt-
 „ vallen voor den dag komen, zullen
 „ daar omme deze navolgende *precifi-
 „ teiten* *promptelyk* moeten werden geob-
 „ ſerveerd.

„ Alle maanden moeten de *Negotie-
 „ boeken* eſſen geſteld, ende nevens ha-
 „ re *Copyen* aan den *Gouverneur* *Geëxhi-
 „ beerd* werden, op dat zyn *E.* volgens
 „ Ampt als *Directeur*, volkomen ken-
 „ niſſe hebbe, hoedanig alle *parthyen*
 „ werden ingefchreven, ende op dat
 „ hier inne geene haperinge zy, zullen
 „ voor 't inſchryven van de *poſten*, in de
 „ voorleede maand voorgevallen, 15
 „ dagen mogen dienen, 't welk inmers
 „ behoorde genoeg te wesen.

„ Als hy *exempel*, op 15 *Augustus* zul-
 „ len zyn *E.* de *Boeken*, of ten minten
 „ het *Journaal*, *geëxhibeerd* moeten
 „ werden, eſſenſtaande tot *ultimo July*,
 „ ende de *Copie* tot *ultimo Juny*, mits-
 „ gaders al vervolgens het ganſche jaar.

„ De nalatigheid, in dit ſtuk ge-
 „ pleegd, heeft men voor dezen t'el-
 „ ken male met verbeurte van een *maand*
 „ *Gagie*, ende dat zonder eenige *excep-
 „ tie* te *admitteren*, *gecorrigeert*, uytge-
 „ zaid door kennelyke ziekte.

„ Ende zullen als nog in gelyke breu-
 „ ke vervallen den *Cassier, Winkelier*,
 „ *Bottelier*, en *Guarniſoenboekbouder*;
 „ by aldien te blyken komt, dat door
 „ hare nalatigheid den voortgang van
 „ deze nodige *Ordre* gehinderd werd.

„ Alle 6 maanden zal *Balance* in *debi-
 „ ta forma* op de *gementioneerde* *Negotie-
 „ boeken* getrokken, en den *Gouverneur*
 „ *geëxhibeerd* moeten werden, op dat
 „ men naderhand in 't ſluyten niet vele
 „ dagen en weken daar mede befig
 „ hoeve te zyn.

„ Het wegen en inkoopden der Nagelen, loopt ook tot verantwoordinge van den Opperkoopman, ende zal hy derhalven wel te letten hebben, dat dezelve heel droog en sayver, sonder vuylicheid, steelen, bedorve Nagels, of Moernagels, ontfangen werden.

„ Het wegen zal niet mogen geschieden, als in presentie van den Orang kay, die by den Gouverneur daar toe ge-committeerd is.

„ Van den ontfang moet pertinent boek gehouden werden, met specificatie van wie, ende hoe veel, ontfangen zy, ook op wat dag.

„ De Ordonnantien, tot betalinge van gemelde Nagelen, zullen by den Gouverneur onderteykend, ende door den Casfier voldaan, en bewaard werden.

„ Geene betalinge van dezelve zal den Opperkoopman zig onderwinden, zelfs niet van 't geen de Orang kay en Landraden, wegens Ryxd. van een barot competeerd, veel min zal hy uyt voorz. haar contingent zig zelve eenige betalinge van verkogte, geborgde Stoffen, of Goederen appropriereen, ofte aan niemand anders zulks toestaan, op swaare Correctie.

„ Alle 4 maanden zal de Commandant tot Manipa hebben over te zenden reekening van ontfang, en uytgift, die dan zodanig, elk op zyn eygen plaats, naamlyk in 't Onkost-boek specificce, en kortelyk in 't Journaal, &c. zal geïnserceerd, en geboekt werden.

„ Op 't sluyten der Boeken, gelyk ook by 't formeren der nieuwe, zullen in dezelve de restanten der Buyten-Comptoirs, &c. van stuk tot stuk, zo wel die te gelde staan, als niet, gespecificceerd werden, item ook alle 't Gelchut, met de vordere Ammonitien, ende wat meer by 't Casteel Victoria, de Werf; als Chalopen, en andere Vaartuygen, ongetaxeerd beruult, zonder iets na te laten, dat noterens waardig is.

„ Hy zal ook hebben zorg te dragen, dat alle jaren onder ultimo Augustus, de effectieve restanten der Koopmanschappen, Contanten, Vivres, Ammonitien, en voorts alle ongetaxeerde Goederen, by pertinente Specificatien werden opgenomen, om, door den zelve nevens den Gouverneur onderteikend wesende, met die van de Buyten-Comptoirs na Batavia gefonden te werden, agtervol-

gens speciale last, van haar Ed. de hege Regeringe aldaar dit jaar bekomen, waar by dan ook gaan moet den principalen Eysch voor 't naastvolgende jaar, mede by den Gouverneur, en Opperkoopman, na exacte gedane calculatie, onderteikend, zynde hier ook by ons volgens Ordre van ouds geüfcerd een provisieneelen eysch voor af te senden, om te dienen, in kas de laatste niet te regt quamen.

„ Alle jaren, voor 't sluyten der Boeken, zal de Opperkoopman de Generaale effecten, zo van Koopmansz. als Vivres, &c. onder zyn bewind staande, zo veel doenlyk is, item de Wapenkamer, en Smids-winkel, tegens de Boeken nasien, ende den Gouverneur het different wederfyds vertonen, om daar in verder gehandeld te werden, zo als zyn E. na billikheid zal vinden te behoren.

„ De Ordre op het administreeen der Vivres in de Magazynen, hebben wy hier agter aangebonden, om te dienen tot Narigt van den Opperkoopman, zo wel als den Bottelier.

„ Compagnies Slaven, komende te sterven, zal de Opperkoopman helpen zorge dragen, dat daar van behoortlyke Attestatien belegd werden; agtervolgens welke dezelve na dezen eens ter maand, en niet des jaars, moeten werden afgez., volgende telkens onder aan dito Attestatie, op wat dato zulks geboekt is, welke Attestatien dan ook jaarlyks neffens de Negotie-boeken by Authentique Copy in een Boekjen na Batavia moeten gaan, waar op insgelyks te letten staet.

„ Ende alzo wy ervaren, hoe de reekening van uytgeschoote gelden, voor het opvangen van particuliere Slaven telkens ten agteren raakt, en dat mits afterven van zommige der zelve, in banden of hegtenis zynde, zo zal nodig wesen, dat de Opperkoopman het ooge daar over al mede zorgvuldig late gaan, confronteerende somtyds het Boekjen dien aangaande geformeerd, en nu den Fiscaal opgedragen, met de reekening by de Negotie-boeken lopende, tot preventie van meerder verwyderinge, ende werd hier bygevoegd Extract van 't geen wy tot Ordre en Instructie ontrent het zelve subject den Fiscaal voorz. hebben belast, om te dienen tot Opmerkinge, en Narigt.

„ Het sommier dan, van 't geen gezeyd is, zynde, dat den Opperkoopman,

„ voor *Compagnies effecten* alhier aan 't
 „ *Kasteel* te verantwoorden, en wyders
 „ goede aanwysinge te doen heeft van
 „ alles, wat by de *Negotie-boeken debet*
 „ loopt, de rest, mitsgaders wat meer
 „ berigt van desselfs *Qualiteit* en andere
 „ bygevoegde *Funcien*, nopende het
 „ *Ontfangerschap* van *Compagnies Domi-*
 „ *nien*, *item directie* der *Weesen Saken*,
 „ als *president* in dat *Collegie*, te zeggen
 „ valt, werd *Gerefereerd* aan de *Ordres*,
 „ daar toe behoorende.

Was Getekend,

Amboina aan 't *Kasteel*
 Victoria, dezen 14.
 Mey, 1678.

ANTHONIO HURDT.

Ordre op het openen der
Pakken, Kassen, Vaten,
en ontfang van Gra-
nen, om agtervolgens de-
zelfde nopende 't geen ont-
breken mogt, wettige Ge-
tuygenissen te formeren.

1.

„ **D**E Getuygen moeten bequame
 „ *Lieden* zyn, om van de gestal-
 „ te der *Pakken* te kunnen oordeelen,
 „ moeten ook geroepen en versogt wer-
 „ den, 't en mogen geen *Suppooften*, nog
 „ *maagschap*, wesen van de geen, die
 „ *Req.* is, welverstaande geen zodani-
 „ ge *Suppooften*, die door de *respective*
 „ *Administrateurs* dagelyks in hare *Pak-*
 „ *huys*, of *Winkels*, werden gebruykt.

2.

„ Zy moeten zien, of het *Pak* van
 „ buyten wel gesteld is, te weten; niet
 „ bol of bobbelagtig, niet hernaeyd,
 „ maar hegt valtgefloten, mitsgaders
 „ droog.

3.

„ Ende in het openen vlytig agtflaan,
 „ of de *goeny*, en banden van binnen,
 „ niet los gesneden zyn geweest, en of
 „ de banden, als ook de hals van de
 „ *Sak*, ontzegeld, *item* de *Sak* nergens
 „ los getornd was.

4.

„ Dat zy dan de *Stukken* ordentelyk,
 „ een voor een, wel tellen, en zoo
 „ daar ontbreekt, andermaal overtel-
 „ len.

5.

„ En zoo eenige *stukken* te kort, of
 „ te beschadigd zyn, moetensé verkla-

ren, hoe veel, en hoedanig: *Item*
 „ na beste vermoeden, waar van be-
 „ schadigd, 't zy nat geweest; of van
 „ 't ongedierte doorbeten, veel of wei-
 „ nig.

6.

„ De *Number* van het *Pak* moet in
 „ de *Attestatie*, of verklaringe, niet al-
 „ leen *genoteerd*, maar ook het *Briefken*,
 „ daar binnen gebonden, in deselve *geco-*
 „ *pieerd* werden van woord tot woord.

7.

„ In 't openen der *Kassen*, of *Kisten*,
 „ zal men die voet mede houden, na-
 „ mentlyk.

8.

„ Hoe *Gemerkt*, en wat *Opschrift*:

9.

„ Hoe de *Gestaltenis* van buyten was,
 „ 't zy eenlyk *gespykerd*, of dat boven
 „ dien met *Goeny* omkleed, en met
 „ *Rottang* overwonden was, of niet.

10.

„ Al voords in hare *presentie* geopend
 „ zynde, wat *Goederen*, *quantiteyt*,
 „ en *qualiteyt*, daar in waren bescha-
 „ digd, of niet.

11.

„ Geen *Vaten*, 't zy *Vleesch*, *Spek*,
 „ *Boter*, *Wyn*, *Arak*, &c. zullen mog-
 „ gen ontfangen, ofte in 't *Pakhuis*
 „ gefloten werden, voor dat zelve door
 „ *expresse Gecommitteerden*, *présent* de *Op-*
 „ *perhoofden* der *Schepen*, te weten,
 „ *Schipper*, en *Boekhouder*, die beyde
 „ 't *Cognoscement* daar voor geteykend
 „ hebben, behoorlyk *gewisiteerd* zyn,
 „ 't welk ook verstaan werd van qua-
 „ lyk *geconditioneerde Pakken*; *item* we-
 „ gens het openen der *Kassen*, of *Kis-*
 „ *ten*, waar af gemelde *Opperhoofden*,
 „ zoo wel, als de *Gecommitteerden* ver-
 „ klaring te geven hebben.

12.

„ Alle inkomende *Graanen* moeten
 „ ook, *présent* twee *Getuygen*, by
 „ deugdelyke maat ontfangen werden,
 „ en zo daar op eenig verschil is, zul-
 „ len den Heer *Gouverneur*, of den *Op-*
 „ *perkoopman*, daar van by tyds *adver-*
 „ *teeren*.

13.

„ Zullen de *respective Administrateurs*
 „ der *Goederen* van voorstaande gestal-
 „ te, als ook die gestelde *Gecommit-*
 „ *teerden*, ofte versogte *Getuygen*,
 „ *Perfecte Notitie* houden harer bevin-
 „ ge, te weten, ider *apart*, ende niet
 „ een voor allen, omme dezelve, in-
 „ geval van te kort komen, naderhand
 „ aan den *Secretaris* overgelevert zynde,
 „ daar van te maken zodanigen *Attesta-*
 „ *tie*, ende *Verklaringe*, als tot beve-
 „ stiging der waarheid genoeg zal zyn,
 „ ende die de gestelde *Gecommitteerden*,

„ of verfogte Getuygen , onder *presen-*
 „ *tatie*, ofte wel, des vereycht werden-
 „ de, met preftatie van Eede, dan ook
 „ zullen gehouden wesen met eygen
 „ handen te Onderteekenen, dat haar
 „ lieden by dezen gewaarschouwd blyft.

Gegeven binnen 't *Kasteel Victoria*, in
Anboma, den 18. *Jannari*, in 't jaar
 1669. en *Gerenoa eerd*, desen 14 *Aley*,
 1678.

Was Getekend,

ANTHONIO HURDT.

Instructie voor de Admini-
strateurs van 't Maga-
zyn der Vivres binnen 't
 CASTEEL alhier.

Instructie
 voor den
 Admini-
 strateur
 der Vi-
 vres.

„ **D**E *Provisien* zullen volgens den na-
 „ beschreven *Tax* aan de *E. Comp.*
 „ verantwoord moeten werden.

„ Een legger <i>Wyn.</i>	-	350 kann.
„ Dog de legger <i>Arak</i> werd van <i>Batavia</i> gefonden tot	-	360 dito.
„ Dito <i>Aam Olie</i> of <i>Brandewyn.</i>	-	90 dito.
„ Dito <i>vat Vleesch.</i>	-	350 pond.
„ Dito <i>Spek.</i>	-	250 dito.
„ Dito <i>last Zout, Ryft, Tarw.</i>	3000	ditto.
„ Dito <i>Picoll</i> 100 katti <i>Chin-</i> <i>nees</i> , zyn <i>Hollands.</i>	-	182½
„ Dito <i>vat Boter.</i>	-	280 pond.
„ Dito flapkan word gere- kend tot <i>Mutsjens.</i>	-	10
„ Een <i>Ryft-maat</i> van 75 <i>pond</i> werd gerekend te houden.	-	100 p. zout.

„ En op dat dit goeddoen aan de *E.*
 „ *Comp.* gevoeglyk, en zonder klagten
 „ geschiede, zullen alle *vaten*, natte
 „ Waren inhoudende, zo haast dezelve
 „ uyt de schepen aan land gekomen
 „ zyn, in *presentie* van *Gecommitteerden*
 „ werden *gevisiteerd*, ten overstaan van
 „ den *Schipper*, ende *Boekhouder*, die de
 „ *Cognossementen* hebben getekend, om-
 „ me van de bevonde wanheid *pertinen-*
 „ *te Attestatie* zonder uytstel gemaakt te
 „ werden, by dezelve *Gecommitteerden*
 „ ende *Scheeps Opperhoofden* ondertey-
 „ kend, ten eynde op 't affchryven der

* In 't Jaar 1695. wierd een Vat Boter op 309,
 en den 25 Juni in 't jaar 1696. de nieuwe Fuit
 op 310 pond, en een pot Bengaallé Boter op 120
 pond, den 5 Februari, en den 12 en 17 Novem-
 ber, in 't jaar 1697. getield.

„ lekkagie, de *Gouverneur* fatsoenlyk
 „ ordre moge stellen.

„ Maar zal zodanige *Visitatie* moe-
 „ ten geschieden, al eer de *Vivres* in 't
 „ *Pakbuys* zyn geborgen, anderfins zou-
 „ de de lekkagie loopen ten laste van de
 „ geen, die ze ontfangt.

„ Insgelyks, wanneer eenige *provi-*
 „ *sien* elders werden versonden, zullen
 „ de *vaten gevisiteerd* moeten werden,
 „ op dat de *Schippers* of *Stierlynden*, die
 „ dezelve vervoeren, en alzulks mede
 „ de *Hoofden* der *Comptoirs*, niet klag-
 „ tig vallen, van haar *Contingent* niet te
 „ hebben ontfangen.

„ Alles, dat by versuym of onagtzaam-
 „ heid vervalt, zal ten laste van den
 „ *Administrateur* loopen, dies de zorge
 „ hem bevolen blyft.

„ Maar 't beurd zelden, dat in deze
 „ *Administratie* op de natte waren eeni-
 „ ge lekkagie komt te vallen, dewyle
 „ de *vaten* behoorlyk *geconditioneerd* we-
 „ sende, meer *quantiteit* inhouden, als
 „ dezelve hier voren zyn *getaxeerd*, e-
 „ venwel eenige onmydelyke wanheid
 „ buyten schuld voorvallende, zal zulks
 „ op ordre van den *Gouverneur* goed ge-
 „ daan worden, mits alvorens onder *pre-*
 „ *sentatie* van *Eede* verklaard werde, dat
 „ de lekkagien zodanig gevallen zyn,
 „ als hy eeniger maten, 't zy met ge-
 „ tuygenis van den *Kuyper*, ofte uyt de
 „ vogtigheid, die *effectieve* op de vloer
 „ bevonden werd, &c. zal weten aan
 „ te wyfen.

„ Tot verkoop, ontfang, ofte uyt-
 „ gift, van *provisien* zal niemands *Or-*
 „ *donnantie*, als des *Gouverneurs* in *qua-*
 „ *liteit* van *Directeur*, ofte zyn *E. ge-*
 „ *constitueerde*, by desselfs *absentie*, *siek-*
 „ *te*, &c. mogen werden gevolgd, op
 „ *paene* van *deportement*.

„ Zo en zal ook aan niemand, hy zy
 „ ook wie 't wil, buyten zyn *E. con-*
 „ *sent*, eenige *provisie* op voorraad mo-
 „ gen werden verstrekt, om naderhand
 „ betaald, of afgerekend te werden.

„ De *Ordonnantien*, strekkende tot
 „ verkoop van *Vivres* voor *Contant*,
 „ zullen niet voldaan werden, dan al-
 „ eer den *Cassier* daar op heeft gete-
 „ kend, dat de penningen by hem zyn
 „ ontfangen, ende niet alleen zodanige
 „ *Ordonnantien*, maar ook alle andere,
 „ die by zyn *Ed.* ofte door desselfs *spe-*
 „ *ciale* ordre verleend zyn, mogen geen-
 „ fints verwaarlooft, maar moeten wel be-

„ bewaard worden, om, des vereifchen-
 „ de, tegen de gedane inboekingte te
 „ konnen nafien.

„ Geen ledige vaten, of boepen,
 „ zullen verkogt, of weggefchonken
 „ mogen werden, op verbeurte van 6
 „ maanden Gagie, zo den Bottelier, ofte
 „ iemand anders, bevonden werd zulks
 „ buyten Ordre gedaan te hebben.

„ Aan niemand zal eenig randfoen van
 „ Wyn, Arak, Vleefch, of Rys, voor
 „ ofte na den gefetten tyd, verftrekt
 „ mogen werden, als op fchriftelyk
 „ Consent van den Gouverneur, op ver-
 „ beurte van de waarde der alzo ver-
 „ strekte randfoenen, boven arbitrale
 „ Correctie.

„ Alle maanden moet aan den Gou-
 „ verneur werden overgeleverd, eene
 „ pertinente specificatie, van 't gene tot
 „ randfoenen, fortificatie, of onkosten, door
 „ den Bottelier uytgegeven, verkoft, of
 „ ontfangen is, welke specificatie, by
 „ zyn E. onderteikend wefende, zal den
 „ Opperkoopman werden behandigd, om
 „ dezelve behoorlyk in te boeken.

„ De Ordinaire Generale Rantfoen- en
 „ Specificatie-Boeken zullen by den Op-
 „ perkoopman werden geconcipieerd, dog
 „ waarin hy ook den dienst van den
 „ Bottelier, ofte Kleyn-Administrateur,
 „ voor zo veel deffelfs ledige tyd toe-
 „ laat, gebruyken mag.

Was Getekend,

Amboina aan 't Kasteel
 Victoria, den 10 Mey,
 1678.

ANTHONIO HURDT.

Nadere
 Ordres
 harer E-
 delheden
 ontrent
 zyn
 Ampt.

Uyt deze twee Instructien kan men
 ten naaften by zeer wel zien, en begry-
 pen, wat 'er eygentlyk tot het Ampt
 van den Opperkoopman behoord, hoe-
 wel het haar Edelheden behaagt heeft
 na dien tyd nog verfcheide zaken daar be-
 neven te ordonneren, of ook wel de vo-
 rige te vernieuwen.

In 't jaar 1657. fchreven zy hem aan,
 dat hy, en alle Opperhoofden, de erreu-
 ren, en fouten, in hunne Boeken, aan-
 ftonds zouden moeten betaalen.

In 't jaar 1666. den 23 November,
 dat hy de Negotie-boeken op Ultimo
 Februari zou moeten fluyten.

Eyfchten ook in 't jaar 1677. den 12
 October een jaarlykfe Specificatie-Lyft,
 van Compagnies ongetaxeerde Goede-

ren; als ook in 't jaar 1678. den 11 Ja-
 nuari, jaarlyks een Lyft der Reftanten,
 en van de zo even genoemde goederen;
 vernieuwende, by fchryvens van dit zel-
 ve jaar den 14 May, hare vorige Ordre
 op 't openen van Pakken, Vaten, en 't
 meeten van alles.

In 't jaar 1679. den 14 Januari Or-
 donneerden zy, dat de Medicament-
 kift in zyne tegenwoordigheid geopend,
 en dat by zynen eyfch noit meer, dan
 van nooden was, gecyft zou werden;
 verbiedende by dit haar fchryvens nu
 weder aan den Landvoogd, van geen Op-
 perkoopman buyten haar Ordre op te
 zenden; vorderende in dat zelve jaar
 den 2 Febr. weder, dat hy by den nieu-
 wen eyfch de reftanten opbrengen moest;
 met nader aanwyfing, by fchryvens van
 den 12 Mey, dat voor de fchade by de-
 ze of gene Pakken bevonden, en voor
 het te kort komende, die gene moesten
 verantwoordten, die daarvoor geteckend
 hadden. Den 25 October des zelve
 jaars voegden zy, ontrent het opvullen
 der vaten, hier nog by, dat zy dat geen-
 zins verftonden, alzo de Leggers 400
 kannen hielden, en zy 'er maar 350
 gewoon waren te verantwoordten. En
 wat defecte Pakken, Vaten, enz. aan-
 ging, ordonneerden dat die aanftonds
 in prefentie der Scheeps-overheden, en
 Gecommitteerden, geopend, gepeylt,
 gewogen, en alles met verklaringen be-
 wefen moest werden; en de fchuld by
 de Scheeps-Overheden bevonden zynde,
 zo moesten zy, die vryheid hadden, eer
 zy 't ontfingen, te fpreken, het te kort
 komende; of qualyk geconditioneerde
 door hun verfuym, voldoen, ftande
 hen de weg van klagte aan haar Edelhe-
 den altyd nog open, zoo zy meinden
 verongelykt te wefen.

In 't jaar 1680. den 17. Jan. belafsten
 zy, dat de fcheeps-Overheden wel had-
 den toe te zien, wat vette, drooge, of
 andre Waren, en wat vaten; pakken,
 kaffen, &c: Zy volgens haar Cognofce-
 ment overnamen, alzo de zelve hen le-
 verbaar overgeleverd zynde, zy die ook
 zoo moesten verantwoordten; en weer
 overleveren, dewyl alles geopend en ten
 overftaan van Gecommitteerden gepeild,
 en nagesien zou werden; weshalven 'er
 altyd een Stierman of Boekhouder van 't
 Schip diende by de ontfang prefent te
 zyn; alzo zy alles, boven de ordinaris
 lekkagie, met kontant, of op Reeke-
 ning, zouten moeten goeddoen. Ook
 eyfchte haar Edelheden van den Opper-
 koopman jaarlyks 30 of 40 Loeri's, 30
 of 40 Cacatoewa's, en zoo veel groene
 Perkieten, en Papegaeyen; alzo die
 jaarlyks uyt Suratte, Bengale, en Siam,
 verfogt wierden, als ook dat hy 'er 12 of 15

Cafuaris-vogels byvoegen zoude. By fchryvens van den 26 der zelve maand nog beveelende, dat hy jaarlyks onder de ongetaxeerde Goederen ook een rol van de Vaartuygen zenden zoude; befluytende hare Ordres dat jaar aan hem by fchryvens van den 17 Febr., dat hy jaarlyks ook de Pakhuysen openen moest.

In 't jaar 1681. 11 Maart ordonneerden zy jaarlyks een Notitie van 't Getal, en de bequaamheid der Vaartuygen agter de generale Miffive te voegen. Den laaften Aug. en 4 Octob. belaften zy alle de Goederen ongetaxeed geweest zynde, in de Boeken nu getaxeed op te brengen, om de koften der E. Comp. te klaarder te doen blyken; dog alzo dit de Negotie-boeken zeer vergrooten zou, mogten haar Edelheden wel lyden, dat de Equipagie-Artillery-en Wapen-kamer-Goederen, enz. ider een rekening bysonder gegeven wierden, en dat door de Administrateurs bysondere boekjens (die zy met de Hoofd-Rekeningen moesten confronteeren) daar af gehouden wierden, met dien verftande, dat die alle zes maanden met volflagen specificatie in 't Journaal daar op aan-en afgefchreven, en de reftanten, zoo wel in 't fluyten, als in 't formeeren der Negotie-boeken, even zoo als in de bysondre boekjens, ten vollen moesten geformeerd werden. En den 6 Febr. des zelve jaars hadden zy geordonneerd alle desperate fchulden van de ware effecten af te zonderen, en de Boeken daar af te ontlaften, latende die binnen de linie 't elkens op 't fluyten der oude, en by 't formeeren der nieuwe Boeken, onder de reftanten voortloopen.

In 't jaar 1682. den 2 Maart ordonneerden zy de Overwigten van Vleefch, en Spek, jaarlyks voor 't fluyten der Boeken aan die Reekening ongetaxeed Goed te doen, en de Spaanfè Wyn tot Duym-fteek op te vullen, latende de reft ongetaxeed op winft en verlies afchryven, dog verftonden dan, dat 'er geen voordeelen nog lekkagien op geaccepteert zouden werden, alzo de leggers dus 380 à 400 kannen houden. Ook wilden haar Edelheden, dat, behalven de Teekening der Gecommitteerden, ook de Opperhoofden by de uytlevering van alles prefent zouden zyn; moettende de verklaringen der Gecommitteerden ook met hare behoorlyke omftandigheden zyn, en, dat van belang was, moest ook met Eede geferkt werden; alzo haar Edelheden altyd haar guarant op den Adminiftrateur zouden houden. Zy wilden ook, dat men eerft alle de reftanten opftellen, en daar na dan eenen eysch doen zou.

Den 21 Maart des zelve jaars fchreeven zy, dat, zo de kleeden flegter, dan voor dezen, mogten zyn, men daar af deugdelyke verklaringen maken, en die nevens de monfters hen overfenden moest, en dat ook de ongetaxeerde Goederen op zekeren prys by de Boeken zouden moeten loopen, gelyk zy al meer bevoens gefchreven hadden.

In 't jaar 1683. den 19 Juli ordonneerden zy, dat hy alle onbequaam Ammunition-Goed zou afchryven; renoverende de Ordre, den 21 Maart des voorleden jaars ontrent 't verantwoord van Ladingen, of ontrent het beleggen van Atteftatien gegeven. Zy wilden ook geen nieu Vleefch, voor dat het oude op was, verftrekt, en altyd met 't laafte fchip aan den Boekhouder Generaal een Reekening uyt de loopende Boeken gefonden hebben.

Den 25 September des zelve jaars, fchreeven zy, dat in 't Boeken en Afchryven van den Arak wel geobserveerd moest werden, dat dezelve tegen 67½ gl. 45 voor de Arak, en 22½ voor de legger, in de Factuur gerekent ftond, voor zoo veel de Indifche dranken betrof; dog de Hoilandfche bleef de prys volgens de Factuur behouden, onvermindert dat de vaten ledig zynde, tegende getaxeerde prys aan 't Comptoir Generaal na behooren moesten verantwoord werden.

In 't jaar 1684. den 20 Januari Ordonneeren zy al 't verftetene af te fchryven, en in 't jaar 1686. den 15 Januari, de Negotie-boeken met de eerfte fchepen af te zenden, en den 23 Febr. dat de E. Scheeps-Overlieden voor vaten, boven de 5 duymen wan, belaft zouden werden, volgens de Batavifche prys, ten ware zy met goede redenen konden doen blyken, dat het hare fchuld niet was. Den 16 Maart ordonneerden zy eenerley Prys-Courant in de drie Oosterfche Landvoogdyen, en ook aparte Materiaal-boekjens te houden. Zy wilden ook de Ryft, die hier aangebragt wierd, jaarlyks genotificeerd hebben, beveelende dat de Macaffaarfche Tolvry zyn, en dat de Javaanfche 5 per Cento betalen zou. In 't jaar 1687. den 21 February daar byvoegende, dat men de Schippers op de Ryft 3, doch op al te ftoffige 5 per Cento goed doen zou.

In 't jaar 1688. 19 January, en 1686. 25 October uyt 't Vaderland, als ook den 26 Aug. 1687. van Batavia, gelasten zy, hoe zich de Opperkoopman ontrent de Reductie der Indifche Geldfpecien te dragen, en dat hy alle fpecien maar tegen hare regte waardye, of tegen de Nederlandfche Stand-Ryxdaalders, op te brengen, en in de Boeken uyt

uyt te trekken had. Eyschende ook een drie-voudig Rendement, een Specificatie van de lengte en breedte by de Factura, een Lyft der Gequalificeerden, en een rol van alle Scheepen en Vaartuygen, en dit alles jaarlyks, willende ook, dat men alle Chaloeopen en Vaartuygen een aparte Reekening geven zou.

Den 2 Maart 1688. Ordonneerden zy de overvloedige Ryft te verkoopen, en verbieden voortaan, meer Masloy voor de Compagnie in te koopen, en naeu opsigt over 't affchryven van 't geweer te nemen.

In 't jaar 1690. den 30 Januari, belasten zy by den eysch de restanten van ider forteering te voegen, en in 't jaar 1691. den 2 Febr. dat hy verdagt zyn moest, by 't eyschen van Ammunitie van Oorlog het getal, en de Calibre van 't Metaal als Yfer Kanon, en zo mede lang scherp, in deze Landvoogdye in wesen zynde, met extensie of dat Kanon recht, of kloks-wyse geboord is, 'er by te voegen.

In 't jaar 1692. den 14 Februari, ordonneerden zy Vaderlandfche Koopmanschappen in swaar geld tot ligt geld te redresseeren.

Den 24 dito belasten zy onbruykbaar geweer te verkoopen, by de oude prys der Kleeden te blyven, en de gewigten tegen de slapers jaarlyks te pylon.

In 't jaar 1693. 13 Jan. beveelen zy Pennisten, van Batavia komende, tot de openvallende bedieningen, met hnn Employ overeen komende, voor alle minderen te helpen; dog zoo zy 'er onbequaam toe zyn, dat dan in de Brieven te melden; eyschende by schryvens van den 28 Februari, jaarlyks Loeri's en Catoewa's; en beveelende den 2 April 't nieu Gewigt tot Leggers te houden.

Ook belasten zy in die laatste Brief, de kleeden op reekening van maandgelden tegen 50 per Cento te veritrekken.

In een Brief van den 10 Maart 1693. ordonneeren zy, Ryftmaten van 80 en 40 pond te maken; en de vleesch-vaten tegen 400, en de spek-vaten tegen 280 pond, zonder eenige leccagies op te brengen, daar byvoegende, hoe zy met de onkosten op de Koopmanschappen vallende, hadden te handelen, te weten, die by inboeking der aankomende facturen wel op een byzondere reekening aan te halen; dog ook ten eersten by de naaftvolgende post weder pro rato te distribueren, en op de reekening der Koopmanschappen, daar zodanige ongelden afgefallen zyn, te brengen. Ook moesten by de afgaande Facturen, op ider Koopmanschap des zelfs ongelden en lasten gebragt; en jaarlyks de generaale Eyschen dubbeld overgefonden,

II. Deel.

en ook aangehaald werden in de brieven, hoe veel Contanten, lasten Ryft, Soldaaten tot Recrutes, en Ambagtsgefellen men quam te vorderen. Zy belastten ook de geslotene Weesboeken jaarlyks over te zenden; de Kleeden tegen 70 per Cento advance te veritrekken, of te verkoopen.

In 't jaar 1694. den 23 Februari, zonden zy een nieuwe Prys-Courant over, verboden geen gebrokens in de boeken te gebruyken, en een Stel metaal Gewigt na Baravia te zenden.

In 't jaar 1695. den 22 Januari, gaven zy last de gereedschappen, die gerepareerd dienden, agter den jaarlykfen Eysch te stellen; de Negotie-boeken onder ultimo Augustus te sluyten, dezelve in Rade te resumeeren, het te kort komende op de Reekening, der Administrateurs te stellen; de Geldkisten in presentie van de Scheeps-Overheden, en twee Gecommitteerden te openen, en dat hy de spek-vaten tegen 320, en de boter-vaten, tegen 340 ponden had te verantwoorden, ook moesten de Administrateurs, volgens schryven van den 23 February 1695. de vleesch- spek- en boter-vaten, zo als zy quamen, in dat zelve gewigt (alzo zy die 10 pond minder als op Batavia verantwoorden) en zonder die op te vullen aannemen, ten ware eenig vat qualyk geconditioneerd, of merkelyk kleender was, dat dan ter presentie van twee Gecommitteerden geopend, en nagewogen zynde, zo moest het te kort gekomene op extraordinaris lekkagie afgeschreven, of anders vergoed werden door die gene, die schuld had, moerende ook die verklaring na Batavia gefonden werden. Onverkoopbare kleeden moest hy maar te rug zenden, en de overwigten der Nagelen de E. Maatschappy goed doen; de Ryft à 50 per Cento, en niet minder advance, volgens schryvens van de 2 Maart verkoopen, staande den invoer van grove Boetonse Kleeden toe, dog schreven de Swavel-aarde voortaan af. Den 22 Februari dezes jaars gebieden zy dat de Negotie-boeken tydig moesten klaar welen, en dat men haar jaarlyks een Notitie van de Schepen, en Vaartuygen toefenden moest.

In 't jaar 1696. den 1. Maart belasten zy wegens de Overwigten der Nagelen, dat ider der Opperhoofden, die ze getrokken had, die aan de Compagnie weer uytkeeren, en goed doen, en ook t' elkens die Overwigten by de Brieven moesten bekend gemaakt werden. Zy ordonneerden toen ook alle oude onbequame Gereedschappen af te schryven, eyschende reden, waarom aan *Rooselaar* maar 2½ per Cento op Yfer,

P p

&c.

&c., en den Opperkoopman *Stul*, 4 per Cento, op 't Yfer, 5 op Spykers, en 3 op Koper, Staal, enz. goed gedaan is. Zy wilden, dat hy 't Specificatie-boek alle 6 maanden Confronteren, en de Negocie-boeken den 20 September gereed hebben zoude. Stonden ook toe, dat Javaanfche Celebifche, Boeronfche, en andere grote Kleeden, en alle Chineefche kramery, mogten werden ingevoerd. Zullende ook Zyde Chineefche Stoffe herwaards zenden, indien zy die met voordeel verkoopen konden, en quamen te eysfchen.

Ordonnerende toen ook, dat alle vaten in India aldus moesten gemaakt werden:

1 Legger tot	-	400 kan.
$\frac{1}{2}$ dito	-	200
1 Aam tot	-	100
$\frac{1}{2}$ dito	-	50

Onverminderd de gestelde Ordres op 't geen den Administrateurs voor lekkagie op de natte waaren valideeren mag.

Zy wilden ook eenerley Gewigt in de Factuuren en Boeken gebruykt, ook de Scheepkens, en minder Vaartuygen, op 't Comptoir Generaal afgetchreven, en half randfoen vleefch, en spek, en half kostgeld (volgensfchryvens van den 9. Januari 1696.) aan 't volk verftrekt hebben.

In de Negocie-boeken Ordonneeren zy 1697. den 17 Januari ook voorjarige lasten en winften, by een reekening 'er af, op te stellen.

In 't jaar 1695. 15 Juli, stelden de Heeren in 't Vaderland die straf ontrent 't niet tydig klaar zyn met de Negocie-boeken, dat men zo eenen buyten quahteyt en Gagie na Batavia zal opfenden.

Den 24 Februari 1697. Ordonneerden zy by by de laatste advifen 't getal der geeyschte Soldaten aan te haalen; wegens leccagie der afgeschrevene Onderwigten op de Negocie-Pakhuyfen onder ultimo Augustus 1696.; te weten, 5 per Cento op 't Zout, Ryft, Padi, en Tarw 3 $\frac{1}{2}$ op de Spykers, en 3 op 't Yfer, Staal en Koper; zeyden haar Edelheden, dat zy dat voor die reyze paffceeren, doch voortaan zoo groote lekkagien op Ryft, Staal en Koper niet meer zouden toeflaan, alzo dat van 't yfer wat anders was, om dat het verroefcen kon. Zy eyschten ook bericht over de 2500 Ryxd. in Goude Coebangs van den Boekhouder op 't Schip *Hobree*, *Pieter Ras*, in 't jaar 1696. in Zee gevallen, en door hem uytgekeerd.

Ordonneeren ook de Nagelen en andre Waaren aan de Scheeps-Opperhoofden met een ruymen uytflag toe te wegen, mits in gedagten houdende, dat de Dienaars op Batavia gewoon zyn ten minften een $\frac{1}{2}$ per Cento in- en uyt-

slag te geven. Stonden ook toe, Ryft hier onbepaald, zoo veel men wilde, aan te brengen. Den 20 November des zelve jaars verboden zy eenige Wiffels, dan op Batavia, te trekken. Ook mogten voortaan geen Defecten in Pakken, Kaffen of Kisten, afgeschreeven werden, dan als 'er by Atteftatie bleek, dat die ongefchonden bevonden waren dat dan ook by zoo een overgefonden Atteftatie, en 't pakbriefje daar nevens, blyken moest. Den 5 Februari, 12 en 17 November 1697. fchreven zy dat de Administrateurs de Pot Bengaalfche Boter tegen 120 verantwoordten, en de dagelyfche Artillery-Goederen moesten afschryven.

In 't jaar 1699. den 27 Februari, Ordonneerden zy, dat hy ontrent de verklaringen wegens eenige lekkagien, en defecten in de Pakhuysen, en wegens 't afschryven van alle over en onderwigten, zig gedragen moest aan een herwaards gezondene Extract-Resolutie van den 14 April en 30 September 1698. Stonden maar 1 per Cento leccagie op Ryft, die te land quam, toe. En, by fchryvens van den 25 Februari na Banda, bevelen zy de Negocie-boeken, zoo ze nog niet klaar mogten zyn, met de volgende eerte fcheepen te zenden. Verbieden eenige Equipagie-goederen aan Europeers te verftrekken, en ook geen onbchoorlyke verftrekkingen te doen.

Den 29 December des zelve jaars ordonneerden zy in de Cognofcementen te zetten, dat de Nagelen met $\frac{1}{2}$ per Cento hier uytgeleverd, en met den evenaar in 't huysje gewogen zyn, als mede zulks in de Facturen uyt te drukken.

In 't jaar 1700. den 9 Febr. gebieden zy de fcheeps-vertrekkingen op de Scheeps-Soldyten op te brengen, en op de Onkost-reekening te noteeren.

In 't jaar 1701. den 27 Jan. ordonneeren zy de Ryft in 't Pakhuys alleen te meten, en in Sakken derwaards te dragen; als mede den 5 Februari, dat men alle onverkoopbare Kleeden by venditie verkoopen zou; en den 23 Juni 1700. Ordonneerde men ook uyt 't Vaderland eerst het oud, en daar na 't nieuw Vleefch, en Spek, te gebruyken.

Den 17 Februari 1702. en 1703. 29 Juni, en 22 Jan. 1704. Ordonneerden zy weder een egale Prys-Courant om de Ooft; als mede dat by het te kort komende een half per Cento advance daarenboven voldaan moest werden; verbiedende 1704. den 22 Januari geen particuliere Arak met Compagnies bodems te brengen.

Uyt al deze nadere bevelen, aan de Watal
respective Administrateurs hier, en el-
ders; verder
tot dit

Ampt behoord. ders, door haar Edelheden van tyd tot tyd by de vorige, in hare Instructie gemeld; gegeven, blykt klaar genoeg, wat tot zyn bediening al behoorende, en dat zy de swaarste in de gansche Landvoogdy is, behalven dat hy dan nog als President van de Weeskamer, en als het tweede Lid in 3. Raadsvergaderingen, zittinge heeft.

En zyn Inkommen. Wegens het waarnemen nu van deze bediening trekt hy van de E. Maatschappij (gelyk wy bevorens aangehaald hebben) 80 gl. 's maands by zyn eerste, en 100 gl. by zyn tweede verband, zonder meer op die bediening te mogen genieten. Hy plagt ook twee Ryxd. 's maands voor een jongen te hebben, dog dat is in 't jaar 1658. al afgeschafft.

Zyn kostgeld ter maand is 10½ Ryxd., ook trekt hy 14 kannen Wyn ter maand, en 150 ponden Hollandische Boter jaarlyks. Keersfen, en Lamp-Olie was hem 't nodige tot gebruyk, dog zedert 't jaar 1706. maar 1 kan Olyven-Olie ter maand, daar hy 'er te voren 2 trok, toegestaan.

Behalven deze voordeelen wint hy ook veel op de lekkagien, die hem op alles werden goedgedaan, als ook op de particuliere Arak, die hy van de Scheeps-vrienden gemeenelyk (hoe sterk dat ook verboden is) tegen een geringe prys inkoop, en weer zeer dier doet uytventen door deze en gene, of wel op een andre wyse weet te verhandelen.

De Overwigt der Nagelen was in oude tyden mede een groote post, die nu aan de E. Maatschappij wel moet goed gedaan werden, dog nu trekt hy nog een pond voor ider sak af, die geen half pond weegt, en ider een kan wel denken, hoe zulks, vooral, als de Landvoogd, en hy, malkanderen verstaan, zeer gemakkelyk kan geschikt werden, dat de Compagnie wel iets, maar zy 't meeste krygen. Van alles, dat hy onder zyne verantwoording heeft, schiet 'er rykelyk voor hem over.

De Geschenken der inlanders, 't verkoopen van zyne Steim, in 't vergeven van Ampten, als mede in saaken van 't Gerechte, dat niemand hem licht bewyfen kan, hoewel alles metter tyd uytlect, ook 't verkoopen van de Pakken, affonderlyk aan de Chineesen, als mede 't verkoopen van Ryft op de buytenplaatfen, 't uytsetten van Geld en Kleeden op de Nagelen, en 100 andre dingen, maken de allerbeste dog de verborgen Inkomsten van den Opperkoopman uyt, behalven dat hy ook een schoone Wooning in 't Casteel heeft; hoewel hy gemeenelyk daar buyten huysvest. Hy heeft onder hem een Dispensier, om de waaren van 't Dispens, en een Pakhuys-meeft, om die van 't Pakhuys te verftrekken, of te behandelen onder zyn Opper-toefigt, en by verantwoording aan hem.

fier, om de waaren van 't Dispens, en een Pakhuys-meeft, om die van 't Pakhuys te verftrekken, of te behandelen onder zyn Opper-toefigt, en by verantwoording aan hem.

Van den CAPITEYN.

De naafte in rang aan den Opperkoopman is de Capiteyn, die 't Hoofd der Militie van deze gansche Landvoogdy, en een vast of het derde Lid in de drie aansienelykste Vergaderingen is.

Zyn Post is op de Militie en de Wapen-kamer van 't Casteel Victoria, waar in hy een fraje Wooning heeft, wel te letten, en die wel te oefenen, toe te zien, dat de Soldaaten wel gekleed worden, en dat de Winkelier, en andre, niet te veel op hen schaccheren. Ten dien eynde moet hy ook, volgens ordre al in 't jaar 1668. den 14 Februari gegeven, tweemaal 's jaars de Posten op alle de Buyten-Comptoiren visiteeren, om te zien, of de Wapenen daar wel gesteld zyn, en of alle de Militairen aldaar hunnen pligt wel waarnemen, en om te verhinderen, dat zy door de schaccheryen der Opperhoofden, Chineesen, of andre, niet uytgemergeld, en te versorgen, dat zy ordentelyk van het hunne gekleed werden. Ook ordonneerden haar Edelheden den 27 Januari 1701. om alle verloste Soldaten met hun volle geweer over te zenden.

Het gesag van een Capiteyn is hier, als hy met den Landvoogd in een goed verstand leefd, zeer groot, dog zo hy zig tegens hem aankanten wil, is het kleen, alzo die hem den voet overal dwars zetten kan.

De Ordre, en Gewoonte, brengt wel mede, dat de Landvoogd buyten toestemming van den Capiteyn geen Soldaat tot Corporaal vorderen mag, maar wil hy rust, en voordeel hebben, zoo is best, dat hy alles met goevinden van den Landvoogd doet, en dan zal 't hem in alles voor de wind gaan.

Hy neemt geen Wagt in 't Casteel waar, maar hy haalt het woord alle avond van den Landvoogd, en geeft dat aan de Lieutenant, of Vaandrig, die, schoon zy buyten 't Casteel woenen, daar binnen egter een kamer hebben, daar zy ider, of een van beiden, om den anderen nacht de Wagt waarnemen, doende aan hem alle morgen rapport, gelyk hy dan weer aan den Landvoogd.

Het Inkomen van den Capiteyn is, even eens, als dat van den Opperkoopman, Des zelfs Inkommen.

man, 80 guld. ter maand by zyn eerste, en 100 by zyn tweede Verband. Zyn kostgeld is ook het zelve; ook krygt hy 7 kannen wyn ter maand, maar zyne beste voordeelen bestaan in blinde Posten, die, zo hy met de Landvoogd wel staat, goed, dog anders dood, en niets weerdig zyn. Ook wint hy merkelyk met geld door de Sergeanten en Corporaals, die op de Buyten-Comptoiren leggen, uyt te doen zetten, of Arak, enz. voor hem te doen verkoopen, voor al op plaatsén, daar zulke Sergeanten Hoofden zyn. Hy plagt ook twee kannen Olyven Olie te trekken, dog zederd 't jaar 1706. is dat op 1 kan ter maand verminderd.

Ook is de Capiteyn Buyten-Regent van het Sieken-huys, en dierhalven zyn Post ook om te letten, dat de Sieken van den Hospitalier wel behandeld worden. Waar nevens hy nu ook President van kleene en huwelykfe Saaken is.

Van de PREDIKANTEN.

Van de Predikanten. Na den Capiteyn volgen de Heeren Predikanten in rang, dog van dezelve zullen wy ter plaatse, daar wy van den Godsdienst spreken, handelen.

Van de OPPERHOOFDEN, van HITOE, en HONIMO A.

Van de Opperhoofden van Hitoe en Honimoa. Na de Predikanten volgen de Opperhoofden van Hitoe, en Honimoa, als de eerste Kooplieden, en die by ons in opsigt van hun Character, Magt, Ampt, en Inkomsten, reeds wydloopig genoeg onder die Comptoiren zelf beschreven zyn, by welke wy toen ook breed genoeg van de Opperhoofden van Oma, en Larike (die in rang na den Fiscaal, en na een Licutenant, volgen) gesproken hebben; maar die wy hier onderhen zullen laten schuylen, om dat wy buyten't reeds gelegde onder die Comptoiren nu nog verscheide Saaken, hen allen rakende, by 't voorstellen van hunne Instructien, en by de naderhand gegevene bevelen van haar Edelheden, zullen moeten melden.

Nader Ordre voor de Kooplieden, en mindere Commandanten, op de Buyten-Comptoiren, en Redouten binnen deze Provintie, waar na hun dezelve in

hare respective *Functien*, zullen hebben te *Reguleeren*.

„ **A**Lzoo wy bemerkte, en onder- Instructie
„ vonden hebben, hoe d'Orders voor de
„ van ouds door onze Heeren Voorzaa- Opper-
„ ten ingesteld, tot een Reglement van Hoof-
„ de Kooplieden, en mindere Comman- den der
„ danten der afgelege Comptoiren, Re- Buyten-
„ douten, &c. by verwisseling van de Comptoiren.
„ zelve bedieningen door eenige afgaan-
„ de aan hunne vervangers niet en zyn
„ overgeleverd, en alzulks na *preci-*
„ *sitelyt* van dien niet *geobserveerd* gewor-
„ den, hoewel de Saaken ten *principa-*
„ len daar inne vervat, met onze *Suc-*
„ *cessive Brieven*, als mondelinge bevelen,
„ erinnerd, en levendig gehouden zyn,
„ maar waar op met verloop des tyds
„ *exceptie* en *ignorantie* zoude kunnen
„ werden gemaakt, ofte *gepretendeerd*,
„ zo hebben wy noodig geagt, en goed-
„ gevonden, niet alleen de voorz. *Or-*
„ *dres* t'onser *Secretarye* weder te doen
„ opsoeken, mitsgaders daar uyt te doen
„ *extrabeeren* al het geen waar inne de
„ tyd gene kennelyke veranderinge
„ heeft toegebracht, maar ook sommige
„ saaken in dezelve wydloopig aange-
„ haald, als mede eenige andere *speciali-*
„ *teyten* te begrypen in een kort *sommier*
„ van *nader Ordre*, by *forme* van *In-*
„ *structie* hier agter volgende, welk een
„ en ander, te weten, voor zoo veel
„ deze niet en *contrarieert* de vorige,
„ wy verstaan en *Ordneren*, dat de
„ *respective Kooplieden*, en *mindere Ge-*
„ *sag-hebbbers* voorz., in allen deelen
„ zullen hebben te agtervolgen, en in
„ goede agt te nemen, versorgende daar
„ benevens, dat het gene de *Militie*
„ *Concerneerd*, by hunne onderhoorige
„ *Sergeanten*, &c. insgelyks nageko-
„ men, en *promptelyk geobserveerd* wer-
„ de.
„ Beginnende dan met de handelinge
„ der *Garioffel-Nagelen*, welke de
„ *E. Compagnie* volgens oude *Contrac-*
„ *ten*, met de *Landzaten* gemaakt,
„ mits betalende 70 *ligte Realen*, ofte
„ 50 *Ryxd. per Babaar*, van 550 pond
„ *Hollands Gewigt*, alleen zyn toeko-
„ mende, zeggen wy, dat den ontfang
„ van dien geschieden moet, zoo dra
„ t'elkens den Oegst gedaan, ofte een
„ goede *party* geint, en dezelve ge-
„ droogd is, om, zo veel mogelyk, te
„ *prævenieren*, dat de Inlanders die in
„ *betalinge* van *schuld*, of op eenige an-
„ dere *quade wyse*, hun niet komen quyt
„ te maaken, waar toe sommigen de
„ nood, by lang ophouden, zoude kon-
„ nen

„ nen perffen , ofte immers aanleidin-
„ ge geven.

„ De voorfz. *Nagelen* dan moeten
„ *droog*, en *fuyver*, ontfangen werden,
„ de *droogte* daar in beftaande, dat men
„ ze met de *nagel door-knippen*, ofte in
„ 't *drukken met de vinger breeken* kan,
„ anderfints dat ze in 't *overftorten*
„ *rammelen*, ende de *fuyverheid*, dat 'er
„ geen *steelen* aan zyn, nog *ſand*, of
„ *wuyligheid* onder gevonden werd, dog
„ de *Capelletten* aan veele der zelve nog
„ valt itaande, moet men gedogen, om
„ dat die ten eerften niet wel konnen
„ afgenomen werden, maar met der
„ tyd in 't leggen van zelfs nedervallen,
„ en in ſtof veranderen, ook geen wig,
„ ofte immers niet, dat naam verdiend,
„ aanbrenge. *Moernagels*, nog *wil-*
„ *de Nagelen*, mogen niet onder de le-
„ verantie vermengd zyn, vermits in
„ beide gene *ſpeceryagtigheid* is, wefende
„ de *laaſſgemelde* ook grooter en *blee-*
„ *ker*, als de *regte*, en dierhalven wel
„ te kennen.

„ Het goede gebruyk in den ontfang,
„ dat men namelyk de hand in de zak-
„ ken ſteekt, betaalt, en befiet, of aan
„ de *Nagelen* geen gebrek is, heeft eer-
„ tyds altenkens een *quade gewoonte* in
„ gebragt, in diervoegen, dat de *We-*
„ *ger*, die 't *Gewigt* op, en affet, zynde
„ gemeenlyk een *Boffchieter*, de hand
„ vol *Nagelen*, die hy ten dien eynde
„ uyt elke ſak nam, niet weder daar in,
„ maar op de vloer neder wierp, en na-
„ derhand opvegende, zulks tot een
„ verval kreeg, welke onbehoorlyk-
„ heid zedert door den Ed. Heer *Cornelis*
„ *Speelman*, als *Superintendent*, en
„ *Commiſſaris*, in den Jare 1667. afge-
„ ſchaft, en ſcherpelyk verboden zynde,
„ zouden wy het daar by wel konnen
„ laten, alzoo zulks by onze *Regeringe*
„ niet vernomen is, ofte werd; egter
„ agten nodig 't zelve hier te *Noteren*,
„ ten eynde in 't toekomende die, of
„ diergelyke aanſtootelykheid niet we-
„ der op de baan kome.

„ Op de *taira*, die men voor de *fak-*
„ *ken* (zynde *kust* of *Bengaals Leyldoek*)
„ pleeg af te trekken, heeft welgemel-
„ de Heer *Commiſſaris* in den jare 1667.
„ mede aangetekend, hoe ider der zelve,
„ naeulyks een *half pond* bevonden zyn-
„ de te haelen, by *proviſie*, en om niet
„ te kort te komen, doenmaals wierd
„ toegeſtaan (volgens het oude gebruyk)
„ een *pond* voor elke *Sak* van 't *Gewigt*
„ te mogen aftrekken, mits dat daar
„ mede geheel genen uytſlag wierde
„ genomen, ende zoo zedert van *Bata-*

„ *via* geen naeuwer *reſtrictie* hier op
„ gekomen is, zal een ider zorg heb-
„ ben te dragen, dat voor al deze *Ci-*
„ *vile* bepalinge niet te buyten werde
„ getreden.

„ Den Ed. Heere *Superintendent*, *Ar-*
„ *nold de Vlaming*, van *Outsboorn*, L.
„ M. heeft by *Ordre*, voor de *Kooplie-*
„ *den*, *reſiderende* op de afgelegen *Comp-*
„ *toiven* in dato *primo November*, 1648.
„ *Item* de *Hooge Regceringe* van *India* tot
„ *Batavia pr. Inſtructie* op ons als haar
„ Ed. *Expres Commiſſaris*, in dato 15
„ *February* 1672. *gepaſſeerd*, wel *expres-*
„ *ſelyk* bevolen, dat allerwegen, daar
„ *leverantie* van *Nagelen* valt, de *Admi-*
„ *niſtrateurs* verpligt zullen blyven, van
„ den ontfang behoorlyke *Notitie* of
„ *Specificatie* in een *apart Boekjen* te hou-
„ den, gelyk wy ook een ider van hun
„ hier af gewaarſchoud hebben, waar
„ by wy nu nog ten overvloede voegen,
„ dat het zelve *Boekjen originelyk*, zon-
„ der eenige veranderinge, by den *Ont-*
„ *ſanger* geteckend, nevens die van de
„ *Negotie*, jaarlyks, ofte zoo dikwils,
„ als het de *Gouverneur* komt te eys-
„ ſchen, zal werden over gefonden,
„ en beſtaat de *Specificatie* in het uyt-
„ drukken, eerſt by welke *Negery* ver-
„ volgens geleverd werd; ten 2, van el-
„ ke *leveranſiers naam*, ten 3, hoe veel
„ hy *gewogen* heeft, en ten 4, wat zulks
„ bedraagt in *Gelde*, volgens de *Lyſt*,
„ die altooos *Net* en *Correct* voor de
„ hand hangen moet.

„ Maar en zal geen de minſte ont-
„ fang van *Nagelen* mogen geſchieden,
„ dan in *preſentie* van den *Orangkay* der
„ *Negery*, die weegt, ofte wiens beurt
„ het zyn zal om *Waag-Meeſter* te we-
„ ſen; *Item* ook den *Inlands-Schryver*,
„ by haar lieden zelfs te kieſen, welke
„ hunne aanteekeninge na gedane *le-*
„ *verantie*, zy *Schryvers*, zoo wel, als
„ de *Kooplieden* de hare, ſchuldig zyn
„ aan den *Gouverneur* over te leveren.

„ De *Weger* en zal niet vermogen
„ het *Gewigt*, dat op de ſchaal ſtaat, te
„ laten afnemen, ten zy hy alvorens de
„ *quantiteyt* in de *Maleyſe* tale duydelyk
„ hebbe opgeroepen, mitsgaders na dat
„ zulks door den *Waag-meeſter*, en andere
„ daar by ſtaande, beſcheidentlyk ge-
„ zien, en opgeteld is, gelyk dan ook
„ gene *betalinge* aan den *Leverancier* zal
„ mogen geſchieden, als in tegenwoor-
„ digheid van den meergemelden *Waag-*
„ *Meeſter*, en *Schryver*; dit alles, ten
„ eynde de *Gemeynte* haar geruſt, en
„ verzekerd mag houden, dat zy het
„ haare oprechtelyk genieten, waar aar

„ voor de gemeene ruste ten hoogsten
„ gelegen is, zulks dan ook de Over-
„ treders van dien, in gelyken graad
„ (dat is ten hoogsten) te straffen
„ zyn.

„ De *Nagelen*, dan aldus ontfangen
„ zynde, zullen niet mogen gestort
„ werden, dan op drooge en schoone
„ plaatsen, daar gene de minste vogtig-
„ tigheid kan by komen, versorgende,
„ tot meerder verzekeringe van dien, de
„ vloeren en wanden, met planken of-
„ te andere bequame middelen, ende
„ wanneer de afleveringe te geschieden
„ staat, zullen de Scheeps-Overheden,
„ namentlyk *Schipper* en *Boekhouder*, of-
„ te *Onderkoopman*, onsent wegen, *ge-
„ injungeerd* werden, om dezelve aldaar
„ voor en onder 't wegen te gaan be-
„ sien, en te betasten, of ze droog en
„ zuiver zyn, ten eynde zy naderhand
„ gene *exceptien* hebben in te brengen,
„ zoo aan de uytleveringe tot *Batavia*
„ iets quame te haperen, gelyk wel
„ gebeurd is.

„ Het *Barot- of Sesjens-geld*, de *respe-
„ ctive Inlandse Overheid Competerende*, à
„ 5 *Ryxd. pr.* bahaar van 550 pond *Ga-
„ rrioffel-Nagelen*, zal voortaan niet aan
„ de *Kooplieden* zelfs uytgedeeft wor-
„ den, namentlyk voor - af aan den
„ *Marinjo* 10 van het geheel, om dat
„ dezelve in den gemeenen dienst veel
„ moeyte boven anderen heeft: ende het
„ *vesterende* in drie *parten*; waar af de
„ *Hoofd-Orangkay twee*, en de *Kapala*
„ *Soas*, (*Hoofden der buurten*) te famen
„ *een* zullen trekken.

„ Ende alzo de aanplantinge van *jon-
„ ge Nagel-boomen* voor cenige jaren ver-
„ leden gedaan, nu meer en meer tot
„ hare volwassenheid begint te kom-
„ men, en vruchten te dragen, die
„ *successive* grooter *quantiteit* itaan uyt
„ te leveren, als de *E. Comp.* vertieren
„ kan, en misschien de *Amboinesen* mag-
„ tig zullen wesen by tyds, alcerse ryp
„ ofte tot *polongs* werden, in te oegsten,
„ zo zal de *ordinaire visite*, omtrent de
„ *Culture* der zelve, voor eerst wel
„ mogen gestaakt blyven, intrekkende
„ over zulks het maandelykse loon, daar
„ toe gesteld: egter zullen de *Kooplie-
„ den* in den oegst, zoo veel mogelyk,
„ toefien, en door de *Sergeanten*, of
„ andere bequame *personen*, laten agt-
„ slaan, dat, als gesegt is, de *Nagelen*
„ niet tot *polongs* schieten, als waar o-
„ ver dezelve in de *boete* daar toe staan-
„ de, zullen vervallen, en de aanwy-
„ ser, ofte uytvinder, het *derde part* daar
„ afgenieten, by aldien zulks door ver-

„ waarlofinge ontstaan is, want het
„ ook wel gebeurd, dat zommige wei-
„ nige *Nagelen* aan zekere uysterste top-
„ jens der takken niet konnen bereykt
„ worden, waar door de zelve dan tot
„ volle rypheid komen, en afvallen, 't
„ geen men zoo voor geen eygentlyk
„ verfuym kan aansien.

„ Onder de insigten, waaromme zo
„ veel *Redouten* op de *Buyten-plaatsen*
„ zyn gebouwd, en de *Posten* aldaar nog
„ *Continueeren*, en is niet de minste van
„ des te beter een wakend oog te heb-
„ ben tegen allerhande soorte van *lor-
„ rendrajery*, ofte vervremdinge van
„ *Welgemelte Compagnies* dieerbare *Spece-
„ rye-vrucht*; zulks moet het dan van
„ ider *Residents* pligt in zyn *district* we-
„ zen, zo wel als den *Fiscaal*, scherpe
„ toefigt na uysterste vermogen te hou-
„ den, en doen houden, op alle beden-
„ kelyke *morfferyen* onder de *Inlanderen*,
„ ontrent het *vervreemden* van de voorz.
„ *Nagelen*; zynde geensins te vertrou-
„ wen de *Vaartuygen*, die daar el-
„ ders ten anker loopen, 't zy uytvoor-
„ gewende nood van quaad weder,
„ drink-water te halen, &c. nog ook
„ zodanige ingesetenen, welke zelfs
„ met onzen *Passe*, en *licentie*, na de
„ *Buyten-Comptoiren* vertrekken, om
„ hunnen *geoorlofd* *Handel* te dryven,
„ want de ervarenheid meer als te veel
„ geleerd heeft, dat zommige hant niet
„ ontsien het uytvoeren van gemeene
„ *Nagelen*, en ook dito *Moer-Nagelen*,
„ op haare eigen Ruine, ja tegen Galg
„ of Keten aan, te wagen, invoegen
„ dan voorz. vaartuygen op vertrek, en
„ zo dikwils men dezelve ten anker
„ vind leggen, zullen moeten werden
„ *gevisiteerd*, mits niemand onder *pre-
„ text* van dien eenige overlact aan
„ doende, ende op dat hier inne door
„ een ider te meer *gevigileerd* werde,
„ hebben wy by *publicque Notificatie* on-
„ der dato 9 *November* verleeden, zoo
„ in het *Neederduitsch*, als *Maleyts*, af-
„ gekondigd een *capitale Premie* voor
„ de geen, die eenige *lorrendrayers* ont-
„ dekt, ofte agterhaald, naamelyk, van
„ de Gemeente, de *helft* uyt de geheele
„ *Condemnatie*, welken zoodanigen
„ *dieffen Handelaar* tot laste staat te be-
„ vallen, waar by wy nog toefegginge
„ doen, den *uytvinder* voornoemd na
„ zyne bequaamheid te zullen *advancee-
„ ren*, zo de *quantiteit* der *ontduyfterde*
„ *Nagelen* iets naamwaardig is.

„ Ingevalle dan eenig *Vaartuyg*, 't
„ zy *Chaloep*, *Tsjampan*, of *Orembaey*,
„ zodanige *Nagelen*, ofte ook wel
„ *Nooten*, of *Foeli*, inhebbende, elders
„ op

„ op gedaan werd , zullen , de *Ana-*
 „ *chodas* , nevens nog 3 à 4 van 't an-
 „ dere volk daar op befcheiden , aange-
 „ houden , oftè na de veelheid van 't
 „ Gewigt in hegtenisse gesteld , de *spe-*
 „ *ceryen* , en verdere Goederen onder
 „ *Inventaris* , in goede bewaringe ge-
 „ nomen , mitsgaders het Vaartuyg aan
 „ de wal gehaald werden ; doende daar
 „ van op het spoedigste *advertentie* her-
 „ waarts , oftè aan 't naaste *Comptoir* ,
 „ omme verder *Ordre* af te *wagten*.

N E G O T I E.

„ De *Kooplieden* op de voorfz. *Comp-*
 „ *toiren* (gelyk hare *qualiteyts* naam die
 „ pligt mede brengt) zullen , zo wel
 „ als de *Opperkoopman* , en *Winkelier* de-
 „ zes *Casteels* , nauwkeurig hebben te
 „ letten , hoedanige *Kleeden* , en andere
 „ *Koopmanschappen* , op hunne *Residen-*
 „ *tie-plaatsen* respe. meest begeerd , en
 „ getrokken zyn , omme daar na hare
 „ *eyfden* te *formeren* , en alzo de *E.*
 „ *Compagnie* by vertier van dien het
 „ meeste voordeel aan te brengen , waar
 „ toe een ider op het beste *vigileren* , en
 „ toonen moet , een neerstige en trou-
 „ we Dienaar van zyne *Betaals-Heeren*
 „ en *Meefters* te wien : Sendende bo-
 „ ven deze jaarliks nevens de afgefloote-
 „ ne Boeken aan den *Gouverneur* een
 „ *Notitie* , houdende *cerftelyk* , wat *Klee-*
 „ *den* dat voorgaande jaar van de ge-
 „ trokkene daar *meest ontbroken* hebben.
 „ 2. Welke *niet* , oftè *fehbaars* , begeerd
 „ zyn geweest , en uyt *wat oorfake* , 't
 „ zy *dierte* , *fhegtheid* , of *andere reden*.
 „ En ten 3. *hoedanige* *gepermitteerde* *fhmal-*
 „ *le Koopmanschappen* de *Ghineefche* *Inge-*
 „ *fetenen* alhier , met onze *passè* daar
 „ ten handel verfhynende , aanbren-
 „ gen , waar door *Compagnies Kleeden* dikwils
 „ agter de hand blyven leggen.

„ Alle *maanden* , de eerste beginnende
 „ na de komfte der *Secours-fchepen* van
 „ *Batavia* , zal eenider zyn *Eyfeb* van de
 „ *Koopmanschappen* voorfz. *Item* wegens
 „ de *gerequireerde Contanten* , *Vivres* , en
 „ andere dingen , die men gift het *Com-*
 „ *toir* voor dezelve ryd oftè wel langer,
 „ te zullen benoodigt zyn , opstellen ,
 „ en aanden *Gouverneur* *prefenteeren* , om
 „ dan ten eerste in eene gang , met de
 „ *fehèpen* , of *chialopen* , die de *Nagelen*
 „ afhalen , voldaan te werden , en dat tot
 „ preventie van de *ongemakken* , welke
 „ de *chialopen* by quaad weer in 't hert
 „ van de *Oofter-Moeffon* , *lager wal* , als
 „ andere *inconvenienten* , konnen ontmoe-
 „ ten : maar dewyl by *Confequentie* van
 „ 't bovenftaande noodig is , dat de
 „ *Kooplieden* weten , wat *Goederen* , &c.

„ van *Batavia* nieuw aangebragt , en van
 „ ouds nog by de *Pakbuysen* berustende
 „ zyn , zullen zy jaarlyks na de *Paroffè*
 „ voorfz. , en verkregen oorlof , aan 't
 „ *Cafteel* komen *visse* nemen van de *re-*
 „ *fhpektive Faaktuuren* , en 't *Pakbuys-Boek* ,
 „ om daar op des te bequamer haren *Eyfeb*
 „ te *fondeeren* : by den *geld-cyfeb* moeten
 „ altoos gaan *ledige kiffen* met hare *fhlo-*
 „ *ten* , *Item* tot *Lamp-olie* , en diergely-
 „ ke , de *vaten* daar toe *geprepareerd* , zo
 „ lange dezelve goed zyn , wyl men an-
 „ derfints dikwils verlegen komt te
 „ vallen.

„ Ingevally eenige *Kleeden* , oftè
 „ *Koopmanschappen* , quamen aangebragt
 „ te werden , die byde tegenwoordige
 „ nieuwe *Verkoop-lyft* niet bekend ftaan ,
 „ oftè met de gestelde *fortceering* , en
 „ *prys* , in dezelve uytgedrukt , iets
 „ naamwaardigs bevonden wierden te
 „ *differeeren* , 't zy in *fhynthe* , oftè *fhlegt-*
 „ *heid* , zulks zal den *Gouverneur* *gead-*
 „ *visferd* , en zyn *E. Ordre* op dat ge-
 „ geval afgewagt werden.

„ Alle *foorten* van *Kleeden* , fchoon een
 „ en dezelve naam dragende , zoo daar
 „ *different* in de *Verkoop* is , moeten by 't
 „ *Groot- of fchuld-boek* ider een *aparte*
 „ *Reckeninge* hebben , tot voorkomin-
 „ ge van *abusen* , en *Morfferyen* , als by
 „ *exempel* , *Guinees-Lywaat* , *Vaderland-*
 „ *fe fortceeringe* , uytcoops tot 5 Ryxd. 't
 „ ps. onderfcheiden van *Guinees Lywaat* ,
 „ *Engelfe Sortceering* tot 3½ Ryxd. uyt-
 „ coops , en zo voords in ander flag
 „ mede , *diftinguerende* zodanige *Lywa-*
 „ *ten* of *Kleeden* nog wyder met korte
 „ bynamen in dezer voegen , als *Moeris*
 „ *Roude* , oftè *gebleekte grove* , of *middel-*
 „ *bare* , *fhyn* , of *heel fhyn* , &c. by al-
 „ dien daar zoo veel foorten van eenen
 „ Naam , en *Coleur* zyn.

„ Eertyds is by den meergemelden
 „ Heer *De Vlaming* geordonneert ge-
 „ weeft , dat allerwegen van den *Ver-*
 „ *koop* , die dagelyks gefchiede , *Notitie*
 „ in een *apart Boekjen* gehouden moet
 „ werden , dog naderhand zulks buy-
 „ ten *Ufantie* geraakt zynde , is 't zelve
 „ vergange Jaar van *Batavia* expreffie-
 „ lyk *gerenoveerd* , en de *Novo* aanbevo-
 „ len , 't welk hier tot Narigt *pr. Me-*
 „ *morie* ftelle , als konnende niet fcha-
 „ den , dat men wete by wien , en
 „ waar , *Compagnies Kleeden* veel , of
 „ weinig , getrokken worden.

„ Eenige fchade de *Kleeden* door
 „ 't *Ongedierte* aankomende , is al by
 „ den zelve Heere *De Vlaming* geor-
 „ donneert , dat de *Kooplieden* , oftè *Ad-*
 „ *miniftrateurs* , daar voor *promptelyk*

„ zouden hebben te *caveren*, als ver-
 „ staande, zulks meer uyt verwaarloo-
 „ sige, dan onvermydelyke *Accidenten*,
 „ moest *resulteren*, ten ware van het
 „ tegendeel van versuym zodanige klare
 „ blyken wierden getoond, die alle
 „ twyffeling van versuym wegnemen,
 „ en *Murtificeeren* konden, waar op dan
 „ te letten staat, versorgende dat de
 „ *pakken en kisten*, ten minsten 16 à 18
 „ duym van de *solder*, verheven staan, en
 „ de voeten der *stellingen* rondom met
 „ *Teer* besmeerd, ofte, by gebrek van
 „ dien, *droog zout* daar om gelegd wer-
 „ de, waar toe ook veel helpt, dat men
 „ de *Pak-kamers*, ofte *Solders*, zo wel
 „ van boven, als beneden, *suiver* en
 „ *schoon* houdt, ende gene van de
 „ voorz. *kisten, kassen*, ofte diergelyke
 „ dingen van *wuuren, bayen*, ofte ander
 „ *licht Hout*, dat de *witte Mieren* zeer
 „ onderhevig is, gemaakt, of tot het
 „ inbrengen van Goederen gebruykt
 „ te werden.

„ Ende gemerkt nu al twee jaren ag-
 „ ter den anderen in 't openen van veel
 „ *gebleekte Lywaten* ervaren is, dat de-
 „ zelve, als te vogtig ingepakt, zeer
 „ gevlekt, en verweert zyn geweest,
 „ zulks dat men nauwelyks raad gewet-
 „ ten heeft, om die buyten schade te
 „ *benificeren*, zo zoude het geen won-
 „ der zyn, dat diergelyke meer wier-
 „ den gevonden, in welk geval dan on-
 „ ze last is, om dezelve herwaards te
 „ zenden, ten einde de *Comptoirs* met
 „ geen onnutte of quade *effecten* be-
 „ waard mogen blyven; behoudende
 „ eenelyk van de slimste en grofste
 „ foort zo veel, als tot *pleyferdoek*, en
 „ diergelyke onvermydelyke onkosten,
 „ ider voor zyn *Distrikt* in een jaar
 „ meind van noden te hebben.

„ *Geene kleeden, pakken, waten, kas-*
 „ *sen*, nog *graanen*, zal men mogen
 „ ontfangen, ofte opleggen, dan in
 „ tegenwoordigheid van den *Boekhou-*
 „ *der*, of *Stierman*, die dezelve aan-
 „ brengt, nevens twee *geloofwaardige*
 „ *Getuygen*, voor de welke aanstonds
 „ zullen *gewisiteerd*, en geopend werden
 „ zodanige *pakken*, die van buyten niet
 „ vast, en na behooren *geconditioneerd*
 „ schynen, mitsgaders ook al het vaat-
 „ werk, en *kassen*, voorz. want na-
 „ derhand wegens het te kort komende
 „ in deze al mede geen vergoedinge zal
 „ geschieden, *except* van het ontbre-
 „ kende in *pakken*, die uytwendig in al-
 „ len deelen haar volkomen eysch heb-
 „ ben gehad, maar inwendig het vol-
 „ le getal niet, 't geen dan ook blyken
 „ moet, by deugdelyke *Attestatie*, in

„ houdende zodanige omstandigheden
 „ en reden van wetenschap, als by de
 „ *Ordre* op het voorz. *subject* kortelyk
 „ gesteld, uytgedrukt staan, welke
 „ verklaringe nevens de *Getuygen* dan
 „ herwaards overgesonden zynde, om-
 „ me hier voor *Gecommitteerden* beëdigd
 „ te werden, zal daar op de ontlatinge
 „ van het minder getal mogen volgen,
 „ namelyk op *pakken*, die (als gezegt)
 „ van buiten rondom hegt en welgesteld,
 „ nog van binnen diefagtig geschonden
 „ waren, die men *pr. Winst* en *Verlies*, sal
 „ afschryven, als geen andere verhaal
 „ hebbende, maar, *Band* en *Zegels* on-
 „ geschonden zynde, blykt, dat eer
 „ een mistellinge by 't inpakken ge-
 „ pleegd is, waar voor de *respectieve*
 „ *Teykenaars* van 't bygevoegde briefken
 „ te verantwoorden hebben, en moet
 „ alzulks dit laatste op 't *Comptoir Am-*
 „ *boina* werden afgez., om 't zelve voor
 „ de *E. Compagnie* wyders te vinden daar
 „ 't behoord.

„ Vermits van de *ongetaxeerde Ammu-*
 „ *nitie*, en andere gereedschappen, niet
 „ min goede reekening moet gehouden
 „ werden, als van de *getaxeerde*, aan-
 „ gesien de *E. Compagnie* 't een zo wel
 „ geld gekost heeft, als 't ander, zoo
 „ zal 't elkens, voort 't *sluyten* der *Boe-*
 „ *ken* jaarlyks *pertinent* opgenomen wer-
 „ den, hoedanige by 't *Comptoir*, ende
 „ *Redouten*, nog *resteren*, en zulks *spe-*
 „ *cifice infereeren* met ondercheid van
 „ goed, en *beschadigd*; *noterende* daar by,
 „ wat in 't vergange jaar afgesleten,
 „ onbruykbaar, ofte elders verbesigd
 „ geworden is.

„ Alle jaren in 't begin van de maand
 „ *December*, of tegens dat de *Secours-*
 „ *schepen* van *Bataria* hier staan te ver-
 „ schynen, zal een ider zyne *Ryft-maa-*
 „ *ten*, eerst de *beele*, en daar na de *min-*
 „ *dere*, herwaards oversenden, om na-
 „ gezien, en de *Novo* door den *Fiscaal*
 „ geykt ofte nieuwe in plaats gestierd
 „ te werden, *op pene* van 12 *Rjxdaald.*
 „ ende by wien men eenige ongeykte
 „ ofte ondeugende Maate, en Gewicht,
 „ komt te vinden, zal strafbaar zyn na 't
 „ belang der zaak.

„ De *menagie* in te doene onkosten,
 „ &c. 't zy uyt de *kasse, stukken Goede-*
 „ *ren*, en *specialyk* (in deze tyd) den
 „ *Ryft*, is meermalen *gerecommandeerd*,
 „ en eens te gelyk bevolen, gelyk by
 „ dezen wederom geschiedt, voorna-
 „ mentlyk ook omtrent het *Buskruyt*,
 „ en andere *Ammunitien*, met onder-
 „ latinge van *Eer-schoten*, op *pene*,
 „ daar toe staande.

„ Geen *Arak* zal van *Compagnies* we-
 „ gen verkogt werden, dan op fchrif-
 „ telyk *Consent* van den *Gouverneur*, al-
 „ zo de *Pagters* daar by grootelyks be-
 „ nadeeld zouden werden, en veel min
 „ mag zulks gefchieden tegen $1\frac{1}{4}$ *Ryxd.*
 „ de kan, dewyl de *Annys-Arak* met de
 „ onkosten van *Fustagien*, *Interesten*, &c.
 „ de *E. Compagnie* zelve omtrent zoo
 „ veel komt te ftaan.

„ Alle 3 maanden moet benevens de
 „ *Reekening* van *Ongelden*, en *Mond-*
 „ *kosten* ook herwaards overgefonden
 „ werden, *Extract* uyt de *Negotie-boe-*
 „ *kjens*, zo veel het *Comptoir Amboina*
 „ aangaat, om zulks tegen de *Boeken*
 „ van dat *Comptoir* te *Confronteeren*.

„ De *Prys-Courant* en *Nagel-Tafel*,
 „ *Item* de korte *Instructie* op het *ontfan-*
 „ *gen* en *openen* van *pakken*, *vaten*, &c.
 „ zullen altoos *correct*, mitfgaders in
 „ *debita forma* voor de hand, en *publycq*
 „ opgehangen, en achtervolgd moeten
 „ werden.

„ Gelyk mede niet mag vergeten
 „ werden, de gemelde *Prys-Courant* of-
 „ te *Verkoop-Lyft* voor aan in 't *Journaal*,
 „ en 't *Alphabet* in 't groot ofte *Schuld-*
 „ *boek*, mitfgaders *Authentique Copyen*
 „ van de *Attestatien*, raakende eenige
 „ befchadigde, bedorve of te kort ko-
 „ mende *Goederen*, agter aan, ten eyn-
 „ de van 't *Journaal*, in te fchryven,
 „ latende een blad fchoon papier tus-
 „ fchen beyde, op verbeurte van 12
 „ *Ryxdalders*. Men zal ook, by het
 „ overdragen van de *Partbyen* in 't *Groot*
 „ *boek*, binnen de *regel* zo veel *exten-*
 „ *doen*, als de plaats toelaat, *item* zul-
 „ len alle de *foorten* van *onkosten* in een
 „ *boek* en niet in *diverfe deelen* werden
 „ ingefchreven, met *distinctie* van *maand*
 „ tot *maand*, agtervolgens de wyfe,
 „ hier aan 't *Hoofd-Comptoir* gebruyke-
 „ lyk, zonder dat elk zyn eygen *mode*,
 „ ofte *maniere* van *specificceeren*, en ver-
 „ delen zal mogen gebruyken, op *pene*
 „ van 6 *Ryxd.* te verbeuren voor elke
 „ maand, by die na desen by de *nieuwe*
 „ *boeken* anders bevonden werd te han-
 „ delen.

„ De *Orgineele Negotie-boekjens*, en *dito*
 „ *specificatie* van *vrye rantfoenen*, *ongel-*
 „ *den*, *ordinaire* en *extraordinaire*, als 't
 „ geen de *fortificatie* raakt, geflooren
 „ onder *ultimo February* jaarlyks, zullen
 „ den 20 *Maart* ten langften, en *ultimo*
 „ *dito* de *Copyen* in *debita forma* moeten
 „ effen en klaar ftaan, op *pene* van voor
 „ ider dag later te verbeuren drie *Ryxd-*
 „ *dalders*. Weshalven om daar inne
 „ II. Deel.

„ niet verhindert te worden; zal de
 „ verftrekkinge aan de *Guarnifoen-bou-*
 „ *ders* een halve maand vroeger, als *or-*
 „ *dinaar*, kunnen gefchieden.

„ Ende moet een ider verdagt we-
 „ zen, dat van alle *Erreuren*, in de *boe-*
 „ *ken gecommiteerd* werdende, het fefde
 „ *part* tot *boete* aan den uytvinder zal
 „ betaald werden.

„ Ook zal na dezen, voor een *per-*
 „ *manente Ordre*, de *respective* *Kooplie-*
 „ *den* dienen moeten, dat alle jaaren on-
 „ der *ultimo Augustus* in *debita forma*
 „ herwaards werden overgefonden, de
 „ *restanten* van alle de *Koopmanschappen*,
 „ *Contanten*, *Vivres*, *Amonitien*, &c.
 „ zo wel *ongetaxeerde*, als *getaxeerde*, op
 „ de *Comptoiren*, en *Redouten*, beruften-
 „ de, omme met die van dit *Hoofd-*
 „ *Comptoir*, nevens den *principalen Eysch*
 „ de *Hooge Regeeringe* tot *Batavia per*
 „ het laafte *Schip* te werden toege-
 „ gefchikt, op verbeurte van twee
 „ maanden *Gagie* by den genen, die
 „ zulks komt te verfuymen.

„ De verftrekkinge op *Soldy*, welke
 „ tegenwoordig volgens *Ufantie* ge-
 „ fchiedt om de 3 maanden, als *May*,
 „ *Augustus*, *November*, en *February*,
 „ moet als nog zodanig agtervold wer-
 „ den met *een derde*, in ftede van $\frac{1}{2}$ *con-*
 „ *tant*; de reft in *kleeden uyt-kooops*, tot
 „ der tyd toe, dat *Compagnies Caffa* wat
 „ beter, als nu, van *Geld geprovideerd*
 „ werd, welke verftrekkinge t' elkens
 „ zal beftaan, in 2 maanden aan die ge-
 „ ne die te goed hebben, en, die te
 „ quaad zyn, *een maand*.

„ Weshalven alle jaaren eens, met
 „ het *formeren* der *nieuwe boeken* elke
 „ *Koopman* ofte *Resident*, herwaards o-
 „ verftieren zal, een *rol* van de *Guarni-*
 „ *foen-bouders*, onder zyn *District* be-
 „ fcheiden, om door den *Boekhouder*
 „ daar op te *noteren*, de *saldos* te goed,
 „ en te quaad, &c. Waar na de vor-
 „ dre verftrekkingen dan kunnen *gere-*
 „ *guleerd* werden, zonder t' elkens of
 „ om de 3 maanden een *nieuwe rol* van
 „ hier te behoeven, maar ondertuffchen
 „ van verfeh volk *gerecruteerd* werden-
 „ de zullen de *Kooplieden* een *aparte rol*
 „ *formeeeren*, en overfenden, waar op
 „ dan als vooren *Notitie* gefchieden en
 „ wyders *geadvifeerd* werden zal, wat
 „ inmiddels aan imand der zelve hier
 „ aan 't *Cafteel extraordinaris gefubsidieerd*
 „ is, om van de naaftvolgende verftrek-
 „ kingen af te korten.

„ De *orgineele Quitantie-rol* van de
 „ voorfz. verftrekkinge, by de *Compe-*
 „ *titen-*

„ *titeuren* ofte genieters , *present* twee
 „ geloofwaardige *Getuygen* , onder-
 „ kend , en niet de *Copie* , moet op zyn
 „ tyd ons toegeschikt werden , om hier
 „ aan 't *Casteel* bewaard te blyven .

„ Eenig *Compagnies Dienaar* komen-
 „ de te overlyden , zal daar af by eer-
 „ ste *occasie* kennis herwaards gedaan ,
 „ ende zulks ook agter de *quitantie-rol*
 „ der versprekte *Soldyen* genoteerd wer-
 „ den , met *specificatie* van den dag , en
 „ *datum* , zyns overlydens , en of hy
 „ *Testament* gemaakt heeft , of niet , des-
 „ gelyks moet de *Nalatenschap* , *present*
 „ *Getuygen* , behoorlyk *geinventariseerd* ,
 „ mitsgaders zodanig besloten , en ver-
 „ seegeld , ter eerster *occasie* werden o-
 „ vergelonden aan de *Curateur ad lites* ,
 „ ten ware dezelve van kleyn belang ,
 „ en geen zo *Ryxd.* waardig was , wan-
 „ neer die ten overstaan van de voorn.
 „ of andere *Getuygen* , aan de meest-
 „ biedende mogen werden verkogt ,
 „ mits niemant van de *Guarnisoen-bou-*
 „ *ders* toelattende te mynen , dan die zo
 „ veel op *Reekening* te goed heeft ,
 „ ofte in *contant* zulks betalen kan . Ook
 „ mag niet verluymd werden , 't *Gerwee-*
 „ van den overleden , zo het een *Mili-*
 „ *tair Persoon* is , over te stieren , zon-
 „ der 't zelve tegen onbequaam , of
 „ verroeft *Tuyg* te verwisselen , gelyk
 „ dikwils geschied is .

AMMUNITIE, en SAAKEN

van OORLOG, &c.

„ Ende nademaal wy *remarqueren* ,
 „ dat zoo wel hier , als op sommige
 „ andere plaatsen , het *stijl*-leggend
 „ hand-geweer ongeagt , verwaarlooft ,
 „ en van de rust *geïnfecteerd* werd , al-
 „ hoewel men voor het aansmeeren
 „ maandeliks nog *Oli* goed doet , zulks
 „ de *reparatie* van dien , onze *Wapen-*
 „ *winkel* 'elkens wederom te laste
 „ komt , zo verstaan wy dat de *respecli-*
 „ *ve Opperhoofden* en *Commandanten*
 „ voortaan beter *reguart* daar op zullen
 „ houden , op *pene* van te vervallen in
 „ de onkosten van *reparatie* daar aan-
 „ gedaan , ter *taxatie* van den *Kapitein*
 „ der *Militie* , en *Baas* van de *Wapen-*
 „ *kamer* dezès *Casteels* .

„ Werdende alhier nu mede *gereno-*
 „ *veerd* de *Ordre* by *Misfive* in de maan-
 „ den *December* 1676 , en *Januari* 1677 .
 „ de *kooplieden* , en *subalterne Opperhoof-*
 „ *den* aangez. , naamlyk , dat de afge-
 „ legene *Redouten* altoos ten minten
 „ voor 6 maanden leeftogt , &c. moe-
 „ ten vertien blyven , mitsgaders tot ,

„ *defensie* voor ider stuk *Geschut* 25
 „ schooten buskruyt , nevens het rond ,
 „ en lang scharp , daar toe gehooren-
 „ de , als mede voor ider *Soldaat* 300
 „ stuks *Musquets-kogels* , met zo veel
 „ *schoen kruyt* , *lond* , *hand-granaten* , en
 „ *vuur-potten* na *advenant* , te weten , de
 „ groote *Redouten* 250 bosjens *lont* , 36
 „ *hand-granaten* , met zoo veel *vuur-*
 „ *potten* , ende dat alles op *pene* , zoo
 „ minder bevonden werd , van te ver-
 „ beuren voor ider tiende deel , 100
 „ *Ryxd.* , boven andere *Correctie* na ge-
 „ legenheid van tyden , en saaken .

„ Het *Buskruyt* dat nu allerwegen op on-
 „ ze ordre in *kisten* besloten is , zal voor-
 „ taan daar by moeten gehouden wer-
 „ den , wyl het vaat-werk te ligt ver-
 „ sleet , en in duygen valt , ondertus-
 „ schen sleet een ider te besorgen , dat
 „ *dito kisten* alle maanden eens worden
 „ gekeerd , vermits andersints het pul-
 „ ver te zeer pakt , en klonterd , door
 „ 't ontfakken van de *Salpeter* .

„ Driemaal in 't Jaar moet het *Ge-*
 „ *schut* alomme werden *afgeblaasen* en
 „ *gesuyverd* , namentlyk , op 23 *Febru-*
 „ *ary* , zynde geweest den dag der *ver-*
 „ *overinge* van *Amboina* , in den *Jaare*
 „ 1605 . *Item* den eersten *werkdag* in de
 „ maand *Juli* , en *November* , wel ver-
 „ staande , voor zo veel zulks te vooren
 „ omtrent de zelve tyd , om bysondere
 „ reden niet en is geschied , aangezien
 „ deze *stipulatie* maar diend tot wegne-
 „ minge van uytvluchten , welke zom-
 „ mige zouden weten te maaken , by
 „ het doen van ongeoorloofde *Eer-*
 „ *schoten* .

„ Alzo eenige *Redouten* het *Drink-*
 „ *water* niet dicht by de hand , ofte
 „ onder 't bereyk van hun *kanon* heb-
 „ ben , waar door 't zelve in quade ty-
 „ den (voor welke de *Almachtige* ons
 „ behoeden wil) de *Guarnisoenbouders*
 „ zoude kunnen werden afgeineden , en
 „ datmen , mits de veelvuldige *Aard-*
 „ *bevingen* , als nog niet geraden heeft
 „ geoordeeld , *Water-bakken* in , of buy-
 „ ten aan voorz. *redouten* te metselen ,
 „ uyt vrees van *scheuren* , &c. zo moe-
 „ ten de *Commandanten* besorgen , dat de
 „ *Martavaanen* , die daar zyn , altoos
 „ vol goed water staan , gebruykende
 „ daar benevens ook zodanig ander
 „ vaat-werk , als by de *Comptoirs* uyt
 „ de *successive* overkomende *fistagien* *ge-*
 „ *prepareerd* en verschaft kan werden ,
 „ mits 't zelve voor de son ende regen
 „ gedekt houdende .

„ Gebrek van *brand-bout* geeft in on-
 „ gelegene tyden geen kleyne bekom-
 „ merin-

„ meringe , waaromme , op het min-
 „ ste gerugt van eenige buyten-landtē
 „ *invasien* , of binnen-landtē *beroerte* ,
 „ een ider zig daar van rykelyk *provi-*
 „ *deren* moet.

„ By vorige tyden in den Oorlog ,
 „ heeft *groot sifflens* en gerief gegeven ,
 „ het *Sagoc-brood* , als geen water om
 „ te koken , gelyk den *ryst* , behoeven-
 „ de , welk *brood* dan ook in tyden ,
 „ wanneer men twaarigheid vermoed ,
 „ *ofte* dat 'er merkelyke schaarsheid van
 „ *ryst* by de *Ed. Compagnie* is , ook diend
 „ opgedaan , voor den tyd van 6 *maan-*
 „ *den* of langer , dog also niet beden-
 „ lyk zy , dat zulken nood op d'een
 „ of d'andere *buyten-plaats* zoude voor-
 „ vallen , zonder dat de *Gouverneur* daar
 „ af bevorens eenige *advertentie* beko-
 „ men , en ordre gesteld hadde , *item*
 „ dat zyn *E.* den toestand van *Compag-*
 „ *nies Magasynen* best bekend is , zal in
 „ zulk *reguard* des zelfs last , en bevel ,
 „ konnen werden afgewagt , zullende
 „ egter niet qualyk maar welgedaan
 „ zyn , de *confideratien* , die iemand op
 „ 't een of ander *subjeet* zoude meynen
 „ te hebben , aan zyn *E.* over te schry-
 „ ven.

„ Wy agten de pyne waard , hier
 „ ook met een woord te gedenken , de
 „ *moorderien* , by 't afloopen van de *re-*
 „ *douten* , en *vestingen* , tot *Amblau* , *Ma-*
 „ *nipa* , *Affabocdi* , *Cambello* , *Laala* ,
 „ en *Noeffatelo* , de eerstgenoemde on-
 „ der het *dekken* van *Atap* , en de an-
 „ dere by *verrasinge* , te galtnodinge
 „ voorgewende *saunen-spraak* met de
 „ *Commandanten* , en diergelyke geveins-
 „ de *Action* , door de *inlanders* in den
 „ *Jare* 1651. met de *revolte* en *rebellie*
 „ van den *Ternataanen* *Kimelaba Mad-*
 „ *jira* aan 158 *Compagnies* dienaaren ge-
 „ pleegd , ten eynde de gedagtenis van
 „ dit verraad , een ider tot meerder om-
 „ zigtigheid mogte strekken , hoewel
 „ de *rebellien* , zedert door *Compagnies*
 „ *Wapenen* , onder het onvermoeid en
 „ loffelyk bestier van den hier vooren
 „ gemelden *Ed. Heer A. de Vlaming* na
 „ verdienstle gestraft wesende , deze lan-
 „ den vervolgens in rust , en vrede ge-
 „ bragt zyn , waar by dan noggekomen
 „ is de vernederinge van 't geheele *Ma-*
 „ *castaanse* Ryk onder de *E. Compagnie*
 „ in den *jare* 1669. door den *Ed. Heer*
 „ *Superintendent en Admiraal* , *Cornelis*
 „ *Speelman* , *Victoricuslyk* te wege ge-
 „ bragt , zulks de tyden tegenwoordig ,
 „ door *Gods* genade in een andere ge-
 „ stalte zynde , wy nu wel geen zonder-
 „ linge reden hebben , om iemand der
 „ *land-zaten* , te mittrouwen , te meer ,

„ wyl al zedert voorz. Oorlog in *usan-*
 „ *tie* gekomen , en *sucessive* een *Net*
 „ geworden is , dat niemand van hun
 „ binnen eenige *fortres* *ofte* *vestigheid*
 „ gewapend komen mag , egter moet
 „ een ider zig wagten , van zorgloes-
 „ heid , gedenkende zelfs aan het over-
 „ rompelen , en aflopen der *redout Oost-*
 „ *burg* , op *Boero* , in den *jare* 1668. slegt
 „ door 4 à 5 ongewapende gevange sla-
 „ ven gedaan , terwyl de Soldaten buy-
 „ ten de poort der zelve stonden te ga-
 „ pen , en den *Sergeant* met de *Orang-*
 „ *kaja's* in de wooningen te raadslagen
 „ zat . Laat ook vry voor een groote
 „ misflag geschat werden , het agteloo
 „ leggen of stellen van eenig *Geweer* ter
 „ plaatse , daar een gemeentame *passagie*
 „ *ofte* toegang van ider man , zonder
 „ geneegsame *Wacht* , is , gelyk on-
 „ der andere op de *Redouten* , daar *Ne-*
 „ *gotie* gedreven , ende *Nagelen* *ofte* *Ryft*
 „ door de *inlanders* na boven en over
 „ de *Zaal* in de *Pakbuyfen* beneden ge-
 „ dragen werd ; als daar zyn die van
 „ *Harocko* , *Larike* , en *Hila* , den toe-
 „ gang tot dezelve om laag aan 't pleyn
 „ hebbende , naast den trap , die men
 „ op zodanige tyden gewoon is , met
 „ het hek daar toe zynde , af te sluy-
 „ ten . De aansprake , *ofte* vergaderin-
 „ ge , met d' *Orangkayen* zal , gelyk het
 „ gebruyk altans is , buyten aan de *Re-*
 „ *duyt* , *ofte* *Fortresse* , in de huysinge ,
 „ ten zelve eynde opgesteld , geschie-
 „ den , en midlerwyl de *Soldatesque* bo-
 „ ven by hare *Post* blyven , om goede
 „ wagt te houden , 't welk niet alleen
 „ dan , maar ook alle dagen te achter-
 „ volgen staat , op dat men in geen qua-
 „ de gewoonte vervalte .

„ Het verder *observeren* van *Militaire*
 „ *Ordre* onder de *Guarnisiebouders* ,
 „ willen wy de *Opperhoofden* mede ten
 „ hoogsten bevolen laten , want zy daar
 „ voor zo wel , als dingen , die de *Ne-*
 „ *gotie* aangaan , te verantwoorden heb-
 „ ben . Zulks is het dan van hare en der
 „ mindere *Officieren* , pligt , dezelve ,
 „ gelyk boven aangeroord staat , altoos
 „ by de *Redout* of *Fortresse* te houden ,
 „ latende over dag niet meer t'ssēns
 „ uyt , *ofte* van hare bescheyden plaats
 „ afgaan , dan de *sesde man* , maar en
 „ zal niet ligtelyk *licentie* mogen gege-
 „ ven worden , om des nagts te *absen-*
 „ *teren* , als eenelyk de *Getrouwde twee-*
 „ *maal ter week* beurtelyk , ende zo ie-
 „ mand op eygen *Authoriteyt* , of door
 „ *debauche* , quam buyten te blyven . die
 „ zal men voor de eerste- maal straffen
 „ volgens de *Krygs-ordre* van de *hooge*
 „ *Regeeringe* tot *Batavia* , in dato 28
 „ *October* . in 't jaar 1668. gelyk ook de

„ *slapers op schildwagt*, als mede de ge-
 „ ne die imand van de *inlanders* of an-
 „ dere eenige *quade bejegeningen* aan-
 „ doet; maar andermaal in dezelve *fau-*
 „ *te* van ontydig *uytblyven* en *slapen* ver-
 „ vallende, *item* eenigen *overlast* ofte
 „ *geweld* bedryvende, zullen herwaards
 „ na't *Kasteel* moeten gefonden wer-
 „ den, nevens de *bescheiden*, daar toe
 „ dienende, om door den *Fiscaal* voor
 „ de *Justitie* *gecalangeert* te werden.

„ Eens ter week zal de *Soldatesque*
 „ in de handeling van haar eygen *Ge-*
 „ *weer* werden *geexercceerd*, en gelet, of
 „ een ider 't zyne *schoon*, en *vaardig*
 „ *houd*, welke *oeffeninge* *geschieden*
 „ zal de eene *reys* slegts met *afbrandin-*
 „ *ge* op de *pan*, tot *versparinge* van 't
 „ *buskruit*; en de andermaal, dat is om
 „ de 14 dagen, met het *lossen* *hunner*
 „ *Musquetten*, waar aan *middeleryliets*
 „ by *toeval* komende te *ontbreken*, zal
 „ men dezelve by de eerste *occafie* her-
 „ waards *overzenden*, om *gerepareerd*
 „ te werden, *leenende* haar voor die
 „ *tyd* andere van 't *rak*.

„ Op de *kleedinge* der *Guarnisoenbou-*
 „ *ders*, tot *confervatie* van hunne *ge-*
 „ *fonthed*, moeten de *Opperhoofden* me-
 „ de *goeden* agt *slaan*, *beforgende*, dat
 „ zy in 't *veritrekken* der *gewoonlyke*
 „ *subfidie*, ofte *goede maanden*, daar van
 „ na *behooren* *voorfien* werden.

„ Tegen het *vloeken* en *fwereen*, als
 „ geen van de *minste* *oorfaken* *wefende*,
 „ om welke *God de Heere* *fware* *plaa-*
 „ *gen* over *land*, en *volkeren* *zend*,
 „ moeten de *Opperhoofden* en *mindere Of-*
 „ *ficiereu* *getrouwelyk* *waken*, *corrige-*
 „ *rende* *zodanige vloekers* na *leelykheid*
 „ der *woorden*, met *plantinge* van 2, 4,
 „ à 6 *Musquetten* voor *gelyk* *getal* ofte
 „ *meerder* *dagen*, *except* *latteringe* van
 „ *God* of zyn *Heilig Woord*, welk *cri-*
 „ *men de Justitie*, volgens den *eersten*
 „ *Articul* der *Krygs-ordre* van haar *Hoog*
 „ *Mog.*, toe komt *rigoureuful*. te *straf-*
 „ *fen*, ende *waaromme* *zulke* *affchou-*
 „ *welyke deliquanten* na 't *Casteel* moe-
 „ ten *gezonden* werden, nevens de *be-*
 „ *wyfen*, ter *fake* *dienende*.

„ Niemand is *toegelaten*, door hem
 „ *zelveu*, of *anderen*, *sterken drank* in
 „ de *fortreffeu* onder 't *volk* te *brengeu*,
 „ 't zy om te *verkoopu*, *schenkeu*, of
 „ *zelfs uyt* te *drinkeu*, op *pæne* zo 't een
 „ *soldaat* is, die *zulks* doet, van *drie*
 „ *dagen* *geplant* te *ftaan*, en *verbeurte*
 „ van den *drank*, maar de *Opperhoofden*
 „ ofte de *Sergeanten* van de *mindere* *Re-*
 „ *douten* daar *inne* *eenige* *morfferye* met

„ *schachereu*, ofte *anderfints*, *opkoop* der
 „ *soldaten* hunne *goedereu*, *direct*, of *in-*
 „ *directelyk* *plegende*, zullen *zonder* de
 „ *minste* *verfchooninge* werden *gede-*
 „ *portceerd*.

„ Desgelyks zullen ook de *Opperhoof-*
 „ *den*, en *mindere* *Officiereu*, niet toe-
 „ *laten*, maar na *vermogen* op alle *be-*
 „ *denkelyke wyfe*, en *maniere*, zo *wel*
 „ *buyten* als *binnen* de *refpective* *fortres-*
 „ *fen*, *tegen* *gaan*, het *schadelyk* en *on-*
 „ *geoorlofd* *speelen*, *twyffchen*, ofte *dob-*
 „ *belen*, onder de *Guarnisoenbouders*, als
 „ een *oorfaake* *zynde* van *veele* *droevig-*
 „ *ge onheilen*, *straffende* over *zulks* die
 „ *geenen*, welke daar op *betrapt* wer-
 „ *den*, met *planten* op de *schildwagt*,
 „ *detentie* *binnen* de *fortres*, of *dierge-*
 „ *lyke* na-dat 'er *veel*, of *weinig*, *inge-*
 „ *daan* is, ende zal het een ider *vry* *ftaan*
 „ 't *geld*, daar toe *opgefet*, na *zig* te
 „ *mogen* *nemen*, *mitsgaders* *boven* *dien*
 „ *den* *winnaar*, op *klagte* van den *ver-*
 „ *liefer*, het *alzo* *gewonnen* *geld* *ghou-*
 „ *den* *wefen* te *refitueeren*.

„ Op den *gmmegang* met de *Inlande-*
 „ *ren* heeft *meergemelde* *Heer De Vla-*
 „ *ming Zalgr.* *zodanige ampele* *Ordre* *ge-*
 „ *fteld*, als by *dezelve* kan *worden* *ge-*
 „ *zien*, *bestaande* ten *principalen*, in een
 „ *heufche* ofte *onbedriegelyke* *hande-*
 „ *ling*, en *vriendelyke* *bejegeninge* om-
 „ *trent* en aan de *Orangkajen*, ook *nie-*
 „ *mand* van 't *gemeene* *volk* te *ftaan*, *fto-*
 „ *ten*, *schelden*, of *fmadelyk* toe te *fpren-*
 „ *ken*, *nog* *gedoogen*, dat *zulks* door
 „ de *soldateu*, of *andere*, *gedaan* *werde*,
 „ *item* dat een ider, 't zy in 't *koopu*
 „ van *kleeden*, ofte *Nagel-leveru*, *wel-*
 „ en *behoorlyk* zal *worden* *getracteerd*,
 „ *zonder* *imand* *langer*, als *noodig* is,
 „ *ongeholpen* te *laten* *ftaan* *wagten*, &c.
 „ *boven* 't welke ook van *allen* *tyden*
 „ *verftaan*, en *geordonneerd* *geweeft* is,
 „ tot *meerder* *rufte*, en *genoegen* van
 „ de *zelve*, *hun* niet *alleen* van *alle* *on-*
 „ *nodige lasten* en *servituten* *vry*, en
 „ *ongemolefteerd* te *houden*, maar ook *zo-*
 „ *danigen*, die *men* *eenigfints* *voorby*
 „ kan, te *excuseeren*, waar by *wy* tot
 „ *nader elucidatie* van de *meninge* *de-*
 „ *zes* *nog* *voegen*, dat het *niemand* van
 „ *onze* *Refidenten*, op de *Comptoireu*,
 „ ofte *Subalterne* *Commandanten* in de
 „ *refpective* *Redouten* *geoorlofd* is, *eeni-*
 „ *gen* *inlander* tot *particuliere* *affaires* te
 „ *gebruiken*, dan met *hun* *vrye* en *on-*
 „ *bedwongen* *wil*, *mits* *betalende* *egter*
 „ aan ider *man* *uyt* *eygen* ofte *particu-*
 „ *liere* *beurte* voor *elken* *dag* *ses* *ftuyvers*
 „ en een *pond* *Ryfl*, *gelyk* d' *E. Comp.*
 „ *zelfs* *hare* *huur-flaven* *komen* te *kos-*
 „ *ten*.

„ De *Mooren*, daar dezelve *resideren*, zal men haren genaamden *Gods-dienst ongemolesteerd* laten oeffenen, en *specia-lyk* dezelve in hunne *vast-dagen* zoo veel doenlyk, van eenigen arbeid ver-
 „ *schoonen*, zynde by ons ook in *usan-
 „ tie gebragt*, dat dezelve met het over-
 „ brengen van *vleesch* en *spek* van de
 „ *Comptoirs* aan de onderhoorige *Re-
 „ douten*, ofte *befettingen* (daar het be-
 „ quaamlyk geschieden kan) niet ge-
 „ moeyd, maar vry gehouden, en zulks
 „ tegen eenigen anderen dienst van de
 „ *Christenen* verwisseld werde, welke
 „ gewoonte dan ligtelyk teagtervolgen
 „ zy; dog hoedanig de voorz. *Mooren*
 „ in haren gemelden *Gods-dienst* gelimi-
 „ teerd zyn, namentlyk van dezelve niet
 „ te mogen *uytbreiden* onder de *Heide-
 „ nen*, zulks kan gezien werden, by
 „ het *Manifest* van dato 25 *Augustus*
 „ 1676. waar op de *Residenten* stille-
 „ kens te letten hebben, dat ook 't zel-
 „ ve *point*, somtyds als 't pas geeft, de
 „ voorz. *Moorse Overheid*, onder ge-
 „ meenfame *Discoursen*, wel eens mo-
 „ gen *erinneren*.

„ Tot verligtinge der voorvallende
 „ noodige en onmydelyke *Compagnies*
 „ *diensten* van de *Inlanderen* heeft men
 „ voortyds verstrekt, aan ider man een
 „ *pondt* ryft daags, en, aan de *fortifika-
 „ tie* arbejdende, een *sluiver* boven 't
 „ *voorz. pond*, 't welk naderhand door
 „ haar *Edelbeden* de *Hooge Regeering* van
 „ *India* tot *Batavia* verdubbeld zynde,
 „ naamlyk 2 *sluivers*, en 2 *pond* ryft voor
 „ de geen, die aan *extraordinary Wer-
 „ ken* arbeiden, mitsgaders, half zo veel
 „ in de *ordinari diensten* van *Pangayen*,
 „ &c. is zedert daar by *gecontinueerd*,
 „ gelyk ook na dezen buyten andere
 „ *ordie* geschieden moet, te weten, aan
 „ het gewoonlyke *quarts-volk*, als zy
 „ gebruykt werden, en anders niet en-
 „ keld, en wat daar buyten ofte boven
 „ dien aan de *fortificatien* te doen valt,
 „ *dubbeld*, maar aangesien het somtyds
 „ gebeurd, dat de werken, 't zy die
 „ bestaan in 't vergaderen van *kalk*, *steen*,
 „ *timmer-hont*, *atap*, *gabby gabba*, of
 „ diergelyk onder de *Negeren resp*; en
 „ die weder aan de *Dati's* der zelve ver-
 „ deeld werden, zonder dat men *reke-
 „ ning* houden ofte staat maken kan,
 „ van de dagen, die elk man gearbeid
 „ heeft, zo zal in stede van de voorz.
 „ dag-kost, aan de Heer *Gouverneur*
 „ moeten werden overgesonden, een
 „ *specificatie* van de *qualiteit*, en *quanti-
 „ teyt* der *materialen*, by elke *Negery* aan
 „ de *E. Comp.* geleverd, ofte vergaderd,
 „ ten eynde dat daar op in *rade* gelet,
 „ en, na gedane *overflag*, 't zy *parti-*

„ *culier*, ofte in 't *generaal*, tot een
 „ vrolyken dag, de vergeldinge ofte
 „ voldoeninge dieswegen *geordonneerd*
 „ mag werden.

„ In 't affenden van eenig *Vaartuyg*
 „ herwaards, ten dienste van de *E.
 „ Compagnie*, zal 't elken reise in of on-
 „ der de *Brief genoteerd* moeten werden,
 „ voor hoe veel dagen de *Scheppers*
 „ gints *geprovidceerd* zyn, om hier on-
 „ wetende geen *dubbelle* verstrekinge
 „ te doen.

„ Aan d' *Inlanderen*, die genegen zyn
 „ elders heen te trekken, blyven de
 „ voorz. *Kooplieden* en *Subalterne Op-
 „ perhoofden* *gequalificeerd* een *Pas-cedelt-
 „ jen* te verleenen, mits genietende voor
 „ ider niet meer dan *twee*, ofte ten uy-
 „ tersten *zes sluyvers*; dog zullen de li-
 „ miten dies zelve niet wyders gaan,
 „ als van *Hitoe*, *Larike*, *Oma*, *Honi-
 „ moa*, en *Noessalaoet*, de een op de an-
 „ der en gesamentlyk na *Cerams Zuyd-
 „ zyde* te weten in 't *Oosten* tot *Elinama*
 „ ofte *Werinama*, en in 't *Westen*, *As-
 „ saboedi*, except, dat het de *Opper-
 „ hoofden* van *Hila*, en *Honimoa*, voor
 „ als nog geoorlofd blyft, dito *Pasjens*
 „ uyt te strekken, tot *Hatoewè* en *Wa-
 „ roe* op de *Noord-kust*, zoo lang die
 „ door eenige roverye der *Papoewa's*
 „ ofte moorderyen van de *Alfoereesen*
 „ niet te zeer ontveiligd werd, houden-
 „ de wy alle verdere vaarten buyten
 „ voorn. *limiten*, ende *frequentatie* van
 „ de *Eylanden*, *Boero*, *Amblanw*, *Ma-
 „ nipa*, *Kelang*, en *Bonoa*, om redcn
 „ aan ons *gereferveerd*, maar zullen de
 „ *Residenten*, en *Commandanten* in de
 „ *Redouten Oostburg*, en *Wantrouw*, ver-
 „ mogen de *respective* onderhoorige vol-
 „ keren aldaar op hun verfoek te *licen-
 „ ticieren*, van de een na de andere *Ey-
 „ landen* te varen, als *Boero*, *Amblanw*,
 „ *Manipa*, *Kelang*, *Bonoa*, *item* na *Piroe*,
 „ *Tanoeno*, *Loeboe*, ende de *Uliassers*, als
 „ ook tot opkoop van levens-middelen
 „ na *Hatoewe*, onder *conditie*, als voo-
 „ ren gezegd is, mits niet langer als 6
 „ weken, of ten hoogsten 2 maanden
 „ uytblyvende, ten ware het weder
 „ zulks kennelyk quam te beletten.

„ Dat niemand, in dienst van de *E.
 „ Compagnie* zig begeven hebbende, ee-
 „ nigen *particulieren handel*, 't zy door
 „ hem zelve, of andere vermog te dry-
 „ ven, op *pæne* van *deportement*, en
 „ verdere straffe, is een ider genoeg be-
 „ kend, maar gelyk deze overtredinge
 „ verscheide *graaden* kan toegeschreven
 „ werden, ten aansien van hare *hoeda-
 „ nigheid* en *veelheid*, ofte *waarde*, alzo

„ agten wy ook fwaarder *correctie* te
 „ *meriteren*, de gene, die, zelfs *Admi-*
 „ *stratie* van de *E. Compagnie* hebbende,
 „ gelyk de *Kooplieden*, *Winkeliers*, en
 „ *Kassiers*, &c. eenige voorz. *Commer-*
 „ *cie* daar benevens komen te plegen:
 „ want de zodanige als *pesten* in des
 „ *Compagnies* staat te houden zyn, en
 „ verstaan wy onder deze laatstge-
 „ noemde zoorte meede geheelyk te be-
 „ hooren, gelyk wy dan ook in dier-
 „ voegen strafwaardig stellen, alle *dien-*
 „ *naars*, ofte *Suppoosten*, van de *E.*
 „ *Compagnie*, 't zy van of aan de *Nego-*
 „ *tie*, *Militie*, ofte eenige andere *Ordre*
 „ *dependerende*, welke hare onbeschaani-
 „ de *baatsjagt* omtrent den *Inlander* tot
 „ woekery laten uytspatten. *Item* ook
 „ die eenige ongeoorlofde handelingē
 „ met dezelve dryven in 't *fieren* van
 „ *gelden*, en *kleeden*, of andere goede-
 „ ren, en waren op de aanvolgende ge-
 „ *gewassen*, &c. als *consequentelyk* hun
 „ moettende strekken, tot een uytſien
 „ na quade middelen, tot groote *preju-*
 „ *ditie* van de *E. Comp.*, waar voor dan
 „ een ider, die het aangaat, en buyten
 „ verderf ofte schade blyven wil, zig
 „ te wagten heeft.

„ Aan de *Residenten* op de *Buyten-*
 „ *Comptoirē* *respectivelyk*, als ook de
 „ *Commandant* in de *Redout Wantrouw*
 „ tot *Manipa*, is toegestaan *civile* ende
 „ *kleine questien* ofte *geschillen*, onder de
 „ *inlanderē* vallende, 't zy nopende *li-*
 „ *mietscheidinge* hunner *doefons*, ofte *lan-*
 „ *deryen*, 't *omwelen* van des eens of des
 „ anders *Sagoe*, en 't *klimmen* van *crugt-*
 „ *bomen* (uyt *disput* der voorz. *limiet-*
 „ *scheidinge* veeltyds ontslaande) *item* o-
 „ ver *scheld-woorden*, *agterstallige schul-*
 „ *den*, wegens *Toteria* (als 'er schriftē-
 „ lyke blyk van is, en anders niet) of
 „ iets diergelyks, met de *Hoofd-Orang-*
 „ *kajen*, in wiens gebied of *District* zulks
 „ voorvalt, nevens 2 à 3 andere, de
 „ naaft daar aan *gestuēerde*, niet *suspect*
 „ in de saake zynde van eenſydigheid,
 „ by *forma* van *arbitrage* af te handelen,
 „ en te beslegten; ende dit tot vermy-
 „ dinge van meerder onkosten met o-
 „ vervaren herwaards, als tydverſuym
 „ by *partyen* te maken, behoudens nog-
 „ tans, dat den genen, welken door 't
 „ gewysde voorz. zig befwaard vind,
 „ op *verkrege*n verlot van de *H. Gouver-*
 „ *neur* buyten eenig *nampriſſement*, ofte
 „ anders de *somme* van 12 Ryxd. aan 't
 „ *Landgerigte* alhier, zal mogen *appel-*
 „ *leren*, zynde wyders dese onze mei-
 „ ningē geenzins, dat iemand van de
 „ *ſubalterne Opperhoofden* voorz. hun
 „ zullen mogen aantrekken, dingen,
 „ die eenigermaten *crimineel* en *fwaar*

„ zyn, ofte meer dan 50 Ryxd. in
 „ waardy zouden bedragen, maar dat
 „ ze dezelve herwaards zullen hebben te
 „ renvojerē, om hier *geexamineerd* en na
 „ ſtyl van *rechten gedecideerd* te werden,
 „ dog zullen de *Residenten* hebben te
 „ betorgen, dat de saaken behelfende *de-*
 „ *lictē*, waar af de *calange* den *ſifeus*
 „ toekomt, t'elkens zoo veel beschei-
 „ den en blyken werden vervaardigd,
 „ en nevens de *Misdadigers* overgeton-
 „ den, als na gelegenheid des tyds te
 „ bekomen zullen wesen.

„ 't Geen dan invoegen, als boven ge-
 „ legt is, op de *respectieve residentie*
 „ *plaatsen* te beslegten, komt voor te
 „ vallen; zal in een *apart rol-boek*, na
 „ de gewoonlyke *forme*, die men voor
 „ 't *Gerichte* alhier aan 't *Casteel* houd,
 „ werden *genoteerd*, met zoo veel *ex-*
 „ *tenſie*, als tot klaarheid van 't gewys-
 „ de nootwendig dienen moet, en by-
 „ voeginge van de *naamen* der *perſooneu*,
 „ die als *Rechtē* gefeten hebben, welk
 „ *boek*, ofte boekjen, een ider de *ſyne*,
 „ zal bewaren, mitsgaders by vertrek
 „ ofte verplaatſinge, aan den *ſuccesſeur*
 „ hebben over te leveren, doende daar
 „ van *Notitie* op het *transport*.

„ Iemand in eenige *Civile boete* we-
 „ gens *scheld-woorden*, of iets dierge-
 „ gelyks, werdende *gecondemneerd*, zal
 „ den *Koopman*, *Resident*, ofte *Comman-*
 „ *dant* *respective*, dezelve ontfangen, en
 „ zulks op ſtonds ter zyden van 't *Ap-*
 „ *pointement* ofte *gewysde* in 't *boek* aan-
 „ teykenen, omme jaarliks, indien 't
 „ nodig is door den *Gouverneur* verdeeld
 „ te werden, zo als zyn *E.* zal vinden
 „ te behooren, 't zy aan de *Hoofd-O-*
 „ *rangkajen* gefamentlyk, tot een *ſiri*
 „ *Pinang*, 't zy tot gemenen dienst
 „ hunner *Negeryen*, ofte wel der *Cor-*
 „ *corre*, &c.

„ Maar zo iemand eenige *boeten* ont-
 „ fangen hebbende, bestond dezelve te
 „ verduyſteren, zal tot ſtraffe even ge-
 „ lyke *somme viermalen* moeten uytke-
 „ ren, en voldoen boven andere *cor-*
 „ *rectie* na gelegenheid van saaken.

G O D S D I E N S T.

„ Op alle *Comptoirē*, *Reduiten*, of-
 „ te *plaatsen*, daar *Post* gehouden werd,
 „ en geen *Predikant*, ofte *Sickentrouster*,
 „ is, zullen door iemand van de bequaam-
 „ ſte en bescheidenite *Officieren*, *Chir-*
 „ *urgyn*, of *Soldaat*, alle ogtent en a-
 „ vond, de *ordinari Gebeden* voor 't volk
 „ opentlyk gedaan, *item* de *Sonnen-* en
 „ ande-

„ andere onze *Christelyke Hoogdagen*, „ stigtelyk gevierd werden, onder 't le- „ zen van een *Predicatie* uyt *Bullingeri*, „ ofte een ander *Gereformeerd bys-pofsil*, „ beginnende, en eyndigende die *han-* „ *delingen* met *Gebeden*, *Dankseggingen*, „ *Pfalmen*, ofte *Lofzangen*, volgens ge- „ woonte onzer *Kerken*; alwaar zig dan „ het *Oppelhoofd* altoos *present* moet la- „ ten vinden, niet alleen, om hem zel- „ ven, maar ook anderen te stigten, en „ zyn onderhoorige met een goed *exem-* „ *pel* voor te gaan, 't welk hem tot „ meerder eere, en ontfag, dienen zal

„ Maar op plaatsen, alwaar *permanen-* „ *te Predikanten* of *Krank-befoekers* re- „ fideren, zal men dezelve omtrent de „ oeffeninge van den *opentlyken Godsdienst* „ laten begaan, *assisterende* haar *E.* daar- „ inne na vermogen, zo met behoor- „ lyk *respect* hun te geven, als van an- „ dere te doen hebben, onder handha- „ vinge van den zelve *publycquen dienst*, „ ten eynde die niet eenigfins in verag- „ tinge kome.

„ Ende zullen de *Oppelhoofden Ordre* „ fchikken, dat haar *Eerw.* tot het doen „ der gewoonelyke *viften* over *Zee*, al- „ toos van bequaam *Vaartuyg* voorfien „ mogen wesen, en, varende na plaat- „ fen, die niet al te veilig gefchat wer- „ den, zal men hun een à twee *mufque-* „ *tiers* tot lyfs-verfekeringe byvoegen, „ op dat zy alzo des te gerufter hare „ dienften mogen uytvoeren.

„ Maar 't en is al van ouds niet in ge- „ bruyk geweest dat de *E. Predikanten* „ elders heen varen, dan na gedaene „ *Communicatie* van haar *E.* voorgenomen „ vertrek aan het *Oppelhoofd*, daar „ zy onder befcheiden zyn, aan den „ welken zy op hunne wederkomst „ ook bekend moeten maken, wat ha- „ peringe elders in de *schoolen*, ofte *ver-* „ *flappinge* in de *frequentatie* van den *o-* „ *penbaren Godsdienst* bevonden hebben, „ omme na vermogen zulks te helpen „ *redresseeren*, ofte onze *ordre* daar op „ te verfoeken.

„ De *Predikanten* hebben het opfigt „ over de *schoolen* alomme onder hun „ *kerkelyke diftrict*, dog met influytinge „ van de *Politique Oppelhoofden* wel- „ ke nevens haar *Eerw.* fteeds *gequalifi-* „ *ceerd* geweest zyn, zo wy hun als nog „ *qualificeeren*, by dezen tot *Curatores* o- „ ver dezelve *schoolen*, die zy derhalven „ dikmaals, zelfs in *perfoon*, en onder „ anderen fomwylen ook eens op 't on- „ verzienfte, *item* nu en dan met den „ *Predikant* te famen, moeten *vifiteren*,

„ onderfoekende, wat de kinderen t'el- „ kens reife gevordert hebben, en *fu-* „ *cessive* toenemen, ook in cas nodelo- „ ze, ofte onwettige *absenten* van eeni- „ gen der zelve, de Ouders, als mede „ de *Orangkajen*, over den traagen „ *Kerk-gang* hunner onderdaanen aan- „ fpreken, *beftraffen*, en *vermanen*, na- „ dat de floffigheid *meriteerd*, 't zy veel, „ of weinig, ende zoo elders eenige „ luye of traage *Schoolmeesters* gevonden „ worden, die zullen zy na een of twe- „ maal *beftraffens* in geval hun niet ko- „ men te beteren, uitwerpen, mits- „ gaders andere bequame en vlytige Ge- „ tellen daar ftellen, mits doende daar „ af *rapport* aan ons.

„ De *militaire Commandanten* over de „ mindere *Redouten*, *Vestingen* of *Pos-* „ *ten*, daar *schoolen* omtrent zyn, zul- „ len die insgelyks dikwils gaan befig- „ tigen en letten, of de *Meefter* op de „ behoorlyke uur ter *school* is, mitsga- „ ders by oplefinge van de *Rol*, onder- „ vinden hoedanige kinderen *absent* zyn, „ ende zulks *noteeren*, om 't zelve wy- „ ders de *Kooplieden*, onder welke zy „ befcheiden zyn, als mede de *E. Pre-* „ *dikanten* daar ter *vifite* verfchynende, „ trouwelyk bekend te maken, zonder „ inmiddels eenige *authoriteyt* over de „ *Meefters* te gebruyken, dan wanneer „ het de nood vereyft.

„ De *Comptoirs* of *Redouten*, waar „ *Christen*, *Kerken*, en *scholen present*, „ of aanhoorig, zyn, als *Honimoa*, *Ha-* „ *roeko*, en *Manipa*, daar verftaat men „ ook, dat de *Oppelhoofden* der *schoolen* „ altoos blyven *Commiffariffen* over „ *Huwelyks Saaken*, binnen hun *Diftrict* „ onder de *inlander*en vallende, nevens „ twee uyt de bequaamfte *Christen-hoofd-* „ *Orangkajen*, by ons te kiezen, die *Le-* „ *dematen*, en, zoo 't gefchieden kan, „ te gelyk *Ouderlingen* zyn, welke ge- „ melte *Commiffariffen* dan haar te *regu-* „ *leren* hebben, na de *ordre*, *geextra-* „ *beerd* uyt die voor dat *Collegie* hieraan „ 't *Casteel*, van dato 23 *Januari* 1657. „ by den Ed. Heer *Jacob Hufwaard* *Za-* „ *liger* beraamd, en hier nevens ge- „ voegd is.

„ De *generale Befchryvinge* van *Zielen* „ *Se.* volgens de *Ordre* ofte *Inftitutie*, „ daar op beraamd, in *ufantie* gebragt, „ zal jaarlyks zodanig op het *accuraat-* „ *fte* moeten werden agtervolgd, zon- „ der daar toe af te wagten eenige na- „ der laft van den *Gouverneur*, *except* dat „ tot verligtinge voor den *Inlander*, de „ *Nagelboomen* niet *jaarlyks*, maar om het „ *derde* eens zullen werden opgenomen,

„ en *genoteerd*, beginnende met den jare
 „ 1680. en vervolgens 83, &c. tot zo lang
 „ dat anders komt *geordonneerd* te wor-
 „ den, desgelyks zal opgamelte *Beschry-
 „ vinge* na dezen niet meer in de maand
 „ van *July*, maar in *Maart* of *April*,
 „ geschieden, om dat als dan het we-
 „ der mits de stille tyd veel meer be-
 „ quaamheid daar toe verschaft.

„ Gemerkt sommige onder de *Inland-
 „ se Hoofden* omtrent het gade slaan van
 „ hare *respective Corcorren* al vry slof, en
 „ agteloos bevonden zyn, zullen de *Re-
 „ sidenten*, en *Sergeanten* het oog daar
 „ over somtyds eens laten gaan, toe-
 „ siende, en belastende, dat ze desel-
 „ ve droog en onder 't dak, ook by
 „ tyds, wanneer men gewoon is uyt
 „ te varen, tegen alle gebrekkelykhe-
 „ den voorsien, en *repareren*.

„ Eyndelyk staat ook te besorgen,
 „ dat de land-wegen ofte binne-paden,
 „ van de ecne *Negery* tot de andere
 „ strekkende, door de *inlanderen* alle
 „ 6 maanden van de opwassende ruigte
 „ gesuiverd, en schoon gehouden wer-
 „ den, volgens gebruik van ouds, als
 „ waar aan voor 't gemeene best zon-
 „ derling gelegen is.

„ De *Kooplieden*, ofte *Residenten*, ko-
 „ mende te vertrekken, of verplaatst te
 „ werden, zullen deze en andere *ordres*
 „ nevens onze *successive brieven* aan hun
 „ geschreven in een *boek* te samen ge-
 „ naeyd, zoo wel als de *boeken* by het
 „ *Comptoir*, of de *Redout*, berustende,
 „ aan hunne *vervangers* in *debita forma*
 „ hebben over te leveren, en zulks op
 „ het *Transport* specificeren, op ver-
 „ beurte van *drie maanden Gagie*, by
 „ versuym van dien, zullen ook hare *re-
 „ scriptien* en *advysen* doen op klein *for-
 „ maat papier*, om hier ter *Secretarye*
 „ geen ongevoeglykheid te geven aan 't
 „ inbinden der zelve.

Onderstond,

Amboina aan 't Casteel
 Victoria, dezen 25.
 Januari, 1678.

Was Getekend,

ANTHONIO HURDT.

Aan deze Opperhoofden van Hitoe,
 Honimoa, Oma, en Larike wierd daar-
 enboven nog in 't jaar 1669. 10 Januari,
 ook van Batavia, en in 't jaar 1670. uyt

't Vaderland, belast, alle de Nooten-
 boomen aldaar uyt te roejen.

Ook vonden haar Edelheden goed
 hen in 't jaar 1672. 23 Februari aan te
 schryven, dat zy beletten moesten, dat
 niemand te veel vermogen kreeg.

In 't jaar 1676. 28 December belas-
 ten zy de Koebeesten op de Buyten-
 plaatzen, tot nut der Opperhoofden en
 van 't Guarnisoen, in agt te nemen; dog
 het is zo verre van daar, dat daar van
 iet voor den Sergeant, of Soldaaten zou
 overschieten, dat zy de gekaarnde melk
 zelf nog wel laten verkoopen, vooral
 die wat inhalende zyn.

Ook belasten zy hen toen, Kaartjes
 van onbekende Districten te maken; en
 herhaalden in 't jaar 1688. 2 Maart, en
 1692. 24 Februari, hare vorige last van
 geen geld op de Nagel-moessons te mo-
 gen uytsetten.

In 't jaar 1690. den 15 Februari, be-
 lasten zy de Reduyten met pannen te
 dekken; en ordonneerden 't jaar daar aan
 den 6 Maart die van Honimoa, hun
 nicuwe Vesting (na dat zy van 't jaar
 1676. den 18 Januari al bevolen hadden,
 die op Saparoewa te begrypen, en den
 28 December 'er bygevoegt, die wat
 langzaam te laten voortgaan) nu eindelyk
 eens te beginnen.

In 't jaar 1695. den 23 Februari ston-
 den zy aan provisioneele Opperhoofden
 toe, de Emolumenten, tot die bedie-
 ning staande; dog ordonneerden hen al-
 len den 1 Maart 1696. de Overwigten
 te betalen.

In 't jaar 1700. den 9 Februari ston-
 den zy aan 't Hoofd van Larike toe Pas-
 cedels na Hatoewe te mogen geven, al-
 zo het te moejelyk viel daarom de In-
 landers aan 't Kasteel te doen komen.

En op dat de Buyten-Opperhoofden
 nette kennis van alle de bevelen harer
 Hoog-Edelheden hebben mogten, zo
 behaagde het dezelve in 't jaar 1703. den
 15. Januari te belasten, dat de Land-
 voogd haar kennis, en visie van alle
 Brieven voortaan zoude hebben te ge-
 ven, op dat de zelve zig niet zouden
 kunnen verschoonen, van die niet ge-
 zien nog geweten te hebben.

Van den F I S C A A L.

Na de Opperhoofden van Hitoe volgd
 de Fiscaal, die zo veel als Hoofd-Offi-
 cier, een Koopman in qualiteyt, en die
 eygentlyk gesteld is, om allen particu-
 lieren handel, ongeregelde diensten, en
 bedryven van dienaar, in een yder, zon-
 der aansien van Persoonen, te beletten,
 hen daar over in de daar toe gestelde
 boetens te beslaan, of hen anders voor
 den

Verdre
 Ordres
 voor hen
 daar by-
 gevoegd.

Van den
 Fiscaal
 en zyn
 Ampt.

den Rechter te dagvaarden, en daar over Civiel, of Crimineel, na dat de faak is, aan te spreken, wagtende daar over 't vonnis van den Rechter.

Gelyk hy nu gesteld is om allerley mors-handel te beletten, dewyl voornamelyk, om die met Nagelen, also dit Compagnies hart-ader is, te stremmen, en de schuldigen daar over voor Recht te roepen.

Alle die bevelen, aan den Fiscaal in dezen opsigte gegeven, zyn in haar zelve wel goed; maar ider een zal zeer licht, met het geen wy te vooren al gezegt hebben, willen gelooven, dat zulk een Fiscaal het in zyn gedagten niet zou durven neemen, om den Landvoogd, al zag hy hem nog zoo dikwils verboden handel dryven, of nog zo zeer tegen de Placcaten en Orders harer Edelheden sondigen, daar over maar eens aan te spreken, veel min om hem daar over in Rechten te betrekken, aangesien al zyn welvaaren van hem alleen afhangt, behalven dat hy ook geen faak, dan als het den Landvoogd behaagd, zal durven aanleggen, of bestieren, indien hy voor zig zelve een goeden uytflag daar van zien wil; weshalven ik oordeel, dat vooral de Fiscaal in zulk een Landvoogdy een man behoort te zyn, die in 't allerminste met den Landvoogd niet te doen, nog hem ergens in te vreezen had, verre van daar, dat hy zo zeer, als deze, van hem afhangen, of zyn wel-of qualyk-vaaren aan zyne gunst, of ongunst geheel gebonden zou zyn.

Het is waar, dat de Heeren in het Vaderland al zedert 't jaar 1710. independente Fiscaals, dat is, die van geen Landvoogd, of zynen Raad ahangen zouden, uytgezonden hebben, maar van wat uytwerking dit geweest is zullen wy in de independente Fiscaalen, van *Keruel* onder Malacca, en *Weyer*, op de kust Cormandel zien.

Dog om nog beter kennis van 't Ampt van den Fiscaal te bekomen, heeft men alleen deze volgende Instructie, in 't jaar 1678. voor den provisioneelen Fiscaal, van *Houten* gemaakt, maar na te lopen.

Instructie voor S^r. Rogier van den Houten, Provisioneel Fiscaal in A. M. B. O. I. N. A.

Instructie voor den Fiscaal van den Houten. **H**et plagt in vorige tyden onder vele loffelyke Regeringen des werlds een gebruyk te zyn, dat het ider een vry stond zynen medeburger voor 't Geregte wegens ende over ee-
II. Deel.

nige gepleegde misdaden te beschuldigen, ende aan te klaagen, 't welk nogtans een Sake was, veele party-schappen, boosheden, ende wraak-gierigheden onderhavig, zulks ons geloove is, om die quade *Consequenties* voor te komen, onder manierlyker volkeren naderhand de Ampten van *Schouten, Baljurwen, ende Fiscaalen*, op de baan gebragt te zyn, de welke geene Regtsvordinge hebben te doen, dan uyt kragte van haare Bedieninge, ende voor alderhande wederwraak door de magt van de *Hooge Overbeden* werden beschermd; waar uyt dan de *hooge waardigheid* van zodanigen *Bedieninge* werd begrepen, ende met eenen van hoe onverleidbare *Conscientie* zodanige *publicque Officieren* van 't *Geregte* behooren te zyn, want dewyle het eenigste *beilig oogmerk* voor alle *Pierschaaren des Geregts* behoort te zyn, dat de vrome Luyden gerust, onbeschadigd, ende onverhinderd mogen leven, ende hare middelen genieten, daar en tegen dat de *Quaad-doenders* na den eylich gestraft, ende ingeteugeld werden, zo blykt het wel duydelyk, dat een *Eyscher* voor 't *Geregte* uyt kragt van zyn *ampt* (hoedanig nu uwe *Bedieninge* wezen zal) door moedwillige verfuymenis, oogluiking, ende inzonderheit *corruptien* zig te buyten gaande, regelregt tegen 't welvaaren van 't *Gemeene-best*, swaarlyk sondigd; 't gaat valt, dat door verfuym, ende oogluiking, de boosdoenders vrygestelt werden, hoe veel min zyn dan de *Corruptien excusabel*; want een van beide is waaragtig, of de *Delinquant* word door den *gecorrumppeerden Fiscaal* na verdienste van zyne misdaad te veel gelds afgenomen, of te weinig: Indien minder als de straffe voor den *Raad* zoude importeren, zo blyft de schuld op de *Fiscaal*, dat de misdaden niet na behooren gestraft werden, indien meerder, als de straffe voor den *Raad* zoude importeren, zo maakt de *Fiscaal* zig zelve tot een *dief*, ontstelende de luyden zo veel, als zy na geregtigheid niet behoefden uyt te geven; ende in beide deze gelegentheden maakt hy, die voor *God*, ende zyne *overigheid* gezworen heeft een voortander van geregtigheid te zullen zyn, zich een *voorstander* van *ongeregtigheid*. Zeker hy bedriegd zig grootelyks, die deze zake licht stelt, ende daaromme hebben wy niet willen laten toteen inleidinge deses *UE.* zulk een nodige lesse voor te schryven, op dat *UE.* deze gewigtige *Bedieninge* niet alleen met voordeel, maar met een

„ goede *Conscientie* mogt bekleden tot
 „ voorftand der *Geregtigheid*, ende tot
 „ *ruste* dezer *Gemeente*.

„ 't Is waar, dat om de hatelykheid van
 „ vangen, en spannen, aan 't *Fiscaals*
 „ *Ampt* vast zynde, eenige voordeelen
 „ gegund werden, die zonder fwarig-
 „ heid zult mogen genieten, ende wy
 „ *UE.* ook niet denken te onthouden,
 „ als daar zyn *gelicentieerde*, ende *ge-*
 „ *condemneerde Boeten*, ende *Breuken*.
 „ *Gelicentieerde boeten* noemen wy, die
 „ over geringe misflagen werden be-
 „ taald, zonder dat de fake behoeft
 „ voor *Regt* getrokken te werden,
 „ maar op dat hierinne geen *exces* begaan
 „ werde, hebben wy jongft in *rade*
 „ verftaan, dat zonder daar van kennis
 „ of reekeninge te doen, gene hoogere
 „ boeten tot uwen eenigen profyte zult
 „ mogen ontfangen, als ter *somma* van
 „ 6 Ryxd.

„ Maar van alle breuken, die hoo-
 „ ger loopen, zult, alwaar 't schoon
 „ daar van geen dagementen voor den
 „ *Rade* gefchieden, reekeninge moe-
 „ ten doen, om *gedistrebueerd* te wer-
 „ den (*a uso*). *Gecondemneerde boeten* noe-
 „ men wy in *Rade* over misflagen daar
 „ juyft geene *Placcaten* van zyn, of al
 „ *Placcaten* van zynde, op *UE.* gedanen
 „ eysch de *Delinquanten* werden *geinjun-*
 „ *geerd*, ende van deze zal *UE.* moeten
 „ beforgen, dat de *distributie*, gelyk hier
 „ boven gefegt is, behoorlyk gefchie-
 „ de.

„ Insgelyks zult zorge dragen, dat
 „ de *Condemnatiën*, voorgevallen op en-
 „ de jegens eenige *Compagnies Dienaren*,
 „ altyd door den *Guarnifoen-boekbouder*
 „ behoorlyk worden ingefchreven, met
 „ bygevoegde *Appoinctement*, ofte *Sen-*
 „ *tentie*, tot haren lafte, die gemeene-
 „ lyk agter in 't *Groot Boek* werden *geco-*
 „ *pieerd*.

„ Alle *Compositiën*, of *afmakinge* buy-
 „ ben 't *Geregt*, blyven, op *pene van*
 „ *deportement*, verboden; maar, den
 „ *Raad* zulks toetftaande, zult wel ver-
 „ mogen met eenige *Delinquanten* te *ac-*
 „ *corderen*, behoudende de *boeten* alleen,
 „ of daar van *distributie* doende (*a uso*)
 „ na dat den *Raad* zal hebben goed-
 „ gevonden.

„ De *Jurisdictie* van den *Fiscaal*, om
 „ *Regts-vordering* te doen, ftrekt hiero-
 „ ver gansch *Amboina*, zo wel *Christe-*
 „ *nen* als *Mooren*, ende zal *UE.* mogen
 „ *Eysch* doen voor den *Landraad* van
 „ *Leytimor*, ende de *Kamer* van *Jufitie*,

„ welke laafte niet alleen *Compagnies*
 „ *Dienaars* concerneerd; maar ook de
 „ *Burgers*, als een gemengd *Collegie*
 „ van *Jufitieren* en *Schepenen* zynde.

„ Voor den *Land-raad* zal *Eysch en*
 „ *Conclufie* gedaan moeten werden, 't
 „ zy by monde, 't zy by gefchifte, in
 „ de *Maleytfche Taale*; maar dewyle *UE.*
 „ als nog daar inne niet is *geverfeerd*,
 „ zyn wy te vreden, dat voor eerft een
 „ *Secretaris* u daar in behulpig zal we-
 „ zen.

„ Wy hebben, om *Pregnante* rede-
 „ nen, goedgekeurd, dat niemant de
 „ *Orangkajen*, *Land-raden*, *civielyk* om
 „ eenige *questiën* voor *Regt* zal mogen
 „ vorderen, zonder ons *confent*, 't welk
 „ dan ook voor den *Fiftaal* gezeid zal
 „ blyven, indien hy op eenige der *Orang-*
 „ *kajen* iets mogt hebben te *pretende-*
 „ *ren*; ook dezelve over begane *fauten*
 „ zoude willen aanklagen.

„ Ende is generallyk het *ampt* van
 „ den *Fifcaal*, te beforgen, dat alle mis-
 „ dadigers, ontrouwe *Compagnies Die-*
 „ *naars*, ende *Contraventeurs* van 's *Hee-*
 „ *ren Placcaten*, ook alle wederftrevers,
 „ van de *Hooge Overigheid*, voor hare
 „ *Competente* *Regters* aangeklaagd, en-
 „ de ter ftraffe gevorderd werden.

„ Om 't welke na *Geregtigheid* uyt
 „ te voeren, verftaan moet werden,
 „ dat alle *Actiën* van den *Fifcaal* *crimi-*
 „ *nelyk* ingetteld werden, maar dat 'er
 „ *distinctie* is tuffchen *crimineel-capitaal*,
 „ ende *crimineel-civiel*, 't eerfte is te ver-
 „ ftaan van grove delicten, die met lyf-
 „ en goed ftrafbaar zyn; 't andere van
 „ mindere misdaden, die met geld-boe-
 „ ten, ofte andere lichamelyke *penalitei-*
 „ *ten*, werden *gecorrigeerd*.

„ In 't *procederen* op ende jegens de
 „ eerfte foorte, gefchied terftond *in-*
 „ *carceratie*, te weten, als (gelyk
 „ de *Regts-geleerden* zeggen) het *factum*
 „ *Constat*, dat is, als 'er blyk is, de
 „ faak begaan te zyn; by *exempel*, nie-
 „ mand is aansprekelyk over diefte, daar
 „ niet gefloten is, niemand kan over
 „ moord aangeklaagd werden, daar nie-
 „ mand vermoord is.

„ Maar al zyn schoon de *Delicten* niet
 „ *Capitaal*, zoo word egter, ten opfig-
 „ te van de bevordering van 's *Com-*
 „ *pagnies* dienft hier te lande, *inarcera-*
 „ *tie*, of gevangenis, aangeleid tegens
 „ *personen* die haren dienft verzuimen,
 „ pypeteldery aanrigten, zig tegen ha-
 „ re *Officieren* opftellen, *foldaten*, die
 „ hare

„ hare wagten qualyk beforgen , *ma-*
 „ *troofen* , die haare fchepen laten ont-
 „ varen , of tegens verbod 's nagts aan
 „ land rinkelroyen , ende diergelyke ,
 „ welke voorvallen zoo gemeen zyn ,
 „ dat het onnodig is daar van in dezen
 „ verdere *Specificatie* te maken.

„ In *Capitale-Crimineele* zaaken werd
 „ ook anders *geprocedeerd* , als in faaken,
 „ die *Civiel-Crimineel* zyn : want als dan
 „ is den *Fiscaal* , *Eyscher* , gehouden
 „ zynen *Eysch* *fchriftelyk* over te leveren,
 „ ook de *Attestatien* , tegens de misda-
 „ digen ingebragt , moeten na twee
 „ *recollemencien* in *presentie* van den *De-*
 „ *linquant* beëdigd zyn , de *Confessie*
 „ moet ook geschieden tweemaal voor
 „ *Gecommitteerden* , en ten derdemaale
 „ voor den gantschen *Raad*.

„ Maar , de *Confessie* niet klaar genoeg
 „ zynde , zal de *Fiscaal* een *interrogato-*
 „ *rium concipieren* , ende verfoeken , dat
 „ den *delinquant* daar op ampelyk *geex-*
 „ *amineerd* mag werden.

„ Ook dewyle niet gebruykelyk is,
 „ iemand in *Capitale Delicten* te verwy-
 „ sen , voor dat hy daar van zelve be-
 „ kentenisse kome te doen , zo zal by hal-
 „ fterkheid den *Fiscaal* *fchriftelyken*
 „ *Eysch* doen *ad Torturam* , of tot *py-*
 „ *ninge*.

„ Edog dewyle dit een Saak is van
 „ groot belang , moet 'er groote voor-
 „ figtigheid in gebruykt werden , ende
 „ heeft den *Fiscaal* te letten , dat 'er in
 „ de Saake een half volle *probatie* , of
 „ bewys zy , al eer hy zynen *Eysch ad*
 „ *Torturam* kome te *institueeren*. Ten
 „ tweeden , dat de *inditien* , die nevens
 „ 't half volle bewys te zamen komen ,
 „ kragtig genoeg zyn , om de misdaad
 „ te doen gelooven. Ten derden moet
 „ gelet werden , of ook de misdaad van
 „ zodanigen *natuure* zy , dat , indien al
 „ klaar bewezen was , de regtvaardige
 „ straffe zoo zwaar niet zoude wesen ,
 „ als wel 't *pyningen* zelve ; want in dien
 „ gevalle moet men om geen *pyningen*
 „ denken.

„ De hoedanigheid , of langduurig-
 „ heid van 't *pyningen* zal niet ter gelief-
 „ te van den *Fiscaal* staan , maar van
 „ de *Raadspersoonen* , daar toe *gecom-*
 „ *mitteerd*.

„ In 't *Concipieren* van *Eysch* en *Con-*
 „ *clusie* in *Capitale-Crimineele* Saaken ,
 „ moet eerstelyk de Saake van 't *delict*
 „ met alle omftandigheden naaktelyk
 „ ende klaarlyk werden vertoond , met

„ aanwyfinge van *Attestatien* , *Confes-*
 „ *sien* , ende *documenten* , die den *Fiscaal*
 „ tot zyne Saak *allegeerd* , 't welk dan
 „ het eerste deel is. Daar na moet aan-
 „ gewefen werden , dat *perfoonen* van
 „ zodanigen *delict* , als *geallegeerd* werd ,
 „ volgens de *Goddelyke Wetten* , of *Cri-*
 „ *mineele Statuten* , of *Placcaten* , met
 „ dusdanige of zodanige *Capitale* straffo
 „ plagten , ende behoren gestraft te
 „ werden , waar toe eenigen text uyt
 „ de *Boeken Moses* , of uyt onse *Vader-*
 „ *landse Statuten* , beschreven in sommi-
 „ ge gedrukte boeken , als *Dambouder* ,
 „ ende andere , moeten aangetekend , en-
 „ de bygebragt werden , of indien de
 „ Sake volgens enig *Placcaat* te *decide-*
 „ *ren* valt , moet den *Eyscher* zodanig
 „ *Placcaat* met alle omftandigheden aan-
 „ haalen. Het derde deel is de *Conclu-*
 „ *sie* zelve , waar by den *Eyscher* befluyt ,
 „ dat den *geproduceerden* gevangen , heb-
 „ bende zodanigen misdaad begaan , als
 „ in 't eerste deel bewezen staat , *gecon-*
 „ *demneerd* ende *geexecuteerd* zal werden
 „ in gevolge van het tweede deel , op
 „ dusdanige of zodanige manieren.

„ 't valt zomtyds voor , dat *perfoonen* ,
 „ dusdanig aangeklaagd , door den *Raad*
 „ toegelaten werd , iemand tot hare
 „ voorspraak te gebruyken , als wan-
 „ neer de sake werd afgehandeld by
 „ *eysch* , *antwoord* , *replyk* , en *duplyk*.

„ Insgelyk gebeurd het , dat tegens
 „ eenige luyden van *qualiteyt* over *misu-*
 „ *fen* , ongetrouwigheid , en quade *Com-*
 „ *portementen* , &c. *geprocedeerd* werd in
 „ *scriptis* , ter oorfake , dat in *verbalè*
 „ *le Processen* alle omftandigheden niet
 „ wel konnen werden aangewefen ,
 „ maar dit staat ter *dispositie* van den
 „ *Regter*.

„ De *Fiscaal* bediend zyn *Officiè* niet
 „ ter goeder trouwe , wanneer hy zig
 „ zelve tot *Rigter* steld van *Questien* ,
 „ die over slaan , vegten , en *injurien* tus-
 „ schen eenige luyden , ontstaan , gelyk
 „ wy tot ons leetwefen vernemen meer-
 „ maals geschied te zyn , en dat de *de-*
 „ *iffen* geschieden met afnemen van
 „ boeten aan de eene zyde , ja wel zom-
 „ tyds aan beide de zyden , zonder de
 „ zake voor den *Raad* te brengen , van
 „ welke inoodheid *UE.* zig dan zal
 „ moeten wagten , ende wanneer , *par-*
 „ *tyen Contendenten* , voor 't *Regt age-*
 „ *rende* , *UE.* bevind , dat 'er in de za-
 „ ke enig *delict* *schuyld* , zo zal *UE.*
 „ vermogen verfoek te doen , om we-
 „ gens *UE.* ampt geinterponeerd of tus-
 „ schengevoegd te werden , mits wel-
 „ ken dan de *partbye* , die beledigt heeft ,

„ amptshalven zult aanspreken, ende
 „ tegens hem zodanigen *eysch* doen, als
 „ na Regten zult bevinden te behoo-
 „ ren.

„ Wyders *incumbeerd* den *Fiscaal* de
 „ *executie* van alle *civiele vonnissen*, die
 „ in de *respective* gerechts-banken wer-
 „ den gestreken, te weten, zo wanneer
 „ iemand *gecondemneerd* is, in betalinge
 „ van eenige *somme*, of andersints, en-
 „ de na gedane *citatie*, *sommatie*, ende
 „ *renovatie*, egter gene voldoeninge
 „ *presteerd*, mitsgaders in *Rade executie*
 „ *gedecerneerd*, zal den *Fiscaal* met 2
 „ *Gecommitteerden* uyt den *respectiven*
 „ *Raad* zig vervoegen ten huysse van
 „ den *gecondemneerde*, ende aldaar 't zy
 „ met, of tegen dank van den Eyge-
 „ genaar zodanige Goederen ligten,
 „ ende na zig nemen, als met *advys* van
 „ *Gecommitteerden* te rade werd, om
 „ daar aan, en by verkoop, de vol-
 „ doeninge van de *gecondemneerde som-*
 „ *me* te vinden.

„ Maar indien gene Goederen, ge-
 „ noegzaam tot voldoeninge van 't von-
 „ nis, gevonden werden, zal de *gecon-*
 „ *demneerde*, met *licentie* van den Heer
 „ *Gouverneur*, binnen 't *Kasteel in Gyse-*
 „ *ling* gebragt werden, tot koste van
 „ hem zelve, of die gene, van wiens
 „ wegen hy *Gegysfeld* werd.

„ Ende zal *UE.* voortaan niemand,
 „ *civilyk* gegysfeld, mogen *largeeren*,
 „ voor en aler hy zodanige kosten zal
 „ hebben voldaan.

„ Ten welken eynde van alle *incarce-*
 „ *ratien pertinente Notitie* zult houden,
 „ met aantekening van den dag, op
 „ dewelke de *delinquanten*, of *insolvente*
 „ *personen*, werden geïlloten.

„ Zoo wanneer *UE.* over *civiele mi-*
 „ *sussen* iemand komt in Regten te be-
 „ trekken, ende deselve, na *drie default-*
 „ *ten*, egter niet *compareerd*, zult met
 „ goedvinden van den *Rade*, zodani-
 „ gen *persoon* mogen *incarcereren*, ende
 „ egter tegens den zelve zodanig pro-
 „ cederen, als behoord.

„ Indien *UE.* iemands getuygenis van
 „ noden heeft tot *certificatie* van uwe
 „ *proceduren*, zal niemand daar inne
 „ weigerig mogen zyn, of, weigerig
 „ wetende, zal *UE.* zodanigen *persoon*
 „ voor zynen *Competenten Regter* citeren,
 „ ende verfoeken, dat hy getuygenis
 „ der waarheid in *faveur* der gerechtig-
 „ heid geve.

„ 't Is wel waar, dat ieder voor zy-
 „ ne *Competente* Regters moet werden
 „ *geciteerd*, maar alle ontrouwigheden,
 „ *fraudatien* van *Tollen*, *Zegel-regt*, *ge-*
 „ *perpetreerd* tegens den welstand van de
 „ *Generale Compagnie*, mogen voor gee-
 „ ne andere bank, als voor den *Raad van*
 „ *Justitie*, aangeklaagd werden.

„ Ende daaromme, zo wanneer de
 „ *Opperkoopman*, bedienende hier 't
 „ *ampt* van *Ontfanger*, *UE.* aanwyfing
 „ doet, dat zulke of zulke *personen* des
 „ *Compagnies* gerechtigheid, *Tollen*, *Pag-*
 „ *ten*, &c. hebben gefraudeerd, of in
 „ *manquement* van betalinge blyven, zal
 „ *UE.* zodanige *Delinquanten* gehouden
 „ zyn voor den *Raad van Justitie* te be-
 „ roepen, ofte te *incarcereren*, na swaar-
 „ te van 't *Delict*.

„ Ook indien *UE.* eenige *contraven-*
 „ *tie*, of ontrouwigheid in *cas* voorz:
 „ zelve komt uyt te vinden, alwaar 't
 „ schoon de *Opperkoopman* zulks niet
 „ hadde aangegeven, zult egter uyt ei-
 „ gen *motief*, amptshalven, met de
 „ *Regtsvordering* voortvaren.

„ Zo zal *UE.* zig altyd als gevoegde
 „ moeten stellen by de *Pagters* tegens
 „ zodanige, die haar gerechtigheden, haar
 „ uyt kragt van *Pagtbrieven Competeren-*
 „ *de*, hebben verkort.

„ Alle *Vaartuygen*, buyten dit *Gou-*
 „ *vernement* vertrekkende, zult ver-
 „ mogen te *visiteren*, om te vernemen,
 „ of zy geene meerdere *waren*, *gelden*,
 „ ende *Koopmanschappen* komen te ver-
 „ voeren, als by de *Schippers*, of *Anna-*
 „ *chodas*, is aangegeven, ende op den
 „ *dors* van hare *Paspoorten* getkend
 „ staat, meede of zy gene *speceryen*, of
 „ *ongelicentieerde personen*, tragten te
 „ verbergen, ende hier in eenige de
 „ minste misdaad bevindende, zult *ar-*
 „ *rest* doen op volk, ende vaartuyg,
 „ ende tegens de *Contraventeurs* na *Reg-*
 „ *ten procederen*.

„ Insgelyks zult de *Vaartuygen* van
 „ *Chineesen*, ende *Burgers*, van *Java* of
 „ elders van buyten dit *Gouvernement*
 „ aankomende, mogen ende moeten
 „ *visiteren*, scherpelyk lettende, of zy
 „ ook eenige verbode *personen*, of *Koop-*
 „ *manschappen*, mede brengen, dewyle
 „ dien handel eenelyk op 't voeren van
 „ eetwaren is ingewilligd.

„ Zo zult ook niet alleen vermeugen,
 „ maar volgens schuldigen pligt gehou-
 „ den blyven, de *schepen*, van *Batavia*
 „ komende, te *visiteren* aanslaande zo-
 „ dani-

„ danige *particuliere Koopmanschappen*, als
 „ daar inne zult bevinden, gelyk dan
 „ ook in 't lossen der schepen welcher-
 „ pelyk agt geven zult, dat gene *par-*
 „ *ticuliere* ongeoorlofde Goederen te
 „ lande werden gebragt.

„ In 't vertrekken der schepen moet
 „ nagevorsch't worden, of gene *Contan-*
 „ *ten* tegens den *teneur* der *Placcaten*,
 „ werden vervoerd, want de *Ordre* is,
 „ dat dezelve *penningen* op *Wissel* gesteld
 „ zullen werden.

„ Ende gelyk nu in gebruyk is ge-
 „ komen, dat alle *Wissel-brieven* by
 „ den *Fiscaal* mede werden geteikend,
 „ als moettende alle tellers de deugde-
 „ lykheid met eede bevestigen, zo zal
 „ *U.E.* scherpe agt nemen, of zodanige
 „ getelde *penningen* met geen averegte
 „ ende tegens de *E. Companies* voordeel
 „ strydende midaelen zyn *geconquesteerd*,
 „ ende indien gewaar kond werden,
 „ dat hier inne eenige hapering is, zult
 „ gy zodanige *penningen* onder de hand
 „ van den *Cassier* vermogen te *arrestee-*
 „ *ren*, ende den *Competiteur* voor regt
 „ vorderen naar eysch van saaken.

„ Behalven een gemeen bevel, we-
 „ gens 't onderhouden van alle *Placca-*
 „ *ten*, zal *U.E.* zonderlinge agt nemen,
 „ dat de dagelykfe kleine *contraventien*
 „ terstond met de daar toe staande *boe-*
 „ *ten* werden *gecorrigeerd*, als daar zyn,
 „ het *tappen* op onbehoorlyke tyden,
 „ ende plaatsen, qualyk gadeslaan van
 „ de *waterlofsingen* in 't *regenmoesson*, 't
 „ werpen van *huys-vuyligheden* op onbe-
 „ hoorlyke plaatsen, 't versuym der *in-*
 „ *landers*, en het *toepaggen* van haar
 „ huysen, en erven, ende diergelyke
 „ meer, als by *singuliere Placcaten* zyn
 „ verboden.

„ Ende gelyk het in billigheid be-
 „ staat, dat de Geregtsdienaars (hier
 „ *Cassers* genaamd) in 't *exerceren* van
 „ haren last *gemainteneerd* werden, zo
 „ moet ook sekerpelyk besorgd blyven,
 „ dat zy met quade *force* bejegeningen
 „ niemand moeyelyk zyn.

„ De *boden*, ende *respectieve Secreta-*
 „ *rissen*, zullen den *Fiscaal* ten dienste
 „ staan, om *dagementen* te doen, ende
 „ *scriftelyke instrumenten* te maken, mits
 „ de *Fiscaal* besorgd, dat zy luyden, na
 „ dat de *wonnissen* zyn gewesen, daar
 „ van hare *Competente Salariissen* mo-
 „ gen trekken.

Was Getekend,

Amboina aan 't Kasteel
 Victoria, den 10 Maant,
 1678.

ANTHONIO HURDT.

Ampliatie op de Ordre van den Fiscaal.

„ **V**Ermits de *Compagnie* tot gerief
 „ van de Ingesetenen alhier, als
 „ ook van de nabuurige plaatsen, wel-
 „ ker Slaven weggelooopen zynde, na-
 „ derhand elders komen gevat, mits-
 „ gaders aan dit *Kasteel* gebragt te wer-
 „ den, het vangloon uytichiet, om door
 „ de Eygenaars met *restitutie* van het
 „ zelve geld, en de onkosten van 't
 „ sluyten, &c. weder gelost te werden,
 „ ende dat wy ervaren dienwegen zo-
 „ danigen nauwe *rekening*, ofte *Notitie*
 „ niet werd gehouden, als het wel be-
 „ hoord, agtervolgens zeker apart
 „ *Boekje* by den *Capiteyn* dezès *Guarni-*
 „ *soens* berustende, ende tot dien eyn-
 „ de onder andere door ons *geformeerd*,
 „ ofte opgesteld, mitsgaders dat het
 „ zelve door den *Fiscaal*, als van de pen-
 „ zynde, ende die wegens de fake der
 „ gevangens, ende misdadigers, *specia-*
 „ *le* kennis moet hebben, gevoegelyker
 „ in *ordre*, en *accurate* netheid zalkon-
 „ nen werden gehouden, is dierhalven
 „ onzé last by desen, dat hy al ten eer-
 „ sten zonder verlossinge een *nieuw*
 „ *boekjen* zal hebben te *formeerren*, op
 „ dezelve mode, gelyk het tegenwoor-
 „ dige ingesteld is, bestaande in *zeven*
 „ *Cohieren*, te weten:

- „ 1. De *Lyste* van *Compagnies* lyfey-
 „ genen, zo Mannen, Vrouwen,
 „ als Kinderen.
- „ 2. *Dito* van de opgevangene *fugiti-*
 „ *ve* Slaven, *particuliere* lieden
 „ toebehorende.
- „ 3. *Lyste* van de *gecondemneerde Euro-*
 „ *piaanse Delinquanten*, *Comp.*
 „ Dienaren zynde
- „ 4. *dito* van allerhande *Gecondemneer-*
 „ *de*, geen *Comp.* Dienaars we-
 „ sende.
- „ 5. Naamen der *Hoewamoblefen*, van
 „ *Hitoe* herwaards gevlugt, en
 „ aan den *Roodenberg* alhier wo-
 „ nende.
- „ 6. Naamen der *Mooren*, *Ostagicren*,
 „ mede aan den *Roodenberg* woo-
 „ nende.
- „ 7. *Lyst* van de *Personen*, die over
 „ schuld als ongehoorzaamheid,
 „ ontrent hunne *respectieve Orang-*
 „ *kajen*, *Opperboofden*, &c. buy-
 „ ten *forme* van *proces* binnen 't
 „ *Kasteel* *gedetineerd* zyn.

„ Ende om te min *abusen*, of verge-
 „ telheden in deze nodige *observantie*
 „ onderworpen te zyn, zal de *Guarni-*
 „ *foen-schryver* mede *Notitie* hebben te
 „ houden, van de Gevangens, die da-
 „ gelyks in 't *fort* gebragt, en weder
 „ *gelargeerd* werden, 't geen de *Fiscaal*
 „ dan alle *Saturdagen* tegen de zyne
 „ *confronteren* moet; wel toesiende, dat
 „ niemand van de eenre *ordre* in de ande-
 „ re *geslinderd* werde; alsby voorbeeld,
 „ dat men geen *wylieden* overschuld, of
 „ misdaad, in de *ketting* gaande, nog
 „ ook *particuliere* slaven, daar geen
 „ vangloon voor uyt geschoten is, on-
 „ der 't *Cobier* van *fugitiven registreere*,
 „ gelyk reeds al geschied is, inmiddels
 „ zal niemand van de opgevangene sla-
 „ ven vermogen *gelargeerd* te werden,
 „ voor ende aler het uytgeschotene loon
 „ by een briefken door den *Fiscaal* ge-
 „ *passieerd*, en van den *Gouverneur* on-
 „ derteikend, aanden *Cassier* betaald, en
 „ door den zelve *quitantie* daar op ver-
 „ leent zal wezen, welke *quitantie* dan
 „ voordsden *Opperkoopman* moet werden
 „ toegebragt, om dierwegen mede aan-
 „ teikening te doen, en dezelve te be-
 „ waren, gelyk ook even zulks geschie-
 „ den zal, wanneer het verschot aan de
 „ opbrengers verstrekt werd, *except*,
 „ dat die *Ordinantie* by den *Cassier* tot
 „ zyne verantwoordinge blyveberuften.

„ Maar dewyle het meermalen ge-
 „ beurd, dat zodanige *Fugitiven* in de
 „ Gevankenis komen te sterven, waar
 „ by dan de E. Comp. haar uytgescho-
 „ ten geld gemeenelyk verliest, gelyk
 „ ook de onkosten, die in de saak van
 „ dito slaven gedaan werden, zo heb-
 „ ben wy met *Advys* van onsen *Succes-*
 „ *seur*, den Heer *Robbert de Vicq*, goed-
 „ gevonden voor *rifco* van dien de ey-
 „ genaars op 't lossen der zelve te laste
 „ te brengen. Nameelyk:

„ Die in deze *Provintie* woonen, en
 „ haare slaven binnen 6 maanden niet
 „ kunnen lossen, voor elke *Ryxd.*, wel-
 „ ke aan de opbrengers betaald is, $\frac{1}{4}$ of
 „ $12\frac{1}{2}$ voor 10, en zo voords, en, die
 „ verder afwoonen, als in *Banda*, of
 „ *Ternate*, na verloop van een jaar, me-
 „ de zoodanig, behalven de onkosten
 „ nopende het sluyten, &c. waar op
 „ dan wel te letten staat, en zal ook no-
 „ dig wesen te versorgen, dat den Heer
 „ *Gouverneur* de weerga van dito *Boek-*
 „ *jen* ter hand gesteld werde, *Suppleven-*
 „ *de* het zelve maandelyks met het gene
 „ daar in aan- en af te schryven is.

Was Getekend,

Amboina desen 14, May, 1672.

ANTHONIO HURDT.

Buiten de zaken, in dese Instructie ^{Verdre}
 gemeld, ordonneerden haar Edelheden in ^{Ordres}
 't jaar 1668. den 11 Jan. nog, dat geen ^{daar by}
 Fiscaal mogt Sjabandar zyn, keurende ^{gevoegd.}
 wel uitdrukkelyk af dit aan den Fiscaal
van Zyl toe te staan, schoon 't Sjaban-
 darschap hier van weinig belang was.

In 't jaar 1669. den 9 May vonden
 de Heeren in 't Vaderland goet, om de
 Fiscaalen in de plaats van $\frac{1}{3}$ de $\frac{1}{2}$ der boe-
 tens toe te leggen, om hen dus te meer
 tegen alles te doen waken (hoewel het
 naderhant den 16 Jan. 1699. weer tot
 $\frac{1}{3}$ gekomen is) waar nevens haar Edelhe-
 den den 11 Aug. in 't jaar 1676. alle na-
 latige Fiscaals in hun Ampt met Depor-
 tement, en Confiscatie van goederen be-
 dreigden.

In 't jaar 1681. den 14 Maart belaf-
 ten zy in alle Criminele vonnissen de
 Character van zyn Hoogheit uit te druc-
 ken; en in 't jaar 1683. den 18 Febr. by
 alle t'zamenrottingen *Parate Executie* te
 doen.

Zy verboden ook in dat zelve jaar den
 19 Juli geen questien van dorpen tegen
 malkanderen met de uiterste gestrengheit
 te vervolgen.

In 't jaar 1681. den 2 Maart voegden
 zy hier by, dat de Fiscaals voortaan kam-
 mer-boekjens van Justitie dienden te
 houden.

In 't jaar 1690. den 15. Febr. ordon-
 neerden zy, dat de Comp. de kosten der
 onvermogende misdadigen voortaan dra-
 gen zou.

In 't jaar 1692. den 14 Febr. herha-
 len zy, dat de Fiscaal van oudsher een
 Lid van den Politiquen Raad was, en dat
 hy ook een rekening by de boeken heb-
 ben; maar als hy zaken buiten last onder-
 neemt, en die verliest, men hem wel de-
 gelyk in de kosten condemneeren moet.
 Ook dat de Raad geen zoldaat licht in een
 maand gagie moest verwyzen.

Ook wilden zy in 't jaar 1699. z
 January, dat hem geen hooger boetens,
 dan de dienaars te goed hadden, toege-
 gewesen, en den 22 Feb. voegden zy
 'er by, dat alle vacatic-gelden van Ge-
 committeerden afgeschafft zouden wer-
 den.

Zy schreven den 2 Maart des zelve
 jaars den Fiscaals ook aan, dat hy niet
 moest denken, daar toe van haar aange-
 steld te zyn, om de menschen, als 't
 hem maar in 't hoofd schoot, te plagen,
 maar in tegendeel om de vroomen te hel-
 pen, en om de Vrede en Eendragt te
 betragten; verbiedende by haar schryvens
 in 't jaar 1697. den 29 February wel uyt-
 drukkelyk, om geen sententien te vellen;
 waar by exorbitante boetens ten laste der
 Inlanders uytgewesen, of geeyfcht wier-
 den; dog wel mogende lyden, dat het

Ma-

Madat-rooken in Inlanders en slaven, maar geenfins ontrent andre door de vingeren gefien wierd.

Zy ordonneerden den Fiscaal in 't jaar 1699. den 27 Febr. ook, na de Overwigtigen onderzoek te doen; stonden hem de helft van de aangehaalde Goederen toe; dog by Confiscatie van Goederen zo kon die, als 'er vrouw of kinderen waren, niet verder als tot de helft gaan.

Ook wilden zy in 't jaar 1700. den 9 Febr., dat men by alle Condemnatiën de Kerk bedenken zoude.

Wie tot dit Ampt het bequaamste fchynd gekoren te moeten werden.

Tot uytvoering van zyn Ampt zyn den Fiscaal ook een Sergeant-Geweldige, zynde zo veel als een Onderfchout, nevens 5 of 6 Caffers toegevoegd, voor ider van welke Caffers de E. Compagnie 5 Ryxdaald. 's maands aan hem betaald.

Om een bequaam Fiscaal te zyn, dient zulk een man wel een groote kennis en memorie, van alle Resolutien, en Placcaten, te hebben; weshalven een Perfoon, die bevorens Secretaris van den Landvoogd geweest is, daar toe wel de bequaamste fchynt te zyn.

Het inkomen van den Fiscaal is alle maand 50 gulden, dog hy mag geen kostgeld trekken; hoewel ik meyne, dat hem 2 Ryxd. Brandhout-geld 's maands toegelegt is.

Zyn inkomen; en verder werk.

Indien hy tot een Koopmans-bediening overgaat, wint hy aanstonds 60 gl. ter maand, en trekt dan ook de verdere Emolumenten, als aan de andre Kooplieden toegelegt zyn, gelyk dat haar Edelheden in 't jaar 1696. den 23 Febr. Ontrent den Fiscaal, *Pieter de Boeg*, geliefden te ordonneeren.

De Fiscaal beforgd ook terwyl de Landvoogd op de Hongi-togt is, dat 8 dagen van te voren ider een aangelegt werd zyn Bamboesen met water buyten te zetten, en ryd na expiratie der zelve met Gecommitteerden, en Wykmeefters rond, en doet ook de wegen fchoon maken.

VAN DEN GUARNISOEN-BOEKHOUDER.

Van den Soldy-Boekhouder.

Naast den Fiscaal volgt de Guarnisoen-Boekhouder in rang. Hy werd anders ook wel de Soldy-Boekhouder genaamt, om dat hy boek van alle de zoldyen houd, ieders rekening, als hy hier komt, inboekt, en als hy vertrekt, hem ook zyne afrekening geeft.

Dit is wel het voornaamste van zyne bediening, waar toe hy ook een byzonder Comptoir, en zes borsten onder zig heeft, om hem in 't houden van de Soldy-boeken behulpzaam te zyn.

Verfcheyde posten, de Soldy-boeken rakende, zyn ons in de voorgaande Instructie voorgekomen, tot welke wy den befcheyden Lezer wyzen, om geen eene zaak twemaal, buyten nootzakelykheid, te herfchryven.

In 't jaar 1657. ordonneerden haar Edelheden den zelve, op rekening altyd te specificceeren, waar en by wie iemand Testament gemaakt had; en voegden in 't jaar 1658. 'erby, om 't verftrekte aan iemand altyd tegen 69 ftuiv. de Rydr. op te brengen; begerende by hun fchryvens van den 23. Novemb. in 't jaar 1666. dat de Soldy-boeken op ult^o. Februari zouden gefloten werden, den 5 Jan. 1680. daar by voegende, dat zy met 't eerfte fchip moesten overgefonden werden.

En van 't gene haar Edelheden ontrent hem ordonneeren.

In 't jaar 1670. den 23 Mey ordonneerden zy wegens perfoonen, die in 't Vaderland jaarlyks eenige maanden gagie vermaakt hadden, geen geflotene rekeningen in te fchryven, nog die te betalen, dan alleen zo verre als de doodfchulden betrof. Ook verboden zy eenige appointementen of verkregene vonniffen hier te betalen, dan na dat die door de Heren Bewindhebbers geauthorifeerd waren.

Van boeken, na 't Vaderland gefonden zynde, wilden zy geen rekeningen, dan aan vrygewordene perfoonen, en die niets in 't Vaderland vermaakt hadden, ingefchreven of betaald hebben; voegende hier by, dat de gagien en rekeningen der geleende zoo lang zouden ftill staan, tot dat zy weer in dienst aangenomen wierden.

1674. den 15 Dec. ordonneerden zy aan te halen, waar iemand gestorven was, (dat zy in 't jaar 1676. 28. Dec. renoveerden) verbiedende om geen afgefotene rekening aan iemand, dan alleen aan de Guarnisoen-Boekhouders zelfs, af te betalen.

Zy stonden in 't jaar 1680. den 17 Jan. toe aan die genen, welker tyd uit was, $\frac{2}{3}$ te mogen verftreken; den 17 May daar by voegende, dat zo iemand zyne maanden, die hy vermaakt had, afgefchreven wilde hebben, dat eerst door een Secretariale Acte van Revocatie van hem gedaan, en dat die dan door den Guarnisoen-Boekhouder na Batavia gefonden moest werden, om daar op approbatie uit 't Vaderland eerst af te wagen, en niet eer de zelve maandgelden op de Soldy-Boeken af te fchryven, welken laft zy den 21 Febr. in 't jaar 1687. hernieuden.

In 't jaar 1688. den 26 Augustus ordonneerden zy jaarlyx een lyst van de gequalificeerde Dienaars, en 1681. den 14 Maart ook de Monfterrollen over te zenden. Ontrent 't overzenden van rekenin-

kenin-

kenen, waar op betaling verfocht werd, ordonneerden zy den 2 Maert in 't jaar 1688. de namen defter lieden, ten behoeve van welke dit verfocht wierd, by een aparte Memorie uit te drucken. Getrouwde Dienaars, te quaad staande, mogten maar halve gagie genieten; verbiedende in 't jaar 1692. 14 Febr. aan de zelve, als *Curatores ad Lites*, dat zy geen boedels met processen, of andere onnodige lasten, zouden hebben te bezwaren.

In 't jaar 1693. den 10 Maart, en 2 April, ordonneerden zy by verftrecking op rekening van maand-gelden, op de kleeden eerst a 70, toen a 50. per cento winst te moeten rekenen: dat de contanten, en 't geprocedeerde uit dese of gene boedels der overledenen, wel tegens 60 lichte stuivers de Ryxd. op rekening mogten geboekt, dog uit een notitie voor de vrienden in het Vaderland 'erby gevoegt werden, dat zy voor de Ryxd. maar 50 stuivers zouden moeten ontfangen.

In 't jaar 1695. den 22. Jan. ordonneerden zy, ook de Soldy-boeken, in opzigt van 't verantwoord van de boedels der overledenen, wel te examineren, of de zelve behoorlyk gefloten waren; of de inschryving van het tweede Venditie-boek met het eerste, of met 't origineel, accordeerde; of die ook door de Gecommitteerden, die de goederen geïnventariseerd hadden, ondertekend waren, en of alle de posten van afbetaling behoorlyk met Quitantien en Appointementen geverifieerd, mitsgaders of die gansche rekening by Cassa en Negotie-boeken, behoorlyk verantwoord was, doende daar van schriftelyk rapport, om by de Resolutie, dien aangaande, geïnferreerd te werden, moettende de Gecommitteerden, die de Venditie bywoonen, de zelve zyn, die de goederen geïnventariseerd hadden, en t'elkens 't Venditie-boek tegen den Inventaris geconfronteerd, en van de bevinding 't nodige onder aan getekent werden.

In 't jaar 1695. den 22 Febr. eyschten zy de Monfterrollen, en die der gequalificeerden dubbeld over te zenden; en dat de Soldy-boeken tydig klaar, of ten minsten ultimo Aug. (zoo zy in 't jaar 1696. 1 Maart ordonneeren) of wel onder ultimo Juni (zoo zy by Schryvens van den 5 Febr. 12 en 27 Nov. 1697. belasten) gefloten moesten zyn; verbiedende in 't jaar 1696. geen rekening van de Dienaren te arrefteren.

Ook belasten zy den 20 Maart des zelve jaars de penn. van overledenen, by de E. Comp. op Interest staande, en welker boedels onder zyne Administratie

zullen komen, binnen zes weken na hun dood met de te goet staande renten, by de Negotie-boeken te doen afschryven, en by de Soldy-boeken op rekening van den overledenen, weer in te nemen, om daar mede zodanig, als met de contanten geordonneerd is, te handelen, dat is, dit alles ten eerften aan de vrienden over te maken.

In 't jaar 1697. den 8 Jan. belasten zy, jaarlyks aan alle Dienaren, welker rekeningen lopen, by 't sluiten der boeken, ten overstaan van twee Suppooften hunne rekening te geven, en nodige aantekening daar af in de boeken te doen.

Verboden in 't jaar 1702. 9 Febr. geen schulden van overledene ongetroude Comp. Dienaren uit hunne te goethebbende gagie, schoon al vonnissen door den Regter daar tegen geveld lagen, aan eenige Crediteuren te betalen, maar dat alleen, uit 't gene hy verder nagelaten had, te doen, en de rekeningen van zyn te goet staande gagie aan de Heeren Bewindhebbers ter Kamer, daar hy uit gevaren is, te zenden, met byvoeging hoe veel hy dan nog aan zyne Crediteuren te quaat gebleven mogt zyn, om tot de betaling der zelve de behoorlyke Authorizatie te erlangen, en zal hy alleen dienen op de laatste Soldy-rekening in te boeken, dat hy tot begraving deszelfs zal verstrekt hebben, de menagie ontrent alles behertigende.

Ontrent de afgeslotene Soldy-rekeningen zo wel van getrouwde, als van ongetrouwde, ordonneren zy in 't jaar 1703. den 29 Jan. dat die mede eerst, volgens order der Heeren uit 't Vaderland van den 23 Juni in 't jaar 1700. na 't Vaderland gefonden moeten werden aan de Heeren der Kamer, daar hy uitgevaren was, en dat die gagien niet eer mogten betaald werden, dan na dat de approbatie der Heeren daar op te rug gekomen was; maar dat de lopende rekening der getrouwden, zulx niet subject was, hoewel zy begeerden, geen inschicking voor dese en gene Weduwen, in 't overdragen van het te goede in de nieuwe boeken te gebruiken; maar dat zulke rekeningen aanstonts na de dood der getrouwden zouden werden afgesloten.

Dit Ampt van den Soldy-Boekhouder 't geen weynig aanzien of voordeel in zig zelve heeft, is een van de slechtste, hoewel hy (gelyk wy zien zullen) mede een Lid van de drie voornaamste Raadsvergaderingen is, en nevens alle de Leden van den Politiken Raadt, (daar hy de laatste van is) ook die eer geniet, dat 't zy in 't Fort, 't zy elders, daar een zoldaat op schildwagt staat, 't wagtsvolk in 't geweer geroepen, en 't geweer voor hem geprefenteert werd, waar van ondertuffchen

Hoeda-
nigheid
van dit
Ampt.

dertuffchen de fchoorsteen niet rookt. Men noemt dit Comptoir, om dat 'er geen voordeel op fit, het Roggenbroods-Comptoir; en daarom is hy, by't openvallen van eenige buyten-plaats, gemeenelyk de naafte, als hy wel by den Landvoogt staat, en hem in den Raad nooit tegengevallen is in 't stemmen, alzo dat lang onthouden, en hem dan te pas gebragt werd: want om te toonen, dat de Landvoogden zig daar niet aan binden, de Heer *Schagen* had in 't jaar 1692. de Opperhoofdsplaats van Oma al aan den Winkelier *Vander Poorte* vast toegeft, fchoon die regtveerdig den Guarnifoen-Boekhouder, *Antoni Snaats*, toequam; die ze egter door directie van zyne Vrienden tegen wil en dank van de Landvoogd kreeg, die anders niets tegen zyn perfoon, of dienst, dan alleen

dat hy tot dit ampt nog wat te jong was, wift in te brengen; behalven dat hy in geen gefchil ter wereld toen met dien Heer leefde, doch die egter toen gedagt had hem te doen voorby gaan, dat hem in de vergadering miste, en ook geweldig fpeet. Meinde nu die Heer dit aan *Snaats*, zonder dat hy hem eenige reden gegeven had, te ontdraegen, en hem daar van te ontietten, wat zou hy dan niet doen, als hy tegen de Soldy-Boekhouder vertoornd was. Dierhalven kan men licht zien, dat zulk een Dienaar, zoo hy hope tot een beter ampt behouden wil, blindeling in alles van de Landvoogd afhangen moet.

Hy is Onderkoopman met 40 guld. ter maand, $5\frac{1}{4}$ Ryxd. kostgeld, 4 kann. Wyn, zynde dit, mynes wetens, al zyn inkomen.

VYFDE HOOFDSTUK.

V*An den Geheymfchryver, en van alles, dat zyn Ampt betreft. Hoe dezelve, nog van den Landvoogd, nog van den Raad, behoorde af te hangen. Instructie voor den Geheymfchryver. Verdre Ordresharer Edelheden ontrent zyn Ampt gegeven. Van den Winkelier, en zyn Ampt. Instructie voor den Winkelier. De Prys-Courant. Rendement. Van den Caster. Instructie voor den zelfven. Van de Opper-wondhelers van 't Kasteel, en 't Siekenhuys. Van den Politycquen Raad. Van den Raad van Justitie. Van den Land-Raad. De Vergadering van Kleene en Huwelyks-Saaken. De Wees-Meesteren. De Chineefche Boedel-Meesters. Van verscheide Pachten. De Ziel-Beschryving hier. Wanneer de Leden van de Justitie en Borger-Officieren gekoren werden. De wyse van Leven hier. Hoe gemaklyk een Vrouw het hier heeft. Boboto. Quade Slaven geven een groot Ongemak. Verdre aanmerkingen over de zelve. Een oude Oosterfche wyse van Sleutel-dragen opgehelderd. Reden waarom sommige Slaven zo swart zyn. Van de Borger-Capiteynen. Wat Waaren men van Macassar hier brengt. En welke zy van Java's Noord-Ooft-kust, of van Batavia, herwaards aanvoeren. Wat voor Geld hier gangbaar is. Wat hier van Bali, Bima, en meer andere Plaatsen aangebragt werd. Van wat voor andre middelen de Vrylieden hier bestaan. Waaren, in Amboina vallende. Wie de Nagelen uit de Moluccos eerst hier gebragt heeft. Amboina, 't eerste Proefstuk van Nederlands Mogendheid in Ooft-Indiën.*

Den Secretaris, of Geheymfchryver van de Landvoogden van de Politycquen Raad.

N*aast den Guarnifoen-Boekhouder, volgt in rang de Geheymfchryver van den Landvoogd, die den Politycquen Raad in die hoedanigheid mede diend, en dien als fluyt, volgende daardie Raad verscheid altyd, onafcheidelyk zodanig, dat in zulken geval ook zelfde Predikanten, die anders na den Capiteyn komen, dan na hem eerst volgen, daar anders een Lieutenant in rang naast de Fiscaal, en voor den Guarnifoen-Boekhouder, Secretaris, en alle andere Onderkooplieden gaat.*

II. Deel.

Het Ampt van Geheymfchryver van den Landvoogd is een van de moeilykfte in de gansche Landvoogdy, alzo hy alle saaken, niet alleen tegenwoordige, maar ook verledene, door en door dient te kennen, en dus den Landvoogd, en den Raad ontrent alle vorige Resolutien licht te geven; waarom ook de Landvoogd gemeenelyk een Perfoon na zyn zin daar toe kiest, of op approbatie van haar Edelheden aanstelt.

Zulk een Secretaris dient wel alle Resolutien, van den beginne af hier genomen, te doorlopen, en een grondige kennis te hebben van alle de Ordres, en Bevelen, van tyd tot tyd door haar E-

delheden gegeven; dog het hangt daar veel aan, dat 'er ter Secretary goede Regiffers van den beginne af over allerley faaken gemaakt zyn, die dan de Succesfeur zeer licht vervolgen kan.

En van
alles, dat
zyn
Ampt
betreft.

Wat nu tot het ampt van zulk een bedienden behoort, brengt ten naaften by zyn naam mede. Hy is de fchryver, of de hand van den Landvoogd en den Raad, om alles, wat door hem en Raden befloten is, net, en getrouw, op te teekenen, en is ook verpligt verder alle zodanige brieven, 't zy na Batavia, 't zy na andere Gewesten, waar heen het den Landvoogd, of voor zich, of uyt name van den Raad, ordonneert, te fchryven, en dit alles ook geheym te houden; maar het gebeurt ook wel, dat zulk een Geheimfchryver veelyds in 't opstellen van een Refolutie uyt de Notulen, die de Landvoogd eerst refumeert, meer den fin des Landvoogds, dan wel de rechte meining van die vergadering, volgen moet; alzo hy, anders willende doen, met de nek van hem aangefien werd, zonder dat de Raad belletten kan, dat de Landvoogd hem niet onderdrukt, wanneer 't hem maar lufft, en in 't hoofd komt. Met een woord, de Geheimfchryver moet maken, dat hy de gunft van den Landvoogd behoude, zo hy wil gevorderd zyn, dat is, hy moet hem blindeling gehoorfaamen, en noit het allerninfte tegen hem, al zag hy ook nog zo klaar, dat de Landvoogd andren verongelykte, ondernemen, of hy is een bedorven man; alzo die Heer hondert middelen aan de hand heeft, om zulk een man te foeken, of hem, hoe voorfichtig hy ook wesen mogt, door overtollige bevelen te dwingen zich dood te pluggeren, zonder hem oit te helpen; hoedanige lieden ik wel gekend heb, die een goede gewiffe, dog een flegte beurs, en zeer weinig tyd hadden, om te eeten, of te slapen, hoewel zy egter noit geen genoegen konde geven, om dat zy den Landvoogd in alles niet blindeling konden, nog wilde volgen.

Hoe den
zelven,
volgens
des
Schry-
vers oor-
deel,
nog van
den
Land-
voogd,
nog van
den
Raad,
behoor-
de afte
hangen.

Een man van die bediening moest al mede geenfins zodanig van een Landvoogd, ja, om recht te fpreken, hy moest zelf van den Raad, nog van niemand, in faaken, daar in zyn gemoed vryheid eifchte, eeniger maten, en veel min van een der zelve afhangen, wanneer hy, of de eerfte Klerk, als de eenige Notariffen in de Landvoogdy, verpligt zyn Atteftatie aan allen, die zulks verfoeken, in faaken tot hun deugdelyk recht behoorende, zonder aanzien van Perfoonen, al was het tegen den Landvoogd zelf, te geven: want, by voorbeeld, zeker Landvoogd, zig zeer verlegen vindende, om de Nagelen te be-

taalen, alzo 'er geen Gelds genoeg by Caffa was, gaf lufft aan zeker Lid van den Raad, om aan alle, die de Comp. ten eerften eenig geld wilden fchieten, een halve Ryxd. per Cento 's maands te beloven.

Aan dit Lid, my kennis daar van gevende, zeide ik, dat ik 12000 Ryxd. ten eerften aan de E. Comp. beftellen zou, fchoon die tegen $\frac{1}{2}$ Ryxd. per Cento uytftonden; mits dat men my verferke, dat die penn. (alzo ik 'er nog $\frac{1}{2}$ per Cento 's maands op verloor) by de E. Comp. zo lang zouden blyven voortlopen, tot dat ik van Batavia na 't Vaderland vertrok. Dit wierd den Landvoogd te kennen gegeven, in den Raad gebragt, goedgevonden, en my door dit zelve Lid, en ook door den Heer Landvoogd zelf, bekend gemaakt, waar op ik die penn. ten eerften invorderde, en dezelve aan de E. Comp. op interefft gaf, meinende, dat die dan tot myn vertrek by dezelve zouden blyven ftaan; dog haar Edelheden (die men niet eens kennis gegeven had, dat ik dit zo bedongen had) ordonneerden met de eerfte fchepen myn Geld weer af te leggen, gelyk tot myne uyerfte verbafing, en fchade, gefchiede. Ik protefteerde hier over wel met woorden tegen dit Lid, tegen den Heer Landvoogd, en tegen den Secretaris; dog de Landvoogd hield zig, als of hy geen fchuld hier in had, leggende alles op haar Edelheden, die 't zo begeerden.

Ik verfogt aan dit Lid, en ook aan dien Secretaris, wel attestation hier van, alzo die zeer wel wiften, dat ik myn geld op die Conditie alleen geligt, en tot myn fchade zelf aldus aan de Comp. gegeven, en haar daar mede geholpen had; maar kreeg van beide een en 't zelve antwoord, dat alles de fchuld van de Landvoogd, en zyne ftofheid alleen te wyten was, want dat haar Edelheden dien lufft niet zouden hebben konnen geven, zo zy 'er dit berigt af gehad hadden; dog dat ik ook zeer wel wift, dat hy als Lid, en de ander als Secretaris, niet zouden durven ondernemen, getuygenis van deze waarheid, fchoon ik nog zoo veel gelyk had (gelyk zy zeiden zeer wel te weten) tegen den Landvoogd te geven, ten ware zy wilden gefogt, en geruineerd werden; weshalven zy dit beiden my beleefd atfloegen.

Daar ziet gy, hoe vuil imand van een Landvoogd bedrogen, en misleid kan worden, zonder dat hy gelegentheid heeft, om dit, fchoon hy nog zo veel getuygen heeft om het te bewyfen, by een notariale attestation te konnen toonen, alzo, gelyk meermalen gezegt is, niemand tegen een Landvoogd getuyge-
nis

nis der waarheid durft geven; dat egter anders behoorde te zyn.

Op Batavia gekomen zynde, hield ik den Heer Opper-Landvoogd het ongelijk, my in die zaak aangedaan, voor, aanwysende, dat haar Edelheden (behoudens de Hooge agting, die ik voor hare bevelen had) dit geld van my, op dat Presuppoot, en Contract, met den Landvoogd, en Raad, aangegaan, niet wel hadden kunnen ordonneeren af te leggen. Zyn Edelheid vraagde my, of ik daar bewys by had. Ik vraagde zyn Edelheid weder, of ik het wel in myn gedagten zou durven nemen, om zyn Edelheid bewys van zoo een zaak af te vorderen, als zyn Edelheid zelf dit Contract mondeling met my aangegaan, en my verzekerd had, den Raad daar af kennis gegeven te hebben, en of zyn Edelheid zelf niet oordeelde, dat ik daar mede my vergenoegen moest. Zyn Edelheid gaf my tot antwoord, *Ik beken, dat gy gelijk hebt; maar die Landvoogd heeft al de schuld, want hy heeft ons niet de minste kennis daar af gegeven, en dierhalven zo hebben haar Edelheden, met dit te ordonneeren, u niet verongelykt, hoewel gy waarlyk zeer verongelykt zyt, en wy zouden u helpen, konden wy dit doen blyken.* Ik zeide ook, dat ik getragt had hier van bewys en attestatie van dit lid, en van den Secretaris, te hebben, dog dat geen van beiden, schoon zeer wel wetende, dat de Landvoogd dit met my gecontracteerd had, en dat 'er in Rade ook resolutie over genomen was, my daar van getuygenis had durven geven; waar uyt ik dan van agteren ook besluyten moest, dat 'er wel by den Landvoogd, en Raad zoo een besluyt genomen, maar 't zelve, niet na Batavia gefonden zynde, daar na ook geligt was, om noit tegen des Landvoogds slossigheid te komen ingebragt werden; waar uyt men alweder ziet voor hoe verre zulk een Secretaris, en de Leden van een Landvoogd afhangen, en hoe verre dat ook al in andre zaken meer gaan kan.

Na dat ik nu zyn Edelheid dit alles zo omstandig voorgehouden had, haalde hy zyn schouderen op, en zeide tot slot van dit gesprek, *Myn Heer Valenty, Gy hebt wel gelijk; maar daar is geen middel om u, aan 't geen u onthouden is, te helpen, om dat hier wel ter quader trouwe met u behandeld, maar geen bezoy's 'er af te vinden is; weshalven ik u rade het daar by te laten, en in 't toekomende noit geld aan de E. Comp. op 't bloote woord van een Landvoogd te geven, om dat wy niet in staat zyn om onze allerbeste vrienden, schoon nog zo veel gelijk hebbende, zonder klaar bewys te helpen.*

En dit was het alles, dat ik 'er af bekomen heb; hoewel dien Heer dit doen zeer verfoeide; dog hy kon egter, als hy wilde, by de Leden van den Raad, en by den Geheimschryver, daar wel na vernomen hebben.

Oordeel nu uyt dit eene stukje, maar eens van 't Ampt van den Geheimschryver, en hoe zeer zulk een man, zelf tegen zyn gemoed aan, aan den Landvoogd verknogt, en van hem ahangende is.

Om echter een netter bericht van de saaken, tot het Ampt van dezen Geheimschryver betrekking hebbende, te bekomen, zoo behoeven wy het oog maar op deze navolgende, Memorie, ofte Instructie, te slaan.

Memorie by Forme van Instructie, ter Ordre van den E. Heer Gouverneur, ROBERT DE VICQ, opgesteld door Isaac van Theye, Onderkoopman, en Oud Secretaris van gemelde zyn E., tot narigt voor den presenten Secretaris, S. Balthasar Bolle, en den Gesworen Clerq, Isaac de Visscher.

„ **A**ngesien, mits het overlyden van den Koopman St. Jacob de Jong Zalgr., jongst geweest zynde *Su- baltern Hoofd der kust Hitoe*, de bedieninge van gemelde Comptoir my door opgemelde E. Heer Gouverneur De Vicq, en Raad, by resolutie van 18 dezer, gedefereerd, en gevolglyk van het Secretaris Ampt ontslagen zynde, den Assistent en Secretaris voor den Agtb. Raad van Justitie, S. Balthasar Bolle, ter vergaderinge voorz. tot myn *Verwanger* gekoren, en hem tot zyn *Secunde* toegevoegd is den Assistent, Isaac de Visscher, als *gesworen Clercq* ter Secretary van Wel gemelde zyn E., mitsgaders zyn Ed. diensttig geoordeeld, en my al zulks *geordineerd* heeft op te stellen een Memorie, by forme van Instructie, zo zal het volgende dienen tot Narigt.

„ By de Secretary zyn door haar Edelheden gelicentieerd 6 Assistenten, om het werk aldaar te verrigten, met byvoeginge, dat 'er boven dien nog 2 *provisionele* of *jonge Assistenten* mogen aangehouden werden, om by *siekte*, *versierf*, of *vertrek*, tot plaatsvullinge te dienen.

„ Dog heeft de *secretarye* nu eenigen
 „ tyd herwaards niet boven 2 à 3 *abso-*
 „ *lute Assistenten* gehad, dan drie jong
 „ *Dos.* en *aanquekelingen* zynde, waar af
 „ den *Assistent David Eversdyk* nu tot
 „ het *Secretaris Ampt* voor den *Agtb.*
 „ *Raad van Justitie* overgaat, en den
 „ *Assistent De Visscher* tot *gezworen Clercq*
 „ aangesteld is, zulks *resteeeren* 'er nu
 „ eenlyk de volgende.

Abraham Blaeuw. }

Joannes Brelius. }

Cornelis de Roo. }

Dirk Raufcher. }

} jonge Assistenten.

Harman van der Eyke. }

Joan Lucasz. - - } pl. ditos.

„ Behalven den *Assistent Jan Corne-*
 „ *lisz.*, die, als *Tolk* van de *Hr. Gouver-*
 „ *neur* gebruykt werdende, boven dien
 „ *vaceerd* tot het *schryven* der dagelyk-
 „ se *Ordonnantien, Passen, &c.*

„ Maar dewyl de meeste der voor-
 „ staande, *aanquekelingen*, en wel ta-
 „ melyke *Copiiisten* zyn, maar ook voor
 „ eerst niet verder kunnen *geemployeerd*
 „ werden, diend 'er forge gedragen,
 „ dat aan boord van de *schepen*, na een
 „ à 2 *Assistenten*, die *geverseerd*, en van
 „ goed leven zyn, of anders na be-
 „ quame stof onder de *militie* alhier, uyt-
 „ gezien werde, van welke laatste men,
 „ by ondervindinge van bequaamheid,
 „ en zo 't geen *ligtmissen* zyn, wel de
 „ meeste dienst te verwagten heeft, als
 „ daar by hun *avancement* kunnende ha-
 „ len, daar in tegendeel aan boord wei-
 „ nige borsten aangetroffen werden, die
 „ bequaam zyn, en genegentheid tot des
 „ *secretarys-dienst* hebben.

„ Het *ordinaire* uur, dat de *klerken*
 „ op 't *Comptoir* moeten verschynen, is
 „ 's morgens van 7 tot 11, en des namid-
 „ dags van 1 tot 5, uren, *Saturdag* na-
 „ middag eenlyk *licentie* tot afblyven
 „ hebbende, mits dat 'er egter 2 uyt
 „ hun beurtelyk op 't *Comptoir* komen,
 „ waar by dezelve dan op de gewoone
 „ tyden moeten gehouden werden.

„ Maar op *extraordinaire* tyden, en te-
 „ gens het *retour* van de *schepen* na *Ba-*
 „ *tavia*, insonderheid de laatste befendi-
 „ dinge in de maand *September*, moet
 „ 'er voor al goede *Calculatie* werden
 „ gemaakt, om de *Papieren* tydig effen
 „ te krygen, zonder zulks op het laatst
 „ te laten aankomen, wyl 'er dan altoos
 „ nog genoeg te doen valt, met het

„ *Collationeren*, als 't opmaken der *Re-*
 „ *gisters* op de *respective* Bocken, &c.

„ Zulks en wanneer 'er veel te *schry-*
 „ *ven* valt, moet men de *Klerken* al een
 „ maand, of meer, te voren, een uur
 „ later doen sitten, of wel 's avonds tot
 „ 7 en 8 uren by de kaars laten *schry-*
 „ *ven*, mits lettende, dat het over ge-
 „ lyke *schyven* gaat, en een ieder na
 „ zyn vermogen *geemployeerd* werde.

„ Ende voor welke *extraordinaire*
 „ dienst de *Klerken* gemeenelyk eens 's
 „ jaars, na *depefche* van 't laatste *schip*,
 „ ter *discretie* van den *Hr. Gouverneur*,
 „ een vrolyken dag gegeven werd.

„ Dog een *continueele vigilante* toefigt,
 „ dat ieder het *ordinaire* uur wel besteed,
 „ kan veel tot het werk geven, en waar
 „ op de *gezworeen Clercq* speciaal te let-
 „ ten heeft, den welken het ook toe-
 „ komt de laatste op 't *Comptoir*, en de
 „ eerste daar weder te zyn.

„ De geen, die in hun dienst nalatig
 „ zyn, moeten tot hun pligt vermaand,
 „ en, na geen vermaning luyfterende,
 „ met het *bannen binnen* de *Pagger* voor
 „ eenige dagen *gecorrigeerd* werden, zon-
 „ der de *frivoole excusen* der trage van
 „ ziek geweest te zyn, &c. buyten *notoi-*
 „ *re* blyken, veel geloof te geven, want
 „ 'er al onder lopen, die somtyds met
 „ harde *spooren* tot hun pligt moeten
 „ gedreven werden.

„ Zo nu 't *verfuij* of de *agterloosheid*
 „ te grof loopt, moet de *secretaris*, of
 „ *getworeen klerk*, zulks den *Hr. Gouver-*
 „ *neur* bekend maken, om door *Ordre*
 „ van zyn *E.* met *exemplare straffe*, 't zy
 „ *leersinge*, 't *planten* met het *swaar Wa-*
 „ *pen*, &c. na *exigentie* te werden *ge-*
 „ *corrigeerd*.

„ Tot de *secretarye*, of andere *Comp-*
 „ *toiren*, mogen, volgens de *Ordre* van
 „ haar *Wel Edelbeden*, de *Hoge Regeerin-*
 „ *ge* van *India*, geen *inlandse kinderen* om
 „ te leeren werden *geadmitteerd*, nog
 „ ook geene andere, ten zy met *speciaal*
 „ voorweten en *consent* van den *Hr.*
 „ *Gouverneur*.

„ Het *ordinaire werk*, door de *klerken*
 „ te *copieeren*, bestaat in een *dubbeld stel*
 „ van de volgende *papieren*, namelyk
 „ *Resolutien*, *Dag-register*, *afgaande* en
 „ *aankomende Brieven*, en *Beschryvinge*
 „ *der Zielen*.

„ De *Papieren* voor 't *Patria* werden
 „ maar eens 's jaars, te weten met de
 „ laat-

„ laatste bezendinge in *September* ver-
 „ fonden. Alle dezelve moeten op *or-*
 „ *dinaris kleen formaat Hollands Papier*,
 „ gefz., en daar by nog gevoegd wer-
 „ den *Copie* van de *Brieven*, dat jaar
 „ aan haar *Edelbeden* gefchreven, met
 „ het *Register* van de *respective* bylagen
 „ daar by zyden afgezonden, zelfs ook
 „ een *affchrift* van de laatste *Missive*, die
 „ dan af te gaan ftaat, als voren met het
 „ *Register*.

„ De *papieren* voor *Batavia* werden
 „ gefchreven op *ordinaris Mediaan For-*
 „ *maat Hollands Papier*, die gemeenlyk
 „ twee malen 's jaars werden afgefou-
 „ den, namelyk, met de eerste fchep-
 „ pen in *May*, en dan het vervolg in
 „ *September*, werdende by de laatste
 „ mede gevoegd, *Copie* uyt het *Akte*
 „ *Boek* der *verbeterde perfoonen* in een
 „ rond jaar, beginnende zedert de laat-
 „ ste afzendinge, daar by gemeenlyk
 „ *Notitie* in 't *Akte-boek* alhier gefchied,
 „ om geen *abuys* te begaan, dog dit
 „ *boekje* alleen werd op *kleen formaat*
 „ *papier*, gefchreven.

„ Alle deze *papieren*, zo wel voor 't
 „ *patria*, als *Batavia*, moeten ieder ag-
 „ ter aan een *apart pertinent Register* heb-
 „ ben, namelyk de *afgaande* en *aanko-*
 „ *mende Brieven*, in 't *Alphabeth*, de *Re-*
 „ *olutien*, en 't *Dag-register*, met *mar-*
 „ *ginalia*, of kantteekeningen, welke
 „ dan agter aangevoegd, een *Generaal*
 „ *Register* uytmaken.

„ Boven dien zo moeten by de *mar-*
 „ *ginalia* in 't *dag-register* nog werden
 „ *genoteerd*, de *pagina's*, waar op de *af-*
 „ *gefondene* en *ontfangene Brieven* te vin-
 „ den zyn, en dat ieder ftel afzonderlyk,
 „ gelyk den *gezworen klerk* reeds be-
 „ kend is.

„ Het *Akte-boekje* moet al mede een
 „ *registertjen* van de naamen der verbe-
 „ terde perfoonen in 't *Alphabeth* hebben.
 „ Maar de *beschryvinge* der *zielen* werd
 „ gemaakt met een *generaal Summa-*
 „ *rium*.

„ Dit *summarium* op te maken, is alle
 „ mans werk niet, zynde altyd door my
 „ zelven gedaan, als moctende in 3 dec-
 „ len getrokken werden, namelyk *Comp.*
 „ *Dienaren*, *Coloniers*, en *Inlanderen*, by
 „ de opmakinge lettende, dat de *addi-*
 „ *tie* *korrekt* zy, en tegens de fyde-tel-
 „ ling met de *generale* uyttrekkinge van
 „ ieder *post accordeerd* na het *formulier*,
 „ hier af zynde, 't geen dan wel uytko-
 „ mende, door den *secretaris* voor de
 „ *wiffe* rekeninge ondertekend werd.

„ Deze *beschryvinge* der *Zielen* ge-
 „ fchied hier aan 't *Casteel* van *Comp.*
 „ *Dienaren* en *Coloniers* jaarlyks na ver-
 „ trek van 't eerste *Schip*, ten overftaan
 „ van den *Fiscaal*, en *Burger-Wykme-*
 „ *sters* na voorgaande *publicatie* van 't
 „ *edict*, waar toe, en d' aantekening,
 „ dan een à 2 bequame borften gebruikt
 „ werden, zynde den *Assistent Eversdyk*
 „ voornoemd, en *Boekhouder Abraham*
 „ *Pieterfz.* hier toe meermalen gebruikt,
 „ ende *methode* bekend, dewelke egter
 „ *extract-resolutie* van 25 *July*, in 't jaar
 „ 1673. in *Copie*, tot hui narigt, o-
 „ verhandigd moet werden: ende welk
 „ *extract*, zoo veel de *generale metho-*
 „ *de* belangt, 't elkens vooraan, of in
 „ 't begin van gemelte *beschryvinge*,
 „ moet *geinfereerd* werden.

„ De *Beschryvinge* der *Inlanderen*, on-
 „ der dit *Casteel* befcheiden, werd *ordi-*
 „ *nair* gedaan door den *secretaris* van den
 „ *Landraad*, *St. Alexander Latil*, met
 „ den *Schoolmeester Jeremias Rodrigos*,
 „ en op de *buyten Comptoiren* door de
 „ *subalterne Hoofden*, zynde door de *Ed.*
 „ *Heer Oud-Gouverneur*, *Antonio Hurdt*,
 „ by de *Instructie* voor de *subalterne*
 „ *Hoofden* op de *buyten-residentien dato*
 „ 25 *January* 1678. geordonneerd, alle
 „ 3 jaren eens de *beschryvinge* der *Nagel-*
 „ *boomen* te doen, welke nu in dit loo-
 „ pende jaar moet gefchieden, en al-
 „ zulks diend hier op ook gelet, of
 „ het op de *respective* plaatfen behoor-
 „ lyk *geobferveerd* werd.

„ De verdere *papieren*, die ter *secre-*
 „ *tarye* gefchreven werden, en daar
 „ verblyven, zyn de *orginee*le *resolutien*,
 „ en dan de *ftapers* van de *afgaande* en
 „ *aankomende Brieven*, nevens het *Dag-*
 „ *register*, de 3 laatste op *kleen formaat*
 „ *boll.*, en de *resolutien* in een gebon-
 „ den boek op *groot-mediaan formaat*,
 „ afgefneeden *Papier*.

„ Wanneer het druk werk is, wer-
 „ den de *ftapers* zoo lange aan een kant
 „ gelegd, als geen haaft hebbende, en
 „ dan laat men het noodige voorgaan,
 „ gelyk dat van zelfs spreekt.

„ Somtyds, 't zy by *extraordinaris*
 „ werk, of ziekte der *klerken*, werd de
 „ *beschryvinge* der *zielen* door de *klerken*
 „ van 't *soldy-Comptoir* dubbeld gecopierd,
 „ gelyk 't voorleden jaar gebeurde is,
 „ en in diergelyke *occasien* met believen
 „ van de *Heer Gouverneur* nog zoude
 „ kunnen gefchieden.

„ Zoo is ook fomwylen *geobferveerd*,
 „ dat men tot het *Collationeeren* der af
 „ Sf 3 te

„ te sendene *papieren*, by gebrek of
 „ siekte van bequame Boriten, eenige
 „ van 't *Negotie*, of 't *soldy-Comptoir*
 „ voor die tyd leende, of ook sommige
 „ der *gequalificeerde Ministers*, als *Win-*
 „ *kellier*, *Casfier*, en *Bottelier*, ook de
 „ *secretarissen* van de *Justitie* en Land-
 „ raad hier toe gebruykte, en waar toe
 „ de 2 laast-genoemde, als *oude klerken*
 „ dezer *secretarye*, voor andere *gerecom-*
 „ *mandeerd* werden, ingevalle zulks *re-*
 „ *quireerd*, wyl het wel *Collationeren*
 „ der *papieren*, specialyk die van op-
 „ merkinge zyn, een zeer nodig werk
 „ is.

„ Dit zy dan zoo veel de gemeene
 „ *secretarys dienst* toucheerd, waar af
 „ overtrede tot de andere en *specia-*
 „ *le* dingen.

„ Den dienst van den *secretaris* allhier,
 „ is het *formeren* van de *resolutie*, en 't
 „ *conciplieren* van 't *dag-register*, ook wel
 „ 't *authentiseren* van andere dingen
 „ van die natuur, zo als d'Occasie dan
 „ *presenteerd*.

„ Tot de *resolutie* werd vereyft, het
 „ houden van *pertinente notulen* van de
 „ saaken, in de *vergaderinge* voorvallen-
 „ de, met het *arrest*, dat den Raad
 „ neemt, en wyl het onmogelyk is,
 „ alle de woorden aan te teekenen, zo
 „ moeten de saaken, en *advysen*, mits-
 „ gaders *confideratien* over en weder, zo
 „ na doenlyk, werden *genoteerd*, na dat
 „ de voorvallende dingen wigtig zyn,
 „ en van nadruk konnen werden, om
 „ daar uyt dan de *resolutie* te konnen
 „ *formceeren*, *altyd lettende*, dat de *con-*
 „ *cepten* in wigtige saaken grondig, en
 „ als van andere onderscheiden, aanvang
 „ nemen, en dierhalven sorgende, dat
 „ die niet ten halven of van het mid-
 „ den der saake beginnen; of dat in sa-
 „ ke van belang gesegt werde, *na deli-*
 „ *beratie is verstaan*, &c. wyl ymand,
 „ die de *Vergaderinge* by gewoon
 „ heeft, wel weten kan, wat *motiven*
 „ dat de *vergaderinge* tot het een of an-
 „ der besluyt gehad heeft, maar niet
 „ imand, die uyt het lefen alleen het be-
 „ grip moet hebben, te meer, om dat
 „ dezelve ook dienen tot verantwoor-
 „ dinge omtrent haar *Edelbeden* tot *Ba-*
 „ *tavia*, en de Heeren *Majores* in 't *Pa-*
 „ *tria*.

By de aantekening van opmerkelyke
 „ Saaken, kan tot groot behulp dien-
 „ nen, dat de *notulen*, na 't eindigen
 „ van de *Vergadering*, door den *secre-*
 „ *taris* werden *gerevideerd*, om daar by
 „ zodanige *Notitie* te doen, als hy mogt
 „ overgeslagen hebben.

„ In het ontwerp der *Resolutien* moe-
 „ ten de voornaamste saaken van ieder
 „ *Vergaderinge* voor afgaan, de kleen-
 „ dere en van minder belang agter aan
 „ volgende, schoon die eerst voorge-
 „ komen waren, andere dingen van geen
 „ of kleen belang overslaande, gelyk
 „ die uyt myne *notulen* konnen afgeme-
 „ ten werden.

„ Het gebruyk ontrent het ontwer-
 „ pen der *resolutien* is, dat het zelve
 „ voor alle andere diensten gaat, om
 „ niet in 't agterstal te raken, moeten-
 „ de forge werden gedragen, dat de
 „ *resolutie*, die by de jongstledene *Ver-*
 „ *gaderinge* getrokken is, de andere of
 „ naastvolgende *Vergaderdag* behooryk
 „ ingeschreven zy, om dan getekend
 „ te werden.

„ Dog kan dit altyd zo nauw niet ag-
 „ tervolgd, maar door *diverse inconveni-*
 „ *enten* verhinderd werden, gelyk jongst
 „ eu voor 't *arrivement* van *Couwerve* nog
 „ geschied zy, mits gebrek van *papier*;
 „ dog diergelyk belet moet egter dan
 „ ten naasten werden *geremedueerd*.

„ Geene inschryvinge van *resolutien*
 „ of *dag-register* mag geschieden, voor
 „ dat het *concept* alvorens door de Heer
 „ *Gouverneur* gesien, en *geapprobeerd* is.

„ Ook en vermag de *Secretaris*, of ge-
 „ sworen *klerk*, het *resolutie-boek* niet
 „ verder te laten komen, dan ten huys
 „ van de Heer *Gouverneur*, en den *Op-*
 „ *perkoopman*, ende dat door hun zel-
 „ ven, of een vertrouwd *klerk*. Zo en mog-
 „ ten zy ook geene *papieren*, hoe die
 „ genaamt zyn, van de *secretarye* aan
 „ ymand laten volgen, of affchriften
 „ verleenen, dan op *expresse* en *speciale*
 „ last van gemelde zyn *E.*, zoo veel te
 „ meer dan zyn de *klerken* verpligt hun
 „ voor diergelyke afleveringe eniger
 „ *papieren*, of 't *divulgeren* van de *se-*
 „ *cretessen*, te hoeden, wyl dezelve hun
 „ tot een *publycq scandaal* zouden bren-
 „ gen, daar dezelve ook voor moeten
 „ werden gewaarfeld, schoon hun
 „ zulks niet onbekend is.

„ Het *dag-register* werd *geconcipeerd*
 „ uyt de *notitie* van het dagelyks voor-
 „ vallende, 't geen in een *apart boekje*,
 „ door den *geswooren klerk* te houden,
 „ *pertinentelyk* moet werden aange-
 „ tekend.

„ Den Heer *Gouverneur* geeft den *se-*
 „ *cretaris* kennis van alle *brieven* en *rap-*
 „ *porten*, die zyn *E.* toekomen, de af-
 „ gaande *brieven* eerst op de *secretarye*
 „ ge-

„ gebragt werdende, de *Fiscaal* heeft
 „ eens vooral *ordre* om zelve, of door
 „ den *sergeant geweldige* op te geven,
 „ wat *burger-vaartuygen* dat 'er dagelyks
 „ af en aankomen, *&c. item de Werf-*
 „ *baas van Compagnies schepen*, en *Cha-*
 „ *loepen* desgelyks, zonder onderscheid,
 „ hoewel dit nu en dan versuymd
 „ werd.

„ Moet zulks de *respective Officieren*
 „ altemets erinnerd, of by *manquement*
 „ den Heere *Gouverneur* bekend ge-
 „ maakt werden.

„ In 't *dag-registler* moet ook *specifica-*
 „ *tie* gedaan werden van de naamen der
 „ hoofden of *Anachodas*, en waar de-
 „ zelve woonagtig zyn, zo ook, wie
 „ hun *Rbecder*, en wat hun lading is,
 „ *&c.* en van *Compagnies schepen* kan by
 „ de *brieven* en *facturen* 't vereylchte
 „ bescheid gevonden werden, waar af
 „ al mede *specificatie* moet geschieden,
 „ zo ook van de komst, en 't vertrek
 „ der *subalterne hoofden*.

„ De afgaande en aankomende Brie-
 „ ven moeten alle by *forme* van *notulen*
 „ in 't *Dag-registler* werden *geverbaliseerd*,
 „ kort en beknopt, overslaande dingen
 „ van kleen of niet veel belang, dog sa-
 „ ken van gewigte, moeten onderschei-
 „ delyk werden *geciteerd*.

„ Alle maanden ten uyteynde, of op
 „ de laatste dag van ider maand, geschied
 „ 'er aantekening van de overledene
 „ *Christenen hier aan 't Casteel*, waar af
 „ de *Koster* van de *Maleytse Kerk* een
 „ *Lyft* brengt, die hy eerst aan den H^r.
 „ *Gouverneur* vertoond, en dan ter *se-*
 „ *cretarye* besteld.

„ Het verder berigt van 't *dag-regis-*
 „ *ter* werd tot de *successive concepten*
 „ *gereferceerd*.

„ Het *concept* van 't *Dag-registler* mag
 „ niet langer, dan drie weeken, of een
 „ maand, ten agteren staan, tot *pre-*
 „ *ventie* van verloop, insonderheid moet
 „ het zelve, zo na doenlyk, effen ge-
 „ houden werden, wanneer het vertrek
 „ van de *schepen* op handen is.

„ Wefende de *resolutien* tot 23, en 't
 „ *dag-registler* tot 22 deser beide *inclusy*
 „ door my nu vereffend, 't geen nu met
 „ gemak kan agtervolgd werden, zorg
 „ dragende, dat de inschryvinge nu
 „ maar werde bevlytigd.

„ Behalven het inschryven der *origi-*
 „ *nale resolutien*, en 't houden van goe-
 „ de aantekeninge, nopende 't da-
 „ gelyks voorvallende, mitsgaders 't

„ *continueel* opsigt over de *Klerken*, is het
 „ werk van den *eersten of geswooren Klerk*,
 „ ook te sorgen voor de *collatie* der *daag-*
 „ *lyks afgaande brieven*, en *papieren*,
 „ *item* de *gemeene bylagen*, en 't *registler*
 „ zelfs te ondertekenen, maar de on-
 „ dertekeninge van de *principale papieren*
 „ voor 't *patria*, en *Batavia*, gaat den
 „ *secretaris* selve aan.

„ By versuyminge van eenige *inlan-*
 „ *deren*, of *Alphoerisen*, die eenig *rap-*
 „ *port* te doen, of verzoek voor te stel-
 „ len hebben, werd de *secretaris* door
 „ den H^r. *Gouverneur* geroepen, om
 „ kennis te dragen van 't geen 'er *pas-*
 „ *seerd*, den welken, na 't verrigte by
 „ zyn *E.*, deselve ter *secretarye* moet bren-
 „ gen, en aldaar van hun *relaas*, *&c.*
 „ klare aantekeninge doen, om te zynei
 „ tyd op zyn plaats in 't *Dag-registler* ge-
 „ extendeerd te werden: en welke aan-
 „ tekening met den dag, en *datum*, in
 „ een apart *memorie-boekje* geschied, om
 „ 't zelve niet te verlieten.

„ De *secretaris* moet ook besorgen;
 „ dat den H^r. *Gouverneur*, tegens 't ver-
 „ trek van eenig schip na *Batavia*, ty-
 „ dig voorzien is met korte *notulen* uyt
 „ de *resolutien*, en 't *dag-registler*, van alle
 „ saken, die van eenige opmerkinge
 „ zyn, ten eynde zyn *E.* zig daar uyt
 „ dienen kan, in 't ontwerpen van de
 „ *Misfive* aan haar *Edelbeden*.

„ Alle *Compagnies* bodems, van hier na
 „ *Batavia* vertrekkende, moeten voor-
 „ sien werden met een net *gecollati-*
 „ *oneerde Copy* van de *Cours-beschryvinge*
 „ in dat vaarwater, door den Schipper
 „ *Jan Sweed*, ter *ordre* van wel gemel-
 „ de Heer *Hurdt*, opgesteld zynde, on-
 „ der de *bylaagen* der *Batavise papieren*
 „ van 1679. te vinden, en waar af reeds
 „ 2 à 3 in voorraad klaar leggen.

„ By *Misfive* van haar *Edelbeden*, dato
 „ 26 *Januari* jongstleden, is *geinterdi-*
 „ *ceerd*, dat van hier voortaan geene
 „ *vaartuygen* ten handel na *Batavia*
 „ mogen *gelangeerd* werden, die bene-
 „ den de 30 lasten groot zyn, en de
 „ *vaartuigen*, die de *geslipuleerde* groo-
 „ te hebben, mogen gene plaatlen of
 „ *Rheeden* voords meer aandoen, zelfs
 „ ook de *Rheede* voor 't *Casteel Rotter-*
 „ *dam* tot *Macassar* niet; waar op den
 „ *secretaris* in 't verleenen der *passen* moet
 „ letten, en 't geen gevoeglyk kan ge-
 „ geschieden, om dat hy alle sodanige
 „ *passen*, na dat die door den H^r. *Gou-*
 „ *verneur* getekend zyn, met *Compag-*
 „ *nies Zegel* in rooden *Lakke* en zyne on-
 „ derschryvinge moet bekragtigen;

„ Zo is mede geordineerd , geene „ *Chineefen* voortaan na *Ternate* te lar- „ *geren* , immers zo lange d'onlusten in „ *Molucco* duuren , desgelyks mag den „ handel van slaven op *Celebes* Ootkruit „ niet meer *gelicentieerd* werden , om dat „ zulks een aanleidinge tot roof van „ vrye menschen geeft , en , 't opkopen „ der zelve verhinderd zynde , zal het „ rooven van zelfs wel *Cefferen* .

„ Op 't ontfangen eeniger *brieven* van „ *Batavia* , moet de *secretaris de Margi-* „ *nalia* der zelve schryven , om daar uyt „ de *saaken* beknoptelyk te konnen „ vinden .

„ Tot het lesen van *Brieven* , door „ eenige *Lands-grooten* in *Arabische* *lot-* „ *teren* aan den *H^r. Gouverneur* alhier „ gelz. werdende , is voorheen de een „ of de andere *moorse Paap* gebruykt , „ maar de *Klerk Dirk Rauscher* , daar in , „ als ook in het schryven , nu genoeg- „ saam ervaren zynde , werd het zelve „ nu *geexcuseerd* , zynde ook alle *Brie-* „ *ven* , *Placcaten* , &c. sedert 8 jaaren „ herwaards uyt het *Maleyts* , *vice ver-* „ *sa* , door my zelve *getranslateerd* , dog „ wyl de *Secretaris* en *gewooren Klerk* „ in de *Maleytsche Taal* nog zo verre niet „ *geavanceerd* zyn , kan zulks , als 't af- „ lesen der *Maleytsche Placcaten* by voor- „ val , den *secretaris* van den *Landraad* „ voormeld werden opgeofferd .

„ Wel Gem. haar *Edelbeden* tot *Ba-* „ *tavia* hebben by voords *Misfive* ge- „ *ordonneerd* , dat van hier zullen afge- „ fonden werden , de *ordres* , en *Instruc-* „ *tien* , door meer Gemelte *H^r. Hurdt* „ voor zyn *Ed.* vertrek , tot narigt voor „ de *respective Ministers* opgesteld , om „ ter *generale Secretarye* tot *Batavia* be- „ waard te werden , welke alle in de „ slaper der afgaande *Brieven* van den „ jare 1678. te vinden zyn , namelyk „ voor den *Opperkoopman* , voor de *sub-* „ *alterne Hoofden* van de *Buyten-Comptoi-* „ *ren* , *item* voor den *Fiscaal* , *Winke-* „ *lier* , *Bottelier* , en *Casfier* , mitsgaders „ de *ordre* op het openen der *Pakken* , „ *Kassen* , &c. ende alzo de *Klerken* , die „ 'er *present* ter *secretarye* zyn , voor „ eerst genoeg te doen zullen vinden , „ om hun werk te vereffenen , zo moet „ 'er na een à 2 bequame borsten uyt- „ gezien werden , om 't zelve werk ter „ hand te nemen , en dan moet 'er nog „ andermaal diergelyken afschrift voor „ *Ternate* werden vervaardigt , gelyk 'er „ in de *Ternetaanse* papieren *genoteerd* „ staat , dat van hier zoude gefonden „ werden .

„ Welgemelte haar *Edelbeden* vorde- „ ren by meer gemelde *Misfive* van 26

Januari ook , eene der 2 *originele* „ *Brieven* dato 22 *Februari* des verleden „ jaars , of anders een *correct gecollatio-* „ *neerd* afschrift , dog is de eene *origine-* „ *le* brief voor de hand gelegd , en wel- „ kers afschikkinge dan ook met de al- „ dereerste befendinge gefchieden moet .

„ Agter het laatste ontfangen *Register* , „ behoorende tot de *Bataviafse* bylagen , „ staat aangetekend , dat alle de *brie-* „ *ven* en bylagen , die aan haar *Edelke-* „ *den adres* hebben , moeten gefchre- „ ven wesen op *ordinaris kleen formaat* „ *papier* onafgesneden zynde , om *ega-* „ *liteit* by 't inbinden te hebben , daar „ op den *secretaris* , en *gewooren Klerk* , „ dan verdagt moeten blyven .

„ Onder de *getransporteerde secreta-* „ *rys* papieren beruft een *notitie* van al- „ le *scheeps-bodems* , die uyt het *patria* „ tot *Batavia* aangeland zyn , zedert den „ jare 1632. ende gelyk deselve tot nu „ toe vereffend staat , zo moet zulks by „ 't ontfangen van de *Lyst* der aankomende *schepen* ook pertinent agter- „ volgd werden , als *geschiedende* ten „ *principalen* , om daar uyt altoos te „ konnen sien , of de *personen* , die hun „ *de novo* aan de *E. Compagnie* willen „ verbinden , haar verband volkomen „ *geexpireerd* is , want al schoon zy de „ rekeninge van hunne uytreise verto- „ nen , zo is daar op geen vasten staat „ te maken .

„ Alle *extraordinaire* verbeteringen aan „ de *dienaaren* geschieden by *resolutie* „ van *Rade* , maar die niet dan *ordina-* „ *re* zyn , werden door den Heer *Gou-* „ *verneur* apart verleend , zedende zyn „ *E. de personen* , die hun willen ver- „ binden , of de *befcheiden* daar af , van „ de *buiten-Comptoiren* overgefonden , „ aan den *secretaris* , of *gewooren Klerk* , „ die daar uyt de *nieuwe Actens* *formeerd* , „ dog om hier in geene *abusyen* te be- „ gaan , moet op het volgende altoos „ gelet werden .

„ Alle die voor jongen met 4 en 5 „ *guldens* ter maand uytkomen , zyn „ verbonden 10 jaren te dienen , dog „ werden dezelve gemeenelyk na *expir-* „ *atie* van de eerste 5 jaren hunnes ver- „ bands en bequaamheid , gevorderd tot „ *Matroofen* , met 9 guld. ter maand , „ om daar voor hun 10-jarig verband „ volkomen uyt te dienen , zonder bin- „ nen dito tyd meer *gagie* te mogen „ winnen , ten ware de zoodanige in- „ middens tot hooger *Chargies* , *quar-* „ *tiermeesters* , *Constabels-maats* , of *dier-* „ *gelyks* , *geemployeerd* wierden .

„ *Hoop-lopers*, en *Matroofen*, van 6
 „ tot 10 guldens ter maand, moeten
 „ 5 jaren dienen, dog die van 11 en 12
 „ guld. ter maand, *ordinair* als *boffchbieters*
 „ te boek staande, hebben niet meer
 „ dan een driejaarig verband, en deze
 „ alle krygen noyt meer dan twee guld.
 „ verbeteringe, na *expiratie* van tyd,
 „ ten waare die van 6 guld., hoedanige
 „ fomtyds wel 9 guld. toegelegd werd,
 „ zo zy het konnen verdienen.

„ *Quartiermeesters*, *Constapels-maats*,
 „ *Stuurlieden*, en andere *Zeevarende Of-*
 „ *ficiëren*, hebben mede maar een Ver-
 „ band van 3 jaren, de twee eerste wer-
 „ den gemeenelyk 2 guldens verbeterd,
 „ en een *Constapels-maat* ook wel 4
 „ guld., of tot 18 guld., zoo hy het
 „ *meriteerd*, d'andere, en van hoger *qua-*
 „ *liteyt*, na bequaamheid *geavanceerd*
 „ *werdende*.

„ Alle *Soldaten*, *Adelborsten*, *Tamboers*,
 „ *Lands-Passaten*, *Corporaals*, en *Serge-*
 „ *anten* hebben een verband van 5 jaa-
 „ ren, kriegende de laatste wel 2 of
 „ 4 guld. verbetering, na datze hun
 „ *comportereren*, maar de andere niet
 „ meer dan 2 guldens voor 3 jaren,
 „ mogende een *Corporaal* niet meer,
 „ dan 16 guld. en een *Soldaat* niet meer,
 „ dan 14 guld. ter maand winnen, dog
 „ ingevalle men gebrek van *militairen*
 „ heeft, werd aan een *Soldaat*, wiens
 „ tyd *geexpireerd* is, en die aanhoud om
 „ verlossinge, wel 3 guld. verbetering
 „ gegeven, mits dat dezelve verbe-
 „ ringe, en gagie geen 14 guld. mag
 „ excederen.

„ Een *soldaat*, die voor 7 of 8 guld.
 „ uytgekomen is, werd na 't eindigen
 „ van zyn eerste verband, verbeterd tot
 „ 11 guld. ter maand, even als of hy 9
 „ guld. ter maand gewonnen hadde, en-
 „ de dit volgens *Raadsbesluit*, dato 23
 „ *Januari*, in 't jaar 1674.

„ Alle *Ambagts-gefallen*, namelyk,
 „ *Scheeps- en Huys-timmerlieden*, *Blok-*
 „ *makers*, *Drayers*, *Smids*, *Scheeps-Cor-*
 „ *poraals*, *Meiselaars*, &c. *item Chi-*
 „ *rurgyns*, hebben mede een verband
 „ van drie jaren, dog staat hier toe
 „ geen vaste gagie, maar krygen zoda-
 „ nige verbeteringen, als den *Raad* oor-
 „ deeld dat zy *meriteren*.

„ Hier aan de *Hoofd-Residentie* wer-
 „ den gene *personen* verbeterd, dan de
 „ geen, welkers verband volkomen ge-
 „ *expireerd* is, maar ontrent die op de
 „ afgelegene *Comptoirs* bescheiden zyn,
 „ werd op een of twee maanden ten
 „ II. Deel.

„ hoogsten niet gesien, mits dat daar
 „ van by 't *Acteboek* in *margin* volko-
 „ men *specificatie* geschiede.

„ Eenige *soldaaten* tot de *qualiteyt*
 „ van *Corporaal*, of van *Corporaal* tot
 „ *Sergeant* gevorderd werdende, kry-
 „ gen, na gegeven *preuve* van goed *Com-*
 „ *portement*, de volle gagie van 14 of
 „ 20 gulden. Zo ook de geen, die tot
 „ de *Chirurgie*, of de *Navigatie*, ge-
 „ bruikt werden, mede verbeteringe
 „ na *merito*, en bequaamheid, 't zy om
 „ hun lopend verband daar voor uyt te
 „ dienen, of wel een aanknoopinge van
 „ een tweede verband, dan wel een
 „ nieuw drie-jarig verband, maar die
 „ aan de pen dient doen, moeten eerst
 „ hun tyd volkomen uyt dienen.

„ De gemeene *Secretarys-winsten* be-
 „ staan meest in 't *salaris* van *Passen*, en
 „ *Actens* van verbeteringen.

„ Voor de *Passen* na *Batavia*, werd
 „ 2 *Ryxd.* betaald, en die na *Banda*,
 „ *Ternate*, *Xoela*, *Celebes Oost-kust*, &c.
 „ een *Ryxd.*, behalven het *Zegel*, *item*
 „ voor *Actens* van verbeteringen van ge-
 „ mene *personen* een halve *Ryxd.*, en die
 „ 18 gulden, en daar boven winnen,
 „ een *Ryxd.*

„ Maar voor gemeene *Pasjens* van de
 „ *Inlanderen*, *Burgers*, *Chineesen*, *Mar-*
 „ *dykers*, &c. mag niet meer gevorderd
 „ werden, dan een dubbelde *stuyver*,
 „ en dan 6 *stuyvers* voor het *zegel*, en
 „ welk kleen genot den *schryver* voor
 „ zyne moeyte trekt, zynde *present* den
 „ *Assistent Jan Cornelisz*, moctende
 „ ook werden gelet, dat de lieden, on-
 „ der 't een of ander *pretext*, niet meer
 „ dan 8 *stuyv.* werde afgevorderd, als
 „ zynde 't zelve zodanig door de Ed.
 „ Heer *Speelman* in den *jare* 1667. be-
 „ paald; eenlyk werd wel *geconniveerd*,
 „ dat de geen, die met *chaloepen* uyt
 „ vissien na *Boero*, of ten handel na *Ce-*
 „ *rams Noord-kust* varen, 4 *Ryxd.* voor
 „ *zegel* en *salaris* betalen.

„ De voorsz. *secretarys-winsten* moe-
 „ ten volgens *arrest*, by *resolutie* van 18
 „ deser verdeeld werden $\frac{2}{3}$ voor den *se-*
 „ *cretaris* en $\frac{1}{3}$ voor den *geswooren klerk*,
 „ waar af de *geswooren klerk* dan *Notitie*
 „ houd, en den *secretaris* maandelyks
 „ rekeninge doct.

„ Maar alzo gemelde *emolumenten*
 „ kleen vallen, is den *secretaris* van de
 „ Heer *Gouverneur* (en *consequentelyk*
 „ ook den *geswooren klerk*) door Wel
 „ gemelden Ed. Heer *Speelman* ten *jare*

„ voornoemd toegeftaan het *paſſeeren*
 „ van alle *notariale Inſtrumenten*, mits
 „ behoorlyk *protocol* houdende, dog
 „ moeten deſelve hier inne dit onder-
 „ derſcheid *obſerveeren*, dat zulks een-
 „ lyk *reflecteerd* op zodanigen tyd, wan-
 „ neer zulks geen hinder in dengemeen-
 „ nen dienſt geeft, in welk geval, en
 „ *ſpecialyk* tegens het *depecheeren* der
 „ ſcheepen zy lieden moeten denken, dat
 „ gemeene ſaaken boven *particuliere*
 „ behoren te *prevaleren*, en al zulks hun
 „ eygen voordeel voor zo lange beho-
 „ ren aan een kant te ſtellen, om het
 „ gemeen belang geen hinder toe te
 „ brengen, gelyk ook van *genereuſe Mi-
 „ niſters* te hopen is.

„ By, de *Secretarye* van de Heer *Gou-
 „ verneur* werd ook gehouden een *pro-
 „ tocol*, de *E. Comp* aangaande, als
 „ waar in gepaſſeerd werden, alle *Oblig-
 „ gatiën*, zo ten voordeele, als ten laſte,
 „ der *E. Compagnie*, *item Acten* van *lee-
 „ ningën*, en *Emancipatiën*, *Contracten*,
 „ en *Borgtogten*, zo mede *Atteſtatiën* van
 „ te kort komende *Goederen*, quade
 „ geſtalte der kleeden, pakken, *extra-
 „ ordinarij* leccagien op *vivres*, 't aſfter-
 „ ven van *Compagnies* ſlaven, &c. en
 „ welke *inſtrumenten* den *ſecretaris*, of
 „ beëdigde *klerk*, gehouden zyn, op
 „ verſoek der *requiranten* 't aller tyd zon-
 „ der eenige loon te *paſſeeren*, wel let-
 „ tende, dat de *Getuy* en *accuratelyk*
 „ werden *geexamineerd*, om geen *repro-
 „ ches ſubject* te weten, gelyk dezen ja-
 „ re nog van *Batavia* over zeker pak
 „ *Baſſu's* gekomen zyn: ende van wel-
 „ ke *inſtrumenten* de *reſpective requirant-
 „ ten* ook *authentieq* aſchriſt moet wer-
 „ den verleend 't hunner verantwoor-
 „ dingē.

„ De *Secretarye* heeft onder zyne
 „ verantwoordinge de gezegelde *Papie-
 „ ren*, welke hy van den *Opperkoopman*,
 „ onder *recepiffe* ontſingt, en daar af hy
 „ het *procedido* twee malen des jaars op
 „ *ordonnantie* van de Heer *Gouverneur*
 „ in *Compagnies caſſa* teld, en ook zo-
 „ danig afrekening houd, konnende
 „ den *geſwooren klerk* de dagelykſe *ad-
 „ miniſtratie* over deſelve nu *gedefereerd*,
 „ en deſelve om redenen den *Aſſiſtent*
 „ *Jan Cornelisz.* ontrokken werden.

„ Wanneer den *ſecretaris* eenige *ze-
 „ gels* benodigt is, maakt hy zulks ty-
 „ dig aan den *Opperkoopman* bekend,
 „ in wiens huys deſelve gedrukt, en
 „ door zyn *E.* ondertekend werden, in-
 „ brengende zodanige verkladde *zegels*,
 „ als duydelyk blyken bevorens niet
 „ *geemployeerd* te zyn.

„ Ende dit zy dan zo veel ik op *or-
 „ dre*, als in den hoofde, nodig endien-
 „ ſtig geacht hebbe, voor mynen *Suc-
 „ ceſſeur* en den *geſwooren klerk* op 't
 „ papier te brengen, het reſterende dat
 „ mogt komen voor te vallen, hunne
 „ ondervindinge te *defereren*, voor be-
 „ ſluit hier nog byvoegende, dat een
 „ groot ligt kan geven, het doorblade-
 „ ren van de *ſecretarys* boeken en pa-
 „ pieren, zedert 10 a 12 Jaren her-
 „ waards, om alzo nader kennis van
 „ *Saaken*, en van de *ſuccesſive Ordres* te
 „ bekomen, hun beide *recommandeeren-
 „ de* de *gedefereerde* ampten volgens *Ed*
 „ en pligt met een geitadige *induftrie*
 „ te bedienen, en alzo verderen opgang
 „ te erlangen.

Aldus Opgeſteld,

Amboina aan 't Kasteel
 Victoria, den 25 Maart,
 1680.

Was Getekend,

ISAAC VAN THYE.

Behalven de ſaaken, in deze *Inſtruc-
 tie* gemeld, hebben haar *Edelheden* van
 tyd tot tyd nog deze en gene *andre din-
 gen*, hen inder tyd voorkomende, aan
 den *Secretarye* van den *Landvoogd* ge-
 lieven te bevelen.

In 't jaar 1674. den 10 Febr. beſaſten
 zy hem de *Kerkelyke Viſite-Rapporten*
 jaarlyks aan hen over te ſenden; en 1697.
 24 en 28 Jan. dat hy *Marginalia* op de
Reſolutiën, *Dagregiſters*, enz. voortaan
 diende te maken, en ook de voornaam-
 ſte ſaaken in de brieven te ſchryven.

In 't jaar 1680. 17 Jan. beſaſten zy
 hem, 't *Dag-regiſter* te verkorten ont-
 trent de *ſtoſſe* der aſgaande en aankomende
Brieven, *Rapporten*. *Reſolutiën*,
 met maar aan te wyſen de plaats of *Boe-
 ken*, daar die geinſereerd ſtaan. Ook *ex-
 cuſeerden* zy hem van 't *Copieren* van 't
Dag-Regiſter, de aſgaande en aankomen-
 de *Brieven*, en *Reſolutiën* voor 't *Vader-
 land*; mits dat in de brieven na *Batavia*
 alle ſaaken van belang kort en duidelyk
 uytgedrukt wierden, zonder te verſuy-
 men, 't geen haar *Edelheden* en de
 Heeren in 't *Vaderland* dienen te we-
 ten.

Ook moeſten alle orgineele en *Copie-
 brieven* aan haar *Ed.* op klein *Formaat*
 onafgeſneden papier geſchreven; en op
 alle brieven *marginaalen* gemaakt wer-
 den.

Verdre
 Ordres
 harer
 Edelhe-
 den, on-
 trent zyn
 Ampt
 gegeven.

In 't Jaar 1681. den 14 Maart ordonneerden zy, agter de generale Missive een Lyft van de bequaame vaartuygen, ook een Lyft van de bequame Minifters, en een zielbefchryving, met een dubbeld daar van voor 't Vaderland, te voegen.

In 't jaar 1682. 21 Maart bevelen zy hare positive Ordres in een byzonder boek te fchryven, en die uyt de brieven uyt te trekken, dat zy in 't jaar 1683. den 16 April renoveren.

In 't jaar 1685. 7 Februari, belasten zy de generale lasten der soldyen, randsoenen, ongelden, fchenkagien, &c. by een te trekken, onderscheiden zynde van de generale winsten, in fuyvere winsten, Heeren gerechtigheid, &c.

In 't jaar 1686. 5 Januari eyschten een korte fterkte van de Landvoogdy, die jaarlyks aan haar diende overgefonden te werden.

In 't jaar 1687. 26 Augusti, renoveren zy 't maken van Marginalen op de brieven; (gelyk ook 1695. 22 Januari) ordonneren de bylagen op klein formaat papier te fchryven, en dat men de markten, tolbuysen, enz. ook in 't Hollands zal dienen uyt te drukken; voegende in 't jaar 1688. 2 Maart 'er nog by, om de laatste advyfen met een bodenken, van Banda aangierende, te fenden, om geen hypothequen anders, dan voor Gecommitteerden te belasten, bevelende, dat men 't Zegel-geld op zyn oud beloop laten, en van de bequaamheid der opkomende lieden ook in de brieven melden fal.

In 't jaar 1690. 15 Jan. ordonneren zy, dat van alle verjaarde Pascedullen reden zal moeten gegeven, en in 't jaar 1693. 13 Jan. dat 't getal der gegagiceerden in de brieven aangehaald zal moeten werden.

In 't jaar 1647. 29 Jan. en 24 Febr. 4 Maart en 20 Novemb. bevelen zy, dat de Secretaris der Justitie moest eerste Klerk zyn, dat men by de laatste advyfen 't getal der geëyschte Soldaten, Matroosen, Ambagtslieden, als ook dat van de verloste, en gestorvene uyt dezelve, als ook van de Pennisten, Chirurgyns, en ook van die gene, welker verband staat te eindigen, moest aanhalen om op Batavia te konnen sien, of de eyschen ook wel na behooren gefchiedden. Ook moesten zy jaarlyks de verstorvene en levende Nagel-boomen aanhaalen, en de besetting opgeven. Ook mogt de Secretaris geen procuratie tot betaling der Soldyen-reekeningen in 't Vaderland, dan met speciaal confent van den Heer Landvoogd en Raad, en niet dan met expresse melding van den datum der

Resolutie daar over genomen, palleeren.

In 't jaar 1699. den 27 Febr. ordonneerden zy hem in de Actens te infereren, by wat voor een brief haar Edelheden 't Employ van dezen of genen nieuw gevorderden Assistent, ten tyde dat hy eerst aan de pen quam, en zy hem na Amboina fonden, hebben gelieven te approbeeren; in een Brief na Ternate van den 29 December, 'er byvoegende; dat men soldy-faaken niet in de brieven aanhalen, maar alleen aan 't Opperhoofd van 't Soldy-Comptoir op Batavia fchryven moest.

In 't jaar 1702. wilden zy de verschanfingen der Orangkaja's, in de brieven aangehaald; en 1703. 15 Januari de Resolutien verkort hebben, nalatende alle nodelooze groote infertien van Brieven, Requeften, en andere Extracten, en dat zy de brieven en bylagen met geen Italiaanfche, maar alleen met een duydelyke groote ronde letter moesten laten fchryven, en alle brieven en bylagen op onafgesneden klein formaat papier verveerdigen, om het zoo veel te beter met de boeken, waar in die gebonden zullen werden, te doen overeenkomen.

Deze bevelen nu wel waarnemende, werd hy (zo hy 't nog niet is) daar op door voorfchryvens van den Landvoogd, (als hy wel by hem staat) Onderkoopman met 40 gl. ter maand, en 5 $\frac{1}{4}$ Ryxd. kostgeld; genietende geen ander inkomen, dan dit, en 't geen hy van de Actens en Pas-cedels heeft.

Indien hy nu de gunft van den Landvoogd behoud, werd hy ook wel tot 't een of ander openvallend Buyten-Comptoir, of wel tot het Ampt van Fiscaal, gevorderd, waar in de Landvoogd zeer veel doen kan; en dan is hy behouden.

De WINKELIER.

Na den zelve volgt in rang der Pennisten (want anders gaan beide de Opper-Chirurgyns, die den jongsten Koopman in rang volgen, gelyk ook de Lieutenant, nog voor hem) de Winkelier, die in 's Compagnies Kleeden-winkel woont.

Wat tot zyn ampt behoord; komen wy uyt de navolgende Instructie, en het daar bygevoegd Rendement, klaar sien.

*Ordre en Instructie voor den
Administrateur van Com-
pagnies Kleeden-Winkel,
alhier.*

Instructie
voor den
Winkel-
het.

„ E Ven gelyk den *Opperkoopman* in 't
„ houden der *Negotie-boeken* geor-
„ *donneerd* is, zullen de *Winkel-boekjes*
„ alle maanden, zonder verfuym, ef-
„ fen gesteld, ende den *Gouverneur* ver-
„ toond moeten werden, namentlyk,
„ ende by *exempel*.

„ Op 15 *Augusti* zal't *Origineel Win-
„ kel-journaal* effen staande, tot op *ul-
„ timo Juli*, ende 't *grootboek*, nevens
„ de *copyen* van 't een en 't ander, tot
„ *ultimo Juni*, *geexhibeerd* moeten wer-
„ den, op dat zyn *Gemelte E.* volgens
„ *Ampt pertinentelyk* moge nasien, of
„ de *posten* allesints na behooren zyn in-
„ geschreven, en de *ordre* agtervolgd
„ geworden, welke *observantie* zodanig
„ *continueren* zal het gantsche jaar
„ door.

„ De *Nalatigheid*, hier inne gepleegd,
„ zal't elken male met de boete van een
„ *maand Gagie* gestraft werden, zonder
„ eenig *excus* te *admitteren*, ten waare
„ door baarblykelyke *Sickten*.

„ Insgelyks zal op de *Winkel-boekjes*
„ alle 3 maanden behooryke *balance* ge-
„ trokken en den *Gouverneur* vertoond
„ moeten werden.

„ De *Winkelier*, zonder *Ordonantie* al-
„ le zodanige *Kleeden* verkopende, als
„ vermogens is te vertieren, zal alle
„ maanden, 't geen verkost is, in een
„ *generale Post* ten laste van de *Winkel-
„ kasse* brengen, ende niet te min van
„ den verkoop, zo als dezelve geschied
„ is, met *specificatie* van *personen*, *goe-
„ deren*, *dag*, en *datum*, een *memorie-
„ boekjen* houden, 't welk by de *win-
„ kel* in bewaarnis zal blyven, ende waar
„ uyt, des vereyscht werdende, cenige
„ *extracten* zouden kunnen werden *Ge-
„ exhibeerd*.

„ Aan niemand zal eenig geld, of
„ goed, op *rekening* verstrekt mogen
„ werden, zonder schriftelyke *Ordon-
„ nantie* van den *Gouverneur*, ofte ie-
„ mand anders, van zyn *E.* daar toe
„ *expresselyk gequalificeerd*, behalven dat
„ als 'er *licentie gepasseerd* is om de *gene-
„ rale* twee goede maanden uyt te ge-
„ ven, ieder een zal mogen genieten,

„ die aan de *E. Compagnie* niet ten ag-
„ teren is.

„ *Getrouwde personen* zullen hare *vol-
„ komen Gagie* maandelyks mogen ont-
„ fangen, indien niet ten agteren zyn.

„ De *Winkelier*, uyt eygen *authoriteyt*
„ aan imand iets op *Rekening* ver-
„ strekkende, zal vervallen in 't *verlies*
„ van 't verstrekte, ende daar en boven
„ *arbitrale Correctie*.

„ In't distribueren der goede maan-
„ den, zal, 't geen genoten werd, aan
„ niemand anders ter hand gesteld, en-
„ de gegeven werden, als aan den *Per-
„ soon* zelve, die daar voor op zyn
„ *Rekening* werd *gedebiteerd*, zonder
„ dat betalinge aan eenige *pretendente*
„ *Crediteuren* voor den genen, die het
„ genieten moet, zal mogen geschie-
„ den, ende veel min zal den *Winkel-
„ lier* zig zelve, wegens geborgde
„ penn., mogen betalen, op *pæne* van
„ *deportement*.

„ Niemand zal iets op *Rekening*
„ mogen beuren, zonder daar van in
„ twee respectieve boeken behooryke
„ *quitantie* te onderteikenen, van wel-
„ ke boeken 't eene by 't *Comptoir* zal
„ verblyven, en 't andere na *Batavia*
„ werden gesonden.

„ Die niet schryven kan, mag zyn
„ *Merk* stellen in presentie van twee
„ *Gecommitteerden*.

„ Niemand zal voor iets anders ge-
„ debiteerd mogen werden, als 't geen
„ hy eerlyk geniet.

„ De *Winkelier* zal zig niet mo-
„ gen bemoejen met eenige *Kleeden*
„ van de *Soldaaten* of *Matroosen* op te
„ koopen.

„ Zal ook geene zyne particuliere
„ *Goederen* of *Kleeden* in de *Winkel*
„ mogen uytventen, of van andere *Per-
„ soonen* aannemen te verkoopen.

„ Ook geene *Compagnies Kleeden* en-
„ de *Goederen* tot hoogerem *Prys*, als
„ de *Lyste* is. aan de man helpen, ende 't
„ *surplus* in zyn eigen buydel steken.

„ Item gene *Compagnies Goederen* of
„ *Contanten* tot zyn eigen gebruyk te
„ borg *appliceren* ende vertieren.

„ Item gene *Kleden* uyt den *Winkel*
„ in zyn eygen huys brengen, om te
„ verkopen.

„ De non *observantie* van de boven gemelde vyf *Articulen* zal met *deportement* werden gestraft.

„ In 't openen van *Kleeden-pakken* zullen zodanige *limitationen* hebben te gelden, als by *expresse Ordonnantie* op dat stuk is *geprescribeerd*, en welke *ordres* altyd voor de hand in de *Winkel* op een bordtje geplakt zal moeten ophangen.

„ Uyt het Pakhuys zullen gene goederen, *Kleeden*, ofte *Contanten*, in de *Winkel* ontfangen werden, als met schriftelyke *Ordonnantie* van den *Gouverneur*.

„ Beschadigde *Kleeden* zal de *Winkelier* van den *Opperkoopman* niet gehouden zyn te ontfangen, dan met *expresse last* als boven.

„ Mits welken dan ook de schade van eenige *Kleeden*, die in de *Winkel* werden bedorven, niet ten laste van de *E. Compagnie*, maar ten laste van den *Winkelier*, zal lopen, ten ware hy bondig wisse te bewyfen, dat zodanige schade door ongeval ware bygekomen.

„ Den *Winkelier* en zal niemand eenige *gelden*, of *kleeden*, te Borg mogen uytgeven.

„ Het *Pakdoek* van de *Kleede-Pakken* zal gehouden moeten werden voor den *Capiteyn* des *Armes*, om tot 't schoonmaken van 't *Geweer*, ofte anders daar het den *Gouverneur* ordonneren wil, verbcfigd te werden.

„ By aldien iets geordonneerd werd te verstrekken aan eenig volk, te sloop varende, zal zodanige *Ordonnantie* door den *Winkelier* niet voldaan werden, voor en al eer de *Scheeps-Boekbouders* daar op aangeteikend hebben, dat de genietende *Perfoon* daar voor op zyn lopende reekening beoorlyk is *gedebiteerd*.

„ Alle maanden zal, zonder verder *dilay*, afgeschreeven werden, zoo in de *Winkel-boekjes*, als in de *Negotieboeken*, 't geen uyt de *Winkel* ten behoeve der *schepen* is verstrekt.

„ Ten eynde van elke maand zal den *Winkelier* aan den *Gouverneur* *exhiberen*, eene pertinente *specificatie*, van 't geen hy op reekening van *rantsoenen*, *onkosten*, en *fortificatien*, heeft verstrekt, op dat dezelve, by zyn *E.* ondertekend, in 't *ordinari specificatieboek* geregistreerd werde.

„ Den *Winkelier* zal alle zyne uytgiften op reekening van 't *Comptoir* *Amboina* afchryven, maar evenwel in 't *Groot-boek* zo veel *specificeren*, als mogelyk zy, by *exempel*, dat de *Kleeden*, of *Contanten*, uyt gegeven zyn voor *rantsoenen*, *onkosten*, *betalinge* van *soldaaten*, *scheeps-onkosten*, of diergelyke.

„ Alle maanden zal *confronteeringe* geschieden met de *Winkelboekjes*, *Negotieboeken*, ende *Guarnisoenboeken*, om alle *differentie* voor te komen.

„ De *Winkelier* zal deze *Ordre* wel bewaren, en op het *transport* der *winkel* aan zynen *Successeur* overhandigen, op de verbeurte van 3 maanden *Gagie*, zo daar in nalatig bevonden werde.

Was Getekend,

Amboina aan 't Casteel
Victoria, den 9 Mey,
1678.

ANTHONIO HURDT.

Vermits hy nu alles na een vaste *PRYS-COURANT* behandelen moet, zo zal dezelve dienen te werden *Geexamined*, om met *Banda* op een *egualen* voet daar in gegaan te werden, waar in zodanige verandering gevallen is, als vervolgens staat aangewesen te werden.

	Ryxd.	Ryxd.	
<i>Carikams</i> , rode in plaats van - - -	1 $\frac{1}{2}$	op 1 $\frac{3}{4}$	De Prys-Courant.
<i>Tsjelas</i> , fynder als ordinaire - - -	2	— 2 $\frac{1}{4}$	
<i>Tsjelas</i> , blauwe dito, in plaats van - - -	2 $\frac{3}{4}$	— 2 $\frac{1}{4}$	
Gemeene <i>Tsjelas</i> , blauwe en roode, beide - - -	-	— 1 $\frac{5}{8}$	
Witte <i>Tsjaroni's</i> , - - -	1 $\frac{1}{4}$	— 1 $\frac{1}{8}$	
<i>Dongrys</i> , van 16 hafta - - -	1	— 1 $\frac{1}{8}$	
Blauw <i>Guinees</i> , in plaats van - - -	6 $\frac{1}{2}$	— 6	
<i>Chormandels Zeyldock</i> , - - -	$\frac{3}{4}$	— $\frac{7}{8}$	
Blauwe <i>Salampoeris</i> , - - -	-	— 3 $\frac{1}{4}$	
Gemeene <i>Tarnatanes</i> , van 500 a 525 guldens een pak - - -	-	— 3 $\frac{1}{8}$	
Gecolcurd <i>Polemyt</i> , - - -	-	— 1 d' cl.	
<i>Bengaalse Zyde</i> , in plaats van - - -	7	— 6	
<i>Batavische Hoeden</i> , in plaats van - - -	4	— 3 $\frac{1}{4}$	
<i>Spaans-Leere Vellen</i> van - - -	2 $\frac{1}{4}$	— 2	
<i>Batavisch Sool-leer</i> , van - - -	5	— 4	
<i>Tarwe</i> , van - - -	72	— 75	
<i>Souratsse Seep</i> , voor een Ryxd. van - - -	10	— 14 item.	
	T t 3		En-

Ende mitsdien alle voornoemde veranderinge in de voornoemde *Bandase Prys-Courant* gedaan is, zo diend die nu derwaards maar gefonden, om zodanig agtervolgd te werden, zullende mede naar *Ternate* gaan, om die ook daar ten *principalen* te *observeeren*.

MAANDAG den 10 *Mey*, 1667.

„ Is *geresumeerd* de *Prys-Courant*,
 „ waar op van ouds alle Goederen, zo
 „ Koopmanschappen als Provisien uyt
 „ de winkel, tot gerief van eenygeyk
 „ verkogt zyn geworden, en waar in
 „ tusschen den *verkoop* in *contant* en *ver-*
 „ *strekkinge* op *Reekeninge* eenig onder-
 „ scheid was, om dat 't eerste was in
 „ slegte *Realen*, en 't laatste in *Ryxdaal-*
 „ *ders* gerekend, welken 't wege eeni-
 „ ge *meditatie* genomen, en gelet zyn-
 „ de dat deze Goederen wat te hoog,
 „ en gene weder wat te laag getaxeert
 „ stonden, zo is naar goed overleg,
 „ gearrelteerd, de volgende nieuwe
 „ *Prys-Courant* by *Provisie* te *formee-*
 „ *ren*, zullende dezelve alvooren abso-
 „ luyt vast te stellen, tegen die van
 „ *Amboina* geconfronteerd, en daar be-
 „ slien werden, of die niet ten dienste
 „ van *E. Comp.* op een *egualen* voet be-
 „ hoord te zyn gebragt, en waar van
 „ men dan ook in *Ternate* de *Copia* zal
 „ zenden, ten eynde *geexamineerd* wer-
 „ de, of het daar mede niet *egualeren*
 „ wil.

PRYS-COURANT,

In *Amboina* gesteld op *Ryxdaalders*.

	Ryxd.
<i>Affumanes</i> het stuk -	$\frac{3}{4}$
Bengaalse enkele <i>Armofynen</i> -	$3\frac{3}{4}$
Kleine <i>Armofynen</i> -	2
Grove witte <i>Bethilles</i> , de 40	
<i>hasta</i> - - -	$3\frac{1}{4}$
Roode dito de 40 <i>hasta</i> -	$4\frac{1}{4}$
<i>Bethilles</i> blaauwe van 350 à	
400 gl. 't ps. - -	$3\frac{1}{2}$
<i>Bethilles</i> blaauwe van 49 <i>ha-</i>	
<i>sta</i> à 600, 650 gl. -	$4\frac{1}{4}$
Blaauwe <i>Boelongs</i> - -	1
Swarte breede <i>Baftas</i> -	$2\frac{1}{2}$
Halve breede dito's -	$1\frac{1}{4}$
Smalle <i>Baftas</i> - -	2
Halve smalle - -	1
<i>Bolatos</i> - - -	$1\frac{1}{2}$
<i>Caricams</i> , of roode <i>Tsjelas</i> -	$1\frac{1}{2}$ — $1\frac{1}{2}$
<i>Cajin</i> <i>Goelongs</i> - -	$1\frac{1}{2}$
Breede <i>Suratse</i> <i>Chits</i> -	$2\frac{1}{4}$
Smalle <i>Suratse</i> <i>Chits</i> -	$1\frac{1}{4}$
<i>Tsjelas</i> van de <i>Cust</i> , fynder	
als <i>ordinaris</i> - -	2 — $2\frac{1}{4}$

	Ryxd.
<i>Tsjelas</i> van de <i>Cust</i> gemeene	
't ps. - - -	$1\frac{1}{8}$
<i>Tsjelas</i> van de <i>Cust</i> blaauwe -	$2\frac{1}{8}$ — $2\frac{1}{4}$
<i>Tsjelas</i> grove, blaauw, en	
roode beide - - -	$1\frac{3}{4}$ — $1\frac{1}{2}$
<i>Cassa</i> <i>Bengale</i> - - -	$4\frac{1}{2}$
<i>Tsjawons</i> witte - - -	$1\frac{1}{4}$ — $1\frac{1}{2}$
<i>Suratse</i> gecattoeneerde <i>Dee-</i>	
<i>kens</i> - - -	$2\frac{3}{8}$
<i>Cormandelse</i> <i>Deekens</i> -	$1\frac{1}{4}$
<i>Dronggang</i> <i>Ginggang</i> -	$2\frac{1}{2}$
<i>Pinasse</i> <i>Ginggang</i> - -	3

In *Margine* stond, alle welke boven gedane *Marginalia's* zodanig dienen agtervolgd te werden. *Amboina* adi 6 Juni 1667. Was geteekend, de *Commiffaris Cornelis Speelman*.

	Ryxd.
<i>Dongrys</i> à 16 <i>hasta</i> - -	1 — $1\frac{1}{2}$
Guinees <i>Lywaat</i> - - -	5
Blaauw Guinees - - -	$6\frac{1}{2}$ — 6
<i>Taffa</i> <i>Tsjelas</i> <i>Ginggang</i> , beide	
<i>Bengale</i> - - -	3
<i>Taffa</i> <i>Tsjelas</i> 3 draad swart en	
wit gestreept - - -	$1\frac{1}{2}$
<i>Madaphons</i> - - -	$1\frac{1}{2}$
<i>Moeris</i> fyne, van 600 à 630	
gl. 't pak - - -	4
<i>Moeris</i> middelbare, van 450	
guld. - - -	3
<i>Niquanias</i> - - -	$1\frac{1}{4}$
<i>Negros</i> -kleeden van de <i>Cust</i> sleg-	
te van 160 à 180 gl. -	$\frac{3}{4}$
<i>Fotas</i> <i>Bengale</i> , van 800 tot	
900 gl. het pak à $1\frac{1}{4}$ Ryxd.	
of de <i>Marado</i> - - -	6
<i>Fotas</i> grove van 350 tot 400	
guld. de 100 <i>Marados</i> , 3	
Ryxd. de <i>Marado</i> en 't ps. -	$\frac{3}{4}$
<i>Percallen</i> roode - - -	$2\frac{3}{4}$
<i>Percallen</i> witte - - -	$1\frac{1}{4}$
<i>Ramboutyns</i> van 400 tot 425	
guld. - - -	$3\frac{1}{2}$
<i>Chormandelse</i> <i>Seyldoeken</i> -	$3\frac{1}{2}$ — $\frac{7}{8}$
Bengaals <i>Seyldoek</i> , à 240 gl.	
't pak - - -	2
<i>Salampoeris</i> swarte - -	$1\frac{9}{8}$
<i>Salampoeris</i> witte gemene -	$2\frac{7}{8}$
<i>Salampoeris</i> fyne van 600 à	
650 gl. - - -	4
<i>Salampoeris</i> roode - -	4
<i>Salampoeris</i> blaauwe te regu-	
leren na den <i>Prys</i> , die ze	
gegouden hebben in In-	
koop. - - -	$3\frac{1}{4}$

In *Amboina* gesteld op Ryxd.

	Ryxd.
<i>Salpicados</i> gefigureerde -	$4\frac{1}{4}$
<i>Salpicados</i> effene - -	4

	Ryxd.
<i>Ternatanes</i> van 600, 650, à 700 guld. - - -	4 $\frac{3}{4}$
De Fyndere-na advenant.	
Ende Gemeene van 500 à 525 gl. 't pak. - - -	3 $\frac{3}{8}$
<i>Tapi Sarafas</i> - - -	1 $\frac{1}{2}$
<i>Tapi Tsjindos</i> - - -	1 $\frac{1}{4}$
<i>Rok Ginggangs</i> gekeperde 1 $\frac{1}{2}$ el breed - - -	5 $\frac{1}{2}$
Brede gekeperde <i>Ginggangs</i> van 2 $\frac{1}{2}$ el breed, tot Tafelgoed - - -	3 $\frac{1}{2}$
Smalle gekeperde <i>Ginggangs</i> 1 $\frac{1}{2}$ el breed, tot Servetgoed - - -	3 $\frac{1}{2}$
<i>Beddetyk</i> - - -	4 $\frac{3}{4}$
<i>Madaphons</i> - - -	1 $\frac{1}{2}$
<i>Adatbays</i> gemeene - - -	2
<i>Adatbays</i> fyne - - -	4 $\frac{1}{2}$
<i>Mallemolens</i> van 600 à 650 gl. 't pak - - -	4 $\frac{3}{4}$
<i>Laken</i> , gracuw, swart, en andere Coleuren van 6 tot 7 gl. de el, voor - - -	5
<i>Perpetuanen</i> , - - -	7
<i>Chergie</i> , grove - - -	1
<i>Grof Greyn</i> , swart - - -	2
<i>Polemyt</i> , swart 1 $\frac{1}{4}$, en gecoleurt - - -	1 d' el.
<i>Grof Greyn</i> , gecoleurd - - -	1 $\frac{1}{2}$
<i>Persiaanse Felpen</i> het stuk - - -	2 $\frac{1}{4}$
<i>Hollands Felp</i> d' el - - -	4
<i>Pourdesboy</i> - - -	1 $\frac{3}{4}$
<i>Sjauwels</i> dubbelde lengte het stuk - - -	2 $\frac{1}{4}$
<i>Syde Kouffen</i> , het paar - - -	3
<i>Pelangs</i> het stuk - - -	6
<i>Cattoene Japanse Kouffen</i> , het paar - - -	1 $\frac{1}{4}$
<i>Getwernde Chineese Naey-Syde</i> , 't Cati - - -	8
<i>Bengaalse Naey-Syde</i> 't Cati - - -	7 — 6
<i>Chinees Garen</i> - - -	4
<i>Cattoene Garen</i> - - -	1 $\frac{1}{2}$
<i>Hollandse Viltboeden</i> - - -	3 $\frac{1}{4}$
<i>Batavische Hoeden</i> - - -	4 — 3 $\frac{1}{2}$
<i>Hollandse droog-Leere schoenen</i> 't paar - - -	1 $\frac{1}{2}$
<i>Spaanse Ledere schoenen</i> - - -	1
<i>Spaanse Ledere Vellen</i> - - -	2 $\frac{1}{2}$
<i>Persiaanse Ledere Velletjes</i> - - -	1 $\frac{1}{4}$
<i>Cormandels swart besuan Leder</i> - - -	3 $\frac{1}{8}$
<i>Cormandels rood dito.</i> - - -	2
<i>Hollands sool-Leder</i> , de Huyd - - -	10
<i>Batavis dito.</i> - - -	5 — 4
<i>Fugten</i> - - -	5
<i>Hembden</i> van Guinees Lywaad - - -	1 $\frac{1}{2}$
Dubbelde <i>Chineese Damastfen</i> - - -	2 $\frac{1}{4}$
Enkelde <i>Damastfen</i> - - -	12
<i>Chineesche gemeene Sattynen</i> - - -	12

	Ryxd.
Betere <i>Chineesche Stoffen</i> , na waardye. - - -	-
<i>Chineesche Schuyt-goud</i> de reaal swaarte - - -	16
<i>Goude Kettings</i> dito - - -	18
<i>Macassaarse Goude Maasen</i> à $\frac{1}{2}$ Ryxd. ider, en meer zo ze het gelden mogen. - - -	-
<i>Elephants Tandem</i> , het ⌘ - - -	3 $\frac{1}{4}$
<i>Yfere Pannen</i> , na de oude <i>Prys-Courant</i> , en voords na de foorte, en waardye. - - -	-
<i>Chineesche, Persiaansche, en Japanse Porcelynen</i> , van gelyken zo. - - -	-
<i>Anys, Radix, China, Sandelboud, Gommen, Slawen</i> en <i>Slavinnen</i> , al mede naar foorte en waarde. - - -	-
<i>Distilleer-ketels</i> het ⌘ - - -	3 $\frac{1}{4}$
<i>Chineesche kopere Bekkens</i> 't ⌘ - - -	3 $\frac{1}{4}$
<i>Tamboxse Sweerden</i> , en <i>Chinmaatse Byltjens</i> , al mede na waardye. - - -	-
Slegte <i>Macassaarse Negros-Kleeden</i> , na foorte, en waardye. - - -	-
<i>Bosbouwers</i> - - -	3 $\frac{1}{4}$
<i>Ryft</i> , grauwe, 't last - - -	30
<i>Ryft</i> , witte - - -	35

En duurder, na de Markt op Batavia is, na advenand.

<i>Tarwe</i> - - -	72 — 75
mede als vooren.	
<i>Sout</i> - - -	20
Dito.	
<i>Spaanse en Franse Wyn</i> de kan - - -	3 $\frac{1}{4}$
<i>Mom</i> - - -	3 $\frac{1}{4}$
<i>Olyven-Oly</i> - - -	7 $\frac{1}{8}$
<i>Azyn</i> van <i>Wyn</i> - - -	3 $\frac{1}{4}$
<i>Brandewyn</i> - - -	3 $\frac{1}{4}$
<i>Boter</i> , <i>Hollandse</i> , het ⌘ - - -	1 $\frac{1}{4}$
<i>Bengaalse Boter</i> - - -	1 $\frac{1}{2}$
<i>Vlees</i> en <i>Spek</i> - - -	1 $\frac{1}{8}$
<i>Cancel</i> - - -	3 $\frac{1}{4}$
<i>Peper</i> 6 ⌘ voor - - -	1
<i>Witte Suyker</i> <i>Javaanse</i> 't ⌘ - - -	1 $\frac{1}{2}$
<i>Swarte Suyker</i> 24 ⌘ voor - - -	1
Of hooger, zo ze duurder is.	
<i>Bengaalse Poeyer-Suyker</i> het pl. - - -	9
<i>Wasch</i> - - -	40
<i>Suratse Scep-steenen</i> , 10 voor - - -	1

Onderstond, *Gecollationeerd, Accordceerd*, in 't Jagt *Tertholen*, den 10 Juni, 1667.

Was Getekend,
ABRAHAM GABBEMA.

Secretaris.

Om nu te weten, wat winsten in een jaar onder de Heer *Schagen* by zulk een Winkelier gevallen en opgebracht zyn, kan men uyt het hier nevens staande *Rendement*, getekent 336 klaar sien.

Zyn Gagie en Kostgeld is even eens, als dat van de Secretaris, of als dat van alle andre Onderkooplieden; dog zyn buyten-voordeelen die hy of op de kleeden, en zyne winsten, die hy door verscheide wegen op de Soldaaten, Matrosen, enz. weet te vinden (met hen dikwils oude Kleeden, en verlegene Goederen, te verstreken, en met die, quasi, weer dan na sig te nemen, mits zo veel, als hy dan bedingt, te laten vallen) zyn vry groot; hoewel dit alles niet wesen mag; maar wat helpen de nette bevelen van haar Edelheden, als zy niet nagekomen, en de overtreders niet gestraft werden. Dat nu de Winkelier ook Voorzitter in de Vergadering der Boedelmeesters is, zal ons ter plaatse daar wy van dezelve speeken, nader blyken.

De C A S S I E R.

De Cassier, die maar een Boekhouder van 30 gl. ter maand is, is gesteld om de kleene Kas waar te neemen. Wat tot zyn Ampt behoort, konnen wy uyt deze zyne Instructie zien.

Instructie ofte Ordre voor den Administrateur van de kleene Cassa in Amboina.

„ Dewyl voorhenen, tot preventie van alle frauden en misverstanden, goedgevonden is onder aparte Instructie te stellen een separaat Persoon, om den dagelyken uytgift en ontfang van penn. waar te nemen, buyten bekreuning van den Opperkoopman dezès Kasteels, als die zig ten principalen niet verder aan te trekken heeft, dan de administratie der effecten, die van Batavia, en elders, aangebragt werden, en dezelve op Ordonnantie van den Gouverneur aan de mindere Administrateurs, enz. te verstrekken, zo hebben, om dat met verandering der geldspecien, en verloop van tyd, eenige alteratie in dezelve Instructie vereyscht word, goedge- dagt, tot Reglement van den voornomden kleenen Cassier van nieuws het volgende op te stellen.

I.

„ Van beide, zoo wel ontfang, als uytgift, zal in een Boek aantekening gelchieden van dag tot dag, te weten van den ontfang aan de linker, en den uytgift aan de rechter syde, alles in specie van Ryxd. tot 48 stuiv. ider, dat zoo voortlopen zal tot het einde van elke maand, wanneer dezelve afgesloten zal werden, na voorgaande vrage aan den Gouverneur, of 't ware, dat zyn E. nog iets in die maands rekening opgebracht wilde hebben, aan welke dan, ten uystersten voor den vyfden der volgenden maand, een afschrift der geheele rekening ter hand gesteld, en ook dezelve in een ander net boek, daar de verkogte en ingekogte Goederen, Onkosten, Wissels, &c. by den anderen getrokken, en gevoegd staan (om als *slaper* hier by 't Comptoir te blyven) ingeschreven moeten werden, besorgende ook een Cope te maken, om jaarlyks met de Negotie-boeken na Batavia te gaan, welke Cope noyt meer, als ten allerlangsten een maand, agterstallig zal mogen wesen.

2.

„ Zal geen Geld ontfangen, nog uytgeven, dan op Ordonnantie van den Gouverneur, of desselvs gemagtigde, op pene van arbitrale Correctie.

3.

„ En voor al zal geen uytgift van spaanse realen, zo wel uyt de groote Kas, by gebrek van ander geld, gedaan mogen werden, dan met speciaal consent van de Gouverneur.

4.

„ Alle Ordonnantien moeten in een doos, of kasjen, by den anderen geleggen, bewaard werden, op dat men die ten allen tyden met het Cassboek mag confronteren, wanneer men zulks nodig agt.

5.

„ Maar zullen alle zodanige bevelbriefkens, by de welke den Bottelier belast werd, aan iemand iets 't zy boter, wyn, ryst, spek, en vlees, en wat onder hem meer is, voor contant, te laten volgen, naar gedane betaling in de Cassa, en dat dezelve Ordonnantien door den Cassier gesubscribeerd, mitsgaders in 't Cassa-boek perfect zullen wesen aangeteekend, dan door de Cassier aan de respectieve vertoonders weder geresitueerd werden, om hun aanbetalde goederen by den Bottelier mede te vorderen, waar dezelve Ordonnantien dan verblyven sullen, om alle maanden tegens het dispençe ende Cassaboek geconfronteerd, ende mede geliquideerd te werden.

	Reeft winft in Hollandfche Valuatie.	Is per Cento in Indifche Waardye.	Is per Cento in Hollandfche Waardye.
172 ps. — <i>Moeris</i>	10: 13: 6	128 $\frac{1}{4}$ ruym.	102 $\frac{2}{3}$
28 — <i>Cassa</i> ,	8: 8: 6	110 $\frac{1}{3}$ fchaars.	87 $\frac{13}{17}$
215 — <i>Tselas</i> ,	9: 9: 13	100 $\frac{1}{2}$ ruym.	79 $\frac{2}{10}$
87 — <i>Hoeden</i> ,	5: 6: 11	82 fchaars.	100 $\frac{1}{3}$
210 — <i>Niquan</i>	0: 2: 2	125 $\frac{1}{4}$ dito.	65 $\frac{2}{3}$
15 $\frac{1}{3}$ Riem <i>Papier</i> ,	7: 12: 4	280 —	224
15 $\frac{1}{2}$ pond <i>Garen</i> ,	6: 9: 15	201 $\frac{1}{3}$ —	161 $\frac{1}{3}$
622 ps. — <i>Zeyldoe</i>	4: 3: 6	90 —	44 $\frac{2}{3}$
745 — <i>Carikan</i>	11: 12: 4	103 —	72
942 — <i>Carikan</i>	2: 9: 1	90 —	82 $\frac{2}{3}$
950 $\frac{1}{2}$ — <i>Salamp</i>	1: —: 6	69 —	72
1165 — <i>Guinees</i>	9: 2: 14	111 —	55 $\frac{1}{3}$
1413 — <i>Baftas</i> ,	0: 1: 6	103 ruym.	88 $\frac{2}{3}$
381 — <i>Cbitfen</i>	1: 13: 13	47 fchaars.	82 $\frac{2}{3}$
96 — <i>Guinees</i>	7: 2: 6	125 $\frac{1}{3}$ dito.	37 $\frac{2}{3}$
834 — <i>Salamp</i>	3: 16: 12	83 $\frac{1}{3}$ dito.	100 $\frac{2}{3}$
615 — <i>Percall</i>	4: 6: 6	48 $\frac{1}{2}$ dito.	66 $\frac{2}{3}$
18 — <i>Cbitfen</i>	3: 12: 3	61 ditø.	38 $\frac{2}{3}$
52 — <i>Zeyldoe</i>	0: 18: 1	81 fchaars.	48 $\frac{2}{3}$
20 paren <i>Kouffen</i>	7: 10: 6	93 ruym.	64 $\frac{2}{3}$
400 ps. — <i>Bethille</i>	6: 1: 10	60 $\frac{2}{3}$ dito.	74 $\frac{2}{3}$
10 paar <i>Kouffen</i>	0: 10: 6	24 dito.	48 $\frac{1}{3}$
2 gros <i>Knoopen</i>	3: 14: 3	124 $\frac{1}{3}$ fchaars.	19 $\frac{1}{3}$
1 $\frac{1}{3}$ pond <i>Zyde</i> ,	3: 10: —	20 fchaars.	99 $\frac{1}{3}$
7 ps. — <i>Hoeden</i>	2: 10: 7	64 $\frac{1}{3}$ ruym.	16
7 — <i>Hoeden</i>	5: 6: 4		51 $\frac{1}{3}$
200 ps. — <i>Baftas</i> ,	11: 4	190 ruym.	152
20 — <i>Gingang</i> ,	8: 13	34 fchaars.	27 $\frac{1}{3}$
3 — <i>Perfiaan</i>	9: 9	374 ruym.	299 $\frac{1}{3}$

	Inkoop in Indi- sche Valuaue.	Inkoop in Hol- landische Va- luaue.	Uytkoop in Indische Waardye.	Uytkoop in Hollandische Waardye.	Geest winst in Indische Valuaue.	Geest winst in Hollandische Valuaue.	Is per Cento in Indische Waardye.	Is per Cento in Hollandische Waardye.
172 ps. — <i>Moevis, grove gebleekte</i> - f	819: 7: 4	655: 9: 13	1870: 4: —	1496: 3: 3	1050: 16: 12	840: 13: 6	128½ ruym.	102½
28 — <i>Cassa, de Malda</i> - - =	325: 17: 8	260: 14: —	686: 8: —	549: 2: 6	360: 10: 8	288: 8: 6	110½ schaars.	87½
215 — <i>Tsclas, Geruyte</i> - - =	422: 2: 12	337: 14: 3	846: 10: —	677: 4: —	424: 7: 4	339: 9: 13	100½ ruym.	79½
87 — <i>Hoeden, Chaudebes</i> - - =	264: 14: 2	211: 15: 5	596: 7: 8	477: 2: —	331: 13: 6	265: 6: 11	82 schaars.	100½
210 — <i>Niquanias, Zuratse</i> - - =	382: 13: —	306: 2: 6	695: 5: 10	556: 4: 8	312: 12: 10	250: 2: 2	125½ dito.	65½
15½ Riem Papier, Holl. klein Formaat - =	75: —: —	60: —: —	284: 10: 5	227: 12: 4	209: 10: 5	167: 12: 4	280 —	224
15½ pond Garen, Hollands - - =	22: 13: —	18: 2: 6	68: 5: 7	54: 12: 5	45: 12: 7	36: 9: 15	201½ —	161½
622 ps. — <i>Zeylboek, van de kust</i> - =	928: 2: 13	742: 10: 4	1445: 17: —	1156: 13: 10	517: 14: 3	414: 3: 6	90 —	44½
745 — <i>Carikams, groote roode</i> - - =	1534: 10: 10	1225: 12: 3	2911: 9: 11	2329: 3: 12	1376: 19: 1	1101: 12: 4	103 —	72
942 — <i>Carikams, kleene roode</i> - =	1415: 5: 1	1132: 4: 1	2868: 6: 6	2294: 13: 2	1453: 1: 5	1162: 9: 1	90 —	82½
950½ — <i>Salamp., bruyne bl.</i> - - =	4413: 4: 15	3530: 11: 15	8377: —: 6	6701: 12: 5	3963: 15: 7	3171: —: 6	69 —	72
1165 — <i>Guinees, gebleekt gyf</i> - =	9265: —: 5	7412: —: 4	15651: 8: 14	12511: 3: 2	6386: 8: 9	5109: 2: 14	111 —	55½
1413 — <i>Baftas, ½ smalle</i> - - =	1825: 3: 8	1460: 2: 13	3850: 5: 4	3080: 4: 3	2025: 1: 12	1620: 1: 6	103 ruym.	88½
381 — <i>Chitfen, Suratse smalle</i> - =	499: 5: 4	399: 8: 3	1013: 17: 8	811: 2: —	514: 12: 4	411: 13: 13	47 schaars.	82½
96 — <i>Guinees, bruine bl.</i> - - =	1113: 12: —	890: 17: 10	1635: —: —	1308: —: —	521: 8: —	417: 2: 6	125½ dito.	37½
834 — <i>Salamp., gebleekte grove</i> - =	2836: 3: 3	2268: 18: 9	6390: 19: 2	5112: 15: 5	3554: 15: 15	2843: 16: 12	83½ dito.	100½
615 — <i>Percallen, gebleekte grove</i> - =	1251: —: —	1000: 16: —	2293: 18: —	1835: 2: 6	1042: 18: —	834: 6: 6	48½ dito.	66½
18 — <i>Chitfen, fyne van de kust 1de foort</i> =	318: 19: 12	255: 3: 13	473: 10: —	378: 16: —	154: 10: 4	123: 12: 3	61 ditw.	38½
52 — <i>Zeylboek, Bengaals</i> - - =	124: 14: 11	99: 15: 12	200: 17: 4	160: 13: 13	76: 2: 9	60: 18: 1	81 schaars.	48½
20 paren <i>Kouffen, Zyde Napelse</i> - - =	197: —: —	157: 12: —	356: 8: —	285: 2: 6	159: 8: —	117: 10: 6	93 ruym.	64½
400 ps. — <i>Betbilles, bruyen bl.</i> - - =	1781: —: —	1424: 16: —	3448: 12: —	2750: 17: 10	1657: 12: —	1326: 1: 10	60½ dito.	74½
10 paar <i>Kouffen, gespreukelde katoene Jap.</i> =	21: 12: —	17: 5: 10	34: 15: —	27: 16: —	13: 3: —	10: 10: 6	24 dito.	48½
2 gros <i>Knoopen, met Goud en Silv. gemt.</i> =	19: 7: 4	15: 9: 13	24: —: —	19: 4: —	4: 12: 12	3: 14: 3	124½ schaars.	19½
½ pond <i>Zyde, geconleurd</i> - - =	3: 10: —	2: 16: —	7: 17: 8	6: 6: —	4: 7: 8	3: 10: —	20 schaars.	99½
7 ps. — <i>Hoeden, ½ Castoren</i> - - =	78: 9: 7	62: 15: 9	94: 2: 8	75: 6: —	15: 13: 1	11: 10: 7	64½ ruym.	16
7 — <i>Hoeden, ¼ Castoren</i> - - =	58: 17: 3	47: 1: 12	56: 15: —	77: 8: —	37: 17: 13	30: 6: 4		51½
200 ps. — <i>Baftas, halve breede</i> - - =	275: 5: 15	220: 4: 12	798: 10: —	638: 16: —	523: 4: 1	418: 11: 4	190 ruym.	152
20 — <i>Gingang, Tafetjclas 4 draad</i> - =	281: 5: —	225: —: —	376: 16: —	301: 8: 13	95: 11: —	76: 8: 13	34 schaars.	27½
3 — <i>Persjaans Leder</i> - - =	2: 9: 8	1: 19: 10	11: 16: 8	9: 9: 3	9: 7: —	7: 9: 9	374 ruym.	299½

RENDAPPEN, als onder het

Bestier van *Extraordinaris* van *Nederlands*

INDIA, dien, in de tyd van een

rond *Februari*, in 't jaar 1692.

daar *LEEDEN-WINKEL*,

(n *Inlandse Soldyen*,

nevens de ware

n, *Manufac-*

ld zyn,

utlyk:

Rende-
ment.

	Geest winst in Hollandische Valuatie.	Is per Cento in Indische Waardye.	Is per Cento in Hollandische Waardye.
1295 $\frac{5}{8}$ Ryxd. <i>Com.</i> — : — : —		6 $\frac{2}{3}$ netto.	5 $\frac{1}{3}$
1 $\frac{1}{2}$ ps. — <i>Arn</i> 22 : 7 : 9		36 ruym.	28 $\frac{4}{7}$
1012 — <i>Pbo</i> 894 : 7 : 14		150 schaars.	120
2 — <i>Ale</i> 8 : 15 : 10		75 ruym.	60
20 — <i>Per</i> 16 : 17 : 7		24 schaars.	19 $\frac{4}{7}$
513 — <i>Bet</i> 1605 : 8 : 3		131 $\frac{2}{3}$ dito.	105 $\frac{1}{3}$
386 — <i>Baf</i> 1663 : 10 : 6		118 $\frac{1}{2}$ ruym.	94 $\frac{4}{7}$
431 — <i>Tsja</i> 838 : 15 : 5		112 —	90 $\frac{3}{7}$
1 — <i>Cbi</i> 6 : 8 : 11		62 schaars.	49 $\frac{3}{7}$
149 — <i>Can</i> 170 : 7 : 13		88' ruym.	70 $\frac{4}{7}$
36 pakk. <i>Kou</i> 54 : 9 : 4		78 $\frac{1}{2}$ schaars.	63
163 $\frac{1}{2}$ ellen <i>Che</i> 171 : 5 : 9		139 $\frac{1}{3}$ ruym.	111 $\frac{7}{13}$
119 ps. — <i>Dec</i> 138 : 3 : 8		31 $\frac{1}{3}$ dito.	25 $\frac{1}{13}$
318 — <i>Gin</i> 679 : 12 : 12		70 $\frac{2}{3}$ dito.	56 $\frac{2}{13}$
146 — <i>Gin</i> 622 : 16 : 14		86 $\frac{1}{7}$ schaars.	68 $\frac{4}{13}$
237 $\frac{1}{2}$ — <i>Gin</i> 576 : 7 : —		77 $\frac{1}{4}$ dito.	62 $\frac{1}{7}$
24 ftreng <i>Gou</i> 45 : 10 : 1		81 $\frac{1}{2}$ ruym.	65 $\frac{1}{7}$
75 ps. — <i>Dec</i> 276 : 14 : 2		95 schaars.	76
5 — <i>Jug</i> 44 : 8 : 11		270 ruym.	216
97 $\frac{1}{4}$ ellen <i>Lat</i> 335 : 6 : 9		98 $\frac{1}{2}$ dito.	79
88 ps. — <i>Mo</i> 508 : 18 : 2		94 $\frac{1}{3}$ schaars.	75 $\frac{1}{13}$
34 — <i>Pa</i> 107 : 1 : 15		77 $\frac{1}{3}$ ruym.	62 $\frac{2}{13}$
3 $\frac{1}{20}$ Riem <i>Pa</i> 33 : 19 : 3		200 ruym.	160
2 ps. — <i>Vel</i> 6 : 7 : 2		152 dito.	121 $\frac{1}{7}$
79 — <i>Sal</i> 309 : 17 : 14		77 $\frac{2}{3}$ dito.	62 $\frac{2}{13}$
8 velletj. <i>Sch</i> 5 : 8 : 5		293 $\frac{1}{2}$ ruym.	234 $\frac{1}{7}$
12 ps. — <i>Gu</i> 57 : 12 : —		25 netto.	20
10 — <i>Cbi</i> 31 : 11 : 3		75 ruym.	45 $\frac{1}{2}$
266 — <i>He</i> 15 : 12 : 13		6 $\frac{1}{2}$ dito.	5 $\frac{1}{2}$

RENDEMENT, Van alle zodanige KOOPMANSCHAPPEN, als onder het

Bestier van den *Wel Ed. Agtb. Heer M. NICOLAAS SCHAGHEN, Raad Extraordinaris van Nederlands INDIA*, mitsgaders *Gouverneur en Directeur* dezer *Provincie*, met den *Resorte* van dien, in de tyd van een rond jaar, of 12 Maanden, zynde van *primo Maart*, in 't jaar 1691. tot *ultimo Februari*, in 't jaar 1692. daar aan volgende, aan dit *Hoofd-Kasteel VICTORIA*, in 's *Compagnies KLEEDEN-WINKEL*, (onder Godes Zegen) voor *Contant Vernegotieerd*, als op *Euroopiaanse*, en *Inlandse Soldyen*, verstrekt zyn, mitsgaders de zo *Indische* als *Hollandse* In- en Uytkoops, nevens de ware *Voordeelen*, en *per Cent's*, die op ider fortering van *Doeken*, *Lywaten*, *Manufac-tuuren*, als andere *Kleinigheden* meer, suyver Gewonnen, en Behaald zyn, gelyk hier onder vervolgens nader vertoond werd, *Namentlyk*:

Rende-
ment.

	Inkoop in Indi- sche Valuatie.	Inkoop in Hol- landische Val- uatie.	Uytkoop in Indische Waardye.	Uytkoop in Hollandische Waardye.	Geeft winst in Indische Valuatie.	Geeft winst in Hollandische Valuatie.	Is per Cent in Indische Waardye.	Is per Cento in Hollandische Waardye.
1295½ Ryxd. Contant - - - =	38866:17:8	3:093:10:—	41458:—:—	—:—:—	2591:2:8	—:—:—	6½ netto.	5½
1½ ps.— Armozyenen, dubbeld - - =	76:8:8	61:2:13	104:8:—	83:10:6	27:19:8	22:7:9	36 ruym.	28½
1012 — Photassen de Bengale - - =	746:2:10	596:18:2	1864:2:8	1491:6:—	1117:19:14	894:7:14	150 schaars.	120
2 — Alegias Zyde - - - =	14:12:8	11:14:—	25:12:—	20:9:10	10:19:8	8:15:10	75 ruym.	60
20 — Percallen, roode - - - =	88:9:3	70:15:6	109:11:—	87:12:13	21:1:13	16:17:7	24 schaars.	19½
513 — Betbilles, gebleekte roode - =	1526:—:—	1220:16:—	3532:15:4	2826:4:3	2006:15:4	1605:8:3	131½ dito.	105½
386 — Bastas, beele smalle - - - =	1120:6:1	896:4:14	2449:14:—	1959:15:4	1329:7:15	1663:10:6	118½ ruym.	94½
431 — Tijavonys, roode - - - =	933:7:6	746:13:14	1981:16:8	1585:9:3	1048:9:2	838:15:5	112 —	90½
1 — Chitfe fyne kuff, 2de soort - =	12:19:2	10:7:5	21:—:—	16:16:—	8:—:14	6:8:11	62 schaars.	49½
149 — Cambayen, van de kuff - - =	240:7:12	192:6:3	453:7:8	363:14:—	212:19:12	170:7:13	88 ruym.	70½
36 palck. Koufen, katoene van de kuff - =	86:9:15	69:3:15	154:11:8	123:13:3	63:1:9	54:9:4	78½ schaars.	63
16¾ ellen Chergie, of Holl. Wolle Stoffen - =	153:13:5	122:18:10	367:15:4	294:4:3	214:1:15	171:5:9	139½ ruym.	111½
119 ps.— Deekens, katoene van de kuff - =	550:1:10	440:1:5	722:16:—	578:4:13	172:14:6	138:3:8	31½ dito.	25½
318 — Gingsgang, Pinasse - - - =	1343:15:1	1075:—:1	2193:6:—	1754:12:13	849:10:15	679:12:12	70½ dito.	56½
146 — Gingsgang, bedderyk - - - =	903:6:6	722:13:2	1681:17:8	1345:10:—	778:11:2	622:16:14	86½ schaars.	68½
237½ — Gingsgang, Taffetsjelas vierdraad =	926:3:12	740:19:—	1646:12:8	1317:6:—	720:8:12	576:7:—	77½ dito.	62½
24 streng Goud en Silverdraad, Zuratsz. - =	69:16:6	55:17:2	126:14:—	101:7:3	56:17:10	45:10:1	81½ ruym.	65½
75 ps.— Deekens, Zuratsz. - - - =	364:9:—	291:11:3	710:6:10	568:5:5	345:17:10	276:14:2	95 schaars.	76
5 — Jngten, Muscovische - - - =	20:6:8	16:5:3	75:17:7	60:13:14	55:10:13	44:8:11	270 ruym.	216
97½ ellen Laken, swart - - - =	424:—:14	339:4:13	843:4:4	674:11:6	419:3:6	335:6:9	98½ dito.	79
88 ps.— Moeris fyne, eerste soort - =	670:19:13	537:11:14	1308:2:8	1046:10:—	636:2:11	508:18:2	94½ schaars.	75½
34 — Patbolas Zyde, de 5 basta - =	172:14:10	138:3:11	306:12:—	245:5:10	133:17:6	107:1:15	77½ ruym.	62½
3½ Riem Papier, Hollands, groot formaat =	21:1:8	16:17:3	63:10:8	50:16:6	42:9:—	33:19:3	200 ruym.	160
2 ps.— Vellotjes spaans Leder - - - =	5:3:4	4:2:10	13:2:2	10:9:12	7:18:14	6:7:2	152 dito.	121½
79 — Salampouris, roode - - - =	496:8:2	397:2:8	883:15:8	707:—:6	387:7:6	309:17:14	77½ dito.	62½
8 vellotj. Schaaps Perkement - - - =	2:4:10	1:15:11	9:—:—	7:4:—	6:15:6	5:8:5	293½ ruym.	234½
12 ps.— Guinees, gebleekt fyn eerste soort =	288:—:—	230:8:—	360:—:—	288:—:—	72:—:—	57:12:—	25 netto.	20
10 — Chitfen, fyne van de kuff 3de soort =	69:—:—	55:4:—	108:9:—	85:15:3	39:9:—	31:11:3	75 ruym.	45½
266 — Hemden, grove hier gemaakte =	299:10:—	239:12:—	319:1:—	255:4:13	19:11:—	15:12:13	6½ dito.	5½

6.

„ De aanteikening van den *Cassier*
 „ in zyn *Boek* moet altyd met dat van
 „ de *Ordonnantien perfect* over een ko-
 „ men, mitsgaders ook daar nevens wel
 „ duydelyk *gespecificceerd* werden, van,
 „ ende voor wat *persoon* ende *goederen*,
 „ de aanbetseling geschied is, ende of
 „ misfchien de lieden hun *Ordonnantien*,
 „ op den selfden dag ende *datum*, wan-
 „ neer die bekomen, niet te vorderen
 „ quamen, zoo zal de *Cassier*, op dat
 „ de *datums* niet *onordentelyk* door het
 „ *Cassaboek* mogen loopen, maar alles van
 „ dag tot dag vervolgd werden, alzulke
 „ *Ordonnantien* op dien dag in zyn Boek
 „ inschryven, als hem die vertoond
 „ werden.

7.

„ Aan een iegelyk zonder onderscheid
 „ van *personen*, daar de *Cassier* eenig geld
 „ aan uytgeeft, ofte van ontfangt, het
 „ zy de *somma* veel ofte weinig *import-*
 „ *teerd*, zal hy gehouden wesen (te we-
 „ ten van de gene daar hy geld aan uyt-
 „ teld) *Quitantie* van den ontfang in
 „ *dorso* op de *Ordonnantien* gesteld, te
 „ vorderen ende *vice versa* aan de gene,
 „ waar van geld ontfangt, hen gelyke
 „ *Quitantie* te verleenen, 't zy de lie-
 „ den die zelfs vorderen mogten, ofte
 „ niet, dat den *Cassier* by desen geor-
 „ donneerd werd, zonder versuym, op
 „ *pene* als vooren, forgvuldig na te ko-
 „ men.

8.

„ De *Cassier* zal zyn eygen *casfa* on-
 „ der die van de *Comp.* niet mengen,
 „ maar 's *Comp.* gelden altoos verfekerd
 „ in een plaatse alleen bewaren, ten ein-
 „ de de *Gouverneur* t'allen tyden, beha-
 „ gen nemende de *effecten* van de *casfa*
 „ met het *Cassaboek* te *confronteeren* (ge-
 „ lyk wy den *Cassier* by dezen gewaar-
 „ schoud willen hebben, wel dikwils
 „ te zullen geschieden) dezelve *prompt*
 „ ende effen moge vinden, op *pene*, zo
 „ hier tegens te doen kome, voor de
 „ *Compagnie* verbeurd te zullen hebben
 „ alle zodanige gelden, als op *casfa* van
 „ des *Cassiers* eygen penningen zouden
 „ mogen overig bevonden werden.

9.

„ Zo zal dan ook aan d'andere zyde,
 „ Hy het gebrekende aan de *casfa*, niet al-
 „ lecnig te *suppleeren*, maar daarenbo-
 „ ven nog drievoudig te betalen heb-
 „ ben.

10.

„ Ende dewyl zedert de schrikkely-
 „ ke aardbeving alhier genoodsaakt
 „ geweest zyn, *diverse* dingen,
 „ die wel binnen 't *Kasteel* behoor-
 „ den gedaan te werden, buyten te
 „ laten geschieden, gelyk onder an-
 „ II. Deel

„ deren is, de betaling van *Nagelen*, die
 „ in des *Cassiers particuliere* wooringe
 „ geschied, zo en zal hy daarom al eg-
 „ ter geen *Compagnies geld* by nagt buy-
 „ ten 't *Kasteel* mogen houden, op *pæ-*
 „ *ne*, zo daar aan eenig ongeval tefchie-
 „ den quam, het zelve *promptelyk* op
 „ hem zal werden verhaald, gelyk ook,
 „ zo by daag eenig ontfangen geld alte-
 „ lang by zig hield.

11.

„ De *Cassier*, meerder gelden onder
 „ zig bevindende, dan tot den daaglyk-
 „ sen uytgift nodig heeft, zal by den
 „ *Gouverneur Ordre* verfoeken, om de-
 „ zelve onder *quitantie* van den *Opperr-*
 „ *koopman* in de *grootte casfa* ter bewaring
 „ te stellen.

12.

„ Gelyk het nu is, dat de *Cassier* ook
 „ *administreerd* de *Equipagie-goederen*,
 „ waar van nu en dan iets tot noodige
 „ *accommodatie* van den *Burger*, en *Inlan-*
 „ *der*, werd verkogt, en zal hy het
 „ geld daar voor niet mogen ontfangen,
 „ maar zal 't zelve moeten betaald wer-
 „ den aan den *Winkelier*, die daar van
 „ *Notitie* doen, en, naar maandelykfe
 „ vertooning aan den *Gouverneur*, den
 „ *Cassier* overhandigen zal, omme zoo
 „ eens klaps *specifice* in de *Casfa-reke-*
 „ *ning* ingetrokken te werden.

13.

„ De *Cassier* zal deze *Ordre* wel
 „ bewaren, en op het *Transport* der
 „ *Casfa* aan zynen *Succesfeur* overhandi-
 „ gen, op de verbeurte van 3 maanden
 „ *Gagie*, zo daar in nalatig bevonden
 „ werd.

Was Geteckend,

Amboina aan 't Ca-
 steel Victoria, den
 9 May, 1678.

ANTHONIO HURDT.

De Opperkooplieden hebben nu en
 dan wel gefustineerd, dat de *Cassier*
 een van hunne *Suppoosten* was, dog haar
 Edelheden schreeven dat in 't jaar 1688.
 2 Maart wel uytdukkelyk af; ordonne-
 rende hem te gelyk, om ook de *Equi-*
pagie-boekjens voortaan waar te ne-
 men.

De OPPER-CHIRURGYNS van het *Kasteel* en 't *Hospitaal*.

Men heeft in de Landvoogdy geen
 Doctoren; maar twee Opper-Chirur-
 gyns; waar van de eene over het Ka-
 steel, en de andre over 't *Hospitaal* ge-
 steld is.

V v

Die

Van de
 Opper-
 wond-
 heelers
 van 't
 Casteel,

en 't Sie-
kenhuys.

Die van 't Kasteel is de eerste in Rang, en zyn ampt is, als Opper-Doctor, en Opper-Chirurgyn (want dat nemen zy beiden hier waar) de Landvoogdy in 't gemein te handelen, en om in 't bysonder over de besetting van 't Kasteel Victoria het oog te laten gaan, waar toe hy dan Chirurgyns, of Onder-Chirurgyns onder hem tot zyn dienst heeft.

Dus is het zyn post te sien, of alles by de mindre Chirurgyns wel waargenomen, en of de Sieken en Gequetsten wel bediend werden.

Hy is het, die voor al opsigt over de Medicamenten heeft, en aan alle de mindre Chirurgyns verstreking van dezelve, als ook van 't linnen tot Pleisters, &c. doet, na dat hy de Medicamenten van den Opperkoopman uyt de Medicamentkist op een Ordonnantie van den Landvoogd gehaald heeft; hoedanig haar Edelheden dit in 't jaar 1697. 24 Jan. gelieven te ordonneeren; den 2 Februari daar by bevelende, van geen Chirurgyns, Doctoren, &c. aan de pen te vorderen; dat egter zeer dikwils overtreden is, gelyk dat in de Heeren, *Rooselaar*, *Hartenberg*, en meer andren van Chirurgyn aan de pen, en naderhand al vry hoog gevorderd, gebleken is.

Hy wint 50 à 60 gl. ter maand, heeft 8 Ryxd. kostgeld, en 7 kannen Wyn; Van 't linnen, dat voor de Sieke of gequetste Soldaaten aan hem maandelyks verstrekt werd, en van deze en gene Medecynen van weerde, schiet mede wel wat voor hem en den Hospitalier over. Hy heeft den rang naast den jongsten Koopman, en alle de Chirurgyns, op de Buyten-Comptoiren leggende, hangen volkomen van hem af, waar om zy dan ook zoo al 't een of 't ander voor hem doen moeten, 't zy met goed voor hem te verkoopen, of wel met gelden aldaar tegen hoogen intrest uyt te zetten. Dit mag wel niet wesen; maar dat belet niet, dat egter ider een in dit stuk, na dat hy van gemoed is, zyn uyerste best doet; siende alleen maar daar op, of zy wel by den Landvoogd staan, en dan is 'er geen swarigheid van te wagen.

Het ampt van den Hospitalier verschilt hier in van den Opper-Chirurgyn van 't Kasteel, dat de eerste over al de andren, en dat deze maar over 't Hospitaal, en de Sieken gesteld is, die daar toe mede zyn onder-Chirurgyns, en andre bedienden, heeft.

Zyne Gagie, en Kostgeld is 't zelve, als dat van den Opper-Chirurgyn van 't Kasteel, als ook zyn Randsoen, en Rang, naast aan hem; dog hy heeft ook een

vrye wooning, en een schoon huys, thuyt, enz. in 't Hospitaal, wetende daar beneven, wat hy van ider Sieke, die daar inkomt, heeft.

Ook Ordonneerden haar Edelheden in 't jaar 1688. 2 Maart, dat alle Sieken, daar in stervende, met kisten begraven, dat de Sieken van Combaarsen, zonder daar vooriets te betalen, bediend, maar dat zy, die wonden of siekten voor den vyand behaald hadden, van alles voor niet voorzien zouden werden; daar alle andren hier hunne halve gagie verteeren moesten; dat voor den Hospitalier alleen mooy inkomen geeft; behalven andere buytenkansjes, die hier op veel dingen al mede vallen.

Dit nu zyn de voornaamste Dienaars in deze Landvoogdy, aan de voornaamste van welke 's Lands Opperbestier aanbevolen is.

De opperste of eerste Raad en Ver-
gadering des Lands is de Politycquen Raad, waar van de Landvoogd, de Opperkoopman, Capiteyn, de Opperhoofden van Honimoa, en van de Kust Hitoe (als zy aan 't Kasteel komen) de Fiscaal, en de Guarnisoen-Boekhouder, Leden zyn, gelyk de Secretaris van den Landvoogd ook Geheimschryver van dien Raad is; zynde in 't jaar 1682. 20 Maart expres verboden den Winkelier, of Cassier, als Lid te laten sitten.

By desen Raad werden alle openvallende Ampten in deze Landvoogdy (uytgenomen de hoogere, die haar Edelheden aan zich zelve behouden hebben; en dat genoeg af te nemen is uyt 't gene wy van de Magt des Landvoogds zeiden) vergeven, mits dat die in 's Compagnies dienst geholpen werden, niet boven de qualiteyt van een Sergeant, of Boekhouder, gaan. Ook verbeteren zy alle zulke mindere lieden, welker tyd uyt is, en vullen de opengevallene plaatsen der Koningen, Graven, en Orangkaja's.

Op den 2; Februari verkiezen zy ook de Leden van alle andere Collegien, en Borger-Officieren.

Alle Verpactingen werden door hen gedaan, de Zielbeschryvingen jaarlyks versorgd, en overgesonden, en over alles, 't geen den welstand der E. Maatschappy hier betreft, een wakend oog gehouden, om forge te dragen, dat alles wel en in den haak, van een iegelyk in zyn Ampt verricht werde.

Waren de Leden van desen Raad onafhange van den Landvoogd, dan was het heerlyk; maar dewyl wy bevoorens van ider der zelve getoond hebben, hoe zy, zo zy niet qualyk varen willen, gehouden zyn, om na de, zin van de Landvoogd te moeten leven, en hem

Van de
Polityc-
quen
Raad.

hem

hem in de meeste faaken blindeling op te volgen, zo is die Raad nergens toe dienende, dan om de flingse bedryven van eenen quaaden Landvoogd maar te better, gelyk wy al getoond hebben, te dekken. Het is waar, dat de Leden hun advys (volgens Ordre van den 18 Febr. in 't jaar 1683., mogen laten aanteeke- nen; dog om voornoemde reden ge- schied dat zeer weinig.

Hy wierd al in 't jaar 1661. (gelyk wy elders nader seggen zullen) ingetteld. En de Koster van de Hollandse Kerk is gemeenelyk Bode van desen Raad, die doorgaans dingsdags, en vrydags namiddags ten 4 uuren vergaderd.

Buyten desen Raad zyn 'er nog twee Raden, de eene de Raad van Justitie, en de ander de Land-Raad genaamd.

Voor den Raad van Justitie plagt hier in oude tyden een Collegie van Schepe- nen te zyn; dog dat is in 't jaar 1662. den 29 Novemb. gelast af te schaffen, en in deszelfs plaats, maar een voornaam borger in den Raad van Justitie te plaat- sen, dat in 't jaar 1667. door den Heer Superintendent en Admiraal *Speelman*, eerst werkkellig gemaakt is.

In desen Raad sitten alle de Leden van den Politycquen Raad (uytgenoomen, dat de Fiscaal, in crimineele saaken eys- scher zynde, dan opstaat) maar nevens dezelve Leden werden dan nog wel de Opper-Chirurgyn, een van de Borger Capiteyns, met een van de andere bor- gers als Leden gekoren, samen 6 Com- pagnies Dienaars, en 2 borgers, uytma- kende, waar af de eerste borger de vierde, en de tweede als sesde in rang sit, dewelke als opperste Rechters in de- ze Landvoogdy alle vonnissen over de saaken der Compagnies bedienden, en borgers, uytwyfen, en doen uytvoeren; ook plagte de Borgerraden 80 Ryxd. mantel-geld ider te trekken, dat hen in 't jaar 1668. toegestaan; dog in 't jaar 1688. 2 Maart weer afgekeurd, en den 1 Maart in 't jaar 1676. hen, ge- lyk ook de Land-raden hunne Recog- nitie, weergegeven is.

Men heeft hier geen Advokaten, maar alleen 2 a 3 Procteurs (dat ge- meenelyk geleende Lieden van de E. Compagnie zyn) die een igelyk in zyne saaken dienen, dat voor hen al een schoonen stuyver jaarlyks kan opbrengen, als die vergadering ordentelyk om de 14 dagen eens, donderdag des 's mor- gens ten 9 uuren, gehouden werd; dog ik heb wel tyden gezien; dat dit zo grif niet ging, en dan vallen de winsten van zulk een Procureur na gerade veel min- der, gelyk ook die van de Bode van dien Raad.

De eerste Klerk, zynde een Boek-

houder, is gemeenelyk Secretaris van Ju- stitie, volgens expresse Ordre.

De Land-Raad is in zich zelve niet anders, dan de Raad van Justitie der in- landeren, also daar in geen andre sa- ken behandeld werden.

De Leden zyn de zelve, die van Com- pagnies Dienaaren, en Borgers in den Raad van Justitie sitten, dog zy is met een zeker getal van Koningen, Graven, en Orangkajas, vermeerderd, aan welken, nu 15 in getal zynde, die eere aldus ver- gund is:

Radja *Noeffanivel*.

Radja *Kilang*.

Radja *Soya*.

Orangkaja *Hative*.

Pati *Halong*.

Orangkaja *Ema*.

Orangkaja *Hoetoemoeri*.

Orangkaja *Latoehalat*.

Pati *Alang*.

Pati *Liliboy*.

Orangkaja *Baguwala*.

Pati *Way*.

Pati *Soeli*.

De *Gnatoboedi*.

En is 'er nog bygevoegd,

Pati *Soya*.

De kleene Landraad begon onder den Landvoogd *Blok*, in 't jaar 1616. de groote onder *Herman van Speult*, in 't jaar 1625. waar ontrent in 't jaar 1656. onder den Heer *De Vlaming* nog al ver- andering gevallen is.

Zy zyn maar 7 in getal in het eerst, naderhand onder *Speult*, 14, hoewel 'er van deze eenige Leden weder daar uyt- geset, en andere 'er weer ingetteld zyn. in 't jaar 1637. waren 'er 15 Leden, en wel deze: De Koning van *Noeffanivel*, de Hoekom van *Hative*, de Orang- kaja van *Hoetoemoeri*, die van *Latoehalat*, de Pati van *Alang*, de *Gnato- hoedi*, Orangkaja *Tawiri*, Orangkaja van *Amahoefoe*, Orangkaja van *Hative Kitsjil*, Orangkaja van *Baguwala*, de Pati van *Way*, en die van *Soeli*, Orang- kaja van *Oerimesling*, die van *Hoeko- nalo*, en de broeder van den Koning van *Soya*. In den tyd van de Heer *De Haas*, is ook aan eenige *Hitoeëfen* in den Landraad, in 't jaar 1688. 2 Maart, vol- gens haar Edelheden last, sitting gegeven. Deze zyn ses in getal, die 2 en 2, by beurten sitten, te weten: Radja *Hitoe*; Radja *Mamala*, Orangkaja *Hitoe Lama*, Orangkaja *Waccal*, Orangkaja *Ceit*, en Orangkaja *Kaitetto*.

Deze Raad sit mede om de 14 dagen eens, als het ordentelyk toegaat; dog ik weet voorvallen, dat zy, door slof- heid van den Landvoogd, gemengt met

quaadaardigheid, in ettelyke maanden maar eens zat, zo my de Secretaris van dien Raad (mede een Boekhouder zynde) zelf gefegt heeft. De Leden van dezen Raad trekken van de E. Compagnie een smalle recognitie, die hen dan eens toegestaan, dan weer eens afgenomen, dog in 't jaar 1696. weergegeven is. Ook staat hen de Landvoogd nu en dan toe een Herten-beest te mogen schieten, dat wel expres van Batavia geordonneerd, en in 't jaar 1688. angefchreven is.

Voor dezen Raad dienen dezelve Procureurs, die voor den Raad van Justitie dienen, dog men heeft hier een inlandfchen Bode, om dat de Citatien in de Maleytsche Taal gedaan, en ook de meeste faaken in die Taal gefchreven, en de publycque Vonnissen van Swarten ook alle in die Taal verveerdigd, en publycq opgelefen werden.

Van beide deze Raaden kan men na Batavia voor den Raad van Justitie, in civiele faaken alleen, appelleren, mits betaling van sekere penningen daar toe staande.

Men heeft ook nog een Collegie van Kleene en Huwelyks-faaken; waar van de Opperkoopman, of fomtyds de Capiteyn ook wel de Licutenant van 't Kasteel President is. Buyten welken nog een Nederlands Borger, dan een Koning of Pati, dan een Vaandrig, of ander Dienaar in dienst der E. Compagnie, dan weer een Pati of Orangkaja, en dan de Fiscaal fit. Bestaande dus uyt ses Leden, 2 Dienaars, 1 Borger, 2 Inlanders, 1 Fiscaal, en een Secretaris, die een Boekhouder is, en die daar by ook fraje voordeelen heeft.

Tot het jaar 1702. plagt de oude Heer *Rumphius* President van dit Collegie te zyn; dog zedert zyn de voornoemden, na zyn dood, zyne vervangers in dit Ampt geweeft.

Voor dit Collegie werden alle Gerichts-faaken, die niet boven de 80 Ryxd. beloopden, verhandeld; dog die van meer belang zyn, moeten voor den Raad van Justitie komen. Ook geschied voor hen ondertrouw van alle de Ingefetenen; 't geen desen Secretaris wel 't meeste voordeel toebrengh. In voorgaande tyden had dit Collegie geen eygen, of bysonderen, Geheimschryver; maar bequam dien eerst in 't jaar 1688. in de tyd van den Heer *De Haas*, by de nieuwe oprechting van dit Collegie, zynde bevorens maar door den Geheimschryver van den Landvoogd waargenomen, gelyk 'er toen ook maar vier vaste Leden waren, te weten, de Opperkoopman, een borger Capiteyn, en twee inlandfche Grooten.

Ook is hier nog een bysonder Collegie van Heeren Wees-Meesteren, bestaande uyt 5 Leden, 2 Dienaars, en 3 Borgers, of uyt den Opperkoopman, een der Militaire Officieren van 't Kasteel, en van drie Borgers, of Vrye Koopliden, die de faaken van alle Nederlandsche Swarte, en Mixtice ingefeten; dog niet die der Amboinefen (die dit zelf doen) behandelen.

Deze vergaderen mede alle week, of wel alle 14 dagen, na dat het den Opperkoopman gelegen komt, of de faaken, die hem aan de hand komen, zulks meer, of minder, vereyfschen.

Dezen mogen de Saaken der Weefen niet na hunnen fin behandelen, maar de Leden, gelyk ook hun Secretaris (die mede een Boekhouder is) zyn gebonden aan de Wetten, hen in de Batavifche Statuten voorgeschreven, behalven dat hen deze en gene faaken, van tyd tot tyd, by nader fchryvens harer Edelheden, aanbevolen zyn.

Dus behaagde het haar Ed. in 't jaar 1694. den 23 Febr. nader te ordonneeren, dat bekende en onbekende Weefen de onkosten zouden moeten dragen, hen ook anschryvende, dat zy hen pernaasten een Lyft der Salariffen van de Weesmeesteren, Secretaris, en Bode, alzo dat hier al wat buyten 't fpoor ging, fouden overfenden, gelyk zy in 't jaar 1695. den 23 Februari ook deden, eyschende ook, by fchryvens van den 22 Jan. in 't jaar 1695. een specificatie van de Naamen, en Capitaalen der Weeskinderen, met byvoeging van hunne jaren, woonplaats, en verklaating, of zy van Christen-Ouders, en van die Religie zyn: ook moet al, wat daar buyten by de Weeskamers-gelden, by de E. Compagnie staande is, aanstonds afgelegd werden.

In 't jaar 1696. den 20 Maart ordonneerden zy de gelden van Weefen, die op Batavia, en in 't Vaderland, of die onbekende Weefen waren, en welke in Amboina by de E. Comp. op Interest stonden, na Batavia met de bescheiden, daar toe hoorende, over te maken.

Eyndelyk is 'er nog een Collegie van Chineefche Boedelmeesters, waar van de Winkelier (volgens Ordre harer Edelheden zedert 't jaar 1688 à 1689.) President is, en in 't welk de Capiteyn van de inlandfche Borgery alhier, en dan de Capiteyn der Chineefen, nevens nog een van de voornaamste dier Natie, sitten, dienende om de faaken der Chineefche Boedels, als Chineefche Weesmeesteren, te behandelen. Zy hebben mede een Secretaris, die mede een borst van de Secretary, en een Boekhouder is; zynde dit wel het flegste Secretaris-ampt. Ook heb-

De Weesmeesteren.

De Chineefche Boedelmeesters.

Van beide welke Raadsvergaderingen men voor den Raad van Justitie op Batavia appelleren kan.

De Vergadering van kleene, en Huwelyks-faaken.

hebben zy magt over alle Defolate Boedels van Chineefen , Mooren , enz. vreemdelingen zynde ; dog van geen Amboineefen , alzo die hun eygen faaken door hunne Hoofden regeeren , en behandelen , zo als zy goedvinden.

Dus verre nu gefien hebbende , wat voor Raads-vergaderingen en Collegien men in Amboina heeft , en hoe de faaken daar beftierd werden , zoo moeten wy nu nog van eenige faaken , tot den Politycquen Raad eygentlyk nog behorende , fpreken.

Van ver-
fcheide
Pagten.

Zy zyn gewoon 't Sagoe-Bofch op Loehoe , aan dezen of genen Borger , voor drie jaaren te verpagten , dat 12 à 1500 Ryxd. , en nu en dan wel wat meer opbrengt , gelyk in 't jaar 1670. wanneer 'er groote overvloed van Sagoe was.

Van de Araks pagt (onder welke ook de Sagitweers-pagt loopt) plagt in 3 jaaren wel 24000 Ryxd. te komen , zy wierd op 't verfoek der borgers , in 't jaar 1670. 26 Januari afgefchaft , en toen aan ider toegeftaan te branden ; gelyk in Banda , en op Batavia ; dog in de latere tyd als in 't jaar 1707. en 1710. liep zy niet veel hooger dan 6000 , en 6180. Ryxd. , waar af dan de Saguweers-Pagters ider jaar aan den Hoofd-Pagter 1300 Ryxd. betaalden , na dat zulks bedongen wierd. Ook kregen die van Amboina en Banda Permissie om de Legger Arak à 60 Ryxd. aan de Comp. te verkoopen.

Verfcheide Landvoogden hebben in dezelve mede wel een groot deel gehad ; hoewel het niet wesen mag ; maar wie kan tegen den Koning des Lands iets inbrengen : want dit gefchied zo geheim , dat het niet wel te bewyfen is. De Chineefen moeten , volgens fchryvens in 't jaar 1700. 9 Februari , $\frac{1}{3}$ part in de Araks-pagt hebben.

De Top-baan , die in 't jaar 1673. 28 Febr. afgefchaft is , wierd in 't jaar 1710. tot 380 Ryxd. , die van 't haanevegten voor 180 , en die van 't Beeftiaal voor 99 Ryxd. verpagt.

De Hoofd-pagt der Chineefen (alzo ider Chinees jaarlyks 9 Ryxd. , om wagt vry te zyn , betaald) beloopt 8 of 900 Ryxd. in 't jaar ; dog die van Macaffar , of Batavia komen , moeten aan de Pagter aanftonds het volle jaar goeddoen. In 't jaar 1708. beliep die 600 Ryxd. , 1707. 80 Ryxd. minder.

De Pagt van de Hollandte Dranken , (die alleen Comp. fchepen brengen mogen) beloopt 100 Ryxd. in 't jaar ; en de Pagter daar af is gemeenelyk ook Stads-herbergier , en de eenigfte publycque Herberg in Amboina ; dog geen Pagter , wie hy zy , mag Compagnies

Vaartuygen , of ook geene van de Borgers , dan met verlof van den Landvoogd , vifiteeren.

Daar plagt ook een Pagt op de Bafaar te zyn ; dog die is in 't jaar 1688. 2 Maart by fchryvens harer Edelheden afgefchaft.

De Pas-Cedullen brengen wel 1000 Ryxd. voor de Comp. op.

De winften op den Winkel alleen beliepen voor de Comp. 26566 gulden.

De Soldyen in 't jaar 1708. of 1709. hier verftrekt , beliepen 15320 $\frac{1}{2}$ guld. waar op de winft , by de Winkel gevallen , op de verftrekking der Dienaaren 3064-2-8 gl. beliep.

Zedert 't jaar 1668. wierd van Batavia de Zielbefchryving geordonneerd , en in 't jaar 1669 , 1675 , 1678 , 1683 , dit jaarlyks te continueren , in 't jaar 1681. die dubbeld eysfchende , en in 't jaar 1692. 24 Febr. eifchten zy by de Zielbefchryving nog een nadere fpecificatie , hoe veel loontrekkende Dienaren , in de gansche Landvoogdy , hoe veel der zelve tot de Politie , tot de Negotie ; Justitie , enz. behoorden , hoe veel 'er tot den Kerkdienft , als Predikanten , Krank-befoekers , School-en Leer-meefters , hoe veel Militairen , en Zeevarende , op Jagten , Chaloeppen , en andre Vaartuygen , hoe veel Ambagtsgefellen , Boffchieters , hoe veel Jagtjens ; en Chaloeppen in 't vaarwater waren.

De Zielbefchryvingen zedert 't jaar 1688. waren deze , ende beliepen voor de navolgende Jaaren dit getal van Ingefetenen.

In 't jaar				
1688	-	-	-	65105
1689	-	-	-	70027
1690	-	-	-	71936
1691	-	-	-	73038
1692	-	-	-	71614
1693	-	-	-	75893
1694	-	-	-	79405
1695	-	-	-	78717
1696	-	-	-	80129
1697	-	-	-	78737
1698	-	-	-	81017
1699	-	-	-	76590
1700	-	-	-	78220
1701	-	-	-	79409
1702	-	-	-	75549
1703	-	-	-	80177
1704	-	-	-	78402
1705	-	-	-	77359
1706	-	-	-	75618
1707	-	-	-	74917
1708	-	-	-	73777

Om nu ten naaften by wegens de andere jaaren overflag op ider zoort van de Ingefetenen van Amboina te kunnen

maken, zo zullen wy 't jaar 1708. by een nette uytbreiding van ider, en te gelyk ook op wat wyfe die zielbefchryving jaarlyks van ider foort van menfchen in 't byfonder gedaan werd, uyt-drukken, 't geen aanfonds een zeer groot licht aan een igelyk in deze faak geven zal.

	Mannen	Vrouwen	Kinderen.
Europianen -	763	28	54
Miftigen - -	71	105	269
Chineefen -	125	86	170
Vrye Swarten -	251	304	300
Vrye Macaffaaren	152	229	155
Amboineefen, zo Chriftenen, als Mooren, en Heidenen -	18626	18014	23873
Macaffaarfe Sla- ven - -	918	525	165
Allerley andre Slaven - -	3277	3415	1902
	<u>24182</u>	<u>22706</u>	<u>26888</u>
	22706		26888
	<u>26888</u>		
Zielen -	73777		

Wanneer de Leden van de Justitie, en Burger-Officieren gekoren werden.

By die van den Politycquen Raad werd 12 dagen voor de verovering van Amboina (die op den 23 Februari, wanneer 'er by den Landvoogd een groote maaltyd is, gelyk dan ook de Vaandels van de punten des Casteels en van de ring-muur afwayen) uyt een dubbelde Nominatie, door de Leden van de Justitie gemaakt, een verkiefing van nieuwe Leden gedaan; gelyk dus op die tyd by verfterf, of andersins, de Burger-Officieren door den Raad mede gekoren werden.

Wanneer de Landvoogd in deze Landvoogdy een braaf, fagtfinnig, en Edelmoedig Heer is, dan is de t'lamen-wooning hier zeer gemakelyk. Men weet hier van geen fchatting, verponding, honderite of 200 Penning. Men kend hier geen Accys, Familie-Geld, nog diergelyke andere Lasten, als men in de zeven Vereenigde Landen heeft.

De wyfe van Leden hier.

Ider is gewoon onder de Lieden van fatfoen den ganschen dag, 't zy in huys, 't zy ider op zyn Comptoir, zyne faaken te verrichten, 's namiddags na den eeten, 't geen zy meest allen om de grote hitte doen, (hoewel ik het noyt dede) een uurtje te flapen, dan weer ider zyne befigheden te vervolgen, en tegen 5 uren, wanneer de Hitte meest geweken, en 't zeer aangenaam is, of

malkanderen te gaan zien, of Vrienden af te wagten, en die dan feer nobel, eerst met een kopje Thee, met een heerlyke bak met Confituuren, en allerley andre verfijnperingen, van Sagoe, Canari, Oebi, drooge gebrade Soute Vleeh, Dinding, of gedroogd Herten-vleefch, enz., dog naderhand met overvloed van Keurlyke Franfche Wyn, en fchoone Hollandfche Bieren, Canari-fek, Perfiaanfche Wyn, Sacki, en wat dies meer is, te onthaalen. Door de bank leven de menfchen hier Edelmoediger als in 't Vaderland; ja ik heb hier Vrylieden, en Comp. Dienaaren gefien, die 5 kinderen van eenen Predikant, die zeer weinig naliet, onder malkanderen verdeelden, ider 'er een na lig nemende; van welke een univerfeel erfgenaam van dien Vryborger, die hem aannam, en die zeer wel fat, geworden is. Dit zouden geen bloedvrienden in 't Vaderland doen.

Ook zyn veelen, na het afdoen van hunne affaires, wel gewoon, de Stad rond, of hier of daar na 't Gebergte eens te peerd te ryden, alzo veele fatfoenelyke Liederen, zo van Compagnies Dienaren als Borgers, ten minften een Peerd (dat hen 30, 40, à 50 Ryxdaalders kost, en weinig in 't jaar, en maar 10 à 12 maaten Padi, kost) op ftal houden; aangesien dit een zeer gemakelyke en gefonde oefening is, gelyk ik dat menigmaal ondervonden, en veelyds de gewoonte, vooral Saturdags na de middag, gehad heb, van na buyten in 't botch te ryden, en daar dan by de eene of de andre fchoone Waterval, een uur 3 à 4 te ftudeeren, terwyl ik myn peerd zo lang door een van myne flaven gints en weder leiden liet.

Daar gaat ook maalyks een Sondag voorby, dat 'er by dezen of genen Hollander, of Inlander, niet een Trouw- of Doop-maaltyd is, waar op gemeenelyk (zo 't maar een man van eenig vermogen is) de Landvoogden, en de fatfoenelykfte lieden, en vooral een, of wel meer Predikanten verfogt werden.

Veel fatfoenelyke Liederen, of hunne Kinderen, jarig zynde, zyn gewoon een maaltyd aan de meeste lieden van qualiteit te geven; dat vooral den Landvoogd ook doet; en fulks geeft een groot verband van vriendschap en familiaren ommegang tuffchen allen; behalven dat men hier in een groot vertrouwen en in een vaste onverbrekelyke vriendschap leeft, vertrouwende malkandren duyfenden, zonder eenig handfchrift; en doende malkanderen allerley dienft met een oprecht hert.

Wat de Huyshouding hier aangaat, die valt in 't jaar, zoo men eenigints fatfoen-

fatfoenlyk leven wil, al vry fwaar, voor al, zo men wat fterk van familie is.

De myne, die maar in 7 of 8 perfoonen (behalven 20 flaven, en 7 difciplelen, of inlandfche Leerlingen, die by my woonden, om in de gronden van onze Godsdienft onderweten, en metter tyd Schoolmeesters te werden) betfond, quam my in 't jaar meer dan 2000 Ryxd. te koften; hoewel ik geen man was, die eenige onnoodige onkoften gewoon was te maken. Echter zyn 'er, die 't wel met de helft, en met minder ftellen; dog dan leven zy ook zeer naeuw.

Hoe gemakkellyk een Vrouw het hier heeft.

Een Vrouw heeft hier een zeer pleifienig, en byfonder gemakkellyk leven, zy moeit zich hier met geen koken, waffchen, ftryken, naejen, of diergelyke dingen; en zelf ook niet met na de markt te gaan; dat door haren kok, of andere flaven, ordentelyk verrigt werd.

Voor 't koken, of om hare tafel van fpys te voorfien, heeft zy een Kok (die nog een hulp in de keuken heeft) den welken zy maar belaft, wat zy eeten wil, die haar voor de dagelykfe portie 6 à 7 fchotelten, beftaande in vifch, vleefch, hoenderen, ganfen, endvogels, Boboto, geftoofde vrugten, falade, &c. befteld.

Daar is een vafte slaaf, die op het dekken van de tafel, 't fpoelen van glafen, 't flypen van meffen, 't uytkrygen van drank uyt het difpens, of de Provifie-kamer der dranken (die apart is) en ook op 't fchenken, paff, behalven dat 'er altyd ook eenige meiden, en jongens, zyn, die op 't aanbrenge van de fpys uyt de kombuys, en op 't dienen aan de tafel, gewoon zyn te paffen.

Boboto.

Boboto, waar van wy zo ftraks gemeld hebben, is een foort van Indiaanfche zeer geroemde koft, waar op niet alleen inlanders, maar zelf Hollanders van de eerfte rang malkanderen onthalen.

Men neemt eenige vifch, of een hoen, dat men in ftukken verdeeld zynde, met eenige groene bladeren, die mede in ftukken gebroken zyn, mengt, waar van het goemira-blad een van de voornaamfte is, gelyk daar by nog andere bladen van 't Olus Album, van de Arbor Glutinofa, de jonge Pompoen en Cacara, of Boontjens-bladeren, mede gevoegd werden, na dat zy wel gebroeid zyn.

Verder doet men 'er Sout, Coriander, Comyn, geraspt Calappus-pit, Peper, en Ajuin by. Dit deeg nu, lang gerold zynde, wind men in verfche Pifang-bladeren, ftroofd dezelve in een Coecoefan, of Corfken van bladen, en werd daar na zo op een Tafel gefet, en gegeten.

Alle week fend de vrouw van den huysfe haar linnen, dat zy teld, of wel

door een vertrouwde meid, die over 't filver, en linnen gaat, tellen laat, na de wafch, waar toe zy, na 't huishouden fwaar is, flaven houd, die niet anders doen, en dan zyn 'er weer zekere flavinnen, die alles ftryken, en 't geen gebroken is, naejen.

Zoo dat een brave vrouw maar heeft toe te fien, dat alles ordentelyk in haar huishouden, en onder hare flaven; toe gaat.

Indien zy eenige gaffen krygen zal, zegt zy tegen haaren Kok, dat 'er zo veel menichen zullen komen eeten, noemende maar de voornamfehotels, die zy hebben wil, en vorder maakt hy, dat 'er eeten in overvloed is, en dat wel bereid, werdende alles zeer net, op hare ordre, door hare flaven (zo men die goed heeft, daar in ik redelyk gelukkig geweest ben) befchikt.

Het grootfte ongemak in een huishouden aldaar, is, quade flaven te hebben, 't zy dat die zich dronken drinken, of die u, en hare medeflaven, beftellen, of wel die Madat (dat is, Tabak met Amfioen gemengd) rooken; dat alle drie zeer quade faaken zyn; in hoedanigen geval het allerbeft is zig ten eerften van zulken te ontfiaan, alzo 't my zeer tegen de borft ftond, dit quaad dagelyks te ftraffen. Men mag dat zelf wel doen; dog men mag hen noit vaf binden; weshalven veele om zig hier in, door toorn dikwils niet te buyten te gaan, liever voor 12 ftuyvers 2 Caffers van den Fifcaal doen haalen, om dezelve zo als het behoord, en buyten eenig gevaar of verantwoording te ftraffen, want dat 'er zyn, die den geduldigften en goedaardigften menfch dol zouden kunnen maaken, hoe veel goed men hen ook doet, daar aan moet niemand twyffien.

De quade Slaven geven een groot ongemak.

Als men nu zulke flaven heeft, zoo moet men weten, dat men de zelve, zoo zy Chriften zyn, aan geen Mooren of Heydenen mag verkopen, alfo dat by fchryvens harer Edelheden in 't jaar 1678. 11 Jan. en 1690. 1 Maart, en 1697. 20 November verboden is.

Men is van defe flaven ook veel andre gevaren van brand, voor al van weg te lopen, en iemand na 't leven te ftaan, (daar egter dan redenen toe moeten zyn) onderworpen.

Ook maakt men (gelyk met de zielbefchryving blykt) wel uitdrukkelyk onderfcheid tuffchen Macaffarfche en andere Slaven, om dat die de gevaarlykfte zyn.

Wat de weglopers belangt, die zyn menige jaren herwaarts zedert 't jaar 1690 tot 1700. en vervolgens, zo fterk vermeerdert, dat men 'er verfcheide

Verdere aanmerking op dezelve.

troepen van Militairen en Inlanders, zelf met weinig voordeel, nu al een tyd lang aan den anderen, op uit gezonden heit.

Zy plagten voor 't jaar 1692. een Hoofd te hebben, *Francis* genaamt, zynde een Slaaf van den Predikant *Van Brussel* geweest, die voor zeer gevaarlyk uitgekreten, voor een groten brandflichter gehouden, en eindelyk (also'er een groote premie opgesteld was) door twee of drie slaven van mynen voorzaat zeer listig, en egtergemakkelyk, gevangen genomen wierd.

Mengafvoor, dat hy een Crishad, die hem altyd te voren bekend maakte, of'er iemand by hem quam om hem te vangen. Dese jongens dan veinsden weg te willen lopen; dog sig alvorens van wapenen, en eenige andre nodige dingen, te willen voorfien. Zy nu, klaar zynde, quamen op zekeren nagt, volgens versprek, aan de rivier den Olifant by hem, en toonden hem alles, waar over hy zeer verblyd was. Eindelyk zeiden zy, dat zy met verwondering van zyn Crishadden horen spreken, vraagden hem, of 't waar was, dat men'er van zeide; hy antwoorde van ja; daar op verzogt een van hen die Cris eens te zien. Hy gafze hem, dieze eenige reifen heen en weer draaide, terwyl zyne twee andere makkers desen *Francis* eenen strop, die wel met zeep besmeert was, om den hals wierpen, en zig volstrekt meester van hem maaekten, brengende hem kort daar aan by mynen voorzaat t'huis, die hem aantonts in de Borgerwagt brengen liet.

Doe men hem nu had, kon men geen eene zaak, die men meende tot zynen laste te hebben, bybrengen, waar op men hem aan 't leven komen kon, zoo dat men'er in 't eerst zeer mede verlegen was; hoewel men nog middel vond, om hem te beletten meer quaat te doen.

Naderhant zyn'er veele van zulke weglopers doodgeschoten, gevangen gekregen, en publycq geregt; dog het quaat is'er niet door vermindert; zoo dat men eindelyk goetvond, eenige wel in 't leven te laten; maar hen beide de handen af te kappen, hen aldus de stompen met blazen toe te binden; en na de overzyde van 't Kasteel aan de Drie-huifen of op Hoeconalo te brengen, om aan andere weggelopen slaven ten affchrik te dienen, en hen aan te setten, om op 't pardon binnen zekeren tyd zig te komen overgeven; dog die lieden stierven niet lang daar na van die wonden, en hunne makkers wierden'er te halfsterriger door; in welken staat ik hen gelaten, zonder dat ik naderhant iets van betering vernomen heb. Men heeft in 't jaar

1697. 20 Nov. toegelaten, dat de Alfoeresen'er eens op af zouden gaan, dog met voorzigtigheid; ook is dat onder de Heer *Vander Stel*, dog zonder vrugt geschied.

Dit is een van de ongemakkelykste zaken, die men zig verbeelden kan, alzo zy metter tyd zeer sterk werden, en de wegen zeer onveilig maken, gelyk zy ook wel eenige Hollanders aangedaan, en om hals gebragt hebben.

De last harer Edelheden is gedurig, als 1688. 2 Maart, 1697. 24 Feb. en 1700. 7 Feb. om tegen den invoer van Slaven, en in 't jaar 1688. 2 Maart, 1690. 15 Febr. en 1697. 20 Nov. op de weglopers wel te letten, en hen voorzigtig op te zoeken; gelyk'er ook veel togten op gedaan zyn.

Ik sprak ook te voren van Slaven, die wel na 't leven staan, en hunne meesters tragten te vergeven; dog daar voor behoeft niemant licht te vresen, dan zo hy dese of gene zynere Meiden, daar reets zoo een Slave 't by houd, tot zyne bysit nemen, of haar daar toe dwingen wil. In zulk een geval speelt die man met zyn leven, en verscheiden zyn het zoo quyt geraakt.

Indien zulk een Man 't by een Meid houd, die nog geen anderen pol heeft, zoo gebeurt het wel, dat die hoer zyn vrouw, met een vergiftigen Pinang of iet anders zal tragten te vergeven, om dus te zekerder Meestres van haars Meesters hert, en ook vry van 't plagen zynere met recht jaloersche vrouw te zyn; welke vrouwen ook wel van hare kant (voor al swarte en Mistice, welke zeer bitter tegen hare slaven zyn) oorzaak daar toe geven met hare Slavinnen, en voor al zulke byzitten van hare mans, onmenschelyk te mishandelen, zodanig, dat ik my schame de wyfen van straffen, door haar gebruikt, hier ter neder te stellen.

Zy mogen dit wel niet doen, en wist het de Fiscaal, hy zou haar zeer gettreng daar over doen straffen; maar alle dingen komen hem juist niet ter ooren, behalven dat ook Slaven in alles geen geloof vinden.

In tegendeel is'er geen beter, gemaklyker nog gewenschter dienst, dan van goede Slaven.

Het heugt my, dat ik'er in de vyftig, en onder de zelve geen eenen quaden had, zoo dat ik geen reden vond, om iemand van de zelve qualyk te handelen. Ik had'er egter 2 of 3, die zig, hoe zagt ik hen handelde, zeer qualyk droegen; dog die maakte ik my ten eersten quyt, alto 't my niet lustte, myn hoofd met een quaden slaaf te breken, en nog minder hem te plagen

Veel nu van zulke Slaven hebben 't
by

by my, en andren, veel beter in hunne flaverny, dan wel naderhand als zy vry geworden zyn: alzo zy allen een lichten dient, en de meesten ten 5 uren vryheid hadden, om van hunnen opgelegden arbeid, te rusten, hoevende voor kost, nog kleeren, te forgen; dat immers veel arbeiders in 't Vaderland zelf niet gebeuren mag.

Mogelyk zult gy vragen, waar toe heeft men in een huyshouden zo slaven, en meer, van noden? ik zal 't u zeggen.

Ider Man, en Vrouw, in een tafoenelyk huysgezin, moet een slaaf hebben, die hem een sonnescherm boven 't hoofd draagt, te weten, zo hy een Onderkoopman is: want die mogen een sonnescherm boven zig doen dragen, dat geenens Assistent vry staat. Ider man, die Tabak rookt, moet nog een jongen met zyn pypendoos, waar hy ook gaat by zich hebben. Ook heeft de Juffr. gemeenelyk nog een meid, die haar met een Pinang-busje volgt. Dit zyn reeds 4 Slaven. Ider dochter moet een jongen met een Zonnenscherm, en een meid, die op haar past, achter zig hebben. Zyn 'er drie dogters, dat zyn zes, en dus te samen al 10 slaven.

Voor de Combuys moet een Kok, en zyn maat wesen. Twee jongens heeft men voor het wasschen van 't linnen van nooden, een meid voor 't naejen, en een voor 't stryken van het waschgoed; dit maakt al 16 slaven uit. Nu heeft men een kleermaker, en een schoenmaker zeer noodig, ook ten minsten 1 of 2 jongens om brand-hout in 't bosch te kappen; en vooral kan men niet ontbeeren eene May di Casa, of huysmoeder, dat is zodanig een flavin, op welke men, wegens lang beproefde trouw, 't huyshouden, goud, en silver, des noods vertrouwen, en sig op verlaten durft.

Een Oude Oosterfche wyse van Sleutel-dragen opgehelder. Aan zodanig eene flavinne vertrouwt men gemeenelyk de sleutels van alles, die zy gemeenelyk aan een Rift by een, of wel aan een neus-dock gebonden, niet gelyk de vrouwen by ons aan een riem, of keten, op haar zyde, maar op haar schouder legt, en zo alom door 't huys draagt. Een Oosterfche wyse van sleutel-dragen, by de Mandoors, of voor-naamste, en hoofden der slaven, of die over andere slaven gesteld, en boven hen verheven waren, gebruykelyk, en welke al vry oud is, alzo ik die zelve spreekwyse by den Propheet Jesaias Cap. 22. vers 22. vinde, daar de Heere van *Elia-kim* (sin-speelende op deze Oosterfche gewoonte) zegt: *Ende ik zal den sleutel des huyses Davids op synen schouder leggen, en hy zal opendoen, en niemand zal sluyten, en hy zal sluyten, en niemand zal open doen.*

II. Deel.

Toen ik de eerste maal by dien Propheet las, van den sleutel op imands schouder, te leggen, wist ik niet, wat dit zeggen wilde, maar toen ik zulks met myn oogen van zulk eene May di Casa, of Opperste Slavin van 't huisgesin zag, ten teeken, dat zy alleen magt had om alles te sluiten en te openen, begreep ik eerst recht, dat die spreekmanier, na de Oosterfche wyse, alwaar men de sleutels op die plaats van 't lighaam draagt, niet anders wilde seggen, dan aan zo eenen 't Opperbewind over alles, wat gesloten, of ontsloten werd, te geven.

Vermits 'er nu onder deze slaven veel zyn, die door hunne trouwe diensten de vryheid weerdig zyn, en sig zeer diep in de gunst van hunnen Heer en Juffrouw inwikkelen, zoo werden 'er ook veelen, voor al als men na Holland vertrekt, vrygegeven, gelyk ik verscheiden hunne vryheid, en ook middelen aan de hand gegeven heb, om vry te konnen werden.

Dit wierd hier voorheen by na van ider een gedaan, dog daar na is 'er by een Placcaat verboden, voortaan imand vry te geven, alzo 'er veele ten laste van den armen na verloop van tyd quamen te vervallen, weshalven de Vrygevers een sekeren tyd lang na de vrygeving vast moeten staan voor de alimentatie van hunne vrygegevene slaven, zo zy binnen zekeren tyd na de vrygeving buiten staat raken mogten, van sig zelve te onderhouden.

Onder deze Slaven zyn de beste, en vernuftigste de Macassaaren; dog de trouwste de Baliers, die te gelyk ook wel zeer vernuftige, dog zo blank niet vallen, als de Macassaaren, weshalven de eerste wel 80, 90, ja 100, en meer Ryxd. kosten, vooral de Meiden, zo zy wat fraei besneden van aanzicht, en blank zyn, hoedanige men 'er veele onder dien Landaard vind.

De Macassaarse jongens of mans-perfoonen, zyn meest nette Schrynwerkers, wetende zeer konstige Cabinetten, zo goed als de beste baas in Holland, te maken. Andere zyn meesters-Metselaars, en Timmerlieden, verstaande die handwerken beide even goed, voor hoedanigen jongen ik wel 200, ja wel 300 Ryxdaalders heb sien geven. Ik heb 'er eenen gehad, voor welken my 1000 gulden gebooden is, dog dien ik, om zyn trouwe diensten, ten deele my, maar vooral myne Huysvrouw, en mynen Voorfaat bewesen, vrygegeven heb. Myn Voorfaat had hem zulks al beloofd; maar egter geen bewys ter wereld daar van gegeven, door zyn Siekte en Dood hier in belet zynde.

Weshalven ik hem, die Mandoor, of Marinho (dat is, hoofd) over myn andre slaven, en in staat was, om alleen een huys uyt de grond op te Metfelen, en op te Timmeren, toefey, indien hy nog een jaar of twee myne faaken wel waarnam, hem zyn Vryheid te zullen geven, gelyk ik dat ook voor myn eerste vertrek na Holland gedaan heb.

Andren zyn vernuftig in 't Goud, - Silver, - en Yferfmeden. Daar zyn 'er die Kleer- en Schoen-makers zyn; ja men vind menschen, die slaven van allerley Ambagten in hunne huysen hebben, of ook wel voor anderen laten werken, dat hun veel geld opbrengt.

De Bengalesers, Boetonders, Timorefen, Keyaren, Aroeefen, en meer andre, zyn zo goed, zo vernuftig, en dierhalven ook zoo veel geld niet waardig, dewyl men die om 40 à 50, of 60 Ryxd. wel bekomen kan; en onder de eerste zyn veel Dronkaarts.

Even zo is 't ook met de Meiden; de Macassarfe, Balische, Niasze, en diergelyke blanke, zyn zeer gewild, om dat zy vernuftig, zeer arbeidzaam, en van veel edelmoediger aard zyn; weshalven zy ook tot 80, 90, 100, ja 200 Ryxd. ider betaald werden. Men vind 'er onder de Macassarfe vooral, zeer fraey besneedene van aanzigt, die ook door hare liefstaligheid, en geest, veelen verlokken. Zy zyn wel een weinig plat van neus; dog 't mistaat haar, niet; ook heb ik 'er gefien, die zeer fraey van Neus waren.

Deze ongelukkige menschen zyn ten deele slaven door de geboorte, maar meest, of door 't lot des Oorlogs, of ook wel door verradery van hun eygen vrienden, die hen zeer listig op 't een of ander vaartuyg brengen, en daar aan dezen of genen Koopman voor weinig geld, buiten hun weten verkoopen, daar zy dan eerst dronken gemaakt, en vervolgens terstont in de boejens gekluysterd werden. Godloose daden, die immers voor God, nog voor de menschen, niet te verantwoorden zyn.

Daar zyn 'er egter onder, die 't beter by hunne Meesters, dan by hun eygen Ouders, hebben; en die metter tyd het ook vry verre brengen, en veel middelen door neerstigheid, na dat zy vry geworden zyn, vergaderen. Ik heb 'er van die zoort gekend, die stervende, wel ruym 100000 gulden nagelaten hebben.

Het is zeer opmerkelyk, en by velen van een wonderlyke specularie, dat men sommigen onder dezelve, gelyk by voorbeeld, die van Angola, Bengale, en andere Landen, vind, die zo swart, als Ebbenhout zyn; en de vrage is, van

waar zy zoo swart komen, daar andre menschen zo blank zyn.

Daar zyn 'er, die dezelve voor *Chams* Reden vervloekt Zaad houden, en deze swart-waardheid als een groot deel vanden vloek, of om sommige wel als den geheelen vloek, aanmerken.

Van waar zy dit hebben, kan ik niet zo swart bedenken; also *Gods* woord niet het zyn. minste daar van meld, behalven dat ik geen reden kan sien, waarom de swarte kouleur meer vervloekt zou zyn, als een andre.

Gods Geest drukt het *Gen. 9: 25.* dus uyt: *Vervloekt zy Canaan; een knegt der knekten zy by zynen Broederen;* en vers 26, en 27. steld hy hem in 't bysonder weer tot een knegt van *Sem*, en *Japheth*; zoo dat de Heere den Vloek, daar niet in de swarte kouleur, maar alleen daar in steld, dat zy de veragttle slaven in de wereld, en wel in 't bysonder ook slaven van de nasiaten hunner broederen wesen zouden.

Indien men ook de Landen, waar na toe zy verdeeld zyn, eens nalpeurd, zo zyn het die van *Cus*, en *Mitsraim*, *Put*, en *Canaan*.

Door de eerste verstaat *Gods Geest* de Landen van *Æthiopen*, of *Abyssi-nien*, in *Africa* gelegen. Door 't tweede werd *Egypten*, ook in *Africa*, door 't derde, *Arabien*, dat een deel van *Asia* is, en door 't vierde, *Palestina* verstaan. Nu is het immers seker, dat niet alle de inwoonders van *Ægypten*, of *Arabien*, ja zelf niet alle inboorlingen van *Æthiopen*, vooral geene der *Cananiten* of *Palestyners*, oit swart, en dat zy mede nogtans onder den vloek begreepen geweest zyn; zo dat het ongegrond is, den Vloek in die swarte kouleur te willen zoeken.

Sommige willen deze kouleur aan de *Lugttreek* toefchryven, meynende, dat die menschen door de hitte der *Sonne* zo swart verbrand zyn. Was dat waar, dan moesten ook de *Hollanders*, *Engelschen*, en anderen, in die Landen geboren, mede zo swart zyn, dog dit is valsch; aangefien een *Hollander*, en een *Engelschman* blank, en na den aard van hun geslacht, zo wel in die Landen, als in *Holland*, en in *Engeland*; en in tegendeel een swart zo wel een swart in *Holland*, als in zyn Land, voortbrengt.

Was dit ook waar, zo zouden zy de zwartste moeten zyn, die 't naaste by de *Linie* leggen; dog dat mist al mede, also men zelf onder die *Indische* volkeren, immers op *Macassar*, en 't *Eyland Celébes*, als ook op *Nias*, een der *Nicobaarse* *Eylanden*, die pas op 5 of 6 graden betuyden de *Linie* leggen, zeer blanke menschen heeft;

heeft; behalven dat de Ternataanen, Amboinesen, en andere Indianen, die onder de linie, of pas 3 a 4 graaden 'er af, leggen, ook in verre na zo swart niet zyn als de Bengalers, die wel op tusschen de 20 en 30 graaden benoorden de Linie leggen, zoo dat de reden uyt dien grond niet op te delven is.

Zeker Schryver geeft voor, dat die Swarten, die men als *Chams* vervloekt Zaad te houden heeft, ontrent de schamelheid met een swarte vlek geboren werden, die zig daar na't geheel lichaam over verspreiden zou. Ik heb dit noit aan imand, maar alleen ontrent de kinderen der Swarten bevonden, dat zy alle, als zy eerst ter wereld komen, niet swart, maar vaal en in 't eerst veel blanker, dan naderhand, zyn; dog dat zy allenskens hoe langer hoe swarter, en wel zoo swart werden, als hunne Ouders.

Het schynt my derhalven idel over de reden van die kouleur meer, dan over de blanke, te willen twiften, want hoewel het seker is, dat de Zon imand, die 'er lang in staat, veel bruyner, als anders, maakt, zoo is dit ook zeker, dat de Zon noit imand zo kool-swart, als die van Bengale of Angola, zoo zy dat uyt den aard niet zyn, heeft doen worden.

Ik stelle derhalven vast, dat hier van geen andre reden, dan de bloote wil van den Schepper, te geven is, dien't behaagt heeft in een en't zelve Land, en ook in verscheidene hier en daar gelegene Landen, aan desen een blanke, aan genen een bruyne, en aan andren weder een kool-swarthe verwe te geven; dog een natuurlyke reden daar van te soeken, geloove ik, dat idel, en zonder eenigen vasten grond is; en uyt den vloek dit te willen opdelen, is nog immers zoo ongegrond, gelyk wy meinen reeds klaar genoeg getoond te hebben. Men moet dan besluyten, dat de ware reden alleen in 't zaad der Ouders, door den wille des Scheppers zo of zo gesteld zynde, te vinden is; waar mede wy van dese Stoffe afstapen.

Na dat wy nu omstandig genoeg van de Compagnies Dienaaren alhier, uyt alles, 't geen eenige betrekking tot hen heeft, gesproken, en van de zelve uyt veel omstandigheden klaar genoeg getoond hebben, dat zy niet anders, dan van hare Gagie en Emolumenten leven, en geen particulieren handel ergens mede dryven mogen, zo staat ons nu nog met een woord van andere Ambonsche Ingeletenen, die men Vryburgers of Vrye Kooplieden noemd,

die bevorens wel in dienst der E. Maatschappye geweest, dog daar uyt gegaan, en Vry geworden zyn; te melden. Welk Vry werden egter noit mag geschieden, dan na dat zy eerst met de E. Maatschappye effen staan, en niet aan dezelve schuldig zyn; volgens Ordre, in 't jaar 1695. 23 Februari van Batavia gegeven.

Onder dezelve nu behooren mede de Chineesen, en voor al ook veel Mistice en swarte Vry-lieden, die anders ook wel Mardykers, of groene Geusen, (na hun Groen Vaandel) genaamd werden.

Deze Hollanders, en Mardykers zyn in twee Compagnien, ider ontrent 250 mannen sterk, verdeeld, over ider van welke twee Capiteyns, twee Licutenants, en twee Vaandrighs gesteld zyn, die ider twee jaaren aan den anderen dienen, en dan malkandren, by zekeren optrek, vervangen.

Zulk een Capiteyn waakt noyt; maar wel de mindere Officieren alle nagt ider op zyn Wagthuys, om tegen brand, wegloopers, verraderyen, en allerley vyanden, of ongevallen, goede toefigt te houden; om welke reden ook de Borger-Capiteynen, en die der Mardykers, of wel hunne Officieren alle avond om 't woord by den Landvoogd komen.

Geen Borger; of Mardyker, mag buyten de Stad, met een Chaloepp, of ander Vaartuyg, zonder verlof van zynen Capiteyn gaan, die hem een Pas verleend, en den tyd bepaald, welken hy niet overtreden mag, op zekere boete, moettende egter zyn Wagtgeld betaalen.

Aan deze Vry-lieden nu is zekere bepaalde handel, om sommige goederen te verkoopen, by haar Edelheden toegestaan. Weshalven zy ook met hunne Vaartuygen mogen vaaren, na Macassar, Java, Batavia, enz. dog de Chaloeppen, die na Batavia, en Macassar gaan fullen, moeten niet minder dan 30 lasten, volgens bevel harer Edelheden van 2 Maart, in 't jaar 1691., houden; hoewel dat in vorige tyden vry slof hier toeging, zoo dat 'er bevorens Chaloeppjes van 10 ja van 6 lasten na Macassar voeren. Dat in 't jaar 1679. 27 October, en 1680. 26 Jan. al afgeschreven, en waar nevens hen dan geordonneerd is direct na Batavia, of Java, te stevenen.

Deze Chaloeppen zyn als groote boeijers, selden met 3, of 2, en meest met eene mast voorzien, en al vry bequaam, om Zee te bouwen. Zulke waren 'er in 't jaar 1710. ontrent 40 of 50 in 't geheel; waar onder de groote van 30 lasten, niet boven de 20 zyn, met welke de

Capiteinen der Nederlandſe, of der Swarte Vry-lieden, en ook die der Chinceſen, door zekere Schippers, die zy op die Vaartuygen zetten, voor zig laten varen, hoewel ook eenige voorna-me Vry-lieden nu en dan ſelf daar mede na Batavia, Macaſſar, of elders he-nen, trekken, huurende daar op 10 of 20 Matrooſen, tot 3 Ryxd. ter maand, hoewel andren ook wel zeker gedeelte mogen inleggen.

Wat Waaren zy van Macaſſar hier brengen. Die na Macaſſar varen, zyn pas 10 à 12 dagen onderweeg, vertrekkende op 't eynde van 't Ooſter-Moeſſon, en in 't begin van 't Weſter-Moeſſon wederkerende.

De Waaren, die zy mede brengen, zyn verſcheiden. De Hoofd-lading is Ryſt, die zy voor 7, 8, of 10 Ryxd. daar inkoopē, en weer voor 25, of 30 Ryxd. contant ten eerſten verkoopen. De andere waaren zyn, ajuyn, look, gedroogd gezouten Hertebeeſten-Vleefch by Picols (alzo die dieren by duyzenden daar vallen, en by groote Jagten tot 2 à 3000 gelyk nedergeveld werden) allerley gedroogde, en gefprengde zoute Viſch, gezoute Eyerē, die men in Kley, met zout gemengd, inlegt, en in potten vervoerd, en die een jaar, en langer kunnen duuren (Ragi, een Compoſitie van verſcheide ingredi-enten, die ontrent een ſtuiver groot, en witagtig is, en tot het maken van Brom, een ſeldſame inlandſe drank, gebruykt, en ook wel uyt de hand verkogt, en gegeten werd) veel kopere Bekkens, Cuspedoors of Spuw-potjens, Thee-ketels, Kandelaars, en ander Huysraad van Koper, dat daar gemaakt, en zeer goedkoop ingekogt werd, alzo 'er op Macaſſer, of eygentlyk op 't Eyland Celebes, veel Koper valt, en zy zelf alles daar van weten te gieten. Zy brengen ook nu en dan wel een Peerd over, en ook wel Padi, of Ryſt in de Bolſter, voor de Hoenderen, Peerden, en ander Vee, als mede allerley Wannen, fyne Manden van Rotang, en vooral (hoewel daar nauw op gelet werd) Slaven en Slavinnen, Macaſſaerſche Kleeden, daar geweven, Konings-viſch, in potten zeer net ingelegt, Zyde Stoffen met Goude ſtreepen, Calappus-olie, Endvogels, Ganſen, Koebeeſten, Waſch, Honig, Chineefche Boontjens (die, gebraden zynde, zeer aangenaam by de Thee-bak zyn) en meer andere ſnuytteryen, waar op al een fraeje winſt overſchieten kan, vooral, als zy, op hals en kraag aan, wat Amſioen mede nemen.

En wel-ke zy van Java's N.O. Kuff, of Die na Java, of Batavia vertrekken, gaan ontrent die zelve tyd derwaards, en gieren op Greſſie, op Java's Noord-Ooſter-deel, aan, om daar eerſt hunne

Lading, met Ryſt, Zout, en andere van Ba-lavia, her-wards aanvoe-ren. ſaaken te verſorgen, en om den Amſioen, zo zy die hebben, daar in ſtilte te ver-paſſen, alzo een pikol van dezelve daar zeer veel geld, en de Javanen die met Tabak mengen, en dit dan Madat noemen, waar op zy zeer verſot zyn, om dat dit hen (zo zy voorgeven) zeer luſtige gedagten, en ook kragt in 't byſlapen geeft; behalven dat hen dit in ſommige voorvallen, en in tyden van Oorlog, zeer verwoed maakt, en aanſpoort, om doſſinnig op de vyanden los te gaan, en zelf in een gevelde Piek zonder ſchroom te loopen.

Daar na op Batavia aangierende, nemen zy van daar herwaards velerley fyne cattoene Kleeden, als Kuſt-Chiſen, Surate, Bengaalſe, en andre dito's Kuſt-Kouſen, allerley Boven-Leder, Bengaalſe Boter, Hollandſe Boter, en Kaas, Hammen, gerookt Vleefch, Franſche Wyn, Hollands Bier, Tarw, Bengaalſe, of Caapſe ingelegde Kool, Brandewyn, Tabak, Pypen, Perſiaanſche en Caapſe Wyn, allerley Chineefche en Japaanſche Waren, drooge Garneelen, Kuyt van Viſch, mitsgaders alles, dat maar voordeel geven kan; dog zy konnen op Macaſſar, Bali, en Java met geen ander geld, dan met Spaanſche Realen, of Kopſlukken, te regte geraken.

De ſoorten van Geld, in Amboina gangbaar, zyn Sesthalven (tot 6 ſtuivers ^{Wat voor Geld hier gangbaar is.} ider) Dubbeltjes, Ducatons (tot 13 ſchel-lingen ider) Ryxdaalders, Ropyen (tot 28 of 30 ſtuivers) en in oude tyden ook wel Goude Coebangs (van 24 gl. of 10 Ryxd. ider) Itſebotjes (à 2; Ryxd. ider) dog die zyn zedert 't jaar 1690. 31 October, na Baravia ontboden, gelyk men ook in 't jaar 1692. 14 Febr. met zekere getsjapte of geſtempelde Ducatons deed, die men zederd mede niet geſien heeft; dog alle die ſoorten van geld zyn op de voornoemde plaatſen niet gangbaar, en tot den handel onnut.

De Ryſt op Java koſt hen 15 à 16 Ryxd. de Cojang, of een Javaanſch Laſt, dog deze is duurzamer als de Macaſſaerſe, en werd daarom ook beter geſchat.

Een laſt werd gemeenelyk op 3000 pond gerekend; dog een Cojang is by na wel 1000 pond meer, 't geen hen dierhalven 't Laſt pas op 12 Ryxd. doet komen. Het Laſt Zout koſt hen pas 2 Ryxd., en zy krygen hier wel 25 Ryxd. 'er voor.

Ook brengen zy van daar veele Enden, Ganſen, Chineefche geconſyde Limoenen, en andre Conſituuren meer, ook Koebeeſten, Peerden, Djati-planken, Groene Erweten, allerley Drogen, Dja-

Djarac-olie, Aard-Olie, Javaanfch Catoen-Garen, Javaanfche Matten, fyne Rotang-matten, Javaanfche Kleeden, fchone Ajuyn Look, drooge zoute Vifch, Indigo, en zekere appelbloefeme Verw Kalomba genaamd, Parangs, Kriffen, Javaanfche Gongen, kopere Bekkens, Cattoen, Capoc, Kook-potten, Martavaanen, Gorgeletten (aarde Drinkfleffen, waar in 't water zeer koel blyft) en honderd andere fnyfteryen; en alle die kleene dingen geven de meefte voordeelen.

Wat hier van Bali, de Bina, en meer andere plaatfen aangebragt werd.

Van Bali voeren zy zeer goede flaven, de befte naaft de Maccaffaarfche, mede. Zy vallen wat bruyn, dog zyn veel getrouwer, wel zo neerftig, en op verre na zo gevaarelyk niet, alzo de Maccaffaaren veel hoogdravener van geest, en moediger door den bank zyn. Dese werden ook meeft door hun eygen Vrienden, mede buyten hun weten, verkogt, weshalven zy wel, in gevegten tegende vyanden op de Chalopen het te quaad krygende, geen fwaarigheid maaken over boord te fpringen, en zich te verdrinken, vafstellende, dat zy in hun land ten eerften weer zullen opkomen. Het zyn groote Hanevegters, gelyk ook de Macaffaaren, en Javaanen, die daar by alles zouden opfetten. De Prys van een Baliër loopt gemeenelyk op 70 of 80 Ryxd. Men vind onder de Slavinnen van die Natie veel goede Doctoresfen, en zeer ervaren Vroed-Vrouwen, die voor hare Meesters een groot geld maandelyks opbrengen.

Men brengt van Bali ook wel fchoone Koebeesten, die veel fwaarder als de Maccaffaarfe vallen.

Zy gieren ook wel eens op Bima (op 't Eyland Zumbawa, mede onder Macassar ftande) aan, van waar zy kleene, dog uitneemende goede Peerden, Sandelhout, en Slaven mede brengen.

Daar zyn 'er ook, die na Ternate, of wel na 't Eyland Bangay (volgens Permittie, in 't jaar 1698. 11 Jan. bekomen) en de Xoela's, (dat in 't jaar 1694. 23 Feb. toegestaan is) vaaren, van waar zy Ryft, Slaven, Tambocfe Swaarden, witte Turfke Boontjes, Vogel-nesjens, Bekkens, Goud, Kleeden, Walch, Honig, Matten, gedroogd wilde-Koejen-Vleefch, Herte-Vleefch, Hoenders, End-vogels, en meer andre waaren, mede nemen, die zy dan aan ider verkoopen; dog mogen aan Cerammers geen Ryft, volgens verbod van den 6 April, 1680. uytventen.

Hier van nu leven deze Vry-lieden niet alleen, maar de vermogende geven hun flaven werk met Hout-Zagryen, (dat alles met hand-zaagen gefchied) en met Steen-Bakkeryen: andere laten

die, als Metselaars, Timmerlieden, Klee-makers, &c. om dag-loon by dezen en genen werken, of zekere Maandgelden voor hun Meester opbrengen, houdende de helft voor zich zelve, en naderhand zich daar voor vry-koopende.

Daar zyn 'er ook, die hen Brand-houd laten kappen, of Bobbers maken, en doen Viffchen, of hen na Cambello met een Pas fenden om Koebeesten, die daar overvloedig zyn, te fchieten, en dat vleefch te droogen, of in te zouten.

En van wat voor andere Middelen de Vryheden hiet beftaan.

Anderen geneeren zich met Saguweer, of Towak te tyfferen; ook met een part in de Araks-Branderyen, of wel om eenige andere Pagt, geheel, of ten deele, aan te nemen; op welke Pagten zy dikwils groot voordeel doen, met sommige Lorrendrajers, aan te halen; dat hen ook wel eens mislukt; vooral, als 'er de Landvoogd, of Opperkoopman, deel in heeft; en ook wel op andre wyfen meer; waar van ik verfcheide flegte voorbeelden gefien heb.

Het gebeurde eens, dat de Hospita-lier Mr. *Martyn Scharbouwer*, door iemand van zyn volk, wegens het flagten van een Verken, dat hy niet aangegeven had, verklikt, en door den Pagter van 't Beeftiaal daar over aangesproken zynde, hy hem vriendelyk binnen verfoegt, een stoel fette, en ondertuffchen hem een lekker foopje fchonk, waar van die Pagter, hoe zeer hy zig ook bedwong, zoo fchielyk aan den afgang raakte, dat hy niet in ftat was, om van 't Verken te fpreken, fchoon hem de Mr. daar nu zelf toe aanporde. Dog ziende, dat hem de mostaart ondertuffchen de broek vafst onder uytliet, begon hy hem wakker om zyne vuyligheid en onfatfoenelykheid uyt te fchelden, zeggende, dat, zo hy weer in zyn huys quam, hy hem 'er met ftokken uyt zou flaan; dog de Chinees quam noit weer om van 't verken te fpreken, jaals hy dien Mr. van verre maar in 't oog kreeg, liep hy wel een heele ftreet om, om hem te ontwyken.

't Hout, dat de Chineefen, of Borger-Vrylieden doen zaagen, gelyk ook de Steen, en Pannen, zyn altyd of aan de Compagnie (die ze ook wel elders verfund) of aan befondere Lieden, aantonds voor Contante penningen, alzo men in Indiën van geen Borgen weet, verkogt.

Brandhout, Vifch, gedroogd Vleefch, konnen zy mede altyd aan particulieren quyt raken. In de latere tyden maakte een Amboincefche Moor, *Haffan Soeleyman*, genaamd, met zekeren Landvoogd, over 't Hout-zaagen een Con-

tract, en bonsde de Borgers 'er buyten.

De allerflegfte onder hen verhuuren zich ook als Stierlieden, of Matroofen, by de vermogende, of fctten een Herberg, of kroegje op, om Saguweer of Arak te tappen. Andre houden ook wel Koftgangers, of verhuuren een flaafe hier of daar op maand-geld, als zy 'er eenigen te veel hebben.

Ook zyn 'er, onder de vermogende, die hunne Koebeesten laten melken, en die melk de fles tegen 4 fchellingen, of een pond boter, die hier zeer fchoon en zeer geel uyt de natuur valt, voor 2 gulden verkoopen.

Uyt deze Borgers werden ook (gelyk wy gefien hebben) verfehede Leden in den Raad van Justitie, en in de Vergadering van de Commiffariffen van kleene en Huwelyks-faaken, en van Boedel-meesters, gekooren.

Hunne Capiteynen zyn gewoon om de 2 jaaren eens, en ook anders wel, by 't gaan en komen van Oude en Nieuwe Landvoogden, op te trekken.

Zy hebben wel verfocht na de Suyd-Oofter-Eylanden, en elders, te vaaren; dog dat is hen in 't jaar 1686. 16 Maart afgelagen, en haar Edelheden oordeelden in 't jaar 1676. 11 Augustus, dat men hen tot den Landbouw behoorde aan te moedigen.

Hier mede nu meinen wy ook het voornaamfte, dat de Vrylieden betreft, aangehaalt te hebben.

Waaren, in Amboina, vallende.

Nu is ons nog overig de Waaren, ofte Koopmanfchappen, die in Amboina vallen, of van daar vervoerd werden, op te noemen.

Dat men hier verfehede fchoone Olien vind, hebben wy reeds bevorens, daar wy van de Siekten fpraken, gezegt.

Hier werden verfehede fchoone Confituuren van Nooten-Mufcaaten, Nagelen, Bilimbing, enz. gemaakt. Een potje van 100 zulke Nooten komt 2½ à 3, en een fles Nagelen, ook wel 1½ en 1¼ Ryxd. te gelden; die van hier met een menigte kelders vol verfonden werden; waar onder dan ook wel felften met fwarte, of witte Bacaffam loopen, die mede ontrent 1½ à 1¼ Ryxd. als zy van de beste is, kollen; maar de voornaamfte Waaren, hier vallende, zyn de Kruid-Nagelen; doch daar in mag niemand, dan de E. Compagnie, handelen, die dat op lyftraffe aan anderen verbied.

Deze Vrugt is hier niet altyd geweest; maar in de eerfte tyden van de E. Maatschappye wierd zy alleen in de Moluccos gevonden; van waar de Javanen die zelf afhaalden, en na verfehede

de plaatfen op hun Eyland, als Toeban, Cidajo, en Soerabaja, dog vooral na Bantam, voerden; daar die ook allereerst van de onzen wierden ingekogt.

Zy vonden die naderhand zelf in Ternate, van waar zy eerst op Hoewamohel, dog eygentlyk van 't Eyland Makjan, in een Bamboes, als Moernagelen geplamt, zyn overgebracht, en zo verder niet alleen over die landftreek, daar zy in 50 of 60 jaaren in groote menigte toenaamen; maar ook van daar over ganfch Amboina wierden verfpred, en voortgeplamt.

Dit is omtrent de komft der Portugeefen, of, zo andre willen, even voor dezelve, gefchied. Wie dit allereerst gedaan heeft, daar over is tuffchen die van Loehoc, Cambello, Lefliden Way Poeteh gefchil, en ider van hen wil 'er de eer van hebben.

Daar zyn 'er, die dezen lof eenparig aan die van Cambello geven, en men wil, dat dit uyt de Gefangen der Amboineefen klaar te bewyfen is; ook zouden 'er by de eerfte komft der Hollanders nog 243 van de eerfte door hen aangeplante boomen in wezen geweest, en door hen aan die Landaard getoond zyn. Zy hebben die op Maffli's rug (een zeker gebergte aldaar) geplamt, en van daar zyn zy na de andere deelen van Hoewamohel vervoerd. Wel is waar, dat die van Hila dezelve van die van Way Poeteh bekomen, dog het is ook waar, dat die van Way Poeteh, en ook alle andren, die eerst van die van Cambello gekregen hebben, alleen 't voorregt van die van Leflidi, Way Poeteh, en Loehoc, zynde, dat zy ze, na die van Cambello, voor alle andren gehad hebben.

In de eerfte tyden, dat de E. Maatschappye de Nagelen op Bantam, en elders, ontdekte, plagenze haar veel meer, dan nu, en ten minften 100 Ryxd., de Bahaar van 550 ponden (hoewel alle Bahaaren niet even veel wegen) te koften.

Naderhand in Ternate, en in Ambon, gekomen zynde, heeft zy met die Koningen, en met de Ambonfche Grooten, zekere Contracten (gelyk wy op zyn plaats toonen) aangegaan, waar by zy wel uytdukkelyk, na hen van 't geweld der Portugeefen verlost, en Amboina veroverd te hebben, bedongen heeft, dat de Inlanders al hunne Nagelen aan geen ander, dan aan de E. Maatschappye, zullen mogen leveren, dat zy die alle ook altyd aannemen, en hen voor ider Ambonfe Bahaar Nagelen, tot 550 pond, 56 Ryxd. betalen zal.

Wat moejelykheden nu de E. Maatschappye van tyd tot tyd met de Amboineefen

Wie de Nagelen uyt de Moluccos eerst hier gebracht heeft.

neesen over dit stuk der Nagelen gehad heeft, en hoe zy deze en gene Vreemdelingen ingeroepen, genoodigt, aangehouden, en de Nagelen aan dezelve, tegen Eed en eere, vry hooger verkogt, de Compagnie bedrogen, en gedwongen hebben, om hen door 't menigvuldig uytroeyen van hunne Nagelboomen, en door verscheide Langduurige Oorlogen, tot reden te brengen, als mede, om met de Koningen der Moluccos te Contracteren, om in die Eylanden alle Nagelboomen, voor een zekeren Prys, die de E. Maatschappy daar voor jaarlyks aan die Vorsten geven zou, uyt te roeyen, en om te hakken, hebben wy ten deele al in de Beschryving van de Moluccos getoond, en zullen dit nog verder, op zyn tyd, en plaats, onder de Saaken van Amboina, aanhaalen.

Eyndelyk heeft zy het zo verre gebracht, dat zy volflagen Meester van deze Speceryen in zoo verre geworden is, dat zy, die over al hebbende doen uytroeyen, dezelve nu alleen maar op de Eylanden Amboina, Onia, Honimoa, en Noessa-Laoet in wesen houd, welke nog meer Nagelen geven, als de Wereld van nooden heeft; 't geen daar uyt is af te nemen, om dat de Compagnie nog zo veel volle Pakhuysen daar van in voorraad, en zulken menigte nog heeft doen verbranden.

Ik weet zeer wel, dat men die ook wel op deze en gene andre plaatsen vind, daar ze de E. Compagnie al mede heeft doen uytroeyen, welke plaatsen ik met opset voorby ga te noemen, om dit geen anderen te doen weten, die de E. Compagnie daar by zouden tragten te benadeelen, maar ik weet ook zeer wel, dat men van veel plaatsen, als of daar Nagelen vielen, spreekt, zonder onderscheid te maken, of het rechte, dan of het wilde Nagelen zyn. Wy zullen ons jegenwoordig daar niet breeder inlaten, also wy dit dog doen ter plaatse daar wy, of over de Nagelboom

in 't bysonder, of wel over de Saaken, van tyd tot tyd ontrent de Nagelen voorgevallen, zullen moeten spreken, by welke Beschryving van de Nagelboom wy alles, 't geen daar toe betrekking heeft, en dat van ider een geweten mag werden, omstandig zullen voorstellen.

Dus verre dan alles zo klaar, als ons mogelyk was van de Eylanden van Amboina, in opsigt van de Beschryving van die Landen, mitsgaders van hare Volkeren en Ingeleutenen, benevens de Zeden der zelve, voorgesteld hebbende, zullen wy dit eerste Deel hier mede beslyuten, en nu tot het Tweede, handelende van de Saaken, aldaar voorgevallen, overgaan.

Doch met een woord zullen wy hier byvoegen, dat, in opsigt der Landen, door de Nederlanders in het Oosten veroverd, Amboina het eerste Proefstuk en bewys is van hun groot vermogen in Oost-Indiën boven alle andere Volkeren, en dat Nederlands Mogendheid door de Dapperheid van hare Landaard hier tot zo hoogen top van eere opgevefeld is, dat alles, wat men van de Heldendaaden, of van de Ontdekkingen der Ouden in 't Oosten, wel eer zo hoog opgegeven heeft, in 't allerminste by de heldhaftige bedryven van deze moedige Nasaaten der Aloude Bataviërs niet kan nog mag vergeleeken werden. Ja alle de Landen, wel eer by de beroemde Feniciërs, en Carthagers, (hoewel andersints zeer groote Zeehelden) 't zy in hun eygen Lugtstreek, 't zy elders, daar buyten, beseten, mogen by de wyd-uytgestrekte Landvoogdy van Amboina alleen niet vergeleeken werden; hoewel 'er (gelyk ons het vervolg van dit Werk leeren zal) nog vry grooter Veroveringen van zo veel andre Landen van tyd tot tyd op gevolgd zyn.

Wy sluyten derhalve dit Deel met dit kort Versje op Amboina gepast; 't geen hier, aldus van zich zelve spreekende, ingevoerd werd:

*Roemd Banda op 't gewasch van Foeli, en van Nooten;
Macassar op zyn Kyt, met Java, en al zoo sterk
Ceylon op zyn Caneel; myn Nagelen, en Kerk,
Myn Water, uyt wat vliet het hier of daar gegoten
Zy, werd al om geroemd in helderheid Cryttal
Gelyk te zyn, diens smaak men nergens vinden sal.*

AMBONSCHE ZAAKEN.

E E R S T E B O E K.

E E R S T E H O O F D S T U K.

Ambonsche saaken uyt de grond opgebaald uyt een Boek van den Moorschen Priester Ridjali, Vervattende een Geschiedenis van het Land van Hitoe. Wat Landen van Amboina van ouds bewoond zyn. Wie de eerste op Amboina sich quam nederzetten; en waar. Wie de tweede; en waar; en by wat geval. Haffan Soeleyman's verhaal van dit geval. Bericht des Konings van Hitoe Lama wegens het selve. De derde, die sich in Amboina quam nederzetten, en waar. De vierde, en waar. Haffans verhaal hier ontrent. Nader verhaal van den Koning van Hitoe Lama. De vier bevolkers, en Eerste Hoofden van Amboina. Naamen, die zy naderhand voerden. Verhaal van de saaken onder hen in Amboina, volgens Ridjali's aantekening, voorgevallen. Verhaal hos de Portugeesen in Amboina, en op Noessa Telo of Assaloelo gekomen zyn. Wat die van Assaloelo van deze Portugeesche schipbreukelingen verhaalen. En wie van hen deze Landen eerst ondeckte. Antoni Brit voert op Hitoe allereerst den naam van Capitein Hitoe in. Na welke tyd de Portugeesen zich in Amboina hebben nedergezet, en hoe de Hitocöesen dit opnamen. Die hen met zagtheid verzoeken te verhuizen. Waar op die van Hative hen by zich verzoeken. Orangkaja Bermein etc. na Goa om hulproepen gaande, werd daar met zyn zuster gedoopt. De Hitocöesen verdryven de Portugeesen van hun Land. Van waar zy eerst na de Poka, daar na nader aan Melis hoek, en eyndelyk na Leytimor verbuizen, en zich ontrent den Roodenberg nederzetten. Lopez D'Azevedo komt in Amboina. Zyne verrichting aldaar. Oorsprong van 't Mardykens-Quartier in Amboina. Hoe die van Soya die vesting der Portugeesen aanzagen. Dog wierden Christen. Azevedo veroverd veel dorpen voor Portugal. Zedert welk jaar de meeste Amboinesen onder de Portugeesen gestaan hebben. Verscheyde Dorpen verzogten Azevedo om Pricsters, na wiens vertrek de Christen-Godsdiensf nog meer doorbrak.

Die begeerte heeft, om de zaa-ken van belang, van tyd tot tyd in *Amboina* voorgevallen, te wecten, zal het niet qualyk nemen, dat wy die van zo hoog, als het ons cenigzints mogelyk is, ophaalen.

Wy zyn in opzigt van dit Stuk zeer veel aan zekerer *Amboinees*, *Ridjali*, verpligt. Dit was een *Moorsch* Priester van de Kust van *Hitoe*, die ons in 't verhaal van den Oorlog der E. Maatschappy met *Madjira* meermalen voorkomen zal. Hy was toen een man van ruym zestig jaaren, en heeft zeker Manuscript, 't geen ik bezit, nagelaten, waar in hy de Geschiedenissen van 't Land van *Hitoe*, en te gelyk de eerste beginzelen van het Land van *Amboina*, beschryft, aanwyzende, wat menschen daar eerst in gewoont hebben, en hoe de een na den anderen daar in gekomen is, en zich daar in heeft vast gemaakt.

II. DEKL VAN AMBOINA.

Buyten dit zyn Boek, *Hhakajat Ta-* Uyt een Boek van de Moor- siche Prie- ster Ridja- li. nah *Hitoe*, dat is, de Geschiedenis van het Land van *Hitoe*, genaamd, en met een Arabische letter in de Maleytsche Taal, gelyk wy elders reeds gezegt hebben, beschreven, zouden wy hier af niets, of zeer weynig, weten, also men in hare oude Liederen nog iets, dog zeer verward, ontdekt heeft; het gene wy overslaan, om dat deze man het ons klaarder, hoewel zo beschaafd niet, als 't wel behoorde, te kennen geeft; dat wy hem, also hy maar een *Amboinees*, en ook de eenigste schryver van *Amboina* is, ten goede houden, gelyk wy hem, schoon een vyand van ons (dat op zyn plaats blyken zal) met veel reden nog seer daar voor moeten danken.

Zo het my toeschynt, zyn *Amboina*, en de *Uliasser Eylanden* van ouds woest en onbewoond geweest, en ik kan niet zien, dat op de *Eylanden* *Manipa*, *Amblauw*, *Bonoa*, of *Kelang*, mede van zyn.

A

ouds

ouds eenige Menfchen gewoont hebben. Ontrent Boero, een groot Eyland, hebben wy veel redenen van twyffeling, aangezien daar Berg-Lieden gevonden werden, die aldaar inboorlingen fchynen te zyn. Dat het Groot Eyland Ceram van oude tyden af bewoont geweest zy, zal ons aanftonds uyt de eerfte ingezeten, die 't Eyland Amboina bevolkt hebben, klaar blyken.

Wie de eerfte op Amboina zig quam n. derzetten; En waar.

De Eerfte, die Amboina, volgens 't eerfte Hooft-ftuk van Ridjali's verhaal, bevolkte, was Pati Selan Binaur. Hy quam van zyn Dorp, dat ontrent de bogt van Tanoeno lag, en naderhand tot een Moeras geworden is, zo my Haffan Soleiman verhaalt heeft: want dat vind men by Ridjali niet. De plaats, daar hy eerft aanquam, was daar nu Hitoe Lama op de Kuff van Hitoe legt, alwaar hy zig op zeker bekend gebergte, Paunoessa, nederzette. Wanneer dit gebeurt zy, verhaalt hy niet; maar uyt het vervolg zullen wy aanftonds meer licht wegens dezen tyd krygen. Niet lang daar na gefchiede het (zo Ridjali in zyn 2de. verhaal zegt) dat de Koning van Toeban, op Java, met zommige van zyne bloedverwanten, by het ftygen op den thron, niet in al te groote vriendschap levende, zekere tak der zelve, twee broeders, en een zufter, zich van hem affcheydde. Zy waren *Kijay Toeli*, en *Kijay Daoed*, en de zufter, *Njay Maas*, genaamt. Deze vertrokken met een Vaartuyg van Java, en quamen op het Land van Hitoe aan, en wierpen 't Anker in een bogt Hoefekää genaamt. d'Oudfte broeder ftapte daar te land, maar vond nog menfchen, nog dorp, tot dat hy eyndelyk, een hond gewaar werdende, befloot, dat 'er ook menfchen moesten zyn. Hy ving dan dien hond, deed hem een bondelken om den hals, met 't een of 't ander, dat hy geplant had, en liet hem toen weder loopen. De hond, weer by zyn meester gekomen zynde, en die befpeurende, dat hy dit bondelken om den hals had, zag wat daar in was, en ftelde uyt het zien van die vrugt vast, dat 'er vreemdelingen aan 't ftrand gekomen waren, gelyk hy dit ook tegen zyn dorps-volk zeyde. Dierhalven nam hy die vrugt 'er uyt, deed 'er weer andere vrugten van zyn land in, en zond den hond weer na 't ftrand toe, 't welk van deze Toebanders, of vreemdelingen, gezien zynde, zeyden zy tegen malkanderen, laat ons gaan zien, waar dat dit dorp is, en waar die menfchen zyn, die den hond dit mede gegeven hebben. Na dat zy halver weg gekomen waren, zagen zy een man, dien zy by zig riepen, en die hen de weg na het dorp wees, in 't welke gekomen zynde, vernamen zy, dat hier alles te

Wie de tweede; En waar.

Ock by wat geval.

koop, en zeer wel te leven was, gelyk zy dan vandyd tot tyd ook in vriendschap met Pati Selan Binaur, en zyn volk, verkeerden.

Haffan Soeleyman, een Moors Prieft^{Haffan Soeleymans verhaal van dit geval.}er, naderhand Orang Kaja van Hila, met de naam van Orang Kaja Boelan, een zeer gaeuw en verftandig man, heeft my dit wat klaarder verhaalt, en daar by gevoegt, dat het hoofd van dit Javaanfch vaartuyg *Pati Carwa* genaamt was, en dat hy allereerft op Hoetoemoeri aanquam, alwaar een van de zynen te land trad, die aldaar de eerfte Koning van Hoetoemoeri wierd. Dat hy, van daar met zyn vaartuyg vertrokken zynde, ook op Pafir Poeteh aangierde, en daar mede een van zyn geflagt liet, die daar de eerfte Orang Kaja wierd, van welke de jegenwoordige Orang Kaja Lilobesi een echte Nazaat is. Van daar vertrok hy verder na de Kuff van Hitoe, en had, ontrent Hila gekomen zynde, 't geval met dien hond, welken hy eenigen Ajuyn om den hals bond, waar mede hy in de Negry quam, daar men hem dien Ajuyn, merkende daar uyt, dat 'er vreemdelingen op 't ftrand gekomen waren, afnam, en eenige pieffang etc. aan den hals bond, dat eenige maalen, tot dat zy eyndelyk by malkanderen quamen, gebeurde.

Naderhand heeft my de Koning van Hitoe Lama, *Kila Keli*, een zeer verftandig en ervaren man in de Moorfche fchriften, en een rechte nazaat van dezen Hitoe Lama *Pati Carwa*, noch netter omftandigheden van dit geval, die ik by geen der twee eerfte vind, en derhalven hier by voegen moet, verhaalt.

Hy zeyde dan, dat de Koning van Toeban zes zoonen, en eene dogter, *Njay Mas*, had, en dat de jongfte zoon van die Vorft, *Pattoeri* genaamd, pas thien a twaalf jaaren oud, zyn vader op zekeren tyd water, om de handen te wafchen, zullende geven, het ongeluk had, van de Gindi, of steene water-fles, te breeken, waar over zyn vader zeer verftoord geworden was, 't geen hy zyn minne-moeder, *Besi Manocro*, ging klaagen.

Hy vertrok daar op al pruylende van 't gebergte af na beneden, en na het ftrand toe, teekenende nog op dien zelven nacht een jonk, met alles, wat 'er tot zo een vaartuyg behoorde, op een zand-plaat, daar ontrent gelegen, af. Daar op bad hy den Hemel (alzo de Javaanen toen nog Heydenen waren, en God nog niet kenden) dat die hem, zo hy van vaders en moeders zyde van geen Koninklyk geflagt was, geven wilde noit van die zand-plaat af te komen, dog zo hy daar waarlyk van gefproten was, dat die hem dan zulk een fchip, met al zyn toebehooren, als

als hy daar op geteekent had, verleen, en uyt de baaren wilde doen te voorfchyn komen, dat op zyn gebed ook net volgens zyne teekening gechiede.

Ontrent dezen tyd zocht zyn oudste broeder, *Pati Carwa*, en zyne zuster, *Njay Mäs*, hem over al, die hem eyndelyk daar ontrent vonden, verfoekende, dat hy weer met hen te rug zou gaan. Hy zeyde, wegens zyn vaders toorn, dat niet te durven doen. Hunfmeeken hielp niet, en hy wilde aanstonds van daar vertrekken, waar op zy beyden ondernaamen met hem de reyzc mede aan te gaan. Sy quamen eerst ontrent het Eyland Manipa by een klein Eylandje, na hun land nu Poelo Toeban genaamt, dat, zeer dicht aan land gelegen zynde, eenige van hen uytlokte om aan de wal te gaan; dog de zelve, wat te lang vertoevende, zyn daar gebleven, en een van hen is naderhand de eerste Orang Kaja van het dorp Toeban op Manipa geworden.

Ondertuffchen verzeylden de andere met *Pati Carwa* van daar, en gierden op Negri Lima op de kulf van Hitoe, aan, daar weder volk te land ging, na't welk zy 5 a 6 mylen gewagt hebbende; en ook deze niet te voorfchyn komende, zo lieten zy die daar; en vertrokken al verder op, en vernamen naderhand, dat twee van hen, *Toekang*, en *Sopaliö* genaamd, daar Orang Tocha Tocha, dat is oudsten, of Medebestierders, van het dorp Latea geworden waren. Naderhand quam *Pati Carwa* op Hoctoemoeri, alwaar weer eenig volk om bouw-stoffen aan land ging, die mede daar bleven, van welke naderhand een *Pati Toenawa* de eerste Koning van Hoctoemoeri geworden is. Van daar gierde hy tuffchen Pafir-Poeteh en 't dorp Soeli aan, daar ook eenig volk te land ftapte, die daar ook bleven, en van welke de eene, een van Orang Kaja Lilobefis voorouders, Hoofd van Pafir Poeteh, en de andere Hoofd van Soeli wierd. Van daar ftaken zy na de over-wal, en quamen op Hatoefoewa aan, daar zy met eenig volk aan land gingen, een van welke de eerste Orang Kaja van Hatoefoewa geworden, en welkers naam *Tama-Ela-Peloe* geweest is, gelyk de zelve nu nog by den Orang Kaja van dat dorp gevoerd word. Buyten dezen bleef 'er ook een, *Tabalele* genaamt, die Orang Tocha, of Kapala Soa (dat is, Hoofd van een buurt, of gehugt) wierd; makende eerst hare negry op Hatoefoewa op den hoek, Metaoeloe-Hoelan, dat is, de deure der Maan, alwaar die Orang Kaja zyn eygen wasch-plaats voor hem, en zyn vrouw, zeer heerlyk met bloemenenz. na de gedaante der Maan, uytgehouden had.

Hier van daan ftaken zy weer over na de Kulf van Hitoe, quamen op Hitoe Lama aan, en vonden daar een hond op strand, welken zy een bondelken met Ajuyn, zout; peper, en eenige andere Javaanfche Koopmanschappen, om den hals bonden, om dit hun gefchenk aan den Landheer; die zy vast ftelden daar te zyn, te brengen. De Landheer, dit gezien hebbende, nam 'er die fnylteryen af, en hong dezen hond weer eenige vrugten, als Langas, Djamböe, Soekom, enz. tot een rift aan een geregen, om den hals, waar mede de hond zo ras niet aan strand gekomen was, of *Inang Pengaso Besi*, dat is, de voernoemde Minne-moeder, zag dat, en bragt ze by *Pattoeri*, en by *Pati Carwa*. Ook bragten zy aarde van land, en woegen die tegen hunnen ballast, die niet anders dan swart zand was, alzo die jonk maar uyt die plaats op die voornoemde zandplaat zo verzezen, en 'er geen andere ballast van *Pattoeri* geteekent was, bevindende het eene zo swaar als 't andere, waar op zy goed vonden dien ballast aan land te brengen, en ook zelf daar aan land te gaan. Zy maakten daar ten eerften eenige licht opgeftagene hutjes, geduurende welk werk de Landheer zelf, *Tomoe wolon* genaamt, by hen quam, handelende met malkanderen eerst door wyzen, en gebeerden, alzo zy malkanderen niet verftaan konden.

Ontrent dezen zelve tyd quam ook hier op Hitoe Lama, *Bakar*, een van de zoonen van den Koning van Batsjan, met nog een broeder, door storm tot voor Liflibatta verdreven, alwaar de eene; eerst aan land getreden zynde, *Pati* van Liflibatta wierd; dog *Bakar* anders *Nama Soefoe* (of Borft-Naam) *Noeffa tapi*, een titel van ymand tot eenige weerdigheid verheven, of wel een verzamelaar van de vergaderingbetekenende, wierd naderhand ook in dat Ampt gebruykt. Deze *Bakar* nu was voor af met een Coracora van Liflibatta vertrokken, en quam toen op Hitoe Lama als een vreemdeling aan, om daar als Hoofd van de zynen te handelen. Wanneer daar ook *Gorammers* met een vaartuyg, ontrent Hatoe-Noekoe, by 't Rievierken Way-Olon quamen (daar nu de vifch-fuyken van het Opperhoofd van Hitoe gemeenelyk gezet worden) van waer *Bakar* hen roepen ging, ter gelegenheid dat hy met een zet-net uyt was om te vifchen. Zy fpraken mede door wyzen tegen malkanderen, gevende hy aan de *Gorammers* eenige Leman-Vifch, en een Haey voor hun Hoofd, en verzogt hen mede met hem te gaan. Ook bood *Bakar* aan dit Gorams Hoofd zyn dogter aan, met welke hy trouwde.

Hier moeten wy wat halte houden, om de eene gefchiedenis met de andere niet te vermengen; weshalven wy nu Ridjali's verhaal weder vervolgen.

De derde, die zich in Amboina nederzette; en waar.

De derde, zegt hy, die in Amboina verscheen, was een Prins van Gilolo, alwaar men twee broeders had, eene van een Gilolose, de andere van een Javaanse moeder, die beide na de Kroon stonden, en daar ook recht toe hadden, dog die van de Gilolose moeder wierd Koning, terwyl de andere om vermaak was na Batsjan vertrokken, en liet ondertuffchen zyn broeders dorp verwoesten, latende hem naderhand weten, dat men hem tot Koning verheeven, en zyn dorp verwoest had. Hy, die wel zag, hoe de faaken op Gilolo met zyn broeder nu verder zouden gaan, wilde niet weer derwaards keeren, maar begaf zig met zyne vaartuygen verder op Zee, wierd verstroit door een storm, en quam eerst de eene op Boero, de andere daar na op Ceram, en andere op Amboina, aan te landen. Een van zyn volk, *Kijay Pati*, of *Oelima Sitariana* genaamt, ging op Lifibatta te land, en wierd daar eerste Orang Kaja. Van daar na de hoek van Siel afgefakt, en een van zyn volk, *Sallat* genaamd, op Waj Poeteh aan land gegaan zynde, wierd ook de eerste Orang Kaja van dat dorp. Van daar stak die Prins na de kuff van Hitoe over, trad in zekere bogt te land, en verkoos zig daar een ftrek tot het maken van een dorp. In 't verhaal van de Ternataansche zaaken komt ons voor, dat dit verkrygen van de Gilolose Kroon in der minne tuffchen deze broeders toeging; dog dit verhaal fchynt nog wel zo waarfchynelyk. Wy zien hier uyt nog den naam van dezen Prins, nog den tyd, ontrent welke hy herwaards vertrokken is, dog de voornoemde *Haffan Soeleyman* heeft my daar ontrent deze nadere opening gegeven; hoewel zy naderhand ook uit Ridjalis werk blykt.

De Prins, die van Gilolo vertrok, was *Perdana Djamiloe* genaamd, en de tyd van zyn vertrek was ontrent Ao. 1465. De Koning van Gilolo, hun vader, had vier zoonen, van welke de oudste met zyne twee jonger broeders eens na Batsjan voer, om zich daar wat te vermaken; dog als hy nu tot zyn leetwezen hoorde, dat hun jongste broeder by zyn afwezen tot Koning verheven, en hy dus voorbygegaan was, zo wierd hy daar over zo moejelyk, en befchaamd, dat hy aanstonds de Stevens t' Zeewaard zettede, met een vast voornemen, om een nieuw Ryk voor zig te gaan op zoeken.

Hy quam eerst op Ceram, gierde by Batoe Caloway, of wel op die Negry, ontrent Nuniali (dat beyde maar een en

de zelve hoek heeft) aan, alwaar een van zyne broeders te land trad, en de eerste Pati van Lifibatta wierd. Van daar vertrekkende, en ontrent het dorp Waypoeteh gekomen zynde, liep zyn andere broeder met zynen fchat door, die daar naderhand de eerste Orang Kaja van dat dorp wierd. Toen stak hy na Hitoes Kuff over, quam op Hitoe Lama aan, en vond daar het volk van *Pati Carwa*.

Ondertuffchen rees 'er eenig gefchiltuffchen het volk van *Pati Selan Binaur*, en dat van *Pati Carwa*, dat zo hoog liep, dat zy malkanderen den oorlog wilden aandoen. Zy verzogten beyden *Djamiloe* om hulp, die hy hen beyde ook toezeyde, stellende een vaste tyd by nagt, op welke de Javaanen *Pati Selan Binaur's* vesting zouden aantasten; ook had hy met *Pati Selan* besproken, op wat tyd, en op wat teeken van hem, hy de poort des nagts voor hem openen zou.

Het had alles volgens deze af-fpraak zyn voortgang, en *Djamiloe* quam met *Pati Carwa's* volk dus zeer gemakkeelyk in de Vesting van *Pati Selan Binaur*, die hier over ten uyerften verbaast stond; Dog *Djamiloe* zeyde hem, dat hy maar eeten en drank voor hen klaar maken, en alles zich wel fchikken zou, gelyk ook gefchiede, alzo hy ten eerste de vrede tuffchen hen maakte.

De vierde perzoon, (zo *Ridjali* ons zegt) die zig op Amboina nederzette, was de *Pati* van *Goram*, by hem maar *Kijay Pati* genaamd. Hy quam eerst wat voor by 't dorp *Kajjetto*, op de Kuff van Hitoe aan, ter plaatze, daar de vifch-fuyken van 't Opperhoofd nu ftaan, alwaar hy zig met de zynen nederfloog by den hoek *Noekoehali*, daar hy zich in 't eerst ftill hield.

Kort daar aan quam daar een Parahoe van die van Gilolo viffchen, die, een van die Gorammers gewaar geworden zynde, hem vragde van waar hy was, en waar hy woonde, waar op de Gorammer antwoorde, dat hy niet verre van daar by zekere Rievier zig onthield; van welk bericht die viffcher aan *Perdana Djamiloe* kennis gaf, die daar zelf na toeging, en aan dit Hoofd der Gorammers vragde, waar hy van daan quam. Hy gaf tot antwoord, ik ben van *Goram* gekomen, om hier een woonplaats te zoeken. Waar op *Djamiloe* hem niet alleen verzogt, by hen te komen woenen, maar bood hem ook zyn dochter ten huwelyk aan. De Gorammer, niet al te haastig hier in, zeyde, dat hy die zaak eerst overwegen, en hem eerlang daar op antwoorden zou.

Ondertuffchen bragt hem *Djamiloe* in zyn dorp, daar hy alles in zeer nette order,

der, en zo fraey in *Djamiloë's* wooning (een Paleys by *Ridjali* genaamd) gefchikt, en zulken fraeje throon voor hem vond, dat hy geen fwarigheyd maakte, om zyn dogter, die de vloer daar voor dien throon veegde, tot zyn vrouw te nemen, gelyk ook zyn huwelyk met haar ten eerften voltrokken wierd.

Haffan Soeleyman noemt dezen Pati van Goram, *Mata Lian*, en zegt verder, dat *Djamiloë* zelf ontrent de plaats, daar hy dezen Pati neergezet had, eens komende viffchen, en daar Gorammers vindende, hen vraagde, waar hun Hoofd was, dat zy noemden, gelyk zy hem ook daarby bragten. Hy vond dezen Pati van Goram zo wel in zyn gedrug, dat hy hem verzogt, by zig op Hitoe Lama te komen woonen, en van de plaats, daar hy zig nu onthield, derwaards te verhuizen. De Gorammer had hier in op dit eerfte verzoek geen zin; dog toen *Djamiloë* hem zyn dogter aanbod, nam hy dat aan, gelyk hy daar op na Hitoe Lama om zyn Bruyd vertrok. Zy wierd hem ver-toont, te weten; een kostelyke opgeschikte flavin; terwyl *Djamiloë's* dochter de vloer veegde. Dit deed *Djamiloë* (die gemeenelyk de by-naam van *Bidjafana*, in 't Maleyts de voorzigtige, voerde) om den Gorammer, als aan zyn flavin getrouwt zynde, nevens al zyn volk; tot zyn flaven te maken; en hen allen dus listig te betrekken. De Gorammer, die mede niet gek was, en welkers oog ondertuffchen op de dogter van *Djamiloë* viel, die hy veegen zag, at een Pinang, biddende den Hemel en de Aarde, dat ze, by 't werpen van zyn Sapà (dat het overblyvend Kacuwfel van een Pinang-vrugt is, dat men wegwerpt) hem zyn Bruyd wilden aanwyzen. Hy wierp daar op zyn Sapà weg, en zy trof zeer gevallig *Djamiloë's* dogter; die hem ook tot een Bruyd wierd.

Ook verhaalde *Haffan* tot slot van 't gene de Javaanen betrof, dat tien jaaren na *Pati Carwa's* vertrek van Toeban, een van zyn broeders mede herwaards quam, om hem te bezoeken, en daar metter tyd zo veel aansien kreeg, dat men, over het opperbewind spreekende, goedvond een groote hooge plank, of pilaaar, te doen brengen, hem daar boven op te zetten; en tot Radja, of Koning, te verheffen; dog alzo hy, op zekere tyd een Pinang cetende, zyn Sapà zo onvoorzigtig na beneden wierp, dat zy een van de vier Hoofden des Lands raakte, wierd dat zo qualyk opgenomen, dat hy aanstonds weer afgezet wierd, de Hoofden goedvindende de Regeering des Lands voortaan onder hun vieren te houden; en met gelyke magt het Land te be-

stieren; hoewel deze broeder van *Pati Carwa* nogtans *Radja* in de Soa van zyn broeder, gemaakt wierd.

Dit alles nu, dat *Haffan* my van *Djamiloë's* dogter verhaalde, gaf my de voornoemde Koning van Hitoe, *Kila Keli* genaamd, van de dogter van den voornoemden Prins *Bakar*, zoon van den Koning van Batsjan, op, daar verder byvoegende, ter plaatze, daar wy zyn verhaal toen gelaten hebben; dat *Bakar* (eer hy met zyn dogter trouwde) hem een van zyne *Anae-Más*, of flaven-dogters ten huwelyk aanbod, terwyl zyn dogter de vloer veegde; waar op hy een van zyn eygen Pinangs nam, willende de Pinang, hem van *Bakars* volk aangeboden, niet proeven, dien hy opat, werpende de Sapà, na dat hy God gebeden had, om hem zyn Bruyd aan te wyzen, weg, die *Bakars* dogter raakte, en met welke hy op zyn nader verzoek aan *Bakar* trouwde.

Naderhand quamen daar ook andere volkeren van Noean Samaoeloe, by de pas van Tanoeno gelegen, die by *Walmata*, wat meer na *Mamala* toe, aangierden, en zig daarop den berg nederfloegen.

Zy maakten, niet lang 'er na, ook kennis met de vorige lieden; en besloten zamen een van deze Hoofden tot Koning te verheffen, waar op zy *Pattoeri* Koning over dat gansche Land maakten; en *Pati Carwa* tot een der oudste Mantri's, met de Titel van *Tanibitoe Mefsen*, voegende by dezen eersten nog drie andere Ryx-Raaden, van welke die van *Ceram*, of van Noean Samaoeloe, met de Titel van *Toetoe Hatoe*, de 2de *Bakar*, met de Titel van *Noeffa-Tapi*, de 3de en de Gorammer, of *Ali Ali Lian*, de 4de Ryks-Raad; met de Titel van *Pati Toeha* (die daar na door een van zyn Na-zaaten, die *Radja Hitoe* was, in die van *Pati Toeban* veranderd wierd) vereerd wierden, gelyk dit alles ook toen van hen bezworen is. En is deze *Pattoeri* naderhand met een dogter van zyn broeder, uyt welk huwelyk naderhand de Koningen van Hitoe gefproten zyn, getrouwt.

Men ziet dan uyt dit verscheyden verhaal, dat hier in Amboina vier Perzoonen, de eerste een Cerammer, de tweede een Javaan of Toebans Prins, de derde een Prins van Gilolo, en de vierde een Goramsse Graaf, sig nedergezet, en zo *Ridjali* verder zegt, zig met den anderen verbonden, maar een dorp zamen uitgemakt, en dat in vier Campons, of buurten, verdeelt hebben, met onderling versprek, dat zy, als de vier Opperste Hoofden, dit Land bestieren zouden.

Naamen,
die zy
nader-
hand
voerden.

Pati Selan Binaur, die ook wel *Zemân Djadi* genaamd wierd, kreeg nu den Titel van *Totohatoe*. Aan *Pati Cawa*, ook wel *Perdana Moelay* genaamd, wierd voortaan de Titel van *Tanihitoe* meffen gegeven. *Perdana Djamiloe* kreeg de Titel van *Noeffâtapi*, en de *Goramfen Kijaypati* wierd voortaan (om een reyze door hem na *Toeban* gedaan) *Pati Toeban* genaamd.

Verhaal
van de
zaaken
onder
Amboi-
na, vol-
gens *Rid-
jali's* aan-
teeke-
ning,
voorge-
vallen.

Zedert dezen tyd hebben die vier grote Mannen, en hunne nazaaten, alzo 'er uyt ider Stam-huys geduurig weer een by gekoren wierd, dit land van *Hitoe*, zynde toen nog maar alleen bevolkt, en naderhand ook geheel *Amboina*, met alle de Eyclanden, die daar metter tyd by quamen, oppermagtig beftiert.

Van de zaaken, onder hunne Regeering gebeurt, heeft ons *Ridjali* wel veele gevallen, maar zeer verward, verhaald. In zyn 5. *Alkitfa* of Verhaal, zegt hy, dat 'er van een van die vier Hoofd-Stammen drie andere takken quamen, die zig in drie andere Buurten neder zetten, en dus metter tyd zeven Buurten op dit land uitmaakten.

Hy zegt in zyn 6. *Alkitfa*, dat deze vier Grooten het land naderhand in 30. *Galerans*, of onderbestieters, verdeelden, over welke weer zeven *Ponggawa's* of Landheeren, 't gezag hadden, die nogtans alle van die vier zodanig afhingen, dat alle gewigtige Lands-zaaken eerst door die vier besloten, dan in handen van die drie andere takken, gegeven wierden, die daar af weer kennis aan de 7. *Ponggawa's*, en die dan eyndelyk aan de 30. *Galerans* gaven, in hoedanigen forme deze Regeering tot verre in de tyden der *Hollanders* gebleeven is.

In zyn 7. Verhaal meld hy zekeren slag te water tusschen de twee eerste Hoofden, *Zemandjadi*, en *Perdana Moelay* voorgevallen, en hoe de eerste van *Silan Binaur* een vloot ontboden, dog zeer weynig daar mede uytgeregt heeft, alzo de dappere *Perdana Moelay* zyne vloot verstroyde, en hem, schoon hy die weder herzamelde, op de vlugt dreef, van waar *Hitoe's* strand zedert *Lea Silan* genaamt is.

Eyndelyk ging *Perdana Djamiloe* by *Perdana Moelay*, vraagde hem na de reden van hun geschil, en hoorde, dat het daar over toequam, wie van beyden het oppergezag hebben zou. Hy, die om zyn wysheid de voorzigtige genaamd was, zey tegen *Perdana Moelay*; dat komt zonder eenig tegen spreken u toe: want schoon hy hier eer, dangy, gekomen is, zo woonde hy egter maar in 't woeste bosch, daar gy het eerste dorp hebt beginnen hier te maken; gevraagd zynde van *Perdana Moelay*, of hy

hem helpen wilde, antwoordde ja, en ook van *Zemandjadi* om hulp verzogt, zeyde 't hem ook toe; en bevreedigde hen op een listige wyze, gelyk wy reeds verhaalt hebben, makende dat de oppermagt weer by hun viereven even gelyk bleef.

In zyn 8. *Alkitfa* toont hy, hoe *Pati Poeteh*, of *Pati Toeban* (ontrent A. 1510) na *Java* gevaaren is, om 't Moorfsch geloof van daar te brengen, op welken tyd de *Koning van Ternate*, *Zainalabdyn*, daar mede om die zelve reden geweest was, met welken hy een verbond maakte; gelyk hy hem ook (dat wy 'er byvoegen) tot het thiende lid van zyne *Ryxraaden* aannam; doch dat *Zainalabdyn*, by zyne te rug-komst in een gevecht ontrent *Bima* gestorven zynde, naderhand zyn opvolger uyt dit verbond van vrientſchap met *Pati Toeban* op *Java* gemaakt, een valschen eysch op die van *Hitoe*, als waren zy daar door zyn onderdaanen gemaakt, en *Kaitsjili Tarroewese* na *Hitoe* gezonden heeft, om op dit zyn Recht te staan; hoewel wy over al klaar bevinden, dat die van de *Kust Hitoe* dit altyd geloochent en verworpen hebben.

Alkitfa 9. zegt hy, hoe *Perdana Djamiloe* een *Gefant* na *Japata* aan dien *Pangirang* of *Prins* gezonden, een verbond met hem gemaakt, en van den zelvenden Titel van *Patinggi*, (*Hoogen Graaf*) verkregen heeft. Deze vrientſchap, met over en weer gezanten te zenden, duurde zo lang deze *Pangirang Njaykawang* leefde, na wiens dood die ophield, alzo de volgende *Pangirang* zo opregt niet was, als de overleden.

Alkitfa 10. vertelt hy, hoe de vier *Perdana's* op zekere tyd, of het goed wezen zou een *Koning* te kiezen, spreekende, de gedagten hier ontrent voor en tegen waren. Eyndelyk nogtans vond men goed 'er een aan te stellen uit hunne bloedverwanten, en hem den Titel van *Latoe Sitania*, (*Koning des Vragers*) te geven, waar toe zy den *Richter*, *Abobakar Nafedeki*, verkoren; dog deze *Koning* stond onder de vier *Perdana's*.

Alkitfa 11. Verhaalt hy een nieuwe verdeling, die de *Perdana's* aldus onder 't volk maakten, dat ider *Perdana* een *Ponggawa*, en ider *Ponggawa* vier *Galarans* onder zig had, ook toont hy, hoe de *Koning van Hitoe*, buyten kennis der vier *Perdana's*, met een *Cora Cora* uyt speelen vaaren, en na het strand *Hominoa* vertrokken was, zonder dat men wift, wie die plaats toequam, dan alleen, dat men van de zelve smadelyk hoorde spreken. Dat hy ook naderhand 't volk van een ander dorp om hulp verzogt hebbende, dit dorp bestryden ging, zonder

zonder 't zelve te kunnen veroveren.

De vier Perdana's, dit eyndelyk gehoord hebbende, zonden 'er Perdana *Djamiloë* op af, die 't door een befweermiddel veroverde, de roem houdende, dat niemand op de Kust van Hitoe hem in dapperheyd gelyk was.

Dit nu is wel het voornaamste; dat ons *Ridjali* van deze vier Opper-heeren, en hunne Regeering tot de tyden der Portugeesen toe verhaalt.

Wat 'er nu van den beginne af, zo van de komst der Ternataanen, als der Portugeesen in Amboina, geschied zy, verhaald ons deze *Ridjali* mede zeer verward; en zonder eenige aanwyzing van den netten tyd. Wy zullen vooraf sien, wat hy daar van zegt; en daar na wat de Portugeesen; en de onze daar van opgeven, die vry netter daar over schryven, en aanwyzen wanneer deze zaaken voorgevallen zyn.

Ridjali dan zegt in zyn 12. Alkitfa, dat zekere *Paraboe*, of *Canoa*, die na Noessa Telo uyt visschen geweest was, aan *Perdana Djamiloë* de tyding bragt, dat zy daar een vaartuygje met menschen van zulken wonderlyken gedaante gevonden hadden, dat zy verklaarden diergelyke noit meer gezien te hebben. Zy waren, na hun zeggen, blank van lighaam, hadden katten-oogen, en zeyden ook tegen hen gesproken, dog 'er geen antwoord van bekomen te hebben, aangezien zy hun taal niet konden verstaan.

Djamiloë belastte hen die menschen by hem te brengen, gelyk zy deden. Hy vraagde hen na de naam van hun Land, dat zy zeyden Portugal te zyn; en dat zy, hier gekomen zynde om te handelen, verdwaalt waren, niet wetende wat koers zy houden moesten; en hier door op de overwal vervallen waaren, dat hun schip nog in Zee ontrent het Duyven-Eyland was. Dat zy, 't zelve daar latende, in een Tsjampan, of Kleen Plat vaartuyg, gegaan waren, om zo weer na Portugal te keeren; en dat hun Stierman niet wist, dat zy hier na toe voeren, hoewel het (zeyden zy tegen *Djamiloë*) mogelyk tot ons beste is, dat wy hier zyn. Daar op gaf hen *Djamiloë* verlos, en gelegenheyd om een huys te bouwen, om daar te wonen, of 'er voor eerst te kunnen blyven, terwyl cenige van hen na hunne Overigheden gingen, om berigt van hun wedervaaren te geven.

Met het wester-zaifoen zonden die een schip na Amboina, in 't eynde des jaars, op een tyd, dat de Stad op de Kust van Hitoe zeer vermakelyk, en dat nu 't land van Amboina ook zeer beroemt wierd.

In deze tyd wierd *Perdana Djamiloë*

gemeenlyk de Capitein van Hitoe genaamt, en hymaakte eenverbond met hen, kreeg van hen goude wissel-kleederen; dat zy jaarlyks zo vervolgden; also de naam van desen Capitein van Hitoe zeer vermaard was; zelf tot in Portugal; weshalven die Koning hem ook de Titels van Capitein van Hitoe, en van Don *Djamiloë* gaf.

Dit duurde zo eenigen tyd, tot einde-delyk, de Portugeesen zig vol en dronken zuypende, zich niet ontzagen die van de Kust van Hitoe op hun markt in 't openbaar van hunne goederen te berooven, en hen op een oneerlyke wyze zo veel moeite aan te doen, dat zy den Richter, en 't Hoofd van den Godsdienst, kennis daar af gaven, welke laatste zey; dat zy zeer qualyk gedaan, en den dood verdient hadden; dog de vier Perdana's oordeelden, dat schoon de Hakim (of Richter) en de Opper-Priester, billyk gevonnist hadden, men het deze maal behoorde te vergeven, vermits het niet betamelyk was, hen eerst wel, en kort 'er aan qualyk te handelen; dat 't hen een quade naam by de vreemde volkeren zou kunnen geven, indien men deze lieden zo ten eersten weder na de overzyde des lands verhuizen deed, daar zy nog woonplaats, nog volk van eenigen Godsdienst, vinden zouden.

Dit goed besluyt der vier Perdana's bragt de Portugeesen tot geen inkeer; maar zy spatte den even zeer uyt, zo dat de Hitoeesen eyndelyk genoodsaakt waren hen in een van de dorpen, daar zy sich onthielden, te bestryden, met sulken geluk, dat zy de overwinning verkregen, waar ontrent twee dappere mannen, *Lekalaba Besi*, en *Toeban Besi*, veel toegebracht hadden, tot zo verre, dat de laatste daar voor 't geloove het leven liet.

Te dier tyd nu vertrok *Perdana Djamiloë* na Java, en quam by den Pangirang van Japara, die hem 7. oorlogsfusten bestelde, om hem weer na huys te geleyden; dog *Djamiloë*, tusschen Java en Bali gekomen zynde, quam te sterven. Die met hem vertrokken waren quamen ondertusschen ontrent het Land van Amboina; dog zy vervielen, door tegen-wind, en tegen-stroom, op de Kust van Ceram, alwaar zy hoorden; dat 'er een schip in Banda was.

Men zond dan een van de Oorlogsfusten met het Lyk van *Djamiloë* voor af, en terwyl een van die Fusten by den hock van Ceram bleef wagten, zo gingen zy op 6. kleene Tsjampans na Banda, en liepen dit Portugees schip af, doodende alle, die 'er op waren. Na dit dapper stuk verrigt te hebben, keerden zy weer na hun Oorlogsfust, die

nog by Ceram lag, en zeylden zamen na Amboina; dog zo ftill niet, of de Portugeefen kregen de fnuf, van 't gene in Banda door hen verricht was, in de neus, zy zonden diehulven een vloot tegen hen uyt, om hen onderwegen aan te taften.

De Zeevoogd der Hitoeëfche Vloot, ziende, dat de Portugeefen hem te fierk waren, liet maar twee Jonken den ftryd met den vyand vervolgen, en liep met de reft na 't ftrand van Hitoe, in gefelfchap van die *Djamiloc's* Lyk voerden. Men bragt het zelve te land, men hield het, volgens de Moorfche wyze, honderd dagen ftaan, en begroef het toen na 's mans rang zeer ftatelyk.

Dit verricht hebbende, verfamelde men de Vloot, van Japara gekomen, weer by een, en men ging een dorp der ongelooovigen, Hative genaamt, beftryden.

Te dier tyd wierp fig een voorvegter, *Tabalele* genaamd, als een Tyger midden onder de vyanden, zo dat men hem van wegen de menigte, die hem omringde, niet zien kon; dog hy ftreed zo gelukkig, dat hy het dorp veroverde, en Zeeghaftig te rug keerde, banketterende daar na niet weynig met de zynen, die hem den Tytel van den Held *Toeban Befi*, en zyn kris die van Loekoe Loeli, dat is, been-breker, gaven, alzo *Toeban Befi* toen al overleden was.

In zyn 13. Alkitfa verhaalt hy ons de zaaken, tot den Oorlog van *Don Duarte* behoorende, aanwyzende, hoe hy met zyn Vloot, en veel overften, uyt Portugal gekomen, en daar ontrent geland zynde, de bloed-vlag wacjen liet, en de Oorlogs-trompet belafte te fteken, gelyk ook de Mooren van hunne zyde deden; in welk gevecht tuffchen de Mooren en Portugeefen de Prediker, *Maulana*, benevens *Tahalele*, en *Aboebakar Nafediki*, voor 't geloove ftierven; ook berftede de fnaphaan van *Totohatoe*, of *Zemandjadi*, in twee ftukken, en daar mede raakte die kryg ten eynde; dog eenige tyd daar na hervatteden de Portugeefen den ftryd, dien zy, verfehede vaandels verlooren liebbende, voor een tyd weer ftaakten, en daar na uyt wraak over hun verlorene Vaandels onder *Don Duarte* weder begonnen.

Hier droeg fig een andere *Toeban Befi* als een Held, die fig met een zonderling geluk onder den vyand wierp, alles ter neder kapte, en van niemand gewond, fchoon hy meenigmaal getroffen wierd. Hy verweerde fig cyndelyk met de ftukken van zyn fnaphaan, zo lang tot dat hy eyndelyk, door 't kneufen van zyn gebeente, doodelyk gequettft wierd, 't geen oor-

zaak was, dat de Legers van een fcheyden, en ider fig na zyne Vloot begaf, waar door de Hitoeëlen ook gelegentheyd kregen, om het Lyk van dezen Held de laafte eere aan te doen.

In zyn 14. Alkitfa zegt hy, dat feker fchip den Koning van Ternate (dien hy niet noemt) na Amboina bragt, alwaar hy op Loehoe te land ftapte, en dat dit die van Hitoe, en de verdere Amboinefen, geboodfchapt zynde, de vier *Perdana's* daar op vrede met de Portugeefen maakten. Men zond daar op eenen *Mulalat* met een liftige ftreek na dien Vorft, en liet hem den Portugeefchen Landvoogd afvraagen, waarom hy niet by hem quam, aangesien hy nu met die van Hitoe bevreedigt was.

Men had ook 40. Criffen in een Ceramsche doos verborgen, en op die Criffen eenige ruygte, en daar over weer eenige Siripinang, bloemen, en reukwerken, gelegd, gelyk ook 40 mannen die doos, en fpyfe voor den Koning, bragten, die, dezelve geopend hebbende, de Criffen met zulken verwondering zag, dat hy niet fpreken kon. Eyndelyk weer op die doos ziende, belafte hy die 40. mannen met die doos weder na de vier *Perdana's* te gaan, hen uyt zyn naam te groeten, en daar by te zeggen, dat hy hen diergelyke gefchenken van liefde en opregtheyt niet doen kon; dat hy dit met genegenheyd aannam, alzo zy broeders van den beginne des werlds af tot des zelfs eynde waren, en hy dat als een teeken ter bevestiging van hun geloove en belydenis aanzag. Deze mannen keerden dan met die doos wederom, en bragten des Konings groete aan de 4. *Perdana's*, die zyn Majesteit weer deden groeten, waar op dan die Vorft vertrok en t'zeylging.

Na dezen tyd raakten de Hitoeëfen met de Portugeefen al weder, en zo het de naam had, om 't ware geloof, in oorlog.

In de 15. Alkitfa verhaalt hy, hoe, na dezen oorlog met *Don Duarte*, een Portugees Capitein, *Sandjoera* op Hitoe quam, een dapper man, die op des zelfs ftrand een vefting maakte, en niet ophield de Portugeefen te beftryden; weshalven zy zig na den Heuvel, *Oeloe Koelol*, begaven, om hen daar te verduuren; dog aangesien de Portugeefen dien veroverden, zo trokken zy van daar weer na den Heuvel van *Mamala*, dien zy ook verloren, waar door alle de andere dorpen genoodzaakt waaren zig aan de Portugeefen over te geven; dog 't meefte volk nam met de vier *Perdana's* de vlugt na de Kuff van Ceram, zettende fig op *Luciela* neder, terwyl die van Hitoe den oorlog nog gefladig op hunne Kuff vervolgden.

Te dier tyd (dog hy is in de tyd verward) was de Held *Kimelaha Laulata* ook in Amboina, voerende het gebied daar over alle de Dorpen vanden Koning van Ternate, die hem daar gezonden had. Deze bragt een Vloot na de Kust van Hitoe, taffe een schip aan, keerde toen weer na Lochoe, en bragt het land Ambon weder in rust.

Na dit voorval vertrok de Richter *Aboebakar* na den Koning van Ternate, vorderde hem zyne belofte en verbond af, hem vragende, wat hy met zyn gegeven bevel zeggen wilde.

Daar op quam *Aboebakar* uyt Ternate weer in Ambon, op de Kust van Hitoe, 't welk van 't gansche land vernomen zynde, zo zond men de Galarans *Toebesal*, en *Toebeloeson* aan dien Richter, met een Groetenis van alle de dorpen, en de vier Perdana's, lieten hem vragen, of de Koning van Ternate nog wel aan 't volk dacht? Hy zey, ja; maar dat het nog geen tyd was, om dat te toonen. Sy zeyden daar tegen, dat zy meynden, dat het nu de rechte tyd was; doch verzogten hem eerst weer na Hitoe te gaan; dog hy zeyde, is dat uwe meyning, gaat dan henen, en maakt het aan alle dorpen bekend, waar op zy alle de Portugeesen, die zy maar in de dorpen vonden, dood sloegen, en gaven, na 't verrichten van 't zelve, 'er maar kennis af aan *Aboebakar*, en aan de vier Perdana's; waar op die Richter, en de Perdana's weder na de Kust van Hitoe keerden, en op den heuvel *Hatoe Noekoe*, dat is, de swarte Klip, woonden.

Te dier tyd bragten alle de dorpen der Kust Hitoe, volgens 's lands gewoonte, 't hoofd van een visch ten geschenk, om haare schatting aan de vier Perdana's te voldoen, waar van de Richter *Aboebakar Nasedik*, nevens alle de dorpen, het bestier had.

Na dezen viel 'er niet anders voor, dan dat de Hitoeesen den kryg voor het ware geloove nog al vervolgden, en dat zy met die van Noeffanivel, welk dorp ook vier Perdana's had, een verbond oprichtten. Die van Noeffanivel nu hadden wel vier Perdana's; maar hier was maar een geslagt; daar 'er op Hitoe vier, zo dat 'er in 't geheel vyf stammen, en agt Perdana's waren; te weten *Pati Loepa*, *Tanibitoemessen*, *Toetoebatoe*, *Lisakota*, *Latoebalat*, *Noeffatapi*, *Perdana Pati Toeban*, en *Perdana Pati Nailay*.

Deze hielpen malkanderen zeer getrouw in voor en tegen-spoed, en men hernoemde de naamen van de Galerans (of Hoofden) van het dorp *Henilatoe*, *Hihahitoe*, en van die van 't dorp *Latoe*, *Hihatoemi*. Ook hadden die van

Oerien, en *Affaloelo* welde naam dat zy *Oelifiva's* waren, dog zy droegen zig by de *Oelilima's*, egter waarlyk als *Oelilima's*, zo dat zy hier of daar een Portugees betrappende, hem by den Perdana *Djamilo* bragten, gelyk zy met die van Hitoe ook een verbond tegen alle de *Oelifiva's* maakten, onder 't welk de *Hitoeesen*, die van *Alang Lilibry*, *Laoike*, *Wackasihoe*, *Oerien*, en *Affaloelo* mede begrepen.

In zyn 16. *Alkitfa* zegt hy, dat de *Kimelaha Roebobongi* in Amboina quam, om daar uit den naam van den Koning van Ternate te regeeren, brengende van zyne bloedverwanten *Kimelaha Hbadji*, en *Kimelaha Sakra Toewana* mede. Ook spreekt hy daar van *Kimelaha Kakafingko*, *Kimelaha Djamali*, *Loeleboe*, *Adjadana*, *Bassi*, *Anglafari* (mogelyk *Bongafari*) van welke hy vorder zegt, dat zy alle van de Koningen van Ternate afkomstig waren. Ook spreekt hy van eenige *Dienaaren*, door den Koning van Ternate, staande dien Oorlog met de Portugeesen (die dan mede, en dan tegen-liep) gebruykt.

Hy zegt ook, dat *Kimelaha Kakafingko*, met zyn Vloot by die der Christenen ontrent *Mamala* gekomen zynde, na eenige tyd daar tegen geslagen te hebben, de neerlaag kreeg, en daar dood bleef, zo gehakt zynde, dat hy niet kenbaar was. Dat de Vlooten, niet lang daar na ontrent het dorp *Latoe* weer buyten quamen, alwaar de Portugeesen dit dorp hielpen, ziende malkanderen alle voordeelen af, tot dat eyndelyk de schildwagt der Mooren van de Portugeesen, terwyl hy sliep, betrapt zynde, dit oorzaak was, dat de Mooren hunne *Vesting*, zonder volk zynde, verloren; waar op ider wel 't hafenpad koos; dog *Kimelaha Djamali Aladdin* (een beroemd held) en de twee broeders, *Anglafari*, en *Lawaladdin*, die wyze *Pelgrim*, en *Reyziger* na *Mohammeds graf*, lieten daar voor 't geloove hun leven.

Hier op liep *Kludia* (Gezant des Konings van Ternate) met zyn Vloot weer na binnen toe, ontmoette de Voot der ongeloovigen, streed met hen als een held voor 't geloove, en elke Vloot keerde naderhand weer na hare verblyfplaats.

In zyn 17. *Alkitfa* spreekt hy van de *Reyse* van Perdana *Toeban Besi* na den *Pangerang* van *Japara*, *Kijay Maas*, die met een schoone Vloot, waar over de dappere *Zeevoogd Martadjoeta* 't oppergezag voerde, en waar op ook een persoon van *Panaroekan*, en een van *Pasaroecan*, van grooten naam was, voor Hitoe verscheen, alwaar zy zich met de Vloot der Hitoeesen verenigden, en de

ongeloovigen gingen aantasten. By hun dorp en vesting gekomen zynde, zoo bleef daar die dappere Zeevoogd niet verre van de poort dood, waar op de Mooren de neerlaag kregen, en de vlugt na hunne vaartuygen, en na Hitoe, namen; keerende de Javanen dus onverrichter zaken met het kenteren van 't faizoen weer na Java.

In zyn 18. Alkitfa toont hy, hoe de Mooren weer met een Vloot na de vesting der Portugeesen, en die ook na hen uytgelopen zynde, zy malkanderen tusschen de Kust van Hitoe, en tusschen de vesting aan de Laha, ontmoetten; zynde de Erf-Prins van Ternate, *Kay Tjili Tjjoeka*, toen Zeevoogd van de Mooren. Na dat het gebed gedaan was, tastte men malkanderen zeer hevig aan, alwaar die Vorst het leeven, nevens veele van de zynen, liet, gelyk ook veele der vyanden, waar op de Vlooten malkanderen verlieten.

In zyn 19. Alkitfa verhaalt hy, hoe de held *Tabalele* na Banda om hulp voor zyn geloofs-genooten ging, en met een brave vloot Bandaneesen weer voor de kust van Hitoe verscheen, over welke Kapitein *Falat* het Opper-gebied voerde, zynde Kapitein *Aidjuab* Onder-Zeevoogd, en de derde in rang, of Schout bynacht, de Orangkaja van Watimena, en de Koning van Rozingeyu. Zy vereenigden zig met de Vloot der Hitoeësen, tastten te zamen de Vloot der ongelooovigen met het aanbreken van den dag aan, en keerden al zegenpralende over hunne vyanden wederom, makende sig, alvorens weer na Hitoe te keeren, van het dorp Toechiam meester; na welke dappere daad de Bandaneezen in 't kenteren van 't faizoen weer na Banda trokken. Zy quamen naderhand nog eens voor de Kust van Hitoe met een Vloot, dog van dien slyd viel niet veel tot hun roem te zeggen, en na die tyd quamen zy niet weder.

In de 20. Alkitfa meld hy, hoe de Vlooten der Hitoeësen, en der Portugeezen, malkanderen ontrent het strand van Loehoe's vesting ontmoetten, en zeer hevig aantasten, alwaar zeker Hoveling, *Pati Libat* genaamt, door 't kruyt van een stuk, dat van zelf in brand raakte, zeer verbrand in handen der Portugeesen viel, waar door de Mooren te rug moesten wyken. Ook was daar te dier tyd een Gezant van een Pangirang van Java, die aan de overzyde van der Portugeesen vesting een andere vesting maakte, die wel niet voltooyt, maar van welke de Portugees egter geen meester wierd. Men keerde wel weder na Hitoe, dog den oorlog duurde nog.

Daar na quamen de Portugeesen weer met een Vloot, waar in veel Tidoreesen,

en Boeroneesen waren, voor de Kust van Hitoe, alwaar hen de Hitoeësen op strand wagtten.

Zeker Hoveling, *Oeloe Aboetan* genaamd, verzogt eerst alleen tegen hen te slyden, en dat zy, zo hy het te quaad kreeg, hem dan helpen konden. Hy gaf eerst een groote schreeuw, waardoor, gelyk ook op zyn bede, de ongelooovigen den slyd verloren, de vlugt namen, in 't water stortten, en na hun vesting liepen. Ook droeg sig de Ridder Saleman hier deftig, tot hy, tot zyn knyen toe in zee gedreven zynde, zyn vaartuyg nog bereykte, en zo weer aan de Laha quam. Hy verhaalt ook, hoe Kimelaha Roehonghi daar aan zyn eynderaakte, 't welk aan de Portugeesen verklikt zynde, waren zy met huane Vloot daar na toe gekomen, om met geweld zyn lyk smaadheid aan te doen; dat hen egter mislukte, also men 't zelve na Ceram bragt.

Daar op gingen zy de Kust van Hitoe aantasten, alwaar men geen een dapper held, dan den gelovigen Djoemat, vond; die egter al mede aan 't wyken geraakt zynde, zo nam Kapitein *Hitoe* de wapenen in de hand, begaf zig op de Vloot en na de Laha in den slyd, die zeer hevig voor 't geloove was.

Hocwel nu die van Ambon met de Portugeesen vrede maakten, zo vervolgden de Hitoeësen egter den oorlog nog zeer sterk, gelyk ook die van Ceram. En in dezen swaaren oorlog voor 't geloove waren van de zyde der Mooren deze helden hier tegenwoordig, te weten, *Oeloc-Aboetan*, *Hassan Pati*, de Prediker *Toentoeloe*, *Pati Ibrahim*, *Oemar*, *Mihir*, *Nahoeda*, *Nasji-Ila*, en de dappere Djoemat, die boven allen uytstak.

Van de zyde der Portugeesen waren 'er *Don Duarte*, Kapitein *Sandjoeta*, *Paul Castanha*, *Tamoera*, *Dirgocroemardisi*, *Sikoekisoa*, *Don Tjçera*, *Fernando Miloc*, en *Antonio Laliroe*.

De overwinning en 't verlies was dan eens aan de eene, dan weer eens aan de andere zyde, en deze oorlog duurde zeventig jaaren, beginnende met *Don Duarte* en eyndigende onder *Andrea Furtado*.

En voor *Furtado's* komst quam 'er een Hollandsch schip in Ambon, aan 't welke de Perdana's om hulp tegen de Portugeesen verzogten; die zy hen wel toezeyden, dog gaven hen te kennen, dat zy eerst nader last hier toe van hun Meesters verzoeken moesten.

Met het kenteren van 't faizoen verscheen hier ook de Zeevoogd *Steven* van der Hagen, die met de vier Perdana's sprak, een verbond met hen maakte, en onder zekere voorwaarde aannam, hen te helpen; bedingende, dat, zo hy

't Kasteel veroverde, de Hitoeëfen dan 400. Bahara's Nagelen aan de Hollanders geven, dog dat alle de wapenen en zwarte gevangenen voor de Hitoeëfen, en de blanke voor de Hollanders zouden zyn.

Zoo de Hollanders een Portugeefch fchip veroverden, dan zouden de Hitoeëfen hen 40 Bahara's nagelen geven, ook zoude 't fchip met alle de blanke gevangenen voor de Hollanders, dog de zwarten voor de Hitoeëfen zyn.

Daar op liep *van der Hagen* van voor de Hitoeëfche kufft, na 't Gat van Ambon, fakte allenskens na de Laha toe, om na de gelegenheid van 't Kasteel te vernemen.

Hy keerde daar op weer na Holland, gevende aan die Heeren kennis van 't Verbond, dat hy met de Amboinefen aangegaan had.

Ondertuffchen zond de Portugeefche Landvoogd imant aan de vier Perdana's, om vrede met hen te maaken, die daar geen luft toe hadden, alzo zy genegen waren hun verbond na te komen; waar op den oorlog weer even fel aan weerzyden begon, tot dat *Furtado* aanquam.

In zyn 21. Alkitfa fpreekt hy van *Andrea Furtado's* komft met zyn Vloot in Ambon, hoe hy eerft op Hitoe aangierde, fig na 't gebergte Binau begaf, daar den oorlog begon, en dat gebergte met zulk een geweld veroverde, dat fig alle de dorpen daar om ftrecks aan hem onderwierpen, en den Perdana, *Toeban Befe*, nevens den Orang Kaja, *Pati Wani*, aan die ongeloovigen overgaven, terwyl de vier Perdana's alleen na Ceram de vlugt namen.

Daar na quam hy ook na Lochoe, *Leffidi*, en *Cambello*, welke plaatzen hy ook, met 't gene daar ontrent was, veroverde, voorgenomen hebbende ook na Iha te gaan, dog die van Iha verweerden hen zeer dapper, quetften *Furtado* met een fteen aan 't hoofd, en dwongen hem weer na Lochoe te wyken.

De vier Perdana's bleeven ondertuffchen op Ceram, en Perdana *Tanihitoe* meffen onthield fig in het dorp *Anim*, Perdana *Pati Toeban* op *Waypoeteh*, en Perdana *Noeffa Tapi* woonde op *Lochoe* te *Gammafoengi*.

Capitein *Hitoe* voer in een Parahoe na Ceram, om hulp te zoeken, alwaar hy twee Hollandfche fchepen ontmoette, welke hy na den Zeevoogd vraagde, die zy zeyden dat in Banda was; waar op Kapitein *Hitoe* fich derwaards begaf, alwaar hy dien Zeevoogd ook vond. Men befloot dat vier Hitoeëfen den Zeevoogd volgen, en by hem blyven zouden, waar na zy van daar, en Capitein *Hitoe* ook,

weder na Ambon vertröckten.

In 't begin van 't Wefter-Zaizoen quam weer een Hollands fchip in Ambon, en de vier Perdana's belaften aan *Mihirdjigoena*, (dat is, Kapitein *Hitoe*) en aan Perdana *Sibori* (dat is, *Toeban Befe*) dat fy beyde op dat fchip gaan, en de Vloot opzoeken zouden. Zy deden dit, quamen ontrent *Bantam*, vernamen eindelyk de Hollandfche vloot, over welke *Matelief*, en *Steven van der Hagen*, Zeevoogden waren; toonden hen hun Contract, en bewoogen hen mede na Ambon te gaan, alwaar gekomen zynde, eyschten zy, op de vrage van den Portugeefchen Landvoogd van waar deze Vloot quam, dit land van hem op. Daags daar aan leverde de Landvoogd fmorgens de fteutels van 't Kasteel aan den Zeevoogd over, trok 'er uyt, ende zeylde met de fchepen der Hollanders van daar.

Daar op vraagden *Matelief* en *van der Hagen* aan Capitein *Hitoe*, en de vier Perdana's, wat men nu met het Kasteel doen zou? Zy waren van oordeel, dat best was, het te flechten; dog de Zeevoogden zeyden, dat zy het Kasteel voor hen zouden in befetting houden, en die Kapitein en de Perdana's beloofden alles, wat daar aan mogt ontbreken, te herftellen. Hier op trok *Frederik Houtman*, als Landvoogd in het Kasteel, en de beyde Zeevoogden vertrokken van daar, en gaven van hunne verovering kennis aan de Heeren Bewindhebbers.

Het jaar daar aan quam 'er weer een Vloot voor de Kufft van Hitoe; dog zy liep na de Laha toe alwaar de Prins *Kaytfjili Aali*, *Kimelaha Adjadana*, Koninklyke *Ambalauwe Dienaar*, aan de Zeevoogd verzogt, dat hy geliefde in *Ternate* met zyn Vloot te komen, dat na veel over, en wederfpreekens aangenomen wierd.

Matelief ondertuffchen verzogt Kapitein *Hitoe's* zoon mede na Holland te nemen, om hem aan den Prins te vertoonen. Hy gaf hem dan *Halaene* mede, die met hem na *Ternate* zeylde, daar hy een Kasteel bouwde, waar op de gevlugte *Ternataanen* weer na hun land keerden. Ook felde men *Modafar*, hunnen Koning, weer op zyn vaders throon, waar op hier ook een Landvoogd met eenige foldaaten in dat Kasteel trok. Dit alles besteld hebbende, vertrok hy na Holland, en bragt *Halaene*, en den zoon van den Koning van *Noeffaniwel*, den zoon van *Orang Kaja Lakatoewa*, en dien van *Natahoewat*, aldaar.

Ondertuffchen quam in *Houtmans* tyd de Zeevoogd, *Simon Hoën*, in Ambon, die de Amboinefen zeer veel goed dede, en de zelve vriendelyk behandelde.

Naderhand quam ook de Zeevoogd *Pieter Botb*, en bragt Oenfoe Halaene weer in Ambon, welke Heer zig tegen de Amboineefen ook zeer milddadig en goedhartig betoonde.

Na verblyf van 6. jaaren vertrok de Landvoogd *Houtman*; en *Joannes Prings* (*Prins*) verving hem voor drie jaaren.

Toen quam de Heer Opperlandvoogd, *Gerard Rangfi* (*Reynft* wil hy zeggen) van Batavia, zeylde na Banda, en toen weer na Ambon.

Te dier tyd quamen de Engelschen op Loehoe en Cambello, en onthielden sig op de laatste plaats. De Landvoogd *Prins* zond een Vloot daar heenen, om hen, die niet vertrekken wilden, van daar te verdryven; daar op raakten zy te zamen slaags.

De Opperlandvoogd *Reynft*, en Kapitein *Hitoe*, belaften daar op aan *Kimelaha Sabadin*, dat die hen fou doen vertrekken, dat al mede niet ging; waar op de Heer *Reynft*, en de Heer *Prins*, *Cambello* aantastten, waarna die van *Cambello* hen deden vertrekken.

Daar op gingen de Engelschen na Erang, en niet lang daar na met hunne schepen na Engeland. Daar na wierd *Adriaan Blok* Landvoogd in de plaats van *Joannes Prins* (hy wil *Caspar Janzzen* zeggen) en *Blok* kreeg eenige moeite met de Leytimorfche Orangkaja's; dog Kapitein *Hitoe* bevredigde hen weder.

In zyn 22. *Alkitfa* begint hy van *Herman Spel* (*Speult* wil hy zeggen) te spreken, en van zekeren aanslag der Engelschen en Japanders tegen de Hollanders, dat tydig door de Hollanders vernomen zynde, zo hebben zy al de Engelschen, en Japanders (dat een grove misflag van hem is) gedood.

Hy zegt ook, dat die Landvoogd eerst met die van *Hoetomori*, daar na met die van *Lissibatta*, oorloogde, en dat hy, en *Kimelaha Sabadin*, dit dorp veroverden; dog dat Capitein *Hitoe* den *Kipati Lissibatta* bragt, om met den Landvoogd vrede te maken. De Landvoogd lag toen met de Amboineefen, en met den *Kimelaha*, over den prys der Nagelen in gefchil; sy eyschten honderd, en hy bood maar zeltig Ryksdaalders; zy lieten 't voor tagtig Ryksdaalders; dog hy wilde dat niet geven, waar op den oorlog begon.

Ondertuffchen wierd hier over na Batavia, en aan den Koning van Ternate, gefchreven, waar op 't jaar daar aan *van der Hagen* tyding bragt, waar op men weer by een quam, en 't wegens den prys der Nagelen op 70 Ryksdaalders voor een Bahara cens wierde; dog op dat de Landvoogd 'er 3. Ryksdaalders aan *Siripinang-geld* voor de soldaaten af-

houden zou, zo wierd het op 67. Ryksdaalders gebragt.

Het Jaar daar aan quam een Ternatefche Gefant des Landvoogds hulp tegen de Spaanjaards, die op Tidore gekomen waren, verzoeken.

Ondertuffchen quam den Opperlandvoogd *Laurens Ryl* (*Reaal*) met den Zeevoogd *van der Hagen*, met 8 Schepen, die ook na Ternate ontboden waren; en die van de Amboineefen 7. Ryksdaalders van een Bahara nagelen minder verzogten, om spys voor de soldaaten te koopen, dat alle de Orangkaja's toestonden, zo dat de Bahara, geduerende dien oorlog, op 60. Ryksdaalders bleef, mits dat het na dien oorlog, weer tot 67. Ryksdaalders ryzen zou; dat alles aan weerzyden beschreven wierd.

Hier op trok de Heer *Reaal* na Ternate, om dien vorst te helpen. En dus bleef de prys der nagelen nu vast; en buiten gefchil, hoewel de Hertog van *Bonnoa* naderhand dit verbond weer brak.

In de 23. *Alkitfa* toont hy; hoe de Landvoogd daar op met een Vloot in zee liep, om van den *Kimelaha* reden van deze Verbonds-breuk te vorderen, die zeyde, daar af niet te weten; dog de zaak wierd door tuffchenkomen van Kapitein *Hitoe* bygelegd, waar op de Landvoogd met zyn Vloot na Loehoe keerde, en zedert bleef alles in rust; Ontrent welke tyd ook de *Kimelaha Hidajat* verfcheen.

In zyn 24. *Alkitfa* spreekt hy met groote lof van *Hidajats* hoedanigheden, en dat hy met groote flatie, als een der grootste Princen, en met een Vloot in Ambon verfcheen, dat hy een dapper en zeer Regtveerdig Richter, en een man was, die in lengte zyns gelyken in Ternate, nog in Ambon, en die Borften, als een vrouw, had; daar byvoegende, dat hy een groot iveraar voor den Moorfchen Godsdienst was.

Sabadin ondertuffchen ziek geworden, en gestorven zynde, zo quam hy in zyn plaats te volgen.

Daar na quam de Opperlandvoogd, *Pieter Schoon* (*Jan Pieterffen Coen*,) met een Vloot voor Loehoe ten anker, vertrekkende na Banda, om met die ingezetenen te oorlogen, alwaar Capitein *Hitoe* met hem ging, en eenigen tyd te vergeefs met hen handelde: de Heer *Coen* had daar in 't eerst eenige tegenftribbeling; dog beloofde 1000 Ryksdaalders aan den genen, die hunne vesting eerst beklom.

Capitein *Vogel* nam dit aan, de Landvoogd *Houtman* deed hem in 't begin van de nacht te land zetten, en de Hollanders wierden meesters van de stad *Lonthoir*, en dus raakte deze oorlog ten einde. Waar op de Opper Landvoogt
Coen,

Coen, en Capitein *Hitoe*, weer van daar vertrokken; hoewel 't nog 40 Orang *Kaja's* 't leven kostte, 't geen oorzaak was, dat de overgeblevene Bandancefen na *Ceram*, *Goram*, en na *Macassar*, om hulp zonden, van waar de Coning van *Macassar* een Vloot na *Ceram* zond, om de Bandancefen, die daar nog waren, na *Macassar* te voeren.

In zyn 25. Alkitfa verhaalt hy, hoe de Opperlandvoogd *Coen* veel Bandancefen mede na *Jakarta* gevoert hebbende, *Mibiridjigoena* derwaards ging, en hunne verlossing van daar na *Banda* bewerkte.

Hy verhaalt verder, hoe *Mibiridjigoena* na *Mazulipatam*, een reize deed, gierende op *Ceylon*, *Poedecheri*, *Nagapattanam*, *Paliacatta*, enz. aan, dog dat hy, weer te *Bantam* gekomen zijnde, stierf, van waar hy gebalsemd na *Ambon* overgevoerd wierd, met een brief, dat de Heer *Coen* 't verzoek van *Mibiridjigoena* toegestaan; en dat men maar een Gesant te senden had, om 't verder werktellig te maken. Dese brief bragt *Zavardjali* aan Capitein *Hitoe* juist als hy in de *Laha* was, besig zijnde; om over den aanslag der Engelsen en Japanders tegen de Hollanders, en 't Kasteel; te raadslaagen; waar op de Landvoogd toonde, wat gevaar de terugkomst der Bandancefen geven kon.

Hy spreekt verder van de begraaffenis van *Mibiridjigoena*, van verscheide werken, door *Hidajat* verricht; van de oorlogen onder de *Kimelaba's Loeboe*, en *Leliato*; daar op gevolgt, tot dat de Koning van *Ternate* eindelijk belaste vrede met de Hollanders te maken; die de nagel-sluikers alom, daar zy konden, verdreven; hoe wel de *Kimelaba*, en de *Orang Kaja's*, die aanhielden, waar uit weer een nieuwen oorlog sproot; dog 't oogwit der Christenen was niet anders, dan om den Mohammedaanfchen Godsdienst uit te roejen; gelijk de Mooren zo mede met den Godsdienst der Christenen zогten te handelen.

Hy verhaalt verder 't innemen van *Way* door den *Kimelaba*, en 't af-setten van beide de *Kimelaba's* door den Capitein *Laoet*, *Aali*, die onder de Landvoogd *Lucas* soon na de *Xoela's*, *Bangay*, *Tamboeko*, en *Boeton*, vertrok, en daar stierf.

In zyn 26. Alkitfa spreekt hy van den Capitein *Hitoe Halaenin*, die hy zegt, dat door een vrouw vergeven wierd, waar op *Kakiali* Capitein *Hitoe* onder den Heer *Gysels* wierd. Men maakte toen ook eenige verandering, stellende *Perdana Baroesa* tot *Noesfatapi*, *Perdana Moeloetan* tot *Totohatoe*, en *Perdana Keliffa* tot *Tanibitoemessen*, en dit waren de Titels, die men aan de vier *Perdana's*, Capitein *Hitoe* daar ingesloten, toen nog gaf.

Hy spreekt verder van *Kakiali's* menig-

vuldige en listige, dog ongelukkige bedriegeryen, van den Landvoogd *Gysels* vertrek, en van de komst van den Heer *Coen*; van den oorlog van den *Kimelaba* en de *Amboinesse* Dorpen tot *Loehoe* toe met de Hollanders: van de komst van den *Sadaba*, *Simon* van *Ternate*, om vrede te maken, dat niet gelukte door *Kakiali's* ongehoorsaamheid, diefe allen opruyde, dat weer een nieuwen oorlog gaf, waar in sig egter *Tanibitoemessen* en *Orang Kaja Boelan* niet mengden.

Kakiali wierd gevangen, eenige *Orang Kaja's* quamen van 't gebergte af, in hope, dat hy in 7. maanden weer los zou raken, *Tanibitoemessen* ging na *Batavia*, met tyding, dat hy wel haast son los gelaten worden, 't welk egter niet volgende, zo vlugten verscheidene dorpen weer na 't gebergte, en den oorlog met *Kimelaba*, en d'*Amboinesen*, ging weer op nicuw aan; dog *Kimelaba Loeboe* vertrok na *Ternate*, en *Leliato* verving hem; vervolgende den oorlog.

Ondertusschen quam de Opperlandvoogd van *Diemen* zelf met een Vloot van *Batavia*. *Kakiali* wierd in vryheit gestelt; hoewel die aan de *Makassaren* weer nagelen verkogt had.

Ook quam Koning *Hbamza* in *Ambon*, die *Kimelaba Loeboe*, op een schip settede, *Leliato* deed vertrekken na *Batavia*; en *Kakiali* voor sig ontbood, dog die seyde ziek te zijn; hoewel alles eindelijk bevredigt wierd.

Daar op verhaalt hy verder 't leven van *Madjira*, van de komst der *Makassaren* in *Amboina*, en spreekt van hunne oorlogen met ons daar zeer breed.

Daer op volgde wel een vrede met eenigen, dog die van *Wawani* hielden het tegen de Hollanders nog al uyt, door de *Makassaren* gestadig ondersteunt zijnde. Die van *Ceyt*, en eenige andere Dorpen, als ook *Tanibitoemessen*, quamen tot ons over, en *Kakiali* wierd door een *Spanjaart* vermoord; waar op *Wawani* door van *Diemen* aangetast, en alles verstroyd is; terwijl velen de vlugt na *Macassar* namen. Ondertusschen veroverden de Hollanders *Capaha*, en *Patiwani* stierf, waar na eindelijk alle de *Orangkaja's* van *Amboina*, en *Kimelaba* de vrede verzogten; dog de Mooren wilden eerst verlos 'er toe van den Koning van *Ternate* hebben; dat wel volgde, dog de onvoorzigtigheid van een Luitenant, die eenige *Orangkaja's* in de pagar vast zettede, verbrodde het werk weder. Ondertusschen kregen de Hollanders *Capaha* weer in, verstroyden de *Inlanders*, zo dat zy in 't bosch jammerlijk moesten sterven, en voor al de Priester, *Savardjali*, en *Sarsar Tabakian*, die eindelyk, alzo niemand hen wilde innemen, na *Ceram* en *Kelang* met een *Parahoe*

overstaken, daar zy zeer wel ontfangen wierden, alzo *Kimelaba Dagga* en *Kayiffjili Besi Moeloet*, mitsgaders de Kelangers, met de Hollanders nog oorlogden; dog kort daar na volgde, op de last van den Koning van Ternate, de vrede.

Ondertuffchen sworf *Savardjali*, (die de zelve met *Ridjali* is) nog hier en daar, hield het eenigetyd op Boeroby *Kimelaba Ilafi*; dog quam, na veel elenden en groot gebrek geleden te hebben, eerst op Boeton, en eindelijk op Makassar, daar hy van den Koning seer vriendelyk ontfangen, bysonder wel gehandelt, en ook zedert gebleven is.

Daar siet gy dan een korte schets van het gene ons *Ridjali* (die sich in sijn werk *Savardjali* noemt) van de zaaken van Ambon, zo onder de vier Amboineefche Hoofden des lands in den beginne, en daar na, als ook van de voorvallen, die zy ten deele onder de Ternataanfche *Kimelaba's*, ten deele onder de Portugeesen, en ten deele onder de Hollanders gehad hebben, opgeeft, al het welke hy egter zo kort en zo verward door malkanderen doet, dat 'er niet wel uit te raaken is, hoewel 'er egter hier en daar eenige saaken, en bysonderheden, die ons hier, en elders, veel licht geven, en te stude komen zullen, in aangehaalt werden.

Nu zullen wy een net verhael doen van de zaaken, zoo der *Portugeesen*, als der Ternataanen, met naeuwkeurige aenwysing, hoe zy eerst in *Amboina* gekomen zyn, en wat zy daer voor hunnen Koning verrigt hebben.

Hoe de wydberoemde Onderkoning Alfonso Albukerk, na 't innemen van Malacca in December 1511, Antoni Abreus met drie schepen na de Moluccos zond, en hy, na in Amboina een steenen zuil opgerecht te hebben, zonder de Moluccos aen te doen, na Malacca keerde; als mede hoe een van zyne schepen onder François Serran, door storm van hem afgeraakt, op een der Luca Pinjos, of Schildpads Eilanden, schipbreuk leed, en op wat wyze hy daar van eene CoraCora der Zeerovers meester geworden, door hen op Noessa Telo, anders Assaloclo, in Amboina gebragt wierd, en aldaar door de inwoonders en de vier hoofden der kust van Hitoe minnelyk ontfangen, en van de Koningen van Ternate en Tidore om sryd om zyne vriendschap aangezocht is geworden, hebben wy in onze beschryvinge der zaaken van Ternate reeds uitvoerig aangehaalt.

D'Inlanders van *Assaloclo*, van *Serraans* aanlanding by hen sprekende, verhalen, dat een *Portugees* schip op *Batoe Tarra* schipbreuk, en dat 'er van de *Portugeesen*

een boot met zeven schipbreukelingen, van zeven musquetten en zeer weinig spyse voorsien, eerst by hen quam aandryven, en dat zy hen geerne, dewyl zy zeer mager en verhongerd 'er uit sagen, in hun dorp genomen, en alles goeds be-

Wat die wesen hebben, tot dat zy door de *Kora* van Assaloclo van *Kora* van koning *Bajang* na Ternate ge-voerd wierden. Dit verhaal der In-landers zeer na met de getuigenis der Portugeefche Schryvers (hoewel die in verscheide omstandigheden en benamingen van plaatsen, 't spoor byster (zyn) overeenkomende, doet ons klaar

zien, hoe de Portugeesen eerst in *Amboina* gekomen, en hoe *Abreus*, en zyn makkers, en onder hen *Serran* en de zynen de eerste ontdekkers, zoo van dat Land, als van Banda en Ternate, geweest zyn.

In het jaar 1521 (en niet 1525. gelyk zommige menen) liep kort voor *Serraans* dood (die op Ternate vergeven wierd) *Antoni Brit*, alvorens na Banda te stevenen, eerst in Amboina aan; en dewyl 'er verscheide van *Serran's* medgefellen in zyn vloot waren, zoo hebben die hen de plaats, daar zy na hun schipbreuk eerst aanquam, geweest, en met twee schepen van de vloot voor *Assaloclo* gebragt, om aldaar te ververschen.

Die van *Assaloclo* getuigen, dat dit de eerste schepen waren, die zy op die kust zagen, zommige geven voor, dat *Antoni Abreus*, 11 jaren te voren, ook in Amboina geweest is, en daer zelf nagelen geladen heeft. Dat hy in Amboina daer gekomen is, weten wy (hoewel men van dat laden van nagelen geen zekerheid vind) met dat onderscheid, dat hy niet voor de kust van Hitoe, maar op een andere plaats dat aangedaan heeft, weshalven dit laatste met de getuigenis der inwoonders van *Assaloclo* niet sryd. Zy ondertuffchen bragten deze schepen voor Hitoe, zeer verblyd over hare komst, te meer, dewyl zy *François Serran's* medgefellen daar op zagen, die zy nog zeer wel kenden. Die van 't Land Hitoe ontfingen hen ook zeer minnelyk, byzonder *Tabalille Ela* de Oude, wiens zoon, *Holockom Abochakir*, de zaaken van de bestiering der kust Hitoe meest waarnam. Eer *Brit* van daar scheide, gaf hy desen *Tabalille*, tot een bewys, dat hy de diensten, hunne schipbreukelingen bewesen, erkennen wilde, den cernaam van Capitein *Hitoe*, een naam, die op die kust nog lang daar na in wesen gebleven is.

Zedert dezen tyd hebben de Portugeesen by hunne togten na de Moluccos in Amboina, en byzonder op Hitoe, altyd aangegierd, om zig, dewyl daer zeer goede gelegentheid was, van versch water en andere verversching te voorzien.

Het

Verhaal hoe de Portugeezen in Amboina op Noessa Telo of Assaloclo gekomen zyn.

Brit voert op Hitoe alereerst den naam van Capitein *Hitoe* in.

Het bleef ook daar niet by, maar zy witten by die van Hitoe ook zoo veel te verkrygen, en zig zoo diep met 'er tyd in hunne gunst te dringen, dat hen een Logie of woonplaats, tusschen Mameda en Hitoe Lama, (dat is oud Hitoe,) plaatsen omtrent twee mylen van Hitoe of Hila op derzelve kust gelegen; en digt by de Rivier Pikapoli vergund wierd. Ontrent die zelve tyd, of wel een weinig te voren, hadden die van Cambello, met een Coracora van Makjan gekomen zynde, in bamboesen Moernagels uit Ternate op Ceram, en van daar ook op Hitoe gebragt, en voortgeplant met zoo goeden uitlag, dat de Portugesen geraden vonden, zig daar hoe langer hoe vaster te maken. Die van Hitoe, dit ziende, en bespeurende waar het de Portugesen met 'er tyd om zou te doen zyn, namelyk, om zig meesters van hun Land te maken, stelden alle middelen in 't werk; om zig van die gevaarlyke vrinden te ontslaan; maar dewyl zy van tyd tot tyd te veel hulptroepen uit de Moluccos kregen, daar zy nu al gevestigd waren, zoo zagen die van Hitoe, dat dit met geweld niet zou te doen zyn.

Buiten dien waren zy met hunneschepen ook al in den grooten inham van Amboina, daar nu 't Kasteel Victoria legt, geraakt, en hadden kennis met die van Noeffanivel, Amantelo, Halong, en vooral met de groote en magtige Negry Hative, toen nog aan de Noord-Syde van den inham gelegen, gemaakt; welkers inwoonders toen nog Heidenszynde, met de Mooren of Mohammedanen van Hitoe in groote vyantschap leefden, en gestadig van hen, als dood-vyanden van hunnen Godsdienst, vervolgd wierden.

Die van Hitoe, nu niet wetende, hoe de Portugesen quyt te raken, tragten hen met zagtheit te bewegen, dat ze by die Heidenen na de overzyde van hun Land op Hative en Leitimor, zig begeven wilden, dewyl zy daar by hen, die even als zy ook *Kafirs*, dat is, *ongeloovigen*, en alzo na hun meening makkers, en van een geloof waren, veel beter en aangenamer, dan by hen, zouden zyn. Dus hadden de Portugesen een wooning in Amboina ter kuste Hitoe; maar zonder eenige vesting, waar op zy by tyden van nood zig mogten vertrouwen, ook zonder eenige wyze van bestiering, of ordre, 't geen oorzaak was, dat zy, door hun buitensporig leven by de Inlanders, die 'er zeer veel ongelyk van moesten lyden, zoodanig in haat geraakten, dat de Mohammedaansche Priesters hen alle zouden doodgeslagen hebben, zoo de kapitein *Hitoe*, voorgevende dat dit by de buitenlanders een zeer quaden reuk geven, en van een quaad gevolg zyn zou,

hen dit niet belet had.

Die van Hative dan, vernemende, dat de Portugesen by die van Hitoe hoe langer hoe meer gehaat wierden, hoewel dit nog heimelyk toeging, stelden alle middelen in 't werk, om zig van die gunstige gelegenheid te bedienen, en de Portugesen by zig te lokken, ten einde zy zoo veel beter tegen die van Hitoe in staat mogten geraken. Daar op met malkanderen verdragen zynde, vonden de Portugesen goed een befending om hulptroepen na Goa te doen, en ten dien einde den *Orang Kaja* van Hative, *Bermein*, met zyn Zuster, en 't meeste volk van die Negry, dewyl zy 't op hun Land wegens den overlast van de Hitoeësen, niet langer harden konden, mede derwaarts te zenden, die aldaar ten grooten deele gedoopt wierden. De *Orang Kaja* wierd daar *Don Emanuel*, en zyn zuster *Donna Jebel* genaamt, van welken *Orang Kaja* ook al de *Hhoekoms* van Hative oorspronkelyk zyn.

Dit verdrag tusschen de Portugesen en Hativefen was zoo stil niet toegegaan, of de Hitoeësen roken lont, en hebben hen zedert dien tyd zoo gehaat, en in alles zoodanig nagefocht, dat zy hen drongen dit Land te verlaten, en zig den korten weg over na de Noord-Syde van den inham te begeven. De *Orang Kaja* van Hoekoenalo, (die toen mede onder die van Hative behoorde), wees hen den weg, en zy zetteden zig op 't strand van Poka of Pocka, na dat zy omtrent 14 jaaren op de kust van Hitoe gewoond hadden, neder. Alhier zогten zy zig vast te maken, en een sterkte tegen hunne vyanden op te werpen; maar vermits de by hen gekosen plaats overal te digt by 't gebergte, en alzoo gansch onvoordeclyg lag, zoo waren zy genoodzaakt voor de twedemaal te verhuizen, en een halve myl westelyker, omtrent *Melis-boek* af te zakken, en het digt omtrent Hoekoenalo te begrypen. Eindelyk, ook daar niet al te wel na hun zin zynde, zoo verhuisden zy voor de derde maal na 't land van Leytimor, tegen over Hoekoenalo, ten zuiden van 't zelve gelegen, en zetteden zig beneden den Rooden-berg (ten Oosten van 't Kasteel Victoria) daar de Rivier Way-alat in zee loopt; hoewel zy, na 't zeggen der Inlanders, zig eerst op een plaats Kehala genoemd, by de Rivier Way-Toeha, zouden neergeflagen hebben.

Dewyl ondertusschen hun zaaken in Ternate door veel wisselvalligheden zeer van gedaante verandert, ja tot 't uiterste genadert waren, zoo hielden zy dit, zonder iets op hun vyanden te winnen, of eenig voordeel van belang te doen, tot het jaar van 1538 gaande, wanneer

Waarop die van Hative hen by zich verzoeken.

Orang Kaja Bermein, &c. na Goa, om hulptroepen gaande, word daar met zyn zuster gedoopt.

De Hativefen toeësen verdryven de Portugesen van hun land.

Van waar zy eerst na de Poka, daar na nader aan Melis Hoek.

En eindelyk na Leytimor verhuizen.

En zich omtrent de Rooden-berg neerzetten.

Antoni Galvaan, de Ternataanfche beroerte wat gefild hebbende, en ziende, dat veel Jonken van Java, Macaffer en elders na Amboina, Banda, en de Molukkos quamen, om daar Speceryen te laden (een zaak die merkelyk tot afbreuk van den handel der Portugefen strekte) goed vond 25 Cora Cora's, waar op 40 Portugefen, en ontrent 400 bondgenoten, meeft van Hative, (door haren *Orang Kaja Bermein*, by zyn vertrek na Goa, op Tidore en Kajo gelaten) benevens eenige Tidorefen, en Ternataanfche Mardykers, alle onder *Kimelaha Roebocranni* van Tidore, waren, onder 't oppergezag van den Molukfen Zeevoogd *Diego Lopez d'Azevedo*, na Amboina te zenden, met laft van Goa, om de te ruggekomen gezanten der Portugefen en Hativefen in hun land te herftellen, en Amboina voor de Portugefche Kroon te veroveren. In dat zelve jaar quam die aanzienlyke vloot voor Mamalo aan, alwaar zy na een fcherp gevecht de Hitoeëfen op de vlugt floeg, oud Mamalo affiep, veel der aangekome ne Jonken, en in de zelve veel gefchut (na hunne wyze) een menigte pylen, en een groote fomme geld, kreeg, en de oude plaats der Portugefen op Picapoli weer innam, en geheel Hitoe t'onderbragt, hen dwingende door wapens of woorden zig onder hem te buigen. Daar na, den inham invarende, vond hy daar zyne verdrevenc Landslieden zonder zekere woonplaats fwerven, en bezig om ook een houte vefling tegen een fchielyken aanval te bouwen, die met een Portugefche bezetting verfterkt wierden. Op dat nu die vefling van te meer zekerheid voor hen, en hunne bondgenoten, tegen de ftooperen der Hitoeëfen zyn mocht, vond hy goed die by den Roodenberg te plaatfen, en de Hativefen, en 7 Mardykers huisgezinnen, van Ternate en Tidore meegebragt (die daar 't Mardykers quartier in hunne nafaten hielpen uitmaken) dicht daar ontrent hun woonplaats aan te wyzen, ten einde zy alzo geruft, en te zekerder onder de befchutting van die vefling zouden kunnen woonen.

Oorsprong van 't Mardykers-quartier in Amboina.

Hoe die van Soya, andere op 't gebergte van Leytimor, dit met fcheele ooggen aanzieude, en daar uit befpeurende, dat de Portugefen, onder den dekmantel van als kooplieden daar te handelen, zig meesters van hun land, en hen met 'er tyd tot onderdanen en flaven zogten te maken, dewyl hen, zoo zy maar als vrinden wilden blyven handelen, geen veflingen, en die nog wel zonder hen eens verloft daar toe te vragen, behoefden te bouwen, felden alle middelen in 't werk, om dit te beletten. Al 't geen dan de Portugefen met hunne

vrinden (te weten, die van Hative en 't Mardykers Quartier) by daag maakten, braken die van Soya by nagt weer af, werpende zeer hevig van 't naafte gebergte met fteenen.

De Portugefen, zig dit niet eens kreuende, vervolgden hunnen vefting-bouw, en voltrokken den zelve zoo vaardig, dat zy zig in 't korte, in weerwil dier Inlanders, in ftaat van genoegzame befcherming bevonden. Dit bewoog deze bergwooners, ziende dat zy de Portugefen niet beletten konden dit werk tot zyn volkomenheid te brengen, hunnen haat in vriendschap te veranderen, tot zoo verre, dat zy zelf geen zwaarigheid maakten, om hunnen Godsdienst te omhelzen.

Dog wierden Chriſten.

Zedert dezen tyd wierden de Portugefen meer en meer meesters van dit Land: want *Azevedo*, het daar by niet latende, vervolgde zyn overwinningen, verjoeg langs Hitoe's kufft alle vreemde handelaars, nam en beroofde met veel voordeel hunne vaartuigen, en bragt door geweld van wapenen, of by wyze van verdrag, de meefte negryen onder de magt van den Koning van Portugaal. Hier op quamen de vluchtelingen weer by hun oude woonfteden, en felden zig gewillig, of geveint, onder d'overwegende magt der Portugefen.

Azevedo veroverd veel Dorpen voor Portugaal.

Van dit jaar 1538. rekenen de Mooren van Hitoe 70 van hunne of 68 Zonne jaren tot de verovering des kasteels Victoria door de Nederlanders, zedert welke zy zeggen onder de Portugefche dienftbaarheid geflaan te hebben.

Zedert welk jaar 1538. de meefte Amboineefen onder de Portugeefen geflaan hebben.

Deze overwinning gaf onder alle volkeren van rondom een uitnemende fchrik, en was oorzaak, dat ider de vriendschap der Portugefen met angst zocht.

Hoe verfcheide negryen, die toen Chriſtenen wierden, *Azevedo* ook om eenige Priesters verzogten, om hen de gronden van hunne Godsdienst in te drukken, onder welke die van Hative, Amantelo en Noeflanivel boven andre uitflaken, gelyk zy ook te dier tyd de voornaamfte negryen hadden, zullen wy op een andre plaats breeder aanhalen. Na dit met zoo veel glorie verrigt, en Amboina aldus onder Portugaal gebragt te hebben, vertrok *Diego Lopes d'Azevedo* weer na Ternate. Dit bleef zoo eenigen tyd in dezen ftaat, terwyl de Chriſten-Godsdienst meer en meer doorbrak, maar die zelve Godsdienst was ook oorzaak, dat de Mohammedanen van Ternate hen daarom doodelyk (hoewel heimelyk) hatende, van tyd tot tyd hen alle afbreuk deden, om Amboina, waar het mogelyk, onder hun gezag te brengen, waar toe ook de wispelturige Mooren van Hitoe, die de Portugefen zien

Verfcheide dorpen verzogten *Azevedo* om Priesters.

Na wiens vertrek de Chriſten Godsdienst nog meer doorbrak.

nog

nog luchten mogten, al 't hunne toebagten, in welke ontfandvaftigheid en verbittering tegen de Portugefen zy ook tot de komft der Nederlanders aange-

houden hebben, bedienende zig, daar het te pas quam, ongemeen van veynferen.

T W E E D E H O O F D S T U K.

Hoe Koning Hair dit opneemt. Die Kimelaha Laulata na Amboina zond. Om de Portugefen te verdryven, en de Christen Godsdienst uit te roeyen. Zyne verrichtingen alhier, als ook die van Henrik Zaa A. 1561. Hairs dood. Koning Baboe zend Robohongi A. 1570 na Amboina. Zyne verrichtingen. Welke Landen Kaitsjili Salammat onder Tidore gebragt heeft. De Portugefen verlaten de vesting by den Roodenberg. Beginnen A. 1572 een ander Casteel te bouwen. Nemen verscheide ingezetenen gevangen, die na Goa voerende. De eerste Landvoogd. Het volk van beide dorpen. Vlucht na Hitoe Pereira de tweede Portugefche Landvoogd, overwint de Hitocöfen, en die van Ihamahoe. De Hitocöfen roepen de Bandancefen en Javaanen te hulp. Welke laatste een sterkte bouwen. En hen A. 1599, weer op nieuw te hulp quamen. Nevens eenige Engelschen. Met welke zy de Portugefen te vergeefs aantastten. Warwyk komt in Amboina, en helpt deze Javaanen. Steven van der Hagen in Amboina, die het Portugefch Kasteel te vergeefs belegert Een verbond met de Hitocöfen maakt, en eenige Nederlanders daar laet. Komft van Furtado. Zyne groote bedryven. En toerusting van een vloot, welke te Bantam van Wolfert Hermanszoon geklopt word. Verdichte opgave der Portugefche Schryvers van dezen slag. Zyne verschyning in Amboina, daar hy alles dwingt te buigen. De Orang Kaja's vlugten na Nau, daar hen Furtado tot de overgave dwingt. En de negen nabylgelegen dorpen veroveret, waar op de Hitocöfen na Ceram vlugten. En eenige uitzonden om na de Nederlanders te zien. Tahalille's raad in dezen nood. Als ook van Pati Toeban, die zich aan hem overgeven. De Koning van Noeffanivel zend gezanten na de Nederlanders. Furtado's tocht na Hoewamohel, en zyne verrichting, 't gedrag van Bassi Frangi, en van den Pati van Loehoe. Die van Ihamahoe dwingen hem te wyken na Ternate. daar de Amboinefen hem weer stil ontdropen, die de Portugefen hoe langer hoe meer haaten. Voorbeelden van hunnen moedwil, en de gevolgen daar van. Wat de Portugefen op Bocro en Ceram bezaten. En hoe zy die van Latoe onder zich deden buigen.

Hoe Koning Hair dit opneemt.

Die A. 1558 Kimelaha Laulata na Amboina zond.

Om de Portugefen te ver-

DE Koning van Ternate, Hair (ook wel Hairoen en Hayro Zamyn genaamd) een wys en moedig Vorst, maar vooral een yverig voorftander van den Moorfschen of Molihammedaanfschen Godsdienst, dit voortvliegen van den Christen Godsdienst (die by *Xaverius* komt in Amboina die den 16 Februari 1546. te land stapte, eerst regt toenam) met dwarfsche oogten aanzierende, en wegens zyne vervoering A. 1546. na Goa niet dan al te veel op de Portugefen verbitterd, liet dit zynen loop tot A. 1558, wanneer hy den Kimelaha Laulata (vermits de zaken van nieuwe landen aan te winnen onder den Kimelaha Samarau flap voortgingen) tot versterking van Samarau met een groot getal van Coracora's, en volk gezonden heeft, met last, om door een goede verzamelde magt de Portugefen uit Amboina te verdryven, die Landen onder zyn Kroon te brengen, en den Moorfschen Godsdienst, met uitroeying der Christelyke, daar overal in te voeren.

Dit voerde *Laulata*, Soons Soon van den wydberoemden *Mocletsjangan*, Broeder van *Samarau*, en beide uit het Vor-

stelyk Ternataans stamhuis *Tomagola* dryven; en den Christen-Godsdienst uit te roeyen. gefproten, zoo gelukkig uit, dat hy de meeste gechristende dorpen weêr deed afvallen, alleen die van *Hative* en *Kilang* uitgezonderd, die standvastig bleven, niet tegenstaande die van *Kilang* verre in 't gebergte van *Leytimor* ten Suiden woonden.

Jarricus schryft dit eenen *Leliato* toe, dog vermits ik onder de *Kimelaha's*, of die van hun geslagt, van geen *Leliato*, als van *Bassi Frangi's* zoon, die lang daar na quam, en op *Batavia* A. 1643 onthalt is, leze, zoo zal hy zekerlyk in de naam dwalen, dewyl d'inlanders dit eenparig van *Laulata*, en als op deze tyd geschied, verhalen, en toen nog van geen *Leliato* wisten. Ook bragt hy die van *Loehoe*, na hunne byzondere gefchillen beflischt te hebben, volflagen onder de Kroon van *Ternate*. In dezen staat bleven de zaken nu herwaards dan derwaards, door verscheide tusschenkomende voorvallen, geflingert en gefchokt, tot dat A. 1561 of 1562 *Henrik Zaa* met een groote vloot van *Goa* gezonden wierd, om de vervallene *Ambonfe* zaken te herstellen, de *Ternatanen* te verdryven, en de tot afval gedwongene weer

Zyne verrichtingen alhier.

Als ook onder Portugal te brengen, 't geen hy zeer loffelyk verrigt, gelyk ook den Godsdienst byzonder voortgezet heeft; terwyl zig de Portugefen van die tyd af ook na de Uliasserfe Eilanden hebben beginnen te begeven.

Hair's dood. Wat vervolgingen zy hier over A. 1565, door 't woelen der onstandvastige Hitoeëfen, en de van hun ter hulp geroepen Javanen drie jaren lang leden, zullen wy, daar wy van den Godsdienst spreken, breeder aanhalen. Alleenlyk moeten wy zeggen, dat dit *Hair* in den jare 1565 't leven kostte, dewyl hem de Portugefen in zyn eigen paleis ombragten.

De Ternataansche Koning *Baboe*, *Hayrs* zoon, over den moord aan zyn vader bedreven, uitnemend verbittert, en ziende dat *Samarau* al te slap in zyn bestier was, zond A. 1570 *Samarau's* zoon, den grooten *Roebobongi* na Ambon, die zig met de weer afgevallene Hitoeëfen zamen voegde, en de Portugefen alle bedenkelyke afbreuk, en groote veroveringen van Landen voor de Ternataanse Kroon deed, waar van wy onder de daden der Ternataanse Koningen, en hun regt op Amboina, reeds bevorens gehandelt hebben.

De Portugefen ondertusschen ontrent A. 1572 door Koning *Baboe* uit Ternate verdreven, en na *Tidore* (daar zy het zedert de verdryving nog wel 36 jaren gaande hielden) verhuist zynde, kregen door de Tidoreesche hulpstroepen onder *Kitsjili Salamat*, Zeevoogd des Konings van *Tidore*, gesterkt met enige Portugefen, wel wat verademing, tot zo verre, dat zy voor eenigen tyd den loop van *Roebobongi's* overwinningen (door dien hy na *Tomini* getrokken was) fluitten, maar dat duurde niet langer dan tot zyn wederkomst van dien togt, wanneer hy alles, 't geen zy verrigt hadden, als in een oogenblik vernietigde, en hen alle uit die gewesten weer na Ternate deed vertrekken, in welk te rug keeren *Kitsjili Salamat* met zyne *Tidore'sen* op de Noordkust van *Ceram* aanliep, en de Oost-kant van dat Eiland, van *Keffing* af tot *Waroe* toe, onder de Kroon van *Tidore* bragt.

Dus waren de aanslagen der Portugefen door den Ternataansen *Salahakan*, of Koninglyken Stadhouder, *Roebobongi*, niet alleen vernietigt, maar hun vreeze, zedert de vereenigde magt der Ternatanen en Hitoeëfen (die hen geen rust lieten) zoodanig toegenomen, dat zy hoe langs hoe meer zagen, dat hun Fortje by den *Roodenberg*, zoo om dat het te na daar by gelegen, als om dat het te klein en flegt was, hen niet langer tegen de gestadige aanvallen van hunne

onverfoenlyke bespringers zou konnen beschermen. Dit deed hen dan na een beter plaats om zien, die zy, omtrent een musquet-schoot na 't *Westen*, tot hun genoegen op 't strand van *Honipopo* vonden, en deden dezelve, schoon met een *Sagoe-Bosch* bezet, spoedig door 't uitkappen en opruimen van alles, 't geen hen hinderen kon, tot hun voornemen klaar maken, en den grond effenen, om 'er een klein Kasteel met vier punten te zetten.

Dit Kasteel dan wierd begonnen na A. 1572, en A. 1588 eerst voltooit, en by de Inlanders *Cota Laha* genaamd. Na dezen tyd begonnen zich de zaaken der Portugefen tot een rechte wyze van bestiering te schikken, gelyk zy zedert, tot de overgave des Kasteels *Victoria* aan de Nederlanders, ook hunne ordentelyke bestierders en Landvoogden gehad hebben. Terwyl zy nu met het opbouwen van die sterkte bezig waren, kregen zy een quaad oog op die van *Noeffanivel* en *Oerimeffing*, meinende dat zy bedektelyk met de Hitoeëfen zamenpanden, en in hun belang zig lieten gebruiken. Zy besloten derhalven om hen gevangen te nemen, en vonden, om dit behendig uit te voeren, goed, hen allen aan 't Kasteel te ontbieden, om een zwaar metale stuk geschut daar op te brengen, welk werk zy naaulyks zonder eenig tegenstreven maar begonnen hadden, of de voornaamsten wierden gevat en gevangen, eerst na *Malacca*, en van daar na *Goa* gevoert, alwaar nog verscheide huisgezinnen van derzelve nasaten woonen.

Deze, en verscheide andere geweldenaaryen, verbitterden deze Ingezetenen zoodanig, dat zy zig ten eersten van de Portugefen geheel afzonderden, en na 't hoog en steil gebergte van *Poeta*, *Erihatoe* genaamd, vlugten. Doch alhier bleven zy niet lang gerust, maar wierden door den eersten Portugeeschen Landvoogd, *Sanchio Vasconfelbo*, belegerd, en, door de Inlanders verraden zynde, van hen overweldigd.

Die van 't gespanfchap *Oerimeffing* leden daar zoo veel, dat de meeste van hen door de Portugefen in de pan gehakt, en buiten staat van ooit hunne krachten te herhalen gebragt wierden, zoodanig dat zy na die tyd een der kleinste negryen van *Leytimor* geweest en gebleven zyn. Sy wierd *Oeri Messing*, dat is, 't sterk dorp, om dat zy 5 dorpen met *Sima*, *Cappa*, *Seri* en *Awahang*, sterk waren, bevorens genaamd; dog wierden toen alle door de Portugefen verstrooit en verniet.

Na deze nederlaag niet langer bestand zynde het daar te houden, namen de overgeblevenen van *Noeffanivel* en *Oerimeffing*,

Roodenberg.

Beginnen A. 1572 een ander Kasteel te bouwen.

Nemen verscheide Ingezetenen gevangen.

Die na Goa voertende.

Welke Landen *Kitsjili Salamat* onder *Tidore* gebragt heeft.

De Portugefen verlaten de vesting by den

messing, hun uitwyk na de kust van Hitoe, maakten zig met verscheide vereenigde Hitoeësen op 't gebergte van Kaitetto ontrent de klip Hatoe Noekoe, nevens die van Latochalat (die mede van Leytimor gevlugt waren) vast, en zyn daar tot de komst van den Portugeeschen Zeevoogd *Don Andrea Furtado de Mendosa* gebleven; te meer, dewyl zy nu ook belydenis van 't Mohammedaans geloof met die van Hitoe deden.

't Volk van beide dorpen vlugt na Hitoe.

Ondertusschen stookten de Ternatanen op Loehoe by die van Hitoe veel quaad, en dreven hen onophoudelyk aan, om de Portugeesen, die hen alle bitterheden bewezen; en zeer qualyk handelden, te verdryven, dewyl hun Godsdienst niet toeliet, en hen alleen, buiten alle andere billyke voorwendingen, reden genoeg gaf, om met die Kaffers en ongeloovigen niet langer, ten ware zy de gedreigde straffen van hunnen Propheet wilden afwagten, in een goed verstand te leven.

Pereira Tweede Portugeesche Landvoogd.

Het eene dan 't ander helpende; was oorzaak, dat die van Hitoe zig volkomen tegen de Portugeesen aankantten, zoodanig, dat de tweede Portugeesche Landvoogd, *Gonsalvus Pereira*, genoodzaakt wierd hen te beoorlogen, doch met zoo goeden uitslag, dat hy die van Hitoe, en die van Ihamahoe, onder zyn wapenen deed buigen.

Overwint de Hitoeësen, en die van Ihamahoe.

Na 't vertrek van dezen Landvoogd quam 'er van Goa weinig ontzet, waar door de zaaken der Portugeesen weer merkelyk vervielen, en te rug liepen.

De weerbarstige Hitoeësen door 't aanhitsen van *Roebobongi*, die in dit troebel water vischte, en hen geweldig styfde, weer gaande gemaakt, stelden zig met al hun vermogen tegen de Portugeesche Landvoogden *Joan Cajado*, *Steven Teixeira* of *Ticera*, en *Gaspar de Melo*, zoodanig dat die bestierders, voor de Kroon van Portugal niets van belang uitvoerden, en genoeg te doen hadden met zig maar in staat te houden, hoewel zy nu en dan met zommige dorpen verscheide schermtusselingen gehad hebben.

De Hitoeësen riepen de Bandaneesen

Die van Hitoe, het over een anderen boeg wendende, riepen de Bandaneesen te hulp, om, door derzelve vereenigde magt met die der Ternatanen van Loehoe, de Portugeesen te doen vertrekken; maar dit werk bleef vrugteloos steken.

En Javanen A. 1565. te hulp.

Dit deed hun den moed nogtans niet verloren geven, maar zy hadden A. 1565 de Javanen te hulp geroepen, en *Radja Giri*, (ook wel *Radja Boekit* genaamd) zooverre gebragt, dat zy door een vast verbond veel hulptroupen en vaartuigen van hem kregen.

Welke laatste

Deze Javanen, die hunne vaartuigen op Hitoe lieten, quamen over Land en

maakten zig agter Hoekoernalo, op een plaats, nog hedensdaags aan den opgang des bergs aldaar, met de naam van *Cotta Java* bekend, vast, en begrepen eene vesting tegen over 't Portugees Kasteel, waar in ook de gezant van den Javaanschen Pangerang een tyd lang zig onthouden heeft. Uit dit Kasteeltje maakten zy den geheelen inham, hoewel zy op 't Portugees Kasteel gansch geen voordeel behalen konden, onvry; maar ziende, dat hen geen versch volk van Java toegezonden wierd, zoo keerden zy, na ontrent drie jaaren daar groefsmoet te hebben, over Hitoe weder derwaart. Vermits nu het verbond tusschen dien Javaanschen Vorst, en de Hitoeësen van duur en in zyn wezen bleef, in enden de Hitoeësen best te zullen doen, hunne Javaanse vrienden en geloofsgenoten, nog eens te hulp te roepen.

een steek-tebouwen.

Hier op kregen zy A. 1599 weder hulptroupen van Java, by welke ook eenige Engelschen waren, die voor d'aankomst der Nederlanders deze Landen al eenige jaren (zonder dat men de nette tyd weet, wanneer zy dat begonden) bevaren; en reeds een Logie op Loehoe, daar toen meer nagelen dan op Hitoe waren, bekomen hadden.

En hier A. 1599. weer op nieuw te hulp quamen.

Dit deed niet weinig hunnen moed aangroejen. Men rukte al de troepen van Hitoe, Loehoe en Boero byeen, om met die magt het Kasteel der Portugeesen met beter uitslag aan te tasten. In de maand Februari, des jaars 1600; stelden zy dit onder *Kimelaha Bassi Frangi*, zoone van den grooten *Roebobongi*, die zynen vader, even voor de komst der Nederlanders gestorven, met den zelve haat tegen de Portugeesen verving, in 't werk, maar hoe driftig zy 'er ook op aanvielen, voerden zy nogtans weinig uit, en wierden niet alleen gedwongen met hun vaartuigen af te wyken, maar na dat de Christenen hunne *Coracora's* mede in zee gebragt, en zig in staat van een Zeeslag te wagen (gelyk ontrent de *Lalia*, met zeer veel hevigheid aan wederzyden geschiede) gesteld hadden, zoo hadden de Mooren van Hitoe nog dit ongeluk, dat, hun buskruit in brand geraakt zynde, zy daar door van hun beste *Coracora*, te weten die van *Noessanivel*, beroofd wierden. Dit gaf zulk een verbaasheid onder hen, datze, de vlugt nemende, zedert njets van belang tegen de Portugeesen hebben durven ondernemen. In deze storm bleef onder de voorvegters ook zekere *Usmail*, zoone van *Saptivoan*, uit het Adelyk huis *Tommagola* oorspronkeelyk.

Nevens eenige Engelschen.

Met de welke zy de Portugeesen vergeefs aantastten.

Ondertusschen was *Wybrand* van *Warwyk*, A. 1598 als onderzeevoogd onder *Jacob Cornelissen van Nek*,

Was wyk
komt A.
1599. in
Amboi-
na.

En hielp
deze Ja-
vaanen.

Steven
van der
Hagen in
Amboina.

Die 't
Portu-
geefch
Casteel te
vergeefs
belegert.
Een ver-
bond met
de Hitoe-
eifen
maakte
en eenige
Neder-
landers
daar liet.

na Oost-Indien vertrokken, als Zeevoogd van vyf schepen na van *Neks* vertrek na 't Vaderland in 't Land gebleven. En van deze wierd 't vyfde ook geladen, om na Holland te zeylen. Met de 4 andere is hy den 8 January 1599 van Bantam na de Moluccos t'zeyl gegaan, na dat hy hier en daar op Java aangegiert had. Hy quam den 3 Maart voor de kust van Hitoe ten anker, en wierd van de Inlanders en hunne hoofden vrendelyk ontfangen, gelyk wy breeder zullen zien, als wy in 't byzonder van de komst der Hollanders in Amboina handelen, alleenlyk dit 'er nog byvoegende, dat die voornoemde Javanen, als de schepen der Nederlanders nog voor Hitoe lagen, met hunne vaartuigen daar aangekomen, en, by zekeren aanlag der Portugesen tegen een plaatsje op de kust van Hitoe, door eenige Hollanders (die als vrywilligen op de *Coracora's* van den Ternataanschen Zeevoogd *Kaitjuli Aaly* gingen) geholpen zyn.

Dit komen van *Warwyk* was dan maar om te handelen, en bragt de Inlanders die hulp niet toe, die zy zig eerst van de komst der Nederlanders aldaar verbeeldt hadden.

In dat zelve jaar was *Steven van der Hagen* met 3 schepen uit Texel op den 6 April uitgelopen, quam den 13 Maart A. 1600 op de reede van Bantam, en van daar weer vertrokken zynde den 2 Mey met het schip de *Son* (want de 2 andere schepen, namelyk de *Maan*, en de *Morgenster* dreven Amboina voorby, na *Banda*) voor Hitoe ten anker.

Zyn komst was hen byzonder aangenaam, en de *OrangKaja's* van Hitoe, en de *Koning* van *Noeffavel*, verzogten den Zeevoogd met allen ernst om hulp, ten einde zy, van hen gesterkt, de Portugesen van daar mogten verdryven. Hy sloeg dat eerst af, met veel beweegredenen om hen daar van af te brengen; maar vond eindelyk, na lang aanhouden der Hitoeëfen, goed hen te helpen, gelyk hy met 't belegeren van 't Portugeefch Casteel, dat zy na 8 weken belegs moesten verlaten, dadelyk getoont heeft.

Niet tegenstaande nu *van der Hagen* op dien tyd niet veel uitregten kon, maakte hy nogtans voor zyn vertrek van daar met de Hitoeëfen een verbond, liet onder *Jan Dirkszoon Sonneberg* als bevelhebber op 't Casteel van Verre by *Hatoenoekoe*, door de Inlanders gebouwt, een bezetting van 27 vrywilligen, en vertrok van daar den 8 Octob. na Bantam, en verder den 14 Febr. 1601 na 't Vaderland, met belofte van hen na 3 jaren met meer hulptroepen te zullen komen helpen.

Ondertusschen begon 't gerucht, dat de magtige Portugeefche Vloot onder *Don Andrea Furtado de Mendosa* stond te komen, meer en meer door te breken, 't geen oorzaak was, dat de Bevelhebber *Sonneberg* geraden vond, zig met zyn ingezamelde 300 Bharen nagelen, en al zynen omflag, in de twee schepen van den Zeevoogd *Heemskerk*, die in dat zelve jaar in Amboina quam, in te schepen, en in de maand van Juny, of July, met dezelve, vermits hy 't in dat Kasteel van Verre in veer na niet harden kon, van daar na Bantam te vertrekken, tot een byzonder groot geluk voor hen, want by aldien zy daar langer gebleven hadden, waren zy buiten alle twyffel in handen van de Portugesen gevallen. Dus hadden de Portugesen nu weer wat verademing, en toonden aan de inlanders, die zig door 't verbond met *van der Hagen*, en 't Casteel van Verre, nu van de geweldenaarzen en slaverny der Portugesen al verlost agtten, dat het werk nog zoo klaar niet was. Een geringe preuve daar af gaven zy kort na *Sonneberg's* vertrek, wanneer zy de Hitoeëfen in dat zelve jaar met zulken ernst aantastten, dat zy al eenige Negryen ingenomen hadden; maar te happig op buit, en zonder ordre hier en daar in 't wild loopende, wierden zy door de Hitoeëfen weer zoodanig overvallen, dat zy over hals en kop weer weggejaagd wierden. Hier op bleef dit eenige tyd smeulen tusschen de Portugesen en Hitoeëfen, die malkanderen als benarde honden van verre aankeken, zonder iets te ondernemen; In dien staat schokten de zaaken voort tot de komst van dien gevreesden Portugeefchen goeffel, Komst *Don Andrea Furtado de Mendosa*, weler van Furtado. *Capitein* van Malacca, maar nu Zeevoogd gemaakt. De Onderkoning *Aria de Saldanja*, liet hem te Goa eene aanzienlyke vloot toerusten, waar mede hy den zeeschuimer *Cunal* sloeg, en onderbragt. *Jaffana Patan*, een voornaam Ryk op Ceylon, had hy weinig tyd te voren aan de Kroon van Portugal gehegt, en zig daar door zoo ontficchelyk gemaakt, dat hy nu meinde in staat te zyn, om alle de Koningen van Java na zyn hand te zetten, en hen te Zyne grote bedryven. kunnen voorfchryven, dat zy met niemand, dan met de Portugesen zouden hebben te handelen. Dit ging zelfs zoo verre, dat hy voornam alle vreemde Europeifche Natien, Engelfchen, Hollanders, en andere, die op de Moluccos reeds sterken handel dreven, eensklaps uit Indiën te vagen, en alzo al de ingezetenen van die gewesten t'eenemaal van de Portugesen, of eigentlyk van 't Ryk van Spaens Portugael, te doen afhangen. Hier

En toerusting van een vloot. Hier toe vervaardigde hy A. 1601. te Malacca thien Galjoenen, zeven Galeyen, en zeven andere vaartuigen, zamen een getal van 24 uitmakende, over welke hy als Zeevoogd, en *Thomas de Soysa* als Onderzeevoogd, 't bewind had. Hier mede vertrok hy van Malacca, en quam den 24 Dec. voor Bantam, menende dat voor een ontbytje weg te nemen; ten welken einde hy het al begon te bezetten; maar een vloot van 5 fchepen onder den Nederlandfchen Zeevoogd *Wolfert Hermansz.* belette dat, die hem den 27. zeer onverwagt op 't lyf quam, en zoodanig havende, dat hy, op Bantam niet meer denkende, zyn reize vervolgde, latende *Wolfert Hermansz.*, die 2 Galeyen veroverte had, als overwinnaar op de Reede van Bantam, hoedanig de Bantammers hem ook met veel eerbewyzing inhaalden. Grooter overwinning zoude hy bevogten hebben, indien zyn fchip door 't fpringen van een fluk gefchut niet een merkelyke ramp gekregen had: want hy de 2 fchepen der Portugefen, op de wagt leggende, met zoo veel voordeel aangeaft had, datze genoegzaam in zyn magt waren. Hy had den Portugeefchen Opper-Zeevoogd, zelf fchoon de wind hem tegen was, aangetaft, maar *Furtado's* volk, by dit ontbyt geleerd, wat de Hollanders waren, hadden tot het middagmaal geen luft.

Verdichte op-gave der Portugeefche Schryvers van dezen flag. Het is waar, dat de Portugeefche Schryvers de eere van dezen flag hunnen Zeevoogd *Furtado* toefchryven; maar dat zulx verzonnen is, blykt daar aan, dat zy dan ook zekerlyk meester van de reede gebleven, de Stad verder benaeuwde, en de Nederlanders daar van daan gedreven zouden hebben, een zaak, niet alleen op Bantam, maar ook by andere Natiën in Indiën zoo bekend, dat het de Portugefen, en voornamelyk dien grooten opblafer, en fnorker, geen kleine krak aan hunne agting by de Vorften en Koningen van Indiën gegeven heeft.

Zyne verfchyning in Amboina. Hy vertrok dan met hangende wieken van daar, en quam, vol woede over dien geleden hoon, in Amboina op den 9 Febr. 1602. op *Hitoe* eerst aan, met een vast voornemen, om al die fchade, die hy voor Bantam geleden had, op de Amboinefen, vrienden der Nederlanders, te verhalen. Zyn Vloot, die fraaye neepen gekregen had, herftelde hy zo veel en zoo ras 't hem mogelyk was, voegde by de zelve nog twaalf *Cora Cora's*, begaf zig daar mede na de bogt van de *Tapi*, dwong de vier naburige dorpen *Alang*, *Tapi*, *Wakkafihoe* en *Larike*, met of tegen haar wil, zig zyne magt te onderwerpen.

Dit verrigt hebbende, taste hy *Affa-*

loelo (toen nog *Noeffa Telo* genaamd) Daar hy alles dwingt te buigen. aan, een plaats niet verre van ftrand, op een zeer voordeeligen fteilen heuvel gelegen; maar de inlanders; door de magt der Portugefen, die de hunne zeer verre overwoeg, niet in ftaat van het lang tegen hen uit te harden, oordeelden voor hunne zekerheid beft, zig goedwillig over te geven. Maar hunne overheden en *Orang Kaja's* vlugten na *Nau*, een berg van veel tegenweer, niet verre van ftrand, en dicht by de vefting *Haarlem*, op de vyf *Negryen*, en in 't Noord-Ooften van dezelve, gelegen. Hier hadden zig al de misnoegde *Hitoeëfen*, met die van *Noeffanivel*, *Ocrimeffing*, en andere hunne bondgenoten, na toe begeven, en verfanfcht, met voornemen om de Portugefen hier moedig het hoofd te bieden, en malkanderen tot het uiterfte te befchermen.

Zy hadden wat dieper in 't Land, op *Lain* nog een pagartje; maar van geen belang, om tot het zelve een uitwyk te nemen, waarom zy dit ook maar tot een verblyf van hunne vrouwen en middelen hielden, niet wetende, werwaards zig te begeven, zoo zy uit deze eenige plaats van tegenweer geflagen wierden. Met het uiterfte geweld rukt *Furtado* op den 7 April met zyn troepen voor dit *Nau*, bezette 't zelve van alle kanten, en benaauwde het zoodanig, dat hy 't, na 7 dagen belegs, by een fellen en onwederftaanbaren storm inkreeg.

De *Hitoeëfen* nu uit de lyken geflagen, zerten het op een loopen, en hadden 't geluk van met de vier *Perdana's*, als ook met *Capitein Hitoe*, *Tepil*, en den Koning van *Noeffanivel*, het maar pas te ontkomen; maar de nabygelegen negen dorpen, voor 't geweld der Portugefen nu bloot gefield, begaven zig gewillig onder hunne magt.

Dit was een groote en ongenezelyke breuk voor de *Hitoeëfen*, en hunne bondgenoten, en veroorzaakte dat zy, die op hun eigen Land nu nergens geen fchuilplaats meer vonden, gedwongen wierden zig na de overkuff van *Ceram* te begeven, en het op *Loehoe* voor eerst neder te zetten.

Al hun hoop was nu op ontzet van *Steven van der Hagen*, en om te roonen dat zy hun daar aan zeer veel gelegen lieten, vonden zy goed eenige lieden uit te zenden, om hem, of de Nederlanders, op te zoeken, en hen den gevaarlyken ftaat, waar in zy waren, te kennen te geven. De ftokoude *Tabalille*, een aanzienelyk nazaat uit het voornaam Stamhuis *Tanbitoe Meffing*, een man, op wie geheel *Hitoe* toen 't oog had, als zynde de voorzitter onder de vier Hoofden van de *Hitoeëfche* Kuff, wel zien-

d'Orang Kaja's vlugten na *Nau*.

Daar hen *Furtado* tot de overgave dwingt.

En de negen nabygelegen dorpen verovert.

Waar op de *Hitoeëfen* na *Ceram* vlugten. En eentige uitzonden om na de Nederlanders te zien

Tabaliles raad, in dezen nood.

de, dat 'er met geweld tegen deze overstromende magt der Portugeezen niet te doen was, en overwegende, dat hy zyn volk meer met raad, dan ontzet, dienen kon, gaf hen allen, die nog op Hitoe gebleven waren, dien raad, dat ze voor den tyd wyken, in schyn en tot nader ontzet hen aan de Portugeezen overgeven, en met dezelve vrede maken zouden, en dat hy, die nu afgeleefd was, oordeelde zyn Vaderland geen grooter dienst te kunnen doen, dan met zig zelf dat gemeen lot van de minste niet te onttrekken, maar zig edelmoedig aan *Furtado*, schoon hy van hem niet veel goeds verwagte, over te geven, om die overgave des volks zoo veel meer schyn's van opregtigheid by te zetten, en hen door zyn tusschenspraak (waar het mogelyk) voor de woede der Portugeezen te bewaren.

Alsook van Pati Toeban, die zich aan hem overgeven.

Dit zelve stond ook vast by *Pati Toeban* den Ouden, maar eer zy dit werkelijk maakten, zond *Tabalile* den Capitein *Hitoe*, *Tepil*, benevens zyn eigen zoon *Sibori*, heimelyk na 't gebergte agter *Mamalo* weg, en gaf hen last, om standvastig by 't verbond, met den Zeevoogd *van der Hagen* aangegaan, te blijven, en zyn komst af te wagten. Daar op gaven die wakkre Patriotten zig, als een offer voor hun Land aan *Furtado* over, en benamen, schoon zy anders gekonnen hadden, zich zelve vrywillig de vryheid, die zy, schoon *Furtado* hen die by hunne overgave beloofd had, ook nooit daar na weder genoten hebben.

Dus bragt die Veldheer der Portugeezen, die alle hoeken en winkels der kust Hitoe doorkroop, en in zoo korten tyd als een blixem alles doorstraalde, dat geheel Land weer onder de gehoorzaamheid der Portugeezen, zoodanig, dat 'er geen een plaats meer was, die eenigen wederstand bieden, of zich tegen hen opwerpen durft, dan alleen Hitoe Lama, of het oude Hitoe; maar door twee honderd versch van 't Kasteel aangekomen, en over Land gezondene, Portugeezen, wist hy hen zoo te benaauwen, dat die plaats zig eindelyk ook overgaf.

Het geheele Land was nu met zulken schrik en trilling bezet, dat ider op het noemen van *Furtado's* naam zidderde, en hem als den geestel van hun Land aanmerkte. Hy nu, die 'er de schrik reeds zoo verre in had, zag echter wel, dat hy alles met geweld niet na zyn zin zou krygen, en dat hem 't vossel by sommige gevallen meer dienst, dan de leeuwenvind, doen zou.

Hier van nam hy een preuve met den Koning van Noeffanivel, en wist hem, met die van Oerimeffing, door goede

woorden te overreeden, dat zy niet alleen weer op *Mamalo*, en aan 't Kasteel quamen, maar bracht het ook zoo verre, dat die twee Vorsten zich lieten doopen, die van Noeffanivel, (die anders den naam van *Sinapati* droeg) dien van *Thomas de Soysa*, en den *Orang Kaja* van Oerimeffing dien van *Steven Teixeira*, of *Ticera* (na den ouden Portugeeschen Landvoogd, die deze Zee- en Veld-togt mede bywoonde) by zynen doop ontvangende.

De Koning van Noeffanivel nogtans, om te toonen met wat voor een hart hy dat doen zou, bezorgde, eer het zo verre quam, dat een van zyn *Orang Toewa Toewa's* of oudsten, *Lecatombessi* genaamd, zoo heimelyk als 't mogelyk was, zich by *Arigoena* of den jongen *Tepil*, en *Sibori*, *Tabaliles* zoon (der Hitoe'sen afgezanten aan de Nederlanders) vervoegde, om met hen hunne bondgenoten te gaan opzoeken, en door hunne hulp de vervallene zaken van hun Land te herstellen.

De Koning van Noeffanivel zending gezanten na de Nederlanders.

Ondertusschen hielden zy zich uiterlyk tot de Portugeezen zeer genegen, en gaven, volgens hunnen aangeboren aard van veinsen, alle teekenen, die men wenschen kon, om van hunne oprechte meining de Portugeezen te verzekeren, daar ondertusschen, die by dezelve waren, niet nalieten de gevlugte Hitoe'sen kondschap van al de aanslagen der Portugeezen, zoo verre zy die ontdekken konden, op de heimelykste wyze te geven.

Furtado nogtans, na zoo grooten overwinning, wel ziende, dat hy, zou hy dat wispelturig volk in staat van onderdanigheid houden, verder gaan, en de geenen zyne vlugtten op Hoewamohel uitroepen verrichtmoest, vond goed geswind over te steden daar. *Furtado's* tocht na Hoewamohel, en zyne verrichting aldaar.

De Ternataanse Stedehouder, *Bassi Frangi*, had de lucht daar van zoo tydig drag van *Bassi Frangi*, en *Pati Loehoe*, zyn onderhoorige Ternatanen zich na Bonoa te begeven, zonder dien storm af te wachten. De Pati of Grave van Loehoe, die dit onweer aankomen zag, en met reden giste, dat dit ook hem en de zynen gelden zou, oordeelde best, voor 't zelve te wyken, en een schyn-vrede, tot

tot behoudenis van zyn Land en ingezetenen aan te gaan, om 't welk te beter schyn te geven, vond hy goed aan *Don Andrea Furtado de Mendosa* voor af eenige geschenken, en benevens de zelve, een opgepronkte deerne, die hy veinsde zyn dochter te zyn, en *Bay Warnoe-li* noemde, toe te zenden, 't geen zulken uitslag had, dat hy, in gunst aangenomen, zedert gelegenheid had, om zyne bondgenoten, de zich aldaar verschuilende Hitocësen, te bergen, en daar door een onsterffelyken naam by zyne ingezetenen en vrienden, die hem den Pati en eenigen behouder van Hoewamohel noemden, te behalen.

Van hier begaf zich *Furtado* na 't wederspannig Ihamahoe, een sterke plaats, die de Portugeesen zeer veel moeite gegeven heeft, en een van de voornaamste was, die hem 't hoofd dorst bieden. Hy vertrok dan daar na toe, om het onder 't geweld van zyn ontsacchelyke wapenen te doen buigen; maar dit ging hem zoo geweldig buiten zyn gissing, dat zy, na een hartnekkige tegenstand, hem dwongen met alle de zyne zeer verward te wyken, en, zonder iets uitgevoerd te hebben, weer na de Hoofdvesting te vertrekken. Kort na zyn wederkomst beriep hy de Hoofden van al de verwonne en nieuw-veroverde Negryen der Mooren, onder voorwending van een Land-Raad uit hen te willen maken; doch hy hieldze allen by zich als gyzelaars, tot dat hy zich tot zynen tocht na Ternate vervaardigt had. Hy had ook last van den Onder-Koning, om zich aan hen te wreken, wegens dat zy 't meer met de Nederlanders, dan met hen, gehouden, en met de zelve een verbond aangegaan hadden.

Op zyn vertrek na de Moluccos gebood hy ook, dat alle de *Cora*'s van de hoofdvesting, benevens eenige van de Kust Hitoe, en 't Eiland *Oma*, hem zouden volgen, om alzoo te zeehaftiger, en met onwederspreekelyke bewyzen van hunne onderdanigheid, in Ternate te komen; maar, aldaar aangekomen, scheen hy die vorige *Furtado* niet meer, en al zyn moedigheid verloren te hebben, zoodanig, dat hy hier met zyn volk, 't geen hem door honger, ziekte, en andere ongemakken, veel aftierf, als verfmolt, zonder iets van belang uit te rechten.

De Amboinesen, die als in zeegepraal met hem gedwongen waren op hunne *Coracora*'s mede te scheppen, zagen de *Son* van zyn overwinningen zoo ras niet ondergaan, of zy zakten allengskens weer na hun land af; maar ontrent *Lessidi* en *Cambello* gekomen zynde, wierden zy door de *Ternatanen* en *Loehoenesen* aan-

getast, en zoo lang vastgehouden, tot dat zy al de Portugeesen die, 'er in waren, dood geslagen hadden.

Ondertusschen bleven de elendige Amboineesen volkomen onder de macht der Portugeesen, die, zoo zy zich zelve met hun gedrag zoo bemind, als zy zich, onder die ingezetenen door hun wapenen, gevreesd gemaakt hadden, ongetwyffeld die inlanders aan zich verbonden, en zich een veiligen weg tot het vreedzaam en onwankelbaar bezit van die, en andere Landen gebaant zouden hebben; maar in tegendeel maakten zy zich by den inlander, door allerley soorten van verongelyking, zoo gehaat; dat het die luiden maar aan gelegenheid, en niet aan genegenheid, om zich onder bescherming van een anderen Vorst te begeven, ontbroken heeft.

Ik heb zelf een Amboinees gesproken, die my verhaalde, dat het zoo verre gekomen was, dat zy zich niet ontzagen de vrouwen, en dochters der Amboinesen, als die maar eenigzins fraai waren, op de volle straat aan te randen, die mede te voeren, en hun booze lust daar aan te boeten. Hun onverdragelyke stoutheid was zoo groot, dat zy, genegen met iemands vrouw te boeleeren, of eenige andere moedwil te bedryven, hun degen, of geweer (even als de *Nairos* of *Edelen* op de *Malabaarsche* kust) maar voor de deur neerzettekden; 't welk den Inlander door verscheide voorbeelden reeds zulken schrik in 't hert gejaagt had, dat de man van den huize het hart niet had, om 'er op in te komen, ten ware hy zich in gevaar van zyn leven wilde stellen.

Was 'er iemand, die met een schoone visch na, of van de markt ging, om daar eenig voordeel mede te doen, zy namen hem die af, en gaven tot zyn voldoening hem noch dit verontwaardigend antwoord: *Tida patoet Orang bitam makan ikan jang baik daanbesar bagini; hanja ikan kablinjo sampei pada dia orang.* Dat is, *Het is onbetamelyk, dat swarten zulken schoonen en groote visch zouden eeten; maar Kablyn* (een soort van zeer klyne visch, als sproetjens) *is goed genoeg voor hen.*

Kregen dan die beroofden noch een penning, die zy hen verachtelyk toebeelden smeten, en bedroeg die de helft van de waarde van 't geroofde, zoo waren zy gelukkig, en moesten wel te vrede henen gaan.

Meesten tyd nochtans kregen zy 'er niets, dan een deel scheldwoorden, voor, en 't beste woord, dat zy hen in zulk een geval gaven, was *anda katsjoor*, of *pegi andjing*, 't welk beide, het eerste in 't Portugeesch, en 't laatste in 't *Maleitsch*, *weg jou hond*, beteekent.

Die van Ihamahoe dwingen hem te wyken.

Na Ternate.

Daar de Amboineesen hem weer sijn ont-drophen.

Die de Portugeesen hoe langs hoe meer haaten.

Voorbeelden van hunne moedwil.

Zy beroofden, zonder aanzien van perzoonen, de lieden niet alleen op de straat van 't hunne, maar zelf in hunne huizen waren zy niet zeker. Quamen zy in een huis, daar iets van hun gading was, zy namen het mede, zonder daar veel over te zeggen, dan dat zy den Amboinees, diens goed het was, noch de een of d'andre bittere steekreden toedawden.

Hoorden zy, dat hier of daar een moye Amboineefche dochter was, zy haalden, zonder zwaarigheid 'er over te maken, of zy Christen, Mohhammedaanfch, of Heidenfch was, die maar weg, en als zy die, na hun verfoecielyke luft, lang genoeg misbruikt hadden, zonden zy die met verachting, als de walg 'er nu aftekende, de ouders weer t'huis. Duizenderlei andere quellingen, die zy de Inlanders aandeden, moesten die beklagens-weerdige menfchen tot een gunftiger tyd opkroppen, zonder dat zy dorften denken, om daar over te klagen, dewyl zy doch zagen, dat de Landvoogd, en zyn Raad, hen daar over geen recht deden, en zy daarenboven noch meesten tyd befpot, uitgelacchen, en hunne verongelykers, onder d'een of d'ander voorwending, begunftigt wierden.

Hier by quam noch, dat de Portugeefche Priesters door hunne oorbiegt al 't geen zy voor andere wiften te bedekken, 'er zuiver uithaalden, al hunne aanflagen ontdekten, en 'er hunne wederpartyders niet alleen kennis van gaven, om 'er zich tegen hen van te bedienen; maar noch wiften zy dit menigmaal zulken flinkzen draay te geven, dat het gemeenlyk dien Inlander (zonder te konnen bedenken, waar hem dit van daan quam) gold, en hy, in plaats van recht op zyne klachten te krygen, als een misdadige geftraft wierd. Dit deed hen van klagen wel een affchrik krygen; maar verbitterde (als men denken kan) de Amboineefen uitnemende tegen de Portugeefen, en deed hen alle bedenkeleyke middelen in 't werk ftellen, om uit hunne handen te blyven.

Dit fhokte dus noch al eenige jaaren even ongeregeld voort, zonder dat d'Inlanders van dit ondragelyk jok ontlaf, of door iemand gered wierden. De belofte van *Steven van der Hagen*, van hen na 3 jaaren te komen helpen, gaf hen wel gedulds genoeg, om al deze geweldenaryen voor een tyd te verzetten; maar het liep eindelyk zoo hoog, dat hunne levens hoe langs hoe meer onzeker, en de menfchen van deze of gene moetwilligen op de straat onder de voet geflooten wierden, zonder dat ook daar over recht gedaan wierd;

En de
gevolgen
daar van.

weshalven de Inlanders, zoo ras zy zich van de hulp der Hollanders bedienen konden, zich zeer verblyd aan hen overgaven, en den benarden Portugeefchen Landvoogd (die wel wift, dat hy aan hen niet dan doodelyke vyanden had, en zich van zyn volk ook niet al te zeker dienen kon) zonder moeite drongen, om alles, 't geen zy daar bezaten, aan de Nederlanders over te geven, gelyk wy omftandig hier na de wyze, op welke de Nederlanders meesters van Amboina geworden zyn, zullen toonen.

Buiten het gene wy bevorens, als door de Portugeefen op die van Amboina ver-
overt, aangehaalt hebben, zo hebben zy op Boero, met hulp van den Tido-
reefchen *Kaytsjili Salamat*, de Ternataanen verjaagt, en in de bocht van Tsjiko Moraffa, zich vast gemaakt, en 'er een kleene houtte vefting gehad, 't geen zy op 't verzoek van de *Oeliffwa's* (zynde Tidoreefen, gelyk de Ternataanen *Oelilima's* waren, twee Faftien, die zedert in Amboina quamen) van *Tagalifa* daar gezet hadden; maar dit is maar voor een korten tyd geweest, en hen door andere Boeronfen weer ontnomen.

Wat de
Portugee-
fen op
Boero,

Die van het dorp Liffabatta, op Cera-
rams Noordkust, hadden hen ook een
woonhuis vergund; maar dewyl zy daar
mede niet te vreden, en gefladig bezig
waren, om, onder allerlei voorwendingen, den Inlander van 't Mohammedaans tot het Christen geloof over te brengen, en hem dat als op te dringen, zoo hebben de Liffabatters, dit werk al overlang wars zynde, hen in de laafte jaren van daar verdreven.

En op
Ceram
bezaten.

Op de Zuid-zyde van Ceram hadden zy al de Negryen van Latoe af tot Caibobo toe onder hun gezag, en onder zoodanigen verbintenis, dat geen van allen denken dorft, zich tegen hen aan te kanten. Die van Latoe nochtans waagden dit, in 't laafte van de beftiering
der Portugeefche Landvoogden, en flaven
ken, door de Ternataanen gefterkt, de
hoorns tegen hen op; maar de Portugee-
fen, te gemoet ziende, dat, zoo zy dit
vuur ten eerften niet doofden, 'er een
vlam van zou konnen ontftaan, die tot
veel andere daar nabygelege Negryen
zou konnen overflaan, behandelden dit
werk met veel moedigheid, rukten 'er
na toe, en namen die plaats ftormender-
hand in, waar door de Mooren van La-
toe hun wakkerite helden, te weten *Kimelaha Djamali*, en de twee broeders *Anglafari* en *Lanaladdien*, de aanvoeders van 't volk daar lieten zitten, en ook den moet en kracht verloren, van ooit ict diegelyks weer tegen de Portugeefen te ondernemen.

En hoe
zy die
van La-
toe onder
zich de-
den bui-
gen.

D E R D E H O O F D S T U K.

Redenen van de tochten der Nederlanders na Oost-Indiën. Houtman de eerste aanzetter. Wanneer die eerst ondernomen zyn. Warwyk gaat A. 1599. na de Oosterse Eylanden. Zyne ontmoetingen, en komst in Amboina. Wat daar verricht werd. Komst van eenige Javaanen tot onderstand der Amboineesen. Accoord over de prys der nagelen. Warwyks vertrek na Ternate. Van der Hagens komst in Amboina. Die hen hielp tegen de Portugeesen. Ongeluk in 't schip de Son voorgevallen. Eerste verbond, door Van der Hagen met den Inlander gemaakt. Een vesting op Hatoc Nockoe gebouwd. Waar op hy eenig volk liet. Heemskerk neemt dit volk A. 1601, uit Amboina mede. Wat 'er zedert door Furtado, van der Hagen en Tepil, verricht is. De Amboineesen zenden gezanten, die van der Hagen, A. 1605. voor Bantam ontmoeten. Zyne verrichtingen onderweeg, en komst in Amboina. Daar hy den Portugeeschen Landvoogd dwingt het Kasteel, en geheel Amboina, aan hem over te geven. Sterkte des Kasteels. Waar de Portugeesen bleven. Frederik Houtman, eerste Landvoogd hier A. 1605. Verdeeling der Vloot na van der Hagens verrichting, 't Casteel nu Victoria hernoemd. Houtman neemt 's Lands grooten, een nieuwen eed af. En doet de Hitoeësen 't contract met van der Hagen gemaakt, op nieuw be zweeren. Het contract tusschen de Hitoeësen en Steven van der Hagen aangegaan. Staat van Amboina te dier tyd. Twee voornamen Factiën aldaar. Geseltemis van 't Kasteel. De komst van van Solt, en zyne verrichting A. 1607. Mateliefs verschyning hier in dit jaar. Als ook van eenige Ternataansche gezanten. Houtman stelt in, de buiten-comptoiren jaarlyx eens te bezoeken met de Hongi. Opstand van die van Lessidi en Cambello, die hy weer tot hun plicht brengt. Mateliefs onderzoek na Houtmans gedrag, en verder ordre, door hem op alles gesteld. Neemd drie Amboineesche jonge Princen na Holland. Zyn vertrek na Ternate. Van Caardens komst A. 1608 hier, die na Ternate vertrok. Hoen's verschyning hier A. 1609. Die 't contract met die van Hatoc enz. vernieuwt, en toen na Ternate vertrok. Houtman maakt een contract met die van Hatocaha, en het contract zelf. Contract met die van Roemakay. Houtman verplaatst die van Hoetoemocri aan 't Kasteel, en vertrekt, na zes jaaren regeerens, met eenige Amboineesen na 't Vaderland. Aanmerking over dezen Heer.

D At de Nederlanders niet uit eygen drift en beweging, maar door de gedurige quellingen en vervolgingen des Konings van Spanjen, de reis na Oost-Indiën ondernomen hebben, is bevorens al by ons getoont ter plaatse, daar van hunne eerste reisen gesproken is.

Men ondernam dien tocht om twee redenen; eerst, om ons eigen voordeel daar te zoeken, ten anderen om onze vyanden, die van daar groote winsten en voordeelen in hun land brachten, alle bedenkelyke afbreuk te doen. Daar waren bevorens wel meer Hollanders als Linschoten A. 1583; Cornelis Houtman, en andren geweest; doch dit was maar in dienst der Portugeesen, of der Spanjaarden geschied. Niemand echter heeft hier ontrent zyn Landslieden meer dienst gedaan, als deze Houtman, die, droevig gevangen zittende, zyn dienst aan eenige kooplieden, met belofte van een net bericht van den handel der Portugeesen op Indiën te geven, aanbod, verzökende dat zy hem wilden rantsoeneren. Zy deden dit kort daar na, en bedienden zich zeer gelukkig van zyn bericht en goeden raad.

Daar op heeft men goedgevonden A. 1595, 4 schepen voor reekening van de

Compagnie van Verre, met Houtman en andren, en daar na nog 8 schepen onder den Zeevoogd Jacob Cornelissoon van Nek, en zynen Onderzeevoogd Wybrand van Warwyk; 1598. 1 May uit te zenden; van welke de Zeevoogd met 3 schepen den 11 Jan. A. 1599 weder na 't Vaderland gekeerd; en den 19 Juli 'er gekomen is, doch Warwyk bleef in 't Land; met voornemen om na de Moluccos te vertrekken. Den 8 Jan. 1599 vertrok Wybrand van Warwyk als Zeevoogd; en Jacob Heemskerk, als Onderzeevoogd, met 4 schepen; Amsterdam, Zeeland, Gelderland en Utrecht, van Bantam na de Oosterse Eylanden.

Zy gierden den 13 dito op Jakatra aan, den 21 op Toeban, van waar zy den 22 dito zyn t'zeil gegaan, en quamen den 27 dito voor Joartan, varende na Land om een Loots, die hen in de Moluccos brengen zou. Zy bequamen die den 30 dito; doch kregen 's nagts aan des Onderzeevoogds schip de tyding, dat wel 40 man van den Zeevoogd, en van 't schip Utrecht, op Madura gevangen, en na Arosbaya, een Stad op deszelfs westeinde, gebracht waren.

Den 1 February 1599 quam de Onderzeevoogd, met de andre voor Madura by den Zeevoogd, waar op men den 5 dito

D

goed

Redenen van de tochten der Nederlanders na Oost-Indiën.

A. 1599. Houtman de eerste aanzetter.

Wanneer die eerst

ondernomen zyn:

Warwyk gaat A. 1599 na de Oosterse Eylanden.

Zyne ontmoetingen.

goed vond 150 man met 3 chaloepen en 3 schuiten na land te zenden, om waar 't mogelyk, hunne makkers te verlossen. Tusschen hen, en die van Madura, viel een vruchteloofe schermurzeling voor, waar by zy noch 3 a 4 man verloren; maar naderhand overquam hen een grooter ongeluk, alzo de chaloep van den Zeevoogd met 36 man, en de boot van 't schip Zeeland met 13 man, pas een schoot weegs van Land, omsloegen, waar door zy daar noch 25 man, 15 van des Zeevoogds volk, 1 van 't schip Utrecht, en 9 van 't schip Zeeland verloren; doch eindelyk by hunne andere makkers gekomen, en alle, die noch in 't leven waren, wel geteld zynde, bevond men dat 'er nog 51 mannen waren.

En komt
in Am-
boina.

Den 8 wierd 'er een verdrag wegens der gevangenen rantzoen gemaakt, en zy raakten voor 2000 Ryxdaalders, na lang talmen, vry, en den 14 dito alle weer aan boord, waar op noch dien zelve avond alle vier de schepen van daar zyn t'zeyl gegaan, die den 3 Maart A. 1599 's morgens vroeg voor 't gat van Amboina quamen, en, zo ras zy 'er maar in waren, stilte, en de stroom zoo sterk tegen kregen, dat zy 't gat weer uit dreven, en voor Hitoe Lama ankerden.

Zoo ras zulx geschied was, quam zekere Ternataaniche Zeevoogd met 3 Coracora's, die zeer gierlyk toegemaakt waren, met veel getier, geklop op Gong en Tifa, en met veel gezang en vreugd; de schepen rondscheppen, schietende tot verwelkoming al hun Bassen, hoedanige 'er ider Coracora drie voerde, los, waar op de onzen, met weder rondom los te schieten, antwoorden.

Wat daar
verricht
wierd.

Deze Zeevoogd, van Capitein *Hitoe* vergezelschapt, quam ook aan boord by de onzen, hen vragende van waar, en tot wat einde zy daar gekomen waren, zy antwoordden, dat zy uit Holland quamen, om hunnen handel hier en elders te dryven, waar toe zy allerley koopmanschappen mede gebracht hadden. Waar op die Heeren hem aan Land verzochten, betuigende over hun komst zeer verblyd te zyn, en genegen te wezen met hen een accoord te maken, hoewel hun grootste inzicht en hope was, om hen tegen hun algemeene vyanden de Portugeesen te gebruiken; ten welken einde ook deze Zeevoogd door den Koning van Ternate na Amboina gezonden was, om den Inlander tegen 't geweld der Portugeesen te helpen.

Daags daar aan den 4 Maart ging de Onderzeevoogd aan land, daar hy zeer vriendelyk van Capitein *Hitoe*, *Tepil* genaamd, en de zoon van *Aboebaker Nasedik*, een van de vier oppergebieders des Lands, onder een fraeie tent van zeilen onder

de boomen gemaakt, ontfangen, minnelyk onthaalt, en een gesprek van wel drie uren lang tusschen hen gehouden wierd.

Den 6 dito ging de Onderzeevoogd A. 1600. weer met drie ondercommiezen aan Land, om te vernemen of 'er ook lading voor deze schepen was.

Capitein *Hitoe*, nevens de andere grooten des Lands, quamen hen vriendelyk te gemoet, betoonden groote eerbied, en stonden hen lading voor twee schepen toe.

De onzen, dit verstaan hebbende, hebben daar op goed gevonden Gelderland en Zeeland na Banda om lading te zenden, en de twee andre schepen, Amsterdam, en Utrecht; hier te houden, tot dat zy de lading bekomen zouden hebben, om dan uit Amboina na de Moluccos te zeilen. Daar op vertrokken de twee voornoemde schepen den 11 Maart na Banda, daar zy den 15 dito ten anker gekomen zyn.

Ondertusschen bespeurde de Zeevoogd *Warwyk* zeer klaar, dat de Amboineesen hem wel groote beloften van een lading voor 2 schepen gedaan hadden, doch dat zy, door den zwaren oorlog, die zy tegen de Portugeesen voerden, niet in staat waren hem zoo veel nagelen te leveren, alzo die hen alle afbreuk deden, zoekende, zoo veel mogelyk was, ook de Hollanders van hier te verdryven; en hen hun lading af te snyden, alzo zy aan de Engelschen, die niet lang te voren hier mede gekomen, en nu al eenigen tyd op Loehoe gevestigd waren; niet dan al te veel hadden, zonder dat 'er noch meer vyanden, om de Amboineesen tegen hen onderstand te doen, behoefden by te komen.

Komst
van eeni-
ge Javaa-
nen tot
onder-
stand der
Amboi-
neesen.

Den 13 Maart quamen hier ook twee oorlogs-jonken van Java vol volks, om de Amboineesen tegen de Portugeesen te helpen, onder welke men wil, dat ook eenige Engelschen zouden geweest zyn, zy quamen om hen 't Casteel te helpen winnen, en wierden met veel vreugd ingehaald.

Den 10 April maakten de onzen met den Inlander accoord over de prys der nagelen, bedingende die voor 35 stukken van achten, de Bahara van 550 pond, en den 12 dito kregen zy 250 ponden voor ider stormhoed, hoewel ik geloof, dat 'er onder die nagels veel Polongs, of Moernagelen, en andere richte of vuiligheid, zal gelopen hebben.

De 23 dito maakten de Portugeesen een aanslag op zeker dorp in Amboina, doch het mislukte hen, verliezende daar noch 2 mannen, alzo de Inlanders hen quamen ontzetten, vergezelschapt door eenig volk van onzen Zeevoogd, en van den Broeder des Konings van Ternate

(waat

(waar voor zich de de voornoemde Zeevoogd van Ternate uitgaf) in een Parahoe, die zich ook verwonderden, hoe d'onzen zich als vyanden van den Koning van Spanjen, of van de Portugeezen, dorsten verklaren.

Warwyks Na dat nu de onzen dus eenige waaren *vertrek na Ternate.* tegen nagelen in Amboina verruild hadden, zyn zy met deze twee fchepen den 8 May 1599 na Ternate, of na de Moluccos, vertrokken, daar zy (gelyk wy reeds onder de ftoffe van Ternate gezegt hebben) op den 22 zyn ten anker gekomen.

Van der Hagens Het bleef hier niet by, maar men zond *komt A.* in 't jaar 1599 drie fchepen, de Zon, de *1601 in* Maan, en de Morgeniter, onder den *Amboina.* Zeevoogd *Steven van der Hagen*, die den 6 April uit Texel in zee gelooopen zynde, den 13 Maart 1600 voor Bantam op de Reede quam, van waar hy den 28 May na de Moluccos verzeylde, komende den 2. alleen met het fchip de Son voor Amboina op Hitoe's kufft ten anker, terwyl de 2 andere fchepen, door de froom voorby gedreven, en na Banda geraakt waren, dat zy den Zeevoogd ten eerften met hunne chaloep lieten weten.

De Zeevoogd *van der Hagen*, voor Hitoe Lama ten anker leggende, bevond, dat daar zeer weinig nagelen te bekomen waren, en op 't nieuw gewas te wachten, was noch 5 of 6 maanden te vroeg, zoo dat hy geen ftaat maakte, om daar lang te blyven. Terwyl hy daar nu lag, zoo hadden hem de hoofden der Amboineezen, en vooral die van Hitoe, en de Koning van Noeffanivel, zeer ernstig verzocht, dat hy hen tegen de Portugeezen te hulp wilde komen. Hy floeg dat eenige maalen zeer vriendelyk af; doch door hun ernstig aanhouden en fmeeken eindelyk bewogen, zeide hy hen zyne hulpe toe. Hy was alleen niet in ftaat, om dat te doen; maar zond de chaloep van 't fchip de Maan ten eerften na Banda met laft, om van daar nevens noch een chaloep wel gewapend spoedig herwaards te komen, om de Amboineezen by te fpringen. Na dat nu die 2 chaloepen den 25 Juni uit Banda in Amboina gekomen waren, en alles vervaardigt was, zond hy drie welbemande en gewapende chaloepen, verzeld met eenige Coracora's met Inlanders op de Portugeezen af, met laft om 't Kasteel aan te taften, en, was het mogelyk, tot overgave te dwingen, zy quamen daar wel ontrent, doch 't landen wierd hen door eenige stukken, hier en daar van de Portugeezen gefield, belet. Men vond derhalven goed, aangezien zy ook hadden moeten wyken, om met het fchip de Son voor 't Kasteel te komen, in ho-

pe, dat zy nu ook wel meefter, zoo van 't Kasteel, als van een kraak met nagelen, daar voor geladen leggende, zouden worden.

Dit waren ondertuffchen maar bloote inbeeldingen; want na dat zy dus 8 weken voor 't Kasteel gelegen hadden, moefften zy hun beleg opbreken, endoor gebrek van volk vertrekken, alzo de Amboineezen hen wel veel manfchap beloofd, maar zeer weinig bygezet hadden, zoo dat het meeft op de Hollanders aanquam.

Eer zy nochtans opbraken deed men 't Kasteel, en de kraak, noch wakker befchieten, en dezelve opeiffchen, al 't welke de Portugeezen geduldig verdroegen, wel wetende, dat zy door 't regenmoffon het daar niet lang konden houden. Ondertuffchen wierd 'er een kanon- *Ongeluk* fchoot in de chaloep van 't fchip de Son *in 't fchip* gedaan; waar door het kruit in den *de Son* brand raakte, en 16 man ellendig ge- *voorge-* quetft wierden. Een van dezelve beftierf *vallen.* dit; doch de anderen quamen weder te recht, en dit was al de fchade, die de onzen voor 't Kasteel geleden hadden.

Men zond de chaloep van 't fchip de Son na Banda, om tyding van 't voorgevallene in Amboina aan de 2 andere fchepen te brengen; doch zy moefften, wegens 't ontuimig weder, te rug keeren.

Daags daar aan drevan zy met 't fchip de Son van voor het Kasteel de baey weder uit, dat een groot verflagheid onder de Amboineezen gaf, te meer, alzo zy even voor *van der Hagens* komt hun beste Coracora's, te weten, die van Noeffanivel, waren quyt geraakt, die hen door de Portugeezen ontnomen was; weshalven zy zeer verward de vlucht namen. Kort daar na het weer wat beter geworden zynde, vertrok de chaloep den 20 Augufti weer na Banda, terwyl men voor 't fchip de Son zoo veel nagelen zocht, als 'er te bekomen waren. Zy nu, bezig zynde met die te laden, zagen de fchepen de Son en de Maan den 18 September volladen voor de kufft van Hitoe by hen ten anker komen, om zamen na 't Vaderland te vertrekken; doch alvorens heeft de Zeevoogd *van der Ha-* *Het eer-* *fte ver-* *bond* *gemaakt,* met de Inlanders het eerfte verbond *door Van* *der Ha-* *gen met* *den In-* *lander ge-* *maakt.* gemaakt, belovende dat hy de Portugeezen allen afbreuk doen zou, mits dat men daar een vefting maken, de Inlanders den arbeid daar toe doen, en de Hollanders kruit, lood, gefchut, volk, levensmid- delen, en 't verdre daar toe noodig, verzorgden, waar tegen de Inlanders beloofden, dat zy alle hunne nagelen aan de Hollanders tot zekere gezette prys leveren zouden.

Ridjali verhaalt in zyn 20 Alkitfa eeni-

Die hen
hielp te-
gen de
Portu-
geezen.

ge andre omftandigheden ontrent dit accoord, die wy hier bevorens kommen zien.

Na dit gefloten verbond begon de Amboinecs zoo vierig aan die vefting, die men op Hatoc Noekoe, een hooge klip ontrent Kaytetto, begreep, te werken, dat dezelve in korten tyd klaar raakte. De onze noemden dit 't Kasteel van Verre; doch de Inlanders Kota Warwyk, of Warwyks vefting. De Zeevoogd voorzag de zelve van 5 metale en andere ftukken, gefchut met de verdre noodige ammunitie en levens-middelen, en ftelde als hoofd eenen *Jan Dirkfoon Sonnenberg* met

27 vrywillige foldaaten 'er op; na 't welk verriicht te hebben, *Steven van der Hagen* op den 8 October met die 3 fchepen; na dat hy beloofd had met een grooter macht ten eerften weder te zullen komen, na Bantam verzeylde, daar hy den 19 gelukkig ten anker quam.

Hy bleef daar tot den 14 Febr. 1601, vertrok doe na 't Vaderland, alwaar hy in Auguftus voorfpoedig aanklandde.

Ondertuffchen quam t'allen gelukke *Jacob Heemskerk* in 't jaar 1601 met de fchepen *Hollandia* en *Overyffel*, van wegen de nieuwe Compagnie, in Amboina om daar lading te zoeken, waar toe hy goede gelegenheid kreeg, alzo *Sonnenberg*, 't hoofd der vefting, 300 bharen nagelen verzamelt had, en genegen was die aan hem over te geven, vermits hy de vefting niet voor bequaam noch fterk genoeg aanzag, om 'er die, en ook hun zelve, langer in te vertrouwen, te meer, dewyl hen nu alles begon te ontbreken. Hy keurde derhalven beft alle zyne nagelen in deze fchepen te laden, en met zyn volk daar in over te gaan, waar mede hy in Juni 1601 van hier vertrok.

Een groot geluk was dit voor hem, want had hy maar tot den 9 Febr. 1602 daar gebleven, zoo waren zy met alle die nagelen zekerlyk weg geweest, alzo *Don Andrea Furtado de Mendoza* toen met zyn Vloot in Amboina verfcheen, en alles als een onweerftaanbare vloed, gelyk wy bevorens reeds getoond hebben, wegnam.

Daar ftonden die arme Amboineefen nu weder voor de woede der Portugeefen zoo bloot als ooit, gelyk zy 't volgende jaar onder *Furtado* ook niet weinig gevoelen daar van gehad hebben; doch al hun hope was op het verbond met den wakkeren Zeevoogd *Steven van der Hagen* gemaakt.

Deze niet minder om hen bekommerd, was A. 1603 in December met een Vloot van 12 fchepen uitgelopen, doch quam niet eer dan in December 1604 voor Bantam, om dat hy eerft *Mofambique* (daar hy een Portugeefche kraak veroverde) en daar na de kuff van *Malabar* aan-

gedaan, en aldaar met den Samoryn een verbond gefloten had.

Na de vertroying door *Furtado* onder de Amboineefen gemaakt, was Capitein *Hitoe*, *Tepil* genaamd, van *Nauen Lain*, over *Mamalo* en *Ihamahoe*, na *Banda* gevluicht, daar hy 2 Hollandfche fchepen vond, met welke hy aan *Steven van der Hagen* na *Holland* fchreef, keerende daar na met eenige Javaanfche Jonken weder na *Hoewamohel*, daar hy de zynen op *Lochoc*, en elders, niet weinig verfpread vond.

Alzoo nu de tyd, by den Zeevoogd *De Amboineefen* *van der Hagen* gefield, al gekomen was, zenden vonden de *Hitoeefen* goed, met deze gezanten *Jonken* van *Java* ook eenige gezanten na *der Hagen* *Jakarta* of *Bantam* te zenden, om te vernemen, of hy noch niet mocht aange-land zyn.

Deze waren *Arigoena*, zoon van Capitein *Hitoe Tepil*, als ook *Sibori* zoon van *Tabalille Tanibitocmessen* en *Lecatombessi*, welke twee eerfte uit naam der *Hitoeefen*, en de laatite uit naam van den Koning van *Noeffanivel*, derwaards vertrokken, in hope van hem of daar te vinden, of ten minften tyding van hem te hooren. Zy vonden hem by hunne komft noch niet; maar eindelyk daagde hy voor *Bantam* in *Januari* 1605 op en zy porden hem met al hun vermogen aan; om fpoedig na *Amboina* te vertrekken.

Hy vertrok derhalven ook den 17, quam den 15 *Februari* ontrent *Bima*, daar hy een *Portugeefch* fchip veroverde, waar in de *Portugeefche* *Landvoogd* der *Moluccos* was. Hy quam van *Malacca*, om na *Amboina* te ftevenen, niet anders dan met *buskruit* en *ammunitie* van oorlog geladen zynde.

Den 21 *Februari* liep *Steven van der Hagen* met 9 *Hollandfche* fchepen, en dit *Portugeefch* fchip, in de baey van *Amboina* tegen 't vallen van den avond, en noch die zelve nacht ontrent de *Laha* ten anker. Daags daar aan met landen bezig zynde, begaven zy zich na het *Kasteel* der *Portugeefen*, doch eer zy daar quamen, zond hem de *Portugeefche* *Landvoogd*, *Gaspar de Melo*, in een *Parahoe* met 2 *Portugeefen* een brief te gemoet, met laft, om die aan den *Zeevoogd* der *Vloot*, die daar ten anker lag, te geven. De inhoud van dezen brief was, wat zy daar te doen hadden, wat zy van die vefting begeerden, die hem van de Koning van *Spangien* toebetrouwt was.

De *Zeevoogd van der Hagen* gaf terftont daar op tot antwoord, dat hy van *Graaf Maurits* van *Naffau* derwaards gezonden was, om het *Kasteel*, en 't *Eyland* *Amboina* in te nemen; een antwoord, dat hen ten uiterften verbaasde, en

Een vefting op Hatoc Noekoe gebouwd.

Waarop hy eenig volk liet.

Heemskerk neemt dit volk A. 1601, uit Amboina mede.

Wat 'er zedert door *Furtado*, van *der Hagen* en *Tepil*, verriicht is.

A. 1605. voor *Bantam* ontmoeten.

Zyne verriichtingen onderweeg, en komft in *Amboina*.

Daarhy den *Portugeefchen* *Landvoogd* dwingt 't en

Kasteel, en waar op zy ten eersten afscheid van den Zeevoogd namen, met belofte, van hem spoedig weder beſcheid te zullen brengen.

Ondertuſſchen ſchokten de ſchepen, die haar anker weer gelicht hadden, al ſagtjes na 't kasteel toe, voor 't welke zy ontrent thien uren ſinorgens ten anker quamen, dreygende, by de minſte tegenſtand, het uiterſte; doch de Landvoogd, die zeer lafhertig was (gelyk naderhand uit 't volk, en de voorraad die 'er in was, bleek) liet het daar niet eens op aankomen, en dewyl hy geen luſt had, om 'er zich uit te laten ſtormen, begon hy ten eerſten van een accoord, en van de overgave van 't kasteel te ſpreken. Hy zond dierhalven eenige gevolmagtigden aan den Zeevoogd *van der Hagen*, die na veel geſpreks over en weder, het daar op eens wierden, dat het alle vrye en ongetrouwde Portugeeſen vry ſtaan zou, uit Amboina te vertrekken, doch dat de getrouwde vryheid hebben zouden, om daar te blyven, mits dat zy den eed van getrouwheid aan de *Heeren Staaten*, en aan zyn Excellentie *Graaf Maurits*, doen zouden. Daar benevens was bedongen, dat ieder een roer, of musquet, zou mogen mede nemen, en verder zou al het geſchut, ammunitie, en alle wapenen des Konings, of wat verder in 't kasteel was, daar in blyven.

Daar op trok den Onder-Zeevoogd met 50 mannen op 't kasteel, ſtekende daar een vliegend vaandel op, en men ſchoot uit de ſchepen niet weinig ſalvo's.

Wat nu de ſterkte van 't Kasteel betrof, daar wierden in de dertig ſtukken metaal geſchut, en ruim 600 Portugeeſen, die 'er uit trokken, behalven de gene, die in 't Eyland bleven, gevonden, met welke de Landvoogd, zoo hy maar eenige kloekmoedigheid, of eer in zyn lichaam gehad hadde, immers zulken wel voorzienen veſting noch lang zou hebben kunnen verdedigen, maar zyn gewiſſe overtuigde hem, dat hy veel meer vyanden binnen in 't Eyland, als daar buiten, vinden, en dat hem dit eindelyk dan zeer qualyk opbreken zou.

De perſoonen, die hier nog bleven, waren 46 Portugeeſche huisgezinnen in getal, die den eed van getrouwheid aan ons deden. De andere wierden in 2 ſchepen, door de onzen van hen veroverd, ten deele na Manilha, ten deelen na Solor, gezonden.

Dus kreeg de dappere *van der Hagen* die ſchoone veſting, en Landvoogdy van Amboina, het eerſte proefftuk van de Mogentheid der Nederlanders in de Ooſterſche Landen, en het eerſte Land,

dat de E. Maatſchappy in Indiën veroverde: te wonderlyker, alzoohy dit zonder ſlag of ſtoot, en zoo gemakkelyk in zyn geweld bequam: een zonderlinge genade van God aan ons, en een zichtbare ſtraffe aan de Portugeeſen, wegens hunne geweldenaryen en wreedheden aan die arme Amboineeſen geoeffend.

Na dat de Zeevoogd het kasteel van alles voor een jaar voorzien, met volk wel bezet, en als eerſte Landvoogd *Frederik Houtman*, van Gouda (of, zoo andre meinen, van Alkmaar) daar over geſteld had, vond hy goet, dat vyf ſchepen van zyn Vloot, te weten Dordrecht (dat het ſchip van den Onderzeevoogd *Cornelis Sebaſtiaanszoon* was) Weſtvieland, Amſterdam, Gelderland en Medenblik, na Tidore zeilen, en het ſchip Hoorn hier blyven, terwyl hy zelf met zyn ſchip de Vereenigde Provintien na Banda zeilen zou. Daar op zyn die vyf ſchepen met den Onderzeevoogd na de Moluccos vertrokken, om de Stad Tidore aan te taſten, gelyk wy dat breeder onder de ſtoffe der Moluccos verhandelt hebben.

Men gaf ook voor 't vertrek van *van der Hagen* na Banda, dit kasteel, in plaats van des zelfs ouden, nu den naam van Victoria, en men beval voertaan alle jaar de verovering van Amboina op den 23 Februari te vieren, met 'smorgens een dank-predicatie te doen, en 's namiddags de borgery te laten optrekken, welker nieuwe hoofdlieden men ook beſtaſte op dien dag te verkiezen.

Na dat nu de Heer *Houtman* tot Landvoogd over Amboina gemaakt was, heet hy ten eerſten zyne gedagten laten gaan over de zaaken, die hy oordeelde tot den welſtand der E. Maatſchappy, en tot zynen plicht, als beſtierder van deze aanzienelyke Landvoogdy, te behooren.

Het eerſte, dat hy deed, was dat hy al de Inlandſche Grooten, de Koningen, Pati's, en Orang Kaja's by een riep, en den eed van getrouwheid aſnam, aangezien zy alle, door de Portugeeſen by verſcheide voorvallen, doch vooral A. af.

1602, door *Don Andrea Furtado de Mendosa* overwonnen, en aldus onderdaanen van de Kroon van Portugal of Spanjen geworden zynde, buiten alle tegenspraak ook nu onderdaanen van haar *Hoog Mogende*, of van den Staat der Vereenigde Nederlanden, en van de E. Maatſchappy, geworden waren; doch die van Hitoc zag men toen maar als bondgenooten, en niet als onderdaanen, aan, gelyk zy ook zoodanig den eed van getrouwheid aſciden; ook liet men hen noch by hun oude wyze van 's Lands beſtier, onder den Capitein *Hitoe*, en de vier Hoofden

Frederik Houtman, de eerſte Landvoogd hier A. 1605.

Verdeeling der Vloot na *van der Hagen* verrichting.

't Kasteel nu Victoria hernoemd.

Houtman neemt 's Lands Grooten een nieuwen eed af.

of Oppergebieders van 't Land, blyven, zonder cenige verandering ontrent de regering van de kuff Hitoe te maken, die haar begin met dertig dorpen van Negri Lima nam, en zich tot Tiel (gelyk wy in de befchryving van deze landftreek getoont hebben) uitftrekten.

Hy doet de Hitoeſen 't contract met van der Hagen ge- maakt, op nieuw be- veeeren.

Ook bragt deze Heer het eerſte contract door de Amboineſen met den Zeevoogd, *Steven van der Hagen* gemaakt, in het net, liet hen dit by Renovatie weder beſveeren, alzo alle de contracten, namaals met die van Hitoe gemaakt, hier toe, als tot het grondcontract, betrekking gehad hebben. Het contract zelfs luid aldus:

Accoord gemaakt door den
Capitein, en ook de hoofden van Hitoe, ende den
Admiraal *Steven van der Hagen*.

Het accoord tuffchen de Hitoeſen, en *Steven van der Hagen* aange- gaan.

Alzo de Hollanders met de bulpe Gods, (als namentlyk den Heer Admiraal *Steven van der Hagen*, ende zynen raad van de ſcheepen) ons verloft hebben uit de banden van de Portugeeſen, onze vyanden, (te weten, ons Capitein *Hitoe*, en alle hoofden, en inwoonders van *Hitoe*, ende alle de Steeden daar ontrent gelegen) ja dat meer is dat de Hollanders, ons alle onze Landen en Steden weder in handen gegeven hebben, en laten bezitten, zoo beloven om deze weldaad wy Capitein *Hitoe*, en alle de Hoofden, en de omleggende Steeden, ende zweeren de Staten Generaal van de vereenigde Nederlanden, zyn Prinſzelyke Excellentie, ende den Gouverneur van *Amboina*, gebour en getrouw te zyn, zo lange als wy leven. In den eerſten, zoo zweeren wy Hoofden al te zaam den Gouverneur te aſſiſteeren tegen alle vyanden, die iets tegen hem zouden willen attenteeren, 't zy te water of te lande.

Van gelyken zweeren wy voorts, dat wy aan niemant zullen nagelen verkoopen, als aan de Hollanders, ten zy met voorveeten van den Gouverneur.

Ten anderen, zal een ider leven in zyn geloove, 't geen hem God in 't hert ſnerd, ofte zoo hy meent zalig te worden, dog dat niemant de andere zal moleſteren nog overlaf doen, en zoo 't geviel, dat eenige Hollanders weg liepen na *Hitoe*, ende die quartieren, zoo beloven wy den Gouverneur, 't zynen verzoeke, de zelven weder in handen te leveren, en of daar imant weg liep van *Hitoe* by 't Kasteel, zoo zal den Gouverneur gebouden wezen aan die van *Hitoe* de zelve wederom te leveren.

Of 't ook gevielt dat de Hollanders eenige overlaf deden, of onbeoorlyk in huis van de inwoonderen liepen, zoo zal

den Gouverneur gebouden zyn ſtraffe daar over te doen. Ook zullen de Inwoonders niet gebonden zyn de nagelen aan 't Kasteel te brengen.

Ende of de Gouverneur ons tot eenige werken dede roepen, zoo zullen wy gebonden zyn die van *Oclifiva*, ende die van *Oclilima* te helpen, van gelyken die van *Oclilima*, aan die van *Oclifiva*. Over welke beſoſten zoo beloove ik Gouverneur van wegen de Heeren Staten Generaal, der vereenigde Provincien, ende zyne Prinſzelyke Excellentie, Capitein *Hitoe*; ende alle de Hoofden, ende onderzaten van die quartieren, te zullen helpen, en by te ſtaan, als ons eigen Natie tegens alle haare vyanden. Dit verbond, en vaſt accoord hebbe ik Capitein *Hitoe* met de *Orang Kaja's* vernieud, en weder op een nieuw geapprobeerd, ende ondertee- kent, in preſentie van den Gouverneur *Frederik Houtman*, in 't Kasteel van *Amboina*, den 10 dag van de maand *Joemadil Awal*, in 't jaar *Mohammed's*, duizend negentien, 't welk is A°. *Christi* den 9. *Auguſti* 1605.

Ook maakte de Heer *Houtman* in *Amboina* voor eerſt geen verandering ontrent de zaaken van den Godsdienſt in opzicht van de Chriſtenen, onder de Inlanders door de Portugeeſen gemaakt, latende dit op zyn beloop, tot nader en beter gelegenheid.

Men moet zich ondertuffchen niet verbeelden, dat jegenwoordig, by dit eerſte beginzel, de Landvoogdy van *Amboina* zoo groot, en zoo wyd van uitſtrekking onder de Heer *Houtman* geweest zy, als zy metter tyd onder de volgende Heeren Landvoogden is geworden; geenſins: want de Eylanden *Ceram* (in opzicht van de *Mooren* aldaar) mitsgaders *Boero*, *Manipa*, *Ambalau*, *Kelang* en *Bonoa*, ſtonden toen noch onder den Koning van *Ternate*, den welken wy, als zynde onzen eerſten Bondgenoot, geenſins de Landen, die de Portugeeſen hem voor een tyd zeer onrechtveerdig onttrokken hadden, konden onthouden; maar waren genoodzaakt, die weder aan hun rechten Heer over te geven.

Echter is het zeker, dat deze Eylanders, ſchoon onder den Koning van *Ternate* ſtaande, met der tyd mede goed vonden, om met ons, ziende hoe vreedzaam, rechtveerdig en minnelyk wy de andere Amboineſen handelden, in verbond te treden, 't geen daarom te gemakkelyker toeging, om dat hun Koning reeds onze bondgenoot was.

Men moet zich ook geenſins verbeelden, dat de dorpen op *Leytimor*, en elders, zoodanig gelegen waren, als zy

Staat van *Amboina* te dier tyd.

zy nu zyn: want de gedurige oorlogen met de Portugeefen hadden hen gedwongen hunne toevlucht meest na de gebergten, en deze en gene ontoegang kelyke heuvels; te nemen, daar zy zich vast gemaakt, hoewel zich zommige ook wel ontrent het Kasteel metter woon begeben hadden; en men zal zien wat moeite men van tyd tot tyd noch gelid heeft, met zommige dorpen van hare heuvels af te doen komen, om, volgens menigvuldige bevelen der Landvoogden, aan 't strand te komen wonen.

De Dorpen, die deze Landvoogd toen op Leytimor vond; waren deze: Mardheyka, Noeffanivel, Latoehalat, Hative, Tawiri, Halong, Soya, Amanjelo, Hoetoemocri, Hatalaë, Nako, Kilang, Ema, Hockorila, Roeton, Leahari, Baguala, Soeli, Tiel, Way, Hatoc, Amahocfoe, en Oerimeffen.

Zy waren 23 in getal; waar van de 6 eerste, nevens die van Amahocfoe, Oerimeffen en Way, ontrent het Kasteel woonden; doch de 3 laatste, nu voor geen vyand bevreesd, keerden weder na hare eigen Landeryen, en oude dorpen, daar zy door de Portugeefen uit verjaagt waren. Op de kust van Hitoe waren 30 dorpen, zoo als wy die in de beschryving van deze Landstreek bevorens aangewezen; en in de Uliasser-Eylanden mede dezelve dorpen, die wy daar beschreven hebben.

Alle deze ingezetenen waren; of Oelifiva's, of Oelilimas; dat is, zy hielden 't of met het gespanschap van negen, of met dat van vyf, zy namen beide oorspronk uit de Moluccos. De eerste Factie scheen op de Ternataanen (daar 9 Ryxraaden nevens den Koning waren) en de andere op die van Tidore te zien. Dit verschilde niet veel van Hoeks en Cabeljauws, in de oude Hollandfche tyden.

De Oelilima's zyn alle Mooren; (hoewel 'er ook wel Oelifiva's onder lopen) doch de Oelifiva's zyn Christenen; Heidenen en Mooren onder een, en deze Factie of partyfchap heeft zich niet alleen in Ternate en Amboina; maar ook in alle de Eylanden daar rondome; verspreyd, en wat moeite men ook gedaan heeft, die naam, en factie, is tot nog toe by den Amboinees gebleven.

De Heer Landvoogd *Houtman* bevond het Kasteel Victoria in 't jaar 1606 in een vry slegten stand, en niet in staat, om eenige tegenweer van belang te doen, zynde meest een bullebak voor de lafhertige Inlanders. Het was maar meest van zee-steen en op-

gezet, en had geen aarde wallen achter de gordynen; ook waren des zelfs punten klein, slegt gesteld; en zonder grachten, zoo dat men 'er aan komen kon; als men maar wilde.

Hy vertoonde alle deze gebreken aan de Inlandfche Grooten; en wees hen aan, hoe licht dit te helpen was, waar op zy haar volk belastten eenige kalk te branden, die tot het opmetzelen van de punten vooreerst gebruikt wierd.

In het eerste jaar of twee viel 'er niet veel voor voor dezen Landvoogd te doen.

Ondertuffchen verscheen hier den 4 Maart 1607 de Opperkoopman, *Paulus van Solt*, met het schip *Medenblik*, vindende hier leggen het jacht *Enkhuifen*, geladen met nagelen, en 't jacht het *Duifken*; dat van Nova Guinea gekomen was. Zy loften daar de goederen en levens-middelen, door hen voor deze Landvoogdy medegebragt; bestaande in 332 planken, 50 ribben, 2 affuiten; 497 pond gedroogde visch, 15000 pond ryst, 8633 pond boonen, 550 pond boter, 2540 pond groene erwteten, 9800 pond graeuwe dito, en 78 pottenarak.

Komst van *van Solt*, en zyne verrichting hier.

Den 18 quamen 'er 4 *Coracora's*, met 350 mannen bemand, voor het Kasteel *Victoria*, waar op als Hoofden *Kimelaba Bassi Franggi*, en Capitein *Hitoe*, waren, welke den Heer Landvoogd ontboden had, om eenige wederspannigen; die het in hun hert nog met de Portugeefen hielden; en zich als verraders gedroegen; te straffen.

Ook had de Capitein der vesting *Victoria* iets misdreven; waar over hy den 23 dito op het schip *Medenblik* vastgezet, den 25 van zyn ampt geheel afgezet; en geordonneerd wiert, om met dit schip na *Jakatra*; of *Bantam*, verzonden te werden, dat vooreerst den 26 van daar na *Banda* vertrok; doch quam den 7 April weder, en bleef hier tot de komst van den Zeevoogd *Cornelis Matelief de Jonge*.

Deze verscheen hier den 29 Maart 1607 (zoo als 't schip *Delft* daags te voren van hier na *Banda* gezeild was) met 5 schepen op de Reede, te weten *Orangie*, *Mauritius*, *Erafmus*, de swarte *Arend*, en de *Kleine Sonne*, buiten welke hier nog 't schip *Enkhuifen*, en 't jacht het *Duifken* lag. Deze Zeevoogd, de verovering der onzen in *Amboina* A. 1605, het zelve jaar, dat hy met een Vloot van elf schepen uitvoer, verstaan hebbende, heeft zich derwaards gespoed; om hen alle nodige hulp toe te brengen.

Ten dien einde had hy in November 1606 zeker Portugeesch schip, *Sant Ja-*

Twee voorna-
me fac-
tien al-
daar.

De ge-
steltenis
van't
Kasteel.

go genaamt, ontrent Nagapatnam door hem van die Natie genomen, na Amboina met eenige ryft, en zyne verdere beveelen, met 80 Hollanders onder den Koopman, *Cornelis Pieterszoon van der Meer* uit zyn Vloot ontrent Queda (by Djohor en Malacca) gezonden, doch dit fcheepje den 23 December van Bantam vertrokken, was ontrent de Straat van Bali gebleven, en 't goed meest bedorven, hoewel 't volk op 4 Parahoe's van den Koning van Djohor daar noch afgekomen was.

Matelief Zoo ras de Heer *Matelief* hier ten anderker gekomen was, quam hem de Heer Landvoogd *Houtman* verwelkomen, en kennis geven, dat alles daar nog zeer wel stond.

Als ook Hy vond hier ook de twee Ternataan- van eeni- fche gezanten, te weten, den *Kaitjili* ge Tern- of Prins *Aali*, en *Kimelaba Adja*, die taanfche door den Koning van Ternate na Bantaan- gezanten. zam gezonden waren, om de hulp der Hollanders tegen de Castiliaanen, die A. 1606 onder *Pedro d'Acunba* Ternate, en alles, weder veroverd hadden, met allen ernst te verzoeken. Zy vernieuwden dit hun verzoek nu ook by hem, en de Zeevoogd *Matelief* dit met zynen breeden Raad, en den Landvoogd *Houtman*, rypleyk overlegt hebbende, wierd 'er befloten, hen, zoo veel het mogelyk was, te helpen.

Houtman De Landvoogd *Houtman* ging kort daar stelt in, de na de buiten-comptoiren jaarlyks eens te bezoeken met de Hongt. na de buiten-comptoiren jaarlyks eens te bezoeken met de Hongt. volgens een zeer goede van hem ingestelde gewoonte, die men zedert jaarlyks opvolgde, te zien, hoe het daar onder de Inlanders gesteld was, en of ider zyn plicht ook waarnam. Hy deed dit te meer, alzo hy gehoord had, dat eenige dorpen op kleen Ceram, of Hoewahomel, de tegenspoed des Konings van Ternate, door de Portugeesen hem overkomen, verstaan hebbende, zich zyne gehoorzaamheid onttrokken, en voorgegeven hadden als een Republycq, even als die van Banda, te willen leven.

Opstand Dit deden die van Lessidi en Cambello, stellende zich zeer weerbarstig en trots tegen des Konings *Kimelaha*, *Bassifranggi*, aan, die daar over ook reeds zyne klagten aan den Landvoogd gedaan had, verzoekende dat hy hen weer tot hun plicht wilde brengen.

Dit was dan de oorzaak, dat hy goed gevonden had, de eerste Hongi, of Ambonische oorlogs-vloot, zynde een groot getal Coracora's, van alle dorpen onder zyn gebied staande, als ook die van Hitoe en Loehoe, aan het Kasteel te ontbieden, en, na ryple berading, met de zelve na Ceram te gaan, om deze wederspannigen onder hun wettigen Heer te brengen, gelyk hy dat ook loffelyk uit-

gevoert, en twee Orang Kaja's, die de Die hy belhamels waren, mede gebragt heeft, weer tot die eenige tyd aan 't Kasteel gebleven, hun plicht doch naderhand, op goede beloften, weder na hun land gezonden zyn. brengt.

Hy had ook op Hoewahomel met die van Cambello en Loehoe afgesproken, voortaan 50 Ryxdaalders voor een Bahaar nagelen, en hen de kleeden ook zoo goed koop, als de Javaanen en Maleyers, te zullen geven, komende den 25 April van dien tocht weder aan 't Kasteel.

De Heer *Matelief* ondertuffchen ver- *Mateliefs* maande de hoofden, die t'huis gebleven onder- waren, tot alle trouw en onderdanigheid, zoekt na aan den Heer Landvoogd, vragende, of *Houtmans* gedrag, en zy ook iets ten laste van hem, of van verdre orde deze Regeering, te zeggen hadden. Zy dre door zciden van neen, en dat alles nu wel was, alles ge- hoewel het in 't eerst met de soldaaten stelt. in 't wild geloopt had, alzo zich deze en gene nu en dan wel zeer dronken gedronken hadden, en ook ider, tot groote ergernis der Inlanders, een byzit voor zich genomen had; om 't welke voortaan af te snyden, hy op 't ernstig verzoek van de Inlanders toegestaan heeft, dat de soldaten met hunne dochters zouden mogen trouwen, behalven dat hy ook eenige nieuwe orders ontrent de zaaken van den Godsdienst (gelyk wy op zyn plaats toonen zullen) gestelt heeft.

Hy beloofde verder, dat zy voortaan met alle zagtheid en rechtveerdigheid bestierd, en tegen allen overlatt van de soldaaten, en anderen zoodanig beschermt zouden werden, dat zy niet de minste reden zouden hebben om te klagen.

Na dat hy nu al het noodige in Am- *Neemt* boina besteld, en zyne laatste ordres aan drie Am- den Landvoogd *Houtman* gegeven had, boinee- heeft hy, alvorens te vertrekken, en om siche jon- den Inlander nog meer aan ons te ver- ge Prin- binden, drie Ambooneefche jonge Prin- cen na Holland. cen van 10 a 12 jaaren (waar van de eene de jongste zoon van Capitein *Hitoe*, *Halaene*, de tweede van *Marcus*, den *Hoekom* van *Hative*, *Laurens*, en de derde van *Antoni*, *Orang Kaja* van *Taviri*, *Martinbo* genaamd was) mede op zyn schip, na 't Vaderland nam, belovende te bezorgen, dat zy weer in hun Land zouden keeren, indien zy in 't leven bleven.

De eerste was de zoon van een onzer beste vrienden, en hy nam die mede, om hem niet alleen ons Land te toonen, maar om hem, namaals tot de Regeering in zyn vaders plaats komende, gelegenheid te geven, om zucht voor onzen Godsdienst, en wyze van Regeering, te krygen. De vader, Capitein *Tepil*, gaf hem twee Bhaaren nagelen, en 192 Ryxdaalders mede, om zich daar van op

op zyne reize te bedienen.

De twee andere waren zoonen van twee onzer geveinsde vrienden, die den Portugees in hun hert nog aanhingen, en veel lasteringen, door hen tegen ons uitgebraakt, noch geloofden, om van 't welke hen een ander denkbeeld te geven (alzooy zy ons maar voor Zee-roovers, zonder Land en zonder wyze van Regeering, menigmaal by hen hadden uitgescholden) hy nut oordeelde de kinderen dezer OrangKaja's het tegendeel in ons Land te doen zien; te meer, alzooy *Don Marcus* van Hative ten tyde, toen hy na Goa van de Portugeesen gebragt was, veel eere by den Onderkoning genoten, nevens hem te peerd gereden, en daar zeer veel tot nadeel van onze Natie gehoort had; 't welk de Heer *Matelief* grondig wetende, zooy wilde hy hier door toonen, dat het de Nederlanders ook aan geen macht, nog genegenheid ontbrak, om den Amboinees, niet alleen hier, maar zelf in Holland, veel eere en vermaak aan te doen.

*Zyn vertrek na Ternate.
Hier op nam hy zyn afscheid, zooy van den Landvoogd als van alle de Inlandsche Grooten, en vertrok uit Amboina den 3 May 1607 met 8 schepen na Ternate; daar hy gelyk wy onder die stof reeds getoont hebben, den 13 ten anker gekomen is.

Van Caardens komt A. 1609 hier.
Den 10 Maart 1608, quam de Zeevoogd, *Paulus van Caarden* met acht schepen voor het Kasteel *Victoria* ten anker, by welke den 21 het schip *Delft*, met nagelen geladen, op de reede gekomen was. Den 23 was Capitein *Hitoe* met 3 *Coracora's* de schepen van dezen Zeevoogd komen bezien, had die verscheiden maalen rond gescheept, en hen veel eer met het afschieten van zyne bafsen bewezen.

Op den 20 April was de Heer Landvoogd met verscheide leden van zynen Raad by de Heer *van Caarden* aan boord ten eeten geweest, op welke tyd Capitein *Hitoe* hem weder veel eer met 6 *Coracora's*, op een van welke een gezant van Ternate was, aangedaan heeft.

Deze gezant wierd den 21 met veel statie in 't Kasteel gebragt, alwaar men met den zelven zeer ernstig over de zaken van Ternate sprak, dat dezen Zeevoogd besluiten deed zyn reize derwaards spoediger voort te zetten.

Hy vertrok derhalven den 10 May 's morgens ten 2 uuren uit Amboina, met zes schepen, en quam den 18 in Ternate ten anker, alwaar wy zyn verder bedryven, en ontmoetingen konnen zien.

Die na Hy had in Amboina niet veel van be-
II. DEEL VAN AMBOINA.

lang uitgevoerd; maar daar is 't noch Ternate
flegter met hem afgeloopen. vertrok.

In 't jaar 1609 den 21 Augustus quam *Hoën's*
hier met 3 schepen *Hollandia*, de geë- verfchy-
unieerde Provincien en Delft, *Simon Jans- ning hier*
zoon Hoën (Onderzeevoogd van dien wak- A. 1609.
keren *Pieter Willemsoon Verboeven*, die
zooy schendig in Banda vermoord was) nu
als Zeevoogd op de Reede.

De Landvoogd *Houtman* had niet lang te voren de vorige contracten met de Hitoeëfen aan 't Kasteel vernieuwt; dog alzooy nu de Zeevoogd *Hoën* hier was, vond men goed op den 7 September alle de Orang Kaja's van Loehoe, *Lessidi* en *Cambello*, en ook *Kimelaba Bassi Frangi*, aan 't Kasteel te roepen, met welke hy toen een nieuw contract, al voor twee jaaren ontworpen, dog nu eerst tot zyn volkomenheid gebragt; aangegaan heeft, by 't welke ook de onderdaanen van den Koning van Ternate beloven, al hunne nagelen aan de E. Maatschappy te leveren.

Die 't contract met die van Hitoe vernieuwt.

Het contract zelf luid aldus:

Verbond-schrift van de OrangKaja's van Loehoe, *Cambello*, *Lessidi*, als ook den OrangKaja *Bassifi*, en den Capitein *Hitoe* ter eenre, en den Vice-Admiraal *Simon Hoën*, en *Frederik Houtman*, Gouverneur van Amboina ter anderen zyde.

Eerstelyk zullen de Christenen Christenen en de Mohammedisten Mohammedisten blyven, doch en zal den een den anderen niet molesteeren.

Ten anderen, zooy wie onder het Kasteel van Amboina staan, die zullen onder de Hollanders blyven, ende wie onder Hitoe staat, zullen onder Hitoe blyven, ende onder Loehoe, zullen onder Loehoe blyven, als mede wie onder *Lessidi* ende onder *Cambello* staan, zullen onder *Cambello* en *Lessidi* blyven, ende of 't geviel, dat imand onder zyn hoofden niet en wilde staan, ende haar vergreepen, 't zy die onder de Hollanders, of onder Hitoe, Loehoe, *Cambello* en *Lessidi* behooren, zullen gebouden zyn malkanderen de zulken te rechten, en straffen, onder 't recht van zyn hoofden.

Ten derden, zullen de Hollanders op ons land zonder consent geen Kasteel of Fort mogen maken, zooy lang wy in de eeuwige vrindschap zyn.

Ten vierden, zooy daar eenige van onze vier Steden wegliepen onder 't gebied van den Gouverneur, zal hy de zelven

E aan

aan ons weder leveren, op datze zulk niet meer en doen, als mede zoo daar imand van des Gouverneurs gebied wegliep, ende in eenige onzer vier Steden quam, zonder consent van den Gouverneur, zoo zullen wy de zelve weder leveren.

Ten vyfden, zullen alle de nagelen aan de Hollanders moeten geleverd werden, waar van nu geen vaste prys gemaakt is, maar wachten op 't gebod van onzen Konink van Ternate, 't welk wy allen gelyk volkomentlyk zullen na komen.

Dit accoord van den Gouverneur, en Vice-Admiraal voorsz. is gedaan uit de name van de Heeren Staten ende zyne Princelyke Excellentie in Holland, op een Woensdag den 15 dag van de maand Djoemadil Awal in 't jaar Mohhameds, duizend negentien, dat is, anno Christi den 26 Augusti 1609.

Wy onderzaten van Loehoe, Lessidi, Cambello, als ook alle de Oeliliva's, ende Oelilima's van dien met den Orang Kaja Bassi, doen reverentie aan 't stof van uwe Majesteits voeten, ende bidden Godt, hy uwe Majesteit een langdurig leven wil verleenen, voorders is de reverentie van Bassi, ende wy uwe onderdanen, om uwe Majesteit te kennen te geven, hoe dat den Vice-Admiraal, Simon Hoen, ende Frederik Houtman, Gouverneur van 't Casteel in Amboina, ons uwe Majesteits onderdanen, aan 't Casteel ontboden heeft, daar wy alle gecompareert hebben, zoo is 't dat den Vice-Admiraal, ende Gouverneur verzogt hebben, om het oude accoord te vernieuwen, dat tusschen de Hollanders, ende ons uwe Majesteits onderdanen gemaakt is, waar op uwer Majesteits onderdanen geantwoord hebben, wy 't zelve door vreesse uwer Majesteit niet durven over ons nemen, want 't geen manier is, dat de onderzaten voor haren heere gaan, nochtans door 't verzoek, ende aanstaan van den Vice-Admiraal en Gouverneur, zoo doen wy alle uwe Majesteits onderdanen reverentie aan 't Hof uwer Majesteits voeten, dat wy alle submitteren, en volkomen willen en zullen naarkomen 't verbond, 't geene tusschen u, en den Prince van Holland, gemaakt is, ofte zal gemaakt werden, geschreven in 't Kasteel van Amboina, op den maandag van de vyfde maand Djoemadil Awal, in 't jaar Mohhameds duizend negentien, of anno Christi den 26 Augustus 1609. ende was onderteikent aldus. Dit geschreven by Imam Lolon.

Dit contract heeft Capitein Hitoe niet alleen als getuige, maar ook voor zoo verre het hem aanging, onderteekend. De Kimelaha, en de Ternataanen, deden het ook, doch op goedkeuring van hun

Koning, die in November daar opvolgde.

Dit waren wel goede beloften; maar gelyk alle de Mooren in hun hert vyan den van de Christenen zyn, alzoo is 't zeker, dat zy zich van derzelve hulp en vriendschap om geen andere reden bedient hebben, dan om maar vooreerst van de geweldenaryen der Portugeesen ontslagen te zyn, belovende, om dit oogwit te bereiken, alles wat men van hen eischte, en dat zoo lang houdende, tot zy de minste gelegenheid maar kregen, om zich daar af weer te ontslaan, gelyk dat ook de ware reden geweest is, dat zy van tyd tot tyd de besworene contracten zoo qualyk nagekomen hebben.

Na dat nu deze Zeevoogd Hoen het noodige hier beschied had, is hy den 16 September na Ternate t'zeil gegaan, en den 22 voor Makjan, of wel voor Gnofukia, ten anker gekomen. Wat hy daar verricht heeft, hebben wy onder de stoffe van Ternate gezien.

In dit zelve jaar 1609, op den 13 Maart had de Heer Landvoogd ook een contract met die van Hatoeaha, Cabauw, Cailolo en Halalioe, onder 't Eyland Oma behorende, aangegaan, waar by de zelve zich volkomen onder onzen staat, en onder de magt van den Landvoogd, even gelyk zy bevorens onder de Portugeesen plagten te staan, vrywillig stellen, waar uit dan met eenen blyken kan, hoe ongegrond de eischen al van Koning Hbamza, naderhand op deze dorpen gedaan, in zich zelve zyn.

Het contract luid aldus:

Nieuw accoord in den name van haar Hoog. Mog: ende den Prince van Hollandt aan d'eene zyde, en die van Hatoeaha, Cabauw, Caibolo, ende Halalioe, vier negryen op 't Eiland Oma, aan de andere zyde, gemaakt in 't Kasteel Victoria, in Amboina den 13 Maart 1609.

Eerftelyk, met Godes magt heeft den Admiraal van de Hollanders, Steven van der Hagen, de Portugeesen in 't Kasteel Victoria in Ambon in den jare 1605 vermeestert, ende overwommen, akwaar wy negryen Hatoeaha, Cabauw, Caylolo, ende Hoelalioe, onder haar woonende, slaven zyn van den Portugeeschen Konink aan 't Kasteel van Ambon, gelyk wy van nu voortaan, zoo lange als wy leven, onder de geboorzaamheid staan van haar Hoog Mog. ende

En toen na Ternate vertrok.

Houtman maakt een contract met die van Hatoeaha.

ende den Prince van Holland, als ook den jegenwoordigen Gouverneur van 't Kasteel Amboina, Frederik Houtman; en mede by alle andere Gouverneurs, die naar hem komen, in den name van de Hooge Overheid ende den Prins van Holland.

Die van Hatocaha, vier negryen, zullen volgen, en ook naarkomen 't recht van den Gouverneur van 't Kasteel Ambon, doch zy zullen in haren geloove blyven, zonder dat die van 't Kasteel, nogte de Hollanders, haar eenige overlafst aandoen, of haar wegens haar geloof verjaagen zullen. Die van Hatocaha, vier negryen, zullen in geen Christen negry mogen gaan eenige moetwil dryven; of in haar boek lezen, of iemand Moors hebben te leeren, of lid van hare Mesdjid maaken, volgens het Moors geloof, zoo wie zulx doet, den Gouverneur zal hem straffen.

Indien iemand tegen 't Kasteel meer oorlogen, of eenige quaad aan de Hollanders, of aan die geene, die onder 't Kasteel forteerd, wilde doen, die van Hatocaha zullen helpen; ende de gezanten van 't Kasteel aannemen.

Wanneer den Gouverneur van 't Kasteel in Ambon met zyn teeken die van Hatocaha, Cabauw, Caylolo ende Halalioc zal ontbieden, om nevens andere negryen te arbeiden, of met de CoraCora's hier en daar met den Gouverneur, of zyn gecommiteerden te pangayen, zullen ten eersten met hun CoraCora's, volk en geweer, volgens deze landswyze komen.

Die van Hatocaha, 4 negryen, zullen met geen CoraCora's of Praauwen eenige negryen gaan beoorlogen, en ook geen andere negryen vermeesteren, of moet zulx van den Gouverneur geordineert werden.

Ende zoo de 4 negryen van Hatocaha willen handelen, of nagels verkoopen; zullen nergens; dan aan de Hollanders aan 't Kasteel, die ter schaal brengen, ende ook zoo zy eet-waren te koop hebben, kunnen daar mede aan 't Kasteel komen handelen, en eenige Dati, gelyk andere negryen doen, volgens gewoonte moeten contribueeren. Voor alle welke voorverhaalde zaaken den Gouverneur die van Hatocaha, Cabauw, Caylolo, ende Halalioc zal helpen, gelyk als het volk van 't Kasteel en Hitoc, daaromme hebbe dit met het Tsjap van 't Kasteel in Ambon, ende tekening zoo van hem als van alle de OrangKajen van Hatocaha, mitsgaders met den eed bevestigd. Amen!

Diergelyken contract heeft hy ook met die van Roemakay, een dorp op groot Ceram, gemaakt, 't geen aldus luid:

In den name Gods.

Overigheid, ende den Prince van Holland aan de eene zyde, en de volkeren van de negry Roemakay, gelegen op 't groot Eiland van Ceram, gemaakt.

De wyl de Hollanders met de hulpe Gods onze vyanden, de Portugeesen uit de Landen van gansch Ambon verjaagd, en verdreven hebben; en de Hollanders, residende in 't Kasteel in Ambon, bewind hebben over alle Oelilima's, ende Oelifiva's, met goedheit, en in opregtheit, daarom zoo zweeren wy OrangKajen van de negry Roemakay met een oprecht hart, en goed genoegen, dat wy willen de Hooge Overigheden den Prince van Holland, en den Gouverneur van 't Kasteel in Amboina, naarvolgen, en wy willen geen andre Heeren, of andre Hoofden anders, dan de Hooge Overigheid, ende de Prins van Holland kennen, navolgen, en helpen, gelyk alle de onderdaanen aan haren heere doen.

Eerstelyk, zullen wy leven met onze Leere. De Amboincefen en de Hollanders zullen ons geen overlafst doen wegens onze Leere. Ook zullen wy in geen Christen negry gaan, om eenige leere te doen, geen Massigit maken, nog ook iemand Moors leeren.

Indien den Gouverneur van 't Kasteel in Amboina ons met zyn teeken ontbied, om aan 't Kasteel te helpen arbeiden, of met hem, of zyne Gecommitteerden, te Panggayen, wy zullen komen, wy zullen ook, zoo den jegenwoordigen als toekomstenden Gouverneur volgen of geboorzamen.

Ende indien de Gouverneur eenige Hollanders zend, om Zagoe in onze negry te koopen, wy zullen die verkoopen, en wy zullen eerst Zagoe maken voor 't Kasteel; ende daar na voor andere hiden.

Wy volkeren van Roemakay, zweeren ook, dat wy met geen CorraCorren, of iet anders, eenige negry zullen gaan destruceeren, ook wy zullen geen negryen, 't zy Oelilima's of Oelifiva's, assisteren; wy zullen ook niemand zenden, noch ook de Alfoercefen met kost helpen, dat zy een anders volk dood slaan, of de negry afloopen, zonder last van de Gouverneur. Soo wy anders doen, den Gouverneur zal ons straffen, en de Oelilima's en Oelifiva's zullen ons verdelgen.

Wy zullen jaarlyks Dati aan 't Kasteel brengen tot teken van geboorzaamheid aan de hoofden, ende wy zullen aan 't Kasteel gaan handelen met Zagoe, ryst; of met andere eetwaren.

Van dit alles zeg ik Gouverneur van 't Kasteel in Amboina, als gemagtigde van de Hooge Overigheid, ende den Prince van Holland, en zweere te zullen helpen, en ook oprecht recht aan de negry Roemakay te doen, gelyk aan de negryen aan 't Kasteel, Hitoc, Hatocaha, ende aan alle Oelifiva's, ende Oelilima's doen, daarom hebbe

ik dit met 't Tsjap van 't Kasteel, en met myn naam, ende de naamen, of merken der OrangKaja's van de negry, tot teeken van onzen eed, onderteekend. Amen.

Van deze Aete zyn twee eensluitende gemaakt, de eene voor den Gouverneur van 't Kasteel in Amboina, en de andre voor de negry Roemakay.

Gescheven in 't Kasteel in Amboina op den 26 April 1609.

Met die van Ihamahoe, die zich, gelijk wy gezien hebben, zoo wakker tegen de Portugeesen verweert hadden, liepen de zaaken noch zeer in 't wild; ja zelf ontzagen zy zich niet op die van Roeton, staande onder 't Kasteel Victoria, en naast aan Hoetoemoeri gelegen, te rooven, derhalven vond de Heer Houtman, aangezien die van Ihamahoe zich noch aan ons niet verbonden, nog zich onder onze gehoorzaamheid gesteld hadden, goed, die van Hoetoemoeri; die met hen t'zamen deden, en den buit deelden, van hunne negry te lichten, en aan het Kasteel te plaatsen, daar zy ook eenige jaaren in de Chinesche straat hun verblyf zoo lang Houtman hier was, gehad hebben; doch, na zyn vertrek, zyn zy allenskens weer na de oude plaats gekeerd, om dat door zyn navolger zoo nieuw op hen niet gelet wierd.

Houtman verplaatst die van Hoetoemoeri aan 't Kasteel.

En vertrekt na zes jaaren regeerens, met eenige Am-

Na dat nu deze Heer deze Landvoogdy zes jaaren tot A. 1611 zeer loffelyk waargenomen had, zoo is hy door een ander vervangen, en ondertusschen na 't Vaderland vertrokken, verscheide Amboineefche jongelingen met zig ne-

mende, die na hun wederkeering tot schoolmeesters gebruikt zyn. Onder deze is eenen Laurens Tenock van Noeffanivel geweest, die onder den Landvoogd Huislaart nog geleefd heeft.

boineesen na 't Vaderland.

Eer ik van dezen Heer Houtman afscheide, moet ik hier by voegen, dat ik uit de eerste reizen, van Zeeland na Oost-Indien ondernomen, eenen Frederik Houtman ontmoet, die A. 1599 op een van de 2 schepen van de Heer Moncheron de Leeuw en de Leeuwinn, als Capitein uitgevaren, op Atsjien gekomen, en aldaar gevangen genomen is. Hy quam den 31 December 1600 van Pedir by Capitein van Caarden aan boord vlugten, maakte zyn vlucht aan den Koning van Atsjien bekend, die hem, en drie van zyne medegevluchte makkers, hunne vryheid met den mond gaf; doch als hy na buiten ging, wierd hy (niet zonder last van dien Koning) door den Sjahbandar van Pedir gebonden, en weer na dat ryk op Sumatra, onder dezen zelve Koning staande, gevoerd. Van Caarden verzogt wel om zyne vryheid; doch men zey, dat hy om eenige kostelyke ringen, crissen, enz. die vermist wierden, vervoerd was, blyvende na van Caarden's vertrek daar 1601 den 22 Jan. noch gevangen zittend. Terwyl deze Houtman op Pedir, gevangen zat, heeft hy verscheide fraeje Astronomische aanmerkingen gemaakt, en verscheide bevorens onbekende sterren daar ontrent ontdekt, 't geen hy ook naderhand in druk uitgegeven heeft.

Aanmerking over dezen Heer.

VIERDE HOOFDSTUK.

Caspar Jansloon A. 1611 tweede Landvoogd hier. Onder welken weinig voorviel. De jonge Prinszen door Matelief medegenomen, komen weer hier. Bassi Frangi's dood, en Sabadyn zyn vervanger. Die de Engelschen van Loehoe na Cambello doet verbuizen. Die nevens de Lessidiers, de contracten niet nakomende, daar toe gedwongen wierden door de Heer Reynst, waar op de Engelschen Amboina verlieten. Ridjalis verkeerdt verhaal hier af. Blok werd A. 1615 derde Landvoogd. Verdre verrichting van de Heer Reynst, D. Wilkens hier eerste Predikant. Van den Broek hier. De Heer Reaal vervangt den overleden Heer Reynst als Opperlandvoogd van Indien A. 1615. Bloks dapperheid tegen de Spaanschen. Steld den eerste Landraad in. Oproer hier uit onder de Grooten ontstaan, Blok gaat A. 1618 af, en stierf A. 1619. Coen vierde Opperlandvoogd. Van Speult vierde Landvoogd hier A. 1618. Des zelfs boedanigheden. Hy hersteld de zaaken hier. Goude Zegel-ringen en Hoedbanden, door hem uitgedeeld. D. Dankerts hier. Van Speult brengt die van Hoetoemoeri onder zyn geweld. Doet de Hongi-tocht. Belet die van Bonoa, Kelang en Assahoedi, hun menschen-rooven. 't Contract met hen 1608 gemaakt. Van Speults verdre verrichtingen. Coen's komst 1619 hier. Van Speult A. 1619 volstrekt Landvoogd enz. En Raad van Indien gemaakt. Prys op de nagelen A. 1620 gesteld. Houtmans komst hier. Vernieuwing, van 't contract met die van Hitoe A. 1620. Hidajat's komst hier. Die Sabadyn verving. Deszelfs aard, en boedanigheden. Van Speult en hy, veroveren Lissabatta. Vrede met de Engelschen. Ambonsche Princen mede na Holland gezonden. Coen 1621 hier weder verscheenen. Engelschen hier weer geplaatst. Coen keert zegenpralende uit Banda. Roept hier alle de hoofden byeen. Verrichting van zyn Edelheid in die vergadering. Coens vertrek na Batavia. Van Speults verdre verrichtingen op

Re-

Rehoemoni. Contract met die van Lessidi A. 1623. Als ook dat met die van Manipa toen aangegaan. Carpentier vyfde Opperlandvoogd A. 1623. Moejelykbeden tusschen de Engelsen en ons, hier voorgevallen. Aanmerkingen daar over. Wat leden daar over na 't Vaderland gezonden zyn, en 'er over gezeten hebben. Contract van de Heer van Speult met die van Ceram-Laoet, Keffing, Goram, Goeli Goeli, Oerong, &c. A. 1624. Hy plant een calappus-bosch agter Mardheyka. Hidajat's dood; dien Leliato verving. Ziekenhuis A. 1625 door van Speult gebouwd. Eerste Chineezen hier. Leliato's slegt gedrag. Van Speult roeit de nagelboomen op klein Ceram uit. Haat van deze ingezetenen daar door tegen ons verwekt. Van Speult geeft erf-brieven aan 't Kasteel uit. Verschil der erven nu, en te voren. Zeker veld aan die van Soya en Noefanivel by hem uitgegeven; dog door Padbrugge weer ingetrokken. Van Speults vertrek, en zyne geschenken aan den Inlander.

Caspar Janssoon, A. 1611. tweede Landvoogd hier.

NA den Heer Houtman is Caspar Janssoon (dien Ridjali, Joannes Prins in zyn 21 Alkitfa noemt) Landvoogd geworden. Deze Heer was bevoeren Opperkoopman op het schip Amsterdam geweest, en door den Zeevoogd Matelief, na dat hy van voor Malacca ontrent Queda gekomen was, in November 1606 aan dien Koning als gezunt gezonden, zonder dat ik hem in die tusschentyd ergens ontmoet heb.

Onder welke weinig Landvoogd voorviel.

Hy was de tweede in rang, en zyne regeering nam A. 1611 aanvang. Die vier, en niet drie jaaren (gelyk Ridjali in die zelve 21 Alkitfa zegt) geduert heeft.

In zynen tyd zyn weinig zaaken van belang verhandelt, of, zoo zy al voorgevallen zyn, zoo is 'er zulke nette aantekening niet van gehouden, om dat men toen in die eerste tyden zich meest met den koophandel bemoeide, en noch geen nette Secretary had.

Onder dezen Heer quam Halaene, nevens de andre Amboinesche Princen, door Matelief medegenomen, komen te rug. Onder deze Heer quam Halaene, nevens de andre Amboinesche Princen, door Matelief medegenomen, komen te rug. Opperlandvoogd van Indiën, den Heer Pieter Both, by zyne uittocht A. 1610, weer in Indiën gebragt waren.

Ontrent deze tyd is ook de Ternataansche Kinelaha, Bassi Franggi, overleden, en in zyn plaats Sabbadyn, de zoon van Djoemali, een zoons zoon van den Grooten Roebobongi, gevolgt.

Dit was een man, van een zeer vredelievenden aard en imborst, die met onzen Landvoogd en alle de Nederlanders, in een goed verstand geleefd, en in alle voorvallen getoond heeft een man van zyn woord, en een zeer naukeurig opvolger van de contracten te zyn, niet willende, dat men de nagelen aan imand anders, dan aan onze Maatschappy, leveren zou.

Om dit nu te beter werksellig te maken, heeft hy ook de Engelschen, die tot die tyd op Loehoe gewoont hadden, geboden te vertrekken; die daar op na Cambello, daar men hen aanhaalde, verhuist zyn, alzo die van Lessidi en Cam-

bello noch al met die verkeerde gedachten bezet waren, dat zy niet onder Ternate, en als een vrye regeering, onder niemand stonden, zonder cens aan te merken, waar toe zy zich by 't contract, A. 1609. in Augustus met den Zeevoogd Hoer en den Landvoogd Houtman, verbonde hadden.

De Heer Jaspas Janssoon, verzocht hen eerst met vriendelykheid de contracten na te komen, en geen vreemdelingen, wie 't ook zyn mogten, tot nadeel van onze Natic, en koophandel, aan te houden, doch zy wilden hier na in 't minsten niet luisteren.

Dit schokte met horten en stooten in die eerste tyden nog al voort, zonder dat men dit vooreerst, alzo die magt nog zeer verspreid was, beletten kon; doch A. 1615 in Maart verscheen de tweede Opperlandvoogd van Indiën, de Heer Gerard Reynst, met een vloot van elf schepen, die hen wel ernstig aangezegen deed, dat zy zich volkomen in dit stuk na de contracten zouden hebben te schikken, of dat hy 'er hen toe dwingen zou. Zy wilden aan dien Heer geen meerder gehoor, als aan den Ambonischen Landvoogd geven, weshalven deze twee Heeren, met de gansche magt van Amboina daar heen toogen, en hen dwongen tot reden te komen. Zy deden derhalven de Engelschen aan welke zy niet nalieten hunne nagelen noch al te verkoopen, van daar vertrekken. Die zогten toen wel op Lessidi te nestelen; dog deze mede bang geworden, en zich aan die van Cambello spiegelende, ontziden hen het land, zoo dat zy genoodzaakt waren Amboina te verlaten, en met hunne schepen te vertrekken. Ridjali verhaalt in de laatste aangetogene Alkitfa, als of Capitein Hitoe, zyn oom, dit zoo als middelaar bewerkt, en die van Cambello zoo verre, door hen de pols eerst te tasten, gebracht zou hebben, dat zy de Engelschen aldaar woonning, en 't komen op hunne markt, uit eigen belang ontziden, dog, wel verre van daar, hebben zy dat niet eer gedaan, voor dat zy daar toe door geweld genoodzaakt wierden; maar dat is waar,

Die nevens de Lessidiers, de contracten niet nakomende.

Daar toe gedwongen wierden door de Heer Reynst.

Waar op de Engelschen Amboina verlieten.

Ridjali's verkeert verhaalt hier af.

dat zyn oom, veinzende onze vriend te zyn, met die van Loehoe, Lessidi en Cambello, eene lyn trok, ja met hen in een en 't zelve verbond tegen ons, en een verraderfch overbrenger van veele onzer geheimen geweest, hoewel ons dat niet, dan doe 't te laat was; bekend geworden is.

Blok werd A. 1615 derde Landvoogd.

Verdere verrichting van de Heer Reynst.

D. Wiltenshier eerste Predikant.

Van den Broek hier.

De Heer Reaal vervangt den overleden Heer Reynst als Opperlandvoogd van Indiën A. 1615. Bloks dapperheid tegen de Spaanen.

Stelt den eersten Landraad in.

Dit is wel het voornaamste, dat onder dezen Landvoogd voorgevallen is, die, na vier jaren regeerens, A. 1615 door *Adriaan Maartenffoon Blok*, die de Heer Opperlandvoogd *Reynst* mede gebragt had, in Maart of April, als derde Landvoogd vervangen wierd, in 't begin van welke laatste maand die Opperlandvoogd van hier met zyn vloot na Banda vertrok, om zaaken van gewigt, van welke wy onder de stoffe van Banda breder spreken.

De Heer *Reynst* had ook den eersten Predikant, *Caspar Wiltens*, op de zelve tyd in Amboina gebragt, gelyk wy dat breeder onder de stoffe van den Godsdienst aanhalen.

Den 6 April 1615 is de Heer *Pieter van den Broek*, van Antwerpen, die onder den Opperlandvoogd *Reynst*, als Opperkoopman met het fchip *Nassau*, uitgevaren was, en daar na de eerste grondvester van den handel in Suratte, Perfien, en in 't Roode Meir geworden is, met dat zelve fchip in Ambon gekomen.

Hy wierd door den nieuwen Landvoogd, den Heer *Blok*, aan boord verwelkomt, en voer met dien Heer aan land. Hy bleef hier niet lang; maar volgde den Heer *Reynst* ten eersten na Banda.

In dit zelve jaar is de Heer *Reynst* overleden, en door den Opperlandvoogd, den Heer *Laurens Reaal*, den 19 Juni in Ternate, volgens de berigten hier overgekomen, vervangen.

Wat nu dezen nieuwen Landvoogd *Blok* betreft, hy was A. 1601 nog maar Schipper onder den Onderzeevoogd *Ileemskerk* op 't fchip de swarte Leeuw, en voer 1611 in December weer uit, staande tegen 17 Spaansche fchepen, die ontrent de Soute Eilanden op zyn vloot, waar van hy toen hoofd was, afquamen, dog hy havende de zelve zoo ongenadig, dat 'er maar 4 fchepen bequaam waren, om de tyding in Spanjen te brengen; waar uit dan blykt, dat hy een dapperman, daar 't de nood vereifchte, geweest is.

Dat hy ook een goed politycq geweest is, moet men daar uit afnemen, dat by zyn tyd de eerste Landraad ingesteld is.

De twee vorige Landvoogden hebben daar op, of niet gedagt, of zich daar van niet bediend; maar de gewoonte gehad, als 'er een zaak, de Inlanders rakende, voorviel, om daar over maar met

twee of drie van de voornaamste Orang Kaja's aan 't Kasteel te spreken, waar toe zy wel 't meest den *Pati* van Halong, en *Gnato-hoedi*, of 't hoofd der Mardheykers, en den Orang Kaja van Tawiri verkoren.

De Heer *Blok*, dit niet goedkeurende, stelde den eersten Landraad in; doch verkoos vooreerst maar zeven leden, welke deze waren;

- 1 De Koning van Noeffanivel, *Don Andrea de Soyfa*.
- 2 De *Pati* van Halong.
- 3 *Don Andrea* van Halong.
- 4 *Mannel Castanja*, *Hboekom* van Hative.
- 5 *Antoni Heboerwat*, Orang Kaja van Tawiri.
- 6 De *Gnato-hoedi*, *Lucas Carvalbo*.
- 7 *Steven Tifera*, Orang Kaja van Oerimeffing.

Indien de byzondere handeling der twee vorige Landvoogden, toen alleen maar met die 3 voornoemde Orang Kaja's sprekende, fcheele oogen en nyd tusschen de andere Inlandsche Grooten verwekte, dit deed het niet minder, alzoo dit nog meer hen in de oogen ftak, dat deze nu in een ordentelyke vergadering als leden zaten, daar de andre maar als in 't heimelyk geraadpleegt, en over de voorvallende zaaken gesproken waren.

Dit baarde niet alleen nyd, maar zelf een soort van opftand, alzoo de andre Koningen, en Orang Kaja's van Leytimor zig zeer verftoord na't gebergte begaven, en zich in alle voorvallen zeer vyandig tegen de Nederlanders, en tegen deze Orang Kaja's, die daar mede boven hen begunftigd waren, gedroegen, zonder dat zy van dezen wrevel tegen de onzen wilden ophouden, voor dat hen door tusschenspraak van Capitein *Hitoe* (die dog alle zaaken bemiddelen moest) na twee jaaren pruilens, A. 1617 beloofd wierd, dat men een anderen Landraad zou instellen, waar in alle de Hoofd-Orang Kaja's van ieder dorp als leden zouden zitten.

Zy quamen dan eindelyk wel weder van 't gebergte; maar hadden egter op dezen Landvoogd nooit het rechte vertrouwen, het welk deze Heer bespeurende, vond hy goet in 't jaar 1618 de Regeering van deze Landvoogdy in handen van den Zeevoogd, den Heer *Steven van der Hagen*, over te geven, en daar van af te stappen, zedert welken tyd deze Heer meest in commissien van belang gebruikt is, tot dat hy in 't jaar 1619 met den nieuwen Opperlandvoogd van Indiën, *Jan Pieterffoon Coen*, uit

Blok gaat A. 1618 af, en stierf A. 1619.

Amboina na Java gezeld, en onderweeg op Boeton overleden is.

Coen vierde Opperlandvoogd. Van Speult vierde Landvoogd hier A. 1618.

De Heer *van der Hagen*, die nevens den Heer *Houtman* in 't jaar 1618 als Raad van Indiën uitgekomen was, genoodzaakt dan hier dan daar, daar zyne tegenwoordigheid meest vereischt wierd, te zyn, gaf dit ampt aan den Landvoogd *Herman van Speult*, dog onder de titel van Onderlandvoogd, over, die als de vierde in rang zyne regeering A. 1618 begon.

Des zelfs hoedanigheden.

Dit was een Heer, die een dapper man in zich zelve was, en betoont heeft in de zaaken van Amboina zeer ervaren te zyn; waar toe hy ook gelegenheid bequam in de tyd van drie jaaren, dat hy als Opperkoopman en hoofd op *Cambello* gelegen had.

Hy hersteld de zaaken hier.

Deze Heer heeft de misnoegde *Leytimorische Orang Kaja's* niet alleen weder bevredigt; maar, volgens de belofte aan hen gedaan, ten eersten ook een grooten Landraad ingestelt, en alle zaaken in een veel beter ordre, dan zy bevorens geweest waren, gebragt.

Deze Landraad nu bestond in deze 14 leden:

1 *Don Andrea de Soyfa*, Koning van Noeffanivel.

2 *Don Manuel Queljo*, Koning van Kilang.

3 *Eduard de Sylva*, Koning van Soya; doch in de wandeling *Latoe Consina* genaamd.

4 *Don Andrea*, Pati van Halong.

5 *Don Manuel Castanja*, Hhoekom van Hative.

6 *Lucas Carvóljo*, hoofd der *Mardheykers*.

7 *Antoni Heboewat*, *Orang Kaja* van *Tawiri*.

8 *De Pati* van Alang.

9 *Simau Ema*, *Orang Kaja* van Ema.

10 *Simau Baguwala*, *Orang Kaja* van *Baguwala*.

11 *Don Pedro*, *Orang Kaja* van *Hotoemoeri*.

12 *Sancho*, Pati van Way.

13 *Steven Tisera*, *Orang Kaja* van *Poeta*.

14 *Ferdinando*, Pati van Noeffanivel.

Aan deze veertien mannen gaf men de naam van *Orang Kaja Camera's*, ofte kamer-heeren, om dat zy over alle gerechts-zaaken, de Inlandsche Christenen van *Leytimor* betreffende, als Rechters in dezen nieuwen Inlandschen Raad van *Justitie* zaten.

Men wil dat hy, om de gunst vandeze Inlanders te meer te winnen, aan zommige van deze *Orang Kaja Camera's*, die hy voor de bestgenegide tot onzen staat

hield, ook deze en gene goude gedenktekenen, zommige in goude ketenen, eenige in goude ringen, en ook eenige in goude hoedbanden bestaande; gegeven heeft.

Ik heb zulk een zegel-ring, en ook zulk een hoedband by den ouden *Steven Pantoeffen* (die by den eersten Landvoogd als discipel of knecht, gediend had) en nog by eenen *Backer Besi* op *Way* gezien. De zegel-ring was 3 a 4 Ryxdaalders aan goud zwaar, en wy toonen 'er een met de letter V in de plaat No. L.

De hoedband bestond uit een ronde kring van goude capitaale letters, die te zaamen dit uitbragten:

Doorlugtige Hoog Mogende Heeren Staaten, en Nassau onderdanig; en boven aan werd de zelve door twee handen, die zamen zeven pylen vatten, gefloten. Wy vertoonen 'er een op de zelve plaat, by de letter W.

Hy was de eerste, die dit gedaan heeft en daar mede een grooter grond van vertrouwen in hen bragt.

Met de schepen, dit jaar van *Bantam* gekomen, was *D. Sebastiaan Dankerts*, de tweede *Predikant* alhier mede verschenen.

In 't begin der regeering van de Heer *van Speult* gingen die van *Hotoemoeri*, die van tyd tot tyd weer na hun dorp afgedropen waren, hunne ouden gang met rooven. Zy deede 't bevorens maar op die van *Roeton*; maar nu verschoonden zy niemand. Zy zouden zoo stout egter niet geworden zyn, hadden zy geen onderstand van andren gehad. Men wil, dat de *Hitoeëfen*, en verscheiden van *Hoe-wamohel*, hier onder hun rol speelden, hen aanhitsten, en ondersteunden. Het bleef daar niet by; maar ten bewyze, dat zy staat maakten, dat men dit niet ongestraft laten zou, zoo waren zy na zekeren sterken en byna onwinbaren heuvel, *Maoet*, gevlugt, van voornemen zynde daar alles af te wagen.

De Heer *van Speult*, die geen man was, om zich te laten tergen, en die hun oude strecken kende, vergaderde daar op in *Julius* dezes zelve jaars duizend Inlanders aan 't Kasteel, voegde daar zestig *Europiaanen* by, en ging hen zelf in hun dorp eens vernestelen; dog vond overal de wegen gefloten, en zoo wel bezet, dat 'er al ettelyke schermutzelingen vielen, eer hy de sterkten, aldaar door hen gemaakt, kon meester werden, doch die hy na vyf onderscheide en felle stormen inkreeg. Daar op voor de hoofdsterkte op dien heuvel gekomen zynde, toonde hy hen, dat hy besloten had van daar niet te zullen vertrekken, voor dat hy hen geheel en al onder zyn magt gebragt had. Zy hielden het een tyd lang zeer dapper

uit;

Goude zegel-ring, en hoedbanden door hem uitge-deelt. En in prent ver-toont.

D. Dankerts hier.

Van Speult brengt die van Hotoemoeri onder zyn geweld.

D. Jansman fecit

uit; dog moesten zig, na een beleg van drie maanden, wegens gebrek van water, en om dat de kost zeer smal omquam, alzo zy nergens henen konden, op genade en ongenade overgeven. Zy waren in alles maar vierhonderd zielen, en niet boven honderd vyftig, of twee honderd weerbare mannen sterk, die onder deze en gene Orang Kaja's aan 't Kasteel verdeelt, en verwezen wierden (voor al de mannen) zoo lang als krygs-gevangenen onder de zelve te dienen, tot dat ider van 't flegt volk tien, en ider Orang Kaja honderd Ryxdaalders gewonnen, en als een boete opgebracht zou hebben, om die onder de krygslieden, die hentot de overgave gedwongen hadden, te verdeelen, en dat geld aan hen voor die mocite en dapperheid ten besten te geven.

Doet
de Hon-
gi togt.

Om egter den schrik nog meer onder de quaadwilligen te brengen, en ook andre, die nu en dan de hoorns optaken, in toom te houden, vond deze Landvoogd goed alle de Cora Cora's zoo van de onderhoorige Orang Kaja's, als die van de Lochoenefen, en Hitoeëfen, aan 't Kasteel te beroepen, om met deze Hongi na de buiten-Eilanden te gaan, en de rooveryen, die men daar pleegde, te beletten.

Het getal der Cora Cora's, aan 't Kasteel te zamengekomen, bestond in 35 welbemande vaartuigen, waar op tusschen de drie en vierduizend weerbare mannen waren, by welke hy 60 Euro-

piaanen voegde.

Hier mede vertrok hy in de maand November 1618, om alle geschillen, die zig hier en daar opdeden, te besleggen; maar voor al om die van Bonoa, Kelang en Assahoedi, die, alzo zy geen ander middel om te bestaan hadden, zich niet dan met menschen-rooven ophielden, te beteugelen, en tot een andere wyze van leven te brengen; te meer, alzo hy wel dikwils daar over aan den Ternataanschen Stadhouders, waar onder zy eigentlyk stonden, geklaagt, maar van tyd tot tyd bevonden had, dat daar ontrent geen ordre ter wereld gesteld wierd, of dat zy zich ten minsten zeer weinig aan de zelve lieten gelegen zyn.

Hy rukte dierhalven eerst na Bonoa, ^{Belet die van Bonoa, Kelang, en Assahoedi, hun menschen-rooven.} de snoodste roovers in dit gansch gewest, en geboren menschen-dieven, die zich niet ontzagen, alzo zy ook stoutte Zee-lieden waren, met hunne vaartuigen tot in de Uliassers te gaan rooven, en de stranden aldaar niet alleen zeer onveilig te maken, maar zelf ook de menschen van 't land van Amboina, en van de stranden van Leytimor te komen wegnemen. Hy eischte de menschen, die zy gerooft hadden, weer; dog zy hadden de stoutheid van die te weigeren. Hy tastte hen dierhalven met geweld aan; doch zy, ziende dat het hem ernst was, en dat zy niet in staat waren om zoo grooten vloot lang tegen te staan, quamen door tusschenspraak van eenige Orang Kaja's, vooral door die van Capitein Hitoe, en die

A. 1618. die van Ihamahoe zoo verre, dat zy be-
loofden het geroofde weder te zullen ge-
ven, en die gene die nog leefden, over
te zullen leveren, of zo zy mogten over-
leden zyn, dan voor ider Orang Kaja
honderd, en voor een gemeen man zef-
tig petolen op te zullen brengen, 't
geen men bevond met een boete, hen
opgelegd, in het geheel agtienhonderd
petolen (zekere zyde kleeden) uit te ma-
ken; behalven dat zy nog een Coracora
van vier Gnadjo's beloofden te geven, en
zich voortaan van 't rooven te zullen
onthouden.

Men bragt op deze wyze niet alleen
hen, maar ook die van Assahoedi, Ke-
lang, en Hatapoeteh, zoo verre, dat zy
mede beloofden het geroofde weder te
zullen geven, boven 't welke ider dorp
noch driehonderd petola's, en een Cora-
cora van vier Gnadjo's, opbrengen zou.

Men vindt dit nader in dit navolgen-
de contract, met hen in die zelve maand
gemaakt.

't Con-
tract met
hen A.
1618 ge-
maakt.

*Aangezien de menigvuldige klagten over
de overgrootte rooverijen van die van Bonoa,
geaccompagneert met die van Assahoedi,
Hatepoeteh ende Kelang, nog dagelyks aug-
menteren, zoo van onze onderdaanen, als
onze geassocieerden, waar over genood-
zaakt zyn onze macht te verzamelen, ende
dat te meer, overmits Kimelaha Sabadyn,
Stadhouder wegens den Koning van Ternate,
onder wiens protectie, en bescherming, die
van Bonoa, Assahoedi, Hatepoeteh, en
Kelang staan, over verscheide onze aan-
klagten ons geen recht en heeft gedaan, al-
legerende tot zyn excuse; 't zelve niet
magtig te wezen, onaangezien by onlangs
geleden tot twee verscheide reizen daar is
gewees met 5 of 6 Correcorren, welke ex-
cusen niet sufficient waren om langer zoo-
danigen geweld, en overlast te lyden, te
meer, considererende, dat niet alleen Ki-
melaha Sabadyn naarlatig was gebleven
omme ons genoeg te doen over den overlast,
ons by die van Boano, ende consoorten
aangedaan, dan dat mede over verscheide
insolente proceduren der Lochoefen
daar klagtig over zyn geweest, geen regt en
was gevolgt, het welke alles naar delibé-
ratie overwogen zynde, zoo is eenstemmig
by den Luitenant Gouverneur voorsz. onze
onderdanen, en geassocieerden besloten, dat
wy met onze armade, bestaande in 35 Cor-
corren, zouden onderstaan, of men die van
Boano, en hare consoorten, zoude konnen
constringeeren met geweld, tot voldoeninge
van onze geleden schaden, waar op is ge-
volgd, dat wy den 5 November met de
gantse armade onze reize hebben vervor-
derd, ende eigentlyk den 14 November voor
Boana gearriveerd, alwaar besloten wierd
't geene volgd:*

II. DEEL VAN AMBOINA.

Op huden den 19 November
1618 zyn op strand van
Boano vergadert, Herman
van Spelut, Lieutenant Gouver-
neur en Directeur over
de Eilanden, Fortressen ende
commerciën van Amboi-
na, met meest alle de Ko-
ningen en Oversten van de
landen en steden, onder het
bovengemelde Gouverne-
ment resorteerende, nevens
onze geassocieerden, als Ca-
pitein Hitoe, den Koning van
Hitoe, en de Orang Kaja's
van Ihamahoe en Nollot
midsgaders LatoColi, ende
Kipati Naro, als middelaars
ter eenre, ende den Seng-
adji van Boano ter andere zy-
de, de welke naar ver-
scheide sessien in genade is
aangenomen op naevolgen-
de conditien.

Erstelyk is by den Luitenant Gouver-
neur voorsz. met hulpe van de boven-
gemelde Heeren ter neder gelegd, doot en te
niete gedaan, met desistentie van alle vo-
rige pretensien, zoo 't geene zedert de tyden
van de Portugeesen op die van Boano
hadden te pretenderen over zodanige roove-
ryen, van luiden ende goederen, als by die van
Boano voorsz. Zyn gecommiteerd, wel
verstaande, dat die van Boano eerst ende
vooral zullen restitueren, alle zoodanige
gevangenen, als zy 't zedert de tyden van
de Portugeesen genomen hebben, welke ver-
klaringe zy luiden zullen gebonden wezen te
doen op haren Moshhaf, ende zal de re-
stitutie, geschieden in volgende manieren,
te weten, dat zy de geene, die nog in leven,
ende in hare handen zyn, persoonlyk we-
derom zullen geven, ende de geene, die o-
verleden, ofte buitens lands verkogt zyn,
zullen zy vergoeden, voor een Orang Kaja
100 petolen, ende voor een slave 60 peto-
len, ende tot een amende van hare begane
faute beloven zy te betalen aan den Luite-
nant Gouverneur voorsz. 1800 petolen, en-
de daar en boven eene Corcor van vier
Gnadjos.

Mede beloofden die van Boano voorsz.
van nu voortaan nog tot geenigen dage meer
te rooven op eenige der voorsz. Heeren lan-
den, luiden, ofte goederen, ende haar
voorder te dragen, als goede en getrouwve
geassocieerden toeslaat.

Doeh gemerkt by de voorsz. Heeren voor-
zeker gehouden werd, dat (naar 't gemein
spreekwoord) de exter haar huppelen niet en
zal agterwegen blyven (als wezende zy lui-
den van over ettelyke 100 jaaren gewoon,
hun met rooven te erneren) waar over te

A. 1618. *bedugten staat zy haar eerlang wederom zullen te buiten gaan, in welken gevalle de bovengemelde Heeren, onze onderdanen, ende geassocieerden, gezamenhand beloven, ende zweeren, aan den Luitenant Gouverneur voorsz. op de eerste aanklagte hem te assisteeren met alle hare magt, omme die van Boano, ofte de Contraventeurs van dezen geheel te destrueeren, ende uit te roejen. Aldus gedaan, en besloten op de strand van Boano. Datum ut supra.*

Op huiden den 20 November 1618 zoo zyn ten beroepe van den Luitenant Gouverneur, nevens onze onderdaanen, en geassocieerden voorsz. ter conre gecompareerd op de strand van Saedi, de Orang Kaja's der zekver negry, mitsgaders Latoe coli, en Kipati Naro, als middelaars, de welke als complicen van die van Boano in de rooving hebben geresitueerd alle het volk, dat zy voor haar quite hadden gekregen, te weten 7 perzoonen, betalende daaren boven eene amende, ofte boete van drie honderd petoolen, nevens een Coracore van vier Gnadjo's, hebbende haar daar benevens onderworpen de bovengemelde conditien, die zy lieden op haren Moshhâf hebben bezworen. Aldus gedaan ter bovengemelde plaatze. Datum ut supra.

Op huiden den 23 December 1618 compareerde ten beroepe van de bovengemelde Heeren in de Logie van Cambello de Orang Kaja's van Hatepoeteh en Kelang, die welke mede schuldig in de rooving met die van Boano zyn bevonden, de welke resitueerden een persoon, ofte gevangen, zoo zy voor hunlieden quote hadden genomen, betalende daarenboven voor een boete ofte amende, drie honderd petolen, haar submitterende zoodanige Articulen, als met die van Boano waren beraamd, hebbende 't zelve bevestigd op haren Moshhâf. Aldus gedaan ter bovengemelde plaatze. Datum ut supra.

Van Speults verdre verrichtingen.

Na dezen tyd heeft de Heer van Speult ook gelaft, en jaarlyks vervolgt, om met de Hongi in 't kenteren van het Moesson de visite na de buiten-Eilanden te doen, om ider in zyn pligt, en alles voortaan in rust te houden.

De voornoemde boetens deelde hy onder 't gemeene volk uit; dog de tyd heeft geleerd, dat men den Amboinecs geen zware boeten opleggen, maar veel liever tot dezen of genen arbeid gebruiken moet, alzo zy door 't eerste byna bedorven, en dan baloorig werden.

Zeker ongeluk in 't Kasteel veroorzaakte daar brand in 't einde van dit jaar, waar door het huis van den Landvoogd, staande na de Zeekant, verteerde. Hy bouwde weer een nieuw, dat voor eerst maar weer met atap; dog in 't volgende jaar met pannen gedekt wierd.

In 't jaar 1619 den 4 Februari quam de Opperlandvoogd van Indiën, de Heer ^{komt A.} Jan Pieterszoon Coen, hier met ¹⁶¹⁹ 41 schepen ^{hier.} op de Reede. Hy, tot zyn leedwezen gezien hebbende, hoe de Bantammers hem ontrent den handel plaagden, en hoe zy met de Engelschen zamenspannen, om de Hollanders uit Indiën te verdryven, was wel van daar na Jakatra verhuift, hebbende zich beoosten de Rivier nedergeslagen; maar, niet in staat zynde, om de Engelschen, die zig daar tegens over hen geplaatst, een groote Vloot in Zee, en zoo veel onderstand nog van de Bantammers hadden, met zyn kleene magt te wederstaan, zoo stelde hy daar vooreerst de noodige ordre aan land, en zeilde met deze schepen na de Oost en de Moluccos, om van daar meer magt van schepen by een te zamenlen.

Hy vond hier alles wel in rust; maar ondertusschen by de komst der vreemde handelaars in deze gewesten (dat men nog zoo niet beletten kon) een zeer leelyk gerucht wegens de slegte en zieltoegende magt der Hollanders verspreid, waar by men noch gevoegt had, dat, als zy uit Indiën zouden gedreven zyn (dat nu wel haast stond te geschieden) de Portugeesen zich dan weder in de Moluccos, de Engelschen in Amboina, ende Franschen op Bantam, zouden vastmaken, en voortaan hun verblyf houden.

Dit gerugt maakte de Hitoeësen, en Hoewamohelosen, te stouten in 't verkoopen van hunne nagelen aan de vreemdelingen, tot zoo verre, dat zy byna geen ontzag meer hadden. Het is waar, dat men die handelaars eindelyk wel van die kusten verdreef; maar wat hielp dit dog, alzo wy egter de nagelen niet in handen kregen, en zy wisten te maken, dat deze vreemdelingen, die zich dan na Boero, of Amblauw, zoo lang begeven hadden, dezelve in weerwil van ons bequamen.

Het noodige in Amboina verricht hebbende vertrok de Heer Coen na de Moluccos, alwaar hy een schoone Vloot verzamelde, met welke hy ten eersten na Java liep, gelyk wy dat breeder onder die stoffe vertoon.

In dit zelve jaar 1619 wierd de Heer ^{Van Speult A.} van Speult ook volstrekt Landvoogd, en ¹⁶¹⁹ bestierder van deze Landvoogdy, en daarenboven Raad van Indiën, met een nieuw ^{Landvoogd} verband gemaakt. Volgens de ordre, ^{hier en} bevorens beraamd, was hy weer in dit ^{Raad van} zelve jaar met de Coracora Vloot na ^{Indiën,} Hoewamohel geweest, om de vreemde handelaars niet alleen van daar te verdryven, ^{gemaakt.} maar om die van Loehoe en Cambello, ook te dreigen, dat hy, in gevalle zy de zelve aanhielden, en nagelen daar aan

A. 1620. te verkoften, alle hunne nagelboomen om verre kappen, en de bosfchen in de grond bederven zou. Hy won hier niet anders dan goede fchyn-beloften mede, alzooy zy de vreemdelingen wel belasten te vertrekken, dog ondertuffchen niet nalieten, hunne nagelen aan dezelve over te doen geven op zulke plaatsen, daar men hen niet nagaan, noch ontdekken kon. Dat hen wel 't meest daar toe bewoog, was, dat de vreemdelingen, en vooral de Engelschen, hen 80 en 100 Ryxdaalders voor een Bahaar nagelen gaven.

Prys op de nagelen A. 1620 gesteld. Zy verzogten dierhalven van ons ook meer geld, dan wy gewoon waren volgens contract te geven, waar over na Batavia, en ook aan den Koning van Ternate, gefchreven wierd. Deze stelden dit A. 1620, by hun antwoord aan den Landvoogd; en de Orang Kaja's, zoo als zy met den anderen best daar in zouden kunnen overeen komen. Men sprak dierhalven nader over dit stuk met *Kimelaba Sabadyn*, en met de Orang Kaja's van Hoewamohel, nevens Capitein *Hitoe*, en alle de andere Orang Kaja's van Amboina, en men wierd het op 67 Ryxdaalders voor de bahara eens, waar ontrent *Ridjali* in zyn 22 Alkitfa nog verscheide omftandigheden aanhaalt, die wy in het aangetogene uit zyn werk kunnen nazien, dit hier nog by voegende, dat deze prys naderhand by de Heer *Coens* tweede komt A. 1621 in Amboina tot op 60 Spaansche matten, of 70 gemeene Ryxdaalders gebragt, en vermindert is.

Houtmans komt hier. In dit zelve jaar 1620 verscheen de Heer *Fredrik Houtman*, die wel uitdrukelyk herwaards quam om de groote tyding van de Heer *Coens* veroveringen hier, en in de Moluccos, te brengen, en daar door aan de onzen weer een nieuwen moed te geven, en vooral om den trotfen Inlander daar door in te teugelen.

Hy voerde, alzooy hy ouder Raad van Indien was, 't gezag boven den Heer van *Speult*, en vond goed het oude contract met de *Hitoeëfen*, die met ons in eenige geschillen geraakt waren, te vernieuwen, en by de vorige nog een nieuw artikel te voegen.

Ver-nieuwing van 't contract met die van *Hitoe* A. 1620. Wy kunnen dit in 't contract zelf, den 1 Juli vernieuwd, en hier by gevoegd, zien.

Contract gemaakt door den Capitein, en ook de Hoofden van *Hitoe*, en den Admiraal *Steven van der Hagen*, den 9 Augusti 1605. en gerenoveerd by de Heeren Gouverneurs *Frederik Houtman*, en *Herman van Speult*, in den jare 1620 ady primo July.

A Lzooy de Hollanders met de hulpe Gods, als namentlyk den Heer Admiraal *Steven van der Hagen*, ende zynen raad van de scheepen, ons verlost hebben uit de handen van de Portugeesen, onze vyanden, te weten, ons Capitein *Hitoe*, en alle hoofden, en inwoonders van *Hitoe*, ende alle de Steeden daar ontrent gelegen, ja dat meer is, dat de Hollanders, alle onze Landen en Steden weder in handen gegeven hebben, en laten bezitten, om welke weldaad wy Capitein *Hitoe*, en alle de Hoofden, en de omliggende Landen, beloven ende zweeren de Staten Generaal van de vereenigde Nederlanden, zyn Princelyke Excellentie, ende den Gouverneur van Amboina, gehouwen en getrouw te zyn, zo lange als wy leven. In den eersten, zoo zweeren wy Hoofden al te zaamen den Gouverneur te assisteeren tegen alle vyanden, die iets tegen hem, ende het Fort, zonden willen attentereen, 't zy te water of te lande.

Van gelyken, zweeren wy voorts, dat wy aan niemant zullen eenigen nagelen verkopen, als aan de Hollanders, ten zy met voorweeten van den Gouverneur.

Ten anderen, zal een ider by zyn geloove, 't geene hem God in 't hert stierd, waar door hy meent zalig te worden, blyven, en dat niemant den anderen zal molesteren, nog overlafst doen.

Ende zoo het geviel, dat eenige Hollanders weg liepen naar *Hitoe*, ende die quartier, zoo beloven wy den Gouverneur, 't zynen verzoeke, de zelve weder in handen te leveren, en of daar imant weg liep van *Hitoe* by 't Kasteel, zoo zal den Gouverneur gehouden wezen aan die van *Hitoe* de zelve wederom te leveren.

Of het ook geviel, dat de Hollanders eenige overlafst deden, of onbeoorlyk in de huizen van de inwoonderen liepen, zoo zal den Gouverneur gehouden zyn straffe daar over te doen. Ook zullen de Inwoonders niet gehouden zyn de nagelen aan 't Kasteel te brengen.

Ende of de Gouverneur ons tot eenige werken dede roepen, zoo zullen wy gehouden zyn die van *Oelifiva*, ende die van *Oelilima* te helpen, van gelyken die van *Oelilima*, aan die van *Oelifiva*. Over welke beloften zoo beloove ik Gouverneur van wegen de Heeren Staten Generaal

A. 1620. neraal, der vereenigde Provinciën, ende zyne Princelyke Excellentie, Capitein Hitoc, ende alle de Hoofden, ende onderzaten van die quartieren, te zullen helpen, en by te staan, als ons eigen Natie tegens alle baare vyanden. Dit verbond, en vastt accoord hebbe ik Capitein Hitoc met de Orang Kaja's vernieud, en weder op een nieuw geapprobeerd, ende ondertee-kent, in presentie van den Gouverneur Frederik Houtman.

Waar by nog deze Ampliatie gekomen is.

En overmits hier eenige fouten begaan zyn, als dat die van Hitoc eenige Christen vrouwen genomen, en haar Moors gemaakt en getrouwd hebben, en op dat zulke fouten niet meer zouden geschieden, hebben de Gouverneurs Frederik Houtman, ende Herman van Speult, met de Orang Kaja's geresolveerd, dat zoo wie van nu voortaan eenige Christen-vrouwen, zonder weten van den Gouverneur, van Amboina haald, zal verbeuren 1000 petoolen voor 't Kasteel, ende zoo de Christenen van 't Kasteel eenige Moorse vrouwen van Hitoc, of daar ontrent, zonder consent haalden, zullen in gelyke pene vervallen, ende zoo het voor de tweede reis geschied, zullen zonder genade aan den lyve gestraft worden.

Geschreven in presentie van den Heer Gouverneur Houtman, en den Heer Gouverneur Herman van Speult, Capitein Hitoc, den Orang Kaja Pati Toeban, den Orang Kaja Tanahitoemessing, ende den Orang Kaja Tatohatoc, den eersten Juli A. 1620.

Was ondertee-kend, Frederik Houtman en Herman van Speult.

Hy bleef na dien tyd nog zoo lang in Amboina, tot hy 't jaar daar aan met den Heer Coen na Banda, en toen verder na de hem voorschikte Landvoogdy in Ternate, ging.

Hidajat's
komt
hier. Tot verwondering van veele, quam in dit jaar 1620 de Ternataansche gewezen Onderkoning Kimelaba Hidajat, die uit het Vorstelyk huis van Tomagola, en een zoon van Kimelaba Bongasari was, hier in Ambon. Hy was al lang zeer misnoegd geweest, over dat men hem in 't kiezen van een Koning, daar de Kroon zoo groote diensten van hem genooten had, voorby gegaan, en Modafar, een zeer wulps en onbeteugeld Vorst, daar toe gekoren had.

Die
Sabady
verving. Dit had hem bewogen dat Ryk te verlaten, en, 't zy met belofte van na Sabady te zullen volgen, of wel onder eenige andre aan hem gegevene hope, na Amboina te vertrekken, daar 't alles voor hem op zyn rechter-zyd viel, alzo Kimelaba Sabady kort na zyn komt quam

te sterven, en hy dus in dat aar in zyn plaats te volgen. zelve j

Dit was een trots, en een hoogmoedig man, die van tyd tot tyd toonde ^{Des}zelfs aard, en hoedatigheden. geenzins den vreedzamen geest van zyn voorzaat, maar wel het voornemen te hebben, om zich, was hem dat in Ternate gemist, hier een oppermagtig Koning te maken, gelyk hy ook in 't ver-volg alle zaaken daar toe schikte.

Hy quam hier met een aanzienlyke Vloot, begeleid van een grooten stoet van Ternataansche Edelen, hebbende den roem onder de zynen, dat hy een dapper en rechtveerdig man was. Ook was hy van zulken buitengemeen lengte, dat hy zyns gelyken in Ternate, nog in Ambon, vond, en men zey, dat hy borsten als een vrouw had, dat Ridjali in zyn 24 Alkitfa ook van hem getuigt, daar by voegende, dat hy een groot yveraar voor 't Moorfsch geloove, en een man was, die de bequaamheid had, om alle zaaken van geschil tusschen ons en de Orang Kaja's ten eersten gemakkelyk te beslissen, waar van hy, na zyn zeggen, in Sabady's leven nog verscheide bewyzen gegeven had. Dog de tyd zal ons leeren; dat dit laatste in verre na zoo breed niet was als hy 'er van opgeeft.

In tegendeel is het waar, dat hy door zyn listige Moorfsche strecken, en vleieren, die van Ceram, Ihamahoe, en Noessalaoet, geheel en al wist van ons af te trekken, verbindende de laatsten onder eede, om 't Christen geloove te verlaten, Moorfsch te werden, en volslagen van hem af te hangen.

Het bleef daar niet by, maar men zag ook van tyd tot tyd een geheel anderen trek in 't wezen van de Amboineesen in 't gemeen, en zelfs ook van die genen, die onder het Kasteel stonden. De Heer Landvoogd van Speult, nog erger, zoo men hier in niet tydig voorzag, vreezende, rukte ten eersten zoo veel Coracora's, als hy krygen kon, byeen, hoewel de helft van die gene, die hy aan 't Kasteel ontboden had, niet verscheenen.

Hy was van voornemen, om die van Lissabatta, een stout en trots volk, op de Noord-kust van Ceram, die van de Ternataanen afgevallen waren, weder tot hun pligt te brengen.

Hidajat wel ziende, dat hy dit gemakkelijkt, met zich nog onzen vriend te veinzen, weerkrygen zou, besloot dezen togt met den Landvoogd in persoon te doen. Zy vertrokken dan beide met een tamelyke magt, veroverden dit dorp, ^{Van}Speult, en bragten dat weder onder den Koning van ^{hy vero-}Ternate, en namen den Kipati mede na ^{veren}'t Kasteel, die daar eenigen tyd gevangen ^{Lissabat-}zat; dog naderhand, op de voorspraak ^{ta.}van Capitein Hitoc, weer los raakte.

Van

Vrede met de Engelfen. Van de vrede tuffchen de Engelsche, en ons, den 9 Juli op Batavia afgekondigt, kreeg men met particuliere vaartuigen hier bericht, waar by men ook vernam, dat overal, daar de Hollanders comptoiren hadden, zy'er voortaan mede een, gelyk by gevolg dan hier ook, zouden hebben.

Ambon- In dit jaar zyn van hier weer eenige fe Prin- kinderen der Ambonfche grooten na Batavia, en verder na 't Vaderland gezonden, om aldaar de Nederduitsche taal te leeren, zich te oefnen, en aldus bequaam gemaakt te werden, om, by verloop van tyd, te meer genegenheid, zoo voor ons, als voor onzen Godsdienst, te krygen, en die met al hun vermogen voort te zetten.

Men verkoos daar toe in Rade van politic, *Marcus de Roy*, zoon van *Manuel*, Koning van Kilang, *Andrea de Castro*, zoon van den Koning van Soya, *Laurens de Fretis*, van Hative, *Laurens Queljo*, van Halong, en *Jan Tak*, zoon van zekeren *Jan Tak*, die met een dochter uit Hative getrouwd was. Zy vertrokken in Augustus met den Opperkoopman, *Artus Gysels*, na 't Vaderland, die ze elf jaar daar na weer hier bragt.

Coen A. 1621 hier weder verschenen. In 't jaar 1621 verscheen de Opperlandvoogd, de Heer *Jan Pieterszoon Coen*, den 14 Februari weer in Amboina, met voornemen om de weerbarftige Bandanefen onder zyn macht te brengen.

Hy vond het hier mede zoo byfter pluis niet; maar die van Loehoe, Hitoe, en alle de Mooren, door den floo-kebrand, *Kimelaba Hidajat*, tegen den Heer *van Speult*, en alle onze getrouwe onderdanen, zeer verbitterd; doch alzoo de gemeene zaak hem eerst in Banda riep, en hy nu geen tyd had, om zich door deze geschillen te laten ophouden, zoo belastte hy, dat men tegen zyne terugkomst uit Banda alle de Orang Kaja's, zoo der Christenen, als der Mooren, op een algemeenen Landdag zamen roepen zou, om dan te hooren, wat redenen van beswaarnis ider van hen in te brengen had, en dan verder na vermogen alle geschillen te effenen.

Engel- In 't begin van dit jaar zyn ook de fchen hier Engelfchen, ingevolge van het accoord weder met de onzen op Batavia by de vrede geplaatst. gemaakt, hier verschenen, om voortaan hier nu ook residentie, en een Logie te hebben.

Men gaf hen een plaats in de Maerdheyka, daar *Alessio d'Acosta* plagt te wonen, en naderhand een andre in 't Zuiden, tuffchen 't Fort en de Burg-straat, by de Mangas-boomen, ontrent dat steenen huis, daar de Opperkooplieden laatst plagten te wonen, of daar 't reduitje van den ouden Heer *Rumphius* zalr. en de

winkel nu staat, tot een Logie alzooy A. 1621; hier twee opperhoofden behalven welke zy ook op Loehoe en Cambello, haren omflag, en verblyf hadden.

Kort daar na vertrok de Heer *Coen*, vergezelschap van Capitein *Hitoe*, na Banda, met die hope, dat die Moor hem daar groote diensten doen zoude, hoewel ik van oordeel ben, dat hy daar veel ondienst gedaan, veel van onze geheimen verklikt, ja de Bandanefen heimelyk aangezet heeft, om alles, wat in hun vermogen was, tegen onze magt (gelyk wy onder de stoffe van Banda breeder toonen) in 't werk te stellen.

Deze Heer, zyn zaken zeer loffelyk in Banda met de verovering van Lonthoir, niet tegenstaande zy van de Engelfchen, die op Poelo Rhun lagen, groote onderftand gekregen hadden, verrigt hebbende, quam met de Vloot, waar op ook de Heeren Raaden van Indiën, *Frederik Houtman*, *Willem Jansfoon* (van andere *Willem van Witsen* genaamd) waren, weer in Amboina.

Hy bevond by zyn komst, dat de Koninklyke Stadhouder *Daja* al de Mooren, en veel Christenen, zeer fijn tegen ons had opgezet, tot zoo verre, dat zich de meeste als de Landvoogd van 't vergaderen der Hongi sprak, zich dat onttrokken hadden, en niet verscheenen waren.

De Heer *Coen*, die met zyn Hoornse Poot * rykelyk tegen dit Moorfch en door- * Poot geeft by die van slepen Ternataansch hoofd aan kon, beriep tegen den 1 Juni alle de Orang Kaja's; doch die 'er niet verscheen, was *Hidajat* met zyn Ternataansch gebroed. Hoornt 't hoofd te kennen, gelyk

By den Ed: Heer *Jan Pieterszoon Coen*, Gouverneur Generaal, wegens de Ed: Hoog Mogende Heeren Staten Generaal, den Prince van Orangie, ende de Heeren Bewinthebberen der Oost-Indische Compagnie over Nederlants India, ende de prefente Raaden in Banda, gelet zynde op de rebellen in Amboina dagelyx ontfiaan, hebbende goedgevonden aan den respectiven Gouverneur *van Speult* te belasten, dat hy de voornaamste of principale hoofden onzer onderdanen ende bondgenoten zoude beroepen, omme te ondertasten van waar 't zelvige zynen oorspronk was nemende, als van gelyke, waar uit de geschillen tuffchen onzen Gouverneur, ende den Stadhouder van Ternate gerezen, ontfiaan zyn, op dat daar inne met der minne (zoo 't doenlyk was) zoodanige ordre mogt gesteld werden, dat diergelyke dingen in 't toekomende geweerd, ende voorgekomen wierden, welke volgens de Gouverneur voornoemt, de hier onder genomineerde onderdanen en bondgenoten heeft beroepen als eerstelyk.

Op welken tyd dit volgende verhandelt wiert. Verrichting van zyn Edelheid in die vergadering.

A. 1621. De Orang Kaja's, of hoofden van Hitoe.

Radja Noeffanivel.
Don Pedro, gewezen hoofd van *Hoe-toemoeri.*
Radja Kilang.
Radja Soya.
Simau Ema, hoofd van *Ema.*
Don Andries, hoofd van *Halong.*
Castanja, hoofd van *Hative* ende *Turwiri.*
Sanchio, hoofd van *Way.*
Pati Alang, hoofd van *Alang.*
Pati Liliboi, hoofd van *Liliboy.*
Manatica van *Alang.*
 De *Orang Kai* van *Oerieu.*
 't Hoofd van *Affaloclo.*
 't Hoofd van *Wakkafiboe.*
 't Hoofd van *Larike.*
Simau Bagrwala, hoofd van *Bagrwala.*
Paulo Gomes, hoofd van de *Mardykers.*

Van 't *Uliassers* Eiland, of van *Honimoo.*

Radja Oelat.
Radja Toebaba.
Radja Paperoe.
 't Hoofd van *Haria.*
Pati Boy.
 't Hoofd van *Tijouw.*
Pati Siriforri.
 De Hoofden van *Iba*, ende *Maboe.*

Volgen de hoofden van 't Eiland *Oma.*

Don George, hoofd van *Oma.*
 't Hoofd van *Aboro.*
Radja Haroeco.
Radja Samet.
 't Hoofd van *Cariboe.*
Radja Hatoebaba.
 't Hoofd van *Cabarw.*
 't Hoofd van *Caylolo.*
 't Hoofd van *Holalioe.*

Volgen de hoofden van *Ceram* onder *Oma* staande.

't Hoofd van die van *Camariën.*
 't Hoofd van die van *Roemakai.*
 't Hoofd van die van *Latoe.*
 't Hoofd van die van *Howaloy.*

Volgen de hoofden der *Alfoereesen.*

Radja Saboelauw.
Radja Siffocloe.
Radja Somiet.
Radja Latea.
Radja Wayfia.
 't Hoofd van *Loemabeloe.*

Deze naarvolgende zyn geroepen maar niet verschenen.

Amahey.
Makariki.

Swauco.
Sepa.
Tamilau.
Tolocti.
 Die van *Boero.*
 Die van *Amblau.*
 Die van *Lissibatta.*

Volgen de verdere bondgenooten, die geroepen, maar niet verschenen zyn.

Kimelaba Daja wegens den Koning van *Ternate.*

De *Orang Kays* van *Lochoe.*
 De *Orang Kays* van *Lessidi.*
 De *Orang Kays* van *Cambello.*
 Die van *Boano.*
 Die van *Kelang.*

Op huiden den eersten Juni 1621 door den Heer Generaal *Coen*, ende presente Raaden, zyn de gecompareerde onderdanen, in 't Kasteel byeen vergadert, alwaar bevonden wierden te gebreken *Kimelaba Hidajat*, Stadhouder wegens den Koning van *Ternate*, de *Orang Kaja's* van *Lochoe*, *Lessidi* ende *Cambello*, niet tegenstaande dezelve tot verscheide reizen door de gedeputeerden van den Ed. Heer Generaal boven gemeld waren beroepen, mede zyn ook in gebreken gebleven, ende niet gekomen die van

Amahey.
Makariki.
Swauco.
Sepa.
Tamilau.
Tolocti.
Boero.
Amblau.
Lissibatta.
Bonao, en
Kelang.

Gemerkt onze onderdanen alreede hier langen tyd na de bovengemelde gebrekende hadden vertoefd, zoo is de Ed. Heer Generaal voorsz. met de handeling voortgevaren, proponeerende eerstelyk, dat hy deze vergaderinge principelyk hadde beroepen omme ter neder te leggen en te beslissen verscheide questien ende geschillen, die tusschen onzen respectiven Gouverneur, ende den Stadhouder van de Koning van *Ternate*, en onze onderdanen, waren gerezen. Ten tweeden, by wat middel de bovengemelde misverstanden, vershillen ende rebellien mogten voorgekomen werden, tot welken einde een yder der voorzeide onze onderzaten heeft belast opregtelyk, sincerelyk, en naaktelyk van zulx zonder passie te verklaaren, voor zoo veel haar bewust was, waar door, ofte door wat oorzake de rebellie ende vershillen onder onze onderdanen ontstaan, en ofte

A. 1621, ofte door den respectieven Gouverneur, of andere perſoonen, ook eenige overlafte ofte onredelykheden gefchied; en of zy alle gezint waren den eed van getrouwe onderdanigheid voor dezen aan de Ed. Hooge Mog: Heeren Staaten Generaal, den Prin-

ce van Orangien, ende Heeren Bewindhebber, ende haare Gouverneurs, tegenwoordige en toekomstige gedaan, te vernieuwen, volgens verbond; daarop Capitein *Hitoe* antwoordde, dat hy overbodig was 't zelve by eede andermaal te affirmeeren.

Nu volgen de Negorys, forterende onder *Hitoe*.

<i>Hitoe.</i>	<i>Waccal.</i>	<i>Hautoena.</i>	<i>Hausibol.</i>
<i>Toom.</i>	<i>Senalo.</i>	<i>Lebeleboe.</i>	<i>Hoekonalo.</i>
<i>Hoenoet.</i>	<i>Ely.</i>	<i>Wauseläa.</i>	<i>Tibel.</i>
<i>Moffapal.</i>	<i>Peliffa.</i>	<i>Layn.</i>	<i>Toeleboe.</i>
<i>Nau.</i>	<i>Kaytetto.</i>	<i>Mamala.</i>	<i>Salaumete.</i>
<i>Binau.</i>	<i>Essen.</i>	<i>Lojen.</i>	<i>Lian.</i>
<i>Henne Latoe.</i>	<i>Warwani.</i>	<i>Poeloet.</i>	<i>Way.</i>
<i>Hennelale.</i>	<i>Ceyt.</i>		

Bovengemelde Capitein *Hitoe*, ende *Pati Toeban*, door den Ed. Heer Generaal voornoemd gevraagd zynde, of zy met hem *Kimelaha Daja* uit den name van den Konink van Ternate, en met die van *Loehoe*, ende *Cambello*, *Leffidi*, *Bonoa*, en *Socla* beraatſlaagd ende uitgegeven hadden, dat die van *Hitoe* zoo wel, als alle anderen, aan den Koning van Ternate behoorden dati, ofte tol te geven, dat zy luiden zulx geweigerd hebben ende daar over van de voorz. gedreigd zyn dat 't land van *Hitoe* met geweld zullen afloopen, ende haar dwingen tol; gelyk andere, te betalen.

Thomas Radja Noeffanivel, voorgehouden zynde, of den eed van getrouwe onderdanigheid voor dezen aan de Ed: Hooge Mogende Heeren Staaten Generaal den Prince van Orangie, ende Heeren Bewindhebber, gedaan, bereid was te vernieuwen, welken eed hy overbodig was andermaal te affirmeeren.

Volgen de Negryen, ſtaande onder *Noeffanivel*.

Noeffanivel.
Amahoefoe.
Pauta.
Cappa.
Seri.
Hatoe.
Sima.

Don Pedro, gewezen hoofd van *Hoe-toemoeri*, verklaart gereed te wezen, om den eed van getrouwe onderdanigheid aan de bovengemelde Heeren andermaal te affirmeeren, en te vernieuwen. De voorz. *Don Pedro*, is door den Generaal toezegging gefchied ten aanzien van zyne getrouwigheid ter gelegender tyd in vorige ſtaat geſteld, met belofte van daar en boven door den respectieven Gouverneur gebenificeert te werden.

Radja Kilang is overbodig den eed van

getrouwe onderdanigheid aan de bovengemelde Heeren gedaan, andermaal te vernieuwen.

De volgende Steden, onder *Kilang* forterende.

Kilang.
Nako.
Hatala-a
Radja Soya is ook overbodig den eed van getrouwe onderdanigheid, aan de bovengemelde Heeren gedaan, te vernieuwen.
Soya.
Amantelo.
Aboesen.

De zoon van *Simau Ema*, overmits indispositie van zyn vader, heeft ook vrywillig den eed van getrouwe onderdanigheid geprefenteerd te vernieuwen aan de bovengemelde Heeren, ende hare gefubſtitueerden.

Volgen de Negryſt ſtaande onder *Ema*.

Ema.
Hoekorila.
Leabari.

Don Andries, hoofd van *Halong*, is bereid den eed van getrouwe onderdanigheid te renoveren aan de voorgemelte Heeren, en hare Gouverneurs.

Volgen de Negryſt, forteerende onder *Hative*.

Hative.
Hative Kitsjil, dog word gefustineert, dat 't zelve onder *Hative* zoude ſtaan, welke queſtie nog ongedecideert is.

Caſtanja, hoofd van *Hative*, *Tawiri* ende *Hoekonalo*, ptefenteert den eed van getrouwe onderdanigheid te vernieuwen aan de bovengemelte Heeren.

Simau Baguwala, hoofd van *Baguwala*, is overbodig den eed van getrouwe

A. 1621. onderdanigheid, die door zyn vader goeder gedagten is gedaan, aan de bovengemelte Heeren te vernieuwen.

Sanchio, hoofd van *Way*, hebben be-
Manatica Alang, } loofd den eed
Pati Liliboy, } j te vernieu-
wen, als de vorige aan bovengemelde
Heeren. De *Orang Kaja's Larike*, *Lamma*
ende *Baroe*, hebben van gelyken gepre-
fenteert den eed van getrouwe onderda-
nigheid te vernieuwen, aan de bovenge-
noemde Heeren.

Orang Kay Oerien, } zyn mede over-
Orang Kay Affaloelo, } bodig den voorz.
eed te vernieuwen.

Paulo Gomes, gedeputeerde wegens de
Mardykers, overmits *Lucas Carvalbo*,
hoofd van de Mardykers indispoost was,
heeft harentwegen geprefenteert den eed
van getrouwe onderdanigheid aan de bo-
vengemelde Heeren ende gefubstitueerden
te vernieuwen.

Woensdag den 2 Juni 1621.

Volgen de Koningen ende Hoofden
van 't Eiland Uliasser, *Radja Oelat*, met
zyne *Orang Kaja's*, genaamt *Marco*, ende
Pati Tetowaroe, zyn overbodig den eed
van getrouwigheid, by haar voorouders
aan de bovengemelte Heeren gedaan,
aan hunne gefubstitueerde te vernieu-
wen, heeft onder zich vier Negryen.

Oelat, *Ouw*, *Tetowaroe* en *Itawacca*.

Klagen, dat nu onlangs geleden, die van
Ihamahoe verſcheide reizen op haar ver-
zocht hebben, dat zy met haar een *Mata-
cau* zoude drinken, ofte een verbond ma-
ken, dat, in gevalle haar iets van den *Gou-
verneur* te laſte geleit wierd van arbei-
den, of pangayen, zy als dan gelyke-
lyk de wapenen zouden in handen nee-
men, ende rebelleeren.

Radja Toehaba, op 't zelve Eiland, is
overbodig, als de vorige, om den eed
van getrouwe onderdanigheid te vernieu-
wen aan de bovengemelte Heeren ende
hare gefubstitueerden.

De zoon van *Radja Paperoe*, gedepu-
teerd wegens zyn vader, is ook overbo-
dig den eed van getrouwe onderdanig-
heid, door zyn vader aan de bovenge-
melte Heeren gedaan, te vernieuwen.

Antoni, hoofd van *Haria*, is mede o-
verbodig den eed van getrouwe onderda-
nigheid, door zyn voorzaat gedaan, aan
de bovengemelte Heeren te vernieu-
wen.

Pati Boi, en } zyn overbodig als
't Hoofd van *Tiourw*, } de vorige te doen.

Pati Siri-Sorri is van gelyken overbo-

dig, eifcht de *Soa* of buurt van *Pati Li-
ma* wederom, die by die van *Iha* geloo-
pen is.

De gedeputeerden van *Ihamahoe* zyn
genaamd *Tabepoche* van *Iha*, *Soebesma* van
Mahoe, hebbende onder haar de naar-
volgende Negryen.

<i>Iha.</i>	<i>Mahoe.</i>
<i>Nollot.</i>	<i>Matelette.</i>
<i>Coelor.</i>	<i>Talaba.</i>

Een gedeelte van *SirriSorri*,
Pia.

De voorz. gecommiteerden van *Iha-
Mahoe* verklaren, dat hare hoofden, of
principalen, willen continueren in onder-
danigheid, dog wiften geen redenen te
geven, op 't geen haar te laſt wierd ge-
legt, waar over de Ed: Heer Generaal
belatt, dat voorz. gedeputeerden weder-
omme keeren zouden, ende hare princi-
palen aandienen, dat zy perſoonelyk bin-
nen den tyd van drie dagen haar aan 't
Kaſteel zouden laten vinden, onder belof-
te dat zy onbeſchadigt en vry weder
zullen mogen keeren, en dat, in gevalle
zy haar des bovengemelte Heeren Gene-
raals regt en onderdanigheid als voor de-
zen niet en willen ſubmitteren, zy als
dan haar mogen prepareren ende ſterk
maken, als wanneer zyn Ed: zal zien,
wat hem te doen ſtaat.

'T Eyland *Oma*.

Don George, hoofd van *Oma*, is over-
bodig den eed van getrouwe onderdanig-
heid aan de bovengemelte Heeren ende
hare gefubstitueerden gedaan, te vernieu-
wen. 't Hoofd van *Aboro* haren gedepu-
teerde, genaamt *Aucota*, als voren.

<i>Radja Haroeco</i> ,	} ad Idem.
't Hoofd van <i>Cariboe</i> ,	
<i>Radja Hatoeaba</i> ,	

Cabaurw.
Caylolo.

Holalioe, zynde de *Negry's*, zoo als zy
onder *Hatoeaba* ſorterende zyn. De *Ko-
nink* van *Hatoeaba* zegt, dat de oorza-
ken, waaromme hy met den reſpectiven
Gouverneur nu over 1½ jaar geleden niet
gepangaid heeft, is, overmits dat hy
Kimelaba Daja, haar beroepen hadde,
nevens die van *Ihamahoe*, *Noeffalaoet*,
ende die van de kuff van *Ceram*, welke
misdad haar by den Ed. Heer Generaal
op hun ootmoedig verzoek, onder be-
lofte dat haar in 't toekomende voor zoo-
danige verleidinge zullen wagten, ver-
geven is, en hebben beloofd den eed van
getrouwe onderdanigheid by haar luiden
voor deezen gedaan, andermaal te reno-
veren.

Don-

Donderdag 3 Juni volgen de Hoofden van Noeffalaoet.

De Konink van *Titaway*.

Lenitoe. de Konink van *Amet*.

Abobo. *Akoon*.

Sila. *Nalabia*.

De gecommiteerde Orang Kaja's waren *Tetebeffi Watta Mocky*, *Nicolao*, *Smoggi*, dewelke gevraagd zynde wat haar gecommitteerde hadde te rebelleren; antwoordden, dat hen door die van Ihamahoe, als namentlyk, door *Abdul*, ende *Palifon*, was aangeraden, dat zy niet met den Gouverneur zouden pangayen, hen wys makende, dat men hun na Banda zouden vervoeren, gelyk men andre gedaan had, en dat zy dien volgens met de voorz. perfoonen tot verscheide reizen op Lochoe zyn geweest, ende met haar luiden raad gehouden, ende op den Coraan, nevens die van Ihamahoe ter instantie van *Kimelaba Daja*, gefwooren hadden Moors te worden, den Konink van Ternate te gehoorzamen, ende den Prins van Holland haren regten Heere af te vallen, verzoekende derhalven met eenen voetval aan den Ed. Heer Generaal zeer demoedelyk genade en vergiffenisse van haar begane fouten, onder belofte, dat in 't toekomende haar voor zodanige verleidinge wilden wagten, waar over, omme redenen de Heer Generaal daar toe moverende, dezelve hen in genade heeft aangenomen, mits conditie, dat in teiken van amende 2 a 3 Corcorren te maken zullen hebben, derhalven den Konink van Ternate weder verworpen hebben, onder belofte hare regte Heeren de Hoog Mogende Heeren Staaten Generaal, den Prince van Orangie, de Heeren Bewindhebber, ende hare gefubstitueerden alhier, te gehoorzamen, gehouw ende getrouw te zyn, als goede onderdanen schuldig zyn, overbodig zynde den eed van getrouwicheit, voor dezen gedaan, te vernieuwen.

Volgen die van de kust van *Ceram*.

De hoofden van Camariën, ende Serowawan zyn overbodig den eed van getrouwe onderdanigheid aan de Hoog Mogende Heeren Staten Generaal, den Prince van Orangie, de Heere Bewindhebber, ende hare gefubstitueerden ge-

daan, te vernieuwen.

De hoofden Roemacay, ende Tihoele gevraagd zynde, waaromme zy volgens haren eed ende beloften met den respectieve Gouverneur niet en hadden gepangaaid, daar op zy antwoorden, dat *Kimelaba Daja* haar luiden zulk verboden hadde, onder dreigementen, dat, by zoo verre zy den Gouverneur volgden, hy haare Negry zoude afloopen, verbranden, ofte haar schatten met excessieve boete, verzoekende derhalven aan de Ed. Heer Generaal boven vermeld, dat hare begane fouten genadelyk over 't hooft mogten gezien worden, met belofte, dat zy haar in 't toekomende voor zulk zouden wagten, ende overbodig waren den eed van getrouwe onderdanigheid, aan de bovengemelte Heeren voor dezen gedaan, te vernieuwen.

De hoofden van Latochaloi, genaamd *Radja Sopoeta Loeffia*, *Aman*, *Loefie Saman*, gevraagd zynde, om wat redenen zy den respectiven Gouverneur niet gevolgd hadden, volgens beloften, ende eed, antwoordden zulk gelaten te hebben, uit vreeze, overmits *Kimelaba Daja* haar luiden gedreigd hadde, ingevalle zy luiden den Gouverneur volgden, dat hy als dan hare Negry zoude afloopen, ende verbranden, ofte anders extraordinaire boete doen betalen, verzogten derhalven ootmoedelyk in genade aangenomen te werden, zynde overbodig den eed van getrouwe onderdanigheid aan de voorgemelte Heeren voor dezen gedaan, te vernieuwen.

Onder *Latoc* staan, Onder *Haloy*.

Taton.

Karoewa.

Loby.

De hoofden van Elipapoeteh, genaamd *Labe Ternate*, en *Oribes*, voorgehouden zynde, om wat oorzaken zy luiden met den respectiven Gouverneur niet geroeid hebben, volgens pligt, zeggen, dat zulk nagebleven is, overmits *Kimelaba Daja* haar heeft doen aanzeggen, door *Lebe Patole Sapeda*, ende *Labea*, dat, by zoo verre zy met den Gouverneur voornoemd pangaayden, hy met een Hongi hare Negry zoude afloopen, ende het volk den hals affnyden, verzoekende wederom in genade aangenomen te werden, zynde overbodig den eed van getrouwe onderdanigheid, voor dezen gedaan aan de voorgemelte Heeren, te vernieuwen.

Volgen de Koningen van de *Alfoereesen*, ende die onder hun lieden staan.

Radja Saboelau.

Saboelau.

Loemchelo.

Loemchelo.

Labale.

II DEEL VAN AMBOINA.

Radja Somiet.

Radja Wafia.

Oelosoeri.

Mahala.

Manibelon.

Sole.

G

An

*Antoenonfie.**Cuene.**Narela.**Sata Auri.**Mahbore.**Sibi.**Watta Manon, in 't Sagoe-Bofch.**Waylon.**Wallaya.**Waomi.**Hatoc Toloe.**Hoe-hoa.**Ili-Latoc.**Lata.**Horale.**Loemomoni.**Wayfa.**May.**Lias.**Wattamanon in 't**gebergte.**Ivalaba.*

De bovengemelde Koningen voorgehouden zynde, of zy den eed van getrouwe onderdanigheid voor dezen aan de Ed: Hoog Mogende Heeren Staten, den Prince van Orangie, de Heeren Bewindhebberen, ende hare gefubstitueerden gedaan, begeerden te vernieuwen, hebben 't zelve vrywillig geprefenteerd, ende beloven de zelve voor haare Souveraine Heeren te erkennen.

Op huiden den 7 Juny 1621.

Compareerde in de bovengemelde vergaderinge, wegens die van Iha ende Mahoe, *Pati Waylain*, met laft omme in plaats van hare eerste gedeputeerde, genaamd *Tabepoeke* ende *Saubefina*, die door den E. Heer Generaal wederomme gezonden waren, vermits zy niewers befcheid van wiften te geven: de welke, na dat hem gevraagd was, waarom zy die van Noeffalaoet geinftegerd hadden ommen den Staat van de Vereenigde Nederlanden, haren regten Heeren, af te vallen, en den Konink van Ternate aan te hangen, antwoord, dat zy zulx niet gedaan en hadden, dog niet en koften ontkennen, dat zy met de voorfz. Noeffalauwers twee maal by *Kimelaba* geweest hadden door zyn beroep, dan dat 'er gehandeld was, was hem onbewuft, ten anderen hem voorgehouden zynde, omme wat redenen hy ten tyden de refpectieve Gouverneur op den rocy ging, zy hem niet en volgden, daar met zwygen op antwoordde, biddende aan den Heer Generaal voornoemd, omme in genade aangenomen te werden, alzo zy door quade tongen tot zulx gebragt waren, prefenteerde den eed van getrouwe onderdanigheid, voor dezen gedaan aan de bovengemelde Heeren, te vernieuwen.

De Ed: Heer *Jan Pieterfoon Coen*, Gouverneur Generaal, van wegen de Ed: Hoog Mogende Heeren Staten Generaal, zyn Excellentie, *Mauritius*, Prince van Orangie, Grave van Nassau enz. de Heeren Bewindhebberen der Generale Compagnie van de Vereenigde Nederlanden in Indien, zeer genegen zynde omme de inwoonderen hater onderdanen van de landen, Eilanden, fteden ende plaats

in 't lant van Amboina, ende daar ontrent gelegen, in ruste, vrede, ende eenigheid te houden, ende alle misverftanden, zoo veel mogelyk is, te weeren, ende te ondertalten, van waar die haren oorspronk nemen, zoo heeft zyn Ed: aan *Harman van Speult*, zynen Luitenant Gouverneur, belaft, alle de onderzaten, bondgenoten, ende nabuerige vrenden, te beroepen, waar op de hier voorgenoemde Koningen, hoofden ende principalen, zyn gecompareerd, die ter prefentie van den bovengemelden Heer Gouverneur Generaal, de Ed: Heer *Fredrik Houtman*, *Harman van Speult*, *Willem van Wiften*, ende ondergefchreven getuigen, ider in 't bezonder hebben verklaard, beloofd ende gezworeen, gelyk zy verklaren, beloven ende zweeren by dezen folemnellen eede, aan handen van den Ed: Heer Generaal, en de prefente Raaden gedaan, de bovengemelde Hoog Mogende Heeren Staaten Generaal, zyn Excellentie *Mauritius*, Prince van Orangie, Grave van Nassau, enz. de Heeren Bewindhebberen, ende hare gefubstitueerden, tegenwoordige, ende toekomstende, voor hare Souveraine Heeren te erkennen, gehoorzamen, gehouw ende getrouw te zyn, ende te affifteeren, tegens alle vyanden, zoo wel te water als te land, als getrouwe onderdanen toefstaat te doen, gelyk zy voor deezen beloofd, en gezworen hebben.

Actum in 't Kasteel in Amboina den 7 Juni A. 1621. was getekent *J. P. Coen*, *Fredrik Houtman*, *Harman van Speult*, *Willem van Wiften*, *P. Pieterfz. Wagensveld*, *Cornelis van den Berg*, *Cornelis de Meyer*, *Daniel du Buquoy*, *Laurens de Maarschalk*, 't merk van *A. Jan Cornelifz. Luitenant*, *J. van Breul*, *Maarten Janfz. Viffcher* 't merk van *C. V. A. O. Charles Houw*, *Vendrig*, *Jan Graswinkel*, *Hendrik Lievenfz.*, *Chriftoffel van der Gracht*, *Jozepbus Mostaard*, *Georgius Musschamp*, *Henri Woolman*, *Simon Colin*, *Mathieu de Klerk*, *Hans Janfz.*, dit merk van *Gerrit Gerritfz. Bak.*

Op huiden den 7 Juni 1621 compareerde, na dat de vorige vergaderinge al ge-

A. 1623. gehouden en gefcheiden was, *Kimelaba Ludi* van wegens *Kimelaba Daja*, ende die van *Lochoe*, *Tomwayli* van *Cambello*, en *Liffoewel* van *Lefidi*, welke gedeputeerden nu eerst quamen, niet tegenstaande *D. Kimelaba Daja* alreede op verscheide ontbiedingen weigerig was geweest te compareeren, daar hy door de Ed: Heer Generaal *Cocu*, met toezegginge van verzeekeringe, beroepen was, omme te verantwoorden 't geene hem te laste wierd gelegd, gelyk hier voren in 't breede te zien is, by ider zyne verklaringe in 't bezonder, de welke de Ed: Heer Generaal voornoemd door zyne gedeputeerden, te weten de kooplieden van *Lochoe* ende *Cambello*, alreede schriftelyk aan de voornoemde *Kimelaba Daja* hadde gezonden, op dat hy mogt weten, waar mede belast was, des niet tegenstaande heeft de bovengemelde Heer Generaal de gecommiteerden wederom voorgehouden, hoe dat openbaarilyk was gebleken by vorige verklaringe, dat dito *Kimelaba Daja*, onze onderdanen van *Noeffalaoet* heeft doen rebelleren, en Moorfeh zoeken te maken, gebruikende tot dien einde als instrumenten die van *Ihamahoe*, door welker infligatie zy tot de rebellie waren gebragt, haren rechten Heer hebben verzaakt, en den Konink van *Ternate* hadden aangenomen, hebbende daar en boven door zyne dreigementen onze onderdanen van de kuff van *Ceram* wederhouden, dat zy met den respectiven Gouverneur niet en zouden panggayen, op poene, zoo zulks geschiede, dat hare dorpen, ende plaatsen zouden afloopen, en verbranden, ofte extraordinaire boete doen betalen, zynde de voorfz. plaatsen *Roemacay*, *Latochaloy*, *Kelkepoetch*, ende vandaar voorts tot *Toloeti* toe, waar door de voorfz. onze onderdaanen de last van hunne Heeren niet hebben durven navolgen, belastende daar benevens aan de gedeputeerden, dat hy, *Kimelaba* voorfz. zyn Ed: zoude laten weten, of deze proceduren waren geschied uit eigene autoriteit, of door ordre van de Koning van *Ternate*. *Item*, die van *Lochoe*, *Cambello* ende *Lefidi*, aandienen, dat byzonder hare genegenheid, ende verantwoording, aan den Generaal zouden laten weten, waarfchouwende daar benevens *Kimelaba*, in gevalle hy eenige van zyne Officieren, ofte paapen, op de kuff van *Ceram* hadde, dat die dadelyk verbieden zou, of zoo hy in gebreken bleef, dan genoodzaakt te wezen, daar anders in te verzien, waar mede de voorfz. gedeputeerden haar afscheid hebben genomen, om rapport te doen aan hare principaalen.

Actum in 't Kasteel van *Amboina*.

Datum ut supra. Was geteekent, *Herman van Speult*, *Cornelis de Meyer*, *Laurens de Marschalk*, *Jan Graswinkel*, *Josephus Mostaart*.

Ondertusschen vertrok de Heer *Cocu* weer na *Batavia*, na dat hy alles in rust gebracht had; en viel hier dit jaar verder niets van belang voor.

In 't jaar 1622 begon de Heer van *Speult* zyn *Hongi-tocht* al vroeg, om die van *Caybobo*, en *Roemakay*, die gedurig van *Hidajat* tot afval aangezet wierden, te versterken, en hen den eed ook te doen vernieuwen. Hy maakte ook een groote wooning, en een plancken-Logie op 't strand van *Rehoemoni*, om de nagelen van die van *Hatoeulha* in 't zelve te ontfangen, aangezien zy zwaarigheid maakten, om die aan 't Kasteel te brengen. Men vond toen al nagelen op 't Eiland *Oma*, maar op *Honimoa* of *Noeffalaoet* nog niet; doch de Heer van *Speult* bezorgde, dat zy ook in die twee laatste Eilanden ten eersten aangeplant wierden.

In deze tyd zonden die van *Lefidi* gezanten aan den Landvoogd, verzoekende uit eigen beweging, om onder de compagnie te mogen staan, zy waren nooit onder *Ternate*, maar altyd een regering op zich zelve, en *Oelifiva's*, en ondertusschen van de *Kimelaba's* zoodanig geplaagt geweest, dat zy dat niet langer konden, nog wilden houden, weshalven zy op den 14 Januari 1623 een contract met den Landvoogd maakten, waar in zy beloofden al hunne nagelen alleen aan de E. Maatschappy te zullen leveren op zoodanige verdere conditien, als wy hier in 't contract zelf konnen zien.

Alzoo de ondergeschreven *Orang Kaja's* van *Lefidi*, als magt en autorisatie hebbende van *Latoe Colli*, hier aan 't Kasteel van *Amboina*, haar hebben verkogt, en bekennen vrywillig verkogt te hebben, hen op naarvolgende conditien onder de gehoorzaamheit van de Ed: Hoog Mogende Heeren Staaten Generaal, zyn Princelyke Excellentie, en de Heeren Bewindhebbers te willen begeben, dat haar niet en hebben konnen weigeren.

Eerstelyk, is de conditie, dat men haar luiden in haar geloove ongemolesteerd zal laten, ende niemand moeyelyk en zal vallen, dan by zoo verre iemand uit zig zelve verzochte Christen te worden, daar tegen en zullen zy luiden niet hebben te zeggen.

Ten anderen, beloven en zweeren de bovengemelde *Orang Kaja's*, uit de name, en als magt hebbende van wegens *Latoe*

Colli, en zyne onderdanen, op hare wetboeken, en by God, de booggemelde Heeren Staaten, zyn Princelyke Excellentie, de Heeren Bewindhebberen, ofte hare Gouverneurs, jegenwoordig, ofte toekomstende, in alles gebouw en getrouw te zyn, en te blyven, en jegens alle vyanden, zoo te water als te lande, gelyk getrouw onderdanen betaamd, te assisteren.

Ten derden, beloven de bovengemelde Orang Kaja's, uit den name van hare superiores, van nu af aan met niemand eenige pitsjaringe meer te houden, als met voorweeten van den Gouverneur voornomd, nog veel min met imand anders te roejen, als met de booggemelde Heeren hare Gouverneurs.

Daar en tegen beloofd en zweerd de Heer Gouverneur van Speult, wegens de Hoog Mogende Heeren Staaten Generaal, zyn Princelyke Excellentie, en de Ed. Heeren Bewindhebberen over de Eilanden van Amboina, haar in hare gerechtigheid voor te staan, en jegens allen overlafst te beschermen, en te bevryden, als een goed en getrouw hoofd betaamt ende schuldig is te doen.

Ten vyfden, beloven de Orang Kaja's, de nagelen aan niemand anders, ofte geene andere natien ter wereld, te verkoopen, ofte te leveren, als aan de bovengemelde Heeren, haren gecommitteerden, gelyk voor dezen geschied is, op pene, dat men de gene, die daar op zullen bevonden worden, capitalyk aan den lyve zal straffen.

Alle welke bovengemelde artikelen de Gouverneur by eede heeft bezworen, voor zoo veel hem betreft, te zullen naarkomen, en aan de andere zyde, beloven en zweren de ondergemelde Orang Kaja's op hare wet alles, wat hier boven gementioneerd is, onverbrekelyk naar te komen, en te doen agtervolgen. In kennisse der waarheit is deze acte van beide de partyen onderteekend buiten arg, list ofte bedrog, ten overstaan van de Koningen van Kilang, Soya, de hoofden, en Orang Kaja's, van Halong, Hative, Tawiri, en Mardika.

Actum in 't Kasteel Amboina dezen 14 Januari A. 1623, was getekend Herman van Speult, Isaac de Bruin, Laurens de Maarfchalk, Lebe Sabtoe, Orangkay Tocha Picoe, 't merk van Orangkay Loekoli, 't merk van Manuel Radja Kilang, Laurens de Silva, Radja Soya, 't merk van Diego, Pati Halong, Manuel Caitanja, 't merk van Don Pedro, Paulo Gomes, 't merk van Antoni Tawiri.

A. 1622. den 8 September verboden de Heeren in 't Vaderland, geen Ambonsche Princen meer te zenden.

Op den zelven voet van die van Lessidie quamen ook die van Manipa, ontslaande zich al mede van de trotse be-

handeling van *Hidajat*, tot ons over, meer uit zugt tot een beter behandeling, of wel uit warsheid en walg van zyne geweldenaryen, dan dat zy wel eigentlyk genegenheid voor ons hadden, 't geen men zich van geen Mohhammedaan verbeelden moet.

Het contract zelfs zien wy hier mede.

Alzoo wy ondergeschreven, hoofden, en Orang Kaja's van 't Eiland, ende de negoryen van Manipa, in Junio laastleden door de Orang Kaja's, Lessibessi, en Walkoeko, onze gedeputeerden, ons hebben begeben onder de geboorzaamheid van de Ed. Hoog Mogende Heeren Staten, den Prince van Orangie, de Heeren Bewindhebberen, ende hare Gouverneurs alhier, en dat ten aanzien van den continuelen overlafst zoo ons, onze geassocieerde vrienden, te weeten die van Lessidi, Cambello en Lochoe, zyn doende, nu onlangs zyn geconstringeerd geweest onze toelucht te nemen tot de bovengemelde Heeren, om haren Gouverneur van Amboina assistentie en hulpe te verzoeken jegens Kimelaha Daja, Gouverneur wegens den Konink van Ternate, die tegenwoordig op 't Eiland Manipa aan de Oostzyde legt, met een armade van 20 a 25 Corcorren, om haar land af te lopen, en dat overmits de voorzeide Orang Kaja's haar onder de bovengemelde Heeren hadden begeben, waar over den Gouverneur van Speult, ten aanzien van haar ernstelyk verzoek, zig verpligt vindende volgens belofte van de Heeren Generaal en Raaden van India, haar in haren nood daar tegens te assisteeren met het jagt Pera, de kaag Geldria, en een chaloepp, de welke, verstaan hebbende, dat onder de hoofden van voorsz. negrys eenig verschil was, heeft geraden gevonden alle de ondergeschreven Orang Kaja's van Manipa te beroepen, ende den eed van getrouwte onderdanigheit, die zy voor dezen door hare gedeputeerden gedaan hadden, aan den Ed. Heere Generaal Coen, perzoonlyk in des bovengemelden Gouverneurs presentie zonden vernieuwen, het welken zy op naarvolgende conditien by hare Moshhâf, of Wet-boek hebben bezwooren.

Eerstelyk, dat zy de bovengemelde Heeren, ende niemand anders voor hare Souveraine overigheid aanneemen, willen erkennen, geboorzamen en respecteren, hun jegens alle vyanden, zoo te water als te lande, willen assisteeren als getrouwte en geboorzame onderdanen schuldig zyn te doen, hem nu nog tot geenigen tyden te verlaten.

Ten tweden, beloven de bovengemelde Orang Kaja's, in gevalle den dienst van de bovengemelde Heeren vereischt eenige brieven aan 't Kasteel, ofte andere bygelegene plaatzen te zenden, dat zy die zonder eenig loon zullen bestellen.

Ten

Ten derden, zoo belooven zy, zoo de bovengemelde Gouverneur geraden vond, aldaar een fort, of steenen Logie te maken, dat zy alle materialen, zoo van kalk, steen, hout, en arbeit daar toe zouden fourneeren zonder eenig loon.

Ten vierden, presenteren de voorsz. Orang Kaja's den bovengemelden Heeren hare Souverainen te geven zodanige tol, ofte erkentnisse, als zy onder den anderen, naar vermogen, en reden zullen bevinden te bestaan.

Hier en tegen heeft de Gouverneur van Spult, wegens de voorsz. Heeren haar beloofd, en gezworeen 't naarvolgende te houden, en naar te komen.

Eerftelyk, dat wy haar zullen defendeeren en beschermen jegens alle vyanden; die haar zonden willen overlaf doen, naar ons vermogen.

Ten tweeden, dat men haar in hun geloove geen geweld, nog overlaf en zal doen, of dwingen haar geloove te verlaten, dan dat zulx aan haar zal staan daar by te blyven, of 't zelve af te staan, waar in ider van haar zyn eigen vrye wille zal hebben.

Ten derden; dat men niet en zal gedogen; dat hare vrouwen of kinderen door de onzen eenig overlaf ofte outrage zoude geschieden, zonder behoorlyk regt.

Ten vierden, dat men haar bunne nagelen zal betalen ten pryze als men die van Lochoe, Hitoe en Cambello, doet, en tot gelyke prys de kleeden zal verkoopen; nog minder; nog meerder.

Ten bestuite, om dat alle de bovengemelde artikelen van wederzyde volkomen onverbrekelyke zoude agtervolgd, ende naargekomen werden, zoo hebben het zelve in kennisse der waarheid met hun eigen banden onderteikent. Aldus gedaan, en gearresteerd, op 't Eiland Manipa, in de negry van Toeban, dezen 15 Februari 1622.

Carpen-
tier, vyfde
Opper-
land-
voogt A.
1623.

Ondertuffchen kreeg men van Batavia tyding, dat de Heer Coen den 1 Februari 1623 na 't Vaderland vertrokken, en door den Heer Pieter de Carpentier, als vyfde Opperlandvoogd vervangen was.

In die zelve maand deed zich een geweldige donkere wolk op, die met een zware uitberfing van veel onheilen zich niet alleen over Amboina, maar nog veel jaaren daar na over den geheelen Nederlandfchen staat, vertoont heeft.

Moeje-
lykheden
tuffchen
de En-
gelfchen
en ons
hier voor-
gevallen.

Het is dat befaamd werk van Amboina tuffchen de Engelfchen en ons, waar van zy zulken grooten ophof gemaakt, en waar over zy ons zedert zoo veel moeijelykheden aangedaan hebben, voorwendende, dat hare natic door de onze alhier zeer zou verongelykt, en verfcheiden van de zelve buiten hun fchuld door de onze maar gerecht, en uit de wereld

zouden geholpen zyn. Ik zal daar niet meer van zeggen, om geen oude wonden op te krabben; dan dit alleen.

Het is zeker; dat zy van hunne misdaad door verfcheide getuigen overtuigd zynde, de zaak omftandig beleden hebben; en dierhalven wettig ter dood verwezen zyn; doch de Heer Landvoogd en zyn Raad, zou zeer voorzigtig gedaan hebben, indien hy deze gevonniften met de flukken en bewyzen na Batavia; en die van Batavia de zelve zoo na het Vaderland, en aan hun eigen natic, overgezonden hadden, om hen te klaarder hunne fchuld te doen blyken; en hen dan zelfs Rechters daar over te laten zyn, en dan zou 'er zoo veel gefchil niet over gevallen hebben, als onze E. Maatschappy, en Staat naderhand daar over met de Engelfchen, en hunne Maatschappy, gehad heeft.

Ook lag 'er ons weinig aan gelegen, of zy juist in Amboina; dan of zy in Engeland aan hun dood quamen, dewyl het dog by my vast staat; dat de Engelfche, hier in onze edelmoedigheid ziende, dat wy ze met dit vonnis aan hunne befcheidenheit, en om 'er na hun gemoed mede te handelen, overgaven, hen zekerlyk daar zoo wel, op zoo klare blyken, geftraft zouden hebben, als zy nu in Amboina geftraft zyn, en dan hadden wy 'er de zelve eer af gehad, die wy op een andren tyd van diergelyken zaak, wegens eenige doodfchuldigen van dezelve natic, met hun vonnis na hun Land overgezonden; gehad hebben.

Of zig ook andere Engelfchen, buiten deze Landvoogdy, hier aan fchuldig gemaakt hadden, hebben wy noit konnen ontdekken. Maar men heeft naderhand gezien, wat moete de Engelfchen daar over den Opperlandvoogd Coen aangedaan hebben, hoewel die Heer (gelyk wy in zyn leven toonen) daar van geene de minfte kennis, veel min fchuld 'er aan, gehad heeft, alzo hy den 1 Februari 1623, en by gevolg voor 't uiterften van deze zaak, na 't Vaderland vertrokken was.

De bewegingen, die zy egter daar over naderhand gemaakt hebben, zyn oorzaak geweest, dat A. 1626 verfcheide van deze Rechters na Batavia ontboden, onder eede gehoord, en eenige daar van na 't Vaderland gezonden zyn, zoo men zegt, met name Jan Joosten de Roy, en enen Teller, of Tellier, ook meine ik, dat Laurens de Maarfchalk hier over gezeten, en zeer waarfchynelyk Ifaac de Bruin, als Fiscaal geageerd heeft.

De Engelfchen wilden den Landvoogd van Spult, zelf ook daar hebben; doch die was in Mocha in October 1626 al overleden.

Aan-
merkin-
gen daar
over.

Wat le-
den daar
over na 't
Vader-
land ge-
zonden
zyn, en
'er over
gezeten
hebben.

De Opperkoopman *de Roy*, met zyn zoon (naderhand Secretaris van Justitie alhier) in 't Vaderland gekomen zynde, zeyde met deze zaak gunsch niet te doen te hebben, alzoo hy niet in de dood dezer Engelschen gestemt had, gelyk hy ook vrygekend, en weer als Opperkoopman uit 't Vaderland na Amboina gezonden, en met zyn zoon hier gekomen is, dog zyn schip kreeg voor den hoek van Nocifanivel, door onvoorzigtigheid der stuurlieden, een ramp, zoo dat het voor den hoek van Alang bleef, hoewel hy en andre gered wierden. Hy is naderhand vryman geworden, en heeft in veel rust zedert nog lang geleefd. Daar heeft ook zeker Capitein, *Jan de Vogel*, en *Pieter Janszen van de Sauden*, die op Loehoe gelegen had, over gezeten, die zoo uit de papieren der Engelschen blykt, in hun faueur zyn stem gegeven, en bewerkt had, dat een der verwezene, *Eduard Collyns* genaamd, door 't lot vry geraakt is; ook heeft omtrent *Laurens de Marsbalk* (gelyk ook ontrent de Heer *Coen*) den Heer Ambassadeur *Carleton A. 1625* wel uitdrukkelyk uyt naam van den Koning een eisch gedaan, dat zy niet weer na India zouden mogen gaan.

Niet lang na dit voorval is de Heer *van Speult* als Commissaris der drie Oostersche Landvoogdyen, met den Fiscaal, *Izaak de Bruin*, na Banda vertrokken, om onderzoek na 't gedrag van den Landvoogd aldaar, *Doctoor Martyn Sonk*, te doen, en den zelve, des noods, op te zenden, en een ander in zyn plaats tot nader ordre te zetten, of wel om, na dat hy de zaaken gesteld vond, de noodige ordres daar op te stellen; hoewel de Engelschen dit een geheel andren naam gaven, en oordeelden dat dit alleen geschied zy, om te vernemen, of hun Agent in Banda ook geen kennis van dit verraad had; Een zaak, zonder eenige grond ter wereld, alzoo geen der getuigen, en ook geen der beschuldigden, oit iets ten laste van de humen in Banda, of elders, gezegt had.

Deze Heer *van Speult* vond A. 1624 ook goed, die van Oost-Ceram en van Goram, die veele der gevlugte Bandanesen toegang gegeven, en door hun oprokkenen de onzen zeer veel quaad gedaan, en ook verscheide menschen gerooft hadden, te gaan beteugelen, dwingende hen door geweld van wapenen, om zich onder de E. Maatschappye te vernederen; waar op dan die van Goram Ceram-Laoet, Keffing, Goeli-Goeli, Oerong en Kelliwari, op den 23 December een contract van den volgenden inhoud met de E. Maatschappye aangegaan hadden.

Con- Op buiden dezen 23 December A. 1624

compareerden in 't Kasteel van Amboina tract van
voor den E. Heer Herman van Speult, de Heer
Raad van India, ende Gouverneur van van
Amboina, wegens de E. doorlugtige Hoog Speult
Mogende Heeren Staten Generaal, den met die
Heere Mauritius, by der gratie Gods, van Ce-
Prince van Orangie enz. ende de E. Hee- ram-
ren Bewindhebberen der vereenigde Oost- Laoet,
Indische Compagnie, ende die van den Keffing,
Raade, Orang Kaja Sobo, wegens die Goram,
van Ceram-Laoet, en Orang Kaja Si- Goeli,
mon Bal, uit den naam, en van wegen die Goeli,
van Heralicu, Keffing, Goram, Goeli Oerong,
Goeli, Oerong en Coac, met volkomen &c. A.
magt, en autheriteit, omme haar met den 1624.
gemelden Heer Gouverneur te reconcilie-
ren, alzoo de vorige hostiliteiten, en onge-
vallen verklaaren ontstaan te wezen door
instigatie der Bandanesen: om met den ande-
ren in goede, vaste, sincere en onverbrekely-
ke vriendschap te treden, ter presentie en
overstaan van Capitein Hitoc, nevens de
hoofden en Orang Kaja's van de Oelifiva's
en Oelilima's, als intercessours en getuigen
op naarvolgende conditien.

1.

Eerstelyk, dat de onderdanen van de Ed. gemelde Hoog Mogende Heeren Staten Generaal vry ende vrantk bare stranden zonder verbindinge zullen mogen frequenteren, 't zy om te handelen, ververfinge ofte water te halen.

2.

Item, ten tweeden, dat gemelde Orang Kaja's niet en zullen vermogen eenige alliantien, ofte verbonden te maken met Spanjaards, Tidorefen, Macassaren, Bandanesen, Engelschen, Deenen, Franschen, ofte andere nation, buiten expres consent, en voorweten van gemelde Gouverneur, ofte zyne Successours.

3.

Dat gemelde Orang Kaja's, ofte hare gecommitteerden, het zy dat zy waaren of geene en hebben om te handelen, jaarlyx ten minsten eens in 't laatste van 't wester Moefson aan 't Kasteel zullen gehouden wezen te komen, omme met gemelde Heer Gouverneur, de Oelifiva's, en Oelilima's te pitsjaren, op dat aan wederzyden de klagten van mishandelingen mogen geboort, en naar behooren gecorrigeerd werden.

4.

Beloven mede gemelde Orang Kaja's van Ceram, dat zy geene andere plaatzen en zullen aan doen, maar regt aan het Kasteel komen, op dat zy, op andere plaatzen wilstende handelen, behooryke pas-cedulle van den Gouverneur voornoemd mogen obtineren, en daar door voor schade van de beekomende schepen mogen bevryd zyn.

5.

Item, dat zy die van Key, en Aroe, als alle andere onze onderdanen, vry en onverbinderd bare stranden zullen laten frequen-

A. 1624. quenteren, zoo in 't herwaards komen, als in het wederkeeren.

6.

Item, dat alle de overloopers en slaaven, het zy van wat natien het zoude mogen wezen, zoo van hier, als van Banda, naar datum deze zouden mogen weglopen, weder omme zullen gerestitueerd worden, mits dat men voor yder perzoon zal betalen de waardye van twintig Ryxdaalders tot een verceringe, en voor een overloper, te weten, een Hollander, 40 Ryxdaalders, dat van beide zyden over en weder zal onderhouden worden, te weten naar dato dezes contractts.

7.

Item, dat van nu voortaan alle roovinge, en hostile actien aan wederzyden zullen cesseren, op pene, dat men de overtreders als schelmen, en perturbateurs van de gemene ruste, metter dood zal straffen, als ook alle de gene, die daar van kennisse, en wetenschap zullen gehad hebben.

8.

Item, zoo het den nood vereischte, dat gemelde Gouverneur hare hulpe verzogt, ofte van doen hadde, zoo beloven zy lieden naar haar uiterste vermogen, 't zy te water of te lande, zyne E. te assisteren, gebouw en getrouw te wezen.

Alle welke bovengemelde artikelen de voorgenomde Orang Kaja's van Ceram uit den naam ende van wegen de voorsz. Eilanden ende Steden, voor haar, ende baare onderdaanen, beloven en zweren, gelyk zy zweren en beloven mits dezen, op hare Moshhâf onveranderlyk ende getrouwelyk naar te komen, en by zoo verre zy in eenigen deelen deze bovengeschreven artikelen overtreden, ofte infringeren mogten, zoo geven zy den gemelden Heer Gouverneur, newens zyne geassocieerden, ende onderdaanen, volkomen magt en autoriteit, dat zy zulx op baare perzoonen, onderdaanen, en landen, geweldiger hand mogen verbaalen.

Hier en tegen, beloofd de gemelde Heer Gouverneur haar hier in Amboina vryen handel en pas-cedulle, op eenige plaats te verleenen, onder welke bescherminge zy vry en onbeschadigt van onze schepen zullen mogen gaan ende keeren, en haar in alle gerechtigheid onpartydig naar behooren voorstaan, ook de gemelde vriendschap over en weer te onderhouden, en doen onderhouden.

Aldus gedaan en besloten ter goeder trouwe, buiten arg of list, ter presentie ende overstaan van alle de ondergeschrevene Oeliliva's ende Oelilima's, in 't Fort van Amboina dezen 23 December A. 1624. was getekent, 't merk van Orang Kaja Cauwera, 't merk van Orang Kaja Keliwaroc, 't merk van Derus van Deuwon, 't merk van Bali van Kelemala, ter zyden stonden als getuigen, 't merk van Capitein Hitoc, en 't merk van Pati Toeban.

Ook verklaren Hatib, Pati van Iha, Senghadji Moesla, mede van Iha, Soebo Tsjina van Moelato, Loenitoeni, Radja Nollot, en Goela van Kellewaroc op baren Moshhâf, dat zy volkomen kennisse, ende wetenschap hebben, dat gemelde Gecommitteerden van Ceram volkomen magt hebben van hare superiores, omme met den Heer Gouverneur voornoemd te contracteren, de alliantie betreffende.

Aldus gedaan in 't Kasteel van Amboina dezen 23 December A. 1624.

In dit zelve jaar heeft deze Heer ook op een vlak veld, agter 't Campon Mardheyka, vier duizend clappus vrugten laten planten, waar van 'er niet boven de 600 a 700 opgekomen zyn, om dat het land in zich zelve daar toe niet zeer goed was.

In 't einde van dit jaar was *Hidajat* overleden, en door *Kimelaba Leliato*, de zoon van *Bassi Franggi*, een klein mager en moedig, doch zeer kregelig man, en een doodvyand der Christenen, als vyfde Stadhouder op Lochoe, of wel als zesde na Samarau, vervangen.

A. 1625 heeft de Heer van Speult digt aan 't strand, in 't Zuidwesten, ontrent een snaphaan-schoot van 't Kasteel, een groot steenen ziekenhuis met twee byzondere verdiepingen, van verscheidene kamers voorzien, gebouwd. Dit was een zeer hegt gebouw, en zou ook by nood voor een vesting hebben konnen dienen, aangezien de muuren zoo dik waren, dat men 'er geschut op planten kon; om welke reden het, onder *Filip Lucaasoon*, *Kota Babroe*, dat is, het *nieuw Kasteel*, genaamd wierd.

Hy heeft het begonnen, maar zyn opvolger heeft het voltooid.

In 't begin van dit jaar zyn de Chineesen eerst hier gekomen, over welchen een uit hen tot hoofd gesteld, die daar na Christen geworden, en *Herman*, na den Heer Landvoogd, genaamd geweest is.

De Ternataansche *Kimelaba Leliato*, ging ondertusschen zyn gang, eveneens als zyn voorzaat, met onze onderdaanen, daar hy kon, tegen ons op te rokken, en van ons af te trekken, zich niet ontziende ook de vreemdelingen aan te halen, en de nagelen aan hen, zoo dier hem mogelyk was, te verkopen.

Dit was de reden, dat de Heer Landvoogd hem nu en dan lustig gedreigd, en ook al verscheide boomen der Inlanders omgekapt had; doch dit alles niet helpende, en maar olie in 't vuur zynde, zoo nam hy voor hem eens ter degen aan te tasten, en hunne nagelbosschen t'eenemaal uit te roejen, om hen daar door

Hy plant een clappusbosch agter Mardheyka.

Hidajat's dood, dien Leliato vervangt.

Ziekenhuis A. 1625. door van Speult gebouwt.

Eerste Chineseen hier.

Leliato's slegt gedrag.

geheel en al te kortwieken, vast stelden, dat zy, hun inkomsten quyt zynde, van zelf wel zouden moeten aan de hand komen.

Het verschynen van de Nassausche Vloot, die A. 1623 onder *Jaques l'Heremite* uitgevaren, doch die in de Zuidzee overleden, en door zynen Onderzeevoogd *Geen Huigen Schapenham* vervangen, en den 4 April 1625 in Amboina met vier schepen verschenen was, gaf daar toe zeer goede gelegenheit.

Van Speult roeid de nagel-boomen op kleen Ceram uit.

De Heer *van Speult* verzocht hulp tot uitvoering van dit zyn voornemen, en deze Zeevoogd vond dit voorstel zoo billyk, dat hy nevens den zelve besloot met de gansche magt der schepen, en Coracora's derwaards te gaan, om den hoogmoed van dezen *Kimelaba* en zynen aanhang, zoodanig te beteugelen, en hen zoo te snuiken, dat hem, en allen zynen aanhang, de lust vergaan zou om zich voortaan weder tegen de E. Maatschappij aan te kanten, en de besworen contracten zoo trouwloos met voeten te treden.

Dit dan besloten zynde vertrokken beide deze Heeren met de byhebbende magt, als ook met den nieuwen gedefiniëerden Landvoogd, den Heer *Jan van Gorcom*, den 19 May derwaards.

De Zeevoogd *Schapenham* was met de schepen de *Griffioen*, en *David*, na de buiten of de West-zyde van Cambello, en *Lessidi*, en de *Hope* na de Oost-zyde gaan leggen, terwyl de Heer *van Speult* met de macht der *Coracora's* hen aantastte, en zich op de *Coracora* van *Noessanivel*, die zeven *Gnadjo's* had, en waar op doe die van *Ocrimeffing*, *Amahoeoc*, en *Hatoe* schepten, bevond.

Men tastte *Leliato* eerst in zyn eigen nest op *Loehoe* aan, vernielde de vesting verbrandde de dorpen van deze rebellen, en dwong alle de ingezetenen na 't gebergte te vluchten.

Men kapte alle de nagelboomen, die men maar begaan kon, ter neder, en veele wierden ook geschild. Men deed zulk van *Seroelau* op 't gebergte, verre boven *Laala*, af tot aan den hoek van *Siel* toe, en aan de andre zyde van 't land bedierf men alles, wat men kon tot aan *Erang* toe. Het is wel te denken, dat men meest alles, dat digst by strand was, heeft konnen vernielen, en dat derhalven de *Inlander* daar aan zyne nagelbosschen veel grooter schade, dan aan die op 't gebergte, geleden heeft, alzoo 'er veel hoogten en heuvels waren, die noch vol nagelen stonden, maar daar men niet by naderen kon.

Die van *Cambello* en *Lessidi*, leden wel 't allermeeft hier by, hoewel zy die schade door neerflig aanplanten in wei-

nig jaaren merkelyk vergoedden; alzoo zy negen of tien jaaren daar na weder overvloed van nagel-boomen gehad hebben.

Ondertusschen had dit Landbedervend bedryf zulken doodelyken haat tusschen de *Ternataanen*, *Hoewamohelafen*, en ons verwekt, dat zy na dien tyd niet alleen nooit geen goed oog op ons gehad, maar ook alle bedenkelijke gelegenheden gezocht hebben, om ons van den nagel-handel geheel en al te ontzetten, en die tot den Koning van *Macassar* (die men zelfs daar in riep, en die hen ook veel hulp-troepen toezond) over te brengen.

Haat dezer ingezetenen tegen ons daar door verwekt.

Dit, nu noch maar een sterk smeulend vyer zynde, is eerst agt jaaren daar na op *Loehoe* met alle kragt uitgeborsten, hoewel allenskens met dit jaar begonnen hier en daar eenige vlammen door te breken.

Dit dan op *Hoewamohel* verricht zynde, zoo zyn de beide Landvoogden en de Zeevoogd *Schapenham* den 22 Juni na 't Kasteel gekeert, alwaar de Heer *van Speult* alle de erven onder de borigers, die zich toen hier reeds bevonden, verdeelt, en erf-brieven daar op uitgegeven heeft; doch *Amboina* is thans aan 't Kasteel zoodanig in zyne erven verandert, dat men zich na die erf-brieven zeer weinig rechten kan, alzoo 'er zedert veel land weg gespoelt is, behalven dat toen 't dorp *Amantelo* lag, in die plaats, daar men nu *Halong* ziet, gelyk 'er toenvoor 't Kasteel noch wel een snaphaan-schoot voorland was, daar de zee 'er nu by na tegen aanspoelt. Ook was het dorp *Noessanivel* toen daar nu de winkel is, gelyk ook *Latoehalat*, en *Hative* toen in de Chineesche straat geplaatst waren. Al 't welke vyf jaaren daar na zeer veranderd is, gelyk wy op zyn plaats zien zullen.

Van Speult geeft erf-brieven aan 't Kasteel uit.

Verschilder erterven nu en te voren.

Ook heeft deze Landvoogd het veld, rondom deze stad gelegen, en met *Zaveld* aan goe-boomen bezet, als ook de naaste valleyen, onder 't Kasteel behoorende, als leenen aan die van *Soya*, en *Noessanivel*, op die voorwaarde gegeven, dat zy die schoon houden, de helit der volwassene *Zagoc*-boomen wel genieten, doch geene der zelve, dan uit toelating van den Landvoogd, *Poekolen*, of 't meel uit der zelve hart haalen zouden, zy beloofden het wel; doch zy, die luy van aard zyn, zulk noit gedaan, en dit tot een wild bosch hebbende laten groejen, zoo heeft de Heer *Commisaris Padbrugge* alle die leen-brieven met reden ingetrokken, 't land weer voor de *Compagnie* genadert, en in zyn tyd een groote verandering (gelyk wy zien zullen) daar ontrent gemaakt.

Zeker veld aan die van Soya en Noessanivel by hem uitgegeven.

Dog door Padbrugge weer ingetrokken.

Eindelyk is de Heer Landvoogd *van Speult*, na de Landvoogdy overgegeven

Van Speults te

A. 1627. te hebben aan zyn opvolger, met de vertrek, en zyne gefchenken aan den Inlander. Heer *Schapeham* den 18 Juli vertrokken, en wierd zeer plechtelyk van alle de Christen Orang Kaja's uitgeleid, op welken tyd hy, t'zyner gedagtenis, verscheidene hoedbanden, aan de Hooid-Orang Kaja's goude, en aan de mindere zilver gefchonken heeft.

Ik zal my niet ophouden met te zeggen, wat leden deze Landvoogd, of de vorigen, in den politycquen Raad by zich hadden, vermits wy dat by een nette byzondere lyst van hen allen, na dat wy van den laatsten Landvoogd gesproken hebben; zullen vertoonen.

V Y F D E H O O F D S T U K.

Van Gorcom A. 1625. *vyfde Landvoogd. Contract tusschen hem en Leliato, gemaakt. Voltoit A. 1626 het nieuw ziekenhuis, en bouwt drie Reduyten. Die van Hoctoemoeri op Baguwala gelegd. De commissaris van Zeyt hier. Deszelfs verrichting. Zyne bevinding van 't Kasteel. Gesteltenis tusschen ons en Capitein Hitoe, en zyn misnoegen tegen ons. Lyst der Forten en Reduyten in Amboina. Nagelboomen aasgeplant. Staat van 't clappus-bosch, by 't Kasteel. Verandering der nagel-gewasschen. Leden van den Landraad, en die der andre vergaderingen. Vertrek van de Heer Zeyt na Ternate. Daar Hhamza Koning wierd. De Heer Vlak na Kelibon vervoerd, en door de Heer van Gorcom verloft. De Heer Coen zesde Opperlandvoogd. Twee Commissarissen van Batavia, en handel met Leliato. Stoutheit van die van Cambello, en andre op Hoewamohel &c. Oploop op die zelve plaats. De Heer Le Febre's komst hier met Patacka, die een geweinsden brief van Hhamza medebragt. Vertrek van de Heer van Gorcom, na Batavia. De Heer Lucaszoon zesde Landvoogd A. 1628. Des zelfs hoedanigheden. Zyn wederlegging van den eisch der Kimelaha's over de grenzen. Waar door de geschilden echter niet beslist werden. Eenige Ambontsche grooten vertrekken na Batavia. Prins Aali uit Ternate gezonden. Zyn Authorisatie, en zyn komst hier met Kimelaha Loehoe. Zyn nader accoord met die van Loehoe, Cambello en Lessidi, 1628. Zyn vertrek van 't Kasteel na Hitoe en Ceram. Komst van de Heer van Lodestein. En van een vaartuig van Giri. Afval van die van Assaloelo en Larike. Smokkel-vaartuigen op Boero. Daar hen de Landvoogd gaat opzoeken. Wat hy daar verrigt, brengt Larike en Assaloelo weer onder ons. Capitein Tepil keert van Batavia. Vergeefs beleg des Soefoehoenans van Batavia. Halaene's gedrag by Tepils afwezen. Samfanoe, over zynen hoogmoed misnoegt. Gedrag van die van Mamalo. Aardbeving in Banda en hier. Vuile toeleg van Katsjili Labatta hier. Slechten staat van Prins Aali, die van Manipa na Boero vertrekt. Kimelaha Loehoe zesde Stadhouder des Konings. Halaenes verder gedrag. Tweede vergeeffche toeleg des Soefoehoenans voor Batavia. De Heer Coens overleden, en door de Heer Specx, als zevende Opperlandvoogd, vervangen. Goedkeuring van de Heer Specx, wegens 't verbandelde met Prins Aali. Smokkel-vaartuigen op Cambello en Lessidi. Bericht wegens Aalis gezantschap na Macassar. Klage des Landvoogds aan Aali, over de Kimelaha's. Vertrek van dien Prins. Verdrie moeilykheden met die van Cambello. Den Landvoogd licht ons comptoir op Loehoe. Kimelaha Loehoe, en Leliato, regeeren zamen. Vrouwenzoons bedryf met zyne aanhangers, en straf. Halaenes stoute daad; de Landvoogd ontzegt hem zynen eisch. Zyn dood. Ook Samfanoe's bedryf, en dood. Kakiali verving Halaene als Hhoekom. De Heer Lucaszoon maakt een nieuwe kerk. Schoon nagel-gewas dit jaar 1631. Smokkel-vaartuigen door den Landvoogd veroverd. Goude hoedbanden aan de Orang Kaja's vereerd. Zyn vertrek. De Heer Gysels zyn vervanger, en zevende Landvoogd hier.*

IN dit zelve jaar 1625 verving de Heer *Jan van Gorcom* den Heer *van Spelt*, als vyfde Landvoogd van Amboina. Hy was in de vorige tyden maar een Stuurman, en eenige tyd daar na de eerste Capitein van 't Kasteel Batavia 1619 geweest, en wierd nu als Landvoogd van Amboina hier gezonden.

In 't begin van zyne Regeering kreeg deeze Heer met *Kimelaha Leliato* geschil over de grenscheiding tusschen den Koning van Ternate, en ons; pogende hy wel stout en hartnekkig dien

Heer op te dringen, dat alle de Mooren buiten alle tegenspraak onder zyn Koning stonden, zoo dat het zelf tot feyte-lykheden quam; eindelyk floot men 't jaar daar aan een stilland van wapenen; onder wederzyde belofte van by de oude Limiten zich, tot dat men malkandren daar over nader, by Schryvens aan den Koning, en den Opperlandvoogd, verstaan zou, te houden; mits dat alle de nagelen aan de Nederlanders voortaan geleverd zouden werden; doch het waren ook niet als beloften, alzoohy 'er niets van na quam, 't zy dat hy dit uit

A. 1627. zich zelve, of (dat ook wel waar zyn kon) uit last van zyn Koning deed. Altoos de vreemdelingen kregen hunne meeste nagelen.

Dit contract zelf konnen wy hier omstandig zien:

Het contract tusschen hem, en Leliato, toen gemaakt.

Contract, ende Artikelen, be- raamd op de siffstand van wapenen, by de Heer Gouverneur, Jan van Gorcom, wegens den staat der Vereenigde Nederlanden, ende de Heeren Bewindhebberender Vereenigde Oost-Indische Compagnie, onder het beleid van de Heer Gouverneur Generaal, Pieter de Carpentier, ter cenre, ende den Kimelaha Leliato, Stadhouder wegens den Koning van Ternate over de plaatsen Luciela, Lochoe, Cambello, ende andere onderdanen des gemelden Konings, ter andre zyde.

Erstelyk, dat van nu voortaan alle hostile actien van vyandschap zullen ophouden, en niemand den anderen meer en zal beschadigen nog aan lyf, of aan goed, maar zullen met den anderen in vrede en vriendschap leven, en wy en onze onderdanen de plaatsen, waar over den Kimelaha 't gebied heeft, frequenteren, koopen en verkoopen, gaan en komen, zonder van iemand gemolesteerd te werden, gelyk mede de onderdaanen van de gemelde Kimelaha by ons, en onze onderdaanen, zullen geadmitteerd werden.

Ten tweden, of het geviel, dat imand van de onderdanen, staande onder het gebied van de Heer Gouverneur van Amboina, imand van de onderdanen, sorteerende onder den Kimelaha, misdeden, ofte qualyk tracteerden, zoo zal de Gouverneur gebonden zyn de misdaders te straffen, dog onder zulken reserve, dat imand van des Kimelaha's volk daar by zal zyn, die ziet ofte hoord, of alles ook regtelyk toegaat, in al zulke manieren zal de Kimelaha met zyn onderdanen mede handelen, zoo imand zich aan de onze vergrypt.

Ten derden, belooft de Kimelaha, dat geene nagelen aan niemand zal verkoopen, nog van de zyne laten verkoopen, als alleen aan de Nederlanders van de bovengemelde staat, en voornoemde Compagnie.

De gevangenen, ende weggelopenen slaven van wederzyden zullen blyven in verzeeking ter plaatze daar die zyn, tot 'er tyd toe dat daar nader aan wederzyde van gesprooken, ende behandelt zal werden.

Dat mede van nu voortaan, aan wederzyde niet en zal getragt werden, om den

een des anders onderdanen met list te onttrekken, ofte tot oproer te bewegen, maar yder zal zyn onderdanen na zyne wetten, ende goeddinken regeeren, zonder dat de eene ofte de andere party in des anders zaaken zal hebben te zeggen.

Wat vorder betreft de limiet-scheidinge, hoe wyde ende breed yders gebied strekt, zal blyven staan, tot dat by de Ed. Heer Gouverneur Generaal, ende den Konink van Ternate, ofte haer Ed. gecommiteerden, daar in zal werden geaccordeerd, ende goedgevonden, gelyk woords mede in alle pointen hier boven staande, ende die daar nog by ofte toegedaan zonde mogen werden. Dit bovenstaande beloven beide de partyen onverbreekelyk te onderhouden, zoo lang by den Ed. Heer Generaal, ende de Konink anders zal geordonneert werden, dien volgende hebben dit met eigen handen onderteikt, ter presentie van de ondergeschreven getuigen. Actum in 't Nederlands comptoir Hitoady 5 Juli A. 1626. was geteekent Jan van Gorcum CWVS D. CWT 't merk van de Konink van Noessanivel, Radja Soya, 't merk van ✠ Don Andrea. Manoel Castanho, Paulo Gomes, 't merk van ✠ Simon Baguwala, 't merk van ✠ Steven Ticera GVS gls, 't merk van den Capitein Hitoe, 't merk van de Jonge Pati Toeban, 't merk van Toetohatoc.

In 't jaar 1626 heeft hy 't nieuw ziekenhuis, door de Heer van Speult begonnen, byna voltooit, ook heeft hy drie redouten gebouwt. De eene op de pas Baguwala, bestaande in een grootte sterke wooning met een halve maan, en die de naam van Middelburg droeg. De tweede Zelandia genaamd, op 't Eiland Oma, doch deze was zoo qualyk geplaatst, dat men van 't gebergte daar in schiekten, en de zelve commandeeren kon, behalven dat zy ook te verre van de rivier, of water-plaats, af lag. De derde, Hollandia genaamd, lag op Honimoa.

Tot dezen tyd toe hadden de wederspannigen van Hoetoemoeri hier aan 't Kaasteel huis gehouden, doch door dezen Landvoogd vergiffenis van hunne misdaad bekomen hebbende, zyn zy door hun hoofd, Don Pedro, aan de pas Baguwala gelegd, van waar zy met der tyd weder na hun oud dorp, den Zuid-hoek omleggende, afzakten.

In 't jaar 1627. den 19 Maart verscheen hier de Heer Commissaris der drie Oostersche Landvoogdyen, Gillis van Zeyst, met de schepen Orangie, en den Briel, om te vernemen, hoedanig de Landvoogden in de zelve al huis hielden, en op Batavia daar bericht van te geven.

Om nu ten naasten by te weten, wat zodanig een Commissaris in ider Landvoogdy

Hy voltoit 't nieuw ziekenhuis, en bouwt drie Redouten.

Die van Hoetoemoeri op Baguwala gelegd.

De Commissaris van Zeyst hier.

A. 1627. voogdy verricht, zullen wy maar aanwyzen, wat deze Heer hier in Amboina gedaan heeft.

Deszelfs verrichting. Zyn eerste werk, dat hy begon, was alle de boeken van 't Comptoir, te weten, de Negotie-boeken, Guarnisoen of foldy, en winkel-boeken na te zien, te doorzoeken, *puncteeren*, *sommeeren*, en die tegen de *journaalen*, en andre byzondere boeken, te *confronteeren*.

Hy bevond alle de zelve op ultimo Februari gesloten, net en wel (eenige weinige schryf-fauten uitgenomen) opgesteld, hoedanig hy ook de boeken van de comptoiren Hitoe, en Larike gehandelt, en die hy mede wel bevonden heeft; weshalven hy die met de eerste schepen na Batavia zenden zou.

Na 't *puncteeren* der boeken had hy een balance uit de nieuwe Negotie-boeken doen trekken, en de restanten in de pakhuizen daar tegen nagezien, dewelke hy bevonden had met de zelve te accordeeren, bevindende ook de goederen in zich zelve zeer wel gesteld, en in goede pakhuizen geplaatst.

De voorraad, die nog in 't Kasteel was, bevond hy deze te zyn:

- 60 Vaten spek, en vleesch.
- 60 Aamen olyven-olie.
- 6 Leggers Spaansche wyn.
- 3 Dito wyn-azyn.
- 2 Vaten Hollandsche boter.
- 8 Lasten zout.
- 70 Baalen Japans meel.
- 40 Dito boonen.

Nevens meer andere kleene provisien.

Zyne bevinding van 't Kasteel. De soldaaten wierden gemeenlyk alle maand af betaalt.

Hy vond het Kasteel van een gracht, waar in gemeenlyk vyf voeten water staat, voorzien, hebbende wel muuren van steen en kalk, en ook vier punten, doch de landelyke waren vry grooter als de zee-bolwerken, en wat hooger opgetrokken, met aarde gevuld, en rondom met wallen bezet, behalven aan de Zeekant. Tusschen beide deze Zee-bolwerken stond een groot huis, reikende van 't eene tot 't ander bolwerk, waar in de Heer Landvoogt; Opperkoopman, en meer andere dienaars; woonden. Boven had men een foldering, die zoo voor de pakken en kleeden-kassen, als ook tot een wapenkamer, diende, die ook brandvry, met pannen gedekt, en tegen alle verrotting voorzien was. Onder deze wooning was een pakhuis om alle de levens-middelen, en nagelen te bergen. En zoo bleef dit Kasteel ook tot A. 1655.

Al de kleeden wierden uit de winkel, waar in de Onderkoopman *Nicolaas Maarsman* was, verkogt. Zy stond wat

landwaard, dog binnen het Kasteel, en ider kon daar uit zyn gerief krygen. Voor zyn komst was 't Kasteel zeer zwak van volk, zoo dat 'er fondags maar 84 personen by de parade verlichenen, daar dan nog al eenige timmerlieden en metselaars onder waren; dog zy wierden met twee Compagnien van 160 man, hen nu van Batavia gezonden, versterkt; van welke egter nog 32 man na Ternate vertrokken. De gansche bezetting in deze Landvoogdy bevond hy 450 man sterk te zyn, waar van 'er 160 op de buiten-comptoiren, 50 op deze en gene jagten, en de overige in 't Kasteel, lagen.

Hy bevond toen aan het Kasteel deze navolgende dorpen:

<i>Noeffanivel</i> , sterk zynde weerbare mannen.	450
<i>Soya</i> .	250
<i>Hatve</i> .	110
<i>Halong</i> .	220
<i>Poeta</i> .	90
<i>Mardbeyka</i> .	110
	1230

Nog waren op 't gebergte van Leytimor de dorpen:

<i>Kilang</i>	} te zamen uitmakende weerbare mannen.	400
<i>Nako</i>		
<i>Hatalae</i>		
<i>Ema</i> .	} 350	}
<i>Roeton</i> .		
<i>Hoekorila</i> .		
<i>Leabari</i> .	} 300	}
<i>Hoetoemoeri</i> .		
<i>Baguwala</i> .		
<i>Soeli</i> .	60	
<i>Way</i> .	100	
<i>Liliboy</i> .	100	
<i>Hockonalo</i> .	40	

Hatoe, staande onder *Noeffanivel*, en na de west-zyde van 't gat gelegen. 80

Alang. 250

Dit waren al te zamen Christenen, onder 't Kasteel staande, die pas 60 Bahara's nagelen jaarlyks konden opbrengen. 2560

Larike en Wakkasihoe, twee Mooisfche dorpen, mede onder het Kasteel staande, zouden waarschynelyk by dit Moesson wel 70, en by 't naaste Moesson wel 250 a 300 Bhären nagelen konnen leveren. Hier lag een Koopman, en alzo men de Ternataanen en Mooren niet veel vertrouwde; nog 17 soldaaten onder een sergeant, die hun verblyf in een kleene sterke hadden. De Inlanders waren 'er sterk, weerbare mannen. 350

Oeriën en Affaloelo, konden nu 30, dog 't aanstaande Moeffon wel 70 Bhären nagelen geven. Hier was een klein fortjen, een sergeant, en 24 soldaaten. Ook lag 'er een adfifent om de nagelen te ontfangen, waar toe hem van 't Kasteel een cergafoen van 2000 gl. gezonden werd. De Inlanders waren hier.

150

En stonden mede onder 't Kasteel.

Op 't Eiland Oma waren tot de Ternatanen in Aug. 1626 overgelopen de dorpen der Mooren.

Hatoeaba. |

Caylolo. | sterk weerbare mannen. 1000

Cabauw. |

Buiten deze waren 'er verscheide Christen-dorpen.

Oma. |

Aboro. | sterk. 300

Kariboe. |

Deze waren met de andre in oorlog.

Op 't Eiland *Liafe*, of *Honimoa*, waren de Dorpen.

Oelat. |

Toebaba. |

Papero. |

Nollot. | sterk 1500

Itawacka. |

Sirifori. |

Hier was een Compagnies huis, een sergeant, en 17 soldaaten, zy konden 4 Coracora's opbrengen; en aan de Oost-zyde waren nog weerbare mannen.

600

In het dorp Ihamahoe, waar onder nog 5 Moorfsche dorpen stonden, die den Ternataan meer, dan ons, genegen waren, en die tot de Hongi 3 Coracora's konden opbrengen, waren 'er.

400

Op Noeffalaoet had men *Titarway*, en de daar onderstaande dorpen.

Sila. |

Leynitoe. | sterk met de verdre. 1500

Abobo. |

Deze zyn alle Christenen, konnende 4 Coracora's opbrengen.

8860

Dog die vorige wederfpannige 1000

Hier af getrokken, blyven 'er over. 7860

Op alle die voorfz. plaatfen zoo van 't Eiland Amboina, als op de omleggende Eilanden, wiefschen nu nog weinig nagelen, dog in de laatste 5 a 6 jaaren had men sterk aangeplant, en men leefde in hope van, na 4 a 5 jaaren, een schoonen oogft daar van te zullen inzamelen.

Buiten deze had men ook het Eiland Amblacuw, niet verre van 't Eiland Boero, en omtrent 12 mylen van 't Kasteel gelegen, op 't welk ook Mooren woo-

nen. Hier was een klein Fortje, bezet met een sergeant, en 18 soldaaten, en vielen daar geene of zeer weinig nagelen; dog het was een bequame plaats, om van daar met kleene vaartuigen op de vreemde handelaars, ende Macassaarfe, Maleitfe, en andere jonken te kruiffen, die gewoon waren zig ten handel na Manipa, Loehoe, en Cambello, te begeven. Men had hier ook een ftuk gefchut, en zyn toebehooren. En weerbaare mannen.

400

Die den onzen toegedaan, en redelyk gehoorzaam waren.

Op 't Eiland Ceram had men de dorpen

Camariën (daar niet dan Zagoe valt) sterk 200

Ten deele Heidenen, ten deele Mooren.

Roemakay, alle Mooren, onze onderdanen; dog meest Ternataansch gezint, sterk 100

Latoe. | Mooren, Ternataansch

Hoewalay. | gezint, sterk 350

Egter ons nog gehoorzamende.

Elipapoteh, ten deele Mooren, ten deele Heidenen, sterk 90

Den Ternataanen meer dan ons, genegen; gevende niet dan Zagoe.

Coak, alwaar 't fortje Harderwyk plagt te leggen; doch deze menschen vreesden zeer voor den Ternataan. Dit dorp met eenige omleggende plaatfen was sterk 600

600

1740

Men had hier nog eenige bergboeren, anders Alfocreesen genaamd, staande onder deze Koningen:

Radja Saboelau, sterk 1700

Radja Somiet. 600

Radja Wazia. 300

Radja Latea. 120

En nog meer andre Radja's. 270

2990

Deze stonden mede onder 't Kasteel, dog men moestze, wannecr men hen gebruiken wilde, met Coracora's van Ceram haalen, alzooy op 't gebergte woonen, en geen vaartuigen hebben. De Heer Landvoogd van *Gorcom* was van voornemen, om eenige van haar van het dorp de Coak op 't Eiland Oma te doen zetten, om die wederfpannige Moorfsche dorpen weer tot haar pligt te brengen, alzooy alle de ingezetenen der Ambonsche Eilanden doodelyk benacuwd voor hen waren; dog door andere redenen, wierd deze Heer Landvoogd bewogen, dit vooreerst nog uit te stellen.

Op Ceram waren nog deze dorpen als *Tamilau*, sterk weerbare mannen 320

Haja.

A. 1627. *Haja.*
Toloeti.

100
250

670

En noch meer andere; welker sterkte men niet wist, dog te zamen op dat Eiland wel 5000 man uitmakende.

Op die kust van Ceram onthielden zig de Ternataanen ook op Luciola, de zelve plaats, daar *Hidajat* van *Gammafongi* was gekomen, zynde ontrent 90 huisgezinnen, die zich versterkten op een hoogte, die niet van voren, doch van agteren, eenigfins genaakbaar, en daar de weg zoo breed was, dat 'er wel 6 perfoonen nevens malkanderen konden gaan, hoewel by de onzen nog weinig bekend. Ook hadden zy 2 a 3 stukken yzer geschut daar op, waar mede zich *Kimelaha Leliato* tegen ons verdedigde; zy waren sterk weerbare mannen, ontrent

90

Die van Loehoe, Locki, en andre daar onderhoorende onderzaten, van den Konink van Ternate, waren sterk

2500

Hadden by 't groot Moesson 400 Baharen nagelen gehad, en waren redelyk van Zagoe voorzien.

Nog een dorp op Hoewamohels Zuidhoek, sterk

200

Cambello en Lessidi, sterk

1000

Kelang, onder de 2 laatste staande, sterk

400

4190

Cambello en Lessidi, hadden te vooren by een groot Moesson wel 3 a 400 Bahaar nagelen gehad; doch de Heer *van Speult* had hun boomen bedorven, geschild en uitgehakt, weshalven zy geen grooten lust tot het plukken der nagelen hadden, ten ware by de komst der vreemdelingen, die dit jaar met 3 Javaansche jonken voor Cambello, en met 2 Macassaarsche voor Lessidi, geweest waren, om welke reden de Heer van *Gorcom* 'er 't schip den Briel na toe gezonden had, om 't verkoopen der nagelen aan de zelve te beletten.

De Hitoeësen onder Capitein *Hitoe* waren sterk

3000

deze scheen onze vriend te wezen, dog was in zyn hart geen hair beter, als de Ternataanen; egter moesten wy hem nog al vleyen, om het nog wat dragende te houden: want anders verkoft hy zyne nagelen zoo wel, als de andren, aan de vreemde handelaars; doch ziende, dat met deze 2 schepen 2 compagnien soldaaten gekomen waren, zoo had hy zich vry schappelyker gedragen, en gedurende 't aanwezen van den Heer *Zeyst* van den 19 Maart tot den 17 May wel 80 Bahaaren nagelen geleverd; met hope dat hy tot de 300 Bahaaren toe leveren zou.

Deze Capitein *Hitoe* stond, als men recht spreken zal, wel mede onder de E. Compagnie; doch hy had het van tyd tot tyd zoo verre gebragt, dat hy van de Hollanders niet anders, dan een bondgenoot, wilde aangezien zyn, dat de onze dulden moesten, wetende, dat hy onze vyand in zyn hart, en een boezem-vriend van de Ternataanen, was, van welken Koning hy al zedert twee jaaren onderstand tegen ons verwacht hadden, voorgende, grootelyks verongelykt te zyn.

Zyne drangredenen tegen ons waren deze vier:

1. Dat de Heer *van Speult* zoo veel nagelboomen in het distrikt van dien Koning bedorven hadt.

2. Dat men 't Hollands geld daar tot betalinge der nagelen invoeren wilde.

3. Dat men hunne stranden, by 't nemen van verscheide Macassaarsche vaartuigen, gevioleert had.

4. Dat de Heer *van Speult* voor zyn vertrek gezogt had, alle de veroverde Landen der E. Maatschappy in alle onderdanigheid te brengen; daar de Ternataanen op de onderdanen van de kust Ceram zeer jaloers over waren; alzoo zy zeiden, dat die onder hen stonden.

Welke geschillen; zoo zy door den Heer Opperlandvoogd van Indiën niet tydig beflist wierden, zoo kon het licht gebeuren; dat een groote magt van *Coracora's*, nu al lang van hen verwacht, uit Ternate hier quam te verschynen, dat ons veel moeite geven zoude.

Egter konde men merken; dat men die Ternataansche *Hongi* niet veel zou te vreezen hebben, als op Oeriën en Larike, maar goede Reduiten waren, daar beide die plaats en ider maar een slegt fortje hadden.

Op Larike was maar een hooge vierkante pagar van pallissaden, daar ruitgewyze 2 torens op beide de hoeken schuins over malkanderen lagen, met steen en aarde zoodanig gevuld, dat de pallissaden, die men zoo dicht aan een niet zetten kon, boven als een borstweering 'er uitkeken, in 't midden van welke pallissaden 't huis van de Koopman stond; van houte stylen in de aarde, en verder met *Gabba Gabba*, opgetrokken, en met pannen gedekt, dog niet brandvry, en niet zeker tegen zoo een Ternataansche *Hongi*. Zy was verzien met 4 stukken geschut, 1 bas, en zyn toebehooren, en had tot bezetting een sergeant met 17 soldaaten.

Het Fortje van Oeriën; door de Heer van *Gorcom* begonnen, was nog slegter, zynde meest vierkant van aarde opge maakt, met 2 ronde torentjes, aan ieder hoek een, schuins over malkanderen, rondom met houte pallissaden aan de wal-

Gestel-
tenis tuf-
schen Ca-
pitein
Hitoe en
ons, en
zyn mis-
noegen.

A. 1627. len, voor 't uitvallen van de aarde bezet; welke wallen door den gedurigen regen vry gezakt, en door de palliffaden doorgelopen, nu niet boven een mans lengte hoog waren, dies men op zommige plaatzen zoo wel tusschen de afgewekene palliffaden, als door de poort, 'er inkomen kon. Ook was 't huis in 't midden met gabba gabba opgetrokken, met Atap bedekt, en niet brand-vry, beginnende hoe langer hoe meer te vervallen, ook met 2 stukken geschut, en dooreen sergeant met 24 soldaaten bezet.

Aan deze 2 plaatzen lag egter zoo veel gelegen, dat, dewyl de Compagnie hier de meeste nagelen van hare onderdaanen bequam, die Mooren waren, en daarom zoo slegt gedekt zynde, te lichter tot de Ternataanen en Hitocëen, die 'er beide op loerden, overvallen zouden; men daarom deze plaatzen vooral behoorde te verzekeren; dat met eene groot Reduit genoeg geschieden kon, doch de Heer van Gorcom was voornemens op ieder van deze twee, en op meer andre plaatzen, Reduiten te leggen, die men met 6 a 8 man zou kunnen bezetten, en dan zou men wel 60 a 70 man meer aan 't Kasteel kunnen plaatzen, die zy nu, om de buiten-fortjens missen moesten. Het steenen huis te Hatocaha op Oma had de E. Compagnie niet meer als 306 gulden gekoft, waar mede men ook dit werk zou kunnen opstellen, alzo 'er de Inlander niet ongenegen toe was, en de Compagnie zou moeten zorgen voor 't geen 'er de metselaar, timmerman en smit, aan zou moeten maken.

Het werk van Oerien, dat zy met punten en palliffaden maken, koste haar nu al 3900, en dat op de pas weinig minder, als 700 gl; dog hier stond nu al een steene huis, dat byna voltrokken was, met zyn eene zyde aan de zee, die door een groote halve maan omvangen was, welk zich zoo verre uitstrekt, dat 't huis aan weerzyden na 't land toe alles beshryken kon, zynde alles gemetzeld werk, en reeds opgemaakt, uitgenomen dat aan 't huis nog wat ontbrak. Hier lagen op dit Hatocaha 4 stukken geschut, en 22 soldaaten onder een sergeant, zynde de onzen hier tegen de Europeers en Ternataanen gedekt, als 'er maar geen geschut voor gebragt werd.

Lyft
der Forten
en
Reduiten
in Am-
boina.

Lyft van de Forten, en Reduiten (behalven 't Kasteel Victoria) in *Amboina*, mitsgaders hare bezetting.

Larike heeft een fortje met 4 stukken, staande onder een koopman, sergeant, en 17 soldaaten, dus sterk, mannen 19
Oerien, een fortje met 2 stukken,

onder een assistent, sergeant, en daar onder 23 soldaaten, dus 25

Hitoe, een gewezen bolwerk, nu een huis met 2 stukken, onder een Koopman, Luitenant, en 27 soldaaten. 29

De Pas, een Fortje met 4 stukken en toebehooren, onder een sergeant, en 21 soldaaten. 22

Oma, een houtte huis met 2 yzeren stukken, onder een sergeant, en 10 soldaaten. 11

Liafe, een houtte huis, onder een sergeant en 16 soldaaten. 17

Ambalauw, een Fortje met een stukje, onder een sergeant, en 17 soldaaten. 18

Hatocaha, op *Oma*, een steene huis met een stuk, onder een sergeant, en 20 soldaaten. 21

Alle deze plaatzen konden zeer licht in staat van verdediging gebragt werden, als wy daar door alle de nagelen in onze handen bekomen konden, maar de Reduiten leggen juist niet, daar de beste nagelplaatzen zyn, uitgenomen *Larike* en *Oerien*, daar wel de meeste vallen; die wy nog in handen krygen.

De voornaamste nagelbosschen zyn op *Hitoe*, en onder deszelfs jurisdictie, die ook een groot verband van vriendschap met die van *Ceram* hadden, daar ook veel nagelen zyn, welke zy alle, volgens de contracten, tegen 60 Ryxdaalders de *Bahara* aan ons moesten leveren; dog dit hadden zy nu al in veele jaaren niet gedaan, maar die aan vreemde handelaars tegen 100 en 120 Ryxdaalders verkogt. En zy, hier op verlekkert; zouden hoe langer hoe minder de contracten houden, en dienden, derhalven door geweld van wapenen tot reden gebragt, om zoo met 'er tyd eens meester van alle de nagelen te worden.

De Ternataanen op *Loehoe* waren zoo stout geworden, dat zy niet alleen de contracten wegens de nagelen met voeten traden, en de zelve mede voor 100 Ryxdaalders, en meer, aan de *Macassaren*, *Javaanen* en *Maleyers* (die men allereerst behoorde te vernielen, en te verbranden) verkosten, maar zy hadden, zelf by 't aanwezen van de Heer *Zeyst*, een *Tiampan* met twee vryborgers, en agt Chinese en swarten op zekere nagt, dat zy na *Noessalaet* uit visschen gingen, door 4 *Coracora's* van *Bonoa* doen nemen, de 2 *Hollanders* dood geslagen, en de rest den 5 April, vier dagen na hun gevangen, wederom gezonden.

Hier over had de Heer van *Gorcom* aan *Kimclaba Leliato* wel geklaagt, en over dezen moord, en verdere mishandeling van ons volk, recht verzogt, dog hy zeide geen kennis ter wereld daar van te hebben.

A. 1627. ben, belovende egter, zoo 't waar was, recht daar over te doen, daar nooit iets op gevolgd is.

Dit alles had de Heer Landvoogd met zynen Rade wel ryp overwogen, maar niet konnen goedvinden, om de zelve, schoon hy de magt van volk wel had, nu nog met geweld tot reden te dwingen, en voor al met die van Hatocaha tot beter gelegenheit te wagten, best keurende tegens den *Kimelaba*, en die van *Hitoe*, nog te veinzen, welke laatste, zeer stout en verwaand geworden zynde, voor geen onderdaanen, en niet anders, dan bondgenooten, wilden aangezien zyn; doende de onzen grooten overlast, zoo dat het vry beter was, dat deze Mooren hier van daan genomen, en alleen Christenen op 't gansch Eiland Amboina gesteld wierden, want dan zou men Ceram beter konnen beteugelen, en jaarlyks wel 5 a 600 Bahaar nagelen alleen van dit land krygen; maar daar toe zouden wel 1000 soldaaten, behalven onze trouwe Amboineesen, noodig wezen; maar als men 'er hun nu al uit had, zoo zou men nog al eenige jaaren werk hebben, om hier zoo veel Christenen te krygen, alzo 'er voor zoo een groot stuk Lands ten minsten wel 3000 mannen vereischt wierden.

Nagelboomen aangeplant.

Na deze aanmerkingen ontrent die van *Hitoe* berigt de Heer *Zeyft*, dat de Heer *van Gorcom* aan alle de Kasteels-onderdaanen belast had, dat ider mansperzoon jaarlyks 10 nagelboomen moest aanplanten, 't geen in korte jaaren veel boomen uitleveren zou. Men had nu reeds veel boomen, maar zy waren nog jong, en droegen zoo wel niet, als die van *Hitoe*, om dat de grond zoo goed niet was.

Staat van 't clappusbosch by 't Kasteel.

Van de 400 klappus-boomen, door den Heer *van Spult*, op zeker veld by 't Kasteel geplant, waren 'er maar 6 a 700 om dat de aarde te zandig was, opgekomen. Ook had men hier nog 2 thuienen, met 30 a 40 jonge oranje en limoenboomen beplant.

Verandering der nagelgewassen.

Ontrent de nagelgewassen vond men hier groote verandering. In de vorige tyden had men om de 5 jaaren een groot, en daar na dan een klein gewas gehad; dog nu stond 'er een goed gewasch voor handen, en waarschynelyk zou 't naaste nog grooter zyn. Men had dit jaar een goed gewasch op *Hitoe* en *Larike*, en nu stond 'er een schoon op *Thiel* te wagten, en derhalven toekomstende jaar weer van *Hitoe*, *Oerien* en *Larike*, van welke beide plaatfen men wel 300 Bahaar, en niet minder van *Hitoe*, te gemoet zag.

Van *Loehoe* en *Cambello*, kon men niet veel zeggen, alzo die nagelen meest in handen der vreemdelingen quamen,

dat niet wel te beletten zou zyn, ten ware men altyd twee jagten in 't vaarwater hield.

In de Landraad had de Heer *Zeyft* deze leden nu gevonden:

Den Heer Landvoogd *Jan van Gorcom*.

Radja Andrea van Noeffanivel.

Mamuel Koning van Kilang.

Radja Soya, *Laurens de Sylva*, in plaats van den overleden *Latoe Confina*.

Don Andrea, *Pati* van Halong.

Manuel Castanja, *Hboekom* van Hative.

Paulo Gomes, hoofd van *Mardheyka*, in plaats van den overleden *Lucas Carvalho*.

Antoni Heboewat, Orang Kaja van *Tawiri*.

Pati Alang.

Simau Ema.

Simau Baguwala.

Don Pedro, Orang Kaja van *Hoetocmoeri*.

Bakar Besti, *Pati* van *Way*.

Steven Ticera, Orang Kaja van *Poeta*.

Ferdinando, *Pati* van Noeffanivel.

Dog de Orang Kaja van *Tawiri*, en *Pati Noeffanivel* wierden om zekere reden uit den Landraad, en de Orang Kaja van *Latoehalat*, zynde de andre helft van Noeffanivel, in hun plaats gezet, zoo dat 'er nu nog 14 leden bleven.

Die der andre vergaderingen.

Behalven dezen Inlandschen Raad van Justitie, vond hy nog een andren Nederlandtschen Raad van 't gerecht, waar in deze agt leden zaten:

De Heer Landvoogd.

De Opperkoopman.

De Capitein.

Twee Onderkooplieden.

Een Luitenant.

Twee sergeanten.

Nog vond hy een vergadering van kleene zaaken, in welke deze zes leden zaten:

Philip Lucaszoon, Opperkoopman.

Aarnout Huibertzen, Onderkoopman.

Gerard du Pree, Onderkoopman.

Mahu de Klerk, vry-borger.

Theunis Jacobszen, vryborger.

Jan Dirkszen, fiscaal.

Het guarnisoen toen in *Amboina*; eri op de buiten-comptoiren leggende, quam de E. Maatschappye f 238394-16-12 te kosten, waar onder dan mede gerekend wierden 30000 gulden, die op *Hitoe* aan nagel-schulden uitstonden, die men niet licht inkrygen zou. Ook stond de *Hollandsche* borgery al vry wat ten agteren, en eenige *Chineesen* waren aan de E. Maatschappye ruim 8800 gl. schuldig, en niet in staat om de helft te betaalen; dog, om hen niet eens klaps te bederven, was best dat allenskens in te vorderen.

De personen, by hem in dienst gevonden, waren over de 600 sterk, zyu-

A. 1627. zynde in qualiteit, en winnende gagie als by ider is nedergeteld.

i Landvoogd, winnende ter maand.	200-0-0
1 Capitein.	80-0-0
3 Luitenants, hier, en op de buiten-comptoiren, zamen	170-0-0
2 Vaandrighs.	82-0-0
13 Sergeanten.	296-0-0
4 Corporaals der adelborsten, en Capitein des armes.	71-0-0
13 Corporaals der soldaaten.	203-0-0
4 Landspassaten.	49-0-0
362 Adelborsten en soldaaten.	3490-0-0
17 Scheeps-timmerlieden.	324-0-0
5 Metselaars.	41-0-0
9 Smids-gezellen.	136-0-0
13 Diverse ambagts-gezellen.	247-0-0
5 Barbiers, opper en onder.	85-17-0
26 Konstapels en boschieters.	335-10-0
22 Inlandsche Ambonsche schoolmeesters, en studenten.	315-7-0
21 Persoonen, als Fiscaal, Secretaris, Boekhouder, Appointe's, Schoolmeester, Koster, Voorlezer, jongens, en andre.	390-13-8

't Logie-volk.

1 Opperkoopman ter maand.	130-0-0
6 Kooplieden, of Onderkooplieden, hier, en buiten.	224-0-0
12 Assistenten, hier en huften.	224-0-0
3 Predikanten, en krankbezoeker.	206-0-0
4 Schippers der jagten.	142-0-0
2 Stierlieden derzelve.	63-0-0
45 Varende persoonen, op de zelve en elders.	424-0-0

594, welke met nog eenige andre 616 persoonen uitmaakten, die ter maand wonnen. 7911-7-8

Buiten deze waren 'er nog 308 slaven, die geen gagie wonnen.

De onkosten, A. 1626 hier in Amboina gevallen, waren van ultimo Febr. 1626 tot dito Febr. 1627 deze:

Onkosten der guarnisoenen.	30507-19-2
Schenkagien.	4775-1-1
De schoolen en studenten 'er in.	249-18-0
't Hospitaal.	2599-10-6
De Fortificatien.	31399-8-2
De Kerk van Amboina.	93-12-8
De generale rantsoenen.	33421-19-0
De soldyen.	64089-10-15
't Schip Monnikendam verstrekt.	963-8-4
't Jacht Mocha.	5081-12-1
't Jacht Peru.	2671-0-12
't Fregat Suratte.	2139-18-1

te' zamen gl. 178204-18-4

Behalven de onkosten van twee scheepen, die jaarlyks tot dienst van 't Kasteel van Batavia gezonden werden, om de noodige levens-middelen, en Ammunitien van oorlog hier te brengen, en om de nagelen van hier na Batavia te vervoeren.

Dit jaar was 'er op de kleeden, en andre waaren, gewonnen f74484-4-4 waar onder men deze navolgende winsten rekenen moet, als:

	Ryxdaalders
Van den accys van wyn.	100
Tol van inkomende goederen.	1555½
Tol van uitgaande goederen.	238s
Accys of pacht van 't bestial	68½
Hoofdgeld der Chineezen.	906
Pacht van de tappens.	246
Van de araksbranders.	282
Van 't verkoopen der huizen.	85
Van andre zaaken	1000
Van de clappus-boomen.	987½

Ryxd. 5469½ of gl. 13947-17-4

Soo dat, als men alle de winsten van de onkosten aftrok, dan nog aan zuivere onkosten overbleven 103520-14-2.

De Fortificatien beliepen hier wel veel in de onkosten, dog, over den geheelen ommeslag gerekend, waren die nog vry matig.

Het nieuw ziekenhuis, nu byna voltrokken, stond onder twee gevels. Het was twee folders hoog, voorzien van schoone kamers, en een schoon pakhuis, zoo men 't hebben wilde, en dit had in deze twee jaaren nu al 8800 guldens gekost, dat vry veel was, dewyl men het met een veel kleener stellen kon, en daar 'er overvloedig pakhuizen in 't Kasteel zyn. Het is zoo groot, dat men 'er wel 600 mannen in zou kunnen bergen, hebbende veel vensters, en wel 32 schietgaten op de bovenste foldering, zoo dat het wel voor een vesting; en by de komst van Europeers alhier zoo wel tot ons naadeel; tegen 't Kasteel aan, als tot ons voordeel, zou kunnen dienen, weshalven, indien 'er dit ziekenhuis niet lag; het 'er niet behoorde te komen.

Van de Ammunitie van oorlog, hier toen gevonden, liet de Heer Zeyst een nette lyst, van alle soorten, ook de wapenen, en de stukken geschut onder ider comptoir byzonder, volgen, die wy hier niet willen inlassen, om dat zy te veel plaats zouden beslaan, zynde het genoeg dat 'er overal 65 metaale, of yzere stukken en bassen in 't Kasteel, of op de Coracora's, en nog 19 stukken klein geschut, falconetten, of bassen, op de buiten-comptoiren, 188 musquetten, 196 stuks stormhoeden, 107 pidarms of stekaden, 148 forquet-stokken, 96 lemmers, 122 lange

1628. lange pieken, 16 bandeliers, en 47 hengfels in de wapen-kamer waren.

Hy bragt ook op Batavia een net bericht wegens den staat van den Godsdienst alhier; dat wy op zyn plaats zullen voortbrengen.

Uit dit verhaal van den Heer Commissaris *Zeyst* blykt ons dan ten naatten by, wat een Commissaris by zyn komst in een Landvoogdy gewoon is te verrichten. Ook zien wy daar uit een kort ontwerp, hoedanig de zaaken van Amboina toen stonden; na welke verrichting die Heer den 17 Mai 1627 na Ternate vertrokken is, alwaar hy Koning *Modafar* nog in 't leven, en *Kaitsjili Hbamza*, in April uit de Manillase gevangen is wedergekomen vond, dog deze Vorst quam nog dit zelve jaar te sterfen, en *Hbamza* (gelyk wy onder Ternate zien konnen) in zyn plaats te volgen.

Vertrek van de Heer Zeyst na Ternate.

Daar Hbamza Koning wierd.

De Heer Vlak na Kelibon vervoerd.

Ondertusschen had de Landvoogd van *Gorcom* in dit jaar een zeldzaam voorval met den Landvoogd van Banda, *Pieter Vlak*, die den 28 van Juli met een Orebacy, en een fraey gefelschap (gelyk wy onder Banda breeder aanhalen) ter visite agter 't hooge land gegaan, van zyn eigen scheppers, *Poelorbunders* zynde, gevangen genomen, en na Kelibon gebragt was, willende hem niet ontslaan, ten zy wy alle de gevangene *Poelorbunneesen* eerst in vryheit stelden, 't geen voor die van Banda onmogelyk was.

En door de Heer van Gorcom verloft.

De Heer van *Gorcom*, kennis hier af gekregen hebbende, vergaderde spoedig eenige magt byeen, om dien Heer met zyn gefelschap te verlossen. Hy vertrok den 1 October met 12 Ambonische Coracora's, dog quam, wegens swaar weder, niet voor den 23 met 9 Coracora's in Banda, alwaar verstaande, dat de Landvoogd op Kelibon was, is hy ten eersten daar na toe gerukt, en den 2 Nov. aangekomen, alwaar hy na eenige dreigementen den Landvoogd, Capitein *Nicolaas Colf*, den Secretaris *Isaac van der Voort*, en Juffr. *Maria Keizers*, zonder randsoen los kreeg. dog de Opperkoopman, *Jaques Senepaar* was bevorens, in 't oversteeken na Banda, weggeraakt, zonder dat men oit gehoord heeft, waar hy gebleven is.

De Heer Coen zesde Opperlandvoogd.

De Heer van *Gorcom* bragt dit gezelschap, en den ziekeleyken Heer *Vlak*, den 10 November in Amboina, alwaar hy metter tyd wat verquikt zynde, den 22 December met 2 sichepen na Banda gekeerd is.

In 't einde van 't jaar 1627 was de Heer *Carpentier* den 10 November ook na 't Vaderland vertrokken, en door den Heer *Coen* als zesden Opperlandvoogd weer vervangen, waar mede wy ook dit jaar besluiten.

II. DEEL VAN AMBOINA.

1628. den 3 Januari quamen hier 2 1628.

nieuwe Commissarissen van Batavia, om de zaaken weer op te nemen. Zy vonden aan 't Kasteel geen klagten, weshalven zy na Hitoe, en verder na Loehoe togen, om met *Kimelaba Leliato* over de grenzen van den Koning van Ternate, en van de E. Maatschappye alhier, te spreken, en daar over met malkanderen te verdragen.

Twee Commissarissen, en handel met Leliato.

Leliato hield staande, dat wy zynen Koning veel van zyne onderdaanen onthielden, die eerst weer onder die Vorst moesten gebragt worden, eer wy malkander over 't verdere konden verstaan. Hy stelde dierhalven in 't breede alle plaatsen op, die hy oordeelde zynen Koning toe te behooren, dat zoo verre ging, dat, na zyn opgeven, wy bynaganich Amboina dan wel hadden moeten overgeven, dog het was maar een lofsen eisch, zonder dat hy eenig bewys daar van, gelyk hem dat in de later tyden klaar aangewezen is, geven kon.

Dus bleven de zaaken voor dien tyd onbeslist, aangezien het grillig en korfelig hoofd van dezen *Kimelaba* niet te verzetten was. Men las egter op Hitoe, en Loehoe, een placcaat voor, waar by 't verkoopen en vervoeren van nagelen zeer scherp verboden wierd.

Ook hadden deze Commissarissen last, om alle soldaaten der buitenplaatsen, daar geen comptoiren waren, te lichten, dat door Capitein *Westerman* volbragt wierd op Amblaeuw, en onder den Inlander aldaar groote schrik baarde, aangezien zy aldus voor 't geweld der Ternataanen geheel bloot gesteld wierden, dog men liet 'er op hun verzoek drie man.

Men lichtte ook de bezetting op *Hatoaha*, en brak het huis af; maar men liet de *Reduit* op *Oma* met 7 man bezet, trekkende ook 't volk van *Honimoa*, *Noessalaoet* en *Oerich*, daar men maar 6 man blyven liet.

Het nieuw huis op de *Pas* bleef staan, om dat men oordeelde, dat het in wezen blyven moest, al was 't maar om die van *Hoetoemoeri* in toom te houden. Ook had het afbreken van 't nieuw ziekenhuis op het strand van *Hative* geen voortgang; maar men bouwde dat voort, om dat het zoo qualyk niet geplaatst was, als de Heer *Zeyst* geschreven had.

In Maart quamen 'er agt jonken op *Loehoe*, vier op *Cambello*, en twee op *Manipa*, om de nagelen op te koopen. De Landvoogd zond den 7 zynen Opperkoopman, den Heer *Lucaffoon*, wel na *Loehoe*, om *Leliato* tot het onderhouden van de contracten aan te maanen, maar dat belette niet, dat de onze die van *Loehoe* openbaar op 't verkoopen van hunne nagelen, juist daar niet, maar

Stoutheit van die van Cambello, en andre op Hoewamohel, &c.

A. 1628. te Cambello, derwaards zy ze brengen lieten, betraptten.

En wat hielp dat nu hen daar betrapt te hebben, dewyl de Pati van Cambello zoo stout was, van de onzen te doen weten, dat hy nog met den Landvoogd, nog met den Kimelaha, te doen had, en dat hy aan ons geen nagelen meer wilde leveren, vermits de Heer van Speult zyn meeste nagelboomen omgekapt had, dreigende verder, ook de rest zelf liever om te kappen, dan daar over gedurig zoo veel snorren aan zyn ooren te hebben; dog dat dit maar zeggen was, bleek klaar, alzoohem de Heer Landvoogd al 't jaar te voren parangs, en volk daar toe, aangeboden had.

Leliato veinsde wel de vreemde vaartuigen van Cambello te willen weeren; dog zyn oogwit was niet anders, dan omze maar van plaats te doen veranderen, en na Loehoe te lokken, om 't geld, dat nu de Pati van Cambello trok, in zyn beurs te krygen. Hy verzogt hier toe wel onze hulp, maar kreeg nul op dat geveinst request.

Een op-
loop op
die zelve
plaats.

Men vond egter goed Campagnies effecten door 't jacht Mocha van Loehoe, en die van Cambello door de griffioen, te lichten, waar nevens drie bylen, en zoo veel parangs, aan den Pati gelaten wierden, om volgens zyn dreigement zyn verdre nagelboomen om te hakken, daar hy geen haast mede maakte; maar terwyl ons volk hier nog was, ging door onvoorzigtigheid, een gelade musquet van een soldaat los, dat een Inlander trof. Hy viel ter aarde, dog stierf 'er niet van. Egter hier op volgden ten eersten een oploop, vooral van eenige Macassaaren, die de onzen drongen schielyk na de boot te vluchten, die 5 dooden agter lieten, waar onder de schipper van 't schip, *Frans Leendertszen Valk* mede was.

Dit was de tweede maal dat in deze gewesten 't Nederlandsch bloed gestort was, te weten, dat van die twee vrylieden, met de *Tsjampan* uit visschen gegaan, en door die van Bonoa gedood, en deze 5 lieden, die in dezen oploop 't leven lieten.

De Heer
le Febre's
komt
hier met
Patacka.

Ondertusschen was hier den 8 April den Heer *Jacob le Febre*, gewezen Landvoogd der Moluccos, uit Ternate, met de Opperkoopman, *Jacob Janszoon Paracka*, verschenen, zynde in die Landvoogdy door den Heer *Gillis Zeyst*, als president vervangen.

Zyn komst was (zoo veel het uiterlyk geleeck) voor ons van veel belang, aangezien hy een brief van Koning *Hhamza* mede bragt, waar in hy aan *Kimelaha Leliato* verbood, en ook aan alle Orang Kaja's onder hem staande, op hooge straffe ontzei, geen nagelen aan vreemde handelaars te verkoopen, en ze alle alleen

aan ons te leveren. De brief was hartelyk; maar dewyl hy zonder eenige meening van een geveinst Koning geschreven was, zoo quam 'er ook niets op te volgen. Ook schreef hy wel meer diergelyke brieven; maar de tyd leerde ons, dat de *Kimelaha* brieven van zynen Koning gekregen moest hebben, by welke hy hem een geheel andren last gaf, dat even zoo ten tyde van Koning *Modafar* geschied, en op welke mede niet anders gevolgt was, dan dat deze *Kimelaha*, en de quadaardige Orang Kaja's, geen eenen nagel minder, dan bevoorens, aan de vreemdelingen verkosten, dryvende dus opentlyk den spot met ons, alzoohy nu geen een pond nagelen by ons ter schaal bragten.

De beide Heeren Landvoogden, den 26 April op Hitoe vergaderd, spraaken *Leliato* wel aan, om over de moord op Cambello recht te doen, maar zy kregen van hem niet dan goede beloften, zonder eenig gevolg. Egter was 't voor ons nog de tyd niet, om iets tegen hen met geweld te ondernemen.

Niet lang te voren waren op Loehoe ook 40 Coracora's van de Xoelafche Eilanden gekomen, die daar by den anderen geraakt, en zoo stout geweest waren, van twee Boetonsche vaartuigen, die na het Kasteel Victoria stevenden, aan te tasten, en die voor goede pryzen op Loehoe op te brengen. Wy eischten die vaartuigen wel weder, te meer alzoohy een brief van den Koning van Boeton aan ons mede bragten, maar *Leliato* zeide, dat hy over die Vloot niet eens te zeggen had, en dat wy daar over aan zyn Koning schryven moesten, waarmede wy moesten te vrede zyn.

De Landvoogd van *Gorcom*, ondertusschen nu al drie maanden aan een zwaar toeval te bed gelegen hebbende, vond goed den 16 Juni dezes jaars, in gezelschap van de twee Heeren Commissarissen, na 3 jaaren min 2 dagen daar geregeert te hebben, na Batavia te vertrekken, en van daar de reize na 't Vaderland voort te zetten. Dat hy naderhand weder uitgekomen, en Landvoogd van de Moluccos, onder een nieuwe naam geweest is, kunnen wy onder de stoffe der Moluccos zien.

By zyn vertrek zond de *Kimelaha Leliato*, en de Orang Kaja's van Loehoe, *Leslidi* en Cambello, eenige gecommiteerdens mede, om uit aller naam te klagen, dat men hun nagelbosschen bedorven, de boomen om verre gekapt, en veel onderdaanen hen onttrokken had, verzoekende van den Heer Opperlandvoogd, dat hen de schade vergoed, en het onttrokken volk weer onder hen gesteld mogt werden.

1628.
Die een
geveinst
brief van
Hhamza
mede
bragt.

Vertrek
van de
Heer van
Gorcom
na Bata-
via.

1628. In 't jaar 1628 den 16 Juni is de Heer *Philip Lucasfoon*, als zesde Landvoogd van Amboina, in plaats van de Heer *Jan van Gorcom*, gevolgt.

De Heer Lucaszoon zesde Landvoogd 1628. Dit was een wakker man, in de zaken der E. Maatschappy alhier zeer geoëffend, en ook zeer taalkundig, konnende zig wonder net, vaardig en fierlyk in de Maleitsche taal uitdrukken, dat ons in 't behandelen van de zaken der grenzen (gelyk wy verder zien zullen) kragtig te stade gekomen is.

Deszelfs hoedanig- was hier drie jaaren Opperkoopman geheden.

Contradiëtie, en wederlegginge; gedaan door den Gouverneur *Philip Lucaszoon*, op een jegenstaande pretense acte, ingesfeld, ende overgegeven by *Kimelaha Leliato*, Stadhouder wegens den Konink van Ternate in de quartieren van Loehoe, Cambello, Lessidi enz. by welke hy sustineert, dat de onderdanen van den gemelden Konink onder de geboorzaamheid van den Staat van de Vereenigde Nederlanden getrokken zyn.

I.

Eerstelyk wegens 't Land van Hitoe van Tihel, tot Larike, Wakkasihoe, mitsgaders den Vice-Gouverneur van Noësanivel met al zyn volk.

Zonder onderscheid, exceptie, ofte met eenige verificatie te probeeren, extendend de *Kimelaha* alhier de jurisdictie van zynen Konink niet min onredelyk als arrogant, van Tihel, zynde de Oost-hoek van de Passo Baguwala, tot Larike en Wakkasihoe, grenzende tot aan de West-hoek van 't groot Eiland Amboina aan de Noord-zyde, behalven nog vorder komende tot binnen de Bay, aan de Suid-zyde van Noësanivel, waar aan dependeeren, Ema, Hoekorile, Roeton, Pauta, Cappa ende Seri, gezaamentlyk incluis, ongevaarlyk sterk tusschen de 1000 a 1100, weerbaare mannen, zynde present al te zaamen Christenen (naar 's lands costume) redelyk trouw en dienstbaar; even gelyke gerechtigheid is buiten disput den Konink competerende op die van Hitoe, onder welkers subjectie staan dertig dependende dorpen, daar Capitein *Hitoe* als hoofd over commandeerd, het meeste gedeelte Mooren, en weinig Heidenen, gevende al te zamen commoditeiten van nagelen. Het principale fundament der Ternatanen schynd te wesen, ten aanzien deze voorgemelde plaatsen haar met den naam van *Oelilima's* bekleeden, welken titel den Konink van Ternate als universeel hem toe-eigend, of usurpeerd, zonder nogtans

1628. weest en had zyn Maleytisch in de Maleytische landen zoo wel geleerd, dat hy den gacuwiten Moor zelf wist pal te zetten, hen toonende, dat zy maar botmullen in die taal waren.

In Augustus vertrok hy na Hitoe, om te zien, of hy met *Kimelaha Leliato*, en de Opperhoofden van Loehoe, Lessidi en Cambello, daar ten dien einde verschenen, tot een vergelyk over de grenzen zou kunnen raken. Hy maakte dan op hunnen ongegronden eisch een nette wederlegging, zoodanig als men die hier ziet nedergetelt.

Proscriptie van 't Translaat uit de acte van pretensie, door den *Kimelaha Leliato* ingegeven, luidende: Deze brief is van de *OrangKaja's Leliato*, en de vier Hoofden van Loehoe, met de Hoofden van Cambello, ende de Hoofden van Lessidi, verklarende, welke de onderdanen van onzen Heer, den Konink van Ternate, zyn, aan den Heer Gouverneur van 't Kasteel in Amboina overgegeven.

aan de eene zyde in confideratie te nemen, dat deze naam algemeen zy: want zelfs onder de Bandaneesen deze manieren van onderscheid geweest zyn, gelyk by hen lieden mede *Oelisiwa's*, ende *Oelilima's*, gevonden werden, die in geenen deelen de een den anderen, veel min het onverdraagelyk gebied der Ternataanen, subject waren; nogte aan de andere zyde konnen in geene deelen beweren, dat derzelve Souverainiteit by conqueste aan de Ternataansche Kroone zoude vervallen zyn, anders als dat tot haar voordeel allegeren, dat eenen *Radja Baboe*, wende broeder van den Konink in Ternate, voor dezen op Hitoe met de Inhabitanten aldaar gehandelt, ende dat zy de Souverainiteit van 't land aan hem zouden opgedragen hebben, by welkers aflyvigheid zonder wettige erfgenaam zy sustineeren, dat de succeslie van dien op de Kroone van Ternate zoude gedevolveerd wezen. Hier jegens replicereen die van Hitoe, dat zy met den gemelden *Radja Baboe* niet, als met haren Souverain gecontracteerd, maar zieh met den zelve niet voorders, als geallieerden, ende bondgenoten, onder een geringe erkentnisse van *Siri Pinang*, zoo de zelve dit hier koomen te noemen, verplicht hebben. Het komt ook overeen met zekere acte, dienende in 't proces jegens de Magellanische Compagnie, onder zekere letteren, . . . door Capitein *Hitoe*, ende de principale Hoofden van dien, onlangs gepasseert, waar by poinctuelyk verklaren de Kroone van Ternate in gee-

nen deelen ſubject, ofte gehouden te wezen, anders als in vorige gemelde graad, dog het ware zulx als de Ternataanen opgeven, dat die van Hitoe by onderling contract verobligeerd waren (als 't contrarie hier voren is aangewezen) zoo en kan in geen en deelen hier uit geconvinceerd werden, dat des zelfs abſoluyt gezag, ende juridiſctie, behoorde te continueren, want naar dat die van Hitoe de Portugeeſen, ten tyden wanneer de eerſte drie ſchepen onder haren Admiraal, ofte Capitein, *Don Juan*, in de quartieren ende Eilanden van Amboina quamen traficqueren, de zelve als haare protecteurs ingeroepen, ende de Souverainiteit van 't land hadden opgedragen, onder ſolemne expoſitie, dat niemand de andere omleggende Eilanden gemeen ſubject waaren, zoo hebben zy uit kragte van dien ook den eed van getrouwicheit gepreſteerd, onder welke conditien apparent de gemelde Portugeeſen haar land met vaſtigheden, tot exceſſive laſten, verzeekert, en tegens alle oppreſſie beſchermd hebben, tot dat door verloop van tyd, door infligatie van de Ternataanen, die van Lochoe, en adherenten, jalours over de Portugeeſche prerogativen ſtaat zynde, onder pretext van Religie, en het quaad tractement van het Portugees krygsvolk, de occaſie waargenoomen hebben, en in queſtie en verſchil vervielen, uit welke oorzaaken de inwoonders van Hitoe jegens den Portugeeſchen ſtaat rebelleerden, involgen den Gouverneur *Gonſalvo Pareira* genoodzaakt zy geworden de zelve met geweld van wapenen aan te taſten, gelyk het zelve ook zyn behoortlyk effect geforceert, en by middel van dien hy haar al te zaamen onder nieuwe gehoorzaamheid gebragt, 't ganſche land in poſſie genomen, ende des zelfs inwoonders onder ſubjectie getrokken heeft, hun in deze termen den tyd van tuſſchen de twintig a dertig jaaren wel comporteerende; dog hebben daar naar, door toedoen van Capitein *Hitoe*, andermaal jegens de Portugeeſen gerebelleerd, en hen opgeworpen, op een tyd, dat de Portugeeſche magt ontrent 't Kasteel niet capabel geoordeelt wierd, om haar wrevelmoedicheit andermaal door geweld van wapenen in te toomen, de zaaken aldus gedaan houdende, tot ter tyd dat *Andrea Furtado* met zyn armade uit Goa, onverreger zake op die van Bantam genootzaakt werd na Amboina te verzeilen, by welke occaſie de voorgemelde *Furtado* aangenoomen heeft, andermaal die van Hitoe over haare trouwloosheid aan te taſten, en tot gehoorzaamheid te dwingen, waar in hy ten principaalen zyn oogmerk bereikt, ende de quaat-

willige tot redelykheit gereduceert heeft, zonder dat de Ternataanen, en adherenten, gepoogd ofte vermogens geweest hebben, om iets tot redres van haren miſerabelen en vervallen ſtaat jegens het geweld der Portugeeſche magt te doen, except dat Capitein *Hitoe*, nevens eenige andere Hoofden, zich geabſenteert, en hun op Lochoe geretireerd hebben, blyvende des niettegenſtaande 't volkoomen beleid, gezag ende juridiſctie van 't Land Hitoe aan de Portugeeſen, gelyk zy mede de inwoonders volkoomentlyk tot hare devotie, ende dienſt, als onderdaanen, geemployeerd hebben, uit kragte van welk abſoluyt gezag de meergemelde *Furtado*, voorgenomen, en geprojecteert hebbende tot redres, en recouvre van 't verloren Fort in Ternate, onder haren Gouverneur aldaar, met zyn Armade derwaards te trekken, nevens dien alhier verzameld, en by den anderen geraapt heeft een aanzienlyke magt van roeituigen, onder welk getal die van Hitoe mede met twee Corcorren tot aſſiſtentie van 't Portugeeſch exploict van hier na Ternate gepanggaaid hebben, uit welke acte nootzaakelyk moet verſtaan, en kan afgemeten werden, dat de inwoonders van Hitoe, niet als bondgenoten erkend, maar als ſubjecten, ende onderdaanen daar aan gehouden waaren, dienvolgende mede de Ternataanen ten principaalen van hare gepretendeerde geregticheit, en Souverain gezag op 't land van Hitoe (zoo hen al iets competeerde) vervallen, ende gefruſteerd waaren, welkers abſoluit gezag ende juridiſctie van de Portugeeſen volkomentlyk ende in 't geheel by conquette van 't Portugeeſche Kasteel, door Godes genade onder 't beleid van den Admiraal *van der Hagen*, in den jare 1605. gedaan, aan de Nederlandſche ſtaat gedevolveerd, ende vervallen is, gelyk de zelve ook religieufelyk by deze ſubalterne opper-hoofden, tot zonderlinge overtuiging van partyen, is gecontinueerd; hoewel t'aller tyd de Ternataanen door hare onredelykheit hebben gearbeit, om by ſiniſtre onderhandelingen, onder den dekmantel van Religie, een groot gedeelte van dien te uſurpeeren, gelyk zy 't zelve by haare jongſte geextendeerde pretentie en acte nog ongefundeert ſuſtineeren, ende tragten ſtaande te houden, waar naar wel eenige ſchynen te luiften, dog andere, de materie van ſtaat in conſideratie nemende, en 't gevolg grondig verſtaande, daar van afkeerig zyn, niet jegenſtaande zy, ten reſpecte van de Religie, generallyk de Chriſtenheid in den grond haten; derhalven by onderlinge conferentie, reconciliatie, en verdrag van contracten, om geenderhande motive, uit kragte on-

1628. zer voorgeselde verkregen Souverainiteit de Ternataanen of adherenten, eenig gezag, ofte jurisdictie op 't land van Hitoe, veel min eenige autoriteit over die van Noeflanivel, kan gepermitteerd ofte toegestaan worden, alzoo de gevolgen van dien, eindelyk voor de assurance van des Compagnies staat alhier, een quade consequentie baaren konden, als de exempelen van de goede genegenheid der Ternataanen t'onswaards op Loehoe Cambello, Lessidi enz. voor dezen, en nog dagelyx, daar van suffisante getuigenissen gegeven hebben, en mogen ons wel verzeekeren, dat, ingevalle 't gezag van dien de Ternataanen ingeruimd, ende onze geregtige actie aan de zelve gecedeerd wert, zy ons nu't meeste gedeelte van de commoditeiten van Ceram onthouden, die van Hitoe niet alleenlyk secretelyk, als nu doen, ons ontvoeren, maar de vreemdelingen, namentlyk de Maleyers, ende Macassaren, publycq acces vergunnen, ende ons van de vrugten mede fructeeren zullen.

Wat dan aanbelangt Larike, Wakkasihoe, Oerien en Assaloele, die de *Kimelaba* mede in zyn extensie comprehendert, deze moeten mede, als de voorgaande van Hitoe, ende Noeflanivel, onder ons getrokken, dog eenen graad verder aan den Nederlandten staat, als de voorgeselde, verpligt worden, ende die van Assaloele zyn de eerste geweest, alwaar de Portugees acces gegund, zyne rendezvous begrepen, en van welke den eed van getrouwicheit gepresteert is, zynde mede, als die van Larike en Wakkasihoe, uit oorzake van onredelyk tractement van der Portugeesen krygsvolk, jegens de Portugees gerebelleert, maar met het exploit van *Andrea Furtado* gecorrigeerd, ende tot volkomen gehoorzaamheid gebragt, naar dat de zelve ontrent de 12 jaaren van de Portugeesen afgezondert waren geweest, zynde ontrent gezamentlyk tusschen de 4 a 500 weerbare mannen sterk, al te zamen Mohammedisten, ende geven commoditeit van nagelen, inzonderheit Larike en Wakkasihoe, 't welk extraordinaris is, behalven dat die jegenwoordig ook goede quantiteit uitleveren, en met een groot getal jonge boomen beplant is, van gelyken Oerien en Assaloele. Die van Assaloele, zyn vry wat wrevelmoedig, maar die van Oerien, Larike en Wakkasihoe zyn eenvoudig, en een goedaardig volk, daar niet aan te twyffelen is, dat zy, ingevalle door onze kerkelyke perzoonen eenige yver getoont wierd, ligtelyk tot de Christelyke Religie zouden bekeert, ende gewoonen worden. Larike en Wakkasihoe moeten met een Corcor, van vier Gnadjo's, gelyk Oe-

rien, en Assaloele, met een Corcor van drie ditos, ter requisitie van den Gouverneur compareeren, en den heeren dienst presteeren, daar zy hun redelyk vlytig in toonen; invoegen dat van deze lieden t'avond of morgen tot progres van des Compagnies noodwendige sustentatie iets merkelyks konde geobtineerd werden, derhalven mede van onze geregticheit niet dient gedefisteert, of aan de Ternataanen aldaar eenig gezag toegestaan te worden.

2.

Item van 't land van Hatocaha, eerste-lyk Hatocaha, Cabauw, Cailolo, en nog een klein dorp Holalioe genaamt; dit zyn mede onderdanen van onze Heeren.

Deze vier onderscheide dorpen leggen aan de West-zyde van 't Eiland Oma, zyn al te zamen jegenwoordig Mohammedisten, ende Oelilima's, ongevaerlyk 7 a 800 weerbare mannen sterk, zynde, zoo lange de Portugeesen in deze quartieren gefrequentieert hebben, altyds subject aan 't Kasteel, ende verobligieerd geweest met een Corcorre van vyf Gnadjo's ten dienst van 't land te panggayen, gelyk mede 't meeste gedeelte van deze Christenen geweest zyn, en hebben met de Portugeesche conquisten van Ternate mede gepanggaaid, doch zyn door aandradinge van haare priesters, als andere, weder Moors geworden. De Heer Gouverneur *van Speult* heeft in 't jaar 1623 aldaar een groot ende massyf huis gemaakt, apparent met inzicht, om haar in gehoorzaamheit, ende in hare onderlinge plicht te continueeren, als ook om den indrang van de Ternataanen, by middel van dien te stutten, deze hebben hun eenige tyt ten dienste van 't Kasteel redelyk wel gequeten; doch hebben, naar dat zy hen tot *Guides* in 't destruceeren van Oma, ter assistentie van den Ternataansen *Kimelaba*, hadden laten employeeren, in 't jaar 1625. gerebelleerd, ende aan den Konink van Ternate den eed van getrouwicheit gedaan, uit welke oorzaken die van Oma, den tyd van 18 maanden haar den oorlog aangedaan, gelyk zy den anderen ook merkelyke voordeelen afgezien hebben, tot dat nu met de bezendinge van de Ed. Heer Generaal zynen gecommiteerde by ondervinding, conferentie en accommodatie op Hitoe gehouden, ter contemplatie van de *Kimelaba*, by partyen goedgevonden is van haare hostiliteit te desisteeren, 't kostelyk huis te demolieren, en doen ter neder werpen. Uit de voorgeselde verificatien kan men naaktelyk afmetten, hoe verre die van Hatocaha, Caylolo, Cabauw, ende Holalioe, uit kragte

van den Nederlandschen staat verplicht zyn, ende in gelyken graad als die van Hitoe, Larike, Wakkasihoe, Oerien ende Assaloclo, vooren aangeroerd, behoorden getrokken te werden; dog ten aanzien haare respectieve plaatsen iteril zyn, kleine quantiteit nagelen geven, en derzelver inhabitanten een zeer wrevelmoedig, obstinaat, rebelzugtig en perfidieus volk zyn, dewelke niets uit dienstbaarheid vrywillig presteeren, maar met zwaare excessieve lasten der Compagnie, ende loutere dwang, in gehoorzaamheid moeten gehouden worden, bittere Mooren, publike vyanden van de Christenheit, en buiten hope zyn, dat daar van iet goeds voor den Nederlandschen staat gehoopt, ofte geobtinneerd kan worden, zoude men, onder correctie van beter gevoelen, ter requisitie van den Ternataanschen Koning, ofte van zyn Majesteits gecommiteerde, onder pretext van accommodatie onze geregtige pretentie op die van Hatoeaha den Ternataanen in 't geheel vermoogen in te ruimen, ende op te dragen, zonder dat onzes oordeels eenige schadelijke consequentie tot des Compagnies prejuditie, daar by konde gepromoveerd werden.

3.
Item 't land van Iha, ende Mahoe. Eersfelyk Ihamahoe, ende SiriSori, nog in dezelve plaatze van Ihamahoe, als Pia, Nollot, Oeroe, Attala, ende Mattelotte, deze zyn al te zamen des Koninks onderdanen.

Deze van Ihamahoe zyn met de eerste aankomste van de Portugeesen alhier mede onderdaanen van 't Kasteel geweest, ende by de tyden van den Gouverneur *Gonsalvo Pereira* met geweld van wapenen overwonnen, dog hebben daar naar met die van Hitoe jegens de Portugeesen weder gerebelleert, invoegen *Andrea Furtado* haar mede voorgenomen hadde andermaal aan te tasten, en tot gehoorzaamheit te brengen, dog heeft daar in niet vermogen, ter oorzaake de zelve een sterke plaats uit de nature bezitten, en haar ter resistentie jegens de Portugeesen gestelt hebben, zoo dat den voorgeselde *Furtado* met zyn aanzienlyke magt genoodzaakt wierd de belegering op te breeken, en met verlies van veel volk confuselyk af te trekken, zedert welke tyd zy zeer trots en vermeten geworden zyn, alle schuim van menschen ende verloopen rapaalje zich tot deze t'zamen-rottinge voegende. Deze zyn Oelilima's, ontrent 14 a 1500 weerbare mannen sterk, te zamen Mohhammedisten, complicen en creaturen van Ca-

1628.
pitein *Hitoe*, daar hy hem wel meest op verlaten heeft; die verscheide maalen den eed van getrouwigheid aan den Nederlandschen staat gepresteert, ende nu jongst nog, als de Ed: Heer Generaal *Coer* een generaal landdag alhier aan 't Kasteel geconvoceerd hadde, dog die nooit in erkentnisse van dien, eenige dienst den Heeren gedaan hebben. Zy leggen op 't Eiland *Uliasser*, ende doen niet veel goeds onder onze Christen onderdaanen aldaar, hebben geen nagelen, dog abundantie van cocosnoten, daar oly van branden, die de zelve aan 't Kasteel komen verkoopen. Ende niet jegenstaande geregtigheid ende jurisdictie wegens den Nederlandschen staat, daar op zouden kunnen werden gepretendeert, zoo en is 't myn bedunkens mede niet geraden, om de zelve met haare gepretendeerde dorpen als Ihamahoe, Pia, Nollot, Oeroe, Attala, Mattelotte, veel molestatie te maken, ten aanzien zy hen zoo wel de subjectie van de Nederlanders, als die van de Ternataanen, in geene deelen willen onderworpen, ende van dit wrevelmoedig geslagt nimmermeer iets goeds te verwachten staat, derhalven met hun in voorgeselde termen, als die van Hatoeaha mede, wel mag geaccordeert werden, ten waare met die consideratie, dat de Ternataan hem daar by merkelyk versterken, ende ons in deze quartieren over 't hoofd wasschen zoude; ten welken respecte het geraadzamer was de zelve in dezer voegen te continuereen, ende gaande te houden. Except SiriSori zyn zy mede Oelilima's, ontrent 400 a 500 weerbare mannen sterk, waar onder ruim de twee derde parten Christenen zyn, en de restereende tot het Christelyke geloove bequameelyk zouden gewonnen worden, in gevallye door stigtelyke leeringe van onze kerken-dienaaren ondergaan worden. Zy geven kleine quantiteit van nagelen, panggaayen ordinari ten dienst van den Heer met een *Corcorre* van vier *Gnadjo's*, zyn redelyk vlytig, ende willig, derhalven om geenderhande oorzaken de zelve aan den Ternataan behoorden toegestaan te worden.

4.
Item, van 't groot Land van Ceram, aan de zyde, en den boek van Sihel, beginnende van Loehoc tot Ceram, ende aan de andere zyde van Sihel, Cambello, Lessidi, Bonoa, Assahoedi, Lissibatta, Hatoewe, en Pernatta, zyn ook den Konink van Ternate zyn onderdanen.

Wat dan aanbelangt, dat de *Kimelaha* alhier 't groot land van Ceram intituleert,

A. 1628. leert, en aan de eene zyde den hoek van Sihel, van Loehoe tot Ceram steld, hy comprehendeert daar in zonder onderscheit de naartvolgende plaatsen te weten.

Loehoe.
Caibobo.
Camarien.
Roemakay.
Latoe.
Hoewaloy.
Elipapoeteb.
Coac.
Amabey.
Makariki.
Swauco.
Sepa.
Tamilaww.
Haya.
Toloeti.
Werinama.
Leymoe.
Hatoemeten.
Tobo.
Kelibon.
Kellemoeri.
Goeli Goeli.
Kessing.

Deze zyn al te zamen dorpen ende plaatzen van Loehoe tot de kust van Ceram, door den anderen Oclifiva's, ende Oelilima's, daar van een gedeelte Mooren, en ook noch eenige Heidenen zyn, waar van 't meeste gedeelte onderdanen, ende subjecten van de Portugeesen geweest zyn, ende eenige mede op de togt naar Ternate met *Andrea Furtado* gepanggaaid hebben, namentlyk *Caibobo*, daar een party Christenen onder waren, met een Corcor van drie *Gnadjos*.

Quelquepoeteb.
Coacq.
Amabey.
Makariki.
Swauco.
Sepa.
Tamilau.
Haya.
Toloeti.
Leymoe.
Hatoemeten.

hebben met twee Corcorren, yder van vier *Gnadjos*, met de Portugeesen naar Ternate gepanggaaid.

Behalven dat ook de Gouverneur van *Speult* op zyn tocht na Ceram, in 't jaar 1622 de voorgemelde dorpen ider den ced van getrouwigheid heeft doen renoveeren. Het komt dan vry wat slegt van den *Kimelaba*, dat hy al de voorgenoemde plaatzen zonder exceptie aan de Kroone van Ternate tragt te trekken, ten aanzien dat in vorige tyden deze inwoonderen niemand subject waren, en zoo wel de Europische Natic, als de

Ternataanen en de Tidorees, een groot getal van derzelve conquesten gemeen hadden, en de een zoo gerechtig, als de andere, daar toe geweest zyn, gelyk by geloofwaardige getuigen kan geaffirmeerd werden, dat de Tidorees een groot gedeelte van Ceram in possessie genomen, ende dat ook niet en blykt, dat de Ternataan hem 't zelve door geweld van wapenen afgenomen heeft. Hier worden nog niet ingetrokken de dorpen van de Heidenen, Koningen der Alfocreesen te landwaard in, onder de gehoorzaamheit van den Konink van Sahoelau, Somiet, ende Lommeweta staande, dewelke, korteling aan 't Kasteel zynde, den eed van getrouwigheid aan den staat der Vereenigde Nederlanden gedaan hebben, als de effecten daar van jegenwoordig sufficient getuigen. Invocgen dagelyx den oorlog jegens die van Loehoe, ende den Ternataansen aanhang, continueeren. Het is zulx, dat dit een verkeerde, ligtveerdige ende trouwlooze Natic is, en dat de zelve niet buiten belastinge der Compagnie kan in devotie gecontinueerd worden, daar in tegendeel de Ternataan van haar zelfs contributie trekt, en wy ons op haar in geen deelen mogen vertrouwen, alzo zy 't nu met ons, en morgen met den Ternataan, dog ordinair met de magtigste, houden; evenwel zal 't niet geraden wesen onze gerechtigheit op de kust van Ceram in 't geheel te cederen ofte te laten aan den Ternataan vervallen. Twee principale motiven bewegen ons 't zelve te sustineeren, waar van de eerste is, ingevalle ons gezag aldaar in 't geheel den Ternataangerefigneerd hadden, zonder haar expresse bewillinge dit niet en zoude vermogen te doen, alzo den staat van Amboina zulx is noodig hebbende, zynde een zeer Zagoe-ryk land aldaar men Zagoe kan laten maken, dog zoude met prykelen van ons volk konnen gemafficeerd worden. Ten anderen, om dat de inwoonderen van de Eilanden Uliasser, Noeffalaoet ende Oma, deze Alfocreesen zeer ontzien; ende om dat die, zoo wanneer die met beleid niet in onderdanigheit gehouden, en ingetoomd blyven, haar dagelyx op dit land begeven, en 't volk verrassen ende ombrengen zouden, ten waare 't zelve met extraordinaire schenkagien, ende tribuiten zochten af te leggen, niet dat deze gemelde Alfocreesen voor wakkere soldaten moeten geëstimeerd werden, maar om dat de zelve, als voren al aangeroord is, met een behendigheit dit in 't werk stellen, ende alzo moorddadig haar personagie speelen. Derhalven dient, onzes bedunkens, deze scheidinge op zyn beloop gaande gehouden, zonder dien

1628. dien aangaande finale decifie te termineren, ende yder in zyn geheel gelaten te werden: want 't is buiten twyffel, in gevalle deze zaake, ofte de limiet-fcheidinge, in conferentie komt, ende ten principalen niet gedecideerd wert, itaat 't zelve meerder en grooter jaloufye, als jegenwoordig, te caufeeren, en alzo apparent 't noodwendige oogwit dien aangaande niet en zal bereikt worden, zoo zal dit dienvolgende mede herwaards dienen gerenvoyceerd te werden.

Komende vorder aan de dorpen, aan de andere zyde van den hoek van Sihel gelegen, en zich daar uitftrekkende, als namentlyk, Cambello, Lefidi, Bonoa, Afahoedi, Liflibatta, Hatoewe, ende Permatta, deze zyn al te zamen buiten difpuyt, des Koninks onderdanen ende fubjecten, gelyk ook nooit by de onze onderlegt is eenige van deeze voorgefelde plaatzen onder het Kasteels gehoorzaamheit te brengen, anders als Lefidi, die haar zelis hebben komen aandienen onder pretext, dat de zelve onder de Oelilima's niet en wilden itaan, dog dit is met de jongfte contracten weder in voorgaande gefalte herfteld, dat ook in diervoegen nodig diende gecontinueerd te werden.

Item, ^{5.} de kleine Eilanden van Kelang Hatepoetch, ende Condea, anders Manipa.

Deze moeten in 't geheel den Konink van Ternate toegedeeld werden, gelyk ook om de zelve te incorporeeren geenige middelen aangelegt zyn, anders als dat die van 't Eiland Manipa zich, uit kragte dat die van Lefidi hun de gehoorzaamheit van 't Kasteel hadden onderworpen, ook hare onderzaten als die van Lefidi onder 't Kasteels magt gefield hadden, zynde hun mede aangeboden van den Heer Gouverneur van Speult, als onderdanen geaccepteerd, en hun jegens den overlast der Ternataanen met geweld van wapenen gedefendeert te werden; ter tyt het exploiët van 't diftrueren van de nagelboomen A. 1625 geffectueerd is, wanneer die van Cambello, ende Lefidi, de onze daar af gedreven, ende vyandelyk verjaagd hebben, gelyk 't zelve nog in dusdanige termen continueerd, dog worden mede in de artikelen van treves gecomprenheert, in voegen de onze aldaar liber acces toegeftaan is, ende de nagelen als die van Ceram geleverd worden.

Item, 't Land van Boero, en zyn inleggende plaatzen, mitsgaders 't klein Eiland van Amblau, deze zyn mede onderdanen van onzen Heere, den Konink van Ternate.

Onder 't Land van Boero worden begrepen de dorpen van

Loamite.

Waisamma.

Lefiali.

Ilat.

Kajeli.

Leliali.

Tagaliffa.

Lefjelau.

Gezamentlyk Oelifiva's, zyn al te zamen Mohammediften, ende geven kleine quantiteit van nagelen, deze dorpen hebben van den eerften af, dat de Portugeefen in deze quartieren quamen, het met de zelve gehouden, ende den oorlog jegens de Ternataanen, die van Loehoe, ende hare confoorten, gevoert. Het is mede de rendezvous geweest, alwaar de Portugeefen haar eerft gevestigd, ende van de welke zy groote affistentie ende dienst genooten hebben, gelyk blykt, als wanneer 't Kasteel aan de Hollanders overging, dat nog in 't zelve gevonden wierd eenen *Kimelaha Lepa* van Loamite, aldaar tot affistentie gefchikt, ende hebben zy noit jegens de Portugeefen gerebelleerd. Insgelyks mede de inwoonderen van Amblauw; onder welke zyn een party Oelifiva's, ende een deel Oelilima's. Die van Boero hebben in den jaare 1625 jegens 't Kasteel gerebelleerd, houden het jegenwoordig met de Ternataanen, ende niet jegenittaande zy gehouden waren, tot defenfie van 't landt, met twee Corcorren den Heer dienst te preftieren, zoo en hebben zy 't zelve nooit promptelyk agtervolgd; derhalven daar ook niet veel aan gelegen is, dat der zelve geregtigheit aan de Ternataanen gecedeerd werde: want gelyk men voor een gemeen fpreekwoord gebruikt, met onwillige honden is quaad hazen te vangen. Zy zyn mede van 't Moorfch gebroedzel, van welkers goede affectie ende genegenheit t'onswaards wy nimmermeer iets goeds te verhoopen hebben. Die van Amblauw panggayen met 3 Corcorren, en comparceren prompt, hebben alhier infantie gedaan, dat men haar dog aan de Ternataanen niet wilde overleveren, vrezende voor quaad tractement. Voor dezen hebben wy aldaar een Reduyt, ofte houte wambais, gehad, en 'er 18 a 20 man in garnizoen gehouden.

Welke vastigheit gedemoliceerd, 't volk van daar gelygt, en jegenwoordig met

1628. met drie mannen bezet is, doch 't is al mede als de andere Mooren, een perfidieufen hoop, daar men zich in geen deele mag op verlaten; evenwel zoo 't zelve eenigfints konde, ofte mogte behouden worden, zoude het in allen gevalle de Compagnie eenig voordeel ende aanzienlykheid kunnen baren, om haare magt te gelyk niet al te veel te krenken, den Ternataan daar mede te versterken, zyn magt te vergrooten, ende in zyne gepretendeerde autoriteit te voldoen.

Dit is sommierlyk den aard en gelegenheit van de plaatzen, dewelke tot dus lange disputabel gehouden zyn, tot welker jurisdictie de een ouder gerechtigheid als de ander pretendeerde te hebben, ende onder wat oorzaake de Ternataanen pretendeerden de onlusten, in deze quartieren geschept, beginzel en voortgank gegeven hebben, ende consequentelyk tot de extremitet van wapenen vervallen zyn; maar wy vertrouwen vastelyk, dat zy het zelve niet eerder als tot eenen dekmantel gebruiken; doch haar oogwit vry wat anders geweest zy, ende ondervindende, dat zy hun geprojecteert dessein niet en hebben mogen erlangen, zoo hebben zy bedagt dit tot haar voordeel en verschooninge uit te geven, gelyk wy ons mede in geen deele kunnen inbeelden, dat alwaar zulx, en al was haare onredelyke, ende absurde eisch, vooren aangeroerd; zoo dit hen ten vollen en in 't geheel geacordeerd ende toegestaan zal werden; alzoo daar by des Compagnies staet enig emolument ten respecte van de vruchten trekken, maar egter ook wel eer in de zelve meerder fauten, ende verkortinge lyden zal, derhalven mede van opinie wezen zoude, ingevalle de Ed: Heer Generaal met den Konink in Ternate tot beslegting van de differenten in 't generaal costi niet en konde vacceren, de zelve tot nader opportunitet aldus in staat te laten aanstaan, ende tragten gaande te houden, zonder die weder stuks-wys te laten in conferentie komen, welke t'zamenprake, ende onderhandeling als vooren aangeroerd veeltyds meerder onlusten ende misvertrouwen vergezelschapten; als daar van de exempelen ons ervaaren zyn, dog om het gewenste ende noodwendig soulaas van de vruchten te genieten, is, onzes oordeels, geen ander ende nader middel voor handen, als dat men, 't zy met vriendschap, ofte wel met geweld van wapenen ('t welk 't zekerste is, en best houde) tragtede de Macassaaren van deeze plaatzen te diverteeren, ende met amiable kloekheit, ende simulatie, vosschen met vosschen te vangen, waar door haare concepten gepreventieerd (haare gemoederen innig verbit-

terd zynde) en de estrangieres van ons dog afkerig gemaakt worden. Dit zal na ons gering gevoelen, de presente remedie ende 't redres, op de jegenwoordige gestalte der Compagnie, wezen, waar by ongetwyfeld wel iets goeds zal geobtimeerd werden. onderstond ontworpen in 't Kasteel van Amböina ady Augustus 1628.

Hoe kragtig deze wederlegging in zich zelve was, men kon voor die tyd egter malkandren niet verstaan. Hier in deden de Orang Kaja's van Hitoe, en die van Leytimor, zeer veel quaad, om dat zy niet na waarheid van de bezitting der Landen, die de Ternataanen ten tyde der Portugeesen gehad hadden, spraken, 't welk zoo zy toen gedaen hadden, was het niet noodig geweest, om den Koning van Ternate, of den Heer Opperlandvoogd, daarom te doen hier komen.

Dewyl 'er egter op geen andre wyze aan een goed einde van deze zaak te geraken was, verzocht de Heer *Lucas zoon* zyn Edelheit met veel ernst, om zich, zoo ras het mogelyk was, na hier te begeben, alzoo met *Leliat* niets te doen was, die, zonder 's Konings nader last, de Macassaaren niet wilde verdryven, en met een onverzettelyk hoofd verhooging van den prys der nagelen eischte. Sprak men hem, om onze weggevluchte slaven weder te geven, om recht over de bedreven moorden, en wat dies meer was, te doen, hy veinsde, of daar niet van te weten, of buiten den Koning daar in niet te durven doen, alles tot deszelfs nader bevel, of wel tot zyn komst in deze Landen, uitstellende.

Men gebruikte ondertuffchen nog een ander middel, om hem door zachtheid tot reden te brengen, en men vond goed den prys der kleeden te verminderen, mits dat men dan al de nagelen ook aan ons leveren moest, waar van zy ons zakken vol beloften deden; doch zonder eenige vrugt.

Dit perste ons volk te meer aan, om de aanplanting der nagel-boomen op Leytimor, en in de Uliasser Eilanden, voort te zetten, alzoo zy te gemoet zagen, dat men, by verloop van tyd, aan die van Loehoe, en Hitoe, niet veel zou hebben, en dat het wel licht tot een oorlog uiberstien kon.

Immers men was op Leytimor zoo verre gevorderd, dat men nu by een groot nagelgewasch honderd vyftig Bhaaren ontfangen had.

Die van Assaloclo begonnen al in 't begin van de Regeering van dezen Heet 't hoofd en de hoorns op te steken, tot zoo verre, dat zy zeiden met ons, en met

Zyne wederlegging van den eisch des Kijmelaha's over de grenzen.

Waar door de geschillen egter niet beilicht wierden:

den Landvoogd, niet meer te doen te willen hebben, en toonden het metter daad, alzo zy ook weigerden op den dag van de voorstelling van dien Heer, volgens gewoonte, aan 't Kasteel te verschynen.

Uit het vorig bericht van den Heer Zeyst bleek ons, dat de borgery van Amboina al in eenige schulden vervallen, en niet wel in staat was, om die licht te boven te komen, schoon zy daar toe haar best dede.

Deze schulden, van tyd tot tyd vermeerderd, waren zoo hoog gerezen, dat 'er geen hope van betaling meer over was. Weshalven de Heer Landvoogd *Lucafoon* in kragtige termen tot haar voordeel na Batavia schreef, dat haar Edelheden goedvonden haar van de twee pagten, namelyk van de vischery, en van de clappus-boomen, hier en daar in hare erven staande, te ontfaan.

Dewyl men ook zag, dat het verkoopen van nagelen aan vreemdelingen zyn ouden gang ging, en men geen werk maakte, om de moord op Cambello, door der Macassaaren toedoen meest gepleegd, te straffen, zoo zond de Heer Landvoogd 't jagt Mocha na de Straat van Bocton, om op de Macassaarsche jonken, die van Cambello stonden na huis te keeren, te kruistlen, en om ons zoo over 't een en 't ander te wreeken, last gevende, dat het daar tot het kenteren van 't saizoen op hen zou blyven paffen.

Eenige
Ambon-
sche
grooten
vertrek-
ken na
Batavia.

In September vertrok *Tepil*, of de oude Capitein *Hitoe*, met vier Leytimorsche OrangKaja's, te weten, *Don Andrea*, Koning van Noessanivel, *Don Laurenso de Sylva*, Koning van Soya, *Manuel Castanja*, Hboekom van Hative, en *Paulo Gomes*, Hoofd van Mardheyka, op het sterk aanraden van den Heer *Lucaszoorn* na Batavia, om, zoo het de naam had, den nieuwen Heer Opperlangvoogd *Coen* te begroeten.

Prins
Aali uit
Ternate
herwaarts
gezonden.

Ondertusschen zond de Koning van Ternate, die wel wenschte van den Prins *Aali* ontlagen te zyn, gelyk ook die misnoegde Prins, nu tweemaal in 't kiezen van een Koning voorby gegaan, immers zoo zeer wenschte om uit Ternate te zyn, nu al eenige maanden geleden, dien Prins elders na buiten, maar egter zoodanig, dat men in vriendschap scheidde.

Om dit te gemakkelyker voortgang te doen nemen, gaf men voor, nieuwe Landen te willen gaan winnen, waar toe deze Prins verzocht gebruikt, en als Hoofd van dezen tocht aangestelt te werden.

Zyn verzoek wierd toegestaan, een Vloot van 27 Coracora's byeen verzameld, met 1500 mannen bezet, en aan hem in

een zeer breede commissie, als Zeevoogd last gegeven, om de geschillen wegens de grenzen in Amboina, en de verdre questien aldaar, te vereffenen, en van daar dan na de Noelase Eilanden, en na Bangay te vertrekken, om de Macassaaren te verdryven, die daar over eenigen tyd ingevallen waren.

Men wil, dat de Koning hoopte, dat de Prins in deze onderneming zyn einde, en hy ondertusschen veel rust door zyn afwezen in zyn ryk, vinden zou. De Prins daarentegen, dien het gemist was in Ternate Koning te worden, had den zelve toelag, als *Hidajat*, en meinde zich of in Amboina, of elders, Koning te maken.

De Commissie hem van den Koning gegeven, luid aldus:

Ady primo Juni A. 1628. in 't Kasteel Maleyo:

Translaat van de autorisatie voor Kai- Zyn
tsjili Aali, als Capitein Laoet, om daar Authority
mede te gaan naar Amboina, door den Ko- fatic.
ning van Ternate aan de andre zyde ge-
schreven in presentie, en met toestemming
van de Soa Sives, Sengadji's, Kimelaha's, en andre, representerende den Raad
van Ternate.

*Ik den Koning van Ternate, hebbe de-
zen brief geschreven in 't Fort Maleyo tot
een getuigenis de maand Ramalaan nemende,
want ik hebbe my by den Gouverneur
alhier met zyn raad, den ouden Fiscaal,
zyn Kooplieden, en zyne verdre Raads-
perfoonen, nevens de mynen, de Soasives,
met alle de Sengadji's van 't Eiland, binnen
't Fort Maleyo verwoegd, gesproken, ge-
pitsjaard, u lieder brieven, de missiven des
Gouverneurs in Amboina gelezen, en o-
verzien, ende daar uit bespeurt, dat, in-
gevalle het also wezende daar in niet
voorzien wert, 't avond of morgen de Am-
boineesen en Hollanders over hoop zullen
leggen, derbalken met de Hollanders over-
leit heb, om een einde van de zaak te maken,
en heb goed gevonden den Kapitein Laut,
derwaards te zenden, om alles te doorgron-
den, ende tot een goet einde te brengen, even
of ik zelfs in perzoon by u luiden verscheen,
derhalven zult het daar voor aannemen, dat
alle 't geene by in 't stuk van justitie, als an-
derszins, verrigt, zoo veel wezen zal, even of
het door myn perzoon geschied ware, over
zulk ingevalle by bevind de Hollanders ge-
lyk hebben, ende dat gy luiden eenigzins qua-
lyk gedaan hebt, zoo zal 't aan hem staan,
ende in zyn vermogen wezen, straffe naar
zyn welgevallen, akwaar het aan goed, lyf
en leven, daar over te doen. By aldien gy
luiden daar mede te vreden zyt, zal 't wel
zyn, ende ingevalle niet, zal by zich met*

zyn armade by de Hollanders verwoegen in Amboina, en u luiden straffen, dog ter contrarie de Hollanders baar niet willende in de redelykheit laten vinden, zult gy luiden u met hem, en den Gouverneur in Amboina combineeren, om dat te remedieren: want wy hebben zulx alhier met haar gepitsjaard, ende goedgevonden. Soo gy luiden myn ordere eenigzins komt te contrarieren, ofte u jegens de justitie, die alrede hier beslooten hebben om over u luiden gedaan te werden, te opponeren, zoo meugt gy denken, dat ik niet zy gelyk den voorleden Koning, mynen neef, in wiens plaats ik gesuccedeert ben, wiens ordre gy zoo menigmaal overtreden hebt, derhalven zende ik mynen broeder, den Capitein Laut, over de Moluccos, om myn Koninks-regt, ende justitie, even of ik zelfs in perzoone present ware, na behoore uit te voeren, waar tegens gy u niet zult stellen, gelyk voor dezen meermalen geschied is, maar naar het einde om zien: want ik zal ook volgen, ende den Gouverneur alhier schryft diergelyken brief, als dezen aan den Gouverneur aldaar, derhalven denkt op 't einde. Onderstond onder aan de regterhand door den Konink zelfs geschreven, was geteekend: *Wasalam Bilbairy*, 't welk te zeggen is God geve u goed geluk. Ende aan de linkerzyde, zijou *Milabua*; dat beduid, *Actum op den dag abrad*, 't welk onze *Sondag* is, ende boven op staat *Soerat Sulthan Achalu Emier el Moemenin Hhamza Nassaroen Minalabi sjah*.

Wy ondergeschreven Gillis Zeyst, president over de Nederlandische Forten, en comptoiren in de Moluccos, 't zampt die van onzen Raade, certificeren, ende verklaren mits dezen op onze manne waarheit dat de acte, ofte brief van authorisatie op het aan dezen annexe papier met Arabische letters in de Ternataank taal beschreven, waar van het translaat in Dorso deszelfs staat, in conformité als daar in verbaald wert, in onzer presentie, door den Koning van Ternate, Emier el Moemenin Hhamza, met toestemminge van de Soa Sives, ende Sengadji's van 't Eiland Ternate, representeerende den Ternataanschen Raad, gepasseert, ende aan zyn broeder, Kitsjil Aaly, Capitein Laoet, verleend is, waar van hy Konink wyf alleenstuidende onderteekend heeft, den eenen, om aan den Ed. Heer Generaal, den tweeden, om de Heer Gouverneur in Amboina toegezonden te werden, den derden voor hem, den vierden by ons te behouden, ende den vyfden, gemelden Capitein Laoet mede te geven. In kennisse der waarheid hebben dezen, en d'andre, met onze gewoonlyke signature onderteekent. *Actum Maleyo in 't Fort*, ady primo Juni 1628. Was geteekent, Gillis Zeyst, Pieter Wagenveld, Nicolaas van Dortmund, Cornelis de Meyer, Daniel Ol-

ton Henrik Haroufen.

Deze Prins quam in Augustus 1628 met zyn Vloot voor Assahocdi, juist op een tyd, dat daar een aardbeving was, een quaad voorteecken voor den Inlander, dat hy hier niet veel goeds verrichten zou.

Hy bragt *Kimelaba Loeboc*, zoon van *Kimelaba Adja*, en neef van *Leliato*, mede, om hem, zoo de nood zulks vereischte, in *Leliato's* plaats hier aan te stellen.

Den 14 October quam hy met 14 *Coracora's* voor 't Kasteel; wierd deftig ingehaalt, en gaf groote hope van hier wat goeds te zullen verrichten; dat hy ook zekerlyk gedaan zou hebben, zoo de jaloerise *Kimelaba Leliato* hem in alle voorvallende gelegenheden heimelyk den pas niet afgesneden had.

Hy verbood aanstonds, hier geen vreemde handelaars meer te dulden, gebood opentlyk de *Macassaaren* als vyanden weg te jagen; en maakte daar op met *Leliato*, en die van *Loehoe*, *Cambello* en *Lelidi*, een nader accoord met den Heer Landvoogd, van inhoud, als men hier ter neder gestelt vind:

Contract gemaakt by den Ed. Heer Gouverneur *Philip Lucassoon*, met den *Kimelaba Leliato*, *Kaitsjili Aali*, ende de Hoofden van *Loehoe*; *Cambello*, en *Lelidi*, den 20 October 1628.

Na dat, ontrent de zes of zeven jaaren gepasseert, zeker different tusschen den Gouverneur, wegens den Prince in Holland; en den Stadhouder, en Hoofden van de omleggende Eilanden en dorpen van Amboina ende Ceram, wegens den Koning van Ternate, is ontstaan, invoeegen niet alleen in oneenigheit met den anderen geleest, maar de zaken zoo verre geloopen zyn, dat tot feytelykheit, en termen van hostiliteit, consequentelyk tot ruine en verderf van beide volkeren en vrugten geprocedert hebben, zonder nochtans met voorweten, en speciale ordre van hare respectieve Souverainen daar toe gelaft te wezen, daar over in agting en memorie genomen hebbende, dat de onze voor dezen bondige alliantien, en beraamde contracten tusschen den gemelden Prince in Holland, ende den Koning van Ternate, gemaakt hebben, zoo zyn buiten reden, en met arrogantie gedagte vassallen uit eigen motive met ons in questie geraakt, tot zoo verre, dat zelfs ook tot een oorlog vervallen zouden hebben, dienvolgende willende in dezen voorzien, weeren alle misverstanden, en calumnieuse gerugten, uit onse landen van Amboina en Ceram vornoemd, den Konink

1625. van Ternate, Sulthan Adjal, Emier el Moemenin Hhamza, Nasseron Minalahi Sjäh, en gezamentlyk den Ternataanfchen raad, en respectieve Stadhouder besloten, gelast, en geauthorizeerd hebben den Admiraal van der zee, Kaitsjili Aali, om met een armade van Correcorren, zich te transporteren in onze Landen van Amboina en Ceram, om aldaar onze perzoon te representeren, en uit kragte onzer verleende commissie, en brieven van credentie, af te handelen, te regten, en te bevredigen alle verschillen, en differenten, in die quartieren, by verloop van tyd ontstaan, en weder als oude vrienden, en bondgenoten in vrede en ruste te doen leven, zoo is 't dat wy Kaitsjili Aali, bekladende zyn Majesteits perzoon, in 't Kasteel van Amboina, gecouvoeerd hebben den Stadhouder des Koninks, Leliato, de respectieve Landvoogden van Loehoe, Lelidi, Cambello, de Hoofden van de omliggende Eilanden, en dorpen van de Oelifiwa's, en Oelilima's gezamentlyk den Konink van Ternates ondanan, ten oversien en als getuigen daar toe geroepen, alle principale inyne bygevoegde Raaden uit Ternate, als Makjan ter eenre, ende de Ed: Heer Philip Lucaszoon, Gouverneur van 't Kasteel en dependentie van Amboina, benevens die van zyne Raaden, als de naturele uit den Landraad, wegens de Hoog: Moog: Heeren Staten Generaal, den Prince van Orangie, mitsgaders de Ed: Heeren Bewindhebberen der geötroeyde Compagnie van de Nederlanden, ter andere zyde, dewelke ider in 't byzonder gesufineert, gemoveert, en geprobeert hebben diverse differenten, verschillen, gepasseerde actien en onbeilen, in voegen na dat wy de zelve aan wederzyden grondig doorzocht, en verstaan hebben, wy Kaitsjili Aali, en Gouverneur Philips Lucaszoon, voren gemeld, met voorweeten en toestemminge van den Stadhouder, Landvoogden, en Hoofden respectieve van de Oelifiwa's en Oelilima's, groot en klein, onderdanen van zyne Majesteit, zyn overeen gekomen, geaccordeert, vereenigd, en bevredigt, onder de artikelen hier naar gementioneert, zynde, en luidende aldus.

Eerstelyk, beloven wy Gouverneurs, en wy al te zamen Hoofden van de Oelifiwa's en Oelilima's, te vergeten en niet meer in gedagten te nemen alle gepasseerde verschillen en misverstanden, zonder van de zelve iets te moveren, maar zullen met den anderen wonen, en handelen als getrouwe vrienden, en bondgenoten, zonder ligtveerdig eenige calunnieuse rapporten te gelooven, voorders zal 't des Koninks onderdanen, Mohammedisten, vry, en tot hare geliefte staan, om aan 't Kasteel, ofte andere plaatsen, haren bandel te drijven, van gelyken zullen de Nederlandse

Vasallen, 't zy dan Christenen ofte 1623. Mohammedisten, vry op al des Koninx plaatsen haren bandel doen.

Ten anderen, beloven wy, gezamentlyk Hoofden van Loehoe, Cambello, Lelidi, Hitoe, en de omleggende Eilanden, ende dorpen, dat wy aan de Nederlanders alleen zullen verkoopen en doen leveren, nu en naar dezen, droog, schoon ende wel geconditioneert, alle onze giroffelnagelen, volgens de oude contracten, ende zullen dezelve voor de Portugeesche Bbaar betalen zestig realen van achten, dienvolgende ons mede verplichten, aan niemand anders als de Nederlanders, eenige nagelen te verkoopen, ofte leveren.

Voorders beloven wy voorgemelde, agtervolgende de ordre des Koninx, en die van Kaitsjili Aali, representerende zyn Majesteits perzoon, dat wy niemand admitteren, alliantie met den zelven aangaan, handel drijven, nogte acces op onze stranden gedogen, nog eenige vreemdelingen, ofte Kooplieden, 't zy dan Europeische ofte Indiaansche natie, directelyk ofte indirectelyk, toelaten zullen daar te komen, en zoo het gebeurde dat eenige quaadwillige Hoofden, ofte dorpen, dezen gemelden Koninks last niet en agtervolgden, en dienvolgende toegank aan eenige vreemdelingen gedoogden, zoo zal het aan den Gouverneur en Kimelaha geoorloft wezen, de zelve vreemdelingen met hare vaartuigen vyandelyk aan te tasten, ende dorpen, die deze des Koninks ordre niet prompt agtervolgd hebben, mede vermogen te destrueren, alzo de Konink van Macassar, en de Konink van Ternate, in termen van oorlog jegens den anderen staan, dienvolgende aan alle zyne bondgenooten verzocht heeft de gemelde Macassaren overal te water, en te lande te vervolgen, en is 't mogelijk, te destrueren.

Ingevallye de Konink van Macassar eenige magt, ofte armade in deze quartieren, en berwaard verzoud, om eenige invasie, ofte overlast in de Eilanden, ofte plaatsen van des Koninx onderdanen te doen, zoo heeft de Gouverneur van 't Kasteel in Amboina van zyne zyde beloofd, de zelve met de presente en toekomende macht jegens zodanige oppressie te helpen protegeren, van gelyken, zoo eenige macht van vyanden 't Kasteel, ofte des zelfs onderdanen, quam offenseran, zoo beloven wy gezamentlyk van de Oelifiwa's, en Oelilima's, den gemelden Gouverneur in alles naar ons vermogen te helpen, en te assisteren.

Zoo het gebeurde, dat eenige plaatsen ofte dorpen, zich jegens haren Heere vergrepen, ofte quamen te rebelleren, zullen de Gouverneur en Stadhouder des Koninks de zelve rechten, of wel naar gelegenheit, vyandelyk aantasten, en tot geboorzaamheit brengen. Van gelyken beloofd de Gouverneur die van Loehoe, Cambello en Lelidi,

1628. zoo om ryft, of andere zaaken mogten verlegen wezen, de zelve tot haare nooddrift te affisteren, en by de respectieve Kooplieden wat civielder te doen verkoopen, als ordinarie, en courant verkocht werd, namentlyk dat wegen den loffen ryft haar een ganting op yder rcaal meer, als aan 't Kasteel, verkogt werd, zal geleverd werden, insgelyks den ryft in balen, voor 2' rcaal van agten ider baal.

Nopende de prys van de Chormandelsche en Suratsche kleeden, heeft de Gouverneur mede geaccordeert te agtervolgen, de lyst en prys, daar over in Ternate beraamd, behoudentlyk, dat geene in betalinge voor nagelen zullen opgedrongen worden, maar zal 't zelve tot haar eigen geliefte wezen om wel contant, ofte kleeden daar voor, te nemen.

Voorders, zoo 't geviel dat eenige Nederlanders, ofte naturele Amboincefen, naar Loehoc, Lessidi, Cambello, ofte eenige andere des Koninks plaatzen, quamen overloopen, en zullen de zelve niet vermogen Mohammedist te maken; maar zal de Stadhouder, of andere Hoofden, gehouden wezen de zelve weder aan 't Kasteel te zenden, insgelyks en zal de Gouverneur geen overgelopen Mohammedisten vermogen Christen te maken, maar, als voren, die mede den Stadhouder des Koninks overleveren, zoo daar eenige slaven quamen aan 't Kasteel loopen, en zal de Gouverneur de zelve niet vermogen Christen te maken, maar dezelve geboeid weder aan den Stadhouder zenden. Desgelyks en zal de Stadhouder geen verlopen slaaven van het Kasteel vermogen Mohammedist te maken; maar als voren gebonden den Gouverneur doen overleveren, en zullen de zulke, die de slaaf, ofte slavinne, als lyfeigen toekomt, voor berg-loon van de zelve vyftien realen van achten gehouden wezen te betalen. Verder in gevalle eenige dorpen, ofte particuliere perzoonen, uit hun eigen moetwil, ofte motief, hun onderworpen te rooven, imand verradelyk te vermoorden, of de landvruchten te verderven, aan wien van des Gouverneurs, ofte des Kimelaha's onderdanen, 't zelve geschiede, ende de Gouverneur aan den Stadhouder daar over justitie verzogt, ofte dan dat de Stadhouder over gelyk deliel recht van den Gouverneur vorderde, en dat zoo wel aan den een, als de andere zyde geen behoorlyke satisfactie gegeven, ende opregte justitie gepresteerd wierd, zoo zullen naar verloop van een maand naar dato van de insinuatie, de Gouverneur ofte Stadhouder, den zelve vermogen te destruceeren, en hem zelve te rechten, zonder dat by den respectieve gesustineerd zal mogen werden, dat daar in qualyk, of niet conform de nuie, gehandeld ware, en zoo imand met moedwilligheit tegen imand ingenomen geweest is, zoo zal zoodanige revengje jegens

de particuliere plaatzen geexecuteerd, en in 't werk gesteld werden, als men zal redelyk vinden, zonder dat de andere plaatzen 't zelve mede subjeet zullen zyn, ofte den last van de ander hen gemeen wezen zal.

Zoo daar imand verzoekt eenige schulden 't zy comptant, ofte van kleeden by de Kooplieden in de respectieve dorpen te maken, onder conditie de zelve op 't gewas, ofte na eenige tyd en maanden, te betalen, ende na de expiratie van de tyd hen absenteren, zoo zal de Gouverneur, of de Stadhouder, gelicentieerd wezen, en vry staan, den gemelden debiteur te doen opzoeken, en aan den dag brengen, en de zelve zoo lange in private apprehensie, of geboeid houden, tot 'er tyd de schuld behoorlyk afgelegd, en betaald is.

Vorders zullen des Koninks van Ternate's Vassallen, tot gerief van den handel in ryft ofte kleeden, of tot presentatie van de vruchten, ter plaatze daar zulx vereischt werd, op 't verzoek van den Gouverneur gehouden wezen aan te wyzen zekere bequame plaats, daar de inwoonders ter eersster instantie een gerieffelyke wooninge, buiten kosten, zullen moeten maken, doch naar 't zelve eens behoorlyk in effecte gebragt zal zyn, zal de Nederlandische Compagnie gehouden wezen tot eigen kosten, al 't gene daar aan gebreken mogte, te doen repareren: insgelyks zoo 't geschiede, dat eenig verschil quam te ontstaen, ter oorzake de respectieve Kooplieden niet opregt met de inwoonders handelden, ofte eenige overlast deden; 't ware dan in 't stuk van den Godsdienst, of omtrent de vrouwen en kinderen, of dat de soldaten cerige questie moveerden, en zal men ter oorzake van dien niet mogen tot de wapenen procederen; maar 't zelve den Gouverneur aangeven, die, naar behoorelyke inspectie van de zaak genomen te hebben, beloofd de zelve naar exigentie, ten overstaan van 't gansche dorp, publyk te doen corrigeren. Belangende 't stuk van een iders onderdanen, en jurisdictie, hebben de voorgemelde Capitein Laoet, en de Gouverneur, aangenomen 't zelve by der hand te nemen, op 't gevoeglykste, en opregste te confesser en te verhandelen. Ook beloofd de Capitein Laoet, 't zelve den Konink in Ternate, en de Gouverneur, dit aan den Gouverneur Generaal te exhiberen, ten einde 't zelve by de respectieve magten mag werden geapprobeert, en van waarde gehouden, naar welke voorgaande approbatie de zelve in deze quartier en aan den Gouverneur en Stadhouder, mitsgaders de verdere Hoofden van des Koninks onderdanen, zal overgezonden werden, op dat ider dien volgende zyne onderdanen kan richten, behoudentlyk dat ider, de Gouverneur, ofte Stadhouder, in volkomen bezit zal houden zoodanige plaatzen en jurisdictie, als te dezen tyde ider pretendeert, ende in possessie heeft, zonder dat de een des anders onder-

1628. *danen eenigen overlast zal vermogen te doen; Mohhammdaanen zullen geen Christenen en Christenen geen Mohhammeditten vermogen gemaakt te werden, maar zal een ieder vry staan zyne onderdanen naar zyne manieren te buigen, ende zoo het gewiel, dat des Gouverneurs onderdanen, ofte des Stadhouders, Vassallen des Koninks, hare respectieve Hoofden niet behoortlyk geboorzaamden, zal de een den ander op zyn verzoek assisteren, dog zo hy zich magtig, en gedisponeerd voud, om 't zelve alleen te verrichten en uit te voeren, zoo zal de een op des anders proceduren niet vermogen te reprochren.*

Al het welke wy, Capitein Laoet, Kaitsjili Aali, ten overstaan van alle myne raadsperzeonen respectieve, Hoofden van Ternate, en Makjan, en de Stadhouder, Landvoogden en Hoofden, Oelisiwa's, en Oelilima's van Amboina en Ceram, gezamentlyk de Majesteits van Ternate's onderdanen van wegen den voorgeselde zyne Majesteit van Ternate, en de Gouverneur Philip Lucaszoon, uit den naam van den Gouverneur Generaal, Jan Pieterszoon Coen, gezamentlyk, die van onze, en die uit den Landraad van Amboina wegens de Hoog Mogende Heeren Staaten Generaal, den Prince van Orangie, ende Bewindhebber der Vereenigde Geocroyerde Oost-Indische Compagnie van de Nederlanden, goedgevonden, en beslooten hebben, gelyk wy de een aan de ander beloven, 't zelve met getrouwe en oprechte gemoedren te onderhouden, en te doen onderhouden, in teeken van dien hebben wy Capitein Laoet, Kaitsjili Aali, en Gouverneur Philip Lucaszoon, yder particulier hier onder onze gewoone signature, en zegelen gesield, gelyk wy mede den Stadhouder van Loehoe, de Landvoogden en Hoofden Oelisiwa's, en Oelilima's van Amboina, ende Ceram voorgeseld, yder voor zoo veel hem aangaat, hebben getekend eenen van gelyken inhoud, als dezen, ende de zelve op ons Wet-boek be-edigt, gelyk wy tot meerder en bondiger affirmatie onze respectieve gewoone ondertekening onder dezen gesield hebben; waar nevens wy Hoofden ende Raaden van de Ternataansche en Makjansche armade, en die uit den Landraad van Amboina, ons als getuigen constitueren, tot verificatie van 't welke wy dezen mede ondertekend, geschreven, gearresteerd, en beslooten hebben, in 't Kasteel van Amboina dezen twee en twintigsten dag der maand Rabiul-awal in 't jaar des Propheet's Mohammed's, duizend agt en dertig. Stilo Romano den 22 October A. 1628. Actum in 't Kasteel van Amboina, datum ut supra, en was geteekend, Philip Lucaszoon, Gerard Westerman, Nicolaas Maarsman, Johan Ottens, Timon L. Copel, Jan de Meyer, Salomon de Waal

lager stond het merk van Kimelaha Lelato, het merk van OrangKai Parmatta, 't merk van OrangKai Tanahhitoe Mefling, 't merk van Kaitsjili Aali, ter zyden stond Manuel, Koning van Kilang, 't merk van Thomas de Silva, Konink van Soya, 't merk van Don Andrea, Hoofd van Halong, Gaspar de Fretis, 't merk van Don Pedro, Hoofd van Hoetoemoeri, 't merk van Antoni de Costa, Hoofd van Mardika, 't merk van Antoni Tawiri, Hoofd van Tawiri, ende het merk van Steven Tigera, Hoofd van Pauta.

1628.

Hy bleef twee maanden lang aan 't Zyn na-Kasteel, 't zy om na deze en gene zaak der Acken naaukcurig te vernemen, of wel om ^oord die zich tegen beide de Kimelaha's, die wel ^{met die} van Loehoe wenschten, dat hy al weg was, sterk te maken. Terwyl hy hier was, kregen ^{Cambello} deze en gene geschil met de Amboineesen, dat nu en dan al vry hoog liep, zoo ^{en Lessidi} dat zy hier en daar al wat klop kregen. 1628.

Hy vertrok eindelyk, na zeer nobel van den Landvoogd onthaalt te zyn, den 5 December na Hitoe, alwaar men hem groote eer aandeede en groote geschenken toekomen liet.

Van daar vertrok hy na Loehoe daar hy met geen minder eer ingehaald, en met heerlyke geschenken als opgehoopt wierd. De een zond hem fraaje kleeden, de ander groote gongen, en zommige andre fraejgheden t'huis, die zamen wel 2000 Ryxdaalders in waarde beliepen.

Na daar ook wel onthaalt te zyn, ^{Zyn} vergaderde hy ten eersten weer zyn Vloot ^{vertrek} by een, die tot 35 Coracora's aangroei- ^{van 't Ka-} de, waar mede hy voornemens was na ^{steel na} Cerams Zuid-kust te gaan, om de ge- ^{Hitoe en} vlugte Bandancefen op te vangen, zoo ^{Ceram.} hy voorgaf; maar de ware reden was maar, om daar zyn beurs te vullen.

In 't jaar 1629 stak hy van Loehoe af; ^{Komst} en vond, op Ihamahoe gekomen, den ^{van de} Heer Lucaszoon, om eenige vershillen ^{Heer van} te vereffenen; op welke tyd ook de ^{Lode-} Heer Gysbert van Lodeslein, staande als ^{stein.} Landvoogd na de Moluccos te vertrekken, hier aangierde.

Ordertusschen gaf de Prins Aali daar voor, na Cerams Oostkust te willen gaan, om eenige dorpen de schatting, in 30 jaren niet betaald, nu te doen uit keeren. Men raade hem dit sterk af, zeggende, dat dit onderdanen van de E. Maatschappij waren, en dat hy hen, wilde hy wel doen, niet moest lalig vallen; doch hy volgde zyn kop; hoewel hy een maand daar na onverrichter zake weer op Loehoe quam, alzo die dorpen hem niets hadden willen geven.

In deze tyd verscheen hier op Hitoe een

1629. een vaartuig van Java, door *Radja Boekit*, of den Vorst van Giri, aan hen tot onderhouding van de oude vriendschap gezonden, alzoo der Hitoeëfen voorouders Javaanen van afkomst zyn. Dit was het voorgeven; doch wy zagen 't voor een smokkelaar aan, die alleen om nagehen hier quam. Men haalde derhalven dit vaartuig aan, nam 4 a 5 lieden daar af in arrest, en onderzocht dit alles nauwkeurig, dog de Hitoeëfen, niet weinig hier over geraakt, schreuden dat men hunne stranden violeerde, hun recht krenkte, en hen als onderdaanen handelde, daar zy niet verder als bondgenooten wilden aangezien zyn, 't geen zoo verre ging, dat zy op 't laatst met ons niet meer wilden te doen hebben.

De zaak raakte eindelyk door tusschenpraak van *Aali* uit de weg, en men liet de gevangenen los.

Afval van die van Assaloelo, en Larike. Ontrent dezen zelve tyd vielen die van Assaloelo en Larike van ons ook af, niet uit zich zelve, maar door *Leliato* aangezet, die hen geraden had onze party te verlaten, en zich maar na de last van de Ternataanen te reguleren.

Smokkel-vaartuigen, op Boero. Ondertusschen was een menigte van Macassarfe en andere vaartuigen in de maand Februari op Boero's Zuid-zyde, 17 Jonken, en 3 Gorops (zekere roofvaartuigen) sterk, op Wayfama ten anker gekomen, waar na toe de meeste nagehen vervoerd wierden.

De onzen, dit wetende, hadden daar onlangs 2 vaartuigen van Java veroverd; dog de Boeroneefen wilden ons de Javaanen niet over geven, om dat het hun geloofsgenooten waren.

Daar hen de Landvoogd gaat opzoeken. De Heer Landvoogd, tydig berigt hier van bekomen hebbende, liep met 18 Coracora's na Boero; maar daar hooerende, dat zy 't al ontsnapt waren, gierde hy op Manipa aan, daar hy den Prins *Aali* vond.

Wathy daar verigt. De Landvoogd, ziende, dat 'er van onze klagten over de moord op Cambello niets quam, geraakte met dien Prins in een hevig gesprek, verwytende hem, dat hy met zyn aanwezen alhier noch niets gevorderd, dat hy de zaaken eer erger, dan beter, gemaakt, ja dat hy de arme Amboineefen maar door schattingen uitgemergelt, en zyn zakken wel gevuld; maar in onze zaaken, waar over wy regt eifchten, nog niet het minste gedaan had, eifchende verder een anderen *Kimelaba* tot ons genoegen op Loehoe in plaats van *Leliato*, met welken wy niet konden te regte komen, dewyl hy onverdragelyk trots en kribbig was. Hoe zeer hem dit op zyn Prinzelijken teen getrapt was, vond hy egter goed, den Heer Landvoogd gelyk te geven, en hem te beloven ordre hier ontrent te

zullen stellen, en *Leliato* uit Ambon te vervoeren; doch 't was zoo verre van daar, dat *Leliato* zelf al 't volk van den Prins, terwyl hy op Manipa was, weg druipende deed. De Landvoogd, op zyne belofte geruft, vertrok van Manipa, gierde op Larike aan, en bragt, door bemiddeling van Capitein *Hitoe*, die twee afgevallene dorpen weer onder onze gehoorzaamheid, alzoo zy voorgaven door *Leliato* hier toe verleid te zyn.

By de komst der schepen van Batavia zag men Capitein *Tepil*, en maar twee der Ambonfche OrangKaja's, weer in Amboina verschynen, alzoo de twee andere, te weten, *Manuel Castanja*, en *Paulo Gomis*, op Batavia overleden waren. Om dezen Capitein met alle bedenckelyke eere in te halen, wilden die van Hitoe hare Coracora's van strand in zee brengen. Men verbood hen dit, waar over zy zeer gestoord waren, meinende, dat wy niet vermogens waren dit te doen, alzoo zy zeiden maar bondgenoten te zyn.

Men vernam ook van de overgekome- ne vrienden, hoe de *Soefoeboenan* van Java, de stad Batavia vrugteloos van Augustus des voorleden jaars tot December toe belegerd hebbende, onverrechter za- ke, en met groot verlies, genoodzaakt geweest was af te trekken.

Terwyl Capitein *Hitoe* na Batavia was, had men 't bewind van zaaken zoo lang aan zyn zoon *Halaene* toevertrouwd; dog hem den ouden *Samsamoe*, een na- zaat uit 't vermaard geslagt der Tanihi- toemessens, als zyn raadsman bygezet. Deze wulpsje jongeling, die vry bruske en trots was, voerde een grooten staat en lyfwagt, een zaak, die men onder de Amboineefen niet gewoon was te zien, en dat zelf dien ouden grysaart *Samsamoe* zoo verveelde, dat hy, na de weder- komst van den ouden Capitein *Hitoe*, van den Landvoogd verlof verzocht, om zich met Hausihol, en een deel van Hitoe Lama, op Capaha neer te mogen slaan, gelyk hy deed, gansch niet vol- daan over 't groot gezag, dat zich Capitein *Hitoe*, en zyn trotse zoon, be- gonden aan te matigen.

Die van Mamalo, mede over de Hi- toeëfen niet voldaan, hebben zich ook van hen afgescheiden, dog dit was om heimelyk met de Ternataanen te heulen, 't welk ons door Capitein *Hitoe* gezegt zynde, zoo wierden 'er vyf voorname mannen van die van Mamalo gevangen, en in 't Kasteel gezet, 't geen hen zoo verbitterde, dat zy dreigden Capitein *Hitoe* den oorlog aan te doen; doch zy waren in September weer vrienden, vooral op 't los laten der gevangenen.

Ontrent dezen tyd kreeg men hier uit

1629.
Bragt Larike en Assaloelo weer onder ons.

Capitein Tepil keert van Batavia.

Vergeeff beleg des Soefoeboenans van Batavia.

Halaenes gedrag by Tepils afwezen.

Samsamoe, over zynen hoogmoed misnoegt.

Gedrag van die van Mamalo.

Bau-

1129. Banda berigt van een zware aardbeving, in dit jaar daar voorgevallen, waar van wy onder de stoffe van Banda zullen fpreeken.

Men had de zelve ook hier gevoeld; dog zy moet hier zoo zwaar niet gevallen zyn, aangezien ik 'er niet byzonders van aangeteekent vind.

Vuilen toeleg van Kaitsjili Labatta. Zekere *Kaitsjili Labatta*, hier van Boeton met eenig volk gekomen, regtte in Augustus dezes jaars 1629 een leelyke zamenrotting ontrent het Kasteel aan; hebbende verscheide getrouwde vrouwen en slaven eerst heimelyk verkogt, en hen daar na verleid, om met hem weg te vlugten, van welke eenige agterhaalt, twee mannen opgeknoopt, en twee vrouwen gegeeffeld wierden.

Slegten staat van Prins Aali. De Prins *Aali*, die bevorens een Vloot van 35 Coracora's had, kon 'er nu niet meer als vier te voorschyn brengen, die hy belaff had op Manipa en Kelang te vertimmeren, houdende zelf op Bonoa huis, daar hy de beide *Kimelaba's* wel by zig hield, onder de naam van met hen te raadplegen, maar die ondertusschen dagelyks werk maakten, om zyn volk in stilte van hem te doen verloopen. Hy hield ze meest by hem, om hen te beletten hem eenig quaad te doen; maar zy wisten hem wonderlyk te blindhokken, en in zyn weerwil, hun oogwit te bereiken.

Ondertusschen had Koning *Hbamza*, van alles, dat hy hier gedaan had, zeer net berigt bekomen, dat hem noodzaakte *Calimbatta* als gezant na Amboina te zenden, die, in of voor September hier gekomen zynde, hem 's Konings misnoegen over zyn gedrag deed weten.

Hy keerde daar op na Manipa, en zond, dewyl hy nu by zyn eigen Koning zoo wel, als by ons, zich stinkende gemaakt had, dezen *Calimbatta* als gezant na den Koning van Macassar, eischende van hem uit naam van zyn Koning de Landen, die hy den zelve afgenomen had, of bedreigde hem andersins den oorlog aan te doen.

Die van Manipa na Boero vertrekt. Behalven dezen *Calimbatta* zond Koning *Hbamza* nog eenen *Sengadji Cajo* na Amboina, met mondelingen en schriftelyken last, om na 't gedrag van den Prins *Aali* onderzoek te doen, en zelf om 's Konings misnoegen daar over aan den Heer Landvoogd *Lucaffoon* bekend te maken. Hy quam hier den 24 November, en niet lang daar na vertrok Prins *Aali* van Manipa na Boero, zettende zich op *Wailamma* neder, met voorgeven van in 't kort na Tomahoe, en zoo verder na Bangay (dat de Ternataanen *Gape* noemen) te zullen vertrekken, hoewel hy niet anders zocht, als de Amboineesen zoo lang hy kon, uit te mergelen; zoo dat men geen giffing op

1629. zyn vertrek maakte, voor dat de nagel-oegft voorby zou zyn, om de Ambonfche gans nog dezen schoonen veder uit den steert te plukken.

Sengadji Cajo bragt ook de goedkeuring des Konings op het verhandelde en gecontracteerde tusschen den Prins *Aali* en den Heer Landvoogd mede.

Ook bragt hy mede een acte van authorisatie voor *Kimelaha Loehoe*, om als zesde Stadhouder in *Leliato's* plaats te volgen, die zich daar op te Loehoe plegtelyk voorstellen dede.

Deze *Kimelaha* toonde zich in 't eerst (ten minsten in schyn) een vriend van ons te wezen, duldende geen vreemde handelaars meer op Loehoe, en doende de nagelen aan ons ook leveren. Hy zeide ons ook toe te zullen bezorgen, dat wy een steene Logie op Loehoe kregen, hoewel dit de Lochoeneesen niet al te wel behaagde.

Halaene ondertusschen, die zich toen *Halaene's* *Iboekom* noemen liet, en Capitein *Hitoe*, hoe langer hoe barfer werdende, zoo wierd de scheure tusschen hem en 't huis van *Tanihitoemessen*, en dat van *Cajoan*, anders *OrangKaja Tocha* genaamd, hoe langer hoe grooter. Ter dier tyd openbaarden de misnoegden van *Mamalo* ons, dat zy beide hen, en de 15 Oostelyke dorpen van *Hitoe* dwongen, alle de nagelen aan hen beiden te leveren, die zy dan na Manipa en Boero de vreemde Handelaars wisten ter hand te stellen. Ook bespeurden de onzen klaar, dat zy dit niet alleen in de 15 Oostelyke, maar ook wel in de 15 om de West gelegene dorpen, gedaan hadden.

Dat *Halaene* geen vriend van ons was, zagen wy niet alleen aan zyn troftele taal tegen ons, maar ook daar aan, dat hy den *OrangKaja* van *Larike*, met eenige der zynen, wederom na die van *Allaloelo* had doen verloopen. Men kreeg hem daar gevangen; dog die *OrangKaja* wierd op verzoek van den Landraad kort daar aan weer op vrye voeten gezet.

Die van *Ihamahoe* zich aan den eed, A. 1621 gedaan, zeer weinig kreunende, waren by de minste voorvallende gelegenheid de zelve, die zy te voren geweest waren, dat is, groote schelmen; maar zoo ras zy door deze of gene be-naud wierden, wisten zy wel fyntjes den Landvoogd om zyne bescherming te verzoeken; dog hy gaf hen, met de *Hongi* in November dezes jaars aldaar zynde, tot antwoord, dat, zoo de Ternataanen hen wat geplaagd, zy dat rykelyk aan ons door hunne ontrouw verdiend, en hem reden genoeg gegeven hadden, om zich met hen in dat stuk niet te bemoejen,

1629. moeten, gewoon zynde zyne vrienden, maar niet zyne vyanden, en meyncedigen, te helpen.

Tweede vergeefs beleg des Soefoehoenans van Batavia. Men kreeg ondertuffchen met chalopen, en vaartuigen berigt, dat de Soefoehoenan Batavia in Augustus weer had belegerd, dog in October wedervruchteloos opgebroken, en daar op gedwongen was vrede met ons te maken.

De Heer Coen 1629. door de Heer Speex, als zevende Opperlandvoogd van Nederlandfch India vervangen. In dit zelve jaar was de Heer Opperlandvoogd Coen op Batavia den 20 September overleden, en den 23 door den Heer Jaques Speex als zevende Opperlandvoogd van Nederlandfch India vervangen.

De moeite, die men in dit jaar met den Javaanfchen oorlog gehad had, was oorzaak, dat men nu met den aanvang van 't jaar 1630 een flegt ontzet van drie lichte fcheepkens met geen volk, en weinig voorraad kreeg. Een van de zelve strandde nog op 't Eiland Cambayna, en de twee andre quamen den 12 Januari in Ambon.

Met de zelve zond de Heer Speex zyne goedkeuring op het verhandelde met den Prins Aali.

Akte van Approbatie op 't voorgaande contract verleend by de Ed. Heer Generaal Jaques Speex, primo Maart A. 1630.

Jaques Speex, Gouverneur Generaal wegens de doorlugtige Hoog Mogende Heeren Staten Generaal der Vereenigde Nederlanden, zyn Princelyke Excellentie, Fredrik Hendrik, by der gratie Gods, Prince van Orangie &c. mitsgaders de Ed. Heeren Bewindhebberen van de generale vereenigde geötroeyerde Nederlandfche Ooft-Indifche Compagnie in Indien, allen den genen, die dezen zullen zien ofte kooren lezen, faluit, doen te weten.

Alzoo 't zedert enige jaren berwaards tuffchen de Heeren Gouverneurs wegens de Hoog Mogende Heeren Staten Generaal der Vereenigde Nederlanden, zyn Princelyke Excellentie, Fredrik Hendrik, by der gratie Gods, Prince van Orangie &c. en de Bewindhebberen der vereenigde geötroeyerde Ooft-Indifche Compagnie zoo in de Moluccos, als in Amboina ter conre, ende de Stadhouders als Opperhoofden van de omleggende Eilanden en dorpen van Amboina en Ceram, wegens de Koninklyke Majesteit van Ternate in de gemelde quartieren, en de Moluccos, ter andere zyde, verfehiede misverftanden ende differenten ontftaan, en by verloop van tyd zodanig toegenomen waren, dat onze, en zyne Majesteits onderda-

II. DEEL VAN AMBOINA.

nen daar door niet allecnlyk een geruime tyd in groot misvertrouwen ende oneenigheid hebben geleefd, maar dat ook gefchapen flonde, tot ons en zyne Majesteits leetwezen, de zake in termen van hoftiliteit te verwallen, welke voorfz. misverftanden, differentien, en oneenigheden nog by de gemelde onze Gouverneur, nog by zyne Majesteit, ofte zyne Majesteits Stadhouders in de gemelde quartieren van Amboina, en Ceram, in eenige jaren niet hebben konnen geaffopieerd, ofte ter neder gelegd werden, onaan gezien dat 'er verfehiede conferentien en onderlinge communicatien wegens de gemelde refpectieve Gouverneurs, en Stadhouders, tot dempinge van de voorfz. oneenigheden, zoo in Amboina als Ternate, hier over gehouden geweest zyn, tot dat eindelyk de Heer Gysbregt van Lodeftein, onze jegenwoordige Gouverneur in Ternate, en zynen Raad, mitsgaders de Sultan Adjal, Emier el, Moemenin, Hhamza, Nafferon, Minalahi sjah, Konink in Ternate, geaffifteerd met den ganschen Ternataanfchen Raad, mitsgaders den Heer Philip Lucaszoon, onzen jegenwoordigen Gouverneur in de quartieren van Amboina, geaffifteert met zyn Rauden, en de natuurelle leden uit den Land-raad aldaar, mitsgaders Kaitsjili Aali, reprefenterende zyn Majesteits perzoon aldaar, geaffifteert met zyn Majesteits Stadhouder Leliato, de Landvoogden van Loehoc, Cambello, Lefidi, en de Hoofden van de omliggende Eilanden en dorpen, Oelifiwa's en Oelilima's, op onze, en zyn Majesteits approbatie alle queftien ende misverftanden ter nedergelegt, en op het minnelykste met den anderen overeen gekomen, veraccordeert, en bevrédigt zyn, onder alzulke conditionen, en artikulen, als de origineele contracten by de gemelde refpectieve Gouverneurs en zyne Majesteit van Ternate, Kaitsjili Aali, in den jare 1629 gemaakt ende reciproque getekend, breder is blykende.

Zoo is 't dat wy gezien, geventileerd en overwogen hebbende, de gemelde contracten en conditionen, daar inne geftipuleerd, zulx als ons de zelve by onze gemelde refpectieve Gouverneurs van Amboina, ende de Moluccos toegezonden zyn, de zelve met advys van onze Rade naar hare forme en inhoudde gelaudeerd, geapprobeerd en geratificeerd hebben, gelyk wy die lauderen, approberen, en ratificeren mits dezen, belaften, en bevelen derhalven alle Gouverneurs, Prefidenten, Commandeurs, en Opperhoofden, die van wegen de Hoog Mogende Heeren Staten Generaal, der Vereenigde Nederlanden, zyn Princelyke Excellentie, ende de Bewindhebbers der geötroeyerde Ooft-Indifche Compagnie uit onzen name jegenwoordig in de quartieren van Amboina, ende Ternate gouverneren en com-

L

man-

1630.

1630. manderen, de gemelde contracten op alle plaatsen, onder haar gezag, en geboorzaamheid forterende, in alle haar leden volkomentlyk ende religieus te observeeren, en te doen observeeren, mitsgaders tegen de contraventeurs van dien, op 't rigoroseste te procederen, en te doen procederen, op pene van te vervallen in de hoogste straffe, alzooy zulx tot augmentatie van de onderlinge vriendschap, en vermeerdringe van de mutuele commercie ten besten van den Ternataanischen, en onzen staat, mitsgaders afbreuk van onze algemene vyanden, alzooy bevinden te behooren. Onderstond.

Aldus gedaan in 't Kasteel Batavia den eersten Maart A. 1630. Was getekend Jacques Spex.

smokkel-vaartuigen op Cambello en Lessidi. Ondertusschen waren eenige vreemde vaartuigen, bestaande in twee Macassarische Jonken, en twee Galeyen, op Cambello en Lessidi gekomen, welke den Landvoogd met 4 Coracora's den 17 dito ging opzoeken; dog zy, reeds in staat van verdediging geraakt, deden hem met verlies van vier dooden wyken, konnende hy nog den Prins Aali, nog Kimelaba Loehoe, bewegen, om iets tegen haar te ondernemen.

Bericht wegens Aali's gezantschap na Macassar. De Boetonsche Koning maakte ons ondertusschen ook 't gezantschap van Aali na Macassar bekend, waar over hy zeer vreemde gedagten had. Men deed met de gekomene scheepen, en eenige gehuurde borger-chalopen, zoo veel, als men kon, om de vreemde handelaars, die wel 16 sterck op Lessidi, en Cambello geweest waren; te beletten met de nagelen door te gaan; dog door hard weder gedwongen weer na huis te keeren, hadden zy hen dit niet konnen beletten.

Klagte des Landvoogds aan Aali over de Kimelaha's. De Landvoogd zond eenige gecommitteerden, om over de Kimelaha's by Kaitsjili Aali, als schenders der contracten, te klagen, dog hy gaf tot antwoord, dat het maar slegte lieden waren, die hy verlof gegeven had, om dat ze tegen de wind niet weer op konden komen.

Dus zag de Heer Landvoogd, dat de eene Ternataan zoo goed als de ander, en dat 'er geen van hen allen in Amboina was, die zich of aan 's Konings bevelen, of aan onze contracten, eenigzins gelegen lieten zyn, maar dat ider van hen maar zegt zyn beurs te vullen; 't geen Aali te meer deed, dewyl hy by al de Inlanders nu zeer gehaat, en in zulken veragting by die van Hitoe ook geraakt was, dat zy hem de dogter van den overleden Arigoena, Tepils oudste zoon, die hy ten huwelyk verzogt had, rond uit weigerden.

Vertrek van dien Prins. Hy vertrok derhalven in Mey van Waytamma na Tomahoe, daar hy zich

1630. met 4 Coracora's in een huis, op 't water gebouwd, onthield.

De Heer Lucaffoon, over dien eersten Moejelykheden met die van Cambello. togt der 2 scheepjes en der chalopen niet voldaan, rukte met 4 scheepen en 18 Coracora's na Cambello en Lessidi, om die vreemde handelaars te straffen, dat egter weder op de voorpraak van Kimelaba Loehoe, en verscheide Orang-Kaja's, belet, en uitgesteld wierd, alzooy men beloofde, dat het de laatste zyn, en dat zy ook zonder eenige nagelen vertrekken zouden. Te meer moest de Heer Landvoogd dit inschikken, vermits hy niets magts genoeg had, om die van Cambello, daar vry wel veriterkt, met hoop van goed gevolg te kommen aantasten, alzooy zy verscheide vastigheden hadden, voor al op zekeren heuvel, daar zy niet wel te genaken waren.

Hy vertrok dan met de Coracora's weer na huis, zendende 15 der zelve op den 20 May na Cerams Oost-kust met eenig volk, om dezelve te straffen, over dat zy op Tobo zeven Coracora's klaar maakten, om op die van Banda op roof te gaan; gelyk zy dat het geheel voorgaande jaar, op 't aanstoken der gevlugte Bandancefen, gedaan hadden; doch hard weder dreef hen, met verlies van drie Coracora's, na huis.

De Heer Lucaffoon, met zyn Vloot van De Landvoogd licht ons comptoir op Loehoe. Loehoe vertrokken zynde, had met eenen 't comptoir aldaar geligt, dog op verzoek van de Inlanders twee mannen in de verlatene Logie gelaten.

Ondertusschen gingen zy daar met de vreemdelingen al weer den ouden gang, zoodanig, dat 'er van die vorige maar 6 verhuisden, blyvende de andre 't geheele jaar daar over, en zeggende niet te konnen vertrekken, voor zy wederom hadden, 't geen zy aan de Inlanders hadden uitgeborgt, dat zy uit de volgende nagelmoesson halen moesten.

Ondertusschen was onze Logie op Loehoe door onbekende brandstichters in May afgebrand; doch door bestel van den Kimelaba wierd ten eersten een beter in de plaats gemaakt, waar in toen de Opperkoopman, Jacob Janszen Patocka, geplaatst is; dog de Kimelaba, om Kimelaba Loehoe en Leliatto te regeren. van onze gedurige klagen ontflagen te zyn, vertrok na Manipa, waar op Leliatto terstont met zyn huisgezin weer op Loehoe quam, gelyk hy zedert daar gebleven is, en met zynen neve zamen geregeerd heeft, waar uit immers klaar bleek, dat zy met de bevelen des Konings den spot dreven, doende maar, 't geen zy zelfs goed vonden: want zoo zy daar eenige agting voor gehad hadden; moest Leliatto al lang, zelfs volgens mondelinge ordre aan den Prins Aali gegeven, na Ternate opgezonden zyn.

Nu

1630. Nu ging het weer op den ouden voet met de vreemdelingen, zoo ras hy weer deel in de regeering genomen had, zoo dat de onzen nu klaar zagen, dat hier geen zalf aan te ftryken, en geen ander middel was, dan om ons nu zelf door de wapenen te redden; dat men eerst ontrent de vreemdelingen voornam in 't werk te stellen.

Vrouwen-
zoons be-
dryf met
zyne aan-
hangers,
en itraf.
Zeker onderchirurgyn, *Henrik Vrouwen-
wezen-
zoon*, nam in September voor met een soldaat, twee vrouwen, en twee slaven, over Hitoe en Cambello, met een dezer Jonken na Macassar te zeilen, en tot de Spanjaarts over te loopen. Zy stelden dit ook in 't werk; dog wierden op de daad betrapt, en gevangen opgebracht. De soldaat werd opgehangen, de chirurgyn onthalt; doch de andre wierden geëeffeld.

Halaëne's
itoute
daad.
In die zelve maand quam *Halacne* de laatste maal aan 't Kasteel, durvende uit zyn vaders naam al de dorpen van Oërien af tot Alang toe, de beste nagelplaatfen van geheel Amboina, voor hem van den Heer Landvoogd afeiffchen, onder voorgeven, dat ze van ouds onder Hitoe getaan hadden, ja dat ze door den Heer Opperlandvoogd aan zyn vader, toen hy laatst op Batavia was, al toegetaan waren; dog, na bewys gevraagd zynde, kon hy dat niet toonen, behalven dat de onzen wel wisten, dat dit maar verducht was, waarom de Landvoogd hem zyn verzoek, of liever zyn itouten eiffch, vlak uit ontzey.

Zyn
dood.
Kort daar op wierd *Halacne* ziek, wilde zich over de Pas na huis laten voeren, dog stierf onderweg, waarfchynelyk vergeven zynde door een Portugeefche mistice, zyne boelin.

Ook
Samfa-
moe's be-
dryf, en
dood.
Om nu zoo een groot man na zyne verdienften te begraven, heeft *Samfamoe*, de meergenoemde gryfaart uit de ftam van Tanihitoemeffen (volgens 's lands gewoonte) eerst een dorp, te weten, *Ha-toemeten* op Cerams Ooft-kust, afgehoopen, en verfcheide lieden van daar gerooft; doch in 't wederkeeren quam hy zelf ook te fterven.

In *Halaëne's* plaats wierd *Kakiali*, de jongfte zoon van Capitein *Tepil* (die nog cenige jaaren uit de ftam Noeflatapi in de regeering bleef) *Hboekom*, en *Cajoan*, en Hboekom. of anders *Orang Kaja Toeba*, bleef nog het gezag houden uit de ftam Tanihitoemeffen.

Onder de laatste werken van den Heer *Lucasfoon* moet men tellen 't maken van een nieuwe Stadskerk, eveneens als nu de Maleytsche kerk is, die ook op de zelve plaats, daar die nu ftaat, en in plaats van de oude Portugeefche kerk, *St. Paulo*; die in de maand Juli door een storm ingewaaid was, en waar van de zee 't land hoe langs hoe meer weg fpoelde, gezet is, dat hem ook genoodzaakt heeft de negry verder na buiten uit te leggen; ook heeft hy in zyn tyd in de Chriftendorpen veel nagelboomen laten aanplanten, behalven dat ook nu in dit jaar zoo fchoon een nagel-gewas voor handen was, als 'er in geen thien jaaren geweest was.

Dit gaf oorzaak, dat de Heer *Lucas-
zoon* alle jagten, chaloepen, *Coracora's* en vaartuigen, die hy byeen krygen kon, in 't begin van A. 1631 by *Boero*, en *Manipa* op een kruis-togt zond, waar door hy in Maart 21 *Smokkel-
vaartuigen*, die op dat groot gerucht aanquam, veroverd, de meeste verbrand, en vier daar van aan 't Kasteel gebracht heeft.

Een van de laatste zaken, by hem verrigt, is dat hy aan verfcheide *Orang-
Kaja's* mede zulke goude hoedbanden, als wy bevorens befchreven, gefchonken heeft.

Daar op is zyn vervanger, de Heer *Artus Gysels*, uit het Vaderland weer in Indië gekomen, en den 24 Maart A. 1631 hier verfchenen, aan welken de Heer *Lucasfoon* zyn beftier overgegeven heeft, gelyk hy ook, na dat hy drie jaren min 24 dagen hier geregeerd had, den 23 May na Batavia vertrokken is, zynde daar nog eenige jaren ordinaris Raad, en Directeur Generaal, geweest, daar wy hem weder onder de ftoffe van Batavia zullen vinden.

T W E E D E B O E K

E E R S T E H O O F D S T U K.

Prins Aali's vertrek na Xoela en Tambocko, en ook na Boeton. Van waar hy aan de Heer Speex schreef. Word door den Koning van Macassar vergeven. Beschryving van dien Prins. De Heer Gyfels brengt eenige Amboincefen uit Holland. Als ook de eerste Hollandsche vrouwen, twee Predikanten, enz. Ettelyke smokkelaars verbrand, en Kimelaha Loehoc gevangen. De Heer Gyfels neemt een vaartuig met nagelen. Ons comptoir op Loehoc gelicht. Herstelling van dit comptoir. 't Morren van den Inlander, over 't kruiffen op vreemde vaartuigen. Ottens als Hoofd op Loehoc gelegd. Patacka door Leliato geborgen. De Heer Gyfels verbetert het Kasteel met aarde wallen. Kerkelyke Commissaris hier ingevoerd. Artus Gyfels, tweede Chincefche Capitein. Tobo veroverd. Accoord met hen gemaakt. Itawacka afgebrand. En verdre vyandelykbeden. Steene Logie op Loehoc. Komst van den Commandeur Antoniffoon met ontzet, waar mede de Heer Gyfels die van Ihamahoc aantast. Kimelaha Loehoc's bedryven. Doen 't comptoir op Loehoc weer lichten. Hy verzoend zich met ons. Guaffo's komst uit Ternate hier. De Heer Gyfels verrichting voor Hatapoeteh op Kehang, en voor Aflahoedi. Komst van Capitein Hitoc by de Hongi. Staat der nagelboomen op Hoewamohel. Die van Ihamahoc komen weer aan onze zyde. Opstand van die van Hatocaha. Ottens bouwd een nieuwe Logie op Hila. De Heer Brouwer agtste Opperlandvoogd. Verrichting van den Commandeur Antoniffoon en den Heer Gyfels op Hoewamohel. Moord door Leliato op Way, en elders. De Heer Gyfels na Ceram-Laoet. Komst van den Heer Commissaris van den Heuvel. Den Landvoogd dwingt hen tot accoord. Zyne bevinding op Goeli Goeli, enz. Verdre moetwil der Kimelaha's. Gevaar van den Heer van den Heuvel. Verties van den Heer Gyfels op zyn tocht geleden. De dood van Capitein Hitoc, Tepil. Door Kakiali vervangen. Zyne Authorisatie, zyn goede belofte, en bloedige inbuldiging. Bericht van de komst van de Heer van den Heuvel. Zyne behandeling omtrent de Heer Gyfels. Zyn vertrek na Banda, en komst voor Haja. Verder moejelykbeden met den Kimelaha. Aanbieding des Konings van Sifcoeloe verkeerid door de Heer van den Heuvel opgenomen. Verdre verrichting van de Heer Hulft met den Koning. De Heer van den Heuvels vertrek na Ternate met Ottens. De Heer Gyfels verrichting met de Hongi op Caybobo, en elders. Komst des Konings van Tidorc op Keffing, en klagten over de Ambonsche borgers. Beschuldiging door de Heer van den Heuvel tegen de Heer Gyfels. Hooge gedachten van zyne dienften. Dat op wind en rook uitkomt. Vyandelyke handelingen van Kimelaha Loehoc. De Heer Gyfels bezet Aflahoedi, en verbrand het. Zyne verrichting op Lessidi. Steene Reduyt op Larike gemaakt. Kakiali's verraad ontdekt. Trouw der Loehocnefen, en van Sibori. Hun verzoek om bezetting enz. toegestaan. Kijay Sibori Laxamana komt met den Sadaha in Amboina. De Heer Gyfels voorstel aan den Sadaha. Het Noorderdeel van Celebes door de Macassaren veroverd. De Loehocnefen ontdekken veel slyngze aanslagen van Kakiali, en den Kimelaha. Dien de Heer Gyfels waarschoorwd. Zyne verrichting op Manipa. Bericht wegens den Koning van Macassar, waar van hy kennis aan den Sadaha en Kakiali geeft. De Sadaha verzoekt ons 't lichten van Loehoc's bezetting. Wat de Landvoogd daar tegen eischt. Kakiali belust de Hitocnefen na 't gebergte te vluchten. De Koning van Macassar zendt hulptroupen aan den Kimelaha. Verder bedryf van den Landvoogd, die 't Fort Bullebak op Loehoc bouwd. En weer na 't Kasteel keerd.

1031.
Prins
Aali's
vertrek
na Xoela
en Tam-
bocko.

DE Heer Gyfels trad den 23 May als zevende Landvoogd in het bestier. Pas voor zyne regeering was Prins Aali, tot November 1630 op Tomahoc noch gebleven zynde, van een geheel ander besluit omtrent zyne zaaken geworden, alzo hem nu idereen, zelfs de Soafiva's, of 's Konings Raaden, verlaten, en de reis na Ternate met een geleende Coracora aangenomen hadden. Hy liep dan met zyn 3 laatste Coracora's van daar na

Xoela, vergaderde daar hy nog 7 Coracora's, en vertrok in 't begin van 't jaar 1631 na Tambocko, dat hy weer veroverde, en onder zyn Koning bragt. Het jaar daar na (want wy zullen nu zien, waar hy verder blyft) vertrok hy na Boeton, ontmoette daar de Heer Anton Caan, als gezant aan de Koningen van Macassar, en Boeton gezonden, by wiens te rugreize na Batavia hy een brief aan de Heer Opperlandvoogd Speex schreef, waar in hy zich wegens zyn vierjarig verblyf in

1731.

En na
Boeton.

Am-

1631. Amboina verontschuldigde, zeggende nu daar verschenen te zyn, om van den Koning van Macassar die landen weer te eischen, die hy van den Koning van Ternate genomen had, waar door hy de gemelde Oost-kust van Celebes, 't Eiland Pangeane, Saleyer, en meer andre, wel eer door Koning *Baboe* veroverd, verftond.

Hy had daar over wel aan den Koning van Macassar geschreven; maar die maakte geen haast met hem daar op besluytelijk te antwoorden, payende hem onder tusschen maar met zoete woorden en uitsfel, om tyd tot zyne bezending na Amboina te winnen, waar na toe hy voornemens was een fraaje Vloot af te vaardigen.

Word door den Koning van Macassar ver-
geven.
Befchry-
ving van
dien
Prins.
De Heer
Gyfels,
brengt
eenige
Amboi-
neesen uit
Holland.
Als ook
de eerste
Holland-
se vrou-
wen, twee
Predikan-
ten, enz.

Deze Prins *Aali* kreeg eindelyk van den Koning van Macassar antwoord, maar ook eenige confituuren, waar door hy vergeven wierd, en aan zyn einde raakte, hebbende niet veel voor zich zelve, zeer weinig voor zynen Koning, en noch 't minste voor ons uitgericht; dan dat hy onze arme Amboineesen meer uitgemergeld had. Hy was wel van geen quaden inborst; maar geen man van uitvoering, en geheel op zyn vermaak gezet.

Daar ziet men het einde van een Prins, diens groote denkbeelden van zich wel haast een kroon in Amboina, of elders, op 't hoofd te zetten, in rook en damp vervlogen; terwyl *Hbamza* zeer verblyd was, van hem ontslagen te zyn.

By de wederomkomst van de Heer *Gyfels* uit Holland, die hier ook met den eer-titel van Extraordinaris Raad van India verschenen was, bragt hy van die vier kinderen der Orang Kaja's door hem zelf na Holland mede genomen, 'er drie weder behouden in Amboina, alzoo *Lauwens van Halong* onderweeg overleden was.

Hy bragt ook met zich zyn huisvrouw, en twee ongetrouwde zusters, zynde de eerste Hollandse vrouwen, die men hier zag; alzoo de vorige Landvoogden geen vrouwen gehad hadden. Ook waren met hem twee nieuwe Predicanten, *Helmichius Helmichii*, en *D. Heemstee*, van Batavia gekomen, benevens de Commandeur, *Adriaan Antonissoon*, die men op de vreemde handelaars uitzond, van welke hy 'er op Kelang en Erang 22 verbrandde.

Het voornoemde groot Moeffon had wel veel nagelen, maar juist niet aan ons gegeven. Een vry groot deel was in handen der vreemdelingen, waar van 'er noch wel 16 op Kesting waren, geraakt; maar wy hadden pas 13 a 1400 Bhaaren bekomen, zynde zeer weinig in vergelyking, van dat 'er dit jaar wel

geplukt, en gewogen was, weshalven men goed vond, zoo veel 't mogelyk was, op de vreemdelingen te passen, en voor eerst nog ontrent die van Hoewamohel niets te ondernemen.

In Juni verschenen hier verscheide Papoewase roef-vaartuigen, onderdaanen van den Koning van Tidore, zy hadden niet lang te voren *Kimelaha Loehoe* gevangen genomen, en hem toen op Cambello tegen een groot randsoen op vrye voeten gesteld, roovende nu met een paspoort van hem, en met belofte van zyne bescherming, op onze verdro onderdaanen, verkoopende die dan op Lefidi en Cambello, waar ontrent zy zich ophielden.

De Heer *Gyfels*, zulken peft in zynen boesem niet langer willende verdragen, en genegen het land daar van te zuiveren, zond 'er vier Coracora's op uit, met last om niet alleen hen, maar ook de vreemde handelaars van Hoewamohel, te verdryven; doch eer de onze daar quamen, waren 't de Papoewa's al ontsnapt, en de Macassaaren hadden de Rivier van Ajer Mira met boomen zoodanig toegestopt, dat 'er niet by te komen was. Zy namen by de te rug-reize een vaartuig met 24 Bhaar nagelen, en met 2 bassen voorzien, komende van Caylolo.

De *Kimelaha Loehoe*, dit hoorende, zeide, dat het zyn goederen waren, eischende die, en 't vaartuig, met groote bedreigingen weerom, of dat hy anders zyn schade op de onzen te Loehoe herhalen zou; om 't welk te beletten, men den Opperkoopman *Patacca*, met 't gansch Comptoir, ten eersten van daar lichte, waar over echter de Inlanders zeer t'onvrede waren, verzoekende herstelling van ons Comptoir aldaar. Op wat wyze dit geschied is, konnen wy nader uit dit volgende opstel oordeelen.

Donderdag den 11 September 1631. *Herftel-gemerkt dat ontrent medio Juli door pure dreigementen van den Kimelaha Loehoe, ende eenige zynere creaturen, de Opperkoopman Sr. Jacob Janssoon Patacca, van Loehoe op Hitoe geretireerd is, en dien volgende by resolutie de effecten onzes comptoirs van Loehoe geligt zyn, en nu door ernstelyk aanbouden van de vier Hoofden van Loehoe by missive instantelyk verzogt werd gemelde Sr. Patacca, ofte een Onderkoopman, haar luiden op Loehoe mogte toegezonden worden, te meer, alzoo zy luiden wel wisten, dat de Kimelaha in zyne actien ongefundeert was, ende zelve ook niet alleenlyk tegens haar wil, maar zelfs tegen expresse ordre van den Konink in Ternate, was &c.*

Zoo is 't dat de Heer Gouverneur, Artus Gyfels, ende den Raad, om ver-

1631. Icheide wigtige consideratien dienstigi en raadzaam gevonden hebben, tot bevordering van 's Compagnies voordeel in deze gelegenheit, ons ondergeschreven als zyne gecommiteerden op den 5 stanti naar Hitoc by hare gemagtigden af te veerdigen, met intentie, om aldaar ten overstaar van den ouden Capitein Hitoc de zaken zoo te beveredigen, dat op intercessie (ten ware onder bewillinge van een steenen huis, ofte andere verzekeringe) haar verzoek met ons voordeel mogte ingewilligd werden; tot welken einde wy neffens Capitein Hitoc, ende den gezant Hatib Mamaha; op den 8 dezer op ons comptoir vergadert zynde, op ons verzoek van ons comptoir de Novo op Lochoe te stabileren, dit navolgende tot antwoord voorgesteld is, te weten, dat wy dusdanige dicigementen van den Konink in Ternate, ofte zynen subalternen in deze quartieren, niet gewoon, ofte dezelve ook te verdragen niet gezint en waren, dat de Kimelaha, ende de Opperhoofden van Lochoe, moesten gedenken, wat trouwigheid zy, zoo uit kragte van de oude, als de gerenoveerde contracten zoo wel den nagel-handel, als de bevordering van de vrede concernerende, aan ons in alle manieren verobligeerd waren, dat wy buiten verzekeringe van een steenen huis op Lochoe, ofte andere assurantie, tot wederomkomen niet zouden kunnen resolveren, dat zy luiden wel zelfs konden verstaan, ingevalle wy als voren continueerden, Compagnies effecten altyd op de genade van den minsten slaaf, ofte vagebond, consequentelyk berusten zouden &c.

Daar op gemelde Hatib wederom reverentelyk diende, dat het de Opperhoofden van Lochoe wel bertelyk leet was, dat deze differentien door den Kimelaha Lochoe waren gerezen, dat zy luiden ook wel wisten de zonderlinge trouw, welke zy aan ons in verscheide contracten hadden beloofd, die zy ook punctuelyk zогten naar te komen. Dat de Opperhoofden presenteren, by zoo verre wy van heden af met den handel op Lochoe wilden continueren, zy op het aanschryven van zyn Majesteit in Ternate, gansch gewillig waren voorsz. steenen huis zelfs te helpen formeren. Dat zy ondertusschen den Koopman, met 's Compagnies middelen, onder hare sauvegarde zoo vriendelyk zouden aannemen, dat men geen redenen van misnoegen vinden zou.

Ende alzoo wy, als vorens gezegt is, de vriendelyke correspondentie met de overkust gansch dienstig oordeelen, hebben wy, na verscheide debatten ten wederzyden, eindelyk met toestaan van den Ed: Heer Gouverneur Gysels, ende onder approbatie van den Ed: Heer Generaal, geaccordeerd, dat, zoo haast de Kimelaha (welke in de voorstelling van de Opperhoofden

1631. weinig gemeld werd) een teeken van verzoek aan den Heer Gouverneur zal gedaan hebben, dadelyk een bequaam persoon tot Koopman haarlieden op Lochoe zal toegesonden werden, verwagende middelertyd aanschryvens, en nader ordre van Batavia.

Actum op 't Comptoir Hitoc. Datum ut supra. Was geteekend, Everd Hulft, J. J. Patacka, Joan Otteniz.

Men zond ook 't jagt Mocha, enden Boejer Banda, alzoo die hier weinig dienst konden doen, met het fregat Noeflanivel, na Boeton, om ontrent die wal op de jonken, die daar voorby moesten, te passen.

Deze gedurige overkomsten van vreemde vaartungen waren oorzaak, dat den Inlander wat meer als gewoonlyk gebruikt wierd, om met de Coracora's, en andre vaartungen, op haar uit te gaan.

Hier over begonnen 'er verscheide, ^{'t Morren} en vooral die van de Uliassers, ^{van den} alzo zy ^{Inlander} nu zes maanden aan een gedurig hadden ^{over 't} moeten scheppen, zoodanig te morren, ^{kruiffen} dat zy zeiden hare Coracora's liever te ^{van} willen verbranden, als zoo met dit schep- ^{vreemde} pen geplaagd te zyn. Zy waren 't niet ^{vaartui-} alleen; maar die van Hatoeaha zeiden 't ^{gen.} zelve, en liepen daar op ten eersten tot de Ternataanen over, schreeuwende, dat zy de Coracora's, die hen zoo veel geld kosten, maar in onzen dienst afleuten, zonder dat wy 'er een stuiver toe betaalden. Hier onder roeiden die van Hamahoe niet weinig, zich niet ontziende onze Christen-overloopers van Sirisori, en Toehaha, aan te houden.

Men zond den Fiscaal Jan Ottens 'er na toe, maar zy zeiden tegen hem, dat zy niet langer onder hunne hoofden op Sirisori en Toehaha wilden staan, alzo die hen zeer qualyk gehandelt hadden; weigerende om die reden ook weder tot ons af te komen, waarfchynelyk door die van Hamahoe aangezet, die zoo stout op hunnen onwinbaren berg waren; dat zy het daar tegen ons wel meinden te zullen uitharden.

De Heer Gysels nochtans, merkende, dat het veroveren van dit eene nest een groote verflagenheid aan de rebellen geven zou, verzocht aan de Heer Specx verlof, om hen te mogen aantasten.

Ondertusschen verzochten de vier Hoofden van Lochoe, en alle de Loehoensen, weder zeer ernstelyk, dat men doch by hen het comptoir herstelden, en 'er weer een Koopman zenden wilde, verfoejende de handelingen der Kimelaha's, en verzöekende, dat men dit hen niet wyten zou.

Men zond 'er dan Ottens als Hoofd, ^{Ottens} dien zy beloofden in 't kort een steene ^{als Hoofd}

1631. logie te zullen verzorgen.

op Loehoege-plaatt. Patacka door Leliato geborgen. In de maand September was de Opperkoopman *Patacka* met een jonk na Batavia vertrokken; doch ontrent Boero's Westhoek geftrand, en door *Kimelaba Leliato* (o wonder!) geborgen, en op Loehoe gebragt, waar over de Heer Landvoogd zeer verbaast stond, alzo dit het eenig goed was, dat ons die booswigt bewezen, en toegebragt heeft.

De Heer Gysels verbeteret het Kasteel. De Heer *Gysels*, bespeurende, hoe slecht het Kasteel nu noch gesteld was, deed vooreerst de grachten een roede rondom wyder maken, gebruikende de aarde, die 'er uit quam, tot het vullen der gordynen, en tot het verbreden van den barm. Ook maakte hy in 't Kasteel nieuwe vertrekken voor de soldaaten, alzo de oude vergaan waren.

Kerkelyke Commissaris hier ingevoerd. In zyn tyd ordonneerde de Heer Opperlandvoogd ook aan de Kerkelyken, dat zy voortaan een Kerkelyk-polityck Commissaris in hunne vergadering zouden moeten dulden.

Artus Gysels, tweede Tsjineesche Capitein. By 't opnemen van 't getal der Chineesen, bevond men hen honderd mannen sterk, ider van welke wegens hoofdgeld 11 Ryxdaalders ter maand betalen moest, dat hun Capitein verzamelde. Niet lang geleden was de eerste Capitein *Herman*, een Christen zynde, van een Chinees, dien hy in zyne rechtveerdige zaak geweigerd had te helpen, deelyk vermoord, en daar op de 2^e Cineesche Capitein, die mede onlangs Christen geworden, en na den nieuwen Heer Landvoogd, ook *Artus Gysels* genaamd was, in zyn plaats gekomen.

Tobo veroverd. Een van de eerste zaaken, door de Heer *Gysels* verricht, was zyn tocht na Tobo in November 1631. Dit was een vuil roofnest, dat die van Banda, door aanhirzing van de Kessingers en gevlugte Bandaneesen, van tyd tot tyd zeer geplagt had. Hy ging 'er met 25 Coracora's na toe, konnende die van Hitoe nog Ceram (die dat in lange tyd niet gedaan hadden) als ook die van Hatoeha, Ihamahoe, en Honimoa, niet tot het zenden van eene Coracora bewegen.

De Heer *Gysels*, die veinsde die van Ihamahoe te zullen aantasten (daar hen die van Hitoe ook ten eerste kennis af gaven, liep zoo stil als het mogelyk was na Tobo, hoorende op Tamilau ook eenige klagten over die van Hitoe, die hen, en die van Hatoemeten, voorleden jaar hadden willen dwingen, om, in de plaats van Oelifiva's, Oelilima's te werden, daar die van Tobo niet weinig hun rol onder gespeeld hadden.

De Heer *Gysels*, die hen zyn hulpe toezede, belaste dat zy hem met hun Coracora volgen zouden. Zy deden dit, en bewogen ook die van Hatihauw niet alleen

om hun voorbeeld te volgen, maar maakte ook, dat alle hunne onderhoorige Alfoereesen over land mede na Tobo trokken.

Dus verscheen dan de Heer Landvoogd den 21 November voor Tobo met zyn Vloot, zynde te land nog 1180 Alfoereesen tot zyn hulp verschenen, die hem wonderlyk wel te stade quamen, om zyne Coracora's tegen het steil strand op te halen. Zy waren verblyd ons volk daar te zien, houdende die voor hunne vrienden, en voor Oelifiva's, om dat die, even als zy, spek aten.

Men belegerde daar op Tobo, doch men zag weinig kans, om met stormen te vorderen, om dat het op een steile rots, die als een half Eiland in zee uitstak, versterkt, en alle toegangen, en passien zoo wel verzekerd waren, dat 'er niet by te komen was.

Echter witten de onzen in eenige daar tegen overstaande clappus-boomen een battery te maken, en hen door 't licht geschut, daar op gebragt, zoo te benaauwen, dat zy zich den 30 dito by accoord overgaven, stellende zich onder onze gehoorzaamheid, belovende beterschap, en wedergeving van de gevangenen, door hen gerooft, gelyk men uit dit volgende accoord zien kan.

Copie van 't accoord gemaakt, ende gelaten in handen van den OrangKay van Tobo.

Op huden den laaften November, 1631. de Ed. Heer Gouverneur Artus Gysels, nevens de respectieve officieren, ende OrangKaja's der Nederlandische Staat in deze quartieren Amboina, met de magt van 't Krygs-volk voor de negery Tobo, op den 21 dezer verschenen zynde, en deze plaats tot beeden toe rondom belogert wezende, om door deszelfs middel na recht, reden, en in redelykheid, eene harer begane sauten van ontrouw op 't aanzienlykste met reputatie te straffen, zoo is 't nu evenwel zulx, dat aangezien de OrangKaja's, als mede de gemeene inwoonders van voorsz. Tobo, instantelyk verzoeken, dat wy de verdiende straffen uit medogentheit, hen voor deze reize gratienselyk willen vergeven, wy jegenwoordig uit verscheide inzichten ons wel beradende, haar ootmoedelyk verzoek, onder deze stipulatie haarder beloften, waaragtig toestaan en accorderen, namentlyk.

Ten eerste, dat de OrangKays, ende gemeene inwoonders der voornoemde negery Tobo, van nu eeuwig zullen verpligt, verbonden, ende onderdanig blyven, de Ed. Hoog Mogende Heeren Staten Generaal der Vereenigde vrye Nederlanden, zyn Vorstelyke genade, Frederik Hendrik, by der gratie Godes, Prince van Orangie, &c.

1631. &c. de geöctroyeerde Oost-Indische Compagnie, mitsgaders haar Ed. subalterne Regters dezer India's.

Ten tweden, dat tegenwoordig tot teken van waarheit twee der principale Hoofden haar kinderen onder opzigt van zyn Ed. in 't Kasteel zullen gehouden, en tot nader belieften aldaar opgetrokken worden.

Ten derden, dat zy preciselyk alle jaren zullen gehouden zyn tweemaal, ofte ten minsten eens met een, of meerder vaartuigen, aan 't Kasteel te verschynen.

Ten vierden, dat alle verlopen slaaven uit de quartieren van Amboina, Banda, ofte de Moluccos, gehouden blyven voor de somme van vyftien realen, 'thaarder komste in Amboina, Banda, ofte de Moluccos, aan de Compagnie over te leveren, ofte aan de eigenaars van de gemelde plaatsen, op Tobo komende, voor de somme van thien realen gewillig te laten volgen.

Ten vyfden, dat de gemelde Orang-Kay, ofte inwoonders dier meergemelde plaats, van nu af geaccordeerd, ende toegestaan werd met praerwen, ofte groter vaartuigen, zoo wel in de quartieren Amboina als Banda, vry ende vranc te mogen navigeren, met zoodanige vryheid, als andere onderdanen, onder het Kasteel zortende.

Eindelyk, dat na den dag van beden niet zullen vermogen met eenige onzer onderdanen 't zy van Amboina, de Eilanders, Uliassers, ofte zelfs op de kusten van Ceram, in oorlog te treden, zonder expresse last, ofte kennisse des Ed: Heer Gouverneurs van Amboina.

Ende op dat dit bovenstaande met meerder kragt gevolgd werde, beloven wy gemelde Tobo, neffens de inwoonderen van dien, tegens alle geweld, lasten ende prejudiciabele attentaten ernstelyk te zullen beschermen, blykende dan, dat dit bovenstaande aan onze zyde getrouw ende opregtelyk naargekomen zal werden, zoo is dit tot teken der waarheit, als een vaste belofte met eigener handen ondertekend, ende met onze gewoonlyke signature bekrachtigt. Aldus gedaan, ende geaccordeerd, in de bezettinge voor Tobo, Datum ut supra, ende was onderteikend, Artus Gysels, Evert Hulft, Joan Ottens, en M. Rombouts, Secretaris.

Na 't maken van dit accoord, maakte hy ook, by 't drinken van de Matakau (zynde de eed der Inlanders, waar van wy onder de zaaken van den Godsdienst breder spreken) een vast verbond met de Alfoereesen, en alle de Oelifiva's, waar by dat zy hem, niet alleen tegen de Oelilima's van Ceram, maar ook overal, daar hy hen gebruiken wilde, helpen zouden.

Men vertrok toen, zonder meer te 1631. kunnen verrigten, met de Vloot na huis, moerende 't aantasten van Werinama, dat op een steilen berg lag, tot een gelegener tyd uit stellen.

Ondertusschen had *Kimelaba Loehoe*, Itawacka om zich over 't veroveren van Tobo aan atgebrant. ons te wreken, die van Ihamahoe niet weinig tegen de onzen opgezet, en hen verlos gegeven, om op de onzen te rooven, gelyk zy in December zochten te doen: want zy verschenen toen met in de twintig Coracora's, en andre vaartuigen voor Oelat, alwaar voor hen wel niets te doen viel; doch Itawacka hebben zy in 't wederkeeren niet alleen aangetast; maar ook verbrand, veel vrugten en boomen bedorven, verscheide koppen van SiriSori en Toehaha gehaalt, en veel andren van Toehaha verraderlyk vermoord. Ook bragt *Kimelaba Loehoe* En ver- by zyn aanwezen op Ihamahoe wel 70 dre vyan- Christenen, van die twee dorpen tot hen delykhe- overgelopen, tot afval, dwingende hen den. Moorsch te werden, en hem in alles te gehoorzaamen. Om dit nu te bevestigen moesten zy aanstonds een Christen dood slaan; en zyn hoofd by den *Kimelaba* brengen, ook roofden die van Lucieëla, op zyn verleend verlos, sterk op de Christenen, waar van zy 'er eenige dood sloegen, en eenige gevangen na Lucieëla en Loehoe voerden, van welke wy 'er verscheide door de Loehoeneesen weer gekregen hebben.

Kimelaba Loehoe nam ook twee vrou- Steene wven, en zoo veel schooljongens met zig, Logie op die hy Moorsch wilde doen werden, van Loehoe. welke de eene jongen het ontliet. Ook dreigde hy de Uliassers sterk met den oorlog; dat echter geenzins belette, dat de Loehoeneesen, die zyne bedryven, en wrevel verfoeiden, ons zeer getrouw bleven; makende voor ons een nieuwe Logie op een klippigen berg, daar hun dorp lag, voorziende die met een steene borshtweering, die veel vaster dan de oude op strand was, in welke de nieuwe Opperkoopman *Ottens*, winnende nu 120 gl. ter maand, met onzen ommeslag getrokken is.

In 't jaar 1632 kreeg de Heer Land- De komst voogd een redelyk ontzet van 336 man van van den Batavia in Januari en Maart, onder den Com- mandeur *Adriaan Antonisz*, waar Antonis- mede men voornam die van Ihamahoe zoon met aan te tasten. De Heer *Gysels* ging 'er ontzet. met de schepen en 17 Coracora na toe, en raakte den 23 April daar voor.

Hy had 9 compagnien, ider van 75 Waar Europeers, met zich gebragt, waar by mede de Capitein *Westerman* nog met een fraje Heer Gysels die magt over land quam. Deze, in twee van Ihamahoe troepen geschaart, zyn op hen los ge- aantast. gaan, hebben al hun vaartuigen (dewyl zyn

1632. zy niet wilden af komen) gelyk ook de meeste vrugtboomen, vernielt, alzoo men dezen hun dorp te vast versterkt zag, hen niet veel andre schade toebren- gen kon.

Ondertuffchen kregen de onzen ook een vaarttuig, van Macassar pas aangekomen, met fchryvens van den Koning aan den *Kimelaba*, waar by hy hem toezei in 't aanftaande wester-fayfoen een fraaie Vloot te zullen zenden, als hy maar cenigen ftaat op een goed nagel-gewas maken kon.

Den 29 April bragt *Pati-Naja* in ons leger ook 300 Alfoereefen, door *Radja Saboelan* tot onze hulp met twee van zyne zoonen gezonden. Men liet hen met enige foldaaten, tot fchrik van de vyand daar blyven, gelyk zy hen meer schade, dan duizend van onze foldaaten, gedaan, en 't ganfch Land t'eenemaal verwoeft hebben, na dat ons leger den 5 Mey op- gebroken was.

Terwyl de Heer Landvoogd voor I- hamahoe lag, begon *Kimelaba Loehoe* zich tegen ons volk op Loehoe zeer vyandig aan te ftellen, verlatende *Gama- fonggi*, en zich op *Luciela* by zyn neef *Leliato* gaande versterken.

Ook had hy iets voor tegen onze Lo- gie op Loehoe, en tegen 't fchip *Coets- jien*, daar ter Reede leggende, dat de onzen tydig door de Loehoeneefen ge- waarfchouwd, met het lichten van hun comptoir, nu voor de derde reis, ont- weken.

De Koning van Ternate fchreef een beleefden brief omtrent dezen tyd aan den Landvoogd, waar in hy wel uit- drukkelyk verbood het gefchut, en de nagelen, door de onzen den *Kimelaba* af- genomen, aan den zelve weer te geven. Ook verbood hy wel ftreng aan den *Kimelaba* cenige Macaffaaren aan te hou- den, daar al weer niet meer op volgde, dan op zyn vorig fchryven; zoo dat men daar uit vastftellen moest, dat hy of an- der fchryvens van den Koning had, of niet veel na zyne bevelen luifterde.

In dezen tyd quamen de Papoewa's hier weer fterk op de onze rooven, daar toe waarfchynelyk door den *Kimelaba* ge- noodigt, alzoo onder hen ook lieden van Bonoa, Affahoedi en Liffabatta waren, die dat buiten zyn bevel niet zouden heb- ben durven doen. Deze wierden open- baar door die van Mamalo befchermt, doende ons allen afbreuk, die zy kon- den, om daar door den Landvoogd van Ihamahoe af te trekken. Eindelyk beft keurende in vrede te leven, om dat hy nu vreesde, dat het zyn beurt wel eens mede werden mogt, zoo heeft hy zich, ten minften uiterlyk, met ons verzoend, bekennende, dat hy door onbedagtzaam-

heid qualyk gedaan had. Ook verzogt hy, dat de onzen weer op Loehoe wilden komen, dat wy ook deden; om van 't aanftaande nagelgewafch daar meester te werden.

Wy zonden daar op den laaftten May de krygsmagt, oordeelende die nu niet meer van doen te hebben, met den bevel- hebber den Heer *Antoniffoon* weer na Ba- tavia; in een tyd, dat wy voorzien kon- den, dat men de zelve wel zeer noodig konde hebben: want daar waren op Ceram Laet 28 vreemde vaartuigen ge- komen, die daar cenige tyd gerooft heb- bende, zonder nagelen na huis vertrok- ken, hebbende 'er 9 hier gelaten, om 't aanftaande fayfoen af te wagten. Het waren ten deele Javaanen, ten dee- le Maleyers, dog meest Macaffaaren; en men kreeg berigt, dat 'er 7 op Hatapoe- teh, en 2 op Affahoedi, opgehaalt wa- ren.

Omtrent dezen tyd quam hier ook 's Guaffo's Konings gezant *Guaffo* uit Ternate, die nu laft had, de gefchillen wegens de vreemde vaartuigen en jonken te beflif- fen, en alle vreemdelingen te verdryven; doch wanneer dit wat ftreng gevordert wierd, zeide hy, daar toe geen laft van zyn Koning te hebben.

Het fraeit van allen was, dat wy van Loehoe door ons Hoofd aldaar een net- te cotype van een geheel andren brief van Koning *Hbamza* aan den *Kimelaba* bequamen, waar uit ons bleek dat hy zelf de fchuld van alles, en dat de *Kimelaba* maar zyne bevelen gevolgt en uit- gevoert had; zoo dat wy nu eerst recht wiften, hoe de zaaken aan het Hof van Ternate ftonden; dat ons een groot licht in deze troubelen gaf, alzoo wy nu dui- delyk zagen, dat zoo wel de grooten daar, als de klèene hier, den spot met ons dreven.

De Heer *Gyfels*, beluft om die 9 jon- ken magtig te werden, peurde met 15 Coracora's na Erang, alwaar onze ver- dre fcheepsmagt een Vloot van 300 fol- daaten, en 800 Inlanders, uitmaakte, met welke hy den 21 Augustus na Hatapoe- teh op Kelang overftak, daar hy 7 jonken vond verborgen leggen, voor welke hy de jagten, en andre vaartuigen, in be- zetting liet, terwyl hy na Affahoedi met de Coracora's fchepte, daar hy 2 vaar- tuigen in de Ooster-kreek verbrand- de, vindende al 't volk van dat dorp ge- vlugt. Na zyne wederkeering na Kelang tafte hy de Javaanen ook in hun vastig- heden aan, die hy wel 300 fterk, en wel 100 der zelve met fnaphaanen ge- wapend vond. Hy veroverde hun wer- ken met weinig verlies aan weerzyden, dog verbrandde al de jonken, en keerde dus zegenpralende den 28 Augusti na huis.

1632.

In September gaven de OrangKaja's van Amboina een gefchrift aan den Landvoogd over, met verzoek, om dat aan den Heer Opperlandvoogd te zenden.

Het behelsde een voorstel, hoe dat het onder de twee eerste Landvoogden de manier geweest was, dat hen de Coracora's, in Compagnies dienst verloren, wierden goed gedaan; doch dat, de Heer Blok dit afgeschafft hebbende, zy die zedert uit hun beurs hadden moeten betalen, betuigden dit niet langer alleen te kunnen dragen, en verzochten dierhalven, dat de E. Maatschappye hen met de helft der onkosten geliefde te gemoet te komen.

Komst van Capitein Hitoe by de Hongi.

Terwyl de onzen met de Hongi nog op Hatapoeteh lagen, quam Capitein Hitoe daar ook met een Orembaey, voorgende, dat de Coracora in 't afhaken beschadigt, en hy daar door niet in staat geweest was met de zelve eerder te komen; hoewel hy maar, om eens te zien wat de onzen deden, daar verscheen.

Staat der nagelboomen op Hoewamohel.

Het verdiende zyne opmerking, dat men ontrent deze tyd ook vernam, hoe verscheide boomen, door de Nassoufche Vloot gefchild, nu weer nagelen begonden te dragen, en vol vrugten waren, behalven dat veel jonge boomen, naderhand door die van Hoewamohel aangeplant, nu mede al vrugten voortbragten.

In dezen tyd verscheen ook aan 't Kasteel een zoon (zoo hy voorgaf) van Radja Samet, zeggende, dat zyn vader door de Portugeesen onder Don Andrea Furtado na Radja Sifeoeloe gezonden, om de Alfoereesen te bewegen hem tegende Mooren te helpen, daar gebleven, en 'er getrouwd zynde, naderhand omgekomen was.

Deze borst wierd met een deel van zyn volk van Ceram afgehaalt, en weer op zyn oud dorp, by Haroeko, geplaatst. Hy zei dat de Koning van Sifeoeloe ons zyn hulp tegen de Mooren aangeboden, en 31 dorpen, en daar in wel 3480 mannen, al te zamen wakkere Alfoereesen, onder zich had.

Die van Ihamahoe weer aan onze zyde.

Ook gaf hy ons uit last van Radja Sa-boelau te kennen, dat zyne magt in 11350 mannen bestond, en dat hy gereed was, om in 't aanstaande droog saysoen, zoo wy hem maar bevel gaven, die van Ihamahoe aan te tasten. Dit werkte by die van Ihamahoe, die 'er berigt af kregen, zoo veel uit, dat zy door tusschen-spraak van Kakiali om een stilstand van wapenen verzochten, die om veel gewigtige redenen toegestaan wierd, belovende weer aan onze zyde te zullen komen, en met ons te scheppen, zoo menigmaal Capitein Hitoe dit deed.

Kakiali waarfchouwde ons ook tegen

Kimelaba Loehoe's quade voornemens, 1632.
voorgevende, dat Prins Aali om geen andre reden na Macassar vertrokken was, dan om de Macassaren met een groote magt na Ambon te trekken; doch zyn zeggen had geen grooten ingang by ons, om dat zyn oudste zuster pas eenige maanden geleden met Kimelaba Loehoe getrouwt was.

Die van Hatocaha kregen nu ook weer Opland de krullen in 't hoofd: want in plaats van die van Hatocaha. van hunne nagelen, op onze aanmaning in October, aan 't Kasteel te brengen, dorsten zy wel stout uit zeggen, zy zouden die brengen, daar 't hen de Kimelaba gebieden zou. Zy hadden zig ook reeds in 't gebergte versterkt, binnen welke vastigheden zy ons volk niet wilden laten komen, dat iet quaads van hen voorspelde.

In dezen tyd had de Opperkoopman Ottens zyn verblyf op Hitoe, doch zoo, bouwde een nieuwe Logie op Hila. dat Loehoe ook daar onder stond. Hy brak de oude Logie op Hila af, en bouwde een nieuw steenen huis, de gedaante van een Redout hebbende.

In 't begin van 't jaar 1633 hoorde De Heer Brouwer als agtste Opperlandvoogd van Indiën, of als vyfde op Batavia, in plaats van de Heer Speexvoogd. in December 1632 gevolgd, en daar voorgesteld was.

Deze Heer zond 5 jagtjes, met een fraai getal hulptroepen onder den Commandeur Adriaan Antonissoen, (die nu ten derdemaal hier verscheen) om die van Hoewamohel, en alle onze andere vyanden alhier, eens wat beter te leeren na ons te luisteren, en hen te verleeren, vreemdelingen aan te halen.

Zy quamen in de maand Januari hier, Com- en wierden ten deele na buiten gezonden, om op de vreemde vaartuigen te paffen. Zy vonden 'er 7 op Manipa, Kelang en Erang, die zy verbrandden; gelyk verrichting, en zy ook de lichten brand in de dorpen van de Massavoi en Kelang gestoken hebben. Heer Gyfels op Hoewamohel.

Daar op volgde de Heer Gyfels in April met de Hongi, met welke hy al de vaartuigen op Erang vernielde. Hy bedierf ook hunne nagelbosschen, kappende in Noela, Erang, en Tabinolo's omtrek, wel 5000 nagelboomen, 100 nootten-muschaat-boomen, en 500 clappusboomen om verre; dat zy nu maar aan strand deden, alzo men niet wel op 't gebergte komen kon.

De Landvoogd gaf aan de OrangKaja's van Massavoy, Kelang en Erang, eenige gevangenen weder, latende hen weten, dat hy hunne negryen verbrand hadde, om 't aanhouden der vreemdelingen. Ook had hy hunne Coracora's in bewaring, om te beletten dat de Kimelaba die tot het vervoeren der nagelen niet

1633. niet gebruikte. Daar beneven had hy de Inlanders na vermogen verſchoont, hoewel de *Kimelaba* ons zoo veel quaad deed, als hy kon. Dit werkte, vooral door 't weder aanbieden van hare Coracora's, by die van Hatapoeteh zoo veel uit, dat zy hem zelf de vaartuigen, op hun ſtranden verborgen, quamen aanwyzen.

Men bevond 't getal der ontdekte jonken te weinig, en ſtelde vaſt, dat 'er hier of daar meer moeſten ſchuilen. Men gifte, dat zy wel op Ceram-Laoet mogten roeſten, weſhalven de Heer Landvoogd met 29 Coracora's en 2 chaloepen den 30 April na Hitoe overſtak, met voornemen om na Ceram-Laoet te loopen, hoewel men dit kind een andren naam gaf.

Moord door *Le-liato* op *Way* en elders. Op Hitoe komende verſtond hy den moord, door *Kimelaba Leliato* aan 12 of 15 perſoonen op *Way*, dat hy af liep, bedreven, behalven nog 50 gevangenen, die hy mede ſleepte, dat hy ook aan eenige Chineeſen met vrouwen en kinderen, en een ſlaaf van *Mamala*, gedaan had, ſtaande ook een Hollander voor onze Logie op *Hila* den kop af, over welk Romeinſtuk hy den 30 April op *Luciela* veel eerſchoten doen liet.

De Heer *Gyfels* na Ceram Laoet. Dit belette den Heer *Gyfels* niet om met zyn Vloot voort te varen, latende verluiden, dat het op *Werinama* gemunt was. Zy, dit ook hoorende, boden (volgens de gewoonte der Inlanders) by ons voorby ſcheppen, zich zelve en hun land, door 't overgeven van een kaſje met aarde, aan ons vrywillig aan, gevende zich dus volkomen aan ons over.

Komſt van den Heer *Commiſſaris van den Heuvel*. Hier quam ook de Heer *Commiſſaris, Antoni van den Heuvel*, met 2 ſchepen by hem.

Komende op Ceram-Laoet, merkte hy, dat zyn komſt verklikt was, alzo de onderſte fortreſſen, die een ſteene muur 10 voet dik en 10 voeten hoog hadden, verlaten, en zonder volk, en 9 van hunne vaartuigen om ſlaven, en *Maſſoy* na *O-nin* waren.

De Inlanders zouden zich met ons wel bevredigt hebben, dog moeſten 't laten om de *Maleyers*, die hen dreigden dood te ſlaan, zoo zy maar tot ons uitkomen wilden, zy vonden 'er 3 Javaanſche, en 3 *Macaffaarſche* jonken, die zy na vermogen bedierven. De *Amboineeſen* kregen in de 2 a 3 eerſte dagen ſchoonen buit, 50 koppen, en 245 gevangenen, van welke de Landvoogd vernam, waar hunne voornaamſte ſterkten waren, alwaar men hen aantafte; dog het ging daar zoo glad niet, als men gegift had: want ſchoon wy maar 4 dooden kregen, zoo moeſten wy eindelyk met 136 ge-

De Landvoogd dwingt hen tot accoord.

quetſten afwyken. Men maakte daags daar na toefſtel om hen weder aan te taſten, ſchoon men het niet in den zin had; dat egter van zoo veel uitwerking was, dat zy verzoekten te accordeeren.

Men ſtond hen dit toe, om veel redenen, en om ons volk te ipaaren; zy begaven zich mede onder de *E. Maatſchappy*, belovende aan ons, tot vergoeding van de onkoſten, op deze togt gedaan, vyftig *Tapil Cerams* goud, en zoo ſlaven, betalende aanſtonds de helft, en voor de andre helft bleven die van *Keffing* en *Oerong* borg; welke eerſte zich byzonder wel op deze tyd gedragen, ons veel dienſt op Ceram-Laoet gedaan, en alle gehoorzaamheid aan ons beloofd hebben; verheugd zynde, dat wy de *Oelilima's*, hunne vyanden, zoo veel afbreuk gedaan hadden.

De Heer Landvoogd vond de meeſte volkeren ontrent *Goeli Goeli*, en daar om ſtreeks, gevlugt, dog hier en daar wat *Zagoe*, en ververſching voor de *Hongi*, op ſtrand of in de Tempels ſtaan, waarom ook hunne dorpen niet gemocid wierden, doende hen door die van *Keffing* zeggen, dat zy maar weer af zouden komen, gelyk zy daar na deden, betoonende ons verder de ganſch Zuid-zyde aan die kant alle gehoorzaamheid, uitgenomen, die van *Latoc* en *Hoewaloy*, die vlak uit zeiden, met den Landvoogd niet te doen te willen hebben; ten ware hen *Capitein Hitoe* belaſtte met hem te ſchepen.

Ondertuſſchen ſloeg de *Kimelaba* nog in de zestiſtig menſchen, en daar onder agt *Hollanders* voor *Aſſaloelo* dood, terwyl zy bezig waren met hout te hakken, behalven nog verſcheide andren, die men met 'er tyd miſte en daar na dood vond.

Daags te voren, eer de Heer Landvoogd weer t'huis quam, was *Kimelaba Leliato* met 10 *Coracora's* voor *Alang*, en *Liliboy* geweest, dog was daar zoo deſtig onthaalt, dat hem niet luſtte te landen. Hy deed, in zyn wederkeeren 't dorp *Topi* ook aan, dog wierd daar tweemaal afgeſlagen. Van daar voer hy na de drie gebroeders, of *Noeſſa Telo*, alwaar hy den Heer *Commiſſaris van den Heuvel*, de viſite op *Hila* doende, en met de Heer *Jan Ottens* van *Hitoe* met een chaloep komende, ontmoette, die in groot gevaar raakten; dog het nog gelukkig ontquamen. Zy hadden zeer ſel met baſſen, en musquetten, op hen geſchoten, doch daar niets mede opgedaan.

Het was ook wonder, dat de Landvoogd in zyn wederkeeren hem niet ontmoette; doch door 't quade weer zich na huis haaltende, quamen zy den 14 May gele-

1633.

Zyne bevinding op *Goeli Goeli* enz.

Verdre moedwil der *Kimelaha's*.

Gevaar van den Heer van den Heuvel.

Verlies van den Heer *Gyfels* op zyn tocht May gele-

1633. May weer aan 't Kasteel, hebbende 2 Coracora's en een Orembaey verloren.

Men vernam ook, dat 'er weer 20 vreemde vaartuigen op Boero, Manipa, en Kelang gekomen, en al eenige van hunne goederen op Cambello geloft waren; dog om op hen weer af te gaan was onmogelyk, alzo de Amboincefen te zeer afgemat, en veel foldaaten ziek waren.

In plaats van den overleden *D. Jan du Praat*, dit jaar hier gekomen, verscheen hier in 't begin des jaars weer *D. Justus Heurnius*.

Dood van Capitein Hitoe, Tepil.
 Ook stierf in April de oude Capitein *Hitoe, Tepil*, in wiens plaats wel zyn broeder, *OrangKaja Boelan* de eerste (gemeenlyk *Latoe Liffalayk*, dat is, in 't Ambonsch, den srydenden Koning, geheeten, en *Aboebakers* vyfde zoon) benoemt wierd, terwyl *Baros, Aboebakers* zesde zoon, daar zeer om woelde, dog *Kakiali* wist door zyn vleyen te maken, dat hy in zyn vaders plaats als Capitein *Hitoe* volgde.

Door Kakiali vervangen.

Men ziet zyne authorisatie in dit volgende geschrift:

Zyne Authorisatie.

Alzo de ingezetenen van Hitoe door magt en middelen van de generale Nederlandsche Compagnie, in den jaare 1605 verlost, en vrygesteld zyn uit 't geweld en de tyranny der Portugeesen, onze algemeene vyanden, en door de zelve wederom gebragt in 't vry bezit, en gebruik van goederen, landen en steden, uit welke zy by gezegde Portugeesen waren verdreven, en dat in recompense van zoo groote weldaden by verscheide contracten, verbintenissen, en eeden, de voorsz. ingezetenen van Hitoe haar zelve vrywillig hebben onderworpen; en verbonden, aan de Hoog Mogende Heeren Staten Generaal der Vereenigde Nederlanden, en aan de gemelde Compagnie, maar dat by verloop van tyden de zelve contracten, verbintenissen, en eeden byna al vergeten, en in veelen gebroken zyn geworden; daar benevens dat, by versterven van den ouden Capitein Hitoe, des zelfs zoon, Kakiali, met de andre drie Hoofden, ofte OrangKaja's, aldaar ernstelyk hebben verzocht, dat een ander bequaam perzoon in des afgestorvenen plaats, door magt, authorisatie, en bevel van den welgemelden Nederlandschen staat zoude werden verkoren, ingevoerd en erkend, zoo is 't dat de Heer Artus Gysels, Raad van India, en de tegenwoordige Heer Commissaris in de quartieren van de Moluccos, Amboina en Banda, Antoni van den Heuvel, ook met goedvinden, ende toestemming van de Raaden aldaar present, by provisie, en tot approbatie van den Ed. Heer Hendrik Brouwer, Gouverneur Generaal van India, geresolveerd, ende besloten heeft, dat Kakiali in plaats van

1633.
 zyn overleden vader tot Capitein, en Opperhoofd op Hitoe zal werden gesteld, zulk by gesfeld werd mitsdezen, daar benevens, dat alle de voorgaande contracten, verbonden en accoorden, tusschen de Vereenigde Nederlanden, en die van Hitoe, opgerecht, van nieuws af geconfirmieerd, ende bevestigd zullen werden, ende dat de voorsz. Kakiali, als Capitein ende Opperhoofd, mitsgaders de andere drie Hoofden en OrangKaja's ten aanbooren ende by goedvindinge van alle smalle Hoofden onder 't gebied van Hitoe sorterende, met solemnele eeden zullen verklaren ende beloven, de voorsz. contracten onverbrekelyk te houden, ende te agtervolgen, gelyk de zelve hier na volgende, ende uitgedrukt zyn.

Eerstelyk, zoo belooft en zweert *Kakiali* als Opperhoofd, en Capitein van Hitoe, voor hem, en zyne onderdaanen, mitsgaders *Baros Totohatoe*, ende *Tanihitocmessing*, mede *OrangKaja's*, ende *Hoofden* voor haar, en haar onderdaanen, dat zy de Hooge en Mogende Heeren Staten Generaal, zyn Princelyke Excellentie, ende de Ed. Heeren Bewindhebberen van de Vereenigde Nederlandsche Compagnie, en hier te lande den Ed. Heer Gouverneur Generaal, ende Raaden van India, vooral, en inzonderheit, den Gouverneur van Amboina, in alles gebouwd ende getrouw zullen zyn, daar beneffens zweeren en beloven zy, dat zy de zelve tegens alle hare vyanden, ofte die haar Ed. beoorlogen, te water ofte te lande, helpen, bystaan, ende assisteeren; zelfs tegen den *Kimelaha*, ende alle zynen adberenten naar haar uiterste vermogen, met goed en bloed, gelyk getrouwe bondgenoten en vrienden schuldig zyn.

Ten laastten, zweeren en beloven wy aan niemand anders eenige giroffel-nagelen te verkoopen, dan aan de Koopluiden van de gemelde Compagnie, die dezelve op Hitoe zullen moeten ontfangen; zonder dat die van Hitoe gebouden zyn de nagelen aan 't Kasteel te leveren.

Daar beneffens is goedgevonden, en tusschen de generale Compagnie, ende die van Hitoe bescheiden, en besloten, dat yder zyn geloove zal vry houden, en niemand van wederzyden daar inne zal gemolesteerd werden.

Zoo een dienaar van de Compagnie verliet, ende in 't gebied van Hitoe hem verflak, zullen de ingezetenen van Hitoe, op 't verzoek van den Heer Gouverneur, zoodanigen wederom ter hand stellen, gelyk haar luiden overgeleverd zullen werden, die uit de hare by het Kasteel bevonden en weg geloopten zullen wezen.

Eenige dienaars van de Compagnie de ingezetenen van de Compagnie overlast doende, zullen naar exigentie van zaaken by den Heer Gouverneur worden gecorrigeerd.

In-

1633.

Indien iemand van de onderzaaten van Hitoe de Christenen 't zy man ofte vrouw, onder het pretext van huwelyk zonder consent ende voorweten van den Heer Gouverneur tot het Moorendom bragte, zal zoodanige voor de eerste reize verbeuren duizent patvolen, ten profyete van de generaale Compagnie, ende zullen de Christenen die eenige Moorise vrouwen van Hitoe halen, zonder consent als voren, in gelyke pene vervallen, en wie bevonden werd voor de tweede reis 't zelve gedaan te hebben, zal zonder genade aan den lyve gestraft werden. Ingevallye de Heer Gouverneur, die van Hitoe tot eenige werken, ten dienste van de Compagnie te maken, dede vorderen, zullen zy zonder eenig tegenspreken daar toe helpen, mits dat die van de Oeliliva's ende Oelilima's te zamen tot zoodanige werken zullen werden geroepen.

Waar tegens de Heer Gouverneur van wegen de Hooge en Mogende Heeren Staaten Generaal, zyn Princelyke Excellentie, ende de generale Compagnie, op believen van den Ed. Heer Gouverneur Generaal, beloofd heeft de voorsz. Kakiali als Capitein ende Opperhoofd, mitsgaders alle de andere OrangKaja's, en ingezetenen van Hitoe, als haar eige natie tegens alle bare vyanden te water, en te lande te helpen, by te staan ende te defenderen, daar de nood zulx is vereischende, alle welke conditien, van dezen contracte bekennen voorsz. OrangKaja's van Hitoe ten aanbooren van alle smalle Hoofden ende bare meeste onderdanen te wezen de oude ende zelve contracten, poincten ende artikelen daar mede van ouds aan de generale Nederlandsche Staat ende Compagnie zyn verbonden, die zy ook bebooven getrouwlyk na te komen. Ten oirkonde hebben dit ondertekend, onderstond op 't Fort van Hitoe dezen 17 Juni 1633. was getekend met deze merken.

ع - ص ت ر ق ف ل ب ت س ح

Zyne goede be-
lofte en
bloedige
inhuldiging.

Hy wierd daar op in May, na 't onderteekenen van al de vorige contracten, door de Heeren Gysels en van den Heuwel voorgesteld, belovende geen gemeenschap met Kimelaba Loeboe te zullen houden, nog hem zyn zuster (aan welke men zeide dat hy nog maar ondertrouwt was) niet te zullen geven; en men zegt, dat deze zyne voorstelling, om ze kragt te geven, door de hoofden van 2 bootsgezellen op Hila, die op zekeren nacht door eenige Lochoeneesen in 't bosch dood geslagen wierden, ingewyd wierd; een slecht en bloedig voorteeken, dat veelen toen al niet aanstond. In deze tyd nu wierd Hitoe door dezen Capitein, door Radja Hitoe (die van weinig aanzien was) en door vier andere Hoofden, die de vier eerste hoofdstammen verbeeldden, bestierd.

Wy zeiden te voren, dat de Heer van den Heuwel, by den Landvoogd verscheenen was. Die Heer Advocaat Fiscaal van Indiën, en als Commissaris der drie Oosterfche Landvoogdyen van Batavia gezonden, om te zien hoe men het om de Oost, en ook hier al stelde, was den 10 Maart A. 1633 aangekomen. Hy vond den Heer Landvoogd niet t'huis, alzo die toen op Erang, en 'er dierhalven voor hem de beste gelegenheid van de wereld was, om na zyn gedrag (dat hy ook met alle vuilaardigheid deed, te vernemen; waar op naderhand niet veel goeds quam te volgen. Altoos men gaf zeer quaad rapport van hem op Batavia. Of dit de Heer van den Heuwel uit zich zelve, dan of hy dat door ophitzing van eenige geveinsde vrienden van den Heer Gysels aan 't Kasteel gedaan heeft, is onbekend.

De Heer van den Heuwel oordeelde, dat de Heer Gysels beter gedaan zou hebben al de vaartuigen van den Kimelaba, als zoo veel nagelboomen, te bederven, dewyl hy dan geen 300 Alfoereesen van Tanoeno op de kust van Hitoe zou hebben kunnen zetten, gelyk hy nu gedaan, en daar door dat land zeer onveilig voor de onzen, inzonderheit ontrent het Kasteel, gemaakt had; komende na Alang, en tot in de Laha toe, om koppen te halen.

Na dat hy alles in Amboina wel doorsnuffelt had, vertrok hy na Banda, daar hy alles wel vond, en van waar hy, na 2 dagen verblyf met 2 schepen, 150 soldaaten, en 50 matroosen, na de Ambonische oorlogs-magt trok, toen met den Heer Landvoogd voor de bogt van Haja leggende, van waar hy met hem na Ceram-Laoet geloopt is, daar hy mede veel op het doen van den Landvoogd te bedillen had, oordeelende, dat hy spoediger geland, den vyand eer aangetaft, en hem dus 't vlugten na zyne sterkten op 't gebergte belet moest hebben; hoewel de verovering van dit Eiland daar na een groote knoop tochaalde, en veel schimpen affneed.

Men hoorde, nu te huis gekomen zynde, dat 'er nog 6 galeyen op Kelang gekomen, en daar van 300 man met Japanse roers gewapend, na den Kimelaba getrokken waren, en verzocht hadden daar te handelen, dat hen, op 't betalen van een merkelyke zomme aan tol, door hem ook toegestaan was, wel verzekerd zynde, dat men in 't Ooster-Moesson niet wel by hen komen kon.

Deze verzekerden hem ook, dat maar de helft der jonken dit jaar vertrekken, en de andre tot zyn onderstand hier blyven zouden, waar door hy zoo onverdragelyk trots wierd, dat hy weigerde

1633.
Bericht
wegens
de komst
van den
Heer van
den Heu-
vel.

Zyne
behande-
ling ont-
rent de
Heer Gy-
sels.

Zyn ver-
trek na
Banda, en
komst
voor Ha-
ja.

Verdre
moetje-
lykheden
met den
Kimela-
ba.

1633. de brieven van zyn Koning te ontfangen, en vlak uit zeide, geen vrede met ons te willen maken, ten zy men hem van ider barot twee Ryxdaalders gaf, gelyk hem de vreemdelingen gewoon waren te geven.

Aanbie-
ding des
Konings
van Si-
feoloe
verkeert
van den
Heer van
den Heu-
vel opge-
nomen.

Terwyl hy ons nu ook groote afbreuk met zyn Alfoereesen deed; quam der Alfoereesen Koning van Sifeoloe met 26 man aan 't Kasteel, biedende zyn dienst aan, om ons tegen de Oelilima's met zyn volk te helpen, zoo wy 't zelve van Cerams Noordkust maar wilden afhalen. Hier over wierd de Landvoogd door den Commissaris al mede, doch door onkunde, bespot, alzoohy meende, dat deze Alfoereesen met die, de welke op Hitoe het zoo bont maakten, een en de zelve, en derhalven voor ons te gevaarlyk waren.

Verrich-
ting van
de Heer
Hulft met
den Ko-
ning.

De Opperkoopman, *Evert Hulft*, was ondertusschen met een schip na Cerams Noorkust in Juli gezonden, om den Koning van Sifeoloe weer na zyn land te brengen, en om te zien, of hy ons met meer volk zou kunnen helpen. Hy kreeg nog 600 man byeen, doch, nog meer volk willende verzamelen, bellette de *Kimelaba* hem dit, met bedreiging van zyn land te zullen bederven, zoo dat zy t'huis bleven. Egter volgde hun Hoofd de Opperkoopman *Hulft*, wyzende hem nog verscheide vaartuigen op 't strand van Nuniali, die voor den *Kimelaba* gemaakt wierden, en die de onzen mede na 't Kasteel namen.

De Heer
van den
Heuvels
vertrek
na Ternate
met
Ottens.

In Juni vertrok de Heer Commissaris *van den Heuvel*, met de Heer *Jan Ottens*, Fiscaal, na Ternate, in een tyd, dat hier, en elders in Indiën, een groote sterfte was.

De Heer
Gyfels.

In deze tyd vergaderde de Heer *Gyfels* ook de Coracora-vloot weer, de zelve grooter makende, alzoohy die van Noeflanivel belastte 2, die van Latochalat, Halong, Way, Soeli en Baguala, ider een byzondere Coracora van 2 a 3 Gnadjos, en die van Assaloelo, en Oerien ider ook een kleine Coracora te houden, dat die van Camariën mede begonden te doen.

Daar op ging hy den 1 September weer uit, nemende op Hitoe eenige soldaaten in, welke Hitoeësen die van Ceram door vuuren op hun gebergten van onze komst waarschouwden.

Verrich-
ting met
de Hongi
op Cay-
bobo, en
elders.

Het eerst dat men dede, was, dat men alle de vaartuigen der Caybobers vernielde, of deelde verscheide der zelve onder de Vloot, waar onder ook Coracora's, en galeyen waren. Dit deed men, om dat men verzekerd was, dat zy noch maar onlangs met den *Kimelaba* den *matacanu* gedronken (dat is, den eed vernieuwd) hadden.

1633. Van hier ging de Heer *Gyfels* na Pi-
roo dog, daar geen dorpen aan strand vindende, trok hy na Seroelau, boven in 't gebergte, een myl landwaard in gelegen, alwaar veel oude schoone nagelboomen waren, die hy vernielde, verbrandende het ledig dorp op den 7 September. Ook bediert hy alle de nagelboomen van Hennekelang, van welke ryke nagelplaatzen de *Kimelaba* alle jaaren 160 Bhaaren nagelen trok.

1633.

Daar op na Caybobo weder gekeerd zynde, daar zy 400 huizen, en daar onder 18 Baileoc's (of Raadhuizen) en een menigte van hunne duivels-huizen, vonden, alzoohy op Ceram voor de grootste duivels-dienaars bekend waren, zoo liet men hen nog eens tot afkomen noodigen, 't welk geweigerd zynde, nam men de voorste negry Henne-Ela twee maal, en daar na de twee andere gehugten of dorpen, *Peyliffa* en *Hennefamma* (zamen Caybobo uitmakende) in, en verbrandde het dorp, latende geene van hunne vrugtboomen ongeschonden, waar onder 2300 clappus-boomen, behalven dat ook de velden vol Padi, boontjes, &c. stonden. Van daar stak men over na Hitoe, alwaar Capitein *Hitoe* den Landvoogd zocht wys te maken, dat Seroelau onder hem stond, waar op die Heer hem antwoordde, dat hy dan moest zorg gedragen hebben, dat wy de nagelen 'er af gekregen hadden, dreigende hem ook zoodanig met alle plaatzen te zullen handelen, die de nagelen aan hem niet leverden, al stonden zy onder hem.

Van daar vertrok men na Oerien, daar men een weinig uitrustte; doch de Landvoogd ging met der haast den 18 September na 't Kasteel, om te zien, hoe 't met die van Soeli was, zedende ook 4 Coracora's met den Koopman *Pieter de Goyer* na dat dorp, om het te helpen, alzoohy men zeide, dat de *Kimelaba* het afgehoopen had, 't geen een leugen bevonden wierd.

In de maand van Juni was de Koning ^{Komst} van Tidore, *Kaitjili Gorontalo*, ontrent ^{des Konings van} Keffing geweest, over welke plaats en ^{Tidore} meer andre op Oost-Ceram, hy voorgaf ^{op Keffing} recht te hebben, van waar hy ook eenig volk, volgens dat regt, mede nam, om daar mede na Ternate om des Konings zuster uit te gaan.

Omtrent dezen tyd vielen 'er groote ^{Klagten} klagten over de Ambonsche borgers, dat ^{over de} zy met particulieren handel in kleeden ^{Ambon-} de E. Maatschappy grooten afbreuk ^{sche bor-} deden, zeer ongebonden leefden, en meest ^{gers.} maar slavinnen trouwden, denkende verder niet dan op drinken en hoereeren. Weshalven de Heer *Gyfels*, en de Commissaris *van den Heuvel*, van oordeel waren, dat men geen Coloniers meer in Am-

1633. Ambon behoerde te houden, en aan niemand het trouwen, dan met Inlandsche dogters, toe te laten, om de herten der Inlanders zoo veel te meer tot ons te trekken; doch beide die voorstellen grepen in 't vervolg geen stand.

Beschuldiging, door de Heer van den Heuvel tegen de Heer Gysels.
Den 3 September toonde de Heer *van den Heuvel*, by zyn rapport aan haar Edelheden ten laste van de Heer *Gysels*, dat hy zich aan veel baatzoekingen tot nadeel der E. Maatschappy schuldig gemaakt, en tot zynen particulieren handel duizend paar zyde, en ettelyke honderd paar zayette kouffen, verscheide zyde stoffen, veelerlei klynodien van goud en zilver, en een party koper-werk, mede in Amboina gebragt, die goederen daar uitgevent, en wel 10 a 12000 Ryxdaalders daar van gemaakt had, alzoo de zyde kouffen tot 10 Ryxdaalders 't paar verkogt waren.

Ook gaf hy voor, dat hy uit de gemelde zyde stoffen aan *Sarassi*, gezant des Konings van Ternate, wel voor 800 Ryxdaalders aan waarde verkogt, en hem die in betaling der Koninklyke tollен aangefmeerd, en contante penningen van de E. Maatschappy daar voor genoten had.

Als ook dat *Daniel Robol*, een Ambons vryborger, nog 300 Ryxdaalders wegens zulke gekogte goederen aan hem schuldig was.

Hy voegde hier by, dat hy daar Arak van Towak, uit boomen der E. Maatschappy getyfferd, deed branden, en die dan aan de E. Maatschappy weer onder vreemde naamen verkoopen, belastende die aan 't volk ook tot randzoen uit te deelen, tegen 180 Ryxdaalders de legger, daar men die van Batavia tegen 50 Ryxdaalders de legger met de ledige schepen zenden kon; behalven dat hy ook tot oppasser op 't Arak-branden een assistent, die 6 Ryxdaalder 's maands won, gebruikte.

Dat hy van de clappus-boomen der E. Maatschappy 'er nog 70 voor zich zelven gehouden, en die niet verpagt had.

Dat ook zyn huisvrouw uit de pacht van de visschery elf van de beste vissch-plaatzen voor zich had laten bedingen, van welke maar een bloote helft haar 500 Ryxdaalders opgebragt had.

Ook beschuldigde hy haar, dat zy door assistenten, sergeanten, &c, in de Uliassers, olie, hoenderen, en andre waaren, opkooopen, en onder de borgers weer dier uitventen deed. Buiten alle welke schraperyen had de Heer *Gysels*, na zyn opgeven volgens de boeken wegens provisien in een jaar nog 6114 gl. in Amboina getrokken.

Alle deze gravamina zonden haar Edelheden aan dien Heer over, om zich

daar over te verantwoorden.

Ook had de Heer *van den Heuvel* aangenomen deze, en meer andre zaaken ten laste van dien Heer, te bewyzen, gelyk hy daar over ook aan de Heeren zeventienen schreef.

Hy verzogt ondertusschen ook om na 't Vaderland te gaan dat hem toegeestaan werd, hebbende geen andre verbeelding van zyne gedane diensten, dan dat hy van daar zekerlyk Opperlandvoogd van Indiën zou gemaakt werden; dog haar Edelheden hadden hem ondertusschen als een man vol menschelyke zwakheden en onbetaamlykheden (hoe danig zy hem bevonden hadden) beschreven, en daar by gevoegt, dat hy den Heer *Gysels* wel sterk (vermits hy na zyne Landvoogdy haakte) beschuldigde; dog dat hy nog zeer weinig tot zyn nadeel bewezen had.

Dat van 't Arak-branden was meest waar. Dat van de 800 Ryxdaalders aan zyde kouffen door den gezant gekogt, was van weinig belang, en de reit meest onwaar, en verzonnen.

Haar Edelheden raaden den Heer *van den Heuvel* liever Advocaat Fiscaal te blyven, dog, hy zyn hoofd volgende, lag het neder, en gaf daar door aanleiding om hem ten eerste over verscheide mislagen, gedurende zyn Commissaris-ampt, als andersins, begaan, voor den Raad van justitie op Batavia aan te spreken.

In October ontsloopen, door agteloosheid der onzen, de vreemde vaartuigen met nagelen volladen, alzoo men by Kelang, en Ajer Mira, niet wel toegekeken had, zeer gemakkelyk na Macassar, waar mede de *Kimelaha* een gevangen Nederlander tot slaaf aan den Koning van Macassar zond, verzoekende zeer ernstig zyne hulp tegen ons.

Ook had *Kimelaha Loehoe* nog 34 lieden van Way gevangen, om welke te lossen de Heer *Gysels* zien wilde, hier of daar eenige gevangenen te krygen, en die aldus tegen malkander te verwisselen.

Daar op quam hy, zoo stil als 't mogelijk was, met 14 Coracora's, 1 jagt, en 2 chaloepen met 160 blanke, en 800 Inlandsche koppen bemand, den 26 October voor Assahoedi, dat uitnemend nauw besluitende.

Zy wilden 't egter, hoe veel elenden zy uitstonden, niet opgeven, zy zonden wel eenige gyzelaars, om quaansuis van vrede te spreken; dog 't waren maer slaven, en daar quam ook geen vervolg op, alzoo zy bystand van 300 Ternataanen, en 150 Bonöers bekomen hadden, met welke zy eerst het uiterste wilden wagen.

Vermits nu die Ternataansche hulpbenden

1633.

Hooge gedachten van zyne diensten.

Dat op wind, en rook uit komt.

Vyandelyke handelingen van Kimelaha Loehoe.

De Heer Gysels bezet Assahoedi, en verbrand het.

1633. benden niet doorbreken kon, zoo sne- den zy ook enig volk van ons af, die niet weer aan strand konden komen, waar door de Landvoogd, schoon byna meester van Hennetello, genoodzaakt wierd dat beleg den 8 November op te breken, manhaftig door den vyand he- nen te slaan, en zoo den weg na 't strand te openen, hebbende niet meer dan 2 gequettsten gekregen.

Daar na is hy met de Coracora's wat Ooftwaard opgelopen, alwaar hy in de rechte bogt van Hennetello, daar 't bin- nen-meir Hoekomena legt, een nieuwe Coracora vond, die hy afhaalde, kee- rende weer na Assahoedi, dat hy ver- brandde, met verlies van 2 matroozen, die tegen gegeven ordre gingen moes- koppen.

Zyne ver- richting op Lelidi.

In 't keeren na huis deed men den 11 November Lelidi aan, dat men ledig vond. Men verdierf daar op dien tyd wel 400 nagelboomen. By den hoek van Siel quam de Uliasserfche magt van 13 Coracora's, en daar onder die van Haja, Hatihoe, Hatoemeten en Tobo, den Landvoogd te ontmoet, met welke hy na Soetela wilde, dog de OrangKa- ja's verzogten, na huis te keeren, alzo zy nu al lang geschept, zelfs hun nage- len te plukken hadden, en op Soetela geen gewasch dit jaar was.

Steene Reduit op Larike gemaakt.

Men vertrok dan naar huis; doch op Larike aangierende, liet de Landvoogd toebereidzelen tot een nieuwe steene Reduit aldaar, in plaats van 't oud bouw- vallig huis, maken, die 't jaar daar aan ook volbouwd is.

Kakiali's verraad ontdekt.

Ontrent dezen tyd ontdekte ons *Cajaoan* (uit Tanihitoemessens stam) een schendig verraad van *Kakiali*. Hy quam ons in December 1633 waarschouwen, dat 'er iets gevaarlyks by *Kakiali* gebrou- wen wierd; dog wilde niet zeggen wat het was; maar verzogt van ons enig volk tot zyne bescherming op Hitoela- ma, en om die van Mamala, nog in 't gebergte voor ons schuilende, daar hy zig te hebben, dat hem toegestaan is. Ook verzogt hy, die van Anin en Soe- bela, van den *Kimelaba* afkeerig te ma- ken, waar toe hy zeide gelegenheid te hebben.

Ondertuffchen kon men aan *Kakiali* niets, dat daar na geleek, bespeuren, ja zelfs quam hy ons voor de quade stree- ken van den *Kimelaba* waarschouwen, en verzekeren, dat hy zou maken, dat die van Latoe, Hoewaloy en Hatoeaha, weer tot ons overquamen. Ook zeide hy ons, van Hila na Hatoe-noekoe te willen verhuizen, met wat inzicht, kon men niet doorgronden, alzo hy alle regen- werpingen aanstonds wist goed te ma- ken, met te zeggen, dat hy onze be-

ste vriend was, van welken men geen quaad denken moest. 1633.

De Loehoeneefen, en zeker Ternatans Prins van Koninklyken bloede, die *Kakiali* nog voor een geheim vriend van ons hielden, verzogten hem verlos, om na den Landvoogd te gaan, alzo zy hem iets van gewigt te zeggen hadden; dog hy, bekommerd, dat zy zyn voor- nemen mogten uitbrengen, hield den brief, en openbaarde alles aan den *Kimelaba*.

Zy maakten hun verzoek ons egter Trouw eindelyk door *Cajaoan* bekend, waar op der Loehoe- neefen en van Sibori, op be- hovenen van Sibori, drie OrangKaja's sterk van Sibori, (alzo de vierde na den *Kimelaba* over- ri. geloopen was) aan 't Kasteel versche- nen.

Zy gaven te kennen, dat zy, des *Kimelaba's* quade gangen hoe langer hoe meer ziende, zich van hem wilden af- zonderen, verzoekende op Loehoe, door 't leggen van een vesting, daar tegen ge- dekt te werden, zelf nog voor de komst der schepen, zich ook geheel aan ons onderwerpente, waar op zy den Mata- kau met ons aanboden te drinken.

Men stond hun verzoek toe, zond hen ten eersten 't jacht Soeburg met 40 sol- daten onder den Lieutenant *Walrave de Riviere*, om in Loehoe een bequame ve- fting te bouwen. Ook gaf men de Loehoe- neefen een verborgen leuse, om, by de minste opstand van den *Kimelaba*, ons daar kennis van te geven.

Den 15 Januari 1634 verscheen hier Kijay een Coracora uit Ternate met den *Kait- Sibori jili*, *Kijay Sibori Laxamana*, en den tolk *Laxama- na* komt Gerard Roelofszen, die 's Konings gezant met den den *Sadaba*, met nog een Coracora, op *Sadaba* in Boero gelaten hadden. Zy bragten een brief van de Koning aan den Landvoogd, inhoudende, dat de *Sadaba* quam met de hoogste magt, om alle geschillen af te doen, om de vreemdelingen 't land te ontzeggen, en om beide de *Kimelaba's*, met hunnen aanhang, na Ternate te brengen, om daar hun doen voor den Koning te verantwoorden, met verdere last, om *Fakiri*, den *Kimelaba* van Boero, in hun plaats aan te stellen, en honderd andre zoete beloften meer; waar door zig de Heer *Gysels* egter geensins mislei- den liet.

Hy veinsde nogtans alles te gelooven, en vervoegde zich dierhalven met de Hongi na Loehoe, om den *Sadaba*, tot 't geen hy beloofd had, aan te porren, en hem ook daar in na vermogen te helpen.

Men quam dan den 12 Februari op De Heer Loehoe, alwaar de gezant met den ou- Gysels den *Fakiri* op zyn Coracora ordentelyk voorstel ingehaald, en 's Konings brief overluid aan den *Sadaba*. voorgelezen wierd, na 't welke de Land- voogd

1634. voogd zeide, dat hy nu wel eens wenschte te zien, dat men van de zaak, die beloofd was, en die den Koning gebood, werk maakte, alzoo hy niet genegen was zich langer door praatjens te laten ophouden, verzoekende verder, dat hy ten eersten met zyn zaaken voortvaren zou, alzoo hy geen drie dagen daar meende te blyven; dat dezen *Sadaba* vry wonder in zyn ooren klonk, zoekende maar het touwtje van verleng, en allerlei uitsfel, om den Landvoogd te doen vertrekken, alzoo hy niet gekomen was, om te verrichten, 't geen die brief inhield.

Ondertusschen verzogten de Lochoeneesen weder, dat men hen dog niet verlaten zou, alzoo zy wisten, dat de *Kimelaba* zig by de eerste gelegenheid aan hen zou wreken.

Het Noorder-deel van Celebes door de Macassaaren veroverd.
In dien zelven tyd hoorde men ook, dat de Macassaaren een Vloot benoorden het Eiland Celebes gezonden, en aldaar Manado, Gorontalo en Tomini, veroverd hadden, dat den Landvoogd te eerder besluiten deed, om de Lochoeneesen tegen de aanslagen van den *Kimelaba* te dekken, vrezende, dat 'er nu zoo veel eer ontzet van Macassar herwaard komen zou.

De Lochoeneesen ontdekten veel slyngse aanslagen van Kakiali, en den Kimelaha.
Daar op quam *Cajoan*, en de Orang-Kaja van Loehoe, *Abdul Rahbman* by den Heer Landvoogd, openbarende aan hem veel aanslagen van *Kakiali* en den *Kimelaba*, om de Nederlanders uit Amboina te verdryven, hunnen Koning af te vallen, en den Koning van Macassar om hulp te verzoeken, welke hulp zy ook dagelyx wagtten.

Dien de Heer Gysels waarfchouwt.
De Landvoogd, om te doen zien, dat hy hier voor niet bang was, toonde aan *Kakiali*, dat hy al zyn aanslagen wist, vermanende hem nogmaals voorzichtig te zyn, indien hy zich zelven, en zyn land, niet in een jammerpoel van elenden neder wilde storten.

Zyne verrichting op Manipa.
De Heer *Gysels* vertrok daar op met eenige Coracora's na Manipa, veroverde daar den 22 Februari voor Tomoewaroe een veemde jonk met eenige krygsvoorraad, verstaande uit een overlooper, dat dees jonk 2 stukken, 4 bassen, en 8 musquetten mede gebragt, en dat men nog 5 Macassaarsche jonken had te wagten.

En beirgt wegens den Koning van Macassar.
Ook verstond hy van een Bimineesche slaaf, dat de Koning van Macassar voorleden jaar Bima veroverd, en 't voornemen had, om 40 jonken tot bystand van den *Kimelaba* te zenden.

Waar van hy kennis aan den *Sadaba*, en *Kakiali* heeft.
Dezen perzoon nam den Landvoogd mede na Loehoe, en deed hem dit alles in de tegenwoordigheid van den *Sadaba*, en van *Kakiali* (die daar mede gekomen was) openbaar zeggen; hoewel de laatste betuigde nergens af te weten.

II DEEL VAN AMBOINA.

16; 4.
De *Sadaba* vorderde ondertusschen niets, dan alleen dat de overige van onze gevangenen van Way, nog 31 sterk (van de vorige 43) in vryheid geraakten, waar tegen de Landvoogd eenige gevangenen van Hennetello weder overgaf. Die overgekome gevangenen van Way wisten te zeggen, dat die van *Luciela*, zoo onze bezetting op Loehoe bleef, het drinkwater daar zouden vergeven. Ook hadden zy verscheide maalen gezien, dat Capitein *Kakiali* nagelen na *Luciela* gebragt, en dat zy te zamen al voorleden jaar beraadslaagt hadden, om de Logie van Hitoe af te loopen.

Eindelyk verzogt de *Sadaba* weder, dat de Heer *Gysels* op *Luciela* ter vergadering geliefde te komen, met wat inzicht, wist men niet.

Hy ging 'er echter na toe; dog wilde met de 2 *Kimelaba's*, als zynde van haren Koning reeds afgezet, niet te doen hebben.

Daar komende, zag hy 't aan land krielen van Ternataanen; dat hem dede besluiten hen in zyn Coracora te verzoeken, daar de *Sadaba*, *Laxamana*, en eenige andere Ternataansche officiers, quamen. Zy verzogten 't ligten van onze bezetting van Loehoe, belovende, dat de *Kimelaba's* dan van *Luciela* weer op Loehoe zouden komen woonen, dat nergers op toeley, dan om zig aan die van Loehoe te wreken.
De *Sadaba* verzocht 't lichten van Loehoe's bezetting.

De Landvoogd, hier over gestoord, begeerde dat onze bezetting daar blyven, maar dat de *Kimelaba* al zyne vastigheden op *Luciela* afwerpen, 't gefchut beneden brengen, en de Manipeesen dwingen zou de jongste aangekomene Portugeesen, nevens 't gefchut en volk, onlangs met vreemde jonken overgekomen, en de overloopers, by den *Kimelaba* op *Luciela* zynde, ons over te geven.
Wat de Landvoogd daar tegen eifcht.

De *Sadaba*, dien men de spyt uit zyn wezen, en van welken men klaar zien kon, dat 'er iet anders gebrouwen werd, gaf op dit alles zeer weinig antwoord, zoo dat deze vergadering vruchteloos scheidde.

De Landvoogd liet ondertusschen de *Hongi* op Loehoe, terwyl hy eens na 't Kasteel ging.

Kakiali had al de *Hitoeësen* belast na 't gebergte te vlugten, vrezende, dat de Landvoogd, by zyn keeren na huis, hen zekerlyk aandoen zou. Beide zyn ooms, OrangKaja *Boelan*, en *Baros*, waarschouwden hem wel voor zig te zien, dat hy zich, en 't land niet verdiert, zeggende, dat zy niet wilden vluchten, en raakten hier over met hem verder in zoo harde woorden, dat zy met groote verbittering scheidten.

Daar op kreeg men berigt, dat op Way-

1634.
Den
Koning
van Ma-
caffar
zend
hulptroe-
pen aan
den Ki-
melaha.

Wayfamma 18 jonken gekomen, en dat haar makkers, nog 22 ſterk, ook onderweeg waren, gezonden van den Koning van Macaffar, om den *Kimelaha* te helpen, en wrake te komen nemen over 't omhakken der nagelboomen, dat om hunnent wil geſchied was.

Ook veroverden de onzen een Javaanſche jonk ontrent Thiel, van *Radja Boekit* gezonden, om de Hitoeëſen te begroeten, en om den zoon van hunnen *Marinbo*, van *Java*, daar in hare wet ſtudeerende, hier weer te brengen.

Verder
bedryf
van den
Land-
voogd.

De Heer *Gyſels* keerde na 6 dagen weer na de *Hongi*; dog bevond, dat de *Ternataanen* in 't geheel met hem niet meer wilden ſpreken, voor dat het volk van *Loehoe* geligt was.

De Landvoogd zeide, dat dewyl zy, tegen 's Konings laſt, de vreemdelingen op zyn land lieten komen, en die niet verdreven, hy dan gehouden was 's Koninks land te bewaren, om zyn regt en onzen handel te ſtaven.

Die 't
Fort Bul-
lebak op
Loehoe
bouwt.

Ook vond de Heer *Gyſels* goed, de nieuwe opgeworpene veſting uit *Loehoe's* dorp te verleggen, en beneden op 't ſtrand aan de mond der Rivier te plaatzen, om dat op de vorige plaats geen drinkwater was, gevende die den naam

van de veſting *Bullebak*.

1634.

Ook taſtte hy in gezellſchap van *Cajoan*, die van *Anin* en dat gezellſchap, de pols, of zy 't nog met de onzen wilden houden; dog die menſchen, hier en daar *Ternataanen* in hun dorp ziende, dorſten met ons niet ſpreken; belovende eindelyk een veſting voor ons op te werpen, en dan *Cajoan* te zullen waarſchouwen, om 'er bezit van te nemen.

Daar op quam de Landvoogd den 14 En weer
Maart weer aan 't Kaſteel, hy gierde na 't Ka-
met de *Hongi* op *Lebalehoe* aan, daar ſteel
hem eenige gezanten van *Nau*, *Binau*, keert.
Ceyt en *Hahoetoena* (zynde de andre al na 't gebergte gevlugt) quamen vragen, wat zy moeſten doen, alzoo *Kakiali* hen beſtaf had *Eſſen Wawani* te verſterken. De Landvoogd zei, dat zy dat niet moeſten beginnen, voor dat hen zulks door den *Radja*, en de vier Hoofden des lands, beſtaf wierd, verbiedende hen naar *Kakiali* in zulke zaken te luiſteren, alzoo hy hen in 't verderf brengen zou.

Die van *Hennehoeloe* quamen aan de *Coracora* van *Noeſſanivel* ook bekend maken, dat zy wel wenſchten zich van *Kakiali* af te zonderen; na al het welke de *Hongi* eindelyk den 16 Maart weer aan 't Kaſteel quam.

T W E E D E H O O F D S T U K.

*De Heer van den Heuvel, gaat in Februari 1634 van Batavia, om den Heer Gyſels te lichten. Des Sadaha's eiſch op de landen van Amboina, en ons antwoord. Verzoek der Hitoeëſen om onze beſcherming tegen Kakiali. Door de Heer Gyſels toegeſtaan. De Heer van den Heuvel als agtſte Landvoogd voorgelield. De goude Lecuw ontrent Borneo verzeild; enz. Voorzorge van den Heer Gyſels tegen zyne beſchuldigingen. Zyn gedrag, nader beſchreven. Hoe veragtelijk de Heer van den Heuvel hem behandelde. Zyne beraadſlaging met de Hitoeëſen over Kakiali. De Hitoeëſen ontkennen onderdaanen van den Koning van Ternate geweest te zyn. Van den Heuvel belegt vergadering op *Luciela*. Neemt *Kakiali*, en andre Hoofden van zynen aanhang, gevangen. *Patiwani's* bedryf daar op. Redenen van *Kakiali's* gewankenis. De veſting *Bullebak* op *Loehoe* onvoorſigtig afgebroken. Van den Heuvel onſlaat de gevangenen, uitgenomen *Kakiali*, en *Tamaleſſi*. Nicuw contract met deze losgelatene Hoofden gemaakt. De Hitoeëſen, na zyne gedagten, nu onze onderdaanen gemaakt. De Heer Gyſels vertrekt na *Batavia*, en zyne voorzegging aan de Heer van den Heuvel. De kinderpokjes hier ſterk. Moord, op *Rarakit*. De Hitoeëſen, vlugten na 't gebergte. Hun eiſch aan van den Heuvel. 't *Comptoir* op *Oeriën* gelicht, en de vlugt van *Seroys* vrouw na den vyand. De Heer van den Heuvel taſt *Wawani* te vergeefs aan. De *Sadaha* voerd de *OrangKaja's* van *Loehoe* na *Ternate*. *Fakiri* keerd na *Boero*. *Kakiali* gepynigd, en gedwongen zyn verraad te bekennen. Zyn groote ſchulden. Dood des Konings van *Hitoe*. *Hatoe* op ſtrand geplaatſt. *Patiwani*, door *Valk* geſlagen. De *Baricade* wantrouw op *Hitoelama* weer bezet. *Oeriën* vrugteloos door de onze beſtormd. Beginzeken van den afval. Gaſtmaal, en geſchenken om dit te ſtuiten. Alfoereefen op *Hitoe* gezet. De Heer van den Heuvel A. 1635 door den *Commiſſaris* *Gyſels* gelicht, en door van *Deutecom*, als negende Landvoogd vervangen. *Luciela's* veſting veroverd. *Cajoan* als *Capitein* van *Hitoe* aangeſteld. *Gyſels* vertrek na *Banda*, en te rugkomt. *Deutecom's* vrugteloze verrichting voor *Luciela*. Van den Heuvel, over zyn laſſeren van haar *Edelheden*, geſchavotteerd. Word door de Heeren in 't *Vaderland*, by een handeling met de *Engelſchen* verworpen. De Heer *Gyſels* neemt *Kakiali*, en *Tamaleſſi* na *Batavia*. Van *Deutecom's* barſche regeering. Doet de *Amboinceſen* reden zoeken, om af te vallen. Noteboomen op *Kellemocri*, en *Kelibon* ontdekt. Die van *Leytimor* vlugten*

1634. ten A. 1636 meest na 't gebergte. Gesteltenis op Oma, Honimoa, &c. Moord op Noefialaoet, ende Priserius daar gevangen genomen. Angst der onzen; Leliato beleert onze vesting op Oma vergeefs. Spyt hem aangedaan. De Heer van Diemen negende Opperlandvoogd geworden. Zyn komst met eenige Raaden van Indiën. Voorvalten den Heer Ottens ontmoet. De Heer van Diemen bestormd Luciela. Vastigheden, waar in zich de Kimelaha's onthielden. Door de onzen veroverd. De Heer Ottens gequst. Kakiali weer van Batavia gekomen. De Heer van Diemens verschyning aan 't Hoofd-Kasteel. Waarom de Amboincefen nog niet af quamen. Larike door ons onderfcond. Welke OrangKaja's ons nog toegedaan waren. Die van Honimoa met ons verzoend. En die van Tamilau. Gedrag der Lochoencefen. En der Hitoecefen, die Kakiali's, en Tamaleffis, vryheid eiffchen. De OrangKaja's van Leytimor werden in genade aangekomen. 't Bilyk verzoek der Lochoencefen verworpen. Verovering van Cabauw en Caylolo. Bedryf der Alfocreesen. Verzoek van die van Hatoeaha, Oma, Noefialaoet, enz. Om de vrede, die alle begenadigd wierden. Radja Toehaha, om zyn trouw, beschonken. Sibori by de Heer van Diemen verschenen. Met verscheide bevelen des Konings. Leliato's gedrag daar ontrent. Luciela's vestingen afgebroken. De Heer van Diemen, ontslaat Tamaleffi. Waar na de Hitoecefen van Wawani af quamen. Hun verzoek. Door de Heer van Diemen afgeslagen, en fors bevel aan hen gegeven. Sibori doet veel dorpen van den Kimelaha afvallen. Gedrag van Leliato daar op. 't Verzoek der Lochoencefen om bezetting, afgeslagen. Landdag in Ambon, waarom de Hitoecefe OrangKaja's niet verscheenen. Hatoe en Liliboy verzoent, gelyk ook de OrangKaja's van Leytimor met malkanderen. Zaken ontrent die van Oma, Honimoa, en Noefialaoet. Een andre Pati op Oma gesteld. Nallahia en Amet verzoend. Zaaken, aan Sibori voorgesteld. Voorstel aan, en antwoord van vyf Ceramie dorpen. Trouw van die van Elipapoetch. Leliato's onwilligheid om aan 't Kasteel te verschynen. Sibori's gesprek met de Heer van Diemen. Die's Konings komst hier verzogt. Nader verzoek der OrangKaja's van Leytimor. Zyn Edelheids antwoord. Hoetoemoeri's vergeeffe klagte, over haar hoofd. Den eed van trouw by de OrangKaja's vernieuwd.

De Heer van den Heuvel.

Gaat in Februari A. 1634 van Batavia om de Heer Gysels te lichten.

Des Sadaha's eisch op de landen van Amboina, enz. en ons antwoord.

Verzoek der Hi-

DE Heer van den Heuvel uit Ternate op Batavia onder tusschen gekomen zynde, had zoo veel van Amboina's waggelenden staat opgegeven, en zoo veel tot laste van den Landvoogd Gysels gezegt, dat hy den 18 Februari 1634 na Amboina gezonden wierd, om den Heer Gysels te lichten, en in zyn plaats daar te regeeren; dog hy vertraagde met zyn schepen zoo lang voor Macassar en Boeton, dat 't heel Westers-faizoen byna ten einde liep, en Amboina dus in gevaar stond om door 44 jonken van buiten, en door de verraders van binnen, overrompeld te werden. Ook had men voor, de vestingen van Loehoe en Hila, onder 't lezen van 's Koninx brief, af te loopen; dog Radja Hitoe, en de andre Hoofden, wilden die niet ontfangen, om dat zy aan Kakiali, en niet aan hen, hield, zeggende vlak uit, geen onderdaanen van Ternate te zyn; dat egter den Sadaba geenziens schromen deed, om zynen ongegronden eisch op de landen van Amboina, de Uliassers, en Ceram, evencens als Leliato A. 1628 deed, op nieuw te maken; dog men antwoordde hem kort, dat wy aan den Koning van Ternate geen eene voet land wilden geven van 't gene wy met den zwaarde gewonnen hadden.

Die van Hitoe, en hunne OrangKaja's, hadden ook lang onze bescherming

tegen Kakiali verzogt; weshalven de Landvoogd, niet langer na 't ontzet konnende wagten, de ligte jagten, en verdere magt der Coracora's, maar vooraf na Hitoe zond, om die kuit tegen Kakiali's slingse aanslagen te verzeke-

Eindelyk daagde de Heer Antoni van den Heuvel den 4 May op, wierd den 8 dito als agtste Landvoogd van Amboina, en bestierder dezer Landvoogdy, voorgesteld.

Hy had een van zyn schepen, de goude Leeuw genaamd, op een droogte van Borneo, door een botte verzeiling verloren. En 't was zeldzaam, dat een schip van die zelve naam 40 jaren daar na op de Tygers Eilanden, en 't schip de Leeuw, al mede na Amboina gaande, eenige jaren te voren ook op die reize verongelukt is.

De Heer Gysels nam zyn wooning buiten 't Kasteel in de stad, hebbende zich bevorens al van goede getuigenissen voorzien, zoo van Compagnies bedienden, als van de vrylieden, en Chincefen, tegens die genen, die hem van eenig quaad bestier, of particulieren handel, beschuldigt hadden.

Hy had hier drie jaar, min 5 dagen geregeert, en waarlyk betoont een wakker en dapper Landvoogd te zyn; hoewel het bleek, dat hy hier ook zyn vyanden had, dog de tyd zal leeren, dat

1634. een man, die regt in zyn schoenen staat, nooit reden heeft, om iemand te vreezen, en dat het hem ook aan geen verstand ontbroken heeft om zig te red- den.

Hoe veragte- lyk de Heer van den Heu- vel hem behandel- de.

Kort daar aan vertrok de Heer Land- voogd *van den Heuvel* na de kust van Hitoc, zonder het goedvinden; of den raad van den ouden Heer Landvoogd er- gens in te gebruiken, alzo hy zeer wys in zyn eigen oogen was. Men gaf eg- ter, om een schyn aan die zaak te geven, voor, dat hy dit deed, om *Kakiali* te ge- makkelyker by zig te krygen, alzo zy malkanderen broeders noemden.

Zyne beraadsla- ging met de Hitoe- efen over *Kakiali*.

Hy overlei dan op Hitoc met de ge- trouwste *OrangKaja's*, hoe men *Kakiali* best tot reden brengen zou, bespeuren- de aan de meeste, dat zy wel zouden mogen lyden, dat men hem gevangen nam. Men riep hem dan mede in de vergadering, daar hy in 't eerst niet wil- de verschynen; dog, nader aangemaand zynde, quam hy met twee honderd vyf- tig gewapende mannen, die rondom de plaats, daar hy was, bleven oppassen, zoo dat 'er voor die tyd niet aan te doen was.

De Hi- toeëfen ontken- nen, ooit onderda- nen van den Ko- ning ge- weeft te hebben.

De *Sadaba*, toen mede op Hila zyn- de, had 's Koninx brief daar voorgele- zen, dog repte nu geen woord van 't wedergeven van 's Konings landen onder dezen Landvoogd, eischende maar in 't algemeen weder, 't geen de E. Maat- schappy van zyn koning bezat, waar op de *Ambonsche OrangKaja's* op Hitoc, hem bespottende, en uitlacchende, vlak uit zeiden, dat zy noit onder zyn Ko- ning gestaan hadden. De Heer *van den Heuvel*, gezien hebbende, dat hy te vo- ren niets kon uitrichten, belag de ver- gadering nog eens, maar op *Luciela*, beroepende beide de *Kimelaba's* daar me- de, gelyk ook al de *OrangKaja's*.

Van den Heuvel belegt vergade- ring op *Luciela*.

Hy ging met de *Coracora's* eerst der- waards, en op *Loehoe's* strand, *Waran* genaamd, quam *Kakiali*, met de *Orang- Kaja's* van zyn aanhang, daar eerst by hem, die hy ook alle zeer vriendelyk op zyne *Coracora* noodigde, daar zy ook quamen.

Neemt *Kakiali* en andere Hoofden van zy- nen aan- hang ge- vangen.

Hy dagt deze gasten stil vast te zet- ten, en dus ook de *Kimelaba's*, en den *Sadaba*, gemakkelyk aan boord te kry- gen; dog de *Hitoeëfen*, hun Hoofden missende, maakten alarm, en daar op gingen die *Coracora's* door, dog de *Hongi* volgde hen tot *Luciela* toe, en gaf 'er dapper vuur op; dog zy ontspar- telden het nog.

Hy hield dan *Kakiali*, en elf *Orang- Kaja's*, op den 20 May 1634 gevangen; dog had niemand van den aanhang der *Kimelaba's*, of van die *Loehoeneëfen*, die by hem overgeloopen waren, in zyn

magt konnen krygen.

1634. *Patiwani*, die nu als Hoofd der Hi- toeëfen handelde, en voorgaf onquets- baar te zyn, liep met een kleen vaarttuig na Hitoc, om 't volk in de wapenen te krygen, en met hen in 't gebergte te vlugten, alzo zy nu wel zagen, dat het hen gelden zou.

De redenen, waarom *Kakiali* gevan- gen was, waren deze:

- 1 Om dat by de wapenen tegen ons opgevat, en een voornemen had, om ons te ver- drijven, en om zich zelven meester te maken.
- 2 Om dat by de *Macassaaren* ingeroepen had.
- 3 Om dat by reeds honderd roers of mus- quetten van vreemden gekogt, en zich van allerlei ammunitie voorzien had.
- 4 Om dat by die van Hitoc belast had na zyn nieuwe vastigheid van *Elfen Wa- wani* boven in 't gebergte te vlugten.
- 5 Om dat by al zes dorpen van *Ceram*, te weten, *Werinama*, *Hatoemeten*, *Tobo*, *Kessing*, *Ceram-Laoet*, en *Goram*, door brieven tot afval verzogt, en aangezet had, om het met hem, en de *Kimelaba's*, tegen ons te houden.
- 6 Om dat by met den *Kimelaha* reeds voor- genomen had, onze vestingen op *Loehoe* en *Hitoc*, af te loopen.
- 7 Om dat door zyn bestelling op den 17 Ju- ni, de dag van zyne aanstelling, 2 ma- troozen van 't schip *Buuren* het hoofd verloren hadden, hebbende dus zyne in- trede met *Hollands* bloed gedaan.
- 8 Om dat by die van *Ihamahoe* en *Ha- toeaha*, tegen ons opgerokkent had, om onze vrienden en onderdaanen op *Elipa- poeteh* vyandig aan te tasten, en verschei- de koppen (gelyk in deze maand al ge- schied was) van daar te halen.
- 9 Om dat by de *Javaanen*, en andre vyan- den van ons, opbield, en op zyne stran- den beschermd.
- 10 Om dat by door den Landvoogd op *Hila* genoodigd, wel trots had durven antwoorden, dat de Landvoogd, had by hem iets te zeggen, by hem op de *Bai- leoe*, of beneden in de *Pagar*, komen kon.
- 11 Dat hy met 250 gewapende mannen in de *Logie* verschenen was, en nog ruim zoo veel volk rondom de *Pagar* verborgen gehouden had.

Al welke zaaken zekerlyk van groot gewigt, en in zulk een man niet langer te dulden waren.

De Heer *van den Heuvel* brak onze ve- sting op *Loehoe*, *Bullebak* genaamd, De ve- sting *Bul- lebak* op *Loehoe* de die voor de *Loehoeneëfen* ondienstig, afgebro- meinende, dat zy te verre van hen af lag; ken.

dog

1634. *Patiwa- ni's* be- dryf daar op.

Redenen van *Ka- kiali's* ge- vankenis.

1634. dog hy beging een grooten misflag, alzoohy onze vrienden nu volflagen bloot stelde voor de lagen der vyanden, die daar door veel stouter, dan te voren, wierden. Ook klaagden die van Lochoe met veel reden daar over, leerende met hun voorbeeld aan andre Inlanders in 't toekomende ons niet licht toe te vallen, aangezien men hen daar na voor de woede hunner vyanden dus mede bloot kon stellen.

Van den Heuvel ontaat de gevangenen, uitgenomen Kakiali en Tamaleffi. Hier op vertrok de Landvoogd van daar na de kust van Hitoe, stelde al de andre OrangKaja's weer op vrye voeten; dog hield alleen Kakiali, en Tamaleffi den OrangKaja van Wakal, gevangen, makende met de andre een nieuw contract, dat zy voortaan den Capitein Hitoe niet meer, en geen ander dan de Landvoogd boven zig erkennen, den Kimelaba met zyn aanhang verlaten, en jaarlyks met de Hongi scheppen zouden. Den inhoud vinden wy hier nevens uitgedrukt.

Eenige Artikelen, welke de Koning van Hitoe, de OrangKaja's, ende de inwoners van 't Land beloofd en gezworen hebben voor haar, en hare nakomelingen, eeuwiglyk.

Artikel I.

Nieuw contract met de losgelatene Hoofden gemaakt. Alzoo de Koning van Hitoe, met de OrangKaja's, en het gemeene volk, zekerlyk weten, de quade raadslagen van Capitein Hitoe (anders Kakiali genaamd) als voorgenomen hebbende den staat van de generale Nederlandfche Compagnie te ruineeren, 't land van Amboina, en Hitoe, van de goede vrede te berooven, ende ten verderve te brengen, dat ook eenige OrangKaja's, uit vreeze zyne quade practyquen toegestaan hebben, of, haer insufficant kennende zulx te belitten, stil hebben gezwegen, zoo is 't, dat de E. Heer Gouverneur, Antoni van den Heuvel, overdenkende 't geen tot de algemeene welstand van nooden is, voorgenomen heeft te breeken deze quade raadslagen, gemelden Capitein Hitoe gevangen te nemen, ter regt te stellen, ende te straffen naar behooren, alzoohy verbroken ende overtreden heeft het verbond met de Compagnie gemaakt, en dat ook by hem beloofd, ende bezworen was, op dat alzoohet quaad mogte geweerd, ende 't beste verkregen werden, 't welk nodig is tot welstand van 't land, ende rust van de goede ingezetenen.

Dit al te zamen by den Konink van Hitoe, de OrangKaja's, ende 't gemene volk, aangemerkt zynde, hebben 't voor goed aangenomen, zoekende 't zelve met

een opregt herte te vergelden, belyden, ende geven te kennen, dat de Ed. Heer Gouverneur wel, ende een goede zaak voor 't land van Hitoe heeft gedaan, beloven ende zweeren by dezen, dat zy, en alle hare nakomelingen, niemand anders voor baren Heere, ende Hoofd willen erkennen, als den Gouverneur, die door de Heeren Bewindhebberen van de Generale Nederlandfche Compagnie herwaards gezonden word, gelyk zy aan den zelve zweeren eeuwiglyk alle opregtigheid ende trouwe te bewyzen.

Artikel 2.

De Konink van Hitoe, en alle de OrangKaja's, nevens alle 't gemeene volk, beloven geboorzaamlyk naar te komen alle de bevelen van den Ed. Heer Gouverneur, gelyk als de andere Koningen, OrangKaja's, ende ingezetenen van 't land Amboina.

Artikel 3.

De Konink van Hitoe, neffens de vier OrangKaja's, ende de Hoofden van de negryen, zullen met de Heer Gouverneur, ende OrangKaja's van Amboina, helpen beraadslagen, van 't geene dat nodig is tot welstand van 't gemene land, tot welken einde de Ed. Heer Gouverneur in yder negry een Marinjo of bode zal stellen, die een rotting, met het teken van de Generaale Compagnie dragen zal.

Artikel 4.

De Konink van Hitoe, de OrangKaja's van 't land, ende 't gemene volk, beloven zoo veel Corcorren te maken, ende gereed te houden, als doendelyk zal zyn, ende te panggayen, waar 't de Ed. Heer Gouverneur believen zal, even als de inwoonderen van Amboina.

Artikel 5.

Beloven voorders, dat wie vyanden zyn van de Ed. Heer Gouverneur, ook hare vyanden wezen zullen, 't zy dan de Kimelaha, de Ternataanen, 't volk van Lessidi, Cambello, en wie, ofte waar 't zoude mogen wezen, willende de zelve te water, ende te lande vervolgen, ende bevegten, ende de geene welke vrinden zyn van de Ed. Heer Gouverneur, voorstaan, en helpen, even als de inwoonderen van Amboina doen.

Artikel 6.

Beloven ook de Konink van Hitoe, alle de OrangKaja's, ende ingezetenen, geen pitsjaringe te willen houden, ofte gemeenschap te hebben, met des Heeren Gouverneurs vyanden, 't zy van 't land van Lochoe, ofte Cambello.

Artikel 7.

Beloven ook geen nagelen, moer-nagelen ofte steelen te brengen ofte te verkoopen aan imand anders, als aan de Compagnie, wel verstaande, zuivers ende drooge

1634. nagelen, daar voor zy de waardye zullen ontfangen, zoo als aan andere beloofd is, ende indien imand eenige nagelen, moer-nagelen, ofte sceelen vervoerd, ende aan anderen verkoopt, 't zy waar 't zoude mogen zyn, zullen 't zelve de Ed. Heer Gouverneur te kennen geven, op dat daar over mogen gestraft werden.

Artikel 8.

Alzoo Kakiali voornoemd, veel aan de generale Compagnie schuldig is, zoo beloven zy den Ed. Heer Gouverneur te helpen, ende de nagelaten goederen van ditto aan te wyzen, op dat alle zynen schulden mogen betaald werden.

Artikel 9.

Indien de Ed. Heer Gouverneur bevindt, dat op 't land van Hitoc, eenige onmedige Fortrefsen, ofte sterkten, zyn, 't zy waar, of hoedanig, de zelve zouden mogen wezen, beloven de zelve af te breken, ende andere te helpen maken, daar 't de Ed. Heer Gouverneur believen, ende goed vinden zal.

Artikel 10.

Alzoo de inwoonderen van 't land Hitoc, haar bonden aan de Moorfsche Religie, zoo beloofd de Ed. Heer Gouverneur t'haren verzoeke, gemelde hare Religie niet uit te roeijen, maar steld in eeniders believen, ofte daar by te blyven, ofte de Christelyke Religie aan te nemen, begerende, dat nog de een, nog de ander, daar toe zullen gedwongen, ofte daarom gestraft werden, welke artikelen, alle by de Ed. Heer Gouverneur gestelt zynde, volkomentlyk van de Konink, alle de Orang Kaja's, ende inwoonders van 't land aangenomen werden, beloven en zweeren met een matacau (na des lands wyze) ende verklaren voor God, die alles magtig is, mitsgaders voor alle de omstanders, die dit contract hebben aangehoord, die ook als waaragtige getuigen daar van kunnen wezen, dat, indien zy dit verbond houden en hare beloften volbrengen, de almachtige Godt haar helpen wil, maar indien zy dit niet naar komen, 't geene zy gezworen hebben, alle ongeluk, dat in de wereld is, haar moet overkomen, ende verderven.

Aldus gedaan, ende bestoten, op dat het stand grype, voor ons zelve, en onze nakomelingen eeuwiglyk, tot welken einde wy het teken van onze handen onder dit contract hebben gesteld, blyvende zulx zonder eenige veranderinge. Onderstond, Actum op Hitoc in de Logie, dezen 28 Mey 1634. was getekend 't merk van de J. Konink van Hitoc, de naamen van Tanahitocmessing, 't merk van P Totohatou, de namen van OrangKaja's Baros, en van Pati Toeban. In kennisse van my was getekend W. van Outhoorn, Secretaris 1634.

Ook was de Heer van den Heuvel van 1634. oordeel, dat hy die van Hitoc nu door De Hitocēfen, de wapenen veroverd, en tot onze onderdanen gemaakt had. ra zyne gedagten, nu onze onderdanen ge-maakt.

De Hitocēfen ondertuffichen waren bly, vooral die 't met ons hielden, dat zy van dien wargeest, Kakiali, nu bevryd waren, ons ook aanwyzende, hoe de E. Maatschappy, die over de 70 Bahaaren nagelen van Kakiali hebben moest, betaling van hem krygen zoude.

Het is egter waarschynelyk, dat al de andre OrangKaja's, die mede veel aan de E. Maatschappy ten agteren waren, in hun herten maar van ons zogten ontslagen, en dus ook van schulden bevryd te zyn, hopende dat zy in deze verwar-ring daar af zouden kunnen raken.

Daar was 'er geen een, die 't recht met ons meende, als de OrangKaja's Cajoan, en Boelan; ook liep 't gemeene volk als een stroom na de nieuwe vastigheid op Wawani. Na dat nu de Heer van den Heuvel den 23 May weer aan 't Kasteel gekomen was, begon men de zaaken tot het vertrek der schepen te schikken, met een van welke, Heusden genaamd, de Heer Artus Gysels zeer onpaffelyk zynde, den 2 Juni na Batavia vertrok, latende hier de gedagtenis, en een lyst van de Hongi, zoo aanzienelyk, en sterk, als zy nooit voor dezen geweest was. Ook voorzeide hy den Heer van den Heuvel, die zyn regering zeer straf begon, dat hy maar agt maanden regeeren zou.

Dit jaar stierven hier duizenden menschen aan de kinderpokjens, die zig ook zeer sterk onder de Alfoereesen verspreid hadden, zoo dat zy hunne meeste dorpen verlaten, en de vlugt na 't gebergte genomen hadden. De kinderpokjens hier sterk.

Ontrent dezen tyd hebben die van Kelinga, een kleen dorpken van Rarakit, een vuile moord begaan, den Koopman Baltbasar Wytjes, en den Onderkoopman, Abraham van der Plasse, die met het schip de Angelier na Banda vertrokken, en daar om ververfching aangierden, schandelyk doodslaande, terwyl verscheide gequetsten het nog ontvluchtten. Moord op Rarakit.

De Hitocēfen, hoe langer hoe minder smaak in de Regeering van dezen nieuwen Landvoogd krygende, begon den hem hoe langer hoe minder te vertrouwen, en met hoopen na 't gebergte te verloopden, waar toe hen de drie hoofden van 't land Hitoc, en de meeste andre OrangKaja's, nu sterk begonden aan te zetten, waar door het dorp Hila ledig, onze bezetting van ververfching geheel beroofd bleef, en niet in staat was, om het daar te kunnen harden. Hy zond 'er wel eenige borgers, en Mardreykers in de plaats; dog dat kon weinig helpen. De

De Hitocēfen vlugten na 't gebergte.

1634. De Oostelyke dorpen hielden 't nog wel met ons, mitsgaders den *Radja* en *Cajoan*, die wy eenige soldaten byzetten; dog die van *Negri Lima* namen de vlugt na *Henneheloe*, en *Layn*, waar na toe ook die van *Oeriën* en *Affaloelo* zig begaven, en die van *Larike*, en *Wakkalihoe* stonden op 't punt om hen te volgen.

De *Sadaba*, en de *Kimelaba's*, nu genoeg, zoo zy meinden, door ons gehoond, namen voor, om zich over dit gevangen nemen van *Kakiali* te wreken; weshalven zy 400 Maleyers met schietgeweer na *Hitoe* zonden, die zig op 't strand van *Wawani* vastmaakten.

Hun eifch aan van den Heuvel. Egter lieten de *Hitoeëfen* blyken, wel genegen te zyn weer af te komen, zoo men *Kakiali* wilde los laten; dog van den *Heuvel* begeerde, dat zy eerst af komen, en hunne vestingen afwerpen zouden, maar zy wilden dat niet doen. Dus zag men van agteren, dat men zig eerst meester van hunne vesting, eer men *Kakiali* gevangen nam, gemaakt moest hebben.

't Comptoir op Oeriën gelicht, en vlugt van Seroy's vrouw na den vyand. Het comptoir op *Oeriën* werd toen ook geligt, van waar de vrouw van het *Opperhoofd*, *Wouter Seroy*, kort te voren na den vyand overgelopen was, waarschynelyk onder hen den eenen of den andren pol hebbende, dien zy liever, als haar man, had. Een wyf, dat ons daar veel quaad doen kon.

De Heer van den Heuvel tast *Wawani* aan. Men zond in *Juni* de jagten, en *Coracora's*, na de kust van *Hitoe*, in hope van 't vuur des oorlogs daar door te dempen; dog dat was het regt middel om 't meer aan te blazen. De *Heer Landvoogd* tastte *Wawani* ook met 150 blanke koppen, en 800 zwarten aan; dog de sterke regen dwong hem met enig verlies te wyken en af te trekken, zynde 't eenige, by hem verricht, dat hy de verlatene vastigheid op *Mofappal* veroverde, en verdierf.

De *Sadaha* voert de *Orang Kaja's* van *Loehoe* na *Ternate*. Ook zag men nu te laat, hoe onvoorzigtig men de vesting op *Loehoe* weg genomen had, alzo de *Sadaba* de *Orang Kaja's* van *Loehoe* gevangen nam, en hen den 26 *Juni* na *Ternate* voerde; latende den *Prins Sibori* ziekelyk op *Lefsidi*, hoewel men vast stelde, dat zy hem al genoeg gegeven hadden, om 'er aan te sterven. De *Sadaba* deed dit niet buiten last van zyn Koning, en toonde ons daar by, dat zy alle maar eene lyn trokken, en doodvyanden van onzen Staat waren.

Fakiri keert na Boero. De oude *Fakiri*, die *Kimelaba* dagt te wezen, zag aan dat geheel werk wel, dat daar niet van komen zou, weshalven hy de twee vorige geruft op *Luciëla* regeeren liet, en weer na *Boero* keerde.

Kort hier na liet van den *Heuvel Kakiali* pynigen, en dwong hem alle zyne verraderyen, en aanslagen met den Koning van *Macassar* en de *Kimelaha's* tegen ons, omstandig te belyden, dat is, dat zy zamen opgestemd hadden, ons volslagen te bederven.

Naderhand heeft hy hem wel gevangen gehouden, dog heusch gehandeld, wagtende na bescheid van *Batavia*, om te vernemen, wat hy nu verder met hem doen zou.

Men tastte ook veel van zyne goederen aan; doch die konden in verre na niet toereiken, om de schulden te betalen, die hy aan de *E. Maatschappy* ten agteren was.

In deze tyd quam ook de oude Koning van *Hitoe* zeer ontydig te sterven, alzo zyn zoon *Hongilamoe* nog te jong was, en al 't bestier nu alleen aan *Cajoan* stond, dat by de andren veel nyd baarde.

Ondertusschen vernamen de *Hitoeëfen* aan de ingehaalde Maleyers, dat zy hen tot meesters over alles gemaakt, en over 't hunne zeer weinig te zeggen hadden.

Die van *Hatoe*, in 't gebergte nog gelegen, leden van hen, en van onze andre vyanden aldaar, zoo veel aanstoot, dat zy genootzaakt wierden zich na 't strand, niet verre van *Liliboy*, daar zy nu nog leggen, te begeven.

De *Hitoeëfen*, die *Patiwani*, een dapper man, oorspronkelyk van *Pati Toban*, tot hunnen veldheer na *Kakiali's* gevankenis gekoren hadden, waren tusschen *Hitoe Lama* en *Mamala* komen leggen, om onze bondgenoten van ons zoo veel meer af te zonderen; doch zy wierden door den *Commandeur*, *Frans Leendertszoon Valk*, derwaards van 't *Kasteel* met eenig volk gezonden, ten eersten van daar geslagen, waar na *Patiwani* die van *Ihamahoe*, *Latoe*, *Hoewaloy*, en *Hatoeaha*, aangezet heeft, om met 23 vaartuigen *Capaha* te overrompelen, dat ook byna een goeden uitslag gekregen had, alzo zy al in het dorp gedrongen waren; doch *Cajoan*, 't verraad nog tydig merkende, dreef hen 'er door hulp van onze soldaaten weer uit; waar op de verraders van binnen, die met hem geheuld hadden, nu ook de vlucht namen.

Men vond ook goed, de *Baricade* *Wantrouw* op *Hitoeclama*, eenigen tyd door de onzen verlaten, weer met 50 soldaaten te bezetten, en *Wouter Seroy* daar als hoofd te leggen.

Men vergaderde nu ook weder alle de *Coracora's*, om de *Hitoeëfen* allen afbreuk te doen, de nagelen te plukken, en de boomen om verre te kappen. Waar mede

1634. Kakiali gepynigt.

Zyn grote schulden.

Dood des Konings van Hitoe.

Hatoo op strand geplaatst.

Pati Wani.

Door Valk geslagen.

De Baricade Wantrouw op Hitoeclama weer bezet.

1634. mede *Valk* vertrok den 23 Augusti, liep Oerien eerst na Oerien, maande hen aan tot afkomen; en begon hen, daar toe niet genegen zynde, al te bestormen; dog wierd afgeslagen, en kon niet anders tot hun nadeel verrichten, dan dat hy de nagelboomen, ontrent 't strand gelegen, verdierf.

Ook bespeurde hy, terwyl hy *Kakiali* nu eenigen tyd op *Hila* bewaard had, dat zyn *Hongi*-volk zeer onwillig begon te werden, zoo dat hy voor erger, ja een afval van allen, begon te vreezen. En waarlyk de inlanders wierden over dit gedurig scheppen zoo verdrietig, dat veelen van hen al vry stout begonden te spreken, zelf weigerden die van de *Uliassers* ook, nagelen op de kust van *Hitoe* te komen plukken, dat men al voorzoe te koek moest aannemen, zonder dat men daar iet verder op doen dorst, niet regenslaande men zeker wist, dat zy met die van *Ihamahoe* gesproken, en iet quaads voor hadden.

Om hunne gemoederen egter wat neder te zetten, gaf hy hen na zyn wederkomst een deftig gastaal, en verceerde aan ider *Gnadjo*, der gene die onder 't *Kasteel* behoorden, 15, en aan de onwillige *Uliassers*, die op *Oerien* geweigert hadden ons eenigen dienst te doen, 10 *Ryxdaalders*, aan allerlei kleeden, en aan die van *Elipapoetch* 50 *Ryxdaalders*, om dat zy de deur der *Alfoereesen* waren; gelyk men in *October* ook 300 der zelve van *Radja Somiets* volk op de kust van *Hitoe* zettede, om onze vyanden daar alle afbreuk te doen, waar door zy ook, op 't halen van ettelyke koppen zoo bang wierden, dat zy niet uit hun nesten dorsten komen; en om 'er grooter schrik onder te brengen, en de *Alfoereesen* te meer aan te moedigen, stelde men op ider kop thien *Ryxdaalders*; ook zond men een geschenk aan hunnen Koning; doch men kon hen egter niet bewegen langer, dan de maand *November*, te blijven.

In *December* trok de Heer *Landvoogd* met 3 *Coracora's*, alzoohy 'er niet meer byeen krygen kon, nevens 220 soldaten, en 43 gehuude borgers (die meest over land gingen) noch eens na *Hitoe*, om de beloofde 500 *Alfoereesen* van *Haja* in te wagten; doch zy quamen niet, en hy was gedwongen met zyn scheppers, die weer begonden te gronmen, na huis te keeren. Hy ontmoette 23 jonken van den *Kimelaba*, en van de *Maleyers*, schoot op de zelve, en verbrandde een van hunne *Coracora's*, zynde de andere het 's nagts daar aan ontkomen.

In 't begin van 't jaar 1635 hebben die van *Boero*, en *Amblauw* onze be-

zetting aldaar, in 5 soldaaten bestaande, onder schyn van vriendschap schendig vermoord. Men zond 't jagt *Mocha* derwaards met 2 chaloepen, ten deele om dit te wreeken, ten deele om op de vreemde vaartuigen te passen.

Ondertusschen had de Heer *Gysels*, op *Batavia* gekomen zynde, en de klagten van de Heer *Commissaris van den Heuvel* over hem gehoord hebbende, zyngeacht. zaaken by haar *Edelheden* zoo goed weten maken, dat de zelve beslooten, hem als *Commissaris* der *Oosterfche* gewesten weer na *Amboina* te zenden, met last om den Heer *van den Heuvel* te lichten, en den Heer *Jochem Roelofs zoon van Deutecom*, (bevorens eerst *Corporaal* hier, en daar na *Capitein* op *Batavia*) als negenden *Landvoogd* in zyn plaats aan te stellen.

Hy vertrok met 7 of 8 schepen van *Batavia*, quam in *Februari* in *Amboina*, nam *van den Heuvel* 't gezag aanstonds af, en stelde *Jochem Roelofs zoon*, ten eersten in zyn plaats voor. Daar op gingen de Heeren *Gysels*, en de nieuwe *Landvoogd*, met de magt der *Coracora's* ten eersten na *Luciela*, kregen de vesting in korten tyd in, en hebben die verbrand.

De Heer *Gysels* liet hier den Heer *Deutecom* blyven, om de zaaken te vol-einden, terwyl hy de *comptoiren* ging visiteeren. Hy sprak geen enkel woord van *Kakiali*; maar stelde, na dat hy versching na ons leger verzorgt had, *Cajoan*, of *Tanihitoe* messen, volgens last harer *Edelheden*, als *Capitein* van *Hitoe* vooreerst aan, waar over de *Hitoeesen* noch veel gevoeliger geraakt wierden, alzoohy niet gewoon waren hunne hoofden van ons te krygen, maar die zelf na hun zin te kiezen.

Hy ontbood in *Mey* een schip uit *Banda*, waar mede hy in *Juni* benoorden om derwaards vertrok, om zyne commissie aldaar uit te voeren; het welk gedaan zynde, quam hy in *September* weer hier.

Ondertusschen had de Heer *Deutecom* *Luciela* wel verder belegert; doch zyn aanteg was van geen voorloedig gevolg, alzoohy 'er veel van ons volk ziek, en onwillig wierd, behalven dat 'er ook veel van de *Hongi* stierven, en de haast aankomende *Oostermoeson* hem van zelf wel van daar dryven zou; zoo dat hy in *April* na huis keerde.

In *May* vertrok de Heer *van den Heuvel* na *Batavia*, die, over de schande, hem by dit opontbod aangedaan, zeer tegen haar *Edelheden* verbittert, zich niet bedwingen kon eenige vuile woorden en lasteringen tegen de hooge *Regeering*, den Heer *Opperlandvoogd*, en de *Raden* van *Indien* te uiten, dat hem zeer qua-

Beginzen van den afval.

Gastaal, en geschenken, om dit te sluiten.

Alfoereesen op *Hitoe* gezet.

De Heer van den Heuvel.

1635.

A. 1635 door den Commissaris Gysels gelicht.

En door den Heer *van Deutecom* als negende *Landvoogd* vervangen.

Luciela's vesting veroverd

Cajoan als *Capitein* van *Hitoe* aangestelt.

De Heer *Gysels* vertrekt na *Banda*, en wederkomst.

Deutecom *Luciela* vrugtelooze verrichting op *Luciela*.

Van den Heuvel over zyn lasteren van haar *Edelheden* geschavotteert.

qua-

1635. qualyk bequam, alzooy hy daar over van den Advocaat Fiscaal in regten betrokken, en na verloop van eenigen tyd verwezen wierd om zyn schendtaal, en lasteringen, opentlyk op het schavot te herroepen, en (dat nog verbeden wierd) geceffelt te werden, mitsgaders noch die gevoelige straf te ondergaan, dat hem een zilvere priem door zyn tong gestoken wierd. Hy vertrok daar op na 't Vaderland, daar hy zedert zeer los leefde, hoewel hy nog in 't jaar 1639 in deze en gene zaaken door de Engelsche natie als gevolmagtigde nevens den Heer Resident *Boswel*, tegen onze Maatschappy gebruikt is; doch de Heeren Bewindhebbers wilden met zulken geweestenaar met alle reden niet te doen hebben, verwierpen hem, en zeiden alleen met den Heer *Boswel* gelyk wy elders nader zullen zien, te willen handelen.

En door de Heeren in 't Vaderland, by een handeling met de Engelsen verworpen.

De Heer *Gysels* met *Kakiali* en *Tamaleffi*, na Batavia, voorgevende, dat hy zich tegen de Heer *van den Heuvel*, die hem aanklaagde, verdedigen moest.

Jochem Roelofs zoon van *Deutecom*, een man van den degen zynde, regeerde slecht en straf, en hield zeer slegte aantekening van de zaaken; onder zyne regeering voorgevallen, zoo dat men 'er niet veel van naverhalen kan.

De Amboineesen, met hem ook zoo weinig over weg konnende, als met *van den Heuvel*, alzooy hy noch immers zoo bars tegen hen was, sprak hy, schoon zy met hunne smalle geschenken nu en dan nog al by hem quamen, zoo veragtelijk aan, dat het niet te dulden was. Zelf ontzag hy zig niet den Koning van Soya te slaan, die daar na zeker *Ambons* lied zong, waar door hy alle de *Coracora's* van den Landvoogd afroonde.

Dit maakte den baloorigen Amboinees zoo afkeerig van onze natie, dat zy maar na een goede gelegenheid wagten, om met alle man af te vallen.

Zy klaagden zeer sterk 'er over, dat men *Kakiali*, en *Tamaleffi*, na Batavia vervoerd had; en zeiden dat van tyd tot tyd alle de andre *OrangKaja's* mede derwaards zouden gezonden werden, daar van verzekerd zynde door een klerk ter Secretarye (zoo zommige willen, *Marcus de Roy* genaamd, een Konings zoon, die in Holland geweest was) die hen gezegt had, zulx in den Batavischen brief gelezen te hebben.

By al welke schynbaarheden nog een derde quam, dat den Predikant *Jacobus Vertrecht* uit eigen autoriteit, hoewel met een goed inzicht, de naamen van alle de zielen opgeteekent had, om daar door een nette schets van den Staat der Ambonsche scholen en kerken te heb-

II. DEEL VAN AMBOINA.

ben; dat de Amboineesen, quadaardig uitleidden, en dat het geschiede om te zien, hoe veel gevangenen men vervoeren, en hoe veel 'er nog blyven zouden.

Met een woord moeten wy hier tusschen beiden zeggen, dat in 't laatst van dit jaar op Kellemoeri en Kelibon door den Bandalchen Luitenant, *Laurens Forfenburg*, over de 500 schoone nooteboomen ontdekt wierden, terwyl hy met het schip *Banda* na *Hatoemeten* geweest was. Ondertusschen meinden de Amboineesen in 't begin van A. 1636, als men hen den 23 Februari wat ernstiger aanmaande, om op den dag der veroving neerftig ter kerk te komen, dat dit geen ander inzicht had, als om hen dan in de kerk te overvallen, en gevangen te nemen; zoo dat zy overal ons doen quade en verkeerde gloffen maakten.

Het was dan zoo verre van daar, dat zy toen in de kerk zouden komen, dat zy in tegendeel met pak en zak stil na 't gebergte weken, dat men niet voor Maart by 't afhalen der *Coracora's* gewaar wierd; die zy, pas afgehaald zynde, daar lieten leggen, vluchtende verder alle na 't gebergte, uitgenomen dat die van geheel *Noessanivel*, en de *OrangKaja's* van *Soya*, *Ocrimeffing*, *Amahoefoe* en *Hative*, nevens eenige huisgezinnen, als ook de *Mardheykers*, by ons bleven, onder welke huisgezinnen men daar na bevonden heeft, dat verscheide verraders en spions, geweest zyn. Die van *Baguala* hielden stand in haar dorp; dog die van *Alang*, *Liliboy* en *Hatoe*, namen al niede de vlugt na 't gebergte, vallende openbaar de *Mooren* van *Wakkasihoe*, *Tapi*, en de *Hitoeesen* toe; terwyl het bloot *Larike* ons alleen bleef aanhangen. Op *Oma* vielen *Christenen*, en *Mooren* af, en die van *Hatocaha* maakten zig op hunnen berg *Alacca* vast, terwyl de *Kimelaha* onze vesting op *Oma* belegerde.

Op *Honimoa* waren 'er geen, daar men eenigen staat op maken kon, dan op die van *Oelat*, *Toehaha*, *Haria* en *Poorto*. Ook vielen die van *Noessalaoet* zeer schendig aan de zyde van den *Kimelaha* over, en die van *Amet* gaven gidzen en vaartuigen, om onze houte vesting op 't strand van *Hatoemeten* te overvallen, en den corporaal met de thien soldaaten dood te slaan.

Zy namen ook een *Coracora* van *Key*, met den Predicant, *D. Jan Janssoon Priferius*, van een kerkelyke visite daar vervallen, met 2 soldaten by zich, zoo als zy, geen gedagten van eenig quaad hebbende, aan land gingen, gevangen, en leverden hen aan den *Kimelaha* over, na dat zy den Predicant zyne goederen en

1636.

Nooteboomen op Kellemoeri, en Kelibon ontdekt.

Die van *Leytimor* vlugten A. 1636 meest na 't gebergte.

Gesteltenis op *Oma*, *Honimoa*, &c.

Moord op *Noessalaoet*, en *D. Priesterius* daar gevangen genomen.

1636. boeken afgenomen hadden, hem noch die gunst doende, van hem op 't strand van Papeio neer te zetten, op dat hy by de onze op Honimoa dus nog komen mogt.

Leliato belegte onze vesting op Omate vergeefs. Hier zat nu de Heer Landvoogd niet weinig benepen, niet wetende, alzoohy van een slegte bezetting alomme voorzien was, wat te beginnen. Het beste was nog maar in de vestingen te blijven, die wel te bewaren, en ondertusschen spoedig om ontzet na Batavia, met een berigt, hoe 't hier stond, te schryven.

Spyt hem aangedaan. Kort daar aan tatte *Leliato*, onze benaauwdheid merkende, ons zelf aan, belegerde met 30 *Coracora's* onze vesting op *Oma*, alwaar onze bezetting alles verduurt hebbende, zoo vertrok hy na *Ihamahoe*, daar hem *Radja Pedro*, Koning van *Tochaha* veel spyt aandeed, hangende in December een dooden hond, en een bloedig verken boven de rivier, uit welke zy drinken moesten; weshalven, hy best keurde om, eer de *Batavische Vloot* quam, te vertrekken.

De Heer van Diemen negende Opperlandvoogd geworden. Met het begin van 't jaar 1637 hoorde men niet alleen tyding, dat de Heer *Antoni van Diemen* 't jaar te voren *Opperlandvoogd* geworden was; maar men zag dien Heer met 17 schepen, met 2000 koppen bezet, nevens zyn huisgezin, en de Heeren *Extraordinaris Raaden*, *Antoni Caan*, en *Jan Ottens*, den 19 Januari op *Hatamoeli*, een half uurtje bewesten *Luciëla*, in *Amboina* verschynen, na dat hy den 30 November des voorleden jaars van *Batavia* vertrokken was.

Daags te voren had zyn Edelheid den Heer *Ottens* met een chaloep na *Hila* gezonden, om na den stand van *Amboina* te vernemen; alwaar zy door een *Ternataansche Coracora* sel wierden beschooten; dog die zeer dapper van hen afgedreven wierd.

Voorvalden den Heer Ottens ontmoet. Die Heer, by nacht op *Hila* gekomen zynde, wilde den *Commandant Seroy* de poort naulyks openen, vreezende dat hier eenig verraad onder school, eindelijk binnen gekomen, en van alles wel onderricht, quam hy daags daar aan, of den 20 Januari weer by den Heer *van Diemen*, by zig hebbende den *Capitein Hitoe*, *Cajoan*, en *Abdul Rabbman*, Hoofd van 't gehugt *Timul-Pawayl* op *Lochoe*, die zyn Edelheid een net berigt van 's vyands ganschen staat gaven, waar op die Heer besloot *Luciëla* ten eersten te bestormen, zonder hen veel tyd van beraad te geven.

De Heer van Diemen bestormd *Luciëla*. Hy deelde de gansche magt, op dien zelve dag nog geland zynde, in drie troepen, gaf den Heer *Jan Ottens* de voortroep, zynde 7 vaandels, of 506 koppen sterk, de middelste aan den Heer

1637. *Caan* bestaande in 4 vaandels, of 426 koppen, en de derde troep aan den *Majoor Pierre de Camps*, sterk onder 5 vaandels, 350 koppen. Buiten deze waren by de voortroep nog 36 lichte vuurroers, en 110 mannen, onder *Willem Jacobszoon Coster* gevoegd, de eersten, om 't veld te ontdekken, en de laatsten, om de stormladders aan te slaan, en de handgranaaten te werpen; alle welke zamen een troep van 1525 man uitmaakten.

Het schip *Brédam* wierd gelast kort onder 's vyands vestingen te gaan leggen, en die, zoo veel mogelyk, door geschut te benaauwen, alzoohy vier vestingen boven een aan *Luciëla's* zuid-zyde op den berg hadden, alle met steene borstweringen aaneengehegt. In 't onderste, aan 't strand gelegen hield *Leliato*, en in 't bovenste *Kimelaba Lochoe* huis; behalven deze hadden zy nog eenige andre vastigheden, onder den naam van *Capitein Hitoe's* vestingen, die meest met *Maleyers* en vreemdelingen bezet waren.

Na dat het gebed dezen morgen gedaan was, trok ons volk eerst een half uur langs strand, en daar na den berg op. De vyand schoot wel met een yzer stuk op hen, trof een soldaat; dog met de tweede schoot viel dit stuk voor over uit zyn affuit, dat een zeer quaad *Ambonsch* voortteeken, en niet anders te zeggen was, dan dat hun geschut, en volk voor de *Hollanders* zouden moeten buigen.

In 't aandoen van de eerste vesting hadden de onzen het vry quaad, dat onze veroverd. Door de eenigfins toequam door wat met de stormladders (alzoohy die te lang waren) te zammelen, zoo dat de vyand, niet langer konnende schieten, hen met steenen, en *hafagayen* afkeerde; dog na dat de onzen op de stormladders gekomen waren, en uitriepen, val aan mannen, daar is weinig volk binnen, zoo waren zy ten eersten meester niet alleen van die vesting, maar ook van alle de andre, die men ontrent thien uren 's morgens al in had.

Wy hadden daar voor 10 dooden, en 30 gequetsten, en de vyand 'er binnen maar twee dooden (dat te verwonden was) bekomen; zynde onder onze gequetsten de Heer *Ottens*, die een *Torana*, of *hafagaey*, in zyn been gekregen had.

Men vond 7 kleene stukken geschut, 14 bassen, 150 groote kogels, 14 vaten kruut, en 6 spatten in de vestingen, en op een andre plaats nog 20 vaatjens, ider met 150 pond.

De beide *Kimelaba's* waren 'er in; dog 't meeste volk was uit geweest na 't bosch, om kost te zoeken tegen hunne vasten. Men vond op strand 5 *Coracora's*, en nog 120 andre vaartuigen, die ten

1637. ten deele weggeschonken, ten deele verbrand wierden.

Kakiali Daags 'er aan quam zyn Edelheid met zyne gemalinne, en de verdre Heeren, in de veroverde vestingen, alwaar hy een dankpredikatie doen liet. Hy zond ook ten eersten den Commandeur, *Jacob Janszoon Patacka*, met de voornoemde OrangKaja's na Hila, zoo om de tyding van onze verovering te brengen, en de gemoederen der Hitoëfen nu eens re polffen, te meer, alzooy zyn Edelheid **Kakiali** weer medegebragt had, als ook om den Heer Landvoogd kennis te geven, dat hy nu mits deze spoedige verovering, niet by zyn Edelheid behoefde te komen.

De Heer van Die- zyn Edelheid belasté de bovenste vesting te behouden, en de andre af te werpen, leggende in de eerste 400 man onder den Commandeur *Willem Jacobszoon Coster*, om 't naaste bosch te doorkruisfen, de nagelboomen alomme uit te roejen, en den vyand alle afbreuk aan te doen. Ook vonden zy hier en daar niet alleen goeden buit van nagelen, porcelyn, gongen, &c; maar ook meer volk in 't bosch, als zy gedagt hadden, weshalven zy wel gewapent en met groote troepen, 'er op af moesten gaan.

Daar op vertrok de Opperlandvoogd met 12 schepen, liet 5 schepen voór *Luciëla*, en verscheen den 30 Januari 1637 hier aan 't Kasteel.

Waarom Ondertusschen verscheen, na die verovering van *Luciëla*, nog geen der gevlugte OrangKaja's, om by zyn Edelheid de vrede te verzoeken; waar van de reden; zoó men daar na ontdekte, alleen was, dat zy niet genegen waren langer onder den barzen *van Deutecom* te staan. Zy lieten eindelyk aan hem weten, dat vermits hun vlugten met gemeene bewilliging begonnen was, het afkomen ook zoo wel diende te gaan, en dat daar toe tyd om te beraadslagen van nooden was.

Larke Die van *Larke*, ondertusschen door die van *Wakkasihoe*, *Affaloelo* en meer andere, die in hun dorp gevallen waren; en daar eenige menschen dood geslagen hadden, besprongen, verzochten onze hulp door hunnen priester, dien zy na 't Kasteel zonden. Weshalven de Landvoogd met 8 schepen, en 2 chaloepen daar heen gezonden wierd, die eenige verlatene vastigheden van die van *Wakkasihoe* verdierf, hebbende weinig anders uitgericht, dan dat hy die van *Alang* bewoog af te komen tot hunnen *Pati*, die by ons gebleven was, doencé goede beloften; doch met verzoek van uitstel.

Die van *Liliboy* en *Hatoc*, gaven aan de onzen trots bescheid, wyzende hen

1637. zeer veragtelyk af, met bedreiging van hen, zoo zy weer quamen, qualyk te zullen handelen.

De eenigen, die zyn Edelheid van de OrangKaja's aan 't Kasteel, en ons toegedaan vond; waren deze: de Koning van Noëflänivel, *Don Andrea*, *Gáspar de Fretis*, *Hbuekom* van Hative, *Don Pedro*, OrangKaja van Hotoemoeri, *Joan*, OrangKaja van Latoehalát, *Diego*; *Pati* van Halong, *Louis Gomes*, Hoofd der Mardheykers, *Martyn Antonio*, OrangKaja van Tawiri, *Diego Makatita*, OrangKaja van Amahoeoe; *Moriani*, OrangKaja van Hative *Kitsjil*, *Simau Baguala*; *Joban Bakar Besti*; OrangKaja van *Way*, den *Pati* van Soeli, *Jan Tempessi*, OrangKaja van Oerimeffing, *Laurens Mendes*, OrangKaja van Hoekonalo, en *Jordan de Sylva*, broeder van den Koning van Soya.

Die van **Honimoa** quamen eerst by zyn Edelheid, klagende zeer over den Landvoogd *van den Heuvel*, die hen gedwongen had zich te moeten afzonderen, alzooy hy hen ondragelyk plaagde met scheppen, terwyl hun landen onbebouwd, en vrouwen en kinderen zonder voedzel zitten bleven; doch boden aan altyd gewillig te zullen zyn tot panggayen, als men hen maar redelyk handelde. Ook verzochten zy van zyn Edelheid, dat die van *Ihamahoe* mogten werden aangetast, alzooy zy met hen in geen rust konden leven.

De OrangKaja van *Tamilau*, die den *Kimelaba* geholpen had in 't afloopen van onze vesting, en in 't vermoorden van ons volk op *Hatoemeten*, quam mede af; verzogt vergiffenis van zyn misdaad, alzooy de *Kimelaba* hem daar toe gedwongen had, en verkreeg die na een scherpe vermaning. Die van *Loehoe* wilden wel afkomen, en met hun vaartuigen aan 't Kasteel verschynen (zoo *Abdul Rabbman* quam zéggen) dog waren bevreesd, dat de *Kimelaba*, de oorzaak van al hunne onheilen, hen aantastten, en vernielen zou.

Die van *Hitoe* wilden nergens na lüsteren, voor dat *Kakiali* en *Tamaleffi*, in vryheid waren. Verklaarden tegen de Compagnie niets, doch het alleen daar tegen te hebben, dat de Heer *van den Heuvel* hunne OrangKaja's gevangen genomen had, zonder dat zy misdeeden.

Den 25 Februari bragt men, na lang talmen (want zoo zyn de Amboincefen in hunne raadslagen) 't zoo verre, dat ook de OrangKajen van *Leytimor* afquam. Zy bestonden in deze navolgende: *Radja Kilang*, *Radja Soya*, *Simau Ema*, *Steven Tifera* van *Poeta*, en *Pati Oeffen* van *Hotoemoeri*. Deze wierden door zekere gecommiteerden, die hen een stuk

Welke OrangKaja's ons toegedaan waren.

Die van Honimoa met ons verzoent.

En die van Tamilau.

Gedrag der Loehoeëfen.

En der Hitoëfen, die Kakiali en Tamaleffi's vryheid eifchen.

De OrangKaja's van Leytimor in genade aangecommen.

1637.

wegs te gemoed gingen, in 't Kasteel voor den Heer Opperlandvoogd gebragt. Zy zeiden tot verschooning, dat zy vreesden gevangen na Batavia gevoerd te werden, volgens de loopende geruchten, en dat zy door de opschryving der zielen, door D. *Vertrecht*, in die vreeze nog meer versterkt waren; voegende daar nog verscheide zaaken by, van weinig belang, die hier op uit quamen:

- 1 *Dat Radja Soya, aan de Pas zynde, door den tegenwoordigen Landvoogd zeer veragtelyk bejegend, en van tafel weggejaagd was.*
- 2 *Dat de OrangKajen van Way en Baguala, vastgezet waren.*
- 3 *Dat Gyfels, Laurens Marcus, Hoofd van Hative, op Kelang byna. eveneens behandeld had.*
- 4 *Dat zy niet altyd, als tot nog toe, nacht en dag panggayen konden, terwyl hunne vrouwen en kinderen,onger leden.*
- 5 *Dat, als 'er eenige schepers op de Coracora's onthraaken, zy door de Nederlandfche Officiers met den blooten degen over boord gejaagd waren, om die te gaan roepen.*
- 6 *Dat zy zeer quade gedagten over 't opschryven van al hun volk hadden.*
- 7 *Dat men hem dwong in de predikatie te komen, schoon zy het noodigs te doen hadden.*
- 8 *Dat de Kooplieden hen in 't wegen zeer veel te kort deden.*

Op alle welke zaaken zy behoorlyke herstelling van zyn Edelheid verzogten. Zy wierden alle in genade aangenomen; doch met een ernstige vermaning van zich voortaan voor zulken ontrouw te wagten, en met toezegging, dat men alles na vermogen tot hun genoegen inschikken zou. Zy bleven vooreerst nog boven, alzoo zy geen andre huizen beneden hadden; dog beloofden hunne vastigheden af te werpen.

^t Billyk
verzoek
der Loehoe-
neef-
ten ver-
worpen.

Die van Loehoe verzochten, dat dog zyn Edelheid op Cambello komen, en den *Kimelaba*, die zich daar weer sterk maakte, aantasten wilde; dog, hy oordeelende, dat hem meer aan de behoudenis van Honimoa, en aan de verdelging van die van Hatocaha gelegen was, vond goed die laatste eerst te gaan vernestelen, om de eerste zoo veel eer onder 's Compagnies gehoorzaamheid te brengen.

Hy vertrok dan in Maart met de Heeren *Caan* en *Deutecom*, met 'zync ganfche magt van fchepen, en met 8 Coracora's van 't Kasteel, en quam den 5 voor 't strand van Hatocaha

Daags daar aan landde zyn volk, 1016 koppen sterk, die hy in drie troepen ver-

deelde. De Majoor *du Camps* had den 1637. voortroep, en trok den berg op na 't Verovering van dorp Cabauw, dat zy verlaten vonden. Cabauw, Derhalven togen zy na Caylolo, op eenen Caylo-ontogankelyk gebergte, met smalle wegen, gelegen, alwaar zy over fcherpe klippen moesten klauteren. Dit dorp was zeer sterk, met drie hooge muren van op een gelede kraalsteen besloten, waar uit de vyand met ballen en roers fel op ons fchoot, en met hafagajen en fteenen wierp. De onzen, egter tot in de derde beifchanzing doordringende, vonden daar een groot plein, en veel fchoone huizen, alwaar zy de vyanden dwongen hol over bol agter af te springen, wilden zy hun leven door de kling niet verliezen. Men verbrandde die huizen, floopte de muuren en vestingen, en nam zyn rust daar na weer in Cabauw, daar men dien nacht bleef.

Den 6 dito liet men Cabauw met een Compagnie bezet, men trok landwaard in, en quam eer men het dagt voor Alacca, hunne hoofdvastigheid; dog daar viel wat anders als voor Cabauw, en Caylolo, te doen. Zy moesten hier mal-kanderen met rotangen tegen 't gebergte ophalen, en men kon, als men nu stormen zou, naaulyks staan. De vyand wierp hen zoo sterk met fteenen, dat zy van boven na beneden rolden. Zy wierden ook eindelyk, met verlies van 5 dooden, afgeslagen, en hadden veel gequetften, waar onder verscheide Officiers.

Men trok dan hier af na Cabauw, en ^{Bedryf} verder na beneden, latende dit land om ^{der Alfoc-} geen volk van ons aan deze nesten te wa-reefen. gen, aan de *Radja's* van Sahoelau, Somiet, en Sifeoeloe over, die in kortentyd 16 koppen, en veel buit van gongen en porcelyn kregen, waar mede zy ten eerften na huis wilden, om daar over hunne vreugde-fpeelen te hebben, dat men hen moeit toeflaan; werdende voor hun vertrek alle vrugt en nagelboomen, daar men maar by komen kon, bedorven; waar door die van Hatocaha eindelyk gedwongen wierden de vrede by zyn Edelheid te komen verzoeken. Dit deden ook de Christenen van Oma, en van Noeffilaoet, dog de laatste zeer bedriegelyk, alzoo zy *Kimelaba Loehoe* lieten weten, dat zy dit maar in fchyn en uit vreeze voor de Vloot deden; doch dat zy na 't vertrek der zelve weer goed *Kimelaba's* zouden zyn.

Die van Alang en Lilibox lieten ook blyken, tot de vrede genegen te zyn; doch alzoo zy den Matakau met die van Hitoe gedronken, en zich sterk aan hen verknogt hadden, was men daar nog zoo haastig niet mede; maar hy verzoende zich met die van Thiël, alzoo die toon-

den

1637. den door den *Kimelaba* tot alles gedwongen te zyn.

Die van Haroeko, Samet, Karihoe, Aboro en Oma, verzogten ook pardon, toonende hoe de *Kimelaba* 't jaar te voren hen overvallen, en in December gedwongen had de Reduit op Oma te flegten, waar op zy nu, onder een zware bedreiging, in genade aangenomen wierden. Daar op bragten zy de Hoofden van de Mooren, te weten de Koning van Hatocaha, en hunne twee voornaamste Sengadji's, voor den Heer *van Diemen*, die hy mede op den zelve grond begenadigde, belovende zy voortaan alle gehoorzaamheid, en hunne nagelen aan de E. Maatschappy te zullen leveren.

Na deze verrichting, en bevrediging van 't gansch Eiland Oma, vertrok zyn Edelheid met de Vloot na Honimoa, alwaar hy den 3 April in de bogt van Papero kwam, hebbende pas te voren ook die van Noessalaoet, die mede al de schuld op den *Kimelaba* schoven, in genade, op dien zelve grond, als die van Oma, aangenomen.

Eindelyk quamen ook die van Ihamahoe, klagende dat zy niet wisten waar zich te keeren, alzo de Koning van Ternate, en zyn Stadhouder, hen tot gehoorzaamheid dwongen, en ondertuschen de E. Maatschappy ook wilde gehoorzaamd zyn, zeggende dat zy wel genegen waren de oude contracten te vernieuwen. Men vond dan goed hen ten dien einde aan 't Kasteel op den aanstaanden land-dag te doen komen.

Radja Toehaba, die zich zeer standvastig gedragen had, wierd van zyn Edelheid zeer geroemd, en met een nieuwen hoed, en gouden hoed-band met letteren beschonken.

Daar op wilden de Kasteels Coracora's weer na huis, alzo zy nu een maand uitgeweeft waren; doch de Heer *van Diemen* haalde hen wakker over, om dat zy zich hier in zeer ondankbaar droegen, dewyl hy hen van ryft, en arak voorzien had. Dit deed hen verzoeken om vergiffenis, onder beloften dat zy zyn Edelheid, daar 't hem geliefde, zouden volgen.

Den 11 April vertrok de Opperlandvoogd van voor Papero's bocht, en kwam den 13 voor *Luciëla* ten anker, alwaar hy den Ternataanschen Capitein *Laot*, *Kaitsjili Sibori*, met brieven van volmagt van den Koning, en van den nieuwen Ternataanschen Landvoogd van Broekom, aan zyn Edelheid zond, als mede met brieven van dien Koning aan den *Kimelaba*. Hy kwam ook met last om *Leliato* te lichten, en met den Opperlandvoogd alle quaadwilligen te straffen; ook vermaande de Koning, dat

zyn Edelheid zyne onderdanen verschoonen wilde, alzo zy geen schuld hadden, maar alles den *Kimelaba* te wyten was; en verzocht hem eindelyk met zyne Vloot in Ternate te komen, om hem tegen den Tidorees en Spanjaard te helpen.

Men zond dezen Capitein *Laot*, *Sibori* met eenige schepen en Coracora's na *Gammafongi*, waar na toe men ook *Leliato* ontbood, die, na lang zammelens, nog kwam om 's Konings brief te hooren; doch hy bragt 500 gewapende mannen mede, makende daar in 't bosch nog veel kromme sprongen; dan, dat 'er te veel Coracora's, dan, dat die schepen hem in de weg, dan; dat de Lochoeësen in de wapenen waren, zo dat hy eindelyk nog onverrichter zake henen ging, zonder zich aan 's Konings brief, en noch minder aan *Sibori*, te kreunen.

Daar op liet de Heer *van Diemen* alle de vestingen van *Luciëla* afwerpen, lichte de bezetting, en vertrok den 24 April na *Hitoe*, waar heen hy de twee aaneen geketende OrangKaja's, *Kakiali* en *Tamaleffi*, ook had doen brengen, om te zien, of men dat land toen in drie partyfchappen verdeeld, door hen weer kon bevredigen.

Zyn Edelheid liet, als hy op *Hitoe* gekomen was, al het volk van de *Honimog* met parangs en bylen te land treden, om aan de *Hitoeësen* te toonen, dat hy 't meende, en dat het hem ernst was; en dat, zoo zy niet spoedig af wilden komen, het hunne boomen gelden zou.

Op de bede der OrangKaja's van *Leytimor* wierd dit nog wat uitgesteld. Men zond boden na *Wawani*; dog al vrugteloos, tot dat *Tamaleffi* ontslagen zynde, boven by hen kwam, en hen verzekerde, dat zoo zy af quamen, ook *Kakiali* zou hersteld werden, dog men moest die van *Capaha* daar over eerst spreken, die dit mede toestonden, waar op den 3. May de voornaamste OrangKaja's van *Wawani* voor zyn Edelheid verschenen, verklarende alleen, om 't gevangen nemen van hare twee Hoofd-OrangKaja's gevlugt te zyn; dat ook de Heer *Gysels*, op *Hila A.* 1635 geweest zynde, hen niet eens geweerdigt had, daar over te spreken; behalven dat ook *Cajoan*, tegen de wetten en gewoonten van 't land, door de Hollanders Capitein *Ilitoe* gemaakt was; dat zy, zoo deze zaken hersteld wierden in vriendschap met de E. Maatschappy leven wilden, verzoekende dat *Kakiali* op hunnen feestdag mede na boven mogt gaan. Zyn Edelheid, niet genegen, hem, noch in vryheid te stellen, zeide dat dit nog niet wezen kon, dat hy eerst, op den algemeene land-dag aan 't Kasteel verschyuen, en daar moest

De Heer *van Diemen* afgebrocken. *Luciëla's* vestingen. *De Heer van Diemen*. *Ontflaat Tamaleffi*. *Waar na de Hitoeësen van Wawani af quamen*. *Hun verzoek*. *Doór de Heer van Diemen afgeflaggen, en fols bevel*

1637. gehoord werden, tot welke vergadering
2 in hen
3: geven. hy hen allen beriep. Zy gaven hier op tot
antwoord, dat zy daar niet veel zin in
hadden, dat men de zaaken van Hitoe
op Hitoe, en niet aan 't Kasteel, afhan-
delen moest.

De Opperlandvoogd, zich van hen
geen wetten willende laten voorschry-
ven, zei, dat hy verftond dat zy, ge-
lyk als alle andre onderdaanen aan 't Ka-
steel verschynen zouden, en zoo zy dat
niet doen wilden, zoo konden zy aan-
stonds vertrekken, en hy zou dan we-
ten, wat hy met hen te doen had. Zy
namen het dan eindelyk met een Moor-
sche, dat is, geveinsde onderdanigheid
aan; doch gingen, met nieuwe vuile aan-
slagen bezwangert, weer na Wawani,
en dat op de zelve dag, als zyn Edel-
heid met *Kakiali* weer na 't Kasteel keer-
de.

Sibori De Capitein *Laoet*, *Sibori*, had on-
doet veel dertusschen alle dorpen van de binn-
dorpen kust van Ceram, van Waypoetch af tot
van den Caybobo toe, van den *Kimelaba* doen af-
Kimelaha vallen, en t'eenemaal aan zich verbon-
afvallen. den, waar over de *Kimelaba* dreig-
de zich aan hem te zullen wree-
ken, weshalven hy 2 jagten, eenige sol-
daaten, en 1000 Ryxdaalders tot 't in-
kooppen van eenige nagelen verzogt; dat
egter uitgesteld wierd, tot dat hy den
30 April op Hila by zyn Edelheid quam,
en hem zeide, dat *Leliato*, na 't vertrek
der magt van voor Loehoe, met de O-
rangKaja's van de West-zyde, en ook
met die van Manipa en Kelang, geko-
men was, om met behoorlyke plegte-
lykheid 's Koninks brief te ontfangen,
dat hy ook beloofd had, 's Koninks or-
dre te gehoorzamen, de vreemdelingen
zonder nagelen te doen vertrekken; dog
alles meer uit vreeze, dan met een ware
meining; hoewel *Sibori* hem ernstig aan-
gemaant had, dit wel na te komen. Hy
had hem ook belast binnen 15 dagen
met de zyne voor zyn Edelheid te ver-
schynen, om 't noodige voor ons, en
voor den Koning, te beramen, dat hy
ook aangenomen had te doen.

Dewyl nu *Sibori* hoorde, dat zyn Ed-
delheid in 't naaste Wester-fayzoen hier
weer met zulken magt aankomen zou,
zeide hy, dat hy dan best keurde hier
te blyven, en zyn Edelheid hier af te
wagten.

't Ver- Die van Loehoe verzogten ook aan
zoek der zyn Edelheid, dat men daar weer een
Loehoe- comptoir, en eenige bezetting, leggen
neefen wilde, om hen tegen den *Kimelaba* te
om be- dekken, of daar ten minsten een of twee
zetting af schepen te brengen, dog zyn Edelheid
geelagen. antwoordde, dat hem aan Loehoe noch
zoo veel niet gelegen lag, om daar be-
zetting te leggen; dog stond hen twee

1637. schepen toe. Dus liet men toen die trou-
we Loehoeneefen weer in de pekel, al-
zoo die schepen daar maar voor een tyd
konden blyven, en zy dan weer bloot
stonden.

Aile de afgevallene onderzaten dan dus
begenadigd, en weer met ons bevredigd
zynde, zoo beriep zyn Edelheid al hun-
ne OrangKaja's tot den landdag, om al-
le verdre gefchillen af te doen, en hen
op nieuw aan ons te verbinden.

Deze begon den 16 May A. 1637, en Land-dag
nien staaftde op de zelve al de vorige con- in Ain-
tracten; doch de Hitocëse OrangKaja's bon.
waren 'er niet verschenen, alzoo die *Ka-
kiali* eerst los wilden hebben. Daar na
wilden zy wel voor den Opperlandvoogd
op Hitoe; maar niet aan 't Kasteel, ko-
men. Derhalven was *Cajoan* alleen met
Wouter Seroy gekomen, zynde dit O-
rangKaja *Boelan* wegens hoogen ouder-
dom ommogelyk geweest. rangKa-
ja's niet

Die van Hatoe en Liliboy hadden zig
mede met zyn Edelheid verzoent door
eenige gezanten, die zy by zyn Edel-
heids afwezen aan 't Kasteel gezonden
hadden; dog die van Alang, nevens die
van Wakkatihoe, Oeriën en Assaloelo,
wilden ook niet af komen. versche-
nen.
Hatoe en
Liliboy
verzoent.

In deze eerste zitting waren ook alle
de OrangKaja's van Leytimor, hebben-
ook de
de te voren met malkandren eenige ge-
Orang-
Kaja's van
geschillen zamen, door zyn Edelheid be-
Leytimor
vredigd, gelattende, dat zy malkande-
met mal-
ren de hand geven, en voortaan als vrien-
kanderen,
den leven zouden.

Den 18 verschenen die van Oma, Zaaken
Honimoa, en Noeffalaoet, ook de Moo-
ontrent
ren van Latoe, Hoewaloy, en de Hei- die van
denen van Cerams Suid-zyde, alwaar, na Oma,
't afdoen van eenige kleene verschillen, Honimoa
en Noef-
bessloten wierd. falaoet.

- 1 *Dat zy by ons niet meer zouden schep-
pen, dan zy by de Portugeefen gedaan
hadden, te weten een maand, of ten ui-
tersten vyf weken, met belofte dat hen
alles daar buiten betaald zou werden.*
- 2 *Dat de nagelen tegen 60 Spaansche, of
70 gemeene Ryxdaalders betaald zou-
den werden.*
- 3 *Dat men hare clappus-olie, en Sagoe-
Mantah betaalen zou volgens voorgaande
gebruik.*
- 4 *Dat zy de ryft, en kleeden, op Honimoa
voor den zelven prys, als aan 't Kasteel,
hebben, en dat men op Amboina ook een
behoorlyke prys-courant maken zou.*

Die van Oma verzogten voor hunnen
Pati Joban, zoon van *Pati Rane*, eenen
andren, die hen gegeven wierd; en voor
eerst nog in 't gebergte te blyven woo-
nen, alzoo hunne huizen beneden be-
dorven waren, dat hen toegestaan wierd.
Een an-
dre Pati
op Oma
geteld.

1637. Hy beflifte ook de gefchillen tuffchen Nallahia die van Nallahia en Amet, welke laafte beloofden voortaan beter met hen te handelen.

Aan *Kaitsjili Sibori* hier mede gekomen, en in de vergadering verzocht zynde, wierden deze drie zaaken voorgelouden:

Zaaken I *Of die van Iha, Hatoeaha en Latoc-*
aan *Sibori* haloy, *hunne nagelen volgens contracten*
voorge- *niet alleen aan de E. Maatschappy moe-*
itelt. *ften leveren.*

2 *Of zy, op 't ontbod des Landvoogds, niet*
aan 't Kasteel moesten komen.

3 *Of zy niet gehouden waren de Neder-*
landers, in tyden van nood, tegen de
vyanden te helpen.

Sibori gaf hier op tot antwoord, dat zyn Koning daar niets tegen had, en dat zy na niemand, dan alleen na de E. Maatschappy, te luiften hadden.

Voorstel De 5 Heidensche Ceramse dorpen,
aan, en Roemakay, Amahey, Swauko, Maka-
antwoord riki en Tamilau, gevraagd zynde, waar-
van vyf om zy met hunne Coracora's niet ver-
Ceramse: fchenen waren, gaven tot antwoord, dat
dorpen. hen zulx door den *Kimelaba* belet, en 't
hen onmogelyk was dan te komen.

Trouw Die van Elipapoeteh waren ons tot
van die nog toe getrouw gebleven; doch klaagden
van Eli- over knevelaryen van de *Kimelaba's*
papoeteh. op hunne stranden, en over diegelyke
zaaken van die van Honimoa, waar ontrent zyn Edelheid beloofde ordre te stellen.

Na 't vereenigen en wegnemen van alle deze gefchillen, boden zy alle aan den eed van getrouwigheid te doen, dat zyn Edelheid tot den 24 uitftelde, vermanende hen, dat zy zich daar over eerst wel bedenken zouden, om naderhand geen idele uitvlugten te zoeken.

Leliato's Den 19 verscheen *Kaitsjili Sibori* met
onwillig- eenige Loehoeneefche Hoofden, en zei
heid om alle moete aangewend te hebben, om
aan 't Ka- den *Kimelaba Leliato* aan 't Kasteel te
steel te doen komen; dog alles te vergeefs; wes-
verfchy- halven 'er niet anders te doen was, dan
nen. hem door de wapenen tot zyn plicht te dwingen, biedende zynen dienst aan, om hem *Lessidi* en *Cambello*, met de magt die hier blyven zou, en met die der nieuwe geallieerde volkeren, onder 's Compagnies gehoorzaamheid te brengen. Dit was zyn Edelheid zeer aangenaam, die hem ook ernstig daar toe aanmaande, en dat hy aan zynen Koning uit zyn naam verzoeken wilde, dat zyn Hoogheid binnen negen maanden in *Amboine* geliefde te komen, om nevens hem alle verdre gefchillen af te doen, en dus dit land tot zyn vorige rust te herstellen.

Sibori's *Sibori* zeide, dat zyn Koning daar toe
gesprek wel genegen was; maar verzogt zyn E-

delheid met zyn magt eerst in *Ter-*
nate; dog dit kon zyn Edelheid hem niet
toezeggen.

Men kreeg ook door *Sibori* berigt, dat de *Kimelaba* zyne goederen en vrouwen al heimelyk na *Kelang* gezonden, en 't voornemen had, om derwaards te vlugten, en dat 'er wel 28 vreemde vaartuigen op *Cambello*, *Lessidi* en *Boero*; verborgen waren; waar van 'er thien flux zich met 400 gewapende met schietgeweer in dreedubbele trenchen versterkt hadden, en de andre waren niet minder, dan zy, voorzien.

Hy waarschouwde ons ook, dat de *Hitoëfen* gedurig overvoeren, om met den *Kimelaba* te beraadflagen, om 't welk te beletten, een jagt geordonneerd wierd, om op hen te paffen, en een jacht na *Loehoe*, om dat strand te beveiligen, en de daar zynde nagelen in te koopen.

Op dezen dag, zynde de derde zitting, verzochten de *OrangKaja's* van *Leytimor* deze zes zaaken:

1 *Dat de E. Compagnie de Coracora's,* Nader
waar mede zy dienst deden, geliefde heel, verzoek
of half te betalen. der *O-*
rangKa-

2 *Dat zy in 't jaar maar een maand mog-*
ten gaan fcheppen. ja's van
Leyti-

3 *Dog dat zy daar van in de nagel-en zuiver-*
tyd van hunne thuin en bevrucht mochten
zyn. mor.

4 *Dat de officieren of soldaaten, op hunne*
Coracora's varende, hen niet mogten
schelden.

5 *Dat zy vryheid hebben mogten overal hun-*
ne netten by de Sero's der borgers te zet-
ten, zonder dat men die nam, gelyk tot
nog toe geschied was.

6 *Dat in hun afwezen met de Hongi geen*
borgers, of andrer luiden slaven, in hun
thuin en vallen, nog hunne Gabba Gab-
ba, atap en vrugten, 'er uithalen mog-
ten.

Zyn Edelheid, in plaats van hen een troostelyk antwoord te geven, beschrobde hen in 't eerst wel fcherp hier over, nemende dit op, als of zy ons wetten wilden voorschryven; dog zalfde het daar na weder aldus:

Het eerste point wierd glad af geslagen, op 't tweede wierd hen geantwoord, dat door hen maar eens 's jaars gefchept, en 't vordre hen betaald zou werden. Op 't derde, en vierde, dat men 't schelden, en alle quade behandelingen, verbieden zou; en zoo 't egter geschiedde, dat zy dan konden klagen. Op 't 5. dat zy overal vry mogten vifchen; dog niet voor of tuffchen de *Sero's*, alzo dat tegen de *placcaten* streed. En op 't 6. dat men een *placcaat* tegen 't berooven der thuin en zou doen aflezen.

Zyn Edelheids
antwoord.

1637. Die van Hoetoemoeri verzogten ook de afzetting van hun Hoofd, doch die verdedigde zich zoo wel, dat zyn Edelheid hen voor eerit af wees.

Den 22 dito verschenen hier weder alle de OrangKaja's, die den 16 verschenen waren, verklarende nu wel in staat en bereid te zyn om den eed te doen, en de contracten te staven.

Men stelde hen dan deze zaaken voor:

Den eed van trouw by de Orang Kaja's vernieuwt.

1 *Dat zy de E. Maatschappy getrouwd zouden blyven.*

2 *Dat ze aan de zelve alle hunne nagelen*

zouden leveren.

3 *Dat ze vrienden van onze vrienden, en vyanden van onze vyanden zouden zyn.*

4 *Dat zy op de last van den Heer Landvoogd hunne Coracora's afzetten; om ons tegen onze vyanden te helpen, en ook, op zyn ontbod, aan 't Kasteel zouden komen.*

Dit swoeren de Christenen op den Bybel, zeggende, *zoo waarlyk helpe my God almagtig, en de Mooren op haren Cooran, waar op zyn Edelheid hen den zegen des Heeren wenschte.*

DERDE HOOFDSTUK.

De Heer van Deutecom A. 1637, door de Heer Ottens, als thiende Landvoogd vervangen. Kakiali onvoorzichtig losgelaten. 't Aantasten van Leliato door zyn Edelheid verworpen. Patioessen Hoofd van Hoetoemoeri gemaakt. Nader verzoek van zyn Edelheid om 's Konings komst hier. Kakiali komt aan 't Kasteel. Eed door de Hitocöfen geslaafd. Verklaren niet onder den Konink van Ternate te staan. Eenige verzoeken hen toegestaan. Cajoan ontslagen; en Kakiali weer Capitein van Hitoe gemaakt. Aete van zyne herstelling. Die van Alang, Liliboy, enz. beloven gehoorzaamheid. Eed, op de kust van Hitoe vernieuwd. Dat ook de Lochoeneesen, over en weder doen. Zyn Edelheids geschenk aan de OrangKaja's. Verzeild na Batavia. Maakt vrede met Macassar. Gerugt wegens des Soelochoenans toeleg op Batavia. De Oost-Ceramers, en Gorammers, in genade aangenomen. Nieuwe Logie op Loehoe gebouwd, en Lessidi verzoend. De Baricade op Hitoelama afgebroken. Kakiali's nieuwe ontrouw. OrangKaja Boelan's dood. Kakiali verzoekt Laxamana's dogter ten huwelyk. Gedrag der Hitocöfen hier ontrent. Hongi-tocht van de Heer Ottens, en zyne verrichtingen by de zelve. Cambello's hardnekkigheid. Bericht der Hitocöfen ontrent Kakiali, zyn verdre listige streeken. De Heer Ottens bouwt een nieuwe Logie op Hila. Sibori's volk van hem afgevalen. Kakiali, en de Kimelaha, verzoeken den Koning van Macassar om hulp. De Heer van Diemen komt A. 1638 weer hier, en voor Cambello, daar Koning Hhamza mede verscheen. Geschenk van zyn Edelheid aan dien Vorst. De Kimelaha's beide vastgezet. De Heer van Diemen verzoekt den Koning, om ze aan boord vast te zetten; die hem Leliato geeft, dog Loehoe los laat. Zyn Edelheid vernield 60 vaartuigen. Komst op Hila. De eerste vergadering hier. Kakiali verscheen niet. Verscheide Molukse grooten in de tweede vergadering. Wat voor landen zyn Edelheid den Koning toezegt. Ongegronde eisch des Konings, kragtig door de Heer Ottens wederlegt. Welken egter zyn Edelheid onder zeker beding toestont. De Koning vernieuwd de contracten. Opstel van deze vernieuwde verbonden. Zyn Edelheids vertrek met Leliato na Batavia. De Koning tragt vergeefs Kakiali by hem te doen komen. Zyne verschyning, en onthaal aan 't Kasteel. De Heer Ottens erinnert zyn Hoogheid de bedongene voorwaarden. En voor al 't vertrek der Ternataanen van hier. Die van Wakkasihoe, Alang en Liliboy, in genade aangenomen. De Ceramse Coracora's weigeren voor Koning Hhamza te verschyne. Zyn verdere handel, en vertrek na Loehoe. Die van Cambello weigeren hem te ontfangen. Kimelaha Loehoe's slecht gedrag ontrent zyn Koning. Hhamza's vertrek na Manipa. De Heer Ottens raad den Koning nog niet te vertrekken, doch, tegen die waarschouwing vertrok by na Ternate. De Heer Ottens visiteert de buiten-comptoiren. Kakiali's gesprek met hem. Cambello's wederspannigheid.

De Heer van Deutecom A. 1637, door de Heer van Ottens, als thien-

VErmits nu de Heer van Deutecom gansch niet bemind, en zyn tyd ook uit was, zoo vond men goed hem te ontslaan, na ruim 2 jaren geregeerd te hebben, (waar op hy naderhand nog Raad van

India geworden is) en den 21 May als de Landthienden Landvoogd, en bestierder van voogd vervangen. Amboina den Heer Jan Ottens, extraordinaris Raad van India, in zyn plaats voor te stellen; een Heer, die verscheide ampten alhier bediend had, en in de zaaken van deze Landvoogdy zeer goeffend was,

1637. was, weshalven men met reden hope had, dat alles nu beter gaan zou.

De Hitocëfen hardnekkig daar by blyvende van niet te zullen afkomen, voor en alcer *Kakiali* los was, en zyn Edelheid overwegende, dat 'er zoo veel niet aan gelegen lag, of hy vry, dan gevangen was, vond best, dit eens te wagen, en hem los te laten, gelyk hy den 20 May hem met *Wouter Scroy* na zyn landslieden gezonden heeft, die hem na Hila medegenomen, met 3 kanon-schoten ingehaalt, op 't strand van Wawani gebragt, en verder jong en oud van daar, tot in 't water, hem te gemoet loopende, hem opgevat, en ten eersten Wawani's gebergte opgevoert hebben.

Kakiali onvoor- zigtig los gelaten. Nu was hy weer in 't bosch, begon met spyt aan zyn ketenen te denken, en zwoer dien smaad aan ons te zullen wrecken.

Dit loslaten was zyn Edelheid door *Sibori*, en andre wel afgeraden; dog zyn Edelheid heeft hun goeden raad voor dien tyd ter zyden gesteld, in hope dat het beter uitvallen zou, als zy dagten.

't Aantaf- ten van Leliato door zyn Edelheid verwor- pen. *Sibori* hield ook weder aan, om *Leliato* op Cambello aan te tasten; doch zyn Edelheid, die na Batavia haafte, hoop- te, dat dit weinige nu in zyn afwezen door andren wel afgedaan zou werden; dat ook zekerlyk zou geschied zyn, als hier wat meer magt gebleven was; dog daar bleef zoo weinig krygsvolk, dat men tegen den *Kimelaba* niets ondernemen kon.

Pati Oef- fen Hoof- van Hoe- toemoeri gemaakt. Ook heeft zyn Edelheid, op een nieuw verzoek van die van Hatoemoeri, en om de gemeene rust, *Laurens Patioes- fen*, in de plaats van haren OrangKaja *Pedro*, aangesteld; dog aan *Pedro* gaf zyn Edelheid, om zyne standvastigheid en trouw ons bewezen, 6 Ryxdaalders 's maands, en belafte, dat hy met zyn ge- hugt op Baguwala woonen zou.

Nadet verzoek van zyn Edelheid om 's Kon- nings komst hier. Zyn Edelheid schreef den 24 May ook een brief aan den Koning van Ternate, by welken hy zyn Hoogheid verzogt, dat hy, alzo 't hoog noodig was, dog tegen het naaste Wester-Moesion geliefde hier te komen, alzo zyn Edelheid dan ook met een groote magt wederkeeren zou, om de verdre geschillen, en vooral die op Ceram, af te doen.

Kakiali, nu ziende, dat alle de Orang Kaja's van gansch Amboina met ons weer verzoend; en dus zyn vorige aanslagen ge- broken waren, te meer, alzo de *Kimelaba* nu zeer zwak, en *Sibori* mede sterck aan onze zyde; was, vond goed ook te veinzen, en een schyn-vrede te maken.

Kakiali komt aan 't Kasteel. Daar op is hy met den Koopman *Se- roy*, en de voornaamste OrangKaja's van Wawani, Kapaha, Oerien, Affaloelo, Wakkasihoe, Tapi, Alang en Liliboy

II. DEEL VAN AMBOINA.

aan 't Kasteel voor zyn Edelheid op den 30 May 1637 verschenen, die ten eer- ste tegen hem zeide, dat hy, gekomen zynde, om 't land van Hitoe in rust te stellen, nu van geen begane fouten wil- de gesproken, maar alles vergeven en vergeten hebben, en dat men nu niet anders denken moest, dan om alles weer aan vrede te helpen.

De OrangKaja's betuigden met *Ka- kiali's* ontslag voldaan te zyn, en nu niet anders, dan rust en vrede, te begeeren. Daar op beloofden zy de nagelen aan nie- mand, dan aan ons, te geven, en staafden den eed op de contracten. Ook vraagde zyn Edelheid, of zy den Koning van Ternate geheel, of ten deelen, voor hun hoofd hielden; in geen deele, zeiden zy, is hy ons hoofd; maar onze vriend, dien wy, als hy op onze strand komt, wel een Hhormat, of geschenk van eer, plagten te doen.

Ook verzogten zy, dat, dewyl wy geen vreemdelingen hier gedoogen wil- den, zyn Edelheid 'er dan eenige van Batavia met pascedullen geliefde verlos- herwaards te geven, op dat zy van de zelve mogten geriefd werden, dat zyn Edelheid toestond; mits dat zy geen na- gelen opkoften, nog zy die aan hen ver- koften, dat zy beloofden na te zullen komen, en die dit overtraden, aan ons over te leveren.

Zy verzochten ook eenige verlaging van den prys der kleeden, en van de ryst, dat zyn Edelheid aan den Heer Land- voogd bevolen liet.

Zy verzogten mede by hunne oude re- gering te blyven, te weten, by den Ca- pitein *Hitoe*, en de vier hoofden des lands; doch gevraagd zynde, wat zy dan met *Radja Hitoe* deden, zeiden zy, dat het maar een bloote titel was, zon- der dat hy eenig ander vermogen had, dan voor te gaan, of boven andren te zit- ten, en dat hy voor 't overige in hunne byzondere vergadering niet zat, en daar van niet meer wist, als Capitein *Hitoe* hem uit naam der vier Hoofden gewoon was bekend te maken.

Men vond dan, om de gemeene rust, ook goed *Cajoan* weer in zyn oude plaats, als *Orang Toeba*, of 1^e der vier Hoofden, of als *Tanibitoemessen*, en *Kakiali*, weer als Capitein *Hitoe*, aan te stellen.

Men ziet zyne acte van herstelling in het navolgende geschrift.

Alzo de ingezetenen van Hitoe door magt en middelen van de Generale Nederland- sche Compagnie in den jare 1605, ver- lost, ende vry gesteld zyn uit het geweld en- de tyrannye van de Portugeesen, onze al- gemeine vyanden, en door de zelve weder- om gebragt in 't vrye bezit, ende gebruik

P van

Den eed weer door de Hitocë- fen ge- staaf.

Verkla- ren niet onder den Kon- ning van Ternate te staan.

Eenige verzoec- ken hen toege- staan.

Cajoan ontflagen, en Kakia- h weer Capitein van Hitoe gemaakt.

Acte van zyne herstel- ling.

van haare goederen, landen, ende steden, uit welke te vooren by gezeide Portugeesen waren verdreven, ende dat in recompens van zoo groote weldaden by verscheide contracten, verbintenissen ende ceden, de voorsz. ingezetenen van Hitoc haar zelve vrijwillig hebben onderworpen, ende verbonden, aan de Hoog Mogende Heeren Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden, en aan de gemelde Compagnie, maar dat by verloop van tyden de zelve contracten, verbintenissen ende ceden, byna als vergeten, ende in velen verbroken zyn geworden.

Daar benevens, dat, by versterken van den ouden Capitein Hitoc deszelfs zoon, Kakiali, in Juni 1633, op 't voordragen der Hitoc'schen Hoofden, in des overledens plaats, op approbatie van den Gouverneur Generaal, als Hoofd, ende Capitein Hitoc, is gesteld geworden, ende dat gezegde Kakiali, is beschuldigd, voornemens te zyn geweest, den stand van de Nederlandsche Compagnie te ruïneren, 't land van Amboina en Hitoc te porturberen, ende van deszelfs goede vrede te berooven, en ten verderve te brengen, waar over in May 1634. by den Vice Gouverneur Antoni van den Heuvel gezangen is genomen, ende naderhand na Batavia gevoerd, waar door zedert meer onlusten onder de inwoonderen van Hitoc grezen zynde, zulk dat zy hun alle, except de ingezetenen van Hitocamma, ende het dorp by de Reduit Hitoc, sorterende onder den OrangKajay Boelang, van den Nederlandschen Staat hebben gesepareerd, ende op de hoogte gevlugt zyn, refuserende den OrangKaja Cajocan (te vooren bedient hebbende 't ampt van TaniHitocmessing, by den Heer Gouverneur General Hendrik Brouwer, ende de Raaden van India in Batavia, tot Capitein Hitoc gecreëert) daar voor te willen erkennen nog aan te nemen, te meer deszelfs qualificatie, zoo voorgeven, de ordre ende styl der regeringe des lands Hitoc, is contrariërende, ende dat de Hoofden van Hitoc generalyk in verscheide onderhandeligen zeer instantelyk aan den Gouverneur Generaal, ende zyne Raaden, hebben verzogt ende gebeden, men wilde voorsz. Kakiali (die weder van Batavia in Amboina gekomen is) berstellen, belovende, dat haar als goede bondgenoten zullen comporteren, 't verbond en contract, voor dezen met den Nederlandschen Staat aangegaan, in alle getrouwigheid nakomen, ende doen observeren.

Den Gouverneur Generaal, ende de Raaden van India, geregen zynde tot bevordering van des lands Hitoc's ruste ende eenigheid, hebben gezeide Kakiali gelargeert den 20 Mey passato, ende leden, op 't voordragen, ende verzoek van den Konink van Hitoc, de vier Opperhoofden, mitsgaders alle de mindere Hoofden van 't Hitoc's-

sche land, by ons alhier in 't Kasteel Victoria verscheenen, en vergaderd zynde, de gemelde Kakiali bersteld, tot Capitein Hitoc aangenomen, ende geauthoriseerd, ende in contra, den by ons gemaakten Capitein Hitoc, OrangKaja Cajocan van zyn Capiteins-ampt ontlast, ende nu in zyn vorige qualiteit van TaniHitocmessing gesteld, mitsgaders als OrangKay Toewa gequalificeerd, invoegen, dat wy by dezen, tot bevordering van de gemeene ruste, stellen, en committeeren, als gezegt is, tot Capitein Hitoc den OrangKaja Kakiali, onder expresse conditie, dat alle voorgaande contracten, verbonden ende accoorden tusschen den Vereenigden Nederlandschen Staat, ende die van Hitoc opgereggt, van nieuws geconfirmeerd, ende bevestigd zullen werden, ende dat de voorsz. Kakiali als Capitein ende Opperhoofd, mitsgaders de vier principale Hoofden, de Konink van Hitoc, ende alle andere smalle Hoofden, onder het gebied van Hitoc sorterende, met solemnele ceden zullen verklaren, ende beloven de voorsz. contracten onverbreekyk te houden, en te agtervolgen, gelyk de zelve hier na volgen ende uitgedrukt zyn.

Zoo hebben ook op 't verzoek van den gezyden Capitein Hitoc, de vier Hoofden des zelve lands, ende den Radja Hitoc, gequalificeerd Telouca van Capaha.

Eerstelyk, dan zoo beloofd ende zweert Kakiali, als Opperhoofd, ende Capitein van Hitoc, voor hem, en zyne onderzaten, als mede Cajocan, in qualiteit als TaniHitocmessing, ende OrangKaja Toewa, Solice, als TotoHatoc, Baros, als Noelatapi, ende Barmella in qualiteit van Pati Toeban, Hongi Lamoe, Konink van Hitoc, item alle de minder Hoofden van 't land Hitoc, voor haar, en voor haar onderdanen, gelyk zy gezamentlyk beden volgens haar gebruik op den Moshhaf, of Coraan, gezworen en beloofd hebben.

Dat zy de Hoog Mogende Heeren Staaten Generaal, zyn Princelyke Excellentie, ende de Ed. Heeren Bewindhebber van de Vereenigde Nederlandsche Compagnie, ende hier te lande den Ed. Heer Gouverneur Generaal, ende de Raaden van India, vooral, ende inzonderheit den Gouverneur van Amboina, in alles gebouw ende getrouw zullen zyn, daar beneffens zweeren, ende beloven zy, dat zy den zelve tegens alle haare vyanden ofte die haar Ed. beoorlogen, te water of te lande, zullen helpen, bystaan, ende assisteeren, zelfs tegen de Ternataanen, Kimelaha's, ende alle haare adberenten (zoo lang de zelve vyandelyk tegens ons procederen) na uitterste vermogen met goed en bloed, gelyk getrouwe bondgenoten ende vrienden schuldig zyn, ende convenieerende is.

Ten laattten, zweeren, ende beloven zy, aan niemand anders eenige garioffel-nagelen

1637. te verkoopen dan aan de Koopluiden van de generaal Compagnie, die de zelve op Hitoe zullen moeten ontfangen, zonder dat die van Hitoe gehouden zyn de nagelen aan 't Kasteel te brengen.

Daar beneffens is goed gevonden, en tusfchen de generale Compagnie, ende die van Hitoe, besloten, dat ider zyngevoere zal vry houden, ende niemand ter wederzyde daar inne zal werden gemolesteerd.

Zoo een dienaar van de Compagnie over liep, ende in 't gebied van Hitoe hem verftak, zullen de ingezetenen van Hitoe, op 't verzoek van de Heer Gouverneur, zoodanigen wederom ter hand stellen, gelyk haar lieden overgeleverd zullen werden, die uit den haaren bevonden, en weg geloopen zullen wezen.

Eenige dienaars van de Compagnie, de ingezetenen van Hitoe overlast doende, zullen naar exigentie by den Heer Gouverneur worden gecorrigeerd.

Indien iemand van de onderzaaten van Hitoe een Christen, 't zymen, ofte vrouw, onder het pretext van huwelyk, zonder consent, ende voorweten, vanden Heer Gouverneur tot het Moorendom bragte, zal zoodanige voor de eerste reize verbeuren duizent patoolen, ten profyte van de generaal Compagnie, ende zullen de Christenen, die eenige Moorfe vrouwen van Hitoe halen, zonder consent als voren, in gelyke pene vervallen, en wie bevonden werd voor de tweede reis 't zelve gedaan te hebben, zal zonder genade aan den lyve gestraft werden. Ingevalle de Heer Gouverneur, die van Hitoe tot eenige werken, ten dienste van de Compagnie te maken, ende te panggayen, dede vorderen, zullen zy zonder eenig tegenfpreken daar toehelpen, mits dat die van de Oelifiva's ende Oelilima's te zamen tot zoodanige werken ende tot panggayen, zullen werden geroepen.

Waar tegens de Heer Gouverneur van wegen de Hooge en Mogende Heeren Staaten Generaal, zyn Princelyke Excellentie, ende de generale Compagnie, ter presentie ende door last van den Ed. Heer Gouverneur Generaal, beloofd heeft den voorsz. Kakiali als Capitein ende Opperhoofd, mitsgaders alle andere OrangKaja's, en ingezetenen van Hitoe, als haar eyge natie tegens alle hare vyanden, te water en te lande, te helpen, by te staan, ende te defenderen, daar de nood zulx is vereifchende.

Item, dat den prys van de ryft, en eenige kleeden, wat civiler, als tot nog toe, zullen doen stellen, daar van by den Gouverneur eerftdaags een lyft zal worden geconcipteert tot een reglement van onze koopluiden, waar tegen dat aannemen ende beloven de nagelen zuiver, en volgens het contract, als voor dezen in gebruik is geweest, te leveren, en zal ter wederzyde, zoo wel by den leveraar, als by den ontfanger, trouw in ge-

wigte moeten gedaan werden, en ider laten genieten, dat hem geregtelyk toekomt.

Zoo heeft den Gouverneur Generaal mede aangenoemen te bevorderen, dat met passen uit Batavia zullen varen na 't land Hitoe, omme op Hila voor de Reduit te ankeren, ende nergens anders, de Chincefen, Malcyers, ende andere natien met hare koopmanschappen, daar van de Compagnie den tol van 10 per cento zal trekken, namentlyk 5 van de aanbrengeende koopmanschappen, ende 5 per cento van de waaren en contanten, die zy uitvoeren, mits dat onze visitatie zullen moeten gedogen, ende geen nagelen vervoeeren, op pene van lyf en goed te verbeuren.

Zoo zullen ook, na exigentie van zaaken, met advys van de Heer Gouverneur in Amboina, gestraft werden de inwoonderen van Hitoe, die bevonden zullen werden dat secretelyk hare nagelen aan andere, als die van de Nederlandsche Compagnie, verkogt of getragt hebben te verkopen, blyvende de nagelen verbeurt ten profyte van de aanbrengeers en Hoofden des lands van Hitoe.

Alle welke conditien, verbonden, ende contracten, bekennen voorsz. OrangKaja's van Hitoe ten aanhooren van alle smalle Hoofden, ende hare meeste onderdanen, ten principalen te wezen de oude ende zelve contracten, poincten ende artikelen, daar mede van ouds aan de generale Nederlandsche Staat ende de Compagnie zyn verbonden, die zy ook beloven getrouwlyk na te komen. Ten oirkonde hebben dit ondertekend. Actum in Amboina, in 't Kasteel Victoria primo Juni 1637. Was getekent Antoni van Die-men, Antoni Caan, Joan Ottens, Jochem Roelofzen van Deutecom, het merk van L H Hongi Lamoe, Radja Hitoe, Nama deri Capitein Hitoe. De naam van OrangKaja Tanihitoemessen. De naam van OrangKaja Baros X. De naam van Soelisa Totohatoe. Het merk van Baramela Pati Toeban. De naam van Talocko Capaha.

Die van Alang en Liliboy, gelyk mede die van de Tapi, Wakkasihoe, Oerriën, en Assaloelo, beloofden mede alle gehoorzaamheid aan ons te zullen bewyzen.

Ook zeiden die van Hitoe, dat zy op deze zes dorpen niets te vorderen hadden, maar dat die altyd onderdaanen van 't Kasteel geweest waren.

Daar op hebben ook alle deze Mooren de oude contracten op hunnen Coraan bezworen, te weten, twaalf OrangKaja's van de kust van Hitoe, en Pati Siwa, OrangKaja van 't Moorfche Way, en Naucolia, OrangKaja van Wakkasihoe; dog de OrangKaja van Larike, en Lessi van Wakkasihoe, alzo die getrouw gebleven waren, wierden hier onder niet gerekend; en dus zwoeren de

1637.

Die van Alang, Liliboy, enz. beloven gehoorzaamheit:

1637. Christenen by den bybel, te weten *Pedro*, OrangKaja van Alang, *Pedro Rompoin*, OrangKaja van Liliboy, dog die van Oeriën en Affaloelo quamen 'er niet. Daar op deed ook de nieuwe Landvoogd den eed weer aan die van Hitoe, dat hy hen, als vrienden en bondgenooten van onzen Staat, beschermen zou.

Dat ook de Loehoeneesen &c. over en weer doen. De Loehoeneesen, den eed aan den Capitein *Laoet* voor den Koning van Ternate reeds gedaan hebbende, vonden zwarigheid om die weer aan onse te doen; dog zyn den 31 May egter gekomen, en hebben mede den eed gedaan, gelyk ook de OrangKaja's der Oclis van Waypotch, Hoelongs, Anin en Laala, aan welke de Heer *Ottens* den eed weer dede, van hen te zullen beschermen.

Zyn Edelheids geschenk aan de OrangKaja's. Na 't eindigen van den land-dag wierd ter gedagtenis van den zelve, aan alle de OrangKaja's, 't zy Christenen, 't zy Mooren, een geschenk van 2 leggers Spaansche wyn, 2 leggers Arak, 4 latten rys, en 400 Ryxdaalders in geld, gedaan, buiten 't welke de trouwe OrangKaja's van Loehoe, Larike, *Lessi* van Wakkasihoe, de OrangKaja van Elipapoeteh, de Gnatohoedi *Louis Gomis*, *Laurens Pati* van Aboro (voor 't weerbrengen van twee Nederlanders in 't bestormen van Alacca vermist) en *Jan Pais*, Secretaris van den Landraad, verscheide smalle vereeringen bequamen; waar mede zy alle zeer vergenoegd vertrokken zyn.

Verzeild na Batavia. Na dat nu de Heer *van Diemen* al het noodige hier verricht had, heeft hy den 14 Juni van den Heer Landvoogd, nevens de verdre officieren, en bedienden afscheid genomen, en is met de Heeren *Caan* en *van Deutecom*, met 9 schepen en 2 jachten, den Batavischen koopman *Laurens Pit* toekomende, na Batavia gezeld, latende nog 4 schepen, 400 koppen en eenige chalopen in Amboina.

Maakt vrede met Macassar. Zyn Edelheid deed de stad Boeton aan, om zich over verscheide rooveryen der Boetonders te wreken; dog moest onverrichter zake, alzo zyn tyd verlopen was, vertrekken. Hy gierde ook op Macassar aan, en maakte vrede met dien Koning, bedingende vooral, dat geene van zyne onderdaanen na de plaatsen van onze vyanden, als Malacca &c. nog ook na Amboina varen zouden; dog zoo 't by ongeluk gebeurde, dat zy gevonden wierden, zou dat de vrede niet breken.

Gerugt wegens des Soefoehoenans toelag op Batavia. Hier na van daar verzeilende, is zyn Edelheid den 8 Juli op Batavia's reede met zyn Vloot verschenen. Hy vond alles wel gesteld, dan alleen, dat 'ereen gerugt liep, dat de Soefoehoenan voorgenomen had Batavia voor de derde maal te belegeren.

Na 't vertrek van zyn Edelheid quamen de Oost-Ceramers, met reden vreesende, dat het hen nu zou gelden, dewyl nu alles in Amboina, zoo te zeggen, bevredigt was. Dit was het gespanfchap Kottaroewa, bestaande in deze dorpen: Celor, Kellemoeri, Kelibon, Affandawan, Amoclit, Watteloni, Onder, Bammer, en ook die van Goram, die in Banda door den Heer *Cornelis Acolay* op den 11 September (gelyk wy onder de stoffe van Banda zien konnen) weer in genade aangenomen zyn.

De Capitein *Laoet Sibori*, en die van Loehoe, verzogten na zyn Edelheids vertrek weder, dat de Heer *Ottens* daar een Logie en eenig guarnizoen geliefde te leggen, om hen tegen den *Kimelaba* te dekken. Hy stond dit verzoek toe, zond 'er 2 jachten, en 20 man; waar op die van Loehoe ten eersten een nieuwe Logie op Loehoe gebouwt, en *Lessidi* welk zoo veel uitwerkte, dat die van *Lessidi* in September den *Kimelaba* verlieten, verzoekende door *Sibori* met ons bevredigt te werden.

Men brak ontrent deze tyd ook, volgens bevel van zyn Edelheid, de houte Baricade op Hitoe Lama af, daar die van Hitoe Lama en Mamala misnoegd over waren, oordeelende, dat men ten minsten zoo lang behoorde gewagt te hebben, tot men met den *Kimelaba* in vrede was.

Andre meinen egter met reden, dat zy meer voor de nieuwe svingse gangen van *Kakiali*, dan voor hem, vreesden, vermits die niet naliet, ons ontrouw ontrent de nagelen handelen, en nog op Wawani te blyven roelsten, koopende al de nagelen op, en ons maar de helft leverende, terwyl hy de rest na Cambello, daar 12 jonken lagen, deed brengen.

Ondertuffchen quamen op Leytimor de dorpkens Amantelo, Ahoefen, en Oerititto, en ook 't verloopen dorp Ema, van 't gebergte na beneden woonen, die een metale stukje, hen van *Leliato* gegeven, en waar mede zy op onze Reduit gefchoten hadden, mede af bragten.

Den 30 Juli stierf een van onze beste en oudste vrienden onder de Mooren. Het was de OrangKaja *Boelan*, anders by de Amboineesen *Latoe Lissalayk* genaamd, zynde de oom van *Kakiali*; die zig egter weinig aan zyn dood, en meer aan 't leven van den *Kimelaba* gelegen liet, alzo hy nu zoo verre weer uitspatte, dat hy opentlyk na Cambello gaan, en, dat nog erger was, de dochter van *Kaitsjili Laxamana*, onzen doodvyand, ten huwelyk verzoeken dorst.

De Heer Landvoogd sprak de vier Hoofden van Hitoe, over het toestaan van

1637. De Oost-Ceramers en Goramers in genade aangenomen.

Nieuwe Logie op Loehoe gebouwt, en Lessidi

De Baricade op Hitoe Lama afgebroken.

Kakiali's nieuwe ontrouw.

OrangKaja Boelan's dood.

Kakiali verzoekt van

1637. van zulken huwelyk, en gaf hen te ken-
 Laxama- nen, dat zy tegen hun gegeven woord
 na's dog- nog al op 't gebergte bleven woonen,
 ter ten eifchende, dat zy van 't zelve afkomen,
 huwelyk. en hunne Coracora's in zee brengen, en
 eenige dorpen, by hen nog aangehouden,
 zouden laten vertrekken. Zy zeiden,
 dat zy zig met de zaken van *Kakiali*,
 die zeer eigenzinnig was, niet be-
 moeiden. Wilde hy quaad doen, zy zou-
 den egter recht en billyk handelen.

Gedrag
 der Hi-
 toeëfen
 hier ont-
 trent.

Zy verzochten voor die reis van 't af-
 zetten van hunne Coracora's in zee, om
 redenen, die zy 'er byvoegden, bevryd
 te zyn; dog de twee andre zaaken zou-
 den zy nakomen.

De Heer *Ottens* ging egter in den stillen
 tyd, den 2 October met de beroepen
 Coracora-vloot, bestaande in 18 stuks,
 3 jagten, 2 chaloepen, en 2 tinggangs,
 bezet met 200 soldaaten, in zee, gie-
 rende eerst op Hitoe aan, om, 't geen
 daar nog ontbrak, te doen herstellen.

Hy liet de Coracora's op Oeriën, stak
 met de jagten over na *Lessidi*, alwaar
Kaitsjili Sibori, en de *Sengadji Latoekoli*,
 met alle de Orang Toeha's van *Lessidi*,
 by hem aan boord quamen, en den eed
 van getrouwigheid aan hunnen Koning,
 en aan hem deden. Ook lag hy, op hun
 verzoek, om hen tegen den *Kimelaba* te
 dekken, een Compagnie soldaaten op
 hun land.

Sibori liet die van *Cambello* ook polf-
 sen, om af te komen, dog die waren
 daar toe nog niet genegen, en *Kakiali*,
 die 'er toen was, liet verzoeken, dat den
 Heer Landvoogd van hem dog niet quaads
 denken wilde, alzoo hy daar maar om
 zyn bruid gekomen was.

Cambel-
 lo's hard-
 nekkig-
 heit.

By des Heeren *Ottens* komst op *Loe-
 hoe* vond hy een geschil tusschen dit, en
 de kleene dorpen op *Hoewamohels Oost-
 zyde*, die niet langer onder hen wilden
 staan, en verzochten zich onder onze
 gehoorzaamheid te begeven. De Heer
Ottens vond daar zwaarigheid in, alzoo
 zy 's Konings onderdanen waren; doch
 deed het vooreerst, op dat zy zich niet
 na den *Kimelaba* mogten begeven. Na
 dit verricht te hebben keerde hy weer
 na de kust van Hitoe, daar hy den 6
 November op *Hila* quam, hoorende van
 de OrangKaja's, dat *Kakiali* over de
 schande, hem aangedaan, wrokte; dog
 zy verzekerden hem, dat zyn quadaardige
 bedryven 't land geen schade doen, en
 dat zy ten eersten van 't gebergte zouden
 afkomen. Ook hadden zy hunnen *Ma-
 rinho* na de aangehoude dorpen, *Oeriën*,
Wakkasihoe, en *Alang* gezonden, om
 hen te zeggen; dat zy zig ten spoedigste
 onder onze gehoorzaamheid hadden te
 begeven.

Bericht
 der Hi-
 toeëfen
 ontrent
 Kakiali.

Kakiali ondertusschen, diens gedagten

enkel maar over een bittere wraak gin-
 gen, belette dit goed werk nog, en ver-
 zocht die van *Ceram Laoct*, om van ons
 af te vallen; ja riep ook de Boeroneefen
 tot zyn hulp, om Hitoe Lama af te loo-
 pen, en om zich van *Cajoan*, die hem
 in alles tegen was, te ontlaan.

1637.
 Zyn
 verdre
 flingse
 treeken.

Ondertusschen had de Heer Land-
 voogd ordre gesteld tot het byeenbren-
 gen van bouw-stoffen voor een steene
 Logie, Reduitswyze op *Hila*, om die
 zoo ras het mogelyk was, op te bou-
 wen.

Dit werk ging wakker voort, zynde
 geschikt om 'er gesclut op te leggen;
 en 't volk der Coracora's maakte ten
 eersten een pallissaden-pagar, of schut-
 ting, daar rondom.

De Heer
 Ottens
 bouwd
 een nieu-
 we Logie
 op Hila

Van daar ging die Heer na *Oma*, daar
 hy een Coracora van 5 *Gnadjos* belaste
 te maken, om 'er zamen op te schep-
 pen. Die van *Hatoeaha* ontfingen hem
 zeer wel, en die van *Aboro* en *Holali-
 hoe* zouden weer op 't strand komen
 woonen.

Op *Honimoa* vond hy alles mede wel,
 en die van *Ihamahoe* zeer vriendelyk, en
 gezeggelyk; maande hen, en alle andre
 op de verdre Eilanden, tot trouw aan,
 waar na hy over Hitoe weer t'huis
 quam.

Sibori was ondertusschen 60 koppen
 van zyn volk quyt geraakt, die na den
Kimelaba waren overgelopen, waar o-
 ver hy, zeer misnoegd, met een jacht na
 't Kasteel voer, om den Heer Landvoogd
 ook kennis te geven, dat *Kakiali*, en de
Kimelaba, boden na *Macassar* om hulp
 gezonden hadden, die hy vreesde, dat
 wel licht eer hier konden komen, als 't
 ontzet, dat van *Batavia* gewagt wierd;

Sibori's
 volk van
 hem afge-
 vallen.

dog de Heer *Ottens*, niet bang daar voor
 zynde, gaf hem goeden moed, alzoo wy
 hier nog magts genoeg byeen hadden,
 om dat te verduuren; dog hy beklagde
 zich meest daar over, dat hy niet peilen
 kon, hoe het tusschen zynen Koning, en
 den *Kimelaba*, stond.

Kakiali,
 en de
Kimelaha
 verzoee-
 ken aan
 den Kon-
 ning van
Macassar
 om hulp.

Ondertusschen had *Kakiali* hulp van 4
 Coracora's van *Boero* bekomen; waarom
 OrangKaja *Cajoan* spoedige hulp van ons,
 en ten minsten 20 soldaaten in *Hitoe La-
 ma*, verzocht. Men gaf ze hem terstond;
 doch zag nu te laat de mislag van de af-
 gebroken vastigheden daar, en elders,
 waar door onze beste vrienden voor de
 woede hunner vyanden bloot gesteld wier-
 den.

Het jaar 1638 nam zyn intrede met De Heer
 de komst van zyn Edelheid, de Heer van *Die-
 van Diemen*, die den 24 Februari met de
 Heer Extraordinaris Raad, *Antoni Caan*,
 en een Vloot van 17 schepen, weder in
 Amboina verscheen. Hy vond hier den
 Koning van *Ternate* nog niet; weshal-

De Heer
 van Die-
 men
 komt A.
 1638
 hier.

16;5. ven hy een springtocht na Banda deed, daar hy den Engelſchen Capitein, *Jan Hunter*, vond, om (zoo hy zeide) bezit van Poelo Rhum te nemen; dog alzooyne commiſſie daar toe niet goed was, wierd hy van de hand gewezen.

En voor Cambello, daar Koning Hhianza mede verſcheen.

In April quam zyn Edelheid weder hier, en verſcheen met zyn Vloot voor Cambello, alzooy hem bericht was, dat daar 15 jonken ingelopen waren, die hy vooraf weg wilde nemen. Ondertuſſchen quam Koning *Hhianza* den 3 May hier ook met zyne Coracora's, en 2 van onze ſchepen, zoo dat men beſt keurde deze zaak met zyn Hoogheid eerſt te overleggen, alzooy zich die Vorſt ook tuſſchen Leſſidi en Cambello nederſloeg; hoewel hy zich wagtte, om aan land te gaan.

Gefchenk van zyn Edelheid aan dien Vorſt.

Zyn Edelheid vereerde aan zyn Hoogheid een grooten gouden keten, en een ſtaafje goud, by zyn eerſte aanspraak. Daar was een algemeene vreugde over de zamenkomt van deze twee groote mannen, en men hoopte alom nu wel haalt een ſpoedig einde van alle de geſchillen, onruſt, en ongevallen te zien.

Het eerſte, daar zyn Edelheid van ſprak, was van de vreemde vaartuigen, die hy wilde aangetaſt, of zonder nagelen verzonden hebben. De Koning hield dit nog wat dralende, zeggende, dat de beide *Kimelaba's* daar van de oorzaak waren, en dat men die eerſt moeſt zien by de kop te krygen; waar toe zyn Edelheid dan mede ſtemde, en overquam.

De *Kimelaha's* beide vaſtgezet.

Leliato quam by den Koning, en *Loehoe* bragt hy mede uit Ternate, die beide (om den ſchyn aan 't werk te geven) vaſtgezet wierden.

Men gaf ook 2 Nederduitſche overloopers aan ons over, die zich lang by den *Kimelaba* onthouden hadden, en die ons al zyne aanlagen met *Kakiali* ontdekten, zeggende, dat zy beſloten hadden met ons noit vrede te maken, maar ons van daar te verdryven.

De Heer van Diemen verzoekt den Koning om ze aan boord vaſt te zetten. Die hem *Leliato* geest, en *Loehoe* loslaar.

De Heer van Diemen verzoekt den Koning om ze aan boord vaſt te zetten. Die hem *Leliato* geest, en *Loehoe* loslaar. Zyn Edelheid vernielt 60 vaartuigen.

De Heer van Diemen verzoekt den Koning om ze aan boord vaſt te zetten. Die hem *Leliato* geest, en *Loehoe* loslaar. Zyn Edelheid vernielt 60 vaartuigen.

Daar op quam men tot Hila zamen, waar heen eerſt zyn Edelheid, en daar na de Koning, vertrok, die 'er den 5 Juni quam.

Komst op Hila.

Hy wierd daar heerlyk, zoo door de onzen, als door de Hitoeëſen, ingehaalt, en met zoo veel geſchenken van gongen, petolen, kleeden, kleene ſtukken, viſſchen, vrugten, enz. beſchonken, dat de Hitoeëten de koſten daar aan gedaan, in geen 30 jaren hebben konnen te boven komen

1638.

Men quam den 9 Juni eerſt byeen, by welke eerſte vergadering de Ternataanen met zulken geweld en menigte in onze Logie drongen, dat zy op verſcheide plaatzen de houte pagar doorbraken, waar over zyn Edelheid die Ternataanſche Heeren niet weinig beſchrobde, toonende hen, dat zy met een veſting van de E. Compagnie zoo niet moeſten handelen.

De eerſte vergadering hier.

In deze vergadering viel niet veel van gewigt voor, dan dat men beſloot, *Kakiali* tot de zelve mede te noodigen; die egter, onder velerlei uitvlugten, nooit kwam.

Kakiali verſcheen niet.

Den 12 was de tweede vergadering, waar in de Koning met den Koning van Gilolo, en *Kaitsjili Ngano*, verdreven Koning van Tidore, nevens verſcheide andre Ternataanſche grooten, met een groote deſtigheid verſcheen. Zyn Hoogheid toonde, hoe de *Kimelaba's* tegen de contracten de vreemde handelaars gedurig aangehouden; en daar door de zaken hier in een groote verwarring gebragt hadden, om welke met zyn Edelheid te herſtellen, hy nu hier zeide gekomen te zyn.

Moluké grooten in de tweede vergadering.

Daar op zeide zyn Edelheid aan zyn Hoogheid alle de landen toe, die hem door de Portugeeſen onthouden waren. Ook vraagde zyn Edelheid hier op aan al de Moorſe OrangKaja's, of zy nu, Koninx misnoegen over 't verbreken der contracten, en over 't bedryf der *Kimelaba's* verſtaande, genegen waren de zelve beter te onderhouden, en de nagelen alleen aan ons te leveren. Ook wilde hy, dat zy zeggen zouden, wat voor landen wy den Koning, zederd de verovering van 't Kasteel, onthouden hadden.

Wat voor landen zyn Edelheid den Koning 'toezegt.

Daar op zeiden eenige OrangKaja's van Loehoe, dat, behalven de kuſt van Hitoe, ook de 6 andre dorpen, Ocriën, Allaloelo, Larike, Wakkafihoe, Alang, en Liliboy, onder den Koning altyd geſtaan hadden; waar op de Koning niet alleen die 6 dorpen; maar ook geheel Noeſſanivel, wederom eiſchte.

Ongegronden eiſch des Konings.

De Heer *Ottens*, die deze zaak in den grond, en ook de Maleyſche taal zeer wel verſtond, toonde den koning, zoo met klaare oude bewyzen, als ook door de getuigenis der Hitoeëſen zelf, by hen voorleden jaar in de tegenwoordigheid van *Kaitsjili Sibori* gegeven, zoo zonneklaar, dat dit zoo niet was, dat die Vorſt

Kragug door de Heer Ottens wederlegt.

zig

1638. **Welke** *Heer van Diemen*, om te toonen, dat het ons niet om eenig groot bewind over de landen, maar alleen om den handel te doen was, en om ook 's Konings gunst daar door te meer te winnen, heeft vrywillig dat recht der E. Maatschappy afgestaan, en aan zyn Hoogheid niet alleen groot Ceram, maar ook de gehele kust van Hitoe, mitsgaders alle de Moorsche dorpen, onder Hatoeaha, en Ihamahoe behoorende, overgegeven, niet, om dat zy den Koning toequamen, maar alleen uit inschikking en vriendschap hem die schenkende, om zyn Hoogheid te meer genoeg te geven; dog ook onder dit beding, dat alle de nagelen van deze aan zyn Hoogheid nu geschonkene plaatsen aan ons moesten geleverd worden.

Ook beloofde hy den Koning, by 't nakomen van dien, nog een jaarlyks geschenk van 4000 Ryxdaalders; dog zoo zyn Hoogheid in gebreke bleef dit na te komen, zou de inruiming dezer geschonkene landen van zelfs vervallen, dat land weer aan ons komen, en alles van geener weerde zyn, 't geen nu besloten was.

Den Koning vernieuwt de contracten. Daar op wierden ook de oude contracten vernieuwt, en door den Koning beloofd, dat hy alle Ternataanen (uitgenomen zynen Stadhouders, en zyn huisgezin) van hier na Ternate voeren zou.

Om van alle deze zaaken te netter bewys te hebben, wierd daar van dit volgende geschrift opgesteld.

Opstel van die vernieuwde verbonden.

Renovatie, en confirmatie van alle de gemaakte contracten, en verbintenissen tusschen den Koning van Ternate in *Molucco*, ende zyne onderdanen in de Landen van *Amboina*, ter eenre, ende de *Nederlandsche Oostindische Compagnie*, ter andere zyde, mitsgaders een nieuwe verzekering op het precies nakomen der gemelde accoorden, en der voldoeninge van des *Compagnies* voorgestelden eisch, en pretentie gedaan, ende afgehandelt by zyn *Majesteit*, *Sultban Adjal*, *Emir il Momenin*, *Hbamza Nafferon*, *Minalabi Sjah*, Koning van Ternate, ende den *Gouverneur Generaal*, *Antoni van Diemen*, geassisteert met de extraordinaire Raaden van *India*, *Antoni Caan*, ende *Joan Ottens*, alle in perzoon op *Hitoe* aan de *Reduit* in vier generale gehoude vergaderingen. *Adi 12, 14, 15. ende 18 Juni 1638.*

Den *Gouverneur Generaal*, en Raaden

1638. *van India*, wegens de *Hoog Mogende Heeren Staten Generaal*, zyne *Hoogheid en Vorstelyke genade*, *Frederik Hendrik*, by de *gratie Gods Prince van Orangie*, *Grave van Nassau*, &c. ende de *Heeren Bewindhebberen van de Vereenigde Oost-Indische Compagnie in Orienten*, van tyd tot tyd met lectwezen vernomen en gezien hebbende, het verloop van zaaken en de gecreene troublen in deze *Amboinse quartieren*, principaal met de onderdanen des *Koninx van Ternate*, ter zake van hare gepleegde trouweloosheit in 't verkoopen en leveren hunner nagelen, aan vreemdelingen, die by haar jaarlyx van *Macassar*, *Java*, en andere landen, ingroot getal welgewapend zyn verschenen, mitsgaders by de zelve doorgaans tegen de *Nederlanders* beschermd, en aangebouden; gans contrarie de bezworen solemnele contracten, en verbintenissen, successieve met de *Nederlandsche Compagnie* aangegaan, en gemaakt, zodanig, dat niet alleen gemelde *Koninx* onderdanen met assistentie der gezeide vreemdelingen al over eenige jaren; om haren myneedigen boozen wille, en vuil gewin te doen, tegen de *Nederlanders* in oorlog hebben durven uithersten, en met veel bloedstorting ter wederzyde tot noch toe daar in gecontinueert, maar ook des *Compagnies* onderdanen, door quade inductien, en dreigementen, zoo verre gebracht, dat hun buiten hare geboorzaamheid begeven, de wapenen tegen de zelve mede opgenomen, en hun onder den *Kimelaha Leliato* (*Stadhouders* wegens gemelden *Konink van Ternate*, in deze quartieren) te verwoegen gemengd hadden, derhalven zoo is de zake met ernst by der hand genomen, en zyn bovengemelde *Edelheid*, de *Gouverneur Generaal*, perzonelyk met een aanzienlyke macht van schepen en volk 't gepasseerde *Wester-Moesson A. 1637* uit *Batavia* herwaards vertrokken, en ter eerster aankomste stormenderhand meester geworden, van gemelde *Kimelaha's* sterkte, en van der vreemdelingen acces-plaatzen op *Luciëla*, brengende voorts alle des *Kastceles* onderdanen, door ontzag van wapenen, en minnelijke aanspraak, tot haar vorige geboorzaamheit, en schuldigen pligt, egter ten principalen voor die tyd aan de kust *Ceram*, daar 't bleef resteren, niet wyders verrigende, ten aanzien van de verschyning van des *Koninx* afgezant, *Kaitsjili Sibori*, *Capitein Laoet*, uit *Ternate*, met commissie, om nevens zyn *Ed:* de onlusten tot vrede te helpen afhandelen; doch niet alleen doe, maar ook voor dezen doorgaans ondervonden zynde, dat gemelde gezanten gansch weinig respect ofte gezag by des *Konings* onderdanen in deze quartieren in dezen gehad hebben, zoo wierd by den *Gouverneur Generaal*, en Raaden van *India*,

boven

1633. bovengemeld, tot volkomen beslegtinge der gerezen troubelen, en verzekeringe, dat de Nederlanders in 't toekomende volgens de oude vernieuwde bezworene contracten, de nagelen alleen zouden genieten, gansch nodig geagt, en dienstig geoordeeld, zyne Majesteit van Ternate by den Gouverneur Generaal meer genoemd perzonelyk in deze quartieren verscheen, en derhalven den gezeiden Koning met brieven, om herwaards te komen, vrindelyk verzogt, mitsgaders daar op in antwoord ontfangen hebbende, dat zulx geresolveert was, wanneer hem geresitueerd wierden zodanige plaatzen, als ten tyden der veroveringe van 't Kasteel in Amboina by den Admiraal Steven Verhagen A. 1605. onder de Portugeesen niet subjeet, en zedert de Nederlanders toegewallen zyn, heeft de Gouverneur Generaal zich op die beloofde conditien op de tweede maal met een aanzienlyke magt alkier zoo tydelyk laten vinden, dat zyn Majestit ontrent drie maanden is nagekomen, egter in der yl by hem heeft laten ontbieden alle deszelfs onderdanen, in deze quartieren residierende, welke als nu nevens de Nederlandsche Christenen en Mooren, subjeeten, mitsgaders hunne bondgenoten (uitgezondert den neutralen Capitein Hitoe, die zig absenteerde) al te zamen verschenen, en ter dezer generaale vergaderinge gecompareerd zyn; zoo zyn de Gouverneur Generaal, en zyn Koninklyke Majesteit van Ternate meer gemeld, met advys haarder Raaden bevorens aandagelyk gelet en overlegt hebbende, by wat middelen de onlusten dezer landen weggenomen, de vreemde handelaars geweerd, de Nederlanders van 't genieten van de vrugten der contracten, ende hen alleen competerende nagelen, voortaan verzeekert, en den Konink van Ternate daar en tegen zyne toegezegde pretensie ingewilligd en toegestaan mogten werden, jegenwoordig ter wederzyde, voor vast bondig en onverbrekelyk overeen gekomen, versproken, en geaccordeert in maniere als volgt, te weten.

Eerstelyk, werden by dezen vernieuwd, of in kragt geconfirmeert en gecontinueerd, zodanige contracten, accoorden, en verbintenissen, als van tyd tot tyd tusschen gemelden Konink en zyn onderdanen met de Nederlandsche Compagnie in de Moluccos, ende in deze quartieren, gemaakt, mitsgaders tegenwoordig nog wel bewaard, onder den Nederlandsen Gouverneur in Amboina berustende zyn, voor zoo veel in deze niet contrarieren.

Ten tweeden, beloofd zyn Majesteit, tot volkomen ruste der Amboinsche landen, en verzekering, dat gemelde contracten, zonder eenige inbreuke voortaan precies zullen agtervolgen, als namentlyk.

1633. Dat van hier met hem na Molucco zal voeren alle de Ternatanen, zoo groote als kleine, met vrouwen en kinderen, slaven en ommeslag, zonder daar eenige creatueren van te laten, of ook naamaals buiten des Generaals kennisse herwaards te zenden.

Dat gene vreemde negotianten, 't zy Europiaansche, of Indiaansche natie, niemand uitgezondert, by zyne hier verblyvende lands-onderdanen op hare stranden zullen werden gepermitteerd, anders, als die met goede pas-ceduls van den Gouverneur Generaal uit Batavia verzien komen, welke dan nergens anders zullen mogen ankeren, als op de vier naarvolgende hoofst-plaatzen, te weten, voor 't Kasteel Victoria in Amboina, op Hitoe aan de Reduit, op Lochoe en Cambello, zonder meer, om haren handel te dryven, mits dat geen nagelen vervoeren. Item dat, alvorens vertrekken, door de Nederlanders, ende Hoofden der zelfde plaatzen perfect zullen gevisiteert, en dien aangaande by ondertekeninge van de visitateurs op hunne pas-ceduls verklaring werden gedaan, dat zy geen giroffels-nagelen, seelen, nog moer-nagelen, zyn inhebbende, op pene van te verliezen by en goed, ten profyete van den Konink, en de Nederlandsche Compagnie.

Dat mede insgelyks getraeterd zullen werden, die buiten vry-geleide van zyn Ed: den Gouverneur Generaal, in deze quartieren, of op eenige ongeoorloofde plaatzen, verschynen.

Dat de Nederlanders, zoo tot weeringe der gemelde onvrje negotianten, en alle andere onderkruipers, met hulpe van des Koninks onderdanen, als om de nagelen te ontfangen, te aller wegen, en accos-plaatzen op des Koninx landen zodanige Forten, vastigheden, of mindere gebouwen zullen mogen maken, en haar guarnizoen houden, als 't hun believen zal, en zy te raden zullen werden, waar in des Koninx onderdanen ook verbonden blyven haar te assisteren.

Dat des Koninx Inlansche subjeeten, die hun tegens de voorsz. contracten, ofte des Koninx bevel, eenigzints mogten komen te vergrypen, by den Nederlandschen Gouverneur in Amboina, als 't principaalste gezag hebbende, en den commies ofte Stadhouder, welke zyn Majesteit voornemens is hier te laten, of te zenden, naar bevindinge van zaaken zullen worden gestraft.

Dat ook 's Koninx onderdanen, zoo Oelilima's als Oelilima's, en de Nederlanders met hare subjeeten, onder den anderen niet alleen gelyk vrienden, maar als broeders, in eenigheid leven, en van wederzyde gehouden zullen wezen den anderen in tyden van nood met zodanige magt, als elk bybrengen kan, promptelyk te assisteren, en te helpen defenderen. Dat

Dat de zelve Koninx onderdanen by eenige voorvallen, mede gehouden zullen wesen met de Nederlanders neffens hare onderdanen, eens 's jaars te panggayen, om de ronde te doen, eenige quaadwillige zynde, te straffen, of zodanige andere diensten, als den Nederlandfchen Gouverneur, en 's Koninx Commies, tot des lands rust, en verzekeringe zal hebben voor te dragen, mitsgaders op 't ontbieden van gemelden Gouverneur eens in 't jaar by den anderen te komen, namentlyk 't eene jaar aan 't Kasteel, en 't volgende op Loehoe, of ter plaatze, daar de voornoemde Stadhouder zyn residentie houd, omme aldaar een yder te hooren, de differenten by te leggen, en elk naar vermogen recht te doen.

Ten derden, zoo accordeerd de Gouverneur Generaal aan den Konink van Ternate, volgens zyn verzoek, onder expresse conditien dat de meergemelde contracten aan de Nederlandfche Compagnie voortaan gepresteerd, ende de nagelen ten pryze van zestig realen van achten in specie, ofte zeventig realen courant, de Bbaar van 550 pond Hollands zuiver en droog, aan haar alleen verkogt, en geleverd zullen werden, of, 't contrarie doende, dat dezen nul en van geender waarde, zyn zal. En beloofd zyn Ed. niet alleen zodanige plaatzen, en volkeren, als A. 1605. wanneer het Kasteel in Amboina door den Admiraal, Steven Verhagen, van de Portugefen vermeestert wierd, buiten subjectie der Portugefen geweest, en zedert de Nederlanders bygekomen zyn, maar ook alzulke landen, als na die tyd met de Nederlandfche Compagnie verbintenisse hebben gemaakt, namentlyk Boero, Manipa, Kelang, Bonoa, Asfahoedi, Liffabatta, Lessidi &c. in te ruimen; ende zyn de verzogte plaatzen, die den Generaal daarenboven, onder conditie als voren, aan den Konink inruimd, en onder deszelfs subjectie steld, de volgende, te weten.

Het gebeele land van Ceram, met alle de dorpen, daar op gelegen, geene uitgezondert. Item op het Eiland Uliasser de Mooren van Iha, en Mahoe, met de kleine negeryen die daar onder sorteren, namentlyk, Pia Nollot, Oeroe, Hattala, ende Mattelati, en op het Eiland Oma, of te Boangbessi, de vier Moorfe dorpen, Hatuahia, Cabauw, Kailolo en Holalioc.

Mits dat egter begrepen, en behouden blyven, onder de zelve pointen, die hier vooren gespecificeerd staan, en de Nederlandfche onderdanen evenwel, gelyk voor dezen, op Cerams-kust zullen mogen Zagoe maken, mitsgaders haar gerieflykheden baten zonder eenige tegenstand of misnoegen.

Zoo en zal zyn Majesteit, of deszelfs onderdanen, ook niet vermogen de afgestane

II DEEL VAN AMBOINA.

1638. onderdanen, op Cerams kuste, en elders, meer lasten, of bezwaarnissen op te leggen, als zy by de Nederlanders gesupporteerd hebben.

Insgelyks confirmeerd hem den Gouverneur Generaal ook met de uitsprake, gedaan by de vier Hoofden van Hitoe, namentlyk Kajoan, OrangKay Tocha, en Tanahitoemessing, Baros, Noefatapi, Barmaila, Pati Toeban, ende de zoon van den zieken Keilifoe Toeto Hatoe, in absentie van Kakiali, Capitein Hitoe, en Toelocabessi van Capaha gansch contrarie haar verleden-jaarse gezamentlyke verklaring aan zyn gemelde Ed., dat de Majesteit van Ternate, als Konink en gebieder over de dertig Hitoeëfche negeryen, erkennen en aannemen op de zeven dorpen aan de Zuid-zyde van dat land gelegen, met name, Oeriën, Assaloclo, Larike, Wakkasihoe, Alang, Liliboy en Hatoe, die ten tyden der verovering van 't Kasteel mede onder de Portugefen hebben gesorteed, zulk die als nog zyn, en blyven onderdanen van de Nederlanders, hoewel zy hun zedert vier jaaren herwaards tegen de zelve onder die van Hitoe geopposeerd, en daar over 'tzyner tyd haare straffe te verwagten hebben, des dat gemelde dertig dorpen nu subjeeten des Koninx mede verbonden blyven als vooren.

Zoo werd ook ter wederzyden beloofd, dat des anderen onderdanen, 't zy Christenen; of Mooren, zoo wel in deze, als de Molucfche quartieren, niet en zullen vermogen van haar aangenomen geloof te brengen, schoon daar zelfs om mogte verzoeken, nog ook malkanderen, op die of eenige andere wyze, eenig volk te onttrekken, maar elk by 't zyne te laten, onder conditien als voren verbaalt is.

Wyders accordeerd den Generaal aan zyn Majesteit, dat, wanneer in de Moluccos eenige Ternatanen, of andere zyne subjeeten, vrye perzoonen, als by den vyand overgelopen wezende, en Gechristend of Moors, wederkomende, gelyk 't contract mede brengt, en tot nog toe is geschied, de zelve door de Nederlanders, of Ternatanen, niet aangesproken, maar hen toegestaan zal werden, 't zy onder de Nederlanders tot het Christen geloof, of den Konink by het Moorsdom, zonder eenige persuasie, te blyven, onder welke conditie ook begrepen blyven alle Spanjaarden, Portugeesen, Tidorefen, Pampangers, Chinesen, Japanders, en andere, die van de vyand komen overloopen.

Maar eenige slaven, insgelyks overkomende, zullen weder by haar meesters moeten gaan, of, Mardykers willende wezen, zal de Compagnie daar voor aan den eigenaar betaalen de zomma van zestig Ryxdaalders van 8. en half in geld, en de andere belft in kleeden.

Voor gelyke prys, of in nagelen, zullen de Ternatanen ook vermogen van de Nederlanders te lossen, zodanige Tidorefen, of bare slaven, als de Nederlanders van den vyand in den oorlog bekomen.

Nog beloofd den Konink, op 't ernstig begeren van den Gouverneur Generaal, niet alleen promptelyk metter dood te straffen, die van het Eiland Xoela, mede zyne onderdanen, welke, nu ruim twee jaaren geleden, zekeren Nederlandschen Koopman, Pieter Pauluszen genaamd, en nog twee soldaten aldaar met een jonkje, van Key verby Banda gedreven, komende, in schyn van vriendschap, aan land genoodigd, en zeer schandelyk vermoord hebben, maar ook met den eersten te restitueren, zodanige burgers-slaven, als daar successive, uit Banda verloopen, gekomen zyn.

Zoo autorizeert en recommandeert zyne Majesteit mede by dezen, den Nederlandsen Gouverneur van Amboina, om zyne competerende geregtigheden dezer landen, te vorderen en die jaarlyx met de een of de andere gelegenheid, 't zy by rescontre, of op des Compagnieschepen, zyn Majesteit in de Moluccos toe te zenden.

Ende om zyn Majesteit het voldoen dezer en voorgaande accoorden te meer te doen be-yveren, zoo werd, volgens het advys der Heeren XVII, en de belofte, voor dato aan hem Konink gedaan, by dezen door den Gouverneur Generaal, ende zynen Raad tot een besluit toegezegd, en beloofd, dat hy, ofte zyne successieurs, jaarlyx van de Compagnie, boven deszelfs ordinaire geregtigheid, tot een vereeringe genieten zal de somma van vier duizend realen van achten, die hem in contant, of zodanige rariteiten, als hy begeerd uit Batavia of Amboina, jaarlyx promptelyk betaald zullen werden, wanneer de Nederlanders zekerheid hebben, dat alle de nagelen in de Moluccos, en in de Amboinsé quartieren onder zyn Gouvernement vallende, 't zy groot of klein gewasch, alleen in handen bekomen, onder welke expresse conditien voorsz. beloften voldaan, of by 't contrarie van dien, agtergehouden zal werden; daar op de Nederlandsche Gouverneurs in Ternate en Amboina, item des Koninks Stadhouder, aandagelyk zullen hebben te letten, mitsgaders den Generaal, en zyn Majesteit dien aangaande jaarlyx pertinent advys moeten geven.

Aldus gedaan, geëindigt, besloten, ondertekend, geschreven, ende gezegeld in 't schip Frederik Hendrik, ter Reede voor Hitoe, dezen twintigsten Juni A°. zestien hondert agt en dertig.

Na dat het translaat in de Ternataansche tale van 't gerenoveerd contract tuschen den Konink van Ternate ter eenre, ende den Ed. Heer Gouverneur Generaal, en de presente Raaden van India ter andere zyde, in forme ten dage en jare voorsz. aan de Nederlandsche Reduit op Hitoe geaccordeert en afgehandeld door zyn Hoogheid, den 18 Januari A. 1639. ter presentie van den E. Heer Gouverneur in Molucco, Jan van Broekum, in 't Kasteel Maleyo ondertekend, ende gezegeld was, 't welk zyne Ed. wel gewensd had, ten aanzien van den ganschen Ternataanschen Ryxraad ware geschied, op dat alzoo in 't toekomende alle frivole pretentien van ignorantie mogten geprevenieerd blyven, zulk den Ternataanschen Konink ook wel geviel, maar door absentie van 't meerder getal der Soafiva's niet naar wensch konde verrichten.

Is op dato den 10 Maart A. 1639. zyn welgemelde Hoogheid, vergezelschapt met den Goegoegoe, beide de Hhoekoms, de Soafiva's, en Sengadji's, representerende den ganschen Ryxraad van de Ternataansche kroon, wederom by den Ed. Heer Gouverneur voornoemd in 't Kasteel Maleyo vergaderd, alwaar zyn Hoogheid den voorsz. Ryxraad collegialiter voorgesteld, gecommuniceerd, en punctuelyk onderricht heeft, het voorstaande contract met haar Edelbeden besloten, ondertekend en gezegeld, 't welk by de gansche vergadering als de Goegoegoe, Hhoekoms, Soafiva's, en Sengadji's, in allen deelen niet alleen voor goed, bondig, en van waarden is gehouden, maar beloven en verbinden haar nader aan haar Konink, als getrouwte vasallen, en onderdanen, 't voorgementioneerde contract in alle pointten voor nu en eeuwig te handhaven, onderhouden, en doen onderhouden, des't oir-konde hebben den Goegoegoe, en beide de Hhoekoms, uit aller naam deze acte ondertekend, door den presenten Ryxraad daar toe geeligerd zynde. Gedaan in 't Kasteel Maleyo, datum als vooren.

Ik Goegoegoe Kaitsjili Moefa.

Ik Hhoekom Bollota.

Ik Hhoekom Limori.

Na dat nu zyn Edelheid aan de Heer ^{zyn} Ottens bevolen had, zorg voor de goed-^{Edelheids}keuring der nieuwe contracten te dra-^{vertrek}gen, is hy van de Reede voor Hitoe met ^{met Le-}3 schepen na Batavia gezeylt, en heeft ^{liato na}den gevangen Leliato (die namaals op or-^{Batavia.}dre van zyn Koning daar onthalt is) me-
degenomen.

Na zyn Edelheids vertrek bleef de ^{DeKo-}Heer Ottens met Koning *Ilhamza* nog ^{ning} op Hila, noodigende *Kakiali* wel dik-^{vergeefs}wils, om af en by hem te komen; om ^{Kakiali}de nieuwe contracten mede te ondertec-^{by hem te}den ^{doen ko-}kenen, ^{men.}

1638. kenen, om 't welke te eer uit te werken, de Koning hem een witten tulband, ten teeken van zyn gunst zond; dog hy bleef halfterrig by zyn vorige gedagten van niet te komen, alzooy hy vreesde weer in de knip te raken, en dat dit alles maar lokaazen waren, om de rot gemakkelijker in de val te krygen, en hem eveneens als *Leliato* te handelen.

Hy liet egter, hoewel vry flauw, weten, dat hy de nieuwe contracten aan nam, en die nakomen zou.

Dewyl men dan zag, dat hy met den Koning, en den Landvoogd, den spot dreef, zoo besloot men van daar te ver trekken.

De Koning gaf aan de Coracora's, van de buiten-Eilanden, daar by hem gekomen, verlof om heen te varen; dog hield van ider Coracora eenige luiden by zich, om hem na Ternate te geleiden. Die van Hatocaha, hebbende verstaan, dat hy van hen eenige jongelingen en dogters eiffchen zoude, zeiden rond uit, datze den Konink dan af en de Hollanders weer toe zouden vallen, alzooy niet genegen waren, hem die te geven. Egter is het zeker, dat de oude rechten der Molukse Koningen op nieuwveroverde of verkregene landen dit mede brengen, en dat hen die Koning voor zoo verreegen ongelijk deed.

Deze Vorst dan ziende, dat daar in niet te doen was, quam den 3 Juli den land-weg over van Hitoelama aan 't Kasteel, waar in hy gehuisvest wierd, om hem by zyn aanwezen, wat vermaak aan te doen. Ondertuffchen stelden zyne bedienden niet weinig de pypen, met zig zeer trots tegen de Inlanders te toonen, en aan hen nu en dan zeer onbillyke eiffchen te doen, waar uit niet weinige geschillen reezen.

De Heer Ottens erinnerd zyn Hoogheid de bedongene voorwaarden.

En vooral 't vertrek der Ternataanen van hier.

Die van Wakkasihoe, A-

In dien tuffchentyd, dat de Koning nog aan 't Kasteel was, quamen de drie hardnekkige dorpen, Wakkasihoe, A-

lang en Liliboy, eindelyk den 5 Juli aan 't Kasteel, verzogten vergiffenis; en wierden na 't vernieuwen der oude contracten in genade aangenomen, zonder daar over eenige straffe (gelyk ook gene der andre dorpen, hoewel zy die wel verdient hadden) te ontfangen. Doch dit alles mogt by de wispelturige Inlanders niet helpen, alzooy zy die toegevenheid daar na meer als eens misbruikt hebben.

Koning *Hbamza* vond goed de Coracora's van Cerams Noord-kust, die hy nog niet gezien had, voor hem te doen komen. Hy riepze wel; maar zy waren doof; zy verstonden hem zeer wel, maar quamen niet, wel wetende, waarom het hem te doen was. Daar verscheen egter eindelyk nog een kleene Coracora van Tobo, die niet veel missen konden; dog die Heydenen, van Caybobo af tot de bogt van Elipapoeteh toe, lag hy ondragelyke schattingen op, weshalven zy alle na 't gebergte de vlugt namen. Ook hadden zy met die van Ihamahoe opgestemt den Koning van alle zyne eiffchen niets te geven.

Den 6 Augustus vertrok Koning *Hbamza* van Hitoe na Loehoe, daar hy nog eenige geschenken, en 10 Bhaarnagelen kreeg, dat hem de Hitoëfen ook vereerd hadden, van daar vertrok hy na Cambello; dog die wilden hem in hun dorp, daar zy op Massalyn wel versterkt lagen, niet inlaten.

Toen de Koning *Kimelaha Loehoe* losliet, en de Heer van *Diemen* zyn misnoegen daar over toonde, zeide hy daar op: *weeft voor hem niet bang: want hy is myn slaaf, die komen zal, als ik hem maar roep, en ik kan hem weer krygen, als ik hem maar hebben wil.*

Nu zag die Vorst, wien hy losgelaten, en wat hy aan dien slaaf had, die hem nu de poort voor den neus sloot, en weigerde by hem te komen, of hem op zyn eigen land te ontfangen. Hy had alle de vestingen op Cambello, die *Leliato* verlaten had, weer ingenomen, en liet zich nu niet meer aan den Koning gelegen leggen; maar deed hem weten, dat hy, schoon zyn slave, egter niet af komen kon, alzooy hy vreesde, dat de Koning hem als *Leliato* handelen, en aan ons overleveren zou.

De Koning wel ziende, dat hier geen geschenken voor hem gered gemaakt waren, en vreezende, dat hier nog wel een slecht nagerecht mogt opgedischt werden, vertrok spoedig na Manipa, alwaar hy in de bogt van Toeban ten anker quam. Hy wierd daar heerlyk ingehaalt, waar over hy zoo vergenoegd was, dat hy hen, en ook die van Amblauw, naderhand voor vrye luiden verklaart, en hen een eigen Sengadji of Hertog gegeven heeft.

1638.

Hy zond van hier een Capitein aan de Heer Ottens, en gaf hem kennis van *Kimelaba Loehoe's* nieuwe, en aan hem zelfs betoonde wederspannigheid, daar by voegende, dat hier van geen andre oorzaak was, dan dat men *Leliato* te vroeg vervoert had. Maar indien hy *Djouw Loehoe* met den Heer van *Diemen* had mede gegeven, zou hy hem dien hoon niet aangedaan, en hem niet buiten zyn eigen land gehouden hebben.

De Koning verzogt ook 2 jagten, om hem na *Ternate* te brengen.

De Heer Ottens raad den Koning nu niet te vertrekken.

De Heer Ottens raadde zyn Hoogheid nu vooral niet te vertrekken, maar dien geleden sinned te wreken, en dezen wederspannigen met al zynen aanhang eerst te dempen, liever, dan dat hy dit nu nog smeulende vier tot een groote vlam zou laten uitbersten, dog aangezien hy dien goeden raad verwierp, zond men hem twee jagten, maar met die betuiging en verzekering, dat dit dan ook 't verderf van zyne linden en inkomsten na zich sleepen zou, wanneer de E. Compagnie zyne wederspannige onderdaanen door hare wapenen beteugelen en intoomen moest.

Dog tegen waarschouwing,

Vertrok hy na Ternate.

Daar op vertrok zyn Hoogheid den 26 September 1638 met die 2 jagten, en zyne *Coracora's* van *Manipa* na *Ternate*.

Voor zyn vertrek, heeft hy in plaats van den *Kimelaha*, vier *Hamba Radja's*

of *grote Heeren* gesteld, om zyne zaaken hier waar te nemen. Deze waren *Sopi*, zoon van *Kalambatta* op *Loehoe*, *Birabi* op *Amblauw*, *Mardossa* op *Manipa*, en *Longz* op *Lelidi*, dien hy beval alle zaaken met den Heer Landvoogd te vereffenen, en te betellen.

1638.

Den 20 October ging de Landvoogd uit, om de buiten-comptoiren te visiteeren. Hy had maar ses *Coracora's* van *Kasteel*, 1 groote van *Oma*, en 2 van *Honimoa* by zich. Hy schepte eerst naren. De Heer Ottens viiiteerd de buiten-comptoiren. de kust van *Hitoe*, alwaar *Kakiali* by zyn Ed. op 't strand van *Wawani* quam. Hy beklagde zich zeer over veel lasteringen tegen hem uitgebraakt, beloofde op 't strand van *Kaytetto* te komen woenen, en alle de dorpen van boven te zullen af brengen; dog had niets minder in zyne gedagten, want zyn besluit met *Kimelaba Loehoe* was niet af te komen, en ons niets toe te staan, voor dat *Leliato* ook weer vry zou zyn; op welken grond die van *Cambello* ook weigerden 't maken van een steene *Logie* op hun strand toe te staan, schoon hun Koning het belast had. *Kakiali's* gesprek met hem.

Ook bleef 't geschil tusschen de kleene dorpen van *Hoewamohel* met die van *Loehoe* nog als voren, zoo dat de Heer Ottens genoodzaakt wierd een jacht en een koopman derwaards te zenden, om de nagelen af te halen, alzoo zy die aan de *Loehoeneesen* niet wilden leveren. *Cambello's* wederspannigheid.

VIERDE HOOFDSTUK.

Reduit op *Noessa Telo* gelegd. *Patiwani* verzoekt den Koning van *Macassar* om hulp uit *Kakiali's* naam. *Laurens de Silva*, Koning van *Soya* overleden. *Heidenfche* bedryven. En moete hier uit gerezen. *Thomas de Silva* in zyn plaats gekoren 1639. *De Bonoërs* komen tot ons over. *Baros* gequêtst door *Kakiali's* bestel. *Die van Anin* en *Laala* afgevallen. *Geschil der Hitocöle OrangKaja's*. *Veinzeryen van Kakiali*, by de Heer Ottens niet veel geagt. *De bezetting van Hitoclama* gelicht. *Slegte tyding van zyn Macassaars ontzet*. *De Heer Landvoogd tast Cambello vergeefs aan*. *Laala* door *Westerman* veroverd. *Patiwani's komst met ontzet van Macassar*. *Die van Loehoe en Hitoelama tot afval geperst*. *Moord op Lelidi*, en steene vesting daar gelegd. *En door den Kimelaha vrugteloos aangetaft*. *Verdre bedryven van Kakiali*, en van hem. *En trotsse taal des eersten*. *De Heer Ottens doet een Hongi-tocht*. *Verbrand Affahoedi*. *En maakt vrede met Caybobo*. *Ridjali om hulp na Macassar gezonden met aanbieding van de Ambonsche landen*. *Kakiali's geveinsd verzoek*, en 't antwoord. *Zyn verdre toeleg en bedryf*. *De Heer Lucasfoon na Ceylon*, daar de onzen *Negombo* veroveren. *De Heer Ottens Ordinaris Raad gemaakt*. *Nieuwe streken van Kakiali veridelt*. *Kimelaha Loehoe's geveinsd verzoek om vrede*. *De Heer Ottens gaat met de Hongi na Bonoa*. 't *Contract met dezelve gemaakt*. *Een baricade op Affahoedi gelegd*. *Nagelen dit jaar afgeschiept*. 't *Kasteel verbeterd*. *Oeriën en Lislabatta*, tot ons overgekomen. *Madjira's eerste opkomst*. *Des Kimelaha's tweede geveinsd verzoek om vrede*. *Jan Outgerszoon op Hitoelama gelegd*. *Toeloccabesi's afval*. *Madjira doet Anin, Laala en Affahoedi, tot ons overkomen enz*. *Iman Towale als gezant na Macassar gezonden*. *En van Kimelaha Loehoe gevolgd*. *Het dorp Tapi overrompeld*. *Caybobo verzoekt om bezetting*. *Amblauw in genade aangenomen*. *Oeriën door Kakiali 1641 vergeefs belegerd*. *Zyn stoute taal*. *Toeloccabesi's overkomst*. *Kimelaha Loeho's wederkomst*. *Manipa verzoend*. *De Heer Ottens met de Hongi uit*. *Zyne verrigtingen*. *Capitein Westermans dood*. *Slegte staat des Kasteels*. *De Heer Ottens dood*.

1638. *dood. De Heer Domkens word voorzitter. Ridjali verbrand eenige dorpen op Hitoe. Kimelaha Loehoe's verrichting op Wawani. Larike door Kakiali overrompeld. De Heer Caan elfde Landvoogd A. 1642. Koning Hhamza's brieven. Coracora's tegen 't Macaffaars ontzet uitgezonden. Hoe die Vloot door de onzen ontfangen werd. Deszelfs Hoofden door Kakiali misleid. De Heer Caan versterkt Larike, en Oeriën. Hitoe-lama door de Macaffaaren vergeefs aangetaft. Die op van Outhoorns gezicht de vlucht nemen. Gelyk ook Kakiali. Dapperheid van de Heer van Outhoorn. Vergeeffe onderneming van Moehot. Komst van de Heer Demmer. De Heer Seroy als president na Ternate. Voorval met de Macaffaaren. Verbond van die van Hatoewe, en andre Ceramse dorpen. Komst van Macaffaars jonken. Baros ontvouw. Vergeeffe toeleg op Maffalyn. Kimelaha Loehoe's huwelyk. De Heer Caan bejegend Cujuan fcherp. Hitoe-lama versterkt. Dood van den koning van Noeffanivel, door zyn broeder vervangen. Die borg voor 1000 Ryxdaalders moet stellen. Jan Pais Hoofd gemaakt. Der Macaffaaren morren. Cambello verzoekt vrede. 't Verdrag met hen gemaakt. Zeven Macaffaars vaartugen keeren na Macaffar. Cambello in bezit genomen. Kimelaha Loehoe verzoend met ons. De Heer Demmer A. 1642. twaalfde Landvoogd.*

Reduit op Noeffa Telo gelegd.

IN dezen tyd vond deze Landvoogd ook goed op het Noordelykt Eiland van de drie gebroeders, en op des zelfs Noordelykten heuvel een driekantige Reduit te leggen, waar aan den 28 October begonnen, en waar in vooreerst een bezetting van 40 soldaaten, en 4 princestukjens geplaatst wierden.

Patiwani verzoekt den Koning van Macaffar om hulp uit Kakiali's naam.

Men hoorde ook, dat *Patiwani* met 70 mannen, en 2 *Tsjampans* met een geschenk van 10 bhaaren nagelen, den 7 November na Macaffar vertrokken was, om hulp te verzoeken; waar by men leerde, wat men van *Kakiali*, en zynen aanhang, te wagten, en wat staat men op zyne geveinsde beloften te maken had, alzoo alles maar diende, om ons in slaap te wiegen, en tyd te winnen.

De *Hitoe'sche* *OrangKaja's*, *Baros*, *Bermela*, en *Totobatue*, hier over aangesproken, zeiden, dat dit wel waar, dog buiten hun kennis geschied was; dat de Heer Landvoogd egter niet geloofde.

Laurens de Silva, Koning van Soya overleden.

Het was ontrent dezen tyd, dat *Laurens de Sylva*, Koning van Soya, ziek wierd. Gelyk hy een Christen in naam, dog nog een Heiden in zyn hart was, alzoo ontbood hy een beroemden wicheelaar van Amblauw, om hem te zeggen, wie oorzaak van zyn ziekte was. Deze wicheelaar, wel wetende, hoe men het geerne had, en wie by dat geslagt gehaat was, beschuldigde ten eerste den *Pati* van Soya. Zy behoefden (zoo hen dagt) niet meer, om hem aan te klagen by den Heer Landvoogd, en dan te bederven. Zy vielen dan met een groot geweld daar over klagtig aan zyn Ed.; dog die Heer, die van geen Mawei, of waarzeggen, hield, toonde hem de valsheid van die konst. Dit alles mogt niet helpen, hy moest evenwel gevangen gezet werden. De Landvoogd deed dit; dog zette den wicheelaar (die dit niet had kunnen voorzien) tegen aller gedagten, 'er by gevangen. Kort daar op,

Heiden-sche bedryven en mochte hier uit gerezen.

den 24 December stierf die Koning, na dat hy groote pyn geleden had, en men koos den 8 Januari 1639 zyn broeder, *Thomas de Sylva*, als Koning in zyn plaats.

Thomas de Silva in zyn plaats gekoren A. 1639.

Kimelaha Loehoe had ondertusschen met 14 *Coracora's* in December een inval ontrent *Loehoe* gedaan; dog met dit *Esquadre* uit *Affahoe*di, *Erang* en *Cambello* byeen gezameld, weinig uitgericht, alzoo hy ten eersten door onze bezetting verjaagd wierd, voerende 2 of drie vrouwen met zich. Ook zeide men, dat hy *Affahoe*di begon sterk te maken, alwaar hy 70 man, van *Bonoa* geligt, geplaatst had, om zich des noods, en by 't verlies van *Cambello*, daar af te bedienen.

Die van *Bonoa*, daar over zeer getoord, zyn onder 't geleide der *Lessidiars* aan *Kasteel* gekomen, en hebben zig, even als die van *Loehoe* eenigen tyd daar aan ook, met de *E. Compagnie* verenigt.

De Bonoers komen tot ons over.

In 't begin van dit jaar wierd ook *OrangKaja Baros*, door toedoen van *Kakiali*, die 60 gewapende mannen met *Iman Ridjali* op hem afgezonden had, deerlyk op twee plaatzen gequetst, alleen om dat hy belet had, dat *Pati Toeban* de clappus-boomen van *Hila* niet beklom, die met eenig volk van *Wawani* daar heen gegaan was, om kost tegende *Moor'sche* vassen te zoeken.

Baros gequetst door Kakiali's bestel.

Die van *Anin*, en *Laala* leefden nog al in geschil met die van *Loehoe*, die ook eindelyk ons af- en den *Kimelaha* toevielen; dat *Pati Loehoe*, en *Madjira*, den zoon van *Sabadyn* al voorzegt hadden, alzoo hy zich te partydig tegen hen toonde.

Die van Anin en Laala afgevallen.

Op *Hitoe* rees in Februari ook een groot geschil tusschen meest alle de *Hoofd-OrangKaja's*, terwyl zy op de bruiloft van *Hongilamoe*, den jongen Koning van *Hitoe*, en van de dogter van *Bermela*, waren. Daar wierd ook zeer snibbig over 't quetsen van *Baros*, dat *Kakiali* geweten wierd, gesproken; dog *Kakiali* trok zig dat niet aan, maar be-

Geschil der Hitoe'se OrangKaja's.

1630. Veinzeryen van Kakiati, by de Heer Ottens niet veel geagt.

loofde den Landvoogd een groote Saboa, of Loots, ontrent Hila's Reduit op 't strand op te slaan, om daar in een vergadering der Hitoeësche OrangKaja's te beleggen, en zelf daar te komen, om een nieuw en vast verbond, ontrent 't leveren der nagelen alleen aan de Nederlanders, te maken.

De Heer *Ottens* had daar niet veel gedagten af, dog deed het egter om hem de maat vol te meten. Hy quam daar ook by zyn Ed: , en verzekerde hem, dat de OrangKaja's voor 4 dagen den Matakau gedronken hadden, om al de nagelen aan ons alleen te leveren. Schoon 'er geen een waar woord aan was. Hy toonde zig daar, als de Landvoogd over 't quetsen van OrangKaja *Baros* als over een vuile zaak sprak, zeer bitter tegen dien man, hem scheldende voor den eenigsten quaaddoender, en dat hy waardig was, dat men hem maar van kant geholpen had.

De bezetting van Hitoclama gelicht.

De Landvoogd maande hem aan, om met de zynen beneden te komen wonen, hy beloofde het te zullen doen, doch verzogt zyn Ed: , tot zyne gerustheid, de bezetting van Hitoclama eerst te lichten. De Landvoogd stond hem dit al mede toe, mits dat hy dan ook zyn woord houden moest; dat hy sterk beloofde, winnende voor eerst daar door uit, dat de onzen toen geen gedagten meer van zyne Macassaarsche hulpe hadden.

Slegte tyding van zyn Macassaars ontzet.

Hy kreeg ondertusschen een quade tyding den 16 Maart, by welke hem berigt wierd, dat dit ontzet vooreerst niet stond te komen; maar dat de Koning van Macassar alleen 17 Tsjampans gezonden had, om de Maleyers af te halen, wier vaartuigen de Heer *van Die-men* verbrand had. Dit deed hem de moed vry wat zakken, wetende nu naulyx, waar heen zich te keeren.

De Heer Landvoogd tall Cambello aan.

Uyt de magt, dit jaar van Batavia gekomen, koos de Heer Landvoogd 400 koppen, om met de zelve Cambello aan te taften. Het volk landde den 3 April, wierd in 8 compagnien verdeelt, doch onze bevelhebbers hunnen last qualyk gevolgd hebbende, waren oorzaak, dat wy daar klopp kregen, en met 19 dooden en 44 gequetsten onder den Lieutenant *Hans Magdaly*n moesten aftrekken.

De Landvoogd liet ondertusschen 2 schepen voor Cambello, 2 chaloepen voor Lessidi, en verzag onze bezetting daar met een hooge steene borstweering. Daar op trok hy na Loehoe, alwaar hy de bezetting ook tot 50 man vermeerderde.

Laala door Westerman veroverd.

Ontrent dien zelve tyd had Capitein *Westerman* Laala veroverd, waar na de Heer Landvoogd naar huis keerde, zyn-

de onderweeg door eenen *Tammetsalla* op 1639. nieuw verzekert, dat *Kakiati's* volllagen voornemen was, al de nagelen aan ons te leveren, en zyn schulden af te doen. Niet lang 'er na hoorde men, dat *Patiwani* met 17 jonken op Boero, en 12 op Manipa, was aangekomen. Ook dorsten de Hitoeësen uitstroyen, dat daar mede wel 3000 man tot *Kakiati's* verdediging overgebracht waren.

Patiwani's komst met ontzet van Macassar.

In deze tyd moest ook de Landvoogd, volgens ontfangen last, met de eerste schepen 250, en met 't schip in September nog 40 soldaaten na Batavia zenden, dat zeer qualyk quam. Hy lichtte dan de bezetting van Lessidi, en zette die op de 2 jagten, om op die jonken te kruiffen; dog die van Lessidi verzogten ten eersten weer bezetting, die men hen weigerde.

Patiwani quam eindelyk met zyn 17 jonkjes op Cambello, en zond *Kakiati* een yzer stuk van 4 pond, en tyding van den Koning van Macassar, dat hy hen alle jaar wel hulproepen toezenden wilde; dog zy moesten hem dan schatting opbrengen, in goud of in jong manvolk; anders wilde hy de vrede, nieuwlyks met den Opperlandvoogd van Indiën gemaakt, om humnent wil niet breeken. Ook had hy deze 17 jonken gezonden, om haar geluk te zoeken, dog niet, om tegen de Hollanders te oorlogen; ten ware zy de vrugtboomen der Hitoeësen vernielden, in hoedanigen geval zy hen tegen de zelve helpen mogten.

Dit maakte den *Kimelaha* zoo stout, Die van dat hy die van Loehoe en Hitoclama Loehoe dorst vergen, om aantonds tot hem over te komen, zoo zy zyne uiterste woede niet wilden afwagten; haalde 14 koppen kort daar aan op Lessidi, waar in hem die van Erang geholpen, en de lyken zeer mishandelt hadden.

Dit was oorzaak, dat men den 11 Moord May een steene vesting op Lessidi lag, en 50 mannen bezetting onder den Lieutenant *Daniel Rollep*ot. Hy had ook de stoutheid van deze vesting den 21 te kolgen. men aandoen, en 'er fel op te schieten; dog, vernemende, dat de Landvoogd hem met een tamelyke magt in 't korte zou bezoeken, brak hy, na 5 dagen zyn beleg op, en trok met verlies van 30 dooden af. De Heer *Ottens* verbeterde ook deze vesting met een gracht, zuiverde het dorp alom, en maakte, dat men een vry uitzigt had.

Niet lang hier na dreigde *Kakiati* die van Larike en Tapi te zullen komen aantasten; dog daar gebeurde niets, dan dat hy van Manipa, Kelang en Cambello, 70 Malyers gehaald, en die op 't land van Hitoe gezet had.

Men

1639. Men strooide in September ook uit, dat de *Kimelaha* met 40 Coracora's en 300 man op Wawani gekomen was, om Hitoelama aan te taiten; dog daar quam mede niet af; dan dat zich de *Kimelaha* den 10 September op Locki vastmaakte, daar in door die van Anin en Laala, die hem reeds aanhingen, ondersteunt zynde.

En trots taal des eerilen. Ondertusschen verkogt *Kakiali* weer opentlyk de nagelen aan de Maleyers, en dorst de onzen wel stout laten weten, dat hy aan de E. Maatschappy de zelve voor 60 Ryxdaalders niet leveren, maar 75 Spaansche realen daar voor, en *Cajoan* en *Baros* aan een kant hebben wilde, alzo hy niet eer met ons in rust kon leven. De Heer *Ottens* liet hem kort, en goed hier op zeggen, dat hy 't eerste van haar Edelheden verzoeken, en in 't tweede niets doen kon, voor dat men daar wettige redenen toe had, en die hem gebleken waren. Dat hy zoo stout was, sproot daar uit dat hy wist, in hoe slegte staat onze bezetting was alzo men in 't Kasteel pas 24 man, in staat om de parade by te wonen, en op veel plaatzen manschap van nooden had, die wy hen niet konden byzetten, gelyk die van Haja, Ceramlaet, en meer andere, dezelve te vergeefs van ons verzogten, en ondertusschen geweldig van den *Kimelaha* geplaagt wierden.

Verbrand Affahoe-di, en maakt vrede met Caybobo. Des niet te min deed de Heer Landvoogd in October weer de Hongi-tocht, hebbende 36 Mardheykers onder Capitein *Johan Swaris* aangenomen; met welke, en nog 25 soldaaten van *Lessidi* gelicht, hy *Affahoe-di* aantastte en verbrandde, en daarenboven nog 3 Coracora's, en wel 50 kleene vaartuigen, ten buit kreeg, waar van zy 'er veel vernielden.

Ridjali om hulp na Macassar gezonden met aanbieding der Ambonsche landen. Hy maakte op dien togt ook vrede met die van Caybobo, en verftond by zyne aangiering op Wawani's strand, dat *Kakiali* weer eenige *Tsjampans* met 30 *O-rangKaja's* kinderen, en wel 30 bharen nagelen, onder 't geleide van *Iman Ridjali* na *Macassar* gezonden had, om dien Vorst wederom om hulpe, met opdragt van de landen van Amboina te verzoeken, voorgevende het nu niet tegen ons, maar tegen *Cajoan* en zynen ahang, te hebben.

Om ons ondertusschen weer wat zand in de oogen te werpen, liet hy door zynen *Hboekom*, *Tammattella*, om schaaalen en gewigt verzoeken, op dat hy aan ons de nagelen op Wawani's strand leveren mogt; dog hy verzogt om Spaansche Ryxdaalders, en geen visch-schubben (of dubbeltjens) daar voor te hebben.

Kakiali's geveinst verzoek De Landvoogd liet hem weten, dat schaal en gewigt op de behooryke plaats in onze Logie te Hila waren, en dat,

zoo hy in 't zin had te wegen; hy het daar moest doen; by nader aanhouden stond men eindelyk zyn verzoek toe, om te zien, wat daar af komen zou; doch eer 't zoo verre quam, vond de Heer *Ottens* goed, dien last weer in te trekken; om dat, zeker Chineeisch vaartuig door 3 Coracora's van den *Kimelaha* by den hoek van Ceyt overvallen, en 7 Chineezen daar in dood geslagen zynde, men reden had te gelooven, dat dit alles door *Kakiali's* bestel geschied was. Ook bevond men daar na, dat men zeer voorzigtig gedaan had, alzo zyn en des *Kimelaha's* toeleg daar imede niet anders was, dan om een Hollander van eenig aanzien in handen, en daar door *Leliato* weer los te krygen.

Men had in 't begin van 't Westersaizoen zyn Edelheid weer hier verwagt, dog men bequam tyding, dat het dit jaar niet, maar 't jaar daar aan, stond te geschieden, alzo 'er nu veel volk met de Heer Directeur Generaal, *Philip Lucaszoon*, na Ceylon gezonden was, om *Combo* was 't mogelyk te veroveren; dat maar op *Negumbo* uitquam; alwaar ook die Heer in 't volgende jaar 't leven liet.

Dat gaf dan in Amboina, dat toen by uitnemendheid slegt bezet was, een zeer slegt aanzien, en 't was onbegrypelyk, hoe haar Edelheden die schoone Landvoogdy zoo konden in de waagschaal zetten.

In 't jaar 1640 wierd d'Hr. *Ottens* Ordinaris Raad onder een verband van drie jaaren gemaakt. Ontrent dezent tyd verzogt *Kakiali* al weer om schaaalen, ten einde zyne nagelen op Wawani te leveren, dat hy zoo lang deed, tot de Heer *Ottens* goedvond; hem eens in te volgen, vooral om een deel van *Kakiali's* schulden te kunnen innen. Hy zond dan den Opperkoopman, *Simon Domkens*, den 21 Januari met een jagt derwaards, om de zelve niet aan land, maar aan boord te ontfangen, dat buiten *Kakiali's* bestek liep; doch hy leverde daar op ook maar 15 Bahara's, en wilde toen duizend Ryxdaalders, of des Landvoogds groote goude keten, te leen hebben, om de nieuwe nagelen in te koopen. Dit wierd hem afgeslagen, en daar op met de verdre leverantie ook opgehouden. Hy zeide ons toen ook rond uit, dat hy hulp van *Macassar*, niet tegen ons, maar tegen zyne vyanden op *Hitoelama* en *Ceram*, verzogt had.

Niet lang daar na verscheen hier van Batavia een Vloot van 8 schepen, waar van 'er drie na Banda moesten vertrekken. Met de zelve quam weinig hulpe; dog de schrik, die men egter zoo daar over, als over de slegte tyding van geen ontzet uit

1645. en 't antwoord. Zyn verdere toeleg, en bedryf.

De Heer Lucaszoon na Ceylon. Daar de onzen *Negombo* veroveren.

De Heer Ottens Ordinaris Raad gemaakt Nieuwe streken van *Kakiali* veridelt.

1640. Macassar dat jaar te wagten, gezet had, was oorzaak, dat *Kimelaba Loeboe* de vrede verzoeken liet, hoewel daar na, by 't verschynen van 3 jonken op Manipa, en 4 vaartuigen met 200 man op Boero, klaar bleek, dat hy dat niet in den zin, of ondertusschen andere gedagten gekregen had. De Heer *Ottens* ging in Maart daar op met de *Hongi* weer uit, meinende *Kimelaba Loeboe*, volgens zyne belofte, te zullen vinden, maar hy schoot hem op, en zond zyn kat, nu de vreeze wat over was. Hy stak dierhalven na *Kahoela* over, en hoorde daar van *Imam Swakki*, dat de vyanden het dorpje *Koli* op *Kelang*, in de asche gelegd hadde.

Kimelaba Loehoe's geveinsd verzoek om vrede.

De Heer *Ottens* gaat met de *Hongi* na *Bonoa*.

Hy zond daar op 18 *Coracora's* na *Bonoa* om den *Sengadji*, die nu onzen vriend, en met *Imam Lanaroe*, die zich tegen hem aankantte, in geschil was, te helpen, die na een lichte schermutzing, wat later voorgevallen, vermeerderd wierd. Hun accord met ons ziet men in dit geschrift.

In den jare onzes Heeren Jezus Christus op den 16 dag der maand Majus A. 1640.

't Contract met hen gemaakt.

Wy, Pieter de Goyer, *Koopman*, ende *Jan Oetgenszoon*, Capitein, in den name van de Heer Gouverneur, *Jan Ottens*, ende alle *OrangKaja's*, *Oelisiwa's* en *Oelilima's*, van 't land *Ambon*, met den *Sengadji Lessidi*, ende den *OrangKaja Sengadji Bonoa*, *OrangKaja Hâtib Lanoero*, *Tama-cla Meti*, en *Tama-cla Mariket*, hebben dit getekend, ende met eede bevestigt 't naarovolgende.

Eerstelyk, *Hâtib Lanoeroe*, ende alle die van zyne zyde, hebben voor ons *OrangKaja's*, *Oelisiwa* ende *Oelilima*, mitsgaders de *Hamba Radja Longa*, *Birahi*, ende *Kaitsjili Singafari* beloofd, dat wy den *Kimelaha*, Capitein *Hitoe*, *Cambello*, *Oeli Anin*, *Oeli Laala*, *Henneteloe*, *Affahoedi*, *Erang*, ende alle wie den *Prins van Holland*, ende den *Konink van Ternate's* vyanden zyn, niet aannemen, nog eenig geboor geven zullen.

Ten tweeden, wy zullen die van de *Papocwa's*, *Hatoewe*, en *Tolemata*, in onze negerye niet admitteren; nogte iets van haar geven.

Maar wy zullen den *Sengadji* van *Bonoa* helpen gelyk getrouwe inwoonderen des *Eilands Boano*, en als de Heer Gouverneur, ofte des *Koninks van Ternate's* gezant, 't zy by dage, 't zy by nagte, by den *Sengadji Boano* komt, om *Corcorren*, ofte volk te eiffchen, om de *Oelisiwa* en *Oelilima* te volgen, wy zullen het naarkomen.

Ende daar na, indien *Hâtib Lanoeroe*, met de zynen, alle deze voorstaande accoorden niet naarkomen, zullen dan alle de volkeren met de dood gestraft werden, zonder meer pardon te geven, alle haare goederen zullen verbeurd zyn aan de *Oelisiwa's* ende *Oelilima's*, ende alle haare thuienen, ende landeryen, zullen vordien *Sengadji*, ende de gene die hem volgt, vervallen, aldus hebben wy dezen brief gesloten. Was geteekend, *Pieter de Goyer*, *Jan Oetgerszen*, en uit naam van alle de *OrangKaja's* *Joan Pays*.

1640.

Men lag ook een houte *Baricade* met eenige bezetting in *May* op *Affahoedi*, om te beletten, dat *Kimelaba Loeboe* dit niet mogt versterken, gelyk men zeide zyn voornemen te zyn, alzo die plaats zeer wel voor hem gelegen was; en ook, om de naaste dorpen in toom te houden.

Een *Baricade* op *Affahoedi* gelegd.

Met de eerste van hier in dit jaar vertrokkene schepen waren 1400 bhaar nagelen afgeschcept; doch men giff, dat wy nog maar de helft van dat gewas bekomen hadden; alzo men tyding kreeg, dat *Macassar* alleen wel 300 bhaar daar van gekregen had.

Nagelen dit jaar afgeschcept.

In dit jaar voorzag de Heer *Ottens* de *Kasteels* gragten van behoorlyke murgien, om alle inkalving dus te beletten.

't *Kasteel* verbeterd.

Die van *Oeriën*, en van *Lissabatta*, quamen de 9 Juni tot ons over, tot welke laatste die van *Lessidi* veel gedaan hadden.

Oeriën, *Lissabatta*, tot ons overgekomen.

In deze tyd zocht *Madjira* zich in de gunst van den Heer *Ottens* in te wikken. Hy quam by 'zyn Ed. in de zelfve maand op *Caybobo*, en wist zich zoon aangenaam by hem te maken, dat het den grond gebaand heeft, om hem naderhand tot *Kimelaba* te vorderen.

Madjira's eerste opkomst.

De *Kimelaba* verzogt al weer om vrede, dog dat hy en *Kakiali* niet minder in den zin hadden, bleek ons uit een bericht, dat *Ridjali* 't land van *Amboina*, door 't aanbieden van *Hitoe's* aarde en eenige nagelen, alzo goed als overgegeven had, en dat men nu maar wat tyd, en uittitel zocht, tot het ontzet van *Macassar* komen mogt.

Des *Kimelaha's* tweede geveinsd verzoek om vrede.

Men omving ook in deze tyd *Hitoe-lama's* vesting met een houte pagar, waar in een bezetting van 40 man onder den Capitein *Lieutenant Jan Outgerszoon* gelegd wierd.

Jan Outgerszoon op *Hitoe-lama* gelegd.

Men belastte ook de dorps-Hoofden hier rondom zich te versterken, alzo 'er op *Wawani* een slegte pot voor hen te vuur was.

In deze tyd viel ook *Toelocabefi*, *OrangKaja* van *Capaha*, de onzen af, dat men oordeelde uyt jaloezy over dit versterken der dorpen geschied te zyn.

Toelocabefi's afval.

Mad-

1641. *Madjira*, die reeds niet qualyk by de Heer *Ottens* stond, maakte zyn hof daar nog meer, toen hy die van Anin, Laala en Assahoedi tot ons deed overkomen, zoo dat op Hoewamohels Oost-zyde niet, dan *Locki*, *Kimelaba Loehoe's* zyde noch hield. Hy deed ons buiten dien nog verscheide diensten, die te dier tyd groote blyken van zynen yver voor ons gaven.

Imam Towale als gezant na Macassar gezonden. De *Kimelaba* met *Kakiali* vry verlegen, dat zy dan van deze, dan van gene dorpen verlaten wierden, vonden goed ten derde-maal een gezant na Macassar te zenden, en *Imam Towale* daar toe te verkiezen. Men zond, om hem te aangener te maken, twee vaartuigen met nagelen, en een ernstige bede daar nevens, om den Koning te bewegen dog voor den Godsdienst, die nu hier in 't uiterste gevaar was, te zorgen; en of dit nog niet genoeg was, *Djourw Loehoe* ging zelf op een byzondere Coracora, met een klein gevolg van vrouwen en kinderen den 24 September mede, om aan dit werk wat meer gewigt te geven.

En van Kimelaha Loehoe gevolgt. *Towale*, op Macassar gekomen, bewoog dien Koning wel, om toezegging van zyn hulpe aan de Hitoeëfen te doen; dog deze stelde dit zoo languit, tot hy zynen gezant eerst weer t'huis hebben zou. *Kimelaba Loehoe* kreeg zulken goed bescheid niet; maar wierd na zynen Koning gewezen, om zyn eigen landen tegen de Hollanders te verdedigen.

Terwyl wy met onze bezetting, die zwak was, niet veel konden uitregten, liet de Heer *Ottens* egter niet na den vyand met onze Coracora's allen afbreuk te doen, om op die van Alang, Liliboy, en in de bogt van Caybobo te rooven; dog dit veroorzaakte, dat die van Alang en Wakkasihoe het dorp Tapi overrompelden, en veel gevangenen van daar voerden.

Tapi overrompelt. Caybobo verzoekt om bezetting. Die van Caybobo en Tomilehoe verzogten in October om eenige bezetting, en die van Amblauw vergiffenis van de moord, aan den onzen in jaar 1635 bedreven, biddende ons daar weder enig volk te leggen. Men gaf de laatste, in genade na verloop van tyd, en betoonde preuaangnoven van trouw, een Corporaal met een foldaat.

Oeriën door Ka-lah ver-geeft be-lijgt A. 1641. Die van Oeriën verzogten al mede om bezetting; maar men kon hen nog niet helpen. Dit laatste dorp wierd in Februari 1641 door *Kakiali* belegert, en zoodanig met vier vastigheden benaauwt, dat zy het niet lang konden houden, al-zoo zy van binnen gebrek van levensmid-delen, en water, hadden.

Zyn flou-te taal. Men zond hen 2 jagten en 11 Coracora's tot ontzet; dog die konden, al-zoo 't daar nu een lager wal was, niet by hen komen; hoewel men, na dat wy in

1641. Maart 6 schepen, 20 Coracora's, en 3 Compagnien soldaten tot bystand beko-men hadden, den vyand opfloeg, hen ontzette, en *Kakiali* dwong den 14 zeer verward, met agterlating van veel vaandels, bassen en geweer, de vlugt te nemen; durvende ons nog wel doen weten, dat hy 't niet tegen ons had, maar tegen die van Oeriën, die hem daar reden toe gegeven hadden; een onbeschaamde Moor, die ons zeggen dorft, het tegen ons niet te hebben, en nochtans openbaar tegen ons in 't veld quam.

Toeloe-cabelis over-komst. Deze nederlaag was ten minsten van die uitwerking, dat *Toelocabesi* zich met ons verzoende, belovende zyn beit te doen, om *Kakiali* ook tot vrede te bewegen, dog wat staat is 'er op de Mooren te maken? dewyl alles maar op vein-zery uitkomt.

Kimelaha Loehoe's weder-komst. In Maart quam *Kimelaba Loehoe* ook weer in Amboina. Hy bragt 10 jonken ten handel mede, behalven welke noch 10 andre op Manipa quamen, met welke vereenigt, en nog van 7 Coracora's begeleid, liep hy juit 2 van onze jagten in de mond. Zy ontliepen dezelve zoo veel zy konden, maar de onzen jaagden hen in de Rivier van Ajer Mira, en boorden 4 van hun voornaamste jonken in de grond, terwyl de *Kimelaba* over land na Cambello raakte.

Manipa verzocht. Die van Manipa, ziende hoe slegt de zaaken van den *Kimelaba* stonden, verzogten de onzen om bezetting, en vooral die van Toeban en Tomilehoe, om die van Tomoewaro, en Massavoy, tot reden te brengen. Men nam hen in genade aan, en gaf hen vryheid, om een kleene steene vastigheid op te werpen, 't welk de andren ziende, quamen zy mede tot ons over.

De Heer Ottens weer met de Hongi uit, en zy-ne ver-richting. In Juli ging de Heer *Ottens* de kust Hitoe, en Hoewamohel, met de Hongi weer bezoeken, om de noodige bezetting hier en daar te verzorgen.

Ook liet hy *Kakiali* door *Toelocabesi* weer ondertasten, om af te komen; dog al zyn antwoord was alleen gerigt, om tyd te winnen.

Men zond dan een jagt, om op de stranden van Wawani vyandelykheid te plegen; hoewel het weinig om 't lyf had.

Die van Hatocaha, die zig nog aan onze zyde hielden, kregen toen ook een houte vastigheid, om de nabygelegene dorpen in haar pligt te houden, en hen ook te beschermen.

Capitein Westermans dood. Den 27 May stierf Capitein *Westermans*, een dapper en zeer geoeffend man in deze gewesten, die de E. Maatschappij veel dienst gedaan had.

By de t'huiskomst van den Heer *Ottens*

1641. van zyne togt op den 21 Juli, bevond zyn Ed. de Weit-gordyn aan de binnen-zyde, waar op veel lage huizen waren, meest ingestort, waarfchynelyk door den regen. Men had hier door alleen een foldaat, dat weinig was, verloren; en niet lang daar na volgde ook 't ander deel van die gordyn.

Slegte
ftaat des
Kasteels.

De Heer Ottens dood. Na dien tyd wierd de Heer Landvoogd lamagtig; ook brak de wond, in 't jaar 1637 voor Lucicla door een vergiftige Calloway bekomen, weer op, waar door zyn Ed. geheel met de neus in 't bed, en op den 14 Augusti 1641 aan zyn einde raakte. De E. Maatschappij verloor aan zyn Ed. een wakker dienaar.

De Heer Domkens word voorzitter. Hy was de eerste Landvoogd, die in Amboina stierf. De Raad vond goeden Opperkoopman, den Heer *Simon Domkens*, voor eerst als voorzitter aan te stellen, en den Opperkoopman, *Wouter Seroy* aan 't Kasteel, tot het waarnemen van 's Compagnies handel en onnemeslag te ontbieden, en om by voorraad tweeder Landvoogdy te zyn.

Ridjali weergekomen, en zig veel beter op den degen, als op den Coraan verstaande, liep met 5 a 600 man de dorpen Senalo, Pellilla, en Eli, op den 25 Juli af, verbrande de zelve, en vervoerde het volk na Wawani, om te beletten, dat zy *Cajohan* niet mogten toevallen.

Kimelaha Loehoe's verrichting op Wawani. *Djourw Loehoe*, die kort te voren op Wawani geweest was, om de zuster van *Ridjali* ten huwelyk te verzoeken, had daar 170 Macassaren gelaten, met last, om dat strand te versterken, gelyk zy daar zedert veel overlast aan andren deden.

Larike door Kaki-ali overrompeld. *Kaki-ali* tastte Larike den 10 Augusti met 800 man aan, veroverde het by een schielijke overrompeling, en verbrandde daar alles. Ook zond hy weer eenen Tamalefi, OrangKaja van Wakal, na Macassar, om dien Koning nu vooral, dewyl de Landvoogd dood, en onze staat nu op zyn zwakte was, om hulp te verzoeken; zynde dit gezantschap ook door een Moorischen Paap, *Mayloan* genaamd, ondersteund.

Ondertuffchen waren 'er op Goram, en Ceram Laoet, veel Macassarische, Javaansche en Maleysche vaartuigen gekomen, die daar hare lading met nageleen kregen, en op Goram zekeren Onderkoopman, die met zyn jonk en huisgezin als vryman na Amboina, om daar te wonen, vertrok, vermoord, zyne goederen weggeroofd, en zyn vaartuig aan die van Ceram-Laoet gegeven hadden.

De Heer Caan elf-hier 4 jaaren en ontrent drie maanden by

uitnemenheid wel geregeert had, quam De Landde Heer *Antoni Caan*, Ordinaris Raad voogd A. van Indiën, en gewezen Landvoogd der Moluccos, met het schip *Grol* den 20 Februari 1642 hier, om hem als elfde Landvoogd, en bestierder van Amboina op te volgen.

Hy bragt brieven van Koning *Hbamza*, zoo aan *Kaki-ali*, als aan 's Konings onderdaanen op Hoewamohel. *Kaki-ali* dorst zyn brief uit Hila's Reduit niet afhalen, om dat het schip *Grol* zyn strand van Wawani bezet had; maar *Madjira*, en de drie Lochoenesche OrangKaja's, haalden de hunne aan 't Kasteel af, en beloofden die aan de andre dorpen te zenden.

Men hoorde ondertuffchen sterk van de Macassarische onderstandt spreken, 't geen oorzaak was, dat men 24 Coracora's verzamelde, en de zelve in vier finaldeelen tuffchen Hitoe en Loehoe, op deze Vloot kruiffende, om, zoo zy komen mogt, ten minften te beletten, dat zy den vyand eenigen dienst doen, of die van Caybobo eenige levensmiddelen op Wawani brengen mogten. Om 'er te meer ontzag aan te geven, had men den Heer *Cornelis Willemszen van Outboorn*, Opperhoofd van Larike, als Hoofd over 't eerste finaldeel, den 13 Maart aangestelt.

Eindelyk daagden 3 vaartuigen van de langverwagte Vloot van Macassar op, die te Tomahoe op Boero aangekomen waren. Daar na verschenen 'er ontrent den droogen ryft-hoek (of by Siel) aan Hoewamohels einde, 26 in 2 finaldeelen, het eene van 17, en 't andre van 9 vaartuigen, verdeelt, waar van 't eerste na Wawani, en 't ander na 't strand van Lebelehoe liep. Het schip *Grol*, hen in 't gezigt krygende, lichte 't anker, en liep na hen toe; doch kon 'er zoo weinig by komen, als onze Coracora's, die 's nagts te voren door een storm verstroot waren.

De Fluit Broekom liep daar op van Hila mede na haar toe, al 't welke 'er schoon 'er sterk op die vaartuigen geschoten wierd, niet belette, dat zy ider op de plaats, daar zy 't na toe hielden, ten anker quamen.

Grol, 's avonds weder voor Wawani gekomen, beschoot die jonken heftig. De 9 andere op Lebelehoe wierden door der onzen sel schieten meest vernield, die 'er 2 van bequamen, en de verdre op Wawani meest bedorven hebben.

Men verstond daar na, dat de Hoofden van deze vaartuigen, of Mossi-Vloot, de Crains (of Princen) *Bondone-nompa*, *Molivan* en *Menappa*, 's Konings broeder, en *Dayn Bolecan*, waren. *Kaki-ali* riedt hen al hunne ryft boven in zyne

Koning
Hhamza's
brieven.

Coraco-
ra's tegen
't Macas-
sars ont-
zet uitge-
zonden.

En hoe
die Vloot
door de
onze ont-
fangen
wierd.

Deszelfs
Hoofden
door Ka-
kial mis-
leid.

1642 ne vesting op Wawani te brengen, zy deden 't ook; dog zagen te laat; dat dit een groote mislag, en dat hy nu meester van hen allen was.

De Heer Landvoogd *Caan*, voor Larrike, en Oeriën bekommert, versterkte deze dorpen met 10 man.

De Heer *Caan* versterkt Larrike, en Oeriën. Ondertusschen liet *Kakiali* die van Hila tot den afval nodigen, of, zoo zy dat niet deden, wilde hy hen komen verwoesten; waar op zy, niet geneigd dat af te wagten, na Hitoelama weken; maar dit dorp heeft hy den 28 Maart met 1000 man aangetast: Men had door eenige Lochoeneese OrangKaja's, van dien toeleg verftendigt, wel om meer bezetting aan 't Kasteel verzogt, dog niet bekomen, dat den vyand gelegenheid gaf hen gemakkelyker te overvalen.

Hitoelama door de Macassaaren vergeefs aangetaft. De Macassaarsche Veldheer, *Dayn Bolecan*, toonde een witte vlag, denkende onze vesting te gemakkelyker te zullen naderen; dog de onzen 18 man (waar van de Sergeant, *Rogier Janszen* noch ziek was) sterk, hem niet vertrouwende, loften een stuk geschut op hen, waar door een geheele rey pallissaden van de vesting om verre viel, dog zy wierden metter haast weer in ordre gebragt.

Dit gaf egter de Macassaaren, ziende de slegte gesteldheid dezer vesting, moed, om dapper aan te vallen, ja zelf om de stukken of by de trompen te vatten, of 'er stropen om te werpen, om die zoo meester te werden; maar zy wierden van de onzen, die met steenen, in plaats van kogels, schoten, zoo manhaftig ontmoet, dat zy Hitoe Lama, na 2 vergeeffe dog selle stormen, verlaten moesten, koelende in 't wegtrekken hunnen moet met het quartier van *Cajoan* in brand te steken, en 3 schoone bassen van hem weg te nemen.

Die op van Outhoorns gezicht de vlucht neemen. Daar na legerden zy zig boven aan de Rivier, en aan de voet van den berg, om den weg naar 't Kasteel te bewaren; tot dat zy, de Coracora's onder de Heer *Cornelis van Outhoorn* van Hila ziende komen, na Wakal de vlucht namen, latende hun dooden en gequetsten in 't bosch leggen.

Gelyk ook Kakiali. *Kakiali* en *Patiwani* waren egter aan den berg gebieven, om te beletten, dat 'er van 't Kasteel geen ontzet komen mogt; dog de Landvoogd zond een tambor met 12 soldaaten, 9 Amboineesen, en 12 slaven, alle wel gewapend, na Hitoelama, die, by de vleder-muisenkuil den trommel wakker slaande, zulken schrik in hen bragten, dat zy alle de vlucht namen. Daar op quamen de onzen uit, en bragten elf koppen binnen.

Dapperheid van meer vindende; vervolgde hen langs

strand, agterhaaldeze by Mofappal, en Senalo, daar hy landde, kreegze noch beter by de groote Rivier van Hila, en nam hen al het geroofde af; zoo dat de Macassaaren hier een slegte intrede deden, waar over zy met *Kakiali* in hooge woorden geraakten. Zy, hier door egter den moed niet verliezende, dreigden Hitoelama andermaal met meervolk aan te tallen; dog, om dit te beletten, wierd op verzoek van *Tanibitoemessen*, of *Cajoan*, die zelf aan 't Kasteel was, 't schip *Revenge* met meer manschap tot bezetting derwaards gezonden, dat wel wat schrik onder den vyand gaf, maar egter niet belette, dat 'er op Hila nog verscheide lichte schermutzelingen voorvielen. Ook trachtte *Mochot*, een Menangcaber, *Toeloecabesi* te dwingen, om onze zyde te verlaten. Hy was wel sterk van volk; dog *Toeloecabesi* had Mamalo, daar hy zig onthield, zoo vast gemaakt, dat hy niet verder aan hem dorst tornen, alzooveelen van de zynen hier en daar in de voetangels raakten.

Men hoorde toen ook, dat 'er op Roemah Ite nog 7 Macassaarsche vaartuigen gekomen waren, waar op wy ten eersten 4 jachten uitzonden, die 'er 2 van in de grond boorden, en de 5 andre op Tomoewara in de Rivier jaagden; zonder dat zy hen verdre afbreuk konden doen.

Daar op verscheen de Heer *Gerard Komft Demmer*, Extraordinaris Raad den 23 Maart dezes jaars 1642 in Amboina, om den Heer *Caan* af te lossen, zoo zyn Ed. tot langer verblyf mogt ongenegen zyn; dog zyn Ed. vond goed nog eenige maanden de regeering aan zich te houden, tot dat de Macassaaren wat verder mogten gedempt, en hy in staat zyn, om dit bestier in meer rust over te geven.

In April vertrok de Heer *Wouter Seroy*, Opperkoopman, en Hoofd der kust Hitoe, als President na Ternate, werdende op Hila door den Heer *Cornelis van Outhoorn* vervangen; gelyk op Larrike de Koopman *Wybrand van Schagen* in zyn plaats quam.

Die van Noeflanivel en Hative, na de Voorval met de Macassaaren. overzyde in hunne thuienen gegaan, en aldaar door eenige Macassaaren, die de zelve beroofden, vry fel aangetaft zynde, quamen met 4 hoofden, en een gevangen weerom, die ons wist te zeggen, dat uit de jonken op Wawani verbrand, maar 17 lasten ryft geborgen, en op Wawani gebragt waren, daar alle kost nu schaars en zeer dier was.

Den 6 May quamen de OrangKaja's van *Polematta*, *Sepa*, *Radja Timor*, *Radja Salkay* zig met de E. Maatschappy verbinden, waar op ider een grauwen hoed, en een vlag kreeg.

1642. de Heer van Outhoorn.

Vergeeffe onderneeming van Mochot.

Komft van de Heer Demmer.

De Heer Seroy als President na Ternate.

Voorval met de Macassaaren.

Verbond van die van Hatoewe, en andre Coramse dorpen.

1637. Komst van de Macaffaarſche jonken op Hatoewe. Ondertuffchen groeide de magt der Macaffaaren nog al aan, niet tegenſtaande wy nog 3 jonken, met Zagoe uit het Ooſten gekomen, verbrand hadden. Het gerugt liep, dat 'er veel jonken op Ceram, en Goram waren, die niet dorſten afkomen, om dat zy van de ſlegte intrede hunner makkers gehoort hadden. Het getal, dat alleen op Hatoewe in April gekomen was, wierd op 30 Macaffaarſche jonken begroot, en men zeide, dat zy alleen in ordre van den *Kimelaba* wagtten, om op Erang en Cambello te komen.

Baros ontrouw. Ontrent dezen tyd begon de meene-dige ſchelm, OrangKaja *Baros* ons volk op Mamalo tot verraad aan te zetten, en te raden *Kakiali* om vergiffenis te gaan bidden, dat by eenigen, maar niet by allen doorging. *Toelocabefi* wilde ook de gevlugte Macaffaaren op Telleboan niet aantafſten, ſchoon hem dat door de onzen aangeraden was.

Kakiali, hier kennis van gekregen hebbende, zond deze Macaffaaren veel ammunitie van oorlog, waar door die van Capaha en Mamalo verder aan het wankelen raakten, zoo verre dat zy met ons volk, van 2 daar ontrent leggende jagten, en van de Coracora's van den vaandrig *Cornelis Danen*, niet meer wilden ſpreken.

Eindelyk, na dat de inwoonders van Telleboan, hun dorp verlaten, en 200 Macaffaaren zich daar nedergezet hadden, aan welke *Kakiali* nog 130 Inlanders en 30 Macaffaaren toezond, zoo viel OrangKaja *Baros* met die van Mamalo geheel van ons af, en liepen zamen tot de Macaffaaren over. Daar op gingen beide de Heeren Landvoogden, *Caan* en *Denmer*, in May met een ſchip, om alle buiten-bezettingen te bezigtigen. Zy vonden die van *Leſſidi* zeer ivrig, die zy derhalven met koſt en ryſt wel verſterkten; hoewel 'er veel meer aan *Loehoe*, en *Hitoe Lama*, gelegen was. Men had toen ook een aanſlag op *Maſſalyn* voor, die men den 28 zogt uit te voeren; dog hy had het gevolg niet, dat men zich verbeeld had.

Vergeeffſe toeleg op Maſſalyn. *Kimelaba Loehoe's huwelyk.* *Kimelaba Loehoe*, die nu eenigen tyd op *Wawani* huis gehouden, en aldaar *Kakiali's* zuſter getrouwd had, weer t'huis gekomen zynde, taſte met 1000 koppen, zoo *Ternataanen* als Macaffaaren, op den 4 Juni *Laala* aan, verbrandde het buitenſte dorp, en dreef het volk alleen tot onder onze vaſtigheid, zoo dat het hen meeft om *Laala's* ſchoone ryſvelden, en *Zagoeboſſchen* ſcheen te doen geweest te zyn. Nogtans bewerkten zy hier door, dat die van *Anin*, en *Lawaïl* den *Kimelaba* toevielen. *Madjira* dreigde dit te zullen wreken, zeggende, dat die dorpen onder hem ſtonden.

De Heer *Caan*, die hem hier mede ^{1642.} begaan liet, gierde ondertuffchen op *HitoeLama* aan, beſtrafte die *OrangKaja's* over de bloohertigheid, by de jongſte verovering der Macaffaaren daar ontrent gebleeken, vooral gaf hy *Cajoan* over zyne malle voorſlagen, van na *Batavia* om een grooter Vloot te gaan, wakkere neepen en ſcheuten, zoo dat die man zedert in verre na zoo goed *Hollands* niet, als wel te voren, geweest is.

Toelocabefi, afgeroepen om van de gemeene zaaken te ſpreken, weigerde te komen, zeggende vlak uit, dat hy zig onzydig tuſſchen ons, en *Kakiali* dragen wilde.

De Heer *Caan* gelafte te dier tyd ook een gragt, 7 voeten breed, rondom de veſting van *HitoeLama* te maken, op dat zy zoo veel minder zouden te vreezen hebben.

Ontrent dezen tyd ſtierf *Andrea de Soyſa*, Koning van *Noeſſanivel*, in wiens plaats zyn broeder, *Thomas de Soyſa*, quam; een man, die onzen Staat op verre na zoo wel niet genegen was, als zyn broeder; alzo hy pas na zyne aanſtelling de gezanten van *Wawani* in zyn huis ophield, en met hen heulde. In den Land-raad daar over aangeſproken zynde, gaf hy tot antwoord, dat dit volgens 's lands wyze, om de rouwpligten af te leggen, geſchied was; om dat die van *Hitoe*, en *Noeſſanivel*, van ouds her goede vrienden waren; even of lykpligten ook by vyanden van den Staat moeſten waargenomen, en behoorden verſchoont te werden. Men vond ook goed hem te verwyzen, om borg voor 1000 *Ryxdaalders* te ſtellen, en een preuve van zyne trouw door 't aanvallen van den vyand te geven, dat by hem wel aangenomen, maar niet volbragt is. Ja 't was zoo verre van daar, dat 'er tegen hem, en de *Hboekom* van *Hative*, weer nieuwe klagten inquamen, dat zy kennis gehad hadden dat die van *Hitoe* met die van *Liliboy* en *Alang* zamenſpanden, en dat zy die gezanten van *Liliboy* wederom gehuisveſt hadden, waar op dien *Radja* gedoemt wierd, die boete van 1000 *Ryxdaalders* aan gongen, kleden, goud, &c. aanſtonds op te brengen, en *Gaspar de Fretis*, *OrangKaja* van *Hative*, wierd aanſtonds afgezet, en door *Joan Pays*, tweede van dat dorp, en *Secretaris* van den Landraad, vervangen. Dit Hoofl was, gelyk hier na blyken zal, een zeer ſlegte ruiling, daar in beſtaande, dat men een botten verrader afgezet, en een ſchrandren doortrapten ſchelm, die in zyn gangen niet na te gaan was, in zyn plaats geſteld had.

De Macaffaaren, ziende dat zy voor de *Amboineſen* vegten, en nog geld toe-

De Heer *Caan* bejegt *Cajoan ſcherp.*

HitoeLama verſterkt.

De dood van den Koning van *Noeſſanivel*, door zyn broeder vervangen. Die borg voor 1000 *Ryxdaalders* moeſt ſtellen.

Jan Pais onvoorzigtig gemaakt.

Der Macaffaaren toe-morren.

1642. toegeven moesten, wilden zy nagelen hebben, en dierhalven schandelyk bedrogen waren, begonden te morren, en met den *Kimelaba*, en *Kakiali*, over hoop te raken. Dit bragt veel Inlanders tot omzigtigheid, en die van Cambello zoo verre, dat zy vrede met ons maakten.

Cambello verzoekt vrede.

Het geschrift, daar van opgesteld, luid aldus:

Verdrag met hen gemaakt.

Na dat gecommiteerde afgezanten der negeryen Cambello, Massalyn, Erang, Maula, 't Eiland Kelang, Hatoepoeteh, Assihoedi, Laloceta en Hakeks, binnen 't Kasteel, bevrediging en slysing van oorlog, by de Ed. Heer Gouverneur, Antoni Caan verzogt hebben, zyn hun alle vorige contracten, inzonderheid 't laatste in den jare 1638. tusschen den Ed. Heer Gouverneur Generaal, Antoni van Diemen, ende de Ed. Heeren Raaden van India ter eenre, en den Koning van Ternate ter andre zyde besloten, voorgehouden, waar op naar verscheide vryndelyke discoursen, alzoovklaren gemagtigd te zyn om alles af te handelen, gevolgd is, dat zy beloofd hebben het nevensstaande ofte voorgaande contract naar te komen, ende op haar Wetboek, of den Moshhaf, gezworen hebben, al met den aldereersten, zoo haast zyn Ed. voor Cambello komt te verschynen, op een bequame plaats naar ons gelieven, een huis en sterkte te zullen bouwen, en te willen inruimen, de vryndelingen wegschaffen, den handel verbieden, en dezelve nimmermeer aanbouden, den Kimelaha, en zyn aanbanc, verwerpende, alle haar gesbut, en oorlogs-gereedschap, dat nog in de bovenste negeryen is leggende, beneden in onze bewaringe brengen, en wyders alle de Giroffelnagelen, die in toekomstige te innen staan, in des Compagnies magazyn, mits betalende de bestelde prys, zullen gebragt werden.

Waar tegens de Ed. Heer Gouverneur voornoemd is belovende, dat hun luiden voor alle overlast, die de vyanden der Ternataansche en van de Nederlandschen Staat zouden mogen in het werk stellen, wil gesbutten, en wyders verzorgen, dat in al haar gerechtigheden voorgestaan werden.

Gedaan in 't Kasteel Victoria den 20 Augustus 1642. na de geboorte Christi was getekend OrangKaja Maynene, 't merk van Lechatoeessi, OrangKay Sabandar, 't merk van Waylehoe, OrangKay Naula, 't merk van Hielipatti, OrangKay Kelang, 't merk van Kakea Passi, OrangKay Honti, 't merk van Tamma-etta Oewer, OrangKaja Assihoedi, 't merk van Latoc Tahaketa, OrangKay Tahaketa.

De Macassaaren, ziende, dat ider zich

zelve maar begon te bewaren, en vrezende, dat het eindelyk wel op hun kop kon aankomen, vergaderden hun volk van alle kanten byeen, gelyk zy ook de 200 man, die zy op Locki hadden, mede na Wawani riepen, die hunne vaartuigen wel een halve myl over land sleeten moesten; ook zyn daar by die Macassaaren, die in Mamalo gelegen hadden, gekomen, die van ider huisgezin aldaar een halve Ryxdaalder tot een reispenning verzocht, en zoo met 7 vaartuigen de te rug-reis na Macassar ten eersten voortgezet hebben.

1642.

Zeven Macassarische vaartuigen keeren na Macassar.

Den 24 Augustus vertrokken beide de Heeren na Cambello, om te zien, of die ingezetenen het regt met ons meenden, om de gemaakte artikelen van vrede na te komen; doch zy vonden hen volstandig in die belofte, gelyk zy aanstonds de vastigheden overgaven; doch men vond, by 't intrekken van ons volk, nevens die van Lessidi, ontrent de agterste borstweering nog vryndelingen, die tegenstand boden, doch daar uit-, en in 't bosch gedreven wierden. Men hield alleen de zee-vesting, verwoestte de vrede onnoodige werken, en maakte een woonhuis en noodige bateryen by de sterkte. Ook had men op een bergje na 't Zuiden een sterkte gemaakt, die met steen en aard opgevoerd, en met een dak voorzien was.

Cambello in bezit genomen.

Kimelaha Loehoe, noch op Massili zynde, en nu wel ziende dat de zaken met hem ook na 't einde liepen, zoo hy in tyds niet toezag, quam op onze vermaning eindelyk af, vervoegde zich in de vesting van Cambello by de twee Heeren Landvoogden, en maakte daar zyn vrede met hen; belovende zynen Koning, en ons getrouw te zyn, en de contracten na te zullen komen. Hy vertrok daar op, en wierd in 't henen gaan met eenige musquet-schooten vereerd.

Kimelaha Loehoe verzoent met ons.

Alles nu op weinig na dus verre hersteld zynde, zoo vertrokken de beide Heeren na 't Kasteel, alwaar de Heer Gerard Demmer, gewezen Advocaat Fiscaal, en Extraordinaris Raad van India, den 13 September 1642, als twaalfde Landvoogd, en bestierder van Amboina, voorgesteld wierd, terwyl de Heer Caan nog dien zelve dag, na zeven maanden regeerens, met het schip Revengie en 2 jachten na Batavia vertrok.

De Heer Demmer A. 1642. twaalfde Landvoogd.

De Heer Demmer begon zyne regeering met schyn van meerder rust, doch men had nog zulke redenen niet om zich te verblyden. De tyd zal leeren, dat alles maar met een Moorische geveinstheid verricht was, immers zoo lang 'er *Kimelaha's* met de gewoone macht waren, kon het quaad in den grond niet ophouden; maar wel voor een tyd verborgen

Reden, waarom men hier nog in geen rust kon.

1642. werden; men zal zien dat alles ook maar geschied is, om tyd te winnen. Het is ook zeker, dat zoo men voor veel jaaren gedaan had, dat men naderhand heeft beginnen in 't werk te stellen, dat is,

de regeering der vier Hoofden af te schaffen, en de *Kimelaha's* te doen t'huis roepen, men had al voor geruimen tyd hier gerust geleefd.

V Y F D E H O O F D S T U K.

Eerste verrichting van den Heer Demmer, na Hoewamohels bevrediging. Een Reduit op Cambello gelegd. Vertrek der meeste Macassaaren. Sibori Bapa gaat als gezant na Macassar. Kimelaha Loehoe, en Tehelia, aan 't Catteel. Des laatstens verrichting by Kakiali. Vaartuigen der Macassaaren op Telleboan. Nieuwe nagel-instructie aan de kooplieden op de comptoiren gegeven. Koning Hhamza's dubbelhartigheid uit verscheide brieven gebleken. De Onderkoopman Comans op Manipa gelegd. Madjira na Ternate ontboden. Nau, en Binau veroverd. Gansch Hoewamohel bevredigt. De Heer Demmers t'huis-komst over Kilangs gebergt. Voor-advys van 't ontzet onder den Heer Caan. Klagten over den Pati van Cambello. Net berigt wegens de Macassaaren, &c. en van Kakiali. A. 1643 ontmoet de Heer Demmer de Vloot van de Heer Caan by Boero. Die hier als Super-Intendent, &c. van de Oost komt. Kimelaha Loehoe, met zyn geslacht, ter dood gewonnen. Madjira, en de OrangKaja's, na Ternate ontboden. Verraad op Cambello ontdekt, en de schuldigen ten deele gestraft. Wawani's laatste toestand. De Heer Demmer verwoest eenige dorpen, en nagel-boschen, op de kust van Hitoc. Wawani bestormd. Verheidens dapper bedryf. En die vastigheid, door de onzen veroverd. Ons volk voor Wawani te rug gearoven. Dapperheid der Macassaaren. Patiwani, en Ridjali gequetst. Kimelaha Loehoe afgezet, en Madjira als Stadhonder verklaart. Kimelaha Loehoe, en Akiwani gevangen genomen, als mede Codjali, Toclocabesi enz. Eindelyk in genade aangenomen. En Kakiali nogmaals gesondeert, om af te komen. Verscheide van Kimelaha Loehoe's geslacht opgebracht, en gevangen gezet, uitgenomen zyn dochter. Zyn meeder, zuster en halve broeder onthalt. Aanslag op Kakiali's werken mislukt. Eenige vaartuigen vernielt. Die van Alang, Liliboy, Assaloelo, en Wakkasihoe in genade ten derdemaal aangenomen. De Heer Caans vertrek na Ternate met Madjira. Pati Cambello's vlugt. Een houte vastigheid op Ceyt gelegd. Nader verzoek van die van Wawani om vrede, afgewezen. Tammatela's dood, en Patiwani's vertrek na Capaha. Kakiali's vlugt derwaards, werd verradelyk vermoord. De Heer Caan verschynt hier weer met Madjira. De onze veroveren Kakiali's hoofdvesting. Commissie van Koning Hhamza aan de Heer Demmer gegeven. Madjira als Stadhonder voorgesteld. Hitoeësche gezanten, afgewezen. De Kipati's van Loehoe, en Cambello, enz. ter dood gedoemd. De Heer Caans al te haastig vertrek na Batavia.

Eerste verrichting van de Heer Demmer, na Hoewamohels bevrediging.

HEt eerste dat de Heer Demmer, na Hoewamohels bevrediging, deed, was, het strand van Wawani door de Coracora's van Larike, Hoewamohel, Manipa, Kelang en Bonoa, en door drie van onze jagten te bezetten, ter tyd toe dat die uit de Uliassers haar zouden kunnen aflossen.

Een Reduit op Cambello gelegd.

Ook vertrok hy den 25 September na Cambello met een jagt, waar in hy talk, steen en 50 slaven medenam, om op de Zuider-heuvel Baycole een Reduit, aan ider zyde 40 voeten breed, af te stecken, waar toe aantonds alles is in 't werk gesteld.

De grondslag gegraven, en de eerste steen door zyn Ed: zelfs gelegd zynde, wierd 't werk met allen yver begonnen, waar toe *Kimelaha Loehoe* zelf al vry nedrig de hand leende, terwyl de Inlanders meer kalk branden zouden.

Uit een overlooper, *Kakiali's* pinangdrager, zynde de zoon van den OrangKaja van Hatoemeten, verstond men, dat de Mooren van Noeffanivel en Hatoe met *Kakiali* t'zamen heulden, en dat die van Iha en Kaylolo aan die Wawani alles, wat zy maar konden, toevoerden, brengende 't zelve van Lian en Mama-lo af over land; dat ook de meeste Macassaaren met 20 vaartuigen al vertrokken waren, en dat nog 200 koppen hen stonden te volgen, waar mede *Kakiali* eenen *Sibori Bapa*, als vyfde gezant, aan den Koning van Macassar, met verzoek van een nieuw ontzet van volk, dagt te zenden. Verhalende ook, dat een groot gebrek van levensmiddelen onder hen was.

Ook quam zekere *Intsje Malim*, een Maleyer, met zyn vrouw, en 2 Hitoeësen, overloopen, die alles, wat die pinangdrager gezegt had, bevestigden; daar

Vertrek der meeste Macassaaren.

Sibori Bapa gaat als gezant na Macassar.

1642. daar by voegende, dat die van Hitoe aan die van Wawani dagelyks kost toevoerden. Dit bevonden de onzen waar te zyn, alzooy in de Rivier van Peiliffa; op Caybobo, 2 Coracora's van die van Mamalo bezig vonden, om Zagoe voor die van Wawani te poekelen, die zy nevens veel andere vaartuigen der vyanden namen, brengende 11 gevangenen, daar onder 3 Orang-Kaja's van Mamalo, en 1 van Hitoe Lama, mede, die alle in de keten geklonken, en op Cambello aan 't werken gezet wierden.

Daar roefften op Kelang ook noch eenige vreemdelingen; weshalven daar eenige Coracora's na toe voeren, die de zelve, daar onder eenen *Intje Bori*, in de Rivier van Salatti vonden. 't Volk, uitgenomen een, die zich dood vogt, nam de vlucht, en zy kregen een schoon nieuw vaartuig, dat zy na Cambello bragten, en daar een chaloep van maakten.

Niet lang daar na quamen die van Henneheloe, Hennelale, en Hennelatoea, drie dorpen in 't Zuiden van Negri Lima op de kust van Hitoe, en de andere van 't gespanschap Ceyt (die op Alang geweest waren om te raadslagen) met een vrede-vaan alleen by ons, alzooy die van Alang hardnekkig bleven, verzoekende vrede met ons te maken. Men wees hen voor eerst af, ter tyd toe, dat zy met gevangene vyanden quamen, op welke zelve voorwaarden ook die van Anin gehoord, en weer te rug gezonden wierden. Zy gingen daar op met hunne Coracora's op die van Wawani kruiffen, om koppen te krygen, dat juist ten eerften niet gelukte, alzooy *Kakiali* al zyn volk na boven geligt, en maar 373 Macassaaren op strand gelaten had, die maar zochten door te breken, en na huis te keeren.

Die van Locki, en Anin, dan preuven tot ons genoegen gegeven hebbende, wierden voorcerit in genade op die voorwaarde aangenomen, dat de Heer Landvoogd alle de hoofd-zaken met hen afdoen wilde, als hy voor hun dorp komen zou.

In November quamen 22 vaartuigen van 't Eiland Key (onder Banda behoorende) met velerlei waaren in Amboina, en voor 't Kasteel, genegen zynde die te verkoopen.

Kimelaha
Loehoe,
en Tehe-
lia aan 't
Kasteel.

De Landvoogd had ook *Kimelaha Loehoe*, en den *Pati* van Cambello, *Tehebia*, na 't Kasteel genomen, om hen wat vermaak aan te doen. Zy wierden met 5 kanon-schooten, en twee charges musquetten ingehaalt.

Men stond dezen *Pati* toe tweemaal na Wawani te gaan, om zyn vrouw en kinderen te bezoeken, en met eenen *Kakiali* te fondeeren.

Hy gaf breed van zyne genegenheid tot de vrede op, doch zey, dat hy alleen noch door de Macassaaren, en door *Dayn Mengapa*, belet wierd, die 't strand van Wawani bezet hielden, en maar na goede gelegenheid wagtten, om met hunne vaartuigen, die vol nagelen waren, te vertrekken.

Men zond hem dan noch eens na boven; doch toen bragt hy tyding dat *Kakiali* weer op nieuw den oorlog tegen de Hollanders gezworen, en geen andre gedagten had, dan daar by te blyven; en dit was best te gelooven.

In de Rivier van Telleboan op Jahoe-li, lagen 4 Macassaarsche vaartuigen, waar op de Heer *Demmer* een aanlag maakte, doch alzooy zy opgehaald, met steenen gevuld, en door genoegzaam volk gedekt waren, viel hier niet aan te doen, te meer, alzooy zich de 10 Leytimorsche Coracora's, by zyn Ed: medegenomen, overal buiten schoots hielden.

De Heer Landvoogd hekelde hen wakker daar over; doch zy konden dit veel beter, als een kogel, verdragen. Hy vertrok dan zeer misnoegd na Hila, dog liet de Rivier met een jagt en 3 Coracora's bezet.

Hy gaf ook op Hila, Loehoe, en alle andre nagel-comptoiren, aan de kooplieden een nieuwe instructie, hoedanig zy de nagelen te ontfangen hadden, te weten, niet meer gelyk bevorens, met steelen en vuiligheid, maar droog, en zuiver.

Terwyl de Heer Landvoogd Manipa visiteerde, en *Kimelaha Loehoe* by zich had, viel 'er een gesprek tusschen *Pati Heli*, broeder van *Sengadji Cowasa*, en tusschen den *Kimelaha*, in 't welke hy, die 's jaars te voren in Ternate geweest was, aan den *Kimelaha* blyken liet, dat hy niet weinig in 's Konings ongunst stond. Hier op zei de *Kimelaha* tegen den Heer Landvoogd, ik weet wel, dat de Koning al de schuld op my zoekt te leggen, om my maar uit de wereld, en tot geen levenden getuige van zyne bevelen, tot nadeel van de E. Maatschappij te hebben; maar ik zal uit acht brieven van hem toonen, dat ik niets buiten zyn last gedaan heb, waar uit U Ed. dan ook des Konings dubbelhertigheid, en myn oprechtigheid, blyken zal.

Hy haalde daar op die brieven voor den dag, en uit de eerste bleek klaar, dat hy de daad van *Leliato*, wanneer hy ons, onder de Heer *Lucaffoon*, Iha, en Mahoe afgenomen had, prees, met bevel van die aan te houden, in plaats van Noessanivel, 't welk den Koning oordeelde, dat hem door ons onthouden wierd.

1642.
Deslaat-
stems ver-
rigting by
Kakiali.

Vaartui-
gen der
Macassa-
ren op
Telle-
boan.

Nieuwe
nagel-in-
structie
aan de
Kooplie-
den op de
comptoi-
ren gege-
ven.

Koning
Hhamza's
dubbel-
hertigheid
uit ver-
scheide
brieven.

Uit den tweeden, onder de Heer *Gyfels* gefchreven, bleek klaar, dat hy 't komen der vreemdelingen op zyne ftranden, en hunnen nagel-handel aldaar volflagen goedkeurde, alzoo zy wel driemaal meer tol, als de Nederlanders, opbragten, fttaande in twyffel, of hy liever de Hollanders, dan de Javaanen of Maleyers, aannemen wilde.

Uit den derden, ontrent dienzelven tyd gezonden, bleek, dat de *Kimelaba*, en die van *Hoewamohel*, de vreemdelingen niet alleen mogten aanhalen, maar hy belafte ook hen van koft, en drank te voorzien.

De vierde hield meeft het zelve in.

De vyfde deed blyken, dat hy, de Hollanders toen van nooden hebbende, ook te dier tyd verbood de vreemdelingen aan te haalen; doch gebod den *Kimelaba*, en de *OrangKaja's*, egter de bhaar nagelen op 100 Ryxdaalders te houden, gelyk de vreemdelingen dit betaalden.

De drie volgende hielden niets tot verfehooting van den *Kimelaba* in, dog hy zeide, dat 'er noch een brief aan hem van den Koning door *Sengadji Toebans* zoon gezonden, en dat die met lood beflagen was, om, zoo zy Hollanders ontmoeten mogten, dien in zee te werpen, en te laten zinken; welke, brief hy zou tragten te krygen, en ons over te leveren.

Den Onderkoopman *Comans* op *Manipa* gelegd. Men ley te dier tyd ook in de nieuwe verfting op *Manipa* allereerft een Onderkoopman, *Johan Comans* genaamd, om de nagelen te ontfangen, van welke men op dat jaar 100 bahara's kreeg.

In dit zelve jaar kreeg den Heer Landvoogd fchryvens van den Koning, dat, aangezien hy *Kimelaba Loehoe* voor een afvalligen fchelm hield, men den jongen *Madjira*, met alle de *OrangKaja's*, na *Ternate* zenden zou, om hem in zyn plaats als Stadhouders aan te ftellen, alzoo hy een rechten nazaat van den grooten *Roebobongi* was, en een goeden reuk by de onzen had.

Nau, en Binau, veroverd. Den 28 November deed de Heer *Demmer* alle de *Coracora's* voor *Wawani* opbrecken, alzoo zy het daar wegens de lager wal niet langer zouden konnen harden; doch eer zy t'huis quamen, namen zy zeer gelukkig de dorpen *Nau* en *Binau*, beide op een fteilen berg byeen gevoegt, in, zonder daar een man voor te verliezen.

De vyanden wierden gedwongen hol over bol van de fteilte af te fpringen, en een grooten buit van nagelen, gongen, en andren huisraad, agter te laten.

De nagelen, alzoo men die toen niet afdragen kon, wierden verbrand, van welke 'er wel 100 bahara's waren, doch den anderen buit fleepden de Inlanders

na hunne *Coracora's*, nevens 9 koppen, en 2 gevangenen, daar bekomen, terwyl zy, die beneden gebleven waren, zoo veel nagelboomen, als zy begaankonden, bedorven hadden.

Dit was een groote veder uit *Kakialis* fteert.

De Heer Landvoogd van daar na *Locki* vertrokken zynde, bevestigde op den 2 December de vrede, 2 maanden te voren met hen aan 't Kasteel begonnen, met hun *OrangKaja*, en oudften, meeft op de zelve grond, en voorwaarde, gelyk zy met die van *Cambello* aangegaan was; begerende ook, dat zy al hunne werken afwerpen, en op 't ftrand van *Pawayl* zouden komen wonen.

Dus was nu geheel *Hoewamohel* met ons bevredigt, fchoon de Inlanders zelf nog eenige kleine gefchillen, ons niet rakende, met malkanderen hadden, als, dat de kleine dorpen de nagelen op *Loehoe* niet wilden komen wegen, om geen fchyn te geven, als of zy onder hen ftonden.

Hy vertrok van daar over *Caybobo* na *Hatoeha*, welken laatften *OrangKaja* hy fterk overhaalde, wegens dat zy *Kakialis* in 't geheim met *Zagoe* gefpyft, en die uit de bofchen van *Caybobo* tegen hun wil en dank gehaald hadden; dat zy nog dorften loochenen, hoewel wy daar wel af verzekerd waren; doch om de rust moest men daar van zwygen, zeggende alleen, dat men naeuw op hen paffen, en zich ider derhalven wel wagten zou.

Na dit alles verricht te hebben keerde De Heer die Heer na huis, doch, alzoo hy op de *Demmers* *Coracora* van *Kilang* was, voer hy met t'huis-komft o- de zelve na de Zuid-zyde van *Amboina*, ver'tge- en quam over *Kilangs* gebergte weer aan bergte van *Ki-* 't Kasteel; belaftende aan die van *Ho-* toemoeri haren hoogen en fteilen berg, lang. tot nog toe by hen bewoond, te verlaten, en beneden te komen wonen.

In December kreeg men berigt, dat Voor-ad- de Heer *Caan* met een goede Vloot in 't vrys van 't begin des volgenden jaars ftond hier te ontzet van de komen, met laft aan den Heer Land- Heer voogd, om de *Hongi* zoo vroeg het mogelyk was by een te roepen, en hem by Boero af te wagten, waar door de In- Caan. lander, fchoon eerft van een zwarentogt t'huis gekomen, en nu midden in zynen nageloegft bezig zynde, al weer aan 't fcheppen moest, om in 't laaft van December in de *Coescoes-baey* op *Waypoeteh* te wezen.

De Heer Landvoogd ging met 2 jagen uit, om die Vloot te ontmoeten, doch hy verviel op *Leffidi* door den fterken *Wetten-wind*, daar *Kimelaba Loehoe* met 8 *Coracora's* van *Boero*, en 1 van *Kelang*, die voor 't wagten, wat fteer voor de *Reduit* op *Cambello* aanbragten, verfehreen. Men

1643. Men klaagde hier ook weer over den *Pati* van die laatste plaats, dat hy vuile nagelen leverde, en vreemdelingen verborgen hield, waar over van den Landvoogd aangesproken, verſchoonde hy zig van 't eerſte; doch gaf 2 Macaſſaaren over, die ons den regten toefland van Wawani ontdekten, namelyk, dat 'er nu nog 200 Macaſſaaren, 30 Boetonders, en 40 Maleyers, op dit ſtrand lagen, en dat de ryft daar zeer dier was. Dat *Kakiali* zich op den berg, en al de toewegen wel geſtopt hield; hebbende noch 4 ſtukken, veel baſſen, en 4 potten kruit.

Op 't gerucht van deze Vloot quamen die van Mamalo, om zich met ons te bevredigen, dat zy, na veel ſmeekens, in December verkregen; hoewel zy, als ſchelmen, niet na lieten *Kakiali* noch van ſpys en drank te verzien, dat ons door een overlooper gezegt wierd; 't geen ook oorzaak was, dat wy geen dorpen meer in genade wilden aannemen, alzo wy zagen, dat alles maar bedrog was.

Men zey ook, dat *Kakiali* al zyne goederen tot geld gemaakt, en het zoo geſchikt had, om, als hy 't niet langer harden kon, na Boeton te vlugten.

A. 1643. Den 18 Januari 1643 ontmoette de Heer *Demmer* de Vloot van den Heer *Caan* by Boero, van waar zy te zamen na Wawani t'zeil gingen, gevende in 't voorby zeilen aan *Crayn Mengapa* de laag, liepen toen voor Hila, daar men ook de Coracora's ontbood, zy quamen 'er, dog met groot gevaar, alzo het daar een lager wal was, waar door zy al 2 Coracora's verloren hadden, en weinig konden uitrichten, hoewel des Zeevoogds mening anders goed was. Men liet de Vloot dan voor Hitoe, en de Heeren togen zamen na 't Kasteel, daar men de authorisatie van de Heer *Caan* als ſuperintendent, Veldheer, en Zeevoogd der Ooſterſche gewesten, heeft voorgelezen.

Die hier als Superintendent &c. van de Ooſt komt.

Den 11 Februari quamen 'er met het ſchip *Grol* brieven uit Ternate van de Heer Landvoogd *Seroy*, en van den Koning, nevens een geheime brief aan den Heer *Demmer*, waar in de Koning begeerde, dat men *Kimelaha Loehoe*, met zyn geheel geſlacht, te weten, zyn moeder, zuſter, broeder, zoon, en *Kaitsjili Laxamana*, wegens hare gepleegde ſchelmuſtukken, en ontrouw, zoo tegen den Koning, als tegen de E. Compagnie, in Amboina ter dood brengen, alle hare goederen voor den Koning verbeurd verklaren; en dat men *Madjira*, met alle de OrangKaja's, en Kipati's na Ternate zenden zou, om een nieuwen *Kimelaha* voor te ſtellen.

Madjira, en de Orangkaja's, na Ternate ontboeden.

Men hield dit vonnis des Konings voor *Kimelaha Loehoe* vooreerſt verborgen, al

1643. zoo men hem nu noch van nooden had, om de landvolkeren te verzamelen, en Wawani te belegeren, om 't welke te meer te bedekken, men hem zeer minnelyk in alle gelegtheden behandelde.

Men ontdekte in Januari een ſchendig verraad, by twee Macaſſaaren op onze veſting voorgenomen, aan 't welk men den *Pati Tebelia*, en alle de Cambellen, ſchuldig hield, waar van wy te meerder gedagten kregen, om dat hy na deze ontdekking niet meer by de onzen dorſt komen.

Men kreeg een van die twee ſchelmen, en 3 van zyne medepligtigen, als ook den *Kipati* van Cambello, met eenige van zyn volk, gevangen, en niel voerde 8 van hen na 't Kasteel. Zy dorſten 't feyt alle zeer ſtout ontkennen, ja zelf gepynigd zynde, bleven zy daar by; doch men had klare bewyzen t'hunnen laſte, waar op 'er 2 ter dood, en 6 tot de keten zyn verwezen, welk vonnis den 14 April is uitgevoert, na dat een der gedoemden het feit voor zyn dood noch bekend had.

Ondertuſſchen maakte *Kimelaha Loehoe* met *Madjira* een aanſlag op Negri Lima, gelyk ook die van Larike op Alang; doch het waren beide maar loſſe ſchermtuſzelingen.

De toefland van Wawani was in deze tyd vry ſlegt: want maar 200 Macaſſaaren lagen aan 't ſtrand in een groote lange veſting, die twee bolwerken na de Zee-kant had, waar in zy 5 gelade baſſen, nevens veel andre die op de grond lagen, 80 ſlegte muſquetten, en zeer weinig kruit en lood hadden, wagtende maar na bequame gelegenheid, om weg te raken, waar toe zy 6 nieuwe Coracora's, en 14 andre vaartuigen klaar hielden. Aan den opgang des bergs was noch een veſting, waar in *Kaitsjili Boeton* met de Boetonders, doch immers zoo ſlegt voorzien, lag.

Hooger op, boven op den berg, hield zich *Kakiali* in een redelyk groote vierkante veſting, waar in 5 ſlegtegeſtelde ſtukken waren, en noch 2 andre nevens een groot Falkon boven in 't dorp; dog alles zag zoo bouwvallig en jammerlyk ſlegt 'er uit, dat hy het daar niet lang in harden kon.

Dit dreef den Heer *Demmer* aan, om in April de Hongi te verzamelen, waar mede hy eerſt de nagelboomen alom op de kuſt van Hitoe begon te bederven, de verlatene dorpen in koolen te leggen, en vooral Tehalaa, Noehali, Ceyt, en Lebelehoe, als naaſt daar aan gelegen te verwoeſten.

Het zelve liet men den Commandeur, *Frans Leendertszoon Valk* met 8 Compagnies

1643.

Verraad op Cambello ontdekt.

En de ſchuldigen ten deele geſtraft.

Wawani's laatste toefland.

De Heer Demmer verwoeft enige dorpen, en nagelboſſchen op de kuſt van Hitoe.

1643. pagnies foldaaten, 150 matrooſen, en 200 zwarten in de boſſchen van Mamalo, en Capaha, en tuſſchen Mamalo en Hitoe Lama doen, om den vyand alle toevoer van nagel-en clappus-boomen af te ſnyden, meinende de onze in 8 of 9 jaaren weer andre goede nagelboomen te kunnen hebben, als zy maar wilden, dat men juſt by de uitkomt zoo niet bevond, waar uit naderhand die groote ſchaarſheid van nagelen ontſtaan is.

Die van Negri Lima lieten ons weder emſig om vrede verzoeken, alzooy beſpeurden, dat zy het aldus niet lang konden harden, daar by voegende, dat *Kakiali* nu ook genegen was om af te komen, en zelf des Landvoogds voeten te willen kuſſen, als men maar volk om met hem te ſpreken, en gyzelaars zenden wilde; doch men wilde hen niet hooren, om dat men bevonden had, dat zy ons dan veel meer quaad, als goed, deden.

De Heer *Denmer* verſcheen den laaſten April met zyn Vloot voor Wawani, eifchte de Macaſſaaren noch eens op, onder beſofte van hen onbeſchadigt, dog zonder nagelen te zullen laten vertrekken, die men hen aanbod tegen de gezette prys te betalen, dat maar $\frac{2}{3}$ verlies was; doch alzooy hy geen antwoord kreeg, en niet lang talmen wilde, liet hy aanſtonds ſterk op hen canonneren, en met handgranaten zoodanig begroeten, dat het nu tyd begon te werden, om hen te beſtormen, alzooy men al een fraacie bres gemaakt had.

Wawani beſtormd.

Men ging dan den 2 Mey met 3 troepen 'er op los, waar van de eerſte, 3 Compagnien foldaaten, 89 matroozen, en 300 Inlanders, ſterk door den Commandeur *Valk*, op 't Weſter-bolwerk aangevoerd wierd. Capitein *Outgerſſoon*, even ſterk, doch maar van 200 Inlanders voorzien, zou op 't Ooſter-bolwerk aanvallen.

Het derde gedeelte met hunne *Coracora's* (waar mede ook de andre den ſtryd ondernamen) zou met een diergelyke magt door de *Kimelaba's Loeboe*, en *Madjira's* volk, onder 't opperbevel van de Heeren *Caan*, en *Denmer* regt op de lange guardyn, terwyl de andre bezig met den vyand waren, werden opgeleid.

Verheids dap- per be- dryf hier.

Ook deed de Lieutenant, *Jacob Verbeiden*, hier een goeden dienſt, die op eigen aanbod zeker heuveltje agter 't Ooſter-bolwerk met een Compagnie's nagts innam, van waar hy in 's vyands werken ſchieten, en hen veel quaad doen kon. Hy meende den 3 Mey 'er in te vallen, doch dat ging zoo gemakkelyk niet, alzooy de Macaſſaaren uitvallende, hen zoo dapper te rug dreven, en tot op dat heu-

veltje 'er de onze meenden af te dringen; doch de Heer Zeevoogd *Caan*, zond *Verbeiden* twee Compagnien te hulp, die zeer gelukkig boven geraakten, en alles herſtelden. Daar op wierd de aanval op 't Weſter-bolwerk met kanon van de ſchepen, en met vuurmortieren zeer ernſtig begonnen, waar op de onzen wel ſterk aandrongen, maar de Macaſſaaren verweerden zich ook als mannen; doch moeften 't eindelyk, alzooy zy het overal niet konden waarnemen, opgeven, verlatende, na veel dooden en gequetſten bekomen te hebben, hunne vaſtigheid.

1643- En die vaſtigheit, door de onzen veroverd.

Nu waren de onzen meeſter van 't ſtrand, bevindende deze ſterkte zeer dik, hegt, wel voorzien van voetangels, en byna onwinbaar, zoo dat zy verwondert waren, dat zy die op dezen morgen zoo ſpoedig veroverd hadden.

De vyanden waren na zekeren heuvel gevlugt, van waar zy de onzen noch veel hinder deden; doch men dreefze van daar, en vond veel nagelen in deze eigene huizen, door hen zelf, eer zy 'er uit trokken, in brand geſtoken.

Men hield deze 2 heuvels met 4 Compagnien bezet, terwyl andere de vaartuigen der vyanden vernielden.

Den 4 May ging men met al het volk op de Boetonſe veſting los, van welke wy ten eerſten meeſter wierden. Wy vonden daar ook pakhuizen vol nagelen, door hen zelf verbrand, op dat die in onze handen niet zouden vallen.

Van daar peurde men den berg al verder op, daar de onzen weer verſcheide dikke borſtweringen en huizen, vanden vyand verlaten, en in brand geſtoken, vonden.

Na de middag begon men aan de ſteilte te komen, alwaar *Kakiali* in 't hangen van den berg een vaſte battery met 3 ſtukken, en 3 baſſen voorzien, vlak, om langs den weg te ſchieten, geplaatſt had, waar door wy ten eerſten eenige dooden en gequetſten, hoewel meelt door onvoorzigtigheid der onzen, bequammen; egter wierden de vyanden daar eindelyk door onze handgranaten uitgedreven, zoo dat zy al hun geſchut en nagel-pakhuizen, na die eerſt in brand geſtoken te hebben, moeften verlaten. Dit was wel veel, maar nog niet alles gewonnen. Men wierp heel onvoorzigtig die battery, die ons nog zeer wel had kunnen dienen, om verre, om dat men meinde, dat de ſchrik nu al genoeg in den vyand was, daar het nog niet eens zoo ſlegt met hem geſchapen ſtond.

Men zond dan eenige Compagnien, om de bovenſte veſting in te nemen, daar veel pagars, en ſteene muuren, rondom waren; ook wierp men daar in zeer ſterk met

Ons volk voor Wawani te rug gedreven.

1643. met granaaten; doch de vyand, eenen uitval doende, dreef de onzen zeer verward van boven na beneden, waar door wy 8 dooden en 43 gequetsten bequamen, dat een groote verflagenheid baarde, hoewel dit verlies niet weerdig was, om 'er af te reppen. En egter (dat immers bespottelyk was) dorst men geen volk 'er meer op af zenden. Men verdierf, en vernielde dan alleen alle de veroverde werken, en men keerde, als of men wonderen uitgeregt had, weder na 't Kasteel, latende 't gezag over de Vloot, die op de kust van Hitoe bleef, aan den Commandeur *Valk*.

Die van Mamalo, en Negri Lima, vernieuwden wel hun vorig verzoek, om in genade aangenomen te werden; doch men wees hen weder af, tot zy blyken van hunne trouw voor ons, en van eenig loffelyk stuk, tegen den vyand gegeven zouden hebben.

Dapperheid der Macassaaren. Wy hoorden ook van een overlooper, dat de Macassaaren alleen het werk in alle die stormen gedaan, en dat de Boetonders, en Hitocëfen (3 of 4 uitgezondert) niet het allerminste verricht, en dat de eerste 30 dooden, en 50 gequetsten bekomen hadden, dat *Maralo Margano*, die hun hoofd ten tyde van de storm geweest was, en Capitein *Mangikoero* een van die twee schelmen, die dat laatste verraad op Cambello voorhadden, dood gebleven waren. *Patiwani* was in zyn

Patiwani, en Ridjali, gequetst. *Iman Ridjali* in zyn gezigt gekapt, al hunne nagelen en levensmiddelen hadden zy zelf in brand gestoken, zoo dat zy nu van wortels, en bladeren van boomen leven moesten, dies hen de honger in 't kort dwingen zou, om zich over te geven, dat zy al zouden gedaan hebben, zoo *Kakiali* alleen het niet belet, en gezworen had, met de Nederlanders geen vrede te willen maken.

Kimelaha Loehoe afgezet, en Madjira als Stadhouder verklaart. Den 14 May 1643 beriep de Heer *Caan* alle de OrangKaja's aan het Kasteel, zoo om de quade gerugten, als of wy voor *Wawani* zoo veel volk verloren hadden, te dempen, als ook om nu den brief des Konings, wegens 't afzetten van *Kimelaha Loehoe* over zyne gepleegde ontrouw, en 't voornemen van zyn Hoogheid om *Madjira* in zyn plaats aan te stellen, en hen daar nevens bekend te maken, dat zy met zyn Ed. (de Heer *Caan*) na Ternate zouden moeten, om daar *Madjira* door den Koning, als zynen Stadhouder, te zien voorstellen.

Kimelaha Loehoe, en Akiwani gevangen genomen. Na 't scheiden van deze vergadering nam men *Kimelaha Loehoe*, en zyn stiefbroeder *Patiwani*, of *Akiwani*, gevangen, en men wenschte den jongen *Madjira* geluk, vermanende hem de voetstappen van zyn vader *Sabadyn* getrouw

na te volgen, en ons verder helpen 's Konings wil uit te voeren, met het opzoeken en overleveren van 't geheele huisgezin, en alle de goederen van *Kimelaha Loehoe*, en van den reedsgestrafden *Mardessa*, om die na den Koning te zenden. Ook maakte zyn Ed. de OrangKaja's bekend, dat zy met hem op een schip konden na Ternate gaan, en dierhalven geen Coracora's behoeften mede te nemen.

Men nam nu ook gevangen zekeren *Alsmecodjali*, om dat zyn vader, de *Sengadji* de *Codjali* van Roemah Ite, 't Eiland Amblauw met geweld na zich had genomen, niet tegenstaande Koning *Hbamza* de Amblauwers voor vrye lieden verklaard, en aan de zelve een eigen *Sengadji* gegeven had.

Toelocabesi zond den 19 May een zynner broeders, en eenige OrangKaja's van Mamalo, en van 2 campons van Hitoe Lama, om weer om vrede te verzoeken; doch men zei hen, dat men daar in niet treden zou, voor *Toelocabesi* zelf 'er by was.

Die van Negri Lima, hunnen yver voor ons tegen den vyand nu betoond hebben, die, wierden op de oude gronden in genade aangenomen, belovende alle contracten te zullen houden, ons de nagelen alleen te leveren, met ons te schiepen, en verder alles, dat ware en getrouwe onderdanen paste, te zullen doen. Het zelve wierd ook aan die van Ceyt, Hahoetoena, en de verdere van 't gespanfchap Ala, den 28 dito toegeftaan.

Toelocabesi quam eindelyk ook af, zeggende door 't gemeene volk tot den afval gedwongen te zyn; en belovende zyn best te doen, om *Kakiali* mede te doen afkoomen. De Zeevoogd *Caan* nam hem *Kakiali* in genade aan; doch toonde zich weinig aan hem, of *Kakiali*, gelegen te laten, alzoohy hen nu genoegzaam voor overwonnen hield; maar stond hem egter toe, daar henen te gaan, te meer, alzoohy by *Kakiali's* weigering, ons egter van 't overkomen van eenige dorpen verzekerde. En zoo hy nu nog overkomen, fchuld bekennen, en zich onderwerpen wilde, dat men hem dan in genade weer aannemen zou.

Den 3 Juni wierd de *Kimelaha Loehoe's* moeder, *Djourv Bay* genaamd, zyn vrouw, zufter en dogter, mitsgaders de vrouw van des *Kimelaha's* halve broeder *Akiwani*, met eenige slaven en slavinnen en met hare goederen, zoo als die door *Madjira* op Cambello bekomen waren, opgebracht. Zyne dogter wierd door de juffrouwen statelyk ingehaald, om dat zy Koning *Hbamza's* byzit A. 1638 geweest, en hy gelaft had, haar na Ternate te zenden; dog de andre wierden in 't Kasteel gevangen gezet.

1643.
Zyn
moeder,
zuster en
halve
broeder
onthalt.

De Koning belafte de zelve, als de voornaamfte oorzaaken van alle moejlykheden, en onrust in Amboina, te weten, den *Kimelaba*, nevens zyn moeder *Djourw Bay*, zyn zuster *Fattima*, en zyn halve broeder *Akiwani*, als ook een fnooden roervink, den *Hamba Radja Birahi*, die op Boero en Amblauw veel quaad uitgerecht had, het zy op Batavia, of noch liever hier, ter dood te brengen. Daar op zyn die vier eerfte perzoonen ter dood verwezen, en den 17 dito voor de poort van 't Kasteel, op het plein, opentlyk onthalt, en de lichamen, na dat zy ten toon gelegen hadden, door *Sopi* aan den rooden berg begraven.

Dog de zee, die al hunne fchelmstukken niet afwafchen kon, hen na de dood nog geen rust latende, heeft met 'er tyd hun graf weggefpoeld.

Na *Akiwani's* dood quamen nog nieuwe klagten tot zynen lafte, dat hy de *OrangKaja's* van *Laala*, en *Loeki*, verboden had af te komen, of na imand, te luiften, gelyk hy hen ook van geveer voorzien had.

Toeloccebefi quam den 24 dito met den *Hboekom Tammatelo*, *Pati Toeban*, *Toetobato*, den jongen *Healeffi* van *Kaytetto*, en 40 jonge gaffen, aan 't Kasteel, die om vergiffenis verzogten; doch men zei hen, dat zonder *Kakiali's* verfchyning 'er niets ftond verrigt, nog geen genade aan imand bewezen te werden; ten ware dan dat zy hem ons overleveren, of hem en de *Macaffaaren* dood konden ftaan. Zy bedagten zich 4 dagen hier over, doch konden tot geen ander befluit komen, als om *Kakiali* te verlaten, en op 't ftrand te gaan wonen, verzoekende voor de *Macaffaaren* vry vertrek, dat hen geweigerd wierd, alzooy dat, toen 't hen aangeboden wierd, verworpen hadden.

Aanflag
op *Kakiali's*
werken
mis-
lukt.

De *Commandeur Valk*, en de *Maajoor Bontan*, hadden ondertuffchen eenen aanflag op *Kakiali's* werken gemaakt, en meinden die den 25 Juni 's nagts te overrompelen; doch zy wierden gefluit, zeer verward afgedreven, en hen dit zeer tot fchande gefproken, alzooy 't niet pafte malkanderen, terwyl 'er over de vrede gehandeld wierd, aan te taften.

Door dit onvoorzigtig bedryf, en door de Heer *Caan's* forfe aanfpraak, wierd alles weer afgebroken, en de verwydering veel grooter, als te voren.

Enige
vaartui-
gen ver-
nielt.

Die van *Ceyt* wezen ons 2 nieuwe vaartuigen, met welke *Kakiali* dagt te vluchten; doch zy wierden, nevens nog 3 andre, die de *Macaffaaren* in de *Rivier van Lebelehoe* dagten klaar te maken, vernield, en *Lebelehoe* door de onzen bezet, om 'er den vyand uit te

houden.

Die van *Alang*, geen ander middel wetende, om vrede te maken, fchoten hun eige makkers, en onder andre 5 *Macaffaaren* onder de voet, wier hoofden zy nevens 2 gevangenen by ons den 18 Juni bragten, verzoekende nu dog begenadigd te werden, welk verzoek zy ook voor die van *Liliboy*, *Affaloelo*, en *Wakkafihoe*, deden. De Heer *Caan* fprakze zeer hard aan, zeggende dat zy, die zoo lichtveerdig het *Christendom* verworpen, en 't *Moorsdom* aangenomen hadden, des doods, maar geen genade, weerdig waren.

Hy nam hen egter eindelyk, op hun derde verzoek, op de oude gronden aan, mits datze aanftonds beneden komen wonen, al hun gefchut over geven, en den vyand alle afbreuk doen zouden; al 't welke zy beloofd, dog al weer trouwloos behandeld hebben.

Niet lang hier na vertrok de Heer *Caan*, oordeelende, dat 't land van *Hitoe* nu meeft in onze magt was, den 5 Juli met 't fchip *Fredrik Henrik* na *Ternate*. Hy nam *Madjira*, en de *OrangKaja's* van *Lochoe*, mede, dog *Pati Cambello* was op nieuw weer weg gevlugt.

De Heer *Demmer*, zyn Ed. tot ontrent *Cambello* uitgeleide gedaan hebbende, keerde weer na de kuff van *Hitoe*, en ley een houte vafteigheid op *Ceyt*, alwaar die van 't *Oeli Leala* byeen zouden wonen, belafte ook die van 't *Oeli Nau*, *Binau*, *Affaloelo*, *Wakkafihoe*, *Alang* en *Liliboy*, beneden te komen, en zich ter plaatze, daar zy nu nog leggen, neder te ftaan.

'Terwyl de Heer *Demmer* op *Hila* was, verzogten die van *Wawani* weder om vergiffenis voor *Kakiali*, en zich zelve. Zyn Ed. wilde hen wel, dog *Kakiali* en de *Macaffaaren* niet aannemen; waar op zy dan weer afgewezen wierden. Zy befloten derhalven, vol wanhoop, 't uiterfte nu te wagen.

Tammatela, die met een vaartuig dagt te ontvlugten, quam fchielyk te fterven. De dappere *Patiwani* begaf zich met de zynen na *Capaha*, om te zien, hoe lang hy het daar uithouden kon, dat weer als een nieuwen oorlog gegeven heeft.

Kakiali, geen kans ziende, om *Wawani* langer te behouden, begaf zich zeer wanhopig met een enkelen *Spanjaard*, die van ons over geloopen was, agter *Hila* en *Hitoelama*, in weerwil der gevaaren door zeer akelige wilderniffen mede na *Capaha*, daar hy zich eenigen tyd in een onbekend gewaad ophield, en met de *OrangKaja's* overlei, hoe men maar beft van 't land, elders heen zou kunnen ontvlugten. Zyn voorfemmen was

op

1643.

Die van
Alang,
Liliboy,
Affaloelo
en *Wak-*
kafihoe,
in genade
ten derde-
maal aan-
genomen.

De Heer
Caan's
vertrek
na *Ternate*
met
Madjira.
Pati
Cambello's
vlugt.
Een hou-
te vafte-
igheid op
Ceyt ge-
legt.

Nader
verzoek
van die
van *Wawani*
om
vrede; af-
gewezen.

Tammatela's
dood, en
Patiwani's
ver-
trek na
Capaha.

En *kakiali's*
vlugt der-
waards.

1643. op Macassar hulp by de Portugeesen, Spanjaarden, en Engelschen, te verzoeken; doch alzoo het tyd vereischte om een vaartuig op Layu (gelyk belast was) klaar te maken, liet hy zich by nacht met een Orembaey nogmaals heimelyk na Tehelaa voeren, van waar hy den berg op weer na zyne vesting trok.

De Spanjaard, die by hem was, ziende dat alles met *Kakiali* op 't einde liep, nam voor hem te verlaten, en door 't bedryven van een kloeke daad vergiffenis by ons te verdienen. Men beloofde hem, zoo hy *Kakiali* kon om hals brengen, niet alleen die genade, maar ook nog 200 Ryxdaalders daar boven, het welk hy aannam uit te voeren.

Men zette hem dan den 16 Augusti op 't strand van Wawani, en hy quam nog die zelve dag in *Kakiali's* vesting, hem wys makende, dat hy tot nog toe in 't bosch gedwaalt had. Hy had bevoorens al een gat door de muuren, onder de dorpel van *Kakiali's* slaapkamer, gemaakt, waar door hy nu stil in de zelve kroop. Hy vond hem slapende, en gaf hem de rest met eenige steeken, van zyn eigen kris. Hy bleef terstont dood; doch egter zoo stil niet, of men vernam kort 'er na eenigen alarm van zyn vrouw en kinderen, die wakker, en dit gewaar wierden. Ondertusschen pakte *Francisco de Toyra*, uitvoerder van dit verraderstuk, zich ten eersten voort, mede genomen hebbende *Kakiali's* partisaan, zilver pinang-bekken, een bagge van zynen tulbant, en een gouden ring, die hy hem van den vinger gesneden had; waar mede hy den 17 Augusti weer op 't strand quam; doch had werk, om de lyfwagten van *Kakiali*, die hem al op de hielen waren, te ontvlugten.

De Heer Na dat dit pas uitgevoerd was, verscheen de Heer *Caan* met den nieuwen Ternataanschen Koninklyken Stadhouder *Madjira* weder hier, en terwyl zyn Ed.; en de Heer *Demmer*, zamen op Hila waren, wierd hen de tyding van *Kakiali's* dood gebragt.

Men vond daar op goed, alzoo de Spanjaard dit sterk aauraadde, om nu ten eersten met de gansche magt de sterkte van Wawani aan te tasten, alzoo daar nu een groote verslagenheid was. Men zond 'er den Commandeur, *Reinier Wybrandszoon*, met den vaandrig *Gysbert Moerlag* met 230 soldaten, Inlanders, en met eenige matroozen na toe, die den 21 den berg op klommen, en tegen den

De onze veroveren *Kakiali's* hoofdsting. dag voor de vastigheid quamen. Men loste eenige bassen, en spatten op hen; doch de onzen drongen met geweld daar tegen in, en wierden na een uur stormens meester van de vesting, waar in zy eenige uitgehongerde lieden vonden, die

zy dood sloegen, dwingende de andren van boven neder te springen, zoo zy in onze handen niet wilden vallen. Veel stierven van honger en ongemak in 't bosch, en quamen elendig aan hun einde.

Men vond in de vesting 4 yzere stukken, en 6 bassen, die zy lieten springen, of vernagelen, en 't gebergte af smeten. Ook vonden zy veel goud, zilver, en kostelyke kleeden, kisten, koffers, gongen enz. waar mede zy, na 't verdre verbrand te hebben, tegen den middag weer by de onzen quamen. Men schonk den buit aan 't volk, en oordeelde het onnoodig, langer tyd te spullen met de vyanden te vervolgen, alzoo zy nu van zelf ons wel in de hand zouden komen.

Men vertrok dan ten eersten over de korte landweg weer na 't Kasteel, daar de beide Heeren den 23 Augusti aanquamen.

Den 5 en 6 September belei de Heer *Caan* nog een vergadering, waar in zyn Ed: de commissie en volmagt, aan zyn Ed.; en ook aan de Heeren Landvoogden hier door den Koning gegeven, voorlezen liet, behelzende, dat zyn Hoogheid aan haar Ed. magt gaf, om uit zyn naam zyne landen in Amboina te bestieren, regt te doen, mitsgaders alle wederspannigen te straffen, en om alles verder, tot 's lands welstand dienstig, te verrichten.

Ook las men voor de acte, waar by *Kimelaba Madjira*, als Stadhouder Loehoe, of anders als 8e in ordre, aangesteld wierd. Men wenschte hem met een gouden keten, en vercerde hem met 3 kanon-schooten.

In deze vergadering verschenen ook, als by indrang, de 3 Leytimorische Koningen met *Cajoan*, en de verdre gezanten van dat Oeli, die op genade en ongenade afgekomen waren, om de vrede te verzoeken; doch wierden afgewezen, ter tyd toe, dat zy de voornaamste *OrangKaja's*, nevens *Pati Toeban*, *Patiwani*, en *Ridjali*, aan ons zouden hebben overgeleverd, om dan te zien, hoe met hen te handelen. Zy waren hier over zeer ontzet, alzoo zy geen kans zagen, om die drie laatste vooral daar toe te brengen. Ook kreeg *Tamibitoemessen* een schrob, over dat hy zich met deze zaaken bemocide, die buiten hem waren.

Daar na openbaarde men 's Konings nadre last en geheim bevel, waar by zyn Hoogheid begeerde, dat de *Kipati* van Loehoe, de *Kipati* en *Imam* van Cambello, en *Kaitsjili Laxamana*, mitsgaders, als wederspannige ter dood gedoemd zouden werden.

Van dezen zaten by ons gevangen *Der-mahoe*, zoon van den gevlugten *Kipati* van Cambello, als ook de broeder van den *Cbatieb Lanoero* van Bonoa, twee groote voorvegters van *Kakiali*, diezelsf verſcheide Nederlanders gedood, en daar op geroemd hadden. Ook *Pati Leka*, *Kipati* van Loehoe, de grootſte aanzetter van der Loehoeneefen opſtand.

Deze drie wierden als hoofdweſpannigen tegen hunnen Koning ter dood verwezen, en over 't plengen van veel onſchuldig bloed den 7 September op 't plein des Kaſteels onthalt, en op *Madjira's* verzoek ontrent *Djourw Loehoe's* graf begraven.

Nu waren 'er wel veele, doch niet alle de roervinken en ſtokebranden, uit de wereld geholpen; dat ons de tyd, en de gevolgen genoegzaam zullen leeren, alzo uit de ſmeulende vonken kort daar na, een groot vuur ontſtaan is, dat noch veel jaaren hier na in volle vlam geblaakt heeft.

De Heer *Caan*, meenende dat nu alles in redelyke order gebragt, behalven dat hy vry wat haafzig van aard was, vertrok zeer ſchielyk met zyne Vloot na Batavia, terwyl de vyanden, die van Wawani overgebleven waren, zich op Capaha verſterkten.

De Heer Caan's al te haafzig vertrek na Batavia.

HET DERDE BOEK

E E R S T E H O O F D S T U K .

De Heer Demmer, ſchaft de regeering der vier Hoofden van Hitoe, en dien Capitein, af. En verklaard de E. Maatschappy nu voor hare overheid. Hoe Cajoan, en andre dit opneemen. Een Reduit op Amblauw gelegd. Iman Noeffanivel op de Laha geplaatſt. Toelocabeti ſpand weer met die van Wawani aan. De weſpannigen weer afgewezen. Kaitsjili Laxamana elendig overleden. De Heer Demmer doet zyn eeerſte Hongi-tocht. Vind verſcheide dorpen op ſtrand afgekomen. Zyne verrigtingen op dien tocht. Op Ceram, Kelang, enz. Madjira op Loehoe weer voorgelield. Toelocabeti verlaat ons 't eenemaal. De Heer Demmer doet in eene maand meer, als alle zyne voorzaaten in hun ganſche Regeering. Van der Heiden neemt Tehelia, en Lawadyn, gevangen. A. 1644 Leliato op Batavia onthalt. Ternataanf gezanen, hier verſcheenen. Tehelia, en Lawadyn, onthalt. De Heer Demmers vrugteloze tocht na Capaha. En bars beſheid der weſpannigen. Capaha door de onzen belegerd. Ongemeene zware aardbeving hier. Schadelyke gevolgen van dien. OrangKaja Baros begenadigd. Eenige Hoofden van Alang, en Liliboy, onthalt. Zware boete van de Ambonſche OrangKaja's, door voornoemde gezanten ingevordert. Verſcheide grooten na Ternate ontboden. Klage van de Heer Demmer aan den Koning. De Heer Demmers miſlukte aanſlag op Capaha. Van waar hy met de Hongi na Ceram overſteekt. Zyne ontdekkinge en verrigtinge aldaar. Patiwani, en Swagers dood. Der Meulen komt hier met eenig ontzet. Derde tocht van de Heer Demmer na Capaha. Lengens, den Koning door Alonſo Cardinoſa in 't oor geblazen; door de Heer Demmer wederlegt. Madjira na Ternate, met eenige grooten en Terbile, om zich over zekeren moord te verantwoorden. De Hitoeëfen, ſtraf door de Heer Demmer aangeſproken. Toelocabeti's goed voornemen, veridelt. De OrangKaja Baros gevangen, en onthalt. Een nieuwe Capitein Hitoe, en vier Hoofden des Lands, door de Hitoeëfen aangeſteld. De Hongi weer voor Capaha. De Heer Demmer ſteekt over na Cambello. De Heer Demmer zet Alfoereefen op 't land van Hitoe. De Hitoeëfen doen de koningen van Macaſſar, Atsjien, en Tidore, om hulp tegen ons verzoeken.

De Heer Demmer.

DE Heer Demmer ging kort na de Heer *Caan's* vertrek Hitoe viſiteeren, vergaderde alle de OrangKaja's in de nieuwe veſting van Ceyt by een, liet den ouden gevangen *Healeſſi*, na een ernſtige vermaning aan hem, en alle de OrangKaja's, om beneden te komen woonen, los, en zei hen ook aan, dat, vermits Capitein *Hitoe* nu dood, en 't land van Hitoe door de E. Maatschappy overwonnen was, hy voortaan niet

verſtand, dat 'er meer van eenen Capitein Hitoe, of de vier Hoofden des Lands, geſproken, veel min een aangeſteld zou werden, en dat zy nu geen andere overheden, als de E. Maatschappye, en den ring der Landvoogd van Amboina, hadden te gehoorzamen; het welk ook haar Edelheden op Batavia 't jaar daar aan bevestigd, en bevolen hebben, zelf die naa-men niet meer te gebruiken.

Tegen het eerſte, of 't aſſchaffen van den Capitein *Hitoe*, hadden de Hitoeëfen

Schaft de regeering der vier Hoofden van Hitoe en dien Capitein af.

fen

1643. En ver-
klaard de
E. Maat-
schappy
nu voor
haar o-
verheid.

fen niet veel, alzoo deze Regent zyn oor-
spronk niet van de Ambomeefen had,
maar door de Portugeefen ingevoerd was;
doch 't afzetten van de vier Hoofden,
zynde de grond van hunne oude regeer-
ring, en 's lands eerste beginzel, was hen
zeer onaangenaam.

Wanneer de Hitoeëfen dit aangezegd
wierd, was *Tanibitoemessen* niet tegenvoor-
dig, maar had een groot fettein op Hi-
toelama aan zyn huis, waar in hy, zoo
men gifte, de gemoederen zocht te fchik-
ken, om hem Capitein *Hitoe* te ma-
ken.

De Heer Landvoogd, om dit nest en
hunne raadflagen ten eerften te storen,
trok na hem toe, deed hem zien, dat
zulke groote raadsvergaderingen by par-
ticuliere lieden de E. Maatschappy niet
aangenaam, nog behoorlyk waren, en
zoo hy landzaaken te behandelen had,
dat men dat met hem als Landvoogd,
en aan 't Kasteel, doen moest. Dat hy
ook diende te weten, dat men nu van
geen Capitein *Hitoe*, en van de vier Hoof-
den, meer wilde gefproken hebben, om
dat 't land *Hitoe* nu Compagnies land
was.

Hoe Ca-
joanen
andre dit
opnamen.

De oude Cajoan zocht zich wel te
verfchoonen, als of daar van geen
landzaaken, en maar gehandeld
was, om die van Mamalo tot afkomen
van 't gebergte te bewegen; doch met
de uiterste verbaaftheid hoorende, dat
'er geen Capitein *Hitoe*, noch vier Hoof-
den, voortaan zouden mogen zyn, zoo
vraagde hy, of hy dan geen meester over
het zyne, te weten, over het Oeli Ala
op Ceyt, blyven zoude, waar op zyn
Ed. hem kortelyk antwoordde, dat hy by
zyn komst op Ceyt hooren zou, wat daar
over befloten was.

Hy, en *Toeloecabesi*, verzwolgen dezen
harden brok met een Moorſche geveinfte-
heid; doch waren in hun hert hier over
ten uiterften misnoegd.

Het was voor den Heer *Demmer* een
hacchelyke zaak, dit groot lid van den Am-
bonſchen ſtaat zoo ſchielyk af te zetten,
en de Amboineefche afgeknotte ader van
regering zoo gevoelig toe te ſchroejen;
doch 't was egter iets, waar van alleen
de ruſt van de E. Maatschappy in deze
geweſten afhing, alzoo zy die anders
nooit te hopen had, weſhalven het nood-
zakelyk was, dit eens met hardvogtig-
heid door te zetten, en den wiſpelturi-
gen en trotſen Hitoeëes te doen weten,
dat men zich niet langer wetten van hem
wilde laten voorſchryven.

Een Re-
duit op
Amblauw
gelegd.

Van hier vertrok de Heer *Demmer* na
Amblauw, alwaar hy, volgens lang be-
vorens gedaan verzoek van de Inlanders,
de plaats voor een ſterke Reduit afſteken
liet, en heeft zelf den laaſten Septem-

1643.

ber den eerſten ſteen daar van gelegd,
zullende volgens 't beſtek 36 voeten in
't vierkant zyn.

Hy ordonneerde den *Imam Noeffanivel* Imam
Noeffani-
vel op de
Laha ge-
plaatſt.
ook, die tot nog toe ontrent het dorp
Noeffanivel gewoond had, aan de Laha
te gaan wonen, om te beletten, dat de
zwakke Chriſtenen, te na by deze Moo-
ren zynde, niet te veel met dezelve mog-
ten verkeerem, en daar door veel licht
tot dien Godsdienst overſlaan.

Toeloecabesi, die dit afzetten van de vier Toeloe-
cabefi
ſpant
weer met
die van
Wawani
aan.
Hoofden des lands niet verduwen kon,
vervoegde zich aanſtonds by de overige
wederſpannelingen, en namze in zyne
beſcherming, die op Capaha byeen ver-
gaderd waren, en had noch de ſtouthed,
van aan den Heer *Demmer* dit als een ſtuk,
waar toe hem zyn Wet en Godsdienst
verbond, te doen weten. *Cajoan* De we-
derſpan-
nige weer
afgewe-
zen.
nogmaals voor deze luiden, dog de Heer
Demmer zeide, dat zy geen genade weer-
dig waren, alzoo zy de zelve, toen ze
hen meer als eens aangeboden was, ver-
agt hadden. Wilden zy zich op genade
en ongenade overgeven, of weglugten,
dat konden zy doen, maar zy zouden
dan op zyn tyd hunne ſtraffe niet ont-
gaan.

Ook waren by hen nog 50 Macaſſaa-
ren, en daar onder *Crayn Dipon*, en *Ra-
dja Mengapa*, hunne twee Hoofden, be-
nevens *Kaitsjili Boeton*, die zich in 't Za-
goe-boſch agter Sinalo ophielden, van
waar door de onzen verjaagd zynde, wa-
ren zy mede na Capaha by de andre op-
roermakers gevlugt; na dat zy in 't boſch
veel ongemak geleden, en verſcheide van
hunne makkers verloren hadden, alwaar
ook *Kaitsjili Laxamana*, *Kakiali's* ſchoon- Kaitsjili
Laxama-
na elen-
dig ge-
ſtorven.
vader, door honger en vermoedheid af-
gemat, eindelyk aan zyn dood geraakt
was.

De eerſte rechte Coracora-tocht, by De Heer
Demmer
doet zyn
eerſte
Hongi-
tocht.
de Heer *Demmer* gedaan, viel op den 18
October voor, op welke dag zyn Ed.
vertrok. Hy ging met 400 man de va-
ſtigheden van Alang bezigtigen, die zy
boven in 't gebergte gehad hadden. De-
ze vond hy meest verlaten, en ſtak de
zelve in brand, van daar de kuſt van Hi-
toe langs ſcheppende, vond hy de meeste
dorpen, volgens zyn ordre, reeds van
het gebergte afgekomen, en alles ſchik-
kende om zich op 't ſtrand ter neder te
zetten.

Die van Lebelehoe, en Wauſelaa, Vind
verſchei-
de dor-
pen reeds
op ſtrand
afgeko-
men.
hadden zich by malkanderen op hun ei-
gen ſtrand gevoegd, en verzogten daar
te mogen blyven, als zynde bevorens al-
tyd de groote markt van 't land daar ge-
weeft. Dit wierd hen toegeſtaan; maar
hunne verlatene dorpen op 't gebergte
wierden afgebrand.

Het dorp Layn, te ver in 't gebergte
gele-

1643. gelegen, om het te bezoeken, wierd maar belaft af te komen, en beneden te woonen.

Zyne verrichtingen op dien tocht. Den berg van Wawani ging hy met eenige bedienden der E. Compagnie, 60 a 70 soldaaten, en 700 Inlanders, zelf beschouwen, vindende daar in nog veel baffen, en lyken, die hy na beneden smyten liet, stak verder alles, nevens Tehalia, in brand, en quam, na een zeer ongemakkelyke tocht, 's avonds weer op zyne Coracora.

Van hier stak hy over na Hoewamohel, alwaar hy op Cambello hoorde, dat de onzen den vlugtigen *Pati Tebelia* by na gehad, en hem nog gequetst hadden. Ook waren die van Cambello schuw om af te komen.

Op Ceram, Kelang enz. Hy vertrok van daar na Assahoedi en Lissabatta, en van daar weer na Kelang, belastende die van Assahoedi, met die van Hennetelo te scheppen, en de Kelangers, dat die van Salatti op 't strand moesten komen woonen.

Hy stond de Manipesen toe, de stoffe tot het leggen van een steenen Reduit, al lang by hen verzogt, en die op 't strand van Tomilehoe te leggen, alzo de houten Baricade meer moeite van herstellen gaf, als zy weerdig was.

Men nam ook op Cambello vier Orangkaja's van de Erangers gevangen, om dat zy *Tebelia* gehuisvest hadden.

Madjira op Loehoe voorgefelt. Op Loehoe wierd in een groote vergadering *Madjira* als *Kimelaba* voorgefeld, en hen ook 's Konings commissie en last aan den Heer *Caan*, en den Ambonschen Landvoogd, voorgelezen. Men koos ook *Gammafongi*, om daar een steenen Reduit te leggen, en alles op Loehoe tot des *Kimelaba's* verblyf te schikken.

De Heer *Demmer* belaste die van Loehoe ook, zich voortaan met de kleene dorpen niet te bemoejen, maar die op haar zelven te laten, dat al de oude geschillen tusschen die van Loehoe en Anin affneed.

Hy stak van daar na Hitoelama over, bezag oud Mamalo, en Telleboan, beide op ontogankelyke steilten gelegen, waar op te voren noit een Europeer geweest was; waar uit men klaar bespeurt, dat deze Heer gewoon was door zyn eigen, en niet door eens anders oogen te zien.

Hy deed hunne vastigheden sloopen, en belaste hen beneden te komen woonen.

Toeloccabest verlaat ons t'eenaal. *Toeloccabest*, die de vluchtelingen van Wawani, of hunne Hoofden, in zyne bescherming genomen, en geherbergt had, dorst niet af komen, terwyl *Cajoan* bezig was een collecte over de gansche kust van Hitoe te doen, om daar door, was 't mogelyk, nog genade voor

hen te verwerven.

De Heer *Demmer* bezogt ook oud Liën, mede op een steil gebergte gelegen, wiens inwoonders maar kort te voren van die van Mamalo waren afgeweken.

Hy belaste hen, en die van Way, af te komen, en beneden te gaan woonen.

Daar na stak hy over na 't Eiland Oma, bezag Hatocaha, Cabauw, Caylolo, en haar vesting Alacca, gelyk daar na ook Ihamahoe, dat hy zeer sterk van dorpen boven op den berg vond, waar op 'er agt, ider met een borstweering van malkandren afgezonderd, lagen, die hy om zeer goede redenen in wezen blyven liet.

Die van Tochaha, op een steile klip toen gelegen, liet hy mede daar blyven, om dat zy zich in den laatsten oorlog zeer standvastig gedragen hadden, doch hy plaatsde die van Sirifori op strand, belastende dat zy ten eersten daar zouden komen woonen.

Hy bezogt ook Noessalaet, en keerde, na 't stellen der noodige ordre, den 16 November weer na 't Kasteel, daar hy, na Oma's andre zyde ook bezogt te hebben, eindelyk aankwam, hebbende nog maar agt man van zyn gezelschap by zich, die hem hadden kunnen volgen, alzo de andre door 't sterk marcheeren afge-

De Heer Demmer

doet in eene maand meer, dan alle zyne voorzaten in hunne ganse regeering. Dus had hy in deze eene maand meer, als alle de Landvoogden voor zynen tyd gedaan, waar in hy nooit van imand gevolgd is, en waar mede hy blyken gaf, dat, schoon grys, en ontrent 60 jaren oud, hy egter noch een zeer vast en sterk man was, zelf boven zyne jaren, en boven de verwagting van alle, die hem kenden.

In deze tusschentyd waren de voornoemde Macassarische Hoofden ider met een byzonder vaartuig na Macassar gevlugt, van welker gezelschap echter nog eenige met de Boetonders hier gebleven waren, waar van ook nu en dan eenige koppen door die van Leytimor uit de Zagoe-boschen opgebracht wierden.

Staat der Macassaren.

De Heer *Demmer* dagt niet raadzaam de gevluchten na Capaha aan te taffen, zoo, om zyn kleene magt, als om dat hy vertrouwdde, dat zy door gebrek wel zouden moeten afkomen, dat de tyd egter anders leerde, doch dat zy zekerlyk gedaan zouden hebben, zoo 'er maar een kleene deur van genade voor hen open geweest was.

In December maakten zich de vier landelyke dorpen van Hoelong met *Tebelia* diep in 't gebergte vast, alwaar Capitein *Jacob Verheyden* hen met 60 soldaaten belegerd, gestoord, en *Tebelia* nevens *Lawadyn*, *Imam* van Cambello, gevangen bekomen heeft. Zy wierden ten eersten na 't Kasteel gevoerd, daar men

Vander Heiden neemt *Tebelia*, en *Lawadyn*, gevangen.

1644. men hen noch eenige maanden, schoon hun vonnis van den Koning 'er al lag, zitten liet, in hope van die van Capaha noch eerst tot afkomen te lokken; doch daar volgde niets op.

A. 1644 deed de Heer *Demmer* een bezending aan die van Capaha om af te komen, die daar toe zeiden niet te zullen verstaan, voor en al eer men de oude Regeering weer herstelde; weshalven zyn Ed: goed vond de Coracora's te verzamelen, om hen by de eerste gelegenheid in April in hun nest aan te tasten.

Leliato op Batavia onthalt.

Ternataanse gezanten, hier verschenen.

Tehelia, en Lawadyn, onthalt.

De Heer Demmers vruchte-looze tocht na Capaha.

Men kreeg by de komst der schepen bericht, dat *Kimelaha Leliato* den laatsten November op Batavia onthalt was. Kort te voren waren uit Ternate twee gezanten aangekomen, *Alonso Cardoso*, en *Almoſſarif Kediri*, genaamd; ook was *Madjira* met de OrangKaja's van Loehoe, Tanihitoemessen en de verdre Hitoeëse OrangKaja's, hier verschenen, om zekere vergadering by te wonen, by welke goede gelegenheid de Heer *Demmer* goed vond, *Kipati Tehelia*, en *Imam Lawadyn*, ten schrik van andren, hunne straf te doen erlangen.

Zy wierden den 24 Maart onthalt, en Lawadyn al hunne goederen aan den Koning verklaard.

In deze zelve maand werd ook een jonk van 't land van Ende met 46 man op Amblauw aangekomen, en na Wawani vragende, om nagelen in te koopen, voor een goede prijs door den sergeant, en *Sengadji*, aan 't Kasteel opgebracht.

Den 13 April vertrok de Heer Landvoogd met 3 schepen, en 35 Coracora's, na Telleboan, alzoo 'er geen gelegenheid was, om voor Capaha te ankeren, om dat het daar diep, en een zeer steile kant is.

Hy zond Capitein *Verheyden* met 210 soldaaten en matroozen, over den weg van oud Mamalo van agterenom na Capaha, ten einde hy daar zekeren voordeligen heuvel innemen zou, dat door gebrek van goede weg-wyzers mislukte, weshalven hy onverrichter zake weder keerde.

Capaha van voren aan te tasten was onmogelyk, alzoo het daar zeer steil, en maar van een smal ontoegankelyk pad van agteren, en van noch 2 andre steile na strand loopende paden voorzien was, die de vyanden zoo wel verzorgd hadden, dat het hen tofscheen, dat by de zelve niet op te komen was.

Bars bescheid der wederſpanningen.

Men trok dan noch eens 't vossen-vel aan, alzoo men door de leeuwen-huid niet zag te verrichten, en men zond eenig volk na boven, om *Toeloecabesi* (was 't mogelyk) noch tot afkomen te bewegen; doch *Patiwani* gaf aan de zelve

zeer bars bescheid, en bleef 'er by, van niet af te willen komen, ten zy men de oude lands-regeering der vier Hoofden van Hitoe weder in trein bragt, zeggende zich aanstonds hier liever dood te willen vechten.

Vermits nu haar Edelheden, by schryvens van den 10 December A. 1643, die oude regeering vlak afgeschreven hadden, zag de Heer *Demmer*, dat hier niet anders te doen zou vallen, dan hen door een langzaam beleg te verduuren, en ondertusschen alles, wat men kon, te vernielen, doch vooral, hunne nagelboomen te verderven, dat zyn Ed: al mede van Batavia, in opzicht van de landeryen der wederſpanningen, aafgeschreven was.

Hier door deden wy echter niet zoo zeer die van Capaha, als die van Mamalo, nadeel, die daar door op de onzen zeer misnoegd wierden, daar men had behooren te bedenken, dat het zonder hen onmogelyk was de rechte wegen na Capaha te weten te komen.

Na dat men nu 12 dagen tot dit verwoesten van boomen besteed had, vond men goed Capaha te water en te land te bezetten, en benoorden Telleboans Rivier een groote schans met 2 punten tegen over inalkanderen, en op den naasten heuvel een kleene schans op te werpen, waar in men 2 lange stukken plaatste, waar mede men op 's vyands werken van Capaha speelen kon.

De Noord-zyde van Capaha wierd met 2 lichte jachten bezet, die daar gansch niet wel lagen, behalven dat dit alles niet beletten kon, dat de vyand echter van agteren door een opene deur, welke die van Mamalo wel kenden, doch voor ons verborgen hielden, al zynen noodigen voorraad kreeg.

Ontrent dezen tyd vernam men hier den 12 May een aardbeving zoo sterk, als men oit te voren by menschen geheugen in deze Landvoogdy vernomen had. Zy begon in den morgenstond; doch was 's avonds tegen agt uren vry sterk ontrent het Kasteel, en met regen, donder, en blixem vermengd. Zy duurde den ganschen nacht, en het schein als of hemel en aarde vergaan zou.

Geen levende ziel dorst onder het dak blyven, en in 't Kasteel Victoria waren beide de gevels, de zyde- en alle de binnen-muuren van 't huis des Landvoogds van boven tot beneden, en zommige geheel en al weggescheurd. De west-gevel was wel anderhalf voet uit zyn lood van 't dak, en van de zyde-muuren, afgeweken, en het dak aan die zyde wel een derde van de lengte van huis 't ter neder gestort, en gebroken. De Oost-gevel hing boven noch aan zyn ankers; doch

T had

1644 had in 't midden een groote bocht ge-
zet, uit de Well-punt, Orangie ge-
naamt, was een stuk 2 a 3 vadem breed,
uitgevallen, en de verdre muuren waren
zoo gefcheurd, dat ze niet in staat wa-
ren, om langer gefchut te dragen. Niet
beter was het met de muuren van het
Stadhuis, op 't strand van Hative ge-
feld, dreigende alle oogeblik in te fto-
ten.

Schadely- Den 17 dito ontftond 'er weer een
ke gevol- zware aardbeving, waar door de beide
gen van gevels van des Landvoogds huis ingeftort
dien. zyn. Het land ftond in 8 of 10 dagen
niet ftill, en was van 't Chineefch tot het
Mardhykers quartier, en vooral op 't ge-
bergte van Leytimor, tot Noeffanivels
hoek alom gefcheurd, zynde ook zware
brokken en klippen neder gefto-
ten. Ook hadden de Reduiten van Baguala, Hila,
en Oma, veel geleden; maar men hoor-
de niet, dat eenige menfchen daar door
dood gebleven waren.

De Heer *Demmer* was, doe deze aard-
beving begon, noch voor Capaha, doch
hoorende den flechten toefland van 't
Kafteel, gaf ten eerften laft, om de wer-
ken voor Capaha in staat te brengen,
lei onder den Lieutenant, *Gysbert van
Moerlag*, 170 foldaaten in de twee nieu-
we fchanffen, en quam den 17 dito op
Pinxter-avond over den korten weg aan 't
Kafteel, vond alles veel erger, dan 't
hem geboodfchapt was, waar op den 17
in zyn bywezen veel werken ter neder
ploften, een foldaat dood bleef, en een
flaven-kind zyn been brak.

Op Hoewamohel was 'er ook wel
aardbeving; doch in verre na daar zoo
hard niet geweest. De Heer *Demmer*
liet alles, zoo fpoedig als 't mogelyk
was, en vooral de muuren van 't Kafteel,
ten eerften herftellen.

Orang- Pas voor de aardbeving, of op den 7
Kaja Ba- May, quam OrangKaja *Baros* zich op
ros bege- genade en ongenade overgeven, konnen-
nadigt. de het wegens den honger niet langer
harden. Hy kreeg tegen veler gedag-
ten den Heer Landvoogd op zyn zyde,
en bewoog den zelve om hem ge-
nade te verleenen, doch kon zyn
fchelmftukken, van met den vyand
gedurig zamen te spannen, niet nalaten.
Men verbond hem, en andre Hitocöfe
OrangKaja's, door een nieuwen eed aan
de E. Maatfchappy, waar by zy beloven
moesten *Toeloecabesi*, en zynen aan-
hang voor vyanden te verklaren. Zy deden
het; doch, gelyk naderhand by de
ftukken bleek, als meenedige fchelmen.

Patiwani verfterkte zich ondertuffchen
op een klip in Capaha's Noorder-bogtje,
van waar hy onze jachten met een ftukje
gefchut, zeer veel fchade toebragt, zon-
der dat zy hem eenige nadeel konden
doen.

Toeloecabesi dwong die van Lian ook 1644.
weder onder hem te komen, alzo hun-
ne Zagoc-boffchen hem dientlig waren;
doch zy wierden 'er door de onzen kort
daar na weer uit geflagen, die 'er een
hoate Baricade maakten, waar in zy 20
mannen lagen, om te beletten, dat an-
dre op Capaha zouden komen.

Ontrent dezen tyd raakte de Reduit
van Amblauw, op het dak, na, klaar en
kort daar aan ging de Heer *Demmer* na
Manipa, om daar ook een Reduit, van
44 voeten in 't vierkant, by 't dorp Tomi-
lehoc, en een op Loehoe by Gammafongi,
doch deze laatfte 10 voeten grooter, en
met muuren zeven voeten dik, af te fte-
ken, zynde de laatfte de grootfte Re-
duit van geheel Amboina.

Die van Alang, en Liliboy waren den
18 Juni 1643 voor de derdemaal met ons
bevredigd, doch vermits men naderhand
bevond, dat zy meenedige guiten wa-
ren, die zich zeer ontrouw ontrent de
Chriftenen betoond, en veel vuile moor-
den bedreven hadden, had men reden
om naderhand negen van hunne Hoof-
den vast te zetten, en van de zelve 5 O-
rang Toeha's van Alang, en 2 van Lili-
boy, den 30 Auguffti 1644 te doen ont-
halzen, en de vier andren dat te laten
aanzien, om zich daar aan te spiegelen.

Eenige
Hoofden
van A-
lang en
Liliboy
onthalt.

By de komft der twee voornoemde
Ternataanfche gezanten, in 't begin de-
zes jaars, waren hier ook weder verfche-
nen alle de Ambonfche OrangKaja's, die
de Koning in 't voorleden jaar ontboden,
na 't doen van een voetval met zyne ge-
nade begunftigd, en zedert zeer vriende-
lyk gehandeld, doch aan welke hy echter,
tot gevoelen van hunne wederspannig-
heid, een boete van 73000 Ryxdaalders
opgelegd had; waar toe die van Cam-
bello, Bonoa, Erang, en 't Oeli Anin,
als die wel 't meest verdiend hadden,
10000 Ryxdaalders moesten geven, ge-
lyk de *Sengadji* van Bonoa, die van Ke-
lang, en Caybobo, 5000 Ryxdaalders,
en de andre dorpen het overige. Om de-
ze boete nu in te maanen, had hy deze
gezanten afgezonden.

Zware
boete by
de Am-
bonfche
Orang-
Kaja's.

Ook beelde die Vorft zich noch al in,
dat hy over die van Hitoe iets te zeggen
had, ontbiedende van daar de Orang-
Kaja's met een Coracora, vol gefchen-
ken, om met hen te beraadilagen, wie
men tot nieuwen Capitein *Hitoe* aanstel-
len zoude.

Door de
voor-
noemde
gezanten
ingevor-
dert.

De zelve magt, die hy te voren aan
de Heer *Caan* gegeven had, gaf hy nu
ook aan dezen Heer Landvoogd, doch
met die bepaling, dat, zoo imand van zyn
onderdanen de dood verdient had, hy die
na Ternate zenden moest, om daar ge-
ftraft te werden.

Na dat deze gezanten nu 5 maanden
be-

1644. bezig geweest waren, om die boete in te maanen, hebben zy maar 56875 Ryxdaalders kunnen byeen fchrapen, dat van zulke magere ingezetenen zeer veel was, hoewel dat meest in gongen, kleeden, flegt goud, kleen gefchut, bafsen, enz. alles op zyn hoogfte gewaardeerd, beftond.

Verfcheide grooten na Ternate ontboden. Dit dus ingezameld hebbende vertrokken zy den 13 September na Manipa, om daar noch 2000 Ryxdaalders in te vorderen, en den ouden *Kimelaha Fakiri*, met noch eenige OrangKaja's van Boero en Manipa na Ternate, volgens 's Konings bevel, te voeren.

Die Vorft had *Kimelaha Madjira*, met de OrangKaja's van Loehoe, ook nu ten tweedemaal derwaards ontboden; doch die bleven, op 't goedvinden van den Landvoogd, hier.

Klagte van de Heer Demmer aan de Koning. De Heer *Demmer* klaagde toen ook aan den Koning over verfcheide wederfpanningen onder Boero, en Manipa, verzoekende, of zy geftraft, of van daar gelicht mogten werden, waar onder *Lebut*, OrangKaja van Maffavoy, de voornaamfte was, alzo die geen volk tot het maken van de nieuwe Reduit geven wilde, dat ook die van Loehoe, en Toe-ban, op Manipa weigerden.

Dus klaagde hy mede over den *Sen-gadji* van Roemah Ite, en over den *Pati* en OrangKaja *Oetsman* op Wayfamma, om dat zy niet nalieten die van Amblauw tegen 's Konings ordro te quellen, en als hunne onderdaanen te handelen.

Nevens deze waren 'er ook verfcheide vluchtige Ternataanen, die, bang om weer na Ternate te keeren, in 't gebergte agter Hoelöng zich ophielden, en van daar zich na Kelang begaven, niet genegen om derwaards te gaan, voor dat hen de Koning genade wilde toezeggen. Deze, door *Kaitsjili Laxamana's* twee zoonen, *Bismol*, en *Abdul*, opgeruyd, hebben ons namaals veel spooks gemaakt. Ook ftelde de zoon van den gezant *Al-moffarif Kedivi* zich op Manipa zeer baldadig aan, brengende daar door ons Opperhoofd in groot levens-gevaar, behalven dat hy gezant zelf meer zyn beft fchynt gedaan te hebben, om de wederfpanningen tegen ons aan te hitzen, dan om ze aan te zetten, met hem na Ternate te gaan.

Des Heeren Demmers mislukte nieuwe aanslag op Capaha. Den 10 October voer de Heer *Demmer* met de Hongi weer uit, om die van Capaha verder te benaauwen, dat men meinde zeer licht te kunnen gefchieden door 't innemen van een hoogte, waar toe de onzen van Lian een weg gevonden hadden, van waar men in Capaha fchieten kon. Hoe voorzichtig de Heer

Van waar hy met de Hongi Landvoogd dit aanley, om 't zelve door den Lieutenant *Moerlag* met 130 foldaa-

ten, eenige Inlanders; en 3 Coracora's, by nagt vooruit beooften Capaha gezonden, uit te voeren, de aanslag mislukte egter eens en andermaal, om dat de leidlieden hen den rechten weg niet gewezen hadden, en om dat de wegen overal met zware boomen geflopt, en toegedamd hadden.

De Heer Landvoogd liet Capaha derhalven weer naauw bezet, ftak over na Cerams Zuid-zyde, van waar *Toeloecebefi* veel toevoer kreeg. Hy bevond ook dat die van Roemakay, Latoe en Hoewaloy, zich van 's Konings en onze gehoorzaamheid, volgens de loopende geruchten, waarlyk onttrokken hadden, en den vyand op Capaha fpyzigden; dat ook die van Ihamahoe deden.

Hy belafte dierhalven, dat 2 van de fchepen (alzo 't voortaan op Capaha een lager wal ftond te werden) van voor 's vyands werken aldaar tuffchen Roemakay, en Latoehaloy, zouden gaan leggen, konnende het derde zich in de bocht van Lian houden, om dien weg van daar na Capaha, zoo veel mogelyk was, voor den vyand en zynen aanhang te belemmeren.

Die van Camariën, ziende den Heer *Demmer* aankomen, wiften zich wonderlyk by zyn Ed. te verfchoonen, en in fchyn onze vrienden te toonen, hoewel het tegendeel daar na gebleken is, waar mede zy zoo veel uitwonnen, dat zy toen vry raakten; maar met die van Roemakay, en de twee andre dorpen, liep het zoo wel niet af, alzo zy daar eerft veel Sero's of Fuiken, die van Capaha toebehoorende, verdorven, en op den 28 November wel 70 huizen in kolen gelegd, en den 13 December op Latoe en Haloy alles verwoeft hebben, veroverende den 26 dito beide die dorpen.

Patiwani had 60 of 70 man tot ontzet van deze lieden gezonden, en was daar ook zelf gekomen; doch ziende, dat hy zich toen niet wreken kon, deed hy dit den 10 Januari A. 1645. wanneer hy eenen vaandrig, *Cornelis Dirkszoon Swagers*, van Geertruidenberg, als die met zyn Orembay en 10 man van 't eene jagt na 't ander voer, aantastende, aldaar nevens dien *Swagers*, na een hard gevegt, zyne dood vond, werdende met 2 kogels zoodanig gefchoten, dat hy over boord tuimelde, aan welke wonden, de eene in de linkerborft, de andre in de buik, hy kort daar aan gestorven is. Wy verloren aan dezen *Swagers* een dapper soldaat, doch de vyand ook te gelyk zynen voornaamften held.

Den 6 Februari hebben de onzen ook Camariën, na hare fchelmftukken ontdekt te hebben, verbrand, 4 gevangenen, en door hen gelegenheid bekomen,

1645. om Roemakay's ontoegankelyke vesting, en hoeg dorp, wel 3 mylen landwaard in leggende, te vinden, te veroveren, en in brand te steken.

Zy vonden hier, en op Latoc, 6 metale bassen, en hadden in deze verscheide stormen maar 2 lichte gequetsten bekomen. Men bedierf verder alle de thuienen, en verwoefte de boomen hier ontrent alomte.

Die van Ihamahoe, nu voor zich zelve met reden vreezende, zonden eenige gezanten, om de vrede zoo voor zich, als voor die vier verwoefte dorps-ingezetenen, te verzoeken, dat hen eindelyk op de voorspraak van *Radja Somiet* toegestaan wierd.

Wat de Heer *Demmer* op deze tocht verder op Caybobo ontrent de zaaken van den Godsdienst verrichte, zullen wy elders op zyn plaats zien.

Van der Meulen komt hier met eenig ontzet. Men kreeg dit jaar hier 250 man tot ontzet, onder den Commandeur *Jacob van der Meulen*, waar mede men eenen aanslag voor had; doch met welke de Heer *Demmer* tot na 't Westers-zayzoen wagtten moest.

Derde tocht van de Heer Demmer na Capaha. Hy vertrok dan ten derdemaal, met 7 schepen, en 15 Coracora's, den 10 April 1645 na Capaha, voorhebbende om nu weder het voornoemd heuveltje te veroveren, waar toe 5 Compagnies, 150 matroozen, en noch 140 dito tot 't dragen van den voorraad, gebruikt wierden.

De Heer *Demmer* was hier zelf by. Hy zond Capitein *Verheiden* vooraf met een Compagnie, en noch 28 man, volgede zelf met 2 Compagnien, en had *van der Meulen* met de 2 andren agter zich.

Zy vonden dit heuveltje met een wagt bezet, die op de onzen wakker schoot, en zich daar na met steenen verweerde, 't geen niet beletten kon dat wy het egter inkregen; hoewel zy veel volk onderweeg door vermoeidheid hadden laten leggen, onder welke een konstapel was, die 'er af quam te sterven.

Toen men nu meester van dit heuveltje geworden was, bevond men het in verre na van die nuttigheid niet, als men ons daar van opgegeven had, alzo men met musquetten Capaha pas bereiken, doch geen doel schieten kon, behalven dat het onmogelyk was, om daar geschut op te krygen, en, al had men het 'er al op, om 'er iets tot lyf-berging op te slaan. Men had 'er ook geen drinkwater ontrent, zoo dat alle aanslagen van die kant eenparig afgekeurd wierden.

De Heer *Demmer* trok tegen den avond weer af, brengende een gequetsten vaandrig, half dood gemarteld, aan boord, behalven dat 'er noch veel volk half dood op den weg lag, dat men daar na afdragen, en zoo aan boord brengen moest.

1645. Waar dat zyn Ed. het dan ook zocht te beginnen, hy zag dat 'er niet aan Capaha te doen was, ten ware hy veel volk daar aan wagen wilde, weshalven hy oordeelde, dat men allerbest doen zou met hen naeuw bezet te houden, gelyk ook geschiede.

Men kreeg hier in May brieven uit Ternate met den tolk, *Pieter Eduarts*, den Koning door Alonzo Cardinosa in 't oor geblazen, door den Koning aan de Heer Landvoogd gezonden, uit welke bleek, dat *Alonzo Cardinosa* zyn Hoogheid veel leugens wys gemaakt, en den zelve ook aangezet had, om zyne commissie, aan den Heer Landvoogd gegeven, als ook zyne afstand van 't land van Hitoe (in 't voorleden jaar in duistere termen aan den Landvoogd *Seroy* in Ternate gedaan) te herroepen, en daar beneven zeer vreemde bevelen aan zyne onderdaanen te geven.

Onder andre dingen had hy gezegt, dat wy overal op 's Konings landen vastigheden, tegen 't jongste contract, waar in maar 4 vastigheden toegestaan, en op Hitoe, Loehoe, Cambello, en Lessidi bepaald waren, opwierpen, dat daar op toeley, om 's Koninx onderdanen aldus tot onze slaven te maken. Ook zei hy, dat men 's Koninx onderdanen dwong Prince, vlaggen te voeren, en met geweld perste Christen te worden; over al welke zakende Landvoogd verbaast stond. De Koning zond nu ook aan de Ternataanen op Kelang de belofte van zyne genade, en riep hen alle weer na Ternate.

De Heer *Demmer* zond dezen tolk, Door de Heer Demmer wederlegt, met een deftige wederlegging van alles, op een jacht aan den Koning te rug; doch stond dien Vorst niets van zyne eischen toe, gevende kennis van alles aan haar Edelheden om daar ontrent hare bevelen af te wagen.

Met dat zelve jacht vertrok, op 's Konings ontbod, *Kimelaha Madjira*, *Sopi*, *Madjira* na Ternate met eenige grooten enz. en *Kimelaha Zoegi* van Xoela Besi, die nu ontrent 1 jaar gevangen gezeten had, en nu over ging, om zich nevens *Kimelaha Terbile* (die daar toen ook was) over de moord, A. 1636 aan den Onderkoopman *Pieter Paulusfoen* bedreven (wanneer hy met een jonk van Key en Banda, woorden. Ambon voorby, en daar aangedreven was) te verantwoorden, op welken tyd daar 4 Hollanders, en 3 Inlanders dood geslagen waren, behalven welke moord de E. Compagnie daar by wel 3 a 400 Ryxdaalders verloren had, ook kreeg zyn Hoogheid toen in voldoening van de schatting, aan die van Assahoedi, Lifabatta, en Hatoewe opgelegd, de Zagoe, die hy hen belast had voor hem te maken.

Die van Kelang zonden eenige uit den hun-

1645. hunnen mede, om van den Koning eerst nader verzekering te bekomen, dat zy hunne slaven en goederen, by hunne komst in Ternate, behouden zouden.

In May sprak de Heer *Demmer* de OrangKaja's van Hitoe zeer straf aan, vermits hy vermoedde, dat zy al mede den vyand met toevoer onder de hand stuyden. Daar op keerden de zelve weder na Capaha, om *Toeloecabesi*, en de andere, nogmaals te ondertalken, of zy wilden af komen, alzooy anders genoodzaakt waren hen t'eenemaal te verlaten. Hy zey daar op tot de vrede nu genegen te zyn, en by 't vertrek van den Heer Landvoogd te zullen zien, op wat voorwaarde men de zelve met hem wilde maken.

By de komst van den Heer *Demmer* verscheen hy zelf niet, maar 2 a 3 maal andren in zyne plaats, dat den vredehandel voor een tyd af brak; hoewel die den 16 Juni hervat, en zoo verre gebragt wierd, dat hy op Mamalo's strand den 9 Augusti afquam, van voornemen, om voor ons aan 't Kasteel te verschynen, doch Orankaja *Baros* ried hem dit af, zeggende, dat hy alvorens 2 of 3 Opperkooplieden tot gyzelaers zou verzoeken, dat ten eersten van den ouden schelm, *Hellepetola*, *Imam Ridjali*, en andren bevestigd, en toegeftemd wierd, 't welk dezen vrede-handel wederom stremde.

Hy verzocht 6 dagen uitsstel om zich te bedenken, en liet toen ons door de OrangKaja's weten, dat hy ongenegen was vrede te maken, verbiedende voortaan, niemand om die reden daar te zenden, of zy zouden den zelve zeer kwalijk handelen.

De OrangKaja's, den 18 aan 't Kasteel komende, weeten dit niemand anders dan Orankaja *Baros*, zy riepen wraak over hem, terwyl zy, vol spyt en schaamte, den Heer Landvoogd dit bericht bragten.

Daar op ging den oorlog nu weer op nieuw aan, alzooy wy van geen vierhoofdige regering meer wilden hooren spreken, en van den vyand geeischt hadden, dat al zyne vastigheden van Capaha, en elders, verwoest, en al het geweer ons overgeleverd moest werden.

Ook ontdekte men hoe langs hoe meer deze waarheid, ons ook door de gezanten van *Toeloecabesi* zelf bekend gemaakt, dat deze oorlog niet hem (*Toeloecabesi*) alleen maar, alle de Hitoeëse OrangKaja's aanging, dat hy dierhalven om de vierhoofdige Regeering wel oorlogen moest, aangezien zy allen hem daar toe hulpe beloofd hadden; dat hy ook, zoo ras hy voor den Heer Landvoogd verschynen zou, aannam openbaar te willen zeggen.

Ondertusschen raakte Orankaja *Baros* op Hila in onze handen, en wierd den laasten Augusti aan 't Kasteel gebragt, ten eersten ter dood gedoemd, en den 4 September, om de schrik onder de andren te brengen, onthalt.

Hy bekende voor zyn dood, dat alle de vorige vrede-handelingen enkel maar, om ontzet van levensmiddelen te krygen gediend, en dat zy zoo weinig dagten om de vrede, dat zy in tegendeel *Wangsa*, *Kakiali's* oudsten zoon tot neuen Capitein *Hitoe*, en vier nieuwe Hoofden, te weten: Orankaja *Boelaban*, *Heatomoe* als *Totobatue*, en Orankaja *Ternate* tot Tanihitoe messen aangesteld, en geschikt hadden.

Zy lieten *Toeloecabesi*, die nu als hoofd het bestier had, maar alleen Orankaja blyven, zonder hem iets van deze koek toe te deelen.

Dit alles egter hielden de onzen stil, om voor te komen, dat ook de andre Orankaja's na Capaha mogten vlugten.

De Hongi, nu by deze oorlogs-tyden al gewoon tweemaal 's jaars uit te gaan, verscheen in October weer voor Capaha.

De Heer *Demmer*, verdrietig over dezen langdurigen Capahafen oorlog, verweet de Hitoeëse Orankaja's vry straf, dat zy, met den vyand van tyd tot tyd door levensmiddelen onderstand te doen, daar oorzaak van waren, doch hen verzekerde, dat zy noit denken moesten, dat wy de vierhoofdige regering, al zou het noch zoo lang duuren, oit weer zouden toestaan.

Zy ontschuldigden zich hier van by zyn Ed:, en zeiden veel liever voortaan met vrouwen en kinderen aan 't Kasteel te willen komen wonen, dan dat zyn Ed: dit verder van hen vermoeden zoude.

De Heer *Demmer* antwoordde rond uit, dat hy schelmen genoeg aan 't Kasteel, en 'er daar niet meer van nooden had, maar dat zy beter doen zouden, op Capaha te gaan wonen, want dat hy hen dan als zyne openbare vyanden zou konnen aantasten, dewyl zy doch maar veinsden zyne vrienden te zyn.

Ondertusschen liet hy 10 Coracora's op hun strand, om hen 't visschen te belletten, en stak met 18 andre na Cambello over, zond *Codja* na Kelang, om de Ternataanen tot het afkomen te noodigen, belovende hen vry en vranc te laten gaan, en wonen waar zy wilden; doch hy kreeg geen gehoor, alzooy zy zich op Salatti al vastgemaakt hadden, werdende niet alleen door hun eigen Hoofden, *Kaitsjili Bismol*, *Abdul*, en *Dagga*, *Madjira's* halven broeder, maar ook door *Lebut* van Massavoy, onlangs

1645. Orankaja Baros gevangen en onthalt.

Een nieuwe Capitein Hitoe en vier Hoofden des lands door de Hitoeësen aangesteld.

De Hongi weer voor Capaha.

De Heer Demmer

Steekt over na Cambello.

1645. tot hen overgeloopen, en door meer andre guiten geityfd.

En zet
Alfoerefen op 't
land van
Hitoe.

Daar na deed de Heer *Demmer* 67 *Alfoerefen* van *Radja Somiets* volk, op 't land van *Hitoe*, tuffchen *Lian* en *Capaha* zetten, om den vyand tot afkomen te dwingen. Hy zelf quam den laatften *October* weer op *Mamalo*, vragende de *OrangKaja's*, wat zy, gedurende zyn afwezen, by die van *Kapaha* gevorderd hadden. Het antwoord hier op zeer flaauw zynde, fprak hy hen weder hard aan, dreigende, dat hy hen nu niet anders, dan met den flag, waarfchouwen zou.

Hy deed nu ook niet vorder op *Capaha*, alzooy hy te weinig magt had, maar vertrok met een zeer geftoord gemoed, 't geen oorzaak was dat de vyand, in plaats van af te komen, nu by zyn vorige gedagten bleef van voort te oorlogen, het kofte wat het kofte, alzooy zy door deze *Hitocëfe* *OrangKaja's* op nieuw geityfd wierden.

Terwyl onze fchepen nu van voor *Capaha* vertrokken waren, liepen die van 's vyands zyde hier en daar na toe, om levensmiddelen te zoeken. *Pati Toeban* ging na *Waypoeteh*, *Teliffema* na *Loehoc*, *Imam Ridjali* na *Nau*, en *Binau*, en

1646. keerden met eenige vaartuigen met levensmiddelen zoo behendig weer, dat onze bezetting het niet eens gewaar wierd.

Die van *Ceyt* en *Hahoetoena* zeiden 't ons, quanzuis om hunne trouw te toonen; doch niet eer, voor dat de andren al weer in *Capaha* waren. Ja 't is zeker, dat alle de *OrangKaja's* van *Hitoe* die van *Capaha* aanzetten, om niet eer vrede te maken, voor wy de oude regeering herftelden, dat *OrangKaja Boelan* hen zelf geraden, en hunne gezanten noch onlangs geherbergd, en hen beloofd had, dat hy hen van al 't noodigē van tyd tot tyd voorzien zou.

De *Hitocëfen* hadden nu al weer niet alleen aan den Koning van *Macassar*, maar ook aan de Koningen van *Atsjien*, en *Tidore*, gezanten om hulp, dog met weinig hope van die te zullen erlangen, gezonden.

Hierom wilden die van *Wakal*, en *Mofappel*, zich van *Boelan* afzonderen, en aan de overzyde by 't *Kaftel* komen wonen; doch de Heer *Demmer* raadde hen liever op de oude plaats te blyven, om ons zoo veel beter bericht van de aanlagen der vyanden, en om de andren geen quaad vermoeden te geven.

By de
Koning
van
Macassar,
Atsjien,
en Tidore,
om
hulp te-
gen ons
verzogt.

T W E E D E H O O F D S T U K .

A. 1646 wierd *Toelocabefi* hardnekkiger. *Towale*, na *Batavia* gevoerd. *Stoute daad van die van Capaha*. *Soemayl* dood geflagen. *Die van Mamalo*, en *Hitoelama* zoeken hunne zaaken te verbeteren. *Verheiden*, na *Capaha* als gebannen. *Taft* met van *Moerlag* het zelve aan. *En veroverd dit onwinbaar neft*. *Gevangenen*, by hen bekomen. *Toelocabefi* ontfuapt. *Verraders* gedrag der *Hitocëfen* ontrent deezen oorlog. *Die van Leytimor* verwoeften hier alles. *Verscheide lieden* begenadigd door den Heer Landvoogd. *Die van de Hitocëfen* verscheide wederspannelingen eifcht. *En van Capitein Mamalo* al 't geborgen gefchut. *De Historie van Hitoe* door *Ridjali* befchreven. *Bakar* begenadigt. *Toelocabefi* geeft zich over. *En word onthalf*. *Hitocëfe* *OrangKaja's* na *Batavia* gebannen. *Lehut* begenadigt. *De Heer Demmers* tocht met de *Hongi*, en zyne verrigtingen. *De Heer van der Lyn A. 1647* als tiende *Opperlandvoogd* voorgestelt. *Ihamahoe*, gedwongen hare muuren af te werpen. *Komft van den Heer de Vlaming* hier. *Beide de Heeren Landvoogden* gaan op de *visite*, en de Heer de *Vlaming* als dertiende *Landvoogd* hier overal voorgesteld. 't *Vertrek van den Heer Demmer* na *Batavia*. *Hoedanigheden van den nieuwen Landvoogd*. *Nooten-bofch*, op *Werinama* uitgeroeid. *Groot nagel-moeffon* dit jaar. *Nieuw ziekenhuis* gebouwd. *Verheiden* *Fabryk* gemaakt. *Vlamings Hongi-tocht* door den zwaren regen belet. *Die eenige plaatzen om de West*, en om de *Noord* bezogt. *Pittavyns ontrouw*. *En van meer andre*. *Nagelen* op *Bocro A. 1648* uitgeroeid. *Aardbeving* hier. *Des Landvoogds Hongi-tocht*. *En zyne verrigtingen*. *Koning Hhamza* overleden, en door *Mandarsjah* vervangen. *De Heer van den Bogaarde* in *Seroy's* plaats in *Ternate* aangefeld. *Pittavyn* geftraft. *Des Landvoogds ziekte*. *Gefchil tuffchen de Ternataanen*, en *Loehoenefen*. *Hongi-tocht* door geommitteerden gedaan. *Eenige Ternataanen* in *fchyn* na *Ternate* gezonden, daar *Singafari* zich tegenfeld. *De Heer de Vlaming* gaat weer op een *Hongi-tocht*. *Nieuwe klagen* over de *Opperhoofden*. *De Reduit* op *Hila* verfterkt. *Befchuldigingen* tegen *Imam Swacki*. *De Landvoogd* weder ingefort. *Gefchil tuffchen Radja Noelänivel* en zyne medehoofden bygelegt.

1646
A. 1646.
wied
Toeloc-
cabesi
hardnek-
kiger.

IN 't jaar 1646 kreeg *Toelocabesi* 2 Coracora's met Zagoe van Ceram tot ontzet, dat hem noch hardnekkiger dan te voren maakte, zoo dat hy van geen vrede wilde

hooren, ten ware men de oude regering weer gedoogde in te voeren.

Towale
na Bata-
via ge-
voert.

Men kreeg nu ook *Towale*, Priester van Nau Binau, wel eer gezant der Hitoeëfen na Macassar, gevangen: een man, die noch gestadig met den vyand heulde, en hem alles overbriefde, weshalven de Heer *Demmer* hem in September, nevens eenige andre Hitoeëfen, na Batavia zond.

Stoute
daad van
die van
Capaha.

Die van Capaha wierden eindelyk zoo stout, dat zy in Maart met 3 Coracora's uit rooven gingen, de bobbers of fuiken op Way lichteden, de praeuwendaar vernielden, en met eenige koppen van Lian weer quamen.

Men zond, om dit te beletten, 6 Coracora's van 't Kasteel, om op dat strand te passen, en 't zelve te dekken; doch eer zy daar quamen, had de vyand noch een roof-tocht in Senalo's bogt gedaan, en zich zelve uit dat Zagoe-bosch verzorgd.

Soemayl
doodge-
slagen.

In May ging *Soemayl*, *Toelocabesi*'s tweede, of Lieutenant, met een Parahoe na Caybobo om levensmiddelen, alzo hy aangenomen had de weduwe en kinderen van *Patiwani* te onderhouden; doch wierd door een Loehoenees vaartuig, van *Madjira* uitgezonden, by het duiven-Eiland onderhaald, en nevens andren doodgeslagen, dat voor den vyand een groot verlies was, alzo hy ook groot gebrek had, dat ons klaar bleek aan de meenigte van vrouwen, en kinderen, dagelyks tot ons overkomende.

Die van
Mamalo,
en Hitoe-
lama, zoe-
ken hare
zaaken te
verbete-
ren.

Ook bragten die van Mamalo, en Hitoe-lama, van tyd tot tyd koppen, en gevangens by ons, om den Heer *Demmer* daar door te bewegen, hen de zee weer vry te laten, dat hy egter om reden voor eerst niet begeerde toe te staan.

De zaaken van Capaha begonden nu egter met harde schreden na 't einde te loopen, alzo de honger, en oneenigheid, groote verwerring onder hen veroorzaakte, dat ons dagelyks van overloopers ter ooren quam.

Jacob Verbeiden, een zeer dapper Capitein in onzen dienst, doch juist in ongunst van den Heer *Demmer* geraakt, door dien hy eenige Nederduitschen om zyn eigen zaken na 't verkens Eiland by 't Eiland Kelang uitgezonden had, van welke 'er agt door de Papoewa's geroofd, en aan de Tidoreëfen verkogt waren, was daar over door den Heer Landvoogd van zyn comptoir op Cambello geligt, en als een verworpenen na Capaha verbannen, om aldaar door eenige dappere daad

zyn gunst weer te winnen. Des deed hy met zyn Lieutenant, *Gysbert van Moerlag*, zyn uiterste best, om iets uit te vinden, waar door zy van Capaha meesters konden werden.

1646.
Verhei-
den na
Capaha
als geban-
nen.

Zy gingen dan den 24 Juli 1646 met 107 koppen, 60 matroozen, en 20 Inlanders van Oeriën, in 4 troepen verdeeld, 'er noch eens op los. Een looze voortroep, 26 man sterk, onder den vaandrig, *Jan Willemszoon*, trok voor af. Daar op volgde *van Moerlag* met 40 koppen, zoo soldaten als matroozen; toen quam Capitein *Verbeiden* met het corps de bataille, 23 soldaten, en 44 matroozen, onder de schippers *Pieter Liman* en *Gerard Iserwyn*, sterk; en eindelyk de achter-troep onder den sergeant, *Abraham Janszoon*, van 25 soldaaten, en 20 Inlanders.

In dit postuur trokken zy 's nagts by maneschy uit hunne schans het moe-lyk Capaha's gebergte op, waar van de weg hier en daar met zware boomen toegedamd was, waar over zy moesten henen klauteren, dat ook oorzaak was, dat zy van malkanderen meest afraakten, en pas de kleinste helft boven quam.

Taft
met van
Moerlag,
het zelve
aan.

Verbeiden, die egter met zynen aanslag 'er door wilde, vermaande de zynen tot dapperheid, liet de voortogt eerst den berg opklimmen, die met 't aanbrenken van den dag boven quam, vindende hier geen schildwagten, waar op zy voort trokken. Dog, om aan de volgende plaats te komen, konden zy maar man voor man gaan, gelyk zy deden, de vaandrig vooraf, en toen de andren, tot in de dorpen toe, daar zy eerst een oud wyf gewaar wierden, die Hollanda, Hollanda, riep; doch zy doodgeschoten, en daar op verder vuur in de dorpen gegeven zynde, wierden de vyanden, die in hun beste morgen-rust waren, wakker, sprongen uit de koyen, en liepen, zonder na geweer om te zien, door de poorten en gaten, om buiten te komen: eenigen sprongen van vervaarlyke steiltens na beneden, alwaar zommigen een elendige dood vonden, anderen bleven half weeg tusschen de klippen in hangen, kermende daar elendig tot hun einde toe.

Men bequam hier zeer weinig gevangenen, en de meeste Hoofden ontsprongen den dans. De onzen waren *Toelocabesi* zoo dicht op de hielen, dat zy hem reeds meenden te vatten; doch een van zyn 2 wyven schoot 'er tusschen beiden, en wierd ook doodgeschoten.

Den 25 Juli 's morgens ten 7 uren waren al de vyanden uit Capaha verdreven, en wy meester van dat onwinbaar nest geworden.

En vero-
vert dit
onwin-
baar nest.

Dit was een daad, die de gedagten van alle

1646. alle Inlanders te boven ging, alzooy menigmaal gezegt hadden, geen Hollander kon in Capaha komen, ten ware hy vleugels kreeg, nu waren zy 'er zonder vleugels in; maar hoe zy 'er in gekomen waren, konden zy niet begrypen, en daar mede lag ook nu alle hope van den Inlander geheel als ter aarde nedergeelagen.

Men vond in de huizen maar 5 dooden; doch veel buit, van goude slangen, goude ketens, en meer andre kleynodien, en huisraad, waar van ider zoo veel medenam, als hy maar bergen kon. Ook vond men veel schoon porceelyn, dat in stukken geslagen wierd, alzooy 't onmogelyk was, dat den berg af te dragen.

Men vond 'er ook 1 yzer stuk, 2 Macassaarsche dito's, 4 metale falconetten, 7 bassen, een groote haak, 1000 pond buskruit, een goede menigte grofscherp, bos- en musquet-kogels, over de 100 Macassaarsche roers, en musquetten, dog meest onbequaam. Boven in 't dorp vonden zy noch 3 werpankers, 2 dreggen, en een yzeren keten, door hen by nacht van onze jagten gekapt, en zoo na boven gesleept. Ook vond men 'er eenige Zagoe, doch geen toespys.

Gevangen-
nen by
hen beko-
men, dog
Toeloe-
cabesi
ontnapt.
Onder de gevangenen was *Toeleffi*, Capitein van Capaha, en *Teakan*, *Toelocabesi's* broeders, beide kreupel, de een geboren, de ander door een quetzure, als ook *Pellacolan*, *Toelocabesi's* jongste zoon; doch 't was beter geweest, zoo zy *Toelocabesi* zelf bekomen hadden.

De Licutenant *Moerlag* liep nog dien zelven dag over den korten landweg na 't Kasteel, om deze blyde boodschap aan den Heer *Demmer* te brengen, die zich daags 'er aan na Capaha begaf, belattende de OrangKaja's van 't Kasteel, dat ider van hen met 10 man van zyn dorp volgen zou.

Verraders
gedrag
der Hitoe-
entrent
dezen
oorlog.
Daar gekomen zynde, onderzocht hy *Toelocabesi's* 2 broeders, die openhertig zeiden, dat zy dezen oorlog niet uit eigen beweging, maar met goedvinden en op aanrading der OrangKaja's, die beneden gebleven waren, begonnen, en dat alle de Hoofden des lands Hitoe, uitgenomen die van Oeriën, en Tiel, daar deel in, en hen beloofd hadden hen van levensmiddelen te verzorgen, en gezworen hen nooit te verlaten, gelyk zy dat ook van tyd tot tyd gedaan hadden, tot dat hen 't visschen verboden, en belet wierd. Zy bekenden ook, dat zy eenig kruid van de Macassaaren gekogt, dog dat zy naderhand zelf kruid gemaakt hadden. Dat *Toelocabesi* dat werk grondig verflond. Dat zy overvloed van zwavel boven in 't gebergte vonden, en dat hy hen de stoffen van salpeter en zwavel toegewogen, en hen gewezen had, hoe

zy dat maken moesten.

1646.

Zy zeiden ook, dat 'er door die van Mamalo, en Hitoelama, geen koppen dan met hun medeweten afgeelagen, en aan 't Kasteel gebragt waren, om daar door den Heer Landvoogd in een goede gedagte voor hen te brengen.

De OrangKaja's, van Leytimor hier gekomen, braken alle deze vastigheden van Capaha af, verwoestten de boomen, en een schoon nagelbosch, daar ontrent, en staken al het verdre in brand. Die van Leytimor verwoestten hier alles.

De Heer *Demmer*, weer beneden komende, vond ontrent de Baleoe van Mamalo 280 vluchtelingen van Capaha, zomans als vrouwen, en daar onder een wyf van *Toelocabesi*, een van *Ridjali*, *Oemanela*, en *Hatocmenebesi*, OrangKaja's van Hausihol, en Telleboang, alle zeer vermagerd door den honger, die in genade aangenomen wierden. Versehide lieden begenadigt door de Heer Landvoogd.

Hy hield daar op de Hitocese OrangKaja's nogmaals hunne zoo menigmaal gepleegde schelmstukken voor oogen, hen toonende, dat zy alleen oorzaak van deze laatste oorlog waren geweest, en 't bloed van zoo veel menschen op hunne zielen te verantwoorden hadden. Hy vermaande hen ernstig van die oude hardnekkigheid af te slaan, en dat zy ooit op den Capitein *Hitoe*, of vier Hoofden meer moesten denken, of oit daar af reppen, zoo zy hunne koppen niet aantsonds wilden quyt zyn.

Ook wilde hy, dat zy *Toelocabesi*, *Ridjali*, *Wangsa*, *Pati Toeban*, *Bakar*, en *Teliffema* voor den dag brengen, en niet verbergen zouden, op dat men met hen naar den eisch der zaaken handelen mogt. Zy sekenen dit alles met eerbied aan te hooren, en beloofden het ook te doen. Hy eischte van Capitein *Mamalo* ook al 't geschut, dat hy verborgen had, die loochende dat in 't eerst, dog, zwaar gedreigd, bragt hy 7 bassen voor den dag. Eischt verscheidene wederspanningen van die van Hitoe.

Kort daar na leverden zy aan ons over *Pati Toeban* en *Wangsa*, by Way gevat, *Ridjali*, *Teliffema*, en *Bakar* zworven noch eenige maanden in 't bosch by Ceyt, van waar zy door vaartuigen van hunne vrienden eerst na Kelang, daar na na Boero, en zoo verder na Macassar, gevoerd zyn, alwaar hen de Prins, *Patingaloan*, in zyne bescherming genomen, en gehuisvest, gelyk ook *Ridjali*, op zyn verzoek, aldaar de historie van 't land Hitoe beschreven heeft. Dit geschrift is zeer gebrekkelyk in onze handen gekomen, zynde door *Ridjali* zelfs naderhand, toen hy ten tyde van den oorlog met *Madjira* met de Macassaaren weer in 't land quam, hier mede gebragt. De Historie van Hitoe door Ridjali beschreven.

Bakar, de zoon van *Tebelia*, had zich op Kelang van hen afgezonderd, en hield zich

1648. zich daar zoo lang verborgen, tot hy in
Bakar Januari des volgenden jaars 1647 van de
begena- Heer *Demmer* een vergiffenis-brief be-
digt. quam.

Toelocabesi zwoef nog eenigen tyd dan hier dan daar, doch gaf zich eindelyk over, vooral, toen hy hoorde, dat zoo veel OrangKaja's van Hitoe om hem en *Ridjali* vast gezet waren, en quam den 19 Augusti, in gezelschap van eenige door hem ontbodene OrangKaja's aan 't Kasteel, belydende meest al het zelve, dat zyn broeders beleden hadden, dat hy door alle de Hitoeëse OrangKaja's by eede gedwongen, en verplicht was den oorlog te moeten vervolgen, onder belofte van hem nooit te zullen verlaten, en dat den overleden *Cajoan*, *Baros*, en *Barmela* voornamelyk hem aangezet hadden; ja dat *Madjira* zelf hem door heimelyke boden hier toe nog in 't voorleden jaar had laten aanporren, tot dat hy, *Kimelaba*, na Ternate geweest, en 's Konings meining daar over verstaan zou hebben, en dat het dan noch altyd tyds genoeg wezen zou, om af te komen. Uit al het welke men nu klaar bespeurde, wat adders men in zynen boezem voede.

Hy bood verder ook aan, om Christen te willen werden, zoo men hem in 't leven wilde laten; doch hy had zich alle genade onweerdig gemaakt, en wierd derhalven den 1 September in de landraad als 't hoofd der wederspannigen ten zwaarde gedoemd, en den 3 op 't plein voor 't Kasteel onthalt.

Alles scheen nu gedempt; maar op Kelang was noch een vuil gebroed van Ternataanen, die ons hier na noch veel moeiten en aanleiding tot een nieuwen oorlog zullen geven.

Kort na *Toelocabesi's* dood verzond de Heer *Demmer* elf OrangKaja's met hunne huisgezinnen met het schip de *Dolfyn* in September na Batavia, om daar als banditen te leven. Te weten, *Toeleffi*, *Teakan*, *Alang*, en *Oeffen* of *Hofsein*, alle vier broeders van *Toelocabesi*, *Wangsa*, en *Pattingi*, zoonen van *Kakiali*, *Pati Toeban* en *Bermela*, OrangKaja's uit de stam en het 4 lid van *Hitoe*, en *Towale*, gewezen paap van Nau Binau, uit 't geslagt Noefatapi.

Daar op wierden de meeste bezettingen van Mamalo, en Lian geligt, dog de onze bleef 'er nog, en die van Lian hadden, hoewel onze swagt oppaste, den vyand noch gedurig gespyt. Als men 'er agter quam, beschuldigde zy 'er imand van den hunnen mede, die zy dan quyt wilden zyn, en lieten die door die van Capaha dood slaan, om ons eenschyn te geven, als of zy met die van Capaha vyanden waren.

- II. DEEL VAN AMBOINA.

De Heer *Demmer* nam de Hitoeësen ook al het schietgeweer af, en bragt verder door Capaha's verovering zulken schrik onder alle de andre Eilanders, dat alle hare verwagting in rook verdween.

Lebut, de gevlugte OrangKaja van Massavoy, quam nu ook vergiffenis verzoeken, die hy eindelyk verkreeg. Ook quamen de Ternataanen van Kelang op de stranden wonen; doch *Ridjali*, daar gekomen zynde, deed hen weer na boven keeren; *Madjira* bragt haar egter zoo verre, dat zy zich in December, over de 300 zieken sterk, na Lochoe by onze nieuwe Reduit lieten vervoeren.

In October 1646 deed de Heer *Demmer* de visite met de Hongi, tot welke nu ook 't eerst in lange jaaren 5 Hitoeëse Coracora's verschenen. Op Cambello gekomen zynde, bragt hy 't geschut op de nieuwe vesting, die hy Hardenberg noemde.

Hy gebod die van Kelang beneden te komen wonen, en gaf dit zelve bevel aan die van Roemakay, Latoe, en Haloy.

Tot deze tyd toe waren op Caybobo 12 OrangKaja's geweest, welke regeering, altyd vol onrust zynde, de Heer *Demmer*, met goedvinden van dit volk zelf, tot twee Hoofden bragt, die ider over een deel van dit dorp zouden regeeren, zynde 't eene Leytimor, dat is 't Ooster-deel, en 't ander Ley Halat, dat is 't Wester-deel, genaamd.

De Heer Landvoogd maande ook die van Ihamahoe ernstig tot 't afkomenaan, te meer, alzoo hy hunne sterkte, die hy ging bezigtigen, al zoo sterk, als Capaha, bevond; doch zy hadden hier geen zin in, zeggende, dat zy hier wel honderd jaren gewoond, en hier veel schoone Tempels hadden, die zy niet zonder hartzeer zouden kunnen verlaten. De Heer *Demmer*, hier nader op dringende, verzogten zy uitstel, om na een bequame plaats te zoeken, dat den Lieutenant *Cornelis Danen* aanbevolen wierd te bevorderen; doch, nader hier over in 't volgende jaar aangemaand, zeiden zy dat niet te kunnen doen, alzoo zy daar toe geen last van hunnen Koning hadden. *Demmer* zei van den Koning commissie te hebben, om alles uit zynen naam hier te bevelen, dat dienstig voor 't land was.

Madjira mengde zich hier mede onder, en verzocht, dat zy op hun oude plaats mogten blyven; dat de Heer *Demmer* sterk tegen sprak, alzoo 'er geen trotser, dan die van Ihamahoe, tegen den Koning, en tegen ons, waren. Derhalven drong 'er de voornoemde Heer weer op aan, en zy daar tegen verzogten weer uitstel. De Heer *Demmer* stond hen

1646. hen dit op die voorwaarde toe, zoo zy zich rekkelyk en gewillig toonden, en dat hy dan ook hunne Tempels, en Baileoes boven zou laten staan; doch de Orangkaja's, en 't meeste volk moeft om laag komen woonen.

De Heer van der Lyn A. 1647 hier als tiende Opperlandvoogd voorgerekt.

1647. Den 17 Januari wierd hier de Heer *van der Lyn* als 7. Batavise, of anders als 10. Opperlandvoogd van Indiën voorgesteld.

De Heer *Demmer*, die een einde van 't werk van Ihamahoe hebben wilde, zond den 19 Januari gecommiteerden derwaards, om te zien, of zy de beloften van af te komen na quamen. Deze afgezondene waren Capitein *Verbeiden*, den Hhoekom *Jan Pays*, den Gnatohodi, *Louis Gomis*, en *Madjira*.

Ihamahoe gedwongen hare muuren af te werpen.

Deze laatste had hen tot noch toe tegen gehouden om het niet te doen; dog den 2 Februari hier op Ihamahoe gekomen zynde, bragt hy hen zoo verre, om hare muuren zelf af te werpen. Gelyk daar na ook die van Hoelalihoe, Oelal, Toehaha, en alle andre moesten doen, dat by de Mooren met knorren, en by de Christenen ontrent alle andre vastigheden met blydschap gefchiede; alzoo de eerste in den oorlog leefden, daar de andre door quynden.

Men vond ook goed, op Manipa rondom de Reduit een steene borstwering van 6 voeten hoog, en op Loehoe ook om de vesting een buiten-werk met 2 punten tegen een op te trekken, om daar in huizen voor de Officiers te maken.

De komst van de Heer de Vlaming alhier.

Den 13 Maart verscheen hier de Heer *Arnold de Vlaming van Outsboorn*, gewezen Landvoogd van Malacca, om de Heer *Demmer* te vervangen.

In April wierden hier met de Fluit *Castricum* 142 koebeesten van 't Eiland Bali gebragt, die op Honimoo, Hitoe, Cambello, en Lessidi verdeeld wierden, om aldaar voort te teelen. Deze zyn met 'er tyd meest alle in 't bosch geraakt, zoo dat men 'er weinig ander nut af gehad heeft, dan dat van die wilde beesten, en hare jongen, in de volgende latere jaaren wel ettelyke door de vrylieden, met passien na Ceram gaande, gefchoten zyn.

Men wierd op Wayfamma, een dorp op Boero, ook 2 handel-jonken magtig door Capitein *Verbeiden*, na dat die van Cobon de zelve hadden aangehaalt. Hy bragtze aan 't Kasteel, verdierf de zelve vaartuigen, bragt 11 Inlanders, ettelyke Macassaaren, en 3 koppen mede, die *Pati Wayfamma*, om in onze gunst te blyven, zelf had laten afkappen.

Beide de Heeren Land-

Den 1 May gingen beide de Heeren Landvoogden met 3 Coracora's op de visite, doch zy zelf gingen op die van Ha-

tive. De Heer *Demmer*, alzoo die haast vertrekken zou, nam overal afscheid, en stelde den nieuwen Landvoogd by den Inlander voor, wyzende zyn Ed: met eenen zynen vervanger de gelegenheid van alle zaaken, en waar op voornamelyk te letten viel, a.m.

Vooraf deed hy een zeer straffe aanspraak tot de Orangkaja's van Hitoe, hen radende de oude schelmstukken en valliche raadslagen na te laten, alzoo de nieuwe Heer Landvoogd van alles door hem volkomen onderricht was, verbiedende hen weder op lyfstraffe oit meer van een Capitein *Hitoe*, of van de regering der vier Hoofden te reppen.

Daar op schepte hy de Uliassers rond, en quam na 7 dagen weer aan het Kasteel.

In Juni voeren deze Heeren met een jagt na Amblauw, alwaar men hoorde, dat den Orangkaja van Salatti de Reduit had zoeken af te loopen. Hy maande de Amblauwers aan, om op die van Wayfamma, hun oude vyanden, te gaan rooven, alzoo die de Macassaaren, en andre vreemdelingen, aanhielden, zettende 30 Ryxdaalders op ider gevangen, en 10 Ryxdaalders op ider hoofd dat zy kregen; dog zy schenen daar niet zeer belust op te zyn.

Van daar vertrok hy, na den nieuwen Landvoogd ook voorgesteld te hebben, na Manipa, Assahoedi, en Cambello, en den 12 Juni op Loehoe, alwaar hy dit mede, en vericheide geschillen af deed.

Den *Sengadji* van Bonoa klaagde nog al over zynen ouden vyand *Hatib Lanoero*, die 't volk gedurig afkeerig van hem maakte, waar op *Lanoero* belast wierd van Bonoa na Loehoe te vertrekken; dat door de Orangkaja's voor dezen tyd nog afgebeden wierd.

Madjira klaagde over de ongehoorzaamheid van *Simatau*, Orangkaja van Anin, die daar op belast is na Ternate te verhuizen. Hy klaagde ook, dat die van Caybobo aan de Reduit niet wilden komen werken, waar toe hen de Heer *Demmer* zeer ernstig aanmaande, gelyk ook om den *Kimelaba* te gehoorzaamen. Aldus deed hy ook enige geringe geschillen op Lessidi af, en quam met zyn vervanger den 12 dito weer aan 't Kasteel.

Daar op is de Heer *Arnold de Vlaming van Outsboorn* den 4 September 1647 als 13 Landvoogd en bestierder van Amboina met gewoone plegtlykheid voorgestelt, doende den eed aan de Heer *Demmer*, die den Raad van den eed, aan hem gedaan, ontfloeg, waar op zy die weer aan den nieuwen Heer Landvoogd afleiden. Daar op vertrok de Heer *Demmer* met

1647. voogden gaap op de visite, en de Heer de Vlaming als dertiende Landvoogd hier overal voorgestelt.

Vertrek van de Heer Demmer na Batavia.

1647. met 3 jagten den 5 na Batavia, latende het land aan zynen vervanger in zoo veel ruif over, als 't in menigte van jaaren, en by geen van de agt vorige Landvoogden, geweest was.

Hoeda- De Heer *de Vlaming* was, toen hy nigheden van den nieuwen Landvoogd. hier quam, een Heer van ontrent 38 of 39 jaar, zynde een lang schraal man (waarom hy in de wandeling de lange Corporaal genaamd wierd) een wakker en onvermoeid Landvoogd, en die allezins (gelyk wy zien zullen) uitmuntende blyken van zyn beleid en dapperheid gegeven heeft. Hy was ook ervaren in de Latynsche taal, een goed staatkundige, en een Heer, die de E. Maatschappy in deze gewesten groote diensten gedaan heeft.

Nooten- Men ontdekte al wat voor zyn Ed. bosch op Weina- komst alhier een groot Nooten-bosch op ma. Erinama, (of Werinama) dat die van Banda hen met zagtheid zogten af te kopen, doch zy wilden 'er niet aan, zogten uitvlugten, en zeiden onder Amboina te staan. Die van Banda zonden 'er egter Capitein *Fredrik Gommersdorp* met 100 soldaaten, en 60 Mardheykers na toe, die op 't aanwyzen van eenige Inlanders 1040 oude en jonge boomen verwoesteden, die immers zoo schoon, als de beste boomen in Banda waren.

Groot In 't begin van de Heer *de Vlaming's* nagel- bestier was alhier een groot nagel-moeffon dit jaar. ffon, dat wel op 2000 bhaar gegift wierd; doch men had pas 40000 Ryxdaalders in kas, weshalven de zelve met half goed en half geld betaald wierden.

Nieuw Om Compagnies schulden onder den zieken- Inlander op Hitoe allenskens te innen, huis ge- bouwde. vond hy goed, hen op ider barot, a 11 pond ider, 6 stuivers te korten. Hy belastte ook een nieuw ziekenhuis te maken, waar toe hy veel van de stoffen van 't oud ziekenhuis, dat op 't strand van Hative plag te staan, gebruikte, plaatsende het nieuwe bezuiden 't Kasteel ontrent de Westkant der Rivier Waytomo, daar het zelve nu nog staat, en als een Raad-huis gebruikt word.

Verhei- Hy stelde Capitein *Verheiden* tot een den Fa- Fabryk en opziender van 's Compagnies bryk ge- werken aan, op dat die dappere man, maakt. nu in den oorlog geen werk vindende, egter zyne bezigheid hebben mogt.

Wat deze Heer voor de Godsdienst gedaan heeft, zullen wy op zyn plaats melden.

Vlamings Hy was van voornemen in October Hongi- met de Hongi uit te gaan; dog de zware regen die in deze maand tegen alle door de vorige gewoonte viel, belette dit. Anders was hy daar wel van nooden ge- gen belet. weest, om de trouwlooze aanhouders der vreemdelingen en Macassaaren, op Boero's Zuid-zyde te beteugelen; hoewel

Kimelaha Fakiri ook wakker tegen hen waakte, leggende de dorpen een boete op, die yemand buiten zyn weten aanhielden. Ook was den OrangKaja van Wayfamma, *Oetsman*, al aan 't Kasteel gebragt, om daar over nader onderzocht, en getraft te werden.

Hy visiteerde de West en de Noord Die eenige plaat- sen om de West, en de Noord bezoekt. met een jacht; vond op Manipa de nieuwe Reduit geheel stil staan; stelde daar ontrent, en ontrent 't inwegen der nagelen, en andre zaaken, de noodige ordre, willende dat dit, als mede 't verkoopen der kleederen, niet op de Reduit, maar beneden geschieden zou.

Op Boenoa vond hy nog al levendig de oude geschillen tusschen den *Sengadji*, en *Hatib Lanoeroo*, vermanende hen tot vrede, ten minsten zoo lang; tot hy daar met de Hongi komen zou, om dan hunne zaaken te vereffenen. De gevangenen van Wayfamma liet hy weer na hun dorp vertrekken, om haar verlopen volk weer by een te zamelen.

By zyn komst op Hila vielen 'er zware klagen over 't Opperhoofd aldaar, als hebbende groot bedrog by 't wegen der nagelen gepleegd, waar door hy den Inlander zeer verkort had.

Hy was *Abraham Pittavyn* genaamd, Pittavyns ontrouw. wierd daar over van zyn comptoir ge- licht, en na 't Kasteel gebragt. Hy deed En van meer andre. dit alleen niet, maar ook verscheide andre dienaaren maakten hun werk ider om 't zeerst 'er af, om de E. Compagnie, en de Inlanders te benadelen, zoo dat het hoog noodig was hier tegen te waken, gelyk de Heer Landvoogd met alle neerstigheid deed; dog dit baarde hem daar veel vyanden. Den Fiscaal, die andre 't quaad doen tegen de placcaaten beletten moest, ontzag 't zich niet zyne schulden over gelden op de nagelen uitgezet, by een openbaar aan den Chinees uitgegeven briefken in te maanen, dreigende de onwillige in de boeien te zetten. Hy bestrafte den Fiscaal zeer ernstig hier over; dog liet den Chinees in ider dorp, daar hy deze inmaning gedaan had, eenige slagen voor zyn broek geven.

A. 1648 heeft de Heer *de Vlaming* in Nagelen op Boero A. 1648 uitge- roeit. Januari den Lieutenant *Moerlag* na Boero gezonden, die tusschen Ila, en Roemah Ite 3000 oude nagelboomen geschild, en ontelbare jonge uitgeroeit heeft.

Hy liet toen OrangKaja *Oetsman* weer los, om op Wayfamma te regeeren; dog zyne *Pati* bleef nog in de keten, om na Batavia verzonden te werden.

Den laatsten Februari was 'er aan 't Aardbe- ving hier. Kasteel een zware aardbeving, die egter geen schade deed, hoewel zy met een zwaar gedruis aan quam.

Den 21 Maart vertrok de Heer *de* Vla-

1648.
Des
Land-
voogds
Hongi-
tocht.

Vlaming met 8 Coracora's van 't Kasteel, en van de Uliassers, om de Hongi-togt te doen; dog zyn vloot groeide onderweg tot 47 derzelve aan, en waren hier by ook *Madjira*, en *Hamba Radja Sopi* met 5 Coracora's gekomen. Hy vertrok eerst na Cambello, en Lessidi, alwaar hy aan *Iman Swakki*, uit naam der E. Maatschappy voor zyn trouw, aan de zelve in den laatsten oorlog bewezen, eenen gouden keten vereerde.

Van daar vertrok hy over Assahoedi, Bonoa, Kelang, en Manipa na Loehoe, hoorde daar den *Sengadji* van Bonoa met *Lanocro*; dog ontbood hen na 't Kasteel; vertrekkende over Laala en Caybobo na Honimoo, alwaar hy die van Poorto belaste op 't strand te gaan wonen.

By zyn wederkomst aan 't Kasteel vond hy daar 't jacht de Griffioen met brieven van de Koning, by welk zyn Hoogheid den Landvoogd volle magt gaf om zyne tollen hier te ontfangen, alzoohy oordeelde, dat *Madjira*, daar in nalatig was. Ook was die Vorst misnoegd, dat zyn Stadhouder hem de Ternataanen met de nieuwe Coracora's, die hy belast had op Kelang te maken, niet, met een van zyne bywyven, opzond.

Den 11 April vereffende hy in de Landraad, in 't bywezen van *Madjira* 't geschil tusschen den *Sengadji* van Bonoa, en *Lanocro*, belastende, dat de laatsten den eersten als Hoofd van 't Eiland erkennen zou, en ontslaande hem ook van zyn opontbod na Ternate. Hy besliste mede zeker kleen geschil tusschen den *Radja*, en *Sengadji* van Hatocaha.

Koning
Hlamza
overle-
den, en
door
Mandar-
sjaah
vervan-
gen.

De Heer Landvoogd bequam den 20 Juni een brief, van de Heer *Caan* ontrent Assahoedi geschreven, waar by hem de dood van Koning *Hlamza* wierd bekend gemaakt, en dat in zyn plaats *Mandar-sjaah*, Koning *Modafars* zoon, den 6 Mey als Koning van Ternate gevolgd was.

De Heer
van den
Boogaard
in Seroy's
plaats in
Ternate
aange-
stelt.

Hy had in Ternate ook den Heer *Seroy* gelicht, en den President *Gaspar van den Boogaard* in zyn plaats gesteld.

Den Heer Landvoogd deed de krooning van dien Vorst alomme, daar het behoorde, met 3 chargies, en 5 kanonschooten, bekend maken, dat in de landen des Konings een groote vreugde gaf.

Men hoorde nu overal ook weer klagen over de schraperyen der Opperhoofden, andre schaamden zich niet zeer ontugtig te leven met de Inlandsche vrouwen en dogters.

Pittavyn
gestraft.

Men had ook 't gewezen Hoofd van Hitoc, *Pittavyn*, nu over het valsche wegen (dat hy maar snakery en aardigheid noemde) van zyn ampt afgezet, en gedoemd om 2500 Ryxdaalders aan den Inlander, dien hy zoo veel verkort had,

1648.
uit te keeren. Egter heeft den Landvoogd, op zyne groote beloften van betterichap, hem nog koopman laten blyven, en weer in de winkel geplaatst; hoewel haar Edelheden dit naderhand afkeurden, en zyn straf nog veel te licht hielden.

Ontrent deze tyd wierd de Heer *de Vlaming* zeer ziek, waar door hy eenige maanden 't bed houden moest, en op veel floffe dienaaren zoo wel, als te vorren, niet passen kon.

Den 11 September kregen de Ternataanen met de Loehoeneelen een geschil, dat tusschen de wyven begon, over een huwelyk van eenen *Samoesamoe*; Hoofd van de *Soa Makatita*, eerst met schelden, en daar na ook onder de mannen zoodanig toenam, dat de Ternataanen met hun geweer op de Loehoeneelen aanvielen, veelen quetsten, en 't nog erger zouden gemaakt hebben, zoo het Opperhoofd aldaar, de Heer *Simon Cos*, niet met eenige soldaaten, om hen te scheyden, tusschen beiden gekomen was. Dezen Heer *Cos*, voor erger bevreest, hield daarom te ernstiger by den *Kimelaba* aan, om volgens de lang gegeven bevelen, deze lieden dog na Ternate te zenden, waar toe dien zelve niet veel lust scheen te hebben, en zegt allerlei uitvlugten, alzoohy hen tot zyn voorgenomen schelmstuk, (dat 2½ jaar daar na eerst uit brak) dagt te gebruiken.

In October ging Capitein *Verbeiden*, in de plaats van de Heer *de Vlaming* (die nog niet hersteld was van zyn ziekte) met de Coracora's uit, dog men liet om redenen, de Moorsche Coracora's huis.

Zy visiteerden Cerams Zuid-kust tot Ceram Laoet toe, en gaven, schriftelyk rapport van hunne verrichting over, met aanwyzing van alle de speceryboomen, die zy gevonden hadden.

Die van Oma hielpen ontrent deze tyd *Radja Saboelau* het dorp Ouwen, op Cerams Noord-kust agter Tahala gelegen, innemen; doch behalven dat zy de meeste moeite hier doen moesten, had den *Radja* nog de beleefdheid van hen niet weinig te misleiden: zy klaagden daar over aan de Heer *de Vlaming*, dog die wilde zich met die schurfde zaak niet bemoejen, alzoohy dit buiten zyn kennis begonnen hadden.

Den 25 October was 'er op Loehoe een groote vergadering, alwaar de Kooplieden *Simon Cos*, *Barent Zeeuw*, *Kimelaba Madjira*, en al de Orang Kaja's van 's Konings landen waren, en alwaar met veel ernst weer op 't verzenden der Ternataanen door onze Kooplieden aangedrongen wierd. *Madjira*, en de zynen, hadden hier nog geen zin in. Egter, op het weder aanhouden, besloot men *Madjira's*

1648.
Eenige
Ternataanen in
schyn na
Ternate
gezonden.

Geschil
tusschen
de Ternataanen;
den Loehoe-
neelen.

Hongi-
tocht
door ge-
committeerden
gedaan.

1648. *jira's* halve broeder, *Dagga* met de zoon van *Leliato*, te weten, *Labodi*, nevens *Hbadji*, en *Baycole*, met hunne huisgezinnen vooraf derwaards te zenden; doch de drie Princen, *Abdul*, *Bismol*, en *Singafari*, zouden hier nog blyven, om dat de Koning (zoo men voorgaf) hunne namen niet uitgedrukt had; waar tegen de onze zeiden, dat de Koning alle de Ternataanen, en hare kinderen, ontboven had, en dat vooral *Abdul*, en *Bismol* te gevaarlyke lieden waren om hier te blyven, alzoo zy, by *Madjira's* afwezen, die mede gaan moest om den nieuwen Koning te begroeten, zeer licht op *Lissabatta*, daar zy geboren waren, moeyte zouden kunnen baren, en zich meester maken van een plaats, daar veel aan gelegen was, weshalven eindelyk besloten wierd, dat zy zouden mede gaan.

Daar *Singafari* stelde zich tegenfeld. *Singafari* stelde zig hier zoodanig tegen, dat hy met 8 soldaten na boord moest geleid werden, verliezende onder weg door al zyn tegen-spartelen een van zyn vingers.

Dus vertrokken dan deze 7 Ternataanse perzoonen van aanzien met de *Coracora's* des Konings den 14 November. Een chaloep van ons volgde hen, quantfuis om hen te geleiden, een stuk weegs, hoewel 't inzicht was, om den *Kimelaha* van de kleine dorpen af te houden, en te beletten, dat hy die menschen niet alles afknevelde. Zy raakten dan dus weg, en men hoopte nu geheel en al van de Ternataanen bevryd te zyn; dog het vervolg zal ons leeren, dat eenige maar voor een tyd weg waren.

De Heer de *Vlaming* gaat weer op een Hongi-tocht. In de maand November bevond zig de Heer *de Vlaming*, na een ziekte van 6 maanden, weer zoo verre hersteld, dat hy in staat was, om den 23 November op de Hongi-tocht weer zelf te gaan.

Nieuwe klagten over de Opperhoofden. Hy vertrok over *Hitoe* na 's Konings landen, en stelde overal de noodige ordres. Op de kust van *Hitoe* hoorde hy by zyn komst op *Oeriën*, en *Negri Lima*, gelyk ook op *Larike*, veel klagten over de Opperhoofden, wegens ontrouw en

verkorting in 't wegen van hunne nagen, behalven dat zommige hen ook geweld aangedaan hadden. 1649.

Op *Hila* liet hy een steenen buitenwerk met twee punten om de *Reduit* leggen, en die zoodanig versterken, dat zy nu in staat was, om al een fraeje magt af te weeren. De Re- duir op Hila versterkt.

Op *Loehoe* quamen hem slegte klagen over *Imam Swakki*, *OrangKaja* van *Lessidi*, te voren; alzoo hy 't was, die *Singafari* opgezet had; om hier te blyven, en zig na *Ihamahoe* te begeven; ook had hy de inwoonders afgeraden om de *Logie* op *Cambello* te maken; alzoo die naderhand een bril op hunnen neus wezen zou, hoedanig hy zich ook verftout had die van *Lissabatta* in een boete van 200 *Ryxdaalders* te verwyzen, om dat zy eer met ons volk, dan met den zynen, gehandeld hadden, hen aanzeggende, dat zy zig zoo veel aan de *Hollanders* niet moesten laten gelegen zyn, alzoo 't maar een hoop vreemdelingen was, daar gekomen, om hen uit te mergelen en arm te maken. Beschuldigen tegen *Imam Swakki*.

Dit was die *Imam Swakki*, dien hy in *Maart* dezes jaars een gouden keten vercerde, en zoo minnelyk gehandeld had; waar aan men al weer zag, wat staat 'er op de *Mooren*, en voor al op hunne *Priesters*, te maken is.

De Heer *de Vlaming*; ondertusschen Den weer instortende; moest het verdere van *Landdeze* tocht aan den *Opperkoopman*, *Wingdrig Kieft*, en den *Fiscaal*, *Jan van den Briel*, over geven. weder ingestort.

In *December* rees 'er een klein geschil tusschen den Koning van *Noessanivel*, en tusschen *Latoehalat*, en *Pati Seylale*. Hy klaagde over hun, en zy over hem; dog alzoo men bevond, dat hy onredelyk met hen handelde, en egter nog eerst over hen had durven klagen, wierd hem belast, dat hy met hen voortaan zoo als 't betaamde, leven, en hen alle veertien dagen op zyn *Baileoe* beroepen zoude, om alle kleene zaaken onder het volk af te doen. Geschil tusschen *Radja Noessanivel*, en *de-Heofden*, bygelegd.

DERDE HOOFDSTUK.

Een nieuwe *Reduit* op *Hila* gebouwd. *Pittavyn* door haar *Edelbeden* zwaarder gestraft. *Madjira's* komst uit *Ternate*. *Barsebe* brief van Koning *Mandarsjah*, door de onze met vrugt beantwoord. *Gezanten* van *Ceram-Laet*, en van *Tobo*. *Nieuw metaal* gewigt, en een gezworen *Inlands nagelschryver* gesteld. *Madjira's* statelyke verschyning aan 't *Kasteel*. *Gesprek* tusschen hem, en de Heer *Vlaming*. Die na 't bad van *Oma* trekt. En van daar na *Loehoe*. *Zyne* verrigtingen aldaar. *Vertrekt* na *Keffing*. *Wat* hy daar verrigt. *Komt* op *Honimoo*. *Onlusten*, by zyn t'huiskomst, hem door eenige bedienden veroorzaakt. *Malim* van *Goram's* verzoek afgeslagen. *Eenige* Ternataanen in schyn vertrokken. *De* trouwe waarschoowingen der *Loehoeneesen*, wegens *Madjira* in de wind geslagen. *Fors* verzoek *A*. 1650 door de *OrangKaja's* gedaan. En 't begin van *Jan Pays* verraad. Waar over

1649. over de Landvoogd hen bestraft. Nieuwe ordre ontrent de Sero's. En de Coracora's. Vyf ſchepen by Cambayna verongelukt. Des Konings van Batsjan's komst op Affahoeði. En zyn vertrek. Slecht voorstel van den Heer Landvoogd aan Madjira en zyne grooten, Zeer net door de Inlanders beantwoord. Madjira's vertrek na Lochoe. Des Landvoogds tocht na de Uliassers. Vrede tusschen Spaanjen, en ons. Mandarsjah betaald zyn ooms agterstellen. De Vlamings tocht na Amblauw, en Manipa. Lehut op Loehoe geplaatst. Mandarsjah schenkt ons alle de Heidenen, en Christenen, op Ceram. Verdrag met die van Rarakit. Cos gezaghebber. Vlamings vertrek na Batavia. Geschillen na zyn vertrek gerezen. Koning Mandarsjah door de Ternataanen afgezet, en Manilha als Koning opgeworpen. Waar onder mogelyk de Spanjaarden, en Tidoreesen, speelden. Wie de belhamels waren. Den Koning vlugt tot ons. En zy na de klip Soela. Saydis vlugt na Xoela, en na Gilolo.

Een nieuwe Reduit A. 1649 op Hila gebouwd.

IN Februari wierd de oude Reduit van Hila afgebroken, en een nieuwe van 50 voeten in 't vierkant in 't midden van den begonnen steenen pagar afgesteken.

Pittavyn, 't jaar te voren zoo genadig over zyn vuil nagelwegen gestraft, had nog wel na Batavia over 't ongelijk, hem aangedaan, durven klagen; doch haar Edelheden oordeelden, dat hy veel te slap gestraft, en dat de Heer de *Vlaming* daar toe door hem omgekogt was. Dien Heer toonde (zelfs met *Pittavyns* eigen belydenis) zyn onschuld in dezen. Zy belaften zyn pleydoy op nicuws te behandelen, en een nieuw vonnis over hem uit te spreken.

Den Fiscaal eyschte derhalven, boven de voornoemde geldboete, dat hy van alles zou afgezet, in de keten geslagen, en na Rosingeyn gebannen werden; welk laatste, in plaats van na Rosingeyn, zoodanig verzagt wierd, dat hy aan de overzyde zoude gebannen zyn.

In 't einde van May quam *Madjira* weer uit Ternate; maar bragt zyn halve broeder *Dagga*, en eenige van die met hem vertrokken waren weer mede, om hunne goederen (zoo 't de naam had) af te halen, en dat zelve jaar nog weer na Ternate te keeren.

Zy hadden den jongen Koning niet weinig tot laste van de Heer Landvoogd de *Vlaming* wys gemaakt, als of hy 's Konings landen na zig trok, zyn onderdaanen en den Godsdienst drukte, dwingende hen, om Christen te werden, noemende verscheide dorpen, en menschen, die hy daar toe genoodzaakt had, weshalven zy den Koning geraden hadden, dat zy de magt, aan den Landvoogd over de Mooren gegeven, weer intrekken, en hem maar met de Christenen van Leytimor wilde laten begaan, en de Mooren door zynen Stadhouder geliefde te laten bestieren.

Dit had veroorzaakt, dat den Koning den 1 May A. 1648 een zeer trotsen en spytigen brief aan den Landvoogd zond, verwytende hem zeer schamper, dat hy

't contract, door Koning *Hhamza* en de Heer van *Diemen* A. 1638 gemaakt, verbrak, door dien hy de Heidenen van Caybobo, Amahey, en Makariki, Christen gemaakt had, daar nogtans dit geheel Eiland, behalven Keffing, Waroe, en weinige andre dorpen, hem toequam. Eifchte herstelling van dit alles, en verbod voortaan daar eenige Christenen meer te maken. Ook eifchte hy de 7 dorpen van Oeriën tot Hatoe toe weerom, en belaste, dat hy *Madjira* voortaan meester over de Mooren, en over zyne landen zoo volslagen, als hy (Heer Landvoogd) over de Hollanders was, laten zoude.

Wat ook de Heer Landvoogd, en onze andre bedienden in Ternate, den Koning hier over zeiden, dat het noit wel zoude gaan, zoo dit bevel door ging, of wat zy tot ontschuldiging van de Heer de *Vlaming* voortbragten, het mogt niet helpen.

Men vertoonde den Koning, dat het wat anders met de Heidenen was, alzo men dit noit by eenige contracten bepaald had, en wat de Mooren aanging, dat het van zulken verstandig Heer, als daar de Heer de *Vlaming* voor bekend stond, niet te gelooven was, dat die zig met hen bemoejen zou.

Maar wat die 7 dorpen op de kust van Hitoe betrof, dat die al van de tyden der Portugeesen af onderdaanen van 't Kasteel, en noit van den Koning, geweest waren.

Ook wezen zy klaar aan, dat de Koning, en de Maatschappy, by dit nieuw gezag aan *Madjira* gegeven, grooteschaalde lyden zoude.

Zy bewogen zyn Hoogheid egter door alle die drangredenen zoo verre, dat hy den 3 May aan den Landvoogd van Amboina de vorige volmagt over zyne landen weer gaf.

De Heer de *Vlaming* nu dien eersten Landlast by de komst van *Madjira* bekomen hebbende, volgde die stipt op, zoo verre de Maatschappy daar by niet leed; weshalven hy ook 2 slaven, die goede

1649. ren gestolen hadden, en onder hem behoorden, aan *Madjira* zond, om daar mede, zoo hy 't goed vond, te handelen.

Gezanten Die van Ceram-Laoet, by de laatste van Ceram-Laoet, en van Tobo. Hongi-togt in October, beloofd hebbende eens 's jaars aan 't Kasteel te komen, zonden nu eenige gezanten van de negen dorpen op haar Eiland, en dus quamen nu ook eenige van Tobo, om zich mede aan den Heer Landvoogd te vertoonen. Zy verzogten, dat hare gevangenen, in April tot de keten verwezen, ontflagen mogten werden; dog zy wierden tot 't antwoord, dat van Batavia verwacht wierd, uitgesteld, en men gaf hen goede hope daar toe, alzoo de Heer Landvoogd gunstig daar over geschreven had.

Nieuw metaal gewigt, en een nagel-schryver gesteld. Men had ook met de komst der schepen in 't voorjaar nieuw metaal gewigt van Batavia bekomen, waar op 't getal der ponden stond, op dat den Inlander dat zelf zien, en men de morseryen en ongeregtigheden der Opperhoofden dus voorkomen mogt. Ook belasten haar Edelheden een gezworen Inlandschen nagel-schryver aan te stellen, zonder welken geen een pond nagelen zou mogen gewogen, nog niets gedaan werden. Ook moest den Inlandschen weeg-meester een sleutel van 't nagel-pakhuis, zoo wel als de Koopman, hebben; op dat de eene zonder de andre niet zou kunnen in 't pakhuis gaan.

Men zond dan in Juni 3 gecommiteerden, Capitein *Verbeiden*, den Koopman *Voer*, en den Hhoekom *Jan Pays*, na Loehoe, om ook daar dit nieuw gewigt, en deze nieuwe last in te voeren.

Madjira's statelyke verschyning aan 't Kasteel. Den 2 October quam *Madjira* met *Labodi*, *Leliato's* zoon, en veel Ternataanse Edelen, om zich aanzienlyk te maken, aan 't Kasteel, daar hy zeer deftig door gecommiteerden ingehaald, en met het losbranden van 't geschut, en 't doen van eenige chargies, vereert wierd.

Na eenige minnelijke gesprekken te zamen, bragt de Heer Landvoogd het op de klagten, over zyne Regeering door hem gedaan, begerende te weten, waar dit van daan quam. *Madjira* ontkende het niet sterk, zeggende, dat hy niet zoo zeer geklaagd, als wel aan den Koning maar verslag van 't voorgevallene in zyne landen gedaan had.

Gesprek tusschen hem, en de Heer de Vlaming. De Heer *de Vlaming* toonde hem, dat de bekeering der Heidenen niet tegen eenig contract streed; doch dit kon hy zoo een bedrieger niet helpen.

Madjira zey ook, dat hem deze Edelheden, als zyne Raaden, waren mede gegeven; doch de Heer *de Vlaming* bewees uit 's Konings brief, dat zy moe-

ften wederkeeren. Ook zey de Heer *de Vlaming* hem, dat hy wel bezorgen moest, dat die Ternataanen weer na Ternate vertrokken, of dat hy oorzaak zou wezen, dat de Koning jaarlyx 4000 Ryxdaalders, hem op die voorwaarde, en anders niet toegezeft, zou moeten misfchen. En daar mede schepte hem den Heer Landvoogd op de zelve wys, gelyk hy gekomen was, af.

De Heer *de Vlaming* voelde zich nog gansch onpaffelyk, weshalven hy besloot den 14 September na 't warm bad op Oma te gaan. Hy quam 'er met eenige bedienden, liet 'er eenige hutten op slaan, en ging zich twee a driemaal daags in dat warm water baden. Na dat hy 't agt dagen gebruikt had, voelde hy zich erger, dan te voren, en keerde derhalven weer na 't Kasteel, te meer, alzoo *Madjira* een brief geschreven had, waar in hy bekend maakte, dat de Orang-Kaja's van Loehoe, *Leffidi*, en *Cambello*, hem niet meer kennen, maar verdryven, en de Regeering aan zich zelve houden wilden.

De Heer *de Vlaming*, ondertuffchen wat beter geworden, en van voornemen zynde, om de visite rondom het Eyland Ceram te doen, vertrok den 29 September met een chaloep, liep op Hitoe aan, en stak na Loehoe over, latende aan Capitein *Verbeiden* ordre, om hem met de *Coracora's* ten eersten te volgen.

Zoo ras die Heer op Loehoe gekomen was, quam *Madjira* zeer verblyd by hem, waar op de Landvoogd aanstonds de vergadering der Orang-Kaja's deed beleggen, en 's Konings commissie, hem verleend, onder 't losbranden van 't kanon openbaar hen bekend maken, bevelende met eenen aan de zelve, dat zy den *Kimelaba* moesten gehoorzaam zyn, en alle eer, volgens 's Konings last, bewyzen.

Wegens de zamenfpanning der Inlanders tegen *Madjira* hoorde hy van *Maynene*, Stedehouder van den jongen *Pati* van *Cambello*, by zyn komst aldaar, dat zulks maar een opgerokkend werk van *Imam Swakki* was, die den Heer Landvoogd ook wys maken wilde, dat *Madjira* hare tuinen door de *Alfoerefen* zogt onvry te maken, en hen dus te onderdrukken, al 't welke dien Heer wel wift, dat maar enkel geschiede, om *Madjira* by ons zwart te maken, weshalven hy hem belaste daar van te zwygen, den *Kimelaba* te gehoorzaamen, en hem, gelyk het aan den Stadhouder des Konings behoorde, zyne eere te geven.

Den 6 October quam hy voor *Liffabatta*, dat hy in beweging vond om die van *Roemah Ela*, en *Hatoenoeroe*, te beoorlogen; welke zaak nader onderzocht zynde, vernam hy dat zy op lossen

1649.

Die na 't bad van Oma trekt.

En van daar na Loehoe.

Zyne verrigtinge aldaar.

1649. gerugten waren t'zeil gegaan, vermanende hen in 't toekomstige voorzigtiger te zyn, en voortaan met die lieden weer in vriendschap te leven, zonder quade gerugten zoo licht te gelooven, of zoo lichtveerdig yemand by hem te komen aanklagen. Hier op gaven zy malkandren, na een vervaarlyk geschreeuw, weer de hand van vriendschap, waar mede dien ganschen oorlog over was.

De Heer Landvoogd verbood ook zeer gestreng aan die van Hatoewe, en Saway, de Papoewa's aan te halen; maar belaste hen, die te vervolgen, of anders hen ook voor vyanden te zullen houden, en ons volk zoo wel op hen, als op de zeefchuimers, te doen los branden; om 't welk voor te komen zy beloofden zyn bevel na te komen.

Voor Rarakit gekomen, meende hy dat roofnest, als de schuilplaats, en markt der Papoewa's, aan te tasten, te meer, alzo ook Banda zeer veel overlast van die schelmen leed, die daar toe door de vlugtige Bandaneesen, die zy herbergden, opgezet wierden; behalven dat zy 't ook met onzen vyand, den Tidorees, hielden, die zy alles, wat zy maar konden, toevoerden. Ook hadden zy voor eenige jaaren volk van ons schandelyk vermoord, waar over zy nog niet gestraft waren. 's Compagnies eer eischte dierhalven, dat men niet ongewroken van hier vertrok, zoo men hen nog niet opgeblazener, dan te voren, maken wilde.

Zyn gansche magt bestond uit 600 Inlanders, en 60 soldaaten, met welke hy hen in 3 troepen aantastte. Capitein *Verbeiden* had den voortroep, behalven dat 10 andere soldaaten, en eenige matroozen met granaaten een verloren voortroep uitmaakten. De Heer *de Vlaming* had den middeltroep met zyn lyfwagt, en den vaandrig *Curtenius*, den agtertroep met de verdre Inlanders.

De vyand, de onzen op hem ziende aandringen, stak zelf de drie onderste dorpen in brand, vlugtende na de hoogten, daar hy drie vestingen had met flankeringen, die op een hoogen steilen berg, en egter aan een gehegt waren.

De Heer *de Vlaming* trok door een byweg, hem gewezen, na hunne hoofdvelling, vindende half wegen de toegingen met 's vyands wagt bezet; doch hy drong 'er op door, en kreeg hem aan 't wyken; maar wierd, door zyn aanklevende zwakheid wegens zyne ziekte, zoo vermoed, dat hy wel een quartier uurs in een flauwte lag. Men bragt hem met eenig limoen-sap en calappuswater zoo verre, dat hy weer wat bequam, en kreeg doe van de Capitein tyding dat Rarakit over was. Hy belaste

hem daar op al de vrugtboomen te bederven, de muuren af te werpen, haar geschut na de Coracora's te doen brengen, en verder alles, behalven den buit te verbranden. Hy schonk den verderen buit aan de soldaaten, behield 8 metalen batten, en een klein stukje voor de E. Compagnie. Zy kregen ook 10 gevangenen, en 23 koppen; doch hadden geen eenen dooden, maar eenige lichte gequetsten bekomen.

Het noodige dan hier verricht hebbende, was hy van voornemen, om ook na Keffing. Vertrekt na Keffing. de, dat de Inlanders zelf van daar na Geram, om de vergiftige lucht die 'er toen was, gevlugt waren, konnende den stank der ziekte, die daar zedert eenige tyd de overhand gehad had, niet verdragen, zoo liep hy op Keffing aan, alwaar ook gezanten van Ceram-Laoet quamen, met alle welke hy den eed, 't jaar te voren aan den Capitein gedaan, vernieuwde, belovende vooral geen vreemdelingen te zullen aanhouden, geen specery-boomen te queken, en Jaarlyks eens aan 't Kasteel te komen, om bewys van onderdanigheid te doen. Wat hy daar verrigt.

Hy raadde hen ook, die van Rarakit aan te maanen, om zich aan 't Kasteel te komen vernederen, en vergiffenis te verzoeken, en dat zy daar by zich wel bevinden zouden.

Hy schepte van daar de gansche Zuidkust van Ceram langs, deed alle dorpen aan, en vernieuwde daar den eed. Hy liet ook op Erinama in 't bosch na Nooten zoeken; doch men vond 'er geene.

In de bogt van Amahey gekomen zynde, liet hy ook door eenige officiers alle de Coracora's opneemen, en na zien, of zy in hare lengte, en getal van schepers, ider zoo waren, als de oude orde mede bragt, om de Inlanders dus in haren pligt te houden.

Hier nam zyn Edelheids ziekte weer toe, zoo dat hy, om zyn reize te verkorten, den 25 October op Honimoa quam, daar hy aan de OrangKaja's een maaltyd, en hen verlof gaf om te vertrekken. Hy schonk ook 100 Ryxdaalders aan drie der gene, die Rarakits muren eerst beklommen hadden, en 20 aan den sergeant, die 't eerste hoofd afgekap had.

Van hier dan vertrekkende, na dat alles daar wel van hem in ordre gebragt, en 't noodige belast was, quam hy den 29 October weer aan het Kasteel. En liet, ten teeken van zegepraling, de Coracora's drie maal rondom 't jagt, dat daar lag, scheppen, ettelyke charges geven, en ook 't geschut lossen.

By zyn t'huiskomit vond hy verscheidene onlusten, hem door zyne dienaaren ver-

1649. veroorzaakt. De Opperkooplieden *Pittavyn*, en *Macquelin* (die mede overvalsheden vast zat) hadden zich niet alleen aan ontrouw schuldig gemaakt; maar den Opperkoopman *Windrig Kieft*, stond ook zeer flegt met zyn negotieboeken, en journaalen. Den Fiscaal *van den Briel* was zeer wederfpannig, zoekende hy den Heer Landvoogd dikwils door valfche berigten te misleiden.

Malim van Gorams verzoek afgeflagen. In October quam aan 't Kasteel Malim met eenige gezanten van Goram, verzoekende, of wy 't zouden willen toelstaan, dat die van Ceram-Laoet, die wegens de ongezondheit hun land verlaten hadden, op Goram quamen woenen, dat hen vlak afgeflagen wierd.

Eenige Ternataanfche grooten, te weten *Kimelaba Dagg*, *Labodi*, nevens de *Kaitsjill's Bismol*, en *Abdul*, met een Coracora van Loehoe na Ternate, latende hare vrouwen, kinderen en goederen nog op Loehoe, waar uit het bleek, dat zy dagten nog eens weer te komen.

Den 22 dito vertrok de Heer *de Vlaming* met een chaloep na Larike, en Hila, om de werken te bezigtigen, en om op Loehoe na de oneenigheden aldaar te vernemen.

Trouwe waarfchouwingen der Loehoeneefen wegens Madjira in de wind geflagen. Zy klaagden zeer over den *Kimelaba*, dat hy te veel Alfoereefen vergaderde, dat daar niet goeds af kon komen, en dat hy hen ook te gering agte; doch de Heer *de Vlaming*, ziende, dat het alles maar jalouzy was, belaste hen, om den *Kimelaba* voortaan beter te gehoorzamen, dat zy beloofden; doch met een zeer geveinsd gemoed, alzo men zien kon, dat zy 't niet van herten, maar gedwongen deden; En mogelyk dat zy doe al voorzien hebben, wat schelmftuk *Madjira* in zyn hert verborgen voerde, waar van zy ons egter niet klaar genoeg wilden waarfchouwen, om dat zy bevorens gezien hadden, dat wy al hunne goede en getrouwe waarfchouwingen in den wind geflagen, en hen tegen de vyanden, die zy aanbragten, niet gedekt, ja volflagen bloot gelaten hadden, dat zy waarfchynelyk niet weer hebben willen afwagten.

Het jaar 1650 zal ons geheel andere zaaken, dan de vorige jaaren, van dezen Heer Landvoogd uitleveren.

Fors verzoek A. 1650 door de Orang Kaja's gedaan. Het eerste, dat men vernam, was een ongewoone byeenftrooming der Orang-Kaja's hier aan 't Kasteel, die den 19 Februari een verzoek-fchrift aan den Heer Landvoogd aanboden, dog op een wyze, die vry fors was, alzo zy hem by na dwingen wilden hun verzoek toe te flaan; doch hy deed hen door Capitein *Verbeiden* weten, en raden zulke onbehoorlyke zamenkomsten niet meer aan te

stellen, alzo hy dat in 't toekomende als oproermakery aanzien, en ook zoo straffen zou; Hadden zy iets te verzoeken, dat konden zy met hun twee of drieën behoorlyk, en ilil doen.

Daar op vonden zy goed aan zyn Ed.; als hunne gecommiteerden, de Koningen van Noeffanivel, Kilang, en Soya, mitsgaders den Hhoekom *Jan Pays*, OrangKaja *Ema*, en den Secretaris, *Marcus de Roy*, te zenden, om hun verzoek den Heer Landvoogd in 't Maleits voor te dragen, waar in men, hoewel in duistere termen, vry klaar zag, dat zy maar redenen tot moeite en gefchil zогten.

Hy bestrafte hen zeer over deze onbehoorlyke wyze van voor hem te verfchynen, en voornamelyk den Hhoekom, *Jan Pays*, die onze manieren veel beter kende, en de anderen beter behoorde onderricht te hebben.

Men had ontrent dezen tyd ook veel fmadelyke en oproerige woorden van eenige Ambonfche jongelingen in de Chinefche ftraat gehoord, waar uit men befpeurde, dat 'er toen al iets gaande wezen moest, en dat den fchelmagtigen *Jan Pays*, toen al met gevaarlyke voornemens bezet zynde, door zulke voorfpielen den weg daar toe vooraf met die fterke byeenkomsten heeft willen bannen.

Zy fchenen zich aan zeker placaat, den 16 dezès afgekondigt, te ftooten, waar by verboden wierd met geen werpnetten ontrent de Sero's of fuiken, te viffchen, nog om daar ontrent Oebat, of deze en gene dingen, waar mede men de viffchen vergeeft, te froyen, 't geen egter dezen Heer niet belette om, met goedvinden van den Landraad, den 26 een nieuw placaat ontrent de ordre, die men in 't zetten der Sero's houden moest, te doen afkondigen, en bekend te maken, dat de Sero's met hare Hoofden 25 Inlandsche roeden van een moesten flaan; als mede dat men op geen 6 vadem na met een werpnet 'er ontrent komen, tuffchen de Sero's geen Oebat, of lok-aas, om de vifch dronken te maken, froyen, en voor al, dat men de Sero's niet fchenden, nog de vifch 'er uit lichten moest, dat op zware lyfftraf daar in verboden wierd.

Hy beraamde ook een nette ordre op de lengte en breete der Coracora's, en 't getal der fcheppers op ider der zelve, en dat ook al de OrangKaja's Camera's (of de leden van den Landraad) op zulk een tyd, als de Landvoogd zelf de Hongi-togt bywoonde, in perzoon, op de verbeurte van honderd Petola-kleeden, moesten mede gaan.

Men kreeg in de maand Maart ook

1650. Bericht, dat de schepen de Tyger, 't
Vyf ſche- jacht de Luipaard, Bergen op Zoom,
pen op Aagtekerke, en de Fluit de Juffer, na
Cambay- Ternate gaande, voor 't Eiland Cam-
bayna, op een Rif nu Sangory's droogte
gelukt. genaamd, toen nog onbekend, en ont-
rent Boeton gelegen, te berſten geſto-
ten, en gezonken waren; hoewel nog
't meefte goed en al het volk, zynde
581 man, behouden, en een deel van de
goederen door 't ſchip Concordia na
Ternate gevoerd wierd. Had het na 't
voornemen der grooten op Boeton ge-
gaan, zoo was alles weg, en 't volk ver-
moord geweest; doch de Koning alleen
belette dit ſchelmſtuk.

Het volk bouwde van de ſtukken de-
zer ſchepen een klein vaartuig, door hen
't jacht van Vyven genoemd, doch na-
derhand, door den Heer Opperland-
voogd, Trooſtenburg hernoemd.

In deze zelve maand verſcheen den
Koning van Batsjan met 2 Coracora's op
Aſſahoedi, en liet aan de Heer Land-
voogd weten, dat hy aan 't Kasteel ko-
men wilde, om zyn Ed: over eenige ou-
de rechten op zommige dorpen op Ce-
rams Noord-kust, te ſpreken.

De Ko- De Heer *de Vlaming* ontbood dierhal-
ning van ven ook *Kimelaha Madjira* aan 't Kasteel,
Batsjan's om met zyne voornaamſte officiers hier
komt op mede tegenwoordig te zyn, als deze
Aſſahoedi. Koning zyne eifchen op die dorpen aan
hem voorſtellen zou; doch die Vorſt van
beſluit veranderende, vertrok na zyn Land,
zonder aan 't Kasteel te verſchynen; de
En zyn *Kimelaha* quam egter met een grooten
vertrek. trein van Edelen, vrouwen, en Orang-
Kaja's van Loehoe, en wierd, als ware
hy den Koning zelf geweest, zeer deſtig
ingehaald.

Op dezen tyd deed de Heer *de Vla-*
ming een voorſtel aan *Madjira* en zyne
Edelen, dat verre beneden zyn verſtand,
en in zich zelve ook zeer onrechtveer-
dig was. Het beſtond daar in, dat de
Compagnie niet meer nagelen zou be-
hoeven aan te nemen, als de bekende
wereld vertieren kon, en dat zy dierhal-
ven een deel boomen moeſten uitroejen.

Dit was een ſluitreden, die van die
tyden af wel klaar toonde, dat de E.
Compagnie nu met de nagelen al over-
kropt zat, maar die geheel en al met het
contract der E. Maatſchappy ſtreed, al-
zoo die den Inlander aan de eene zyde
verbood de nagelen aan imand anders,
dan aan haar, te geven, en aan de andere
zyde zich dan ook met reden verbonden
had, om alle de zelve tegen een gezette
prys aan te nemen.

Zoo de Inlander eenige vreemdelingen
aanhaalde, dan ſchreude men, dat zy de
contracten verbraken, was nu dat con-
tracten verbreken, zoo was het immers

1659. even zoo, als de Compagnie weigeren
wilde de nagelen (om dat zy 'er nu te veel
kreeg) aan te nemen. Dat nu dezen
verſtandigen Heer dit niet konde, of
wilde zien, was niet wel te begrypen,
en nog veel minder, dat hy dit aan In-
landers voorſtellen ging, die hun belang
en welwezen, mitsgaders den inhoud der
contracten, immers zoo wel, als hy, be-
gripen.

Zy, die niet zot waren, zeiden voor-
eerſt, dat het hen zeer vreemd voor
quam, dat wy net zouden kunnen we-
ten, hoe veel nagelen de wereld kon ver-
tieren. Zeer net
door de
Inlanders
beant-
woord.

Ten anderen, voegden zy hier by,
dat het contract al zoo weinig dit, als
't uitroejen van hunne nagelboomen by
zulken voorval, in hield.

En eindelyk dat, zoo de Compagnie
zich daar van overkropt vond, zy hen
dan maar geliefde toe te ſtaan, om die
aan anderen, die 'er nog gebrek van had-
den, te mogen verkoopen, en met het
overſhot na hun believen te handelen,
en dat, ſchoon wy zeiden bevonden te
hebben, dat de geheele wereld met 1500
bhaaren vervuld was, zy de hunne egter
nog altyd wel aan den man zouden kon-
nen helpen, waar uit dan te gelyk ook
de ongegrondheid van zyne ſtelling zou
komen te blyken.

De Chriſten OrangKaja's zeiden kort
en goed, dat de Compagnie al hunne
nagelen voor een gezette prys aannemen,
en voor 't vertier der zelve (alzo dat
den Inlander niet raakte, nog in 't con-
tract gemeld was) zorgen, of hen ge-
heel en al ontslaan moeſt.

De Heer Landvoogd, ziende dat hy
met dit ongerymd voorſtel aan de grond
was, liet het daar by blyven; hoewel
het zelve den Inlanders wel verder den-
ken, en al voor uit deed zien, dat het
mogelyk de eene, of de andre tyd nog
daar op uit komen zoude, dat zy hunne
boomen zouden moeten miſſen, om dat
'er voor de Compagnie te veel nagelen
aanwieſſchen.

Hy zegt dit naderhand wel weder te
verzagten met de OrangKaja's wys te ma-
ken, dat zy nog eenige nagel-gelden te
goed hadden, dog zy, vreezende, dat
ook hier al weer ict agter ſteken mogt,
zeiden, dat zy niets meer van de E. Com-
pagnie hebben moeſten, en wel betaald
waren.

Ook beſpeurde de Heer *de Vlaming*,
dat 't gemeene volk morde over de 6½
Ryxdaalder, die de OrangKaja's, vol-
gens gewoonte, van ider bhaar trokken;
en alzo hy de reden, waarom zy dat
trokken, niet wiſt, trachte hy dit af
te ſchaffen; dog haar Edelheden wilden
daar in geen verandering gemaakt heb-
ben,

1650. ben, maar dat de OrangKaja's dit als een vergelding van hunne moeiten, en gedane dienften, trekken zouden.

Madjira's vertrek na Loehoe. Na dat hy nu *Madjira*, met zyn grooten, tien dagen wel onthaald had, vertrok de zelve weer over den korten landweg na Loehoe.

Des Landvoogds togt na de Uliassers. Kort daar aan deed de Heer Landvoogd een togt na de Uliassers, om daar het nieuw metaal gewigt ook in te voeren. Hy toonde de Inlanders, hoe zy dat gebruiken moesten, en nam ook de eerste nagelwegers, volgens een nieuw opstel en bericht, onder eede aan.

Hy bevond ook tot zyne verwondering, dat die van Ihamahoe zich weer na hunnen berg begeven, en zich daar, nog meer dan te voren, versterkt hadden, het geen hy toen egter goed vond ongemerkt te laten door gaan, en hen maar alleen tot gehoorzaamheid en trouw in 't toekomende te vermaanen; hoewel hem dit denken deed, dat 'er weer iets in til wezen moest.

Vrede tusschen Spanjen, en ons. Men kreeg in Juni door de Fluit *Castricum* uit Ternate tyding van de vrede tusschen Spanjen, en onzen Staat A. 1648 gesloten; doch alzoo 't Spaansch schip met de Vredens-contracten gebleven was, hield den oorlog tusschen de Tidoreesen, en Ternataanen, noch al eenige tyd aan, vermits zich de eerste na de Spanjaarden gedroegen.

Mandar-sjah be-taald zyn ooms ag-terstallen. In deze tyd belaste Koning *Mandarsjah* ook de 1200 Ryxdaalders die Koning *Hhamza*, zyn oom aan de E. Compagnie ten agteren was, uit zyne Ambonische inkomsten te betalen; begeerende daar nevens, dat alle de Ternataanen, uitgenomen den *Kimelaba*, hem zouden werden toegezonden.

De Vla-mings togt na Amblauw, en Manipa. In Juli bezogt de Heer *de Vlaming* Amblauw, en Manipa, om daar mede 't nieuw gewigt, en een nagel-lyst, in te voeren.

Lehut op Loehoe geplaatst. *Madjira* klaagde zeer over *Lebut's* nieuwe ongehoorzaamheid, waarom hy van daar met zyn onrustigen broeder na Loehoe geplaatst wierd. Ook ontfloeg de Heer Landvoogd die van Manipa nu volkomen van alle het oppergezag, dat die van Cambello, en Lessidi, noch in 't verborgen over hen gevoerd hadden, zeggende, dat zy voortaan niemand, dan hem, en *Madjira*, hadden te gehoorzaamen.

Mandarsjah schenkt ons alle de Heidenen, en Christenen op Ceram. In Augustus schonk Koning *Mandarsjah*, nu beter van veel zaaken onder-richt, alle de Christen-dorpen op Ceram, Caybobo, Elipapoeteh, Amahy &c. en alle de onderhoorige Heidenen, geheel aan de E. Maatschappy, dat hy met zeer weinige, doch klare woorden in een brief schreef, dien 't jagt *Concordia* uit Ternate bragt. In de brief

aan *Madjira* schreef hy egter het tegen-deel, zeggende, dat zy wederfpannige, en weerdig waren, om van hem, en den Landvoogd gestraft te werden; dat ons niet raakte, alzoo wy ons maar gedroegen aan 't geen hy aan ons schreef.

Ontrent dezen tyd quamen die van Rarakit zich vernederen, en vrede verzoeken. Die hen gegund wierd op zekere voorwaarde, die wy alhier uitgedrukt zien.

Artikelen ende voorwaarden, op welke de Heer *Arnold de Vlaming van Outsboorn*, Extraordinaris Raad van Indien, mitsgaders Gouverneur, en Directeur over de Provintie van Amboina, met de landen, en volken, daar onder fortterende, wegens, en in den name van zyn Hoogheid, den Prince van Orangie, voor de generale Compagnie, verdragen ende overeen gekomen is, met de OrangKaja's *Sebela*, ende *Foetat*, zoon van den OrangKaja *Oesen*, respectieve Hoofden van de gedebelleerde negery Rarakit, als der zelve expresse ende speciale gemagtigden daar toe zynde.

Eerstelyk bekenen, belyden, en verklaaren wy gemagtigden, om regtvaardige redenen door de staat van de Compagnie bestreden ende overwonnen, mitsgaders ingevolge door het regt van den oorlog geworden te zyn regte vasallen, ende onderdaanen van haar Ed. Staat, daar voor, op de onderdanigste beede, benevens andere bare subjecten, door den Heer Gouverneur mede gunstelyk aangenomen zyn.

2.

Ingevolge van het welke wy dan ook beloven, dat met alle de geene, daar de Compagnie mede vrede heeft, ook vrustschap zullen houden, ende in der minns ommegean, handelen, ende wandelen, zoo als tusschen geconsfedererden, ende goede bondgenoten behoord.

3.

Gelyk wy daar tegen dan ook weder verklaaren, onze vyanden te wezen alle de gene, die met de Compagnie in vyandschap zyn levende, ende dat wy daar onder specialyk belooven vyandig, als onze eigen vyanden zynde, te vervolgen ende bedigen, waar dat koomen, die van Tidore, ende die roofzugtige Papoewa's, ende voort alle andere, als voorsz., die het met de Compagnie niet zyn houdende.

Datwe geene vycmdelingen van wat natie, qualiteiten ofte conditie die zyn, aan onze stranden, of havens, handel zullen verleenen, als de welke met een vry geleide van den Nederlandschen Staat zyngeprovidceert, ende wie daar van niet voorzien en zyn, datwe die alle als vyanden zullen aantasten, ende met den eersten aan de Heere Gouverneur komen over te leveren.

Datwe naar geen plaatzen, bewesten dit Kasteel gelegen, zullen vaaren, ofte zullen daar toe alvorens speciale licentie ende schriftelyk bescheid van den Heere Gouverneur komen impetveren, maar de gene, die daar beoosten leggen, als Banda, de Uliassers, Noessalaoet, ende voorts langs de geheele kust van groot Ceram, blyven ons gelicentieerd zonder passé tot ons believen te mogen bevaaren, daar handelen, ende wandelen, zoo dat behoort.

Datwe ten minsten alle jaaren eens gecommiteerden aan den Heer Gouverneur naar het Kasteel zullen zenden, om aan zyn E. Homagie te doen, datwe daar voren telkens zullen verbeuren een boete van 200 Ryxdaalders van agten.

Datwe t'allen tyden, als door den Heer Gouverneur ontboden werden, 't zy om zyn Ed: met de Hongi te volgen, ofte om eenige andere hof-diensten te plegen, zonder vertoeven naar het Kasteel zullen op komen.

Datwe alle slaaven, ofte boedanige andere perzoonen, als 't zonden mogen wezen, die tot ons, uit 't gebied van de Compagnie, ofte de Ternataanschen Konink, naar deze gewesten geloopen komen, strax naar haar overkomst, zonder eenige redenen van haar tot excuse aan te nemen, zullen aantasten, ende met de eerste gelegentheid tot den Heer Gouverneur a in 't Kasteel brengen, mits voor ider als bergloon genietende, gelyk ons dat de Heer Gouverneur als een liberale gifte toegelegd heeft, een somme van 15 contante Ryxdaalders van agten.

Datwe alle, die van elders uit 't gebied van de Compagnie, of den Ternataanschen Konink, het zy uit Banda, ofte hier uit de quartieren van Amboina, ofte van waar 't anders zoude mogen wezen, zyn tot ons gevlygt, ende tot heden nog verbleven, gelykwe verklaaren dat 'er nog eenige zyn, met alle neerstigheid, ende mogelyke devoiren zullen zoeken in banden te krygen, ende aan de Heere Gouverneur herwaarts brengen.

Datwe onze fortresse, die wy boven op den berg gebad hebben, ende die door

den Heere Gouverneur gerazeerd is, noit weder zullen herbouwen; maar dezelve zoo verwoest alsze nu ligt, zonder eenige steen daar af te moveren, als tot een gedurig teken, van onze welverdiende overgekoomene straffen, zullen laten leggen; maar datwe in plaatze van de zelve vermogen zullen, gelyk ons zyn Ed. heeft geaccordeert, weder op onze oude woonplaatzen iets anders t'onzer defensie op te werpen, waar we ons te zamen buiten beletzel van onze vyanden weder gecombineerd zullen mogen ter neder zetten, ende blyven houden.

Datwe onze vervalle politie onder de beschutting van de Nederlandse Staat, met ten eersten weder zullen opregten, ende daar toe op approbatie, van den Heere Gouverneur, in plaats van de gesneuvelde Hoofden weder andere by provisie eligeren.

Datwe, ten genoegen van den Heer Gouverneur, ende in verzekeringe van onze gedaane beliften met ten eersten aan 't Kasteel zullen brengen 3 van onze voornaamste zoonen, om by zyn Eds tot zoo large 't hem goed ende raadzaam dunken zal, als ofstagers gehouden te werden; mits dat hen, in cas van hare negry, geen overlast zal aangedaan werden.

Dat wy ook geen van alle oit in onze Religie zullen werden geturbeerd; maar daar by ongemolesteerd, zoo als we die regtevoort belyden, verblyven mogen.

Alle welke bovenstaande artikelen hebben wy by dezen in onze voorsz. qualiteiten op den Moshhaf na onze vaders wyze bekrachtigt, sprekende: zoo waarlyk helpe ons Godt almagtig.

Aldus gedaan, verdragen, ende overeengekomen binnen het Kasteel Victoria op Amboina, den 6 Augusti anno 1650. mitsgaders bezworen, ende met onze handtekening bekrachtigt dezen 9 daar aan volgende. Was getekend D. V. V. Oudshoorn, het merk van OrangKaja Toeha, 't merk van OrangKaja Futat, ter zyde stons, ons ten overstaan als getuigen getekend. J. van den Briel, Cornelis Dane, Claas Rimbag, 't merk van den Koning van Noessanivel, 't merk van Radja Kilang, 't merk van Radja Soya, 't merk van OrangKaja Manona, Kelilbaloe, 't merk van S Malucoy, 't merk van Kafongat, lager in kennisse van ons getekend Cornelis Hauw, Secretaris, ende Marcus de Roy Secretaris.

Die van Keffing, en Ceram-Laoet waren op dezen zelve tyd, met die van Rarakit, die eerst hunne vyanden waren, en hen als aanzetters van ons tot hun

1650. hun verderf aangemerkt, en ook eenige tyd op wraak gedagt hadden, nu weder verzoend.

Zy vertrokken ider met een Princenvlag, en met een geschenk weer na huis, zeer wel vergenoegd zynde, dat zy nu voor zoo verre in rust konden leven.

Cos gezaghebber. Vlaming vertrekt na Batavia. De Heer *de Vlaming*, genegen een springtocht na Batavia te doen, om, was het mogelyk, zyne verlossing te bekomen, gaf het gezag aan zynen Opperkoopman, den Heer *Simon Cos*, over, en vertrok den 21 Augusti met 't jagt Concordia na Batavia, in hope van, na drie jaaren quyninge alhier, by verandering van lucht, zyne gezondheid daar te zullen weder krygen.

Hy gierde op Boeton eerst aan, om dien Edelmoedigen Vorst, *Aali*, voor de dienst, aan onze schipbreukelingen bewezen, te danken, en om een vaste vriendschap met hem op te richten, alzo Boeton al lang met ons in vyandschap geweest was. Hy quam by de Heer *de Vlaming* eerst aan boord, weshalven die hem daags 'er aan weer aan land bezogt, hoe gevaarlyk het ook scheen hen te vertrouwen, en hoe moejelyk het voor hem was den berg op na de Stad te klimmen. Ook nam de Heer *de Vlaming*, over Sangory gaande, nog eenig goed, en volk, daar gebleven, in, en bragt die mede op Batavia, daar hy in 14 dagen quam.

Gefchillen na zyn vertrek gerezen. Pas na zyn vertrek uit Amboina deden zich daar al eenige donkere wolken op, alzo 'er ten eersten geschillen tusschen die van Lessidi, Loehoe, en Cambello, rezen, over dat de Koning hen met de kleene dorpen in een gelyke rang gesteld, en al hun vorig gezag over de zelve had benomen, hoewel dat hen door *Madjira* nu al weer was toegestaan.

Op Manipa was 'er al mede wat te doen, alzo den ouden *Sengadji* van Tomilhoe, en de nieuwe, *Cowasa* genaamd, malkanderen niet konden verstaan.

Zy klaagden beiden, en gaven beiden aan *Madjira* geschenken, 't geen oorzaak was, dat hy ze beide maar gaande hield, om zoo te langer te trekken; hoewel hy, om andre redenen van staat, wel meest op *Sengadji Cowasa's* zyde was.

Op Lissabatta waren al mede onlusten gerezen, zoo dat zy zich van *Nuniali* afgezonderd, en eenige mylen Oostelyker met der woon begeven hadden.

De twee Alfoereese Koningen van Somiet, en Hatoewal, met die afzondering der Lissabatters niet te vrede, namen daar uit een reden, om koppen by hen te mogen halen; waar over de anderen na bekomen verlov van 't Kasteel,

alzo dit voor hen niet langer te dulden was, zich begonden te wreken.

Dit waren maar beuzelingen, en geringe voorloopers van zwaarderonlusten, die zich daar na openbaarden.

Een nieuw oorlogsvuur begon in Ternate. Men schopte daar den jongen Mandar-Koning van zynen throon, nemende tot een reden van staat, dat hy ons in alles te veel te wil was, welkers aanwafsch zy ten uitersten zogten te beletten, zy hadden hem daar over wel aangesproken; doch hy, klaar merkende, dat de E. Maatschappy zyn eenigste steunzel was, zocht zich in alle manieren by en door de zelve vast te maken, en dus zynen throon te verzekeren. Dit stak den grooten zoodanig in de krop, dat zy hem met alle man verwierpen, en zyn broeder *Mamilba*, dien 't in de herzenen schortede, den laatsten Juli dezès jaars 1650 tot Koning opwierpen, om dus in zynen naam te kunnen regeeren, daar zy bevorens niet veel te zeggen hadden, alzo zich de Koning na hunne gedagten te trots tegen hen aanfelde.

Het speet hen ook zeer, dat den Koning den Landvoogd van Amboina zoo veel magt over zyn landen op Ceram gegeven, het Christendom daar aan veel Heidensche dorpen toegestaan, ja alle de Heidenen aan de E. Maatschappy geschonken had. En het is niet onwarschynelyk, dat de Spanjaarden, en Tidoreesen hier mede onder roeiden.

De voornaamste roervinken waren den Goegoegoe *Kaitsjili Moesa*, de Zeevoogd *Kaitsjili Saydi*, de Orang Kaja *Marasaula*, den oude Hhoekom *Laulata*, en meer andren uit het huis *Tomagola* gesproten. Deze riepen hunnen nog maar opgeworpenen Koning den 2 Augusti daar voor uit, dwingende den Koning noch tydig by ons met al het voornaamste en dierbaarste van zyn Hof in ons Kasteel Orangie de vlugt te nemen, zynde pas van drie *Sengadji's*, en 100 koppen, gevolgd.

De wederspannigen wel ziende, dat zy 't op Ternate tegen ons, die den Vorst in onze bescherming namen, niet konden uithouden, namen eerst de vlugt na de ontoegankelyke klip Soela, tusschen Tacoma, en Talocco gelegen. Doch *Saydi*, merkende dat het daar niet lang gaande te houden was, na Xoela, en daar na na Gilolo op de kust van Halamahera of Batetosjina, de vlugt.

De Heer Landvoogd, *Gaspar van den Bogaard*, gaf daar van, door een Ternataansch Mardhykers vaartuij, daar toe afgevaardigd, en den 27 September hier ten anker gekomen, aan deze Regeering kennis, 't welk hier, by vertrek van de Heer *de Vlaming*, geen kleene ontstelte-

1650. nis gaf, alzoo de bezetting hier vry flegt gefteld, en dit een werk van zulken verren uitzicht was, dat ook de vonken 'er af (gelyk niet qualyk van zommige ge-

gift wierd) wel herwaards konden over 1650. gevlogen zyn, dat hen de tyd namaals maar al te klaar leerde.

VIERDE HOOFDSTUK.

Cos zend Danen na Loehoe by Madjira, die veinst 't ftuk te verfoeyen. De Heer de Vlaming als super-intendent herwaards gezonden. 't Contract met de Gorammers. A. 1651 den veerthienden Landvoogd, de Heer Verbeek, hier. Vlaming giert op Boeton aan. Zyn komst op Makjan. Den blinden Koopman, Zeeuw, ontdekt ons Madjira's verraad. Cos door Madjira misleid. De onze wegens Jan Pays verraad gewaarschouwd. Moord op Cambello. Van Outhoorns wederwaaren. Imam Swacki's bedryf, en moord op Lessidi. Madjira's vlugt. Loyatas waarschouwing in de wind geslagen. Jan Pays verraad verder uitgelekt. En by vast gezet. Moord op Laala. Verdere moorden, op Noessa Telo, en Amblauw. Dapperheid van eenige soldaaten. Afgryzelyk bedryf op Manipa. Rimbach op Cambello vermoord. Maynene na Ternate gevoerd. De Heer de Vlaming komt voor Cambello. Doet Lecatoelin onthaltzen. Den elfden Opperlandvoogd de Heer Reynierszoon, als ook de Heer Verbeek hier voorgesteld. Nieuwen eed, door die van Hitoe, en Ihamahoe, gedaan. Verbod der vaart aan vreemdelingen. Tamin Amfara, Stadhouder gemaakt. Manipa door de Heer de Vlaming aangetast. En de nagel- en vrugt-boomen uitgerooid. De Hitoeëfen, heulen met den vyand. Way overvallen. De Heer de Vlaming na Banda. Amblauw door Verheiden verwoest, gelyk ook Boero, en Cambello. Eenige Alfoercesfen aan 't Kasteel. De Heer de Vlaming hier weder gekeerd. Die met Mandarsjah na Batavia vertrekt. Abdul Rahhmans dood, zyn dienften aan zyn zoon vergolden. Pessilientiale pokjens hier. Groot nagel-gewasch. Madjira's verdre bedryven. De Heer Verbeek trekt de Heer de Vlaming te gemoet. Verheidens verrichting op Ceram. Lucieä, Rora, en Hoelong, door de onze veroverd. De Vlaming verschynt met den Koning. Zaaken met dien Vorst besloten. Vergeefze verzoeken, door de vyanden gedaan. Ridjali's neeven; na Boero gezonden. Mandarsjah's huwelyk met een Boetonse Princes. De Heer de Vlaming, komt op Boero. Verwoest daar alles. Zyn verdere verrigtingen. Wat Verheiden op Boero verricht. Waar op hy ziek wierd. Mandarsjah vertrekt na Ternate. Stoute daad van Siphens vrouw. De Heer de Vlaming verovert Locki. Madjira, en Schaydi, ontkomen het.

Cos zend Danen na Loehoe, by Madjira.

HEt eerste, dat de Heer gezaghebber Cos deed, was den Licutenant Danen na Loehoe te zenden, om stil te vernemen, hoe 't hier gelegen, en wat Madjira van der Ternataanen opstand bekend was, en om hem, onder een ernstige aanmaning om zyn Koning en de E. Maatschappy getrouw te zyn, te verzekeren, dat de E. Maatschappy den Koning niet verlaten zou. Ook verzogt hy, dat hy geen Ternataanen, van den aanhang der oproerige, in Amboina ontfangen, of aanhalen, maar hen vast zetten, en ons overleveren zoude.

Die veinst het ftuk te verfoeyen.

Madjira, dit alles hoorende, veinsde zich zeer ontzet daar over, slaande op de tafel, en de Ternataanen, die dit begonnen hadden, verfociende, en ons ten vollen van zyn trouw verzekerende.

Wy hebben bevorens gezegt, dat Koning Mandarsjah al de Ternataanen opontboden had. Deze waren ook met eenige Coracora's vertrokken, te weten Daggä, Labodi, de Kaitjili's Bismol, en

Abdul, zoonen van Laxamana (Kakiali's schoonvader) en Codjali, zoon van den Sengadji van Roemah Ite, doch hadden die hare Coracora op een der Xoelafche Eilanden verloren, zoo dat zy op Fattamata in groote armoede zaten, alzoo al hunne goederen weg waren.

Om hen nu weer te roepen, had hy al eenige lieden derwaards afgevaardigd, ten einde zy zich by de muiters niet voegen zouden; doch de raad in Amboina vond best, dat zy op Xoela tot de komst der schepen van Batavia blyven zouden, om te beletten dat zy ook hier niet wat quaads overbrengen, of wel zelf stoken mogten.

Deze flegte tyding quâm in November ook op Batavia, en daar neven 's Konings ernstig verzoek, om hem tegen deze muiters ten eersten te helpen.

Haar Edelheden, met dit werk niet weinig belemmerd, zonden den Heer Arnold de Vlaming van Outsboorn, Ordinair Raad, als Super Intendent (of Opperbevelhebber) Commissaris (of gevolmagtigden) en Zeevoogd derwaards, in

De Heer de Vlaming als Super-Intendent herwaards gezonden.

1650. hope, dat hy dit vuur spoedig dempen zou, eer het na andre gewesten overvliegen mogt.

Zyn Ed: vertrok den 23 December A. 1650 van Batavia, zynde nu pas over een maand getrouwd; doch redelyk in staat, om die last op zich te nemen.

In November verschenen hier aan 't Kasteel Goramse gezanten, die zich den laattten dezer maand onder de E. Maatschappy's gehoorzaamheid begeven hebben. Het contract, daar van met hen gemaakt, luid aldus:

't Contract met de Gouweramers.

Artikelen, en voorwaarden, op welke den Opperkoopman, *Simon Cos*, provisioneel 't gezag voerende in absentie van de E. Heer Gouverneur, en den Raad in Amboina, wegens en in den naam van de Hoog Mog: Heeren, Staaten Generaal der vrye Vereenigde Nederlanden, zyn Hoogheid, den Prince van Orangie, &c. ende de Bewindhebberen der Vereenigde Oost-Indische Compagnie, met *OrangKaja Malim, Bori*, en *Oelebatta*, gedeputeerden, en expresse gemagtigden van 't Eiland, en de volkeren van *Goram*, is overeen gekomen.

Eerstelyk verklaren, en belyden wy gemagtigden, geenen Prins, ofte Staat, subject, of oit subject geweest te zyn; maar ons te aller tyd erneerd te hebben als vrye volkeren, die zonder bepaling van imand verbonden, en contracten, met andre volkeren hebben aangegaan, tot dat ons nu niet meer magtig kennende te beschermen, als onze geallieerden volkomen onderdanen door 't regt der oorlogen van den Nederlanden Staat geworden zynde, ons ook onder dezelve, gelyk op volgende voorwaarden volkomen doen, by dezen vrywillig begeven.

2.

Mits welke dan beloven met gene natien, wie 't ook zoude mogen wezen, voornamentlyk Europiaanse, eenige contracten; of verbonden, als zynde door deze daar van versteeken, te maken, maar imand der zelve by onze stranden ten dieneinde verschynde, tot de Ed: Heer Gouverneur in Amboina te wyzen.

3.

Met alle volkeren, daar de Ed. Compagnie mede in vreedde leefd, beloven wy ook vrydschap te zullen houden, daar mede te handelen, gelyk ware bondgenoten, ende geconfedereerden betaamt.

4.

By gevolge wy daar en tegen ook weder verklaren onze vyanden te wezen, wie in

onminne met de E. Compagnie leeven, als zynde dan specialyk, de roofzugtige Papouwen, Tidorefen, ende andere, die 't met de E. Compagnie niet houden, welke wy alle beloven te vervolgen, beschadigen, ende als vyanden te tracteren.

5.

En geene vreemdelingen, van wat natie conditie, of qualiteiten, die zyn, zullen wy aan onze stranden gedoogen, veel min handel verleenen, als alleenlyk die geene, welke met pascedels, ofte vry-geleide brieven, van den Nederlanden Staat zyn voorzien, ende wien daar van geen vertooning doen kan, beloven wy als vyanden aan te tasten, ende met de eerste gelegentheid aan den Ed: Heer Gouverneur alhier te komen overleveren.

6.

Naar geene plaatzen, bewesten dit Kasteel gelegen, zullen wy varen, ofte zullen daar toe alvoeren speciale licentie, ende schriftelyk bescheid van de Ed. Heer Gouverneur komen verzoeken, ende verwerven, edog de om de Oost gelegen landen als zynde Banda, de kust van Ceram, Uliasser, Noeffalaoet, &c. blyven ons gelicentieerd zonder pas, tot ons genocgen, te mogen bevaren, daar handelen, wandelen, gelyk vrunden betaamd.

7.

Eens 's jaars ten minsten beloven wy onze gecommiteerden naar 't Kasteel Victoria aan de E. Heer Gouverneur, om aan zyn Ed. Homagie te doen, te zullen zenden, mits zo wy daar van in gebreke blyven, daar vooren 'elkens verbeuren zullen een boete van 200 Ryxdaalders van agten.

8.

T'allen tyden, als wy door de E. Heer Gouverneur ontboden werden, 't zy om zyn Ed: met de Hongi te volgen, ofte om eenige andere hofdienstigheden te plegen, beloven wy zonder vertoeven naar 't Kasteel te zullen opkomen.

9.

Alle slaven, ofte andere perzoonen, hoedanig die zoude mogen wezen, die tot ons uit het gebied van de E. Compagnie, of van den Ternataanse Konink naar deze gewesten geloopen komen, zullen wy strax naar haar overkomst, zouden eenige redenen van haar tot excuse aan te nemen, aantasten, ende met de eerste gelegentheid aan, en tot de Ed. Heer Gouverneur aan 't Kasteel brengen, mits voor ider, voor bergloon, genietende een zomme van 20 Ryxdaalders courant, daar mede onder begrepen zyn, de gene, die alreede (des niet en weten) aldaar mogte gewlucht zyn.

Alle welke bovenskaande artikelen beloven wy ondergesz: in onze voorsz: qualiteit deugdelyk te onderhouden ende te doen onderhouden, bekrachtigende dienshalven 't zelve met onzen hoogsten eed op den Moshhaf. Amboina in 't Kasteel Victoria, dezen laat-

1650 *laatste* November 1650. *was getekend* Simon Cos, Jacob Verheiden, J. van den Briel, Cornelis Danen, Cornelis van Adrichem, 't merk van Pati Oeffen, 't merk van X Bakker Bessi, Jan Tembely, Marcus de Roy, *Secretaris*.

Dat de Tidoreesen (gelyk wy hierboven zeiden) mede deel in den Ternataanen oproer hadden, bleek klaar, alzo de Papoewa's, hunne onderdaanen, nu zeer sterk op de onderdaanen van Koning *Mandarsjab* quamen rooven, tegen welke die van Cambello, Lessidi, Bonoa, en Manipa, een zeemagt van 16 Coracora's by een gezameld, het Papoewa's Eiland, Messowal, den 12 November aangetaft, afgeloopen, en veel buit van menschen, en visch daar gebragt hebben.

Ondertusschen wierd *Madjira* door die genen, die hy met eenig ontzet na de schipbreukige Ternataanen op Xoela gezonden had, uit hunnen naam geraadvraagd, wat zy zouden doen, zoo de nieuw opgeworpene Koning hen na Ternate quam te roepen. *Madjira* maakte dit den Heer *Cos* bekend, die hem antwoorde, dat hy hen raden zou, voor eerst daar nog te blyven, en dien nieuwen Koning in geen zaaken te gehoorzaamen.

Ondertusschen zeilde de Heer *de Vlaming* al voort na de Moluccos; doch wierd door de winden en stroomen ontrent Boeton zeer in zyn reize belet, waar door hy veel zieken kreeg, die hy goed vond door 't jagt de Leeuwerik na Amboina te zenden, en tegen gezonde lieden te verruilen.

A. 1651 Zy quamen A. 1651 den 5 Februari hier, en bragten ook eenen nieuwen, of den veerthienden Ambonschen Landvoogd, en bestierder de Heer *Willem Verbeek*, (by zommige ook *van der Beek* genaamd) gewezen Opperkoopman op Batavia, en nu ook Extraordinaris Raad van Nederlands India, mede, die hier plegtelyk ingehaald wierd, hoewel zyne voorstelling nog uitgesteld bleef, alzo alles noch onder de Heer *de Vlaming* stond.

Men zond, zoo ras het doenlyk was, dit jagt met 50 frisse soldaaten, den 10 dito onder den Lieutenant *Cornelis Danen*, na Ternate, met last om zich ten eersten by de Heer *de Vlaming* te voegen.

Vlaming giert op Boeton aan. Zoo ras die Opperveldheer ontrent Boeton gekomen was, gierde hy by dien Vorst aan, beschonk den zelve, en bezogt hem nogmaal, om de oude vriendschap, voor al nu, weer vast te maken.

De wind egter bleef hem nog al tegen, dat hem eindelyk dwong in 't Fluit-

schip de *Smient* van 't schip *Nassau* over te gaan, waar mede hy den 2 Maart op Makjan onbekend aanlandde; alwaar toen de Heer *Jacob Huftaart* als Hoofd en Opperkoopman lag.

Het duurde drie maanden en een dag, Zyn eer de Vloot in Ternate verscheen, na komst op welkers aankomst zyn Ed: ten eerste al- Makjan. les in 't werk stelde, om de muiters te dempen, loopende eerst na Makjan, alwaar de ouden *Sengadji* van Gnoffagita, een dorp ontrent onze vesting Taffaso gelegen, alle de zynen aangeraden had, om de zyde der muiters te kiezen, en na 't gebergte vlugten.

Hy zond boden, om dien *Sengadji* tot afkomen te noodigen, die eerst niet wilde, doch eindelyk zynen zoon zond, die afgewezen wierd, met last dat hy den *Sengadji*, op de hoogste ongenade, aanstonds zelfs komen moest, dat hy eindelyk deed.

Wat dezen Heer nu daar in Ternate verder verricht, en hoe hy, na veel moeite met de muiters gehad te hebben, alles zeer gelukkig hersteld heeft, zullen wy hier niet herhalen, alzo wy dat reeds omstandig onder de stoffe van Ternate getoond hebben. Alleen zullen wy maar zeggen, dat de tyd de onzen in Amboina leerde, dat ook *Madjira* de hand in dit werk had.

De Koopman, *Barent Zeeuw*, een Den blinden gaeuw man, en Opperhoofd op Loehoe, den had in November des voorleden jaars zyn Koopman gezigt verloren; doch hoe blind hy ook Zeeuw was, had hy egter *Madjira's* loopgraven ontdekt weten te ontdekken, gevende ons den 1 *Madjira's* Maart dezes jaars kennis, dat hy nu 3 a 4 dagen aan een zeer sterk met de Orangkaja's van Cambello geraadslaagd, en zyn beste goederen op zekere nagt in een Coracora na de bogt van Tanoeno gezonden had. Dat ook *Abdul Rakbman* aan *Madjira* sterkt over onze natie, als onderdrukkers van den Moorschen Godsdienst, geklaagd, en hem verzogt had, daar tegen te zorgen.

De Heer *Cos*, dit hoorende, en 't zelve als de eerste zaaden van afval aanzien- Cos door *Madjira* de, ging zelf den 2 Maart na Loehoe, *misleid.* om *Madjira* te ondertasten, en hem tot getrouwigheid nogmaals aan te maanen.

Hy vond by zyn komst alles by *Madjira* oogschynelyk nog in ordre, en meinde derhalven, dat men hem quaad berigt dien aangaande gegeven had. Dog men had hem wel, en na waarheid, gewaarschouwd, en den blinden *Barent Zeeuw* had beter, dan hy met zyn oogen, gezien, dat de beste meubelen geborgen, en de slegtste maar in ordre gelaten waren, om hem, en anderen, zand in de oogen te werpen. Hy sprak *Madjira* zeer deftig aan, om hem aan te zetten tot

1651. tot getrouwigheid aan zynen Koning en ons.

Madjira antwoordde, dat men voor hem niet bang moest zyn; doch dat het waar was, dat men onder 't gemeene volk wat beweging zag, om dat zy vreesden, dat wy hen tot het Christendom dringen wilden, en de nieuwe Koning hen nu op 't lyf vallen, of dat hen e n ander ongeluk zou overkomen, doch dat hy dit alles wel wist te fluiten.

De Heer *Cos*, zich nu gerust houdende, wilde geen tydingen, ten laste van *Madjira* meer gelooven. Ook had hy *Madjira* verzogt, om te bezorgen, dat de Inlanders met 't opmaken van de Logie van Cambello wat wilden voortgaan. Hy beloofde spoedig daar over aan den Lieutenant, *Nicolaus Rimbach*, te zullen schryven, dat waarschynelyk die *Urias* brief was, waar mede hy dien Lieutenant met eenige soldaaten van zyn post troonde, om die van Cambello gelegenheid te geven, om hun schelmstuk zoo veel te gemakkeliker uit te voeren.

Terwyl hy nu dus met den Heer *Cos* sprak, waren 'er wel 200 gewapende mannen rondom des *Kimelaba's* huis, ook was de vaandrig *Helwig* zeer kort by *Madjira's* geweer, gelyk hy zyn soldaaten ook last gaf, om wel op te passen. *Madjira*, dit merkende, riep de zynen in 't Ternataans toe, daar zal van daag niet van vallen.

Dit alles wierd den Heer *Cos* gebodschapt; doch hy wilde niets aannemen, zeggende, dat hy beter wist. Hy vertrok dan na 3 dagen weer van daar, en deed door zyn bericht den Raad gelooven, dat alles by *Madjira* wel stond, tot zoo verre, dat men gansch geen quade gedagten op hem had.

Den 8 Maart quam 'er nog een slegte tyding. Zeker Chinees, *Intsjeb Java* genaamd, boodschapte met eenige van de zynen, dat 'er dagelyks veel goed uit Hative gedragen, en dat de *Hhoekom, Jan Pays*, daar niet meer vernomen wierd, weshalven hy vreesde, dat zy wel licht mogten overvallen werden, en dat 'er weer iets gaande was.

Den 10 Maart berste de bom uit het vat. De Lieutenant *Rimbach*, met 6 soldaaten, 1 quartiermeester, 2 matroozen, en de OrangKaja *Mayne*, door den voornoemden brief van *Madjira* die zelve dag na Erang verzonden zynde, om die Inwoonders tot het werk aan te pressen, zoo vielen die van Cambello den 11 dito aan 't moorden, slaande eerst den sergeant *Jan Gallant*, die by 't werkvolk was, dood.

De Lieutenant *Herman van Outboorn*, kort te voren daar van Lessidi gekomen, schepte met zyn Prahoe weer na zyne

II DEEL VAN AMBOINA.

bezetting op Lessidi, om te zien hoe 't daar stond; doch moest aansonds na Cambello weder keeren, alzoo hy geen een soldaat daar op, de stukken na hem toegekeerd zag, en eenige kanon-schoten na zyn lyf kreeg, ziende ook prahoe's afzetten om na hem toe te komen.

Imam Swacki was nu, op de ernstige bede van *Madjira's* wyf, en moeder, ons af, en de muiters toegefallen, waar op zy te Lessidi, op 't zelve uur, als tot Cambello, de vesting overvallen, en de bezetting trouwloos, onder schyn van vriendschap, vermoord hadden, uitgenomen een boschieter, die zich vrywillig overgegeven, en hen aan buskruit geholpen had.

Zy hadden daar ook alle de goederen, zoo van de E. Maatschappy, als van den Lieutenant *van Outboorn*, weggeroofd.

Deze Lieutenant nu, weer voor Cambello gekomen, viel met een nieuwen moed op de verlatene Logie aan, haalde nog eenige pakken en kleeden 'er uit tot 's anderen daags 's avonds, dat de vyand hen dwong te wyken, en na de Reduit *Hardenberg* te vluchten, zynde toen aldaar nog 76 zielen (waar onder 16 Neerlanders, en 43 zwakke slavinnen) sterk, en maar van 1½ Martavaan (een aarde verglaasde pot, 2 a 300 kannen houdende) water, van weinig ryft, en kruit of loot voorzien.

Na dat nu de bloede *Madjira* dit alles dus beschikt had, zonder zelf op zyn plaats iets te durven beginnen, nam hy den 10 dito ook met al zyn goed de vlugt na Locki, legerde zich by de Rievier Kahoela, daar ook 't Loehoenees Camp van *Abdul Rabbman* lag, waar na toe men de Loehoeneesen by de schoonen dag ten deele gewillig, ten deele gedwongen, gewapend langs *Gammafongi*, of de *Spekberg*, en voor by onze vesting, trekken zag, doch *Abdul Rabbman*, met de zynen, bleef ons getrouw, en quam in onze vesting, ons verzekerende, dat veelen hem wel hadden willen, doch niet konnen volgen.

Ook was *Loyata*, of *Kramer*, OrangKaja van Loehoe, voor 5 dagen mede by ons in de vesting gekomen met zyne goederen, ons toen al waarschouwende, dat 'er wat quaads op handen was; doch hy zelf wierd by nagt door die van Cambello weer weg gehaald. Ook had hy den vaandrig *Helwig* al lang gewaarschouwd, dat de vyanden zich op Locki, en by Kahoela, versterkten; doch die man had daar weinig agt op gegeven. Hy boodschapte ook na 't Kasteel alleen des *Kimelaba's* vlucht, alzoo hem de moord op Cambello noch onbekend was.

Y

Men

De onze wegens Jan Pays verraad gewaarschouwd.

Moord op Cambello.

Van Outboorns

1651. wedervaren.

Imam Swacki's bedryf, en moord op Lessidi.

Madjira's vlugt.

Loyata's waarschouwing in de wind gellagen.

1651. Men zond ten eersten den Onderkoopman *Cornelis Hauw* over Hitoelama derwaards, om nacuwkcurig na alles te vernemen, en men liet alle de OrangKaja's aan 't Kasteel by een komen, om ten eersten 5 Coracora's klaar te maken, en, na 't weder keeren van *Cornelis Hauw*, Capitein *Verbeiden* den vlugtigen *Kimelaba* op 't lyf te zenden, eer hy zich zelve daar sterk kon maken.

Jan Pays
verraad
vender
uitgelekt.

Twée Chineesen, *Loccum* en *Sayco*, quamen van Hitoe Lama 's avonds ook de vaste tyding, niet alleen van des *Kimelaba's* vlugt brengen, maar de onzen ook verzekeren, dat de Hhoekom, *Jan Pays*, aan dit schelms verraad mede vast, en dat hem door *Madjira* een brief geschreven was, waar by hy hem vermaande, om nu hun voornemen uit te voeren. Eindelyk quam de Onderkoopman *Hauw* niet alleen met mondelinge tyding; maar bragt ook een brief van den Lieutenant *van Outboorn*, waar in 't vorige bevestigd, en ook de moord op *Leffidi* en *Cambello* duidelyk bekend gemaakt wierd.

Men hoorde ook, dat het versprek van *Madjira* en *Jan Pays* was, om onder schyn van vriendschap in 't Kasteel te dringen, en dat af te loopen, en dat hy hem aangezetz had, om dit nu mede uit te voeren.

Men sprak zelf ook, dat 'er onder de Inlanders een aanslag was, om Capitein *Verbeiden*, en zyn volk, op de Coracora's, als zy onderweeg zouden zyn, den hals te breeken, en dat men dan, schielyk weerkomende, by donker zou zien 't Kasteel in te neemen.

In hy
vast ge-
zet.

Men riep dierhalven de OrangKaja's weer by een, en zei hen, quanswys, dat het te laat was *Madjira* te vervolgen, en dat de Coracora's maar zouden t'huisblyven; doch in 't uitgaan wierd *Jan Pays* belast, tot nader bevel, in 't Kasteel te blyven, dat hy, hier over zeer ontsfeld, aannemen moest, hoewel hy zich daar toe vry ongenegen, en over dit toeval zeer onvergenoegd toonde.

Men belastte de burgers ook goede wagt overal te houden; en men zond de Fluit *Casticum*, en twee gehuurde burger-jagten, met levensmiddelen, en last, om goede toezigt te nemen, na de buiten-comptoiren, en een derde vaartuig vertrok na Ternate, om daar de tyding van *Madjira's* opstand te brengen; doch dat kreeg, door tegenwinden, de reize niet.

Men zond dan de Fluit, de Wolf, met den Lieutenant *Dauen* op nieuw derwaards, om aan den Opperveldheer, de *Vlaming*, den slegten staat van alles bekend te maken; waar op men hier met dat zelve Fluitje kort daar na voorraad

van veel noodige dingen, en voor al van kruit, kreeg, alzoo 'er nog maar een kist (een groote slofheid) in het Kasteel was.

Den 13 Maart ging een andre moord op Laala aan, alwaar de *Hamba Radja*, *Badji*, den sergeant, en 6 soldaaten, in 't dorp ten eeten verzogt had, alle welke daar doodgeslagen wierden. Daar op eifchten zy de velling op, in welke maar 4 of 5 soldaaten waren, die zy dwongen de zelve over te geven, voerende hen na Locki, van waar 'er na maals 2 tot ons quamen overloopen.

Moord
op Laala.

De Heidenen op Cayboba jaagden ook de Christenen van daar na 't gebergte; doch zeiden, dat zy dit doen moesten; alzoo zy door *Madjira's* dreigementen daar toe gedwongen waren, verzoekende egter, dat de Hollanders hen dog niet vergeten wilden, alzoo zy anders Christenen zouden blyven.

Even zulke moordtooneelen wierden ook op Noessatelo, kleen Hatocaha, Assahoedi, Bonoa, Amblauw, en Manipa, opgerecht, daar men zich niet ontzag om onze bezetting, weinige uitgezonderd, dood te slaan, en jammerlyk, na 't afloopen der vellingen, te vermoorden.

Verdre
moorden.

Die van Waypoetch hadden in last, om dit op Noessatelo uit te voeren. Zy hielden zich, of zy den sergeant noodig te spreken hadden, drongen zoo met geweld in de Reduit, en sloegen 'er alles dood, uitgenomen eenen boschieter, die 't ontquam. Zy staken de Reduit in brand, en namen alleen 't kruit, dat zy van nooden hadden, en 't geschut mede.

Op Noes-
satelo, en
Am-
blauw.

Op Amblauw veinsden zy de Reduit te willen dekken, en bragten dus onder de Atap ook haar geweer na boven. De sergeant, *Laurens Sipkens*, zat beneden met de OrangKaja's, om over het een of 't ander te beraadslagen. Ondertusschen gaven hunne makkers, die boven waren, een teeken, waar op zy boven en de OrangKaja's beneden aanvielen, welke laatste den sergeant met zyn 3 onnoozele kinderen, om hals bragten; dog boven was het zoo glad niet gegaan. Vier soldaaten op de Reduit hadden 't hok daar weten in te houden, en de schelmen van boven na beneden te jagen.

Dit had hen, die ook zeer gequetst waren, zoodanig verzwakt, dat zy niet in staat waren, om veel meer tegenweer te bieden.

Zy hielden het egter nog eenige dagen uit, tot zy eindelyk op een dierced van *Kimelaba Hasi*, zweerende dat hy geen hair van hen krenken zou, zoo zy maar by hem afquamen, en zich over gaven.

Dapper-
heid van
eenige
soldaaten.

Hafi hield zynen eed, en krenkte geen hair van hem, maar droeg egter zorg, dat zy aanstonds door andren vermoord wierden. Zy namen daar op ook die Reduit in, verbrandden de zelve, en braken ze vorder af; doch des sergeants vrouw, *Senhora Catharina* namen zy mede na Boero, van waar zy het naderhand nog wonderlyk ontkomen is.

Op Manipa, daar de Onderkoopman *Gerard Bonfer* voor eerst, by afwezen van den idelhoofdigen *Johan Comans*, lag, maakten zy het allerverfoejelykst, zynde een schelmstuk, by na zonder wedergae.

Afzeye-
lyk be-
dryf op
Manip.

De verrader *Sengadji Cowasa* quam zelf met eenig volk aan de Reduit, in schyn om een brief aan *Bonfer* te bestellen. Deeze was wat wonderlyk roegedaan, om *Bonfer* te meer werk in 't openen te geven, en op dat zy ondertusschen in de Reduit zouden kunnen dringen.

Comans huisvrouw, Capitein *Verbeidens* zuster, beneden in haar huis staande, en dat indringen der Inlanders in de Reduit ziende, riep *Bonfer* toe, dat hy op zyn hoede zou zyn; doch aanstonds vielen een deel van die moordenaars op haar aan. Zy verweerde zich nog lang zeer deftig met een halve piek; doch kon het alleen tegen zoo veel woedende honden niet uithouden, weshalven zy haar eindelyk meester wierden. Zy mishandelden haar lichaam jammerlyk, sneden haar de borsten af, en zeiden; dat zy dit Hollands verken in stukken wil-

den hakken.

De andre, ondertusschen al in de Reduit indringende, hebben daar alles, wat hen tegen quam, vermoord, en de vesting verbrand, en afgebroken.

Zy namen 2 dogtertjes van den Onderkoopman *Comans* gevangen, waarvan het eene kort daar aan van een quetzuur of een ongemak gestorven is; doch 't ander zonden zy aan *Kimelaba Hafi*, ten teeken van hunne zegenpraal; na Boero.

De voornoemde Lieutenant *Glaas Rimbach* Rimbach op Cambello vermoord., bevelhebber op Cambello, dog nevens *Maynene* door *Madjira* zeer listig na Erang gezonden, om den Inlander tot 't werk aan te pressen, wierd, daar pas gekomen zynde, aanstonds overvallen, en met zyn soldaaten vermoord. *Maynene* hielden zy gevangen, Maynene na Ternate gevoerd. om hem, volgens *Madjira's* last, door honger te doen omkomen, hoewel hy naderhand noch na Ternate gezonden is.

Op Erang lag ook een corporaal met 8 matroozen om balken te hakken, die zy mede doodfloegen, uitgenomen een; die zy met eenige soldaaten na Ternate zonden.

Daar zag men nu Amboina, zoo geruust en bevredigt (ten minsten in schyn) door den wakkeren Heer *Demmer* aan de Heer *de Vlaming* overgeleverd, en zedert nog ruim drie jaaren zoo door hem bestierd, weer als in volle vlam staan.

Dit geschiedde alleen volgens de schendige regeerbestekken van *Madjira* en

1651. *Jan Pays*, waar van de eerste zich hoofd van 's Konings onderdaanen, en de ander van de Christenen, zocht te maken.

Hadden die van Oeriën het ondermal-kanderen kunnen eens werden, zoo had de Baricade aldaar met ons volk al mede zulk een einde gehad; maar die van Assaloelo ontdekten ons dat tydig, waar door de onzen op hun hoede, hoewel die schelmen van Oeriën nog zoo stout waren, dat zy by Capitein *Verbeiden* aan boord dorsten komen, veinzende voor den *Kimelaha Madjira* bang te zyn.

Het eerste, dat de onze hier tegens deden, was dat Capitein *Moerlag* den 4 April met 6 Coracora's uit de Uliassers gekomen, Caybobo's drie benedenste dorpen verbrandde, en al hare vaartuigen en vrugtboomen verwoestte.

Den 6 dito quam hy voor Loehoe, dat hy in een slegten staat bevond, al-zoo de vyanden haar 't drinkwater afgegraven hadden, en alles daar vry wild liep, doordien de vaandrig *Hekwig* over 't verlies van zyne goederen op Laala, en over 't geen zyn vrouw den 30 Maart wegens haar misbedryf aan 't Kasteel ondergaan moest, geheel mistroostig was, waar over hy van daar gelicht, en den Licutenant, *Herman van Outhoorn* in zyn plaats gelegd wierd.

De Heer In dezen bedroefden tyd quam de Heer *Arnold de Vlaming*, den 24 April hier gansch onverwagt, doch zeer tydig, uit Ternate met eene Fluit voor Cambello opdagen. Hy ontbood daar aanstonds den Heer *Cos* met de Coracora's en met Capitein *Verbeiden*, en den Capitein Licutenant *Danen* (welke laatste onlangs uit Ternate hier weer gekeert was) want deze drie waren de bequaamste en ervarenste van alle de dienaaren, die zig toen in Ambon bevonden.

Doet Men zond *Lecatoelin*, OrangKaja van *Lecatoelin* Oeriën, mede derwaards, om den Heer Zeevoogd van zyn trouw te verzekeren; doch die Heer, die reeds grondige kennis van zynen aanslag had, liet hem aanstonds onthalzen, om een schrik onder den vyand te brengen, en om van 't begin af te toonen, dat hy 'er niet mede dagt te spelen.

Dit dede hy te meer, alzoohy een godloozen aanslag, nevens eenen *Hatibe*, op Capitein *Moerlag* onderweeg voor gehad had, meinende hem, terwyl hy in een boekje op de Coracora las, met een parang (of kapmes) de strot af te veegen; dog alzoohy *Hatibe* ergens over verschrikt was, was de slag maar over 't gezigt gegaan, en zoo hard niet aangekomen, of hy wierd in 't kort weer genezen.

Hatibe sprong aanstonds in zee, om te ontvlugten; doch wierd daar gekregen,

1651. hoewel hy met tegenworstelen oorzaak was, dat hy op strand wierd doodgeflagen; maar *Lecatoelin* gevangen, en invoegen als wy aanstonds zeiden, gestraft.

Hy liet den vaandrig, *Marten Weber*, op Cambello als hoofd over 45 soldaaten, en 2 slaven, belastte hem zyne vesting maar wel te bewaren, en zich met geen buiten-vyand te bekommeren, en vertrok daar op na het Kasteel.

Daar gekomen zynde, las hy den 27 de voorstelling van den elfden Opperlandvoogd van Indiën, den Heer *Carel Reynierszen*, en stelde daar na ook den Heer *Verbeek* als veertienden Landvoogd van Amboina voor, terwyl hy zelf Superintendent of Veldheer en Zeevoogd met een volflage oppermagt over de drie Oosterfche Landvoogdyen bleef, om over alles, wat dezen oorlog aanging, het oppergezag te voeren.

Vermits hy nu wist, hoe naauwen verbond van wegen den Godsdienst en eenige huwelyken tusschen die van Hitoe en Ihamahoe was, vond hy goed hunne OrangKaja's door een naauwer eed aan ons te verbinden, en hente doen beloven de Compagnie niet alleen getrouw; maar ook vyanden van den *Kimelaha Madjira* en zynen aanhang te zullen zyn.

Wy kunnen die vernieuwing van dezen eed in dit navolgende opstel zien.

Eed op nieuws door de Hoofden van 't land Hitoe mitsgaders die van de Negryen Iha en Mahoe, gedaan.

Gemerkt de trouwlooze attentaten, by den Nieuwen *Kimelaha Madjira*, en zyn aanhang, tegen eed, door de E. Compagnie met het spoliëren, en be-rooven haarer goederen, en volkeren, jongst Hitoe, en Ihamahoe, op verscheide plaatzen gepleegd, verklaren hoe, ge-wy ondergesz. OrangKays van 't land Hitoe, en Ihamahoe, dat de gemelde Compagnie met goede redenen op eenige van ons, haar door maagschap zeer na bestaande, behalven dat wy ook van een ende zelve Religie, te weten, de Mohhammedaanfche zyn, een nader opzigt mag nemen, en ons dienvolgende op het naeuwste, als zy immers kunnen, aan haar verbinden, gelyk als wy dienvolgende dan ook onder de dierste eeden, die wy doen mogen, dat is op onzen Moshhaf, op de hier volgende artikelen uit onzen vrye wille, alle aan de voornoemde Compagnie naarder verbinden, als doen by dezen.

Eerstelyk, beloven en zweeren wy de E. Compagnie gebouw, en getrouw te zullen zyn, en blyven, ende dat wy dienvolgende ook met alle de geene, waar de voorsz. Compagnie nu reeds mede in vrientschap is,

1651. is, of hier naar noch vriendschap zoude mogen komen te maken, mede altoos als goede en onze eige bezondere vrunden te zullen omgaan, leven, handelen, en wandelen, zoo verre, als ons dat by voorsz. Compagnie zal werden geacordeerd, en toegestaan; gelyk wy dan ook daar en tegen aan de andre zyde, weder beloven, en zweeren, voor onze vyanden te agten, houden, en zullen houden alle de gene, waar mede de E. Compagnie regtevoord oorlog heeft, ofte naarmaals nog zoude mogen krygen, tot zoo lange de zelve oorlog duuren zal, zynde specialyk daar onder gemeend, en begrepen den voorgemelten snooden Kimelaha Madjira, met alle die, welke aan zyne factie schuldig zyn, en zyne zyde volgen, en geene van dien gereserveerd, ofte uitgezonderd.

Zoo beloven, en zweeren wy nog mede, met niemand van de Kimelaha Madjira, en zyne consoorten, ofte andere Compagnies vyanden, eenige secreete correspondentien ofte t'zamenprake te zullen houden, maar dat wy ter contrarie alle de geene, die wy van voorsz. Kimelaha's aanhang, zonder eenig onderscheid van perzonen te maken, hoe na zy hem ook in den bloede, ofte van aanbeylikens wegen zoude mogen bestaan, in onze handen komen te krygen, op hoedanigen wyze 't zelve ook zoude mogen wezen, zonder een ommezien des tyds daar mede te tarderen, zullen brengen en leveren, aan de suppoosten van de Compagnie, naast van ons afgeleg.

Item, ook dat wy ons t'allen tyden geveed ende waardig zullen laten vinden, op de ontbiedinge van de Compagnie, den algemeinen vyand, zoo te water, als te lande, naar ons uiterste vermogen te verdistrueeren, van alle welke punten, 't zy in 't geheel, ofte ten deele, indien wy blyven in gebreken, verklaren, en belyden wy ons zelfs te wezen meenedige, en met goede redenen land, goed, en bloed te hebben verbeurd, dat wy alles mids dezen dan ook daar onder submitteren, en als te pande stellen. Dit hebben wy te zamen, en ider van ons in het byzonder gezworen, en tot bekragtinge van zulx, onze handen volgens onze vaders wyze in 't zweeren gebruikelyk gelegd op de Moshhâf, waar en tegen wy, Arnold de Vlaming van Outshoorn, ordinaris Raad van India, oud Gouverneur en Directeur van Amboina, en als nu voor Admiraal, Super-Intendent, en expres Commissaris herwaards gezonden, en Willem Verbeek, extraordinaris Raad en regerend Gouverneur, ende Directeur van de provintie voorsz, in onze respectieve voorsz. qualiteiten, voor of van wegen de gueneraale Compagnie beloofd en gezworen hebben, als doen by dezen, het land van Hitoe, nevens alle de gene, waar mede de Compagnie hier regtevoort in alliantie is,

1651. zoo lange als zy haar naar de voor deze beraamde artikelen en vredes-contracten opregt en getrouwlyk blyven comporteren, allen 't halven, zoo wel voor publycq, als heimelyk geweld met ons uiterste vermogen, te helpen en te assisteren.

Dat verzorgen zullen de contracten, voor dezen by wylen myn Heere den Generaal, Anthoni van Diemen, met die van de landen, aangaande het betalen der nagelen, en koopen van 's Compagnies kleeden beraamd, aan onze zyde wel, opregt, en getrouw werden onderhouden, en naargekomen.

Ende specialyk beloven, en zweeren, wy by dezen, dat wy noit tragten zullen imand van het Mohammedaansche gevoelen af te leiden, maar zullen die van de gansche kust van Hitoe, en wie elders meer van dat gevoelen zyn, van ons daar in ongemolesteerd werden gelaten.

Zullen wy ook niet gedoogen, dat eenige jonge lieden van 't Moors gevoelen, zonder speciaal toestaan van baare ouders, en vrienden, met eenige Christen-dogter trouwen, en midsdien, gelyk als dat dan volgen moet, Christen werden, maar nemen wy aan, en beloven dit de ouders, ofte mombers van zodanige onmondige kinderen, daar van te laten weten, en indien zy daar inne niet willen consenteren, de zelve weer dadelyk tot hen te zenden. Zoo waarlyk moet ons Godt Almagtig helpen.

Aldus gepasseerd, ende bezworen in 't Kasteel Victoria, in Amboina, dezen 29 April A. 1651. was getekend, Arnold de Vlaming van Outshoorn, en daar onder Compagnies zegel, in 't zwart gedrukt. Willem Verbeek, en daar nevens zyn E. cachet als boven, aan de linker zyde stonden de respectieve merken in Moorische characters, en daar nevens met de hand van den Secretaris, Marcus de Roy, geschreven, Radja Hitoe, OrangKaja Boelan, OrangKaja Ternate, Capitein Mamala, OrangKaja Waccal, Hehalatoe Hehallessi, Lolekelut, OrangKaja Oerien, Pati Iva, OrangKaja Lessi, onder de namen van de respectieve Heeren de Vlaming, en Verbeek, stond ons present, was getekend, Simon Cos, Jacob Verheiden, Jacob Voer, en Cornelis van Adrichem, aan de linkerzyde stond, in ons bywezen, was getokend met 't merk van Radja Noefsanivel, Radja Kilang, en de handteekening van Joan Pays, lager stond, in ons bywezen, en was geteekend, Marcus de Roy, Secretaris; in 't midden, onderaan stond, in kennisse van ons, en was getekend Cornelis Hauw, Secretaris.

Ook las de Heer Zeevoogd een placcaat den 5 May af, in 't welke haar Edelheden goed gevonden hadden, aan al-

1651. le uitheemsche Onchristenen en vreemde-
 Verbod volkeren ten eeuwigen dage de vaart op
 der vaart deze Landvoogdy, op verbeurte van
 aan vaartuig, en goederen, en bedreiging
 vreemde- van hun leven lang in de keten te zullen
 lingen. gaan, te verbieden.

Den 14 May verscheen hier uit Ter-
 mate zeker *Tamin Amsana*, 's Konings
 oom (van 's moeders zyde) om hier als
 Stadhouder te regeeren; en zulx, om dat
 hy de eerste van alle de muiters, met 't
 gebeel Eiland Makjan, den Koning weer
 toegevallen was.

Tamin Amsana, Stadhouder ge-
 maakt. Men ontving hem zeer wel, en huis-
 vestte hem in 't Kasteel, dog hy is hier
 noit als Stadhouder voorgesteld, alzo
 men naderhand te rade wierd hier geen
Kimelaba's meer te stellen, om dat men
 by 't laatste voorbeeld van *Madjira* hun
 gezag te gevaarlyk, beide voor den Ko-
 ning, en de E. Maatschappy, bevond.

In deze maand vond men ook goed
 meer vastigheden op de kust van Hitoe,
 te weten, de houte Baricade, met 2
 punten tegen een, op den uitstekenden
 hoek op Negri Lima, en nog een dier-
 gelyke by de groote Rievier op Lebele-
 hoe te leggen; dog eer die klaar waren,
 quamen de vyanden met 14 Coracora's
 van de overzyde, deden den 14 Juni op
 Negri Lima een inval, plunderden, door
 quade toezigt, daar vier van die dorpen,
 sloegen 19 perzoonen dood, en voerden
 36 gevangenen mede. *Lebelehoe*, of on-
 ze vesting, schoon geheel nog open leg-
 gende, hadden zy, mogelyk uit vreeze
 voor 't geschut, dat nog op de aarde lag,
 ongemocid gelaten; dog de Koopman,
Nicolaas van der Kappen, om onze be-
 zetting voor meer ongemak te bewaren,
 heeft al 't volk vandaar gelicht.

Manipa door de Heer de Vlaming aangetaal. Deze inval der vyanden had op deze
 kust zoo veel quaad gedaan, dat alle de
 Inlanders uit schrik de stranden verlieten,
 en de vlugt na 't gebergte genomen had-
 den.

Manipa, het schendigste moord-nest,
 tastte de Heer de *Vlaming* allereerst aan,
 en vertrok 'er den 10 Juli met 5 schepen
 en 350 soldaaten na toe, werpende 't
 anker voor Tomilhoe.

Het zag 'er alom hier elendig uit, al-
 zoo de Reduit ten halven verwoest, nog
 met veel geraamten of lyken vervuld,
 en 't volk na 't gebergte gevlugt was.

En dena- gel-en vrugt-
 boomen uitge-
 roeid. Het eerste, dat hy dede, was alle
 vrugt- en nagel-boomen, daar men by
 komen kon, om te kappen.

Van daar trok hy landwaard in na To-
 moewara, Massavoy, Noririlla, en Loehoe,
 dorpen op Manipa's Noord-zyde,
 die hy eveneens handelde; dog moest de
 Zagoe-boomen aan de Noord-zyde we-
 gens de groote menigte, en om zyn volk
 te bewaren, laten staan.

1651. Van daar stak hy met een gedeelte der
 Vloot na Loehoe, en toen verder na Cam-
 bello over, quam zonder moeite op Mas-
 sili, daar hy een van 's vyands verlatene
 vastigheden vond. Hier dagt hy alle de
 schoone nagelboomen om verre te hak-
 ken; doch ziende, dat de vyanden hem
 de pas zogten af te snyden, moest
 hy 'er al schermutzerende doorslaan, ko-
 mende met 2 gequetsten weer aan strand,
 moerende het hier voor eerst, om zyn
 volk te sparen, laten beruften.

Hy keerde dierhalven weer na Mani-
 pa, om nu de Zagoe-boomen verder om
 te vellen; doch 't ging hier buiten zyne
 giffing, alzo zyn volk onvoorziens, on-
 der een van 's vyands sterkten op Mas-
 savoy geraakt, die door hare steilte niet
 konde veroveren, en eenige dooden en ge-
 quetsten bequam.

Den 1 Juli kreeg hy een fraai ontzet
 van een Compagnie soldaaten, een Com-
 pagnie vryborgers onder Capitein *Henrik
 Wyantszoon*, en eenige Inlanders, door
 welke Manipa in weinig weken van alle
 levens-middelen ontbloot, en dermaten
 verwoest wierd, dat het het zelve niet
 meer geleek.

Hy liet daar Capitein *Verbeiden* met 3
 schepen en 3 Compagnies, om 't Eiland
 verder te bederven, liet ook 't schip
 Nassau voor Erang, om den vyand daar
 zyne vissery te beletten, en vertrok zelf
 weer na 't Kasteel, daar hy den 23 Juli
 aanquam.

Madjira was in dien tusschen-tyd ge-
 durig bezig met de kust van Hitoe ge-
 stadig in schrik door zyne strooperyen en
 overvallen te houden; hoewel de onzen
 reden hadden om te gelooven, dat de
 Hitoeësen bedektelyk met hem t'zamen
 heulden, gelyk hen dat van Oeriën en
 Negri Lima klaar gebleken was, die in
 allen deelen ook toonden het met *Mad-
 jira* meer, dan met ons, te houden.

Den 21 Juli hadden zy nu wederom
 het dorp Way overvallen, dog met hun-
 ne Coracora daar weinig schade gedaan,
 om 't welke verder voor te komen, heeft
 men naderhand goedgevonden, daar een
 houte vastigheid, en eenige bezetting te
 leggen.

Den laatsten Juli vertrok de Heer de
Vlaming na Banda, om ook die Land-
 voogdy te bezoeken, en haren staat te
 beschouwen; dog voor zyn vertrek be-
 zorgde hy, dat nog in die eigen maand
 op 't strand van Harocko, en Pasir Poe-
 teh, twee houte vastigheden opgerecht
 wierden, om de invallen der vyanden
 wat meer te beletten.

Van Manipa verzeilde Capitein *Ver-
 beiden*, na dat hy het vollagen, uit
 wraak over zyne zuster, verwoest had,
 met zyn drie jagten en drie Compagnien
 sol-

1651. soldaaten, na Amblauw, ankerende voor de afgeloopen Reduit op 't strand van Massavoy. Dit dorp lag op een berg regt daar agter; de onzen kregen het ten eerste in, en dwongen de Inlanders hooger op te vlugten, daar hen de onzen niet konden volgen. Men liep ondertusschen dit gansch Eiland door, bedervende alle vrugt- en nagelboomen, die men naar begaan kon.

Amblauw door Verheiden mede verwoest.

Hy quam ook voor het dorp Selaas, daar de *Sengadji* huis hield, waar van de onzen maar eenige buiten-werken oververden, alzoo onze Inlanders, bang voor de kinderpokjens, die daar sterk waren, 'er niet aan wilden.

Gelyk ook Boero, en Cambello. Van daar vertrok hy na Cajeli op Boero, alwaar, na een ontmoeting van eenige uitgehongerde Manipeesen, gekomen, zoo vluchte de jonge *Kimelaba Hasi* van daar weg, en gaf hem gelegenheid, om dit dorp in koolen te leggen. Hy vertrok met een klein vaartuig van hier na Leliali, daar hy alles verlaten vond, hoorende van een ouden Manipees, dat de gemeene man op de OrangKaja's, als oorzaaken dat hunne landen zoo verdorven wierden, zeer verbitterd waren.

Verbeiden vertrok dan van hier weer na 't Kasteel, daar hy den 13 Augusti aanquam; doch na 6 dagen vertoevens toog hy van hier met de geheele krygsmagt na Cambello, om de nagel- en vrugtboomen daar uit te roejen, zyn verblyf op Massili te nemen, en by troepen alle de bosschen door te kruiffen.

Die van Cambello hadden zich toen op 't steil gebergte van Nouhatoe, en die van Erang op Noelaha, daar ook de Lessidiers zich nedergeslagen hadden, sterk gemaakt.

Verbeiden maakte by zyn komst op Cambello een nieuwe vastigheid op 't strand, om daar zyn leger neder te slaan, in 't oprichten van welke de vyand hen nu en dan quam ontruffen. De onzen kregen 2 vyanden van klein Hatoeaha gevangen, die zy, tot spyt van den vyand, op den Calenberg voor Cambello opknoopten, en dat tot wraak over 2 onzer soldaaten, door hen ook zoo gehandeld.

Eenige Alfoereesen aan 't Kasteel. In deze maand quamen aan 't Kasteel de 2 zoonen van den Alfoereesen Koning, *Radja Somiet*, die wel in de plunje gestoken wierden, om hen te naauwer aan ons te verbinden, en te bewegen den aanhang van *Madjira* te verlaten, dat zy van wegen hunnen vader, en uit naam van *Radja Saboelau*, ons verzekerden, waar op zy, in 't rood gekleed, weer na hun land trokken.

Daar op quam den 2 September *Sibae*, oudste zoon van *Radja Saboelau*, ook hier, om ons mede van zyn trouw te verzekeren. Hy was op *Wayfamma* ge-

weest, daar hy alles tot *Madjira* genegeen vond, zoo dat hy werk gehad had, om van daar te ontkomen. Men schonk hem een zilvere rotang, en eenige fraeje kleederen, en maande hem aan, om ons getrouw te blyven. Hy beloofde ons dit, en ook alle de dorpen, die hy *Madjira's* gezind vond, by zyn wederkeeren te zullen bederven, waar toe de Landvoogd *Verbeek* hem sterk aanzette, met belofte van een groote belooning voor die ons *Madjira* levende, of dood, leveren kon.

De Heer *de Vlaming*, ondertusschen uit Banda hier weer gekomen, en al lang gezien hebbende, dat de E. Maatschappij met nagelen overkropt zat, kon geen schooner gelegenheid ter wereld, als deze, krygen, om haar, door 't omvellen van veele duizenden boomen daar van, voor veele jaaren te redden, en te beletten, dat zy jaarlyks zoo veel geld te vergeefs daar aan niet zoude behoeven uit te schieten. Dit sneed groote onkosten, veel moeite, en geen minder zorg voor 't sluiken der Inlanders af, mitsgaders de hoofdreden om vreemdelingen aan te houden.

De Heer de Vlaming hier wederkeert.

Hy verzogt dierhalven den Koning van Ternate doch hier in Amboina te komen, om met hem na Batavia te verzeilen, en daar dan met haar Edelheden over 't herstellen van de zaaken van zyn Hoogheid, en van Amboina, te spreken, en voor al met dat voornemen, om den Koning te bewegen, van alle de nagelboomen in zyne landen, (als zynde de hoofd-oorzaak van al deze wederspannigheid) uit te roejen, mits 's jaarlyks van de E. Maatschappij zekere zomme gelds daar voor genietende.

Hy zond ten dien einde het jacht 't Zas van Gent, dat den 19 September A. 1651 met Koning *Mandarsjah* hier verscheen, die door de voornaamste Officieren wierd ingehaald, na dat de Heer *de Vlaming* pas vier dagen te voren hier eerst uit Banda gekomen was.

Die na Batavia vertrekt met Mandarsjah.

Men onthaalde dien Vorst hier zes dagen zeer deftig, en toen verzeilde hy met den Heer *de Vlaming* na Batavia, mede nemende *Tamin Amsara*, alzoo die hier nu zyn ampt als Stadhouder niet waarnemen kon.

Abdul Rabbman, OrangKaja van Loehoe's Campon, *Timul Parwayl* genaamd, die door zyn getrouwe waarfchouwing onze Reduit en bezetting op Loehoe genoegzaam behouden, en zich doorgaans zeer getrouw voor ons gedragen had, wierd door den vyand in Augustus in de ruigte doodgeschoten; weshalven zyn zoon, *Gormas*, als soldaat a 12 gulden 's maands, in vergelding van zyn vaders trouw, in dienst aangenomen wierd, zonder dat hy echter aan die dienst zoo

Abdul Rabbmans dood.

Zyn diensten, aan zyn zoon geloont.

naauw;

1652. naeuw, als wel andren, gebonden was.

Na 't vertrek van den Heer *de Vlaming* viel 'er niet anders voor, dan dat men malkanderen met kleene troepen allerlei afbreuk deed.

Capitein *Verbeiden* liep met de Coracora's op Kelang 't dorp Salatti af, verdervende daar 's vyands timmerwerf. Zy daar en tegen overrompelden Lian, en haalden 'er 6 koppen uit.

Madjira, ondertusschen door zynen ahang in Ternate aangemaand, om de Hollanders te verdelgen, schreef niet weinig brand- en dreig-brieven aan alle de dorpen van Cerams Noord-zyde, om hem uit 's Konings naam te komen helpen met volk en Coracora's, doch hy kreeg geen gehoor, en tot antwoord, dat zy geen lust hadden, om met de Hollanders te oorlogen, alzo zy nog te veel gevoelen van hunne magt hadden.

Men had in deze tyd hier ook Pratien- tiale pok- jens hier. iterk de kinder-pokjens, die als een pest veel menschen wegsliepten, waar toe de buitensporige droogte veel hielp, welk groot verlies van menschen door een

Groot- nagel-ge- walsch. groot nagel-gewas (gelyk men gemeene-lyk by zulk een ziekte heeft) eenigfints verzagt wierd.

Madjira's *Madjira* ondertusschen onze kleene bedryven. magt, by 't afwezen van den Heer *de Vlaming*, grondig kennende, hield de onzen gedurig door zyne schielyke invallen in schrik en beweging, en bleef met 15 Coracora's tusschen Way Serissa, en Wayfamoe op Ceram leggen, om de Alfocreesen, onze vrienden, 't afkomen, en 't halen der Zagoe te beletten. Ook zond hy 6 Coracora's na Manipa, en Kelang, om van daar te halen alles, wat hy 'er nog vinden mogt; doch dit duurde niet langer, dan tot de *Hamba Radja Sopi* den 24 Januari 1652 met de Fluit de Koe hier met tyding verlicheen, dat de Heer *de Vlaming* haait met een groote magt van volk weer stond te komen. Ook deed deze *Sopi*, een man in deze gewesten zeer ervaren, by 't gemeene volk zeer bemind, en zynen Koning byzonder getrouw, hem grooten afbreuk, vermits hy die van Waypoeteh, Liela, en Saloekoe, van *Madjira* dede afvallen, die ook de drie stukken, op Noestatelo geroofd, aan de onzen wedergaven. Men bragt hen in 6 Coracora's met vrouwen en kinderen in Februari op Lochoe.

Men vergaderde ook alle de Coracora's tegen de komst van de Heer *de Vlaming* op de kust van Hitoe, waar na toe de Landvoogd *Verbeek* den 8 Februari met de voornaamste bedienden vertrok; stekende met 30 Coracora's na Lochoe over, om daar den Heer Zeevoogd met zyn magt in te wagten. Om egter niet

ledig daar te leggen, liet hy Capitein *Verbeiden* met de helft der Coracora's de geheele bogt van Caybobo doorloopen, daar hy de Christenen byeen verzameld, en tot ons wel genegen vond. Hy deed

ook Piroe en Tanoeno, op een steilen berg, anderhalf myl van strand byeen leggende, aan, en liep die twee dorpen af, alles wat hy daar vond, aan de vlam opofferende; doch hy wierd daar met voetangels, en door 't afnyden der passien, zoodanig bezet, dat hy al vegtenderhand 'er weer doorhenen slaan moest.

Hy liet zyne Coracora aan de binnenzide, een myl beweften deze plaats ontrent den smallen hals, de pas van Tanoeno genaamd, die hy maar een uur gaans, en aan weerzyden met Mangi Mangi bezet, tot aan de Noordzyde met zyn volk overtrok, daar hy 10 vyandelyke Coracora's vond, tegen welke hy vogt, en van welke hy 5 koppen bequam. Het waren Coracora's van Xoeli, die kort te voren den Hoofd-muiter en Capitein *Laoet*, *Kaitsjili Saydi*, daar hadden aangebragt, alzo hy 't in Ternate niet langer had kunnen harden, en onder zoo veele grooten geen middel konden vinden, om zyn heersch-zugt te volendoen, en 't oppergezag te bekomen, weshalven hy met den Hhoekom *Moefa* na de Xoelafche Eilanden vertrokken was, welke volkeren hy op lyfstraffe verboden had, den Koning *Mandarsjab*, of de E. Maatschappy, aan te hangen, en gedwongen, hem na Assahoedi te brengen, van waar hy zich over de pas na *Madjira* begeven had, om de onstandvastigen, zoo hy voorgaf, tot standvastigheid aan te moedigen, schoon hy niet anders zocht, als om zich door *Madjira's* magt hier op de throon te helpen, zich Koning van dit land te maken, en *Madjira* daar na van kant te doen helpen.

Nu had de Hongi al een maand op de komst van den Heer *de Vlaming* gewagt, zoo dat de Inlanders weer na huis wilden; doch de Heer *Verbeek* had nog een aanslag voor, die hy eerst uitvoeren wilde, om *Madjira* bewyzen van zyn magt, buiten hulpe van de Batavische Vloot, te geven, en te toonen, dat hy hem zonder de zelve in zyn nest dorst aan taffen.

Hy trok dan met zyn volk na Luciela, Rora, en Hoelong, zynde de 2 laatste Luciela, Rora, en Hoelong Alfocreesse dorpen, die hy overrompeld, dog verlaten vond.

Men zond Capitein *Verbeiden* ook met eenig volk na Hennekelang, agter Laala een myl in 't gebergte gelegen, alwaar zich *Saydi* dagt vast te maken, gelyk *Madjira* op Kelang, zoo zy 't op Locki niet konden houden; doch deze plaats heeft hy ingenomen, en verbrand.

1652. Alzoo men nu, na ontrent twee maanden uit geweest te zyn, den Heer *de Vlaming* nog niet zag opdagen, vond de Heer *Verbeek* goed de Vloot op den 22 Maart toe te staan na huis te keeren, op die voorwaarde, dat zy, by des Zeevoogds komst, zich weer aanslonds klaar zouden maken.

De Heer *de Vlaming* met den Koning verschynt op Boero. Die Vloot was naauylk t' huis, of men kreeg bericht, dat de Heer *de Vlaming* voor Boero gekomen, en reeds bezig was daar alles te bederven.

By Koning *Mandarsjab's* komst op Batavia had men met zyn Hoogheid op Boero in December 1651 een contract (dat eerst den 31 Januari 1652 geteekend wierd) aangegaan, waar by voornamelyk deze drie zaaken bedongen waren.

Zaaken I met dien Vorst befloten. *I Alle nagelboomen, in 's Konings landen zyne wederspannige vyanden in Ternate, of Amboina toekomende, om te vellen.*

II *Dat de Koning daar voor jaarlyks 12000 Ryxdaalders, zyn broeder Calamatta 500, en de andre grooten 1500, zoo lang zy hem en ons getrouw bleven, trekken, en dat men de Makjanders met 500 Ryxdaalders, eens geld, zou tragten uit te koopen.*

III *Dat men geen Stadhouder des Konings in Amboina meer leggen zou.*

Gelyk men nader by 't contract zelf zien kan onder de Moluksche zaaken in dit zelve jaar voorgevallen.

Dit was het eenige en rechte middel, om alleen meester van alle de nagelen, en om ook daar door niet overkropt te werden, mits jaarlyks alleen die geringe last van 14000 Ryxdaalders, die de E. Maatschappy aan den Koning, en de grooten geven moest, dragende.

Vergeefse verzoeken gedaan door de vyanden. Op dezen grond toog dan de Heer *de Vlaming* weder als Super-Intendent, Zeevoogd, en Veldheer, met een groote magt van volk na Amboina, met last, om alles, dat mogelyk was, in der minne, of anders door 't geweld der wapenen, daar te herstellen.

Dus vertrok hy den 8 Februari met 10 schepen nevens *Mandarsjab* van Batavia, verstaande op Boeton, dat alles op Macassar nog wel met ons was, niet tegenstaande daar in November eenige Amblauwers waren komen klagen, dat men hunnen Koning tot het Christendom gedwongen, en ook voorhad hen allen dat te doen, waar op zy de hulp des Konings van Macassar verzogt, dog tot antwoord gekregen hadden, dat hy om hen te helpen zyn verbond met ons niet wilde breken.

Het zelve verzoek was uit naam van den *Sengadji* van Amblauw ook aan den

II. DEEL VAN AMBOINA.

Koning van Boeton met een geschenk van 3 bhaar nagelen geschied; doch die Koning had deze gezanten vastgehouden, en den Ternataanschen *Kimmelaba Lokman* in handen gegeven, die ze (waarschynelyk al willens) had laten ontsnappen.

Men hoorde hier ook, dat *Imam Ridjali* zyn twee neeven, *Teliffema*, en *Limajan*, met een vaartuig na Boero gezonden had, om zyne landslieden tot het volherden in den oorlog aan te maanen.

Terwyl nu Koning *Mandarsjab* zich hier vry lang, ten deele met zyn huwelyk met een dochter des overleden Konings van Boeton, ten deelen met den nieuwen Koning in zyn gezag tegen zyne wederspanningen op Boetons Zuidzyde te versterken, ophield, vond de Heer *de Vlaming* goed met 3 schepen voor uit te zeilen, en de 4 andre op den Koning aldaar te doen wagten, terwyl hy ontrent Boeton de Fluit *Maasland* door een schielijken storm verloren had.

Dus quam hy alleen den 22 Maart op Bocro's West-zyde te landen, doch bevond, dat de Koning daags te voren met zyn schepen daar al verschenen, en vry slegt van zyn onderdaanen ontfangen was; zoo dat zy zich niet ontzagen hem voor een spek-vreeter, en ons voor Christen-honden, uit te schelden, gelyk zy lang te voren tegen *Sopi* ook gezegt, en verklaard hadden na niemand, als na *Madjira*, te willen luisteren; behalven dat zy onlangs een Onderkoopman, een soldaat, en matroos van ons, aan land gekomen, om wat ververfching te halen, moorddadig aan hun einde geholpen hadden.

Dit alles zette de Heer *de Vlaming* sterker aan, om zich aan deze halfterrige Boeroneesen ter degen te wreken. Hy stapte dan met den Major, *Jan van Lingen*, nevens zyn gansche magt te land, en bedierf van Tomahoe tot Waynitoe, en Foggi toe, alle dorpen en boomen, die hy maar begaan kon. Hy vond de huizen en dorpen verlaten, en de vyanden gevlugt; doch verstond egter uit een gevangen slaaf, dat de Capitein *Laet*, *Schaydi*, 2 maanden te voren daar met eenige Coracora's van de Xoelafche Eilanden geweest, en dat hy na Cajeli vertrokken was, om daar al de Orang-Kaja's te verzamelen, en met hen te beraadslagen over de algemeene zaaken. Hy wist ook bericht te geven, dat ontrent die tyd 2 vaartuigen door *Ridjali* van Macassar daar gekomen waren, om te vernemen, of deze landen noch nagelen droegen, en of zy het noch tegen de Hollanders konden houden, doch hadden deze in last om binnen drie maanden weer op Macassar te moeten zyn, alzoo

1652 de grooten aldaar voorgenomen hadden dan een bezending na Amboina te doen, en hen te komen helpen.

Hier op haastede zich de Heer *de Vlaming*, om dit gebroed op Cajeli by een te betrappen; doch verstond, by zyn komst, dat zy al gescheiden waren; weshalven hy met de Vloot na Cambello liep, van waar hy na de kust van Hitoc over stak, daar hy den 7 April aanquam, zynde van den Koning met de verdre schepen gevolgd.

Hier quam hem de Heer *Verbeek* met de voornaamste bedienden verwelkomen, bezorgende, dat ook de Hongi ten eersten daar verscheen.

Hy stak daar op ten eersten na Locki, de hoofd-vastigheid van *Saydi*, en *Madjira*, over, schikte hier zyn leger, 17 Compagnien, sterk in ordre, en stelde den Majoor *Verbeiden* als Hoofd over de zelve. Ook wierp hy aan de Zuid-zyde een vesting van hout met lage borstweringen op, die hy den dwingeland noemde, in welke hy den Lieutenant, *Laurens Keller*, met 300 man tot bezetting lag.

Hy zelf ging met de overige magt de kust langs, om al de vaartuigen des vyands op de stranden van Ceram te bederven, en hem dus alle toevoer af te snyden, gelyk hy weer door een andre troep al zyne Zagoe-boschen vernielen liet, die men ontrent Locki vinden mogt. Hy deed ook Laala aan, verdorf een schoon nagelbosch by Hennekelang, vervolgende dit zoo het geheel Oeli Anin door. Caybobo verbrandde hy, vernielende ook al hare vaartuigen, om dat zy zich tegen ons versterkt hadden, en onder ons niet recht begeben wilden. Van daar na Erang in May met de meeste magt getogen zynde, landde hy aldaar met 9 Compagnien, verdierf 'er veel vaartuigen, en daar onder 3 Coracora's, die met *Saydi* of *Schaydi*, van Xoela gekomen waren. Op de vastigheid was niet wel iets te doen, alzoo die te diep landwaard in lag.

Verheiden op Boero. Hy vertrok van daarna Assahoedi, daar hy een waghuis op sloeg, om 'er den vyand van daan te houden, alzoo 't een zeer goede post was.

Op Bonoa liep hy het dorpje Serohi zelf af, gaf de Coracora's verlof om na huis te gaan, doch toog met 2 jachten, en 4 chaloepen na die van Lissabatta en Hatoewe, vernielende hunne vaartuigen, om dat zy 't met *Madjira* hielden; doch verhoorde 't gespanfchap Ptolematta, om dat zy zeiden onderdaanen van den Koning van *Batsjan* te zyn. Hy had ook al bevorens den Majoor *Verbeiden* met eenige schepen en chaloepen na Cajeli op Boero gezonden, om de Zagoe-

1652. boschen, en verdre vrugtboomen, daar te bederven, met last, om dan na Manipa te vertrekken, en daar 't zelve te doen.

Op deze togt kreeg de Heer *de Vlaming* een zware koorts, die hem dwong zich na Cambello, en van daar na Hila te laten brengen, om daar wat meer rust en gemak te hebben. Hier quamen eenige gezanten van Ihamahoe by hem, aldaar op schryvens van Koning *Mandarsjab* verscheenen, die hen geraden en van Erang geschreven had, dat zy in tyds moesten af komen, zoo zy niet als vyanden wilden gehandeld zyn; doch alzoo zy daar op geen antwoord gegeven hadden, waren zy van hem reeds voor vyanden verklaard.

Deze gezanten wilden den Heer *de Vlaming* nu egter wys maken, dat zy vrienden van ons waren; doch als de ware preuve hier af belaste hy hen, dat zy aanstonds hunne vastigheden afwerpen, op strand komen wonen, en hem die genen overleveren zouden, die *Madjira* op Locki zoo lang gefpyft hadden, of dat hy anders de oude en nieuwe schulden by hen eens zou komen af doen. Met deze last zond hy 'er 2 na huis, en hield de 7 andre by zich; doch hy kreeg geen antwoord, maar vernam dat zy hunne vastigheid niet wilden af werpen, voor dat de Veldheer hunne OrangKaja's los liet, en zelf by hen quam.

Dewyl de Heer *de Vlaming* dan zag, dat de Koning hier geen ontzag onder de zynen had, en meer na als voordeel met zyn aanwezen alhier deed, behalven dat hy ook in Ternate noodiger was, daar de muiters zich weer op nieuw op Gilolo begonden te versterken, zoo heeft hy dien Vorst geraden weer na Ternate te trekken, waar op hy den 20 Juni met 2 jagten daar na toe gezeild is, latende het verdre, om de muiters hier te dempen, aan den Zeevoogd bevolen.

Ontrent dezen tyd hoorde men van zekere stoutte daad, uitgevoerd door de vrouw van den op Amblauw vermoorden fergeant, *Laurens Sipkens*, *Sinjora Catharina* genaamd. Stoute daad van Sipkens vrouw.

Zy had nu over 't jaar by *Kimelaha Hasi's* slaven gevangen gezeten; doch, hoorende, dat 't schip Nassau in de maand May in Cajeli's bogt op de wagt lag, zoo verkloekte zy zich, om de vlucht derwaards met het uiterste gevaar van haar leven te nemen.

Zy had nu al cenige dagen aan een door de moerassen, en over de Mangi Mangi-boomen zoo lang moeten kruipen en klauteren, dat zy, eindelyk op strand gekomen zynde, aan een oude Sero, of fuik, hangen bleef, van waar zy 't volk van dit schip zoo lang toe riep, tot zy van daar

1652. daar gehaald, aan boord, en eindelyk op Hila voor den Heer *de Vlaming* gebragt wierd, aan wien zy toen eerst een regt verflag van den moord op Amblauw deed, hem toen ook klare blyken gevende, dat *Jan Pays*, *Madjira*, en *Kimelaha Hasi*, in alles met malkanderen samenheulden.

Ontrent dezen tyd geraakten niet alleen verscheide op den roof uit gaande troepen dagelyks aan malkandren, maar op zekeren dag liep het zoo hoog, dat het grootste deel der legers aan een raakte, waar door men aan weerzyden eenige dooden en gequetsten bequam.

Men kreeg toen ook 18 Loehoeneesen gevangen, die ons ontdekten, hoe het met den vyand stond, en dat 'er alles gebrek was.

Men vernam ook, dat zy voor hadden onze vesting aan te tasten, om onder dien schermutzel door te breken, en zich na een andre plaats van Ceram, daar zy wat meer overvloed van Zagoe vonden, te begeben.

De Heer de Vlaming overtoert Locki. De Veldheer dit wel overwegende, en bezeffende, dat, zoo zy ontsnapten, den oorlog nog jaaren lang duuren, daar hy anders, met *Madjira* hier levend of dood te krygen, dien geheel ten einde brengen kon, vond allerbest, schoon zyn magt nu door ziekten en ongemakken wel op de helft verminderd was, Locki met alle geweld aan te tasten.

Daar waren 7 vastigheden boven malkanderen. In 't onderite, dat het grootste en beneden aan de voet van den berg ontrent een snaphaan-schoot van strand gelegen was, onthielden zich *Madjira* en den Capitein *Laoet*, *Kaitsjili Schaydi*.

Van voren was die plaats zoo sterk begapard en omheind, dat zy daar niet

wel aan te tasten was; maar van agteren kon men, zoo de overloopers ons zeiden, zulks met meer voordeel, en hoop van verovering doen.

Hy dan, een weinig van zyne ziekte bekomen zynde, liet zich na Locki brengen, verzamelde daar 400 gezonde soldaaten, by welke hy nog een Compagnie Ternataansche Mardykens voegde, waar van hy agt Compagnien maakte, welke hy nog met een troep matroozen met vuurwerken by hen, en touwen voorzien, ondersteunde.

Daar mede taffe hy den 30 Juni Locki aan, beginnende al van 's morgens ten 2 uren voort te trekken. Hy voerde zelf, schoon nog met een stokje wegens zwakheid gaande, de middel-troep, maande zyn volk tot dapperheid aan, en beloofde hen al den buit te zullen geven. Hy wierd ten eersten, zoo als de zyne aan 's vyands vastigheid quamen, wel ontdekt, maar drong met zulken geweld door, dat de vyand, die de onzen alomme verspreid vond, niet wist waar zig te keeren, om het maar te ontkomen. *Madjira*, en de Capitein *Laoet*, ontsprongen 't in hun onderkleederen, latende al hunnen rykdom agter.

Een heel gelid musquettiers had vuur op *Madjira* gegeven, en hem ook zoo wel getroffen, dat hy ter aarde neder gestort was; doch hy was niet gequett, om dat (zoo de Inlanders zeiden) hy *Kabal*, dat is, hard of onquetsbaar, was.

Ook wist men daar na te zeggen, dat hy wel geraakt was; dog niet anders, dan eenige bloedige vlekken, die hy zelf aan verscheiden toonde, daar van behouden, nog het minste letzel gehad had.

V Y F D E H O O F D S T U K.

't Verlies der onze, en van den vyand. Loehoeneesen begenadigd. Nagelboomen hier geschild. Slings gedrag van verscheide der onzen. Hoelong veroverd. En Noelaa. *Madjira*, en *Schaydi*, na Kelang en Manipa gevlugt. De eerste trekt na Macassar. Dog *Schaydi* na Ternate. De vesting, den dwingeland, afgebroken. Moordenaars gestraft. Die van Ihamahoe geven zich over. 't Verdre van den Veldheer daar verricht. Zaaken, *Jan Pays* betreffende. Wispelturigheid der Ternataanen. Groot nagel-gewasch. De Vlaming vertrekt na de Xoela's. Loopt verscheide dorpen af. *Kimelaha Terbile*, gevangen. De Vlaming keerd na Loehoe. 's Vyands hoofd-vesting ontdekt, en veroverd. De vyand zelve verder gedwongen zich over te geven. Lanoeroe van Bonoa ons toegevallen, en de vesting veroverd. Lanoeroe vergeven. Twee vestingen hier gelegd. De Caybobers op Loehoe geplaatst. *Terbile*, gestraft. Die van Ihamahoe mede op Loehoe geplaatst. *Jan Pays* weer hier. Macassaarte jonken op Boero aangetast. De Boeroneesen te vergeefs genade aangeboden. Bericht wegens *Madjira*. De Koning met zyn broeder verzoend. 't Verkoopen der nagelen verboden. Gesprek met hen, en op *Affahoedi*. Vestingen tegen hen opgeworpen. Grooten in Ternate. De Heer van den Boogaarde hier. *Lesli*, en *Jan Pays*, gestraft, algemeen pardon beloofd. *Jan Pays* beschreven. Verscheide redenen van zyn verraad. Zyn verwanger. Stilstand met de Macassaaren gebroken. *Madjira* door de Vlaming misgeloopen.

1652. pen. Des laatstems verrichting in de Xoelafche Eilanden, lyd daar groot gebrek. Doet alles bederven, en loopt na Ternate. Keert weer voor Affahoeidi. En van daar na Batavia. De Macaffaaren aangerand. De Ihamahers door de Alfoereesen geklopt. Tocht van de Heer Cos na de Papoefche, en andere Eilanden. De vesting Wantrouw op Manipa gelegd. En de vesting Voorbaat op de Roodenberg. Contraët met die van Hatoewe, en Ptoematta. De Heer Vlaming komt weer herwaards. Ontdekt de sterkte der Macaffaarse Vloot. Komt voor Boeton, ondersteund dien Vorst. Zyn komst in Amboina. 1652.

Verlies
der onze,
en van
den
vyand.

DUs wierden de onzen in een uur meester van deze voorname plaats, en van zoo veel vastigheden by malkanderen, zonder een man te verliezen, daar 'er van de vyand over de 100 gebleven waren.

De vyanden namen de vlugt wel van de eene na de andre vastigheid, en eindelijk na de bovenste, die van steen was, doch zy konden nergens post houden, om dat de onzen 'er zoo ras, als zy, en hen te dicht op de hielen waren, waar door zy alles als in een oogenblik veroverden, de muragien nederfmeten, en 't verdre verbrandden.

Lochoe-
neesen
begenadigt.

De Heer de Vlaming nam hier eenige Lochoeneesen, met wyf en kinderen daar by een verzameld, weer in genade aan, berigt zynde, dat zy al over lang tot ons hadden willen, doch niet konnen overkomen. Daar op ging men ten eersten aan 't schillen der nagelboomen, die hier in zulken menigte agter Locki waren, dat zy 'er wel 3 weken mede doorbragten, zonder die nog alle vernield te hebben.

Nagel-
boomen
hier ge-
schild.

De zoon van *Permata*, OrangKaja van Lochoe, verstaande op Erang, dat Locki over was, quam op dien zelve dag na ons toe vluchten, ontmoetende onderweeg *Madjira*, en den Capitein *Laoet Schaydi*, met 100 mannen in 't bosch, doch alle meest elendig gesteld, naakt uitgeplunderd, en met stokken, en Gabta Gabba, als of zy pelgrims waren, gaande.

Madjira's vrouw, *Bay-bongi*, by na naakt zynde, had haar bloote handen getoond, en gezegt, dat is het al, dat wy 'er af gebragt hebben, en dat is niemands, als des Capitein *Laoets* schuld, die ons daar toe aangestookt heeft.

Na dat nu *Madjira* op Erang gekomen was, verzamelde hy zyn vestroide troepen weer, zoo veel hem mogelijk was, by een. Ook zocht de OrangKaja van Anin, *Simatau*, zich agter Locki weer vast te maken, doch de onzen dreven hem ten eersten vandaar. De Heer de Vlaming, bespeurd hebbende, dat zommige Officiers, te gretig op den buit, veelen der vyanden hadden laten ontsnappen, oeffende straffe over de zelve.

Ook hoorde hy in 't veroverde dorp van een priester, dat OrangKaja *Boelan*,

en zyn aangenomen zoon, *Iutsjea Tay*, kennis van *Madjira's* verraad gehad hadden. Hy was dierhalven wel van voornemen om hen gevangen te nemen, en te verzenden; doch moest dit, om andre redenen, voor dien tyd ongemerkt laten door gaan, om liever op de twee ontvlugte hoofdmuiters te passen, die zich in 't gebergte van Hoelong, en Erang, weer op nieuw begonden vast te maken.

Hy toog dierhalven den 23 Juli met 450 soldaaten, en 250 Inlanders daar heen, trekkende van Locki over land, en zoo van agteren, na Hoelong en Erang, over hoog en ongemakkelyk gebergte, daar de zware regen de wegen noch vry moejelyker gemaakt had. Daags daar aan quam hy op nog veel ongemakkelyker wegen, die met groote boomen toegehakt, en alomme met voetangels bezet waren, daar zyne manschap met groote moeite moest doorbreken, zoo dat zy dien dag niet verder, als tot aan de Rivier Kahoela, 2½ myl in 't gebergte agter Locki gelegen, komen konden, moetende die nacht in den regen in 't nagelbosch, alzo zy hun geweer niet konden gebruiken, verblyven.

Den 25 Juli 's morgens vroeg over- Hoelong
rompelden zy Hoelong op het onver- veroverd.
wagste, veroverden die plaats, en vonden 'er veel nagelen, die zy verbrandden.

Daags 'er aan liet hy 't volk in Tabinalo wat uitrusten. Daar na trok men weer voort na de vesting Noelaa, daar al de vyanden zich by malkanderen vastgemaakt hadden.

De Lieutenant van *Outboorn* trok al En Noe-
voort (zoo hy zegt met kennis van den laa.
Veldheer, doch zoo zyn Ed: voor gaf, zonder zyne kennis) tot hy aanden hoo-
gen berg quam, die ruim een myl van
Erang's strand lag, en aan drie zyden
met steile valeyen van de andre bergen
afgezonderd was, alwaar hy veel vastig-
heden nevens en boven malkandren, en
nog een vast bolwerk op den top met
een smal pad had, van waar men verre
in zee, en alles, wat de onzen op 't strand
deden, zien kon.

Hier bequam het den onzen zoo by-
ster wel niet: want, de Lieutenant van
Outboorn op dit smal pad gekomen zyn-
de,

Sings
gedrag
van ver-
candte.

1654. de, losse de vyand een stuk met schroot vlak in de poort, regt over dezen weg staande op hen, waar door de onzen hals over kop, by de minste mistrede, van boven neder in de valeyen vielen, gelyk zy daar op ten eersten 23 dooden, en wel 50 of 60 gequetsten kregen; meest veroorzaakt, om dat zy op dit smal pad geen plaats om te staan, nog geen gelegenheid, om op den vyand te lossen, gehad hadden.

Zy trokken dan, zeer ontzet zynde, na den heuvel Tabinalo, daar zy halte hielden, weder af.

De Heer *de Vlaming* vond ook goed, den Majoor *Verbeiden* met 200 manderwaards te zenden, met last, om zich op dien heuvel Tabinalo vast te maken, en egter Noelaa nog te bestormen. De vyand, dit merkende, verliet al op de eerste nacht zyne vastigheden, hoewel het de onze eerst de derde dag gewaar wierden, zoo dat zy Noelaa zeer gemakkelijk inkregen, vindende daar in aan de zee, of West-zyde, agt borstweringen boven een, met een zeer vast bolwerk 'er boven op. Men hield het voor een grooten misflag, dat men met vermoed volk op Noelaa aangetrokken was, en hen niet eerst had laten uitrusten.

Men smeet ten eersten alles af, bergde het geschut na boord, en bevond, dat de onzen dus in 30 dagen meesters van alle de werken der vyanden op Hoewamohel, en aldus van dat ganse land geworden waren. Veele der vyanden quamen om door honger: andre, in de bosschen zwervende, wierden van de onze dood geslagen; en de overige namen de vlugt na Bonoa, en Kelang.

Madjira en Schaydi na Kelang, en Manipa gevlugt. *Madjira*, en de Capitein *Laoet*, hadden Hoewamohel mede verlaten, en waren na Kelang gevlugt, van waar de eerste na Manipa vertrokken was, alwaar hy 't volk by een gezameld, en belast had zich op een ontoegankelijk gebergte agter Toeban, Heli besaf, dat is, de grooten berg genaamd; vast te maken, en zich aldaar tot zyne wederkomst van Macassar te houden.

Hy vertrok dan derwaards om hulp-troepen, en ook om met dien Koning te handelen over de artikelen, hem door Teliffema en Limajan toegezonden.

De eerste trekt na Macassar. Deze behelsden, dat de Koning alles dat tot nog toe veroverd was, aan *Madjira* laten zou, dog dat alles, wat zy nu verder met de gemeene magt winnen zouden (dat voornamelyk op de kust van Hitoe en Hoewamohel zag) voor den Koning van Macassar wezen, en blyven moest.

Schaydi na Ternate. *Schaydi*, ziende, dat *Madjira* vertrokken was, keurde best hier ook niet lang alleen te blyven, maar liever een spring-

1654. togt na Ternate doen, om te zien, of hy van daar meer volk herwaards brengen kon.

De Heer *de Vlaming* ondertuffichen vond goed, eenig volk op de pas van Tanoero te leggen, om den vyand den weg na groot Ceram af te snyden.

Ook brak hy den 20 Augusti 1652 de vesting den Dwingeland af, en lichte die bezetting, die nu, alzo de vyand na de Eilanden gevlugt was, geen dienst meer voor ons konde doen.

Hy liet ook de moordenaars van Waypoeteh en Liëla, die veel Nederlands bloed vergoten hadden, den 26 Augusti op Hila straffen, alwaar 4 Hoofd-Orang-Kaja's van 't eerste dorp (na 't uitsnyden van de meenedige tongen, aan drie der zelve) gerabraakt, en een de hand afgekapt wierden. Drie wierden 'er geworgd, en op 't rad gelegd, en 15 gevleugeld in 't water van 't jagt de Lccuwerik afgeworpen, en door ons volk daar dood geslagen, hoedanig zy ook met de onzen gehandeld hadden. Een OrangKaja wierd gegeeffeld, en ettelyken raakten voor hun leven in de keten.

Zekere Moorfsche paap van Lebelehoe, op de Reduit vast zittende, sprong van boven neder, om 't verder te ontvluchten; doch de Heer *de Vlaming* liet dezen verrader, die door deze sprong zyn been gebroken had, weer boven brengen, en die sprong nog eens doen, waar aan hy dood bleef.

Men had van den 1. Juli af op Hila mede gevangen gehad, *Toebassal*, *Heaouwen*; en *Hoefeselan*, OrangKaja's van Lebelehoe, Wauselaa, en Layn, van welke *Seroerway Lobessi*, oudste van Loehoe, ons berigt had, dat zy met *Madjira* zamen gespannen, en hem uitgekogt hadden, om, als hy op de kust van Hitoe de andre bespringen quam, hen of de hunnen geen quaad te doen. Zy wierden zeer naauw onderzocht, en zelf gepynigd, doch alzo men niet het minste uit hen krygen kon, zyn zy weer los gelaten. Dat egter deze drie dorpen den onzen noit zeer genegen geweest zyn, is ons by veel andre gelegenheden gebleken.

Na deze verovering van Locki, en Noelaa, begaf zich de Veldheer met een kleene magt, pas van 300 soldaaten, in 't begin van September na Ihamahoe; doch zy, die zich wel 100 jaaren aan een op haren onwinbaren berg onthouden, en daar als een Regeering op zich zelve gehad hadden, waren door 't gerugt van deze gelukkige veroveringen, en door de schandelyke vlucht van *Madjira*, en *Schaydi*, zoo verslagen, dat zy drie van hunne voornaamste OrangKaja's, *Besilole*, en *Telapia*, Koningen van

1652. Iha, en Nollot, en den Priefter *Liffa-*
 't Veldre van den Veldheer dan ver-
 richt. *Lau*, als voornaamste roervinken van al-
 les, met al hun schietgeweer, aan ons
 quamen over leveren, om de zelve te
 straffen, belovende nu aan strand te ko-
 men woonen, waar op dan hare 7 vast-
 gehouden OrangKaja's losgelaten; doch
 deze drie weer vast gezet, en in 't Kasteel
 geplaatst wierden.

Van Ihamahoe stak de Heer *de Vla-*
ming na Latoe, en Haloy, den 7 Sep-
 tember over, eischende die genen, die 't
 met *Madjira* gehouden hadden; doch
 die niet vindende, nam hy hunne voor-
 naamste kinderen als gyzelaars mede.

Zaaken, Jan Pays
 betreffen-
 de. Terwyl deze Heer nu buiten zworf,
 had de Heer *Verbeek* met den Landraad
 de voornaamste Orang Tocha's van Ha-
 tive en Tawiri ondervraagd, of zy ook
 geen kennis van de zaaken van *Jan Pays*
 hadden; doch zy hielden zich, wat goe-
 de beloften men deed, van hen geen
 leed te zullen doen, van alles onkundig,
 verzoekende alleen eenige dagen daar na,
 dat men doch *Jan Pays*, nog imand van
 de zynen, oit meer tot OrangKaja's van
 hun dorp aanstellen wilde, alzooy hy een
 zeer trots man was, die hen als slaven
 gehandeld, en dagelyks met *Madjira* za-
 men geheuld had, ondertusschen keurde
 men best hem in deze maand na Batavia
 te zenden.

Alle de volkeren van Hoewamohels
 binnen-of Ooft-zyde waren nu ook weer
 tot de onzen uit, en over gekomen (uit-
 genomen die van Laäla, die zich aan de
 moord van ons volk hadden schuldig ge-
 maakt) en wierden, ontrent 1500 zielen
 sterk, op Loehoe onder den nieuwen
 Capitein *Radja Gorma*, zoon van den ge-
 trouwen *Abdul Rahbman*, geplaatst, en
 op zekere voorwaarden, als onderdaanen
 des Konings van Ternate, weer in ge-
 made aangenomen, belovende *Madjira* en
Schaydi voor hunne vyanden te zullen
 houden, en niemand anders als den Heer
 Landvoogd, als Stadhouders des Konings,
 en den Capitein *Radja*, te zullen gehoor-
 zaamen; hoewel vele naderhand ons weer
 verlaten, en zich by *Madjira*, en *Schay-*
di, na hun wederkomst alhier, gevoegd
 hebben. Alles hier nu in redelyken stand
 zynde, besloot de Heer *de Vlaming* den
 Capitein *Laoet* in de Xoelafche Eilanden
 te gaan aantasten, en die Inlanders weer
 onder Koning *Mandarsjab* te brengen,
 te meer, alzooy de vyanden zich op Gi-
 lolo hoe langs hoe meer versterkten, en
 dewyl de Ternataanen zoo wispelturig
 waren, dat de onzen aldaar met veel re-
 denen vreesden, dat ook de Koning zelf
 wel eens tot hen overloopen mogt, ge-
 lyk zyn broeder *Calamata* nu reeds hem
 daar in voorgegaan was.

Hy zond voor zyn vertrek egter een

groot gewasch van nagelen, bestaande wel
 in 2000 bhaaren, alleen uit Amboina
 en de 3 Uliassers nu voor de eerste maal
 verzameld, na Batavia.

Zyn magt dan op Hitoe byeen ge-
 trokken hebbende, toog hy met 3 jag-
 ten, en zoo veel chaloeppen, van daar na
 Boero, en van daar na Xoela Besi, ter-
 wyl de Majoor *Verbeiden* hem met de
 Hongi volgde.

Hy quam den 9 October voor Gay,
 en *Xoela Besi*, liet eenige dagen de witte
 vlag waajen; doch kreeg tot antwoord,
 dat zy niemand, dan alleen den Capitein
Laoet, *Schaydi*, wilden erkennen, of
 gehoorzaamen, die kort te voren na
 Ternate gevlugt was, en daar eenige van
 zyne schepsels gelaten had, om die In-
 landers aan zyn zyde te houden.

De Zeevoogd, ziende, dat hier wag-
 ten maar tyd verliezen was, tastte hen
 ten eersten met 70 soldaaten en 30 ma-
 troozen aan, liep het dorp Gay af, en
 ook alle de verdere op strand gelegene
 dorpen, tot Fatoemata toe, alwaar *Ki-*
melaba Terbile zich onthield, die nu met
 alle de zynen na 't gebergte gevlucht
 was.

De *Sengadji* van Xoela Mangoli een
 groot Eiland, hier tegen over gelegen,
 quam ten eersten tot ons over, die de onzen
 veel dienst deed. Hy was de zwager
 van *Terbile*, en maakte, dat wy in kor-
 ten tyd van hem, en van nog 16 voor-
 name Ternataanen, alle van *Schaydi's*
 gevolg, meester wierden, die men ten
 eersten vooraf na 't Kasteel zond.

Hy verdierf hier niets, maar nam de-
 ze volkeren alleen een nieuwen eed af,
 waar by zy zich nader aan de E. Maat-
 schappy en den Koning verbonden.

Hy liet den Gnatohoedi met 5 Cora-
 cora's hier, om 't verdre te verrichten,
 spoejende zelf na Manipa.

Ook zond hy 200 man met 2 jagten
 na Ternate, om den afval, door 't over-
 loopen van Calamatta begonnen, te stui-
 ten.

Den 8 November keerde hy weer na
 Boero, alwaar de Capitein Licutenant
van Outhoorn bezig was met alle de dor-
 pen aan de Noord- en Zuid-zyde noch
 eens door te loopen, om te zien, of 'er
 niets meer te verwoesten was. Hy quam
 den 14 op Manipa, sloeg zich by 't dorp
 Loehoe aan de Noord-zyde aldaar neder,
 en was van voornemen alle de vrugtboo-
 men van dat Eiland uit te roejen, om
 daar door den vyand alle afbreuk te doen.

Hy zocht ook die van Bonoa en Kelang
 met zoetheid tot zich uit te lokken,
 welke laatste in 't begin onze afgezanten
 schenen gehoor te geven; doch alzooy
 hen maar te doen was, om ze aan Land,
 en in 't net te krygen, zyn de onze, dit
 beter ge-
 tydig

1652. tydig gewaar werdende, het maar naau-
volg op lyks ontkomen.
Bonoa
was.

Die van Bonoa betoonden zig genegen te zyn, om weer tot ons en den Koning over te willen komen; doch als de Heer *de Vlaming* den 19 November nu voor Bonoa quam, was de *Sengadji* noch al bang om af te komen, en verzogt 2 of 3 weken uittstel, om niet zyn volk nader te spreken, en dan voor zyn Ed: te verschynen. De Veldheer, hen dien tyd gevende, vertrok weer na Manipa, en zond de Coracora's weer na huis, mits dat zy 't Eiland Kelang noch eens moesten over loopen.

Na dat nu de onzen op Manipa veel Zagoe en calappus-boomen bedorven, en alles op dit Eiland doorloopen hadden, zoo was door een troep van de Lieutenant, *Frans Male* de hoofdvastigheid der muiters, hier in 't gebergte 2 uren agter Toeban, ontdekt, zynde die plaats, die hen *Madjira*, voor zyn vertrek na Macassar, belast had te versterken.

De Heer *de Vlaming*, dit nest geheel willende uitroejen, trok 'er den 4 December met 150 soldaaten, en 166 Loehoeenen na toe, vond dezen *Heli Besfar*, of grooten berg, byna ontoegankelijk voor een enkel mensch, zoo dat hy van deze onderneming reeds begon te wanhopen; doch van den vyand door scheldwoorden zeer getergd, en by die gelegenheid gemerkt zynde, dat 'er andre plaatzen waren, van waar men dien berg zou kunnen begaan, zond hy de Lieutenants *Laurens Keller*, en *Frans Male*, twee wakkere mannen, derwaards, die zich die nacht in de ruigte verborgen. Zy vielen den 5 December op der vyanden werken aan, en floegen 'er hen hol over bol uit, zoo dat zy van boven neder, de steilte af na beneden sprongen, daar zy regt in de handen van *Frans Male* vielen, en weer op nieuw klop kregen. Nu hadden de onzen noch maar de agter-pagar; doch de Hoofdvesting niet, maar liepen met die zelve drift en hitte ten eersten daar heen, drongen 'er, na een geringe tegenstand, met geweld in, wierden 'er meester van, en dwongen de vyand ook hier van boven van die vreezelyke steilte na beneden te springen.

Zy hadden om deze vesting driedubbele ryen met voetangels en doornen gelegd, door welke zy nu zelfs heen moesten, wilden zy niet dood geslagen werden. Doch de meesten ontquamen het, alzo de onze hen daar niet konden volgen, en men vond 'er maar elf dooden. *Sengadji Cowasa* zelf bleef in de voetangels zoodanig steken dat de bode van den Landraad hem byna zoude gevangen hebben, en noch zyn geweer, en tulbant

1652.
kreeg.

Zy vonden 'er eenig slegt geschut, dat zy den berg affmeten, een metaal stuk, en zes metaale bassen, die zy mede na boord namen.

Men deed de vlugtelingen door 12 troepen vervolgen, zoo dat zy gedwongen wierden, om zich den 27 December op genade en ongenade aan ons over te geven. Doch zy wierden in genade aangenomen, en hen alleen deze last opgelegd, om hunne overige nagelboomen om te kappen, en ider OrangKaja wierd belast een van zyne zoonen tot gyzelaars te geven.

Zy wierden tot dit afkomen 't meest bewogen door eenen *Kalleboe*, Orang Toeha, of oudste van Tomilehoe, die by de onzen gevangen zat, en men beloofde hem, en zyn zoon, zoo hy dit uitwerkte, hunne vryheid, 100 Ryxdaalders daar boven, en dat men hem OrangKaja van zyn dorp maken zou; doch, zoo hy trouwloos handelde, zou zyn zoontje by de beenen werden opgehangen; dat egter maar een dreigement was, om hem te sterker aan te zetten van ons getrouw te blyven.

Agt dagen daar na bragt hy *Sengadji Cowasa* met de meeste OrangKaja's by ons af, en deed ze voor den Heer Zeevoogd verschynen. Hy vond niet goed imand van hen jegenwoordig te straffen, alzo 't nu de tyd niet was, hoewel hy hen, en vooral *Sengadji Cowasa*, geenzins quyt schold; doch hy moest, tot een beter tyd nog veinzen, alzo hy, by de overkomst van 't Macassars ontzet, vrienden, en geen vyanden, van nooden had.

Hy, die maar blyde was, Manipa zoo gemakkelijk veroverd te hebben, en nu zag, dat 'er van de belofte van den *Sengadji* van Bonoa niet quam, zond 'er 2 jagten na toe, om de Rivier van des *Sengadji's* dorp te bezetten, en te gelyk ook den Majoor *Verbeiden* met een slaaf van Lanoero, die men op 't strand zette, en die by zyn meester gekomen, alles zoo wist te beschikken, dat hy met des zelfs broeders zoon, *Tabalile*, weder by *Verbeiden* quam, alzo Lanoero, die de onze nu al toegevallen was, zelf niet mede komen kon, om dat door den *Sengadji* te scherp op hem gepast wierd.

Met deze bestelde en overlei den Majoor *Verbeiden* de zaaken zoodanig, dat zy, na drie vergeeffe ondernemingen, den 22 December zekeren aanslag op des *Sengadji's* vesting onder 't geleide van *Tabalile* nogmaal waagden, en toen daar ook meester van wierden, doch zonder den *Sengadji*, die 't met de overigen ontvlugt was, in handen te krygen.

By deze onderneming was de Heer *de Vla-*

's Vyands
hoofd-
vesting
ontdekt.

De vyand
verder
gedwon-
gen zich
over te
geven.

Lanoeroe
van Bo-
noa ons
toegeval-
len, en de
vesting
veroverd.

1652. *Vlaming* zelf tegenwoordig, en 't was te verwonderen, dat hy zich in zulken groot gevaar, als 'er uit te wagten was, begeven had, alzoo deze *Tabalile* hem eenige dagen te voren onder een praatje aan boord verhaald had, dat hy de zoon was van zekeren *Seke*, in de vorige oorlogen door de E. Compagnie onthalt, maar dat hy daarom aan zyne trouw geenzins twyffelen moest.

Nu was de afspraak, dat de Heer *de Vlaming* te gezetter tyd 's nagts op zeker teeken met een vaartuig vol soldaaten in de Rivier komen zou, om na 's vyands hoofd-vesting door hem geleid te werden. Het mislukte driemaal, dat hy het teeken niet geven kon, waar op hy den Heer Zeevoogd verzocht het nog eens (schoon hy al driemaal vergeefs te rug gekeerd was) te wagen, alzoo nu alles klaar was.

De Heer *de Vlaming*, eindelyk weer voor die Rivier gekomen, vond daar *Tabalile*, die hem, by flauw maanlicht, over eenen elendigen weg, door een donker slykerig Zagoe-bosch, waar in zy wel honderdmaal struikelden, na een jammerlyke marsch van twee uren, wel digt by dien berg, waar op de *Sengadji* zig versterkt had, bragt, maar toen zag de Heer *de Vlaming* eerst in wat gevaar hy stak, al zoo vele van zyn volk door de duisternis, en moeyelyken weg van hem afgeraakt waren, en hy in 't geheel nu maar 28 man (waar onder de Licutenant *Keller*) sterk was.

Hy, egter moed scheppende, zag kort daar aan den vyand uit de vesting de vlugt nemen, en wierd tegen den middag ook door *van Outhoorn* ondersteund, die het dorp der *Lelidiers*, en *Cambellefen*, aan de voet van den berg verbrand, maar geen mensch 'er in gevonden had, oordeelende, dat zy door 2 vrouwen, die in 't veld lagen, al vroeg verklikt waren.

Op *Lanoero's* raad werd rondom den berg de vlugtelingen toegeroepen, dat zy maar afkomen, en hen geen leed geschieden zoude, dan alleen dat men 't op den *Sengadji*, als oorzaak van alle deze moeite verhalen, en hen nevens al hunne goederen vry laten zou, waar op aantonds veelen tot ons over quamen, welke den Heer Zeevoogd onder *Lanoero* aan dit Rieviertje plaatste.

Ondertusschen maakte zich de *Sengadji* met 't overige volk weer op een andre plaats vast; weshalven men hem op nieuw aantasten moest.

Terwyl de Heer *de Vlaming* van daar vertrokken was, latende de verdre zaaken aan den Majoor *Verbeiden* bevolen, werd *Lanoeroe* door eenige Inlanders (zoo men gitt) vergeven, immers hy quam kort

daar na te sterven, en veel van die meinedige schelmen liepen weer na den *Sengadji*, gevende die plaats, daar zy lagen, ook trouwloos aan hem over, dat ook den *Sengadji* hoe langer hoe hardnekkiger maakte. De Majoor *Verbeiden* belegerde hem daar, vernemende, dat 'er vele van *Lelidi* en *Cambello* by hem waren.

De Heer Zeevoogd had ondertusschen 's vyands drinkwater afgesneden, en twee houten vestingen op de wegen, die derwaards liepen, gelegd, Hals-toe d'eene, en d'andre *Dorlttenburg* genaamd, waar door zy wel tot het uiterste gedwongen wierden, doch alzoo zy zoo naauw door de onzen niet hadden kunnen bezet werden, of zy hadden nog eenige openingen behouden, zoo hebben zy middel gevonden, om het in Januari 1653 weer te ontkomen, verlatende met die vesting ook te gelyk het geheel Eiland.

Na deze twee veroveringen, en na 't verplaatsen der *Caybobers* op *Loehoe*, quam de Heer *de Vlaming* den 15 dito weer aan 't Kasteel, alwaar hy verscheidene boosdoenders voor zekeren Raad, bestaande uit den Heer Zeevoogd zelf, den Landvoogd, den Opperkoopman *Cos*, de borger *Capiteins*, *Henrik Wynandszoon*, en *Barent Janszoon*, en *Craan Leendertszen*, tolk der *Ternataanen*, straffen deed.

Kimelaha Terbile, en nog 11 voornaam Ternataanen, schuldig aan hoogverraad bevonden, als hebbende den hoofd-mitter *Schaydi* tweemaal onderstand gedaan, wierden ten zwaarde gedoemd.

Beslote, Koning van *Iha*, en *Toelapia*, Koning van *Nollot* wierden mede verwezen, om onthalt te werden, en om hunne regterhanden te verliezen.

De Paap *Lissaloan*, die zich als bode had laten gebruiken, werd gedoemd om gerabraakt te werden.

De andre min schuldige *Ternataanen* zouden, nevens de vrouw en kinderen van *Terbile*, na *Ternate* gezonden werden; doch de uitvoering van alle die rechtsplegingen werd uitgesteld, tot dat de Heer Zeevoogd met de *Manipeese OrangKaja's* zou vertrokken zyn, en had den 6 Februari zyn voortgang.

Die van *Ihamahoe* wierden ook, om alle verdere moeite met hen voor te komen, met hunne 7 dorpen onder *Pati Toebesi* op *Loehoe* geplaatst, doch die van *Siriforri* alleen uitgezonderd, om dat die vrywillig wilden Christen werden, en men lag hen een boete van 200 *Ryxdalders* voor den Koning op, aan welke nogtans *Toebesi's Campou*, om zyne bewezen trouw aan de E. Maatschappy, niets betalen zou.

De Heer *de Vlaming* had buiten deze nog

Twee vestingen hier gelegt.

De Caybobers op Loehoe geplaatst.

Terbile gestraft.

Die van Ihamahoe mede op Loehoe geplaatst.

1653. nog 8 OrangKaja's van Manipa aan 't Kasteel, als *Sengadji Cowasa*, die van Toeban, Tomoewara en Carbou, die hy, om andren aan te lokken, wel handelde, gevende aan de laatste, om dat hy de verstroide Manipeesen afgeroepen had, 100 Ryxdaalders tot een vereering.

Jan Pays
weer hier. Den 4 Februari was ook *Jan Pays*, Hhoekom van Hative, bevorens na Batavia gevoerd, weer gekomen, met ordre van haar Edelheden om zyn zaak hier af te doen, dat is, hem vry te spreken, of wel te straffen, na dat men de zaak bevinden zou.

Macaf-
faarſche
jonken op
Boero. Daar was al voor langen tyd tyding in Amboina, dat herwaards een Macaſſaarſe Vloot van 100 jonken met 600 mannen ten deele onder *Dayn Bolecan*, ten deele onder *Madjira*, stond te komen, van welke men egter diep in Februari nog niets hoorde. Dierhalven dagt de Heer *de Vlaming* na de Xoela's met eenige jachten en chaloepen te gaan, in gedagten zynde haar daar te ontmoeten; dog kreeg op Manipa tyding, dat 'er al 5 jonken op Boero's Zuid-zyde by Wayſamma aangekomen waren, weshalven hy spoedig daar heen toog, ontbiedende den Majoor *Verbeiden* van Bonoa, om met het geheele leger ook daar ten eerſten by hem te komen.

Aange-
taſt. Men vond geen jonken, maar welen kleine vesting, door de Macaſſaaren gemaakt. Men taſte hen aan; doch zy verweerden zich dapper. Eindelyk dwong hen *Frans Male*, door 't innemen van een heuveltje, van waar men in hun werken schoot, de ſterkte te verlaten, waar in een kort metale ſtuk, 4 haken, eenige musquetten, nevens weinig verbrande ryſt, gevonden wierden. De onzen hadden 2 dooden en 14 zware gequetſten hier bekomen. Men vond ook 2 jonken, die men verbrandde.

DeBoe-
ronceſen
te ver-
geefs ge-
nade aan-
geboden. De Heer *de Vlaming* liet de Boeroneſen ook vergiffenis toezeggen, zoo zy wilden af komen, doch de gidze *Moefa*, in plaats van deze boodſchap te doen, ſpande met *Codjali*, zoon van den *Sengadji* van Loamite, zamen in zeker ver- raad, dat den Majoor *Verbeiden* byna 't leven zou gekoſt hebben, de onzen wys makende, dat *Codjali* afkomen zou, ver- zoekende alleen, dat deze of gene officier hem wilde komen afhalen op zekere plaats die onder hen bepaald was.

De Majoor *Verbeiden* begaf zich na die plaats, tuſſchen Loamite, en Ilat, wat van de ſchepen leggende, alwaar hy *Codjali* vond, die al van verre de hand uitſtak, op dat *Verbeiden* aan land ſtappen, en hem ook de hand geven zou. De Majoor, geen quaad denkende, ſtak de hand uit; doch naulyks zes ſtappen voortgegaan zynde, zag hy, na dat

II DEEL VAN AMBOINA.

1653. *Codjali* met een wonderlyke verbaaftheid even uit zyne handen geraakt was, een troep gewapende lieden uit het boſch ſpringen, die met toraanen en werp-pylen hevig op de onzen ſchooten, waar door wy een ſoldaat verloren.

De verbaasde ſcheppers begaven zich te water, en aan 't zwemmen, en de Majoor raakte met veel moeite agteraan 't ſchuitje, daar hy aan hangen bleef, terwyl de ſoldaat, die voor opzat, gedurig dreigde op hen te ſchieten, waar door de onzen met hun 4 a 5 weer in 't ſchuitje raakten, en na den Heer Zeevoogd roeiden, verhalende, hoe zy daar te gaſt geweest waren.

Sengadji Cowasa, verdagt van hier kennis af gehad te hebben, wierd vaſtgezet, doch hy wiſt met zyn vleien zoo veel ſchynredenen van zyn onſchuld by te brengen, dat men hem zoo aan dit ver- raad, als ook aan de moorden, voor 2 jaren op Manipa voorgevallen; onſchuldig hield.

Aangezien men nu zeker bericht had, dat *Madjira* al in November van Macaſ- far afgesteek was, zoo giſte men, of hy niet wel in de Xoelaſche Eilanden zou mogen roeſten. Weshalven de vier ſche- pen gehouden wierden, om rondom Boero en Manipa te kruiſſen, terwyl zyn Ed: den Majoor *Verbeiden* met de verdre magt zond, om de overige nagelboomen op Hoelong te ſchillen. Bericht
wegens
Madjira.

Uit Ternate kreeg men nu ook tyding in Maart 1653, dat de Princen *Calamatta* en *Manila* met den Koning hunnen broeder weer verzoend, en dat hem de ſterkte der wederſpannigen op Gilolo, nevens den Goegoegoe *Kaitsjili Moefa*, en den Capitein *Gigoge* van Gilolo over- geleverd; doch dat *Schaydi* en de *Hboekom* het pas ontkomen, en na Saboe ge- vlucht waren, daar zy 't ook niet lang zouden kunnen harden. *Calamatta* gaf voor, dat alleen de de reden van zyn overloopen geweest was, om deze Prin- cen tot bevrediging te bewegen, of, zoo zy niet wilden aan de hand komen, hen dan over te leveren, dat idereen juuſt voor geen zuivre munt aannam, hoewel het ſyn genoeg bedagt was. DeKo-
ning met
zyn broe-
ders ver-
zoent.

In dezen tyd verbood de Heer *de Vla- ming*, by een placcaat, het verkoopen der nagelen, alzo de Chineſen veel vuile nagelen opkogten, en, om niet 'er aan te verliezen, die zoo weer aan de E. Compagnie leverden, dat maar geſchil- len over en weder gaf. 't Ver-
koopen
der nage-
len ver-
boden.

Hy keerde den 15 dito weer na 't leger outrent Erang, daar noch veel nagel- boomen uitgeroeid, en veel drooge na- gelen verbrand wierden.

De Ihamahers, geen zin hebbende, om op Lochoe te woonen, zyn vrywil-

1653. lig van hun land na Ceram, een weinig beweften Latoe gevluicht, dat zich de onzen niet eens aan trokken.

Macaf-
faaren. Den 27 Maart de Heer Zeevoogd, voornemens, de Macaffaaren na de Xocla's noch eens te gaan op zoeken, wierd hunne Vloot, zoo als hy ontrent Manipa's West-einde was, gewaar. Zy quamen 40 jonken fterk, vlak op hem aan; doch als zy onze fchepen in 't oog kregen zochten zy fcherp by de wind op benoorden Manipa om te loopen.

De Heer de *Vlaming*, alom kennis van hunne komft gegeven, en de Coracora's spoedig by zich ontboden hebbende, zocht ten eerften bezuiden Manipa om te komen, om hen in zee aan te treffen; doch de wind diende hem niet, en de Coracora's quamen vry langzaam by de hand, waar door twee voorloopers der Macaffaaren op Kelang by Salatti behouden in de Rievier quamen.

De andre tragten door 't Naffaufche gat te raken, dat onze fchepen zогten te beletten, die hen wakker met 't fchip Zas van Gent aantafsten.

Op Affa-
hoedi. Zy verloren 'er 2 jonken, doch de andre quamen behouden in de Rievier van Affahoe di, daar zy zich ten eerften zoo verfanften, dat wy hen met ons gefchut weinig nadeel konden doen. Men zогt dierhalven met den vyand in een minnelyk gefprek te komen, ten welken einde de bloed-vlag ingehaald, en de witte vlag bygemaakt wierd.

Men deed hen weten, dat zy door *Madjira* bedrogen, en dat hier geen nagelen ter wereld meer voor hen waren, en, zoo zy in vrede vertrekken wilden, de Zeevoogd hen een pas geven, en om de reize goed te maken, al hun ryft voor geld overnemen zou.

Gefprek
met hen. De Macaffaarfe Zeevoogd, *Dayn Bolecan* zeide, dat zy juist niet gekomen waren, om de Nederlanders te beoorlogen, maar om hunne geloofs-genoten, die, volgens *Madjira's* zeggen, tot het Christendom gedwongen wierden, te helpen, dat immers voor een klare aanzegging van oorlog moest opgenomen werden, alzo 't *Madjira* tegen geen anderen als tegen ons had.

De Heer de *Vlaming* liet dierhalven de bloedvlag weer waejen, om te toonen, dat hy hem zeer wel verftond, en liet onze fchepen den 1 April niet weinig op hunne werken fchieten; makende op Noeffa Nitoe een houte fterkte tegen over de zelve. Hy zelf liep na 't Zuiden by de zoute Rievier, in welkers binnen-Meir zy hunne jonken gehaald hadden, veroverde daar hunne werken, en verbrandde 3 jonken.

Veffingen
tegen hen
opgewor-
pen. Hy maakte ook aan de Zuid-zyde der Rievier een batery met een fchoone houte vefting, die hy den Macaffaaren Brill

noemde; doch die hem 5 man kofte, eer zy voltoyd was. Men vond nog 2 jonken in de Rievier, die mede verbrand wierden, terwyl andre bezig waren daar noch een kleene vierkante vefting, Voorburg genaamd, op te werpen, om den vyand zoo veel meer afbreuk te doen.

Na dat nu de Heer de *Vlaming* hier op alles goede ordre gefield had, vertrok hy den 25 April na 't Kasteel, alwaar hy hoorde, dat de Koning van Ternate den Hhoekom *Laulata*, en Capitein *Gigogo* had doen dooden, dat hem aanleiding gaf, om de zaak van *Jan Pays* ook eens by der hand te nemen.

Hy liet hem den 29 dier maand in den Grooten Landraad komen, daar hem alles, dat hy in Ternate genoezaam al beleden had, wierd voor- te ge-
lezen; doch 't geen van hem nu weer dood.
ontkend wierd, zeggende, dat hy dat door de pyn maar beleden had. Dewyl nu de Heer de *Vlaming* ook eenige ontfteltenis in verfcheide OrangKaja's befpeurde, deed hy den Raad voor dientyd fcheiden, voorgenomen hebbende deze zaak in zynen Raad van politie af te doen.

Hy liet hem, om te toonen, dat hy zyne belydenis niet meer van nooden, en klare bewyzen genoeg ten zynen lafte had, den 5 May de dood aanzeggen, en voor zyn oogen een houten kruis verveerdigen, om hem te doen zien, wat straf men hem aandoen zou, om hem dus te eerder tot belydenis van zyne misdaad te brengen.

Hy deed ondertuffchen nog een tocht na Honimoa, om met de Uliafferfe OrangKaja's over de vlugt der Ihamauwers te fpreken, welke lafte de ftouthed hadden den 9 May onze gezanten op Ellipapoeteh in 's meesters huis vyandig aan te taften, en ook hunne Orembaey in flukken te slaan, waar over zyne gezanten zich eenigzins door 2 Coracora's, die hen op de vlugt dreven, gewroken, en de zoonen van 2 ftokoude Alfoereefe Koningen mede gebragt hebben, die men met 3 kanon-fchoten en eenige charges ingehaald, eenigen tyd 'er na eerlyk befchonken, en weer na huis gezonden heeft.

Daar op vond men goed die van Ihamahoe, als ook die van Latoe, Haloy, en Roemakay, die hen onderfteund hadden, (hoewel daar na onfchuldig bevonden) voor vyanden te verklaren, en de eerfte voor eeuwig hun land af te nemen, en dat onder de Christenen van Toehaha, Papero, en Itawacka, te verdeelen, voegende deze dorpen op Hatowana byeen, en belafte hier een houte vefting met 2 punten te maken, om hen te dekken.

Daar op keerde zyn Ed: den 18 weer

1653: na 't Kasteel, alwaar hy den verloften
 De Heer Moluksen Landvoogd, den Heer *van den*
 van den *Bogaarde* vond, diens voornemen was,
 Boo- gaarde ten eersten na Batavia te zeilen. De Heer
 hier. *de Vlaming*, genegen het oordeel van de-
 zen Heer over de zaak van *Jan Pays* te
 hooren, beley ten eersten vergadering,
 en liet hem voor de zelve verschynen,
 alwaar hy beled, wel kennis van hun
 voornemen gehad, dog 't zelve noit toe-
 gestemd te hebben; niet tegenstaande
 alle zyne medegevangenen hem van het
 tegendeel overtuigden.

Dewyl zyne schuld aan den raad klaar
 gebleken, en men egter van oordeel was,
 dat het openbaar te regt stellen van een
 man van zoo veel aanzien by den In-
 lander, dikwils opschudding onder de In-
 landsche Hoofden zou konnen geven,
 vond men goed hoe eer hoe liever, dog
 stil, en by nacht, zyn vonnis uit te voe-
 ren.

Lesfi, en Dit is in de nacht voor den 21 May ge-
 Jan Pays, geschied, op welke eerst *Lesfi*, Orangka-
 gestraft. ja van Wakkasihoe, mede aan 't zelve
 verraad schuldig, voor den dag quam,
 beklagende zich zeer van alleen door *Jan*
Pays hier toe gebragt te zyn. Hy wierd
 onthalt, nevens andere OrangKaja's van
 Hitoe en Hative, al 't welke *Jan Pays*
 aanzag.

Daar op wierd ook hy zelf, in 't bid-
 den nog zynde, (en dus in schyn als een
 Christen stervende) onthalt, en gevie-
 rendeeld. De hoofden dezer twee hoofd-
 verraders wierden op de groote zaal, met
 een toegedekte mat gebragt, en daar tot
 's anderen daags gelaten, wanneer al de
 OrangKaja's, die men hier mede schul-
 dig aan hield te zyn, daar zamen geroe-
 pen wierden, om, zoo men voorgaf,
 met hen ergens over te spreken.

Zy quamen daar al vroeg 's morgens
 ten zes uren, nog niet het minste van
 't uitgevoerde vonnis wetende. De Heer
de Vlaming sprak hen eerst zeer ernstig
 over 't verraad van *Jan Pays* aan, daar
 byvoegende, dat, aangezien zyne schuld
 den rechter klaar gebleken, hy daar over
 ook gestraft was, waar op zeer schielyk
 de mat wierd opgeligt, daar zy de quar-
 tieren en koppen dezer twee mannen za-
 gen leggen, dat by veelen van hen een
 groote ontsteltenis, en een doodelyke
 verbaastheid gaf, om welke aanstonds te
 fluiten hy een algemeen zoen-schrift op-
 lezen liet, waar by hy de anderen die men
 mede schuldig hier aan kende, voor de-
 ze reis hun misdad vergaf, verbiedende
 malkanderen hier in 't toekomende iets
 af te verwyten.

Alge- Men vond egter goed, 8 perzoonen
 meen par- uit Hative, meest vrienden van *Jan Pays*,
 don be- als ook de vrouw, en kinderen van *Lesfi*,
 loofd. de vrouwen, broeders, en kinderen van

Hatib Heloe, *Lecatoelin*, en *Paboe* van
 Oeriën, *Passe* van Lebelchoe, en alle de
 geslagten der vlugtige Oeriëneesen, uit
 deze Landen te bannen; hoewel nader-
 hand nog eenige op voorpraak der Hi-
 toefse OrangKaja's verschoond zyn.

Daar na wierden de beide Hoofden
 der verraders op de markt op 2 paalen
 ten toon, en de bouten op de openbare
 dorps-wegen; rondom 't Kasteel gesteld;
 hoewel 't hoofd van *Jan Pays*, op ver-
 zoek der vrienden, en op verleend ver-
 lof afgehaald, en in kostelyke petola's
 begraven wierd.

Dit was het einde van *Jan Pays*, een ^{Jan Pays}
 man, die schoone, ja ongemeene gaven ^{befchre-}
 bezat, en voor een Amboinees, ontrent ^{ven.}
 de kennisse van 't Christendom zelf het
 zoo verre had gebragt, dat hy al me-
 nigmaal als Proponent gepredikt, en de
 Predicanten hoop gegeven had, om met
 'er tyd een wakker amptgenoot van hem
 te maken; doch naderhand door den
 Heer *Denmer*, Hoofd van Hative (wel-
 ke plaats egter anderen regtveerdiger toe-
 quam) gemaakt, en meer van een groo-
 te staat-, dan kerk-zugt, bezet zynde,
 wierd deze man, reeds eerzugtig genoeg
 van zich zelve, nog veel opgeblazener;
 en kreeg den tuit in 't hoofd van zich
 hier Koning der Christen-Amboineesen
 te maken, met onderling besprek tuf-
 schen hem en *Madjira*, dat die laatste
 Koning van de Mooren zyn zoude.

Zommigen meinen, dat zyn gróote
 pragt en wereldsche staat, die hem tot
 schulden vervallen deed, andere dat ver-
 scheide ongelukkige bezendingen, waar
 in hy gebruikt wierd, hem tot dit ver-
 raad hebben overgehaald; doch andre
 meinen, dat een voorgenomen wraak te-
 gen den Heer *de Vlaming* alleen oorzaak
 daar van geweest zy, ontrent 't welk
 zommige van gevoelen zyn, dat die
 wraaklust in hem ontstont, om dat
 die Heer, ziende, dat hy zyn magt in
 deze bezendingen te verre, en tot ons
 nadeel uitstrecte, die buiten zyne ver-
 wagting introk, en hem daar door geen
 kleene krak in zyn fatzoen en beurs gaf.
 Zommigen egter, die de zaak beter mei-
 nen te weten, die ook te dier tyd ge-
 leefd, en my alle omstandigheden mon-
 deling verhaald hebben, oordeelen, dat
Jan Pays over zekeren schop, die hem
 de Heer *de Vlaming*, als hy een trap op
 quam, in dronkenschap en zeer beschon-
 ken, gegeven zoude hebben, zoo wraak-
 zugtig geworden zou zyn, dat hy zwoer
 hem dit betaald te zullen zetten, en het
 noit te zullen vergeten.

Indien dit laatste al waar was, zoo
 moet men bekennen, dat die man zich
 zeer verkeerd op de E. Maatschappy,
 die hem niets misdadan hadde, en niet op

1653. den Heer *de Vlaming* gewroken heeft; behalven dat ook die Heer noit de naam van zich dronken te drinken, maar in tegendeel de roem gehad heeft, van altyd zeer matig en nugteren geweest te zyn.

Had *Jan Pays* zich by den predikstoel gehouden, hy had zyn hoofd mogelyk noit door 't zwaard verloren; dog mag men de belydenis van *Lessi* wegens hem gelooven, zoo is zyn Christelyk geloove maar voor den uiterlyken schyn, dog hy in zyn hert volslagen Moorfeh geweest. Een zaak, te lichter aan te nemen, alzo men hem 's nagtsook dikwils met een tulbant betrapt heeft, die *Madjira* hem vereerd had.

Zyn ver-
vanger.

Men zegt, dat de omtrekken van zyn wezen niet goeds en verbeelden, en dat men den schelm uit zyn oogen zien kon; zoo dat het te verwonderen is, wat dog die wakkere Heer *Demmer* in hem gevonden heeft, om hem zoo sterk te begunstigen, en nog veel meer, wat haar Edelheden bewogen heeft, een gouden keten aan hem te schenken.

Hy wierd als Hoofd van Hative door *Andreas de Fretis*, zoon van dien genen, die 'er *Jan Pays* onregtveerdig buiten gehouden had, vervangen.

Ondertusschen vond de Heer Zeevoogd hoognoodig, dat 'er nog 3 steene Reduiten op de kust van Hitoe gebouwd, en dat de 2 punten op Hila verbeterd wierden, 't welk de Hitoeëse OrangKaja's, op zyn voorstel, beloofden te doen.

Stillstand
met de
Macassa-
ren.

In 't laatst van May, in 't leger weer gekomen, bevond hy tot zyne groote verbazing, dat de Majoor *Verbeiden* buiten last, en op een zeer slegt voorgeven, van een pas tot hun vertrek te willen verzoeken, met de Macassaaren stillstand van wapenen, tot groot nadeel voor ons, gemaakt had, in welken tyd van ontrent 3 weken zy zich van alles redelyk wel voorzien hadden.

De Heer *de Vlaming* dan liet de Macassaaren, als hy op Assahoedi quam, nogmaals aanbieden, dat hy hen vry zou laten vertrekken, indien zy *Madjira*, *Ridjali* (met hen nu over gekomen) en de verdre muiters overgeven, en hunne nagelen voor de gemeene prys aan ons wilden overlaten. Zy gaven tot antwoord, dat zy geen magt hadden, om met ons contracten, buiten weten van hun Koning, aan te gaan. Dat ook *Madjira* niet by hen, maar in de straat van Boeton, van hen afgedwaald, en dat *Ridjali* 't zoek was, 't zedert de onzen zyn jonk verbrand hadden.

Gebro-
ken.

Hy bood hen andermaal hun vertrek aan, zoo zy zich maar op genade en ongenade overgeven, en bekennen wilden van hem overwonnen te zyn. Zy waren

wel in de klem, doch met zulken schandelyken naam van overgave by hun Koning te komen, stont hen geenzins aan: waar door dan deze handeling te niet liep, de bloedvlag weer opgehaalt, en niet weinig op hunne werken gefchoten wierd.

1653.

De Heer *de Vlaming*, niet konnende bedenken waar *Madjira* bleef, ging hem den 22 Juni 1653 met 2 schepen, zoo veel chaloepen, en 100 soldaten opzoe-
ken, in hope van hem op een van de Xoclasche Eilanden te vinden. Hy liep dan eerst na Boero's Zuid-zyde; maar was hy benoorden om na Manipa gestevent, zoo had hy hem in den mond geloopt: alzo *Madjira* den 19 Juni met 9 Coracora's, en een Tsjampan van Bangay op Manipa was gekomen, zonder dat ons door den meenedigen *Sengadji Cowafa* daar van eenige kennis, dan eerst vyf dagen daar na, gegeven wierd.

Madjira
door de
Vlaming
misge-
loopen.

De Heer Zeevoogd ondertusschen hier van onbewilt, had op Boero's West-
zyde verscheide weer opgebouwde dorpen vernield, en stak van daar na Xocla Besi over; terwyl hy 2 schepen na Xocla Mangoli voor uit zond. Op Gay gekomen, wilde hem niemand te spraak staan, en ook in geen der andre dorpen, tot Fattoemata toe. Hy vond 'er ook geen volk, alzo die op zyn komst alles verlieten, en de vlugt namen; maar de oude Hhoekom, by hem komende, verhaalde, hoe de Macassaaren daar over eenige maanden geweest, en alles bedorven hadden. Dat ook *Madjira*, van zyne makkers in de straat van Boeton afgedwaald, eenige tyd 'er na daar mede geweest, en nu maar pas na Boero vertrokken was.

Des laat-
stens ver-
richting
in de
Xocla-
sche Ei-
landen.

Hy leed hier veel ongemak, slaande zich eerst by Fockoeve, daar niets te halen was, met 2 chaloepen neder, alzo hy nog geen der schepen hier vond. Naderhand quam hy by *Sengadji Soegi*, hoofd van 't dorp Mangoli, die hem zoo veel onderstand deed, als hy kon; dog hem raadde van deze elendige en gebrekkelyke plaats te vertrekken, en by hem op Waytima te komen, daar hy zich nu, uit zyn eigen dorp Mangoli verstootten zynde, ophield, en zedert de komst der Macassaaren gebleven was, om dat al de Eilanders hen toevielen. Die van Waytima hadden hem eindelyk, na dat hy zich lang in 't bosch opgehouden, en van wortels geleefd had, ingenomen; maar, by de komst van *Madjira* met zyn drie Coracora's, voorgevende, dat hy ging, om 't Kasteel van Ambon in te nemen, was ook hier alles in rep en roer geraakt, zoo dat hy zelf hier nu nog niet te zeker was.

Lyd
daar
groot ge-
brek.

De Heer *de Vlaming*, dit alles hoorende,

1653. rende, vertrok den 8 Juli met een chaloep en 70 man, na 7 dagen in groote armoede op Focköeve doorgebracht te hebben, van daar, om de ſchepen by Xoela Mangoli op ſteven te loopen; dog kon by den Ooft-hoek, door de zware zee, 'er niet boven komen.

Hy liep dan te rug, van meyning om op Fattoemata aan te gieren, alzooy zyn volk grooten honger leed. Dit miſte hem weer; zoo dat hy eindelyk op Waytima quam, daar hem *Soegi* weerna vermogen hielp, gelyk hy ondertuſſchen het dorp Mangoli aſliep, en aan dezen *Sengadji* weer overgaf.

De andre chaloep, op de ſchepen uitgezonden, bragt berigt, dat het ſchip Banda eerſt op Batsjan vervallen, en daar na, by die chaloep willende komen, weer door den ſtroom na de Moluccos, en na Ternate vervoerd was, wetende van het tweede ſchip, of 't jagt de Zee-meeuw, niets te zeggen; hoewel men naderhand hoorde, dat het al willens na Batavia verdreven was.

Doet alles verder-ven, en loopt na Ternate. Hy liet derhalven 2 Lieutenants en eenig volk met eene chaloep op Waytima, om de boſſchen daar te doorkruifen, en de nagelboomen verder te bederven, en vertrok met de andre en de meefte manſchap na Ternate, daar hy den 10 Auguſti op Batsjan, en den 14 dito met dien Koning op Ternate quam.

Terwyl hy hier was, beſloot men *Saidi*, Koning van Tidore, den oorlog aan te kondigen, om dat hy de Ternataanſche en Ambonſche muitelingen doorgaans geſtyft had, welke afkondiging den 20 Auguſti geſchiedde. Men gaf 'er den Caſtiliaanſen Landvoogd kennis af, met verzoek, om zich met den Tidorees niet te bemoejen.

Keerd weer voor Aſſahoedi. Daar op verſcheen de Velheer, verſtaande dat *Madjira* met 3 Coracora's, en 9 Tſjampans, weer in Ambon gekomen was, en den zoon van *Sengadji Corwaſa* weer gebragt had, den 10 September weer in 't leger voor Aſſahoedi, daar hy met groote blydſchap ontfangen wierd, gelyk hy niet min bly was, vindende daar 't jagt de Leeuwerik met 120 wakkeren ſoldaaten, en eenige koebeeſten, door den Capitein Lieutenant, van *Outboorn*, uit Banda hier gebragt, dat wonder wel quam, alzooy 'er veel volk ziek geworden, maar door dit beſtiaal, en andre ververſching, weer redelyk verfrift was.

Egter zocht de Heer *de Vlaming*, zyn volk ergens anders toe noodig hebbende, zich van de Macaſſaaren te onttaan, weſhalven hy hen weer een vrye pas aan bood, mits de nagelen hem over-, en eenige Oſtagiers onder hem op de ſchepen latende. Zy wilden wel vertrekken,

maar van 't andre niet hooren; en daar op ging den oorlog weer aan. Hy brak de fortjes Voorburg en Na-by, weer af, verſterkte de groote veſting, en benaeuwde den vyand te water en te land, zoo veel hy kon; hoewel hy wel merkte, dat zyn magt wat kleen was, om 't overal waar te nemen.

Madjira hield zig nog op Kelang, ſchoon 't voornemen der vyanden ſcheen te zyn, om zich op Manipa, alzooy daar Zagoc-boomen waren, neder te ſlaan.

Om dan de zaken in een beter ploy te brengen, keurde de Heer *de Vlaming* beſt, zelf nog eens na Batavia te gaan, zoo om meerder hulptruopen te halen, als om haar Edelheden een net bericht van alles met den mond te geven.

Voor zyn vertrek beſtaſte zyn Ed.; dat men de bezetting op Manipa op Tomilehoe leggen, en dat de Opperkoopman *Cos* met de Coracora's een inval in de Papoeſe Eilanden doen zou, om de zelve over hun zee- en land-rooven te ſtraffen.

Hier op vertrok hy den 22 September 1653 met 2 ſchepen uit Amboina, en quam den 4 October op Boeton, diens Koning over zyne wederſpannige onderdaanen klaagde, die hem gedreigd hadden zelf op 't lyf te vallen, om dat hy de Ambonſe muiters niet had willen helpen; weſhalven de Heer *de Vlaming* hem met eenig volk en oorlogs-tuigen byſprong.

Hy ging van daar na Macaſſar, zende twee brieven, door welke hy den Koning en den Prins *Patingaloan* tragtte tot vrede te bewegen, en tot dien einde verzogt, dat men met hem eenige gezanten na Batavia wilde zenden; dog zy waren daar toe geenzins op dien tyd te brengen, en zonden alleen een brief aan zyn Edelheid.

Hy hoorde hier ook van twee Portugeeſche Paapen, dat 'er 100 jonken gereed gemaakt wierden, om na Amboina te zenden; waar op hy zyn reize na Batavia verhaaſte, daar hy den 18 October quam, gevende ondertuſſchen met een chaloep aan den Landvoogd van Amboina kennis van een tweede Macaſſaarſche Vloot, die hy te wagten had, om zig tegen de zelve te wapenen, en te beletten, dat zy, volgens hun voornemen, den Roodenberg, ontrent het Kaaſteel, niet mogten innemen, om van daar het zelve te benaewen.

De vyanden op Aſſahoedi, by 't vertrek van de Heer *de Vlaming* verademing bekomen hebbende, zogten met 5 jonken en 400 man na Macaſſar den honger te ontvlugten; dog wierden pas in zee, aangetaſt, en een der zelve door de onzen veroverd; dog door onvoorzigtigheid

1653.
De Mac-
caffaaren
aange-
rand.

der onzen de chaloep, de Verlenger, door de vyand besprongen zynde, wierden 'er ten eersten 8 gedood, en 11 zwaer gequetst; dog de onzen, met een groote woede 'er op invallende, herwonnen die chaloep, en sloegen alles dood. Een gevangen zeide hen, dat hun voornemen was, na Macassar te gaan, en dat nog 3 Tsjampans hen volgen, dog dat *Dayn Bolecan* met nog twee Hooften nevens 300 Macassaaren, en 250 Maleyers, op Assahoe di overblyven zou.

De Iha-
mahers
door de
Alfoere-
sen ge-
klopt.

Die van Ihamahoe, met de plaats op Ceram hen aangewezen, niet vergenoegd, en hier en daar door 't land zwervende, om een beter te zoeken, zyn door de Alfoereesen wakker geklopt, zoo dat zy wel 50 man verloren.

Tocht
van de
Heer Cos
na de Pa-
poeische
Eilanden.

Ontrent dezen tyd begaf zig de Heer *Cos* met 40 Coracora's na de Papoeise Eilanden. Hy tastte vooraf 't Eiland en dorp Kelang nog eens aan, daar hy een redelyken buit, en ettelyke gevangenen, behalven die 'er van den vyand dood bleven, kreeg, roejende ook nog veel nagel- en andre vrugt-boomen uit; ook haalde hy uit de Rievier van Salatti nog 43 Tsjampans, bragt die voor Assahoe di, alwaar hy van zyn Vloot ook 10 Coracora's onder den Majoor *Verbeiden* liet.

Van daar vertrok hy met 27 Coracora's den 13 October na de Papoeise Eilanden, gierende eerst na de kant van Hatoewe, om alle krekten te doorloopen, of 'er zomtyds Papoewa's mogten roefen, stak toen over na 't Eiland Gebe, en verder na de kust van Weda, daar hy het dorp Soema afiep, verbrandde, en van daar te land na Patani trok, om 't zelve, aan de Noord-zyde gelegen, mede in te nemen; dog zy wierden daar door een vesting op een steilte gestut, en alzoo zy geen last hadden, om den vyand in zyn voordeel aan te tasten, trokken zy weer af met verlies van 3 dooden (waar onder de Licutenant *Goodschalk*) en 5 gequetsten. Zy liepen alleenlyk het beneden-dorp af, toogen toen den Wedasien hoek weder om, en van daar na 't Eiland, om 'er drinkwater te halen.

Zy deden ook de Eilanden Ombay, Waygeoe, en Salawat aan; dog bequamen 'er geen gevangenen, of vaartuigen, zynde alle van daar gevlugt, zoo ras zy van de komst dezer Vloot bericht gekregen hadden.

Zy meenden in 't wederkeeren 't Eiland Messowal ook aan te doen, dog raakten in 't oversteeken in de Eilanden de Vos verdwaald, alwaar zy veel zieken in de Vloot kregen, behalven dat zy op dien ganschen togt ook juist die 2 Coracora's gemist hadden, die den voorraad voerden. Dierhalven lieten zy Mes-

sowal 7 of 8 mylen van zich in 't Westen, staken na Ceram over, en quamen den 26 November weer aan 't Kasteel; hebbende onderweg die van Keffing en Ceram-Laoet, over 't niet nakomen der contracten, bestraft, alzoo zy weer vreemdelingen aangehaald, en zich na de West met hunne vaart begeben hadden.

Met de 10 Coracora's, die de Majoor *Verbeiden* had by zig gehouden, was hy na Manipa vertrokken, en had, volgens bevel van den Heer *de Vlaming*, bewestten Tomilehoe, de houte vesting Wantrouw opgeworpen, en met noodige bezetting, en 4 yzere stukken, voorzien.

Ook deed hy verscheide invallen op 't Eiland Kelang, van waar zommige Manipeseen, en OrangKaja's, vrywillig tot hem over quamen, alle welke hy by de vesting plaatste.

Op den zelve tyd, als onze Vloot in de Papoeise Eilanden omzworf, waren de Papoewa's ook met 15 vaartuigen onder den Koning van Salawat, volgens last des Konings van Tidore, na de landen van Amboina uit rooven gegaan, en hebben de kust van Hitoe, en de nabyegelegene plaatsen, in de maand November zeer onveilig gemaakt.

Den 14 dier maand had de Heer Landvoogd *Verbeek* den Roodenberg van zyne ruigte doen zuiveren, en op den zelve de vesting Voorbaat gelegd, en van vier stukken, en noodige bezetting voorzien.

De Majoor *Verbeiden* vond ook goed, de bezetting voor Assahoe di op te breken, om zig tegen de komst der Macassarische Vloot, op de kust van Hitoe, en elders, daar mede te versterken.

Den 6 December verschenen de OrangKaja's van Hatoewe, en Ptoematata aan 't Kasteel, om, alzoo zy de zyde van *Madjira* verlaten wilden, vergiffenis te verzoeken. Zy wierden in genade aangenomen, deden den eed van getrouwheid, en maakten dit navolgende contract:

1653.
Contract,
met die
van Ha-
toewe, en
Ptole-
matta, ge-
maakt.

Artikelen, ende voorwaarden op de welke de E. Heer, *Willem van der Beek*, Raad Extraordinaris van India, Gouverneur ende Directeur over de Provincie van Amboina, met de landen, en volkeren, daar onder forterende, wegens, ende in den name van den Nederlandsen Staat voor de generaale Orientaalsche Compagnie verdragen ende overeen gekomen is met de OrangKajen, *Coliba*, *Otik*, *Sewas*, *Motir*, *Samma Topi*, ende *Killoewc*, Hoofden van de Negeryen *Laulata*, *Papoeti*, *Hatilen*, *Toelesley*, *Noeroebessi*, *Noeroelatoc* en *Saleman*, anders *Hatoewè*, en *Ptolematta* genaamd, als der zelveu expresse en speciale gemagtigden daar toe zynde.

1.

Eerstelyk verklaaren wy gemagtigdenzeder den schelmzen afval van den verraader, *Madjira*, met de zynen des zelfs zyde, als niet beter konnende, gehouden te hebben, maar nu, by verschyninge van eenige der Nederlandse magt ontrent haare negoryen, verkoren te zyn, om ons neffens andere onderdaanen van haar Ed: Ed: Staat, volkomen met bede van vergiffenisse, onder den zelveu te onderwerpen.

2.

Vervolgens dan beloven wy, dat met alle de geenen, waar mede de Compagnie vrede heeft, met de zelve ook zullen vriendschap houden, en in der minne ommeaan, handelen, ende wandelen, zoo dat tusschen geconfedereerden, ende bondgenooten bezaamd.

3.

Gelyk wy dan daar en tegen ook weder verklaren onze vyanden te wezen alle de geene, wie met de Compagnie in onminne zyn levende, ende dat wy daar onder specialyk beloven als onze vyanden te vervolgen ende beledigen, waar datze eenigzins komen, die van des verraders *Madjira's* aanhang, als zyne *Macassaren*, *Tidoreesen*, ende hare onderhorende, daar onder de roofzugtige *Papocwa's* niet uitgesloten zyn, ende voort alle andere, als voorsz., die het met de E. Compagnie niet zyn houdende.

4.

Dat wy geene vreemdelingen, van wat natien, qualiteiten, ofte conditien die zyn, aan onze stranden, ofte havens, handelen zullen verleenen, als de welke met een vrygelyde van den Nederlandsen Staat zyn geprovideerd, ende wie daar af niet verzien zyn, dat wy die alle, als vyanden zullen aantasten, ende met den eersten aan den Heere Gouverneur komen overleveren.

5.

Dat wy na geenige plaatzen, beweesten, ofte beoosten dit Kasteel gelegen, als eindelijk dienende tot onze reizen, herwaards zullen varen, ofte zullen daar toe alvorens speciale licentie ende schriftelyk bescheid, van den Heere Gouverneur komen overleveren.

6.

Dat wy ten minsten alle jaaren eens gecommiteerden aan den Heere Gouverneur naar het Kasteel zullen zenden, om aan zyn Ed: hommagie te doen, mits zoo wy daar af in gebreke blyven, dat wy daar voren telkens zullen verbeuren een boete van 200 Ryxdaalders van agten.

7.

Dat wy t'allen tyden, als door den Heere Gouverneur ontboden werden, 't zy om zyn Ed: met de *Hongi* te volgen, ofte om eenige hofdienstigheden te plegen, zonder vertoeven naar 't Kasteel zullen opkomen.

8.

Dat wy alle de slaven, die van elders uit 't gebied van de Compagnie, ofte van den *Ternataanse Konink*, 't zy uit *Banda*, of *Amboina*, &c. tot ons vluchten, ende overkomen, strax naar haar overkomst, zonder eenige redenen van haar tot excuse aan te nemen, zullen aantasten, ende met de eerste gelegenheid tot den Heere Gouverneur aan 't Kasteel brengen, mits voor ieder, als tot bergloon, genietende een somme van vyftien courante Ryxdaalders van agten.

9.

Dat wy geen van allen oit in onze religie zullen werden geturbeerd; maar daar by ongemolesteerd, zoo als wy die regtevoord belyden, verblyven mogen.

10.

Alle welke bovenstaande artikelen en voorwaarden hebben wy by dezen in onze voorsz. qualiteit op de *Mosshâf*, naar onze *Moorse wyze*, zynde onze hoogste eed, bekrachtigd.

Aldus gedaan, verdragen, overeen gekomen, bezwooren, ende met signature bekrachtigd. Onderstond *Amboina* in 't Kasteel *Victoria* dezen 6. December 1653. Was getekend *Willem Verbeek*, 't merk gesteld by *Sewas*, 't merk gesteld by *Coliba*, 't merk gesteld by *Otik*, 't merk gesteld by *Cewas*, 't merk gesteld by *Topie*, 't merk gesteld by *Motir*, 't merk gesteld by *Sommia*, 't merk van *Topie*. Ter zyde stond ons present. Was getekend *Simon Cos*, *François Combebere*, *Cornelis Hauw* 't merk gesteld by *X den Radja Soya*, 't merk gesteld *X* bij *Louis Gomes*, *Gnatohoedi*, 't merk gesteld by *Jan Cambessi*, ter zyde *Compagnies zegel gedrukt* in rooden lack. Lager stond, t'oirkonde, was getekend, *Jacobus Manteau*, *Secretaris*.

1653.

1653.

In deze maand wierden ook twee nieuwe Reduiten op Noessatelo en Negri Lima gelegd, hoewel dit werk, op 't gerugt van 't naderen der Macassaarische Vloot, voor een tyd gestaakt wierd: want men had van een overlooper verstaan, dat zy uit 65 jonken bestond, en eerstdaags hier verschynen zoude, voornemens zynde de kust van Hitoe, of Loehoe eerst aan te doen, weshalven men die dorpen maar met pallissaden, zoo veel de tyd toe liet, versterkte.

De Heer
Vlaming
komt
weer her-
waards.

Ondertusschen was de Heer *de Vlaming* den 8 November weer van Batavia, met alle die zelve weerdigheden van SuperIntendent, Veldheer, en Zeevoogd, die hy bevorens bekleed had, voor de derdemaal na Amboina vertrokken.

Het ontzet, dat hy mede nam bestond in 6 schepen, een galjoot, een chaloep, en 3 tingsangs, waar op 500 mannen, of 10 Compagnien soldaaten, waren; hebbende de beloften van in 't kort nog 300 man te zullen krygen.

Op Samarang had hem een Maleyer bericht, dat hy drie weken te voren, komende van Macassar, de Vloot van dien Koning van daar na Amboina had zien afsteken, gissende, dat die uit 100 jonken, waar op 5000 mannen waren, bestond. Ook voegde hy daar by, dat zy last had op Boeton eerst aan te loopen, om dien Koning en zyne landen te veroveren, en aan de Macassaarische kroon te hegten.

Dit zyn Ed: wat ontzettende, zond hy den 21 dito van Japara vier ligte jagen voor uit, het eene met den Koopman *Evert Buis*, om den Koning van Macassar noch eens te ondertaften, en de 3 anderen om Boeton aan te doen.

Die van Macassar wilden nergens na luisteren; dog ontrent Tanakeke komende, verstond de Heer *de Vlaming*, dat die van Boeton van de Macassaarische

magt niet aangedaan, maar met 90 jonken al voor 3 weken, van daar na Saley overgesteken waren, om zich nog meer te versterken; doch alzo zy hoorden, dat 'er al 700 man van hunne makers door ongemak en gebrek omgekomen waren; zoo hadden zich veelen van die Vloot stil op de vlucht begeven.

Den 15 December verstroyde onze Vloot zeer schielyk van een door een storm, die hen voor de straat van Boeton beliep; zoo dat de Heer *de Vlaming* met veel moeite in een chaloep op Boeton, zonder dat hy de Vloot zedert weer bycen brengen kon, ten anker quam. Hy handelde ondertusschen met dien Koning, die met de zynen nog al overhoop lag. En liet 'er 11 soldaaten tot des zelfs lyfwacht, met belofte van hem naderhand meer hulp by te zetten.

Hy verstond, dat 40 Macassaarische vaartuigen de Straat van Pangesane doorgelopen waren, weshalven hy eenige schepen 'er op afzond, om ze te betrappen; gaande zelf met 't jacht Amsterdam bezuiden Boeton om, van waar hy, geene van zyne schepen vernemende, na Amboina voortliep, daar hy den 29 December aanlandde, vindende alles beter, als hy gedacht had.

Ondertusschen hadden de schepen Leeuwarden, en ter Veer, aan 't Oost-einde van Boeton 19 jonken van den vyand ontdekt, van welke zy 'er 10, met ryft geladen, veroverden; doch daags 'er aan den 29 December wat onvoorzigtig op de andre vaartuigen aanvallende, verloren zy een Tingsang van 32 koppen, waar in de vyand alles, op 5 Hollanders na, dood sloeg, vocrende die gevangen na Macassar, van waar zy naderhand, by 't maken der vrede, weer vry geraakt zyn.

1653.
Ontdekt
de sterkte
der Macassaarische
Vloot.

Komt
voor Boeton, en
ondersteund
dien Vorst.

Zyn
komt in
Amboina.

V I E R D E B O E K

E E R S T E H O O F D S T U K .

De Heer Maatzuiker twaalfde Opperlandvoogd A. 1654. Roos na de Xoela's. De Macassaarse na-vloot, niet wel waargenomen. Gyzelaars gegeven. De Macassaaren in de moordenaars-rivier geloopen. Madjira, en Hali's toelig. Lochoe door de Macassaaren verbrand. De Heer Verbeek vertrekt na Batavia. Vrede met Tidore gezocht. Roos weer na Xoela gezonden. 't Kasteel vergroot. Schaydi, &c. weer op Assahoedi gekomen. Vrede met Tidore gesloten. Assahoedi door de onzen aangetast; en verlaten. Mandarsjah hier verscheenen. Laala door de onzen belegerd, en veroverd. De Heer Vlaming, en de Koning na Boeton. De Heer Cos als gezaghebber hier gelaten. Eisch aan den Koning van Boeton gedaan. Nieuwe Koning op Macassar. Vlamings komst op Batavia. 't Kasteel Victoria vernieuwd. De Heer de Vlaming keerd herwaards. Koning Aali afgezet. En vermoord. Tiboro door ons A. 1655 veroverd. De Vlaming, in Ambon gekomen, steld op verscheide zaaken ordre. Mandarsjah, in gevaar van vermoord te werden, vlucht na 't Kasteel. Den oorlog om Mandarsjah hervat. Nuniali veroverd, en Nahoebefi opgehangen. De Heer Vlaming tast de vyand voor Assahoedi aan, en gaat met den Koning na Ternate. Mandarsjah in zyn ryk hersteld. De Veldheer voor Assahoedi weer gekomen, veroverd 't zelve. Schaydi, nevens andre gevangen. Zyn zoon na Batavia, en zyn vrouw na Boeton gezonden. De Macassaaren by Hatoepetola meest dood geslagen. Vlaming, na Boeton vertrokken. Bespot Macassars Koning. Slegten handel van Roos voor Boeton. Verheiden doodgeslagen. De verstroide Vloot van de Heer Vlaming komt ten deele weer by een. Buitendyks dappere daad. Vlaming zend Keller na Xoela. Calamatta's wedervaren. Vlamings komst op Xoela, Boero, en Ambon. Verscheide bevelen harer Edelheden. De Heer de Vlaming A. 1655 aan 't Kasteel. Jonge nagelboomen hier geplant. Slegte vrede met Macassar. Madjira verbergd zich. De Heer de Vlaming door de Heer Huistaart vervangen; steld een nieuwe Hitocöete Landraad in. Verdeeld de begunadigde rebellen. Belast Radja Gilolo in zee te dooden. Ontvolkt Hoewamohel. Plaatzende de Hoofden aan de Roodenberg. Calamatta gaat na Macassar. Vlaming verdeeld de verdre volkeren. De Heer Cos na Ternate, en de Heer Huistaart als zestiende Landvoogd hier voorgesteld. De Heer Vlaming vertrekt.

De Heer Maatzuiker als twaalfde Opperlandvoogd A. 1654.

DEn 3 Januari 1645 wierd hier de 12 Opperlandvoogd, de Heer *Johan Maatzuiker* (die in May A. 1653 verkoren was) in plaats van den overleden Heer *Carel Reimerszoon*, voorgestelt.

Men zag nu ook van tyd tot tyd de Macassaarsche Vloot by stukken en brokken opdagen. Onze jagten hadden twee jonken van de zelve bezuiden Boero ontmoet, en een daar van veroverd, op 't welke zy 37 gevangenen bequamen, die de Licutenant *Keller* na 't Kasteel bragt, daar zy in de keten geklonken wierden. De andre 18 jaagden zy in de Rivier van Roemah ite, daar de onzen hen bezet hielden. De Zeevoogd van deze en de verdre jonken, te zamen 40 sterk, was *Crain Boetatoeba*, die nog by 't leven van den ouden Koning herwaards verzonden, en al in October van Macassar vertrokken was.

Ook zond de Heer *de Vlaming* den Commandeur, *Gerard Roos*, na de Xoelase Eilanden, om de Macassaaren, die

II. DEEL VAN AMBOINA.

door de Straat Pangesane over Bangay daar na toe geloopen waren, voor hunne komst in Amboina daar te onderscheppen.

Men brak nu ook de Reduit Hardenberg op Cambello af, alzoo hier geen ingezetenen meer waren, en men deze bezetting elders beter gebruiken kon.

In dezen tusschen-tyd verscheen het tweede deel van de Macassaarse Vloot, zynde met 2 Coracora's van Bangay, 6 van Xoela Taljabo, en 6 van Xoela Mangoli (die 't dorp Mangoli af liepen, en den *Sengadji* verjaagden) versterkt, en geleid tot Boero, van waar zy weer t'huis keerden, latende de Macassaaren verder na Ambon stevenen.

De onzen hadden in de Xoela's op Focköeve 17 Macassaarse vaartuigen, die zy ontmoetten, bezet, doch niet als 't behoorde, gelyk zy ontrent die 18 op Roemah Itte mede wat slof geweest waren, waar door de Macassaaren den 4 Februari getragt hadden heen te breken, alzoo 'er maar 1 chaloep op de brandwagt lag, maar zy wierden gestuit,

B b doch

1652. doch wy kregen hier door 4 dooden, en 8 gequetsten.

Gyzelaars
gegeven.

De Heer *de Vlaming* had ondertuffchen getragt de Hitoeffen tot 't omvellen van hunne boomen, op de fteile gebergten ftaande, te bewegen, dog vermits dit niet gelukken wilde, deed hy hen beloven, gelyk ook de Manipeffen, dat zy hunne zoonen tot gyzelaars aan hem geven zouden; ook boden zy aan, hare vrouwen en kinderen in onze vefting te laten blyven.

Ider OrangKaja van Manipa had een van zyn zoonen op 't fchip Leeuwaarden gegeven, en *Sengadji Corwafa* woonde met zyn huisgezin in de vefting Wantrouw aldaar.

De Maca-
ffaaren
in de
Moorde-
naars-rie-
vier ge-
loopen.

Men verftond, dat de Macaffaaren 't geheel 38 vaartuigen fterk in verfehiede Rievieren van 't Eiland Boero ingelooopen waren, alle welke wy onmogelyk met onze weinige vaartuigen bezetten konden, waar door den 25 Februari eerst die van Roemah Ite's Rievier doorgebroken, en met die van Cajeli vereenigd zyn. Ook zag men den 3 Maart 17 fluks der zelve op Toniwara, die by E-rang in de Moordenaars Rievier liepen, om dat onze vaartuigen hen beletteden 't Naffaulc gat door na Affahoedi te loopen.

Na dat de Heer Zeevoogd hen eenige maalen met weinig voordeel aangetaft had, zocht hy dezen nieuwen Macaffaarsen Zeevoogd, *Crain Boeta Toeba*, die 't gezag boven *Dayn Bolecan* had, tot vertrek onder redelyke voorwaarden te bewegen; dog kreeg van hem een antwoord, dat geenzins op zyn voorftel floeg.

Madjira,
en Hafi's
toeleg.

Ondertuffchen nam 't gebrek onder den vyand op Affahoedi fterk toe, dat onder de zelve een fcheiding begon te maken, de Kimelaha's *Madjira* en *Hafi*, hadden voorgenomen na Manipa en Loehoe te vertrekken, om zich voor eerst daar neder te ftaan; dog op Loehoe was voor hen niet te doen, alzo de Zagoeboomen door de Loehoeneffen zelf omgeveld, en hunne kinderen onze gyzelaars reeds geworden waren; doch *Hafi* liep met 5 Coracora's van Affahoedi na Kelang.

De Heer *de Vlaming* liet de Macaffaaren in de Moordenaars-Rievier ook de pols taften op den 16 Maart, om te zien, of hyze op een gemakkelyke wyze zou konnen loozen; doch daar quam al mede niets af.

Dierhalven liet hy gefladig de Noordkant van Hoewamohel door onze troepen doorkruifen, om de verdre nagelboomen daar om te vellen.

De Capitein *Radja* van Loehoe, *Tabalile*, deed ons hier goeden dienst; dog,

OrangKaja *Cramer*, en zyn broeder, gelyk ook *Bagadet*, flonden zeer verdagt, dat zy hem en ons, met 't volk van ons afkeerig te maken, grooten ondienst gedaan hadden, weshalven de Heer *Vlaming* voornam die gaffen van Loehoe te lichten. Egter had *Tabalile* nog eenige nagelboomen ontrent de Moordenaars-Rivier, zoo als zy die wilden gaan plukken, bedorven, dat de vyanden dermaten fpeet, dat zy daar over op den 27 Maart wraak namen, in 't dorp Loehoe een inval deden, het zelve verbrandden, veel lieden dood floegen, en op de vefting met zulken woede, 1000 man fterk zynde, aanvielen, dat het fcheen als of zy 'er geen een man dagten in te vinden. Dog zy wierden, toen zy onder de muur van 't buitenwerk quamen, zoo gegroet door ons gefchut, dat zy het daar niet lang konden houden, hoewel zy nog 2 dagen agter een pagar, buiten de Reduit tot verdediging der Inlanders gemaakt, bleven leggen, na welken tyd *Madjira* met dit volk ftill wegtrok.

Loehoe
door de
Maca-
ffaaren
verbrand.

De Zeevoogd *de Vlaming*, dit gehoord hebbende, deed de verdere Loehoeneffen na Mamalo by de groote Rievier verplaatzen, om zulke overvallen niet meer onderhevig te zyn; doch die van Caybobo belafte hy zich op Haroeko neder te ftaan, daar zy wel 22 jaaren gewoond hebben.

De Heer *Willem Verbeek*, zyne 3 jaaren uitgediend hebbende, was, wegens gedurig voorvallende onlusten, niet genegen hier langer te blyven, en gaf dierhalven zyne Landvoogdy aan den Heer *de Vlaming* weder over. Dierhalven moeten wy den zelve Heer *de Vlaming* hier nu als vyftienden Ambonschen Landvoogd aanmerken, die ook (zoo de oude *Nicolaas Macquelyn*, een man van groote ervarenheid in de Ambonsche zaaken, my gezegt heeft zelf gezien te hebben) twee byzondere wapens, onder die der Landvoogden, die in de Hollandfche kerk hangen, plagt te hebben; van welke 'er een door de volgende Landvoogden, of uit onkunde, of uit eenige andre oorzaak, weg, en uit de rang, die op den Heer *Verbeek* volgde, genomen is.

De Heer
Verbeek
vertrekt
na Bata-
via.

De Heer *Verbeek* vertrok den 4 May van hier met 't jacht Schiedam na Batavia, daar hy naderhand Majoor, of Hoofd van alle de troepen der E. Maatschappy, geweest is. Met hem vertrok ook de Boetonfe Capitein, *Boengaboera*, die met zyne bygevoegde Boetonders zich hier zeer wel gequeten had, als ook de Ternataanse *Sjabbandaar*, *Jani Sopi*, om den Koning van goeden raad te dienen, en die van Boeton tot alle standvastigheid aan te maanen, ter tyd toe, dat de Heer *Vlaming* zelf weerby hem quam,

om

1654. om 't welk te eer te bewerken, was 'er een fraai geschenk van zyn Edelheid, en van de Heer *de Vlaming* aan dien Vorst bygevoegd; welke laatste Heer ook na Ternate geschreven had, dat men op goede voorwaarden vrede met den Tidorees zou zien te maken, te meer, alzoo die van Solor ook onze hulp tegen de Portugeezen zeer van nooden hadden.

Vrede met Tidore.

Roos weer na Xoela gezonden.

De Commandeur *Roos*, buiten last van *Fockoeve* opgebroken, en den 10 May opgekomen, wierd 'er dryvend weer na toe gezonden met eenige jachten, en chaloepen, om die 17 Macassaarse vaartuigen nog wat bezet te houden, en voor al, om onze vrienden op Mangolite te dekken.

De Macassaaren, zedert den laatsten inval op Loehoe, Hoewamohel hebben de leeren kennen, hadden zich in April op Laala neer geslagen, en daar een groote dubbele vastigheid opgeworpen, om daar van hun brood-kamer, alzoo hier veel Zagoe-boomen waren, te maken. Ook wierpen zy een vastigheid by de groote Rievier van Kahoea op; doch, om dit verder te stuiten, liet de Heer *de Vlaming* hier 18 vastigheden op de pas van Tanoeno in May leggen, die door neerstigheid van den Inlander in 2 weken voltoid waren.

In dezen tyd wierd ook een nieuwe vesting op Oma, by Way Lapia, een op Poorto, op 't Eiland Honimoo, een op 't strand van Ihamahoe tot Hatocana, en een op Noessa-Laoet, Beverwyk genaamd, gelegd, buiten 't welke op Honimoo nog een steene muur van woonpakhuisen, en noch een kleen puntje aan 't kleen Reduitje gevoegd zou werden.

Aan alle deze Reduiten was dit een algemeene mislag, dat ze de muuren van brakke zee-steen opgemetzeld, en de kalk meest met brak zee-water opgemaakt hadden, waar door alle de schoone yzer-houte balken, daar in gebruikt, in korte jaaren verrot waren.

't Kasteel vergroot.

De Heer *de Vlaming* liet ook in Juni het Kasteel aan de zee-zyde vergrooten, waar ontrent hy geheel Leytimor, de Chineesen, en de borgers, ider hun deel gaf, dat niet zonder morren toe ging.

Schaydi, &c. weer op Assa-hoedi gekomen.

Op den 26 Juni quam de Capitein *Laoet Schaidi*, en de *Hboekom Tomagola*, uit Ternate over *Xoela Besi*, en *Boero*, weer op Assa-hoedi met 21 nieuwe Coracora's, en 5 jonken, zoo van de Macassaaren, en Ternataanen, als van de Boeroneesen; doch alzoo zy weinig levens-middelen mede bragten, konden zy 't niet lang byeen houden.

In Juni sloegen die van Tanoeno, door *Tamalaäla Besi*, Hoofd van Wayfamoc, opgehitst, 19 lieden van Oma op Hati-

soa dood, en bragten derzelve Hoofden by *Madjira*.

Den 13 Juni quam de Heer *Cos* met al 't krygs-volk, dat hy had konnen krygen, weer hier uit Ternate, alzoo de vrede tusschen ons, en den Koning van Tidore, getroffen was. Met dit ontzet taffte de Majoor *Verbeiden* den 29 Juli 's vyands vastigheden by Cahoea aan, en nam die stormenderhand in. Hy liet 'er 14 man voor zitten, behalven dat hy 60 gequetsten, meest bevelhebbers, bequam, gelyk hy ook zelf door de linker-schouder geschoten was. Wy verloren 'er ook den Lieutenant *Paul Martyn Flesing*, *Jacob Memon*, en de vaandrighs, *Jan van Doesburg*, (die op Hila stierf) *Marten Weber*, en *Joannes Westhoven*.

Vrede met Tidore gesloten.

De vyanden hadden hier 130 dooden; doch anders was 'er niet veel aan veroverd, gelyk de onzen, na dat de Capitein Lieutenant, *Herman van Outboorn*, 'er een korten tyd met eenige bezetting in gelegen hadde, de zelve verlaten, en verbrand hebben.

De Heer *de Vlaming* had ook den Koning van Ternate herwaards ontboden, om zyn eigen wederspanuelingen te helpen dempen, die derhalven met een aanzienlyke magt hier gewagt wierd. Men was in geschil, wat men by de komst van dit ontzet eerst aantasten, en of men liever op Salatti, en Laala, 's vyands brood-kamers (dat *Verbeiden*s gevoelen was) aanvallen zoude; doch het eerste ging by de meesten, en eindelyk ook by den Majoor *Verbeiden* door.

Daar op heeft men den laatsten Augusti 1654 alle de Coracora's, 45 in getal op Tomoewara verzameld, en onze verdere magt van 8 schepen, benevens 10 chaloepen, en Tinggangs, byeen gevoegd hebbende, den 6 September onder 't geluid van trommels en trompetten Assa-hoedi aangetast.

Assa-hoedi door de onze aangetast, en verlaten.

Zy zagen de onzen met een groote onverzaagtheid, terwyl 't schip *Banda* vlak voor het dorp lag, aankomen, zonder eenen schoot op hen te doen, alzoo zy zeer trots op hunne zeven sterke vestingen boven malkanderen waren, behalven dat 'er nog twee op den berg lagen. En dat niet zonder reden, alzoo de Heer *de Vlaming*, na die werken van zeker heuveltje op Noessa-Nitoe met eenige officieren wel beschouwd te hebben, de zelve voor dien tyd onwinbaar hield, weshalven men, om geen volk te vergeefs te spillen, goed vond van daar na Laala te trekken, dat zoo stil en bedekt, als 't mogelyk was, geschiede.

Eer dit egter voortging, quam Koning *Mandarsjab* met een jacht uit Ternate, met bericht, dat 'er nog een Fluit met 4 Coracora's, en 800 Ternataanen

Mandarsjab hier

1654. taanen volgde. De Heer *de Vlaming* raadde dien Vorst tot de komst van de verdre magt by den Heer *Cos* voor Assa-hoedi te blyven, terwyl hy met zynen aanslag op Laala zou voortgaan, alzoo die geen verder uitstel lyden kon.

Laala door de onze belegerd. Den 16 September quam hy voor Laala, liet de 2 schepen vlak voor 's vyands vesting, en de Coracora's ter zyden de zelve ten anker komen.

Men vond goed den vyand, die voor gaf na geen verdrag te zullen luisteren, en zich liever dood te willen vegten, eerst door een beleg wat gedwee te maken. Men omsingelde dan 't zelve in een korten tyd, waar op zy eenige uitvallen van binnen deden; ook quam 'er eenig volk tot ontzet, van Assa-hoedi, dat al vry stout op onze werken aanviel, dog 't wierd van de onze zoo deftig begroet, dat de lust verging om weer te komen.

In veroverd. Na een beleg van vyf dagen, heeft men het bestormd op den 20 September met drie Compagnien van 150 man; maar zy vonden 'er ook wakker tegenstand, vooral van de Macassaaren. *Crayn Boeta Toewa*, met de zynen zeer verwoed vegtende, riep de onzen toe, dat zy geen genade begeerden; en geen wonder, alzoo zy gezien hadden, dat zekere troep Amboineesen, met een wit vaandel by den Lieutenant *Keller* gekomen, en voor eerst aangenomen, door last van den Veldheer dood geslagen was, en dat, om hen te leeren, dat men met de zoo dikwils te vergeefs van ons aangeboden genade niet spotten, nog zich inbeelden moest, dat wy altyd, als 't hen in 't hoofd schoot, die te verzoeken, klaar moesten staan om die te geven.

Zy liepen tot over de middelen toe in zee, tusschen en tegen de trompen van onze musquetten en tusschen onze chaloepen zeer verwoed in, even als imand, die door de spitsroeden loopt, doch het was hier om het leven te doen, gelyk 'er ook maar 60 dien dans ontsprongen, om hunne makkers tyding te brengen, dat Laala tusschen 9 en 11 uren sel bestormd, dog eindelyk met groot verlies van hen door de onzen veroverd was. Men vond 'er 3 yzere stukken, 4 metalen bassen, 20 musquetten, en zeer weinig kogels en kruut.

De vyand had 700 dooden bekomen, onder welke de vuile *Simatau*, *Orang-Kaja* van Anin, nevens andre Hoofden, was. Ook wierden 'er wel 400 door de onze gevangen, alle welke de Heer *de Vlaming* aan de genen, die ze genomen hadden, schonk, dat ons volk grooten moed gaf; behalven dat 'er de Amboineesen nog veele, buiten ons weten, op de Coracora's geborgen hadden.

1654. Dit was een heerlyke overwinning, alzoo wy hier weinig volk verloren, en in geen voorval zoo veel vyanden verliagen, of zoo veel gevangen bekomen hebben.

Na deze verovering quam Koning *Mandarsjab*, nevens den Koning van Gilolo, en Prins *Calamatta* binnen Laala, en zagen met verwondering, hoe gelukkig en dapper die plaats door onzen Veldheer veroverd was, en wat moeite hy, met zyne muiters te dempen, hier had, daar hy zoo weinig hulp aan toebragt, slytende zynen tyd met zammelen, alzoo zyn meeste volk nog agter, en in de Xoela's was. Na dat de Heer *de Vlaming* nu de pas van Tanoeno wel had doen fluiten, en bezetten, vertrok hy den 24 September na 't Kasteel, latende het leger onder den President *Cos*, met last, om van daar met het leger niet te scheiden, voor dat alle de Zagoe-boomen (dat wel een maand tyd vereischte) zouden verdorven zyn.

De Heer Vlaming, en de Koning van Gilolo, Prins *Calamatta*, en de Capitein *Radja Tabalile*, met zyn Compagnie van 60 uitgezogte lieden van Bonoa, Loehoe, en Manipa, zouden van hier met een fluit na Boeton vertrekken, gelyk Koning *Mandarsjab* zich met het jacht Arnemuiden ook daar heen begaf, wien de Zeevoogd *de Vlaming* met 't schip het *Zas van Gent*, en andre vaartuigen, den 29 September gevolgt is.

De Heer Cos als gezaghebber hier gelaten. Hy liet het gezag hier aan den Heer *Cos*, gevende hem den titel van President, en quam den 8 October op Boeton, alwaar ook eenige dagen daar aan de Molukse Koningen met hunne schepen verschenen.

Eisch aan den Koning van Boeton vooraf allen, die aan het vergieten van 't Nederlandsch bloed schuldig waren, niet tegenstaande hy met een dogter van een der genen, die 'er mededeel aan had, getrouwd was. Ook dreigde hem Koning *Mandarsjab*, ingevalle hy zulx niet aanstonds deed, dat hy hem van de kroon berooven, en die aan een ander geven zou.

Dit was geen kleene klem op zynen staart; maar hier viel niet te dralen, derhalven zoo beloofde hy daar toe zyn uiterste best te zullen doen, aangezien zy hier en daar verstrooid, en nu nog buiten zyn magt waren.

Tien Boegise jonken, in de Rievier van Boeton door de onzen gevonden, zeiden van hare overheden gezonden te zyn, om te zien, of de Koning van Boeton met ons en met de Molukse Koningen in verbintenis was, met voornemen, om zich mede onder ons te begeven, alzoo zy 't trots en gewelddadig regee-

1654. regeeren van den Koning van Macassar al lang moede waren. Niet tegenstaande dit gezantschap den Heer *de Vlaming* zeer verdagt voor quam, vond hy egter goed hen vry geleide te geven, om te zien, wat daar verder af komen mogt; daar by voegende, dat, zoo zy dit opregt meinden, zy aan ons, en aan den Koning van Ternate, opregte vrienden vinden zouden, dog dat dit binnen twee maanden geschieden moest.

Een nieuwe Koning op Macassar. Hy liet de Molukse Koningen op Boeton, om dat land verder in rust te brengen, en vertrok daar op na Macassar, om te vernemen, of daar een nieuwe Vloot aangelegd wierd; dog kon daar van geen regt bescheid krygen, om dat men na de dood van *Crayn Patingaloan* bezig was een nieuwen Koning te maken.

Vlamings komt op Batavia. Hy vertrok dan van daar na Batavia, daar hy den 6 November A. 1654 aanquam, met hope van daar eenig ontzet van volk te zullen bekomen.

In die tusschen-tyd had de Commandeur *Roos* de Reede van Macassar bezet gehouden; doch alzo men daar na hoorde, dat die Vloot op Bima verveerdigd wierd, vertrok hy ten eersten derwaards, om te beletten, dat zy van daar na Ambon, of Banda uitloopen mogt.

1't Kasteel Victoria vernieuwd. Na de Heer *Vlamings* vertrek uit Amboina was het een van de voornaamste werken, dat het Kasteel Victoria, volgens voorgaande besluit, en na dat men alle de bouw-stoffen daar toe eerst bereid had, ten deelen afgebroken, en vernieuwd wierd. Men begon met een ganse rye woningen langs de Zuid-wester guardyn, die alle oogenblik dreigde in te storten.

Men wierp die dan eerst onder de voet, holde de zeepunt uit, om in de zelve een nieuwe kruut-kelder te maken, en van daar een hegte muur langs de voornoemde guardyn te trekken, en tusschen beiden deze muuren met aarde op te vullen, daar van een wal, zo voeten dik, te maken, en elders nog zoo wyd in 't plein uit te springen, dat men daar een andre muur van gebakken steen kon ophalen, waar op men een nieuwe rey woningen van twee verdiepingen bouwen zou, 't geen zoo aan alle drie de zyden omloopen, en dan 't nieuw huis van den Heer Landvoogd aan de zee- of Noord-westzyde staan zou.

De beide zeepunten zouden ook merkelyk uitgezet, en aan de zee-kant een hegte breede barm gemaakt, en volgens zekere kaart, of bestek, alles voltoid werden, hoewel 'er naderhand nog eenige verandering, ten deele op beter bekomene begrippen van 't werk, ten deele ook door verwisseling van regee-

ring, op gevallen is.

De Alfoereesen van Tanoeno hadden de zyde van *Madjira* gekozen, deze ziende, dat het fluiten van de pas van Tanoeno, en 't bezetten van de Rivier van Cawa, hen belette den zelve, of de Macassaren, te konnen helpen, quamen van zelfs tot ons over, waar door ons leger aldaar by die pas groote toevoer van levensmiddelen kreeg.

De Heer *de Vlaming* hield zich op Batavia niet lang op. Hy bleef 'er pas 15 dagen, en vertrok den 21 November 1654 met 4 schepen, 1 galjoot, 4 chaloepen en Tinggangs, dog met weinig soldaaten, weer van Batavia, bekleedende de vorige waardigheden, waar mede hy nogmaals van haar Edelheden vereerd was.

Hy zond van Japara een jacht voor uit na Macassar, om te vernemen, hoe de zaaken daar stonden. Van daar vertrok hy met de Vloot na Bima, daar hy geen schepen nog Vloot, en ook de Bimaneezen ongenegen vond, om tegen ons te oorlogen, hoewel zy egter met den Koning van Macassar in verbond wilden blyven.

Hier van daan verzeilende, quam hy den 17 December op Boeton, by den Commandeur *Roos*.

Men had, volgens ordre, twee vestingen aan de mond van de Rivier van Boeton gelegd, en de eene Toetop Moeloet, dat is, houd den bek, en de andre Djangan Kata, dat is, kikt niet, genaamd.

Hy bevond daar, dat Koning *Mandarsjab*, op 't verzoek der Boetonders, Koning *Aali* afgezet, den *Hboekom* in zyn plaats als Koning hadden aangesteld, en onzen vriend *Lassinoeroe*, wel eer gezant van Koning *Aali* (dien de Boetonders daar na, na hem van alle zyne cieraaden beroofd te hebben, nog elendig kristen) op valsche berigten aan *Mandarsjab* gedaan, geworgd.

De Heer *de Vlaming* nam dit alles wel hoog op, en bleef daar over eenigen tyd zeer moejelyk op den Koning; dog dit had het al weg, en daar was geen verandering in te brengen, behalven dat ook de verbittering der Boetonders tegen Koning *Aali* zoo groot was, dat de Heer *de Vlaming* met al zyn gezag niet beletten kon, dat hy jammerlyk vermoord wierd.

Het eenige, dat hy doen kon, was, den Koning van Ternate zyne onvoorzigtigheid in dezen te toonen, hem voor het toekomstige beter lessen te geven, dit voor dezen tyd door de vingers te zien, en den nieuwen Koning door een nieuwen ced, op zekere artikelen, aan Koning *Mandarsjab*, en de E. Maatschappy, te verbinden.

1655.

Men brak de eene vesting weer af, ley in de andre een vaandrig met 23 Nederlanders, en 12 Ternataanen, en men zond den Commandeur *Roos* met 6 schepen bezuiden Boeton, om 't dorp Sumbawa, daar de wederspanningen zich ophielden, en hunne vaartuigen hadden, met alles, dat zy daar vonden, te vernielen, gelyk hy daar ook alles in koolen gelegd heeft.

Daar na zeilde de Heer *de Vlaming* den 26 December van daar door de Noordzyde van de Straat, terwyl de Koningen der Moluccos door de Straat van Pangefane liepen, om de Macassaaren op te zoeken, alzo men verstond, dat 29 vaartuigen met veel spatten, en padi, na Amboina vertrokken waren, om de zelve op Assahoedi te planten, waar uit het niet geleck, dat zy voor eerst nog dagten van daar te verhuizen.

Ontrent de Noordzyde der Straat quam de Heer *de Vlaming*, en de bevelhebber *Roos*, weer by malkanderen, van waar hy *Roos* weer met 350 koppen, en 11 chaloepen, na de Straat van Pangefane zond, om de Macassaarsche Vloot op te zoeken, en de zelve met hulp der Molukse Koningen, die hy daar vinden zou, te vernielen, of anders Tiboro aan te tasten.

Tiboro
door ons
veroverd
1655.

Hy veroverde dit dorp den 1 Januari 1655, en kreeg fraajen buit van slavinnen, te weten, van vrouwen en kinderen, die tot slaven verkogt wierden; dog kort daar aan, als de plaats door de onze verlaten was, quamen de Macassaaren met 40 vaartuigen, en namen in de Rivier een plaats in, die zy zoodanig versterkten, en vast maakten, dat de onze 'er niet aan rieken dorsten.

Dierhalven vertrok de Heer *de Vlaming* den 18 Juni met 11 schepen en Tinggangs, en met 8 Coracora's, waar op de Molukse Koningen waren, om Celébes aan de Oostkant te bezien, en de Macassaaren, zoo zy uit Tiboro weer uit liepen, daar waar te nemen; belastende zyn Ed: den Commandeur *Roos*, om de Straat Boeton met 5 schepen en 2 chaloepen tot April bezet te houden.

De Heer *de Vlaming*, en Koning *Mandarsjab* liepen na Tamboeco, diens *Sengadji* toen door dien Vorst mede tot Koning verheven wierd.

Hy liet de Koningen daar, liep 16 mylen Noordelyker, en aldaar het dorp Patoewi af, alzo dit de vergaderplaats der Macassaaren was.

By zyn komst op de Eilanden Gapi, en Bangay, bevond hy de inwoonders der zelve al mede goed Macassaarsch.

Hier verstroide de Vloot van een, zoo dat de Heer *de Vlaming* maar met een enkele chaloep op Mangoli geraakte,

alwaar hy hoorde, dat men in Ambon nog van geen nieuwe Macassaarsche Vloot wist; maar dat de Macassaaren van Assahoedi 2 chaloepen van ons, door quade wagt, in December afgeloopen, en dus de zee weer vry gekregen hadden, zoo dat zy zedert niet alleen tot Manipatoc, maar zelf tot in het gat van Ambon, hadden durven kruiffen en rooven.

De Zeevoogd, dit hoorende, haafte zich, zoo veel hy kon, en quam den 22 Februari 1655 in Amboina. Het eerste, dat hy deed, was Assahoedi weer op nieuw te bezetten. Hy ley daar 't schip *Lecuwaarden*, dat zeer veel vaartuigen van den vyand in slarden schoot. Ook zond hy den Heer *Cos* na Kelang, om daar een vesting te bouwen, alzo men verstond, dat *Madjira* zig daar neder gezet had, om dat volk tegen ons op te hitzen.

Daar na beschouwde hy de pas van Tanoeno, vond daar de Koningen van Sahoelau, en Somiet, die hy om hunne goede diensten begiftigde.

Ontrent dezen tyd hadden die van Kellemoeri, Kelibon, Tobo, en Ceram-Laoet, zich verftout, om op den 20 Maart verscheide Ambonsche en Bandasche handelaars dood te slaan.

Dit liep hier buiten gissing tegen; dog nog veel onverwagter was het, dat Koning *Mandarsjab* in April op Boero in de bogt van Cajeli gekomen (aangezien de Heer *de Vlaming* dien Vorst verzogt had, nog eens in Amboina te verschynen) daar vernam, dat zyn broeder *Calamatta* weer afgefallen was, den *Goegoego Toewane* vermoord had, en zekerlyk ook den Koning de rest gegeven zou hebben, zoo zyn Hoogheid door den *Sedaba Lamoe* niet tydig gewaarschouwd was geworden.

Hy vluchtte na die waarschouwing, met een kleene Gilala (zeker licht vaartuig) zeewaard in, alwaar hy aan den hoek van Pela tot zyn groot geluk den President *Cos* met een gedeelte der Coracora's vond, die den Koning raadde ten eersten na 't Kasteel te vertrekken, gelyk Hy ook den 6 April met zyn nieuwe gemalin, *Bokje Boeton*, aldaar verscheen.

De Heer *Cos*, ondertusschen na de bogt van Cajeli vertrokken, om te vernemen, wat de Ternataanen in den zin hadden, verstond aldaar, dat zy niet langer onder *Mandarsjab* staan, maar een andren Koning hebben wilden, en dat zy dan met de E. Maatschappy in vrede zouden leven.

De Heer *de Vlaming* ging ten eersten ook na de bogt van Cajeli, om te zien, hoe de zaaken daar stonden. Hy verstond, dat de Prins *Calamatta*, ruim een halven dag

1655.

De Vla-
ming in
Ambon
gekomen,
feld
op ver-
scheide
zaaken
ordre.

Mandar-
sjaah in
gevaar
van ver-
moord te
worden.

Vlugt na
t Kasteel.

1655. dag de Rievier Woabbo op te scheppen, zich met zynen aanhang vastgemaakt had, en deed een bezending aan hem, dog geen antwoord krygende, en, volgens de ingekomene berigten, vrezende dat Colofino zelfs mede een schelm geworden kon zyn, zoo heeft hy die Rievier ten eersten door een vesting¹ Siasat, (dat is, dwingen) genaamd, die hy by de plaats, Boekel, opwerpen liet, doen sluiten. Zy lag ruim 3 uren scheppens de Rievier Woabbo op, en het gaf de onzen, en dezen Veldheer, die haast hoopte met den oorlog gedaan te hebben, nu weer een nieuwe moeite, en oorlog, dien hy om dezen Koning met zyn broeder als van voren af moest beginnen, en de Maatschappy, door Calamatta maar goed te keuren, had konnen myden.

Den oorlog om Mandarsjah hervat.

Colofino quam eindelyk buitenverwachting weer af, en brogt aan den Heer *de Vlaming* een antwoord, dat rondom bedriegelyk was, weshalven die Heer den afgezonden spion van Calamatta met het recht bescheid, dat men de bedriegers op zyn tyd wel vinden, en straffen zou, te rug zond, waar na ook Prins *Calamatta* nu vlak uit zeide, dat hy niet gezint was tot ons uit te komen, of met den Heer *de Vlaming* te handelen, voor dat hy *Mandarsjah* hem overgeleverd zou hebben, om zyn straf, die hy aan hem verdiend had, te ontfangen.

Hier op brak men alle verdre handeling met hem af, en men gaf na Boeton, Xoela, Aflahoedi, en Ternate van dezen afval ten eersten kennis, waar over de vyanden op Aflahoedi, en elders, zig niet weinig verheugden, gelyk zy met hun schieten betoonden; hoewel zy, wegens hun groot gebrek niet veel missen konden om te klakkebossen, alzo hun ontzet van Macassar in May nog niet opdaagde, niet tegenstaande de Vloot van Tiboro in de Straat van Boeton door onze Vloot henen gebroken was, alzo zy in de Xoela's op Boero hier en daar verftroid, en ook zoo vernefteld was, dat nog geen vaartuig van de zelve op Aflahoedi had konnen komen.

De Heer *de Vlaming*, vernemende dat 'er onder de vyanden op Aflahoedi groote oneenigheid ontstaan was, vertrok 'er den 8 May na toe, en vond by zyn komst daar, de Ambonse Hongi 37 Coracora's sterk, dog zeer weinig van levensmiddelen voorzien, waar op hy 'er 30 na Lissabatta, en Hatoewe, om Zagoe zond, die den 27 dito weer quamen, verhalende, dat zy Nuniali afgeloopen, ook eenige vaartuigen, met Zagoe geladen, veroverd, en *Naboebesi*, hoofd van 't Loehoenees Campon, mede gebragt hadden, dien de Heer *de Vlaming*, na eeni-

Nuniali veroverd, en Naboebesi opgehangen.

ge dingen uit hem gehoord te hebben, ten eersten aan de nok van de rhee op hangen liet.

1655.

Den 24 dito verscheen de Heer *de Vlaming* voor Aflahoedi in 't veld, en daagde den vyand uit; dog niemand quam buiten. Men ging dan na de zoute rievier, om na eenige vaartuigen te zien, waar na de vyand eenige uitvallen dede, dat eenige schermutzelingen en dooden over en weder gaf, onder welken de Macassarsen Veldheer, *Crayn Boeta Toe-ba*, mede was, diens lichaam gekalkt, en zoo na Macassar gevoerd wierd. Hy wierd in 't oppergezag gevolgd door *Dayn Bolecan*, die wel zoo stout niet, doch ruim zoo voorzigtig als de overleden was.

De Heer de Vlaming tast de vyanden voor Aflahoedi aan.

De Heer *de Vlaming* gaf de Hongi verlof, om na huis te vertrekken, ontbiedende tegen Juni ander volk, alzo hy voorgenomen had zelf met den Koning na Ternate te gaan, om hem in zyn ryk te herstellen, de geschillen te vereffenen, en met een alle de nagelboomen op Makjan te doen omvellen, waar toe hy een jagt met 61 soldaaten den 3 Juni vooruit zond.

Gaat met de Koning na Ternate.

Hy vertrok met den Koning den 17 dito van Aflahoedi, alwaar hy den bevelhebber *Roos*, en den Capitein Lientenant van *Outboorn*, met een fraeje magt blyven liet, voerende den Ternataanen miter, den *Sadaba Soegale*, met zig na Ternate, die getragt had het gemeene volk daar te bewegen, om de zyde van den Prins *Calamatta* te volgen.

Zyn Ed. quam den 20 Juni op Batsjan, daar alles nog wel stond, hoewel *Calamatta* haren Koning genoegzaam dwong in Cajeli by hem te blyven.

Zyn Ed. zey, dat hy alles in dien staat, waar in 't nu was laten, en eerst zien zou, waar het heen wilde, vermanende hen, de nagelen op Oebi-Latoe om te kappen, om dan daar voor honderd Ryxdaalders te erlangen.

Den 24 dito quam hy in 't bochtje Gila, alwaar hy alle de OrangKaja's van Makjan ontbood, en een nieuw contract met hen maakte, dat zy al de nagelboomen op hun Eiland zelf omvellen, en daar voor 5000 Ryxdaalders, volgens 't contract 1653 met den Opperlandvoogd, den Heer *Cavel Reinierszoon*, gemaakt, eens vooral genieten zouden, mits dat de muiters, zig op Boero by *Calamatta* nog onthoudende, eerst moesten t'huis gekeerd zyn, alzo zy anders maar de helft, en daar en boven, voor de moeite van 't omvellen, nog 500 Ryxdaalders zouden hebben.

Den 26 dito verscheen de Heer *de Vlaming* nevens den Koning in Ternate, alwaar hy zyn Hoogheid in de tegen-

Mandarsjah in zyn ryk hersteld.

1655. woordigheid der Ternataanfche grooten op de groote zaal in 't Kasteel Orangie wederom voorstelde. Ook wierd aansonds daar op een acte van vergiffenis voor alle, die in dezen optand tegen den Koning enig deel hadden, voorgelezen, by welke alleen *Calamatta*, *Kimelaha Tico*, nevens nog 7 a 8 andre, uitgezonderd wierden, alzoo zy wegens misdad van hoog verraad geen genade weerdig, en al hunne goederen voor den Koning verbeurd verklaard waren.

De Veldheer voor Affahoe di weer gekomen. *Soegale*, met nog 7 of 8 andre, wierden ter dood gedoemd, waar by hier alles hersteld zynde, is de Heer *de Vlaming* met 3 schepen, en 2 chaloepen, weer na Amboina vertrokken, en den 22 Juli voor Affahoe di gekomen, daar hy alles spoedig tot een storm gereed maakte.

Men hield den 28 dito een algemeinen biddag door de geheele Vloot, ten einde den zegen des Heeren over hare onderneming af te smeeken.

Hy belastte, dat de Lieutenant *Frans Male* met 4 Compagnien matroozen den aanval doen, dat de Capitein Lieutenant *van Outhoorn* by de zoute rievier met 400 soldaaten, en 40 matroozen zyn post hebben, en dat de vaandrig *Buitendyk* in 't Noorden met eenige waaghalzen de klip voor den dag zou zien te beklimmen, en, boven zynde, wakker alarm maken, waar op dan de algemeenen aanval geschieden zou.

Na dat dit alles dus wel besteld was, zoo wierden de waaghalzen den volgenden nacht van agteren aan de klip gezet, alzoo zy by dag afgekeken hadden, waar zy best te beklimmen was. Zy klauterden dierhalven by de wortels na boven, alwaar zy, na veel moeite, ten 4 uren 's morgens tegen den dag quamen, bevindende zich daar vry hooger, als de vastigheid der vyanden, de kluis genaamd, gelegen was.

Toen blies de trompetter, die by den vaandrig *Buitendyk* stond, het lied van *Wilhelmus van Nassouwen*, waar op het alles van binnen in schrik en alarm geraakte, en door 't kanon op de schepen het zein tot den storm gegeven zynde, is men den 29 Juli met het aanbreken van den dag op de vesting aangevallen.

De Veldheer zelf met de middel-troep, door *van Outhoorn* geleid, trad aan land, deed op zyn knien een yverig gebed, en sprak toen zyn volk een wakkeren moed in.

Aan de andre kant was de vyand, zien- de de onzen van de eene zyde al boven, en van de andre zyde zoo sterk op hen aantrekken, zoo benard, dat zy met alle man ider om een goed henen komen zagen, waar door de onzen met het op-

gaan van de Zon zich meesters van de vesting, die nu al tot negen stuks aangegroeid was, bevonden. 1655. Veroverd het zelve.

De onzen verloren 'er maar 2 man voor, en hadden eenige gequetsten, onder welke den dapperen Lieutenant *Frans Male*, die 'er ook van quam te sterven.

De vyand had 'er geen volk verloren, alzoo zy 't allen ontvlugt waren na de Roodenberg, waar op nog 2 vestingen waren, daar zich die van Bonoa onthielden.

Men vond in de vesting 30 metale bassen en falconetten, ook vier metale stukjens; doch anders weinig buit.

De vorige 2 vestingen der Bonoërs te kleen zynde, om zoo veel volk te bergen, zoo begaf zich de vyand na Ajer Mira; van waar zy, daar door de onzen gestur zynde, na 't scherp gebergte Kalike, dat 6 uren agter Ajer Mira legt, weeken.

De Bonoërs, den oorlog nu moede werdende, verzogten vergiffenis by 't opsteken van witte vaandels, en kregen de zelve, om daar door andre ook te lokken.

Men hield over deze overwinning den 5 Augusti een dankdag, en men had groote reden, om God hier over te loven, alzoo dit een leelyk nest, en de hoofd-vesting der vyanden geweest was.

Zy hadden zich egter op 't gebergte Kalike weer vast gemaakt, waar na toe zeker Moorsche priester, en OrangKaja van Hoelong, de onzen den weg wees, waar door de Heer *de Vlaming* den 5 Augusti met 350 man Kalike niet alleen verraste, maar ook den Capitein *Laoet*, *Kaitsjili Schaydi*, met zyn vrouw, en zoon van 14 jaren, gevangen kreeg. Die Priester vatte hem, zoo als hy den dans meende te ontspringen, zelf by de krop, dog alzoo *Schaydi* een gezet en sterk man was, had de eene schelm den andre byna gemold, zoo niet een van onze soldaaten hem een houw in 't linkerbeen toegebracht had. Die Schaydi, en andre gevangen.

Hoe de Heer *de Vlaming* verder met hem handelde, en hoe deze hoofdmutter aan zyn einde quam, hebben wy onder de Moluksche zaaken, in dit zelve jaar voorgevallen, omstandig verhaalt.

Hier ontquamen de meeste vyanden weer, hoewel 20 Macassaaren 'er het leven lieten, gelyk naderhand eenige andre in de vlucht weder gezalveerd wierden.

De Heer *de Vlaming* belastte de pas van Tanoeno wel te bezetten, dat egter niet al te wel waargenomen wierd. Ook zond hy 44 veroverde vaandels na Batavia. En zyn zoon na Batavia, en zyn vrouw na Boeton,

De Kelangers het bars gezag van *Kimelaha Dagg*, *Madjira's* halven broeder, al-

1655. al voor lange wars, en genegen zynde genade by den Heer *de Vlaming* op een goeden grond te verzoeken, verschenen den 21 Augusti met zyn hoofd in een korfje voor zyn Ed: op Assahoedi, waar op zy in genade aangenomen wierden, gelyk men ook aanstonds onze bezetting van Salatti lichtte.

Te dier tyd hield zich Prins *Calamatta* met *Kimelaba Hasi* nog in Cajeli met zynen aanhang op, terwyl *Madjira*, die hen weinig betroude, zich op *Wayfamma* bevond.

De Macassaaren. De Macassaaren waren den 11 Augusti, door nalatigheid van den vaandrig, op de pas van Tanoeno in de vesting Zeeburg geplaatst, by die pas doorgebroken zonder een man te verliezen, waar over die officier vastgezet, enden Fiscaal overgeleverd, hoewel hy naderhand, wegens een gelukkiger uitvoering, weer in vryheid gesteld is.

By Hatoepetola meest doodgeslagen. De vyand egter had weinig aan dit doorbreken, alzoo zy den 24 dito ontrent Lissabatra door den vaandrig *Wilem van Mamalo*, *Tabalile*, en de Alfoereesen meest alle by Hatoepetola doodgeslagen wierden, onder welke de Veldheer der Macassaaren, *Dain Bolecan*, nevens 2 van *Madjira's* wyven geweest zyn, gelyk ook onder de weinige in 't leven geblevene gevangens *Crain Labiey*, *Dain Bolecans* broeder, gevonden wierd.

Men kreeg naderhand nog wel 250 Macassaaren (behalven veelen die nu en dan dood geslagen wierden) gevangen, die in de keten gesloten, en tot den opbouw van 't Kasteel met veel vrugt gebruikt wierden, waar door de heele west-guardyn in korten tyd door hen opgemaakt was.

Na dat nu de zaaken in dezen staat gebracht waren, maakte de Heer *de Vlaming* voor den Prins *Calamatta* en *Madjira* nu weinig zwaarigheid, wel wetende, dat ider van hen het in zyn nest niet lang zou kunnen harden.

Hy liet onze vesting op Boero met 46 man bezet, sloot de Rievier dwars met 2 dikke touwen, hakte de grachten met boomen toe, en liet Cajeli met 2 chaloepen en een jacht, om de vyanden het ontsnappen te beletten, bezet.

Vlaming na Boeton vertrokken. Hy zelf ging na Boeton, daar hy den 17 September voor de stad quam.

Hy vond de vesting *Djangan Kata* door een Vloot Macassaaren, onder *Crain Semana* in April daar gekomen, na 7 stormen afgeloopen; dog zoodanig, dat de onzen, 't niet langer konnende houden, de poort zelf geopend, en zich zelven met wel 200 Macassaaren, die 'er indrongen, in de lucht hadden laten opvliegen.

Ook hadden zy den Koning van Boe-

ton gedwongen, zich onder Macassar te begeven, 't geen meest de koppigheid van den Commandeur *Roos*, die tegen alle waarfchouwing aan, dat die Vloot stond te komen, de Straat van Boeton te vroeg verlaten had, te wyten was. Dit liet de Koning den Zeevoogd ook weten, en daar nevens zeggen, dat hy, nu de zaaken zoo stonden, niet by hem komen dort; weshalven zyn Ed: ten eersten na Macassar vertrok, daar hy den 1 October voor quam, en door eengevingen aan den Prins *Crongron* het bespotende geschenk, de kaart van Assahoedi's verovering met de goude kris van *Malim Boegis*, voor Hatoepetola gebleven, toezond, om zich daar in te verlustigen. De Macassaaren zonden ze met den zelve bode weder, zeggende, dat zy met den Heer Zeevoogd niets te spreken, nog te doen hadden.

Hy daagde wel alle de Macassaaren tegen zyn schip alleen uit; doch niemand quam te voorfchyn; waar na hy niet weinig op 't Portugeesch quartier met kanon schoot. Hy keerde toen weer na Boeton; dog verloor byna die geheele maand eer hy 'er voor quam.

Roos ondertusschen met eenige kleene vaartuigen ook weer voor Boeton gekomen, en hem niet bekend zynde dat de Heer *de Vlaming* hier geweest was, en gezogt had hen met zoetigheid weer tot zich te lokken, vond goed, na dat hy verstaan had, dat onze vesting afgelooopen, en Boeton nu weer onder Macassar was, om alles wat hy van de Boetonders krygen kon, en vooral hunne vaartuigen te vernielen, en een dorp in de Straat zelf te verbranden; waar over den Koning van Boeton hem toonen dede, wat misflag hy daar by beging, alzoo hem de Zeevoogd alle vriendschap be-
Slegte handel van Roos voor Boeton.

Daar op vertrok *Roos*, om den Heer *de Vlaming*, dien hy mis liep, te zoeken, welke hoorende, wat hy daar uitgerecht had, zeer misnoegd was, alzoo nu niemand van de Boetonders tot hem wilde afkomen.

Hy liep derhalven, alzoo hy geen water meer had, na de waterplaats, de Straat verder in, alwaar hy verftond, dat de oude dappere Majoor *Verheiden* ontrent Timor door de Portugeesen onvoorziens overvallen, en met zyn meeste volk in 't beleg van Amakone, op 't Eiland Chimaar, doodgeslagen was.

Haar Edelheden hadden hem Hoofd van Solor gemaakt, waar op hy kort na zyn aanlanden aldaar deze belegering ondernomen, dog waar in zyn volk hem schendig verlaten had, zoo dat hy ten eersten met een slagzwaard nedergekapt wierd.

Bespot Macassars Koning.

Slegte handel van Roos voor Boeton.

Verheiden dood geslagen.

1655.
De ver-
stelde
Vloot
komtten
deele
weer by-
een.

De verftroide Vloot van de Heer Zeevoogd, in 2 fchepen en 15 roei-jagten beftaande, begon weer te vergaderen; dog van alle kanten met flegte tydingen, al-zoo 't fchip Hillegaartsberg, en 7 roei-jagten, na Batavia geraakt waren. Ook daagde eindelyk de bevelhebber *Roos* met 2 fchepen, en 2 chaloepen, den 13 November op, hebbende den Heer *de Vlaming* tot voor Macaffar gezogt, alwaar de verdre fchepen ten deele al wil-lens (om van zyn vrecme grillen ontfan-gen te zyn) ten deele in weerwil van hem afgedreven waren.

Een groot ongeluk was ook den vaan-drig *Caspar Buitendyk* ontrent Tanakeke met zyn *Tinggang* overkomen. Men had hem al menigmaal gewaarfchouwd, om na de fchepen te wyken, doch hy had daar na niet willen luifteen, nog 't voorbeeld der chaloepen volgen, zoo dat hy dit ongemak zich zelve op den hals haalde.

Hy wierd in 't laafte van October zeer onverwagt door 30 Macaffarie vaar-tuigen overvallen, die vry wel van alles voorzien waren. Hy, door 't groot ge-tal niet eens ontzet, ftelde zich braaf te-gen de zelve in pofftuur, genegen zynde zyn huid zeer dier aan hen te verkoo-pen. Hy fchoot ten eerfte een van ha-re grootfte vaartuigen in de grond, en hielp kort daar op een ander reddeloos maken; doch de vyand, ftout op zyn groot getal vaartuigen tegen een, drong 'er op in, waar door hier een hevig ge-vegt ontfond. Ondertuffchen raakte (zoo zommige willen) de brand in 't buskruit, zoo dat hy en 24 gemeene fol-daaten hier door in de lucht fprongen, hoewel andre verhalen, dat hy, na lan-ge tegenweer, door de Macaffaaren ter neder geveld, zyn hoofd afgeflagen, zyn vaartuig veroverd, doch daar na van de onzen door 't jacht de Rinocer hernomen, en dat daar door nog een Caffiliaan die onder de doften verborgen zat, behou-den zou zyn; welk laafte wel zoo waar-fchynelyk is.

Vlaming
zend Kel-
ler na
Xoela.

De Heer *de Vlaming*, genoodzaakt nog wat in de ftraat van Boeton te bly-ven, zond den Capitein Lieutenant, *Kel-ler*, met 7 chaloepen voor uit, om de Xoela's te bezetten, vreezende dat de Prins *Calamatta* derwaards vluchten, en zich daar nederflaan mogt, gelyk het gevolg ook geleerd heeft: want hy groef een ftuk wegs boven onze vefting een gracht, om uyt de Rievier *Woabbo* in een andre zoute kreek, en zoo verder in zee te komen, waar door hy in Octo-ber elf nieuwe vaartuigen derwaards haalde, en zoo de onzen met veel Boero-neefen ontfnapte.

Hy meinde de Manipeefen, daar hy

1655.
nog eerft aangierde, aan zyn zyde te krygen; doch wierd zoo loffe-lyk afgekeerd, dat het hem eenige doo-den en gequetften koftte; onder welke laafte den Koning van Batsjan was, die daar na ook van zyn wonden ftierf.

Na dat hy hier dus te gaff geweest was, ftak hy na Xoela Befi over, alwaar de *Sengadji* van Faloe, met een welge-wapende Coracora in zyn handen viel, op welke hy al 't volk liet dood flaan, om dat zy Koning *Mandarsjab's* party volgden.

Hy geraakte door onweder verder tot Calamat-
aan Batsjan, welkers ingezetenen hy ook ta's we-
tot zich zogt te verlokken, dog klopte dervaren.
daar mede voor een doof-mans deur; dies keerde hy weer na Xoela Mangoli, daar hy de dorpen Mangoli en Waytima ten eerfte bezette, jagende beide de *Seng-adji's* met hun meefte volk na 't geberg-te; alwaar zy zich tot de komft van den Heer *de Vlaming* in December met 2 fchepen ophielden.

Keller had hem niet aangetroffen, en Vlaming
by de komft van den Heer Zeevoogd komt op
ftak deze Prins den 6 December met 14 Xoela,
vaartuigen van Mangoli (welk ftrand de Boero, en
Heer *de Vlaming* bezet hield) na Fockoe- in Am-
bon.
ve over, daar hy 't niet lang hield, al-zoo *Keller*, den 16 dito daar gekomen, hem dicht op de hiel en zat, vluchtende dan hier en dan daar, zonder dat men hem wift te vinden.

De Heer *de Vlaming*, hier niet meer wetende te doen, liet den Capitein Lieu-tenant *van Outhoorn* voor Xoela Teljabo in bezetting, vertrok na Cajeli, en lichte onze bezetting uit de vefting *Siafat*, die nog van de vlucht van den Prins *Ca-lamatta* niets wift.

Van daar liep hy na Manipa, liet 'er verfchei-
30 man, en 4 ftukken in de vefting de beve-
Wantrouw, en ftak na de kuff van Hi- len harer
toe over, wegens welke het haar Edel- Edelhe-
heden, by de komft der fchepen in dit den.
jaar, behaagd had verfcheide zaaken aan deze Regeering te fchryven, die zy wil-den waargenomen hebben.

Alzoo deze kuff wel de nagelrykfte, en dit volk minft te vertrouwen is, zoo was haar laft wel naauwe agt, by de jaarlykze vifite, op deze kuff en vol-keren te geven.

Ook wilden zy, dat men *Radja Hitoe*, *OrangKaja Boelan*, en *Intsjeb Tay*, zyn-de hier wel de aanzienelykfte, en, by 't minfte misnoegen, in ftaat om hier alles te verwarren, minnelyk handelen, en volgens de wyze van de Heer *de Vlaming* in voorgaande tyden, wat meer dan andren, aanhalen zou.

Men moeft hier ook zorg dragen, om wel na de nagelboomen, 's Compagnies hart-ader, te doen zien, en te bezorgen, dat

1656. dat die boomen niet vermindert, en wel onderhouden wierden; om 't welke te meer te bevorderen, men zelf al de herte-beesten, zoo zy schade aan die boomen deden, mogt van kant helpen; doch, geen schade doende, mogten 'er die ook wel blyven, alzo die nu en dan een goede ververfching van spys gaven.

Voor al moest men ook zorgen, om 't gat van Amboina open te houden, indien 'er eenig vyand van belang uit Europa opdagen mogt, alzo men daar van, en van de hoofdplaats meester blyvende, 'er voor 't overige niet veel te vreezen viel, vermits men den vyand zeer licht van daar zou kunnen dryven.

Zy waren ook van oordeel, dat een Kasteel langs de vier zyden met wooningen bebouwd, en met goede walgangen verzien, van groote vrugt was, alzo de vyand 'er al boven op, en niet in staat zynde, om op 't plein te kunnen geraken, t'eenemaal voor het geschut bloot stond.

Zy belastten ook, dat de Reduit op Loehoe, schoon 't land van Hoewamohel ontvolkt was, blyven, en dat men de baricaden op Amblauw, en Boero, al quamen die inwoonders aan de hand, daar laten, en dat men nog al vorder daar na nagelboomen, en na vreemdelingen zoeken, en om de vreemde vaartuigen 'er te meer van daan te houden, op Cerams einde, en ook op Manipa, een Reduit stigten, of wel met de begonnene op de laatste plaats voortvaren moest; zynde dit wel 't voornaamste by haar Edelheden dit jaar ontrent Amboina geschreven.

De Heer Vlaming A. 1656 aan 't Kasteel.

De Heer *de Vlaming* quam met de intrede van dit volgende jaar den 3 Januari 1656 weer aan 't Kasteel, hebbende aan die van Manipa belast een kalk-oven van 30 vadem in 't vierkant, en 150 yzer-houte balken voor de E. Maatschappij te verzorgen, waar by die van Kalike 300 yzer-houte balkjes in de tyd van 3 maanden leveren zouden.

Eenige Ambonsche wederspannelingen, in October te voren na Batavia verzonden, keerden met eenige hunner hoofden, door byzondere gunst van den Heer *Maatzuiker* weder herwaards, zynde door zyn Edelheid in genade aangenomen.

Jonge nagelboomen hier geplant.

Alzo nu de nagelboomen op de veroverde landen uitgeroeid, en geen andre nagelen dan van Amboina, en de Uliassers te wagten waren, vond de Heer *de Vlaming* goed, dat 'er 120000 jonge boomkens aangeplant, en van dit getal de helft in de Uliassers, en 30000 op Hitoe, aangequeekt zou werden.

Dit geschiedde wel, doch van deze aanplanting is weinig te regt gekomen, om

dat de Inlanders zoo grooten getal niet wel konden waarnemen, en ook niet witten, of die boomen voor hen, of voor de E. Compagnie, zouden zyn.

Men vond in dezen tyd goed alle slaven en goederen der wederspanningen en in den oorlog of door 't gericht omgekomen OrangKaja's, als prys, en voor de E. Maatschappij verbeurd te verklaren, hoewel daar weinig af te recht gekomen is.

Den 2 Februari 1656 kreeg men van Macassar hier bericht van de vrede met dien Koning door de Heer Extraordinaris Raad, en Gezant, *Willem Verbeek* (ook wel *van der Beek*, genaamd) ingefloten, waar by bedongen was de wederzyde gevangenen, uitgenomen die van Godsdienst goedwillig veranderd waren, vry te stellen, en weer na hun land te laten keeren. Ook mogt die Koning zoo veel van de Ambonse muiters, als na Macassar zouden willen, uit Ambon halen, en zyne schulden in Ambon noch uitstaande, door de zyne laten inmaanen, alle welke voorwaarden wel het voordeeligt voor de Macassaaren, en derhalven den Heer *de Vlaming*, hoe zeer ook tot de vrede genegen, gansch niet aangenaam waren, te meer, daar wy zoo heerlyk in Amboina over den Macassar zegenpraalden.

Slegte vrede met Macassar.

Nu was deze oorlog met de Macassaaren wel ten einde; maar men had het met den Prins *Calamatta* en zyn Ternataanen op Xoela, als ook met *Madjira* en zynen aanhang, met *Kimelaha Hasi* op Boero, en met eenige dorpen op Oost-Ceram, nog gaande.

Op dien Prins liet hy 2 schepen kruisfen. *Madjira* quam niet te voorschyn, en van de verdre had men hope, dat die van zelfs wel aan de hand zouden komen.

Madjira verbergd zich.

De Macassaaren wierden in gevolge van 't contract (eenige, die gedoopt wierden, uitgenomen) in vryheid gesteld, en aan hen zelf gelaten, om hier te blyven, of na hun land te keeren, hoewel de meesten, hier reeds vrouwen en kinderen hebbende, bleven, aan welken ook zeker quartier in de Stad, het Macassaars quartier genaamd, aangewezen is.

Na dat nu de Heer *de Vlaming* ontrent 9 jaaren in Amboina geweest was, vonden haar Edelheden goed zyn Ed: als nu al lang Ordinaris Raad geweest zynde, na Batavia (alzo zyn Ed: nu hier zoo noodig niet meer gecoordeld werd) te ontbieden, en den Heer *Jacob Hufstaart*, uit de Moluccos, tot zyn vervanger aan te stellen.

De Heer de Vlaming door den Heer Hufstaart vervangen.

Eer hy nochtans van hier vertrok, heeft hy veel heilzame wetten, tot verdere vaststelling van den staat van Amboina gemaakt, en voor eerst goed gevonden een nieuwe landraad, zoo uit de

1656. Steld een nieuwe Hitoeëse Landraad in. Leytimorfe Christenen, als uit de Hitoeëse Moorfe OrangKaja's op te rechten, en die zoodanig te schikken, dat de Moorfe op zich zelve uit 16 OrangKaja's van Hitoe bestaan, waar van 'er 8 aan 't Kasteel een half jaar lang wonen, en dan van de andre 8 vervangen zouden werden, hoewel op hun verzoek, 'er daar na maar 4 aan 't Kasteel bleven, en om de drie maanden door 4 andren verlost wierden, mits dat de t'huis blyvende een van hunne zoonen of broeders aan 't Kasteel moesten laten; waar op hen 't calappus-bosch by Hative ter woning aangewezen, en den eed by hen gedaan is.

Daar na vond hy goed de volkeren van Hoewamohel (welk land hy woest houden wilde) als ook die van Bonoa en Kelang, die in genade aangenomen waren, op Hitoe en Leytimor hier en daar by ondersteuning te verdeelen.

Verdeeld de begenadigde rebellen. Hunne OrangKaja's, als ook *Sengadji Cowasa*, en *Tabalile*, wierden aan den Roodenberg ontrent het Kasteel als Oflagiers, en verder ook die van Bonoa, Assihoedi, en Kelang daar geplaatst.

Ook had ontrent dezen tyd de Lieutenant *David Perdrix* ontrent Waynitoe, op Boero's West-kust, den Koning van Gilolo gevangen bekomen, van meining hem na 't Kasteel te brengen; doch de Heer *de Vlaming*, wetende, dat hy de voornaamste raadgever van den Prins *Calamarta* tot dezen nieuwen opstand geweest, en los rakende in staat was om nog veel quaad te kunnen doen, belaste aan dezen Lieutenant, nog onderweg zynde, dien Koning, zonder hem aan land te brengen, van kant te helpen, gelyk hy hem, met 25 van zyn gevolg, in zee geworpen heeft.

Daar op ging de Heer *de Vlaming* de Uiaffers nog eens bezoeken, alwaar hy veel zaaken verbeterde, gevende aan de Reduiten (die nu meest klaar waren) ook hare naamen. Die op Noessa-Laot noemde hy Beverwyk, die op Honimoa, Hollandia, die op Poorto, Delft, en die op Waylapia (op 't Eiland Oma) Hoorn.

Den 3 Maart begaf hy zich met den Leytimorfen Landraad na de kust van Hitoe, om de landen van Hoewamohel, Bonoa, en Kelang te ontvolken, en de volkeren dan te verdeelen. *Intsjeb Tay* zegt hem wys te maken, dat de Hoewamohelzen hier niet veel zin in hadden, en, zoo zy nochtans gedwongen wierden hun land te verlaten, wel eens konden weerom kuyeren; doch de Heer *de Vlaming*, wel wetende, dat het die van Hitoe voor al niet veel behaagde, en zich aan geen klein gerugtje meer kreunende, vond goed, 'er met ruwe

1656. schoenen door te stappen, en aan die van Hoewamohel te laten weten, dat, zoo imand hier tegen kikken dorst, hy die als een muiter en oproerigen aanstonds den kop doen afflaan, of zoodanig straffen zou, dat 'er een ander zich aan kon spiegelen.

Hy had wel verboden, dat 'er de OrangKaja's niets van zouden laten blyken; dog men bespeurde egter, dat het uitgelekt was; alzoo 'er geen een tegen had durven spreken. Hy toonde hen, hoe zy zoo veel Nederlanders, en andre die-naaren, vermoord, zoo veel van onze vestingen trouwloos afgeloopen, en zoo veel goederen der E. Maatschappy geroofd, en dierhalven de dood verdiend hadden; maar hoe zy egter genadelyk gehandeld, en hunne misdaaden op die voorwaarde hen vergeven waren, dat zy zich in alles gehoorzaam gedragen zouden.

Hy voegde daar by, dat zy, op hun land blyvende, weer zekerlyk nagelboomen aanplanten, vrcemdelingen aanhalen, en dus weer aanleiding tot nieuwe oorlogen geven zouden; om 't welk vlak af te snyden, hy niet begeerde, dat eenig volk op Hoewamohel blyven wonen, maar dat zich de OrangKaja's met de Alfoeresche Heidenen aan 't Kasteel met der woon begeven, en de gemeene man zich op Hitoe's kust verdeelen zou, alwaar zy eveneens als alle andre vrienden der E. Maatschappy zouden werden gehandeld.

Daar op ging 't vervoeren dezer volkeren met eenige Coracora's, en andre vaartuigen, den 6 Maart zyn gang; dog in 't oversteken sloegen 5 parahoe's, door een schielijke vlaag, of storm om, waar door OrangKaja *Bagadet*, zoon van *Permata*, mede verdrong.

Na deze vervoering der volkeren verbrandde men alle de huizen, stak weer na Hitoe over, en liet de Hitoeëse OrangKaja's een nieuwe ordre voorlezen, volgens welke die kust voortaan moest bestierd werden, bevelende te gelyk, hoedanig zy met deze nieuwe overgevoerde volkeren hadden te handelen, en hoedanige Landeryn zy hen, tot het maken van thuynen, zouden dienen te geven.

Men verdeelde de gemeenen zoo verre van den ander verspreid, dat bloedvrienden niet licht byeen konden komen, om dus alle quade aanslagen af te snyden. Plaatzende de Hoofden aan den Roodenberg.

De OrangKaja's (gelyk gezegt is) plaatste hy aan den Roodenberg, en de Heidenen stak hy onder die van Leytimor, die naderhand meest Christen geworden zyn.

Hy gaf ook nu aan deze en gene vestingen op de kust van Hitoe naamen. Die

1656. Die van Hila noemde hy Amsterdam, die op Lochoe, Overburg, die op Hitoe Lama, Enkhuizen, die op Negri Lima, Haarlem (dog naderhand Leyden hernoemd) die op Larike, Rotterdam, en die op Noesfa Telo, Vlissingen.

Hier op keerde hy na 't Kasteel, belastende *Tabalile* aan 't zelve te komen woonen; doch zyn onderdaanen van 't Campon Tean konden, zoo zy wilden, op Bonoa blyven, of ook aan 't Kasteel komen, uitgenomen de Heidenen, die ons van Koning *Mandarsjab* geschonken waren; doch de verdre volkeren van *Afsahoedi*, Bonoa, Kelang, en Manipa, zouden zich op Manipa ter neder stellen; doch ider der *OrangKaja's* moest een zoon of broeder by den Capitein *Radja Tabalile* aan 't Kasteel laten woonen.

Ontrent dezen tyd quamen de *OrangKaja's* van Oost-Ceram aan 't Kasteel, verzoekende mede in de nieuwgemaakte vrede begrepen te werden, 't welk hen onder die voorwaarde toegestaan wierd, dat zy ons de 3 *OrangKaja's* (de oorzaak der onlusten, na hun zeggen) over leveren, of, zoo zy gevluht waren, hen nooit meer op hun land zouden ontfangen. Ook wierd hen opgelegd jaarlyks eens aan 't Kasteel te verschynen, om zich voor ons te vernederen, en te komen erkennen, dat zy onder ons stonden. Zy beloofden dit, doch men heeft ze tot dit laatste nooit kunnen brengen.

Calamatta gaat na Macassar. De Prins *Calamatta*, het op *Xoela Besi* niet langer konnende houden, stak daar 2 dorpen in brand, vertrok den 11 Februari 's nagts met 8 *Coracora's* na *Bangay*, en zoo voorts langs de kust van *Celebes* na *Macassar*, voerende veel *Xoelanceesen* en *Boetonders* derwaards, die hy als slaven daar verkogt.

Vlaming verdeeld de verdre volken. Den 14 Maart vertrok de Heer *de Vlaming* met eenige chaloeppen na *Manipa*, om de volkeren van *Afsahoedi*, Bonoa en Kelang, daar mede hun woonplaatzen voortaan aan te wyzen, kiezende 30 van hunne kinderen, om onder den Capitein *Radja Tabalile* aan den *Roodenberg* te woonen, en daar een Compagnie uit te maken.

De Heer Cos na Ternate. Hy richtte hier ook een byzonderen Landraad op, om alle geschillen af te doen; die uit den sergeant, en de *OrangKaja's*, daar woonagtig, bestaan zou.

Den *Sengadji Cowasa*, en zyn zoon *Jonker*, lichtte hy, als gasten, die niet veel te vertrouwen waren, van *Manipa*, om mede aan 't Kasteel te woonen, waar na hy den 30 dito weer na 't Kasteel vertrok.

Den 17 April zond hy den President *Cos* na *Ternate*, om den Heer *Huštaart* daar als Landvoogd te vervangen, op dat die Heer hem hier ook mogt komen aflossen.

Kimelaba Hasi was nu alleen op *Boero*, dog speelde daar zoo den meester, dat niemand tot de onzen uitkomen dorst, hoewel de *Boeronceesen* anders daar toe wel genegen waren. De Heer *de Vlaming* nodigde hen ook daar toe door een vriendelyk briefje, dat hy aan *Codjali*, *OrangKaja* van *Waysama*, schreef; doch alzooy zyn Ed: hier niet lang bleef, zoo heeft hy daar op geen antwoord bekomen.

Hy liet ook, terwyl hy nog hier was, overal groote en reisbare wegen, zoo te land, als aan strand, vooral daar vestingen waren, maken.

Daar op vergaderde hy zyne krygsmagt, die hy na *Solor* en *Timor* meinde mede te nemen, om de *Portugeesen* aan te tasten. Hy koos 600 man uit, waar af hy 12 Compagnien (die van Capitein *Tabalile* mede gerekend) maakte, sichkende zich geheel tot zyn vertrek, en voorgenomen hebbende dezen oorlogszugtigen Capitein met zyn huisgezin mede te voeren.

De Heer *Jacob Huštaart* verscheen op den 17 May in deze Landvoogdy, alwaar hy den 23 dito door de Heer *Zeevoogd de Vlaming* als zestiende Landvoogd, en bestierder van *Amboina*, doende den eed aan zyn Ed: voorgesteld wierd. Deze Heer *Huštaart* was al een oud Compagnies dienaar, dien ik A. 1645, onder de vlag van den Zeevoogd *Maximiliaan la Maire*, op 't schip van den Onder-Zeevoogd de Heer *Weyland*, als Koopman na 't Vaderland vertrekkende, ontmoet.

De Heer *de Vlaming* vertrok, na 3 jaren hier nogmaals geregeerd te hebben, den 24 dito, verliezende door onstuimig weer, tusschen *Alang* en *Liliboy*, een van zyne jagten, waar van het volk nog ter naauwer nood geborgen wierd; onder welke *Tabalile* met zyn Compagnien mede was, die al het hunne 'er by verloren hadden.

Het schein of zyn geluk, by zyn vertrek uit *Amboina* een einde nam, alzooy hy op *Timor*, by zynen togt van *Cocpan* na *Amarassi*, mede eenige dooden en gequetsten bekomen had, hoewel hy van daar nog met eenig volk op *Batavia* gekomen is, alwaar hy in den *Bantamen* oorlog nog groote bewyzen van zyne dapperheid gegeven heeft.

T W E E D E H O O F D S T U K.

De Heer Huftaart beschreven. Zyne eerste verrichtingen. Hy zond van Outhoorn met de Hongi na Boero. Een jonk door van Outhoorn genomen, en 't gevaar by hem uitgestaan. Een houtte vesting op Amblauw gelegd. Codjali's bedriegelyke belofte. Contraet, met de Oost-Ceramers nu weder gemaakt. De Xoela's met haren Koning bevredigd. A. 1657 Calamatta, en Madjira, op Macassar. De Hoewamohelse Orang-Kaja's na Batavia ontboden. Nieuw middel, om den Inlander te betengelen. De oude Maleitse kerk afgebroken. OrangKaja Badja na Batavia verplaatst. De Chineesen zetten zich tot den landbouw. Boeroneesen in genade aangenomen. Capitein Hoelongs afgezet. Van Outhoorn na Goeli Goeli gezonden. Last harer Edelheden, tot het opzenden der Hitoeëfen. Als mede ontrent andre zaaken. Van Outhoorns verder wervendvaaren. De Ceramlauwers, vermoorden verscheide Nederlanders. Keller hier vervangen. Cowafa's belofte in rook vervlogen. Hasi, en Tico, doen om vergiffenis verzoeken. Ontwerp van verzoening, waar op Kimelaha Hasi met ons bevredigd is. Nader beschryving van dezen Hasi. Komst van de Heer Weyns hier, en een zware brand. Van Outhoorn na Goeli Goeli gezonden. Verandering ontrent den Landraad der Hitoeëfen. Keller's dood. Kimelaha Tico, met zyn huisgezin, gevangen na Batavia gezonden. Boeroneese Ostagiens aan 't Kasteel. Sinoos stoute taal. Commissarissen van huwelykse zaaken A. 1659 aangesield. Cowafa wegens geweldendaryen gestraft. Sinoos gevangen. De Heer Huftaart met de Hongi na Goram. Nagelboomen geplant. De Molukse Landvoogd, de Heer Cos hier. De Heer Huftaart met de Hongi weer na Goram, en 't morren der Hitoeëfen over den Landraad. De Koning van Batsjan zonder pas hier, en Kaitsjili Paunoessa na Batavia gezonden. Van Dam, en Truitman, met een Vloot na Macassar geschikt. Tico vry gegeven, en Hasi te rug gezonden. Grootte droogte hier. Staat der Gorammers. De Hongi weer derwaards gezonden. Afval der Oost-Ceramers. Zware brand. De landen op Manipa verdeeld. Verdre stoutheid der Oost-Ceramers. Houte wambays op Keda Keda.

DeHeer
Huftaart
beschre-
ven.

DE nieuwe Heer Landvoogd Huftaart was een zeer geleerd, ervaren en verstandig Heer, zynde wel 260 pond zwaar, maar des niet te min vry lugt van gang, zeer voortvarende, en zomtyds ook vry wat haastig, hoewel hy anders een wakker en zeer voorzigtig Landvoogd geweest is. Van zyne haastigheid gaf hy een groot bewys, wanneer hy, op zekere tyd met *D. Caron*, den Capitein, en eenige andre op de Landvoogds punt van 't Kasteel zynde, en met die twee eerste Heeren in 't Latyn sprekende, op *D. van de Swaarde* zoo vertoornd wierd, dat hy de Capitein zyn degen van de zyde rukte, en dien Predikant, zoo hy 't niet ontloopen had, daar mede eenige slagen over den rug zon tegen alle welvoeglykheid hebben gegeven.

Hy zond Capitein *Tabalile*, na hem en den zynen van kleederen en geld wat onderstand gedaan te hebben, met 't jagt Amsterdams ten eerste den Heer Zeevoogd na, om hem op de tocht na Timor te volgen.

Zyn eer-
ste ver-
richtin-
gen.

Hy brak ook de vesting Voorbaat op de Roodenberg af, alzoo daar by vredens-tyd nu geen bezetting meer van nooden was.

Daar op ging hy rustig met den bouw van het Kasteel voort, waar toe hem de

Heer de Vlaming 13 kalk-ovens en veel balken enz. gelaten had, Hy ging voor eerst in 't Stadhuis wonen, alzoo 't huis van den Landvoogd vol witte mieren was, en brak ook alle de verouderde kamertjes van de Oost-guardyn af.

Dit jaar ging hy niet op de Hongi-togt, om dat 'er een schoon nagel-gewasch op handen was; zendende den Capitein Lieutenant van Outhoorn alleen met 10 Coracora's na Boero en Amblauw, om te zien, of men die volkeren bewegen kon om af te komen.

Met 3 andre Coracora's trok de Heer Huftaart na de pas, om verder na de Uliassers te gaan, dog aldaar quam de nieuwe Koning van Ihamahoe hem ootmoedig verzoeken, dat zy weer op hun oud land mogten wonen, alzoo zy door ziekten en door de Alfoereesen zeer verminderd, en van alle tuinen beroofd waren.

Hy gaf hem met veel toorn te kennen, of hy meende, dat wy al vergeten waren, wat moeite die van Ihamahoe ons op hun land hadden aangedaan, en dat zy derhalven noit moesten denken, om daar weer te zullen wonen, te meer, dewyl zy hun land zelfs, en moedwillig verlaten hadden; en even zoo wees hy den OrangKaja van Coelor af.

Herman van Outhoorn, den 15 October op Roemah Ite gekomen, vond *Codjali* daar

1656. daar niet; vertrok toen na Wayfamma, daar hy niemand ontmoette; van waar na Amblauw getogen zynde, vond hy daar een Macassaarfe jonk, met nagelen geladen, in de Rievier leggen. Hy verbrandden de jonk, doch verdeelde de nagelen, bestaande in 32 zakken, onder zyn volk.

En'tge- In deze jonk kreeg van *Outboorn* ze-
vaar, by keren Bandancees, *Bayfobo* genaamd, ge-
hem uit- vangen, die hem met een parang dagt
gestaan. om 't leven te brengen.

Zeker wondheler belette dit; en door 't worstelen raakte die Bandancees over boord, maar wierd in zee dood geslagen; doch de Macassaaren van dit vaartuig wierden door die van Oki na Tomahoe, en zoo verder na Macassar gebracht.

Niet lang 'er na zonden die van Amblauw twee gezanten na 't Kasteel, om vrede te verzoeken.

De Heer *Huštaart* ging in November daar na toe, toonde die van Amblauw, hoe veel moorden zy aan de onzen begaan, onze vesting afgeloopen, de goederen der E. Maatschappy geroofd, en hoe zy dierhalven alle de dood schuldig waren; doch hy nam hen des niet tegenstaande in genade aan, onder belofte dat zy voortaan ons, en hun Koning, getrouw zouden zyn, dat zy beloofden, verzoekende om een nieuwe vesting, en om schaal, en gewigt; ten einde de nagelen, die zy nog hadden, te wegen, alzoo 'er noch 10 bhaaren, schoon de onzen daar zoo veel boomen omgeveld hadden, toen gevonden, en in Januari nog 30 ingeoogt wierden, een teeken, dat de officiers, bevorens over de uitroejing gesteld, niet al te wel opgepast, en nog veel boomen overgelaten hadden; weshalven de onzen ten eersten goedvonden dezelve in te wegen, en met de verdre uitroejing voor eerst nog wat te rusten.

Ook heeft men hier een houte vesting van pallissaden in een vlakke bogt, wat Zuidwestelyker als daar de vorige Reduit lag, opgericht.

Codjali's *Codjali* was hier ook by van *Outboorn* gekomen, belovende zyn best te zullen doen, dat de Boeroneesen afquam; en, zoo zy door *Kimelaba Tico* hier in mogten verhinderd werden, dat hy, en zyn broeder de *Sengadji*, met hunne huisgezinnen dan zouden afkomen. Van *Outboorn*, hem geloovende, liet hem gaan; doch hy quam niet weer, en heeft ook zyn ganfch dorp met zich na *Cajeli* genomen.

In November, en December heerschten (vooral op Manipa) zulke quaadaardige koortzen, dat men in 7 of 8 dagen

300 dooden telde.

In deze maand quamen die van Kefing, Kellemoeri, Ceram-Laoet, Rarakit, en Goram, aan 't Kasteel, om zigh nader met ons te bevredigen, of wel om de vrede, in 't voorleden jaar gemaakt, volgens zekere Artikelen, die hier volgen, te bevestigen.

Artikelen, ende voorwaarden, op welke de E. Heer *Jacob Huštaart*, Gouverneur en Directeur over de Provintie en quartieren van Amboina, ende zyn Ed: Raaden, wegens, en in den name van de Hoog Mog: Heeren Staaten Generaal, ende Bewinhebberen der Vereenigde geöstroyeerde Oost-Indische Compagnie, onder het beleid van den Heer Gouverneur Generaal, *Joan Maatzuiker*, nader overeengekomen, ende onder de generale vrede van Amboina verdragen zyn, met de OrangKajen *Balimbang* van Ceram Laoet, *Radja* van Kefing, *Radja* van Kellimoeli, *Malim* van Goram, ende *Macasser* van Rarakit gedeputeerden, ende expresse gemagtigden van voornoemde plaatsen.

1.

Eerstelyk verklaren, zweren, en belyden wy gemagtigden, geenen Konink, Prins, ofte Staat subject te zyn, als eenelyk den Staat van de generaale Nederlandse Compagnie, in de landen berwaards over, ende in derzelver name, den E. Heer Gouverneur in Amboina, wiens mandaten, ende bevelen wy voortaan altoos gehoorzamen, en als opregte onderdaanen van haar E. zonder eenige contradictie agtervolgen zullen.

2.

Bekennende wy, dat hare E. de volkomene superioriteit, ende eigendom over onze landen ende volkeren uit het regt van oorlog is competerende.

3.

Zulx wy ook zweeren ende belooven, dat van nu woortaan geene andere potentaten, 't zy Macassaaren, ofte eenige andere natiën, in hare bevelen zullen gehoorzamen.

4.

Gelyk wy ook belooven geene verbonden, contracten, en alliantien, te zullen aangaan, ofte bouden, met eenige andere Europische volkeren, dan de E. Compagnie in deze landen heeft, veel min de zelve in onze landen te admitteren, maar by pareffe van groote magt, die wy niet zouden kunnen weder-

1656. derstaan, aan den E. Heer Gouverneur terstond de wete laten doen, zonder de minste contradictie.

5.

Zoo wy insgelyks zweeren, 't zelve in cas van andere Indiaanse natien, namentlyk Macassaaren, Boetonneesen, Javaanen, Maleyers, enz. te zullen agtervolgen, ende haar lieden by hare komste van onze stranden met alle mogelykheid te weeren, ten waar zy met behooryke paspoorten van de E. Compagnie verscheenen, ende zoo wy des niet mogens zyn te doen, daar van dadelijk aan de E. Heer Gouverneur in Amboina preadvertentie te laten toekomen, om daar in verzien te werden.

6.

En belooven dan ook tot de onderhandze werken aan dezen Kastele uit elke negery, zoo veel arbeids-volk te contribueren, ende dagelyx te werk te brengen, als die van Leitimor, Hitoe, ende de Uliassers regtevoord zyn doende, dat is, van elke plaatze 2 man.

7.

Gelyk dan mede niet gedogen zullen, dat imand uit de onze, na eenige vreemde landen afvaren, ten zy hen daar toe van den Gouverneur in Amboina een pas-brief verleend zal werden.

8.

Dog zal ons de vaart naar Banda, en Amboina, altoos vryelyk zonder pas-brief open blyven, om onze mede te brengene koopwaren daar te mogen venten, ende ook niet verder.

9.

Met alle de vrunden van de Compagnie belooven wy ook vrundschap te zullen houden, daar mede te handelen ende wandelen, als geconfedereerden toestaat, ende betaamd.

10.

Gelyk by gevolge weder agten ende naar onze vermogen traacteren zullen, mitsgaders voor vyanden verklaren alle zulke volkeren, waar mede de E. Compagnie in oneenigheid is levende, geene uitgezonderd.

11.

Item, dat ws de drie voornaamste roerwinken der Cerammers, en regte oorzaken der vorige revolten, als daar zyn, Sinoffo, owas, en Momono, zoo het eenigzins mogelyk word, in conformiteit van de beloften, daar van doe aan den Ed. Heer Gouverneur (zegge Admiraal) gedaan by den kop watten, ende de E. Compagnie in handen overleveren zullen, om naar verdiensten gestraft te werden.

12.

Maar indien zulx niet wel kunnen te wege brengen, zullen haar op onze landen nergens admitteren, ofte plaatze gunnen; maar die als vlugtelingen versfroyen, en al-

tyd vervolgen, tot dat de E. Compagnie van haar boosdadig doen eens gewroken werde.

13.

Mits 't welke dan ook beloven, ende in onze manieren solemnellyk zweeren alle de voordezen by ons geroofde goederen, zoo van die van Noessalaoet, als van de Bandasche burgers, te zullen restitueren, 't zy in Zagoc, ofte met slaven, op dat die verongelykte luiden weder 't hare mogen bekoomen.

14.

Eens in 't jaar blyven wy gehouden onze gedeputeerden naar 't Kasteel in Amboina tot den Ed. Heer Gouverneur af te schikken, om zyn Ed. naar de maniere homage te komen doen, en zoo wanneer wy daar van in gebreeke blyven, zal yder negery van ons vervallen in een amende van 100 Ryxdaalders, te appliceren naar discretie van de Ed. Heer Gouverneur, zoo wy mede verbonden blyven op de ontbindinge van zyn E. terstond aan 't Kasteel te komen, op pœnaliteiten voorsz.

15.

Alle slaven, ofte andere perzoonen, hoedanig die zouden mogen wezen, 't zy uit de Moluccos, Amboina, ofte Banda gevlugt, ende op onze landen aangekoomen, zul'en onaangezien hare excuse, die zy mogten komen te institueeren, strax aangevat, en met de allereerste occasie herwaards, tot den Gouverneur, gezonden werden, genietende daar voor hoofd voor hoofd 20 Ryxdaalders courant, zonder meer, waar onder mede begrepen zullen blyven; die haar naar dezen daar heenen zoude komen te transporteren.

16.

Alle welke bovenstaande artikelen beloven wy ondergesz: in onze voorsz: qualiteit deugdelyk te onderhouden, ende te doen onderhouden, bekrachtigende dieshalven 't zelve met onzen hoogsten eed op den Moshhâf, onderstond Amboina, in 't Kasteel Victoria, dezen 18 November 1655. was getekend 't merk van OrangKaja Balimban, 't merk van Radja Keffing, 't merk van Radja Kelimoeli, 't merk van Malim Goram, 't merk van Macasser van Rarakit. Ter zyde, Jacob Huftaard, Evert J. Buis, Cornelis Daanen, A. Ombgroeve, Hendrik de Vries, lager des 'oirkonde was getekend Cornelis Houfe Secretaris, Marcus de Roy, Secretaris.

De Boeroneesen wilden nog tot geen vrede verstaan, werdende alleen door de Xoes met Kimelaba Tico tegen gehouden; maar die haren van de Xoelase Eilanden begaven zich nu weer onder hunnen Koning, uitgenomen de broeder van Sengadji Mangoli, en ontrent 40 Ternataanen, die daar noch

1657. noch wat spel maakten.

A. 1657. Calamatta, en Madjira op Macassar. Den 17 Januari 1657 kreeg men met het jacht de Achilles, van Batavia over Macassar, van de laatste plaats bericht, dat de Prins *Calamatta* in groote ongenade by 't Hof aldaar geraakt was, en in oneenigheid met *Madjira* leefde, alzoo hy zynen broeder, of neef, *Labodi*, had doen verworgen, waar over zy malkanderen de dood gezworen; en de Macassaren zich genoodzaakt gevonden hadden hen in verscheide dorpen van den anderen af te doen woonen.

Die van Amblauw kregen ook een Macassarische jonk met 27 koppen op Boero, die zy aan ons over leverden. Behalven deze vonden zy nog een jonk, waar mede *Pati Wayfamma*, en *Roemaal*, schendig van *Calamatta* misleid, op bekomen verlot van den Koning van Macassar, weer t'huis gekeerd waren.

Haar Edelheden, wetende, dat die van Oost-Ceram t'elkens den vyanden een schuilplaats op hun land gaven, belastten aan de Heer *Husfaart* daar een Reduit te leggen. Dierhalven zond hy den 10 Maart den Koopman *Cornelis Danen* met vier Coracora's derwaards, om op de klip van Goeli Goeli een houtte vesting te maaken. Hy vond, daar gekomen, alle de Goeli Goeliers en Keffingers gevluht, en wel tot 1500 man op Keffing vergaderd, met voornemen, om dit de Hollanders te beletten, verklarende zy liever te willen sterven, dan een vesting op hun land te dulden, wel begrypende, waarom de Hollanders die daar wilden leggen; namelyk, om de vreemdelingen van daar te weeren, waar van zy moesten leven.

Danen dan, hier niets meer konnende doen, keerde met zyne Coracora's wederom; doch, hem onderweg zwaar weder beloopende, heeft hy zyn 4 Coracora's voor Tobo verloren. Hy trok over land na Tolati, kreeg na veel moeite noch vier Tsjampans, met welke hy, nevens 't meeste volk, den 11 April op Honimoo kwam.

De Hoewamohelle Orangkaja's na Batavia ontboden. Haar Edelheden ontboden ook alle de Orangkaja's van de begenadigde volkeren, wonende aan 't Kasteel Victoria, met haren omslag na Batavia, om allen opstand, die zy nu of dan noch vreesden, geheel en al voor te komen.

Nieuw middel om den Inlander te betuigen. Zy schreven ook deze regeering aan, by dit goed nagelgewasch, om den Inlander te beter onder bedwang te krygen, van ider honderd Ryxdaalders 25 ditos, onder voorgeven, dat hare cas nu wat zober voorzien was, in te houden, en dat by de volgende gewasschen zoo lang te vervolgen, tot zy een geheel gewasch aan den Inlander zouden ten agteren zyn; 't geen haar Edelheden meen-

den dat hen, uit vreeze van zoo veel geld te verliezen, van allen opstand wel zou doen afzien.

De Raad alhier, verstaan hebbende, dat 'er op Hila al t'zamenrottingen, en bewegingen onder hen gemaakt waren; vond goed, het opzenden der voornoemde Orangkaja's al ten eersten (zonder na de hardnekkige Boeroneesen te wachten) in 't werk te stellen; zonder ende daar van eenigen uit, die zy oordeelden dat hen hier noch dienst zouden kunnen doen, waar onder de Loehoeneese Orangkaja's *Kramer*, en *Samsamoe*, *Sengadji Cowasa*, *Sengadji Bonoa*, en *Latoeakeke* waren.

De anderen wierden met hunne vrouwen en kinderen, 282 zielen sterk, op de Fluiten 't wit Paard, en Sandyk, na Batavia, met belofte van daar wel gehandeld te zullen werden, gezonden.

Ontrent dezen tyd brak deze Heer Landvoogd de Maleytse Kerk, door de Heer *Philip Lucaszoon* gemaakt, af, en zette voor eerst een Gabba Gabba kruiskerk in de plaats, die niet lang stond. De oude Maleytse kerk afgebroken.

Men vernam in dezen tyd ook, dat Orangkaja *Badjoe*, zoon van den onthalsden *Baros*, de Oost-Ceramers geraden had, geen vastigheid op hun land te laten leggen, maar dat zy een gezantschap na Macassar zouden afvaardigen, 't geen, schoon men 't hem toen niet klaar bewyzen kon, oorzaak geweest is, dat hy (alzo 'er noch andre zaaken by quamen) naderhand ook na Batavia verzonden is. Orangkaja Badjoe na Batavia verplaatst.

Niet lang na *Danen's* vertrek verscheenen op Goeli Goeli en Keffing 30 Macassarische vaartuigen, en Saleyerse jonken, met Tamboekse zwaarden, parangs, Saleyerse kleeden, en wat rylt geladen.

Volgens zeker placcaat, in May afgekondigd, begonden de Chineesen ook hun best te doen, om den Landbouw, en de hout-zagery by de hand te nemen; alzo 'er hen verboden was winkel te houden; hoewel de tyd leerde, dat de Chineesen hun waaren met minder winst, dan wel de borgers aan den Inlander overlieten, dat ook oorzaak was, dat dit verbod niet doorging. De Chineesen zetten zig tot de landbouw.

In May begon men ook de afgelopene Reduit Wantrouw op Manipa weer op te bouwen, waar toe de Inlanders zelfs nu zeer gewillig waren, gelyk zy de stoffe, daar toe vereischt, ten eersten verzorgden.

Ontrent dezen tyd quam *Hassan*, broeder van *Oetsman*, Orangkaja van Wayfamma, Oki, en Massarette, op Boero's Zuidzyde, den Heer Landvoogd om vergiffenis verzoeken. Boeroneesen in genade aangenoemen.

Den 13 Juni ging van *Outboorn* met *Hassan* daar na toe, nam hen op deze voorwaarde, van *Mandarsjab* voor hun-

1657. nen Koning, en den Heer Landvoogd als zynen Stadhouder te erkennen, in genade aan.

Capitein Hoelongs afgezet. Capitein *Hoelongs*, voor 2 jaaren wegens zyne goede dienften door den Heer *de Vlaming* met eenig gezag voorzien, dog dit nu langs Cerams Noord-kust misbruikende, om van deze en gene fchatting te eifchen, wierd den 24 October aan 't Kasteel, nevens zyne aanklagers, gebragt; alwaar veele vuile flukken ten zynen laste, als, dat hy 't dorp Lackafari onder zich getrokken, en zelf groot gezag over den Koning van Sifeoeloe, diens onderdaan hy was, gebruikt had, gebleken zynde, zoo is hy by vonnis van den Landraad afgezet, en hier aan 't Kasteel gehouden.

Die van de Uiaffers hadden op verscheide Alfoereefc dorpen medeaferzingen uit naam van den Landvoogd in 't werk gesteld; doch om hen in 't toekomende daar voor te bevryden, wierd hen een afdrukzel van Compagnies groot zegel gegeven, met last, van nooit inand, dan die dat vertoonden, te gelooven.

Van Outhoorn na Goeli Goeli gezonden. Men begon nu hoe langs hoe meer den oorlog op Oost-Ceram te ontmoet te zien, alzoo de Ceram-Lauwers de OrangKaja's *Sincos*, *Oewas*, en *Manono*, aan ons niet wilden overleveren, en ook niet toestaan, dat 'er een vastigheid op Goeli Goeli gelegd wierd.

Dierhalven vond men goed *Herman van Outhoorn* met een kleene magt derwaards te zenden, en hem te belasten, daar op die klip een vastigheid, in weerwil van hen, op te slaan, en daar toe de hulp van die van Oerong, Erinama, Kien, en Quammer, (die den 6 December verklaard hadden het met ons te houden) te gebruiken. Hy vertrok daar op den 12 dito met 14 Coracora's, en 63 soldaaten, die met 't Galjoot *Ens* na de bogt van Haja liepen, daar zy de noodige palliaden kaptten, komende den 21 dito voor Goeli Goeli.

Zy vonden dit dorp, uitgenomen 14 huisgezinnen, die zeiden by ons te willen blijven, verlaten; hoewel die geblevene lieden maar voor verklikkers en spions dienden.

In korten tyd wierd die vesting gemaakt, van 4 flukken, nevens een bezetting van 30 soldaaten voorzien, en Oost-einde genaamd. Zy hadden om laag ook twee waterputten bezorgd, die zy met een pagar omringden.

Men giste op deze en gene gerugten ook, dat *Oewas*, en *Manono* om ontzet na Macassar getrokken waren, alzoo zy te dier tyd niet op dit land vernomen wierden.

Om deze post te beter te verzorgen, zond men den 15 Januari 1658 Capitein

Keller, onlangs van Batavia gekomen, na Goeli Goeli, om *van Outhoorn* te ver-
vangen.

Om dat nu haar Edelheden van oordeel waren, dat de Hitoeëfen noch al heimelyk verstand met de Macassaaren, en met de wederfpanningen hielden, hadden zy by hun fchryven van 't vorig jaar al bevolen, om (zich voor als nog over 't ontvolken van de kust van Hitoe niet konnende verklaren, voordat zy nader ordre uit het Vaderland hadden) den Heer Landvoogd, en deze regering, zoo hy 't noodig oordeelde, volle magt te geven, om vooral *Radja Hitoe*, *OrangKaja Boelan*, *Intsjeb Tay*, en de vier Hoofden van de kust Hitoe met alle hun geslagt, tot het minste kind toe, na Batavia te zenden, verzekerd zynde, dat dit den oproerigen Inlander wel wat omzigtiger maken zou.

Even zoo belaften zy ook den 18 Februari dezes jaars 1658 op de Hitoeëfen zeer naauw te letten, huane huizen nu en dan door een corporaalschap te bewaken, en zoo de grooten zich eenigzins tegen de ordre van den Heer Landvoogd aankanteden, die kitteloorige gasten ten eerste maar na Batavia te doen vervoeren.

Haar Edelheden wilden ook nergens anders, dan op Hitoe, Leytimor, Oma, Honimoo, en Noessalaoet, de nagelen aangehouden, en die boomen verder alomme omgeveld hebben. Zy ordomeerden ook den Inlander in 't toekomende, gelyk nu reeds geschied was, wanneer zy aan onze werken arbeidden, een pond ryft, en een stuiver daags te geven. Zy wilden ook, dat men hierby 't maken van lont aanhouden zou, en dat men wel een stuiver of twee op 't bosje meer, om de lieden aan te moedigen, geven mogt.

Ontrent dezen tyd had de Heer Landvoogd ook belast de houte vesting op Goeli Goeli in een steene te veranderen; doch *van Outhoorn*, met 3 Coracora's weerkerende, was met de zelve ontrent *Dawan* gestrand; hoewel 'er maar 1 soldaat, en een Inlander, verdronken was. Hy, op *Honimoo* weer t'huis gekomen, wierd door den Koopman, *Abraham Ombgroeve* verloft, alzoo hy als Capitein na *Banda* vertrok.

De Oost-Ceramers, wel giffende, dat het hen gelden zou, zyn in Januari al na Goram, twaaf mylen Oostelyker gelegen, gevlugt, hoewel die van *Ketsing* nog op hun land bleven; doch de Ceramlauwers, mede derwaards gevlugt, hebben 4 man van de chaloep de *Krab* dood geflagen, en zig na Goram begeven; mogelyk uit wraak, om dat deze chaloep den 22 Januari een Macassarfe jonk
op

Last ha-
ter Edel-
heden
ontrent 't
opzenden
der Hi-
toeëfen.

Als mede
ontrent
andre
zaaken.

Van Out-
hoorns
verder
wederva-
ren.

De Ce-
ramlau-
wers.

Ver-
moorden
verschei-
de Neder-
landers.

1658. op Manaleka aan de wal gejaagd, veroverd, en in de grond geboord hadden.

Even zoo hebben deze moordenaars ook *Jacob Bornee*, Koopman, en Fiscaal in Banda, van Nova Guinea daar aange-gierd, den 25 Januari, met 7 lieden van zyn gezelschap, na dat zy hen twee dagen zeer wel gehandeld hadden, schelmagtig op 't strand van Kataloehi vermoord.

Capitein *Keller*, gissende dat de Kessingers, en die van Goeli Goeli, wel haast mede derwaards vluchten zouden, heeft hun stranden met 't jacht Hitoe, en 8 Coracora's bezet; doch wegens de menigvuldige krekken aldaar konden de onzen niet beletten, dat die van Goeli Goeli ook na Goram de vlugt namen.

Verder liepen de zaken den onzen zeer tegen: want in Februari wierden hen, met 8 Coracora's op de wagt leggende, door de Gorammers, die eene lyn met de Kessingers trokken, 4 Coracora's door bloohertigheid der Inlanders afhandig gemaakt, behalven dat zy nog 32 man, aan land uit moeskoppen ge-gaan, quyt raakten.

De Hoofden dezer Coracora's deed de Heer Landvoogd voor 't gericht dagvaarden, dat hen verwees om in vrouwen-kleederen (de uiterste schande voor een Inlander) door de stad geleid te werden, een jaar lang in de keten te gaan, en 100 Ryxdaalders tot een boete te geven; hoewel zy van de keten noch verbeden wierden.

Voor Goram wierd de chaloep, de Spreeuw, door de Gorammers overrompeld; waar door de onzen, geen uitkomst ziende, den brand in 't kruid staken, en met 12 Gorammers in de lucht vlogen. Die van Goram hadden ook twee Macassarse jonken met rylt binnen gekregen, en hun strand met drie vastigheden bezet.

Keller hier vervangen. Capitein *Keller* wierd mede ziek, weshalven tot zyne hulp, of tot zynen vervanger de Licutenant *Wouter Janszoon*, ter tyd toe, dat Capitein *van Outhoorn* uit Banda kwam, gezonden wierd.

Met de muiters op Boero hadden de onzen beter geluk. De Heer Landvoogd in Februari daar heen getrokken zynde, overley met *Sengadji Corwasa*, wat best by der hand te nemen, om die van Boero tot reden te brengen. *Corwasa* nam aan 't werk met 500 man te zullen ondernemen, zoo men hem vertrouwen, en maar een duitisch officier met 2 soldaten tot getuigen geven wilde. Men gaf hem dierhalven zoo veel Manipeesen, Kelangers, Bonoërs en Amblauwers mede, voegende hem ook den sergeant *Klaas Snyders* en 2 soldaaten toe.

Deze quamen den 7 Maart in Cajeli's

bocht, en gingen van daar Zuid-waard aan over land door veel moerassen, tot daar *Kimelaba Hasi*, en de zynen, boven aan de Rievier Woabbo lagen, en zich met de Ternataanen, en Boeroneesen in een groot dorp nedergeslagen hadden; doch de onzen 'er op indringende, nam de vyand de vlucht, gevende het dorp, daar niet veel in was, dan 1000 ledige huizen, ten beste.

De zwetser *Corwasa* quam agter aan, voorgevende, dat hy 't volk van agteren had moeten aanperffen, dus liep alles hier vruchteloos af, en zy keerden onverrichter zake na Manipa; daar men anders *Hasi* zelf, nog dien eigen morgen uit dat dorp gevlucht, gemakkelyk had kunnen krygen, als men het maar met ernst gezogt had.

Na dat *Kimelaba Hasi*, en *Tico*, onlangs dus op de vlucht gedreven, en daar door van hunnen voorraad ontzet waren, lieten zy door voortpraak van *Corwasa* om vrede verzoeken.

Hasi kreeg vergiffenis by een briefje van den Heer Landvoogd, maakte in 't eerst noch wat uitstellen; doch quam eindelyk den 2 October aan 't Kasteel in gezelschap van *Sengadji Corwasa*, den *Sengadji* van Roemah Ite, *OrangKaja Towayl* van Cajeli, den *Pati* van Ilat, van *Leliali*, van *Tagalissa*, en van *Ptolemata*.

De Heer Landvoogd nam hem, en de verdre Boeroneesen, op zekere Artikelen, die hier volgen, in genade aan:

Artikelen ende voorwaarden van 'Ontwerp reconciliatie, volgens welke de E. Heer *Jacob Huftaart*, Gouverneur en Directeur over de Provincie van Amboina, in name van de Vereenigde Nederlandsche Oost-Indische Compagnie, item als Stadhouder van zyn Koninklyke Majesteit, *Kaitsjili Mlandarsjab*, Koning van Ternate, in genade wederom aangenomen heeft, na hare rebellie, de Boeroneesche *OrangKaja's*, *Kimelaba Hasi*, *Römoboni*, *Sengadji Toeban*, *OrangKaja* van *Lissiali*, *Papoe-wa*, *OrangKaja* van *Ilat*, *Oetsman* van *Loepoe*, *Roepoe* van *Ptolematta*, *Goer*, ende *Sorroes* van *Leliali*, mitsgaders de *Simaus*, en *Pati's* van 't gansch Eiland Boero.

Eerstelyk, zoo zweerd, en verklaard de Heer Gouverneur in qualiteit voorsz: in 't reguard van alle gemelte *OrangKaja's* te ratificeren ende gestand te doen zyn E: brieven van pardon, voor heen na 't land van

1658. Bocro afgeschikt, volgens teneur der zelver, haar luiden van alle rebellien, misdoen, en hostiliteiten, die zy tegens de E. Compagnie en haren wettigen Konink Mandarsjah, zoo door aanleidinge van Kimelaha Madjira, als naderhand geperpetreerd hebben, par-donnerende.

Mits welke zy gemagtigde OrangKaja's voorsz. dan ook voor haren wettigen Konink, Kaitsjili Mandarsjah, wederom aannemen, aan den zelven, ende des zelfs esgenamen zwerende, ende belovende alle trouw, ende geboorzaamheid tot in de dood, belydende, dat hem de volkomene heerschappye over hare landen ende volkeren uit souveraniteit competeerd.

Zulx zy ook zweeren ende beloven van nu voortaan geene potentaten, 't zy Macassaaren, Boctonneesen, of eenige andere natien, ook Madjira, ofte Calamatta, en hare beveelen niet te zullen geboorzamen, ook met vreemde volkeren geen contracten aan te gaan.

Gelyk zy ook zweeren, ende beloven te zullen zyn, en te blyven regte en waare bondgenooten van de vereenigde Nederlandse Oost-Indische Compagnie.

Item, geen anderen Stadhouder van Koninx wegen te erkennen, ende geboorzamen als den jegenwoordigen Gouverneur, Jacob Hustaard, en zyn E: toekomstende nazaten in Amboina.

Belovende aan de andere zyde den Heer Gouverneur voorsz: haar voorsz: OrangKayen met de haare in haar Mohhammedaans geloove ongemolesteerd te zullen laten.

Ende gemerkt ten tyde van dit contract die van de negery Lucicla nog niet zyn afgekoomen, maar als nog ongezind blyven, zig ouder haren Konink te submitteren, zoo verklaren zy presente OrangKayen voorsz: die van de voorsz: negerye, ende wie vorders als nog op het land van Bocro Rebel is, neffens alle 's Koninx, en 's Compagnies vyanden, van stonden aan voor hare vyanden, zwerende, ende belovende, de zelve met geweld te zullen helpen dwingen.

Item, den Kimelaha Tico Radjab, ende Baykole, by aldien zy binnen den tyd van een maand naar beden geen pardon komen verzoeken, ende op Bocro gevonden worden, zoo het eenigzints mogelyk is, by de kop te vatten, en de E: Compagnie in handen over te leveren.

Maar indien zulx niet wel konde te wegen brengen, zoo hebben zy beloofd, ende gezworeen, de voorsz. rebellen op Bocro nergens te admitteren, ofte plaatze te gunnen, maar die als vlugtelingen te verstroyen, ende altyd te vervolgen.

Boven dezen allen zoo beloven zy dan nog by dezen alle de negeryen, ofte het volk van dien, die jegenwoordig op Cajeli, ofte elders op 't gansche land van Boero geplaatst, ende gereconcilieerd zyn, te zamen te con-

gyegeren, en onder een begryp slegts in campons verdeeld metter woon aan de strand van voorsz: Cajeli te brengen, zonder van daar buiten ordre van de Heer Gouverneur te wyken, mits dat aldaar t'haerer verzekeringe door de E. Compagnie een vesting, met Nederlands guarnizoen bezet, zal werden gelegd.

Dog zal Tocgis Oelo, zoon van den Sengadji Tocban, met de Manipeesen, die tot beden haar in Cajeli, ofte elders tot Bocro, hebben onthouden, wederom met 'er woon naar Manipa keeren, en hare residentie nemen onder het campon van Tocban, ende zal een ider OrangKay, zoo als voorsz: is, geplaatst zynde, als subaltern hoofd over zyn campon het gezag voeren, zonder dat eenig Generaal commando by Kimelaha Hafi, onder den naam van Salahaccan, ofte imand anders, op lyfstraffe, zal aangenomen mogen werden; maar zal voorsz: Kimelaha Hafi tot Boero wonen, als een privaat perzoon.

Ook en zal geenig OrangKay, in 't particulier, of generalyk, t'zamen vermogen eenige Macassaaren, Maleyers, of andere vreemdelingen, op haar land te admitteren, maar by parestie van groote magt, die zy niet zouden kunnen tegenstaan, zoo zullen, zy gehouden zyn, en blyven den Heer Gouverneur daar van de weet te doen, mits welke dan de Boeroneesen voor vyanden verklaren, alle de Macassaaren, ende alle adherenten van Kimelaha Madjira, ofte Calamatta.

Alle Macassaaren, Maleyers, Boctonders ook Ternataanen, ende Makjanders die van ouds haar op Bocro mogten onthouden, zullen in handen van de Ed. Compagnie, ende van den Konink geleverd werden, op dat de eene na Macasser, en de andere naar Ternate werden gezonden.

Ende zullen in conformiteit van het contract tusschen de E: Compagnie en de Konink Mandarsjah aangegaan, alle nagel-boomen, 't zy klein ofte groot, die op Bocro nog mogten gevonden worden, moeten werden geruineerd.

Mits welken zy voorsz: OrangKayen, dan ook zweeren ende beloven goede aanwyzinge van alle zoodanige vrugtboomen te doen, en gene te verzwynen, maar zelfs de distructie te helpen bevorderen, blyvende op den hals geinterdiceerd eenige nieuwe aanplantinge te doen, zulx zy OrangKayen beloven niet by der hand te zullen neemen.

Gelyk dan mede niet gedooft werden zal, dat imand van voorsz. OrangKayen, ofte de haren tot eenige vreemde landeryen buiten dit Gouvernement afvaaren, ten zy daar toe van de Gouverneur in Amboina een pas-brief verleend zal werden.

Dog zal de vaart naar Amboina altoos vryelyk zonder pas-brief, of ten hoogsten onder een cedelij van 't Nederlands Hoofd der

1658. *der fortrefsen tot Cajeli gelicentieerd blyven.*

Alle flaven, ofte andere perzoonen, hoedanige die mogen wezen, 't zy uit de Moluccos, Amboina, ofte Banda, gevlugt, en op Boero aangekomen, zullen onaangezien haare excusen, die zy mogen komen doen, strax aangevat, ende met de allereerste occasie herwaards tot den Heer Gouverneur gezonden werden, genietende de Boeroneelen daar voor, flaven zynde, hoofd voor hoofd 10 realen.

Alle grof gefchut, hoedanig 't mag wezen, zal zonder vertoef, de E. Compagnie in bewaring ter hand gefield moeten werden, doch verklaren de OrangKajen, dat al, wat zy van dat flag hadden, door Calamatta is weggevoerd.

Eindelyk, ende ten laaftten, zoo hebben de voorsz. OrangKays, invoegen als die van Hitoc, beloofd, ende beloven mits dezen, continuelyken vier perzoonen uit haarluiden met vrouw en kinderen hier aan 't Kasteel te houden, ende te laten wonen, de welke alle 6 maanden door vier andere zullen mogen vervangen worden, ende nomineerd de Heer Gouverneur voor de eerste die zullen hebben herwaards te komen, den broeder van Kimelaha, Hafi genaamd, Capitein Laoet, den Sengadji van Loemaitte, den OrangKay van Ilat, ende OrangKay Oetsman.

Aldus gedaan in Amboina, in 't Kasteel Victoria, dezen 4 October 1658, was geteekend Jacob Huftaart, Antoni van Voorft, A. Umbgroeve, Pieter de Graaf, Abraham Veripreet. Ter zyden, Kimelaha de Hafi. Roemaboine, Sengadji Loemaitte, OrangKaja Towaal, Hoofd van Cajeli. Toefoelo, de zoon 7917 van Sengadji Toeban, Pathua, OrangKaja Liffiali Papoewa, OrangKaja Ilat, Oetsman, dito van Loepoe Roepoe, OrangKaja van Ptolematta Joeri, OrangKaja Leliali Loeroefan, van dito Simau, Pati van Taliffen. Ter zyden stond, 't oirkonde was geteekend, Philip du Pree, Secretaris. In 't midden stond gedrukt Compagnies zegel in rooden lacke. Nog lager stond, nota de volgende OrangKaja's hebben 't accoord, hier voren gefchreven, aan de stranden van Cajeli onderteekend, op den 2 November 1658. Was geteekend, 't merk gefield by OrangKaja Oetsman, 't merk gefield by OrangKaja Bara, 't merk gefield by Pati Luciola, 't merk gefield by Capitein Laoet, broeder van Hafi, 't merk gefield by Pati Wayfamma.

Nader befchryving van dezen Hafi.

Haar Edelheden befchreven dezen *Kimelaha Hafi* by hun brief van den 15 November dezes jaars (kort op deze begenadiging gevolgd) als een der smoodfte guiten, en die met de muiters in Terna-

te en in Amboina de gronden tot de laaftte beroerten gelegd, en dien de Heer de Vlaming A. 1649 om zyne fchelmeryen na de Moluccos gebannen had.

Ook wilden zy, dat men hem daarom te minder vertrouwen zou, om dat hy uit den huize van *Tomagola*, en met een dogter van den ontshalden *Kimelaha Leliato* getrouwd was, waarom zy ook beft oordeelden, dat, by aldien men met hem tot een contract komen mogt, men vooral behoorde te bedingen, dat hy niet in Amboina blyven, maar na Batavia vertrekken, en zich daar zou moeten ophouden.

De Heer Landvoogd van Banda, *Abraham Weyns*, was in Maart dezes jaars al in Amboina overgekomen, om met den Heer *Huftaart* te overleggen, hoedanig met die van Goram te handelen.

Na ryp overleg vond men goed (niet tegenftaande haar Edelheden den 24 December dezes jaars gefchreven hadden, dat men dit neit 't zy alleen, of wel met hulp van den naaftten Landvoogd, moest zien te bemagtigen) om dit jaar hier niet aan te tornen, om dat de volkeren, daar byeen gezameld, wel 12000 man uitmaakten, en te meer, alzo die van Ceram-Laoet, Keffing, en Goeli Goeli, zich al in Januari voorleden, en in 't begin dezes jaars, by hen gevoegd hadden, waar tegen zy nu de noodige manfchap niet byeen konden brengen. Weshalven men beftoot maar alleen op hen te kruiffen, en hen door twee drie jachten of fchepen, die op hen waken zouden, af te matten; waar toe men uit Amboina 't jacht *Ens*, en uit Banda 't fchip *Walcheren* gebruiken zou, zynde de Heer *Weyns* van voornemen om met 't fchip de *Angelier* zelf eens na Goram te gaan, om 's vyands werken te befchouwen, en den zelven alle mogelyke afbreuk te doen.

By des zelfs aanwezigen alhier had men den 18 Maart dezes jaars een zware brand, waar door de Nieuwe Kerk, twee Predikants huizen, en wel 30 petakken, afbrandden, waar op den 26 May nog een andre brand ontftond, die 36 petakken wegnam.

Den 23 Maart vertrok de Heer *Weyns* na Banda, en den 10 April na Goram met een Fluit, 2 jachten en chaloeppen, hebbende 642 man, zoo foldaaten en matroozen, als borgers en Inlanders, by zig. By zyn komft vond hy den vyand meest gevlicht, en by zyne landing wel weinig tegenftand, doch ook geen genegenheid, om met ons te handelen; weshalven hy alleen eenige kleene dorpen afliep, en verbrandde. Hy beftormde den 22 wel de hoofdvefting, *KataLoehi*, een halve myl van 't Weststrand op een steilen

1658. Van Out-
hoorn na
Goeli
Goeli ge-
zonden.

len berg gelegen; doch alzoo die berg zeer glad en slibberig was, en 'er een groote flagregen byquam, moesten de onzen, schoon al tot aan de muuren van 's vyands vastigheid zoo verre genaderd, dat zy 'er met granaaten inwierpen, en alles 'er al in alarm en verwarring was, weder vruchteloos aftrekken. Hy vertrok dierhalven weer na Banda, zendende van *Outboorn* na *Goeli Goeli* om *Keller* te verlossen.

Deze, hier gekomen, bevond dat die van *Oerong* en de nabygelegene dorpen alle afgevallen waren, en dat zy een *Tinggang* van ons weggehaald, en vyf *Hollanders* doodgeslagen hadden, zynde daarenboven zoo stout geweest, om op onze vesting aan te vallen, en de scheen-angels in brand te steken.

Verandering ontrent de Landraad der Hitocēfen.

De *Hitocēfen* hadden verzogt hunnen Landraad op *Hitoc*, doch niet aan 't *Kasteel*, te houden. De *Heer Huftaart* ging den 8 *May* na hen toe, en maakte hen bekend, dat dit door haar *Edelheden* afgeslagen, doch tot hun verligting noch ingeichikt was, dat zy in de *Regenmoefson* op *Hila*, doch in den droogen tyd aan 't *Kasteel*, vergaderen, mits dat de *OrangKaja's* echter hun vaste woonhuizen aan 't *Kasteel* hebben, en houden zouden.

Kellers dood.

Capitein Keller, door van *Outboorn* pas vervangen, en ziek aan het *Kasteel* gebracht, is in *Juli* overleden.

Ontrent dezen tyd brandde de *Gabba-Gabba Kerk*, voorleden jaar gemaakt, af, in plaats van welke de *Heer Landvoogd* een nieuwe van hout, daar nu noch de *Maleytse Kerk* staat, heeft laten maken, die ook (gelyk wy zien zullen) tot de *Regeering* van den *Heer Schabgen* gestaan heeft.

In *October* ging de *Heer Huftaart* met 37 *Coracora's* op de *Hongi-tocht*, deed *Manipa* eerst aan, alwaar hy over de 320 *nagelboomen* uitroeide. Van daar vertrok hy na *Boero*, daar hy een houtte *pallissade-vesting*, van 45 voeten in 't vierkant, met 4 punten lag, die hy *Man-darsjab* noemde.

In dezen tyd quam de *Pati* van *Luciela* of *Liffela*, ook af, die zich nu al van *Kimelaba Tico* afgezonderd had; ook verscheen nu *Bongasari*, jongste broeder van *Kimelaba Hafi*, die mede vrede quamen verzoeken; doch deze wierden op die voorwaarde aangenomen, dat zy *Kimelaba Tico* moesten helpen vangen. De andre broeder van *Hafi* lag boven in 't dorp *Cajeli* aan de koorts.

Kimelaba Tico, met zyn huis-gezin, gevangen.

Om *Tico* gevangen te krygen, zond de *Heer Landvoogd* den *Fiscaal*, *Abraham Verjpreet* met den *Pati Luciela*, *Sengadji Cowafa*, en zommige andre *OrangKaja's* uit, die na eenige *talmeryen* den *Kimelaba Tico* met zyn vrouw, en kinderen, op 't strand van *Luciela* en *Bara*,

1658. Na Bata-
via ge-
zonden.

gevangen kregen, en den 1 *November* by den *Heer Huftaart* op *Cajeli* bragten, alwaar die *Heer* wel zyn woord ontrent de beloofde gemade houden wilde, doch alzoo hy tot 't laaft toe hardnekkig gebleven, en gevangen genomen was, zond hy hem den 4 *December* na *Banda*, van waar hy na *Batavia* gevoerd is.

Alle de kleine dorpen van *Boero*, alzoo hier nu alles in vrede was, quamen zich om de nieuwe vesting nederzetten, in welke 4 yzere stukken, nevens een bezetting van 24 man, gelegd wierden. Ook schikte men zich daar tot het aanquicken van de ryft.

Daar op vertrok de *Heer Huftaart* den 3 *November* weer na 't *Kasteel*, belastende den *OrangKaja Oetsman*, *Pati Ilat*, *Sengadji Roemab Ite*, en den *Capitein Laet*, *Hafi's* broeder, hem te volgen, om als *Ostagiens* aan 't *Kasteel* te woonen.

Die van *Oerong*, *Quaus*, en *Erinama*, van hunne schelmstukken berou krygende, en met reden vreezende dat het hen nu gelden zou, quamen aan onze vesting op *Goeli Goeli*, om de vrede te verzoeken; doch zy verzonden hen na *Banda*, alwaar zy voorgaven tot hunnen afval gedwongen te zyn, alzoo die van *Oost-Ceram*, en *Goram* hen overvallen, en hun *OrangKaja's* gevangen genomen hadden.

De mitter *Sinoos*, als ook de *OrangKaja Kabori* van *Goram*, uit het dorp *Day*, en die van *Keffing*, voerden wel een geheel andre taal, en zeiden vlak uit geen vrede te willen maken, voor en al eer de vesting *Oost-einde* weggenomen, de bezetting verplaatst, en aan de *Maccafaaren*, en andre vreemdelingen, de vrye vaart toegestaan was.

Daar op quam hier van *Batavia* een fraai ontzet van 4 schepen, 2 chaloepen, en 400 soldaten, waar van 'er egter 42 na *Ternate*, met de twee chaloepen, en 100 na *Banda* met een *Fluit* moesten verzonden werden.

In 't begin van *A. 1659* stelde de *Heer Huftaart* hier *Commissariffen* van huwelyke zaken in, gelyk ook toen in *Banda* geschied is.

Hy strafte in *Januari* ook *Sengadji Cowafa* over menigvuldige geweldendaryen aan de *Kelangers*, en anderen gepleegd, hebbende wel 13 vrye perzoonen als slaaven verkocht, en veel *Kelangers* met geweld onder zich getrokken, waar over hy gedoemd wierd alle die geroofde lieden op vrye voeten te zetten, 120 *Ryxdaalders* boven dien te betalen, en hem verboden noit buiten verlof na *Manipa* te gaan.

Ontrent dezen tyd, of wel den 13 *December* des verleden jaars had men *Sinoos*, *Orang-*

1659. OrangKaja van Keliwaro, een dorp op
 Sinocs Goram, ook gevangen gekregen, die
 gevan- 17 aanmerkenswaardige artikelen belee-
 gen. en onder andere, dat de Ceramlauwers,
 en Gorammers den 25 Februari voorle-
 den den Koopman, *Jacob Boruce* ver-
 moord, en dat de Macasslaaren de cha-
 loep van den Ambonfen borger *Pieter*
Gilliszoon in de Straat Sapi afgelopen
 hadden.

De Heer *Huistaart* vergaderde daar op
 Huitant met de Hongi na Goram. de Hongi in April, kreeg 50 Coracora's
 byeen, die de zelve met Capitein *Paul-*
us Andrieszoon Visscher voor uit zond,
 volgende zelf van Honimoa, met welke
 hy den 13 April voor Goeli Goeli quam;
 doch had noch 8 Rhee-zeils, 2 chaloe-
 pen en 52 soldaaten by zich. Hy ver-
 deelde de zelve in 8 Compagnien, en
 stelde daar over als Hoofden den voor-
 noemden Capitein, en *van Outboorn*.
 Hier van daan vertrok de gansche Vloot
 na Goram, en verscheen voor de vesting
 Katoeloehi, daar zich de vyand zeer vast
 gemaakt had.

Terwyl Capitein *Visscher* op Goeli
 Goeli was, had hy de houte in een stee-
 ne vesting veranderd; doch door een fel-
 len wind den 4 Mey 4 Coracora's verlo-
 ren, op welken dag wy in de Ley ook
 de Fluit, de Trouw, daar ten anker leg-
 gende, verloren hadden.

In Juni wierd in Amboina weer een
 Nagel- groot getal nagelboomen aangeplant. De
 boomen geplant. groote dorpen van Leytimor moesten 'er
 8000, de kleene 7000, en die van de
 kust Hitoe tot Alang toe 45000 aanplan-
 ten.

Men zeide ook, dat de Boeroneesen
 van Tomahoe, niet tegenstaande zy met
 ons nu reeds bevredigd waren, een be-
 zending en verzoek van onderstand aan
 den Koning van Macassar zouden gedaan,
 en verzogt hebben, zoo hy noch iet in
 den zin had, dan ten eersten te moeten
 komen; doch dit waren maar geruch-
 ten.

De Mo- Den 1 Juni quam de Molukse Heer
 lukke Land- Voogd, de Heer *Cos*
 Voogd, de Heer *Cos*
 hier. hier, om met den
 Heer *Huistaart* over zaaken van belang te
 spreken.

Haar Edelheden hadden den Opper-
 koopman, *Willem Basting*, na Macassar
 gezonden, om te zien, of men met dien
 Vorst ook op zekere voorwaarden zou
 kunnen handelen; doch, die daar toe niet
 te bewegen zynde, quam die Heer on-
 verrichter zake in Amboina.

De Heer Ondertusschen vertrok de Heer *Cos*
 Huistaart, den 13 Juli met 12 Fluiten weer na Ter-
 met de Hongi na Goram. nate, en de Heer *Huistaart* tegen de stille
 Goram. tyd na Goram. Hy zond 3 schepen, en
 5 Compagnien soldaaten vooraf, en volg-
 de zelf den 23 September met 36 Cora-
 cora's, en 142 soldaaten langs Cerams

Noord-kust, brandende Waroe en Ra-
 rakit af, dat de onzen, den 16 Octeber
 1659: voor Wayen op Goram gekomen, ook
 de dorpen Sapabora, en Kataloechi de-
 den. Ondertusschen was de Hongi tot
 44 Coracora's aangegroeid, waar by nog
 45 schepen, en kleender vaartuigen, uit
 Banda quamen.

Men quam den 24 dito voor Ayneika,
 en zond de sergeanten, *Ditlof van der Beek*,
 en *Richard Harmenszoon* met 300 zwar-
 ten, om den weg van Kataloechi te bezig-
 tigen, alwaar eenige sehermutzelingen
 voorvielen. Men veroverde een van hun-
 ne vestingen, kreeg veel gevangenen, en
 vond goed de gheele Oost-kust van Ce-
 ram, van Kesting af tot Rarakit toe, te
 bezetten. Daar op vertrok de Heer
 Landvoogd met de Hongi, hoorende dat
Baycole, *Madjira's* halve broeder, de Boe-
 roneesen weer ophittte om af te vallen.

Die van Hitoe begonden in Decem-
 ber te morren, over dat zy wegens 't
 bywoonen van den Landraad gedurig o-
 ver en weder verhuizen moesten, doch
 de Heer Landvoogd drong met ge-
 weld door, dat zy noch een half jaar aan
 het Kasteel moesten blyven.

A. 1660 ordonneerden haar Edelhe-
 den, volgens schryven van den 22 Decem-
 ber 1659, dat men den Boeronees verder
 tot het aanteelen van ryft aanmoedigen,
 en dat men 't last in 't cerit tegen 40
 Ryxdaalders, en de padi (of ryft in de
 bolsler) tot 30 Ryxdaalders van hem aan-
 nemen zou.

Den 25 Februari quam hier de Ko-
 ning van Batsjan met 2 Coracora's, en
 met zynen Capitein *Laet*, of Zeevoogd,
Kaitsjili Paunoefa, om zyne landen te be-
 zien; doch alzoo hy geen pas had, en
 te trots geweest was, om die van den Mo-
 lukfen Landvoogd te verzoeken, moest
 hy onverrichter zake weer vertrekken.

Zyn Zeevoogd speelde ondertusschen
 op Hatoewè met weinig den meester,
 vervoerende wel 200 menschen van daar,
 die hy in Ternate verkogt; naderhand
 die lieden wys makende, dat de Heer
Cos in Ternate hem als Hoofd van Ha-
 toewe, Toelesey, Ptolemata, en meer
 andre dorpen aangesteld had; doch op
 de klagte van die van Hatoewe op den
 26 October wierd hy namaals na 't Ka-
 steel ontboden, gevangen genomen, en
 na Batavia gezonden.

In Februari quamen hier 3 jachtjens
 van Batavia met geheimen last ontrent
 het uitrusten van zekere Zeemagt onder
 de Heeren *van Dam*, en den Opperkoop-
 man *Truitman*, als Hoofden der zelve,
 om die van Macassar, die na geen reden
 luisteren wilden, tot vrede te dwingen.

Die van Macassar, hier van bericht
 bekomen hebbende, stelden zich daar

't Morren
 der Hi-
 toefen
 over den
 Land-
 raad.

De Ko-
 ning van
 Batsjan
 hier zond-
 der pas.

En Kait-
 sjili Pau-
 noefa na
 Batavia
 gezon-
 den.

Van
 Dam, en
 Truit-
 man met
 een Vloot
 na Ma-
 cassar ge-
 schikt.

1660 op in postuur, versterkende hant stranden met veel borstweringen.

Men zond den Opperkoopman, *Henrik ter Horst*, met het jacht *Arnemuiden*, 1 chaloep, en 2 Compagnien soldaaten vooraf na 't Eiland *Serbite* om alle zaken te beter te schikken; doch alzoo dit tot de stoffe van *Macassar* behoort, zal ik alleen zeggen, dat men tot het uitrusten der Vloot 2 maanden hier aan 't Kasteel bezig was, dat zy in 20 schepen, 1064 Nederlanders, verdeeld in 19 Compagnien, en 370 Inlanders, in 5 Compagnien verdeeld, en in 't geheel uit 3000 koppen bestont, welke den 12 May van hier na *Macassar* verzeild is.

Haar Edelheden schreven dit jaar ook, dat zy 't eens gegeven woord aan imand, om geen reden wilden gebroken, en dat zy den *Goramfen OrangKaja*, *Sinoos*, onwettig onder de vrede-vlag gevangen genomen, ook daarom zouden wedergezonden, en op vrye voeten gesteld hebben, zoo hy op *Batavia* niet overleden was. Daarom hadden zy *Kimelaba Tico vry* gegeven, *co*, op dezen zelve grond, op vrye voeten gesteld, om dat hy op 't gegeven woord afgekomen was; en om die zelve reden werd ook *Hasi* met de zynen te rug gezonden.

Haar Edelheden hadden ook *Capitein Jonker*, met zyne soldaten opgekomen zynde, afgedankt en betaald, doch twyfelden, of hy egter een tocht na *Amboina*, en *Manipa* doen zou. Zy belastten dat hy, zoo hy overquam, aan 't Kasteel blyven, en zoo hy maar iet deed, dat men hem weer na *Batavia* zenden zou.

Over *Abdul Rabhman*, of *Intsjeh Tay* schreven zy, dat, schoon zyn gezag op de kust van *Hitoe* zeer aangroeide, het egter vooreerst noch best was, hem niet te lichten, maar hem, alzoo hy zich in den laatsten opstand wel gedragen had, daar te laten.

Groote droogte hier. Men vernam in den regen-tyd dezes jaars een groote en buitengewone droogte, die groote schade aan de vrugt-boomen dede.

Staat der Goram-mers. Die van *Goram*, door den honger geperst, moesten zich verdeelen, zoo dat de *Kessingers* en *Ceramlauwers* weer na hun oud land vertrokken, en de *Ceramers* sloegen zich by *Keda Keda* neder,

alwaar zy zich op een zeer welgelegen klip vast-, en een groote vesting maakten, die zy *Solothay* noemden.

In 't einde van den stillen tyd ging de *De Hongi* egter uit, 32 *Coracora's* sterk, onder 't oppergezag van *Capitein Paulus Vischer*, en den *Fiscaal Verspreet*, van *Noellalaoet* voor uit gezonden, terwyl de Heer Landvoogd met de overige *Coracora's* nog wat vertoefde.

Zy verftonden onderweg; dat alle de dorpen beoosten *Kellemocri* afgefallen, waarschynelyk door die van *Ceram-Laoet* 'er toe gedwongen, en dat de dorpen *Dawan* en *Affian* door hen reeds afgeploopen waren.

Den 30 October schepte de *Hongi* 't *Kessings* land rond, en brandde 't dorpje *Quaus* af. Zy kregen hier ook 100 *Alfoereesen* tot hulp, die den vyand al eenige schade toebragt hadden.

Die van *Tobo* waren ook in 't gebergte gevlucht, en hadden hun dorp verlaten.

Ontrent dezen tyd quam de Vloot van *Timor* hier. Zy was den 22 September van *Coepan* met 7 schepen, 2 galjoets, en 3 chaloepen, nevens 400 soldaaten en veel Inlanders vertrokken, na dat zy aldaar eerst het groot dorp *Loehi*, op *Roti* gelegen, den 18 October veroverd, 500 lieden gedood, en 49 gevangen bekomen hadde.

Den 27 November was hier weder zware brand, en door dien alle de petakken der *Chineesen* maar van *Gabba Gabba* planken, en *Atap* waren; brandden zy alle gansch af, doch hen werd verboden diergelyke weer op te bouwen, en gelast die voortaan van steen te maken.

Om verdere geschillen tusschen de inwoonders van *Manipa* voor te komen, vond de Heer Landvoogd goed ider zyn byzonder deel aan te wyzen.

Den 3 December liepen de *Oost-Ceramers* *Erinama* af, verbrandden het, ja dorsten tot voor de vesting *Oost-cinde* verschynen, stekende zelf de scheen-angels 'er af in brand.

Men vond ook goed op *Keda Keda* een houte *Wambays* te leggen, daar zy mede op aanvielen, eer het klaar was, doch wierden 'er wat gevoelig afge-weerd.

D E R D E H O O F D S T U K .

A. 1661 maken de Ooft-Ceramers vrede. Contract der zelve. De vesting Ooft-einde afgebroken. Bolting op Hila vermoord. De Landraad van Hitoc A. 1662 na Hila verplaatst. Radja Sahoelau met ons bevredeigd. De Heer Cos zeventiende Landvoogd. Cosburg op Boero gelegd. Contract met den OrangKaja van Hoekonalo A. 1663 gemaakt. Schepenen afgeschast. En de Hitocëse Landraad afgeschast. Cos Commissaris der drie Oosterse Landvoogdyen A. 1664. Contract met de Koningen van Sahoelau, en Somiet, door hem gemaakt. De Heer de Jong gezaghebber hier. De Heer van Dam agttiende Landvoogd. Geval omtrent zyn bruid. Zyn vertrek A. 1665, en de Heer de Jong weer gezaghebber. De Heer Marville, negentiende Landvoogd A. 1666, die als zeer quastig beschreven wierd. Zyne moejelykbeden met D. Caron, van den Bolk, de Heer de Jong, en Rumphius. Contract met de Alfoercesen gemaakt. Zyn verdie buitensporigheden, en dood A. 1667. 't Planten der nagelboomen gestaakt. De Stad Ambon in wyken verdeeld. De Heer de Jong, President in Ternate gemaakt. De Heer Cops laat hier de Heer Hurdt als gezaghebber. Quade grond tusschen die Heeren. De Heer Commissaris Speelman hier. Zyne verrigtingen. Van den Bolks klagte, en goede getuigen van den Raad van hem. Een barn aan 't Kasteel gebragt. Eisch des Konings van Batsjan afgewezen. OrangKajen-seest hersteld. De Raad van Justitie versterkt. Penningen, door zyn Edelheid uitgedeeld. Contract met die van Haja. Contract tusschen die van Liffabatta, en tusschen den Koning van Sahoelau A. 1668. De meeste zaaken, by de Heer Speelman besloten, door haar Edelheden goedgekeurd. Aan wie de vaart hier verboden. Verdre bevelen omtrent de speceryen, en andere zaaken. Stoute daad van die van Lebelchoe, De Heer Cops twintigste Landvoogd hier, en de Heer Hurdt in Banda. Zyne moeite met de Heer Francx, en zyn geval met Du Praat. Zyn groote baatzucht. Hy staat Clooster in een quade zaak voor. Wat werken by hier heeft doen maken. A. 1670 de Hongi-tocht sberp belast. Last omtrent de nagelboomen. Verdre behandeling van Cloosters zaak A. 1671. De Heer Francx President in Ternate gemaakt. Clooster onrechtveerdig vry gesproken. Francx na Batavia. De Heer Hurdt Commissaris, en eenentwintigste Landvoogd. De Heer Cops van zyn ampt afgezet, en na Batavia opgezonden.

Artikelen ende vrede gemaakt tusschen de Heer Jacob Hufsaart, Gouverneur der Provincie Amboina, nevens die van zynen rade, uit den naame van de Vereenigde Nederlandse Oost-Indische Compagnie met de OrangKajen van Ceram-Laoet, Goram, Keffing, ende alle de negeryen benoorden ende bewesten Coeli Goeli, die in de voorleden oorlog zyn begrepen geweest.

A. 1661.
maken de
Oost-Ce-
ramers
vrede.

IN het jaar 1661 quamen die van Ceram-Laoet en Keffing, den oorlog moede werdende, eindelyk in de maand van Februari aan de hand.

Het contract, waar op zy aangemen werden, luid aldus:

1.

Eerstelyk, de OrangKajen bidden ootmoedelyk om vergiffenis van 't geen zy in den vorigen oorlog bekennen tegens de E. Compagnie misdaan te hebben.

II. DEEL VAN AMBOINA.

2.

Waar op gemelde Heer Gouverneur in den name als vooren, om verdere bloedstorting te myden, haar al te zamen nevens hare onderboorige, pardonneert.

3.

Mits zullen zy OrangKajen, ende hare onderborige, voortaan de E. Compagnie als baren souverainen Heere erkennen, ende geboorzamen, gelyk de ingezetene van Leytimor, Hitoc, ende de Uliassers.

4.

Ende na de publicatie dezses zullen de inwoonderen van alle de bovengenoemde plaatsen, jegenwoordig zich by den anderen tot Solotay onderhoudende, wederom woonen gaan op zoodanige plaatsen, als zy voor den oorlog hebben bewoond, gelyk die van Goram tot Goram, die van Keffing tot Keffing, ende zoo voort.

5.

Waar op dan de vestinge tot Solotay geslegt zal moeten werden, ende niemand toegestaan aldaar te woonen.

6.

Ende by aldien eenig OrangKay, of negery, jegenwoordig in deze begrepen, den inhoud van die artikelen weigerd na te komen,

E e

men,

1655. men, zullen de andere OrangKajen ende negeryen gehouden zyn de zelve daar toe te dwingen.

7.

Aan de Radja Kellemoeri, ende Capitein David, zal geen leed gedaan moeten werden, om dat zy niet begeerd hebben zich met dezen oorlog te vermengen.

8.

Alle de OrangKajen, ende negeryen, jegenwoordig in dit accoort begrepen, zoo wel als hare onderborige, zullen niet vermogen elders verder om de West te vaaren, als na Amboina, ende Banda.

9.

Zullen ook alle handelingen met de Macassaren, Javanen, Maleyers, ende andere vreemdelingen, gehouden zyn af te schaffen, zonder de zelve op hare stranden te admitteren.

10.

Ende, na Banda of Amboina vaaren willende, zullen die van Goram, Ceram-Laoet, ende andere negeryen om de Noord van Goeli Goeli wonende, daar toe schriftelyke licentie vorderen by den sergeant tot Goeli Goeli commanderende.

11.

Zullen ook uit Banda of Amboina geen speceryen mogen verwoeren, van nagelen, of nooten, op lyf-straffen.

12.

Ten welken einde van daar t'huys keerende baare vaartuigen zullen moeten laten vifiteren.

13.

In het distrikt van Amboina zullen zy met haar vaartuigen nergens mogen blyven leggen, als aan 't Kasteel, ende de vesting Hollandia tot Honimoa.

14.

Ende dewyle de OrangKajen klagen, dat, mits 't verbod van handeling met vreemdelingen, zy geen raad weten met hare Massoy, die tot hare groote schade onverkocht zoude moeten blyven, zoo neemt de Heer Gouverneur aan, de Ed. Heer Gouverneur Generaal, en de Raden van India barent wegen te verzoeken, dat de zelve Massoy in ruiling van kleeden by de E. Compagnie zal werden ingekoft tot zodanige pryzen als de zelve aan de vreemdelingen plagt verkoft te werden.

15.

Alle slaven, uit Amboina, Banda en Ternate, de E. Compagnie, of hare onderdanen, toebehorende, ende tot Ceram, Ceram-Laoet of Goram overlopende, zullen door de OrangKajen terstond aan de sergeant tot Goeli Goeli geresitueerd moeten werden.

16.

Tot erkentenis zullen de OrangKajen, in dezen gemeld, jegenwoordig aan de E.

Compagnie uitkeeren vyfentwintig kloeke slaven, ende alle jaaren in den maand April 3000 Atappen aan 't Fort tot Goeli Goeli leveren, waar van zy luiden de repartitie onder malkanderen zullen mogen maken.

17.

Ende vermits bezonden werd, dat sommige van 's Compagnies onderdaanen in Amboina, wegens geborge kleedinge, inhandeling van Sagoe voor den oorlog, eenige schulden by de Cerammers hebben uitstaande, zullen de OrangKajen ordre stellen, dat aan zulke luiden betalinge zal geschieden, gelyk de Heer Gouverneur aanneemd regt te doen aan de Cerammers, die van schulden, voor den oorlog gemaakt, iets op de Ambonische ingezetenen hebben te pretenderen.

18.

Ende nemen de OrangKajen ook aan te verzorgen, dat die van Kelibon restitutie doen van 't geld en goed, voor dezen in het dood staan van den Bandafen burger, Simon genaamd, geborgen.

Aldus gedaan, ende geaccordeerd in 't jagt Blommendaal, den 10 Februari A. 1661. Was getekend, Jacob Hufstaard, Didlof Verbeek, Luitenant Pietersz.; Govert Danielsz.; Steven Foran, Klaas Rutgens, Karel Louysz.; Jan Nierman, Willem van Zyl Secretaris, ter zyde 't merk gesteld by Oya, Hoofd-OrangKaja van Kelebia Mahoeda, OrangKay Keleboeboe Kayra van Imam van Coak, Tjili OrangKay van Keffing, Djoemat OrangKay van Kelewaroe, Giroe OrangKay van Day, in 't midden stond Compagnies zegel gedrukt in rooden lakke.

De Heer Hufstaard hier op zyn volk weer byeen gezameld, en daar een galjoot, en een chaloep in bezetting gelaten hebbende, om op de vreemde vaartuigen te passen, vertrok van daar, en quam den 19 Februari weer aan 't Kasteel; dog gaf naderhand ordre, om de vesting Oost-einde af te breken.

Den 2 Maart wierd de assistent, Henrik Bolting op Hila door zyn eigen vrouw, en 2 slaven van Intsjeh Tay, vermoord, waar over de slaven na hun regterhanden verloren te hebben, onthalt wierden; dog men vermoorde dit boos wyf in een vat met water.

Haar Edelheden belasten ook met nadruk de nagelboomen alom op de veroverde plaatzen wel uit te roejen; maar die op Hitoe, en vooral op Leytimor (gelyk ook in de Uliassers) weer sterk aan te planten. Ingevolge van dien heeft men in Oetober op Hoewamohels West-zyde van den hoek van Siel af, tot Hoelong, en Erang toe, wel 3000 jonge en oude nagelboomen uitgeroeid.

1661.

De vesting Oost-einde afgebroken.

Bolting op Hila vermoord.

^{1661.} De Landraad van Hitoe A. 1662 na Hila verplaatst. A. 1662 wierd de Hitoeëfen toegestaan hunnen Landraad op Hila te houden, alwaar den 13 Juni OrangKaja Boelan overleden, en *Iutsjeb Tay* en *Abdul Rabbman* in zyn plaats gesteld is, aan welken laatste haar Edelheden, alzoo zyn gezag daar groot was, bevolen nu en dan een smal geschenk te doen, om hem aan de hand te houden. Zy beloften ook de drie houten Baricado's op de kust van Hitoe in steene te veranderen, in hoedanigen stand de zelve gebragt zynde, zy oordeelden, dat men dan die van Lebelehoe en Oerien wel zou kunnen misfchen.

Men vond ook goed voortaan jaarlyks alle de OrangKaja's eens braaf te onthaalen, en het OrangKaja's feest in te stellen.

^{Radja Sahoelau met ons bevredigd.} Vermits *Radja Saboelau* zich ontrent dezen tyd ook wat wrevelig toonde, is het dorp *Waumata* afgebragt; doch den 12 April is hy met ons weder bevredigd.

^{De Heer Cos zeventiende Landvoogd.} Daar op heeft de Heer *Huffaart*, na zes jaaren zeer loffelyk deze Landvoogdy bestierd, en alles hier weer in rust gebragt te hebben, zyn bestiering den 7 Juli 1662 aan de Heer *Simon Cos*, Extraordinaris Raad van India, als zeventiende Landvoogd en bestierder van *Amboina* overgegeven, en is nog dien zelven dag met het schip de *Walvisch* na *Batavia* vertrokken. Hy verlangde zeer om Raad van India te werden; doch de Heeren in 't Vaderland hadden het drie anderen gemaakt, onder een verband van 3 jaren; en toen 'er een van hen stierf, en zy 't hem onder een verband van 5 jaar aanboden, zoo weigerde hy dat. Dit quam van daar, dat hy veel ordres van de Heer *de Vlaming*, hoewel met veel zedigheid, afkeurde.

De Heer *Cos*, tot *Hoorn* geboren, was al een man van hooge jaren en grys, toen hy hier Landvoogd wierd. Ook is hy de eerste Landvoogd geweest, die hier slaven by de *E. Compagnie*, doch 'er maar 17 had.

^{Cosburg op Boero gelegd.} Het eerste, dat hy doen liet, was, dat hy de steene *Reduit* in *Cajeli's* bocht op *Boero* lag, en die *Cosburg* noemde, hoewel die drie jaaren daar na *Overburg* genaamd is.

^{Schepen afgeschafte.} In dit jaar is ook 't collegie der schepenen hier en in *Banda* afgeschafte, met last, om maar een voornaam burger in den raad van *Justitie* te plaatzen. Ook heeft hy den 29 December een contract met den *OrangKaja* van *Hoekonalo* van dezen inhoud gemaakt.

^{Contract met den OrangKaja van Hoeko-} *Wy*, *Simon Cos*, Raad Extraordinaris van India, *mitsgaders* Gouverneur en Directeur over de *Provintie Amboina*, onder 't beleid van de *E. Heer*, *Joan Maat-*

^{1661. nalo A. 1663 ge-} *maakt.* *zuiker*, Gouverneur Generaal, en de *E. Heeren* Raaden van India, verklaren by dezen, dat alzoo menigmaal groote moeite en ongerief gehad hebben, om de brieven, als andre kleinigheden van hier na de kust van Hitoe langs de korte weg te schikken, en zoo wederom van daar herwaards, waar omme, en om zulx voor te komen, met de negery *Hoconalo* overeen gekomen zyn in manieren naar besz.

Eerstelyk, beloofd de Heer Gouverneur, dat die van gemelde drie huizen van 't jaarlyx scheppen der *Corcorren*, ofte *Hongi* te volgen vry zullen zyn, ten ware; de hoogdringende nood op den wyand, of eenige voorvallende gelegentheid, anders ver-eist.

Gelyk ook met het breken van steen, en 't maken van kalk-ovens gezeide *OrangKay*, en zyne onderhorigen op te leggen, behandelt werden zal naar de gelegentheid des tyds, en discretie van den *E. Heer* Gouverneur.

Waar tegen den *OrangKay*, *Mattheus Mendes*, zal gehouden zyn, aan alle de geene, die welke in de *E. Compagnies* affairen van de *Hitoeësche* kust na 't *Kasteel* ende van 't *Kasteel* weder na de drie huizen moeten overgezet worden, noodwendige prauwen en scheppers te beschikken.

Ook zullen de scheppers, de welke een soldaat na 't *Kasteel* gebragt hebben, zoo lange aan 't *Kasteel* vernagten, tot dat de zelve van den *E. Heer* Gouverneur weder gedepecheerd is, doch langer als twee nagten vertovende, zullen mogen naar huis varen; ende op de gezetten tyd weder komen.

Ook zullen die van de drie huizen gebonden zyn, indien iets (des *E. Compagnies* affaires rakende) van daar den korten weg over naar *Hitoelamma* te dragen is, 't zelve te doen.

Om de particuliere besoignes van publicque te onderscheiden, zal de *OrangKay* 't voorsz: aan niemand presteren, die niet een briefken met *Compagnies* zegel zal vertoonen, behalven aan officiers, die in *Compagnies* dienst overkomen.

Tot dien einde zullen die van de drie huizen haar volk in quartieren verdeelen, ende diens quartier het is, in de zelve week niet van de negery laten gaan, maar op alle voorvallen van de *Compagnie* diensten gereed te houden.

Hier voor zullen die aan de drie huizen geene betalinge nog van de *E. Compagnie*, nogte van hare dienaars afvorderen.

Amboina in 't *Kasteel* *Victoria*, dezen 29 December Anno 1663. Was getekend, *Simon Cos*.

In zyn tyd is ook aan ider huisgezin De Hi-
belast in den regen-tyd 20 nagelboomen toese
te planten; en volgens last van haar E-
delheden wierd de *Hitoeëse* Landraad nu
ook geheel afgeschafte, willende verder
Land-
raad afge-
schafte.

1662. dat ider dorp zyne nagelen in 't byzonder leveren zou.

Cos
Commissaris der drie Oosterfche Landvoogdyen A. 1664.

Hy is A. 1663 ook Commissaris der drie Oosterfche Landvoogdyen geweest, bezogt ook in dit zelve jaar Banda met deze oppermagt.

A. 1664 den 7 Januari maakte hy een contract met de Koningen van Sahoelau, en Somiet van dezen inhoud.

Contract met de Koningen van Sahoelau, en Somiet.

Simon Cos, Raad Extraordinaris van India, Gouverneur en Directeur der Provintie Amboina, doen te weten, boe de Koningen van Somiet, en Sahoelau, voor ons gekomen zyn, en dat wy haar vereenigd, en bevredigd hebben, op dat zy in rust en vrede met den andren leven, zonder malkanderen de minste overlast of geweld meer aan te doen, of aan hunne volkeren, ofte aan iets anders, maar zullen in vrede met den anderen leven, en indien by een van hun beiden, het zy wie 't ook, is dezen niet agtervolgd en werd, maar in tegendeel den anderen schade ofte overlast komen aan te doen, ofte aan eenige vrugt-boomen in des zelfs landeryen, zoo zal de E. Compagnie met alle baare magt den gene, die de schade geleden heeft, te hulpe komen, bestrydende, en verdelgende den contraventeur van deze onze ordre, tot dat 'er geen taal of teeken van hare negery ofte van hunne namen meer gehoord zal werden. Onderstond aldus vereenigd Amboina in 't Kasteel Victoria den 7 Januari 1664. was getekend, Simon Cos, ter zyde onder Compagnies zeegel in roode lakke gedrukt stond, ter ordre van gemelde zyn Ed.; en was geteekend Nicolaas Macquelin, gezwore klerk.

Zyn dood.

Niet lang daar na kreeg de Heer Landvoogd Cos een toeval aan zyn been, waar van hy den 24 Februari 1664 quam te sterven. Voor zyn dood heeft hy nog een grooten dienst gedaan, met aan te wyzen, dat onder de nagelen, die de burgers en Chineesen al zedert A. 1663 van den Amboinees vry in koopen mogten, en dan aan de Compagnie leverden, zeer veel steentjes gemengd waren, zedert welken tyd dat inkoop by ider een verboden, en het besluit, ten tyde van de Heer Commissaris de Vlaming genomen, weer ingetrokken wierd.

Hy liet groote middelen, en een wakkerere en ryke weduwe na, van welke wy onder de stoffe van Ternate reeds gesproken hebben, en in 't vervolg nog zullen spreken.

Hy was de rykste van alle de vorige Landvoogden. Behalven dat zyn gemalin behield, maakte hy zyn broeder tot Hoorn 16000 Ryxdaalders, aan zyn vrienden, by den Turk zynde, 10000 Ryxdaalders, en aan den armen van Hoorn 6000 Ryxdaalders. Aan zyn vier zwagers

en zwagerinnen 36000 Ryxdaalders, meest in Ternate door den handel met den Spaansen Landvoogd gewonnen, en toen behield zyn gemalin nog wel 4 tonnen gouds, zoo my zeker vriend berichtte, die dezen Heer zeer wel gekend heeft.

Vooreerst nam de Opperkoopman, Maximiliaan de Jong 't bestier als gezaghebber over, tot dat de Heer Johan van Dam, Landvoogd van Banda, aan den welke ten eersten kennis van zyn Ed: overlyden gegeven wierd, overquam.

De Heer de Jong gezaghebber hier.

In November voorleden, hadden haar Edelheden ook belast, dat men zien zou die van Amblauw op Boero te plaatzen, om hen daar mede aan 't voortteelen van de ryft te gebruiken.

Ontrent de vesting van Lochoe belasten zy, dat die tot bescherming van 't Sagoebosch wel blyven; doch dat men de Mooren van Ajer Sacoela, als zy geen Christen wilden werden, wel ergens anders verplaatzen kon.

Zy schreven ook met veel ontzetting, over dat de aanplanting der nagelboomen niet wel geslaagd was; waar van zy de misflag toetschreven, om dat het door 't geheel dorp gedaan was; weshalven zy dat nu door ider huisgezin begeerden gedaan te hebben. Zy hadden in 't vorige jaar maar 49013 ponden bekomen, daar de Inlandsche handel alleen ten minsten 150000 ponden nagelen vereischte, zonder het Vaderland te rekenen; weshalven 'er op gepast moest werden, dat men in geen verder verlegenheid geraakte.

In Februari verscheen hier de Heer Johan van Dam uit Banda, een lang, en schraal Heer, en ontrent veertig jaar oud.

De Heer van Dam agtiende Landvoogd.

Hy was van Utrecht geboortig, en bekleedde het ampt van Extraordinaris Raad van India, nevens dat van Landvoogd en bestierder, bevorens in Banda, doch nu van A. 1664 alhier, zoo dat wy hem hier nu als agtiende Landvoogd en bestierder van Amboina laten volgen.

Zoo ras hy hier gekomen was, viel zyn oog op de weduwe van den Heer Cos, die hy ook zoo verre wist te brengen, dat zy zich zaamen verloofden en met den anderen verspraaken, dat zy voor af na Batavia gaan, en hy haar, zoo ras het mogelyk was, volgen zoude, om haar daar te trouwen. Hy schreef daar over ook aan zyn Edelheid, den Heer Maatzuiker, zyn byzondren vriend, bevelende hem zyn bruid met allen ernst, en met verzoek van haar doch alle hulp en beleeftheid te willen bewyzen.

Geval omtrent zyn bruid.

Hy deed het ook: want hy namze in zyn huis, en, schoon hy al vry oud was, zoo beviel zy hem, jong, ryk en fraey zynde, zoo wel, dat hy haar in Augustus, zoo als zy met 't eerste schip op Batavia gekomen

1665. komen was, tot zyn vrouw nam, bewyzende dus haar den grootsten dienst, die hy haar doen kon, gelyk wy dat elders, en daar by het misnoegen van haren Bruidegom, den Heer *van Dam*, aangehaald hebben.

Dit geval is oorzaak geweest, dat deze Heer, die dit in 't laatst van dit zelve jaar met de chaloepen der borgers al te weten quam, geen lust had langer hier, of in Indiën te blyven; waarom ook by zyn tyd hier weinig, dat opmerking verdiend, voorgevallen is.

Zyn vertrek A. 1665, en de Heer de Jong weergezaghebber. De Heer Marville, negentiende Landvoogd A. 1666.

Hy vertrok den laatsten Juli 1665, latende het gezag aan de Heer *Maximiliaan de Jong*, die dit tot de komst van den volgenden Landvoogd behield.

In Januari A. 1666 verscheen hier de Heer *Pieter Marville*, gewezen geheimschryver harer Edelheden, als negentiende Landvoogd en bestierder in de Heer *van Dams* plaats.

Hy was een Heer, kort en mager, en ontrent vyftig jaren oud, quaftig van humeur, en een korzelig, en zeer netelig man, die byna met geen van zyne onderhoorige bedienden overeenkomen kon, en met veelen der zelve groote moeijeligheden gehad heeft.

Hy heeft groote geschillen met den Predikant *Caron*, en den zelve een langen tyd in 't Kasteel gevangen gehad.

Om dat de Koopman van Honimoa, *Daniel van den Bolk*, 14 bhaar nagelen aan overwigt op 440 bhaaren had, zoo beschuldigde hy den zelve, dat hy dat geld moest gestolen en den Inlander onthouden hebben, niet overwegende, dat de nagelen alle vogten na zich trekken. Hy liet hem daar op door den Fiscaal van *Zyl* in rechten betrekken, en wist het by den Raad van Justitie zoo te draejen, dat hy afgezet, en binnens kamers gedocmd wierd van al zyn goed vervallen te zyn, moettende $\frac{1}{3}$ voor de E. Maatschappy, $\frac{1}{3}$ voor den Fiscaal, en $\frac{1}{3}$ voor die van Honimoa blyven; doch hy wierd naderhand op Batavia hersteld, en Koopman in 't graan-pakhuis gemaakt.

Op de zelve wyze handelde hy met zyn tweeden perzoon, den Heer *Maximiliaan de Jong*, die nu al ettelyke maalen gezaghebber geweest was, haar Edelheden veel genoeg gegeven had, en van welken hy zelf had moeten bekennen, dat hy by zyn komst de Landvoogdy in allen deelen wel aan hem overgegeven had.

Hy, die dog niet rusten kon, of hy moest het tegen imand gaande hebben, beschuldigde den Heer *de Jong*, dat hy 2 a 3 pakken blaauwe basta buiten de winkel laten verkoopen, en op ider stuk een schelling gewonnen had. Hy zettede hem daar over buiten zyn ampt, en zond

hem (dwingende hem daarom te verzoeken) na Batavia met zulkeen zware beschuldiging, als of hy den hals verbeurd had; doch vreezende dat hy hem niet genoeg beschuldigd had, zoo voegde hy 'er nog een tweede zaak by, dat hy, op 460 bhaaren nagelen, 5 bhaar overwigt gehad had; waar over hy hem, by zyn aanwezen alhier, door de Inlanders met een verzoekschrift had doen aanspreken, hoewel dat daar na ook weer gestremd wierd; doch hoe deze zaaken haar Edelheden voor quamen, zullende wy wel haast in in 't vervolg onder A. 1667 zien.

Deze Heer *de Jong* wierd vervangen door den Heer *Rumphius*, doch dien liet hy A. 1666 in 't Stadhuis zetten.

Dat het dezen Heer Landvoogd al lang in 't hoofd gescheeld had, bleek uit veele gevallen, zynde het volk te beklagen, dat egter door zulk een Heer geregeerd werd, alzo Hy, volgens zyne volstreckte magt, alles zoo wel na zyn zin doet, als een Heer van verstand, zynde die van den Raad al zoo weinig in staat om hem in die gesteltenis, als om een verstandigen en bezadigden Landvoogd tegen te spreken, ten ware zy te eer wilden bedorven zyn.

Ontrent deze tyd heeft hy echter ook een contract met den Alfoereesen Koning van Sahoelau gemaakt, van dezen inhoud.

Pieter Marville, Gouverneur en Directeur over de Provintie, en quartieren van Amboina, onder het beleid van den E. Heer, Joan Maatzuiker, Gouverneur Generaal, ende de E: E: Heeren Raaden van India, allen den genen, die dezen zullen mogen zien ofte lezen, saluit, doen te weten, dat de inwoonders van de negry Lissabatta, onze vrienden en bondgenooten, ons geklaagd hebben, dat zy van Radja Sahoelau, of zyne onderhorigen, dagelyks gequeld, en zoodanig met rooven, en moorden overvallen wierden, dat zy onlangs 20 mannen verloren hadden, en genoodzaakt waren te vluchten, en van woonplaats te veranderen, waarom wy ook goed gevonden hebben den Gnatohoedi van de Mardykers, Louis Gomes, die met een gedeelte van onze Corcorren-magt op de Papoewa's uitgegaan was, te belasten, dat hy daar na zoude vernemen, en by aldien Radja Sahoelau, ofte zyn onderhorige voornoemd, na geen reden en wilde luisteren; maar met hare roveryen ende moorden voortgingen, de gemelde inwoonders van Lissabatta als dan licentieren, om geweld met geweld te wederstaan, en haar ongelyk te wrecken, waar op gevolgd is, dat de gemelde Gnatohoedi met zyn byhebbende macht aldaar in 't land gevallen

is, ende negry Cole, die zy meenden onder den Radja Sahoelau te behooren, ende alwaar zy ook groote tegenstand vonden, hebben vermeerst, en ontrent 67 perzoonen dood geslagen, en 2 & 3 gevangen herwaards gebragt, vindende daar in onder anderen, een hoed en een roode rok, die men geloofde dat de Compagnie voor dezen tot een teken van vruudschap aan Radja Sahoelau geschonken hadde, mitsgaders een contract van vrede tusschen de respectieve Radja's Sahoelau, en Somiet, door bemiddeling van onzen voorzaat de Heer Gouverneur Simon Cos, hoogloffelyker memorie alhier in dato den 7 Januari 1664 gemaakt, en beslooten, zynde door gemelde Heer Gouverneur getekend, en met Compagnies zegel bekrachtigd. waar inne expresselyk gestipuleerd staat, dat by aldien de een den anderen eenige schade of nadeel in zyne landeryen, ofte vrugtboomen quamen te doen, als dan de Compagnie met al hare magt den be'edigende helpen bestryden, en verdelgen zal, dat 'er geen teken van hare negryen of naamen, meer gehoord zal werden, dan alzo den Radja Sahoelau meermalen genoemd, zynde een jonger broeder van den Radja, die jongst over 2 jaaren overleden is, en in des zelfs plaats en regeringe gesuccedeerd, alhier aan 't Kasteel verschenen is, zeggende geen kennisse te hebben van al 't geen hier vooren is verbaald, zelfs ook niet van 't voorsz. contract, doende ons met eenen aanwyzen, dat de gezuineerde negerye Cole wel geboorde onder zyne jurisdictie, maar dat daar over commandeerde een ander magtig OrangKay genaamd Abussic, meincnde ook daar en boven, dat deze negerye Cole geen schuld en hadde aan de schade, by die van Lissabatta geleden, maar wel twee andere negeryen op de Noord-kust van Ceram, wat nader by de zee kant gelegen, met name Roemacla ende Hatoenocroc, alzo zy zulx wel meer gepleegt hadden, en daar door onder de landzaten aldaar vermaard waren, zoo is 't dat wy den gemelden Radja Sahoelau daar in volkoomen geloove geven, na vruudelyke beweginge en goed onthaal weder na zyn land gedimittieerd hebben, hem ter hand stellende een contract tusschen Radja Sahoelau en Radja Somiet gemaakt, en hier vooren meermalen aangebaald, 't welke wy mids dezen approbeeren.

Voords beloofd Radja Sahoelau, dat by die van Roemacla, en Hatoenocroc zal trachten te disponceren, 't zy in der minne, ofte met macht van wapenen, ten einde zy eenige van hare voornaamste OrangKaja's herwaards zenden, om haer over de voorsz. overlast aan die van Lissabatta gepleegd, voor ons te koomen verantwoorden.

Ende dat by ook alle andere, die de Compagnie, ofte haare onderdaanen ende bondgenooten enigzins beledigen, bet zy dat zy op 't land van Ceram wonen, ofte aldaar

van buiten aankoomen, ende in het bezonder de Macassiaaren, ofte baaren aanhang, na zyn vermogen tegenstaan, verdryven ende verdelgen zal, ook des verzocht zynde, de E. Compagnie zoodanige macht van volk, mitsgaders lyf-tocht en wapenen leenen, ende laten gebruiken, zoo, ende daar 't de Compagnie goed, ende nodig agten zal, 't zy te water, of te lande, mits trekkende daar voor alzulke erkentnisse ende belooning, als de Compagnie aan andere Inlanders hare onderdaanen in Amboina gewoon is te doen.

Ende beloofd de Compagnie aan de andere zyde den gemelden Radja Sahoelau en zyne onderdanen in haare bescherminge te nemen tegen allen, die hun eenig leed zouden willen aandoen, wanneer nadezen ons diergelyke klachten mogten voorkomen van die van Lissabatta, ofte andere onze vrienden, ende bondgenoten hier te lande, wegens eenige overlast, of geweld, hun van Radja Sahoelau, ofte zyne onderborige aangedaan, ofte gedreigd, zullen wy, voor en al eer 't zelve te gelooven, hem Radja Sahoelau herwaards ontbieden, om hem daar over te hooren spreken, ende zal gemelde Radja ook als dan gehouden zyn zyn officieren, na dat wy 't zullen goed vinden te behooren, telkens over te doen komen, tot bekrachtiging van het welke en betuiging van een oprechte meining in dezen, nemen wy tot getuigen van onze oprechtbeid den alderhoogsten, eenigen en eeuwigen Godt, die Hemel en aarde, met al wat 'er in is, geschapen, ende gemaakt heeft, Amen.

En hebben dit met onze handteekeninge bevestigd. Amboina in 't Kasteel Victoria den 27 Juli 1666. was geteckend, Pieter Marville, en 't merk van den Radja Sahoelau. Ter zyden stond, ons present, G. E. Rumphius, en Francisco Hatoclay, schoolmeester op Elipapoeteh. Onder stond Compagnies zegel in rooden lakke gedrukt, en lager stond geschreven, ter ordre van de Heer Gouverneur, was geteckend, Jacob de Jong, Secretaris.

Voor al nogtans gaf hy van zyne quade Zyn gesteldheid des hoofds en der zinnen na verdr de dood van zyn gemalin blyken, alzo buiten- hy zoo dwaas was, van zich op zyn zick- sporighe- bed met een Castice, een trompetters dooden, en dochter, te verloven, waar van ook het 1667. eerste gebod ging, doch het tweede wierd door den Fiscaal van Zyll, toen ook Preses van de Weeskamer, geuit, waar op hy kort daar na A. 1667 den 10 April, dezelve echter getrouwt hebbende, stierf.

De Inlanders zeiden, dat hy, en zyn gansch huisgezin kort na den anderen (gelyk waar was) gestorven waren, alleen daarom, om dat hy eenige slangen, die

1667. die hy in zyn wooning vond, gedood had; doch ik geloove, dat zy hem, en alle de zynen, om dit zeggen te bewaarden, een papje gekookt hebben, waar van hy zoo gek en narrig geworden, en ook eindelyk met alle zyne huisgenooten, zoo kort aan den anderen, gestorven is.

Hy heeft in zyn leven daar niet veel goeds, maar wel groot quaad aan velen, en byna niets, dat verdiend aangetekend te werden, gedaan.

't Planten der nagelboomen gestaakt. Egter schreven haar Edelheden den 23 November 1666 herwaards, dat zy, op 't advys van dezen Heer Landvoogd, met de aanplanting der nagelboomen goed gevonden hadden een jaar of twee op te houden, mits dat men egter de reeds geplante boomtjes wel waarnam. En zoo men al schrale gewasschen krygen mogt, dat men dan wel eenige nagelboomen, op Hoewamohel of Manipa voortkomende, kon laten in wezen blyven.

Ook belastten haar Edelheden toen, den Inlander wel en minnelyk te handelen, en hen, voor ons werkende, 2 in de plaats van 1 pond ryft, en 2 stuivers daags, by vesting-werken toe te leggen, om hen daar door zoo veel lustiger, en geneger tot ons te maken.

De Stad Ambon in wyken verdeelt. In dit jaar wierd ook de Stad Ambon in wyken verdeelt.

De zieken hadden tot dezen tyd toe ook hun ordinair randzoen, en een schelling daags in 't ziekenhuis verteerd; dog daar was nu goed gevonden, dat ider zicke voortaan zyn halve gagie voor kost en drank by een schaftmeester in dat huis verteeren zou.

Zy keurden ook goed het aanstellen en houden der negotie-boeken op de buitenplaatzen, begerende jaarlyks vooraf ook te weten, hoe groot men giste dat het aanstaande nagelgewas vallen zou, om daar van na 't Vaderland ook kennis te geven.

Ordre ontrent verscheide andre zaaken gegeven. Over den Opperkoopman, *Maximiliaan de Jong* zeiden zy, dat het schein, als of de Landvoogd zich niet veel aan den Opperkoopman had gelegen gelaten, daar hy nochtans by de drie vorige Landvoogden als tweede perzoon in goede agting geweest was, en goede ervarenheid van Amboina's gelegenheid had, weshalven haar Edelheden niet qualyk zouden hebben genomen, indien hy daar gebleven was; doch alzoo dit schein om

De Heer de Jong, President in Ternate gemaakt. rust en vrede geschied te zyn, zoo zouden men daar gerne over henen zien, evenwel hadden zommige hatelyke bevoordingen, waar mede hy was nageschreven, wel wat bescheidener konnen uitgedrukt werden, en was hy, by de opontbieding van de Heer *van Voorst*,

tot President van Ternate aangesteld, 1667. daar hy nu na toe trok.

Het is immers waarfchynelyk uit dit schryven van haar Edelheden, dat zy het doen van dezen Landvoogd ontrent de Heer *de Jong* volkomen afkeuren, alzoo zy hem anders geen hooger bediening, zoo hy in haar oogen schuldig geweest was, gegeven zouden hebben.

Na de dood van den Heer *Marville*, (die niet anders dan het dak aan de Oostzyde des Kasteels A. 1666 heeft laten maken) quam de Heer Landvoogd *Jacob Cops* maar voor een spring-tocht hier, stellende ten eersten ontrent alles behoorlyke ordre, en keerde, na dat hy de Heer *Antoni Hurdt* hier A. 1667 als gezaghebber blyven liet ('t geen hy ruim twee jaaren was) weer na zyne Landvoogdy van Banda; doch tusschen hem en den Heer *Hurdt* schynt van toen af al geen goede grond geweest te zyn, alzoo de Heer *Hurdt* schreef, dat die Heer een barmhertig voor 't Kasteel had laten maken, dat de Heer *Cops* ontkende.

Niet lang 'er na in May verscheen hier de Heer *Cornelis Speelman*, Extraordinaris Raad, als Superintendent, en Commissaris der drie Oosterfche Landvoogdyen, Zeevoogd, en Veldoverfte van 's Compagnies krygsmagt in de Oosterfche gewesten.

Zyn Edelheid bragt hier mede, als leden van zynen Raad, den Opperkoopman *Dankert van der Straaten*, Capitein *Pierre du Pou*, kort te voren als Capitein van Batavia gezonden om hier te leggen, en den Fiscaal, *Abraham Gabbema*.

Den 26 May wierd by de leden van den Raad alhier (zynde de Heer *Speelman*, den gezaghebber de Heer *Hurdt*, den Opperkoopman *van der Straaten*, Capitein *du Pou*, Capitein *Paulus Andrieszoon Visfcher*, de Koopman *Rumphius*, de Fiscaal *Gabbema*, de Fiscaal *van Zyll*; en de Koopman *van Voorburg*) goed gevonden, Capitein *du Pou*, op zyne edelmoedige aanbieding van den Macassarfchen tocht eerst niet zyn Ed. te willen bywoonen, zyn verzoek toe te staan, en daar op vast gesteld, dat Capitein *Visfcher* (die anders na Banda moest vertrekken) zoo lang hier blyven zou, tot dat de eerstgenoemde van Macassar wederquam.

Ook was 'er goed gevonden, dat de Raad van Amboina gezamentlyk de zaaken dezer Landvoogdy vooreerst bezorgen zoude.

Den 28 dito wierd aan *Lorenzo, Pati* van Alang, den 3 in zyn broeders plaats daar toe gekooren, zyne acte op zyn verzoek wel toegestaan, doch hem den eed eerst afgenomen, dat de Heer *Speelman* met den Raad goed vond, dat voortaan

De Heer Cops.

Laat de Heer Hurdt als gezaghebber.

Quade grond tusschen die Heeren.

De Heer Commissaris Speelman hier.

Zyne verzigtingen.

1667. van alle de OrangKaja's, leden van den Landraad, alvorens hen eenige zaken te laten verrichten, gefchieden zoude.

De *Pati's* van Soeli, en Way, tot nog toe zedert de tyden van den Landvoogd, *Jochem Roelofs*zoon onder den OrangKaja van *Baguala's* Coracora, door hun onvermogen, gefchept hebbende, verzochten nu ider in 't byzonder te fcheppen, en de Hongi by te wonen, om van de quellingen van den OrangKaja van Baguala bevryd te zyn, dat hen toegestaan, gelyk ook aan *Simau Baguala*, op ftraffe van afzetting, verboden is, zig verder met die lieden te bemoejen.

Van den Bolks klagte.

Den 5 en 6 Juni gaf de afgezette Koopman *Daniel van den Bolk* een verzoekfchrift in, waar by hy vertoonde, hoe jammerlyk hy door den overleden Heer Landvoogd mishandeld, en gedwongen was, volgens gewezen vonnis 3600 Ryxdaalders te betaalen, behalven dat nog al zyne gagie verbeurd verklaard was, daar alles, wat hy ingewogen had, maar 482 bhaar en 329 pond nagelen bedragen had.

En goede getuigenis van den Raad van hem.

De Raad, over zyn gedrag rond gevraagd zynde, gaf daar van deftige getuigenis, zeggende, dat men dien man met geweld, en veel te hard, gehandeld had; het geen hem naderhand op Batavia tot zyne herftelling merkelyk gediend heeft.

De OrangKaja's van den Landraad verzogten den 2 Juni ook om herte-beesten op Hitoe te mogen jagen, dat hen afgeflagen is; daar beneven verzogten zy voor een pas, in de plaats van drie, maar eenen fchelling voortaan te geven, dat op agt ftuivers gefield wierd. Men vond ook goed, ider nieuwe Coracora een nieuwe vlag van de E. Compagnie te fchenken; doch hun verzoek, om arak en potten te branden, was de OrangKajas plat afgellagen.

Daar wierden toen in de Raad van Justitie ook 2 Nederlanders, en 1 Mardheyker, om voortaan als leden te zitten, aangenomen. Men beflot ook, dat 'er door de vrylieden, voor 't fchryven van een pas-cedel, in plaats van 5, 2 Ryxdaalders, en voor een kleene pas, in de plaats van 12, maar 2 ftuivers betaald zou werden.

A. 1656 had de Heer *de Vlaming* aan den Capitein der Chineezen, *Artus Gyzelfs*, toegestaan nagelen voor zyne uitftaande fchulden op de buitenplaatzen te ontfangen, mits die aan de E. Maatschappij te leveren; doch alzo dit verlofbriefje verloren was door den brand, wierd nu een ander verzogt; maar hem wierd afgeflagen voortaan eenige nagelen in betaling te ontfangen; hoewel hem is toegestaan de nagelen, in zyn

thuin waffende, nevens den Inlander te mogen leveren, mits geen andere, op ftraffe van verbeuring, 'er onder temengen.

De *Pati* van Nako, en de OrangKaja van Hatala verzochten ider een Coracora te mogen voeren. Dit wierd hen plat geweigerd, en op ftraffe van de keten belaft zich voortaan onder den Koning van Kilang gerufft te houden.

Den 3 Juni wierd toegestaan voor de tarra der nagel-zakken 1 pond af te trekken; ook is toen goed gevonden aan de zee kant tegen het Kasteel een hegten breedten barm met zulken uitzetting te leggen, dat die van de twee zee-punten zal kunnen verdedigd werden, en de zelve ook met een zware borftweering van 7 voeten hoog te omtrekken. Ook wierd befloten in ftilte te vernemen, hoe veel zielen 'er in ider dorp waren; dat den 4 dito ook aan de buiten-Opperhoofden belaft is.

Het Sjahbandaarschap zou na de dood van *Artus Gyzels* door een Nederlander moeten bediend werden.

In dezen tyd had de Koning van Batsjan ook zynen eifch op Liffabatta, en eenige dorpen van Cerams-kuft, doen voordragen; doch de zelve wierd zeer ongegrond bevonden, alzo die volkeren zedert door de E. Maatschappij zyn veroverd, en dierhalven is hy by eenparig advys afgewezen, en hem verboden eenig volk van daar te vervoeren, ter tyd toe haar Edelheden hem dat gelieven toe te ftaan.

Den 5 dito is befloten, dat het OrangKaja's-feeft, in twee jaaren niet gehouden, nu voortgang nemen zou.

Ook wierd van nu voortaan den geheimfchryver van den Heer Landvoogd toegestaan, alle acten te mogen opftellen, alzo zyn loon wegens de pascedels merkelyk verminderd was.

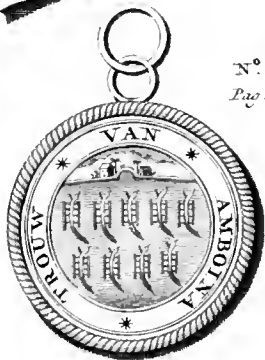
Den 6 dito is befloten, dat men geene dochter, die maar ruim 12 jaar oud is, tegen de bewilliging der weesmeefters, hare voogden zynde (die zelf het vermogen niet hadden van dit haar toe te ftaan) op eigen gezag (gelyk de Heer *Marville*) tot een vrouw zal mogen nemen, alzo die Heer dit maar om de thien duizend Ryxdaalders, die deze dochter op de weeskamer ftaan had, gedaan heeft; daar men immers zulken huwelyk om zyne lichamelyke zwakheid, en lamheid, niet behoorde toegelaaen te hebben.

Dit befluit was in zig zelve wel goed; doch 't kon tegen het dryven van een Landvoogd die 't anders hebben wilde, niets ter wereld helpen, aangezien geen een lid van den Raad, en veel min de Commiffariffen der Huwelykse zaaken, zich daar tegen zouden hebben durven

Een barm aan 't Kasteel gebragt.

Eifch des Konings van Batsjan afgewezen.

OrangKajen-feeft herfteld.

N.º LI.
Pag. 225.

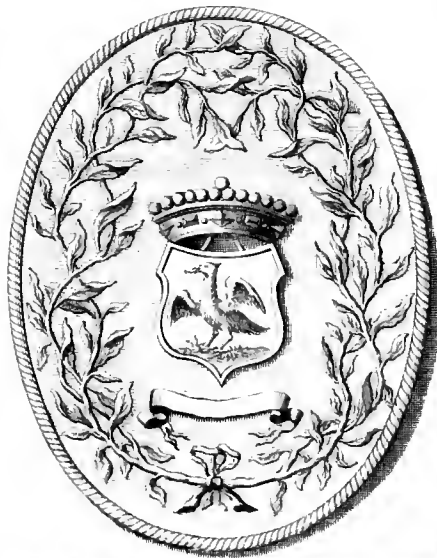
N.º LII. C.

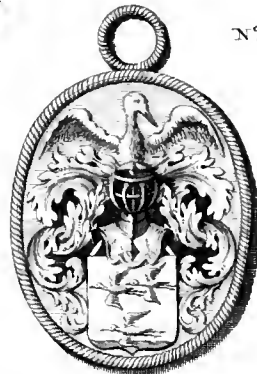
N.º L. W.
Pag. 30.

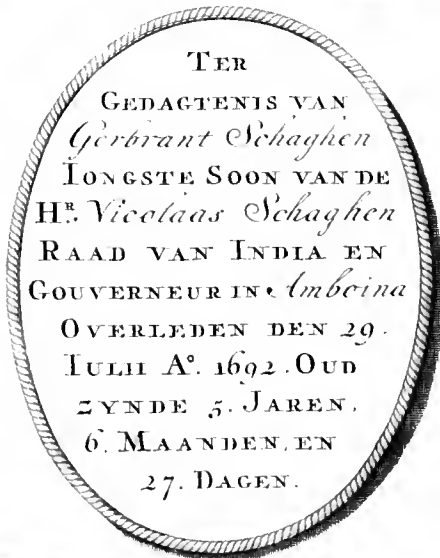
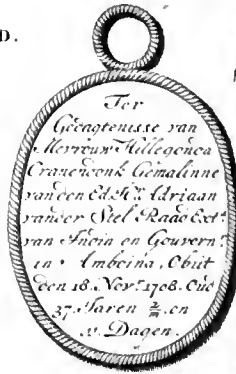
N.º LII. A.

N.º LII. B.

N.º LII. D.

1667. stellen, zoo zy niet in de grond wilden bedorven zyn.

De Raad van Justitie versterkt. Men stond nu ook nog een borger en Mardyker toe, om als leden in den Raad van Justitie te zitten.

den 16 Juni tot een bede-dag geschikt zynde, zoo stond de Heer Superintendent den 10 dito (de laatste dag zynr zittingen alhier) op, bevelende deze Landvoogdy aan den Opperkoopman en gezaghebber, de Heer Hurdt, en den Raad, met last, om by voorval van gevaar, den Bandaichen Landvoogd, de Heer Cops, te kennen, en te waarfchouwen.

Alle welke besluiten onderteekend zyn door zyn Ed., en de volgende leden: *Antoni Hurdt, Dankert van der Straaten, Pierre du Pon, Paulus Andrieszoon Visscher, Georgius Everardus Rumpius, Pieter Rezenboog, Gerard den Bock, Abraham Gabbema, Willem van Zyll, Gerard van Voorburg, Adriaan van Lier.* In 't jacht Tertolen den 10 Juni A. 1667. *Abraham Gabbema, Secretaris.*

Penningen, door zyn Ed. uitge-deeld. De Heer Speelman nam ook negen Coracora's, met hare OrangKaja's, op zyn tocht na Macassar in dit jaar mede, waar voor hy aan ider OrangKaja een goude penning vercerde, op welkers eene zyde negen Coracora's, en rondom dezelve, **TROUW VAN AMBOINA**, en op de andere zyde de Hollandse Lecuw met de zeven pylen in de eene, en 't zwaard in de andre klaau, met deze woorden, **EENDRACHT MAAKT MACHT**, daar rondom afgebeeld staan. Men ziet ze hier op de plaat N. LI mede ver-toont.

Den 25 Juli 1667 floot de Koopman van Lier, uit naam van de Heer gezaghebber Hurdt, een contract met die van het dorp Haja (op Ceram's binnen-kust) zynde van dezen inhoud:

Contract met die van Haja. *Alzoo de E: Heer Antoni Hurdt, Opper-gezaghebber in Amboina, mitsgaders den Raad aldaar, by missive van den 6 Juli my hebben gelieven te ordonneren zekere partye contententen van de negery Haja, zoo het mogelyk was, te vereenigen ende haare questien in der minne te onderzoeken, en te decideren, zoo is zulx dat de partyen voor my zy verscheenen, welke wederkanten geboord hebbende, is bevonden, dat dito questie meest ontstond door 't verkiezen van een OrangKay genoemd Boey Djava, die tot dat ampt niet geregtigd en was, maar eenen Hoewaya, zynde Boey Djava's oom, en door de eene helft van de negery egter gezeide Boey Djava daar toe was verkooren, maar de andere helft gezeiden Boey Djava hem daar voor niet wilde kennen, alzoo Hoewaya zyn broeder OrangKay was ge-*

II. DEEL VAN AMBOINA.

1667. *weest, en overleden is, dierhalven hem dat ampt toequam, door welk doen dan veel questien van ouden tyden zyn ontstaan, ende aan weerkanten voor den dag gehaald; doch dito questie voor eerst aan een kant gesteld hebbende, zoo hebben alle OrangKayen van Haja (die nu present waren) met my goedgevonden, dat gezeide Hoewaya in zyn broeders plaats zal treden, ende de plaats zal bekleden: daar idereen mede te vrede is geweest, en hebben hem eerbiedig daar mede geluk gewensd, met beloften hem volkomen daar voor te erkennen, ende te geboorzamen, mitsgaders volkomen onderdanig te zyn, mits dat Hoewaya beloofd, aan niemand geen overlast of geweld te doen, maar hem als een cerlyk OrangKay te gedragen, item geene pitsjaringe, de negory rakende, zal ondernemen, zonder de verdere OrangKaja's en Tocha Tocha's daar by te nemen, om die alzoo met gemeenderband, als negorys zaaken te bemiddelen, vorders is ook bestoten, dat by aldien imand van de haren, het zy van wat kant, ofte door wien 't zoude mogen zyn, iets van deze oude questien quamen op te halen, die een slaaf zal verbeuren aan zyn party, ende aan de E: Compagnie zal overgcleverd werden, om naar goedvinden als een ongehoorzaam perzoon gestraft, ofte wel uit zyne negery gelicht te werden, dat zy haar zeer gaarn hebben onderworpen, ende 't zelve in presentie van twee perzoonen ider OrangKay met hare eigen handen tot bevestiging hebben onderteekend. Onderstond, aldus gedaan, ende gearresteerd op 't Eiland Honimoo, binnen de Fortresse Hollandia, den 25 Juli 1667. Was geteekend, dit is 't merk van OrangKaja Hoewaya, 't merk van Boey Djava, 't merk van Taccoewa, 't merk van Loeboeta, Hoofd van een Soa. Ter zyden stond, in presentie van ons ondergeschreven, was geteekend, Claas Cristofelzoon, 't merk van Reinier Evertszoon, lager stond. Dit accordeerd, voor my gepasseerd, geteekend, Adriaan van Lier.*

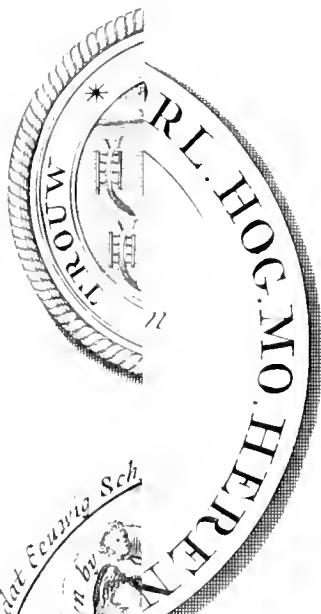
Den 4 September daar aan wierd dit navolgende accoord ook tusschen die van Lissabatta, en tusschen den Koning van Sahoelau, gemaakt:

Pointen van accommodement Contract
waar op de OrangKayen van tusschen
die van Lissabatta ter cenre, en den die van
Konink van Sahoelau ter an- Lissabat-
dere zyde, ten overstaan van ta, en tus-
de ondergefz: Gecommitteer- sphen den
den, zyn gereconcilieerd, en Koning
de bevredigd. van Sa-
hoelau.

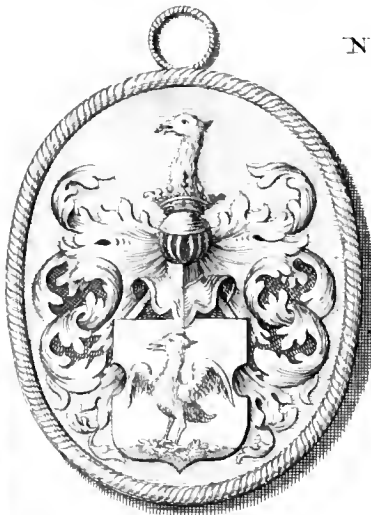
I.

Den Koning van Sahoelau beloofd voor hem, en zyne onderhorige negryen, als ook

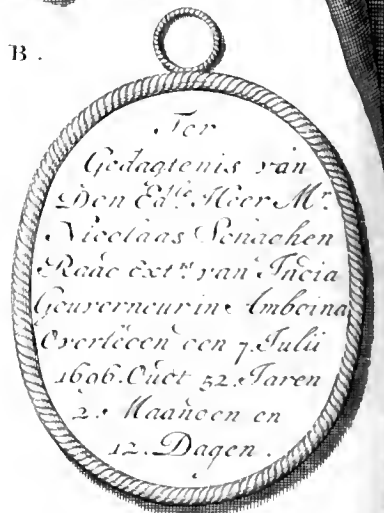
F f zyne

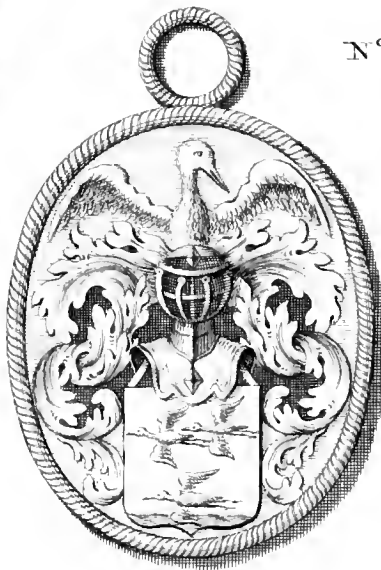
*De Ziel wans Licht dat Eeuwig Schijnt
Zijn by*

N°. LII. B.

Ter Gedagtenis van Den Ed. Heer M^r. Nicolaas Vencken Raad^e Ext^e van India Gouverneur in Amboina Overleeden een 7. Juli 1696. Oudt 52. Jaren 2. Maanden en 12. Dagen.

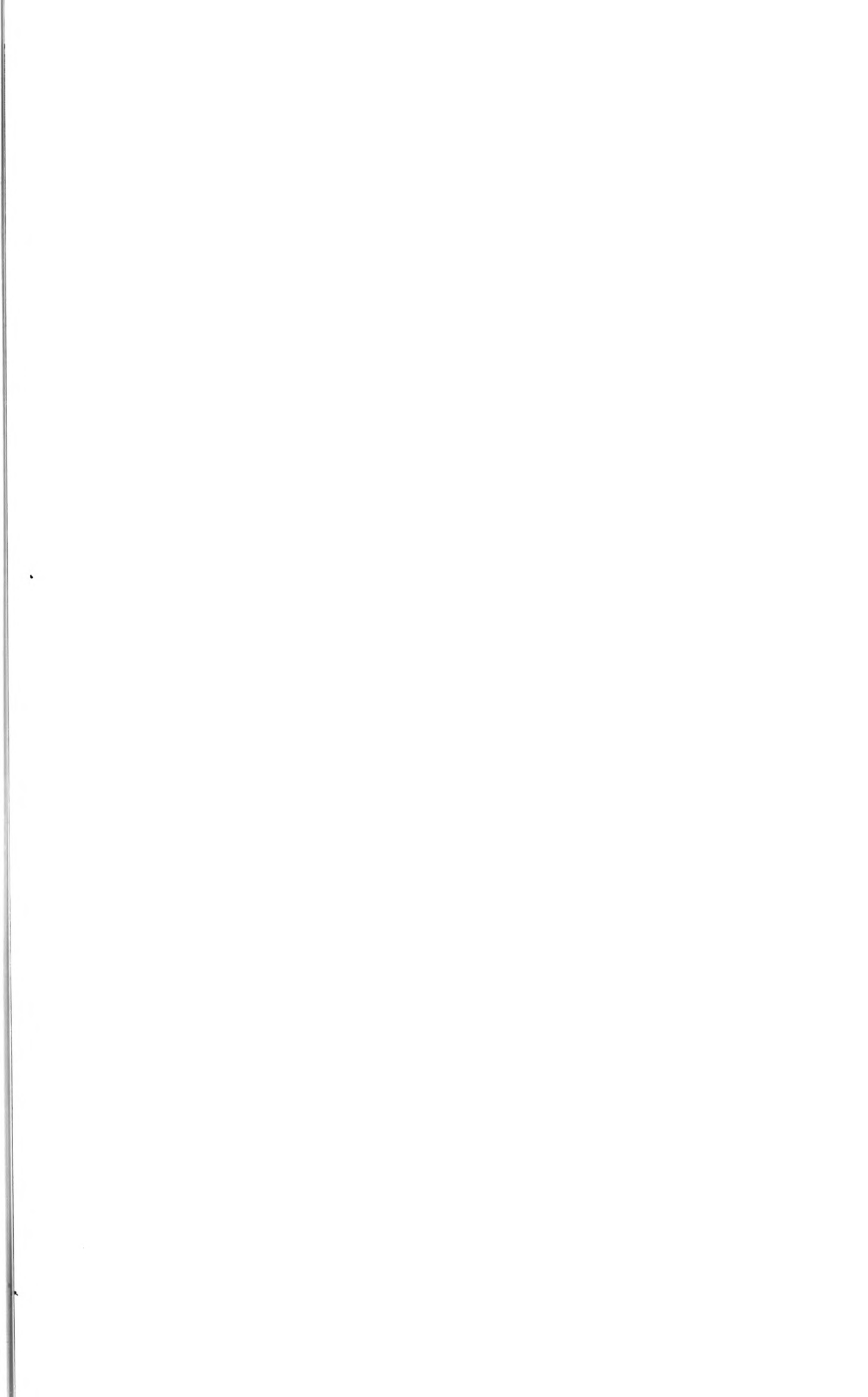

N°. LII. D.

Ter Gedagtenisse van Mevrouw Millegencia Cranenonck Gemalinne van een Ed. Heer Adriaan van der Stel Raad^e Ext^e van India en Gouvern^r in Amboina, Overleeden een 18. Nov. 1708. Oudt 37. Jaren $\frac{2}{m}$. en 11. Dagen.

TER
GEDAGTENSIS VAN
brant Schaghen
EERSTE SOON VAN DE
Nicolaas Schaghen
GOUVERNEUR IN
Amboina
OVERLEDEN DEN 29.
NOV. A^o. 1692. OUD
37. JAREN,
2 MAANDEN, EN
27. DAGEN.

1667. zyne nakomelingen, daar hy magt ende gezag over heeft, waar onder begrepen zyn de negoryen van Roemale ende Hatoenoeroe, de ingezetenen van de negorye Lissabatta, ende de Alfoercesen die daar onder sorteren, nimmermeer te zullen beledigen, ofte beoorlogen, nochte te doen beoorlogen, directelyk, of indirectelyk, gelykerwys aan de andere zyde den Kipati van Lissabatta, nevens zyne lyhebbende OrangKayen, beloven voor hare negoryen, ende de Alfoercesen, waar zy lieden 't gezag over hebben, mitsgaders voor haare nakomelingen, den gemelten Koning van Sahoelau, ende zyne onderzaten, nooit meer te zullen beoorlogen, ofte te berooven, ook niet te gedogen, dat aan imand van haare onderzaten eenige hostile aëlien zal werden gepleegd, invoegen partyen ook over en weder aannemen alle de attentaten, die voor 't sluiten van dit accoord over en weder zyn gevallen, noit meer te zullen gedenken, maar in tegendeel in oprechte broederlyke vrundschap metten anderen te zullen leven in vrede.

2.

Verders beloven de contrabenten aan wederzyde te restitueeren de gevangenen, die de eene van de andere party heeft bekomen, zedert dat de laatste onbeilen zyn voorgevallen, ten tyde als de negoryen Cole, ende Lissabatta, zyn afgehoopen.

3.

De onkosten, die de Compagnie gedaan heeft om de partyen aan wederzyds te vereenigen, zoo ten regharde van 't verstrekte, aan mondkosten aan die van Lissabatta, als in het verscheide malen afroepen van den Radja van Sahoelau, geschat op 200 Ryxdaalders, zal door de Radja aan de Compagnie in drie deelen vergoed werden, als een derde zal by die van Lissabatta gedragen werden, ende de resterende twee derde parten neemt den Koning van Sahoelau aan voor hem, en voor die van de negoryen Roemah Ela ende Hatoenoeroe, te zullen voldoen, wel verstaande in kleeden, gongen, of slaven.

4.

Den Radja van Sahoelau zal de ingezetenen van Lissabatta, ende hare adherenten, voor vrye onderzaten van de E. Compagnie erkennen.

5.

Verder beloven de gecommiteerdens, op het verzoek van Radja Sahoelau, by de E. Compagnie te bewerken, dat in der yl een a twee Corcorren, ofte een chaloop met Compagnies gecommiteerdens naar de Noord-kust van Ceram zullen vaaren, om aldaar de Radja's van Soemiet ende Sifioeloe mede met beide de contrabenten te doen bevredigen.

6.

Eindelyk nemen die gecommiteerdens van wegen de Compagnie aan den gemelden,

die de eerste hostiliteit komt te plegen, den beledigden te assisteren.

1667.

Tot bevestinge van dit contract hebben wederzyds partyen de bovenstaande artikelen, in plaatz van eede, bekrachtigd met 't drinken van de Matakou op de Alfoercesche wyze, zynde arak gemengd met 't bloed van een hoen, waar in gedaan een weinig buspulfver, een kogel, en daar in mede gestoken een punt van een degen, alzo ook de tromp van een roer, onderstond, aldus gedaan, ende besloten in de negory Hoewaloy, den 4 September 1667. Was getekend Willem van Zyll, Adriaan van Lier, 't merk van Radja Noeffanivel, 't merk van Louis Gomes, Gnatohoedi, 't merk van Radja Toehaha, Francisco Mole, ter zyde stond, 't bovenstaande contract werd by de nevensstaande gecommiteerdens simpelyk getekend, dewyle den Radja van Sahoelau niet gezint was, de bovenstaande artikelen te onderteikenen, zeggende zig te refereren aan 't drinken van de Matakou, en dat dat genoeg was.

A. 1668 den 11 Januari zonden haar Edelheden hare goedkeuring op alles, dat by den Heer Superintendent hier ver-
 richt, en besloten was, bevelende, dat alles ook zoodanig zou werden nagekomen; doch zy keurden af, dat men om 't buskruit te spaaren, de soldaaten in een jaar niet eens had laten drillen.

A. 1668
 zaaken,
 by de
 Heer
 Speelman
 besloten,
 door haar
 Edelhe-
 den goed-
 gekeurd.

Even zoodanig keurden zy ook de Atappe daken voor de vestingen quaad, en belastten, dat men eens een proef met een vesting of twee nemen zou, om de zelve met platte daken te voorzien.

Schoon 't aanplanten der nagelboomen voor een jaar of twee was opgehouden, moesten de drie gestelde bosch-wagters daar egter wel op letten, dat andre boomkens, in de plaats der uitgegaane, weder geplant, en alle 2 a 3 maanden, ook bedienden, die men vertrouwen kon, tot nader beschouwing der zelve uitgezonden wierden, te meer, alzo de uitroeying op Boero, Amblauw, Manipa, Bonoa, en Kelang gedaan, mede haar bevel, en goekeuring, gelyk nu haar last was, alles, dat verder op Hoewamohel en Manipa nog overig was, om te vellen.

Zy oordeelden ook 't verbod op 't tuitborgen op de nagelen, en tegen 't bestelen der thuienen, zeer noodig, keurende ook de gedane verdeeling der Barrogelden voor eerst goed.

Men was verwonderd, dat by de beschryving der zielen maar een getal van 34481 bevonden was, en men gaf aan de Heer gezaghebber in bedenking, of het, om alle misnoegen van den Inlander weg te nemen, niet best was, nu dan een jaartje daar mede te wagten.

Zy

1669. Zy verboden ook aan eenige Minda-
 Aan wie nauwse, en Javaanse of Maleytie vaartun-
 de vaart gen, ofte ingezetenen, toe te staan hier
 hier ver- te komen, of zich hier neder te zetten,
 boden. willende daarom de naamen van idereen
 in de pascedels uitgedrukt hebben.

In Januari 1669 geliefden haar Edel-
 heden te belasten, dat men, alzoo 'er by
 zoo sterken uitroeijing der nagelen, nu
 gebrek begon te komen, voortaan op
 Hoewamohel de boomen niet meer om-
 vellen, maar die aanhouden zoude, mits
 dat 'er op Loehoe door ons volk wel ge-
 let wierd, dat de nagelen van daar door
 geen andren vervoerd wierden. Wegens
 Verdre bevelen de nooteboomen op Honimoa en Oma
 ontrent de spece- was hun bevel, die uit te roejen, alzoo
 ryen, en Banda hen nooten genoeg geven konde.
 andre Zy hadden ook goed gevonden de Orang-
 zaaken. Kaja's en borgers buiten de pagts-voor-
 waarden, en dezelve daar van vry te
 houden, voor zoo verre hare eigen ver-
 teering aanging.

En alzoo 't Zagoe-bosch op Loehoe
 Stoute daad van te veel uitgemergeld was, zou men 3 of
 die van vier jaaren stil staan met dat te verpach-
 Lebele- ten, op dat het weder wat bekomen
 hoe &c. mogt.

Gedurende 't gezaghebberschap van de
 Heer Hurdt was hier alles in rust, en
 weinig van belang voorgevallen. Om-
 trent dezen tyd waren die van Lebele-
 hoe, Waufelää, en Layn, zoo stout van
 de houte Baricade op Lebelehoe, in een
 tyd, dat 'er alomme vrede was, in den
 brand te steken, dat zy A. 1663 noch
 eens gedaan hadden.

Den 21 Maart dezès jaars verscheen
 hier de Heer Jacob Cops met het schip
 Kleverskerk van Batavia.

Hy was Landvoogd van Banda ge-
 weest, daar hem de Heer gezaghebber
 Hurdt als Landvoogd in May ging ver-
 vangen.

Hy wierd hier ten eersten als Extraor-
 dinaris Raad van India, en als twintig-
 ste Landvoogd en bestierder van Am-
 boina voorgesteld, en was een lang en
 lyvig Heer.

Een van de eerste zaaken, hier by zyn
 De Heer Cops Ed: verricht, was, dat hy 't getal der
 twintigste slaven (tot nog toe maar op 17 ge-
 Land- weest) volgens 't getal in Banda, op 50
 voogd hier, en bragt.

Hy was hier zoo ras niet gekomen,
 of hy geraakte met zyn tweede de Heer
 Hurdt in Cornelis Franx in geschil, die hem daar
 Banda. na geweldig veel ondiensf gedaan heeft.

Hy was hier met eenen Reimier du
 Zyn moeite Praat uit Banda gekomen, dien hy, bui-
 met de ten kennis van den Raad (schoon hy 't
 Heer niet doen mogt) als Opperhoofd van Ha-
 Franx. roeko aanstelde; doch na dat deze daar
 eenigen tyd gelegen had, spande hy met
 Franx zamen tegen hem aan, zoo dat

het hem beroude den zelven dus verre
 geholpen te hebben. Hy paste dierhal-
 1669. En zyn geval met
 du Praat. ven op al zyn doen, kreeg hem ten eer-
 sten in zyn kyker, en dede hem 'door
 den Fiscaal over zyn arak-verkoopen,
 morfery met nagelen, te kort betaalen
 van Hhatfil-gelden aan de OrangKaja's,
 en over meer andre dingen dagwaarden
 en in zekere boete verwyzen, ja hy wil-
 de hem (schoon de buiten-Opperhoofden,
 hier over geraadpleegd, hem van veele
 zaaken vry spraken) in de keten hebben;
 doch de Raad vond alleen goed, hem af
 te zetten, en verklaarde hem onbequaam
 om de E. Maatschappy te dienen.

Het bestier van dezen Heer Land-
 voogd alhier was in allen deelen vry slegt;
 Zyn groote baatzugt
 alzoo hy niet anders deed, als winsten
 voor zich zelven uit alle dingen te zoe-
 ken. Hy liet huizen en petakken bou-
 wen, waar toe hy 's Compagnies bouw-
 stoffen en bedienden gebruikte. Hy had
 mede een deel in 't araks-branden met
 Jan de Ruiter, en in 't varen met de vry-
 borgers, 't geen Nicolaas Snyders uit
 bragt.

A. 1668 viel op Boero een slegte zaak
 voor, te weten dat de vesting door ee-
 nige slaven, die in de keten waren, af-
 Slaat Klooster
 in een quade
 zaak voor.
 gelooopen wierd. De sergeant Christoffel
 Boudewynszoon Klooster, een begunstigde
 van de Heer Cops, was toen hier Hoofd,
 en wierd van groote malatigheid beschul-
 digd. De Heer Cops hield de zaak, zoo
 lang hy kon, sleurende, gelyk wy in 't
 vervolg zullen zien.

Hy liet ook ontrent deze tyd aller-
 eerst 't Hoofd voor 't Kasteel maken, als
 Wat werken
 hy hier heeft
 doen ma-
 ken.
 ook een paardetal, wachthuis, en een
 pakhuys tusschen het huis van Capitein
 Engel en de brug, die over de Rievier
 Waytomo legt, oprigten, zynde dit de
 eenige werken, die ik wete, dat hy hier
 gemaakt heeft.

Zyn win- en baat-zucht had geen paa-
 len, en was niet te beschryven, zoo dat
 de borgers, Chineesen, en andre inge-
 zetenen, niets mogten beginnen, waar in
 hy zyn deel niet moest, en wilde heb-
 ben. Hy had een geheel blok huizen,
 of wel 20 petakken, meest van Com-
 pagnies stoffen, en half op Compagnies
 grond laten maken, die hem alle op zyn
 reekening daar na gesteld zyn.

Het schynt, dat haar Edelheden egter
 nog al veel agting voor hem gehad moe-
 ten hebben, alzoo zy 't verzoek van die
 van Soeli, om hunnen Pati mede als een
 lid in den Landraad te hebben, en 't ver-
 kiezen van een Christen-OrangKaja op
 Bonoa (onverminderd het gezag van den
 Lieutenant Lanoeoli over het Campon van
 Radja Tabalile) geheel en al aan dezen
 Heer stelden.

Den 26 Januari 1670 schreven haar E-
 dellic-

1658 delheden, dat schoon 't goed was de
A. 1670 Hof-diensten der Coracora's jaarlyks,
de Hon- door zwakheid van onze bezetting, niet
gi-tocht te laten voortgaan, en in de plaats van
scherp dien de Inlanders bouw-stoffen te laten
belast. verzamelen, nogtans 's Compagnies acht-
baarheid vereischte, dat het zelve, zoo
haast het mogelyk was, weer in 't werk
gesteld wierd; 't geen zy den 29 De-
cember 1670 belasten rondom Ceram om
geen redenen na te laten.

Last on- Zy belasten ook, dat men de Aroewe-
trent de se handelaars, alzo die nuttige waaren
nagel- hier en in Banda aanbragten, wel be-
boomen. jegenen, en dat men op de aanplanting
van nagelboomen vooreerst zoo veel niet
letten, de bosch-huizen afbranden, dog
dat men 't uitroeyen der nagelboomen op
Hoewamohel nog staken moest.

Ondertusschen schreven de Heeren uit
't Vaderland den 24 Augusti 1669, dat
de schaarsheid der nagelen de zelve op 8
gulden 't pond had gebragt, zoo dat zy
noodig gedagt hadden, dat de boomen
op Manipa en Hoewamohel (dat zy ook
1671 uit 't Vaderland herhaalden) wel
mogten blyven staan; mogende wel noo-
ten op Hoewamohel (als ook in de U-
liassers) maar geen nagelen uitroeyen.

By hun schryvens van den 23 May
verboden haar Edelheden, op zware
straf, aan de schippers der schepen gee-
ne eetwaren of andre voorraad te verzwy-
gen, of te verbergen.

Verdre Wat nu de zaak van den sergeant Klo-
behande- ster op Boero betreft, de Heer Cops had
ling van dezelve tot A. 1670 sleurende gehouden;
Kloosters doch, in dat jaar ziek werdende, en
zaak A. daarom weer uitgesteld zynde, moest die
1671. evenwel eens by de hand gevat werden,
gelyk dan eindeiyk A. 1671 geschiede.

De Heer Francx, een vyand van de
Heer Cops, schein het ook in de zaak
van dezen sergeant te zullen zyn; dog
na de getuigenis van de meeste en onpar-
tydige leden, zoo had hy, buiten eeni-
ge drift oordeelende, zyn vriend in deze
zaak niet kunnen zyn, meinende, dat hy
's Compagnies gestolene goederen be-
hoorde te betalen.

De Heer Cops, hier over tegen hem
opvliegende, sprak hem niet als zyn twee-
de aan; maar of hy zyn jongen geweest
was, waar op de Heer Francx niet and-
ers zei, dan, *mag ik myn gevoelen in ver-
gadering niet vry uit spreken, dan is het be-
ter, dat ik benenga, en opsta, dan dat
ik hier blyve. Ja,* zei de Heer Cops, *brui
maar benen, en gy zult ook met het eerste
schip na Batavia vertrekken.*

De Heer Francx kort daar aan uit den Raad ver-
trokken zynde, zoo quam 'er een schip
President met tyding, dat hy President van Ter-
nate gemaakt, dog dat by haar Edelhe-
den ook goed gevonden was, dat hy eerst

op Batavia komen zoude.

1671. Cops wist ondertusschen de zaken van Klooster
den sergeant Boudewynszoon Klooster zoo onrecht-
te draegen, dat hy van alles wierd vry ge-
gesproken, dat naderhand haar Edelhe-
den zeer qualyk opnamen.

Daar op vertrok Francx den laatsten Francx na
April 1671 van hier na Batavia, alwaar Batavia.
hy de Heer Cops niet weinig beschuldig-
de, en alles, daar aan hy zich vergrepen
had, ontdekte. Hy quam A. 1672 weer De Heer
hier met de Heer Antoni Hurdt, die als Hurdt
uitdrukkelyk Commissaris vooral van Commis-
Amboina, als ook van de twee andre farien, en
Landvoogdyen om de Oost, en als een een en
en twintigste Landvoogd en bestierder twintigste
dezer Landvoogdy, den 20 April uit Land-
Banda hier verscheen, om den Heer Cops voogd.
te vervangen, die den laatsten April na
Batavia vertrok, na dat hy hier drie jaa-
ren vry slegt geregeerd had.

Zoo lang de Heer Francx hier was, De Heer
wilde niemand iets tot laste van de Heer Cops.
Cops bekenen. De Heer Hurdt deed
eindelyk, by 't omslaan van een tamboer
op hooge straffe aan idereen bekend ma-
ken, dat een igelyk, die iets ten laste
van de Heer Cops wist, zulks zyn Ed-
moest komen aandienen, of dat hy we-
ten zou, wat hy met zoo een, die dit
verzweeg, te doen had. Hy dreigde
ook de borgers by placcaat, zoo zy niet
zeiden, wat hy met hen zamen gedaan
had, na Batavia met hunne huisgezinnen
op te zenden, waar op zy alles beken-
den. Een voorname misflag van de Heer
Cops was 't ook, dat hy zekeren *Marinho*
dwong, een valsche grens-paal aan de o-
verzyde aan te wyzen, die dat ook open-
baarde.

Capitein Bulk, en de Winkelier Er-
hard waren op de zyde van Cops; maar
anders waren de meeste tegen-hem. Ook
hebben *Joannes Moris*, de oude *Rum-
phius*, en *Nicolaas Maquelyn* tegen hem
getuigd, dat hy in de zaak van *Christof-
fel Boudewynszoon Klooster* zeer onbillyk,
en onbehoorlyk met de Heer Francx ge-
handeld had.

Op alle welke, en meer andere be-
schuldingingen de Heer Cops, van alles Van zyn
afgezet, en na Batavia door den Heer ampt ge-
Commissaris opgezonden wierd, alwaar zet na Ba-
de Advocaat Fiscaal eenen eisch tegen tavia op-
hem deed, zynde hy toen 51 jaaren oud. gezon-
den.
Wy zullen, alvorens voort te gaan, zien,
hoe zyn zaak daar af liep, en weer tot de
zaaken van Ambon keeren.

Hy antwoorde den 8 Maart 1673 op
den zelve, en verzogt nog in den Raad
van India als lid te mogen zitten, dat
hem geweigerd, en aan den Fiscaal be-
last wierd zyn zaken kort te maken, al-
zoo alles nu aan den Raad van Justitie
overgegeven wierd, om daar afgedaan te
worden. Den

1672. Den 28 November wierd de Heer Pit als President over de zaak van de Heer Cops gekoren, doch met dezelve nog zoo lang getalmd, dat hy eerst den 21 September 1675 afgezet, en vryman, hoewel hy, na eenige tyd ledig gelooopen te hebben, uit medelyden met zyn huishouden, weer President op Macassar (gelyk wy onder dit Comptoir zien zullen) a 150 gl. ter maand, gemaakt wierd. 1672. Wy hebben hier een kleenen uitsprong moeten maken, om de zaaken, den Heer Cops rakende, eeniger maten aan een te schakelen, en te zien, hoe 't met hem, over zyn quaad bestier allhier, afgelooopen is; derhalven keeren wy weder tot het jaar 1672, wanneer de Heer Antoni Hurdt hem verving.

VIERDE HOOFDSTUK.

De Heer Hurdt beschreven. De werken hier door hem gemaakt. Bepaling van de vaart der borgers, en Chineesen. A. 1673 de vaart op de Xoela's en Boero aan de Amboineesen toegestaan. Verhaal der zware aardbeving A. 1671, 1673 en 1674 voorgevallen. Rumphius advys over 't Kasteel. De Heer Hurdt na Banda A. 1675. Bevelen harer Edelheden ontrent 't Kasteel, en om de nagelen uit te roejen. Een nieuwe vesting op Honimoa gemaakt. Een kruut-meulen, en andre zaaken A. 1677 en 1678 geordonneerd, en sommige verboden. De laatste werken van de Heer Hurdt. Zyn vertrek A. 1678 als Veldheer op Java. De Heer de Vicq twee en twintigste Landvoogd hier. Verscheide werken door hem gemaakt. Zyne moejelykheden met van de Voorde, en andre. Zyn baatzugt, en groote haastigheid, tegen Capitein Bulk. De Heer Leydekkers zeldzaam droomen, nog wonderlyker droom van Do. Carpius. Pati Lima's ver- raad, A. 1680. Waar in Hassan veel deel had, die men eger ongestraft liet, dat haar Edelheden qualyk namen. Last ontrent 't Kasteel, en de zuinigheid. 't OrangKayenfeest aanbevolen. Opstand in Ternate, en op Boero. 't Besluit A. 1681 van een Kasteel in de Laha te leggen. De ringmuur dit jaar voltooid. De Heer de Vicqs vertrek na Batavia, latende de Heer van Vliet hier gezaghebber. De Heer Padbrugge komt hier A. 1683 als Commissaris, en drie en twintigste Landvoogd. Die nader beschreven werd. Ambon door zyn Ed: tot een stad gemaakt. Doch zyne werken door zynen verving slecht behandeld. Klagten der Inlanders over zyne werken. Zyne placcaaten. Aardige pots, door zyn Ed: aan den wondheeler gespeeld. Moejelykheden met zyn eerste bedienden, en de kerkelyken. Last harer Edelheden A. 1685, en 1686, ontrent verscheide zaaken. Zware brand A. 1686. Zyn Ed: Raad van Indien gemaakt. De Heer Lobs van zyn Ed: hier deftig onthaald. Steert-ster hier gezien. A. 1687 weer zware brand. Zware aardbeving. Groote hartvogtigheid en voorzigtigheid van de Heer Padbrugge. Den schryver na Banda tegen de ordres aan gezonden. Goude Coebangs uit de groote cas gestolen. De Heer de Haas, vierentwintigste Landvoogd hier, en de Heer Padbrugge vertrokken. Die Heer nader beschreven. Zyne goede boedanigheden. Verscheide bevelen van haar Edelheden, A. 1687 gegeven. De schryver uit Banda weer hier. Werken, door de Heer de Haas gemaakt. Zyn tocht na Boero &c. 't Landvoogds huis, en de Pafar, door zyn Ed: gemaakt. Zyn Ed: A. 1689 Raad van Indien, en Commissaris gemaakt. Verandering in de Landraad. Vuile daad van Hassan Soeleyman. Ziekte van zyn Edelheids gemalin, die kort 'er aan quam te serven. Hare begravenis. Edelmoedigheid van zyn Ed:, aan haare voorkinderen, en ontrent andre, die op haar Ed: gepast hadden. Land tot steenbakkeryen uitgedeeld. A. 1690 bezetting op Alang gelegd. A. 1691 zyn Ed: Ordinaris Raad gemaakt. Zyn Ed: gebreken. De Heer Schaghen, vyf en twintigste Landvoogd hier. 't Vertrek van de Heer de Haas, en 't zeldzaam voorval van den schryver met zyn Ed: aan boord over zyne Kerkelyke getuigenis. Waar ontrent de schryver zyn Ed: volkomen genoeven gaf. Die daar op als Commissaris na Macassar vertrok.

De Heer Hurdt beschreven.

DEze Heer Hurdt, een Mid- delburger van geboorte, was een man van korte gestalte, zeer geschonden van de kinder- pokjes, maar een wakkér, nugteren, en zeer verstandig Landvoogd, die de E. Compagnie hier, en elders, groote diensten heeft gedaan. Hy heeft veel goede wetten, placcaaten, instruc- tien, en een zeer nette kerk-ordre hier

nagelaten, en zich by veele ingezetenen zeer bemind gemaakt.

Hy heeft hier 2 ryst-pakhuizen, een agter de winkel, en een in de ring-muur, van Gabba Gabba laten maken.

Hy ley ook de borgers en Chineesen op, om een ringmuur van pallissaden te maken. Zy morden hier wel tegen; dog hy dwong hen by een placcaat daar toe; hoewel zy van geen langen duur geweest is.

1674

Hy heeft ook 't hoofd, voor 't Kasteel Victoria, na de zee-kant verder uitgezet, dat naderhand van andre Landvoogden vervolgd is.

Bepaling van de vaart der borgers, en Chineesen.

Den 23 Februari 1672 verboden haar Edelheden aan de borgers, hier van daan varende, op Greslic, of op Java elders, aan te loopen voor en al eer zy op Batavia geweest waren. Ook hadden zy de vaart der Chineesen om de Oost vlak afgekeurd.

Ontrent het verdeelen der Barot-gelden, zeggen zy, dat men het beilote A. 1667 by de Heer Superintendent *Speelman* volgen zal.

A. 1673 de vaart op de Xoela's, en Boero aan de Amboineesen toegeslaan.

A. 1673 den 20 Februari belasten zy naauwkeurig op het sluiken van nagelen te passen; stonden nu en dan de vaart op de Xoela's en Boero aan de Christen-Amboineesen toe; dog verboden van Macassar slaven boven de 10 of 11 jaaren in Amboina te brengen.

Den 28 Februari bevelen zy, dat de noodige vesting-bouw niet zou stil staan, dat men tusschen de Oelilima's en Oelisiwa's op Ceram moest zien nette grenzen te maken.

Zy belasten ook, dat OrangKaja *Boelan*, de jonge *Tepil* genaamd, zoo lang onder voogdy van *Intsjob Tay* blyven zou, tot dat hy zelfs tot de Regeering bequaam was; willende dat men op zyn, en zyns zoons bedryf ondertusschen wel agt geven, en hem ook vermanen zoude daar op te letten, zoo hy niet wilde, dat haar Edelheden daar in verzagen.

Den 12 December belasten zy de Kefingse sluikers ten voorbeeld van andren te straffen.

Hoe in het jaar 1671, 1673, en vooral onder de Regeering van dezen Heer de zwaarste aardbeving, die oit in Amboina geweest is, voorgevallen zy, konnen wy omstandig uit het volgende bericht zien.

Verhaal der zware aardbeving, 1671, 1673, en 1674 voorgevallen.

Verhaal van de schrikkelijke aardbeving in Amboina A. 1671, 1673, en 1674, voorgevallen.

„ Tusschen den 17 en 18 October des jaars 1671 gedurende den uittocht van de Ambonsche Corcora-macht rondom Ceram, overviel 't Eiland Uliasser, anders Honimoo genaamd, een geweldige sterke aardbeving, waar door niet alleen de Reduit Velzen, op Hatoewana, om verre gesmeten, en de fortresse Hollandia tot Sirisorri weerloos gemaakt, maar zelfs 't land en gebergte doorgaans zeer beschadigt zyn geworden, met 't afvallen van diverse ongelooflyke zware stukken der zelve, in de opscheuringen van de

1674.

„ aarde, op zommige plaatzen wel tot de diepte van een calappus-boom, van welke daar eenige inzinkende, maar even met de kruin boven uit staken: de strand van Hatoewana was hier door ruim een voet, mitsgaders 't rif voor de negerye Papero vry meer gezakt, en overal zeer gescheurd, ja onbequaam tot visschen voor de Inlanders geworden, en zyn by deze (hoewel 'er schrikkelijke aardbevingen gevoeld wierden) dog maar eenige weinige menschen (waar af 't getal doemaals, 't zy door verzuim, of door onkunde niet is opgenomen) omgekomen. Zedert dien dag en tyd heeft dezelve op Honimoo wel over een maand geduurd, dat 't aardryk t'eenemaal niet stil en stond, en voorts by pozen over 't jaar op de zelfde uur, als de harde stooten voorvielen, zyn die mede op 't Eiland Oma, de pas Baguwala, en aan 't Kasteel Victoria (hoewel zoo hard niet) geweest. Het eerste naamwaardige heeft men aan 't Kasteel gehad, op den 12 Juny 1673. 's avonds ontrent zes uren, wanner diverse sterke stooten met ontzettinge van eenige binnen-muuragien in 't Kasteel, en andere steene gebouwen, vernomen zyn, op welken dag 's morgens men ongemeene zeer schrikkelijke donderslagen, nevens zware blixem-stralen al t'ussende en met een sterke schittering vernomen heeft, waar van ook diverse menschen gevoelige teekenen ontvingen, behalven andere aanmerkelykheden; want ondertusschen sloeg den donder ook in eenige boomen digt beoosten 't Kasteel, item 't water uit de pomp van 't jachtje Damak, terwyl de maats met pompen bezig waren, wierp op de Fluit *Wimmemum* (beide aan 't Kasteel ter reede leggende) een gedaante van vuur, dat van zelfs weder over boord sprong, werpende veele vuurstralen, en onder andere zulke uit, dat die, en meer mylen ver gezien zyn; behalven deze zyn nog diverse andere teekenen mede van tyd tot tyd in de lucht opgemerkt, nevens dat de winden byna deze gansche Westermoeson zoo variabel gewaaid hebben, dat men naauwlyks staat op de ordinari passaat-wind maken konde, gelyk veele zeevaarende tot schade ervaren hebben.

„ Dit alles is wel zeer verschrikkelijk, doch egter niet te vergelyken by 't gene hier agter staat te volgen, geweest: want de aardbevingen, en onderaardsche rommelingen, nu en dan 't zedert voornoemde tyd nog al aangehouden hebben; Doch op den 17

„ Fe-

1674.

„ Februari 1674 des Saterdags avonds,
 „ tuffchen half acht en acht uuren, by
 „ fchoon maanligt, en ftill weder, zon-
 „ der eenig voorgaande gedruis, is deze
 „ gantfche Landvoogdy, namentlyk de
 „ landen van Leytimor, Hitoe Noeffa-
 „ telo, Ceram, Boero, Manipa, Am-
 „ blauw, Kelang, Bonoa, Honimoa,
 „ Noeffalaoet, Oma, en andere onlig-
 „ gende plaatzen (voornamentlyk de twee
 „ eerftgenoemde) van zoodanige fchud-
 „ dinge, en aardbeving aangetaft, dat
 „ veele niet anders dagten, of den grooten
 „ dag des Heeren was op handen.
 „ De klokken in, en aan 't Kasteel Vi-
 „ ctoria op Leytimor, luiden van zelfs,
 „ en de lieden, die by een te praten fton-
 „ den, vielen tegen malkanderen aan, en
 „ om verre, zoo geweldig ging hier 't land
 „ als met zee-baaren op en neder. Van
 „ de Chineeſche petakken, ofte woonin-
 „ gen, ploften 'er 75 ftuks, en nog een
 „ groot huis, alle met den eerften ftoot,
 „ die geweldigft was, ter neder, en
 „ wierden tot puin-hoopen, waar mede
 „ 79 menſchen, en daar onder de huis-
 „ vrouw van den Koopman, *Georgius E-*
 „ *verhardus Rumphius*, nevens haar jong-
 „ ſte dogtertje, en noch twee perzoo-
 „ nen uit zyn huis, met de weduwe van
 „ den Secretaris *Johannes Baſting*, en 4
 „ andere Europeanen, omquamen, be-
 „ halven dat nog 35 aan hoofd, leden,
 „ armen en beenen, zwaarlyk gequetft
 „ raakten: want hier was grooten toe-
 „ loop van volk, vermits de Chineeſen
 „ met haar gewoone Wajangs of Hei-
 „ denſche ſpeelen en verder bezig waren
 „ om hun Nieuw-jaar te vieren. Het
 „ water zwol ontrent de hoogte van vier
 „ of vyf voeten, en diverſe diepe water-
 „ putten wierden zoo vol, dat men met
 „ de handen 't water ſcheppen konde,
 „ en een ommezien daar na wierden zy
 „ weder laag. De wal beoofden de Ri-
 „ vier Waytomo geſcheurd werdende,
 „ ſprong 't water als een fontein, daar
 „ door wel 18 a 20 voeten hoog, met
 „ opwerping van blauw modderagtig
 „ zand, hoedanig niet geloofd wierd dat
 „ men zoude vinden, al groef men tot
 „ de diepte van 2 a 3 vademen. Dier-
 „ halven vluchtte, een ider van de wa-
 „ terkant wat hooger op, daar zich de
 „ Heer Landvoogd *Hurd* met een groot
 „ gezelfchap, op de weg na de Olifant,
 „ daar het huis des Landvoogds nog is,
 „ onthield, en wierd daar een gebed on-
 „ der den blaauwen Hemel gedaan. Men
 „ hoorde gedurig een ſlag, als van ka-
 „ non-fchooten, van verre komende,
 „ meeft uit den N. en N. W. waar uit
 „ genoegzaam af te meten was, dat 'er
 „ eenige bergen moeften ſpringen, of
 „ ſtukken daar van af vallen, gelyk men

„ by 't aanbreeken van den dag, op 't
 „ land Hitoe, inzonderheit aan de ber-
 „ gen van Wawani, en Ceyt, genoeg-
 „ zaam beoogen konde. Dien geheelen
 „ nacht hield de felle ſchuddinge aan; dat
 „ men niet een half uur ruft hadde; dog
 „ meeft gaf 't aardryk zulke ſtooten van
 „ onderen op; als of men met groote
 „ balken tegen onze voeten aan ftiet.
 „ Men konde ook beſcheidentlyk; by
 „ naauw luifteren, 't water onder de aar-
 „ de hooren rammelen. Wonderlyke
 „ behoudeniffen, en merk-teikenen van
 „ Godes goedertierenheid, en genade
 „ bleeken hier ook ontrent zommige:
 „ want een Chineeſ kind van ontrent een
 „ maand oud, is 3 dagen na de aardbeving,
 „ in 't opgraven, levende aan de borft
 „ van de verſmoorde moeder gevonden;
 „ in 't leven behouden, en nog zeven
 „ jaaren lang door myn voorzaat (de
 „ Heer *Leydekker*) in zyn huis opgevoed,
 „ na welke tyd het geftorven is. Behal-
 „ ven dat op den avond van de aardbe-
 „ ving, en ook daar na nog, diverſe lie-
 „ den onder 't puin leggende (waar on-
 „ der ook *David Eversdyk*, die 't my
 „ zelf verhaald heeft) levend opgegra-
 „ ven zyn, en onder anderen; een Pa-
 „ poeſe jonge, die, zonder letzel zynde,
 „ het op een loopen ſtelde, als of hy
 „ quaad gedaan had, en voor ſlagen be-
 „ vreesd was; De overige ſteene gebou-
 „ wen bevond men zoodanig geſcheurd,
 „ en ontzet, dat de eigenaars zich met
 „ der woon 'er niet meer in dorften ver-
 „ trouwen; gelyk dan meeft alle men-
 „ ſchen uit hare woonhuizen vlugteden,
 „ en nagten aan een, of onder den
 „ blaauwen Hemel, of onder kleene hut-
 „ ten doorbragten. De Maleyſche Kerk
 „ raakte ook heel ontramponneerd. De
 „ Zuidelyke ſtyl van dien was buiten-
 „ waards geweken, en 't ſchot agter de
 „ predikſtoel afgeſprongen, mitsgaders
 „ een balk daar boven zoo geknakt, dat
 „ hy van 't Kasteel af in de lengte met
 „ diverſe ſcheuren geborſten, en als ge-
 „ pletterd was; buiten dat zommige
 „ grafſteden ingezakt, als mede de in-
 „ gangen der poorten van 't Kerkhof;
 „ door 't nedervallen der zelve, geftopt
 „ waren. De predikſtoel ſtond mede
 „ zeer wankelbaar, en van deſzelfs wen-
 „ tel-trap afgeweken, wezende den arm;
 „ daar 't uurglas op de zyde van de ſtoel
 „ op plagt te ſtaan; recht voor de leſſe-
 „ naar, waar op de Bybel legt, gefteld.
 „ Zeker Predikant getuigde ook; dat
 „ hy, den zelven arm voor hem hebben-
 „ de willen verſchuiven, 't zelfde niet
 „ konde doen, zulks deze Kerk onbe-
 „ quaam was om 'er dienſt in te doen;
 „ hoedanig 't ook bevonden wierd met
 „ de predikſtoel, zynde in de groote
 „ „ zaal

1674.

„ zaal binnen 't Kasteel. Weshalven wy
 „ daags na de aardbeving ons van predik-
 „ plaatzen beroofd vonden, en belct
 „ wierden den dag des Heeren na ge-
 „ woonte te vieren; den welken egter
 „ buiten twyffel by veele in deze onge-
 „ legentheden al beter, als anders, ge-
 „ vierd is, terwyl de aardbeving heftig
 „ aan hield. Immers hoorde men de In-
 „ landers dikwils psalmen zingen, die
 „ zoo den heelen nagt dit vervolgden te
 „ doen, waar beneven zy voor en nave-
 „ le gebeden gedaan hebben, zynde ten
 „ dien einde op de baleoes ofte verga-
 „ derplaatzen te zamen gekomen. 'S
 „ Compagnies gebouwen wierden 's an-
 „ deren daags zeer slegt gesteld bevon-
 „ den. Het nieuwe en nog onbestorven
 „ metzelwerk in 't Kasteel, van den groot-
 „ ten opgang tot aan des Opperkoop-
 „ mans combuis, lag om verre, de schoor-
 „ stenen lagen regt neder door 't dak,
 „ zommige buiten over gevallen, ook
 „ vond men meest al 't geschut, ver-
 „ mits de vullingen van de punten gezakt
 „ waren, met de trompen op de borst-
 „ weeringen neder liggen. De binnen-
 „ muuren, van de officiers- en assisten-
 „ ten-kamertjes, als ook de Corps du
 „ garde, lagen ter neder gestort. Het
 „ Noorder schilderhuis was afgefallen
 „ en 't Zuider-deel ook. De groote op-
 „ gank voorschreve was mede ingezakt,
 „ mitsgaders de muuren der zelve als
 „ vermorzeld. De woonhuizen, en voor-
 „ namentlyk derzelve daken, doorgaans
 „ zeer beschadigd. Anders stond het bene-
 „ denwerk noch redelyk hegt, als door 't
 „ nieuwe onderflag, kort voor dit voorval
 „ gedaan, zeer getyfd zynde. Den barm
 „ van de gragt, buiten aan de landkant
 „ des Kasteels, was wederzyds een stuk
 „ weegs in dezelve gragt gevallen, en
 „ de gemeene weg, daar voor by 't Kas-
 „ steel loopende, langs heenen gescheurd.
 „ Op de werf lag de smits-winkel inge-
 „ stort, en de equipage als andere plan-
 „ ken-pakhuizen van grove waren over
 „ de Rievier Waytomo, waren voor een
 „ groot gedeelte van de plaatze gewe-
 „ ken, en wonderlyk verzwakt, gelyk
 „ mede 't stadhuis, en ziekenhuis, bei-
 „ de steene gebouwen, welkers middel-
 „ muuren omgevallen, en andere meer,
 „ voornamentlyk die van 't zieken-huis,
 „ na de Rievier-kant, die zeer bescha-
 „ digt zyn. Het steene huis aan de Oli-
 „ fant, tot een wafchhuis dienende, is
 „ mede heel omgevallen, en tot een puin-
 „ hoop geworden, zonder dat onder de-
 „ ze alle (God dank) meer als een mensch,
 „ zynde een vrouw, om overspel in 't
 „ tuchthuis bescheiden, omgekomen;
 „ ja zelfs ook zoo verre, dat niemand
 „ bezeerd is, dan alleenlyk het dogterje

„ van de Ed: Heer Landvoogd, 't welk,
 „ in 't vluchten buiten 't Kasteel, een
 „ gat ter zyden in 't voorhoofd (dat door
 „ 't bekkeneel gegaan was) bekomen
 „ hadde. Diverse zeil-chaloeppen, en O-
 „ rembayen van de borgers, in de Rie-
 „ vier vast gemaakt zynde, dreven de
 „ Rivier in, tegen de brug aan, en on-
 „ der andere wierd een kleene Orembay
 „ in een groote gezet, zoo dat de brug
 „ al mede list om los te raken leed.
 „ Men hoorde van verscheide lieden, dat
 „ hare kassen, comptoiren &c. voor o-
 „ ver, mitsgaders de porcelyn-rakken
 „ van de wanden af, en aan stukken ge-
 „ raakt waren. Hier tegen was, onder
 „ andere vreemdigheden, een pot met
 „ drank in de galdery van zeker huis
 „ staande, wel drie a vier voeten van de
 „ plaats, zonder te breken, te vallen, of
 „ te storten, gezet. In 't Leytimorse ge-
 „ bergte, zoo als men een wyl na dit
 „ voorval vernomen heeft, is de aardbe-
 „ ving mede zeer sterk gevoeld. Op
 „ Nako, waren 7 huizen om ver gesme-
 „ ten, en diverse groote stenen van bo-
 „ ven 't gebergte voorby eenige lieden,
 „ dog zonder schade te doen, komen rol-
 „ len. Onder andere viel een calappus-
 „ boom tusschen een man, die met zyn
 „ vrouw en kinderen zat en at, en ver-
 „ morzeld de spys, zonder meer schade
 „ te doen, als dat de vrouw aan de heu-
 „ pe wat bezeert raakte. Op Oma vie-
 „ len 2 bergjes van klipsteen van boven
 „ neder in zee, latende de grond zoo
 „ glad, als ofze met bylen was veres-
 „ tend. Een andere steen, zoo groot, als
 „ 7 man omarmen zouden, wierd van
 „ plaats veranderd, latende de plaats, daar
 „ hy uit genomen was, in de gedaante
 „ van een put. De weg tusschen Oma,
 „ en Soya, was wel 23 vadem lang
 „ gescheurd, waar van wel zommige 2
 „ a 3 voet wyd, en andere plaatzen even-
 „ eens als gekerteld waren. In de ne-
 „ gery Hoetoemoeri, niet ver van strand,
 „ sprong 't zee-water van onderen op,
 „ door een open gegraven kuil, zeer
 „ hoog in de lucht. Het opstaande tuig
 „ van de aan 't Kasteel ter reede liggen-
 „ de schepen sloeg tegen een, als of men
 „ een ratel hoorde, werdende 't geschut
 „ en de rampaarden van den overloop
 „ opgelicht, en zonder omvallen weder
 „ neder gesteld. De stuurman, en ande-
 „ re, op de chaloep Vliisingen beschei-
 „ den, die bezuiden Leytimor, na de
 „ hoek van Noessanivel toe zeilden, ver-
 „ klaarden niet anders geweten te heb-
 „ ben, vermits 't geweldig slaan van de
 „ zeebaren tegen de chaloep, of zaten
 „ vast, en 't dee dezelve trillen, en be-
 „ ven, als of zy over een rif geschokt
 „ hadden. Zekere *Klaas*, Christen zyn-
 „ de

1674. „ de, genaamd *Simon van Go*, lyfeigen
 „ van de E. Compagnie; doch by den
 „ Koster befcheiden; van wien hy ge-
 „ laft was de plaatze des gebeds in de
 „ groote zaal op 't Kasteel te gaan be-
 „ reiden, en kaarzen aan te fteeken, ver-
 „ klaarde met groote verbaaftheid, dat
 „ ontrent een uur voor de aardbeving in
 „ dezelve zaal opden Predikstoel had zien
 „ ftaan een perzoon, wit van aanzicht,
 „ en handen, met 't aanzicht landelyk,
 „ of na 't Z. O. gekeerd, houdende een
 „ boek, als een quartyn, in de flinker,
 „ en een witte brandende keers in de
 „ regterhand, nevens dat boek, even als
 „ of hy las, aan hebbende lange zwarte
 „ kleederen, die over de boorden van de
 „ stoel nederwaards hingen. Hy had een
 „ kroon van doornen op 't hoofd, wel-
 „ ke doornen omgevaar ider een halve
 „ vinger lang, en donker lazuuragtig
 „ waren, doch of dit waarheid, verruk-
 „ kinge van zinnen, ofte leugens zyn,
 „ zullen wy aan 't oordeel van den be-
 „ fcheiden lezer bevolen laten. Immers
 „ hy heeft op verfcheide tyden voor aan-
 „ zienlyke lieden 't zelve in alle omfan-
 „ digheden, zonder veranderinge, meer-
 „ maals verhaald. Ter kuffte Hitoe wa-
 „ ren kort voor 't aardbeven in de lucht
 „ gezien 2 streken, ontrent van een half
 „ elle breed, die even, als 't gefpan van
 „ een huis, tegen malkanderen opfton-
 „ den. Van Loehoe tot Ceyt of Zuid
 „ en Noord ftrekkende, was daar ten
 „ zelve tyde, als aan 't Kasteel, de aard-
 „ beving wel zoo fterk vernomen, en
 „ kort daar op gevolgd van een fchrik-
 „ kelyke Zee-berg (gelyk men nader-
 „ hand van geloofwaardige perzoonen
 „ verftaan heeft) ontrent oud Lebelehoe
 „ uit de grond zyn oorfpronk genomen
 „ hebbende, eens klops en ftyl opgere-
 „ zen, weinig t'zeewaard gelooopen zyn-
 „ de, verdeelde zich in 3 deelen, na-
 „ mentlyk de 2 over 't land, en de derde
 „ t'zeewaard, wegnemende alle de boo-
 „ men, huizen, en menfchen, daar 't
 „ maar byquam. De fchade, hier door
 „ ter voornoemde kuffte gefchied, werd
 „ hier beneden uitgedrukt, en voords op
 „ ider plaats bezonder aangewezen; en
 „ beftaat voornamentlyk in 't fneuvelen
 „ van wel 2243 menfchen, waar onder
 „ 31 Europeanen, makende, met de
 „ voorftaande 79, te zamen 2322 per-
 „ zoonen, die toen omgekomen zyn; wy
 „ zullen hier mede byvoegen de bezon-
 „ derheden, op ider plaats voorgevallen,
 „ en van de Weftkant des lands beginnen.
 „ Op Larike was 't water, na de aard-
 „ beving, rondom de Reduit 2 voeten
 „ hoog geweest, tot 3 maal op en afloo-
 „ pende, zonder meer fchade te doen,
 „ als dat Compagnies Orembay, en

„ prauw, aan flukken geflagen zyn; op
 „ Noeffatelo was 't water in een ogen-
 „ blik eerft zoo verre na de zyde van
 „ Oerien weggelooopen, dat men niet als
 „ de grond zag, en naulyx meer water
 „ bekennen kon, waar na 't zelve we-
 „ derom quam, en tot 3 maal toe van
 „ d'een op de andere zyde over 't laagfte
 „ van 't Eiland liep, met groot geweld
 „ op 't midden van dien tegen malkan-
 „ deren aanftootende; waar mede de
 „ huizinge van 't Opperhoofd en 't wa-
 „ ter-huis, weggenomen wierden. Op
 „ Oerien hebben zy mede, gelyk op an-
 „ dere plaatzen van Hitoe, een fchrik-
 „ kelyk gerucht in de lucht gehoord,
 „ als of men met karoffen tegens mal-
 „ kanderen aan reed. Daar op volgde 't
 „ oploopen van 't water, en, als 't zel-
 „ ve wederom afliep, zag men de grond
 „ na Noeffatelo toe zoo verre blood, als
 „ of de zee weggelooopen was. Door 't
 „ voorfchreve oploopen van 't water was
 „ de buiten-pagar van de Baricade, ne-
 „ vens eenige huisjes daar buiten, weg-
 „ gefpoeld; doch 't water quam niet
 „ binnen, maar wel rondom de Barica-
 „ de. Dit is opmerkens-weerdig, dat
 „ zekere vrouw, *Mina* van Hoewamo-
 „ hel genaamd, door een foldaat van
 „ Ceyt, na Hila varende, gevficht was,
 „ dewelke verhaalde, hoe zy met haar
 „ kindtje, ontrent 4 maanden oud, door
 „ de watervloed in zee getrokken zyn-
 „ de, een balk vast gekregen had, waar
 „ op ontrent middernacht mede een slang
 „ quam, die haar, en haar kind omving,
 „ welke zy diverze maalen van haar ftiet,
 „ tot dat gemelde slang zich om 't hout
 „ zelfs vastflingerde, en daar, tot dat
 „ zy en haar kind geborgen wierden,
 „ aan bleef. Op de negery Lima zag
 „ men 't water, wanneer 't van Lebele-
 „ hoe aanquam, mede voor de Reduit
 „ van onderen opberften, als of 't kook-
 „ te, 't rif fteenen, en modder-zand,
 „ mitfgaders diverfe fteenen, opwerpen,
 „ die 2 a 3 mannen dragen konden, en
 „ die verder tegens en op de eerfte folde-
 „ ringe van de Reduit, aangeflagen,
 „ en opgeworpen wierden, wegnemen-
 „ de de galdery, en fchildwacht daar
 „ op ftaande, nevens 't beneden woon-
 „ huis, en een fteene combuis, welkers
 „ muur een fluk weegs in de negry ge-
 „ vonden wierd. De Sergeants vrouw is
 „ door 't water opgenomen, en ontrent
 „ 20 vademen agter de Reduit in een
 „ zoete limoenboom vast geraakt, en
 „ zoodanig behouden gebleven. Ook de
 „ foldaaten, welke alle (uitgenomen een,
 „ die in de tronk zat) uit vreeze van de
 „ aardbeving beneden in de Reduit ge-
 „ lopen waren, zynde een op een boom,
 „ de ander op een huis, en de ander op

„ den drooge gefineten, van waar zy
 „ voort na de hoogte vluchteden. De
 „ fergeant zelfs wierd met de eerfte baar
 „ weggenomen; doch raakte, in 't af-
 „ dryven, aan eenige ruigte vast, daar
 „ een drittige foldaat mede by quam, en
 „ hem by de beenen greep, waar mede
 „ hy fergeant worstelende, om los te ra-
 „ ken, dreef zyn dochtertje voorby hem
 „ heenen na zee, erbarmelyk haar vader
 „ om hulp roepende; doch, eer hy los
 „ raken konde, had 't water haar al weg
 „ gerukt, en doen verdrinken. Zeker
 „ flavinne-kind, omtrent een half jaar
 „ oud, mede met 't water vervoerd, vond
 „ men, na 't ophouden van de vloed, on-
 „ befchadigd aan ftrand leggen fchreyen,
 „ en 't wierd geborgen. Een gedcelte
 „ van de negry Binau was weggenomen,
 „ met verlies van 86 zielen, waar onder
 „ 39 man, welke na Hila vertrokken
 „ waren, om een Baleoc voor *Intsjeh*
 „ *Tay* te helpen maken, ende aldaar ge-
 „ fneuveld zyn. Daar waren 4 gezonde
 „ mannen van de bezetting over, de ove-
 „ rige waren magtig bezeerd, behalven
 „ twee verongelukte, te zamen, met de
 „ fchade van de voorgenoemde fergeants
 „ huisgezin 12 zielen fterk. Op Ceyt
 „ was 't water tot aan de Reduits ven-
 „ fters, of tot de fchietgaten geklom-
 „ men, met zulken kragt, dat de kap-
 „ der zelve daar door overgeweken is.
 „ De fergeant, en andere Compagnies
 „ dienaaren, leden hier groote fchade van
 „ hare huisgezinnen; maar wel voorna-
 „ mentlyk de Inlanders, wyl de negryen
 „ Ceyt, Lebelchoc, en Waffela geheel,
 „ en van Layn 6 huizen, weggefpoeld
 „ zyn, met verlies van 619 menfchen,
 „ behalven de zeer zwaar gequetften,
 „ waar onder 29 van Hahoetoena, die
 „ om een vermaakje in de weggenomen
 „ negeryen gegaan waren, met eenige
 „ Opperhoofden, en de oudften der zel-
 „ ve; anders bleef de negery Hahoetoe-
 „ na, die wat hooger op als de andere
 „ legt, onbefchadigt. Daar werd ge-
 „ zegt, dat veele der verongelukten op 't
 „ gevoel der aardbevinge, denkende dat
 „ het de jongfte dag was, in de Maf-
 „ figit, of Tempel vlugteden, en haar
 „ tot bidden begaven, en datze zoo met
 „ dit huis en al door de zee verflonden
 „ zyn. Vier dagen, na dat dit gefchied
 „ was, wierd men 's nagts, ontrent 11
 „ uren, wederom zwaare aardbevinge
 „ gewaar, en volgde daar op zoo fel een
 „ gefluit langs heen de fchilder-huizen,
 „ dat 't in een iders ooren fchaterde, 't
 „ geen men daar voor een wonderlyk ge-
 „ fluit hield: want niemand van alle de
 „ wachthouders, die zeer bevreesd wa-
 „ ren, zulx gedaan hadden; doch ande-
 „ re houden 't daar voor, dat een onder-

„ aardfche damp, uitbrekende, en geen
 „ opening genoeg hebbende, dusdani-
 „ gen geluid zal veroorzaakt hebben.
 „ Een kind uit de negery Waffela, maar
 „ 7 dagen oud, wierd 3 dagen na de
 „ aardbevinge, in de tak van een Za-
 „ goc-boom noch levend gevonden, hoe-
 „ wel de moeder verdrongen was.

„ Op Hila retireerde de bezetting,
 „ op 't gevoelen van de aardbeving, die
 „ men zegt hier heftiger, dan op andere
 „ plaatzen, geweeft is, behalven weinige,
 „ van boven de Reduit na beneden in 't
 „ plein gekomen, denkende daar beter
 „ bewaard te wezen; maar helaas nie-
 „ mand was verdagt op 't water, 't geen
 „ eens klops tot aan de galdery van de
 „ Reduit Amsterdam opfteeg, en ook al
 „ kabbelende tot boven tegen 't dak aan
 „ floeg, en van haar dus 28 man, waar
 „ onder den fergeant, en beide de cor-
 „ poraals, met al de muragie wegnam,
 „ die nochtans beneden over de 8 voe-
 „ ten dik, en 10 voeten hoog was. Be-
 „ halven andere woonhuisjes, in 't ge-
 „ noemde plein, en de negeryen, rondom
 „ de vefting leggende; doch twee huis-
 „ jes waren op haare stylen blyven ftaan,
 „ waar door hier 1461 zielen mede om-
 „ quamen, waar onder nevens voornoem-
 „ de krygslieden, de huisvrouw van 't
 „ Opperhoofd, den Koopman, *Willem*
 „ *van Zyll*, met 2, en die van den wond-
 „ heeler *Ephraim* met 4 kinderen, mits-
 „ gaders *Abdul Rabbman* (in 't gemeen
 „ *Intsjeh Tay* genaamd, en Hoofd van 't
 „ Campon Latim op Hila zynde) nevens
 „ noch 21 perzoonen van zyn maagfchap,
 „ en den jongen OrangKaja *Boelan* (in
 „ wiens ftede gemelde *Intsjeh Tay*, het
 „ Campon Latim regeerde) en den
 „ Hoofd-OrangKaja van Caytetto, ne-
 „ vens verfcheide OrangKaja's van ande-
 „ re negeryen, geteld wierden. Twee
 „ buiten-puntjes der gemelde Reduit,
 „ Amsterdam waren wat befchadigd bly-
 „ ven ftaan, waar op 't kanon zeer won-
 „ derlyk geflingerd lag, hangende 't ee-
 „ ne met de tromp om laag in de fchiet-
 „ gaten, en andere van de affuiten ge-
 „ fmeten, van welke ook eenige aan de
 „ affen, en wielen, zeer befchadigd wa-
 „ ren. Verfcheide foldaaten hadden zich
 „ met armen en beenen aan 't kanon ge-
 „ flagen, latende 't water over haare li-
 „ chaamen loopen, dat tot twee maal
 „ gefchiedde, en bleven alzo behou-
 „ den. Bestaande nu nog de gansche
 „ bezetting, anders 40 koppen fterk, in
 „ 12 mannen, van welke *Isaac de Viffcher*,
 „ namaals Hoofd op Larike, en Honi-
 „ moa, mede een nagt, en een dag in
 „ zee gedreven heeft. Een bas, ontrent
 „ 150 pond zwaar, is uit *Intsjeh Tay's*
 „ huis mede wel 60 voeten ver gefmee-
 „ ten.

1674. „ ten. Een zee-steen, lang 2½ voet,
 „ en ook zoo breed, mitsgaders 8 dui-
 „ men dik, is mede 41 roeden van ze-
 „ kere graf-ftede, daarze gelegen hadde,
 „ gevonden. Agter de vesting om, wel
 „ een musquet-schoot in 't ronde, lagen
 „ zeer veele doode lyken, zoo die door
 „ de zee weder aangespoeld, als hier en
 „ daar in de ruigten vast gebleven wa-
 „ ren, die al eer dezelve ter aarde ge-
 „ raakten, een zeer pestilentielle stank
 „ van zich afgaven. Op Wakal was
 „ mede een perzoon met een deel hui-
 „ zen weggenomen. Op Hitoelama liep
 „ 't water na gissinge 10 voeten hooger,
 „ dan gemeenelyk, op, waar mede des
 „ sergeants, en andere Compagnies hui-
 „ singen beneden de Reduit weggeno-
 „ men wierden. De sergeant was mede
 „ driftig geraakt; doch in een boom bly-
 „ ven hangen. Een soldaat, en 35 In-
 „ landers, zyn hier gesneuveld, en is 't
 „ dak van de Reduit door de aardbeving
 „ wat ontzet. Op Mamalo zyn ontrent
 „ 40 huizen der negery weggespoeld,
 „ doch geen menschen gebleven, staan-
 „ de 't voords op Lien, Tolchoe,
 „ Soeli, en Way wel, maar op Way is
 „ de eene punt van de houte Baricade
 „ van malkanderen gevallen. Voorts heb-
 „ ben alle de huizen der laatstgenoemde
 „ negeryen van geen ongemak geweten,
 „ hoewel zy de aardbeving gevoeld heb-
 „ ben, en 't water wel wat hooger, dan
 „ gemeenelyk, geweest is; op Pasir Poe-
 „ teh, dat wat lager, als de voornoemde
 „ negery, op Hitoe's Oost-hoek legt,
 „ is de Masigit des Priesters, en nog een
 „ gemeen mans huis, door 't water weg-
 „ genomen. Voorts was 't land Hitoe
 „ aan de Noord-westzyde, doorgaans zeer
 „ beschadigt, en van 't geboomte be-
 „ roofd; doch wel voornamentlyk tuf-
 „ schen Negrilima, en Hila, zynde tuf-
 „ schen de laatstgenoemde plaatsen Ceyt,
 „ tot aan de toppen der naaste bergen,
 „ of na gissinge, wel 50 a 60 vadem
 „ hoog, tusschen Ceyt, Negri Lima,
 „ en Hila gesteigerd, met 't wegnemen
 „ van alle de hoeken, en steenige stran-
 „ den, uitgenomen die, daar de Reduit
 „ Ceyt op staat, zoo dat men nu op ver-
 „ scheidte plaatzen aankomen, en de zee-
 „ gen trekken kan, 't geen, om de steen-
 „ agtigheid, voor heen niet konde ge-
 „ schieden. Het geboomte tusschen
 „ Hila, en Negri Lima, en tot
 „ groote schade, de kostelyke nagel-
 „ bosschen van jonge boomen, die maar
 „ 2 a 3 jaren hadden begonnen te dra-
 „ gen, en in een ontelbaar getal beston-
 „ den, zyn ook vernield, gelyk ook weg-
 „ gespoeld zyn de kalk-ovens van Mama-
 „ lo, Eli, Sinalo, Caytetto, Ceyt, Le-
 „ belehoe, ende NegriLima, die toen

1674. „ ter tyd zedert anderhalf jaar in stede
 „ van 't jaarlyks scheppen met de Cora-
 „ cora's tot Hof-dienst van de E. Com-
 „ pagnie opgemaakt zyn, eenelyk die
 „ van Haulhol; Wakal, en Hitoelama,
 „ die wat hooger als de andere lagen,
 „ behouden gebleven zynde. Het land
 „ van oud Lebelehoe, wezende in voor-
 „ tyden zeer vermaard, en de voornaam-
 „ ste markt, en vergaderplaats der Moo-
 „ ren, is wel een musquet-schoot in de
 „ breedte verzonken, zulx daar geen
 „ strand, maar een verschrikkelyke groo-
 „ te steilte is; als mede tusschen Ceyt,
 „ en Hila, zelfs aan de strand van ge-
 „ melde Hila, tot de West-zyde der ves-
 „ tiging, of onder de wooning van *Jutsjeb*
 „ *Tay* door, is met de daar op gelegene
 „ negeryen Noekoehali; Jehalaa, en
 „ Wawani, nevens 't gehele vlakke
 „ land in de scheeps-reede, weggezon-
 „ ken. Het is gelooflyk, dat voorge-
 „ noemde waterberg recht van onder de
 „ voornoemde plaats, te weten, oud
 „ Lebelehoe, opgekomen zy, of ten min-
 „ sten, dat 't water zelfs uit 't land van
 „ Hitoe gekomen is, om dat verscheid
 „ lieden met vaartuigen; maar weinig
 „ van de wal geweest zynde, geen meer
 „ beweging des waters vernomen heb-
 „ ben, als alleen eenige kabbellinge. De-
 „ ze berg, een weinig t'zee gelooopen
 „ zynde, heeft zich in 3 deelen verdeeld,
 „ 't eene Oost op, na Ceyt, en 't ande-
 „ re West op, na NegriLima, en Oe-
 „ riën, het derde regt na de kust van
 „ Ceram, of op de drooge ryft-hoek aan,
 „ zyn loop nemende. Gemeld water was
 „ zoo stinkende, dat de lieden, die in
 „ vaartuigen maar een weinig van de wal
 „ waren, qualyk of flauw daar van wier-
 „ den, en zoo vuil; dat die gene, die
 „ 'er in gelegen hadden, gelyk als uit
 „ de modder gehaald scheenen. In 't
 „ aankomen zag men 't bovenste deel des
 „ waterbergs slikeren als vuur, en daar
 „ onder was 't water pik zwart, maken-
 „ de zeer groot gedruis. Het hadde ook
 „ een bijzondere kracht, zoo dat, na
 „ zommigen gevoelen, 't meer als wa-
 „ ter moet geweest zyn: want zoo 't de
 „ kloekste mannen maar aanraakte, of
 „ ter halver been beliep, zoo moestenze
 „ onder de voet, en wierden weg ge-
 „ voerd, verhalende eenige die al t'zee
 „ geweest, doch gelukkig weder telan-
 „ de gekomen waren, daar door ver-
 „ scheidte malen, dan met het hoofd, en dan
 „ met de beenen onder getrokken te zyn.
 „ Rondom de vesting Amsterdam had het
 „ veele huizen op een wonderlyke wyze
 „ weggehaald: want als daar maar een
 „ huis was; buiten afstaande, liep 't wa-
 „ ter, als met een arm 'er na toe, en
 „ haalde 't om ver, zonder een trede ver-

„ der te loopen, als of 't zeggen wilde,
 „ zyn pligt voldaan te hebben; Het nam
 „ alle de huizen der negeryen, bewesten
 „ en bezuiden de vesting Amsterdam
 „ staande, weg, en smeet dezelve over
 „ hoop. In Sinalo, daar beoosten gele-
 „ gen, alwaar veel geboomte en ruijge
 „ stond, was dit water op zommige
 „ plaatsen 2 a 3, en meermalen, afge-
 „ lopen, niet zoo groote snelheid opko-
 „ mende, dat men 'er geen oog op hou-
 „ den kon, waar van de eerste baar maar
 „ zoetjes aanquam, de tweede smeet al-
 „ les om ver, en de derde spoelde 't weg,
 „ zoo dat de plaats, daar de negery ge-
 „ staan hadde met boomen en huizen,
 „ zoo glad weggenomen was, als of 't
 „ niet zamengevoegd was geweest. Al-
 „ le, of de meeste vaartuigen, van cha-
 „ loepen, Tsjampans, en prauwen,
 „ raakten aan stukken en weg, en de
 „ visschen, zoo zommige meinden, hui-
 „ den even als of 'er menschen schreiden,
 „ 't welk gelooflyk is door de Kaymans,
 „ of Crocodillen, die zich daar veel ont-
 „ houden, geschied te zyn. Een me-
 „ nigte van visschen wierden aldaar op
 „ 't land, en onder andere partyen, bin-
 „ nen 't pakhuis tot Hila gesmeten;
 „ doch, die willende nuttigen, zyn die
 „ zoo smakeloos bevonden, als of zy
 „ hout waren; moesten dierhalven we-
 „ der weggesmeten werden. Hier tegen
 „ was een party vee, en waren veele
 „ wilde verken, t'zeewaard gevoerd.
 „ Uit al 't welke dan genoegzaam blykt,
 „ dat God de Heere doet omkomen en
 „ behoud, wien hy wil, zonder aanzien
 „ van sterkte oite zwakheid. Onder an-
 „ deren was mede aangemerkt dat de
 „ sterkste en friske mannen meest, en de
 „ kreupele en flegte minst beschadigd
 „ zyn geworden. De Inlanders, voor-
 „ namentlyk van de kust Hitoe, zyn hier
 „ door (dat niet te verwonderen is) zoo
 „ verschrikt geworden, dat zy alle berg-
 „ waards vluchteden, en waren veele,
 „ ontrent meergemelde Reduit Amster-
 „ dam gewoond hebbende, zoo arm,
 „ datze de nat geworden, bedorven, en
 „ in zee gesmeten Compagnies ryft op-
 „ visten, en wilden nuttigen, 't welk
 „ by de Ed: Heer Landvoogd vernomen
 „ zynde, wierd order gesteld om eenige
 „ goede ryft aan de behoefstigen uit te
 „ deelen, die dan door zommige, door
 „ andere weder niet, gehaald is, wyl
 „ veele ryken arm, en wederom veele ar-
 „ men, door vinding van goederen, ryk
 „ geworden zyn. Daarenboven is de
 „ Rivier aldaar, en op Ceyt, zoo door
 „ 't afvallen der bergen, als door de be-
 „ weginge des aardryks, onbequaam tot
 „ gebruik, als zynde zeer dik, troebel,
 „ en vuil van smaak geworden, zoo dat

„ de lieden hier zeer desolaat zaten, be-
 „ schreide, nevens 't verlies harer
 „ vrienden, ook haar eigen soberen staat.
 „ De twee hooge bergen van Wawani,
 „ en Manifau, agter Ceyt, hebben zul-
 „ ke stukken in de naaste valyen gesme-
 „ ten, dat de daar tusschen loopende Ri-
 „ vier zyn loop gestopt, en boven een
 „ binnen-meir gemaakt wierd, 't welk
 „ niet zonder gevaar heden of morgen
 „ slaat los te breken. Klein Ceram, of
 „ 't land Hoewamohel, had de water-
 „ golf, die op de drooge ryft-hoek, zoo
 „ buiten den zelve om, als binnen den
 „ zelve doorliep, mede schadelyk ge-
 „ weest. De strand aan de West-zyde
 „ van de klip was in zand veranderd, en
 „ een groot stuk van den hoek Way aan
 „ de Oost-zyde weggezouken. Ook was
 „ 't Moorlich negerytje aan de vesting
 „ Overburg op Lochoe, daar 't water
 „ 3 vadem hoger, als gemeenelyk ge-
 „ weest had, geheel weggenomen met
 „ alle de prauwen; doch geen menschen
 „ beschadigd, de vlakke hoek Kahoela
 „ was van al zyn geboomte beroofd, en
 „ de huizen van de oppassers in 's Com-
 „ pagnies Zagoc-bosch waren dryven-
 „ de opgenomen, en met stylen en al
 „ boschwaard ingezet, daar de oppassers,
 „ na dat de watervloet afliep, haar goed-
 „ je en geweer weer uithaalden. In
 „ de bocht van Tanoeno was mede een
 „ Christen Kerk, en de helft van de ne-
 „ gerys huizen, doch geen menschen
 „ verlonde, schynende dit water maar
 „ alleenlyk op 't land aangezet te heb-
 „ ben, terwyl 't in zee, en tusschen 't
 „ land, en de kust Hitoe, stil was, be-
 „ halven dat men wat kabbeling voel-
 „ de, zoo als verscheide lieden getuigen,
 „ die maar een musquet-schoot van de
 „ wal af in zee waren, en een groot ge-
 „ druis aan land hoorden. Op Boero,
 „ Amblauw en Manipa, Kelang en Bo-
 „ noa, heeft men de aardbeving ook ge-
 „ voeld, als mede de opsteiging van 't
 „ water op Manipa, daar 't eensklaps
 „ tot in de Reduits-gracht liep, met ver-
 „ nieling van de scheen-angels voor de
 „ vesting, en wegneming van in de 40
 „ huizen der negery; doch geen men-
 „ schen; maar de aardbeving was daar
 „ mede sel geweest. In 's Compagnies
 „ wachthuis, op 't Eiland Kelang, ter
 „ plaatze Salatti, had 't water ontrent 16
 „ voet hoog gestaan, zonder verdrecha-
 „ de te doen. Op Oma, Honimoo, en
 „ Nocfalaoet, was de aardbeving al me-
 „ de heftig geweest, waar door de pan-
 „ nen van 't woonhuis in de vesting
 „ Hollandia verschoven geraakt zyn,
 „ hebbende 't aardryk den gantschen
 „ nacht daar niet stil gestaan; als mede
 „ op Oma, daar de aardchuddinge, na
 „ de

1674.

„ de eerste harde stoot noch een gantsch
 „ etmaal geduurd had. Het water was
 „ boven dien wel 6 voeten hoger, als
 „ gemeenelyk geweest, zynde de muur
 „ tusschen de combuis, en 't klein pak-
 „ huisje, op verscheide plaatzen ge-
 „ scheurd. Op de pas Baguwala is de
 „ Reduit Middelburg meest van alles
 „ ontzet, en de halve maan wel 2 a 3
 „ voeten in de grond gezakt, een goede
 „ party buskruit, daar, om de droogte des
 „ kelders, geborgen, lag zeer gevaarlyk;
 „ doch is nog behouden geworden. Het
 „ water was niet over de zelve pas; maar
 „ alleen van de zyde der Reduit tot aan
 „ de eerste wooningen gelopen, dat een
 „ groot geluk was: want indien 't zelf-
 „ de doorgezet hadde, zoo zoude het
 „ gelooflyk alles, ja zelfs de Reduit,
 „ weggesmeten hebben. Ook was 't
 „ land in de Negeryen, Baguwala en
 „ kleen Hoetoemoeri, magtig gescheurd.
 „ Uit Banda had men berigt, dat op de
 „ zelfde dag en uur, mede aldaar by
 „ klaare manschyn, en stil weder, een
 „ zagte aardbeving, en eenig oploop van
 „ water, was geweest; doch zonder
 „ schade te doen. Aldus was 't door de-
 „ ze gantsche Landvoogdy gestelt, zon-
 „ der dat de aardbeving, of onderaard-
 „ sche rommelinge, zommige als een'ge-
 „ luid van kanon-schooten, en andere,
 „ als of 'er wagenen en paarden aan qua-
 „ men, noch ook de Hemelsche vuur-
 „ teekenen ophielden. Zondag, den zes-
 „ den May, na dat het ontrent 14 da-
 „ gen een weinig opgehouden had, heeft
 „ men wederom 2 harde aardstuddin-
 „ gen vernomen, en des avonds ontrent
 „ 7 uren zag men onder een harde slag-
 „ regen in 't Oosten een groot vuur,
 „ onder smal en boven breed, 't welk
 „ t'elkens na den regen ophield, en met
 „ de zelve weder quam. En den volgen-
 „ den Donderdag, zynde den 10 May,
 „ 's avonds op slag van negen uren, heb-
 „ ben 5 a 6 soldaaten, voor de buiten-
 „ pagar van 't Kasteel Victoria by een
 „ zittende, na 't Oosten in de lucht eerst
 „ een kleine, en daar na een groote
 „ streek, als bleek vuur gezien, welke
 „ de gedaante van roeden had, zynde
 „ den Hemel aan die plaats klaar, maar
 „ 't vordere deszelfs met dunne regen-
 „ wolken bedekt.

„ Eer de huisvrouw van de Heer van
 „ Zyll, Opperhoofd op Hila, in zee met
 „ haar huis, en alle de goederen (uit-
 „ genomen een kist met geld, die op de
 „ Reduit stond) weg dreef, zoo was zy
 „ na de Reduit geloopt, om 'er mede
 „ op te komen, roepende sterk, dat zy
 „ zouden open doen, doch, terwyl zy
 „ boven daar mede bezig waren, sleepte
 „ de stroom haar weg. Zy was, ge-

1674.

„ vischt zynde, alleen kenbaar aan een
 „ ring, en goude keten, die zy aan had:
 „ alzoo men geen onderscheid tusschen
 „ Hollanders en Swarten (om dat zy zoo
 „ doorweekt en alle dood-bleek waren)
 „ zien kon. Een van zyn slaven, zynde
 „ zyn kok, dreef 2 a 3 dagen in zee,
 „ hebbende zich op een balk opgehou-
 „ den, op welke zich noch een ander
 „ en veel sterker medeslaaf van hem ee-
 „ nigen tyd opgehouden had; doch dat
 „ hout kon hun beiden niet boven houden,
 „ weshalven zy om dit hout eerst zeer
 „ dapper streden. De kok overwon den
 „ anderen, behield het hout alleen, en
 „ dus ook het leven.

„ *Hassan Soleyman* dreef ook eenige
 „ tyd met een boom in zee; doch quam
 „ te land, daar nu zyn huis staat.

„ Twee soldaaten, met een prauwtje
 „ van Hitoelama na Hila willende, za-
 „ gen in zee, zoo hen dacht, een mensch
 „ in 't leven. Zy, 'er na toe gescheept
 „ zynde, bevonden, dat het een naakt
 „ vrouw-mensch was, weshalven de
 „ een zyn rok eerst uittrekken wilde,
 „ om die haar toe te werpen; doch zy
 „ riep hen toe: *is 't nu een tyd, mannen,*
 „ *om voor malkanderen beschaamd te zyn,*
 „ *daar de Heere ons zoo bezogt heeft, komt*
 „ *my, bid ik u lieden, maar te hulp: want*
 „ *ik ben niet in staat, om my langer te kon-*
 „ *nen boven houden, en zal God danken,*
 „ *als ik maar behoude weer aan land ko-*
 „ *me.*

„ Ook liet de Heer *Hurdt*, na zyne
 „ vlucht uit het Kasteel, by dat huis, daar
 „ zedert de Landvoogden woonden, een
 „ Secretary, en aan de andre zyde een
 „ wachthuis of Corps du garde, en bui-
 „ ten dien een groote Gabba Gabba-
 „ Loots maken, om daar in te prediken,
 „ alzoo het onmogelyk was, om dat in
 „ 't Kasteel te doen; in welke Loots tot
 „ 't einde der Regeering van de Heer *de*
 „ *Vicq* gepredikt is.

A. 1673: den 13 September zond de
 Heer *Rumphius* zyn byzonder oordeel, Rum-
phius ad-
vys over
't Kasteel.
 wegens 't verleggen van 't Kasteel Vi-
 ctoria, aan haar Edelheden, met een tegen-
 gesteld gevoelen van een ander op de
 kant, beide van dezen inhoud:

1674.
Tegen-
stelling op
't over-
staande
advys van
den
Koopman
Georgius
Everhar-
dus Rum-
phius.

Advys, en consideratien, inge-
geven by den Koopman, Geor-
gius Everhardus Rumphius, aan-
gaande de Fortificatie van 't
Kasteel Victoria.

1.

Vooreerst stelle ik voor vast, dat het
Ambonsche Kasteel vry beter zoude
leggen tegen over in de Laha, zoo 't in 't
eerste aldaar gebouwd was, ende dat het
tegenwoordige, op 't strand Honipopo leg-
gende, qualyk zoodanig te fortificeren zy,
dat het van de naburige bergen geen schade
te verwagten hebbe; maar of het nu gera-
den zy, de hoofd-residentie, en Compagnies
omslag van hier op te breken, en in de La-
ha over te brengen, staat ons te overwegen:
want eerstelyk zullen zoo veel materialen,
als tot een Kasteel van 24 roeden guardyns
behooren, niet zonder groote moeite van de
Inlanders kunnen by de werke gebracht wer-
den, al genomen dat de burgers en Chi-
neesen dezer stede het steenbakken ende
het kalk-branden aannamen, zoo staat eg-
ter te bezorgen, dat zy lieden te vroeg, en
als men half in 't werk is, mochten komen
uit te scheiden, (a) by aldien de stoffe tot
steen bakken ende kalkbranden mogt kom-
men te verminderen, ende als dan de res-
terende last de Inlanders op den hals te kom-
men, dewelke het, behalven dit, nog zwaar
genoeg zullen hebben, ende staat dan vrye-
lyk verder te duchten, dat de Inlanders,
ziende, dat het aanbrengen van materialen,
steen en kalk, gelykze nu eenige jaaren tot
dit Kasteel alreede gedaan hebben, geen
einde wil nemen; waar toe ze egter van
ouds zoo dikwils vertroost zyn, wederbor-
stlig ende verdrietig mogten worden, ende
gevolgelyk een goed spel in de weer brengen
gelykze wel meermalen gedaan hebben, 't zy
dan dat de E. Compagnie mogte resolve-
ren, 't welk ook nodig zal zyn, de onkosten
alleen op haar te nemen, uitgenomen 't geene
dat de Inlanders niet weigeren en kunnen
eenige aarde op en aan te dragen, en, in
plaats van jaarlykze panggajen met de Hon-
gi, voor eenigen tyd aan de fortificatie te
helpen.

2.

Het nieuwe Kasteel de geprojecteerde

(a) De zwaarigheid over de klei en kalk, is
zonder fundament: want al was 'er in de Laha
geen klei genoeg, zoo is die egter op andere
plaatzen niet wyd van daar, en hier overal, zeer
wel te krygen, ende nopende de kalk, die zal
insgelyx wel te verzamelen wezen, mits dat 'er
5 a 6 floepen op gehouden werden, om gedurig
weg te halen, 't geen hier en daar gereedis, men
kan elkeen opleggen in 2 a 3 jaren te brand-
den 10 ton kalk, dat in zoo langen tyd niet
zwaar om te doen zal vallen, inzonderheid alsze
daar voor betaald werden, 't welk al ruim 60
duizend tonnen kan uitmaken, behalven 't geen
zoo de Neder- en Inlandsche burgery, als Chineesen
zullen leveren.

grootheid bekomende, zal wel ruimte ge-
noeg hebben, om alle Compagnies goederen
en de principaalste officiers, te bergen; maar
zullen niet te min gedwongen zyn, een fat-
zoen van een kleine stad daar buiten nog te
maken, ten zy men wilde Compagnies
suppooften, die daar buiten woonen, op den
eersten aanval den vyand ten proye geven,
en daarenboven zal men gehouden zyn noch
een vaste timmerwerf te maken, die zich
zelfs defenderen kan, vermids wel 50 roe-
den van 't hoofd-Kasteel zal afleggen; ik
laat nu staan, dat de rechte reede, daar
de schepen ankeren zullen, niet recht voor
het Kasteel, maar wel een musquet-schoot
daar van af zal zyn, welk ongemak men
voor dit Kasteel niet onderworpen is.

3.

Genomen nu dat men alle deze zwaarig-
heden boven komt, zoo zal de E. Compa-
gnie noch genoodzaakt zyn een kleen Ka-
steel op deze plaats te houden: want dezel-
ve, alwaar de principaalste reede is, te
verlaten, is ten eenemaal ongeraden (b) want
daar door zoude men den vyand een ope-
ne deur maken om het Land Leytimor,
zynde de principaalste nagel-thuin, ge-
makkelyk in te nemen, en zoude hy dan
buiten twyffel deze plaats zoo vast maken,
dat wy die niet licht zouden inkrygen,
staande de Inlander van gebeel Leytimor,
volgens den aard van 't zee-gras of wier,
dat zich na de stroom buigt, hun straks toe
te vallen, ende ons in de Laha te laten zit-
ten. Hier op mogte iemand zeggen, dat
wy naderhand met onze macht komende en
(c) de naaste bergen innemende, hem
daar

(b) Hoe groot de Kasteelen ook zyn mogen,
zoo moet men by tyden van oorlog egter nog
eenige pallissaden, of andere ligte buiten-werken,
maken, die onder beschuttinge van 't zelve staan,
waar binnen als in 't Kasteel zelve Compagnies
suppooften en onderdanen, onder ofte aan 't Ka-
steel woonende, konnen geborgen worden, nu
daar goede en ruime vlakke is, gelyk in de La-
ha, kan men een welgeschikte stad afroyen, die
met 'er tyd allenxkens door de burgers en in-
woonders wel gesterkt zal werden, al was 't maar
met smalle grachten, en lage wallen, vooreerst
die beplantende met een digte doorn-hegge &c. de
timmerwerf kan zeer wel van 't Kasteel gedefen-
deert werden, egter moet op de hoek een ligt
water-pas staan, dat op de naaste schepen spelen
kan. Dat Leytimor de principaalste nagel-thuin is,
gaat niet vast, ende als men eenelyk daar op zien
zoude, moest men de hoofd-residentie gaan ne-
men in de Uliasserse Eilanden, die nu niet meer,
dan hier en daar een Reduitje tot bescherminge
hebben, 't welk ongevoeglyk zoude komen.

(c) Wy agten dat den vyand hier reeds maar al
te wyden opene deure heeft, als die buiten bereik
van ons geslucht hier overal ankeren en landen
kan, ten zy men een half vyfentwintig Reduiten
of houte Wambayen wyd en zyde op alle toegan-
gen wilde leggen, doch hoe ligt dezelve konnen
overwonnen en mitsdien onze magt gebroken wer-
den, als hebbende geen rugge-steun aan een goede
fortresse, kan een ider licht afmeten. Het minste
verlies is groote winst voor den vyand: want hier
door werd hy in zyn oogmerk aangemoedigt, en-
de

1674. daar ligt wederom zouden kunnen uitdruyven, ik antwoorde, by aldien de vyand nu eens dit gehele strand met kleine werken ging bezetten, en de Inlanderen hem getrouwelyk wilden bystaan, gelyke dan zouden moeten doen, als wel wetende hoedanig zy voor hare ontrouw zouden getraeteerd worden, als wy wederom meester wierden, zoo zoude ons het landen wel verboden blyven.

4.

Indien nu het Kasteel, dat hier blyft, sufficient zal zyn om deze strand te bevryden, zoo diend het noodzakelyk 2 punten te houden, en met niet minder als 80 man bezet te zyn, daar alreede het nieuwe Kasteel een garnizoen van 300 man van nooden heeft, en werden boven dat nog evenwel eenige buitenwerken vereischt, om de gansche strand van den galg-boek af tot aan den Roodenberg te bevryden.

5.

Uit die inzichten dan, dat de meeste Christen-suppooften, ende nagelboomen, op dit Leytimor staan, 't welk by het verleggen van het Kasteel na de Laha van onze bescherminge ontbloot, ende den vyand genoegzaam open zoude gesteld worden, waar op zy eens de voet geveest hebbende, bezwaarlyk weder af te krygen zyn, zoo zoude wel myn advys zyn dat de E. Compagnie haar de onkosten niet behoorde te ontzien, hoewel die mede groot zullen vallen; en behoudende dit Kasteel (d) maken zoo veele buitenwerken, als genoeg zouden zyn tot bevrydinge van voornoemde strand, dewelke juist niet permanent behoeven te zyn, maar eenelyk zoo sufficient, datze dien tyd kunnen uitbarden, die wy met eenige Europische natien in oorlog mogten zyn, gelyk men zelfs in Europa ziet, dat de steden ende plaatzen, een belegeringe vreesende, haer met haastige opgeworpene schanzen, en buitenwerken, versterken, dieze daar na in tyd van vrede wederom affmyten. Ik ben dierhalven van gevoelen, dat gedurende dezen oorlog met de 2 Europische natien, die, (zoo 't Godt belieft) in 't korte moet eindigen, men deze

de onzen Inlander zoude daar door terstond vreesagtig werden: genomen den vyand nam deze plaatze in, en wy waren treffelyk gefortificeerd aan de overzyde, zoo zullen de Inlanders altoos vaste hoop en geloof stellen, dat de vyand het hier niet lang zal kunnen gaande houden, begevende ondertusschen haar zelven in 't gebergte, ofte vele van hun na de Laha. Die van de Hitoeëse kufft zouden apparent al mede ten eersten over komen, en onder bescherminge van 't Kasteel zoeken te schuilen, maer wie zoude het nu beter hebben, den vyand hier binnen, ofte wy ginder, als aan den ingang leggende, het laatste spreekt van zelfs.

(d) Buitenwerken, waar af hier gesproken werd, kunnen niet altoos op een stel en sprong gemaakt werden, om dat de materialen zoo gereed niet te krygen zyn, behalven dan noch de magt van bezettingen, die daar toe vereischt word.

strand met diergelyke buiten-werken genoegzaam verzien kan, dat de vyanden niet alleen het landen, maar ook het ankeren verboden werde, ende van verre de stukken over land te slepen, en op de naaste bergen te brengen, daarze ons schade kunnen doen, zoude hun niet wel doenlyk zyn, vermits de Inlanderen, die niet nalaten zouden ons getrouw te zyn, als ze maar zien, dat wy hare stranden inhouden, en by haer blyven, met hun lieder embuscaden zulks genoegzaam zouden beletten, ende dan verders in tyd van vrede, zal dit Kasteel genoegzaam versterkt zyn, als het maar een hegte barm aan de zee-zyde bekomt, ende de vervallede timmerwerf weder in zyne defensie gebracht werd, ende by aldien men gemelde barm te zwak mochte vinden, om zwaar geschut daar op te zetten, dat zoude men kunnen verhelpen, indien aan de West-zyde van 't Kasteel op strand, ofte ook wel op den Z. West-boek van den Olifant, daar het oude ziekenhuis gestaan heeft, een sterke batterye, of iets diergelyk, gelegd wierde.

6.

Nu zoude het myn plicht zyn, dat ik zodanige plaatzen, en fatzoenen van gemelde buitenwerken, aanweze; 't welk ik tot myn leetwezen door 't missen van myn gezicht niet kan doen, maar laat my voorstaan, dat men aan de Z. West zyde van 't Kasteel by het Riviertjen Way Nitoc, een halve gotelings-schoot van 't Kasteel gelegen, daar na myn best onthoud niet ver van strand (e) eenige heuveltjes ofte hoogten liggen, eene schanze zouden kunnen opwerpen, als mede dat aan den voet van den Roodenberg een bequame klip te vinden zy, daar men een batterye zoude kunnen op zetten. alles om de vyanden het landen te beletten, ende hun gevoegelyk van de bergen af te houden, doch dewyle ik zulks, als gezegt, niet aanwyzen kan, 't welk ik by beter dispositie, voor my niet onmogelyk zoude achten, wil ik my geerne anderer gevoelen onderwerpen, ende mede stemmen, dat men het Hoofd-Kasteel, in de Laha verleggen zal, hebbende ondertusschen een stuk van myne plicht gedacht deze politike consideratien alhier op het papier te stellen, op dat blyken moge, dat men het land Leytimor, 't welk de Compagnie nu by de 70 jaren bezeten heeft, niet zonder groote circumspectie verlaten moet. Onderstond aldus gedaan, en overgegeven den 13 September 1673. lager stond, 't geen na Batavia gezonden is door Sr. Rumphius getekend, 't myner presentie, was geteckend, Jacob de Jong, Secretaris.

Gedurende zyn Ed: regeering is hier alles in veel rust gewest; zoo dat hier wei-

(e) Deze aangetoge plaatzen werden dicht agter al weder van hoger gecommandeerd.

1674. weinig zaaken van belang voorgevallen zyn, die verdienen aangeteekend te werden.

De Heer A. 1675 in 't laatst ging de Heer *Hurd* Hurdt na voor een spring-tocht na Banda (alzoo Banda A. daar toen geen Landvoogd was) om ordre te stellen.

Bevelen In 't zelve jaar 1675 liepen de gedagten harer Edelheden weder om 't Kasteel elders, of wel in de ontrent 't Kasteel, en om de nagelen uit te roejen.

Laha te verleggen, daar toe haar Edelheden by hun Ichryvens van den 9 Januari geen genegenheid toonden, maar vonden goed, het te laten daar 't was, mogende wel lyden, dat men 'er een buitenwerk tot versterking om maakte. Zy gaven ook nog last, om de nagelen op Manipa, en eerst de jonge boomkens uit te roejen, dat zy den 18 Januari 1676 van alle de nagelboomen daar, en op Hoewamohel, belasten.

Zy verboden de borgers ook, om op Java, Bima, Boeton, of Timor te varen; doch stonden aan de Oost-Cerammers, maar geenzins den Gorammers, toe, jaarlyks met 3 a 4 vaartuigen op Java met een behoorlyke Bandase pas te handelen.

Een nieuwe vesting op Honimoa aanbevelen. Alzoo nu Honimoa niet langer zonder vesting blyven kon, belasten zy ook de zelve op de klip van Sapiroewa, volgens 't ontwerp van den bouw-kundigen Heer *Corle*, te begrypen, en die ten eersten langwerpig vierkant te maken; dog in December belasten zy weer 'er langzaam mede voort te gaan.

De Heer A. 1676 den 16 October verboden zy Hurdt, zeer sterk alle byzondere handel en vooral die met kleeden, of speceryen belast, Raad van den Indien gemaakt. den aanbrenger, al was de zomma noch zoo groot, een derde daar af te geven. In dit zelve jaar hebben haar Edelheden den Heer *Hurd*, Extraordinaris Raad van India gemaakt, een eer, die hy lang verdiend had.

A. 1677 belasten zy op alle verdachte versterkende vaartuigen wel te passen, en vooral op de Kessingers wel te kruiften.

Den 11 May bevelen zy met het uitroejen der nagelen, ter plaatze daar zy 't bevoorrens belast hebben, voort te varen.

In dit zelve jaar is de zaak van *Pelimio*, Koning van Sepa en Besi, bevoorrens aangehaald, voorgevallen.

Een kruitmeulen, en andre zaken A. 1677 en 1678 geordonneert. A. 1678 belasten zy hier een kruitmeulen te maken. Verbieden aan Christenen hun slaven aan Mooren of Heidenen te verkoopen, als mede geen nagelen meer te planten, ook wel jaarlyks de ziel-beschryving, dog om de 2 of 3 jaaren maar eens de telling der nagelboomen over te zenden.

Dezen Heer heeft ook ingesteld, dat 'er in Mardheika en Noeflanivel 17 da-

ti's of scheppers altyd klaar zyn moesten, 1674. om 's Compagnies brieven &c. hier en De laatste werken van de Heer Hurdt. daar na toe te bestellen, en andre zaaken te verrichten; doch alzoo de OrangKaja's malkandren niet wel verstaan konden, zyn 'er 17 in Mardheika en 17 in Noeflanivel gelegd, die naderhand onder de Heer *de Vicq* tot 20, onder *Padbrugge* tot 24, en onder *de Haas* tot 40 op ider plaats vermeerderd zyn.

Een van de laatste werken by de Heer Landvoogd *Hurd* in Amboina gedaan, zyn de nette ordres, die hy op het openen der pakken, kisten, kassen, en allerlei soorten van voorraad gesteld, ook de oude Hollandse Kerk tegen over het oude huis van de Landvoogd op de Olifants-weg begonnen en een kruit-huis by de Rivier van de Roodenberg gemaakt heeft.

Dit nu verricht hebbende, is hy na Zyn verdeze Landvoogdy 6 jaren loffelyk betrek A. flierd te hebben, den laatsten May 1678, van hier vertrokken, om als Veldheer op Java over 's Compagnies krygs-macht te gebieden, alwaar wy zyn Ed: onder de stoffe van dat Eiland weder zullen vinden.

De vervanger van de Heer *Hurd* is De Heer geweest de Heer *Robbert de Vicq*, van Amsterdam, die den 12 Februari dezes jaars 1678 met 't schip *Alexander* hier gekomen, en kort voor zyn Edelheids vertrek als twee en twintigste Landvoogd en bestierder voorgesteld is. Zynde een Heer van hooge jaaren, en toen hy hier quam, niet verre van de 70. Echter is hy hier noch (al eenige tyd geweest, dog heeft zeer weinig van belang verricht.

Hy heeft de Hollandse Kerk, by de Heer *Hurd* begonnen, vervolgd; doch niet voltooid; alzoo hy de Ternataanse Prinzen, die hier quamen, te weten, den *Gogoegoe*, den Capitein *Laet*, en den *Kimelaba* daar in huisvestene.

Ook heeft hy het hoofd aan de zee-kant, buiten de waterpoort van het Kasteel verder uitgelegt. Hy liet ook de Zuid-zyde van het Kasteel afbreken, en weder opbouwen, en boven het oud ziekenhuis voor de leden van den Raad een kamer maken, om van daar de vonnissen te doen afkondigen en uitvoeren, recht over het nieuw steene schavot (dat hy mede heeft doen bouwen) en onder de zelve een kamer, om de misdadigen te zetten.

De houte pagar, in een ring-muur veranderd, voor 't Kasteel *Victoria*, is een van zyne voornaamste werken geweest, die by A. 1680 gemaakt, maar over welke hy zoo na gezocht is, dat men de steenen, die 'er toe gebruikt zyn, na geteld heeft, om, waar het mogelyk, hem daar on-

1674. ontrent schuldig te vinden.
 Zyne moeijykheden met van de Voorde, en andre. Hy had tot zynen Opperkoopman, en tweeden, eenen *Gerard van de Voorde*, met welken hy gedurig over hoop lag, scheldende hem, en eenen *Bergman* beide voor Compagnies dieven, en den lesten voor een schelm, waar over zeer hooge woorden ruffchen hen beide reezen, verwytende hem, dat hy Compagnies ryft verkogt.

Hy dreigde hem ook, over dat hy een stalmeester van hem geslagen had, weer te slaan, waar op *van den Voorde* zei: *den eersten slag zou ik afwagten, doch den tweeden zoud gy krygen, en ik u dan wel braaf aflossen. Dan zou ik u, zei de Heer de Vicq, in 't donker gat zetten. Dat doet men* zei den andre, *schelmen en dieven, maar geen Opperkooplieden*, dit liep eindelyk zoo hoog, dat *van de Voorde* A. 1681 na Batavia vertrok.

Zyn baatzucht, en groote haastigheid. De lust om met menschen te verkeerren was t'eenemaal uit dezen Heer, zoo dat men hier in zyn tyd leefde, als of men in 't oud manhuis was. Echter verstonden Hy, en de Fiscaal, malkanderen zoo wel, dat men op Batavia zeide, dat de Fiscaal de zak op hield, hy 'er rykelyk wat in stak (dat is hem zware boetens deed toewyzen) en dat zy het dan te zamen deelden. Dat hy vry driftig was, bleek aan zekere zaak met Capitein *Bulk* op *Elipapoeteh*, of ontrent *Sepa* voorgevallen, alwaar die Heer, tegen vermogen daar na toe gezonden, wel zyn best gedaan, maar egter het ongeluk gehad hadde, dat de zaaken juist niet te wel uitvielen, door dien hy ziek geworden, en dus buiten staat was geraakt, om overal by te zyn, alzo hy moest gedragen werden welke zaak hier veel moeite gaf.

Hy was, 't zy hier om, 't zy om wat anders, geweldig op hem geberén, ja wilde met hem maar zoo na de galg, welke te klaar blykende drift van de Landvoogd oorzaak was, dat niemand van de Procureurs hem toen dorst dienen.

Hy belaste dit eindelyk aan den Secretaris van de Raad van Justitie, *David Eversdyk*, een zeer bequaam borst, die verder zocht te komen, en derhalven bevrceest was, om die zaak aan te nemen; doch als hy hem dit op nieuw ten strengste gebod, onder belofte, van 't niet qualyk te nemen, als hy hem na zyn gemoed, en als een eerlyk man, diende, zoo nam hy 't aan, en pleitte hem volkomen vry; maar hy heeft dien borst zedert, waar hy kon of mogt, vervolgd, en gedwongen vry-man te werden, op dat hy eenigzins van zyne geweldenaryen vry geraken mogt. Wegens de latherdigheid, in dien stryd voor *Sepa* betoond, wierden verscheide Inlandsche Hoofden

in vrouwen kleederen door de stad geleid. Hy zond *Bulk* in April A. 1679, afgezet na Batavia; doch deze won daar zyn proces.

Onder zyne regeering heeft men ook drie zeldzame voorvallen gehad, die, schoon het maar droomen geweest zyn; egter veel opmerking verdienen, en daarom van ons hier niet kunnen worden voorby gegaan.

A. 1676 vertrok zekere *Henrik Dam*, burger en raadsperzoon in Amboina, niet tegenstaande hy reeds een man van genoegzame middelen was, met zyn eigen chaloep na *Macassar*, onder voorgeven aan zyn vrouw, die dit tragtede te beletten, dat dit de laatste tocht dat hy zelf mee varen, en wel uitdrukkelyk, dat de winst van dien een byzondere gifte aan haar lieder eenige dochter zyn zou.

Eenige tyd daar na gebeurt het, dat de Heer *Henrik Leidekker*, een der aanzienlykste borgers hier, met eenig ander gezelschap op 't land van den burger-vaandrig, *Henrik Lepper*, aan de overzyde van 't Kasteel *Victoria* gelegen, genoodigt, nevens andere volgens gewoonte, een middagslaapje nam, en onder 't slapen gedroomd hebbende, na zyn ontwaking den droom eerst aan eenen vryman *Leendert Snyders*, en daar na aan 't geheel gezelschap zeer omstandig verhaalde, hoe hy in zyn droom zeer benaauwd geweest was, ter oorzaak dat hem dacht, dat voornoemde *Dam*, ontrent *Macassar* te vertimmeren leggende (na dat hy bevorens zyn lading aan land in een *Saboa*, of opgeslagen *Loots*, daar toe eerst verveerdigd, gebracht, en zyn slaven 'er by gesteld had) van eenige *Macassaren*, die op den buit, na die verspied te hebben, loerden, moorddadig aangetast, en met vele wonden vermoord werdende, hem zeer verbaast by zyn naam, als zynde altyd zeer groote vrunden geweest, en om hulp riep, zoodanig dat hy, van ontsfeltenis ontwakende, en dit nadenkende, vaststelde dit van eenig gevolg te zullen zyn; waar op hy, t'huis gekomen, 't geval en de tyd net aangeteekend heeft; om, by 't schryvens van *Macassar*, den uitslag deszelfs te zien. Ontrent twee maanden daar na, by 't aankomen van 't eerste *Macassars* vaarttuig, quam 'er expres schryvens van den Heer President op *Macassar*, dat voornoemde Sr. *Henrik Dam*, juist op die tyd van moordagige *Macassaren* jammerlyk met veele wonden vermoord, zyn goed geplunderd, en zyn chaloep verbrand was, dat ook zyn Stuurman, *Marinus Duim*, een Hollander, jammerlyk gewond, tot *Macassar* nog te meesteren lag, die daar na genezen, en weer in

1674.

De Heer Leydekkers zeldzame droomen.

Ambon gekomen, tot iders verwondering dit geval, 't geen van voornoemden Heer *Leidekker* in tegenwoordigheid van voornoemden *Henrik Lepper*, *Snyders*, en anderen, met zyn opgeteekende droom vergeleken wierd, zoo omstandig en net overeen komende met dezen droom, verhaalde, dat het al de toehoorders, als geen reden daar af wetende te geven, vermits by zoo grooten afgelegenheid van plaats over zee, 'er geen heimelyk verstand kon zyn, of iet gegift werden, zeer verbaasde.

Op een andere tyd, of wel A. 1687, is het gebeurd dat de zelve Heer *Leidekker* op een stuk lands van hem aan de overzyde met eenige slaven om eenig hout te laten hakken, en door hier en daar te loopen, zeer vermoeid zynde, zich, na last aan zyn volk gelaten te hebben, op een der gehakte balken ter zyden af van 't volk, aan strand wat ter rust met het hoofd tegen een boom nederley, alwaar hy, door vermoeidheid in slaap geraakt, begon te droomen, dat hy een groote Kayman, ofte Crocodil op hem zag aankomen, om hem te verslinden, waar op hy in zyn droom verschrikt, en de minen van vluchten willende maken, en ontwakende, bevond, dat hy maar even tyds genoeg had, om zich te redden, vermits hy anders na allen schyn van een Kayman, die al zeer naby hem was, zou verscheurd geweest zyn. Hy vluchtte dan, zoo veel hem mogelyk was, na zyn volk, hen tot hulp roepende, die by hem gekomen, na veel moete den Kayman gedood, en hem zoo van die verwonderenswaardige vreeze in en na zyn droom gered hebben, verbaast staande, na dat zy hunnen Heer zyn droom en 't gevolg van dien zoo kort daar op hadden hooren verhalen. Ook ben ik geen half quartier uurs daar na gevallen te dier plaatze by dezen Heer gekomen, en heb den gedooden Kayman noch zien leggen, en dit verhaal uit zyn eigen mond toen ook gehoord.

D. Carpius, die in Januari 1681 als Predikant in Amboina ten tyde van de Heer Landvoogd *de Vicq* quam, verhaalde in 't begin van A. 1682 in een vol gezelschap, dat 'er in korten tyd, hoe vrolyk zy daar nu by den anderen zaten, een groote sterfte onder de Hollandse vrouwen, of juffers zyn zou, waar op zyn Eerw. na de reden, hoe hy dit wist, al lachende gevraagd, vermits 't gezelschap daar niets van geloofde, tot antwoord gaf, dat hem dit, als in een gezicht, tusschen waken en slapen leggende, nu even zoodanig voorgekomen was, als hem zeven jaar te voren diergelyk gezicht in Banda ook voorgekomen, en na dit zyn gezicht aldaar even zoo uit-

gevallen was, en dat hy daar uit vast befloot, dat dit ook nu zoo uitvallen zou, om dat alle die gene, die volgens dit zyn gezicht uit zulk een gezelschap quamen te sterven, van een zwarten hond, dien hy daar ontrent zag, gebeten wierden.

Nader van deze juffrouwen daar tegenwoordig, half uit nieuwsgierigheid, en half uit vreeze voor haar zelve, gevraagd, wie 't al gelden zou, zoo gaf hy tot antwoord: dat hy een grooten damp en rook, als van flambouwen, uit de straat van den Landvoogd, en daar na ook uit die zelve straat een groote lykstatie had zien komen, waar uit hy vaststelde, dat dit het huis van den Landvoogd, zonder te kunnen zeggen wien, vermits hy niemand gezien had, gelden zou. Daar op verder eenige vrouwen noemende, die hy gezien had, zootelde hy by namen deze navolgende op, Juffrouw *Cabeing*, een Predikants weduwe, Juffrouw *Peregrinus*, een Predikants vrouw, Juffrouw *de Praat*, huisvrouw van 't gewezen Opperhoofd tot Boco, den Onderkoopman *de Praat*, een van zyn eigen voordochters, een Juffrouw van 20 jaren noch vryster, Juffrouw *Vosmaar*, huisvrouw van *D. Vosmaar*, en Juffrouw *Diemer*, zyn vrouws eerste mans voordochter, en Juffrouw *Vonk* een Predikants vrouw, alle de welke te dier tyd nog kloek en gezond waren.

Korten tyd, en geen twee maanden daar na, nam dit werk zyn begin met 3 zoontjes van des Landvoogds zoons weduwe, die in de zelve straat, en zeer dicht by 't huis van dien Heer woonde, welke drie binnen een maand stierven, en 's avonds met flambouwen begraven wierden, 't welk geschied zynde zey voornoemde *D. Carpius*, dat dit de rook en damp was, dien hy gezien had in de straat van den Landvoogd. Zeer kort daar op stierf des Landvoogds vrouw, die met veel statie begraven zynde, zoo zey de Heer *Carpius* dit de zelve statie te zyn, die hem in dat gezicht vertoond was. Daar op stierf Juffrouw *Cabeing*, en Juffrouw *Peregrinus* kort daar aan, 't geen onder de andre meegenoomde Juffrouwen zoo al eenige bekommring begon te baaren. Zeer kort 'er aan volgde Juffrouw *Vonk*, en eene Juffrouw *Hellenius* (hoewel onder 't getal niet genoemd) *D. Hellenius* vrouw, na welkers dood *D. Carpius* by Juffrouw *Vosmaar* quam, en tegen haar in presentie van myn huisvrouw zeide, Juffrouw *Vosmaar*, nu Juffrouw *Hellenius* dood is, hoeft gy niet bevreesd te zyn, want dewyl ik haar in dat gezicht maar van agterengezien heb, en gy van statuur malkanderen zeer wel gelykt, zoo heb ik gemeind, dat gy het waart, doch nu by

1667. de uitkomst bevonden, dat ik haar, en niet u, gezien heb; vooral egter begon dit werk by de Juffers te klemmen, toen zyn eigen dochter kort daar aan stierf, waar door dan eindelyk de twee laatste, de Juffers de *Praat* en *Diemer*, die reeks haar hebbende zien voorgaan, hoe gezond zy ook waren, by de minste hoofdpyn of andre geringe ziekte, aanstonds begonden melancolyk te werden, en zich in te beelden, dat zy 't mede niet lang maken zouden, hoewel zy toen nog niets, dat na de dood geleck, gevoelden.

Kort daar aan, of 2 of 3 weken daar na, wierd Juffrouw de *Praat*, anders zeer gezond en vrolyk van geest, zeer schielik ziek, en was binnen 2 of 3 dagen een lyk. Onder de ziekte, en na de dood van voornoemde Juffrouw, wierd de Juffrouw *Diemer* zeer droefgeestig, en beelde zig nu en dan al vaster haar kort aanstaande dood in; doch door haar jongheid en vrolyken geest dit dan weer verzettende, en verwerpende, geloofde zy, dat haar vader 'er haar maar mede onder genoe had, om haar behuwde moeder, die van haar zoo veel hield als of zy haar eigen dogter was, vermids zy geen kinderen had, te bedroeven, vermids 'er in dat huwelyk van haar vader en moeder de beste overeenkomst niet was, gelyk zy dit menigmaal tegen myn huisvrouw verhaald heeft.

Aldus dan dit geheel uit hare gedachten stellende, zoo wierd zy in die meining te meer gestyfd, om dat zy nog wel twee maanden gezond en fris bleef, weshalven zy vaststelde, dat haar vader mogelyk, als met Juffrouw *Vosmaar*, haar in de plaats van een ander, die 't wezen moest, kon gezien hebben; maar de tyd leerde kort na deze haar gedagte, dat haar vader niet gedwaald, doch haar wel regt moest gezien, en in haar perzoon noit gedwaald hebben: want zy, ontrent drie maanden zwanger zynde, ging met haar man, (gelyk zy wel meermalen gedaan had) uit ryden te peerd, waar van zy, 's vonds t'huis gekomen zynde, over eenige onpaffelykheid klaagde, die zich geheel tot een miskraam begon te stellen. Zy deze onpaffelykheid, vermids die niet zeer neep, te weinig agtende, ging dien dag noch al over huis, even of haarniets schorte, waar op zy dien avond, van een zware en brandende koorts aangetast, te bed moest gaan leggen, die haar daags daar aan buiten verstand bragt, en de stoffe, die de natuur benedenwaards moest afgezet hebben, opwaarts dreef, en niet tegenstaande alle middelen na 't hoofd deed slaan, zoodanig dat zy de derden dag, alzo de quaal na geen middel lui-

sterde, een hoofd als twee hoofden en een aangezicht als twee aangezichten, doch meest aan de eene zyde, zeer bloedig, en bruin-rood gezwollen had, puiende het eene oog uit haar hoord, zoo dat zy 'er yffelyk uit zag, en onkenbaar om aan te zien was. In dezen staat nog twee dagen, en t'eenemaal buiten haar verstand blyvende, is zy, de laatste van dat genoemd getal Juffrouwen, op den vyfden dag van haare ziekte eiendig gestorven. Al 't welk my van myn huisvrouw, die 't een en 't ander bygewoond heeft, (en die mede vreesde een van de Juffers, die zyn Eerw: gezien had, te zyn, hoewel hy haar van het tegendeel verzekerde) en ook van verscheide andere vrunden, die dit mede gehoord en gezien hebben, menigmaal verhaald is.

By de Heer de *Vicqs* tyd hing ganfch Amboina aan een zyden draad: want zekere *Pati Lima*, een Christen, doch daar na tot den Koning van Ternate overgelopen, en Moors geworden, bragt hier A. 1686 een brief van den Koning op Hila, die *Hassan Soeleyman* zeer plegtelyk onder een geele zonnefchem, en in een zilvere schotel, met een geele zyde neusdoek bedekt, inhaalde, en in de Masigit of hunnen Tempel bragt, al het welk een getrouw Inlander, *L. calessi* genaamd, aan 't Opperhoofd, de Heer van *Thye*'s nagts wel bekend maakte; doch alzo hy zeer veel eyeren onder dezen *Hassan* te broejen had gezet, zoo gaf hy 'er geen kennis af aan den Landvoogd, en liet den andren ook maar ontvlieden, ja 't was honderd tegen een, dat men (op een tweede waartichouwing van die Inlanders aan den Landvoogd zelf) dien schelm op *Hatoewana*, of, zoo andre willen, op de Baileoe van *Roemakay*, noch kreeg.

Hy wierd eerst de borst opgesneden, en 't hert uit zyn lichaam gerukt zynde, in zyn aangezicht geslagen, waar over hy zyn kop nog schudde (zoo my luiden, die daar by stonden, en dit aanzagen, gezegt hebben) en toen gevierendeeld, gelyk wy elders breeder zeggen.

De Raad over 't gedrag van *Hassan Soeleyman*, hier ontrent gehouden, zich nader beraden hebbende, en in omvrage gebragt zynde, of men hem niet na *Batavia* behoorde te zenden, zoo vond de oude *Rumphius*, bedugt voor opstand om zynen grooten aanhang, veel zwarigheid hier in. *Van Thye*, die veel belang by zyn verblyf alhier had, was van dat zelve gevoelen, welken ook eenige andere toevielen. De Heer Landvoogd stemde wel om hem op te zenden; doch was toen al verzekerd, dat de meeste stemmen voor het tegendeel lagen. Daar zyn 'er ook in die tyd geweest, die wel

1674

Pati Lima's ver- raad A. 1680.

Waar in *Hassan* veel deel had, die men egter ongestraft liet.

1680. meinde te weten, dat 'er een gefcheuk van belang tuffchen beide gekomen, en oorzaak van zyn verblyf was, doch het zy daar mede geweest, zoo 't wil, het is zeker, dat haar Edelheden den Landvoogd 't jaar daar aan fchreven, dat hy zyn gezag en macht vooral in zulk een zaak getoond, en hem opgezonden moeft hebben.

Dat Haar Edelheden qualyk namen.

Ondertuffchen vernieuwden haar Edelheden den 24 Januari 1679 weer den vorige laft, van geen jonge nagelboomen meer aan te planten, verboden een Opperkoopman om geen redenen (dan by lyftraffelyke misdaden) op te zenden, en daar toe eerst haren laft af te wachten.

Ook verboden zy den 28 dito geen vastigheden, enz. na imands naam te noemen, of ook meer Eilanden op te zoeken, alzo 't beter was, dat die voor andren maar verborgen bleven.

Laft ontrent 't Kasteel, en de zuinigheid.

Den 2 Februari gaven zy laft 't oud Kasteel te herftellen, daar 't van nooden was, daar by voegende, dat men ontrent het fluk van zuinigheid het ontwerp, van de Heer *Hurd* hier gelaten, flipt volgen moeft, zy gaven toen ook een nette bepaling, wat dienaaren zy hier wilden aan-, en in dienst gehouden, en wat zy van den Heer Landvoogd, en andre dienaaren maar wilden getrokken hebben, bepalende net, wat zy aan hem toegestaan hadden, dat zy noch nader A. 1680 den 17 Februari uitdrukken.

Den 27 Otober verbieden zy geen borger, of andre chaloepen onder de 30 laften toe te ftaan na Batavia te varen, dat zy 't jaar daar aan weer belaften, verbiedende ook nergens aan te gieren.

Den 17 Januari A. 1680 bepalen zy tot hoe verre toe men deze en gene dienaaren zou mogen verbeteren.

Den 26 dito keurden zy de aanftelling van de onderzoekers der nagelen op Hitoe en elders zeer goed, gelyk ook om jaarlyks dezelve op Toelwely uit te roejen, belaftende ook te zien, of 'er tuffchen Haja en Tamilau, of ontrent Sepa, ook geen vielen; dat zy A. 1681 den 6 Februari weer belaften; doch daar zy die van Banda den 11 Maart A. 1681 af ontfiaan.

't Orangkajen-feeft aanbevolen.

Zy belaften nu ook den 17 Februari het Orangkaja's-feeft jaarlyx te geven, en de ingetrokkene wacht op Amblauw weer uit te zetten.

De opftand in Ternate, en op Boero.

In 't begin van A. 1680 deed zich over Ambon weer een zwarte wolk op door den opftand des Konings van Ternate, die, zich tegen de E. Maatfehappy openbaar aangekant hebbende, de vonken van dit vuur ook na Boero had doen overwaegen, door eenige vaartuigen, daar gekomen, met zynen laft aan

de Boeroneefen, om mede tegen ons op te ftaan, gelyk zy terftond deden. De Moorifche Priefters en grooten bejegende de onzen zeer fors; ontvingen brieven van dien Koning op 't plegtelykfte in de Maligit of Tempel, beroofden onzer vryliedens vaartuigen, ja floegen al, wat zy buiten de velting vonden, dood. Men zag 'er honderden van vaartuigen byeen vergadren, dat 't Opperhoofd door eenige foldaaten zocht te weeren; doch zy wierden van hen te rug gedreven. Alle onze vaartuigen hadden zy ook verbrand, zoo dat het Opperhoofd ten eerften geen kennis 'er af kon geven, eer dat de zaken daar reeds tot opftand gefchikt waren; een tyding, die na 't vertrek van 't laafte fchip na Batavia, en derhalven op zyn ongemakkelykft, aan 't Kasteel quam door een chaloep, die na Boero gezonden, en verwonderd was, daar zoo veel vaartuigen te zien, en diens ftierman, zoo daar uit, als uit 't fchieten van 't Hoofd, vast ftelde, dat hier onraad was, weshalven hy ten eerfte na 't Kasteel keerde.

1680.

De Heer Landvoogd, en den Raad, gaven hier af echter noch tydig aan haar Edelheden kennis, die in 't begin van A. 1681 veel krygslieden ten getale van 14 a 1500 man, met de Capiteinen *Struis, du Moulin, Mols*, (die hier ftierf) en meer andre officieren, herwaards zonden, dewelke die van Boero aantaftreden, in korten tyd overwonnen; en alzo van dien oorlog in dat jaar een einde maakten. Vele van de Boeroneefe belhamels (meest Priefters) wierden onthalt, of gerabraakt, en op andre wyzen gedood, andre wierden gebannen, en veele geraakten ook in flaverny, daar onder veel onnoozelen.

Zy leiden toen ook een krygsman, den vaandrig *Louis Mignon*, in plaats dat 'er bevorens een Onderkoopman gelegen had, op Boero, en na dien tyd is het daar ook ftill geweest.

Den 14 Maart vonden zy goed een nieuw Kasteel in de Laha te leggen; doch hadden zich over de groote en gefalte van 't zelve noch niet beraden; hoewel zy vooreerst meest voor een vyfhoek waren, belaftende vooraf eenige moffteenen daar toe te vervaardigen, dezelve in een loots te leggen, en door een corporaalfchap te doen bewaren. Op welk leggen van een Kasteel in de Laha den 30 November A. 1681 ook de goedkeuring uit 't Vaderland quam, hoewel men 'er niet mede voortging, mogelyk, om dat men gefchreven had, dat dit noch goed, en ten vollen genoegzaam was. Ook keurden de Heeren in 't Vaderland den 8 Januari A. 1682 dit noch eens goed.

't Besluit A. 1681. van een Kasteel in de Laha te leggen.

Daar op belaften zy den ringmuur, die

1683. die reeds onder handen was, te voltrek-
 Dering- ken; gelyk in dit jaar 1682 ook geschied
 muur dit is; hier by noch voegende, dat men 't
 jaar vol- huis van den Landvoogd in het Kasteel
 toid. weer opmaken zou.

In 't midden van Augustus vertrok de-
 De Heer ze Heer Landvoogd na Batavia na dat
 de Vicq hy ruim vier jaaren hier geregeerd had,
 na Bata- latende het bestier in handen van den
 via, de Heer van Opperkoopman en gezaghebber, de Heer
 Heer van Vliet hier Jeremias van Vliet, die hier in 't begin
 gezag- hebber. van dit jaar gekomen, en, alzooy hy met
 de dochter van de Heer Padbrugge ge-
 trouwd was, hier niet lang bleef; heb-
 bende in zyn tyd de groote galdery in 't
 huis van den Heer Landvoogd, en Hol-
 landsche Kerk weder opgemaakt.

A. 1683 den 7 Januari verscheen hier
 De Heer de Heer Robbertus Padbrugge als Com-
 Padbrug- missaris der drie Oosterse Landvoogdyen,
 ge komt A. 1683 en als drie en twintigste Landvoogd. Hy
 hier als was laatst Landvoogd in de Moluccos
 Commis- geweest, en quam toen uit Banda, dat
 saris, en hy als Commissaris bezocht had, nemen-
 drie en de de Landvoogdy van zyn schoon-zoon,
 twintigste Land- de Heer van Vliet, over; hoewel die
 voogd. noch tot September 1684 hier bleef.

Dit was een kort Heer, niet zeer ge-
 Die nader beschre- zet, in de genees-kunde geoeffend, en
 ven wierd. van een minnelyken ommeegang. Hy had
 in vorige tyden op Ceylon onder den Heer
 van Goens gelegen, en was A. 1672 in
 Augusti na Mascate in Arabien gezon-
 den, om daar een nieuw verbond te maa-
 ken. Na dien tyd eenige jaren in
 de Moluccos gelegen hebbende, was hy
 hier gezond, en welvarende geko-
 men; doch had door een zwaren en kou-
 den slag-regen, die hem in 't gebergte
 van Soya overviel, en tot in 't gebeente
 doordrong, zyne gezondheid verloren,
 zoo dat hy volflagen lam (vooral aan de
 handen) daar af gebleven is.

Hy was een man in 't geheel niet
 schraap- en baat-zuchtig; maar zeer sterk
 voor de neerftigheid, en goede ordre, voor
 de onkreukbaarheid in 't gericht, voor
 't eerlyk gedrag der dienaaren, mitsga-
 ders voor alles, dat een goeden staat kon
 helpen uitmaken; doch hy was wat aan
 de haastige kant.

Van 't eerste, en van zyne onkreuk-
 baarheid, heeft hy een bewys gegeven,
 wanneer zeker Chinees (die een zware
 zaak voor den rechter had) met een stuk-
 je spek by zyn Ed: quam, om hem dat
 te vereeren, dien hy vriendelyk bedank-
 te, zeggende dat hy geen liefhebber van
 spek was. De Chinees, die wel merk-
 te, dat hy niet gezien had, wat 'er on-
 der dit spek lag, te weten, een stapeltje
 goude coubangs (ider 10 Ryxdaalders
 weerdig) draaide het spek een weinig
 om, om hem de geele munt in de oogen
 te doen schitteren. Zyn Ed: zag die

eindelyk, maar joeg den Chincees met
 zyn goud in groote moejelykheid van
 daar; alzooy hy te vrede was met zyn ge-
 meen inkomen; en zyn meeste buiten-
 inkomen had hy van zyne slaven by de
 E. Compagnie, welk getal zyn Ed: van
 50 tot 130 gebracht had.

Niet minder heeft zyn Ed: dat ook
 getoond, wanneer de Chineeische wedu-
 we van eenen Nonko (een zeer ryke vrouw)
 voor 't leven van haaren zoon, die ter
 dood verwezen was, een groote somme
 gelds zyn Ed: aanbod, die zyn Ed: me-
 de zeer edelmoedig van de hand wees.

Zyn Ed: had in zynen tyd voor, om
 dit open vlek tot een stad met wallen,
 grachten, en poorten te maken. Hy
 heeft ook een aarde wal na de land-kant
 om de stad getrokken, en al een rede-
 lyke diepe gracht 'er omgemaakt, en
 zoo verre in staat gebracht, dat men in
 Noessanivel, en op de Olifants-weg, en
 in Mardheyka, 'er maar poorten aan had
 te maken, om ze af te kunnen sluiten,
 dat zyn Ed:, vermits zyn vertrek A. 1687,
 niet heeft kunnen doen, en waar ontrent
 zyn vervanger juist niet al te wel met
 zyn Ed: gehandelt heeft.

Na dat nu die Heer die byzondere
 groote moeite op zich genomen had,
 bevond hy noch by zyn aanwezen alhier,
 dat de zware regen-zaifoenen groote
 schade aan zyne wallen toebagten, en
 dezelve hier en daar deden instorten, dat
 echter met weinig moeite had kunnen
 hersteld werden.

Het is waar, dat zulk een zware wal te-
 gen de Inlanders niet van nooden, en te-
 gens Europeers veel te zwak was, maar
 nu reeds gemaakt, en in staat zynde,
 zoo had men, om de stad verder te dek-
 ken, en de ingezetenen tegen brandstich-
 ters, en weggelopene slaven (gelyk de
 later tyden daar van veel nuttigheid zou-
 den gehad, en noch konden hebben) ze-
 ker te stellen, immers die drie poorten
 'er aan kunnen maken.

Zyn Ed: had ook een soort van een
 borstwering, of wal op 't strand, van
 groote bobbers, of visch-korven als fti-
 ken, met zware steenen gevuld, gemaakt,
 die hy met aarde meinde bedekt te heb-
 ben, op hoedanigen wyze zy met 'ertyd
 konden goed werden; doch, myns be-
 dunkens, waren die steenen niet goed, en
 een aarde wal zou beter geweest zyn,
 daar anders een kanon-schoot op die bob-
 bers, vol steenen gedaan, groote schade
 onder de ingezetenen der stad zoude heb-
 ben kunnen veroorzaaken, waarom die
 ook in 't algemeen afgekeurd zyn.

Hy was gestadig bezig, dan met de-
 ze, dan met gene nieuwe werken, la-
 tende veel volk graven, delven, heyen,
 timmeren en metzelen, om dammen;

dyken, water- en kruit-meulens, een cort-huis, schutfluizen, en andre zware werken; zoo tot nuttigheid, als tot cie-raad der stad, te maken; hoewel zyn Ed: ook hier ontrent gezien heeft, hoe groote schade de zware afwateringen van 't ileil voor-gebergte van Soya, en de sterk-loopende Rivieren (en vooral de Way Tomo) daar ontrent van tyd tot tyd gedaan hebben: want schoon zyn Ed: in zeker Latynsch vers (by ons bevorens in de beschryving van de stad aangehaald) zegt, dat hy den Way Tomo getemd had, is het egter zeker, dat die Rivier noch lang daar na een ganfchen dyk, waar af zyn Ed: maar pas te voren op een andren overgeprongen was, in een oogenblik weg nam, en noch een geheele vleugel zoo van de brug ontrent de Mardheyka, als van de ringmuur (alles metzel-werk zynde) als niet met alle in zee voerde.

Klagten
der In an-
ders over
zyne
werke: .

Over deze werken hebben de Orang-Kaja's en andren geklaagd, dat oorzaak was, dat hy vertrokken is.

Zyn Ed: deed ook zeer veel zware klip-steen door buskruit alle Zaturdag springen, en van den Roodenberg na 't Kasteel voeren, en tot verbetering, en verder uitzetting van 't Hoofd aan de zee-kant gebruiken.

De dwars-straat, die op de Olifants-weg naast aan de Burgstraat volgt, en vlak op Noessanivel aan loopt, heeft hy gemaakt, en 't Zagoe-bosch agter het erf van *Pieter Nuyts*, bevorens maar een moeras, en een schuilhoek voor slaven, en ongediert, tot zeer veel nuttigheid van het gemeen (hoewel daar over by eenige quadwillige borgers al mede geklaagd wierd) weggenomen.

Hy heeft op de weg in Halong, en in 't dorp aan den Roodenberg 62 Mang-gas-boomen doen planten, die aan dezen weg een groot cie-raad, en een aangename lommer toebrenge. Ook heeft hy de meeste straaten, en veel nieuwe blokken, uitgeroid; en langs de huizen, zoo in de Olifants-straat als elders, een fraeje water-gang van esterikken gemaakt, ten einde men dat water zelfs in 't Kasteel brengen mogt.

In zyn tyd is ook het armen-en weeshuis gemaakt, dat een zeer fraei gebouw is. Hy heeft ook een steenbakkery voor de E. Compagnie hier opgericht, die al mede te niet geloopt is, veel ledige erven heeft hy aan de borgers, en Chineezen tot steen-bakkeryen uitgedeeld. Hy heeft ook verscheide steene en houtte bruggen laten leggen.

Agter het huis van den Landvoogd heeft hy ook een steene punt gelegd, die door 't verleiden van de Way Tomo al mede ten grooten deele weggespoeld,

en daar na tot een speelhuys gemaakt is.

Ook heeft hy een steene muur om 't Hollands kerkhof laten trekken, en die Kerk zedert tot een vergaderplaats van den politicquen Raad gebruikt.

Op de pas Baguwana heeft hy de vervallene Reduit Middeburg vernieuwd; doch het allerbeste werk, door zyn Ed: verricht, is de gracht, die hy op den weg na de pas, tot dicht by de zelve, een klein half uur verre, door den Inlander heeft laten graven.

Ieder man, die hier met zyn vaartuig aanquam, mocht niet van den Ooster na den Westler-inham, en zoo over en weder, over dezen weg gaan, voor en al eer hy een mandeken met aarde tot het maken van die gracht uit de weg gegraven had.

Dit was zeer weinig werk voor ider mensch, zeer nut voor 't gemeen, en nochtans zoo lastig voor den luyen Amboinees, dat zy hem wel honderdmaal daar over verwenscht hebben: En echter is het (gelyk de Amboineesen nu zelf bekennen) een zeer loffelyk werk in zich zelve geweest, en van een groot gemak en nuttigheid voor hen geworden, alzooy hunne Oremtaejen met zeer grooten arbeid bevorens, een groot quartier uurs verre van de eene zee in de andre over land sleepen moesten, daar zy dat nu pas ruim 100 treden verre behoeven te doen.

Hy had ook by placcaat laten afkondigen, dat een ygelyk, en vooral de vryborgers en Chineezen (op verbeunte van een Ryxdaalder voor ider beest) zorg dragen moesten, dat hunne buffels (die zy in de steen-bakkeryen pas buiten de stad gebruikten of koeebesten, niet door de stad quamen loopen: want dat zy door zyne oppassers gevangen, en hem met die last van zulkeen boete t'huys gebract zouden werden. Dit verbood hy, om 't gevaar, dat men ontrent kinderen, en oude lieden (vooral van de buffels) te wachten had, behalven, dat zy ook de openbare wegen bedierven.

Het zelve had hy ook wegens de verken, die door de stad liepen, met die straffe verboden, dat, zoo hy een verken in de stad ontmoette, van wie 't ook zyn mogt (alzooy zy de wegen, die hier anders zeer net zyn, alomme bedierven) hy 't zelve door zyn oppassers zoude doen schieten, en na het zieken-huis, tot een verval voor de zieken, laten brengen.

Dit nu was een groot voordeel voor den wondheeler in 't zieken-huis, die daar te gelyk ook schaft-baas was, en nu en dan al een verken kreeg.

Deze quam A. 1686 op zekeren tyd by den Heer Landvoogd, terwyl ik 'er ook

1686. ook was, genegen zynde zyn Ed: iets wegens de zieken te verzoeken. De Aardige pots, door zyn Ed: aar den wond-heeler ge-speeld.

Landvoogd, tegen hem lachende, zei: *Mr. Boekhout, ik heb u daar weer een schoon verken, dat myn oppassers geschoten hebben, na 't ziekenhuis laten brengen.* Waar op de ander, niet wetende dat het zyn eigen verken was, al slykvoetende, en buigende zei; *ik bedank u, Heer Landvoogd, voor uwe groote goedheid; maar toen 'er de Heer Padbrugge, al voort lachende by voegde; ja maar Mr. Aric, 't is uw eigen verken (want hy voede 'er mede eenige op) en ik heb dat moeten doen, om geen uitzondering van imand te maken, te meer, alzoo gy nog 't voordeel hebt van alle de doode verken van andren te krygen, ook diend het, om u in 't toekomende voorzigtiger ontrent dit stuk te maken.*

Mr. Boekhout, dit hoorende, was hier zoo ontzet over, en trok zulke vreemde ployen in zyn wezen, dat hy aanstonds afbrekende, zyn geheele boodschap uitsfelde, en na 't ziekenhuis vertrok, om na zyn verken te zien, of 'er noch zalf, of pleister aan helpen mogt; doch 't beeft was zoo ongeneeslyk dood, en zoo wel getroffen, dat het met alle de zalfpotten van 't ziekenhuis niet te herstellen was.

Doe hy daags 'er aan by den Heer Padbrugge weder quam, om zyn boodschap te verrichten, vraagde hy al schertzen- de aan hem; *hoe beeft het verken al gesmaakt, is 't ook goed geweeft? 't was, zei hy, goed Heer Landvoogd; doch zoo goed niet, als ik in 't eerst wel gedacht had. Het is te gelooven, zei die Heer, om dat het uw eigen was; maar wy zullen het op een ander tyd weer goed maken;* waar voor hy zyn Ed: bedankte.

Deze Heer lag geweldig met zyn tweeden, en den Capitein over hoop; doch dit bequam hen beiden zeer qua- lyk, gelyk wy elders reeds getoond heb- ben, daar wy van het ampt van de Land- voogd in 't byzonder spraken. Wat ge- schil hy met den Kerken-Raad gehad heeft, zullen wy onder 't Kerkelyke aan- halen. Hy wilde ook niet dulden, dat men (hoewel hy anders zeer nedrig, en met alle Zondag twee maal ter Kerk te gaan een voorbeeld was) imand anders, dan hem, en de Predikanten, myn Heer noemde; dat egter meest uit drift tegen den Opperkoopman geschiede.

A. 1684 den 12 December en den 7 Februari 1685 schreven haar Edelheden (vooral na die van Banda en Ternate) dat zoo daar eenige Europische volkeren mogten komen, men die zou hebben af te wyzen; 't geen zy den 2 Juli vernieu- den, bevelende hen niet te spraak te staan.

Zy belasten ook den 24 Februari 1685,

dat men den Inlander, by zware nagel- gewasschen, van de Hongi-tochten ver- schoonen, en met het uitroeyen der nagelboomen op de ongeoorlofde plaatzen maar voortgaan moest.

In 't begin van A. 1686 den 5 Januari verbieden zy andre boomen, in plaats der verstorfene aan te planten, en in Maart belasten zy jaarlyks 't OrangKa- ji's-feeft te houden.

Dit jaar nam een slegte intrede, alzoo in Januari de geheele Chineesche straat, nevens veel andre huizen, en twee ryen met schoone lommerkeryke Mangga's-boomen (die de gansche straat overschaduw- den) afbrandden.

Door de goede ordres van Wyk-mee- fters, en de noodige wachten by de werk- tuigen, om den brand te lesschen, en vooral, by de nieuwe last, om voortaan alles met pannen te dekken, wierd deze schade, zoo veel 't mogelyk was, toen gestuit, en verder voorgekomen.

In 't begin van dit jaar hadden haar E- delheden dezen Heer Landvoogd ook Extraordinaris Raad van India gemaakt, op welken titel hy zich in 't minste niet verhoeverdigde.

In dit zelve jaar ben ik mede hier ge- komen, vindende toen maar een oud Pre- dikant.

Niet lang na myn komst quam hier den 3 Augusti 1686 de Heer Landvoogd der Moluccos, *Jacob Lobs*, met zyn zoon, den gewezen Fiscaal, *Pieter de Neyn*, den geheimfchryver *Warrenthout*, en meer andre Ternataansche bedienden.

De Opperkoopman, de Heer *Willem Basting*, de Eerw: *D. Cornelius van der Sluis*, en *Ik*, wierden afgezonden, om zyn Ed: uit de naam van de Heer *Padbrugge* te verwelkomen, en aan land ten huize van zyn Ed: te brengen, die de- zen Heer zeer vriendelyk ontving, en gedurende zyn aanwezen veel vermaak aandede, alzoo wy toen alle dag een groot feeft, 't zy by den Heer Land- voogd, 't zy by dezen of genen der voor- naamste ingezetenen, hadden, waar by dan de meeste lieden en bedienden van aanzien mede verzocht wierden.

Dan ging men eens op de naburige heuvelen te peerd op de harte-jacht, (dat op zekeren dag haast het leven van de jon- ge Heer *Lobs* kostte, terwyl men naar een beeft schoot) dan eens na Hatoemoe- ri met een groot gezelschap uit ryden, blyvende in 't een of 't ander dorp, tot dat de schoone lichte Maan op quam, by welke dan 't gansch gezelschap weer na het Kasteel afzakte, daar men dan tot diep in de nacht vrolyk was.

Op andre dagen ging men hier of daar na toe varen, of om de zegen aan de pas Baguala, of elders te trekken; welke vreug-

1686.

Zware brand A. 1686.

Zyn Ed: Raad van India gemaakt.

De Heer Lobs van hier deftig ont- haald.

1687. vreugdedagen tot den 3 September duurden, op welken avond een zeer groot affcheid-maal aan 't huis van de Heer Landvoogd was; doch in 't midden van deze vreugd quam 'er schielyk een groote verflagenheid over 't gansch gezelschap: want zoo als de eerste gezondheid, te weten, van Haar Hoog Mogende ingesteld was, zouden daar eenige eerschoten met een falconet, en eenige andre stukjes, op gedaan werden; doch met de eerste schoot berste dit stukje in 3 stukken, waar door twee mannen dood geslagen, en de derde doodelyk gequetst wierd. Dit was oorzaak dat niemand dien avond regt vrolyk was, gaande de meesten vroeg na huis.

De Heer Landvoogd met alle lieden van eenig aanzien deden dezen Heer den 4 dito tot aan boord toe uitgeleide, en zoo vertrok zyn Ed: na Batavia.

In dit jaar, alzoo 'er geen oorlog onder de Regeering van dezen Heer Landvoogd geweest is, is ook niets meer van belang voorgevallen doch.

Steert-
fier hier
gezien.

Den 15 Augusti wierd hier in de morgenstond een weinig bezuiden de gordel van den Reus, een steert-ster met een bleeke lange steert, na 't Westen staande, eenige dagen aaneen gezien.

A. 1687
weer
zwaren
brand.

A. 1687 den 11 Januari heeft men weer een zwaren brand gehad, die over 5 blokken, doch meest over dat by de kleeder-winkel, en 't blok van den ouden *Rumphius* (die dit jaar zeer groote schade geleden had) en ook over dat, daar de Koning van Kilang woonde, gegaan is. Deze twee branden hebben wel 2 a 300000 gl. schade aan verscheide ingezetenen, doch voornamentlyk aan den Capitein der Nederlandsche borgery de Heer *Henrik Leydekker*, lid in den Raad van Justitie, en den Capitein der Chineezen, *Quo Senko*, toegebracht.

Zware
aardbe-
ving.

Den 19 van de maand daar aan had men hier een zeer zware aardbeving, diergelyken men zedert A. 1674 niet gevoelt hadde. Zy begon juist op een avond, ontrent half zeven, dat de Heer *Padbrugge* met Mejuffrouw zyn gemalin (want toen kende men in Amboina nog geen Mevrouw) my de eer aangedaan had, van myn cabinet met zee-horenkenste komen zien. Zy was de zoetste, vriendelykste, deugdelykste, en opregtste Juffrouw, die ik oit ontmoet heb.

Men had den ganschen dag niets, dat na aardbeving geleck, vernomen; maar als ik zyn Ed: en Mejuffrouw zyne Gemalinne, maar pas uitgeleide gedaan had, quam 'er een zware stoot, en daar op zulk een verschrikkelyke beweging van 't aardryk, dat ik niet wist wat my over quam: want ik wierd puur walgende, als imand die zee-ziek werd; ik voelde

en zag het aardryk onder my als de baaren der zee op- en nedergaan, en zoo sterk bewegen, dat de takken der boomen, by onze deur op de weg geplant, tot dicht by de grond nederbogen. Afgryzelyk was het om aan te zien, en geen mensch in staat, om op zyn beenen te blyven staan, zoo dat wy alle op den grond moesten gaan zitten, of wy zouden om verre gevallen hebben.

1687

Te dier tyd zag ik, dat deze Heer Landvoogd ook een man van geen min-der moed, dan voorzigtigheid, was: want daar hy tot dien tyd toe altyd in zyne wooning buiten 't Kasteel zich opgehouden had, ging zyn Ed: hoe zwaar ook deze aardbeving was, dien nacht, en eenige nagten daar aan, zyne rust in 't Kasteel (schoon 't zeer gescheurd was) neemen, om, by voorval van eenigen oproer, dat op zulke tyden vooral wel gebeurt is, aanstonds zelfs goede ordre te kunnen stellen, en alle ongemakken voor te komen.

De eerste stoot, en de verdre beweging van het aardryk, duurde wel een quartier uurs; maar tegen half negen quam 'er weer zulk een stoot, en zoo een zware beweging 'er op; dat wy ons dien ganschen nacht in huis niet dorsten vertrouwen; maar in een opgeslagen tent van planken en zeildoek sliepen.

Na dien tyd had men dagelyks een lichte wieging, of wel een kleene aardbeving, dat tot de komst van de Heer *Dirk de Haas* (die hier den 4 April met 't schip *Sumatra* verscheen) duurde, alzoo 'er op dien eigen dag nog aardbeving was; weshalven ik, tot dien tyd toe, onder den blooten Hemel my 's nagts in de voornoemde tent ruim twee maanden onthouden, hoewel niet vernomen heb, dat door de zelve eenige andre schade veroorzaakt is, dan dat 4 of 5 huizen in 't gebergte van boven neder gestort, en de muuren in 't Kasteel nog al meer gescheurd zyn.

Voor deze aardbeving vertoonde zich de Maan zeer bleek, en droevig, 't was dood stil, en men had nu en dan van verre eenig gedruis, als van eenige kanonschooten, vernomen.

Ik bleef niet lang daar na hier; maar werd den 17 Juli tegen alle recht en reden (alzo 'er toen geen Predikant in Banda was, en door die Regeering 'er een van hier ter leen voor een korten tyd verzocht wierd) na Banda gezonden, daar, volgens uitdrukkelyke ordres van haar Edelheden de jongste Predikant, die met de Heer *de Haas* gekomen was, *Cornelius van Brussel* genaamd, derwaards had moeten gaan. Ik bragt die last en redenen wel by; maar de Heer *de Haas* wilde het zoo hebben, en de Heer *Padbrugge*

Groote
hardvog-
tigheid,
en voor-
zigtig-
heid van
de Heer
Padbrug-
ge.

Den
schryver
na Banda
regende
ordres
aange-
zonden.

1687. *brugge* (die 't wel anders had kunnen, en ook had behoort te doen schicken, vermits die ordre 'er lag) vond dat mede zoo goed, om den Heer *de Haas* te believen, hoewel zyn Ed: my anders genegen was; doch hoe die inschikking zyn Ed: daar na vergolden is, zullen wy kort na zyn vertrek zien.

Goude coebangs uit de groote kas gestolen. In dit jaar, of daar ontrent; waren eenige goude coebangs (a ider 10 Ryxdaalders) uit de groote kas gestolen, die de Heer *Padbrugge* van den Opperkoopman *Basting* weer eischte, die nochtans toonde, dat hy ooit zonder 2 gecommiteerden in die kas geweest was. Zeer waarschynelyk zullen die zoo gestolen zyn, gelyk men naderhand diergelyk een geval onder de Heer *Schagben* met de Heer *Schenkenberg* gehad, de dief toen ontdekt, en gehangen heeft.

De Heer de Haas vierentwintigste Landvoogd hier, en de Heer Padbrugge vertrokken. Zyn Ed: bleef hier niet lang na myn vertrek, maar heeft kort voor zyn vertrek deze Landvoogdy aan de Heer *Dirk de Haas*, als vier en twintigste Landvoogd over, nevens een nette instructie wegens den staat dezer Landvoogdy overgegeven, en is daar op met het schip *Sumatra* den laatsten Augusti 1687 van hier na Batavia, na 4 jaren bestierens, vertrokken.

Indien deze Heer de Heer *Schagben* zoo wel, als den Heer *de Haas*; tot zyn vervanger gehad hadde, 't is zeker, dat veele van zyne reeds gemaakte, en dus verre wel begonnene werken zeer wel zouden vervolgd zyn; maar het was hier vlak het tegendeel, gelyk wy zullen zien.

Dien Heer nader beschreven. De Heer *de Haas* was in zyn jeugd een Amsterdamsche weesjongen geweest, gelyk ik menigmaal heb hooren zeggen; doch of het ook zoo is, wete ik niet; maar dit weet ik uit zyn Ed: eigen mond, dat hy by den Notaris, *de Wit*, op Batavia voor jongen gediend, en zyn meester gemeenelyk 's avonds met een Damar, of fakkel, (een dienst, die anders gemeenelyk de slaven waarnemen) t'huis gebracht heeft, het welke zyn Ed: my verhaalde, om aan te wyzen, hoe hy 't van de grond af opgehaald had.

Naderhand heeft hy in Tonkin gelegen, daar hy (zoo zyn Ed: my zeide) zyn geld gewonnen heeft; hoewel hy na dien tyd ook twee maal Opperhoofd van Japan geweest is.

Hy is naderhand uit den dienst gezet; of wel zyn gagie afgeschreven, om dat hy weigerde als Commissaris na Macassar te gaan, dat hy egter om een zeer eerlyke reden dede, namentlyk, om dat hy zyn Heer en Meester, *Jacob Cops*, toen President aldaar, niet bederven, en liever zelf lyden wilde.

Zedert is hy als Schepen, en Vice-

II DEEL VAN AMBOINA.

President schepen tot Batavia gebruikt, en eindelyk wierd hem deze Landvoogdy (zoo hy my ook zeide) opgedragen.

Hy was een zeer gauw dienaar der E. Maatschappy, die allesints de zuinigheid voor dezelve behertigde, en gansch niet inhalende of schraapzuchtig, maar in dit opzigt zoo edelmoedig was, als ik ooit een Landvoogd gekend heb: want hy overtrof daar in noch verre de Heer *Padbrugge*, om dat hy van de 60 slaven die voor de E. Maatschappy werken, en waar voor de meesters 3 Ryxdaalders ter maand (hoewel 'er ook in de kruitmolen zyn, die 6 Ryxdaalders winnen) voor ider trekken, geen eenen voor zich zelve wilde nemen, daar de Heer *Padbrugge* 'er anders met reden wel 30 voor zich nam, gevende de andre aan den Opperkoopman, Capitein, Predikanten, enz. Men moet hier egter de waarheid zeggen, te weten, dat de Heer *de Haas* reeds een Heer van zoo groote middelen was, dat hy zeer gemakkelyk diergelyke (anderfins nog al geoorlofde, hoewel voor een Landvoogd geen zeer pryzelyke) winsten aan een ander kon overlaten, en dat de Heer *Padbrugge* in tegendeel maar een Heer van matige; en dus op een eerlyke wyze vergaderde middelen, en dierhalven in zyn Ed: zoo zeer niet te berispen was, dat hy deze winsten niet aan andere overgaf; alzoo een Landvoogd, die niet schraapzuchtig is, en fatsoenlyk leefde (gelyk de Heer *Padbrugge*) zyn inkomen zeer wel van nooden heeft.

Wat nu de Heer *de Haas* tegen de Heer *Padbrugge* gehad heeft, is my onbewust; maar 't is zeker, dat hy van al zyne werken niet alleen zeer veragtelijk aan haar Edelheden geschreven, maar ook alles, dat hy gemaakt had (om zyn schryven waar te maken) ten uitersten, en onverantwoordelyk, heeft laten vervallen; daar hy, niet weinig moeite; veel werken, die goed, en nu reeds gemaakt waren, zeer licht had kunnen onderhouden.

Hy heeft ook den geheimschryver van dien Heer, *Jan Kleintje*, zeer vervolgd, hoewel hy eindelyk noch na Batavia geraakte. Zyne goede hoedanigheden.

Dezen Heer had ook die deugden, dat hy nooit een geschenk van imand aannam; of hy schonk den gever twee a driemaal zoo veel in de plaats.

Hy leefde met alle zyne onderhoorige bedienden in goed verstand, 't geen geen wonder was, aangezien hy geen voordeelen met hen deelde; maar alles edelmoedig aan hen onder nialkanderen te verdeelen gaf. Dus kon hier geen geschil (dat nu in 't gemeen over 't houden en hebben ontstaat) voorvallen, om dat

1688. hy hen zelf overgaf, dat alle andre, en zelf de rekkelykfte Landvoogden, buiten oppraak na zich genomen hadden.

Hy was ook een zeer neerftig Heer, die den gantchen dag van negen tot twaalf, en van twee tot vyf uren, met Compagnies zaaken waar te nemen, en met ider gehoor te geven, of voort te helpen, en het noodige te fchryven, bezig was; maar ten vyf uren lag hy den pen 'er by neder, en fcheide 'er uit, wachtende dan gemeenlyk allen, die hem geliefden te komen bezoeken (die hy 'er ook zeer beleefd toe verzocht, alzoohy weinig uit, en noit imand bezoeken ging) af, om een pyp tabak by hem te rooken, en een zeer goed glas wyn te drinken, waar by dan gemeenelyk deze en gene verfnaperingen waren; behalven dat hy 's avonds ook, die daar toe gengen waren, wel ten eten hield; dat ik wel zomtyds, maar met befcheidenheid aannam, alzoohy ik daar noit fterk voor geweest ben, om by andren te eten, keurende niets zoo goed, als myn eigen tafel; hoewel die Heer een heerlyke tafel hield, en daar gantfch niet op zag, of men een reis twee drie meer by hem quam; maar ik heb egter gezien, dat ik door deze myne wyze van doen a'tyd de meeste agting by zyn Edt., en by andre Heeren Landvoogden, gehouden heb.

Ik moet ook als een ftuk van zyn Edelheids edelmoedigheid, en mildadigheid roemen, dat Hy, na de dood van den voornoemden Notaris *de Wit*, zyne weduwe een brave vrouw, en die hem vry beter, als haar man, gehandeld had, zoo lang zy leefde alle maand twintig Ryxdaalders tot haar onderhoud gegeven heeft; een daad, waar over zyn Edt. by allen, die hem, en haar kenden, en wiffen hoe verachtelyk dezen *de Wit* hem in zyn jeugd gehandeld had, geroemd is.

Hy noodigde de meeste fatzoenlyke lieden zeer dikwils ter maaltyd, en leefde zoo edelmoedig, dat verre van daar om van zyn inkomen als Landvoogd iets over te leggen, zyn Edt. noch ettelyke duizend guldens jaarlyks van het zyne daar by inteerde, en van Batavia, daar hy zyn geld onder opzicht van twee gemagtigden gelaten had, ontbieden moest.

Hy was ook een Heer, die zeer ordentelyk leefde, en een groot voorftander van alles was, dat tot flichting, en voortzetting van den Godsdienst dienen kon, gaande des Zondags voor en na de middag de gemeente met een ftigtelyk voorbeeld voor, met dan eens in de Duitfche, dan eens in de Maleytfche Kerk te gaan, hoewel hy 't hoog Maleyts beter, dan 't lage, verftond.

Verfcheidebeve- In dit zelve jaar is hier niet veel gevallen, dan dat haar Edelheden den

21 Februari fchreven, dat men wel op 1689. het gedrag van zekeren Moor, *Laulata* len van haar Edelheden, A. 1687 genaamd, en op den Prietter *Haffan Soeleyman* letten, 't OrangKaja's-feeft jaarlyks houden, de verwaarloozing der nagelen by oogluiking toe laten, en dat men zich, in opzicht van de ontwerpen over een nieuw Kasteel, volgens fchryven der Heeren in 't Vaderland op den 8 October 1685, maar by het oude, zoo als 't nu noch was, houden zoude, blyvende ook by hare vorige gegevene laft by verfchyning van Europeers alhier.

A. 1688 vond deze Heer goed, alle Compagnies huizen peerden &c. te verkoopen, om alle onkosten voor de E. Maatschappy, daar op vallende, te mynden.

Haar Edelheden vonden goed dit jaar by hun fchryven van den 2 Maart 't onderhouden van de Coracora-tocht, en van 't OrangKaja's-feeft jaarlyks ernstig aan te bevelen, en ook deaanmerkingen van de Heer Landvoogd, en Raad te vorderen, hoedanig de nagelen te verminderen.

In May dezès jaars quam ik uit Banda Den fchryver uit Banda weer hier weder hier; in welk jaar deze Heer Landvoogd eenige binnen-werken aan de ringmuur, en een gracht 'erbuiten, mitsgaders eenige kruit-kelders in die binnen-werken gemaakt heeft, die (zoo zyn Edt. my zeide) de E. Maatschappy outient 4000 gulden quamen te kosten; en egter om de waarheid te fpreken, om veel redenen, niet noodzakelyk waren.

Hy dede dit jaar ook een tocht na Werken door de Heer de Haasgemaakt. Boero, daar by zyn Edt. aanwezig de Reduit, door een ongeluk in 't kruit, in de lucht vloog; waar op zyn Edt. ten eerften een pagger van pallifaden maken dede.

Hy dee ook naderhand de Hongi-tocht Zyn tocht na Boero &c. na de Uliaffers; doch na dezen niet meer. Onder zyn Edelheids regeering is ook 't Landvoogds huis, en de Pafar, gemaakt. het nieuw huis van den Landvoogd tegen over de Hollandfche Kerk; mitsgaders de nieuwe fchoone en vry groote pafar of markt gemaakt.

Alles, wat zyn Edt. hier dit jaar ver-richt, of nieuw ingefteld had (waar van wy verfcheide dingen, onder de placcaaten ten tyde van de Heer *Schaghen* afgekondigd, vinden zullen) wierd goed gekeurd, en door zyn fchryven ook bewerkt, dat al de werken van de Heer *Padbrugge* afgekeurd wierden.

A. 1689 wierd zyn Edt. Extraordinaris Raad van India, en Commiffaris der drie Oofterfche Landvoogdyen.

In dit zelve jaar wierd 'er op verzoek Zyn Edt. A. 1689 der Hitoeëfen, en volgens de berigten van zyn Edt. na Batavia, deze verandering in den Landraad gemaakt, dat haar Edelheden, by hun fchryven van den 25 Indien, en Commiffaris gemaakt. Fe-
maakt.

1689. Februari goed vonden dat eenige Orang-Kaja's van Hitoe in deze rang in die Raad zitten zouden, te weten *Radja Hitoe* naast de drie Christen Koningen, de tweede OrangKaja naast den Gnatohoe-di, en dat *Hassan Soeleyman* (na afstand van zyn Priesterschap) de laatste van alle zyn doch dat geen van hen over misdaden der Christenen oordeelen zoude.

Vuile daad van *Hassan Soeleyman*. In opzicht van *Hassan* wierd dit gedaan, om hem wat na by 't Kasteel, en onder ons oog te hebben, en zyn groot gezag op de kust van Hitoe te verminderen; te meer, alzoo hy onlangs met eenige Mooren op Manipa had helpen op den Coraan zweeren, alle de Hollanders te vermoorden, dat hy met 1000 Ryxdaalders boete afkocht, alzoo 'er geen klaar bewys af was.

By de tyd van de Heer *de Haas* zyn ook verscheide vestingen als de houte pagger op Oeriën, de vestingen op Noeflatelo, Negrilima, Ceyt, Hoorn, en Poort, volgens ordre haar Edelheden, afgebroken.

Ziekte van zyn Edelheids Gemalin. In dit zelve jaar in de maand Juni wierd Juffrouw *Aletta Zegermans*, zyn Edelheids Gemalinne, een brave, en deugdelyke vrouw, juist op die tyd, als zyn Ed: gereed was, om na Ternate te vertrekken, ziek. Dit kon zyn Ed: reis niet ophouden, alzoo haar Edelheden staat maakten, dat zyn Ed: dat comptoir, door de Heer *Thim's* ophouden van Compagnies bodems, in een zeer verdagten staat by haar Edelheden gebragt, gaan bezien en weer in ordre brengen zou. Dierhalven beval hy zyne Gemalin aan den Heer *Crudop*, de Heer van *der Sluis*, my, en de Heer van *Brussel*, mitsgaders aan de twee Opper-wondhealers *Molkman* en *Boekhout*, en de voornaamste Hollandsche Juffrouwen, verzoekende, dat wy haar Ed:, in zyn afwezen, doch alle hulp wilden toebrengen, dat wy zyn Ed: beloofden.

Daar op ging zyn Ed: gerust henen, hopende, nevens ons, dat haar Ed: ondertusschen weer aan de beterhand mogt geraken; doch haar Ed: ziekte toenevende, vonden wy goed, dat 'er om de andere nacht een Predikant, een wondheeler, en twee of drie Juffrouwen, nevens verscheide slavinnen, by waken zouden.

Die kort daar aan quam te sterven. Dit duurde al ettelyke nagten aan den andere, tot dat haar Ed: op den 8 Juli zeer Godzalig, en met een volle verstandigheid des geloofs, quam te ontslapen.

Zy wierd den 11 daar aan op deze navolgende wyze (zoo als dit in 't dag-register aangeteekend is) begraven.

Extract uit het Ambonsch dag-register, betreffende de begravenis van Juffrouw *de Haas*, Zaliger, den 11 Juli A. 1689. 1689. Hare begravenis.

Maandag den IV. dato dezen dag tot de uitvaart van *Mejuffrouw*, de huisvrouw van de Ed: Heer Raad Extraordinaris en Commissaris Dirk de Haas, bestemt zynde, wierd gemelde haar E: op deze wyze ten grave geleid.

'S namiddags ten een uuren begonnen alle de klokken, zoo van de fortres, als de stad te luiden, en continuërende bypozen, tot ontrent vyf uuren, dat het lyk in de Maleytse Kerk den schoot der aarde opgeofferd was, werdende het zelve vervolgens in deze ordre derwaarts gevoerd.

1. Vooraf marcheerden een Compagnie van 60 musquetiers toegesteld in de rouw met de trompen hunner musquetten nederwaards, opgevoerd door den manhaften Lieutenant, Jacob Heylman, en den Vaandrig (doenmaals daar toe aangesteld) Adolph Homan beneffens vier sergeanten, welkers partizanen, en helbaarden met rouwlinten gestrikt waren, ende het vaandel, mitsgaders de trommen, met rouw bekleed.
2. Hier op volgden twee aansprekers beide in de korte rouw.
3. Daar op de Hofmeester van haar E. Zaliger in de lange rouw, en een overklede stok in de hand, de Domestiquen opvoerende.
4. Waar na de gemelde Domestiquen, als de trompetter met zyn trompet in de rouw, waar mede zomtyds een droevig geluid maakte, daar aan de Kok, Kleermaker, en Stalmeeester, alle mede in den rouw, en agter den anderen een voor een op behoorlyke distantie volgende, hebbende een ider een snapbaan met de tromp averegs verkeerd op den arm.
5. Hier op volgde het wapen van haar E. Zaliger gedragen van P. A. Rumphius, Secretaris van den E. Achtbare Rade van Justitie, en gezworen Clercq van den Ed: Heer Commissaris, Dirk de Haas, in de zwarte rouw gekleed.
6. Daar na quam het lyk, gedekt met het gewoone dood-kleed, en ter wederzyde verzien, met vier wapentjes: werdende het zelve gedragen van 12 perzoonen, als zes Boekhouders, namentlyk Gerard van Marken, Adriaan 't Hooft, Pieter de Ruyscher, Antoni Snaats, Jacobus Verscheveld, Dirk Raufcher, voorts vier baazen of op-

zienders, te weten, Abraham Arentszoon, Pieter Vermeulen, Thomas Glas, en Caspar Dinkels, *beneficent* den Krankbezoeker, Simon Koeflager, en Abraham Appeldoorn, en de vier slippen van 't dood-kleed, opgehouden door vier andere perzoonen, als den Opper-Chirurgyn van 't Kasteel, Matthys Molkman, den Onderkoopman Johannes Wetterbaan, Adriaan Kakelaar, en den Conitapel, Ide Haneveld, *marcbeerende* aan beide zyde van 't lyk zes oppassers alle in de rouw, ende met hare snapbaanen agterwaards gekeerd.

7. Het voorsz. lyk wierd gevolgd door
1. Den Opperkoopman en secunde dezès Gouvernements, Hendrik Crudop.
 2. Den Eerw. D. van Brussel.
 3. Den Opperchirurgyn, Adriaan Boekhout.
 4. Den assistent, Johannes van der Goes, alle in den zware rouw, een voor een malkander in ordre volgende, ende de vrienden van 't sterfbuis representerende.
8. Hier aan volgden by paaren den E. politiquen Raad in de ligte rouw.
9. Daar aan de Eerw. Heeren Predikanten als voren.
10. Den Agtbare Raad van Justitie, en Landraad met hare boden vooruit.
11. De E. Weesmeesteren, en Commiffarissen van klvene en burwelyke zaken dezer stede.
12. De Hoofd-officieren van de burgery, en Chineefche Boedelmeesteren.

Ende voorts deze troep bestoten met een groot deel van verscheide Compagnies dienaren, borgeren, Inlanderen, Chineesen, en anderen.

Het voorsz. lyk langs de Olifants straat voorby het Kasteel, dus in ordre na de Maleytsie Kerk geleid wezende, wierd daar binnen neder gezet, en in het particulier graf van zyn Ed.: de Heer Commiffaris voornoemd van binnen opgemetzeld, ter aarde besteld; wanneer daar op van de Compagnien musquettiers drie chergies, ider met een kanon-schoot van 't Kasteel beantwoord, gedaan wierden, gevolgd van nog agt andere canonados van 't voorsz. fort, en vyf uit de ter reede leggende chaloep Gorcum, dewelke geduurende deze uitvaart hare vlag van agteren ter halver steng liet wayen.

Deze ceremonien dus volbragt zynde, marcheerde de Compagnie soldaten met het ontvouwe vaandel, en openbare trommelslag vooraf, weder na het Kasteel, de andere vrienden en verdere lyk-volgers in ordre daar op, weder te rug na het sterfbuis keerende, alwaar gekomen zynde, alle de respectieve collegien binnen verzocht, en de rest

uit de naam van de Ed. Heer Commiffaris 1689.
meer gemeld, voor de laatste eer, zyn Ed. Gemalinne aangedaan, vriendelyk wierden bedankt.

Zyn Ed.: de zaaken in Ternate hersteld, ook Banda gezien, en de noodige ordres gegeven hebbende, quam in de maand November weder hier, bevindende, dat zyn zalige Gemalinne overleden, en het noodige daar ontrent verzorgd was.

Zyn Edelheids beminde had by haar Edelmoechtigheit wil aan ider van hare voor-kinderen, zynde vier in getal, 7000 Ryxdaalders gemaakt; doch, om zyne edelmoechtigheit, en mildadigheid, aan deze kinderen van zyn vrouw (alzoohy zelisdereren. 'er geene by haar had) te toonen, gaf hy aan ider kind nog eenmaal zoo veel, gevende hen in de plaats van 28000, een zomme van 56000 Ryxdaalders, buiten 't welke hy ook nog een ring van 4000 Ryxdaalders aan de oudste dochter van de oudsten zoon, *Constantyn Nobel* genaamd, vereerde.

Hy gaf ook, volgens haar wil, alle zyne slaaven (die al vry veel, en te zamen een groote zomme weerdig waren) vry, buiten dat ook de geschenken, die hy de drager van 't wapen, de 12 dragers van 't lyk, en meer andre gegeven heeft zeer aanzienlyk waren, alzoohy aan den eersten voor 't schilderen van 't wapen 50 Ryxdaalders, voor 't dragen nog 50, en ook zoo veel aan ider drager van 't lyk geschonken heeft.

Aan ider Juffrouw vereerde hy in zeer fraeje chitsen, en andre kleeden, de weerde van 60 of 70 Ryxdaalders.

Aan ider Predikant een nieuwen mantel, een pak kleeren, en een hoed van 45 gulden, ook zou zyn Ed.: 'er een paar Napelsse zyde kouffen by gevoegd hebben, zoo zy in den kleeden-winkel geweest waren.

Het zelve (uitgenomen de mantel) vereerde zyn Ed.: ook aan beide de wondhealers.

Alle welke begravenis kosten zoo zyn Ed.: my zelf verklaard heeft hem op ruim 7000 Ryxdaalders gestaan hebben, zynde egter meest besteed aan geschenken voor deze en gene, die zijne Gemalinne de laatste dienst bewezen hadden.

Omtrent dezen tyd waren hier door Landtot zyn Ed.: ook eenige landeryen tot steenbakkerien uitgedeed, 't welk haar Edelheden, gelyk veel andre zeer nutte door zyn Edelheids gegevene ordres, goed keurden.

A. 1690 heeft Hy op Alang een sergeant met een bezetting van 20 man in een

1689. een pagar ontrent het dorp, niet verre
A. 1690 van 't Riviertje Namacoli, gelegd, wel
bezetting, voornamelijk, om een of twee van deze
op Alang posthouders op den berg of op de hoek
gelegt. van Alang op de schepen, uit zee her-
waard komende, te doen letten, en van
der zelve getal door zoo veel kanon-
schooten van die berg aan die van 't Kas-
steel kennis te geven.

A. 1691 A. 1691 werd zyn Edelheid Ordina-
zyn Ed: ris Raad van India gemaakt, en dierhal-
Ordinaris ven na Batavia opgeroepen, om als een
Raad ge- medebesluitend lid aldaar in rade te ko-
maakt. men zitten.

Zyn Ed: had in 't begin van zyn komst,
wonderlijk veel op met den Predikant
van Brussel, dien hy mede gebragt had, en
die door zyn toedoen van krankbezoeker
op Batavia (schoon een leek, en zonder ee-
nige kennis van taalen buiten zyn moeder-
taal) Predikant gemaakt was, doch dat
verflaauwde van tyd tot tyd, en veran-
derde eindelyk in een bitteren haat, zoo
dat hy hem, en de zynen zeer vervolgde.
Zyn Ed: Anders wete ik niet, dat zyn Ed:
gebreken. met imand in onmin leefde; maar die
eens quaad vriend met hem wierd, had
daar van geen herstelling te hopen.

Een van zyn grootste misflagen was,
dat zyn Edelheid by uitnemendheid veel
geloof aan een van zijn slaven, een groote
deugniet, gaf, en dien gebruikte, om alle
byzondere huishoudens in haar bin-
nenste te doorsnuffelen, geloovende al-
les, dat hem die jongen daar van zeide,
't geen my zijn zalige huisvrouw zelf
wel met de uiterste verfoejing verhaalt
heeft; en wel tot zoo verre, dat zy my
zeide, dat zoo die jongen aan haar man
iets zelf ook tot haar nadeel verhaalde,
hy dien jongen meer; dan haar Ed:
(schoon de opregtste vrouwe ter wereld
zynde) geloofd zou hebben.

By zijn aanwezen leefde men alhier
byna, als in een oud-manhuis, alzo hy
zelden uitging (behalven eens gins en
weder in 't Kassteel) noit imand bezogt,
en altyd in huis zat; doende buiten zyn
huis zich zelve, noch andren, met ee-
nige uitspanningen hier of daar na toe te
neinen, geen vermaak ter wereld aan;
dat ook de oorzaak was, dat geen andre
lieden malkanderen dat vermaak dorften
aan doen.

Hoedanige heilzame ordres zyn Ed:
ontrent verlicheide zaaken, 't gemeen ra-
kende gesteld heeft, zal blyken by ver-
scheiden placcaaten, die wy onder de Heer
Schaghen aanhalen.

De Heer Zyn Ed: wierd door de Heer Scha-
Schaghen ghen, Extraordinaris Raad van India, als
vyf en twintigste Landvoogd en bestier-
der van Amboina ontrent het midden van
May vervangen, gevende aan zyn Ed:
hier.

de sleutels op de zelve dag als hy vertrok 1691.
over.

Hy nam by zijn vertrek van geen by- 't Vertrek
zondere lieden, dan alleen van my, af- van de
scheide, waar over ik my naderhand we- Heer de
gens zeker geval, dat ik aan boord met zyn Haas.
Ed: had, nog zeer verwonderd heb.

De Heer Schaghen, nevens alle andre
lieden van fatsoen, bragten zyn Ed: aan
boord, alwaar zyn Ed: eenige tyd vro-
lyk geweest zynde, in 't midden van die
vreugde, met my alleen pratende, zei-
de: *Myn Heer, ik heb altyd voor u Eerw.
een zonderlinge, en vry grooter agting, dan
voor een van u Eerw: amptgenooten gehad,
om dat ik bevonden heb, dat u Eerw: een
man van kennis en opmerking ontrent alle
zaaken is; daar beneven zeer ordentelyk en
weerdiglyk in uw ampt leefde, en by uitne-
mendheid aan ider een, 't geen hem toe komt,
weet te geven. Dit is ook de reden, dat ik
my de eere gegeven heb, om by u Eerw. al-
leen, en by geen ander, afscheid te nemen;*
maar wat is dog de reden, dat u Eerw:
die de schryver van myn Kerkelyke getui-
genis, en die een man is, die zoo wel en zoo
net weet, hoe dat alles behoord, my zulken
slegten getuigenis, en die wel zoodanig ge-
geven heeft, gelyk men gewoon is die aan een
slegt soldaat te geven, daar nochtans u Eerw.
zeer wel weet, dat ik de Landvoogd hier
zynde, 'er tusschen my, en zulk een, een
groot onderscheid is, en dat ik my altyd be-
toond hebbe een groot en goed Voesterbeer van
de kerke, een vriend en zonderling agter van
u Eerw:, en in 't gemein ook een weldoen-
der van de Heeren Predikanten te zyn.

Ik gaf zyn Ed: hier op tot antwoord,
dat ik de agting, die zyn Ed: altyd voor my
betoond, en den lof, die zyn Ed: my ge-
geven had, niet verdiende; maar dat ik zyn
Ed: op die zaak zelf moest zeggen, dat,
schoon 'er, by 't geven van een Kerkelyke
getuigenis, geen onderscheid in zich zelve
tusschen een soldaat, en tusschen een Land-
voogd, was (om dat zy daar in beide maar
in opzigt van hare lidmaatschap, en wegens
hare gezondheid in den geleere, en sijgte-
lykheid van hun leven aangemerkt werden)
Ik egter eerst, en ook alleen, van oordeel
geweest was, dat men eenig onderscheid tus-
schen een Landvoogd, als zynde de eerste
hier te land, en ook de voornaamste Voester-
beer van de Kerke geweest, en tusschen een
gemeen Lidmaat behoorde te maken, en dat
men dierhalven eenige van zyne titelen van
eer, en uitdrukkingen tot zyn lof, in opzigt
van 't goede, door zyn Ed: aan de Kerk
bewezen, behoorde ter neder te stellen; maar,
zeide ik, buiten my is niemand anders van
dat oordeel geweest, weshalven ik, om hier
over my altyd te kunnen rechtverdedigen (ver-
mits ik de schryver hier van zyn moest)
aanteekening van myn gevoelen verzogt had.

De reden, Ed: Heer, zeide ik, die nu baar Eerw: hier toe bezogen hebben, zyn deze.

Vooreerst, om dat de Heer Schaghen, ook een Raad van India zynde, hier met geen andere Kerk-getuigenis van Batavia, dan even zoodanig, als ik u Ed: gegeven heb, gekomen is.

Ten andren, om dat aan zyn Hoogheid, den Heer Prince van Orangie, by zyne overtocht na Engeland, geen andre is gegeven.

En ten derden, om dat 'er wezentlyk geen onderscheid tusschen het eene, en het andre Lidmaat is.

Waar ontrent de Schryver zyn Ed: volkomen genoegensaf. Om nu u Ed: nog meer hier van te overtuigen, zoo zal ik u Ed: dit van myne amptgenooten, die hier mede zyn, doen hooren, dewelke ik ommiddelyk daar op 'er by riep, en die zyn Ed: het zelve zeiden, dat ik zyn Ed: daar over gezegt had.

Doe zeide zyn Ed: weder in 't byzonder tegen my: myn Heer, ik ben over u Eerw: verantwoording in dezen niet alleen ten vollen voldaan; maar ben daar en boven zeer verblyd, dat ik gezien heb, eerstelyk,

dat u Eerw: in dit stuk van een en 't zelve gevoelen met my geweest, en derhalven geheel en al buiten schuld hier ontrent is, alzo ik dat anders onmogelyk met myne bevatting wegens u Eerw: bequaamheid ontrent het recht en net beslicren der Kerkelyke zaaken zou hebben konnen overeen brengen. Ten anderen, zoo ben ik ook zeer verblyd, dat ik, door hier over met u Eerw: in gesprek geraakt te zyn, dit te weten gekomen ben, alzo ik anders altyd (hoewel buiten u Eerw: schuld, zoo my nu klaar blykt) een quaad oog op u Eerw: gehad zou hebben; daar ik nu in tegendeel noch veel meer agting, dan bevorens, voor uw. Eerw: hebben zal.

Wy waren na dit gesprek noch zeer lang vrolyk, namen toen afscheid van zyn Ed:, en vertrokken weder na land.

Zyn Ed: daar op van hier met 't schip Henrik Maurits, na een bestier van vier jaaren, verzeild zynde, is op Macassar gekomen om ook daar als Commissaris alles te beschouwen, en de noodige ordres ontrent dat comptoir te stellen. Deze Heer was, by zyn vertrek, en na myne giffing, zestig jaren oud.

Die daar als Commissaris na Macassar vertrok.

V Y F D E H O O F D S T U K.

De Heer Schaghen nader beschreven. Werken van dezen Heer, en waar syn Ed. meest toe neigde. De Vesting Duuritede gebouwd. Zyn Ed. aardige wyse van de Nagelen te verminderen. 't Nieuw Siekenhuys gesticht. A°. 1692. Last van haar Edelheden ontrent 't verminderen der Nagelen. Seldsaam geval met den Koopman de Vijscher, op Honimoa. Snaats, Hoofd op Oma, geworden. Kerkelyke geschillen, onder syn Ed. voorgevallen. Penning, ter Gedagtenis van Jonker Gerbrand gegeven. Wegloopers. Placcaaten, door zyn Ed. afgekondigd, en vernieuwd. Des Schryvers Geld onwettig opgesegt. A°. 1694. Last ontrent de Wegloopers. Eerste vertrek des Schryvers van hier na Holland. A°. 1695. en 1696. Verschiide Bevelen door haar Edelheden, gegeven. De Heer Schaghens Dood, en de Goude Penning ter Gedagtenis gegeven. A°. 1697. De Heer Van Werkendam sesentwintigste Landvoogd hier. Buiten-posten gelicht. Dese Heer Landvoogd nader beschreven. Middelen tot vermindering der Nagelen bedagt. 't Verbeteren van des Landvoogds huys. A°. 1701. aan Hassan weer een togt na Batavia toegestaan. De Hr. Van Werkendam na Batavia vertrokken, en vervangen door de Hr. Coyett als sevenentwintigste Landvoogd hier. Die nader beschreven werd. Werken van desen Heer. Haar Edelheden schryven A°. 1702. over 't opkopen van Reekeningen. Last ontrent Europische Schepen. De Hr. Coyett gaat tegen verscheide bevelen harer Edelheden aan; Penning ter Gedagtenis van Jonker Coyett gegeven. Zyn Ed. werd A°. 1706. door de Hr. Van der Stel, als agtentwintigste Landvoogd hier, vervangen. Eerste Saaken dit jaar by zyn Ed. voorgevallen. Nagelboomen, dit jaar uytgeroeid. Nagelverwing op Hitoe, ontdekt, en belet. Moejelykheden met de Wegloopers. Dampier in Ternate. Nagelen, &c. dit jaar afgeschcept. 't Vertrek van de Hr. Coyett. Nagelboomen, op Ceram uytgeroeid. Ambonsé Gesanten na Batavia vertrokken. 't Recht des Konings van Batsjan op 9 Ceramse Dorpen. 't Hoofd-Geld der Chineesen, en dat van 't Bestiaal. Inkomen van 't Zagoe-bosch. Nagelen dit jaar op alle de Comptoiren. De overwigtten. Uytgeroeide, en nog hier overige Nagel-boomen. Opgave der Nagel-oegst tegen 't aanstaande jaar. Winst, op verkogte waaren gevallen. Ongelden en winsten dezer Landvoogdy. Korte sterkte. Gebreken aan 't Kasteel ontdekt. Lading in de Schelp. Tweede komst des Schryvers hier, A°. 1707. Middel, om de kosten van 't Stadhuys van Batavia te vinden. Te veel getrokken Hongi-boeten weer uytgekeerd. Nagel-en Nootenboomen uitgeroeid. Radja Samet afgeset. Verder uitgeroeide Specery-boomen. Orangkaja's aangesteld. Nagelen met Slooten vervoerd. Nagel-oegst A°. 1707. Lading van Jerufalem, Slooten, en 't Kasteel Batavia. Overwigtten. Sithiongko Capiteyn der Chineesen gemaakt. Orangkaja's aangesteld. Nagelboomen uytgeroeid. De nog in wesen zynde. De gegiste Nagel-oegst A°. 1708. en eenige andere winsten. De korte Sterkte. Intrede van Hassan Soeleyman hier. De Lading van Overryp. De Quaerts-lieden verminderd. Gunst aan Hassan bewesen. De Hongi-Togt gedaan. Zyn Ed. oordeel over die Tochten. Twee Wooningen in 't Kasteel voltoyd. De waare Nagel-oegst van dit jaar. De Lading van de Flora. Nooten-perken hier uytgedeeld. Besluit, om de nieuwe Hollandse Kerk te bouwen. Inkomen van 't Zagoe-Bosch. De Prins van Batsjan hier. 't Aanstaande Nagel-gewasch opgegeven. Aardbeving. Vuyle Dievery. Verpagting. Jonker Johan van der Stel geboren, desselfs Doopgetuygen. Mevrouw van der Stel's Dood. Haar Ed. Begravenis. Penning ter Gedagtenis van haar Ed. gegeven. Graf-Schrift op haar Ed. Sank. Seldsame Waterperffing hier gesten. Verhaal wegens een Carbonkel-steen.

De Heer Schaghen nader beichreven.

WAt nu den Heer Nicolaas Schaghen betreft, die was een lang inager Heer, na myne gedagtenen, by zyn komst 50 jaaren oud, fluks en moedig van gang, levendig van gesigt, en een Heer van veel verstand, seer ervaren in de Rechten, ook als Geheim-schryver in een Gesandschap met de Heer van Amerongen na Denemarken gebruykt, en eenigen tyd van A°. 1670. den 8 May Bewindhebber ter Kamere Amsterdam, wegens het Landschap van Utrecht, geweest zynde. TWEEDE DEEL.

Zyn Ed., A°. 1683. als Extraordinaris Raad van India van de Kamer Amsterdam uytgevaren, en met syn Gemalinne (een zeer fraeje, vrolyke, en verstandige Mevrouw) in Indiën gekomen zynde, zo was haar Edede van de eerste Vrouwen, die de naam van Mevrouw (alzo zy die bevorens altyd gevoerd had) in Indiën bragt, sederd welken tyd de Vrouwen van de andre Heeren Raaden, alzo de Opper-Landvoogd toen geen Vrouw had, of onghuwd was, sig mede

1692.

mede Mevrouw hebben laten noemen.

Zyn Ed. wierd eerst als Vice-President in de Raad van Justitie tot Batavia gebruikt, naderhand (A^o. 1684.) als Landvoogd van Malacca (gelyk wy onder die stoffe sien zullen) en eenige tyd daar na (A^o. 1686.) als Directeur na Bengale gezonden, alwaar zyn Ed. aan den Heer *Henrik Adriaan van Rbeede*, zynen Landfman, meinde een grooten vriend gevonden te hebben; dog die in alle manieren betoonde een vyand van zyn Ed. te zyn.

Dit was de oorzaak, dat zyn Ed. van daar weer met eenige moeite na Batavia vertrok, alwaar zyn Ed. eenige jaaren gebleven zynde, A^o. 1691. als Landvoogd herwaards gefonden, en den 8 Maart met het Schip *Henrik Maurits* hier gekomen is.

Zyn Ed., en Mevrouw zyne Gemalinne, beide zeer vrolyke menfchen, bragten een geheel ander leven in Amboina, en hebben zeer veel toegebracht, om de herten van veele ter nedergelagenen te vervroliken.

Waar
zyn Ed.
meest
toe
neigde.

Ook was zyn Ed. een Heer, die zeer fterk gezet was om de wegen, bruggen, ftraaten, en alles net te houden, dezelve alomme te verbeteren, en met boomen te beplanten, na al het welke de Heer *De Haas* noit omgefen had; zo dat, indien dese Heer de Vervanger van den Heer *Padbrugge* geweest was, de Stad Ambon zekerlyk een geheel andere gedaante gekregen fou hebben.

Hy maakte ten eerfte hegte bruggen in Mardheyka, en Halong, om met de Koets de Stad rond te kunnen ryden, dat een fraeye uitspanning gaf, ook verbreedde hy den weg van de Rodenberg, voorby Halong, en na de Way Tomo en den Olifant merkelyk. Ook heeft zyn Ed. den Thuyng agter zyn Huys tot aan de peerdestal vergroot, een fraeye dyk daar gelegd, en verscheide nette Prieelen, en vooraan een fraeije Wagen, wel 100 voeten lang, gemaakt, waar over zyn Ed. fraeije groente lopen liet, een zoort van langwerpige Pompoenen zynde, hoewel ze zeker Schipper voor Soucyfen de Boulogne aansag, en met veel verwondering uytriep, *Hoe! wasschen de Soucyfen de Boulogne hier aan de boomen? Ik heb se in Italien wel sien maken; maar noit zo sien groejen*; dog men onderrichtte dien Vriend, en toonde hem, dat het mis van hem gekeken was.

De Ve-
fting
Duu-
fledede ge-
bouwd.

In dit zelve jaar den 6 Maart gaven haar Edelheden last per 't Jagt de Wiltfehut, om spoedig een nieuwe Vefling op Honimoa te bouwen. Deze Vefling is een van zyn Ed. fraeifte voltoide werken geweest, waar van wy reeds in 't

1692.

breede, onder 't Comptoir Honimoa gefprooken hebben. Zyn Ed. felde ook op de Buiten-Comptoiren, en op de Dorpen, ordre, om daar breede en rechte ftraaten te maaken, dat een groot gieraad aan dezelve gaf.

Weinig weken gingen 'er door, dat desen Heer met zyn Huisgefin niet hier of daar na toeging, 't zy na de Laha, of na de Pas Baguwala, of na Hative Kitzijl op 't land van den Heer Engel, om daar dan met de meeste Liedden van aansien (die 'er by verfocht wierden) dien dag vrolyk te zyn, dat een vermakelyke uytspanning voor veelen was.

Onder zyne Reggeering zyn in dit, en de volgende jaaren, ook veele Nagelboomen, over welke de Inlanders gefchil hadden, omverre gekapt, daar zy zeer wel mede te vreden waren, liever die willende quyt zyn, dan dat zy die in handen van hunnen vyand zien zouden; waar mede zyn Ed. de E. Maatschappy een grooten dienst dede.

Zyn Ed.
aardige
wyfe van
de Na-
gelente
veemin-
deren.

In zyn tyd is ook het Nieuwe Siekenhuys (dat wy elders beschreven hebben) gemaakt, een fchoon stuk werks, en dat verdient gezien te werden.

't Nieuw
Sieken-
huysge-
fticht.

A^o. 1692. belafsten haar Edelheden het havenen en wel oppaffen der Nagelboomen hoe langs hoe meer te verwaarloofen, also zy, en de Heeren in 't Vaderland, te zeer met de Nagelen overkropt wierden, zynde de voorraad aldaar tot 2600 Bhaaren gerezen.

In May dezès jaars zond de Heer *Schaghen* den Koopman, *Isaac de Viffcher*, van Honimoa (daar een feer groot Nagelgewasch was) na Batavia, voorgevende, dat hy niet wel by zyn zinnen was, hoewel de man niets fchorte; dog 't was om *Pieter de Bocq* daar voor dien tyd te leggen, die 'er voor zig meer dan 10000 Ryxd. alleen van de Nagel-Overwigten, (zo men my gezegt heeft) uythaalde; dog haar Edelheden zonden de Viffcher 't jaar daar aan weer, met verzekering, dat hem de Batavifche lugt (zo hem al iet gefcheeld had) volkomen herfeld had, en met last van hem weer op zyn Comptoir te leggen. Ondertuffchen had *De Bocq* dezen aap al weg.

In dit zelve jaar 1692. viel in October voor, dat ik door myn goede vrienden middel vond, om myn Swager, *Antoni Snaats*, in weerwil van den Heer Landvoogd (die de plaats al aan eenen *Vander Poort* beloofd had) het Opperhoofdschap van Oma te beftellen.

Snaats,
Hoofd
op Oma
gewor-
den.

Dit fpect zyn Ed. zeer, en hy waarschoude myn Swager ook, dat hy wel oppaffen en zorgdraagen zou, van zig hier of daar niet in te vergrypen; dat hy, jong zynde, niet al te wel

ont-

1693. onthield, waar door hy hem daar na op een mislag betraptte, die wel in zich zelve niet veel, maar die egter naderhand oorzaak was, dat hy zyn Comptoir verloor.

Kerke-lyke geschillen, onder zyn Ed. voorgevallen.

Penning, ter Gedagtenis van Jonker Gerbrand geven.

Wat geschillen zyn Ed. met de Kerkenraad, en byzondere Kerkelyke personen, in dit jaar gehad heeft, zullen wy op zyn plaats, daar van den Godsdienst gesproken werd, aanhaalen.

Den 29 Juli, verloor zyn Ed. hier zyn jongsten Soon, Jonker Gerbrand, ter gedagtenis van welke deze Penning, N°. LII. Letter A. aan de Draggers gegeven is.

Vermits nu onder deze drie laatste Heeren Landvoogden geen Oorlog alhier, maar in tegendeel een diepe rust geweest is, zo vielen 'er ook geen saaken van belang voor, zynde het gemeene werk maar, van wel op 't Nagel-sluyken, 't uytroeyen der Nagelbomen, of 't verminderen van de Nagel-oegsten, 't waarnemen van de Hongi-togten, en 't houden der Orangkaja's Feesten, te passen; dat by dese drie Heeren na vermogen geschied is.

A^o. 1693. vercheenen hier de scheepen *Henrik Maurits*, en *Cortgene*, met verscheide Ordres van haar Edelheden, en vooral, dat men niet alleen de Placcaten tegen de weggeloopene slaven afkondigen, maar hen ook zoude doen opzoeken, en daar zekere troepen op uitsenden.

Placcaten, door zyn Ed. afgekondigd, en vernieuwd.

In dit zelve jaar deed zyn Ed. ook verscheide Placcaten, tot verbetering van verscheide verloffte Saaken, op nieuw afkondigen, luidende aldus:

NICOLAAS SCHAGHEN,

Raad Extraordinaris van India, mitsgaders Gouverneur, en Directeur dezer Provintie Amboina, met den Resorte van dien, onder het beleid van den Hoog Ed. Heer, WILLEM VAN OUTHOORN, Gouverneur Generaal, en de Ed. Heeren Raden van India; Allen den genen, die dezen zullen sien, ofte hooren lezen, Saluit: doen te Weten:

„ Dewyl de dagelykse ondervindinge leerd, dat het niet genoeg is, goede Wetten, en *Ordonnantien* te maken, en den volke voor te stellen, ten zy dezelve, somtyds werden *Gerenvoerd*, en van nieuws *gepubliceerd*,

„ en dat ook nu en dan voorgevallen is, dat die gene, dewelke, door den *Fiscaal* dezer *Provintie* zyn *gecalangieerd*, of aangesproken geworden, over *transgressien* van diergelyke oude, en by onze Voorzaaten *geemancerde Ordonnantien*, hebben voorgegeven, onkundig daar van te zyn, om de *gestatueerde* boetens op dat *pretext* te ontgaan, daar nogtans een ider gehouden is, op zynen *pericule* kennis te nemen, en te houden, van de Wetten, die ter plaatse van zyn *Domicilie* worden *geuseerd*: Zo is 't, dat wy in gevolge van de *methode* van verscheide voorige Heeren *Gouverneurs*, en jongst die van den Heere gewezen *Gouverneur* en *Commissaris Robbertus Padbrugge*, in dato 21 December 1684. met *advys* van onzen *Rade* goegevonden hebben te laten afkondigen de *pointen* van de *Ambonse Placcaten*, zo als dezelve ten voorfchreve tyden in een *Compendium*, of korte *t'samen-trekking*, zyn vervat geweest, met byvoeginge van de gene, die zedert zyn uytgegaan, en dat in manieren als volgd.

„ Niemand zal in *Duël treden*, op straffe, by *Placcaat* door den Heer *Artus Gyzels*, den 7 July 1631. *geemaneerd*, en *gerenoveerd*, door den Heer *Demmer*, den 16 November, 1644. door de Heer *Hustaart*, den 8 September, 1656.

„ Geen *Beeftiaal*; 't zy van *Runder-vee*, *Buffels*, *Paarden*, *Varkens*, &c. in de *Negery* te weiden, op *peene*, volgens voorige *Placcaten*, by de Heer *Artus Gyzels*, den 12 July 1633. *gerenoveerd*, door de Heer *De Vlaming*, den 11 May 1648. 22 May 1649. en door den E. *Jeremias van Vliet*, *primo December*, 1682.

„ Die *Koebeeften* houd, ofte naamaals krygt, zal niet vermogen, het *Suyvel* na zyn goeddunken te verkopen, tot zoodanigen prys, of aan wie hy wil, maar moet elk gerieven, die eerst komt, voor de volgende prys, als te weten; de *Boter* $\frac{1}{2}$ Ryxd. 't $\frac{1}{2}$ *Soete-melk* de flapkan 6 stuyv. *Karne-melk* 2 stuyv. de flapkan; waar naar haar alle *Veehoeders* zullen hebben te *reguleren*: door de Heer *Vlaming*, den 23 May, A^o. 1651.

„ De *Broodbakkers* hier in *Amboina*, zullen voortaan een brood van 2 stuyv. 13 oncen swaar moeten bakken, in plaats van 10 oncen, agtervolgens 't *Placcaat* van de Heer *Jan*

1693. „ van Dam, 1665. en Resolutie van den
 „ 16 Augustus 1672. door de E. Heer
 „ *Antonio Hurdt*.

„ Ook werd wel *expresselyk* verboden,
 „ als dat 'er naar dezen, gene slaven
 „ met Paarden langs Heeren Straten of
 „ wegen zullen mogen ryden; maar
 „ dezelve eenelyk by de toom lyden,
 „ om alle ongelukken voor te komen.

„ Alle Grond, of Erf-brieven, moe-
 „ ten binnen 6 maanden ter *Secretarye*,
 „ om te boeken, gebragt werden, op
 „ verstek van die Erven, &c. door de
 „ E. Heer *Anthony van den Heuvel*, 21
 „ *Augustus*, 1638. geëmaneerd door de
 „ E. Heer *Robbertus Padbrugge*, den
 „ 22 *April* 1683.

„ Niemand mag eenige vaste Goede-
 „ ren verkoopen, verruilen, nog ver-
 „ panden, als, ten overstaan van twee
 „ *Gecommitteerde Scheepenen*, en *Secreta-
 „ ris*, op verbeurte als boven. De Heer
 „ *Anthony van den Heuvel*, den 21 *Au-
 „ gustus*, 1634. en *Gerenoeverd* door den
 „ Heer *Pieter Marville*, primo *Juni* 1666.
 „ en door den Heer *Cops* den 20 *Janu-
 „ ari*, 1671.

„ Niemand zal met eenige *Teerlin-
 „ lingen*, *Steenen*, *Kaarten*, &c. of
 „ *Weddinge* op het *Spel* van andere
 „ luiden *Dobbelen* of *Wedden*, op
 „ *pene* by *Placcaat* van den E. Heer *An-
 „ thony van den Heuvel*, den 5 *October*
 „ 1634. en *gerenoeverd* 22 *Januari*, 1644.
 „ 6 *Juni* 1667. den 16 *Januari* 1674.

„ Een iegelyk werd *gelicentieerd*, na
 „ drie dagen dezer *publicatie*, alle onge-
 „ ringde verkens op straat te schiet-
 „ ten, of dood te slaan, zonder dat
 „ den *Eigenaar* daar iets op te *pretende-
 „ ren* zal hebben, agtervolgens 't *Plac-
 „ caat*, by de Heer *Jan Ottens* den 15
 „ *Juni* 1637. *Gerenoeverd* door den Heer
 „ *Demmer*, den 6 *Februari* 1644. de
 „ Heer *De Vlaming*, den 9 *October* 1647.
 „ de Heer *Hustaart* den 14 *Juli* 1656.
 „ de Heer *Jan van Dam*, den 27 *Juni*
 „ 1665. de Heer *De Vicq* den 23 *Juli*
 „ 1678. den 11 *May*, 1680.

„ Niemand zal eenigerhande *Schiet-
 „ geweer* aan *Indische Natien* verkoop-
 „ pen, op *pene* van *confiscatie* van alle
 „ hunne middelen, en daar en boven
 „ nog 25 Jaren in de keten te arbeiden,
 „ door de Heer *Jan Ottens*, 14 *Augu-
 „ stus* 1637. *Gerenoeverd* door de Heer
 „ *De Vlaming*, den 27 *April* 1654. en
 „ door de Heer *Padbrugge* den 22 *April*
 „ 1683.

1693. „ Niemand zal eenige *specie* van *Mun-
 „ ten* vervoeren, op verbeurte van de
 „ zelve, en daar en boven, 1000 *Ryx-
 „ daalders* voor de eerste reize, en alle
 „ zulke verdere straffe, als vereyscht
 „ werd, door de Heer *Jan Ottens* den
 „ 13 *Maart* 1640.

„ Niemand zal eenige *Nagel-Olie*,
 „ losse *Nagelen*, *Kroonen*, *Nagelkranssen*,
 „ *Nagel-slangen*, of eenige andere *ver-
 „ gierselen* van *Nagelen*, uyt *Amboina*,
 „ na *Batavia*, of elders, vervoeren, of
 „ versenden, op *pene* van 1000 *Ryxd.*,
 „ en daar en boven nog naar *exigentie*
 „ van Saaken gestraft te werden; door
 „ de Heer *Jan Ottens*, den 30 *Maart*,
 „ 1641. *Gerenoeverd* door de Heer *De
 „ Vlaming* den 9 *Maart* 1650.

„ Die *Lorrendrayers*, vervoerders,
 „ of *Verkoopers* van *Nagelen* weet aan
 „ te wyfen, zal genieten de helft van
 „ de geheele *Condemnatie*, daar uyt te
 „ volgen, met verfwyging van zyn
 „ naam, door de Heer *Hurdt* den 9
 „ *November* 1677.

„ Die *Geld* wil vervoeren, zal eerst
 „ 10 ten 100 aan den *Ontfanger* beta-
 „ len, op verbeurte van 't te achterha-
 „ lene *Contant*, en 1000 *Ryxd.* boven
 „ dien, door de Heer *Jan Ottens* den
 „ 30 *Maart* 1641.

„ Niemand zal op eenigen *Sondag*, of
 „ andere *Feestdagen*, zig uyt de *Kerk*,
 „ of uyt de *Avondgebeden* onthouden, op
 „ verbeurte, achter-volgens 't *Placcaat*
 „ door de Heer *Demmer* den 21 *Januari*
 „ 1644. en *gerenoeverd* den 21 *May* 1650.
 „ den 3 *April* 1674. den 16 *November*
 „ 1678. 30 *Juni* 1681. en dooor de
 „ Heer *Padbrugge* den 30 *Januari*
 „ 1683.

„ Die gedurende de *Predicatie*, eeni-
 „ nigen *starken drank* tapt, drinkt, &c.
 „ zal voor de eerstemaal verbeuren 12
 „ *Ryxd.*, voor de tweede reyse 25
 „ *Ryxd.*; en voor de derde reyse gely-
 „ ke 25 *Ryxd.*, en *arbitrale Correctie*.
 „ Geen *Tapper*, of *Herbergier*, zal i-
 „ mand des *Sondaags*, of op andere
 „ *Feestdagen*, voor de klokke 4 uren,
 „ en na de *naarmiddags Predicatie*; en
 „ des *werkendaags*, des *avonds* na de
 „ klokke 7 uren, tappen, op verbeur-
 „ te van 3 *Ryxd.* voor yder *persoon*; in
 „ welke boete ook vervalt ider *Compag-
 „ nies Dienaar*, die dit *Gebod* overtreed,
 „ door de Heer *Demmer* den 21 *Januari*
 „ 1644. en *gerenoeverd* door de Heer
 „ *Hurdt*, den 10 *Januari* 1688. en den
 „ 3 *April* 1674. de Heer *De Vicq* den

1693. „ 17 Juli, 1679. de Heer *Speelman*,
 „ den 23 *Januari* 1682. en door de E.
 „ Heer *Robbertus Padbrugge*, den 30
 „ *Januari* 1683.
- „ Geen Waard, of Herbergier, zal
 „ eenig Compagnies *Dienaars* (excepto
 „ die van buyten plaatfen komen:) mo-
 „ gen Herbergen, of Sitplaats vergun-
 „ nen na de klokke seven uren, des
 „ avonds, op *peene*, van 3 Ryxd. voor
 „ yder *persoon*, in welke boete ook zul-
 „ len vervallen alle *persoonen*, die in zo-
 „ danigen huifen (na de gemelde tyd)
 „ werden gevonden. Door de Heer *Dem-
 „ mer*, den 21 *Januari* 1644.
- „ Die alhier in de *Negery*, eenige
 „ Erven, of Gronden, in eygendom
 „ heeft, zullen dezelve, binnen 2 maan-
 „ den behoorlyk doen Bepaggeren, op
 „ de strekkingen, *conform de royingen*
 „ voor dato gesteld, op *peene* van 10
 „ Ryxd. voor de eerste twee maanden;
 „ voor de volgende twee maanden 20
 „ Ryxd., en voor de derde twee maan-
 „ den 30 Ryxd. en als dan nog onbe-
 „ paggerd gelaten werdende, zullen zo-
 „ danige gronden, of Erven, weder aan
 „ den Heer vervallen.
- „ Een ygelyk zal de gemeene wegen,
 „ of straaten, omtrent hare Woonin-
 „ gen, behoorlyk schoon houden, en
 „ gene vuiligheden in dezelve, nog
 „ voor andere Lieden Huysen, Paggers,
 „ &c. uytwerpen; op *peene* van t'elkens
 „ een Ryxd. te verbeuren, door de
 „ Heer *Demmer* den 6 *Februari* 1644.
 „ en *gerenoveerd* door de Heer *Huslaart*
 „ den 18 *Juli* 1656. *ultimo Mey* 1668.
 „ en door de Heer *De Vicq* den 23 *Juni*
 „ 1678. 11 *Mey* 1680.
- „ Een *Christen Persoon*, zal geen By-
 „ zit, of *Concubine*, onder wat *pretext*
 „ het ook zy, in iemands of in zyn ei-
 „ gen huis houden, op *peene* van 100
 „ Ryxd., voor de eerste maal, 200 Ryxd.
 „ voor de tweede, en 300 Ryxd. voor
 „ de derde reise, en de *Concubine*, boven
 „ *arbitrale correctie*, voor zekeren tyd, in
 „ een Tugthuis gebannen, of anders een
 „ Slavin zynde, aan den Heer verbeurd
 „ werden. Door de Heer *Demmer* den
 „ 16 *November* 1644. *gerenoveerd*, 5
 „ *Maart* 1650. 3 *April* 1674.
- „ Eenig *Heiden*, *Moor*, of andere
 „ *Onchristen*, met een *Christen-vrouw*
 „ (getrouwd of ongetrouwd zynde:) boe-
 „ lerende, zal voor de eerste maal ver-
 „ beuren 500 Ryxd., en voor de twe-
 „ de, met de dood gestraft werden,
 „ door den Heer *Demmer*, den 16 *No-
 „ vember* 1644.
- „ Den dag van *Amboinaas* verovering
 „ op den 23 *Februari* te vieren, op *pee-
 „ ne* van 6 Ryxdaalders; door de Heer
 „ *Demmer*, den 18 *Februari* 1645. *ge-
 „ renoveerd* den 20 *Februari* 1675. en
 „ 14 *Februari* 1680.
- „ Niemand zal eenigen *particulieren*
 „ *Handel*, 't zy voor hem zelfs, of voor
 „ andere, mogen doen; op *peene* van
 „ *deportement*, en *Confiscatie* van alle zy-
 „ ne verdiende Gagie, en verhandel-
 „ de Goederen, en daar en boven nog
 „ voor onbequaam na 't *Vaderland* ge-
 „ zonden werden.
- „ Niemand mag *particulieren Handel*
 „ doen, met *Vrye Lieden* (die 't zelve
 „ toegestaan is:) op *peene* voorzf. door
 „ de Heer *Generaal Van der Lyn*, den
 „ 25 *April* 1647. *Gerenovceerd* den 14
 „ *Maart* 1656.
- „ Niemand zal in plaats van eenige
 „ oude vervallen, of in de weg staan-
 „ de Huis-muuren, of Paggers, &c.
 „ een ander mogen maken, buyten
 „ voorweten, en *Licentie*, van de *Rooy-
 „ meesters*, door de Heer *De Vlaming*,
 „ den 20 *September* 1647.
- „ Die eenig *Hart*, of *Hinden*, of
 „ ander *wild Vee*, buiten *Consent* van
 „ den Heer *Gouverneur* vangt, schiet,
 „ &c. verbeurd voor de eerste maal 50
 „ Ryxd., voor de tweede maal, gegees-
 „ feld; en voor de derde maal gegees-
 „ feld en gebrandmerkt, en 10 Jaren in
 „ de Ketting geklonken te werden;
 „ door de Heer *De Vlaming* 20 *Septem-
 „ ber* 1647. *Gerenovceerd* den 17 *Maart*
 „ 1661. 30 *Januari* 1683.
- „ Niemand zal aan eenige Schepen,
 „ van *Batavia* komende, mogen varen,
 „ voor dat dezelve, door den *Fiscaal ge-
 „ visteerd* zyn, op *peene* van 24 Ryxd.
 „ door de Heer *De Vlaming* 25 *Novem-
 „ ber* 1647. *Gerenovceerd* 30 *Januari*
 „ 1683.
- „ Die eenige jonge *Spruyt*, of *Plan-
 „ tagie* schend, of de Bepaggering der
 „ zelve breekt, zal op 't schavot ge-
 „ geesfeld werden, door de Heer *De*
 „ *Vlaming*, den 11 *November* 1648.
 „ *Gerenovceerd* door de Heer *Padbrugge*,
 „ 30 *Januari* 1683.
- „ Niemand zal *Oebat* ontrent de *Se-
 „ ro's* mogen werpen, op *peene* van *ar-
 „ bitrale Correctie*, door de Heer *De*
 „ *Vlaming*, den 16 *Februari* 1651.

1693.

„ Alle wilde Nagelboomen zullen
 „ moeten werden uytgeroeid, dog ider,
 „ de onder zyn *Campon* staande, op *pee-*
 „ *ne* van 12 Ryxdaalders. De Heer *De*
 „ *Vlaming*, den 9 *Maart* 1650.

„ Niemand zal eenig Buskruit mogen
 „ verkoopen, of verruilen, verschen-
 „ ken, &c., op *peene* van Lyffstraffe; de
 „ Heer *De Vlaming*, 9 *Juli* 1650.

„ Niemand zal Vloeken, of Swee-
 „ ren, op *peene* van met 50 slagen ge-
 „ leerft, of 6 Ryxd. voor de eerste,
 „ 100 slagen ofte 12 Ryxd. voor de
 „ tweede, en 200 slagen ofte 18 Ryxd.
 „ voor de derde reize, voor de Armen
 „ te verbeuren. De Heer *De Vlaming*,
 „ den 12 *Novemb.* 1653. *Gerenoeverd*
 „ den 3 *April* 1674. en den 30 *Januari*
 „ 1683.

„ Ider Getrouwde zal *apart*, en niet
 „ met andere onder een dak, woonen,
 „ en dati doen, op *paene* van 50 Ryxd.
 „ voor de eerste, 100 voor de tweede,
 „ en 200 Ryxd. voor de derde maal, en
 „ daar en boven nog een jaar in de ke-
 „ ten geklonken te werden. De Heer
 „ *De Vlaming*, den 13 *Juni* 1654.

„ Geen *Christen* zal sig laten *Befnyden*,
 „ op *peene* van den *Befnyder*, zoo wel
 „ als den *Befnedenen*, aan den lyve, of
 „ wel 't leven gestraft te werden. De
 „ Heer *De Vlaming*, den 6 *Mey*, 1659.
 „ *Gerenoeverd* den 3 *April* 1674.

„ Niemand zal van Soldaten, Ma-
 „ troofen, &c. mogen kopen, eenige
 „ *materialen*; 't zy *Yfer*, *Thin*, *Spaden*,
 „ *Schoppen*, of andere diergelyke; op
 „ *peene*, zo wel den *koopper*, als den *ver-*
 „ *koopper* aan den lyve, ook wel aan 't le-
 „ ven gestraft te werden. De Heer
 „ *Huštaart*, den 3 *November* 1656.

„ Niemand zal buiten zyn bescheiden
 „ plaats mogen vernagten, op *peene* van
 „ 6 maanden in de Ketting geklonken
 „ te werden.

„ In wiens Wooninge, Thuyn, Erf,
 „ &c. *Duyvels Beelden* gevonden wer-
 „ den, zal met den Swaarde ter Doöd
 „ gestraft werden; en de *Radja's* of
 „ *Orangkajen*, die kennisse van de ver-
 „ berginge gehad, of zelfs *Duyvels-dienst*
 „ gedaan hebben, *gedeportceerd*, en uyt
 „ *Amboina* gebannen werden, dog *school-*
 „ *meefters*, daar van kennisse hebbende,
 „ en 't zelve verfwygende, zullen voor al
 „ haar leven in de Ketting gebannen
 „ werden. De Heer *Huštaard* den 26

„ *November* 1657. *Gerenoeverd* 3 *April* 1693.
 „ 1674.

„ Die eenige *Duyvels-beelden* ontdekt,
 „ zal 25 Ryxd. genieten. De Heer
 „ *Huštaart* den 29 *Septemb.* 1657.

„ Die eenige 's *Compagnies Houtwer-*
 „ *ken* ontvreemd, zal 6 maanden in de
 „ keten geklonken werden. De Heer
 „ *Huštaart*, den 26 *Novemb.* 1657.

„ Niemand zal eenige *Dieven huis-*
 „ *vesten*, of de behulpfame hand bieden,
 „ op *peene* van met de *Dieven*, een ge-
 „ lyke straffe te ontfangen. De Heer
 „ *Huštaart* den 5 *April* 1660.

„ Die *Dievery* ontdekt, en aanbrengt,
 „ zal 100 Ryxd. genieten.

„ Die 's *Compagnies Kalk steeld*, een
 „ vry Persoon zynde, zal aan een paal
 „ gegeeffeld werden, en een slaaf zyn-
 „ de, daar en boven verbeuren 12 Ryx-
 „ daalders. De Heer *Cops* den 13 *De-*
 „ *cember* 1663.

„ Die *vuur in Coescoes*, of andere op-
 „ gedroogde *Bofch-plaatfen*, stookt, zal
 „ 6 maand. in de keten geklonken wer-
 „ den. De Heer *Huštaart*, 28 *Sep-*
 „ *tember* 1660.

„ Geen *Balifche Slaven* zullen hier
 „ verkogt mogen werden, als aan
 „ *Vreemdelingen*, die dezelve weder
 „ vervoeren; op verbeurte van dezelve,
 „ en *arbitrale Correctie*. De Heer *Mar-*
 „ *ville*. Den 29 *Maart* 1666.

„ Alle *Vaartuigen*, 't zy groot of
 „ klein, die hier aankomen, zullen
 „ hun, na verloop van drie uren,
 „ moeten aangeven; op verbeurte voor
 „ de groote, voor elk uur verfuymens,
 „ 10 Ryxd., en voor de kleine 2 Ryx-
 „ daalders; dog na verloop van 3 maal
 „ 24 uren, niet aangegeven zynde,
 „ zullen zodanige *Vaartuygen* en *Goe-*
 „ *deren* verbeurd zyn. De Heer *Hurdt*,
 „ den 19 *Augustus* 1667.

„ Die zonder *Consent* van de Heer
 „ *Gouverneur* vertrekken, zyn mede
 „ verbeurd. *Placcaat* als boven.

„ Een iegelyk zal zyne *Vaartuigen*,
 „ *Orembay*, &c. verfeekeren, dat 'er
 „ geen *Slaven* mede wegloopen, op *pee-*
 „ *ne* van 3 Ryxd. voor een *Orembay*, en
 „ een Ryxd. voor een *Parahoe*, die
 „ door de *Borgerwagt* aangehaalt werd.
 „ De Heer *Hurdt*, 10 *Juni* 1668.

1693.

„ Wie eenige *Compagnies* Dienaren,
 „ 't zy Matroos, Soldaat, ofte Ambagts-
 „ gezel, die zig van zyn beſcheiden
 „ plaats, in 't botſch onthoud, den *Fi-*
 „ *ſcaal* opbrengt, ofte aanwyft, zal daar
 „ voor 2 Ryxd. genieten, 't welk den
 „ Boſchlooper op reekening zal wer-
 „ den geſteld.

„ Die eenig Lyſeigen in houte, of
 „ yzere boeyens, &c. fluit, verbeurd
 „ voor de eerſte maal 100 Ryxdaalders,
 „ en de tweede maal 200 Ryxdaalders,
 „ en voor de derde maal 300 Ryxd.,
 „ met *confiſcatie* dier Slaaf. Door de Ed.
 „ Heer *Robbertus Padbrugge*, den 3
 „ *Mey* 1683.

„ Niemand zal eenige vrugten, buiten
 „ *Conſent* van den Eigenaar, uyt
 „ imands Thuin mogen halen, op *peene*
 „ van 25 Ryxdaalders, en verdere
 „ *correctie*. De Heer *De Vlaming* den
 „ 9 *Maart* 1650.

„ Niemand zal eenige Gronden, Er-
 „ ven, Huizen, &c. mogen verkoopen,
 „ als voor twee *Gecommitteerde Schepe-*
 „ *nen*, en zal den Verkooper, voor het
 „ doen van *aſſtant*, een *transport* laten
 „ paſſeeren, op *peene* van 100 Ryxd.,
 „ voor de eerſte, 200 voor de tweede
 „ maal, en derde maal beſyden de *Con-*
 „ *fiſcatie* van huis, erf, &c. *arbitrallyk*
 „ geſtraft te werden. De Heer *Willem*
 „ *van der Beek*, den 14 *November* 1651.
 „ *Gerenoeverd* 1671. in *Januari*.

„ Niemand zal de Luiden, van 't Ge-
 „ bergte komende, in 't gemoed treden
 „ om hunne Waaren af te koopen, en
 „ dezelve weder ten dierſten, op de Ba-
 „ ſaar te verkoopen, op *peene* van 5
 „ Ryxdaalders, en *arbitrale Correctie*.
 „ De Heer *De Vlaming*, den 9 *Maart*
 „ 1650.

„ Alle *Amboineeſen* moeten in hun-
 „ ne *Negeryen* woonen, zonder *formele*
 „ *boſchhuizen* te maken, op *peene* van de
 „ dood; de *Orangkajen*, die zulks niet
 „ bekend maken, zullen *gedeporteerd*,
 „ en voor al haar leven, uyt deze Lan-
 „ de gebannen werden. Door de Heer
 „ *Huſlaardt*, den 28 *Juni* 1658. *Gereno-*
 „ *everd*, door de Ed. Heer *Padbrug-*
 „ *ge*, den 2 *Februari* 1686.

„ De Vaartuigen, die aankomen, of
 „ afgaan, mogen geen Reede, als voor
 „ *Victoria*, aandoen, dan by hoogdrin-
 „ gende nood, op ſware ſtraffe, en boe-
 „ te van 100 Ryxdaalders. De Heer
 „ *Hurdt*, 19 *Auguſti* 1667.

„ Alle vreemde *Natien*, 't zy van 1693.
 „ *Maleyers, Javaanen, Chineſen, Bou-*
 „ *tonders, &c.* (geen van de zulke uyt-
 „ gezonderd) zullen hun na het uyt-
 „ de van dit lopende *Moeffon*, hier laten
 „ vinden, nog, vertrokken zynde, oyt
 „ weder keeren, 't zy ook onder wat
 „ *pretext* het zy, alſeenelyk die, dewel-
 „ ke alhier 6 jaren gereſideerd, en t'ſe-
 „ dert altoos hier vuur en ligt gehou-
 „ den hebben, op *peene* van voor al haar
 „ leven in de keten geklonken te wer-
 „ den, en verbeurte van alle haar Goe-
 „ deren, met welke ſtraffe ook *gepun-*
 „ *teerd* zullen werden, alle 's *Compagnies*
 „ *Onderdanen*, die eenige der voorſz.
 „ *natien* hier komen aan te brengen. De
 „ Heer *De Vlaming*, den 10 *Juli* 1654.
 „ *Gerenoeverd* den 19 *Auguſt*. 1667.

„ Niemand mag buiten *Conſent*, eenig
 „ *Amboinees* of *Cerammer* aannemen, of
 „ huuren, om na *Bouton, Java, en*
 „ *Macaffer, &c.* te varen, op *peene* van
 „ *arbitrale Correctie*, of wel ſwaarder
 „ ſtraffe, zoo wel voor de gehuurden,
 „ als huurder. De Heer *Lurdt*, 19 *Aug-*
 „ *uſti* 1667.

„ Die op het Haanegevegt betrapt
 „ werden, zullen de Haanen, Gereed-
 „ ſchap, en 3 Ryxd. verbeuren; dog,
 „ een ſlaaf zynde, geleert werden; in
 „ gemelte Boete zullen ook vervallen
 „ die gene, dewelke op hunne gron-
 „ den, of in hare *Paggers* al zulke wed
 „ *Spellen* gedogen. De Heer *Hurdt*,
 „ 13 *Februari* 1674. *Gerenoeverd* door
 „ de Ed. Heer *Padbrugge*, den 14 *May*
 „ 1686.

„ Alle Matrooſen, of andere, die zo
 „ hardnekkig zyn, dat zy haar *Quet-*
 „ *ters* niet willen bekend maaken op
 „ de eerſte afvraag, zullen, boven het
 „ *Mes-trekken*, zodanig geſtraft wer-
 „ den, of zy een ander zodanig gequetſt
 „ hadden; en zo een hardnekkige, ko-
 „ mende te ſterven, zal zyn lighaam
 „ aan de Galge gehangen werden.
 „ De Heer *Speelman*, den 23 *Januari*
 „ 1682.

„ Die genegen zyn eenige Slaven of
 „ Slavinnen vry te geven, zullen daar
 „ af kenniſſe doen, om geoordeeld te
 „ werden, of dezelve buiten laſte der
 „ gemelde vrydom mogen vergund
 „ werden, of niet, en zal ook *reflectie*
 „ moeten genomen werden, of zodani-
 „ ge lyſeigene voor hun, of ook wel
 „ voor hare vrouwen, en kinderen, be-
 „ quaam zyn, de koſt buiten laſte der
 „ *Diaconye* te kunnen winnen, ten min-
 „ ſten voor 6 jaren, gelyk 't zelve ook
 „ moet

1693. „ moet verftaen werden , met alzulke
 „ lyfeigenen , die hunnen vrydom komen
 „ te koopen.
- „ Geen *Actens* van vrygeving , of
 „ vrykoping van Slaven mogen werden
 „ gepasseerd , als by den *Secretaris* , mits
 „ dat defelve als dan , door twee *Ge-*
 „ *committeerde* , en voorn. *Secretaris* on-
 „ onderteekend werden , waar van een
 „ pertinent *protocol* ter *Secretarye* zal
 „ werden gehouden : door de Ed. Heer
 „ *Generael Speelman*. Als vooren.
- „ Die eenige lyfeigenen wil vrygeven,
 „ en buiten alle flavernye ftellen , moet
 „ zig *reguleren* na 't gene de *respective*
 „ *Secretariffen* , en *Notariffen* , haar kom-
 „ men voor te houden , volgens de *re-*
 „ *solutie* van de hoge *Indifche Regeering* ,
 „ de *dato 3 May 1686.* en *ultimo Febru-*
 „ *ari* , alhier *Gepublicceerd* ; op *pene* , dat
 „ hare Boedels by de Weeskamer of
 „ *Curator ad lites* , niet zullen werden
 „ aangenomen.
- „ Niemand vermag eenig Huys,
 „ Combuys , Loots , of andere Gebouw ,
 „ oprigtende , dezelve anders dan met
 „ pannen te dekken ; op *pene* van de
 „ zelve Gebouwen onder de voet ge-
 „ fineten te werden. Volgens *Placcaat*
 „ van de Heer *Gouverneur De Haas* , de
 „ *dato 26 Augustus 1687.*
- „ Die des avonds na 9 uren , de
 „ gemene wegen paffteerd , zal by aldien
 „ 'er geen brandend licht by hem ge-
 „ vonden werd , opgevat , en tot des
 „ morgens in de *Borgerwacht geconfi-*
 „ *neerd* , mitsgaders voor een *Brandftig-*
 „ *ter* aangefien , en na *exigentie* van faa-
 „ ken , *arbitrallyk* gestraft werden ;
 „ uytwyfens het *Placcaat* van den Heer
 „ *Gouverneur Dirk de Haas* , de *dato 16*
 „ *December 1687.*
- „ Die *Javaanen* , *Maleyers* , *Balyers* ,
 „ *Boutonders* , ofte hare onderhoorige ,
 „ mitsgaders Slaven van die *Sexe* , hoe
 „ jong die ook zoude mogen zyn , met
 „ zyn vaartuyg hier aanbrenge , zal zyn
 „ Vaartuyg met de inhebbende *Lading* ,
 „ niet alleen verbeuren ; maar daar en
 „ boven voor al zyn leven in de keten
 „ geklonken werden ; en een igelyk ,
 „ van wat ftaat hy zy , mitsgaders de
 „ vrye *Handelaars* , werden verboden
 „ de zelve hoe jong gemelte Slaven ook
 „ mogten zyn , te verkoopen , op ver-
 „ beurte van dezelve , mitsgaders 't
 „ Vaartuyg , daar ze mede aangebragt
 „ zyn , daar en boven *arbitrale Correc-*
 „ *tie* : Uytwyfens het *Placcaat* van den
- „ Ed. Heer *Gouverneur Dirk de Haas* , 1693.
 „ de *dato 20 April 1688.*
- „ Imand eenig geld , op het Nagel-
 „ gewafch by de *Inlanders* uytftettende ,
 „ hooger als tegens den *ordinairen In-*
 „ *trest* , in de *Batavife Statuten* vervat ,
 „ zal , by zoo verre hy een *Compagnies*
 „ dienaar is , en de penningen zyner *ad-*
 „ *ministratie* daar toe gebruykt heeft ,
 „ boven verbeurte der reive , *gedepor-*
 „ *teerd* , en , na de groote van het *Ca-*
 „ *pitaal* , in de keten geklonken wer-
 „ den : Maar *Borgers* , *Mardykers* , of
 „ *Chincefen* zynde , haar uytgezette *Ca-*
 „ *pitaal* , en de ware helft van dien daar
 „ en boven verbeuren : Volgens *Plac-*
 „ *caat* van opgemelten Heer *De Haas* ,
 „ de *dato 20 April 1688.*
- „ Die eenig geld , of *Koopmanschap-*
 „ *pen* , aan *Keffingers* , *Ceram-Laurwers* ,
 „ en andere daar om her gelegene vol-
 „ keren , 't zy in *trocqueering* van *Mas-*
 „ *fooy* , of anders , *fieerd* , zal in dat kas ,
 „ geen regt gedaan , maar afgewefen
 „ werden : Uytwyfens het *Placcaat* van
 „ meergemelde Heer *Gouverneur De*
 „ *Haas* voorfz.
- „ Die eenige *Superftitiufe dienften* , of
 „ *Duyvelfche Offerbanden* in de *Gerefor-*
 „ *meerde Kerken* , onder dit *Kasteel* ge-
 „ hoorende , of ook op de buitenplaat-
 „ fen doet , zal volgens *Placcaat* van de
 „ Ed. Heer *Commissaris De Haas* , de
 „ *dato 22 Februari 1689.* aan den *Ly-*
 „ *ve* , of wel aan 't *Leven* gestraft
 „ werden.
- „ Eenig *Handelaar* met zyn *Chialoep*
 „ van *Batavia* , *Banda* , *Ternaten* , of
 „ *Macaffer* , hier aankomende , vermag
 „ voor de gedane *visite* van den *Fiscaal* ,
 „ niet aan land te komen , en van hier
 „ willende vertrekken , niet nae de ge-
 „ dane monfteringe weder aan land te
 „ keeren , als by hoge nood , op *pene*
 „ van de *Chialoep* , met de ingeladene
 „ *Goederen* , te verbeuren ; uytwyfens
 „ het *Placcaat* van bovengemelde Heer
 „ *Commissaris de Haas* , de *dato 22*
 „ *Maart 1689.*
- „ Niemand vermag *Vifch* , of eeni-
 „ ge *Eetwaaren* , buiten de *Bafaar* te
 „ verkoopen , en die dezelve iemand
 „ afdwingt te verkoopen , zal ten
 „ *exempel* van andere , en ook wel aan
 „ den *Lyve* , gestraft werden. Door
 „ ons *gepublicceerd* den 9 Juni 1691.
- „ Die eenige *Vuylnis* uytwerpt op an-
 „ dere plaatfen , als in de poel *Way Ti-*
 „ *tar* , aan de *Way Tomo* , aan strand ;

1693.

„ of de wallen van haar aarde , komen
 „ te ontbloten , zullen de eerste maal
 „ een , en de tweede maal 3 Ryxdaal-
 „ ders verbeuren , mitsgaders de derde
 „ maal , boven een boete van 6 Ryxd.
 „ arbitraal Gecorrigeerd werden , als
 „ boven. Door ons in dato 11 Juli
 „ 1691.

„ Die zyn Doopnaam veranderd of sig
 „ anders , als met zyn bekende naam in
 „ eenig publyc Gefchrift laat noemen ,
 „ zal de eerste maal 10 Ryxdaalders ,
 „ de tweede maal 20 , en de derde maal
 „ 50 Ryxd. verbeuren , maar , bedrog
 „ daar mede willende uytwerken , als een
 „ Falfaris gestraft werden , welke ge-
 „ lyke straffe de *Mooren* en *Heidenen* in
 „ zodanigen kas mede subjeet zyn.

„ De Inlandse Dorpsvoogden , moeten
 „ laten onderzoeken , of en waar 'er fu-
 „ gitive Slaven , of ongelicentieerde per-
 „ soonen , in hare *Distrieten* sig onthou-
 „ den , en , die vindende , de zelve aan-
 „ geven , op *pæne* , dat die gene , in
 „ welkers *Limiten* , Huysen , of Thuy-
 „ nen , van dat geboeite gevonden
 „ werd , en sig van *Ignorantie* , zels , des
 „ gevergt , onder Eede niet kunnende
 „ *purgeeren* , voor een *Fauteur* van zoo-
 „ danige *fugitiven* , zal werden aange-
 „ sien.

„ De *Placcaten* door de Ed. Heer Oud
 „ *Gouverneurs Anthoni Hurdt* , en *Rob-
 „ bertus Padbrugge* , de dato 11 October,
 „ 1674. 4 Mey 1686. , tegens het
 „ Toppen , Speelen , Rookken , en
 „ nuttigen van *Amsioen* of *Madat* , 't zy
 „ op wat manier 't mag wesen , die de
 „ zelve verkoopt , verruuld , verichenkt ,
 „ &c. zal de eerste maal 20 Ryxd. de
 „ tweede maal 50 , en de derde rys 100
 „ Ryxdaalders verbeuren , en , daar toe
 „ onmagtig zynde , in de keten geklon-
 „ ken , en arbitraal Gecorrigeerd werden ;
 „ zullende den Aanbrenger , een vierde
 „ part der Boete genieten. Die op 't
 „ roken van *Madat* geattrapeert werd ,
 „ zal de eerste maal 50 , dog by wan-
 „ betalinge in de ketting gellagen , en
 „ geschavotteerd , maar Slaven zynde ,
 „ aanstonds gegeefteld , of gelaarf wer-
 „ den.

„ 't *Excessief* aanhouden van Honden ,
 „ is mede verboden , by *Placcaat* , van
 „ de Heer *Demmer* , in dato 22 Januari
 „ 1644. 't welk mede stond uytgevoerd
 „ te werden , met de gestelde Boetens ,
 „ en het van kant helpen der ongeper-
 „ mitteerde of ongetekende , werden-
 „ dende den *Fiscaal gerecommandeerd* ,
 „ de bevoorens *geëmaneerde* , en ongealte-

„ *reerde Placcaten* in vollen *vigueur* te 1693.
 „ houden. Dit door ons *Gevenoeerd* ,
 „ en *Geamplieerd* , den 26 Februari 1692.

„ Die eenige *Ducaton*s hoger uytgeeft ,
 „ of tegens minder prys ontfangt , als
 „ tegens 63 stuivers , zal voor yder van
 „ dezelve 25 Ryxd. , en die eenig geld
 „ uyt deze *provincie* vervoerd , zal die
 „ penningen , benevens een boete van
 „ 100 Ryxdaalders verbeuren : Uytwy-
 „ fens't *Placcaat* door ons op den 2 Mey
 „ dezes jaars *geëmaneerde*.

Onderstond ,

Gegeven tot Amboina , aan 't
 Casteel Victoria , op Leyn-
 mor , den 28 July , 1693.

Was Geteekend ,

N. SCHAGHEN.

In dit zelve jaar belasten haar Edel- Des
 heden by schryvens van den 10 Maart Schry-
 1693. , om myne 10000 Ryxdaalders , ^{vers} Geld on-
 (van welke ik elders breeder spreke , ^{wettig}
 ichoon 'er by den Landvoogd en Raad opge-
 12000 besproken was te nemen) weder- ^{legt}
 om te geven , waar by ik zeer benadeeld ,
 en gansch onregtveerdig gehandeld
 wierd , daar ik de E. Maatschappy een
 grooten dienst in hare verlegentheid , en
 my zelve , om haar te helpen , groote
 schade gedaan had.

Den 23 Februari 1694. belasten haar 1694.
 Edelheden weer na de Wegloopers te Last om-
 soeken , op dat die niet mogten toene- trent de
 men ; bevelende in 't jaar daar aan de Weglo-
 belooning voor 't opvangen door de pers.
 Eygenaars te doen betalen.

Den 7 May dezes jaars vertrok ik met Eerste
 myn Huisgezin van hier , met voorne- vertrek
 men om na 't Vaderland te keeren , ge- des
 lyk in dit zelve jaar nog geschied is. Schry-
 A°. 1695. den 23 Februari , belasten vers van
 haar Edelheden onder meer andere saaken hier na
 Holland.
 ken , dat die van het dorp Liën voort-
 taan hunne Nagelen weer op Haroeko
 zouden weegen ; bepalende te gelyk het
 loon , dat de Heeren Weesmeesters van
 de Weesen zouden mogen trekken.

A°. 1696. den ersten Maart , schre- 1695.
 ven zy zeer streng over de overwigten en 1696.
 der Nagelen , belassende , dat ider van verchei-
 de Opperhoofden het getrokken geld den door
 voor dezelve weer uytkeeren , en aan haar E-
 de E. Maatschappy goed doen zoude. delheden
 Zy belasten toen ook om *Pieter Nuyts* gegeven.
 voortaan tot de uytroeying der Nagelen
 te gebruiken , en den tweeden Luite-
 nant *De Bevere* daar van te verschoo-
 nen.

Een

1696.

Maleytsche
Kerk ge-
bouwd.

Een van de laatste werken onder de Heer *Schagens* beëindigd, is de jeugtenwoordige Maleytsche Kerk. De vorige was maar van 90, dog deze heeft zyn Ed. van 100 voeten lengte, en 60 voeten breedte genomen, hebbende ieder Galdery aan weersyden de breedte van 15, en het middelste deel van de Kerk 30 voeten in de breedte.

Zyn Ed. heeft ze A°. 1695. al begonnen, dog niet voltoeyd, dat na zyn Dood door den Opperkoopman, en Gefaghebber, de Heer *Cornelis Stul*, A°. 1697. geschied is.

De Heer
Scha-
ghen's
Dood,
en de
Goude
Penning
ter Ge-
dagtenis
gegeven.

A°. 1696. den 3 Juli, 's morgens, zyn- de Dingsdag, was de Heer *Schaghen* nog in de Raad van Justitie, en Donderdags daar aan nog in de Maleytsche Kerk geweest, om na een graf van zyn Ed. te zien, van 't welke zyn Ed. zeide, dat de kelder wat grooter zyn moest, alzo 'er in 't korte een bykomen konde.

's Avonds den vyfden kreeg zyn Ed. een schielyk overval, en is den sevenden, na dat een dag of twee als in een diepe slaap, en zo buiten verstand gelegen had, en na een bestier van ruim vyf jaaren, overleden; latende het gefag aan zynen tweeden, den Heer *Stul*.

Ter Gedagtenis van zyn Ed. is deze Goude Penning, No. LII. Letter B., aan de dragers gegeven.

1697.
De Heer
van Wer-
kendam,
26ste
Land-
voogd
hier.

A°. 1697. den 2 April, verscheen hier de Heer *Willem van Wyngaarden*, Heer van Werkendam, en Extraordinaris Raad van India, van Batavia met het schip de Voetboog, om als zesentwintigste Landvoogd, en Bestierder van deze Landvoogdy, in de plaats van den Overleden Heer *Schaghen* te volgen.

Buyten-
posten
gelicht.

By zyn Ed. komst geliefden haar Edelheden het lichten van verscheide Posten, op Leytimor, Hitoe, Honimoa, Oma, Larike, en Amblauw, den 29 Februari te beveelen, en daar by te voegen, dat de Landvoogd voortaan in 't Casteel zou moeten woonen. Ook wilden zy, dat die van Liën op Haroko, en die van Pasir Poeteh aan 't Casteel hun Nagelen zouden wegen.

Zy bepaalden ook, wat men voortaan aan een Weduwe van een Landvoogd verstrekken, en dat men geen Peerden voor hare reekening van imand overneemen zal, ten ware men die zelf betalen wilde.

Deze
Heer
Land-
voogd
nader be-
schreven.

Wat nu den Heer Landvoogd van *Wyngaarden* betreft, die heeft hier de naam gehad van een zeer vriendelyk, en minnnelyk Heer tegen ieder een, zeer gulhertig in zyne onthalingen, geweest te zyn, die zig zeer aan 't nemen van vermaak met geselschappen (dog in betamelykheid, en met lof) overgaf;

waarom zyn Ed. ook in 't algemeen hier bemind wierd.

De saaken der E. Maatschappy heeft zyn Ed. hier zeer wel en tot genoegen; maar ook zyn eigen belang zo wel waargenomen, dat men oordeeld, dat hy wel 100000 Ryxdaalders hier van daan gevoerd heeft; dat zyne erfgenamen best zullen weten.

Haar Edelheden bevelen ook in zy-Midde-
nen tyd, als middelen om de Nagel-Oeg-
len, tot
sten te verminderen, dat men de Moer-
nagelen, op Hila in voorraad zynde, der
verbranden, de Nagel-boomen, tot As-
gelen,
taloelo in geschil, omvellen, jonge
boomtjes uytroejen, en zig voortaan
daar in andere voorvallen by houden
zoude.

Onder desen Heer is 't Engels Schip, de Resolution A°. 1689. hier geweest, over 't welk haar Edelheden in diervoegen A°. 1699. den 27 Februari schryven, dat zy liefst gesien hadden, en voortaan begeeren, dat alle Europeers, met schepen hier omtrent komende, maar ten eersten mogen afgewesen werden.

Hoe dese Heer voor Reekening van die van Titaway een Galej, hoedanige men in de Middellansche Zee met riemen gebruikt, heeft laten maeken, en hoe zyn Ed. op een togt na Boero daar mede in levens-gevaar geweest is, hebben wy bevorens, ter plaatse daar wy van de Coracora's en Hongi-togten spraken, aangehaald.

Haar Edelheden stonden dit jaar aan *Hassan Soeleyman* ook toe, om, des genegen zynde, na Batavia op te mogen komen.

A°. 1700. den 9 Februari verboden zy na 't verzoek der Hitoeesen, ontrent eenige nieuwe aanplantingen van Nagelen, te hooren, en maar by de oude middelen tot vermindering der Nagel-Oegften te blyven.

Zy sloegen ook 't verzoek der Hoewamohelen af, om weder op Loehoé te woonen; maar stonden aan 't Opperhoofd van Larike toe, passen na Hatowe te verleenen; als mede, dat het huys van den Heer Landvoogd in 't Kasteel zou mogen hier en daar wat verbeterd werden.

A°. 1701. den 27 Januari stelden zy, by hun schryvens toen ook, *Hassan Soeleyman* tot Orangkaja van Hitoe Lama, met de Titel van Orangkaja *Boelan*, aan, staande hem weder toe na Batavia te mogen opkomen.

In dit zelve jaar is de Heer van *Wyngaarden* den laatste May na Batavia vertrokken, en door den Heer *Balthasar Coyett*, gewesene Landvoogd in Batavia, trokken:

1700. In ver-
vangen
door de
Heer
Coyett,
als 27ste
Land-
voogd
hier.
Die na-
der be-
schreven
word.
Werken
van desen
Heer.

da, den 20 April met 't Schip Aarden-
hout hier verschenen, als zeventwintig-
tigste Landvoogd en bestierder van Am-
boina vervangen.

Deze Heer *Coyett* was de Soon van dien
Heer *Coyett*, die tot A°. 1662. Land-
voogd van *Tajouan*, of *Formosa*, geweest
is, een Heer, die by zyn intrede alhier
omtrent vyftig jaaren oud, redelyk lang,
en lyvig na mate was. By zyne Re-
geering zyn verscheide Wooningen in 't
Casteel, en vooral het huys van den
Landvoogd vernieuwd; ook heeft hy
eenige verandering ontrent 't Oude Sie-
kenhuys, schikkende dat tot een Stad-
huys, gemaakt.

Wat verandering door zyn Agtb. ont-
rent de *Coracora-Vloot* gemaakt is,
hebben wy ter plaatse, daar wy van de
zelve spreken, reeds getoond.

Haar E-
delheden
schryven
Ao. 1702.
over 't
opkoo-
pen van
Reeke-
ningen.

In zyn tyd schreven haar Ed. den 4.
Febr. 1702. ook met zeer veel verfoe-
jing over de vuile woeker; by 't opkoo-
pen van de Reekeningen van verscheide
soldaaten gesogt, hoedanige 'er (volgens
haar schryven toen) A°. 1699. van ver-
scheide Soldaaten tot 123 stuks, bedra-
gende f18274, ingekogt waren, waar over
de *Sergeant Jacob van Gyn*, en *Ernst
Cnipping* naderhand nog veel moeite,
schoon zy dat voor een ander deden,
gehad hebben.

Alzo ter dezer tyd hier nog maar 4
of 5 personen met de *Lazery* besmet
waren, konden haar Edelheden geen
noodzakelykheid tot het oprichten van
een *Lazarus-huys* zien. Zy stonden ook
het trekken van *Oliën* uyt de *Scree*, en
Cajoe Poeteh bladeren toe; dog verbo-
den die, uyt andere gewasschen, schor-
fen, wortelen, enz. en vooral niet uyt
de *Koelit-Lawan*, *Maffoy*, of andre
Gewasschen, na de *Speceryen* eenig-
sins sweemende, te trekken.

Ook waren de geduurige bevelen, zo
uyt het vaderland, als van haar Edelhe-
den, om dog te maken, dat 'er vermin-
dering ontrent de *Nageloegsten* (die nu
in een jaar of twee zeer groot geweest
waren) geschieden, en na vermogen be-
forgd mogt werden; alzo zy niet dan
al te veel daar mede overkropt saten.

Laft ont-
rent Eu-
ropische
Schepen.

Zy bepaalden ook hoedanig men sig
ontrent *Europische* schepen, hier ko-
mende, had te gedragen.

A°. 1704. bevelen zy den 22 Januari,
na zekere nieuwe behandeling van de
Nagelen, met die in 't water te dompe-
len, en dan by het vuur te droogen, te
vernemen.

De Heer
Coyett
gaat te-
gen ver-
scheide

In dit jaar maakte de Heer *Coyett* zyn
Soon, *Frederik Julius*, Secretaris van
den Landraad, dat haar Edelheden af-
keurden, en dus 't eenen *Schulerus* maak-

ten; dog die Heer, sig daar niet aan ^{1700.}
kreunende, maakte zyn Soon toen Secre-
taris van den Raad van Justitie, en gaf ^{harer E-}
aan *Carolus Schulerus* welden naam van 't ^{delheden}
aan.
ander ampt, dog liet het zyn Soon eg-
ter daar by waarnemen, en ook de voor-
deelen tot zyn vertrek toe genieten,
waarom haar Edelheden hem uytdruk-
kelyk mede ontboodden, toen zyn Vader
na *Batavia* vertrok. Wat helpen dan
zulke bevelen van haar Edelheden, als
een Landvoogd het anders verlaat.

Ook schreven zy toen, of 't jaar te
voren, dat zy 't voor geen Edeldoedige
daad hielden, dat een Landvoogd zyn
voordeel by zulke saaken (als slaven by
de *Compagnie* te hebben) zegt, die ey-
gentlyk tot verquikking en onderstand
van *Weduwen* en andere menschen, die
weinig inkomen hadden, geschikt wa-
ren.

A°. 1705. den 31 Januari verloor die
Heer zynen Soon, Jonker *Jan Constantyn,
Coyett*, waar van deze *Penning*, N°. LII.
letter C., ter gedagtenis aan de *Dragers*
gegeven is.

Wat voor saaken nu ten tyde van de
Heer *Coyett* voorgevallen zyn, als ook
van zyn voorganger, is my of niet wel
bekend, of van 't geen ik daar verder
van weten mogt, heb ik best gedagt,
alleen het voorige ter neder te stellen,
en verscheide andre saaken over te stap-
pen, als geheel en al buiten myn oog-
wit zynde.

Ik zal dan hier mede de *Regeering* werd Ao.
van den Heer *Coyett* sluiten, en alleen ^{1706.}
seggen, dat hy A°. 1706. uyt *Amboina*, door de
na een bestier van 5 jaaren, in 't mid-
den van *May* vertrokken, en door den ^{Heer}
Heer *Adriaan van der Stel* (die met 't ^{van der}
^{Stel, als}
Schip *Montter* den 17 Januari op deze ^{28ste}
Rheede quam) als agtentwintigste Land-
voogd en Bestierder van *Amboina* en te ^{Land-}
voogd en Bestierder van *Amboina* en te ^{voogd}
gelyk *Extraordinaris Raad* van *India*, gen-
den 23 Februari vervangen is. ^{hier,}
^{vervan-}

Het voornaamste, in dit jaar hier voor- ^{Eerste}
gevallen, bestaat in deze navolgende sa-
aken, die door haar Edelheden door de ^{saaken}
Scheper *Monster* en *Feydressan* (een ^{dit jaar}
Moorisch Schip) wierden bekend ge-
vallen. ^{by zyn E.}
maakt. ^{voorge-}
^{vallen.}

Zyn Ed. had wel by overgave alles,
wat hier de *E. Maatschappy* toequam,
op den laatsten Januari overgenomen;
dog was, om dubbele onkosten te my-
den, eerst den 23 Februari, op den dag,
dat men *Amboina's* verovering gewoon
is te vieren, voorgesteld.

Een van de eerste saaken, by zyn Ed.
verrigt, was de *Placcaten* te vernieuwen,
en met eenige nieuwe te vermeerderen.

Voorleden jaar was de *Hongi*-
togt door den Heer *Coyett* in 25 dagen afge-
legt;

1706. legt; dog hy had de *Mesieurs du Rieu*, *Schulerus*, en *Munniks* benoorden Ceram dezelve laten waarnemen, gelyk wy dit onder de Stoffe der Hongi-togten reeds in 't breede aangehaald hebben. In October 1705. waren hier ook verscheide Aardbevingen, swaarder, dan wel in langen tyd te vooren geweest, en vooral op Hoewamohel en Hitoe gevoeld. Op het Land van Lochoe, en op verscheide andere plaatsen waren deze Nagel-boomen in dit loopende jaar uytgerooid.

Nagel-boomen uytgerooid.	Vrugtbare	-	-	208
	Halfwasschene	-	-	563
	Jonge	-	-	1075
	Uytpruitende	-	-	6736
				8582

Aan welke uytroeijers 12 stuks Dongris geschonken waren, om hen volgens de aanmaning van de Heeren in 't Vaderland A°. 1704. zoo veel te ernstiger tot het behertigen van dien aan te letten.

Men had in Vergadering den 18 Maart dezes jaars wel ernstig over het stuk van het verminderen der Nagelen gesproken; dog geen nader middel; dan daar men zig nu van bediende, konnen uytvinden, ten ware men den inlander (dat niet raadzaam was) merkelyk wilde verkorten.

Nagel-verwing op Hitoe, ontdekt, en belet. Men had op Hitoe ook ontdekt, dat de Hitoeefen een vond hadden, om de Nagelen te verwen, 't geen zedert die ontdekking belet was.

Ook was aan den Capiteyn der Chinesen zyne Instructie (die hy den 9 Feb. 1700. al behoorde gehad te hebben) ter hand gesteld, en hem ook, volgens besluyt van den 20 April dezes jaars, toegestaan, om de doodkitten voor 't Sickenhuys, en de kruid-kisten (even eens als de Capiteyns van die Natic op Batavia) te maken

Moejelykheden met de Wegloopers, en hun Pardon. Van wat vrugt de Togt van den Capiteyn Lieutenant *Willem Henrik de Jevere* tegen de Wegloopers was geweest, was haar Edelheden den 24 September voorleden bekend gemaakt, en men had den 22 Septemb. besloten 'er wedervolk op uyt te zenden, die 'er vry gelukkig tegen geslagen hadden; dog eenige van die schelmen waren ook op de kust van Hitoe overgekomen, en ander begonden mede op 't Eiland Oma te roefen.

Men had egter den 26 Maart 1706. besloten een algemeine vergiffenis te doen afkondigen aan allen, die binnen zes weken tot ons zouden wederkeeren, hen verder aanbiedende, of by hunne Meesters te blyven, of wel aan anderen

verkocht te werden, dat zoo veel reeds uytgewerkt had, dat veele hope tot een spoedige weder-afkomst gegeven hadden.

Men had den 25 schryvens uyt Ternate bekomen, dat de Engelfche swerver, Capiteyn *William Dampier*, met een Spaantche Bark met 2 Masten, St. George genaamd, in 't laast van December 1705. op Batsjan gekomen, van den Koning van Batsjan niet al te wel gehandeld, daar op na 't Casteel Orangie was gebragt, alwaar door den Heer Landvoogd *Rooselaar* alles zodanig herfteld, en beschijkt was, als uyt de bylagen, onder No. 13 gevonden, kon werden bespeurd.

Ontrent dezen tyd had het Schip *Montler* Nagelen, &c. dit jaar afscheept.

	Bhaaren.	Ponden.
Van Larike	5 gehaald - 198	- 80
Van Hila	2 — - 226	—
		424 - 80

Behalven het welke nog in *Monster* op Hila waren afscheept

200 pond Moernagelen in 21 fakk.
150 dito Saffatras.
850 dito Coelit-Lawan.

Als mede nog 55 potjens geconfyte Nagelen, al het welke quam te bedragen een somme van - f 73845 - 16 - 8

Tot *Honimoa* had 't Schip *Feydresfan* 507²²/₃₅ Bhaaren Nagelen ingenoomen, waar mede het ten naasten by volladen was.

Welke Nagelen dezer twee Schepen by de Overheden der zelve ten overstaan van Gecommitteerden met 1½ per Cento uytilag tot hun genoegen overgenomen waren.

In *Feydresfan* waren nog geladen

55 potjens Nagelen.
300 pond Saffatras, in 11 fakken.
608 dito Moernagelen, in 5 dito.

Bedragende des zelfs ganfche Lading - f 87454 - 4 - 0

De nog ontbrekende 1392 pond Moernagelen, op den eysch van 400 pond, zouden zy nog zien te krygen.

Zy hadden dit jaar 75 soldaten bekomen, 41 verloft, en 575 nu hier in 't geheel gehouden, zynde 't net getal by haar Edelheden A°. 1697. den 27 Februari bepaald.

1706.
Ver-
trek van
de Heer
Coyett.

De Heer Landvoogd *Coyett*, en ook zyn Zoon, door haar Edelheden ontboden vertrok nu in Mey A^o. 1706. met 't voorn. fchip *Monfter*, en was met de agting en eerbied, die men aan een Landvoogd fchuldig is, uytgeley gedaan.

Het Orangkaja's-Feeft, dat haar Edelheden belaft hadden te houden, 't zy 'er een Hongi-togt gefchied was, of niet, was op den 28 en 29 April aan de Chriften-Orangkaja's, en den 3 en 4 May aan de Moorfche gegeven.

Met de fchepen *Feycelahay*, en de *Handboog*, die in 't begin van Juni vertrokken, ging over een fchriftelyk bericht van den 5 Febr. 1706. wogens de gefteltenis van 't huys des Landvoogds, en van alle de Fortificatien in 't Casteel, met de noodige veranderingen daar ontrent het eerste gedaan. Ook waren hier by gevoegd, hoedanige veranderingen ontrent de andere werken aldaar wel dienden gemaakt te werden.

Nagel-
boomen
op Ce-
ram uyt-
geroeid.

Chriftoffel Keper op *Loehoe* had weder op *Way Poeteh*, *Nila*, en *Seroelau* de ze Nagelboomen uytgeroeid

23 Vrughtbare.
57 halfwaffchene.
546 jonge.
121 fpruyten.

747 in 't geheel.

Waar voor aan de uytroejers 1 Dongris gefchonken was.

De beloofde vergiffenis aan de Wegloopers had in dezen tuffchen-tyd uytgewerkt, dat in die zes weken reeds 56 mans en vrouwen fig aangegeven hadden, onder welke 'er waren, die al tuffchen de 20 en 30 jaren weg geweest waren.

Ambon-
fe Gefan-
ten na
Batavia
vertrok-
ken.

Radja Soya, en de Koning van *Amet*, gingen met *Feycelahay* nu ook over, en ftond *Haffan Soeleyman* hen te volgen, om met haar Edelheden over faaken van belang, alle de Amboinefen rakende, te fpreken.

't Recht
des Kon-
nings van
Batsjan
op 9 Ce-
ramfe
dorpen.

Met 't fcheepje de fchulp, en met de Chaloepe van *Haffan Soeleyman*, fchreef zyn Ed. en de Raad, dat zy, volgens ordre van haar Edelheden, laft aan 't Opperhoofd op *Manipa* gegeven hadden, na 't recht van den Koning van *Batsjan* op de negen Dorpen op de Noord-kuff van *Ceram* te vernemen, waar op dat Hoofd, *Lamprecht*, den 28 Juli geantwoord had, dat de volkeren der dorpen *Saleman*, *Liffabatta*, *Hatoewe*, *Toeloefey*, *Saway*, *Hatilen*, en *Laulata*, (*Goeti*, en *Bawaart* had hy 'er niet gevonden) in 't geheel

1706.
onder dien Koning niet wilden itaan, alzo zy noit zyne onderdaanen geweest waren, weshalven de overgave zoo gemakkelyk niet gaan zou, als zig die Koning wel ingebeeld, en haar Edelheden voorgedragen had.

De *Pati* van *Liliboy*, nevens eenige *Hollanders*, fig aan 't fluyken van *Nagelen* fchuldig gemaakt hebbende, waren den 19 Juli aan den *Fiscaal* overgegeven, by den Raad van *Justitie* gevonnist, en de vonniffen over hen ook uytgevoerd.

In de plaats van dezen *Pati* was den 13 Juli de naalte daar toe, *Pieter Lasfiata Rompein*, gekoren; dog alzo hy nog te jong was, zou een der naalten het zo lang voor hem waarnemen.

Ook waren 'er in de plaats van den *Pati* van *Siri-fori*, *Gerard Jacobsz.*, den 30 September 1705, en den Orangkaja *Pieter Hatalewa* den 2 Febr. 1706. *Laurens Kolipa* en *Sibori* gekoren.

Het Hoofdgeld der Chineefen beliep in pagt dit jaar 745 Ryxdaalders (de *Pagt* van 't *Beeftiaal* 80, en dus d'eerfte 53 en d'andere, 26 Ryxd. minder als voorleden jaar.

De zuivre winft zedert November, 1705. op 't *Zagoe-Bofch* gevallen, beliep 7686 - 13, en by de vorige *Boc-ken* maar 3267 - 12 - 9, en dus nu 4419 - 8 - 0 meer.

Van de 2007 *Bhaaren Nagelen*, in 't voorleden jaar opgegeven, waren 'er maar 1244 ¹⁹¹/₃₃₀.

		Bhaaren.	
Waar van 't Casteel uytge- leverd had	- - -	248 ¹⁶⁰ / ₃₃₀	Nagelen dit jaar op alle de Compto- toiren.
Honimoa	- - -	525 ¹⁰⁰ / ₃₃₀	
Hitoe	- - -	223 ¹⁰ / ₃₃₀	
Larike	- - -	195 ¹⁰ / ₃₃₀	
Oma	- - -	53 ¹⁴⁶ / ₃₃₀	
		<u>1244 ¹⁹¹/₃₃₀</u>	

En aldus waren 'er dit jaar 61 ⁴⁰/₃₃₀ *Bhaaren* minder als A^o. 1705. geweest. Wanneer hier 1305 ¹¹¹/₃₃₀ *Bhaaren* afgeleverd waren.

En beltonden de *Overwigten* op dezelve in - 14 ²⁰⁴/₃₃₀ *Bhaaren*.

Namentlyk aan
't Kasteel in 1513 }
Op *Hila* - 2826 } Ponden, te
Honimoa - 1600 } zamen deze
Larike - 1711 } *Bhaaren* uit-
Oma - 344 } makende.

Behalven de bevorens reeds uytgeroeide, waren 'er nog 1057 jonge boomen uytgeroeid; en nu nog op de plaats, daar ze in wezen behouden wicr-

1706. wierden , bevonden deze navolgende.

	Vrugbare	Halfwafschene	Jonge
Aan't Kasteel	65311	- 77	- 0
Op Hila	- 68277	- 0	- 0
Honimca	57342	- 13028	- 137
Larike	- 12264	- 22209	- 0
Oma	- 37792	- 8870	- 81

Te famen 240886 - 44184 - 248

En was de opgave van 't voorleden

jaar - - 247963 - 54054 - 799

Dus nu minder 7077 - 9870 - 576

Te famen 17523 boomen minder dan A°. 1705. 'er geweest zyn.

Opgave der Nageloeft tegen t aantaande jaar. En des niet tegenstaande werd de Nageloeft nu grooter, dan in 't voorleden jaar, opgegeven; te weten tegen A°. 1707.

Aan't Kasteel	- 543
Op Hila	- - 311
Honimca	- 1066
Larike	- - 280
Oma	- 461

2661 Bhaaren.

Winft op verkogte Waaren gevallen. Zynde 654 Bhaaren meer, dan in 't voorleden jaar door den inlander opgegeven zyn.

Dit jaar was 'er gewonnen op de verkogte

Mom	- - 104	} per C ^o . ruym.
Bengaalse Tarw	259	
Roofewater	- 183	
Luyks Bier	- 90	
Serbiter dito	- 179	
Haantjes dito	- 101	

Ongelden en Winsten dezer Landvoogdy. De algemeene ongeldden dezer Landvoogdy van 1704. tot 1705. beliepen - f 262825 - 11 - 0

Die van 1705. tot 1706. - - - f 239415 - 18 - 8

En Aldus dit jaar minder lasten dan A°. 1705. f 24409 - 12 - 8

De winsten van A°. 1705. beliepen - f 70962 - 11 - 0

Van A°. 1706. - f 104327 - 14 - 0

En aldus dit jaar meer dan het voorleden - f 33365 - 3 - 0

's Lands inkomsten A°. 1705. waren - f 29758 - 4 - 8

A°. 1706. - f 34242 - 11 - 0

Dus meer dan in 't voorleden jaar ingekomen - - - f 4484 - 6 - 8

Waar uyt blykt dat deze Landvoogdy dit jaar meer, dan A°. 1705. te boven gekomen is f 62259 - 2 - 0

De korte sterkte, of de opgave der Bedienden van de E. Maatschappy alhier, was deze: Korte sterkte der zelve.

- 1 Landvoogd en Bestierder.
- 1 Opper-koopman, en Tweede.
- 3 Kooplieden, 7 Onderkooplieden, 6 Boekhouders, 29 Assistenten.
- 16 Verscheide dienstdoende, als Procureurs, Geregts-boden, Deurwaarder vanden Polityquen Raad, Marinho, Boekhouder, Trompetters, Cipier, Scherpreechter, Geweldige, enz.
- 18 Opper- en mindre Wondhelers.
- 5 Predikanten, 6 Krankbezoekers, en Gebed-doenders. 63 Europiaansche of Inlandsche Schoolmeesters.
- 83 Verscheiden onder den Werf-baas bescheiden, als Constapel, Constapels-Maats, Bosch-schieters hier, of op de buiten-Comp-toiren.
- 25 Dito op de Chaloeppen en andere Vaartuigen.
- 11 Verwezen tot deze en geene werken, als 4 Soldaaten, 1 Scherp-Rechter, 1 Botteliers-Maat, 1 Schieman, 1 Quartier-meester, 3 Matroosen.
- 71 Ambagts-lieden, als Kruyt-makers, Swardvegers, Smids, huys- en scheeps-Timmerlieden, Metfelaars, Kuypers, Draeijers, Wagemaker, Steenhouwer, Glafemaker, enz.

Alle welke met

- 1 Capiteyn, 2 Lieutenants, 2 Vaandrighs, 24 Sergeanten, (waar onder 3 Gegagicerden, 1 voor zyn tyd buiten zyn dienst gestelde, 1 Dril-Meester, 1 Guarnisoeschryver) en nog 550 Corporaals, Soldaten, Tamboers, en 2 Gegagicerde Corporaals.

Te famen uytmaken 928 koppén; dog waren in 't midden van September, maar 909 bevonden.

Dit

1707.	Dit jaar waren 'er verloft	-	71
	Overleden van 15 September 1705. tot 15 Septemb. 1706.	-	53
	Ook waren 'er, die hun Tyd uyt was	-	159
	En welker tyd aanstaanden May zou uyt zyn	-	72

Den eysch dit jaar van gereede Penninggen was - - Ryxd. 60000- 0-0

Hadden nog in Cassa - - Ryxd. 78938-36-0

Zyn Ed. verfogt ook om nog 200 soldaaten.

Aan 't Opperhoofd van Larike was, volgens ordre harer Edelheden A°. 1700. van den 9 Februari, wedergegeven de magt om Pas-Cedels na Amblauw, Boero, en Manipa te verleenen, dat hem zedert A°. 1705. na de Hongi-togt door den Heer *Coyett* benomen was.

Ook verfogt zyn E. om een ander Predicant, alzo de Heer *Hodenpyl* overleden was.

Gebraken in 't Casteel ontdekt.

Men had ook weer nieuwe gebreken aan 't huys van den Landvoogd in 't Casteel bespeurd, weshalven zyn Ed. voorloeg, of 't niet beter wezen zou een Nieuw huys voor de Landvoogd en Opperkoopman in de ringmuur te maken, dat in verre na zo veel niet kosten zou, als de verbeteringen van tyd tot tyd reeds aan dit huys, ten bedrage van f 37689-10-8 gedaan.

Hassan Soeleyman verfogt, dat die van Liën weer op Hila wegen mogten, om dan maar onder een Hoofd, en niet onder drie, gelyk nu (te weten die van Oma, Hila, en den Sergeant aan de Pas) te staan, behalven dat ook de Orangkaja's van Hitoe in hunne Baroth-gelden hier door verkort wierden; welk verfoek na Batavia aan haar Edelheden overging.

Lading van de Schelp.

Zyn E. zou in October de Hongi-Togt doen; en dus was 'er dit jaar niet meer overig aan haar Edelheden bekend te maken, dan dat de Lading van dit scheepje de Schulp bestond in 28 bhaaren, en 400 ponden Nagelen, kostende f 4924-11-0. zynde dit het voornaamste in dit jaar 1706. voorgevallen.

Tweede komt des Schyvershier A°. 1707.

A°. 1707. quam ik den 14 Maart nevens myn huisgezin met het schip Slooten hier voor de tweede maal, vindende hier 't schip Jerusaleem, buyten welke bodems den 21 Maart ook 't scheepje Andromeda verscheen.

Met Jerusaleem hadden haar Edelheden hun besluit van den 31 Augusti 1706. wegens een middel om de kosten van het nieuw Batavisch stadhuys te vinden, zyn de het innen van den 20 en den 40 Penning van Legaten en Erfenissen van Liëden, in Europa woonende, hier mede aan Wees-meesteren bekend gemaakt, met last om daar voor zorg te dragen.

De vorige Fiscaals op de Hongi-vloten hadden, volgens haarer Edelheden Ordre, $\frac{2}{3}$ van de boetens, by hen getrokken, weer uytgekeerd, te weten, *Du Rieu*, 74 Ryxd. 32 stuivers, en *Nuyts*, Ryxd 343-16, welke in Cassa der Maatschappy geteld waren.

De Hongi-Togt was A°. 1706. met 52 Coracora's den 21 October, dog niet meer in Esquadres, of 3 smaldeelen, geschied, en daar in 't ontwerp van den Heer *De Haas* A°. 1688. gevolgd. zyn Ed. was Ceram rond geweest, en over Honimoa, Oma, en Hila, den 28 November weer aan 't Kasteel gekomen.

Zyn Ed., op Way Poeteh gekomen zynde, had door den Assistent, *Isaac Metselaar*, 1 Corporaal, en 10 Man, Hoewamohels bosch laten door-ruyden, in welke zy uytgeroeid hadden.

28 Vrugtdragende	} Nagel-boomen.
32 Halfwasschene	
241 Jonge	
109 spruyten	

Mitsgaders

149 Vrugtdragende	} Noten-boomen.
233 Halfwasschene	
632 Jonge	
168 spruyten	

En Naderhand by de Rivier van Cawa nog

14 jonge	} Nagel-boomen.
13 spruyten	

En nog waren op een andre plaats op de Noordkust van Ceram, Wanfoelie genaamd, door den Orangkaja *Noerlete* uytgeroeid,

16 Vrugtdragende	} Nagel-boomen.
80 Jonge	

Radja Sameth, *Joan Pati*, was overgepleegde onbehoorlykheden afgezet, en in een boete van 25 Ryxd. voor den Fiscaal gedoemd.

Christoffel Keper had van Augustus tot October 1706. op Loehoe uytgeroeid,

1707. 386 Jonge en Spruyten } Nooten-
 Verder 585 Vrughtbare - - } boomen.
 uytge-
 roeide
 Speery-
 boomen.
 971

28 Vrughtdragende }
 29 Halfwassene - } Nagel-
 172 Jonge - - } boomen.
 2345 spruyten - }

2574

Dat in 't geheel, met de uytgeroeide op de Hongi-togt 3107 Nagel,- en 2201 Nootenboomen uytmaakt.

In December was de Luitenant, *Lodewyk van Renesse*, met 105 Krygslieden weer op de Wegloopers, dog zonder dat men iets had kunnen verrichten, uytgeweeft.

Orang-
 kaja's
 aange-
 steld.
Antoni Miskita was Pati van Nako, in de plaats van *Philip Castanba*, den 12 October 1706. en *Michiel Sapolama* tot Koning van Sameth gekoren, gelyk ook *Thomas Kaunoe-Ela* van Lackamay, op Cerams Binnen-kust, in plaats van *Ian Oeroe*, anders *Bakoetoe* van Tanoero genaamd, den 13 Februari A°. 1707. aangesteld, en in deszelfs plaats Pati *Alan*, *Cornelis Pati Hoewa*; genaamd, gekoren.

De Hollandse Kerk, zeer siegt zynde, vereischte andere stoffen tot herstelling, alzo alle de versamelde gelden daar toe maar 192 Ryxd. beliepen, waar over zyn Ed. 't nader goedvinden harer Edelheden afwagten zou.

De Hongi-Fiscaal; *Costenobel*, zou in kas betalen zyn $\frac{2}{3}$ te veel wegens boete genoten, bedragende 1712 Ryxd.; ook ging hy buiten dienst en Gagie nu over na Batavia, om zig verder voor haar Edelheden te verantwoorden.

Nagelen
 met Slo-
 ten ver-
 voerd.
 Het schip Slooten had alle de Nagelen op Larike en Hila ingenomen, bedragende

	Bhaaren	Ponden.
Op Larike - -	277	501
Hila - -	334	275
	<u>612</u>	<u>226</u>

Waar mede dit schip volladen was, blyvende toen nog op Hila 20 Bhaaren en 275 ponden Nagelen over, die herwaards gebragt zyn, en in 't schip Jerufalem ingescheept.

Ook quam hier uyt Banda den 14 April het schip 't Kasteel Batavia, met den Ternataansen Fiscaal, *Gysbert van der Woerd*, en zyn huysgesin, welk schip na Honimoo gefonden wierd om de Nagelen daar te laden.

TWEEDE DEEL.

De Nageloegft van dit jaar 1707. is 1707.
 geweest 1797 Bhaaren en 548 ponden:
 als, aan

Bhaarch, à 559 fider. Pond.

't Kasteel	449	-	106	Nagel- Oegft A°. 1707.
Op Hila -	351	-	148	
Honimoo -	415	-	122	
Oma -	308	-	31	
Larike -	274	-	141	
	<u>1797</u>	-	<u>548</u>	

Zynde 863 Bhaaren en 2 ponden minder, als d'opgave A°. 1706. by den Inlander gedaan.

De verloften waren in getal 24, ende anderen tot blyven bewogen.

Het getal der genen, die nog hier bleven, was 751 soldaaten; dog veel daar van waren in 't Siekenhuys.

Het Orangkaja's Feest was den 12, 13; 16 en 17 May gegeven.

De Lading van 't schip Jerufalem was deze:

	Bhaaren.	Ponden.	Lading van Jeru- falem, Slooten, en 't Ka- steel Ba- tavia.
Nagelen -	473	396	
Of in 't geheel	2005	46	
Saffafras -	-	600	

Geconfeyte Nagelen, 60 Potjens, en een kistje met Oliteyt-flessen.

Die van 't Schip Slooten was deze:

	Bhaaren.	Ponden.
Nagelen -	612	226
Moernagelen -	2	82

In 12 versegelde sakken.

Geconfyte Nagelen 60 potjens.

Bedragende te zamen f187410-19-0

Welke beide bodems den 30 May; A°. 1707, vertrokken zyn.

De Lading van 't schip, 't Kasteel Batavia, dat in 't begin, of den 21 Juni vertrok; was deze:

	Bhaar.	Pond.
Op Honimoo Nagelen	419	275
Oma - dito -	312	376
	<u>732</u>	<u>101</u>

Zynde de Overwigten van 4 bhaaren Over- en 153 ponden op Honimoo, en 3 bhaaren wigten. ren en 345 ponden op Oma daar by gerekend.

L 1

Ook

1707. Ook had het ingenoomen een kasje, gemerkt ∴, en een fles Coelit-Lawan Olie; welke Lading f 124354 - 4-0 bedroeg.

Meer Moernagelen, dan zy met Sloten zonden, konden zy nu niet bekomen.

Dit fchip was op 't Rif tuffchen Hoetoemoeri, en Pafir Poeteh, vast geraakt, en had daar zyn Roer verlooren

Voor eerft had men by oogluiking, tot nider laft van haar Edelheden, aan die van Lien toegeftaan hunne Nagelen op Hila te wegen, welk fpel door Haffan Soeleyman berokkend was, alzo die van Lien op Haroeko by de Zielbefchryving 't getal humner Zielen niet hadden willen opgeven.

Ontrent het verkiefen van nieuwe Orangkaja's volgde zyn Ed. (volgens zyn bericht aan haar Edelheden) hare laafte ordres; ook had zyn Ed. 't hanen-vegten, en het toppen of fpeelen met den Teerling, voor 500 Ryxd. voor dit eene jaar verpagt.

Aan Haffan Soeleyman, nu Orangkaja *Boelan* genaamd, was toegeftaan een Chinees op Hila by zig met der woon te hebben, ook om na Balante en Mandona, op de kuff van Celebes, onder Ternate behoorende, met zyn Chaloepte vertrekken. By zyn komft van Batavia, A°. 1707. bragt hy met zig hier *Abdul Rabbman*, foons foon van den berugten, en bevorens by ons genoeg befchreven *Kakiali*. Dit hadden haar Edelheden hem, op de bede van *Haffan Soeleyman*, toegeftaan. Ook had hy nog een Broeder, die op Batavia toen nog was, dog fouden nu beide onder *Haffans* befier hier zyn.

Die van Honimoa, en Oma, waren door zyn Ed. van de kleenequarts-dienft der Opperhoofden ontheft, op den 21 May 1707.

Sithiongo-Capiteyn der Chineefen gemaakt.

Den 12 Juli is *Sithionko* tot nieuwe Capiteyn der Chineefen gekoren, en den 19 dito voorgelfeld, waar op hy den 21 dito. een heerlyke maalyd gaf.

Orangkaja's aangefteld.

In plaats van *Jan de Soyfa*, Orangkaja van Hatoefoewa, den Pati van Ihamahoe, *Abraham Sapoelete*, en voor den over vergiftiging op den 26 Maart, afgefetten Pati van Karihoe, *Joan Latoebori*, had zyn Ed. met den Raad den 21 May, 5 Juli, en 16 Augustus gekoren *Robbert Tabifepa*, als Orangkaja van Hatoefoewa, *Antoni Lelipati* als Pati van Ihamahoe, en *Cornelis Laffiata* als Pati van Karihoe.

Zedert December 1706. tot Juli 1707. waren deze Nagelboomen uitgeroeid:

Vrugtbare	-	-	299	1707.
Halfwaffehene	-	-	913	Nagelboomen
Jonge	-	-	1522	utgeroeid.
fpruyten	-	-	1848	

Te famen 4652

De Nagelboomen, nu nog in wezen zynde, waren deze:

	Vrugtbare	Halfwaff.	Jonge	
Aan 't Kafteel	67230	10	0	
Op Hila	62128	—	—	
Honimoa	58967	19495	48	De nog in wezen zynde.
Larike	11831	21211	0	
Oma	28692	13269	0	
	228848	53985	48	

Te famen 283913 boomen uytmaakende, daar de opgave in 't voorleeden jaar 240886-44184-218 was.

Zo dat 'er dit jaar 1010 vrugtdragende, en 170 jonge, minder, en 9805 volwaffehene meer, dan in 't voorleeden jaar, bevonden zyn.

De Gilling van den Nagel-oegft tegen A°. 1708. was op 897 bhaaren.

De gulte Nageloegft A°. 1708.

Het Hoofdgeld der Chineefen beliep.	Ryxd. 660	
Van 't Beftiaal de Pagt.	-	90
		750

En andere winften.

Dus dit jaar 75 Ryxd. minder, dan 't voorleeden jaar.

De Arakspagt beliep in 3 jaar 18000 Ryxdalders; en aldus 3300 Ryxd. minder, dan de Verpagting te voren.

De winften uyt het Zagoe-bofch beliepen van Septemb. 1706. tot Septemb. 1707. fuyver f 6903-17-0 behalven de Zagoe, die de E. Maatfchappy genoten had; en hoewel dit Ryxd. 782-16-— meer opgebracht heeft, dan 't jaar te voren, zoo is dit egter voordeliger voor dezelve geweest.

De korte fterkte onder den laatften Juni, beliep	-	926 koppen	De korte fterkte.
De korte fterkte onder den 15 September, beliep	-	895 koppen	

Den eyfch dit jaar was om 80000 Ryxd. en 200 foldaaten, alzo 'er maar 558 gebleven, en 47 overleden waren.

De Fiscaal *Van der Woerd* was den 30 Mey van hier na Ternate vertrokken.

17. Orangkaja Boelan, of *Haffan Soeleyman*, was hier met een groot gevolg, en by een zeer statelyke intrede (latende den eenen een Cris, den anderen een Pinang-doos, Rotang, &c. alles met goud beflagen, voor zig henen dragen) na 't huys van den Heer Landvoogd gekomen, 't geen hy zeide hem door haar Edelheden op die voorwaarde, van het dus voor zich te laten dragen, gelchonden te zyn; dat eenige voornaame Inlanders zeer in de oogen gesteken, en waar over hy zommige smaadheden geleden had.

Nader bericht van de Nagel-Oegst. Met 't Schip Overryp schreef zyn Ed. Ao. 1708. in May van hier; dat 't gewasch der Nagelen niet boven de 600 bhaaren beloopden zou.

Capiteyn *Visscher*, de Lieutenant *Riddel*, en de Predikant *Do. Jacobus van der Vorm*, gingen nu na Batavia.

Men zond nu ook eenige Nagelen over, die in ziedend versch water gedompeld en in de son gedroogd waren, als ook nog andre in kokend zout water gedompeld; en in de son gedroogd, ook eenige over 't vuur ge-rooft en in de son gedroogd, andre weder over 't vuur, zonder water, en buiten gedroogd, en meer andre soorten, om haar Edelheden te doen zien, hoe listig de inlanders waren, om ons daar door te misleiden.

De Lading van dit schip was:

	Bhaaren.	Ponden.	
De Lading van Over-ryp.	Nagelen	243	} Gemerkt. B voc
	60 Potjens geconfyte Moernagelen.	150	
	Coelit-Lawan	—	
	Twee flessen met O-liteiten.	1000	
	Moernagelen	—	
		340	

En bedroeg die gansche Lading - f 137115-8-8

Per 't schip de *Flora*, dat den 28 May vertrok, maakte zyn Ed. bekend, dat den 4 April was goedgevonden een Collecte te doen onder de Compagnies Dienaars, en Borgers (die zeer onbillyk was, en ook niet veel geholpen heeft) tot het bouwen van een nieuwe Hollandsche Kerk, dat ook door een Predikant en Ouderling geschiedde, waar af maar 241 Ryxd. 40 stuivers ingekomen is, waar mede men egter, (dog wie zal dit gelooven) oordeelde wel toe te zullen komen, maar men zou met dezen bouw na 't Regen-faysoen eerst kunnen beginnen.

De Quarts. Zyn Ed. had de Quarts-lieden door de geheele Landvoogdy op 236 kop-

pen, en dus op 105 minder dan te voren gebragt, en, volgens ordre 1 stuiv. en 1 pond Ryft daags aan ider gege-

ven. Dierhalven waren nu op Hila maar 17, op Haroeko maar 13 quarts-lieden, en zo vervolgens op andere Comptoi-

ren. *Haffan Soeleyman* zou dit jaar na Gorontalo om slaven, dog geen anderen derwaarts gaan.

De geschillen tusschen den zelven en Radja *Amet*, ovet zyn statieufe intrede, waren den 11 Februari, schoon die al voor den Landraad gediend hadden; als mede die tusschen *Aali*, Orangkaja van Hitoe Lama, en tusschen Radja *Hitoe*, den 28 Januari dezes jaars bygelegd.

Zyn Ed. had ook de Hongitogt rondom Ceram in October gedaan, de Orangkaja van Nuniali afgeset, en hem met zyn broeder na den Roodenberg gebannen. Anders had zyn Ed. de Ceramse volkeren zeer wel gevonden.

By *Werinama* waren door den Sergeant *Keeper* maar eenige Nooten-boomen gevonden, die geen reuk nog smaak na speceryen hadden.

Zyn Ed. was van oordeel, dat die tochten rondom Ceram, niet wel, dan om de 3 à 4 jaaren eens, van wegens 't groot gevaar daar in steekende, gedaan konden werden.

Voornoemden *Keper* had ook op Loehoe weder 858 Nooten-boomen, en 20388 Nagel-boomen uytgeroeid.

De onkosten, op 't Orangkaja's-Feeft gevallen, beliepen op zyn allernieuwste Ryxd. 480-12-0. Het was den 29, 30 April, en den 2, en 5 May gegeven.

Men had den 20 Decemb. al weer gebreeken in 't huis van den Landvoogd in 't Kasteel ontdekt, dat men na vermogen helpen zou. Ook was zyn Ed. reeds weer in 't Kasteel; daar hy bevorens uyt hadde moeten gaan, getrokken. De Wooning van den Opperkoopman aldaar was ten naaften by gedaan, en die van den Capiteyn al begonnen.

De Nagel-oegst van dit jaar beliep 602 bhaaren, 227 ponden.

	Bhaaren		Pond.		Overwigt.		
	Bhaar.	Pond.	Bhaar.	Pond.	Bhaar.	Pond.	
Aan't Kasteel	243	481	:	2	181		De ware Nagel-Oegst van dit jaar.
Op Hila	64	275	:	-	500		
Honimoa	73	198	:	-	395		
Oma	161	463	:	-	510		
Larike	58	460	:	-	410		
	602	227	:	-	3096		

1708. 't Schip de Flora was gelaaden met

De La- ding van de Flora.	Bhaaren	Ponden.
Nagelen - -	361	461
Moernagelen — —	—	73

Sestig potjens gecon-
fyte Nagelen, te samen
bedragende - - - f 63265 - 1 - 0

Men had de opgeving der Nagelboomen by den inlander zeer onseker, en zodanig eenige jaren herwaards bevonden, dat 'er geen staat ter wereld op te maken was.

Nooten- Dit jaar waren hier 3 a 4 Nooten-
perken volgens ordre der Heeren in 't
hier uyt- Vaderland uytgegeven, en aan borgers
gedeeft. gegund.

Daar toe waren gekooren, Capiteyn *Jan Hanssoon Dji*, en Capiteyn *Abraham Pieterssoon*, beide Inlandse burger-Capiteynen, en de Oud-Lieutenant der Nederlandse borgery, *Ipe Wouter'ssoon*, van Marhuifen, en *Arie Langeveld*; die dat ook aangenomen hebben.

De boomen op Hitoe, door haar Hoog-Edelheden belast na te tellen, hadden door den Koopman *Sipman*, en twee andere nog niet kunnen geteld werden, om dat zy door 't regen-saysoen belet waren; dog zou dat daar na door hem, *Bottendorp*, en *Nuyts*, geschieden.

Besluit Alzo de oude Hollandse Kerk vol
om de witte mieren bevonden was, was den
Holland 31 Juli besloten daar van af te zien,
te Kerk en niets daar van tot de nieuwe
te bou- Kerk te gebruiken, maar een nieuw
wen. Gebou een weinig van daar en in
het midden van dat Kerk-hof agt-
kantig te bouwen. Zy zou wel wat
meer komen te kosten, dog zoo veel te
hegter, te beter, en te ruimer zyn, ook
zouden die kosten buiten last en schade
der E. Maatschappy blyven. Het hout-
werk wierd 'er toe gekapt, en men zou
'er haast een aanvang van maaken.

't Inko- De winsten, dit jaar op 't Zagoe-bosch
men van gevallen, beliepen nu maar 2897-11-8.

't Zagoe- Den 27 verscheen hier de soon vanden
bosch. Koning van Batsjan, om den eyfch van
De Prins dien Vorst op die 9 Dorpen, op Cerams
van Bats- Noord-kust, onder onze medehulpe te
jan hier. gaan werksellig maken, en te zien, of
die volkeren onder hem zouden willen
staan. Waar van wy onder de stoffe
der Moluccos breeder gesproken heb-
ben.

Het aanstaande Nagel-gewasch wierd op 3368 bhaaren gegift.

De openstaande plaatsfen der Orang-
kaja's op Kaitetto, Kaibobo, Papero,
Roemakay, en Kelang, waren gevuld

1708. met *Simatau*, *Gabriel Riri*, *Pieter Sa-
waitoe*, *Gerbrand Siauta*, en *Habloem
Macatita*, als mede niet eenen *Soil of
Neuleboe* op Manipa, en tot Orangkaja
van Nuniali was eene *Kakiaffan* aange-
steld, gelyk dat by de besluten op den
17 Januari, 15 Februari, 8 May, 28
Augustus, en 7 September 1707. geno-
men, nader blyken kon.

Alzo 't huys van den Opperkoopman nu geheel klaar was, zo had hy aange-
men in 't kort daar in te trekken.

Ook was zedert het groot Pakhuys daar onder, en onder des Capiteyns wooning zo verre gevorderd, dat het, na giffinge, in 't einde van dit jaar zou kunnen gereed zyn.

In dit jaar heeft men den 27 Maart, Aardbe-
ten half ses des avonds sware aardbeving, ving.
dog zonder eenige schade gehad.

Ontrent deze tyd was 't ook, dat de Vuyle
Dievery. wormen of witte mieren een loode goot opgevreeten hadden, en dat 'er aan nieuwe of herstelde kruiwagens 7 à 800 planken opgebracht waren, dat al zoo gemakke-
lyk, als dat van de goot, is aan te nemen alzo die geenen, die 't wel meinen te weten, seggen, dat zy die goot, en die planken, door geen witte mieren, maar door witte menichen, na een en dezelve plaats, daar een nieuw huys gemaakt wierd, hebben zien vervoeren, het welk, in gevalle het waar is, voor een stoute dievery moet gehouden, en behoorde gestraft te werden. Zoo leefd men met Compagnies goed wel meer, waar van ik in den beginne van myn komst na Indiën aan Caap der Goede Hoop mede een slegt voorbeeld zag.

Den 31 Augustus wierden alle de Pag- Verpag-
ten hier weder verpagt, waar van 'er ting.
sommige hooger, sommige lager dan bevorens, liepen.

In 't laatst van September dezes jaars Jonker,
beviel Mevrouw *Van der Stel* van een Johan
Soon, die den 30 gedoopt, en na Vander
den Opper-Landvoogd van Indiën, de Stelge-
Heer *Johan van Hoorn*, *Johan* genaamd booren.
wierd.

Over 't zelve stond in de plaats van Des zelfs
de Heer van *Hoorn*, de Eerw. Heer Doop-
Abraham Parent, en myne Huysvrouw, getuy-
in plaats van Mevrouw *Petronella Pyll*, Gen.
Gemalin van de Heer *Adam van Ryn*,
Ordinair Raad van India.

Dit was de derde Soon van een Land-
voogd, hier gebooren, alzo de Heer
Denmer, A°. 1646. en de Heer *Arnold
de Vlaming van Oudshoorn*, A°. 1653.
hier ider ook een soon gekregen had-
den, zonder dat na dien tyd, aan eenig
Landvoogd tot nu toe, dit had moo-
gen gebeuren.

Den 22 October vertrok zyn Ed. met
33 Co-

1708.

33 Coracora's van 't Kasteel na Boero. De Borgery was in 't geweer, en de meeste Liederen van fatsoen deden zyn Ed. uytgeley tot in de Portugeesche Baey. Ik ging met zyn Ed. tot Negri Lima mede, alwaar zyn Ed. afscheid nam.

Dit jaar befag zyn Ed. egter Boero niet; maar keerde, door de sware Zeën afgeschrikt, van Manipa te rug, zonder de reize te laten voortgaan.

Mevrouw Van der Stel's dood.

Den 18 November stierf Mevrouw, *Hillegonde Cranendonk*, Gemalinne van zyn Ed., zeer Godvrugtig, en nam, in myn bywefen, een zeer voorbeeldelyk afscheid van hare kinderen, van zyn Ed., en naderhand ook van my, betuigende, dat zy vol gelove in haren Zaligmaker, en met veel gerustheid hare ziel aan haren Schepper nu haast stond over te geven, dankende hem, en my, voor de groote genade, die hy haar dede, van met die troost, die ik haar in 't eynde van haar leven, toebragt, zo verzekerd dit Aardsche met het Hemelsche te mogen verwisselen.

Haar Ed. Begravenis.

Haar Ed. werd den 18 dito 's namiddags ten 5 uuren begraven.

Het Lyk werd ten vier uuren uyt de sterfkamer in de groote zaal van 't Kasteel gebragt, die met blauwe Salampoeris alom behangen was, en daar alle de Juffers van fatsoen, zo van de Europeische, als van alle andere daar inwoonende Natien by den anderen vergaderd, en wel uytdukkelyk genoodigd waren.

Het werd in een Linggoa Kist, van binnen met linnen en van buyten met blauwe Salampoeris bekleed (dog om den sterken reuk toegeschroefd,) in 't midden der zaal op een tafel geset, waar op een Salampoeris kleed lag, 't geen tot de aarde toe hing. Men had 't zelve met 't hoofd na de glazen, of de Zee-kant, en met de voeten na de Landkant geset, den ruyf 'er opgelegd, het Rouw-kleed 'er overgespreid, en boven op wederfyden vier wapentjes, of schilden, waar op 3 vliegende Kraanvogels op een geel veld geschilderd waren, gehangen.

Ten half vyf ging de Heer Landvoogd uyt zyn vertrek door de groote Galdery, van den Opperkoopman den Heer *Salomon Storm*, en my (dien haar Ed. uytdukkelyk versogt had tot haar eynde by haar Ed. te blyven) gevolgd, na de kleene zaal, die ook met blauwe Salampoeris behangen was (en voor den tyd van ses weken zo blyven zou) alwaar zyn Ed., in 't bywefen van de Leden van zynen Raad, en de verdere vrienden, die den rouw verbeeldden, de pligtplegingen van 't Rouw-beklag van

deze en gene Europeers, Chineesen, &c. ontving.

1708.

Ten 5 uuren nam de plegtelykheid haar begin op deze wyze:

Een Bataillon van 60 man (18 met snaphanen, 24 met slepende pieken met een rouw-floers aan de spitfen, en 18 met musketten voorsien, en in welke aan ider verdeeling een bekleede trou, slaande nu en dan met een gewoone en doffe rouw-flag, gegeven was) trok voor uyt onder 't bevel van den Luytenant Commandant, *Hans Metzlaar*, die een floerse rouw-band om den hoed, een rouw-sjerp om 't lyf, een floers aan de spits van zyn pertifaan had, en in 't blauw gekleed was.

Dit Bataillon wierd gesloten door den Vaandrig, *Lodewyk van Renesse*, welke even eens als de Luytenant gekleed was, en het toegerolde Vaandel, met Rouw-floers omwonden, wierd door den Sergeant Commandant *Lamprecht* gevoerd.

Daar op volgden verscheide Huisgenoten, als de Kok, Hofmeester, Stalknegt, enz. alle gewapend met een snaphaan, en degen, nevens den Regiments-staf.

Daar na volgde het Wapen van Mevrouw, 't geen door den Hospitalier, *Hans Jacob Wirth*, gedragen wierd.

Toen wierd het Lyk door 12 loofe Dragers, alle getrouwde lieden, Assistenten, Baafen, enz. (buyten dat 'er nog 12 of 14 Matroosen onder de baar gingen) nagevoerd, terwyl de slippen door den Onderkoopman, *Frederik Twysfel*, en verder door den eersten Klerk en Boekhouder, *Alexander van Brussel*, den Winkelier *Isaac van Hommeren*, en 't Opperhoofd van Boero, *Christiaan Dove*, gehouden wierden.

Daar op volgden een voor een achter malkanderen:

1. *Justus van der Stel*, haar Ed. middelste Soon.
2. *Simon van der Stel*, haar Ed. Oudste.
3. De Ed. Heer, *Adriaan van der Stel*, haar Ed. Gemaal.
4. *Nicolaas Valk*, haar E. Neef, agter welchen men komen zag den Corporaal der Oppassers (diens Pertifaantje boven aan de spits een floersje had) nevens de Oppassers, die alle Salampoerisse Rouwbanden droegen, en met hun Geweer ter aarde geveld gingen, zodanig dat hy der zelve troep sloot.

5. *François Valentyn*, Bedienaar des Goddelyken Woords.
 6. *Habbo Enno*, Wondheler des Kasteels.
 7. De Leden van den Politycquen Raad, alle agter malkanderen.

Te weten:

De Heer *Storm*, Opperkoopman.
 ——— *Sipman*, Hoofd der kufft van Hitoe.
 ——— *Lindeborn*, Hoofd van Honimoo.
 ——— *Bottendorp*, Fiscaal.
 Monst. *Nuyts*, Onderkoopman.
 ——— *De Bruyn*, Geheimfchryver.

Welke alle ses weeken lang zouden in de Rouw gaan.

Verder verschenen hier by ook alle de Collegien, als:
 De Eerw. Kerkenraad.
 De Raad van Justitie.
 De Landraad.

Mitsgaders alle Orangkaja's; waar onder ook verscheide Mooren, als *Radja Hitoe*, *Aali*, de Orangkaja van *Waccasihoe*, mitsgaders de Orangkaja's van *Oerien*, en *Negri Lima*, die ook alle sloerse Rouw-Tulbanden kregen.

Dus statelyk trad men onder een naren Rouw-toon van de Trommen na de Maleytse Kerk, alwaar het Lyk ter aarde geset, de baar, met de ruyf en Wapenen 'er boven geplaatst, en ook het bysonder Wapen door den Hospitalier gedragen, 'er aan 't eynde boven op gelegd wierd.

Ondertusschen liet een van de Chalopen op de Reede een Rouw-vlag ter halver steng van agteren, en een Rouw-Wimpel van boven afwaegen.

Na dat men in de Kerk gekomen was, wierden 'er 3 Charges door de Snaphaanen en Muskettiers van 't Bataillon op 't Kerkhof, en tusschen ider Charge een Kanonschoot van 't Kasteel, en daar na nog agt bysondere Kanonschooten van 't zelve gedaan.

Daar op ging de trein de zelve Westpoort, die zy ingekomen was, weder uyt, dus 't grafje langs, en zoo verder langs 't strand.

Daar na wierden ook van de Chalopen, na 't eindigen der Kanonschooten van 't Kasteel, en na 't ophyffen der Rouw-vlag, die ter halven steng was, nog vyf zulke schooten gedaan.

Na dat men nu weder in 't Kasteel gekomen was, was aan 't einde der Galdery een tafel met allerlei spyse voor de Draggers (en daar na voor de Oppassers, en Matroosen, die 't overschot en 20 of 30 kannen Arak kregen) en in

de kleene Rouw-zaal een deftiger tafel met spyse voor de Vrienden, die in den swaren rouw waren, klaar gemaakt.

De Heer Landvoogd bleef een quartier uurs in de Zaal; dog ging toen van den Heer *Storm*, en den Schryver dezeworks begeleid, zeer bedroefd na zyn vertrek, zullende niet voor den 14 dag uytgaan, om zyn Kerk-gang te doen, en dan buyten verschynen, om 's Compagnies saaken, die geen langer uytstel lyden konden, waar te nemen.

De Tafel der Raadsperfoonen was voorsien met een schoon vet schaap, een ham, twee ganfen, eenige hoenderen, en verder met zeer schoon offenvleesch; dog andere waren na evenmatigheid van dien met wat mindere, dog egter zeer goede spyfen voorzien.

In de Groote Zaal wierden allerley Koekjens, Krakelingen, Letters, en verder Banket met Silvere schotels rondgedeeld, en buyten dien zeer rykelyk een glas Wyn geschonken; waar mede dan de toetfel dezer statelyke Begravenis van haar Ed. een einde nam.

Ter Gedagtenis van haar Ed. is de goudse Penning, N°. LII. letter D. aan de Draggers gegeven; en het navolgende Graf-schrift, hebbe ik op haar Ed. hier bygevoegd.

G R A F - S C H R I F T

Op de Wel-Edele, zeer Verstandige,
 en Deugdryke MEVROUWE

Graf-schrift,
 op haar
 Ed. Sark.

HILLEGONDA KRANENDONK,

In haar Wel-Eds. Leven zeer Dierbare Gemalinne, van den Wel-Edelen Gestrengen HEERE

ADRIAAN VAN DER STEL,

Extraordinaris Raad van Nederland; INDIA,
 mitsgaders Gouverneur en Directeur
 van AMBOINA.

Kostelyk is in de Oogen des Heeren, de Dood
 zynet Gunst-Genoren. *Psalms* CXVI. 15.

Hier sonk de Lykbus met het Edele Gebeent

van KRANENDONK, de lust van haar Gemaal en Kind'ren,

Die Vredegrond, die noit sogt anderen te hindren,

Te ras van ons gerukt in 's Graf, dog zeer beweend.

Het KRANEN-OOG van haar Geloof te vast op God

Gevestigd, voerd de Ziel van HILLEGONDA na boven

Om daar den Heer met al de Zaligen te loven.

Wel Zalig is Zy, die den Heer heeft tot haar lot.

Overleden in Amboina,
 aan 't Kasteel Vissona,
 den 18 Novemb. 1708.
 Geboren Ao. 1671. den
 14 September.

F. VALENTYN.

1708.
Seldzaam
me Waterpeis-
sing hier
gezien.

Den 28 dito, 's nagts tusschen 10 en 11 uren, is een zeer vreemde aanperffing van water in den inham alhier vernomen, zoo dat het Zee-water met een swaar gedruys quam oploopen tot aan de huifen, die aan de Zee-kant, en vooral die aan de Roodenberg stonden.

Men zag dit ook zeer sterk onder de bruggen, daar 't water als een fluys quam inloopen, dryvende geheele Tsjampans 'er onder door, en ook sommige in farden slaande.

Dit inloopen duurde ontrent zo lang, als dat men 100 à 150 tellen zou, dan liep het weer met een groot geweld af, zoo dat men werk had de Zee te zien, dan quam 't weer, na 100 à 150 tellens, gelyk bevorens, oploopen, en dat duurde dus tot 's morgens ten 3 uren. Dit heeft men ook aan de buytenfyde van de Pas Baguwala 's nagts ten 12 uren, dog aan de overfyde van desen inham, nogte elders buyten, niet het minste (dat egter te verwonderen is) daar van vernomen.

De Moorfsche Paap aan den Roodenberg voorfpede hier uyt, dat hier eenig groot Koning in 't kort komen zou; dog myn oordeel is, dat hier of daar een swaare Aardbeving geweest, of 't een of 't ander groot deel van een bergte in Zee gestort, en dat het hier door veroorzaakt is.

Den 5 December dezes jaars 1708. verhaalde my de Pati van Soya, dat eenigen tyd geleden, onder het bestier van de Heer *Coyett*, sommige Handelaars van de Suyd-Ooster Eylanden, Key, en Aroe, op Noessalaet en Honimoa gekomen zynde, aldaar op Sirisorri aan zekeren vriend van hem een *Comala*, of Carbonkei-steen, dien hy meenigmaal by hem gezien had, verkogt hadden, welchen hy vernam, dat des nagts een zeer groot licht, by na als dat van een kaars van zig gaf, zo dat men daar by alles, wat in dat vertrek was, klaar beschouwen kon. Voor dien steen had ook den Koning van Papero hem een groot stuk Lands geboden.

Ik heb door dien Pati groote moeite aangewend, om dezen steen maar eens

te mogen zien; dog die vriend verklaarde, dat hy den zelve by een swaaren brand quyt geraakt was, en dien zedert, tot zyn groote droefheid, niet meer gezien had.

Daar zyn 'er die willen, dat deze steen (by de inlanders zeer wel bekend) voor in 't hoofd van zekere Slang valt, die zig zelden anders dan 's nagts daar mede vertoont, en die de inlanders verklaren, op een der Talautie Eylanden, onder Ternate behorende, en digt by 't Eyland Mangindanao leggende, menigmaal gezien, en by 't licht van deze Comala alleen die Slang vernomen te hebben.

Ook verklaren vele Macassaaren, dat zy meer, dan eens, zulk een slang met die Comala in 't voorhoofd 's nagts in 't bosch gezien hebben; en men moet 'er des te meer geloof aan geven, alzoo de tegenwoordige Koning van Batsjan my, by zyn aanwefen alhier gefegt heeft, onder andre saaken ook hier gekoomen te zyn, om zulk een Comala, door een van zyne voorfaten op de kust van Hitoe onder imand van zyne goede vrienden gelaten, en te bewaren gegeven, wederom te halen; dog die Prins zeide my ook, dat die man, aan welken ze was gegeven, al lang overleden, en dat die steen by zyne erfgenamen niet te vinden was.

De Heer *Landvoogd van der Stel*, die nevens my oordeelde, dat die steen by die nazaten maar geloochend wierd, om ze niet te moeten overgeven, heeft veel moeite gedaan, om hem voor den dag te doen komen; dog alles vergeefs.

De inlander, die nog vol bygeloove is, oordeeld, dat als hy zulk een steen bezit, hy dan voor zyn gansch leven, in alles wat hy onderneemt, gelukkig wezen zal; en dit is de reden, dat die hem heeft, den zelve niet ligt overgeven zal.

Weshalven ik geloove, dat beide de besitters van die steenen de zelve nog wel gehad, maar zulks geloochend hebben, uyt vrees, gelyk zeer waarschynelyk was, die te zullen moeten missen.

Verhaal
wegens
een Carbonkei-
Steen.

1708.

Z E S D E H O O F D S T U K .

Hassan Soeleyman's Dood, A°. 1709. *Des zelfs statelyke Begravenis. Nadre Beschryving van die Man. Pati Combang in zyn plaats. Veel Nagel-boomen door de Hitocelen verswegen. Capiteyn van den Busfiche hier geplaatst. En Comans. Nieuwe Koning van Noessanivel aangesteld. De Nagel-oegst van dit jaar 1709. Groote koude. De Heer Schenkenberg's Dood. De Hongi-Tocht. Seldsaam voorval van vier Een-Oogigen. A°. 1710. Aardbeving hier. De Heer van Riebeeck voorgesteld. Groote Kosten hier uyt ontsaande. Jonker Justus van der Stel's Dood. Graf-schrift daar op gemaakt. Veel Nagelboomen omgewaaid. Gedwonge Manslag van zekeren Urbanus, die wonderlyk van de Dood door 't Lot gered werd. Zeker werk van boude Buysen gestaakt. Matige Nagel-Oegst. Lading der schepen. De Hongi-Tocht na Boero. Werken dit jaar gemaakt. A°. 1711. Een groote nieuwe Thuyne aangelegt. De Nagel-Oegst dit jaar. Aardbeving. Seldsame oploop van Water, en Aardbeving op Oma, enz. en in Banda. Des Schryvers vertrek van hier A°. 1712. De Hollandse Kerk voltooyd. Klagten van den Inlander over zyn Ed. Meermin hier gesen. Dood van de Heer Van der Stel, A°. 1720. De Heer Gabri A°. 1721. Negenentwintigste Landvoogd hier. Werken van de Heer Van der Stel. De Heer Gabri nader beschreven.*

Hassan
Soelei-
mans
Dood,
A°. 1709.

D En 6 Janari 1709. Stierf *Hassan Soeleyman*, de Rykste, Verftandigste, vermogendste, en gevaarlykste Moor, die 'er op de kust van Hitoe was, en die daar alles, groot en klein, van zich had weten te doen ahangen.

Hy wierd, na 's Lands wyze, eerst in huys beschreid, en toen, in Linnen gewonden zynde, buyten gebragt, op een Praal-bed, of Heerlyke Rutt-bank, staande in een Alcove, gelegd, en op de navolgende wyze zeer statelyk begraven.

Extract uyt het Hilances Dag-Register wegens de Lyk-Statie van *HASSAN SOELEYMAN*, Orangkaja *BOELAN*, op den 6 Januari A°. 1709. Overleden, en den 8. daar aanvolgende ter aarde besteld.

Des zelfs
Statelyke
Begrave-
nis.

E Erstelyk ging voor uyt een Europiaanse Corporaal, *beneffens twaalf Musquetiers*, op de Moorle manier in de Rouw, te weten, met witte Roubanden, sluyers, en strikken aan hun sydtgeweer.

Deze wierden gevolgd van een Compagnie Amboineesen, die op haare wyze in de Wapenen waren. *Vervolgens quam,*

Een Inlandsch Soontje van staat, dragende een goude Kris, met een

dito Ketting, en wierd gevolgd van

Een dito, dragende des Overledens Rotang, met goud beslagen.

Een dito, dragende des Overledens Pinang-doos, met Goud beslagen.

Een dito, dragende een Silver Tafelbord, beneffens een Silvere Doos.

Vier dito, dragende Silvere Schotels, met bloemen belegt.

Een dito, dragende een Silver Kistje.

Een dito, dragende een Goude Kris.

Een dito, dragende een goude Kris, met gesteente ingelegt.

Een dito, dragende een Silveren Beeker.

Een dito, dragende, een Silver Kistje.

Een dito, dragende een Silver Tafelbord, beneffens een dito Kannetje.

Een dito, dragende een Houwer, en

Een dito, dragende een Pedang, of Swaard, met een ronde Goude Plaat, en over bei de schouderen met een groote en swaare goude Ketting ombangen.

Een dito, dragende een Piek, welkers spits van Goud was, en wierd gevolgd van

Vier

1709.

Hier Jorge Dogters, dog van de eerste Rang, dragende een Toedong, of Vrouwen-Hoed, met twee Goude Plaaten.

Twee dito, welke in Goude Allegias gekleed, met goude Kettings om den bals in banden omringd waren, waar op volgden,

15 dito, die als vooren gekleed, met goude Ringen aan den bals en banden versierd waren, dragende ider een goude Ketting aan een groot takje, van een welriekende boom, en quamen daar op te volgen.

120 Moorfe Priefters, ider in zyn habyt gekleed. Hier op wierd de koy of 't Ledikant van Staat, door voornamste Inlanders gedragen, het welke met roode en geel Armofyne kleeden ombangen was, waar na dos overledens Huisvrouw, met de voornaamste Bloed- verwanten, Vrouwen van de eerste Rang, en eenige Kinderen quamen, weenende en kermende over den Dooden. Waar op volgde een Alkove, gedragen van meer dan 100 Inlanders, waar op 't Ligbaam van den Overleden leggende, rond om met wit Lywaat ombangen was.

By de opening van 't Behangzel van de Koy sat aan ider zyde een Inlander, met een Pauwen-staart al wajende, en een met een groote Kitafol, of Sonnescherin, en aan 't Hoofden-einde een Moorfe Priefters, alleen eenige woorden in haar taal, (of eygentlyk uyt den Coraan) spreekende, en het Reukwerk aansteekende, welke dan van alle de voorgaande Priefters beantwoord wierd. Ter zyde van gemelte Alkove gingen twaalf inlanders van Staat, dragende ider een Pick, vereierd met een zyde groote quast, waar op volgden in den Rouw de naast-bestaande Vrinden in 't wif, als:

Den Radja Hitoe, Kilakeling.

Den Orangkaja van Hitoelama, Aali.

Den Orangkaja, Pati Combang, met des Overledens Raads-perfoon.

Den Koopman, Johannes Philippus Sipman.

Den Koopman, en Fiscaal, Jacob Botendorp.

Den Onderkoopman, Pieter Nuyts.

TWEEDE DEEL.

1709.

De Orangkaja Cameras, en Orangkaja's van andere Negeren, welke gekomen waren, om deze Lykstatie by te wonen, en een menigte Inlanders van veele plaatsen dezès Gouvernements. In deze ordie passeerden zy de Fortuiffe Amsterdam, dezer plaats, en bragten het doode ligbaam in des Overledens Thuyt, alwaar onder een daar toe offgerigt huys het Lyk eenige uren wierd ter neder geset. Inmiddens dat voor de Moorte Priefters ider een mat wierd ter nedergelegt, waar op zy na baare wyse, nedergekniel zynde, door den voornaamste der Priefters het doode ligbaam aangesproken, en den Zegen toegewenst wierde, 't welk gedaan zynde, wierd het Lyk in het graf door voorsz. Priefters ontkleed, en in een gat, ter zyde voorsz. graf gemaakt, geset, en dus onder 't loffen van 3 Chergies uyt Musquettery, en seven kanon-schooten van 't Kasteeltje, (of de Vetting) ter aarde besteld, terwyl des overledens Huisvrouw geld sat en telde voor de Priefters, die de aarde in 't Graf sineeten, welke Penningen, meer als 100 Ducatons bedragende, ter zelver plaats onder de Priefters verdeeld, en aan den eersten Priefters, buyten eenige Goude Specien, en twee Slaven geschonken wierden. Waar mede deze Processie een eynde nam, en men in dier voegen wederom naar des Overledens woningh te rug marcheerde, alwaar door des Overledens Huisvrouw deftig onthaald wierden.

Alle de Cicraaden van Staat waren niet alleen in witten rouw, maar zelf droegen ook alle de staken in zyn thuyt rouw over hem, op dezelve wyse.

Het Graf zelf was wel 14 of 15 voeten in de lengte met steen, ter hoogte van 4 of 5 voeten, opgemetfeld; dog de plaats, daar hy lag, was als een hout rustbank zonder raam; daar 't graf van binnen in komt, 'er over henen geset, zynde wel een handbreed dik van yferhout, met een onbekleed gehemelte, en een witte sonnescherin daar boven, en eenige weken lang een wagt 'er by.

Na dat 100 dagen verlopen waren, wierd 'er, volgens de wyse der Mooren, een groote Maaltyd (dat by de aanzienlykste ook wel op ieder 10e dag geschied) aangeregt.

Nog wel een jaar lang wierd op alle Heilige, of Fecstdagen der Mooren, en vooral op den vrydag (de dag van hunne versameling in den Tempel) voor zyn Ziel gebeden. Den 3 May ging zyn Vrouw uyt de Rouw, en doe was 'er weder een groote maaltyd voor alle de vrienden.

Deze man had zig al eenige reizen, Nadere Beschryving van zoo ten tyde van de Heer *De Ficq*, als tendic man.

1709.

ten tyde van den Heer *De Haas* (dat hem toen een boete van 1000 Ryxdaalders kostte) met het inhalen van brieven van den Koning van Ternate, of met het bywoonen van vergaderingen (waar in cenig verraad gesmeed wierd, en waar in men gefworen had al de Hollanders den hals te breeken) doodschuldig gemaakt, en was het egter gedurig nog ontdoken. En schoon haar Edelheden zelf hem verklaarden des doods weerdig te zyn, nogtans hebben zy zelf in de latere tyden dezen man, tot nadeel der borgers, zo begunstigd, en zo grooten eere aangedaan, dat het ider een in de oogen stak; ook aan hem toegestaan, om na Celebes, of wel na de dorpen Balante, en Mandona, staande onder Ternate, A°. 1708. om slaven te gaan, op welke Togt hy had weten uyt te werken (waarfchynelyk door zyn geld) dat het arm koninkje van Batsjan van haar Edelheden had verfogt, om hem tot zyn Onderkoning te mogen verheffen, dat van haar Edelheden (als van te verren uytzigt zynde) egter geweigerd, en dien Koning afgeflagen wierd.

De dag van zyn dood was voor de E. Maatschappy een gelukkige dag, alzo hy alleen in staat was, om die geheele kufft, als hy maar wilde, in roere te stellen.

Hy was ook zo stout, dat hy voorleden jaar haar Edelheden niet alleen om nog een gouden keten met een goude Penning tot een gefchenk, maar (dat nog veel ftouter was) om ook te verfoeken, van meer jonge Nagelboomen te mogen aanplanten, daar de E. Compagnie reeds pakhuyfen met Nagelen te veel heeft, en klaar gebleken is, dat die van Hitoe duifenden Nagel-boomen, die al over lang uytgehakt moesten zyn) verfwegen, en tot nu toe befeten hebben; dog beide die verfoeken zyn hem ook afgeflagen.

Haar Edelheden fchreven ook aan den Heer Landvoogd, 's jaars na zyn dood, A°. 1710. dat men synen naam, van Orangkaja *Boelan* maar ftill zou laten verfterven, en dat men *Intsjeb Safar* (of *Soliman*) zyn Broeders foon, dien hy na Batavia gefonden had, om duyts te leeren lezen, en fchryven, en die 'er ook al verre in gevorderd was, maar voorbygaan, en een ander Orangkaja kiezen zou, gelyk die plaats toen ook met eenen Pati *Kombang*, een nazaat van *Kakiali*, vervuld is.

Pati
Com-
bang in
zyn
plaats.

Veel Na-
gelboo-
men
door de
Hitoe-

In 't begin van dit jaar 1709. ontdekte de Heer *Sipman*, dat de Hitoe-elen wel 65000 Nagelbomen hadden verfwegen, en toonde klaar, dat de Heer

Roofelaar te vooren hier Hoofd, en nu Raad van India op Batavia, dit wel gefweten, maar hen (zoo de Mooren nu zelf zeiden) om verfcheide redenen, die al wat fwaarwigtig waren, verfwegden. die al wat fwaarwigtig waren, verfwegden had, waar over de Hitoe-elen, *Sipman* vervloekten, en hem den Laanet, dat is, den vloek, toewenfchten.

Den 21 Februari quam hier 't Schip *Capiteyn Volinaar*, medebrengeende een nieuwen *Capitein* der Krygslieden, genaemd *Jacobus van den Buffche*; daags 'er na 't Schip *Overnes*; en den 15 April, 't Schip de *Belois*, nevens den nieuwen *Winkelier*, *Comans*.

Het Orangkaja's Feest is dit jaar den 19, 20, 23 en 24 April gegeven.

Den 14 May wierd 'er befloten den Soon des Konings van Noeffanivel in zyn Vaders plaats, *Henrik de Soyfa*, onlangs overleden, Koning te maken, en 't beftier van Noeffanivel zoo lang aangeaan den Orangkaja van Oerimeffen, lyk dat van de *Coracora's* aan den *Pati* van *Seylale*, te laten.

De Nagel-Oegft dit jaar 1709. beftiep.

	Bhaaren	Ponden.	
Aan't Kasteel -	468	105	
Op Honimoa -	963	0	De Nagel- oegft van dit jaar 1709.
Oma -	412	433	
Hila -	835	0	
Larike -	280	0	
	2958	538	

Den 20 Juni, was 't hier 's nagts zoo koud, dat ik klappertande, en 't jaar te voren in de Regen-Moesson wierd door de koude de Olie in een fles zoo ftyf, als zy in Holland in de Winter wesen kon, zonder dat 'er een drup uytquam, als men die omkeerde.

Den 25 dito, kreeg men tyding dat de *Bandasche Landvoogd*, de Heer *Schenkenberg*, den 14 Overleden was; en den 4 Juli verfcheen hier *D. Arnoldus Brands*, met 't Galjoot *De Hamer*, uyt Ternate.

Den 11 Augustus quam hier een groot getal *Alfoereelen* over, om op de *Wegloopers* uyt te gaan, na dat eenigen tyd te vooren afgekondigd was, dat ider zig voor 2 of 3 weken uyt de bosfchen houden zou; dog zy hebben weinig van belang uytgeregt, en maar eenige weinige koppen, en die nog van onnoofele of onvoorftigtige lieden, gekregen.

Den

1709. Den 22 October, vertrok de Heer De Hon-Landvoogd van hier op de Hongi-Togt, met een getal, na 't berigt my daar van gegeven, wel van 58 Coracora's.

Zyn Ed. wierd door de Borgerij tot buyten 't Hoofd uytgelei gedaan, dog door 't onvoorsigtig schieten der Bos-schieters met 't Kanon wierd myn behuwdfoon, *Gerard Leydekker*, toen Vaandrig van de Nederlandsche Borgerij zynde, onder de voet, en zyn Vaandel van de stok geschooten, behalven dat ook 4 of 5 andere Borgers zeer gekwetst waren. Myn soon sprong dryvend weer op zyn beenen, hebbende geen ander letsel, dan eenige kruyt-korls in zyn aangezicht gekregen.

By 't uyttrekken van zyn Ed. stond 'er in de ringmuur van 't Kasteel een Compagnie soldaaten, en buyten op 't Plein een Compagnie Nederlandsche en een Compagnie met groene Geusen, of Mixtice Borgers, tusschen welke door zyn Ed. voor by den Winkel henen en 't Kasteel om na 't Hoofd trok, gevolgd zynde door de Nederlandsche Borgers, die maar even agter zyn Ed. waren, toen dat ongeluk voorviel.

Veele lieden van aansien deeden zyn Ed. tot in de Portugeesche Baay uytgeley; toen ging ik voor die reis niet mede.

Zyn Ed. voornemen was om na Banda, alzo de Landvoogd daar Overleden was, te vertrekken, gelyk dit ook zyn voortgang nam, nemende myn Collega, *D. Parent*, mede derwaards, alwaar zyn Ed. behouden, en ook weder hier naetelyke dagen gekomen is.

Seldzaam voorval van vier Een-oo-gigen.
Den 17 December quam van Batavia, de Borger *Michiel Antonisfoon*, hier woonachtig, en maar een oog hebbende; die veel nieuws van daar mede bragt, ook veel menschen aan zyn huys lokte, en onder anderen (dat zeer gevallen was) twee Liederen hier mede aan 't Kasteel woonende, die ook maar een oog hadden, by welke drie een-oo-gigen (de eenigen hieraan 't Kasteel) nog een soldaat van Boero quam, die mede maar een oog had, en verzogt dezen *Michiel Antonisfoon* een woordje tusschen vier oogen te spreken.

Terwyl *Mischiel Antonisfoon*, dit toefstond, zey een van de vier, *Smuyser* genaamd: *Zeg het dan maar hard op: want wy zyn hier onder vier oogen, al-zoo wy 'er ieder maar een, en met ons vieren te samen 'er maar vier hebben; 't welk dezen soldaat, en ook den andren, die dit nog niet opgemerkt hadde, zoo lacchen dede, dat hy by na zyn gantsche boodschap vergeten zou hebben,*

bekennende nogtans alvorens, dat hy zig qualyk uytgedrukt had, en verlogt moest hebben hem tusschen twee oogen te spreken, hoewel dat mede vry vicent in de ooren geklonken zou hebben.

Ao. 1710. den 15 Februari was hier 's morgens een sterke Aardbeving, bestaande in 3 stooten, en den 16 dito weer 's morgens ten 4 uren, gelyk ook den 17 dito 'er twee op de middag, en nog twee daar na volgden, zynde den 16 dito 't aardryk op Harocko niet stil geweest.

Den 4 Maart quam hier het schip *Arentsduyn*, den 15 't schip de *Carthago*, en den 16 *Schoonderloo* op de Reede.

Den 20 dito, wierd hier de Nieuwe Opperlandvoogd van Indiën, de Heer *Mr. Abraham van Riebeck*, zeer plegtelyk 's morgens ten 9 uren op de groote Zaal van 't Kasteel voorgesteld.

Alle Collegien, en de voornaamste bedienden der E. Maatschappy, by den anderen vergaderd, en ider na zyn rang binnien geroepen zynde, stond de Heer Landvoogd op, opende de reden van de byeenkomst, te weten, om den nieuwen Heer Opper-Landvoogd van Indiën voor te stellen. Daar op deed zyn Ed. het schryvens, zo harer Edelheden, als van de Heeren in 't Vaderland over dat stuk, door den Geheimschryver voorlesen, en zeide, dat zyn Edelheid *Van Riebeck* het Opperbewind den 30 October 1709. overgenomen, en derhalven op alle Collegien en Bedienden, zoo op Batavia, als hier, en elders, dien nieuwen Last gebragt had, om den Eed aan zyn Edelheid te vernieuwen.

Hier op deed de Heer *Van der Stel*, eerst opstaande, den Eed aan zyn Ed. en nam dien toen van alle Leden van zynen Raad, van de Predikanten, en van alle andere Collegien, en bedienden, op dezelve wyse af, te weten, de vier Collegien ieder bysonder, daar na de Opperhoofden van de Buyten-Comptoiren, toen de Officiers, Schippers, enz. te samen, waar na wy alle tegen 's middags ten een uur ter maaltijd versogt wierden.

Hier na wierd den Eed ook alle de soldaaten, en de verdre ingefetenen, afgenomen, waar op driemaal gechargeerd, het Kasteel rondom los gebrand, en van *Arentsduyn* 19 maal, van de *Carthago* 17 maal, en van *Schoonderloo* 15 maal, geschoten, gelyk ook al van smorgens af op al de schepen en vaartuygen, daar op stroom leggende, niet weinig gevlagt wierd.

1710.

Na de maaltyd 's middags wierden wy alle tegen 7 uren weder verſogt by zyn Ed. in 't Kasteel te komen, zo om eenige fraje Vuurwerken te zien aanſteken (die zeer fierlyk daar vertoond wierden) als om daar weder op een heerlyke maaltyd te zyn.

Groote
kosten
hier uyt
ontfaan-
de.

Deze voortelling moest ook hier op alle de buyten-Comptoiren, en even zoodanig in alle Landvoogdyen geſchieden, waar uyt men zeer licht beſeffen kan, dat zulk een voortelling van een Opper-Landvoogd alomme, de E. Maatschappy wel een tonne-Gouds komt te kosten.

Dit jaar gaf zyn Ed. 't Orangkajen-Feeft den 12 May aan de Christenen, en den 16 en 17 dito aan de Moorſche Orangkaja's.

Jonker,
Juſtus
van der
Stel's
dood.

Den 27 dito verloor zyn Ed. zyn jongſten Soon, *Juſtus van der Stel*, waar op ik, om zyne zeldſame Geboorte, dit Grafſchrift gemaakt hebbe.

Jonk^r. JUSTUS VANDER STEL,

Obiit den 27 May, A^o. 1710.

Oud Ses Jaaren.

*En met beide zyn Broeders ider
in een byzonder Deel des
Werelds Gebooren.*

*Noit zag de Wereld in drie Broederen dit
Wonder,*

*Daar de Oudſte VAN DER STEL ge-
teeld wierd in Euroop,*

*De Jongſte in Aſia, en aan Caap de Goe-
de Hoop*

*De Middellſte, diens Son dook hier in
Ambon onder.*

F. V.

Veel
Nagel-
boomen
omge-
wacid.

Den 12 Juni kregen wy tyding van Larike, dat daar wel 500, en op Oerriën 480 van de beſte Nagelboomen door een ſwaren dwarrel-wind omvergewacid, en dat 'er nog eenige ſware boomen elders met wortel met al uyt de grond gekrukt, en daar door dit jaar wel 50 bharen Nagelen weg geraakt waren.

Ook waren 'er tuſſchen Ceyt, en Negri Lima, wel 600 dezer boomen omgewacid, dat een groote ſchade voor den Inlander, en een groote winſt voor de E. Maatschappy, was.

Twee dagen na dezen dag viel 'er mede een ſeldſame ſaak voor. Eenigen

tyd te voren had zeker Soldaat op Hila, den naam hebbende van zeer geſchikt, en niet minder, dan een moeite maker, te zyn, het ongeluk, dat hy door den grootſten moeite-maker op die kull, in zeker tap-huys, daar men wel een glas Zaguweer dronk, juſt op een tyd, dat deze kerel zeer dronken, en hy nugteren was, gedwongen wierd zig te moeten verweeren, alzo hy met een bloote Bajonet op hem af quam: de ſoldaat maande dezen kaerel ettelyke reizen aan, zyn bajonet op te ſteeken, alzo zy immers geen geſchil ter wereld hadden, en bood aan, liever een glas Zaguweer voor hem ten beſte te geven. Doch Alles mogt niet helpen, die onbeſuysde wilde met hem vegten; en, ſchoon hy om hulp riep, niemand quam in dat vertrek om hen te ſcheiden, alzo zy alle voor den dronken onverlaat bang waren.

Hy quam eindelyk zoo onbeſuysd op hem inloopen, dat *Urbanus* (dus was zyn naam) gehouden was mede zyn bajonet te trekken, 't geen hy egter niet anders gebruikte, dan om hem af te keeren. Eyndelyk kreeg hy hem om de middelen, meinende zo meeſter van hem en van zyn geweer te werden, dog was toen genoodzaakt hem de reſt te geven, of anders zou hy 't hem zelf gedaan hebben. Hy vlugtte niet een voet, maar gaf zig zelve aan, wierd van daar na 't Kasteel gebragt, en in 't Stadhuys onder de Raad-kamer gevangen geſet.

Zyn ſaak wierd ten eerſten by den Regter onderſogt, alle vooringenomene getuigeniſſen wierden tot zyn voordeel, en tot groot nadeel van den anderen, bevonden. De gevangen bekende openhertig het feyt; maar in alle de zo even gemelde omſtandigheden.

De man-ſlag bleek hier klaar, hy bekende die gedaan te hebben om zig te verweeren; maar daar van was niet het minſte bewys, zo dat den Rechter zig met deze ſaak ſeer verlegen vond.

Den 9 Juni ontbood de Heer Landvoogd my by ſig, deed my de eere van my kennis van dit heel geval te geven, en verſogt my, of ik wel by dien misdadiger gaan, hem eens ter degen toetſen, en 't op zyn gemoet zetten wilde, om te zien, of ik niet eenig licht van hem zou konnen krygen, alzo de Rechter zig zeer verlegen vond, om buyten zyn toedoen, of een onſchuldigen te ſtraffen, of ook wel een ſchuldigen vry te laten.

Ik nam dit aan; dog verſogt, dat men my niet vergen mogt, ſaaken te openbaren, die ik van hem hooren mogt,

1710.

Ge-
dwonge
Manſlag
van ze-
keren Ur-
banus.

Die
wonder-
lyk van
de Dood
door 't
Lot ge-
red
wierd.

en

1710.

en die ik behoorde te fwygen, om een eerlyk man te blyven. Zyn Ed. stond my dit toe, en ik ging na dezen misdadigen.

Ik fprak hem eerft over dit geval in 't gemein, en daar na in 't byfonder zoodanig aan, dat hy zeer bitter tegen my begon te fchreyen, met veel beweging zeggende: *Myn Heer, ik betuyge voor U Eerw., dat ik over de wegen Gods ontrent my ten uyerften verbaast sta, en moet bekennen, dat ik niet alleen een groot fondaar; maar ook de dood weerdig, hoewel ik in opfigt van dit geval zo onnoofel ben, als ik oit of oit zou kunnen zyn.*

Ik had geen voornemen, ja de allerminfte gedagten niet, om deezen man quaad te doen, veel min om hem te doodden; dog hoe onfchuldig ik ook hier ontrent ben, zo bekenne ik egter in vertrouwen, en in 't geheim voor U Eerw., dat ik door andre bedryven de dood wel verdiend heb, en dat God dit geval heeft willen doendienen, om my over myne andre bedryven, die my doodfchuldig maken, regtveerdig te straffen.

Daar op deed hy my een verhaal van zyn gansch leven, waar in ik faken ontmoete, die hem waarlyk (indien hy daar over in handen van den Rechter geraakt was, of indien zy waren bekend geweest) in een zeer groote fwaarigheid, en, na dat de ftemmen vallen mogten, ook wel doodfchuldig zouden gemaakt hebben.

Hy betuygde ook opregtelyk, dat, dewyl hy die dingen in zyn jeugd bedreven, hy God zedert menigmaal ernftig om vergiffenis van deze dwaasheden van zyn jeugd gebeden, en ook na dien tyd zeer matig, ftill, en fedig (gelyk alle dit van hem getuigen moetten) geleeft, en dat hy ook gehoopt had, dat die goedertierene God hem dat ook zou vergeven hebben; maar zeide hy, zeer bitter weenende: *Ik zie dat God regtveerdig in zyne wegen is, en creefe, dat die fonde van my, nog by hem openftaande, en dat dit geval, waar in ik zo wonderlyk tegen myn wil en dank ingewikkeld ben, de weg is, door welke hy my regtveerdelyk over myne vorige fondige bedryven straffen wil; maar hoe doodfchuldig ik ook, en hoe volveerdig ik ook ben, om de dood, die ik bekenne verdiend te hebben, te lyden, zo zal ik egter daar op fterven, dat ik hier aan onfchuldig, en in dit geval zo onnoofel ben, dat ik my verfekerd houde, dat die God, die my over myn vorige bedryven regtveerdig ftraft, my wegens dit geval niets toerekenen, en my niet in het allerminfte daar over straffen fal, alzo ik U Eerw. als in zyne tegenwoordigheid, en op het allerderfte betuyge, dat ik in dit ftuk niet*

1710.

bet allerminfte bedreven heb, dan ik nu weder zou moeten doen, zoo my iet diergelyks voorquam, vermits ik niet anders dan myn lyf verweerd, en dien man zoo lang gefpaard heb, als my dat mogelyk was te doen.

Na dat ik dit alles van hem gehoord had, merkte ik uyt dit gansch openhertig verhaal van zyn leven zonneklaar, dat deze man in dit geval waarlyk onnoofel en onfchuldig was, alzo ik geene de minfte reden zag, waarom hy; die zig door 't openhertig bekennen van het feyt (dat men hem anders noit had kunnen bewyfen) reeds fchuldig genoeg verklaard had, de verdere omftandigheden van zoo een geval niet zoo wel; als andre veel fwaarder faaken, voor my bekend zou hebben.

Ik verfterkte hem dierhalven wel aan de eene zyde in die goede gedagte van Gods regtveerdigheid in zyne wegen; om de fonden, fchoon lang uytgefteld; op zyn tyd te ftraffen; maar vertrooffte hem ook zeer krachtig, met die beloften Gods, dat hy, hoe groot ook onze zonden zouden mogen wesen, nog veel grooter in Goedertierenheid zig ontrent die genen betonen wilde, die waarlyk berouw en leedwefen van dezelve hadden, en die hem door den Geloove in Christum maar aangrepen. Ik voegde hier ook by, dat, zo zyn berouw dan wegens zyne vorige fonden opregt was, God hem die niet alleen fekerlyk vergeven, maar dat het God, hoe zeer ook dit geval als een middel tot zyn dood, en als een weg, om hem over vorige misdryven, te ftraffen, fcheen te dienen, ook aan geen middelen ontbreken zou, om hem, die hy wift in dit geval onfchuldig te zyn, volflagen; fchoon wy die middelen nog niet voorfien konden, te redden.

Hy dankte, my daar op voor mynen trooft, en verfocht my, of ik voor zulk een doodfchuldigen in allen deelen, hoewel onnoozelen en onfchuldigen in dezen opfigte, wel een Gebed wilde doen, alzo hy wel bereid was om te fterven, maar alleen wenfchte, dat die goede en Regtveerdige God dog den Rechter maar alleen geliefde zyn onfchuld in dezen te doen weten.

Ik deed daar op een zeer ernftig Gebed voor hem tot God, en moet bekennen, dat ik over een misdadigen noit zo voldaan geweest ben, als over desen, alzo ik alles in hem befpeurde, dat my zyn opregt berouw, wegens het geen hy te voren bedreven had, hoe langer hoe klaarder, en ontrent dit geval my weer alles dede befpeuren, dat 'er vereifcht wierd, om dezen man by my zelve

1710. te verontschuldigen, en vry te spreken.

Na dat hy my dan met veel traanen en beweging bedankt, en nogmaals betuygd had, dat hy daar op zeer geruft slevén zou, dat hy hier aan geen schuld, maar egter de dood verdiend had, die hy wel wist, dat hy nu niet ontgaan kon, alzo 'er geen getuygen tot zyn vry-spreking by geweest waren, en dat de Rechter, die blind in deze zaak was, egter Recht moest doen, en hem derhalven, hoe onschuldig hy ook in zich zelve wesen mogt, niet vry zou kunnen spreken, zo nam ik afscheid van hem, tot in myn ziel over dien man, in opsigt van dit duyster geval, bedroefd, en aan de andere zyde zeer verlegen zynde, door wat middel deze man, hoe onschuldig ook in dezen, door de Rechter, buyten enig bewys ten zynen voordeele, zou te redden zyn.

Terwyl ik van hem af, en na 't Kasteel ging, bad ik *God* zeer ernstig, dat hy, alzo hy my de onschuld van dezen man klaar had doen blyken, myne gedachten richten, myne tong dog bestieren, en de woorden, die ik voor den Heer Landvoogd spreken zou, zodanigen schikking en kragt geven wilde, dat die man, zoo hy waarlyk (gelyk ik dagt) onschuldig was, geredt, en 'er een middel, 't zy door my, 't zy door den Rechter, uytgevonden mogt werden, waar door zyne onschuld blyken, en hy in vryheid geraken mogt.

Na dat ik nu by de Heer *Vander Stel* gekomen was, vraagde zyn Ed. my, hoe ik was gevaren. Ik zeide zyn Ed., dat ik dien misdadigen, zeer naeuw onderzocht, en dat hy my een verhaal van zyn gansch leven gedaan had, waar in my verscheide saaken van zeer veel opmerking voorgekomen waren, die ik als een eerlyk man, alzo zy my in vertrouwen gesegt waren, niet mogt weer verhalen; maar dat ik zyn Ed. en den Raad van Justitie daar van kon verzekeren, dat die man alleenlyk zyn lyf verdedigd, en niet anders (by zeer diere betuigingen aan my) gedaan had, dan 't geen hy, om zig te verweeren, tegen zyn wil en dank had moeten doen.

Als een groot middel van 's mans onschuld vertogt ik zyn Ed. eens ernstig te overwegen, dat die man, zoo hy was schuldig geweest, geheel anders, dan hy gedaan had, had moeten handelen; maar dat de zuiverheid van zyn gewisse daar in doorstak, om dat hy, wel verre van de vlugt te nemen (dat hy gemakkelyk had kunnen doen)

1710. zig zelve niet alleen had komen aangeven, maar dat hy ook zelf dat feyt, dat hem immers niemand oit had kunnen bewyfen, openhertig, maar te gelyk egter ook in die omstandigheden, had komen belyden. Ik vraagde zyn Ed., wat reden hy, of de Rechter had, om te gelooven, dat hy dit gedaan, en wat reden hy had, om te gelyk ook het ander, dat hy 'er by verhaalde, niet te gelooven, alzo 'er geen redenen meer waren om het eene, dan om het ander aan te nemen, behalven dat het immers aan den Rechter niet stond, zoo een belydenis, in zyn volle Leden voorgesteld zynde, te verminken, of van een te scheiden, om het ten deele te gelooven, en ten deele te verwerpen.

ik verzogt zyn Ed. te overwegen, of de eerlykste man, die 'er wesen mogt, wel anders zou hebben kunnen handelen, als deze man gedaan, en of hy geen groot bewys voor sich had, die, zonder van dit feyt beschuldigd, veel min overtuigd te zyn, zich zelve zo Edelmoedig aangeven, en den Rechter uyt veel swarigheden, in 't onderzoeken van dien gelegen, niet alleen redden; maar die zig ook enkel en alleen op zyn zuivere gewisse in desen, en aan des Rechters bescheidenheid vertrouwen quam, vaststellende, dat die hem daarom souden moeten vry spreken, om dat hy, zoo hy was schuldig geweest, zich zelve geensins zou hebben komen aangeven, en om dat zy ook verzekerd waren, dat 'er zoo een geval als dit, waarlyk wesen kon, en dat alle de schyn ook daar voor was; om dat deze man noit met imand in deze Landvoogdy, en voor al noit met dezen ter nedergeslagenen, eenig geschil gehad, en daar benevens by zyn Opperhoofd, en alle de Ingeletenen aldaar, de getuygenis had, van altyd een stil, sedig, neerflig, en nugter borst geweest te zyn; en dat immers zulk een getuygenis met dit edelmoedig eigen aangeven van hem vergeleken zynde, dien man volkomen vrysprak; of dat men anders zoude moeten vaststellen, dat het beter was zig niet te verweeren, en zig maar te laten dood steken, dat immers tegen alle Regten, en tegen de wet der natuure streed; die toelieten zig zelve te verweeren, vooral als 'er geen andre waren, die ons helpen konden.

De Heer *Landvoogd* gaf my tot antwoord, *U Eerw. heeft in deze zyne stellingen wel gelyk; maar daar legt de ter nedergeslagene, by zegt dit gedaan, en wel tot zyne verweering gedaan te hebben. Het*

1710.

eerste blykt klaar, van 't laatste is geen bewys ter wereld. *Wat moet nu de Rechter doen?* Ik gaf daar op tot antwoord, de Rechter Ed. Heer, die moet na klare bewyzen te werk gaan; Hier blykt wel, dat die man dood is, maar hoe weet de Rechter, wie hem gedood heeft?

Dat bekend by, zey zyn Ed. zelfs; dat is waar, Ed. Heer, zei ik; maar by bekend dit immers niet alleen, by bekend dit tot verwerping van zyn lyf, en anders niet, gedaan te hebben; dat immers wel te gelooven is, alzo de ander een befaamd moeite-maker, en een grote dronkert was.

Daar beneven, Ed. Heer, zou U Ed., of de Raad, op die bloote bekentenis van hem, dat hy dat gedaan had, hem wel met een gerust gemoed ter dood konnen doemen, zonder te gelyk eerst de omstandigbeeden, hoe by dat gedaan had, te weten: want by kon dat bekennen, en wel onschuldig, gelyk daar af voorbeelden zyn; maar nu beleid hy zoo wel 't eene, als 't ander, te weten, dat hy 't gedaan, maar ook om geen andre reden zo volbragt heeft, als om dat by op geen andre wyze middel wist, om zig zelve hier uyt een zekere dood te redden.

Men kan, nog mag (myn 's geringen oordeels) het eene zonder 't andre niet aannemen, zonder dien man ten uystersten te verongelyken, en zonder aan andre, in 't toekomstende in zulke ongevallen rakende, voet te geven, om zig wel te verweeren, en imand ter neder te leggen; maar om daar den Rechter niets van te zeggen, en dat, om niet in die zelve swarigheid, waar in die man nu is, te geraken.

Ik zie wel, zey de Heer van der Stel, dat 'er zeer veel in U Eerw. Redeneering is, dat voor die man zyn leven pleyt; maar ik wenschte, dat ik een middel zag, om hem te konnen redden: want schoon ik al mogt voor hem zyn, alle de andre Leden zullen zeer waarschyndelyk tegen hem zyn.

Indien U Ed., zei ik, eenigfins voor die man is, zo geloove ik, dat ik een middel weete, om hem zekerlyk van de dood te redden, een middel, dat in veel diergelyke gevallen gebruykt is, en waar door de Rechter buyten alle opspraak en swarigheid blyven zal.

En wat is dat? zeyde zyn Ed., het Lot, Ed. Heer, zeyde ik, dat wel van veelen, die alle de dood verdiend hebben, getrokken werd, maar waar van men nogtans eenige begenadigen, hoewel zodanig dat doen wil, dat men het aan 't Lot en aan God, den bestierder des zelfs, overlaat, om aan te wysen, wie van dezen in 't Leven blyven zal.

Mag dat in zoo een geval geschieden, daar men menschen voor zig heeft, die alle de dood klaar verdiend hebben;

1710.

waarom dan veel meer niet hier in deze zaak, waar in de Rechter ontrent de schuld of onschuld van dezen man, nog geheel blind en onkundig, en daar hier maar een doodschuldige is? Immers dit kan ik U Ed. (menschelyker wyse gesproken) verskeren, ja durve daar voor als inslaan; dat, zoo U Ed., en de Raad, goedvinden hem 't Lot te laten trekken, by het Briefje ten Leven trekken zal.

De Heer Van der Stel, dit geboord hebbende, zeyde: Myn Heer, dat middel is goed, en ik zal den Raad bericht van alles, en ook myn best doen, om de Leden tot het in 't werk stellen van dit middel te bewegen.

Dit nu wierd den 14 Juni 1710. in 't werk geteld, en Urbanus trok met een zeer groote vrymoedigheid, en tot verbasing van den Rechter, het Briefje ten Leven; waar over hy my naderhand, hoorende, dat hy my dit middel tot zyne redding schuldig was; zeer nedrig quam danken. Ik gaf hem tot antwoord: *Dankt my hier voor niet, maar God, die my dit ingegeven, die den Rechter tot het gebruiken van dit middel bewogen, en die vooral uw hand bestierd heeft, om het Briefje des Levens, en niet dat des Doods te trekken, en laat deze groote genade u dienen, om hem nu verder alle de dagen uwes levens daar voor te danken, en om dit geval noit te vergeten.* Hy schreide van blydschap, en viel voor my te voet (hoe zeer ik hem opbeurde) en zei: *Myn Heer, ik zal nooit vergeten God hier voor te danken, en myn zondig leven nog meer en meer te beteren, maar ik zal uwer ook noit vergeten, en U Eerw. altyd met een levendige dankbaarheid in myn herte my voorstellen, aangesien U Eerw., naast God, niet alleen de eenige behouder van myn leven, maar ook die gene is, die door uwe troost-redenen my zulken hopen te leven (dat ik al uyt myn gedagten geteld had) gegeven heeft, dat ik, zedert U Eerw. vertrek, ik weet niet wat voor een blydschap en opbeuring van mynen verslagenen Geest in my gevoeld heb, die my zeyde, en inblies, dat ik maar op God hoopen, en hem ernstig bidden moest, en dat het middel om my te redden, by God niet alleen, maar ook by de menschen al was gevonden, alzo 't onmogelyk was, dat ik om deze manslag, waar aan ik geen schuld had, sterven zou; en by de uytkomst heb ik ook ondervonden, dat God myn hoopes verwuld, en myn ernstig Gebed verhoord heeft. Ik kan U Eerw. wegens die dienst, my in myne gevankenis, en by 't opgeven van dit middel betwefen, het noit vergelden, maar zal niet nalaten God, zoo lang ik leve, voor uwen welstand te bidden; waar*
me-

mede hy, zeer bewogen zynde, van my afscheide.

Ik heb hem naderhand op Batavia buyten 't Kasteel nog eens zeer geval- lig ontmoet; dog hy lag op den weg voor myne voeten, eer ik eens wift, wie hy was, alzoo ik dagt, dat hy lang na 't Vaderland vertrokken was; maar hy betuygde my daar nogmaals zyn her- telyke dankbaarheid, en zeide my, dat hy zedert zich met de uytérste onfich- tigheid na myne vermaningen gericht, en dat God ook zyn goed voornemen gezegend had. Ik antwoordde, dat ik zeer verblyd was dit te hooren, maan- de hem aan, om op dit regte fpoor te blijven, en zey, dat dit het eenig mid- del was, om tydig zyne fpoedige be- vordering, en eeuwig ook zynen wel- ftand te bejagen. Ik verfogt hem, dat hy my eens zou komen befoeken, dat hy beloofde te doen, nam daar op af- fcheid; dog heb hem federt niet meer gezien.

Sedert A^o. 1707. had zyn Ed. ook begonnen van den Olifant af houtte Buy- fen diep onder de aarde te graven, om 't water op een verborgene wyfe in 't Kasteel te brengen; dog dat bleef dit jaar fteken, alzo de Doorboorder der boomen, en legger van deze Buyfen, fchielyk in een van die gegravene put- ten ftortende, dood bleef; ook was zyn Ed. met dit werk nog maar half weg gekomen.

De Nagel-Oegft was dit jaar niet heel groot en maar matig geweest.

Volgens opgave waren 'er ingewo- gen,

	Bhaaren.	Ponden.
Aan 't Kasteel	- 349	0
Op Honimoa	- 333	90
Hila	- 10	0
Oma	- 203	0
Larike	- 40	385
	<hr/>	<hr/>
	935	475

Lading
der
Sche-
pen.

Waar van in Schoonderloo 725 Bhaa- ren, en 6 ponden, dog verder waren 'er in de andre twee fchepen nog zo veel Nagelen geladen, dat de ganfche over- gave 2054 bhaaren, en ettelyke ponden beliep; behalven nog 150 potten ge- confyfte Nagelen; 1800 ponden Moer- nagelen voor Japan, en 1000 ponden Coelit-Lawan.

De Hon-
gi-tocht
na Boero.

Den 27 October, vertrok de Heer *Van der Stel* met 19 Coracora's op de

Hongi-tocht na Boero, om het beroein- 1710.
de Meir daar ook te gaan sien. Wat zyn Ed. daar van ontdekte, hebben wy reeds in de Befchryving van Boero aan- gehaald.

In December begon zyn Ed., van Boero weergekomen, het Hoofd mer- kelyk te verbeteren, en veel meer dan ooit te voren te verfterken; en was met de Hollandsche Nieuwe Kerk nu al zo verre gevorderd, dat zy half gedekt was.

Voor de Voorpoort ftaat wel uyt- gedrukt dat zy 1710. gebouwd is; dog 't liep nog lang daar na aan, eer zy klaar geraakt, en eer daar in de eerfte Predicatie gedaan is.

A^o. 1711. den 24 Februari, quam hier 't Schip Driebergen, den 26 het Schip Bon, en op de zelve dag ook de Haringthuyn; met het eerfte quam ook de Indigo-maker, *Abraham Westplate*.

Ontrent dezen tyd begon de Heer A^o. 1711
Landvoogd ook een groote Nieuwe Een
Thuyn ontrent de voet van 't Gebergte groote
van Soya, niet verre van de Rivier den nieuwe
Olifant, aan te leggen, daar allerley Thuyne
feldfame boomen in te planten, en op aange-
dat ftuk lands ook na by den Olifant een legt.
zeer fchoon huys te bouwen.

De Nagel-Oegft had dit jaar tus- De Na-
fchen de 12 à 1300 bhaaren uytge- gel-oegft
leverd. van dit
jaar.

Het Orangkaja's Feeft wierd den 11
Mey, en in de 3 volgende dagen ge-
geven.

Den 6 Juni vertrokken de drie fche- Aard-
pen van hier, en den 11 was 'er 's nagts beving.
na half elf een wieging van 't Aardryk,
of zagte Aardbeving na een fware flag-
regen, zoo als die op hield, dog duur-
de niet boven een quartier uurs.

Den 31 Augusti wierden alle de Pag-
ten, ook die van 't Hanen-vegten en
de top-baan, verpagt.

Den 5 September 1711. had men 's Oploop
nagts tuffchen 10 en 11 uren diergely- van Wa-
ken oploop van water, als men hier in ter.
myn tyd nog eens gehad heeft; dog
dit duurde tot 's morgens ten half ne-
gen. Het liep in een half uur driemaal
op en neder, en wel 4 voeten zeer fchie-
lyk op, en fpoelde twee huysen, en 2
kinderen in Hative weg. Alle de put-
ten in Mardheika liepen droog. De
meeste loop was aan de Zuyd-zyde van
den inham geweest; dog egrer had
men 'er op de drie huysen ook van
geweten; maar aan de Poka niet.

Men hoorde nog dien zelve dag, En Aard-
dat 'er op Oma een fware Aardbeving beving
geweest was op den zelve tyd, als de op- op Oma,
loop hier begonnen was. Ook was 'er enz.
Aardbeving op Honimoa, en Noeffa-
laet,

1720. laeet, en op beide die Eylanden, en ook op Oma 13 à 14 maal, als ook aan de Pas Baguwala, oploop van water geweest.

Als mede in Banda. Men hoorde kort daar na ook, dat 'er een zeer sware Aardbeving in Banda op dien zelven tyd geweest was, dat zekerlyk de Hoofd-oorzaak van dezen oploop van het water zal geweest zyn.

Den 27 October, vertrok de Heer Landvoogd weer op de Hongi-tocht, op welke weinig saken van belang waren voorgevallen, alzo nu alles overal in rust bleef.

Des Schryvers vertrek van hier Ao. 1712. Ao. 1712. ben ik met het Schip, Ouwerkerk, in Mey van hier vertrokken, en met myn huysgefin behouden voor Batavia, den 8 Juni, aangekomen; dog den 12 dito, op Sondag eerst aan Land gegaan, om dat de 363000 ponden Nagelen, die dit schip inhad, 'er eerst uyt moesten zyn.

De Hollandſche Kerk voltoyd. Ondertuſſchen heeft de Heer *Van der Stel*, de Hollandſche Kerk, dat een fraey ſteene gebouw was, voltoyd; in 't welk den 13 November, door den Heer *Groenewout*, de eerste Predicatie is gedaan, waar in ook op dien zelven dag Juffrouw *Wilhelmina Heemskerk*, behuwde Dogter van zyn Ed., met Monfr. *Carel Schulerus*, Winkelier, als 't eerste paar getrouwd, en waar in op den . . . Januari, 1713. zyn Eerw. Soon eerst gedoopt, gelyk ook zyn Eerw. Beminde, Juffr. *Anna Theodora Cofferus*, allereerst in die Kerk in die zelve maand begraven is.

Ontrent dezen tyd heeft de Heer *Van der Stel*, ook zyn huys aan den Olifant, wel ten eynde, en in ſtaat gebracht; maar in dit jaar quam uyt 't Vaderland op Batavia tyding, dat hy dien Thuyn, en 't zelve Huys, wel zoo lang zyn Ed. daar was, zou mogen gebruyken, maar dat het dan weer aan de E. Maatschappy zou moeten komen.

Meermin hier gezien. Ontrent dezen tyd is 'er een Meermin in Amboina gevangen, van welke wy nader onder de Viſſchen van Amboina ſchryven; en dierhalven zullen wy hier niets vorders daar af zeggen. Ook gaan wy veel andre ſaaken, in dit en de vordere jaaren voorgevallen, voor by, om dat wy uyt het voorige genoegſaam ſien kunnen, wat 'er jaarlyks in deze Landvoogdy gewoonlyk voorvalt, en om dat wy beſt oordeelen, het vordere, dat ons zou mogen bekend zyn, over te ſlaan. Ook gaan wy voorby om van jaar tot jaar aan te wyſen, wat Nagelen 'er ge-

vallen, en van daar na Batavia vervoerd zyn, om dat het klaaar genoeg uyt het vorige te giſſen is, vermits men in 't eerste jaar een groot, en in 't volgend een kleen gewaſch door de bank gehad heeft.

Na dezen tyd heeft de Heer *Van der Stel*, nog 8 jaaren hier geregeerd, en is, zonder dat 'er zedert veel ſaaken van belang voorgevallen zyn, den 13 October 1720., na een beſtier van 14 jaaren, 8 maanden, en 20 dagen, overleden; een beſtier zo langdurig, dat daar van geen voorbeeld (myns wetens) in deze, of in eenige andere Landvoogdy te vinden, hoewel het in zich zelven (al was het ook nog zoo wel) niet zeer te pryſen is, om dat het beter gekeurd word, dat een Landvoogd maar drie of vier jaaren op eene plaats blyft, alzo hy 'er anders te veel magt krygt, en te diep ingeworteld raakt, dat met reeden voor de ingeſetenen niet heel goed geoordeeld werd.

Zyn Ed. is in 't begin van Ao. 1721. door den Bandafen Landvoogd, de Heer *Pieter Gabri*, als 29 Landvoogd en Beſtierder van Amboina vervangen.

De voornaamſte werken, by de Heer *Van der Stel*, in al die tyd gemaakt, zyn deze geweest:

1. De verbetering van 't Huys des Landvoogds in 't Kasteel, Ao. 1707. en 1708.
2. Het Huys van den Opperkoopman aldaar, en de Hollandſche Steene Kerk, Ao. 1708. begonnen.
3. Het Huys van den Capiteyn aldaar, Ao. 1708. begonnen, en 1709. voltooid.
4. De Ooſtzyde des Kasteels, en 't verdere daar in Ao. 1710. ondernomen, en de Hollandſche Kerk, toen onder 't dak gebracht.
5. De vernieuwing van het Hoofd, buiten 't Kasteel van tyd tot tyd, dog voor al 1710. zeer verbeterd.
6. Een heerlyke Thuyn, en Huis, aan den Olifant gemaakt, Ao. 1711. begonnen, dog na zyn Ed. dood is dit alles weer by de E. Maatschappy genaderd.

1721.

7. De Hollandſche Kerk, A. 1712. voltoid.

Alle welke werken genoegzaam konnen gezien worden, in een Tekening van de platte grond der Stadt Amboina, die zyn Ed. in den Jaare 1718. heeft doen maaken, en welke wy onder N°. XXX. A. hier byvoegen.

Wat nu de Nieuwe Heer Landvoogd hier verrichten zal, moet ons de tyd leeren.

De Heer Gabri, nader beſchreven.

Hy is een Heer, na myne gifſing, van 34 à 35 jaaren, kort van geſtaltte, ſedig van gedrag, zonder dat ik verder van zyne bequaamheden ſpre-

ken kan, dan alleen, dat ik wenſche dat Amboina onder zyne Regeering lang welvaaren en bloejen mag.

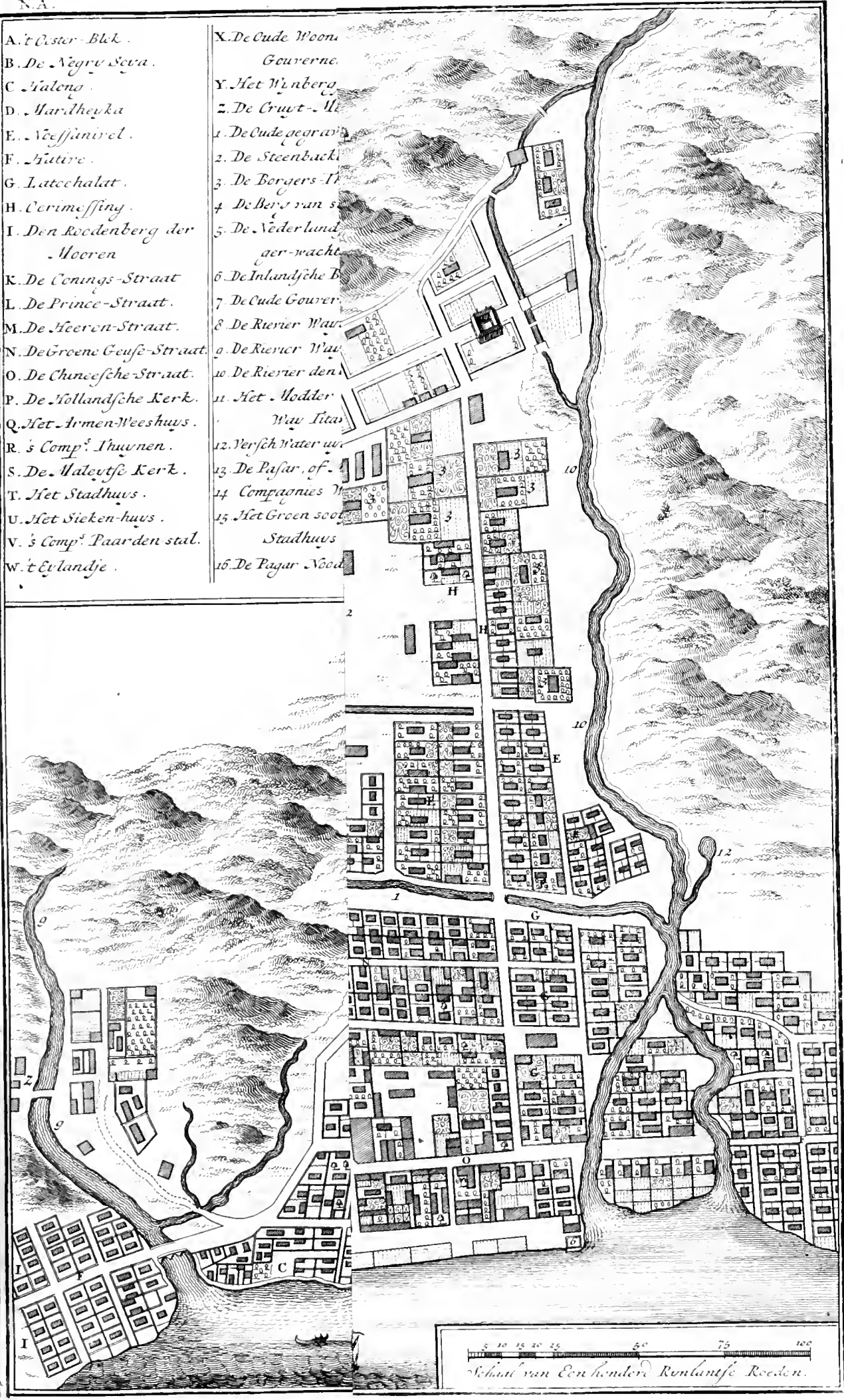
1722.

Na dat wy dus verre nu ook de wereldlyke Saaken, van tyd tot tyd in Amboina voorgevallen, beſchouwd hebben, zullen wy nu eens voor af een Lyſt van de Bedienden van aanzien, die op ieder jaar hier onder ider Landvoogd geweest zyn, en daar na nog een bytandre Lyſt van ider ſoort van deze Bedienden (uytgenomen van de Predikanten, die onder de ſaaken van den Godsdienſt aangehaald werden) opgeven, om daar met eenen opslag te konnen zien, hoe lange ider der zelve elke bediening waargenomen heeft.

- A. t Oister-Blok.
- B. De Nègru Sova.
- C. Maleno.
- D. Maridheyka
- E. Voeffjanivel.
- F. Hùtiro.
- G. I.atochalat.
- H. Cerimeffing.
- I. Den Roedenberg der Mooren
- K. De Conings-Straat.
- L. De Prince-Straat.
- M. De Heeren-Straat.
- N. De Groene Geuse-Straat.
- O. De Chineeſche-Straat.
- P. De Hollandſche Kerk.
- Q. Het Armen-Weeshuys.
- R. 's Comp^s. Thuynen.
- S. De Maleuſe Kerk.
- T. Het Stadhuys.
- U. Het Sicken-huys.
- V. 's Comp^s. Paarden stal.
- W. t Eylandje.

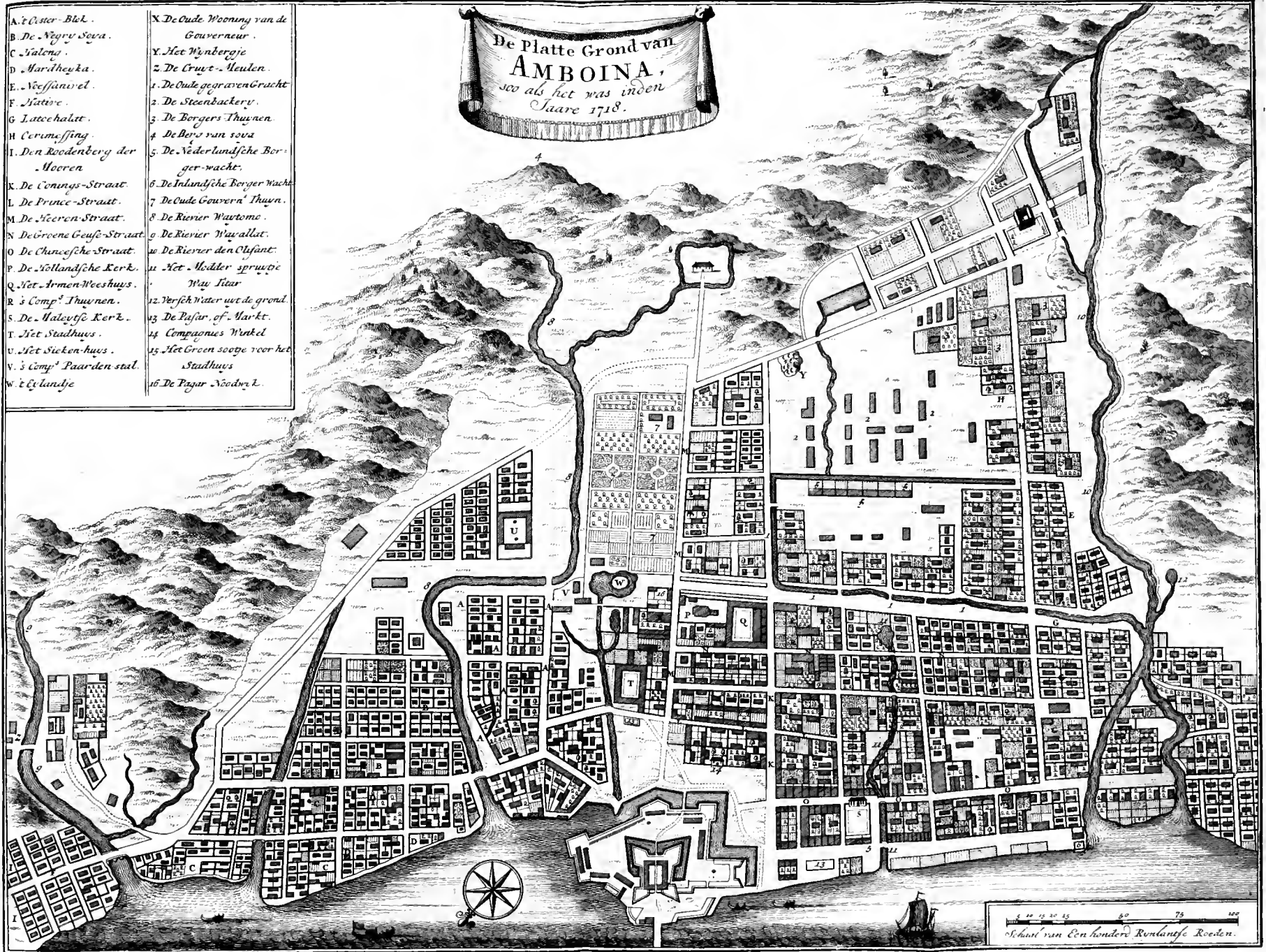
- X. De Oude Woon Gouverne.
- Y. Het Winberg
- Z. De Cruut-Me
- 1. De Oude gegrav
- 2. De Steenback
- 3. De Borgers-T
- 4. De Berg van s
- 5. De Nederland ger-wacht
- 6. De Inlandſche B
- 7. De Oude Gower
- 8. De Rierier Wau
- 9. De Rierier Wau
- 10. De Rierier den
- 11. Het Modder Wau Itan
- 12. Verſch Water uw
- 13. De Paſar, of
- 14. Compagnies M
- 15. Het Groen soot
- 16. De Pagar Nood

Schaal van Een honderd Ronlantſe Roeden.

De Platte Grond van
AMBOINA,
soo als het was inden
Jaare 1718.

A. z Ooster-Blok.	X. De Oude Wooning van de Gouverneur.
B. De Nègry Soera.	XI. Het Wynbergje
C. Valens.	1. De Cruys-Meulen.
D. Hardheyka.	2. De Oude gegraven Gracht
E. Nèssanwèl.	3. De Steenbakery.
F. Natiwe.	4. De Bergers Thuynen.
G. Lutechalet.	5. De Berg van sova
H. Cerimessing.	6. De Nederlundsche Ber-
ger-wacht.
I. Den Roodenberg der
Mooren	7. De Inlandsche Berger Wacht
K. De Conings-Straat.	8. De Oude Gouvern' Thuyn.
L. De Prince-Straat.	9. De Rivier Waaromo.
M. De Heeren-Straat.	10. De Rivier den Olifant.
N. De Groene Geuse-Straat.	11. Het Molder spruutje
Wuy Sitar
O. De Chinesche Straat.	12. Versék Water uut de grond.
P. De Hollandische Kerk.	13. De Pasjar. of. Markt.
Q. Het Armen Weeshuus.	14. Compagnies Winkel
R. s Comp ^s Thuynen.	15. Het Groen soogje voor het
Stadhuis
S. De Maleysche Kerk.	16. De Pagur Noodbr L.
T. Het Stadhuis.	
V. Het Sicken-huus.	
W. s Comp ^s Paarden stal.	
X. z Eylandje	

Schaal van Een hunderd Ryndantsche Roeden.

B L A D - W Y Z E R

Van de voornaamste Saaken, die in het Tweede Onderdeel van het Tweede Deel, genaamd AMBONSCHE SAAKEN, voorkomen.

A.

Aali, Koning van Boeton, vermoord. 97.
Aali, een Prins uyt Ternate hier. 13, 74, 75. Zyn Authorizatie, en verrichting. 74, 75, 80. Zyn Gefant na Macassar, en vertrek. 82. Zyn verdere verrichtingen, en Dood. 83.
Aardbeving. Hier onder *Lucaffoon*. 80. Onder *Demmer*. 145. Onder *Vlaming*. 155. Onder *Hurd*. 230. Onder *Padbrugge*. Onder *Van der Stel*. 261, 275, 280.
Abdul, *Laxamana's* soon. 147.
Abreus (*Antoni*) hier. 14.
Abobakar Nasediki. 6. Na Ternate, &c. 9.
Akiwani, *Kemelaba Lochoe's* Broeder, gevangen. 139.
Alang, beloofd gehoorzaamheid. 115. In genade aangenomen. 123, 140. Eenige onthalt. 146. Betsetting, hier gelegd.
Alfoereesen, op Hitoe, en hier aan 't Kasteel. 49, 50, 104, 165, 175. Slaan de Ihama-hers. 190. *Cos* verbond met Sahoelau, en Somiets Koningen. 220. *Marvilles* Verbond met hen. 221.
Ali Ali Lian, van Goram. 5.
Amblauw, door *Ihamza* vry verklaard. 123. In genade aangenomen. 129. Reduyt hier gelegd. 143. *Vlaming* hier. 163. Moord van *Madjira's* volk. 170. Verwoest door verscheiden. 175.
Ambonseke Saaken uyt de grond opgehaald. 1-6. De Heer *Both*, hier. 12, 37. Portugeesen komen hier. 14, 15. Hoe hun doen aangefien. 16. De Amboineeseu zedert A. 1538. Onder de Portugeesen. 16, 19, 21. Amboina door *Van der Hagen* veroverd. 28 29. Amboineesen na Holland, met *Matchief*. 33, 37. en wederom hier, met de Heer *Both*. Met *Houtman*. 36. Met *Gysels*, en weer. 45, 48. De Heer *Coen*, hier. 42, 45. Amba's staat onder *Zeyst*. 59-65. Ambonse Grooten na Batavia. 74. Die van *Leytimor* vlugten na 't Gebergte. 105. De Heer van *Diemen* hier, en zyne verrichting. 106-112. Der Orangkaja's *Fors* verfoek aan 't Casteel. 161. Ambon in wyken verdeeld. 223. Door *Padbrugge* tot een Stad gemaakt. Ambonse Gefantten na Batavia. 262.
Amet verfoend met ons. 111.
Amsara (*Tamin*) Stadhouder. 174.
Anin valt af. 125.
Antonissoon (Commandeur) komt hier. 88, 90.
Affaboedi. *Van Speult* belet hen 't Menschenrooven. 40. *Gysels* verrichting hier. 89, 95. Verbrand door *Ottens*, Baricade hier. 127. 18. Batsjans Koning hier. 162. Macassaren hier. 186. *Vlaming* tast het aan. 189. 199. *Saidi* weer hier. 200. en veroverd. 195, 200.
Affaloelo. *Serraa*n hier. 14. Valt van ons af. 79. In genade aangenomen. 140.
Atidjuab. 10.
Atsjien om hulp verfoegt door d'Hitoeesen. 150.
d'Acvedo hier, en zyne verrichting. 16.

B.

Baboe, Koning in Ternate. 18.
Badjoe (Orangkaja) na Batavia. 209.
Bagadet verdronken. 204.
Bajang, Koning in Ternate. 14.
Bakar komt op Hitoclama. 3.
Banda, *Lijamiloe's* gesellen herwaards. 7.
Tabatle gaat herwaards. 10. Koning van Rofingeyn, en d'Orangkaja *Watimena* door de Hitoeesen te hulpgeroepen. 10, 18. Door *Coen* veroverd 45. *Van Speult* hier als Commissaris. 54. Aardbeving hier. 80. *Van den Heuvel*, hier als Commissaris. 93. *Gysels* hier als dito, en *Vlaming*. 104. 174. *Hurd* hier. 240. Den Schryver tegen de Ordres herwaards gefonden. Vertrekt weer na Amba. Aardbeving hier 1711. d. 281.
Baros Onthalt. 132, 146, 149.
Bassi Franggi hier. 19, 22. Zyn dood. 37.
Batoe Caloway. 4.
Batsjan. *Bakar* komt van Batsjan op Hitoclama. 3. Deze Koning komt op *Affahoe* di. 162. Hier zonder Pas. 215. Eyschen deses Konings afgewesen. 224, 262. Batsjanse Prins hier. 268.
Bay Warnocla. 23.
Bedienden hunne Soldye. 64. Algemeene Lyst der zelve. 282.
Bermein na Goa. 15.
Besi Manoero, of *Inang Pangaso Besi*. 2, 3.
Besi Moelot (*Katsjili*). 14.
Bismol, *Laxamana's* Soon. 147.
Blok hier, en 3de Landvoogd. 12, 38. Is dapper tegen de Spanjaarden. Steld de eerste Landraad in, en oproer hier uyt. 38. Zyn dood. 38.
Boelan (Orangkaja) minnelyk te handelen. d. 202.
Bocro. Nagelen hier uytgeroed. d. 155. Verwoest onder *Verbeek*. *S. Hufi*. 171, 175. *Vlaming*, en *Mandarsjab* hier. 177, 178. Jonken hier. 185. Te vergeefs genade aangeboden. 185. *Mandarsjab* hier in levensgevaar. 198. In genade aangenomen. 209. Ostagiers aan 't Kasteel. 214.
Boeta Toewa (*Crain*) Veldheer der Macassaren. 197.
Boeton. *Vlaming* hier. 168, 177, 189. Vergeefs verfoeken der Vyanden. 177. *Mandarsjab* trouw hier met een Princes. 177. *Vlaming* en *Mandarsjab* hier, en hun verrichting. 196. *Vlaming* weer hier. *Aali* vermoord, en *Roos* slegten handel. 197. 201.
Van den Bozarde hier. 187.
Bolecan (*Dain*) Veldheer der Macassaren, en zyn Dood. 186. 201.
Van den Bolks moeite met *Marville*. 221, 224.
Bolting vermoord. 218.
Bonoa. Door *van Speult* belet hun Menschenrooven. 40. Komt tot ons over. 125. Maakt Verbond met ons. 128. *Vlaming* loekt hen. 172-184. Plaatt hen aan de Rodenberg. 204.
Borgers. Klagen over hen. 94.
Bornee (*Jacob*) vermoord. 211.
 O o de

B L A D - W Y Z E R.

de Heer *Bozh* hier met d'Amboufe Princen 12, 37
Brand hier. 213. Onder *Padbrugge* tweemaal.
Brit (Antoni) hier. 14.
Broek. Pieter van den Broek hier. 38
Buiten-Comptoir te bezoeken ingesteld. 32.
Buytendyk voor *Affahoe*di. 200. Zyn Dood. 202.
Bulk Capiteyn onder de *Vicq.*
van den Buffche, Capiteyn hier. 274.

C.

De Heer *Caan* hier met de Heer *van Diemen*. 106. Werd 11de Landvoogd hier, en wat onder zyn Regeeringe voorviel, van d 130-142
van Caarden hier, en na Ternate. 34
Caybabo. Gysels verrichting hier. 94. Verfoekt befetting. 129. Op *Loehoe* geplaatst. 184
Cajoon, Capiteyn *Hitoe* gemaakt. 104. Ontllagen. 113. Scherp bejegend van *Caan*. 132.
Calamatta valt ettelyke maalen af. 165, 185, 198, 199, 202, 209. Gaat na *Macasser*. 205.
Calimbatta, Gefant van Ternate. 80.
Calleboe. 183.
Caloway (Batoe.) 4
Cambello's opftand, verbond, &c. 32-37. Hun ftoudheid. 65. Hun verbond met *Lucaszoon*. 78. De Heer *van Diemen*, en Koning *Hbamza* hier. 118. Wederspannig, en aangetaft. 123, 124, 126. Vrede verfoegt, en hun verbond. 133-175.
Capaha. 13. *Patiwani* hier, en *Kaktali* vermoord. 140, 141. Belegerd. Veroverd. 145. 147-149
Capiteyn Hitoe, D'janiloes naam. 7, 10, 11. Wie die naam eerst invoerde. 14.
Carbonkel-steen. Verhaal van den felven. 271.
Cardinosa, Gefant nyr Ternate. 145.
D. Caron's moeite met de Heer *Marville*. 221.
de Heer *Carpentier*. 53
D. Carpius droom, n, of gefigten. 242
Caspar Janszoon, 2de Landvoogd hier. 37-38.
't *Cafteel* *Victoria*, krygt zyn naam 29 Hoe onder van *Zeyft* bevonden. 59. Door *Gysels* verbeterd. 128. Slegten ftaat. 130
Vergroot door *Vlaming*. 195. Vernieuwd. 197. Een birm'er aangebragt. 224. *Rumphius* Advys over 't zelve. 238. Haar Edelheden bevel 'er over. 240. Der zelve bevel onder de Heer de *Vicq.* 244. De Ringmuur voltooid. 245. Gebrueken, onder de Heer *Van der Stel*. 264.
Catharina (Sinjora) op Manipa. 171. 178.
Cawa (Pati) anders *Perdana Moelay*. 2, 3-5. flaat tegen *Zemandjadi*. 6
Celebes, 't Noorderdcel veroverd door *Macassar*. 97.
Ceram Laoet. Maakt verbond met ons. 54. Gedwongen door *Gysels*. 91. Van *Kimclaha* *Loehoe* geplaagd. 127. Vermoorden verscheide Nederlanders. 210. vallen af, en maaken weer Vrede. 216, 217.
Ceram. Oost-Ceramers onder *Ottens* in genade aangenomen. 116. De *Coracora's* van hier weigeren voor *Hbamza* te verschynen. 123. De *Vesting* *Dwingeland* afgebroken. 181.
Ceylon. De Heer *Lucaszoon*, veroverd *Nigombo*. 127.
Chineesen. Komen hier. 55. *Herman*, de eerste Capiteyn. 87. *Gysels*. de tweede di-

to. 87. Brengen 't verraad van *Pais* uyt: 170. Setten zich tot den Landbouw. 209.
Sithionoko, Capiteyn geworden. 256.
Christenen. Soya werd Christen. 16. Vervolgd door *Hair*, en *Laulata* hier. 17.
Clappus-bosch door *van Speult* geplant. 55. Staat van 't zelve onder van *Gorcom*. 63.
Cnipping koopt Rekeningen. 260.
Codjali. Gevangen. 139. Zyn bedrog. 207.
Coen hier, en zyne verrichtingen. 12, 13, 40. Komt zegepralende, van *Banda*. 45. Zyne verrichtingen toen. 45-51. Zyn dood. 53.
Colofino, Prins in Ternate. 199.
Comans hier. 274.
Combang (Pati) in *Hassans* plaats. 274.
de Heer *Cops* hier voor een spring-tocht. 223. Raakt in vyandschap met de Heer *Hurd*. 223. Werd 20ste Landvoogd hier, en het voorgevallene onder hem. d 227. tot 229.
Coracora-Ordre van de Heer *De Vlaming*. 161.
Cos. Gefaghebber hier. Misleid door *Madjira*. 165, 169. Is weder Gefaghebber. 195. Werd Landvoogd in Ternate. 205. Komt hier om met de Heer *Huslaert* te spreken. 215. Werd hier 17de Landvoogd. *Cosburg* op *Boero* gelegd, en het verdere onder hem voorgevallen. 219-220.
Coster (Willem Jacobszoon) met de Heer van *Diemen* hier. 107.
Cowassa (Sengadji) op Manipa. 183, 204, 205. Syn slegte beloften, geltraft. 211. 214.
de Heer *Coyett*. 27ste Landvoogd hier, en 't voorgevallene onder hem. 260-262.
Cruys-meeulen hier. 240.
Cunial verslagen door *Furtado*. 20.

D.

Van Dam (Johan) met een Vloot na *Macassar*. 215. Werd 18de Landvoogd hier. 220, 221.
Dampier in Ternate. 261.
David (Kijay) 1.
De Heer *Demmer* komt hier. 131. Werd 12e Landvoogd. 135-145. En 't verder voorgevallene onder hem.
De Heer *Dentecom*, 9e Landvoogd, en 't voorgevallene onder zyne Regeering, van 104. tot 116. *Luciela* en *Vesting* veroverd.
Djanilo. Prins van *Gitolo*, &c. 4. Send een Gefant na *Japara*, diens *Pangirang* hem den Titel van *Patinggi* geeft. 6. Veroverd een Dorp op *Honimoa*, &c. 7, 8.
De Heer *Van Diemen* hier. 106, 116. Sie verder onder de Landvoogden *Dentecom*, en *Ottens*. Verfoekt Koning *Hbamza* hier. 111, 113.
Djoemat. 10.
De Heer *Dompkens* Voorfiter hier. 130.
Dorstenburg een *Vesting* op *Bonoa*. 184.
Duarte. Don *Duarte*. 8.

E.

Haar *Edelheden* laft ontrent verscheide Saaken. Siet dit onder ider Landvoogd; en in *Amboina's* Beschryving, onder de Beschryving des Ampts, van ider Bediende in 't byzonder.
Een-oogige. Vier Een-oogige, en hun feldfaam voorval. 275.
Engelsen hier. 12, 19. Doen *Sabaelyn* van *Loehoe* verhuysen na *Cambello*. 37. Vertrekken uyt *Amboina*. 37. Vrede met hen, en zy weer hier geplaatst. 45. Moejelykheden met hen over 't werk in *Amboina*. 53.
Erf-

B L A D - W Y Z E R.

Erf-brieven aan 't Casteel door de Heer *Van Speult* uytgegeven. 56.

F.

Fakiri, na Boero; en na Ternate ontboden. 103, 147.
Falat. 10.
le Febre hier. 66.
Forten. Lyst der zelve onder *van Zeyst*. 62.
Franx moeite met *Cops*. 227. President in Ternate. 228.
de Fretis (Andries) Hoofd van *Hative*. 188.
Furtado. 10-20. *Van Wolfert Hermanszoon*, voor Bantam geklopt. 21. Komt weer in Amboina, en zyne verrichtingen. 21, 22, 28.
Ihamahoe doet hem wyken. 23. Gaat na Ternate. 23.

G.

De Heer *Gabri*, de 29e. Landvoogd hier. 281, 282.
Galerans. 6, 9.
 De Heer *Gysels*, 7e. Landvoogd, en 't voorgevallene onder hem. 13-105.
Gilolo's Prins, *Perdana Djamiloe*. 4. Komt op *Hila*, en werd in Zee geworpen. 118, 204.
Giri. Soekt Javaanen.
Goeli Goeli. Maakt verbond met ons. 54. Hoe *Gysels* 't hier vond. 91. *Van Outhoorn* hier. 210, 214. *Keller* hier, en zyn Dood, 211, 214. Maakt Vrede na hun afval. 216, 217. Vesting Oost-eynde afgebroken. 218.
Gommersdorp, Capiteyn in Banda. 155.
Goram. Gorammers. 3, 4, 5. *Djamiloe* bied den Prins van Goram zyn Dochter aan, &c. 4-8. Maakt een Verbond met ons. 54. in genade aangenomen. 116. *Malim* van Goram's verfoek afgeslagen. 161. *Huštaart* hier na toe tweemaal. 215. Valt af, en maakt Vrede. 216, 217.
Gorcom. *Jan van Gorcom* 5e. Landvoogd hier, en 't voorgevallene onder hem. d. 56-66.
D. Groenewoud's Huysvrouw Overleden. 281.
Guaffo hier uyt Ternate. 89.
van Gyn koopt Reekeningen op. 260.

H.

De Heer *de Haas* 24e. Landvoogd hier, en 't voorgevallene onder hem.
van der Hagen (Steven) hier. 10, 20. Belegerde het Casteel te vergeefs, en maakt 't eerste Verbond. 20-27. Laat hier volk, dat *Heemskerk* mede neemt. 28. Komt A°. 1605. weer in Amboina, en veroverd het. 28, 29.
Hassan Soeleyman's deel in de saak, van *Pati Lima*. d. Een tocht na Batavia, hem toegestaan. 259. Zyn trotse intrede hier van Batavia, en gunst aan hem bewesen. 267. Zyn Dood, Begravenis, en nader Beschryving. 272.
Hbadji (Kimelaba.) 2, 9.
Hair vervolgd de Christenen hier. 17. Zyn Dood. 18.
Haja van Kimelaba Loebne geplaagd. 127.
Halaene (Oenfoe) Hoogmoedig. 12, 13, 79. Zyn stoute Daad, en Dood. 80, 83.
Hals toe, een Vesting op Bonoa. 184.
Hbamza werd Koning van Ternate. 65. Hier verfoegt door de Heer *van Diemen*, en zyn

komt. 111, 113, 118. Ziet verder onder de Regeering van *Ottens* en *Demmer*. Zyn Dood. 156.
Hasi's vuylen Eed, en toelog. 171, 194. Zyne verfoening met ons. 211, 213, 216.
Hative. Beoorloogd door die van *Hitoe*. 8. Verfoekt de Portugeesen by zich. 15. *Jan Pais* hier Hoofd, en onthalt. 132, 187. *De Fretis* hier in zyn Plaats. 181.
Hatoe aan strand geplaatst. 103. Met ons verfoend. 110.
Hatoepetola. Veel Macassaaren hier dood gelagen. 201.
Hatoehaba's verbond met *Houtman*. 34. Opstand onder *Gysels*. 90. Verfoekt Vrede. 109.
Hatoe Noekoe. 3, 28.
Hatoefocwa. 3.
 De Heer *van den Heuvel*, Commissaris hier. 91. Zyn gevaar, &c. Gaat na Banda. 91, 93. Vat *Radja Sifoele's* aanbieding kwalijk, en gaat na Ternate. 94. Beschuldigd de Heer *Gysels*. 95. Werd 8e. Landvoogd, En 't verderre onder hem voorgevallen. 99-2
Hidajat. Werd Stadhouder. 12, 44. Zyn vuylen handel met ons. 51. Zyn dood. 55.
Hila. Nieuwe Logie hier. 90. De Heer *van Diemen*, en Koning *Hbamza* hier. 117, 118. Reduyt hier versterkt. 157.
Hitoe. En saken der Hitoeesen. 1-274.
Hitoelama. Op Amboina eerst bevolkt. d. 2. *Bakar* van Batsjan hier. 3. *Perdana Djamiloe*. 4. Dood des Konings. 103. Baricade hier afgebroken, en sy tot afval geperft. 116, 128. door de Macassaaren aangetaft. 131. Door *Caan* versterkt. 132. Hun beedryf onder *Demmer*. 151.
Hoedbanden. Goude en Silvere uytgedeeld, door *van Speult*. 307, 317. Door *Lucaszoon*. 83.
Hoelozg veroverd door *Verbeiden*. 176. Veroverd door *De Vlaming*. 180.
Hoelozg (Capiteyn) afgelet. 230.
Hoer hier, vernieuwd *Hitoe's* verbond. 11. 33-35. Gaat na Ternate. 34.
Hoefakaa, een Bogt op *Hitoe*. 2.
Hoetoemoeri. Door *Houtman* aan 't Casteel gelegd. 3, 36. Gedwongen door *van Speult*. 39. Op *Baguwala* gelegd door *van Gorcom*. 58, 111, 113.
Hoerwamobel. Siet *Cambello*. Lessidi. 56, 65, 66, 90, 309, 165. 204. Waar deze volkeren verplaatst zyn. 204.
Hollanders. Komen hier. 10. *Van der Hagen* hier. 10, 20. Matelief hier. 11. *Houtman* trekt in 't Kasteel *Victoria*. 11. *Hoer, Both, Reynst, Blok*, hier. 11, 12. *Van Speult, Reaal, Coen, van Diemen*, hier. 12, 13. *Warwyk* hier. 20. Den Koning van *Noesfanivel* zend Gefanten om de *Hollanders* na *Bantam*. 22, 28. Hun komt hier nader beschreven. 25. Vrouwen hier door *Gysels* gebragt. 85.
Hongi-tocht ingesteld door *Houtman*. 32. Verfolgd door *van Speult*. &c. 40. Zie hier van verder onder de Regeering van ieder Landvoogd. Scherp belaft. 224. Onder de Heer *de Haas* na Boero. d. Onder de Heer *Van der Stel*. 267, 280.
Honimoo. Een dorp door *Djamiloe* veroverd. 6, 7. Des zelfs staat onder *Deutecom*. d. 105, 107, 110. Vestingen op *Poorto*, *Hatoewana* door *Vlaming* gelegd. d. 195. Nieuwe Vesting hier geordonneerd. d. 240. Duursiede hier gebouwd. d. 250.
 O o 2 Hoop

B L A D - W Y Z E R.

Hoofden. De vier hoofden van Hitoe. 2-5.
Een Vifchhoofd de fchatting aan hen. d. 9.
Cornelis Houtman. 25.
Frederik Houtman hier. 11. Wordt eerste
Landvoogd. 29. Vernieuwd het Verbond
met de Hitoeëfen. 30. Steld de Hongi-
tochten in. 32. Verplaatst die van Hoetoe-
moeri, en vertrekt met eenige Amboinee-
fen na 't Vaderland. 36.
Hulfi's Verrichting met den Koning van Sife-
oeloc. 94
de Heer *Hurd* Gefaghebber. 223. Wordt
Landvoogd van Banda. 227. Wordt 21ste
Landvoogd, en zyn verder bestier hier. d.
228.

I.

Japara. *Djamiloë* zend een Gefant herwaards.
6. Gaat 'er zelfs na toe. 7. *Toeban Befe*
gaat herwaards. 9. *Kiay Maas* hier *Pange-
rang.* 9. Gefant deses Pangerangs, by die
van Hitoe. 10.
Javaanen. van *Japara.* 19. *Radja Giri.* 19
hier weder gekomen tot onderftand. 26.
Een Vaartuig van *Giri* hier. 29. De Heer
Hurd als Veldheer na Java. 240.
Ibamaboe door *Pereira* veroverd. 19. Doet
Furtado wyken. 23. Trouwloos. 80. Aan-
getaft door *Gyfels*, dog verfoend. 88, 90.
Nieuwen Eed onder *Vlaming.* 172. Geeft
zich over aan *Vlaming.* 181. Op *Loehoe*
gelegd. 184. D'Ihamahers geflagen door
de *Alfoereefen.* 190.
Inang Pengajo Befe. 3.
de *Jong*, Gefaghebber. 220. Heeft moejelyk-
heden met *Marville.* 221. Haar Edelhe-
den fchryven over hem. 223. Wordt Pre-
fident in *Ternate.* 223.
Jonker. Capiteyn *Jonker*, Soon van *Sengadji.*
Cowaffa. 205.
Itawaka Afgebrand. 88.
Juffitie-Raad verfterkt. 225.

K.

Kakiali, en 't voorgevallene met hem. 13-
41.
Kediri. Een Gefant uyt *Ternate.* 145.
Kelang. Van *Speult* belet hem 't menschen-
rooven. 40. *Madjira* en *Saidi* hier gevlugt.
181. *Vlaming* verplaatst ze aan de *Rooden-
berg.* 204.
Kellemoeri. Nootenboomen hier ontdekt. 105.
Keller. 183. Op *Xoela*, &c. 202, 221, 214.
Kellibon. Nootenboomen hier ontdekt. 105.
Kerk. Door de Heer *Lucasfoon* gebouwd. 83.
Oude Maleitfe Kerk afgebrooken. 209. Be-
fluyt om een Nieuwe Hollandfe Kerk te
bouwen. 268. Is 1712 voltooid. d. 281.
Kila Keli. 2
Kimelaha. *Sakra-Toewana.* *Kakafingkoë.*
Djamali Aladdin. 9, 24. *Loeieboë.* *Adja-
dana.* 11. *Baffi Franggi.* 19. *Anglafari.*
Lawaladdin. 24. *Sabadin*, werd Stadhou-
der. 12, 37. Zyn Dood. 44. *Hidajat*,
vervangd *Sabadyn.* 12, 13, 44. *Loehoe* en
Leliato. 13. *Dagga.* 140. *Ludi.* 51. *Hi-
dajat's* dood, en vervangen door *Leliato.*
55. *Loehoe* vervangt *Leliato.* 80. Doet
ons 't Comptoir op *Loehoe* lichten. 89.
Verfoend zich weer met ons. Verdre
moetwil der *Kimelaha's.* 91, 93, 95, 105.
Leliato's wrevel. 109, 110, 111, 113. Ver-
foekt *Macassar* om hulp. 116. *Loehoe* en

Leliato valt gefet; dog *Loehoe* los. 118.
Weigert *Hbamza* te ontfangen. 123. Taft
Leffidi te vergeefs aan. 126. Hy plaagt de
onze zeer. 127. Zyn geveinfd verfoek om
vrede. 128. Gaat na *Macassar*, en komt
weer. 129, 130. Zyn verrichting op *Wa-
wani*, en *Huwelyk.* 130, 132. Zyne ver-
foening met ons. 133. Doet ons *Hbamza's*
dubbelhertigheid blyken. 135. Wordt van
Hbamza met al de zynen ter Dood gedoemd.
137. Hy en veel van zyn Geflagt gevan-
gen, en onthalt. 139. *Leliato* op *Batavia*
onthalt. 145. *Tamin Amsara* Stadhouder.
174. Stadhouders of *Kimelaha's* verder af-
gekeurd. 177.
Klaudia, Gefant des Konings van *Ternate.* 9.
Kloofter onregtveerdig door *Cops* voorgegaan.
227, 228.

L.

Laëla valt af; veroverd. 125, 126, 196.
Labatta (Katsjili.) 80.
Landraad. Ingefteld door *Blok.* De groote
door *van Speult* ingefteld. 38. Leden van
dien, onder *van Gorcom.* 63. Een Nieu-
we op *Hitoe*, door *Vlaming* ingefteld. 204,
205. Verandering ontrent die van *Hitoe.*
214, 215, 219. Den zelve aan 't Casteel.
Landvoogden hier. 29, 37, 38, 39.
Lanocroë van *Bonoa* doet ons veel dienft. 183,
184.
Larike. Valt van ons af, dog keerd weer.
79. Steene Reduyt door *Gyfels* gemaakt.
96. Door *Kakiali* overrompeld. 130. Door
Caan verfterkt. 131.
Latea. 3, 4.
Latoe door de *Portugeefen* veroverd. 24.
Latoehalat. 9.
Latoe Sitania. 6.
Laulata een andre van *Hair* gefonden. 17.
Lawadyn gevangen door vericheiden, en ont-
halt. 144, 145.
Laxamanas Dochter van *Kakiali* verfocht. 117.
Zyn dood, en Soonen. 143, 147.
Lebeleboë's Stoute Daad. 227.
Lecatoelin onthalt. 172.
Leydekkers Droomen. 241.
Leffi geftraft. 187.
de *Goude Leenw* verzeild. 199.
Leffidi's Opftand. 32. Verbond met hen ge-
maakt. 33. Dog Trouwloos. 37. Ma-
ken weer een Verbond met *van Speult.* 51.
Met *Lucasfoon.* 78. *Gyfels* verrichting
hier. 96. Verfoend met ons. d. 116. Moord
hier, en steene Vefting. Vrugtelooft door
Kimelaha aangetaft. 126. Gefchillen hier.
156. Moord door *Imani Swacki* bedreven.
169.
Leliato. Stadhouder, en zyn flegt gedrag. 55,
65, 66, 75, 82.
Liëla. Moordenaars hier geftraft. 181.
Libat (Pati.) 10.
Liliboy verfoend met ons. 110. Beloofd ge-
hoorsaamheid. d. 115. In genade aangenom-
men. 123, 140. Eenige onthalt. 146.
Lilobefi. 3.
Pati Lima's verraad. 243.
Lifakota. 9.
Liffabatta. 3, 4. Veroverd door *van Speult*,
Hidajat. 44. Komt tot ons over. *Vla-
mings* verrichting hier. 152, 160. Gefchil-
len hier met d' *Alfoereefen.* 165. Contraët
Verbonden.
de Heer *Lobs* hier onthaald. 247.
Locki

B L A D - W Y Z E R:

Loeki veroverd door *Vlaming*. 179, 180.
Loeboe. Kimelaba Loeboe. 80. Regeerd met *Leliato*. 82. Gevangen genomen. 85. Siet verder *Kimelaba*.
Loeboe. Pati Loeboe, en *Bay Warnoeli*, &c. 23, 37. Maken een verbond met *Lucaszoon*. d. 78. Ons Comptoir hier gelicht, onder hem. 82. Onder *Gysels*. 85. *Patacka* hier, en 't Comptoir hersteld. 86. *Ozrens* hier. Verdre Saaken der Loehoenecken. 88--194.
Loepa. Pati Loepa.
 de Heer *Lucaszoon* 62. Landvoogd hier, en 't voorgevallene onder hem. d. 67--127.
Luciela veroverd; en *Deutecoms* vrugteloofse verrichting hier. 105. Veroverd door de Heer van *Diemen*. 106. Vestingen afgebroken. 109. Veroverd door *Verbeyden*. 176.

M.

M *Maas (Njay.)* 2. *Kiay Maas Pangerang* van Japara. 9
Macassar. Ali send een Gefant herwaards. 82. Werd vergeven van dezen Koning. 83. Veroverd Celebes N. Deel. 97. En nader berigt aan ons van hier. Zend hulp aan *Kimelaba Loeboe*. 98. De Heer *Van Diemen* maakt Vrede met hen, &c. 116, 125, 126. *Ridjali* om hulp herwaards, en *Toewale*. 127, 129. En *Kimelaba Loeboe*. *Coracora's* door *Caan* tegen dit Ontzet gefonden. 130. Taffen *Hitoelama* te vergeefs aan. 141. Jonken op *Hatoewe*, en hun vertrek. 132, 133, 134. *Sibori Bapa* herwaards. 134. Bericht van de *Macassaaren*, &c. d. 131-215.
Madjira's Saaken. d. 128-209.
Makjan. 168.
Malalat. 8.
Male (Frans.) 183-200.
Malim (Intsjeb.) 134.
Malim van Goram. 161.
Malim Boegis. 201.
Mamala, zoekt de faken te verbeteren. 5, 79.
Mandarsjab Koning. *Vlamings* Regeering. 156. Afgefet. 165. Siet *Verbeeks* Regeering, &c. 168.
Manila Koning. Siet *Vlamings* Regeering. 165.
Manipa. Maakt verbond met *vanSpeult*. 52. *Gysels* verrichting hier. 97. Vry verklaard door *Hbamza*, onder een eigen *Sengadji*; met ons verfoend. 123, 129. *Comans* hier gelegd. 136. *Vlaming* hier. 163. Moord hier door *Madjira's* volk. 171. Door *Vlaming* uytgeroeid. 174. *Madjira* en *Saidi* hier. 181. Hoofdvesting der *Vyanden* ontdekt. 183. Wantrouw hier gelegd, door *Verbeyden*. 190. Geeft *Gyselaars* aan *Vlaming*. 194.
Mardheykers-Quartier's Oorsprong. 16.
Marta Djoeta. 9.
Marville, 19e. Landvoogd hier. 221. Moejelyk en quassig. 221. Maakt Contract met d'Alfoereesen. 221. Zyne verdere buytenfpoorigheden, en Dood. 222.
Maffalyn. 132.
Matchef hier, en zyne verrichting. 11, 31-33. Neemd eenige Princen mede na Holland, en gaat na *Ternate*. 33.
Maynene na *Ternate* vervoerd. 171.
Meermin hier gezien. 281.
Mibiridjgoena. 13.
Moehot voor *Hitoelama* onder *Ottens*. 131.

Moerlag, veroverd *Capaha*, met *Verbeyden*. 151. Rocid de *Nagelen* op *Boero* uyt. 155.

N.

N *Nagelen.* Eerste Nagel-prys. 26. Nader prys. 43. Op *Hoewamohel* uytgeroeid. 56, 90. Aangeplant, en verandering der Nagel-gewaffen. 63. A. 1640. afgetcheept; en A. 1647. d. 128, 155. Nieuwe Nagel-*Instructie*. 135. Uytgeroeid op *Boero*. 155. Op *Manipa*, door *Vlaming* uytgeroeid. 174. Groot Nagelgewaten. d. 176, 182. Nagel-verkoopen verhoeden. 145. Jonge Nagelboomen hier aangeplant. 203, 215. 't Nagelplanten gestaakt. 223. Laff *Ontrent* de Nagelboomen. 228. Harer *Edelheden* bevel ontrent de zelve. 240. De Heer *Schagbens* middel tot vermindering der zelve. 250. Vermindering der zelve, onder de Heer van *Werkendam*. 259. Uytgeroeid onder *van der Stel*. 261, 262. *Nagelen* 1706. afgescheept, en hoe veel op de *Comptoiren*, en *Overwigten*. 261, 262. Welke uytgeroeid; en welke nog in wezen. 264, 269. *Nagelen* A. 1707. en *Overwigten*. 265, 266, 267. Nagelboomen door de *Hitoeëfen* verfwegen. 272. Nagel-oegft. 1709, 1710, en 1711. 274, 280. Nagelboomen omgewaëid. 276.
Nahoebest opgchangen. 199.
Nailay. 9.
Nalabia verfoend. 111.
Nafedeki (Aboebakar.) 6.
Nau Binan. 28. veroverd. 136.
Negombo door ons veroverd. 127.
Nocan Samaloeboe. 5.
Noeloa veroverd door *Vlaming*. 180.
Noeffaluoet. Moord hier door *Leliato* gepleegd, en *D. Priferius* gevangen genomen. 105. Verfoekt Vrede. 109, 110. *Vlaming* legt hier een Vesting. 195.
Noeffa-Tapi. 5.
Noeffa Telo. Reduyt hier gelegd. 125. Moord hier door *Madjira's* volk. 171.
Noeffanivel en *Hitoe*. 9. Send Gefanten om onze hulp te verfoeken. 22, 28. *Andrea de Soysa* overleden, en vervangen door *Thomas de Soysa* hier. 132. *Imam Noeffanivel* op de *Laha* geplaatst. 143. *Vlaming* legt 't gelchil des Konings en der Hoofden by. 157. Nieuwe Koning, onder de Heer *van der Stel*. 274.
Nooten-boomen ontdekt op *Kellibon*, en *Kellimoeri*. 105. Op *Werinama*. 155.
Nooten-perken hier uytgedeeld. 268.
Nuziali door ons veroverd. 199.

O.

O *Oelilima's* en *Oelifiwa's*, 2 Factien. 31.
Oloe Ahoetan. 10.
Oerien gelicht, en vrugteloos bestormd. 103, 104. *Araet* komt tot ons over, werd belegerd. 128, 129. Versterkt door *Caan*. 131.
Oerimeffing. 18.
Oerong. Maakt verbond met ons. 54.
Olon. Way *Olon*. 3.
Oma, valt onder *Deutecom* af. 105, 106. vergeeis door *Leliato* belegerd. 105, 106. *Caubauw* en *Cailolo* veroverd; *Alfoereesen* hier. 109, 110. Verfoeken Vrede onder *Deutecom*, en andre. *Vlaming* hier na 't *Bad*. 159. Legt hier een Vesting. 195.
 P p Oost-

B L A D - W Y Z E R.

Oost-eynde (een Vesting) afgebroken. 218
Orangkajen-Feesl herfeld. 224.
Ottens Hoofd op Loehoe. 87. Bouwd een
 nieuwe Logie op Hila. 90. Komt hier
 met de Heer van *Diemen*, 106. Werd ge-
 quest voor *Luciela*. Werd 100. Land-
 voogd hier, en 't verder voorgevallene on-
 der hem. 112-130.
Outgersz. op Hitoelama gelegd. 128.
van Outhoorns Dapperheid voor Hitoelama-
 voor *Affahoei*. 199. Gaat met de *Hongi*
 na *Boero*, zyn gevaar. 207. Op *Goeli*
Goeli, en verder wedervaaren. 210.

P.

P*adbrugge*. Trekt eenige Erf-Brieven in. 56
 werd *Commissaris*, en 230. Landvoogd
 hier. 245. Nader beschreven, en 't verder
 voorgevallene. 56.
Pais (Jan) Hoofd van *Hative*. 132. Begiu
 van zyn *Verraad*. 161. Nader *Waarschou-*
wing 'er tegen. 169. Verder uytgelekt, en
 hy vast geset. d. 170. Zyn saak door *Ver-*
beek ondersogt, verfonten. 182. Komt weer
 hier van *Batavia*. 185. Getraft, zyn ver-
 vanger. 187, 188.
Papoas. *Cos* na deze *Eylanden*. 168, 190. *Ko-*
ning van *Salawat* hier. 90.
Patacka. 66. Hoofd op Loehoe. 86. *Ge-*
borgen door *Leliato*. 87.
Pati Wani Geslagen 103. Verfoekt *Macassar*
 om hulp, en brengtse. 125, 126. Gequest
 voor *Wawani*. 139. Gaat na *Capaha*, werd
 opgeeyft. 140, 141. Zyn dood. 147.
Pati (Kijay) van *Goram*. 4, 6. *Pati Poeteh,*
 of *Pati Toeban*. 6.
Patinggi, Titel van *Djamilo*. 6.
Pattoeri. 2, 5.
Paunoefa. 2. Na *Batavia* gefonden. 215.
Perdana Moelay, of *Pati Cawa*. 6.
Perdana's. 6, 8, 9.
Perdriks (David) werpt *Gilolo's* *Koning* in
Zee. 204.
Pertira. 18.
Pittavyns ontrouw onder *Vlaming*. 155. *Ge-*
straf. 156.
Placcaaten. Siet onder *Padbruggens* *Regeering.*
Schagbens *Regeering*. 251.
van der Plasse vermoord op *Rarakit*. 102.
Pokjens (petilientiale) hier. 176.
Ponggawa. 6.
Portugeesen, en hunne *Saaken*. d. 4-29.
du Praat heeft moeite onder *Cops*. 227.
Prins (Joannes). 12.
D. Priferius gevangen door die van *Noesfa-*
laet. 5.

Q.

Q*uarts*-volk verminderd onder *van der Stel*. 267.

R.

R*aad* van *Justitie* versterkt. 225.
Rahbmaus (Abdul) dood. 175.
Rarakit. Moord hier. 102. *Vlanings* *verrig-*
ting hier. 160.
Reaal hier. Werd 30. *Opperlandvoogd* van
Indiën. 12, 38.
Reynst hier. 12. Verdryft de *Engelsen*. 37,
 38.

Rekeningen opgekofft. 260.
 de Heer *van Riebeck* voorgesteld. 275.
Ridjati, betchryver van de kufft *Hitoe*. 1, 6.
 Anders *Sewardjali* genaamd. 13. Na *Ma-*
caffar om hulp. 127. Verbrand eenige dor-
 pen op *Hitoe*. 130. Gequest voor *Wawa-*
ni. 139. Werd opgeeyft. 141, 152. Zyn
Neeven na *Boero*. 177.
Rimbach op *Cambello*, &c. door *Madjira*
 vermoord. 169, 171.
de Ringmuur voltooid. Siet *Casteel*. 245.
Roebobongie. Hier. 9, 18. Zyn dood. 10.
Roemakay. Maakt verbond met *Houtman*. 35.
Roodenberg. De *Vesting* Voorbaat hier door
Verbeek gelegd, en afgebroken door *Hufstaart*.
 190, 206. Wat volkeren hier door *Vla-*
ming verplaat. 205.
Roos na *Xoela*. 193, 195. In de straat van
Boeton. 198. Voor *Affahoei*. 199. *Sleg-*
ten handel voor *Boeton*. 201.
Rora veroverd door *Verbeyden*. 176.
Ramphius moeite met *Marville*. 221. Advys
 over 't *Kasteel*. 238.

S.

S*abadyn*. 12. Werd *Stadhouder*. 37. Zyn
 dood. 44.
Sadaba komt hier. 96, 97. Voerd de *Orang-*
kaja's van *Loehoe* na *Ternate*. 103.
Saboelau (Radja) met ons bevredigd. 219. *S.*
 verbonden. 220, 225.
Saidi. Siet *Schaydi*. 165, 179.
Sakra Toewana (Kimelaha). 9.
Salamat (Kaitsjili) 's *verrigtingen* hier. 18.
Saleman, een *Ridder*. 10.
Sallat. 14.
Samsamoe verstoord over *Halaenes* *Hoogmoed*.
 79. Zyn *Dood*. 83.
Sandjoeta. 8.
Schaydi of *Saydi* stont op tegen *Mandersjab*.
 165, 179, 181. *Gevangen*. 200.
Schattung aan de vier *Hoofden* van *Hitoe*, een
Vifch-hoofd. 9.
Saptiroan. 119.
 de Heer *Schagben* beschreven, als 250. *Land-*
voogd; en zyne *Regeering*. 249-259
 de Heer *Schenkenbergs* dood. 274.
Schepenen afschafft. 219.
Schulerus getrouwd met *Juffr. Heemskerk*. 281.
Selan Binaur (Pati) eerste bevolker van *Am-*
boina. 2, 4.
Seroyen's *Vrouw* vlucht. 103. Werd *Presi-*
dent in *Ternate*. 131.
Serraan hier. 14.
Sibori ons *Trouw*. 96, 109, 111, 116.
Sibori Bapa na *Macassar*. 134.
Siekenhuys gebouwd door *van Speult*. 55.
 Voltooid onder *van Gorcom*. 58. Onder
Vlaming. 155.
 de *Silva*. Siet *Soya*.
Singasari, verliest een *vinger* door tegenwor-
 iteling. 157.
Sinoos. 214, 215.
Sijeoeloe's *Konings* aanbod qualyk veritaan.
 94.
Sitania (Oelima). 4. *Latoe Sitania*. 6.
Snaats hoofd van *Oma*. 250.
Soeleyman's (Haffaz) verhaal van *Amboina's*
 eerste bevolking. 2.
Soefochoenan. Belegerd *Batavia* tweemaal ver-
 geefs. 79, 81, 116.
van Solt hier. 31.
Somay

B L A D - W Y Z E R.

Somayl doodgeslagen. 151.
 Sopaloe. 3.
 Soya. Werd Christen onder de Portugeezen.
 15. *Laurens de Sylva*, overleden, en Hei-
 dense bedryven. Vervangen door *Thomas*
de Silva. 125.
 Spaan, en Vrede met ons. 163.
Speceryen. Bevelen hier ontrent. 227.
 de Heer *Specx* 7e. Opper-landvoogd van Indi-
 en. 81. Keurd 't verbond van *Aali* en
Hbamza goed. 81.
 de Heer *Speelman* Commissaris, en zyn ver-
 richtingen. 223. Goude Penningen aan 9,
 Orangkaja's gegeven. 225. Zyn verrichte
 saaken goedgekeurd. 226.
Speult hier. 12. Werd 4e. Landvoogd by
 Provisie, en hersteld de Saaken. 39-57. En
 zyne verrichtingen hier.
Stadbouders des Konings van Ternaten. Sie
Kimelaha.
Steertster hier gesien.
 de Heer *van der Stel*, 28e. Landvoogd. 260-
 289. En saaken onder zyn Ed. voorgeval-
 len.
Swacki (*Imam*) beschuldigd. 157.
Swagers dood. 147.

T.

Tabakiën (*Sarsar*.) 13.
Tabalele. 3, 8. Na Banda. 10.
Tabalille Ela. 14, 21, 22.
Tabalile begenadigd door *Vlaming*. 204, 205.
Tama-Ela-Peloe. 3.
Tamboeko's Vorst werd Koning gemaakt. 198.
Tamaleffi gevangen, en na Batavia gevoerd.
 101, 105, 107, Ontslagen. 109.
Tamilau met ons verfoend. 107.
Tammatela's dood. 140.
Tani Hitoemessen. 5.
Tanoeno. 5. Agtien vastigheden hier door
Vlaming gelegd. d. 195. Macassaaren hier
 doorgebroken. 201.
Tapi. Overrompeld onder *Ottens*. 129.
Tarroeweje (*Kaitsjili*). 6.
Tay (*Intsjeb*) Vriendelyk te handelen. 202.
Tebelia, gevangen, en onthalt. 135, 144, 145.
Telleboan. d. 135.
Tepil (*Capiteyn Hitoe*.) 21, 22, 79. Dood.
 92.
Terbile, onthalt. 182, 184.
Ternate. *Warwyk* gaat herwaards. 27. *Mate-*
lief hier, van *Caarden*, en *Hoen*. 33, 34.
 De Heer *van Zeyst* herwaards, en *Hbam-*
za Koning. 65. Soekt *Sadaba*. 131. De
 Heer *Seroy* hier President. 131. *Caan* her-
 waards met *Madjira*. 140, 141. Gesanten
 van hier in Amboina. 145, 148. Die een
 sware boete invorderen, &c. *Hbamza's*
 dood. 156. *Mandarsjab* Koning. 156. Van
 den *Bogaarde* in *Seroys* plaats. 156. *Man-*
darsjab's barsche brief by *Madjira's* komste
 van hier. 158. Hy betaald *Hbamza's* schul-
 den. 163. Afgezet; en *Manilba* Koning.
 165. Gaat na Batavia. Komt weer in
 Amboina. 177, 178. *Saidi* vlucht nyt Am-
 boina herwaards. d. 181. Grooten hier
 gedood na *Mandarsjabs* verzoening. 186.
Vlaming herwaards. 189. *Mandarsjab* by
 Boero in levens-gevaar, door *Calamatta's*
 afval. 198, 199. *Vlaming* herwaards met
Mandarsjab, dien hy hersteld. 199. *Cos*
 hier Landvoogd. 205.

Tiboro door ons veroverd. 188.
Tico, gevangen, en na Batavia, dog vry ge-
 steld. 211, 214, 216.
Tidore's Koning op *Keffing*. 94. Door *Hitoe*
 om hulp versogt. 150. Vrede met ons.
 195.
Toeban. Prinzen van daar in Amboina. 2, 5.
 Pati *Toeban*. 6, 22. *Toeban Besi*. 8. Gaat
 na Japara. 9. Pati *Toeban*, onder *Demmer*
 opgeeyfcht. 152. en overgeleverd, &c.
Toeba (Pati.) 5.
Toebaha's Koning beschonken: 109.
Toebeafal, en *Toebeloesan*. 9.
Toebebiana. 10.
Toekang. 3.
Toeli (*Kijay*.) 2.
Toenawa (Pati.) 3.
Toetoe Hatoe. 5, 6.
Toelocabesi's afval; dog komt weer by ons.
 128, 129. Standvastigheid voor *Hitoelama*.
 181. Komt weer tot ons over. d. 139.
 Spand weer met die van *Wawani* aan. d.
 143, 144. Zyn goed voornemen verideld.
 148. Werd hardnekkiger; opgeeyfcht, en
 overgegeven. 151, 161, 153.
Towale na Batavia. 151.
Truytman met een Vloot na Macassar. 215.
Tsjoecka (*Kaitsjili*) Erf-Prins van Ternate. 10.

V.

Vaart. Op Amboina aan Vreemdelingen
 verboden. 174, 227. Bepaald voor de
 Borgers, en Chineesen. 230. Op de *Xoe-*
la's, en *Boero* aan de Amboineesen toege-
 gestaan. 230.
Valentyn. Na Banda gesonden tegen de ordres
 van haar Edelheden aan. Comt uyt *Ban-*
da weer in Amboina. Zyn geld onwertig
 hier opgesegt. 258. Zyn eerste vertrek na
 Holland. 258. Zyn tweede vertrek van
 hier. 281.
Valk slaat Pati *Wani*. 103.
Vasconselho (*Sanchio*.) 18.
 de Heer *Verbeek*, 19e. Landvoogd, en 't voor-
 gevallen onder hem. d. 168-193.
Verheyden. Zyn dapperheid voor *Wawani*.
 138. Als gebannen na *Capaha*, veroverd
 dat. 151. *Fabryk* onder de *Vlaming*. 155.
 Verwoeft *Boero*, *Amblauw*, en *Cambello*.
 175. Veroverd *Luciela*, *Rora*, *Hoelong*,
 &c. 176. Is op *Boero*. 178. Werd *Ma-*
joor. 183. Legt *Wantrouw's* Vesting op
Manipa. 190. Zyn Dood. 201.
Verbonden. *Van der Haghen* met *Hitoe*. 20,
 27. Vernieuwd door *Houtman*, en *Hoen*,
 30, 33, 43. *Van Hoen* met die van *Cam-*
bello, *Lessidi*, &c. 33. *Van Houtman* met
 die van *Hatoeaha* en *Roemakay*. 34, 35.
Van van Speult met die van *Bonoa*, *Kelang*;
 en *Affahoedi*. 41. *Van Hitoe* vernieuwd
 door *van Speult*. 43. *Van de Heer Coen*,
 vernieuwd met alle de Amboineesen. 46.
Van van Speult met die van *Lessidi* en *Ma-*
nija. 51, 52. Met die van *Ceram Laoct*,
Keffing, *Goram*, *Goeli Goeli*, &c. 54.
Van Jan van Gorcom en *Leliato*. 58. *Van*
Lucaszoon met *Leliato*, en *Aali*. 75. Met
 die van *Loehoe*, *Cambello*, en *Lessidi*. 78.
 De Heer *Specx* keurd goed de *Verbonden*
 met *Aali*, en Koning *Hbamza*. 81. *Van*
Gysels met die van *Tobo*. 87. *Van van*
den Heuvel met de *Hitoeezen*. 101. Eed

B L A D - W Y Z E R.

- van getrouwheid vernieuwd, door de Heer *van Diemen* onder alle de Amboineezen. 112. En in 't byzonder door die van *Hitoe*. d. 113. Vernieuwd tusschen *Hbamza* en *van Diemen*. 119. Van *Ottens* met die van *Bonoa*. 128. Van *Caan* met die van *Hatoewé*, &c. 131. Van dito, met die van *Cambello*. 132. Van de *Vlaming* met die van *Rarakit*. 163. Van dito met die von *Goram*. 167. Van dito, met die van *Ihanahoe*. 172. Van de *Vlaming* met *Mandarsjab*. 177. Met de Oost-Ceramers. 206. Van *van der Beek* met *Hatoewe* en *Ptolematta*. 191. Van dito, met *Macassar*. 203. Van *Huštaart* met de Oost-Ceramers. 207. Van dito, met *Kimelaha Hasi*. 211. Van dito met de Oost-Ceramers. 217. Van *Cos* met die van *Hoekano*. 219. Van dito, met de *Radja's Sahoelan*, en *Somiet*. 220. Van *Marville* met d'Alfoereen. 221. Van de Heer *Hardt*, met die van *Haja*. 225. Tusschen die van *Lisabatta*, en *Radja Sahoelan*. 225.
- D. Vertrecht's* doen qualyk geduyd. 105, 108.
- Vestingen* gemaakt door *Vlaming* op *Bonoa*. 184. Door *Verbeek* Voorbaat. 190. Door *Verheyden* Wantrouw. 190. Door *Vlaming* op *Tanoeno*, *Oma*, en *Honimoa*. 181, 195. *Siasat* op *Boero*. 202. Naamen aan eenigen gegeven. 205. Voorbaat door de Heer *Huštaard* afgebroken. 207. de Heer *de Vicq*, 22e. Landvoogd, en 't voorgevallene onder hem. 240-244.
- Vijchboofd* tot schatting gegeven aan de 4 hoofden van *Hitoe*. 9.
- d Heer *de Vlaming* 13e. Landvoogd, en het voorgevallene onder hem. 154-168.
- Vlaming* 15e. Landvoogd, en 't voorgevallene. 194-205.
- Vogel* (Capiteyn.) 12.
- Voorbaat*. Een *Vesting* op de *Roodenberg* gelegd. 190.
- Vrouwensoon's* Bedryf. 83.
- Ulassers*. *Vlaming* hier. 163.
- Urbanus* gedwonge *Manflag*, en zyn wonderlyke verlossing van een gevreesde dood. 276.
- Usmail*. 19.
- W.
- W**accasiboe in genade onder *Ottens* en *Demmer* aangenomen. 123, 140.
- Way*. *Leliato's* moord hier. 91. Overvallen onder *Verbeek*. 174.
- Way* Poeteh. 4. Mooidenaats hier gestraft. 281.
- Walmato*. 5.
- Wani*. Pati *Wani* door *Valk* geslagen. 103.
- Warnoela*. Bay *Warnoela*. 23.
- Warwyk* hier. 20, 26. Na *Ternate*. 2.
- Seldsamen *Waterperssing* A. 1708. en 1711. 271, 280.
- Warwani* door van den *Heuvel* aangetast. 103.
- Vlugt der *Hitoeëen* herwaards. 102, 109.
- Kimelaha Loebue's* verrichting hier. 130.
- Toeland onder *Demmer*, bestornd, en veroverd. 137, 138. Verloekt te vergeefs genade. 140.
- Weglopers*. Laat 'er ontrent onder *Schaghen*. 258. Moejelykheden met hen onder *Van der Stel*. 761.
- de Heer *Wysus* hier. 13.
- *Wytges* vermoord op *Rarakit*. 102.
- *van Werendam* 26e. Landvoogd. 259.
- En nader beschreven. *Buyren-potten* gelicht. 259. *Middelen* tot vermindering van *Nagelen*. 259. 's Landvoogds huys verbeterd. 259. *Hassan* toegestaan een tocht na *Batavia*. 259. Zyn Ed. vertrek na *Batavia*. 259. Vervangen door de Heer *Coyett*. d. 260.
- Werinama*. Nooten hier. 155.
- Westerman* veroverd *Laäla*, en zyn dood. 126, 129.
- D. Wiltens*, eerste *Predikant* hier. 38.
- X.
- X**oela. *Vlaming* herwaards, onder *Verbeek*. 182, 188. *Roos* herwaards gestonden. 193, 195. *Keller* herwaards. 202. *Vlaming*, en *van Outhoorn* hier. 202. De *Xoelas* met hun *Koning* bevredigd. 208.
- Z.
- D**e *Zaal* (*Henrik*) 's verrichtingen hier. 17.
- Zagoe-bosch* inkomen 1706, 1707. 262, 268.
- Zain ul Abedien*, of *Zainalabdyn*. 6.
- Zeeuw* ontdekt *Madjira's* verraad. 168.
- Zegelringen* (*Goude*) uytgedeelt door *van Speult*. 39.
- Zeman Djadi*, Pati *Selan Binaur's* naam van Staat. 6. Slaat tegen *Perdang Meelay*. 6.
- van Zeyst* als *Commiffaris* hier. 58.

E Y N D E.

D R U K F E Y L E N

In des Tweeden Deels, tweede Onder-Deel, genaamd
A M B O N S C H E S A A K E N.

Fol. 3.	Colom 2.	Bakar anders Nama Soefoe (of Borstnaam) Noessa tapi.	-	-	Bakar, die anders tot een Nama Soefoe (of Borst-Naam Noessa tapi had.
14.	- - 2.	Holoekom	-	-	Hhoekom.
24.	- - 2.	Lana Laddien.	-	-	Lawaladdin.
262.	- - 2.	Rompein.	-	-	Rompoin.
270.	2 - 2.	de Laft.	-	-	De Luft.

ZEVENDE HOOFDSTUK.

LYST der *Bedienden van aanzien in Amboina*, van den beginne af, zo als zy yder jaar te zamen voorkomen.

- Lyft der Bedienden van Aanzien in Amboina van den beginne af.*
- 1°. *Frederik Houtman*, van Gouda, *Landvoogd*, en *Bestierder*.
 Deze quam hier A^o. 1605, en vertrok A^o. 1611.
- 2°. *Jasper Janffoon*. *Landvoogd* en *Bestierder*.
 Onder deze was nog geen *Secretary*.
 Hy vertrok A^o. 1615.
- 3°. *Adriaan Maartenssen Blok*. *Landvoogd* en *Bestierder*.
 Hy vertrok A^o. 1618, dog wierd A^o. 1619. *Extraordinaris Raad van India*.
Artus Gysels. *Opperkoopman*, en *Tweede Kapiteyn*.
Hemik Steur.
Herman van Speult. 1°. *Koopman*, of *Opperkoopman op Cambello*.
- 4°. *Herman van Speult*. *Luytenant*, of *Onderlandvoogd*, en *Bestierder*.
 Hy wierd A^o. 1619. *Raad Extraordinaris van India*.
Artus Gysels. *Opperkoopman*, en *Tweede*.
 Deze ging A^o. 1620. met 4 *Ambonsche Princen na Holland*.
- Herman van Speult*. *Als voren*.
Jan Joosten de Roey. *Opperkoopman*.
Kornelis de Meyer. *Dito*.
Jan Graswinkel. *Dito*.
Laurens de Marschaik. *Dito*.
Joseph Mostaart. *Dito*.
- Herman van Speult*. *Landvoogd*, *Bestierder*, en *Commissaris over Banda*.
Jan Joosten de Roey. *Opperkoopman*, en *Tweede*.
Jan de Vogel. *Kapiteyn*.
Laurens de Marschbalk. *Als voren*.
Pieter Janffen van de Sanden. *Opperkoopman op Loeboe*. A^o. 1623.
Isaak de Bruyn. *Fiscaal*.
- Herman van Speult*. *Landvoogd*, *Bestierder*, en *Commissaris*,
 vertrok dit jaar, den 18 July.
Jan van Gorkom. *Landvoogd* en *Bestierder*.
 Vertrok A^o. 1628. den 16 Juny.
Philip Lukassoon. *Opperkoopman*, en *Tweede*.
 — *Cassioopyn*. *Kapiteyn*.
Jan Dirkssoon. *Fiscaal*.
Nikolaas Meersman. *Winkelier*, A^o. 1627.
- 5°. *Philip Lucaffoon*, van Middelburg. *Landvoogd* en *Bestierder*.
Nicolaas Meersman, van Dantzik. *Opperkoopman*, en *Tweede*.
 II. Deel van Amboina. A

Jakob Janssoon Patacka. Opperkoopman, uyt *Ternate* dit jaar gekomen.
Gerard Westerman, van *Dantzik.* Kapiteyn.
Johan Ottens. Koopman, en Fiscaal.

De zelve; dog *Patacka.* A°. 1629. en 1630.
 Hoofd op *Loeboe.*

A°. 1631.
Philip Lukassoon. *Landvoogd*, en Bestierder, vertrok den 23^{en} May.
Artus Gysels. *Landvoogd*, Bestierder, en *Extraordinaris Raad* van *India*, quam hier den 24^{en} *Maart*, en is den 23 *May* voorgesteld.
Evert Hulft. Opperkoopman, en Tweede.
Jakob Janssoon Patacka. Opperkoopman, vertrok den 17^{en} September.
Gerard Westerman. Kapiteyn.
Tymon Leenderdssoon Coppel. Opperkoopman, en Hoofd op *Hitoe.*
Johan Ottens, van *Amsterdam.* Fiscaal, en Koopman; dog verving op *Loeboe*, *Jakob Janssoon Patacka.*
Pieter de Goyer. Ontfanger.
Kornelis Willemssoon van Outboorn. Fiscaal.

A°. 1632.
7°. Artus Gysels. *Landvoogd*, dito, dito.
Evert Hulft, van *Amsterdam.* Opperkoopman, en Tweede.
Gerard Westerman. Kapiteyn.
Jan van de Voorde. Opperkoopman, en Hoofd op *Honimoo.*
Timon Leenderdssoon Coppel. Opperkoopman, en Hoofd tot *Hitoe.*
Johan Ottens. Dito, en Hoofd op *Loeboe.*
Pieter de Goyer. Ontfanger.
Kornelis Willemssoon van Outboorn. Fiscaal.

A°. 1633.
Artus Gysels. Dito, dito, dito.
Evert Hulft. Opperkoopman, en Tweede.
Gerard Westerman. Kapiteyn.
Jakob Janssoon Patacka. Opperkoopman, en Hoofd op *Hitoe.*
Pieter de Goyer. Opperkoopman, en Ontfanger.
Jan van de Voorde. Dito, en Hoofd op *Honimoo.*
Johan Ottens. Opperkoopman, en Hoofd op *Loeboe*, vertrok met de Heer van den Heuvel na *Ternate* in commissie, alwaar hy 1634. *President* wierd.
Kornelis Willemssoon van Outboorn. Opperkoopman, en Hoofd op *Larike.*
Kornelis Faber. Fiscaal.
Maarten Romboutssoon. Geheimschryver.
Wouter Seroyen. Onderkoopman, en Hoofd tot *Oerien.*

A°. 1634.
Artus Gysels. *Landvoogd*, dito, dito, vertrok den 2^{en} *Juny.*
8°. Antoni van den Heuvel. Dito, dito, den 8^{en} *May* voorgesteld.
Evert Hulft. Opperkoopman, en Tweede.
Gerard Westerman. Kapiteyn.
Jakob Janssoon Patacka. Opperkoopman, en Hoofd op *Hitoe.*
Pieter de Goyer. Opperkoopman, en Ontfanger.
Jan van de Voorde. Dito, op *Honimoo.*
Kornelis Willemssoon van Outboorn. Dito, en Hoofd op *Larike*, ook voor ten tyd Geheimschryver.
Kornelis Faber. Fiscaal.
Balthasar Weyntgens. Koopman.
Maarten Romboutssoon. Geheimschryver.
Wouter Seroyen. Onderkoopman, en Hoofd tot *Oerien*; dog

dog dit Comptoir is geligt, en hy op
Hitoe Lama geleght.

Abraham van der Plasse.

Onderkoopman.

Antoni van den Heuvel.

Ao. 1635.

Landvoogd, en bestierder; vertrok in *May*,
opontboden, en geligt door den *Com-*
missaris Gysels.

9^e. *Joachim Roeloffsoon van Deutecom.*

Dito, en dito.

Evert Hulft.

Opperkoopman, en Tweede.

Gerard Westerman.

Kapiteyn.

Jakob Janssoon Patacka.

Opperkoopman, en Hoofd op *Hitoe.*

Pieter de Goyer.

Opperkoopman, en Ontfanger.

Jan van de Voorde.

Dito, op *Honimoo.*

Kornelis Willemsson van Outboorn.

Dito, en Hoofd op *Larike.*

Kornelis Faber.

Fiscaal.

Wouter Seroyen.

Onderkoopman, en Hoofd op *Hitoe Lama.*

Abraham van der Plasse.

Koopman, vertrok na *Banda.*

Maarten Romboutsoon.

Geheimfchryver.

Ao. 1636.

Joachim Roeloffsoon van Deutecom.

Dito, en dito, als boven.

Evert Hulft.

Dito, en dito, vertrok dit jaar, dog stierf
in de Straat van *Boeton.*

Gerard Westerman.

Kapitein.

Jacob Janssoon Patacka, vertrok na *Bata.*

Dito, en Hoofd op *Hitoe.*

Pieter de Goyer.

Dito, dito, Ontfanger.

Jan van de Voorde.

Dito, op *Honimoo.*

Kornelis Willemsson van Outboorn.

Dito, en dito op *Larike.*

Kornelis Faber.

Fiscaal.

Jan Outgerffoon, van *Haarlem.*

Luitenant.

Wouter Seroyen.

Onderkoopman, en Hoofd op *Hitoe Lama.*

Pieter Pauluffoon.

Onderkoopman, vermoord op *Xoela.*

Maarten Romboutsoon.

Dito, Secretaris van den Raad.

Ao. 1637.

Joachim Roeloffsoon van Deutecom.

Dito, als boven, vertrok 21 *May.*

10^e. *Johan Ottens.*

Landvoogd, Bestierder, en *Extraordina-*
ris Raad. den 21 *May.*

Simon Jakobssoon Dompkens.

Opperkoopman, en Tweede.

Gerard Westerman.

Kapiteyn.

Matthys de Meer, van *Rotterdam.*

Opperkoopman.

Kornelis Faber.

Fiscaal.

Pieter de Goyer.

Opperkoopman, en Ontfanger, vertrok.

Jan van de Voorde.

Opperkoopman, en Hoofd op *Honimoo.*

Kornelis Willemsson van Outboorn.

Dito, en Hoofd op *Larike.*

Pieter Nuyts.

Luitenant, en Hoofd op *Honimoo.*

Wouter Seroyen.

Onderkoopman op *Hitoe* geleght.

Adriaan van Lyfsweld.

Onderkoopman, en Secretaris.

Walrave de Riviere.

Luitenant.

Jan Outgers, alias, *Njong Jan.*

Dito.

Jan Pays.

Secretaris van den Landraad.

Ao. 1638.

Johan Ottens.

Landvoogd, Bestierder, en *Extraordinaris*
Raad.

Simon Jacobssoon Dompkens.

Opperkoopman, en Tweede.

Gerard Westerman.

Kapiteyn.

Matthys de Meer.

Opperkoopman.

Kornelis Faber.

Fiscaal, vertrok.

Nikolaas Casembrood.

Fiscaal, vertrok.

Bartholomeus Kanoy.

Fiscaal.

Jan van de Voorde.

Opperkoopman, en Hoofd op *Honimoo.*
Vervangen door *Nuyts.*

Kornelis Willemsson van Outboorn.

Dito, en dito op *Lariks.*

<i>Pieter Nuyts.</i>	Luitenant, en Hoofd op <i>Honimoa.</i>
<i>Wouter Seroyen</i>	Onderkoopman, en Hoofd op <i>Hitoe.</i>
<i>Adriaan van Lysveld.</i>	Dito, en Geheimschryver.
<i>Walrave de Riviere.</i>	Luitenant.
<i>Jan Outgerffoon, alias, Njong Jan.</i>	Dito.
<i>Jan Pays.</i>	Geheimschryver van den Land-Raad.

Van Ao. 1638 tot 1641 toe, de zelve Leden en Bedienden.

Ao. 1641.

<i>Johan Ottens.</i>	<i>Landvoogd, Bestierder, en ordinaris Raad.</i> Stierf den 14 ^{en} <i>Augusti</i> dezes jaars.
<i>Simon Wouterffoon Dompkens.</i>	Opperkoopman, en Tweede, tot den 14 ^{en} <i>Augusti</i> dat hy hier <i>President</i> wiert.
<i>Wouter Seroyen.</i>	Onderkoopman, en Hoofd op <i>Hitoe.</i>
<i>Gerard Westerman.</i>	Kapiteyn. tot den 14 ^{en} <i>May</i> dat stierf.
<i>Kornelis Willemffoon van Outhoorn.</i>	Opperkoopman, en Hoofd op <i>Larike</i> , quam aan 't <i>Kastcel.</i>
<i>Wybrant van Schagen.</i>	Opperkoopman.
<i>Bartholomeus Kanoy, van Aruemyden.</i>	Opperkoopman, en Fiscaal.
<i>Johan Outgerffoon.</i>	Kapiteyn-Luitenant.
<i>Pieter Nuyts.</i>	Luitenant, en Hoofd op <i>Honimoa.</i>
<i>Jan Pays.</i>	Secretaris van den Land-Raad.
<i>Octavius Macquelin, van Antwerpen.</i>	Secretaris van Justitie.
<i>Adriaan van Lysveld.</i>	Dito, van den <i>politique</i> Raad.

Ao. 1642.

11c. <i>Antoni Caau.</i>	<i>Landvoogd, Bestierder, en ordinaris Raad;</i> van den 20 ^{en} <i>February</i> tot den 13 ^{en} <i>September</i> dat vertrok.
12c. <i>Gerard Demmer.</i>	Dito, dito, en <i>Extraordinaris Raad</i> , van den 13 ^{en} <i>September</i> , zynde den 23 ^{en} <i>Maart</i> hier gekomen.
<i>Simon Jakobffoon Dompkens.</i>	Opperkoopman, en Tweede.
<i>Wouter Seroyen.</i>	Dito, en Hoofd op <i>Hitoe</i> tot het einde van <i>April</i> , dat als <i>President</i> na <i>Ternate</i> vertrok.
<i>Adriaan van der Burg.</i>	Opperkoopman aan 't <i>Kasteel</i> , en derde Opperkoopman dezer <i>Landvoogdy</i> , alzo de 1e toen op <i>Hila</i> lag.
<i>Kornelis Willemffoon van Outhoorn.</i>	Opperkoopman en Hoofd op <i>Hitoe</i> ; dog ging in <i>April</i> na <i>Hila</i> als 1e. Opperkoopman der <i>Landvoogdy</i> leggen.
<i>Joannes van Alfen.</i>	Opperkoopman, en Winkelier, a 90 gl.
<i>Wybrand van Schagen.</i>	Dito, en Hoofd tot <i>Larike.</i>
<i>Bartholomeus Kanoy.</i>	Fiscaal. Vertrok.
<i>Matthys Proot.</i>	Fiscaal.
<i>Octavius Macquelin.</i>	Fiscaal.
<i>Johan Outgerffoon.</i>	Capiteyn-Luitenant, tot 't begin dezes jaars.
<i>Jakob Verbeiden.</i>	Luitenant.
<i>Pieter Nuyts.</i>	Dito, en Hoofd tot <i>Honimoa.</i>
<i>Frans Leenderdsson Valk.</i>	Bevelhebber der Schepen.
<i>Joannes Comans van Geertruydenberg.</i>	Onderkoopman, en Hoofd op <i>Manipa.</i>
<i>Abraham Fluweel.</i>	Dito, en <i>Secretaris</i> van <i>Politie.</i>
<i>Jan Pays.</i>	Secretaris van den Land-Raad, tot nu toe dat <i>Hoekom</i> van <i>Hative</i> wiert.
<i>Octavius Macquelin.</i>	<i>Secretaris</i> van <i>Justitie</i> , wiert dit jaar <i>Fiscaal.</i>
<i>Dirk Groenhout.</i>	<i>Secretaris</i> van <i>Justitie.</i>

Ao. 1643.

<i>Gerard Demmer.</i>	Als boven.
<i>Simon Jakobsffoon Dompkens.</i>	Opperkoopman, en Tweede: vertrok dit jaar.
<i>Johan Outgerffoon.</i>	Kapiteyn.
<i>Kornelis Willemsffoon van Outhoorn.</i>	Opperkoopman, en Hoofd op <i>Hitoe</i> ; dog ver-

Adriaan van der Burg, van *Delft*.
Gerard Holscher.
Ottavius Macquelin.
Joannes van Alfen.
Jacob Voer.
Abraham Pittavin.
Pieter Nuys.

Jakob Verheyden.
Simon Jakobsfoen Cos, van *Hoorn*.
Joannes Comans.
Wybrand Reiniersfoen.
Abraham Fluweel.
 — — —
Dirk Groenhout.

Gerard Demmer.
Kornelis Willemsfoen van *Outboorn*.
Adriaan van der Burg.
Gerard Holscher.

Ottavius Macquelin.
Johan Outgerfoen.
Abraham Pittavin.
Jakob Verheyden.
Steven Klaasfoen Draver.
Simon Cos.
Joannes Comans.
Abraham Fluweel.
Dirk Groenhout.

Gerard Demmer.
Kornelis Willemsfoen, van *Outboorn*.
Adriaan van der Burg.
Ottavius Macquelin.
Abraham Pittavin.
Jakob Verheyden.
Simon Cos.
Joannes Comans.
Abraham Fluweel.

— — —
Gerard Overmeyer.

Gerard Demmer.
Johan van Suydwyk.
Kornelis Willemsfoen van *Outboorn*.
Adriaan van der Burg.
Jakob Verheyden.
Ottavius Macquelin, van *Antwerpen*.
Abraham Pittavin.
Steven Draver.
Gerard van der Kruyce.
Simon Cos.
Abraham Fluweel.
 — — —

ving *Dompkens*, blyvende op *Hila*.
 Opperkoopman aan 't Kasteel.
 Dito, en Hoofd op *Loeboe*.
 Fiscaal.
 Opperkoopman, en Winkelier, stierf dit jaar.
 Koopman, en Winkelier.
 Koopman, en Hoofd tot *Larike*.
 Luitenant, en Hoofd op *Honimoo*; overleden dit jaar.
 Luitenant.
 Onderkoopman.
 Dito, en Hoofd tot *Manipa*.
 Bevelhebber.
 Dito, en Secretaris van den *Politiquen Raad*.
 Dito van de *Land-Raad*.
 Secretaris van *Justitie*.

Ao. 1644.

{ Als boven.
 | 1e. Opperkoopman, en Hoofd op *Hitoe*.
 < Dito aan 't Kasteel.
 | Opperkoopman, en Hoofd op *Loeboe*;
 | dog vervangen door
 Opperkoopman, en Hoofd op *Loeboe*.
 Kapiteyn, stierf dit jaar.
 Koopman, en Hoofd op *Larike*.
 Luitenant.
 Koopman.
 { Onderkoopman.
 { Dito.
 Dito, en Secretaris van den *Politiquen Raad*.
 Dito van *Justitie*.

Ao. 1645.

{ Als boven.
 | 1e. Opperkoopman, en Hoofd op *Hitoe*.
 | Dito aan 't Kasteel.
 < Dito op *Loeboe*.
 | Fiscaal voor een tyd.
 | Luitenant.
 | Onderkoopman.
 | Dito.
 Onderkoopman, en Secretaris van den *Politiquen Raad*.
 Dito van den *Land-Raad*.
 Dito van *Justitie*.

Ao. 1646.

Dito, als boven.
 Opperkoopman, en Hoofd op *Hitoe*, ver-
 ving van *Outboorn*.
 Opperkoopman en Hoofd op *Hila*. Ver-
 trok na *Batavia*.
 Dito aan 't Kasteel, dog overleden.
 Kapiteyn.
 Opperkoopman, en Hoofd op *Loeboe*, dog ver-
 vangen door van der Burg aan 't Kasteel.
 Fiscaal, Opperkoopman, en Hoofd op
Loeboe.
 Fiscaal, voor een tyd.
 Koopman, en Hoofd op *Larike*.
 Onderkoopman.
 Onderkoopman, en Secretaris van den *Politi-*
quen Raad.
 Dito van den *Land-Raad*.

Gerard Overmeyer.

Dito van Justitie.

Gerard Demmer.

A^o. 1647.Als boven, vervangen den 4^{en}, en vertrokken den 14^{en} September.13^c. Arnold de Vlaming van Outsboorn.Landvoogd, en Bestierder, van den 14^{en} September.

Johan van Suydwyk.

1^c. Opperkoopman, en Hoofd op *Hitoe*, stierf dit jaar, en was op *Hitoe* de laatste 1^c. Opperkoopman.

Abraham Pittavin.

Opperkoopman, en Hoofd op *Hitoe*, die nu 2^c. Opperkoopman was, alzo de 1^c. Opperkoopman nu aan 't Kasteel lag. Kapiteyn.

Jakob Verheyden.

Ostavius Macquelin.

1^c. Opperkoopman in *Suydwyks* plaats, dog nu aan 't Kasteel, en tweede dezer *Landvoogdy*.

Simon Cos.

Fiscaal 1647. voor een tyd.

Jakob Voer.

Koopman, Fiscaal, en Winkelier.

Gerard van der Kruyce.

Koopman, en Hoofd tot *Larike*.

Simon Cos.

Opperkoopman, en Hoofd op *Loeboe*.

Dirk Geldorp, van Haarlem.

Onderkoopman, en Soldy-Boekhouder.

Abraham Flurweel.

Dito, en *Secretaris* van den *Politicquen Raad*, vertrok.

Barent Zeeuw.

Dito, en *Secretaris* van den *Politicquen Raad*.

Gerard Overmeyer.

Dito van den Land-Raad.

Onderkoopman, en *Secretaris* van *Justitie*.

Arnold de Vlaming van Outsboorn.

A^o. 1648.

Als boven.

Ostavius Macquelin.

Opperkoopman, en Tweedeaan 't Kasteel.

Abraham Pittavin.

Opperkoopman, en Hoofd op *Hitoe*; dog over valsch nagelwegen afgezet; en uit genade nog Winkelier gemaakt, vervangen door *Voer*.

Jakob Voer.

Opperkoopman, Fiscaal, en Winkelier, geplaatst op *Hila* als Hoofd.

Windrig Kieft.

Dito, en *Negotie-Boekhouder*.

Jakob Verheyden.

Kapiteyn.

Jan van den Briel.

Fiscaal, in *Voers* plaats.

Simon Cos.

Opperkoopman, en Hoofd op *Loeboe*.

Marinus Brand.

Dito, en Hoofd op *Cambello*.

Barent Zeeuw, van Amsterdam.

Opperkoopman, en vervanger van *Marinus Brand*, Hoofd op *Cambello*.

Vincent Gysbert van Moerlag.

Kapiteyn, en Hoofd op *Honimoo*.

Gerard van der Kruyce.

Koopman op *Haroeko*.

Salomon Reinierssoon.

Koopman, en Winkelier in *Pittavins* plaats.

Dirk Geldorp.

Soldy-Boekhouder, en dit jaar nog *Secretaris* van *Politie*, en Hoofd op *Amblauw*.

Pieter Riks.

Onderkoopman, en Soldy-Boekhouder.

Jakob Noppe.

Wierd *Secretaris* van den *Politicquen Raad*.

Gerard Overmeyer.

Secretaris van de *Justitie*.

Arnold de Vlaming van Outsboorn.

A^o. 1649.Als boven, en *Extraordinaris Raad*.

Ostavius Macquelin.

Opperkoopman, en Tweede, dit jaar vervangen, en over valsche dingen afgezet.

Jakob Voer.

Opperkoopman, en Hoofd op *Hitoe*, vertrok dit jaar.

Jakob Verheyden.

Kapiteyn.

Jan van den Briel.

Fiscaal.

Jakob Noppe, dit jaar eenigen tyd.

Dito in *van den Briels* plaats.

Simon Cos.

Opperkoopman, en Hoofd op *Loeboe*. Vertrok na *Batavia*.

Salomon Reyniersfoor.

Dito, en Dito, in plaats van *Cos*.

Windvig Kieft.

Dito, en Negotie-Boekhouder.

Abraham Pittavin.

Opperkoopman, en Winkelier; dog afgezet, en op nieuw gevonnist ter order haarer *Edelbeden*.

Kornelis van Adrichem.

Koopman, en Winkelier.

Gerard van der Kruyce.

Koopman, en Hoofd op *Haroeko*.

Barent Zeeuw.

Opperkoopman, en Hoofd op *Cambello*.

Vincent Gysbert van Moerlag.

Kapiteyn, en Hoofd op *Honimoo*.

Kornelis Hauw.

Secretaris van den *Politiquen Raad*.

Gerard Overmeyer.

Onderkoopman, en *Secretaris* van *Politie*, overleden.

Kornelis Hauw.

Secretaris van *Justitie* geworden.

Jakob Noppe van Kortryk.

Secretaris van den *Politiquen Raad*.

Pieter Riks.

Dito, en Soldy-Boekhouder.

Dirk Geldorp.

Van Hoofd op *Amblauw*, Soldaat.

Secretaris van den Land-Raad.

A^o. 1650.

Arnold de Vlaming van Outschoorn.

Ordinaris Raad, *Superintendent*, *Commisaris*, *Zeevoogd*, en *Veldoverfte*.

Hy vertrok den 21 *Augusti* dezes jaars na *Batavia*, en quam den 23 *December* weer herwaards, vertrekkende eerst na *Ternate*, om den opstand van den *Prins Manilba*.

Simon Cos.

Opperkoopman, en Tweede, van *Batavia* gekomen, en Gezaghebber.

Jakob Voer.

Opperkoopman, dit jaar weder van *Batavia* gekomen.

Jakob Verheyden.

Kapiteyn.

Salomon Reiniersfoor.

Opperkoopman, en Hoofd op *Loeboe*, dit jaar overleden.

Barent Zeeuw.

Dito, en Hoofd op *Cambello*; dog nu op *Loeboe*.

Vincent Gysbert van Moerlag.

Kapiteyn, en Hoofd op *Honimoo*.

Jan van den Briel.

Fiscaal.

Kornelis van Adrichem.

Koopman, en Winkelier.

Gerard van der Kruyce.

Koopman, en Hoofd op *Larike*.

Kornelis Hauw van Vliissingen.

Secretaris van den *Politiquen Raad*, korten tyd.

Jacobus Manteau.

Dito.

Marcus de Roy.

Secretaris van den Landraad.

Gerard Boufer.

Onderkoopman, en Hoofd op *Manipa*.

Pieter Riks.

Dito, en Soldy-Boekhouder.

Jacob Noppe.

Secretaris van den *Politiquen Raad*, dog wierd dit jaar Hoofd op *Cambello*.

A^o. 1651.

Arnold de Vlaming van Outschoorn.

Als boven.

14^e. *Willem Verbeek.*

Landvoogd, *Bestierder*, en *Extraordinaris Raad*, van den 27 *April*, was den 5^{en} *February* met 't jacht *de Leeuw* gekomen.

Simon Cos.

Opperkoopman, en Tweede.

Jakob Verheiden.

Kapiteyn.

Barent Zeeuw.

Opperkoopman, en Hoofd op *Loeboe*, wierd blind, en was hier de laatste.

Vincent Gysbert van Moerlag.

Kapiteyn, en Hoofd op *Honimoo*; dog ging van hier na *Batavia*, wierd gequetst, vertrok na *Batavia*, vervangen op *Cambello* door *Weber*.

Jan van den Briel.

Als boven.

Fiscaal, vervangen door *Voer*, alzo vertrok.

Jakob Voer.
Herman van Outhoorn.
Gerard van der Kruyce.
Kornelis van Adrichem.
Melchior Thomasfoon.
Kornelis Danen.

Livinus Bor.

Klaas Rimbach.

Jakobus Manteau.
Gerard Bonfer.
Pieter Riks.
Marcus de Roy.

Koopman, en Fiscaal.
 Kapiteyn-Luitenant op *Lessidi*.
 Koopman, en Hoofd op *Larike*.
 Dito, en Winkelier, overleden.
 Dito, en Winkelier.
 Kapiteyn-Luitenant, onlangs uit *Ternate* gekomen, lag eenigen tyd op *Haroeko*.
 Onderkoopman, en *Secretaris* vanden *Politiquen Raad*.
 Luitenant, en Hoofd op *Cambello*, 11^e.
Maart vermoord op *Erang*.
 Onderkoopman, en *Secretaris* van *Justitie*.
 Dito, en Hoofd op *Manipa*, vermoord.
 Dito, en Soldy-Boekhouder.
 Secretaris van den Land-Raad.

A^o. 1652.

Arnold de Vlaming van Outhoorn.

Willem Verbeek.

Simon Cos.

Jan van Lingen.

Jakob Verheyden.

Nicolaas van der Cappen, quam met de
Vlaming van Batavia.

Barent Zeeuw.

Vincent Gysbert van Moerlag.

Kornelis Danen.

Jakob Voer.

Nicolaas van der Cappen.

Jan Oetgens van Waveren.

Kornelis Hauw.

Jacobus Manteau.

Pieter Riks.

Livinus Bor.

Gerard van der Kruyce.

Herman van Outhoorn.

Pieter Riks.

Laurens Keller.

Frans Male.

Melchior Thomasfoon.

Warnar Curtenius.

Jacob Manteau, van *Poortvliet*.

Marcus de Roy.

} Voor een
 > tyd na Voer
 | Fiscaals.
 }

Als boven, quam dit jaar van *Batavia*
 8 *February* met Koning *Mandarsjab*.
Landvoogd, en Bestierder.
 Opperkoopman, en Tweede.
 Majoor.
 Dito.
 Opperkoopman, en Hoofd tot *Hitoe*, en
 dit van Winkelier dit jaar geworden.
 Opperkoopman.
 Kapiteyn, en Hoofd tot *Honimoa*, ver-
 trok dit jaar.
 Kapiteyn-Luitenant, en Hoofd op *Honi-
 moa*.
 Winkelier, en Fiscaal, vertrok: vervan-
 gen in beide deze ampten door *van der
 Cappen*; dog hy stierf op *Batavia*.

Secretaris van den *Politiquen Raad*.

Koopman, en Hoofd op *Larike*.

Kapiteyn-Luitenant.

Soldy-Boekhouder.

Luitenant.

Luitenant.

Onderkoopman, en Winkelier.

Vaandrig, en op *Haroeko* Hoofd.

Onderkoopman, en *Secretaris* van *Justitie*.

Secretaris des Land-Raads.

A^o. 1653.

Arnold de Vlaming van Outhoorn.

Willem Verbeek.

Simon Cos.

Jakob Verheyden.

François de Knibbere.

Nicolaas van der Cappen.

Barent Zeeuw.

Kornelis Danen.

Gerard van der Kruyce.

Herman van Outhoorn.

Livinus Bor.

Pieter Riks.

— — *Godschalk.*

Melchior Thomasfoon.

Frans Male.

Als voren, vertrok na *Batavia*, en quam
 den 8 *November* weer herwaards.

Als boven.

Opperkoopman, en Tweede.

Majoor.

Opperkoopman, Fiscaal, en Cassier, eerst
 uit *Ternate* gekomen.

Opperkoopman, en Hoofd op *Hitoe*.

Opperkoopman.

Koopman, en Hoofd op *Honimoa*.

Koopman, en Hoofd op *Larike*, afgezet.

Kapiteyn-Luitenant.

Secretaris van den *Politiquen Raad*.

Soldy-Boekhouder.

Luitenant, stierf in *September*.

Onderkoopman, en Winkelier.

Luitenant.

Warnar Curtenius.
Melchior Thomasfoon.
Diderik van Reinesfeyn.
Marcus de Roy.
Jacob Manteau.

Vaandrig, op *Haroeko* Hoofd.
Onderkoopman, en Winkelier.
Dito.
Secretaris van den Land-Raad.
Secretaris van *Justitie*.

A^o. 1654.

15c. Arnold de Vlaming van Outsboorn.

Als boven, en nu ook *Landvoogd* en Bestierder.

Willem Verbeek.
Simon Cos.
Jakob Verheyden.

Als boven, dog den 4^{en} *May* vertrokken.
President in *September*.
Majoor, vertrok 25^{en} *Febr.* wiert Hoofd op *Solor*, daar 1655. stierf.

Barent Zeeuw.
Gerard Roos.
Herman van Outboorn.
Abraham Umbgroewe.
François de Knibbere.

Opperkoopman.
Bevelhebber.
Kapiteyn-Luitenant.
Koopman, en Fiscaal.
Opperkoopman, Fiscaal, Cassier, afgezet, en door twee Assistenten gelaarst.
Als boven, op *Hila*, vertrok als tweede na *Ternate*.

Nicolaas van der Cappen.

Opperkoopman, en Hoofd op *Hitoe*.
Koopman op *Honimoo*.
Secretaris van den *Politiquen Raad*, vertrok dit jaar.

Henrik de Vries.
Kornelis Danen.
Livinus Bor.

Luitenant.
Secretaris van *Justitie*, overleden.
Winkelier.
Luitenant.

Laurens Keller.
Jacobus Manteau.
Gerard Meyer.
Frans Male.
Warnar Curtenius.
Kornelis Adrichem.
Kornelis van der Linden.
Marcus de Roy.
Gerard Vogeloot.

Vaandrig, en Hoofd op *Haroeko*.
Koopman.
Dito, en Soldy-Boekhouder.
Secretaris van den Land-Raad.
Onderkoopman, en Secretaris van *Justitie*.

A^o. 1655.

Arnold de Vlaming van Outsboorn.

Als boven, vertrok den 29^{en} *February* na *Batavia*.

Simon Cos.
Joban van Hammen.

President.
Opperkoopman, vertrok den 31^{en} *May*; wert vervangen door *Cos*.

Henrik de Vries.
Barent Zeeuw.
Kornelis Danen.
Herman van Outboorn.
Everd van Hoorn.
Livinus Bor.

{ Dito, en Hoofd op *Hitoe*.
{ Opperkoopman.
{ Koopman, en Hoofd van *Honimoo*.
{ Kapiteyn-Luitenant.
Onderkoopman, en Hoofd op *Larike*.
Koopman, en Secretaris van den *Politiquen Raad*, dit jaar gekomen.
Luitenant van *Affaboedi*, gequettst, stierf den 29^{en} *July*.

Frans Male.

Vaandrig, op *Haroeko* Hoofd.
Koopman, en Soldy-Boekhouder, ook Winkelier.

Warnar Curtenius.
Kornelis van der Linden.

Secretaris van den Land-Raad.
Secretaris van *Justitie*.

Marcus de Roy.
Gerard Vogeloot.

A^o. 1656.

Arnold de Vlaming van Outsboorn.

Als voren; won doe 500. gl. ter maand, vertrok over *Timor*.

16c. Jacob Hustaart, van Amsterdam.

Landvoogd, en Bestierder, in *May* gekomen, won 250. gl.

Simon Cos.

Opperkoopman, en Tweede, won 120. gl. 31 *Maart* vertrokken na *Ternate*.

Barent Zeeuw.
Evert Janssoon Buys, van Hoorn.

Opperkoopman.
Opperkoopman, en Tweede.

Kornelis Danen.

Abraham Umbgroeve, uyt de Betuwe.

Kornelis van der Linden.

Henrik de Vries, van Amsterdam.

Pieter de Graaf.

Everd van Hoorn, van dito.

Thomas van Orten, van dito.

Andries Amberger, van Neurenberg.

François Reinierssoon, van dito.

François de Knibbere, van Gent.

Dirk Berkman, van Amsterdam.

Livinus Bor.

Abraham Verspreeet, van Antwerpen.

Kornelis Houfe.

Warnar Curtenius.

Marcus de Roy.

Gerard Vogelpoot.

Jacob Hufstaart.

Evert Buys.

Antoni van Voorst.

Barent Zeeuw.

Willem Maatsuyker van Amsterdam.

Kornelis Danen.

Everd van Hoorn.

Abraham Umbgroeve.

Jurriaan Rumphius.

Pieter de Graaf, van Vlissingen.

Thomas van Orten.

Andries Amberger.

Abraham Verspreeet.

Warnar Curtenius.

Wouter Janssoon.

Marcus de Roy.

Gerard Vogelpoot.

Jacob Hufstaart.

Antoni van Voorst.

Paulus Andriessoon Visscher, van Rintsberg.

Willem Maatsuyker.

Pieter de Graaf.

Abraham Umbgroeve.

Everd van Hoorn.

Jurriaan Rumphius, van Hanau.

Abraham Verspreeet.

Koopman, en Hoofd op *Honimoo.*

Koopman, en Fiscaal.

Koopman, en Soldy-Boekhouder, overleden den 25^{en} *January.*

Dito, en Winkelier, overleden den 6^{en} *November.*

Koopman, en Soldy-Boekhouder; wiert Winkelier 6 *Novemb.*

Onderkoopman, en Hoofd op *Hitoe.*

Dito, en Soldy-Boekhouder, wiert Soldaat gemaakt.

Affistent, Soldy-Boekhouder, in *Nov.*

{ Onderkoopman, in *May* vertrokken.

{ Onderkoopman, vertrokken.

{ Onderkoopman, vertrokken.

Onderkoopman (vernedert zynde) en *Secretaris* van den *Politicquen Raad*, vertrok dit jaar over *Timor na Batavia*, in *April.*

Onderkoopman, en *Secretaris* van den *Politicquen Raad.*

Voor een korten tyd *Secretaris* van den *Politicquen Raad.*

Vaandrig, en op *Haroeko* Hoofd.

Larike.

Secretaris van den Land-Raad.

Secretaris van *Justitie.*

Ao. 1657.

{ Als boven.

{ Opperkoopman, en Tweede, is vertrokken, en den 20^{en} *Septemb.* over-

{ leden.

Opperkoopman, en Tweede.

Opperkoopman, overleden 28 *May.*

Koopman.

Koopman, en Hoofd op *Honimoo*, overleden den 6 *October.*

Dito, en dito op *Hitoe.*

Koopman op *Honimoo.*

Onderkoopman, en Hoofd op *Larike.*

Koopman, en Winkelier.

Weer hersteld als Onderkoopman, en Soldy-Boekhouder, op den 1^e *October.*

Affistent, Soldy Boekhouder, werd vry den 9 *January.*

Onderkoopman, en *Secretaris* van den *Politicquen Raad*, ook na den 6 *October* Fiscaal.

Vaandrig, en Hoofd op *Haroeko.* Vertrok nu.

Vaandrig op dito.

Secretaris van den Land-Raad.

Dito van *Justitie.*

Ao. 1658.

Als boven.

Opperkoopman, en Tweede.

Kapiteyn.

Koopman, en Hoofd op *Hitoe.*

Dito, en Soldy-Boekhouder.

Dito, en Hoofd op *Honimoo.*

Dito, en Hoofd op *Hitoe*, vertrokken den 28 *February.*

Onderkoopman, en Hoofd op *Larike.*

Dito, en Fiscaal.

- Wouter Janssoon.*
Adriaan van Lier, van Delft.
Thomas van Orten, van Amsterdam.

Micbiel van Parys.

Mattheus Berkman, van Amsterdam.
Marcus de Roy, van Kilang.
Imam Abdul.
Jacob Zegerjsoon.

Gerard Vogelpoot.
- Vaandrig, en Hoofd op *Haroeke*, vertrok.
 Onderkoopman, en Hoofd op *Haroeke*.
 Dito, en Soldy-Boekhouder, overleden
 1 *Maart*.
 Dito, en *Secretaris* van den *Politicquen Raad*.
 Dito, en Winkelier.
 Dito, en *Secretaris* van den Land-Raad.
 Dito, en dito van de *Hitoeëfen*.
 Dito, en Dispensier, overleden den 23^{en}
Juny.
 Dito, en *Secretaris* van *Justitie*.
- A°. 1659.
- Jacob Huftaart.*
Antoni van Voorst.
Paulus Andriessoon, Visscher.
Willem Maatsuyker.
Abraham Umbgroeve.
Pieter de Graaf.
Abraham Verspreet.
Jurriaan Rumphius.
Adriaan van Lier.
Willem van Zyl, van Vianen.
- Als boven.
 Opperkoopman, en Tweede.
 Kapiteyn.
 Koopman, en Hoofd op *Hitoe*.
 Dito, en dito op *Honimoo*.
 Dito, en Soldy-Boekhouder.
 Onder dito, en Fiscaal.
 Dito, en Hoofd op *Larike*.
 Dito, en dito op *Haroeke*.
 Dito, en *Secretaris* van den *Politicquen Raad*.
 Dito, en Winkelier.
 Dito, en *Secretaris* van de Land-Raad.
 Dito, en dito der *Hitoeëfen*.
 Dito, en dito van de *Justitie*.
 Hoofd op *Loeboe*.
- A°. 1660.
- Jacob Huftaart.*
Antoni van Voorst.
Paulus Andriessoon Visscher.
Willem Maatsuyker.

Abraham Umbgroeve.

Pieter de Graaf.
Abraham Verspreet.
Jurriaan Rumphius.
Adriaan van Lier.
Willem van Zyll.

Philip du Pree.
Imam Abdul.
Abraham Rodrigos, van Amsterdam.
Mattheus Berkman.
Gerard Vogelpoot.
- Als boven.
 Opperkoopman, en Tweede.
 Kapiteyn.
 Koopman, en Hoofd op *Hitoe*, vertrok
 den 30^{en} *December*.
 Dito, en Hoofd op *Honima*, overleden
 den 13 *Novemb*.
 Dito, en Soldy-Boekhouder.
 Dito, Fiscaal, en Hoofd op *Honimoo*.
 Onder dito, en dito op *Hitoe*.
 Dito, en dito op *Haroeke*, ging af.
 Dito, en *Secretaris* van den *Politicquen Raad*.
 Dito, en dito van de Land-Raad.
 Dito, en dito der *Hitoeëfen*.
 Assistent, en Hoofd op *Haroeke*.
 Onderkoopman, en Winkelier.
 Dito, en *Secretaris* van de *Justitie*.
- A. 1661.
- Jacob Huftaart.*
Antoni van Voorst.

Antoni Hurdt, van Middelburg.
Paulus Andriessoon Visscher.
Pieter de Graaf.

Abraham Verspreet.

Jurriaan Rumphius.
Mattheus Berkman.

Joannes de Cater, van Middelburg.
- Als boven.
 Opperkoopman, en Tweede, vertrok den
 30^{en} *Juny*.
 Koopman, en Tweede.
 Kapiteyn.
 Koopman, en Soldy-Boekhouder, den
 30 *April* vertrokken.
 Dito, en Hoofd op *Honimoo*, vertrok den
 15 *May*.
 Onder dito, en Hoofd op *Hitoe*.
 Dito, Fiscaal, en *Secretaris* van den *Politicquen Raad*.
 Dito, en Soldy-Boekhouder.

Adriaan van Lier.
Abraham Rodrigues.

Willem van Zyll.
Philip du Pree.
Imam Abdul.
Gerard Vogeloot.
— —

Jacob Huislaart,
17c. *Simon Cos.*

Antoni Hurdt.
Paulus Andriessoon Visscher.
Jurriaan Rumphius.
Mattheus Berkman.

Pieter de Graaf.
Willem van Zyll.
Adriaan van Lier.
Sybrand Abbema, van Vianen.
Joannes de Cater.

Nicolaas Spiering.

Philip du Pree.
Imam Abdul.

Jan van Ooth, van Rotterdam.
Gerard Vogeloot.

Daniel van den Bolk, van Vianen.

Simon Cos.
Antoni van Voorst.
Maximiliaan de Jong, van Gorcum.
Paulus Andriessoon Visscher.
Jurriaan Rumphius.
Pieter de Graaf.
Adriaan van Lier.
Mattheus Berkman.
Willem van Zyll.
Sybrand Abbema.

Pieter Janssoon, van Beerlaar.
Daniel van den Bolk.

Gerard Vogeloot.
Philip du Pree.
Jan van Ooth.
Livinus Bor.

Simon Cos.
18c. *Joban van Dam, van Utrecht.*

Maximiliaan de Jong.
Paulus Andriessoon Visscher.
Jurriaan Rumphius.
Adriaan van Lier.

Dito, en Winkelier.
Assistent, en Hoofd op *Haroeko*, overleden 11 *July*.
Onderkoopman, en Hoofd op *Haroeko*.
Dito, en *Secretaris* van de Land-Raad.
Dito, en dito der *Hitoeessen*.
Dito, en dito van de *Justitie*.
Larike open.

Ao. 1662.

Als boven, vertrok den 30 *Juny*.
Landvoogd, Bestierder, en *Extraordinaris Raad*, quam in *Juny*.
Koopman, en Tweede, vertrok na *Banda*.
Kapiteyn.
Koopman, en Hoofd op *Hitoe*.
Dito, en Fiscaal, en eenige tyd *Secretaris* van den Raad.
Dito, en Winkelier.
Onder dito, en Hoofd op *Haroeko*.
Dito, en dito op *Honimoo*.
Dito, en dito op *Larike*.
Dito, en Soldy-Boekhouder, overleden den 9 *April*.
Dito, en Soldy-Boekhouder, afgezet 13 *December*.
Dito, en *Secretaris* van de Land-Raad.
Dito, en dito der *Hitoeessen*, 31 *Maart* afgezet.
Boekhouder, en Soldy-Boekhouder.
Onderkoopman, en *Secretaris* van *Justitie*; dog voor een tyd ook van den *Politiequen Raad*.
Dito, en *Secretaris* van dito Raad.

Ao. 1663.

Als boven.
Opperkoopman, en Tweede, vertrok.
Koopman, en Tweede.
Kapiteyn.
Dito, en Hoofd op *Hitoe*.
Dito, en Winkelier.
Onder dito, en Hoofd op *Honimoo*.
Dito, en Fiscaal.
Dito, en Hoofd op *Haroeko*.
Dito, en dito op *Larike*, vertrok 31 *July*.
Dito, en dito op *Larike*.
Dito, en *Secretaris* van den *Politiequen Raad*.
Dito, en dito van de *Justitie*.
Dito, en dito van de Land-Raad.
Boekhouder, en Soldy-Boekhouder.
Luitenant.

Ao. 1664.

Als boven, overleden den 4 *February*.
Landvoogd, Bestierder, en *Extraordinaris Raad*, quam in *February* met 't Jacht ter *Veer*.
1c. Koopman, en Tweede.
Kapiteyn.
Koopman, en Hoofd op *Hitoe*.
Onderkoopman, en dito op *Honimoo*, afgezet in *Maart*.

- Pieter de Graaf.* Koopman, en Hoofd op *Honimoo* in *Maart*,
dog den 24 *May* overleden.
- Daniel van den Bolk.* Onder dito, en *Secretaris* van den *Politique-
quen Raad*, dog na *May* Hoofd van
Honimoo.
- Mattheus Berkman.* Dito, en *Fiscaal*.
- Willem van Zyll.* Dito, en Hoofd op *Harocko*.
- Frederik Abbema, van Vianen.* Assistent, en *Winkelier*.
- Pieter Janssoon.* Onderkoopman, en Hoofd van *Larike*.
- Gerard Vogelzoot.* Dito, en *Secretaris* van *Justitie*, overleden
5 *Augusti*.
- Michiel Cberpbier.* Assistent, en *Secretaris* van den *Politique-
Raad* voor eenige maanden, en van
Justitie.
- Livinus Bor.* Onderkoopman, en *Secretaris* van den
*Politique-
Raad*.
- Philip du Pree.* Dito, en dito van de *Land-Raad*.
- Jan van Ooth.* Boekhouder, en *Soldy-Boekhouder*.
- Ao. 1665.
- Joban van Dam.* Als boven.
- Maxmiliaan de Jong.* Opperkoopman, en *Tweede*.
- Paulus Andriessoon Visscher.* Kapiteyn.
- Jurriaan Rumphius.* Koopman, en Hoofd op *Hitoe*.
- Gerard van Voorburg, van 's Gravenhage.* Dito.
- Daniel van den Bolk.* Onder dito, en Hoofd op *Honimoo*.
- Mattheus Berkman.* Dito, en *Fiscaal*, vertrok den 30 *April*.
- Willem van Zyll.* Dito, en *Fiscaal*.
- Livinus Bor.* Dito, en *Secretaris* van den *Politique-
Raad*, anderhalf maand *Fiscaal*, *Vry-
man*, en vervangen door *van Zyll*.
- Pieter Janssoon.* Dito, en Hoofd op *Larike*.
- Hans Paul Raufcher, van Neurenberg.* Assistent, en Hoofd op *Harocko*.
- Adriaan van Lier.* Onderkoopman, en *Winkelier*.
- Frederik Abbema.* Assistent, en *Winkelier*, vertrok.
- Jan van Ooth.* Boekhouder, en *Soldy-Boekhouder*.
- Philip du Pree.* Onderkoopman, en *Secretaris* van de *Land-
Raad*.
- Jacob de Jong, van Gorcum.* Assistent, en dito van den *Politique-
Raad*.
- Adriaan de Wit.* Dito, en dito van *Justitie*.
- Ao. 1666.
- 19c. *Pieter Marville.* *Landvoogd*, en *Bestierder*.
- Maxmiliaan de Jong.* Opperkoopman, en *Tweede* vertrok 30c.
April.
- Paulus Andriessoon Visscher.* Kapiteyn.
- Jurriaan Rumphius.* Koopman, en Hoofd op *Hitoe*.
- Adriaan van Lier.* Dito, *Winkelier*, en Hoofd op *Honimoo*.
- Willem van Zyll.* Dito, en *Fiscaal*.
- Gerard van Voorburg.* Dito, en *Soldy-Boekhouder*.
- Daniel van den Bolk.* Dito, en Hoofd op *Honimoo*. 29 *July* af-
gezet.
- Pieter Janssoon.* Onder dito, en Hoofd op *Larike*.
- Hans Paul Raufcher.* Dito, en Hoofd op *Harocko*, afgezet, en
gebocid.
- Jan Clement, van Middelburg.* Assistent, en Hoofd op *Harocko*.
- Jacob de Jong.* Dito, en *Secretaris* van den *Politique-
Raad*.
- Philip du Pree.* Onderkoopman, en dito van den *Land-
Raad*.
- Jan van Ooth.* Boekhouder, *Dispensier*, en *Winkelier*,
in *van Liers* plaats.
- Adriaan de Wit.* Assistent, en *Secretaris* van *Justitie*.

Pieter Marville.
Antoni Hurdt.

Paulus Andriessoon Visscher.
Jurriaan Rumphius.
Adriaan van Lier.
Gerard van Voorburg.
Willem van Zyll.
Joannes Moris, van Amsterdam.
Pieter Janssoon.
Jan van der Ooth.
Jan Clement.
Jacob de Jong.

Philip du Pree.

Adriaan de Wit.

Antoni Hurdt.
Paulus Andriessoon Visscher.
Pierre du Pon.
Jurriaan Rumphius.
Adriaan van Lier.
Willem van Zyll.
Gerard van Voorburg.
Joannes Moris.
Pieter Janssoon.

Jacobus van Nes, van Rotterdam.
Jan Clement.
Jacob de Jong.

Philip du Pree.
Adriaan de Wit.

20c. Jacob Cops, van Delfshaven.

Antoni Hurdt.
Kornelis Francx, van Amsterdam.
Pierre du Pon.
Jurriaan Rumphius.
Adriaan van Lier.
Willem van Zyll.
Gerard van Voorburg.
Joannes Moris.
Jacobus van Nes.
Jan Clement.
Jacob de Jong.

Philip du Pree.

Joannes Cops, van Amsterdam.

Jacob Cops.
Kornelis Francx.
Pierre du Pon.
Jurriaan Rumphius.
Willem van Zyll.
Adriaan van Lier.

Ao. 1667.

Als boven, overleden den 10^{en} April.
Opperkoopman, en Tweede, en Gezaghebber.

Kapiteyn.
Koopman, en Hoofd op *Hitoe*.
Dito, en dito op *Honimoo*.
Dito, en Winkelier.
Dito, en Fiscaal.
Onderkoopman, en Soldy-Boekhouder.
Dito, en Hoofd tot *Larike*.
Dito, en Winkelier, overleden 25 Maart.
Assistent, en Hoofd op *Haroeko*.
Dito, en *Secretaris* van den *Politicquen Raad*.
Onderkoopman, en dito van de Land-Raad.
Assistent, en dito van *Justitie*.

Ao. 1668.

Opperkoopman, en Gezaghebber.
Kapiteyn, vertrok.
Kapiteyn.
Koopman, en Hoofd op *Hitoe*.
Dito, en dito op *Honimoo*.
Dito, en Fiscaal.
Dito, en Winkelier.
Onder dito, en Soldy-Boekhouder.
Dito, en Hoofd op *Larike*, overleden 14^{en} January.
Dito, en dito op *Larike*.
Assistent, en dito op *Haroeko*.
Dito, en *Secretaris* van den *Politicquen Raad*.
Dito, en dito van den Land-Raad.
Assistent, en dito van de *Justitie*.

Ao. 1669.

Landvoogd, Bestierder, en *Extraordinaris Raad*, quam met *Kleverskerken* in Maart.

Opperkoopman, en Tweede, vertrok.
Dito, en dito.
Kapiteyn.
Koopman, en Hoofd op *Hitoe*.
Dito, en dito op *Honimoo*.
Dito, en Fiscaal.
Dito, en Winkelier.
Onderkoopman, en Soldy-Boekhouder.
Dito, en Hoofd op *Larike*.
Assistent, en dito op *Haroeko*.
Dito, en *Secretaris* van den *Politicquen Raad*.
Onderkoopman, en dito van de Land-Raad.
Assistent, en dito van de *Justitie*.

Ao. 1670.

Als boven.
Opperkoopman, en Tweede.
Kapiteyn, vertrok.
Koopman.
Dito, en Hoofd op *Hitoe*.
Dito, en dito op *Honimoo*.

- Gerard van Voorburg.
 Joannes Moris.
 Jacob van Nes.
 Joannes Cops.
 Frederik Druif, van Enkhuizen.
 Pieter de Cok, van Ter Vere.
 Reinier Praat, van Vlissingen.
 Jacob de Jong.
 Philip du Pree.
 Joannes Basting, van Middelburg.
- Jacob Cops.
 Kornelis Francx.
- Jan de Vogel, van Rochel.
 Christiaan Bulk.
 Jurriaan Rumphius.
 Willem van Zyll.
 Adriaan van Lier.
 Gerard van Voorburg.
 Pieter de Kok.
 Joannes Moris.
 Reinier Praat.
 Jacob de Jong.
- Philip du Pree.
 Hans Paul Rauscher.
 Joannes Cops.
 Joannes Basting.
- Jacob Cops.
 Antoni Hurdt.
- Jan de Vogel.
 Christiaan Bulk.
 Jurriaan Rumphius.
 Willem van Zyll.
 Adriaan van Lier.
 Pieter de Cok.
 Gerard van Voorburg.
 Joannes Moris.
 Jacob de Jong.
- Antoni Erhard, van Hamburg.
 Philip du Pree.
 Hans Paul Rauscher.
 Reinier Praat.
- Joannes Cops.
 Joannes Basting.
- Antoni Hurdt.
 Jan de Vogel.
 Christiaan Bulk.
 Jurriaan Rumphius.
 Willem van Zyll.
 Adriaan van Lier.
- Pieter de Cok.
 Gerard van Voorburg.
- Dito, en Winkelier.
 Onderkoopman, en Soldy-Boekhouder.
 Dito, en Hoofd op *Larike*, vertrok 30^e.
Juny.
 Assistent; en dito op *Larike*.
 Onderkoopman, overleden 17 *April*.
 Dito, en Fiscaal.
 Dito, en Hoofd op *Haroeko*.
 Dito, en *Secretaris* van den *Politicquen Raad*.
 Dito, en dito van den Land-Raad.
 Assistent, en dito van de *Justitie*.
- A^o. 1671.
 Als boven.
 Opperkoopman, en Tweede, vertrok den
 30 *April*.
 Opperkoopman, en Tweede.
 Kapiteyn.
 Koopman.
 Dito, en Hoofd op *Hitoe*.
 Dito, en dito op *Honimoa*.
 Dito, en Winkelier.
 Onderkoopman, en Fiscaal, vertrok.
 Dito, en Soldy-Boekhouder.
 Dito, en Hoofd op *Haroeko*.
 Dito, en *Secretaris* van den *Politicquen Raad*.
 Dito, en dito van den Land-Raad.
 Dito, en Dispensier.
 Assistent, en Hoofd van *Larike*.
 Dito, en *Secretaris* van de *Justitie*.
- A^o. 1672.
 Als boven; vertrok 30.
Commissaris, *Landvoogd*, en Bestierder,
 quam den 20 *April*.
 Opperkoopman, en Tweede.
 Kapiteyn.
 Koopman.
 Dito, en Hoofd op *Hitoe*.
 Dito, en Hoofd op *Honimoa*.
 Dito, en Fiscaal.
 Dito, en Hoofd op *Haroeko*.
 Onderkoopman, en Soldy-Boekhouder.
 Dito, en *Secretaris* van den *Politicquen Raad*.
 Dito, en Winkelier.
 Dito, en *Secretaris* van de Land-Raad.
 Dito.
 Dito, en Hoofd op *Haroeko*; vertrok af-
 gezet.
 Assistent, en Hoofd op *Larike*.
 Dito, en *Secretaris* van *Justitie*.
- A^o. 1673.
 Als boven.
 Opperkoopman, en Tweede.
 Kapiteyn.
 Koopman.
 Dito, en Hoofd op *Hitoe*.
 Dito, en dito op *Honimoa*, vertrok afge-
 zet.
 Dito, en Fiscaal.
 Dito, en Hoofd op *Haroeko*.

Gerard van de Voorde, van Middelburg.
 Joannes Moris.
 Antoni Erhard.
 Jacob de Jong.

Philip du Pree.
 Hans Paul Rauscher.
 Joannes Beufecom, van Banda.
 Joannes Cops.
 Joannes Basting.

Antoni Hurdt.
 Jan de Vogel.

Christiaan Bulk.
 Jurriaan Rumpbius.
 Willem van Zyll.
 Pieter de Cok.
 Gerard van Voorburg.
 Jacob de Jong.

Joannes Moris.
 Gerard van de Voorde.
 Joannes Cops.

Antoni Erhard.
 Philip du Pree.
 Hans Paul Rauscher.
 Joannes Beufecom.
 Reinier Praat.
 Reinoldus Brouwerius, van den Briel.

Antoni Hurdt.
 Willem van Zyll.
 Christiaan Bulk.
 Jurriaan Rumpbius.
 Gerard van de Voorde.
 Pieter de Kok.
 Gerard van Voorburg.
 Jakob de Jong.
 Joannis Moris.
 Isaac van Thye, van Amsterdam.

Joannes Beufecom.
 Antoni Erhard.
 Philip du Pree.
 Reinier Praat.
 Reinoldus Brouwerius.

Antoni Hurdt.
 Willem van Zyll.
 Christiaan Bulk.
 Jurriaan Rumpbius.
 Gerard van de Voorde.
 Gerard van Voorburg.
 Jacob de Jong.
 Joannes Moris.
 Isaac van Thye.

Onder dito, en dito op *Honimoo*.
 Dito, en Soldy-Boekhouder.
 Dito, en Winkelier.
 Dito, en *Secretaris* van den *Politiequen Raad*.
 Dito, en dito van den Land-Raad.
 Dito.
Secretaris van *Justitie*.
 Onderkoopman, en Hoofd van *Larike*.
 Assistent, en *Secretaris* van *Justitie*, overleden den 17 *February*.

Ao. 1674.

Als boven.
 Opperkoopman, en Tweede, overleden 29 *December*.
 Kapiteyn.
 Koopman.
 Dito, en Hoofd op *Hitoe*.
 Dito, en Fiscaal.
 Dito, en Hoofd op *Haroeko*.
 Dito, en *Secretaris* van den *Politiequen Raad*.
 Onderkoopman, en Soldy-Boekhouder.
 Dito, en Hoofd op *Honimoo*.
 Dito, en dito op *Larike*, vertrok 15 *December*.
 Dito, en Winkelier.
 Dito, en *Secretaris* van den Land-Raad.
 Dito.
 Dito, en Hoofd op *Larike*.
 Assistent, en Hoofd op *Boero*.
 Onderkoopman, en *Secretaris* van *Justitie*.

Ao. 1675.

Als boven.
 Opperkoopman, en Tweede.
 Kapitein.
 Koopman.
 Dito, en Hoofd op *Honimoo*.
 Dito, en Fiscaal, vertrok 30 *April*.
 Dito, en Hoofd op *Hitoe*.
 Dito, en Fiscaal.
 Onder dito, en Soldy-Boekhouder.
 Dito, en *Secretaris* van den *Politiequen Raad*.
 Dito, en Hoofd op *Larike*.
 Dito, en Winkelier.
 Dito, en *Secretaris* van den Land-Raad.
 Assistent, en Hoofd op *Boero*.
 Onderkoopman, en *Secretaris* van de *Justitie*.

Ao. 1676.

Als boven.
 Opperkoopman, en Tweede.
 Kapiteyn.
 Koopman.
 Dito, en Hoofd op *Honimoo*.
 Dito, en dito op *Hitoe*.
 Dito, en Fiscaal.
 Onderkoopman, en Hoofd op *Haroeko*.
 Dito, en *Secretaris* van den *Politiequen Raad*.

Antoni Erhard.
Rogier van Houten, van Gorcum.
Joannes Beusecom.
Philip du Pree.

Hans Paul Raufcher.
Reinoldus Brouwerius.
Reinier Praat.
Alexander Latil, van Batavia.

Antoni Hurdt.
Willem van Zyll.
Christiaan Bulk.
Jurriaan Rumphius.
Gerard van Voorburg.
Gerard van de Voorde.
Jacob de Jong.
Joannes Moris.
Joannes Beusecom.
Antoni Erhard.

Rogier van Houten.
Isaac van Thye.

Jacobus Berkman, van Utrecht.
Reinoldus Brouwerius.
Reinier Praat.
Alexander Latil.

Antoni Hurdt.
 22^c. *Robbert de Vicq.*

Willem van Zyll.
Christiaan Bulk.
Jurriaan Rumphius.
Gerard van Voorburg.

Gerard van de Voorde.
Jacob de Jong.
Joannes Moris.
Joannes Beusecom.
Rogier van Houten.
Isaac van Thye.

Jacobus Berkman.
Reinoldus Brouwerius.

Antoni de Koning, van Mechelen.
Reinier Praat.
Abraham Vekens, van Leiden.
Alexander Latil.

Robbert de Vicq.
Willem van Zyll.
Christiaan Bulk.
Pieter Schaffer, van Erkelens.
Jurriaan Rumphius.
Jacob de Jong.
Gerard van de Voorde.
Joannes Moris.

Dito, en Winkelier.
 Dito, en Soldy-Boekhouder.
 Dito, en Hoofd op *Larike*.
 Dito, en Secretaris van den Land-Raad;
 werd Vryman.
 Dito, overleden den 17^{en} *April*.
 Dito, en *Secretaris* van de *Justitie*.
 Assistent, en Hoofd op *Boero*.
 Boekhouder, en Secretaris van den Land-
 Raad.

A^o. 1677.

Als boven.
 Opperkoopman, en Tweede.
 Kapiteyn.
 Koopman.
 Dito, en Hoofd op *Hitoe*.
 Dito, en Hoofd op *Honimoo*.
 Dito, en Fiscaal.
 Dito, en Hoofd op *Haroeko*.
 Dito, en dito op *Larike*.
 Onderkoopman, en Winkelier, overleden
 den 11^{en} *April*.
 Dito, en Soldy-Boekhouder.
 Dito, en *Secretaris* van den *Politicquen*
Raad.
 Dito, en Winkelier.
 Dito, en *Secretaris* van de *Justitie*.
 Assistent, en Hoofd op *Boero*.
 Boekhouder, en Secretaris van den Land-
 Raad.

A^o. 1678.

Als boven, vertrok 31 *May*.
Landvoogd, en Bestierder, quam den 12
February met den *Alexander*.
 Opperkoopman, en Tweede.
 Kapiteyn.
 Koopman.
 Dito, en Hoofd op *Hitoe*, overleden den
 21 *Maart*.
 Dito, en Hoofd op *Honimoo*.
 Dito, en dito op *Hitoe*.
 Dito, en dito op *Haroeko*.
 Dito, en dito op *Larike*.
 Onderkoopman, en Fiscaal.
 Dito, en *Secretaris* van den *Politicquen*
Raad.
 Dito, en Winkelier.
 Dito, en *Secretaris* van de *Justitie*, ver-
 trok 31 *May*.
 Dito, en dito van de *Justitie*.
 Assistent, en Hoofd op *Boero*.
 Boekhouder, en Soldy-Boekhouder.
 Dito, en Secretaris van den Land-Raad

A^o. 1679.

Als boven.
 Opperkoopman, en Tweede.
 Kapiteyn, vertrok afgezet.
 Luitenant *Commandant*.
 Koopman.
 Dito, en Hoofd op *Hitoe*.
 Dito, en dito op *Honimoo*.
 Dito, en dito op *Haroeko*.

- Jiannes Beufecom.*
Isaac van Thye.
Jacobus Berkman.
François van Schuere, van Dordrecht.
Josua Braconier, van Banda.
Reinier Praat.
Abraham Vekens, van Leyden.
Antoni de Koning.
Balthazar Bolle, van Haarlem.
Alexander Latil.
- Robbert de Vicq.*
Willem van Zyll.
Gerard van de Voorde.
Pieter Schaffer.
Jurriaan Rumphius.
Jacob de Jong.
Jacobus de Vicq, van Amsterdam.
Rogier van Houten.
Joannes Moris.
Joannes Beufecom.
Isaac van Thye.
Jacobus Berkman.
François van Schuere.
Josua Braconier.
Reinier Praat.
Abraham Vekens.
Alexander Latil.
Balthazar Bolle.
David Eversdyk, van Middelburg.
- Robbert de Vicq.*
Gerard van de Voorde.
Henrik Crudop, van Bremen.
Pieter Schaffer.
Jurriaan Rumphius.
Joannes Moris.
Joannes Beufecom.
Rogier van Houten.
Abraham Vekens.
François van Schuere.
Isaac van Thye.
Jacobus de Vicq.
Jacobus Berkman.
Josua Braconier.
Louis Mignon.
Balthazar Bolle.
David Eversdyk.
Alexander Latil.
Isaac de Visscher, van Nimegen.
- Dito, en dito op *Larike.*
Onderkoopman, en *Secretaris* van den *Politicquen Raad.*
Dito, en *Winkelier.*
Dito.
Dito.
Assistent, en Hoofd op *Boero.*
Onderkoopman, en *Soldy-Boekhouder.*
Dito, en *Secretaris* van de *Justitie*, overleden 31 *July.*
Assistent, en dito... dito.
Boekhouder, en dito van den *Land-Raad.*
- Ao. 1680.
Als boven.
Opperkoopman, en Tweede, vertrok 31 *May.*
Dito, en dito.
Luitenant *Commandant.*
Koopman.
Dito, en Hoofd op *Hitoe*, overleden 1^e. *Maart.*
Onder dito, en dito op *Honimoo.*
Dito, en *Fiscaal.*
Koopman, en Hoofd op *Haroeke.*
Dito, en dito op *Larike.*
Onderkoopman, en dito op *Hitoe.*
Dito, en *Winkelier.*
Dito.
Dito, en Hoofd op *Boero.*
Dito, en dito op *Boero*, vertrok 31 *May.*
Dito, en *Soldy-Boekhouder.*
Boekhouder, en *Secretaris* van den *Land-Raad.*
Assistent, en dito van den *Politicquen Raad.*
Dito, en dito van de *Justitie.*
- Ao. 1681.
Als boven.
Opperkoopman, en Tweede, 30 *September* vertrokken.
Opperkoopman, en Tweede.
Luitenant *Commandant.*
Koopman.
Dito op *Haroeke*, en na *Decemb.* op *Honimoo.*
Dito op *Larike.*
Dito, en *Fiscaal*, overleden 10 *February.*
Onderkoopman, en *Fiscaal.*
Dito, en *Soldy-Boekhouder.*
Assistent, en *Secretaris* van den *Politicquen Raad.*
Dito, en dito van *Justitie*, werd vry in *May.*
Boekhouder, en dito van den *Land-Raad.*
Dito, en *Secretaris* van *Justitie.*
Onderkoopman, en Hoofd op *Hitoe.*
Dito, en Hoofd op *Honimoo*, vertrok na *Batavia* 30 *Septemb.*
Dito, en *Winkelier.*
Dito, en Hoofd op *Boero*, dog komt aan 't *Kasteel.*
Vaandrig, en Hoofd op *Boero.*

- Robbert de Vicq.*
Robbert Padbrugge.
- Henrik Crudop.*
Jeremias van Vliet.
Pieter Schaffer.
Jodocus Lodewyk Kromhuizen.
Jurriaan Rumphius.
Isaac van Thye.
Joannes Moris.
Joannes Beusecom.
Gerbrand Prooft.
Abraham Vekens.
François van Schuere.
- Reinier Praat.*
- Jacobus Berkman.*
Josua Braconier.
Balthasar Bolle.
- Dirk Dicmer, van de Kaap de Goede Hoop.*
Isaac de Visscher.
- Alexander Latil.*
- 23e. Robbert Padbrugge.*
Jeremias van Vliet.
Jodocus Lodewyk Kromhuizen.
Jurriaan Rumphius.
Isaac van Thye.
Joannes Moris.
Joannes Beusecom.
- Gerbrand Prooft.*
Gerard van den Berg, van den Haag.
François van Schure.
Josua Braconier.
- Abraham Vekens.*
Abraham Frederikssoon, van Amsterdam.
Jacobus Berkman.
Isaac de Visscher.
- Dirk Diemer.*
Alexander Latil.
Louis Mignon.
- Abraham Pieterssoon, van Amboina.*
- Robbert Padbrugge.*
Jeremias van Vliet.
- Willem Basting*
Jodocus Lodewyk Kromhuizen.
Pieter Schaffer.
Jurriaan Rumphius.
Isaac van Thye.
- A°. 1682.
- Als boven, vertrok 15 *Augusti*.
Commissaris, Landvoogd, en Bestierder,
quam den 7 *January*.
Opperkoopman, vertrok 15 *Augusti*.
Dito.
Luitenant, *Commandant* tot den 30 *April*.
Dito, dito.
Koopman.
Dito, en Hoofd op *Hitoe*.
Dito, en Hoofd op *Honimoo*.
Dito, en Hoofd op *Larike*.
Koopman.
Onderkoopman, en Fiscaal.
Dito, en Soldy-Boekhouder, en na *May*
Winkelier.
Dito, en Hoofd op *Haroeko*, overleden
19 *May*.
Dito, en Hoofd op *Haroeko*.
Dito, en na *May* Soldy-Boekhouder.
Assistent, en *Secretaris* van den *Politie-*
quen Raad, overleden den 18 *Maart*.
Dito, en *Secretaris* van *Justitie*.
Dito, en *Secretaris* van *Justitie*, dog na
Maart, *Secretaris* van den *Politie-*
quen Raad.
Boekhouder, en *Secretaris* van den Land-
Raad.
- A°. 1683.
- Als boven.
Opperkoopman, en Tweede.
Luitenant *Commandant*.
Koopman.
Dito, en Hoofd op *Hitoe*.
Dito, en Hoofd op *Honimoo*.
Dito, en Hoofd op *Larike*, overleden 17
February.
Dito, en dito op *Larike*.
Dito, vertrok 15 *May*.
Onderkoopman, en Fiscaal.
Dito, en Soldy-Boekhouder, overleden
18 *May*.
Dito, en Soldy Boekhouder.
Assistent, en Winkelier.
Onderkoopman, en Hoofd op *Haroeko*.
Assistent, en *Secretaris* van den *Politie-*
quen Raad.
Dito, en dito van *Justitie*.
Boekhouder, en dito van de Land-Raad.
Vaandrig, en Hoofd op *Boero*, komt aan
’t *Kasteel*.
Boekhouder, en op *Boero* Hoofd.
- A°. 1684.
- Als boven.
Opperkoopman, en Tweede, 30 *Septemb.*
vertrokken.
Dito, en dito.
Luitenant *Commandant*, 8 *Juny* overleden.
Dito, dito.
Koopman.
Dito, en Hoofd op *Hitoe*, vertrok 31
Augusti.

- Gerbrand Prooft.
 Joannes Moris.
 François van Schuere.
 Michiel Huisman.
 Jacobus Berkman.
- Abraham Frederiksfoon.
 Abraham Vekens.
 Isaac de Visscher.
 Dirk Diemer.
- Jan Willemsson Kleintje, van Hoorn.
 Alexander Latil.
 Abraham Pietersson.
- Robbert Padbrugge.
 Willem Basting.
 Pieter Schaffer.
 Joan de Moor.
 Jurriaan Rumphius.
 Gerbrand Prooft.
 Joannes Moris.
 François van Schuere.
 Abraham Vekens.
 Michiel Huisman.
 Isaac de Visscher.
 Herman Janssoon Steinkuiler, van Hila.
 Dirk Diemer.
- Jan Willemsson Kleintje.
 Alexander Latil.
 Abraham Fredriksfoon.
 Adriaan Kakelaar, van Ter Vere.
 Abraham Pietersson.
- Robbert Padbrugge.
 Willem Basting.
 Joan de Moor.
 Pieter Schaffer.
 Jurriaan Rumphius.
 Gerbrand Prooft.
 Joannes Moris.
 François van Schuere.
 Abraham Vekens.
 Isaac de Visser.
 Michiel Huisman.
 Herman Janssoon Steinkuiler.
 Dirk Diemer.
- Adriaan Kakelaar.
 Jan Willemsson Kleintje.
- Pieter Rooselaar.
 Abraham Pietersson.
 Alexander Latil.
- Robbert Padbrugge.
 24c. Dirk de Haas.
- Willem Basting.
- Henrik Crudorp.
- Dito, en dito op *Hitoe*.
 Dito, en dito op *Honimoo*.
 Onderkoopman, en Fiscaal.
 Boekhouder, en op *Larike* Hoofd.
 Onderkoopman, en Hoofd op *Haroeko*,
 vertrok 31 July.
 Assistent, en Winkelier.
 Dito, en op *Haroeko* Hoofd.
 Assistent, en Soldy-Boekhouder.
 Dito, en *Secretaris* van den *Politicquen*
Raad.
 Boekhouder, en dito van *Justitie*.
 Dito, en *Secretaris* van den Land Raad.
 Dito, en op *Boero* Hoofd.
- A°. 1685.
- Als boven.
 Opperkoopman, en Tweede.
 Luitenant *Commandant*.
 Kapiteyn, quam den 14 May.
 Koopman.
 Dito, en Hoofd op *Hitoe*.
 Dito, en dito op *Honimoo*.
 Onderkoopman, en Fiscaal.
 Dito, en Hoofd op *Haroeko*.
 Boekhouder, en dito op *Larike*, afgezet.
 Onderkoopman, en Hoofd op *Larike*.
 Boekhouder, en Soldy-Boekhouder.
 Dito, en *Secretaris* van den *Politicquen*
Raad.
 Dito, en dito van *Justitie*.
 Dito, en *Secretaris* van den Land-Raad.
 Assistent, en Winkelier, afgezet.
 Boekhouder, en Winkelier.
 Dito, en op *Boero* Hoofd.
- A°. 1686.
- Als boven, en *Extraordinaris Raad*.
 Opperkoopman, en Tweede.
 Kapitein, vertrok den 3 *Septemb*.
 Luitenant *Commandant*.
 Koopman.
 Dito, en Hoofd op *Hitoe*.
 Dito, en dito op *Honimoo*.
 Onderkoopman, en Fiscaal.
 Dito, en Hoofd op *Haroeko*.
 Dito, en dito op *Larike*.
 Boekhouder, vertrokken.
 Dito, en Soldy-Boekhouder.
 Dito, en *Secretaris* van den *Politicquen*
Raad, vertrok.
 Dito, en Winkelier.
 Dito, en *Secretaris* van den *Politicquen*
Raad.
 Dito, en dito van *Justitie*.
 Hoofd op *Boero*.
 Dito, en dito van den Land-Raad.
- A°. 1687.
- Als boven, vertrok 31 *Augusti*.
 Landvoogd, en Bestierder, met *Sumatra*
 den 4 *April* gekomen.
 Opperkoopman, en Tweede, vertrok den
 17 July.
 Dito, en dito.

<i>Pieter Schaffer.</i>	Kapiteyn.
<i>Jurriaan Rumphius.</i>	Koopman.
<i>Gerbrand Prooft.</i>	Dito, en Hoofd op <i>Hitoe</i> .
<i>Joannes Moris.</i>	Dito, en dito op <i>Honimoo</i> .
<i>François van Schuere.</i>	Onderkoopman, en Fiscaal.
<i>Abraham Vekens.</i>	Dito, en Hoofd op <i>Haroeko</i> .
<i>Isaac de Visscher.</i>	Dito, en dito op <i>Larike</i> .
<i>Herman Janssoon Steinkuiler.</i>	Boekhouder, en Soldy Boekhouder.
<i>Jan Willemsson Kleintje.</i>	Boekhouder, en <i>Secretaris</i> van den <i>Politiequen Raad</i> , vertrok.
<i>Pieter Roofelaar, van Middelburg.</i>	Dito, en dito van den <i>Politiequen Raad</i> .
<i>Paulus Augustus Rumphius, van Hila.</i>	Assistent, en dito van <i>Justitie</i> .
<i>Adriaan Kakelaar.</i>	Beekhouder, en Winkelier.
<i>Abraham Pietersson.</i>	Dito, en Hoofd op <i>Boero</i> .
<i>Alexander Latil.</i>	Dito, en <i>Secretaris</i> van de Land-Raad, ging nu af.

A°. 1688.

<i>Dirk de Haas.</i>	<i>Landvoogd</i> , en Bestierder.
<i>Henrik Crudop.</i>	Opperkoopman, en Tweede.
<i>Pieter Schaffer.</i>	Kapiteyn.
<i>Jurriaan Rumphius.</i>	Koopman.
<i>Gerbrand Prooft.</i>	Dito, en Hoofd op <i>Hitoe</i> .
<i>Joannes Moris.</i>	Dito, en dito op <i>Honimoo</i> .
<i>François van Schuere.</i>	Dito, en Fiscaal.
<i>Abraham Vekens.</i>	Dito, en Hoofd op <i>Haroeko</i> .
<i>Isaac de Visscher.</i>	Dito, en dito op <i>Larike</i> .
<i>Herman Janssoon Steinkuiler.</i>	Boekhouder, en Soldy-Boekhouder, vertrok.
<i>Joannes Westerbaan, van den Haag.</i>	Onderkoopman, en Soldy-Boekhouder.
<i>Pieter Roofelaar.</i>	Boekhouder, en <i>Secretaris</i> van den <i>Politiequen Raad</i> .
<i>Paulus Augustus Rumphius.</i>	Dito, en <i>Secretaris</i> van <i>Justitie</i> .
<i>Adriaan Kakelaar.</i>	Dito, en Winkelier.
<i>Dirk Raufcher.</i>	Dito, en <i>Secretaris</i> van den Land-Raad.
<i>Abraham Pietersson.</i>	Dito, en Hoofd op <i>Boero</i> .

A°. 1689.

<i>Dirk de Haas.</i>	<i>Landvoogd</i> , Bestierder, <i>Extraordinaris Raad</i> , en <i>Commissaris</i> .
<i>Henrik Crudop.</i>	Opperkoopman, en Tweede.
<i>Pieter Schaffer.</i>	Kapitein.
<i>Jurriaan Rumphius.</i>	Koopman.
<i>Gerbrand Prooft.</i>	Dito, en Hoofd op <i>Hitoe</i> , overleden den 12 ^{en} <i>February</i> .
<i>Joannes Moris.</i>	Dito, en Hoofd op <i>Honimoo</i> , dog na den 12 ^{en} <i>February</i> op <i>Hitoe</i> .
<i>François van Schuere.</i>	Onderkoopman, en Fiscaal; dog na <i>February</i> op <i>Honimoo</i> .
<i>Abraham Vekens.</i>	Dito, en Fiscaal.
<i>Pieter Pietersson Ruifcher.</i>	Boekhouder, en Hoofd op <i>Haroeko</i> .
<i>Isaac de Visscher.</i>	Onderkoopman, en Hoofd op <i>Larike</i> .
<i>Adriaan Kakelaar.</i>	Dito, en Winkelier.
<i>Joannes Westerbaan.</i>	Dito, en Soldy Boekhouder.
<i>Pieter Roofelaar.</i>	Dito, en <i>Secretaris</i> van den <i>Politiequen Raad</i> .
<i>Abraham Pietersson.</i>	Boekhouder, en Hoofd op <i>Boero</i> tot <i>April</i> .
<i>Pieter de Bacq, van Zwammerdam.</i>	Dito, en Hoofd op <i>Boero</i> .
<i>Paulus Augustus Rumphius.</i>	Assistent, en <i>Secretaris</i> van <i>Justitie</i> .
<i>Dirk Raufcher.</i>	Boekhouder, en <i>Secretaris</i> van den Land-Raad.

- Dirk de Haas.*
Henrik Crudop.
Pieter Schaffer.
Jurriaan Rumphius.
Joannes Moris.
François van Schuere.
Abraham Vekens.
Isaac de Visscher.
- Pieter Pieterffoon Ruijscher.*
Joannes Westerbaan.
Antoni Snaats, van den Briel.
Pieter Roßelaar.
Adriaan Kakelaar.
Jacob Verfelewel.
Huyg Pieterffoon Koek.
Pieter de Bocq.
Paulus Augustus Rumphius.
Dirk Raufcher.
Henrik Berghuizen, van Nimegen.
- Dirk de Haas.*
 25c. *Nicolaas Schaghen.*
Henrik Crudop.
Joannes Moris.
Pieter Schaffer.
Jurriaan Rumphius.
Pieter Roßelaar.
François van Schuere.
Joannes de Visscher.
Joannes Berghuizen.
Abraham Vekens.
Kornelis Beernink, van Utrecht.
Pieter de Bocq.
Nicolaas Eelers, van Amsterdam.
Huyg Pieterffoon Koek.
Pieter van der Poort, van Middelburg.
Antoni Snaats.
Paulus Augustus Rumphius.
Jan du Ryn, van Paliacatta.
Dirk Raufcher.
Ernst Knipping, van Leiden.
- Nicolaas Schaghen.*
Joannes Moris.
- A°. 1690.
 Als boven.
 Opperkoopman, en Tweede.
 Kapiteyn.
 Koopman.
 Dito, en Hoofd op *Hitoe*.
 Onderkoopman, en Hoofd op *Honimoo*.
 Dito, en Fiscaal.
 Dito, en Hoofd op *Haroeko*, in *September*.
 Boekhouder, en Hoofd op *Haroeko*, overleden 14 *January*.
 Onderkoopman, en Hoofd te *Haroeko* tot *September*, als vertrok opgezonden.
 Boekhouder, en Soldy-Boekhouder.
 Onderkoopman, en *Secretaris* van den *Politicquen Raad*.
 Onderkoopman, en Winkelier, afgezet den 26^{cu} *January*.
 Boekhouder, en Winkelier, op *Larike* overleden.
 Dito, en Winkelier.
 Dito, en Hoofd op *Boero*.
 Dito, en Hoofd op *Larike*, verving *Verfelewel*.
 Dito, en dito van den Land-Raad.
Secretaris van de *Justitie*.
- A°. 1691.
Landvoogd, Bestierder, *Ordinaris Raad*, en *Commissaris*, vertrok met *Henrik Maurits* in *May*.
 Dito, en *Extraordinaris Raad*, quam den 8^c *Maart* met dito *Bodem*.
 Opperkoopman, en Tweede, overleden den 6^{en} *February*.
 Opperkoopman, en Tweede.
 Kapitein.
 Koopman.
 Onderkoopman, en Hoofd op *Hitoe*.
 Koopman, en Hoofd op *Honimoo*, overleden 15 *Juny*.
 Dito, en Hoofd op *Honimoo*.
 Boekhouder, en *Secretaris* van den *Politicquen Raad*, vertrok.
 Onderkoopman, en Fiscaal, vertrok in *May*.
 Dito, en *Secretaris* van den *Politicquen Raad*.
 Boekhouder, en Fiscaal.
 Onderkoopman, vertrok in *September*.
 Boekhouder, en Hoofd op *Haroeko*, in *Juny*.
 Boekhouder, en Winkelier.
 Dito, en Soldy-Boekhouder.
 Dito, en Hoofd op *Larike*.
 Dito, en *Secretaris* van *Justitie*.
 Dito, en dito van den Land-Raad.
 Dito, en Hoofd op *Boero*.
- A°. 1692.
 Als boven.
 Opperkoopman, en Tweede, vertrok in *September*.

Mattheus Schenkenberg, van *Batavia*.

Pieter Schaffer.

Jurriaan Rumpbius.

Pieter Rooselaar.

Isaac de Visscher.

Pieter de Bocq.

Kornelis Beernink.

Antoni Snaats.

Huig Pieterffoon Koek.

Paulus Augustus Rumpbius.

Jan du Ryn.

Joannes de Visscher, van *Leyden*.

Pieter van der Poort.

Salomon Storm, van *Middelburg*.

Dirk Raufcher.

Ernst Knipping.

Nicolaas Schaghen.

Mattheus Schenkenberg.

Pieter Schaffer.

Kaspar Tabbaart.

Jurriaan Rumpbius.

Pieter Rooselaar.

Isaac de Visscher.

Pieter de Bocq.

Kornelis Beernink.

Pieter van der Poort.

Joannes de Visscher.

Paulus Augustus Rumpbius.

Antoni Snaats.

Jan du Ryn.

Ernst Knipping.

Martinus van Sprankhuizen.

Salomon Storm.

Dirk Raufcher.

Nicolaas Schaghen.

Mattheus Schenkenberg.

Pieter Rooselaar.

Kaspar Tabbaart.

Jurriaan Rumpbius.

Isaac de Visscher.

Paulus Augustus Rumpbius.

Pieter de Bocq.

Salomon Storm.

Joannes de Visscher.

Antoni Snaats.

Joost van Costenobel, van *Middelburg*.

Jan du Ryn.

Joannes Brakel, van *Willemstadt*.

Ernst Knipping.

Martinus van Sprankhuizen.

Dirk Raufcher.

Dito, en dito.

Kapitein.

Koopman.

Dito, en Hoofd op *Hitoe*.

Dito, en Hoofd op *Honimoo*, vertrok in *May*.

Onderkoopman, en Hoofd op *Honimoo*.

Dito, en Fiscaal.

Dito, en Soldy-Boekhouder, dog in *Septemb*. Hoofd op *Haroeko*.

Dito, en Hoofd op *Haroeko*, overleden 2 *September*.

Dito, en dito op *Larike*.

Boekhouder, en *Secretaris* van den *Politiquen Raad*.

Assistent, en *Secretaris* van *Justitie*.

Onderkoopman, Winkelier, en Soldy-Boekhouder, in *Septemb*.

Dito, en Winkelier.

Boekhouder, en *Secretaris* van den *Land-Raad*.

Dito, en Hoofd op *Boero*.

A°. 1693.

Als boven.

Opperkoopman, en Tweede.

Kapiteyn, overleden.

Dito.

Koopman.

Dito, en Hoofd op *Hitoe*.

Dito, en dito op *Honimoo*.

Onderkoopman, en Fiscaal.

Dito, en Fiscaal, vertrok in *May*.

Dito, en Soldy-Boekhouder, vertrok 15 *Juny*.

Boekhouder, en Soldy-Boekhouder.

Onderkoopman, en Hoofd op *Larike*.

Dito, en dito op *Haroeko*.

Boekhouder, en *Secretaris* van den *Politiquen Raad*.

Dito, en dito van *Justitie*.

Dito, en dito van den *Land-Raad*.

Onderkoopman, en Winkelier.

Boekhouder, en Hoofd op *Boero*.

A°. 1694.

Als boven.

Opperkoopman, en Tweede, vertrok in *Juny*.

Koopman, en dito, 22 *Juny*.

Kapiteyn.

Koopman.

Dito, en Hoofd op *Honimoo*.

Onderkoopman, en dito op *Hitoe*.

Dito, en Fiscaal.

Dito, en Soldy-Boekhouder.

Boekhouder, en Hoofd op *Larike*.

Onderkoopman, en dito op *Haroeko*, 25 *September* vertrokken.

Boekhouder, en Hoofd op *Haroeko*.

Onderkoopman, en *Secretaris* van den *Politiquen Raad*.

Boekhouder, en Winkelier.

Dito, en *Secretaris* van *Justitie*.

Dito, en dito van den *Land-Raad*.

Dito, en Hoofd op *Boero*.

- Nicolaas Schaghen.*
Pieter Roofelaar.
- Kornelis Stull, van Leiden.*
Kaspar Tabbaart.
Jurriaan Rumphius.
Isaac de Visscher.
Pieter de Vos, van Amsterdam.
Paulus Augustus Rumphius.
Pieter de Bocq.
Jacob Cloek, van Utrecht.
Joannes de Visscher.
Jan du Ryn.
- Salomon Storm.*
Ernst Knipping.
Martinus van Sprankhuizen.
Dirk Rauscher.
Wybrand Laurentius.
- Nicolaas Schaghen.*
Kornelis Stull.
Kaspar Tabbaart.
Jurriaan Rumphius.
Isaac de Visscher.
- Pieter de Bocq.*
Johan van Hoorn, van Middelburg.
Pieter de Vos.
Jacob Cloek.
Ernst Knipping.
- Paulus Augustus Rumphius.*
Joannes de Visscher.
Salomon Storm.
Joost van Costenobel.
Martinus van Sprankhuizen.
Dirk Rauscher.
Pieter Nuyts, van Amboina.
Jan du Ryn.
- 26c. Willem van Wyngaarden, Heer van Werkendam.*
Kornelis Stull.
Kaspar Tabbaart.
Jurriaan Rumphius.
Pieter de Vos.
Pieter de Bocq.
Salomon Storm.
Jacob Cloek.
- Johan van Hoorn, van Middelburg.*
Martinus van Sprankhuizen.
Johan van Hoorn, van Amisfoort.
Ernst Knipping.
- Paulus Augustus Rumphius.*
Joannes de Visscher.
Jan du Ryn.
Joost van Costenobel.
- A°. 1695.
Als boven.
Opperkoopman, en Tweede, vertrok den 21 Juny.
Dito, en dito.
Kapiteyn.
Koopman.
Dito, en Hoofd op *Honimoo.*
Dito, en Hoofd op *Hitoe.*
Onderkoopman, en dito op *Larike.*
Dito, en Fiscaal.
Dito, en Soldy Boekhouder.
Dito, en Hoofd op *Haroeko.*
Dito, en *Secretaris* van den *Politicquen Raad.*
Dito, en Winkelier.
Boekhouder, en *Secretaris* van de *Justitie.*
Dito, en dito van den Land-Raad.
Dito, en Hoofd op *Boero.*
Onderkoopman, vertrok in *Septemb.*
- A°. 1696.
Als boven, overleden 7 July.
Opperkoopman, en Gezaghebber.
Kapiteyn.
Koopman.
Dito, en Hoofd op *Honimoo*, overleden 26 July.
Dito, en Hoofd op *Honimoo.*
Dito, en Fiscaal.
Koopman, en Hoofd op *Hitoe.*
Onderkoopman, en Soldy-Boekhouder.
Dito, en *Secretaris* van den *Politicquen Raad.*
Dito, en Hoofd op *Larike.*
Dito, en dito op *Haroeko.*
Dito, en Winkelier.
Boekhouder, en *Secretaris* van *Justitie.*
Dito, en dito van den Land-Raad.
Dito, en Hoofd op *Boero.*
Onderkoopman.
Dito.
- A°. 1697.
Landvoogd, Bestierder, en *Extraordinaris Raad*, met de *Voetboog* den 2 April.
Opperkoopman, en Tweede.
Kapiteyn.
Koopman.
Dito, en Hoofd op *Hitoe.*
Dito, en Hoofd op *Honimoo*, vertrok.
Dito, en Hoofd op *Honimoo.*
Onderkoopman, en Soldy-Boekhouder, vertrok.
Onderkoopman, en Soldy-Boekhouder, gaat af.
Boekhouder, en Soldy Boekhouder.
Onderkoopman, en Fiscaal.
Dito, en *Secretaris* van den *Politicquen Raad.*
Dito, en Hoofd op *Larike.*
Dito, en Hoofd op *Haroeko.*
Dito, en Winkelier.
Boekhouder, en *Secretaris* van *Justitie.*
• *Joan-*

Joannes Hartenberg, van Enkhuizen.
Dirk Rauscher.
Pieter Nuits.
Calixtus Popping, van Groll.

Dito, en dito van den Land Raad.
 Dito, en Hoofd op *Boero*.
 Onderkoopman.
 Dito.

A°. 1698.

Willem van Wyngaarden.
Kornelis Stull.
Kaspar Tabbaart.
Jurriaan Rumpbius.
Pieter de Vos.
Salomon Storm.
Johan van Hoorn, van Amsterdam.
Martinus van Sprankhuizen.
Ernst Knipping.

Als boven.
 Opperkoopman, en Tweede.
 Kapitein.
 Koopman.
 Dito, en Hoofd op *Hitoe*.
 Dito, en Hoofd op *Honimoo*.
 Fiscaal.
 Onderkoopman, en Soldy-Boekhouder.
 Dito, en *Secretaris* van den *Politicquen Raad*.

Paulus Augustus Rumpbius.
Joannes de Visscher.

Dito, en Hoofd op *Larike*.
 Dito, en Hoofd op *Haroeko*, overleden
 29 *January*.

Johan van Hoorn, van Middelburg.
Jan du Ryn.

Dito, en Hoofd op *Haroeko*.
 Dito, en Winkelier, overleden 12 *February*.

Joost van Costenobel.
Joannes van Brakel.
Joannes Hartenberg.
Dirk Rauscher.
Pieter Nuits.
Calixtus Popping.

Boekhouder, en Winkelier.
 Dito, en *Secretaris* van *Justitie*.
 Dito, en dito van de Land-Raad.
 Dito, en Hoofd op *Boero*.
 Onderkoopman.
 Dito.

A°. 1699.

Willem van Wyngaarden.
Kornelis Stull.
Kaspar Tabbaart.
Jurriaan Rumpbius.
Pieter de Vos.
Salomon Storm.
Johan van Hoorn, van Amisfoort.
Martinus van Sprankhuizen.
Ernst Knipping.

Als boven.
 Opperkoopman, en Tweede.
 Kapiteyn.
 Koopman.
 Dito, en Hoofd op *Hitoe*.
 Dito, en dito op *Honimoo*.
 Dito, en Fiscaal.
 Onderkoopman, en Soldy-Boekhouder.
 Dito, en *Secretaris* van den *Politicquen Raad*.

Paulus Augustus Rumpbius.
Johan van Hoorn, van Middelburg.
Pieter Nuits.
Calixtus Popping.
Ryklof de Geus, van Amboina.
Joost van Costenobel.
Dirk Rauscher.
Joannes van Brakel.
Joannes Hartenberg.

Dito, en Hoofd op *Larike*.
 Dito, en Hoofd op *Haroeko*.
 Dito.
 Dito.
 Dito, overleden den 2 *July*.
 Boekhouder, en Winkelier.
 Dito, en Hoofd op *Boero*.
 Dito, en *Secretaris* van *Justitie*.
 Dito, en dito van den Land-Raad.

A°. 1700.

Willem van Wyngaarden.
Kornelis Stull.
Kaspar Tabbaart.
Jurriaan Rumpbius.
Pieter de Vos.
Salomo Storm.
Johan van Hoorn, van Amisfoort.
Martinus van Sprankhuizen.
Ernst Knipping.

Als boven.
 Opperkoopman, en Tweede.
 Kapiteyn.
 Koopman.
 Dito, en Hoofd op *Hitoe*.
 Dito, en Hoofd op *Honimoo*.
 Dito, en Fiscaal.
 Onderkoopman, en Soldy-Boekhouder.
 Dito, en *Secretaris* van den *Politicquen Raad*.

Paulus Augustus Rumpbius.
Johan van Hoorn, van Middelburg.
Pieter Nuits.
Calixtus Popping.

Koopman, en Hoofd op *Larike*.
 Onderkoopman, en dito op *Haroeko*.
 Dito.
 Dito.

D

Joan-

Joannes Philippus Sipman, van Darmstad.
 Joost van Costenobel.
 Dirk Raufcher.
 Abraham Patras, van Grenoble.
 Joannes Hartenberg.

Dito.
 Bockhouder, en Winkelier.
 Dito, en Hoofd op *Boero*.
 Dito, en Secretaris van *Justitie*.
 Dito, en dito van den Land-Raad.

Willem van Wyngaarden.
 27^e. Balthasar Coyet, van Formosa.

A^o. 1701.

Als boven, vertrok in *May*.
 Landvoogd, en Bestierder, 20 *April* met
Aardenhout.

Kornelis Stull.

Opperkoopman, en Tweede, vertrok den
 15 *Maart*.

Salomon Storm.

Dito, en dito.

Kaspar Tabbaart.

Kapiteyn.

Jurriaan Rumphius.

Koopman.

Pieter de Vos.

Dito, en Hoofd op *Hitoe*, vertrok.

Jan van Hoorn, van Middelburg.

Dito, en Hoofd op *Hitoe*.

Ernst Knipping.

Dito, en Hoofd op *Honimoo*.

Jan van Hoorn, van Amisfoort.

Dito, en Fiscaal, vertrok den 31 *May*.

Jacob Cloek.

Dito, en Fiscaal.

Paulus Augustus Rumphius.

Dito, en Hoofd op *Larike*.

Joannes Philippus Sipman.

Onderkoopman, en Hoofd op *Haroeko*.

Martinus van Sprankhuizen.

Dito, en Soldy-Boekhouder, overleden
 den 31 *January*.

Joost van Costenobel.

Dito, en Soldy-Boekhouder.

Samuel Rothè, van Amsterdam.

Dito, en Secretaris van den *Politiequen*
Raad.

Pieter Nuits.

Dito.

Calixtus Popping.

Dito.

Frederik Twyffel, van Batavia.

Bockhouder, en Winkelier.

Dirk Raufcher.

Dito, en Hoofd op *Boero*.

Abraham Patras.

Dito, en Secretaris van *Justitie*.

Jacob van Gyn, van Amsterdam.

Dito, en dito van den Land-Raad.

A^o. 1702.

Balthasar Cojett.

Als boven.

Salomon Storm.

Opperkoopman, en Tweede.

Kaspar Tabbaart.

Kapiteyn.

Jurriaan Rumphius.

Koopman, overleden den 13 *Juny*.

Johan van Hoorn, van Middelburg.

Dito, en Hoofd op *Hitoe*.

Ernst Knipping.

Dito, en dito op *Honimoo*, vertrok den
 15 *Septemb*.

Jacob Cloek.

Dito, en Fiscaal; na half *Septemb*. Hoofd
 op *Honimoo*.

Paulus Augustus Rumphius.

Dito, en Hoofd op *Haroeko*.

Joannes Philippus Sipman.

Onderkoopman, en dito op *Haroeko*.

Joost van Costenobel.

Dito, en Soldy-Boekhouder, na den 15
Septemb. Fiscaal, zamen.

Samuel Rothè.

Dito, en Secretaris van den *Politiequen*
Raad.

Pieter Nuits.

Dito.

Frederik Twyffel.

Dito, en Winkelier.

Calixtus Popping.

Dito, vertrok den 15 *May*.

Huibert de Vlieg, van Dordrecht.

Dito.

Dirk Raufcher.

Bockhouder, en Hoofd op *Boero*.

Abraham Patras.

Dito, en Secretaris van *Justitie*.

Jacob van Gyn.

Dito, en dito van den Land-Raad, ver-
 trok in *May*.

Ernst Crauel, van Oostenroode.

Assistent, en Secretaris van dito.

A^o. 1703.

Balthasar Cojett.

Als boven.

Salomon Storm.

Opperkoopman, en Tweede.

Kaspar Tabbaart.

Kapiteyn.

Johan van Hoorn, van *Middelburg*.

Arnold Mol, van *Batavia*.

Joannes Philippus Sipman.

Jacob Cloek.

Paulus Augustus Rumphius.

Jouff van Costenobel.

Samuel Rothè.

Willem du Rieu, van *Amsterdam*.

Huibert de Vlieg.

Pieter Nuits.

Frederik Twyffel.

Dirk Raulcher.

Abraham Patras.

Ernst Crauel.

Balthasar Coyett.

Salomon Storm.

Caspar Tabbaart.

Willem Henrik de Bevere.

Arnold Mol.

Paulus Augustus Rumphius.

Jacob Cloek.

Huibert de Vlieg.

Joannes Philippus Sipman.

Pieter Nuits.

Willem du Rieu.

Samuel Rothè.

Frederik Twyffel.

Adriaan Wentel, van *Muiden*.

Dirk Raulcher.

Ernst Crauel.

Frederik Julius Coyett, van der *Zee*.

Balthasar Coyett.

Salomon Storm.

Willem Henrik de Bevere.

Johan Erskine, van *Koppenbage*.

Johannes Philippus Sipman.

Arnold Mol.

Huibert de Vlieg.

Paulus Augustus Rumphius.

Gerard Lindeborn, van *Columbo*.

Pieter Nuits.

Willem du Rieu.

Samuel Rothè.

Jouff van Costenobel.

Frederik Twyffel.

Everd Hidding, van *Amsterdam*.

Adriaan Wentel.

Dirk Raulcher.

Ernst Crauel.

Koopman, en Hoofd op *Hitoe*, vertrok
30 *Juny*.

Dito, en Hoofd op *Honimoa*.

Onderkoopman, en Hoofd op *Hitoe*.

Koopman, en Fiscaal.

Dito, en Hoofd op *Larike*.

Onderkoopman, en Soldy-Boekhouder.

Dito, en *Secretaris* van den *Politicquen Raad*, afgezet in *September*.

Dito, en *Secretaris* van den *Politicquen Raad*, in *September*.

Dito, en Hoofd op *Haroeko*.

Dito.

Dito, en Winkelier.

Boekhouder, en Hoofd van *Boero*.

Dito, en *Secretaris* van *Justitie*.

Assistent, en dito van den *Land-Raad*.

A°. 1704.

Als boven.

Opperkoopman, en Tweede.

Kapiteyn, 30 *November* overleden.

Kapiteyn Luitenant.

Koopman, en Hoofd op *Honimoa*.

Dito, en Hoofd op *Larike*.

Dito, en Fiscaal, vertrok 15 *May*.

Onderkoopman, en Fiscaal.

Dito, en Hoofd op *Hitoe*.

Dito, en Soldy Boekhouder.

Dito, en *Secretaris* van den *Politicquen Raad*.

Dito, en Hoofd op *Haroeko*.

Dito, en Winkelier.

Dito.

Dito, en Hoofd op *Boero*.

Assistent, en *Secretaris* van *Justitie*.

Dito, en dito van den *Land-Raad*.

A°. 1705.

Als boven.

Opperkoopman, en Tweede.

Kapiteyn-Luitenant, vertrok.

Kapitein.

Koopman, en Hoofd op *Hitoe*.

Dito, en Hoofd op *Honimoa*, vertrok in
Septemb.

Dito, en Hoofd op *Honimoa*, in *September*.

Dito, en Hoofd op *Larike*, over ziekte
afgezet 30 *April*.

Onderkoopman, en Hoofd op *Larike*, en
kort daar na Fiscaal.

Dito, en Soldy-Boekhouder.

Dito, en *Secretaris* van den *Politicquen Raad*.

Dito, en Hoofd op *Haroeko*, overleden
2 *May*.

Dito, en Hoofd op *Haroeko*.

Dito, en Hoofd op *Larike*.

Dito, en Winkelier.

Dito, overleden 31 *January*.

Boekhouder, en Hoofd op *Boero*.

Assistent, en *Secretaris* van *Justitie*, over-
leden 14 *July*.

Frederik Julius Coyett.
Karolus Schulerus, van Sybecaspel.

Assistent, en *Secretaris* van *Justitie*.
 Boekhouder, en dito van den Land-Raad;
 en voor korten tyd op *Harocko* ver-
 vangen door *Costenobel*.

A°. 1706.

Balthasar Coyett.
 28°. *Adriaan van der Stel, van Haarlem.*

Als boven, vertrok 15 *May*.
Landvoogd, *Bestierder*, en *Extraordina-*
ris Raad, quam met *Monster*, 17 *Ja-*
nuary.

Salomon Storm.
Johan Erskine.
Kornelis de Visscher, van Wieringen.
Joannes Philippus Sipman.
Gerard Lindeborn.
Huibert de Vlieg.
Henrik Trip.

Opperkoopman, en Tweede.
 Kapiteyn, overleden 24 *Maart*.
 Kapiteyn.
 Koopman, en Hoofd op *Hitoe*.
 Dito, en dito op *Honimoa*.
 Dito, en *Fiscaal*.
 Onderkoopman, en *Soldy-Boekhouder*,
 dog dit zelve jaar Hoofd op *Harocko*.
 Dito.

Pieter Nuits.
Willem du Rieu.

Dito, en *Secretaris* van den *Politiequen*
Raad.

Joost van Costenobel.

Dito, en Hoofd op *Harocko*, werd weer
Soldy-Boekhouder in de plaats van
Trip.

Frederik Twyffel.
Everd Hidding.
Frederik Julius Coyett.

Dito, en Hoofd op *Larike*.
 Dito, en *Winkelier*.
 Assistent, en *Secretaris* van *Justitie*, ver-
 trok.

Balthasar de Bruinne, van Amsterdam.

Onderkoopman, en *Secretaris* van *Justi-*
tie.

Dirk Raufcher.

Boekhouder, en Hoofd op *Boero*, over-
 leden 6 *December*.

Carolus Schulerus.

Dito, en *Secretaris* van den Land-Raad.

A°. 1707.

Adriaan van der Stel.
Salomon Storm.
Kornelis de Visscher.
Joannes Philippus Sipman.
Gerard Lindeborn.
Huibert de Vlieg.
Joost van Costenobel.

Als boven.
 Opperkoopman, en Tweede.
 Kapiteyn.
 Koopman, en Hoofd op *Hitoe*.
 Dito, en dito op *Honimoa*.
 Dito, en *Fiscaal*.
 Onderkoopman, en *Soldy-Boekhouder*,
 vertrok.

Willem du Rieu.
Balthasar de Bruinne.

Dito, en *Soldy-Boekhouder*.
 Dito, en *Secretaris* van den *Politiequen*
Raad.

Henrik Trip.
Frederik Twyffel.
Pieter Nuits.
Everd Hidding.
Alexander van Brussel, van Delft.
Carolus Schulerus.
Pieter de Meyer, van Steenberg.

Dito, en Hoofd van *Harocko*.
 Dito, en Hoofd op *Larike*.
 Dito.
 Dito, en *Winkelier*.
 Boekhouder, en *Secretaris* van *Justitie*.
 Dito, en dito van den Land-Raad.
 Assistent, en Hoofd op *Boero*.

A°. 1708.

Adriaan van der Stel.
Salomon Storm.
Kornelis de Visscher.
Joannes Philippus Sipman.
Gerard Lindeborn.
Huibert de Vlieg.
Jacob Bottendorp, van Berlyn.
Willem du Rieu.

Als boven.
 Opperkoopman, en Tweede.
 Kapiteyn, vertrok in *May*.
 Koopman, en Hoofd op *Hitoe*.
 Dito, en dito op *Honimoa*.
 Dito, en *Fiscaal*, afgezet, vertrok in *Mar*.
 Dito, en *Fiscaal*.
 Onderkoopman, en *Soldy-Boekhouder*,
 overleden 13 *May*.
 Boekhouder, en *Soldy-Boekhouder*.

Daniel van Loenen.

Balt-

- Balthasar de Bruinne.* Onderkoopman, en *Secretaris* van den *Politiequen Raad*, dog in *July* Hoofd van *Haroeko*.
- Henrik Trip.* Dito, en Hoofd van *Haroeko*, vertrok den 30 *July*.
- Pieter Nuits.* Dito.
- Frederik Twyffel.* Dito, en Hoofd op *Larike*.
- Everd Hidding.* Dito, en Winkelier, overleden den 29 *May*.
- Alexander van Brussel.* Boekhouder, *Secretaris* van den *Politiequen Raad*, en van *Justitie*.
- Isaac van Hommeren.* Dito, en Winkelier.
- Carolus Schulerus.* Dito, en *Secretaris* van den Land-Raad.
- Pieter de Meyer.* Assistent, en Hoofd op *Boero*, overleden den 7 *February*.
- Nicolaas Valk, van Amsterdam.* Dito, en Hoofd op *Boero*, van den 7 *February* tot den 25 *May*.
- Herman Christiaan Dove.* Boekhouder, en Hoofd op *Boero*.
- Ao. 1709.
- Adriaan van der Stel.* Als boven.
- Salomon Storm.* Opperkoopman, en Tweede.
- Jacobus van den Bussche, van Yperen.* Kapiteyn.
- Joannes Philippus Sipman.* Koopman, en Hoofd op *Hitoe*.
- Gerard Lindeborn.* Dito, en Hoofd op *Honimoo*.
- Jacob Bottendorp.* Dito, en Fiscaal.
- Daniel van Loenen.* Onderkoopman, en Soldy-Boekhouder.
- Alexander van Brussel.* Dito, en *Secretaris* van den *Politiequen Raad*.
- Balthasar de Bruinne.* Dito, en Hoofd op *Haroeko*.
- Frederik Twyffel.* Dito, en Hoofd op *Larike*.
- Pieter Nuits.* Dito.
- Isaac van Hommeren.* Boekhouder, en Winkelier, werd Cassier.
- Kornelis Comans.* Onderkoopman, en Winkelier.
- Carolus Schulerus.* Boekhouder, en *Secretaris* van de *Justitie*.
- Jacob Boer, van Amsterdam.* Dito, en *Secretaris* van den Land-Raad.
- Herman Christiaan Dove.* Dito, en Hoofd op *Boero*.
- Ao. 1710.
- Adriaan van der Stel.* Als boven.
- Salomon Storm.* Opperkoopman, en Tweede, vertrok 28 *Augusti*.
- Joannes Philippus Sipman.* Dito, en dito.
- Jacobus van den Bussche.* Kapiteyn.
- Gerard Lindeborn.* Koopman, en Hoofd op *Honimoo*.
- Jacob Bottendorp.* Dito, en Hoofd op *Hitoe*.
- Balthasar de Bruinne.* Dito, en Fiscaal.
- Daniel van Loenen.* Onderkoopman, en Soldy-Boekhouder.
- Alexander van Brussel.* Dito, en *Secretaris* van den *Politiequen Raad*.
- Pieter Nuits.* Dito.
- Frederik Twyffel.* Dito, en Hoofd op *Larike*.
- Joban Bernard.* Dito, en Hoofd op *Haroeko*.
- Kornelis Comans.* Dito, en Winkelier, gaat af.
- Carolus Schulerus.* Boekhouder, en Winkelier.
- Jacob Boon.* Dito, en *Secretaris* van de *Justitie*.
- Jan Louis Munniks, van Utrecht.* Dito, en *Secretaris* van den Land-Raad.
- Herman Christiaan Dove.* Dito, en Hoofd op *Boero*.
- Ao. 1711.
- Adriaan van der Stel.* Als boven.
- Joannes Philippus Sipman.* Opperkoopman, en Tweede.
- Jacobus van den Bussche.* Kapiteyn.
- Gerard Lindeborn.* Koopman, en Hoofd op *Honimoo*.
- Jacob Bottendorp.* Dito, en Hoofd op *Hitoe*.

Balthasar de Bruinne.
Daniel van Loenen.
Alexander van Brussel.

Pieter Nuyts.
Frederik Twyffel.
Johan Bernard.
Carolus Schulerus.
Jacob Boon.
Jan Louis Munniks.
Herman Christiaan Dove.

Adriaan van der Stel.
Joannes Philippus Sipman.
Jacob Bottendorp.
Jacobus van den Bussche.
Gerard Lindeborn.
Balthasar de Bruinne.
Frederik Twyffel.
Konstantyn Comans.
Alexander van Brussel.

Pieter Nuyts.
Johan Bernard.
Daniel van Loenen.
Carolus Schulerus.
Jacob Boon.
Jan Louis Munniks.
Herman Christiaan Dove.

Adriaan van der Stel.
Jacob Bottendorp.
Jacobus van den Bussche.
Gerard Lindeborn.
Balthasar de Bruinne.
Frederik Twyffel.
Konstantyn Comans.
Alexander van Brussel.

Pieter Nuyts.
Johan Bernard.
Daniel van Loenen.
Carolus Schulerus.
Jacob Boon.
Jan Louis Munniks.
Henrik 1° Hoofd.
Herman Christiaan Dove.

Adriaan van der Stel.
Jacob Bottendorp.
Jacobus van den Bussche.
Gerard Lindeborn.
Balthasar de Bruinne.
Frederik Twyffel.
Konstantyn Comans.
Alexander van Brussel.

Johan Bernard.
Daniel van Loenen.
Carolus Schulerus.
Jacob Boon.

Dito, en Fiscaal.
Onderkoopman, en Soldy-Boekhouder.
Dito, en Secretaris van den Politicquen Raad.
Onderkoopman.
Dito, en Hoofd op Larike.
Dito, en Hoofd op Haroeko.
Dito, en Winkelier.
Boekhouder, en Secretaris van Justitie.
Dito, en dito van den Land-Raad.
Dito, en Hoofd op Boero.

A^o. 1712.

Als boven.
Opperkoopman, en Tweede, vertrok.
Dito, en dito.
Kapiteyn.
Koopman, en Hoofd op Honimoo.
Dito, en Hoofd op Hitoe.
Dito, en Fiscaal.
Dito, en Soldy Boekhouder.
Dito, en Secretaris van den Politicquen Raad.
Dito.
Dito, en Hoofd op Haroeko.
Dito, en Hoofd op Larike.
Dito, en Winkelier.
Boekhouder, en Secretaris van Justitie.
Dito, en dito van den Land-Raad.
Dito, en Hoofd op Boero.

A^o. 1713.

Als boven.
Opperkoopman, en Tweede.
Kapiteyn.
Koopman, en Hoofd op Honimoo.
Dito, en Hoofd op Hitoe.
Dito, en Fiscaal.
Onderkoopman, en Soldy-Boekhouder.
Dito, en Secretaris van den Politicquen Raad.
Dito, overleden.
Dito, en Hoofd op Haroeko.
Dito, en Hoofd op Larike.
Dito, en Winkelier.
Boekhouder, en Secretaris van de Justitie.
Dito, en dito van den Land-Raad; vertrok.
Dito, en Secretaris van den Land-Raad.
Dito, en Hoofd op Boero.

A^o. 1714.

Als boven.
Opperkoopman, en Tweede.
Kapiteyn.
Koopman, en Hoofd op Honimoo.
Dito, en Hoofd op Hitoe.
Dito, en Fiscaal.
Onderkoopman, en Soldy-Boekhouder.
Dito, en Secretaris van den Politicquen Raad.
Dito, en Hoofd op Haroeko.
Dito, en Hoofd op Larike.
Dito, en Winkelier.
Boekhouder, en Secretaris van Justitie.

Henrik ^v Hoofd.
Herman Christiaan Dove.

Dito, en dito van den Land-Raad.
Dito, en Hoofd op *Boero*.

Adriaan van der Stel
Jacob Bottendorp.
Pieter Gabri, van Amsterdam.
Jacobus van den Bussche.
Gerard Lindeborn.

A^o. 1715.

Als boven.
Opperkoopman, en Tweede.
Dito, en dito.
Kapiteyn.
Koopman, en Hoofd op *Honimoo*, ver-
trok.
Dito, en Hoofd op *Hitoe*.
Dito, en Hoofd op *Honimoo*.
Dito, en Fiscaal.
Onderkoopman, en Soldy-Boekhouder.
Dito, en *Secretaris* van den *Politiequen*
Raad.

Balthasar de Bruinne.
Frederik Twyffel.
Johan Bernard.
Nicolaas Valk.
Alexander van Brussel.

Dito, en Hoofd op *Larike*, overleden.
Dito, en Hoofd op *Larike*.
Dito, en Hoofd op *Haroeko*.
Boekhouder, en Winkelier.
Dito, en *Secretaris* van *Justitie*, overle-
den 1 *Maart*.

Daniel van Loenen.
Konstantyn Comans.
Carolus Schulerus.
Dirk Smuyser.
Henrik ^v Hoofd.

Assistent, en *Secretaris* van den Land-
Raad, en in 't zelve jaar nog van de
Justitie.

Emanuel Softman.

Dito, en *Secretaris* van den Land-Raad.
Dito, en Hoofd op *Boero*.

Joannes Kakelaar, van Amboina.
Herman Christiaan Dove.

A^o. 1716.

Adriaan van der Stel.
Pieter Gabri.
Jacobus van den Bussche.
Balthasar de Bruinne.
Frederik Twyffel.
Johan Bernard.
Henrik Wolfraad.
Nicolaas Valk.
Alexander van Brussel.

Als boven.
Opperkoopman, en Tweede.
Kapiteyn.
Koopman, en Hoofd op *Hitoe*.
Dito, en Hoofd op *Honimoo*.
Dito, en Fiscaal, vertrok.
Dito, en Fiscaal.
Onderkoopman, en Soldy-Boekhouder.
Dito, en *Secretaris* van den *Politiequen*
Raad, overleden 16 *December*.
Boekhouder, en *Secretaris* van dito Raad.
Onderkoopman, en Hoofd op *Larike*.
Dito, en Hoofd op *Haroeko*.
Dito, en Winkelier.
Boekhouder; en *Secretaris* van *Justitie*.
Dito, en dito van den Land-Raad.
Dito, en Hoofd op *Boero*.

Emanuel Softman.
Konstantyn Comans.
Carolus Schulerus.
Dirk Smuyser.
Kornelis van Sprankhuizen, van Amboina.
Joannes Kakelaar.
Herman Christiaan Dove.

A^o. 1717.

Adriaan van der Stel.
Pieter Gabri.
Jacobus van den Bussche.
Balthasar de Bruinne.
Frederik Twyffel.

Als boven.
Opperkoopman, en Tweede.
Kapitein.
Koopman, en Hoofd op *Hitoe*.
Dito, en Hoofd op *Honimoo*, overleden
19 *July*.
Dito, en Fiscaal.
Onderkoopman, en Soldy-Boekhouder.
Dito, en *Secretaris* van den *Politiequen*
Raad.

Henrik Wolfraad.
Nicolaas Valk.
Emanuel Softman.

Dito, en Hoofd op *Larike*.
Dito, en Hoofd op *Haroeko*.
Dito, en Winkelier.
Boekhouder, en *Secretaris* van *Justitie*.
Dito, en dito van den Land-Raad.
Dito, en Hoofd op *Boero*.

Konstantyn Comans.
Carolus Schulerus.
Dirk Smuyser.
Kornelis van Sprankhuizen.
Joannes Kakelaar.
Henrik Christiaan Dove.

Adriaan van der Stel.
Pieter Gabri.
Jacobus van den Buffche.
Balthasar de Bruinne.
Henrik Wolfraad.
Nicolaas Valk.
Emanuel Softman.

Carolus Schulerus.

Konstantyn Comans.
Jacob de Haan, van Amsterdam.
Dirk Smuyser.
Kornelis van Sprankhuizen.
Joannes Kakelaar.
Herman Christiaan Dove.

Adriaan van der Stel.
Pieter Gabri.
Rochus Hollaar.
Jacobus van den Buffche.
Balthasar de Bruinne.
Henrik Wolfraad.
Carolus Schulerus.
N. — — Bovius.
Nicolaas Valk.
Emanuel Softman.

Konstantyn Comans.
Jacob de Haan.
Dirk Smuyser.

Herman Christiaan Dove.
Kornelis Sprankhuizen.
Joannes Kakelaar.
Jacob Boon.

Adriaan van der Stel.
Rochus Hollaar.
Jacob Willem van der Brugge.
Henrik Wolfraad.
Carolus Schulerus.
N. — — Bovius.
Nicolaas Valk.
Emanuel Softman.

Konstantyn Comans.
Jacob de Haan.
Herman Christiaan Dove.
Kornelis van Sprankhuizen.
Jacob Boon.
Joannes Kakelaar.
 — —

29°. *Pieter Gabri.*
Rochus Hollaar.
Jacob Willem van der Brugge.
Menso Hermanus Ladenius.
Henrik Wolfraad.
Karolus Schulerus.

A°. 1718.

Als boven.
 Opperkoopman, en Tweede.
 Kapiteyn.
 Koopman, en Hoofd op *Hitoe*.
 Dito, en Hoofd op *Honimoo*.
 Dito, en Soldy-Boekhouder.
 Dito, en *Secretaris* van den *Politicquen Raad*.
 Dito, en Hoofd op *Haroeko*, dog wiert Fiscaal
 Dito, en Hoofd op *Haroeko*.
 Dito, en Hoofd op *Larike*.
 Dito, en Winkelier.
 Boekhouder, en *Secretaris* van de *Justitie*.
 Dito, en dito van den Land-Raad.
 Dito, en Hoofd op *Boero*.

A°. 1719.

Als boven.
 Opperkoopman, en Tweede, vertrok.
 Dito, en dito.
 Kapiteyn, vertrok.
 Koopman, en Hoofd op *Hitoe*, vertrok.
 Dito, en Hoofd op *Honimoo*.
 Dito, en Hoofd op *Hitoe*.
 Dito, en Fiscaal.
 Onderkoopman, en Soldy-Boekhouder.
 Dito, en *Secretaris* van den *Politicquen Raad*.
 Dito, en Hoofd op *Haroeko*.
 Dito, en Hoofd op *Larike*.
 Dito, en Winkelier, overleden in *April*, of *May*.
 Boekhouder, en Winkelier.
 Dito, en *Secretaris* van de *Justitie*.
 Dito, en dito van den Land-Raad.
 Dito, en Hoofd op *Boero*.

A°. 1720.

Als boven, overleden den 13 *October*.
 Opperkoopman, en Tweede.
 Kapiteyn.
 Koopman, en Hoofd op *Honimoo*.
 Dito, en Hoofd op *Hitoe*.
 Dito, en Fiscaal.
 Onderkoopman, en Soldy-Boekhouder.
 Dito, en *Secretaris* van den *Politicquen Raad*.
 Dito, en Hoofd op *Haroeko*.
 Dito, en dito tot *Larike*.
 Dito, en Winkelier.
 Dito, en *Secretaris* van *Justitie*.
 Dito, en Hoofd op *Boero*, overleden.
 Dito, en Hoofd op *Boero*.
 Dito, en *Secretaris* van den Land-Raad.

A°. 1721.

Landvoogd, en Bestierder.
 Opperkoopman, en Tweede.
 Kapiteyn, vertrok.
 Dito.
 Koopman, en Hoofd op *Honimoo*.
 Dito, en Hoofd op *Hitoe*.

N. — — *Bovius.*
Nicolaas Valk.
Emanuel Softman.

Konstantyn Komans.
Jacob de Haan.
Herman Christiaan Dove.
Kornelis van Sprankhuizen.
Joannes Kakelaar.
 — —

Dito, en Fiscaal.
 Onderkoopman, en Soldy-Boekhouder.
 Dito, en *Secretaris* van den *Politiequen Raad.*
 Dito, en Hoofd op *Haroeko.*
 Dito, en Hoofd op *Larike*
 Dito, en Winkelier.
 Boekhouder, en *Secretaris* van *Justitie.*
 Dito, en Hoofd op *Boero.*
 Dito, en *Secretaris* van den *Land-Raad.*

ACHTSTE HOOFDSTUK.

Commissarissen der drie *Oostersche Landvoogdyen.* *Landvoogden* van *Amboina.* *Opperkooptieden*, en *Tweede Persoonen.* *Kapiteinen.* *Oppervoofden* van *Hitoe.* *Oppervoofden* van *Honimoa.* *Fiscaalen.* *Soldy-Boekhouders.* *Geheimfchryvers* van den *Landvoogd*, en *Raad.* *Oppervoofden* van *Oma.* *Oppervoofden* van *Larike.* *Winkeliers.* *Geheimfchryvers* van den *Raad des Gerechts.* *Geheimfchryvers* van den *Land-Raad.* *Geheimfchryvers* van de *Kleene- en Huwelyks-Zaken.* *Cassiers.* *Oppervoofden* van *Boero.* *Oppervoofden* van *Loeboe.* *Oppervoofden* van *Cambello.* *Geheimfchryvers* der *Weeskamer.* *Geheimfchryvers* der *Chineesche Boedelmeesters.* *Dispensiers.* *Oppervondbeelers* van 't *Kasteel.* *Oppervondbeelers* van 't *Ziekenhuis.* *Luitenants* in dienst der *Edele Maatschappij.* *Vaandrighs.* *Kapiteinen* der *Nederlandsche Borgery.* *Luitenants,* *Vaandrighs* der zelve. *Kapiteinen* der *Groene Geusen.* *Luitenants,* en *Vaandrighs* der zelve. *Kapiteinen* der *Chineesen.*

Commissarissen over de drie *Oostersche Landvoogdyen* AMBOINA. BANDA. en TERNATE.

<i>Commissarissen</i> der drie <i>Oostersche Landvoogdyen.</i>	<i>Herman van Speult; Extraordinaris Raad.</i>	A°. 1623.
	<i>Antoni van den Heuvel.</i>	1633.
	<i>Artus Gysels, Extraordinaris Raad.</i>	1635.
	<i>Antoni Caan, Ordinaris Raad, Superintendent, Veld-Overfte, en Zeevoogd.</i>	1645.
	<i>Arnold de Vlaming van Outsboorn, Ordinaris Raad, Superintendent, Veld-Overfte, en Zeevoogd.</i>	1650. tot 1656.
	<i>Simon Cos, Extraordinaris Raad.</i>	1663.
	<i>Kornelis Speelman, Extraordinaris Raad, Superintendent, Veld-Overfte, en Zeevoogd.</i>	1667.
	<i>Antoni Hurdt.</i>	1672.
	<i>Robbert Padbrugge.</i>	1683.
	<i>Dirk de Haas. Extraordinaris Raad, en daar na A°. 1691. ook als Commissaris op Macassar aangeweest.</i>	1689.

Landvoogden, en Bestierders van *Amboina.*

<i>Landvoogden</i> van <i>Amboina.</i>	1 <i>Frederik Houtman.</i>	Van A°. 1605. tot A°. 1611.
	2 <i>Caspar Janssoon.</i>	1611. 1615.
	3 <i>Adriaan Maartenssoon Blok.</i>	1615. 1618.
	4 <i>Herman Speult.</i>	1618. 1625. 18 July.
	5 <i>Jan van Gorcum.</i>	1625. 1628. 16 Juny.
	6 <i>Philip Lucassoon.</i>	1628. 1631. 23 May.
	7 <i>Artus Gysels.</i>	1631. 1634. 8 May.
	8 <i>Antoni van den Heuvel.</i>	1634. 1635.

9	Joachim Roelofsfoen, van Deutecom.	Van A°. 1635. tot A°. 1637.	21 May.
10	Johan Ottens.	1637.	1641. 14 Augustus, gestorven.
11	Antoni Caan.	1642.	1642. 13 Septemb.
12	Gerard Demmer.	1642.	1647. 4 dito.
13	Arnold de Vlaming van Outsboorn.	1647.	1651. 27 April.
14	Willem Verbeck.	1651.	1654. May.
15	Arnold de Vlaming van Outsboorn.	1654.	1656. 17 dito.
16	Jacob Hustaart.	1656.	1662. 7 July.
17	Simon Cos.	1662.	1664. 24 Februar. gestorven.
18	Johan van Dam.	1664.	1665. 31 July.
19	Pieter Marville.	1666.	1667. 10 April. overleden.
20	Jacob Cos.	1669.	1672. 30 dito.
21	Antoni Hurdt.	1672.	1678. 31 May.
22	Robbert de Vicq.	1678.	1682. 15 Augusti.
23	Robbert Padbrugge.	1682.	1687. 31 dito.
24	Dirk de Haas.	1687.	1691. 15 May.
25	Nicolaas Schaghen.	1691.	1696. 7 July overleden.
26	Willem van Wyngaarden, Heer van Werkendam.	697.	1701. 31 May.
27	Balthasar Coyett.	1701.	1706. dito.
28	Simon van der Stel.	1706.	1720. 13 October overleden.
29	Pieter Gabri.	1721.	

Opperkooplieden, en Tweede Perfoonen van *Amboina*.

Opperkooplieden, en Tweede Perfoonen.	Artus Gysels.	A°. 1615. tot 1620. vertrok.	
	Jan Joosten de Roey.	1620.	1624. dito.
	Philip Lucassoon.	1625.	1628. dito.
	Nicolaas Meersman.	1628.	1630. vertrok.
	Evert Hulst.	1630.	1631. vertrok.
	Simon Jacobssoen Dompkens.	1637.	1643. vertrok.
	Kornelis Willemssoen van Outhoorn.	1643.	1646. vertrok.
	Johan van Suydwyk.	1646.	1647. overleden.
	Octavius Maquelin.	1647.	1649. afgezet.
	Windryg Kieft.	1649.	1649. vertrok.
	Simon Jacobssoen Cos.	1650.	1656. vertrok.
	Evert Janssoen Buys.	1657.	1657. 20. Sept. overleden.
	Antoni van Voorst.	1658.	1661. vertrok.
	Antoni Hurdt.	1661.	1662. vertrok.
	Antoni van Voorst.	1663.	1663. vertrok.
	Maximiliaan de Jong.	1663.	1666. vertrok.
	Antoni Hurdt.	1667.	1669. dito.
	Kornelis Franckx.	1668.	1671. dito.
	Jan de Vogel.	1671.	1674. 29 Dec. overleden.
	Willem van Zyll.	1676.	1680. vertrok.
	Gerard van de Voorde.	1680.	1681. vertrok.
	Henrik Crudop.	1681.	1682. vertrok.
	Jeremias van Vliet.	1682.	1684. vertrok.
	Willem Basting.	1684.	1687. vertrok.
	Henrik Crudop.	1687.	1691. 6 Febr. overleden.
	Joannes Moris.	1691.	1692. vertrok.
	Mattheus Schenkenberg.	1692.	1694. vertrok.
Pieter Roofselaar.	1694.	1695. vertrok.	
Kornelis Stul.	1695.	1701. vertrok.	
Salomon Storm.	1701.	1710. vertrok.	
Joannes Philippus Sipmar.	1710.	1712. vertrok.	
Jacob Bottenaorp.	1712.	1715. vertrok.	
Pieter Gabri.	1715.	1719. vertrok.	
Rochus Hollaar.	1719.	1723. nog.	

Kapiteynen van Amboina.

Kapiteynen.	Henrik Steur.	A ^o .	1615. tot 1616.
	Maarten Janssoon Vogel.		1623.
	Pieter Cassiopyn.		1625. 1627.
	Hans Jurriaanssoon.		1627. 1628.
	Gerard Westerman.		1628. 1641. 27 May overleden.
	Jan Oetgersoon.		1642. 1644. overleden.
	Jacob Verheyden.		1646. 1652.
	Dito. — Majoor.		1652. 1654.
	Gysbert van Mocrilag.		1646. 1652.
	Kornelis Danen, Kapiteyn-Luitenant.		1651. 1653.
	Herman van Outhoorn. Dito, dito, dog Kapiteyn.		1658. 1658.
	Laurens Keller.		1658. 1658. overleden in July.
	Paulus Andriessoon Visscher.		1658. 1668.
	Pierre du Pon.		1668. 1670.
	Christiaan Bulk.		1671. 1679. afgezet.
	Johan de Moor.		1685. 1686.
	Pieter Schaffer.		1687. 1693.
	Kaspar Tabbaart.		1698. 1704. 30 Nov. overleden.
	Willem Henrik de Bevere, Kapiteyn-Luitenant.		1702. 1705.
	Johan Erskine.		1705. 1706. 29 Maart overleden.
	Kornelis de Visscher.		1706. 1708.
	Jacob van den Busche.		1709. 1719. vertrok.
	Jacob Willem van der Bruzge.		1720. 1721.
	Menso Hermanus Ladenius.		1721. 1723.
	Zacharias de Benfin.		1723.

Opperboofden van Hitoe.

Opperboofden van Hitoe.	Tymon Leendersoon Coppel.	A ^o .	1631. tot 1632.
	Jacob Janssoon Patacka.		1632. 1636.
	Wouter Seroyen.		1637. 1642.
	Kornelis Willemssoon van Outhoorn.		1642. 1646.
	Johan van Suydwyk.		1646. 1647. overleden.
	Abraham Pittavin.		1647. 1648.
	Jacob Voer.		1648. 1649.
	Nicolaas Rimbach.		1649. 1652.
	Nicolaas van der Cappen.		1652. 1654.
	Henrik de Vries.		1654. 1656.
	Evert van Hoorn.		1656. 1658.
	Willem Maatsuyker.		1658. 1660.
	Jurriaan Rumphius.		1660. 1670.
	Willem van Zyll.		1670. 1675.
	Gerard van Voorburg.		1675. 1678. overleden 21 Maart.
	Jacob de Jong.		1678. 1680. overleden 1e dito.
	Isaac van Thye.		1680. 1684.
	Gerbrant Prooft.		1684. 1689. overleden 12 Febr.
	Joannes Moris.		1689. 1691.
	Pieter Roofelaar.		1691. 1694.
	Paulus Augustus Rumphius.		1694. 1695.
	Pieter de Vos.		1695. 1701.
	Johan van Hoorn, van Middelburg.		1701. 1703.
	Joannes Philippus Sipman.		1703. 1710.
	Jacob Bottendorp.		1710. 1712.
	Balthasar de Bruinne.		1712. 1719. vertrok.
	Carolus Schulerus.		1719. 1723.
	Elias de Hase.		1723.

Opperhoofden van Honimoa.

Opper- hoofden van Ho- nimoa.	Jan van de Voorde.	A ^o . 1632. tot 1637.	
	Pieter Nuits.	1637.	1643. overleden.
	— — —	1643.	1648.
	Vincent Gysbert van Moerlag.	1648.	1651.
	Kornelis Danen.	1652.	1657. overleden 6 Octob.
	Abraham Umbgroeve.	1657.	1660. 13 Sept. overleden.
	Abraham Verspreet.	1660.	1661.
	Adriaan van Lier.	1662.	1664.
	Pieter de Graaf.	1664.	1664. 24 May overleden.
	Daniel van den Bolk.	1664.	1666.
	Adriaan van Lier.	1666.	1673.
	Gerard van de Voorde.	1673.	1680.
	Jacobus de Vrcq.	1680.	1681.
	Henrik Crudop.	1681.	1681.
	Joannes Moris.	1681.	1689.
	François van Schuere.	1689.	1691. in July overleden.
	Isaac de Visscher.	1691.	1692.
	Pieter de Bocq.	1692.	1693.
	Isaac de Visscher.	1693.	1696. 26 July overleden.
	Pieter de Bocq.	1696.	1697. vertrok.
Salomon Storm.	1697.	1701.	
Ernst Knipping.	1701.	1702.	
Jacob Cloek.	1702.	1703.	
Arnoldus Mol.	1703.	1705.	
Huibert de Vlieg.	1705.	1706.	
Gerard Lindeborn.	1706.	1715.	
Frederik Twyffel.	1715.	1717. 19 July overleden.	
Henrik Wolfraad.	1718.	1723.	
David Johan Bake.	1723.		

Fiscaal-
len.

Fiscaalen van Amboina.

	A ^o . 1622. tot 1624.	
Isaac de Bruin.	1625.	1628.
Jan Dirkssoon.	1628.	1631.
Johan Ottens.	1631.	1633.
Kornelis Willemsson van Outhoorn.	1633.	1638.
Kornelis Faber.	1638.	1638.
Nicolaas Casembrood.	1638.	1642.
Bartholomeus Canoy.	1642.	1642.
Matthys Proot.	1642.	1644.
Oclavius Macquelin.	1645.	1646.
Abraham Pittavin.	1646.	1646.
Steven Draver.	1646.	1647.
Abraham Pittavin.	1647.	1647.
Simon Cos.	1647.	1648.
Jacob Voer.	1647.	1648.
Jan van den Briel.	1648.	1649.
Jacob Noppe.	1649.	1649.
Jan van den Briel.	1649.	1651.
Jacob Voer.	1649.	1652.
Nicolaas van der Cappen.	1651.	1652.
Jan Oetgens van Waveren.	1652.	1652.
Kornelis Hauw.	{ 1652.	1652.
Jacobus Manteau.	1653.	1653.
Simon Cos.		
Pieter Riks.	{ 1653.	1653.
François de Cnibbere.	1653.	1654.
Abraham Umbgroeve.	1654.	1657.
Abraham Verspreet.	1658.	1660.
Mattheus Berkman.	1661.	1665.
Livinus Bor.	1665.	1665.
Willem van Zyll.	1665.	1670.

Pieter de Cok.	A ^o . 1670. tot 1672.	
Pieter de Cok.	1672.	1575.
Jacob de Jong.	1675.	1678.
Rogier van Houten.	1678.	1681. 10 Febr. overleden.
Abraham Vekens.	1681.	1683.
François van Schuere.	1683.	1689.
Abraham Vekens.	1689.	1691.
Pieter de Bocq.	1691.	1692.
Kornelis Beernink.	1692.	1693.
Pieter de Bocq.	1693.	1696.
Johan van Hoorn, van Middelburg.	1696.	1697.
Jan van Hoorn, van Amisfoort.	1697.	1701.
Martinus van Sprankhuizen, voor een tyd.	1700.	
Jacob Cloek.	1701.	1702. in Septemb.
Joost van Costenobel, eenige tyd.	1702.	1703.
Jacob Cloek.	1703.	1704.
Huibert de Vlieg.	1704.	1705.
Gerard Lindeborn.	1705.	1706.
Huibert de Vlieg.	1706.	1708.
Jacob Bontendorp.	1708.	1710.
Balthasar de Bruinne.	1710.	1712.
Frederik Trovffel.	1712.	1715.
Johan Bernhard.	1715.	1716.
Henrik Wolfraad.	1716.	1718.
Carolus Schulerus.	1718.	1719.
N. — Bovius.	1719.	1723. nog.
Konstantyn Comans.	1723.	

Soldy-Boekhouders van *Amboina*.

<i>Soldy- Boekhou- ders.</i>	Dirk Geldorp.	A ^o . 1647. tot 1648.	
	Pieter Riks.	1648.	1653.
	Kornelis van der Linden.	1653.	1656. overleden.
	Pieter de Graaf.	1656.	1656.
	Thomas van Orthen.	1656.	1656.
	Andries Amberger.	1656.	1657.
	Thomas van Orthen.	1657.	1658. overleden 1 Maart.
	Pieter de Graaf.	1658.	1661.
	Joannes de Cater.	1661.	1662. overleden 9 April.
	Nicolaas Spiering.	1662.	1662.
	Jan van Ooth.	1662.	1666.
	Gerard van Voorburg.	1666.	1667.
	Joannes Moris.	1667.	1676.
	Rogier van Houten.	1676.	1678.
	Abraham Vekens.	1678.	1681.
	François van Schuere.	1681.	1682.
	Josua Braconier.	1682.	1683. overleden 18 April.
	Abraham Vekens.	1683.	1684.
	Isaac de Visscher.	1684.	1685.
	Herman Steinkuiler.	1685.	1688.
	Joannes Westerbaan.	1688.	1690. na 14 January.
	Antoni Snaats.	1690.	1692. 12 February.
	Pieter van der Poort.	1692.	1693.
	Joannes de Visscher.	1693.	1694.
	Salomon Storm.	1694.	1695.
	Jacob Cloek.	1695.	1697. vertrok.
	Jan van Hoorn, van Middelburg.	1697.	1697.
	Martinus van Sprankhuizen.	1697.	1701. 18 Jan. overleden.
	Joost van Costenobel.	1701.	1705.
	Pieter Nuits.	1705.	1706.
	Henrik Trip.	1706.	1706.
	Joost van Costenobel.	1706.	1707.
	Willem du Rieu.	1707.	1708. 13 May overleden.
	Daniel van Loenen.	1708.	1712.

<i>Konstantyn Comans.</i>	A ^o . 1712. tot 1715.
<i>Nicolaas Valk.</i>	1715. 1720.
<i>Adriaan Willem Frisvogel.</i>	1720. 1723.
<i>N. van Wyngaarden.</i>	1723.

Geheimschryvers van den *Landvoogd*, en Raad van *Amboina*.

Geheim- schryvers van de Land- voogd, en Raad.	<i>Maarten Rombouts.</i>	A ^o . 1633. tot 1637.
	<i>Willem van Outhoorn, eenige tyd, by ziek- te van Rombouts.</i>	1634. 1634.
	<i>Adriaan van Lysveld.</i>	1637. 1642.
	<i>Abraham Fluweel.</i>	1642. 1647.
	<i>Dirk Geldorp.</i>	1648. 1648.
	<i>Jacob Noppe.</i>	1648. 1650.
	<i>Kornelis Hauw.</i>	1650. 1650.
	<i>Livinus Bor.</i>	1651. 1654.
	<i>Livinus Bor.</i>	1655. 1656.
	<i>Abraham Verspreet.</i>	1656. 1658.
	<i>Kornelis Huse, voor een korte tyd.</i>	1656. 1656.
	<i>Michiel van Parys.</i>	1658. 1658. overleden.
	<i>Willem van Zyll.</i>	1659. 1661.
	<i>Mattheus Bergman.</i>	1661. 1662.
	<i>Gerard Vogeloot.</i>	1662. 1662.
	<i>Daniel van den Bolk.</i>	1662. 1664.
	<i>Michiel Cherpier.</i>	1664. 1664.
	<i>Livinus Bor.</i>	1664. 1666.
	<i>Jacob de Jong.</i>	1666. 1675.
	<i>Isaac van Thye.</i>	1675. 1680.
	<i>Balthasar Bollè.</i>	1680. 1682. overleden.
	<i>Isaac de Visscher.</i>	1682. 1684.
	<i>Dirk Diemer.</i>	1684. 1686.
	<i>Jan Willemsson Kleintje.</i>	1686. 1687.
	<i>Pieter Roojelaar.</i>	1687. 1691.
	<i>Joannes Berghuizen.</i>	1691. 1691.
	<i>Kornelis Beernink.</i>	1691. 1692.
	<i>Jan du Ryn.</i>	1692. 1696.
	<i>Ernst Knipping.</i>	1696. 1701.
	<i>Samuel Rothè.</i>	1701. 1703.
	<i>Willem du Rieu.</i>	1703. 1707.
	<i>Balthasar de Bruinne.</i>	1707. 1708.
	<i>Alexander van Brussel.</i>	1708. 1716. overleden 16 Dec.
	<i>Emanuel Softman.</i>	1716.

Opperhoofden van *Oma* of *Haroeko*.

Opper- hoofden van <i>Oma</i> .	<i>Kornelis Danen.</i>	A ^o . 1651. tot 1651.
	<i>Warnar Curtenius.</i>	1652. 1657.
	<i>Wouter Janssoon.</i>	1657. 1658.
	<i>Adriaan van Lier.</i>	1658. 1660.
	<i>Abraham Rodrigos.</i>	1660. 1661. 11 July overleden.
	<i>Willem van Zyll.</i>	1661. 1665.
	<i>Hans Paul Rauscher.</i>	1665. 1666.
	<i>Jan Clement.</i>	1666. 1669.
	<i>Reynier Praat.</i>	1670. 1672.
	<i>Gerard van Voorburg.</i>	1672. 1675.
	<i>Joannes Moris.</i>	1676. 1681.
	<i>Reinier Praat.</i>	1682. 1682. 19 May overleden.
	<i>Jacobus Berkman.</i>	1682. 1684.
	<i>Abraham Vekens.</i>	1684. 1689.
	<i>Pieter Pietersoon Ruischer.</i>	1689. 1690. 14 Jan. overleden.
	<i>Joannes Westerbaan.</i>	1690. 1690.
	<i>Isaac de Visscher.</i>	1690. 1691.
<i>Huig Pietersoon Coek.</i>	1691. 1692. 2 Sept. overleden.	
<i>Antoni Snaats.</i>	1692. 1694.	

<i>Joost van Costenobel.</i>	Ao. 1694. tot 1695.	
<i>Joannes de Visscher.</i>	1695.	1698. 24 Jan. overleden.
<i>Johan van Hoorn, van Middelburg.</i>	1698.	1701.
<i>Joannes Philippus Sipman.</i>	1701.	1703.
<i>Hubert de Vlieg.</i>	1703.	1704.
<i>Samuel Rothè.</i>	1704.	1705. 2 May overleden.
<i>Carolus Schulerus, voor een tyd maar.</i>	1705.	1705.
<i>Joost van Costenobel.</i>	1705.	1706.
<i>Henrik Trip.</i>	1706.	1708.
<i>Balthasar de Bruijne.</i>	1708.	1710.
<i>Johan Bernhard.</i>	1710.	1715.
<i>Carolus Schulerus.</i>	1715.	1718.
<i>Konstantyn Comans.</i>	1718.	1723.
<i>Adriaan Willem Fritsvogel.</i>	1723.	

Opperhoofden van Larike.

Opper- hoofden van La- rike.	<i>Kornelis Willemsoon van Outhoorn.</i>	Ao. 1633. tot 1641.	
	<i>Wybrant van Schagen.</i>	1641.	1642.
	<i>Abraham Pittavin.</i>	1643.	1646.
	<i>Gerard van der Cruice.</i>	1646.	1653.
	<i>Everd van Hoorn.</i>	1655.	1656.
	<i>Jurriaan Rumphius.</i>	1657.	1660.
	<i>Sybrand Abbema.</i>	1662.	1663.
	<i>Pieter Janssoon.</i>	1663.	1668. 14 Jan. overleden.
	<i>Jacobus van Nes.</i>	1668.	1670.
	<i>Joannes Cops.</i>	1670.	1674.
	<i>Joannes Beusecom.</i>	1674.	1683. 17 Febr. overleden.
	<i>Gerbrand Prooft.</i>	1683.	1684.
	<i>Michiel Huismann.</i>	1684.	1658.
	<i>Isaac de Visscher.</i>	1685.	1690.
	<i>Jacobus Verschelewel.</i>	1690.	1690. overleden.
<i>Paulus Augustus Rumphius.</i>	1690.	1694.	
<i>Joannes de Visscher.</i>	1694.	1695.	
<i>Paulus Augustus Rumphius.</i>	1695.	1705. afgezet wegens ziekte 30 April.	
<i>Gerard Lindeborn.</i>	1705.	1705.	
<i>Frederik Twyffel.</i>	1705.	1712.	
<i>Daniel van Loenen.</i>	1712.	1715. overleden in Maart.	
<i>Konstantyn Comans.</i>	1715.	1718.	
<i>Jacob de Haan.</i>	1718.	1723. nog.	

Winkeliers van Amboina.

Winke- liers.	<i>Nicolaas Maarsman.</i>	Ao. 1627. tot	
	<i>Joannes van Alfen.</i>	1642.	1643.
	<i>Jacob Voer.</i>	1647.	1648.
	<i>Abraham Pittavin.</i>	1648.	1649.
	<i>Kornelis van Adrichem.</i>	1649.	1652. overleden.
	<i>Jacob Voer.</i>	1652.	1652.
	<i>Nicolaas van der Cappen.</i>	1652.	1652.
	<i>Melchior Thomassoon.</i>	1652.	1653.
	<i>Gerard Myer</i>	1654.	1654.
	<i>Kornelis van der Linden.</i>	1655.	1656. overleden 25 Jan.
	<i>Henrik de Vries.</i>	1656.	1656. overleden 6 Nov.
	<i>Pieter de Graaf.</i>	1656.	1658.
	<i>Mattheus Berkman.</i>	1658.	1661.
	<i>Adriaan van Lier.</i>	1661.	1662.
	<i>Pieter de Graaf.</i>	1662.	1664.
	<i>Frederik Abbema.</i>	1654.	1664.
	<i>Adriaan van Lier.</i>	1665.	1666.
<i>Jan van der Ooth.</i>	1667.	1667. overleden 25 Maart.	
<i>Gerard van Voorburg.</i>	1667.	1672.	

<i>Antoni Erhard.</i>	A ^o . 1672. tot 1677. overleden 11 <i>April.</i>
<i>Jacobus Berkman.</i>	1677. 1682. 19 <i>May</i> overleden.
<i>François van Schuere.</i>	1682. 1683.
<i>Abraham Frederiksjoon.</i>	1683. 1685.
<i>Adriaan Kakelaar.</i>	1685. 1690.
<i>Jacobus Verselwel.</i>	1690. 1690.
<i>Haig Pieterjsoon Coek.</i>	1690. 1691.
<i>Pieter van der Poort.</i>	1691. 1692.
<i>Salomon Storm.</i>	1691. 1694.
<i>Joannes Brakel.</i>	1694. 1695.
<i>Salomon Storm.</i>	1695. 1697.
<i>Jan du Ryn.</i>	1697. 1698. 12 <i>Febr.</i> overleden.
<i>Joost van Costenobel.</i>	1698. 1701.
<i>Frederik Twyffel.</i>	1701. 1705.
<i>Evert Hidding.</i>	1705. 1708. 29 <i>May</i> overleden.
<i>Izaak van Hommeren.</i>	1708. 1709.
<i>Kornelis Comans.</i>	1709. 17 0.
<i>Carolus Schulerus.</i>	1710. 1715.
<i>Dirk Smuyser.</i>	1715. 1719. in <i>April</i> overleden.
<i>Herman Christiaan Dove.</i>	1719.

Geheimschryvers van het Gerecht in *Amboina.*

Geheim- schryvers van de Raad des Ge- rechts.	<i>Octavius Macquelin.</i>	A ^o . 1641. tot 1642.
	<i>Gerard Overmeyer.</i>	1642. 1649. overleden.
	<i>Jacob Noppe.</i>	1649. 1649.
	<i>Kornelis Hauw.</i>	1649. 1649.
	<i>Jacob Manteau.</i>	1649. 1654. overleden.
	<i>Gerard Vogeloot.</i>	1654. 1664. overleden 5 <i>Aug.</i>
	<i>Michiel Cherpbier.</i>	1664. 1664.
	<i>Livinus Bor.</i>	1664. 1665.
	<i>Adriaan de Wit.</i>	1666. 1669. 5 <i>Octob.</i> overleden.
	<i>Joannes Cops.</i>	1669. 1670.
	<i>Joannes Basting.</i>	1670. 1673. 17 <i>Febr.</i> overleden.
	<i>Joannes van Beusecom.</i>	1673. 1674.
	<i>Reinoldus Brouwerius.</i>	1674. 1678.
	<i>Antoni de Koning.</i>	1678. 1679. 30 <i>Juny</i> overleden.
	<i>Balthasar Bolle.</i>	1679. 1680.
	<i>David Eversdyk.</i>	1680. 1681.
	<i>Isaac de Visscher.</i>	1681. 1684.
	<i>Dirk Diemer.</i>	1684. 1684.
	<i>Jan Willemjsoon Kleintje.</i>	1684. 1686.
	<i>Pieter Roojelaar.</i>	1686. 1687.
	<i>Paulus Augustus Rumphius.</i>	1687. 1690.
	<i>Henrik Berghuizen.</i>	1690. 1691.
	<i>Jan du Ryn.</i>	1691. 1692.
	<i>Joannes de Visscher.</i>	1692. 1693.
	<i>Ernst Cnipping.</i>	1693. 1696.
	<i>Joost van Costenobel.</i>	1696. 1698.
	<i>Joannes van Brakel.</i>	1698. 1700.
	<i>Abraham Patras.</i>	1700. 1704.
<i>Willem du Rien.</i>	1704. 1704.	
<i>Ernst Crant.</i>	1704. 1705. 14 <i>July</i> overleden.	
<i>Frederik Julius Coyett.</i>	1705. 1706.	
<i>Balthasar de Bruinne.</i>	1706. 1707.	
<i>Alexander van Brussel.</i>	1707. 1709.	
<i>Carolus Schulerus.</i>	1709. 1710.	
<i>Jacob Boon.</i>	1710. 1715.	
<i>Henrik 1' Hoofd.</i>	1715. 1715. 1 <i>Maart</i> overleden.	
<i>Emanuel Softman.</i>	1715. 1716.	
<i>Kornelis van Sprankhuizen.</i>	1716. 1720.	

Geheimschryvers van den Land-Raad.

Geheim- schryvers van den Land- Raad.	Jan Pays.	A ^o . 1637. tot 1642.	
	— —	1642.	1650.
	Marcus de Roy.	1650.	1658.
	Imam Abdul (van die van Hitoe.)	1658.	1662.
	Philip du Pree.	1658.	1676.
	Alexander Latil.	1676.	1688.
	Dirk Raufcher.	1688.	1693.
	Martinus van Sprankhuizen.	1693.	1697.
	Joannes Hirtenberg.	1697.	1701.
	Jacob Janssoon van Gyn.	1701.	1702.
	Ernst Craul.	1702.	1704.
	Frederik Julius Coyett.	1704.	1705.
	Carolus Schulerus.	1705.	1709.
	Jacob Boon.	1709.	1710.
	Jan Louis Munniks.	1710.	1713. vertrok.
	Henrik v'Hoofd.	1713.	1715.
	Emanuel Soffman.	1715.	1715.
	Joannes Kakelaar.	1715.	1720.

Geheimschryvers van Kleine, en Huwelyks-Saaken in *Amboina*.

Geheim- schryvers van de Kleine, en Hu- welyks Saaken.	Philip du Pree.	A ^o . 1652. tot 1675.	
	Reinoldus Brouwerius.	1675.	1676.
	Isaac van Ibye.	1676.	1678.
	Antoni de Koning.	1678.	1679. overleden 31 July.
	Isaac de Visscher.	1679.	1683.
	Philip van Boesingen.	1683.	1684.
	Jan Willmssoon Klemtje.	1684.	1685.
	Joannes Poort.	1685.	1686.
	Barent van der Storm.	1686.	1689.
	Henrik Berghuizen.	1689.	1690.
	Jan du Ryn.	1690.	1691.
	Martinus van Sprankhuizen.	1691.	1692.
	Jan de Molier.	1692.	1693.
	Joannes Suydser.	1693.	1698.
	Abraham Patras.	1698.	1700.
	Pieter Caddel.	1700.	1704.
	Alexander van Brussel.	1704.	1707.
	Daniel van Loenen.	1707.	1708.
	Jan Louis Munniks.	1708.	1711.
	Pieter de Ruitter.	1711.	1711. 30 Nov. overleden.
	Henrik v'Hoofd.	1711.	1713.
	Emanuel Soffman.	1713.	1715.
	Joannes Kakelaar.	1715.	1715.
	Philip Liefhout.	1715.	1720.

Cassiers van *Amboina*.

Cassiers.	François de Cribbere.	A ^o . 1653. tot 1654.	
	Mattheus Berkman.	1663.	
	Josua Braconier.	1676.	1678.
	Abraham Pieterffoon.	1678.	1684.
	Adriaan Kakelaar.	1684.	1686. dat Winkelier wiert.
	Adriaan v'Hoofd.	15 January. 1686.	1687. 17 Sept. vertrokken.
	Joannes Barmetelo.	October. 1687.	1688. 27 April.
	Adriaan v'Hoofd.	27 April. 1688.	1690. 27 July.
	Henrik Berghuizen.	1690.	1690. Septemb.
	Salomon Storm.	1690.	1692.
	Joannes van Brakel.	1692.	1695. 1 Septemb.
	Joost van Costenobel.	1 Septemb. 1665.	1696. 1 July.
		F	

<i>Joannes van Brakel.</i>	1 July. A°. 1696. tot	1698.
<i>Huibert de Vlieg.</i>	1698.	1701.
<i>Arnoldus van der Linden.</i>	1701.	1705. 6 Octob. overleden.
<i>Isaac van Hommeren.</i>	1705.	1708.
<i>Jacob Boon.</i>	1708.	1709.
<i>Isaac van Hommeren.</i>	1709.	1710. 8 Juny overleden.
<i>Nicolaas Valk.</i>	1710.	1715.
<i>Jacob Boon.</i>	1715.	1719.

Opperhoofden van Boero.

Opper- hoofden van Boe- ro.	<i>Johan van Leipzig</i> , Sergeant; dog	1665	A°. 1659. tot 1668. overleden 10 Aug.
	Vaandrig.		
	<i>Christoffel Boudewynssoon Klooster</i> , Ser- geant.	1668.	1672. Vryman geworden.
	— — —	1672.	1674.
	<i>Reinier Praat</i> , Assistent.	1674.	1680. vertrok.
	<i>Josua Braconier</i> . Onderkoopman.	1680.	1680.
	<i>Louis Mignon</i> , Vaandrig.	1681.	1683. komt aan 't Kasteel.
	<i>Abraham Pietersssoon</i> , Boekhouder.	1683.	1689. afgezet.
	<i>Pieter de Bocq</i> , Sergeant.	1689.	1691. werd Fiscaal.
	<i>Ernst Knipping</i> , Boekhouder.	1691.	1693. werd Geheimschry- ver van 't Gericht.
	<i>Dirk Rauscher</i> , Dito.	1693.	1706. overleden 6 Dec.
	<i>Pieter de Meyer</i> , Assistent.	1707.	1708. 7 Febr. overleden.
	<i>Nicolaas Valk</i> , Dito.	14 Maart. 1708.	1708. 25 May.
	<i>Herman Christiaan Dove</i> . Boekhouder.	25 May. 1708.	1719.
	<i>Jacob Boon.</i>	1719.	1720. overleden.
<i>Joannes Kakelaar.</i>	1720.		

Opperhoofden van Loehoe.

Opper- hoofden van Loe- hoe.	<i>Pieter Jansssoon van den Sanden</i> , Koopman.	A°. 1623. tot	
	<i>Jacob Jansssoon Patacka</i> , Opperkoopman.	1623.	1630. vertrok in Septemb.
	<i>Johan Ottens</i> . Dito.	1630.	1633. vertrok na Ternate.
	In deze tusschen-tyd waren 'er geen.	1633.	1634.
	<i>Gerard Holscher</i> , Dito.	1643.	1644. overleden.
	<i>Octavius Macquelin</i> , Dito.	1644.	1646. toen tweede werd.
	<i>Abraham Pittavin</i> , Dito.	1646.	1647.
	<i>Simon Jansssoon Cos</i> , Dito.	1647.	1649. vertrok.
	<i>Salomon Reiniersssoon</i> , Dito.	1649.	1650. overleden.
	<i>Barent Zeeuw</i> , Dito.	1650.	1650. blind, en egter zeer oorlog-kundig.
	<i>Jan Arentssoon.</i>	1659.	1662. Vryman 2 October geworden.
	<i>Christoffel Keper</i> , Sergeant.		1715. overleden als Vaan- drig.

Opperhoofden van Cambello.

Opper- hoofden van Cam- bello.	<i>Herman van Spenlt</i> , Opperkoopman.	A°. 1615. tot	1618.
	<i>Jacob Verheiden</i> , Luitenant.	1644.	
	<i>Marinus Brand</i> , Koopman, en Opper- koopman.	1648.	1648. overleden.
	<i>Barent Zeeuw</i> , Dito.	1648.	1650. na Loehoe.
	<i>Jacob Noppe</i> , Onderkoopman.	1650.	1650. overleden.
	<i>Klaas Rimbach</i> , Luitenant.	1650.	1651. vermoort 11 Maart.
	<i>Vincent Gysbert van Moerlag</i> , Kapiteyn.	1651.	1651. na 't Kasteel, ge- quettst zynde.
<i>Maarten Weber</i> , Vaandrig.	1651.		

Geheimfchryvers van de Weeskamer, zynde te gelyk Overdragers van het Negotie-Comptoir.

Geheimfchryvers der Weeskamer.	<i>Abraham Fluweel.</i> Na dezen waargenomen door den Geheimfchryver van den Landvoogd, of die van 't Gericht.	A ^o . 1642. tot 1647.	
	<i>François van Schuere.</i>	1679.	1681.
	<i>Herman Janssoon Steinkuiler.</i>	1685.	1688.
	<i>Jacobus Verselerwel.</i>	1688.	1689.
	<i>Joannes Swinnas.</i>	1689.	1690.
	<i>Huibert de Vlieg.</i>	1695.	1698. Cassier.
	<i>Frederik Twyffel.</i>	1698.	1701. Winkelier.
	<i>Henrik Scholten.</i>	1701.	1702. afgezet.
	<i>Gillis Lacber.</i>	1702.	1704. overleden.
	<i>Carolus Schulerus.</i>	1 Septemb. 1704.	1706.
	<i>Daniel van Loenen.</i>	1706.	1707. Geheimfchryver van Huwelyk-Saaken.
	<i>Jacob Boon.</i>	1707.	1710.
	<i>Henrik v'Hoofd.</i>	1710.	1710. verworpen door Sipman.
	<i>Jacob Boon.</i>	1710.	1711. Geheimfchryver van 't Gereg 18 Maart.
	<i>Zacharias Roefelaar.</i>	24 Maart. 1711.	1712. vertrok.
	<i>Thomas van Hommeren.</i>	1712.	1714. Perkenier in Banda.
	<i>Isaac Meijelaar.</i>	1714.	1715. Dispentier.
	<i>Adriaan v'Hoofd.</i>	1715.	1720. nog.

Geheimfchryvers van de Chineefche Boedel-Meefters in Amboina.

Geheimfchryvers van de Chineefche Boedel-Meefters.	<i>Abraham Patras.</i>	A ^o . 1695. tot 1689.	
	<i>Pieter Caddel.</i>	1698.	1700.
	<i>Henrik Scholten.</i>	1700.	1701.
	<i>Alexander van Brussel.</i>	1701.	1704.
	<i>Jan Louis Munniks.</i>	1704.	1708. 28 Juny.
	<i>Willem van Hove.</i>	28 Juny. 1708.	1710. 3 Juny.
	<i>Pieter de Ruiter.</i>	3 Juny. 1710.	1711. 25 October.
	<i>Bartholomeus Leidekker.</i>	16 Decemb. 1711.	1713. Novemb. vertrok.
	<i>Joannes Kakelaar.</i>	1714.	1715. Geheimfchryver van 't Gerecht.
	<i>Philip Liefbont.</i>	1715.	1715. dito van Huwelyk-Saaken.
	<i>Jan Kleyn.</i>	1715.	1720. nog.

Dispensiers van Amboina.

Dispensiers.	<i>Kornelis Hauw.</i>	A ^o . 1648. tot	
	<i>Jacob Segerfoon, Onderkoopman.</i>	1657.	1658. overleden 23 Juny.
	<i>Jan van der Ootb, Boekhouder.</i>	1666.	1667. Winkelier.
	<i>Mattheus Berkman.</i>	1678.	1678.
	<i>François van Schuere.</i>	1679.	1681.
	<i>Abraham Pieterfoon.</i>	1681.	1683. Augustus.
	— Roman	1683.	1683. vertrok.
	<i>Adriaan Kakelaar.</i>	1684.	1686. Winkelier.
	<i>Pieter Pieterfoon de Ruijcher, Boekhouder.</i>	1686.	1689. 12 Febr. na Haroeko.
	<i>Huig Pieterfoon Coek.</i>	1689.	1690. Winkelier.
	<i>Salomon Storm.</i>	1690.	1690. Cassier.
	<i>Johan van Dam.</i>	1691.	1692. afgezet.
	<i>Jan van Rees.</i>	1692.	1698. vertrok.
	<i>Arie Langeveld.</i>	1698.	1708. Vryman.
	<i>Nicolaas Valk.</i>	30 July. 1708.	1710. Cassier 17 Juny.
	<i>Dirk Smuifer.</i>	17 July. 1710.	1715. Winkelier.
	<i>Isaac Meijelaar.</i>	1715.	1720. nog.

Opper-Wondhealers van 't Kasteel *Victoria*.

Opper- Wondbee- lers van 't Kasteel.	<i>Everd Pieterffoon.</i>		A°. 1637. tot 1640.	
	<i>Gerard Frederikffoon Boomvalk.</i>		1657.	1657. overleden 11 <i>Octob.</i>
	<i>Matthys Witsma.</i>		1658.	1662. vertrok in <i>Septemb.</i>
	<i>Jan van Schagen.</i>		1662.	1664. vertrok in <i>May.</i>
	<i>Jan Camerik.</i>		1668.	1677. vertrok in <i>May.</i>
	<i>Christoffel Geerling, van Swoll.</i>	<i>July.</i>	1677.	1683. vertrok in <i>May.</i>
	<i>Matthys Molkman.</i>		1683.	1692. overleden 30 <i>Juny.</i>
	<i>Adriaan Boekhout.</i>	<i>July.</i>	1692.	1693. vertrok in <i>Juny.</i>
	<i>Bartholomeus Coek.</i>		1693.	1694. vertrok in <i>July.</i>
	<i>Lodewyk van Barthem.</i>	13 <i>Augusti.</i>	1694.	1694. overleden 29 <i>Octob.</i>
	<i>Bartholomeus Coek.</i>		1695.	1701. vertrok.
	<i>Habbo Enno.</i>		1701.	1711. overleden 28 <i>Dec.</i>
	<i>Matthys Groeneweld.</i>		1712.	1720. vertrok.
	<i>Ulrich van Hauw.</i>			

Opper-Wondhealers van 't Sienkenhuis in *Amboina*.

Opper- Wondbee- lers van 't Sienken- huis.	<i>Jan Arentffoon, van Breadfort</i>	Opper- Wondheeler op <i>Hila.</i>	A°. 1654. tot	
	<i>Martyn Schathouwer, van Neurenberg.</i>		1677.	1682. overleden 2 <i>Jan.</i>
	<i>Adriaan Boekhout.</i>		1682.	1692. <i>July.</i>
	<i>Henrik de Wind.</i>	<i>July.</i>	1692.	1700. overleden 21 <i>Febr.</i>
	<i>Habbo Enno.</i>		1700.	1701.
	<i>Hans Jacob Wirth.</i>		1701.	1709. overleden 14 <i>Nov.</i>
	<i>Matthys Groeneweld.</i>		1709.	1712.
	<i>Ulrich van Hauw.</i>	9 <i>January.</i>	1712.	1720. nog.
— — — —		1720.		

Luitenants in dienst der E. Maatschappy in *Amboina*.

Luite- nants in dienst der E. Maat- schappy.	<i>Jan Oetgerffoon, van Haarlem, wierd</i>	A°. 1636. tot 1642. Kapitein.	
	A°. 1640. Kapitein-Luitenant, dog 1642 Kapitein.		
	<i>Walrave de Riviere.</i>	1637.	1640.
	<i>Pieter Nuits.</i>	1637.	1643. stierf op <i>Honimoa.</i>
	<i>Jacob Verbeiden, van Woerden. Kapitein.</i>	1642.	1646. Kapitein.
	<i>Vincent Gysbert van Moerlag.</i>	1644.	1646. dito.
	<i>Kornelis Danen.</i>	1646.	1651. Kapitein-Luitenant.
	<i>Klaas Rimbach, van Overkerken.</i>	1650.	1651. zoo vermoort in <i>Maart.</i>
	<i>Herman van Outhoorn, op Lessidi; wierd</i>	1651.	1652. Kapitein-Luitenant.
	1658 Kapitein, en vertrok zoo na <i>Banda.</i>		
	<i>Frans Malè.</i>	1652.	1655. overleden 29 <i>July.</i>
	<i>Laurens Keller.</i>	1652.	1655. Kapitein-Luitenant overleden.
	<i>N. ——— Godschalk.</i>		1653. overleden.
	<i>David Perdriks.</i>	1654.	1657. overleden 15 <i>Octob.</i>
	<i>Wouter Jansffoon.</i>	1658.	1658. overleden <i>July.</i>
	<i>Nicolaas Putten.</i>	1661.	1661.
	<i>Ditlof van der Beek.</i>	1661.	1664. vertrok.
	<i>Livinus Bor, van Leiden.</i>	1663.	1665. Geheimschryver van de <i>Politie.</i>
	— — — —	1663.	
	<i>Livinus Bor.</i>	1666.	1669. overleden 5 <i>Januar.</i>
<i>Pieter Schaffer, van Erkelens.</i>	1668.	1687.	
<i>Jodocus Lodewyk Cromhuizen.</i>	1682.	1684. overleden 8 <i>April.</i>	
<i>Jacob Heilman.</i>	1687.	1691. overleden 9 <i>Juny.</i>	
<i>Paulus de Brieving.</i>	1691.	1691. Kapitein vertrok.	
<i>Hans Metzelaar.</i>	1695.	1710. 10 <i>Nov.</i> overleden.	
<i>Willem Henrik de Bevere.</i>	1696.	1702. Kapitein-Luitenant.	
<i>Jan Riddel, van Vianen.</i>	1705.	1708. vertrok in <i>May.</i>	
<i>Lodewyk van Renesse, van Breda.</i>	1710.	1720. overleden.	

Vaandrigs in dienst der E. Maatschappy in *Amboina*.

Vaandrigs.	Jacob Verbeiden.	24 May.	A ^o . 1637. tot	1642. Luitenant.
	Kornelis Danen.	22 Augusti.	1641.	1646. dito.
	Vincent Gysbert van Moerlag, van Rbenen.		1643.	1644. dito.
	Kornelis Dinksoon Swager.		1644.	1645. overleden 11 Jan.
	Jan Willemsoon.		1646.	1646.
	Warnar Curtenius.		1647.	1657. vertrok.
	Wouter Janssoon.		1657.	1658.
	Jacob Andriessoon.		1649.	1649. overleden.
	N. — — Helwig.		1651.	1651.
	Albert Thomassoon, van Groningen.		1651.	1658. overleden 3 Nov.
		20 Septemb.		
	Maarten Weber.		1651.	1651.
	Kaspar Buitendyk.		1655.	1655. vertrok.
	Jurriaan Rumphius.		1656.	1657.
	Arend Terburg.		1655.	1658. overleden 2 Octob.
	Jacob Compagnon, uit Frankryk.		1660.	1672. overleden 17 April.
	Johan van Leipzig, van Oldenburg.	2 Nov.	1665.	1668. overleden 10 August.
	Pieter Schaffer, van Enkeleers.		1667.	1668.
	Adriaan Pavort.		1674.	1674.
	Adriaan van der Raver.		1676.	1676.
Louis Mignon.	28 Decemb.	1678.	1687. overleden 28 Febr.	
Jacob Heilman.		1683.	1687. Luitenant.	
Paulus de Briewings, van Dordregt.		1683.	1692. Luitenant.	
Hans Metelaar, van Praag, uit Bobemen.		1690.	1695. dito.	
Andries Nyendaal.		1692.	1697. vertrok.	
Micheel Dolmaker, van Aerbem.		1695.	1703. overleden 12 July.	
Lodewyk van Renesse, van Breda.		1704.	1710. Luitenant.	
Petrus Martinus van Stein.		1697.	1708. vertrok in May.	
Daniel Jan Piron.		1708.	1713. overleden.	
Joannes Lamprecht, van de Wilster.	1 Octob.	1708.	1715.	
Adriaan Westplate.				
Christoffel Keper.	27 Febr.	1712.	1715. overleden.	
N. — — Zeevaart.		1714.	1715. vertrok.	
Jacob Schravelaar.		1715.	1720. nog.	

Kapiteinen der Nederlandsche Borgery.

Kapiteinen et Nederlandsche Borgery.	Matthys Plaat.	A ^o . 1634. tot	1637.
	Jan Storm.	1637.	1644. overleden.
	Hemik Wynantssoon, van Bremen.	1644.	1662. vertrok na <i>Batavia</i> , stierf 1674.
	Barend Janssoon, van Embden.	1648.	1663. overleden 15 Juny.
	Aart Hagen, van Dordregt.	1659.	1662.
	Abraham Wittekam.	1662.	1672.
	Nicolaas Snyders.	1665.	1684. overleden 2 Dec.
	Herman Winterhof.	1672.	1675. overleden.
	Henrik Dame, van de Klundert.	1675.	1675. vermoord.
	Thomas van Hommeren, van Rotterdam.	1675.	1679. overleden 2 May.
	Henrik Leidekker, van Gelder.	1679.	1691. overleden 19 Maart.
	Joachim Engel, van Bartenstein.	1684.	1708. overleden 5 Octob.
	Hans Goo, van Dantzig.	1692.	1705. overleden 5 April.
	Henrik van Hoogstraten.	1709.	1711. overleden 8 July.
	Joannes Michault.	1711.	1715. overleden 19 Sept.
	Ipert Woutersoon, van Marhuizen.	1711.	1713. overleden.
	Nicolaas Simonsoon Haak.	1715.	1720. nog.

Luitenants der Nederlandsche Borgery.

Luitenants.	Henrik Wynandssoon.	A ^o . 1643. tot	1644.
	Barent Janssoon.	1644.	1648.
	Jan Theunissoon de Cok.	1654.	1645.
		F 3	

<i>Harmen Winterhof.</i>	A°. 1659.	tot 1672.
<i>Andries Amberger, van Neurenburg.</i>	1659.	1661. verzonken 4 Aug.
<i>Nicolaas Snyders.</i>	1661.	1665.
<i>Joachim Cloot, van Wismar.</i>	1665.	1666.
<i>Jan Gerwitsoon.</i>	1668.	1669. overleden.
<i>Jacob Kreuger, van Arentsfeld.</i>	1669.	1672.
<i>Christiaan Roelofssoon.</i>	1673.	1674.
<i>Christoffel Boudewynsoon Klooster.</i>	1675.	1679.
<i>Henrik Lepper.</i>	1683.	1685.
<i>Erhard Maartenssoon, van Holstein.</i>	1687.	1694. overleden Jan.
<i>Hans Groo.</i>	1686.	1692.
<i>Marinus Duim.</i>	1692.	1696. overleden.
<i>Adriaan Kakelaar.</i>	1698.	1700.
<i>Jan Baltus Schoonen.</i>	1700.	1702. overleden Jan.
<i>Adriaan Kakelaar.</i>	1701.	1703.
<i>Ipert Wouterssoon, van Marbuizen.</i>	1703.	1705.
<i>Adriaan Kakelaar.</i>	1705.	1706.
<i>Henrik van Hoogstraten.</i>	1706.	1708.
<i>Michiel Christiaanssoon, van Aalborg.</i>	1708.	1710.
<i>Ipert Wouterssoon, van Marbuizen.</i>	1710.	1711.
<i>Jan Paul Roerberg.</i>	1711.	1712.
— —		
<i>Nicolaas Simonsoon Haak.</i>	1714.	1715.
<i>Gerard Leidekker.</i>	1718.	1719.

Vaandrighs der Nederlandsche Borgery.

<i>Vaan-</i>	<i>Henrik Wynantssoon.</i>	A°. 1640.	tot 1643.
<i>drigh.</i>	<i>Barent Janssoon.</i>	1643.	1644.
	<i>Jan Willem Gelder.</i>	1644.	1648.
	<i>Jostias Beli, van Edenburg.</i>	1648.	1653.
	<i>Nicolaas Snyders.</i>	1662.	1665.
	<i>Jan de Ruiter, een Mixties.</i>	1670.	1671.
	<i>Thomas van Hommeren.</i>	1672.	1673.
	<i>Henrik Leidekker.</i>	1673.	1679.
	<i>Henrik Lepper.</i>	1679.	1682.
	<i>Joachim Engel.</i>	1683.	1684.
	<i>Hans Groo.</i>	1684.	1685.
	— —		
	<i>Jan Baltus Schoonen.</i>	1698.	1700.
	<i>Henrik van Hoogstraten.</i>	1700.	1702.
	<i>Joannes Michault.</i>	1702.	1704.
	<i>Henrik van Hoogstraten.</i>	1704.	1706.
	<i>Michiel Christiaanssoon van Aalborg.</i>	1706.	1708.
	<i>Gerard Leidekker.</i>	1708.	1710.
	<i>Jan Paul Roerberg.</i>	1710.	1712.
	<i>Nicolaas Simonsoon Haak.</i>	1712.	1714.

Kapiteynen der Mixticeu, ofte der Groene Geusen.

<i>Kapitei-</i>	<i>Jan Zoarez.</i>	A°. 1637.	tot 1653.
<i>nen der</i>	<i>Antoni Mentsjado.</i>	1656.	1659.
<i>Groene</i>	<i>Andries Bitas.</i>	1659.	1662.
<i>Geusen.</i>	<i>Antoni Mentsjado.</i>	1661.	1665.
	<i>Andries Bitas.</i>	1665.	1668.
	<i>Antoni Mentsjado.</i>	1668.	1671.
	<i>Andries Bitas.</i>	1671.	1674. overleden 20 May.
	<i>Jacob Hasar.</i>	1674.	1675.
	<i>Antoni Mentsjado.</i>	1675.	1676. overleden A°. 1680.
	<i>Jan Hanssoon, Dji.</i>	1676.	1685.
	<i>Jan Tjong.</i>	1685.	1687.

<i>Jan Hanssoon Dji.</i>	A ^o . 1687.	tot 1689.	
<i>Jan Tsjong.</i>	1689.	1691.	
<i>Jan Hanssoon Dji.</i>	1691.	1693.	verzocht 1697 ont- slag van alles; over- leden 11 Maart 1712.
<i>Jan Tsjong.</i>	1693.	1695.	overleden 4 Maart.
<i>Boudewyn Clooster, de Jonge.</i>	1695.	1698.	
<i>Ambrosius Spelt.</i>	1698.	1700.	
<i>Boudewyn Clooster.</i>	1700.	1702.	overleden 6 Juny.
<i>Abraham Pieterffoon.</i>	1702.	1704.	
<i>Ambrosius Spelt.</i>	1704.	1706.	
<i>Abraham Pieterffoon.</i>	1706.	1708.	
<i>Herman Hek,</i>	1708.	1710.	
<i>Abraham Pieterffoon.</i>	1710.	1712.	
<i>Ambrosius Spelt.</i>	1712.	1713.	overleden,
<i>Herman Hek.</i>	1713.	1714.	
— —	1714.	1716.	
<i>Herman Hek.</i>	1716.	1717.	

Luitenants der Groene Geufen.

<i>Luit-</i>	<i>Paul da Lima.</i>	A ^o . 1645.	tot 1646.
<i>nants.</i>	<i>Jan Bicker</i>	1653.	1656.
	<i>Nicolaas van Solor.</i>	1666.	1668.
	<i>Nicolaas Mondoc.</i>	1668.	1670.
	<i>Gelermus Mamalota.</i>	1670.	1672.
	<i>Jacob Hasar.</i>	1672.	1674.
	<i>Antoni de Roy.</i>	1674.	1675.
	<i>Nicolaas Mondoc.</i>	1675.	1675.
	<i>Jan Hanssoon Dji</i>	1675.	1676.
	<i>Antoni de Roy.</i>	1676.	1678.
	<i>Nicolaas Mondoc.</i>	1678.	1680.
	<i>Lieven Hasar.</i>	1680.	1682.
	<i>Joannes Engko.</i>	1682.	1683.
	<i>Daniel Jansffoon.</i>	1683.	1684.
	<i>Henrik Gysels.</i>	1684.	1685.
	<i>Lucas Jansffoon.</i>	1686.	1688.
	<i>Boudewyn Clooster.</i>	1688.	1690.
	<i>Kornelis Ide.</i>	1690.	1692.
	<i>Thomas Theuniffoon.</i>	1692.	1694.
	<i>Boudewyn Clooster.</i>	1694.	1696.
	— —	1696.	1698.
	— —	1698.	1700.
	<i>Josef Zoan.</i>	1700.	1702.
	<i>Oclavius Macquelin.</i>	1702.	1702.
	<i>Herman Hek.</i>	1702.	1704.
	<i>Josef Zoan</i>	1704.	1706.
	<i>Herman Hek.</i>	1706.	1708.
	<i>Philip Hanssoon Dji.</i>	1708.	1710.
	<i>Jacobus Macquelin.</i>	1710.	1712.
	<i>Philip Hanssoon Dji.</i>	1712.	1714.

Vaandrighs der Groene Geufen.

<i>Vaan-</i>	<i>Paul de Lima.</i>	A ^o . 1642.	tot 1645.
<i>drighs.</i>	<i>Alfons de Craffo.</i>	1645.	1651.
	<i>Henrik Tob.</i>	1651.	1652.
	<i>Antoni Mentffado.</i>	1653.	1656.
	— —	1656.	1660.
	— —	1660.	1664.
	<i>Henrik van Solor.</i>	1664.	1666.

<i>Louis Bonito.</i>	Ao. 1668.	tot 1670.	
— — — —	1670.	1672.	
— — — —	1672.	1674.	
— — — —	1675.	1677.	
<i>Lieven Nasar.</i>	1677.	1678.	
<i>Herman Mangedada.</i>	1678.	1679.	
<i>Lauzens Warwani.</i>	1679.	1680.	
<i>Herman Mangedada.</i>	1680.	1681.	
<i>Joannes Engko.</i>	1681.	1682.	
<i>Jan Tsjong.</i>	1682.	1683.	
<i>Daniel Janssoon.</i>	1683.	1683.	
<i>Henrik Gysels.</i>	1683.	1684.	
<i>Gerard du Pree.</i>	1685.	1686.	overleden 17 Nov.
<i>David Sabida.</i>	1685.	1686.	
<i>Lucas Janssoon.</i>	1685.	1686.	
— — — —	1686.	1688.	
<i>Boudewyn Klooster.</i>	1688.	1688.	
<i>David Sabida.</i>	1688.	1688.	
<i>Kornelis Ide.</i>	1688.	1690.	
<i>Thomas Theunissen.</i>	1690.	1692.	
— — — —	1692.	1694.	
— — — —	1694.	1696.	
<i>Josef Zoan.</i>	1696.	1698.	
<i>Octavius Macquelin.</i>	1698.	1700.	
<i>Herman Hek.</i>	1700.	1702.	
<i>Jacobus Macquelin.</i>	1702.	1704.	
<i>Philip Dji.</i>	1704.	1706.	
<i>Barent Dwingerd.</i>	1706.	1707.	vertrok, overleden op Batavia.
<i>Jan Hanssoon Tsjay.</i>	1708.	1710.	
<i>Isaac Engko.</i>	1710.	1712.	
<i>Pieter Hek.</i>	1712.	1714.	

Kapiteynen der Chineesen.

<i>Kapiteynen der Chineesen.</i>	<i>Herman.</i>	Ao. 1625.	tot 1631.	vermoord.
	<i>Artus Gysels.</i>	1631.	1674.	overleden.
	<i>Que Sengko.</i>	1674.	1687.	dito <i>Augustus.</i>
	<i>Lim Kitko.</i>	1687.	1696.	dito.
	<i>Lim Thiangko.</i>	1699.	1707.	19. July afgezet.
	<i>Si Thiongko.</i>	1707.	1720.	nog.

B L A D W Y Z E R

Der voornaamste Z A A K E N in het tweede Deel, en in deszelfs eerste Onderdeel, genaamt Beschryving van

A M B O I N A.

A.	
A Ardbeving, en des zelfs gevolgen.	104, 136
Abbo, Way Abbo een rivier.	71, 7
Abid.	214
Abobo, een Dorp op Noeffalaoet.	82
Aboro, op Oma.	91, 92
Akat, een Eilandje by Rarakit.	57, 215
Akoon, op Noeffalaoet.	82
Aelope, een strand op Ceram.	55
Affan, een Dorp op Ceram.	61
Ahinoeffa, een Berg op Ceram.	53
Ala, een binnenmeer op Kelang.	32
Ala, Oeli Ala, of Leala.	96
Alacca, een Berg op Oma.	93
Alaye, een Rivier.	52
Alang, een Dorp op Amboina.	115, 116
Alatoe, op Hoewamohel.	40
Alfoereezen, of Bergwilden, op Boero, 6. Onder Radja Sifeoeloe, &c. op Ceram, 51--82. Wan- neer op 't Orangkajenseest verscheenen.	241
Alfonfus, Martyn Alfonsoe hoek.	114
Amacoewa, op Ceram.	78, 79
Amahay, op Ceram, en sterkte hier weleer.	65
Amahoeloe, een Dorp op Amboina.	122
Ama Ila, Ama Toeli, Amaica, Dorpen op Oma.	92
Amaleffi, op Ceram.	66
Amblauw, een der Ambonsche Eilanden.	28, 29
Amboina, 2. Deszelfs Eilanden, 3. Dit Eiland in 't byzonder beschreven, 96, 116. De kust Hi- toe, 96 Den inham ontrent 't Kasteel, 116. Leytimor en deszelfs Dorpen, 117. Manschap, 123. Het eerste proefstuk van Nederlands Mogenheid in Oostindien.	351
Amboineezen beschreven, by de Ouden voor Men- schen - eeters gehouden, 138. Hun bygeloo- ve.	142, 276.
Ambon, de Stadt, met de Teekening, 124--138. 't Kasteel Victoria, en andere Gebouwen, 129--134. 't Land beschreven.	135.
Ambonsche Liederen, hunne Jaarboeken, 124. Taal, 243. Pokken, 248. Olien, 255. In- gezetenen, 256. Waaren, hier vallende, 350:	
Ame, Way Ame, een rivier.	114
Amet, op Noeffalaoet.	82
Amisfoort, een Paget op Way.	112
Ammaholo, op Hoewamohel.	36
Ammilatoe, een strand op Bonoa en 't binnenwater.	34
Amsterdam, de vesting op Hila.	100
Angir, een Dorp op Ceram.	57
Anin, een Dorp, en een Gespanschap op Hoewa- mohel.	45
Angsara, een Kimelaha.	67
Apaja, Way Apaja, een Rivier.	14
Apon.	124
Arak.	160, 161
Ari, Way Ari, een Rivier.	113
Arigoena, een strand op Assahoedi.	42
Armen Weeshuis.	132
Armringen der Alfoereezen. der Amboineezen.	74, 75 170
Assa (Noeffa) een Eilandje by Manipa. een Dorp op Ceram.	31 79
Assahoedi, 34, 42, 43. Een Dorp op Hoewamohel, 34, 42. Houte vesting afgecloopen, 42. Oud Assahoedi, 42. Veroverd door d' Hr. de Vlaming, 42. Op Ma- nipa geplaatst.	43
Assé, Way Assé, een Rivier.	115
Affelle, een Rivier.	55
Affinahoe, een strand op Ceram.	53
Aunatta, zie Waymatta.	78
Auw, Way Auw, een Rivier.	13
Awana, een Dorp.	123
B.	
Baä, Way Baä, een Rivier.	6
Babi (Poelo) een Eiland by Ajer Mira.	41
Bacassam.	158
Bagea.	160
Baguwala, een Dorp, enz. 113. Tocht des Schry- vers van hier tot het Kasteel Victoria.	114
Baja, Way Baja.	15
Bajang Ullah veroverd Boero.	5
Balamatta, een Dorp op Boero.	5
Balaterro, een Hoek op Boero.	5
Baliers, in Amboina woonende.	269
Balische Vrouwen, ervaren Doctoresfen. Waaren hier gebragt.	250 349
Bandaneezen op Rarakit.	57
Bara, een Dorp op Boero, 5. Way Bara, een Rivier.	5
Batatas - eilanden, by Manipa.	31
Batavische Waaren hier gebragt.	348
Baretoika, een Rivier.	55
Batoe Boy, 7, 15. Way Boy.	7
Batoe Caloway.	48
Batoe Gadja, of d'Olifantsklip.	124.
Batoe Loebang, by Larike, 108. Op Hoewamohel, Way Batoe Loebang, een Rivier.	36 13
Batoe Pegge, een Hoek.	15
Batoe Poan, een graauwe steen.	90, 123
Batsjans slegt recht op Cerams Dorpen, 52, 54. Lis- sa-batta hunne Colonie.	54
Baul.	205
Bedelaars hier onbekent.	174
Begraven, wat Lyken onbegraven blyven.	234
Behorro, een Dorp op Boero.	5
Beioeti, een Dorp op Amblauw.	29
Bergen, Tomahoe, en Carammat.	3, 13
Beri Beri.	248
Beroe, een Rivier.	63
Besi, Way Besi, een Rivier, 6, 15. Een Dorp op Ceram, 54, 64. Klaagt over den Corporaal, en over Imam Sarassa.	203, 207, 208, 211
Betoovering der Amboineezen.	143
Bimase Waaren hier gebragt.	249
Binau, een Dorp op Hitoe.	96, 105
Binauwer, Silan Binauwer, een deel van Z. Ceram,	61
Bini, Way Bini, een Rivier.	7
Binnenmeer op Boero, 16--27. Ala, op Kelang, 32. Op Bonoa twee, 34. Tehoemina, op Hoewa- mohel, 43. By 't Dorp Koli.	77
Bygeloove der Amboineezen.	142
Bloedvinnen.	253
Boa, Way Boa, een Rivier.	15
Boas, een Bocht op Ceram, en een Rivier.	52
Boboto.	343
De Bocq, Koopman.	223
Boeginees na 't leven verbeeld.	182
Boenoe Heli, Way Boenoe Heli, een Rivier.	13
Boero, een Eiland onder Amboina, 3, 5, 7. Toma- hoe, een Berg en Dorp hier, 3, 4. Zetel der Stadhouders doch verplaatst, 3, 4. Lagondihout, 4. Tomahoe in Fakiri's tyd, en Dorpen 'er by, 4. Moambkoe, en Noambgul, Eilandkens, 4. Fog- gi, Behorro, Balamatta, Hoecomina en Bana, Dor-	

B L A D W Y Z E R.

Dorpen, 5. Way Nipel, 6. Liffella, een Dorp, 6. Way Lota, 6. Tagaliffa, Liffiali, Dorpen, 6. Maroelat, een Dorp by de Rivier Samalaki, 6. Tifjio Maraffa, Tidoreezen hier, 6, 7. De Bocht van Cajeli, en Cajeli, 7, 9. De Hoofdplaats, 9. Veftingen hier, 9. Namlea, een Dorp, en de Fabel des Weerwolfs, 7. Way Abbo, en Hoofdplaats hier, 7, 12. Naamen der Dorpen by de Vefting, 9. 't Opperhoofd hier, en zyn voordeelen, Ampt, enz. 10. Obfelans Dochter en haare kinderen by een Kayman, 12. Oeca, een klein Eilandje, 13. Zehit, 13. De Hoek van Roeba, van Pela, en Batoe Ita, 13. Laffiali, een Dorp, 13. Ilat, Ocki, Roema Ita, Way famma, Rebbe, Mallrette, Karike, Fogiteko, Wadan, Saylani, Dorpen, 14, 15. Verandering van Boero's Ilaat na den Oorlog met Ternate, 16. Rang der Orang-Kaja's hier, 16. Vol fwaare Bergen, 16. Binnenmeir op 't gebergte, met net bericht'er af, 16--27. Coak Nieffe, een Berg, 17. D: Parent's verrijting op Manipa, en Bonoa, 24, 25. d'Hr. van der Stel op Manipa, 24. Raakt onder Ternate, 27. Boetens der Amboineezen, 246. Boetoc, Boy, Dorpen op Amblauw. 29, 88
 Boillili. 205
 Bonoa, bezogt door D. Parent, 25. Befchreven, 33--35. Noefa Boan, een Eilandje, 34. Bonöers, van ouds Roovers, 34. Dorpen, 34. Capitein Radja Tahalile hier, 34. Schatting aan Ternate, 34. Befstaat in twee Eilanden. 35
 Borneo, Sagoe Borneo. 160
 Bort. 251
 Boway, een Dorp op Bonoa. 34
 D. Brants. 244
 Breuken van Armen, Beenen, enz. 249, 251
 Bukel, op Boero. 10

C.

Cabauw, een Dorp op Oma. 91--93
 Cabreffli. 216
 Cajoe Poetch - olie, 255. Boomen. 112
 Calaire, Sengadji op Manipa. 31
 Calvatus, een befpottelyk Gebeddoener. 110
 Caybobo, een Dorp op Ceram, 66, 79. Twee droogtens hier, 70. Op Harocko geplaatft. 95
 Cajeli. 7, 9, 27
 Caylolo, een Dorp op Oma, 93. Levert in haare Gezangen nog Amboinas naam. 93, 124
 Cayman gepaard met Obfelans Dochter, 12. Der zelve gevallen op Honimoa. 87
 Cayrara, een Rivier. 55
 Cayratoc, een Dorp op Ceram. 67, 68, 79.
 Caladi. 160
 Calceale, een Eilandje. 53
 Calike, een gebergte op Hoewamohel. 45, 46
 Caloway (Batoe) op Hoewamohel, en hun zeldzaame gewoonte, 48. Hoek van die naam, en Dorp. 50
 Cambello, een Dorp op Hoewamohel, 36, 37. Tehelia Hoofd hier, 37. Brengt eerst de Nagelen in Amboina, 37. Onze Plank Wooning hier, en Vefting Hardenberg, 37. De Wenteltrap, een Berg, 39. Wilde Koejen hier, 39. Groote Nagelfluikers en Voorvegters, 40. Ingezeten en zeer trots. 47
 Camoe (Noeffa) een Eilandje. 50
 Cammar, een Dorp op Ceram. 61
 Canari. 160
 Canariboom, de Oudfte op dit Land van Amboina, 117
 Capaha, een Berg. 102
 Capialakoorts. 247
 Capiteins Ampt, en Inkomen, 299. Der Borgers, 347
 Capoeti, een Rivier. 69
 Cana, een Hoek op Ceram. 53
 Caripe, een Dorp op Ceram. 78, 79
 Caffia, een Rivier. 78
 Caffiers - Ampt, en Inftuatie. 336

't Casteel Batavia, een Schip. 87
 Cafuwarisboomen. 55, 57
 Catalanc. 78
 Cawa's Bogt, een Rivier. 50, 70
 Ceyt, een Dorp, en Vefting op Hitoe. 96, 104, 105
 Ceram, het grootste Eiland van Amboina, en deszelfs groote, 3, 35. Gammafongi, zetel der Stadthouders, 4. Klein Ceram of Hoewamohel, 35. Sihel's Hoek, Dorp en Koning, 35, 36. Oud Leffidi, Cambello, enz. 36. Leffidi, 39. Lochoe, 43, 44. Way Poetch, 48. Groot Ceram, 47, 50--82. N. Kust, 50. Slegt recht der Batsjanders op eenige Dorpen hier, 52. Z. zyde verdeelt, 59, 61. Mantfchap op Ceram, 70. Een groot deel onder Honimoa, 90. Onder Oma, 95. Cerammers begraven geen Lyken door Alfoereezen verflagen. 234
 Ceram Laoet, een Eiland ontrent Ceram. 59--61
 Chineezen, hunne Docters, Geneesmiddelen, en alle hunne gewoonten. 251--269
 Chirurgyns. zie Opperwondheeters.
 Chriffenkoniginnen Mantel, enz. 169
 Choeway (Oeka) een Eilandje. 43
 Clappus Melk en Bry. 159, 160
 Cleinodien der Inlanders. 170
 Coak Nieffe, een Berg op Boero. 17
 Coas, een Rivier. 78
 Cobbi, een Rivier. 55
 Coejen (Wilde) op Leffidi, enz. 39
 Coelit - Lawanboom, 121. Olie. 255
 Coelor, een Dorp op Ceram. 67
 Coerap. 253
 Coefcoesbaai op Hoewamohel. 48
 Coli, een Dorp op Ceram. 53
 Combili. 160
 Coningsvogel. 81
 Coperfteen. 82
 Cora-Cora's van Leliali, en Tagaliffa, 6. Van Ilat, 14. Van Titaway. 83
 Cora-Cora-vloot, afgebeeld, 83, 84, 190. Reglement. 190
 Coude op Soya's Berg zeer groot. 117
 Cowafa (Sengadji) befchreven. 30, 31
 Crabben, middel tegen vergiftige Crabben. 254
 Cryghlieden in Amboina. 270
 Cubiay, in Nova Guinea. 60
 Cymbalen. 165

D.

Danfien der Amboineezen. 163
 Deel van de Maaltyd aan yder te geven, in gebruik by de Amboineezen, en Ouden. 156
 Defenfie, een Vefting op Boero. 9
 d'Hr. Demmer bezoeki Kelangs Vlughtberg, 33. Bouwd Cambello's Vefting. 37
 Djamali, een Kimelaha. 67
 Djamiloe, 51. Syn Broeder, Pati Roemaran. 51
 Dienaars der E. Maatfchappy in Amboina, 270. Hun getal befnoeid 270, 271
 Doctoren, Chineefche, 251, 252. Limthiangko een groot Doctor. 254
 Doctoreffen, Balifche. 250
 Doejongs, sekere Vifchen, waar vallen, 50
 Donder, en Donderfteenen in Amboina. 137
 Dooden beweenen der Amboineezen. 256
 Drank der Amboineezen. 160
 De drie Huyfen, een Dorp, en Martyn Alfonf Hoek. 114
 Duyven - Eyland by Manipa. 30
 Duurfte de een Vefting op Honimoa. 88

E.

Ebbenhout, op Boero. 3, 5, 7
 Eedwater, op Manipa. 31
 Eymet een Kieken wiens deel dit is op een Maaltyd. 159
 Eylanden van Amboina, 3. Moankoe en Noambgul, 4. Oeca, 13. Manipa, 24, 29. Amblauw, 28. Bonoa, 25, 33--35. Duyven Eyland by Manipa, 30. By Caybobo, 68. Miskiten,

B L A D W Y Z E R.

kiten, Batatas, Eylanden by Manipa, 31. Kelang, 't Verkens Eyland by Kelang, 32, 33. by Ajer Mira, 41. Noessla Boan, by Bonoa, 34. Ceram, 35. Poelo Babi, by Ajer Mira, of Hoewamohel, 41. Eylanden Noessla Ela, Noessla Nitoe, en Noessla Malawa by Hoewamohel, 43. Poelo Tikos, 43. Noessla Camoe, op Groot Ceram, 50. Poulo Mata Lima, of Noessla Ela, 53. Calecalc, Soiononi en Moti, 53. Noessla Oelat op Ceram, 54. Poelo Sanong, 56. Leeuwaardens-Eyland, 57. Poelo Akat, 57, 215. Kessing, 59, 216. Faran, 215. Poelo en Offa, 59. Ceram Laoet, 59, 60. Poelo Gesslet, 60. Cubay, 60. Terumbar, en Goram, 61. Noessla Oela, op Ceram, Z. Kust, 69. Cussa, by Gaybobo, 69. Noessla Laoet, 82. Honimoa, 85. Moelana, 89. Amboina, 96. Noessla Telo, by Larike. 108	Goli Goli, een Rivier. 70, 79 Gomelang, een Dorp op Ceram. 221 Gomilang, een deel van Z. Ceram, 61. Een Berg hier, de Koornschuur genaamt, 61. Een Dorp, 61 Gong, zeker Speeltuig. 162 Graveel. 249 Guarnisoenboekhouders Ampt. 319 Guinea (Nova) 216 Gusli, Way Gusli, een Rivier. 14
Ela, Way Ela, een Rivier. 102 Ela, siet Eylanden, Noessla Ela. 43 Elae Capiracan, een Orangkaja. 50 Eli, een Dorp op Hitoe. 96, 104. Eli, Way Eli. 6 Elipapoeteh, een Dorp op Ceram en Bogt. 61, 65, 66, 79 Elzebor, een Hoek op Amblauw. 29 Eylare, op Amblauw. 29 Eylsal een Rivier. 55 Ema, een Dorp. 117, 119 Engelischen op Lochoe. 47 Epe, een Rivier. 67 Erang, een Dorp op Hoewamohel. 38, 40, 41 Erf-Recht der Amboincezen. 154 Eri, een Rivier, vergader Plaats der Alfoereezen, by Caybobo. 70 Eriela, een Dorp op Ceram. 78, 79 Ernanneng, een Dorp op Ceram. 59 Errie, een Berg op Noesslaoet. 82 Ertel (Michiel) Sergeant. 214 Essan, een Dorp op Hoewamohel. 36 Essen, een Dorp op Hitoe. 96, 104. Swavel-Aarde hier. 104 Europiaanen in Amboina. 269	H. Haä, Way Haä, een Rivier. 118 Haarlem, een Vesting op Hitoe. 105 De Hr. de Haas zyn levenswyze. 273 Hahoetona, een Dorp op Hitoe. 96 Haja, een Dorp en Bogt. 64 Hair, verborgen kragt des Hoofdhaars by de Amboinceezen, 143, 144. Zeer geagt by hen. 144 Cieraaden. 173 Hairsteekers. 174 Haita. 206 Hakibay, op Ceram. 62 Halawan-ajen. 172 Haloe, een Baay op Hoewamohel. 42 Haloy of Hoewaloy, op Ceram. 66, 67 Halong, een Dorp by 't Kasteel. 117, 122 Halsketenen. 174 Hame, Way Hame, een Rivier. 14 Hangen, Misdaadige driemaal gehangen. 131 Hard of schoortry te zyn hier gemeen. 150 Haroeko, een Dorp op Oma. 91, 94 Hardenberg, Cambello's Vesting. 37, 38 Harderwyk, een Sterkte. 65 Haria, een Dorp op Honimoa. 87 Hars, op Kelang, en op Hitoe Lama's korte weg, 33, 98. Op Way. 103 Hasi's (Kimelaha) verhaal wegens Lissabatta, en Hatoewé, 54. Geplaast aan de Laha. 114 Hassia, een Dorp op Ceram. 78 Hataboro, op Amblauw. 29 Hatamoeli, een Strand by Lucieëla. 45 Hattahoeli, een Bogt by Hennetello. 43 Hatapoeteh, op Kelang. 32 Hatala, een oude Amboincees hier. 180, 181 Hattehahoe, op Ceram. 63 Hatoeloe, een dorp en Hoek op Amboina by 't Kasteel. 123 Hatilen, op Ceram. 55 Hative, een Dorp by 't Kasteel, 123. Kitsjil, 113, 123 Hatoe, een Dorp op Amboina, onder Noesslanivel, en op Ceram. 78, 115 Hatoe Assa, een Riv op Ceram. 55 Hatoeaha, op Hoewamohel. 36 Hatoe Alau, of Aloe, een Hoek op Ceram. 55, 56 Hatoelilli, een Dorp op Bonoa. 34 Hatoehoelo, een Rivier. 64 Hatoemeten. 56, 62, 63, 223 Hatoe Noekoe, een Oeli en Rots op Hitoe, 78, 99 Eerste Vesting der Hollanders. 104 Hatoenoeroe, een Dorp op Ceram. 53, 79, 99-102 Hatoepoeteh, een Klip en Dorp op Ceram. 63, 78, 79 Hatoelili, een Hoek op Ceram. 66 Hatoenimaroewa, Hatoemoroli-Hoejon, Bergen op Ceram. 53 Hatoeloewa. 68, 79 Hatoewahoe, een Dorp op Ceram. 78 Hatoewal, op Ceram. 79 Hatoewana, een Dorp. 86 Hatoewe, een dorp op Ceram, en teekening, 53. Des zelt's bogt, 53. Veroverd door Hidajat, 54. Sagoehandel hier, 54. Kimelaha Hasi's verhaal hier van, 54. Pernjata, een dorp hier onder. 54 Hatsilgelden. 246 Haušhol, een dorp op Hitoe. 96, 102 Hcha, Way Hcha, een Rivier. 5 Helawan, Heli Helawan, op Hitoe. 96, 97 Helden der Amboinceezen. 150 Heldenprys der Jonge Dochters. 72
F. Fanan, een Eyland. 215 Fastou, Way Fastou, een Rivier. 15 Feest, Orangkajen-Feest. 240 Flehit, een Berg op Boero. 23 Fiscaals Ampt &c. daar toe behoorende. 312, 313, 317-319. Der Hongi Vloot. 184 Foggi, een Dorp op Boero. 4 Fogileko, een Dorp. 15 Folin, een Dorp op Ceram. 64 Fonso, Martyn Fonso's Hoek. 114	Heldenprys der Jonge Dochters. 72 Henne-
G. Gammafongi op Ceram. 4 Gebedsdoener op Larike. 110 Geheimfchryversampt. 321-323, 330 Geld hier gangbaar. 348 Gezangen der Amboinceezen by hunne naamen. 164 Na de maat. 183 Getal der Inwoonders. 342 Gewassen van Amboina. 147 Gewoonten in Amboina, die zeldzaam zyn. 151 Gietschotels der Alfoereezen. zie Alfoereezen. Gebrekelyke, weinig hier. 180 Geneeskunde der Amboinceezen. 250, 251 Gensing's Werking. 254 Gysels overwint Kessing, 60. Tobo, enz. 62, 63 Gindir, zeker Speeltuig. 165 Gisselauw, een Dorp op Ceram. 62 Gnatohoedi. 123 Goela Manis. 217 Goeli Goeli's Vesting. 59, 220 Goeroe Goeroe, Ajer Goeroe, een Rivier. 98 Goësa (Poelo) een Eylandje. 59	V y 2

B L A D W Y Z E R.

Henneloe, op Kelang, en Hitoe.	33, 106
Hennekelang, op Hoewamohel.	44
Hennelah, Hennelara en Hennelehoë.	96, 105, 106
Henneloa, Henneloewa op Kelang.	33
Henneleffi, op Hoewamohel.	45
Hennechoë, een Gefpanfchap of Heli op Hoewamohel.	40
Hennetello, op 't zelve.	43, 44
Hennetoeban, op 't zelve.	45
Henneway, een Bogt by Caybobo.	69
Hennewali, op Hoewamohel.	44
Herten hier, en wyfe van die te vangen, 159. Jacht op Hiti, 100. op Tolehoe, 106, 111, 112. op Way, 111. op de Pas Baguwala, 113. op Hative Kitsjil, 113. op de Laha, 115. op Cambello f. Cambeilo. op Leffi, &c. f. Leffi.	
Heupe, dragen op de Heupe.	152
Hhaha, een River.	55
Hidajat, veroverd Liflabatta, Hatoeroe, Saleman.	54
Higgith, een droogte op Ceram.	54
Hila, het Hoofd-Dorp op Hitoe, 97, 100. Verblyf van Capiteyn Hitoe, 99. Logie en Vefling hier, 100. Vermakelyk Mangga's Bofch, en Herten-Jacht, 100. 't Opperhoofd en des zelfs Ampt, Aaufien en Inkomen, &c. 100, 101, 300, 312. Moorze Tempel.	101
Historie Schryvers der Amboineezen.	175
Hitoe's Kuff, ontving fyn Nagelen van Waypoeteh, 48. Vuyle famenrotting hier, 48. En reden van die Naam, 96. En verdre faaken van die Kufften, 106, 116. Grenfpaal van de Landen onder dit Opperhoofd, 103. Manfchap, 106 116.	
Hietoe Lama, op Hitoe, 97. Spellewerks Kuffen, 97. Vefling Leyden, en 't Werk des Sergeants.	99
Hoekomina, op Boero.	5
Hoekorila, een Dorp op Amboina.	117, 120
Hoekoe, op Ceram.	67, 79
Hoekonaloe, een Dorp over 't Casteel.	99, 103, 114.
Hoeloe, een Dorp op Bonoa	34.
Hoelong, een Dorp, en Hoek op Hoewamohel, 40, 44, 45. Een Berg op Ceram, 52. Een Dorp op Ceram.	78, 79
Hoenoet, een Dorp op Hitoe.	96, 98
Hoetoemeri, oud Hoetoemeri, 113. Een Dorp op Amboina, 117, 120. Nooteboomen, Sreee, Coelit-Lawan hier.	121
Hoewa, een Dorp op Ceram.	66
Hoewa Refsi, een Berg op Ema.	119
Hoeway, een Dorp op Ceram.	79
Hoewalay, een Dorp op Ceram.	66, 67, 79
Hoewamohel, of Kleen Ceram, 35. des zelfs Manfchap. 48. Is de oudfte Nagelplaats.	48.
Hoewen of Elzeboe, een Hoek op Amblauw.	29.
Holalioe, op Oma	91-93
Hongi-Vloot, of Coracora Vloot, 184, 185. S. Coracora Vloot.	190, 193, 238.
Honimoo, een Eyland.	85-91, 300, 312
Hoofden der Vyanden te nemen is gemeen by de Amboineezen, en Ouden.	150
Hoofdpyl, en Middel daar tegen.	250
Hoorn, een Vefling op Oma.	93
Hoorn (Jan Van) op Way.	111
Hote, een Dorp op Ceram.	55, 56
Hout op Boero, Ebbenhout, &c. 3, 5. Lagondihout, dat yemand jong maakt, 4. op Kelang, 33. op Ceram by Laymoe fchoone Boffchen, 64.	
Huyfen en Huysraad der Amboineezen.	166.
Huwelyken, de Amboineezen handelen al vroeg hier over, 152. Hunnegewoonten als hunne dochters Hawbaar zyn.	135

I.

Jan Willemsz een Menecheneeter.	84
Ibi, Way Ibi, een Rivier.	7
Iha, een Hoek, en Way Iha, een Rivier op groot Ceram, 50. Een Dorp op Ceram, 67. Afkomst dezer Koningen van een Calapa Radja, 87. Zyn	

Goudfmeden.	87
Jicht.	248
Inham van Amboina.	116
Ikan Sowanggi's vergiftige fteeken, 251. Middelen 'er tegen.	252
Jonge Dochters ten Prys van dappere Helden gefield, 72	
Java, die van Noefanivel van Java, 122. Die van Hative Kitsjil, 123. Waaren hier gebragt van Java, 348	
Ila, Way Ila, op Boero, een Rivier, 5. Des zelfs oorspronk, 6. Way Ila, een Rivier op Ceram, 64. Een Rivier op Laerike.	109
Ilat, een dorp.	14
Ilatoefoewa, een zekere Steen.	36
I-jan oeroe of Joenoeloe, een Orangkaje op Ceram, 68, 79	
Inffructie voor de Opperkoopman, 289, 294. Voor de Opperhoofden der Buitencomptoiren, 300, 312. Voor den Fiffcaal, 313. Ampliatie van dien, 317. Voor den Winkelier, 332. Voor den Caffier, 336. Voor den Roynneetter, 126. Voor den Geheimfchryver, 323. Voor den Raad, als de Landvoogt op de Hongitocht is,	238
Ipapoeteh, een dorp op groot Ceram.	55
Ihamahoe, een dorp op Honimoo, 87. Korte weg na Sirifori, 87. Zyn Goudfmits, 87. Rif hier, 87	
Ihoewav Iman.	120
Inwoonders getal.	342
Itawacka, een dorp op Honimoo.	86
Justitie Raad, zie Raad. Leden verkiezing.	342
Juweelen der Amboineezen.	170

K.

Kaylolo, op Oma.	91
Kayratoe, op Ceram.	67, 68, 79
Kayfockoe, op Ceram.	52
Kaytetto, op Hitoe.	96, 104
Kakkerlakken, zekere Menechen.	146
Kalehali, Hhoekom op Boero.	12
Kamariën, op Ceram.	68, 79
Kapaja, op Ceram.	78
Kapaja-api-oloh, op Ceram.	78
Karanimat, een Berg op Boero.	13
Karihoe, op Oma, en de Vefling Hoorn.	91, 93
Karike, een dorp, en Rivier.	15
Karioe, of Kalioe, op Ceram.	79
Kaffia, op Ceram.	79
Kaweh, of Koffi.	161
Kea, Way Kea.	14
Kefing, een Eiland op Ceram, 59, 60, 216. Speceryhandel der Javaanen en Macaffiaeren, 63. Locmans groot gezag hier.	218
Kelang, een der Eilanden van Amboina, en een dorp, 32, 33. Vlughtberg door de Hr. Demmer bezogt, 33	
Kelila, op Ceram.	59
Kelilatoe, een Berg op Hoewamohel.	42
Keligao en Kelikaba, op Ceram.	57
Kelioeboe.	60
Keling, op Ceram.	79
Kellemoeri, op Ceram.	61, 62
Kellibon, een flout Volk, 61, 221. Geval dezes konings met Naja Tarocna.	62
Kerk (de Maleirze) 130. Hollandze in Teekening, 133, 134. Oude Hollandze in Prent.	133
Kerkelyke Bedienden hier.	270
Keffongat, op Ceram.	59
Ketenen, Halsketenen.	174
Kien, op Ceram.	57
Kilang, op Amboina.	116, 119
Kimelahas, Leliato en Loehoe van de Papoas genomen, 54. Hafi's verhaal wegens Hatoewe, enz. 54. Djanali, Angfara, en Lawadyen doodgeflagen voor Hoewalay.	67
Kirikille, Way Kirikille.	15
Kitfelau, op Ceram.	222
Kleederen en Kleinodien der Amboineezen, 166, 169, 170	
Kook, op Ceram.	65
Koedi, Way Koedi.	5
Koena, Way Koena.	15
Koeffa,	

B L A D W Y Z E R.

Koeffa, Way Koeffa.	6	Lessiela, een Dorp op Hoewamohel.	44
Koffi.	161	Lessidi, een Dorp, Nagel Comptoir, en Velling	
Kohati, op Ceram.	78	Toetop Moelat hier,	36--39--40
Kola, Way Kola.	14	Leeuwaardens droogte, en Eyland,	55, 57
Koli, op Kelang.	33	Lewa, Way Lewa.	51
Kolle Kolle, een Strand by Caybobo.	69	De Ley, by Larike.	108
Korolowe, op Ceram.	52, 78	Leynitoe een Dorp.	83
Kortaroewa, een deel van Z. Ceram.	61	Leypzig (Jan van) Besoekt Boero's Binnen Meir,	16
Kowan, op Amblauw.	29	Leytimor, een deel van Amboina's byzonder Ey-	
Kramen der Vrouwen hier gemakkelyk.	152	land.	117
Krytbergen op Ceram.	66	Levens wyse hier.	342
		Lia, Way Lia:	14
L.		Lian, een Dorp op Ceram; 66. of Lien, een Dorp	
Läa, Way Läa, een Rivier, 5. by Hoeconaloe,	114	op Hitoe.	96, 103
Läala, een Dorp op Hoewamohel, 44. Houde		Liederer der Amboineesen, hunne Gedenkboeken.	124
vattigheyd, en Macassaarsche Velling.	44	Liela, een Dorp op Hoewamohel.	44, 48
Laba, Way Laba, een Rivier.	13	Lien, op Hitoe.	96, 103
Labat Way Labat	14	Lyken, door Alfoereezen verslagen, werden niet Be-	
Labohan (Pati) op Boero.	12	graven.	234
Lacheroy (Daniël de) Sergeant.	66	Liliboy, een Dorp op Amboina, 115. Pati outslagen	
Lacka Ela, een Berg op Ceram.	51	van syn Bannissement.	26
Lagondihout, op Boero, om jong te werden.	4	Lim Thiangko; een Chinees Doctor.	254
De Laha, in den Inham van Amboina, 114. Kime-		Limoy, op Amblauw.	29
laha Hasi hier.	114	Lifa, Way Lifa.	13
Lahiali, een Dorp op Ceram.	79	Liffa, Way Liffa, op Lessidi.	39
Lahoena, Way Lahoena, een Rivier.	113	Liffaloewa, een Dorp op Ceram.	73
Lakamay, op Ceram.	70, 79	Liffabatta, een Dorp op Ceram.	51--54
Lalong, Way Lalong, een Rivier.	115	Liffali, op Ceram.	79
Lama, Way Lama, een Rivier.	6	Liffella, een Dorp op Boero.	6
Lamheyd.	248	Litsjung, Radja Saway.	96, 102.
Landfiekte.	248	Locmans bericht wegens Nova Guinea, 216. Syn	
Lana, Way Lana.	6	groot Gefag op Kessing.	218
Landvoogd wat hytrekt van 't Orangkajen Feeft.	242	Locki, op Hoewamohel.	44; 45
Landvoogd en destelfs Ampt, &c. 272. 273. Syn		Loeboe, een Strand op Ceram.	53
te groote Magt in opfigt der andre Bedienden,	73; 74--79, 274--287.	Loehoe, Way Loehoe.	115
Lao, Way Lao, een Rivier.	14	Loehoe, een Dorp op Manipa.	30; 31
Lapia, Way Lapia, een Rivier.	12	Loehoe op Hoewamohel.	40, 43, 44, 45--47
Lapo, Way Lapo, een Rivier.	43	Loehoe (Kimelaha) genomen door de Papoas.	54
Larike, een Dorp, en Comptoir, 107, 110, 111.		Loela Ale, een Dorp op Ceram.	78
Velling Rotterdam, &c. 109. Opperhoofd, syn		Loema Batal, 78. Loema Etoe, of Roemah Eli, 78.	
Rang, in komen.	109	Loema Helo, 78. Loema Moni, Loema Peloe,	
Larier, Way Larier, een Rivier.	113	Loema Way.	53
Lasiatta, Way Lasiatta, een Rivier.	14	Loffasili, op Amblauw.	29
Lassiali, op Boero.	13	Loloe, Way Loloe.	115
Lassilchoe, of Lassalehoe, op Ceram,	69; 79.	Lori Hoewa.	113
Lateri, Way Lateri, een Rivier.	113, 123	Lota, Way Lota.	61
Latea, en des selfs Koning.	53; 78.	Loyen, op Hitoe.	96
Larim, een Dorp op Hitoe.	96	Luciela, op Hoewamohel, 45. Veroverd door de	
Latoc, een Dorp op Hitoe, 96. Een Rivier, en		Heer van Diemen.	46
Dorp op Ceram, 64, 66, 67, 79. Way Latoc,			
op Boero, 14. op Hoewamohel, 36. op		M.	
Noeffa Laoet.	83	Maaltyden der Amboineezen.	155
Latochalat, een Dorp op Amboina.	122	Mabekoe-Rif, op Ceram.	62
Latoe peloe; een Dorp op Ceram.	78	Macassar, Waaren van daar hier gebragt.	348
Latoe Poloenoeno, een Koning.	102	Macassaaren hier woonende.	269
Latoe Sapoelalang.	121	Maccahala; of Maccahale; op Ceram.	78; 79
Latoe Witoeloe.	102	Maccanobal, op Ceram.	78
Laulata, een Dorp op Ceram.	55	Macuala, op Ceram.	66
Lauliffa, een Koning.	65	Madjapait, Ajer Madjapait; 99. Een dorp op Boero.	6
Lauwa Lauwa, een Hoek op Hoewamohel.	48	Mahhdoem, eerste planter van 't Moors Geloof op	
Lawa, Way Lawa, een Rivier.	114	Loehoe.	46, 47
Lawadyn, een Kimelaha.	67	Mahoe, een dorp op Ceram, 67. Way Mahoe.	113
Laymoe, een Dorp op Ceram.	64	Makariki, op Ceram.	65
Layu, een Dorp op Hitoe.	96, 105	Makinan, een Rivier.	53; 661
Lazery.	249	Makorelli (Capitein) op Ceram.	68
Lea, Way Lea.	13	Malala, op Ceram.	78
Leahari, een Dorp op Amboina.	117, 120	Malawa (Noeffa) een Eilandje.	43
Lebalehoe, een Dorp op Hitoe.	96, 105	Maleitische Taal.	244, 245
Lchoroe, een Dorp op Ceram.	64	Mali Mala, Krytbergen op Ceram:	56
Leyden, een Velling op Hitolama.	99	Malocka; op Ceram:	67
Lekfoelo, Way Lekfoelo.	15	Maloan, een Rivier, en dorp op Ceram.	52, 78, 79
Lela, Way Lela, of Way Ila, twee Rivieren, 109, 114		Mamalo, op Hitoe.	96, 02
Leliali, een Dorp op Boero, en Coracora.	6	Mangga'sboonen, op Hila, 100. In de Mardheyka.	134
Leliato genomen door de Papoas.	54	Mani, een dorp op Ceram, 66, 78, 79. Way Mani,	
Lere, Way Lere.	6	een Rivier.	6
Lessi Patch Lessi.	48	Manipa, door D. Parent, en de Heer van der Stel	
		bezogt.	24

B L A D W Y Z E R,

Manis (Goela)	217	't Nassausche Gat by Kelang.	32, 41
Manoe Meten, een der drie Capiteins op Ceram.	78	Nau Binau een Oeli.	96, 105
Manoe Salewane, de koningsvogel.	81	Nau, een dorp op Hitoe, en Vesting hier.	105
Mantel van Staat der Christenkoninkinnen.	169	Neira (Thomas) Pati van Ouw.	205
Marcata, een Bergstofte.	83	Nibono, op Hoewamohel.	41
Mardheyka.	117, 123, 134	Nintoepa.	55
Mardheykers.	256	Nipel, Way Nipel.	6
Marihoenoe.	78	Nitoe, Way Nitoe, 4, 135. Noessa Nitoe, en Oeka Nitoe, Eilanden.	43
Markt van Amboina.	130	Nivel Tetoë, op Ceram.	78
Marlattang, op Boero.	16	Noam, op Hoewamohel.	44
Maroelat, op Boero.	6	Noambgul, een Eilandje.	4
Mars bericht wegens Boero's Binnenmeir.	19	Nochahali.	96, 104
Massalcoë, op Ceram.	78	Noeauloe, of Nockauloe, en Noeaula.	66
Massapait, Way Massapait.	6	Noehata, op Hoewamohel.	38
Massavoy, op Amblauw.	29, 31	Noeheloe, of Noecheoc.	44
Masserette, op Boero.	9, 15	Noekohey, op Ceram.	78, 79
Massili, een Berg, een dorp op Hoewamohel, eerste moedergrond der Nagelen op Ceram.	37, 38	Noekauloe.	64
Massoy, een Speceryschors.	60	Noelaä, op Hoewamohel.	40
Mara Lima (Poelo) Eilandekens.	53	Noenoefakko, een zeldzaame Boom.	67
Mataik.	217	Noeueloe, op Ceram.	54
Mattocan, een der drie Capiteins op Ceram.	52	Noessa Costä, 69. Ela, een Eilandeken, 43. Heli, hooge Bergen op Ceram.	79
Meir op Boero, zie Binnenmeir.	16	Noessalaoet, een Eiland, Dorpen en Vesting, enz. 82--84. Staat onder Honimoa, 90. Koningen van Kilang oortpronkelyk van hier, 119. Zyn Menschen-eeters.	83
Melaatsheid.	249	Noessa Oelat, 68. Oelat, Eilandekens.	54
Melishoek.	114	Noessatapi, een der vier Landvorsten van Hitoe, Tchoe, op Ceram.	78
Melk, Clappusmelk.	159	Noesselchoe, op Ceram.	79
Menscheneters, de Noessalauwers.	83, 84, 138	Nollot.	86
Messowal, een Eiland der Papoa's, en hunne Vergaderplaats Hote.	55, 56	Nootenboomen, op Ouw, 89. op Libbalehoe, 105. op Hatoemoeri.	121
Middel tegen verscheide ongemakken, tegen de Wittevoled.	252	Nova Guinea.	216
Mira, Ajer Mira, op Hoewamohel.	39, 41	Nuniali, op Ceram, 50, 78. Hoofd van een Landvergadering, 79. Orang Toehas weerbarstigheid, 195, 196. d'Orangkaja belooft aan 't strand te komen wonen, 196. Versche klagen over hen, 196. Van de Orang Toeha's over den Orangkaja.	230
Misdaadige driemaal gehangen.	131	Nuntatti, Way Nuntatti.	115
Miskiten Eiland by Manipa.	31		
Misten, of Mesten der Akkers hier.	159	O.	
Mistice Vrouwekleeding.	256	Obin, op Ceram.	54, 65
Moamkoe, een Eiland.	4	Obfelsans Dochter aan een Cayman gepaart, en kinderen'er af.	12
Moelana, een Eilandje, onnoozele hier.	89	Oeka (Poelo) een Eilandje.	13
Moeloepesi.	206	Oeka Nitoe, Oeka Choewai, Oeka Talla.	43
Moeloet, een dorp op Hoewamohel.	36	Oeki, een Dorp, en Rivier op Boero.	14
Mocroetto, op Ceram.	67	Oekoet, op Ceram.	78
Monefani, op Amblauw.	29	Oebi.	160
Moors Geloof door wie geplant op Loehoc.	46	Oekoholi.	115
Moorze Tempel op Hila.	101	Oelafoeni, Nagelen hier.	198
Moreel, een Banda's Borger.	219	Oelat, Way Oelat, 45. Een Dorp, 88. Koning, zyne moorden en dood, 179. Eerste Predikant hier geplaatst.	89
Moris neemt het Spellewerkskuffen op Hitoelama weg.	97	Oelatkit, een droogte op Ceram.	54
Mofappal, op Hitoe.	96, 101	Oele, een Berg op Hoewamohel.	42
Moti, een Eilandje.	53	Oelefoeri.	78, 79
Moxa's Werking.	254	Oeli, een Gespanschap, Oeli Helawan, 't eerste op Hitoe, 56, 97. Saylessi, 't tweede, 96, 102. Sawani, 't derde, 96, 103. Hatoenoekoe, 't vierde, 96, 104. Ala, 't vyfde, 96, 104. Nau Binau, 't zesde, 96, 105. Solematte, 96, 106. Hoofd van yder Oeli.	96
Muilen, of Tsjeripoe's.	169	Oeme, Way Oeme.	102
		Oendor, op Ceram.	61
N.		Oeniaffa, zie Oeriaffa.	
Naamen der Orangkaja's op Boero, 9, 16. op Amblauw.	29	Oerfa, Way Oerfa.	6
Naam, Zuignaaam der Ambonze kinderen.	152	Oeriaffa, en Oeniaffa, een Strand op Oma.	93, 94
Nagelen der vingeren rood te maaken hier gemeen.	165	Oerien, by Larike, 107. Een Corporaal hier.	107
Nagelen, welcer op Boero, nu niet, 27. Door die van Cambello eerst uit Ternate op hun land gebracht, 37, 38, 40, 48, 350. Ontdekt op Oelafoeni, 198. Gezogt op Hatoenoeroe, 199, 200. Uitgerooid op Seroelau, enz. 44. Groote Nagelboomen op Seroelau en Anin, 44. Nagel of Hatzilgelden, 246. Nagelryke plaatzen, 44, 45, 48, 84, 89, 94. De Hitoezen tot d'aanplanting van Nagelen gedwongen, 101. Libbalehoe, Hitoe, en Sopa zeer Nagelryk.	105, 118	Oerimeffen.	117, 123
Nako, op Amboina.	117, 118	Oerong, op Ceram.	52, 220
Nala, Way Nala.	14	Oeffen (Pati)	121, 181
Nalahia, op Noessalaoet, en 't Warmwater.	83	Oewane, een hoek op Manipa.	30
Namakoli, by Alang.	115	Oewen, een Berg op Ceram.	52
Naman, Way Naman.	51		Oker
Namkarti, op Amblauw.	29		
Namlea, Way Namlea, en Fabel van den Weerwolf.	7, 14		
Nannia, op Amblauw.	29		
Nanam, Way Nanam.	6, 15		
Natuoë, Way Natuoë.	14		

B L A D W Y Z E R.

Oker, verſcheidertlei, op Hitoe's korte landweg. 98
 Oleſoeri, op Ceram. 78
 Oliën, (Ambonze) verſcheidene. 255
 Olifant, een Rivier. 117
 Olon, op Hitoe. 96
 Oma, een Eyland, en Dorp, 91. Dorpen, en Warmwater, &c. 91, 94. des Schryvers Gevaar op dit Gebergte, 92. Dorpen op Ceram hier onder, 95. Caybobers wel eer hier. 95
 Omloop, of Coerap. 253
 Omon, op Ceram. 66
 Ohin, in Nova Guinea. 60
 Oogen-middel. 252
 Oorſprong, der Koningen van Iha van een Calappa Radja, 87. der Alangers, van Aal, 116. der Rivieren Waytomo en den Olifant, 117. der Amboineefen, 139. Van veelen uyt een Ey, 140. Van Slangen, Boomen, &c. 140, 141
 Oorcierraaden der Amboineefen. 172
 Opdiſſers der Spyſe. 160
 Opolari, Way Opolari. 114
 Opperkoopman, ſyn Ampt, en Inſtructie. 289
 294, 295, 298, 299
 Opperhoofden der Buyten-Comptoiren Inſtructie. 300
 Opperwondhealers Ampt. 337
 Orangkaja's op Boero, hun rang en naamen. 16
 Van Leſſidi, 40. Van Loehoe, 45, 46. Van Cambello, 40. Van Aſſahoedi, 42. Eläe Capiracan, 50. Van Keſſing, 60. I-Jan Oeroe, op Tanoeno, 68. Cameras op Hitoe, 97. Tamaleſſi in de Keten. 103
 Orangkaja's Feest, en reden van dien, 240, 241, 242
 Orembaey. 182
 Oude Liederen onder de Amboineefen. 180
 Ouw, een Dorp op Honimoo, 89. Pottebackers, en Nootenboomen hier, 89. Thomas Neira, Pati hier. 205

P.

Päa, op Ceram. 53
 Pachten. 341
 Padbrugge, maakt een Gracht op Baguwala. 113
 werd lam, 136. Syn eerlykheyd, in 't Gericht onkreukbaar door geld. 264
 Padden-ſtoelen, een leekerny. 159
 Pader, een Corporaal. 206
 Payſoekke, op Ceram. 78
 Papedo-bry. 158
 Papero, op Honimoo. 86
 Papoas, Neſtelplaats op Ceram, Cara; 53. Nemen Leliato en Loehoe gevangen, 54. hunnen handel met de Ceramiſe Dorpen, en hunne Colonie op Hote, 55. hunne vergadering op Rarakit. 57
 Papoeti, op Ceram. 55
 D. Parent's verrichting op Boero, &c. 24, 237
 Paſſalehoe, op Ceram. 70
 Paſſinaroe, op Ceram. 79
 Patan, een Vergadering der Alfoereefen. 78
 Pati, een Dorp. 123
 Pauoefla, op Ceram. 67, 68, 79
 Pauwayl, op Hoewamohel. 44
 Perſela, een Baey by Aſſahoedi. 43
 Pela, een Hoek op Boero. 13
 Pelimao's geval. 170
 Peliffa, op Hitoe. 96, 103
 Pelauw, op Oma. 91, 93
 Pementa. 172
 Permata, op Ceram, by Hatoewe, 54, 55. Een handel der Papoas hier. 55
 Piha een Dorp op Ceram. 67
 Pianape, op Ceram. 79
 Pinoe Somoerim. 79
 Piroe, op Ceram. 69
 Poepeloewi, op Ceram. 50, 70
 Poeteh, Way Poeteh, een Dorp. 44
 Pokoete, op Ceram. 78
 Politieqen Raad. 338

Poloet op Hitoe. 96, 102
 Porto, op Honimoo, 87. Lauw Water hier. 90
 Pokken (Amboniſche) 248
 Pokjeus der Kinderen. 247, 248
 Pontiana. 145
 Praeuw. 182
 Predikant, Maaltyd voor de Neerduytsche Predikant, die 'smorgens Predikt, ſeer moejelyk by den Landvoogd, 272. Eerſte Predikant van Honimoo op Oelat geplaatſt, 88. Des ſelfs rang hier op Oelat. 89
 Du Pree's Schelmſtuk ontrent Pelimao. 176

Q.

Quaalen, Middelen tegen verſcheydene der ſelve. 252-254
 Quaas, op Ceram. 57, 58

R.

Raad, Politie Raad, of Raad van Politie, 338.
 Van Juſtitie, 339. De Land Raad, 339. Appel van de ſelve tot den Raad van Juſtitie op Batavia, 340. Van Weesmeesteren, 340. Van Kleine- en Huwelykſzaaken, 340. Van Chineſche Boedelmeesters. 340
 Raadpleging's Middelen der Alfoereefen. 75, 81
 Rabana, een Trommel, en opgeheldert. 150, 164
 Rapport van een Hongi-Tocht. 193
 Rarakit, een Dorp op Ceram. 57, 215
 Vergader plaats der Papoas en Bandaneefen. 57
 Rea, een Hoek op Boero. 13
 Rebbe een Dorp op Boero. 15
 Reepi. 173
 Oude Regeering der Amboineefen. 245
 Regenmoeffon ſwaar in Amboina. 136
 Ria Oeritta, een Strand. 83
 Riboeit, een Dorp op Ceram. 62
 Du Rieus Rapport van de Hongi-Tocht. 193
 Ten Rhyne (Doſtor) 249
 Riharoewa-Heroe, een Dorp op Ceram. 78
 Rylt, by de Amboineefen in gebruyk. 156
 Riſſaroewa, op Ceram. 78
 Riſſeari, op Ceram. 66, 79
 Rivieren, by een Menſch vergeleken by de Maſteyſers. 117
 Roeba, een Hoek op Boero. 13
 Roehoe, Way Roehoe. 113
 Roehoemoni, een Dorp op Oma. 91, 94
 Roemah Ahil, 78. Roemah Ela, 53, 78, 79. Roemah Soekate. Roemah Tameri, 60. Roemah Oelat, 54. Roemah Lait, Dorpen op Ceram, 66. Roemah Ite, een Dorp op Boero. 9, 14
 Roemakay, een Dorp op Ceram, 67, 79
 Roemala, een Dorp op Ceram. 78
 Roemaray (Patti) 51
 Roeton, een Dorp. 117, 120
 Roewatta, een Rivier. 66
 Roodenberg, en Schoon geſicht hier. 114
 Roodhand, Middel'er tegen. 252
 Rora op Ceram. 44, 45
 Roymeesters Inſtructie van Amboina. 126
 Ruis, een Rievier. 66

S.

Saaroe, een droogte by Caybobo. 70
 Sabadyn verovert Liſſabatta, Hatoewe, enz. 54
 Saaiſoenen des jaars hier. 136, 137
 Sagoe, Sagoe Borneo, 160. Brood hier van te maaken, 156, 160. Wormen, een leekerny. 159
 Saguweerdrank. 160
 Sahoelan, een Alfoerees Koning, en wat onder hem ſtaat, 53, 77. Dorpen, 53, 66, 78. Makinan-Rivier zyn grensmaal, 53. Zeldzaame Brug aar hy aan ſtrand komt, 53, 67, 77. D. Montanus geval met dezen Koning, 76. Binnenmeir by Coli, 77. Zyn Strandplaats, 77. Is de magtigſte der Alfoereezee Koningen. 77
 Say-

B L A D W Y Z E R.

Sakete, Way Sakete, en Sakoela.	109, 115	nodien, en Haircieraaden, 173.	Werking van die Steen.	232
Salamat (Kaitsjili)	7	Slaven, Quade zyn een groot ongemak, en verdere aanmerkingen 'er over, 343.	Waarom zommige zoo swart zyn.	346
Salangur, een Berg op Ceram.	57	Stenteldragen op de schouder, een oude Oosterfche gewoonte.		345
Salatti, een hoek of dorp op Amblauw, 29. Een dorp op Kelang.	32	Soebiet, een Misties Borger.		206
Salawane, op Ceram.	78	Soeli, op Amboina.		112
Saleman, op Ceram, 53, 54. Op Boero.	12	Soemoli, of Soemoeri, op Ceram.		70
Saloe, een Berg op Hoewamohel.	45	Soeri Cappa, Way Soeri Cappa.		120
Saloekoe, een dorp.	44, 45	Soetela, op Hoewamohel.		44, 45
Salaway, een Bocht op Ceram.	54, 55	Soya, op 'tgebergte van Leytimor, 117, 118. Beneden, 117. Atkomst dezer Koningen.		118
Salven, de Amboineezen zalven zig met olie. Zalfpotjens.	152	Soimoni, een Eilandje.		53
Samabo, een Strand op Manipa.	30	Sole, een Straat by Kelang, 32, 41. Een Dorp op Ceram.		70, 79
Samalaki.	6	Selothay, een Klip op Ceram.		59
Samalceuw.	209	Somiet, een Dorp, een Ryk op Ceram, 52, 67, 77-79. Dorpen dezes Konings.		78
Samalla.	13	Somoeri, op Ceram.		50
Samarau verovert Boero, en Manipa.	27, 32	Sopele, op Hitoe.		96
Samet, op Oma.	91, 94	Soutmaaken der Amboineezen.		161
Saniane, een Hoek op Kelang.	33	Sowanggi, Ikan Sowanggis vergiftige steeken, en middelen daar tegen.		251, 252
Saniri, of Patan, een Vergadering van Alfoereezens, 78. Weir Saniri, een Rivier.	120	Soyfa (Antoni de)		146
Saparoeua, een Dorp en Vesting.	88	Speceryhandel der Javaanen en Macassaaren op Kefing, 63. Boifchen by Werimama, 63. Nooteboomen op Oelat, 89. op Libbalehoe, 105. op Hoctoemoeri.		121
Sapalewa, een Rivier.	51, 55	Speelen der Amboineezen.		165
Sapon Sojassoe, op Ceram.	78	Speeltuigen der zelve.		162
Saraffa, Imam Saraffa.	203, 206, 207, 213	Spekberg by Loehoe.		47
Sarong, Poelo Sarong, een Eiland.	50	Spyze der Amboineezen, 157. Opdisschers.		160
Saway, een dorp op Ceram, 54. Vergadering hier, 204. Corporaals hier.	209	Springveld, Corporaal op Saway.		203--211, 213
Sawani, een Gespanschap op Hitoe.	96, 103	Sprouwmiddel hier.		250
Sawalete, op Ceram.	78	Stadthouders des Konings van Ternate, eerst op Boero, daar na op Ceram, op Loehoe of Gammafonggi.		3, 4, 47
Sawan, middel tegen de Sawan.	254	Steen, 249. Steenbakkeryen hier.		135
Saylam, op Boero.	15	Stel, de Heer van der Stel's bericht van Bocro's Binnenmeir, 19. Zyn Ed: vertrek na Manipa.		24
Saylessi, een Gespanschap op Hitoe.	96, 102	Straaten van Ambon.		125
Schatting, zie Tol.		Swart zyn van zommige, wat 'er de reden af zy.		346
Schananti Oleum of Seréeolie.	255	Swavel op Honimoa, 90. op Hitoe by Effen.		104
Scheppen der Amboineezen na de Maat.	183	Swauko, of Swehoko, op Ceram.		65
Schildpadden by Caybobo, en die Quaal.	68, 253			
Schootvry (d'Amboineezen weten zig) te maaken.	150			
Schryver, des Schryvers elendige nacht op Noeffa Caffa, 69. Gevaar op Oma's gebergte, 92. op Larike, door Kiay Maas gered.	109			
Schulerus rapport van een Hongitocht.	123			
Sea, op Bonoa.	34			
Sebekiri, een Strand op Cambello.	37			
Sekreeten, by de Amboineezen niet.	151			
Selar, op Manipa.	30			
Selan, zie Sielan.				
Senay, op Bonoa.	34			
Senalo, op Hitoe.	96, 104			
Serèc, en Serecolie.	112, 121, 255			
Serit, een Dorp, en Hoek.	123			
Seroelan, op Ceram, 44. Nagelryk, en onnoozel volk.	44			
Seroemahoe.	117			
Seroewawan.	68, 79			
Seroewolo, op Ceram.	78			
Serolau, een Droogte by Caybobo.	70			
Seylale, ontrent het Kalteel.	117, 122, 123			
Seylassi, op Amblauw.	29			
Siaffe, een Pagar.	10			
Sielan Binauwer, en Stelan.	61, 62, 66			
Siekten, en Siekenhuis.	130, 131, 246			
Sinelschoek, een Dorp op Hoewamohel.	35, 36, 44			
Sita, een Dorp.	83			
Gilchoe, op Amblauw.	29			
Sima.	123			
Singen, en Naamen der Gezangen.	164, 183			
Sipel, een Rots.	104			
Sirem Ahea, op Ceram.	79			
Sirifori op Honimoa.	88			
Sitoeelo, een Dorp der Alfoereezens, 51, 77, 78. Des zelfs Strandplaats, Seroewawan.	68			
Sissenaroe, op Ceram.	67, 78			
Sitniongko, Chinee's Capitein.	258			
Siwar, op Amblauw.	29			
Slangen, oorsprong van zommige, en dienst der zelve, 140. Goude Slangen, Juweelen, 170. Klei-				
		Taä, of 't Suykerbrood by Larike.		108
		Taal, Ambonsche, 243. Maleytsche.		244
		Tabaula, op Manipa		31
		Tamololo, op Hoewamohel, 40. op Ceram.		79
		Tabioli, op Ceram.		78
		Tagaliiffa, op Boero.		6
		Tahalile, Capitein Radja, op Bonoa.		43
		Tahi Apon.		124
		Takala, een Bocht, en Strand op Ceram.		53
		Talehata, op Ceram.		78
		Talla, Ajer Talla, een Rievier op Ceram, en de vergaderplaats der Alfoereezens, 67. Oeka Talla, een Eylandje.		43
		Tallalale op Ceram.		78
		Talolo, een Hoek op Kelang.		33
		Tamaleffi Orangkaja Tamaleffi.		103
		Tamilau, op Ceram.		64, 65
		Tanooeeli.		96
		Tanafassoe, op Ceram.		58
		Tanah Hitoe Messen, een der vier Hitoeefche Landvorsten.		96
		Tanawa, op Ceram.		78, 79
		Tanden, houden d'Amboineezen seer suyver.		165
		Tania, op Hitoe een Berg.		103, 112
		Tanoehoel's Koning op Ceram.		78
		Tanoeno een Dorp, een Pas op Ceram. 44, 50, 69, 79		
		Tapi, een Berg by Assahoedi, 43. Een Bay by Larieke.		111
		Tarwen - Brood hier.		156
		Tata-		

B L A D W Y Z E R.

Wawo.	160	Wondheeler, zie Opperwondheeler.	
Werinama, 61, 63. Specerybofschen hier, 63.	Ko-	Wraakzugt der Amboincezen.	179
ning Baula.	205		
Weerwolf te Namlea op Boero.	7	Z.	
Wefa, Way Wefa, 114. Weti, Way Weti.	114	Zeelandia, een Vefting op Oma.	94
Winanwer, een deel van Z. Ceram.	61	Zecroovers, de Bonoëts, 34. Die van Affahoc-	
Winkel.	134	di.	42, 43
Winkeliersampt, enz.	331-333, 336	Zehit, een Dorp.	13
Winden, zeer fwaar in Amboina.	136	Zemoe, Way Zemoe, een Rivier.	7
Wyn hier te hebben is niet onmogelyk.	147	Zielbefchryving.	341

D R U K F E Y L E N

In het Tweede Deel, genaamt Befchryving van AMBOINA.

Fol.	col.	moet zyn	
12	1	<i>Obfilans</i>	<i>Obfelans</i>
30	1	Scinulabeden	Scinulabedien
36	2	Ilatoewa	Ilatoefoewa
51	1	nader Radja Sifeocoloe	onder Radja Sifeocoloe.
53	2	klein Eilanden	kleine Eilanden
55	1	Tapalewa	Sapalewa
68	2	Orenbaai	Orembaai
69	2	Jan Oeroe	I-Jan Oeroe
72	1	in de 5 ^{de} regel van onderen is	<i>of</i> eens te veel.
78	2	Celeloeli	Ocelefoeli
79	1	Painoeffa	Paunoeffa
79	1	Noekahoy	Nockohay
79	1	Jaenocoloe	I-Jan Oeroe
79	1	Eti	Eri
83	1	Ngajo's	Ngadjo's
96	2	Wawakin	Wawani
97	1	Taunoeffa	Paunoeffa
101	2	Moefappal	Mofappal
107	in de	korte inhoud Toyfapi	Toyfapo
150	1	Iceet	Jacet
152	2	maar eens (dat al zeldzaam is) in Gods Woord, <i>Jef: 66: 12.</i>	maar tweemaal (dat zeldzaam is) in Gods Woord <i>Jef: 60: 4. en 66: 12.</i>
170	1	den ceften	den eerften
184	2	in de zelve Plaat	in de Plaat No. XLIII.
199	1	Hoetoenoeroe	Hatoenocroe
244	2	in de tweede periode, haae	hare
254	2	Genefing.	Genfing
270		<i>Meyndert den Boer.</i>	<i>Meyndert de Boer.</i>

